

మహాభారతసారసంగ్రహము

పుల్లెల శ్రీరామచంద్రుడు

2014

మహాభారతసాంస్కృతికము

పుల్లెల శ్రీరామచంద్రుడు

2014

మహాభారతసారసంగ్రహము

© కాపీ రైటు హక్కులన్నీ రచయిత శ్రీపుల్లెల శ్రీరామచంద్రుడువి.

ప్రథమ ముద్రణము : 2012

ద్వితీయ ముద్రణము : 2012

తృతీయ ముద్రణము : 2014

వెల :

ప్రకాశకులు : శ్రీమతి పుల్లెల సుబ్బలక్ష్మి
'నందనం', 8-2-603/1/VP, ప్లాట్ నెం. 8ఎ,
రోడ్ నెం. 10, బంజారాహిల్స్,
హైదరాబాద్ - 500 034.

ప్రతులకు : 1. శ్రీ జయలక్ష్మి పబ్లికేషన్స్
2-22-311/97సి, వెస్ట్రన్ హిల్స్,
కూకట్‌పల్లి, హైదరాబాద్-500 085
ఫోన్: 040-23050986

2. సంస్కృతభాషా ప్రచార సమితి
5-4-743/సి, హరేకృష్ణ దేవాలయం ప్రక్కన,
నాంపల్లి స్టేషన్ రోడ్, అబిడ్స్,
హైదరాబాద్ - 500 001.
ఫోన్: 040-24615481

డిటిపి : సమంత గ్రాఫిక్స్
ఎస్.ఆర్.టి. 8, జవహర్‌నగర్,
హైదరాబాద్ - 500 020.
ఫోన్ : 040-27670198

ముద్రణ : సంహిత గ్రాఫిక్స్
అమీర్‌పేట్, హైదరాబాద్-500 016
ఫోన్: 040-23731620

శ్రీః

DEDICATED

To

Justice Sri Lingala Narasimha Reddy

Who is a fine example for the Socratic dictum for a judge

"Hearing courteously, answering wisely, considering
soberly and deciding impartially"

and who is a great lover of Sanskrit
and Indian Culture.

ఆంధ్రప్రదేశ్ చున్యామాలయన్యాధీశులు
భారతీయసంస్కృతి - సంస్కృత పరిరక్షణ శ్రద్ధాళువులు

శ్రీ లింగాల నరసింహారెడ్డి గారికి

సాదరముగా సమర్పించిన

అక్షరోపాయనము

శ్రీమల్లిజ్ఞానస్వయంపయోధిచంద్రాయ సుగుణసాంద్రాయ,

శ్రీ నరసింహారెడ్డిప్రధియే కృతిరియముపాయనీక్రియతే.

ధర్మనిర్ణాయకస్థానమత్యుచ్చమధితిష్ఠతః,

ధర్మాణామాకరో భూయాద్ భారతం భవతో ముదే.

పుల్లెల శ్రీరామచంద్రుడు

శ్రీః

ఓం నమో భగవతే వేదవ్యాసాయ

శ్రీశంకరభగవత్పాదాః విజయన్తే

నమోఽస్తు తే వ్యాస విశాలబుద్ధే

పుల్లారవిన్దాయతపత్రనేత్ర,

యేన త్వయా భారతతైలపూర్ణః

ప్రజ్ఞాశ్రితో జ్ఞానమయః ప్రదీపః.

భారతం శృణుయాన్నిత్యం భారతం పరికీర్తయేత్,

భారతం భవనే యస్య తస్య హస్తగతో జయః.

భారతం పరమం పుణ్యం భారతే వివిధాః కథాః,

భారతం సేవ్యతే దేవైః భారతం పరమం పదమ్.

భారతం సర్వశాస్త్రాణాముత్తమం భరతర్షభ,

భారతాత్ ప్రాప్యతే మోక్షః తత్త్వమేతద్ బ్రవీమి తత్.

- హరివంశోక్తమ్

యో గోశతం కనకశృంగమయం దదాతి

విప్రాయ వేదవిదుషే సుబహుశ్రుతాయ,

పుణ్యాం చ భారతకథాం సతతం శృణోతి

తుల్యం ఫలం భవతి తస్య చ తస్య చైవ.

మహాభారతంలోని చివరి శ్లోకం

శ్రీః

విషయసూచిక

i.	పరిచయం	xviii
ii.	గురుపదార్పనము	xxii
iii.	ప్రమోదం	xxvii
iv.	ప్రణతి	xxix
v.	ప్రస్తావన	xxxii

ఆదిపర్వము

1.	వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు మహాభారతకథ చెప్పుట	4
2.	పరీక్షిత్ కథ	4
3.	ఉత్తంకుని కథ	6
4.	సర్పాలకు తల్లియైన కద్రువ శాపం ఇచ్చుట	13
5.	ఆస్తీకుని చరిత్ర	14
6.	సర్పసత్రంలో వ్యాసుడు వచ్చి జనమేజయుణ్ణి ఆశీర్వదించుట	18
7.	సత్యవతీవ్యాసాదుల ఉత్పత్తి	19
8.	శకుంతలాదువ్యంతుల కథ	20
9.	వైవస్వతమన్వాదుల ఉత్పత్తి	23
10.	యయాతి చరిత్ర - కచునికథ	24
11.	దేవయానీశర్మిష్ఠల కలహం	26
12.	పూరువంశం మహాభిషుని కథ	32
13.	చిత్రాంగద - విచిత్రవీర్యుల జన్మ	36
14.	భీష్ముడు కాశీరాజు కన్యలను తీసికొనివచ్చుట	36
15.	ధృతరాష్ట్రాదుల ఉత్పత్తి	37
16.	మాండవ్యుని కథ	38

17.	ధృతరాష్ట్రుని వివాహం	41
18.	కుంతివృత్తాంతం	41
19.	పాండరాజుతో కుంతీ - మాద్రుల వివాహం	42
20.	గాంధారి నూర్గురు పుత్రులను ఒక పుత్రికను కనుట	44
21.	పాండరాజుకు మునిశాపం	46
22.	పాండవుల జననం	47
23.	పాండుమహారాజు మరణం	49
24.	పుత్రులతో కుంతి హస్తినపురం చేరుట	49
25.	కురుపాండవుల బాల్యం	50
26.	కృపాచార్య - ద్రోణాచార్య - అశ్వత్థామలు	53
27.	ద్రోణుని చరిత్ర	54
28.	ఏకలవ్యుని గురుభక్తి	58
29.	కౌరవపాండవుల అస్త్రవిద్యాప్రదర్శనం	60
30.	అర్జునుడు ద్రుపదుని బంధించుట	64
31.	యుధిష్ఠిరుని యౌవరాజ్యాభిషేకం; ధృతరాష్ట్రుని దుష్టత్వం	65
32.	కణికుడు ధృతరాష్ట్రునికి చేసిన కూటనీత్యపదేశం	66
33.	పాండవులపై పౌరుల అనురాగాన్ని చూచి దుర్యోధనుని విచారం	71
34.	పాండవులను వారణావతం పంపమని దుర్యోధనుడు తండ్రిని కోరుట	72
35.	పాండవులు వారణావతానికి వెళ్లుట	73
36.	హిండింబవధ	77
37.	ధృష్టద్యుమ్న - ద్రౌపదుల జన్మవృత్తాంతం	83
38.	పాండవులు పంచాలదేశానికి వెళ్ల నిశ్చయించుకొనుట	85
39.	ఔర్వుని కథ	93
40.	పాండవులు పంచాలదేశం చేరుట	95

41.	ద్రౌపదీ స్వయంవరం, వివాహం	96
42.	శత్రువినాశానికై దుర్యోధనుడు చెప్పిన ఉపాయాలు	106
43.	పాండవులకు అర్ధరాజ్యమిమ్మని భీష్ముని ఉపదేశం	108
44.	నారదుడు పాండవులకు నీతి ఉపదేశించుట	111
45.	సుందోపసుందుల కథ	111
46.	బ్రాహ్మణుని గోవును రక్షించుటకై అర్జునుడు వెళ్లుట	114
47.	అర్జునుడు ఉలూచిని వివాహమాడుట	115
48.	అర్జునుడు చిత్రాంగదను వివాహమాడుట	115
49.	అర్జునుడు అప్పరసలను మొసలి జన్మనుండి ఉద్ధరించుట	116
50.	అర్జునుడు సుభద్రను వివాహమాడుట	117
51.	ఖాండవదహన వృత్తాంతం	120
52.	శాంఝకుల కథ	123

సభాపర్వము

53.	మయసభా నిర్మాణం	127
54.	నారదుడు యుధిష్ఠిరుని వద్దకు వెళ్లుట	127
55.	యుధిష్ఠిరుని రాజసూయసంకల్పం	
56.	జరాసంధుని కథ	134
57.	అర్జునాదుల దిగ్విజయయాత్ర	140
58.	యుధిష్ఠిరుని రాజసూయయాగదీక్ష	146
59.	శిశుపాలుడు కృష్ణుణ్ణి నిందించుట	148
60.	దుర్యోధనుని దురాలోచనలు	155
61.	ద్యూతక్రీడకై యుధిష్ఠిరుడు హస్తినపురం చేరుట	159
62.	జూదంలో యుధిష్ఠిరుడు ఓడిపోవుట	161
63.	ద్రౌపదీ మానభంగం	162
64.	మళ్లీ ద్యూతక్రీడ	171

వనపర్వము

65.	పాండవులు వనానికి వెళ్లుట	175
66.	యుధిష్ఠిరుడు సూర్యుణ్ణి ఉపాసించుట	178
67.	విదురుడు చెప్పిన మంచిమాటలకు ధృతరాష్ట్రుడు కోపించుట	179
68.	వనంలో ఉన్న పాండవులను పరిమార్చాలని కర్ణాదుల ఆలోచన	180
69.	కిరీరవధ	182
70.	కృష్ణుడు పాండవులను చూడడానికి కామ్యకవనానికి వెళ్లుట	183
71.	సౌభవిధ్వంస వృత్తాంతం	185
72.	మార్కండేయుడు పాండవులకు ధర్మాలు ఉపదేశించుట	188
73.	ద్రౌపది పాండవుల ఎదుట తన దుఃఖాన్ని వ్యక్తీకరించుట	189
74.	యుధిష్ఠిరుడు కోపాన్ని నిందిస్తూ క్షమను ప్రశంసించుట	192
75.	యుధిష్ఠిరుడు ద్రౌపది ఆక్షేపాలకు సమాధానం చెప్పుట	194
76.	యుద్ధం చెయ్యాలని భీముడు యుధిష్ఠిరుణ్ణి ప్రోత్సహించుట	199
77.	యుధిష్ఠిరుడు తాను ధర్మబద్ధుడనై ఉంటానని చెప్పుట	200
78.	కిరాతవేషంలో శివుడు అర్జునునితో యుద్ధం చేయుట	205
79.	శివుడు అర్జునునకు పాశుపతాస్త్రం ఇచ్చుట	206
80.	అర్జునుడు స్వర్గలోకానికి వెళ్లుట	207
81.	లోమశమహర్షి ఇంద్రసభలో అర్జునుని చూచుట	209
82.	ధృతరాష్ట్రుని ఆరాటం	210
83.	నలోపాఖ్యానం	211
84.	కలికి నలునిమీద కోపం	216
85.	జూదంలో ఓడిపోయిన నలుడు అరణ్యాల పాలగుట	218
86.	నలదమయంతులను వెదకుటకై విదర్భరాజు బ్రాహ్మణులను పంపుట	223
87.	నారదుడు యుధిష్ఠిరునకు తీర్థమాహాత్మ్యం చెప్పుట	231
88.	లోమశుడు ధర్మాధర్మాలు సుఖదుఃఖహేతువు లని బోధించుట	234

89.	దధీచి కథ	238
90.	వింధ్యవృత్తాంతం	239
91.	అగస్త్యుడు సాగరతీరానికి వెళ్లుట	240
92.	సగరచక్రవర్తి కథ	240
93.	ఋష్యశృంగోపాఖ్యానం	243
94.	పరశురామోపాఖ్యానం	246
95.	ప్రభాసతీర్థంలో పాండవులను బలరామాదులు చూచుట	249
96.	చ్యవనుని వృత్తాంతం	250
97.	మాంధాతచరిత్ర	252
98.	సోమకుని కథ	253
99.	ఉశీనరవృత్తాంతం	255
100.	అష్టావక్రుని వృత్తాంతం	255
101.	రైభ్యయవక్రీతుల కథ	258
102.	భీముడు సౌగంధికపుష్పం తీసికొనివచ్చుట	263
103.	జటాసుర వధ	268
104.	గంధమాదనం విడిచి పాండవుల తిరుగు ప్రయాణం	274
105.	భీమసేనుడు కొండచిలువ నోటిలో చిక్కుట	274
106.	అత్రిముని పృథుచక్రవర్తుల వృత్తాంతం	280
107.	వైవస్వత మనుచరిత్ర	281
108.	మార్కండేయుడు వటపత్రశాయిని చూచుట	282
109.	పరీక్షిత్ అను రాజు మండూకకన్యను వివాహమాడుట	285
110.	బకముని - శక్రసంవాదం	286
111.	శిబి - సుహోత్రుల మాహాత్మ్యం	287
112.	యయాతి ఔదార్యం	288
113.	శిబికథ	288

114.	ఇంద్రద్యుమ్నుడు మొదలైన చిరజీవుల ఉపాఖ్యానం	290
115.	ధుంధుమారోపాఖ్యానం	292
116.	మధుకైటభ వృత్తాంతం	293
117.	ధుంధువధ	293
118.	పతివ్రతామాహాత్మ్యం	294
119.	అంగిరసుని వృత్తాంతం	298
120.	ద్రౌపదీ - సత్యభామల సంభాషణము	299
121.	పాండవుల కష్టాలు విని ధృతరాష్ట్రుని ఖేదం	301
122.	దుర్యోధనాదులు ద్వైతవనానికి వెళ్లుట	302
123.	గంధర్వరాజు చేతిలో దుర్యోధనుని పరాభవం	305
124.	దుర్యోధనుడు వైష్ణవయజ్ఞం చేయుట	311
125.	వ్యాసుడు పాండవులను చూడడానికై వెళ్లుట	312
126.	దుర్యోధనుడు దుర్వాసుణ్ణి యుధిష్ఠిరుని వద్దకు పంపుట	315
127.	జయద్రథుని వృత్తాంతం	317
128.	రామకథ	320
129.	శ్రీరామాదుల అయోధ్యాగమనం	331
130.	సావిత్ర్యుపాఖ్యానం	333
131.	యక్షప్రశ్నలు	340

విరాటపర్వము

132.	పాండవులు అజ్ఞాతవాసాన్ని గూర్చి ఆలోచించుకొనుట	355
133.	ద్రౌపదీ - పాండవుల విరాటరాజగృహ ప్రవేశం	358
134.	భీముడు జీమూతుణ్ణి చంపుట	360
135.	కీచకవృత్తాంతము	360
136.	దుర్యోధనుని ప్రయత్నాలు	366
137.	దక్షిణగోగ్రహణం	367
138.	ఉత్తరగోగ్రహణం	370

ఉద్యోగపర్వము

139.	పాండవాదుల మంతనాలు	382
140.	కృష్ణుడు దుర్యోధనాదులకు సాహాయ్యం చేయడానికి అంగీకరించుట	387
141.	దుర్యోధనుడు శల్యుణ్ణి వశపరచుకొనుట	388
142.	వృత్రాసుర వృత్తాంతము	389
143.	నహుషునికి ఇంద్రపదవి	391
144.	పాండవ కౌరవుల సైన్యాలు	394
145.	కౌరవసభలో ద్రుపదపురోహితుని భాషణం	395
146.	భీష్ముడు ద్రుపదపురోహితుని మాటలు అనుమోదించుట	396
147.	సంజయుని ద్వారా పాండవులకు ధృతరాష్ట్రుని సందేశం	397
148.	సంజయుడు పాండవుల దగ్గరికి వెళ్లుట	397
149.	సంజయుడు తిరిగి వెళ్లుట	404
150.	కౌరవులకు యుధిష్ఠిరుని సందేశం	404
151.	సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునకు పాండవుల సందేశం చెప్పుట	405
152.	ధృతరాష్ట్ర - విదుర సంవాదం	405
153.	కౌరవసభకు వెళ్లడానికై కృష్ణుని నిర్ణయం	428
154.	కృష్ణుడు హస్తినపురానికి ప్రయాణం అగుట	435
155.	కృష్ణుని విషయంలో దుర్యోధనుని అభిప్రాయం విని భీష్ముడు కోపం చెందుట	437
156.	కృష్ణుడు ధృతరాష్ట్ర - విదురాదులను కలియుట	438
157.	కృష్ణుడు కుంతిదగ్గరకు వెళ్లుట	439
158.	కృష్ణుడు దుర్యోధనాదుల గృహాలకు వెళ్లుట	440
159.	విదురుడు కౌరవుల దురుద్దేశమును కృష్ణునకు తెలుపుట	442
160.	కృష్ణుడు కౌరవసభకు వెళ్లుట	443
161.	కౌరవసభలో కృష్ణుని భాషణము	444

162.	దంభోద్భవుని వృత్తాంతము	446
163.	మాతలి ఉపాఖ్యానం	447
164.	కృష్ణుడు విశ్వరూపం చూపుట	458
165.	కృష్ణుని ద్వారా కుంతి పాండవులకు పంపిన సందేశం	459
166.	విదులోపాఖ్యానం	461
167.	కృష్ణుడు కర్ణునికి చేసిన బోధ	463
168.	నేను దుర్యోధనుని పక్షంలోనే ఉంటానని కర్ణుడు చెప్పుట	464
169.	కుంతి కర్ణుని వద్దకు వెళ్లుట	468
170.	కౌరవసభలోని విషయాలు కృష్ణుడు యుధిష్ఠిరునకు చెప్పుట	469
171.	పాండవసేన కురుక్షేత్రంలో ప్రవేశించుట	474
172.	పాండవసేనానివేశము	475
173.	శిబిర నిర్మాణాదులకై దుర్యోధనుడొదేశించుట	475
174.	భీష్ముణ్ణి సర్వసేనాపతిగా చేయుట	476
175.	పాండవులు కౌరవులు రుక్మి సహాయం నిరాకరించుట	477
176.	దుర్యోధనుడు ఉలూకుని పాండవుల వద్దకు దూతగా పంపుట	479
177.	ఉలూకుడు పాండవులకు దుర్యోధనుని సందేశం వినిపించుట	481
178.	అంబోపాఖ్యానం	484
179.	దుర్యోధను డడుగగా భీష్మాదులు తమ శక్తిని తెలుపుట	493

భీష్మపర్వము

180.	వ్యాసుడు సంజయునకు దివ్యదృష్టి ఇచ్చుట	496
181.	సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునకు భీష్మమరణవృత్తాంతం చెప్పుట	496
182.	అర్జునుడు దుర్గను స్తుతించుట	499
183.	శ్రీమద్భగవద్గీత	500
184.	యుధిష్ఠిరుడు యుద్ధానికి భీష్మాదుల అనుజ్ఞ తీసికొనుట	505
185.	భీష్మకర్ణుల సంభాషణ	529

శ్రీః

విషయసూచిక

i.	పరిచయం	xviii
ii.	గురుపదార్పనము	xxii
iii.	ప్రమోదం	xxvii
iv.	ప్రణతి	xxix
v.	ప్రస్తావన	xxxii

ఆదిపర్వము

1.	వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు మహాభారతకథ చెప్పుట	4
2.	పరీక్షిత్ కథ	4
3.	ఉత్తంకుని కథ	6
4.	సర్పాలకు తల్లియైన కద్రువ శాపం ఇచ్చుట	13
5.	ఆస్తీకుని చరిత్ర	14
6.	సర్పసత్రంలో వ్యాసుడు వచ్చి జనమేజయుణ్ణి ఆశీర్వదించుట	18
7.	సత్యవతీవ్యాసాదుల ఉత్పత్తి	19
8.	శకుంతలాదువ్యంతుల కథ	20
9.	వైవస్వతమన్వాదుల ఉత్పత్తి	23
10.	యయాతి చరిత్ర - కచునికథ	24
11.	దేవయానీశర్మిష్ఠల కలహం	26
12.	పూరువంశం మహాభిషుని కథ	32
13.	చిత్రాంగద - విచిత్రవీర్యుల జన్మ	36
14.	భీష్ముడు కాశీరాజు కన్యలను తీసికొనివచ్చుట	36
15.	ధృతరాష్ట్రాదుల ఉత్పత్తి	37
16.	మాండవ్యుని కథ	38

17.	ధృతరాష్ట్రుని వివాహం	41
18.	కుంతివృత్తాంతం	41
19.	పాండరాజుతో కుంతీ - మాద్రుల వివాహం	42
20.	గాంధారి నూర్గురు పుత్రులను ఒక పుత్రికను కనుట	44
21.	పాండరాజుకు మునిశాపం	46
22.	పాండవుల జననం	47
23.	పాండుమహారాజు మరణం	49
24.	పుత్రులతో కుంతి హస్తినపురం చేరుట	49
25.	కురుపాండవుల బాల్యం	50
26.	కృపాచార్య - ద్రోణాచార్య - అశ్వత్థామలు	53
27.	ద్రోణుని చరిత్ర	54
28.	ఏకలవ్యుని గురుభక్తి	58
29.	కౌరవపాండవుల అస్త్రవిద్యాప్రదర్శనం	60
30.	అర్జునుడు ద్రుపదుని బంధించుట	64
31.	యుధిష్ఠిరుని యౌవరాజ్యాభిషేకం; ధృతరాష్ట్రుని దుష్టత్వం	65
32.	కణికుడు ధృతరాష్ట్రునికి చేసిన కూటనీత్యుపదేశం	66
33.	పాండవులపై పౌరుల అనురాగాన్ని చూచి దుర్యోధనుని విచారం	71
34.	పాండవులను వారణావతం పంపమని దుర్యోధనుడు తండ్రిని కోరుట	72
35.	పాండవులు వారణావతానికి వెళ్లుట	73
36.	హిండింబవధ	77
37.	ధృష్టద్యుమ్న - ద్రౌపదుల జన్మవృత్తాంతం	83
38.	పాండవులు పంచాలదేశానికి వెళ్ల నిశ్చయించుకొనుట	85
39.	ఔర్వుని కథ	93
40.	పాండవులు పంచాలదేశం చేరుట	95

41.	ద్రౌపదీ స్వయంవరం, వివాహం	96
42.	శత్రువినాశానికై దుర్యోధనుడు చెప్పిన ఉపాయాలు	106
43.	పాండవులకు అర్ధరాజ్యమిమ్మని భీష్ముని ఉపదేశం	108
44.	నారదుడు పాండవులకు నీతి ఉపదేశించుట	111
45.	సుందోపసుందుల కథ	111
46.	బ్రాహ్మణుని గోవును రక్షించుటకై అర్జునుడు వెళ్లుట	114
47.	అర్జునుడు ఉలూచిని వివాహమాడుట	115
48.	అర్జునుడు చిత్రాంగదను వివాహమాడుట	115
49.	అర్జునుడు అప్పరసలను మొసలి జన్మనుండి ఉద్ధరించుట	116
50.	అర్జునుడు సుభద్రను వివాహమాడుట	117
51.	ఖాండవదహన వృత్తాంతం	120
52.	శాంఠకుల కథ	123

సభాపర్వము

53.	మయసభా నిర్మాణం	127
54.	నారదుడు యుధిష్ఠిరుని వద్దకు వెళ్లుట	127
55.	యుధిష్ఠిరుని రాజసూయసంకల్పం	
56.	జరాసంధుని కథ	134
57.	అర్జునాదుల దిగ్విజయయాత్ర	140
58.	యుధిష్ఠిరుని రాజసూయయాగదీక్ష	146
59.	శిశుపాలుడు కృష్ణుణ్ణి నిందించుట	148
60.	దుర్యోధనుని దురాలోచనలు	155
61.	ద్యూతక్రీడకై యుధిష్ఠిరుడు హస్తినపురం చేరుట	159
62.	జూదంలో యుధిష్ఠిరుడు ఓడిపోవుట	161
63.	ద్రౌపదీ మానభంగం	162
64.	మళ్లీ ద్యూతక్రీడ	171

వనపర్వము

65.	పాండవులు వనానికి వెళ్లుట	175
66.	యుధిష్ఠిరుడు సూర్యుణ్ణి ఉపాసించుట	178
67.	విదురుడు చెప్పిన మంచిమాటలకు ధృతరాష్ట్రుడు కోపించుట	179
68.	వనంలో ఉన్న పాండవులను పరిమార్చాలని కర్ణాదుల ఆలోచన	180
69.	కిరీరవధ	182
70.	కృష్ణుడు పాండవులను చూడడానికి కామ్యకవనానికి వెళ్లుట	183
71.	సౌభవిధ్వంస వృత్తాంతం	185
72.	మార్కండేయుడు పాండవులకు ధర్మాలు ఉపదేశించుట	188
73.	ద్రౌపది పాండవుల ఎదుట తన దుఃఖాన్ని వ్యక్తీకరించుట	189
74.	యుధిష్ఠిరుడు కోపాన్ని నిందిస్తూ క్షమను ప్రశంసించుట	192
75.	యుధిష్ఠిరుడు ద్రౌపది ఆక్షేపాలకు సమాధానం చెప్పుట	194
76.	యుద్ధం చెయ్యాలని భీముడు యుధిష్ఠిరుణ్ణి ప్రోత్సహించుట	199
77.	యుధిష్ఠిరుడు తాను ధర్మబద్ధుడనై ఉంటానని చెప్పుట	200
78.	కిరాతవేషంలో శివుడు అర్జునునితో యుద్ధం చేయుట	205
79.	శివుడు అర్జునునకు పాశుపతాస్త్రం ఇచ్చుట	206
80.	అర్జునుడు స్వర్గలోకానికి వెళ్లుట	207
81.	లోమశమహర్షి ఇంద్రసభలో అర్జునుని చూచుట	209
82.	ధృతరాష్ట్రుని ఆరాటం	210
83.	నలోపాఖ్యానం	211
84.	కలికి నలునిమీద కోపం	216
85.	జూదంలో ఓడిపోయిన నలుడు అరణ్యాల పాలగుట	218
86.	నలదమయంతులను వెదకుటకై విదర్భరాజు బ్రాహ్మణులను పంపుట	223
87.	నారదుడు యుధిష్ఠిరునకు తీర్థమాహాత్మ్యం చెప్పుట	231
88.	లోమశుడు ధర్మాధర్మాలు సుఖదుఃఖహేతువు లని బోధించుట	234

89.	దధీచి కథ	238
90.	వింధ్యవృత్తాంతం	239
91.	అగస్త్యుడు సాగరతీరానికి వెళ్లుట	240
92.	సగరచక్రవర్తి కథ	240
93.	ఋష్యశృంగోపాఖ్యానం	243
94.	పరశురామోపాఖ్యానం	246
95.	ప్రభాసతీర్థంలో పాండవులను బలరామాదులు చూచుట	249
96.	చ్యవనుని వృత్తాంతం	250
97.	మాంధాతచరిత్ర	252
98.	సోమకుని కథ	253
99.	ఉశీనరవృత్తాంతం	255
100.	అష్టావక్రుని వృత్తాంతం	255
101.	రైభ్యయవక్రీతుల కథ	258
102.	భీముడు సౌగంధికపుష్పం తీసికొనివచ్చుట	263
103.	జటాసుర వధ	268
104.	గంధమాదనం విడిచి పాండవుల తిరుగు ప్రయాణం	274
105.	భీమసేనుడు కొండచిలువ నోటిలో చిక్కుట	274
106.	అత్రిముని పృథుచక్రవర్తుల వృత్తాంతం	280
107.	వైవస్వత మనుచరిత్ర	281
108.	మార్కండేయుడు వటపత్రశాయిని చూచుట	282
109.	పరీక్షిత్ అను రాజు మండూకకన్యను వివాహమాడుట	285
110.	బకముని - శక్రసంవాదం	286
111.	శిబి - సుహోత్రుల మాహాత్మ్యం	287
112.	యయాతి ఔదార్యం	288
113.	శిబికథ	288

114.	ఇంద్రద్యుమ్నుడు మొదలైన చిరజీవుల ఉపాఖ్యానం	290
115.	ధుంధుమారోపాఖ్యానం	292
116.	మధుకైటభ వృత్తాంతం	293
117.	ధుంధువధ	293
118.	పతివ్రతామాహాత్మ్యం	294
119.	అంగిరసుని వృత్తాంతం	298
120.	ద్రౌపదీ - సత్యభామల సంభాషణము	299
121.	పాండవుల కష్టాలు విని ధృతరాష్ట్రుని ఖేదం	301
122.	దుర్యోధనాదులు ద్వైతవనానికి వెళ్లుట	302
123.	గంధర్వరాజు చేతిలో దుర్యోధనుని పరాభవం	305
124.	దుర్యోధనుడు వైష్ణవయజ్ఞం చేయుట	311
125.	వ్యాసుడు పాండవులను చూడడానికై వెళ్లుట	312
126.	దుర్యోధనుడు దుర్వాసుణ్ణి యుధిష్ఠిరుని వద్దకు పంపుట	315
127.	జయద్రథుని వృత్తాంతం	317
128.	రామకథ	320
129.	శ్రీరామాదుల అయోధ్యాగమనం	331
130.	సావిత్ర్యుపాఖ్యానం	333
131.	యక్షప్రశ్నలు	340

విరాటపర్వము

132.	పాండవులు అజ్ఞాతవాసాన్ని గూర్చి ఆలోచించుకొనుట	355
133.	ద్రౌపదీ - పాండవుల విరాటరాజగృహ ప్రవేశం	358
134.	భీముడు జీమూతుణ్ణి చంపుట	360
135.	కీచకవృత్తాంతము	360
136.	దుర్యోధనుని ప్రయత్నాలు	366
137.	దక్షిణగోగ్రహణం	367
138.	ఉత్తరగోగ్రహణం	370

ఉద్యోగపర్వము

139.	పాండవాదుల మంతనాలు	382
140.	కృష్ణుడు దుర్యోధనాదులకు సాహాయ్యం చేయడానికి అంగీకరించుట	387
141.	దుర్యోధనుడు శల్యుణ్ణి వశపరచుకొనుట	388
142.	వృత్రాసుర వృత్తాంతము	389
143.	నహుషునికి ఇంద్రపదవి	391
144.	పాండవ కౌరవుల సైన్యాలు	394
145.	కౌరవసభలో ద్రుపదపురోహితుని భాషణం	395
146.	భీష్ముడు ద్రుపదపురోహితుని మాటలు అనుమోదించుట	396
147.	సంజయుని ద్వారా పాండవులకు ధృతరాష్ట్రుని సందేశం	397
148.	సంజయుడు పాండవుల దగ్గరికి వెళ్లుట	397
149.	సంజయుడు తిరిగి వెళ్లుట	404
150.	కౌరవులకు యుధిష్ఠిరుని సందేశం	404
151.	సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునకు పాండవుల సందేశం చెప్పుట	405
152.	ధృతరాష్ట్ర - విదుర సంవాదం	405
153.	కౌరవసభకు వెళ్లడానికై కృష్ణుని నిర్ణయం	428
154.	కృష్ణుడు హస్తినపురానికి ప్రయాణం అగుట	435
155.	కృష్ణుని విషయంలో దుర్యోధనుని అభిప్రాయం విని భీష్ముడు కోపం చెందుట	437
156.	కృష్ణుడు ధృతరాష్ట్ర - విదురాదులను కలియుట	438
157.	కృష్ణుడు కుంతిదగ్గరకు వెళ్లుట	439
158.	కృష్ణుడు దుర్యోధనాదుల గృహాలకు వెళ్లుట	440
159.	విదురుడు కౌరవుల దురుద్దేశమును కృష్ణునకు తెలుపుట	442
160.	కృష్ణుడు కౌరవసభకు వెళ్లుట	443
161.	కౌరవసభలో కృష్ణుని భాషణము	444

162.	దంభోద్భవుని వృత్తాంతము	446
163.	మాతలి ఉపాఖ్యానం	447
164.	కృష్ణుడు విశ్వరూపం చూపుట	458
165.	కృష్ణుని ద్వారా కుంతి పాండవులకు పంపిన సందేశం	459
166.	విదులోపాఖ్యానం	461
167.	కృష్ణుడు కర్ణునికి చేసిన బోధ	463
168.	నేను దుర్యోధనుని పక్షంలోనే ఉంటానని కర్ణుడు చెప్పుట	464
169.	కుంతి కర్ణుని వద్దకు వెళ్లుట	468
170.	కౌరవసభలోని విషయాలు కృష్ణుడు యుధిష్ఠిరునకు చెప్పుట	469
171.	పాండవసేన కురుక్షేత్రంలో ప్రవేశించుట	474
172.	పాండవసేనానివేశము	475
173.	శిబిర నిర్మాణాదులకై దుర్యోధనుడొదేశించుట	475
174.	భీష్ముణ్ణి సర్వసేనాపతిగా చేయుట	476
175.	పాండవులు కౌరవులు రుక్మి సహాయం నిరాకరించుట	477
176.	దుర్యోధనుడు ఉలూకుని పాండవుల వద్దకు దూతగా పంపుట	479
177.	ఉలూకుడు పాండవులకు దుర్యోధనుని సందేశం వినిపించుట	481
178.	అంబోపాఖ్యానం	484
179.	దుర్యోధను డడుగగా భీష్మాదులు తమ శక్తిని తెలుపుట	493

భీష్మపర్వము

180.	వ్యాసుడు సంజయునకు దివ్యదృష్టి ఇచ్చుట	496
181.	సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునకు భీష్మమరణవృత్తాంతం చెప్పుట	496
182.	అర్జునుడు దుర్గను స్తుతించుట	499
183.	శ్రీమద్భగవద్గీత	500
184.	యుధిష్ఠిరుడు యుద్ధానికి భీష్మాదుల అనుజ్ఞ తీసికొనుట	505
185.	భీష్మకర్ణుల సంభాషణ	529

ద్రోణపర్వము

186.	మధ్యమధ్య ధృతరాష్ట్రుని ప్రశ్నలు	541
187.	అభిమన్యుని మహా పరాక్రమం	548
188.	యుధిష్ఠిరుని (అభిమన్యునికొరకు) విలాపం	553
189.	వ్యాసుడు వచ్చుట	554
190.	అర్జునుడు జయద్రథుని సంహరించడానికై ప్రతిజ్ఞ చేయుట	556
191.	కృష్ణుడు అర్జునునకు కౌరవుల ప్రయత్నాలను గూర్చి చెప్పుట	558
192.	కృష్ణుడు రాత్రి అర్జునునిచేత శివపూజ చేయించుట	559
193.	స్వప్నంలో అర్జునుడు కృష్ణునితో శివుని దగ్గరకు వెళ్లుట	561
194.	ద్రోణదుర్యోధనుల సంభాషణ	567
195.	అర్జునుడు కౌరవసేనలో ప్రవేశించుట - జలాశయనిర్మాణం	570
196.	ద్రోణుని సేనతో పాండవసేన ద్వంద్వయుద్ధం	574
197.	ద్రోణుడు దుఃశాసనుని నిందించుట	582
198.	సాత్యకి దుఃశాసనుని ఓడించుట	583
199.	యుధిష్ఠిరుడు అర్జున సాత్యకులవృత్తాంతం తెలిసికొనడానికి భీముని పంపుట	585
200.	భీమసేనుడు కౌరవసేనలో ప్రవేశించుట	586
201.	సాత్యకి పరాక్రమం	591
202.	కర్ణదుర్యోధనుల సంభాషణ	593
203.	దుర్యోధనుడు ద్రోణాచార్యుని నిందించుట	598
204.	దుర్యోధనకర్ణుల సంభాషణ; కర్ణుడు కృపుని అవమానించుట	601
205.	రాత్రి యుద్ధం	606
206.	అశ్వత్థామ నారాయణాస్త్రం ప్రయోగించుట	630
207.	అశ్వత్థామ ఆగ్నేయాస్త్రంతో ఒక అక్షౌహిణిని నశింపజేయుట	632

ద్రోణపర్వము

186.	మధ్యమధ్య ధృతరాష్ట్రుని ప్రశ్నలు	541
187.	అభిమన్యుని మహా పరాక్రమం	548
188.	యుధిష్ఠిరుని (అభిమన్యునికొరకు) విలాపం	553
189.	వ్యాసుడు వచ్చుట	554
190.	అర్జునుడు జయద్రథుని సంహరించడానికై ప్రతిజ్ఞ చేయుట	556
191.	కృష్ణుడు అర్జునునకు కౌరవుల ప్రయత్నాలను గూర్చి చెప్పుట	558
192.	కృష్ణుడు రాత్రి అర్జునునిచేత శివపూజ చేయించుట	559
193.	స్వప్నంలో అర్జునుడు కృష్ణునితో శివుని దగ్గరకు వెళ్లుట	561
194.	ద్రోణదుర్యోధనుల సంభాషణ	567
195.	అర్జునుడు కౌరవసేనలో ప్రవేశించుట - జలాశయనిర్మాణం	570
196.	ద్రోణుని సేనతో పాండవసేన ద్వంద్వయుద్ధం	574
197.	ద్రోణుడు దుఃశాసనుని నిందించుట	582
198.	సాత్యకి దుఃశాసనుని ఓడించుట	583
199.	యుధిష్ఠిరుడు అర్జున సాత్యకులవృత్తాంతం తెలిసికొనడానికి భీముని పంపుట	585
200.	భీమసేనుడు కౌరవసేనలో ప్రవేశించుట	586
201.	సాత్యకి పరాక్రమం	591
202.	కర్ణదుర్యోధనుల సంభాషణ	593
203.	దుర్యోధనుడు ద్రోణాచార్యుని నిందించుట	598
204.	దుర్యోధనకర్ణుల సంభాషణ; కర్ణుడు కృపుని అవమానించుట	601
205.	రాత్రి యుద్ధం	606
206.	అశ్వత్థామ నారాయణాస్త్రం ప్రయోగించుట	630
207.	అశ్వత్థామ ఆగ్నేయాస్త్రంతో ఒక అక్షౌహిణిని నశింపజేయుట	632

కర్ణపర్వము

208.	కర్ణుని సేనాపత్యంలో యుద్ధప్రారంభం	636
209.	రాత్రి కర్ణాదుల మంతనాలు	641
210.	త్రిపురోత్పత్తివృత్తాంతం	643
211.	కర్ణుడు శల్యుణ్ణి దూషించుట	650
212.	శల్యుడు కాకి కథ చెప్పుట	653
213.	అర్జునుడు సంశప్తకవీరులను సంహరించుట	660
214.	కర్ణుడు నకులాదులను ఓడించుట	665
215.	యుధిష్ఠిరుని చంపబోయిన అర్జునునకు కృష్ణుడు హితం బోధించుట	668
216.	కర్ణార్జునుల యుద్ధం	684
217.	కర్ణుని రథచక్రం భూమిలో దిగిపోవుట	685

శల్యపర్వము

218.	శల్యుణ్ణి సేనాపతిగా చేయుట	695
219.	అర్జునాశ్వత్థామల యుద్ధం	697
220.	శల్యుని మిత్రులైన వీరుల వధ	701
221.	అశ్వత్థామాదులు దుర్యోధనునితో చర్చించుట	711
222.	ప్రభాసక్షేత్ర మహిమ	717
223.	ఉదపానతీర్థం	717
224.	దధీచముని సారస్వతమునుల వృత్తాంతం	726
225.	వృద్ధ కన్యాచరితం	728
226.	భీమదుర్యోధనుల యుద్ధం	729
227.	కృష్ణార్జునుల సంభాషణ	730
228.	కృష్ణుడు గాంధారిని ఓదార్చుట	736

సౌప్తికపర్వము

229.	అశ్వత్థామ పాంచాల వీరులను సంహరించుట	747
230.	యుధిష్ఠిరుని విలాపం	750

231. అశ్వత్థామనుండి భీముణ్ణి రక్షించాలని కృష్ణుడు చెప్పుట 751
232. కృష్ణుడు అశ్వత్థామను శపించుట 754

స్త్రీపర్వము

233. గాంధారి పాండవులను శపించబోగా వ్యాసుడు వారించుట 766
234. స్త్రీల విలాపాలు 770

శాంతి పర్వము

235. యుధిష్ఠిరుని వైరాగ్యం 780
236. శంఖలిఖితుల ఉపాఖ్యానం 797
237. రాజధర్మాలు 814
238. వ్యాఘ్రగోమాయువుల కథ 831
239. ఒంటె కథ 836
240. చేపల కథ 837
241. మూషకమార్జాల కథ 838
242. బ్రహ్మదత్తపూజనుల కథ 841
243. సౌరాష్ట్రరాజుకు కణికు దుపదేశించిన కూటనీతి 842
244. కపోతదంపతుల కథ 843
245. మరణించిన బ్రాహ్మణబాలుడు జీవించుట 846
246. నారద - శాల్మలీవృక్ష సంవాదం 848
247. కృతఘ్నుడైన గౌతముని కథ 850
248. శ్రేష్ఠమైన ధర్మం 854
249. దుఃఖం కలగకుండా ఉపాయం 854
250. కళ్యాణం విషయంలో తండ్రికి కొడుకు ఉపదేశం 855
251. సుఖదుఃఖాల ప్రాప్తి 858
252. మంకిగీత 858
253. నిర్వేదంవల్ల మానసశాంతి 860

254.	కాశ్యపుని కథ	861
255.	జగత్పృష్టి	864
256.	మానవాదుల సృష్టి	
257.	ఇంద్ర-నముచి సంవాదం	865
258.	ఇంద్ర - బలిసంవాదం	869
259.	దానవులను విడచి లక్ష్మి ఇంద్రుని వద్దకు వెళ్లుట	871
260.	వ్యాసుడు శుకునికి కాలసృష్ట్యాదులను గూర్చి చెప్పుట	873
261.	కర్మ - జ్ఞానాల భేదం	876
262.	దక్షాధ్వరధ్వంసం	878
263.	నారదుడు గాలవునికి ఉపదేశించిన శ్రేయోమార్గం	878
264.	అరిష్టనేమి సగరునికి ఉపదేశించుట	880
265.	శుకుని ఉపాఖ్యానం	880

అనుశాసనపర్వము

266.	ఇంద్రశుక సంవాదం	887
267.	దైవంకంటే పురుషకారం శ్రేష్ఠం	888
268.	మహేశ్వరుని మాహాత్మ్యము	889
269.	బ్రహ్మర్షుల మహత్త్వం	893
270.	విద్యాబుద్ధులను గూర్చి యుధిష్ఠిరుని ప్రశ్న	894
271.	యుధిష్ఠిరాదులు హస్తినాపురానికి వెళ్లుట	895
272.	భరతవంశీయులకు భీష్ముడిచ్చిన చివరి ఉపదేశం	898
273.	భీష్ముడు శరీరం త్యజించుట	899

అశ్వమేధికపర్వము

274.	కృష్ణుడు ద్వారకకు వెళ్లుట	906
275.	వ్యాసుడు యుధిష్ఠిరునకు అశ్వమేధం చేయుమని చెప్పుట	909
276.	పాండవులు ధనం తీసికొని రావడానికి వెళ్లుట	910

277.	అశ్వమేధ ప్రయత్నాల ప్రారంభం	914
278.	అర్జున బ్రథువాహనుల యుద్ధం	917
279.	మగధరాజు పరాజయం	920
280.	అశ్వమేధయాగం	925
281.	ముంగినకథ	925

ఆశ్రమవాసికపర్వము

282.	ధృతరాష్ట్రాదులు వనానికి వెళ్లాలని తలచుట	930
283.	సాంబుడను బ్రాహ్మణుడు ధృతరాష్ట్రుని ఓదార్పుట	936
284.	ధృతరాష్ట్రుడు వనానికి బయలుదేరుట	942
285.	యుధిష్ఠిరాదులు అరణ్యానికి వెళ్లుట	945
286.	వ్యాసానుగ్రహంచేత జనమేజయుడు తన తండ్రిని చూచుట	952
287.	నారదుని ద్వారా ధృతరాష్ట్రాదుల మృతిని వినుట	954

మౌనలపర్వము

288.	యుధిష్ఠిరునకు అపశకునాలు కనబడుట	957
289.	యాదవులు ఒకరినొకరు చంపుకొనుట	959
290.	అర్జునుడు ద్వారకకు వచ్చుట	962

మహాప్రస్థానికపర్వము

291.	ఇంద్ర - ధర్మదేవులతో యుధిష్ఠిరుని సంభాషణము	970
------	---	-----

స్వర్గారోహణపర్వము

292.	యుధిష్ఠిరుడు దేవలోకంలో కృష్ణార్జునాదులను చూచుట	977
------	--	-----

పరిచయం

డా. కరణం అరవిందరావు

(I.P.S; D.G. Police. Retd.)

‘యదిహాస్తి తదన్యత్ర యన్నేహాస్తి న తత్ క్వచిత్’ - ఇక్కడ ఉన్నదే మరొకచోట ఉండగలదు, ఇక్కడ లేనిది మరెక్కడా ఉండదు అని ప్రతిజ్ఞా పూర్వకంగా రచించబడిన గ్రంథం శ్రీమహాభారతం. భారతీయసంస్కృతిని తెలుసుకోవడానికి మూలభూతమైన విజ్ఞానసర్వస్వం. ధర్మతత్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రమనీ, అధ్యాత్మవిదులు వేదాంతమనీ, కవి వృషభులు మహాకావ్యమనీ, రాజనీతిజ్ఞులు రాజనీతిశాస్త్రమనీ కొనియాడిన గ్రంథమని నన్నయ గారు వివరించారు.

వేదంలో చెప్పబడిన ధర్మాన్ని ఇతిహాసపురాణాల ద్వారా జనసామాన్యానికి అందించడం, సమాజాన్ని ధార్మికమార్గంలో నడపడం ప్రాచీన వేదవాఙ్మయ ప్రణాళిక. వేదం ప్రభుసమ్మితంగా ఫలానా విధంగా చేయాలి అని శాసిస్తే, ఇతిహాస పురాణాలు మిత్రసమ్మితంగా అదే విషయాన్ని బోధిస్తాయి. పురాణాల్లో దేవీదేవతలు, దేవాసుర సంగ్రామాలు ముఖ్యమైన ఇతివృత్తంగా ఉంటాయి. ఇతిహాసంలో చారిత్రకవ్యక్తులు, రాజులు మొదలైనవారి గాథలు ఇతివృత్తంగా ఉంటాయి. వేదంలో సూత్రప్రాయంగా చెప్పిన అనేక ధర్మాల్ని సోదాహరణంగా వివరిస్తుంది ఇతిహాసం. ఉదాహరణకు ‘సత్యం వద’ అన్న వేదవాక్యానికి ఉదాహరణంగా అనేక కథలు. వివిధ సందర్భాల్లో వివిధవ్యక్తులు సత్యవ్రతానుష్ఠానం ఎలా చేశారో అంటూ సత్యహరిశ్చంద్రుడు మొదలగు వారి కథలు భారతంలో కనిపిస్తాయి. అలాగే దానం. అశ్వమేధం తర్వాత ధర్మరాజు చేసిన దానం గొప్పదా లేక నిరుపేద అయిన సక్తుప్రస్థుడు చేసిన దానం గొప్పదా, దాన సమయంలో ఉండాల్సిన శ్రద్ధ, వినయం ఉన్నాయా లేవా అని చర్చ. ఈ విధంగా ఇతిహాసం, ధర్మసూత్రాలకు caselaw గా మనకు ఉపయోగపడుతుంది.

మహాభారతం ఇతిహాసం కోవకు చెందింది. ప్రధాన ఇతివృత్తంతో పాటు అనేక ఉపాఖ్యానాలు ఇందులో ఉన్నాయి. శ్రీరాముని చరిత్ర, నలచరిత్ర, హరిశ్చంద్రచరిత్ర మొదలగు ఉపాఖ్యానాలు స్వతంత్ర గ్రంథాలుగా కూడ రచింపబడ్డాయి. ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క అంశాన్ని విశదీకరించడానికి ఉద్దేశించినదే.

లక్ష శ్లోకాలున్న మహాభారతాన్ని చదవాలంటే పండితులకు కూడ కష్టసాధ్యమైన

విషయం. మహాభారతంపై విమర్శనాత్మక వ్యాసాలున్న అనేక గ్రంథాలున్నాయి కాని భారతం సమగ్రస్వరూపం ఏమిటి? అనే ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పే గ్రంథం తెలుగు వచనంలో లేదు. గద్యరూపంలో సంపూర్ణమైన అనువాదాలు ఒకటి రెండు ఉన్నా అవి అనేక సంపుటాల్లో ఉండడం వల్ల పాఠకుల ఆదరణ పొందలేకపోయాయి. ప్రస్తుత గ్రంథం ఈ లోటును, అవసరాన్ని తీరుస్తుంది. భారతంలోని అన్ని విషయాల్నీ స్పృశిస్తూ ఆధునిక పాఠకుడికి మహాభారతతత్వాన్ని, భారతీయ ఆత్మను ఆవిష్కరిస్తుంది.

“చరిత్ర అధ్యయనం చేయనివారిని చరిత్ర నశింపజేస్తుంది” అని ఆంగ్లంలో ఒక సూక్తి. మహాభారతం పేరుకు చరిత్ర కాకపోయినా భారతీయ సమాజ చరిత్రకు నిలువు టద్దం లాంటిది. సమాజ ఆరంభదశనుండి మహాజ్వలమైన వైదిక ధర్మస్థాపన జరిగే వరకు భారతదేశంయొక్క చరిత్రను, సామాజిక విలువల్ని, సామాజిక సమస్యల్ని చక్కగ విశ్లేషించి చెపుతుంది. భారత సమాజంయొక్క ధార్మిక మూలాలు మనకు అవగత మవుతాయి. ఈనాడు సమాజంలో చర్చించబడే సమస్యలు ఆనాడు కూడ చర్చించ బడ్డాయి. ఉదాహరణకు ఈనాడు బహుళంగా విమర్శింపబడే చాతుర్వర్ణ్యవ్యవస్థను గూర్చి భారతంలో పలుచోట్ల చర్చించబడింది.

“శూద్రయోనౌ హి జాతస్య సద్గుణానుపతిష్ఠతః,

వైశ్యత్వం లభతే బ్రహ్మన్ క్షత్రియత్వం తథైవ చ,

అర్థవే వర్తమానస్య బ్రాహ్మణ్యమభిజాయతే”. (వనపర్వం 212. 11.12)

“నాల్గు వర్ణాలు కూడ సత్త్వ, రజ, స్తమోగుణాలవల్ల ఏర్పడ్డవే. శూద్రుడు మంచి గుణాలను అలవర్చుకున్నట్లయితే వైశ్యుడుగాను, క్షత్రియుడుగాను కూడ కావచ్చును. ఋజుస్వభావం అలవర్చుకొని బ్రాహ్మణుడు కావచ్చును” అని అర్థం. ఇలాంటి బోధనలున్న గ్రంథాలన్నీ బ్రాహ్మణవాద గ్రంథాలని ముద్రవేసే విమర్శకులు గమనించాల్సిన అంశాలు భారతంలో ఎన్నో చోట్ల కనిపిస్తాయి.

మహాభారతాన్ని పంచమవేదం అనడంలో వేదంలో చెప్పిన ప్రవృత్తిధర్మం (అర్థకామాల్ని ధార్మికమార్గంలో సంపాదిస్తూ జీవించడం), నివృత్తిధర్మం (మోక్షానికి కావాల్సిన జ్ఞానసముపార్జన) అనే రెంటినీ మహాభారతం మనకు విపులంగా తెలుపుతుందని అర్థం. వైదికధర్మాన్ని సనాతనధర్మం అంటారు. ‘సనాతనం’ అంటే ‘సదాతన’, ‘ఎల్లప్పుటికీ అన్వయించేది’ అని అర్థం. దేశకాలభేదం లేని సార్వకాలీన సార్వభౌమ ధర్మం. భారతంలో అడుగడుగునా అనేక ఉపాఖ్యానాల్లో ధర్మసూక్ష్మాల విశ్లేషణ కనిపిస్తుంది. ముఖ్యంగా

యక్షప్రశ్నలు, నహపప్రశ్నలు, ధర్మవ్యాధోపాఖ్యానం, చార్వాకుని ఉదంతం మొదలైన సందర్భాల్లో ఆనాటి సమాజంలోని వివిధ దృష్టికోణాలు, సమస్యలపై చర్చలు మనకు తెలుస్తాయి. మన సమస్యలకు పరిష్కారాలు అందులోనే కనిపిస్తాయి. సమాజాన్ని ఐదువేల సంవత్సరాలు వెనక్కి తీసుకువెళ్తున్నామని భావించనక్కరలేదు. సార్వకాలీన సత్యాల్ని నేటి సమాజానికి వర్తించుకుంటే సమాజభద్రతకు సహకరిస్తుంది.

మూలగ్రంథాల్లోని విషయాలు తెలియకపోవడంవల్ల రామాయణ - భారతాది గ్రంథాలలోని కథపై కల్పనలు, వాటిపై మళ్ళీ కల్పనలు ఈ విధంగా మూలాన్ని మార్చివేసిన వివిధరచనలు వచ్చాయి. ఉదాహరణకు రామాయణంలో అహల్య రాయిగ మారడం, రామపాదస్పర్శ మొదలైనవి వాల్మీకి, రామాయణంలో వ్రాయలేదు. ఆమె కేవలం అదృశ్య రూపంలో ఉంటుంది. రాముని రాకవల్ల ఆ అదృశ్యత్వం తొలగిపోయి నిజరూపంలో కనిపిస్తుంది. రాముడు ఆమె పాదాలకు నమస్కరిస్తాడు. అలాగే సీతాస్వయంవరం, వాల్మీకి వ్రాయలేదు. యాదృచ్ఛికంగా రాముడు విశ్వామిత్రునితో పాటు వెళ్ళి శివధనుర్భంగం చేస్తాడు. భారతంలో ఉన్న ఉపాఖ్యానాలపై చిలువలు పలువలుగ సాహిత్యం కనిపిస్తుంది. ఉదాహరణకు ధర్మరాజు తండ్రి ధర్మదేవత 'ధర్ముడు' అని భారతంలో అనేక చోట్ల వ్యవహరింపబడ్డాడు. ఈ ధర్ముడు భారతం ఆమూలగ్రంథం అంతర్లీనంగా ఉన్న అదృశ్యపాత్ర అనవచ్చు. అనేక సందర్భాల్లో వివిధ వ్యక్తుల ధార్మికతను పరీక్షిస్తాడు. ఈ విషయం ప్రస్తుత గ్రంథంలో శ్రీ పుల్లెల వారు స్పష్టంగా నిరూపించారు. లోక వ్యవహారంలో యమధర్మరాజును కుంతి అహ్వనించినట్లు, ధర్మరాజును కన్నట్లు ప్రచారంలో ఉంది.

భారతంలాంటి గ్రంథాన్ని యథాతథంగా వివరించడానికి రచయితకు ఎంతో ఋజుస్వభావం, నిబద్ధత, ధైర్యం ఉండాలి. ప్రస్తుత గ్రంథంలో ఈ స్వభావం ప్రస్ఫుటంగా కనిపిస్తుంది. నిష్కరమైన సత్యాలను యథాతథంగా అందించడంవల్ల అసత్యప్రచారాలు, అభిప్రాయాలు, అవగాహనలు తొలగించడం జరిగింది. ఆధునికవిశ్లేషకులకు, భారతంపై పరిశోధన చేయదలచినవారికీ ఈ గ్రంథం ఒక ముఖ్యసాధనంగా ఉపయోగపడుతుంది. మూలగ్రంథంలోని సుమారు వేయిశ్లోకాలకు పైగా ఉటంకించడంవల్ల ప్రామాణికంగా ఎక్కడ ఏం చెప్పబడిందో అవగత మవుతుంది. ముఖ్యంగా విదురనీతి, రాజనీతిధర్మాలు మొదలైన సందర్భాల్లో కంఠస్థం చేయాల్సిన అనేకశ్లోకాలు ఇందులో కనిపిస్తాయి. మహాభారతంలోని సంపూర్ణవస్తుతత్వాన్ని మనకు అందించే గ్రంథం ఇది.

ఈ గ్రంథ రచయిత అయిన మహామహోపాధ్యాయ, పద్మశ్రీ పుల్లెల శ్రీరామచంద్రుడు గారికి ఆంధ్రపాఠకలోకం ఇదివరకే ఎంతో ఋణపడి ఉంది. వారి రామాయణ సంపుటాలు బహుళ ప్రచారాన్ని పొందాయి. చాలామంది మేధావు లనుకునేవారు మొదటిసారిగా వాల్మీకి రామాయణంలోని విషయాన్ని తెలుసుకున్నారు. అదే అనుభవం ఈ గ్రంథంలో కూడా మనకు కలుగుతుంది. మన సంస్కృతికీ, బౌద్ధిక వారసత్వానికీ సమాజం దూరమవుతున్న సందర్భంలో ఇలాంటి గ్రంథం మన సమాజపునరుజ్జీవనానికి, ఆత్మ విశ్వాసాన్ని, ఆత్మ గౌరవాన్ని జీవింపజేయడానికి ఎంతో అవసరం.

గురుపదార్పనము

డా॥ ఈశ్వర సీతారామధన్వంతరి

పూర్వాధ్యక్షులు - ఉపనిషన్మందిరం - వేదసంస్కృతపాఠశాల,

వ్యవస్థాపకాధ్యక్షులు : సాహితీసంస్థ 'మహతి'

శ్రీకాకుళం

ఆర్షవాఙ్మయములో శ్రీ మహాభారతమునకు ఉన్న స్థానము ఇతర గ్రంథములకు లేదు. సామాన్యమానవుని మొదలు పరిణతప్రజ్ఞ గల విద్వల్లోకము వరకు నిత్యోపయుక్తము. యథాయథముగా లోకుల కుపయోగపడు ధర్మోపదేశము నందించిన ఆధ్యాత్మిక ధర్మాశాస్త్ర విషయబంధురమగు ప్రముఖనిబంధము. “యదిహాస్తి తదన్యత్ర యన్నేహాస్తి న తత్ క్వచిత్” - అనగా వేదోపనిషత్పూరాణములలో నున్న సమగ్రవిషయము భారతములో నున్నదాని విశదస్వరూపమే. ఇందు లేనిది మరి ఏ గ్రంథమందును ఉండదు. సమస్తతొకక - పారలౌకిక విజ్ఞానసర్వస్వ మిది. అందువలననే మన తెలుగుల భాగ్యముగా వేర్వేరు కాలములవారైననూ నన్నయ్య భట్టారకుడు, తిక్కయజ్ఞు, యెఱ్ఱాప్రగడలు దీనిని శ్రీ వేదవ్యాసుని ఆశీర్వలముతో తెనుగున బెట్టిరి. భారతమును ఆధ్యాత్మికదృష్టితో అనుశీలించినచో జ్ఞాన - కర్మ - భక్తియోగములను యథావసరముగ సందర్భ విషయ పోషకముగా వ్యాసమహర్షి గ్రథించెను. సోదరులగు కౌరవ - పాండవుల నడుమ యుద్ధము జరుగకుండా చేయు ప్రయత్నముగ విదురుడు సనత్కుజాతునిచేత అధిరాజగు దృతరాష్ట్రునకు ధర్మోపదేశము చేయించెను. ఇదే “సనత్కుజాతీయము”. ఇది తొలి ఉపదేశ గ్రంథము. యుద్ధము తప్పలేదు. ఇరుపక్షములు యుద్ధసన్నద్ధములై రణరంగము చేరగా రాజధర్మము సమగ్రముగా తెలిసిన అర్జునుడు బంధుప్రీతిచే అకాలమున దయా విర్భావముతో శస్త్రాస్త్రములు విడిచి విషాదముచే కింకర్తవ్యతామూఢుడై వెలవెల బోయెను. అట్టి స్థితిలో క్షాత్రధర్మమును ప్రబోధించు మిషతో శ్రీకృష్ణుడు లోకమంతకును చేసిన ఉపదేశమే **శ్రీమద్భగవద్గీత**. ఇది వేదోపనిషత్సారము. ఇది తాత్కాలికప్రయోజకమే కాక మనిషి జీవితములో తలయెత్తు అన్ని సమస్యలకు సమాధానము నీయగల కర్మయోగ ప్రధానమైన ఉపదేశగ్రంథము. కడకు యుద్ధము తప్పలేదు. ధర్మపక్షము నాశ్రయించిన పాండవులదే విజయము. విజయశ్రీ తమను వరించినను ధర్మరాజునకు ఆనందము కలుగలేదు. మనసు ఉల్లోలమైనది. శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజును అంపశయ్యపై నున్న భీష్ముని కడకు పంపగా విషయము గ్రహించిన భీష్మాచార్యుడు “విష్ణుసహస్రనామములను”

ఉపదేశించెను. ఇందు ప్రతినామము ఓమాదినమోంతముగా ప్రత్యేకమంత్రమై ఈనాటికిని ఉపాసింపబడుచున్నది. స్థూలముగా ఇది భక్తియోగప్రధానముగా వ్యవహరింప బడుచున్నది. ధ్యాన - కర్మ - భక్తియోగములు కాక నాలుగు ఆశ్రమములవారికి ఉపదేశకముగా ఉంటనే భారతమునకు అంత ప్రశస్తి.*

దశోపనిషత్తులతో పాటు బ్రహ్మసూత్రములకు భాష్యము రచించినను శ్రీ శంకర భాగవత్పాదులు ప్రత్యేకముగా భారతములో ఈ మూడు ఉపదేశగ్రంథములకును సులభ భాష్యమును రచించి మహోపకారము చేసిరి.

ఇట్టి వైశిష్ట్యము గల ఈ భారతామ్నాయమునకు “మహాభారతసారసంగ్రహము” అను వ్యాఖ్యాప్రాయ మైన వివృతిని సంతరించి తెనుగులోకమునకు శాశ్వతోపకారము చేసిన శ్రీ గురుమూర్తులు మహామహోపాధ్యాయ బ్రహ్మశ్రీ పుల్లెల శ్రీరామచంద్రుడుగారు ధన్యులు. వారికి జిజ్ఞాసులోకము శాశ్వతాధమర్ణమైనది. శ్రీ శ్రీరామచంద్రుడుగారు బహుసాహిత్య - ఆధ్యాత్మిక గ్రంథరచయితలు. లెక్కకు, స్వతంత్రగ్రంథములు అనువాద గ్రంథములు వెరసి 150 కి పైనే ఉన్నవి. ఉస్మానియా యూనివర్సిటీలో సంస్కృత విభాగమునకు అధ్యక్షము వహించి ఎంతోమంది అంతేవాసులకు సంస్కృతంలో డాక్టరేటు పదవీలబ్ధికి కారకులైరి. వీరిని ఇటీవలే ‘పద్మశ్రీ’ అవార్డుతో భారత ప్రభుత్వము సత్కరించినది. దీనికి వారి సర్వతోముఖబహుభాషావైశారద్యమే కారణము. వేదాంత గ్రంథములలో బ్రహ్మసూత్ర, భగవద్గీతా, తైత్తిరీయ, కేన, ప్రశ్న, ముండక, మాండూక్యోప నిషత్తులకు వీరు వ్రాసిన భాష్యములు విద్యుల్లోకప్రశంసా భూషితములు. శ్రీమద్రామాయణ మును, మూలశ్లోకములకు ప్రతిపదార్థతాత్పర్యములతో చక్కని తెలుగులో సుబోధముగా పది భాగములుగా వెలయించిరి. పాండిత్యము వేరు, బోధనకౌశలము వేరు. రెండిట సమగ్రప్రజ్ఞ గలవారు, శిష్యానుగ్రహ దీక్షితులు, నిజాచరణముతో శాస్త్రమును ప్రమాణీకరించువారు నగు మహాత్ములు లక్షలో నొకరు. “స్వయమాచరన్ ఇతరైః ఆచరయతి ఇతి ఆచార్యః”. తా జెప్పినది తానే అనుసరించువారగుటచే ఈయనకు ఆచార్యపదము అన్వర్థకము, సహజభూషణము. వారిగూర్చి వ్రాయబోయినచో నా కల మాగుదు.

★ శాంతిపర్వం 284వ అధ్యాయంలోను, అనుశాసనపర్వం 17వ అధ్యాయంలోను రెండు శివసహస్రనామస్తోత్రాలున్నాయి. నాలుగైదు దుర్గాస్తోత్రాలున్నాయి. భారతంలో ఎక్కడా కూడ శివ - కేశవ వైషమ్యం కాని, ఏ దేవత విషయంలోను న్యూనతాబుద్ధి గాని లేవు. ఈ ద్వేషభావాలన్నీ పదవ శతాబ్దంలో ప్రారంభమై నేటికి కూడ హిందూమతాన్ని వీడిస్తున్నాయి. (సం.11)

శ్రీవారికి నేను ఏకలవ్యశిష్యుడను. దాని వివృతికి అక్షరరూపము నిచ్చుటకు ఇంత కన్న నెలవు లేదు. నాకిప్పుడు ఎనుబది నాలుగు పంటలు. ముదిమికి లొంగితిని. శ్రీవారికిని నాకు మించిన ప్రాయము. నా కృతజ్ఞతావిష్కారమునకు ఇంతకన్న మరొక వీలు కలుగదు.

ముప్పది సం॥ల క్రిందట వీరి అలంకార గ్రంథమొకటి నాకంట బడినది. వైద్యవృత్తిలో తీరిక వెల్లి యయును ఆజానముగ సంస్కృతప్రణయుడ నగుటచే సాహిత్య బలము తావన్మాత్రమైనను “గురుమూర్తి” నామధారిణి యగు ఆ పరమేశ్వరియే ఈయన నాశ్రయింపుమని ప్రచోదనము చేసినది. శ్రీ గురువుగారి ఇతర గ్రంథము లేమైన నున్నచో నాకు పంపగోరితిని. వారి యలంకారశాస్త్ర గ్రంథములు నా అవగాహనకు మించిన వైనను అమూల్యముగా మూడు నాలుగు పంపించిరి. ఇవి చదివి, నాకు సంస్కృతమున గల బలము చాలమి ప్రధానకావ్యము లన్నిటిని శ్రద్ధతో చదువుచూ అందలి సందేహములు వ్రాసుకొని వారినే ఆశ్రయించితిని. పుత్రనిర్విశేషముగా ఆదరించి నన్నుద్ధరించిరి. సాహిత్యానందము బ్రహ్మానందసబ్రహ్మచారి యందురు. అందు మునిగి, తేలి ఆ నిత్యానందములో తనియుచున్నవారు శ్రీరామచంద్రుడుగారు. వారి వివిధగ్రంథపఠనమువలన సాహిత్యాధ్యాత్మికమహోదధి ఇవ్వలి ఒడ్డు వైనను నిలువగోరు ఆశ అంకురించెను. మిగులు భగవత్ప్రప.

వారి శిష్యవత్సలతకు పాత్రు లెందరో ఉండెదరుపో! నేను వేరు. ముప్పది సం॥లుగా వారి నిద్రాహారసమయములు ఉల్లంఘించి నేను తీర్చుకొన్న సందేహములకు సమాధానములు నాలుగు పుస్తకముల బరువు. సాహిత్య - ఆధ్యాత్మికశాస్త్రములలో గల నా సందేహములు మరొకరు తీర్చలేనివి. బహుసందేహములకు ప్రత్యక్షముగా గాని బదులు సాధ్యపడదు. గురుశిష్యసమాయోగమునకు అవకాశము లేని దూరము, కాలాభావము, వయస్సు అవరోధము లైనవి.

చనువు తీసికొని వారితో ఈ మాట చెప్పగా వారిచ్చిన బదులిది - “అబ్బీ! జిజ్ఞాస యుండవలెనే గాని అవరోధము లుండవు. నా కాలము నీది. ఉ ॥ 7 గం॥ మొదలు రాత్రి 11 గం॥ల వరకు నీవెప్పుడు ఘోషుచేసినను సమాధానమున కెంత కాలము పట్టినను నేను విసువను” - అని భరోసా ఇచ్చిరి. ఇది వారు పదవీ విరమణ చేసినప్పటి మాట! నాటినుండి నేను వైద్యవృత్తిని పుత్రన్యస్తము చేసి వారి గ్రంథములన్నియు “వారు పంపుట - నేనందుకొనుట - చదువుట” ఆచారమైనది. ఇరువురకు సమీపపయస్సైనను నా జిజ్ఞాస, వారి శిష్యవాత్సల్యము అనపాయముగా నడుచుట నా పూర్వపుణ్యఫలము.

ఆధ్యాత్మిక - ఆయుర్వేద - శ్రీవిద్యాగ్రంథరచయితలు, ఉపాసాసిద్ధులైన నా పితామహులు కీ॥శే॥ ఈశ్వర సత్యనారాయణశర్మ గారు నా చిన్ననాట విద్యాగురువులు. గతించి నలుబది ఏండ్లయినది. వారినే గురుమూర్తులైన శ్రీరామచంద్రుడిగారియందు భావించుచున్నాను. ఇంతవరకు వాగ్మ్యవహారము తప్ప మూర్తిదర్శనభాగ్యము లేదు. రెండు సం॥లు క్రిందట గురుదర్శన మొకతూరి చేయ సంకల్పించినను నన్ను నడువనీని వాతశ్వాస వ్యాధులు ఒప్పలేదు. ఇంతవరకు వారి ఛాయాచిత్రము పంపు మన్నను ఊరకొనిరి. వారి కీర్తికాంక్షావిదూరత, వినీతభావము నన్ను ముగ్ధుని చేసినవి. ఈ నా మనుమని సాయముతో ఎటులో విశాఖనుండి హైదరాబాదు విమానములో వెళ్ళి వారి పాదముల కెఱిగి చిరవాంఛితము తీర్చుకొని మరలితిని. ఇటీవల వారి స్వర్ణాభిషేక మహోత్సవమునకు రోగము కారణముగా వెళ్ళలేక వారి శిష్యుడగు డా॥ శ్రీనివాస శర్మ (జాయింటు డైరెక్టరు - సంస్కృత అకాడమీ, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము) గారికి నే వ్రాసిన “గురుసమర్పణ” శ్లోకములు పంపితిని. నా కృతజ్ఞతగా “అక్షరపూజను” ఇందు ముద్రించుటకు అనుజ్ఞనిచ్చిన గురుమూర్తులు శ్రీరామచంద్రుడు గారికి నిత్యకృతజ్ఞుడను.

ఈ గ్రంథమును శ్రద్ధతో చదివి ఆంధ్రలోకము తరింపగలదు.

1. భాషాత్రయలతోపఘ్నపారిజాతతరుం గురుమ్ ।
వందే శ్రీరామచంద్రం తం వేదాంతాబ్జదివాకరమ్ ॥
2. ద్వైతాద్వైత విశిష్టవాదకుశలైరద్వైతభావార్చితం
సారాసారవిచారచారుమనసా సంఖ్యావతామగ్రిమమ్ ।
అప్తానాప్తసమస్తలోకసుహృదం జ్ఞానశ్రియామాకరం
వందే శ్రీ గురురాజమౌళిమపరం శ్రీదక్షిణాస్యం క్షితౌ ॥
3. యద్వాచాం లసంతైః ప్రపన్నజనతామోహోంధకారక్షయః
పాదాబ్జస్మరణాదిహైవ కలుషధ్వంసాత్ ప్రసాదో మహాన్ ।
తస్మాద్వైతగిరాం గురోః పదయుగం మూర్ధ్నా నమన్నస్వహం
బ్రాహ్మీతత్త్వవిదీప్తసీమసు సదా రంతుం యతామ్యస్తరే ॥
4. పూజ్యపూజకమర్యాదాం స్వగురుష్వంతవాసినః ।
దర్శయన్తీతి సన్మానం గృహాణాసుగృహాణ మామ్ ॥
5. పాణినీయమహంబోధిః దుస్తరో మకరాలయః ।
పారదృశ్యసునాసీరం వందే త్వాం గురుదేవతామ్ ॥

6. ద్రాక్షేక్షు దుగ్ధమధుసన్నిభవాత్ప్రవాహైః
 స్వాత్మానుభూతిసహితైకరసావబోధైః ।
 ఆధ్యాత్మసుందరకథాత్మకవారివాహైః
 సంజీవయస్యసుదినం మమ చిత్తవృక్షమ్ ॥
7. శ్రీ శంకరార్యగురుణోద్భుతసంప్రదాయాం
 శుద్ధామధీత్య పరమాం నిగమాంతవిద్యామ్,
 శ్రీపూర్వికాం సదయమద్వయబ్రహ్మవిద్యాం
 ప్రాచుర్యమాప యదశేషవిశేషయుక్త్యా ॥
8. యా కారయిత్రీ భువి సత్త్రియాణాం
 యా సంవిధాత్రీ కిల తత్ఫలానామ్,
 యా ప్రార్థనాభిః పరదా భవిత్రీ
 గురోరభిన్నా ఖలు బ్రహ్మపత్నీ ॥
9. మానీ నిజగుణోత్కర్షే వాపదూకస్తు బోధనే,
 యాయజుకకులోద్భూతః గురుర్మే యోగిపుంగవః ॥

శుభం భూయాత్

ప్రమోదం

శ్రీ చలమచర్ల వేంకట శేషాచార్యులు

ఈ 'మహాభారతసారసంగ్రహము' వ్యాసభారతానికి సరళసంగ్రహపచనరూపం. దీని రచయిత సుప్రసిద్ధ కవి - పండితులు, మహామహోపాధ్యాయులు, పద్మశ్రీ విభూషితులు ఆచార్య పుల్లెల శ్రీరామచంద్రుడు గారు. వారు ఉత్తమశ్రేణికి చెందిన ఆచార్యులూ, పాదోనద్విత (175) గ్రంథకర్తలూ కూడా కావడంచేత, అత్యంత సరళమైన తెలుగులో వారు రచించిన ఈ గ్రంథం పలుమార్లు భారతం పరిచిన పండితులనూ, పామరులనూ కూడా సమంగా అలరిస్తుంది. ఇందులో గ్రంథకర్త స్వంతకల్పనలు మచ్చుకైనా కనపడవు. కథా - కథనంలో ఆయన బాణీ అత్యంతవిలక్షణమైనది. అనర్గళవాక్రవహం అది. ఎక్కడా కఠినపదప్రయోగం ఉండదు. గ్రంథం చదువుతుంటే మధ్యలో ఎక్కడా ఆపాలని పించదు.

లక్షశ్లోకాల భారతంలోని దాదాపు 1500 శ్లోకాలు ఈ గ్రంథంలో చోటు చేసుకున్నాయి. వీటిలో వ్యాస, కృష్ణ, భీష్మ, యుధిష్ఠిరాది ప్రముఖుల సూక్తులే కాక, దుర్యోధన, కర్ణ, అశ్వత్థామాదుల దురుక్తులూ ఉన్నాయి. శ్రీ పుల్లెలవారు ఆయా సందర్భాలలో తాము వ్రాసిన విషయాలను ప్రమాణీకరిస్తూ ఉదాహరించిన ఆ సూక్తుల్లో ఉత్తముల హితోక్తులు ఆచరించటానికీ, దుష్టుల దురహంకారవచనాలు - వాటి పర్వసానం ఆత్మవినాశనమే కనుక - పలుకకుండాటానికీ పాఠకుల కెంతో ఉపకరిస్తాయి. ఇలా ఈ హేయోపాదేయవచనాలు ఉభయవిధాలూ ఇందులో సమప్రధాన్యం సంతరించుకున్నాయి.

మహాభారతం చదవటమంటే జనసామాన్యానికి భయం. దీని అతిబృహత్ప్రమాణమే ఇందుకు కారణం. అందువల్లనే రామాయణపాఠకుల్లో దశమాంశం కూడా భారత పాఠకులుండరు. అమూల్యగ్రంథ కృష్ణద్వైపాయన, కృష్ణభగవానుల కనుసన్నలలోనే నడిచిన మహాభారతం పంచమవేదం. పరమపవిత్రం. ఈ గ్రంథం చదివితే మహాభారతంలోని ప్రతిపాత్ర యొక్క స్వరూపస్వభావాలు మనకు కరతలామలకం అవుతాయి. భ్రమలన్నీ తొలగిపోతాయి.

ఈనాడు పండితులమని భావించుకునే పలువురు భారతం అటు సంస్కృతంలో కాని, ఇటు తెలుగులో కాని సమగ్రంగా చదివి ఉండరనేది కఠోరసత్యం. అట్టివారికి ఈ

గ్రంథం ప్రేరకమై ఉత్సాహంతో సమగ్రాధ్యయనం చేసేందుకు తప్పక తోడ్పడుతుంది. “మయసభలో దుర్యోధనుణ్ణి చూచి, అంతఃపురకాంతలు నవ్వారా? పాండవులు ద్రౌపదీ కూడా నవ్వారా? ఈ విషయంలో సంస్కృత భారతం ఏమంటున్నది?” వంటి ధర్మ సందేహాలు పౌరాణికుల సమాధానాల కోసం నిరీక్షించకుండా ఈ గ్రంథసహాయంతో స్వయంగానే ప్రామాణికంగా నివారించుకోవచ్చు.

ఈ గ్రంథం అత్యంత కుతూహలంతో సప్తాహకాలంలో పఠించేందుకు, ఈ విధంగా ఆనందం అభివ్యక్తం చేసేందుకూ లభించిన ఈ అవకాశానికి సంతోషిస్తున్నాను. ఆచార్యగ్రేసరులను ప్రణామపూర్వకంగా అభినందిస్తున్నాను.

శ్రీరస్తు

ప్రణతి

శ్రీ ఉప్పలూరి కామేశ్వరరావు

భారతీయ సాహిత్యానికి మకుటాయమానమైన గ్రంథాలు రెండు. మొదటిది వాల్మీకి మహర్షి వేదోపబృంహణంగా అందించిన కమనీయమైన కావ్యం రామాయణం. రెండవది వ్యాసభగవానుడు లోకానికి అనుగ్రహించిన పంచమవేదమైన మహాభారతం.

మహాభారతం లక్షశ్లోకాల బృహద్గ్రంథం. సంస్కృతంలో ఉన్న లక్ష శ్లోకాలను చదివి, అవగాహన చేసుకుని ఆనందించే అదృష్టం అందరికీ కలగదు.

అసలు లక్ష శ్లోకాలు అర్థంచేసుకుని, ఆస్వాదిస్తూ తీరిగ్గా చదవడం ఎవరికి సాధ్యమౌతుంది? ఆపైన వాచ్యంగా కాకుండా ధ్వనిగా చెప్పినవి ఎందరికి అందుతాయి?

ఈ భయంతోనే, వ్యాసభారతాన్ని ఎంత గౌరవించినా, చదవాలని ఎంత కోరిక ఉన్నా దానికి దూరంగా నిలిచి దీర్ఘదండప్రణామం చేసేవారి సంఖ్య ఎక్కువ. దానిని చదవడానికి పూనుకునే సాహసం చేసేవారి సంఖ్య అతి తక్కువ.

వ్యాసులవారు మానవజాతిని ఉద్దేశించి సందేశాత్మకంగా చేసిన రచన **మహాభారతం**. మంచి మాటలు ఎలా చెప్పినా మాన్యులైన పండితులు చక్కగా స్వీకరించ గలరు. సామాన్యుల విషయానికొస్తే దీనిలో ఉన్న సందేశాన్ని మంచి సూక్తుల జాబితాలో యిస్తే దానిని స్వీకరించేవారు ఉంటారో ఉండరో చెప్పలేము.

అందుచేత వ్యాసభగవానుడు తాను యివ్వాలనుకున్న సందేశాన్ని కురువంశరాజుల కథమీద అధ్యారోపణం చేసి మహాభారతాన్ని రూపొందించాడు. ఒక ఆసక్తికరమైన కథతోనూ, అద్భుతమైన కథనంతోనూ పాఠకుణ్ణి ఆకట్టుకుని, కథలో అంతర్వాహినిగా సందేశం పొందుపరుస్తూ చేసిన రచన **మహాభారతం**.

ఆ రచనలో సొగసు, ఆ వాక్యవిన్యాసంలోని ఒడుపు, పాత్రపోషణలోని నేర్పు అన్నిటిని మించి ధర్మార్థరాల సునిశితవిశ్లేషణ అందుకుని ఆనందించగలిగిన వారిదే భాగ్యం. చదువు నేర్చుకున్నందుకు అదే సార్థకత.

ఏ కారణంవల్లనైతే నేమి ఎంతోమంది దానిని అందుకోలేకపోయారు. అటువంటి వారికోసం అనేకమంది దానిని అనువాదం చేసారు. మూలానికి యథాతథమైన అనువాదం ఇంగ్లీషులో కేసరీ మోహన్ గంగూలీ 1883లో మొదలు పెట్టి 1896లో పూర్తి చేసారు. సంస్కృతం రానివారికి యథామూలం అయిన ఇంగ్లీషు అనువాదం నేటికీ యిదొక్కటే.

వ్యాసులవారు యీ కథద్వారా యివ్వదలుచుకున్న సందేశాన్ని - యించుమించు అంతా - పాత్రలమధ్య సంభాషణలోనే యిచ్చారు. సుదీర్ఘమైన ఆ సంభాషణలని సంక్షిప్తంగా, చదివినకొద్దీ యింకా చదవాలనిపించేలా అందజేస్తే పాఠకులకు మహాభారతం మీద ఆసక్తి కలుగుతుంది. అందులో ఉన్న సందేశం మనస్సుకి పడుతుంది.

కాలంతో పాటు సామాజిక పరిస్థితులు, పాఠకులకు చదివేందుకు ఉండే తీరిక, వారు కోరే భాష మారుతుంటాయి. నేడు పాఠకులు crisp గా ఉండే భాషని, స్పష్టమైన చిన్న చిన్న వాక్యాలను ఉత్సాహంగా స్వీకరిస్తున్నారు. సంస్కృత తుల్యమైన పదాలను పత్రికలలోనూ, పాఠాలలోనూ వాడుతూండడంతో ఆ పదాల ప్రయోగం ఎవరికీ యిబ్బంది కలిగించడంలేదు. అంతేకాదు; ఈ పదాల ప్రయోగం వలన వాక్యనిర్మాణంలో వచ్చే క్లుప్తత కూడా సౌకర్యంగా ఉంటోంది.

నేటితరం పాఠకులకు మహాభారతాన్ని అందించాలనే సంకల్పంతో ఆచార్య పుల్లెల శ్రీరామచంద్రుడు గారు యీ ఇతిహాసాన్ని ‘మహాభారతసారసంగ్రహము’గా రచించారు.

ఆచార్యులవారు యింతకుపూర్వం రామాయణానికి రచించిన బాలానందిని వ్యాఖ్యలో వాల్మీకిని, ప్రస్తుత గ్రంథంలో వ్యాసుణ్ణి మనకి చూపించి తాము సున్నితంగా పక్కకు తప్పుకున్నారు. ఈ మహాభారతసారసంగ్రహములో నూటికి తొంభై శాతం వ్యాసుల వారి వాక్యాలనే, శ్లోకాలతో పోటీపడే క్లుప్తమైన, సరళమైన భాషలో యిచ్చారు. మహామహో పాఠ్యాయులు గనుక తెలుగువాక్యం మధ్య సంస్కృత పదాలను ప్రభావవంతంగా ఎలా వాడాలో అడుగుడుగునా చూపించారు. ఆ ఋషి సంస్కృతంలో రచించిన శ్లోకాలను యీ ఋషి తెలుగులో వాక్యాలగా మార్చి మూలంలో ఉన్నంత బిగువైన కథనంతో ఆద్యంతం కథ చెప్పారు.

ఈ గ్రంథం పట్టుకుంటే మనం చెయ్యవలసినది నాలుగు పేజీలు చదవడం మాత్రమే. అక్కడినుంచి గ్రంథమే మనచేత చదివిస్తుంది.

ఇందులో యిచ్చిన శ్లోకాలలో సుమారు వెయ్యివరకు Quotable Quotes. వాటికి గురితప్పని బాణాలలా చిన్న వాక్యాలతో తాత్పర్యాలు యిచ్చారు. ఆపైన మీరు ఆలోచించుకోండి అని మనకు అవకాశం వదిలేసినట్లు ఉన్నాయి ఆ వాక్యాలు.

ఒకవాక్యం విన్నా, చదివినా అందులో ఉన్న మెరుపూ, విరుపూ ఆచార్యుల వారి దృష్టిలో పడకుండా ఉండవు. మహాభారతంలో ఉన్న అటువంటి వాక్యాలు వారి దృష్టిని దాటిపోలేదు. మచ్చుకు రెండు శ్లోకాలు. రెండూ కౌరవపాండవుల మధ్య సంగ్రామం అత్యంత ఘోరంగా జరిగిన ద్రోణపర్వంలోనివి.

మొదటిది ప్రాగ్జ్యోతిషపురాధీశుడైన భగదత్తుడు సుప్రతీకం అనే ఏనుగునెక్కి కురుక్షేత్రంలో దుర్యోధనుడి పక్షాన యుద్ధం చేసాడు. ఆ ఏనుగుకి యుద్ధంలో తిరుగు లేదు. ఆపైన దానికి బలమైన కవచం ఉంది. అది విజృంభించి పాండవ సైన్యాన్ని నాశనం చెయ్యడం మొదలు పెట్టింది. ఎందరినో పొట్టన పెట్టుకుంది. అర్జునుడు ఆ ఏనుగు కవచాన్ని ఛేదించాడు. ఒక నారాచబాణాన్ని దాని కుంభస్థలంమీద బలంగా ప్రయోగించాడు. ఆ బాణం పుట్టలోకి పాము దూరిపోయినట్లు ఆ ఏనుగు కుంభస్థలాన్ని చీల్చుకుని బయటకు ఏమీ కనబడకుండా పూర్తిగా లోపలికి దిగిపోయింది.

స కరీ భగదత్తేన ప్రేర్యమాణో ముహుర్ముహః,

స కరోతి వచస్తస్య దరిద్రస్యేవ యోషితా.

(ద్రోణపర్వం 29.42)

అప్పుడు భగదత్తుడు ఎంత అదిలించినా ఆ ఏనుగు కదలలేదు. అసలు పట్టించుకోనట్లు ఉండిపోయింది. దరిద్రుడి మాటలేవీ అతడి భార్య పట్టించుకోనట్లు ఆ ఏనుగు భగదత్తుడి అదిలించుపులు పట్టించుకోలేదు.

రెండవది జటాసురుడి పుత్రుడు అలంబుషుడు. ఇతడు కురుక్షేత్రసంగ్రామంలో కౌరవుల పక్షాన యుద్ధానికి వచ్చాడు. అతడు తమతో చేరినందుకు దుర్యోధనుడు ఆనందించాడు. యుద్ధంలో ఘటోత్తుచుడు అలంబుషుణ్ణి నేలమీద పడేసి కాళ్ళతోనూ చేతులతోనూ కుమ్మి చంపాడు. ఆపైన అతడి తలని శరీరంనుంచి ఊడపెరికాడు. ఆ తలని పట్టుకుని దుర్యోధనుడి వద్దకు వెళ్లి, యిలా అన్నాడు.

స్వధర్మమర్థం కామం చ త్రితయం యోభి౨వాంఛతి,

రిక్తపాణిర్న పశ్యేత్ రాజానం బ్రాహ్మణం స్త్రియమ్.

(ద్రోణపర్వం 174.43)

“రాజా! (ఇడుగో నీ బంధువు. వీడి పరాక్రమం చూసావు కదా! కర్ణుడి పరాక్రమం కూడా చూడబోతున్నావు.) ధర్మార్థకామాలు మూడూ కోరేవాడు రాజాని గాని, బ్రాహ్మణుణ్ణి గాని, స్త్రీని గాని వట్టిచేతులతో వెళ్ళి చూడకూడదు. (అందుచేత నీకు ఉపాయంనగా వీడి తల తెచ్చాను.)”

ఇలా అంటూ ఆ తల దుర్యోధనుడి రథంలో పడవేసాడు. తెల్లబోయి చూస్తున్న దుర్యోధనుడితో, “కొంతసేపట్లో కర్ణుణ్ణి కూడా వధించి వస్తాను. అంతవరకూ దీనితో ప్రీతుడవై ఉండు. (అంతవరకూ దీనితో సరిపెట్టుకో).” అని చెప్పి కర్ణుడితో యుద్ధానికి వెళ్ళాడు.

ఎటువంటి యుద్ధ వర్ణనలో ఎటువంటి చమత్కారాలు! ఆద్యంతం ఇలా నడిచిన యీ గ్రంథం నావంటివారికైతే ఆనాయాసంగా లభించిన అమృతం వంటిది.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

శ్రీశబ్దరభగవత్పాదాః విజయన్తే

ప్రస్తావన

1

ప్రపంచవాఙ్మయంలోనే సాటి లేని అత్యద్భుత మైన ఇతిహాసం మహాభారతం. ప్రామాణ్యంచేతా, లోకప్రియత్వంచేతా దీనితో సమానమే అయినా వాల్మీకిరామాయణం ప్రమాణంచేత దీనికంటే చిన్నది. రామాయణంలోని శ్లోకాల సంఖ్య ఇరవైనాలుగు వేలు. భారతంలోని శ్లోకాల సంఖ్య ఒక లక్ష. హరివంశంతో కలిపితే మహాభారతశ్లోకాల సంఖ్య ఒక లక్ష ఇరవైఐదు వేలు; సపాదలక్ష. దీనిని పట్టే తెలుగులో 'సవాలక్ష గ్రంథం' అను నానుడి ప్రసిద్ధిలోనికి వచ్చింది.

మానవునిలో హృదయపక్షమూ, శిరఃపక్షమూ అను రెండు పక్షా లుంటాయి. స్నేహము, దయ, ప్రేమ, భక్తి, సోదరప్రేమ, దేశప్రేమ, పెద్దలయందు భక్తి - ఇవన్నీ హృదయపక్షానికి చెందినవి. ఆలోచనాశక్తి, నైతికప్రవృత్తి, కార్యనిర్వహణచాతుర్యము, సదసద్వివేకము, క్షేణాలను అధిగమించే నేర్పు ఇలాంటి వన్నీ శిరఃపక్షానికి చెందినవి. ఈ రెండింటికీ సమాన మైన పరిపుష్టి కలిగినప్పుడే మానవుడు పరిపూర్ణమానవు డవుతాడు.

రామాయణం మానవుని హృదయపక్షానికి పరిపుష్టిని చేకూర్చే గ్రంథమైతే, మహాభారతం శిరఃపక్షాన్ని పరిపుష్టం చేసే గ్రంథం. ఈ విధంగా - రామాయణం భారతీయుల హృదయం; భారతం శిరస్సు. ఈ రెండింటినీ సమంగా ఆదరిస్తూ వాటివల్ల లాభం పొందేవాడు యథార్థమైన భారతీయుడు.

“సౌభ్రాత్రసౌహృదముఖాన్ హృదయస్య ధర్మాన్

ఆబధ్య ధీవరిణతీరుత రాజనీతీః,

దేశస్య యే హృదయశీర్షతయా చకాస్తః

రామాయణం తదథ భారతమేష వన్దే.”

‘ఇలియడ్’, ‘ఒడిస్సీ’ అనేవి మా అత్యద్భుత మైన ప్రాచీనేతిహాసగ్రంథాలు అని పాశ్చాత్యులు చెప్పుకొంటుంటారు. ఐతే వాటి పఠనపాఠనా లేవీ ఇప్పు డున్నట్లు కనబడదు. ప్రచారం అసలే లేదు. ఆ రెండూ కలిపితే ఎంత గ్రంథం అవుతుందో దానికి ఎనిమిది రెట్లు ఉంటుంది లక్షశ్లోకాల భారతం. ఇది వ్యాసుని ముఖంనుండి ఆవిర్భవించినది

మొదలు దీని పఠన - పాఠన - శ్రవణాలు, అనేకరూపాలలో దీనిలోని కథల ప్రచారము, సాంస్కృతికబోధల ఆచరణమూ నిరంతరమూ ఈ భారతదేశం అంతటా జరుగుతూనే ఉన్నాయి. రామాయణమహాభారతాలు లేని భారతదేశస్వరూపాన్ని ఊహించడం కూడ అసంభవం.

2

ప్రతి ఒక్కరూ, ధర్మము, అర్థము, కామము, మోక్షము అనే నాలుగు లక్ష్యాలను సాధించుకొని తమకు లభించిన మానవజన్మను సార్థకం చేసికోవా లనేది రామాయణ - భారతాలు, పురాణాలు, వాటిలోని విషయాలను గ్రహించి రచించిన కావ్యనాటకాదులు చేసే ప్రధాన మైన ఉపదేశం. ఈ నాల్గింటికి పురుషార్థచతుష్టయం అని పేరు.

తన జీవనవిధానంలో ఏ నియమాలను పాటించడంచేత, ఏ దోషాలను పరిహరించడంచేత, మానవుడు సుఖంగా ఉంటాడో, తనవంటి మానవులకే కాక ఇంకా ఎన్నో వేల జాతుల ప్రాణులకు నెలవైన ఈ లోకంలో శాంతిసుఖాలను నెలకొల్పు కలుగుతాడో, దేని ద్వారా చివరికి దుఃఖలేశం కూడ లేని ఆనందమయస్థితిని పొందకలుగుతాడో అది ధర్మం. ఈ ఆనందమయస్థితియే మోక్షం. మధ్యలో ఉన్న అర్థ - కామాలు మానవుని జీవితంనుంచి విడదీయరానివి. మానవుడు తన మనుగడకు ఆవశ్యక మైన వస్తువులను సంపాదించుకొనడం అర్థం. వాటిపై ఇచ్చు కామం.

ధర్మ - అర్థ - కామాలలో ప్రధాన మైనది ధర్మమే అనేది రామాయణభారతాదులు చేసే బోధ.

“రామో విగ్రహవాన్ ధర్మః” (రాముడు మూర్తిభవించిన ధర్మం) అని చెప్పబడిన రాముడు రామాయణంలో నాయకు డైతే, ధర్మదేవుని అంశావతార మైన (ఈ విషయం మున్ముందు స్పష్టం చేయబడుతుంది) యుధిష్ఠిరుడు మహాభారతంలో నాయకుడు.

యుధిష్ఠిరుణ్ణి నాయకునిగా చేయడం ద్వారా, మహాభారతం ధర్మోపదేశప్రధాన మైన గ్రంథం అను విషయం సూచించిన వ్యాసుడు, మధ్య మధ్యలో కూడ అనేక స్థలాలలో ధర్మాని కున్న ప్రాధాన్యాన్ని స్పష్టీకరిస్తూ చివరికి ధర్మవైశిష్ట్యాన్ని మాటలలో కూడ విశదంగా ప్రతిపాదిస్తూ ఈ మహాతిహాసాన్ని ముగించాడు.

“నేను చేతులు పైకెత్తి - ‘ధర్మం విషయంలో శ్రద్ధ వహిస్తే అర్థ - కామాలు వాటంతట అవే చక్కబడతాయి. అలాంటి ధర్మాన్ని మీరందరూ ఎందుకు సేవించరు?’ అని ఎలుగెత్తి అరుస్తూ చెబుతున్నాను; ఎవ్వడూ నా మాట వినడంలేదు” అంటాడు.

ఊర్ధ్వబాహుర్విరౌమ్యేష స చ కశ్చిచ్ఛుశోతి మామ్,
ధర్మాదర్థశ్చ కామశ్చ స ధర్మః కిం స సేవ్యతే. (స్వర్గారోహణపర్వం 5.62)

“కామంచేత గాని, భయంచేత గాని, లోభంచేత గాని, చివరికి ప్రాణాలు రక్షించు కొనడానికి గాని ఎన్నడూ ధర్మాన్ని విడవగూడదు. ఎందువల్ల ననగా - ధర్మం నిత్యమైనది; సుఖదుఃఖాలు అనిత్యమైనవి. జీవుడు నిత్యుడు; జీవత్వానికి హేతు వైన అవిద్యాసంబంధం అనిత్యం” అని కూడ అంటాడు -

స జాతు కామాన్న భయాన్న లోభాద్
ధర్మం త్యజేజ్జీవితస్యాపి హేతోః,
నిత్యో ధర్మః సుఖదుఃఖే త్వనిత్యే
జీవో నిత్యో హేతురస్య త్వనిత్యః. (స్వర్గారోహణపర్వం 5.63)

“ఇలా చేస్తే పుణ్యం లభిస్తుంది”; “అలా చేస్తే పాపం వస్తుంది” అంటూ విధి - నిషేధవాక్యాల ద్వారా పది మాటలలో ధర్మాధర్మాలను గూర్చి బోధించవచ్చు. కాని ఇలాంటి బోధలు శ్రోతల మనస్సులలో స్థిరంగా ఉండవు. “ఇలా చేయడంచేత ఇతడు ఈ విధంగా సుఖం పొందాడు, అలా చేయడంవల్ల అతడు ఆ విధంగా కష్టాల పాలయ్యాడు” అని అంటూ అన్వయోదాహరణలతోను, వ్యతిరేకోదాహరణలతోను చేసిన బోధ శ్రోతల హృదయాలలో బాగా నాటుకొంటుంది. ఇలాంటి ధర్మబీజాలు, చిన్నతనంలోనే బాలుల హృదయాలలో నాటితే ఆ జీవితాంతం స్థిరంగా ఉంటాయి. ఇతిహాస - పురాణాదులు చేసే పని ఇదే; అందుచేతనే మన ఉన్నత మైన సంస్కృతిని రక్షించుకొనడంలో వాటి కంత ప్రాధాన్యం.

ఇలాంటి గ్రంథాలలో భారతానికి భారతమే సాటి. ప్రధానమైన కౌరవపాండవుల కథతో పాటు ప్రసంగవశంచేత అనేకమైన కథలూ, ఉపాఖ్యానాలూ చేర్చడంచేత దీని కింత వైశిష్ట్యం లభించింది. అందుచేతనే ఇది ఎన్నో వేల సంవత్సరాలుగా భారతీయుల ఆలోచనాపద్ధతినీ, జీవనవిధానాన్నీ ప్రభావితం చేస్తూ వస్తూన్నది.

3

దీనిలో తమ కాలానికి చెందిన ఆచారవ్యవహారాలకు విరుద్ధ మైన ఏవైన అంశాలున్నా, అతిశయోక్తు లున్నా వాటి కంత ప్రాధాన్యం ఇవ్వకుండా సార్వకాలికా లైన ధర్మానే గ్రహిస్తూ భారతీయులు తమ భారతీయత్వాన్ని సార్థకం చేసుకొంటూ తమ సాంస్కృతికైకత్వాన్ని పరిరక్షించుకొంటున్నారు; భారతసమైక్యాన్ని కాపాడుకొంటున్నారు.

మనం పైన చూచిన చతుర్విధపురుషార్థాలు ప్రతీ మానవుడూ తన జీవిత ప్రధానలక్ష్యంగా ఉంచుకొని సాధించవలసిన అర్థాలు, అనగా ప్రయోజనాలు. వాటి సాధనకై ఉపయోగించే ఆవశ్యకసాధనాలు వర్ణచతుష్టయధర్మాలు, ఆశ్రమచతుష్టయధర్మాలు, చతుర్విధ వృత్తులు (జీవనవిధానాలు) మొదలైనవి. **మహాభారతంలో** అడు గడుగునా వీటికి సంబంధించిన ఉపదేశాలు, సంవాదాలు కనబడతాయి.

సాధ్య మైన, ప్రధానలక్ష్య మైన, పురుషార్థచతుష్టయంలో ఎలాంటి మార్పులకు అవకాశం లేకపోయినా సాధనాలైన వర్ణ - ఆశ్రమధర్మాదులలో దేశకాలానుసారంగా ఎన్నో సర్దుబాట్లు జరుగుతూనే ఉంటాయి. వర్ణవ్యవస్థ గాని, వర్ణాల వృత్తులకు సంబంధించిన నియమాలు గాని, ఆశ్రమధర్మాలు గాని, నూటికి నూరు పాళ్లు ఏ కాలంలోనూ కూడ అనుసరించబడ లేదను విషయం ఇతిహాసపురాణాదులను ధర్మశాస్త్ర గ్రంథాలను, భారతదేశచరిత్రగ్రంథాలను జాగ్రత్తగా పరిశీలిస్తే స్పష్టంగా తెలుస్తుంది.

(ఈ విషయా లన్నీ '**హిందూమతం, కొన్ని ఇతరమతాలు**' అను గ్రంథంలో సవిస్తరంగా చర్చించడం జరిగింది. ఇక్కడ చర్చితచర్చణం చేయడం అనావశ్యకం).

చాతుర్వర్ణ్యస్వరూపాన్ని గూర్చి **మహాభారతంలో** అనేక స్థలాలలో ప్రశ్నోత్తర రూపంలో విస్తృతమైన చర్చ కనబడుతుంది. యథాసంభవంగా ఆ విషయా లన్నీ ఈ గ్రంథంలో చేర్చడం జరిగింది.

4

భారతం అను పేరు వినగానే ఈ గ్రంథాన్ని చదివే అవకాశం లభించక దీనిలోని కథ మాత్రమే స్థూలంగా విన్న కొందరు, తమ కాలానికి విరుద్ధంగా ఉన్నట్లు కనబడే కొన్ని కథాంశాలను గూర్చి విమర్శిస్తూ, ఇవే **భారతం** లోని విషయాలు అన్నట్లు ఆ విషయాలే ముచ్చటీస్తూ, ఈ గ్రంథంవల్ల పొందదగిన ఉత్తమప్రయోజనా లేవీ పొందలేకుండా ఉన్నారు. వీరు విమర్శించే కొన్ని విషయాలు ఇవి -

1. వ్యాస - కర్ణ - పాండవాదుల ఉత్పత్తి.
2. ద్రౌపదికి ఐదుగురు భర్త లుండడం.
3. పశుపక్ష్యాదులను బలు లిచ్చే యజ్ఞాదులు.
4. కొందరు వందల కొలది వేల కొలది సంవత్సరాలు జీవించినట్లు కథలు.
5. తపస్సు, మంత్రాదులు మొదలైనవాటికి ఊహింపరాని శక్తు లున్నట్లు నమ్మకం.

6. అస్త్రశస్త్రాదులు.
7. ద్రోణాదులు కుంభాదులనుండి పుట్టినట్లు అసంభవమైన కథలు.
8. మానవులకు దేవతలతోను, వాళ్ల లోకాలతోను ప్రత్యక్ష సంబంధాలు.
9. ఇంకా ఎన్నో అతిశయోక్తులు.
10. వర్ణవిభేదాదులు.

ఒక కాలంలో ఒక ప్రదేశంలో పుట్టి అక్కడనే జీవిస్తూ ఆనాడు అక్కడ నున్న ఆచార వ్యవహారాలతోను తమ చుట్టుప్రక్కల నున్నవాళ్ల శక్తి సామర్థ్యాలతోను మాత్రమే పరిచయం ఉన్నవారికి సుదూరదేశకాలాదులకు సంబంధించిన సమాజంలో ప్రచారంలో ఉండే ఆచారవ్యవహారాలను గూర్చి, వాళ్ల శక్తిసామర్థ్యాలను గూర్చి తెలియడానికి అవకాశం లేకపోవడంచేత ఇలాంటి ఆశంకలు, ఆక్షేపణలు కలగడం సహజమే.

అత్యద్భుతమైన వైజ్ఞానికాభివృద్ధిచేత మన దేశంలోనే ఈనాడు చూస్తూన్న పరిస్థితులను, సామాజికపరివర్తనాదులను రెండు - రెండున్నర వందల సంవత్సరాలకు పూర్వం ఉన్న మన పూర్వులు ఎవ్వరూ ఊహించి కూడ ఉండరు. ఇలా ఉండబోతుందని ఎవరైనా చెప్పినా కూడ నమ్మి ఉండేవారు కాదు; అలా ఎవరైనా చెపితే వానిని ఉన్నట్టునిగా భావించేవారు.

ఈ పరిస్థితులు ఇలాగే ఉంటా యని నమ్మడానికి వీలు లేదు. మూడునాలుగు వేల సంవత్సరాల తరవాత ఇంకా అనూహ్యమైన అభివృద్ధి కలిగితే అప్పటివాళ్లు మనలను అనాగరికు లంటారు. ఇదంతా నశించి, భవిష్యత్తులో ఎవరైన గ్రంథాదులసహాయంచేత ఇప్పటి స్థితినిగూర్చి వర్ణించి చెప్పితే అప్పుడు వాళ్లు వానిని మూఢవిశ్వాసాలతో నిండిన మూర్ఖుడు అని నిందిస్తారు.

అందుచేత కొన్నివేల సంవత్సరాలక్రితం సుదూరదేశంలో ఉన్న పరిస్థితులను, ఆనాటి సామాజికవిశ్వాసాలను, వాళ్లు నమ్మిన జీవితపు విలువలను, దేశస్వరూపాన్నీ అర్థం చేసుకోవాలంటే మనం భావనాబలంతో (by imagination) ఆ దేశకాలాలలోనికి వెళ్లి చూడాలి; అప్పుడు చాలవరకు ఈ ఆశంక లన్నింటికీ సమాధానాలు దొరుకుతాయి.

మానవుని మనస్సు కున్న శక్తి అనూహ్య మైనది. మనస్సును యోగాభ్యాసాదులచేత నియంత్రించుకొని తపస్సు చేస్తే మానవునికి అత్యద్భుతమైన శక్తి లభిస్తుంది అని మన ప్రాచీనగ్రంథాలు సోదాహరణంగా చెపుతున్నాయి. అలాంటి తపోబలంచేత ఏమైనా సాధించవచ్చు నని విశ్వసించాలి. పరాశరాదులు అలాంటి తపస్సంపన్నులు లక్షమందిలో ఒక్క రుండడం కూడ కష్టం. ఆ విషయాన్ని మనం నమ్మితే పైన చెప్పిన ఆశంకలు చాల

వరకు తొలగిపోతాయి. వాళ్లు, అన్ని పనులూ లోకక్షేమంకోసమే చేశా రని అనుకొంటే అసంగతి ఏమీ ఉండదు.

ఈ కాలంలో ఇంతటి వైజ్ఞానిక ప్రగతిని సాధించిన వైజ్ఞానికులు కూడ మహాతపః శాలులైన ఋషులే. వీళ్ల తపస్సు ఒక మార్గంలో ఉంటే ప్రాచీనకాలానికి చెందిన ఋషుల తపస్సు మరొక విధంగా ఉండేది. వీళ్లు సాధించినదానిని సామాన్యమానవుడు అర్థం కూడ చేసికొనజాలడు.

తపస్సు తరువాత మానవులకు గొప్ప శక్తి నిచ్చేది మంత్రం. మంత్రాని కంత శక్తి ఉన్నట్లు దానిని సంపాదించినవాళ్లు, ప్రత్యక్షంగా చూచినవాళ్లు చెపుతూన్నప్పుడు కాదనడం అంత యుక్తం కాదు. ఆ మంత్రశక్తిచేత జరిగినదే పాండవద్రోణాదిజననం. స్వర్గమాత్రం చేత గాని, దృష్టిప్రసారమాత్రంచేత గాని సంతానం కలిగించగల శక్తి దేవతల కున్న దని వ్యాసుడు (అశ్రమవాసికపర్వం) లో చెప్పి ఉన్నాడు.

ఈమధ్య చూపులచేతనే టి.వి.లను నియమించే విధానం కనుగొన్నట్లు పత్రికలలో ప్రకటింపబడింది (హిందూ. 3.9.2012).

కృత్రిమగర్భోత్పత్త్యాదులు, క్లోనింగ్ జరిగే ఈ కాలంలో ఉన్న మనం స్కంద - ద్రోణ - దుర్యోధనాదుల ఉత్పత్తి అసంభవం అనడం అసంగతమే అవుతుంది.

యజ్ఞ - యాగాలు, పశుబలులు పూర్వకాలం అన్ని దేశాలలోను ఏదో ఒక రూపంలో ఉండేవి. బకిరీదువంటి పర్వాలలో ఈనాడుకూడ ఎన్ని జంతువులు, గోవులు, ఒంటెలు, గొట్టెలు మొదలైనవి బలి ఇస్తుంటారో తెలియని వాళ్లెవరూ లేరు.

చాలకుడు లేని విమానాల (డ్రోన్ల) ద్వారా, రాకెట్ల ద్వారా, ఎంతో దూరంలో ఉన్న లక్ష్యాలను చేదించగలిగినట్లు చూస్తూన్న మనం అర్జునాదుల అద్భుతమైన శస్త్రాస్త్ర ప్రావీణ్యాన్ని అంగీకరించవలసి ఉంటుంది. అర్జునుడు సైంధవుని శిరస్సు ఖండించి ఎక్కడో కొన్ని క్రోశుల దూరంలో ఉన్న వాని తండ్రి చేతిలో పడే టట్లు చేయగలిగా డంటే అసంభావ్యం ఏమీ లేదు.

స్త్రీకి ఒకే భర్త ఉండాలి అను సాధారణనియమం ఉన్నా దానికి అపవాదలు ఆ కాలంలో కొన్ని ప్రాంతాలలో ఉండి ఉండవచ్చు. అందుచేతనే వ్యాసాదులు అంగీకరించారు. ఈ నాటికి కూడ అలాంటి ఆచారాలు భారతదేశంలోనే అక్కడక్కడ ఉన్నాయని అంటారు. అన్న మరణించగా వాని భార్యను సోదరుడు వివాహం చేసికొనే ఆచారం ఇప్పటికి కూడ రాజస్థాన్ మొదలైన ప్రాంతాలలో ఉన్న దని వినికిడి. మన ప్రక్కనే ఉన్న కేరళలో మొన్నమొన్నటి వరకూ ఉన్న ఆచారాలే మనకు విడ్డూరంగా కనబడతాయి.

కులధర్మాలు, ప్రాంతధర్మాలు, మొదలైనవాటిని రాజు జాగ్రత్తగా పాలించా లని ధర్మశాస్త్రగ్రంథాలు, మహాభారతాదులు కూడ స్పష్టంగా బోధిస్తున్నాయి.

చెప్పదలచిన విషయాన్ని నొక్కి చెప్పడం కొరకై అతిశయోక్తులు వాడడం అన్ని వాఙ్మయాలలోను ఉన్నది. లౌకికసంభాషణాదులలో కూడ అడుగడుగునా కనబడుతుంది. భారతీయవాఙ్మయంలో దీని పాలు ఎక్కువ కనబడుతుంది. చిన్న పాపం చేసినా రౌరవనరకం వస్తుందనీ, చిన్న పుణ్యం చేసినా స్వర్గం వస్తుందనీ చెబుతూంటారు. ఒక ప్రతాన్ని గూర్చి చెప్పి ఇది చేస్తే కనకవర్షం కురుస్తుంది అంటారు. ఇదే అన్ని ప్రతాలలోకీ గొప్పది అని ప్రతి ఒక్క ప్రతాన్నీ ప్రశంసిస్తారు. ఇవి కేవలం మానవుణ్ణి ఆ మంచిపని వైపు అభిముఖుని చేయడానికీ, చెడ్డ పనులనుండి విముఖుని చేయడానికీ చెప్పే మాటలు. ఉదాహరణకి -

సృష్టే కవాటే పాషాణే ఆర్ద్రవస్త్రం న నిక్షిపేత్,

అథవా నిక్షిపేన్ముఢః రౌరవం నరకం ప్రజేత్. అని ఒక శ్లోకం ఉంది.

తన భుజంమీద గాని, తలుపుమీద గాని, రాతిమీద గాని తడిగుడ్డ ఉంచకూడదు. అలా ఉంచినవాడు రౌరవనరకానికి వెడతాడు అని దీని అర్థం.

ఇదేమీ పాపకృత్యం కాదు. అలా ఉంచుతే అనారోగ్యాదు లేమైన కలుగుతా యని దానిని నిషేధించడం ప్రధానోద్దేశ్యం.

పూర్ణాలలోను, వేదాలలోను ఇలాంటి వాక్యాలు కోకొల్లలు. వాటి తాత్పర్యార్థమే గ్రహించాలి గాని, వాఙ్మార్గం గ్రహించకూడదు.

అతిప్రాచీన మైన పూర్వమీమాంసాశాస్త్రంలో ఇలాంటి వాక్యాలకు అర్థవాదలని పేరు పెట్టబడింది.

‘ఈ పని చెయ్యాలి’ అని చెప్పి చేయమన్నది చేస్తే ఏదో చాలా గొప్ప లాభం కలుగుతుందని, ‘ఇలా చేయకూడదు’ చెప్పి వద్దన్నది చేస్తే చాల కష్టం, లేదా పాపం కలుగుతుందని చెప్పి మాటలకు అర్థవాద లని పేరు. వాస్తవానికి వాటివల్ల అంత లాభనష్టాలు కలిగే అవకాశం ఉండదు. ఇవన్నీ అర్థవాద లని ఆ శాస్త్రం చెబుతున్నది. ఇవి, అనేకవస్తువులు, మందులు మొదలైనవాటిని గూర్చి ప్రకటిస్తూ (అడ్వర్టైజ్ చేస్తూ) పత్రికలు, టీవి మొదలైనవాటిలో చెప్పే మాటల వంటివి.

దయామయు లైన కొంతమంది ఎలాగో ఆసుపత్రులలోనికి ప్రవేశించి అక్కడ ఉన్న రోగులకు రెండు రకాల కాగితాలు చేతిలో పెట్టి “మీ కోసం మేం ప్రార్థనలు

చేస్తున్నాం; ఈ పుస్తకం మీ తలక్రింద పెట్టుకొని పడుకోండి, మా దేవుణ్ణి (దేవుని విషయంలో 'మా' 'మీ'లు ఏమిటో!) ప్రార్థించండి; మీ రోగం క్షణంలో మాయమైపోతుంది" అని బోధిస్తున్నారట. వాళ్లు బోధించినట్లు అలాంటి దేదీ జరుగుతూన్నట్లు లేదు. ఇది అభూతాతిశయోక్తి కాకపోతే మరేమిటి! ఆడం - ఈవుల సంతానం అంతా పాపాత్ములే అయినప్పుడు ఒక పాపాత్ముడు మరో పాపాత్ముణ్ణి ఎలా ఉద్ధరిస్తాడు? ఇదంతా నిజమైతే చికిత్సాలయాలతో పని లేదు కదా! అప్పుడు - విద్యమీద, వైద్యం మీదా పెట్టిన ఖర్చుకు తిరిగి రాబడి (returns) ఏదీ లేదు అనుకొనేవారు సంతోషిస్తారు కదా!

అందుచేత ఎవరైనా వెయ్యి సంవత్సరాలు, 6000 వేల సంవత్సరాలు, అంతకంటే ఎక్కువ సంవత్సరాలు జీవించా రని గాని, అతడు తాటి చెట్టులా ఉన్నా డని గాని అంటే ఇవన్నీ అర్థవాద లని గ్రహించాలి.

ఏకలవ్యుడు ద్రోణాచార్యునికి బొటనవ్రేలు ఇచ్చివేసి నప్పుడు గురువు అడిగినది ఇచ్చాను కదా అని అతడు సంతోషించాడు. అర్జునునికి తానిచ్చిన మాట నిలబెట్టుకొన్నా నని ఇతడు సంతోషించాడు. అవన్నీ కొన్ని వేల సంవత్సరాల క్రితం జరిగిన, ఆ నాటి సాంఘికపరిస్థితులను బట్టి జరిగిన, ఆ కాలానికే చెందిన రచయిత ఏమీ దాపరికం లేకుండా, యథాతథంగా గ్రంథస్థం చేసిన విషయాలు. వాటిని గూర్చి మనం ఇప్పుడు గుణదోషోద్ఘాటనంతో వివాదాలకు దిగడం హాస్యాస్పదం. దొంగసర్దిఫికెట్టుతో వైద్యవిద్య పూర్తి చేసికొని, రోజుకు ఐదు ఆసుపత్రులు సందర్శించి యాభై వేలు సంపాదిస్తూన్న ఒక వైద్యుని విషయం తెలిసి వాని వైద్యవిద్యాప్రమాణపత్రం రద్దు చేయడంవంటిదే ఇదీని.

ఈ చర్చలతో విపరీతభావాల ప్రచారం చేయకుండా మనకు ఈనాటికి కూడా ఉపయోగించే, ఈ గ్రంథాలలోని ఉత్తమవిషయాలను గ్రహిస్తే మనం ఎంతో లాభం పొందినవాళ్లం అవుతాం.

నిజానికి భారతీయు లందరూ కొన్ని వేల సంవత్సరాలపాటు ఈ విధమైన దృక్పథంతో ఈ గ్రంథాలలోని విషయాలు గ్రహించి, స్వామి వివేకానంద చెప్పినట్లు, బాహ్యుడంబరా లేవీ లేని మానసికశాంతిభరితా లైన జీవనాలు గడిపారు.

5

అయితే కొందరు సనాతనధర్మదూరులు చేసిన నిరంతరప్రయత్నాల ఫలితంగా భారతీయుల దృక్పథంలో కూడా చాల మార్పు వచ్చింది. పని కట్టుకొని ప్రాథమిక

పాఠశాలలు మొదలు విశ్వవిద్యాలయాల వరకు అంగ్లేయులు నూతనంగా ప్రవేశపెట్టిన విద్యావిధానంలో వీళ్లను భారతీయత వైపు విముఖులను చేయడమే ఇందుకు కారణం.

పాశ్చాత్యులు ఈ దేశంలో అడుగు పెట్టినది మొదలు దాదాపు 250 - 300 సంవత్సరాల క్రితంనుండి, భారతదేశంలోని హిందూమతాన్ని రూపుమాపి దాని స్థానంలో క్రైస్తవమతాన్ని సుస్థిరంగా స్థాపించడంకోసం నిరంతరమూ ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నాయి. వాటిలోని భాగంగా మన ప్రాచీనపురాణేతిహాసాల స్వరూపాలను వక్రీకరించి చూపడం వల్ల పైన చెప్పిన ఆశంక లన్నీ నిజ మేమో అన్న అభిప్రాయం మన విద్యావంతులలో కూడ ప్రారంభమయింది. ఇప్పుడు దేశరాజ్యపరిస్థితులు, విదేశీయధనబలమూ కూడ వాళ్ల ప్రచారాలకి అనుకూలంగా ఉండడంచేత ఈ ప్రవృత్తి ప్రబలం అవుతున్నది.

ఆ దేశాలలో క్రైస్తవమతం మొదలైన నూతనమతాలు ఆవిర్భవించిన తరువాత తద్దేశస్థులే పని కట్టుకొని తమ దేశాలలో చిరకాలంనుండి ఉన్న ఆచారవిచారాలను ధ్వంసం చేశారు. తద్బాగంగా తమ ప్రాచీన వాఙ్మయాన్ని నశింపచేశారు. నశింపచేయగా మిగిలిన, వాళ్ల మతంలోని కొన్ని విశ్వాసాలలో కూడ, పైన భారతీయవాఙ్మయాదులలో వాళ్లు చూపుతున్న, ప్రయత్నపూర్వకంగా అసత్యపరిశోధనలు చేసి, కోట్లకొలది ధనం వెచ్చించి ప్రచారం చేస్తూన్న, అసందర్భ మైన విషయాలు చూపవచ్చు.

క్రైస్తవమతం ప్రకారం జగత్తును దేవుడు ఆరువేల (6000) సంవత్సరాల క్రితం (క్రీ.పూ. 4004వ సంవత్సరంలో) హటాత్తుగా, శూన్యంనుంచి పుట్టించాడు. అంతకు పూర్వం ఏమీ లేదు. దేవుడు ఆరు రోజుల పాటు సృష్టి అంతా చేసి, అలసిపోయి, ఏడవ రోజున విశ్రాంతి తీసికొన్నాడు.

అయితే, ఈ భూమి, ఇతరగ్రహాలు (planets మొదలైనవి) కొన్ని లక్షల సంవత్సరాల వయస్సు గలవి అని వైజ్ఞానికులు చేసిన నిర్ణయాల దృష్ట్యా ఈ సిద్ధాంతం ఎంత అసంగత మైనదో ఊహించవచ్చు. తమ సిద్ధాంతానికి విరుద్ధంగా మాటలాడినందుకు క్రైస్తవమతమతం (చర్చ్) ఎందరో వైజ్ఞానికులను అతిక్రూరంగా పీడించింది. కొంతమందిని హతమార్చింది కూడ.

వేదాలు, మహాభారతరామాయణాదులు చాల ప్రాచీన మైనవి. వాటి దృష్ట్యా మొన్నమొన్నటి దని చెప్పదగిన బైబిల్లోని ఓల్డ్ టెస్టామెంటులో, ఈ కాలంలో ఊహించడానికి కూడ శక్యం కాని విషయాలు, ఆక్షేపించదగిన ఆచారాలూ కూడ ఉన్నాయి.

బైబిల్ ఓల్డ్ టెస్టామెంటు (Genesis - 5th Chapter) ప్రకారం

1. కొందరు కొన్ని వందల సంవత్సరాలు జీవించారు.

(1) ఆడమ్ (Adam) 930 సంవత్సరాలు ; (2) సేథ్ (Seth) 912 సంవత్సరాలు ; (3) ఎనోస్ (Enos) 905 సంవత్సరాలు ; (4) కాఇనాన్ (Ca - i - nan) 910 సంవత్సరాలు ; (5) మ - హ - లా - వె - ఎల్ (Ma - ha - la - le - al) 905 సంవత్సరాలు ; (6) జారెడ్ (Ja - red) 962 సంవత్సరాలు ; (7) ఇ - నోక్ (E - noch) 365 సంవత్సరాలు ; (8) మె - థూ - సె - లాహ్ (Me - thu - se - lah) 964 సంవత్సరాలు ; (9) లా - మెక్ (La - mech) 777 సంవత్సరాలు ; లా - మెక్ పుత్రుడు నోహ్ (Noah) కు 500 సంవత్సరాల వయస్సులో షేమ్ (Shem) హామ్ (Ham), జాఫెథ్ (Ja - Path) అను కుమార్తెలు పుట్టారు. నోహ్ 950 సంవత్సరాలు జీవించాడు.

2. దేవుడు దురాత్ములైన మానవుల నందరినీ నశింపజేయడం కోసం జలప్రళయం సృజించి సత్పురుషుడైన, తనకు సంనిహితుడైన 'నోహ్' అనేవానిని వాని కుటుంబాన్ని ఒక నావ ఇచ్చి దానిలో రక్షించాడు. నోహ్ కుమారుడైన షేమ్ వంశానికి చెందిన, అబ్రామ్ (Abram), నాహోర్ (Nohor) హరాన్ (Haran) అను ముగ్గురు సోదరులలో, హరాన్ అనువాని కుమారుడు లాట్ (Lot) సోడోమ్ (Sodom) అను నగరంలో ఉండగా ఆ నగరాన్ని నశింపజేయ దలచిన దేవుడు లాట్ ను రక్షించడానికై ముందుగా ఇద్దరు దేవతలను పంపాడు. వాల్లిద్దరూ ఒక రాత్రి లాట్ ఇంట్లో వాని అతిథులుగా ఉండి మరునాడు వానిని, వాని భార్యను, ఇద్దరు కుమార్తెలను నగరంనుండి బైటకు తీసికొని వెళ్లిపోయారు. బైటకు వెళ్లేటప్పుడు వెనుకకు తిరిగి చూడకూడ దని చెప్పారు. లాట్ భార్య వెనుకకు తిరిగి చూచి రాతి స్తంభం అయిపోయింది.

లాట్ ఇద్దరు కూతుళ్లతో పర్వతగుహలో నివసించాడు. లాట్ కూతుళ్లు "మన తండ్రికి పుత్రులు లేకపోవడంచేత కులం అంతరించిపోతుంది. అలా అవనీయకూడదు" అని ఆలోచించుకొని, తండ్రికి పూర్తిగా ఒడలు తెలియని మత్తు కలిగే టెల్లు మద్యం త్రాగించి ఆతని ద్వారా పుత్రులను కన్నారు.

"And the first born said unto the younger" "Come, let us make our father drink wine, and we will lie with him, that we may preserve seed of our father". "And they made their father drink wine that night; and the first born went in, and lay with her father" ... "and the younger arose and lay with him "Thus were both the daughters of Lot with child by their father" (Genesis 19. 31, 36)

“పెద్ద కుమార్తెకు పుట్టిన పిల్లవానికి మోబ్ (Moab) అని పేరు. వాని వంశం వాళ్లకు ఈనాటికీ ‘మోబైట్స్’ అని పేరు. రెండవ కుమార్తె పుత్రునికి బెన్ - అమ్మి అని పేరు. ఆ వంశంవాళ్లకి నేటికీ ‘అమ్మాన్’ అని పేరు. (Genesis 19. 37,38)

3. శవస్పృశులవల్ల అస్పృశ్యత ఏర్పడుతుం దని బైబిల్లోనే చెప్పబడింది.

"And who so ever toucheth one that is slain with a sword in the open fields or a dead body or bone of a man, or a grave, shall be unclean seven days" (Old Testament. Numbers. Chapter 19.16)

4. ఒక చోట - దేవుడు గాడిదచేత మాట్లాడించినట్లు చెప్పబడింది.

"And the Lord opened the mouth of the ass, and she said into Ba - laam - What have I done unto thee that thou hast smitten me these three times?" (Old Testament. Numbers. Chapter 22-28).

5. బైబిల్లో పశుబలులను గూర్చి అనేకమైన ఉదాహరణలు ఉన్నాయి.

And for a sacrifice of peace offerings, two oxen, five rams, five he - goats, five lambs of the first year this was the offering of A - hi - ra, the son of E - nan" (Old T. Numbers. Chapter 88.8)

6. జీసస్ పుట్టుకను గూర్చి బైబిల్లో ఇలా ఉంది - “జోసెఫ్ మేరీని వివాహం చేసికొన్నాడు. వాళ్లు కలిసి కాపురం చేయక ముందే మేరీ గర్భిణియై ఉంది. ఆమెను స్వీకరించడానికి జోసెఫ్ సందేహిస్తుండగా దేవుడు పంపిన దేవత స్వప్నంలో కనబడి - “దేవిడ్ పుత్రుడవైన ఓ! జోసెఫ్! నీ వేమియు సందేహించకుము; మేరీని దగ్గరికి తీసికొనుము. ఆమె గర్భములో ఉన్నది ‘హోలీఫోస్ట్’. ఆమె కనిన పుత్రుడు జనులను పాపవిముక్తులను చేయును; అందుచేత ఆ శిశువునకు ‘జీసెస్’ అని పేరు పెట్టుము” అని చెప్పింది.

St. Matthew; I Chapter; 18-21.

సంస్కృతంలో ‘కన్యకు పుట్టిన పిల్లవాడు’ అను అర్థంలో ‘కానీనః’ అను ఒక పదం ప్రత్యేకంగా పాణిని చెప్పాడు. దానికి వ్యాఖ్యాత ‘వ్యాసః’, ‘కర్ణశ్చ’ అని సిద్ధాంతకాముదిలో ఉదాహరణతో అర్థం చెప్పాడు. ‘జీసెస్’ విషయం తెలిసిఉంటే ఆ వాఖ్యాత ఈయన పేరు కూడ చేర్చి ఉండేవాడు.

ఇలాంటి విషయాలు క్రైస్తవమత గ్రంథాలలో ఇంకా అనేకం ఉన్నాయి. వీటికి తగు ప్రాధాన్యం ఇస్తూ ఇవన్నీ ప్రాచీనకాలంలో ఉన్న ఆచారాలూ, అలవాట్లు, విశ్వాసాలూ కదా అనుకొనడం యుక్తం. వీటిని మాత్రమే ఎత్తి చూపుతూ ఆ మతంలోని ఉత్తమ విషయాలను కూడ దూషించవలసిన పని లేదు.

క్రైస్తవ - ఇస్లామతాలు అవిచ్ఛిన్నమైనదానికి ముందు కొన్ని వేల సంవత్సరాలుగా పర్షియాలో మహాన్నతదశలో ఉన్న జరోష్ట్రమతంలో కూడ ఈనాడు ఎబ్బెట్టుగా కనబడే అనేకమైన ఆచారాలు, అలవాట్లు, విశ్వాసాలు ఉండేవి.

పూర్వం సనాతనధర్మం ప్రపంచం అంతా వ్యాపించి ఉండేది. స్టీఫెన్ నాప్ (Stephen - knopp) మొదలైన పాశ్చాత్యపండితులు కూడ ఈ విషయం "Proof of Vedic Culture's Global Existence" ("వైదికసంస్కృతి ప్రపంచవ్యాప్తంగా ఉండేది అనడానికి ప్రమాణం") ఇత్యాదిగ్రంథాలలో నిరూపించి ఉన్నారు. ఆ ధర్మం సుదీర్ఘకాలంలో, దూరదేశాలలో, గుర్తించడానికి కూడ శక్యం కాని అనేక మైన మార్పులు పొందింది.

6

పర్షియాదేశంలో ప్రాచీనకాలంనుంచి అనేకసహస్రాబ్దాలపాటు ఏడెనిమిది శతాబ్దాల క్రితం వరకు ప్రచారంలో ఉన్న జర్నోస్ట్రీయన్ మతం కొన్ని పరిణామాలు, చెందిన వైదికధర్మమే అను విషయం, విదేశీయులు ధ్వంసం చేయగా మిగిలిన కొన్ని అవెస్తా (వారి మతగ్రంథం) ద్వారా తెలుస్తూన్నది.

అవెస్తాలోని కొన్ని మంత్రాలు చిన్న చిన్న ఉచ్చారణభేదాలతో ఋగ్వేద మంత్రాల వలె ఉంటాయి. ఉదాహరణకు రెండు మంత్రాలు.

“తమ్ అవవస్తమ్ యజతం సూరం దామోహు సెవిస్తమ్
మిథ్రమ్ యజై అజోత్వాభ్యో.” (అవెస్తా)

“తమ్ అమవస్తమ్ యజతమ్, సూరం ధామసు సవిష్టమ్,
మిత్రం యజై హోత్రాభ్యః.” (సంస్కృతం)

“తత్ ధ్వా పెరేసా ఎరశీమోఈ బహోచా అహురా. నే మంధ్యో ఆ యథా నేమే క్షౌవతో. మర్మదా ప్రాయఈ ధ్వావాన్. సఖ్యాత్ మవఈతే అతనే అషా ప్రయా దజద్యాజీ హోకురేనా. యథా - నే ఆవోహూ జిమత్ మనం ఘోహ్.” (అవెస్తా)

“తత్ త్వాం పృసే ఋష్ మే బచ అహుర, నమస్యన్ ఆ యథా నమే క్షౌవస్తమ్. మజదా ప్రియాయ త్వావాన్ శిష్యాత్ మావతే. అత్ నః అషా ప్రియా దద్యాత్ సంకరణం. యథా నః ఆ బహు జమేత్ మనసా.” (సంస్కృతం)

ఆ దేశంలో, వైదికయజ్ఞాల వంటి యజ్ఞాలు జరిగేవి. ‘యజ్ఞ’కి ‘యాస్స’ అని పేరు. యాస్సలకు సంబంధించిన మంత్రాలు లున్న భాగానికి కూడ ‘యాస్స’ అని పేరు.

వైదికయజ్ఞాలలో పదహారుగురు ఋత్విక్కు లుంటే ఆ దేశం 'యాన్న'లో ఎనమండుగురు ఋత్విక్కు లుంటారు.

గాథ లనగా మంత్రాలు. 'హోమ' అనగా 'సోమ' 'లత,' జలాన్నీ హోమనీ గాథలు చదువుతూ అభిమంత్రించేవారు.

గాథాపవిత్రమైన 'ద్రోన' (పురోడాశం) యజ్ఞాలలో హోమం చేసేవారు.

గాథల (మంత్రాల) ఛందస్సు గాయత్రీఛందస్సు వలె ఉంటుంది.

ఒక కాలంలో ఆ దేశంలో వర్ణవ్యవస్థ ఉండేది. దానిని కాపాడడం రాజుల కర్తవ్యంగా భావింపబడేది.

'డేన్ కార్ట్' (Denkart) అను గ్రంథంలో ఇలా చెప్పబడింది -

His Present Majesty, the King of Kings (Chosroes I), son of Kavād ... greatly strengthened the system of the form of castes and encouraged precise argumentation" (Avesta, Part - I, introduction P.XIV)

మరణాశౌచం, శుద్ధి మొదలైన విషయాలు కూడ కొన్ని గ్రంథాల ద్వారా తెలుస్తున్నాయి. పురోహితుడు మంత్రాలచేత నీరు పవిత్రం చేసి ఆశౌచానికి శుద్ధి చేయించే విధానాలు చెప్పబడ్డాయి. ఈ శుద్ధికార్యక్రమంలో వృషభమూత్రాదులు కూడ ఉపయోగించే వారు.

వైదికమతంలో గోవుకు ఎంత పవిత్రత్వం ఉందో అంత పవిత్రత్వం ఈ మతంలో కుక్కకి ఉంది. కుక్కను ఏ మాత్రం అపకారం చేసినా చేసినవాడు దండనార్హుడు.

కుక్కలలో కూడ - నాలుగుకళ్లు ఉన్న, అనగా కళ్లకు పైన రెండు చుక్కలున్న, పచ్చని రంగు గల కుక్క లేదా పచ్చని చెవులున్న తెల్లకుక్క చాల పవిత్రమైనవి. మతానికి సంబంధించిన కొన్ని ప్రధానమైన కార్యక్రమాలలో కుక్క తప్పకుండా ఉండాలి.

కొన్ని అపవిత్రవస్తువులమీద కుక్క దృష్టి ప్రసరింపజేస్తే అవి పవిత్రం అవుతాయి.

అపవిత్రుడైన వానిని పవిత్రం చేసే కార్యక్రమాలలో కుక్క ఉండి తీరాలి.

మృతశరీరం మీద కుక్క చూపులు ప్రసరింపజేయాలి. మృతశరీరాన్ని తీసికొని వెళ్లిన దారిలో అది పవిత్రం అవడానికి నాలుగు నేత్రాలు గల కుక్కను నడిపించాలి.

(అవెస్తా Part III, Introduction P. 20)

గృహపక్షులలో కోడి పుంజుకు పవిత్రత్వం, ప్రాశస్త్యం అంగీకరింపబడింది.

ఆ మతంలో కూడ పంచమహాపాతకాలున్నాయి. అయితే అవి బ్రహ్మహత్యాదులు కావు. (1) పరిశుద్ధుడైన అస్తికుణ్ణి ఇతరమతస్థుల ఎదుట నిందించడం, (2) కుక్కను హింసించడం, (3) అడకుక్కను కొట్టడం, చూడుకుక్కను భయపెట్టడం, (4) రజస్వలా గమనం (5) గర్భిణీసంగమం - ఇవి పంచమహాపాతకాలు.

వివస్వత్, యమ (యమ), అర్యమన్ (ఐర్యమన్) మొదలైన దేవతలు ఈ మతంలో కూడ పూజింపబడేవారు. అయితే కొందరు దేవతలు అసురులుగాను, కొందరు అసురులు దేవతలుగాను అంగీకరింపబడ్డారు. ఉదాహరణకి ఇంద్రుడు అసురుడు.

అసురులను దేవతలను గాను, దేవతలను అసురులనుగాను ఏదైన ఒక కాలంలో భారతదేశంలో కూడ పరిగణించడం ఉండి ఉండవచ్చును. అందుచేతనే దైత్యులకు 'పూర్వదేవాః' అని కూడ పేరు. 'పూర్వదేవాః సురద్విషః' అని అమరం. ఈ విధంగా జోరోష్ట్రమతానికి, సనాతన ధర్మానికి చాల సాన్నిహిత్యం ఉంది. భారతాదులలో కనబడే కథల వంటి కథలు వీరి గ్రంథాలలో కూడ ఉన్నాయి.

పాశ్చాత్యదేశాలలో ప్రాచీననాగరికత ఉన్నది గ్రీస్ దేశమే. దానికి సంబంధించిన పురాణాలకు దేవతలకు భారతీయపురాణాదులతో చాల సామ్యం ఉంది.

గ్రీస్ దేశంలో ఉన్న ఆచారాలనే చాల కాలం పాటు ఇతరపాశ్చాత్యదేశాలు పాటించేవి. కాలాంతరంలో క్రొత్త మతాలు ఆవిర్భవించడంతో ప్రయత్నపూర్వకంగా ప్రాచీననాగరికతా - సంస్కృతులకు సంబంధించిన చిహ్నాలూ, గ్రంథాలన్నీ కూడ నశింప చేయడం జరిగింది. అయినా కొన్ని ఆచారాలు ఈ నూతనమతాలలోనికి సంక్రమించాయి.

7

ఆసియాఖండంలోని కంబురాజ్యం (కాంబోడియా), సువర్ణద్వీపము (ఇండో నీసియా), చంపారాజ్యము (వియత్నామ్), శ్యామదేశము (సయామ్ - థాయ్ లాండ్) దేశాలలో (ఇవి గ్రేటర్ ఇండియాలో చేరినవి) అనేక శతాబ్దాల పాటు భారతీయులు రాజ్యాలు పాలించి అక్కడ సనాతనధర్మపరిరక్షణం చేశారు. ఈ విషయం ప్రసిద్ధ ఐతిహాసికులు సి.వి. రామచంద్రరావుగారు, నెల్లూరు, 'బృహద్భారతము' అను గ్రంథంలో సప్రమాణంగా ప్రతిపాదించారు. ఆ దేశాలలో కూడ చాతుర్వర్ణ వ్యవస్థ మొదలైనవి ఉండేవి. ఆ విధమైన జీవనవిధానం సుఖసంవర్ధకంగా ఉండడంచేతనే దానిని ఆ కాలానికి చెందిన ధీమంతులు అనుసరించా రనే విషయం ఎవ్వరూ మరువకూడదు.

ఈ విధంగా కొన్నివేల సంవత్సరాలకు పూర్వం అన్ని దేశాలకు లౌకికమైన అభ్యుదయానికీ, పారలౌకికమైన శ్రేయస్సుకూ ఉపయుక్తములైన ఆచార - వ్యవహారాదు

లను, జీవితపు విలువలను నేర్చిన భారతదేశాన్ని గూర్చి అవహేళనగా మాట్లాడుతూ, తామే చాల బుద్ధిమంతులైన నాగరికుల మనీ, ఆనాటి భారతీయులూ వారి సంతానమే అయిన ఈనాటి భారతీయులు కూడ మానవతాగంధశూన్యులని చిత్రిస్తూ వ్రాసే వాళ్ల వ్రాతలు చదువుతూ, వాళ్లమాటలు వింటూ, మన సంస్కృతి - సంప్రదాయాదులను ఈసడించు కొనకుండా, స్వీయబుద్ధి కూడ ఉపయోగించి వీటి వైశిష్ట్యాన్ని గ్రహించడం కోసమూ, ద్వేష పూరితహృదయాలతో మన సంస్కృతిని సంప్రదాయాలను విమర్శించేవాళ్ల విమర్శలను త్రిప్పికొట్టడానికీ ప్రతీ భారతీయుడూ భారత - రామాయణాదుల పరనం చేసి దీనిలోని ఉదాత్తభావాలను ప్రపంచం అంతటా చల్లాలి. వీటిలో బోధింపబడిన శౌర్య - ధైర్యాదులు, కర్మణ్యత్వము, సత్యనిష్ఠా, ధార్మికత్వము, ఆధ్యాత్మికప్రవృత్తీ మొదలైనవాటిని నలు మూలలా చాటాలి. ప్రధానంగా ఈ ప్రయోజనాన్నే ఉద్దేశించి వ్యాసమహాముని మన కనుగ్రహించిన జ్ఞానప్రదీపంనుండి కొన్ని కిరణాలను ఈ గ్రంథం ద్వారా సహృదయుల పరిశుద్ధ హృదయదర్పణాలవైపు ప్రసరింపజేసి ఆ తేజస్సు ద్విగుణీకృతమై సర్వతోముఖంగా వ్యాపించేటట్లు చేయడానికై ఈ ప్రయత్నం చేయబడింది.

8

ఈ గ్రంథాన్ని గూర్చి :- రామాయణభారతాలు అతిప్రాచీనమైనవి. అందుచేత భారతంలో అనేక పాఠభేదాలు, ప్రక్షిప్తభాగాలు ఉండడానికి ఎక్కువ అవకాశం ఉంది. గోరఖపూర్ గీతాప్రెస్ వారు నాలుగు సంపుటలలో ప్రచురించిన (మూలమాత్రం) గ్రంథాన్ని అనుసరించి ఈ గ్రంథం రచింపబడింది. దానిలో కూడ అనేక ప్రక్షిప్తభాగాలు ఉన్నాయి. వాటిని పూర్తిగా పరిహరించి ఈ గ్రంథం రచింపబడింది. ప్రధానమైన కథనూ, మానవునికి ఉత్తమజీవనవిధానాన్ని బోధించే ఉపాఖ్యానాలను, నీతికథలను గ్రహించి, నగర - వన - పర్వతాదులు, వివిధ పుణ్యతీర్థాలు, యుద్ధాలు, వర్ణాశ్రమాదిధర్మాలు, పాపాలు, వాటి ప్రాయశ్చిత్తాలు ఆధ్యాత్మికవిషయబోధనలు, స్తోత్రాలు మొదలైనవాటిని ఇతర రచయితలకు వదిలివేయడం జరిగింది.

ఈ గ్రంథంలో చెప్పిన కొన్ని కథాంశాల ప్రామాణికత్వాన్ని స్థాపించేవీ, సన్మార్గ - నీత్యుపదేశకాలూ అయిన దాదాపు 1500 శ్లోకాలు ఔచిత్యాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని ఉదాహరించబడ్డాయి.

9

ఏతద్గ్రంథరచనకై మహాభారతం చదువుతున్నప్పుడు స్ఫురించిన రెండు అంశాలు ఇక్కడ చెప్పబడుతున్నాయి :

యుధిష్ఠిరుడు యమాంశసంభూతుడు కాదు; ధర్మాంశసంభూతుడు

యుధిష్ఠిరుడు యమధర్మరాజు అనుగ్రహంచేత ఆతని అంశతో జనించాడనీ, అందుచేతనే ఆతనికి ధర్మరాజు అను పేరనీ చాల కాలంనుండి మన గ్రంథాలలోను, తద్వారా లోకంలోను ప్రచారంలో ఉంది. అది నామధేయసాదృశ్యాన్ని పట్టి కలిగిన భ్రాంతి అన్నట్లు కనబడుతుంది.

యుధిష్ఠిరుడు ధర్మదేవుని అనుగ్రహంచేత పుట్టినవాడే కాని యముని అనుగ్రహంచేత పుట్టినవాడు కాదు. యముడు దిక్పాలకులలో ఒకడు. ఇతడు సంహారకు డైన దేవుడు. ఇతడు వేరు. భారతంలో వివిధప్రసంగాలలో ‘ధర్మః’ అని చెప్పిన ధర్మడు, ధర్మదేవుడు, వేరు. ఇతడు ధర్మదేవత. ఇతడు సకలభువనవ్యాపి యైన, సకలజగద్ధారకు డైన దేవత.

అనగా - శ్రుతిస్మృత్యాదులలో బోధింపబడిన ధర్మానికి అధిష్ఠానదేవత.

“సకలలోకాలకీ సుఖం కలిగించే భగవంతు డైన ధర్మదేవుడు సృష్టికర్త యైన బ్రహ్మదేవుని వక్షఃస్థలం కుడివైపునుండి ఆ భాగాన్ని చీల్చుకొని పైకి ఆవిర్భవించాడు. సర్వభూతమనోహరు లైన (శమః) శముడు, (కామః) కాముడు, (హర్షః) హర్షుడు అనువారు ధర్మదేవుని ముగ్గురు కుమారులు. ఈ ముగ్గురూ తేజస్సుచేత లోకాలను నిలబెడుతున్నారు” అని మహాభారతంలో చెప్పబడింది.

స్తనం తు దక్షిణం భిత్వా బ్రహ్మణో నరవిగ్రహః,
నిఃసృతో భగవాన్ ధర్మః సర్వలోకసుఖావహః.
త్రయస్తస్య వరాః పుత్రాః సర్వభూతమనోహరాః,
శమః కామశ్చ హర్షశ్చ తేజసా లోకధారిణః. (ఆదిపర్వం 66. 31,32)

కీర్తి, లక్ష్మి, ధృతి, మేధ, పుష్టి, శ్రద్ధ, క్రియ, బుద్ధి, లజ్జ, మతి అను దక్షుని పదిమంది కుమార్తెలు ధర్మదేవుని భార్యలు. బ్రహ్మదేవు డీ పదిమందినీ ధర్మద్వారాలుగా చేశాడు.

కీర్తిర్లక్ష్మీర్ధృతిరేధా పుష్టిః శ్రద్ధా క్రియా తథా,
బుద్ధిర్లజ్జా మతిశ్చైవ పత్వో ధర్మస్య తా దశ.
ద్వారాణ్యేతాని ధర్మస్య విహితాని స్వయంభువా. (ఆదిపర్వం 66.14,15)

మరీచి, అత్రి, అంగిరస్, పులస్తుడు, పులహుడు, క్రతువు అను ఆరుగురు మహర్షులు బ్రహ్మదేవుని మానసపుత్రులు.

మరీచిమహర్షి పుత్రుడు కశ్యపుడు.

దక్షుడు తన యాభైమంది కుమార్తెలలో - అదితి, దితి, దనువు, కాల, దనాయువు, సింహిక, క్రోధ, వ్రాధ, విశ్వ, వినత, కపిల, ముని, కద్రవ, అను పదముగ్గురు పుత్రికలను కశ్యపున కిచ్చి వివాహం చేశాడు. (మ.భా.ఆ.ప. 65.110.13)

కశ్యపునికి అదితియందు పుట్టిన కుమారులలో ఒకడైన వివస్వతుని (సూర్యుని) పుత్రుడు యముడు. ఇతడు వైవస్వతమనువుకు అనుజుడు.

వివస్వతః సుతో జజ్ఞే యమో వైవస్వతః ప్రభుః,
మార్తణ్డస్య మనుర్ధీమాన్ అజాయత సుతః ప్రభుః.
యమశ్చాపి సుతో జజ్ఞే భ్యాతస్తస్మానుజః ప్రభుః. (ఆ.ప. 75.12)

ఈ విధంగా ధర్మదేవుడు బ్రహ్మకు సాక్షాత్ పుత్రుడైతే యముడు బ్రహ్మదేవునికి నాల్గవతరం వాడు.

యమునికి ధర్మరాజు అని కూడ పేరుంది.*

ధర్మరాజుః పితృవతిః సమవర్తీ పరేతరాట్,
కృతాన్తో యమునాభ్రాతా శమనో యమరాడ్యమః. (అమరం. ప్రథమకాండం)

“నామైకదేశగ్రహణే నామగ్రహణమ్” (పేరులోని ఒక భాగం చెప్పితే మొత్తం పేరంతా చెప్పినట్లే) అను న్యాయాన్ని అనుసరించి ‘భీమసేనః - భీమః; సేనః’ అన్నట్లు, “సత్యభామా - సత్యా; భామా” అన్నట్లు ‘ధర్మ’ అన్నప్పుడు యమధర్మరాజు అను అర్థం గ్రహించడం చేత ఈ భ్రాంతి కలిగింది.

దీనిని బట్టి “యుధిష్ఠిరుడు యమధర్మరాజు అనుగ్రహించేత జనించాడు అని భారతంలో చెప్పబడింది” అను అభిప్రాయం ప్రాచీనకాలంనుంచీ ప్రచారంలోనికి వచ్చింది.

ధర్మదేవుని గూర్చిన కథ లేవీ ప్రచారంలో లేకపోవడమే ఇందుకు కారణం అయి ఉంటుంది. ‘ధర్మం’ నాలుగు పాదాల వృషభం అనీ త్రేతాయుగాలలో ఒక్కొక్క పాదం

* బుద్ధునికి కూడ ‘ధర్మరాజు’ అను పేరు అమరంలో చెప్పబడింది.

సర్వజ్ఞః సుగతో బుద్ధో ధర్మరాజస్తథాగతః. (నామలింగానుశాసనం)

ఈ బుద్ధుడు గౌతమబుద్ధుడు కాదు; సనాతనబుద్ధుడు. మహాయానసిద్ధాంతం ప్రకారం బుద్ధుడంటే ఐతిహాసికబుద్ధుడు కాదు. నిజమైన బుద్ధుడు లోకాతీతుడు; శాశ్వతుడు. అనంతడు. ఈ ఐతిహాసికబుద్ధుడు ఆ బుద్ధుని ఛాయామాత్రులైన అనేకబుద్ధులలో ఒకడు. వై ఘట్టంలో అమరసింహుడు ముందుగా సనాతన బుద్ధునికి సంబంధించిన 18 పేర్లు చెప్పి, “శాక్యమునిస్తు యః” అని ప్రారంభించి ఐతిహాసికబుద్ధునికి చెందిన ఏడు పేర్లు చెప్పాడు.

దుర్బలం అవుతుం దనీ పురాణకథ లున్నాయి కాని ధర్మనికి సంబంధించిన కథ లేవీ లేవు.

ధర్మదేవునివలెనే ధాత, విధాత అను ఇద్దరు దేవతల నిర్దేశం కూడ భారతంలో అనేకస్థలాలలో ఉంది. సాధారణంగా ఈ శబ్దాలకు సృష్టికర్త యైన బ్రహ్మదేవుడు అని అర్థం చెప్పడం అలవాటులో ఉంది. ఆమరంలో కూడ -

ధాతాజ్ఞయోనిర్దుహిణో విరిశ్చీః కమలాసనః,
ప్రప్తా ప్రజాపతిర్వేదా విధాతా విశ్వసృద్విధిః.

(నామలింగానుశాసనం. ప్రథమకాండ)

అని ఉంది.

ధాత, విధాత కూడ బ్రహ్మదేవునినుండి జనించిన ఇద్దరు దేవతలు.

ద్వౌ పుత్రౌ బ్రహ్మణస్త్యన్యౌ యయోస్తిష్ఠతి లక్షణమ్,
లోకే ధాతా విధాతా చ యా స్థితౌ మనునా సహ. (ఆదిపర్వం 66.50)

వీళ్లిద్దరూ, ఆ యా జీవుల కర్మలను పట్టి లోకవ్యవహారం నడిపించే దేవత లన్నట్లు కనబడుతుంది.

ఉత్తంకోపాఖ్యానంలో - ఉత్తంకుడు పాతాళలోకానికి వెళ్లినప్పుడు అక్కడ ఆతనికి, నల్ల దారాలతోను, తెల్ల దారాలతోను బట్ట నేస్తూన్న ఇద్దరు స్త్రీలు కనబడతారు. పాతాళం నుండి వచ్చిన తరువాత ఆతడు “ఆ స్త్రీ లిద్దరూ ఎవరు?” అని గురువును అడగగా - “వాళ్లిద్దరూ ధాత, విధాత అనేవాళ్లు; నల్ల దారాలు రాత్రులు, తెల్ల దారాలు పగళ్లు” అని ఆతడు చెప్పతాడు.

భారతంలో దైవ - పురుషకారాలను గూర్చి మాటలాడే అనేకసందర్భాలలో ఈ రెండు పేర్లూ కనబడతాయి. అలాంటిదే ధర్మదేవుని విషయం. (ఇది ప్రాసంగికం).

ధర్మదేవుని ప్రసంగం భారతంలో చాలా ఘట్టాలలో కనబడుతుంది.

1. పుత్రులను కని మన వంశం నిలబెట్టు” అని కుంతిని కోరుతూ పాండురాజు - “ధర్మదేవుని ఆవాహనం చెయ్యి; ధర్మదేవానుగ్రహించేత పుట్టినవాడు పూర్తిగా ధర్మాత్ముడవుతాడు” అని అంటాడు -

ధర్మమావాహయ శుభే స హి లోకేషు ధర్మభాక్. (ఆదిపర్వం 121.17)

ధర్మేణ చాపి దత్తస్య నాధర్మే రంస్యతే మనః. (ఆదిపర్వం 121.19)

కుంతి వ్రతం ఆచరించి మంత్రం జపిస్తూ ధర్మదేవుని ఆవాహనం చేసింది. అతడు విమానం ఎక్కి అక్కడికి వచ్చాడు.

**ఆజగామ తతో దేవో ధర్మో మస్త్రబలాత్ తతః,
విమానే సూర్యసంకాశే కున్తి యత్ర ఉపస్థితా.** (ఆదిపర్వం 122.3)

మహాబలశాలి యైన పుత్రునికోసం వాయువును ఆరాధించి అతనిని ఆవాహనం చేసినప్పుడు వాయుదేవుడు తన వాహన మైన మృగం (లేడి) మీద వచ్చాడు.

తతస్తామాగతో వాయుర్మృగారూఢో మహాబలః. (ఆదిపర్వం 122.12)

కుంతి మొదట ఆవాహనం చేసినది యముణ్ణైతే అతడు విమానంమీద కాక తన ప్రసిద్ధమైన మహిషవాహనంమీద వచ్చి ఉండేవాడు.

2. ఆ కాలంలో ఏ రాజులు ఏ దేవతాంశలతో పుట్టారు, ఏ రాజులు రాక్షస - దానవాదుల అంశలతో పుట్టారు అని చెప్పే ఘట్టంలో కూడ యుధిష్ఠిరుడు ధర్మాంశ సంభూతుడు అని చెప్పబడింది.

ధర్మస్యాంశం తు రాజానం విద్ధి రాజన్ యుధిష్ఠిరమ్. (ఆదిపర్వం 67.110)

3. యుధిష్ఠిరుని జన్మవృత్తాంతానికి ముందు విదురుని గూర్చి చెప్పిన సందర్భంలో - మాండవ్యమహాముని, తనకు తగని శిక్ష విధించినందుకు, ధర్మదేవుణ్ణి శూద్రయోనిలో పుడతా వని శపించినట్లా, అతడు విదురుడుగా పుట్టినట్లా చెప్పబడింది.

**స గత్వా సదనం విప్రో ధర్మస్య పరమాత్మవిత్,
ఆననస్థం తతో ధర్మం దృష్ట్వోపాలభత ప్రభుః.** (ఆదిపర్వం 107.9)

శూద్రయోనావతో ధర్మ మానుషః సంభవిష్యసి. (ఆదిపర్వం 107.16)

దీనిని పట్టి యముడు విదురుడుగా పుట్టాడు అను లోకప్రసిద్ధి కూడ భారతసంమతం కాదు. ఈ విషయం ముందు ఇంకా స్పష్టం అవుతుంది.

4. వనపర్వం చివర యక్షప్రశ్నఘట్టంలో యుధిష్ఠిరుని ధర్మనిరతిని పరీక్షించడానికై ధర్మదేవుడే యక్షరూపంలో కనబడ్డా డనీ, వాళ్ల అజ్ఞాతవాసం నిరాటంకంగా జరిగే టట్లు అనుగ్రహించా డనీ చెప్పబడింది.

5. మహాప్రస్థానపర్వంలో పాండవులను శునకరూపంలో వెంబడించి వెళ్లినది ధర్మదేవుడు; యముడు కాదు.

6. ఆశ్రమవాసపర్వంలో - విదురుడు తన పాంచభౌతికదేహం పరిత్యజించి యుధిష్ఠిరునితో ఏకమైపోయి నట్లు చెప్పబడింది.

ఆ సందర్భంలో వ్యాసమునీంద్రుడు వచ్చి ధృతరాష్ట్రాదులతో - “విదురుడు ధర్మాశ సంభూతుడు. అందుచేతనే ధర్మాశసంభూతుడైన, ప్రస్తుతం నీ ఎదుటనే ఉన్న యుధిష్ఠిరునిలో కలిసిపోయాడు” అని చెప్పాడు.

“అగ్ని - వాయు - జల - పృథివీ - అకాశాల వలె ధర్మదేవుడు సర్వలోకాలలోను వ్యాపించి ఉన్నాడు” అని అన్నాడు.

యో హి ధర్మః స విదురో విదురో యః స పాణ్డవః,
స ఏష రాజన్ దృశ్యస్తే పాణ్డవః ప్రేష్యవత్ స్థితః.

(ఆశ్రమవాసికపర్వం 28.21)

7. ఆశ్రమవాసిపర్వంలో నారదుడు ధృతరాష్ట్రునితో -

యుధిష్ఠిరస్య జననీ స హి ధర్మః సనాతనః,
వయమేతత్ ప్రపశ్యామః సృపతే! దివ్యచక్షుషా. (20.19)

అని యుధిష్ఠిరుడు సనాతనధర్మస్వరూపుడు అంటాడు. ‘సనాతనః’ అను విశేషణం ధర్మదేవునికే యుక్తం.

8. ఉద్యోగపర్వం 105 వ అధ్యాయంలో ధర్మదేవుడు విశ్వామిత్రుణ్ణి పరీక్షించి నట్లు చెప్పబడింది.

9. అశ్వమేధికపర్వంలోని నకుల (ముంగిస) వృత్తాంతంలో బ్రాహ్మణుణ్ణి పరీక్షించినది ధర్మదేవుడే అని చెప్పబడింది.

ప్రీతాత్మా స తు తం వాక్యమిదమాహ ద్విజర్షభమ్,
వాగ్మీ తదా ద్విజశ్రేష్ఠో ధర్మః పురుషవిగ్రహః. (అశ్వమేధికపర్వం 90.82)

సర్వేషాం వో ద్విజశ్రేష్ఠ! దివ్యం యానముపస్థితమ్,
ఆరోహత యథాకామం ధర్మోఽస్మి ద్విజ! పశ్య మామ్.

(అశ్వమేధికపర్వం 90.106)

10. ద్రోణపర్వం 201 వ అధ్యాయంలో నారాయణుడు ఒకప్పుడు ధర్మదేవుని పుత్రుడుగా జనించి గొప్ప తపస్సు చేశాడనీ, నర - నారాయణులలోని నారాయణుడు అతడే అనీ, నరుడు కూడ అతని అంశమే అని చెప్పబడింది.

11. దేవతలు యుధిష్ఠిరునికి ఆతని సోదరులు మొదలైన వాళ్లందరూ సరకంలో బాధపడుతూన్నట్లు మాయాబలంచేత చూపించి - “నీవు మాత్రం ఉత్తమలోకాలకు వెళ్లవలసి ఉంది; రా; తీసికొనివెడతాం” అంటారు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు - “నేను కూడ నా బంధుజనంతో ఈ సరకంలోనే ఉంటాను; నాకు మీ రిచ్చే ఉత్తమలోకాలతో పని లేదు” అంటాడు. ఆ మాటలు విని, శరీరం ధరించిన ధర్మదేవుడు ఆతనితో - “కుమారా! నేను నిన్ను - యక్షుడుగా కనబడి ప్రశ్నలు వేసినప్పుడు, శునకంగా నీ వెంట వచ్చినప్పుడు పరీక్షించాను. ఇది మూడవ పరీక్ష. అన్ని పరీక్షలలోను నీ ధర్మస్థైర్యాన్ని నిరూపించుకొన్నావు” అని మెచ్చుకొంటాడు.

ధర్మో విగ్రహవాన్ సాక్షాదువాచ సుతమాత్మనః,
పూర్వం పరీక్షితో హి త్వం ప్రశ్నాద్ ద్వైతవనే మయా,
శ్వరూపధారిణా తత్ర పుత్ర! త్వం మే పరీక్షితః
ఇదం తృతీయం బ్రాతృణామర్థే యత్ స్థాతుమిచ్ఛసి.

(స్వర్గారోహణపర్వం 30.35)

ఇక్కడ ఉన్న ‘విగ్రహవాన్’ అను విశేషణం కూడ ధర్మదేవుడు సకలలోకనియా మకుడు; సర్వవ్యాపి అయిన సర్వోచ్ఛదేవుడు అని సూచిస్తున్నది. ‘యమో విగ్రహవాన్’, ‘ఇన్ద్రో విగ్రహవాన్’ ఇత్యాది ప్రయోగాలు ఎక్కడా ఉండవు.

ఈ విధంగా జాగరూకతతో మహాభారతంలోని ఘట్టా లన్నీ పరిశీలించి చూస్తే ధర్మదేవుడు వేరు, యమధర్మరాజు వేరు. విదురయుధిష్ఠిరులు ధర్మదేవాంశసంభూతు లని స్పష్టంగా తెలుస్తూన్నది.

ధర్మదేవుని స్థానం యముని స్థానంకంటె, ఇంద్రాదుల స్థానంకంటె కూడ అత్యున్నత మైనది. ధర్మదేవుడు ఇంద్రయమాదులకు కూడ నియంత. ఇంద్రయమాదులు ఆధికారిక పురుషులు మాత్రమే.

శాంతిపర్వంలో భీష్ముడు యుధిష్ఠిరాదులకు ధర్మోపదేశం ప్రారంభిస్తూ -

సమో ధర్మాయ మహతే సమః కృష్ణాయ వేధసే,

బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కృత్య ధర్మాన్ వక్ష్యామి శాశ్వతాన్. (శాంతిపర్వం 56.10)

అని అంటూ కృష్ణునికంటె కూడ ముందు ధర్మదేవునికి నమస్కరించాడు.

పైన చూపిన స్థలాలలో ఎక్కడా కూడ యముని ప్రసక్తిని సూచించే పదమే లేదు. యమునితో సంబంధం ఉన్న సావిత్రితృపాఖ్యానంలో యమశబ్దమూ, దాని పర్యాయశబ్దాలు అనేకపర్యాయాలు ప్రయోగించడం కనబడుతుంది.

ఆంధ్రమహాభారతంలో నన్నయభట్టు విదురయుధిష్ఠిరులు యమాంశ సంభూతులు అన్నాడు :

యుధిష్ఠిరుని జన్మ సందర్భంలో ఉన్న మూలంలో అనేకపర్యాయాలు వచ్చిన ‘ధర్మః’ అను పదానికి ‘ధర్ముడు’ అని మాత్రమే అన్నాడు. (ఆదిపర్వం, పంచమాశ్వాసం 92, 93, 94). కాని ఆ కాలంలో ఎవరు ఏ దేవదానవపంశాలతో పుట్టారో చెప్పే సందర్భంలో -

యము సంశమున బుట్టె నధిపతి ధర్మజుం

దనిలాంశమున బుట్టె ననిలజుండు. (ఆదిపర్వం, తృతీయాశ్వాసం 84)

అన్నాడు. అందరిచేత ఈయన ‘ధర్మః’ అనుదానికి మొదట ‘ధర్ముడు’ అని అన్నా యము దను అభిప్రాయంతోనే ఉన్నట్లు స్పష్టం అవుతుంది.

యముడే విదురుడుగా పుట్టా దని ఈయన రెండు - మూడు చోట్ల వ్రాశాడు.

(1) “చండకోపు డైన మాండవ్యమునివరు

శాపమున జముండు సంభవిలై

విదురు డనగ ...”

(ఆదిపర్వం చతుర్థాశ్వాసం 259)

(2) “అమృహాముని ... యొక్కనాడు యముని

పురంబునకుం జని ధర్మరాజున కిట్లనియె” (ఆదిపర్వం. చతుర్థాశ్వాసం. 268)

అరణ్యపర్వంలోని యక్షప్రశ్నఘట్టం ఎఱ్ఱన రచించినది. అక్కడ ‘ధర్మః’ అన్న ప్రతీ చోటా ఆయన ‘ధర్ముడు’, ‘ధర్మదేవుడు’ అని మాత్రమే అన్నాడు కాని ప్రశ్న లన్నింటికీ సమాధానం చెప్పి చివర యుధిష్ఠిరుడు యక్షునితో - “నీవు యక్షమాత్రుడవై ఉండవు. ఇంద్రుడవో, కుబేరుడవో, అగ్నివో, వాయువో లేదా మజ్జనకుడు నైన ధర్ముడవా” అని అడుగుతాడు. సాధారణంగా ఇంద్రాదిదిక్పాలకులతో దక్షిణదిక్పాలకు డైన యముణ్ణి కలిపి పేర్కొనడం జరుగుతుంది. అందుచేత ఎఱ్ఱన కూడ ధర్మదేవుణ్ణి యమధర్మరాజును కొన్నాడా అని సందేహం.

మూలభారతంలో మాత్రం ఈ ఘట్టంలో “నీవు వసు - రుద్ర - మరుత్తులలో ఒకడవా లేక ఇంద్రుడవా?” అని యుధిష్ఠిరు డడిగినట్లు ఉంది.

తిక్కన సోమయాజి ‘ధర్మః’ అను నిర్దేశం ఉన్న ఆశ్రమవాసిక - మహాప్రస్థాన - స్వర్గారోహణపర్వాల్లో ‘ధర్ముడు’ ‘ధర్మదేవుడు’ ఇత్యాదివిధంగానే వ్రాశాడు గాని యము దను అభిప్రాయం ఆయనకు కూడ ఉందో లేదో చెప్పజాలం.

అయినా కూడ ఆదిపర్వంలో ప్రారంభ మైన భ్రాంతి పరితల మనస్సులలో చివరి వరకు సాగుతూనే ఉండి ఉంటుంది. టి.టి.డి. వారి సవ్యాఖ్యాంధ్రభారతంలో వ్యాఖ్యాతలు యము డనే వ్రాశారు.

ఆష్టే, మోనియర్ విల్లియమ్స్ల సంస్కృతాంధ్రనిఘంటువులలో యుధిష్ఠిరుడు యముని పుత్రుడు అని వ్రాశారు.

ఉత్తరభారతీయులైన కొందరు పండితులు, తాము కూడ యుధిష్ఠిరుడు యముని పుత్రు డనియే అనుకొంటున్నాము అని చెప్పారు.

అయితే - కేరళదేశీయులైన వెట్టంమణి అను విద్వాంసుడు తన “పురాణిక్ ఎన్సైక్లోపీడియా” అను గ్రంథంలో ఈ విషయం చక్కగా చర్చించి చాలమంది పండితులు కూడ చాల కాలంనుండి అనుకొంటున్నట్లు యుధిష్ఠిరుడు యమాంశ సంభూతుడు కాదు, ధర్మదేవాంశ సంభూతుడు అని సప్రమాణంగా నిరూపించాడు.*

10

భారతంలోని భగవద్గీతాప్రారంభఘట్టం విషయంలో ఒక సందేహం, తన్నివృత్తి

భీష్మపర్వంలోని 25 వ అధ్యాయం మొదలు 42 వ అధ్యాయం వరకు ఉన్న పద్దెనిమిది అధ్యాయాల భాగం భగవద్గీత.

“ధర్మక్షేత్ర మైన కురుక్షేత్రంలో యుద్ధం చేయడానికి ఉద్యుక్తు లైన నావాళ్ళూ, పాండవులూ ఏమి చేశారు” అని ధృతరాష్ట్రుడు సంజయుణ్ణి అడిగిన ప్రశ్నతో ప్రారంభ మవుతుంది భగవద్గీత. ఇక్కడ ఒక అనుపపత్తి ఉన్నట్లు కనబడుతుంది.

భీష్మపర్వంలో మొదటి అధ్యాయంలో వైశంపాయనుడు, కురుపాండవులు కురుక్షేత్రంలో యుద్ధసన్నద్ధు లయ్యారు అని జనమేజయునికి చెప్పాడు. ధృతరాష్ట్రునికి

★ పై ఘట్టాలలో ఎక్కడ చూచినా ‘ధర్మ’ శబ్దమే ప్రయోగించడంచేత “ఇతడు యముడు కాదేమో” అని ఆలోచిస్తూ, భారతం తిరగవేస్తూ, ఈ విషయం నేను ఒకనాడు ప్రసంగవశంచేత శ్రీ ఉష్యలూరి కామేశ్వరరావుగారితో ప్రస్తావించగా ఆయన పై ఎన్సైక్లోపీడియా చూచి, మరునాడు ఆ ఆరోపం (entry) అంతా డి.టి.పి. చేసి నాకు పంపారు. అది చూడగానే నాకు చాల సంతోషం కలిగింది. అందుచేత శక్యమైనంతవరకు అన్ని ఘట్టాలు పరిశీలించి ఇక్కడ ఈ విషయం కొంచెం దీర్ఘంగానే చర్చించడం జరిగింది. అజ్ఞానావృత మైన ఈ విషయం నాకు స్ఫురింపచేసిన వేదవ్యాస మహామునీంద్రునకు వేయి నమస్కారాలు. ఈ విషయం గుర్తించిన తరువాత - “నిజమే! సంతానంకోసం యముణ్ణి ప్రార్థించడం అనుచితం కదా!” అనిపించింది.

(పు.శ్రీ.రా)

యుద్ధవృత్తాంతం ఎప్పటికప్పుడు తెలుపడానికై వ్యాసుడు సంజయునికి దివ్యదృష్టి ఇచ్చాడు (2వ అధ్యాయం). వ్యాసుడు అమంగళసూచకము లైన శకునాలను వర్ణించి చెప్పాడు (3వ అధ్యాయం).

ధృతరాష్ట్రుడు ప్రశ్నించగా సంజయుడు (4 - 12 అధ్యాయాలలో) భూమండలాన్ని గూర్చి సవిస్తరంగా వర్ణించి చెప్పాడు.

పదమూడవ అధ్యాయంలో సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుని దగ్గరికి వచ్చి, “నేను సంజయుణ్ణి” - అని చెప్పుకొంటూ - “పదిరోజులు యుద్ధం చేసి శిఖండి బాణాలకి భీష్ముడు నేలపై ఒరిగాడు” అని చెప్పాడు. అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు విలపిస్తూ “భీష్మునికి సరి యైన రక్షణ కల్పించలేదా?” అని అడుగుతూ యుద్ధవృత్తాంతం అంతా సవిస్తరంగా చెప్పమంటాడు (14వ అధ్యాయం). సంజయుడు కురుపాండవుల సైన్యసంనాహాన్ని వర్ణించి చెప్పాడు (15 - 24 అధ్యాయాలు).

అక్కడ 25 వ అధ్యాయం ప్రారంభంలో ధృతరాష్ట్రుడు “ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే” ఇత్యాది ప్రశ్న వేస్తాడు. 43 వ అధ్యాయంనుండి భీష్ముని యుద్ధవృత్తాంతం సవిస్తరంగా పర్వం చివరి వరకు సాగుతుంది.

భీష్ముడు పది రోజుల యుద్ధం తరువాత నేలమీద ఒరిగాడు అని సంజయుని ద్వారా 13 వ అధ్యాయంలోనే తెలిసిన తరువాత 25వ అధ్యాయం (భగవద్గీత) ప్రారంభంలో ధృతరాష్ట్రుని ప్రశ్న అనుపపన్నం కదా అను ప్రశ్న ఉదయిస్తుంది.

దానికి సమాధానం ఈ విధంగా చెప్పుకొనవలసి ఉంటుంది. భీష్మపర్వంలోని 13 వ అధ్యాయం మొదలు 24 వ అధ్యాయం వరకు ఉన్న భాగం భీష్మపర్వంలోని ప్రధాన కథయొక్క సంక్షిప్తకథన మనీ, యుద్ధవృత్తాంతనివేదనం 25వ అధ్యాయంతోనే ప్రారంభం అవుతుందనీ చెప్పుకోవాలి. అప్పుడు పైన చెప్పిన అనుపపత్తి ఉండదు.

మహాభారతంలో ఈ పద్ధతి ఆదిపర్వంలోను, యుద్ధపర్వాలలోను అనుసరించబడింది.

ఆదిపర్వంలోని మొదటి రెండధ్యాయాలలోను మహాభారతకథ అంతా సంగ్రహంగా చెప్పబడింది. 61 వ అధ్యాయంలో జతుగృహదాహం మొదలు ఆదిపర్వం చివరి వరకూ ఉన్న కథ సంగ్రహంగా చెప్పబడింది.

భీష్మపర్వం విషయం పైన చూశాం. ద్రోణపర్వంలో 8 - 11 అధ్యాయాలలో ద్రోణపర్వం కథ సంక్షిప్తంగా చెప్పబడింది. ద్రోణుడు యుద్ధంలో మరణించి నట్లు

సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునికి తెలుపగా అతడు దుఃఖించడం మొదలైన విషయా లన్నీ ఈ నాలుగు అధ్యాయాలలో సంగ్రహంగా చెప్పిన తరువాత మళ్ళీ ఆ కథ సవిస్తరంగా పర్వం చివరి వరకూ నడిచింది.

కర్ణపర్వంలో మొదటి తొమ్మిది అధ్యాయాలలో ఆ పర్వం కథ అంతా కర్ణవధం దాకా సంక్షిప్తంగా చెప్పి తరువాత పదవ అధ్యాయం నుంచి ఆ కథ అంతా సవిస్తరంగా చెప్పబడింది.

శల్యపర్వంలో మొదటి రెండు అధ్యాయాలలో శల్యుని వధవరకు ఉన్న కథ సంక్షిప్తంగా చెప్పి తరువాత ఆ కథ అంతా సవిస్తరంగా చెప్పబడింది.

ఈ విధంగా భగవద్గీతకు ముందు చెప్పినది భీష్మపర్వకథాసంగ్రహం; సరియైన యుద్ధారంభవర్ణనం భగవద్గీతతో ప్రారంభం అవుతుంది అని చెప్పుకోవాలి. భీష్మవధశ్రవణా నంతరం ధృతరాష్ట్రుని విలాపాదికాన్ని, ఇక్కడ సంగ్రహకథలో చెప్పడంచేత, పర్వాంతంలో భీష్మవధఘట్టంలో మళ్ళీ ఆ విషయం చెప్పలేదు. నిజానికి ఇది (సంజయుడు నివేదించడం, ధృతరాష్ట్రవిలాపాదికం) అక్కడ రావాలి.

ఈ విధంగా కొన్ని పర్వాలలో అనుసరించిన కథాకథనవిధానాన్ని పరిశీలిస్తే ఈ విరోధానికి పరిహారం చెప్పుకొనవచ్చును.

11

మహాభారతయుద్ధంలో పాండవుల సైన్యం ఏడక్షౌహిణు లనీ, కౌరవుల సైన్యం పదకొండు అక్షౌహిణు లనీ చెప్పబడింది. చాల చిన్నదైన 'పత్తి' అను దలం మొదలు చాల పెద్దదైన 'అక్షౌహిణి' అను దలం వరకు ఉన్న సైన్యదలభేదాలు మహాభారతంలోనే ఆదిపర్వం రెండవ అధ్యాయంలో చెప్పబడ్డాయి.

1. 1 రథం, 1 గజం, 5 గురు కాలిబంట్లు, 3 అశ్వాలు ఉన్న దలం **పత్తి**.
2. పత్తికి మూడు రెట్లు **సేనాముఖం** -
3 రథాలు; 3 గజాలు; 15 గురు కాలిబంట్లు; 9 అశ్వాలు.
3. సేనాముఖానికి మూడు రెట్లు **గుల్మం** -
9 రథాలు; 9 గజాలు; 45 కాలిబంట్లు; 27 అశ్వాలు.
4. గుల్మానికి మూడు రెట్లు **గణం** -
27 రథాలు; 9 గజాలు; 135 కాలిబంట్లు; 81 అశ్వాలు.

5. గణానికి మూడు రెట్లు వాహిని -
81 రథాలు; 81 గజాలు; 405 కాలిబంట్లు; 243 అశ్వాలు.
6. వాహినికి మూడు రెట్లు పృతన -
243 రథాలు; 243 గజాలు; 1215 కాలిబంట్లు; 729 అశ్వాలు.
7. పృతనకు మూడు రెట్లు చము -
729 రథాలు; 729 గజాలు; 3645 కాలిబంట్లు; 2187 అశ్వాలు.
8. చమూకి మూడు రెట్లు అనీకిని -
2187 రథాలు; 2187 గజాలు; 10935 కాలిబంట్లు; 6561 అశ్వాలు.
9. అనీకినికి పది రెట్లు అక్షౌహిణి -
21870 రథాలు; 21870 గజాలు; 109350 కాలిబంట్లు; 65610 అశ్వాలు.

అయితే - “కురుక్షేత్రంలో జరిగిన మహాసంగ్రామంలో మొత్తం ఎంతమంది మరణించారు?” అని ధృతరాష్ట్రుడు ప్రశ్నించగా యుధిష్ఠిరుడు - తెలిసినవాళ్లు అరవై ఆరు కోట్ల ఒక లక్ష ముప్పైవేలమంది మరణించా రనీ, తెలియనివాళ్లు ఇరవైనాలుగు వేల నూట అరవై ఐదుగురు ఉంటా రనీ చెప్పాడు.

దశాయుతానామయుతం సహస్రాణి చ వింశతిః,
కోట్యః షష్టిశ్చ షట్చైవ హ్యస్మిన్ రాజన్ మృధే హతాః.

అలక్షితానాం వీరాణాం సహస్రాణి చతుర్దశ,
దశ చాన్యాని రాజేన్ద్ర శతం షష్టిశ్చ పంచ చ.” (స్తీపర్వం 26.9,10)

ఒక్కొక్క రథంతోను, గజంతోను నలుగురైదుగురు రక్షకులు కూడా ఉంటారు అని లెక్క వేసినా మొత్తం పద్దెనిమిది అక్షౌహిణులలోని యోధుల సంఖ్య కోటికి మించకూడదు. ఇది అత్యుక్తియో, శ్లోకార్థం మరొక విధంగా గ్రహించాలో తెలియదు.

12

నాలుగు యుగాల సంవత్సరసంఖ్యాగణనం భారతంలో, ఇతరపురాణాదులలో ప్రసిద్ధమైనదానికి భిన్నంగా ఉంది. పురాణప్రసిద్ధసంఖ్యలు -

1. కృతయుగం - 1,728,800 సంవత్సరాలు
2. త్రేతాయుగం - 1,296,000 సంవత్సరాలు
3. ద్వాపరయుగం - 8,64,000 సంవత్సరాలు
4. కలియుగం - 4,32,000 సంవత్సరాలు

కాని మహాభారతం; శాంతిపర్వం 231 టవ అధ్యాయంలోను, వనపర్వం 188 వ అధ్యాయంలోను ఇలా ఉంది :

1. కృతయుగం - 4000 సంవత్సరాలు. సంధ్య (సంధి) 400 సంవత్సరాలు. సంధ్యాంశం 400 సంవత్సరాలు.

2. త్రేతాయుగం - 3000 సంవత్సరాలు. సంధ్య 300 సం; సంధ్యాంశం 300 సంవత్సరాలు.

3. ద్వాపరయుగం - 2000 సంవత్సరాలు. సంధ్య 200 సం; సంధ్యాంశం 200 సంవత్సరాలు.

4. కలియుగం - 1000 సంవత్సరాలు. సంధ్య 100 సం; సంధ్యాంశం 100 సంవత్సరాలు. ఈ విషయం తద్జ్ఞులు పరిశీలించవలసి ఉంది.

13

మహాభారతసారాన్ని సంగ్రహించడం అనగా సముద్రాన్ని బిందెలో బంధించడం వంటిది. అయినా భారతంలోని ప్రధాన మైన కథాభాగాన్నీ, మానవుల దైనందిన జీవనవిధానానికీ నైతికప్రవృత్తిపరిపుష్టికీ ఉపయోగిస్తూ యని నా బుద్ధికి తోచిన కొన్ని విషయాలనూ గ్రహించి, ప్రధానంగా కొందరు మిత్రుల ప్రోత్సాహంచేత, ఈ గ్రంథాన్ని రచించడం జరిగింది.

మహాపండితు లెందరో తెలుగులో రచించిన, మహాభారతానికి సంబంధించిన ఎన్నో గ్రంథాలున్నా కూడ ఇంకొక రూపంలో వెయ్యి - పదిహేనువందల ప్రతులు (కాపీలు) ఏడెనిమిది కోట్ల తెలుగువారికి ఎక్కువ అయిపోవు అను నమ్మకంతో ఇది రచింపబడింది.

హిమాలయానికి ఉత్తరాన ఉన్న కొన్ని దివ్యభూములు మొదలు సింహళదేశం వరకు (లంకాధిపతి యుధిష్ఠిరునకు తన సామంతత్వాన్ని అంగీకరించాడు) పూర్వాపర వారినిధుల మధ్య నున్న భూభాగమే కాక కొన్ని సుదూరప్రాచ్యదేశాల వరకు వ్యాపించి ఉన్న అఖండభరతభూమండలస్వరూపమూ, అందు వివిధ ప్రాంతాలలో నివసించే అనేక జాతులూ, వాళ్ల ఆచారవ్యవహారాలూ, విశ్వాసాలూ, జీవన - పాలనావిధానాలూ, పరస్పర సంబంధాలూ, ఈ భూమండలా న్నంతనీ ఒక్క సూత్రంలో బంధించిన సనాతనధర్మమూ మొదలైన ఎన్నో విషయాలు అత్యద్భుతంగా సువిశదంగా వర్ణించి చెప్పిన మహాభారతం వంటి పురాతనగ్రంథం “న భూతో న భవిష్యతి” అని దీనిని ఏ కొంచెం మాత్రమే పరిశీలించినా కూడ ప్రజ్ఞావంతులు అంగీకరించక తప్పదు.

అలాంటి సువిశాలగ్రంథ మైన మహాభారతంలోని కొన్ని విషయాలు మాత్రమే యథామతిగ గ్రహించి ఎంత సంక్షిప్తంగా వ్రాసినా ఇది వెయ్యి పేజీల పుస్తకం అయింది. దీని ముద్రణానికి సంకల్పించిన తరువాత దీని ప్రాగ్రూపాలు (పూపులు) సరిచూడడం, పుస్తకాకారాదినిర్ణయం, ముద్రణపర్యవేక్షణ మొదలైన బాధ్యత లన్నీ శ్రీ చలమచర్ల వేంకట శేషాచార్యులు గారు, శ్రీ ఉప్పులూరి కామేశ్వరరావు గారు తమపై వేసికొని, వారి అమూల్య మైన సమయాన్ని ఇచ్చి నాకు చాల సాహాయ్యం చేశారు. ఆధునికగణిత - భౌతికశాస్త్రాలలో ప్రవీణులూ, తెలుగులో రామాయణ - తత్వంబద్ధ గ్రంథాదుల రచన ద్వారా రామాయణ ప్రచారానికై నిరంతరము కృషి చేస్తూన్నవారు అయిన శ్రీ కామేశ్వరరావు గారు, నేను ఏతద్గ్రంథరచన ప్రారంభించినది మొదలు చూపుతూన్న ఆనందోత్సాహాలు వర్ణనా తీతములు.

అప్రకటితరూపంలో ఈ పుస్తకం ఆమూల్యగ్రంగా చదివిన ఈ సహృదయు లిద్దరినీ కోరగా వీరు తమ ఏతత్సామ్యజన్యానుభూతిని ఆవిష్కరించారు.

సుసూక్ష్మవిషయగ్రహణనిపుణులు, అస్పృద్విద్యావంశీయులు అయిన డా. కరణం అరవిందరావు గారు నా కోరికపై గ్రంథ 'పరిచయం' చేశారు.

వీరందరూ వ్యాసానుగ్రహపాత్రులై వ్యాసుని అత్యున్నతోపదేశాలను ప్రపంచం అంతటా అధికంగా వ్యాపింపచేయగల రని విశ్వసిస్తున్నాను.

డా. ఈశ్వర సీతారామధన్వంతరి గారు వయస్సుచేత నాకంటే ఒకటి రెండు సంవత్సరాలు చిన్నవారే అయినా అనేకవిధాల నాకంటే చాల పెద్దవారు; నాకు మాననీయులు. వీరు నన్ను గూర్చి వ్రాసిన దంతా చూచి నప్పుడు ఎవరికైనా -

పరగుణపరమాణూన్ పర్యతీకృత్య నిత్యం

నిజహృది వికసంతః సన్తి సంతః కియంతః.

అను భర్తృహరివాక్యం గుర్తుకు వస్తుంది.

“భారతీయ వాఙ్మయంలో అనాదికాలంనుంచీ అతిశయోక్తిప్రయోగం అధికంగా కనబడుతుంది” అని, ఈ ప్రస్తావనలోనే పైన చెప్పబడింది. ఇది దానికి ప్రత్యక్షోదాహరణం.

శ్రీ ధన్వంతరిగారి ఈ వాచోయుక్తిని నేను, పదార్చనంగా కాక, ఆశీర్వాదంగా తీసుకొంటున్నాను.

వ్యాసరచితమహాభారతానికి తెలుగులో టీకాతాత్పర్యాదులు, లేదా తత్కథాసంక్షేప రూపగ్రంథం వ్రాయవలె నని గాని, దాదాపు ముప్పై - నలభై సంవత్సరాలకు పూర్వం చదివి విస్మరించిన ఆ గ్రంథం అంతా ఈ వయస్సులో పైపైగా నైనా చదివి ఏతాదృశ

గ్రంథం వ్రాయగలుగుతా నని గాని నే నెన్నడూ అనుకొనలేదు. కొందరు సజ్జనుల ప్రోత్సాహ వచనాలు విని విని, కేవలం భగవత్ప్రేరణచేత ఈ పని చేపట్టడం జరిగింది. నారాయణ - నర - సరస్వతీ - వ్యాసులే పూర్తిచేశారు.

ఈ గ్రంథాన్ని గూర్చి విని శ్రీ కె.ఐ. వరప్రసాదరెడ్డి గారు ఈ సారస్వతార్చనకై పెద్ద సురభికుసుమరాశిని, స్వయంగా వచ్చి నా కందించారు.

శాంతాబయోటెక్ సంస్థాపకులు, 'పద్మభూషణ' భూషితులు అయిన శ్రీవరప్రసాద రెడ్డి గారు సాహిత్యప్రియులు. ఎన్నో విద్యా - సాహిత్యసంస్థలకు, సాహిత్య - ఆధ్యాత్మిక పత్రికాదులకు విరాళా లిచ్చి ప్రోత్సహిస్తున్నవారు.

శ్రీ ధన్వంతరిగారు రెండు మాసాల క్రితం ఫోనులో మాట్లాడి నప్పుడు ప్రసంగ వశంచేత - “ఈ గ్రంథం వ్రాశాను, ఒక మాసంలో ముద్రణ కావచ్చును” అని నేను చెప్పగా - “ఈ సారస్వతార్చనలో పాలు పంచుకొనే అవకాశం నాకు కూడ ఇవ్వాలి” అంటూ వెంటనే కొన్ని కుసుమాలు పంపారు.

దాతవ్యమితి యద్దానం దీయతే॥నుపకారిణే,

దేశే కాతే చ పాత్రే చ తద్దానం సాత్త్వికం స్మృతమ్. (భ.గీ. 17.20)

అని భగవద్గీతలో చెప్పిన ఇలాంటి సాత్త్వికదానశీలత భగవత్కృప లేనివారికి కలగదు. భగవత్కృపాపాత్రు లైన ఈ వదాన్యుల నిద్దరినీ సానందంగా అభినందిస్తున్నాను.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ఉచ్చన్యాయాలయన్యాయమూర్తులు, మాన్యులు శ్రీ లింగాల నరసింహారెడ్డి గారు భారతీయ సంస్కృతిసంప్రదాయాల పట్ల అపారమైన శ్రద్ధాసక్తులు కలవారు. భారతీయధర్మనిధానమైన ఈ గ్రంథాన్ని కృతిగా స్వీకరింపవలసినదిగా నేను వారిని కోరగా వారంగీకరించడం నాకు చాల ఆనందదాయక మైనది.

సమంత గ్రాఫిక్స్ సోదరులు శ్రీ కృష్ణ - పవన్ కుమారులు దీని డి.టి.పి., పూర్ఫలు ఎన్ని ఇమ్మన్నా కూడ శ్రమ అని తలపక, శ్రద్ధతో చక్కగా చేశారు. వారికి నా ఆశీః పూర్వకాభినందనలు.

ఈ పుస్తకాన్ని మనోహరమైన ఆకారంలో తీర్చిదిద్దిన రెయిన్ బో్ ప్రింట్ ప్యాక్ అధిపతి శ్రీ నరేంద్ర గారికి అభినందనలు.

హైదరాబాదు

01-09-2012

పుల్లెల శ్రీరామచంద్రుడు

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

మహాభారతసారసంగ్రహము

ఆదిపర్వము

శ్లో॥ నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైవ సరోత్తమమ్,
దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్.

“శ్రీమన్నారాయణునికీ, నరులలో ఉత్తము డైన నరునికి, సరస్వతీదేవికి, వ్యాస మహామునికి నమస్కరించిన పిమ్మట మహాభారతపఠనం చెయ్యాలి.” శ్రీమన్నారాయణ - నర - సరస్వతీ - వ్యాసమునీంద్రులకు నమస్కరించిన తరువాత ఉపక్రమించిన కార్యంలో అన్ని విధాల విజయం లభిస్తుం దని నిస్సంశయంగా ఉద్ఘోషించాలి.

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ

ఓం నమః పితామహాయ

ఓం నమః ప్రజాపతిభ్యః

ఓం నమః కృష్ణద్వైపాయనాయ

ఓం నమః సర్వవిఘ్నవిनाయకేభ్యః.

నైమిషారణ్యంలో మహామును లందరూ చేరి కులపతి యైన శౌనకుని పర్యవేక్షణలో, పన్నెండు సంవత్సరాలు చేయవలసిన సత్రం (యాగం) చేస్తూన్నారు. లోమహర్షుని పుత్రు డైన ఉగ్రశ్రవు డనే పౌరాణికుడు (సూత్రవంశంలో పుట్టిన ఆతనికి “సౌతి” అనీ ‘సూతుడు’ అనీ కూడ పేర్లు.) ఒకనాడు ఆ యాగం జరిగే చోటుకు వచ్చాడు. అక్కడ సుఖంగా ఆసీనులై ఉన్న మునులకు వినయపూర్వకంగా నమస్కరించాడు. ఆ మునులు చూపిన ఆనందమీద నమ్రతతో కూర్చున్నాడు. ఆ మునులలో ఒక ముని - “ఓ సౌతీ! నీవు ఏ ప్రాంతాలలో సంచరించి వస్తున్నావు?” అని అతనిని అడిగాడు.

“జనమేజయుడు చేస్తూన్న సర్పయాగం చూడడానికై వెళ్లి నే నక్కడ ఆతనికి, వైశంపాయనుడు కృష్ణద్వైపాయనప్రోక్షాలైన, మహాభారతానికి సంబంధించిన విచిత్ర మైన కథలు చెప్పగా విన్నాను. అక్కడినుండి బయలుదేరి అనేకమైన పుణ్యక్షేత్రాలు చూస్తూ సమంతపంచకం అనే పరమపుణ్యక్షేత్రం కూడ సందర్శించాను. కురు - పాండవయుద్ధం అక్కడనే జరిగింది. మీరందరూ ఏదో మహాయాగం చేస్తూన్నారని తెలిసి అది చూడడానికై

ఇక్కడికి వచ్చాను. మీ కిప్పుడు నేను ఏ మహాత్ముల కథలు చెప్పాలో ఆజ్ఞాపించండి” అన్నాడు సౌతి.

“వైశంపాయనుడు జనమేజయునికి ఏ భారతకథలు చెప్పాడో ఆ పుణ్యకథలనే మాకు నీ విప్పుడు చెప్పు” అని ఆ మునులు కోరగా సౌతి చెప్పడం ప్రారంభించాడు.

“సకలభువనాలకు ప్రభు వైన పరమాత్మకు, శ్రీమహావిష్ణువునకు నమస్కరించి సర్వలోకపూజ్యుడు మహాత్ముడు అయిన వ్యాసమునీంద్రుడు చెప్పిన ఇతిహాసాన్ని మీ కిప్పుడు చెబుతాను. ఆలకించండి.

అద్వితీయము, అఖండమూ అయిన పరబ్రహ్మ సృష్టి ప్రారంభంలో ఒక పెద్ద అండంగా, గ్రుడ్డుగా అయినది. అనగా బ్రహ్మయే పెద్ద అండం రూపంలో కనబడింది. అదే బ్రహ్మాండం. అది చరాచరాత్మక మైన సకల జగత్తుకు బీజం; మూలకారణం. దానినుండి ప్రజాపతి, పితామహుడు, ప్రథమజీవుడు అయిన బ్రహ్మదేవుడు, విష్ణువు, శివుడు ఆవిర్భవించారు. అనగా పరబ్రహ్మయే ఈ మూడు రూపాలలో కనబడింది. పిమ్మట దక్షప్రజాపతి, వానికి ఏడుగురు పుత్రులు, తరువాత పద్నాలుగురు మనువులు ఆవిర్భవించారు. ఈ దక్షపుత్రులు ఏడుగురు, పద్నాలుగురు మనువులు కలిసి ఇరవైయొక్క మంది పితామహావిభూతులైన ప్రజాపతులు. విష్ణువుయొక్క విభూతియే అయిన ఒక మహాపురుషుడు ఆవిర్భవించాడు. ఆ మహాపురుషుడే మత్స్యావతారాలు ధరించి లోకరక్షణ చేసేవాడు. సప్తర్షులు, విశ్వేదేవతలు, ఆదిత్యులు, వసువులు, అశ్వినీదేవతలు - వీరందరూ విష్ణువిభూతులే. ఇంక రుద్రవిభూతులైన యక్షులు, సాధ్యులు, పిశాచాలు, గుహ్యకులు, పితృదేవతలు ఆవిర్భవించారు. తరువాత శిష్ణులైన బ్రహ్మర్షులు, రాజర్షులు ఆవిర్భవించారు. శివుని విభూతులే అయిన జలము, భూమి, వాయువు, అగ్ని, సూర్య - చంద్రులు, పురుషుడు (జీవుడు) ఆవిర్భవించారు. సంవత్సరము, ఋతువులు, మాసాలు, పక్షాలు, పగళ్లు, రాత్రులు, ఇంకా అనేక విధ మైన జగత్తులోని పదార్థాలు ఆవిర్భవించాయి. కొన్ని వేల సంవత్సరాల పాటు కనబడే ఈ స్థావరజంగమాత్మక మైన జగత్తంతా కొంత కాలానికి కనబడకుండా పోతుంది. అదే ప్రలయం. మళ్ళీ ఆవిర్భవిస్తూంటుంది. ఈ విధంగా కొనసాగే సృష్టిప్రలయాల చక్రానికి ఆది కాని అంతం కాని లేదు. అసంఖ్యాకులైన దేవతలు ఆవిర్భవించారు. అనేకమైన సూర్యవంశము, చంద్రవంశము మొదలైన రాజవంశాలు కూడ ఆవిర్భవించాయి. ఈ సృష్టిక్రమాన్నీ, సృష్టిరహస్యాన్నీ పూర్తిగా యోగశక్తిచేత తెలిసికొని వ్యాసుడు ఈ ఇతిహాసం రచించాడు.

మనసా భారతేతిహాసాన్ని రచించిన వ్యాసుడు దీనిని ఎవరికి బోధించాలా అని ఆలోచిస్తూండగా బ్రహ్మదేవుడు వచ్చి - “నీవు రచించిన ఈ ఇతిహాసం అత్యద్భుత

మైనది, దీనిని వ్రాయడానికి విఘ్నేశ్వరుడే సమర్థుడు. నీవు చెప్పతూండగా అతడు దీనిని అక్షరబద్ధం చేస్తాడు; వ్రాస్తాడు” అని వ్యాసునితో చెప్పి వెళ్లిపోయాడు. వ్యాసుడు విఘ్నేశ్వరుని స్మరించగా అతడు వచ్చి - “నా లేఖని క్షణకాలం కూడ ఆగకుండా ఉండే టట్లు నీవు చెప్పకలిగితే నేను వ్రాస్తాను” అన్నాడు. అప్పుడు వ్యాసుడు - “నేను అట్లే చెప్పతాను; కాని నేను చెప్పే ప్రతీ శ్లోకానికి అర్థం తెలుసుకొని మాత్రమే నువ్వు వ్రాయాలి” అని విఘ్నేశ్వరునితో అన్నాడు. విఘ్నేశ్వరుడు అంగీకరించాడు. ఈ విధంగా భారతం ప్రారంభం అయింది. తాను చెప్పే సమయంలో కొంత విశ్రాంతి అవసరమైనప్పుడు వ్యాసుడు ఒక గూఢార్థ మైన శ్లోకం చెప్పేవాడు. దాని అర్థం తెలిసికొనడానికి విఘ్నేశ్వరునికి కొంత సమయం అవసరం అయ్యేది. అప్పుడు మరి కొన్ని శ్లోకాలు మనస్సులో నిర్మించుకొని వ్యాసుడు చెప్పేవాడు. ఈ విధంగా లేఖనకార్యం పూర్తి అయింది. వ్యాసుడు మధ్య మధ్య చెప్పిన గూఢార్థా లైన - వీటికే గ్రంథగ్రంథులు అని పేరు - శ్లోకాలు ఎనిమిది వేల ఎనిమిది వందలు ఉన్నాయట. భూలోకంలో లక్ష శ్లోకాల ఈ భారతాన్ని వ్యాసశిష్యు డైన వైశంపాయనుడు బోధించాడు (ప్రచారంలోనికి తీసికొని వచ్చాడు). ఈ భారతం ఎందరో మహాకవులకు కావ్యనిర్మాణంలో మార్గదర్శకం అవుతుంది అని మహాభారతంలోనే చెప్పబడింది.

సర్వేషాం కవిముఖ్యానాముపజీవ్యో భవిష్యతి,

పర్జన్య ఇవ భూతానామక్షయో భారతద్రుమః.

(ఆదిపర్వ 1.92)

“సకల ప్రాణులకు మేఘం జీవనాధారం అయి నట్లు ఈ మహాభారతం మహాకవులకు ఆధారం అవుతుంది.”

వ్యాసుడు మొదట ఇరవైనాలుగు వేల (24000) శ్లోకాల భారతసంహిత రచించాడు. దీనికే ఉపాఖ్యానాలు కలపడంవల్ల శ్లోకసంఖ్య ఒక లక్షకు పెరిగింది. ఈ భారతకథనే వ్యాసుడు 150 శ్లోకాలలో సంక్షిప్తంగా చెప్పాడు దానికి అనుక్రమణికాధ్యాయం అని పేరు. దానిని ముందుగా తన కుమారు డైన శుకునికి బోధించాడు. తరువాత తగిన శిష్యులకు బోధించాడు. అరవై లక్షల శ్లోకాల మరొక సంహితను కూడ రచించాడు. దానిలో ముప్పై లక్షల గ్రంథం దేవలోకంలో ఉంది. పితృలోకంలో పదిహేనులక్షల గ్రంథమూ, గంధర్వలోకంలో పద్నాలుగు లక్షల గ్రంథమూ ఉన్నాయి. ఒక లక్ష శ్లోకాల గ్రంథం మనుష్యలోకంలో ఉంది. ఈ భారతగ్రంథాన్ని నారదుడు దేవతలకు, అసితదేవలుడు పితృదేవతలకు, శుకుడు గంధర్వ - యక్ష - రాక్షసులకు, మనుష్యలోకంలో వ్యాసశిష్యుడైన వైశంపాయనుడు మానవులకూ బోధించాడు.

వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు మహాభారతకథను చెప్పుట

పరీక్షిత్ కథ

పరీక్షిత్తు అర్జునుని పౌత్రుడు. అభిమన్యుని పుత్రుడు. పాండవులు కౌరవులను జయించినపిమ్మట రాజ్యం పాలించి, పరీక్షిత్తుకు రాజ్యభారం అప్పగించి స్వర్గస్థులయ్యారు. పరీక్షిత్తు ధర్మాన్ని నాలుగు పాదాల నడుపుతూ చాల కాలం రాజ్యం పాలించాడు. ఒక నా డతడు వేటకు వెళ్లి అక్కడ బాణంతో ఒక లేడిని కొట్టాడు. దెబ్బ తిన్న ఆ లేడి అరణ్యంలోకి పారిపోయింది. దానిని వెంబడించి పరుగెత్తిన ఆ రాజు అలిసిపోయాడు. ఆకలిదప్పులతో బాధపడుతూన్న ఆ రాజు “ఈ వైపు మృగం ఏదైన వచ్చినదా?” అని అక్కడ మౌనప్రతంలో ఉన్న శమీకు డను ఒక మునిని అడిగాడు. ఆ ముని సమాధానం చెప్పలేదు. దానితో మిక్కిలి కోపించిన పరీక్షిత్తు దగ్గరనే చచ్చిపడి ఉన్న ఒక పామును తీసికొని వచ్చి ఆ ముని మెడలో వేశాడు. అలా చేసినా కూడా ఆ ముని కదలకుండా మెదలకుండా మంచిగా గాని, చెడుగా గాని ఏమీ అనకుండా మెడలో ఆ పాము వ్రేలాడుతూండగా అలాగే ఉండిపోయాడు. పరీక్షిత్తు తన నగరానికి వెళ్లిపోయాడు.

శమీకునకు శృంగి అను కుమారు డున్నాడు. అతడు బాలుడే అయినా మహా ప్రభావశాలి. అతడు అప్పు డప్పుడు సాక్షాత్ బ్రహ్మదేవుని వద్దకు వెళ్లి ఆయనను సేవించి వస్తూంటాడు. అతడు ఆనాడు బ్రహ్మదేవుని సేవించి వచ్చాడు. తోటి బాలులతో ఆడుకొంటూన్నప్పుడు కృశు డనే ఒక బాలుడు పరిహాసపూర్వకంగా - “నువ్వేవో పెద్ద మాటలు చెబుతూంటావు! చూడు; నీ తండ్రి సర్పం శవాన్ని మెడలో వేసికొని ఎలా కూర్చున్నాడో!” అని ఆక్షేపించాడు. పరీక్షిత్తు చేసిన ఆ పని తెలిసికొన్ని శృంగి క్రోధా వేశముతో - “వృద్ధు డైన నా తండ్రి మెడలో సర్పశవం వేసి, మహాపాపాత్ము డైన ఆ రాజును ఏడు దినాల లోగా తక్షకుడు చంపుగాక” అని శపించాడు. అలా శపించి మెడలో సర్పశవం వ్రేలాడుతూన్న తండ్రిని చూచి కన్నీళ్లు కారుస్తూ తాను పరీక్షిత్తును శపించి నట్లు చెప్పాడు. శమీకుడు తన కుమారుడు చేసిన పనికి ఏ మాత్రము సంతోషించలేదు. “నాయనా! నీవు చేయకూడని పని చేశావు. పరీక్షిత్తు ధర్మాత్ముడైన పాలకుడు. అతడు పాలిస్తూండడం వల్లనే మనం ఆశ్రమంలో సుఖంగా నివసిస్తూ ధర్మాచరణం చేసికొంటున్నాం. ఆకలిదప్పికలతో బాధపడుతూ అత డేదో అకార్యం చేసి ఉండవచ్చును. అంతమాత్రంచేత ఆతని సంరక్షణలో ఉన్న మనం, అత డేమి చేసినా క్రోధావిప్లవం కాకూడదు. మనుష్యులను పోషిస్తూ రాజ్యం పాలిస్తూన్న రాజు పదిమంది

శ్రోత్రియులతో (వేదాధ్యయనంచేసిన సదాచారసంపన్నులైన వారితో) సమాను డని మనువు చెప్పాడు.

మనుష్యాణాం చ యో ధాతా రాజా రాజ్యకరః పునః,

దశశ్రోత్రియసమో రాజా ఇత్యేవం మనురబ్రవీత్.

(ఆదిపర్వ. 41. 3)

బాల్యంచేత తొందరపడి నువ్వు చేయకూడని పని చేశావు” అని శృంగితో అని, గౌరముఖు డను ఒక శిష్యుని పిలిచి “పరీక్షిన్మహారాజుకు ఈ శాపవృత్తాంతం తెలిపి శత్రు మైన రక్షణోపాయాలు విధించుకొనవలసినదిగా నా మాటగా చెప్పుము” అని చెప్పి వానిని హస్తినాపురికి పంపాడు.

ఆ మాటలు విన్న పరీక్షిత్తు తాను చేసిన పనికి పశ్చాత్తాపము చెంది ఒంటి స్తంభం మేడ ఒకటి నిర్మించవేసికొని, అనేకవిధాల రక్షణలు కల్పించుకొని అక్కడ ఉన్నాడు.

ఈ విషయం తెలిసిన కశ్యపు డను ఒక బ్రాహ్మణుడు - “తక్షకుడు కరవగా మరణించిన రాజును మరల మంత్రశక్తిచేత బ్రతికిస్తే నాకు ధర్మమూ, అర్థమూ రెండూ కూడ సిద్ధిస్తాయి కదా” అను అభిప్రాయంతో బయలుదేరి రాజప్రాసాదానికి వెడుతూండగా ఆ రాజప్రాసాదానికే వెడుతూన్న తక్షకుడు కలిశాడు. “ఇంత తొందరగా ఎక్కడికి ఎందుకు వెడుతున్నావు?” అని తక్షకుడు కశ్యపుణ్ణి అడిగాడు. “తక్షకుడు కరవగా పరీక్షిన్మహారాజు మరణించ నున్నాడట. ఆతనిని బ్రతికించడానికై వెడుతున్నాను” అని అతడు సమాధానం చెప్పాడు. “ఆ తక్షకుడు నేనే. నేను కరచి కాల్చివేసినదానిని నువ్వు బ్రతికించజాలవు; నువ్వు తిరిగి వెనుకకు వెళ్లిపోవడం మంచిది” అన్నాడు తక్షకుడు. “నేను తప్పుకుండా బ్రతికిస్తాను. నా విద్యాబలంమీద నా కంత నమ్మకం ఉంది” అని కశ్యపుడు అనగా, తక్షకుడు - “అయితే ఈ వృక్షాన్ని నేను నా విషంచేత భస్మం చేస్తాను; దీనిని బ్రతికించు” అన్నాడు. అతడు సరే అన్నాడు. తక్షకుడు కరవగా ఆ వృక్షం నిట్టనిలువుగా భస్మం అయిపోయింది. కశ్యపుడు ఆ బూడిద నంతనీ ప్రోగు చేసి తన మంత్రశక్తి చేత దానిని యథాపూర్వకంగా బ్రతికి నిలిచేటట్లు చేశాడు. అది చూసి తక్షకుడు ఆ బ్రాహ్మణుణ్ణి చాల మెచ్చుకొని - “పరీక్షిత్తును నేను కరవగానే అతడు విషశాపంచేత మరణించే పక్షంలో నీ కీర్తి దెబ్బతింటుంది. అందుచేత సందిగ్ధంగా ఉన్న పని చేయడానికి ఎందుకు పూనుకొంటావు? నీవు రాజునుండి ఏమి ధనం పొందాలనుకుంటున్నావో దాని కంటే అధికంగా ధనం ఇస్తాను; తిరిగి వెళ్లిపో అన్నాడు. కశ్యపుడు దివ్యదృష్టితో చూచి, రాజుకు శృంగి ఇచ్చిన శాపం అనివార్యం అయినది; ఆతని ఆయుస్సు క్షీణించింది అను విషయం తెలిసికొని, తక్షకు డిచ్చిన ధనం తీసికొని వెళ్లిపోయాడు.

అంతటా మాంత్రికులతోను, విషవైద్యులతోను నిండి ఉన్న ఆ ప్రాసాదంలోనికి ఎలా ప్రవేశించాలా అని ఆలోచించి తక్షకుడు కొన్ని సర్పాలను పిలిచి - “మీరు తాపన వేషంతో ప్రాసాదంలో ప్రవేశించి ఈ ఫలపుష్పాదులు రాజుకు బహూకరించండి” అని ఆదేశించాడు. వాళ్లు ఆ విధంగా వెళ్లి రాజుకు ఆ ఫలపుష్పాదులు సమర్పించి తిరిగి వెళ్లిపోయారు. పరీక్షిత్తు - “తాపనులు తీసికొని వచ్చిన ఈ మధుర మైన ఫలా లన్నీ తిందాం” అని అంటూ కొన్ని ఫలాల చుట్టూ ఉన్న మంత్రులకూ మిత్రులకూ ఇచ్చి ఒక ఫలం కొరికాడు. దానిలో ఎఱ్ఱని చిన్ని పురుగు ఎఱ్ఱని కళ్లతో కనబడింది. అతడు దానిని చేతితో పట్టుకొని - “సూర్యాస్తమయం అవుతున్నది; నా కింక విషభయం లేదు. ఈ కృమియే తక్షకుడై నన్ను కాటేస్తే ఆ ముని వాక్కు సత్యం అవుతుంది! అప్పు డా మునికి అసత్యదోషం రాదు” అని పరిహాసపూర్వకంగా అంటూ ఆ కృమిని మెడమీద వేసుకొని గట్టిగా నవ్వాడు. మంత్రులు కూడ అదే విధ మైన భావంతో ఆనందంగా నవ్వుతున్నారు. అత డలా నవ్వుతుండగానే తక్షకుడు తన శరీరం ఆతని కంఠానికి బిగువుగా చుట్టబెట్టి, బిగ్గరగా ధ్వని చేస్తూ ఆతనిని కాటేశాడు. ఆ గృహంలో అంతటా అగ్నిజ్వాలలు చెలరేగాయి. అందరూ పారిపోయారు. తక్షకుడు ఆకాశమార్గంలో వెళ్లిపోయాడు.

పరీక్షిత్తు మరణించగా ఆతని కుమారు డైన జనమేజయుణ్ణి మంత్రు లందరూ రాజ్యాభిషిక్తుని చేశారు. అప్పటి కాతడు చాల చిన్నవయస్సులో ఉన్న బాలుడు. పెద్దవా డైన తరువాత అతడు తన తండ్రి ఏ విధంగా తక్షకదంష్ట్రుడై మరణించాడో మంత్రులనుండి తెలిసికొని ఆ తక్షకునిమీదా వాని అనుచరు లైన సకలసర్పాలమీదా పగ బూని వాటిని సమూలంగా నశింపచెయ్యా లని సంకల్పించాడు. జనమేజయునకు ఈ సంకల్పం కలగడానికి ఉత్తంకు డనే మహాముని కూడ కారణం అయ్యాడు.

ఉత్తంకుని కథ

ధౌమ్యు డను ఒక ఋషీశ్వరుని వద్ద ఉపమన్యువు, ఆరుణి, వేదుడు అను ముగ్గురు శిష్యు లుండేవారు. ఒకనాడు గురువు పాంచాలదేశంవా డైన ఆరుణిని పిలిచి - “వరిచేనిలోని నీరు బైటకు పోకుండా అడ్డుకట్టుము” అని చెప్పి పంపాడు. అతడు ఎంత ప్రయత్నం చేసినా వరిచేనిలోని నీరు ఆగలేదు. అప్పు డతడు తానే అడ్డంగా పండుకొన్నాడు. అప్పుడు నీరు నిలిచింది. ఆరుణి ఇంకా రాలే దని ఆతనిని వెదుకుతూ ఉపాధ్యాయుడు శిష్యులతో కలిసి వెళ్లాడు. “వత్సా! ఆరుణీ! ఎక్క డున్నావు? రా” అని గట్టిగా కేక వేశాడు. ఆరుణి చేను చెక్కును చీల్చుకొని లేచి పైకి వచ్చి - “చేనిలోని నీరు బైటకు పోకుండా, అడ్డంగా పండుకొని ఉన్నాను. మీ మాట విన గానే నేల చీల్చుకొని పైకి

వస్తున్నాను” అని అన్నాడు. “నువ్వు నేల చీల్చుకొని వచ్చావు గాన ఇటుపైన నీ పేరు ‘ఉద్ధాలకుడు’. నా మాట ప్రకారం చేశావు గాన నీకు అన్ని శ్రేయస్సులు లభిస్తాయి. అన్ని వేదాలు, ధర్మశాస్త్రాలూ నీకు వాటంతట అవి స్ఫురిస్తాయి” అని ఉపాధ్యాయుడు ఆశీర్వదించాడు. ఆ విధంగా సర్వవిద్యాపారంగతుడై అతడు ఇష్ట మైన దేశానికి వెళ్లిపోయాడు.

ధౌమ్యుడు ఉపమన్యువును - “వత్సా! ఉపమన్యూ! ఆవులను మేపికొని రా” అని చెప్పి పంపాడు. అతడు పగ లంతా ఆవులను మేపి సాయంకాలం వచ్చి ఉపాధ్యాయునికి నమస్కరిస్తూండేవాడు. అతడు బాగాబలిసి ఉండడం చూచి ఉపాధ్యాయుడు - “ఉపమన్యూ! బాగా బలిసి ఉన్నావు; ఏమి తింటున్నావు?” అని అడిగాడు. “భిక్షాచరణం చేసి జీవిస్తున్నాను” అని అతడు చెప్పాడు. “ఇటుపైన నువ్వు భిక్షాచరణం చేసి సంపాదించిన అన్నం అంతా నాకు చూపించాలి; చూపకుండా తినకూడదు” అని గురువు ఆదేశించాడు. శిష్యుడు ఆ విధంగా చేశాడు. అయితే గురువు ఆ భిక్షాన్నం అంతా తీసివేసుకొన్నాడు. ఉపమన్యువు ‘సరే’ అని పగలు గోవులను మేపి రాత్రి వచ్చి గురువు ఎదుట నిలచి నమస్కరించాడు. అతడు ఇంకా బలిసియే ఉండడం చూచి ఉపాధ్యాయుడు - “నీ భిక్షాన్నం అంతా నేను తీసివేసికొంటున్నాను; అయినా నువ్వు బలిసి ఉన్నావు; ఏమి తింటున్నావు?” అని అడిగాడు. “ఒక మారు భిక్షాన్నం సంపాదించి అదంతా మీకు సమర్పించి మళ్లీ భిక్షాచరణం చేస్తున్నాను” అని శిష్యుడు సమాధానం చెప్పాడు. అప్పుడు ఉపాధ్యాయుడు - “నువ్వు గురువు విషయంలో ఈ విధంగా ప్రవర్తించడం న్యాయం కాదు; అంతే కాకుండా రెండు మార్లు భిక్షాచరణం చేయడంచేత ఇతరుల వృత్తికి భంగం కూడ కలిగిస్తున్నావు. ఈ విధంగా దురాశాపరుడ వౌతున్నావు” అని అన్నాడు. అతడు ‘సరే’ అని గోవులను మేపి సాయంకాలం వచ్చి గురువుకు నమస్కరించాడు. అయినా కూడ బలిసియే ఉన్న ఆతనిని చూచి ఉపాధ్యాయుడు - “వత్సా! ఉపమన్యూ! నీ భిక్షాన్నం అంతా నేను తీసివేసుకొనుచున్నాను. నువ్వు రెండవ మారు భిక్షాచరణం చేయడంలేదు. ఏమి ఆహారం తీసికొంటున్నావు?” అని అడిగాడు. “అయ్యా! నే నీ ఆవుల పాలు త్రాగుతూన్నాను” అని శిష్యుడు సమాధానం చెప్పాడు. “నేను ఆవుపాలు త్రాగడానికి నీకు అనుజ్ఞ ఇవ్వలేదు కదా? నీవు అలా త్రాగడం యుక్తం కాదు” అన్నాడు గురువు. ‘సరే’ అని అంటూ శిష్యుడు ఆవులను తోలుకొనిపోయి సాయంకాలం వచ్చి గురువునకు నమస్కరించాడు. అప్పటికి కూడ బలిసి ఉన్న ఆతనిని చూచి ఉపాధ్యాయుడు - “వత్సా! ఉపమన్యూ! నువ్వు భిక్షాన్నం తినడం లేదు. మళ్లీ భిక్షాచరణం చేయడం లేదు; పాలు త్రాగడం లేదు. అయినా బాగా బలిసి ఉన్నావు. ఏమి తింటున్నావు?” అని అడిగాడు.

“అయ్యా! లేగదూడలు తల్లుల పొదుగులనుండి పాలు త్రాగినప్పుడు పైకి జారిన పాల నురుగు తిని బ్రతుకుతున్నాను” అని శిష్యుడు సమాధానం చెప్పాడు. అప్పుడు ఉపాధ్యాయుడు - “ఆ నురుగు కూడ నువ్వు తినకూడదు. ఎందుచేత ననగా - సద్గుణాలు గల లేగదూడలు నీమీద జాలి కొలదీ అధికంగా నురుగు విడుస్తూంటాయి; ఆ విధంగా నువ్వు వాటి వృత్తికి భంగం కలిగిస్తున్నావు. నువ్వు పాల నురుగు కూడ తినకూడదు” అని అన్నాడు. ‘అలాగే’ అని ఉపమన్యువు గోవులను తోలుకొని వనంలోనికి వెళ్లిపోయాడు.

ఆహారం ఏమీ లేకపోవడంచేత ఉపమన్యువు ఆకలితో బాధపడుతూ అరణ్యంలో జిల్లేడాకులు తిన్నాడు. దానితో అతడు అంధుడైపోయాడు. అంధు డైనా కూడ నేల మీద పాకుకొంటూ వచ్చేటప్పుడు నూతిలో పడిపోయాడు. సాయంకాలం అయినా అతడు తిరిగిరాకపోవడంతో ఉపాధ్యాయుడు - “నేను ఏ ఆహారమూ తినకుండా ఉపమన్యువును నిషేధించాను. ఆతనికి కోపం వచ్చి ఉంటుంది” అని అంటూ శిష్యులతో కలిసి అరణ్యానికి వెళ్లి - “వత్సా! ఉపమన్యు! ఎక్కడున్నావు; రా” అని బిగ్గరగా పిలచాడు. ఉపాధ్యాయుని మాట విని ఉపమన్యువు - “జిల్లేడాకులు తినడంచేత చూపుపోయి నేను నూతిలో పడిపోయాను” అని బిగ్గరగా సమాధానం చెప్పాడు. అప్పుడు ఉపాధ్యాయుడు - “నీ చూపు నీకు వస్తుంది. దేవతల వైద్యులైన అశ్వినీదేవతలను స్తుతించు” అని ఆతనికి బోధించాడు. ఉపమన్యువు ఉపాధ్యాయుడు చెప్పినట్లుగా, పన్నెండు ఋక్కులతో అశ్వినీ దేవతలను స్తుతించాడు. ఆ స్తుతికి సంతోషించిన అశ్వినీదేవతలు ప్రత్యక్షమై ఆతని కొక అపూపం (అప్పం) ఇచ్చి దానిని తిన మన్నారు. “మా గురువుగారికి చెప్పకుండా దీనిని తినజాలను” అని అత డన్నాడు. “పూర్వం మీ గురువు ఈ విధంగానే మమ్ములను స్తుతించగా మేం ఆతనికి అపూపం ఇచ్చాం. అది గురువుకు తెలుపకుండగానే అతడు భక్షించాడు. నువ్వకూడా గురువు చేసి నట్లే చెయ్యి” అన్నారు అశ్వినీదేవతలు. అందుకు అతడు అంగీకరించలేదు. అప్పు డా దేవతలు సంతోషించి - “నీ గురుభక్తి మెచ్చుకొంటున్నాం; నీ ఉపాధ్యాయుని దంతాలు ఇనప వైతే నీవి బంగారు దంతా లవుతాయి. నీకు చూపూ, సకలశ్రేయస్సులు లభిస్తాయి” అన్నారు.

ఉపమన్యువు గురువుదగ్గరికి వెళ్లి జరిగిన దంతా చెప్పగా అతడు చాల సంతోషించి - “అశ్వినీదేవతలు చెప్పి నట్లు నీకు అన్ని శ్రేయస్సులు లభిస్తాయి. అన్ని వేదాలు, ధర్మశాస్త్రాలు నీకు అప్రయత్నంగానే స్ఫురిస్తాయి” అని ఆశీర్వదించాడు. ఇది ఉపమన్యుని గురువు చేసిన పరీక్ష.

ధౌమ్మ్యుడు వేడుణ్ణి కూడ పిలచి - “వత్సా! వేదా! శుశ్రూష చేస్తూ ఇక్కడనే కొంత కాలం ఉండుము. నీకు శ్రేయస్సు కలుగుతుంది” అని చెప్పాడు. అతడు ఆ విధంగానే

అక్కడ నివసించి గురువు నాగలి కాడికి కట్టినా కూడ శీత - ఉష్ణ - సుఖ - దుఃఖాలు సహిస్తూ, ఎదు రేమీ చెప్పకుండా శుశ్రూష చేశాడు. చాల కాలానికి గురువు అనుగ్రహించగా సర్వజ్ఞు డయ్యాడు. ఇది వేడుణ్ణి చేసిన పరీక్ష.

వేడుడు గురువు అనుమతితో గృహస్థాశ్రమంలో ప్రవేశించాడు. ఆతనివద్ద కూడ చాలమంది శిష్యు లుండేవారు. అయితే - వేడుడు గురుకులంలో ఎన్నో కష్టాలు అనుభవించినవా డవడంచేత శిష్యులకు ఎలాంటి కష్టమూ కలిగించలేదు.

ఒక మారు జనమేజయుడు, పౌష్యుడు అను క్షత్రియులు వచ్చి వేడుణ్ణి తమకు ఋత్విక్కుగా ఉండ మని ప్రార్థించారు. వేడుడు యజ్ఞం చేయించేపనిమీద వెదుతూ, ఉత్తంకు డను శిష్యుణ్ణి పిలిచి - “నేను ఇక్కడ లేని కాలంలో మా యింట్లో ఏ లోపమూ లేకుండా చూచుకో” అని ఆజ్ఞాపించాడు. ఉత్తంకుడు గుర్వాజ్ఞను అతిశ్రద్ధతో నిర్వహించాడు.

తిరిగి వచ్చిన గురువు ఉత్తంకుని విషయంలో చాల సంతోషించి - “వత్సా! ఉత్తంకా! నువ్వు చాల శ్రద్ధగా శుశ్రూష చేశావు. నీ కోరిక లన్నీ సఫలం అవుతాయి; ఇంక నీవు వెళ్లు” అని అనుమతించాడు. ఉత్తంకుడు గురువుతో - “మీకు ప్రీతి కలిగించడానికి నేనేమి చెయ్యాలో (ఇవ్వాలో) చెప్పండి. మీ ఆజ్ఞ ప్రకారం ఏదైన గురుదక్షిణ ఇచ్చి వెళ్లా లని కోరుతున్నాను. శాస్త్రం ఇలా చెపుతున్నది కదా -

“యశ్చాధర్మేణ వై బ్రూయాద్ యశ్చాధర్మేణ పృచ్ఛతి,
తయోరన్యతరః ప్రైతి విద్వేషం చాధిగచ్ఛతి.”

(ఋత్విక్కుకు దక్షిణ ఇవ్వకుండా యజ్ఞం చేయించుకొనడం అధర్మం. దక్షిణ తీసికొనక పోవడం కూడ అధర్మం. అదే విధంగా శిష్యుడు గురువునకు దక్షిణ ఇవ్వాలి; గురువు స్వీకరించాలి. అలా చేయకపోతే ఇద్దరూ అధర్మం చేసినవా క్షవుతారు). “ఎవరు అధర్మపూర్వకంగా చెవుతాడో, అనగా అధ్యాపనం చేస్తారో, ఎవడు అధర్మపూర్వకంగా అడుగుతాడో (అధ్యయనం చేస్తాడో) వారిద్దరిలో ఒకడు మరణిస్తాడు లేదా శత్రుత్వం వహిస్తాడు” (అధ్యయనం చేసి గురుదక్షిణ ఇవ్వకపోవడం అధర్మం, గురుదక్షిణ ఇస్తూన్నప్పుడు తీసికొనకపోవడం అధర్మం).

ఆ మాటలు విని ఉపాధ్యాయుడు - “వత్సా! ఉత్తంకా! ఇంకా కొన్ని నాళ్లు ఇక్కడనే ఉండు” అన్నాడు. మళ్లీ ఒకనాడు ఉత్తంకుడు - “ఏమి ప్రియం చేయమంటారు?” అని ఉపాధ్యాయుణ్ణి అడిగాడు. “వత్సా! ఉత్తంకా! నన్ను మాటిమాటికీ అడుగుతున్నావు - ఏమి ఇవ్వాలి అని. ఇంట్లోనికి వెళ్లి నీ గురుపత్నిని అడుగు; ఆమె ఏది అడిగితే అది

తెచ్చి ఇయ్యి” అన్నాడు ఉపాధ్యాయుడు. ఉత్తంకుడు గురుపత్ని దగ్గరకు వెళ్లి - “పూజ్యురాలా! ఉపాధ్యాయుడు ఇంటికి వెళ్లడానికి అనుమతి ఇచ్చాడు. గురుదక్షిణగా ఏమి సమర్పించి నేను ఋణం తీర్చుకోవాలో చెప్పు” అని అడిగాడు. గురుపత్ని ఆతనితో ఇలా చెప్పింది - “పౌష్యమహారాజువద్దకు వెళ్లి ఆతని భార్య ధరించి ఉన్న కుండలాలు అడిగి తీసికొనిరమ్ము. నాలుగు దివసాలలో ఒక వ్రతం జరుపుకొనబోతున్నాను. ఆ కుండలాలు ధరించి బ్రాహ్మణులకు భోజనం వడ్డించా లనుకొంటున్నాను. అలా తీసికొని వస్తేనే నీకు శ్రేయస్సు కలుగుతుంది. లేకపోతే లేదు.”

ఉత్తంకుడు బయలుదేరి వెళ్లాడు. దారిలో అతనికి ఒక పెద్ద వృషభము, ఆ వృషభాన్ని ఎక్కి వస్తూన్న పెద్ద ప్రమాణం గల ఒక పురుషుడూ కనబడ్డారు. ఆ పురుషుడు ఉత్తంకునితో “ఈ వృషభం పేద భక్షించుము” అని అన్నాడు. అతడు సందేహిస్తూండగా - “సందేహించకు; నీ ఉపాధ్యాయుడు కూడ పూర్వం భక్షించాడు” అన్నాడు. అప్పుడు ఉత్తంకుడు ‘సరే’ అని ఆ వృషభం మూత్రపురీషాలు భక్షించి, తొందరలో నిలబడి ఉండే ఆచమనం చేసి ప్రయాణం సాగించాడు. పౌష్యుని దగ్గరకి వెళ్లి ఆశీర్వాదించి - “నే నొక పనిమీద వచ్చాను” అన్నాడు. “నీకు నే నేమి చేయగలనో చెప్పు” అని పౌష్యు డనగా, “నీ భార్య ధరించి ఉన్న కుండలాలు కావాలి; వాటిని నేను గురుదక్షిణగా ఇవ్వవలసి ఉంది” అని ఉత్తంకు డన్నాడు. “అంతఃపురంలోనికి వెళ్లి ఆమెనే యాచించి తీసికో” అని పౌష్యు డనగా ఉత్తంకుడు అంతఃపురంలోనికి వెళ్లాడు. కాని అక్కడ రాణి కనబడలేదు. అతడు పౌష్యుని దగ్గరకు వచ్చి - “నీవు ఈ విధంగా అసత్యవాక్కులతో నాకు ఉపచారం చేయడం యుక్తం కాదు” అన్నాడు. పౌష్యుడు ఒక్క క్షణం ఆలోచించి - “నువ్వు తప్పక ఉచ్చిష్టదోషంతో అపవిత్రుడవై ఉంటావు. అందుచేత రాణి నీకు కనబడదు. మహాపతివ్రత యైన ఆమె అపవిత్రుల కంట పడదు” అన్నాడు. ఉత్తంకు దొక్క మాట విమర్శించుకొని, “ఔను; నేను లేచి నిలబడి నడుస్తూ ఆచమనం చేశాను” అన్నాడు. “అది సరి యైన ఆచమనం కాదు” అని పౌష్యు డనగా ఉత్తంకుడు యథాశాస్త్రంగా ఆచమనం చేసి అంతః పురంలోనికి ప్రవేశించగా రాణి కనబడింది. అతడు కుండలాలు యాచించాడు. సత్పాత్ర లభించినందుకు చాల సంతోషించి ఆమె ఆతనికి కుండలాలు ఇస్తూ - “ఈ కుండలాల కోసం తక్షకు డనే నాగేంద్రుడు చాలా కాలంనుంచి ప్రయత్నిస్తున్నాడు; జాగ్రత్తతో రక్షించుకో” అని హెచ్చరించింది. “పూజ్యురాలా! తక్షకుడు నన్నేమీ చేయలేదు. నువ్వు నిశ్చింతగా ఉండు” అని అంటూ ఉత్తంకుడు కుండలాలు తీసికొని పౌష్యునిదగ్గరకి వెళ్లి “రాజా! నేను సంతోషిస్తున్నాను” అన్నాడు. “పూజ్యుడా! ఎప్పుడో కాని సత్పాత్ర లభించడం కష్టం. నువ్వు ఉత్తమగుణసంపన్ను డైన అతిథివి. అందుచేత పితృదేవతాప్రీతికై శ్రాద్ధకర్మ

చేయాలనుకొంటున్నాను. కొంత సమయం ఇమ్ము” అని పౌష్యు డనగా ఉత్తంకుడు అందుకు అంగీకరించాడు. వెంటనే లభ్యమైన అన్నం పౌష్యుడు ఆతనికి వడ్డించాడు. ఉత్తంకుడు చల్లగా ఉన్న ఆ అన్నం చూచి - “నాకు అపవిత్రమైన అన్నం పెడుతున్నావు; అందుచేత నువ్వు అంధుడవు అయిపోదువు గాక” అని పౌష్యుణ్ణి శపించాడు. “అపవిత్రం కాని అన్నం దూషిస్తున్నావు. అందుచేత నువ్వు సంతానం లేనివాడవు అగుదువు గాక” అని పౌష్యుడు ప్రతిశాపం ఇచ్చాడు. “అశుచి యైన అన్నం పెట్టి ప్రతిశాపం ఇవ్వడం యుక్తం కాదు. నువ్వే చూడు” అని ఉత్తంకుడు పలకగా పౌష్యుడు - జుట్టు విరబోసికొని ఉన్న స్త్రీ వండిన వెంట్రుకలు పడిన, చల్లారిపోయిన ఆ అన్నం చూచి అది అశుచి అను విషయం గుర్తించాడు. “నాకు అంధత్వం రాకుండా అనుగ్రహించు” అని ఉత్తంకుణ్ణి బ్రతిమాలాడు. “నేను అన్నమాట అసత్యం కాదు. అయితే నీవు కొంత కాలం అంధుడవై తరువాత దృష్టిని తిరిగి పొందుతావు” అని అంటూ ఉత్తంకుడు శాపం తగ్గించాడు. “నువ్వు ఇచ్చిన శాపం కూడ ఉపసంహరించు” అని పౌష్యుణ్ణి అడిగాడు. అప్పుడు పౌష్యుడు - “నా కోపం ఇంకా శాంతించలేదు; అందుచేత నా శాపం ఉపసంహరింప జాలను. లోకంలో -

నవనీతం హృదయం బ్రాహ్మణస్య
వాచి క్షురో నిహితస్తీక్షణధారః,
తదుభయమేతద్విపరీతం క్షత్రియస్య
వాఙ్మననీతం హృదయం తీక్షణధారమ్.

బ్రాహ్మణుని హృదయం వెన్నవంటిది. ఆతని మాటల్లో తీక్షణమైన అంచు గల కత్తి ఉంటుంది. క్షత్రియుని విషయంలో ఈ రెండూ విపరీతం. మాట వెన్న; హృదయం మాత్రం తీక్షణంగా ఉంటుంది అను మాట ప్రసిద్ధంగా ఉన్నది కదా? నీకు తెలియదా?” అన్నాడు. అప్పుడు ఉత్తంకుడు - “అశుచి కాని అన్నాన్ని అశుచి యని దూషిస్తున్నావు గాన నీవు సంతానహీనుడవు అవుతావు అని కదా నీవు నన్ను శపించావు? అన్నం అశుచిగా ఉన్నట్లు నువ్వే చూశావు కదా? అందుచేత నీ శాపం నాకు తగలదు, నేను వెళ్లి వస్తాను” అని అంటూ వెళ్లిపోయాడు.

మార్గమధ్యంలో ఉత్తంకునికి ఒక నగ్నుడైన క్షపణకుడు (జైనసంన్యాసి) తన వైపు వస్తూ కనబడ్డాడు. అత డొకసారి కనబడుతున్నాడు. ఒక సారి కనబడడం లేదు. ఉత్తంకుడు తన చేతిలో ఉన్న కుండలాలు నేలమీద ఉంచి జలస్పర్శకై (మూత్రవిసర్జనకై) వెళ్లాడు. ఇంతలో ఆ క్షపణకుడు పరుగెత్తి వచ్చి ఆ కుండలాలు తీసికొని పారిపోయాడు. ఉదకకార్యం

ముగించుకొని వచ్చిన ఉత్తంకుడు అచమనాదికం చేసి, దేవతలకు నమస్కరించి, ఆ క్షపణకుని వెంట మహావేగంగా పరుగెత్తాడు. దగ్గరకు రాగానే వానిని పట్టుకొన్నాడు. అతడు ఆ రూపం విడిచి తక్షకుని రూపం ధరించి నేలమీద తెరచుకొన్న ఒక పెద్ద బిలంలో ప్రవేశించి నాగలోకంలో తన ఇంటికి వెళ్లిపోయాడు. పౌష్యుని భార్య మాటలు స్మరించిన ఉత్తంకుడు వానిని వెంబడించాడు. ఒక కఱ్ఱతో ఆ బిలాన్ని తవ్వడానికి ప్రయత్నించాడు కాని శక్యం కాలేదు. అంతలో దేవేంద్రుడు, కఱ్ఱలో ప్రవేశించి ఆ బ్రాహ్మణునికి సాహాయ్యం చేయవలసినదిగా ఆదేశించి వజ్రాన్ని పంపాడు. బిలం తవ్వకొని ఉత్తంకుడు అక్కడ నివసించే నాగులను స్తుతించాడు.

నాగులను స్తుతించినా కూడ ఉత్తంకునకు కుండలాలు లభించలేదు. అంతలో అక్కడ ఒక మంచి మగ్గంమీద బట్ట నేస్తూన్న ఇద్దరు స్త్రీలు కనబడ్డారు. ఆ మగ్గం మీద నల్లదారాలు, తెల్లదారాలు ఉన్నాయి. అక్కడ పన్నెండు ఆకుల చక్రం తిప్పుతూన్న ఆరుగురు కౌమారవయస్కులూ, ఒక పురుషుడు, అందమైన ఒక అశ్వమూ కూడ కనబడ్డాయి.

ఉత్తంకుడు ఆ పురుషుణ్ణి స్తుతించాడు. అతడు సంతసించి నీకేమి కావాలని అడిగాడు. “ఈ నాగులు నాకు వశ మయే టట్లు చెయ్యి” అని ఉత్తంకుడు ప్రార్థించాడు. అప్పు డా పురుషుడు - “ఈ అశ్వం అపానప్రదేశం ఊడి గాలి నింపుము” అన్నాడు. ఉత్తంకుడు అలా చేయగా దాని శరీరం నుండి పొగతో పెద్ద పెద్ద అగ్నిజ్వాలలు బయలుదేరాయి. నాగలోకం అంతా ధూమాగ్నులతో నిండిపోయింది. అప్పుడు తక్షకుడు పరుగెత్తి వచ్చి ఉత్తంకునికి ఆ కుండలాలు ఇచ్చేశాడు. అవి తీసికొని ఉత్తంకుడు - “గురువత్ని ప్రతదివసం ఈనాడే కదా? అంతదూరం ఎలా వెళ్లగలనా” అని ఆలోచిస్తూండగా ఆ పురుషుడు - “ఈ అశ్వం నిన్ను క్షణంలో ఉపాధ్యాయగృహానికి తీసికొనిపోతుంది. దీనిమీద ఎక్కి వెళ్లు” అని చెప్పాడు. అతడు ఆ విధంగా ఉపాధ్యాయగృహం చేరేసరికి ఉపాధ్యాయుని భార్య స్నానంచేసి జుట్టు ఆరబెట్టుకొంటూ, ఉత్తంకుడు రాకపోవడంచేత వానిని శపించాలని అనుకొంటూన్నది. ఇంతలో ఉత్తంకుడు వెళ్లి ఆమెకు కుండలాలు సమర్పించాడు. ఆమె - “వత్సా! సరిగా సమయానికి వచ్చావు. అపరాధం ఏమీ లేకుండా నిన్ను శపించలేదు; మంచిదే అయింది. నీకు శ్రేయస్సు లభిస్తుంది; ఉత్తమ మైన సిద్ధిని పొందుము” అని ఆశీర్వదించింది.

పిమ్మట అతడు ఉపాధ్యాయుని దగ్గరకు వెళ్లి నమస్కరించి జరిగినదంతా ఆయనకు చెప్పారు. నాగలోకానికి వెళ్లి నప్పుడు తాను చూచినవారి నందరినీ గూర్చి చెప్పి వాళ్లెవరు అని ఉపాధ్యాయుణ్ణి అడిగారు. ఉపాధ్యాయు డిలా చెప్పాడు. “అక్కడ మగ్గంమీద బట్ట

నేస్తూన్న ఇద్దరు స్త్రీలు ధాత, విధాత అనేవాళ్లు. నల్ల దారాలు రాత్రులు, తెల్ల దారాలు పగళ్ళు. చక్రం తిప్పుతూన్న కుమారులు ఆరు ఋతువులు. పన్నెండు ఆకులు పన్నెండు మాసాలు. చక్రం సంవత్సరం. ఆ పురుషుడు పర్జన్యుడు. అశ్వం అగ్ని. దారిలో కనబడిన వృషభం గజరా జైన ఐరావతం. దానిమీద ఉన్నవాడు ఇంద్రుడు. నువ్వు భక్షించిన వృషభపురీషం అమృతం. అది తినడంవల్లనే నీకు నాగలోకంలో ఏ ఆపదా రాలేదు. భగవంతు డైన ఆ ఇంద్రుడు నా మిత్రుడు. నీమీద జాలిచేత అతడు అలా అనుగ్రహించడం వల్లనే నువ్వు కుండలాలు తీసికొనిరాగలిగావు.”

ఉపాధ్యాయుని అనుజ్ఞ తీసికొని ఉత్తంకుడు తక్షకునిపై పగ తీర్చుకోవాలను భావంతో హస్తినాపురానికి వెళ్లి జనమేజయుణ్ణి కలిసి ఆతని తండ్రిని చంపిన తక్షకుణ్ణి సపరివారంగా చంపడానికై ఆతనిని ప్రోత్సహించాడు.

సర్పయజ్ఞం చేసి సర్పా లన్నింటినీ నశింపచెయ్యాలి అను దృఢసంకల్పంతో జనమేజయుడు మహాప్రభావశాలులైన మునీశ్వరులు ఋత్విక్కులుగా ఉండగా, సర్పయాగం ప్రారంభించాడు. ఆ సర్పయజ్ఞంలో లక్షలకొలది, కోట్లకొలది, సర్పాలు అగ్నిలో పడి మరణించాయి.

ఇలా సర్పాల మరణానికి తల్లి శాపం కూడ కారణం.

సర్పాలకు తల్లి యైన కద్రువ శాపం ఇచ్చట

మహాతపఃశాలి యైన కశ్యపప్రజాపతికి కద్రువ, వినత అను ఇద్దరు భార్యలు. వాళ్లు అక్కాచెల్లెళ్లు. కశ్యపు డొకనాడు, భార్యలను పిలిచి మీ కిష్ట మైన వరాలు కోరుకొమ్మన్నాడు. సమాన మైన తేజోబలాలు గల వేయిమంది నాగులను పుత్రులుగా అనుగ్రహించ మని కద్రువ కోరింది. ఆ నాగులకంటె అధికబలవంతు లైన ఇద్దరు పుత్రులను ఇమ్మని వినత కోరింది. కశ్యపుని అనుగ్రహంచేత వాళ్లిద్దరూ గర్భవతు లయ్యారు. కొంత కాలానికి కద్రువ వంద గ్రుడ్లను కన్నది. వినత రెండు గ్రుడ్లను కన్నది. సుదీర్ఘకాలానికి కద్రువ కన్న అండాలనుండి నాగులు పుట్టారు. తాను కన్న రెండు అండాలనుండి పిల్లలు పుట్టక పోవడంతో వినత దిగులు చెంది ఒక అండాన్ని పగుల కొట్టింది. దానిలో శరీరం పై భాగం మాత్రమే పూర్తిగా ఏర్పడి క్రింది భాగం సగం సగం ఏర్పడిన పిల్లవాడు కనబడ్డాడు. అలా గ్రుడ్డును బ్రద్దలుకొట్టినందుకు ఆ పిల్లవాడు కోపించి - “నీ విలా చేసినందుకు “ఎవరితో పోటీపడి ఇలా చేశావో ఆమెకు కొంతకాలం దాస్యం చేయుదువు గాక. ఈ గ్రుడ్డులోని పుత్రుడు నిన్ను దాస్యంనుండి విడిపిస్తాడు. నన్ను చేసి

నట్లు ఈ గ్రుడ్డులో ఉన్న వానిని కూడ వికలాంగుని చేయకుము” అన్నాడు. అరుణుడు అను పేరు గల అతడు సూర్యునకు సారథి అయ్యాడు. రెండవ గ్రుడ్డునుండి గరుత్మంతుడు పుట్టాడు. పుట్టిన వెంటనే అతడు ఆహారం వెదకికొంటూ వెళ్లిపోయాడు.

దేవదానవులు సముద్రమథనం చేయగా హాలాహలము, అమృతము, ఐరావత మను గజేంద్రము, ఉచ్చైశ్రవస్సు అను తెల్లని అశ్వము ఇంకా ఎన్నో అద్భుత మైన వస్తువులు ఆవిర్భవించాయి.

ఒకనాడు కద్రూవినతలు సముద్రం నుండి ఆవిర్భవించిన ఉచ్చైశ్రవస్సు శరీరం రంగును గూర్చి మాటలాడుకొన్నప్పుడు వినత - “ఆ అశ్వరాజం పూర్తిగా తెల్లగా ఉంటుంది” అని అంది. “దాని తోక నల్లగా ఉంటుంది. పందెం వేసికొందాం. దాని తోక నల్లగా ఉంటే నువ్వు నాకు దాస్యం చెయ్యాలి; లేకపోతే నేను నీకు దాస్యం చేస్తాను” అని కద్రువ అంది. “సరే; ఆ విషయం రేపు చూద్దాం” అనుకొని ఇద్దరూ ఇండ్లకి వెళ్లిపోయారు. కద్రువ తన పుత్రులైన వెయ్యిమంది నాగులను పిలిచి “మీరు రేపు నల్లని వెండ్రుకల వలె అయి ఉచ్చైశ్రవస్సు తోక చివర చుట్టుకొని ఉండాలి” అని ఆజ్ఞాపించింది. కొందరు అందుకు అంగీకరించలేదు. వాళ్లను - “మీరందరూ సర్పయాగంలో అగ్నికుండాలలో పడి మరణిస్తారు” అని శపించింది. కొన్ని సర్పాలు తల్లి చెప్పినట్లు చేశాయి. మరునాడు సముద్రతీరంలో ఉన్న ఉచ్చైశ్రవమును వినతకు చూపగా ఆమె దాని తోక నల్లగా ఉండడం చూచి పందెం ప్రకారం కద్రువకు దాసి అయింది. కొంత కాలం తరువాత గరుత్మంతుడు సర్పాల కోరిక ప్రకారం ఇంద్రుణ్ణి జయించి అమృతం తెచ్చి వాళ్ల కిచ్చి తల్లిని దాస్యవిముక్తురాలిని చేశాడు.

ఈ విధంగా కద్రువ శాపం వేలకొలది సర్పాలు జనమేజయుడు చేస్తూన్న సర్పయాగంలో భస్మం అవడానికి కారణం అయింది. అయితే - కొన్ని దివసాల తరవాత జనమేజయుడు సర్పయాగాన్ని అపివేయవలసి వచ్చింది. అందుకు ఆస్తీకు డను ఒక మహాప్రభావశాలి యైన మునీంద్రుడు హేతువు.

ఆస్తీకుని చరిత్ర

జరత్కారువు అను ఒక ముని వివాహం చేసికొనకూడ దని నిర్ణయించుకొని తీవ్ర మైన తపస్సు చేయడంలో ఆసక్తుడై ఉన్నాడు. ఒకనాడతనికి కొందరు పెద్ద గోతిలో తలక్రిందుగా వ్రేలాడుతూ కనబడ్డారు. మీ రెవ రని అడుగగా వాళ్లు - “మేము యాయావరుల మనే ఋషులము. సంతానం లేకపోవడంచేత గోతిలో పడిపోతున్నాం. మా వంశంలో ఒకే ఒక జరత్కారు వనేవాడు మిగిలి ఉన్నాడు. ఆ మందమతి వివాహం

చేసికొనకూడ దని నిశ్చయించుకొన్నాడు. అందుచేత మాకు వాని తరువాత ఉత్తరగతులు లేక ఈ గోతిలో గడ్డిపోచ పట్టుకొని వ్రేలాడుతున్నాము” అని అన్నారు. అప్పుడు ఆతడు - “నేనే జరత్కారువును. మీరు నా పూర్వులైన పితామహులు” అన్నాడు. “నాయనా! వివాహం చేసికొని పుత్రులను కని మమ్ములను ఉద్ధరించు” అని వాళ్లు దీనంగా యాచించారు. అప్పు డతడు - “భార్యను గాని, ధనం కాని నా జీవనంకోసం గ్రహించను. కాని మీ కోసమై ఒక సమయం (షరతు) ప్రకారం భార్యను స్వీకరిస్తాను. ఆ కన్య పేరు నా పేరే అయి ఉండాలి. దరిద్రుడ నైన నాకు ఎవరు పిల్ల నిస్తారు? బంధువులు, వాళ్లంతట వాళ్లు కోరి ఇస్తే బైక్షం తీసి కొన్నట్లు తీసికొంటాను” అన్నాడు. అతడు సమాన మైన పేరు గల కన్యను అన్వేషిస్తూ తిరుగుతుండగా నాగరాజైన వాసుకి స్వయంగా వచ్చి జరత్కారువు అను పేరు గల తన సోదరిని ఆతని కిచ్చి వివాహం చేయడానికి సిద్ధపడ్డాడు. తల్లి శాపంచేత సర్పాలను జనమేజయుని యజ్ఞంలో అగ్ని దహించనున్నాడు. అప్పుడు వాళ్లని ఈ మహాప్రభావశాలి యైన మునికి పుట్టిన పుత్రుడు రక్షిస్తాడు అని దేవతలు చెప్పి ఉండటం చేత వాసుకి అలా నిశ్చయించుకొన్నాడు. అయితే జరత్కారువు సమయ పూర్వకంగా (షరతులు విధించి) ఆమెను గ్రహించాడు. “ఒకటి - ఆమెను నేను పోషించను. నువ్వే పోషించాలి. రెండు - ఆమె నా కిష్టం కాని పని ఏమైనా చేస్తే నేను వెంటనే ఆమెను విడచి వెళ్లిపోతాను” ఆ సమయాలకు అంగీకరించి వాసుకి తన చెల్లెలిని ఆతనికి ఇచ్చాడు. ఆమె గర్భవతి యైనది కాని అది ఆమె గుర్తించలేదు. ఒకనాడు జరత్కారువు భార్య ఒడిలో తల పెట్టుకొని నిద్రపోతున్నాడు. సూర్యాస్తమయసమయం అయినది. సూర్యాస్తమయసమయంలో నిద్రపోతూన్న తన భర్తకు ధర్మలోపం కలుగుతుందను భావంతో ఆమె, భర్త ఏమంటాడో అని భయపడుతూనే ఆతనిని నిద్రనుండి లేపింది. అతడు లేచి కోపోద్రిక్తుడై - “నేను నిద్రపోతూండగా సూర్యుడెలా అస్తమించగల డను కొన్నావు? నన్నవమానించావు. ఇదిగో నేను నిన్ను విడిచి వెళ్లిపోతున్నాను” అని పలికి వెళ్లిపోవడానికి బయలుదేరాడు. ఆమె బ్రతిమాలింది. చివరికి - “నాకు నీవల్ల మహాప్రభావ శాలి యైన కుమారుడు పుట్టి నాగులను రక్షిస్తాడు అను ఆశతో నా అన్నగారు నన్ను నీ కిచ్చి వివాహంచేశాడు. అది జరగలేదు కదా?” అని దుఃఖిస్తూ పలికింది. అప్పుడు జరత్కారువు - “నీ గర్భంలో అగ్నివంటి, పరమధర్మాత్ముడు, వేదవేదాంగపారగుడూ అయిన ఋషి ఉన్నాడు -

అస్త్వయం సుభగే గర్భస్తవ వైశ్వానరోపమః,

ఋషిః పరమధర్మాత్మా వేదవేదాగ్లపారగః.

(ఆదిపర్వ 48.42)

అని చెప్పి మళ్ళీ ఉగ్రమైన తపస్సు చేసికొనా లని నిశ్చయించుకొని వెళ్లిపోయాడు. ఆమెకు జనించిన పుత్రుడు బాల్యంలోనే సకలవిద్యలు సంపాదించి మహామహిమసంపన్నుడయ్యాడు. వానిని గూర్చి తండ్రి యైన జరత్కారుడు “అస్తి” అనడంచేత ఆతనికి అస్తీకుడు అను పేరు ప్రసిద్ధ మైనది. ఆతడు వాసుకి గృహంలో పెరిగాడు.

జనమేజయుని సర్పయాగంలో కోట్లకొలది సర్పాలు అగ్నిలో పడి దగ్ధమై పోతుండగా చూచి తక్షకుడు ఇంద్రుని దగ్గరికి వెళ్లి శరణు వేడాడు. ఇంద్రుడు ఆతనికి అభయం ఇచ్చి తన దగ్గర ఉంచుకొన్నాడు.

నాగరాజైన వాసుకికి భయం ఆవహించింది. అతడు సోదరిని పిలిచి - “ఓ! మంగళప్రదురాలా! సర్పా లన్నీ అగ్నిలో ఆహుతి అయిపోతున్నాయి. నేను కూడ రేపో మాపో పడవలసి ఉన్నట్లు కనబడుచున్నది. నీ కుమారుణ్ణి పిలిచి ఈ భయంనుండి మమ్మల్ని అందరినీ రక్షింపు మని చెప్పి పంపుము” అని కోరాడు. తల్లి కుమారునకు ఆ విషయం అంతా చెప్పి నాగులను రక్షించ మని కోరింది.

అస్తీకుడు వాసుకికి, ఇతరులకు ధైర్యం చెప్పి, జనమేజయుడు చేస్తూన్న సర్పయాగ శాలదగ్గరికి వెళ్లాడు. అక్కడికి వెళ్లి యజ్ఞం చేస్తూన్న జనమేజయుణ్ణి, ఋత్విక్కులను, యజ్ఞాన్ని, సదస్యులను, అగ్నిని స్తుతించాడు. ఆతనిని చూచి జనమేజయుడు - “ఇతడు చాల చిన్న బాలుడై కూడ వృద్ధుడి వలె మాటలాడుతున్నాడు. అత డేది కోరితే అది ఇవ్వడానికి సంకల్పించాను. మీరందరూ అందుకు అనుకూలంగా చేయండి” అని ఋత్విక్కులతో అన్నాడు. అందరూ కూడ - “విద్వాంసు డైన ఈ బాలుడు అన్ని విధాలా పూజ్యుడే” అని అంగీకరించారు.

“నీ కేమి కావాలో కోరుకో” అని జనమేజయుడు ఆ బాలునితో అనబోతున్నాడు. ఇంతలో అంతగా ఉత్సాహంగా లేని హోత - “ఇంకా తక్షకుడు వచ్చి అగ్నిలో పడలేదే” అన్నాడు. “అతడు వచ్చే టట్లు మీ రందరూ గట్టిగా ప్రయత్నం చెయ్యండి; అతడే నా ప్రధానశత్రువు” అన్నాడు జనమేజయుడు. “మహారాజా! తక్షకుడు భయంతో ఇంద్రుణ్ణి ఆశ్రయించి ఉన్నాడు అని శాస్త్రాలు, అగ్ని చెబుతున్నాయి” అని ఋత్విక్కులన్నారు. అక్కడనే ఉన్న పౌరాణికు డైన సూతుడు - “అది నిజమే” అన్నాడు. “ఏమైనా వానిని రప్పించండి” అని యజమాను డనగా హోత మంత్రాలతో ఆహ్వానం చేశాడు. అప్పుడు ఇంద్రుడు సపరివారంగా బయలుదేరి వచ్చాడు. భయభ్రాంతు డైన తక్షకుడు ఇంద్రుని ఉత్తరీయంలో దాగి ఉన్నాడు. కోపావిష్టు డైన రాజు - “విప్రులారా! తక్షకుడు ఇంద్రుని దగ్గర దాగి ఉంటే వానితో సహా తక్షకుణ్ణి అగ్నిలో పడే టట్లు చెయ్యండి” అన్నాడు. రాజు

చెప్పిన విధంగా హోత ఇంద్రునితో సహా తక్షకుణ్ణి హోమం చేశాడు. అలా పిలవగానే ఇంద్రుడు తక్షకుడూ ఆకాశంలో కనబడ్డారు. ఇంద్రుడు కంగారు పడి తక్షకుణ్ణి అక్కడే విడచి తిరిగి వెళ్లిపోయాడు. ఏమీ చేయలేని స్థితిలో తక్షకుడు అగ్నికి దగ్గరగా పడుతూన్నాడు.

అప్పుడు ఋత్విక్కులు - “రాజా! ఈ కర్మ యథావిధిగా జరిగిపోతున్నది. ఇప్పుడు నీవు ఈ బాలునికి ఆత డడిగే వరం ఇమ్ము” అన్నారు. అప్పుడు రాజు సంతోషించి - “నీ కేమి కావాలో కోరుకో” అని బాలునితో అన్నాడు. తక్షకుడు అగ్నిలో పడబోతున్నాడు. ఇదే తగిన సమయం అని గ్రహించిన ఆ బాలుడు - “మహారాజా! నేను కోరిన వరం ఇస్తా నన్నావు కదా? ఈ యాగం వెంటనే నిలిపివేసి సర్పాలు అగ్నిలో పడకుండా టట్లు చెయ్యి” అని కోరాడు. “ఇది తప్ప ఇంకా మరి ఏ వరాలు కావా లన్నా కోరుకో” అని రాజు ఎంత చెప్పినా బాలుడు అంగీకరించలేదు. అక్కడ నున్న వేదవేత్త లైన సదస్యు లందరూ - “రాజా! ఈ బ్రాహ్మణునికి ఆత డడిగిన వరం ఇవ్వడమే న్యాయ్యం” అని అన్నారు. ఇంద్రుడు విడిచిచేసిన తక్షకుడు అగ్నిలో పడబోతున్నాడు. అది చూచి ఆస్తీకుడు - “తిష్ఠ, తిష్ఠ, తిష్ఠ” “ఆగు, ఆగు, ఆగు” అని మూడు మాట్లాడాడు. దానితో ఆతడు ఆకాశంలోనే ఉండిపోయాడు. ఇంతలో జనమేజయుడు ఆస్తీకుని కిచ్చిన వరం ప్రకారం సదస్యుల అభిప్రాయాన్ని కూడ అనుసరించి - “సర్పసత్రం ఆపివేయండి; ఆస్తీకుడు సంతసించుగాక. సర్పా లన్నీ క్షేమంగా ఉండుగాక” అని ఆజ్ఞాపించాడు. అవభృథస్నానం (యజ్ఞాంతంలో చేసే స్నానం) పూర్తి అయింది.

ఆస్తీకుడు సంతోషిస్తూనే వెళ్లి తల్లికీ మేనమామకీ ఈ శుభవృత్తాంతం తెలిపాడు. ఆ మాట విన్న నాగేంద్రు లందరూ సంతోషించి - “నీ కేమి వరం కావాలో కోరుకో” అని ఆస్తీకునితో అన్నారు. “ఈ నా కథను స్మరించేవారికి మీవల్ల ఏమీ భయం లేకుండు గాక” అని కోరాడు. వాళ్లంగీకరించారు. నాటినుండి ఈ క్రింది శ్లోకాలు సర్పభయాన్ని దూరం చేసే మంత్రాలుగా ప్రసిద్ధ మైనవి -

ఆస్తీకః సర్పసత్రే వః పన్నగాన్ యోఽభ్యరక్షత,
తం సృరస్తం మహాభాగా న మాం హింసితుమర్హథ.

“ఓ! మహాభాగులారా! సర్పసత్రంలో మిమ్ము రక్షించిన ఆస్తీకుని నామం స్మరిస్తూన్న నా కేవిధ మైన హింసా కలగనీయకండి.”

సర్పాపసర్ప భద్రం తే గచ్ఛ సర్ప మహావిష,
జనమేజయస్య యజ్ఞాన్తే ఆస్తీకవచనం సృర.

“మహావిషం గల ఓ సర్పమా! దూరంగా వెళ్లిపో. నీకు భద్రం అవుతుంది. జనమేజయుడు చేసిన సర్పయాగం అంతంలో ఆస్తికుని మాట గుర్తుచేసికో.”

ఇది మహామంత్ర మని సంప్రదాయం.

ఆస్తికస్య వచః శ్రుత్వా యః సర్పే న నివర్తతే,
శతధా భిద్యతే మూర్ఛి శింశావృక్షఫలం యథా.

“ఆస్తికుని మాట విని కూడ ఏ సర్పం వెనుకకు మరలి పోదో దాని తల శింశావృక్షం పండు వలె నూరు ముక్కలవుతుంది.”

సర్పసత్రంలో వ్యాసుడు వచ్చి జనమేజయుణ్ణి ఆశీర్వదించుట

సర్పసత్రం జరుగుతూన్న దివసాలలో ఒకనాడు వ్యాసుడు అక్కడికి వచ్చాడు. జనమేజయుడు వ్యాసుణ్ణి యథావిధిగా పూజించి - “మహామునీ! నీవు కౌరవ - పాండవాదుల చరిత్ర ప్రత్యక్షంగా చూచినవాడవు. నా పితామహుల లందరూ ఆ విధంగా ఎందుచేత పరస్పరద్వేషంతో యుద్ధం చేశారో నాకు తెలుపుము” అని సవినయంగా ప్రార్థించాడు. వ్యాసమహాముని ప్రక్కనే ఉన్న శిష్యుడైన వైశంపాయనుణ్ణి చూచి - “నీకు నేను కౌరవ - పాండవాదుల వృత్తాంతం అంతా చెప్పి ఉన్నాను కదా! దానిని యథాతథంగా జనమేజయునికి చెప్పు” అని ఆదేశించాడు.

వ్యాసుని ఆజ్ఞ ప్రకారం వైశంపాయనుడు జనమేజయునికి, యజ్ఞశాలలో, ఉన్న సదస్య లందరికీ భారతేహాసకథ చెప్పడం ప్రారంభించాడు -

భరతవంశీయుల జన్మను గూర్చి చెప్పడంచేత మహాభారతం అని పేరు.

భరతానాం మహజ్ఞస్య మహాభారతముచ్యతే. (ఆ.ప. 62. 39)

వ్యాసమహర్షి దీనిని మూడు సంవత్సరముల నిర్విరామదీక్షతో రచించాడు. “ధర్మాల విషయంలో కాని, అర్థాల విషయంలో కాని, కామాల విషయంలో కాని, మోక్షం విషయంలో కాని దీనిలో ఉన్నదే ఇతరగ్రంథాలలో ఉంటే ఉండవచ్చు, దీనిలో లేనిది మాత్రం మరే గ్రంథంలోనూ ఉండదు.

ధర్మే చార్థే చ కామే చ మోక్షే చ భరతర్షభ,
యదిహస్తి తదన్యత్ర యన్నేహస్తి న తత్ క్షచిత్.

(ఆ.ప. 62. 53)

ఉపరిచరవసువు చరిత్ర - సత్యవతీ, వ్యాసాదుల ఉత్పత్తి

ఉపరిచరు డను ధార్మికు డైన రాజు ఇంద్రుని ఆజ్ఞచేత చేదిదేశంలో నివసిస్తూ భూమండలా న్నంతనీ పరిపాలించాడు. ఇంద్రుడు అతనికి భూలోక - స్వర్గలోకాల మధ్య సంచరించడానికి సమర్థ మైన విమానాన్నీ, సకలభోగాలనూ, అపారమైన శక్తినీ ధర్మబుద్ధినీ ప్రసాదించాడు. ఆకాశమార్గంలో సంచరించడంచేత అతనికి ఉపరిచరవసువు అని పేరు. అతని భార్య గిరిక.

అద్రిక అను ఒక అప్పురఃస్థీ బ్రహ్మశాపంచేత మత్స్యరూపంలో యమునానదిలో ఉంటూండగా దైవవశంచేత ఉపరిచరవసువు రేతోబిందువులను ఆమె తినడం జరిగింది. ఆ మత్స్యి గర్భం దాల్చింది. దానిని మత్స్యజీవులు బంధించి దాని శరీరం భేదించగా ఇద్దరు స్త్రీపురుష మనుష్యశిశువులు బైటకు వచ్చారు. ఆశ్చర్యకర మైన ఆ విషయమును ఆ పల్లెవాళ్లు రాజుకు తెలుపగా అతడు పురుషశిశువును తాను తీసికొని వెళ్లి స్త్రీశిశువును నీవు పెంచుకొమ్మని దాశరాజు కిచ్చాడు. ఆ పిల్లవాడే పెరిగి ధర్మాత్ముడైన మత్స్యమహారాజయ్యాడు.

ఉపరిచరవసువునకు బృహద్రథుడు, ప్రత్యగ్రహుడు, కుశాంబుడు, (అతనికే మణివాహను డని కూడ పేరు) మావేల్లుడు, యదువు అను ఐదుగురు పుత్రులున్నారు. వారు తమ పేర్లతో దేశాలను పురాలను నిర్మించుకొని రాజ్యాలు పాలించారు.

ఆ రాజిచ్చిన కన్యను దాశరాజు తన పుత్రికనుగా పెంచుకొన్నాడు. అద్భుతమైన సౌందర్యమూ, సుగుణములూ గల ఆమె పేరు సత్యవతి. కాని మత్స్యజీవుల మధ్య జీవించడంచేత ఆమెకు మత్స్యగంధి అను పేరు వచ్చింది. ఆమె యమునానదిలో నావమీద బాటసారులను ఒక ఒడ్డునుండి మరొక ఒడ్డుకు దాటిస్తూ తండ్రికి జీవితలో సాహాయ్యం చేసేది. ఒకనాడు వసిష్ఠుని పౌత్రుడు, శక్తి పుత్రుడూ అయిన మహాతపఃశాలి యైన పరాశరుడు తీర్థాటనం చేస్తూ నావలో మత్స్యగంధిని చూచి ఆమెపై అభిలాషతో పొందు కోరగా ఆమె అంగీకరించింది. దట్టమైన పొగమంచు సృజించి నీ కన్యాత్వమున కేమీ భంగం కలగదు అని చెప్పి అత దామను స్పృశించాడు. యోజనం (పదిమైళ్లు) వ్యాపించే సుగంధం ఆమె శరీరానికి ఉండే టట్లు అనుగ్రహించాడు. వెంటనే ఆమె ఒక కుమారుణ్ణి కన్నది. అతనిని ద్వీపంలో ఉంచడంచేత ద్వైపాయను డని పేరు వచ్చింది. అతడు పుట్టిన వెంటనే తల్లికి నమస్కరించి, నీవు ఎప్పుడు స్మరిస్తే అప్పుడు నీ సన్నిధికి వస్తానని మాట ఇచ్చి, తపస్సు చేసికొనడానికై ఎక్కడికో వెళ్లిపోయాడు. విద్వాంసు డైన ద్వైపాయనుడు

యుగయుగానికి ఒక్కొక్క పాదం చొప్పున ధర్మం హరించుకొనిపోతుండడం చూచి, వేదాన్ని, వేదాధ్యయనం చేసే బ్రాహ్మణులనూ అనుగ్రహింప వలె ననే కోరికతో వేదాలను నాలుగుగా విభజించడంచేత వ్యాసు డయ్యాడు. ఆ నాలుగు వేదాలను సుమంతునికి, జైమినికి, పైలునికి, తన కుమారు డైన శుకునికి, భారతమును వైశంపాయనునికి బోధించాడు.

శకుంతలా దుష్కంతుల కథ

మహాపరాక్రమశాలి యైన దుష్కంతు డను రాజు ఉన్నాడు. పౌరవుల వంశానికి అలంకారమైనవాడు. చతుఃసముద్రాంత మైన భూమిని పాలించాడు. అతని పరిపాలనలో దేశం అంతా సుఖశాంతులతో విరాజిల్లింది.

దుష్కంతు డొకనాడు వేటకై అరణ్యానికి వెళ్లి అనేకమృగములను సంహరించాడు. ఆ ప్రాంతము నందే ఉన్న కణ్వాశ్రమమును చూచి అతడు, తనతో కూడా వచ్చిన సైన్యమును, ఆశ్రమద్వారంవద్దనే నిలిచి ఉండ మని ఆదేశించి, రాజవేషమును తొలగించి, మంత్రి పురోహితులతో కూడి బ్రహ్మలోకం వలె ఉన్న ఆ ఆశ్రమంలో ప్రవేశించాడు. అక్కడ మంత్రులను ఒక చోట నిలిపి తా నొక్కడే కణ్వుమహర్షి దర్శనమునకై ముందుకు వెళ్లాడు. “లోపల ఎవ రున్నారు?” అని బిగ్గరగా అన్నాడు. తాపసీవేషంతో, మూర్తీభవించిన లక్ష్మి వలె ఉన్న ఒక కన్య బైటకు వచ్చి అతనికి స్వాగతం పలికి, అతిథిమర్యాదలు చేసి కుశలప్రశ్న వేసి - “నీ కేమి కావాలి?” అని అడిగింది.

ఆ యువతిని చూడగానే ఆమె సౌందర్యానికి ఆశ్చర్యపరవశు డైన దుష్కంతుడు తమ వంశనామధేయాదులు ఆమెకు తెలిపి తాను కణ్వుమహాముని దర్శనానికై అచటికి వచ్చి నట్లు చెప్పాడు. “తాను ఆ మహాముని పెంచిన పుత్రిక యని ఆమె చెప్పి ఫల మూలాదులకై వనంలోనికి వెళ్లిన ఆయన వచ్చేవరకు నిరీక్షించవలసినదిగా అతనిని కోరింది. తన మనస్సును ఆకర్షించిన ఆ సుందరి క్షత్రియకన్యయే అయి ఉంటుం దని మనస్సులో నిర్ణయించుకొన్న దుష్కంతుడు ఆమెయే చెప్పగా, ఆమె మేనకావిశ్వామిత్రులకు జనించిన విషయం తెలిసికొన్నాడు. ఆమె విషయంలో తనకు కలిగిన అభిలాషను తెలిపి తనను పరిణయమాడవలసినదిగా కోరాడు. ఆమె అంగీకరించింది. క్షత్రియవంశీయులకు గాంధర్వవివాహము (వధూవరు లిద్దరూ ఇష్టపడి చేసికొన్న వివాహం గాంధర్వవివాహం) శాస్త్రసంమతమే గాన వెంటనే ఆమె పాణిగ్రహణం చేశాడు. కణ్వుమహర్షి రాక ముందే తిరిగి వెళ్లి పోయాడు.

వనం నుండి తిరిగి వచ్చిన కణ్వమహర్షి దివ్యదృష్టిచేత జరిగిన విషయం తెలిసికొని శకుంతలతో - “నీవు క్షత్రియకన్యవే గాన దుష్కంతునితో నీ గాంధర్వవివాహం యుక్తమే. నీకు సకలభూవక్రమును పాలించు మహాప్రభావశాలి యైన కుమారుడు జన్మిస్తాడు” అని అంటూ ఆమెను ఆశీర్వదించాడు.

గర్భవతి యైన శకుంతల మూడు సంవత్సరాలు నిండిన తరువాత ప్రజ్వలిస్తూన్న అగ్ని వలె ఉన్న కుమారుణ్ణి కన్పది. కణ్వమహర్షి వానికి జాతకర్మాదిసంస్కారాలు యథావిధిగా చేశాడు. ఆరు సంవత్సరాల వయస్సులోనే ఆ పిల్లవాడు మహాబలశాలియై పెద్దపులులు, సింహాలు, వరాహాలు, మహిషాలు, ఏనుగులు మొదలైన మహామృగాలను కూడ పట్టి తీసికొనివచ్చి చెట్లకు కట్టేస్తూండేవాడు. అతని బాల్యక్రీడలు చూసిన ఆశ్రమ వాసు లందరు ఆశ్చర్యపడుచు అతనికి సర్వదమనుడు అని పేరు పెట్టారు.

కణ్వమహర్షి శకుంతల భర్తగృహానికి వెళ్లడం యుక్త మని నిశ్చయించుకొని, కొందరు శిష్యుల నిచ్చి సపుత్ర యైన ఆమెను దుష్కంతుని వద్దకు పంపాడు. ఆ శిష్యులు శకుంతలను, పుత్రుణ్ణి గూర్చి దుష్కంతునకు తెలిపి ఆశ్రమానికి తిరిగి వెళ్లిపోయారు. శకుంతల రాజును సమీపించి - “మహారాజా! ఈ పిల్లవాడు నీ కుమారుడు. యౌవరాజ్యానికి తగి ఉన్నాడు. నీవు నన్ను వివాహ మాడిన సమయంలో మాట ఇచ్చిన ప్రకారం వీనిని చేరదీసి యువరాజును చేయుము” అని అంది. దుష్కంతుడు విషయం అంతా స్మరించినా కూడ ఏమీ తెలియనివాడు వలె ఆమెను నిరాకరించాడు.

శకుంతల కొన్ని క్షణాల పాటు ఏమి చేయాలో తెలియని స్థితిలో ఉండిపోయింది. ధైర్యం తెచ్చుకొని - “రాజా! అంతా తెలిసికూడ తెలియనివాడవు వలె ఇలా మాట లాడుతున్నా వేమిటి? ఈ విషయంలో నీ అంతరాత్మయే సాక్షి. దానిని అడుగు. నీ హృదయంలోనే ఉన్న పరమాత్మను గూర్చి తెలియక, నువ్వు ఒంటరిగా ఉన్నా ననుకొంటున్నావు. నీ పాపకర్మకు సాక్షి యైన ఆ అంతరాత్మ యెదుట నువ్వు పాపం చేస్తున్నావు.”

ఏకోఽహమస్మీతి చ మన్యసే త్వం

స హృచ్చయం వేత్సి మునిం పురాణమ్,

యో వేదితా కర్మణః పాపకన్య

తస్మాద్వికే త్వం వృజినం కరోషి.

(ఆదిపర్వ. 74.28)

ప్రతీ ఒక్కడూ పాపం చేస్తూ ఎవరూ చూడడం లే దనుకుంటాడు. దేవతలూ, అంతరాత్మా చూస్తూనే ఉంటారు.

మన్యతే పాతకం కృత్వా, న కశ్చిత్ వేత్తి మామితి,
విదన్తి చైనం దేవాశ్చ యశ్చైవాస్తరపూరుషః.

(ఆదిపర్వ. 74. 29)

మానవుడు చేసే ప్రతీ పనినీ సూర్యచంద్రులు, అగ్ని వాయువులు, ఆకాశము, భూమి, జలము, తన వృద్ధయము, యముడు, పగలు, రాత్రి, రెండు సంధ్యలు, ధర్మదేవత చూస్తూనే ఉంటాయి.

రాజా! పతివ్రతను, పూజనీయురాలను, భార్యనూ అయిన నేను స్వయంగా వచ్చాను కదా అని అవమానించకు. ఈ సభామధ్యంలో నే నిలా మాటలాడుతూంటే నన్నెందుకు ఉపేక్షిస్తున్నావు? దుష్టనా! ప్రార్థిస్తూన్న నా మాట వినకపోతే నీ తల వంద ముక్కలుగా బద్ధలైపోతుంది.

యదా మే యాచమానాయా వచనం న కరిష్యసి,
దుష్మన్త శతథా మూర్ధా తతస్తే ఽద్య స్ఫుటిష్యతి.

(ఆదిపర్వ. 74. 36)

ఊర్వశి, పూర్వచిత్తి, సహజన్య, మేనక, విశ్వాచి, ఘృతాచి అను ఈ ఆరుగురే అప్పరస్త్రీలలో శ్రేష్ఠమైనవారు. బ్రహ్మదేవునినుండి జనించిన మేనక స్వర్గలోకం నుండి భూలోకానికి వచ్చి విశ్వామిత్రునివల్ల నన్ను కన్నది. నన్ను కణ్వమహర్షి పెంచాడు. నేను ఆశ్రమంలో ఉండగా నన్ను ఆ విధంగా ప్రలోభపెట్టి ఇప్పు డిలా నిరాకరించడం యుక్తం కాదు.

అప్పటికి కూడ దుష్టంతుడు ఆమెను గ్రహించకుండా మేనకావిశ్వామిత్రుల విషయంలో కూడ పరిహాసపూర్వకంగా మాటలాడుతూ - “ఈ పిల్లవాడు మద్దిచెట్టువలె ఎదిగి అతిబలవంతుడుగా కనబడుతున్నాను. ఇతడు నా పుత్రు డంటున్నావు నా కేమీ తెలియదు; నీ ఇష్టం వచ్చిన చోటికి వెళ్లు” అన్నాడు.

శకుంతల కోపోద్రిక్తురా లైనది. “దుష్టంతా! మేనక దేవతాస్త్రీ. అందుచేత నీ జన్మకంటే నా జన్మ చాలా గొప్పది. నేను ఆకాశంలో కూడ సంచరించగలను. నువ్వు భూమిమీద మాత్రమే తిరగగలుగుతావు. మనిద్దరి మధ్య అంతరం మేరుపర్వతానికీ, ఆవగింజకీ మధ్య నున్న అంతరం వంటిది.”

క్షితావటసి రాజేన్ద్ర అన్తరిక్షే చరామ్యహమ్,
ఆవయోరన్తరం పశ్య మేరుసర్వపయోరివ.

(ఆదిపర్వ. 74. 84)

నేను ఇంద్ర - కుబేర - యమ - వరుణుల గృహాలకు కూడ వెళ్లగలను. నా ప్రభావం ఎంతటిదో తెలుసుకో. నేను సత్యం చెపుతున్నాను, ద్వేషంతో చెప్పటం లేదు.

ఏమీ అనుకొనకు. ఏమంటే - లోకంలో కురూపి అద్దంలో తన ముఖం చూచుకొననంత వరకు తాను మహాసౌందర్యవంతు డను కొంటాడు. తన ముఖం అద్దంలో చూచుకొన్న తరువాత తెలుస్తుంది వానికి - తనకీ ఇతరులకూ ఎంత అంతరం ఉందో -

విరూపో యావదాదర్శే నాత్యనః పశ్యతే ముఖమ్,
మన్యతే తావదాత్మానమన్యేభ్యో రూపవత్తరమ్,
యదా స్వముఖమాదర్శే వికృతస్సోఽభీవీక్షతే,
తదాన్తరం విజానీతే ఆత్మానం చేతరం జనమ్. (ఆదిపర్వ. 74. 87, 88)

నీ పరిస్థితి అలాగే ఉంది.

రాజా! మనం చేసికొన్న సమయాన్ని (కట్టుబాటును, షరతును) అతిక్రమించకుము. మన సమాగమం సత్యం అగు గాక. నువ్వు అసత్యాన్నే పట్టుకొని ఉంటా నంటే, నీవు కావా లని నమ్మకపోతే, సరే; నేను వెళ్లిపోతాను. నీవంటివానితో సంబంధం ఏమిటి? నీవు లేకపోయినా నా కుమారుడు చతుఃసాగరాంతమైన భూమికి చక్రవర్తి అవుతాడు.

ఈ విధంగా శకుంతల దుష్కర్మం తీవ్రంగా దూషించి వెళ్లిపోవడానికి సిద్ధం అయింది. ఇంతలో - “దుష్కర్మా! శకుంతలను అవమానించకు. నీ పుత్రుణ్ణి పోషించుకో” అని ఆకాశవాణి వినబడింది. అప్పుడు దుష్కర్మంతుడు - “నాకు ఈ విషయం అంతా స్మృతిపథంలో ఉన్నా లోకానికి భయపడి సపుత్ర యైన ఈమెను నిరాకరించాను. దేవతల ఆజ్ఞ ప్రకారం స్వీకరిస్తున్నాను” అని అంటూ లోకంకోసం తాను ఆ విధంగా ప్రవర్తించి నందుకు క్షమింపు మని శకుంతలను వేడికొని, పుత్రుని కౌగిలించుకొని ఆతనిని యౌవరాజ్యాభిషిక్తుని చేశాడు. కాలక్రమంలో భరతుడు సకలభూమండలానికి సార్వభౌము డైనాడు. ఆ భరతుని పేరుతో ఆ వంశం భరతవంశం అను ప్రసిద్ధి పొందినది. ఆ వంశంలో పుట్టినవారు భారతు లయ్యారు.

వైవస్వతమన్వాదుల ఉత్పత్తి

ప్రచేతను డను నామాంతరం గల ప్రాచీనబర్హికి దక్షు డను పుత్రుడు జనించాడు. ఆతని వేయిమంది కుమారులకు నారదుడు అధ్యాత్మవిద్య నేర్పాడు. అధ్యాత్మవిద్య నేర్చుట చేత వారు వివాహం చేసికొనడానికి, పుత్రోత్పాదనమునకు విముఖు లయ్యారు. సృష్టి కొనసాగించవలె నను కోరికతో దక్షుడు తన యాభైమంది కుమార్తెలలో పదిమందిని ధర్మదేవునకు, పదముగ్గురిని కశ్యపునకు, కాలప్రవర్తనకోసం ఇరవైవిడుగురు కుమార్తెలను చంద్రునికి ఇచ్చి వివాహం చేశాడు. మరీచుని పుత్రు డైన కశ్యపునకు అదితియందు

వీర్యసంపన్నులైన ఇంద్రాదులు, వివస్వతుడు (సూర్యుడు) పుత్రులుగా జనించారు. సూర్యునకు మనువు, యముడు అను పుత్రులు జనించారు. వివస్వతుని కుమారుడవటంచేత మనువునకు వైవస్వతు డను పేరు కూడ ప్రసిద్ధమైనది. మనువు సంతతివారే మానవులు. మనువునకు వేనుడు, ధృష్టుడు, నరివ్యంతుడు, నాభాగుడు, ఇక్ష్వాకువు, కారూషుడు, శర్యాతి, ఇల, పృషద్రుడు, నాభాగారిష్టుడు అని పదిమంది పుత్రులు. వీరు కాక ఇంకా యాభైమంది పుత్రులు కలిగారు గాని వాళ్లు పరస్పరము కలహించుకొని నశించారు. ఇల స్త్రీయే అయినా బుధునిద్వారా పుత్రుని కనిన పిమ్మట పురుషత్వాన్ని పొందినది. ఆ ఇల పుత్రుడు పురూరవుడు. ఆ ఇల స్త్రీగా బుధునివల్ల పురూరవుని కని, పురుషుడైన పిమ్మట రాజై పురూరవునకు రాజ్యం అప్ప చెప్పింది. పురూరవునకే ఇలాపుత్రుడవడంచేత ఐలు డని పేరు.

పురూరవునకు ఊర్వశి యను అప్సరఃస్త్రీయందు ఆరుగురు పుత్రులు కలిగారు. వాళ్లలో ఆయువు జ్యేష్ఠుడు. ఆయువు కుమారుడు నహుషుడు. ఆతని కుమారుడు యయాతి. నహుషుని తరువాత యయాతి సమ్రాట్ అయి అనేక యజ్ఞాలు చేశాడు.

యయాతి చరిత్ర

కచుని కథ

ముల్లోకాలమీద ఆధిపత్యంకోసం తరచు దేవాసురుల మధ్య యుద్ధాలు జరుగుతూండేవి. ఆ యుద్ధాలలో తమకు దైవశక్తి సంపాదించుకొనడంకోసం దేవతలు బృహస్పతిని, అసురులు శుక్రాచార్యుణ్ణి గురువులుగా వరించారు. శుక్రాచార్యునికి మృత సంజీవనివిద్య తెలిసిఉండడంచేత యుద్ధంలో మరణించిన అసురుల నందరినీ మళ్లీ బ్రతికేటట్లు చేస్తూండేవాడు. బృహస్పతి కా విద్య తెలియదు. అందుచేత దేవతలు చాల దిగులు చెందారు. వాళ్లు బృహస్పతి పెద్ద కుమారుడైన కచుని వద్దకు వెళ్లి ఆతనిని ఇలా ప్రార్థించారు. “శుక్రాచార్యుడు వృషపర్వునివద్ద ఉన్నాడు కదా? నీవు ఆయనవద్దకు వెళ్లి మృతసంజీవనీ విద్య నేర్చుకొని వచ్చి దానవులను శుక్రాచార్యుడు జీవింపచేసి నట్లు దేవతలను కూడ పునర్జీవితులను చేయుము. శుక్రాచార్యునకు దేవయాని అను తన పుత్రికపై అపారమైన ప్రేమ. నీవు నవయౌవనంలో ఉన్నావు. శుక్రాచార్యుణ్ణి, దేవయానినీ నీ విద్యలచేత సంతోషపెట్టి, ఆతని అనుగ్రహమును సంపాదించి, సంజీవనీవిద్యను పొంది వచ్చి మాకు సాహాయ్యము చేయుము”.

కచుడు దేవతల ప్రార్థనను అంగీకరించి వృషపర్వు డను అసురనాయకుని వద్దనున్న శుక్రాచార్యుని సమీపించి, తన గోత్రనామములు తెలిసి తనను శిష్యునిగా

గ్రహింపవలె నని ఆతనిని ప్రార్థించెను. శుక్రాచార్యులు ఆతనిని శిష్యునిగా అంగీకరిస్తూ - “నిన్ను గౌరవించినచో నీ తండ్రిగా రైన బృహస్పతిని పూజించినట్లు అవుతుంది గాన తప్పక నీకు విద్యలు నేర్పుతాను. తగిన వ్రతమును పాటించుము” అన్నాడు.

కచ సుస్వాగతం తేఽస్తు ప్రతిగృహ్లాఽపి తే వచః,

అర్చయిష్యేఽహమర్చ్యం త్వామర్చితోఽస్తు బృహస్పతిః. (ఆదిపర్వ 76.21)

కచుడు శుక్రాచార్యునకు అనేకవిధాల సేవలు చేయుచు, ఆతనిముద్దు బిడ్డ యైన దేవయానిని నృత్యగీతాదులతో ఆనందింపచేయుచు, గోవులను కాయుచు సుదీర్ఘకాలం గడుపుతున్నాడు.

ఒకనాడు దానవులు వనంలో ఒంటరిగా ఉన్న కచుణ్ణి చూచి ఆతడు బృహస్పతి కుమారు డని తెలియగానే ఆతనిని చంపి, శరీరమును ముక్కముక్కలుగా భేదించి కుక్కలకు ఆహారంగా వేశారు. ఆతడు సాయంకాలం ఇంటికి రాకపోవడం చేత దేవయాని - “కచుడు ఇంకా రాలేదు; ఆతనికేమైనదో తెలియదు. అతడు లేకపోతే నేను జీవించను” అని తండ్రితో అంది. అప్పుడు శుక్రాచార్యుడు సంజీవనీవిద్యను ప్రయోగించి - ‘కచా! రమ్ము’ అన్నాడు. వెంటనే ఆ శునకాల పొట్టలు చీల్చుకొని కచుడు వచ్చి జరిగిన దంతా చెప్పాడు.

మరొకనాడు దేవయానికొరకై పుష్పాలు తీసికొని రావడానికి అరణ్యానికి వెళ్లిన కచుణ్ణి దానవులు చూచి, వానిని ముద్దగా చేసి సముద్రంలో కలిపివేశారు. మళ్లీ దేవయాని చెప్పగా శుక్రాచార్యుడు వానిని జీవింపచేశాడు.

మూడవ పర్యాయం ఆ దానవులు కచుణ్ణి చంపి, కాల్చివేసి ఆ చూర్ణం కలిపిన మధ్యం శుక్రాచార్యునికి త్రాగడానికి ఇవ్వగా అతడు తెలియక త్రాగివేశాడు. మళ్లీ దేవయాని కచునికోసం ఏడ్వడం ప్రారంభించింది. దానవుల దుష్కృత్యం తెలిసికొన్న శుక్రాచార్యులు తన ఉదరంలో ఉన్న కచునకు సంజీవనీవిద్య ఉపదేశించాడు. గురువు ముందుగా చెప్పిన రీతిలో కచుడు శుక్రాచార్యుని ఉదరం చీల్చుకొని వచ్చి మృతుడైన ఆతనిని సంజీవనీచేత బ్రతికించాడు.

శుక్రాచార్యుడు సురాపానంవల్ల తనకు కలిగిన ఆ వంచనమును, చాల ఘోరమైన సంజ్ఞ లేకుండా పడియుండడాన్నీ చూచి, విప్రలకు హితము చేయదలచినవాడై - “ఇటు పైన ఎవ్వ డైన బ్రాహ్మణుడు సురాపానం చేస్తే వానికి బ్రహ్మహత్యాపాతకం చుట్టు కొంటుంది” అని ఒక కట్టడి చేశాడు. దానవులను పిలిచి వాళ్లు చేసిన దుష్కార్యమునకు వాళ్లను తీవ్రంగా దూషించాడు.

కచుడు విద్యావ్రతం పూర్తి చేసికొని గురువు అనుజ్ఞతో తిరిగి తన ఇంటికి వెళ్లడానికి సిద్ధ మౌతున్న సమయంలో దేవయాని ఆతనివద్దకు వచ్చి, ఆతనిని చూచినది మొదలు తన హృదయంలో కలిగిన అభిలాషను వ్యక్తం చేస్తూ - “నీవు వ్రతం పూర్తిచేసికొన్నావు కదా! నేను ఎంతో కాలంనుంచి ఈ సమయానికై ఎదురుచూస్తున్నాను; మన మిద్దరమూ వివాహం చేసికొందాం” అని కోరింది.

అందుకు కచుడు - “నీవు గురువుత్రివి; నాకు పరమపూజ్యురాలవు; అంతే కాక మన మిద్దరమూ ఒకే తండ్రి శరీరంనుండి ఆవిర్భవించినవాళ్లం అవడంచేత సోదరీ - సోదరులము. మనం వివాహం చేసికొనకూడదు” అని అంటూ నిరాకరించాడు. ఆమె ఎంతో బ్రతిమాలింది. కచుడు అంగీకరించలేదు. చివరికి ఆమె - “నీ విద్య అక్కరకు రాకుండా పోవుగాక!” అని ఆతనిని శపించింది. “అయినా ఏమీ నష్టం లేదు; నాకు నా విద్య ఉపకరించకపోయినా, నే నీ విద్యను ఉపదేశించిన వానికి ఉపయోగిస్తుందిలే. నిన్ను ఋషిపుత్రు డెవ్వడూ వివాహ మాడకుండుగాక” అని ఆమెను శపించి వెళ్లిపోయాడు. దేవత లాతనినుండి మృతసంజీవనీవిద్య పొంది కృతార్థులయ్యారు.

దేవయానీశర్మిష్ఠుల కలహం

కచుని ద్వారా మృతసంజీవనీ విద్య సంపాదించిన దేవతలు దేవేంద్రుని వద్దకు వెళ్లి - “ఇప్పుడు నీవు నీ పరాక్రమం చూపించి దానవులను జయించడానికి తగిన సమయం వచ్చింది. అందుకు ప్రయత్నించుము” అన్నారు. ఇంద్రుడు దేవయాని, వృషపర్వుని పుత్రి యైన శర్మిష్ఠ సఖురాండ్రతో కలిసి ఉద్యానంలో జలక్రీడ లాడుచున్నసమయంలో అక్కడికి వాయురూపంతో వెళ్లి సరస్వీరంమీద వాళ్ల వస్త్రాలను కలిసిపోయే టట్లు చేశాడు. శర్మిష్ఠ స్నానానంతరం పైకి వచ్చి పొరబాటున దేవయాని వస్త్రం ధరించింది. అందుకు దేవయాని శర్మిష్ఠను తీవ్రంగా నిందించింది. “రాత్రింబగళ్లు నా తండ్రి ఎదుట చేతులు కట్టుకొని నిలబడేవాని కూతురువి; నన్ను ఇలా నిందిస్తావా?” అని అంటూ శర్మిష్ఠ దేవయానిని ఒక పాడునూతిలోనికి గెంటివేసి, ఆమె మరణించి ఉంటుం దని అనుకొంటూ నగరంలోనికి వెళ్లిపోయింది.

ఆ ప్రాంతానికి వేటకు వెళ్లిన యయాతి దప్పికతో జలం వెదకికొంటూ ఆ నూతి దగ్గరికి వచ్చి దానిలో అగ్నిశిఖ వలె ఉన్న దేవయానిని చూచాడు. తాను శుక్రాచార్యుని పుత్రి యని చెప్పి దేవయాని - “నీవు ఉత్తమకులసంజాతుడవుగా, ప్రభావశాలిగా కనబడుతున్నావు. నా చేయి పట్టుకొని నన్ను ఈ కూపంనుంచి పైకి లాగుము” అని యయాతిని కోరగా అత దామెను కూపంనుండి పైకి ఉద్ధరించి వెళ్లిపోయాడు.

శోకసంతప్తురై న దేవయాని ఎదుటనే ఉన్న దాసీతో - “నీవు వెళ్లి నాతండ్రి గారితో - నే నిప్పుడు వృషపర్వుని నగరంలోనికి ప్రవేశించను అని చెప్పుము” అని చెప్పి పంపింది. ఆమె శుక్రాచార్యునివద్దకు వెళ్లి దేవయానిని శర్మిష్ఠ కొట్టినది అని చెప్పగా అతడు తొందరగా ఆమెవద్దకు వెళ్లి ఆమెను ఓదార్చుచు - “లోకంలో అందరూ కూడ తాము చేసిన దోషాల (కర్మల)ను బట్టియే సుఖదుఃఖాలు పొందుతుంటారు. నీవు ఏదో పాపకార్యం చేసి ఉంటావు. ఇది దాని నిష్కృతి. దాని ఫలితమే ఈ విధంగా అనుభవించవలసి వచ్చినది -

అత్మదోషైర్నియచ్చన్తి సర్వే దుఃఖసుఖే జనాః,

మన్యే దుశ్చరితం తేఽస్తి యస్యేయం నిష్కృతిః కృతా. (ఆదిపర్వ. 78-30)

ఆ మాటలు విని దేవయాని - “ఇది నిష్కృతీ కాదో నాకు తెలియదు. నేను చెప్పుచున్నది సావధానంగా విను. నా తండ్రికి స్తోత్రపాఠకుడైనవాని కూతురువు నీవు అని శర్మిష్ఠ నన్ను నిందించింది. అది నిజమేనా? అదే నిజ మైతే నేను శర్మిష్ఠవద్దకు వెళ్లి క్షమించ మని కోరుతాను అని సఖితో చెప్పాను” అని అంది.

శుక్రాచార్యుడు - “దేవయానీ! నువ్వు స్తుతించేవాని, యాచించేవాని, దానాలు పట్టేవాని కూతురివి కావు. స్తుతించబడేవాని కూతురివి. ఈ విషయం వృషపర్వునికి తెలుసు, ఇంద్రునికి తెలుసు, యయాతికి తెలుసు.

స్తవతో దుహితా న త్వం యాచతః ప్రతిగృహ్లాతః,

అస్తోతుః స్తూయమానస్య దుహితా దేవయాన్యసి. (ఆదిపర్వ. 8. 37)

బ్రహ్మదేవుడు అనుగ్రహించి నాకు అపరిమిత మైన శక్తిని, ఐశ్వర్యాన్ని ఇచ్చాడు. నేను ప్రజల హితం కోరి వర్షాలు కురిపిస్తున్నాను; ఓషధులను పోషిస్తున్నాను” అని అంటూ, ఇంకా అనేకవిధాల బోధించి, ఏదో విధంగా ఆమె కోపం శమింపజేసి నగరంలోనికి తీసికొనివెళ్లడానికి ప్రయత్నించాడు. ఆమె అంగీకరించలేదు.

అప్పుడు శుక్రాచార్యులు వృషపర్వునివద్దకు వెళ్లి, జరిగిన దంతా ఆతనికి తెలిపి తాను దానవులను విడిచి వెళ్లిపోతా నన్నాడు. వృషపర్వుడు అందుకు భయపడి ఆతనిని బ్రతిమాలుచు దేవయాని దగ్గరికి వెళ్లి - “నీ వేమి కోరితే అది చేస్తాను” అన్నాడు.

“వేయిమంది కన్యకలతో శర్మిష్ఠ నాకు దాసి కావాలి” అని ఆమె కోరింది. వృషపర్వు డందు కంగీకరించాడు. దానవకులాన్ని రక్షించడం కోసం శర్మిష్ఠ కూడ అందుకు అంగీకరించి వేయిమంది కన్యకలతో దేవయానికి దాసీ అయినది.”

చాలకాలం తరవాత దేవయాని ఒకనాడు దాసీసహస్రంతో, శర్మిష్ఠతో కలిసి ఆ ఉద్యానవనానికే విహారార్థం వెళ్లింది. దైవవశంచేత యయాతి కూడ వేటాడుతూ అక్కడికి వెళ్లడం జరిగింది. దేవయాని తాను శుక్రాచార్యుని కుమార్తె అనీ, రెండవ కన్య వృషపర్వుని పుత్రి శర్మిష్ఠ అనీ, ఆమె తన దాసి అనీ అతనికి తెలిపి - “చాల కాలం క్రితం నా హస్తం గ్రహించావు. నిన్ను తప్పు మరెవ్వరిని నేను వివాహం చేసికొనను. నన్ను వివాహ మాడుము” అని యయాతిని కోరింది. “నేను క్షత్రియుణ్ణి కదా? బ్రాహ్మణకన్య వైన నిన్ను వివాహం చేసికొనకూడదు” అన్నాడు యయాతి.

“బ్రాహ్మణవర్ణంతో క్షత్రియవర్ణమూ, క్షత్రియవర్ణంతో బ్రాహ్మణవర్ణమూ కలుస్తూనే ఉన్నది కదా? నువ్వు ఋషివి, ఋషిపుత్రుడవు. నన్ను వివాహం చేసికోవచ్చును” అంది దేవయాని -

సంస్కృష్టం బ్రహ్మణా క్షత్రం క్షత్రేణ బ్రహ్మ సంహితమ్,
ఋషిశ్చాపృషిపుత్రశ్చ నాహుషాన్ల వహస్వ మామ్. (ఆదిపర్వ. 81.19)

శుక్రాచార్యులు కూడ ఆ వివాహసంబంధానికి అంగీకరించాడు. “శర్మిష్ఠ కూడ నీవద్దనే ఉంటుంది కాని నువ్వు ఆమెతో సంబంధం ఏర్పరచుకొనగూడదు” అని శుక్రాచార్యు డన్నాడు. యయాతి దేవయానిని వివాహంచేసికొని ఆమెను, శర్మిష్ఠ మొదలైన దాసీస్త్రీలను వెంటబెట్టుకొని తన నగరానికి వెళ్లిపోయాడు.

కొంత కాలానికి శర్మిష్ఠకు కూడ యయాతిని వివాహ మాడా లను కోరిక కలిగి ఏదో విధంగా ఆతనిని ఒప్పించి ఆతనికి రెండవ భార్య అయినది. ఈ విషయం తెలిసిన దేవయాని తండ్రి దగ్గరికి వెళ్లి యయాతి తన విషయంలో ద్రోహం చేశా డని చెప్పింది. యయాతి కూడ దేవయానిని అనునయిస్తూ వెళ్లి శుక్రాచార్యునితో - “నేను శర్మిష్ఠ కోరిక ప్రకారం ఆ విధంగా చేశాను” అని అన్నాడు. “ఏమైనా నా మాటకు భీన్నంగా చేశావు గాన నీకు తొందరగా వార్ధకం వచ్చుగాక” అని శుక్రాచార్యుడు ఆతనిని శపించాడు.

ఆతడు చాల ప్రాధేయపడగా శుక్రాచార్యులు - “నీ వార్ధకాన్ని ఇతరు లెవరికైనా సంక్రమింపచేసి యౌవనం పొందవచ్చును” అని శాపాన్ని తగ్గించాడు.

“నా వార్ధకాన్ని తీసికొన్నవానికి నేను రాజ్యం ఇవ్వడానికి అనుమతి ఇమ్ము” అని యయాతి కోరగా శుక్రాచార్యు డంగీకరించాడు.

యయాతికి దేవయానియందు యదువు, తుర్వుసు అను ఇద్దరు కుమారులు. శర్మిష్ఠకు ద్రుహ్యువు, అనువు, పూరుడు అను ముగ్గురు కుమారులు కలిగారు.

యయాతిని అకాలంలో ముసలితనం ఆక్రమించింది. అతడు జ్యేష్ఠపుత్రు డైన యదువును పిలిచి - “శుక్రాచార్యుని శాపంచేత నన్ను ముసలితనం ఆవహించింది; నాకు భోగాలమీద ఆసక్తి తగ్గలేదు. అందుచేత వేయిసంవత్సరాల పాటు నువ్వు నా ముసలితనం తీసికొని, నీ యౌవనం నా కిమ్ము” అని అడిగాడు. అతడు అంగీకరించలేదు. మిగిలిన పుత్రులను కూడ అడిగాడు. వాళ్ళూ నిరాకరించారు. చివరికి పూరువు అంగీకరించగా యయాతి తన జరను అతనికి సంక్రమింపచేసి చాలకాలం అనేకభోగాలు అనుభవించాడు. అనేకమైన యజ్ఞాలు చేశాడు. వెయ్యి సంవత్సరాలపాటు ధర్మబద్ధంగా భూమండలా స్తుతనీ పాలించాడు.

తాను అనుకొన్న కాలం పూర్తి అవగానే యయాతి పూరువును పిలిచి ఇలా చెప్పాడు - పుత్రా! నేను నీ యౌవనం తీసికొని చాల కాలం అనేక మైన భోగాలు అనుభవించాను. కామాలను అనుభవిస్తూంటే కామం ఏనాటికీ శాంతించదు. హవిస్సు హోమం చేసినకొలదీ, అగ్ని వృద్ధిపొంది నట్లు కామం అనుభవించినకొలదీ పెరుగుతూనే ఉంటుంది.

న జాతు కామః కామానాముపభోగేన శామ్యతి,
హవిషా కృష్ణవర్జేవ భూయ ఏవాభివర్ధతే. (ఆదిపర్వ. 85.12)

ఈ భూమిమీద ఏ ధాన్యాదు లున్నాయో, బంగారం ఉందో, పశువు లున్నాయో, స్త్రీలున్నారో ఇవన్నీ కూడ ఒక్కనికి కూడ సరిపోవు. సంతృప్తి నివ్వవు. అందుచేత కామాన్ని, అశను పరిత్యజించాలి.

యత్ పృథివ్యాం ప్రీహియవం హిరణ్యం పశవః స్త్రియః,
ఏకస్యాపి న పర్మాప్తం తస్మాత్తృష్టాం పరిత్యజేత్. (ఆదిపర్వ. 85.13)

తృప్త అనేది, (దురాశ, కామం అనేది) ప్రాణం ఉన్నంతవరకు ఉండే రోగం. దుష్టబుద్ధులు దీనిని విడవజాలరు. శరీరం జీర్ణం అయి పోతూన్నా ఇది మాత్రం జీర్ణం కాదు. దీనిని విడచినవానికే సుఖం ఉంటుంది.

యా దుస్తృజా దుర్మతిభిర్యా న జీర్యతి జీర్యతః,
యోఽసౌ ప్రాణాంతికో రోగస్తాం తృష్టాం తృజతః సుఖమ్. (ఆదిపర్వ. 85.14)

నేను వెయ్యి సంవత్సరాలు సకలభోగాలూ అనుభవించాను; అయినా నా తృప్త ఇంకా పెరుగుతూనే ఉంది. అందుచేత నే నీ తృప్తను విడచి, మనస్సును బ్రహ్మమీద నిలిపి, మమకారం లేకుండా, భేదదృష్టి లేకుండా మృగాలతోపాటు అరణ్యాలలో సంచరిస్తాను. నీకు నీ యౌవనంతో రాజ్యం కూడ ఇస్తున్నాను; తీసికో.

ఈ విధంగా పూరువు రాజయ్యాడు. అతడే పురువంశానికి మూలపురుషుడు. యదువునుండి యాదవులు జన్మించారు. తండ్రి శాపంచేత తుర్వసువునుండి యవనులు, ద్రుహ్యునినుండి భోజులు, అనువునుండి మ్లేచ్ఛజాతులవాళ్లు జనించారు.

యయాతి పూరువును రాజ్యాభిషిక్తుని చేసి, బ్రాహ్మణులతోను, తాపసులతోను కలిసి అరణ్యంలో నివసిస్తూ చాల కాలం వానప్రస్థుడుగా జీవించాడు. చివరి కాలంలో తీవ్ర మైన తపస్సు చేశాడు. వేయి సంవత్సరాలు ఈ విధంగా గడిపి స్వర్గలోకం చేరాడు.

స్వర్గం చేరిన యయాతిని దేవత లందరూ ఎంతో ఆదరించారు. అతడు దేవలోకంలోను సంచరిస్తూ, బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లి వస్తూ ఒక నాడు ఇంద్రుని దగ్గరకు వెళ్లాడు. ఆ మాటలూ ఈ మాటలూ అయిన తరువాత ఇంద్రుడు - “యయాతీ! నీవు అన్ని కర్మలూ ఆచరించి, గృహం త్యజించి అరణ్యంలో చాలకాలం తపస్సు చేశావు. నిన్నొక ప్రశ్న అడుగుతున్నాను; చెప్పు. తపస్సులో నీతో సమాను డెవరు?” అని ప్రశ్నించాడు.

వెంటనే యయాతి సమాధానం చెప్పాడు - ఇంద్రా! దేవతలలో గాని, మనుష్యులలో గాని, గంధర్వులలో గాని, మహర్షులలో గాని, తపస్సుచేత నాతో సమానమైనవాడు ఎవడూ నాకు కనబడడంలేదు.

నాహం దేవమనుష్యేషు గన్ధర్వేషు మహర్షిషు,

ఆత్మనస్తపసా తుల్యం కంచిత్ప్రశ్నామి వాసవ.

(ఆదిపర్వ 88.2)

ఆ మాట విని ఇంద్రుడు - “రాజా! నీవు నీతో సమానులను, నీకంటే గొప్పవారిని, నీ కంటే తక్కువవాళ్లను, వాళ్ల ప్రభావం తెలియక అవమానం చేశావు. అందుచేత నీవు సంపాదించుకొన్న ఈ పుణ్యలోకాలకు అంతం ఏర్పడింది. నీ పుణ్యం క్షీణించింది గాన నువ్వు క్రింది లోకంలోనికి పడిపోతావు” అన్నాడు.

యదావమంస్తాః సదృశః శ్రేయసశ్చ

అబ్ధీయసశ్చావిదితప్రభావః,

తస్మాల్లోకాస్తస్త్వవస్తస్తవేమే

క్షీణే పుణ్యే పతితాశ్చద్య రాజన్.

(ఆదిపర్వ 88.3)

అప్పుడు యయాతి - “దేవరాజా! నేను పుణ్యాత్ములను అవమానించడం చేత నా లోకాలు క్షీణిస్తే నేను స్వర్గలోకంనుండి సత్పురుషులున్న చోట పడుదును గాక” అని

కోరాడు. “సరే! నీవు సత్పురుషుల మధ్యనే పడతావు; తిరిగి ఉత్తమలోకానికి వస్తావు. అయితే ఇంక ఎన్నడూ నీతో సమానులను, నీకంటే గొప్పవారిని అవమానించకుము.”

ఏతద్విదిత్వా న పునర్యయాతే

త్వం మావమంస్థాః సదృశః శ్రేయసశ్చ.

(ఆదిపర్వ 88.5)

అప్పుడు యయాతి అమరలోకంనుండి క్రిందికి పడిపోతూండగా రాజర్షులలో ఉత్తముడైన అష్టకుడు చూచి - “దేవేంద్రునితో సమానమైన కాంతితో ప్రకాశిస్తున్నావు! ఎవరు నీవు - ఇలా పడిపోతున్నావు?” అని యయాతిని అడిగాడు. “నీ కేమీ భయం లేదు. మా మధ్యలో పడ్డావు. మా మధ్యలో ఉన్నంతవరకు ఇంద్రుడు కూడ నిన్నేమీ చేయలేదు” అని కూడ అత డన్నాడు.

“నేను నహుషుని పుత్రుడ నైన యయాతిని. పూరువు తండ్రిని; సకలభూతాలను అవమానించడంచేత స్వర్గంనుండి భ్రష్టు ణ్ణయాను. అయితే - నేను మీ అందరికన్నా వయస్సుచేత పెద్దవాణ్ణి. అందుచేత మీకు అభివాదనం చేయడం లేదు” అన్నాడు యయాతి.

అప్పుడు అష్టకుడు - “రాజా! నీవు వయస్సుచేత పెద్దవాడను అని చెప్పు కొంటున్నావు! అయితే వయస్సుచేత పెద్దరికం పెద్దరికం కాదు. విద్యచేత, తపస్సుచేత వృద్ధు డైనవాడే సత్పురుషులకు పూజ్యుడు” అన్నాడు.

“లోకంలో ప్రతీ వస్తువూ దైవాధీనమై ఉండవలసినదే. అందుచేత సుఖం కలిగినా దుఃఖం కలిగినా నా మనస్సుకు క్లేశం లేదు” అన్నాడు యయాతి. అప్పుడు అష్టకుడు - “నీవు ఏ యే లోకాలలో సంచరించావు” అని అడగగా యయాతి వాటిని గూర్చి చెప్పాడు.

“ఇష్టమైన రూపాలు ధరించి నందనవనంలో హాయిగా వేలకొలది సంవత్సరాలు గడిపావు కదా? ఎందుకు తిరిగి వచ్చేశావు” అని అష్టకుడు ప్రశ్నించాడు. “ధనం క్షీణించగానే మానవులు ఏ విధంగా జ్ఞాతిని కాని, మిత్రుణ్ణి కాని, స్వజనమును కాని విడిచివేస్తారో అదే విధంగా పుణ్యం క్షీణించగానే మనిషిని దేవసంఘాలూ, వాటి ప్రభువులూ కూడ విడచివేస్తారు -

జ్ఞాతిః సుహృత్ స్వజనో వా యథేహ

క్షీణే విత్తే తృజ్యతే మానవైర్ని,

తథా తత్ర క్షీణపుణ్యం మనుష్యం

తృజ్యన్తి సద్యః సేశ్వరా దేవసంఘాః.

(ఆదిపర్వ 90.2)

నేను చాల కాలం అనేకభోగా లనుభవిస్తూ అనేకపుణ్యలోకాలలో సంచరించాను. నా పుణ్యం క్షీణించగా నన్ను క్రిందికి పడద్రోశారు. సత్పురుషుల మధ్య నన్ను పడవేయండి అని ప్రార్థించగా వారు నన్ను మీరు యజ్ఞం చేస్తూన్న ఈ పవిత్రప్రదేశంలో పడే టట్లు చేశారు. నేను ఈ స్థానంనుండి కూడ ఇంకా క్రిందికి పడవలసి ఉంటుంది” అన్నాడు యయాతి.

అష్టకుడు, అక్కడనే యజ్ఞశాలలో ఉన్న ప్రతర్దనుడు, వసుమంతుడు, శిబి అను మహాపుణ్యాత్ములు యయాతితో - “నీవిక్కడినుండి క్రిందికి పడిపోవద్దు. మా పుణ్యలోకాలను నీకిస్తాము. అక్కడికి వెళ్లి మళ్లీ అన్ని భోగాలూ అనుభవించుము” అని యయాతితో చెప్పగా ఆత డందుకు అంగీకరించలేదు. చివరికి వారందరూ కలిసి యయాతితో దివ్యరథాలు అధిష్టించి పుణ్యలోకాలకు వెళ్లారు. వాస్తవంలో ఈ రాజు లందరూ యయాతి దౌహిత్రులు.

పూరువంశం

జనమేజయుడు యయాతి చరిత్ర విని పూరువంశాన్ని గూర్చి ప్రశంసించగా వైశంపాయనుడు పూరువంశంలో పుట్టి రాజ్యం ఏలిన ప్రధానులైన రాజులను గూర్చి చెప్పాడు. ఆ వంశానికి చెందినవాడే దువ్యంతుడు.

మహాభిషుని కథ

ఇక్ష్వాకువంశంలో జనించిన మహాభిషు డను రాజు అనేక మైన అశ్వమేధరాజ సూయాది క్రతువులు చేసి స్వర్గలోకానికి వెళ్లాడు. ఒకనాడు బ్రహ్మదేవుడు కొలువు దీర్చి ఉండగా సకలదేవతలు, మహాభిషుడు మొదలైన రాజర్షులు ఆ సభను అలంకరించి ఉన్నారు. గంగాదేవి సభలో ప్రవేశిస్తూండగా ఆమె వస్త్రము గాలికి కదిలిపోయినది. అప్పుడు ఆ సభలోని వాళ్లంతా అటు చూడకుండా తమ ముఖాలు క్రిందికి దించుకొన్నారు. మహాభిషుడు అలా చేయలేదు. బ్రహ్మదేవుడు ఆ మహాభిషుణ్ణి, అలాంటి వస్త్రాలు ధరించినందుకు గంగాదేవిని శిక్షింపదలచి - “నీవు భూలోకంలో పుట్టి కొంతకాలం అక్కడ ఉంటావు. ఈ గంగ కూడ భూలోకంలో నీకు ఇష్టంకాని పనులు చేస్తుంది. నీకు ఆమెపై ఏ నాడు కోపం కలుగుతుందో ఆనాడు నీకు శాపవిమోచనం కలిగి తిరిగి ఉత్తమలోకాలకు వస్తావు” అని మహాభిషుణ్ణి, తద్వారా గంగాదేవిని శపించాడు.

మహాభిషుడు ఇతరమహర్షులతో ఆలోచించి అప్పుడు భూలోకంలో ఉన్న ధర్మాత్ముడైన ప్రతీవునకు పుత్రుడుగా జనించ వలె నని నిశ్చయించుకొన్నాడు.

గంగాదేవి తిరిగి వస్తూండగా దారిలో ఆమెకు దైన్యంతో తేజస్సు కోల్పోయిన అష్టవసువులు కనబడ్డారు. వారు ఆ విధంగా దైన్యంతో ఉన్నందుకు కారణం అడగగా వాళ్లు - “మేము వసిష్ఠమహామునితో అనాదరంగా ప్రవర్తించాం. కోపించిన ఆ మహర్షి ‘మీకు గర్భవాసం కలుగుగాక’ అని శపించాడు. అందుచేత నీవు మనుష్యస్త్రీరూపంలో ఉన్నప్పుడు నీ గర్భంలో జనించా లని మేం కోరుకుంటున్నాం” అని చెప్పారు. ఆమె అంగీకరించినది - “నీవు శంతను డను రాజు ద్వారా మమ్ములను కని ఒక్కరి నొక్కరినిగా మమ్మల్ని పుట్టిన వెంటనే నీటిలో పారవేయాలి. దానితో మాకు శాపాంతం శీఘ్రంగా జరుగుతుంది. చివర పుట్టిన శిశువునకు పైవాళ్ల అందరమూ, మా మా శక్తిలో నాల్గవ వంతు ఇస్తాము. దానితో అతడు అడ్డు లేని పరాక్రమంతో కొంత కాలం ఉండి స్వర్గానికి వస్తాడు. ఆతనికి సంతానం కలుగదు” అని కూడ వాళ్లు గంగానదితో అన్నారు.

ప్రతీపమహారాజు ఒకనాడు గంగాతీరంలో ధ్యానమగుద్దె ఉండగా గంగాదేవి సౌందర్యవతియైన స్త్రీ రూపంలో వచ్చి ఆతని కుడి తొడమీద కూర్చుంది. అతడు ఆమెను ఆదరించి “నీకేమి కావాలి” అని అడిగాడు. “నేను దివ్యకన్యను, నన్ను ప్రియురాలిగా స్వీకరించు” అని గంగ అంది. “నువ్వు నా కుడి తొడమీద కూర్చున్నావు గాన నాకు పుత్రికవంటిదానవు. నేను నిన్ను భార్యగా స్వీకరించకూడదు; నువ్వు నాకు కోడలుగా అగుము” అని అన్నాడు ప్రతీపమహారాజు. ఆమె అందులకు అంగీకరిస్తూ - “మీ వంశం చాలా పవిత్రమైనది; మీ భరతవంశాన్ని సర్వలోకప్రఖ్యాత మైనదానిని చేస్తాను. అయితే నీ కుమారుడు నేను చెప్పినట్లుగా చెయ్యాలి. ఆ సమయం (షరతు) మీదనే నేను ఆతని భార్య నౌతాను.” అని చెప్పి గంగ అంతర్ధానం చెందింది.

ప్రతీపమహారాజు భార్యసమేతుడై పుత్రునికొరకు తీవ్ర మైన తపస్సు చేశాడు. ఒక పుత్రుడు కలిగాడు. శాంతుడైన ప్రతీపునికి పుట్టడంచేత అతడు శాంతనుడు అయ్యాడు.

ప్రతీపుడు కుమారుని రాజ్యాభిషిక్తుని చేసి - “నీవద్దకు మహాసౌందర్యవతి యైన ఒక దివ్యస్త్రీ పుత్రులను కోరి వస్తుంది. ఆమెను స్వీకరించు. కాని ఎన్నడూ ఆమెకు ఎదురు చెప్పకూడదు” అని ఆతనికి బోధించి తపస్సు చేసికొనడానికి అరణ్యానికి వెళ్లిపోయాడు.

ఒకనాడు శాంతనుడు వేటకు వెళ్లి గంగాతీరంలో సంచరిస్తూండగా ఒక త్రిలోకసుందరి యైన దివ్యస్త్రీ కనబడింది. ఆమె గంగాదేవియే. తన విషయం ఏమీ చెప్పకుండగా ఆమె - “నేను నీకు పట్టమహిషి కావా లని వచ్చాను. నన్ను స్వీకరించు. నీకు అన్ని విధాలా ఆనందం కలిగిస్తాను. కాని నువ్వు నేనేమి చేసినా కూడ అడ్డు

తగలకూడదు” అని పలికింది. శాంతను డంగీకరించి ఆమెతో అనేకసంవత్సరాలు అనేక సుఖాలు అనుభవించాడు.

ఆమెకు వరుసగా ఏడుగురు పుత్రులు పుట్టారు. పుట్టిన వెంటనే ఆ పుత్రుల నందరినీ గంగానదీప్రవాహంలో పడవేసింది. తనకు ఇష్టం లేక పోయినా శాంతనుడు, ఆమెకు మాట ఇచ్చి ఉండడంచేత ఆమెను నివారింపలేకపోయాడు. ఎనిమిదవ పుత్రుణ్ణి కూడ ఆమె గంగాప్రవాహంలో పడవేయడానికి సిద్ధపడింది. అప్పు డా రాజు ఓర్వలేక అలా చేయవద్దని ఆమెను అడ్డుకొన్నాడు.

అప్పుడామె - “పుత్రుడు కావా లని అనుకొంటున్నావు కదా! సరే! వీనిని చంపను. కాని నేటితో, సమయం ప్రకారం నీతో నా నివాసం పూర్తి అయిపోయింది. నేను గంగానదిని. దేవకార్యం సిద్ధించడానికి వసిష్ఠుడు శపించిన వసువులకు జన్మ ఇవ్వడానికై, మనుష్యస్త్రీ అయి నీతో కాపురం చేశాను. నేను వెడుతూన్నాను” అని అతనితో అన్నది.

“వసువులను వసిష్ఠుడు ఎందుకు శపించాడు?” అని శాంతను డడుగగా గంగ ఈ విధంగా చెప్పింది - “వరుణపుత్రు డైన వసిష్ఠునివద్ద దక్షుని కూతు రైన సురభి యందు కశ్యపునికి పుట్టిన ధేనువు ఉండేది. ఆ ధేనువు వసిష్ఠాశ్రమంలో నిర్భయంగా సంచరిస్తూండేది. ఒకనాడు పృథువు మొదలైన ఎనమండుగురు వసువులు ఆ ఆశ్రమంలో, భార్యసహితులై విహరించారు. ఆ వసువులలో ‘ద్యు’ అనువాని భార్య అక్కడ ఉన్న నందిని అను ధేనువును చూపించింది. అప్పుడు ద్యువు - “ఇది గొప్ప ప్రభావం గల ధేనువు. దీని పాలు త్రాగినవాళ్లు పది వేల సంవత్సరాల పాటు స్థిరమైన యౌవనంతో జీవిస్తారు” అని చెప్పగా ఆమె - “భూలోకంలో జితవతి అను ఒక రాజకుమారి ఉన్నది. ఉశీనరుని కూతురు. ఆమె నాకు మిత్రురాలు. ఈ ధేనువు పాలు త్రాగి నా సఖురాలు చాలా కాలం జీవిస్తుంది. దీనిని తీసికొనిరా” అని పలికింది. ఆ వసువు లందరూ ఆ నందినిని బంధించి తీసికొనిపోయారు. అందుచే వసిష్ఠుడు వాళ్లను శపించి వాళ్లు ప్రార్థింపగా శాపాన్ని కొంత వరకు తగ్గించాడు. ద్యు అను వసువునకు భూలోకంలో చిరకాలనివాసం ఉండే టట్లు చేశాడు. వాళ్లకు తల్లి నవదానికై నీ దగ్గరచేరాను. ‘ద్యు’ అను ఇత దొక్కడు మాత్రమే భూలోకంలో చాల కాలం నివసిస్తాడు.” ఇలా చెప్పి గంగా నది ఆ పిల్ల వానిని తీసికొనివెడుతూ “నీవు తలచినప్పుడు నీకు కనబడతాను” అని కూడ అన్నది.

ధర్మాత్ముడైన శాంతనుడు ఒక నాడు గంగాతీరంలో సంచరిస్తూన్నప్పుడు గంగానదిలోని జలం చాల తగ్గిపోయినట్లు కనబడింది. అందుకు కారణం ఏమా అని పరిశీలించాడు. దేవేంద్రుడు వలె ప్రకాశిస్తూన్న ఒక బాలుడు అక్కడ శస్త్రాభ్యాసం చేస్తూ

బాణాలతో నదీప్రవాహాన్ని ఆపివేయడం చూచాడు. చాల ఆశ్చర్యపడ్డాడు. ఆ బాలుడు రాజును మాయచేత మోహింపచేసి అంతర్ధానం చెందాడు.

అతడు తన పుత్రుడై ఉంటాడా అను శంకతో శాంతనుడు గంగాదేవిని స్మరించాడు. ఆమె ప్రత్యక్ష మైనది. “మహారాజా! ఈ పిల్లవాడు నీకు నాయందు పుట్టిన ఎనిమిదవ పుత్రుడు. ఇతనిని నేను ఇన్నాళ్ళూ పెంచాను. వీనికి వసిష్ఠమహర్షి వేదాధ్యాపనం చేయించాడు. ఇతనికి తెలియని విద్య లేదు. పరశురామునకు తెలిసిన అస్త్రవిద్య లన్నీ వీనికి తెలుసును. వీని పేరు దేవపుత్రుడు. ఈ వీరపుత్రుణ్ణి ఇంటికి తీసికొనివెళ్లు” అని చెప్పి గంగాదేవి అంతర్ధానం చెందింది.

శాంతనుడు తాను అన్ని విధాలా కృతార్థు డయ్యా నని సంతోషిస్తూ పుత్రుని తీసికొని వెళ్లి యావరాజ్యాభిషిక్తుని చేశాడు.

దేవప్రతుడు యువరా జైన తరువాత నాలుగు సంవత్సరాల కాలం గడిచింది. ఒకనాడు శాంతనుడు యమునానదీప్రాంతానికి వెళ్లినప్పుడు ఆతనికి దివ్యమైన సుగంధం తగిలింది. ఇది ఎక్కడినుండి వచ్చినదా అని వెదకుచు దివ్యరూపం గల దాశకన్య సత్యవతిని చూచాడు. వెంటనే ఆతని మనస్సు ఆమెపై లగ్నం అవడంచేత ఆమె తండ్రి వద్దకు వెళ్లి ఆమెను తన కిచ్చి వివాహం చేయవలసిందిగా కోరాడు. అపు డాతడు - “నువ్వు సత్యం మీద శపథం చేసి నాకు మాట ఇస్తే నా కుమార్తెను నీ కిస్తాను” అన్నాడు. అలాగే చేస్తా నని రాజు అన్నాడు. “ఈమె యందు పుట్టిన పుత్రునకే నీవు రాజ్యం ఇస్తా నని ప్రతిజ్ఞ చెయ్యాలి; అప్పుడు ఈమెను వివాహమాడవచ్చును” అని దాశరాజున్నాడు.

శాంతనుడు అందుకు ఇష్టపడలేదు. హస్తినాపురానికి వెళ్లిపోయాడు. ఆ దాశకన్యనే గూర్చి చింతిస్తూ శాంతనుడు విషాదంతో ఉండడం చూచి దేవప్రతుడు అందుకు కారణం ఏమి అని అడిగాడు. కుమారునకు అసలు విషయం చెప్పడానికి సంకోచించి శాంతనుడు - “కుమారా! నాకు ఇప్పుడు నీ వొక్కడివే పుత్రుడవు. మహావీరుడవైన నీవు ఎల్లప్పుడు ఏవో యుద్ధాలు చేస్తూనే ఉంటావు. నీ కేమైన ఆపద కలిగినచో వంశం విచ్ఛిన్నం అయిపోతుం దేమో అను విచారంతో ఉన్నాను. ఎందువల్ల ననగా - “ఒకే పుత్రు డుండడం సంతానం లేకపోవడం వంటిదే” అని ధర్మవేత్త లంటారు.”

అనపత్యతైకపుత్రత్వమిత్యాహుర్ధర్మవాదినః.

(ఆదిపర్వ 100.67)

అయితే దేవప్రతుడు మంత్రివృద్ధులనుండి అసలు విషయం తెలిసికొని ఒక దృఢ నిర్ణయం చేసికొని కొంతమంది పెద్దలను వెంటబెట్టుకొని దాశరాజువద్దకు వెళ్లి తన తండ్రి నిమిత్తమై కన్యను యాచించాడు. “ఈమెయందు పుట్టిన పుత్రునకే రాజ్యం లభిస్తుంది;

నేను రాజ్యం తీసికొనను” అని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. “నీవు రాజ్యం కోరకపోయినా నీ సంతానం రాజ్యం లాగికొనవచ్చును కదా?” అన్నాడు దాశరాజు. అప్పుడు ఆ గంగాపుత్రుడు - “నేను వివాహం చేసికొనకుండా నైష్ఠికబ్రహ్మచారిని ఉంటాను. ఆ భయం కూడ ఉండవలసిన పని లేదు” అని భయంకర మైన ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

దాశరాజు అంగీకరించాడు. వెంటనే భీష్ముడు - “అమ్మా రథం ఎక్కు” అని సత్యవతిని రథంమీద కూర్చుండబెట్టుకొని, హస్తినాపురం చేరి, ఆమెను తండ్రికి సమర్పించాడు. అక్కడ నున్న రాజు లందరూ ఇతడు ‘భీష్ముడు’. ఎవ్వరూ చేయజాలని పని చేశాడు అని ప్రశంసించారు.

తస్య తద్ దుష్కరం కర్మ ప్రశశంసుర్నరాధిపాః,
సమేతాశ్చ పృథక్తైవ భీష్మీతి యమితి చాబ్రువన్. (ఆదిపర్వ 100.101)

చిత్రాంగద - విచిత్రవీర్యుల జన్మ

శాంతనుడు యథాశాస్త్రంగా సత్యవతిని వివాహమాడాడు. ఆతనికి సత్యవతియందు చిత్రాంగదుడు, విచిత్రవీర్యుడు అను ఇద్దరు పుత్రులు పుట్టారు. విచిత్రవీర్యుడు బాలుడుగా ఉండగానే శాంతనుడు స్వర్గస్థుడయ్యాడు. భీష్ముడు సత్యవతి అనుమతి తీసికొని చిత్రాంగదుణ్ణి రాజును చేశాడు. చిత్రాంగదు డను పేరు గల గంధర్వరాజుతో జరిగిన యుద్ధంలో శాంతనుకుమారు డైన చిత్రాంగదుడు వీరస్వర్గం పొందాడు. భీష్ముడు బాలుడే అయిన విచిత్రవీర్యుణ్ణి రాజ్యాభిషిక్తుని చేసి రాజ్యపాలన తానే చేస్తూ ఆతనిని సంరక్షించాడు.

భీష్ముడు కాశీరాజు కన్యలను తీసికొనివచ్చుట

విచిత్రవీర్యునకు వివాహానికి తగిన వయస్సు వచ్చినది. ఆతనికి వివాహం చెయ్యా లని భీష్ముడు నిశ్చయించుకొన్నాడు. కాశీరాజుకు అప్పరలవంటి సౌందర్యవతులైన అంబ, అంబిక, అంబాలిక అనే ముగ్గురు కుమార్తెలున్నారనీ, వారందరికీ ఒకే సమయంలో స్వయంవరం జరగబోతూన్న దనీ భీష్ముడు విన్నాడు. వాళ్లు విచిత్రవీర్యునకు తగినవారని తలచి, తల్లి అనుమతితో రథారూఢుడై కాశీరాజప్రాసాదంలో స్వయంవరమండపం చేరుకొన్నాడు. కాశీరాజు ఆహ్వానించగా వచ్చిన రాజపుత్రులను, రాజకన్యలను చూచాడు.

ఆ కన్యకలు ముగ్గురూ ఆతనిని చూడగా ఇతడు వృద్ధుడు అని అంటూ అక్కడి నుండి దూరంగా తొలగిపోయారు. “ఇత డేదో భీష్మప్రతిజ్ఞ చేశా డంటారు. ఈ ముసలి తనంలో ఇత డిక్కడికి ఎందుకు వచ్చినట్లు” అని అంటూ ఆ రాజపుత్రు లందరూ నవ్వుకొంటున్నారు.

వాళ్లను చూడగానే భీష్ముడు క్రోధోద్రిక్తుడయ్యాడు. ఆ కన్యలు తనను వరించడం కాకుండా తానే వాళ్లను వరించి రథంమీద కూర్చుండ బెట్టుకున్నాడు. “వివాహాలలోని అనేకభేదాలలో క్షత్రియులకు రాక్షసవివాహం (కాదన్నవారిని ఎదిరించి కన్యను అపహరించి చేసికొన్న వివాహం) ఉత్తమమైనది. మీకే మైనా శౌర్యధైర్యాలుంటే యుద్ధానికి రండి” అని అంటూ భీష్ముడు రథం ఎక్కి బయలుదేరాడు. అక్కడ చేరిన రాజపుత్రులు లందరూ యుద్ధానికి దిగారు. అందరిని ఓడించి భీష్ముడు హస్తినపురంవైపు వెడుతూండగా శాల్వరాజు ఆతనిని వెంబడించాడు. ఆతనిని కూడ జయించి, వధించకుండా విడిచిపెట్టాడు.

నగరం చేరి సత్యవతిని సంప్రదించి ఆ కన్యలతో విచిత్రవీర్యుని వివాహం చేయడానికి నిశ్చయించాడు. ఆ సోదరీలలో పెద్దదైన అంబ - “నేను సౌభదేశరాజైన శాల్వస్థి వివాహం చేసికొనవలె నని నిశ్చయించుకొన్నాను. అతడు కూడ అంగీకరించి స్వయంవరానికి వచ్చాడు. నన్నాతని వద్దకు పంపివేయుము” అని భీష్ముణ్ణి వేడుకున్నది. భీష్ముడు తల్లితోను మంత్రిలతోను ఆలోచించి ఆమెను శాల్వునివద్దకు పంపివేశాడు. అంబికా - అంబాలికలతో విచిత్రవీర్యుని వివాహం జరిగింది. అతడు ఏడు సంవత్సరాలు నిరంతరము భోగలాలసుడై క్షయరోగంతో మరణించాడు.

ధృతరాష్ట్రాదుల ఉత్పత్తి

అప్పుడు సత్యవతి రాజ్యం పాలించ మనీ వంశాభివృద్ధికి ఉపాయము చూడమనీ భీష్ముణ్ణి బ్రతిమాలింది. భీష్ముడు తన ప్రతిజ్ఞ నుండి చలించలేదు.

వంశం విచ్ఛిన్నం కాకుండా సంరక్షించుకొనవలె నను అభిలాషతో సత్యవతి తన పుత్రులైన వ్యాసుణ్ణి స్మరించగానే అతడు ఎదుట ప్రత్యక్షమయ్యాడు. “ఈ వంశం విచ్ఛిన్నం కాకుండ చేయవలసిన బాధ్యత నీకు అప్పగిస్తున్నాను. నీవు నీ సోదరుడు విచిత్రవీర్యుని భార్యలయందు పుత్రులను జనింపజేయ్యాలి” అని ఆతనిని నియోగించింది.*

* తమ తమ వంశాలు ఏనాటికీ విచ్ఛిన్నములు కాకూడదని భారతీయులందరూ భావిస్తారు. అందుచేత ఒక వంశంలోని పురుషుడు సంతానం లేకుండా మరణించినప్పుడు, ఆ వంశానికి చెందిన పెద్దలు, పండితులు మొదలైనవాళ్లు ఆ వంశానికే చెందిన ధర్మపరుడైన యువకుణ్ణి “నీవు సర్వవిధముల శాస్త్రోక్తనియమాలను పాటిస్తూ ఈతని భార్యయందు పుత్రోత్పత్తి చేయము” అని నియోగించేవారు. దానికి నియోగం అని పేరు. అది అసిధారావ్రతం వంటిది. అతడు ఎన్నో నియమాలు పాటిస్తూ పుత్రోత్పత్తి చేయిస్తాడు. వాని కర్తవ్యం దానితో పూర్తి అవుతుంది. పూర్వకాలంలో, ప్రధానంగా రాజవంశాలలో ప్రచారంలో ఉన్న ఈ విధానం తరువాతి కాలంలో త్యజింపబడింది. బహుశా - దీనికి బదులు పుత్రుణ్ణి పెంచుకొనడం అలవాటులోనికి వచ్చి ఉంటుంది.

అతడందుకు అంగీకరించి - “అమ్మా! వంశం నిలబెట్టడానికై నీవు చెప్పినట్లు చేస్తాను. అయితే వీళ్లిద్దరూ ఒక సంవత్సరం పాటు నేను చెప్పే కఠిన మైన వ్రతం ఆచరించాలి. నేను అతివికృత మైన రూపంతో గంధంతో వస్తాను; దానిని సహించాలి” అని వ్యాసుడు తల్లితో అన్నాడు. సత్యవతి కోడళ్లను అందుకు అంగీకరింపజేసింది. తగిన దేవపూజలు జరిపింది.

వ్యాసుడు ఒక అర్ధరాత్రివేళ తన దగ్గరికి రాగానే అంబిక భయపడి కండ్లు మూసికొంది. వ్యాసుడు బైటకు రాగానే సత్యవతి - “ఈమెకు పుత్రుడు కలుగుతాడా?” అని అడిగింది. “పది వేల ఏనుగుల ప్రాణశక్తిగల మహాబుద్ధి యైన పుత్రుడు పుడతాడు. వానికి నూరుగురు పుత్రులు పుడతారు. కాని తల్లి చేసిన అపచారానికి అతడు గ్రుడ్డివాడుగా పుడతాడు” అని వ్యాసుడు చెప్పాడు. “అంధుడు కురువంశీయులకు రాజు కాజాలడు కదా? అందుచేత మరొకనిని కూడ ఇమ్ము” అని సత్యవతి వ్యాసుణ్ణి కోరింది. అత డంగీకరించి వెళ్లిపోయాడు. కొంత కాలానికి అంబిక అంధుడైన పుత్రుణ్ణి కన్నది. మళ్లీ తల్లి వ్యాసుణ్ణి కోరగా అతడు అంబాలికను చేరాడు. ఆమె భయంచేత తెల్లబారి పోయింది. “ఈమెకు తెల్లని వర్ణం గల పుత్రుడు పుడతాడు” అని చెప్పి వ్యాసుడు తల్లికి నమస్కరించి వెళ్లిపోయాడు. కొంత కాలానికి అంబాలిక పాండువర్ణం గల పుత్రుణ్ణి ప్రసవించింది. మళ్లీ తల్లి ఆదేశాన్ని అనుసరించి వ్యాసుడు అంబికను చేరడానికి వచ్చాడు. ఆమె తాను వెనుక చూచిన ఆతని భయంకర మైన రూపాన్నీ, గంధాన్నీ స్మరించి తాను వెళ్లకుండా తన దాసిని అతనివద్దకు పంపింది. ఆమె చేసిన ఉపచారాదులకు సంతసించి వ్యాసుడు - “నీకు ధర్మాత్ముడు, బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్ఠుడూ అయిన కుమారుడు పుడతాడు. నీ దాస్యం కూడ తొలగిపోతుంది” అని ఆమెకు చెప్పి, అంబిక చేసిన వంచనను, దాసి యైన శూద్రస్త్రీకి పుత్రుడు కలుగుతాడు అను విషయమునూ తల్లికి చెప్పి వెళ్లిపోయాడు.

అంబిక పుత్రుడు ధృతరాష్ట్రుడు, అంబాలిక పుత్రుడు పాండువు. అంబికదాసి పుత్రుడు విదురుడు. మాండవ్యుని శాపంచేత ధర్మదేవుడు విదురుడుగా పుట్టాడు.

మాండవ్యుని కథ

మాండవ్యమహాముని తన ఆశ్రమద్వారంలో ఒక వృక్షం క్రింద కూర్చొని తపస్సు చేసికొంటున్నాడు. కొందరు దొంగలు రాజభవనంలో ధనం అపహరించి పారిపోతుండగా రక్షకభటులు వాళ్లను వెంబడించారు. వాళ్లు ఆ మహర్షి ఆశ్రమంలో ప్రవేశించి దాగికొన్నారు. రాజభటులు వచ్చి ఆ మునిని చోరుల నెవరినైనా చూచారా అని

ప్రశ్నించారు. అతడు సమాధానం చెప్పకుండా తపోనిమగ్నుడై ఉన్నాడు. అంతలో వాళ్ల కక్కడ ఆ ధనము, చోరులూ కూడ కనబడ్డారు. ఆ చోరులతో పాటు ఆ మునిని కూడ బంధించి రాజు ఎదుట నిలబెట్టారు. రాజు అందరికీ శూలదండం (ఇనుప శూలంపై ఎక్కించి చంపడం అను దండం) విధించాడు. అందరినీ ఆ విధంగా శూలం ఎక్కించి వధించి ఆ ముని కూడ ఇతరులతో పాటు మరణించిఉంటా డని తలచి రక్షకభటులు వెళ్లిపోయారు.

మాండవ్యుడు ఆ శూలంమీదనే, ఆవేదనతో బాధపడుతున్నా తీవ్ర మైన తపస్సు యథాప్రకారం కొనసాగించాడు. అత డా విధంగా తపస్సు చేస్తూండగా చూచిన, ఆ ప్రాంతానికి చెందిన కొందరు తాపసులు ఒక రాత్రి వేళ పక్షుల రూపాలు ధరించి ఆతని వద్దకు వెళ్లి - “నీ విట్లు బాధపడుచున్నావు! ఏమి పాపం చేశావు?” అని అడిగారు.

అప్పు డా ముని - నేను ఎవరిని తప్పుపట్టను? ఈ విషయంలో ఎవరి అపరాధమూ లేదు.

దోషతః కం గమిష్యామి న హి మేఽన్యోఽపరాధ్యతి. (ఆదిపర్వ 107.1)

అని సమాధానం చెప్పాడు.

చాల కాలం తరువాత, అప్పటికి కూడ జీవించియే ఉన్న ఆ మునిని చూచి రక్షకభటులు రాజున కా విషయం చెప్పగా అతడు ఆశ్చర్యపడుచు ఆ మునిని సమీపించి తాను చేసిన అపరాధం మన్నింపు మని వేడి ఆతనిని శూలంనుండి దింపి ఆ శూలం ఆతని శరీరంనుండి ఊడదీయడానికి ప్రయత్నించాడు. కాని అది బైటకు రాలేదు. అప్పుడు దాని మొదలు ఖండింపచేయగా ఆ ముని శరీరంలో ఉన్న ఆ శూలంతోనే సంచరిస్తూ ఘోర మైన తపస్సు చేసి ఉత్తమలోకా లన్నీ జయించాడు. ఎల్లప్పుడూ శరీరంలో శూలం ధరించి ఉండడంచేత ఆతనికి అణిమాండవ్యు డను పేరు ప్రసిద్ధిలోనికి వచ్చినది.

మాండవ్యుడు ఒకనాడు ధర్మదేవుని ఇంటికి వెళ్లి - “నే నేమి పాపం చేసినందుకు నా కీ క్షిణ్ణ విధించావు?” అని ఆతనిని అడిగాడు. “నువ్వు మిడతలు పట్టుకొని వాటితోకలలో ఇషీక అను వాడి యైన గడ్డిని దూర్చి వాటిని పీడించావు. అందుకు ఈ దండం విధించాను. చిన్న దానం చేసినా ఎన్నో రెట్లు సత్ఫలం లభించినట్లు చిన్న పాపం చేసినా ఎన్నో రెట్లు దుఃఖం అనుభవించవలసి ఉంటుంది -

స్వల్పమేవ యథా దత్తం దానం బహుగుణం భవేత్,

అధర్మ ఏవం విప్రర్షే బహుదుఃఖఫలప్రదః.

(ఆదిపర్వ 107.12)

అని ధర్మదేవుడు చెప్పాడు. “అప్పటికి నా వయస్సెంత?” అని మాండవ్యుడు ప్రశ్నించాడు. అప్పటికి నీవు బాలుడవు అని ఆతడు సమాధానం చెప్పాడు. “పన్నెండు సంవత్సరాల వయస్సు నిండే వరకు బాలుడు ఏదైనా అధర్మం చేసినా అది వాని కంటడు. నువ్వు నేను బాల్యంలో తెలియక చేసిన అధర్మానికి నన్ను ఇంతగా హింసించావు గాన మనుష్యలోకంలో శూద్రజన్మ పొందుతావు” అని ధర్మదేవుణ్ణి శపించి - “పద్నాల్గవ సంవత్సరం వచ్చేవరకు చేసిన పనులకు బాలులకు పాపం ఉండదు. తరువాత చేసిన పనులకే వాళ్ళకు పాపం కలుగుతుంది.

అచతుర్దశకాధ్వర్షాన్న భవిష్యతి పాతకమ్,

పరతః కుర్వతామేవం దోష ఏవ భవిష్యతి.

(ఆదిపర్వ 107.12)

అని కట్టడి చేశాడు.

అందుచేతనే ధర్మదేవుడు విదురుడుగా శూద్రయోనియందు జనించాడు. అతడు ధర్మ - అర్థాలను నిర్ణయించడంలో మంచి నేర్పు గలవాడు. లోభం కాని, క్రోధం కాని లేనివాడు. దీర్ఘంగా (చాల దూరం) ఆలోచించే శక్తి కలవాడు. శాంతిపరుడు. ఎల్లప్పుడు కురువంశీయుల హితం కోసం పాటుపడుతూండేవాడు. -

ధర్మే చార్థే చ కుశలో లోభక్రోధవివర్జితః,

దీర్ఘదర్శి శమవరః కురూణాం చ హితే రతః.

ధృతరాష్ట్ర - పాండు - విదురులు బాలురుగా ఉన్న కాలంలో భీష్ముడు వాళ్ల ప్రతినిధిగా, ధర్మానుసారం రాజ్యపాలనం చేశాడు. దేశం అంతా అన్ని విధాలా సుఖశాంతులతో విరాజిల్లినది. ఆ బాలురను సకలవిద్యాపారంగతులను చేయించాడు. పాండువు ధనుర్విద్యలో సర్వాధికు డయ్యాడు. ధృతరాష్ట్రుడు మహాబలశాలి అయ్యాడు. మూడు లోకాలలోను విదురుడుకు సాటిలేని ధర్మనిరతుడు అయ్యాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు జన్మాంధు డవడంచేత రాజ్యానికి అనర్హు డయ్యాడు. అందుచేత భీష్ముడు పాండువును రాజ్యాభిషిక్తుని చేశాడు.

విదురుడు అందరిలోకీ చిన్నవాడే అయినా, భీష్ముడు కుటుంబానికి రాజ్యపాలనకూ సంబంధించిన విషయాలలో, ధర్మాత్ముడూ, స్వార్థచింతన లేనివాడూ అయిన ఆతనిని సంప్రదించి నిర్ణయాలు తీసికొనేవాడు. ఆ రాజకుమారుల వివాహాల విషయంలో కూడ విదురునితో ముచ్చటించి ఏ రాజవంశాలనుండి కన్యకలను తీసికొనివచ్చి వారికి వివాహాలు చెయ్యాలో నిర్ణయించుకొన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుని వివాహం

సుబలుని కుమార్తె యైన గాంధారి ధృతరాష్ట్రుని భార్య అవడానికి తగిన దని నిర్ణయించి భీష్ముడు గాంధారదేశరా జైన సుబలునకు తన ఇచ్చ తెలిపాడు. ధృతరాష్ట్రుడు జన్మాంధు డవడంచేత సుబలుడు మొదట కొంచెం సంశయించినా కురువంశీయులతో సంబంధబాంధవ్యాలు దుర్లభమైనవి కదా అని తలచి గాంధారిని ధృతరాష్ట్రున కిచ్చి వివాహం చేయడానికి అంగీకరించాడు.

తనకు కాబోయే భర్త అంధు డను విషయం తెలిసి గాంధారి తనకు భర్త విషయంలో ఏ నాడూ అనాదరభావం కలగకుండడానికై, వివాహనిశ్చయం అనగానే తన నేత్రాలను వస్త్రపట్టంతో పూర్తిగా బంధించివేసికొన్నది.

గాంధారరాజు పుత్రుడైన శకుని సోదరిని కురుదేశానికి తీసికొనివచ్చి, భీష్ముని అనుమతితో ఆమెకు ధృతరాష్ట్రునితో వివాహం చేయించి భీష్ముని సత్కారాలు అందికొని, స్వనగరానికి తిరిగి వెళ్లిపోయాడు. అక్కడికి చేరినది మొదలు గాంధారి తన శీలంచేత నడవడికచేత, పనులచేత కురువంశీయు లందరి ప్రేమాదరాలు సంపాదించుకొని భర్తకు తగు విధంగా సేవ చేస్తూ ఎన్నడూ పరపురుషుల పేరు కూడ ఎత్తకుండా, సుదీర్ఘకాలం సుఖంగా నివసించింది.

వృత్తేనారాధ్య తాన్ సర్వాన్ గురూన్ పతిపరాయణా,

వాచాపి పురుషాసన్యాన్ సువ్రతా నాన్వక్తిర్తయత్. (ఆదిపర్వ. 109. 19)

కుంతి వృత్తాంతం

యదువంశంలో శూరు డను రాజు ఉండేవాడు. ఆతని కుమారుడే వసుదేవుడు. శూరునకు మహాసౌందర్యవతి యైన పృథ అను కుమార్తె కలిగినది. శూరుడు ఆతని మేనత్త కుమారు డైన కుంతిభోజుడు, చాల మైత్రితో ఉండేవారు. కుంతిభోజునకు సంతానం కలగలేదు. “నాకు కలిగిన ప్రథమసంతానమును నీ కిచ్చెద నని శూరుడు ఆతనికి మాట ఇచ్చాడు. ఆ మాట ప్రకారం అతడు పృథను కుంతిభోజునకు పుత్రికనుగా ఇచ్చాడు.

దుర్వాసమహర్షి కుంతిభోజుని ఇంటికి అతిథిగా వచ్చి ఉన్నప్పుడు తండ్రి ఆజ్ఞచేత పృథ ఆ మహర్షికి భక్తితో సేవలు చేసింది. ఆమె చేసిన సేవలకు మెచ్చిన దుర్వాసుడు భవిష్యత్తులో ఉపకారకంగా ఉండడానికై ఆమె కొక మంత్రము నుపదేశించి - “ఈ

మంత్రంతో ఏ దేవుణ్ణి ఆరాధించినా ఆ దేవుడు నీకు ప్రత్యక్షమై నీకు పుత్రుణ్ణి ఇస్తాడు” అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు.

మంత్రశక్తిని పరీక్షించవలె నను కుతూహలంతో పృథ ఆదిత్యుణ్ణి ఆరాధించగా ఆతడు వచ్చాడు. తాను చేసిన అనాలోచిత మైన పనికి చింతించి పృథ ఎంత చెప్పినా కూడ - “నా రాక వ్యర్థం అవడానికి వీలు లేదు” అని అంటూ అతడు ఆమెను యోగబలంతో నాభిస్పర్శ మాత్రంచేత గర్భవతిని చేశాడు.

“తథేత్యుక్త్వా తు తాం కున్తీ మావివేశ విహజ్జమః,

స్వర్భానుశత్రుర్యోగాత్మా నాభ్యాం పస్పర్శ చైవ తామ్.” (వనపర్వ. 307.23)

ఆమెకు మహాతేజశ్శాలియైన పిల్లవాడు సహజ మైన కవచ - కుండలాలతో ప్రకాశిస్తూ పుట్టాడు. కుటుంబంలో తనకు ఎక్కడ అపఖ్యాతి కలుగుతుందో అని భయపడి పృథ ఆ శిశువును నీటిలో త్యజింపగా సూతవంశానికి చెందిన అతిరథు డను ఒక సత్పురుషుడు ఆ పిల్లవానిని చూచి, జాగ్రత్తగా పోషింపు మని చెప్పి భార్య యైన రాధకు ఇచ్చాడు. ఆ పిల్లవాడు వసువుతో, (కవచకుండలాల రూపంలో ఉన్న ధనంతో) పుట్టాడు గాన వానికి ఆ దంపతులు వసుషేణుడు అను పేరు పెట్టారు.

ఆ పిల్లవాడు క్రమంగా పెరిగి సకలాస్త్రాలలోను ప్రావీణ్యం సంపాదించాడు. వీపు మాడే వరకు ఎండలో కూర్చొని సూర్యోపాసన చేసేవాడు. ఆ సూర్యోపాసన చేసే కాలంలో అతడు ఎవరు ఏమి అడిగినా నిస్సంకోచంగా ఇచ్చివేసేవాడు.

ఒకనాడు ఇంద్రుడు అర్జునునకు సహాయం చేయడానికై బ్రాహ్మణవేషంలో వచ్చి కర్ణుని కవచకుండలాలు యాచించగా అతడు మారుమాటాడక కవచమునూ, కర్ణములు ఛేదించి కుండలాలనూ ఆ బ్రాహ్మణునకు ఇచ్చేశాడు. ఇంద్రు డాశ్చర్యపడి ఆతని కొక శక్తి అను ఆయుధం ఇచ్చి - “దేవ - అసుర - మనుష్యులలో ఎవరిని సంహరించాలనుకొన్నా దీనిని ఉపయోగిస్తే ఇది అమోఘంగా పనిచేస్తుంది” అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు.

కర్ణాలు ఛేదించి కుండలాలు ఇంద్రునకు దానం చేయడంచేత ఆ వసుషేణునకు ‘కర్ణుడు’ అనీ, “వికర్తనుడు” (ఛేదించినవాడు) అనీ పేర్లు ప్రసిద్ధిలోనికి వచ్చాయి.

పాండురాజుతో కుంతీ - మాధుల వివాహం

వివాహయోగ్య మైన వయస్సు రాగానే పృథకు (కుంతీదేవికి) కుంతిభోజుడు స్వయంవరం ఏర్పాటు చేశాడు. స్వయంవరానికి వచ్చిన పాండురాజును కుంతి వరించింది.

కుంతిభోజుడు వారిరువురికి వివాహం చేసి, అనేక మైన వస్తువాహనాదు లిచ్చి సత్కరించి కుమార్తెను పాండురాజుతో పంపాడు.

పాండురాజుకు మరొక భార్య కూడ ఉంటే బాగుంటుం దని ఆలోచించి భీష్ముడు బాహ్లికదేశానికి (మద్రదేశానికి) రాజైన శల్యుని చెల్లెలు సుగుణవంతురా లని తెలియగా ఆమెను కోరడానికై మద్రదేశం వెళ్లాడు. మద్రదేశం రాజైన శల్యుడు ఆతనిని అన్ని విధా లైన అతిథిసత్కారాలతో పూజించాడు.

భీష్ముడు తాను వచ్చిన పని చెప్పాడు. “మా వంశంలో ఉన్న ఆచారాన్ని అనుసరించి మాకు వస్తువాహనాదులను సమృద్ధిగా ఇచ్చినవారికే కన్యను ఇవ్వడం జరుగుతుంది. నాకిష్టం లేకపోయినా మా వంశాచారాన్ని నీకు చెప్పాలి గాన చెపుతున్నాను” అని శల్యు డన్నాడు.

పూర్వులు చేసిన నియమంలో దోషం ఏమీ లేదు. సత్పురుషులకు సమ్మత మైన మీ ఆచారం అందరికీ తెలిసినదే.

నాత్ర కశ్చన దోషోఽస్తి పూర్వైర్విధిరయం కృతః,
విదితేయం చ తే శల్య మర్యాదా సాధుసంమతా. (ఆదిపర్వ 112.13)

అని పలికి భీష్ముడు వస్తువాహనాదులు వానికి ఉపాయనంగా ఇచ్చి, మాదిరి హస్తినాపురికి తీసికొనివచ్చి పాండురాజుతో ఆమెకు వివాహం చేశాడు.

పాండురాజు కొంతకాలం భార్యలతో గడిపి విజయయాత్రకు బయలుదేరాడు. అనేకరాజ్యాలు జయించి భరత శాంతనుల తరువాత కొంచెం తగ్గిన కౌరవుల కీర్తిని మళ్లీ నిలబెట్టి, ఎందరో రాజులు ఉపాయనంగా ఇచ్చిన, తాను జయించి సంపాదించిన ధన - కనక - వాహనాదిసంపాదనతో నగరానికి తిరిగివచ్చి, ధృతరాష్ట్రుని అనుమతితో, తాను సంపాదించుకొని వచ్చిన ధనం అంతా భీష్మునికి, తల్లి యైన సత్యవతికి సమర్పించాడు. ఆ ధనంతో ధృతరాష్ట్రుడు అనేకయజ్ఞాలు చేశాడు.

పాండురాజుకు వేటాడడంలో మిక్కిలి ఆసక్తి ఉండేది. దిగ్విజయం తరువాత, భార్యలతోను, పరివారంతోనూ అరణ్యంలోనే నివసించేవాడు. ధృతరాష్ట్రుని ఆజ్ఞచేత సేవకు లందరూ అరణ్యంలో నివసిస్తూన్న పాండురాజుకు కావలసిన సకలవస్తుసామగ్రిని అక్కడికి తీసికొనివెళ్లేవారు.

దేవకుడను రాజుకు సుగుణవతి యైన ఒక పుత్రిక ఉన్న దని తెలిసి భీష్ముడు ఆ రాజును కోరి ఆమెను తీసికొనివచ్చి విదురునికి ఆమెతో వివాహం చేశాడు. ఆమెయందు ఆతనికి తనతో సమాన మైన సద్గుణాలు గల, వినయసంపన్నులైన పుత్రులు జనించారు.

గాంధారి నూర్గురుపుత్రులను, ఒక పుత్రికను కనుట

ఒకనాడు వ్యాసుడు ఆకలి దప్పులతో చాల బాధపడుతూ ధృతరాష్ట్రుని ఇంటికి అతిథిగా వచ్చాడు. ఆయనకు గాంధారి భక్తిపూర్వకంగా అన్ని విధాల ఉపచారములు చేసింది. వ్యాసుడు సంతోషించి వరం కోరుకొమ్మని అన్నాడు. “నాకు మహాబలశాల లైన నూర్గురు పుత్రులు కలిగే టట్లు ఆశీర్వదించుము” అని ఆమె ఆయనను వేడింది.

గాంధారి కొంతకాలానికి గర్భవతి అయినది. రెండు సంవత్సరాలు గడిచాయి. అయినా ప్రసవం కాలేదు. ఇంతలో అరణ్యంలో నివసిస్తూన్న కుంతికి ఒక కుమారుడు జనించా డన్న వార్త విని గాంధారి తన కింకా పుత్రులు కలగలేదే అను చింతతో, ధృతరాష్ట్రునికి తెలియకుండా, గర్భస్రావం చేయించుకొన్నది. గర్భంనుండి పెద్ద మాంసపుముద్ద బైటకు వచ్చింది.

విషయం తెలిసిన వ్యాసుడు వచ్చి గాంధారికి ధైర్యం చెప్పి, ఆ మాంసపేళిమీద మంత్రోదకం చల్లించాడు. అది నూరు ముక్కలుగా అయింది. వాటిని నూరు కుంభాలలో జాగ్రత్తచేసి వాటినుండి శిశువులు వచ్చేవరకూ ఏమీ చేయకూడ దని చెప్పాడు.

“నూర్గురు కుమారులతో పాటు ఒక్క కుమార్తె యైనా కూడ ఉంటే ఎంత బాగుండేది అల్లుడు, దౌహిత్రుడు కూడ ఉంటే కలిగే ఆనందం అధికమైనది కదా” అని గాంధారి మనస్సులో అనుకొన్నది. వ్యాసుడు మళ్ళీ వచ్చి మాంసపేళీలు 101 ముక్క లవుతాయి అని చెప్పాడు. వాటిని అన్నింటినీ కుంభాలలో ఉంచగా కొన్నాళ్లకు ఒక కుంభంనుండి దుర్యోధనుడు పెద్ద శరీరంతో పుట్టాడు. ఆ విషయం ధృతరాష్ట్రునికి విదురునికీ తెలిపారు.

దుర్యోధనుడు పుట్టిననాడే భీముడు కూడ పుట్టాడు. దుర్యోధనుడు పుట్టి గాడిద అరచి నట్లు చాల గట్టిగా అరిచాడు. వాని అరుపు విని అక్కడ నున్న గాడిదలు, నక్కలు, కాకులు ఆ అరుపునకు బదులుగా అరిచాయి. కొన్ని ఉత్పాతాలు (రాబోయే ఉపద్రవాలను సూచించే ప్రాకృతిక వికారాలు) కనబడ్డాయి.

అదంతా చూచి ధృతరాష్ట్రుడు భయపడి చాలమంది బ్రాహ్మణులను, భీష్ముణ్ణి, విదురుణ్ణి ఇతరులను పిలిపించి ఇలా అన్నాడు - “రాజపుత్రుడైన, జ్యేష్ఠుడైన యుధిష్ఠిరుడు తన గుణంచేత రాజ్యం పొందుతాడు. ఆ విషయంలో మనం చెప్పుకొనవలసినది ఏదీ లేదు. వాని తరువాతివా డయిన ఈ పిల్లవాడూ కూడ రాజ్యం పొందుతాడు. ఏమి జరుగ నున్నదో, యధార్థంగా చెప్పండి.

యుధిష్ఠిరో రాజపుత్రో జ్యేష్ఠో నః కులవర్ధనః,
 ప్రాప్తః స్వగుణతో రాజ్యం న తస్మిన్ వాచ్యమస్తి నః.
 ఆయం త్వనంతరస్తస్మాదపి రాజా భవిష్యతి,
 ఏతద్విబ్రూత మే తథ్యం యదత్ర భవితా ద్రువమ్. (ఆదిపర్వ. 114. 31, 32)

యుధిష్ఠిరుడు జ్యేష్ఠు డవడంచేత, ఆ గుణాన్ని పట్టి రాజ్యాధికారం అతనికే ఉంటుం
 దను విషయంలో మనం చెప్పుకొనవలసినది ఏదీ లేదు. నా కుమారుడు రాజవడానికి
 సూచన లేవైనా ఉన్నాయా అని ధృతరాష్ట్రుని ప్రశ్నకు భావం.

ధృతరాష్ట్రుని మాటలు పూర్తి అవగానే క్రూరమృగాలు భయంకరంగా అరిచాయి.
 అమంగలసూచకంగా నక్కలు ఓలపెట్టాయి.

ఘోర మైన ఈ శకునాలు, చూచి విదురుడూ ఇతరులూ కూడ - “నీ జ్యేష్ఠ
 పుత్రుడు పుట్టగానే అపశకునాలు కనబడుచున్నాయి. ఇతడు కులం నశింపచేసేవా
 డవుతాడు. నీ కులానికి శాంతి కావా లనుకొంటే వీనిని విడిచిపెట్టి వేయాలి. వీనిని
 పెంచితే గొప్ప ఆపద తప్పదు. నీకు తొంబై తొమ్మిందుగురు పుత్రులు ఉంటారు. నీ
 కులాని కంతకీ శాంతి కోరుతే, ఇతడిని ఒక్కనిని విడిచిపెట్టు.”

“కులక్షేమంకోసం ఒకనిని విడిచివెయ్యాలి; గ్రామం క్షేమంకోసం కులం విడిచిపెట్టి
 వెయ్యాలి. దేశం క్షేమంకోసం గ్రామాన్ని విడిచిపెట్టివెయ్యాలి. తనకొరకు భూమినే
 (దేశాన్నే) వదిలివేయాలి.

త్యజేదేకం కులస్యార్థే గ్రామస్యార్థే కులం త్యజేత్,
 గ్రామం జనపదస్యార్థే ఆత్మార్థే పృథివీం త్యజేత్. (ఆదిపర్వ. 114. 38)

అని చెప్పారు. విదురుడు, బ్రాహ్మణోత్తములూ ఇంతగా చెప్పినా అతడు, పుత్రప్రేమచేత,
 వాళ్ల మాట వినలేదు.

అతనికి ఈ విధంగా నూర్గురు పుత్రులు పుట్టారు. ఒక మాసం తరువాత నూట
 ఒకటవ సంతానంగా ఒక పుత్రిక పుట్టింది. ఆమె పేరు దుఃశల.

గాంధారి గర్భభారక్షేపంతో ఉన్న కాలంలో ఒక వైశ్యవనిత ధృతరాష్ట్రునికి అన్ని
 విధాలా ఉపచారం చేసింది. ఆమెయందు ధృతరాష్ట్రునకు యుయుత్సువు అను పుత్రుడు
 పుట్టాడు. దుర్యోధనుడు, యుయుత్సువు, దుఃశాసనుడు అని మొదటి ముగ్గురు కుమారుల
 పేర్లు.

అందరు కుమారులూ కూడ సకలవిద్యలలో ప్రావీణ్యం సంపాదించారు. అందరూ అతిరథులే! అందరూ యుద్ధవిశారదులే. వారందరికీ తగిన రాజకన్యలతో వివాహాలు జరిగాయి. ధృతరాష్ట్రుడు కుమార్తె యైన దుఃశలను జయద్రథునకిచ్చి వివాహం చేశాడు.

పాండురాజుకు మునిశాపం

కిందము డను మహాతపఃశాలి యైన ఒక మునీ, అతని భార్య మృగరూపాలు ధరించి అరణ్యంలో రమిస్తూండగా పాండురాజు ఆ రెండు మృగాలపై బాణాలు ప్రయోగించాడు. మరణించబోతూన్న మృగం మనుష్యవాక్కుతో రాజును నిందించి - “ఈ విధంగా ఆనందసమయంలో ఉన్న మా ఇద్దరినీ నిష్కారణంగా నీవు సంహరించావు. నీవు స్త్రీసంగమం చేసినట్లుంటే వెంటనే ప్రాణాలు విడిచివేస్తావు” అని శపించింది.

పాండురాజు తాను చేసిన పాపకార్యానికి చాల పశ్చాత్తాపం చెంది సంన్యాసం స్వీకరించడానికి సంకల్పించి ఆ విషయం కుంతికీ మాధికీ తెలిపాడు. కుంతీ - మాద్రులు ఆతడు సంన్యాసం స్వీకరించడానికి అంగీకరించలేదు. “నీవు మాతోనే నివసిస్తూ వానప్రస్థుడవై తపస్సు చేసికొనవచ్చును. మేం కూడ నీ సన్నిధిలో నివసిస్తూ తపస్సు చేసికొంటాము” అని అన్నారు.

పాండురాజు వాళ్ల ప్రార్థనను అంగీకరించి వానప్రస్థాశ్రమం గ్రహించడానికి నిశ్చయించుకొన్నాడు. తనవద్ద ఉన్న ధనకనకవాహనాదులను తనతో కూడ ఉన్న పరిజనానికి ఇచ్చి - “నేను భార్యసమేతుడనై వానప్రస్థాశ్రమం స్వీకరించాను అని మా అన్నగారితోను, ఇతరబంధువులతోను చెప్పి ఈ ధనం అంతా వారికి అందజెయ్యండి” అని వాళ్లను హస్తినపురానికి పంపివేశాడు. భార్య లిద్దరితో కలిసి హిమాలయం దాటి, గంధమాదనపర్వతం చేరి ఇంద్రద్యుమ్నసరస్సు, హంసకూటపర్వతము చేరి శతశృంగ పర్వతం మీద తపస్సు చేశాడు.

అక్కడ ఉన్న మహాభూతాలు, సిద్ధులు, మహర్షులు పాండుమహారాజును ఎంతో స్నేహభావంతో ఆదరంతో గౌరవించారు. అక్కడ ఆతడు ఘోరమైన తపస్సు చేసి బ్రహ్మాత్మతో సమాను డయ్యాడు.

ఇక అమావాస్యనాడు అక్కడ ఉన్న బ్రహ్మర్షులు, సిద్ధులూ బ్రహ్మాలోకంలో జరిగే దేవ - ఋషి - పితృదేవదుల సదస్సులో పాల్గొనడానికి బయలుదేరారు. పాండు మహారాజు కూడ పత్నీసమేతుడై వారితో బయలుదేరాడు. అయితే - “ఆ దేవభూములలో సామాన్యమానవులు సంచరించజాలరు; నీ భార్య లిద్దరూ అక్కడ ప్రవేశించడం శక్యం కాదు” అని చెప్పగా ఆతడు ఆగిపోయాడు.

పాండవుల జననం

ఋషిశాపంచేత తనకు సంతానయోగ్యత లేదనీ, సంతానం లేనివానికి ఉత్తరగతు లుండవనీ పాండురాజు దుఃఖితుడై కుంతితో ఆ విషయం చెప్పి “నీ వెట్టిన మన వంశం నిలబెట్టే పుత్రుణ్ణి కనాలి. జ్ఞాతులవల్ల కూడ పుత్రులను కనవచ్చు నని శాస్త్రం చెప్పుచున్నది కదా” అన్నాడు.

కుంతి తాను కన్యగా ఉన్నప్పుడు దుర్వాసు డిచ్చిన మంత్రాన్ని గూర్చి చెప్పి - “నీవు ఏ దేవుని ఆవాహించి ఆతని అనుగ్రహంచేత పుత్రుని పొందమని ఆనతి ఇస్తావో ఆ దేవుని ఆవాహిస్తాను” అంది.

“ధర్మదేవతను ఆవాహించి ఆతని ద్వారా పొందిన పుత్రుడు ధర్మాత్ము డవుతాడు. ధర్మదేవుని ఆహ్వానించుము” అని పాండుమహారాజు చెప్పగా కుంతి దుర్వాసు డిచ్చిన మంత్రం జపిస్తూ, నియమపూర్వకంగా ధర్మదేవుని ఆరాధించింది. ఆతడు ప్రత్యక్షమై ఏమి కావా లని అడగగా పుత్రుణ్ణి ప్రసాదించ మని కోరింది.

ధర్మదేవుని అనుగ్రహంచేత కుంతి ఒక శుభముహూర్తాన కుమారుణ్ణి కన్నది. ఆతడు జనించగానే - “ఈతడు మహాధర్మాత్ముడైన నరశ్రేష్ఠు డౌతారు. పాండుమహారాజు జ్యేష్ఠపుత్రు డైన ఇతడు యుధిష్ఠిరుడుగా ప్రసిద్ధుడౌతాడు” అను ఆకాశవాణి వినబడినది.

కొంతకాలం తరువాత పాండుమహారాజు కుంతితో - “క్షత్రియులు బలప్రధానులు కదా? మహాబలం గల దేవత వాయుదేవుడు. ఆ వాయుదేవుని ఆహ్వానించి ఆతని అనుగ్రహంచేత మహాబలశాలి యైన పుత్రుని కనుము” అని అన్నాడు. భర్త ఆజ్ఞప్రకారం కుంతి వాయుదేవుని యథావిధిగా ఆహ్వానించి ఆతని అనుగ్రహంచేత కుమారుని కన్నది. భీమపరాక్రము డవడంచేత ఆతనికి భీముడను పేరు. “ఇతడు బలవంతు లందరికన్నా బలవంతు డవుతాడు” అని ఆకాశవాణి వినబడినది.

ఇతడు శిశువుగా ఉన్నప్పుడే అత్యాశ్చర్యకర మైన ఒక సంఘటన జరిగింది. భీముడు తల్లి ఒడిలో నిద్రపోతూండగా సింహం వచ్చినది. దానిని చూడగానే కుంతి ఒడిలో శిశు వున్నా డను మాట మరచి తొందరగా లేచింది. ఒడిలో నిద్రపోతూన్న శిశువు పర్వతంమీద పడిపోగా ఆ పర్వతశిల నూరు ముక్కలుగా బ్రద్ద లైపోయినది. శిశువు నిద్రలోనే ఉన్నాడు. ఇది చూచి పాండుమహారాజు చాల ఆశ్చర్యపడ్డాడు.

భీముడు పుట్టిననాడే అక్కడ గాంధారిపుత్రుడైన దుర్యోధనుడు పుట్టాడు.

రెండవ పుత్రుడు జన్మించిన తరువాత కూడ పాండుమహారాజునకు సంతృప్తి కలగలేదు. “దేవేంద్రుడు త్రిలోకాధీశుడు కదా! ఆతని అనుగ్రహంచేత అంతటివా డైన కుమారుణ్ణి సంపాదించాలి” అను ఆలోచన పాండుమహారాజుకు కలిగింది. ఈ విషయంలో అక్కడ నున్న మహర్షులతో ఆలోచించి వారు చెప్పిన రీతిగా ఒక సంవత్సరం పాటు ఒక వ్రతం చేపట్టి, ఇంద్రుని అనుగ్రహం సంపాదించడానికై, అతడు ఒంటికాలుమీద నిలబడి తీవ్ర మైన తపస్సు ఆచరించాడు.

దేవేంద్రుడు పాండుమహారాజుకు ప్రత్యక్షమై - “నీకు మూడు లోకాలలోను ప్రసిద్ధుడైన పుత్రుణ్ణి ఇస్తాను” అని చెప్పి అంతర్ధానం చెందాడు.

పాండుమహారాజు ఇంద్రుడు అనుగ్రహించిన ఆ వృత్తాంతం కుంతికి తెలిపి - “ఆ దేవుని నీ మంత్రశక్తిచేత ఆహ్వానించి ఆతని అనుగ్రహముచేత పుత్రుణ్ణి కనుము” అని కోరాడు.

కుంతి దేవేంద్రుని ఆహ్వానించగా ఆతడు వచ్చి ఒక పుత్రుణ్ణి అనుగ్రహించాడు. “నీ పుత్రుడు దేవేంద్రునివంటివా డవుతాడు. మూడు లోకాలలో ఆతనిని ఎవ్వరూ జయించజాలరు” అని ఆకాశవాణి కుంతికి వినబడింది. అతడే అర్జునుడు. అర్జునుని జన్మసమయంలో సకలదేవతలు అక్కడికి వచ్చి తమ ఆనందమును ప్రకటించారు.

కుంతికి ముగ్గురు పుత్రులు కలగడం చూచి తనకు సంతానం లేదు కదా అని విషాదం చెందిన మాద్రిని ఓదార్చి పాండుమహారాజు - “మాద్రికి పుత్రులు కలిగే టట్లు దేవతానుగ్రహం సంపాదించుము” అని కుంతిని కోరాడు. ఆమె నీ కిష్ట మైన దేవతను స్మరించుము” అని మాద్రితో అన్నది. మాద్రి అశ్వినీదేవతలను స్మరించింది. వాల్మీధిరూ వచ్చి మాద్రికి కవలపిల్లలను అనుగ్రహించారు.

ఈ ఇద్దరు పిల్లలూ కూడ మహాపరాక్రమవంతులు, ధర్మాత్ములూ, అతిసుందరులూ అవుతూ రని ఆకాశవాణి వినబడింది.

శతశృంగనివాసులైన మహర్షులందరూ ఆ పిల్లలను ఆశీర్వదించి కుంతీపుత్రులలో జ్యేష్ఠునికి యుధిష్ఠిరుడు అని, మధ్యమునకు భీమసేనుడు అనీ, మూడవవానికి అర్జునుడు అనీ పేర్లు పెట్టారు. మాద్రీపుత్రులలో మొదటివానికి నకులు డనీ, రెండవవానికి సహదేవు డనీ పేర్లు నిర్ణయించారు.

మాద్రికి మరొక పుత్రుడు కలిగేటట్లు చేయు మని పాండుమహారాజు కుంతితో అనగా ఆమె - “ఒకమారు దేవతను స్మరించుము అని నేను చెప్పగా ఈమె ఇద్దరు

పిల్లలను కన్నది. ఈ విధంగా నన్ను మోసం చేసింది. ఈమె ఇంకా ఏ విధంగా మోసం చేస్తుందో అని నా భయం. చెడ్డ ఆడవాళ్ల పద్ధతి ఇలాగే ఉంటుంది. తెలివితక్కువ దాననై ఇద్దరు దేవతలను పిలవడంలో రెండు ఫలాలు లభిస్తాయి అను విషయం తెలిసి కొనలేకపోయాను. అందుచేత మళ్లీ ఈమెకొరకై నన్ను ప్రేరేపించవద్దని నిన్ను వరం వేడుకొంటున్నాను.

ఉక్తా సకృద్ద్వంద్వమేషా లేభే తేనాస్మి వంచితా,
బిభేష్యస్యాః పరిభవాత్ కుస్త్రీణాం గతిరీదృశీ.
నాజ్ఞాసిషమహం మూఢా ద్వంద్వాహ్వానే ఫలద్వయమ్,
తస్మాన్నాహం నియోక్తవ్యా త్వయైషోఽస్తు వరో మమ.

(ఆదిపర్వ 123.26,27)

అని అంది. ఐదుగురు పాండవులు పెరుగుతూ అక్కడ నున్న మహర్షులకు ఆశ్చర్యం కలిగే రీతిలో ప్రవర్తిస్తున్నారు.

పాండుమహారాజు మరణం

పాండుమహారాజు ఆ వనంలో క్రమంగా పెరిగి పెద్దవా క్షుణ్ణుతూన్న ఆ అయిదుగురు పుత్రులను చూచుకుంటూ సుఖంగా ఉన్నాడు. ఒకనాడు పాండుమహారాజు మాద్రితో ఏకాంతస్థానములో ఉన్నప్పుడు ఆమె ఎంత వారించినా వినక ఆమెను కలిసి మునిశాపం చేత మరణించాడు.

కుంతి దైవగతిచేత వచ్చి పడిన ఆ అపదకు మిగుల దుఃఖిస్తూ భర్తతో సహగమనం చేయడానికి సిద్ధమయింది. మాద్రీ ఆమెను బ్రతిమిలాడి భర్త ఆ విధంగా ప్రాణాలు విడవడానికి కారణమైన తానే సహగమనం చేసింది.

పుత్రులతో కుంతి హాస్తిసపురం చేరుట

ఆ వనంలో ఉన్న మహామును లందరూ కలిసి ఆలోచించి పుత్రసహిత యైన కుంతిని హాస్తిసపురానికి తీసికొనివెళ్లారు. అక్కడ భీష్మదులతో పాండురాజునకు దేవతానుగ్రహంచేత కలిగిన ఐదుగురు పుత్రులను గూర్చి చెప్పి - “వీళ్లు మహావీరులు, కురువంశోద్ధారకులు అవుతారు” అని కూడ తెలిపి అందరూ చూస్తూండగా అంతర్హిత లైపోయారు.

సత్యవతి, భీష్ముడు, ధృతరాష్ట్రుడు, విదురుడు మొదలైనవా రందరూ పాండురాజు మరణానికి మిగుల దుఃఖించి యథావిధిగా ఉత్తరక్రియలు జరిపించారు. శుద్ధులై పాండవులతోను కుంతితోను నగరంలోనికి ప్రవేశించారు.

శోకపీడిత యైన తల్లి సత్యవతిని ఓదార్చుచూ వ్యాసు డిలా బోధించాడు - “అమ్మా! సుఖమయీ లైన కాలా లన్నీ (రోజు లన్నీ) గడచిపోయాయి. భయంకర మైన దివసాలు రానున్నాయి. రేపు రేపులు అన్నీ పాపభూయిష్ట మైనవి. భూమి యౌవనం కోల్పోయింది. (భూమి సారహీనం అయిపోయింది).

అతిక్రాంతసుఖాః కాలాః పర్యుపస్థితదారుణాః,

శ్వః శ్వః పాపీయదివసాః పృథివీ గతయౌవనా. (ఆదిపర్వ. 127.6)

రాబోయే కాలం అనేకవిధా లైన మాయలతో నిండి ఉంటుంది. అనేకవిధా లైన దోషాలతో వ్యాకులంగా ఉంటుంది. ధర్మక్రియలూ, ఆచారాలూ అన్నీ లుప్తం అయిపోతాయి. అది ఘోరంగా ఉంటుంది.

బహుమాయాసమాకీర్ణో నానాదోషసమాకులః,

లుప్తధర్మక్రియాచారో ఘోరః కాలో భవిష్యతి. (ఆదిపర్వ. 127.7)

కొరవులు చేసే అన్యాయాలచేత భూమి నశించిపోతుంది. నువ్వు అరణ్యానికి వెళ్లిపో; అక్కడ యోగమార్గం అవలంబించి తపస్సు చేసికో. ఈ కురువంశానికి జరగబోయే ఘోర మైన వినాశాన్ని చూడకు.

వ్యాసుని మాటలు విని సత్యవతి కోడల్లిద్దరితో కలిసి, నగరం విడచి, అరణ్యంలో కొంతకాలం నివసించింది. అక్కడ ముగ్గురూ తీవ్రమైన తపస్సు చేసి ఉత్తమలోకాలు చేరారు.

కురుపాండవుల బాల్యము

భీష్ముడు పాండవులకు వేదోక్తము లైన సంస్కారాలు చేయించాడు. వాళ్లు ధృతరాష్ట్ర పుత్రు లైన కొరవులతో క్రీడిస్తూ ఆనందంగా కాలం గడిపారు. క్రీడ లన్నింటిలోను పాండవులు అన్ని విధాల కొరవులను మించి ఉండేవారు.

భీముడు అవకాశం లభించి నప్పుడలా కొరవులను పీడిస్తూ సంతోషిస్తూండేవాడు. వాళ్లందరూ ఎక్కడనో ఆడుకొంటూంటే వాళ్ల నందరినీ తీసికొనిపోయి ఎక్కడనో దాచి వేస్తూండేవాడు. వాళ్లను నేలమీద పడేసి ఈడుస్తూండేవాడు. పదిమందిని బలాత్కారంగా

పట్టుకొని వాళ్లతో నీటిలో మునిగి వాళ్లు ఉక్కిరిబిక్కిరి అయిన తరువాత బైటకు తీసికొని వస్తూండేవాడు. వాళ్లు ఏవైన చెట్లెక్కి నప్పుడు ఆ చెట్లను ఊపివేశేవాడు. అప్పుడు పైనున్న వాళ్లందరూ పళ్లు రాలి నట్లు రాలిపోతూండేవారు. కౌరవులలో ఎవ్వడూ కూడ కుస్తీలో కాని, వేగంలో గాని, శస్త్రవిద్యాభ్యాసంలో కాని ఎన్నడూ భీముణ్ణి ఓడించలేక పోయేవారు.

ఈ విధంగా అడుగడుగునా కౌరవులతో పోటీపడి వాళ్లను నానాబాధలూ పెట్టడం మూలాన భీముడు ఆ కౌరవు లందరికీ అప్రియు డయ్యాడు. అయితే అత డిలాంటి పను లన్నీ బాల్యంచేత చేసేవాడు కాని వాళ్లకు ద్రోహం చెయ్యా లను అభిప్రాయంతో కాదు.

అప్రియేఽతిష్ఠదత్తస్తం బాల్యాన్న ద్రోహచేతసా. (ఆదిపర్వ. 127. 24)

భీమునికి సంబంధించినంతవరకు అవి బాల్యచేష్టలే అయినా ధృతరాష్ట్రకుమారులకు మాత్రం అవి - పిల్లకి చెలగాటం ఎలుకకు ప్రాణసంకటం అన్నట్లు చాల బాధాకరంగా ఉండేవి. అందుచేత బాల్యంనుండి కూడ కౌరవులకు భీమునియందు ద్వేషభావం పెరిగి పోయింది.

దుర్యోధనుడు సహజంగా అధర్మబుద్ధి గలవాడు. దురాశాపరుడు. ఏదో విధంగా రాజ్యాధికారం సంపాదించా లనే తీవ్ర మైన వాంఛ గలవాడు. అతడు తమ్ముళ్లతో కలిసి ఆలోచించాడు. “ఈ భీముడు మహాబలవంతుడు. అత డొక్కడే మన అందరితో పోటీపడి అందరినీ ఓడించేస్తున్నాడు. ఏదో విధంగా వీనిని పరిమార్చాలి. తరవాత వీనికంటె పెద్దవాడైన యుధిష్ఠిరుణ్ణి చిన్నవాడైన అర్జునుణ్ణి హతమార్చి నేను రాజ్యం సంపాదిస్తాను.

తస్య ధర్మాదపేతస్య పాపాని పరిపశ్యతః,
మోహదైశ్వర్యలోభాచ్చ పాపా మతిరజాయత. (ఆదిపర్వ. 127. 26)

అథ తస్మాదవరజం జ్యేష్ఠం చైవ యుధిష్ఠిరమ్,
ప్రసహ్య బన్ధనే బద్ధ్వా ప్రశాసిష్యే వసున్ధరామ్. (ఆదిపర్వ. 127. 29)

ఈ విధంగా ఆలోచించి దుర్యోధనుడు ఒకనాడు “నగరం వెలుపల ఉన్న ఉద్యానంలో క్రీడీద్దాం” అని పాండవులనూ, తన సోదరులనూ పిలుచుకొని వెళ్లి ఉద్యానంలో ప్రవేశించాడు. రాజకుమారులకొరకై డేరాలు, భక్ష్యభోజ్యాలు మొదలైన వన్నీ సిద్ధం చేసి ఉన్నాయి. అక్కడ వాళ్లందరూ ఆట లాడుకొని ఒకరి నోటిలో ఒకరు భక్ష్యాలు ఉంచుతూ అనేక ఆహారపదార్థాలు తింటూ కొంత సమయం గడిపారు.

విషహృదయు డైన, దుర్యోధనుడు ఎంతో ప్రేమతో భీమునికి విషం కలిపిన అనేక మైన భక్ష్యాలు స్వయంగా తినిపించాడు.

తరువాత అందరూ జలక్రీడలకోసం నదిలో ప్రవేశించారు. అలసిపోయి అందరూ సాయంకాలానికి గుడారాలకు చేరి విశ్రాంతి తీసికొన్నారు. భీముడు కూడ చాల అలసిపోయాడు. అంతకు ముందే విషభక్ష్యాలు తిని ఉండడంచేత ఒడలు మరచి నిద్రపోయాడు. దుర్యోధను డా విధంగా నిద్రపోతూన్న భీముణ్ణి సోదరుల సహాయంతో, కాళ్ళూ చేతులు గట్టిగా బంధించి చాల లోతుగా ఉన్న నదీజలంలోనికి త్రోసివేశాడు.

నదీజలంలో పడ్డ భీముడు ఒడలు తెలియకుండా నాగలోకంలో పడ్డాడు. అక్కడ భీముడు తమ మీద పడడంచేత అనేకనాగాలు మరణించాయి. ఆ కోవంతో కొన్ని నాగులు వాని చుట్టూ చేరి కరిచాయి. వాటి విషం శరీరంలో చేరగానే ఆతడు తిన్న విషం ప్రభావం పూర్తిగా తొలగిపోయింది. అతడు మేల్కొని త్రాళ్ళు తెంపుకొని ఆ నాగాల నన్నింటినీ చంపివేశాడు.

నాగరాజైన వాసుకి ఆ విషయం తెలిసికొని ఆతడు వృథాపుత్రు డైన భీము డని గుర్తించి ఆతనిచేత నాగసహస్రబలం ఇచ్చే రసం త్రాగించాడు. తరువాత భీముడు వాళ్ళు ఏర్పరచిన శయనంమీద నిద్రించాడు.

భీముడు తప్ప అందరూ హస్తినపురం చేరారు. తమ్ముడు భీముడు కనబడక పోవడంతో యుధిష్ఠిరుడు ఆతడు ముందుగానే ఇల్లు చేరి ఉంటా డనుకొన్నాడు. మంచి స్వభావం కలవాడడంచేత ఆతనికి దుర్యోధనాదుల విషయంలో ఏ మాత్రము శంక కలగలేదు -

స్వేనానుమానేన పరం సాధుం సమనుపశ్యతి. (ఆదిపర్వ. 128)

ఇంటికి వచ్చి - “అమ్మా! తమ్ముడు భీమునికోసం అక్కడ ఎంత వెదికినా దొరకలేదు; ఇంటికి వచ్చాడా?” అని తల్లిని అడిగాడు.

అందరూ భీముని జాడ తెలియక కంగారుపడ్డారు. కుంతి మరది యైన విదురుణ్ణి పిలిపించి జరిగిన విషయం ఆతనికి తెలుపుతూ - “దుర్యోధనుడు నా కుమారుణ్ణి చంపివేశా డేమో అని కూడ నాకు శంక కలుగుతున్నది” అంది.

విదురుడు ఆమెతో - “కల్యాణీ! ఇలా పైకి ఏమీ అనకు. ఈ విధంగా దూషిస్తే ఆ దుర్మార్గుడు నీ మిగిలిన పుత్రులను కూడ చంపివేస్తాడు. వాళ్ళను కాపాడుకో.

మైవం వదస్య కల్యాణి! శేషసంరక్షణం కురు,
ప్రత్యాదిష్టో హి దుష్టాత్మా శేషేఽపి ప్రహరేత్తవ. (ఆదిపర్వ 128.17)

నీ పుత్రుని కేమీ భయం ఉండదు; తిరిగి వస్తాడు. నీ పుత్రు లందరూ దీర్ఘాయు ర్ధాయం గలవారు అని వ్యాసమహాముని చెప్పాడు కదా?” అన్నాడు.

కుంతి భీముని రాకకై ఎదురుచూస్తూ నలుగురు పుత్రులతో విషణ్ణురాలై ఉంది. నాగలోకంలో నాగు లిచ్చిన రసం త్రాగిన భీముడు ఆ రసం జీర్ణం అయేవరకూ ఎనిమిది రోజులు నిద్రించి మేల్కొన్నాడు. నాగులు ఆతనిని సత్కరించి - “నీవు త్రాగిన రసంచేత నీకు పదివేల ఏనుగుల బలం వస్తుంది. నిన్నెవ్వరూ జయింపజాలరు” అని చెప్పి ఏ ప్రాంతంలో నీటిలో మునిగాడో ఆ ప్రాంతానికి చేర్చారు.

భీముడు ఇంటికి వచ్చాడు. “మన అదృష్టం బాగుంది” అనుకొంటూ అందరూ సంతోషించారు. జరిగిన విషయం అంతా భీముడు తల్లికీ, సోదరులకూ తెలిపాడు. “ఏదో అయింది అయిపోయిందిలే; ఈ విషయం మాత్రం ఎవరికీ చెప్పకు” అని యుధిష్ఠిరుడు ఆతనిని హెచ్చరించాడు -

తూష్టిం భవ న తే జల్ప్వమిదం కార్యం కథంచన,
ఏవముక్త్యా మహాబాహుర్ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః. (ఆదిపర్వ 128.34)

ఆనాడు మొదలు యుధిష్ఠిరుడు తననూ, తన తమ్ముళ్లను రక్షించుకొనడంలో చాల జాగరూకత వహించాడు.

ధర్మాత్ము డైన విదురుడు కూడ - “మీరు చాల జాగరూకా ఉండండి” అని ఉపదేశించాడు.

మళ్లీ అనేకపర్యాయాలు దుర్యోధనుడు భోజనంలో విషం కలిపించి భీమసేనునికి పెట్టించాడు. అయితే ఆ విషం ఆతనిని ఏమీ చేయలేకపోయింది.

కృపాచార్య - ద్రోణాచార్య - అశ్వత్థామలు

గౌతమమహర్షికి శరద్వతు డనే కుమారు డుండేవాడు. ఆతనికి ఇరువురు కవలపిల్లలు. పురుషశిశువు పేరు కృపుడు, స్త్రీశిశువు పేరు కృపి. ఈ కవలలు రెల్లగడ్డి వనంలో దొరకగా వాళ్లను శంతనుడు తన ఇంట్లో పెంచాడు. ఈ కవలలు భగవత్కృపచేత తనకు లభించడంచేత రాజు వాళ్లకు ఆ పేర్లు పెట్టాడు. తండ్రి యైన శరద్వతుని వలెనే కృపుడు ధనుర్వేదంలో గొప్ప వైపుణ్యం సంపాదించాడు. అతడే కృపాచార్య డయ్యాడు. ఆతనివద్ద కౌరవులు, పాండవులు, ఇతరరాజపుత్రులు ధనుర్వేదం అభ్యసించారు.

అయితే కౌరవపాండవులు మరొక గొప్పవాడైన ఆచార్యునివద్ద కూడ ధనుర్వేదం నేర్పాలి అను అభిప్రాయంతో భీష్ముడు ద్రోణాచార్యుణ్ణి వాళ్లను ధనుర్వేదపారీణులను చేయవలసిందిగా కోరాడు.

ద్రోణుని చరిత్ర

ద్రోణుడు భరద్వాజుని పుత్రుడు; కుంభంలో జన్మించాడు. అందుచేత ఆతనికి కుంభసంభవు డని కూడ పేరు. అతడు తండ్రివద్ద సకలవిద్యలు అభ్యసించాడు. అనంతరం భరద్వాజుడు ద్రోణుణ్ణి అగ్నిపుత్రుడైన అగ్నివేళునివద్దకు పంపగా అక్కడ ఆతడు అస్త్ర శస్త్రవిద్య లన్నీ అభ్యసించాడు. పృషతు డను ఒక మహారాజు భరద్వాజుని మిత్రుడు. ఆతని కుమారుడు 'ద్రుపదుడు' అను నామాంతరం గల యజ్ఞసేనుడు. అతడు నిత్యమూ అగ్నివేళుని ఆశ్రమానికి వెళ్లి ద్రోణునితో క్రీడిస్తూ ఆతనితో కలిసి అగ్నివేళునివద్ద సకలవిద్యలు అభ్యసించాడు. పృషతుని తరువాత ద్రుపదుడు పంచాలదేశానికి రాజయ్యాడు. తండ్రియైన భరద్వాజుడు స్వర్గస్థుడైన పిమ్మట ద్రోణుడు ఆ ఆశ్రమంలోనే తీవ్రమైన తపస్సు ఆచరించాడు. తండ్రి ఆదేశానుసారం సంతానార్థియై శరద్వతుని కుమార్తె యైన కృపిని వివాహమాడాడు. ఆతని పుత్రుడు పుట్టిన వెంటనే ఉచ్చైశ్రవం అను దేవతాశ్వుం వలె చాల గంభీరమైన ధ్వనితో రోదించడంచేత ఆతనికి అశ్వత్థామ అని పేరు పెట్టారు. ద్రోణుడు భార్యపుత్రులతో ఆ ఆశ్రమంలోనే ఉంటూ ధనుర్విద్యలో చాలా పరిశ్రమ చేశాడు.

మహేంద్రపర్వతంమీద నివసిస్తూన్న మహావీరుడూ, సకలాస్త్రవేత్తా అయిన పరశురాముడు అందరికీ దానాలు చేస్తున్నా డని ద్రోణుడు శిష్యులతో కలిసి మహేంద్ర పర్వతం చేరి, తన గోత్రనామాలు చెప్పుకొని పరశురామునికి పాదాభివందనం చేశాడు; ధనార్థినై వచ్చా నని కూడ చెప్పాడు.

“ధనం అంతా దానం చేయడం అయిపోయింది. ఇంక నా శరీరమూ, అస్త్రవిద్యా మాత్రమే మిగిలాయి. ఈ రెండింటిలో నీ కేమి కావాలో కోరుకో” అన్నాడు పరశురాముడు -

శరీరమాత్రమేవాద్య మమేదమవశేషితమ్,

అస్రాణి చ మహర్షాణి శస్రాణి వివిధాని చ,

అస్రాణి వా శరీరం వా వరయైతన్నయోద్యతమ్. (ఆదిపర్వ. 129. 63, 64)

అయితే నీవద్ద నున్న అస్త్రవిద్య అంతా నాకు ప్రసాదించు అని ద్రోణుడు అభ్యర్థించగా పరశురాముడు సకలాస్త్రవిద్యలూ ఆతనికి అనుగ్రహించాడు. విద్యాభ్యాసకాలంలో

ద్రుపదుడు ద్రోణునితో పరమమైత్రీభావంతో ఉంటూ - “నేను రాజు అవుతాను. అప్పుడు నా రాజ్యం అంతా నీదే” అంటూండేవాడు. ఆ మాటలు స్మరించి ద్రోణు డొకనాడు ద్రుపదమహారాజు దగ్గరికి వెళ్లి - “నేను నీ మిత్రుడను” అని స్నేహపూర్వకంగా అన్నాడు. ఈ మాట వినగానే ఆ రాజుకు చాల కోపం వచ్చింది. ఐశ్వర్యమదంతో, కళ్లు ఎఱ్ఱజేసి - “ఓ! బ్రాహ్మణుడా! నేను నీ స్నేహితుడను అని అంటూ చాల తెలివి తక్కువగా మాట్లాడుతున్నావు! ఓ మందబుద్ధీ! ఉన్నతపదంలో ఉన్న మహారాజులకు, శోభావిహీనులైన నిర్ధనులతో ఎక్కడనైనా, ఎప్పుడైనా సఖ్యం అనేది ఉంటుందా? నాకు నీతో పూర్వం ఏదో పనిని పట్టి సఖ్యం ఉండి ఉంటుంది. కాలం గడచినకొలదీ స్నేహాలు జీర్ణించిపోతాయి. కాలం స్నేహాన్ని హరింపచేస్తుంది. లేదా క్రోధం స్నేహాన్ని హరించేస్తుంది.

సాహృదాన్యపి జీర్వన్తే కాలేన పరిజీర్వతః,

కాలో హ్యేనం విహరతి క్రోధో వైనం హరత్యుత. (ఆదిపర్వ. 130.6,7)

దరిద్రునికీ ధనవంతునికీ మధ్య, పండితునికి విద్యావిహీనునికి మధ్య, శూరునికీ పిరికివానికీ మధ్య సఖ్యం కుదరదు. ఇంతకీ - పూర్వసఖ్యాన్ని పట్టి ఏమి కావాలని కోరడానికి వచ్చావు?

న దరిద్రో వసుమతో నావిద్వాన్ విదుషః సఖా,

న శూరస్య సఖా క్షీబః సఖిపూర్వం కిమిష్యతే. (ఆదిపర్వ. 130.9)

ఏ ఇద్దరు ధనంలో గాని, విద్యలో గాని సమానులో వాళ్ల మధ్య మాత్రమే వివాహం గాని, సఖ్యం కాని కుదురుతుంది. బలిసినవారికీ బక్కచిక్కినవానికీ మధ్య కుదరదు.

శ్రోత్రియుడు కానివాడు శ్రోత్రియునికి మిత్రుడు కాజాలడు. వాహనం లేనివాడు వాహనం ఉన్నవానికి మిత్రుడు కాజాలడు. రాజు కానివాడు రాజుకు మిత్రుడు కాజాలడు. పూర్వసఖ్యాన్ని పట్టి ఏమి కోరుతున్నావు?

యయోరేవ సమం విత్తం యయోరేవ సమం శ్రుతమ్,

తయోర్వివాహః సఖ్యం చ న తు పుష్టవిపుష్టయోః.

నాశ్రోత్రియః శ్రోత్రియస్య నారథో రథినః సఖా,

నారాజా పార్థివస్యాపి సఖిపూర్వం కిమిష్యతే. (ఆదిపర్వ. 130.10,11)

ఈ మాటలు వినగానే ద్రోణుడు క్రోధావిష్టుడయ్యాడు. వీనికి తగు విధంగా ఎలా బుద్ధిచెప్పాలో మనస్సులో నిర్ణయించుకొని హస్తినపురం చేరి అక్కడ కృపాచార్యుడి ఇంట్లో

కొన్నాళ్లు రహస్యంగా నివసించాడు. అప్పటికే అస్త్రవిద్యలో ప్రావీణ్యం సంపాదించిన అశ్వత్థామ పాండవులకు కృపాచార్యుడు నేర్పిన తరువాత, అస్త్రవిద్య నేర్పుతూండేవాడు. అయితే ఆ విషయం ఎవరికీ తెలియదు.

ఒకనాడు కౌరవకుమారు లందరూ కలిసి నగరం బైట ఆట లాడుకొంటున్నారు. వాళ్లు ఆడుతూన్న వీట (గోణే బిళ్ల లేదా చిన్న ఇనుప గుండు) లోతైన పాడునూతిలో పడిపోయింది. వాళ్లందరూ ఏమి చెయ్యాలా అని చూస్తూంటే తలనెరిసి, బక్కచిక్కిన ఒక నల్లని బ్రాహ్మణుడు అటు వైపు వస్తూ కనబడ్డాడు. వాళ్లు వీటి విషయం ఆతనితో చెప్పగా - అతడు ఒక గడ్డిపుడకను అభిమంత్రించి ఆ వీటకు గ్రుచ్చుకొనే టట్లు కొట్టి దానికి వరసగా కొన్ని గడ్డి పుల్లలు గుచ్చి వీటను బైటకు తీశాడు. తన చేతివ్రేలి కున్న ఒక అంగుళీయకాన్ని నూతిలో పడేసి దానిని కూడ అదే విధంగా బైటకు తీశాడు.

ఆశ్చర్యచకితులైన ఆ కౌరవకుమారు లందరూ ఈ విషయం భీష్మునికి తెలిపారు. ఆయన స్వయంగా వెళ్లి ఆ బ్రాహ్మణుణ్ణి కలిసి, అతడు ద్రోణు డను విషయం తెలిసికొన్నాడు. “నీవు ఈ నగరానికి ఎందుకు వచ్చావు” అని అడుగగా ద్రోణుడు తాను అనుభవించిన దారిద్ర్యాన్ని గూర్చి చెప్పాడు.

“నా కుమారుడు అశ్వత్థామ తోటి పిల్లలందరూ ఆవుపాలు త్రాగుతుండగా తనకు కూడ కావా లని మారాం చేశాడు. పాలు ఇవ్వ గల శక్తి లేకపోవడంచేత నీళ్లలో పిండి కలిపి త్రాగించగా అవే పాలని నమ్మి త్రాగి అతడు ఆనందంతో ఎగురుతూంటే తోటి పిల్ల లందరూ వానిని అపహాస్యం చేశారు. విద్యాభ్యాసకాలంలో ద్రుపదుడు చెప్పిన మాటలు స్మరించి నేను భార్యాపుత్రులతో అతని రాజ్యానికి వెళ్లాను.”

అతడు తనను ఏ విధంగా అవమానించాడో కూడ చెప్పి ద్రోణుడు - “గుణవంతులైన శిష్యులను వెదకికొంటూ ఇక్కడికి వచ్చాను” అని చెప్పాడు.

వెంటనే భీష్ముడు కౌరవకుమారులకు శస్త్రాస్త్రవిద్యలు నేర్పవలసిందిగా ద్రోణున్ని ప్రార్థించి, సగౌరవంగా నగరంలో ఆతనికి సర్వసమ్పద మైన భవనంలో నివాసం ఏర్పరిచాడు. ‘బ్రహ్మర్షి’ మా అదృష్టం కొలదీ నీవు మా దగ్గరికి వచ్చావు; గొప్ప అనుగ్రహం చూపించావు.

దిష్ట్యా ప్రాప్తోఽసి విప్రర్షే మహాన్ మేఽనుగ్రహః కృతః.

(ఆదిపర్వ 130.79)

అని ఆతనిని కొనియాడాడు.

పాండవులు, కౌరవులూ కూడ ద్రోణాచార్యుని వద్ద ధనుర్విద్యాభ్యాసం ప్రారంభించారు. కొంత కాలం గడిచింది. ఒక నాడు ఆతడు పాండవులను, కౌరవులనూ కూడ పిలిచి - “నా మనస్సులో ఒక కోరిక ఉంది. ధనుర్విద్యాభ్యాసం పూర్తి అయిన తరువాత మీరు ఆ కోరిక తీర్చాలి” అని అడిగాడు. కౌరవు లేమీ మాటలాడకుండా ఉండిపోయారు. అర్జును డైతే వెంటనే - “తప్పక తీరుస్తాను” అని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

తచ్చుత్వా కౌరవేయాస్తే తూష్టిమాసన్ విశాంపతే,
అర్జునస్తు తతః సర్వం ప్రతిజ్ఞే పరంతప. (ఆదిపర్వ 31.7)

ద్రోణుడు మిక్కిలి సంతోషించి అర్జునుణ్ణి ప్రేమపూర్వకంగా అనేకపర్యాయాలు కౌగిలించుకొని, శిరస్సు ముద్దుపెట్టుకొని అనందబాష్పాలు విడచాడు.

అది మొదలు ద్రోణాచార్యుడు మానవలోకంలో ప్రసిద్ధ మైన అస్త్రాలూ, దేవతలకు మాత్రమే తెలిసిన దివ్యాస్త్రాలూ పాండవులకు చక్కగా బోధించాడు.

తతో ద్రోణః పాణ్డుపుత్రానస్త్రాణి వివిధాని చ,
గ్రాహయామాన దివ్యాని మానుష్యాణి చ వీర్యవాన్. (ఆదిపర్వ 131.9)

ద్రోణాచార్యుని కీర్తి విన్న యాదవులు, అంధకులు, ఇంకా అనేకదేశాల రాజపుత్రులు ద్రోణాచార్యునివద్ద ధనుర్విద్యాభ్యాసం కొరకు వచ్చారు. కర్ణుడు కూడ ఆయనదగ్గర ధనుర్విద్య నేర్చాడు. నాటినుండీ కూడ ఆతనికి దుర్యోధనునితో మంచి మైత్రి ఉండడంచేత, అతడు పాండవులను తక్కువగా చూస్తూ అడు గడుగునా అర్జునునితో పోటీ పడుతూండే వాడు.

ధనుర్విద్యకు సంబంధించిన అన్ని విషయాలలో కూడ అర్జునుడు ద్రోణాచార్యుని మిగిలిన శిష్యుల నందరినీ మించి ఉండేవాడు. ఒకనాడు ద్రోణుడు వంటవానిని పిలిచి - “నువ్వు అర్జునునికి చీకట్లో భోజనం వడ్డించాలి; నేను చెప్పినట్లు మాత్రం ఆతనికి చెప్పవద్దు” అని ఆదేశించాడు. ఆ విధంగా చేయగా అర్జునుడు - “చీకట్లో కూడ ఒక్క మెత్తుకైనా బైట పడకుండా అన్నం తింటున్నాం కదా? ఇదే విధంగా చీకట్లో కూడ శస్త్రాభ్యాసం ఎందుకు చేయరాదు?” అను ఆలోచన కలిగి గాంధాధికారంలో గురితప్పుకుండా బాణప్రయోగం చేయసాగాడు.

ఇదంతా చాటునుండి చూస్తూన్న ద్రోణాచార్యుడు అర్జునుని సమీపించి, అనందంతో కౌగిలించుకొని - “ఈ లోకంలో నీతో సమానుడైన ధనుర్ధనుడు మరొక డెవ్వుడూ లేకుండే టట్లు నిన్ను చేస్తాను. సత్యం చెబుతున్నాను” అన్నాడు.

ప్రయతిష్యే తథా కర్తుం యథా నాన్యో ధనుర్ధరః,
త్వత్సమో భవితా లోకే సత్యమేతత్ బ్రవీమి తే.

(ఆదిపర్వ 131.27)

ఏకలవ్యుని గురుభక్తి

ప్రతిదినమూ ద్రోణాచార్యుని కీర్తి వ్యాపించడంతో వేలకొలది రాజులూ, రాజపుత్రులూ ఆతనివద్ద శస్త్రాస్త్రవిద్యలు నేర్చుకొనడానికై వచ్చారు.

నిషాదరాజైన హిరణ్యధనుషుని పుత్రు డైన ఏకలవ్యుడు కూడ శస్త్రాభ్యాసంకోసం వచ్చాడు. కాని అతడు నిషాదుడు అవడంచేత ద్రోణుడు ఆతనిని శిష్యునిగా తీసికొనలేదు. ఏకలవ్యుడు ద్రోణుని పాదాలకు అభివాదనం చేసి అరణ్యానికి తిరిగి వెళ్లి అక్కడ మట్టితో ద్రోణుని ప్రతిమ నొకదానిని నిర్మించుకొని, ఆ ప్రతిమను ఆచార్యునిగా భావిస్తూ, గొప్ప ఏకాగ్రచిత్తంతో ధనుర్విద్యలో గొప్ప ప్రావీణ్యం సాధించాడు.

ఒకనాడు పాండవులు, కౌరవులూ కూడ గురువు అనుజ్ఞ తీసికొని, రథా లెక్కి అడవికి వేటకై వెళ్లారు. వాళ్లతో వెళ్లిన ఒక శ్వాసము దారి తప్పి ఏకలవ్యుడు బాణప్రయోగాభ్యాసం చేస్తూన్న ప్రదేశానికి వెళ్లి ఆతనిని చూచి గట్టిగా మొరగటం ప్రారంభించింది. అతడు వెంటనే ఒకే మారు ఏడు బాణాలు విడచి దాని నోరు నిలిపివేశాడు. అది పాండవులదగ్గరికి వెళ్లింది. దానిని చూచి వాళ్లందరూ ఆశ్చర్యచకితు లయ్యారు.

ఈ మహాధానుష్యుడు ఎవ్వరూ అని వెదకికొనుచు ఆతని వద్దకు వెళ్లి నీ వెవ్వరు అని ప్రశ్నించారు. “నేను హిరణ్యధనుషుని పుత్రు డైన ఏకలవ్యుడను. ద్రోణాచార్యుని శిష్యుడను. ధనుర్వేదంలో పరిశ్రమ చేశాను” అని అతడు సమాధానం చెప్పాడు.

పాండవులు ఇంటికి తిరిగి వెళ్లి జరిగిన దంతా ద్రోణాచార్యునికి చెప్పారు. అర్జునుడు రహస్యంగా ఆచార్యుని వద్దకు వెళ్లి - “నా శిష్యులలో నీకంటే గొప్పవా డెవడూ ఉండదు అని ఆ నాడు నాతో అన్నావు కదా? నీ శిష్యు డైన ఈ నిషాదరాజకుమారుడు నాకంటే, లోకంలో అందరికంటే గొప్పవా డెట్లు అయ్యాడు?” అని అడిగాడు.

ద్రోణుడు అర్జునునితో కలిసి ఆ నిషాదరాజకుమారుని దగ్గరకు వెళ్లాడు. దగ్గరకు వచ్చిన ఆచార్యుని చూడగానే ఏకలవ్యుడు పాదాభివందనం చేసి, ‘నేను శిష్యుడను’ అని చెప్పి నిలబడ్డాడు. “నీవు నా శిష్యుడ వైతే నాకు గురుదక్షిణ ఇమ్ము” అని ద్రోణాచార్యుడు పలకగా - “నీవు ఎలా ఆజ్ఞాపిస్తే అలా చేస్తాను” అని ఏకలవ్యుడు సవినయంగా అన్నాడు. “అయితే నీ కుడిచేతి బొటన వేలు ఇమ్ము” అన్నాడు ద్రోణుడు. ఆ మాట వినగానే

ఏకలవ్యుడు ఏ మాత్రము సంకోచించకుండా, సంతోషపూర్వకంగా బొటనవేలు ఖండించి ఇచ్చాడు.”

అప్పుడు అర్జునుడు సంతోషించాడు. ద్రోణాచార్యులు - “అర్జునుణ్ణి ఎవరూ మించజాలరు” అన్న తన మాట నిలబెట్టుకొన్నాడు.

తతోఽర్జునః ప్రీతమనాః బభూవ విగతజ్వరః,

ద్రోణశ్చ సత్యవాగాసీన్నాన్యోఽభిభవితార్జునమ్. (ఆదిపర్వ 131.60)

ద్రోణశిష్యులలో భీమసేన-దుర్యోధనులు గదాప్రయోగంలో బాగా నైపుణ్యం సంపాదించారు. అశ్వత్థామ అస్త్రరహస్యా లన్నింటిలోను అందరినీ మించినవా డయ్యాడు. నకులసహదేవులు ఖడ్గయుద్ధంలో నేర్పు సంపాదించారు. యుధిష్ఠిరుడు రథయుద్ధంలో ప్రవీణు డయ్యాడు. అర్జును డైతే అన్ని విధాల శస్త్రాస్త్రవిద్యలలోను సాటి లేనివా డయ్యాడు.

మహాబలశాలి యైన భీమసేనుణ్ణి, సకలాస్త్రవిద్యాపారంగతు డైన అర్జునుణ్ణి చూస్తే దురాత్ము లైన కౌరవులకు ఏమాత్రము కిట్టేది కాదు.

ఒకనాడు ద్రోణాచార్యుడు తన శిష్యుల నందరినీ పరీక్షించా లనుకొన్నాడు. శిల్పిచేత ఒక భాసపక్షి బొమ్మ నిర్మింపచేసి, వాళ్ల కెవరికీ తెలియకుండా ఆ బొమ్మను చెట్టు కొమ్మ చివర నిలిపి శిష్యులతో ఇలా అన్నాడు - “మీరందరూ విల్లు అమ్ములు ఎక్కుపెట్టి సిద్ధంగా ఉండండి. ఒక్కొక్కరికీ చెప్పతాను, నా మాట వినగానే దాని తల ఛేదించాలి.”

ఇలా చెప్పి ద్రోణాచార్యుడు ముందుగా యుధిష్ఠిరుణ్ణి పిలిచి “ఈ భాసపక్షిని కొట్టడానికి బాణం ఎక్కు బెట్టు” అన్నాడు. అతడలా ఎక్కుబెట్టాడు. “నీకు చెట్టుకొమ్మ చివర ఉన్న భాసపక్షి కనబడుతున్నదా?” అని గురువు అడిగాడు. ‘కనబడుతున్నది’ అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు. “ఈ చెట్టుగాని, నేను గాని, నీ సోదరులు గాని కనబడుతున్నారా?” అని గురువు అడిగాడు. “అందరూ స్పష్టంగా కనబడుతున్నారు” అని యుధిష్ఠిరుడు సమాధానం చెప్పాడు. ద్రోణాచార్యుడు ఒక విధమైన అసంతృప్తితో - “సరే! నీవు లక్ష్యాన్ని కొట్టజాలవులే. ప్రక్కకు తప్పుకో” అన్నాడు.

ద్రోణాచార్యుడు ధృతరాష్ట్రకుమారు లందరినీ, భీమసేనాదిశిష్యులనూ, ఇతర రాజకుమారులనూ అదేవిధంగా ప్రశ్నించాడు. వాళ్లు కూడ - “మాకు అన్నీ అందరూ కనబడుతున్నారు” అని సమాధానం చెప్పగా, వాళ్లని నిందిస్తూ ప్రక్కకు పంపివేశాడు.

చివరకు అర్జునుణ్ణి పిలిచి అదే విధంగా ప్రశ్నించాడు. “నాకు మీరు గానీ, చెట్టు గానీ, నా సోదరులు గానీ కనబడడంలేదు. భాసపక్షి కూడ కనబడడం లేదు; దాని మెడ

మాత్రమే కనబడుతున్నది” అని అర్జునుడు సమాధానం చెప్పాడు. ద్రోణుడు చాల సంతోషించి దాని కంఠం ఛేదించ మన్నాడు. వెంటనే అతడు బాణం ప్రయోగించి భాసపక్షి కంఠం ఛేదించాడు.

పశ్యామ్యేకం భాసమితి ద్రోణం పార్థోఽభ్యభాషత,
న తు వృక్షం భవంతం వా పశ్యామీతి చ భారత. (ఆదిపర్వ 132.5)

శిరః పశ్యామి భాసస్య న గాత్రమితి సోఽబ్రవీత్. (ఆదిపర్వ 132.7)

ముఞ్చస్వేత్యబ్రవీత్ పార్థం స ముమోచావిచారయన్. (ఆదిపర్వ 132.8)

ఒకనాడు ద్రోణాచార్యులు శిష్యులతో కలిసి గంగకు వెళ్లి స్నానం చేస్తూండగా ఆయనను మొసలి పట్టుకొన్నది. దానిని విడిపించుకొనడానికి సామర్థ్యం ఉన్నా కూడ శిష్యులను పిలిచి - “దీనిని చంపి నన్ను విడిపించండి” అని కోరాడు. అందరూ కంగారుపడుతూ ఇటూ అటూ తిరుగుతున్నారు. అర్జునుడు వెంటనే ఐదు బాణాలతో ఆ మొసలిని భేదించి గురువును విడిపించాడు.

ద్రోణాచార్యుడు చాల సంతోషించి అర్జునునకు బ్రహ్మశిరస్సు అను గొప్ప అస్త్రాన్ని ఉపదేశించాడు. “దీనిని ఎప్పుడూ ఎవరిమీదా ప్రయోగించకూడదు; ఏ దేవతాపురుషునితో నైనా యుద్ధం వస్తే అప్పుడు మాత్రమే దీనిని ఉపయోగించి ఆత్మరక్షణం చేసుకోవచ్చు” అని చెప్పాడు.

కౌరవ - పాండవుల అస్త్రవిద్యాప్రదర్శనం

రాజకుమారుల శస్త్రాస్త్రవిద్యాభ్యాసం పూర్తి అయింది. ద్రోణాచార్యుడు ఈ విషయం భీష్మ - ధృతరాష్ట్రాదులకు తెలిపి రాజకుమారుల అస్త్రకౌశలం చూపడానికి ఏర్పాట్లు చేయవలసిందిగా కోరాడు. అందుకు తగిన రంగస్థలాదులను ఏర్పరుప మని ధృతరాష్ట్రుడు విదురుణ్ణి ఆదేశించాడు.

అతివిశాల మైన రంగభూమి, ఉన్నతమైన మంచలతో (గాలరీలతో) ప్రేక్షకాగారాలు నిర్మించారు. నిర్ణయించిన దివసాన ఉత్సవం ప్రారంభం అయింది. భీష్మ - ధృతరాష్ట్రాదులు అంతఃపురస్త్రీలు, నగరంలోని చతుర్వర్ణాలవారూ వారి వారి నిర్దిష్టస్థానాలలో ఉపవిష్టులైయున్నారు.

ఇంతలో రాజకుమారు లందరూ వయఃక్రమానుసారంగా ఒకరివెనుక ఒకరు, యుధిష్ఠిరుని ముందుంచుకొని, వీరవేషాలతో శస్త్రధారులై, వాద్యాల ధ్వనితో ఆ విశాలప్రాంగణం అంతా మారుమ్రోగుతూండగా రంగభూమిలో ప్రవేశించారు.

ద్రోణాచార్యుడు రంగమధ్యభాగం చేరి అక్కడ వివిధదేవతాపూజలు చేశాడు. అనేక మంగళకార్యాలు చేయించాడు.

రాజకుమారు లందరూ ఒకరి తరవాత ఒకరు తమ తమ శస్త్రాస్త్రప్రయోగ కౌశలాన్నీ, రథ - అశ్వ - గజారోహణాదులలో నేర్పునూ చక్కగా ప్రదర్శించారు. ధృతరాష్ట్రునికి విదురుడూ, గాంధారికి కుంతీ ప్రక్కనే కూర్చొని ఉండి అక్కడ జరుగుతున్న కార్యక్రమం వర్ణించి చెప్పారు.

ఇంతలో భీమసేనదుర్యోధనులు రంగంలో దిగి గదాయుద్ధవైపుణ్యం చూపడం ప్రారంభించారు. ప్రేక్షకులలో కొందరు “భీమసేనునికి జై” అంటుంటే మరికొందరు “దుర్యోధనునికి జై” అంటున్నారు.

వాల్మీద్ధరి గదాయుద్ధప్రదర్శనం తీవ్రరూపం దాల్చి ప్రేక్షకులలో కూడ సంక్షోభం కలిగించే టట్లు కనబడింది. వెంటనే ద్రోణాచార్యుడు అశ్వత్థామను పంపి వాల్మీద్ధరూ గదాయుద్ధం నుండి విరమించే టట్లు చేశాడు. ఆచార్యుని ఆజ్ఞకు తల ఒగ్గి ఆ వీరు లిద్దరూ రంగంనుంచి నిష్క్రమించారు.

ద్రోణాచార్యుడు రంగంమధ్యకు వెళ్లి వాద్యాల మ్రోత ఆపుచేసి “ఇప్పుడు నా కుమారునికంటే కూడ నాకు ఎక్కువప్రీతిపాత్రుడు, నా ప్రియశిష్యుడు అయిన అర్జునుడు తన అస్త్రవిద్యాపాటవాన్ని చూపుతాడు, తిలకించండి.

యో మే పుత్రాత్ ప్రియతరః సర్వశాస్త్రవిశారదః,

ఐన్ద్రిన్ద్రానుజసమః స పార్థో దృశ్యతామితి.

(ఆదిపర్వ134.7)

అని ఘోషించాడు.

అర్జునుడు ప్రవేశిస్తూండగానే జయజయధ్వానాలతో ఆ రంగస్థలం అంతా దద్దరిల్లిపోయింది. ఇదేమి టని ధృతరాష్ట్రుడు పక్కనే ఉన్న విదురుణ్ణి అడిగాడు. “అర్జునుడు రంగస్థలంలో ప్రవేశిస్తాన్నాడు. అందుకే ఈ జయజయధ్వానాలు” అని అతడు చెప్పాడు.

అర్జునుడు అనేకవిధా లైన శస్త్రాస్త్రప్రయోగవిశేషాలు ప్రదర్శించాడు. అందరూ ఆశ్చర్యచకితులైపోయారు. రాజపుత్రుల అస్త్రవిద్యాప్రదర్శనం సమాప్తి అవబోతుంది. వాద్యధ్వని తగ్గుతున్నది.

అంతలో రంగద్వారం దగ్గర ఎవ్వరో మహావీరుడు జబ్బులు చరచిన ధ్వని మేఘధ్వని వలె వినబడింది. రంగప్రాంగణంలో ఉన్నవాళ్లందరూ ద్వారం వైపు చూచారు. ద్వారం

దగ్గర ఉన్నవాళ్లు దారి ఇవ్వగా ఒక మహావీరుడు రంగభూమిలో ప్రవేశించాడు. అతడెవరో కాదు - కర్ణుడు.

కర్ణుడు రంగమండలం అంతా ఒకమారు కలియచూచాడు. అక్కడ ఉన్న కృపాచార్యునికీ, ద్రోణాచార్యునికీ ఒక విధ మైన నిర్లక్ష్యభావంతో ప్రణామం చేశాడు.

ప్రణామం ద్రోణకృపయోర్నాత్యాదృతమివాకరోత్. (ఆదిపర్వ 135.6)

అక్కడ నున్న వాళ్లందరూ కనురెప్పలు వాల్చుకుండా ఆశ్చర్యంతో అతని వైపే చూస్తున్నారు. అతడు అర్జునునితో - “పార్థా! నీ వేదో అస్త్రవిద్యలో ఘనకార్యం చేసాననుకొంటున్నావు. నేను అంతకంటే అద్భుతంగా చేస్తాను” అన్నాడు.

అతని మాటలు పూర్తి అయి అవక మునుపే అక్కడ నున్న జనం అంతా యంత్రంతో లేవదీసి నట్లు లేచారు.

అసమాప్తే తతస్సస్య వచనే వదతాం వర,

యస్త్రోత్క్షిప్త ఇవోత్తస్థో క్షిప్రం వై సర్వతో జనః. (ఆదిపర్వ 135.10)

ఆ మాటలు వినగానే దుర్యోధనుడు చాల ఆనందించాడు. అర్జునుణ్ణి సిగ్గు, కోపమూ ఆవహించాయి.

ద్రోణాచార్యులు కర్ణునికి అనుజ్ఞ ఇచ్చాడు. అతడు అర్జునుణ్ణి మించి శస్త్రాస్త్ర విన్యాసాలు చేశాడు.

వెంటనే దుర్యోధనుడు సోదరులతో కలిసి కర్ణుడి దగ్గరికి వెళ్లి అతనిని కౌగిలించుకొని - “మహావీరా! నీకు స్వాగతం. అదృష్టవశంచేత ఈనాడు ఇక్కడికి వచ్చావు. ఈ కురు రాజ్యాన్ని నీ యిష్టం వచ్చి నట్లు అనుభవించు” అన్నాడు.

“నీ మైత్రిని నేను స్వీకరిస్తున్నాను. అయితే ఈ అర్జునునితో ద్వంద్వయుద్ధం చేయాలని కోరుకొంటున్నాను” అన్నాడు కర్ణుడు.

ద్రోణాచార్యుని అనుమతితో కర్ణునికీ అర్జునునికీ మధ్య యుద్ధం ప్రారంభం కాబోతున్నది. కర్ణుణ్ణి గుర్తించిన కుంతి తన కుమారు లిద్దరూ ఆ విధంగా యుద్ధానికి దిగడం చూచి మూర్ఛ పోయింది. ఆ విషయం కనిపెట్టిన విదురుడు పరిచారికలను పంపి కుంతిని మళ్లీ తేరుకొనేటట్లు చేయించాడు.

ద్వంద్వయుద్ధానికి సంబంధించిన నియమాలూ, ఆచారాలూ తెలిసిన కృపాచార్యుడు - “అర్జునుడు నీతో యుద్ధం చేస్తాడు; అయితే ముందుగా నువ్వు ఏ రాజవంశానికి

చెందినవాడవో, నీ తలిదండ్రు లెవ్వరో చెప్పు; రాజకుమారులు రాజకుమారులతో మాత్రమే ద్వంద్వయుద్ధం చేస్తారు కదా?” అన్నాడు కర్ణునితో.

కర్ణుడు సిగ్గుతో తల వంచుకొన్నాడు. ఇంతలో దుర్యోధనుడు కలగజేసికొని - “అచార్యా! ఉన్నతవంశంలో పుట్టినవాళ్ళూ, శూరులూ, సేనానాయకులూ ఈ ముగ్గురూ రాజ్యార్హులు అని శాస్త్రనిర్ణయం కదా? అర్జునుడు రాజుకానివానితో యుద్ధం చేయడానికి ఇష్టపడకపోతే - ఇదిగో నేను ఈ కర్ణుణ్ణి అంగదేశానికి రాజును చేస్తున్నాను” అని అంటూ వెంటనే కర్ణుణ్ణి అంగదేశరాజును చేశాడు; కర్ణుడు కృతజ్ఞతాభావంతో - “నీవు నాకు రాజ్యం ఇచ్చావు. నీకు నేనేమి ప్రత్యుపకారం చెయ్యాలి?” అని అడిగాడు. “ఏమీ అవసరం లేదు; నాతో అత్యంతమైత్రితో ఉంటే చాలు” అని సుయోధను డన్నాడు.

ఇద్దరూ కౌగిలించుకొని ఆనందించారు.

ఇంతలో కర్ణుని తండ్రి యైన ఒక వృద్ధుడు వణుకుతూ వచ్చి “పుత్రా!” అని అంటూ ఆనందంతో కర్ణుణ్ణి కౌగిలించుకున్నాడు. కర్ణుడు గౌరవభావంతో చేతిలోని ధనుస్సు క్రింద పడవేసి ఆతని పాదాలకు అభివాదనం చేశాడు.

అదంతా చూడగానే భీముడు ఇతడు సూతుని పుత్రుడు కదా అని తెలిసికొని పరిహాసపూర్వకంగా నవ్వుతూ - “సూతపుత్రుడ వైన నువ్వు రణరంగంలో, అర్జునుని చేతిలో మరణించడానికి అనర్హుడవు. వెంటనే నీ కులానికి తగిన కొరడా చేతితో పట్టుకో. అంగరాజ్యాన్ని అనుభవించే అర్హత కూడ నీకు లేదు” అన్నాడు.

కర్ణుడు ఏమీ మాటలాడజాలక దీర్ఘంగా నిట్టూర్చి ఆకాశంమీద ఉన్న సూర్యునికేసి చూచాడు.

కర్ణుణ్ణి అలా అన్నందుకు భీముణ్ణి దుర్యోధనుడు తీవ్రంగా దూషించి - “ఇతడు అంగరాజ్యాని కేమిటి! సకలభూమండలాధిపత్యానికీ తగిన మహావీరుడు. నే చేసిన పనికి అంగీకరించనివా డెవడైనా ఉంటే యుద్ధానికి రావచ్చును” అన్నాడు.

ఇంతలో సూర్యు డస్తమించాడు. రంగభూమి విడచి వీరులు అందరూ వెళ్లిపోయారు. ప్రేక్షకు లందరూ కూడ కొందరు అర్జునుణ్ణి గూర్చి, కొందరు కర్ణుణ్ణి గూర్చి, కొందరు దుర్యోధనుణ్ణి గూర్చి మాటలాడుకొంటూ వెళ్లిపోయారు.

కర్ణుడు తన పుత్రుడే అని తెలియడంతో కుంతికి ఆతనిమీద నిగూఢంగా మమకారం పెరిగింది. దుర్యోధనునికి అర్జునుని విషయంలో ఉన్న భయం శమించింది.

అర్జునుడు ద్రుపదుని బంధించుట

రాజకుమారులనుండి గురుదక్షిణ తీసికొనడానికి తగిన సమయం వచ్చినది. ద్రోణాచార్యుడు కౌరవులను, పాండవులను పిలిచి - “పంచాలదేశరాజైన ద్రుపదుణ్ణి యుద్ధంలో ఓడించి, వానిని బంధించి నాకు సమర్పించండి. ఇదే నాకు కావలసిన గురుదక్షిణ” అని చెప్పాడు.

వెంటనే కర్ణునితో సహా దుర్యోధనాదికౌరవులు, పాండవులు పెద్ద సైన్యంతో ద్రుపదునిపై యుద్ధానికి బయలుదేరారు. ద్రోణాచార్యులు కూడ వారితో ఉన్నారు.

ఆ రాజకుమారుల గర్వాతిశయం చూచి అర్జునుడు ముందుగానే మనస్సులో ఆలోచించుకొని ఆచార్యునితో - “అచార్య! వీళ్లందరూ తమ పరాక్రమం చూపిన తరువాత మనం యుద్ధానికి వెడదాం. ఆ ద్రుపదుని చేతిలో వీళ్లెలాగా ఓడిపోతారు” అన్నాడు.

పాండవులూ, ద్రోణాచార్యులూ కూడ నగరానికి అర్ధక్రోశం (ఒక మైలు) దూరంలో నిలిచి ఉన్నారు.

ద్రుపదుడు సోదరులతోను, పెద్ద సైన్యంతోను నగరం వెలుపలికి వచ్చి కౌరవసైన్యాన్ని ఎదుర్కొన్నాడు. పౌరు లందరూ కూడ అతనికి సహాయంగా వచ్చారు. అతని ధాటికి నిలవజాలక కౌరవు లందరూ వెనుకముఖం పట్టారు. అప్పుడు పాండవులు ముందుకు వెళ్లి యుద్ధం ప్రారంభించారు.

నువ్వు యుద్ధంలో పాల్గొనవద్దని యుధిష్ఠిరుణ్ణి నిలిపివేసి మిగిలిన నలుగురు సోదరులూ తుములయుద్ధం చేశారు. భీముడు తీవ్రంగా విజృంభించి శత్రుసంహారం చేశాడు. అర్జునుడు ద్రుపదునితో తలబడి అతనిని ఓడించి బంధించి తీసికొని వచ్చి ద్రోణాచార్యునికి అప్పగించాడు.

అతనిని చూడగానే ఆనాడు అతడు తనకు చేసిన అవమానం ద్రోణాచార్యుని మనస్సులో మెదిలింది. “రాజా! నా పరాక్రమంచేత నిన్ను జయించి బంధింపచేశాను. అయితే నీ కేమీ ప్రాణభయం లేదు. మేం క్షమాగుణం గల బ్రాహ్మణులం.

మా ఖై: ప్రాణభయాత్ వీర క్షమిణో బ్రాహ్మణా వయమ్.

(ఆదిపర్వ 137.36)

ఆనాడు మనం బాల్యంలో, ఆ ఆశ్రమంలో ఆడుకొన్నాం. అందుచేత నీయందు స్నేహమూ, ప్రీతి అధికంగా పెరిగాయి. ఇప్పటికి కూడా నీతో సఖ్యం కావా లనే కోరుకొంటున్నాను. ఇప్పుడు నీ రాజ్యం నా రాజ్యం అయిపోయింది. దీనిలో సగం నీకు వరంగా ఇస్తున్నాను.

రాజు కానివానికి రాజుతో స్నేహం ఏమిటి అని అన్నావు కదా ఆనాడు! అందుచేత నీ రాజ్యమే తీసికొనడానికి ఈ ప్రయత్నం చేశాను.

అరాజు కిల నో రాజ్యః సఖా భవతుమర్హతి,

అతః ప్రయతితం రాజ్యే యజ్ఞసేన మయా తవ. (ఆదిపర్వ 137.69)

నువ్వు భాగీరథి దక్షిణతీరప్రాంతానికి రాజుగా ఉండు; నేను ఉత్తరతీరప్రాంతానికి రాజుగా ఉంటాను. ఇప్పుడు మనం ఇద్దరమూ రాజులమే గాన, నీకు ఇష్టం అయితే, నా మిత్రుడుగా ఉండవచ్చును” అని ద్రోణాచార్యుడు ద్రుపదునితో అన్నాడు.

“బ్రాహ్మణోత్తమా! విక్రమవంతు లైన మహాత్ములు ఇలా ప్రవర్తిస్తున్నారంటే ఆశ్చర్యం ఏమీ లేదు. నీ విషయంలో నాకు స్నేహభావం ఉంది; నీవు కూడా నా విషయంలో స్నేహభావంతో ఉండుము.

అనాశ్చర్యమిదం బ్రహ్మన్ విక్రాన్తేషు మహాత్మసు,

ప్రియే త్వయాహం త్వత్తత్ప్ర ప్రితిమిచ్ఛామి శాశ్వతీమ్. (ఆదిపర్వ 130.71)

అన్నాడు ద్రుపదుడు.

యుధిష్ఠిరునికి యౌవరాజ్యాభిషేకం: ధృతరాష్ట్రుని దుష్టత్వం

ఒక సంవత్సరం తరువాత ధృతరాష్ట్రుడు యుధిష్ఠిరుణ్ణి యౌవరాజ్యాభిషిక్తుణ్ణి చేశాడు. కొద్ది కాలంలోనే యుధిష్ఠిరుడు తన సద్గుణాలచేత ప్రజల మనస్సు లావణ్యించి వాళ్లు తన తండ్రిని మరచిపోయే టట్లు చేశాడు.

పాండవుల విషయంలో ప్రజల లందరిలోను ఆదరం రోజురోజుకీ పెరిగింది. భీముడు ఖడ్గయుద్ధంలోను, రథయుద్ధంలోను, గదాయుద్ధంలోను చాల కాలం బలరామునివద్ద శిక్షణ పొందాడు. వివిధాయుధ ప్రయోగాలలో అర్జునునితో సమాను డెవ్వడూ ఆ కాలంలో లేడు.

అర్జునస్య సమా లోకే నాస్తి కశ్చిద్ధనుర్ధరః.

(ఆదిపర్వ 138.16)

మొసలినుండి అర్జునుడు తనను విడిపించిన సమయంలో అర్జునునికి బ్రహ్మ శిరోనామకాస్త్రం ఇచ్చిన ద్రోణాచార్యుడు ఆ అస్త్రాన్ని మనుష్యులమీద గాని, అల్పవీర్యం కలవారి మీద గాని ఎన్నడూ ప్రయోగించరాదు అను మునులు విధించిన నియమాన్ని మళ్లీ జ్ఞాపకం చేస్తూ - “నా కొక కోరిక ఉంది; దానిని నువ్వు తప్పక తీరుస్తా నని ప్రతిజ్ఞ చెయ్యాలి” అని ఆతనితో అన్నాడు. అర్జునుడు తప్పక తీరుస్తానన్నాడు. “యుద్ధరంగలో

నవ్వు నాతో యుద్ధం చెయ్యాలి” అని కోరాడు. అట్లే చేస్తా నని అంటూ అర్జునుడు గురువుగారి పాదాలకు ప్రణామం చేశాడు.

నీతిమంతు డైన సహదేవుడు దేవేంద్రునినుండి నీతిశాస్త్రం అంతా అభ్యసించాడు. ద్రోణునివద్దనే సకలశస్త్రాస్త్రవిద్యలు నేర్చిన నకులుడు చిత్రయుద్ధంలో ప్రవీణు డయ్యాడు. ఈ విధంగా మహాపరాక్రమశాలు డైన పాండవు లందరూ గొప్ప ఐకమత్యంతో ఉన్నారు.

పాండుమహారాజునకు కూడ లొంగని యవనరాజును, విపులు డను సౌవీరదేశరాజును, సుమిత్రు డను రాజునూ కూడ అర్జునుడు జయించాడు. భీమసేనుని సాహాయ్యంతో అతడు ప్రాచ్యదేశరాజులను, దక్షిణదేశరాజులనూ కూడ జయించాడు.

ఈ విధంగా పాండవుల కీర్తి దినదినాభివృద్ధి పొందుతూంటే ధృతరాష్ట్రుని మనస్సులో అసూయ కూడ అంతగా పెరిగిపోయింది. అతనికి రాత్రులు నిద్ర పట్టేది కాదు.

దూషితః సహసా భావో ధృతరాష్ట్రస్య పాణ్డుషు,

స చింతాపరమో రాజా న నిద్రామలభన్తిశి.

(ఆదిపర్వ 138.27)

కణికుడు ధృతరాష్ట్రునికి చేసిన కూటనీత్యుపదేశం

ధృతరాష్ట్ర డొకనాడు రాజనీతిలో విశారుడు డైన కణికు డనే మంత్రిని పిలిపించి అతనితో - “బ్రాహ్మణోత్తమా! పాండవులు రోజురోజుకు పైపైకి పెరిగిపోతున్నారు. అది నేను సహింపలేకున్నాను. వాళ్ల విషయంలో నేనే విధమైన రాజనీతి అనుసరించాలి చెప్పు; అలా చేస్తాను” అన్నాడు.

కణికుడు చెప్పడం ప్రారంభించాడు - “రాజా! చెపుతున్నాను విను. ఇలాంటి విషయాలు చెపుతున్నా నని నామీదమాత్రం కోపించకు. దండంచేత కాని ప్రజలు లొంగరు. అందుచేత తన పౌరుషాన్ని ప్రదర్శిస్తూ నిత్యమూ దండం విధించాలి. తన లోపా లేవీ ఇతరులకు తెలియకుండా చూచుకొంటూ ఇతరుల లోపాలు కనిపెట్టాలి.

నిత్యముద్యతదణ్డః స్యాత్ నిత్యం వివృతపౌరుషః,

అచ్ఛిద్రశ్చిద్రదర్శీ స్యాత్ పరేషాం వివరానుగః.

(ఆదిపర్వ 139.6)

శత్రువు దుర్బలుడే కదా అని ఉపేక్షించకూడదు. శరణు జొచ్చినవాని మీద దయ చూపకూడదు. అగ్నిహోమాలు చేస్తూ యజ్ఞాలు ఆచరిస్తూ, కాషాయవస్త్రాలు, జటలు, అజినమూ ధరిస్తూ, లోకుల్ని నమ్మించాలి. తరవాత తోడేలు పడ్డట్లు వాళ్లమీద పడి నశింపచెయ్యాలి.

అగ్న్యాధానేన యజ్ఞేన కాషాయేణ జటాజినైః,
లోకాన్విశ్వాసయిత్యైవ తతో లుమ్పేద్యథా వృకః. (ఆదిపర్వ 139.19)

కొంత కాలం పాటు శత్రువును కూడ భుజంమీద ఎక్కించుకొని మొయ్యాలి. సరియైన సమయం దొరకగానే కుండను రాతిమీదవేసి బ్రద్దలుకొట్టి నట్లు పడేసి తొక్కివెయ్యాలి.

వహేదమిత్రం సృష్టేన యావత్ కాలస్య పర్యయః,
తతః ప్రత్యాగతే కాలే భిన్నాద్భటమివాశ్మని. (ఆదిపర్వ 139.21)

ఎంత దీనంగా వేడుకొన్నా శత్రువుని విడిచిపెట్టకూడదు. సామ - దాన - భేద - దండోపాయాలలో ఏదైన ఒకటి కాని, అన్నీ కాని ప్రయోగించి శత్రువును నశింపజేయాలి.”

ఆ మాట విని “అదెలా?” అని అడిగాడు ధృతరాష్ట్రుడు. కణికు డొక చిన్న కథ చెప్పడం ప్రారంభించాడు -

ఒక వనంలో స్వార్థంలో మంచి పాండిత్యం ఉన్న నక్క ఒక టుండేది. దానికి పెద్ద పులి, ఎలుక, తోడేలు, ముంగిస మిత్రులు. వాటికి బాగా బలిసిన జింక ఒకటి కనబడింది. అది లేళ్ల గుంపుకు అధిపతి. దాని నే విధంగా నైనా చంపి తినాలని నక్క మొదలైన మిత్రమృగాలు అనుకొన్నా దాన్ని ఎదిరించడానికి భయపడ్డాయి. నక్క ఒక ఉపాయం చెప్పింది - “అది నిద్రపోతూన్నప్పుడు ఎలక వెళ్లి దాని పాదాలు కొరికి పుండ్లు పడేటట్లు చెయ్యాలి. అప్పుడు పెద్దపులి దానిని చంపివేయవచ్చును.” ఆ విధంగా జింకను చంపగా దాని శరీరం నేలమీద పడి ఉంది. “నేను దీనిని చూస్తూ ఉంటాను; మీరందరూ నదిలో స్నానాలు చేసి రండి. తరువాత మనం అందరమూ భోజనం చేద్దాం” అని నక్క అంది. ఆ ప్రకారంగా స్నానం చేసి ముందుగా పెద్దపులి వచ్చేసరికి నక్క చింతాకులమై ఉంది. ‘అలా ఉన్నా వేం’ అని అడిగింది పెద్దపులి. “పులి పెద్ద పెద్ద మాటలు చెబుతుంది; ఇప్పుడు నేను చంపిన మృగం మాంసం తినడానికి సిద్ధం అవుతూన్నది. దానితో కలిసి నేను భోజనం చెయ్యను” అని ఎలుక నిన్ను నిందిస్తూ మాట్లాడింది. అందుచేత నేను దిగులుగా ఉన్నాను అంది నక్క. “అలాగా నాకీ మృగం వద్దలే. నేనే మరో మృగాన్ని చంపి తింటాను” అంటూ పెద్దపులి వెళ్లిపోయింది.

ఇంతట్లో ఎలుక వచ్చింది. నక్క దానితో - “ఈ మృగమాంసం విషం వంటిది. దానిని నేను తినను. అందుచేత నేను ఎలుకని తింటాను; నువ్వు అనుమతి ఇవ్వాలి” అని ముంగిస ఇప్పుడే నాతో అంది” అని చెప్పింది. దానితో భయపడి ఎలుక కలుగులోనికి పారిపోయింది.

తోడేలు స్నానం చేసి వచ్చింది. నక్క దానితో - “ఎందుచేతనో పులి నీమీద చాల కోపంతో ఉంది. దాని కుటుంబంతో ఇప్పుడు రాబోతూఉన్నది. నువ్వు ఏం చేస్తావో - ఆలోచించుకో” అని చెప్పింది. ఆ మాట వినగానే తోడేలు మరో దారి పట్టి పరుగెత్తింది.

ముంగిన వచ్చింది - “నేను నా బాహుబలంతో పులిమొదలైనవాటి నన్నింటినీ జయించాను; అవి పారిపోయాయి. సరే! రా; నాతోయుద్ధానికి” అంది నక్క. “వాళ్లనే జయించావు - నీతో నేనేమి యుద్ధం చేస్తాను” అంటూ అది పారిపోయింది.

నక్క మృగమాంసం అంతా సుఖంగా భక్షించింది.

“రాజా! ఇదే భేదం మొదలైన ఉపాయాలు ప్రయోగించడం అనగా.”

“మహారాజా! పిరికివానిని భయం చూపి భేదింపచేయాలి. శూరుణ్ణి నమస్కరించి, ధనాశ కలవానిని ధనం ఎరచూపి, సమబలుణ్ణి దుర్బలుణ్ణి బలం ప్రయోగించి భేదింప చేయాలి. విడగొట్టాలి.

భయేన భేదయేద్భీరుం శూరమశ్శాలికర్మణా,
లుభ్యమర్థప్రదానేన సమం న్యూనం తథౌజసా. (ఆదిపర్వ 139.50)

అభివృద్ధి కావా లనుకొనేవాడు, ఎదుటివాడు పుత్రుడైనా, మిత్రుడైనా, సోదరుడైనా, తండ్రి యైనా, గురు వైనా, శత్రుస్థానంలో ఉంటే వానిని పరిమార్చాలి.

శత్రువును అసత్య మైన ఒట్టు పెట్టినా, ధనం ఇచ్చినా (చంపేవాళ్లకు), విషంచేత నైనా, మాయచేత నైనా చంపించివేయాలి. ఎన్నడూ శత్రువును ఉపేక్షించకూడదు.

మంచిచెడ్డలు తెలియక చెడుమార్గంలో ప్రవర్తిస్తూన్న, దృష్టుడైన గురువు నైనా (పూజ్యుడైనా) శాసించడం న్యాయసంమతం.

గురోరప్యవలిప్తస్య కార్యాకార్యమజానతః,
ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య న్యాయ్యం భవతి శాసనమ్. (ఆదిపర్వ 139.54)

ఎంత కోపం వచ్చినా పైకి కనబడనీయకూడదు. చిరునవ్వు నవ్వుతూ మాటలాడాలి. కోపంతో ఎవరినీ చీదరించుకొనకూడదు.

క్రుద్ధోఽప్యక్రుద్ధరూపః స్వాత్ స్మితపూర్వాభిభాషితా,
న చాప్యన్యమవధ్వంసేత్ కదాచిత్కోపసంయుతః. (ఆదిపర్వ 139.55)

ఎదుటివానిమీద దెబ్బతీసే ముందూ, దెబ్బతీసే టప్పుడూ కూడ ప్రియంగానే మాట లాడాలి. దెబ్బ తీసిన తరువాత జాలిపడాలి, పశ్చాత్తాపం చూపాలి, ఏడవాలి కూడ.

ప్రహరిష్యన్ ప్రియం బ్రూయాత్ ప్రహరన్నపి భారత,

ప్రహృత్య చ కృపాయాత శోచేత చ రుదేత చ. (ఆదిపర్వ 139.56)

ఘోరమైన అపరాధం చేసినవాడు కూడ ధర్మమార్గంలో ఉంటే ఆ అపరాధం, పర్వతం తెల్లమేఘాలచేత కప్పబడి నట్లు కప్పబడిపోతుంది.

ఎవని విషయంలో శంక ఉండడానికి అవకాశం లేదో వానిని కూడ శంకించాలి. శంకించడానికి అవకాశం ఉన్న వాని నైతే ఎల్లప్పుడూ శంకిస్తూనే ఉండాలి. శంకించబడని వాని నుండి వచ్చిన భయం సమూలంగా నశింపచేస్తుంది. మనమీద విశ్వాసం లేనివానిని నమ్మకూడదు. విశ్వాసం ఉన్నవానిని కూడ అతిగా విశ్వసించకూడదు. విశ్వాసం వల్ల (విశ్వసించినవానివల్ల) కలిగిన భయం మూలంతో సహా నశింపచేస్తుంది.

న విశ్వసేదవిశ్వస్తే విశ్వస్తే నాతివిశ్వసేత్,

విశ్వాసాధ్యయముత్పన్నం మూలాన్యపి నికృంతతి. (ఆదిపర్వ 139.62)

ఏదైన క్రూరమైన పని చేయదలచినవాడు వినయం ఉట్టిపడే టట్లు మాట్లాడాలి. హృదయం మాత్రం కత్తి వలె తీక్షణంగా ఉంచుకోవాలి. నవ్వుతూ మాట్లాడాలి.

అభివృద్ధిని కోరేవాడు సవినయంగా నమస్కరిస్తూండాలి; ఒట్టు పెడుతూండాలి; మంచి మాటలు మాట్లాడాలి. శిరస్సుతో పాదాభివందనం చేస్తూండాలి. ఆశ చూపు తూండాలి.

తాను దీనస్థితిలో ఉన్నప్పుడు మృదు వైన విధానంచేత గాని, దారుణ మైన విధానంచేత గాని కష్టాలనుండి బైటపడాలి. సమర్థుడైన తరువాత ధర్మం ఆచరించాలి.

సంశయాస్పద మైన పని చేయకుండా (రిస్క్ తీసికొనకుండా) మానవుడు మంచి ఫలితాన్ని, ఉన్నతిని పొందజాలడు. సంశయ మైన పని చేసిన తరువాత బ్రతి కున్నాడా - మంచిని, అభివృద్ధిని చూస్తాడు.

న సంశయమనారుహ్య నరో భద్రాణి పశ్యతి,

సంశయం పునరారుహ్య యది జీవతి పశ్యతి. (ఆదిపర్వం. 139.73)

శత్రువుతో సంధి చేసికొని, అమ్మయ్యా! కృతకృత్యుణ్ణయ్యాను అని నిద్రపోయేవాడు చెట్టు కొమ్మ చివర నిద్రపోయినవాడు వలె క్రింద పడిన తరువాతనే మేల్కొంటాడు.

యోఽరిణా సహ సంధాయ శయాత కృతకృత్యవత్,

స వృక్షాగ్రే యథా సుప్తః పతితః ప్రతిబుధ్యతే. (ఆదిపర్వ 139.75)

మత్స్యాన్ని చంపేవాడు వలె పరుల మర్మాలను ఛేదించకుండా, అనగా దుర్బలంగా ఉన్న విషయాలలో దెబ్బతీయకుండా, దారుణ మైన పనులు చేయకుండా, పరుణ్ణి చంపకుండా, ఎవ్వడూ కూడ గొప్ప ఐశ్వర్యం పొందజాలడు.”

నాచ్చిత్వా పరమర్మాణి నాకృత్వా కర్మ దారుణమ్,
నాహత్వా మత్స్యఘాతీవ ప్రాప్నోతి మహతీం శ్రియమ్. (ఆదిపర్వ. 139.77)

ఏదైనా పని ఉంటేనే ఒకడు మరొకని దగ్గరికి వెడతాడు. పని పూర్తైపోతే ఇంక రావడమే ఉండదు. అందుచేత అన్ని పనులూ కూడ అరకొరగానే చేసిపెట్టాలి.

నార్థికో (నా+అర్థికో)౨ర్థినమభ్యేతి కృతార్థే నాస్తి సంగతమ్,
తస్మాత్సర్వాణి సాధ్యాని సావశేషాణి కారయేత్. (ఆదిపర్వ. 139.79)

తాను చేస్తూన్న పనులను గూర్చి శత్రువులకు గాని మిత్రులకు గాని తెలియకూడదు. అది ప్రారంభం అయిన తరువాతనే, లేదా పూర్తి అయినతరువాతనే, ఇతరులకు తెలియాలి.

నాస్య కృత్యాని బుధ్యేరన్ మిత్రాణి రిపవస్తథా,
ఆరభాన్యేవ పశ్యేరన్ సుపర్యవసితాన్యపి. (ఆదిపర్వం. 139.81)

భయం (ఆపద) రానంతవరకు దానికి భయపడుతూన్నట్లు ప్రతిక్రియ చేసికోవాలి. ఆపద వచ్చిపడిందా, దానిని ధైర్యంగా ఎదుర్కోవాలి.

భీతవత్ ప్రతికర్తవ్యం యావద్భయమనాగతమ్,
ఆగతం తు భయం దృష్ట్వా ప్రహర్తవ్యమభీతవత్. (ఆదిపర్వ. 139.82)

పై వానికి ఆశ చూపించాలి; అయితే ఈ పని జరగడానికి చాల కాలం పడుతుంది అని చెప్పాలి. ఆ కాలానికి ఏదో విఘ్నం జోడిస్తూండాలి. ఆ విఘ్నానికి ఏదో నిమిత్తం చూపుతూండాలి. ఆ నిమిత్తానికి ఏదో మరొక హేతువు చూపుతూండాలి.

ఆశాం కాలవతీం కుర్యాత్ కాలం విఘ్నేన యోజయేత్,
విఘ్నం నిమిత్తతో బ్రూయాత్ నిమిత్తం వాపి హేతుతః. (ఆదిపర్వ. 139.88)

మహారాజా! పాండవుల విషయంలోను, ఇతరుల విషయంలోను ఏది న్యాయమో అది చెయ్యి. నువ్వు ఎలా మునిగిపోకుండా ఉంటావో అలా చెయ్యి.

పాండవులనుండి నిన్ను నువ్వు రక్షించుకో. నీకు పాండవులు సోదరుని కుమారులు. అందుచేత సహజశత్రువులు (భ్రాతృవ్యశబ్దానికి శత్రువు లని అర్థం). బలవంతులు. నీకు పశ్చాత్తాపం కలగకుండా ఉండే టట్లు నీతిని అనుసరించి చెయ్యి.”

ఇలా ఉపదేశించి కణికుడు ఇంటికి వెళ్లిపోయాడు. ధృతరాష్ట్రుని శోకం ఇంకా పెరిగిపోయింది.

కణికుడు బోధించినది కూటనీతి. అయితే జాగర్తగా ఆలోచించి చూస్తే అన్ని కాలాలలోను, అన్ని దేశాలలోను పాలకులు, ఏదో విధంగా అధికారం పొందాలని కోరేవాళ్లు, ధనం సంపాదించాలనుకొనేవాళ్లు అనుసరిస్తూన్నది ఈ కూటనీతే. ప్రపంచంలోని అన్ని సంక్షోభాలకీ మూలకారణం ఈ కూటనీతే అను విషయం అందరూ గ్రహించ కలిగితే దీనిని విడనాడడం కోసం ప్రయత్నిస్తే విశ్వశాంతిని సంపాదించ కలుగుతాం.

పాండవులపై పౌరుల అనురాగాన్ని చూచి దుర్యోధనుని విచారం

పౌరులలో పాండవులకు రోజురోజుకూ పెరిగిపోతూన్న ఆదరాన్ని చూసి దుర్యోధనుడు అసూయతో కుల్లిపోయాడు. ఏదో విధంగా పాండవులను పరిమార్చా లని దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు, దుర్యోధనుని మేనమామ శకుని అనేకవిధా లైన కుట్రలు పన్నడం ప్రారంభించారు.

వాళ్లు చేస్తూన్న వన్నీ తెలిసినా కూడ పాండవులు, విదురుని మాటను పాటిస్తూ ఆ విషయా లన్నీ పైకి ఎవరికీ చెప్పకుండా, తగు ప్రతిక్రియ చేసుకొంటున్నారు.

అందరూ కలిసి ముచ్చటించుకొనే నాలుగు వీధులమొగలలోను, సభలలోను, ఎక్కడ చూచినా, పౌరు లందరూ యువరా జైన యుధిష్ఠిరుని గుణాలను ప్రశంసిస్తూండే వారు.

“గ్రుడ్డివాడైన ధృతరాష్ట్రునికి రాజ్యాధికారం లేదు. అందుచేతనే రాజు కాలేదు. ఇప్పుడు మాత్రం ఎలా రాజవుతాడు? భీష్ముడు తాను చేసిన ప్రతిజ్ఞ వీడి రాజ్యాధికారం చేపట్టే ప్రసక్తియే లేదు కదా? ఏమైనా సరే మనం యువకుడైనా పెద్దవాళ్లవంటి శీలం గల యుధిష్ఠిరుణ్ణి రాజుగా చెయ్యాలి” అని వాళ్లందరూ అంటున్నారు.

ప్రజ్ఞాచక్షురచక్షుష్వాద్ ధృతరాష్ట్రో జనేశ్వరః,
రాజ్యం స ప్రాప్తవాన్ పూర్వం స కథం నృపతిర్భవేత్.

తథా శాస్త్రనవో భీష్మః సత్యసంధో మహావ్రతః,
ప్రత్యాఖ్యాయ పురా రాజ్యం స స జాతు గ్రహీష్యతి.

తే వయం పాణ్డవశ్రేష్ఠం తరుణం వృద్ధశీలినమ్,
అభిషిక్వామ సాధ్వన్య సత్యకారుణ్యవేదినమ్. (ఆదిపర్వం. 140. 25-27)

పౌరుల మాటలు విని మనస్సులో ఈర్ష్యతో మండిపోతూన్న దుర్యోధను దొకనాడు ఇతరు లెవరూ లేని సమయంలో తండ్రి దగ్గరికి వెళ్లి, నమస్కరించి ఇలా అన్నాడు. “తండ్రి! కర్ణకథోరా లైన పౌరుల మాటలు వింటున్నావు కదా? నిన్నూ భీష్ముణ్ణి కాదని పాండురాజకుమారుణ్ణి రాజు చెయ్యాలని వాళ్లు కోరుకొంటున్నారు.

భీష్ముని మనస్సులో ఉన్న మాట కూడ ఇదే. పూర్వం పాండురాజు గుణవంతు డవడంచేత తండ్రినుండి రాజ్యం పొందాడు. నీకు నేత్రావరోధం ఉండడంచేత నీకు దక్కవలసిన రాజ్యం నీకు రాలేదు.

పితృతః ప్రాప్తవాన్ రాజ్యం పాణ్డురాత్మగుణైః పురా,
త్వమన్ధగుణసంయోగాత్ ప్రాప్తం రాజ్యం న లభ్యవాన్. (ఆదిపర్వ 140.34)

ఈ నాడు ఈ రాజ్యం పాండుపుత్రుడు పొందితే తరువాత ఈ రాజ్యం వాళ్ల పుత్ర పౌత్రాదుల చేతిలోనికే వెళ్లిపోతుంది. ఇంక మేము, మా పుత్రపౌత్రాదులూ కూడ ఇతరులమీద ఆధారపడి వాళ్లకు ఊడిగాలు చేయవలసి వస్తుంది.

మాకు ఇలాంటి స్థితి కలగకుండా ఏదైన ఉపాయం చెయ్యి. పూర్వం నువ్వే రాజువై ఉంటే ఎవరేమన్నా మాకే ఈ రాజ్యం లభించి ఉండేది కదా!’

సతతం నిరయం యాతాః పరపిణ్డోపజీవినః,
న భవేమ యథా రాజన్ తథా నీతిర్విధీయతామ్.
యది త్వం హి పురా రాజన్ ఇదం రాజ్యమవాప్తవాన్,
ద్రువం ప్రాప్స్వామ చ వయం రాజ్యమప్యవశే జనే. (ఆదిపర్వ 140.37,38)

పాండవులను వారణావతం పంపమని

దుర్యోధనుడు తండ్రిని కోరుట

ఒకనాడు దుర్యోధనుడు, దుఃశాసనుడు, కర్ణుడు, శకుని కలిసి ఆలోచించుకొన్నారు. ఆ ఆలోచనప్రకారం దుర్యోధనుడు తండ్రి దగ్గరికి వచ్చి - “పాండవులను ఏదైన ఉపాయంచేత వారణావతపురానికి పంపివేస్తే మనకు వాళ్లనుండి భయం ఉండదు” అన్నాడు.

పాండవుల విషయంలో అసూయతో ఉన్న ధృతరాష్ట్రునికి కణికుని ఉపదేశం బాగా తల కెక్కింది. ఇప్పుడు పుత్రుడు కూడ వచ్చి అదే ధోరణిలో మాటలాడుతూంటే ఆతని కేమి చెయ్యలో తోచలేదు.

“నా తమ్ముడు పాండురాజు నామీద ఎంతో భక్తితో, ప్రేమతో ఉంటూ తాను జయించుకొని వచ్చిన సంపద నంతనీ నాకే ఇస్తూండేవాడు. యుధిష్ఠిరునిలో కూడ ఏ విధ మైన దోషాలూ లేవు. అలాంటప్పుడు వాళ్లను నగరం విడచి వెళ్ల మని ఎలా చెప్పగలను?

అంతే కాకుండా భీష్మద్రోణాచార్యులకు కూడ పాండవులమీద అధిక మైన ప్రేమభావం ఉంది. పౌరుల మాట చెప్ప నక్కర లేదు. పాండవులకు ఏ మాత్రం అపకారం జరిగినా వాళ్లందరూ మనల్ని బ్రతకనిస్తారా?” అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

“ఆ భయం ఏమీ లేదు. ఇప్పటికే నేను రాజ్యంలో ప్రధాన మైన అమాత్యుల నందరినీ ధనం ఇచ్చి మన వైపు తిప్పుకొన్నాను. వాళ్లందరూ నా పక్షానే ఉంటారు. అందుచేత ఏదో మంచి ఉపాయం చూచి పాండవులు వారణావతానికి వెళ్లే టట్లు చెయ్యి. నేను పరిపాలనలో స్థిరపడిన తరువాత వాళ్లు కావలిస్తే తల్లితో కలిసి తిరిగి హస్తినాపురానికి రావచ్చును” అన్నాడు దుర్యోధనుడు.

ఆ మాటలు విని ధృతరాష్ట్రుడు - “నాయనా! నిజానికి నా మనస్సులో కూడ ఈ అభిప్రాయమే ఏనాటినుంచో ఉంది. అయితే ఇది పాపమైన ఆలోచన అవడంచేత నేనెన్నడూ బైటపెట్టలేదు.

దుర్యోధన మహాప్యేతద్ధుధి సంపరివర్తతే,

అభిప్రాయస్య పాపత్వాన్నైనం తు వివృణోమ్యహమ్. (ఆదిపర్వ 41.16)

భీష్మ - ద్రోణ - కృప - విదురులు ఇందుకు అంగీకరించరు కదా? వాళ్లు ఎదురుతిరిగి, మనల్ని నిర్మూలించవచ్చును కదా” అన్నాడు.

“ఆ భయం ఏమీ లేదు. భీష్ముడు ఎల్లప్పుడూ మధ్యస్థుడుగానే ఉంటాడు; ఏ పక్షాన్నీ సమర్థించడు. ద్రోణుని పుత్రుడు నాతోనే ఉన్నాడు. కొడుకు ఏ పక్షంలో ఉంటే ఆ పక్షంలోనే ద్రోణు డుంటాడు. వీళ్లిద్దరూ ఏ పక్షాన ఉంటే ఆ పక్షంలోనే కృపు డుంటాడు. ఇంక విదురుడు అన్ని విధాల మనమీద ఆధారపడి ఉన్నవాడే. ఒంటరిగా ఆతడేమీ చేయజాలడు. అందుచేత ఏదోవిధంగా నువ్వు - పాండవులనూ కుంతిని పంపివేస్తే మన హృదయశల్యం తొలగిపోతుంది” అన్నాడు దుర్యోధనుడు.

పాండవులు వారణావతానికి వెళ్లుట

దుర్యోధనుడు రాజ్యపాలనలో ప్రధాను లైన మంత్రి - పురోహిత - సేనాపత్యుడు లలో చాలమందిని, ధనమానాదులచేత, మెల్ల మెల్లగా తన వైపు త్రిప్పుకొన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు ప్రేరేపింపగా వాళ్లందరూ అప్పుడప్పుడు యుధిష్ఠిరుని దగ్గరకు వెళ్లి వారణావతనగరాన్నీ, అక్కడ జరిగే అత్యుత్తమమైన ఉత్సవాలనీ, వర్ణించి చెప్పతూండేవారు. అక్కడికి వెళ్లి కొన్నాళ్లు ఉండి రావచ్చు ననే అభిప్రాయం పాండవుల మనస్సులో కలిగింది. ఆ విషయం తెలియగానే ధృతరాష్ట్రుడు పాండవులను పిలిచి - “అతిమనోహరమైన వారణావతపురంలో జరిగే ఉత్సవాలలో పాల్గొని కొంత కాలం అక్కడ నివసించండి. తిరిగి హస్తినపురానికి రావచ్చును” అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరునికి ధృతరాష్ట్రుని మనస్సులో ఉన్న అభిప్రాయం తెలియకపోలేదు. అయినా వాళ్లందరూ ఏకమయ్యా రనీ, తాము అసహాయస్థితిలో ఉన్నా మనీ గుర్తించి ఆ నగరానికి వెళ్లడానికి అంగీకరించాడు -

ధృతరాష్ట్రస్య తం కామమనుబుధ్య యుధిష్ఠిరః,
ఆత్మసశ్చాసహాయత్వం తథేతి ప్రత్యువాచ తమ్. (ఆదిపర్వ 142. 11)

పాండవులు భీష్ముడు మొదలైన పెద్ద లందరికీ నమస్కరించారు. యుధిష్ఠిరుడు దీనుడై ఆ పెద్దలతో - “ధృతరాష్ట్రుని ఆజ్ఞచేత వెడుతున్నాం. మీరందరూ ప్రసన్న మైన మనస్సులతో మమ్ములను ఆశీర్వదించండి. మీ ఆశీర్వలంచేత మాకు ఏ బాధలూ కలగకుండా ఉంటాయి” అని మెల్లగా అన్నాడు.

సగణస్తత్ర యాస్యామో ధృతరాష్ట్రస్య శాసనాత్,
ప్రసన్నమనసః సర్వే పుణ్యా వాచో విముఞ్చత,
ఆశీర్భిర్బంహితానస్మాన్ న పాపం ప్రసహిష్యతే. (ఆదిపర్వ 142. 16)

దుర్యోధనుడు పురోచను డను సచివుణ్ణి పిలచి - “పాండవులు వారణావతానికి వెళ్లబోతున్నారు. నీవు శీఘ్రంగా వెళ్లి లక్క మొదలైన ద్రవ్యాలతో ఒక చక్కని భవనం నిర్మించాలి. నిప్పు తగిలే టప్పటికి భగ్గున మండిపోయే తైలాలు, ఇతర పదార్థాలు రహస్యంగా ఆ ఇంట్లో అక్క డక్కడ ఉంచాలి. కుంతికి పాండవులకూ ఆ గృహంలో నివాసం ఏర్పరచి తగు సమయం చూచుకొని ఒక రాత్రి ఆ ఇంటికి నిప్పు అంటించాలి. ఈ విషయం నీకూ నాకూ తప్ప ఎవరికీ తెలియకూడదు. పాండవు లందరూ మరణించిన తరువాత నేను రాజ్యంలో స్థిరపడి నీకు నాతో సమానమైన భోగభాగ్యాలు ఏర్పరుస్తాను” అని చెప్పి పంపాడు. అత డా విధంగా ఒక విశాల మైన జతుగృహం (లక్క ఇల్లు) నిర్మించాడు.

పాండవులు వారణావతానికి బయలుదేరారు. దుర్యోధనుని ప్రయత్నా లన్నీ తెలిసిన విదురుడు యుధిష్ఠిరునికి రాబోయే ఆపదను గూర్చి సూచిస్తూ జాగరూకతతో ఆత్మరక్షణం

చేసికొనవలసిందిగా, ఇతరు లెవరికీ అర్థం కాని సాంకేతికభాషతో (కోడ్లాంగ్వేజి) బోధించాడు. ధృతరాష్ట్రుడు పాండవుల విషయంలో చేస్తూన్న అన్యాయాన్ని పౌరు లందరూ దూషిస్తూ పాండవులను కొంత దూరం వెంబడించారు. యుధిష్ఠిరుడు వాళ్ల నందరినీ ప్రేమ పూర్వకంగా బ్రతిమాలి వెనుకకు పంపివేశాడు. ఫాల్గునమాసం, రోహిణీనక్షత్రయుక్త అష్టమినాడు వారణావతం చేరారు.

పాండవులు వారణావతం చేరగానే పౌరు లందరూ వారికి ఘన మైన స్వాగత సత్కారాలు అందించారు. పురంలో ప్రవేశించిన ఆ పాండవులు ముందుగా ఆ నగరంలో ఉన్న, అన్ని వర్ణాలకీ చెందిన పెద్దల ఇండ్లకు వెళ్లి వాళ్లను కలిసి తరువాత తమకై ఏర్పరచిన భవనానికి వెళ్లారు.

తే ప్రవిశ్య పురీం వీరాస్తూర్ణం జగ్మురథో గృహాన్,
బ్రాహ్మణానాం మహీపాల రతానాం స్వేషు కర్మసు.

నగరాధిక్యతానాం చ గృహాణి రథినాం తదా,
ఉపతస్థుర్నరశ్రేష్ఠాః వైశ్యశూద్రగృహాణ్యపి,
జగ్మురావసథం పశ్చాత్ పురోచనపురస్సరాః.

(ఆదిపర్వ. 145. 6-8)

ఆ భవనంలో పది రోజులు నివసించిన తరువాత పురోచనుడు వాళ్లను క్రొత్తగా నిర్మించిన ఆ జతుభవనంలో ప్రవేశపెట్టాడు. ఆ భవనంలో ప్రవేశించగానే యుధిష్ఠిరుడు అది నిర్మించడానికి ఉపయోగించిన వస్తువుల వాసనను ఆఘ్రాణించి - “మనం ఇప్పుడు అగ్నిగృహంలో ప్రవేశించాం. నాకు పూర్తి విశ్వాసం కలిగిన తరువాత ఈ దుష్టు డైన పురోచనుడు మనలను కాల్చడానికి నిర్ణయించుకొని నిరీక్షిస్తూంటాడు. ఈ విషయం మన పినతండ్రి విదురుడు సూచించి ఉన్నాడు” అని భీమునితో అన్నాడు.

“అయితే - మనం దీనిలో ఎందుకు, మొదట నివసించిన ఇంటికే వెళ్లడం మంచిది కదా” అన్నాడు భీముడు.

“అలా కాదు; మనకి ఈ రహస్యం తెలిసి నట్లు ఈ పురోచనుడికి తెలిస్తే అతడు వెంటనే మనల్ని చంపించే ప్రయత్నం చేస్తాడు. భయపడి మనం మరొక చోటికి వెళ్లినా అన్ని విధాలా అధికారంలో ఉన్న దుర్యోధనుడు ఏ సహాయమూ లేని మనల్ని మరొక విధంగా చంపిస్తాడు. అందుచేత ఏమీ తెలియనట్లు నటిస్తూ మనం కొన్నాళ్లు ఇక్కడే ఉందాం. అప్పు డప్పుడు వేటకోసం అని బైటకు, వెళ్లి వస్తూంటే కాలాంతరంలో మనం పారిపోవడానికి మార్గాలు తెలుసుకోవచ్చు. ఈ లోగా ఒక పెద్ద బిలం ఏర్పరచుకొందాం. అగ్నిభయం కలిగినప్పుడు దానిలో దాగికొనవచ్చును” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

ఒకనాడు విదురుడు పంపగా ఒక ఖనకుడు (సొరంగాలు త్రవ్వేవాడు) రహస్యంగా యుధిష్ఠిరుణ్ణి కలిసి, ఆతనికి, తాను విదురుడు పంపగా వచ్చినవాడే అను నమ్మకం కలిగి టట్టు కొన్ని గుర్తులు చెప్పి ఆ లక్క ఇంట్లోనుండి బైటకు ఒక సొరంగం త్రవ్వబడు.

పురోచనుడు ఎల్ల వేళలా కొంత మంది సైనికులతో ఆ గృహం ద్వారం దగ్గర కాపలా ఉండేవాడు. పాండవులు మాత్రం వాని కేమీ సందేహం కలగకుండా ప్రతిదినమూ వేట పేరుతో బైటికి వెళ్లి వస్తూండేవారు. ఈ విధంగా ఒక నిండు సంవత్సరం గడిచింది. తన పాచిక పారబోతున్నది కదా అని పురోచనుడు సంతోషిస్తున్నాడు.

యుధిష్ఠిరు డొకనాడు తమ్ముళ్లను పిలిచి - “పురోచనుడికి పూర్తిగా మన మీద విశ్వాసం ఏర్పడింది. ఈ ఇల్లు విడిచిపారిపోవడానికి తగిన సమయం ఇదే. మనం ఆయుధగృహానికి నిప్పుంటించి, పురోచనుణ్ణి కాల్చివేసి, ఎవరి వైనా ఆరుగురుని ఈ ఇంట్లో ఉంచి, ఎవరికీ తెలియకుండా పారిపోదాం” అన్నాడు.

కుంతి ఆ రాత్రి బ్రాహ్మణభోజనం ఏర్పాటు చేసింది. చాలమంది స్త్రీలు కూడా వచ్చారు. బాగా తిని, త్రాగి వాళ్ల వాళ్ల ఇళ్లకు వెళ్లిపోయారు.

దైవవశంచేత ఒక నిషాదస్త్రీ ఐదుగురు పుత్రులతో ఆ అన్నసంతర్పణకు వచ్చి బాగా తిని, తప్పతాగి ఆ ఇంట్లోనే, ఒక మూల ఒళ్లుమరచి పడి ఉంది.

నగరంలో జను లందరూ నిద్రపోతున్నారు. అర్ధరాత్రి వేళ భీమసేనుడు పురోచను డున్న చోట ఆ గృహద్వారానికి నిప్పు పెట్టాడు. తరవాత ఇంటి కంఠటికీ నిప్పు పెట్టాడు. పాండవు లందరూ సొరంగం గుండా తల్లితో బైటకు వెళ్లిపోయారు.

పౌరు లందరూ మేల్కొని ఇది దుర్యోధనుని పనే అని అంటూ పాండవులను గూర్చి దుఃఖిస్తూ దుర్యోధనుణ్ణి నిందించారు.

భీమసేనుడు తల్లిని భుజాలమీద ఎక్కించుకొని, నకుల సహదేవులను చంకలలో చిక్కించుకొని, యుధిష్ఠిరార్జునుల చేతులు పట్టుకొని, అరణ్యమార్గంలో అతిశీఘ్రంగా ముందుకు వెళ్లాడు. గంగాతీరం చేరారు.

విదురుడు పంపగా ఒక నావికుడు వచ్చి తన గుర్తులు చెప్పి వాళ్లకు నమ్మకం కలిగించి, వాళ్లను గంగానది దాటించాడు. వాళ్లు ముందుకు సాగారు.

మరునాడు సూర్యోదయం అయింది. ఆ నగరవాసు లందరూ వచ్చి చూచారు. దగ్గ మైన ఆ ఇల్లు లక్క ఇల్లు అని తెలిసికొని ఇదంతా దుర్యోధనుని కుతంత్రమే అని

తెలిసికొని వానిని నిందించారు. ధృతరాష్ట్రభీష్మాదులు కూడ ఆతనిని నివారించలేదు కదా అని వాళ్లను కూడ నిందిస్తూ అక్కడ పడి యున్న ఆరు శరీరాలు పొండవులవీ కుంటిది అని అనుకొన్నారు.

ఈ వార్త తెలిసిన ధృతరాష్ట్రాదులు దుఃఖంతో మృతు లందరికీ ఉత్తరక్రియలు చేశారు. భీష్మాదులు చాల దుఃఖించారు.

భీమసేనుడు తల్లినీ, సోదరులనూ కూడ మోస్తూ మహావేగంతో భీకరారణ్యాలలో నుండి తీసికొనివెళ్లాడు. సాయంకాలానికి ఒక మహారణ్యంలో ప్రవేశించారు.

కుంతి దాహంతో బాధపడుతూంది. భీముడు వాళ్ల నందరినీ ఒక మట్టిచెట్టు క్రింద కూర్చుండబెట్టి నీళ్లకోసం వెదుకుతూ వెళ్లాడు. చాల దూరం వెళ్లి అక్కడ కనబడిన చెరువులో తాను నీళ్లు త్రాగి ఉత్తరీయంలో (బహుశా బుజాన్ని వ్రేలాడే తోలుతిత్తివంటి దానిలో) నీరు నింపి తల్లికి సోదరులకీ తెచ్చాడు. అప్పటికి వాళ్లు ఐదుగురూ గాఢనిద్రలో ఉన్నారు.

అలా నేలపై నిద్రిస్తూన్న వాళ్లని చూచి అతడు చాల దుఃఖిస్తూ - “దుర్యోధనుని మూలాన కదా మా అందరికీ ఇన్ని కష్టాలు వచ్చాయి. ఎప్పటికైనా నా పగ తీర్చుకొంటాను. దుర్యోధనా! మా అన్నగారికి కోపం రాకపోవడంమూలాన, నా కాయన అనుమతి ఇవ్వకపోవడంమూలాన నిన్నేమీ చేయలేకుండా ఉన్నాను” అనుకొన్నాడు మనస్సులో.

‘వీళ్లు సుఖంగా నిద్రపోతున్నారు కదా? మేల్కొల్పడం ఎందుకు. లేచిన తరువాతనే నీళ్లు త్రాగుతారులే’ అనుకొంటూ తాను మాత్రం మేల్కొని వాళ్లకు కాపలాకాస్తున్నాడు.

హిడింబవధ

ఇంతలో ఆ ప్రాంతంలో ఉన్న హిడింబు డను రాక్షసుడు వాళ్లను చూచాడు. వాని నోరూరసాగింది. ప్రక్కనే ఉన్న చెల్లెలు హిండింబతో - “అక్కడ వాళ్లెవరో మానవులు కనబడుతున్నారు. వాళ్లందరినీ చంపి తీసికొని రా; వాళ్లను తిని హాయిగా తాళాలు వేసికొంటూ సృత్యం చేద్దాం” అని పంపాడు -

నృత్యావ సహితావావాం దత్తతాలావనేకశః. (ఆదిపర్వ. 151. 14)

అమె అక్కడికి వచ్చి మహాసౌందర్యవంతుడూ, బలశాలీ అయిన భీముణ్ణి చూడ గానే ఆతనిని మోహించి - “ఇతడే నాకు తగిన భర్త. నేను నా సోదరుడు చెప్పి నట్లు చేయను. భ్రాతృస్నేహంకంటే పతిస్నేహం చాల బలీయ మైనది కదా -

పతిస్నేహోఽతిబలవాన్ న తథా భ్రాతృసౌహృదమ్.

అని అనుకొంటూ సుందరస్త్రీరూపం ధరించి సమీపించి అతనికి తన కోరిక నివేదించింది. “హాయిగా వనాలలోను, పర్వతగ్రామాలమీదా విహరిద్దాం; నన్ను భార్యనుగా పరిగ్రహించు” అని కోరింది.

“నిద్రపోతూన్న తల్లిని సోదరులనూ విడిచి, వీళ్లని రాక్షసునికి ఆహారంగా చేసి నేను నీతో ఎలా వస్తాననుకొన్నావు? నీ సోదరునికి భయపడి వీళ్లను నిద్రనుండి లేపను. రాక్షసులుగాని, మనుష్యులు గాని, గంధర్వులు గాని, యక్షులు గాని నాముందు నిలువజాలరు. నువ్వు ఉంటే ఉండు; వెడితే వెళ్లు. లేదా పురుషులను భక్షించే నీ సోదరుణ్ణి పంపు” అన్నాడు భీముడు.

మానవులను చంపి తీసికొనిరమ్మని పంపిన సోదరి ఆలస్యం చేస్తూన్నందుకు కోపించిన హిండింబుడు ఆమెను వెదకికొంటూ వచ్చాడు. ఆమె సుందరవనితారూపం చాల్చి భీముని దగ్గర ఉండడం చూడగానే వానికి విషయం అర్థమైపోయింది.

వీళ్ల నందరినీ చంపివేసిన తరువాత రాక్షసవంశానికే కలంకం తెచ్చిన నిన్ను చంపివేస్తానని అని అంటూ అతడు నిద్రపోతూన్న ఆ నలుగురిమీద పడబోయాడు. భీముడు వానిని అడ్డుకొని వాళ్లకు నిద్రాభంగం కలగకూడ దను ఉద్దేశంతో వానిని దూరంగా లాక్కొనిపోయి వానిని చితకబాదుతున్నాడు. హిండింబి నిలబడి చూస్తూన్నది.

ఆ ధ్వనికి కుంతి మొదలైనవాళ్లు మేల్కొన్నారు. ఎదురుగా ఆ సుందరిని చూచి “నీవెవ్వరవు? ఈ వనదేవతవా?” అని అడిగింది కుంతి. హిండింబి విషయం అంతా చెప్పి యుద్ధం చేస్తూన్న ఆ వీరులనిద్దరినీ చూపింది.

నలుగురు సోదరులూ కూడ భీమునిదగ్గరకు వెళ్లి - “ఆలస్యం చేయకు, వీనిని చంపివెయ్య; మమ్ములను కూడ సాహాయ్యం చేయమంటావా?” అన్నారు. వెంటనే భీముడు విజృంభించి హిండింబుణ్ణి సంహరించాడు.

“రాక్షసులు చాలా పగపట్టి ఉంటారు; ఈమెను కూడ చంపేస్తాను” అని అంటూ హిండింబును కూడ చంపబోగా యుధిష్ఠిరుడు, కుంతీ నివారించారు.

హిండింబ కుంతితో భీముని విషయంలో తనకు కలిగిన తీవ్రమైన వాంఛను గూర్చి చెప్పి అది ఎంత తీవ్ర మైనదో, సహింప శక్యం కానిదో ఆడుదానవైన నీవే అర్థంచేసికొని నీ కుమారుడు నన్ను పరిగ్రహించేటట్లు చేయు మని ప్రార్థించింది.

ఆర్యే జానాసి యద్భుతమిహ స్త్రీణామనఙ్గజమ్.

(ఆదిపర్వ 154.5)

కుంతి అనుమతించింది. కుంతి చెప్పగా యుధిష్ఠిరుడు కూడ భీము డామెను పరిగ్రహించడానికి అనుమతించాడు.

భీముడు రెండు షరతులపై అంగీకరించాడు. ఒకటి పగటి సమయాలలో మాత్రమే వాళ్లిద్దరూ కలిసి ఉండాలి. రాత్రులలో ఆతడు తన తల్లి దగ్గరకు వచ్చివేయాలి. రెండు - తాను పుత్రుడు జనించేవరకు మాత్రమే ఆమెతో కలిసి ఉండాలి. హిడింబ అంగీకరించినది.

హిడింబకు భీమునితో సమాన మైన వీర్యపరాక్రమాలున్న, సమస్తరాక్షసమాయలూ తెలిసిన ఘటోత్కచు డను పుత్రుడు పుట్టాడు.

కుంతీసహితు లైన పాండవులు జటావల్మలధారులై తాపసవేషంతో అడవి నుండి అడవికి తిరుగుతూ అనేకదేశాలలో సంచరించారు.

ఒకనాడు వారికి వ్యాసుడు ప్రత్యక్ష మయ్యాడు. ఆయనకు అందరూ సవినయంగా ప్రణామం చేశారు.

“మీకు ఈ కష్టా లన్నీ వస్తా యని నాకు ముందే తెలుసు. మీరు ఏమాత్రమూ దిగులు చెందకండి. అన్ని కష్టాలూ అధిగమించి మీరు రాజ్యం సంపాదిస్తారు. మీరూ కౌరవులూ కూడ నాకు సమానులే అయినా కష్టాలలో ఉండడంచేత మీ విషయంలో నాకు ఎక్కువ అభిమానం ఉంది. -

సమాస్తే చైవ మే సర్వే యూయం చైవ న సంశయః,

దీనతో బాలతశ్చైవ స్నేహం కుర్వన్తి మానవాః.

తస్మాదభ్యుధికః స్నేహో యుష్మాసు మమ సాంప్రతమ్. (ఆదిపర్వ 155.9)

ఇక్కడికి దగ్గరనే ఏకచక్రపురం అనే నగరం ఉంది. అక్కడ మీరు గుప్తంగా నివసించండి. నేను ఒక మాసం తరువాత మళ్లీ కనబడతాను” అని వ్యాసుడు కుంతికీ, పాండవులకూ ధైర్యం చెప్పి వాళ్లకు ఏకచక్రపురంలో ఒక బ్రాహ్మణుని ఇంట్లో నివాసం ఏర్పరచి వెళ్లిపోయాడు.

పాండవులు ఆ బ్రాహ్మణుని గృహంలో నివసిస్తూ ఆ నగరంలోను, చుట్టు ప్రక్కల గ్రామాలలోను భిక్షాటనం చేసి రాత్రికి ఇల్లు చేరుతూండేవారు. లభించిన పదార్థాలలో సగం భీముడూ మిగిలినది అందరూ సమంగానూ భుజిస్తూండేవారు.

అర్థం తే భుజ్జాతే వీరాః సహ మాత్రా పరంతపాః,

అర్థం సర్వస్య భైక్షస్య భీమో భుజ్జీతే మహాబలః.

(ఆదిపర్వ 156.6)

ఒకనాడు భీముడూ, కుంతీ ఇంట్లో ఉండిపోయారు. మిగిలిన నలుగురూ భీష్మాటనం కోసం వెళ్లారు. ఆ బ్రాహ్మణుని ఇంట్లోనుండి అతిదీన మైన ఏడ్పులు వినబడ్డాయి. అది వినగానే కుంతి మనస్సు చాల కలత చెందింది. ఆమె భీమునితో - “నాయనా! మనం ఈ బ్రాహ్మణుని ఇంట్లో సుఖంగా ఉంటున్నాం; వీళ్ల కేదో ఆపద వచ్చి నట్లు కనబడు తూన్నది. చేసిన ఉపకారం మరవనివాడే మానవుడు. నిజానికి పొందిన ఉపకారం కంటే కూడ ఎక్కువ ఉపకారం చెయ్యాలి.

ఏతావాన్ పురుషస్తాత కృతం యస్మిన్న సశృతి,

యావచ్చ కుర్యాదన్యోఽస్య కుర్యాదభ్యధికం తతః. (ఆదిపర్వ. 156. 14)

అందుచేత మనం ఏం సహాయం కావాలో తెలుసుకొని వీళ్లకు చెయ్యాలి” అని అంది.

“తప్పకుండా సహాయం చేద్దాం. ఏమి ఆపద వచ్చిందో తెలుసుకో” అన్నాడు భీముడు. కుంతి బ్రాహ్మణుని ఇంటిలోనికి వెళ్లి చూచే సరికి బ్రాహ్మణుడు, ఆతని భార్య, కూతురు, చిన్న కుమారుడు దుఃఖంలో మునిగి ఉన్నారు. బ్రాహ్మణుడు - “భీ! ఈ జీవితం ఎంత దుఃఖమయ మైనది. మానవజీవనంలో సుఖం అనేదే లేదు. ఈ ఆపద నుండి ఎలా తప్పించుకోవాలో తెలియడంలేదు” అని అంటూ భార్యతో - “చూచావా! ఈ నగరం వదిలి మరొక చోటికి వెడదాం అని ఏనాడో నేనంటే - “కాదు; నేను ఇక్కడనే పుట్టి పెరిగాను, మా తాతముత్తాతలూ, బంధువులూ ఇక్కడే ఉండేవారు; ఈ నగరం విడవకూడదు” అని అన్నావు. చూడు; ఇప్పుడు ఎలాంటి ఆపద వచ్చిందో! ఎప్పుడో ముసలివా క్లయిపోయి చనిపోయిన తండ్రి, తల్లి, ఇతరబంధువులూ ఉన్న ఊరు కదా అని దానినే పట్టుకొని ఉంటే ఇలాగే అవుతుంది!

ఇహ జాతా వివృద్ధాస్మి పితా చాపి మమేతి వై,

ఉక్తవత్ససి దుర్మేధే యాచ్యమానా మయాఽసకృత్,

స్వర్గతోఽపి పితా వృద్ధః తథా మాతా చిరం తవ,

బాన్ధవా భూతపూర్వాశ్చ తత్ర వాసే తు కా రతిః. (ఆదిపర్వ. 156. 27, 28)

నేను బ్రతికి ఉంటూ ఇతరులను పంపే ప్రశ్నయే లేదు. దేవతలు తల్లిదండ్రులూ నిన్ను నా కిచ్చారు. సుఖదుఃఖాలలోను అన్ని పనులలోను పాలు పంచుకొన్న ధర్మపత్నివి నీవు. నిన్ను విడిచే ప్రసక్తియే లేదు. బాగా చిన్న వయస్సులో ఉన్న ఈ కుమారుణ్ణి విడవజాలను.

ఈ కన్యయా - తగిన భర్తకు ఇమ్మని దేవుడు నా దగ్గర దాచి ఉంచిన సొత్తు ఈమె వల్లనే కలిగే దౌహిత్రుల ద్వారా నేనూ పితృదేవతలూ కూడ ఉత్తమలోకాలు పొందాలి.

తండ్రికి పుత్రునిమీద ప్రేమ అధికంగా ఉంటుం దంటారు; కొంతమంది కూతురుమీద ఉంటుం దంటారు. నాకైతే ఇద్దరూ సమానులే.

మన్యస్తే కేచిదధికం స్నేహం పుత్రే పితరుర్రాః,

కన్యాయాం కేచిదపరే మమ తుల్యాపుభౌ స్మృతౌ. (ఆదిపర్వ 156.37)

ఇలా ఆలోచిస్తూ కూర్చోవడంకంటే అందరూ కలిసి మరణించడం మంచిదేమో!” అన్నాడు. భర్త వెళ్లడానికి భార్య ఏ మాత్రమూ అంగీకరించలేదు. “నీవు లేకపోతే నేను ఎలా జీవించగలను? ఈ ఇద్దరినీ ఎలా పోషించగలను? ఎందుకూ పనికి రానివాళ్లందరూ వచ్చి ఈ పిల్ల నిమ్మని అడుగుతూంటారు. నేలమీద పడి ఉన్న మాంసపు ముద్దను పక్షులు ఎగరేసికొని పోవడానికి చూస్తున్నట్లు పతి లేని స్త్రీని దుష్టాత్ములనేకులు ఎగరేసికొనిపోవా లని ప్రయత్నిస్తూంటారు.

ఉత్పృష్టమామిషం భూమౌ ప్రార్థయన్తి యథా ఖగాః,

ప్రార్థయన్తి జనాః సర్వే పతిహీనాం తథా స్త్రీయమ్. (ఆదిపర్వ 157.12)

నీవు లేకపోతే నాకూ, నా కుమార్తెకూ కూడ అదే గతి పడుతుంది. నేనే వెడతాను. భర్తకంటే ముందు మరణించడం ఉత్తమగతిప్రదం అని కదా శాస్త్రం?

వృష్టిరేషా పరా స్త్రీణాం పూర్వం భర్తః పరాం గతిమ్,

గస్తం బ్రహ్మన్ సుపుత్రాణామితి ధర్మవిదో విదుః. (ఆదిపర్వ 157.22)

రాక్షసులకు కూడ ధర్మబుద్ధి ఉంటుం దంటారు. నేను వెడితే ఆ రాక్షసుడు నన్ను స్త్రీకదా అని చంపకుండా విడిచివేయవచ్చు. ఏమైనా నేనే వెడతాను” అని భార్య అంది.

ఈ మాట లన్నీ విన్న కన్య - “మీరు ఎప్పటికైనా ధర్మానుసారం నన్ను మరొక చోటికి పంపవలసే ఉంటుంది. నేనే ఆ రాక్షసునికి ఆహారంగా వెళ్లి మిమ్ముల నందరినీ రక్షిస్తాను. దౌహిత్రునివల్ల కలిగే ఫలితం నేనే కొంతవరకు కలగజేస్తాను. బాలుడైన నా సోదరుడు మీలో ఏ ఒక్కరు మరణించినా రక్షకులు లేక మరణిస్తాడు. అప్పుడు మన వంశమే నిర్మూలమై పితృదేవతలకు పిండోదకక్రియలు లేకుండా పోతాయి. నేనే వెడతాను” అంది.

వీళ్ల మాట లన్నీ వింటూన్న ప్రక్క నున్న బాలుడు కళ్లు విప్పారచేస్తూ వచ్చీ రాని మాటలతో - “మీ కేమీ భయం లేదు. నేను వెడతాను. నేను ఆ రాక్షసుణ్ణి దీనితో చంపివేసి వస్తాను” అని అంటూ ఒక గడ్డిపుల్ల తీసాడు.

ఆ మాటలు వినగానే అంత దుఃఖంలోనూ ఉన్న వాళ్లు లోలోన ఆనందించారు.

తథాపి తేషాం దుఃఖేన పరీతానాం నిశమ్య తత్,

బాలస్య వాక్యమవ్యక్తం హర్షః సమభవన్మహాన్. (ఆదిపర్వ. 158.23)

ఈ మాటలన్నీ వింటూన్న కుంతి ఇదే సమయం అనుకొని వాళ్ల దగ్గరికి వెళ్లి - “మీ దుఃఖానికి కారణం ఏమిటి? ఏమైనా సాహాయ్యం చేయకలుగుతే చేస్తాను” అంది. ఆ బ్రాహ్మణుడు ఇలా చెప్పాడు - “ఈ దుఃఖం మనుష్యమాత్రులు తీర్చదగిన దుఃఖం కాదు. ఈ నగరసమీపంలో మనుష్యభక్తుకు దైన బకు డను రాక్షసుడు నివసిస్తున్నాడు. బలవంతు డైన ఆ రాక్షసుడు కొందరు రాక్షసులతో కలిసి ఉంటూ ఈ ప్రాంతాన్నంతనీ పాలిస్తున్నాడు. అతనికి ప్రతి రోజూ వంతు చొప్పున ఇరవై పుట్ల (ఖారీ) బియ్యం అన్నమూ, రెండు దున్నపోతులూ, అహారంగా ఇవ్వాలి. వాటిని తీసికొనివెళ్లేవాడు కూడ వానికి ఆహారం కావాలి. వానినుండి తప్పించుకొనడానికి ఎవరైనా ప్రయత్నిస్తే వానిని వాని కుటుంబాన్నీ అతడు నశింపజేస్తాడు. ఈ నాడు మా వంతు వచ్చినది. అందుచేత మేం దుఃఖార్థవంలో మునిగి ఉన్నాం.”

“నాకు ఐదుగురు పుత్రు లున్నారు. వాళ్లలో ఒకడు వెడతాడు భయపడకండి” అని కుంతి అంది. “నా ప్రాణం రక్షించుకొనడంకోసం అతిథిగా ఉన్న మరొక బ్రాహ్మణుణ్ణి బలి ఇవ్వడానికి నేనే మాత్రము అంగీకరించను” అని బ్రాహ్మణు డంటాడు.

“నా పుత్రుడు చాల బలవంతుడు; ఇలాంటి దుష్టులను ఎంతమందినో పూర్వం చంపి ఉన్నాడు. అతడు వీర్యవంతుడు, మంత్రసిద్ధుడూ కూడ. అతడు రాక్షసునికి ఆహారం తీసికొని వెళ్లి వానిని సంహరించి వస్తాడు” అని కుంతి చెప్పగా బ్రాహ్మణు డంగీకరించాడు.

సాయంకాలానికి యుధిష్ఠిరాదులు భిక్షాన్నం తీసికొని ఇంటికి వచ్చారు. విషయం తెలిసికొని యుధిష్ఠిరుడు - “అమ్మా! నువ్వు ఇంత సాహసమైన పని చేశా వేమిటి? పుత్రుణ్ణి పరిత్యజించడాన్ని సాధువు లేవరైనా మెచ్చుతారా? అనేకమైన కష్టాలు అనుభవించ డంచేత నీ బుద్ధి వికారం చెందలేదు కద!

కచ్చిన్న దుఃఖైర్బుద్ధిస్తే విలుప్తా గతచేతసః.

(ఆదిపర్వ. 161.11)

అన్నాడు.

“నాయనా! నేను బుద్ధిదౌర్బల్యంచేత ఇలా చేయడం లేదు. భీముడు పదివేల ఏనుగుల బలం కలవాడు. పుట్టిన వెంటనే నాచేతిలోనుండి జారి ఇతడు శిల మీద పడగా ఆ శిల చూర్ణమైపోయింది కాని వీని కేమీ కాలేదు. ఈతని పరాక్రమం అనేక

పర్యాయాలు చూచి ఉన్నాం కదా? ఇంత కాలమూ ఈ బ్రాహ్మణుని ఇంట్లో మనం సుఖంగా ఉన్నాం. అందుకు ప్రత్యుపకారంగా మనం ఈ సహాయం చెయ్యాలి కదా?” అని అంది కుంతి.

యుధిష్ఠిరుడు అంగీకరించాడు. “అయితే ఈ విషయం ఎవరికీ తెలియనీయవద్దని బ్రాహ్మణునికి చెప్పు” అన్నాడు తల్లితో.

రాత్రి గడిచింది. ఉదయం కాగానే భీముడు ఆహారం తీసికొని రాక్షసు దున్న చోటికి వెళ్లి పేరు పెట్టి వానిని పిలిచాడు. ఈలోగా తను ఆ అన్నం తినడం ప్రారంభించాడు. అది చూడగానే బకుడు కోపోద్ద్రేకంతో భీమునిమీద పడ్డాడు. భీముడు ఏ మాత్రం భయపడలేదు. వానిని అనాయాసంగా సంహరించి సుఖంగా ఇంటికి తిరిగి వచ్చాడు.

బకాసురుడు మరణించగానే రాక్షసు లందరూ ఆ ప్రాంతంనుండి పారిపోయారు.

ధృష్టద్యుమ్న - ద్రౌపదుల జన్మవృత్తాంతం

పాండవులు ఆ బ్రాహ్మణుని ఇంట్లో ఉన్న కాలంలోనే ఒకనాడు ఒక బ్రాహ్మణుడు ఆ బ్రాహ్మణుని ఇంటికి అతిథిగా వచ్చాడు. ఆ అతిథి తాను తిరిగి వచ్చిన ఆ యా దేశాలలో జరిగిన ఆశ్చర్యకరమైన వృత్తాంతాలు చెప్పతూ పంచాలరాజైన ద్రుపదుని వృత్తాంతం కూడ ఈ విధంగా చెప్పాడు -

“ద్రుపదుని సహాధ్యాయి యైన ద్రోణుడు తన శిష్యుల ద్వారా ద్రుపదుణ్ణి బంధించి చేసి విడిచిపెట్టాడు. ద్రుపదుని మనస్సులో ద్రోణుని విషయంలో కోపం చల్లారలేదు. ద్రోణున్ని చంపగలిగిన పుత్రుణ్ణి సంపాదించాలను కోరికతో యజ్ఞం చేయ సంకల్పించి అనేకమైన ఋష్యాశ్రమాలకు వెళ్లి ఎందరో బ్రాహ్మణులను అభ్యర్థించాడు. ఎవరూ దొరకలేదు.

చివరికి ఒక ఆశ్రమంలో యాజుడు, ఉపయాజుడు అను ఇద్దరు బ్రహ్మర్షులు కనబడ్డారు. ద్రుపదుడు ఉపయాజుని దగ్గరికి వెళ్లి - “నీకు ఎన్ని వేల గోవుల నైనా ఇస్తాను. నా శత్రు వైన ద్రోణున్ని చంపగల పుత్రుణ్ణి ఇచ్చే యాగం చేయించు” అని అడిగాడు. “నేను చేయించజాలను” అని అంటూ అతడు నిరాకరించాడు.

తరువాత ఒక సంవత్సరం ఉపయాజునికి సేవ చేసి ద్రుపదుడు మళ్ళీ ఆతనిని అదే విధంగా కోరాడు. ఉపయాజుడు ఇలా చెప్పాడు - “నా అన్నగారు, యాజుడు ఒక అరణ్యంలో తిరుగుతూ శుచి యైన ప్రదేశమా కాదా అను ఆలోచన లేకుండా నేలమీద పడిన ఒక పండు తీసికొన్నాడు. ఆతని వెనుకనే ఉన్న నేను అది చూచాను. “చెడ్డ

వస్తువును తీసికొనడానికి కూడ ఇతడు వెనుదీయడు” అని అనుకొన్నాను. పండు చూడగానే అది శుచి యైనదా కాదా అను అలోచన లేనివాడు ఏ పనైనా చేయడానికి సిద్ధపడతాడు కదా?

జ్యేష్ఠో భ్రాతా మమాగృహ్లాద్ విచరన్ గహనే వనే,
అపరిజ్ఞాతశౌచాయాం భూమౌ నిపతితం ఫలమ్. (ఆదిపర్వ 166.15)

విమర్శం సంకరాదానే నాయం కుర్యాత్పదాచన,
ధృష్ట్వా ఫలస్య నాపశ్యద్దోషాన్ పాపానుబన్ధకాన్.
వివిన్క్తి న శౌచం యః సోఽన్యత్రాపి కథం భవేత్. (ఆదిపర్వ 166.16,17)

అంతే కాదు; గురుకులంలో సంహితాధ్యయనం చేసే కాలంలో అప్పుడప్పుడు ఇతరులు తినగా మిగిలిన భిక్షాన్నం, ఏ మాత్రమూ అసహ్యం లేకుండా మాటిమాటికీ దాని రుచులను పొగుడుతూ తినేవాడు.

సంహితాధ్యయనం కుర్వన్ వసన్ గురుకులే చ యః,
భైక్ష్యముత్పృష్టమన్యేషాం భుజేత్తే స్మ చ యదా తదా,
కీర్తయన్ గుణమన్నానామఘృణీ చ పునః పునః. (ఆదిపర్వ 166.18,19)

రాజా! దీనినిపట్టి నా అన్నగారికి ఫలంమీదనే (ధనంమీదనే) ఎక్కువ మక్కువ అని నా అభిప్రాయం. అందుచేత ఆయన దగ్గరికి వెళ్ళు; యజ్ఞం చేయిస్తాడు.”

ద్రుపదుడు యాజునివద్దకు వెళ్లి ప్రాధేయపడ్డాడు. అతడు యజ్ఞం చేయించడానికి అంగీకరించాడు. ఉపయాజుణ్ణి కూడ, అతని కే మాత్రమూ ఇష్టం లేకపోయినా, ఆ యజ్ఞకార్యంలో ప్రవేశపెట్టాడు.

యజ్ఞం జరుగుతూన్నది. యజ్ఞకుండంలోనుంచి కవచము, శర - చాప - ఖడ్గాధ్యాయధాలు, కిరీటమూ ధరించిన ఒక యువకుడు అవిర్భవించాడు.

అదే కుండంనుంచి సాటి లేని సౌందర్యం గల, దేవతాసమానురా లైన ఒక యువతి కూడ అవిర్భవించింది. ఆ యువకునకు ధృష్టద్యుమ్ను డనీ, యువతికి ‘కృష్ణ’ అనీ నామధేయాలు చేశారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుణ్ణి వధిస్తా డనీ, కృష్ణమూలంగా కౌరవు లందరూ నశిస్తా రనీ ఆకాశవాణి వినబడింది.

ద్రోణుడు ద్రుపదుని పుత్రు డైన ధృష్టద్యుమ్నుణ్ణి తన ఇంటికి తీసికొని వచ్చి అతనికి శస్త్రాస్త్రవిద్య నేర్పడం ద్వారా ఉపకారం చేశాడు. అతడు తనను చంపడానికే

పుట్టా డను విషయం తెలిసి కూడ మహామతి యైన, విశాలహృదయు డైన ద్రోణుడు దైవనిర్ణయం మార్చడానికి అశక్యం కదా అని తలంచి, ద్వేషం లేనివాడు అను కీర్తిని రక్షించుకొనడంకొరకు కూడ అలా చేశాడు.

ధృష్టద్యుమ్నం తు పాశ్చాత్యమానీయ స్వం నివేశనమ్,

ఉపాకరోదస్త్రహేతోర్భారద్వాజః ప్రతాపవాన్.

అమోక్షణీయం దైవం హి భావి మత్వా మహామతిః,

తథా తత్పుత్రవాన్ ద్రోణ ఆత్మకీర్త్యనురక్షణాత్. (ఆదిపర్వ. 166.55,56)

పాండవులు పంచాలదేశానికి వెళ్ల నిశ్చయించుకొనుట

ఆ బ్రాహ్మణుడు చెప్పిన పంచాలదేశవృత్తాంతం విన్నప్పటినుండి ఆ దేశానికి వెళ్లవలె నని పాండవుల మనస్సులో తీవ్ర మైన ఉత్సాహం బయలుదేరింది.

కుంతి ఒక నాడు యుధిష్ఠిరునితో - “నాయనా! మనం ఈ ప్రదేశంలో చాల కాలం ఉన్నాం. ఇక్కడ ఉన్న ప్రదేశా లన్నీ చూచివేశాం. ఇక్కడ ఇప్పుడు భిక్ష కూడ చాలినంత దొరకడంలేదు. పంచాలదేశం సుభిక్ష మైన దేశ మనీ, యజ్ఞసేన మహారాజు బ్రాహ్మణధర్మపూజకు డనీ వింటున్నాం. నీకు అంగీకారయోగ్యం అయితే ఆ దేశానికి వెదదాం” అంది.

“నా కంగీకారమే; తమ్ముళ్లు ఏ మంటారో మరి?” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు. వాళ్లు కూడ సరే అనడంతో కుంతి కుమారులతో పంచాలదేశానికి వెళ్లడానికి నిశ్చయించుకొంది. వాళ్లు అక్కడ ఉండగానే ఒకనాడు వ్యాసుడు వాళ్లను చూడడానికి వచ్చాడు. అందరూ సభక్తికంగా ఆయనకు అభివాదనలు చేశారు. వ్యాసుడు వాళ్లను ఆశీర్వదించి ఇలా చెప్పాడు.

“ఒక ఆశ్రమంలో ఒక మహర్షికి గొప్ప సౌందర్యం గల కన్య ఉండేది. దురదృష్ట వశంచేత అంత సౌందర్యవతియే అయినా ఆమెకు భర్త లభించలేదు. ఆమె ఉగ్ర మైన తపస్సు చేసి శంకరుని అనుగ్రహం సంపాదించింది. నీ కేమి కావాలో కోరుకో అన్నాడు శంకరుడు. సర్వగుణసంపన్ను డైన భర్త కావాలి అని ఆమె మాటి మాటికీ కోరింది. నీకు ఐదుగురు భర్తలు ఉంటారు”, అన్నాడు శంకరుడు. ‘నాకు ఒక్క భర్తనే అనుగ్రహించు’ అని కోరగా “నీవు నాకు భర్త నిమ్ము” అని అయిదు సార్లు కోరావు; అందుచేత ఐదుగురు భర్త లుంటారు” అని చెప్పి శంకరుడు అంతర్ధాన మయ్యాడు. దేవరూపిణి యైన ఆమె

‘కృష్ణా’ అనుపేరుతో ద్రుపదుని ఇంట్లో పుట్టింది. మీరు అక్కడికి వెళ్లి కొన్నాళ్లు నివసించండి. ఆమె మీకు లభిస్తుంది; తరువాత మీరందరూ సుఖపడతారు.”

వ్యాసుడు వెళ్లిపోయాడు. పాండవులు తల్లితో పంచాలదేశానికి బయలుదేరారు. ఆ బ్రాహ్మణునివద్ద సెలవు తీసికొని అనేక ప్రదేశాలు దాటుతూ గంగాతీరం చేరారు. రాత్రి అర్జునుడు ఒక ఉల్ముకం (మండుతూన్న కొరవి) చేతిలో పట్టుకొని ముందు నడుస్తున్నాడు.

ఆ సమయంలో ఒక గంధర్వుడు స్త్రీలతో కలిసి గంగానదిలో జలక్రీడలు చేస్తున్నాడు. పాండవులు అటు వైపు వస్తూన్న సందడి వినగానే అతడు బైటకు వచ్చి ధనస్సు ఎక్కుపెట్టి పరుషంగా ఇలా అన్నాడు - “సాయంసంధ్యా ప్రారంభసమయంలో ఎనభై లవాలకు కొంచెం తక్కువ కాలం ముహూర్తం అంటారు. అది దాటిన తరువాత యక్షులు, గంధర్వులు, రాక్షసులూ సంచరించే కాలం. అంతకు ముందు, పగటిసమయంలో మాత్రమే మానవులు సంచరించవలసిన కాలం సంధ్యాకాలం. తరువాత సంచరించే మానవులను పట్టుకొంటాం. నేను అంగారపర్వు డనే గంధర్వుడను. కుబేరుని ప్రియమిత్రుడను. నేను గంగానదిలో విహరిస్తూన్నా ననే విషయం తెలియదా? దగ్గరకు రాకండి; దూరంగా పొండి.”

అర్జును డా మాటలు విని - “దుర్మతీ! సముద్రంలోను, హిమవత్పర్వతం ప్రక్కనూ, ఈ నదిలోను ఎవరికీ పగలు గాని, రాత్రి గాని, సంధ్యాసమయంలో కాని ఏ అడ్డంకులూ ఉండవు. గంగానదిని స్పృశించడం విషయంలో - భోజనం చేసిన తరువాత, ముందు, రాత్రి, పగలూ అంటూ నియమా లేవీ లేవు.

**భుక్తో వాఽవ్యథవాఽభుక్తో రాత్రావహని ఖేచర,
న కాలనియమో హ్యస్తి గజ్ఞాం ప్రాప్య సరిద్వరామ్. (ఆదిపర్వ. 169. 17)**

దుర్బలు లైన మానవులు మీకు భయపడి మిమ్మల్ని పూజిస్తూండవచ్చు. మేం అలాంటి వాళ్లం కాము. నువ్వు చెప్పినంతమాత్రాన గంగానదీజలం స్పృశించకుండా వెళ్లము” - అన్నాడు.

దానితో వారిద్దరి మధ్యా యుద్ధం ప్రారంభం అయింది. ఆ గంధర్వునిమీద ఆగ్నేయాస్త్రం ప్రయోగించి అర్జునుడు వానిని పట్టుకొన్నాడు. ఆ గంధర్వుని భార్య కుంభీనసి వచ్చి ప్రార్థించగా యుధిష్ఠిరుడు వానిని విడిపింపజేశాడు.

గంధర్వుడు అర్జునుని పరాక్రమాన్ని మెచ్చుకొంటూ - “నీవు నన్ను ఈనాడు జయించావు. ఇప్పుడు అంగారపర్వుడు (నిప్పువలె ముట్ట శక్యం కాని వాహనం కలవాడు)

అను నా పేరు విడిచివేస్తున్నాను. నా చిత్రరథత్వం పోయి నే నిప్పుడు దగ్ధరథుడను (రథం కాలిపోయినవాడను) అయ్యాను. ప్రాణాలతో నన్ను విడిచినందుకే నేను నీకొక ‘చాక్షుషీవిద్య’ అనే విద్య ఉపదేశిస్తాను. దీని సహాయంచేత మూడు లోకాలలో ఏది చూడాలన్నా చూడ కలుగుతావు. మీ అన్నదమ్ములు ఐదుగురికీ ఒక్కొక్కరికి వందేసి గంధర్వలోకంలో పుట్టిన అశ్వాలు ఇస్తాను. ఇవి మహావేగం గలవి. అలసట ఎరుగవు. ఇవి మీకు అన్ని విధాలా ఉపకరిస్తాయి” అన్నాడు.

“నీవు ఈ విద్యను ప్రీతితో ఇస్తే గ్రహిస్తాను కాని, జీవితసంశయంలో ఉండడంచేత ఇస్తూన్న ట్లయితే నేను గ్రహించను” అన్నాడు అర్జునుడు.

“నాకు జీవితం ఇచ్చావు గాన ప్రీతిపూర్వకంగానే నీ విద్యను నీ కిస్తున్నాను. అంతే కాదు మనం ఇప్పుడు మిత్రుల మయ్యాం. అందుచేత నీనుండి ఆగ్నేయాస్రాన్ని నేను గ్రహిస్తాను” అన్నాడు చిత్రరథుడు.

ఆ విధంగా అర్జున- చిత్రరథులు ఒకరినుండి ఒకరు విద్యలు గ్రహించారు. చిత్రరథుడు వాళ్లకు అశ్వాలు కూడ ఇచ్చాడు.

“సరే! నువ్వు అలా అనవసరంగా మా మీదికి యుద్ధానికి దూసికొని వచ్చా వెండుకు” అని అర్జునుడు చిత్రరథుణ్ణి అడిగాడు.

“మీరందరూ కూడా అగ్నులు లేకుండా (అనగా అవివాహితులై), (బ్రహ్మచర్యం విడనాడడంవల్ల) ఆహుతులు లేకుండా, కూడా బ్రాహ్మణు డెవడూ లేకుండా వస్తున్నారు; అందుచేత మిమ్మల్ని నేను ఎదిరించాను. మీరు ఐదుగురు అన్నదమ్ములు, మీ తండ్రి ఎంత మహాపరాక్రమవంతులో నేను విని ఉన్నాను. అయినా మిమ్మల్ని నేను ధర్మించాను. కారణం ఏమనగా - “బాహుబలశాలి యైన ఏ వీరుడూ కూడ స్త్రీల సమక్షంలో తన నెవరైనా చిన్నగా చూస్తే సహించడు.”

స్త్రీసకాశే చ కౌరవ్య న పుమాన్ క్షస్తుమర్హతి,

ధర్షణామాత్మనః పశ్యన్ బాహుద్రవిణమాశ్రితః.

(ఆదిపర్వ 169.68)

మరొక కారణం ఏమనగా - రాత్రులందు మా బలం పెరుగుతుంది. అందుచేత భార్యలతో కలిసి ఉన్న నాకు క్రోధం కలిగింది.

అయితే నువ్వు ఉత్తమధర్మ మైన బ్రహ్మచర్యం సంరక్షించుకొనడంచేత నన్ను జయించకలిగావు. అర్జునా! స్వేచ్ఛగా ప్రవర్తించే ఏ క్షత్రియు డైనా రాత్రి యుద్ధం చేస్తే అతడు జీవించడు. అయితే స్వేచ్ఛాప్రవృత్తి కలవాడైనా పురోహితుని సంరక్షణలో

ఉన్నట్లయితే రాత్రించరుల నందరినీ జయించగలడు. అందుచేత రాజు సకలశాస్త్రవేత్త యైన ధర్మాత్ము డైన ద్విజుణ్ణి పురోహితుణ్ణిగా స్వీకరించాలి.

లభించని దానిని పొందడానికీ, పొందినవానిని రక్షించుకొనడానికీ, రాజు ఉత్తమ గుణసంపన్ను డైన పురోహితుణ్ణి ఏర్పరచుకోవాలి.

లాభం లబ్ధమలబ్ధం వా లబ్ధం వా పరిరక్షితుమ్,
పురోహితం ప్రకుర్వీత రాజా గుణసమన్వితమ్. (ఆదిపర్వ 169.77)

ఓ! తాపత్యా! కూడా బ్రాహ్మణుడు పురోహితుడుగా లేని భూపాలుడు, కేవలం తన శౌర్యంచేత గాని, బంధువర్గం సహాయంచేత గాని భూమిని జయింపజాలడు” అన్నాడు చిత్రరథుడు.

“అంతా బాగానే ఉంది. నన్ను ‘తాపత్యా’ అని సంబోధిస్తున్నా వేమిటి?” అని అడిగాడు అర్జునుడు.

చిత్రరథుడు తపతీ - సంవరణుల కథ చెప్పడం ప్రారంభించాడు.

సూర్యునికి తపతి అను ఒక కుమార్తె ఉన్నది. ఆమె సావిత్రికి చెల్లెలు. సాటిలేని సౌందర్యం గల ఆమెను వివాహం చేసికొనడానికి తగిన వరుణ్ణి గూర్చి ఎంత ఆలోచించినా సూర్యునికి ఎవరూ కనబడలేదు.

ఇలా ఉండగా కురువంశానికి చెందిన ఋక్షుని పుత్రు డైన సంవరణుడు సూర్యుణ్ణి ఆరాధిస్తూ తీవ్ర మైన తపస్సు చేశాడు. కృతజ్ఞుడు, ధర్మజ్ఞుడు, మహాసౌందర్యశాలీ అయిన సంవరణుడే తన కుమార్తెకు తగిన వరు డని సూర్యుడు నిశ్చయించుకొన్నాడు.

ఒకనాడు సంవరణుడు వేటకై అరణ్యానికి వెళ్లాడు. అక్కడ ఆతనికి తపతి కనబడింది. ఆమె సౌందర్యానికి ముగ్ధుడై తనను వివాహ మాడవలసిందిగా ఆమెను కోరాడు. నేను నా తండ్రి అనుమతి లేనిదే వివాహ మాడజాలను అని ఆమె అంది.

సూర్యుని అనుగ్రహం సంపాదించుకొనడానికై సంవరణుడు వసిష్ఠుణ్ణి స్మరిస్తూ పన్నెండు దివసాలు గడిపాడు. వసిష్ఠుడు ప్రత్యక్షమై సంవరణుడు తపతిని కోరుచున్నా డని తెలిసి సూర్యునివద్దకు వెళ్లాడు. సూర్యుడు - “మహామునీ! నీకేమి కావలెనో చెప్పు” అన్నాడు. “విభావసూ! ధర్మాత్ము డైన సంవరణునికొరకై నీ కుమార్తె యైన తపతిని వరించడానికై వచ్చాను” అని వసిష్ఠుడు సవినయంగా సూర్యునితో అన్నాడు. సూర్యుడు అందుకు అంగీకరించి తపతిని వసిష్ఠునితో పంపాడు. వసిష్ఠుడు ఆమెను భూలోకానికి తీసి కొనివచ్చాడు.

తపతీసంవరణులకు వివాహం జరిగింది. ఆమెయందు సంవరణునకు 'కురువు' అను పుత్రుడు జనించాడు. "అర్జునా! నీ వీ విధంగా తపతివంశానికి చెందినవాడవు అవడంచేత నిన్ను తాపత్య అని సంబోధించాను" అన్నాడు చిత్రరథుడు.

వసిష్ఠుడు మహాతపఃశాలి యైన సాటి లేని బ్రహ్మర్షి యని వర్ణిస్తూ చిత్రరథుడు ఈ విధంగా చెప్పాడు.

"అరుంధతిపతి యైన వసిష్ఠుడు బ్రహ్మమానసపుత్రుడు. దేవతలచేత కూడ జయింప శక్యం కాని కామ - క్రోధాలు రెండూ వసిష్ఠుని తపస్సుచే నిర్జితమై అతని పాదాలు పట్టి ఒత్తుతూ సేవచేస్తూంటాయి. ఇంద్రియాలను వశంలో ఉంచుకొనడంచేత అతనికి వసిష్ఠుడని సార్థకమైన నామధేయం ప్రసిద్ధ మైనది."

కాన్యకుబ్జంలో గాధి అను రాజశ్రేష్ఠుడుండేవాడు. అతడు కుశికుని కుమారుడు. గాధికుమారుడైన విశ్వామిత్రుడు సైన్యంతో వేటకు బయలుదేరి వెళ్లి ఒక మృగాన్ని తరుముతూ వసిష్ఠాశ్రమంలో ప్రవేశించాడు. తన ఆశ్రమానికి వచ్చిన ఆ విశ్వామిత్రుని వసిష్ఠుడు అతిథిమర్యాదలతో సత్కరించి తనవద్ద నున్న కామధేనుపుత్రి యైన నందినిని ప్రేరేపింపగా ఆ ధేనువు అనేక విధాలైన ఆహారములను, పానీయాలను సృజించి విశ్వామిత్రుణ్ణి, అతని సైన్యాన్ని సంతృప్తలను చేసింది.

నందిని ప్రభావాన్ని చూచిన విశ్వామిత్రుడు - "నీకు కొన్ని వేల గోవులను ఇస్తాను; ఈ నందినిని నా కిమ్ము" అని వసిష్ఠుని ప్రార్థించాడు.

"నేను చేయవలసిన దేవ - అతిథి - పితృకార్యాలూ, యజ్ఞాలూ ఈ నందినిమీదనే ఆధారపడి ఉన్నాయి. దీనిని నీ కివ్వను" అన్నాడు వసిష్ఠుడు.

"నేను క్షత్రియుణ్ణి. నువ్వు తపఃస్వాధ్యాయాలు మాత్రమే సాధనములుగా గల విప్రుడవు. ప్రశాంతులైన బ్రాహ్మణులకు వీర్యం ఏమి ఉంటుంది? వేల కొలది గోవుల నిచ్చినా కూడ ఈ ధేనువును ఇవ్వనంటున్నావు. దీనిని బలాత్కారంగా లాగికొనిపోతాను" అని అంటూ విశ్వామిత్రుడు నందినిని కొరడాలతోను, దండంతోను కొడుతూ తీసికొని పోతున్నాడు. అలా కొడుతున్నా కూడ ఆ ధేనువు ఆశ్రమం విడిచి వెళ్లకుండా అరుస్తూ వసిష్ఠుని ఎదుటికి వచ్చి నిలబడింది.

"మంగళప్రదురాలా! నీ అరుపు వింటూనే ఉన్నాను. నిన్ను విశ్వామిత్రుడు బలాత్కారంగా లాగికొనిపోతూన్నాడు. ఓర్పు గల బ్రాహ్మణుడను కదా నేను? ఏమి చేయగలను?" అన్నాడు వసిష్ఠుడు.

“వీళ్లు కొరదాలతోను, కఱ్ఱలతోను కొడుతూండగా దిక్కులేనిదానను వలె ఏడుస్తూన్న నన్ను చూస్తూ ఎందుకు ఉపేక్షాభావంతో ఉన్నావు?” అని వసిష్ఠుని అడిగింది; నందిని ఇలా అడుగుతున్నా కూడ వసిష్ఠుడు ఏ మాత్రమూ చలించలేదు; వికారం చెందలేదు.

“క్షత్రియులకు బలం తేజస్సు; బ్రాహ్మణుల బలం ఓర్పు. నేను ఓర్పుతో ఉన్నాను. నీకు ఇష్టమైతే వీనితో వెళ్లు” అన్నాడు వసిష్ఠుడు.

అప్పు డా ధేనువు - “పూజ్యుడా! నువ్వు నన్ను విడిచివేస్తున్నావా? నీవు విడవకపోతే వీళ్లు నన్ను తీసికొనివెళ్లజాలరు” అంది.

“కల్యాణీ! నేను నిన్ను త్యజించడంలేదు. శత్రువులతో వెళ్లకుండా ఉండిపో. అటు చూడు; త్రాళ్లతో గట్టిగా బంధించి నీ లేగదూడను వాళ్లు తీసికొని పోతున్నారు” అని వసిష్ఠు డన్నాడు.

“నువ్వు వెళ్లవద్దు, ఆగిపో” అన్న వసిష్ఠుని మాటలు వినగానే ఆ ధేనువు రౌద్రాకారం ధరించి సైనికులను చంపడం ప్రారంభించింది. ఆమె శరీరంనుండి అనేక జాతులకు చెందిన వేలకొలది యోధులు పుట్టి విశ్వామిత్రునిసైన్యా న్నంతనీ నశింపచేసి, కొంతమందిని ఆశ్రమానికి బైటకు తరిమివేసారు.

ఇది చూచిన విశ్వామిత్రుడు ఏమీ చేయజాలక - “అహా! బ్రహ్మతేజస్సు ముందు క్షాత్రతేజస్సు నిర్వీర్యం కదా!” అని అనుకొని ఘోర మైన తపస్సు చేసి బ్రాహ్మణత్వాన్ని, అద్భుతమైన శక్తిని సంపాదించాడు.

వసిష్ఠుని తపఃశక్తిని, క్షమాగుణాన్నీ గూర్చి చిత్రరథుడు ఇంకా ఇలా చెప్పాడు -

ఇక్ష్వాకువంశానికి చెందిన కల్యాణపాదు డను ఒక రాజు ఉండేవాడు. అతనికే సౌదాసు డనీ, మిత్రసహు డనీ పేర్లు. అత డొకనాడు వేటాడి అలసి వస్తూండగా ఒక్క మనిషికి మాత్రమే చోటు ఉన్న దారిలో వసిష్ఠుని జ్యేష్ఠపుత్రు డైన శక్తి ఎదురు బడ్డాడు. “పక్కకు తప్పుకొని నాకు దారి ఇయ్యి” అన్నాడు రాజు. అప్పుడు శక్తి మృదు వైన మాటలలో - “రాజా! ధర్మశాస్త్రం ప్రకారం నువ్వే నాకు దారి ఇవ్వాలి” అన్నాడు. వారిద్దరికీ జరిగిన వివాదంలో ఆ రాజు కోపంతో ఆ మునిని కొరడాతో కొట్టాడు. అప్పుడు శక్తి కోపంతో - “రాజాధమా! రాక్షసుడవువలె మునిని కొరడాతో కొట్టావు. నువ్వు పచ్చి మాంసం తినే రాక్షసుడవు అయిపోదువు గాక” అని ఆ రాజును శపించాడు.

వాస్తవంలో శక్తికీ, రాజుకీ మధ్య ఈ వివాదాన్ని విశ్వామిత్రుడు తన తపఃశక్తిచేత

కలిగించాడు. ఇతడు వసిష్ఠునితో సమాను డైన, వసిష్ఠపుత్రుడు శక్తి అను విషయం ఆ రాజుకు తరవాత తెలిసింది.

విశ్వామిత్రుడు అక్కడనే ఎవరికీ కనబడకుండా ఉండి ఆ రాజునూ శక్తిని కూడ వంచించడానికి ప్రయత్నించాడు. తన కిచ్చిన శాపం ఉపసంహరించ మని అంటూ రాజు శక్తిని శరణు జొచ్చాడు. ఆ రాజు అభిప్రాయం తెలిసిన విశ్వామిత్రుడు ప్రేరేపింపగా కింకరు డను రాక్షసుడు, శక్తి రాజున కిచ్చిన శాపంచేతా, విశ్వామిత్రుని ఆజ్ఞచేతా ఆ రాజును ఆవహించాడు.

రాక్షసుడు రాజును ఆవహించాడు అని తెలిసికొని విశ్వామిత్రుడు అక్కడినుండి వెళ్లిపోయాడు.

రాక్షసుడు ఆవహించడంచేత ఆ రాజు చాల క్లేశం అనుభవిస్తూ ఏమీ తెలియని స్థితిలో ఉన్నాడు. అత డొకనాడు అరణ్యానికి వెళ్లాడు; అక్కడ ఒక బ్రాహ్మణుడు - “రాజా! నేను ఆకలితో చాల బాధపడుతున్నాను. నాకు మాంసం ఉన్న ఆహారం పెట్టించు” అని కోరాడు.

“నువ్వు ఇక్కడనే ఉండు; నీకు ఆహారం పంపుతాను” అని చెప్పి అంతఃపురానికి వెళ్లిపోయిన రాజుకు అర్ధరాత్రివేళ ఆ విషయం జ్ఞాపకం వచ్చింది. వెంటనే అతడు వంటవానిని పిలిచి - “అరణ్యంలో ఆకలితో బాధపడుతున్న బ్రాహ్మణు డొకడున్నాడు. అతనికి మాంసంతో కూడిన భోజనం ఇచ్చి రా” అని ఆజ్ఞాపించాడు.

వంటవాడు మరణశిక్ష విధించినవారిని చంపే వాళ్లున్న ప్రదేశానికి వెళ్లి, నరమాంసం తీసికొని, అది వండి, అరణ్యంలో ఉన్న ఆ బ్రాహ్మణునికి పెట్టాడు. అతడు దివ్యదృష్టిచేత అది తినకూడని మాంసం అని తెలిసికొని - “నా కిలాంటి ఆహారం ఇచ్చినందులకు శక్తి శపించిన విధంగా రాక్షసుడవై తిరిగెదవు గాక” అని ఆ రాజును శపించాడు.

రెండు శాపాలూ కలవడంతో ఆ రాజు పూర్తిగా బుద్ధి మారిపోయి రాక్షసుడుగా ప్రవర్తిస్తూ ముందుగా తనకు శాపం ఇచ్చిన శక్తిని చంపి భక్షించివేశాడు. విశ్వామిత్రుడు రహస్యంగా ప్రేరేపిస్తూనే ఉండడంచేత వసిష్ఠుని కుమారులను వందమందినీ కూడ చంపివేశాడు. ఇలా ఆ రాక్షసుడు తన నూర్గురు కుమారులను చంపడానికి విశ్వామిత్రుడే కారణం అని తెలిసి కూడా వసిష్ఠుడు అతనికి ప్రత్యపకారం చేయడానికి పూన్యోనకుండా తానే మరణించా లని నిశ్చయించుకొని పర్వతశిఖరంనుండి క్రిందికి దుమకడం, అగ్నిలో పడడం, సముద్రంలో మునగడం మొదలైన పను లన్నీ చేశాడు. అయినా మరణించలేదు.

చివరికి వసిష్ఠుడు తన ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు. పుత్రులు లేని ఆ ఆశ్రమంలో ఉండలేక మళ్ళీ బైటకు వచ్చి, తన శరీరం అంతా పాశాలతో బంధించుకొని ఒక మహానది ప్రవాహంలో పడ్డాడు; ఆ నది ఆతని పాశా లన్నీ చేదించి ఆతనిని మళ్ళీ గట్టుమీద పడవేసింది. ఈ విధంగా వసిష్ఠుని పాశాలను చేదించడంచేత ఆ నదికి 'విపాశ' అను పేరు వచ్చింది.

మళ్ళీ అతడు పెద్ద పెద్ద మొసళ్లు ఉన్న, ఒక పెద్ద నదిలో పడ్డాడు. అగ్నితో సమానమైన అతడు తనలో పడగానే ఆ నది నూరు పాయలుగా విడిపోయింది. అందుచేత దానికి 'శతద్రు' అను పేరు వచ్చింది. వసిష్ఠుడు మాత్రం మరణించలేదు.

మరణించడానికి శక్యం కాదని తెలిసికొని వసిష్ఠుడు మళ్ళీ తన ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు. అతడు నడచివెడుతూండగా ఆతని వెనుకనే అదృశ్యమైన అను స్త్రీ నడచివస్తూన్నది. వెనుకనుంచి వేదఘోష వినబడింది. అతడు వెనుకకు తిరిగి చూచి - “ఎవ రది; నా వెనుకనే వస్తున్నారు?” అని అడిగాడు.

అప్పు డామె - “మహాసుభావా! నేను శక్తి భార్యను. నేను నా గర్భంలో పన్నెండు సంవత్సరాలుగా ఒక శిశువును మోస్తున్నాను. వేదాధ్యయనం చేస్తూన్నది ఆ శిశువే” అని చెప్పింది. వసిష్ఠుడు- అయితే నా వంశం నిలబడింది కదా అని సంతోషిస్తూ ఆ కోడలితో కలిసి తిరిగి వస్తూండగా దారిలో కల్మాషపాదుడు కనబడ్డాడు.

అతడు వాళ్ళిద్దరినీ చంపడానికి వచ్చాడు. కోడలు భయపడింది. వసిష్ఠుడు చూచి - “భయపడకు; ఇతడు రాక్షసుడు కాదు; కల్మాషపాదు డను రాజు. శాపంచేత ఇలా అయ్యాడు” అని ఆమెతో అంటూ మీదికి వస్తూన్న ఆతనిని చూచి ‘హుం’ అని గట్టిగా అనగానే అతడు ముందుకు రాలేకపోయాడు.

తరువాత వసిష్ఠుడు మంత్రోదకం ఆతనిమీద చల్లగానే అతడు శాపవిముక్తుడై. వసిష్ఠునకు నమస్కరించి - “మహాసుభావా! నేను నీ యాజ్ఞుడ నైన సౌదాసుడను” అని అంటూ “నేను నీకేమి చేయగలను” అని అడిగాడు.

“రాజా! జరిగిన దేదో జరిగిపోయింది. మళ్ళీ నీ రాజ్యం నీవు పాలించుకో. ఎన్నడూ ఏ బ్రాహ్మణునీ అవమానించకు” అన్నాడు వసిష్ఠుడు.

ఆ రాజు మళ్ళీ రాజ్యంలో ప్రతిష్ఠితు డయ్యాడు. అతడు వసిష్ఠుని ప్రార్థింపగా వసిష్ఠుడు ఆతని భార్యయైన మదయంతికి పుత్రుణ్ణి అనుగ్రహించాడు. ఆమె గర్భాన్ని పన్నెండు సంవత్సరాలు మోసి అలసిపోయి, రాతితో ఉదరం కొట్టుకొని గర్భస్రావం

చేసికొనడంచేత ఆ పిల్లవానికి అశ్వకు డను పేరు వచ్చింది. అతడు 'పౌదన్యం' అను నగరం నెలకొల్పాడు.

అదృశ్యుని కన్న పుత్రునకు, వసిష్ఠుడు, తాను అనువులను (ప్రాణాలను) విడవాలనుకొంటున్నప్పుడు పుట్టి వాటిని నిలపడంచేత 'పరాశరుడు' అను పేరు పెట్టాడు.

పరాశరుడు పెద్దవా డైన పిమ్మట తన తండ్రిని రాక్షసుడు చంపివేసినా డను విషయం తల్లి ద్వారా విన్నాడు. అప్పుడు అతడు సమస్తలోకాలను నశింపచెయ్యా లని నిర్ణయించుకొన్నాడు.

వసిష్ఠు డాతనిని ఆ ప్రయత్నంనుండి వారిస్తూ ఆ సందర్భంలో ఔర్వుని కథ చెప్పాడు.

ఔర్వుని కథ

పూర్వం కృతవీర్యు డనే భూపతి ఉండేవాడు. అతడు భృగువంశీయుల యాజ్ఞుడు. తన పురోహితు లైన భృగువంశీయులకు ఆ రాజు అత్యధికంగా ధనధాన్యాదు లిచ్చి వాళ్లను సుసంపన్నులను చేశాడు.

కృతవీర్యుడు స్వర్గస్థు డయ్యాడు. అతని వంశానికి చెందినవారికి ఒకప్పుడు ధనం అవసర మయింది. వాళ్లు వెళ్లి భృగువంశీయులను యాచించారు. అప్పటికే చాలమంది భృగువంశీయులు తమ ధనాన్ని ఇతరులకు దానం చేసివేశారు. కొందరు అత్యధిక మైన ధనాన్ని భూమిలో పాతిపెట్టారు. ఏదో పనిమీద భూమి తవ్వతూండగా భృగువంశీయుల ఆ ధనం అంతా బైటపడింది.

దానితో క్రోధోద్రిక్తు లైన ఆ రాజవంశీయులు భృగువంశీయుల నందరినీ, గర్భస్థ శిశువులతో సహా చంపడం ప్రారంభించారు. వారిలో ఒక భృగువంశీయుని భార్య వంశాన్ని రక్షించుకొనడంకోసం గర్భాన్ని తన తొడలో (ఊరువులో) దాచుకొని నూరు సంవత్సరాలు కాపాడింది.

ఒకనాడు రాజవంశీయులు పర్వతాలమీద నివసిస్తూన్న భృగువంశీయస్త్రీలను వెదకికొంటూ అక్కడికి వెళ్లారు. భయపడిన ఒక బ్రాహ్మణి చెప్పగా వాళ్లు ఊరువులో గర్భం ధరించి ఉన్న స్త్రీ గర్భాన్ని నశింపచేయడంకోసం ఆమె దగ్గరికి వెళ్లారు.

ఆమె ఊరువునుండి సూర్యతేజస్సుతో ఒక పిల్లవాడు పుట్టాడు. అతని తేజస్సుతో రాజవంశీయుల దృష్టి నశించింది. వాళ్లు బ్రాహ్మణిని ప్రార్థించగా ఆమె - “నాకు మీ

విషయంలో ద్వేషభావం ఏదీ లేదు. అందుచేత మీ దృష్టి పోవడానికి నేను కారణంకాదు. ఈ పిల్లవాని వంశానికి చెందినవాళ్లను మీరు చంపివేయడంచేత ఆ క్రోధంలో ఇతడు మిమ్ముల నందరినీ నశింపచేయదలచి ఉన్నాడు. అతనినే వేడుకొనండి” అని చెప్పింది.

వాళ్లు ఆ పిల్లవానిని ప్రార్థించగా అతడు వాళ్లకు మళ్లీ దృష్టిని ప్రసాదించాడు.

ఊరువునుండి జనించడంచేత ఆ పిల్లవానికి ఔర్వు డను పేరు ప్రసిద్ధిలోనికి వచ్చింది.

భృగువంశీయులకు జరిగిన ఆ అన్యాయానికి ప్రతిక్రియగా అన్ని లోకాలను నశింప చెయ్యా లను తీవ్రమైన క్రోధావేశంతో ఔర్వుడు తీవ్ర మైన తపస్సు ప్రారంభించాడు.

ఈ విషయం గమనించిన అతని పూర్వపురుషు లందరూ అతని దగ్గరికి వచ్చి ఈ విధంగా లోకసంహారం కొరకు ప్రయత్నించవద్దు అని చెప్పతూ ఇలా అన్నారు -

“ఆ క్షత్రియు లందరూ మమ్మల్ని చంపుతూన్నప్పుడు మేం అశక్తులమై ఊరుకోలేదు. మా ఆయుర్దాయాలు మూడి ఏదో విధంగా ప్రాణాలు విడవాలను అభిప్రాయంతోనే మేం ధనం భూమిలో పాతిపెట్టడం వంటి పను లన్నీ చేశాం. వాళ్లు హింసిస్తున్నా సహించాం. అందుచేత లోకక్షయప్రయత్నంనుండి విరమించు” అని బోధించారు.

వాళ్లు ఇలా ఉపదేశించినా కూడ ఔర్వుడు శాంతించలేదు. “నా తీవ్రమైన క్రోధమూ ప్రతిజ్ఞా వ్యర్థం అవడానికి వీలులేదు. పాపం జరుగుతూన్నప్పుడు సామర్థ్యం ఉండి ఆ పాపాన్ని అడ్డుకొననివాడు మహాపాపాత్ము డవుతాడు.

జానన్నపి చ యః పాపం శక్తిమాన్ స నియచ్ఛతి,

ఈశః సన్ సోఽపి తేనైవ కర్మణా సంప్రయుజ్యతే. (ఆదిపర్వ 179. 11)

నా కోపంనుండి పుట్టిన, సమస్తలోకాలనూ కాల్చివేయ నున్న, ఈ అగ్నిని నేను నాతేజస్సుచేత అణచిపెడితే అది నన్నే కాల్చివేస్తుంది.

యశ్చాయం మన్యుజో మేఽగ్నిర్లోకానాదాతుమిచ్ఛతి,

దహేదేష చ మామేవ నిగృహీతః స్వతేజసా. (ఆదిపర్వ 179. 15)

మీరు సర్వలోకాలకు హితం కోరుతున్నా రని నాకు తెలుసు. అందుచేత ఉపాయం ఏమో చెప్పండి” అన్నాడు ఔర్వుడు.

అప్పు డా పూర్వపురుషులు - “ఉదకం సర్వలోకాలకీ ఆధారం. అందుచేత నీ క్రోధాగ్నిని సముద్రోదకంలో విడిచిపెట్టు” అని అన్నారు.

ఆ విధంగా అతడు తన కోపాగ్నిని సముద్రంలో విడచాడు. అదే అశ్వముఖం ఆకారంలో జ్వాలలు చిమ్ముతూ సముద్రజలాన్నంతనీ హరించివేస్తూంటుంది. “అందుచేత నువ్వు కూడ లోకవినాశప్రయత్నంనుండి విరమించు” అని వసిష్ఠుడు పరాశరునికి బోధించాడు.

పరాశరుడు లోకవినాశప్రయత్నంనుండి విరమించాడు కాని రాక్షసుల నందరినీ నశింపజేస్తా నంటూ యాగం ప్రారంభించాడు. వసిష్ఠుడు నివారించలేదు.

ఆ యజ్ఞాగ్ని ప్రజ్వరిల్లుతూండగా అత్రి, పులస్త్యుడు, పులహుడు, క్రతువు, మహాక్రతువు మొదలైన మహర్షు లందరూ వచ్చి ఆతనిని ఆ ప్రయత్నంనుంచి విరమించే టట్లు చేశారు.

అక్కడ ప్రేల్చిన ఆ అగ్నిని అతడు హిమవత్పర్వతానికి ఉత్తరపార్శ్వంలో వదిలాడు. ఇప్పటికీ కూడ ఆ అగ్ని పర్వదినాలలో విజృంభించి వనాలను, శిలాతలాలను కాల్చివేస్తూంటుంది.”

‘మాకు తగిన పురోహితు డెవరు?’ అని అర్జునుడు చిత్రరథుణ్ణి అడిగాడు. “దేవలుని తమ్ముడైన ధౌమ్యు డను ముని ఈ వనంలోనే, ఉత్కోచకం అనే తీర్థంలో తపస్సు చేసికొంటున్నాడు. మీకు నచ్చితే ఆయనను పురోహితునిగా వరించండి” అని చెప్పి గంధర్వుడు వెళ్లిపోయాడు.

పాండవులు ఉత్కోచకానికి వెళ్లి ధౌమ్యుణ్ణి - “మాకు పురోహితుడవుగా ఉండుము” అని ప్రార్థించగా ఆయన అంగీకరించాడు. మన కొక మంచి రక్షణ దొరికినది అని పాండవులు సంతోషించారు.

పాండవులు పంచాలదేశం చేరుట

పాండవులు తల్లితో పంచాలదేశానికి బయలుదేరారు. దారిలో వారికి జట్టు జట్టులుగా వెడుతూన్న కొందరు బ్రాహ్మణులు కనబడ్డారు. వాళ్లు కూడ స్వయంవర మహోత్సవం తిలకించడానికీ, అక్కడ పంచాలరాజు ఇచ్చే దానాలు తీసికొనడానికీ వెడుతున్నారు.

వాళ్లు మీ రెవరు, ఎక్కడినుండి వస్తున్నారు అని పాండవులను అడుగగా - “మేం ఏకచక్రపురంనుండి తల్లితో కలిసి పంచాలదేశం వెడుతున్నాం. అన్నదమ్ములం” అని యుధిష్ఠిరుడు చెప్పాడు.

“మీరు అందరూ దేవతలలా ఉన్నారు. మీలో ఒకరిని ద్రౌపది వరించవచ్చును. మహాబాహు లైన ఈ మీ సోదరుడు చాలా ధనం సంపాదించి మిమ్ములను ఆనందింప చేస్తాడు” అన్నారు ఆ బ్రాహ్మణులు, అర్జునుణ్ణి చూపుతూ.

దర్శనీయాంశ్చ వః సర్వాన్ దేవరూపానవస్థితాన్,
సమీక్ష్య కృష్ణా వరయేత్ సంగత్యైకతమం వరమ్.
అయం భ్రాతా తవ శ్రీమాన్ దర్శనీయో మహాభుజః,
నియుజ్యమానో విజయే సంగత్యా ద్రవిణం బహు,
ఆహరిష్యన్నయం నూనం ప్రీతిం వో వర్ధయిష్యతి. (ఆదిపర్వ. 183.18,19)

మార్గమధ్యంలో వారికి వ్యాసుడు కనబడ్డాడు. వ్యాసుని ఆశీస్సులు తీసికొని పాండవులు ద్రుపదుని రాజధాని చేరి అక్కడ ఒక కులాలుని (కుమ్మరివాని) ఇంట్లో నివాసం ఏర్పరచుకొన్నారు. భిక్షాన్నంతో కాలక్షేపం చేస్తున్నారు. వాళ్లను ఎవ్వరూ కూడ గుర్తించలేదు.

ద్రౌపదిని అర్జునున కిచ్చి వివాహం చేయవలె నని ద్రుపదుని తీవ్ర మైన ఆకాంక్ష. అయితే అది ఎవరికీ తెలియనీయలేదు.

ద్రౌపదీస్వయంవరం, వివాహం

స్వయంవరానికి సంబంధించిన ఉత్సవాలు ప్రారంభం అయాయి. వివిధదేశాల నుండి ద్రౌపదిని వివాహ మాడా లనే కోరికతో ఎందరో రాజపుత్రులు వచ్చారు. ఆ ఉత్సవాలు పదిహేను రోజులు జరిగాయి. పదహారవ రోజున ద్రౌపది చక్కగా అలంకరించు కొని బంగారుమాల చేత ధరించి రంగంమీదకు వచ్చింది. పురోహితుడు స్వస్తివచనాలు చేయించి హోమాలు చేశాడు. వాద్యాలు మ్రోగుతున్నాయి.

ఇంతలో ధృష్టద్యుమ్నుడు కృష్ణతో రంగమధ్యంలో నిలబడి వాద్యాల మ్రోత నిలిపి వేయించి, మేఘగంభీర మైన కంఠస్వరంతో అక్కడ వారివారి స్థానాలలో ఆసీనులై ఉన్న రాజపుత్రుల నుద్దేశించి ఇలా అన్నాడు -

“రాజకుమారులారా! వినండి. ఇదిగో ధనుస్సు. ఇవిగో బాణాలు. ఆకాశం మీద తిరుగుతూన్న ఈ యంత్రం మధ్య నున్న చిద్రం ద్వారా ఐదు బాణాలు ఒక్కసారిగా ప్రయోగించి దానిపైన ఆకాశంలో ఉన్న లక్ష్మ్యాన్ని ఏ వీరుడు కొడతాడో ఆ సత్కుల ప్రసూతుడు, రూపవంతుడూ, బలవంతుడూ అయిన వీరుణ్ణి నా సోదరి వరిస్తుంది.”

ఇలా చెప్పి అక్కడికి వచ్చి ఉన్న రాజపుత్రు లందరిని గూర్చి తన సోదరికి తెలిపాడు.

ఆ సభలో దుర్యోధనాదులు, కర్ణుడు, శకుని, జరాసంధుడు, శిశుపాలుడు, కృష్ణుడు, బలరాముడు మొదలైన రాజపుత్రు లందరూ ఉన్నారు. అందరి ధృష్టి ద్రౌపదిమీద కేంద్రీకృతమై ఉంది.

నివురు కప్పిన నిప్పు వలె బ్రాహ్మణుల మధ్య కూర్చొని ఉన్న పాండవులను ఐదుగురినీ కృష్ణుడు గుర్తించి ప్రక్కనే ఉన్న బలరామునికి రహస్యంగా చెప్పాడు. ఇద్దరూ నవ్వుకొన్నారు.

ఒకరి తరువాత ఒకరు రాజపుత్రు లందరూ ఆ లక్ష్యాన్ని కొట్టడానికి ప్రయత్నించి విఫలప్రయత్నం లయ్యారు.

కర్ణుడు ప్రయత్నిస్తూండగా కృష్ణ - “నేను సూతపుత్రుణ్ణి విహహమాడను” అని బిగ్గరగా పలికింది. అది విని కర్ణుడు వెనుకకు వెళ్లిపోయాడు. రాజపుత్రు లందరూ హతాశులై కూర్చున్నారు. ఏం జరుగుతుందో అని జనం అంతా చూస్తున్నారు.

ఇంతలో బ్రాహ్మణుల మధ్య కూర్చొని ఉన్న అర్జునుడు లేచాడు. అతనిని చూడగానే కొందరు బ్రాహ్మణులు సంతోషించారు. కొందరు వైమనస్యం చూపుతూ “మహావీరు లెవరూ చేయజాలని పని దుర్బలుడైన ఈ పటువు చేయగలడా? ఇలాంటి పనులు చేస్తే బ్రాహ్మణు లందరూ నవ్వుల పాలవుతారు” అంటున్నారు. కొందరు - “మనలో మాత్రం గొప్పవాళ్లు లేరా, పరశురాముడు క్షత్రియవంశా లన్నీ నిర్మూలించాడు; అగస్త్యుడు సముద్రం ఔపాసన పట్టాడు. బక్కచిక్కి ఉన్నా తపోబలం ఉన్నవాళ్లు మన బ్రాహ్మణులలో మాత్రం లేరా?” అంటున్నారు.

వీళ్లందరూ ఇలా అంటూండగానే అర్జునుడు సింహం వలె నడుచుకొంటూ వెళ్లి ధనుస్సు అవలీలగా ఎక్కుపెట్టి, ఐదు బాణాలు ప్రయోగించి ఆకాశంలో మహావేగంగా తిరుగుతూన్న యంత్రం మధ్య నున్న రంధ్రం ద్వారా పైన ఉన్న లక్ష్యాన్ని కొట్టాడు. బ్రాహ్మణు లందరూ అంగవస్రాల్నూ, కృష్ణాజినాల్నూ ఎగరవేస్తూ తమ ఆనందాతిశయాన్ని ప్రకటిస్తున్నారు.

అర్జునుణ్ణి చూచి ద్రుపదుడు చాల సంతోషించాడు. అతడు అర్జునుడే అని బహుశా ఆతడు గుర్తించి ఉంటాడు. అక్కడికి చేరిన రాజులవద్దనుండి ఏదైన అపాయం రావచ్చు నను కొన్నాడో ఏమో ఆ పార్థుని సాహాయ్యం కూడ కోరాడు.

అర్జునుడు ఆ లక్ష్యాన్ని కొట్టడం చూచిన కృష్ణ, ఆనందించి, తెల్లని ఆ వరమాలను చేత ధరించి అతనిని సమీపించింది.

అర్జునుడు లక్ష్యం చేదించడం చూచిన యుధిష్ఠిరుడు ఆ కోలాహలంలో, నకుల సహదేవులతో కలిసి నివాసస్థానానికి వెళ్లిపోయాడు.

దుర్యోధనాదులు ద్రుపదరాజుమీదికి యుద్ధానికి వచ్చారు. భీముడు విజృంభించి ఒక వృక్షం ఊడబెరికి, దానితో అనేకులను సంహరించాడు. కర్ణాదులు అర్జునునితోను, శల్యాదులు భీమునితోను యుద్ధం చేసి నిలవజాలకపోయారు.

కృష్ణుడు కలగజేసికొని, - “స్వయంవరకార్యక్రమం అంతా ధర్మసంమతంగానే జరిగింది కదా? మీరు శాంతించండి” అని వారి నందరినీ శమింపజేశాడు.

భీమార్జునులు నివాసం చేరేసరికి చాల రాత్రి అయింది. అప్పటికే కుంతి వాళ్లను గూర్చి పరి పరి విధాల వాపోతూ కూర్చుంది. “ధృతరాష్ట్రుని పుత్రులు, ఇతరులూ నా కుమారులను హతమార్చి ఉంటారు; వ్యాసుని మాట కూడ వమ్మైపోయింది.

విపరీతం మతం జాతం వ్యాసస్యాపి మహాత్మనః. (ఆదిపర్వ. 189.45)

అనుకొంటూ ఆమె విచారిస్తూండగా భీమార్జునులు ఇంట్లో ప్రవేశించారు. కృష్ణ కూడ వారిద్దరి వెనుకనే అవటికి వెళ్లింది.

ఇంట్లో ప్రవేశించి భీమార్జునులు కృష్ణను నిర్దేశిస్తూ - “అమ్మా భిక్ష తీసుకొని వచ్చాం” అన్నారు. లోపల ఉన్న ఆమె కృష్ణను చూడకుండా అక్కడినుండే - “సమంగా స్వీకరించండి” అంది. కృష్ణను చూచి వెంటనే ఆమె “అయ్యో! నేను అధర్మం చేసినదానను అయ్యానే” అని నొచ్చుకుంటూ, కృష్ణ చేయి పట్టుకొని యుధిష్ఠిరుని దగ్గరికి వెళ్లి “యుధిష్ఠిరా! నీ తమ్ముళ్లు ఈమెను భిక్ష అంటూ నాతో అన్నారు. నేను అలవాటు ప్రకారం “అందరూ సమంగా స్వీకరించండి” అన్నాను. నా మాట ఎలా అసత్యం కాకుండా ఉంటుందో, ఈమెకు ఏ విధంగా అధర్మం అంటదో ఆలోచించి చెప్పు” అంది.

యుధిష్ఠిరుడు - “ఏమీ భయం లేదులే” అని తల్లికి చెప్పి అర్జునునితో - “అర్జునా! నీవే ఈమెను జయించావు. నీవే ఈమెను వివాహం ఆదాలి” అన్నాడు.

అర్జునుడు అందుకు అంగీకరించక - “నరేంద్రా! నాకు అధర్మం కలిగే టట్లు చేయకు. ముందు నీకు, తరువాత భీమసేనునికి వివాహం అయిన తరువాతనే నేను వివాహం చేసికోవాలి. నా తరువాత నకులుడు, తరువాత సహదేవుడూ చేసికోవాలి. అందుచేత ఏమి చేస్తే బాగుంటుందో నువ్వే బాగా ఆలోచించి చెప్పు. మేం అంతా నీ మాట వినాలి” అన్నాడు.

అర్జునుని మాట విన్న ఆ సోదరులు కృష్ణను చూచారు. అందరి మనస్సులూ చలించాయి. విషయం గ్రహించిన యుధిష్ఠిరుడు వ్యాసు డన్న మాటలు గుర్తుకు రాగా - “ఈ ద్రౌపది మన అందరికీ భార్య అవుతుంది” అన్నాడు.

వాళ్లందరి మనస్సులోనూ ఈ విషయమే మెదులుతూన్నది. ఇంతలో పాండవులను చూడడానికై కృష్ణ - బలరాములు ఆ ఇంటికి వచ్చారు. పరస్పరం అభివాదన ప్రత్యభివాదనలు, కుశలప్రశ్నాదులు అయిన తరువాత యుధిష్ఠిరుడు - “కృష్ణా! ఇక్కడ రహస్యంగా ఉంటూన్న మమ్ములను గూర్చి నీ కెలా తెలిసింది?” అని అడిగాడు.

కృష్ణుడు నవ్వి - “రాజా! దాచితే మాత్రం అగ్ని దాగుతుందా? పాండవులు తప్ప ఇంతటి ఘనకార్యం ఎవరు చెయ్యగలరు? మీరు అగ్నిభయంనుండి బైటపడి అదృష్టవశం చేత జీవించి ఉన్నారు. జాగరూకతతో ఉండండి; మేం మా విడిదికి వెడతాం” అని పలికి అన్నగారితో కలిసి వెళ్లిపోయాడు.

ధృష్టద్యుమ్నుడు భీమార్జునులను గూర్చి అన్ని విషయాలూ తెలిసికొనడం కోసం వాళ్ల వెనుకనే రహస్యంగా, నగరం వెలుపల ఉన్న కులాలని ఇంటికి వెళ్లాడు. ఆ ఇంటి చుట్టూ భటులను నిలిపి తాను రహస్యంగా ఆ ఇంట్లో ఒక మూల దాగి ఉండి వాళ్ల చేష్టలూ, మాటలూ అన్నీ గమనించాడు.

భీముడు మొదలైన నలుగురు అన్నదమ్ములూ భిక్షకై వెళ్లి, తీసికొని వచ్చిన భిక్షను యుధిష్ఠిరుని కిచ్చారు. కుంతి కాబోయే కోడలితో ఇలా అంది - “ఈ భిక్షాన్నం నుంచి కొంత ముందుగా భూతబలి ఇమ్ము. తరవాత బ్రాహ్మణునకు భిక్ష పెట్టు. అన్నం కావాలని కోరే చుట్టుప్రక్కల ఉన్నవాళ్లకి కూడ పెట్టు. మిగిలినదానిలో సగం ఈతనికి (భీమునికి) పెట్టు. మిగిలినది ఆరు భాగాలు చెయ్యి, మనం ఆరుగురమూ తిందాం” అని చెప్పింది.

కృష్ణ ఆ విధంగా చేసింది. భోజనా లైన తరువాత సహదేవుడు నేల మీద దర్భలు పరిచాడు. వాటిమీద అందరూ తమ తమ అజినాలు పరచుకొని దక్షిణదిక్కు వైపు తలలు పెట్టుకొని పండుకొన్నారు. కుంతి తూర్పు దిక్కు వైపు శయనించగా ద్రౌపది వాళ్ల పాదాల వైపు శయనించింది.

ద్రౌపది మనస్సులో ఏ మాత్రమూ దుఃఖం కాని వాళ్ల విషయంలో తేలికభావం గాని కలగలేదు.

అన్నదమ్ములు నలుగురూ శయనించి సైన్యవిన్యాసాలకీ, వివిధాయుధాలకీ దివ్యాస్త్రాలకూ, రథ - గజతురగాదులకూ సంబంధించిన విషయాల చెప్పుకొంటున్నారు.

కృష్ణ అక్కడనే కూర్చొని ఉంది. ఇదంతా ధృష్టద్యుమ్నుడూ ఆతనితో వచ్చినవాళ్ళూ కూడ చూచారు.

రాత్రి తాను చూచిన విషయా లన్నీ తండ్రికి చెప్పడంకోసమై ధృష్టద్యుమ్నుడు తొందరగా ఆతని దగ్గరికి వెళ్లాడు. అక్కడ తాను చూచిన దంతా తండ్రికి చెప్పాడు.

“ఆ ఇద్దరు వీరులూ కృష్ణను తమతో తీసికొని వెళ్లారు గదా. వాళ్లు ముగ్గురూ నివాసగృహం చేరారు. అక్కడ అగ్నిజ్వాల వలె దేదీప్యమానంగా ఒక స్త్రీ ఉంది. ఆమె వాళ్ల తల్లి అయి ఉంటుందని నా ఊహ. ఆమె ప్రక్కనే స్ఫురద్రూపు లైన, అగ్ని వలె ప్రకాశిస్తూన్న ముగ్గురు నరప్రవీరులు కూర్చొని ఉన్నారు. లోపలికి వెళ్లగానే వాళ్లిద్దరూ ఆమెకు పాదాభివాదనం చేసి కృష్ణచేత కూడ పాదాభివాదనం చేయించారు.

వాళ్లు అన్నీ క్షత్రియవీరులు మాటలాడుకొనే మాటలే మాట్లాడుకొన్నారు గాని బ్రాహ్మణులు, వైశ్యులు, శూద్రులూ మాటలాడుకొనే మాటలు మాటలాడుకొనలేదు.

నిఃసంశయంగా వాళ్లు క్షత్రియపుంగవులే. అంతే కాదు; పాండవులు అగ్నిదాహం నుండి తప్పించుకొన్నారని విన్నాం కదా? వీళ్లు ఆ పాండవులే అయి ఉంటారు. లక్ష్యం కొట్టినవాడు అర్జునుడే అయి ఉంటాడు. మన ఆశ ఫలించి నట్లే.”

ఆ మాటలు విన్న ద్రుపదుడు చాల సంతోషించి వాళ్లను గూర్చి పూర్తిగా తెలిసికొనడానికై పురోహితుణ్ణి పంపాడు.

పురోహితుడు యుధిష్ఠిరుని వద్దకు - “నేను ద్రుపదమహారాజు పంపగా వచ్చాను. ఇతడు లక్ష్యాన్ని కొట్టినందుకు మా మహారాజు చాల సంతోషించాడు. మిమ్ములను గూర్చి తెలిసికోవా లని అనుకొంటున్నాడు. పాండురాజు ఆతనికి ప్రాణస్నేహితుడు. తన కుమార్తెను అర్జునున కిచ్చి వివాహం చెయ్యా లని ఆతనికి తీవ్ర మైన అభిలాష” అని అన్నాడు.

ఆ మాటలు విన్న యుధిష్ఠిరుడు ప్రక్కనే ఉన్న భీమునితో - “ద్రుపదమహారాజు వద్దనుండి వచ్చిన ఈతడు మనకు పూజ్యుడు. ఈయనను అర్హునిపాద్యాలతో సత్కరించుము” అని ఆదేశించాడు. భీము డా విధంగా చేశాడు.

యుధిష్ఠిరుడు పురోహితునితో - “పాంచాలరాజు స్వధర్మాన్ని అనుసరించి తన కన్య విషయంలో ఒక శుల్కం నిర్ణయించాడు. అందులో వర్ణానికి గాని, శీలానికి గాని, కులానికి గాని, గోత్రానికి గాని వివక్ష ఏదీ లేదు కదా? రాజసంఘం మధ్య ఈ వీరుడు ఆ శుల్కం ప్రకారం కృష్ణను గెలుచుకొన్నాడు. అలాంటప్పుడు మీ రాజు ఈ విషయంలో

సంతాపం చెంద నవసరం లేదు. ఏ మైనా మీ రాజు ఈ విషయంలో నిరాశ పడవలసిన పని లేదు” అన్నాడు.

ఇలా వీరిద్దరి మధ్యా సంభాషణ జరుగుతూండగానే ద్రుపదుడు పంపిన మరొక దూత వచ్చి - “వివాహం నిమిత్తం ద్రుపదమహారాజు భోజనాదులు ఏర్పాటు చేశాడు. వాహనాలు కూడ పంపాడు. మీరందరూ వాహనాలెక్కి రండి” అని చెప్పాడు.

సోదరులు ఐదుగురూ, పురోహితుని ముందుగా పంపివేసి, తాము ఒక వాహనంలోనూ, కుంతీ కృష్ణలు మరొకవాహనంలోను రాజప్రాసాదానికి వెళ్లారు.

పురోహితుని మాటలు విన్న ద్రుపదుడు వాళ్లను గూర్చి ఇంకా స్పష్టంగా తెలిసికొనడానికై అక్కడ అనేక మైన వస్తువులు ఉంచాడు. వేరు వేరు మనుష్యుల అభిరుచులకు తగిన వస్తువులను వేరువేరు స్థానాలలో ఏర్పాటు చేయించాడు.

కుంతి కృష్ణతో అంతఃపురంలోనికి వెళ్లింది. అక్కడ అందరూ ఆమెకు ఆదర సత్కారాలు ఘనంగా చేశారు.

ఆ రాజపుత్రుల తేజస్సు, ఆకారాలు, రీతి చూచి అందరూ చాల సంతోషించారు. ఆ సోదరులు అత్యుత్తమములైన ఆసనాలమీద వాటి వైశిష్ట్యాన్ని గూర్చి ఏమీ ఆశ్చర్యాదులు ప్రకటించకుండా, **తథా మహార్హేషు న విస్మయంతః** - మామూలుగా, అలవాటుప్రకారం కూర్చున్నట్లు వయఃక్రమంలో కూర్చున్నారు. బంగారు పాత్రలలోను, వెండిపాత్రలలోను దాస - దాసీజనం వడ్డించిన పదార్థాలు, తమకు ఇష్టమైనవి భుజించారు. అక్కడ ఉన్న ఇతరము లైన వస్తువు లన్నీ దాటి వెళ్లి యుద్ధోపకరణాదులను పరిశీలించారు. ఇదంతా చూస్తూన్న రాజూ, ఆతని పుత్రుడు, మంత్రిలు, ఇతరులూ కూడ వీళ్లు పొందవులే అని నిశ్చయించుకొన్నారు.

ద్రుపదుడు యుధిష్ఠిరునితో - “మీరు క్షత్రియులా, బ్రాహ్మణులా, వైశ్యులా, శూద్రులా లేక మాయచేత మనుష్యవేషం ధరించిన దేవతాపురుషులా? ఈ సంశయం తొలగించి మా మనస్సు కుదుటపడే టట్లు చెయ్యి” అని అన్నాడు.

“మహారాజా! మనస్సులోని దుఃఖం విడిచిపెట్టుము. మేం క్షత్రియులం; పొందవులము. కృష్ణ ఎవరి దగ్గర ఉన్నదో ఆమె మా తల్లి కుంతి. నేను సత్యం చెబుతున్నాను. నువ్వు మా అందరికీ పూజ్యుడవు; పెద్ద దిక్కు కూడ” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

ద్రుపదుడు ఆనందం పట్టలేకపోయాడు. నేత్రాలు ఆనందాశ్రువులతో నిండి పోయాయి. క్షణం పాటు యుధిష్ఠిరునికి సమాధానం ఏమీ చెప్పలేకపోయాడు.

తతః స ద్రుపదో రాజా హర్షవ్యాకులలోచనః,

ప్రతివక్తం ముదా యుక్తో నాశకత్ తం యుధిష్ఠిరమ్. (ఆదిపర్వ 194.13)

పాండవులు పడ్డ కష్టా లన్నీ యుధిష్ఠిరుడు చెప్పగా విని అతడు ధృతరాష్ట్రుణ్ణి నిందిస్తూ - “మీ రాజ్యం మీకు వచ్చే టట్లు సహాయం చేస్తాను” అని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

“శుభముహూర్తాన అర్జునునకు కృష్ణకు వివాహం జరుపుదాం” అని కూడ అన్నాడు ద్రుపదుడు.

“నేను కూడ వివాహం చేసికోవాలి కదా?” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు. “అయితే నీవే ఈమెను వివాహం చేసికో. లేదా మీలో ఎవరు చేసికోవా అని అనుకొంటారో వారికి చెయ్యి” అని ద్రుపదు డన్నాడు.

భవాన్ వా విధివత్ పాణిం గృహ్లాతు దుహితృమ్,

యస్య వా మన్యసే వీర తస్య కృష్ణాముపాదిశ. (ఆదిపర్వ 194.22)

అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు తామూ, తల్లీ చేసిన నిర్ణయాన్ని ద్రుపదునికి తెలిపాడు. “ఇది ధర్మసంమతం కాదు కదా?” అన్నాడు ద్రుపదుడు.

అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు - “మహారాజా! ధర్మగతి చాల సూక్ష్మ మైనది. పూర్వులు నడచిన మార్గాన్నే మనం అనుసరిద్దాం. నా నోటంపట అసత్య మైన మాట రావడానికి అవకాశం లేదు. మా అమ్మగారి అభిప్రాయము నా అభిప్రాయమూ కూడ ఇదే” అన్నాడు.

“సరే! రేపు నువ్వు, నేనూ, నా పుత్రుడు ధృష్టద్యుమ్నుడూ కలిసి మళ్లీ ఆలోచిద్దాం” అన్నాడు ద్రుపదుడు.

మరునాడు వాళ్లు కూర్చోని చర్చిస్తున్నారు. ఇంతలో వ్యాసు డక్కడికే వచ్చాడు. ఆయనకు అందరూ ఆదరసత్కారాలు చేశారు. “ఒక స్త్రీ అనేకులకు భార్య అవడం ఎలా యుక్తం అవుతుంది?” అని వ్యాసుణ్ణి ప్రశ్నించాడు ద్రుపదుడు.

“మీ రందరూ మీ మీ అభిప్రాయాలు చెప్పండి” అన్నాడు వ్యాసుడు. ద్రుపదుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు అయుక్తం అంటే, కుంతీ - యుధిష్ఠిరుడూ యుక్తమే అన్నారు.

వ్యాసుడు - “యుధిష్ఠిరుడు చెప్పినది ధర్మసంమతమే” అని అంటూ, “ఈ విషయం గూర్చి నీకు చెప్పతాను” అని ద్రుపదుణ్ణి చేతితో చేయి పట్టుకొని రాజగృహంలోనికి తీసికొనివెళ్లాడు. మిగిలిన ముగ్గురూ అక్కడనే నిరీక్షిస్తూ కూర్చున్నారు.

వ్యాసుడు ద్రుపదుని కొక కథ చెప్పాడు. “పూర్వం దేవతలు కూడా నైమిషారణ్యంలో దీర్ఘ మైన సత్రం (దీర్ఘయాగం) చేశారు. యముడు శామిత్రయాగంలో దీక్ష వహించి కూర్చున్నాడు. అందుచేత మరణం లేక మానవులు కూడ అమరులై పోయారు. అప్పుడు ఇంద్రాదులు పితామహునివద్దకు వెళ్లి మానవులకు మరణం లేకుండా అయింది. నీవే మైనా ఉపాయం చెయ్యాలి” అని ప్రార్థించారు.

“మీరు ఎలాగా అమరులే కదా; మీకు దీనివల్ల ఏమి నష్టం వచ్చింది?” అని అడిగాడు ప్రజాపతి. “మానవులు కూడ అమరు లైతే మాకు వాళ్లకంటే విశేషం ఏమీ లేకుండా పోయింది కదా?” అన్నారు దేవతలు -

మర్త్యా అమర్త్యాః సంవృత్తాః న విశేషోఽస్తి కశ్చన,

అవిశేషాదుద్విజన్తో విశేషార్థమిహాగతాః.

(ఆదిపర్వ 196.6)

“యముడు యాగంలో దీక్ష వహించి కూర్చున్నాడు; అది పూర్తి అయిన తరువాత మానవులు యథాపూర్వంగా మరణిస్తారు లెండి” అన్నాడు పితామహుడు.

ఆ మాట విని దేవతలు యజ్ఞం జరుగుతూన్న ప్రదేశానికి వెళ్లారు. అక్కడ ఇంద్రునికి గంగానదిలో అద్భుత మైన సువర్ణపద్మం కనబడింది. ఒక స్త్రీ అక్కడ ఏడుస్తూ, నీళ్లకోసం గంగలో ప్రవేశించింది. గంగాజలంలో పడిన ఆమె కన్నీటి బిందువు సువర్ణపద్మంగా మారింది.

“నీవు ఎందుకు ఏడుస్తున్నావు?” అని ఆమెను ఇంద్రు డడిగాడు. “నా వెనుకనే రా; నే నెందుకు ఏడుస్తున్నానో కారణం అక్కడ తెలుస్తుంది” అంది ఆ స్త్రీ ఇంద్రునితో. అతడు ఆమె వెనుకనే వెళ్లాడు అక్కడ పర్వతశిఖరంమీద ఒక యువతితో క్రీడిస్తూన్న ఒక సుందరు డైన యువకుడైన దేవుడు (రుద్రుడు) కనబడ్డాడు.

అతనిని చూడగానే ఇంద్రుడు కోపంతో - “నేనీ త్రిభువనాలకీ ప్రభువును; ఎవరు నువ్వు - ఇలా క్రీడిస్తూన్నావు ఇక్కడ” అన్నాడు.

ఆ దేవుడు నవ్వి ఇంద్రునివైపు మెల్లగా చూచాడు. అతడు శిలవలె కదలలేకుండా అయిపోయాడు. క్రీడ పూర్తి యైన తరువాత ఆ దేవుడు ఏడుస్తూన్న ఆ దేవతాస్త్రీతో - “వీనిని నా దగ్గరికి తీసికొని రా; వీనికి మళ్లీ ఇలా దర్పం కలగకూడదు” అన్నాడు.

ఆమె స్పృశించగానే ఇంద్రుని అవయవా లన్నీ శిథిలం అయిపోయాయి. నేల మీద కూలాడు.

“మరెప్పుడూ ఇలా ప్రవర్తించకు. నువ్వు మహాబలవంతుడవు కదా? ఈ పర్వతాన్ని పక్కకి తప్పించి అక్కడ ఒక బిలం ఉంటుంది. దానిలో ప్రవేశించిచూడు; అక్కడ నీవంటి తేజోవంతు లుంటారు” అన్నాడు ఆ దేవుడు.

అలా చేయగా ఇంద్రునికి ఆ బిలంలో తనవంటివాళ్లే నలుగురు కనబడ్డారు. తనకు కూడ ఇదే గతి పట్టదు కదా అనుకొంటూ ఇంద్రుడు భయంతో వణికిపోతూ క్షమింపు మని ఆ దేవుణ్ణి ప్రార్థించాడు. “నీవంటివాళ్లు క్షమింపదగినవాళ్లు కారు. మీ రందరూ భూలోకంలో జనించి అక్కడ అద్భుత మైన కార్యాలు చేసి, దుష్టులను సంహరించి తిరిగి స్వర్గలోకం చేరండి” అన్నాడు ఆ దేవుడు.

ఆ మాట విన్న ఇంద్రుడు నేను నా వీర్యంచేత నీవు చెప్పిన కార్యాలు నిర్వహించ దానికై ఒకనిని జనింపజేస్తాను. అతడు వీళ్లకు ఐదవవాడవుతాడు. నేను మాత్రం ఇక్కడనే ఉంటాను” అని రుద్రుణ్ణి ప్రార్థించాడు; దయాళు వవడంచేత రుద్రుడు అంగీకరించాడు.

అక్కడ ఇంద్రునకు కనబడిన నలుగురూ - భూలోకంలో పుణ్యకర్మలు చేసి కొంత కాలం ఇంద్రపదవిలో ఉండి, రుద్రునికి ఆగ్రహం కలిగించడంచేత ఆ బిలంలో పడి ఉన్న విశ్వభుక్, భూతధామ, శిబి, శాంతి అను చక్రవర్తులు. వెనుకటి ఇంద్రులు. ఇప్పుడు ఇంద్రునివల్ల జనించువాడు తేజస్వి; ఐదవవాడు.

ఆ స్త్రీ స్వర్గలక్ష్మి. “మీ రందరూ భూలోకంలో ఉన్నప్పుడు ఈమె మీ అందరికీ భార్య అవుతుంది” అన్నాడు రుద్రుడు.

వాళ్లను వెంట బెట్టుకొని రుద్రుడు నారాయణుని దగ్గరికి వెళ్లాడు. నారాయణుడు రుద్రుడు చెప్పిన విధంగా వాళ్లందరూ ధర్మ - వాయు - ఇంద్ర - అశ్వినీ దేవతల ద్వారా మాతృగర్భంలో జనించే టల్లు చేశాడు.

నారాయణుడు తన రెండు తల వెంట్రుకలు తీసి ఇచ్చాడు. వాటిలో తెల్లనిది రోహిణియందు బలరాముడుగాను, నల్లనిది దేవకియందు కృష్ణుడుగాను జనించింది.

“రాజా! పూర్వం ఇంద్రులుగా ఉన్నవాళ్లే ఇప్పుడు నలుగురు పాండవులుగాను, ఇంద్రాంశ అర్జునుడుగాను, వాళ్లందరికీ చెందిన స్వర్గలక్ష్మి ద్రౌపదిగాను జనించారు” అని చెప్పి వ్యాసుడు ద్రుపదునికి దివ్యదృష్టి ఇచ్చాడు.

ఆ దివ్యదృష్టితో ద్రుపదుడు ఆ పూర్వేంద్రులను, స్వర్గలక్ష్మినీ ప్రత్యక్షంగా చూడగలిగాడు.

పిమ్మట ఋషికన్య ఈశ్వరుని గూర్చి తపస్సు చేసి “నీకు ఐదుగురు భర్తలు రాబోవు జన్మలో ఉంటారు” అని వరం పొందిన వృత్తాంతం కూడ వ్యాసుడు ద్రుపదునికి చెప్పాడు.

వ్యాసుని ద్వారా ఈ విషయా లన్నీ విని, ప్రత్యక్షంగా కూడ చూచిన ద్రుపదుడు ద్రౌపదికి ఐదుగురు పాండవులతో వివాహం చేయడానికి నిశ్చయించుకొన్నాడు.

మహావైభవంతో వివాహం జరిగింది. ద్రుపదుడు అల్లుళ్లకూ, కుమార్తెకూ కూడ అనేకవిధా లైన ధనమూ, గజాశ్వరథాదులూ ప్రీత్యుపహారంగా ఇచ్చాడు.

పాండవులతో సంబంధం ఏర్పడడంతో, దేవతలు కూడ మనల్ని ఏమీ చేయజాల రన్న ధైర్యం కలిగింది ద్రుపదునికి.

శ్రీకృష్ణుడు పాండవులకు ధనరూపంలోను, వస్తువాహనాదిరూపంలోను అనేకవిధా లైన కానుకలు పంపాడు.

పాండవులు ద్రౌపదిని వివాహ మాడి నట్లు చారుల ద్వారా అందరికీ తెలిసి పోయింది. పాండవుల విషయంలో క్రూరంగా ప్రవర్తించినందుకు దేశంలోని రాజు లందరూ భీష్ముణ్ణి, ధృతరాష్ట్రుణ్ణి నిందిస్తూ పాండవులు బ్రతికి బట్టకట్టినందుకు చాల సంతోషించారు.

దుర్యోధనుడు, సోదరులూ ఈ విషయం తెలియగానే చింతాక్రాంతు లయ్యారు. అశ్వత్థామతోను, శకునితోను, కర్ణునితోను, కృపునితోని కలిసి మంతనాలు ప్రారంభించారు.

పాండవులు ద్రౌపదిని వివాహ మాడి నట్లు, ధృతరాష్ట్రకుమారు లందరు గర్వం అణగి చింతాక్రాంతు లైనట్లు విని విదురుడు చాల సంతోషించాడు. అతడు ధృతరాష్ట్రుని దగ్గరికి వెళ్లి - “అదృష్టవశంచేత కౌరవులు వృద్ధి పొందుతున్నారు” అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు చాల సంతోషిస్తూ “అదృష్టం కొలది”, “అదృష్టం కొలది” అని చాలమాట్లు అనడం ప్రారంభించాడు. పాపం ఆ జన్మాంధుడు తన జ్యేష్ఠపుత్రు డైన దుర్యోధనుణ్ణి ద్రౌపది వరించినది అను అభిప్రాయంతో ఉన్నాడు; అందుచేత అతడు ద్రౌపదికొరకై అనేకవిధా లైన ఆభరణాలు చేయించవలె నని ఆజ్ఞ ఇచ్చి ద్రౌపదిని తీసికొని రమ్మని దుర్యోధనునితో అన్నాడు.

అప్పుడు విదురుడు ద్రౌపది పాండవులను వరించిన దనీ, వీరు లైన పాండవు లందరూ క్షేమంగా ఉన్నా రనీ, ద్రుపదునితో సంబంధం ఏర్పడడంచేత ఎంతోమంది రాజులు పాండవుల వైపు చేరారనీ అతనికి చెప్పాడు.

“పాండవులు పాండువుకు ఎంత ఇష్టమైనవారో నాకు కూడా అంత ఇష్టమైనవారే. వాళ్లందరూ క్షేమంగా, అనేకులైన రాజులతో మైత్రి కలవారైనా రంటే నాకూ చాల సంతోషంగానే ఉంది. ద్రుపదునితో సంబంధానికి సంతోషించనివా రెవరైనా ఉంటారా” అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

“రాజా! నీ బుద్ధి నూరేళ్లకూ ఇలాగే ఉండుగాక - నిత్యం భవతు తే బుద్ధిరేషా రాజన్ శతం సమాః అని విదురుడు తన ఇంటికి వెళ్లిపోయాడు.

ఇంతలో దుర్యోధనుడు, కర్ణుడూ ధృతరాష్ట్రుని దగ్గరకి వచ్చి - “విదురుని సమక్షంలో చెప్పడానికి సంకోచించాం. నీవు ఏమి చేయదలచుచున్నావు? శత్రువుల వృద్ధి నా వృద్ధియే అనడంలో నీ అభిప్రాయం ఏమిటి? మహారాజా! ఒకటి చేయడానికి బదులు మరొకటి చేస్తున్నావు. వాళ్లు మమ్మల్ని మ్రింగివేయకుండా చూసుకొనే ఉపాయం ఆలోచిస్తున్నాం” అన్నారు ఆ ధృతరాష్ట్రునితో.

శత్రువినాశానికై దుర్యోధనుడు చెప్పిన ఉపాయాలు

కర్ణదుర్యోధనుల మాటలు విని ధృతరాష్ట్ర డిలా అన్నాడు. “నేను కూడ మీరు అనుకొన్నట్లే అనుకొంటున్నాను. అయితే విదురునికి నా అభిప్రాయం తెలపడం యుక్తం కాదు గాన అతనితో అలా అన్నాను. సుయోధనా! వాళ్లను నశింపచేయడానికి నీవు అనుకొనే ఉపాయా లేమిటి?”

దుర్యోధనుడు చాలా ఉపాయాలు ఏకరవుపెట్టాడు. “(1) తెలి వైన కొందరు బ్రాహ్మణులను పంపి కుంతీపుత్రులకీ, మాద్రీపుత్రులకీ మధ్య విభేదాలు సృష్టిద్దాం. (2) లేదా - పాండవులకు ద్రుపదుడు, వాని పుత్రులు; అమాత్యాదులు దూరం అయే టట్లు వాళ్ల నందరినీ అత్యధిక మైన ధనంచేత ప్రలోభపెట్టాలి. (3) లేదా పాండవులు ఇక్కడికి వచ్చి నివసించడం వాళ్లకు మంచిది కాదను అభిప్రాయం వాళ్లందరిలోను, వేరు వేరుగా కలిగింపచేసి వాళ్లు అక్కడనే ఉండే టట్లు చెయ్యాలి. (4) లేదా నేర్పు గల ఉపాయజ్ఞులను పంపి వాళ్ల మధ్య పరస్పరము భేదభావం సృష్టించాలి. (5) లేదా ద్రౌపది వాళ్లకి ఎదురు తిరిగే టట్లు చెయ్యాలి, ఎందుచేత నంటే వాళ్లు చాలామంది ఉండడం చేత అలా చేయడం సులభం. (6) లేదా పాండవులకు ఆమె మీద ద్వేషభావమూ, ఆమెకు వాళ్లమీద ద్వేషభావమూ కలిగే టట్లు చెయ్యాలి. (7) లేదా వాళ్లలో మహాబలవంతుడైన భీమునినుణ్ణి ఏదో విధంగా, ఉపాయాలు తెలిసినవాళ్లచేత చంపించి వెయ్యాలి; భీముడు మరణిస్తే వాళ్లు రాజ్యంకోసం ప్రయత్నించరు. భీముడు వెనకనుండి సంరక్షణం కల్పిస్తూ

న్నంతకాలమూ అర్జునుణ్ణి ఎవరూ జయించజాలరు. అతడు మరణించాడా, అర్జునుడు కర్ణుడి పాదానికి కూడ సరి కాదు. (8) లేదా వాళ్లు ఇక్కడికి వచ్చి నీ ఆజ్ఞ ప్రకారం మనులుకొంటూంటే వాళ్లను నీశిశాస్త్రప్రయోగంతో చంపివేయవచ్చును. (9) లేదా మంచి సౌందర్యం గల స్త్రీలతో వాళ్లలో ఒక్క రొక్కరిని ప్రలోభపెట్టి వాళ్లందరిమీదా ద్రౌపదికి వైముఖ్యం కలిగే టట్లు చెయ్యాలి. (10) కర్ణుడే వెళ్లి వాళ్లను ఇక్కడికి తీసికొని వస్తే తరువాత ఏవో ఉపాయాలచేత వాళ్లనందరినీ పరిమార్చవచ్చును.

అందుచేత, ఈ ఉపాయాలలో ఏది మంచిదో నిర్ణయించి, కాలం గడచిపోకుండా, ద్రుపదునికి వాళ్లమీద పూర్తి విశ్వాసం కుదరక ముందే, ఆ ఉపాయం ప్రకారం వాళ్లను లొంగదీయాలి అని నా అభిప్రాయం. కర్ణా! నువ్వేమంటావు?”

కర్ణు డిలా అన్నాడు - “దుర్యోధనా! నీ అభిప్రాయం సరిగా లేదని నా అభిప్రాయం. పాండవులను ఉపాయాలచేత అణచివేయడం శక్యం కాదు. పూర్వమే నువ్వు అనేకమైన రహస్యోపాయాలు వాళ్లమీద ప్రయోగించావు. ఏమీ చేయలేకపోయావు.

రాజా! రెక్కలు పుట్టకుండా వాళ్లు ఇక్కడ ఉన్న రోజులలోనే నువ్వు వాళ్ల నేమీ చేయలేకపోయావు. ఇప్పుడు రెక్కలు వచ్చి, విదేశాలలో ఉంటూ బలం పుంజుకొన్న వాళ్లను నువ్వేమి చేయగలవు? ఉపాయాలచేత వాళ్ల నేమీ చేయలేవు.

వాళ్లకు ఏ విధ మైన కష్టాలూ కలిగించ జాలవు. తమ తండ్రితాతలనాటి రాజ్యం మళ్లీ సంపాదించా లనే పట్టుదలతో ఉన్నారు వాళ్లు.

వాళ్లలో పరస్పరభేదం పుట్టించడం కూడ శక్యం కాదు. ఒకే భార్యయందు ఆసక్తులైన వాళ్లు భేదింపబడడానికి శక్య మైనవాళ్లు కాదు.

ద్రౌపదికి కూడ ఎవరూ వాళ్లమీద వైముఖ్యం కలిగింప జాలరు. అన్ని విధాలా బక్క చిక్కిన పరిస్థితులలో ఉన్నవాళ్లనే ఆమె కోరిం దంటే ఇప్పుడు బలం సంపాదించుకొని ఐశ్వర్య వంతు లైన వాళ్లను ఆమె ఎలా పరిత్యజిస్తుంది?

మరొక విషయం ఏ మనగా స్త్రీ చాలమంది భర్త లుంటే బాగుండు నని అనుకొంటూ ఉంటుంది. అంతమంది లభించిన తరువాత ఆమెను విడదీయడం శక్యం కాదు.

ఈప్సితశ్చ గుణః స్త్రీణామేకస్యా బహుభర్తృతా. (ఆదిపర్వ, 201.7)

పంచాలరాజు ఉత్తమ మైన నియమాలు పాటించేవాడు. ధనప్రియుడు కాదు. మీరు రాజ్యా లిచ్చినా అతడు పాండవులను విడిచిపెట్టడు. అదే విధంగా అతని పుత్రుడు

ధృష్టద్యుమ్నుడు కూడ గుణవంతుడు; పాండవులమీద స్నేహభావం ఉన్నవాడు. అందుచేత వాళ్ల నెవరినీ ఉపాయాలచే వశం చేసికొనజాలం.

అందుచేత నా అభిప్రాయం ఏ మనగా - ప్రస్తుతం మనం అన్ని విధాలా బలంగా ఉన్నాం. వాళ్లు బలం సంపాదించే లోగా వాళ్లపై యుద్ధానికి వెళ్లి వాళ్ల నందరిని పరాక్రమం చేత నశింపచేయడం మంచి దని నా అభిప్రాయం.”

ఈ మాట లన్నీ విన్న ధృతరాష్ట్రుడు కర్ణుణ్ణి మెచ్చుకొన్నాడు. “ఏమైనా, మనకు మున్ముందు తప్పక సుఖం కలిగించే ఉపాయం ఏదైనా ఆలోచించాలి. అందుకు మీ ఇద్దరూ, భీష్మ - ద్రోణ - విదురులూ కలిసి కూర్చోని ఆలోచించడం మంచిది” అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు వాళ్ల నందరినీ పిలిపించి మంతనాలు చేశాడు.

పాండవులకు అర్ధరాజ్యమివ్వని భీష్ముని ఉపదేశం

“ధృతరాష్ట్రా! మీరు పాండుపుత్రులతో విరోధంపెట్టుకొనడం నా కిష్టంలేదు. నాకు నువ్వెంతో పాండురాజూ అంతే; నీ పుత్రులు ఎంతో పాండవులూ అంతే. వాళ్లకు అర్ధరాజ్యం ఇచ్చివేయుము.

కురువంశీయుల ఈ రాజ్యం పాండవుల ప్రపితామహులకు, తండ్రికీ చెందినది.”

తేషామపీదం ప్రపితామహానాం

రాజ్యం పితుశ్చైవ కురుత్తమానామ్.

(ఆదిపర్వ. 202. 4)

దుర్యోధనా! నీవు ఈ రాజ్యాన్ని ఏ విధంగా చూస్తున్నావో అదే విధంగా “ఇది మా తండ్రి సొత్తు అని వాళ్లూ చూస్తున్నారు!” పాండవులకు ఇది చెందకపోతే ఇది నీకు మాత్రం ఎలా చెందుతుంది? భరతవంశీయు డైన ఎవనికి మాత్రం చెందుతుంది?”

దుర్యోధన యథా రాజ్యం త్వమిదం తాత! పశ్యసి,

మమ పైతృకమిత్యేవం తేఽపి పశ్యన్తి పాణ్డవాః.

యది రాజ్యం న తే ప్రాప్తాః పాణ్డవేయా యశస్వినః,

కుత ఏవ తవాపీదం, భారతస్యాపి కస్యచిత్.

(ఆదిపర్వ. 202. 6, 7)

రాజా! నీ వీ రాజ్యాన్ని అధర్మపూర్వకంగా పొందావు. వాళ్లైతే దీనిని ముందుగానే పొందా రని నా నిశ్చయం.

అధర్మేణ చ రాజ్యం త్వం ప్రాప్తవాన్ భరతర్షభ,

తేఽపి రాజ్యమనుప్రాప్తాః పూర్వమేవేతి మే మతిః.

(ఆదిపర్వ. 202. 7)

నువ్వు మంచిగా వాళ్ల రాజ్యంలో అర్థభాగం ఇచ్చివేయుము. అలా చేయకపోతే నీకు గొప్ప అపకీర్తి కలుగుతుంది. ఇప్పటికే పురోచనుడు చేసిన పనికి నీకు గొప్ప అపకీర్తి వచ్చింది. లోకులు నిన్ను దూషిస్తారు కాని పురోచనుణ్ణి దూషించరు. ఆ పనికి నేను ప్రజల ముఖాలు చూడలేకుండా ఉన్నాను.

వాళ్లకు అర్థరాజ్య మైనా ఇచ్చి ఆ అపకీర్తి తొలగించుకో. మహావీరు లైన వాళ్లు జీవించి ఉండగా ఇంద్రుడు కూడ వాళ్ల రాజ్యభాగం హరించజాలడు. నీవు ధర్మం చేయదలచుకుంటే, నాకు ప్రియ మైన పని చేయదలచుకొంటే, క్షేమం చేయదలచుకొంటే వాళ్లకు అర్థరాజ్యం ఇచ్చివేయుము.”

ద్రోణుడు భీష్ముని మాటలను సమర్థిస్తూ - “నీవు సైన్యంతో దుఃశాసనుణ్ణి, వికర్ణుణ్ణి ద్రుపదుని రాజధానికి పంపి, సగౌరవంగా కుంతినీ పాండవులను ఇక్కడికి రప్పించుము” అని ఉపదేశించాడు.

ఆ మాటలు విన్న కర్ణుడు - “నీవల్ల ఇంత గౌరవం పొందుతూన్న వీళ్లిద్దరూ నీ శ్రేయస్సును కోరక చెడ్డ ఉపదేశం చేస్తున్నారు. పాండవులకు అర్థరాజ్యం ఇవ్వవలసిన పని లేదు. ఈ రాజ్యం అంతా నీవే పాలించాలి” అన్నాడు.

ద్రోణుడు కర్ణుణ్ణి దూషిస్తూ - “మేం చెప్పినదానికి విరుద్ధంగా చేస్తే అచిరకాలంలోనే కౌరవు లందరూ నశిస్తారు” అన్నాడు.

విదురుడు భీష్మద్రోణుల మాటలను సమర్థిస్తూ - “వీ రిద్దరూ ఎల్లప్పుడూ నీ హితమును కోరి మాత్రమే చెబుతారు కాని వక్రబుద్ధితో చెప్పరు. మహావీరు లైన పాండవులను ఎవరు జయించగలరు? అంతే కాక మహాపరాక్రమశాలి యైన ద్రుపదుడు, వాని కుమారులు పాండవపక్షాన ఉన్నారు. ఆ ద్రుపదునితో సత్సంబంధాలతో ఉండడం నీకు కూడ శ్రేయస్కరమే.

కృష్ణునితో యాదవు లందరూ కూడ పాండవులపక్షంలోనే ఉంటాడు. కృష్ణు డెటు ఉంటే అటే జయం ఉంటుంది.

యతః కృష్ణస్తతః సర్వే యతః కృష్ణస్తతో జయః. (ఆదిపర్వ, 204.26)

పాండవులు జీవించియే ఉన్నారని తెలిసికొని మన రాజ్యంలోని పౌరజానపదులు వాళ్లని ఎప్పుడు చూస్తామా అని తహతహలాడు తున్నారు. వాళ్లకు ప్రియ మైన పని చేయ్యి.

దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు, శకుని వీళ్లందరూ అధర్మాత్ములు. చెడ్డ బుద్ధి కలవారు. ఆలోచన లేనివాళ్లు. వీళ్లు చెప్పిన మాటలు వినకు.

దుర్యోధనశ్చ కర్ణశ్చ శకునిశ్చాపి సౌబలః,

అధర్మయుక్తా దుష్ప్రజ్ఞా బాలా మైషాం వచః కృధాః. (ఆదిపర్వ. 204. 29)

రాజా! గుణవంతుడ వైన నీకు నేనిదివరకే చెప్పాను. దుర్యోధనుడు చేసే ఈ అపరాధానికి ప్రజ లందరూ నశిస్తారు.

ధృతరాష్ట్రుడు భీష్మదుల మాటలు అంగీకరించాడు. “నీవు మన బంధువులకు తగిన ధనకనకపస్తువాహనాదులు పారితోషికంగా తీసికొని ద్రుపదుని రాజ్యానికి వెళ్లి సత్కారపూర్వకంగా పాండవులను, కుంతిని, దేవతారూపిణి యైన ద్రౌపదినీ తీసికొనిరా” అని ఆజ్ఞాపించి విదురుణ్ణి పంపాడు.

విదురుడు పంచాలదేశం వెళ్లాడు. సాదరసత్కారాలు అందికొని తాను వచ్చిన పని ద్రుపదునికి నివేదించాడు. అప్పటికి బలరామకృష్ణులు అక్కడనే ఉన్నారు. వాళ్లందరినీ కలిసి విదురుడు కుంతిదగ్గరకు వెళ్లి పాదాభివందనం చేశాడు.

విదురుణ్ణి చూడగానే కుంతి పొంగివస్తూన్న దుఃఖం ఆపుకొనలేకపోయింది. “నాయనా! నువ్వే నా పుత్రులను బ్రతికించావు. లాక్షాగృహంనుంచి ప్రాణాలతో బయట పడ్డాం.

తాబేలు తనపిల్లలు ఎక్కడ నున్నా వాటిని గూర్చి తలుస్తూ ఉంటుం దట; అవి పెరుగుతాయట. ఆ విధంగా పుత్రులను పెంచావు.”

కూర్మశ్చింతయతే పుత్రాన్ యత్ర వా తత్ర వా గతాన్,

చింతయా వర్ధయేత్పుత్రాన్ యథా కుశలినస్తథా,

తవ పుత్రాస్తు జీవంతి త్వం త్రాతా భరతర్షభ! (ఆదిపర్వ. 206. 12)

ద్రుపదుని అనుమతి తీసికొని పాండవులు, కృష్ణబలరాములు, విదురుడు, ద్రౌపదిని, కుంతిని తీసికొని బయలుదేరి సుఖంగా ప్రయాణం చేసి హస్తినపురం చేరారు.

వాళ్ల రాకతెలిసిన ధృతరాష్ట్రుడు వాళ్లకు స్వాగతం చెప్పి నగరంలో ప్రవేశ పెట్టడానికై వికర్ణుణ్ణి, చిత్రసేనుని, ద్రోణుని, కృపుని, ఇంకా ఎందరో మహావీరులనూ పంపాడు.

వారు మెల్ల మెల్లగా నగరంలో ప్రవేశించారు. పౌరు లందరూ హర్షాత్పరేకంతో వాళ్లను స్తుతిస్తూ జయజయధ్వానాలు చేశారు. రాజప్రాసాదంలో ప్రవేశించి భీష్మ ధృతరాష్ట్రులకు పాండవులు పాదాభివందనాలు చేశారు.

పాండవులు కొంత కాలం విశ్రమించిన తరువాత ఒకనాడు ధృతరాష్ట్రుడు వాళ్లను పిలిచి - “యుధిష్ఠిరా! మీ మధ్య మళ్లీ విరోధా లేవీ కలగకూడదు. అందుచేత నీవు అర్ధరాజ్యం తీసికొని సోదరులతో కలిసి ఖాండవప్రస్థంలో నివసించు” అని చెప్పాడు.

పాండవులు ధృతరాష్ట్రుని ఆజ్ఞ ప్రకారం అర్ధరాజ్యం తీసికొని, కృష్ణునితో కలిసి వెళ్లి ఖాండవప్రస్థాన్ని మరొక స్వర్గం వలె నిర్మించుకొన్నారు. ఆ నగరం ధనధాన్యాదులతో సమృద్ధంగా, రక్షణకు సంబంధించిన ఏర్పాట్లతో శత్రువులకు అభేద్యంగా ఉంది.

వేదవేదాంగవేత్త లైన అనేకులు బ్రాహ్మణులు, అనేకభాషలలో నేర్పు గల వర్తకులు అనేకదేశాలనుంచి అక్కడ నివసించడానికై వచ్చారు. అన్ని విధాల శిల్పాలలో నిపుణులైన శిల్పులు కూడ అక్కడ నివాసాలు ఏర్పరచుకొన్నారు. నగరం అంతా అక్కడ అక్కడ విశాల మైన ఉద్యానాలతో ఆనందకరంగా ఉంది. వాళ్లందరూ ఆ నగరంలో సుఖంగా నివసించే టట్లు చూచి కృష్ణుడు వాళ్లవద్ద సెలవుతీసికొని, అన్నగారితో ద్వారకకు వెళ్లిపోయాడు.

నారదుడు పాండవులకు నీతి ఉపదేశించుట

పాండవు లందరూ ఇంద్రప్రస్థంలో సుఖంగా ఉన్న కాలంలో ఒకనాడు నారదుడు వారి దగ్గరికి వచ్చాడు. నారదుణ్ణి చూడగానే యుధిష్ఠిరుడు లేచి ఆతనిని స్వాగతసత్కారాలతో పూజించాడు. నారదుడు పూజ లన్నీ స్వీకరించి, వాళ్లను ఆశీర్వదించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు నారదుడు వచ్చా డని వార్త పంపగా ద్రౌపది, పవిత్రురాలై ఆ పాండవు లందరూ ఉన్న చోటికి వచ్చింది. ఆమె నారదునకు పాదాభివందనాదులు చేసి సవినయంగా నిలబడింది. నారదుడు (ఆమెను) ఆశీర్వదించి - “నువ్వు అంతఃపురంలోనికి వెళ్లు” అని అంటూ ఆమెను పంపివేశాడు.

ఇంక ఇతరు లెవరూ లేని ఆ ప్రదేశంలో నారదుడు పాండవులతో ఇలా అన్నాడు - “మీ అందరికీ యశస్విని యైన పాంచాలి ధర్మపత్నిగా ఉంది. ఈమెను గూర్చి మీలో మీకు భేదభావా లేవీ కలగకూడ దను ఉద్దేశంతో చెపుతున్నాను.”

సుందోపసుందుల కథ

“మీకొక కథ చెబుతాను; వినుండి. పూర్వం సుందుడు ఉపసుందుడు అను ఇద్దరు సోదరు లుండేవారు. వాళ్లిద్దరూ హిరణ్యకశిపుని వంశానికి చెందిన నికుంభు డను దైత్యరాజు కుమారులు. వాళ్లు చాల క్రూరమైన స్వభావం కలవారు. అయితే వాళ్లిద్దరు

ఒకే మనిషి రెండు దేహాలు ధరించాడా అన్నట్లు, ఒకే ఇంట్లో నివసిస్తూ, ఒకే శయనంమీద శయనిస్తూ, ఒకే మాటతో, ఒకే ఆలోచనతో ఎంతో ప్రేమతో ఉండేవారు.

వాళ్లు బ్రహ్మనుగూర్చి తీవ్ర మైన తపస్సు చేశారు. ఇంద్రాదులు ఆ తపస్సుకు భంగం కలిగించడంకొరకై అనేకవిధాల ప్రయత్నించారు. వాళ్లు చలించలేదు. చివరికి బ్రహ్మదేవుడు ప్రత్యక్షమై ఏమి కావాలో కోరుకొండన్నాడు.

“మాకు అన్ని మాయలూ తెలియాలి; అన్ని అస్త్రాలూ లభించాలి. ఏ రూపం అనుకొంటే ఆ రూపం ధరించే శక్తి కలగాలి. మా ఇద్దరికీ కూడ మరణం ఉండకూడదు” అని కోరారు.

బ్రహ్మదేవుడు - “మీకు కోరిన వరా లన్నీ ఇస్తున్నాను. ఒక్క అమరత్వం మాత్రం ఇవ్వడం కుదరదు. దానికి బదులు మరొకటి ఏదైనా కోరుకొనండి” అన్నాడు.

“అయితే - మా ఇద్దరిలో ఒకరినుండి ఒకరికి తప్ప మూడు లోకాలలోను చరాచరాల నుండి వేటినుండీ మాకు భయం కలగకూడదు” అని కోరారు. బ్రహ్మ ఆ వరం కూడ ఇచ్చాడు.

వాళ్లు సంతోషంతో నగరానికి వచ్చారు. నగరాన్నంతా అన్ని విధాలా సుఖమయంగా ఉండే టట్లు చేశారు. ఏ ఇంట్లో చూచినా - “తినండి, అనుభవించండి, ఇచ్చుకొండి, క్రీడించండి, పాడండి, త్రాగండి” అనే మాటలే వినవస్తుండేవి.

భక్త్యతాం భుజ్యతాం నిత్యం దీయతాం రమ్యతామితి,
గీయతాం పీయతాం చేతి శబ్దశ్చాసీద్ధృహే గృహే. (ఆదిపర్వ 228.31)

మూడు లోకాలను జయించా లనే ఉద్దేశంతో పెద్ద సైన్యంతో బయలుదేరి ముందుగా స్వర్గాన్ని ముట్టడించారు. దేవత లందరూ బ్రహ్మలోకానికి పారిపోయారు. నాగలోకం జయించి, మ్లేచ్ఛరాజ్యాలతో సహా భూలోకం అంతా వశం చేసికొన్నారు.

బ్రాహ్మణులు యజ్ఞయాగాదులు చేసి దేవతల బలం వృద్ధిపొందిస్తూంటారు; ముందు వాళ్లని సశింపచెయ్యాలి అని నిశ్చయించుకొన్నారు. సైనికులు వాళ్ల ఆశ్రమాలను, యజ్ఞవాటికలనూ ధ్వంసంచేశారు. బ్రాహ్మణులిచ్చిన శాపా లేవీ, వరబలంచేత, వాళ్లమీద ఏమీ పని చేయలేదు.

తమ కర్మ లన్నీ విడచివేసి, పారిపోయి అక్కడక్కడ దాగికొన్న బ్రాహ్మణులను కూడ ఆ దైత్యులు సింహము, వ్యాఘ్రము మొదలైన అనేకరూపాలతో వెళ్లి చంపివేశారు.

అప్పుడు దేవతలు, ఋషులు, సిద్ధులు మొదలైనవా రందరూ బ్రహ్మదేవుని వద్దకు వెళ్లి ఈ అపదనుండి లోకాలను రక్షించు మని ప్రార్థించారు. బ్రహ్మ విశ్వకర్మను పిలిచి అతిసౌందర్యవతి యైన స్త్రీని ఒకదానిని సృష్టింపు మని ఆదేశించాడు.

విశ్వకర్మ ముల్లోకాలలో ఉన్న రత్నాల నన్నింటినీ, అత్యుత్తమ మైన పదార్థాలన్నీ చేర్చి అద్భుతసౌందర్యవతి యైన స్త్రీని సృష్టించాడు. రత్నాలను తిలం తిలం (సువ్వు గింజ) చొప్పున ఏరికొని వచ్చి నిర్మించడంచేత ఆమె తిలోత్తమ అయినది.

ఆమె బ్రహ్మదేవునికి నమస్కరించి ‘ఏమి ఆజ్ఞ’ అని సవినయంగా అడిగింది. “నీవు సుంద - ఉపసుందుల దగ్గరికి వెళ్లి నీ నిమిత్తమై వాళ్లిద్దరి మధ్యా వైరం కలిగేటట్లు చెయ్యాలి” అని ఆజ్ఞాపించాడు.

సుందోపసుందులు మూడు లోకాలు జయించి తమ కేమీ అడ్డు లేదను ధైర్యంతో సుఖంగా అనేకవిధాలైన భోగాలు అనుభవించారు. ఒకనాడు వాళ్లు పరివారంతోను, స్త్రీగణంతోను కలిసి వింధ్యపర్వతప్రాంతంలో నృత్య-గీత-పానాదులతో విహరిస్తూండగా కొంత దూరంలో పుష్పాలు కోస్తూన్న తిలోత్తమ కనబడింది. వాళ్లిద్దరి మనస్సులు ఆమెను చూడగానే చలించాయి.

మద్యపానంచేత పూర్తిగా మత్తెక్కిన వాళ్లిద్దరూ ఆసనాలమీదనుండి లేచి ఆమె దగ్గరికి వెళ్లారు. సుందుడు ఆమె కుడి చెయ్యి పట్టుకొన్నాడు. ఉపసుందుడు ఎడమ చెయ్యి పట్టు కొన్నాడు. “ఈమె నా భార్య; నీకు పూజ్యురాలు” అని సుందు డన్నాడు. “ఈమె నా భార్య, నీకు కోడలు” అన్నాడు ఉపసుందుడు.

ఆనాటివరకు అంత స్నేహంతో మెలగిన ఆ సోదరు లిద్దరూ గదాయుద్ధానికి దిగి, ఒకరి నొకరు కొట్టి, ఇద్దరూ ఒకే సమయంలో మరణించారు. దైత్యు లందరూ పాతాళానికి పారిపోయారు.

బ్రహ్మదేవుడు సంతోషించి తిలోత్తమకు - “నీవు ఆదిత్యుడు సంచరించే లోకాలలో సంచరిస్తావు. గొప్ప తేజస్సు ఆవరించి ఉండడంచేత నిన్నెవ్వరూ చూడజాలరు అని వరం ఇచ్చాడు.”

నారదుడు పాండవులకు ఈ కథ చెప్పి - “మీరు పాంచాలి విషయంలో పరస్పరం ద్వేషం రాకుండా జాగ్రత్తపడాలి” అని బోధించాడు.

పాండవులు నారదుని సమక్షంలోనే - “మాలో ఎవ రైనా ద్రౌపదితో కూర్చుని ఉన్నప్పుడు మరొకడు చూస్తే ఆ చూచినవాడు బ్రహ్మచర్యం పాటిస్తూ పన్నెండు సంవత్సరాలు అరణ్యంలో తిరగాలి” అని నియమం చేసికొన్నారు.

నారదుడు సంతోషించి వెళ్లిపోయాడు. అందుచేత పాండవుల మధ్య పాంచాలి నిమిత్తంగా ఎన్నడూ విరోధం కలగలేదు.

బ్రాహ్మణుని గోవులను రక్షించడానికై అర్జునుడు వెళ్లుట

పాండవులు రాజ్యపాలనం ధర్మానుసారంగా చక్కగా జరుపుతున్నారు.

ఒకనాడు ఒక బ్రాహ్మణుని గోవులను చోరులు అపహరించగా ఆ బ్రాహ్మణుడు శోకంతో - “రాజ్యంలో చోరభయాన్ని తొలగింపజాలని రాజును నిందిస్తూ - ప్రజల ఆదాయంలోని ఆరవవంతు పన్నుగా తీసికొంటూ ప్రజలను రక్షించని రాజుకు ప్రజల పాపా లన్నీ చుట్టుకొంటాయి.

అరక్షితారం రాజానం బలిషద్భాగహారిణమ్,

తమాహుః సర్వలోకస్య సమగ్రం పాపచారిణమ్.” (ఆదిపర్వ, 217.9)

అని అంటూ రాజద్వారంలో గొడవపెట్టాడు.

అది విన్న అర్జునుడు వానికి ధైర్యం చెప్పి ఆ చోరులను సంహరించడానికై ఆయుధాలకోసం ఆయుధాగారానికి వెళ్లాడు. అక్కడ యుధిష్ఠిరుడు ద్రౌపది ఉన్నట్లు తెలియగా మొదట సంశయించినా - “అర్తరక్షణం అనేది తప్పక చేయవలసిన ధర్మం. అవసర మైతే అరణ్యవాసానికి వెడదాం” అని నిశ్చయించుకొన్నాడు. యుధిష్ఠిరుని అనుమతితో ఆయుధాలు తీసికొని వెళ్లి చోరులను దండించి ఆవులను బ్రాహ్మణునకు ఇచ్చాడు.

అయితే తాను అనుకొన్న నియమం ప్రకారం పన్నెండు సంవత్సరాల పాటు అరణ్యానికి వెడతా నని యుధిష్ఠిరునితో అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “ఇలాంటి ఆపత్సమయాలలో అంతగా ఆ నియమాన్ని పాటించవలసిన పని లేదు” అని అన్నాడు. అందుకు అంగీకరించక అర్జునుడు సోదరుని అనుమతి తీసికొని వనవాసానికి బయలుదేరాడు.

అర్జునుని వెంటనే అనేకవిద్యలలో ప్రవీణు లైన చాలమంది బ్రాహ్మణులు, మరికొందరు అనుచరులూ కూడ వనానికి వెళ్లారు.

వాళ్లందరూ గంగాద్వారం చేరారు. అక్కడ వాళ్లు విడిది చేసి గంగాస్నానం చేసి అగ్నిహోత్రాలు చేసికొన్నారు. అర్జునుడు కూడ గంగలో స్నానం చేయడానికై దానిలో దిగాడు. ఇంతలో ఉలూచి అను నాగకన్య ఆతనిని పట్టి నాగలోకానికి తీసికొనిపోయినది.

అర్జునుడు ఉలూచిని వివాహమాడుట

అక్కడ అర్జునునకు కౌరవ్యుని ఇంటిలో అగ్ని కనబడింది. దానిలో అగ్నికార్యం చేసికొని అర్జునుడు ఏ మాత్రము భయపడక - “నన్నీ విధంగా సాహసించి ఎందుకు తీసుకొనివచ్చావు” అని ఆ నాగకన్యను అడిగాడు.

“నేను ఐరావతు డను నాగుని కులంలో జనించిన కౌరవ్యు డను నాగుని కుమార్తెను. నా పేరు ఉలూచి. నీవు గంగలో దిగుతూన్నప్పుడు చూడగానే నాకు నీపై తీవ్ర మైన ప్రేమ కలిగింది. నన్ను స్వీకరించు” అంది ఆ నాగకన్య.

“నేను బ్రహ్మచర్యవ్రతంలో ఉన్నాను” అన్నాడు అర్జునుడు. “నీవు నన్ను గ్రహించకపోతే నేను ప్రాణాలు విడుస్తాను. అర్తరక్షణం చేయడం ప్రధానధర్మం. అది చేయడంవల్ల నీ ధర్మాని కేమీ లోపం రాదు.

కృత్వా మమ పరిత్రాణం తవ ధర్మో న లుప్యతే,
యది వాప్యస్య ధర్మస్య సూక్ష్మోఽపి స్యాద్వ్యతిక్రమః,
స చ తే ధర్మ ఏవ స్యాత్ దత్త్వా ప్రాణాన్ మమార్జున.

అని ఇంకా అనేకవిధాల ఆతనిని ప్రేమపూర్వకంగా నిర్బంధించింది.

అర్జునుడు అంగీకరించి ఆ రాత్రి ఆమెతో గడిపాడు. మరునాడు ఆమె ఆతనిని గంగాద్వారం దగ్గర చేర్చి - “నీకు ఏ జలచరాలవల్లా ఎన్నడూ భయం ఉండదని” చెప్పింది. ఆమెకు ఇరావతు డను మహాబలశాలి యైన పుత్రుడు జనించాడు.

అర్జునుడు జరిగిన వృత్తాంతం బ్రాహ్మణులకు చెప్పాడు. అక్కడినుండి బయలుదేరి వాళ్లందరూ అనేక పుణ్యతీర్థాలు సందర్శించారు. కలింగరాష్ట్రం ద్వారం చేరగానే బ్రాహ్మణులందరూ ఆతని అనుజ్ఞ తీసికొని వెనుకకు వెళ్లిపోయారు.

అర్జునుడు చిత్రాంగదను వివాహమాడుట

అక్కడినుండి అర్జునుడు చాల తక్కువ పరివారంతో తీర్థయాత్రకు బయలుదేరాడు. కలింగదేశం దాటి సముద్రతీరంలో ఉన్న మణిపూరం చేరాడు. మణిపూరానికి రాజు చిత్రహవానుడు. ఆతని కుమార్తె చిత్రాంగద. అర్జునుడు అధికసౌందర్యవతి యైన చిత్రాంగదను చూచాడు. ఆమెను మోహించాడు.

అర్జునుడు చిత్రవాహనుని దగ్గరకు వెళ్లి - “నీ కుమార్తె చిత్రాంగదను నా కిచ్చి వివాహం చేయుము” అని కోరాడు. అతడు పాండురాజపుత్రుడైన అర్జును డని తెలిసికొని ఆ రాజు - “అర్జునా! నీవు ఒక సమయానికి (షరతుకు) అంగీకరిస్తే నా కుమార్తె నిస్తాను. మా కులంలో ప్రభంజను డను రాజు ఉండేవాడు. అతడు పుత్రులకొరకై తపస్సు చేశాడు. దేవదేవు డైన పినాకపాణి సంతోషించి - “మీ వంశంలోనివాళ్ళకి ఒక్కొక్క సంతానం మాత్రమే కలుగుతుంది” అని వరం ఇచ్చాడు. నా పూర్వు లందరికీ ఒక్కొక్క పుత్రుడు కలిగాడు. నాకు మాత్రం ఈ పుత్రిక ఒక్కతయే కలిగింది. ఈమెను నేను పుత్రునిగా పెంచుకొంటున్నాను. ఈమెకు పుట్టిన పుత్రుణ్ణి నాకు పుత్రుడుగా ఇస్తా నంటే నీకు ఈమెను ఇస్తాను” అన్నాడు.

అర్జునుడు అందుకు అంగీకరించాడు. ఆమెను వివాహ మాడి ఆ నగరంలో మూడు సంవత్సరాలు నివసించాడు. పుత్రుడు కలిగాడు. అర్జునుడు ఆమెను పరిష్కరించి, ఆ రాజు సెలవు తీసికొని తీర్థయాత్రకు బయల్దేరాడు.

వర్గ అను అప్పరసను, ఆమె సఖులను అర్జునుడు

మొసలిజన్మనుంచి ఉద్ధరించుట

అర్జునుడు, దక్షిణసముద్రతీరమునం దున్న తీర్థాలను దర్శించాడు. అక్కడ నున్న ఐదు తీర్థాలను ఋషులు వర్ణించారు. అలా వాటిని వర్ణించడానికి కారణమే మని అర్జునుడు వాళ్ల నడుగగా వాటిలో భయంకరములైన మొసళ్లు ఉన్నాయి అని వాళ్లు చెప్పారు. అ వేవో చూద్దాం అను కొన్నాడు అర్జునుడు. సౌభద్రతీర్థానికి వెళ్లి స్నానం చేస్తున్నాడు. అంతలో ఒక పెద్ద మొసలి వానిని పాదం పట్టుకొని లాగింది. అర్జునుడు దానిని బలంగా బైటకు లాగాడు.

పైకి లాగగానే ఆ మొసలి సుందరస్త్రీరూపం దాల్చింది. నీ వెవ్వర పని అర్జును డడిగాడు - “నేను కుబేరునకు ఇష్టరా లైన వర్గ అను అప్పరసను. నాకు చాల అంద మైన నలుగురు సఖురాండ్రున్నారు. ఒకనాడు మాకు సుందరరూపశాలి యైన ఒక బ్రాహ్మణుడు అధ్యయనం చేస్తూ తపస్సు చేసికొంటూ కనబడ్డాడు.

అద్భుత మైన ఆతని రూపాన్ని చూచి ఆతని తపస్సుకు విఘ్నం చెయ్యాలను అభిప్రాయంతో నేను, సౌరభేయ, సమీచి, బుద్ధుడ, లత - మేం అందరము కలిసి ఆతని దగ్గర నవ్వుతూ, గానం చేస్తూ లోభింపచేశాం.

“మీ రందరూ మొసళ్లై శతవత్సరాలు నీళ్లలో ఉందురు గాక” అని అతడు శపించాడు. “మేం అతనిని శరణు పొంది “రూపంచేత, యౌవనంచేత, మన్మథునిచేత మేం అలా చేశాం; క్షమించు” అని వేడుకొన్నాం. అతడు అనుగ్రహించి - ‘శతః’, ‘శతసహస్రః’ అంటే ఈ పదాలు ‘చాలా’ అను అర్థాన్ని బోధిస్తాయి. నేను అన్న ఈ ‘శతం’ ఏదో పరిమాణమే కాని అక్షయం అను అర్థాన్ని బోధించదు.

శతం శతసహస్రం తు సర్వమక్షయ్యవాచకమ్,
పరిమాణం శతం త్వేతత్, నేదమక్షయ్యవాచకమ్. (ఆదిపర్వ. 216. 8)

అని అంటూ- “ఒక పురుషశ్రేష్ఠుని పాదం పట్టుకొన్నప్పుడు అతడు మిమ్ములను పైకి లాగుతాడు. అప్పుడు శాపవిమోచనం అవుతుంది అని అతడు మా ఐదుగురికీ శాపవిమోచనం చెప్పాడు” అని చెప్పతూ ఆ స్త్రీ-

“ఈ విధంగా నా కీనాడు శాపవిమోచనం అయింది. నా సఖురాండ్రకు కూడ శాపవిమోచనం అయే టట్లు చెయ్యి” అని కోరింది.

అర్జునుడు ఆ నలుగురినీ కూడ శాపవిముక్తులను చేశాడు.

తరువాత అర్జునుడు చిత్రాంగదను చూడడానికై మళ్లీ మణిపురం వెళ్లాడు. అతనికి ఆమె యందు బభ్రువాహను డను పుత్రుడు పుట్టాడు.

అర్జునుడు చిత్రవాహనునితో - “రాజా! ఈ పుత్రుణ్ణి నీవు స్వీకరించుము. వీనిని నీకిచ్చి నేను ఋణవిముక్తుడ నయ్యాను” అన్నాడు.

అతడు చిత్రాంగదతో - “ఈ పిల్లవానిని పెంచి పెద్దవానిని చేస్తూ కొంతకాలం ఇక్కడనే ఉండుము. మా అన్నగారు భూమండలా న్నంతనీ జయించి రాజసూయయాగం చేస్తాడు. అప్పుడు రాజు లందరూ ఆయనకు పారితోషికాలు తీసికొని ఇంద్రప్రస్థానికి వస్తారు. నీవు కూడ మీ తండ్రితో వచ్చి మన బంధువుల నందరినీ చూడవచ్చును.

ఈ బభ్రువాహనుడు నాకు ప్రాణం వంటివాడు. మీ తండ్రికి వంశవర్ధనుడు. ధర్మానుసారం పురుషంశీయుడు; పాండవుల ప్రియపుత్రుడు. వీనిని చూచుకొనుము” అన్నాడు.

చిత్రాంగదతో ఈ విధంగా చెప్పి అర్జునుడు బయలుదేరి గోకర్ణాదిక్షేత్రాలను చూచుచు పశ్చిమసముద్రతీరాన ఉన్న తీర్థా లన్నీ పర్యటించాడు. ప్రభాసదేశం పవిత్ర మైనదని అక్కడికి కూడ వెళ్లాడు.

అర్జునుడు సుభద్రను వివాహమాడుట

అర్జునుడు ప్రభాసక్షేత్రంలో ఉన్నాడని తెలిసి కృష్ణుడు కృష్ణుని వెళ్లి అర్జునుని కలిశాడు. అర్జునుడు తన దీర్ఘయాత్రను గూర్చి కృష్ణునకు చెప్పాడు.

వారిద్దరూ కొన్నాళ్లు రైవతకపర్వతంమీద నివసించి ద్వారక చేరారు. అర్జునుడు ద్వారకలో ఉన్న కాలంలో యాదవు లందరూ రైవతకపర్వతంమీద గొప్ప ఉత్సవం చేసి కొనుటకై అక్కడ చేరారు.

అక్కడ అర్జునుడు కృష్ణుని సోదరి యైన సుభద్రను చూచాడు. ఆమెపై గాఢ మైన అనురాగం కలిగింది. ఇది కనిపెట్టిన కృష్ణుడు - “వనంలో తిరిగేవానికి ఈ చేష్ట లన్నీ ఏమిటి” అని ఆతనిని పరిహసించాడు.

అబ్రవీత్ పురుషవ్యాఘ్రః ప్రహసన్నివ భారత,

వనేచరస్య కిమిదం కామేనాలోద్యతే మనః.

(ఆదిపర్వ 218.16)

“ఈమె మరెవరో కాదులే; నా చెల్లెలు. మా తండ్రిగారికి ఈమె ముద్దుల కూతురు. ఈమెను వివాహం చేసికొంటావా? చెప్పు; మా నాన్నగారితో మాట్లాడతాను” అని కూడా అన్నాడు కృష్ణుడు.

“ఇంతకంటేనా? అందుకు ఉపాయం ఏమో చెప్పు” అన్నాడు అర్జునుడు. “క్షత్రియులకు స్వయంవరం ధర్మసంమతమే కాని ఫలితం మనకు అనుకూలంగా ఉంటుందనే నమ్మకం ఏముంది? ఎవరి స్వభావం ఎలాంటిదో తెలియదుకదా? శూరులు కన్యను బలాత్కారంగా అపహరించుకొనివెళ్లి పెండ్లిచేసికొనడం ప్రశంసించదగినది. అందుచేత నీవు నా సోదరిని బలం ఉపయోగించి తీసికొనిపో” అన్నాడు కృష్ణుడు.

వెంటనే వాళ్లు ఈ విషయము దూతల ద్వారా ఇంద్రప్రస్థంలో ఉన్న యుధిష్ఠిరునకు తెలిపి ఆతని అనుమతి కోరారు. ఆయన అనుమతించాడు.

కృష్ణుడు అర్జునునికి మంచి రథం ఏర్పాటు చేశాడు. అర్జునుడు శస్త్రాస్త్రాదులతో రథం ఎక్కి సిద్ధంగా ఉన్నాడు. ఇంతలో సుభద్ర రైవతకపర్వతానికి పూజలు చేసి దానికి ప్రదక్షిణం చేస్తూన్నది. అదను చూచి అర్జునుడు ఆమెను రథం ఎక్కించుకొని వెళ్లిపోయాడు.

అది చూచి సైనికు లందరూ ద్వారక వైపు పరుగెత్తి వెళ్లి సభాపాలునికి ఆ విషయం చెప్పారు. వెంటనే సభాపాలుడు యుద్ధసంనాహసూచకంగా భేరి మ్రోగించాడు. ఆ శబ్దం వినిగానే భోజులు, వృష్ణులు, అంధకులూ అందరూ కూడ పానభోజనాదులు విడిచి సభకు వచ్చి కూర్చొన్నారు.

విషయం తెలియగానే వాళ్లందరూ క్రోధావేశంతో అర్జునుణ్ణి వెంబడించి పట్టుకోవాలన్నారు. బలరాముడు - “మీరందరూ ఇంత కోలాహలం చేస్తున్నారా! కృష్ణు డేమీ మాటలాడకుండా కూర్చున్నాడు! అతని అభిప్రాయం తెలిసికొనకుండా మనం ఇంతగా గర్జిస్తే ప్రయోజనం ఏమిటి” అని అంటూనే - “అర్జునుడు నాకు పెద్ద అవమానం చేశాడు. వానికి తగిన శాస్తి చేస్తాను” అన్నాడు.

కృష్ణుడు అందరినీ శాంతపరుస్తూ అన్నాడు - “అర్జునుడు చేసిన ఈ పనిని గూర్చి మనకు అవమానం జరిగిందని అనుకొనవలసిన పని లేదు. ఇది మన విషయంలో అతడు చేసిన అధిక మైన సంమానమే. మీకు ధనం ఇచ్చి కన్యను తీసికోవా లని అర్జునుడు అనుకోలేదు. ఎందుచేత ననగా - సాత్త్వతులు ధనలోభం ఉన్నవాళ్లు కాదని ఆతనికి తెలుసు. స్వయంవరంలో కన్య లభిస్తుందను నమ్మకం ఉండ దను విషయం కూడ అతడు ఆలోచించి ఉంటాడు.

ఏదో పశువును దానం చేసి నట్లు కన్యను దానం చేస్తే మానవంతు డెవ డైనా తీసికొంటాడా? ఎవడైనా సంతానాన్ని అమ్ముకొంటాడా?

ప్రదానమపి కన్యాయాః పశువత్ కోఽనుమన్యతే,

విక్రయం చావ్యవత్యస్య కః కుర్యాత్పురుషో భువి.

(ఆదిపర్వ, 220.4)

ఇవన్నీ ఆలోచించే అర్జునుడు ధర్మసంమత మైన ఈ పద్ధతి అవలంబించా డని నా అభిప్రాయం. అర్జునుడు సుభద్రను వివాహం ఆడడం మనం అందరమూ ఆనందించ వలసిన విషయమే. భరతవంశంలో పుట్టినవాడూ కుంతీపుత్రుడూ అయిన అర్జునునితో సంబంధాన్ని అంగీకరించని వా క్లేవ రైనా ఉంటారా? అంతే కాదు; త్రినేత్రుడు తప్ప అర్జునుని ఎదుట నిలచి యుద్ధం చేయగలవా రెవరూ లేరు. అందుచేత పరుగెత్తి వెళ్లి సగౌరవంగా అర్జునుణ్ణి వెనుకకు తీసికొని వచ్చి సుభద్ర నివ్వడం మంచిది. మిమ్మల్ని జయించి అర్జునుడు సుభద్రను తీసికొని వెళ్లిపోతే మీ రందరూ అపకీర్తి పా లవవలసి వస్తుంది.”

కృష్ణుడు చెప్పినట్లుగా అర్జునుణ్ణి వెనుకకు రప్పించి ద్వారకలో సుభద్రార్జునుల వివాహం మహావైభవంగా జరిపించేశారు.

అర్జునుడు ఒక సంవత్సరం ద్వారకలో ఉండి, మిగిలిన కాలం పుష్కరక్షేత్రంలో గడిపి ఇంద్రప్రస్థం చేరాడు. బంధువు లందరూ సంతోషంతో ఉత్సవం జరుపుకొన్నారు.

సుభద్రను వివాహ మాడినందుకు కినుక వహించిన ద్రౌపదిని అర్జునుడు అనేకవిధాల బ్రతిమాలి ఆమె కోపం శమింపజేశాడు.

సుభద్ర కూడ ఇంద్రప్రస్థం చేరి కుంతికి పాదాభివందనం చేసి ద్రౌపదికి కూడ 'నేను నీ దాసురాలను' అంటూ అభివాదనం చేసింది.

కృష్ణుడు సోదరికి హఠాత్తుగా అనేక మైన అమూల్య మైన వస్తువులూ దాసదాసీ జనము వేలకొలది అశ్వరథగజాదులు తీసికొని బలరామునితోను, ఇతరబంధుజనముతోను ఇంద్రప్రస్థం వచ్చాడు. కొన్నాళ్లు ఉండి ఇతరబంధువు లందరూ తిరిగి వెళ్లిపోయారు. కృష్ణుడు మాత్రం మరి కొంత కాలం అక్కడనే ఉండిపోయాడు.

సుభద్రకు పుత్రుడు జనించాడు. అతడు భయంలేనివాడు (అభి), మన్యువు (కోపం, పౌరుషం) కలవాడు అవడంచేత అభిమన్యువు అను పేరు పెట్టారు. అతడు తండ్రినుండియే శస్త్రాస్త్రవిద్య లన్నీ అభ్యసించాడు. శౌర్యంలోను, వీర్యంలోను, ఆకృతిలోను, తనతో సమానంగా ఉన్న ఆతనిని చూచుకొని అర్జునుడు చాల సంతోషించాడు.

ద్రౌపదియందు యుధిష్ఠిరునకు ప్రతివింధ్య దను పుత్రుడు, భీమునకు సుతసోముడు, అర్జునునకు శ్రుతకర్మ, నకులునికి శతానీకుడు, సహదేవునకు శ్రుతసేనుడు ఏడాది ఏడాది వ్యవధానంతో జనించారు. ధౌమ్యుడు వీళ్లందరికీ యథాశాస్త్రంగా జాతకర్మాది సంస్కారాలు చేయించాడు. అందరూ కూడ అర్జునునినుండియే అస్త్రవిద్య అభ్యసించారు.

ఖాండవదహన వృత్తాంతం

ఒక గ్రీష్మదివసంలో కృష్ణార్జునులు అంతఃపురస్థిలతోను, పరివారంతోను కలిసి యమునానదీతీరానికి విహారయాత్రకై వెళ్లారు. కృష్ణార్జునులు ఒక విశ్రాంతి గృహంలో కూర్చొని సంభాషించుకొంటుండగా ఒక బ్రాహ్మణుడు వాళ్ల దగ్గరికి వచ్చాడు. అతడు మహాప్రభావశాలిగా కనబడుచున్నాడు. ఆతనిని చూడగానే వాళ్లిద్దరూ ఆసనాలనుండి లేచి నిలబడ్డారు.

వాళ్లను ఆ బ్రాహ్మణుడు - "నేను అత్యధికమైన ఆహారం భుజించే బ్రాహ్మణుడను. మీరు నాకు ఒక మారు పూర్తిగా తృప్తి కలిగే ఆహారం ఇవ్వాలి" అని కోరాడు. "నీ కే అన్నం కావాలో చెప్పు అది ఇవ్వడానికి ప్రయత్నిస్తాం" అన్నారు కృష్ణార్జునులు.

"నేను అగ్నిని. మామూలు అన్నం తినేవాడను కాను. నాకు ఏది తగిన ఆహారమో అది ఇవ్వండి. ఈ ఖాండవదహనంలో ఇంద్రుని మిత్రుడైన తక్షకుడు సకుటుంబంగా

నివసిస్తున్నాడు. అందుచేత దీనిని ఇంద్రుడు రక్షిస్తున్నాడు. ఆ కారణాన ఈ వనాన్ని గాని, దీనిలో నివసించే జంతువులను గాని నేను భక్షించజాలకున్నాను. నేను ప్రయత్నించినప్పు డల్లా ఇంద్రుడు మేఘజలాలచేత నన్ను శాంతింపచేస్తున్నాడు. మీరు మీ అస్త్రబలంతో ఆ ఉదకధారలను వారించాలి. దీనిలోని ప్రాణులు కూడ ఎటూ పారిపోకుండా చెయ్యాలి” అన్నాడు బ్రాహ్మణుడు.

కథ వింటూన్న జనమేజయుడు “ఖాండవవనాన్ని దహించా లని అగ్నిదేవునకు కోరిక ఎందుకు కలిగింది?” అని అడుగగా వైశంపాయనుడు శ్వేతకిమహారాజు కథ చెప్పడం ప్రారంభించాడు.

“పూర్వం గొప్ప బలపరాక్రమాలు గల శ్వేతకి అను రాజు ఉండేవాడు. అతడు నిరంతరంగా అనేకయజ్ఞాలు చేశాడు. ఆ యజ్ఞాల ధూమాన్ని భరించ జాలక కొంత కాలానికి అతనికి, యజ్ఞం చేయించడానికి ఋత్విక్కు లెవ్వరూ దొరకలేదు. ఆ రాజు ఎంత ప్రార్థించినా వాళ్లు అంగీకరించక - “కావలిస్తే నువ్వు రుద్రునిచేత యజ్ఞం చేయించుకో” అన్నారు.

ఆ రాజు రుద్రునికొరకై ఘోర మైన తపస్సు చేశాడు. రుద్రుడు ప్రత్యక్ష మయ్యాడు. రాజు- “నాచేత యజ్ఞం చేయించుము” అని రుద్రుణ్ణి కోరాడు. “యజ్ఞం చేయించడం మా పని కాదు. నువ్వు పన్నెండు సంవత్సరాలపాటు ఏకధారగా అగ్నిలో ఆజ్యం హోమం చేస్తే నేను సంతోషిస్తాను, నీకు కావలసిన వరం ఇస్తాను” అన్నాడు రుద్రుడు.

“యజ్ఞం చేయించడం బ్రాహ్మణుల పని. నేను చేయించను. నా అంశతో పుట్టిన దుర్వాసుడు చేయిస్తాడు” అని కూడ చెప్పి రుద్రుడు దుర్వాసుణ్ణి - “ఈ రాజుచేత యజ్ఞం చేయింపుము” అని ఆదేశించాడు. దుర్వాసుడు యజ్ఞం చేయించాడు. కొంతకాలానికి ఆ రాజు స్వర్గం చేరాడు.

పన్నెండు సంవత్సరాలు నిరంతరమూ ఆజ్యధారను త్రాగడంచేత అగ్నిదేవుడు రంగు మారిపోయి తెల్లబడిపోయాడు. అందుచేత (అజీర్ణంచేత) ఇతరులు ఇచ్చిన హవిస్సును గ్రహింపజాలని స్థితిలో ఉన్నాడు. అప్పు డతడు బ్రహ్మదేవుని వద్దకు వెళ్లి ప్రార్థింపగా అగ్నిదేవు డా విధంగా అవడానికి కారణం చెప్పి బ్రహ్మదేవుడు - “పూర్వం నీవు దేవతలు కోరగా కాల్చివేసిన దేవశత్రువుల నివాస మైన ఖాండవవనాన్ని దానిలోని ప్రాణు లన్నింటితో సహా కాల్చివేయుము. ఆ ప్రాణుల వసచేత నీకు స్వాస్థ్యం లభిస్తుంది” అని చెప్పాడు.

అగ్నిదేవుడు అందుకు ప్రయత్నించగా ఆ వనంలోని ప్రాణు లన్నీ నీటితో అగ్నిని ఆర్పివేశాయి. ఈ విధంగా ఏడు పర్యాయాలూ జరిగింది.

అప్పుడు నిరాశ చెంది అగ్ని మళ్ళీ బ్రహ్మదేవుణ్ణి ప్రార్థించాడు. “నర - నారాయణులు అర్జున - వాసుదేవులుగా భూలోకంలో అవతరిస్తారు. వాళ్ల సహాయంతో నీవు వనాన్ని కాల్చగలవు” అని బ్రహ్మదేవుడు చెప్పాడు. ఈ విధంగా బ్రహ్మవాక్యానుసారం అగ్ని కృష్ణార్జునుల దగ్గరికి వెళ్లి వాళ్లను ప్రార్థించాడు.” అంటూ వైశంపాయనుడు శ్వేతకి పుత్రాంతం చెప్పడం ముగించాడు.

అగ్నిదేవుని మాటలు విని అర్జును డిలా అన్నాడు - “నా దగ్గర అనేక మైన ఉత్తమాస్రాలు ఉన్నాయి. అయితే నా వేగాన్ని సహింప గల ధనుస్సు లేదు. నాకు అక్షయము లైన తూణీరాలు కావాలి. దివ్య మైన రథమూ, తెల్లని దివ్యము లైన అశ్వాలూ కూడ కావాలి. కృష్ణుని వీర్యంతో సమాన మైన ఆయుధం మరొక టేదీ లేనే లేదు. తల పెట్టిన పని సిద్ధించడానికి తగిన ఉపాయం కూడ కృష్ణుడు చెప్పగలడు. అప్పుడు నేను వర్షిస్తూన్న ఇంద్రుణ్ణి నివారింపకలుగుతాను.”

అప్పుడు అగ్ని వరుణదేవుని స్మరింపగా అతడు కనబడ్డాడు. “నాకు అర్జునుడు సహాయం చేయ నున్నాడు. పూర్వం రాజైన సోముడు నీవద్ద నుంచిన ధనుస్సును, అంబుల పొదులను, కపిధ్వజం గల రథాన్నీ ఇమ్ము. వాసుదేవుడు చక్రంతో నాకు గొప్ప సహాయం చేయవలసి ఉంది. అది కూడ ఇమ్ము” - అని అగ్ని అతనిని కోరాడు.

వరుణుడు అత్యద్భుత మైన ధనుస్సు, అక్షయాలైన (ఎన్ని బాణాలు తీసినా తరగని) రెండు అంబులపొదులు, దివ్యము లైన తెల్లని గుఱ్ఱాలు కట్టిన, అన్ని ఉపకరణాలూ ఉన్న దివ్య మైన రథాన్నీ ఇచ్చాడు. దాని ధ్వజాలమీద దివ్య దైన వానరు దున్నాడు. ఆ వానరునికి సింహము, శార్పాలము చిహ్నాలుగా ఉన్నాయి. అనేక మైన భూతాలు కూడ ఆ ధ్వజంమీద ఉన్నాయి. అవి ఒక్క సారి గర్జించగానే శత్రుసైన్యాలు నశిస్తాయి.

అర్జునుడు ఆ రథానికి ప్రదక్షిణం చేసి, దేవతలకు నమస్కరించి కవచమూ ఖడ్గమూ, పూర్వం బ్రహ్మచే నిర్మింపబడిన గాండీవధనుస్సు గ్రహించి, రథం ఎక్కాడు.

అగ్ని కృష్ణునకు చక్రం ఇస్తూ - “మధుసూదనా! ఈ చక్రానికి అడ్డు ఏదీ ఉండదు. దీనిని ప్రయోగించిన వెంటనే ఇది లక్ష్మ్యాన్ని ఛేదించి తిరిగి నీ చేతిలోనికి వచ్చి చేరుతుంది” అని చెప్పాడు. కౌమోదకి అను గదను కూడ కృష్ణున కిచ్చాడు.

“ఈ ఆయుధాలతో మే మిద్దరమూ సమస్తలోకాలను జయించగలం. దేవేంద్రు డొక లెక్కా? నీవు నిర్భయంగా ఖాండవవనాన్ని దహించివేయుము” అని అర్జునుడు అగ్నితో అన్నాడు. అప్పుడు ఆ అగ్ని తేజోరూపం ధరించి నలుదిక్కులనుండి ఆక్రమించి ఆ ఖాండవవనాన్ని దహించడం ప్రారంభించారు.

ఆ అగ్నినుండి తప్పించుకొని పారిపోవడానికి యత్నించిన సమస్తప్రాణులను కృష్ణార్జునులు అడ్డుకొని అక్కడనే చంపివేశారు. అన్నీ అక్కడనే మరణించాయి.

దేవేంద్రుడు అది చూచి మేఘులను పంపి ధారావర్షం కురిపించాడు. ఆ జలధారలు అగ్నిలో పడకుండా ఆకాశంలోనే హరించిపోయాయి.

అర్జునుడు ఆ వనా న్నంతనీ బాణపంజరంతో కప్పి వేశాడు. ఆ వనం దహింపబడే సమయానికి తక్షకు డక్కడ లేడు; కురుక్షేత్రానికి వెళ్లాడు. తక్షకుని కుమారు డైన అశ్వసేనుడు తప్పించుకొనడానికి ప్రయత్నం చేశాడు. అర్జునుడు బాణవర్షం కురిపించడంతో అతడు బైటపడలేకపోయాడు. అతని తల్లి అతనిని మ్రింగి పైకి ఎగిరింది. అది చూచి అర్జును డామె శిరస్సు ఖండించాడు. ఇది చూచి ఇంద్రుడు పెద్ద గాలివాన సృజించి అర్జునునికి మోహం కలిగించి అశ్వసేనుణ్ణి విడిపించాడు.

ఇంద్రుడు చేసిన మాయను గుర్తించి అర్జునుడు పైకి వచ్చిన ప్రతీప్రాణినీ రెండు మూడు ముక్కలుగా నరికివేశాడు. పక్షులు, సర్పాలు, అసురులు, యక్షులు, గంధర్వులు మొదలైన సకలప్రాణులూ కూడ అగ్నిలో పడి నశించారు.

ఇతరదేవతలు తమ తమ ఆయుధాలతో వచ్చి కృష్ణార్జునులను ఎదిరించారు. కాని అందరూ పరాజితులై పారిపోయారు.

ఇంతలో - “ఇంద్రా! నీ మిత్రుడు తక్షకు డిక్కడ లేడు. కురుక్షేత్రానికి వెళ్లాడు. ఈ కృష్ణార్జునులను ఎవ్వరూ జయింపజాలరు. నీ ప్రయత్నం మానుకో” అని ఆకాశవాణి వినబడింది. అది విని ఇంద్రుడు సైన్యంతో వెనుకకు వెళ్లిపోయాడు. ఇంద్రుడు వెళ్లిపోగానే ఇంక ఏ అడ్డంకులూ లేక అగ్ని ఆ వనా న్నంతనీ అందులో ఉన్న అన్ని ప్రాణులనూ కాల్చివేశాడు.

ఇంతలో మయు డనే అసురుడు తక్షకుని ఇంట్లో నుంచి బైటకు వచ్చి పారిపోవడానికి ప్రయత్నిస్తూండగా కృష్ణుడు చంపబోయాడు. అతడు అర్జునుణ్ణి శరణువేడాడు. అర్జునుడు అతనికి శరణం ఇచ్చాడు. అది చూచి కృష్ణుడు వానిని చంపలేదు; అగ్ని కాల్చలేదు.

ఈ విధంగా కృష్ణార్జునుల రక్షణచేత అగ్ని పదిహేను దినాలలో ఖాండవ వనాన్ని దానిలో నివసించే సకలప్రాణులనీ దహించివేశాడు. అశ్వసేనుడు, మయుడు, నాలుగు శార్ంగకములు ఈ ఆరుగురు ప్రాణులను మాత్రం దహించలేదు.

శార్ంగకుల కథ

పూర్వం ధర్మజ్ఞులలో శ్రేష్ఠుడు, మహాతపఃశాలీ అయిన మందపాలు డను ఋషి ఉండేవాడు. అతడు గొప్ప తపస్సు చేసి మరణానంతరం పితృలోకానికి వెళ్ళాడు. కాని అక్కడ ఆతనికి పితృలోకం వెళ్లిన ఫలం లభించలేదు. అందుకు కారణం ఏమని యముని దగ్గర ఉన్న దేవతలను అడిగాడు.

“సంతానం లేనివాళ్ళకు పితృలోకఫలం లభించదు” అని వాళ్లు చెప్పారు. అయితే శీఘ్రంగా అధికసంతానం పొందే ఉపాయం ఆలోచించి అతడు శార్ంగికపక్షిగా అయి జరిత అను పేరు గల ఆడ శార్ంగికపక్షిని పొంది దానియందు బ్రహ్మవాదు లైన నలుగురు పుత్రులను జనింపజేశాడు.

ఆ పుత్రులు అందాలలో ఉండగానే అక్కడ విడిచివేసి ‘లపిత’ అను మరొక పక్షిని పొందాడు. జరిత అండంనుండి బైటకు వచ్చిన ఋషులైన ఆ పుత్రులను ప్రేమతో పెంచింది.

లపితతో తిరుగుతూన్న మందపాలుడు ఖాండవవనంలో ఉన్న తన పుత్రులను కాల్చి వేయకుండానికై అగ్నిని స్తుతించాడు. అగ్ని సంతోషించి “నీ పుత్రులను దహించను” అని ఆతనికి అభయం ఇచ్చాడు.

అగ్ని ప్రజ్వలిస్తూండడం చూచి ఆ శార్ంగకులు చాల భయపడ్డాయి. తల్లి దుఃఖిస్తూ - “ఇప్పుడు మిమ్మల్ని ఎలా రక్షించాలో నాకు తెలియడం లేదు. మీ తండ్రి - ‘జ్యేష్ఠ డైన జరితారీమీద కులం నిలబడి ఉంటుంది. సారిశృక్కుడు కులవర్ధను డవుతాడు. స్తంభమిత్రుడు తపస్సు చేస్తాడు. ద్రోణుడు బ్రహ్మవేత్తలలో శ్రేష్ఠ డవుతాడు అని చెప్పి మిమ్మ ల్నందరినీ దయావిహీనుడై విడిచి వెళ్లిపోయాడు.” అంది. “నీవు ఏదో విధంగా తప్పించుకొని వెళ్లిపో. నీకు మళ్లీ సంతానం కలిగితే మన వంశం నిలబడుతుంది. మేం మరణించినా ఏమీ నష్టం లేదు” అని ఆ పుత్రు లన్నారు.

“మీరు చెట్టుక్రింద ఉన్న ఈ ఎలుక కన్నంలో దూరి ప్రాణాలు కాపాడుకొండి. నేను పై నుండి మట్టి కప్పివేస్తాను” అంది తల్లి.

“ఎలుక మమ్మల్ని తినేస్తుంది. మేం దాని కన్నంలోకి వెళ్లం” అన్నాయి పిల్లలు. “ఎలుకను దేగ తన్నుకొనిపోతూండగా చూచాను. అందుచేత మీరు కన్నంలో ఉండండి” అంది తల్లి. “మరొక ఎలుక ఉండవచ్చును కదా కన్నంలో. ఏమైనా ఎలుక వాతబడి చావడంకంటే అగ్నిలో పడి చావడం మంచిది. నువ్వు పారిపో’ అని పిల్ల లన్నాయి. చేసేది లేక తల్లి ఎగిరిపోయింది.

ఇంతలో అగ్ని చుట్టుముట్టింది. ఆ నలుగురూ అగ్నిని స్తుతించగా అగ్ని వాళ్ల తండ్రి కిచ్చిన మాట ప్రకారం వాళ్లను కాల్చలేదు. అగ్ని శాంతించిన పిమ్మట జరిత పుత్రుల దగ్గరికి వచ్చింది. మందపాలుడు కూడ వచ్చాడు. అందరూ మరొకచోటికి వెళ్లి పోయారు.

అగ్ని ఖాండవవనాన్ని దహించి సంతృప్తి చెంది - “మీ ఇద్దరి సాహాయ్యం చేత నాకు పూర్తిగా తృప్తి కలిగింది” అని కృష్ణార్జునులతో అంటూ తన సంతోషాన్ని ప్రకటించాడు. “మీ రెక్కడికి వెళ్లాలంటే అక్కడికి వెళ్లగలరు” అను వరం వారిద్దరికీ ఇచ్చాడు.

దేవేంద్రుడు దిగి వచ్చి - “మీరు ఎవరూ చేయజాలని పని చేశారు” అని అంటూ కృష్ణార్జునులను ప్రశంసించి - “మీ కేమి కావాలో కోరుకొనండి” అన్నాడు. “నాకు అస్త్రా లన్నీ ఇమ్ము” అని అర్జునుడు కోరాడు. “మహాదేవుడు నీయందు ప్రసన్నుడైన తరువాత ఆ అస్త్రా లన్నీ ఇస్తాను” అన్నాడు ఇంద్రుడు.

ఇంద్రాగ్నులు వెళ్లిపోయిన పిదప కృష్ణార్జునులు, మయుడు యమునానదీతీరాన ఒక సుందరమైన ప్రదేశంలో కూర్చున్నారు.

ఆదిపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

సభాపర్వము

వాసుదేవుని సమక్షంలో మయుడు అర్జునునకు నమస్కరించి - “అర్జునా! ఈ కృష్ణుని నుండి, అగ్నినుండి నన్ను రక్షించావు. నీ కేమి సేవ చేయవలెనో చెప్పుము” అన్నాడు.

అర్జునుడు - “మహాసురా! నువ్వు నా విషయంలో స్నేహభావంతో ఉంటే చాలు. అంతకంటే ఏమీ చేయ నవసరం లేదు” అన్నాడు.

“పురుషశ్రేష్ఠా! నీవు ఇలా అంటున్నావంటే అది యుక్తమే. కాని ప్రేమపూర్వకంగా నీ కేమైన చెయ్యా లను కోరిక నా కున్నది. నేను దానవుల విశ్వకర్మను. నీ నిమిత్తం కూడ ఏమైన చెయ్యా లని నా అభిలాష” అన్నాడు మయుడు.

“నిన్ను నేను ప్రాణాపాయస్థితినుండి కాపాడా నని అంటున్నావు. అందువల్ల నీచేత ఏ పనీ చేయించుకొనడం నా కిష్టం లేదు కాని నీ సంకల్పం వ్యర్థం చేయడం కూడ నా కిష్టం కాదు. అందుచేత కృష్ణుని కేదైన పని చేసి పెట్టుము” అన్నాడు అర్జునుడు.

మయుడు కృష్ణుణ్ణి అడిగాడు. కృష్ణుడు కొన్ని క్షణాలు ఆలోచించి - “శిల్ప వంతులలో శ్రేష్ఠుడ వైన మయుడా! ధర్మరాజుకొరకు ఒక అద్భుత మైన సభను నిర్మించుము. అలాంటి సభ మానవు లెవ్వరూ నిర్మించడానికి శక్య మైనది కాకూడదు. దానిని చూచి మానవు లందరూ ఆశ్చర్యపడాలి. ఆ సభలో దివ్యము లైన అభిప్రాయాలు (డిజైన్లు), మనుష్యులొకానికి సంబంధించిన అభిప్రాయాలు, ఆసురాభిప్రాయాలూ కూడ ఉండాలి.”

యత్ర దివ్యానభిప్రాయాన్ పశ్యేమ హి కృతాంస్త్యయా,

ఆసురాన్ మానుషాంశ్చైవ సభాం తాం కురు వై మయ. (సభాపర్వ 1.13)

అన్నాడు. మయుడు అట్లే నిర్మిస్తా నన్నాడు.

కృష్ణార్జునులు మయుణ్ణి యుధిష్ఠిరునికి పరిచయం చేశారు. యుధిష్ఠిరుడు ఆతనిని ఆదరించాడు. మయుడు బాగా ఆలోచించి వారందరి అభిప్రాయాలకీ అనుగుణ మైన సభను నిర్మించడానికి సంకల్పించి నలు వైపుల పదివేల కిష్కుల (కిష్కు అనగా సుమారు ఒక గజం) ప్రమాణం గల సభకు కొలతలు వేయించాడు.

కృష్ణుడు ఖాండవదహనానంతరం కొంత కాలం ఇంద్రప్రస్థంలో ఉండి ద్వారకకు బయలుదేరి వెళ్లాడు.

మయుడు అర్జునునితో - “అర్జునా! కైలాసపర్వతానికి ఉత్తరాన ఉన్న మైనాకపర్వతం దగ్గర దానవులు పూర్వం యజ్ఞం చేయ సంకల్పం చేసినప్పుడు, బిందుసరఃప్రాంతంలో మణిమయ మైన విచిత్ర మైన పదార్థసముదాయం ఉంది. దానితోనే వృషపర్వుని సభ నిర్మించాను. అది అక్కడనే ఉండి ఉంటుంది. దానిని తీసికొని వచ్చి మీకు సభ నిర్మిస్తాను. అక్కడనే ఒక లక్ష మణుగుల బరువైన గద ఉన్నది. నీకు గాండీవ మెట్లో అది భీమునికి అట్లు తగి ఉంటుంది. దేవదత్త మనే వరుణు డిచ్చిన శంఖం ఉన్నది. ఇవన్నీ మీకొరకు తీసికొని వస్తాను” అని చెప్పి వెళ్ళాడు.

మయసభా నిర్మాణం

ఆ విధంగా వెళ్లి మయుడు ఆ వస్తువు లన్నింటినీ తీసికొనివచ్చి అత్యద్భుత మైన సభను నిర్మించాడు. గదను భీమునికీ, దేవదత్త మను శంఖమును అర్జునునికి ఇచ్చాడు. మయనిర్మిత మైన అత్యద్భుతమూ, అతివిశాలమూ అయిన ఆ సభను ఎనిమిదివేలమంది కింకరు లను రాక్షసులు రక్షిస్తూంటారు. పదివేల గజాల పొడవు, పదివేలగజాల వెడల్పా గల చతురస్రాకార మైన ఆ సభలో ఒక చోట సాటి లేని పద్మసరస్సు ఉన్నది. అది వైదుర్యపత్రాలతో కప్పబడి, మాణిక్యాలు తామరతూడు లున్న బంగారు పద్మాలతో, అనేకవిధా లైన జలపక్షులతో, బంగారు మత్స్య-కూర్మాలతో నిండి ఉంది. చిత్ర మైన స్ఫటికమాణిక్యాల వికార మైన మెట్లు కట్టి ఉన్నాయి. బురద లేని శుభ్ర మైన నీటితో నిండి ఉన్నది. దాని చుట్టూ మాణిక్యశీలలతో అరుగులు అమర్చబడి ఉన్నాయి. పద్మాల సుగంధం నలు దిక్కులా వ్యాపిస్తున్నది. ఆ సభాభవనం చుట్టూ నిత్యము పుష్పాలతో నిండి సుగంధం నలుమూలలా వ్యాపింపచేసే వృక్షా లున్నాయి.

మయు డిట్టి అద్భుత మైన సభాభవనమును దాదాపు పద్మాలగు మాసాలకాలంలో నిర్మించి యుధిష్ఠిరునికి సమర్పించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు వివిధదేవతాపూజలు చేయించి వేలకొలది బ్రాహ్మణాదులకు సమృద్ధముగా భోజనాలు పెట్టించి మహర్షులను, రాజర్షులను పెద్దలను ముందుంచుకొని సభాభవనంలో ప్రవేశించాడు.

నారదుడు యుధిష్ఠిరుని వద్దకు వెళ్లుట

ఒకనాడు ధర్మరాజు మయసభలో కొలువు తీరి ఉండగా నారదు డక్కడికి వచ్చాడు. స్వాగతసత్కారాదు లందికొని అతడు యుధిష్ఠిరుని కుశలప్రశ్నలు వేస్తూ రాజ్యపాలనం చేసే రాజు ఆచరించవలసిన ధర్మాలను సూచించాడు. (ఇది రామాయణంలో శ్రీరాముడు భరతునకు కుశలప్రశ్నల నెపాన రాజనీతిని బోధించిన కచ్చిత్సర్గవంటిది. దీనిలో 110 శ్లోకా లున్నాయి).

కొన్ని నీతులు -

వేలకొలది మూర్ఖులకు బదులు ఒక పండితుణ్ణి ఆదరిస్తున్నావా? ఎందుచేత ననగా - ఏదైన క్లిష్టసమస్య ఏర్పడి నపుడు పండితుడు మాత్రమే గొప్ప అభివృద్ధిని కలిగించ గలడు.

కచ్చిత్సహస్రైర్మూర్ఖాణామేకం క్రీణాసి పణ్డితమ్,
పణ్డితో హ్యర్థకృచ్ఛేషు కుర్యాన్నిఃశ్రేయసం పరమ్. (సభాపర్వ 5.35)

ముఖ్యులకు పెద్ద పనులు, మధ్యములకు మధ్యరకం పనులు, అధములకు తక్కువ రకం పనులు అప్పచెపుతున్నావు గదా?

కచ్చిన్ముఖ్యా మహత్సేవ మధ్యమేషు చ మధ్యమాః,
జఘన్యాశ్చ జఘన్యేషు భృత్యాః కర్మసు యోజితాః. (సభాపర్వ 5.43)

నీకోసం మరణించినవాళ్ల భార్యలను, కష్టాలలో ఉన్నవాళ్ల భార్యలనూ పోషిస్తున్నావు కద?

కచ్చిద్దారాన్మనుష్యాణాం తవార్థే మృత్యుమీయుషామ్,
వ్యసనం చాభ్యుపేతానాం బిభర్షి భరతర్షభ. (సభాపర్వ 5.55)

నీ వ్యయం ఆదాయంలో సగం గాని, నాల్గవ వంతు గాని నాలుగు వంతులలో మూడు వంతులుగాని ఉంటూన్నది కద?

కచ్చిదాయస్య చార్థేన చతుర్థాగేన వా పునః,
పాదభాగైస్త్రిభిర్వాపి వ్యయః సంశుధ్యతే తవ. (సభాపర్వ 5.71)

కష్టాలలో ఉన్న జ్ఞాతులను గురువులను, వృద్ధులను, వర్తకులను, శిల్పులను, ఆశ్రయించినవాళ్లను ధనధాన్యాదు లిచ్చి చక్కగా ఆదుకొంటున్నావు కద?

కచ్చిద్ జ్ఞాతీన్ గురూన్ వృద్ధాన్ వణిజః శిల్పినః శ్రితాన్,
అభీక్ష మనుగృహ్లాసి ధనధాన్యేన దుగ్ధతాన్. (సభాపర్వ 5.72)

చోరులు గాని, ధనాశ కలవారు గాని, కుమారులు గాని, స్త్రీల బలం గాని, నువ్వు గాని రాష్ట్రాన్ని పీడించడంలేదు కద? వ్యవసాయదారులు ఆనందంగా ఉంటున్నారా?

కచ్చిన్న చౌరైర్దుభైర్వా కుమారైః స్త్రీబలేన వా,
త్వయా వా పీడ్యతే రాష్ట్రం కచ్చిత్ తుష్టాః కృషీవలాః. (సభాపర్వ 5.77)

రాష్ట్రంలోని వివిధప్రాంతాలలో నీటితో నిండిన పెద్ద పెద్ద చెరువులు ఏర్పరుప బడ్డాయా? వ్యవసాయం వర్షాలమీద మాత్రమే ఆధారపడలేదు కదా?

కచ్చిద్రాడ్డే తదాకాని పూర్ణాని చ భృహన్తి చ,
భాగశో వినివిష్టాని న కృషిర్దేవమాత్మకా. (సభాపర్వ 5.78)

వ్యవసాయదారుడు అన్నమూ, విత్తనాలూ లేక బాధ పడడంలేదు కద? వ్యవసాయ దారులకు నూటికి ఒకటి చొప్పున వడ్డీతో, అనుగ్రహం (subsidy) గా, అప్పు ఇస్తున్నావు కద?

కచ్చిన్న భక్తం బీజం చ కర్షకస్యావసీదతి,
ప్రత్యేకం చ శతం వృద్ధ్యా దదాస్యణమనుగ్రహమ్. (సభాపర్వ 5.79)

నీ రాజ్యంలో వ్యవసాయమూ, వర్తకము, పశుపాలనము మంచివాళ్ల చేతిలోనే ఉన్నది కదా? ఎందువల్లననగా పై మూడు బాగుంటేనే లోకం సుఖంగా వృద్ధిలో ఉంటుంది.

కచ్చిత్స్వసుష్టితా తాత వార్తా తే సాధుభిర్జనైః,
వార్తాయాం సంశ్రితస్తాత లోకోఽయం సుఖమేథతే. (సభాపర్వ 5.80)

వేదాల ఫలం అగ్నిహోత్రం. దానమూ, అనుభవించడమూ ధనానికి ఫలం. భార్య ఉన్నందుకు ప్రయోజనం రతీ, సంతానమూను. విద్యకు ఫలం శీలమూ, మంచి నడవడిక.

అగ్నిహోత్రఫలా వేదాః దత్తభుక్తఫలం ధనమ్,
రతిపుత్రఫలా దారాః శీలవృత్తఫలం శ్రుతమ్. (సభాపర్వ 5.113)

లాభాలు సంపాదించుకొనడం కోసం దూరదేశాలనుండి వచ్చిన వర్తకులనుండి, పన్నుమీద బ్రతికేవాళ్లు (పన్ను గ్రహించే అధికారులు) నియమం ప్రకారం విధించిన పన్నే వసూలు చేస్తున్నారు కద?

కచ్చిదభ్యాగతా దూరాద్యణిజో లాభకారణాత్,
యథోక్తమవహార్యన్తే శుల్కం శులోపజీవిభిః. (సభాపర్వ 115)

శిల్పు లందరికీ, నాలుగు మాసాలకు అవసరమైనదానికి తగ్గకుండా, వస్తువులు, శిల్పసాధనాలూ, బాగుగా, తప్పనిసరిగా ఇస్తున్నావు కదా?

ద్రవ్యోపకరణం కించిత సర్వదా సర్వశిల్పినామ్,
చాతుర్యాస్యావరం సమ్యక్ నియతం సంప్రయచ్ఛసి. (సభాపర్వ 5.119)

ఇతరులు చేసిన ఉపకారాన్ని మరవకుండా ఉన్నావు కద? చేసినవానిని సత్పురుషుల మధ్య ప్రశంసిస్తున్నావు కద? వానిని సత్కరిస్తున్నావు కద?

కచ్చిత్ కృతం విజానీషే కర్తారం చ ప్రశంససి,
సతాం మధ్యే మహారాజ, సత్కరోషి చ పూజయన్. (సభాపర్వ 5.120)

గ్రుడ్డివారిని, మూగవారిని, కుంటివారిని అవయవవైకల్యం ఉన్నవాళ్లనీ, బంధువులు లేనివారిని, సంన్యాసులను తండ్రివలె రక్షిస్తున్నావు కద?

కచ్చిదన్ధాంశ్చ మూకాంశ్చ పజ్ఞాన్ వృజ్ఞానబాన్ధవాన్,
పితేవ పాసి ధర్మజ్ఞ తథా ప్రప్రజితానపి. (సభాపర్వ 5.125)

యుధిష్ఠిరుడు నారదుని మాటలు విని - “పూజ్యుడా! నేను యథాశక్తిగా, న్యాయానుసారంగా నా విధులను నిర్వహిస్తున్నాను. నియమాలను చక్కగా పాటించే పూర్వకాలపు రాజులు ఎట్టి ధర్మమార్గాన్ని అవలంబించారో ఆ మార్గంలో నడవా లని అనుకొన్నా కూడా మేం అలా నడవలేకపోవచ్చును” అన్నాడు.

“దేవర్షీ! నీవు అనేకలోకాలలో సంచరిస్తుంటావు కదా? ఇలాంటి సభను ఎక్కడ వైనా చూచావా?” అని కూడ అడిగాడు ధర్మరాజు.

“రాజా! ఇలాంటి సభను మనుష్యలోకంలో ఎక్కడా చూడలేదు. అయితే - యముని సభ, వరుణుని సభ, ఇంద్రుని సభ, కైలాసనాథుని సభ, బ్రహ్మసభ ఎలా ఉంటాయో చెప్పతాను” అన్నాడు నారదుడు.

“అయితే - ఆ సభలను ఏ వస్తువులతో నిర్మించారో, ఎంత వైశాల్యం కలవో, ఆ సభలలో బ్రహ్మాదులను ఎవరు సేవిస్తారో - ఈ విషయం కూడ మాకు చెప్పు” అని యుధిష్ఠిరుడు అడిగాడు.

అప్పుడు నారదుడు ఆ యా దేవతల సభలను గూర్చి, వాటిలో ఉండే ఆ యా దేవతలను సేవించే వారిని గూర్చి సవిస్తరంగా చెప్పాడు.

“దేవర్షీ! చాలమంది రాజర్షు లందరూ యమసభలో ఉన్నా రని చెప్పావు. అయితే ఇంద్రుని సభలో, ఒక్క రాజర్షి హరిశ్చంద్రుడు మాత్రమే ఉన్నా డన్నావు. ఆతడు ఏ మహాకార్యాలు చేశాడు? పితృలోకంలో మా తండ్రి యైన పాండురాజును చూచా నని చెప్పావు కదా? ఆయన నాకే మైనా చెప్ప మని అన్నాడా?” అని యుధిష్ఠిరుడు అడిగాడు.

“యుధిష్ఠిరా! హరిశ్చంద్రుని గూర్చి చెప్పతాను విను. ఆతడు ఇక్ష్వాకువంశీయు డైన త్రిశంకువు కుమారుడు. చాల ధర్మాత్ముడు. భూమండలా న్నంతనీ జయించి రాజుల

నందరినీ వశంలో ఉంచుకొన్నాడు. రాజసూయయాగం చేశాడు. అనేకదానాలు చేశాడు. వేలకొలది బ్రాహ్మణాదులకు ఆతడు ఇచ్చిన భోజనంలో రాజు లందరూ వడ్డనలు చేశారు. ఇంతటి మహాపుణ్యకార్యాలు చేయడంచేతనే హరిశ్చంద్రుడు దేవసభకు వెళ్లాడు. హరిశ్చంద్రుని వలె పుణ్యాత్ములైన మరికొందరు రాజర్షులు కూడ దేవలోకానికి వెళ్లి అనేకసుఖాలు అనుభవిస్తున్నారు.”

“హరిశ్చంద్రుని మాహాత్మ్యమును చూచి ఆశ్చర్యపడిన నీ తండ్రి పాండుమహారాజు నేను మనుష్యలోకానికి వచ్చుచున్నట్లు తెలిసి, “నీకు రాజసూయయాగము చేయు సామర్థ్యమున్నది, అందుచేత ఆ యాగము చేయుము” అని నీతో చెప్పి మని నాతో అన్నాడు. “నీవు రాజసూయం చేస్తే తాను స్వర్గంలో సంతోషించవచ్చును” అని కూడ అన్నాడు.

“అందుచేత, యుధిష్ఠిరా! మీ తండ్రికోరికను నెరవేర్చడానికై రాజసూయయాగం చేయుము” అని చెప్పి నారదుడు వెళ్లిపోయాడు.

యుధిష్ఠిరుని రాజసూయసంకల్పం

నారదుని మాటలు విన్న యుధిష్ఠిరునికి రాజసూయయాగం చెయ్యా లను కోరిక కలిగింది. సోదరులను మంత్రులను బంధువులను, మిత్రులను పిలిచి తన కోరిక వాళ్లకు తెలిపాడు. అందరూ కూడ సంతోషపూర్వకంగా చేయు మని ప్రోత్సహించారు.

“కేవలం మనం నిశ్చయించుకొంటే సరిపోదు, కృష్ణుని అభిప్రాయం తెలుసుకొని ముందుకు వెళ్లాలి” అనుకొని యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణుని ఇంద్రప్రస్థాని కొకసారి రావలసిందిగా కోరుతూ దూతను పంపాడు. కృష్ణుడు ఇంద్రప్రస్థం చేరి బంధువు లందరినీ కలిసి ఆనందించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు తన మనస్సులోని కోరిక కృష్ణునికి తెలిపి - “కృష్ణా! నీవు నాకీ విషయంలో తగిన సలహా ఇవ్వాలి. సాధారణంగా ఎవరి నడిగినా కొందరు స్నేహభావం చేత దోషం ఉన్నా చెప్పరు. కొందరు ఏదో స్వప్రయోజనం దృష్టిలో ఉంచుకొని ప్రియంగానే మాటలాడతారు. కొందరు ప్రియమునే కోరుతూ తమకు హిత మైనది చెబుతారు.

కేచిద్ధి సౌహృదాదేవ న దోషం పరిచక్షతే,
స్వార్థహేతోస్తథా చాన్యే ప్రియమేవ వదన్తుత.
ప్రియమేవ పరీషన్తే కేచిదాత్మని యద్ధితమ్.

(సభాపర్వ. 13. 49, 50)

అయితే నువ్వు అలా చేయవు. పైన చెప్పిన హేతువులను పరిహరించి, కామ - క్రోధాలకు అతీతుడవై ఏమి చెయ్యాలో చెప్పుము” అన్నాడు.

“మహారాజా! నువ్వు రాజసూయయాగం చెయ్యడానికి అన్ని విధాలా అర్హుడవు” అని అంటూ కృష్ణుడు అప్పుడు వివిధదేశాలను పాలిస్తూన్న రాజుల బలాబలాలను గూర్చి, వాళ్లమధ్య ఉన్న సంబంధాలను గూర్చి విశదంగా తెలిపాడు. ప్రస్తుతం జరాసంధుడు మధ్యదేశాన్ని ఆక్రమించుకొని సమ్రాట్టుగా ఉన్నాడు. ప్రతాపవంతు డైన శిశుపాలుడు ఆతనికి సేనాపతియై ఆతనిని ఆశ్రయించుకొని ఉన్నాడు. కరూషదేశాధిపతి యైన, మాయాయుద్ధం చేయగల వక్త్రుడు, మహాబలశాలు లైన హంస - డింభకు లనేవాళ్లూ కూడ జరాసంధుణ్ణి ఆశ్రయించుకొని ఉన్నారు.

నీ తండ్రికి మిత్రు డైన వృద్ధు డైన భగదత్తుడు కూడ మనస్సులో నీ వైపే ఉన్నా మాటలలోను పనులలోను వానికే లొంగి ఉన్నాడు.

నీ మేనమామ యైన కుంతిభోజు డొక్కడే నీ పక్షాన ఉన్నాడు.

తానే పురుషోత్తముడ నని చెప్పుకొంటూ, నా చిహ్నం లన్నీ ధరించి ఉంటూన్న పౌండ్రకవాసుదేవుడు ఆతని పక్షంలోనే ఉన్నాడు.

భీష్మకమహారాజు మాకు బంధువై ఉండి కూడ, మేం ఆయన విషయంలో వినయంతో ఉన్నా కూడ మమ్మల్ని కాదని వాని పక్షంలోనే ఉంటున్నాడు.

ఉత్తరదిశకు చెందిన భోజు లందరూ జరాసంధునికి భయపడి పశ్చిమదిక్కుకు వెళ్లి అక్కడ నివసిస్తున్నారు. ఇంకా చాలామంది రాజులు వానికి భయపడి దక్షిణదేశానికి వెళ్లి అక్కడ ఉంటున్నారు.

దుష్టు డైన కంసుడు యాదవులను అందరినీ పీడించినవాడు; అతడు జరాసంధుని అస్తి, ప్రాప్తి అను కుమార్తె లిద్దరిని వివాహం చేసికొన్నాడు. వాని బలం చూచుకొని కంసుడు జ్ఞాతుల నందరినీ బాధించాడు. నేను కంసుణ్ణి సంహరించాను.

కంసుని భార్య మాటి మాటికి తండ్రిని ప్రేరేపించడంచేత అతడు మామీదికి దండెత్తి రాగా మేం పారిపోయి వచ్చి పశ్చిమదిక్కున రైవతకపర్వతం దగ్గర కుశస్థలీపురం నిర్మించుకొని అక్కడ సుఖంగా ఉంటున్నాం.

అక్కడ మేం ఎలాంటి దుర్గం నిర్మించుకొన్నాం అనగా అక్కడ ఉన్న స్త్రీలు కూడ యుద్ధం చేస్తారు; ఇంక మహారథు లైన యాదవుల మాట చెప్పాలా?

స్త్రీయోఽపి యస్యాం యుధ్యేయుః కిము వృష్టిమహారథాః.

(సభాపర్వ 14.51)

మహారాజా! నువ్వు తప్పక సమ్రాట్టువు అవాలి. కాని జరాసంధుడు జీవించి ఉండగా నీవు రాజసూయక్రతువు చేయజాల వని నా అభిప్రాయం.

జరాసంధుడు ఉగ్ర మైన తపస్సు చేసి, ఈశ్వరుని అనుగ్రహంచేత అనేక మైన అస్త్రాలు సంపాదించి రాజుల నందరినీ జయించాడు. వాళ్ల నందరినీ కారాగారాలలో బంధించాడు. మేం వానికి భయపడి మధుర విడచి ద్వారవతీపురిలో ఉంటున్నాం.

నీకు ఈ యజ్ఞం చెయ్యాలను అభిలాష ఉంటే ముందుగా జరాసంధుణ్ణి జయించి ఆ రాజుల నందరినీ విడిపించడానికి ప్రయత్నం చెయ్యి. అలా చేయనంతవరకూ నీ యాగప్రయత్నం సఫలం కాదు.”

కృష్ణుని మాటలకు యుధిష్ఠిరుడు చాల సంతోషించి ఆతనిని ప్రశంసించాడు. “జరాసంధుని విషయంలో నీకే ఆశంక ఉన్నప్పుడు ఆతనిని మేం ఏమి చేయగలము?” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని భీముడు - “జరాసంధుణ్ణి ఎలా గైనా జయిద్దాం. కృష్ణుని నీతి, నా బలమూ, అర్జునుని జయమూ ఈ మూడింటితో మూడు అగ్నులతో యాగం సాధించినట్లు జరాసంధునిపై విజయం సాధిద్దాం” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు అంగీకరించలేదు. “అంత బలం గల శత్రువుమీదికి యుద్ధానికై మీ ముగ్గురినీ పంపజాలను. రాజసూయం చెయ్యాలనే నా కోరిక సాధించడం అశక్యమే అని నా అభిప్రాయం. మనం ఈ ఆలోచన విడిచిపెట్టడం మంచిది” అన్నాడు.

సంన్యాసం రోచయే సాధు కార్యస్యాస్య జనార్దన,

ప్రతిహన్తి మనో మేఽద్య రాజసూయో దురాహరః. (సభాపర్వ 16.5)

అప్పుడు అర్జునుడు ముందుకు వచ్చి - “రాజా! యజ్ఞం చేయడంకోసం జరాసంధుణ్ణి వధించి, ఆతడు బంధించిన రాజుల నందరినీ విడిపించడంకంటే మంచి పని ఏదీ లేదు.

పని చేయకుండా కూర్చుంటే ఏ లాభమూ లేకపోవడం నిశ్చితం. సంశయం లేని గుణాన్ని, ప్రయత్నాన్ని విడిచి, నిర్గుణ మైన ‘పని చేయకపోవడాన్ని’ ఎందుకు కోరు కొంటున్నావు?

అనారమ్భే హి నియతో భవేదగుణనిశ్చయః,

గుణాన్నిస్సంశయాద్రాజన్ నైర్గుణ్యం మన్యసే కథమ్? (సభాపర్వ 16.16)

మనం శాంతి కోరుతూ మునులమై కూర్చున్నప్పుడు కాషాయవస్త్రాలు ధరించ వచ్చును. ఇప్పుడు శత్రువులతో యుద్ధం చేసి సామ్రాజ్యం సంపాదిద్దాం.

“కాషాయం సులభం పశ్చాన్మునీనాం శమమిచ్ఛతామ్,

సామ్రాజ్యం తు భవేచ్ఛక్యం వయం యోత్స్వామహే పరాన్.” (సభాపర్వ 16.17)

కృష్ణుడు కూడ అర్జునుని మాటలను సమర్థించాడు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు - “ఈ జరాసంధు డెవరు? ఎట్టి పరాక్రమం గలవాడు? నీచేతిలో కూడ అతడు మరణించ లేదంటే అతడు మహావీరుడై యుండాలి” అని కృష్ణునితో అన్నాడు.

జరాసంధుని కథ

కృష్ణుడు జరాసంధుని వృత్తాంతం చెప్పాడు - “మహాబలశాలి యైన బృహద్రథు డనే మగధరా జుండేవాడు. అతడు కవల లైన కాశిరాజు పుత్రికలను ఇద్దరిని వివాహం చేసికొన్నాడు.

అతనికి సంతానం కలగలేదు. అనేకపుణ్యకార్యాలు, వ్రతాలూ ఆచరించినా ఫలం లేకపోయింది. ఒకనాడు చండకౌశికు డను ఒక మహాముని బృహద్రథుని నగరానికి సమీపంలో ఒక వృక్షం క్రింద ఆసీనుడై ఉన్నాడు. ఆయనను గూర్చి విన్న ఆ రాజు పత్నీసమేతుడై ఆయనకు అనేకమైన శ్రేష్ఠవస్తువులు సమర్పించాడు.

ఆ ముని సంతోషించి ఇష్ట మైన వరం కోరుకొమ్మన్నాడు. “మహామునీ! పుత్రులు కలగక వైరాగ్యంతో అరణ్యానికి వెడుతున్నాను” అన్నాడు రాజు. ఆ ముని ధ్యానముద్రలోనికి వెళ్లాడు. ఇంతలో చెట్టునుండి ఒక మామిడిపండు ఆ ముని చేతిలోనికి రాలింది.

ఆ పండు రాజు కిస్తూ - “రాజా! నీ కోరిక తీరింది. ఇంటికి వెళ్లుము” అన్నాడు ముని. రాజు ఇంటికి తిరిగి వెళ్లి ఆ పండు భార్య లిద్దరికీ ఇచ్చాడు. వాళ్లు దానిని రెండు ముక్కలుగా చేసి భక్షించారు. గర్భవతులయ్యారు.

వారిద్దరికి నిలువుగా శిశువు చీలికలు రెండు పుట్టాయి. అక్క చెల్లెళ్లు ఇద్దరూ చాల దుఃఖించి పరిచారికులచేత ఆ శిశుఖండాలను బైట పారవేయించారు.

మాంసాహారప్రియ యైన జర అను ఒక రాక్షసి ఆ ప్రాంతంలో సంచరిస్తూ, ఆ రెండు శకలాలను తీసికొని తనకు తెలిసిన విద్యచేత ఆ రెండింటినీ అతికి వేసింది. అద్భుతమైన ఒక శిశువు ఏర్పడ్డాడు.

వజ్రంవంటి సారం గల ఆ పిల్లవానిని జర మోయలేకపోయింది. ఆ పిల్లవాడు పిడికిలి నోట్లో పెట్టుకొని బిగ్గరగా ఏడ్చాడు. అది ఉరుముల ధ్వని వలె ఉంది.

ఆ ఏడ్పు వినగానే అంతఃపురంలోనివాళ్లందరూ, రాజు, రాజభార్యలూ బైటకు వచ్చి చూచారు. పుత్రుడు కావా లను మిక్కుట మైన ఆశతో ఉన్న ఆ రాజును, రాజభార్యలనూ చూచిన ఆ రాక్షసి “ధార్మికు డైన ఈ రాజు రాజ్యంలో నివసిస్తూ ఇతని పుత్రుణ్ణి చంపడం న్యాయం కాదు” అనుకొని, ఆ బాలుణ్ణి బృహద్రథునికి అప్పగిస్తూ జరిగిన విషయం అంతా చెప్పింది.

మనుష్యరూపంలో ఉన్న ఆ రాక్షసిని చూచి రాజు చాల సంతోషంతో “నీ వెవరవు” అని అడిగాడు.

“నేను ఇష్టం వచ్చిన రూపం ధరించగలిగిన జర అను రాక్షసిని. బ్రహ్మ నన్ను పూర్వం గృహదేవతనుగా దానవవినాశంకొరకు సృష్టించాడు. నేను ప్రతీ గృహంలోను నివసిస్తూంటాను. నన్ను సపుత్రయైన యువతినిగా గోడమీద చిత్రించి పూజించేవాళ్ల ఇల్లు ఎల్లప్పుడు అభివృద్ధిలో ఉంటుంది. మీ యింట్లో చాల కాలంనుండి నన్ను ఆ విధంగా గంధ - పుష్ప - మాల్యాదులు సమర్పించుచు పూజిస్తున్నారు. నీ కేమి ప్రత్యుపకారం చేయగలనా అని నిత్యమూ ఆలోచిస్తూంటాను. దైవవశంచేత ఈ పిల్లవానిని ఈ విధంగా ఇవ్వకలిగాను” అని ఆమె చెప్పింది.

రాజు సంతోషించి మగధదేశం అంతా జర పేరిట ఉత్సవాలు చేయించాడు. ఆమె చేత సంధింపబడడంచేత పుత్రునికి జరాసంధు డని పేరు పెట్టాడు.

కొంత కాలం తరువాత చండకౌశికుడు మళ్లీ మగధదేశానికి వచ్చాడు. అప్పుడు బృహద్రథుడు భార్యలతోను, పుత్రునితోను కలిసి వెళ్లి ఆ మునిని అనేకవిధాల పూజించాడు.

“ఈతడు మహావీరు డవుతాడు. ఎవరూ ఇతనిని జయింపజాలరు. సమస్త మైన రాజులూ కూడ వీనికి లొంగి ఉంటారు” అని ఆ ముని జరాసంధుని గూర్చి రాజుకు చెప్పాడు.

బృహద్రథుడు జరాసంధుని రాజ్యాభిషిక్తుని చేసి, భార్యాసమేతుడై అరణ్యానికి వెళ్లి గొప్ప తపస్సు చేసి స్వర్గస్థు డయ్యాడు.

నేను కంసుణ్ణి వధించడంతో నాతో జరాసంధునకు గొప్ప వైరం ఏర్పడింది. జరాసంధుడు తొంభైతొమ్మిది సార్లు పెద్ద గదను వినరగా అది 99 యోజనాల దూరంలో

ఉన్న మధురానగరంలో పడింది. మధుర దగ్గర ఉన్న ఆ ప్రదేశానికి 'గదావసానం' అను పేరు వచ్చినది.

జరాసంధుని మిత్రులైన హంసడింభకులు, పరివారంతో సహా మరణించారు గాన ఇప్పుడు జరాసంధుణ్ణి వధించడానికి తగిన సమయం. ఇతనిని బాహుయుద్ధంచేత మాత్రమే జయించవచ్చును అని వింటున్నాం. అందుచేత నాకు భీమార్జునులను కొన్నాళ్లపాటు న్యాయంగా (దాచిన వస్తువుగా) ఇమ్ము.

యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణుని మాటలు విని వారు ముగ్ధురూ మగధదేశానికి వెళ్లడానికి అంగీకరించాడు.

వాళ్లు ముగ్ధురు గొప్ప తేజస్సు గల స్నాతకులైన (వేదాధ్యయనం పూర్తిచేసిన) బ్రాహ్మణుల వేపాలు ధరించి బయలుదేరారు. అనేకవనాలు, పర్వతాలు చూస్తూ గిరివ్రజ పురం చేరారు.

పూర్వం ఒకప్పుడు ఒక రాక్షసుడు వృషభరూపం ధరించి ఆ నగరం దగ్గరికి రాగా వానిని సంహరించి బృహద్రథుడు ఆ వృషభచర్మంతో మూడు భేరీలు నిర్మింప చేశాడు. వాటిని కోట ద్వారం బురుజుమీద ఉంచాడు. క్రొత్తవాళ్లు రాగానే అవి మ్రోగుతాయి. కృష్ణభీమార్జునులు ఆ మూడు భేరీలను బ్రద్దలుకొట్టి అవి మ్రోగకుండా చేశారు.

వారు ప్రధానద్వారంనుండి కాక చైత్యాన్ని (రాళ్లతో కట్టిన కట్టడాన్ని) బద్దలుకొట్టి దానిగుండా నగరంలో ప్రవేశించారు.

ఆ రోజులలోనే జరాసంధునికి అపాయాన్ని సూచించే కొన్ని ఉత్పాతాలు (చెడ్డ శకునాలు) కనబడడంచేత అతని పురోహితు లైన బ్రాహ్మణులు శాంతికర్మలు నిర్వర్తిస్తున్నారు. జరాసంధుడు దీక్ష వహించి ఉపవాసంలో ఉన్నాడు.

కృష్ణభీమధనంజయులు రాజవీధిలో ఉన్న పుష్పమాలలు అమ్మే ఆపణంలో బలాత్కారంగా కొన్ని మాలలు తీసికొని వాటిని ధరించి జనులతో నిండిన మూడు వాకిళ్లు దాటి రాజు ఉన్న చోటికి చేరారు.

రాజు వాళ్లను యథావిధిగా అర్హులౌద్యాదులతో సత్కరించి వాళ్లకు స్వాగతం పలికాడు. భీమార్జును లప్పుడు మౌనవ్రతం పాటిస్తున్నారు.

“రాజా! వీల్లిద్దరూ మౌనవ్రతంలో ఉన్నారు - అర్ధరాత్రికి పూర్వం మాటలాడరు.

తరవాత మాట్లాడతారు” అని శ్రీకృష్ణుడు జరాసంధునితో అన్నాడు. వాళ్లను యజ్ఞాగారంలో ఉంచి అతడు రాజగృహానికి వెళ్లిపోయాడు. అర్ధరాత్రి తరువాత తిరిగి ఆ బ్రాహ్మణులున్న చోటికి వచ్చాడు.

జరాసంధుడు తనను చూడవచ్చిన స్నాతకు లైన బ్రాహ్మణులను ప్రతీ దినము నందూ కూడ అర్ధరాత్రి తరువాత వచ్చి కలిసి ఆదరిస్తూండేవాడు. ఇది అందరికీ ఆ కాలంలో తెలిసిన విషయమే.

ఆసనాలమీద కూర్చుండుడు అని ఆ కపట బ్రాహ్మణులను కూర్చుండబెట్టి జరాసంధుడు - “మీరు స్నాతకప్రతు లైన బ్రాహ్మణులులాగ కనబడడంలేదు. స్నాతక ప్రతులు మైపూత పూసికొని పుష్పాలు ధరించరుకదా? మీ చేతులమీద నారికాయలు కూడ కనబడుతున్నాయి. మీలో క్షత్రియతేజస్సు కనబడుతున్నది; కాని బ్రాహ్మణులం అంటున్నారు. మీ రెవరో నిజంగా చెప్పండి” అన్నాడు.

“మీరు ఏ మాత్రమూ భయపడకుండా వైత్యం బురుజు బ్రద్దలుకొట్టి రహస్యంగా లోనికి వచ్చారు. మేం ఇచ్చిన పూజను సరిగా స్వీకరించలేదు. మా దగ్గరికి ఎందుకు వచ్చారు?” అని కూడ జరాసంధుడు వాళ్ల నడిగాడు.

కృష్ణుడు ఇలా సమాధానం చెప్పాడు - “రాజా! మేం స్నాతకప్రతంలో ఉన్న బ్రాహ్మణులము. బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులూ కూడ స్నాతకప్రతంలో ఉండవచ్చు. అయితే వాళ్లకు కొన్ని సాధారణనియమా లుంటాయి; కొన్ని విశేషనియమా లుంటాయి. పుష్పాలు లక్ష్మీప్రదాలు. అందుచేత మేం పుష్పాలు ధరించాం.

పుష్పవత్సు ద్రువా శ్రీశ్చ పుష్పవస్తంతో వయమ్. (సభాపర్వ. 21-50)

బ్రాహ్మణులు మాటల్లో మాత్రమే వీర్యం ప్రదర్శిస్తారు. క్షత్రియునకు బ్రహ్మదేవుడు వీర్యం బాహువుల్లో ఉంచాడు. రాజా! నీకు ఆ బాహువీర్యం చూడా లని ఉంటే ఇప్పుడు చూడవచ్చు. శత్రుగృహంలోనికి ద్వారం కాని ప్రదేశం నుంచి ప్రవేశిస్తారు. అందుచేత మేం ఆ విధంగా వచ్చాం. మేం శత్రువు నుండి సత్కారాలు తీసికొనం. ఇది మా నియమం”

కృష్ణుని మాటలు విని జరాసంధుడు - “మీతో నా కెన్నడూ వైరం ఏర్పడి నట్లు నాకు జ్ఞాపకం లేదు. నేను పూర్తిగా రాజధర్మాన్ని అనుసరిస్తూ రాజ్యపాలనం చేస్తున్నాను. అలాంటి నన్ను అపరాధం చేసావని ఎలా అంటున్నారు?” అని అడిగాడు.

“ప్రతీ కాలానికి కర్తవ్యం అనేది ఒక టుంటుంది. కులాన్ని నిలబెట్ట గలవాడు ఆ కర్తవ్యాన్ని చేబడతాడు. ఆ కర్తవ్యం ప్రేరేపింపగా మేం ఇక్కడికి వచ్చాం. నీవు అతిభయంకర

మైన అపరాధం చేసి కూడా ఏ అపరాధము చేయలే దంటున్నావు! ఏ రాజైనా సాధువర్తనులైన రాజులను హింసిస్తాడా? నువ్వు ఎంతో మంచి రాజులను బంధించి వాళ్లను రుద్రునకు బలి ఇవ్వాలి అని సంకల్పించావు. మేం ఉపేక్షిస్తే, నీవు చేసే ఆ పాపం మాకు కూడ చుట్టుకొంటుంది. ఎందు వల్లననగా - ధర్మమార్గంలో సంచరించే మేం ధర్మాన్ని రక్షించడంలో సమర్థులం.

మనుష్యులను యజ్ఞపశువులనుగా చేయడం ఎపుడైనా విన్నామా? అలాంటప్పుడు మనుష్యులను బలిగా ఇచ్చి శంకరుణ్ణి పూజించా లని ఎలా అనుకొంటున్నావు?

మనుష్యాణాం సమాలమ్భా న చ దృష్టః కదాచన,
స కథం మానుషైరైవం యష్టమిచ్ఛసి శంకరమ్. (సభాపర్వ 22.11)

జరాసంధా! చెడు బుద్ధిగల నీవలె ఎవ డైన తన జాతివాళ్లను పశువులుగా చేసి బలి ఇవ్వడానికి ప్రయత్నిస్తాడా?

ఎవడు ఏ యే అవస్థలో ఏ యే పని చేస్తాడో వాడు ఆ అవస్థలో దాని ఫలాన్ని తప్పక అనుభవించవలసి ఉంటుంది.

యస్యాం యస్యామవస్థాయాం యద్యత్కర్మ కరోతి యః,
తస్యాం తస్యామవస్థాయాం తత్ఫలం సమవాప్నుయాత్. (సభాపర్వ 22.13)

నువ్వు జ్ఞాతుల నందరినీ చంపడానికి పూనుకొన్నావు. ఆర్తులను రక్షించడం ధర్మంగా భావించే వాళ్లం మేం. అందుచేత నిన్ను సంహరించి జ్ఞాతుల్ని రక్షించడం కోసం వచ్చాం.

రాజా! ఎవరినీ చులకన చేయకు. ప్రతీ నరునిలోను నీతో సమాన మైన, అంతకంటె అధిక మైన వీర్యమూ, తేజస్సు కూడ ఉంటాయి.

మావమంస్థాః పరాన్ రాజన్మస్తి వీర్యం నరే నరే,
సమం తేజస్త్వయా చైవ విశిష్టం వా నరేశ్వర. (సభాపర్వ 22.21)

మేం నీతో యుద్ధం చేయడానికి వచ్చాం. బ్రాహ్మణులం కాము. వీల్లిద్దరూ భీమార్జునులు, నేను వీళ్ల మేనత్త కుమారుడను; నీ శత్రు వైన కృష్ణుడను. నీవు బంధించిన రాజుల నందరినీ విడిచిపెట్టు; లేదా మాతో యుద్ధానికి నిలబడి యమలోకానికి వెళ్లు.”

కృష్ణుని మాటలు విని జరాసంధుడు - “నా బాహుబలంచేత జయించి బంధించిన వారి విషయంలో నా ఇష్టం వచ్చిన విధంగా ప్రవర్తించే అధికారం నా కున్నది. అందుచేత

రాజులను విడిచే ప్రసక్తి లేదు. సరే; సైన్యాలతో యుద్ధం చేద్దామా, నేను మీలో ఒకరితో యుద్ధం చెయ్యాలా, ఇద్దరితో చెయ్యాలా, ముగ్గురితోనూ చెయ్యాలా చెప్పు” అన్నాడు.

“మాలో ఎవరితో యుద్ధం చెయ్యాలనుకొంటావో వానితో చెయ్యి” అన్నాడు కృష్ణుడు. భీమా! నీతో యుద్ధం చేస్తాను. గట్టివాని చేతిలో ఓడిపోయినా మంచిదే.

ఉవాచ మతిమాన్ రాజా భీమం భీమపరాక్రమః,

భీమ యోత్యే త్వయా సార్థం శ్రేయసా నిర్జితం వరమ్. (సభాపర్వ 23.7)

మల్ల యుద్ధం ప్రారంభమైనది. ఆ యుద్ధం చూడడానికి పౌరు లందరూ వచ్చారు.

కార్తికమాసం ప్రథమదివసాన ప్రారంభమైన ఆ మల్లయుద్ధం, అహోరం కూడ లేకుండా రాత్రింబగళ్లు నడిచింది. చతుర్దశినాడు రాత్రి జరాసంధుడు అలసిపోయాడు. ఇదే తగిన సమయం వీనిని వధించడానికి అని కృష్ణుడు ప్రోత్సహించగా భీముడు తన పరాక్రమం అంతా చూపుతూ విజృంభించి అతనిని నూరు సార్లు త్రిప్పి నేలపై పడవేసి మోకాళితో అతని నడుము విరిచాడు. తరువాత చేతితో పట్టి రెండు ముక్కలుగా చీల్చివేశాడు.

జరాసంధుని శరీరాన్ని వాని ఇంటి ముందు విడచి ఆ ముగ్గురూ అతని రథమే ఎక్కి వెళ్లి బందీలుగా ఉన్న బంధువుల నందరినీ విడిపించారు.

జరాసంధుని రథానికి ఎక్కడా అడ్డు ఉండదు. వసు వసు రాజునకు ఆ రథం ఇంద్రుని నుండి లభించినది. వాని నుండి బృహద్రథునికి, వాని నుండి జరాసంధునికీ లభించినది. దాని నధిష్టించి ముగ్గురూ కూడ గిరివ్రజ నగరం బైటకు రాగానే అక్కడి పౌరులందరూ వారిని సత్కరించారు.

బంధవిముక్తులైన రాజు లందరూ కృష్ణుణ్ణి స్తుతించారు. మే మేమి చేయవలెనో ఆజ్ఞాపింపుము అని వేడుకొన్నారు. “యుధిష్ఠిరుడు రాజసూయ యాగం చేయబోతున్నాడు. దానిలో మీరందరూ సహాయులుగా ఉండాలి” అని వారితో కృష్ణు డన్నాడు.

భీమసేనునితో యుద్ధానికి దిగడానికి ముందుగా జరాసంధుడు తన కుమారు డైన సహదేవుణ్ణి రాజ్యాభిషిక్తుణ్ణి చేయవలసిందిగా సేనాధిపతులను ఆజ్ఞాపించాడు. సహదేవుడు పురోహితుని ముందుంచుకొని పరివారసమేతుడై గిరివ్రజపురం బైటకు వచ్చి వారికి నమస్కరించి అనేక మైన కానుకలు సమర్పించాడు.

కృష్ణుడు అమూల్యము లైన ఆ కానుక లన్నీ స్వీకరించి, భయపడుతూన్న అతనికి అభయం ఇచ్చి అతనిని అక్కడనే రాజ్యాభిషిక్తుణ్ణి చేశాడు. బంధవిముక్తులైన రాజు

లందరూ వెంట రాగా భీమార్జునులతో కలిసి ఇంద్రప్రస్థం చేరి యుధిష్ఠిరునితో - “భీముడు జరాసంధుణ్ణి సంహరించాడు. భాగ్యవశంచేత నీ సోదరు లిద్దరూ కుశలంగా వచ్చారు” అని అన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు ఆనందాతిశయముతో ఆ ముగ్గురినీ అభినందించాడు. వచ్చిన రాజులను వారి వారి అర్హతలకు తగునట్లుగా గౌరవించి వారి రాజ్యాలకు పంపివేశాడు.

కృష్ణుడు యుధిష్ఠిరుని అనుమతి తీసికొని, పెద్ద లందరికీ అభివాదనం చేసి భీమార్జునాదులను ఆమంత్రించి (వెళ్లివస్తా నని వాళ్లతో చెప్పి) ద్వారకకు తిరిగి వెళ్లాడు. పాండవులు సుఖంగా రాజ్యపాలనకార్యంలో వ్యగ్రు లయ్యారు.

అర్జునాదుల దిగ్విజయయాత్ర

ఒకనాడు అర్జునుడు యుధిష్ఠిరునితో “రాజా! మనం రాజ్యం సంపాదించాం. ఇంక రాజుల నందరినీ జయించి వాళ్లను మనకు పన్నులు కట్టే వాళ్లనుగా చేసికొని మన కోశాన్ని నింపుకొనవలసి ఉన్నది. నాకు దివ్యాస్త్రా లన్నీ లభించినవి కదా? నేను జైత్రయాత్రకై ఉత్తర దిక్కునకు వెడతాను” అన్నాడు; యుధిష్ఠిరుడు అంగీకరించాడు. యుధిష్ఠిరునకు నమస్కరించి భీమాదులు నలుగురు నాలుగు దిక్కులకు బయలుదేరి వెళ్లారు.

ఉత్తర దిక్కునకు బయలుదేరిన అర్జునుడు ముందుగా కుళింద దేశాన్ని ఎక్కువ శ్రమ లేకుండగనే జయించాడు. అక్కడ ఆనర్తులను, కాలకూటులను, సుమండలాన్ని జయించి తరువాత వాళ్లతో కలిసి వెళ్లి శాకలద్వీపాన్ని, ప్రతివింధ్యుణ్ణి జయించాడు. సప్తద్వీపాలలో ఉన్న రాజులతో తీవ్ర మైన యుద్ధం జరిగింది. పిదప వాళ్లందరితో కలిసి ప్రాగ్జ్యోతిషపురానికి వెళ్లి భగదత్తునితో యుద్ధం చేశాడు. భగదత్తునికి చుట్టుప్రక్కల కిరాతులు, చీనులు ఉన్నారు. ఎనిమిది రోజుల పాటు యుద్ధం జరిగిన తరువాత భగదత్తుడు తన ఓటమిని అంగీకరించాడు. “నీకు ఏమి చేయను?” అని అతడు అడగగా అర్జునుడు “రాజా! నీవు మా తండ్రికి మిత్రుడవు. నా విషయంలో కూడ స్నేహభావం ఉన్నవాడవు. నా జ్యేష్ఠసోదరుడు యుధిష్ఠిరుడు రాజసూయయాగం సంకల్పించాడు. అందుచేత నీవు అతనికి సామంతుడవు (పన్ను కట్టే రాజువు) కావాలి” అన్నాడు. అతడు అంగీకరించాడు.

పిమ్మట అర్జునుడు ఇంకా ఉత్తరానికి వెళ్లి పర్వతం మీదా, పర్వతం దగ్గరా, పర్వతం ఔటా కూడా రాజుల నందరినీ జయించాడు. తరువాత ఉలూకదేశంలో నివసిస్తూన్న బృహంతుణ్ణి జయించి, వానితో కలిసి వెళ్లి సేనాబిందురాజును రాజ్యభ్రష్టుని చేశాడు.

ఉలూకదేశానికి ఉత్తరంగా ఉన్న దేశాలను పాలించే మోదాపుర - వామదేవ - సుదామ - సుసంకులులను జయించాడు.

అక్కడనే ఉండి అర్జునుడు తన సైనికులను పంపి పంచగణదేశాలను జయించాడు. సేనాబిందువు పురమైన దేవప్రస్థానికి వెళ్లి అక్కడ సైన్యంతో విడిచిచేశాడు.

వాళ్లతో కలిసి వెళ్లి అన్ని వైపులా అశ్వసైన్యం గల పౌరవరాజుతో యుద్ధం చేయడానికి వెళ్లాడు. పర్వతప్రాంతాలకి చెందిన శూరుల నందరినీ ఓడించి సేనా సహాయంతో పౌరవుని పాలనలో ఉన్న నగరాన్ని జయించాడు. పౌరపుణ్ణి జయించి పర్వతప్రాంతాలలో నివసించే దస్యువులను (బందిపోటు దొంగలను), ఉత్సవసంకేతు లనే ఏడు గణాలను, కాశ్మీరదేశంలోని క్షత్రియులను జయించి పిమ్మట పది మండలాలతో సహా లోహితప్రాంతాన్ని జయించాడు. అప్పుడు త్రిగర్తులు, దార్వులు, కోకనరాలు ఇంకా అనేక క్షత్రియులు అర్జునుణ్ణి కలిశారు. తరువాత అర్జునుడు రమ్య మైన అభిసారాన్ని జయించి, ఉరగానివాసి యైన రోచమానుణ్ణి జయించాడు. సింహపురాన్ని క్షోభింపచేసి సుహృదేశాన్ని, చోలదేశాన్ని కూడ వశం చేసుకొన్నాడు. తరువాత బాహ్లికదేశాన్ని ఆక్రమించి, అక్కడినుండి సారవంత మైన సైన్యాన్ని తీసికొని దరదదేశాన్ని, కాంబోజదేశాన్ని జయించాడు. పశ్చిమోత్తరదిక్ప్రాంతంలో నివసించే దస్యువుల నందరినీ అణచివేశాడు. అక్కడ లోహాలు పరమకాంబోజులు, ఉత్తర ఉషికులు - ఈ దస్యువుల నందరినీ జయించాడు. అర్జునుడు ఋషిక దేశీయులతో ఘోర మైన సంగ్రామం చేసి వాళ్లను జయించి వారినుండి చిలుకపొట్ట రంగు గల ఎనిమిది అశ్వులను, నెమలిరంగు గల అశ్వులను, ఇంకా ఉత్తమము లైన అశ్వులను పన్నుగా తీసికొన్నాడు.

తరువాత హిమవత్పర్వతాన్ని, దాని చుట్టు ప్రక్కల ప్రాంతాలను జయించి, శ్వేతపర్వతం చేరి అక్కడ విడిచి చేశాడు.

శ్వేతపర్వతం దాటి ద్రుమపుత్రుడు రక్షిస్తూన్న కింపురుషుల ఆవాసాన్ని జయించి అతడు పన్ను కట్టే టట్లు చేశాడు. అక్కడి నుండి యక్షులు రక్షిస్తూన్న హాటకదేశం చేరి వాళ్లను సాంత్యం చేత వశం చేసికొని ఆ ప్రాంతంలో ఉన్న మానససరస్సు, ఋషికుల్యలు (ఋషుల కాలవలు) అన్నింటినీ చూచాడు. తరువాత గంధర్వుల రక్షణలో ఉన్న దేశాన్ని జయించి వాళ్లనుండి తిత్తిరిపక్షుల వలె చిత్రవర్ణము లైన మందూకా లనే గుఱ్ఱాలను తీసికొని వాళ్లు యుధిష్ఠిరునికి పన్ను కట్టేటట్లు చేశాడు.

అచటినుండి అర్జునుడు ఉత్తరకురు (హరి) వర్షం చేరి ఆ దేశం జయించా లనుకొన్నాడు. అక్కడ నున్న ద్వారపాలులు అర్జునునితో - “పార్థా! ఈ పురాన్ని నీవు ఏ విధంగానూ కూడ జయించజాలవు. ఇక్కడ ప్రవేశించిన నరు డెవ్వడూ ప్రాణాలతో తిరిగి వెళ్లడు. ఇది ఉత్తరకురుదేశం. ఇక్కడ యుద్ధం జరగదు. దీనిలో ప్రవేశించినా కూడ నీ కేమీ ఇక్కడ కనబడదు. మనుష్యదేహంతో ఇక్కడ ప్రవేశింప శక్యం కాదు. ఇంతటితో నీ విజయయాత్ర ముగించుకో. నీకేమైనా మేం చేయకలిగితే చేస్తాం; చెప్పు” అన్నారు.

అర్జునుడు నవ్వుతూ ఇలా అన్నాడు. “యుధిష్ఠిరుడు పార్థివుడు (సార్వభౌముడు) అవాలి. మనుష్యు లెవరూ ప్రవేశించకూడదు అంటే మీ దేశంలోనికి ప్రవేశించను. యుధిష్ఠిరునికి పన్నుగా ఏదైనా సమర్పించండి”

వాళ్లు దివ్యము లైన వస్త్రాలు, ఆభరణాలు ఇచ్చారు.

ఈ విధంగా అర్జునుడు ఉత్తరదిక్కునందున్న క్షత్రియు లందరినీ, దస్యువులనూ, ఆటవికులనూ జయించి వాళ్లనుండి పన్నుగా అనేక ధనకనక వస్తువాహనాదులను తీసికొని, ఇంద్రప్రస్థం చేరి, తాను సంపాదించిన వాటి నన్నింటినీ యుధిష్ఠిరునికి సమర్పించి తన గృహానికి వెళ్లాడు.

దిగ్విజయానికై తూర్పు దిక్కుకు వెళ్లిన భీముడు ముందుగా పాంచాలదేశం వెళ్లి అక్కడివాళ్లను అనేక మైన ఉపాయాలచేత సంతోషపెట్టాడు. తరవాత అతడు చాల తక్కువ సమయంలోనే గండకదేశాన్నీ, విదేహదేశాన్నీ, దశార్ణదేశాన్నీ జయించాడు. దశార్ణదేశరా జైన సుధర్మ భీమసేనునితో తీవ్రంగా పోరాడాడు. అందుచేత అతడు వానిని జయించిన పిమ్మట తన ప్రధానసేనాపతినిగా నియమించాడు.

తరువాత అశ్వమేధరాజును జయించాడు. ఏమీ శ్రమపడకుండానే పూర్వదేశాలను జయించిన భీమసేనుడు దక్షిణం వైపు వెళ్లి పుళిందనగరం చేరి అక్కడ సుకుమారుణ్ణీ, సుమిత్రుణ్ణీ వశం చేసికొన్నాడు.

ధర్మరాజు ఆదేశం ప్రకారం భీమసేనుడు అక్కడినుండి చేదిదేశరా జైన శిశుపాలుని రాజ్యానికి వెళ్లాడు. శిశుపాలుడు నగరం నుండి బైటకు వచ్చి భీమసేనునికి ఆదరపూర్వకంగా ఎదురు వెళ్లాడు. పరస్పర కుశల ప్రశ్నల తరువాత భీమసేనుడు ధర్మరాజు చేయతలచిన యాగాన్ని గూర్చి శిశుపాలునికి చెప్పాడు. అతడు అందుకు సంతసించాడు. భీమసేనుడు శిశుపాలుని సత్కారాలు అందుకొంటూ ఒక మాసం అక్కడనే ఉన్నాడు.

భీమసేనుడు తూర్పుదేశాలలోని ఇంకా ఎందరో రాజులను జయించాడు. జరాసంధుని కుమారుని ఓదార్చి, వానిని కూడ పన్ను కట్టే సామంతరాజునుగా చేసి, కర్ణుణ్ణి కూడ యుద్ధంలో ఓడించాడు. సముద్రప్రాంతాలలో ఉన్న అనేకఘోరములను జయించాడు. ఈ విధంగా అత్యల్ప మైన కాలంలో, ఎక్కువ శ్రమపడకుండగానే అనేకరాజులను జయించి, వాళ్ల నందరినీ సామంతులను చేశాడు. ధనరాశులతో ఇంద్రప్రస్థం చేరి యుధిష్ఠిరునకు అప్పచెప్పాడు.

పెద్ద సైన్యంతో దక్షిణదిగ్విజయానికి బయలుదేరిన సహదేవుడు ముందుగా శూరసేన దేశాన్ని జయించి, మత్స్యరాజును వశం చేసికొని, దంతవక్త్రుణ్ణి కూడ జయించాడు. ఇంకా కొందరు రాజులను జయిస్తూ కుంతిభోజుని దగ్గరికి వెళ్లాడు. అతడు ప్రీతిపూర్వకంగా అతని శాసనాన్ని అంగీకరించాడు. అనేక రాజులను, ఆటవికులను, పులిందులను వశపర్తులనుగా చేసికొని, కిష్కింధలో వానరరాజు లైన మైందద్వివిదులతో ఏడు రోజులు యుద్ధం చేసినా వాళ్లెవీ వికారం చెందలేదు. అప్పుడు వాళ్లు ప్రీతిపూర్వకంగా - “ఓ పాండవశ్రేష్ఠా! ఈ రత్నాలు తీసికొనివెళ్లు. ధర్మరాజు తలబెట్టిన కార్యం నిర్విఘ్నం అగుగాక” అన్నారు.

అక్కడి నుండి మాహిషాసూత్రీనగరికి వెళ్లి దాని పాలకుడైన నలునితో యుద్ధం చేశాడు. అయితే ఆ రాజునకు అగ్ని సాహాయ్యంగా చేరడం చేత సహదేవుని సైన్యాల కవచాలు, ఏనుగులు, అశ్వాలు అగ్నికి దగ్ధమైపోవడం జరిగింది. అది చూచి ఏమి చెయ్యాలో తెలియని స్థితిలో పడ్డాడు సహదేవుడు.

“ఆ రాజుకు అగ్ని సాహాయ్యం ఎందుకు చేశాడు” అని జనమేజయు డడుగగా వైశంపాయను డిలా చెప్పాడు -

“మాహిషాసూత్రీ రాజైన నీలునికి అతిలోకసుందరియైన కన్య ఉంది. ఒకనా డామె తండ్రిని మేల్కొల్పడానికై అగ్నిని ప్రజ్వలించ చేయడానికి ప్రయత్నించింది. విననకట్టలతో ఎంత విసిరినా అగ్ని ప్రజ్వలించలేదు. ఆమె చక్కని ముఖంతో ఊదగానే ప్రజ్వలించాడు. ఆ అగ్ని ఆ కన్యాయందు ఆసక్తుడై బ్రాహ్మణరూపంలో ఆమెను గ్రహించాడు. ఇలాగే అందరి ఇళ్లలోనూ చేశాడు. ఈ విషయం రాజుకు తెలిసి ధర్మానుసారం ఆ బ్రాహ్మణుణ్ణి శిక్షించాడు. కోపంతో అగ్ని ప్రజ్వలించాడు. రాజు భయపడి అగ్నికి నమస్కరించి కుమార్తెను అతని కిచ్చి వివాహం చేశాడు.

అందుకు సంతోషించి వరం కోరుకొమ్మనగా ఆ రాజు - “నాపై ఎవరు యుద్ధానికి వచ్చినా వాళ్ల సైన్యాన్ని నశింపచెయ్యాలి” అని కోరాడు.

ఆ కాలంలో ఆ రాజ్యంలోని స్త్రీలందరూ స్వేరిణులుగా ఉండేవారు. అగ్నికి భయపడి వాళ్ల నెవరూ వివాహ మాడడానికి వచ్చేవారు కాదు. ఈ విధంగా సహదేవుని సైన్యానికి అగ్నిభయం కలిగింది.

అయితే తన సైన్యం అగ్నికి భయపడుతున్నా కూడ సహదేవుడు ఏ మాత్రము అద్వైతం చెందలేదు.

ఆచమనం చేసి, పవిత్రుడై అగ్ని నిలా ప్రార్థించాడు. (సహదేవుడు అగ్నిని స్తుతించిన తొమ్మిది శ్లోకాలతో అగ్నిని స్తుతిస్తూ హోమం చేస్తే సర్వైశ్వర్యాలూ లభిస్తాయి. సభాపర్వ 31 అధ్యాయం 41-49 శ్లోకాలు)

**ఇత్యేవం ముద్రమాగ్నీయం పఠన్ యో జుహూయాద్విభుమ్,
బుద్ధిమాన్ సతతం దాన్తః సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే.** (సభాపర్వ 31.50)

“మేం చేస్తూన్న ప్రయత్నం అంతా నిన్ను ఆరాధించడానికే. అందుచేత మేం తలబెట్టిన యజ్ఞానికి విఘ్నం చేయవద్దు” అని ప్రార్థింపగా అగ్ని సంతోషించి - “పాండవులకు సామంతుడవు కమ్ము” అని ఆ రాజును ఆదేశించాడు. ఆ విధంగా నీలమహారాజును వశం చేసికొని సహదేవుడు దక్షిణం వైపు వెళ్లాడు.

త్రిపురరాజును, పౌరవరాజును, సురాష్ట్రదేశాధిపతినీ జయించాడు. కృష్ణునితో సంబంధం ఉండడం చేత భీష్మకరాజు సహదేవుని ఎదిరించ కుండగా వారికి సామంతు డయ్యాడు. తరువాత దండకప్రాంతాలను జయించి సాగరద్వీపాలలో రాజ్యాలు పాలిస్తూన్న మ్లేచ్ఛులకు పుట్టిన రాజులను వశం చేసికొన్నాడు.

మనుష్యులను తినేవాళ్లు, చెవులు కప్పుకునేవాళ్లు అయిన నిషాదులను, నరులకు రాక్షసులకు పుట్టిన సంకర జాతివాళ్లైన కాలముఖు లనేవాళ్లను జయించి పూర్తిగా కోలగిరినీ, సురభీపత్తనాన్నీ, తామ్రద్వీపాన్నీ, రామక పర్వతాన్నీ, తిమింగిలు డనే రాజునూ వశం చేసికొన్నాడు.

వనాలలో నివసిస్తూ ఒంటి కాలిమీద నడిచే కేరళ దేశీయులను, సంజయంతీ నగరాన్నీ, కరహాటకం అనే పాషండనివాసాన్నీ, దూతలను పంపి వశంచేసుకొన్నాడు.

అట్లే పాండ్యులను, ద్రవిడులను, ఓండ్రులను, కేరళులను, ఆంధ్రులను, తాలవనాలతో నిండిన కలింగదేశాన్నీ, ఒంటె చెవుల వంటి చెవులు గల జాతులవాళ్లను ఆటవికులు నివసించే సుందరమైన నగరినీ, యవనుల పురాన్నీ దూతలను పంపి భయపెట్టి సామంతులనుగా చేసికొన్నాడు.

అక్కడి నుండి సహదేవుడు సముద్రతీరం చేరి లంకాధిపతి యైన విభీషణునికి దూతల ద్వారా వార్త పంపాడు.

“ఇదంతా కాలంవల్ల ఏర్పడినది కదా” అని అనుకొని విభీషణుడు అతని శాసనాన్ని ప్రీతిపూర్వకంగా అంగీకరించాడు. పారితోషికాలు పంపాడు.

స చాస్య ప్రతిజగ్రాహ శాసనం ప్రీతిపూర్వకమ్,

తచ్చ కాలకృతం ధీమానభ్యమన్యత స ప్రభుః.

(సభాపర్వ 31.74)

సహదేవుడు ఈ విధంగా కొందరిని బలప్రయోగం చేత, కొందరిని సాంత్య ప్రయోగంచేతా జయించి, ఇంద్రప్రస్థం తిరిగి వచ్చి అదంతా ధర్మరాజుకు తెలిపాడు.

నకులుడు గొప్ప సైన్యంతో పశ్చిమ దిక్కునకు బయలుదేరి కుమారస్వామికి ఇష్టమైన రోహితక పర్వతము వైపు వెళ్లాడు. అక్కడ మత్తమయూరకు లను రాజులతో తీవ్రమైన యుద్ధం జరిగింది. అక్కడ ఉన్న మరుభూమిని, అధిక సస్యాధ్యమైన శరాషకమును మహోత్థమునూ వశం చేసికొన్నాడు.

అక్రోశు డనే రాజర్షితో యుద్ధం చేసి దశార్ణదేశం జయించాడు. అక్కడి నుండి బయలుదేరి వెళ్లి త్రిగర్త - అంబష్ట - మాలవ - పంచకర్పట దేశాలను జయించి, మాధ్యమికదేశంలోను, వటధాన దేశంలోను ఉండే బ్రాహ్మణులను జయించాడు.

అక్కడి నుండి వెనుకకు మరలి పుష్కరారణ్యంలో నివసించే ఉత్సవసంకేత గణాలను జయించాడు. సింధునదీతీరవాసు లైన మహాబలవంతు లైన గ్రామణీయులను, సరస్వతీ నదీతీరం ఆశ్రయించి ఉన్న శూద్రుల, ఆభీరుల గణాలను, పర్వతాల మీద నివసిస్తూండే మత్స్యజీవులను పూర్తి పంచనదప్రదేశాన్నీ అమరపర్వతాన్నీ ఉత్తరజ్యోతిషపురాన్నీ, దివ్య కటపురాన్నీ, ద్వారపాలపురాన్నీ వశం చేసికొన్నాడు. పశ్చిమదేశాలలో పాలకులుగా ఉన్న రామరులను, హోరులను, హూణులను కూడ వశంచేసికొన్నాడు.

అక్కడనే వాసుదేవునికి వార్త పంపగా అతడు వాని శాసనాన్ని అంగీకరించాడు. అక్కడినుండి మద్రదేశరాజధాని యైన శాకలం వెళ్లి మేనమామ యైన శల్యుణ్ణి ప్రీతి పూర్వకంగా సామంతుణ్ణి చేసికొన్నాడు.

తరువాత సాగరమధ్యభాగంలో ఉన్న, చాల దారుణ మైన స్వభావం గల పహ్లావులను, బర్బరులను, కిరాతులను, యవనులను, శకులను జయించి, వారినుండి రత్నాలు గ్రహించి తిరిగి వచ్చాడు.

చిత్రమార్గంలో నేర్పరి యైన నకులుడు సంపాదించిన ధనాన్ని పది వేల గాడిదలు అతికష్టంగా మోసికొని వచ్చాయి.

నకులుడు ఇంద్రప్రస్థంలో ఉన్న యుధిష్ఠిరునికి దీని నంతనీ సమర్పించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు రాజసూయబీక్ష గ్రహించుట

ధర్మబద్ధ మైన ప్రజాపాలనం సాగిస్తూన్న యుధిష్ఠిరుని సంపద వందల కొలది సంవత్సరాలు వ్యయం చేసినా తరగ నంతగా పెరిగింది.

అప్పు డాతడు రాజసూయయాగం చేసి ఈ ధనం అంతా సద్వినియోగం చెయ్యాలని అనుకొంటున్నాడు. ఇంతలో చతురంగబలంతోను, అత్యధిక మైన ధనంతోను శ్రీకృష్ణుడు వచ్చాడు.

కృష్ణుణ్ణి చూడగానే పాండవులు చాల సంతసించారు. యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణునకు తన మనస్సులోని కోరిక నివేదించాడు.

“నీవు అన్ని విధాలా రాజసూయయాగం చేయడానికి తగినవాడవు. తప్పక చేయుము. ఈ యజ్ఞంలో నీవు ఏ పని చేయ మంటే ఆ పని చేస్తాను” అన్నాడు కృష్ణుడు.

కృష్ణుని అనుజ్ఞ పొంది యుధిష్ఠిరుడు యాగానికి కావలసిన ఏర్పాట్లన్నీ చేయవలసినదిగా సహదేవుని ఆదేశించాడు.

సర్వసమర్థులైన ఋత్విక్కులతో వ్యాసుడు వచ్చి తాను బ్రహ్మస్థానం అలంకరించాడు. సుసామమహర్షి ఔద్గాత్రం వహించాడు. యాజ్ఞవల్క్యుడు అధ్వర్యవం చేశాడు. వసుపుత్రుడైన పైలుడు, ధౌమ్యుడు హోతృత్వం వహించారు. వాల్మేకి పుత్రులు, శిష్యులు ఇతర మైన హోత్రాదులు నడిపించారు.

సుదూరదేశాలకు దూతలను పంపి రాజులను, నాలుగు వర్ణాల ప్రజలను ఆహ్వానించారు. వేలకొలది జనులు భోజనాలు చేసి ఆనందిస్తున్నారు.

హస్తినాపురానికి వెళ్లి భీష్ముణ్ణి, ధృతరాష్ట్రుణ్ణి, భ్రాతలను, ఇతరబంధువులను తీసికొని రావలసినదిగా యుధిష్ఠిరుడు నకులుని ఆదేశించాడు.

భారతదేశంలోని సమస్తరాజులు, బంధువులూ వచ్చారు. వారందరికీ రాజగృహాల వంటి గృహాలలో నివాసాలు ఏర్పరచారు. ఈ విధంగా ఆ నగరం అంతా దేవతలతో నిండిన స్వర్గం వలె ప్రకాశించింది.

యుధిష్ఠిరుడు పితామహునికీ, గురువునకూ ఎదురేగి అభివాదం చేసి, భీష్మ - ద్రోణ - కృప - అశ్వత్థామ - దుర్యోధనులతో - “ఈ యజ్ఞంలో మీ రందరూ అన్ని విధాల నన్ను అనుగ్రహించాలి. గొప్ప దైన ఈ ధనం అంతా మీదే. మీ రందరూ మీ కిష్టం వచ్చిన విధంగా నన్ను నడిపించండి” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు యజ్ఞదీక్ష స్వీకరించబోతూ తగు విధంగా అందరికీ కొన్ని అధికారాలు ఇచ్చాడు. దుఃశాసనునికి భక్ష్యభోజ్యాల విషయంలో అధికారం ఇచ్చాడు. బ్రాహ్మణులను తగు విధంగా సత్కరించడాన్ని అశ్వత్థామకు అప్పగించాడు. రాజు లందరినీ చూచుకొనడం సంజయునికి అప్పజెప్పాడు. ఏది చెయ్యాలి, ఏది చేయకూడదు అను విషయాన్ని (లేదా జరిగిన పనులను జరగవలసిన పనులను) గూర్చి ఆలోచించడాన్ని భీష్మద్రోణులకు అప్పగించాడు. కృపాచార్యునికి బంగారమూ రత్నాలు మొదలైనవాటిని దక్షిణలను గూర్చి చూచుకొనడం అప్పగించాడు. అట్లే మరి కొందరు పురుషశ్రేష్ఠులను ఆ యా పనులు పర్యవేక్షించడానికై నియోగించాడు. నకులుడు స్వయంగా వెళ్లి తీసికొనివచ్చిన శల్యుడు, ధృతరాష్ట్రుడు, సోమదత్తుడు, జయద్రథుడు అక్కడ ఇంటి యజమానుల వలె ప్రవర్తించారు. ధర్మవేత్త యైన విదురుడు వ్యయాన్ని పర్యవేక్షించాడు. దుర్యోధనుడు అందరూ తీసికొని వచ్చిన కానుకలను తీసికొన్నాడు. బ్రాహ్మణుల పాదప్రక్షాళన విషయాన్ని స్వయంగా కృష్ణుడు చూచుకొన్నాడు.

ధర్మరాజైన యుధిష్ఠిరుణ్ణి చూడడానికి వచ్చినవాళ్లలో ఒక్కడూకూడ వెయ్యికి తక్కువ పారితోషికంగా తీసికొనిరాలేదు.

నే నిచ్చిన రత్నాలు యుధిష్ఠిరునికి ఏ విధంగా ఉపకరిస్తాయో అని ఒకరితో ఒకరు పోటీపడుతూ రాజు లందరూ బహుమతులు తీసికొనివచ్చారు.

ఆ యజ్ఞప్రదేశం గొప్ప శోభతో కళకళలాడింది. అన్ని వర్గాలవాళ్లూ కూడ పూర్తిగా తృప్తిచెందారు.

బ్రాహ్మణులు రాజులతో కూడ వేది సమీపం చేరారు. రాజర్షులతో కలిసి అక్కడ ఆసీను లైన మహర్షులు, నారదాదిదేవర్షులు ఆ సభను శోభింపచేశారు.

యజ్ఞకర్త జరుగుచుండగా దగ్గరనే కూర్చొని ఉన్న విద్యావంతు లైన బ్రాహ్మణులు - “ఇది ఇలా చెయ్యాలి, ఇలా కాదు”, “ఇలాగే చెయ్యాలి; మరొక విధంగా కాదు” అని పరస్పరము వాదాలు చేస్తున్నారు. ఏవైన అంశాలు లోపిస్తే వాటిని కొందరు పూరిస్తున్నారు. అధికంగా జరుగుతున్న వానిని ఏ వేవో శాస్త్రప్రమాణాలు చూపుతూ కొందరు తగ్గిస్తున్నారు. కొందరు మేధావులు చెప్పిన దానిని మరి కొందరు మేధావులు అలా కాదంటున్నారు.

ఆ బ్రాహ్మణులలో కొందరు ధర్మ అర్థాలలో కుశలులు. కొందరు గొప్ప గొప్ప ప్రతాలు (నియమాలు) ఆచరించినవారు. అన్ని భాష్యాలలోను పండితులైనవారు అనేక విషయాలు చర్చిస్తూ విహరించారు.

ఆ వైభవా న్నంతా చూస్తూన్న నారదుడు అంశావతారం సందర్భంలో పూర్వం బ్రహ్మలోకంలో జరిగిన సభను నారాయణునీ స్మరించాడు. “అహో! ఆ నారాయణుడే దేవతల నందరినీ, అంశలతో భూలోకంలో జనింపచేశాడు కదా! తాను వృష్టివంశంలో పుట్టి మనుష్యుడు వలె ప్రవర్తిస్తున్నాడు కదా! మళ్లీ ఈ క్షత్రియుల నందరినీ నశింపచేయబోతున్నాడు కదా!” ఈ విధమైన ఆలోచనలతో నారదుడు అదంతా చూస్తున్నాడు.

ఆ మహాయాగంలో, ధర్మవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడైన భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇలా అన్నాడు. యుధిష్ఠిరా! ఇక్కడికి వచ్చిన రాజు లందరికీ యోగ్యతానుసారంగా సత్కారము చేయుము. ఆచార్యుడు, ఋత్విక్కు సంబంధి (మామ వంటివాడు), స్నాతకుడు, ప్రియమిత్రుడు, రాజు - ఈ ఆరుగురూ అర్హుల ఇవ్వడానికి తగినవారు అని అంటారు. అట్లే ఇంటికి వచ్చి సంవత్సరం పాటు ఉన్నవాళ్లకు కూడ అర్హుల ఇవ్వాలి అని అంటారు. వీళ్లందరూ చాల కాలం క్రితమే మన దగ్గరకు వచ్చి ఉన్నారు. అందుచేత వీరందరికీ అర్హుల ఇయ్యి.

వీళ్లందరిలో శ్రేష్ఠుడైన సమర్థునికి ముందుగా అర్హుల ఇవ్వాలి.

“పితామహా! ముందుగా అర్హుల ఇవ్వడానికి తగినవా రెవరో చెప్పు” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

అప్పుడు భీష్ముడు ఆలోచించి, “భూలోకంలో కృష్ణు డొక్కడే ముందుగా అర్హుల తీసికొనడానికి ఎక్కువ తగినవాడు” అన్నాడు.

భీష్ముని అనుజ్ఞ పొంది సహదేవుడు అర్హుల సమర్పించాడు. కృష్ణుడు శాస్త్రానుసారం దానిని స్వీకరించాడు.

శిశుపాలుడు కృష్ణుణ్ణి నిందించుట

చేదిరాజైన శిశుపాలుడు ఆ విధంగా కృష్ణునికి అగ్రపూజ చేయడాన్ని నిరసిస్తూ అందుకు కారణభూతు లైనవారి నందరినీ తీవ్రంగా దూషిస్తూ ఇలా అన్నాడు - యుధిష్ఠిరా! భీష్ముడు ముసలితనం మూలాన బుద్ధి సరిగా పని చేయక అలా చెప్పినంత మాత్రాన కృష్ణునికి అగ్రపూజ చేయడం యుక్తం కాదు. ఇంతమంది మహారాజులు, వయోవృద్ధులూ,

అచార్యులూ, వీరులూ ఉండగా రాజు కాని యాదవునికి పూజ చేయడం ద్వారా నీవు వీరి నందరినీ అవమానించావు.

కృష్ణునికే పూజలు చెయ్యా లను భావం నీ కుంటే ఈ మహారాజుల నందరినీ ఎందుకు అహ్వనించావు?

ఈ కుంతీకుమారునకు మేం పన్ను కడుతున్నా మంటే ఇతనికి భయపడి కట్టడం లేదు. ధర్మాత్ముడు కదా అని కడుతున్నాం.

యాదవులలో పుట్టిన ఈ కృష్ణుడు మహారా జైన జరాసంధుణ్ణి కపటోపాయంతో చంపిన దుర్మార్గుడు. వీనికి అగ్రపూజ చేసిన యుధిష్ఠిరుడు ఎంతటి ధర్మాత్ముడో ఈనాడు తెలిసిపోయింది.

కృష్ణా! తెలివితక్కువతనం చేత, దీను లైన ఈ పాండవులు పూజార్హత లేని నీకు పూజ చేస్తే మాత్రం నువ్వెలా అంగీకరించావు? యజ్ఞంలోని హవిస్సు తిని శునకం ఆనందించి నట్లు ఈ పూజ అందికొని ఆనందిస్తున్నావు.

ఇది, నిజానికి, రాజులకు జరిగిన అవమానం కాదు; నీకే అవమానం. ఎందుచేత నంటే - అర్హత లేని నీకు పూజ చేయడం నపుంసకునికి వివాహం చేసి అవమానించడం వంటిది. గ్రుడ్డి వానికి అందం చూచుకో మని అద్దం చూపడం వంటిది.

న త్వయం పార్థివేన్ద్రాణామవమానః ప్రయుజ్యతే,

త్వామేవ కురవో వ్యక్తం ప్రలంభస్తే జనార్దన,

క్షీబే దారక్రియా తాదృగన్తే వా రూపదర్శనమ్,

అరాజ్ఞో రాజవత్ పూజా తథా తే మధుసూదన. (సభాపర్వ. 37.28,29)

ఇప్పుడు యుధిష్ఠిరుని నిజస్వరూపం ఏమో, భీష్ముని నిజస్వరూపం ఏమో, కృష్ణుని నిజస్వరూపం ఏమో తెలిసిపోయింది.

ఇలా శిశుపాలుడు వాళ్ల నందరినీ నిందిస్తూ తన ఆసనం నుండి లేచి బైటకు వెళ్లిపోయాడు. అతనితో కొందరు రాజులు కూడ వెళ్లిపోయారు.

యుధిష్ఠిరుడు శిశుపాలుని వెనుకనే పరుగెత్తి - “శిశుపాలా! నువ్వు ఇలా అనడం యుక్తం కాదు. కృష్ణు డెంతటివాడో భీష్మునికి తెలుసు; నీకు తెలియదు. ఆయన చెప్పినట్లుగా కృష్ణునకు చేసిన పూజను నీ కంటే ఎంతో వృద్ధు లైన రాజు లందరూ అభినందిస్తున్నారు, చూడు” అని అంటూ బ్రతిమాలాడు.

భీష్ముడు యుధిష్ఠిరుణ్ణి నివారిస్తూ - అన్ని లోకాలకు ఆరాధ్యుడైన కృష్ణునికి జరిగిన పూజని అభినందించని వీనిని అనునయించవలసిన పని లేదు.

ఏ క్షత్రియుడు మరొక క్షత్రియుణ్ణి యుద్ధంలో జయించి వానిని ప్రాణాలతో విడిచిపెట్టి రక్షిస్తాడో అతడు అతనికి పూజ్యుడు. కృష్ణుని చేతిలో పరాజితుడై అతనిచేత విడవబడని ఒక్క రాజు కూడ ఈ భూమండలంలో లేడు. అందుచేత కృష్ణుడు రాజులందరికీ కూడ గురువు; ఆరాధ్యుడు.

చేదిరాజా! దేశంలోనివా క్షందరూ వేనోళ్లతో ఈతనిని స్తుతిస్తూంటే విని దానిని పట్టి వీనిని పూజిస్తున్నాం కాని బాంధవ్యాన్ని పట్టి కాదు. ఇక్కడ ఉన్నవారిలో బాలులను కూడ మేం బాగా పరీక్షించాం. వయోవృద్ధులను కూడ కాదని గుణాలను బట్టి కృష్ణుణ్ణి అర్చించాం. బ్రాహ్మణులలో జ్ఞానం చేత వృద్ధుడైనవానినీ, క్షత్రియులలో బలంచేత వృద్ధుడైనవానినీ, వైశ్యులలో ధనధాన్యాలచేత వృద్ధుడైనవానినీ, శూద్రులలో వయస్సు చేత వృద్ధుడైనవానినీ పూజించాలి. గోవిందునిలో పూజించడానికి కావలసిన రెండు గుణాలున్నాయి. ఇతడు వేదవేదాంగ పారంగతుడు. బలంచేత క్షత్రియులలో అందరికంటె అధికుడు -

జ్ఞానవృద్ధో ద్విజాతీనాం క్షత్రియాణాం బలాధికః,
వైశ్యానాం ధాన్యధనవాన్ శూద్రాణామేవ జన్మతః.
పూజ్యతాయాం చ గోవిన్దే హేతూ ద్వావపి సంస్థితౌ,
వేదవేదాఙ్గవిజ్ఞానం బలం చాభ్యధికం తథా. (సభాపర్వ. 38.17,18)

అన్ని లోకాలకీ మూలకారణ మైనవాడు కృష్ణుడు. అతనియందే లోకా లన్నీ లీనం అవుతాయి. కృష్ణుణ్ణి పూజిస్తే మూడు లోకాలనూ పూజించినట్లే.

కృష్ణ ఏవ హి లోకానాముత్పత్తిరపి చాప్యయః,
కృష్ణస్య హి కృతే విశ్వమిదం భూతం చరాచరమ్. (సభాపర్వ. 38.23)

మూర్ఖుడైన ఈ శిశుపాలునికి కృష్ణు డెట్టివాడో తెలియదు. అందుచేతనే ఇలా మాట్లాడుతున్నాడు.

మేం చేసిన పని చెడ్డ దని వీని అభిప్రాయ మైతే, ఈతనికీ విషయంలో ఏది న్యాయ మని తోస్తే అది చేయవచ్చు” అన్నాడు.

భీష్ముని మాటలు పూర్తి అవగానే సహదేవుడు సభామధ్యంలో లేచి - “ఓ! నృపులారా! ఇప్పుడు నేను కృష్ణుణ్ణి అగ్రపూజతో పూజిస్తున్నాను; మీలో ఎవరు దీనిని సహించరో

వాళ్ల అందరి శిరస్సుల మీదా ఇదిగో నా పాదం ఉంచుతున్నాను. అలాంటివా డెవడైనా నాకు వధ్యుడు”- అన్నాడు. ఎవ్వరూ లేవలేదు. ఇంతలో నారదుడు - “కమలపత్రాక్షుడైన కృష్ణుణ్ణి అర్చించని నరులు జీవన్ముతులు. వాళ్లతో మాటలాడడం కూడ పాపహేతువు అని సభామధ్యం నుండి స్పష్టంగా అన్నాడు-

కృష్ణం కమలపత్రాక్షం నార్చయిష్యన్తి యే నరాః,

జీవన్ముతాస్తు తే జ్ఞేయాః న సంభాష్యాః కదాచన.

(సభాపర్వ. 39.9)

తరువాత సహదేవుడు పూజార్హుల నందరినీ యథావిధిగా సత్కరించి ఆ కార్యక్రమం పూర్తి చేశాడు.

శిశుపాలుడు తన మిత్రరాజులతో కలిసి పాండవదులతో యుద్ధానికి సన్నద్ధుడయ్యాడు. అది చూచి యుధిష్ఠిరుడు ఇప్పు డేమి చెయ్యాలో చెప్పు మని భీష్ముణ్ణి కోరాడు. “నీ వేమీ భయపడకు. సింహం నిద్రపోతూన్నప్పుడు దాని చుట్టూ చేరి కుక్కలు మొరిగినట్లు ఈ రాజు లందరూ కృష్ణు డేమీ అనకుండా ఉండడం చేత ఇలా మాటలాడుతున్నాడు” అన్నాడు భీష్ముడు.

శిశుపాలుడు భీష్ముని మాటలు విని అతనిని అనేక విధాల దూషించాడు. భీష్ముని విషయంలో శిశుపాలుడు పలికిన అతితీవ్ర మైన దుర్వచనాలను విని భీముడు క్రోధావేశంతో వానిని చంపడానికి ఉద్యుక్తుడయ్యాడు. భీష్ముడాతనిని వారిస్తూ ఇలా అన్నాడు-

“ఈ శిశుపాలుడు నాలుగు చేతులతో మూడు నేత్రాలతో చేదిరాజకులంలో పుట్టాడు. గాడిద వలె అరిచాడు. అదంతా చూచి ఇలాంటి వికారాలతో పుట్టిన ఆ పిల్లవానిని విడచి వెయ్యాలనుకొంటూండగా - “రాజా! ఇతడు మహాబలవంతు డవుతాడు. వీనిని గూర్చి ఏమీ భయపడవద్దు. వీనికి ఇంకా మరణకాలం రాలేదు. వీనిని చంపగలవాడు పుట్టి ఉన్నాడు” అని ఆకాశవాణి వినబడింది.

పుత్రస్నేహం చేత వ్యాకుల మైన మనస్సుతో ఆ పిల్లవాని తల్లి - “ఏ భూతం ఈ వాక్కు పలికిందో ఆ భూతాన్ని ఎవని వల్ల ఈ పిల్లవానికి మృత్యువు కలుగుతుందో అత డెవరో నాకు చెప్పవలసిందిగా కోరుతున్నాను” అని ప్రార్థించింది. “ఎవరు ఈ పిల్లవానిని తన ఒడిలో ఎత్తుకోగానే వీని అధికంగా ఉన్న రెండు చేతులూ క్రింద పడిపోతాయో, మూడవ కన్ను మాయ మైపోతుందో వాని చేతిలో వీనికి మరణం కలుగుతుంది” అని మళ్లీ భూతం పలికింది.

ఆ విధమైన అపూర్వశిశువును చూడడానికై అనేక రాజులు వచ్చేవారు. వాళ్లందరి ఒడిలో ఆ పిల్లవానిని కూర్చోపెట్టేవారు. ఒక నాడు బలరామకృష్ణులు ద్వారపతి నుండి చేదిపురం తమ మేనత్త యైన శిశుపాలుని తల్లి ఇంటికి వెళ్లారు.

కృష్ణుడు ఆ పిల్లవానిని ఒడిలో ఎత్తుకొనగానే వాని అధిక మైన రెండు చేతులు రాలిపోయాయి. మూడవ కన్ను అంతర్హిత మైనది. వెంటనే మేనత్త భయపడుచూ శిశుపాలుని అపరాధాలు క్షమింపు మని కృష్ణుణ్ణి వేదినది. “భయపడకు, ఇతడు నూరు అపరాధాలు చేసినా క్షమిస్తాను” అని కృష్ణుడు మేనత్తకు మాట ఇచ్చాడు. ఇప్పు డితడు మిమ్మల్ని యుద్ధానికి పిలుస్తున్నాడు.”

శిశుపాలుడు భీష్ముని మాటలు విని కోపోద్రిక్తుడై అతనిని నిందించాడు - “భీష్మా! వందిమాగధుల వలె ఇతరులను పరులను స్తుతించడం నీకు ఇష్టం అయి నట్లు కనబడుతున్నది. అందుచేతనే కృష్ణుణ్ణి ఈ విధంగా స్తుతిస్తూ ఉన్నావు. ఏ సద్గుణాలూ లేని వీనిని స్తుతించడం కంటే, ఇక్కడ ఎంతోమంది మహారాజులూ, వీరులూ ఉన్నారు కదా! వాళ్లని స్తుతించడం మంచిది” అని అంటూ శిశుపాలుడు అక్కడ ఉన్న అనేకవీరుల పేర్లు చెప్పాడు. ఇంకా ఇలా అన్నాడు - “భీష్మా! ఈ రాజు లందరూ ఎందుకులే అని ఊరుకొంటున్నారు. అందుచేతనే నీ వింకా జీవించి ఉన్నావు. లోకంలో అందరిచేత నిందింపదగిన కర్మలు చేసేవాడు నీ వంటివాడు మరొకడు లేడు”.

భీష్ముడు శిశుపాలుడు పలికిన అతిపరుషము లైన మాటలు విని క్రోధావేశంతో - “రాజు లందరూ నన్ను వధించా లని అనుకొంటున్నా కరుణించడం చేత నేను జీవించి ఉన్నా నని కదా అంటున్నావు! ఈ రాజుల నందరినీ గడ్డిపరకగా కూడ పరిగణించను” అన్నాడు.

భీష్ముని మాటలు వినగానే కొందరు రాజులు క్రోధావిష్టు లయ్యారు. కొందరు సంతోషించారు. కొందరు అతనిని నిందించారు. పాపాత్ము డైన ఈ ముసలివాడు గర్వించి ఉన్నాడు. వీనిని క్షమించకూడదు. పశువును చంపి నట్లు వీనిని చంపివేయాలి; అందరము కలిసి వీనిని పిడకనిప్పులో కాల్చివేద్దాం” అన్నారు.

భీష్ముడు - “రాజులారా! మాట పై మాట అంటూంటే దానికి అంతం ఉండదు. చెపుతున్నాను వినండి. నన్ను పశువును చంపి నట్లు చంపుతా మనీ, పిడకల నిప్పులో పడేసి కాలుస్తా మనీ అంటున్నారు కదా! అలాగే చెయ్యండి. ఇదిగో మీ అందరి తలల మీద నా పాదం పెడుతున్నాను. ఇదిగో; మా పూజ లందికొన్న గోవిందుడు యుద్ధానికి

సిద్ధంగా ఉన్నాడు. మీలో చావాలని ఎవరికి తొందరగా ఉందో వాళ్లు ముందుకు రావచ్చు; మరణించి ఈతని దేహంలో లీనం అయిపోవచ్చు” అన్నాడు.

శిశుపాలుడు మళ్లీ కృష్ణుణ్ణి, పాండవులనూ తీవ్రంగా నిందిస్తూ యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యాడు. అప్పుడు కృష్ణుడు ఏ మాత్రము ఆవేశం చెందకుండా ఇలా అన్నాడు - “రాజులారా! సాత్వతి పుత్రు డైన ఇతడు మా శత్రువు. అనేక మైన అపరాధాలు చేసి ఉన్నాడు. మా మేనత్త కొడుకై ఉండి కూడ మే మందరమూ ప్రాగ్జ్యోతిషపురానికి వెళ్ళినప్పుడు ద్వారకాపురాన్ని కాల్చివేశాడు. భోజరాజు రైవతకపర్వతం మీద విహరిస్తూండగా వాళ్లలో కొందరిని చంపి కొందరిని బంధించి తన పురానికి తీసికొనిపోయాడు. అశ్వమేధయాగం నిమిత్తం మా తండ్రి విడచిన అశ్వాన్ని అపహరించాడు. బ్రథుడు సౌవీరదేశానికి వెళ్ళినప్పుడు అతని భార్యను అపహరించాడు. కరూషుని కోసమై మేనమామకు అపకారం చేస్తూ వాని కుమార్తె యైన భద్రను రహస్యంగా అపహరించాడు.

వీటి నన్నింటినీ మా మేనత్త ముఖం చూచి నేను సహించాను. ఇప్పుడు మీ సమక్షంలోనే నన్ను ఇతడు ఏ విధంగా నిందిస్తున్నాడో చూస్తున్నారు కదా? ఇంక వీని అపరాధాన్ని సహించను.

మళ్లీ శిశుపాలుడు రెచ్చిపోయి కృష్ణుణ్ణి దుర్భరమైన పదజాలంతో దూషించడం ప్రారంభించాడు. అప్పుడు కృష్ణుడు - “రాజులారా! నేను వీనిని ఇంతవరకు ఎందుకు క్షమించానో వినండి. నేను మా మేనత్తకు మాట ఇచ్చి ఉండడం చేత నూరు అపరాధాలు క్షమించాను. ఇప్పుడు అవి పూర్తి అయి పోయాయి” అని అంటూ స్మరించగానే చేతిలోనికి వచ్చిన చక్రంతో శిశుపాలుని శిరస్సు ఖండించాడు. వాని దేహం నేలమీద కూలింది. ఆ దేహం నుండి గొప్ప తేజస్సు బయలుదేరి, కృష్ణునికి నమస్కరించి, కృష్ణునిలో లీనమై పోయింది. అందరూ ఆశ్చర్యంతో చూచారు.

రాజసూయయాగం పూర్తి అయింది. ధర్మరాజుడులు సంతోషించారు. వచ్చిన వారి నందరినీ పారితోషికాదులతో తగు విధంగా సత్కరించారు. రాజు లందరూ పాండవులను అభినందించి, యుధిష్ఠిరుని అనుజ్ఞ తీసికొని తమ తమ రాజ్యాలకు వెళ్ళిపోయారు.

కృష్ణుడు కూడ సపరివారంగా బయలుదేరి ద్వారకకు వెళ్లాడు. అయితే దుర్యోధనుడు, శకుని - వీరిద్దరు మాత్రమే దివ్య మైన ఆ సభలో కొన్నాళ్లున్నారు.

వ్యాసుడు ధర్మరాజును అభినందించి ఆశీర్వాదించాడు. వెళ్ల నున్న వ్యాసునితో యుధిష్ఠిరుడు - “ఓ మహామునీ! నా మనస్సులోని సంశయాన్ని తీర్చగలవాడవు నీ వొక్కడవే. నారదుడు దివ్యములు (పిడుగులు పడడం మొదలైనవి), అంతరిక్షములు (తోకచుక్క కనబడడం మొదలైనవి), పార్థివములు (భూకంపాలు మొదలైనవి) అని మూడు విధాల ఉత్పాతాలను (రాబోయే వినాశాన్ని సూచించే దుఃశకునాలను) గూర్చి చెప్పాడు. శిశుపాలుని మరణంతో అవన్నీ సమసిపోయినట్లేనా?” అని అడిగాడు.

యుధిష్ఠిరా! ఈ ఉత్పాతాల ఫలితం పదమూడు సంవత్సరాలపాటు ఉంటుంది. నీ మూలాన సమస్త క్షత్రియ వంశాలు నశింప నున్నాయి. దుర్యోధనుని అపరాధమూ, భీమార్జునుల బలమూ దీనికి కారణం అవుతాయి. తెల్లవారు జామున స్వప్నంలో నీకు వృషభారాధుడై దక్షిణ దిక్కు వైపు చూస్తూ త్రినేత్రుడు కనబడతాడు. దానిని గూర్చి ఏమీ ఆలోచించకు. కాలాన్ని ఎవరూ దాటలేరు కదా!

మా తత్కృతే హ్యనుధ్యాహి కాలో హి దురతిక్రమః. (సభాపర్వ 46.16)

అప్రమత్తుడవుగా ఉంటూ రాజ్యం పాలించుకో. నీకు క్షేమం కలుగుగాక. నేను కైలాస పర్వతానికి వెళ్లిపోతూన్నాను” అని చెప్పి వ్యాసుడు వెళ్లిపోయాడు.

యుధిష్ఠిరుని మనస్సు చాల కలత చెందింది. అతడు సోదరులకు ఆ విషయం అంతా చెప్పి - “నేను ఇటుపై చాల జాగరూకతతో మెలగాలి. సోదరులను గాని ఇతర రాజులను గాని పరుషంగా మాటలాడను. జ్ఞాతులు చెప్పి నట్లు చేస్తూ కాలక్షేపం చేస్తాను. భేదాలు ఏర్పడితే కదా విరోధాలు వస్తాయి. భేదాలు రాకుండా చూచుకొంటాను” అన్నాడు.

సోదరు లందరూ అన్నగారి మాటకు అంగీకరించారు.

అక్కడనే ఆగిపోయిన దుర్యోధనుడు శకునితో కలిసి, మెల్ల మెల్లగా, ఆ సభలోని విశేషా లన్నీ వరసగా పరిశీలించడం ప్రారంభించాడు. అలాంటి విచిత్రా లేవీ అతడు పూర్వం ఎన్నడూ చూచి ఉండలేదు.

ఆ సభాభవనంలో తిరుగుతూ దుర్యోధనుడు అక్క దున్నవాళ్ల అపహాస్యానికి పాలయ్యాడు. నీళ్లు లేని చోట నీళ్లున్నా యని భ్రాంతిచేత బట్ట మోకాలి పైకి తీసికొన్నాడు. నీళ్లున్న చోట తెలియక నీళ్లలో పడి బట్టలు తడుపుకొన్నాడు. ఎదురుగా తలుపు లున్నట్లు తెలియక వేగంగా నడిచి నుదుటికి దెబ్బ తగిలించుకొన్నాడు. మెట్లు లేని చోట మెట్లున్నా యనుకొని అడుగు పైకి వేయబోయాడు.

ఇదంతా చూచిన అక్కడ ఉండే పరిచారకులు, భీముడు, అర్జునుడు, నకుల సహదేవులు నవ్వారు. దుర్యోధనుడు మనస్సులో పుట్టిన కోపాన్ని, అసూయను ఏదో విధంగా దిగమ్రింగుకున్నాడు.

పాండవులవద్ద సెలవు తీసికొని స్వనగరానికి వెళ్లిన దుర్యోధనుడు వాళ్ల ఐశ్వర్యదులను స్మరించి స్మరించి అసూయతో, ఆహారం సహించక, నిద్ర లేక చింతాక్రాంతుడై ఉన్నాడు.

దుర్యోధనుని దురాలోచనలు

అతని స్థితిని చూచిన శకుని కారణం అడగగా తన మనస్సులోని భావాన్ని స్పష్టంగా అతనికి చెప్పి - “శత్రువులు ఇంతగా వృద్ధిలో ఉంటే, తాను అన్ని విధాలా హీను డై పోతే మానవంతుడు ఎవ డైనా సహించగలడా? నేను స్త్రీనా, స్త్రీ కానా, పురుషుణ్ణా, పురుషుడు కానా - నా కేమీ తెలియడంలేదు. ఆ నాడు ఆ సభలో నన్ను చూచి అక్కడ ఉన్న కాపాలా కాచేవాళ్లు నవ్వి నవ్వులు స్మరిస్తూంటే అగ్నిలో పడినట్లు తాపం కలుగుతూన్నది” అన్నాడు.

కో హి నామ పుమాన్ లోకే మర్షయిష్యతి సత్త్వవాన్,
సపత్నాన్మధ్యతో దృష్ట్వా హీనమాత్మానమేవ చ.
సోఽహం న స్త్రీ న చాప్యస్త్రీ న పుమాన్నాపుమానపి,
యోఽహం తాం మర్షయామ్యద్య తాదృశీం శ్రియమాగతామ్.

(సభాపర్వ 47.33,34)

సోఽహం శ్రియం చ తాం దృష్ట్వా సభాం తాం చ తథావిధామ్,
రక్షిభిశ్చావహాసం తం పరితప్యే యథాగ్నినా. (సభాపర్వ 47.39)

ఆ మాటలు విని శకుని - “నీవు అనేకపర్యాయాలు పాండవులను నశింపజేయడం కోసం ప్రయత్నించావు. డైవం అనుకూలంగా ఉండడంచేత వాళ్లు ఆపదలన్నీ దాటి చాల అభివృద్ధిలోనికి వచ్చారు. ఆ విషయంలో నీవు చింతించవలసిన పని లేదు.

నాకు సహాయు లెవరూ లేరని అంటున్నావు కాని నీకు ఎంతో సహాయసంపద ఉన్నది. నీ సోదరులున్నారు. ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ, కృపాచార్యులూ, కర్ణుడూ ఉన్నారు. నేనున్నాను. సోమదత్తుని పుత్రు డున్నాడు. వీళ్లందరి సాహాయ్యంతో నీవు కూడ భూ మండలాన్ని జయించవచ్చు” అని అన్నాడు.

“అయితే మీ అందరి సాహాయ్యంతో పాండవులనే జయిస్తాను” అన్నాడు దుర్యోధనుడు. “యుద్ధంలో పాండవులను దేవతలు కూడ జయించజాలరు” అని అంటూ శకుని -

“అయితే వాళ్లని అనాయాసంగా జయించే ఉపాయం చెప్పతాను విను. యుధిష్ఠిరునికి జూదం ఆడడం అంటే చాల ఇష్టం; కాని ఎలా ఆడాలో వానికి తెలియదు. నాకు జూదంలో మంచి నేర్పు ఉంది. జూదంలో నేను వాళ్లందరినీ, వాళ్ల రాజ్యాన్నీ, ఐశ్వర్యాన్నీ కూడ జయించి నీకు ఇవ్వగలను. నీ తండ్రి అనుమతి సంపాదించు” అన్నాడు.

“ఆయన్ని ఎలా ఒప్పించాలో నాకు తెలియదు, నువ్వే ఆయనకు చెప్పు” అన్నాడు దుర్యోధనుడు.

శకుని ధృతరాష్ట్రుని దగ్గరకి వెళ్లి - “రాజా! నీ జ్యేష్ఠపుత్రు డైన దుర్యోధనుడు లోలోపల కుంగిపోతూ, చిక్కిపోయాడు. తెల్లబారిపోయాడు. నీవు వానిని గూర్చి ఏమీ పట్టించుకొనడం లేదు” అని అన్నాడు.

నీ శోకానికి కారణమే మని ధృతరాష్ట్రుడు అడగగా దుర్యోధనుడు తనకు పాండవుల విషయంలో కలిగిన అసూయకు కారణం చెప్పతూ వాళ్ల ఐశ్వర్యాన్ని సుదీర్ఘంగా వర్ణించాడు. యుధిష్ఠిరుడు అనేకరాజులనుండి లభించిన వేలకొలది గజాలు, అశ్వాలు, సువర్ణరాసులు, రత్నరాసులు మొదలైనవాటిని గూర్చి విస్తృతంగా వర్ణించి చెప్పాడు. “ఒక లక్షమంది బ్రాహ్మణులు భోజనాలు చేయగానే శంఖం మ్రోగేది. ఆ విధంగా శంఖం నిరంతరమూ మ్రోగుతూంటే విని నా ఒళ్లు గగుర్పొడిచింది.

పూర్ణే శతసహస్రే తు విప్రాణాం పరివిష్యతామ్,
స్థాపితా తత్ర సంజ్ఞాభూత్ శంఖో ధ్యాయతి నిత్యశః,
ముహుర్ముహుః ప్రణదతః తస్య శంఖస్య భారత,
అనిశం శబ్దమశ్రౌషం తతో రోమాణి మేఘౌషన్. (సభాపర్వ. 49.31,32)

ఎంతోమంది రాజులు రత్నాలు తీసికొని వచ్చి ఇచ్చి వైశ్యుల వలె యుధిష్ఠిరుని యజ్ఞంలో వడ్డనలు చేశారు. ఇదంతా చూసి వచ్చిన నాకు మనస్సులో ఏ మాత్రమూ శాంతి లేదు. నిద్ర పట్టడం లేదు.

“మహారాజా! యుధిష్ఠిరుణ్ణి జూదంలో ఓడించి వాని ఐశ్వర్యం అంతా అపహరించ వచ్చునని శకుని అంటున్నాడు. అందుకు నీవు అనుమతించాలి.”

దుర్యోధనుని మాటలు విని ధృతరాష్ట్రుడు - “నేను మహాబుద్ధిశాలి యైన విదురుడు ఎలా చెప్పితే అలా చేస్తూంటాను. అతడు రెండు పక్షాలవాళ్లకీ హితమైన, ధర్మసంమతమైన మాట చెప్పతాడు” అన్నాడు.

“నువ్వు విదురుణ్ణి అడిగితే ఇలా చేయకూడ దని అతడు అంటాడు. అప్పుడు నేను తప్పక ఆత్మహత్య చేసికొంటాను. నువ్వు విదురుడూ సుఖంగా ఉండవచ్చును” అన్నాడు దుర్యోధనుడు.

అయినా కూడ ధృతరాష్ట్రుడు విదురుణ్ణి పిలిపించి జూదం విషయం చెప్పాడు. “దానివల్ల కలహాలు వస్తాయి; అది మంచిది కాదు” అని విదురుడు చెప్పినా కూడ - “మరేమీ భయం లేదు; మనం అందరమూ ఉన్నాం కదా?” అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు. విదురుడు - “ఇదేదో వినాశానికే దారితీస్తుంది” అనుకొంటూ భీష్మునివద్దకు వెళ్లాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు విదురుని అభిప్రాయం దుర్యోధనునికి చెప్పగా మళ్లీ అతడు పాండవులకు పట్టిన ఐశ్వర్యాన్ని గూర్చి వర్ణించి చెప్పాడు.

తింటున్నాం కదా; బట్ట కడుతున్నాం కదా, అనుకొని సంతృప్తి చెంది శత్రువుల విషయంలో అమర్షం చూపనివాడు అధముడు.

అశ్వామ్యూచ్ఛాదయామీతి ప్రపశ్యన్ పాపపూరుషః,
నామర్షం కురుతే యస్తు పురుషః సోఽధమః స్మృతః. (సభాపర్వ 50.17)

కుటుంబంలో పెద్దవాడను కదా అని నన్ను సత్కరించి యుధిష్ఠిరుడు రాజులు తీసికొనివచ్చిన పారితోషికా లన్నీ తీసికొనడానికై నన్ను వినియోగించాడు. ఆ పారితోషికాలకు అంతం లేదు. అవి తీసికొనడానికి నా చేతికి బలం చాల లేదు. నేను అలిసిపోయినప్పుడు వాళ్లు కొంత సేపు నిరీక్షించవలసివచ్చింది.

న మే హస్తః సమభవత్ వస్తు తత్ ప్రతిగృహ్ణతః,
అతిష్ఠంత మయి శ్రావే గృహ్య దూరాహృతం వసు. (సభాపర్వ 5.24)

మహారాజు లందరూ యుధిష్ఠిరుణ్ణి రత్నసింహాసనంమీద కూర్చుండబెట్టి అభిషేకం చేశారు. ఆ ఉత్సవం ఎవరూ ఎన్నడూ కనీ వినీ ఎరుగని విధంగా జరిగింది.

దుర్యోధనుడు తనకు జరిగిన పరాభవం కూడ తండ్రికి చెప్పుకొన్నాడు. “ఒక చోట సరస్సు అనుకొని నేను బట్టలు మోకాలు పైకి తీసికొన్నాను. అది చూచి భీముడు నవ్వాడు. మరొకచోట సరస్సు అని తెలియక నీళ్లలో పడిపోయాను. అప్పుడు నన్ను చూచి కృష్ణుడు అర్జునుడు, ద్రౌపది, కొందరు స్త్రీలు పకపకా నవ్వారు.

తత్ర మాం ప్రాహసత్ కృష్ణః పార్థేన సహ సుస్వరమ్,
 ద్రాపదీ చ సహ స్త్రీభిర్వృథయస్తీ మనో మమ. (సభాపర్వ 50.30)

కింకరులచేత క్రొత్త బట్టలు తెప్పించి నా కిచ్చారు. మరొక చోట ద్వారం వలె కనబడిన ప్రదేశంనుండి వెళ్లడంకోసం ప్రయత్నించగా నుదుటిమీద దెబ్బ తగిలింది. అప్పుడు నకులసహదేవులు చింతిస్తూ నన్ను పట్టుకొన్నారు. సహదేవు డైతే నవ్వుతున్నట్లుగా “రాజా! అలా కాదు; ఇలా వెళ్లు” అన్నాడు. భీముడు “ధృతరాష్ట్రాత్మజా” అని నన్ను సంబోధిస్తూ, నవ్వుతూ - “ఈ ద్వారం నుంచి వెళ్లు” అన్నాడు.

అక్కడ నేను చూచిన రత్నాల పేర్లు కూడ నే నెన్నడూ వినలేదు. అందువల్ల కూడ నా మనస్సు దహించుకొనిపోతూన్నది.

నామధేయాని రత్నానాం పురస్థాన్న శ్రుతాని మే,
 యాని ధృష్టాని మే తస్యాం మనస్తపతి తచ్చ మే. (సభాపర్వ 50.36)

దుర్యోధనుని మాటలు విని ధృతరాష్ట్రుడు పొండవుల విషయంలో ఆ విధంగా అసూయాద్వేషాలు పెంచుకొనడం మంచిదికాదని చెబుతూ నీవు కూడ యజ్ఞాదులు చేసి సంపదలు సంపాదించవచ్చును” అని అనేకవిధాల బోధించాడు.

దుర్యోధనునికి ఆ బోధ లేవీ తల కెక్కలేదు. తండ్రితో అధిక్షేపపూర్వకంగా ఇలా అన్నాడు - “ఎంతగా అన్నీ శాస్త్రాలూ చదువుకొన్నా స్వయంగా ఆలోచించే శక్తి లేనివానికి గరిటెకు వంటల రుచి తెలియ నట్లు శాస్త్రరహస్యం తెలియదు.”

యస్య నాస్తి స్వయంప్రజ్ఞా కేవలం తు బహుశ్రుతః,
 న స జానాతి శాస్త్రార్థం దర్శి పాకరసానివ. (సభాపర్వ 55.1)

నీకు అన్నీ తెలిసి కూడ నన్ను మోసం చేస్తున్నావా? నీ పని విషయంలో నీకే శ్రద్ధ లేకుండా ఉన్నావా? లేదా నన్ను ద్వేషిస్తున్నావా?

లోకం నీతి వేరు, రాజనీతి వేరు అని బృహస్పతి చెప్పాడు. రాజు ఎల్లప్పుడు, ఏ మాత్రమూ ఏమరిపాటు లేకుండా స్వప్రయోజనాన్ని గూర్చిమాత్రమే ఆలోచించాలి.

లోకవృత్తాద్రాజవృత్తమన్యదాహ బృహస్పతిః,
 తస్మాద్రాజ్ఞాప్రమత్తేన స్వార్థశ్చిన్త్యః సదైవ హి. (సభాపర్వ 55.6)

శత్రువులతో విరోధం పెట్టుకొనని రాజునీ, దేశసంచారం చేయని బ్రాహ్మణుణ్ణీ - ఈ ఇద్దరినీ సర్పం ఎలుకలను మ్రింగివేసి నట్లు, భూమి మ్రింగివేస్తుంది.

ద్వావేతౌ గ్రసతే భూమిః సర్వో బిలశయానివ,
రాజానం చావిరోద్ధారం బ్రాహ్మణం చాప్రవాసినిమ్. సభాపర్వ 50.14)

ఏది ఏమైనా సరే! నేను పాండవులను జయించనైనా జయించాలి, లేదా యుద్ధంలో మరణించనైనా మరణించాలి.

ప్రకృనే ఉన్న శకుని - “యుద్ధంతో పని లేకుండా జూదంలో యుధిష్ఠిరుణ్ణి ఓడించి రాజ్యం లాగికొనవచ్చు. నాకు పాచికలు అడే బల్లయే రథం; పందాలే ధనస్సు; పాచికలే బాణాలు, పాచికల రహస్యమే నారి” అన్నాడు -

గ్రహాన్ ధనూంషి మే విద్ధి శరానక్షాంశ్చ భారత,
అక్షాణాం హృదయం మే జ్ఞాం రథం విద్ధి మమాస్తరమ్. (సభాపర్వ 56.4)

వాళ్లను నివారించడానికై ధృతరాష్ట్రుడు చాల ప్రయత్నించాడు. వాళ్లు వినలేదు. చివరికి ధృతరాష్ట్రుడు ఒక అందమైన సభాభవనాన్ని నిర్మింపజేశాడు. విదురుణ్ణి పిలిచి - “నీవు యుధిష్ఠిరునివద్దకు వెళ్లి - క్రొత్తగా నిర్మించిన సభను చూడడానికీ, అక్కడ సుహృద్భ్రాతృ (కేవలం స్నేహపూర్వకంగా అడే జూదం) ఆడడానికీ రమ్మని నా మాటగా చెప్పుము” అని అడేశించాడు. విదురుడు ఎంత కాదని చెప్పినా ప్రయోజనం లేకపోయింది.

విదురుడు ఇంద్రప్రస్థం వెళ్లాడు. పరస్పరకుశలప్రశ్నానంతరం విదురుడు యుధిష్ఠిరునికి ధృతరాష్ట్రుని సందేశం తెలిపాడు. “జూదం అనేక మైన అనర్థాలకు మూలమని నేను ధృతరాష్ట్రునికి చెప్పాను. అయినా అతడు నన్ను నీవద్దకు పంపాడు. ఏది యుక్తమో అది చెయ్యి” అని కూడ విదురు డన్నాడు. “ధృతరాష్ట్రపుత్రులు కాక ఇంకా అక్కడ జూదంలో ఎవరు పాల్గొంటారు” అని యుధిష్ఠిరు డడిగాడు.

“గాంధారరా జైన శకుని, వివింశతి, చిత్రసేనుడు, సత్యవ్రతుడు, పురుమిత్రుడు, జయుడూ కూడ పాల్గొంటారు” అని విదురుడు చెప్పాడు.

“అయితే మాయావులే పాల్గొంటా రన్న మాట. ఈ జగద్వ్యవహారం అంతా బ్రహ్మదేవుడు ఎలా నడిపితే అలా నడుస్తుంది. రాజైన ధృతరాష్ట్రుని ఆజ్ఞ ప్రకారం నేను తప్పక రావలసి ఉంటుంది. శకునితో జూదం ఆడా లని నాకు కోరిక లేదు. అయితే అతడు పిలిస్తేమాత్రం ఆడతాను” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

ద్యూతక్రీడకై యుధిష్ఠిరుడు హాస్తినపురం చేరుట

మరునాడు యుధిష్ఠిరుడు పరివారంతోను, ద్రౌపది మొదలైన అంతఃపురకాంతల తోను హాస్తినపురానికి బయలుదేరాడు. “నేత్రం మీద పడుతూన్న తీక్ష్ణ మైన తేజస్సు

దృష్టిని అపహరించి నట్లు దైవం ప్రజ్ఞను (విచారణాశక్తిని) అపహరించేస్తుంది. దానితో మానవుడు పాశాలచేత కట్టుబట్టాడా అన్నట్లు బ్రహ్మకు వశమైపోతాడు.”

దైవం హి ప్రజ్ఞాం ముష్ణాతి చక్షుస్తేజ ఇవాపతత్,

ధాతుశ్చ వశమన్వేతి పాశైరివ నరః సితః.

(సభాపర్వ 58.18)

పాండవులు, దృతరాష్ట్రుని భవనం చేరారు. పెద్ద లందరికీ అభివాదనం చేసి సమవయస్కులైన దుర్యోధనాదులను కలుసుకొన్నారు. అందరూ పాండవులను చూచి సంతోషించారు.

పాండవులు, చుట్టూ కోడళ్లు ఉన్న గాంధారివద్దకు వెళ్లి నమస్కరించారు. ఆమె ఆశీర్వదించింది.

అయితే ద్రౌపది అత్యధిక మైన సమృద్ధితో ప్రకాశిస్తుండడం చూచిన దృతరాష్ట్రుని కోడళ్లు అంతగా సంతోషించలేదు.

యాజ్ఞసేన్యాః పరామృద్ధిం దృష్ట్వా ప్రజ్వలితామివ,

స్నూషాస్తా దృతరాష్ట్రస్య నాతిప్రమనసోఽభవన్.

(సభాపర్వ 58.33)

పాండవు లందరూ ఆ రాత్రికి విశ్రాంతి తీసికొని మరునాడు సభాభవనంలో ప్రవేశించారు. ఎందరో రాజులు, దృతరాష్ట్రాదులూ కూడ వచ్చి తమ తమ ఆసనాలమీద కూర్చొన్నారు.

శకుని లేచి యుధిష్ఠిరునితో - “సభ్యు లందరూ నీకొరకు నిరీక్షిస్తున్నారు. ఇంక అక్షత్రీడ ప్రారంభిద్దాం” అన్నాడు. యుధిష్ఠిరు డా మాటలు విని - “నీ వెండుకు మోసంతో కూడిన ద్యూతాన్ని ప్రశంసిస్తూ దానికోసం అహ్వనిస్తున్నావు? కపటపూర్ణ మైన ద్యూతంకంటే ధర్మసంమతంగా యుద్ధం చేయడం మంచిది” అన్నాడు.

“ద్యూతంలో మాత్రం కపటం గానీ నీచత్వం గాని ఏ మున్నది? పాచిక లాడడంలో ఎవనికి నేర్పునతో అతడు ఒడ్డిన సొత్తు గెలుచుకొంటాడు. అసలు కొంచెమో గొప్పో కపటమూ, నీచ మైన అలోచనా లేని వ్యవహారం ఏముంది? శ్రోత్రియుడు ఏదో విధంగా జయించాలను దురుద్దేశంతోనే మరొక శ్రోత్రియునితో పోటీపడతాడు. విద్వాంసుడు అవిద్వాంసుణ్ణి ఎదుర్కొంటాడు. దీని నెవరూ కపటం అనరుకదా? బాగా అస్త్రాలు నేర్చినవాడు అలా నేర్వనివానిని ఎదుర్కొంటాడు. బలవంతుడు దుర్బలుణ్ణి ఎదుర్కొంటాడు. అదే విధంగా ద్యూతం బాగా ఆడ నేర్చినవాడు మరొకనిని ఎదుర్కొంటాడు. దీనిలో

నికృతి (మోసం) ఏమున్నది? నువ్వు నన్ను ఎదిరించకూడదు అనుకొంటే ద్యూతం ఆడకు; వెనుకకు వెళ్లిపో” అన్నాడు శకుని.

“ద్యూతానికి రమ్మని పిలిచిన తరవాత వెను కంజ వేసే ప్రసక్తి లేదు. నే నిపుడు ఎవరితో ఆడాలి. నాతో ఎదుర్కోవారు ఎవరు?” అని యుధిష్ఠిరు డన్నాడు.

“నా బదులు శకుని ఆడతాడు; నేను పందెం ఒడ్డుతాను” అని దుర్యోధను డన్నాడు. “ఒకరికి బదులు మరొకరు ఆడడం విషమం అని, న్యాయం కాదని నా అభిప్రాయం; సరే; కానీ” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

జూదంలో యుధిష్ఠిరుడు ఓడిపోవుట

జూదం ప్రారంభం అయింది. “ఇదిగో అమూల్య మైన నా ఈ మణిహారాన్ని పణం వేస్తున్నాను; నువ్వేమి వేస్తావు?” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు. “నేనూ నా వద్ద నున్న మణులు పణం వేస్తున్నాను జయించుకో” అని దుర్యోధను డన్నాడు.

పాచికలు నడిపించి శకుని ‘నేనే గెలిచాను’ అన్నాడు.

అప్పటికే ద్యూతావేశం బాగా తలకెక్కిన యుధిష్ఠిరుడు వరుసగా తన ధనకోశాన్ని, ఉత్తమ మైన రథాన్నీ, వేల కొలది ఏనుగులను, వేలకొలది రథాలను, వేలకొలది అశ్వాలను, అనేకమైన లోహాలతో నిండిన నిధులను పణంగా ఒడ్డాడు. వాటి నన్నింటినీ శకుని గెల్చుకొన్నాడు.

ఇదంతా చూస్తూన్న విదురుడు ధృతరాష్ట్రునితో - “మహారాజా! నేను చెప్పే మాటలు మరణించ నున్న వానికి ఔషధం ఇష్టం కా నట్లు నీకు నచ్చకపోవచ్చును. పాపాత్ము డైన దుర్యోధనుడు పుట్టిన వెంటనే నక్కస్వరంతో గట్టిగా ఏడ్చాడు. వీడు నీ యింట్లో ప్రవేశించిన నక్క ఎంత చెప్పినా నీ కర్థం అవడం లేదు. ఇప్పటి కైనా నువ్వు వీనిని విడిచిపెట్టి మిగిలిన కౌరవులనందరినీ రక్షించుకో. మహారథు లైన ఈ పాండవుల చేతిలో నీ వంశం అంతా నశించడం తప్పదు. పర్వతప్రాంతీయు డైన ఈ శకుని మహాకపటి. వీనిని ఎక్కడినుండి వచ్చాడో అక్కడికి పంపివెయ్యి. ద్యూతం నిలిపివెయ్యి” అన్నాడు.

ఈ మాటలు విన్న దుర్యోధనుడు విదురుణ్ణి అనరాని మాటలు అంటూ దూషించాడు. విదురుడు దుర్యోధనుని మూర్ఖత్వాన్ని మళ్లీ తీవ్రంగా నిందించాడు.

జూదం నడుస్తూనే ఉంది. “యుధిష్ఠిరా! నీ కున్న సంపద అంతా ఓడిపోయావు. ఇంక ఏమి మిగిలినదో చెప్పు” అన్నాడు శకుని. “నాకింకా కోట్లకొలది ధనం ఉంది.

అది ఒడ్డుతున్నాను” అని యుధిష్ఠిరు డన్నాడు. ‘ఇదిగో - అదీ ఓడిపోయావు’ అన్నాడు శకుని. తరవాత తన రాజ్యాన్నంతనీ, తన శరీరంమీద ఉన్న ఆభరణాలనీ పణంగా యుధిష్ఠిరు డొడ్డాడు. అదంతా శకుని జయించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు వరుసగా - నకులుణ్ణి, సహదేవుణ్ణి, అర్జునుణ్ణి, భీముణ్ణి కూడ ఒడ్డి ఓడిపోయాడు. చివరికి తననే పణంగా ఒడ్డి ఓడిపోయాడు.

“నీ ధనం ఇంకా మిగిలి ఉండగా నువ్వు నిన్నే పణంగా ఒడ్డడం ద్వారా గొప్ప పాపకార్యం చేశావు. నీ ధనం ద్రౌపది ఉంది కదా? ఆమెను కూడ పణంగా ఒడ్డి నీవు నెగ్గితే, నిన్ను విడిపించుకొనవచ్చును” అని శకుని అన్నాడు.

అయితే ద్రౌపదిని కూడ పణంగా ఒడ్డుతున్నా నన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు. ఆ మాటలు వినగానే సభలో ఉన్న సత్పురుషు లందరూ హాహాకారాలు చేశారు. విదురుడు తల వంచుకొని, తలపట్టుకొని సర్పం వలె నిట్టూరుస్తూ ఆలోచిస్తున్నాడు. భీష్మ - ద్రోణ - కృపాదులకు చెమట పట్టింది. ధృతరాష్ట్ర దైతే తన సంతోషాన్ని దాచు కొనడంకోసం మైనా ప్రయత్నించకుండా - “నెగ్గారా? నెగ్గారా?” అని అడుగుతున్నాడు.

“ద్రౌపదిని కూడ ఓడిపోయావు” అని శకుని ఉద్బోషించాడు.

“ఐతే ద్రౌపది నా దాసి అయింది. ఆమెను తీసుకొని రా. మా ఇల్లు తుడిపించండి” అని విదురునితో అన్నాడు దుర్యోధనుడు. విదురుడు - “ఇదంతా కౌరవుల వినాశనానికే వచ్చింది” అని అంటూ దుర్యోధనుణ్ణి, ధృతరాష్ట్రునీ కూడ తీవ్రంగా నిందించాడు.

దుర్యోధనుడు విదురుణ్ణి ‘ఛీ’ కొడుతూ ప్రాతికామి అనువానిని పిలిచి, “ఈ క్షత్త (విదురుడు) భయపడి ఇలా వివాదం చేస్తూనే ఉంటాడు; మేం వృద్ధిలోనికి రావడం వీనికి ఇష్టం లేదు. నీ కేమీ పాండవులవల్ల భయం లేదు. లోపలికి వెళ్లి ద్రౌపదిని తీసికొనిరా” అని ఆజ్ఞాపించాడు.

ద్రౌపదీమానభంగం

ప్రాతికామి అంతఃపురంలోనికి వెళ్లి ద్రౌపదితో - “యుధిష్ఠిరుడు ద్యూతమడంతో మత్తుడై ఉన్నాడు. దుర్యోధనుడు నిన్ను జయించుకొన్నాడు. అందుచేత నువ్వు పనులు చేయడానికి ధృతరాష్ట్రుని ఇంట్లోనికి రావాలి” అన్నాడు. “ప్రాతికామీ! ఏ మంటున్నావు నువ్వు? రాజపుత్రు డెవడైనా భార్యను జూదంలో పణంపెడతాడా? రాజు ద్యూతమడంలో ఉన్నాడు. అంతే కాని నిజంగా ఆతనిలో కిత్తవత్సం (జూదగాడి తనం) లేదు” అంది ద్రౌపది.

“రాజపుత్రీ! పణం ఒడ్డడానికి ఏమీ మిగలకపోవడంచేత ద్యూతమత్తు ధైన అజాతశత్రువు తన సోదరులనూ, తననూ కూడ పణంగా ఒడ్డి తరువాత నిన్ను కూడ ఒడ్డాడు” అని ప్రాతికామ్యుడన్నాడు.

అప్పుడు ద్రౌపది - నీవు సభకి వెళ్లి ఆ జూదగాడిని - “నువ్వు ముందుగా నిన్ను పణంగా పెట్టి ఓడిపోయి తరువాత నన్ను పణంగా పెట్టావా లేక నన్నే ముందుగా పణంగా పెట్టావా” అని నేనడిగా నని అడిగి రా” అని వానిని పంపింది.

అతడు అక్కడికి వెళ్లి ఆ మాటలు చెప్పాడు. యుద్ధిష్ఠిరు డేమీ జవాబు చెప్పలేదు. “పాంచాలిని సభకు వచ్చి సభలోనే ఆ ప్రశ్న అడగ మనుము. ఆమె ఏమి అడుగుతుందో ఇత డేమి సమాధానం చెప్పతాడో అందరూ వింటారు” అన్నాడు దుర్యోధనుడు.

ప్రాతికామి మళ్లీ వెళ్లి - “రాజపుత్రీ! కౌరవులకు వినాశకాలం మూడిం దనుకొంటాను. నువ్వే సభలో ఈ ప్రశ్న అడగా లని దుర్యోధనుడు నన్ను పంపాడు” అని చెప్పాడు.

“ధర్మాత్ము లైన సభ్యు లందరూ ఏ మంటారో ఆ ప్రకారం చేస్తాను” అని ద్రౌపది అంది. ఆ మాట మళ్లీ అతడు వెళ్లి సభాసదులకు చెప్పగా వారందరూ మౌనంగా తలలు వాల్చుకొని కూర్చొన్నారు.

దుర్యోధనుడు చేయ దలచుకొన్నది చూచి యుద్ధిష్ఠిరుడు - “ద్రౌపదీ! రజస్వల వైన నీవు అధోవస్త్రాన్ని మాత్రమే ధరించి ఉన్నా కూడ ఏడుస్తూ వచ్చి మామగారి ఎదుట నిలబడు. సభ్యు లందరూ నిన్ను చూచి ధృతరాష్ట్రకుమారుణ్ణి నిందిస్తారు” అని చెప్పమని ద్రౌపది దగ్గరికి వెళ్లడానికి తగినవానిని ఒకనిని పంపాడు. అతడు వెళ్లాడు.

సభ్యుల ముఖాలు చూచి సంతోషిస్తూ దుర్యోధనుడు - “సూతా! నువ్వే వెళ్లి ఆమెను తీసికొనిరా” అన్నాడు ప్రాతికామితో. దుర్యోధనుని వశంలో వాడైనా అతడు “ద్రౌపది ఏమంటుందో” అని భయపడుతూ - “ద్రౌపదితో నేను ఏమి చెప్పాలి?” అని సభ్యులను మళ్లీ అడిగాడు.

అప్పుడు దుర్యోధనుడు దుశ్శాసనునితో - “ఈ సూతపుత్రుడు భీమునికి భయ పడుతున్నాడు; నువ్వు వెళ్లి ద్రౌపదిని పట్టుకొని తీసికొనిరా” అని పంపాడు. దుశ్శాసనుడు లోనికి వెళ్లి - “పాంచాలీ! నువ్విప్పుడు దాసివి. సిగ్గు గొగ్గా ఏమీ పడకుండా దుర్యోధనుని చూడు. కౌరవులను సేవించు. సభకు రా” అన్నాడు.

ద్రౌపది భయపడి, చేతులతో ముఖం కప్పుకొంటూ ధృతరాష్ట్రుని స్త్రీలు ఉన్నచోటికి పరుగెత్తింది. దుఃశాసనుడు ఆమెను వెంబడించి, జుట్టు పట్టుకొని సభలోనికి లాగికొని వచ్చాడు. అప్పుడు ఆమె శరీరం వంచుకొని - “మందబుద్ధీ! రజస్వలనై ఏకవస్త్రం ధరించి ఉన్న నన్ను ఇలా లాగికొనివెళ్లవద్దు” అని మెల్లగా అంది.

“నువ్వు ఇప్పు డొక దాసీవి. రజస్వలవైనా, ఏకవస్త్రవైనా, వివస్త్రవైనా ఏమీ నష్టం లేదు” అంటూ అతడు లాగికొనిపోయాడు.

సభలో ఉన్న భీష్మాదుల పేర్లు ఒక్కొక్కటిగా చెపుతూ - “ఈ పెద్ద లందరూ ధర్మ విరుద్ధ మైన ఈ పనిని చూస్తూ ఎలా ఊరుకొంటున్నారు?” అని ద్రౌపది ఆక్రోశించింది. భర్తలకేసి దీనంగా చూస్తున్న ఆమెను దుఃశాసనుడు అనేకపర్యాయాలు దాసీ, దాసీ అని అంటూంటే విని, చూస్తూ కర్ణుడు, శకునీ నవ్వారు. సభలో ఉన్నవాళ్లందరూ చాల దుఃఖించారు.

“ఈ సందర్భంలో నేను పూర్తిగా ఓడిపోయా నని ధర్మజ్ఞుడైన యుధిష్ఠిరుడే స్వయంగా అంగీకరిస్తున్నప్పుడు, ఏది ధర్మమో మేం చెప్పజాలకున్నాం” అన్నాడు భీష్ముడు.

ఇదంతా చూస్తూన్న భీమసేనుడు కోపం పట్టలేకపోయాడు. యుధిష్ఠిరునితో ఇలా అన్నాడు - “జూదగాళ్ల ఇళ్లల్లో స్వైరిణీస్త్రీలు ఉంటారు; వాళ్లమీద పందాలు కడుతూంటారు. నువ్వు నీ సంపదల నన్నింటినీ పణం వేసినా నా కేమీబాధ కలగలేదు. నీ మూలాన ఈమె కౌరవుల చేతిలో ఇంత బాధ పడుతూంటే నేను సహించ లేకుండా ఉన్నాను. రాజా! ఈమె కోసమై నేను నీ బాహువులు కాల్చివేస్తాను. సహదేవా నిప్పు తీసుకొనిరా.”

అస్యాః కృతే మన్యురయం త్వయి రాజన్నిపాత్యతే,

బాహూ తే సంప్రదక్ష్యామి సహదేవాగ్నిమానయ.

(సభాపర్వ 68.6)

అర్జునుడు భీముని కోపం శాంతింపచేస్తూ - “భీమసేనా! నీవు పూర్వం ఎన్నడూ ఇలాంటి మాటలు పలకలేదు. ఈ క్రూరులు నీకుండే ధర్మగౌరవాన్ని నశింపచేశారు. మనం ఇలా ప్రవర్తిస్తే పరుల కోరిక తీర్చినవాళ్లం అవుతాం. ఉత్తమ మైన ధర్మమార్గాన్నే అనుసరించుము. శత్రువులు ద్యూతానికి పిలవగా క్షాత్రధర్మాన్ని అనుసరించుకొని మన అన్నగారు ద్యూతం ఆడారు. దీనివల్ల మన కీర్తియే వృద్ధిపొందుతుంది” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని భీముడు - “అర్జునా! ఇది ఈ విధంగా జరిగింది కనుకనే నేను ఏమీ చేయడంలేదు. అలా కాకపోతే వీని బాహువులు కాల్చివేసి ఉండేవాణ్ణి” అన్నాడు -

ఏవమస్మిన్ కృతం విద్యాం యది నాహం ధనంజయ,
దీప్తేఽగ్నౌ సహితౌ బాహూ నిర్దహేయం బలాదివ. (సభాపర్వ 68.10)

ద్రౌపదిని అలా ఈడ్చుకొని వస్తూండగా పాండవుల దుఃఖాన్ని చూచిన ధృతరాష్ట్రకుమారు డైన వికర్ణుడు - “రాజులారా! మీరందరూ, భీష్మాడు లైన పెద్దలూ కూడ ద్రౌపది ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పుకుండా మౌనంగా ఉన్నారేమి? బాగా ఆలోచించి సమాధానం చెప్పండి. జూదగాళ్లు జూదం ఆడడానికి పిలవగా చేసేది ఏమీ లేక యుధిష్ఠిరుడు ద్రౌపదిని పణంగా ఒడ్డాడు. ఈమె పాండవు లందరికీ కూడ భార్య. యుధిష్ఠిరుడు తనను కూడ పణంగా ఒడ్డి ఓడిపోయి, తరువాత ఈ శకుని ప్రేరేపించడంచేత ఈమెను ఒడ్డాడు. అందుచేత జాగ్రత్తగా ఆలోచిస్తే ఈమె జయింపబడలే దని నా అభిప్రాయం. ఈ విషయం అందరూ బాగా ఆలోచించండి” అన్నాడు.

వికర్ణుడి మాటలు విని సభ్యు లందరూ ఆతనిని అభినందిస్తూ శకునిని దూషిస్తూ కోలాహలం చేశారు.

వికర్ణుని మాటలు వినగానే కర్ణుడు కోపోద్రిక్తుడై - వికర్ణా! నీవు బాలుడవు. నీ కేమీ తెలియదు. ఇక్కడున్నూ క్షందరూ, పాండవులూ కూడ ద్రౌపది జయింపబడినది అని అంగీకరించి మౌనంగా ఉండగా ధర్మం తెలిసినవాడవు వలె ఇలా మాటలాడుతున్నావు! అధర్మం అంటున్నావు కదా? చెపుతున్నాను విను. ఒక స్త్రీకి ఒకే భర్త ఉండా లని దేవతలు విధించిన ధర్మం. అనేకులు భర్త లున్నది స్వైరిణీయే అవుతుంది.

ఏకో భర్తా స్త్రియా దేవైర్విహితః కురునన్దన,
ఇయం త్వనేకవశగా బన్ధకీతి వినిశ్చితా.

శకుని వీక్షనీ, వీక్ష భార్యనీ, వీక్ష రాజ్య సంపదనూ అన్నింటినీ ధర్మసంమతంగానే జయించాడు. దుఃశాసనా! ఇతడు మహాబుద్ధిమంతుడు వలె మాటలాడుతున్నాడు! పాండవుల వస్త్రాలను, ద్రౌపది వస్త్రాలనూ కూడా లాగివేయుము అన్నాడు.

ఆ మాటలు విన్న వెంటనే పాండవులు తమ ఉత్తరీయ వస్త్రా లన్నీ తీసి సభలో పడవేశారు. దుఃశాసనుడు ద్రౌపది వస్త్రాలను లాగడానికి ప్రారంభించాడు. అమె కృష్ణజ్ఞి ధ్యానిస్తూ - “కౌరవులు ఈ విధంగా నన్ను అవమానిస్తున్నారు! ఓ విశ్వస్వరూపా! నన్ను రక్షించు” అని కృష్ణునికి మొరపెట్టుకొన్నది.

దుఃశాసనుడు ద్రౌపది వస్త్రాలను లాగినకొలదీ వందల కొలది చిత్ర విచిత్ర వర్ణాలైన వస్త్రాలు పుట్టుకొని వచ్చాయి. ఆ ఆశ్చర్యం చూడగానే ద్రౌపదిని స్తుతిస్తూ, దుఃశాసనుని నిందిస్తూ సభ్యులు గట్టిగా కలకల ధ్వనాలు చేశారు.

అప్పుడు భీముడు సభామధ్యంలో - చేయిలో చేయి వేసి నలుపుతూ క్రోధావేశంతో - “యుద్ధంలో, దుర్బుద్ధి యైన ఈ పాపాత్ముని వక్షస్థలం బలాత్కారంగా బ్రద్దలుకొట్టి నేను వీని రక్తం త్రాగకుంటే నా పితామహులకు లభించిన ఉత్తమగతులు నాకు లభించకుండుగాక” అని గంభీరస్వనంతో ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

పితామహానాం పూర్వేషాం నాహం గతిమవాప్నుయామ్,

అస్య పాపస్య దుర్బుద్ధేర్భారతాపసదస్య చ,

స పితేయం బలాద్వక్షో భిత్వా చేద్రుధిరం యుధి. (సభాపర్వ 68.52,53)

సభాసదు లందరూ భీముణ్ణి మెచ్చుకొంటూ గట్టిగా ధ్వనులు చేశారు.

ద్రౌపది వస్త్రాలు పెద్ద రాశిగా సభలో పడి ఉన్నాయి. దుఃశాసనుడు అలసిపోయి సిగ్గుతో కూర్చుండిపోయాడు.

విదురుడు లేచి సభ్యులను - “ద్రౌపది అడిగిన ప్రశ్నలకు సరి యైన సమాధానం చెప్పకుండా అలా కూర్చున్నారేమి?” అని అడిగాడు. రాజు లెవ్వరూ ఏమీ మాటాడలేదు.

“దాసి యైన ఈ ద్రౌపదిని ఇంటికి తీసికొనివెళ్లు” అని కర్ణు డనగానే దుఃశాసనుడు ఆమెను లాగాడు.

అత డా విధంగా అవమానం చేస్తూండగా వ్యాకులు రాలై ద్రౌపది -

“ఈ కురుసభలో ఉన్న కురు వంశీయు లందరికీ నమస్కరిస్తున్నాను. నా అపరాధం ఏమీ లేకుండా ఇతడు నన్ను పీడిస్తున్నాడు. నేను జయింపబడ్డానా జయింపబడలేదా - చెప్పండి. దానిని పట్టి నేను చేస్తాను” అంది.

అప్పుడు భీష్ముడు - “ఇది చాలా సూక్ష్మ మైన ధర్మం. అచిరకాలంలోనే కురువంశం నశించబోతున్నది. ఈ కౌరవు లందరూ లోభానికి మోహానికి వశులై ఉన్నారు. కల్యాణీ! ఇప్పుడు కూడ నీవు ధర్మసంమత మైన మార్గం నుండి చలించడంలే దంటే అది నీకు తగి ఉన్నది. ద్రోణుడు మొదలైన ధర్మవేత్తలైన ఈ వృద్ధులు కూడ ఏమి చెప్పాలో తెలియక, ప్రాణాలు పోయినవాళ్లు వలె, శూన్యము లైన శరీరాలతో ఉన్నారు. ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పదగినవాడు యుధిష్ఠిరుడే. అతడే చెప్పు గాక”

యుధిష్ఠిరస్తు ప్రశ్నేఽస్మిన్ ప్రమాణమితి మే మతిః,

అజితాం వా జితాం వా త్వాం స్వయం వ్యాహర్తుమర్హతి. (సభాపర్వ 66.21)

ద్రౌపది ఆ విధంగా అర్జునాదాలు చేస్తున్నా అక్కడ ఉన్నవాళ్లలో ఎవరూ కూడా దుర్యోధనునికి భయపడి ఏమీ అనలేకపోయారు.

దుర్యోధనుడు నవ్వుతూ - “నీ ప్రశ్న అడగవలసింది సభాసదులను కాదు, నీ భర్తలైన భీమ-అర్జున-నకుల-సహదేవులను అడుగు. నీ విషయంలో ధర్మరాజుకు ఏమీ అధికారం లేదు; అతడు చెప్పినది అసత్యం అని వాళ్లు అంటే నిన్ను దాసీత్వం నుండి విడిచిపెడతాం; తనకు నీ విషయంలో అధికారం ఉందో లేదో మహాత్ముడైన ఈ ధర్మసుతుడే చెప్పవచ్చును. ఈ సభలో ఉన్నవాళ్లందరూ నీ దుఃఖాన్నీ, నీ భర్తల దౌర్భాగ్యాన్నీ చూచి ఏమీ చెప్పలేకుండా ఉన్నారు. వీళ్లంతా మంచి స్వభావం కలవారు” అన్నాడు.

ఆ మాటలకు అక్కడ ఉన్నవాళ్లందరూ దుర్యోధనుణ్ణి ప్రశంసిస్తూ, పాండవులు ఏమి సమాధానం చెప్పతారో అని ఉత్కంఠతో నిరీక్షిస్తున్నారు.

భీమసేను డిలా అన్నాడు - “గొప్ప మనస్సు గల ఈ ధర్మరాజు మాకు పూజ్యుడు కాక పోతే, ఈ కులానికి ప్రభువు కాకపోతే మేం ఈ విధంగా సహించేవాళ్లం కాదు.

మా పుణ్యాలకు, తపస్సులకూ, ప్రాణాలకూ కూడ ఈశ్వరు డైన ఈతడు తాను జయింపబడ లేదు అని అంటే మేం కూడ జయింపబడని వాళ్లమే. పాంచాలి జుట్టు ముట్టుకొన్నవాడు బ్రతికి బైటపడదు. నేను ధర్మపాశంచేత కట్టబడి ఉన్నాను. అన్నగారిమీద గౌరవమూ, అర్జునుని మాటలూ నన్ను అడ్డు కొంటున్నాయి. అన్నగారు అనుజ్ఞ ఇస్తే చాలు సింహం నీచ మృగాలను నలిపివేసి నట్లు ఈ ధృతరాష్ట్రకుమారుల నందరినీ నలిపివేస్తాను.”

కర్ణుడు ద్రౌపదితో - “ఓ! రాజపుత్రీ! నీ భర్త లందరూ దాసు లయ్యారు. అందుచేత నీవు కూడ దాసి వయ్యావు. ఇపు డింక నీ ప్రభువులు ధృతరాష్ట్రకుమారులు కాని పాండవులు కారు. ధృతరాష్ట్రపుత్రులలో ఎవరి నైనా భర్తగా ఎన్నుకో; దాస్యం నుండి విముక్తురాలవు అవుతావు” అన్నాడు.

“యుధిష్ఠిరా! భీమార్జుననకులసహదేవులు నీ శాసనానికి లొంగి ఉన్నట్లు చెప్పారు. నీ అభిప్రాయం ప్రకారం ద్రౌపది జయింపబడిందా లేదా; చెప్పు” అని యుధిష్ఠిరునితో అంటూ దుర్యోధనుడు ఐశ్వర్యమదమోహితుడై వస్త్రం తొలగించి తన ఎడమ తొడను ద్రౌపదికి చూపించాడు.

అది చూచిన భీముడు కోపంతో మండిపడుతూ “మహాయుద్ధంలో ఈ తొడను గదతో ఛేదించకపోతే నాకు సద్గతులు లేకపోవుగాక” అని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

అప్పుడు విదురుడు కలగజేసుకొని - “ఓ! ధృతరాష్ట్ర పుత్రులారా! భీమసేనునినుండి మీ కెలాంటి భయం రానున్నదో తెలిసికొండి. మీరు సభలో స్త్రీని గూర్చి వివాదం చేస్తూ

ద్యూతానికి సంబంధం లేని పని చేస్తున్నారు. ఇలాంటి పాపపు ఆలోచనలు చేసే మీ యోగక్షేమాలకు భంగం వాటిల్లుతుంది. ధర్మానికి లోపం కలిగితే ఆ పాపం అంతా పరిషత్తుకు చెందుతుంది.

ఈ జూదరి (ధర్మరాజు) తనను తాను పణంగా చేసి ఓడిపోవడానికి ముందు ఈమెను పణంగా ఒడ్డి ఉంటే ఈమెపై అతనికి అధికారం ఉండి ఉండేది. తాను తనకు ఓడిపోయిన తరువాత శకుని మాటలు విని ఈమెను ఒడ్డి ఓడిపోవడం స్వప్నధనం ఓడిపోవడం వంటిది. (అనగా ఈమెను పణంగా పెట్టడమూ ఓడిపోవడమూ కూడ స్వప్నంలో జరిగిన వ్యవహారం వంటిది. అందుచేత ఈమె దాసి కాదని అర్థం). కౌరవులారా! ఈ ధర్మం నుండి తొలగకండి” అన్నాడు.

“యాజ్ఞసేనీ! ధర్మరాజుకు మామీద అధికారం లేదని భీమ-అర్జున-నకుల-సహదేవులను చెప్పమను. అప్పుడు నిన్ను దాస్యం నుండి విముక్తురాలని చేస్తాను” అని దుర్యోధను డన్నాడు.

అప్పుడు అర్జునుడు - “మహాత్ముడైన ధర్మరాజు మమ్ములను పందెంలో ఒడ్డినప్పుడు మా విషయంలో అధికారం కలవాడుగానే ఉన్నాడు. తానే ఓడిపోయిన తరువాత ఈయనకు ఎవరి మీద అధికారం ఉంటుందో, కౌరవులారా! మీరే తెలుసుకొండి” అన్నాడు.

ద్యూతసభలో ఇలా వివాదం జరుగుతున్న సమయంలోనే ధృతరాష్ట్రుని అగ్నిహోత్రగృహంలో నక్క బిగ్గరగా ఓలపెట్టింది. అది వినగానే నలుమూలల నుండి గాడిదలూ, భయంకరమైన పక్షులూ, దానికి జవాబుగా ధ్వని చేయడం ప్రారంభించాయి.

ఆ ధ్వని వినగానే విదురుడు, గాంధారి, భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కృపుడు గట్టిగా “స్వస్తి స్వస్తి” అన్నారు. భయంకరమైన ఆ ఉత్పాతాన్ని గూర్చి ధృతరాష్ట్రునికి చెప్పారు.

ధృతరాష్ట్రుడు, ద్రౌపదిని ఆ విధంగా అవమానించినందుకు దుర్యోధనుణ్ణి తీవ్రంగా నిందించి, పాంచాలిని ఓదారుస్తూ - “పాంచాలీ! నీవు నా కోడళ్లలో ఉత్తమురాలవు. ధర్మాత్మురాల వైన పతివ్రతవు. నీకు ఏమి వరం కావాలో కోరుకో” అన్నాడు.

ద్రౌపది - “ధర్మాత్ముడైన యుధిష్ఠిరుడు దాస్యవిముక్తుడు కావాలి” అని ఒక వరం కోరుకుంది. ‘అట్లే అగుగాక’ అని పలికి ధృతరాష్ట్రుడు ‘మరొక వరం కూడ కోరుకో’ అన్నాడు. “భీమ-అర్జున-నకుల-సహదేవులు కూడ దాస్యవిముక్తులగుదురుగాక” అని ద్రౌపది కోరింది.

ధృతరాష్ట్రుడు ఆ వరం కూడ ఇచ్చాడు.

ఇదంతా చూచి కర్ణుడు- “లోకంలో ఎంతోమంది మహాసౌందర్యవతులైన స్త్రీలున్నా రని విన్నాం కాని ఏ స్త్రీ కూడ ఇలాంటి పని చేసి నట్లు వినలేదు. పాండవులందరూ క్రోధావిష్టులై ఉండగా, ధృతరాష్ట్రకుమారులు చాలా క్రోధావిష్టులై ఉండగా నావ లేని నీళ్లలో మునిగిపోతూన్న పాండవులకు పాంచాలి నావగా అయి రక్షించింది” అన్నాడు.

అది విన్న భీముడు - “పురుషునికి సంతానము, కర్మ, విద్య అనేవి మూడు జ్యోతిస్సు లని దేవలుడు చెప్పాడు. మరణానంతరం పురుషునికి ఉపయోగించేవి ఈ మూడే. ధనంజయా! ద్రౌపదిని పరులు స్పృశించడంచేత మన అపత్యం (సంతానం) అనే జ్యోతిస్సు చెడిపోయినది కదా?” అన్నాడు.

“భీమసేనా! నీచు లెవరైనా పరుష మైన మాటలు పలికినా పైకి పలకకపోయినా వాటికి ఉత్తమపురుషులు బదులు చెప్పరు. స్వయంగా లోకంలో కీర్తి సంపాదించుకొన్న సత్పురుషులు ఇతరులు చేసిన మంచి పనులే స్మరిస్తారు కాని వాళ్ల వైరాలను స్మరించరు”

న చైవోక్తా న చానుక్తా హీనతః పరుషా గిరః,

భారత ప్రతిజల్పని సదా తూత్తమపూరుషాః.

(సభాపర్య 77.8)

స్మరన్తి సుకృతాన్యేవ న వైరాణి కృతాన్యపి,

సన్తః ప్రతివిజానన్తో లబ్ధసంభావనాః స్వయమ్.

(సభాపర్య 77.9)

అన్నాడు అర్జునుడు.

ఏ మైనా నే నిప్పుడే ఈ ధార్తరాష్ట్ర లందరినీ సంహరిస్తాను అంటూ భీముడు గర్జించాడు. యుధిష్ఠిరార్జునులు ఆతనిని శాంతింపచేశారు.

యుధిష్ఠిరుడు ధార్తరాష్ట్రనివద్దకు వెళ్లి - “మహారాజా! ఇప్పుడు మేం ఏమి చేయవలెనో ఆజ్ఞాపించుము” అని సవినయంగా అడిగాడు. ధృతరాష్ట్రుడు అతనితో - “యుధిష్ఠిరా! మీరు మీ ధనాలతో మీ రాజ్యం పాలించుకొండి. మీ నగరానికి క్షేమంగా వెళ్లండి. వైరాలను మరచిపొండి”అని ఉపదేశించాడు.

పాండవు లా విధంగా తమ ధనంతో తిరిగి వెళ్లడం చూచి దుఃశాసనుడు వెంటనే దుర్యోధనుని వద్దకు వెళ్లి - “మనం ఎంతో కష్టపడి సంపాదించిన ధనం అంతా ఈ ముసలివాడు నశింపచేస్తున్నాడు. శత్రువులకు ఇచ్చివేస్తున్నాడు. మేల్కొనండి” అని అన్నాడు.

అప్పుడు దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు, శకునీ కలిసి ఆలోచించుకొని తొందరగా ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్లి మధురంగా ఇలా అన్నారు - “రాజా! శత్రువు లెప్పటి కైనా

మనపై దెబ్బ తీయడానికి ప్రయత్నిస్తారు. ఆ పాండవులు ఇక్కడి నుండి వెళ్ళిన తీరు చూడగా వాళ్లు మనస్సులో పగ నింపుకొని వెళ్లి నల్లు కనబడ్డారు. అన్ని ఉపాయాలూ ప్రయోగించి శత్రువును నశింపచెయ్యా లని బృహస్పతి చెప్పాడు కదా?”

మరొక మారు వాళ్లతో జూదం ఆడదాం. ఓడిపోయినవాళ్లు పన్నెండు సంవత్సరాలు అరణ్యాలలో ఉండి, పదమూడవ సంవత్సరం ఎవరికీ తెలియకుండా ఉండాలి. తిరిగి వస్తే వాళ్లకు రాజ్యం ఇవ్వబడుతుంది అను పణంతో జూదం ఆడితే తప్పక వాళ్లు శకుని చేతిలో ఓడిపోతారు. వాళ్లు పదమూడు సంవత్సరాల తరవాత తిరిగి రావడం కష్టమే. వచ్చినా కూడ మనం ఆ పదమూడు సంవత్సరాల కాలంలో రాజ్యంలో బాగా నిలద్రొక్కుకొని వాళ్లను అనాయాసంగా ఓడించివేయవచ్చును. నువ్వు ఇందుకు అంగీకరించాలి.”

ధృతరాష్ట్రుడు అందుకు అంగీకరించి - “వెంటనే వెళ్లి వాళ్లు మార్గమధ్యంలో ఉన్నా కూడ వెనుకకు మరల్చి తీసికొని రండి. ద్యూతం జరుగుతుంది” అన్నాడు. ఈ విషయం తెలిసిన ద్రోణుడు, సోమదత్తుడు, కృపుడు, విదురుడు, అశ్వత్థామ, వికర్ణుడు మొదలైనవాళ్లు మళ్ళీ ఆ పని చేయవద్దని నివారించారు. అయినా కూడ ధృతరాష్ట్రుడు పుత్రప్రేమచేత వాళ్ల మాట వినలేదు.

గాంధారి ధృతరాష్ట్రునితో ద్యూతం వలదని చెప్పట

గాంధారి ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వచ్చి - “మహారాజా! దుర్యోధనుడు పుట్టగానే నక్క వలె చాల బిగ్గరగా ఓలపెట్టడం చూచి ఆనాడే విదురుడు వానిని త్యజింపుమని చెప్పాడు. నువ్వు అలా చేయలేదు. ఇప్పుడైనా వానిని విడిచివేయుము. దుర్బుద్ధు లైన దుర్యోధనాదుల మాట విని మళ్ళీ జూదం ఆడించకుము. శాంతించిన పాండవులను మళ్ళీ కోపింపచేయడం కట్టిన సేతువును భగ్నం చేయడం వంటిది. శాంతించిన అగ్నిని రగల్కొల్పడం వంటిది. కులపాంసను డైన వీనిని విడిచివెయ్యి” అని బ్రతిమాలింది. ఆ మాటలు విని ధృతరాష్ట్రుడు - “కులం అంతా నశిస్తే నశించనీ. వీళ్ల మాట కాదనలేను. పాండవులు తిరిగి రాగానే వాళ్లతో ద్యూతం ఆడవలసిందే”-

అస్తః కామం కులస్యాస్తు న శక్నోమి నివారితమ్,

యథేచ్ఛన్తి తథైవాస్తు ప్రత్యాగచ్ఛన్తు పాణ్డవాః.

పునర్ద్యూతం చ కుర్వన్తు మామకాః పాణ్డవైః సహ. (సభాపర్వ. 75. 11, 12)

మళ్లీ ద్యూతక్రీడ

ప్రాతికామి వెళ్లి ద్యూతం విషయం చెప్పి పాండవులను మార్గమధ్యంనుండి వెనుకకు తీసికొని వచ్చాడు. అందరూ సభాగృహంలో ప్రవేశించారు. శకుని వనవాసమూ, అజ్ఞాతవాసమూ మొదలైన పందెం చెప్పాడు. ఆ విధంగా జూదం ఆడగా యుధిష్ఠిరుడు ఓడిపోయాడు. పాండవులు వనవాసానికి సిద్ధం అయ్యారు.

దుఃశాసనుడు వాళ్లు ధరించవలసిన వేషాదులను పేర్కొంటూ పరిహాసం చేశాడు. అంతటితో ఆగకుండా ద్రౌపది నుద్దేశించి - “నవుంసకు లైన ఈ భర్తలతో ఏం సుఖపడతావు? కౌరవులలో ఎవరి నైనా చేరు. ఈ వనవాసదుఃఖం తప్పుతుంది” అన్నాడు.

ఈ మాటలు విన్న భీముడు కోపోద్దీకంతో - “క్రూరుడా! పాపాత్ములు మాటాడే మాటలు మాటలాడుతున్నావు. నీవు ఈ నాడు పలికిన ఒక్కొక్క మాట గుర్తు చేస్తూ, నీ మర్మాలు కోసి చిత్రవధ చేస్తాను. నిన్ను రక్షించడానికి వచ్చివాళ్లను కూడ అదే విధంగా సంహరిస్తాను” అన్నాడు.

కృష్ణాజినాదులు ధరించి ఇలా అంటూన్న భీముని చుట్టూ తిరుగుతూ, దుఃశాసనుడు, ఆ కౌరవు లందరూ చూస్తుండగా “ఎద్దు ఎద్దు” అని అరుస్తూ నాట్యం చేశాడు.

నీ వక్షస్థలం ఛేదించి నీ రక్తం త్రాగుతా నని భీముడు ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

దుర్యోధనుడు భీముని నడకను అనుకరిస్తూ ఆతనిని పరిహాసించాడు. భీముడు కోపోద్రిక్తుడై ఇలా అన్నాడు - “నేను దుర్యోధనుణ్ణి వధిస్తాను. కర్ణుణ్ణి ధనంజయుడు వధిస్తాడు. ఈ శకునిని సహదేవుడు వధిస్తాడు. మళ్లీ చెబుతున్నాను, వినండి - యుద్ధంలో ఈ దుర్యోధనుణ్ణి గదతో చంపి వీని శిరస్సు నేలమీద పడవేసి తన్నుతాను. దుఃశాసనుని వక్షస్థలం ఛేదించి రక్తం త్రాగుతాను.”

యుద్ధంలో కర్ణుణ్ణి వాని పరివారాన్నీ వధిస్తా నని అర్జునుడు, శకునిని చంపుతా నని సహదేవుడూ, ద్రౌపదిని చెడ్డ మాట లాడిన దృతరాష్ట్రకుమారులను చంపుతా నని నకులుడు ప్రతిజ్ఞలు చేశారు.

పాండవులు పెద్దవారి కందరికీ నమస్కరించి బయలుదేరారు. “మీరు వచ్చేవరకు మీ తల్లి కుంతి మా ఇంట్లో ఉంటుంది. ఆమె వృద్ధురాలైంది కదా?” అని విదురు డనగా పాండవులు అందుకు అంగీకరించారు. విదురుడు యుధిష్ఠిరునికి అనేక విధాల ఉపదేశించి వాళ్ల నందరినీ ఆశీర్వదించాడు.

ద్రౌపది కుంతికి నమస్కరించింది. ఆమెకు కుంతి కర్తవ్యోపదేశం చేసి శోకపీడితమైన మనస్సుతో విదురుని ఇంటిలో ప్రవేశించింది. పౌరు లందరూ దుఃఖార్తులై పాండవుల సుగుణాలను స్తుతిస్తూ ధృతరాష్ట్రాదులను నిందిస్తున్నారు.

పాండవు లా విధంగా వెళ్లిపోతున్నట్లు విన్న ధృతరాష్ట్రుని మనస్సు చాల వైకల్యం చెందినది. వెంటనే విదురుని పిలిపించి - “విదురా! పాండవులు అరణ్యానికి వెడుతూ, ఏమి చేశారు, ఏమన్నారు?” అని అడిగాడు.

“యుధిష్ఠిరుడు వస్త్రంతో ముఖం కప్పికొని వెళ్లాడు. భీముడు జబ్బులు చూచుకొంటూ వెళ్లాడు. అర్జునుడు నలు మూలలా ఇసుక చల్లుతూ వెళ్లాడు. సహదేవుడు ముఖానికి రంగు పూసికొని వెళ్లాడు. నకులుడు ఒళ్లంతా బూడిద పూసికొని వెళ్లాడు. ద్రౌపది పొడవైన జట్టుతో ముఖం కప్పికొని వెళ్లింది. ధౌమ్యుడు యమదేవతాకము లైన, భయంకరము లైన సామలు గానంచేస్తూ. దారిలో ఉన్న కుశలు తెంపుకొంటూ వెళ్లాడు” అని విదురుడు చెప్పాడు.

వాళ్లు అలా ఎందుకు వెళ్లారు అని ధృతరాష్ట్రు డడగగా విదురుడు వాళ్ల మనోభావాలను విశదీకరించాడు. నీ పుత్రులు మోసగించి రాజ్యం అపహరించినా ధర్మరాజు ధర్మం నుండి చలించలేదు. అయితే కోపం చేత క్రూరమైన నా చూపులు ఎవరినీ దహించకూడదు అను అభిప్రాయంలో యుధిష్ఠిరుడు ముఖం వస్త్రంతో కప్పుకొన్నాడు. నా బాహుబలంతో సమానమైన బాహుబలం ఉన్నవాడు ఎవ్వడూ లేడు. దీనితో నేను శత్రుసంహారం చేస్తాను అనుకొంటూ భీముడు వెళ్లాడు. ఇసుక వర్షం వలె శరవర్షం కురిపించి శత్రుసంహారం చేస్తాను అని అర్జునుడు ఇసుక చల్లుతూ వెళ్లాడు. ఇప్పుడు నా ముఖం ఎవరూ చూడకూడ దని సహదేవుడు, నన్ను చూచి ఏ స్త్రీ కూడ మోహించకూడదు అని నకులుడు ఆ విధంగా వెళ్లారు. శత్రుస్త్రీ లందరూ భర్తలు చనిపోగా ఈ విధంగా జట్టులు విరబోసికొని హస్తినపురంలో ప్రవేశిస్తారు అని సూచిస్తూ ద్రౌపది ఆ విధంగా వెళ్లింది. కౌరవులు మరణించిన తరువాత వాళ్ల గురువులు ఈ యమదేవతాకము లైన సామలు గానం చేస్తారు అని ధౌమ్యుడు అలా వెళ్లాడు.”

“పాండవులు వెళ్లిపోతున్నప్పుడు భరతవంశీయుల వినాశాన్ని సూచిస్తూ అనేక దుఃశకునాలు బయలుదేరాయి. మేఘం లేకుండా మెరుపులు మెరిసాయి. భూమి కంపించింది. పర్వదినం కాకపోయినా రాహువు సూర్యుణ్ణి మింగివేసింది. హస్తినపురానికి అప్రదక్షిణంగా తిరుగుతూ ఉల్కపడింది. మాంసం తినే గ్రద్దలూ, నక్కలూ, కాకులు మాంసం ముక్కలు తెచ్చి దేవాలయాలమీద, చైత్యాలమీదా, ప్రాకారాల మీద

ఋరుజులమీదా పడవేస్తున్నాయి. ఇవన్నీ నీ దురాలోచన వల్ల రాబోయే వినాశాన్ని సూచిస్తున్నాయి.”

ధృతరాష్ట్రుడు విదురుడూ ఈ విధంగా మాట్లాడుకొంటూండగానే నారదుడు కౌరవసభామధ్యంలో దిగి, “ఇప్పటినుండి పద్నాల్గవ సంవత్సరంలో, కౌరవు లందరూ దుర్యోధనుని అపరాధం చేతా, భీమార్జునుల బలంచేత నశిస్తారు” అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు.

తరువాత దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు, శకుని ద్రోణుడే తమకు ఆశ్రయం అనుకొంటూ అతనికి తమ రాజ్యం అప్పచెప్పారు. ద్రోణు డిలా అన్నాడు “పాండవులు అవధ్యు లంటారు. మీ రందరూ నా రక్షణ కోరి వచ్చారు గాన నేను మిమ్ములను విడిచిపెట్టను. పాండవులు పదమూడు సంవత్సరాలు అయిన తరువాత తమ పగ తీర్చుకొంటారు. ద్రుపదుని కుమారు డైన ధృష్టద్యుమ్నుని నుండి మాత్రమే నాకు ప్రాణభయం. ఎందువల్ల ననగా అతడు నన్ను వధించడం కొరకే పుట్టాడు. మీరు మంచి యజ్ఞాలు చెయ్యండి.”

పాండవులు వనానికి వెళ్లగానే ధృతరాష్ట్రుని మనస్సులో తీవ్ర మైన చింత ప్రవేశించింది. అప్పుడు సంజయు డాతని వద్దకు వచ్చి - “రాజా! శత్రుబాధ ఏదీ లేని విశాల మైన సామ్రాజ్యాన్ని సంపాదించావు కదా? ఇంక ఇలా విచారిస్తున్నా వెందుకు?” అని ప్రశ్నించాడు.

“బలవంతులు, మహారథులు అయిన పాండవులతో విరోధం తెచ్చుకొన్నాను; విచారం లేకుండా ఎలా ఉంటుంది?” అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

మహారాజా! ఇది స్వయంగా తెచ్చిపెట్టుకొన్న వైరం. భీష్మద్రోణాదులు వద్దంటున్నా కూడ నీ పుత్రుడు సిగ్గు లేనివాడై వెళ్లిపోతూన్న పాండవులను వెనుకకు రప్పించాడు.

దేవతలు ఎవనికి పరాభవం చెయ్యా లని అనుకొంటారో వాని బుద్ధిని పక్కన లాగేస్తారు. దానితో వాడు విషయా లన్నీ తలక్రిందుగా చూస్తాడు.

యస్మై దేవాః ప్రయచ్ఛన్తి పురుషాయ పరాభవమ్,

బుద్ధిం తస్యాపకర్షన్తి సోఽవాచీనాని పశ్యతి.

(సభాపర్వ 81.8)

బుద్ధి కలుషం అయిపోవడంతో, వినాశం సమీపించగా, అనయం నయం వలె (నీతి కానిది నీతి వలె) కనబడుతుంది; అదే హృదయంలో నాటుకొని పోతుంది.”

బుద్ధౌ కలుషభూతాయాం వినాశే సముపస్థితే,

అనయో నయసంకాశో హృదయాన్నాపసర్పతి.

(సభాపర్వ 81.9)

అనర్థం మంచి విషయం లాగ, మంచి విషయం అనర్థం లాగ కనబడుతుంది. అదే వానికి ఇష్టం అవుతుంది. చివరికి నాశం కలిగిస్తుంది.

అనర్థాశ్చార్థరూపేణ అర్థాశ్చానర్థరూపిణః,
ఉత్తిష్ఠన్తి వినాశాయ నూనం తచ్చాస్య రోచతే. (సభాపర్వ 81.10)

కాలం దండం ఎత్తి ఎవరి శిరస్సు ఖండించదు. కాలం బలం ఏమనగా - విషయాలను విపరీతంగా చూపిస్తుంది.

స కాలో దణ్ణముద్యమ్య శిరః కృంతతి కస్యచిత్,
కాలస్య బలమేతావత్ విపరీతార్థదర్శనమ్. (సభాపర్వ 81.11)

ఆనాడు పాంచాలిని సభలోనికి ఈడ్చుకొనివచ్చారు. ఏకవస్త్ర యైన ఆమె పాండవులను దీనము లైన చూపులతో చూచింది. అలాంటి స్థితిలో ఉన్న ఆమెను కర్ణుడు, దుర్యోధనుడు ఎన్నో దుర్బాష లాడారు. రాజా! ఇదంతా నాకు ఆకులంగా కనబడుతూన్నది.” అన్నాడు సంజయుడు. ధృతరాష్ట్రుడు - “సంజయా! దీన మైన ఆమె చూపులు పడితే భూమండలం భగ్గు మంటుంది. నా పుత్రు లెవరైనా మిగులుతా రంటావా.

ఆమెను సభలో అవమానిస్తూన్నప్పుడు గాంధారితో సహా స్త్రీ లందరూ బిగ్గరగా ఏడ్చారు. సాయంకాలం అగ్నిహోత్రాలు జరగలేదు. ద్రౌపదిని అలా లాగడం వల్ల బ్రాహ్మణు లందరూ కోపావిష్టు లయ్యారు. ఇంకా అనేక మైన ఉత్పాతాలు కనబడ్డాయి. అప్పుడు విదురుడు నాతో - “ఈనాడు ద్రౌపదిని సభకు లాగికొని వచ్చారు. దీనితో భరతవంశానికి అంతం” అన్నాడు.

అథాబ్రవీన్మహాప్రాజ్ఞో విదురః సర్వధర్మవిత్,
వీతదన్తాస్తు భరతాః యద్వః కృష్ణా సభాం గతా. (సభాపర్వ 81.29)

విదురుడు ఇంకా అనేక విధాల బోధిస్తూ పాండవులతో మైత్రి పెంచుకో మన్నాడు. కాని నేను పుత్రుల కోరికను కాదనలేక అతని మాటలు వినలేదు.” అన్నాడు.

సభాపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి గణేశాయ నమః

వనపర్వం (అరణ్యపర్వము)

పాండవులు వనానికి వెళ్లుట

ఆ విధంగా ద్యూతంలో కపటోపాయాలచేత ఓడింపబడిన పాండవులు హస్తినపురం నుండి బయలుదేరి, ఆయుధాలు ధరించి ద్రౌపదితో ఉత్తరాభిముఖంగా వెళ్లారు. దాదాపు పద్నాలుగురు భృత్యులు ఇంద్రసేనాదులు తమ స్త్రీలతో రథా లెక్కి ఆ పాండవుల వెనుక వెళ్లారు.

పౌరు లందరూ దుఃఖాక్రాంతులై వాళ్ల వెనుకనే వెళ్లడానికి బయలుదేరారు. వాళ్లందరూ యుధిష్ఠిరునితో - “సత్పురుషులతో స్నేహం అభ్యుదయం కలిగిస్తుంది. మీవంటి సత్పురుషు లెవ్వరూ లేరు. అందుచేత మేం కూడ మీతో కలిసి వనాలకు వస్తాం” అన్నారు.

యుధిష్ఠిరుడు వాళ్లను బ్రతిమాలి వెనుకకు పంపడానికి ప్రయత్నం చేశాడు. మీకు ఏమీ శ్రమ కలగకుండా మా ఆహారాలు మేమే సంపాదించుకొని మీ వెంట ఉంటామని ఆ బ్రాహ్మణు లన్నారు. తాను వాళ్లను పోషించే స్థితిలో లేనందుకు చింతిస్తూ, యుధిష్ఠిరుడు నేలమీద కూర్చుండిపోయాడు.

అప్పుడు శౌనకు డను ఒక మహాపండితుడు అతని కిలా బోధించాడు.

ప్రతీరోజూ, మూఢునికి అడుగడుగునా దుఃఖహేతువులే ఎదురౌతుంటాయి. వాటికి పండితుడు భయపడడు.

శోకస్థానసహస్రాణి భయస్థానశతాని చ,

దివసే దివసే మూఢమాచిశ్చి న పణ్డీతమ్.

(వనపర్వం. 2. 16)

ఏవైన కష్టాలు వచ్చి నప్పుడు సాధారణంగా మానవులు శారీరదుఃఖాలతోను, మానసక్షేపాలతోను క్రుంగిపోతారు. వాటి నుండి బైటపడే ఉపాయం జనకుడు చెప్పి ఉన్నాడు.

వ్యాధి, ఇష్టం కానిదానితో సంబంధం ఏర్పడడం, శ్రమ, ఇష్ట మైనది దూరం అవడం - ఈ నాలుగూ శారీర మైన దుఃఖానికి కారణాలు. వీటి నివారణకు రెండే ఉపాయాలు - ఒకటి ఔషధాదుల సేవ; రెండు వాటిని గూర్చి ఎక్కువగా ఆలోచించకుండా ఉండడము.

అందుచేతనే బుద్ధిమంతులైన వైద్యులు మంచి మాటలు చెప్పడం, సుఖసాధనాలు సమకూర్చడం ద్వారా మానసశాంతిని కలిగించడానికి ప్రయత్నిస్తుంటారు.

బాగా కాలిన ఇనుపగుండు వేస్తే కుండలోని నీళ్లు వేడెక్కి నట్లు మానసదుఃఖం చేత శరీరానికి చాల బాధ కలుగుతుంది.

నీళ్లు చల్లి నిప్పు శాంతింపచేసి నట్లు జ్ఞానంచేత మానసికదుఃఖాన్ని శాంతింప చేసుకోవాలి. మానసికదుఃఖం శాంతిస్తే శారీరదుఃఖం అదే శాంతిస్తుంది.

మానసదుఃఖం లన్నింటికీ మూలం స్నేహం. స్నేహం వల్ల మానవునికి ఆసక్తి పెరుగుతుంది. దానితో దుఃఖం కలుగుతుంది.

దుఃఖాలకి గాని, భయాలకు గాని, శోక-హర్షాలకు గాని ఆయాసానికి గాని అన్నింటికీ మూలం స్నేహమే.

స్నేహమూలాని దుఃఖాని స్నేహజాని భయాని చ,
శోకహర్ష తథాయాసః సర్వం స్నేహాత్ ప్రవర్తతే. (వనపర్వం. 2. 28)

“దురాశ చాల పాపిష్ఠిది. ఎల్లప్పుడూ మానసక్షేపం కలిగిస్తుంది. అధర్మం చేయిస్తుంది. భయంకర మైనది. పాపాల పుట్ట. దుర్మతులు దానిని విడిచిపెట్టలేరు. మనిషి జీర్ణిస్తూన్నా అది జీర్ణించదు (తగ్గదు). ప్రాణా లున్నంత కాలమూ బాధించే రోగం అది. ఆ తృష్ణనీ విడచిన వాడే పరమసుఖవంతుడు.”

తృష్ణా హి సర్వపాపిష్ఠా నిత్యోద్వేగకరీ స్మృతా,
అధర్మబహులా చైవ ఘోరా పాపాసుబన్ధినీ.
యా దుస్యజా దుర్మతిభిర్యా న జీర్యతి జీర్యతః,
యోఽసౌ ప్రాణాన్తికో రోగస్తాం తృష్ణాం త్యజతః సుఖమ్. (వనపర్వం. 2. 35, 36)

దాహానికి (ధనతృష్ణకు) అంతం లేదు. సంతోషమే పరమసుఖం. పండితులు ఎల్లప్పుడూ సంతోషాన్నే, సంతృప్తినే కోరుకొంటారు.

అన్తో నాస్తి పిపాసాయాః సంతోషః పరమం సుఖమ్,
తస్మాత్సంతోషమేవేహ పరం పశ్యన్తి పణ్డితాః. (వనపర్వం. 2. 46)

కొంతమందికి ధర్మకార్యాలు చేయడంకోసం ధనం సంపాదించాలనే కోరిక ఉండవచ్చును. కాని ఏ కోరికా లేకపోవడమే మంచిది. బురద కడుగుకొనడం కంటే ఆ బురదను ముట్టుకొనకుండా దూరంగా ఉండడమే మంచిది కదా?

ధర్మార్థం యస్య విత్తేహో వరం తస్య విమోహితా,
ప్రక్షాళనాద్ధి పంకస్య దూరాదస్పర్శనం వరమ్. (వనపర్వం. 2. 49)

శౌనకుని మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు - “నేను భోగా లనుభవించడంకొరకై
ధనం కావా లని కోరుకొనడం లేదు. గృహస్థధర్మ మైన అతిథిపూజ చేయడంకోసం
కోరుతున్నాను” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడన్న మాట అంగీకరిస్తూనే శౌనకు డింకా ఇలా అన్నాడు -

“అహో! జగత్తు పోకడ ఎంత విపరీతంగా ఉంది! సత్పురుషుడు దేని కైతే
సిగ్గుపడతాడో దానితోనే అసత్పురుషుడు సంతోషిస్తూంటాడు. వివేకవిహీను డైన మానవుడు
మోహానికి రాగానికి లొంగిపోయి ఇంద్రియార్థాలనే (వివిధభోగాలనే కోరుతూ)
పొట్టకోసము, సంభోగం కోసమూ చాలా పాపం చేస్తూంటాడు.

అహో! బ్రత! మహత్కష్టం! విపరీతమిదం జగత్,
యేనాపత్రపతే సాధురసాధుస్తేన తుష్యతి.
శిశ్నోదరకృతేఽప్రాజ్ఞః కరోతి విఘనం బహు,
మోహరాగవశాక్రాంతః ఇన్ద్రియార్థవశానుగః. (వనపర్వం. 2. 64, 65)

తెలివితక్కువవాళ్లు ఎల్లప్పుడూ భోగపరాయణులై ఉంటుంటే వివేకవంతులు
ధర్మాచరణమీద దృష్టి నిలుపుతారు.

యజ్ఞం (దేవతాపూజ), అధ్యయనం, దానం, తపస్సు, సత్యం, ఓర్పు, ఇంద్రియాలను
అదుపులో పెట్టుకొనడం, లోభం లేకపోవడం - ఇవి ఎనిమిది విధా లైన ధర్మమార్గాలు.

ఇజ్ఞాధ్యయనదానాని తపః సత్యం క్షమా దమః,
అలోభ ఇతి మార్గోఽయం ధర్మస్యాష్టవిధః స్మృతః. (వనపర్వం. 2. 75)

వేదం కర్మలు చెయ్య మంటుంది, కర్మలు త్యజించ మంటుంది. అందుచేత ఈ
ధర్మా లన్నీ చెయ్యాలి. అయితే అభిమానంతో, నేను చేస్తున్నాను అను అహంకారంతో
చేయకూడదు.

తదిదం వేదవచనం కురు కర్మ త్యజేతి చ,
తస్మాద్ధర్మానిమాన్ సర్వాన్ నాభిమానాత్ సమాచరేత్. (వనపర్వం. 74)

పైన చెప్పిన ఎనిమిది ధర్మమార్గాలలో మొదటి నాలుగూ (యజ్ఞ-అధ్యయన-
దాన- తపస్సులు) పితృయాణానికి చెందినవి. వీటిని ఆచరించి పితృలోకానికి వెడతాడు.

చివరి నాలుగు మార్గాలు (సత్య-క్షమా- దమ- అలోభాలు). దేవయానానికి సంబంధించినవి. వీటిని అనుసరించినవాడు దేవలోకానికి వెడతాడు. వీటిని అష్టాంగమార్గానుసరణం చేత పరిశుద్ధమైన అంతఃకరణం కలవాడై ఆచరించాలి.

మంచి సంకల్పము, చక్కగా ఇంద్రియనిగ్రహం చేసికొనడం, ఉత్తమ మైన నియమాల పాలనము, ఉత్తమగురుసేవనము, శుద్ధ మైన ఆహారం సేవించడము, పవిత్రములైన (మంచివిషయాలు బోధించే) గ్రంథాల అధ్యయనము, మంచి కర్మల అనుష్ఠానము, చిత్తమును బాగుగా నిరోధించుకొనడము అనునవి అష్టాంగమార్గాలు -

సమ్యక్సంకల్పసంబన్ధాత్ సమ్యక్చేద్రియనిగ్రహాత్,

సమ్యగ్రవ్తవిశేషాచ్చ సమ్యక్ గురుసేవనాత్.

సమ్యగాహారయోగాచ్చ సమ్యక్పాథ్యయనాగమాత్,

సమ్యక్కర్మోపసంన్యాసాత్ సమ్యక్చిత్తనిరోధనాత్. (వనపర్వం. 2. 78, 79)

యుధిష్ఠిరా! బ్రాహ్మణులను పోషించాలని ఉంటే నీవు తపస్సు చేసి సిద్ధిని సంపాదించడానికి ప్రయత్నం చెయ్యాలి.

తపసా సిద్ధిమన్విచ్చ ద్విజానాం భరణాయ వై. (వనపర్వం. 2. 83)

యుధిష్ఠిరుడు సూర్యుణ్ణి ఉపాసించుట

శౌనకుని మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు, సోదరులతో ధౌమ్యుని వద్దకు వెళ్లి “పూజ్యుడా! నా వెంట బ్రాహ్మణులు చాలమంది వచ్చారు. వాళ్లని పోషించడానికి నాకు శక్తి లేదు. వాళ్లను నేను విడువజాలను కూడ. ఉపాయ మేమైనా చెప్పుము” అని అడిగాడు. “అందరికీ ఆహారం ఇచ్చి పోషించేవాడు సూర్యుడు. ఆ సూర్యుని ఆరాధించుము” అని ధౌమ్యుడు చెప్పాడు. ఆతనికి సూర్యుని అష్టోత్తరశతనామాలు కూడ ఉపదేశించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఈ అష్టోత్తరశతనామస్తోత్రం పఠిస్తూ మరొక స్తోత్రంతో కూడ సూర్యుణ్ణి స్తుతిస్తూ తపస్సు చేశాడు. సూర్యుడు ప్రత్యక్షమై యుధిష్ఠిరున కొక రాగి పాత్ర ఇచ్చి - “ద్రౌపది చతుర్విధాన్నములను కొంచెం కొంచెం వండి ఈ రాగి పాత్రలో ఉంచి వడ్డన ప్రారంభించిన తరువాత ఆ అన్నం అక్షయంగా వస్తూనే ఉంటుంది. ఇప్పటినుండి పద్నాలుగు సంవత్సరాలలో నీ రాజ్యం నీకు లభిస్తుంది.” అని చెప్పి అంతర్ధానం చెందాడు.

(ఈ అష్టోత్తరశతనామాలూ, స్తోత్రమూ కూడ సూర్యానుగ్రహప్రదాలు. వనపర్వం 3వ అధ్యాయంలో ఉన్నాయి).

ఆనాటినుండి ప్రతిదివసమునందూ కూడ ద్రౌపది వండి పాత్రలో ఉంచిన అత్యల్ప వైన చతుర్విధాన్నం అక్షయ్యంగా ఉండేది. ముందు అతిథులకు, అనుజులకు భోజనములు పెట్టి తరువాత యుధిష్ఠిరుడు భోజనం చేసేవాడు. అందరికంటె చివర ద్రౌపది భోజనం చేసేది. ఆమె భోజనం చేసిన తరువాత అన్నం సమాప్తం అయ్యేది.

కొంత కాలం తరువాత పాండవులు ధౌమ్యునితోను, బ్రాహ్మణులతోను కలిసి అక్కడి నుండి కామ్యకవనం చేరారు.

విదురుడు ధృతరాష్ట్రునకు మంచి మాటలు చెప్పగా అతడు

కోపించి ఇంట్లోనికి వెళ్లిపోవుట

పాండవులు అరణ్యాలకి వెళ్లిపోయిన పిమ్మట ఒకనాడు ధృతరాష్ట్రుడు - “మనకు ప్రజ లందరూ ఎలా అనుకూలంగా ఉంటారు? మనలను సమూలంగా పెరికివేయకుండా ఎలా ఉంటారు?” అని విదురుణ్ణి అడిగాడు.

“మనకు క్షేమం కలగా లంటే ధర్మాన్ని కాపాడుకోవాలి. ఆనాడు సభలో పాండవులను, పాంచాలినీ ఆ విధంగా అవమానించి నీవు, నీ కుమారుడు, వాని మిత్రులూ గొప్ప ధర్మవృత్తిక్రమం చేశారు. అందుకు ఫలంగా కౌరవుల వినాశం తప్పదు.

అయితే నీవు నీ పెద్ద కుమారుణ్ణి దేశం నుండి వెడలగొట్టి పాండవుల రాజ్యం వాళ్ల కిస్తే క్షేమం కలగవచ్చు. లేదా నీ కుమారులు వాళ్లకు రాజ్యం ఇచ్చివేసి సభలో పాండవులకు, పాంచాలికి క్షమాపణ చెప్పి వాళ్లకి లొంగి ఉన్నా క్షేమం కలుగుతుంది అని విదురుడు ఉపదేశించాడు.

ఆ మాటలు వినగానే ధృతరాష్ట్రునకు చాల కోపం కలిగింది. “నీవు పాండవ పక్షపాతంతో ఎల్లప్పుడూ మా అహితాన్నే కోరుతున్నావు. వక్రస్వభావుడ వైన నీమీద నా కిప్పుడు ఏ మాత్రమూ గౌరవభావం లేదు. నీవు నీ ఇష్టం వచ్చిన చోటికి వెళ్లిపోయినా సరే, ఉన్నా సరే” అని పరుషంగా పలికి లోపలికి వెళ్లిపోయాడు.

విదురుడు వెంటనే ఆ నగరం విడచి పాండవు లుంటున్న కామ్యకవనానికి వెళ్లిపోయాడు. యుధిష్ఠిరుడు దూరం నుండియే విదురుణ్ణి చూచి ప్రక్కనున్న సోదరులతో - “మీ ఆయుధాలను పణంగా పెట్టి ద్యూతం ఆడడానికి రండి. అని మళ్లీ మనల్ని పిలవడానికై ఈయనను పంపలేదు కదా! మనం ఆయుధాలు కూడ కోల్పోతే యుద్ధంలో గెలవడం ఎలా?” అని అంటున్నాడు.

విదురుడు దగ్గరకు రాగానే అభ్యుత్థానాదులతో అతనిని సత్కరించి పాండవులు కుశలప్రశ్నలు వేశారు. విదురుడు జరిగిన దంతా చెప్పాడు. “ధృతరాష్ట్రుడు నన్ను విడిచివేయగా మిమ్మొకసారి చూచి నాలుగు మంచి మాటలు చెప్పి వెడదా మని ఇక్కడికి వచ్చాను. నేను నీ కానాడు సభలో చెప్పిన విషయాలు గుర్తుంచుకొని ఆ విధంగా ప్రవర్తించుము. ఏ సహాయులతో ధన్వేష్యులు పంచుకొంటారో ఆ సహాయులే ఆపదలు కూడ పంచుకొంటారు. చివరికి ఆ సహాయుల సాహాయ్యంతో రాజ్యం తిరిగి సంపాదించుకొనవచ్చును. అందుచేత ఓర్పుతో కష్టా లన్నీ సహించుము” అని విదురుడు ఉపదేశించాడు. అలాగే ప్రవర్తిస్తా నని యుధిష్ఠిరు డన్నాడు.

విదురుడు నగరాన్ని విడచి వెళ్లిపోయిన కొన్నినాళ్లకు ధృతరాష్ట్రుడు తీవ్ర మైన పశ్చాత్తాపంతో బాధపడుతూ అతనిని తీసికొని రావడానికై సంజయుణ్ణి పంపాడు. సంజయుడు వెళ్లి విదురుని తీసికొని వచ్చాడు. సోదరు లిద్దరూ సంతోషించారు.

వనంలో ఉన్న పాండవులను పరిమార్చవలె నని కర్ణాదుల ఆలోచన

వెళ్లిపోయిన విదురుడు మళ్లీ రావడం చూచిన దుర్యోధనుడు కర్ణ-దుఃశాసన - శకునులను పిలిపించి - “ఈ విదురుడు రాజుకు ఏదో చెప్పి మరల పాండవులను రప్పించవచ్చును. అలా జరగకుండా మనం వాళ్లని అరణ్యంలోనే హతమార్చడం మంచి దని నా అభిప్రాయం” అని వాళ్లతో చెప్పాడు. కొంచెం తర్జనభర్జన లైన తరువాత అందరూ అంగీకరించారు.

దివ్యదృష్టితో ఈ విషయం కనుగొని వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వచ్చి - “దుర్యోధనుని ఈ దురాలోచననుండి మరల్చుము; అలా కాకపోతే కురువంశవిनाశం ఇప్పుడే జరిగిపోతుంది” అని హెచ్చరించాడు. “మహామునీ! నీవు చెప్పినది సత్యమే. నీవు కౌరవుల అభ్యుదయాన్ని కోరేవాడవు గాన నీవే స్వయంగా దుర్యోధనునికి బోధించుము” అని ధృతరాష్ట్రుడు కోరాడు.

ఇంతలో పూజ్యుడైన మైత్రేయుడు అటు వస్తూండగా చూచి వ్యాసుడు - “మైత్రేయ మహర్షి పాండవులను వెదకికొంటూ వెళ్లి మనలను చూడడానికి ఇటు వైపు వస్తున్నాడు. అతనిచే నీ కుమారునికి బోధింపజేయుము. అత డెలా చెపితే అలా చెయ్యండి. అలా చేయకపోతే అతడు శపిస్తాడు.” అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు.

ఇంతలో మైత్రేయుడు వచ్చాడు. ధృతరాష్ట్రుడు ఆతని పుత్రులూ ఆయనను యథావిధిగా అర్హపాద్యాదులతో సత్కరించారు. పరస్పరకుశలప్రశ్నానంతరం మైత్రేయుడు ధృతరాష్ట్రునితో ఇలా చెప్పాడు -

తీర్థయాత్రలు చేస్తూ దైవవశంచేత నేను కామ్యకవనంలో ధర్మరాజును చూడడం జరిగింది. మునివృత్తితో ఉన్న ఆ మహాత్ముణ్ణి చూడడానికై ఎందరో మునులు వచ్చారు. ద్యూతంలో మోసగించి పాండవుల రాజ్యం నీ పుత్రులు హరించా రని విన్నాను. భీష్ముడు, నువ్వు జీవించి ఉండగా ఇలాటి అధర్మకార్యం జరగడం మంచిది కాదు. నీవు దీనిని ఎలా సహించావు? సభలో జరిగిన వ్యవహారం అంతా దస్యవుల (దోపిడీ దొంగల) వ్యవహారం వలె ఉంది. అందుచేత మునిసమాజంలో నిన్ను గూర్చి మంచిగా చెప్పుకొనడం లేదు.

దస్యూనామివ యద్వృత్తం సభాయాం కురునన్దన,

తేన న భ్రాజసే రాజంస్తాపసానాం సమాగమే.

(వనపర్వం. 10. 17)

ఇలా ధృతరాష్ట్రునితో పలికి మైత్రేయమహర్షి దుర్యోధనుని వైపు తిరిగి మృదువైన మాటలతో ఇలా అన్నాడు.

“దుర్యోధనా! మహావీరు లైన పాండవులతో విరోధం పెట్టుకొనకు. వాళ్లు రాక్షసులను చంపినవాళ్లు. ఈ మధ్యనే భీముడు కిరీర దను రాక్షసుణ్ణి సంహరించాడు. అంత మహాబలవంతు డైన జరాసంధుణ్ణి కూడ భీముడు ఎలా చంపాడో చూచావు కదా? వాళ్లతో నీవు శాంతితో ఉండు.”

మైత్రేయుడు ఇలా చెపుతూండగా దుర్యోధనుడు తన తొడ చేతితో చరిచాడు. ఏమీ మాట్లాడకుండా చిరునవ్వు నవ్వుతూ తల కొంచెం వంచి పాదంతో నేలరాస్తున్నాడు. అది చూడగానే మైత్రేయుడు క్రోధావిష్టుడై - “నా మాట మీద ఇంత అనాదరం చూపుతున్నందుకు నీ అపరాధం వల్ల జరగబోయే యుద్ధంలో భీముడు గదతో నీ తొడ విరగగొడతాడు” అని శపించాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు బ్రతిమాలగా - “నీ పుత్రుడు శాంతిని పొందుతే నా శాపం తగలదు” అన్నాడు.

“ఏదో కిరీరవధను గూర్చి చెప్పావు కదా? భీముడు వానిని ఎలా చంపాడు?” అని ధృతరాష్ట్రుడు అడిగాడు. “నేను చెప్పను. నీ పుత్రునికి నా మాట వినా లని లేదు. నేను వెళ్లిన తరవాత విదురుణ్ణి అడుగు; చెప్తాడు” అని అంటూ ఆ మహర్షి వెళ్లిపోయాడు.

కిర్తిర వధ

ధృతరాష్ట్రుడు అడుగగా విదురుడు కిర్తిరవధను గూర్చి చాల అద్భుతంగా వర్ణించి చెప్పాడు. నేను వాళ్లతో మాటలాడి నప్పుడు చాల సార్లు విన్నాను. చెపుతాను విను. పాండవులు అర్ధరాత్రి వేళ కామ్యకవనం చేరారు. ఆ వనంలో వాళ్లు ప్రవేశిస్తూండగా భయంకరమైన ఆకారంతో, మండుతూన్న కొరవులు పట్టుకొని ఉన్న, పర్వతం వంటి రాక్షసుడు కనబడ్డాడు.

వనంలో ప్రవేశిస్తూన్న పాండవులను చూచి అతడు మైనాకపర్వతం వలె వనద్వారానికి అడ్డంగా నిలబడ్డాడు. వానిని చూడగానే ద్రౌపది చాల భయపడి కళ్లు మూసుకొంది. ఇంతలో అతడు అనేకమాయలు సృష్టించడం ప్రారంభించాడు. ఆ మాయ లన్నింటినీ ధౌమ్యుడు రక్షోఘ్నమంత్రాలు యథావిధిగా పఠించి శాంతింపజేశాడు.

మాయ లన్నీ వ్యర్థమవడంతో ఆ రాక్షసుడు సృష్టంగా కనబడుతున్నాడు. “నీ వెవ్వరవు?” అని యుధిష్ఠిరుడు వానిని అడిగాడు. “నేను బకాసురుని సోదరుణ్ణి, నా పేరు కిర్తిరుడు. ఈ వనంలో ఉన్నవారిని, యిక్కడికి వచ్చిన వాళ్లనీ చంపి తింటూంటాను” అని చెప్పి ఆ రాక్షసుడు “మీ రెవరు” అని యుధిష్ఠిరుణ్ణి అడిగాడు. యుధిష్ఠిరుడు తమ గోత్రనామాదు లన్నీ చెప్పాడు.

అమాట విన్న రాక్షసుడు - “చాల కాలానికి నా కోరిక ఈడేరింది. నేను ఈ భీమసేనుణ్ణి చంపడంకోసమే చూస్తున్నాను. ఈనాటి కీతడు కనబడ్డాడు. ఇతడు నా సోదరుడైన బకుణ్ణి చంపాడు. నా మిత్రుడు హిడింబుణ్ణి చంపి అతని సోదరిని అపహరించాడు. ఈ రాక్షసకంటకుణ్ణి చంపి నేను శాంతి పొందుతాను. మిమ్ముల నందరినీ భక్షిస్తాను” అన్నాడు.

వెంటనే భీముడు ఒక మహావృక్షం పెకిలించి, దాని ఆకు లన్నీ దులిపివేసి, దానిని పట్టుకొని నిలబడ్డాడు. అర్జునుడు గాండీవం తీయబోగా అతనిని వారించి రాక్షసునితో యుద్ధానికి తలబడ్డాడు. మొదట వృక్షాలతోను, శిలలతోను యుద్ధం జరిగింది. తరువాత మల్లయుద్ధం ప్రారంభమైంది.

దుర్యోధనుడు చేసిన అవమానంవల్లా, సహజమైన బాహువీర్యం వల్లా దృష్ట దైన ఆ భీముడు అక్కడనే నిలచి ద్రౌపది చూస్తుండడంచేత తీవ్రంగా విజృంభించాడు -

దుర్యోధననికారావు బాహువీర్యావు దర్పితః,

కృష్ణానయనదృష్టశ్చ వ్యపర్ధత వ్యకోదరః.

(వనపర్వం. 11.55)

రాక్షసుని బలం క్షీణించింది. భీముడు వానిని నడుము విరిచి పశువును చంపినట్లు చంపివేశాడు. సోదరులు, ద్రౌపది సంతోషంతో భీముణ్ణి అభినందించారు. నేను ఆ వనానికి వెళ్లి నప్పుడు భీముడు చంపి దూరంగా విసిరివేసిన ఆ రాక్షసుని మహాకాయాన్ని చూచాను. ఈ విషయం అంతా అక్కడికి చేరిన బ్రాహ్మణులు చెప్పుకొంటూండగా విన్నాను.

ఈ వృత్తాంతం వినగానే ధృతరాష్ట్రుని గుండెలో రాయి పడ్డట్లయింది. ఆలోచిస్తూ కూర్చుండిపోయాడు.

కృష్ణుడు పాండవులను చూడడానికి కామ్యకవనానికి వెళ్లుట

పాండవులు జూదంలో వంచితులై అరణ్యానికి వెళ్లా రను విషయం తెలిసి క్రోధా మర్షాలతో నిండిన హృదయాలతో భోజులు, వృష్టులు, అంధకులు, పాంచాలరాజు కుమారుడైన ధృష్టద్యుమ్నుడు, చేదిరాజైన ధృష్టకేతువు, మహాపరాక్రమ శాలులైన కేకయదేశరాజులు వనంలో ఉన్న పాండవులను చూడడానికై వచ్చారు. కౌరవులను నిందిస్తూ మేం ఏమి చేయవలెనో చెప్పండి అని అడుగుతూ, కృష్ణుణ్ణి ముందుంచుకొని ధర్మరాజు చుట్టూ కూర్చున్నారు.

కృష్ణుడు ధర్మరాజుకు నమస్కరించి, దుఃఖంతో ఇలా అన్నాడు - “మేం దుర్యోధనాదులను, వాళ్ల పరివారమునూ జయించి ధర్మరాజును రాజ్యాభిషిక్తుణ్ణి చేస్తాం. మోసం చేస్తూ దగ్గర తిరిగే వానిని వధించాలి అనేది సనాతనధర్మం.

నికృత్యోపచరన్ వధ్య ఏష ధర్మః సనాతనః. (వనపర్వం. 12. 7)

తమపై ఉన్న స్నేహభావంచేత ఆ విధంగా కోపించి ప్రజ లందరినీ కాల్చివేయ నున్నాడా అన్నట్లున్న కృష్ణుణ్ణి శాంతింపచేస్తూ అర్జునుడు ఆ లోకనాథుని పూర్వశరీరాలలో (జన్మలలో) చేసిన పనులను వర్ణించాడు.

“కృష్ణా! నీవు పూర్వం సాయంకాలం మాత్రమే ఇల్లు చేరే మునివై పదివేల సంవత్సరాలు గంధమాదనపర్వతం మీద సంచరించావు. పదకొండువేల సంవత్సరాలు నీళ్లుమాత్రమే భక్షిస్తూ పుష్కరక్షేత్రంలో నివసించావు. బదరీక్షేత్రంలో వాయువును మాత్రమే భక్షిస్తూ, చేతులు పైకెత్తి ఒంటికాలిమీద నూరు సంవత్సరాలు నిలబడ్డావు. సరస్వతీ నదీతీరంలో పన్నెండు సంవత్సరాల సత్త్వంలో, ఉత్తరీయం కూడ లేకుండా, నాడు లన్నీ పైకి కనబడే టల్లు కృశించి ఉన్నావు. ప్రభాసతీర్థంలో అదే విధంగా వెయ్యి దివ్యవర్షాల పాటు ఒంటికాలుపై నిలిచి ఉన్నావు.

లోకాలను నడిపేవాడవు నీవే, సకల భూతాల ఆదీ అంతమూ నీవే, అన్ని భూతాలలోని జీవుడు నీవే అని వ్యాసుడు నాకు చెప్పి ఉన్నాడు. నరకాసురుణ్ణి సంహరించి మణికుండలాలు తెచ్చావు. దైత్యులను దానవులను సంహరించావు. ఇంద్రునికి సర్వాధిపత్యం ఇచ్చి నీవు మనుష్యలోకంలో జన్మించావు. నారాయణుడుగా ఉన్న నీవే హరివి. బ్రహ్మాదిదేవత లందరూ నువ్వే. కాలము, ఆకాశము, దిక్కులు, పృథివీ కూడ నీవే. అన్ని యజ్ఞాల అధిపతివి నీవే. నీవు అదితికి పుత్రుడుగా జనించి ఉపేంద్రుడవయ్యావు. త్రివిక్రము డైనావు. శిశుపాల - జరాసంధాదులను వధించావు. యుగాది యందు నీ నాభిపద్మంనుండి బ్రహ్మదేవుడు జనించాడు. లలాటంనుండి శివుడు జనించాడు. నీవు చేసిన పనులు ఎవ్వరూ కూడ చేయజాలరు”. అర్జునుని మాటలు విని కృష్ణుడు - “నువ్వే నేను, నేనే నువ్వు. మన ఇద్దరమూ నర నారాయణులను ఋషులుగా ఉండేవాళ్లం. అన్నాడు.

పాంచాలి, ధృష్టద్యుమ్నుడు మొదలైన సోదరులు చుట్టూ ఉండగా కృష్ణుని వద్దకు వెళ్లి శరణు వేడుతూ ఇలా అంది.

నీవే సకలజగత్తును సృష్టించినవాడవని ఋషులు చెబుతున్నారు. నీవే సర్వ దేవతాస్వరూపుడవు. బాలుడు ఆటవస్తువులతో ఆడుకొన్నట్లు నీవు బ్రహ్మ - శంకర - ఇంద్రాదులతో ఆడుకొంటూంటావు. సకలజగత్స్వరూపుడవు. ధర్మాత్ము లందరికీ ఉత్తమగతి నీవే.

నేను నా దుఃఖాన్ని నీ ఎదుట వెళ్లబోసుకొంటున్నాను. కృష్ణా! పాండవుల భార్యనూ, నీ సఖినీ, ధృష్టద్యుమ్నుని సోదరినీ అయిన నాకు ఆనాడు సభలో అట్టి పరిస్థితులలో అంత అవమానం ఎందుకు జరిగింది? నన్ను వాళ్లు బలాత్కారంగా దాసీని ఎలా చేశారు? నాకు అంత అవమానం జరుగుతుండగా సమర్థులై యుండి కూడ నా భర్తలు నన్ను ఎందుకు రక్షించలేదు? ఛీ! వీళ్ల బలం అంతా ఎందుకు!

కొరవులు వీళ్లను పరిమార్చడానికై అనేకపర్యాయాలు ప్రయత్నించారు. ఏమీ చేయలేకపోయారు. భీముడు హిండింబుణ్ణి వధించాడు. అర్జునుడు ఎవ్వరూ చేయజాలని లక్ష్మ్యవేధనం చేసి స్వయంవరంలో నన్ను జయించాడు. ఇంతటి మహావీరులై ఉండి వీళ్లు నన్ను ఎందుకు రక్షించలేదు?

ఈ విధంగా తనకు జరిగిన అవమానా న్నంతనీ కృష్ణునకు చెప్పుకొని ద్రోపది ఏడ్చింది.

కృష్ణుడు ఆమెకు ధైర్యం చెబుతూ ద్రౌపదీ! నీకు ఎవరిపై ఈ విధంగా కోపం కలిగిందో వాళ్ల అందరి స్త్రీలూ కూడ ఈ విధంగా ఏడుస్తారు. అర్జునుడు బాణాలతో రక్తనదులు పారే టట్లు చేస్తాడు. నీవు మహారాణి వౌతావు.

ద్యులోకం నేలమీద కూలవచ్చు; హిమవత్పర్వతం బ్రద్దలైపోవచ్చు. భూమి ముక్కలై పోవచ్చు, సముద్రం ఎండిపోవచ్చు. ద్రౌపదీ! నా మాట వ్యర్థం అవడానికి వీలు లేదు.

పతేద్ద్యౌః హిమవాన్ శీర్యేత్ పృథివీ శకలీభవేత్,
శుష్కేత్ తోయనిధిః కృష్ణే! స మే మోఘం వచో భవేత్.

(వనపర్వ12.131)

అర్జునుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడూ కూడ శత్రువులను నిర్దాక్షిణ్యంగా సంహరిస్తూ మని ప్రతిజ్ఞ చేశారు.

శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్ఠిరునితో - “రాజా! ఆ సమయంలో నేను ద్వారకలో ఉండి ఉంటే నన్ను ద్యూతానికి పిలవకపోయినా వాళ్లందరికీ నచ్చుచెప్పి ద్యూతం నిలిపివేసి ఉండేవాడిని. వాళ్లు వినకపోతే దండోపాయంచేత నిలిపేవాడిని. ఆ సమయంలో నేను లేకపోవడంచేత మీకు ఈ ఆపద కలిగింది” అన్నాడు.

సౌభవిధ్వంసవృత్తాంతం

తాను ద్వారకలో లేకపోవడానికి కారణం శ్రీకృష్ణుడు సవిస్తరంగా చెప్పాడు.

“యుధిష్ఠిరా! నీవు రాజసూయయాగం చేసినప్పుడు నేను శిశుపాలుణ్ణి వధించాను కదా? అది విని శాల్వుడు ద్వారవతీపురిని నాలుగు వైపులనుండి ముట్టడించాడు. అకాశమార్గాన్ని అకాశంమీద సంచరించే ‘సౌభం’ అను పురంతో కప్పివేసి యుద్ధం చేశాడు.”

ద్వారకాపతిలో అప్పుడు చాల కట్టుదిట్ట మైన రక్షణానికి సంబంధించిన అన్ని ఏర్పాట్లూ చేయబడి ఉన్నాయి. ఆ నగరాన్ని రక్షిస్తూన్న ఉగ్రసేన - ఉద్ధవాదులు నగరంలో ఎవ్వరూ కూడ మద్యం సేవించకూడదు అని చాటించారు. ఎందువల్ల ననగా ఆ మద్యం మత్తులో ఉన్నవాళ్లపై శత్రువు అనాయాసంగా దాడిచేసి కొట్టివేయవచ్చును కదా?”

ఆఘోషితం చ నగరే స పాతవ్యా సురేతి వై,

ప్రమాదం పరిరక్షద్భిరుగ్రసేనోద్ధవాదిభిః,

ప్రమత్తేష్వభిఘాతం హి కుర్యాచ్ఛాల్వో నరాధిపః. (వనపర్వ 15.12,13)

“నటనర్తకగాయకాదు లందరినీ నగరంనుండి బైటకు పంపివేశారు. వంతెన లన్నీ విరగకొట్టించారు. నావల సంచారం నిషేధించారు. పరిఖలు లోతుగా తవ్వించారు. చుట్టూ క్రోశుడు దూరం భూమి అంతా గోతులూ కొవ్వలూ తవ్వించారు. ఈ విధంగా అనేక రక్షణోపాయాలు చేసి రాజముద్ర వేసిన అనుమతిపత్రం లేకుండా నగరంలోనికి జనుల రాకపోకలను నిషేధించారు.

న చాముద్రో వినిర్యాతి న చాముద్రః ప్రవేశ్యతే,

వృష్ణస్థకపురే రాజన్ తదా సౌభసమాగమే.

(పనపర్వ. 15. 19)

చారుదేష్టుడు, సాంబుడు, ప్రద్యుమ్నుడు గొప్ప సైన్యాన్ని తీసికొని నగరంనుండి బయల్పెడలి శాల్వుని సైన్యాన్ని ఎదిరించారు. (జాంబవతిపుత్రుడైన) సాంబుడు క్షేమవృద్ధి అను సేనానాయకుణ్ణి తరిమికొట్టి తనపైకి వచ్చిన వేగవంతు డను దైత్యుణ్ణి సంహరించాడు. చారుదేష్టుడు (రుక్మిణీ కుమారుడు) వివింధ్య డను దానవుణ్ణి సంహరించాడు. శాల్వుడు ఇష్టం వచ్చినట్లు నడిచే ఆ సౌభాన్ని ఎక్కి తిరిగి యుద్ధభూమికి వచ్చాడు. ద్వారకలో ఉన్న సైన్యం అంతా చెల్లాచెదలైపోయింది. అప్పుడు ప్రద్యుమ్నుడు శాల్వుణ్ణి ఎదుర్కొన్నాడు. శాల్వుని బాణఘాతానికి ప్రద్యుమ్నుడు మూర్ఛపోయాడు.

సారథి ప్రద్యుమ్నుని రథాన్ని రణరంగంనుండి దూరంగా తీసికొనిపోయాడు. ఇంతలో ప్రద్యుమ్నుడు స్పృహలోనికి వచ్చి సూతుణ్ణి నిందించాడు. నిన్ను రక్షించడంకొరకై అలా చేశానని అతడు చెప్పినా అతనికి తృప్తి కలగలేదు. మళ్లీ యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించాడు. శాల్వునితో యుద్ధం చేసి వానిని సంహరించడానికై అమోఘ మైన అస్త్రం ప్రయోగించడానికి సిద్ధ మయ్యాడు. ఇంతలో దేవతలు పంపగా నారదుడు వచ్చి ప్రద్యుమ్నునితో - “ఇప్పుడు నీవు వీనిని చంపకూడదు; ఇతడు కృష్ణుని చేతిలో మరణించవలసి ఉన్నది. ఈ అస్త్రం ఉపసంహరింపుము” అని చెప్పగా ప్రద్యుమ్నుడా అస్త్రాన్ని సంహరించాడు.

ప్రద్యుమ్నుని చేతిలో పరాజితు డైన శాల్వుడు సౌభం ఎక్కి సైనికులతో కలిసి ద్వారకను విడిచి వెళ్లిపోయాడు.

నీ రాజసూయయాగం పూర్తి అయి నేను ద్వారకకు తిరిగి వచ్చేసరికి ఆ నగరం అంతా శోభావిహీనంగా ఉంది. విషయం తెలిసికొని నేను వెంటనే శాల్వుణ్ణి సంహరించడానికి మార్తకావతం చేరాను. శాల్వుడు సౌభం ఎక్కి సాగరసమీపానికి వెళ్లాడని తెలిసి వానిని వెంబడించాను.

శాల్వుడు సౌభం ఎక్కి సముద్రకుక్షిలో ఉన్నాడు. నన్ను చూడగానే యుద్ధానికి తలబడ్డాడు. మాయాప్రయోగాన్ని మాయాప్రయోగంచేతనే త్రిప్పికొట్టి నేను అనేకదైత్యులను సంహరించి సౌభంనుండి సముద్రంలో పడవేశాను. అయితే శాల్వుడు విజృంభించి మాయా ప్రయోగంతో అనేకవిధా లైన ఆయుధాలను ప్రయోగించాడు.

నా సారథి దారుకుడు - “ఏదో విధంగా ఉండాలి కదా అని నిలిచి ఉన్నాను. నేను ఇంక నిలబడలేను” అన్నాడు. ఆతని శరీరం అంతా బాణాల దెబ్బలతో తూట్లు పడి ఉంది. నేను ఆతనికి ధైర్యం చెబుతున్నాను.

ఇంతలో ద్వారకనుండి ఒక పురుషుడు వచ్చి - “నేను ఆహుకుడు పంపగా వచ్చాను. నువ్వు ఇక్కడ ఈ యుద్ధంలో ఉండగా శాల్వుడు ద్వారకకు వచ్చి నీ తండ్రి వసుదేవుణ్ణి వధించాడు. నీవు వెంటనే వచ్చి ద్వారకను రక్షించుకోవాలి అని ఆహుకుడు నీతో చెప్పమన్నాడు” అని ఆ పురుషుడు నాతో దుఃఖిస్తూ చెప్పాడు.

అది వినగానే నా కేమి చెయ్యాలో తెలియలేదు. సాత్యకినీ, బలరాముణ్ణి, ప్రద్యుమ్నుణ్ణి మనస్సులో నిందించాను. వీళ్లందరూ జీవించి ఉండగా నా తండ్రిని ఎవరూ చంపజాలరు కదా; వీళ్లు కూడా వధింపబడ్డా రేమో అను సంశయం నా మనస్సులో కలిగింది. సర్వవినాశం జరిగి ఉంటుంది అని అనుకుంటూనే నేను శాల్వునితో యుద్ధం కొనసాగించాను.

అప్పుడు సౌభంనుంచి మా తండ్రి క్రిందికి పడిపోతూన్నట్లు కనబడ్డాడు. ఆతని జుట్టూ, వస్త్రాలూ చెదిరి ఉన్నాయి. అది చూడగానే శార్ఙ్గధనుస్సు నా చేతిలోనుండి జారిపోయింది. నేను రథం మధ్య కూర్చుండిపోయాను. అలా ఉన్న నన్ను చూడగానే నా సైన్యంలో హాహాకారాలు బయలుదేరాయి. రెక్కలు తెగిన పక్షి పడిపోతూన్నట్లు నా తండ్రి పడిపోతూంటే ప్రక్కనున్నవాళ్లు అనేక మైన ఆయుధాలతో ఆతనిని కొడుతున్నారు.

ఇంతలో నాకు స్పృహ వచ్చింది. ఎదుట చూచేసరికి అక్కడ సౌభంగాని, శత్రువు కాని, నా తండ్రి కాని కనబడలేదు. అప్పుడు ఇదంతా మాయ కదా అని గ్రహించి నేను మళ్లీ బాణవర్షం కురిపించాను.

శాల్వుడు మాయాబలప్రయోగం చేశాడు. నా సైనికు లందరూ భయపడి పారిపోతున్నారు.” అప్పుడు దారుకుడు - “దురాత్ము డైన వీనిని ఉపేక్షించవద్దు. శీఘ్రంగా వీనిని, వీని సౌభాన్నీ నశింపచెయ్యి” అని నన్ను ప్రోత్సహించాడు. అప్పుడు నేను ఆగ్నేయాస్త్రం మేళవించి సుదర్శనచక్రాన్ని ప్రయోగించాను. రుద్రుని బాణంచేత

చేదినపబడిన త్రిపురాల వలె సౌభం మధ్యకు బ్రద్దలై క్రింద పడింది. దానిలోని దానవులందరూ మరణించారు. గద ప్రయోగించి శాల్వుణ్ణి సంహరించాను.

ద్వారకకు తిరిగి వచ్చి బంధువుల నందరినీ ఆనందింపజేశాను.

ఆ విధంగా నేను దూరంగా ఉండడంచేత మీ ద్యూతవృత్తాంతం నాకు తెలియలేదు. తెలిసినట్లయితే నేను వచ్చి ద్యూతం నిలిపివేసేవాడిని, లేదా దుర్యోధనుని పరిమార్చేవాడిని.

శ్రీకృష్ణ డీ విధంగా పాండవులకు ధైర్యం చెప్పి వాళ్ల అనుమతి తీసికొని, సుభద్రను, అభిమన్యుణ్ణి రథంమీద కూర్చుండబెట్టుకొని ద్వారకకు తిరిగి వెళ్లాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రౌపదీపుత్రులను ఐదుగురినీ తీసికొని తన నగరానికి వెళ్లాడు. చేదిదేశరా జైన ధృతకేతువు (శిశుపాలుని కుమారుడు) సోదరిని (నకులుని భార్య యైన కరేణుమతిని) తీసికొని తన నగరమైన శక్తిమతికి వెళ్లాడు. కేకయదేశరాజులు (సహదేవుని బావమరదులు) తమ దేశానికి వెళ్లారు.

అయితే బ్రాహ్మణులూ దేశవాసులైన ఇతరప్రజలూ పాండవులను విడిచి వెళ్లడానికి ఇష్టపడలేదు.

పాండవులు కామ్యకవనంనుండి ద్వైతవనానికి వెళ్లడానికై రథాలు సమాయత్తం చేశారు. తమతో ఉన్న ధనం అంతా అక్కడ నున్నవారికి పంచిపెట్టారు. ఇరవైమంది ప్రేమ్యులు (నౌకర్లు) శస్త్రాస్త్రాలు తీసికొని ద్వారకకు వెళ్లిపోయారు. ఇంద్రసేనుడు సుభద్రకు సంబంధించిన వస్తువు లన్నీ తీసికొని రథంమీద ద్వారకకు వెళ్లాడు.

అక్కడ నున్న ప్రజ లందరూ ఇష్టం లేకపోయినా యుధిష్ఠిరుని ప్రార్థనను మన్నించి తమ స్థానాలకు వెళ్లిపోయారు.

యుధిష్ఠిరుడు - “మనం నిర్జన మైన అరణ్యంలో పన్నెండు సంవత్సరాలు గడపవలసి ఉంది. ఏ వనం బాగుంటుందో ఆలోచించి చెప్పండి” అని సోదరులను అడిగాడు. ద్వైతవనం మన నివాసానికి అనుకూలంగా ఉంటుం దని అర్జునుడు అన్నాడు. పాండవులందరూ కొందరు బ్రాహ్మణులు వెంట రాగా ద్వైతవనం చేరి అక్కడ నివసించారు.

మార్కండేయుడు పాండవులకు ధర్మాలు ఉపదేశించుట

ఒకనాడు మార్కండేయుడు ద్వైతవనంలో పాండవులు నివసిస్తున్న ఆశ్రమానికి వచ్చాడు. యుధిష్ఠిరుని ఆతిథ్యం స్వీకరించి ఆ మహర్షి ద్రౌపదినీ, పాండవులనూ చూడగానే రామునివృత్తాంతం జ్ఞాపకం వచ్చి నవ్వాడు. అప్పుడు ధర్మరాజు కొంచెం విమనస్కుడై -

“మహర్షీ! ఇక్కడ కూర్చున్న మును లందరూ సిగ్గుపడుతున్నారు; నన్ను చూచి నువ్వు సంతోషిస్తూ నవ్వుతున్నా వేమిటి!” అని ప్రశ్నించాడు.

నాయనా! నేను సంతోషించడం లేదు; ఆశ్చర్యం చెందడంలేదు. ఆనందంవల్ల నా కేమీ దర్పం కలగలేదు. ఇప్పుడు నీ వున్న ఆపద చూడగానే దశరథకుమారు డైన రాముడు మనస్సులో స్ఫురించాడు. తండ్రి ఆజ్ఞచేత లక్ష్మణునితో కలిసి అరణ్యంలో తిరుగుతూన్న ఆతనిని నేను పూర్వం ఋష్యమూకపర్వతంమీద చూచాను. మహానుభావు డైన ఆతనిని కూడ యుద్ధంలో ఎవరూ జయింపజాలరు. దేవేంద్రునివంటి ప్రభావం కలవాడు. అన్ని భోగాలు విడచి అరణ్యాలలో తిరిగాడు. ఎప్పుడు కూడ నాకు బలం ఉంది, సర్వసమర్థుడను అనుకొంటూ అధర్మం ఆచరించకూడదు.

నేశే బలస్యేతి చరేదధర్మమ్.

(వనపర్వం 26.11)

ఇంకా ఎంతో మంది మహారాజులు, మహాపురుషులూ ధర్మంకోసం అన్ని సుఖాలూ విడచి అనేకకష్టా లనుభవించారు. నీవు కూడ ఈనాడు ధర్మబద్ధుడవై కష్టాలు అనుభవిస్తున్నావు. నీవు తప్పక నీ రాజ్యం పొందుతావు” అని యుధిష్ఠిరునితో చెప్పి మార్కండేయుడు ఉత్తరదిక్కు వైపు వెళ్లిపోయాడు.

ద్వైతవనంలో ఉన్న ధర్మరాజు దగ్గరకు ఎందరో బ్రాహ్మణులు వచ్చి చేరారు. ఆ వనం అంతా సర్వకాలసర్వావస్థలయందు వేదఘోషలతో ప్రతిధ్వనించింది. దానితో పాటు పాండవులు ధనుస్సులు లాగినప్పుడు కలిగే జ్యోఘోషతోకూడ ఆ వనం మారు మ్రోగుతున్నది.

ఇదంతా చూచి సంతోషపరవశు డైన దాల్భ్యవంశీయు డైన బకు డను బ్రాహ్మణుడు ధర్మరాజుతో - మహారాజా! క్షత్రతేజస్సుతో బ్రహ్మతేజస్సు, బ్రహ్మతేజస్సుతో క్షత్రతేజస్సు కలిస్తే అవి శత్రువులను, అగ్ని, వాయువు కలిసి వనాన్ని కాల్చివేసి నట్లు కాల్చివేస్తాయి.

బ్రహ్మ క్షత్రేణ సంసృష్టం క్షత్రం చ బ్రహ్మణా సహ,

ఉదీర్ఘే దహతః శత్రూన్ వనానీవాగ్నిమారుతే.

(వనపర్వం.26.11)

నీ దగ్గర ఆ బ్రహ్మక్షత్రసంయోగం కనబడుతున్నది అన్నాడు. ఆ మాటలు విని అక్కడ ఉన్నవా రందరూ బకమునిని స్తుతించారు.

ద్రౌపది పాండవుల ఎదుట తన దుఃఖాన్ని వ్యక్తీకరించుట

ఒకనాడు సాయంకాలం అన్నదమ్ము లందరూ ఒక చోట కూర్చొని ఉండగా ద్రౌపది వారికి తను అనుభవించిన అవమానాలను, ఆ అన్నదమ్ములు అనుభవిస్తూన్న

కష్టాలను ఏకరువుపెట్టి దుఃఖించసాగింది. యుధిష్ఠిరునితో ఇలా అంది - “మన కిన్ని కష్టాలు కల్పించిన ఆ ధార్తరాష్ట్రుడు ఎంత పాపాత్ముడు! నువ్వు నారచీరలు, అజినాలూ ధరించి అరణ్యానికి బయలుదేరి నప్పుడు దుర్యోధన - దుఃశాసన - కర్ణ - శకునులు నలుగురూ తప్ప ఉన్నవాళ్లందరూ కన్నీళ్లు కార్చారు. అలాంటి రాజభోగాలు అనుభవించిన మీరందరూ ఈనాడు ఇన్ని కష్టాలనుభవిస్తూంటే నేను చూడలేకుండా ఉన్నాను. నీ తమ్ముళ్లందరూ మహావీరులై ఉండి కూడ పామరుల వలె ఇన్ని కష్టాలు పడుతూండగా ఎలా చూడకలుగుతున్నావు? శత్రువులమీద నీకు కోపం రావడంలేదా? ద్రుపదుని వంశంలో పుట్టాను; పాండుమహారాజు కోడలిని; ధృష్టద్యుమ్నుని సోదరిని; వీరపత్నిని; ఏనాడూ కష్టాలేవీ ఎరుగనిదానిని - అలాంటి నన్ను చూస్తూ కూడ నీకు శత్రువుల విషయంలో ఈ ఓర్పు ఏమిటి! రాజా! బహుశా నీకు పౌరుషం లేదు. అందుచేతనే మమ్ముల నందరినీ ఇలాంటి స్థితిలో చూస్తున్నాకూడ నీ మనస్సులో ఏ మాత్రమూ బాధ కలగడంలేదు.”

సమయం వచ్చినప్పుడు ఏ క్షత్రియుడు తన తేజస్సు చూపడో వానిని అందరూ తిరస్కరిస్తారు.

యో న దర్శయతే తేజః క్షత్రియః కాల ఆగతే,

సర్వభూతాని తం పార్థ సదా పరిభవన్తుత.

(వనపర్వం. 27. 38)

పూర్వం ఒకప్పుడు ప్రహ్లాదునికీ అతని పౌత్రుడైన బలికీ మధ్య సంవాదం జరిగిందని అంటారు - అది చెప్పతాను విను. “క్షమ మంచిదా లేక తేజస్సు (బలం ప్రయోగించడం) మంచిదా?” అని బలి ప్రహ్లాదుణ్ణి అడిగా డట. దానికి సమాధానం చెప్పతూ ప్రహ్లాదు డిలా అన్నాడట. నాయనా! ఎల్లప్పుడు తేజస్సే చూపడం కాని, ఎల్లప్పుడూ క్షమయే (ఓర్వే) గాని మంచిది కాదు.

న శ్రేయః సతతం తేజో న నిత్యం శ్రేయసీ క్షమా,

ఇతి తాత విజానీహి ద్వయమేతదసంశయమ్.

(వనపర్వం. 28. 6)

క్షమ, క్షమ అంటూ కూర్చున్నవానిని అందరూ లోకువకడతారు. నౌకర్లు, పుత్రులు, భృత్యులూ కూడ కటువుగా మాట్లాడుతారు. భార్యలు కూడ స్వేచ్ఛగా ప్రవర్తిస్తారు. ప్రభువువైనవాడు దండించకపోతే అందరూ యథేచ్ఛగా దుష్కార్యాలు చేస్తారు. క్షమావంతుణ్ణి అందరూ అనాదరంతో చూస్తారు. అనాదరం మరణంకంటే కూడ చెడ్డది.

అవజ్ఞానం హి లోకేఽస్మిన్ మరణాదపి గర్హితమ్.

(వనపర్వం. 28. 12)

అలా అని ఎల్లప్పుడు తేజస్సే చూపిస్తే మిత్రులు కూడ శత్రువు లవుతారు. నీతి విరుద్ధంగా దండం విధించేవాడు స్వజనానికి కూడ దూరం అవుతాడు, ప్రాణాపాయం కూడ పొందుతాడు. అందుచేత తేజస్సునూ అతిగా చూపకూడదు; నిత్యమూ మృదువు గానే కూడ ఉండకూడదు. సమయానుసారంగా మృదువుగా ఉండాలి, తీక్షణంగా కూడ ఉండాలి. సమయాన్ని పట్టి మృదువుగాను, దారుణంగాను ఉండేవాడు ఇహలోకం లోను పరలోకం లోనూ కూడ సుఖవంతు డవుతాడు -

తస్మాన్నాత్మ్యత్సజ్జేతో న చ నిత్యం మృదుర్భవేత్,
కాలే కాలే తు సంప్రాప్తే మృదుస్తీక్ష్ణోఽపి వా భవేత్.

కాలే మృదుర్యో భవతి కాలే భవతి దారుణః,
స వై సుఖమవాప్నోతి లోకేఽముష్మిన్నిహైవ చ. (వనపర్వం. 28. 23, 24)

అయితే ఎవరి విషయంలో క్షమ చూపాలో చెప్పతాను; విను. నీ కెవడైనా పూర్వం మంచి ఉపకారం చేసి ఉంటే అత డిప్పుడు పెద్ద అపరాధం చేసినా వానిని వెనుక చేసిన ఉపకారాన్ని పట్టి క్షమించాలి.

పూర్వోపకారీ యస్తే న్యాదపరాధే గరీయసి,
ఉపకారేణ తత్రస్య క్షస్తవ్యమపరాధినః. (వనపర్వం. 28. 26)

ఎవరైనా సరిగా ఆలోచించకపోవడంచేత అపరాధం చేసినా వాళ్లని క్షమించాలి. లోకంలో అందరికీ పాండిత్యం (ఆలోచనాశక్తి) ఉండదు కదా?

అబుద్ధిమాశ్రితానాం తు క్షస్తవ్యమపరాధినామ్,
స హి సర్వత్ర పాణ్డిత్యం సులభం పురుషేణ వై. (వనపర్వం. 28. 27)

అదే విధంగా అజ్ఞానంచేత అపరాధం చేసినవాళ్లని కూడ బాగా పరీక్షించి క్షమించాలి.

అజానతా భవేత్ కశ్చిదపరాధః కృతో యది,
క్షస్తవ్యమేవ తస్మాహుః సుపరీక్ష్య పరీక్షయా. (వనపర్వం. 28. 30)

కావా లని అపరాధం చేసి, ఆలోచించకుండా చేశాను అని చెప్పే కపట స్వభావులను, వాళ్ల అపరాధం స్వల్పమే అయినా శిక్షించాలి.

అథ చేద్బుద్ధిజం కృత్వా బ్రూయుస్తే తదబుద్ధిజమ్,
పాపాన్ స్వల్పేఽపి తాన్ హన్యాదపరాధే తథాన్యజూన్. (వనపర్వం. 28. 28)

ఎవరి నైనా ఒక్క అపరాధానికి క్షమించవచ్చును. అదే అపరాధం రెండవమాటు చేస్తే అది అల్పమే అయినా, వానిని వధించాలి.

సర్వస్యైకోపరాధస్తే క్షస్తవ్యః ప్రాణినో భవేత్,
ద్వితీయే సతి వధ్యస్తు స్వల్పేఽప్యపకృతే భవేత్. (వనపర్వం. 28. 29)

దేశకాలాలను, తన బలాబలాలనూ కూడ బాగా పరీక్షించి అపరాధిని క్షమించాలి. ఒక్కొక్కప్పుడు లోకానికి భయపడి కూడ అపరాధిని క్షమించాలి.

ఇదీ ప్రహ్లాదుడు బలికి చేసిన ఉపదేశం. రాజా! నిరంతరము అపకారాలే చేస్తూన్న కౌరవుల విషయంలో క్షమ చూపవలసిన పని లేదు. ఇది నీ తేజస్సును చూపవలసిన కాలం. తేజస్సు చూపించు.

యుధిష్ఠిరుడు క్రోధాన్ని నిందిస్తూ క్షమను ప్రశంసించుట

ద్రౌపది మాటలు విన్న యుధిష్ఠిరుడు ఆమె కోపావేశాన్ని శమింపజేయడానికి ప్రయత్నిస్తూ ఇలా అన్నాడు. “పాంచాలీ! కోపం చాలా చెడ్డది. దానిని అణచుకొనలేని వాడు ఎలాంటి పాపాని కైనా ఒడికడతాడు. గురువును కూడ చంపుతాడు. కోపించినవాడు పరుషమైన మాటలతో పెద్దవాళ్లను కూడ అవమానిస్తాడు.

క్రుద్ధః పాపం నరః కుర్యాత్ క్రుద్ధో హన్యాద్గురూనపి,
క్రుద్ధః పరుషయా వాచా శ్రేయసోఽప్యవమన్యతే. (వనపర్వం. 29. 4)

కోపావేశంలో ఉన్నవాడు ఏది మాట్లాడవచ్చునో ఏది మాటలాడకూడదో తెలిసికొనడు. వానికి చేయకూడని పని ఉండదు; పలకకూడని మాట ఉండదు.

వాచ్యవాచ్యే హి కుపితో న ప్రజానాతి కర్హిచిత్,
నాకార్యమస్తి క్రుద్ధస్య నావాచ్యం విద్యతే తథా. (వనపర్వం. 29. 5)

ప్రతి ఒక్కడూ శమం అలవరచుకోవాలి. శమం లేకపోతే పుత్రులు తండ్రులను చంపుతారు, తండ్రులు పుత్రులను చంపుతారు. భర్తలను భార్యలు చంపుతారు. భార్యలను భర్తలు చంపుతారు.

హన్యుర్హి పితరః పుత్రాన్ పుత్రాశ్చాపి తథా పితౄన్,
హన్యుశ్చ పతయో భార్యాః పతీన్ భార్యాస్తథైవ చ. (వనపర్వం. 29. 28)

ఎన్ని అపదలు వచ్చినా ఓర్పు వహించాలి. క్షమ పుణ్యహేతువు.

పితామహు డైన భీష్ముడు, కృష్ణుడు, ఆచార్యుడు, విదురుడు, కృపుడు, సంజయుడు, మా పితామహు డైన వ్యాసుడు అందరూ కూడ శమమే కోరతారు. వీళ్లందరూ బోధించగా బోధించగా ధృతరాష్ట్రుడు మన రాజ్యం మన కీయవచ్చును అని నేను అనుకొంటున్నాను. లోభంచేత ఇవ్వకపోతే నశిస్తాడు. భరతవంశీయులకు నశించే కాలం మూడింది.

సుయోధనునికి రాజ్యం పొందే అధికారం లేదు. అందుచేతనే అతడు ఓర్పు లేకుండా ఉన్నాడు. నాకు రాజ్యంమీద అధికారం ఉంది. అందుచేతనే నేను ఓర్పుతో ఉన్నాను.

సుయోధనో నార్హతీతి క్షమామేవం న విస్తతి,

అర్హస్తత్రాహమిత్యేవం తస్మాన్మాం విస్తతే క్షమా.

(వనపర్వం 29.50)

యుధిష్ఠిరుడు ‘క్షమా, క్షమా’ అంటూంటే బహుశా ద్రౌపది కోపం పట్టలేక పోయింది - “తాతముత్తాతలు నడచిన మార్గంలో నడవవలసిన నీ బుద్ధిని మరొక విధంగా మార్చివేసి మోహం కలిగి టట్లు చేసిన ఆ ధాతకీ విధాతకీ నమస్కారం! ప్రాణులు తమ తమ కర్మలను పట్టి మాత్రమే వేరు వేరు మార్గాలలో వెడుతూంటారు. అందుచేత కర్మలే నిత్యమైనవి. వాటినుండి ఎవరైనా మోక్షం కోరుకొంటే అది లోభం మాత్రమే. ధర్మంచేత గాని, మంచితనంచేత గాని, ఓర్పుచేత గాని, ఋజుత్వంచేత గాని, దయ చూపడంచేత గాని ఎవ్వరూ ఎక్కడా కూడ సంపదలు పొందజాలరు. ముందు నీ విషయమే చూడు. ఇన్ని ధర్మాలూ చేస్తూ, ఇన్ని యజ్ఞాలూ చేస్తూ, వేలమందికి భోజనాలు పెడుతూ కాలం గడుపుతూన్న నీకు ఏమి సుఖం లభించింది? ఇంత ధర్మాత్ముడవైన నీకు ఈ ద్యూతవ్యసనం ఎలా వచ్చింది. దీనితో మాతో సహా సర్వస్వమూ పోగొట్టుకొన్నావుకదా!

ప్రాణులకు సుఖదుఃఖాలను ఇచ్చేది బ్రహ్మదేవుడే. ధర్మంవల్ల ఏమీ ప్రయోజనం లేదు. “ధర్మో రక్షతి రక్షితః” అంటూంటారు కదా; నిన్ను ధర్మం ఏం రక్షించింది? తత్త్వదర్శులైన వాళ్లు చెప్పిన దొకటి జరిగి దొకటి! దేవు డన్నీ మార్చేస్తూంటాడు. ఒక ప్రాణితో మరొక ప్రాణిని హింసిస్తాడు. ప్రాణుల విషయంలో దేవుడు తలదండ్రులు ప్రవర్తించినట్లు ప్రవర్తించడు. తన ఇష్టం వచ్చి నట్లు, ద్వేషంతో ప్రవర్తించి నట్లు ప్రవర్తిస్తాడు.

శీలవంతులు, సిగ్గు బిడియమూ ఉన్న ఆర్యులు (మంచివాళ్లు) తిండి కూడ లేక బాధపడుతూంటే చెడ్డవాళ్లందరూ సుఖంగా ఉండడం చూచి నా మనస్సు క్షోభ చెందుతుంది.

ఆర్యాన్ శీలవతో దృష్ట్వా హ్రీమతో వృత్తికర్షితాన్,

అనార్యాన్ సుఖినశ్చైవ విహ్వలామీవ చిన్తయా.

(వనపర్వం. 30.39)

నీకు అపదలు రావడాన్ని, సుయోధనునికి సమృద్ధి కలగడాన్ని చూచి - ఈ విధంగా విషమంగా చూచే దేవుణ్ణి నిందిస్తాను. అలాంటి పాపాత్మునికి ఐశ్వర్యం ఇచ్చిన దేవునికి ఏమి ప్రయోజనం కలుగుతుంది?

చేసిన కర్మ కర్తకే చెందుతుంది, మరొకరికి చెందదు అని అంటే - (దుర్యోధనాదులు చేసిన పాపకర్మకు ఫలం అనుభవించడంలేదుగాన) పాపకర్మ దేవునికే చెందు తుందని అంగీకరించాలి. పాపకర్మ కర్తను బాధించదు” అని అంటే (అందుచేతనే దుర్యోధనాదులు కష్టాలు అనుభవించడంలేదు అంటే) అప్పుడు సుఖదుఃఖాలు కలిగేది కర్మవల్ల కాదు, బలాబలాలను పట్టి మాత్రమే అని చెప్పిన ట్లయింది. అట్లాతే దుర్బలుల విషయంలో నాకు జాలి కలుగుతూన్నది. (ఎందుచేత ననగా బలవంతుడిదే రాజ్యం అని చెప్పిన ట్లయింది).

కర్మ చేత్పుతమన్నేతి కర్తారం నాన్యమృచ్చతి,
కర్మణా తేన పాపేన లిప్యతే నూనమీశ్వరః.

అథ కర్మ కృతం పాపం న చేత్ కర్తారమృచ్చతి,
కారణం బలమేవేహ, జనాన్ శోచామి దుర్బలాన్. (వనపర్వం. 30.42,43)

యుధిష్ఠిరుడు ద్రౌపది ఆక్షేపాలకు సమాధానం చెప్పుట

“యాజ్ఞసేనీ! నువ్వు చాల మధురంగా, మృదువుగా, అందంగా మాట్లాడావు; మేం అందరం విన్నాం. కాని నాస్తిక్యం మాట్లాడుతున్నావు. రాజపుత్రీ! నేను ఫలం కావాలని కోరుకొంటూ కర్మ చేయడంలేదు. ‘ఇవ్వాలి’ అని ఇస్తున్నాను, ‘యజ్ఞం చెయ్యాలి’ అని యజ్ఞాలు చేస్తున్నాను. చేసిన కర్మవల్ల ఫలం కలిగినా కలగకపోయినా గృహస్థుడైనవాడు కర్మ చేసేతీరాలి. ఆ దృష్టితోనే నేను యథాశక్తిగా కర్మ చేస్తున్నాను; ధర్మం ఆచరిస్తున్నాను; ధర్మఫలంకోసం మాత్రం కాదు. శాస్త్రాలు చెబుతున్నాయి; సత్పురుషులారాచరిస్తున్నారు. నేను ధర్మం ఆచరించడానికి కారణం ఇదే. నా మనస్సు సహజంగానే ధర్మంమీద ఆసక్తమై ఉంటుంది.”

ధర్మంతో వాణిజ్యం చేసేవాడు ధర్మవాదులలో అతినీచుడు. ధర్మాన్నుంచి పాలు పిందుకోవా లనుకొనేవానికి ధర్మఫలం లభించదు.

ధర్మవాణిజ్యకో హీనో జఘన్యో ధర్మవాదినామ్,
న ధర్మఫలమాప్నోతి యో ధర్మం దోగ్ధమిచ్చతి. (వనపర్వం. 31.6)

ధర్మం కాపాడుకొనడంచేత దివ్యమైన ఉన్నతస్థితిని పొందిన, శాపానుగ్రహసమర్థులైన మార్కండేయుడు, వ్యాసుడు, వసిష్ఠుడు, మైత్రేయుడు, నారదుడు, లోమశుడు, శుకుడు మొదలైన ఎందరో ఋషులను గూర్చి వింటున్నాం; ప్రత్యక్షంగా చూస్తున్నాం. వేదాల్ని ప్రత్యక్షాన్నీ కూడ నమ్మిన ఈ మహాపురుషు లందరూ అన్నిటికంటే ధర్మమే ప్రధానమని బోధిస్తున్నారు. అందుచేత సువీవిధంగా ధర్మాన్నీ, ధర్మఫలాన్నిచ్చే ధాతనూ నిందించడం యుక్తం కాదు. శాస్త్రం విషయంలో దృఢమైన నమ్మకంతో ధర్మం ఆచరించేవాళ్లందరూ మూఢులనీ, పిచ్చివాళ్లనీ బాలుడు, తెలివితక్కువవాడు అవహేళన చేస్తూంటాడు. అలాంటివానికి తన కేది తోస్తే అదే ప్రమాణం. ఉద్ధతుడై శ్రేయోమార్గాన్ని అవమానిస్తుంటాడు. ఈ లోకంలో తన ఇంద్రియాలకు ప్రీతి కలిగించేదే ఉత్తమమైన దని అనుకొంటూంటాడు.

ఆర్షప్రమాణాన్ని నిందించినవానికి ఉత్తరగతు లుండవు. ధర్మదృష్టి లేనివాళ్లు పశువుల వలె జీవిస్తారు.

తపో - యజ్ఞ - బ్రహ్మచర్య - దాన - ఆర్జవదులు నిష్ఫలములే అయితే ఇంత సుదీర్ఘకాలంనుండి ఇందరు మహాపురుషులు ఇవన్నీ ఆచరించేవారు కాదు.

ధర్మానికి కాని అధర్మానికి కాని ఫలం లేకపోవడం అనేది లేదు. విద్యలకు, తపస్సులకు ఫలాలు ప్రత్యక్షంగా కనబడుతూనే ఉన్నాయి.

ద్రౌపదీ! నీ వెక్కడికో వెళ్ల నవసరం లేదు. నీవు ఎలా జన్మించావో, ధృష్టద్యుమ్నుడు ఎలా జన్మించాడో నీవు వినే ఉన్నావు కదా!

త్వమాత్మనో విజానీహి జన్మ కృష్టే యథా శ్రుతమ్,
వేత్థ చాపి యథా జాతో ధృష్టద్యుమ్నుః ప్రతాపవాన్.
ఏతావదేవ పర్యాప్తముపమానం శుచిస్మితే. (వనపర్వం. 31.32)

ఓ! ఆలోచనాశక్తి ఉన్నదానా! పుణ్యపాపాలఫలమూ, కర్మలఫలమూ, ఉత్పత్తి వినాశాలూ - ఇవన్నీ దేవరహస్యాలు.

కర్మణాం శ్రుతపుణ్యానాం పాపానాం చ ఫలోదయః,
ప్రభవశ్చాయశ్చైవ దేవగుహ్యేని భావిని. (వనపర్వం. 31.35)

ఫలం కనబడనంతమాత్రాన ధర్మాన్ని కాని, దేవతలను కాని శంకించకూడదు. ప్రయత్నపూర్వకంగా యజ్ఞాలు చెయ్యాలి, అసూయ లేకుండా దానాలు చెయ్యాలి."

న ఫలాదర్శనార్థః శక్తితవ్యో న దేవతాః,

యష్టవ్యం చ ప్రయత్నేన దాతవ్యం చానసూయయా. (వనపర్వం. 31.38)

కర్మలకు ఫలం ఉన్నది అని, వేదశాసనం. బ్రహ్మ పుత్రులకు చెప్పాడు. ఈ విషయం కశ్యపమహర్షికి తెలుసు.

అందుచేత, పాంచాలీ! ఈ నాస్తిక్యబుద్ధి విడిచిపెట్టు.

సమస్తభూతాలమీద పరిపూర్ణ మైన ఆధిపత్యంతో వాళ్లను పోషించే ఈశ్వరుణ్ణి ధాతను, నిందించకు. విషయం అర్థం చేసికో. ఈయనకు నమస్కారం చెయ్యి. నీ కిలాంటి ఆలోచన లుండడం మంచిది కాదు.

భక్తు డైన మర్చుడు కూడ ఎవని అనుగ్రహించేత అమర్త్యత్వాన్ని పొందుతాడో అలాంటి ఉత్తమదేవతను ఎన్నడూ అవమానించకు.

ఈశ్వరం చాపి భూతానాం ధాతారం మా చ వై క్షిప,

శిక్షస్త్వినం నమస్త్యైవం మా తే భూద్బుద్ధిరీదృశీ.

యస్య ప్రసాదాత్ తద్భక్తో మర్త్యో గచ్ఛత్యమర్త్యతామ్,

ఉత్తమాం దేవతాం కృష్ణే మావమంస్థాః కథంచన. (వనపర్వం. 31.41,42)

యుద్ధిష్ఠిరుని మాటలు విని ద్రౌపది ఇలా అంది - “మహారాజా! నేను ధర్మాన్ని నిందించడంలేదు. అవమానించడంలేదు. ప్రజాపతి యైన ఈశ్వరుణ్ణి మాత్రం నేను ఎందుకు అవమానిస్తాను? నా మనస్సులోని బాధలు ఇమడ్చుకోలేక ఇలా మాట్లాడుతున్నాను. ఓ! శత్రుసంహారకుడా! జ్ఞానం ఉన్నవాడు ప్రతీవాడూ కర్మ (పని) చెయ్యాలి. ఏ పనీ చేయకుండా ఉండేవి చెట్లా చేమలూ మొదలైన స్థావరాలే. ఇతరప్రాణు లేవీ ఏదో ఒక పని చేయకుండా ఉండవు. సాధారణమైన పశ్వాదిజంతువులు కూడ తల్లి పాలు త్రాగడం, ఎండగా ఉంటే నీడ ఉన్న చోటికి వెళ్లడం వంటి పనులు చేస్తూనే ఉంటాయి.

జంగమాలలో మానవు లైతే పనులు చేసి ఇహలోకంలోను పరలోకంలోను మనుగడ సాధించడానికి ప్రయత్నిస్తారు.

ఉత్థానం చెయ్యాలి (ఏదో ఒక పని చేస్తూనే ఉండాలి) అను విషయం ప్రాణు లన్నింటికీ తెలుసును. పనుల ఫలితం ప్రత్యక్షంగా చూస్తున్నాయి కదా?

ఉత్థానమభిజానన్తి సర్వభూతాని భారత,

ప్రత్యక్షం ఫలమశ్నన్తి కర్మణాం లోకసాక్షికమ్.

(వనపర్వం. 32.7)

ప్రతీప్రాణి జీవనమూ కూడ దాని కర్మ (పని) మీదనే ఆధారపడి ఉంది. చివరికి పని చేయకుండా నీటి దగ్గర ధ్యానం చేస్తూన్నట్లు కూర్చున్న కొంగ కూడ పని చేస్తూనే ఉంది.

నీవు చేయవలసిన పని చేస్తూనే ఉండాలి; అలిసిపోవద్దు. ఏదో పనితో సర్వసంనద్ధుడవై (దంశితః) ఉండాలి. ఒకడు చేసిన పనిని గుర్తించేవాడు వెయ్యిమందిలో ఒక్క డుండవచ్చును. ఉండకపోవచ్చును కూడ.” “ఏది ఏమైనా, కర్మచేత సంపాదించిన దానిని పెంచుకొనడానికీ, రక్షించుకొనడానికీ ఇంకా పని చేస్తూనే ఉండాలి. క్రొత్త సంపాదన ఏమీ లేకుండా ఉన్నది తినేస్తూంటే హిమవత్పర్వతం కూడ కరిగిపోతుంది.

స్వకర్మ కురు మా గ్లాసీః కర్మణా భవ దంశితః,
కృతం హి యోఽభిజానాతి సహస్రే సోఽస్తి నాస్తి చ.
తస్య చాపి భవేత్కార్యం వివృద్ధౌ రక్షణే తథా
భక్ష్యమాణో హ్యనాదానాత్ క్షీయేత హిమవానపి. (వనపర్వం. 32. 10)

ఈ లోకంలో జనులు పనులు చేయకపోతే నశించిపోతారు. చేసిన పనికి ఫలం లేకపోతే వీళ్లకు ఎదుగుదల ఉండదు.

పూర్తిగా దైవంమీదనే ఆధారపడి కేవలం దేవతాపూజాదులు చేసేవాడూ, వచ్చేది హఠాత్తుగా ఎప్పుడో వస్తుందిలే అనే హఠవాదీ - వీళ్లిద్దరూ కూడ శరులే (మూర్ఖులే). కర్మ చేయడంలో ఆసక్తి ఉన్నవాడే ప్రశంసింపదగినవాడు.

యశ్చ దిష్టపరో లోకే యశ్చాపి హఠవాదికః,
ఉభావపి శఠావేతౌ కర్మబుద్ధిః ప్రశస్యతే. (వనపర్వం. 32. 13)

దైవంమీదనే ఆధారపడి ఏ పనీ చేయకుండా సుఖంగా శయనించే దుర్బుద్ధి నీళ్లలో ముంచిన పచ్చికుండ వలె నశిస్తాడు.

అదే విధంగా - పనులు చేసే శక్తి ఉన్నా కూడ హఠబుద్ధియై, పనులు చేయకుండా కూర్చుండే మూఢుడు కూడ, దుర్బులు డైన అనాఢుడు వలె, చిరకాలం జీవించడు.

యో హి దిష్టముపాసీనో నిర్విచేష్టః సుఖం శయేత్,
అవసీదేత్ స దుర్బుద్ధిః ఆమో ఘట ఇవోదకే.

తథైవ హఠదుర్బుద్ధిః శక్తః కర్మణ్యకర్మకృత్,
ఆసీత స చిరం జీవేదనాథ ఇవ దుర్బులః. (వనపర్వం. 32. 14, 15)

ఎవని కైనా అకస్మాత్తుగా ఏదైనా ఫలం లభిస్తే అది హఠం అంటారు. ఎందువల్ల ననగా అది ఎవరూ ప్రయత్నించగా రాలేదు.

దైవవశాత్తు వచ్చినదానిని దైవం అంటారు. తాను ప్రయత్నపూర్వకంగా చేసిన పనికి ఫలంగా లభిస్తే దానిని పౌరుషం అంటారు. ఇది లోకంలో ప్రత్యక్షంగా కనబడుతూనే ఉంది.

కారణం ఏమీ లేకుండా దానంతట అదిగా వచ్చిన ఫలాన్ని స్వాభావికఫలం అంటారు. ఈ విధంగా ఒక ఫలం హఠంవల్ల వచ్చినా, దైవంవల్ల వచ్చినా, స్వభావంవల్ల వచ్చినా, కర్మవల్ల (పురుషప్రయత్నంవల్ల) వచ్చినా - అది పూర్వకర్మల ఫలితమే. ఒకడు పూర్వం చేసిన కర్మల ఫలితాలనే దేవుడు, ఎక్కడి కక్కడ విభజించి, పైన చెప్పిన ఏదో ఒక విధానంలో, వానికి ఇస్తుంటాడు.

మహారాజా! మహేశ్వరుడే, ప్రతీవానిచేతా, వాని కిష్ట మైనా కాకపోయినా, ఆ యా పనులు చేయిస్తుంటాడు.

**తేషు తేషు హి కృత్యేషు వినియోక్తా మహేశ్వరః,
సర్వభూతాని కౌన్తేయ కారయత్యవశాన్యపి.** (వనపర్వం. 32.24)

మానవుడు కొన్ని విషయాలను మనస్సుతో నిశ్చయించి తరవాత పనిచేత బుద్ధి పూర్వకంగా వాటిని సాధిస్తాడు. అలా సాధించడానికి కారణం ఆ పురుషుడే.

**మనసార్థాన్ వినిశ్చిత్య పశ్చాత్ ప్రాప్నోతి కర్మణా,
బుద్ధిపూర్వం స్వయం వీర పురుషస్తత్ర కారణమ్.** (వనపర్వం. 32.25)

పనులు ఎన్ని విధాలు ఉంటాయో లెక్కపెట్టి చెప్పడానికి శక్యం కాదు. ఇన్ని గృహాలూ, నగరాలూ ఏర్పడుతున్నా యంటే అందుకు కారణం పురుషుడే, పురుష ప్రయత్నమే.

**సంఖ్యాతుం నైవ శక్యాని కర్మాణి పురుషర్షభ,
అగారనగరాణాం హి సిద్ధిః పురుషహైతుకీ.** (వనపర్వం. 32.26)

మానవుడు తిలలో తైలం ఉందనీ, అవులో పాలున్నా యనీ, కఱ్ఱలో అగ్ని ఉన్నదనీ ముందుగా తన బుద్ధిబలంచేత తెలుసుకొంటాడు. అవి సంపాదించడానికి ఉపాయం కనిపెడతాడు. తరవాత పని చేసి సాధిస్తాడు. ఆ విధంగా పనులు చేసి సాధించినవాటి మీదనే ప్రాణు లందరూ ఆధారపడి జీవిస్తారు.

ఫలంలో కనబడే విశేషాన్ని బట్టి ఈ పని నేర్పు ఉన్నవాడు చేశాడు, ఇది అంతగా నేర్పు లేని వాడు చేశాడు అని తెలుస్తుంది.

ఏ పనైనా పురుషుడు చేస్తేనే జరుగుతుంది; అది ఫలిస్తుంది. కర్మచేత సాధించవలసినవాటి విషయంలో పురుషుడు కారణం కాదు అని అంటే ఇష్టాపూర్తాదులు (యజ్ఞయాగాదులు ఇష్టములు. నూతులు, చెరువులు తవ్వించడం మొదలైనవి అపూర్తములు) లేవు వాటి ఫలమూ లేదు. శిష్యుడూ లేడు గురువూ లేడు. పురుషుని కర్తృత్వం ఉంది కనకనే ఒక పని సిద్ధిస్తే పురుషుణ్ణి ప్రశంసిస్తారు, సిద్ధించకపోతే నిందిస్తారు.

మానవుడు పని చేస్తూనే ఉండా లనేది మనువు చేసిన నిశ్చయం. కోరికలు లేనివాడు పరాభవం చెందుతాడు.

మానవుడు ఎన్నడూ తనను తాను కించపరచుకోకూడదు. తనను తానే నిందించుకొనే వానికి అభివృద్ధియే కలగదు.

న త్వేవాత్మావమస్తవ్యః పురుషేణ కదాచన,

న హ్యేత్యపరిభూతస్య భూతిర్భవతి శోభనా.

(వనపర్వం. 32. 58)

యుద్ధం చెయ్యాలని భీముడు యుధిష్ఠిరుణ్ణి ప్రోత్సహించుట

ద్రౌపది మాట లన్నీ వింటూన్న భీముడు యుధిష్ఠిరునితో ఇలా అన్నాడు. “రాజా! మనం ఈ విధంగా ధర్మార్థకామాలకు దూరమై అరణ్యంలో నివసించడం బాగాలేదు. నీ అజాగ్రత్తచేత మనం చూస్తూండగానే శత్రువులు అన్యాయంగా మన రాజ్యం అపహరించారు. నీ మూలాన మే మందరము ఈ విధంగా ధర్మం ధర్మం అంటూ ఓర్పు చూపిస్తూంటే శత్రువులు మనల్ని చేతకానివా క్లనుకొంటున్నారు.

ఏ ధర్మం తనకూ, మిత్రులకూ బాధాకరంగా ఉంటుందో అది ఒక దుర్వ్యసనం; ఆ ధర్మం కుధర్మం.

కర్మనార్థో హి యో ధర్మః మిత్రాణామాత్మనస్తథా,

వ్యసనం నామ తద్రాజన్ న ధర్మః స కుధర్మ తత్.

(వనపర్వం. 33. 21)

బుద్ధిమంతుడు ధర్మ - అర్థ - కామాలను వేరు వేరుగా విభజించి దేనికి ఏది తగిన కాలమో దానిని ఆ కాలంలో సేవించాలి.

ధర్మం చార్థం చ కామం చ యథావద్వదతాం వర,

విభజ్య కాలే కాలజ్ఞః సర్వాన్ సేవేత పణ్డితః.

(వనపర్వం. 33. 42)

బాహుబలం చూపడం క్షత్రియధర్మం. బ్రాహ్మణునికి చెప్పిన భిక్షాటనం కాని, వైశ్యశూద్రుల వృత్తి కాని రాజధర్మం కాదు. నీ స్వధర్మాన్ని అవలంబించి శత్రువులను నశింపచెయ్యి.

క్షత్రియునకు రాజ్యపాలనమే మహాతపస్సు అని శాస్త్రం చెబుతూన్నది. మన పూర్వులు చేసిన ఆ తపస్సు చెయ్యి.

రాజు రాజ్యంకోసం ఏదైనా చిన్న పాపం చేసినా కూడ దానిని యజ్ఞదానాదుల చేత తొలగించుకొనవచ్చును. మనం వెంటనే బయలుదేరి వెళ్లి శత్రువులతో యుద్ధం చేసి వాళ్లను సంహరిద్దాం.

యుధిష్ఠిరుడు తాను ధర్మబద్ధుడనై ఉంటా నని చెప్పుట

భీమసేనుని మాటలు విని యుధిష్ఠిరు డిలా అన్నాడు. “భీమసేనా! నీ మాట లనే శల్యాలతో నన్ను బాగా పీడిస్తున్నావు. అందుకు నేను నిన్ను తప్పుపట్టను. ఎందువల్ల ననగా నా దుర్మితీవల్లనే మీ కందరికీ కష్టాలు వచ్చాయి.

దుర్యోధనునినుండి మన రాజ్యం తిరిగి లాగికొనవచ్చును కదా అని నేను ద్యూతానికి దిగాను. అయితే వాని బదులు శకుని ఆడడంచేత, అతడు మోసం చేయడంచేత ఓడిపోయాను.

శకుని ఆ విధంగా కపటంగా ఆడుతూ పందా లన్నీ తనకు అనుకూలంగా వేసికొంటున్నప్పుడు నేను వెనుకకు తగ్గి ఉంటే బాగుండేది. కాని ఆ సమయంలో కోపమూ, పౌరుషమూ నన్ను అలా చేయనీయలేదు.

నువ్వు నన్ను నిందిస్తూన్నందుకు నా కేమీ కోపం లేదు. అది అలా జరగవలసి ఉంది; జరిగిపోయింది.

రాజ్యం కోసం దుర్యోధనుడు మనల్ని వ్యసనాలలో పడవేశాడు; దాసులను కూడ చేశాడు. మనకు ద్రౌపది శరణం అయింది; మనల్ని దాస్యవిముక్తుల్ని చేసింది.

స నో రాజా ధృతరాష్ట్రస్య పుత్రో

న్యపాతయద్వ్యసనే రాజ్యమిచ్ఛన్,

దాస్యం చ నోఽగమయద్ భీమసేన

యత్రాభవత్ శరణం ద్రౌపదీ నః.

(వనపర్వం. 34. 7)

రెండవ మారు ఆడిన ద్యూతంలో అత డేమి పందెం వేశాడో ఏమి జరిగిందో మీ కందరికీ తెలిసినదే కదా?

అంతమంది సత్పురుషుల మధ్య ఆ విధంగా వనానికి వెడతా నని ప్రతిజ్ఞ చేసి రాజ్యం కోసమై ఎవడైనా ఇప్పుడు దానిని విడిచిపెడతాడా? ధర్మాన్ని విడిచి రాజ్యం పాలించడం అనేది ఆర్యునికి మరణంకంటే చెడ్డది. నేను వాళ్ల పందానికి ఒప్పుకొనడానికి ముందే నీవు నన్నెందుకు నివారించలేదు? ఇప్పుడు నన్ను నిందిస్తే ఏమి ప్రయోజనం?

ఇప్పుడు కాలంకొరకు నిరీక్షించడం తప్ప మనం చేయగలిగినది ఏదీ లేదు. నా ప్రతిజ్ఞ సత్య మైనది అని తెలుసుకో. అమృతంకంటే జీవితంకంటే ధర్మమునే నేను ఎక్కువగా కోరుకుంటాను. రాజ్యం గాని, పుత్రులు గాని, యశస్సు గాని, ధనం కాని సత్యంలో పదహారో వంతుకు కూడ సరితూగవు.

మమ ప్రతిజ్ఞాం చ నిబోధ సత్త్వాం

వృణే ధర్మమమృతాజ్ఞీవితాచ్చ,

రాజ్యం చ పుత్రాశ్చ యశో ధనం చ

సర్వం న సత్యస్య కలాముపైతి.

(వనపర్వం. 34. 22)

యుధిష్ఠిరుని మాటలు విని భీమసేనుడు యుద్ధమే కర్తవ్య మని బోధిస్తూ ఇలా అన్నాడు - మహారాజా! కాలం మహావేగంతో ప్రవహించిపోతుంది. పదమూడేళ్లు పూర్తి అయేసరికి మనం జీవించి ఉంటామో మరణిస్తామో తెలియదు.

అనువాకాలు వల్లించీ వల్లించి మొద్దుబారిన శ్రోత్రియుని బుద్ధి వలె అపండితుడ వైన నీ బుద్ధి యథార్థాన్ని గుర్తించలేకుండా ఉంది.

శ్రోతియస్యేవ తే రాజన్ మన్దకస్యావిపశ్చితః,

అనువాకహతా బుద్ధిర్నైషా తత్త్వార్థదర్శినీ.

(వనపర్వం. 35. 19)

ఇంత జాలి గల నువ్వు బ్రాహ్మణుడిలా ఉన్నావు! క్షత్రియులలో ఎలా పుట్టావు? క్రూరులూ దురాత్ములూ అయిన ఆ కౌరవులను ఎందుకు క్షమిస్తున్నావు? అజ్ఞాతవాసం చేయవలసివచ్చినప్పుడు మనలను దాచి ఉంచుకొనడంకోసం ప్రయత్నిస్తున్నావు. ఇలా అనుకొనడం పిడికెడు గడ్డితో హిమవత్పర్వతాన్ని కప్పడంకోసం ప్రయత్నించడం వంటిది.

తృణానాం ముష్టినైకేన హిమవన్తం చ పర్వతమ్,

ఛన్నమిచ్ఛసి కాన్తేయ యోఽస్మాన్ సంవర్తమిచ్ఛసి.

(వనపర్వం. 35. 23)

ఎవరికీ కనబడకుండా సూర్యుడు ఆకాశంమీద తిరగడం ఎలా అసంభవమో, నువ్వు అజ్ఞాతంగా ఉండడం అంత అసంభవం. మా నలుగురినీ, ద్రౌపదినీ నువ్వు ఎలా దాచగలవు?

పూర్వం మనవల్ల అపకారం పొందిన రాజులు దుర్యోధనుని పక్షానికి చేరి మన జాడ వానికి తెలిపివేస్తారు.

మనం ఇప్పటికీ పదమూడు మాసాల వనవాసం పూర్తి చేశాం. మాసం సంవత్సరానికి ప్రతినిధి అని పండితులు చెబుతారు. యజ్ఞంలో సోమం దొరక్కపోతే పూతికను ప్రతినిధిగా పెట్టినట్లు ఒక మాసం ఒక సంవత్సరానికి ప్రతినిధిగా చూచుకొంటే మనం వాళ్ళిచ్చిన గడువు పూర్తి చేసినట్లే.

అస్మాభిరుషితాః సమ్యగ్వనే మాసాస్త్రయోదశ,
పరిమాణేన తాన్ పశ్య తావతః పరివత్సరాన్.

అస్తి మాసః ప్రతినిధిర్యథా ప్రాహుర్మనీషిణః,

పూతికామివ సోమస్య తథేదం క్రియతామితి. (వనపర్వం. 35. 32, 33)

లేదా ఒక మంచి ఎద్దుకు బాగా తినిపిస్తే ఈ చిన్న అసత్యభాషణం అనే పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం అయిపోతుంది. అలా చెయ్యి.

రాజుకు యుద్ధం చేయడాన్ని మించిన ధర్మం లేదు. అందుచేత శత్రువధ చేస్తా నని నిశ్చయం చేసికో.

భీముని మాటలు విన్న యుధిష్ఠిరుడు నిట్టూర్చి కొంత సేపు ఆలోచనలో పడ్డాడు. “నేను రాజధర్మాలు, వర్ణధర్మాలు అన్నీ పెద్దలనుండి విన్నాను. ధర్మం బాగా తెలిసిన నేను ఆ ధర్మాన్ని ఎలా బాధించగలను?” అన్నాడు భీమునితో.

మళ్ళీ క్షణకాలం ఆలోచించి, తాను ఏమి చెయ్యాలో నిర్ణయించుకొని ఇలా అన్నాడు. “భీమ సేనా! నువ్వు అన్నది నిజమే. ఐతే నేను చెప్పేది కూడ విని ఆలోచించు”. సాహసించి చేసిన మహాపాపాలు చాల బాధ కలిగిస్తాయి. బాగా ఆలోచించి చేసిన పనులు సఫలం అవుతాయి.

నువ్వు బలగర్వంతో ఏమేమో ఆలోచిస్తున్నావు! దుర్యోధనుని పక్షంలో ఉన్న భూరిశ్రవుడు, శల్యుడు, జలసంధుడు, భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కర్ణుడు, అశ్వత్థామ ఇతర ధృతరాష్ట్రపుత్రులు - వీళ్లంతా మహావీరులు, సర్వాస్త్రనిపుణులు. పూర్వం మనచే ఓడింపబడిన రాజు లందరూ దుర్యోధనుని పక్షంలో ఉన్నారు. ధనమానాదులచేత

దుర్యోధనుడు వాళ్ల నందరినీ వశం చేసికొన్నాడు. దుర్యోధనుని కోసం వాళ్లందరూ ప్రాణాలు త్యజించడానికి కూడ వెనుదీయ రని నా అభిప్రాయం. భీష్మ - ద్రోణ - కృపలకు మన విషయంలోనూ కౌరవుల విషయంలోను సమాన మైన ప్రవృత్తి ఉన్నా కూడ వాళ్లు తప్పక తమకు అన్నం పెట్టినవానినే సమర్థిస్తారు. కర్ణుడు ఎంతటి మహావీరుడో అందరికీ తెలిసినదే. అతని మాట జ్ఞాపకం వచ్చి నప్పు డల్లా నాకు రాత్రులు నిద్ర పట్టదు. వీళ్ల నందరినీ జయించకుండా నువ్వు యుద్ధంలో దుర్యోధనుని చంప కలుగుతావా?” ఆ మాటలు విని భీముడు మౌనంగా ఉండిపోయాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - భీమాదులు ఈ విధంగా మాటలాడుకొంటూండగా వ్యాసుడు అచటికి వచ్చాడు. పాండవులు చేసిన పూజ లందికొని ఆయన యుధిష్ఠిరునితో - “రాజా! నీ మనస్సులోని భయం తెలిసికొని దానిని తొలగించడానికై వచ్చాను. ధనుర్ధరు డైన అర్జునుడు యుద్ధంలో శత్రువులను పరిమార్చే కాలం ఆసన్నం అవుతున్నది.” ఇలా చెప్పి ధర్మరాజును రహస్యప్రదేశానికి తీసికొనివెళ్లి, ఇలా అన్నాడు.

నీకు ‘ప్రతిస్మృతి’ అను విద్య ఉపదేశిస్తాను. దీనిని గ్రహించి అర్జునుడు ఇంద్ర - రుద్ర - వరుణ - కుబేర - యమధర్మరాజులవద్దకు వెళ్లి అస్త్రాలు సంపాదిస్తాడు. ఇతడు నారాయణునితో కూడా ఉండే సరుడు. దేవత లందరి దగ్గరికీ వెళ్లగలడు. వాళ్లనుండి అస్త్రాలు గ్రహించిన తరువాత ఇతడు గొప్ప కార్యం సాధిస్తాడు.

మీరు చాల కాలం ఒకే చోట ఉండడం మంచిది కాదు. ఒకే చోట చాలకాలం ఉంటే మీకు ఆనందకరంగా ఉండదు; ఇక్కడ నివసించే మునులకు ఇబ్బంది కూడ కలుగుతుంది. నువ్వు వేదవేదాంగపారగు లైన చాలమంది బ్రాహ్మణులను పోషిస్తున్నావు. ఇంతమంది ఒక చోట నివసిస్తే చెట్లూ మొక్కలూ క్షీణించిపోతాయి. అందుచేత నువ్వు మరొక వనానికి వెళ్లి అక్కడ నివసించడం మంచిది అని చెప్పాడు.

శుచియై వచ్చిన యుధిష్ఠిరునకు వ్యాసుడు ఆ విద్య ఉపదేశించి అంతర్ధానం చెందాడు. ఆయన వెళ్లగానే పాండవులు మరల సరస్వతీతీరంలో ఉన్న కామ్యకవనానికి మిత్రపరివారాదులతో కలిసి వెళ్లి అక్కడ కొంత కాలం నివసించారు.

కొంత కాలానికి యుధిష్ఠిరుడు వ్యాసుడు చెప్పిన మాటలు స్మరించి రహస్యంగా అర్జునునితో ఇలా అన్నాడు.

“ధనుర్వేదం అంతా, నాలుగు పాదాలా కూడ భీష్మ - ద్రోణ - కృప - అశ్వత్థామ లయందు నిక్షిప్తమై ఉంది. వాళ్లందరూ దుర్యోధనుని పక్షంలో ఉన్నారు. సమయం

వచ్చినప్పుడు వాళ్లు తమ శక్తి నంతా వానికే ధారపోస్తారు. ప్రస్తుతం ఈ భూమి అంతా దుర్యోధనుని వశంలో ఉంది.

కృష్ణద్వైపాయనుడు నా కొక విద్య ఉపదేశించాడు. అది నేను నీకు ఉపదేశిస్తాను. దానిని సరిగా వినియోగించుకొంటే ఈ జగత్స్వరూపం అంతా స్పష్టంగా తెలుస్తుంది. నీవు ఉత్తరదిశకు వెళ్లి ఇంద్రుని అనుగ్రహం సంపాదించి ఆయన నుండి అస్త్రా లన్నీ పొందాలి. వృత్రాసురసంహారకాలంలో దేవత లందరూ తమ అందరి శక్తిని ఆతని కిచ్చారు. దీక్ష వహించి ఇప్పుడు బయలు దేరి వెళ్లు. ఇలా చెప్పి యుధిష్ఠిరుడు ఆ విద్యను అర్జునునకు ఉపదేశించాడు.

అర్జునుడు ఆయుధా లన్నీ ధరించి బయలుదేరాడు. ఆతనిని చూచి బ్రాహ్మణులు, సిద్ధులు, ఇతరు లైన మహాపురుషులూ కూడ “నీ ప్రయత్నం సఫలం అగుగాక” అని మనస్సులలోనే ఆశీర్వదించారు.

ప్రయాణమై వెడుతూన్న అర్జునుని చూచి ద్రౌపది - “మహాబాహూ! నీకు కార్యసిద్ధి అగుగాక. మనవాళ్లలో ఎవరూ ఇటుపైన క్షత్రియకులంలో పుట్టకుందురు గాక. భైక్షంతో హాయిగా జీవించే బ్రాహ్మణులకు నమస్కారం.

మాస్మాకం క్షత్రియకులే జన్మ కశ్చిదవాఘ్నయాత్,

బ్రాహ్మణేభ్యో నమో నిత్యం యేషాం భైక్ష్యేణ జీవికా. (వనపర్వం.37.26)

ఆనాడు రాజసభలో దుర్యోధనుడు నన్ను పరిహసిస్తూ “గోః గోః” అన్న మాట నన్ను ఎల్ల వేళల మనస్సులో వేధిస్తున్నది.

నువ్వే మా అందరికీ రక్షకుడవు. నీవు తిరిగి వచ్చేవరకు మేం అందరము నీ మాటలే చెప్పుకొంటూ కాలక్షేపం చెయ్యాలి. సకలదేవతలు నీకు క్షేమం చేయుదురు గాక” అంది.

అర్జునుడు పెద్ద లందరికీ అభివాదనం చేసి హిమాలయం వైపు బయలుదేరాడు. ఇంద్రయోగంతో దేదీప్యమానంగా వెలిగిపోతూన్న ఆతనికి ఏ అడ్డంకులూ కలగలేదు. ఒక్క రోజులో అతడు హిమాలయం చేరాడు. మనోజవంతో హిమాలయం దాటి, రాత్రింబగళ్లు ప్రయాణం చేస్తూ గంధమాదనపర్వతమూ, అనేకమైన దుర్గారణ్యాలూ దాటాడు.

ఇంద్రకీల పర్వతం చేరే సరికి “అర్జునా! ఆగు” అను మాట అతనికి వినబడింది. అతడు నలు మూలలా దృష్టి సారించి చూచాడు. ఒక చెట్టుక్రింద బ్రహ్మవర్చస్సుతో వెలిగిపోతూన్న జటాధారి యైన బ్రాహ్మణుడు కనబడ్డాడు.

“నాయనా! ధనుర్బాణాదులు ధరించి క్షత్రియవేషంతో వస్తున్నావు; ను వ్వేవరవు? ఇది క్రోధహర్షాలు విడచి, శాంతులై తపస్సు చేసికొనే బ్రాహ్మణులు నివసించే ప్రదేశం. ఇక్కడ ధనస్సుతో పని లేదు. యుద్ధాలు జరిగే చోటు కాదు ఇది. ధనస్సు దూరంగా పారవేయి” అని ఆ తాపసుడు అర్జునునితో అన్నాడు.

అర్జును డేమాత్రమూ చలించలేదు. అప్పుడా బ్రాహ్మణుడు నవ్వుతూ - “నేను ఇంద్రుణ్ణి; ఏమి కావాలో కోరుకో” అన్నాడు. అర్జునుడు నమస్కరిస్తూ - “పూజ్యుడా! నీనుంచి అస్త్రా లన్నీ పొందా లని కోరుతున్నాను” అన్నాడు.

మహేంద్రుడు సంతోషించి నవ్వుతూ - “ధనంజయా! ఇక్కడికి చేరిన తరువాత నీకు అస్త్రాలతో ఏమి పని! ఉత్తమ మైన స్థానాన్ని పొంది ఉన్నావు. ఉత్తమలోకాలను కోరుకో” అన్నాడు.

“నా అన్నదమ్ములను ఇతరబంధువులను అక్కడ విడిచి వచ్చిన నాకు త్రిలోకాధి పత్యంతో కూడ పని లేదు. నాకు అస్త్రాలే కావాలి” అన్నాడు అర్జునుడు.

ఇంద్రుడు అర్జునునకు ధైర్యం చెపుతూ - “నువ్వు భూతేశుడు, త్రినేత్రుడు, శూలధరుడు, అయిన శివుణ్ణి ప్రత్యక్షం చేసికో; తరువాత నీకు అన్ని అస్త్రాలూ ఇస్తాను” అని పలికి అంతర్ధానం చెందాడు.

అక్కడ అర్జునుడు ఘోర మైన తపస్సు చేశాడు. దానితో ముల్లోకాలలో తాపం బయల్దేరింది. మహర్షు లందరూ ఈశ్వరుని వద్దకు వెళ్లి అర్జునుడు తీవ్రమైన తపస్సు చేస్తున్నాడు. అతనిని నివారింపు మని ప్రారంభించారు.

“మీ రేమీ విషాదం చెందకండి. అతని కోరిక ఏమో నాకు తెలుసు. అతడు స్వర్గం కాని, ఐశ్వర్యం కాని, దీర్ఘాయుర్దాయం కాని కోరి తపస్సు చేయడం లేదు” అని చెప్పి శివుడు వాళ్లను పంపివేశాడు.

కిరాతవేషంలో శివుడు అర్జునునితో యుద్ధం చేయుట

శివుడు కిరాతవేషంతో, అదే వేషంలో ఉన్న పార్వతీ, గణాలూ వెంట రాగా అర్జునుడు తపస్సు చేస్తూన్న వనానికి వెళ్లాడు. ఆ సమయంలో దనువు పుత్రు డైన మూకుడు వరాహరూపంతో వచ్చి అర్జునుణ్ణి వధించడానికై నిరీక్షిస్తున్నాడు. వానిని సంహరించడానికై

అర్జునుడు బాణం ఎక్కు బెట్టబోతూండగా కిరాతరూపంలో ఉన్న శివుడు - “నేను ముందుగా దీనిని నా బాణానికి లక్ష్యం చేయ దలచాను. నువ్వు కొట్ట వద్దు” అన్నాడు. అది పట్టించుకొనకుండా అర్జునుడు ఆ వరాహంమీద బాణం ప్రయోగించాడు. అదే సమయంలో శివుడు బాణం ప్రయోగించాడు. రెండు బాణాలూ ఒకే సారి ఆ వరాహం శరీరంమీద పడ్డాయి. అది మరణించింది.

అర్జునుడు కిరాతవేషంలో ఉన్న శివునితో - “ఈ రాక్షసుడు వరాహరూపంతో నన్ను చంపడానికి వస్తూండగా నేను దీనిపై బాణాలు ప్రయోగిస్తూన్నప్పుడు నీవు కూడ బాణప్రయోగం చేయడం మృగయా (వేట) ధర్మం కాదు. ను వెప్పవ్వు?” అన్నాడు.

ఆ విషయంలో ఇద్దరికీ వివాదం జరిగి యుద్ధానికి దారి తీసింది. అర్జునుడు బాణవర్షం కురిపించాడు. అదంతా శివునిమీద వ్యర్థం అయిపోయింది. ఆతని అక్షయ తూణీరాలు శూన్యమైపోయాయి. ఆతడు అగ్ని ఇచ్చిన తూణీరాలు శూన్యం అయినందుకు ఆశ్చర్యపడుతూ గాండీవంతో శివుని తలమీద కొట్టాడు. అది కూడ పనిచేయలేదు. మల్లయుద్ధానికి తలబడ్డారు. చివరికి అర్జునుడు ఏమీ చేయజాలక - మట్టితో శివలింగం చేసి దానికి పూజ చేసి శివుణ్ణి ప్రార్థించాడు. ఆ లింగంమీద సమర్పించిన పుష్పమాల ఎదురుగా ఉన్న కిరాతుని శిరస్సుమీద కనబడింది.

వెంటనే అర్జునుడు గ్రహించి శివుణ్ణి స్తుతించాడు.

శివాయ విష్ణురూపాయ విష్ణవే శివరూపిణే,

దక్షయజ్ఞవినిశాయ హరిరుద్రాయ వై నమః.

(వనపర్వం. 39. 76)

ఇత్యాది మంత్రసదృశము లైన శ్లోకాలతో స్తుతించి తెలియక తాను చేసిన అపరాధానికి క్షమింప మని కోరాడు.

శివుడు అర్జునునకు పాశుపతాస్త్రం ఇచ్చట

శివుడు సంతోషించి ఆతనిని కౌగిలించుకొని ఇలా అన్నాడు - “నీవు నీ పూర్వజన్మలో నారాయణుని సహాయుడైన నరుడవు. బదరిలో అనేకసహస్రసంవత్సరాల పాటు ఉగ్ర మైన తపస్సు చేశావు. నీయందు, పురుషోత్తమునియందూ ఉన్న తేజస్సు చేతనే మూడు లోకాలు నిలిచి ఉన్నాయి. ఇంద్రుని అభిషేకసమయంలో నీవు, కృష్ణుడూ ఈ మహాధనుస్సుతో దానవులను సంహరించారు. ఇది ఆ గాండీవమే. నేను మాయాబలం చేత ఈ గాండీవాన్ని అక్షయతూణీరాలను మరుగుపరిచాను. ఇవిగో అవి. నీ కేమి వరం కావలెనో కోరుకో.”

పాశుపతాస్త్రం ప్రసాదింపు మని అర్జునుడు కోరగా శివుడు ఆ అస్త్రం ఇస్తూ, దాని ప్రభావం వర్ణించి చెప్పి “దీనిని దుర్బలుల మీద ప్రయోగించకూడదు. అలా ప్రయోగిస్తే త్రిలోకాలను దగ్ధం చేస్తుంది” అన్నాడు. అర్జునుడు సవినయంగా స్వీకరించాడు. ఈశ్వరుని శరీరస్పర్శచే అర్జునుని శరీరం పూర్తిగా స్వాస్థ్యం చెంది రెట్టింపు బలంతో ప్రకాశించింది. శివుడు అంతర్ధానం చెందాడు.

దిక్పాలకు లందరు అర్జునుని వద్దకు వచ్చుట

సాక్షాత్తు మహేశ్వరుణ్ణి చూచాను కదా అని అర్జునుడు హర్షాతిరేకంతో ఉప్పొంగి పోయాడు.

ఇంతలో జలేశ్వరు డైన వరుణుడు, ధనేశ్వరు డైన కుబేరుడు, యమధర్మరాజు, సురేశ్వరు డైన ఇంద్రుడు, వారి వారి పరివారాలతో అర్జునుని దగ్గరకు వచ్చారు. వారందరూ అర్జునునకు అమోఘము లైన అనేకమైన అస్త్రాలు ఇచ్చి వీటి సాహాయ్యంతో శత్రువుల నందరినీ జయించగల వని అనుగ్రహించారు.

ఇంద్రుడు అర్జునునితో - “అర్జునా! మాతలి తీసికొని వచ్చిన రథం అధిరోహించి స్వర్గానికి రమ్ము. అక్కడ అనేకమైన దివ్యాస్త్రాలు ఇస్తాను” అన్నాడు.

అర్జునుడు స్వర్గలోకానికి వెళ్లుట

మాతలి తీసికొని వచ్చిన అత్యద్భుత మైన రథం ఎక్కి అర్జునుడు ఇంద్రదర్శనార్థమై స్వర్గలోకం చేరాడు. అక్కడ ఆతడు అద్భుత మైన రూపాలు గల వేలకొలది విమానాలను చూచాడు. పుణ్యఫలంగా స్వర్గం అధిరోహించి అనేకభోగాలు అనుభవిస్తూన్న రాజర్షులను, సిద్ధులను, గంధర్వులను, అప్సరసలను, ఋషులను చూచాడు. ద్వారందగ్గర నాలుగు దంతాల ఐరావతం అను మహాగజం కైలాసం వలె నిలబడి ఉంది.

ఇంద్రుని పుర మైన అమరావతి చేరాడు. దారిలో ఎందరో సురవరుల సత్కారాలంది కొంటూ, వాళ్లందరికి అభివాదనములు చేస్తూ అర్జునుడు దేవేంద్రుని దగ్గరకు వెళ్లాడు. శిరస్సు వంచి నమస్కరించాడు. ఇంద్రుడు సాదరముగా ఆతనిని తన బాహువులతో లేవదీసి తన ప్రక్కనే ఆసనంమీద కూర్చుండబెట్టుకున్నాడు. ప్రేమపూర్వకంగా అర్జునుని శరీరం నిమిరాడు. తుంబురుడు మొదలైన గంధర్వులు గానం చేశారు. ఘృతాచి మొదలైన అప్పరస్త్రీలు నృత్యం చేశారు.

ఇంద్రుని అభిప్రాయం గుర్తించి గంధర్వులు, దేవతలు అర్హాదులతో అర్జునుణ్ణి సత్కరించారు. ఆ విధంగా పూజ లందుకొంటూ అర్జునుడు తండ్రి యైన ఇంద్రునినుండి అనేకమైన దివ్యాస్త్రాలను గ్రహించాడు. ఇంద్రుని ఆజ్ఞ ప్రకారం ఐదు సంవత్సరాలు అక్కడ ఉన్నాడు.

అర్జునుని అస్త్రగ్రహణం పూర్తి యైన తరువాత ఇంద్రుడు గంధర్వరాజైన చిత్రసేనుణ్ణి “అర్జునునకు మనుష్యలోకంలో అలభ్యము లైన నృత్యము, గీతము, వాదిత్రము - ఇవన్నీ నేర్పు” అని ఆదేశించగా ఆతడు అర్జునునకు ఆ విద్య లన్నీ నేర్పాడు.

ఈ విధంగా స్వర్గంలో సుఖంగా ఉంటున్నా కూడ అర్జునుని మనస్సులో దుర్యోధనాదులు చేసిన అవమానం మెదులుతూనే ఉంది. సోదరులు, ద్రౌపది, తల్లి మాటిమాటికీ గుర్తు వచ్చారు.

అర్జునుని దృష్టి ఊర్వశిమీద లగ్న మైనట్లు చూచిన ఇంద్రుడు చిత్రసేనునితో రహస్యంగా - “అర్జునుడు అన్ని అస్త్రవిద్యలూ, నృత్య - గీత - వాద్యాదులూ కూడ నేర్చినాడు కదా. ఈతనిని స్త్రీసంగ విశారదుణ్ణిగా కూడ చెయ్యాలి. నువ్వు ఊర్వశిదగ్గరకు వెళ్లి అర్జునునకు ఆనందం కలిగించవలె నని ఆమెతో, నా మాటగా చెప్పు” అని ఆదేశించాడు. చిత్రసేనుడు ఊర్వశి గృహమునకు వెళ్లి అర్జునుని గొప్పతనాన్ని ఆమెకు వర్ణించి చెప్పి ఇంద్రుని ఆజ్ఞను ఆమెకు తెలిపాడు.

అంతకు పూర్వమే అర్జునునియందు ఆసక్తచిత్తురా లైన ఊర్వశి అంగీకరించింది. అర్ధరాత్రి చక్కగా అలంకరించుకొని అర్జునుని నివాసగృహానికి వెళ్లి తలుపు తట్టింది. ఆమెను చూడగానే - “ఈమె ఈ విధంగా ఈ సమయంలో ఎందుకు వచ్చినదా” అనుకొంటూ అర్జునుడు ఆమెకు పూజ్యురా లైన స్త్రీకి చేయవలసినట్లుగా అభివాదనం చేశాడు. ‘ఏమి ఆజ్ఞ?’ అని అడిగాడు. అర్జునుని ప్రవర్తన చూడగానే ఆమె విస్తుపోయింది. తాను చిత్రసేనుడు చెప్పగా, ఇంద్రుని ఆజ్ఞను అనుసరించి వచ్చా ననీ, కామపరవశురాలనై ఉన్నా ననీ చెప్పింది.

ఆమె మాటలు విని అర్జునుడు సిగ్గు పడ్డాడు. రెండు చేతులతో చెవులు మూసికొని “అమ్మా! మా కురువంశీయు డైన పురూరవుని ప్రియురాల వైన నీవు నాకు తల్లివంటిదానవు. ఇలా మాటలాడకూడదు” అన్నాడు. “మాకు అలాంటి నిబంధన లేవీ లేవు. నేను మనసారా నిన్ను కోరి వచ్చాను” అని ఆమె బ్రతిమాలినా అర్జునుడు నిరాకరించాడు.

బహుశా అర్జునుడు - “ఈమె మన పూర్వపురుషుని ప్రియురాలు కదా” అనియే ఆమె వైపు సభలో ఆ విధంగా చూచిఉంటాడు. ఇంద్రుడు మరొకవిధంగా అర్థం చేసికొనడం మూలాన ఇదంతా జరిగింది.

హతాశురా లైన ఊర్వుశి కోపోద్రిక్తయై - “నీవు నవుంసకుడవు వలె స్త్రీలకు నృత్య - సంగీతాదులు నేర్పుతూ - స్త్రీల మధ్య తిరుగుతావు” అని శపించి వెళ్లిపోయింది.

అర్జునుడు జరిగిన దంతా చిత్రసేనునికి చెప్పగా అతడు ఇంద్రునితో చెప్పాడు. “విచారించకు; మీరు అజ్ఞాతవాసం చేయవలసివస్తుంది. అప్పు డొక సంవత్సరం నీవు ఊర్వుశి శపించినట్లుగా ఉండి తరవాత శాపవిముక్తుడ వవుతావు” అని ఇంద్రుడు అర్జునునికి చెప్పాడు.

అర్జునుని ఇంద్రియనిగ్రహాన్ని గూర్చి విన్న సుఖభోగం కోసం స్వర్గం చేరిన రాజర్షు లందరూ మద - దంభ - రాగాలు తొలగి భోగాలనుండి విరమించారు.

లోమశమహర్షి ఇంద్రసభలో అర్జునుని చూచుట

మహాప్రభావశాలి యైన లోమశమహర్షి లోకాటనం చేస్తూ ఒక నాడు ఇంద్రుని దర్శనం చేసి, అతడు చూపిన ఉచితాసనంమీద కూర్చొన్నాడు; ఇంద్రుని ప్రక్కనే అర్ధాసనంమీద కూర్చొని ఉన్న అర్జునుణ్ణి చూచి - “ఇత డేమి పుణ్యాలు చేశాడా - ఇంతటి గౌరవం పొందుతున్నాడు” అని మనస్సులో అనుకొన్నాడు.

ఇంద్రు డాతని మనస్సులోని భావం గ్రహించి - “మహర్షీ! ఇతడు సామాన్య మానవుడు కాదు. నా పుత్రుడు. కుంతియందు జన్మించినవాడు. నరనారాయణు లను పురాతనమునులలో నరుడు ఇతడే. ఇప్పుడు వీరిద్దరూ కృష్ణార్జునులుగా భూలోకంలో ఉన్నారు. ఈ జిష్ణు - విష్ణువులు పూర్వం బదరీక్షేత్రంలో తపస్సు చేశారు. గంగ ఆ బదరీక్షేత్రంలోనే ఆవిర్భవించింది. వీరిద్దరూ నా ఆదేశంచేత భూభారం తొలగించడానికై భూమిమీద అవతరించారు.

తౌ మన్నియోగాద్రుహ్వర్షే క్షితౌ జాతౌ మహాద్యుతీ,

భూమేర్భారావతరణం మహావీర్యౌ కరిష్యతః. (వనపర్వం. 74. 14)

నివాతకవచు లను పాతాళవాసు లైన అసురులు లోకాలను బాధిస్తున్నారు. వరాలచేత దృష్టులైన వాళ్లను మేం కూడ ఏమీ చేయజాలకున్నాం.

భగవంతుడైన హరి కపిలరూపంలో పాతాళంలో ఉన్నప్పుడు దృష్టిమాత్రంచేతనే సగరపుత్రుల నందరినీ భస్మంచేశాడు కదా. అతడు వీళ్ల నందరినీ క్షణంలో నశింప

చేయగలడు. అయినా కూడ మేం ఆతనిని ఆ పనికై వేడుటలేదు. ఎందువల్ల ననగా - ఆ మహాతేజస్సు ఒక్క మారు విజృంభిస్తే అన్ని లోకాలూ దగ్ధం అయిపోతాయి.

ఆ అసురులను నశింపచేసే సామర్థ్యం ఈ అర్జునున కున్నది. వాళ్లని సంహరించిన పిదప ఇతడు తిరిగి మనుష్యలోకానికి వెడతాడు.

నీవు నా ఆదేశాన్ని అనుసరించి కామ్యకవనంలో ఉన్న యుధిష్టిరుని దగ్గరకు వెళ్లి “అర్జునుడు అస్త్రా లన్నీ సంపాదించి క్షేమంగా శీఘ్రంగా రానున్నాడు” అని నేను చెప్పినట్లుగా చెప్పు. అట్లే “ఈ లోగా నీవు సోదరులతో కలిసి తీర్థయాత్రలు చెయ్యి; నువ్వు సుఖంగా రాజ్యం అనుభవిస్తావు” అని కూడ అతనితో చెప్పు.

యుధిష్ఠిరాదులు తీర్థయాత్రలు చేస్తూన్నప్పుడు నీవు వాళ్లకు ఏ ఆపదలూ కలగకుండా చూచుకో అని ఆ మునితో చెప్పాడు.

అర్జునుడు కూడ ఆ మహర్షికి నమస్కరించి - “మహామునీ! తీర్థసంచారం చేస్తూన్నప్పుడు మా అన్నగారు క్షేమంగా ఉండే టట్లా, దానాదులు చేసే టట్లా చూస్తూ నువ్వు రక్షించాలి” అని ప్రార్థించాడు.

ఇంద్రాజ్ఞానుసారం లోమశుడు కామ్యకవనంలో సోదరులతోను, ఇతరులతోను కలిసి కూర్చొని ఉన్న యుధిష్టిరుని దగ్గరకు వెళ్లాడు.

ధృతరాష్ట్రుని ఆరాటం

ఇక్కడ - ధృతరాష్ట్రునికి అర్జునుడు తపస్సుకు వెళ్లినట్లు వ్యాసుని ద్వారా తెలిసింది. సారథి యైన సంజయుణ్ణి పిలిపించి వానితో తన మనస్సులోని దుఃఖం అంతా చెప్పుకొన్నాడు. పాండవులు దినదినమూ వాళ్ల బలం పెంచుకొంటున్నారు. మన పక్షంలో కూడ మహావీరు లున్నారు కాని వాళ్లు మనకు జయం సంపాదించిపెడతా రని నాకు నమ్మకం లేదు. పాండవులు కాని, అర్జునుడు కాని మరణిస్తేనే శాంతి లభిస్తుంది. కాని అర్జునుణ్ణి చంపగలిగినవా డెవడూ కనబడడం లేదు.

వధే నూనం భవేచ్ఛాన్తిరేతేషాం ఫల్గునస్య వా,

న తు హస్తార్జునస్యాస్తి జేతా వాస్య న విద్యతే.

(వనపర్వం. 48. 12)

భారతసేన చీలిపోయి నట్లు కనబడుతూన్నది.

ఈ మాటలు విని సంజయుడు - “అనాడు నిండు సభలో పాండవులకు, ముఖ్యంగా ద్రౌపదికి జరిగిన అవమానానికి ఫలం నీ కొడుకులు అనుభవించక తప్పదు” అని

అంటూ - అర్జునుడు మహేశ్వరుని ప్రత్యక్షం చేసికొని పాశుపతాస్త్రం సంపాదించడం, దిక్పాలకులే స్వయంగా అర్జునునివద్దకు రావడం మొదలైన విషయాలూ కూడ ఆతనికి తెలిపి ఆతని శోకాగ్నికి ఆజ్యం పోశాడు. ధృతరాష్ట్రుడు - తన కుమారులు తనను నిర్లక్ష్యంచేస్తూ తన మాట వినడంలే దనీ, కర్ణుడు, శకుని మొదలైన వాళ్లు తన కుమారుని బుద్ధిని పాడుచేస్తూన్నారనీ అంటూ తన నిస్సహాయస్థితికి వాపోయాడు.

కృష్ణుడు మొదలైనవారు కామ్యకవనంలో పాండవులను కలిసి, వాళ్ల కష్టాలన్నీ విని కొరవుల నందరినీ సపరివారంగా హతమారుస్తా మని చేసిన ప్రతిజ్ఞను గూర్చి కూడ సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునికి చెప్పాడు. అదంతా విని ధృతరాష్ట్రుడు - “ద్యూతం జరుగుతూన్నప్పుడు విదురుడు చెప్పి నట్లు సర్వనాశం అయే టట్లు కనబడుతూన్నది” అంటూ దుఃఖించాడు.

నలోపాఖ్యానం

“అస్త్రాలు సంపాదించడం కోసం అర్జునుడు ఇంద్రలోకానికి వెళ్లి నప్పుడు యుధిష్ఠిరాదులు ఏమి చేశారు?” అని జనమేజయు డడిగాడు. వైశంపాయనుడు ఇలా చెప్పాడు.

“ఒకనాడు దుఃఖార్తులైన పాండవులు - ద్రౌపదీ ఒక వివిక్తస్థానంలో ఒక పచ్చిగడ్డి బీడులో కూర్చున్నారు. ధనంజయుడు దూరంగా వెళ్లడంచేత, రాజ్యం పోవడంచేత వాళ్లు చాల దుఃఖంతో ఉన్నారు.

భీముడు యుధిష్ఠిరునితో - “మనకు ప్రాణసమాను డైన అర్జునుణ్ణి దూరదేశం పంపివేశావు. నీ మూలాన మనకు ఇన్ని కష్టాలు వచ్చాయి. క్షత్రియునకు ఉత్తమధర్మం రాజ్యమే, వనం ఆశ్రయించడం కాదు. అందుచేత పన్నెండు సంవత్సరాలు దాటక ముందే ధార్తరాష్ట్రులను చంపివెయ్యాలి. వనంనుంచి అర్జునుణ్ణి వెనుకకు తీసుకొనివస్తాను. కృష్ణుణ్ణి కూడ తీసుకొనివస్తాను. వాళ్లతో కలిసి వెళ్లి నేను ఎదిరించినవాళ్ల నందరినీ సంహరించి రాజ్యం జయిస్తాను. ఈ విధంగా నేను అంతా శమింపచేసిన తరువాత నువ్వు వనంనుండి నగరానికి రావచ్చును. ఇలా చేస్తే దోషం ఏమీ ఉండదు. ఏదైనా చిన్న పాపం ఉందనుకొంటే యజ్ఞాలు యాగాలు చేసి దానిని పోగొట్టుకొనవచ్చును.

మోసం చేసినవాళ్లని మోసంతోనే చంపాలి. దానివల్ల పాపం ఏమీ రాదు.

నికృత్యా నికృతిప్రజ్ఞా హస్తవ్యా ఇతి నిశ్చయః,

న హి నైకృతికం హత్వా నికృత్యా పాపముచ్యతే.

(వనపర్వం. 52. 22)

మహారాజా! ఒక అహోరాత్రం (పగలూ రాత్రీ కలిసి) ఒక సంవత్సరం అని వేదం చెపుతూన్నది. ఒకరోజు కృష్ణప్రతం చేస్తే కూడ సంవత్సరం పూర్తి అయి నట్లే. అందుచేత పదమూడు సంవత్సరాల కాలం పూర్తి అయినట్లు పరిగణించాలి. అందుచేత ఇది దుర్యోధనుణ్ణి పరిమార్చడానికి తగిన కాలమే.

అహోరాత్రం మహారాజ తుల్యం సంవత్సరేణ హ,
తదైవ వేదవచనం శ్రూయతే నిత్యదా విభో.

సంవత్సరో మహారాజ పూర్ణో భవతి కృష్ణతః,
యది వేదాః ప్రమాణాస్తే దివసాదూర్ధ్వమచ్యుత.

త్రయోదశ సమాః కాలో జ్ఞాయతాం పరినిష్ఠితః,
కాలో దుర్యోధనం హస్తం సానుబంధమరిందమ. (వనపర్వం. 52. 23-25)

అందుచేత, మహారాజా! నాకు నువ్వు అనుజ్ఞ ఇస్తే చాలు. వెళ్లి దుర్యోధనుణ్ణి సపరివారంగా వధించి వస్తాను” అన్నాడు.

భీముని మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు ఆతనిని బుజ్జగిస్తూ - “నువ్వు ఇది కాలం అంటున్నావు; కాని అసత్యం ఆడడం నా కిష్టం లేదు. కంగారుపడకు; పదమూడు సంవత్సరాలూ పూర్తి కానీ; దుర్యోధనుణ్ణి వధింతువు గాని” అన్నాడు.

వారి మధ్య ఈ విధంగా సంభాషణ జరుగుతుండగా బృహదశ్వు డను మహర్షి అక్కడకు వచ్చాడు. ధర్మరాజు ఆయనను యథావిధిగా ఆదరించాడు. ఆయన విశ్రాంతి తీసికొన్న పిమ్మట యుధిష్ఠిరుడు తమకు వచ్చిన కష్టా లన్నీ ఆయనకు తెలిపి నావంటి అల్పభాగ్యు డైన రా జెవరూ ఉండి ఉండ డని అన్నాడు.

“రాజా! నీకంటే కూడ ఎక్కువ కష్టా లనుభవించిన రాజు ఉన్నాడు. వినా లని ఉంటే చెపుతాను” అని అంటూ ఆ మహర్షి నలుని వృత్తాంతం చెప్పాడు - “మహారాజా! నిషధదేశంలో వీరసేను డను ధర్మాత్ము డైన రాజుండేవాడు. ఆతని కుమారుడైన నలమహారాజును పుష్కరు డనువాడు ద్యూతంలో ఓడించగా ఆ రాజు దుఃఖార్తుడై భార్యతో వనవాసం చేశాడు. ఆతనికి దాసులు కాని, రథం కాని, సోదరుడు కాని, బంధువులు కాని, ఎవ్వరూ లేరు. నీవు దేవతాసమాను లైన సోదరులతోను, బ్రహ్మకల్పు లైన బ్రాహ్మణులతోను కలిసి వనంలో నివసిస్తున్నావు. అందుచేత నీవు విచారించకుము.”

మహర్షి నలుణ్ణి గూర్చి సవిస్తరంగా చెప్పాడు - “నలమహారాజు చాల సౌందర్య వంతుడు. అశ్వశాస్త్రంలో నిపుణుడు. అయితే జూదం అంటే ఆతనికి చాల ఇష్టం.

విదర్భదేశంలో భీము డను ధర్మాత్ము డైన మరొక రాజు ఉండేవాడు. అతడు సంతానంకోసం పరితపిస్తూండగా దమను డను మహర్షి వచ్చి, అతడు చేసిన సత్కారాదులకు సంతోషించి దమయంతి అను కన్యారత్నమును, దముడు, దాంతుడు, దమనుడు అను ముగ్గురు కుమారులను వరంగా ఇచ్చాడు.

దమయంతి తేజస్సువేత, సౌందర్యంచేత విశ్వవిఖ్యాతి చెందింది. “వారిద్దరినీ చూచినవాళ్లు నలునివద్ద దమయంతినీ, దమయంతివద్ద నలుణ్ణీ ప్రశంసించారు. దానితో పరస్పరమూ చూడకుండానే వా రిద్దరి మధ్యా ప్రేమ ఏర్పడింది.

ఒకనాడు నలుడు విహారంకోసం ఉద్యానవనానికి వెళ్లాడు. అక్కడ బంగారు రెక్కలు గల హంస లాతనికి కనబడ్డాయి. వాటిలో ఒక హంసను అతడు పట్టుకొన్నాడు. అప్పు డా హంస - “రాజా! నన్ను హింసించవద్దు. నేను దమయంతి దగ్గరకు వెళ్లి - ఆమె నిన్ను తప్ప మరెవ్వరినీ వరించని విధంగా, నిన్ను గూర్చి వర్ణించి చెబుతాను. నన్ను విడిచిపెట్టు” అంది. రాజు ఆ హంసను విడిచిపెట్టివేశాడు.

ఆ హంస లన్నీ విదర్భనగరికి వెళ్లి, అక్కడ ఉద్యానంలో సఖీగణంతో కలిసి క్రీడిస్తూన్న దమయంతి దగ్గర వాలాయి. అప్పుడు దమయంతి వాటిని చూచి సంతోషించి, వాటిని పట్టుకొనడంకోసం ప్రయత్నించింది. హంస లన్నీ ఇటూ అటూ ఎగిరిపోయాయి. ఒక్కొక్క హంస వెంట ఒక్కొక్క కన్య పరుగెత్తింది.

దమయంతి వెంబడించిన హంస మనుష్యవాక్కుతో ఆమెకు నలుని గూర్చి వర్ణించి చెప్పి - “నీవు ఆయనకు భార్య వైతే ధన్యజీవనురాలవు అవుతావు” అంది. “మేం మూడు లోకాలలోను తిరుగుతుంటాం. ఎక్కడా కూడ నలునివంటి సుందరుణ్ణీ, నీవంటి సౌందర్యవతిని చూడలేదు. మీ రిద్దరూ భార్యాభర్తలుగా కలిస్తే చాల బాగుంటుంది -

విశిష్టయా విశిష్టేన సంగమో గుణవాన్ భవేత్. (వనపర్వం. 53.31)

అంది.

“నువ్వు నలుని గూర్చి నాతో చెప్పి నట్లే నన్ను గూర్చి నలునితో కూడ చెప్పు” అంది దమయంతి. హంస మళ్లీ నిషధదేశానికి వెళ్లి జరిగిన దంతా నలునికి చెప్పింది.

నలుని గూర్చి హంస ద్వారా విన్నది మొదలు దమయంతి తీవ్రమైన ఉత్కంఠతో సరిగా అన్నపానాదులు కూడ చేయక కృశించిపోయింది. “దమయంతి ఈ మధ్య అస్వస్థురాలుగా ఉన్నది” అని సఖురాళ్లు రాజుకు నివేదించారు. అతడు ఆలోచించి,

ఆమె యౌవనంలో ప్రవేశించిన దని గుర్తించి ఆమెకు స్వయంవరం ప్రకటించాడు. ఎందరో భూపాలులు భీముని నగరం చేరారు.

లోకసంచారం చేస్తూన్న నారద - పర్వతులు దేవేంద్రుని ఇంటికి వెళ్లగా ఆయన 'లోకాల విశేషా లేమి' అని ప్రశ్నించాడు.

“భూలోకంలో రాజు లందరూ కుశలంగా ఉన్నారు” అని వాళ్లు సమాధానం చెప్పారు. “యుద్ధాలలో వెనుకకు తిరగకుండా ప్రాణాలు త్యజించిన, శూరులైన రాజులు, నావలెనే, అక్షయము లైన లోకాలలో అన్ని భోగాలూ అనుభవిస్తారు. ఈ మధ్య అలాంటివా క్లేవరూ మా స్వర్గానికి రావడం లేదేమి?” అని ప్రశ్నించాడు ఇంద్రుడు.

“దమయంతి అనే విదర్భరాజపుత్రి ఉంది. ఆమెను పోలిన సౌందర్యవతి పృథివిలో లేదు. ఆమె స్వయంవరం అచిరకాలంలో జరగ నున్నది. రాజు లందరూ ఆ స్వయంవరానికి వెడుతున్నారు. అందుచేత యుద్ధాలు లేవు” అని నారదుడు చెప్పాడు.

“ఆ సంభాషణ జరుగుతూన్న సమయంలో అగ్నిదేవునితో సహా లోకపాలురు ఇంద్రుని వద్దకు వచ్చారు. నారదుని మాటలు విని వారందరూ మనం కూడ స్వయంవరానికి వెడదాం” అని నిశ్చయించుకొని తమ పరివారంతో విమానాలమీద బయలుదేరారు. దమయంతియందు తీవ్ర మైన ఇచ్చతో నలుడుకూడ బయల్దేరి వస్తున్నాడు. దేవతలు దారిలో నలుణ్ణి చూచి వాని సౌందర్యానికి ఆశ్చర్యచకితు లయ్యారు. దమయంతి విషయంలో ఆశ వదులుకొన్నారు.

విమానాలు ఆకాశంమీద ఆపి క్రిందకి దిగి వచ్చి, “నిషధరాజేంద్రా! నీవు సత్యసంధుడవు. మాకొక సాహాయ్యం చెయ్యాలి. మాకు దూతగా పని చెయ్యాలి” అని కోరారు.

నలుడు “అలాగే చేస్తాను” అని మాట ఇచ్చి - “మీ రెవరు? నేను ఎవరి దగ్గరకు మీ దూతగా వెళ్లాలి? నేను చేయవలసిన పని ఏమిటి? చెప్పండి” అన్నాడు. ఇంద్రుడు - “నేను ఇంద్రుడను. ఇతడు అగ్ని, ఇతడు వరుణుడు, ఇతడు యముడు. నీవు దమయంతి దగ్గరికి వెళ్లి మాలో ఒకరిని వరించ మని చెప్పాలి” అన్నాడు. “నేను కూడ ఆమె కోసమే వెడుతున్నాను. మిమ్ములను వరింపు మని నే నామెతో ఎలా చెప్పగలను? క్షమించండి” అన్నాడు నలుడు. “నైషధా! మాట ఇచ్చి వెనుకకు వెళ్లడం యుక్తం కాదు. నువ్వు ఈ పని చెయ్యాలి” అని దేవత లన్నారు.

“మంచి రక్షణవిధానంలో ఉన్న అంతఃపురంలోనికి నే నెలా వెళ్లగలను?” అని నలుడు అడగగా - “వెళ్లగలవు, వెళ్లు” అని ఇంద్రు డన్నాడు.

నలుడు కన్యాంతఃపురంలో ప్రవేశించాడు. ఆతనిని చూచేసరికి అక్కడ ఉన్న కన్య లందరూ ఆతని సౌందర్యానికి ముగ్ధ లైపోయి, ఏమీ మాటలాడలేక మనస్సులలోనే ఆతనిని పూజించారు -

న చైనమభ్యభాషస్త మనోభిస్త్యభ్యపూజయన్.

దమయంతి కూడ అదే స్థితిలో ఉన్నా ధైర్యం తెచ్చుకొని - “నీ వెవరవు? ఇంత సురక్షిత మైన స్థానంలోనికి ఎలా రాగలిగావు?” అని అడిగింది.

నలుడు తాను దేవతల దూతగా వచ్చిన సంగతి చెప్పాడు.

“నేను నిన్ను వివాహంచేసికోవా లని ఎంతో కాలంనుండి కోరుకొంటున్నాను. ఇతరులను వివాహం చేసికొనే ప్రసక్తియే లేదు” అంది దమయంతి.

“లోకపాలులను కాదని సామన్యమానవుణ్ణి ఎలా వివాహ మాడతావు? నేను వాళ్ల కాలి ధూలికి కూడ పోలను.” అని నలు డన్నాడు. “దేవత లందరికీ నమస్కారం. నేను మాత్రం నిన్నే వరిస్తాను” అంది దమయంతి. “అదెలా కుదురుతుంది? నేను దేవతలకు మాట ఇచ్చి వచ్చి నిన్ను ఎలా పరిణయం చేసికొన గలను?” అన్నాడు నలుడు.

“అయితే ఒక పని చెయ్యి. వాళ్లు స్వయంవరానికి వస్తారు కదా? వాళ్లతో పాటు నువ్వు కూడ రా; నేను వాళ్ల సమక్షంలోనే నిన్ను వరిస్తాను. అప్పుడు నీకు అధర్మం చేసిన దోషం ఉండదు” అని దమయంతి అంది.

నలుడు దేవతల దగ్గరికి వెళ్లి జరిగిన దంతా వాళ్లకు చెప్పాడు. ఒక శుభముహూర్తాన స్వయంవరం జరిగింది. రాజపుత్రు లందరూ తమ తమ ఆసనాలను అలంకరించారు. స్వయంవరమండపంలో ప్రవేశించిన దమయంతి ఒక్కొక్క రాజకుమారుణ్ణి గూర్చి సఖి చెపుతూండగా వింటూ ముందుకు వెళ్లింది. ఒక చోట ఒకే ఆకారం గల ఐదుగురు నలులు కనబడ్డారు. నిజమైన నలుణ్ణి గుర్తించజాలక ఆమె తనకు ప్రేమపాత్రు డైన నిజమైన నలుణ్ణి చూప మని ఆ దేవతలనే సవినయంగా ప్రార్థించింది. దేవత లామె సత్యవ్రతానికి సంతోషించి తమ యథార్థరూపాలను చూపారు. ఆమె నలుడి కంఠంలో పుష్పమాల వేసింది. అందరూ ‘సాధు సాధు’ అని ప్రశంసిస్తూ బిగ్గరగా ధ్వనులు చేశారు.

నలదమయంతు లిద్దరూ సంతోషంగా అక్కడనే ఉన్న నలుగురు దిక్పాలకులను మనోవాక్యాలతో శరణు పొందారు. దేవత లందరూ సంతోషించి నలునికి ఎనిమిది వరా లిచ్చారు.

యజ్ఞసమయాలలో ఆహ్వానించి నప్పుడు తాను ప్రత్యక్షంగా కనబడతా నని ఇంద్రుడు వరం ఇచ్చాడు. ఉత్తమగతిని కూడ ప్రసాదిస్తా నన్నాడు.

నలు దెప్పుడు కావాలనుకొంటే అప్పుడు తాను పుడతా ననీ, తన కాంతి వంటి కాంతి గల లోకాలు నలునికి లభిస్తా యనీ అగ్ని వరం ఇచ్చాడు.

చాల మధుర మైన అన్నాన్నీ, ధర్మముపై స్థిర మైన మనస్సును యముడు అనుగ్రహించాడు.

ఎక్కడ కావాలనుకుంటే అక్కడ జలాన్నీ, ఉత్తమ మైన గంధం గల పుష్పమాలలను వరుణుడు వరంగా ఇచ్చాడు.

దేవతలూ, వచ్చినరాజులూ కూడ సంతోషంతో తమ తమ స్థానాలకు వెళ్లిపోయారు. వివాహానంతరం నలుడు కొంతకాలం అక్కడనే ఉండి దమయంతితో తన నగరానికి వెళ్లాడు. ఆమెతో సుఖంగా ఉంటూ రాజ్యం పాలిస్తూ అనేక యజ్ఞాలు చేశాడు.

ఆ దంపతులకు ఇంద్రసేను డను పుత్రుడు, ఇంద్రసేన అను పుత్రి జనించారు.

కలికి నలునిమీద కోపం

దేవతలు స్వయంవరంనుంచి స్వర్గానికి వెడుతుండగా ద్వాపరునితో కలిసి వస్తూన్న కలి వాళ్లకు దారిలో ఎదురుపడ్డాడు. “ఎక్కడికి వెడుతున్నారు?” అని ఇంద్రు డడగగా - “దమయంతి స్వయంవరానికి వెడుతున్నాం” అన్నాడు కలి. “అదెప్పుడో అయిపోయింది. ఆమె నలుణ్ణి వరించింది” అని చెప్పాడు ఇంద్రుడు. “దేవతలను కాదని మానవుణ్ణి వరించినా దమయంతి! వాళ్లను బాధలకు గురి చేస్తాను” అని కలి అన్నాడు.

“నలుడు చాల ధర్మాత్ముడు. మా అనుజ్ఞ పొందియే దమయంతి నలుణ్ణి వరించింది.” అని ఇంద్రుడు చెప్పినా కూడ - కలి వాళ్లకు అపకారం చెయ్యాలని నిశ్చయించుకొని - “నేను నలునిలో ప్రవేశిస్తాను; నువ్వు పాచికలలో ప్రవేశించి ఆతడు ద్యూతంలో ఓడిపోయే టట్లు చెయ్యాలి” అని ద్వాపరునితో అన్నాడు.

ద్వాపరునితో ఇలా చెప్పి కలి సమయంకోసం వేచి చూస్తూ పన్నెండు సంవత్సరాలు నిరీక్షించాడు. ఒకనాడు నలుడు మూత్రోత్సర్జనం చేసి పొరబాటున, పాదప్రక్షాళనం

చేసికొనకుండగా, ఆచమనం చేసి సంధ్యావందనం చేసికొన్నాడు. ఇదే సమయ మని కలి నలునిలో ప్రవేశించాడు.

తరువాత పుష్కరుని వద్దకు వెళ్లి - “నువ్వు నీ భ్రాత యైన నలునితో జూదం ఆడి వాని రాజ్యం అంతా అవహరించు. నువ్వు తప్పక గెలుస్తావు” అని చెప్పాడు.

పుష్కరుడు దమయంతి ఎదురుగానే నలుణ్ణి జూదానికి ఆహ్వానించాడు. నలుడు అత దలా పిలుస్తున్నప్పుడు వెళ్లకపోవడం అవమానంగా భావించి ద్యూతానికి వెళ్లాడు. మంత్రులూ, మిత్రులూ నివారిస్తున్నా మానలేదు. వరసగా అన్నీ ఓడిపోయాడు.

పౌరులూ, మంత్రులూ మొదలైనవా క్లందరూ వచ్చి నలుణ్ణి చూడడంకోసం ద్వారం దగ్గర నిలచారు. దమయంతి అశ్రుపూర్ణనేత్రాలతో నలుని దగ్గరకు వెళ్లి ఎంత బ్రతిమాలినా అతడు వచ్చి వాళ్లను చూడలేదు. “ఇంక ఇతడు మనకు లేడులే” అనుకొంటూ వాక్లందరూ దుఃఖార్తులై ఇళ్లకు వెళ్లిపోయారు.

తతస్తే మన్రిణః సర్వే తే చైవ పురవాసినః,

నాయమస్తీతి దుఃఖార్తా వ్రీడితా జగ్గురాలయాన్.

(వనపర్వం. 59. 17)

ఆ జూదం చాలా మాసాల పాటు నడిచింది. నలుడు వరుసగా ఓడిపోతూనే ఉన్నాడు. జూదంలో పిచ్చివాడులా అయిపోయిన భర్తను చూచి దమయంతి ఏదో పెద్ద అపాయం రానున్న దని అలోచించి - తన ఆంతరంగికపరిచారిక యైన బృహత్సేనను పిలిచి - “బృహత్సేనా! నలుని మాటగా చెప్పి అమాత్యుల నందరినీ తీసికొనిరా. ఎంత ధనం పోయిందో, ఎంత మిగిలిందో వాళ్లకు చెప్పు” అని పంపింది.

వాళ్లు వచ్చారు కాని నలుడు దర్శనం ఇవ్వలేదు. అప్పుడు దమయంతి బృహత్సేనను నలుని మాటగా చెప్ప మని పంపి, సారథి యైన వార్హ్నేయుణ్ణి రప్పించి, అతనితో - “వార్హ్నేయా! రాజు ద్యూతంలో వరసగా అన్నీ ఓడిపోతూనే ఉన్నాడు. ఓడిపోతూన్న కొలదీ అతని పట్టుదల పెరిగిపోతూన్నది. ఏదో పెద్ద ఆపద రానున్న దని అనుకొంటు న్నాను. నీవు ఈ పిల్లల నిద్దరినీ, నలుని కిష్టమైన ఆ అశ్వాలు కట్టిన రథంమీద ఎక్కించుకొని మా తండ్రిగారి కుండిననగరానికి చేర్చు. రథాన్నీ గుఱ్ఱాలను కూడ అక్కడనే వదిలివేసి నీవు కూడ ఇష్ట మైతే అక్కడనే ఉండిపోవచ్చును, లేదా ఇష్టమైన మరొక చోటికి వెళ్లవచ్చును” అని చెప్పింది.

ఆ విషయం మంత్రులకు తెలిపి, సారథి వారి అనుజ్ఞ కూడ తీసికొని ఆ పిల్లలను, రథాన్నీ అశ్వులను కుండినపురం చేర్చి, భీముని అనుమతితో వెళ్లి, నలుణ్ణి స్మరించి విచారిస్తూ అయోధ్యకు వెళ్లి అక్కడ ఋతుపర్ణమహారాజు సారథిగా చేరాడు.

జూదంలో ఓడిపోయిన నలుడు దమయంతితో

అరణ్యాల పాలగుట

నలుడు జూదంలో సర్వస్వమూ ఓడిపోయాడు. “ఇంక ఏమి పణం ఒడ్డుతావు ? దమయంతిని ఒడ్డుతావా? అన్నాడు పుష్కరుడు. ఆ మాట వినగానే నలుని గుండె పగిలి పోయిన ట్లనిపించింది. అత డేమీ మాటలాడకుండా తన శరీరంమీద ఉన్న భూషణాలన్నీ తీసి అక్కడ పడవేసి కట్టుబట్టతో లేచి వనానికి బయలుదేరాడు. దమయంతి కూడ ఒకే వస్త్రం ధరించి ఆతని వెంట వెళ్లింది.

వాళ్లిద్దరూ మూడు రోజుల పాటు బైట ఉన్నారు. “నలునికి ఎవరు సహాయం చేసినా తీవ్రంగా దండింపబడతారు” అని పుష్కరుడు చాటింపు వేయించాడు. భయపడి నగరంలో ఒక్కరూ మంచి నీళ్లు కూడ వాళ్ల కివ్వలేదు.

వనంలో సంచరిస్తూ ఆకలితో బాధపడుతూన్న నలునికి బంగారు పక్షులు కనబడ్డాయి. వీటితో ఆహారం చేసికొనవచ్చును, ధనం కూడ లభిస్తుంది అను ఉద్దేశంతో ఆతడు కట్టుకొన్న బట్ట తీసి వాటిమీద కప్పి వాటిని పట్టుకొనడానికి ప్రయత్నించాడు. అవి ఆ వస్త్రంతో సహా ఎగిరి - “నలా! మేం నీ వస్త్రం కూడ తీసికొనిపోవడానికి వచ్చిన అక్షములం (పాచికలం)” అంటూ ఎగిరిపోయాయి. నలుడు దిగంబరుడుగా నిలచాడు.

తనతో పాటు కష్టా లనుభవిస్తూన్న దమయంతిని చూచి - “దమయంతీ! ద్యూతక్రీడ నన్నిలా చేసింది. నీకు హిత మైన మాట చెపుతున్నాను, విను. ఈ మార్గం దక్షిణాపథానికి వెడుతుంది. ఇది విదర్భకు వెళ్లే మార్గం. ఇది అవంతికి వెళ్లే మార్గం” అంటూ అనేక పర్యాయాలు చెప్పడం ప్రారంభించాడు.

ఆతని మనస్సులోని అభిప్రాయం గుర్తించిన దమయంతి - “రాజా! నన్ను పంపివేయడానికి ప్రయత్నం చేయవద్దు. నేను నీతో సహాయురాలనుగా ఉంటాను”. ఏమి దుఃఖం కలిగినా భార్యతో సమానమైన జెషధం లేదని వైద్యు లందరూ అంగీకరించిన విషయం.

న చ భార్యాసమం కించిద్ విద్యతే భిషజాం మతమ్,

జెషధం సర్వదుఃఖేషు సత్యమేతద్ బ్రవీమి తే.

(వనపర్వం. 61.29)

ఆ మాటలు విని నలుడు - “దమయంతీ! నీ వేమీ భయపడకు. నా ప్రాణా లేనా విడుస్తాను కాని నిన్ను విడవను” అన్నాడు.

“అయితే - ఈ మార్గా లన్నీ చూపుతున్నా వెందుకు? విదర్భదేశం మార్గాన్ని గూర్చి మాటి మాటికీ చెపుతున్నావు! వెడితే మన మిద్దరమూ కలిసే విదర్భకు వెడదాం. మా తండ్రి మనల్ని చాల ఆదరిస్తాడు” అని దమయంతి అంది.

నేను విదర్భరాజ్యానికి వెళ్లడం అసంభావ్యం. ఆ నాడు అంత సమృద్ధితో వెళ్లి నీకు ఆనందం కలిగించిన నేను ఈనాడు రాజ్యభ్రష్టుడనై నీకు ఇంత శోకాన్ని కలిగిస్తూ అచటికి ఎలా వెడతాను?

**కథం సమృద్ధో గత్వాహం తవ హర్షవివర్ధనః,
పరిచ్ఛతో గమిష్యామి తవ శోకవివర్ధనః.**

(వనపర్వం. 62. 2)

ఈ విధంగా నలుడు దమయంతికి ధైర్యం చెప్పాడు. ఆమె ధరించిన వస్త్రమే మరొక కొంగు అతడు మొలకు చుట్టుబెట్టుకొన్నాడు. ఇలా తిరుగుతూ తిరుగుతూ పాడుపడిపోయిన ఒక మరం చేరారు. అలసి ఉండడంచేత ఇద్దరికీ నిద్ర పట్టింది.

అయితే నలుడు తొందరగా మేల్కొన్నాడు. ఆమె ఆ విధంగా నేలమీద పండుకొని నిద్రపోతుంటే చూచి అతడు దుఃఖం పట్టలేకపోయాడు. పరి పరి విధాల ఆలోచించాడు - “ఇప్పుడు నేనేమి చెయ్యాలి? నేను మరణించడం మంచిదా, జనాన్ని విడిచివేయడం మంచిదా? ఈమె నాతో పాటు ఉంటే ఈమెకు కష్టాలే కాని సుఖం ఏమాత్రమూ ఉండదు. నేను విడిచివేస్తే ఈమె బంధువులవద్దకు వెళ్లినా వెళ్లవచ్చును. నాతో ఉంటేమాత్రం దుఃఖమే. మహాపతివ్రత యైన ఈమెకు మార్గమధ్యంలో ఎవరూ ఏమీ చేయజాలరు.” ఈ విధంగా కలిప్రభావంచేత వాని మనస్సులో దమయంతిని విడిచివేస్తేనే మంచి దను భావం ఏర్పడింది.

అక్కడ దొరికిన ఒక పాత కత్తితో తాను చుట్టబెట్టుకొన్న వస్త్రం ముక్క చేదించి నిద్రలో ఉన్న ఆమెను విడవలేక విడవలేక విడిచి వెళ్లిపోయాడు.

దమయంతి మేల్కొని, నలుణ్ణి కానక శోకిస్తూ ఆ వనం అంతా గాలించింది. ఇంతలో ఆకలిగాన్న ఒక కొండచిలువ ఆమెను పట్టి మింగబోయింది. ఆమె అర్తనాదాలు విన్న ఒక బోయవాడు ఖడ్గంతో ఆ అజగరాన్ని చేదించి దమయంతిని రక్షించాడు. ఒంటరిగా ఉన్న ఆమెను అతడు బాధించడానికి ప్రయత్నించగా ఆమె శపించింది. వెంటనే అతడు ఎండిన చెట్టు వలె నేలమీద కూలాడు.

దమయంతి నలుణ్ణి వెదుకుతూ మహారణ్యంలో ప్రవేశించింది. చేతు లెత్తి అతనికై బిగ్గరగా విలపించింది. అక్కడ ఉన్న చెట్లనూ, పుట్లనూ, పర్వతాన్నీ తన భర్త జాడ తెలప మని కోరుతూ ఏడ్చింది.

ఆమెకు దూరంగా ఒక ఋష్యాశ్రమం కనబడింది. ఆమె అక్కడికి వెళ్లగా ఋషులు ఆమెను ఆదరించి ఆమెను గూర్చి తెలుసుకొన్నారు. “నీవు తప్పుక కష్టాలనుండి గట్టెక్కుతావు” అని వాళ్లు, దివ్యదృష్టితో తెలిసికొని, ఆమెకు ధైర్యం చెప్పారు.

ఆమె చూస్తుండగానే ఆ ఆశ్రమమూ, ఆ ఋషులూ కూడ అంతర్ధానం చెందారు. దమయంతి “ఏమది! “ఇదంతా స్వప్నమా!” అనుకొంటూ ఆశ్చర్యపడింది.

అనేకవనాలను దాటుతూ ఆమె ముందుకు సాగింది. ఇంతలో దూరంగా ఒక పెద్ద వర్తకుల గుంపు కనబడగా దమయంతి వెళ్లి వాళ్లలో చేరింది. వాళ్లలో పలువురు ఆమెను గూర్చి పలువిధాలుగా అనుకొనసాగారు. ‘మీరు ఎక్కడైనా నలుణ్ణి చూచారా’ అని ఆమె వాళ్లను అడిగింది. ‘శుచి’ అను పేరు గల ఆ సార్థనాయకుడు అలాంటివా రెవరూ మాకు కనబడలేదని చెప్పాడు.

మీ సార్థం ఎక్కడికి వెళ్లుచున్నది అని దమయంతి అడగగా “మేం వ్యాపారం నిమిత్తం చేదిదేశం వెడుతున్నాం” అని చెప్పాడు. దమయంతి కూడ పతిని వెదకికొంటూ ఆ సార్థంతోనే ప్రయాణం చేసింది.

చాలా కాలం ప్రయాణం చేసిన తరువాత ఒకనాడు ఆ సార్థం ఒక భీకరారణ్యం ప్రవేశించింది. అక్కడ ఒక పెద్ద మనోహర మైన పద్మసరస్సు కనబడింది. ప్రయాణం చేసి బాగా అలసిపోయిన ఆ సార్థం దాని చుట్టూ నివాసం ఏర్పరచుకొన్నది.

ఆ సార్థంలో ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, ఒంటెలు మొదలైన వాహనాలూ అత్యధికమైన వస్తుసామగ్రి ఉన్నాయి.

రాత్రి అందరూ ఒడలు మరచి నిద్రపోతుండగా ఒక అడవిఏనుగుల మంద వచ్చి ఆ సార్థాన్నంతనీ చిందరవందర చేసి వేసింది. సార్థానికి చెందిన ఏనుగులు, ఒంటెలు మొదలైనవి మరణించినవి మరణించగా కొన్ని పారిపోయాయి. చాలమంది మరణించారు. మిగిలిన వాళ్లందరూ దుఃఖిస్తూండగా మనం మణిభద్రుని పూజ చేయకపోవడంచేత ఈ అపద వచ్చిందని కొందరూ, శకునాలు సరిగా చూచుకోలేదని కొందరూ అంటూండగా కొందరు - మన సార్థంలో ఆ స్త్రీ వచ్చి చేరింది; అందుచేతనే ఇలా జరిగింది; ఆమెను రాళ్లతోను, కర్రలతోను కొట్టి చంపివేయా లని కొందరూ అనడం ప్రారంభించారు.

ఆ మాటలు విన్న దమయంతి - “నే నీ జన్మలో ఏ పాపకార్యమూ చేయలేదు. ఇన్ని కష్టాలు రావడానికి ఏమి కారణమో తెలియదు. నేను స్వయంవరంలో వరించక

పోవడంచేత ఆ దేవతలు ఆగ్రహించారా” అని ఆలోచిస్తూ - మరణించగా మిగిలిన వేద పాఠగు లైన కొందరు బ్రాహ్మణులతో కలిసి సాయంకాలానికి సత్యదర్శి (సమదర్శి) మహారాజు పాలిస్తూన్న చేదిరాజు పురం చేరింది.

సగం వస్త్రం ధరించి పిచ్చిదాని వలె ఉన్న ఆమెను కొందరు బాలులు వెంబడించారు. కొందరు ఆమె సౌందర్యానికి ఆశ్చర్యపడ్డారు. ఆ విధంగా ఆమె రాజప్రసాదం సమీపించింది.

చుట్టూ జనంతో ఉన్న ఆమెను రాజమాత ప్రాసాదంపైనుండి చూచింది. ఆమెను ఇంట్లోనికి తీసికొనిరమ్మని పరిచారికను పంపింది. ఆమె కూడా ఉన్నవాళ్ల నందరినీ దూరంగా పంపివేసి దమయంతిని ప్రాసాదంలోనికి తీసికొనివచ్చింది.

“ఇంత దుఃఖంతో ఉన్నా కూడ అద్భుత మైన ఆకారంతో మెరుపుతీగ వలె ప్రకాశిస్తున్నావు. సహాయం ఎవరూ లేకపోయినా మనుష్యులను చూచి ఏ మాత్రమూ భయపడడం లేదు. నీవు ఎవ్వరు?” అని రాజమాత అడిగింది.

దమయంతి - “నేను సైరంధ్రీ అను పరిచారికా జాతికి చెందినదానను. ఫలమూలాలు మాత్రమే తిని జీవిస్తాను. అత్యుత్తమగుణసంపన్నుడైన నా భర్తను నేను ఎల్లప్పుడూ నీడ వలె అనుసరించి ఉంటాను. దైవవశంచేత అతనికి జూదంమీద ఆసక్తి కలిగింది. జూదంలో ఓడిపోయి అతడు ఒంటరిగా అరణ్యానికి వెళ్లిపోయాడు. నేను కూడ అతని వెంటనే వెళ్లాను. కొన్నాళ్లకు అతడు నన్ను నిద్రిస్తూండగా విడిచి వెళ్లిపోయాడు. నా ప్రాణేశ్వరుణ్ణి వెదుకుతూ తిరుగుతున్నాను” అని చెప్పింది.

కన్నీళ్లు కారుస్తూ ఆర్తస్వరంతో దమయంతి పలికిన మాటలు విని రాజమాత - “కల్యాణీ! నువ్వు ఇక్కడనే ఉండు. నిన్ను చూస్తే నా కెంతో ప్రీతి కలుగుతున్నది. నా మనుష్యులచేత నీ భర్తను వెదికిస్తాను. లేదా దేశదేశాలు తిరుగుతూ నీ భర్త ఇక్కడికే వచ్చినా రావచ్చును అని అంటూ ఆమెను ఓదార్చింది.”

అప్పుడు దమయంతి - “నే నొక సమయం (షరతు) మీద ఇక్కడ ఉంటాను. నేను ఉచ్చిష్టం తినను. పాదాలు కడగను. పరపురుషులతో ఎట్టి పరిస్థితిలోను మాట్లాడను. ఎవడైనా పురుషుడు నామీద కన్ను వేస్తే వానిని దండించాలి. ఇది నా వ్రతం. నా భర్తను వెదకడంకోసం నే నెవరి నైనా బ్రాహ్మణులను చూస్తాను” అని అంది.

రాజమాత అందుకు అంగీకరించి, కుమార్తె యైన సునందను పిలిచి, ఈమె సైరంధ్రీ. నీతో సమానవయస్కురాలైన ఈమె నీకు సఖురాలుగా ఉంటుంది” అని చెప్పింది. ఆమె ఆదరం పొందుతూ దమయంతి సుఖంగా అక్కడ నివసించింది.

నలమహారా జానాడు దమయంతిని విడచి వెళ్లిపోతూండగా దారిలో పెద్ద దావానలం కనబడింది. ఆ దావానలం మధ్యనుండి - “పుణ్యక్షేత్రా నలా!” అంటూ ఆర్తనాదం వినబడింది. నలుడు అది విని “భయపడకు భయపడకు” అంటూ ఆ దావాగ్నిలో ప్రవేశించాడు. అక్కడ చుట్టచుట్టుకొని పడి ఉన్న కర్కోటక నాగుడు కనబడ్డాడు.

కర్కోటకుడు నలునికి నమస్కరిస్తూ - “రాజా! నేనొకనాడు నారదుణ్ణి మోసం చేయగా అతడు “నీవు కొన్నాళ్లపాటు కదలలేకుండా పడి ఉంటావు. నలుడు వచ్చి నిన్ను అక్కడినుండి తీసికొనివెళ్లివచ్చుడు నీ శాపం తొలగిపోతుంది” అన్నాడు. నే నిప్పుడు అడుగు తీసి అడుగు వేయజాలను. నన్ను రక్షించు. నీకు శ్రేయస్సు కలుగుతుంది. నేను నీకు మిత్రుడుగా ఉంటాను. నీకు బరువు ఉండకుండా చేస్తాను” అని బొటనివ్రేలి ప్రమాణం కలవా డయ్యాడు.

తక్షకుణ్ణి ఎత్తికొని తీసికొని వచ్చి నలుడు అగ్ని లేనిచోట విడవబోతూండగా తక్షకుడు - “రాజా! నన్నిక్కడ విడవుకుము. పది అడుగులు లెక్కబెడుతూ వెళ్లి అక్కడ విడిచిపెట్టుము” అన్నాడు. నలుడు ఆ విధంగా “ఏకమ్, ద్వే ...” అంటూ అడుగులు లెక్కపెడుతూ ‘దశ’ అన్నాడు. ‘దశ’ అనగా కరువుము అని కూడా అర్థం అవడంచేత వెంటనే కర్కోటకుడు నలుణ్ణి కరిచాడు.

నలుని రూపం చాల వికృతంగా అయింది. అత డందుకు ఆశ్చర్యపడుతున్నాడు. అప్పుడు కర్కోటకుడు నిజరూపం ధరించి నలునితో - నిన్ను ఎవరూ గుర్తుపట్టకుండా ఉండా లని నీ రూపం ఇలా మారిపోయే టట్లు చేశాను. నిన్ను మోసం చేసి నీశరీరంలో ప్రవేశించిన కలి, నా విషం నీ శరీరంలో ఉన్ననాళ్లు చాల బాధపడతాడు. రాజా! నిరపరాధి వైన నిన్ను అత డిలా మోసం చేశాడనే కోపంచేత నే నిలా చేసి నీకు రక్షణ ఏర్పరచాను.

కోర లున్న జంతువులనుండి గాని, శత్రువులనుండి గాని నీకేభయమూ ఉండదు. బ్రహ్మవేత్తలు కూడ నిన్నేమీ చేయజాలరు. నీకు విషభయం ఉండదు. యుద్ధంలో శత్రువులను జయిస్తావు. “నేను సారథిని; నా పేరు బాహుకుడు” అని చెప్పుకొంటూ అయోధ్యానగరం చేరి ఋతుపర్ణమహారాజు దగ్గరికి వెళ్లు. మీ కిద్దరికి మైత్రి ఏర్పడుతుంది. అతడు అక్షవిద్యలో (జూదం ఆడడంలో) నిపుణుడు. నీవద్దనుండి అశ్వవిద్యగ్రహించి అక్షవిద్య నీ కిస్తాడు.

భార్యతోను, నీ సంతానంతోను సుఖంగా ఉంటావు. నీ రూపం నీకు కావాలనుకున్నప్పుడు నన్ను స్మరించు. ఈ వస్త్రాలు ధరించు. నీ రూపం తిరిగి పొందుతావు. అని అంటూ రెండు వస్త్రాలు కూడ ఇచ్చి అంతర్ధానం చెందాడు.

నలుడు బాహుకు డను పేరుతో ఋతుపర్ణునివద్దకు వెళ్లి తనకు అశ్వహృదయం బాగా తెలుసు ననీ, అన్ని శిల్పాలలో, పాకంలోనూ కూడ తనకు ప్రావీణ్యం ఉన్న దనీ చెప్పాడు. “నాకు శీఘ్రంగా నడిచే వాహనంమీద ప్రయాణం చేయడం అంటే చాల ఇష్టం. నా అశ్వాలను చూచుకో” అని అంటూ ఋతుపర్ణుడు బాహుకుణ్ణి అశ్వాధ్యక్షుణ్ణిగా నియమించి ఆతనికి సహాయకులుగా వార్షేయ - జీవలుల నిచ్చాడు. “వీళ్లతో కలిసి సుఖంగా నివసించు” అన్నాడు.

నలుడు వాల్మీద్దరితో సుఖంగా నివసించాడు. ఎల్ల వేళలా ఆతడు దమయంతిని స్మరిస్తూ - రోజూ సాయంకాలం -

కృ సు సా క్షత్విపాసారా శ్రాంతా శేతే తపస్వినీ,
స్మరన్తీ తస్య మన్దస్య కం వా సాద్యోపతిష్ఠతి. (వనపర్వం. 67.10)

(ఆ దీనురాలు ఆకలిదప్పులతో బాధపడుతూ, ఆ మందుణ్ణి స్మరిస్తూ, అలసిపోయి ఎక్కడ శయనించినదో! ఇప్పుడు ఎవనిదగ్గర ఉన్నదో)

అను ఈ శ్లోకం చదువుతూండేవాడు. “బాహుకా! నీవు రోజూ ఏ స్త్రీని గూర్చి ఇలా దుఃఖిస్తుంటావు” అని జీవలు డొకనాడు అడగగా నలుడు - “ఒక మందప్రజ్ఞుడు తనపై ఎంతో అనురక్తురా లైన భార్యను అరణ్యంలో విడిచాడు. ఆమె ఏమైనదో అని రాత్రింబగళ్లు ఇలా దుఃఖిస్తుంటాడు” అని చెప్పాడు. ఈ విధంగా నలుడు కొన్నాళ్లు అజ్ఞాతవాసం చేశాడు.

నలదమయంతులను వెదకుటకై విదర్భరాజు బ్రాహ్మణులను నలుదిక్కులకు పంపుట

రాజ్యం కోల్పోయి నలుడు భార్యాసహితుడై ఎక్కడికో వెళ్లిపోయా డని తెలిసిన భీమరాజు వాళ్లను అన్వేషించడానికై బ్రాహ్మణులను నాలుగు దిక్కులకూ పంపాడు. వాళ్లను తీసికొని వచ్చినవాళ్లకి వెయ్యి ఆవులు, అగ్రహారాలు, నగరంవంటి గ్రామమూ ఇస్తాను. వాళ్ల వార్తమాత్రమే తీసికొనివచ్చినా వేయి గోవు లిస్తాను” అని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

చేదిపురానికి వచ్చిన సుదేవు డను బ్రాహ్మణుడు రాజగృహంలో పుణ్యాహవాచనం జరుగుతూన్నప్పుడు సునంద ప్రక్కనే ఉన్న దమయంతిని చూచి ఆమెను గుర్తుపట్టాడు.

(ఇక్కడ, హనుమంతుడు సీతను గుర్తుపట్టిన సందర్భంలో సుందరకాండలో ఉన్న సీతావర్ణన వంటి వర్ణన, బ్రాహ్మణుని అంతర్గతమూ యథాతథంగా ఉన్నాయి. వనపర్వం 68.8-31)

అతడు దమయంతి దగ్గరికి వెళ్లి తాను ఆమె సోదరుని మిత్రుడైన సుదేవు డను బ్రాహ్మణుడ నని చెప్పి అక్కడవారి అందరి క్షేమసమాచారాలు ఆమెకు తెలిపాడు. ఆమె కూడ సుదేవుణ్ణి గుర్తించింది. కన్నీరు కారుస్తూ కుశలప్రశ్నలు వేస్తూన్నది. అది చూచిన సునంద - “సైరంద్రీ ఆ బ్రాహ్మణునితో మాట్లాడుతూ ఏడుస్తున్నది; అత డామెకు తెలిసినవాడేమో” అని తల్లితో చెప్పింది.

రాజమాత సుదేవుణ్ణి పిలిపించి - “ఈమె ఎవని భార్య? ఎవరి కూతురు? వాళ్ల నుండి ఎలా దూరం అయింది” అని అడిగింది.

ఆ బ్రాహ్మణుడు దమయంతి విషయ మంతా ఆమెకు చెప్పి “ఈమె కనుబొమ్మల మధ్య పద్మాకార మైన పుట్టుమచ్చ ఉంది. మేఘంచేత చంద్రబింబం వలె ఆ పుట్టుమచ్చ మకిలి చేత కప్పబడి ఉంది. ఇది ఐశ్వర్యసూచకంగా బ్రహ్మదేవు డుంచిన చిహ్నం. దీనిని పట్టి నే నీమెను గుర్తు పట్టాను” అన్నాడు.

సుదేవుని మాట వినగానే సునంద ఆ పుట్టు మచ్చను కప్పి ఉన్న మకిలిని తుడిచి వేయగా అది స్పష్టంగా కనబడింది. అది చూడగానే సునందా, తల్లి కూడ అశ్రువులు కారుస్తూ ఆమెను కౌగలించుకొన్నారు.

కన్నీళ్లు తుడుచుకొని రాజమాత దమయంతితో - “నీవు నా సోదరి కుమార్తెవు. నేనూ, నీ తల్లి దశార్ణదేశరా జైన సుదాముని కుమార్తెలము. మా తండ్రి నన్ను వీరబాహువుకూ, నీ తల్లిని భీమునికి ఇచ్చి వివాహం చేశాడు. ఈ ఇల్లు నీ తల్లిగారి ఇల్లు వంటిదే” అంది.

దమయంతి సంతోషంతో నమస్కరించి - “మన బాంధవ్యం తెలియకపోయినా కూడ నే నిక్కడ చాల సుఖంగా కాలం గడిపాను. అమ్మా! నాకు అనుజ్ఞ ఇయ్య. నా పిల్ల లిద్దరూ తండ్రికీ నాకూ దూరమై అక్కడ ఉన్నారు. నన్ను ఎంత వీలైతే అంత తొందరగా విదర్భదేశానికి పంపించు” అంది.

వెంటనే ఆమె పల్లకీ ఏర్పరచి పెద్ద పరివారంతో దమయంతిని విదర్భదేశానికి పంపింది. దమయంతి శీఘ్రంగా విదర్భదేశం చేరి, తన పిల్లలను, తలిదండ్రులను, ఇతరబంధువులను కలిసి చాల సంతోషించింది.

ఆ రాత్రి విశ్రాంతి తీసికొని దమయంతి మరునాడే తల్లిని సమీపించి “అమ్మా! నేను ప్రాణాలతో ఉండా లంటే వెంటనే నలుణ్ణి వెదకి రప్పించాలి” అంది. ఏమి చెయ్యాలి తోచక ఆమె ఆ మాట భర్తకు చెప్పింది. భీముడు చాలమంది బ్రాహ్మణులను నాలుగు దిక్కులకూ పంపాడు.

విదర్భాధిపతి చెప్పగా ఆ బ్రాహ్మణులు దమయంతి దగ్గరికి వెళ్లి ‘మేం వెడుతున్నాం’ అని చెప్పారు. “మీరు ప్రతీ రాష్ట్రంలోనూ, చాలమంది జనులు కలిసిన చోట - “ఓ జూదరీ! అనురక్త యైన ప్రియురాలిని విడిచి, సగం వస్త్రం చింపుకొని ఎక్కడికి వెళ్లిపోయావు! నువ్వు ఆమెను ఏ స్థితిలో విడిచావో అదే స్థితిలో ఆమె నీకోసం దుఃఖిస్తూ వేచి ఉన్నది” అని అంటూండండి. ఏ నరుడైనా ఈ మాటలు విని ఏమైనా అంటే అతడు ఎలాంటి పరిస్థితులలో ఉన్నా, నాకు వచ్చి చెప్పండి” అని దమయంతి బ్రాహ్మణులతో చెప్పింది. వాళ్లు అలా అంటూ అనేకరాష్ట్రాలలో సంచరించారు.

చాల కాలానికి పర్ణాడు డను బ్రాహ్మణుడు దమయంతి వద్దకు వచ్చి “రాజపుత్రీ! నేను నీవు చెప్పిన మాటలు అంటూండగా ఋతుపర్ణుని రథసారథి యైన పొట్టి చేతులతో వికృతరూపంలో ఉన్న బాహుకు డనువాడు - “కష్టాలలో ఉండి, సరిగా బుద్ధి పనిచేయని స్థితిలో ఉన్న భర్త విషయంలో ఉత్తమస్త్రీలు కోపించరు” అని అంటూ ఇంకా ఏవేవో అన్నాడు. ఆ మాటలు విని నేను వెంటనే నీవద్దకు వచ్చాను” అని చెప్పాడు.

ఆ మాట విని దమయంతి అశ్రుపూర్ణనేత్రాలతో తల్లి దగ్గరకు వెళ్లి రహస్యంగా ఇలా చెప్పింది - “అమ్మా ఈ విషయం ఏ విధంగానూ కూడ నా తండ్రికి తెలియకూడదు. సుదేవుడు నన్ను తీసికొనివచ్చి నట్లే అయోధ్యనుండి నలుణ్ణి తీసుకొనిరావాలి.”

తల్లి అనుమతితో దమయంతి సుదేవుని పిలిపించి - “సుదేవా! నీవు మహా వేగంతో అయోధ్యాపతి యైన ఋతుపర్ణుని వద్దకు వెళ్లాలి “నలుడు జీవించి ఉన్నాడో లేదో తెలియదు. దమయంతి మళ్లీ స్వయంవరం చేసుకొంటున్నది. రాజపుత్రు లందరూ వస్తున్నారు. రేపే ఆ స్వయంవరం. నువ్వు కూడ వీలైతే వెంటనే, బయలుదేరి వెళ్లు” అని ఋతుపర్ణునితో చెప్పాలి. తొందరగా వెళ్లు” అని చెప్పి ఆతనిని పంపింది.

సుదేవుడు దయమంతి చెప్పిన విధంగా చేశాడు.

బాహుకుణ్ణి పిలిపించి ఋతుపర్ణు డా విషయం చెప్పి “ఒక్క రోజులో వెళ్లడం శక్యం అవుతుంది అంటే విదర్భదేశానికి వెళ్లా లని అనుకొంటున్నాను” అన్నాడు.

ఆ మాట వినగానే నలుని మనస్సు పరిపరి విధాల పోయింది. “దమయంతి నిజంగా ఇలా అంటుందా? లేదా నా జాడ తెలిసికొనడానికి ఇది ఉపాయ మేమో! పాపబుద్ధి నైన నేను చేసిన పనికి ఏమీ చేయలేక, భర్తృకామయై ఇలా చేస్తున్నదేమో! నన్ను గురించిన శోకంలో మునిగి ఉన్న ఆమె, ఇద్దరు పిల్లలు కూడ ఉన్నది, అలా చేయదు. ఏమైనా ఇది సత్యమో అసత్యమో వెడితేనే తెలుస్తుంది. ఋతుపర్ణుని పనీ జరుగుతుంది నా పనీ జరుగుతుంది” అనుకొన్నాడు.

మనస్సులో ఇలా అనుకొని - “రాజా! ఒక్క రోజులో విదర్భనగరికి వెళ్లవచ్చును” అని సవినయంగా అన్నాడు.

నలుడు అశ్వశాలకు వెళ్లి అశ్వులను పరీక్షించడం ప్రారంభించాడు. ఈ లోగా ఋతుపర్ణుడు మాటిమాటికీ తొందరపెడుతున్నాడు. నలుడు మంచి లక్షణాలున్న, పైకి చూడడానికి చిక్కి ఉన్న అశ్వులను తీసికొనివచ్చాడు.

ఆ అశ్వులను చూచి ఋతుపర్ణుడు కొంచెం కోపంతో - “నన్నే మైనా మోసం చేద్దాం అనుకొంటున్నావా? అల్పబలం గల ఈ బక్కచిక్కిన గుట్టలు అంతదూరం ఎలా వెడతాయి?” అన్నాడు.

నలుడు అశ్వలక్షణాలు కొన్ని చెప్పి “ఈ గుట్టలు విదర్భదేశానికి తప్పక వెడతాయి. వేరే గుట్టలు కట్టమంటే కడతాను” అన్నాడు.

“అశ్వలక్షణాలు నీకు తెలుసుకదా? మంచి గుట్టలు నాలుగు తొందరగా కట్టు” అన్నాడు రాజు.

రథం సిద్ధం అయిన వెంటనే ఋతుపర్ణుడు ఎక్కాడు. బయలుదేరిన వెంటనే అవి మోకాళ్ళమీద పడ్డాయి. నలుడు వాటిని మచ్చిక చేశాడు. అంతే. అవి వాయువేగంతో పరుగెత్తాయి.

నలుడు అశ్వులను నడుపుతూన్న తీరు, రథఘోషమూ చూచి పూర్వం నలుని సారథిగా ఉన్న వార్హస్థేయునకు “ఇతడు మారురూపంలో ఉన్న నలుడు కాదు కద! ఇద్దరి వయస్సు సరిపోతున్నది” అనుకొన్నాడు. ఋతుపర్ణుడు ఆశ్చర్యపడుతున్నాడు.

రథం ఎన్నో నదులు, పర్వతాలు, వనాలు అతివేగంగా దాటేస్తూన్నది. రాజు ఉత్తరీయం గాలికి ఎగిరి క్రింద పడిపోయింది. “రథం ఆపు; వార్హస్థేయుడు వెళ్లి ఉత్తరీయం తీసికొనివస్తాడు” అన్నాడు రాజు. “అది పడి మనం యోజనం దూరం దాటేశాం. ఇప్పుడు శక్యం కాదు” అన్నాడు నలుడు.

ఇంతలో వాళ్లు చాలా ఫలాలతో నిండిన విభీతకవృక్షం దగ్గరికి వచ్చారు. ఋతుపర్ణుడు బాహుకునితో - సూతా! నాకు కూడ సంఖ్యానంలో (గణితంలో) ఎంత నేర్పు ఉన్నదో చూడు.

అన్నీ అందరికి తెలియవుకదా? ఎవ్వడూ సర్వజ్ఞుడు కాదు. జ్ఞానం ఒకనిలో పరిపూర్ణం కాదు.

సర్వః సర్వం న జానాతి సర్వజ్ఞో నాస్తి కశ్చన,
నైకత్ర పరినిష్ఠాస్తి జ్ఞానస్య పురుషే క్వచిత్. (వనపర్వం. 72. 8)

ఈ చెట్టుమీద ఎన్ని పండ్లున్నాయో, ఎన్ని ఆకు లున్నాయో, ఎన్ని రాలిపోయాయో అన్నీ చెప్పగలను అని అంటూ అవన్నీ చెప్పాడు.

బాహుకుడు - “రాజా! పరోక్షంగా (మాటలతో) చెప్పడం కాదు; మాటలలో బడాయి చెప్పుకొంటే ఏమి ప్రయోజనం? ప్రత్యక్షంగా లెక్కపెట్టి చూడాలి. నువ్వు చెప్పింది యథార్థమో కాదో నా కేమి తెలుస్తుంది? రాజా! వార్షిష్ఠ్యముడు కొన్ని క్షణాలు కళ్ళాలు పట్టుకొంటే నేను లెక్కపెడతాను” అన్నాడు.

“ఇప్పుడు ఆలస్యం చేసే సమయం కాదులే” అన్నాడు రాజు.

“అలా కాదు; నేను లెక్కపెట్టాలి. తొందరగా ఉంటే వార్షిష్ఠ్యుణ్ణి తీసికొని వెళ్లు” అన్నాడు బాహుకుడు.

రాజు బాహుకుణ్ణి బ్రతిమాలుతూన్నట్లు - “నువ్వు తప్ప ఎవరు సారథ్యం చేయగలరు? అలాగే లెక్కపెట్టు” అన్నాడు ఇష్టం లేకపోయినా.

వెంటనే బాహుకుడు అవన్నీ లెక్కపెట్టాడు. అన్నీ రాజు చెప్పినట్లు సరిగా ఉన్నాయి. “రాజా! ఇది అత్యద్భుత మైన విషయం.” అన్నాడు. రాజు వెళ్ళడానికి తొందరపడుతూ - “నాకు అక్షహృదయంలోను (ద్యుతవిద్యలోను), సంఖ్యానంలోను మంచి ప్రావీణ్యం ఉంది” అన్నాడు.

“నువ్వు అక్షవిద్య నా కిస్తే నేను అశ్వహృదయం నీ కిస్తాను” అన్నాడు బాహుకుడు. పని తొందరవల్లా, అశ్వహృదయంమీద ఉన్న ఆసక్తి వల్లా కూడ ఋతుపర్ణుడు - “సరే అక్షహృదయం నీకిస్తాను; అశ్వహృదయం నీదగ్గర దాచి ఉంచు; తీసుకొంటాను” అని అంటూ ఆతనికి ఆ విద్య ఉపదేశించాడు.

నలుడు అక్షహృదయవిద్య ఉపదేశం పొందిన వెంటనే కలి కర్కోటకుని విషం నోటంపట మాటి మాటికీ కక్కుతూ ఆతని శరీరంనుండి బైటకు వచ్చాడు. అతడు చాల

పీడ అనుభవిస్తున్నాడు. దమయంతి ఇచ్చిన శాపాన్ని వానిని ఆవరించి ఉంది. నలుడు ఆ కలి మూలాన చాల కాలంనుంచి బాధపడుతున్నాడు.

విషం తొలగిపోయిన కలి తనరూపంతో నలుని ఎదుట నిలబడ్డాడు. నలుడు వానిని శపించా లనుకొంటున్నాడు. అతడు వణికిపోతూ - “రాజా! క్షమించు. నీకు గొప్ప కీర్తిని ఇస్తాను. నీవు అడవిలో విడిచివేసి నప్పుడు దమయంతి కోపంతో నన్ను శపించినది. అది నన్ను చాలా బాధించింది. నన్ను నాగరాజు విషం రాత్రింబగళ్లు కాల్చివేస్తూనే ఉంది. ఆ విధంగా నీలో అతిదుఃఖం అనుభవిస్తూ నివసించాను. నిన్ను శరణు వేడుతున్నాను - నన్ను శపించకుము.

నిన్ను స్మరించినవాళ్లకు నావల్ల భయం ఉండదు” అన్నాడు.

నలుణ్ణి ఇలా వేడుకొని కలి ఆ విభీతకవృక్షం పైకి ఎక్కిశాడు. నలునితో మాటలాడుతూన్నప్పుడు అతడు ఇతరులకు కనబడలేదు.

కలి విడిచివెళ్లిపోవడంతో నలుడు వెనుకటి మనిషి అయిపోయాడు. సంతోషంతో, గొప్ప తేజస్సుతో ప్రకాశించాడు. రూపం మాత్రం అలాగే ఉంది. కలి ఆశ్రయించడం చేత విభీతకవృక్షం అప్రశస్తం అయింది.

రథంఎక్కి అందరూ శీఘ్రంగా సాయంకాలానికి విదర్భదేశం చేరారు. రథఘోష వినగానే ఆ నగరంలోనే ఉన్న నలుని అశ్వాలు నలుడే తమ దగ్గరికి వస్తూన్నట్లు సంతోషించాయి. దమయంతి ఆ రథఘోషను గుర్తుపట్టింది. ప్రాసాదం పైకి ఎక్కి చూచింది. బాహుకుడు సారథిగా కనబడ్డాడు కాని నలుడు కనబడలేదు.

ఋతుపర్ణుడు రథం దిగి భీముణ్ణి కలుసుకొన్నాడు. అతడు ఆ రాజును సత్కరించాడు. అక్కడ స్వయంవరసన్నాహం లేమీ కనబడకపోవడంతో ఋతుపర్ణునికి ఏమీ అర్థం కాలేదు. భీముడు ఆదరపూర్వకంగా ఆగమనకారణం ప్రశ్నించగా ఏమి చెప్పాలో తెలియక నీకు అభివాదనం చేసి వెడదా మని వచ్చాను అన్నాడు ఋతుపర్ణుడు. ఏ పనీ లేకుండా ఇంతదూరం రావడం ఏమిటా అనుకొంటూ భీముడు - “సరే మెల్లిగా తెలుస్తుందిలే” అనుకొని వెళ్లిపోయాడు.

దమయంతి బాహుకుణ్ణి అనేకవిధాల పరీక్షించింది. కేళిని అను పరిచారికను ఆతనితో మాట్లాడి రావలసిందిగా ఆతడు దున్న చోటికి పంపింది.

ఆమె వెళ్లి “మా రాజపుత్రి దమయంతి తెలుసుకోవా లని కోరుతున్నది. మీరు ఎప్పుడు బయలుదేరారు, ఎందుకు వచ్చారు?” అని బాహుకుణ్ణి అడిగింది. అతడు తమ

రాజు వచ్చిన పని చెప్పి తాను అతని సారథిని అని అన్నాడు. మూడవవా డెవరు అని ఆమె ప్రశ్నించగా “అతడు పూర్వం నలుని సారథిగా ఉన్న వార్షేయుడు” అని చెప్పాడు.

“మీకు నలుని జాడ ఏమైనా తెలుసునా” అని ఆమె అడిగింది. “అతడు గూఢంగా తిరుగుతున్నాడు” అని బాహుకుడు సమాధానం చెప్పాడు.

అప్పుడు ఆమె అయోధ్యలో ఆ బ్రాహ్మణు డన్న మాటలే మళ్లీ వాని ముందు అన్నది. అతడు అదే విధంగా సమాధానం చెప్పాడు.

కేశిని చెప్పగా ఈ విషయం అంతా విన్న దమయంతికి అతడు నలుడే అయి ఉంటా డను నమ్మకం దృఢం కాజొచ్చినది. ఆమె కేశినితో - “నీవు మళ్లీ అతని దగ్గరికి వెళ్లు. ఏమీ మాట్లాడవద్దు. అతని చేష్టలు మాత్రం పరీక్షించి రా” అని పంపింది.

ఆమె వచ్చి దమయంతితో - “అతడు సామాన్యమానవుడు వలె కనబడడంలేదు. అతని చేష్ట లన్నీ ప్రశంసనీయంగా ఉన్నాయి. ఋతుపర్ణునికి వంటచేయడం కోసం కట్టెలు తీసికొని సూర్యునికి చూపించగా అగ్ని పుట్టింది. నీళ్లు లేని పాత్ర లోనికి అతని దృష్టి పడగానే జలం పుట్టింది. అతడు చేతిలో వేసికొని నలిపి వేసిన పువ్వులు మళ్లీ సువాసనతో యథాపూర్వకంగా అయాయి” అని చెప్పింది.

దమయంతి ఆరాటం ఇంకా పెరిగింది. అతడు వండిన పదార్థాలు కొన్ని తీసికొని రమ్మని మళ్లీ పంపింది. అవి రుచి చూచి ఇది నలుని వంటయే అని నిర్ధారణ చేసికుంది.

తన పిల్లలను ఇద్దరినీ ఇచ్చి మళ్లీ పంపింది. వాళ్లను చూడగానే అతడు వాళ్ల దగ్గరికి వెళ్లి కౌగిలించుకొని ఒడిలో కూర్చోపెట్టుకున్నాడు. కండ్లలో కన్నీళ్లు తిరిగాయి. తనను తాను నిగ్రహించుకొని - “నా ఇద్దరు పిల్లలూ కూడ ఇలాగే ఉంటారు. వీళ్లను చూడగానే వాళ్లు జ్ఞాపకం వచ్చారు” అన్నాడు. ఇలా అంటూ-“మంగళప్రదురాలా! నీవు మాటిమాటికీ నాదగ్గరకు రావడం మంచిది కాదు; మేం దేశాతిథులం కదా” అన్నాడు.

ఇదంతా విని దమయంతి అతడు నలుడే అని నిర్ధారణ చేసికొని తలిదండ్రుల అనుమతితో ఆ బాహుకుణ్ణి తనవద్దకు రప్పించుకొని వానితో మాట్లాడగా అతడు నలుడే అని తెలిసిపోయింది. అయితే ఈ ద్వితీయస్వయంవరం విషయంలో నలుడు తన కున్న భావాన్ని వ్యక్తపరిచాడు. ఆమె ఇదంతా తాను నలుణ్ణి పొందడానికే చేసి నట్లు శపథపూర్వకంగా చెప్పింది. ఆకాశవాణి కూడ దమయంతి మహాపతివ్రత అని స్పష్టంగా పలికింది.

నలుడు కర్కోటకుణ్ణి స్మరించగా వచ్చిన దివ్యాంబరాలు ధరించగానే పూర్వరూపం పొందాడు. దంపతులు కలిశారు. దమయంతి తలిదండ్రులు, ఇతరబంధువులు చాల సంతోషించారు. విదర్భనగరంలో గొప్ప ఉత్సవం జరిపారు.

ఋతుపర్ణుడు నలుని అభినందిస్తూ నావల్ల నీకేమైన అపచారం జరిగితే క్షమించు అని వేడుకొన్నాడు. నలుడు తమ కున్న పూర్వస్నేహాన్ని గుర్తు చేస్తూ ఆతనిపై తన కున్న గౌరవాన్ని ప్రకటించాడు.

“నీవు నాదగ్గర అశ్వహృదయం దాచుకొన్నావు కదా; తీసికో” అంటూ ఆతనికి ఆ విద్య నుపదేశించాడు. ఋతుపర్ణుడు మరొక సారథిని కుదుర్చుకొని స్వనగరానికి వెళ్లిపోయాడు.”

నలుడు పరిమిత మైన సైన్యంతో నిషధదేశం వెళ్లి పుష్కరునితో - “నీవు జూదం ఆడినా సరే; యుద్ధం చేసినా సరే; రమ్ము” అన్నాడు. పుష్కరుడు “జూదంలో నిన్ను ఓడించి దమయంతిని కూడ పొందుతాను” అంటూ జూదానికి దిగాడు. ఓడిపోయాడు.

నలుడు వానిని క్షమించి వాని రాజ్యం వాని కిచ్చి పంపివేశాడు. దమయంతి పుత్రీపుత్రులతో నిషధదేశం చేరింది. నలమహారాజు చాల కాలం సుఖంగా రాజ్యం వీలాడు.

“కర్కోటకనాగుడు, దమయన్తి, నలుడు, ఋతుపర్ణుడు - ఈ నలుగురి పేర్లు కీర్తించిన వాళ్లకు కలిబాధ ఉండదు”.

కర్కోటకస్య నాగస్య దమయన్త్యా నలస్య చ,

ఋతుపర్ణస్య రాజర్షేః కీర్తనం కలినాశనమ్.

(వనపర్వం. 79. 10)

బృహదశ్వుడు యుధిష్ఠిరునకు నలు దే విధంగా ఒంటరిగా పడరాని బాధలు పడ్డాడో చెప్పి - “నిన్ను మళ్లీ దుర్యోధనుడు కపటద్యూతానికి పిలవవచ్చునేమో అని భయపడుతున్నావు కదా; ఆ భయం వద్దు; నాకు అక్షవిద్య కూడ తెలుసును. అది నీ కుపదేశిస్తాను” అని చెప్పి యుధిష్ఠిరునకు ఆవిద్య ఉపదేశించాడు.

బృహదశ్వుడు యుధిష్ఠిరునకు అశ్వవిద్య కూడ ఉపదేశించి స్నానాదులకై వెళ్లిపోయాడు.

అర్జునుడు ఇతర మును లెవ్వరూ చేయజాలని తపస్సు చేస్తున్నట్లుగా యుధిష్ఠిరుడు కొందరు మునుల ద్వారా వింటూనే ఉన్నాడు.

అర్జునుణ్ణే తలచుకొంటూ నలుగురు సోదరులూ, ద్రౌపదీ కూడ చాల వ్యాకులములైన మనస్సులతో ఆ కామ్యకవనం విడచి మరొక వనానికి వెడితే బాగుండు నని అనుకొంటున్నారు.

నారదుడు యుధిష్ఠిరునకు తీర్థమాహాత్మ్యం చెప్పుట

ఇంతలో ఒకనాడు దేవర్షి యైన నారదుడు వారి ఆశ్రమానికి వచ్చి, వా రిచ్చిన సపర్యల నందుకొని యుధిష్ఠిరునితో - “నీ కేమి సహాయం కావాలో చెప్పు; చేస్తాను” అన్నాడు. “దేవర్షి! తీర్థయాత్రలవల్ల కలిగే ఫలాన్ని నాకు తెలుపు” అని ప్రార్థించాడు. నారదు డిలా చెప్పాడు.

“రాజా! చెపుతున్నాను; విను. పూర్వం భీష్ముడు గంగాతీరంలో, కొందరు మునులతో కలిసి పితృదేవతాప్రీతికర మైన వ్రతం చేస్తూ నివసించాడు. ఒకనాడు పులస్త్యప్రజాపతి భీష్ముని వద్దకు వెళ్లాడు. భీష్ముడు ఆయనను యథావిధిగా పూజించాడు.

పులస్త్యుడు భీష్ముని పితృదేవతాభక్తికీ, ధర్మనిష్ఠకూ సంతోషించి ఏమి కావలెనో కోరుకొమ్మనగా తీర్థయాత్రలకై పృథవీసంచారంవల్ల కలుగు ఫలాన్ని గూర్చి చెప్పు మని భీష్ము డాతనిని ప్రార్థించాడు.

పులస్త్యుడు భీష్మునికి ఈ విధంగా చెప్పాడు - “భీష్మా! చెపుతున్నాను; విను. ఎవడు తన చేతులు, పాదాలు, మనస్సు అదుపులో పెట్టుకొంటాడో, విద్యను, తపస్సును, కీర్తిని సంపాదిస్తాడో ఆతనికి తీర్థయాత్రాఫలం లభిస్తుంది.

యస్య హస్తౌ చ పాదౌ చ మనశ్చైవ సుసంయతమ్,

విద్యా తపశ్చ కీర్తిశ్చ స తీర్థఫలమశ్నుతే.

(వనపర్వం. 82. 9)

ఎవరి నుండీ దానం పట్టకుండా, లభించిన దానితో సంతృప్తి చెందుతూ, అహంకారం లేనివాడు తీర్థఫలం పొందుతాడు.”

ప్రతిగ్రహోదపావృత్తః సంతుష్టో యేన కేనచిత్,

అహంకారనివృత్తశ్చ స తీర్థఫలమశ్నుతే.

(వనపర్వం. 82. 10)

“పాపం చేయనివాడూ, ఏవేవో పనులు చేయడం ప్రారంభించనివాడు, లఘువుగా అహంకారం తీసికొనేవాడు ఇంద్రియాలను జయించినవాడూ, సర్వపాపవిముక్తుడై తీర్థఫలం పొందుతాడు.”

అకల్మషో నిరారమ్భః లఘ్వాహరో జితేంద్రియః,

విముక్తః సర్వపాపేభ్యః స తీర్థఫలమశ్నుతే.

(వనపర్వం. 82. 11)

కోపం లేనివాడు, సత్యశీలుడు, నియమాలను తప్పక పాటించేవాడు, అన్ని ప్రాణులను తనతో పోల్చుకొని చూచేవాడు తీర్థఫలం పొందుతాడు.

అక్రోధనశ్చ రాజేష్ట్ర సత్యశీలో దృఢవ్రతః,

అత్యోపమశ్చ భూతేషు స తీర్థఫలమశ్నుతే.

(వనపర్వం. 82. 12)

దేవతలను సంతోషపెట్టడానికై ఎన్నో యాగాలు, విధానాలు ఋషులు చెప్పి ఉన్నారు. వాటి ఫలాలు కూడ ఇహలోకంలోను పరలోకంలోనూ లభిస్తాయి. అయితే అలాంటి యజ్ఞాలు ధనికులూ, రాజులూ మాత్రమే చేయగలరు. అధికధనసాధ్యా లైన వాటిని సామాన్య మానవులు చేయజాలరు. దరిద్రులు కూడ చేయదగినది తీర్థసేవ. ఇది యజ్ఞ, యాగాదుల కంటే కూడ ఉత్తమఫలాన్ని ఇస్తుంది.

భూలోకంలో పుష్కరం చాల పవిత్ర మైన క్షేత్రం. అక్కడ తపస్సు చేసి ఎందరో గొప్ప సిద్ధి పొందారు. పులస్తుడు ఈ క్షేత్రంతో ప్రారంభించి దాదాపు (350) మూడువందలయ్యై పుణ్యక్షేత్రాలను గూర్చి భీష్మునికి చెప్పాడు.

ఈ తీర్థాలలో గయ మహాత్మాన్ని చెప్పతూ - “మానవుడు చాలమంది పుత్రులు కావా లని కోరుకోవాలి. ఎందువల్ల ననగా - వాళ్లలో ఒక డైనా గయ వెళ్లవచ్చును. అశ్వమేధ యాగం చేయవచ్చు. నల్లని ఆబోతును విడవవచ్చును. ఆ విధంగా వంశాన్ని ఉద్ధరించవచ్చు” అన్నాడు.

ఏష్టవ్యా బహవః పుత్రా యద్యేకోఽపి గయాం వ్రజేత్,

యజేత వాశ్వమేధేన నీలం వా వృషముత్సృజేత్.

(వనపర్వం. 84. 97)

గంగను మించిన పవిత్రక్షేత్రం లేదట. కృతయుగంలో అన్నీ మహాపవిత్రక్షేత్రాలే, త్రేతాయుగంలో పుష్కరం పుణ్యక్షేత్రం. ద్వాపరంలో కురుక్షేత్రం పరమపవిత్రం. కలియుగంలో గంగానది పరమపవిత్రం.

సర్వం కృతయుగే పుణ్యం త్రేతాయాం పుష్కరం స్మృతమ్,

ద్వాపరేఽపి కురుక్షేత్రం గంగా కలియుగే స్మృతా.

(వనపర్వం. 85. 90)

పులస్తుడు చెప్పగా తీర్థాల మాహాత్మ్యం విని భీష్ముడు తీర్థయాత్రలు చేసి గొప్ప పుణ్యం సంపాదించాడు. యుధిష్టిరా! నీవు కూడ తీర్థయాత్రలు చేయుము.

నీవద్దకు లోమశు డను మహాప్రభావవంతు డైన ఋషి వస్తాడు. అతడు నిన్ను తీర్థయాత్రలకు తీసికొనివెడతాడు అని చెప్పి నారదుడు వెళ్లిపోయాడు.

నారదుడు చెప్పిన తీర్థమాహాత్మ్యాన్ని విని యుధిష్ఠిరుడు సోదరుల అభిప్రాయం కూడ తెలిసికొని ధౌమ్యునితో ఇలా అన్నాడు - “మహాత్మా! మహాబలవంతులైన భీష్మద్రోణ కర్ణాదులను యుద్ధంలో ఎదుర్కొనడానికి తగిన సామర్థ్యం సంపాదించడానికై అర్జునుణ్ణి దూరంగా పంపివేశాను. అతడు లేని ఈ కామ్యకవనంలో నివసించడానికి అంత ఉత్సాహంగా లేదు. అందుచేత మనం వెళ్లి నివసించడానికి తగిన మరొక వనం ఏదైనా ఉంటే చెప్పు” అన్నాడు.

వారందరూ మరొక చోటికి వెళ్లే అభిప్రాయంతో ఉన్నారను విషయం తెలిసికొని ధౌమ్యుడు “అనేక మైన పుణ్యతీర్థాలు ఆశ్రమాలూ ఉన్నాయి. వాటిని గూర్చి వింటే కూడ పుణ్యం కలుగుతుంది. అక్కడికి వెడితే నూరు రెట్లు ఫలం లభిస్తుంది.” అని అంటూ నాలుగు దిక్కులలోనూ ఉన్న పవిత్రక్షేత్రాలను గూర్చి వర్ణించి చెప్పాడు -

వారు ఆ విధంగా సంభాషించుకొంటూన్నారు. అంతలో దేవేంద్రుడు పంపగా యుధిష్ఠిరుని వద్దకు లోమశమహర్షి వచ్చి అర్జునుడి పాశుపతాస్త్ర సంపాదనమూ, దేవలోకగమనమూ మొదలైన విషయాలు తెలిపి అర్జునుడు శీఘ్రంగా రాగల డని చెప్పాడు.

“మీ తీర్థయాత్రకు సాహాయ్యం చేయ మని నన్ను అర్జునుడు అభ్యర్థించాడు; అందుచేత తీర్థయాత్రలకు బయల్దేరు” అని కూడ లోమశమహర్షి అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు చాల ఆనందించి తీర్థయాత్రకు బయలుదేరాడు. “కూడా చాలమంది ఉంటే ప్రయాణం కష్టం అవుతుంది. చాలమంది పరివారాన్ని తగ్గించుకో -

లఘుర్భవ మహారాజ లఘుః స్వైరం గమిష్యసి. (వనపర్వం. 92. 18)

అని లోమశమహర్షి చెప్పగా యుధిష్ఠిరుడు తనతో ఉన్న చాలమంది పరిచారకులను, దీర్ఘప్రయాణం చేయజాలని వాళ్లను హస్తినపురానికి పంపివేశాడు.

యుధిష్ఠిరుడు తీర్థయాత్రకై బయలుదేరడం చూచి ఆ వనంలో ఉన్న ఋషు లందరూ వచ్చి ఆతనిని ఈ విధంగా అభ్యర్థించారు. “మహారాజా! మీరందరు లోమశమహర్షితో కలిసి తీర్థయాత్రలకు వెడుతూన్నారు కదా; మమ్ములను కూడ మీతో తీసికొని వెళ్లు. క్రూరమృగాలతో నిండిన ఆ ప్రదేశాలకు సహాయంగా ఎవరూ లేకుండా మేం వెళ్లజాలం. మహావీరులైన మీ అన్నదమ్ముల రక్షణలో మేం కూడ తీర్థయాత్ర చేయా లని కోరుతున్నాం.” యుధిష్ఠిరుడు అంగీకరించాడు.

వాళ్లందరూ బయలుదేరబోతుండగా వ్యాసుడు, నారదుడు, పర్వతుడు వాళ్లకు ఈ విధంగా ఉపదేశించారు - “పాండవులారా! మీరు ఏ విధ మైన వక్రభావమూ లేని,

పరిశుద్ధ మైన మనస్సులతో పుణ్యతీర్థాలకు వెళ్ళాలి. శరీర నియమాన్ని మానుషప్రతం అంటారు. మనస్సునూ, బుద్ధినీ పరిశుద్ధంగా ఉంచుకొనడం దైవప్రతం. మనస్సులో ఏ దోషాలూ లేకుండడమే పరమమైన శౌచం. మీరు స్నేహభరిత మైన చిత్తంతో శుద్ధులై తీర్థయాత్ర చెయ్యండి. దైవప్రతాన్ని అవలంబిస్తే చెప్పిన ఫలం లభిస్తుంది.”

పాండవులు అట్లే చేస్తా మని చెప్పి వారి ఆశీస్సులు పొంది, వారందరికీ పాదాభివందనం చేసి, ఋషులతో కలిసి, కావలసిన వస్తువు లన్నీ తీసికొని శస్త్రధారులై బయలుదేరారు. ఇంద్రసేనుడు మొదలైన భృత్యులు, వంటవాళ్లు, ఇంకా మరికొందరు పరిచారకులు వెంట రాగా పద్నాలుగు రథాలమీద వెళ్లారు.

లోమశుడు ధర్మధర్మాలు సుఖదుఃఖహేతువులని బోధించుట

ఒకనాడు యుధిష్ఠిరుడు లోమశుణ్ణి ఈ విధంగా ప్రశ్నించాడు - “దేవర్షిసత్తమా! నాలో చెడ్డ గుణాలేవీ ఉన్నాయని అనుకొనను. అయినా నేను ఇన్ని బాధలు పడుతున్నాను. కౌరవులు నిర్గుణులూ, ధర్మదూరులూ అయినా కూడ సుఖంగా ఉన్నారు - దీనికి కారణం ఏమిటి?”

“ధర్మరాజా! నరుడు అధర్మం చేస్తున్నా సుఖాలు చూస్తాడు. శత్రువులను జయిస్తాడు. అయితే చివరికి సమూలంగా నశిస్తాడు. దానవులు అధర్మాత్ములైనా కూడ కొన్నాళ్లు వృద్ధి పొందారు. చివరికి నశించారు. ఇది నేను కృతయుగం నాటి నుంచీ చూస్తున్నాను. ధర్మాత్ము లైన దేవతలు తీర్థాలలో ఉంటే అసురులు అటు వైపు వెళ్లేరు.” అని లోమశు డన్నాడు.

పాండవులు అనేకతీర్థాలు సంచరిస్తూ అక్కడ అనేక దానాలు చేశారు. కొన్ని తీర్థాలలో కొంత కాలం నివసించారు. క్రమంగా వారు అగస్త్యాశ్రమం చేరారు. అక్కడ యుధిష్ఠిరుడు అడుగగా లోమశుడు అగస్త్యవృత్తాంతం చెప్పాడు - “మణిమతిపురంలో ఇల్లులు డను దైత్యు డుండేవాడు. వాతాపి వాని తమ్ముడు. ఇల్లులుడు ఒక మహాతపః శాలి యైన బ్రాహ్మణుని వద్దకు వెళ్లి నాకు ఇంద్రునితో సమానుడైన పుత్రుణ్ణి అనుగ్రహించుము” అని కోరాడు. అతడు నిరాకరించాడు.

అది మొదలు ఇల్లులుడు బ్రాహ్మణులమీద పగ బూని వాళ్లను చంపడం ప్రారంభించాడు. మాయావి యైన అతడు సోదరు డైన వాతాపిని మేకగా చేసి, దాని మాంసం వండి, భోజనానికి పిలిచిన బ్రాహ్మణుడికి పెడుతూండేవాడు. అతడు తిన్న

తరువాత “వాతాపీ బైటకు రా” అనగానే వాతాపి బ్రాహ్మణుని పొట్ట చీల్చుకొని బైటకు వచ్చేవాడు. ఇలా ఎందరో బ్రాహ్మణులను చంపివేశాడు.

ఆ కాలంలోనే అగస్త్యమహర్షికి తలక్రిందుగా వ్రేలాడుతూన్న పితృదేవతలు కనబడ్డారు. మీరిలా ఎందు కున్నారు అని అడుగగా - “మేం నీ పితృదేవతలం, నీకు సంతానం లేదు. అందుచే మన వంశం విచ్ఛిన్నమవ బోతున్నది. అందుచేత ఇలా దీనావస్థలో ఉన్నాం. నువ్వు వివాహం చేసుకొంటే మాకూ నీకూ కూడ మంచిది” అని వాళ్లు చెప్పారు. అగస్త్యుడు అట్లే వివాహ మాడతాను అని వాళ్లకు చెప్పాడు.

తాను వివాహ మాడడానికి తగిన కన్య లభించపోవడంచేత అగస్త్యుడు ఆ యా ప్రాణుల ఉత్తమము లైన అవయవాలు సంగ్రహించి వాటితో ఒక స్త్రీని నిర్మించాడు. ఆమెను, సంతానం లేక బాధపడుతూన్న విదర్భరాజు కిచ్చివేశాడు. ఆమెకు లోపాముద్ర అని పేరు పెట్టారు.

ఆమె అత్యద్భుత మైన సౌందర్యంతో రాజభవనంలో, వందల కొలది పరిచారికల సేవ లందికొంటూ పెరిగింది. ఆమె యౌవనంలో ప్రవేశించినా కూడ అగస్త్యునికి భయపడి ఎవ్వరూ కూడ ఆమెను తన కిమ్మని కోరలేదు.

ఆమె గార్హస్థ్యానికి తగినది అని చూచి అగస్త్యుడు వెళ్లి ఆమెను తన కిచ్చి వివాహం చేయ మని విదర్భరాజును అడిగాడు. అతనికి భార్యకూ కూడ మనస్సులో ఇష్టం లేకపోయినా పైకి చెప్పడానికి భయపడ్డారు.

అప్పుడు లోపాముద్ర వాళ్లతో - “నాకోసమై మీరు బాధపడవద్దు; నన్ను ఆ ముని కిచ్చి వివాహం చెయ్యండి” అని చెప్పింది. లోపాముద్రతో అగస్త్యునకు వివాహం జరిగింది.

లోపాముద్రతో అగస్త్యుడు - “మూల్యవంతము లైన ఈ వస్త్రాలు, అలంకారాలు తీసివెయ్యి” అన్నాడు. ఆమె అలా చేసి, నారచీరలు ధరించి భర్తకు శుశ్రూష చేస్తూ ఆశ్రమంలో నివసించింది.

అగస్త్యుడు ఆమె సౌశీల్యదులకు సంతోషించి ఆమెయందు పుత్రులను కనవలెనని సంకల్పించారు. అపు డామె - “నేను రాజభవనంలో ఉన్నప్పుడు ఎలా ఉండేదాననో అదే విధంగా అమూల్యము లైన వస్త్రాభరణాలు, శయ్య కావాలి” అని పట్టు పట్టింది.

“నా దగ్గర ధనం లేదు కదా? అవన్నీ ఎక్కడ తేగలను?” అన్నాడు అగస్త్యుడు.

“తపోబలం చేత సంపాదించవచ్చును కదా” అంది లోపాముద్ర. “వాటి కోసం వెచ్చిస్తే నా తపస్సు తగ్గిపోతుంది.” అని అగస్త్యు డనగా “ఏ విధముగా నైనా సరే నా కోరిక తీర్చాలి” అని ఆమె పట్టు పట్టింది.

ఎవరి నైనా యాచించి ధనం తీసికొనిరావా లనుకొన్నాడు అగస్త్యుడు. ముందుగా శ్రుతర్వు డను రాజు దగ్గరికి వెళ్లగా అతడు అగస్త్యుని అర్ఘ్వాదులతో సత్కరించి “ఆర్యా! నీవు ఏమి పనిపై వచ్చావు?” అని సవినయంగా అడిగాడు. నాకు ధనం కావాలి. ఇతరు లెవరికీ బాధ కలగకుండా యథాశక్తిగా నా కేమైన ధనం ఇయ్యి.

విత్తార్థినమనుప్రాప్తం విద్ధి మాం పృథివీపతే!

యథాశక్త్యవిహింస్యాన్యాన్ సంవిభాగం ప్రయచ్ఛ మే. (వనపర్వం. 98. 4)

అని అడిగాడు.

ఆ రాజు తన ఆయవ్యయాల లెక్కలు ఆయనకు చూపగా అతనివద్ద ఏమీ అధికమైన ధనం లేదని తెలిసికొని అగస్త్యుడు - ఇతరు లెవ్వరికీ తనవల్ల బాధ కలగ కూడదు అని నిశ్చయించుకొని, శ్రుతర్వుని వెంట దీసికొని బ్రద్ధుశ్వు డను రాజు దగ్గరకు వెళ్లగా అక్కడ కూడ అదే విధంగా జరిగింది.

అప్పుడు ఆ ముగ్గురూ కలిసి త్రసదస్యు డను రాజు దగ్గరికి వెళ్లారు. అక్కడ కూడ అదే పరిస్థితి. అప్పుడు ఆ రాజు లందరూ అగస్త్యునితో - “బ్రాహ్మణోత్తమా! ఇప్పుడు భూలోకంలో అత్యధిక మైన ధనం ఉన్నవాడు ఇల్వలు డను దానవుడు. అందరమూ వెళ్లి అతనిని యాచిద్దాం అన్నారు.

ఇల్వలుడు వాళ్లందరినీ సాదరంగా ఎదురేగి పూజించి, వాతాపిని మేషంగా చేసి, దాని మాంసం వాళ్లకు భోజనం పెట్టాడు. అది చూచిన ఆ ముగ్గురు రాజర్షులు దిగాలు చెందారు. “మీ కేమీ భయం లేదు, అలాగే ఉండండి” అని చెప్పి అగస్త్యుడు ఆ మాంసం అంతా తా నొక్కడే తినేశాడు. ఇల్వలు డెంత పిలిచినా వాతాపి బైటకు రాలేదు. “వాతాపి ఎక్క డున్నాడు? జీర్ణం అయిపోయాడు” అన్నాడు అగస్త్యుడు.

ఇల్వలుడు భయపడుతూ నమస్కరించి - “మీ రెండుకు వచ్చారు?” అని సవినయంగా అడిగాడు. అగస్త్యుడు వెనుకటి వలెనే ఆతనిని కూడ ధనం ఇమ్మని అడిగాడు.

“మీ కెంత ఇవ్వా లని నా మనస్సులో ఉందో చెపితే ఇస్తాను” అని ఇల్వలుడు అన్నాడు.

“అసురా! ఈ ముగ్గురు రాజులకీ, ఒక్కొక్కరికి పది వేల గోవులు, అంతే సువర్ణమూ ఇవ్వా లనీ, నాకు దానికి రెండు రెట్లు, బంగారురథమూ, మనోజవంతో వెళ్లే రెండు గుఱ్ఱాలూ ఇవ్వాలని అనుకొంటున్నావు” అని అగస్త్యుడు అన్నాడు.

“అన్నీ సరిగానే ఉన్నాయి కాని, బంగారు రథం మాట అనుకోలేదు” అన్నాడు ఇల్వలుడు. “బాగా ఆలోచించు; నా మాట అసత్యం అవడానికి వీలు లేదు” అన్నాడు అగస్త్యుడు. చివరికి తాను అనుకొన్నది బంగారు రథమే అని తెలుసుకొని ఇల్వలుడు ఆ ధనమూ, ఇంకా కూడ ధనమూ ఇచ్చాడు. ఆ గుఱ్ఱాలు అతి శీఘ్రంగా ఆ ధనం అంతా అగస్త్యాశ్రమం చేర్చాయి.

అగస్త్యుడు లోపాముద్ర కోరిన వన్నీ సంపాదించి ఇచ్చాడు. అతనికి లోపాముద్రయందు పుట్టుకతోనే వేదవేదాంగవేత్త యైన దృఢస్య డను పుత్రుడు కలిగాడు. అతడు బాల్యంలోనే తండ్రి ఆశ్రమంలో ఒక పెద్ద కట్టె మోపు మోసికొని వచ్చాడు. అందుచేత వానికి ఇధ్మవాహు డను పేరు కూడ ప్రసిద్ధిలోనికి వచ్చినది. ఇది ఆ అగస్త్యుని ఆశ్రమం” అని చెప్పి లోమశుడు, “యుధిష్ఠిరా! ఇక్కడ ప్రవహిస్తున్న గంగానదిలో స్నానం చెయ్యి. ఇక్కడనే భృగుతీర్థం అను తీర్థం ఉన్నది. ఇక్కడ స్నానం చేసి పరశురాముడు, తాను కోల్పోయిన తేజస్సును మళ్లీ పొందాడు” అని చెప్పాడు.

“భార్గవరాముడు తన తేజస్సు ఎందుకు కోల్పోయాడు?” అని యుధిష్ఠిరుడు ప్రశ్నించగా లోమశు డిలా చెప్పాడు - “రావణుని వధించడం కోసమై విష్ణువు దశరథపుత్రు డైన రాముడుగా అయోధ్యలో అవతరించాడు. భార్గవరాముడు రాముని బలం పరీక్షింప దలచి, తాను క్షత్రియవినాశం చేసిన ధనస్సు చేత బట్టుకొని అయోధ్యకు వెళ్లాడు. అతడు వచ్చి నట్లు తెలిసి దశరథుడు తన కుమారు డైన రాముణ్ణి, భార్గవరామునకు తగు విధంగా ఆతిథ్యాదు లందజేసి పురంలోనికి తీసికొని రమ్మని పంపాడు.

“రామా! ఈ ధనస్సు నా చేతిలో చాల కాలం పాటు నలిగిపోయింది. దీనిని ఎక్కుపెట్టు. నీ పరాక్రమం ఎంతటిదో చూద్దాం” అన్నాడు పరశురాముడు.

రాముడు ఆ మాటలు విని - “పూజ్యుడా! నేను కూడ క్షత్రియధర్మంలో అధముడను కాను. అయితే ఇక్ష్వాకువంశీయులు బాహువీర్యం విషయంలో బడాయి చెప్పుకొనరు” అన్నాడు.

“ఆ మాట లన్నీ ఎందుకులే! ముందు ఈ ధనస్సు ఎక్కుపెట్టు” అని భార్గవరాముడు అనగానే రాముడు కోపంతో ఆ ధనస్సు తీసికొని అవలీలగా ఎక్కుపెట్టి నారి మ్రోగించాడు. “ఇంకా ఏం చేయాలి?” అని అడిగాడు. “ఈ బాణం కర్ణాంతం వరకు లాగు” అంటూ భార్గవరాముడు దివ్య మైన బాణం ఇచ్చాడు.

ఆ మాట వినగానే రాముడు కోపంతో ప్రజ్వలిస్తూ - “భాగవా! నువ్వు చాల దర్పంతో నిండి ఉన్నావు అని విన్నాం. అయినా క్షమించాం. బ్రహ్మ వరంచేత క్షత్రియులకంటే అధిక మైన తేజస్సును పొంది ఉన్నావు; నన్ను కూడ ఆక్షేపిస్తున్నావు! నీకు చూపు ఇస్తున్నాను; నే నెవరో చూడు” అన్నాడు రాముడు. భార్గవరాముడు రామునిలో చతుర్దశభువనాలనూ చూచాడు. అప్పుడు భగవంతుడైన మహావిష్ణువు వజ్రాయుధం వంటి ఆ బాణాన్ని విడిచాడు. అది భార్గవరాముని తేజస్సును మాత్రం పూర్తిగా హరించివేసి తిరిగి రాముణ్ణి చేరింది. మనస్సు వ్యాకుల మైపోయిన భార్గవరాముడు విష్ణువుకు నమస్కరించి, ఆతని అనుజ్ఞ పొంది మహేంద్రపర్వతం మీదకు వెళ్లి ఒక సంవత్సరం అక్కడ నివసించాడు.

ఒకనాడు పితృదేవతలు ఆతని వద్దకు వెళ్లి - “నాయనా! నీవు విష్ణువును అలా ఎదిరించడం మంచి పని కాదు. అతడు సకలభువనాలకూ పూజ్యుడు. నువ్వు వధూసర మను నదికి వెళ్లి అక్కడ నున్న తీర్థాలలో ఆచమన స్నానాదికం చేస్తే నీ తేజస్సు నీకు లభిస్తుంది. అది మీ వంశానికి మూలపురుషుడైన భృగువు, కృతయుగంలో తపస్సు చేసిన స్థానం” అని చెప్పారు.

భార్గవరాముడు పితరులు చెప్పి నట్లు చేసి తన తేజస్సును మళ్లీ పొందాడు. లోమశుడు ప్రసంగవశంచేత ఈ భార్గవరాముని వృత్తాంతం చెప్పి మళ్లీ అగస్త్యుని ప్రభావాన్ని చెప్పడం ప్రారంభించాడు.

దధీచి కథ

కృతయుగంలో క్రూరులైన దానవులు లుండేవారు. కాలకేయు లను పేరుగల ఆ దానవులు వృత్రాసురుని బలం చూచుకొని ఇంద్రాది దేవతలను బాధించారు. ఆ దేవత లందరూ బ్రహ్మదేవుని ప్రార్థింపగా - “మీరు దధీచిమహర్షి వద్దకు వెళ్లి అతని ఎముకల నిమ్మని ప్రార్థించండి. లోకక్షేమార్థం అతడు ఇస్తాడు. వాటితో వజ్రాయుధం నిర్మించుకొని వృత్రాసురుని సంహరించవచ్చును” అని బ్రహ్మదేవుడు చెప్పగా దేవతలు నారాయణుని ముందు ఉంచుకొని దధీచ్యాశ్రమానికి వెళ్లి ఆ మునిని ప్రార్థించారు. అతడు వెంటనే అంగీకరించి ప్రాణాలు విడవగా ఆ అస్థులతో త్వష్ట ప్రజాయుధం తయారుచేశాడు.

ఆ వజ్రాయుధం ధరించి ఇంద్రుడు దేవతలతో కలిసి భూమ్యాకాశాలను ఆవరించి ఉన్న వృత్రాసురునితోను వాని సహచరులైన కాలకేయాసురులతోను యుద్ధం ప్రారంభించాడు. ఆ యుద్ధంలో తట్టుకొనలేక ఇంద్రుడు విష్ణువును శరణు వేడగా ఆతడు తన

బలం ఇంద్రుని కిచ్చాడు. విష్ణువు ఆ విధంగా తన తేజస్సు ఇంద్రుని కివ్వడం చూచి ఇతరదేవతలు, బ్రహ్మర్షులూ కూడ తమ తమ తేజస్సులను అతని కిచ్చారు.

ఇంద్రుడు అత్యధిక మైన తేజస్సుతో వృత్రాసురునిపై వజ్రం ప్రయోగించగా అతడు హతుడై నేలమీద కూలాడు. అయితే - ఇంద్రుడు భయార్తుడై వజ్రం తన చేతినుండి బైటకు వెళ్లినదో లేదో తెలియక, వృత్రాసురుడు మరణించ లేదనుకొని సరస్సులో ప్రవేశించడానికి పరుగెత్తారు. దేవత లందరూ సంతోషంతో దైత్యులను సంహరించారు. అప్పుడా దైత్యులు భయపడి పారిపోయి దాగి కొన్నారు.

వాళ్లందరూ కలిసి ముల్లోకాలను ఎలా నశింపచేయాలా అని ఆలోచించి ముందుగా భూలోకంలో యజ్ఞయాగాదులు చేసేవాళ్లనూ, చేయించేవాళ్లను, తపస్సు చేసేవాళ్లనూ పరిమారిస్తే జగత్తంతా దానంతట అదే నశిస్తుంది అని నిర్ణయించుకొన్నారు.

ఆ విధంగా ఆలోచించి వాళ్లు పగలు సముద్రంలో దాగి ఉంటూ రాత్రులందు బైటకు వచ్చి వేలకొలది తాపసులను, బ్రాహ్మణులను చంపివేసేవారు. ఏ మౌతూన్నదో ఇతరుల కేమీ తెలియడం లేదు. యజ్ఞయాగాదులు ఆగిపోయాయి.

దేవత లందరూ విష్ణువును ప్రార్థించగా విష్ణువు - “ఎవరికి తెలియకుండా రాత్రులందు కాలకేయులు సముద్రం నుండి పైకి వచ్చి తాపసులను చంపి వేస్తున్నారు. సముద్రాన్ని ఎండింపచేస్తేనే కాని వాళ్లను సంహరించడం కష్టం, అందుకు సమర్థుడు అగస్త్యుడే; అతని వద్దకు వెళ్లి ప్రార్థించండి” అని చెప్పాడు.

దేవతలు అగస్త్యుని వద్దకు వెళ్లి - “నీవు మహాప్రభావశాలివి. పూర్వం నహుషుని నుండి దేవతలకు బాధ కలిగి నప్పుడు, వింధ్యపర్వతం సూర్యుని మార్గాన్ని నిరోధించినప్పుడూ నువ్వే అందరినీ రక్షించావు. ఇప్పుడు కాలకేయులనుండి ప్రజలను రక్షించాలి” అని ప్రార్థించారు.

వింధ్యపర్వతం మాట విని ఆ వృత్తాంతం ఏమిటి అని యుధిష్ఠిరు డడగగా లోమశుడు ఆ వృత్తాంతం ఇలా చెప్పాడు -

వింధ్య వృత్తాంతం

సూర్యుడు అద్రిరా జైన మేరుపర్వతం చుట్టూ తిరుగుతూండడం చూచి - “నువ్వు నాకు కూడ ప్రతి దినసమూ ప్రదక్షిణం చెయ్యి” అని వింధ్యపర్వతం సూర్యునితో అంది. “నేను నా యిష్టం ప్రకారం మేరు ప్రదక్షిణం చేయడం లేదు. జగన్నిర్మాత యైన పరమేశ్వరుని

అజ్ఞ ననుసరించి అలా చేస్తున్నాను” అని సూర్యు డన్నాడు. మేరువుతో పోటీపడి వింధ్య పర్వతం పెరగడం ప్రారంభించింది.

దేవతలు ప్రార్థించగా అగస్త్యుడు భార్యతో కలిసి దక్షిణభారతానికి వెదుతూ “నాకు దారి ఇమ్ము” అని వింధ్యపర్వతాన్ని ఆదేశించాడు. అతడు దారి ఇచ్చాడు. నేను తిరిగి వచ్చేవరకు ఇలాగే ఉండు అని చెప్పి అగస్త్యుడు దక్షిణానికి వెళ్లిపోయాడు. అతడు తిరిగి రాలేదు. వింధ్యుడు లేవలేదు.

అగస్త్యుడు సాగరతీరానికి వెళ్లుట

ఇంక కాలకేయుల విషయ మేమనగా- దేవతల మాటలు విని అగస్త్యుడు నేను మీ కేమి సాహాయ్యం చేయవలెను అని అడగగా దేవతలు కాలకేయకుల విషయం చెప్పి - “మేం వాళ్లను సంహరించాలి. అందుచేత నీవు సముద్రజలం అంతా త్రాగి సముద్రం ఎండిపోయే టట్లు చేయాలి” అని కోరారు. సరే అని అగస్త్యుడు దేవతలతో సముద్ర తీరానికి వెళ్లాడు. అక్కడ అందరూ చూస్తుండగా సముద్రజలం మ్రింగివేశాడు.

అప్పుడు బైటపడ్డ కాలకేయుల నందరినీ దేవతలు సంహరించారు. కొందరు కాలకేయులు పారిపోయి, భూమిని చీల్చుకొని పాతాళంలో ప్రవేశించారు.

దేవతలు అగస్త్యుణ్ణి స్తుతిస్తూ - “నీ మహిమవల్ల ఈ దైత్యులను సంహరింప కలిగాం; ఇంక సముద్రజలం విడిచిపెట్టు” అన్నారు.

“సముద్రజలం ఎక్కడుంది? అది జీర్ణ మైపోయింది” అన్నాడు అగస్త్యుడు.

దేవతలు ఆశ్చర్యపడుతూ దిగులు చెంది ఏమి చేయవలెనో తెలియక విష్ణువుతో కలిసి బ్రహ్మ దేవుని వద్దకు సముద్రం నింపడాన్ని గూర్చి ఆతనికి విన్నవించారు.

బ్రహ్మదేవుడు దేవతలతో - “విబుధులారా! మీరు నిశ్చింతగా వెళ్లండి. కొంత కాలానికి సముద్రం నీటితో నిండుతుంది. భగీరథుడు తన జ్ఞాతులకోసం సముద్రాన్ని నీటితో నింపుతాడు” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరు డడుగగా లోమశుడు భగీరథవృత్తాంతం చెప్పాడు.

సగరచక్రవర్తి చరిత్ర

“ఇక్ష్వాకువంశంలో సగరు డనే రాజు ఉండేవాడు. అతనికి ఇద్దరు భార్య లుండేవారు. వాళ్లిద్దరూ రూపంచేత యౌవనంచేత మంచి దర్పంతో ఉండేవాళ్లు.

సగరుడు పుత్రులకొరకై భార్యలతో కూడ వెళ్లి కైలాసపర్వతం మీద గొప్ప తపస్సు చేశాడు. శివుడు ప్రత్యక్ష మయ్యాడు. వరం కోరుకొమ్మన్నాడు. అతడు పుత్రులను ఇమ్మని కోరాడు. “నీవు అడిగిన ముహూర్తాన్ని పట్టి నీకు ఒక భార్యయందు, శూరులూ, పరాక్రమవంతులూ అయిన అరవైవేలమంది పుత్రులు పుడతారు. కాని వాళ్లందరూ కలిసి నశిస్తారు. ఒక భార్యయందు వంశం నిలిపే పుత్రుడు పుడతాడు” అని చెప్పి రుద్రు డంతర్ధాన మయ్యాడు. అతని ఒక భార్య వైదర్భి ఒక ఆనపకాయ ప్రసవించింది. శైబ్యి అనే భార్య మంచిపుత్రుణ్ణి కన్నది. రాజు ఆ ఆనపకాయను పారవేయాలను కొంటూడగా “రాజా! దీనిని పారవేయకుము. దీని బీజాలు తీసి ఘృతం నింపిన వేరు వేరు పాత్రలలో సంరక్షించుము. అరవైవేలమంది పుత్రులు పుడతారు” అని ఆకాశవాణి వినబడింది. చాల కాలానికి మహా పరాక్రమవంతులు, క్రూరమైన పనులు చేసేవారు, ఆకాశం మీద కూడ సంచరించగలవారు అయిన అరవైవేలమంది పుత్రులు పుట్టారు. వాళ్లు చాలమంది ఉండడంచేత మానవులనే కాక దేవ-గంధర్వాదులను కూడ పీడించారు.

చాలకాలం తరువాత సగరుడు అశ్వమేధానికి సంకల్పించి, ఆ పుత్రుల సంరక్షణలో అశ్వాన్ని విడిచిపెట్టాడు. వాళ్లు రక్షిస్తూండగానే అశ్వం కనబడకుండా పోయింది. వాళ్లు వచ్చి తండ్రికి చెప్పగా అన్ని దిక్కులలోను వెదకండి అని అతడాజ్ఞాపించాడు. వెదకి వెదకి ఎక్కడా దొరకక వాళ్లు తిరిగి వచ్చి తండ్రికి చెప్పారు. “మీరు, ఏమైనా సరే! అశ్వంతోనే రావాలి” అని సగరుడు ఆదేశించాడు.

వాళ్లు మళ్లీ వెదకడం ప్రారంభించారు. భూమిని పాతాళం దాకా తవ్వుతూ వెళ్లారు. అనేక ప్రాణులు నశించాయి.

వాళ్లు పాతాళలోకంలో ఒక చోట మేస్తూన్న అశ్వాన్నీ అక్కడనే తేజోరాశివలె ఉన్న కపిలమహర్షిని చూచారు. అశ్వాన్ని చూడగానే సంతోషిస్తూ వాసుదేవు డైన ఆ కపిలుణ్ణి లెక్కచేయకుండా అశ్వం కోసం పరుగెత్తారు. కపిలుడు క్రోధంతో చూడగా వాళ్లందరూ భస్మం అయిపోయారు.

నారదుడు సగరుని దగ్గరికి వెళ్లి ఆ విషయం చెప్పాడు. అతడు శివుని మాట స్మరించి, తనను తానే ఓదార్చుకొని, అసమంజసుని పుత్రుడు, తన పౌత్రుడూ అయిన అంశుమంతుణ్ణి పిలిచి - “కపిలుని కోపాగ్నికి నా అరవైవేలమంది పుత్రులు నశించారు. పౌరుల హింతం కోరి నేను నీ తండ్రిని దేశంనుండి వెదలగొట్టాను. నీ తండ్రిని నే నలా ఎందుకు పంపివేశానో నీకు తెలుసు కదా? అతడు పౌరుల పిల్లల నందరినీ కంఠాలు పట్టుకొని నదిలోనికి పారవేస్తూండేవాడు. పౌరులందరూ మొరపెట్టుకొనగా నేనలా

చేయవలసి వచ్చింది ఇప్పుడు వీళ్లందరూ మరణించారు. నువ్వే ఇప్పుడు వెళ్లి గుట్టాన్ని తీసికొనివచ్చి నన్ను నరకం నుండి విడిపించాలి.” అన్నాడు.

అంశుమంతుడు భూమిని సగరపుత్రులు చీల్చిన మార్గాన పాతాళలోకంలో ప్రవేశించి తేజోరాశి యైన కపిలునికి నమస్కరించి తాను వచ్చిన పని ఆతనికి నివేదించాడు. యజ్ఞం నిమిత్తం ఆ తురగాన్ని ఇవ్వ మనీ, తన పిన దండ్రుల నందరికీ ఉత్తమగతులు ప్రసాదించు మనీ ఆతనిని ప్రార్థించాడు. కపిలుడు ఆశీర్వదించి నీ పౌత్రుడు గంగానదిని ఇక్కడికి తీసికొని వచ్చి నీ పినతండ్రులను తరింపజేస్తాడు, నీవు అశ్వం తీసికొని వెళ్లు” అని అనుగ్రహించాడు.

అశ్వం రాగానే సగరుడు యజ్ఞం పూర్తి చేశాడు. సగరుని తరువాత అంశుమంతుడు చాలకాలం రాజ్యం పాలించాడు. తరువాత రాజైన ఆతని పుత్రుడు దిలీపుడు గంగను తీసికొనిరావడానికై ప్రయత్నించాడు కాని సఫలుడు కాలేదు. దిలీపుని తరువాత ఆతని కుమారుడు భగీరథుడు రాజయ్యాడు.

తమ పూర్వజుల వృత్తాంతం తెలిసిన భగీరథుడు వాళ్లను తరింపజేయడానికై గంగను స్వర్గం నుండి భూలోకంలోనికి తీసికొని రావా లని సంకల్పించి గంగను ప్రసన్నురాలిని చేసికొనడానికి హిమవత్పర్వతం మీద తీవ్ర మైన తపస్సు చేశాడు. గంగ ప్రసన్నయై ఏమి కావా లని అడుగగా భగీరథుడు విషయ మంతా చెప్పి “నీవు భూలోకానికి రావాలి” అని కోరాడు.

గంగ అంగీకరిస్తూ- “నేను భూమిపై పడినప్పుడు ఒక్క ఈశ్వరుడు తప్ప మరెవ్వరూ నా వేగానికి నిలవజాలరు. ఆయనను అనుగ్రహింపజేసికొనుము” అని చెప్పింది. తీవ్ర మైన తపస్సు చేయగా సంతోషించి శివుడు అంగీకరించాడు.

భగీరథుడు గంగను స్మరించాడు. ఆమె మహావేగంతో శివుని శిరస్సుమీద పడింది. అక్కడి నుండి మహావేగంతో ప్రవహిస్తూ భగీరథుని వెనుకనే వెళ్లి సగరపుత్రుల శరీరావశేషాలను తడిపింది. వాళ్లందరు స్వర్గం అధిరోపించారు. మార్గమధ్యంలో గంగ సముద్రాన్ని కూడ జలంతో పూరించింది. ఈ విధంగా, అగస్త్యుడు త్రాగివేయగా నిర్జల మైన సముద్రం నీటితో యథాపూర్వంగా నిండిపోయింది.

యుధిష్ఠిరా! అగస్త్యుడు ఇంత మహాప్రభావశాలి యైన సాటి లేని బ్రహ్మర్షి.

ఋష్యశృంగోపాఖ్యానం

పాండవులు నందా-అపరనందా నదులలో స్నానం చేసి హేమకూటపర్వతం చేరారు. ఆ ప్రాంతం వైశిష్ట్యాన్ని గూర్చి యుధిష్ఠిరు డడగగా లోమశుడు వర్ణించి చెప్పాడు- “ఇది ఋషభకూటం అను పర్వతం. దీనిమీద గొప్ప తపస్సు గల ఋషభు డను ముని ఉండేవాడు. అతడు ముక్కోపి. కొన్ని వందల సంవత్సరాలు జీవించాడు. “ఇక్కడ ఎవడైనా బిగ్గరగా మాటలాడితే వానిమీద రాళ్లు కురిపించు” అని అతడు పర్వతాన్ని ఆదేశించాడు. వాయువును పిలిచి “చప్పుడు చేయకు” అని ఆజ్ఞాపించాడు. ఎవ డైనా మాటలాడితే వానిని ఉరుములు నివారిస్తాయి. పూర్వం దేవతలు కూడ ఇక్కడ నివసించా రని వింటాం.

దీనిని సామాన్యమానవులు చూడలేరు, ఎక్కలేరు. ఇక్కడ దేవతలు కూడ యజ్ఞాలు చేశారట. వాటి చిహ్నాలు ఇప్పటికీ కూడ కనబడతాయి.

దీని తరవాత కౌశికీనది ఉంది అక్కడనే విశ్వామిత్రాశ్రమం ఉంది. ఇది కాశ్యపవంశీయు డైన విభాండకుని ఆశ్రమం. విభాండకుడు బాల్యమునందే ఒక ప్రాదంలో ప్రవేశించి తీవ్ర మైన తపస్సు చేశాడు. ప్రమాదవశం చేత నీటిలో స్థలిత మైన అతని రేతస్సును ఒక ఆడలేడి త్రాగి గర్భం ధరించి తలమీద గుమ్మి కొమ్ము ఉన్న ఒక బాలుణ్ణి కన్నది. అతడే ఋష్యశృంగుడు. ఒక దేవకన్య “నీవు ఒక మహామునిని కన్న తరవాత మళ్లీ నీ రూపం ధరిస్తావు” అను బ్రహ్మదేవుని వరంచేత మృగిగా అయి ఆ పిల్లవానిని కన్నది.

ఎల్లప్పుడు బ్రహ్మచర్యవ్రతం అవలంబించి ఆశ్రమంలోనే ఉన్న ఋష్యశృంగుడు తన తండ్రిని తప్ప మరొక మానవుణ్ణి చూడలేదు.

ఆ కాలంలోనే దశరథుని మిత్రు డైన లోమపాదు డను అంగదేశరాజు ఉండేవాడు. అతడు బ్రాహ్మణుని కేదో ఇస్తా నని ప్రతిజ్ఞ చేసి నేను ఏమీ ఇస్తా ననలేదు అని బుద్ధిపూర్వంగా నిరాకరించా డని వినికిడి. అప్పుడు బ్రాహ్మణు లాతనిని విడిచి వెళ్లిపోయారు.

పురోహితు డేదో అపచారం చేయడం వల్ల ఇంద్రుడు వర్షాలు కురిపించలేదు. ప్రజలందరూ పీడితులయ్యారు. అప్పు డతడు ఇందుకు కారణమే మని కొందరు తపోవంతులైన బ్రాహ్మణులను అడిగాడు. ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్క విధంగా చెప్పారు.

“రాజా! నీకు బ్రాహ్మణుల కోపం తగిలింది. దానికి ప్రాయశ్చిత్తంగా మహాతపః శాలి యైన ఋష్యశృంగుణ్ణి నీ రాజ్యానికి తీసికొని వస్తే వర్షాలు కురుస్తాయి” అని ఒక తాపసుడు చెప్పాడు.

ఋష్యశృంగుణ్ణి తీసికొనిరావడానికి ఉపాయం మంత్రులతో ఆలోచించి ఆ రాజు కొంతమంది వేశ్యాస్త్రీలను ఋష్యశృంగాశ్రమానికి పంపాడు.

వేశ్యాసంఘనాయక రాజాజ్ఞ ప్రకారం బయలుదేరింది. తన తెలివిని ఉపయోగించి ఒక పెద్ద పడవలో అందమైన ఋష్యాశ్రమాన్ని నిర్మింపచేసింది. కృత్రిమ మైన చెట్లన్నీ పువ్వులతో పండ్లతో నిండి ఉన్నాయి. అక్కడ డక్కడ చక్కని పొద రిక్కు లతలు ముచ్చట గొలుపుతున్నాయి.

నానాపుష్పఫలైర్వృక్షైః కృత్రిమైరుపశోభితైః,
నానాగుల్మలతోపేతైః స్వాదుకామఫలప్రదైః.
అతీవ రమణీయం తదతీవ చ మనోహరమ్.

చక్రే నావ్యాశ్రమం రమ్యమద్భుతోపమదర్శనమ్. (వనపర్వం. 111.2,3)

ఆ పడవను కాశ్యపాశ్రమానికి దగ్గరగా నిలిపి గూఢచారుల ద్వారా ఋష్యశృంగుడు సంచరించే ప్రదేశాల జాడ తెలుసుకొంది.

చాల తెలి వైన తన కూతుర్ని ఆ మహర్షి దగ్గరకు పంపింది. తండ్రి దగ్గర లేని సమయం చూచుకొని ఆమె ఋష్యశృంగుని వద్దకు వెళ్లి అతనితో చనువుగా కుశల ప్రశ్నలు వేస్తూ సంభాషణ ప్రారంభించింది.

ఋష్యశృంగుడు ఆమెను చూడగానే ఎవరో గొప్ప తపఃశాలి అనుకొని కృష్ణాజినం ఆస్తరణంగా వేసి దానిపై కూర్చుండబెట్టి “నీవు ఏ వ్రతం ఆచరిస్తున్నావు? నీ ఆశ్రమం ఎక్కడ” అని అడిగాడు. (స్త్రీ పురుషభేదం తెలియని ఆతడు అంతటా పుంలింగశబ్దాలే ప్రయోగించాడు; ఆమె కూడ అలాగే మాట్లాడింది.)

కాశ్యపపుత్రా! మా రమ్య మైన ఆశ్రమం ఆ పర్వతం అవతల మూడు యోజనాల దూరంలో ఉన్నది. నేను ఎవరి నుండి అభివాదనం కాని, అర్ఘ్యపాద్యాలు కాని గ్రహించను. ఇది నా వ్రతం. నేను నీకు అభివాదనం చేయవచ్చును కాని నువ్వు నాకు అభివాదనం చేయకూడదు. మా ఆచారం ప్రకారం నేను నిన్ను కౌగలించుకోవాలి.

భవతా నాభివాద్యోఽహమభివాద్యో భవాన్ మయా,

ప్రతమేతాదృశం బ్రహ్మన్ పరిష్యజ్యో భవాన్ మయా. (వనపర్వం. 111.12)

మా ఆశ్రమంలో దొరికే ఫలాలు తిను” అంటూ చాల మధుర మైన, చూడడానికి కూడ చాల అందంగా ఉన్న మధురభక్ష్యాలు ఇచ్చింది. మధుర మైన పానీయాలు త్రాగించింది. అవయవాలతో అవయవాలు కలిసిపోయే టట్లు అనేక పర్యాయాలు గాఢాలింగనాలు చేసింది.

ఈ విధంగా ఆతని మనస్సులో ఒక రక మైన ఉత్కంఠను రేకెత్తింపచేసి “అగ్నిహోత్రానికి సమయం అయిపోయింది, వెళ్లాల్సి” అంటూ మెల్ల మెల్లగా వెళ్లిపోయింది.

ఆమె వెళ్లినది మొదలు ఋష్యశృంగుని మనస్సులో తెలియని బెంగ పట్టుకొంది. సాయంసంధ్యాసమయంలో చేయవలసిన పను లేవీ చేయకుండా ఆమెనే ధ్యానిస్తూ కూర్చున్నాడు.

సాయంకాలానికి విభాండకుడు వచ్చి కుమారుని స్థితిని చూచి ఇలా ఉన్నావేమి? అని అడిగాడు. అతడు - “నా దగ్గర కొక బ్రహ్మచారి వచ్చాడు” అని చెప్పడం ప్రారంభించి ఆ వేశ్యాయువతి శరీరాన్ని ఆపాదమస్తకం వర్ణిస్తూ, ఆమె ధరించిన ఆభరణాలను, ఆమె కంఠంలోని మాధుర్యాన్ని, ఆమె ఇచ్చిన ఫలాల అద్భుతమైన రుచినీ వర్ణించి చెప్పాడు. “ఆమె ఇచ్చిన అత్యద్భుత మైన పానీయం త్రాగగానే భూమి తిరిగి పోయినట్లయిపోయింది” అని చెప్పాడు.

పీత్వైవ యాన్యభ్యధికః ప్రహర్షో మమాభవద్ భూశ్చలితేవ చాసీత్.

(వనపర్వం. 112. 15)

“ఇవిగో ఆతడిచ్చిన పరిమళించే పుష్పమాలలు” అంటూ వాటిని చూపించాడు. “నేను కూడ, అతడు ఏ విధమైన వ్రతం అవలంబించి ఉన్నాడో దానినే స్వీకరిస్తాను; ఆతనితో ఉంటాను” అన్నాడు.

విభాండకుడు- “రాక్షసులు అనేక రూపాలతో వచ్చి మన తపస్సుకు విఘ్నం కలిగించడానికి ప్రయత్నం చేస్తూంటారు. మనం జాగరూకతతో ఉండాలి” అని పుత్రునికి బోధించి మూడు రోజుల పాటు ఆ ప్రాంతం అంతా వెదకి చూచినా ఎవరూ కనబడలేదు.

మూడు రోజుల తరువాత మళ్లీ ఆ వేశ్యాయువతి ఋష్యశృంగుణ్ణి కలవడానికి వచ్చింది. మా తండ్రి రాకముందే నీ ఆశ్రమానికి వెళ్లిపోదాం అంటూ ఋష్యశృంగుడు ఆమెతో వెళ్లి పడవలోని ఆశ్రమం చేరాడు. వెంటనే ఆ పడవను అంగదేశానికి తీసికొని వెళ్లారు.

రాజు ఋష్యశృంగుణ్ణి సగౌరవంగా ప్రాసాదంలోనికి తీసికొని వెళ్లాడు. ఋష్యశృంగుడు ఆ రాజ్యంలో ప్రవేశించగానే దేశం అంతా వర్షాలతో నిండిపోయింది. లోమపాదుడు ఋష్యశృంగునకు తన పుత్రి యైన శాంత నిచ్చి వివాహం చేశాడు.

అనేక మైన ఉపాయాలు చేసి విభాండకునికి కోపం రాకుండా చేసికొన్నాడు. ఆ ఆశ్రమం ఇదే” అని లోమశుడు ఆ వృత్తాంతం ముగించాడు.

పాండవులు లోమశుని సాహాయ్యంతో అనేక పవిత్రతీర్థాలు చూస్తూ పరశురాముడు నివసించే మహేంద్రగిరి చేరారు.

పరశురామోపాఖ్యానం

అక్కడ యుధిష్ఠిరుడు పరశురాముని అనుచరు డైన అకృతప్రణుణ్ణి- “పూజ్యుడైన భార్గవరాముని దర్శనం ఎప్పుడు లభిస్తుంది?” అని అడిగాడు. “నీవు వస్తున్నట్లుగా ఆయనకు తెలుసును. నీ విషయంలో ఆయనకు ఆదరం ఉంది. అష్టమినాడు, చతుర్దశినాడు ఆయన దర్శనం ఇస్తారు. రేపు చతుర్దశి కదా? రేపు చూడవచ్చును” అని అతడు చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరు డడగగా అతడు పరశురాముని వృత్తాంతం ఇలా చెప్పాడు - భృగువంశంలో జన్మించిన రాముడు హైహయరా జైన కార్తవీర్యార్జునుణ్ణి సంహరించాడు

కార్తవీర్యార్జునునకు వెయ్యి బాహువులు లుండేవి. దత్తాత్రేయుని అనుగ్రహం చేత ఆతనికి బంగారు విమానము, సర్వభూతాలమీద ఆధిపత్యమూ లభించాయి. అతడు బలగర్వంతో దేవతలను, యక్షులను, ఋషులను కూడ బాధించాడు. ఇంద్రుడు శబీదేవితో కలిసి విమానం మీద వెడుతుండగా ఆతనిని కూడ ప్రధర్షించాడు.

దేవాదు లందరూ విష్ణువును ప్రార్థించారు. వాళ్ల మాట లన్నీ విని భగవంతుడు బదరికి వెళ్లిపోయాడు.

ఈ కాలంలోనే కాన్యకుబ్జంలో గాధి అను రాజర్షి ఉండేవాడు. అతడు వనవాసానికి వెళ్లాడు. అక్కడ ఉంటుండగా ఆతనికి అప్పురఃస్థితో సమానమైన సౌందర్యం గల కన్య పుట్టింది. భృగువంశీయు డైన ఋచీకుడు ఆమెను వరించాడు. గాధి ఆమెను ఆతని కిచ్చి వివాహం చేశాడు. ఆమె పేరు సత్యవతి.

భృగువు కుమారుణ్ణి కోడలిని చూచి సంతోషించి, నీకేమి కావా లని కోడలిని అడిగాడు. నాకూ, నా తల్లికీ కుమారులను అనుగ్రహించ మని ఆమె కోరింది. “నేను ప్రపంచం అంతా తిరిగి రెండు చరువులను (పరమాన్నములను) సంపాదించాను. నీ తల్లి అశ్వత్థవృక్షాన్నీ నువ్వు ఉదుంబరవృక్షాన్నీ ఆలింగనం చేసికొని ఈ చరువులలో

దీనిని ఆమె, దీనిని నువ్వు భక్షించాలి” అని చెప్పి వేరు వేరు చరువుల నిచ్చి అంతర్ధాన మయ్యాడు.

వృక్షాల విషయంలోను, చరువులు విషయంలోను వాళ్లు తారుమారు చేశారు కొంత కాలానికి భృగువు మళ్లీ వచ్చి - నీ తల్లి వంచించడం చేత ఇలా వృక్షాలలోను చరువులలోను తారుమారు చేశారు. అందుచేత నీకు క్షత్రియవృత్తి గల బ్రాహ్మణుడు పుడతాడు, ఆమెకు బ్రాహ్మణవృత్తి గల క్షత్రియుడు పుడతాడు అని కోడలితో అన్నాడు.

“నా పుత్రుడు అలా కాకుండా నా పౌత్రు డయ్యే టట్లు చెయ్యి” అని ఆమె ప్రార్థించగా అతడు అంగీకరించాడు. కాలం గడిచింది. ఆమె జమదగ్ని అను పుత్రుణ్ణి కన్నది. అతడు విద్యలలోను తపస్సులోను ఇతరతాపసు లందరినీ మించి పోయాడు.

ధనుర్వేదం అంతా అతనికి స్ఫురించింది. నాలుగు విధా లైన అస్త్రాలు లభించాయి. సూర్యతేజస్సువంటి తేజస్సుతో ప్రకాశించాడు.

మహాతపఃశాలియై నిత్యము వేదాధ్యయనమునం దాసక్తు డైన జమదగ్ని ప్రసేనజిత్ అను రాజు దగ్గరికి వెళ్లి అతని కుమార్తె యైన రేణుకను వరించగా అత డామె నాతని కిచ్చి వివాహం చేశాడు.

అతనికి ఐదుగురు కుమారులు పుట్టారు. రాముడు చివరివాడు. పుత్రులందరూ ఫలాలు కోసికొనిరావడానికికై వెళ్లారు. రేణుక స్నానానికై నదికి వెళ్లింది. అక్కడ చిత్రరథు డను రాజు స్త్రీలతో కలిసి జలక్రీడ లాడుచుండగా అతని ఐశ్వర్యాదికం చూడగానే రేణుక మనస్సు చలించినది.

ఆ మానసవ్యభిచారదోషంచేత ఆమె, చైతన్యమును కోల్పోయి భయపడుతూ ఆశ్రమంలో ప్రవేశించింది. మానసదైర్యం కోల్పోయి, బ్రహ్మతేజోవిహీనురాలై ఉన్న ఆమెను చూడగానే విషయం గ్రహించిన మహర్షి ఆమెను భీ అని నిందించాడు. ఇంతలో అరణ్యం నుండి వచ్చిన రుమణ్వంతుడు, సుషేణుడు, వసువు, విశ్వావసువు అను నలుగురు కుమారులను వరుసగా అతడు తల్లిని వధింపు మని ఆదేశించాడు. వాళ్లు మౌనంగా ఉండిపోయారు. అతడు వాళ్లను శపించగా బుద్ధిరహితులై మృగపక్ష్యాదులతో సమాను లైపోయారు.

చివర ఆశ్రమంలో ప్రవేశించిన రాముణ్ణి - “నీ తల్లిని వధింపుము; సందేహించ వద్దు” అని ఆ ముని ఆజ్ఞాపించాడు. వెంటనే అతడు పరశువుతో తల్లి శిరస్సును ఛేదించాడు. దానితో జమదగ్ని కోపం చల్లారింది. అతడు ప్రసన్నుడై - “పుత్రా! నా

మాట విని నువ్వు చెయ్య శక్యం కాని పనిచేశావు. నీకు ఎన్ని కోరిక లున్నాయో అన్నీ కూడ కోరుకో" అన్నాడు. అప్పుడు రాముడు - "నా తల్లి మళ్లీ లేవాలి. ఈ వధను ఆమె స్మరించకూడదు. నాకు ఆ పాపం అంటకూడదు, నా సోదరులందరూ వెనుకటి వలెనే ఆయిపోవాలి; నాకు యుద్ధంలో ఎవరూ ఎదిరించేవా క్లుండకూడదు. నాకు దీర్ఘమైన ఆయుర్దాయం కావాలి" అని ఇన్ని వరాలు కోరాడు. జమదగ్ని అన్నీ వరాలూ ఇచ్చారు.

ఒకనాడు జమదగ్ని కుమారు లందరు బైటకు వెళ్లారు. అప్పుడు కార్తవీర్యార్జునుడు ఆ ఆశ్రమానికి వచ్చాడు. ఋషి భార్య అతనిని పూజించింది. యుద్ధమదంతో మత్తుడైన వానికి ఆ పూజ సంతోషం కలిగించలేదు. అతడు మహావృక్షాల నన్నింటినీ విరిచివేసి హోమధేనువు అరుస్తూండగా దాని లేగదూడను బలాత్కారంగా లాగికొనిపోయాడు.

ఇంటికి తిరిగి వచ్చిన రామునికి తండ్రి ఈ విషయం చెప్పాడు. ఆ ధేనువు దీనంగా అరుస్తూండగా చూచి రాముడు కోపం పట్టజాలకపోయాడు. వెంటనే వెళ్లి అతడు కార్తవీర్యుని వెయ్యి చేతులూ నరికివేసి వానిని సంహరించాడు.

కార్తవీర్యుని పుత్రులు రాముడు లేని సమయం చూచి ఆశ్రమానికి వచ్చి ఆశ్రమంలో ఉన్న జమదగ్నిని వధించారు. వాళ్లు వెళ్లిన తరువాత రాముడు సమీధలతో ఆశ్రమానికి వచ్చి, మరణించి పడి ఉన్న తండ్రిని చూచి చాలా విలపించాడు.

అతడు బాగ కోపించి క్షత్రియుల నందరినీ నశింపజేస్తా నని ప్రతిజ్ఞ చేసి వెళ్లి కార్తవీర్యుని పుత్రుల నందరినీ సంహరించాడు. వాళ్ల వెంట నున్న క్షత్రియుల నందరినీ కూడ సంహరించాడు.

ఈ విధంగా పరశురాముడు ఇరవైఒక్క పర్యాయాలు క్షత్రియవధ చేసి సమంత పంచకంలో ఐదు రక్తపు మడుగులను నిర్మించాడు. ఆ మడుగులలో తన పితృదేవతలకు తర్పణ లిచ్చాడు. అక్కడ అర్చికుడు ప్రత్యక్షమై క్షత్రియవధ చేయవద్దని రాముణ్ణి నివారించాడు.

తరువాత పరశురాముడు యజ్ఞాలు చేసి దేవతలను సంతోషపెట్టాడు. భూమి నంతనూ కశ్యపునకు దానం చేసివేసి ఇప్పుడు మహేంద్రపర్వతం మీద నివసిస్తున్నాడు.

చతుర్దశినాడు పరశురాముడు అక్కడ నున్న బ్రాహ్మణులకు, పాండవులకు దర్శనం ఇచ్చాడు. యుధిష్ఠిరుడు పరశురాముణ్ణి పూజించి ఆ రాత్రి అక్కడ నివసించి మరునాడు దక్షిణ దిక్కువైపు వెళ్లాడు.

దక్షిణదిక్కునందున్న తీర్థాలన్నీ చూస్తూ యుధిష్ఠిరుడు అక్కడక్కడ అనేక దానాలు చేశాడు. అర్జునుని పేర వేలకొలది గోవుల దానం చేశాడు.

ప్రభాసక్షేత్రం చేరి యుధిష్ఠిరు డక్కడ ఉగ్ర మైన తపస్సు చేశారు.

యుధిష్ఠిరుడు అక్కడ తపస్సులో ఉన్నాడని తెలిసి రామకృష్ణులు పెద్ద సైన్యంతో అచటికి వెళ్లారు. పాండవులు పడుతూన్న క్షేత్రాలను చూచి రామకృష్ణులు చాల దుఃఖించారు. అస్త్రాలకోసమై అర్జునుడు వెళ్లినట్లు చెప్పగా అందరూ సంతోషించారు.

ప్రభాసతీర్థంలో పాండవులను చూచిన బలరామాదులు

దుఃఖంతో పలికిన మాటలు

పాండవుల కష్టాలను చూచి బలరాముడు దుఃఖంతో - “కృష్ణా! ధర్మంవల్ల సుఖం కలుగుతుందనీ, అధర్మం వల్ల పరాభవం కలుగుతుందనీ నియమ మేదీ ఉన్నట్లు లేదు. చూడు, ధర్మాత్ముడైన యుధిష్ఠిరు డెలా కష్టా లనుభవిస్తూన్నాడో, దుర్యోధనుడు ఎలా సుఖంగా ఉన్నాడో! ఈ విధంగా దుర్యోధనుడు అభివృద్ధి చెందుతూండడము, యుధిష్ఠిరుడు క్షేత్రపీడితుడవడమూ చూచి ప్రజలకు ఏమి చెయ్యాలో తెలియడం లేదు” అంటూ, ఇంకా పాండవులలో ఒక్కొక్కరి పరాక్రమాన్ని వర్ణిస్తూ, వారి పరిస్థితికి విచారిస్తూ బలరాముడు అనేక విధాల తన దుఃఖాన్ని ప్రకటించాడు.

సాత్యకి బలరామునితో - “రామా! ఇది విచారించే సమయం కాదు; యుధిష్ఠిరుడేమీ చెప్పకపోయినా, ఇప్పుడు ఏమి చేయవలెనో ఆలోచించి చేద్దాం; మనం అందరమూ ఉండగా ఈ పాండవులు అడవులలో కష్ట పడడం ఏమీ బాగాలేదు. మనమే పూనుకొని దుర్యోధనాదులను నశింపజేసి పాండవులను కష్టాలనుండి విముక్తులను చేద్దాం. మనలో ఏ ఒక్కరి ముందూ కౌరవవీరు లేవరూ నిలవలేరు” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని కృష్ణుడు - “సాత్యకి! నీవు చెప్పిన దంతా నిజమే. కాని యుధిష్ఠిరుడు కాని, భీమార్జునులు కాని, నకుల సహదేవులు కాని, ద్రౌపది కాని ధర్మమార్గం నుండి చలించరు” అన్నాడు.

“కృష్ణు డన్నది నిజమే; యాదవవీరులారా! ధర్మం నుండీ, సత్యం నుండీ తొలగిపోకుండా మనల్ని మనం రక్షించుకొందాం” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

యాదవులందరూ పెద్ద లందరికీ ప్రణమించి స్వనగరానికి వెళ్లిపోయారు. యుధిష్ఠిరాదులు తీర్థయాత్రలు సాగిస్తూ విదర్భరాజు సంరక్షణలో ఉన్న ఉత్తమము లైన తీర్థక్షేత్రాలతో పవిత్రమైన పయోష్ఠి నదికి వెళ్లారు.

నృగమహారాజు చేసిన అనేక యజ్ఞాల చేత పవిత్ర మైన ఆ ప్రదేశాన్ని చూచి వారు వైదూర్య పర్వతం చూచి నర్మదాస్నానం చేశారు.

చ్యవనుని వృత్తాంతం

లోమశు డక్కడ చ్యవనుని వృత్తాంతం పొందవలకు చెప్పాడు. “భృగుమహర్షి కుమారు డైన చ్యవనుడు ఈ సరస్సు దగ్గర గొప్ప తపస్సు చేశాడు. కొంత కాలానికి ఆతని శరీరం చుట్టూ పెద్ద చీమ పుట్టలు బయలుదేరాయి.”

ఒకనాడు శర్యాతి అను రాజు అచటికి విహారయాత్రకై వెళ్లాడు. ఆతనికి నాలుగు వేలమంది భార్యలు ఒకే కన్య ఉన్నారు. ఆమె పేరు సుకన్య. ఆమె ఆ వనంలో తిరుగుతూ చ్యవను డున్న పుట్ట దగ్గరికి వెళ్లి ఆతని రెండు కళ్లు మాత్రం పైకి మెరుస్తూండగా వాటిని తృణంతో గ్రుచ్చి గాయ పరిచింది.

దానితో ఆ రాజు సైన్యం మలమూత్రాలు బంధించిపోయాయి. దానికి కారణ మేమా అని రాజు విచారించగా తన కుమార్తె చేసిన అపచారం కారణ మని తెలిసికొని అతడు చ్యవనుని వద్దకు వెళ్లి క్షమించ మని ప్రార్థించాడు. నీ కుమార్తె నిచ్చి వివాహం చేస్తే క్షమిస్తా నన్నాడు ఆ ముని.

ఆ రాజు వెంటనే కుమార్తెను ఆతని కిచ్చాడు. సైనికుల బాధ తొలగి అందరూ నగరానికి తిరిగి వెళ్లారు.

సుకన్య భక్తి శ్రద్ధలతో చ్యవనుమహర్షికి ఉపచారం చేస్తూ, ధర్మకార్యాలలో పాల్గొంటూ ఆతని ఆశ్రమంలోనే ఉండిపోయింది.

ఒకనాడు ఆమె నదిలో స్నానం చేస్తూండగా అశ్వినీ దేవతలు ఇద్దరూ ఆమె సౌందర్యానికి ఆశ్చర్యపడుతూ ఆమెను గూర్చి అడిగి తెలుసుకొన్నారు. “ఇంత వృద్ధుడైన భర్తను ఎందుకు సేవిస్తావు? మా ఇద్దరిలో ఎవరి వైనా భజించు” అన్నారు. ఆమె నా భర్తయే నాకు పరమదైవమని చెప్పగా వాళ్లు - “నీ భర్తకు అద్భుతమైన సౌందర్యమూ, యౌవనమూ కూడ ఇస్తాం; అప్పుడు నువ్వు మా ముగ్గురిలో ఒకనిని భర్తగా స్వీకరించు” అన్నారు.

సుకన్య ఆ విషయం అంతా చ్యవనునికి చెప్పగా అతడు అలాగే చేయమన్నాడు. “నీ భర్త ఈ నీళ్లలో మునగాలి” అన్నారు అశ్వినీదేవతలు. చ్యవనుడు నీళ్లలో మునిగాడు. అతనితో పాటు వాళ్లిద్దరూ కూడ నీళ్లలో మునిగారు. ముగ్గురూ ఒకే విధ మైన ఆకారంతో పైకి లేచారు. సుకన్య బాగా ఆలోచించి తన భర్తనే వరించింది.

చవ్వనుడు తనకు సౌందర్యము, యౌవనమూ ఇచ్చి నందులకు అశ్వినీదేవతలను ప్రశసించి - “మీరు ఇంద్రుని సమక్షంలో సోమపానం చేసే టల్లు చేస్తాను” అని వాళ్లకు మాట ఇచ్చాడు.

చవ్వనుడు రూపయౌవన సంపన్ను డయ్యా డని విని శర్యాతి చాల సంతసించి పెద్ద సైన్యంతోను పరివారంతోను ఆ ఆశ్రమం చేరి కుమార్తెను అల్లుణ్ణి కలిసి కొంతకాలం అక్కడనే ఉన్నాడు.

ఒకనాడు చవ్వనుడు యజ్ఞం చేయు మని రాజును కోరగా అతడు యజ్ఞం ప్రారంభించాడు. ఆ యజ్ఞం జరిపించిన చవ్వనుడు అశ్వినీదేవతలకు కూడ సోమం ఇవ్వడానికి సంకల్పించి గ్రహించాడు. అప్పుడు ఇంద్రుడు - “అశ్వినీదేవతలు దేవతల వైద్యులు. వీళ్లకు సోమపానార్హత లేదు. నువ్వు ఇవ్వకూడదు” అంటూ నివారించాడు.

“ఈ దేవత లిద్దరూ నాకు రూపయౌవనాలు ప్రసాదించారు. రూపవంతులు, ధనవంతులు, మీ అందరికీ సోమం తీసికొనే అర్హత ఉన్నప్పుడు వీళ్లకు మాత్రం ఎందుకు లేదు?” అన్నాడు చవ్వనుడు.

“వీళ్లు చికిత్సకులు కర్మచరులు. ఇష్టం వచ్చిన రూపాలు ధరించి భూలోకంలో తిరుగుతుంటారు. వీళ్లకు సోమార్హత లేదు” అంటూ అడ్డుకొన్నాడు ఇంద్రుడు -

చికిత్సకౌ కర్మకరౌ కామరూపసమన్వితౌ,

లోకే చరంతౌ మర్త్యానాం కథం సోమమిహార్హతః. (వనపర్వం. 124.12)

ఇంద్రుని మాట లెక్కచేయకుండా చవ్వనుడు అశ్వినీదేవతలకు సోమం ఇవ్వబో యాడు. కోపంతో ఇంద్రుడు ఆతనిపై వజ్రాయుధం ప్రయోగించబోయాడు. చవ్వనుడు వజ్రం పట్టుకొన్న ఇంద్రుని బాహువు కదలకుండా స్తంభింపచేసి, ఆతనిని హింసించడానికి ఒక కృత్యను పుట్టించడానికై హోమం చేశాడు. మహాబలవంతు డైన మదుడు అను అసురు డావిర్భవించి ఇంద్రుని పైకి వెళ్లాడు.

అప్పటికే బాహువు స్తంభించిపోయి ఉన్న ఇంద్రుడు భయపడిపోయి చవ్వనునితో - “అశ్వినులకు కూడ సోమార్హతను నేను అంగీకరిస్తున్నాను. నీ కీర్తి, సుకన్య కీర్తి, ఆమె తండ్రి కీర్తి లోకంలో వ్యాప్తిచెందా లని మాత్రమే నే నిలా చేశాను. నన్ను అనుగ్రహించు నీ కిష్టం వచ్చి నట్లు చెయ్యి” అన్నాడు.

చవ్వనుడు శాంతించి ఇంద్రుణ్ణి విడిపించాడు. ఆ మదాన్ని విభజించి మధ్యపానం లోను, స్త్రీలలోను, ద్యూతంలోను, వేటలోను ఉంచాడు -

మదం చ వ్యభజద్ రాజన్ పానే స్త్రీషు చ వీర్యవాన్,

అక్షేషు మృగయాయాం చ పూర్వసృష్టం పునః పునః. (వనపర్వం. 125. 8)

తరువాత అశ్వినీదేవతలతో సహా ఇంద్రాదిదేవతల నందరినీ సోమంతో సంతృప్తులను చేశాడు. “యుధిష్ఠిరా! వాళ్లు స్నానం చేసిన ప్రాదమే ఇది” అన్నాడు లోమశుడు.

పాండవు లందరూ అనేక పుణ్యతీర్థాలు చూస్తూ మాంధాత యజ్ఞం చేసిన ప్రదేశమైన యమునాతీరం చేరారు. మాంధాతృవృత్తాంతం లోమశు డీ విధంగా చెప్పాడు.

మాంధాత చరిత్ర

ఇక్ష్వాకువంశంలో యువనాశ్వు డను రాజుండేవాడు. ధర్మాత్ము డైన ఆ రాజు సంతానం కోసమై, రాజ్యభారాన్ని మంత్రులపై ఉంచి వనానికి వెళ్లిపోయాడు.

ఒకనా డా రాజు ఉపవాసంచేత కృశించి దప్పికతో బాధపడుతూ భృగువు ఆశ్రమంలోనికి వెళ్లాడు. ఆ రాత్రియే భృగువు యువనాశ్వునికి పుత్రుడు కలగడానికి యాగం చేసి ఒక కలశ నిండా మంత్రపూతమైన జలం నింపి ఒక చోట ఉంచాడు.

రాజు ఆశ్రమంలో ప్రవేశించు సమయానికి అందరూ నిద్రపోతున్నారు. దప్పికతో బాధపడుతూన్న ఆ రాజు ఆకలశలోని జలం అంతా త్రాగివేశాడు. ఆ విషయం తెలిసిన మహర్షి రాజుతో ఆ పాత్రలో ఇంద్రుణ్ణి కూడ జయింప సమర్థు డైన పుత్రుడు కలిగించే జలం అభిమంత్రించి ఉంచబడిన దనీ, అది అమోఘమైన దనీ, అందుచేత ఆ రాజే ఆ గర్భం ధరించవలసి ఉంటుందనీ చెప్పాడు - అయితే గర్భధారణంవల్ల నీ కేమీ ఖేదం కలగకుండా ఉండేటట్లు ఒక ఇష్టి చేస్తాను అని కూడ చెప్పాడు.

నూరు సంవత్సరాలు నిండాయి. ఆ రాజు గర్భాన్ని చీల్చుకొని సూర్యునివంటి కుమారుడై బైటకు వచ్చాడు. రాజుకు ప్రాణాపాయం కలగలేదు. “ఈ పిల్లవాడు నా తర్జనిని కుడుస్తాడు” అంటూ ఇంద్రుడు వచ్చి ఆపిల్లవాని నోటిలో తర్జని (బొటన వ్రేలికి పక్క వ్రేలు) పెట్టగా ఆ పిల్లవాడు దానిని గ్రోలాడు - “మాం ధాస్యతీ” (నన్ను గ్రోలుతాడు) అని ఇంద్రు డనడంచేత ఆ పిల్లవాడు మాంధాత అయ్యాడు.

పదమూడు హస్తాల పొడగరి అయ్యాడు. అన్ని విద్యలు, ధనుర్వేదము అప్రయత్నంగా ఆతనికి స్ఫురించాయి. అభేద్యమైన కవచమూ, ధనుర్బాణాలు ఇతరాయుధాలు తలవగానే ఆతనికి లభించాయి.

ఇంద్రుడు స్వయంగా ఆతనిని రాజ్యాభిషిక్తుణ్ణి చేశాడు. త్రిలోకాలను ధర్మంచేత వశం చేసికొన్నాడు. అనేక యజ్ఞాలు చేశాడు. ఇంద్రుని అర్ధాసనం అలంకరించాడు. పన్నెండు సంవత్సరాల అనావృష్టి కలిగి నప్పుడు ఇంద్రుడు చూస్తూండగా వర్షం కురిపించాడు.

గాంధారదేశానికి సంబంధించి, సోమవంశీయు డైన రాజును సంహరించాడు. ఇది మాంధాత ఉపయోగించిన యజ్ఞభూమి అని అంటూ లోమశుడు ఆ ప్రదేశం చూపించాడు.

సోమకుని కథ

యుధిష్ఠిరు డడుగగా లోమశుడు సోమకుని కథ ఈ విధంగా చెప్పాడు.

సోమకు డనే ధార్మికు డైన రా జుండేవాడు. ఆతనికి నూరుగురు భార్య లున్నా పుత్రులు పుట్టలేదు. అందరికీ వార్ధకం వచ్చేసింది. ఒకామెకు మాత్రం చిరకాలానికి ఒక పుత్రుడు పుట్టాడు. వాని పేరు జంతువు. ఆ వందమంది స్త్రీలూ కూడ అన్ని భోగాలు వదిలివేసి ఆ ఒక్క పిల్లవానిమీదే ప్రాణా లన్నీ పెట్టుకొని వానిని పెంచారు.

ఒకనాడు ఒక చీమ ఆ పిల్లవాని వంటిమీద కుట్టింది. వాడు కెప్పు మన్నాడు. అంతే - ఆ తల్లు లందరూ వాని చుట్టూ మూగి ఏమైందో ఏమైందో అంటూ పెద్ద కోలాహలం చేశారు. అది విన్న రాజు, మంత్రులూ లోపలికి వెళ్లి తెలుసుకొన్నారు. రాజు ఆ పిల్లవానిని ఊరుకోపెట్టి మంత్రులతోను, ఋత్విక్కుతోను బైటకు వచ్చి కూర్చొని ఇలా అన్నాడు -

“ఛీ! ఒక్క పుత్రు డుండడంకంటే అసలు పిల్లలు లేకపోవడమే మంచిది. ఒకే పుత్రు డంటే వా డేమైపోతాడో అని క్షణక్షణమూ చింతయే.

ధిగస్త్విహైకపుత్రత్వమపుత్రత్వం వరం భవేత్,

నిత్యాతురత్వాద్భూతానాం శోక ఏవైకపుత్రతా. (వనపర్వం. 127.12)

కొంతమంది కైనా పుత్రులు కలగకపోతారా అని నూర్గురు భార్యలను పెండ్లాడాను. అతికష్టం మీద ఒకడు పుట్టాడు. నా ప్రాణాలు వీళ్ల ప్రాణాలు వీనిమీదనే ఆధారపడి ఉన్నాయి. నాకు నూరుగురు పుత్రులు కలిగే కర్మ ఏదైనా ఉందా? అది సులభ మైనా సరే కష్టసాధ్య మైనా సరే చేస్తాను” అన్నాడు.

“ఒక కర్మ ఉంది. నువ్వు చేయగల సంతే చెప్పతాను” అన్నాడు పురోహితుడు. “ఎలాంటి కర్మైనా సరే చేస్తాను ; చెప్పు” అన్నాడు రాజు.

“ఈ జంతుణ్ణి బలి ఇచ్చి ఆ కర్మ చెయ్యాలి. వీని వప తీసి హోమం చేయగా ఆ వపాగంధం వాసనచూస్తే నీ భార్య లందరూ గర్భవతు లవుతారు. నీ భార్యలలో ఏ భార్యకు జంతువు పుట్టాడో ఆమెకే మళ్ళీ కుమారుడుగా అతడు పుడతాడు. వీని ఎడమ ప్రక్క బంగారు మచ్చ ఉంటుంది” అని పురోహితుడు చెప్పాడు.

రాజు సరే అన్నాడు. భార్య లేమాత్రమూ అంగీకరించక చాల గొడవ చేశారు. బలాత్కారంగా పిల్లవానిని లాగికొని వాని వప హోమంచేశారు. వాళ్లు మూర్ఛపోయారు. కాని వపాగంధం వాసనచూడడంచేత గర్భవతులై నూరుగురు పుత్రులను కన్నారు. జంతువు పురోహితుడు చెప్పిన విధంగా జ్యేష్ఠపుత్రుడుగా పుట్టాడు. తల్లు లందరూ తమ పిల్లలమీద కంటెకూడ వానిమీదనే అత్యధిక మైన ప్రేమతో వానిని పెంచారు.

కొంత కాలానికి పురోహితుడు మరణించాడు. తరువాత సోమకుడు మరణించాడు. ఇతడు పరలోకం చేరి చూచేసరికి ఆ పురోహితుడు ఘోర మైన నరకంలో యాతన అనుభవిస్తున్నాడు. “నీచేత ఆ యజ్ఞం చేయించిన ఫలం ఇది” అని అత డన్నాడు.

అప్పుడు ఆ రాజుర్ని యమధర్మరాజు దగ్గరికి వెళ్ళి “నేను ఈ నరకంలో ప్రవేశిస్తాను; ఆ బ్రాహ్మణుని విడిచిపెట్టు” అన్నాడు.

“రాజా! ఒకడు చేసినదాని ఫలం మరొకడు అనుభవించడం కుదరదు. ఇదిగో నీవు చేసిన పుణ్యాల ఫలాలు; వాటిని అనుభవించు” అన్నాడు యమధర్మరాజు.

“నేను ఈ బ్రహ్మవాదిని విడిచి పుణ్యఫలాలు అనుభవించజాలను. పుణ్య - పాపాల ఫలాలు మేం ఇద్దరమూ కలిసి సమంగా అనుభవిస్తాం” అన్నాడు రాజు.

యముడు అందుకు అంగీకరించగా ఆ ఇద్దరూ కలిసి కొంతకాలం నరకయాతన అనుభవించి, పాపవిశుద్ధులై ఉత్తమలోకాలకు వెళ్లారు. ఆ రాజు ఉన్న పుణ్యమైన ఆశ్రమం ఇదే” అని లోమశుడు చెప్పాడు.

“యుధిష్ఠిరా! ఈ ఆశ్రమంలోనే ప్రజాపతి ‘ఇష్టికృత్’ అను వెయ్యి సంవత్సరాలు చేసే యాగం చేశాడు. ఎందరో చక్రవర్తులు అనేకయాగాలు చేశారు. ఈ విధంగా అనేక తీర్థాల మాహాత్మ్యం వర్ణించి ఉశీనరుని వృత్తాంతం చెప్పాడు.

ఉశీనరవృత్తాంతం

యమునాప్రాంతంలో ఉశీనరుడు అనేకయజ్ఞాలు చేసి ఇంద్రుణ్ణి మించిపోయాడు. ఆతని మాహాత్మాన్ని తెలిసికొనడానికై ఇంద్రుడు దేగగాను, అగ్ని పావురంగాను అయి అక్కడికి వెళ్లారు. దేగకు భయపడిన పావురం శరణు కోరుతూ రాజు తొడమీద వాలింది.

అప్పుడు దేగ రాజును - “రాజా! నువ్వు గొప్ప ధర్మాత్ముడ వని ప్రసిద్ధి. ఆకలితో బాధపడుతున్న నా ఆహార మైన ఈ పక్షిని ఎలా రక్షిస్తున్నావు?” అని అడిగింది.

“ఈ పావురం ప్రాణాలు రక్షించ మని నన్ను ఆశ్రయించింది. దీనిని ఎలా విడిచి పెడతాను?” అన్నాడు రాజు.

“నా ఆహారం నీవు అపహరిస్తే నేను ఆకలితో మరణిస్తాను. నేను మరణిస్తే నా కుటుంబం అంతా మరణిస్తుంది. ఏది ఎక్కువ పాపమో ఆలోచించుకో. నా ఆహారం నా కిచ్చి వెయ్యి” అంది దేగ. “నీవు మరొక ఆహారం ఏదైనా తినవచ్చు. శరణు జొచ్చిన దానిని నేను విడువజాలను” అని రా జన్నాడు.

“నీ కీ పావురంమీద అంత ప్రేమ ఉంటే ఈ పావురం మాంసం అంత మాంసం నీ శరీరంనుండి నాకు కోసి ఇయ్యి” అంది దేగ.

“ఇది నీవు నాకు చేసిన గొప్ప అనుగ్రహం అని నేను భావిస్తున్నాను. ఇదిగో నా మాంసం కోసి తక్కిదలో తూచి ఇస్తున్నాను” అంటూ మాంసం కోసి ఒక ప్రక్క వేసి మరొక ప్రక్క కపోతాన్ని కూర్చుండబెట్టాడు. కపోతం బరువు మాంసం బరువుకంటే ఎక్కువ ఉంది. ఇంకా కోసి వేశాడు. అయినా చాలలేదు - అప్పుడు తానే తక్కిదలోనికి ఎక్కాడు.

అప్పుడు ఆ దేగ - “రాజా! నేను ఇంద్రుణ్ణి. ఈ కపోతం అగ్ని. నీ ధర్మబుద్ధిని పరీక్షించడానికి ఈ విధంగా చేశాం” అని రాజుకు చెప్పింది. ఇంద్రాగ్ని లిద్దరూ స్వర్గానికి వెళ్లిపోయారు.”

“యుధిష్ఠిరా! ఇది ఆ ఉశీనరుడు నివసించిన ఆశ్రమం” అని లోమశుడు చూపించాడు.

అష్టావక్రుని వృత్తాంతం

లోమశుడు యుధిష్ఠిరునకు ఒక పవిత్ర మైన ఆశ్రమం చూపుతూ ఇలా అన్నాడు. “యుధిష్ఠిరా! ఇది ఉద్దాలకుని పుత్రు డైన, జగత్ప్రసిద్ధు డైన శ్వేతకేతువు ఆశ్రమం.

అతడు మనుష్యరూపంలో ఉన్న సరస్వతిని ప్రత్యక్షంగా చూచాడు. ఆ యుగంలో బ్రహ్మ కృత్తులలో అత్యుత్తము లైన మేనమామా - మేనల్లుళ్లు ఉండేవారు. కహోడుని పుత్రుడైన అష్టావక్రుడు మాతులుడు, శ్వేతకేతువు భాగినేయుడు. వీ రిద్దరూ పూర్వం విదేహ రాజు యజ్ఞశాలకు వెళ్లి అక్కడ బంది అను పండితుణ్ణి నిగ్రహించారు.

యుధిష్ఠిరు డడుగగా వీరి కథనే లోమశుడు సవిస్తరంగా చెప్పాడు. “ఉద్దాలకునికి కహోడుడనే ఒక శిష్యుడుండేవాడు. ఉద్దాలకుడు అతనికి సర్వవిద్యలు నేర్పి తన కుమార్తె సుజాత నిచ్చి వివాహం చేశాడు. ఆమె గర్భవతి యైనది. గర్భంలో ఉన్న అగ్ని సమానుడైన శిశువు తండ్రితో - “నువ్వు రాత్రంతా అధ్యయనం చేస్తున్నావు. ఇది సరిగా ఉన్నట్లు లేదు” అన్నాడు. శిష్యుల మధ్య ఉండగా ఇలా ఆక్షేపించినందుకు కోపంతో కహోడుడు “నువ్వు కుక్షిలో ఉండగానే నన్నాక్షేపిస్తున్నావు! ఎనిమిది వంకరలతో పుడతావు” అని శపించాడు. అత డలాగే పుట్టడంచేత అష్టావక్రు డయ్యాడు. అతని మేనమామ యైన శ్వేతకేతువు అతనితో సమానవయస్కుడు.

ఆ శిశువు, అష్టావక్రుడు గర్భంలో ఉండగా పీడ అనుభవిస్తూన్న సుజాత ధనహీనుడైన భర్తతో - “మహర్షి! పదవ మాసం నడుస్తూన్నది. ధనం లేదు. ఈ ఆపద ఎలా దాటగలను?” అని అంది.

కహోడుడు ధనం యాచించడంకోసం జనకుని వద్దకు వెళ్లాడు. అక్కడ బంది వాదంలో అతనిని ఓడించి నీటిలో ముంచివేశాడు.

సూతు డా విధంగా కహోడుణ్ణి నీటిలో ముంచివేసి నట్లు విన్న ఉద్దాలకుడు “ఈ విషయం అష్టావక్రునికి చెప్పవద్దు” అని సుజాతతో అన్నాడు. జనించిన తరువాత అష్టావక్రుడు ఉద్దాలకుడే తన తండ్రి అనీ, శ్వేతకేతువు సోదరు డనీ అనుకొనేవాడు.

పన్నెండేళ్ల ప్రాయంలో ఉన్న అత డొకనాడు ఉద్దాలకుని ఒడిలో కూర్చొని ఉండగా చూచి శ్వేతకేతువు “ఇది నీ తండ్రి ఒడి కాదు.” అంటూ చెయ్యి పట్టుకొని లాగివేశాడు. అతడు ఏడుస్తూ తల్లి దగ్గరకు వెళ్లి “నా తండ్రి ఎక్కడికి వెళ్లాడు?” అని అడిగాడు. ఆమె విషయం అంతా చెప్పింది.

అష్టావక్రుడు శ్వేతకేతువుతో - “మనం జనకమహారాజు యజ్ఞశాలకు వెడదాం. అక్కడ బ్రాహ్మణుల శాస్త్రవాదాలు వినవచ్చు. మనకు కూడ విద్యలో పాటవం కలుగుతుంది” అన్నాడు. ఇద్దరూ బయలుదేరి వెళ్లారు.

యజ్ఞశాల ద్వారాల వద్ద ద్వారపాలకులు వారిని అడ్డగించారు. “పండితులే కాని బాలులు లోనికి పోకూడ” దన్నాడు. “మేము కూడ పండితులమే. అందుచేత మేం కూడ వృద్ధులమే. తల నెరిసినంతమాత్రాన ఎవ్వడూ వృద్ధుడు కాదు. జ్ఞానం కలవాడు బాలుడైనా వృద్ధుడే.”

న తేన స్థవిరో భవతి యేనాస్య పలితం శిరః,

బాలోఽపి యః ప్రజానాతి తం దేవాః స్థవిరం విదుః. (వనపర్వం. 133.11)

గడచిన సంవత్సరాలను బట్టి గాని, తల నెరవడంచేత గాని ధనంచేత గాని, బంధువులచేత గాని ఒకడు గొప్పవాడు (మహాన్) కాదు. ఎవడు సాంగవేదాధ్యయనం చేసినవాడో అతడే గొప్పవాడు అని ఋషులు ధర్మనిర్ణయం చేశారు.

న హోయనైర్న పలితైర్న విత్తేన న బస్థుభిః,

ఋషయశ్చక్రిరే ధర్మం యోఽనూచానః స నో మహాన్.

(వనపర్వం. 133.12)

ద్వారపాలా! మేం రాజును చూడాలి. లోనికి పోనీ అన్నారు ఆ బాలులు.

“రాజు దగ్గరనే ఉన్నాడు. ఆయనకు వినబడేటట్లు ఆయనను స్తుతించండి” అని ద్వారపాలుడు చెప్పగా ఆ బాలులు, ఏలాగో రాజును మెప్పించి లోపల ప్రవేశించారు. బందికీ అష్టావక్రునికీ జరిగిన వాదంలో బంది ఓడిపోయాడు.

“ఇతడు విద్యావంతు లైన బ్రాహ్మణులను నీటిలో ముంచివేశాడు. ఇప్పు డితడు ఓడిపోయాడు గాన వీనిని నీటిలో ముంచివేయండి” అన్నాడు అష్టావక్రుడు.

బంది ఇలా అన్నాడు. “జనకమహారాజా! నేను వరుణిని పుత్రుడను. నీ యజ్ఞం జరుగుతూన్న కాలంలోనే నా తండ్రి యజ్ఞం చేస్తున్నాడు. ఆ యజ్ఞంకోసం బ్రాహ్మణులను పంపాను. వరుణుని యజ్ఞం చూడడానికి వెళ్లిన వాళ్లందరూ ఇప్పుడు తిరిగి వస్తారు”. ఇంతలో వరుణుని పూజ లందికొని పూర్వం నీటిలో ముంచబడిన బ్రాహ్మణు లందరూ తిరిగి వచ్చారు. అష్టావక్రుడు తండ్రి యైన కహోదునికి నమస్కరించాడు. వారందరూ ఆశ్రమానికి వెళ్లారు. బంది నీటిలో మునిగి తండ్రి యైన వరుణుని వద్దకు వెళ్లాడు.

ఆశ్రమానికి వెళ్లిన తరువాత కహోదుడు, అష్టావక్రుని తల్లి సమక్షంలో ఆతనితో - “నీవు ఈ సమంగానదిలో ప్రవేశించు” అన్నాడు. అలా ప్రవేశించిన వెంటనే అష్టావక్రుని శరీరంలోని వంకర లన్నీ తొలగిపోయి అతని అవయవా లన్నీ సమంగా అయ్యాయి.

“యుధిష్ఠిరా! ఆ సమంగానది ఇదే. దీనిలో స్నానం చెయ్యండి” అన్నాడు లోమశుడు.

రైభ్య - యవక్రీతుల కథ

లోమశుడు వినశనం మొదలైన మరి కొన్ని క్షేత్రాల మాహాత్మాన్ని చెప్పి రైభ్య - యవక్రీతుల కథను కూడ సవిస్తరంగా వర్ణించాడు.

భరద్వాజుడు, రైభ్యుడూ ప్రాణమిత్రులుగా ఉండేవారు. రైభ్యునకు అర్వావసువు, పరావసువు అను కుమారులు, భరద్వాజునకు యవక్రీతుడు అను కుమారుడు ఉండేవారు. రైభ్యుడు ఆతని పుత్రులూ కూడ మంచి విద్వాంసులు. భరద్వాజుడు తపఃశాలి. రైభ్యుణ్ణి, ఆతని పుత్రులను విప్రులందరు ఎక్కువగా సత్కరించడమూ తన తండ్రిని సత్కరించక పోవడమూ చూచి యవక్రీతుని మనస్సులో అసూయ, బాధా కలిగాయి.

అతడు వేదజ్ఞానం కోసం ఘోర మైన తపస్సు చేశాడు. ఇంద్రుడు ప్రత్యక్షం అయి ఏమి కావా లని అడిగాడు. “ఇంద్రా! తపస్సుచేత సమస్తజ్ఞానమూ సంపాదించా లని కోరుతున్నాను. ఎందువల్ల ననగా వేదాలను గురుముఖతః అధ్యయనం చెయ్యా లంటే చాలా కాలం పడుతుంది” అన్నాడు యవక్రీతుడు. ఇంద్రుడు - “ఇది సరి యైన మార్గం కాదు; నువ్వు వెళ్లి గురుముఖతః వేదాధ్యయనం చెయ్యి” అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు.

యవక్రీతుడు మళ్లీ తపస్సు ప్రారంభించాడు. ఇంద్రుడు మళ్లీ వచ్చి నివారించినా అతడు తన పట్టు వదలకుండా ఘోర మైన తపస్సు చేస్తూనే ఉన్నాడు.

అప్పుడు ఇంద్రుడు వీనిని తపస్సునుండి మరల్చడానికై ఒక ఉపాయం ఆలోచించాడు. ఒక అతివృద్ధుడూ, దుర్బలుడూ అయిన బ్రాహ్మణుని రూపంలో యవక్రీతుని ఆశ్రమం దగ్గరికి వచ్చి పిడికిళ్లతో ఇసుకపోస్తూ గంగపై సేతువు నిర్మించడం ప్రారంభించాడు. ఆ బ్రాహ్మణుని యవక్రీతుడు “ఏమిటి చేస్తున్నా వన్నావు” అని పరిహాస పూర్వకంగా అడిగాడు. “మనుష్యులు గంగానదిని దాటడానికై సేతువు నిర్మిస్తున్నాను” అని బ్రాహ్మణు డన్నాడు. “బ్రాహ్మణా! ఈ మహాప్రవాహం అడ్డుకోవడం నీ తరం కాదు. మరొక మంచి పని ఏమైనా చెయ్యి” అన్నాడు యవక్రీతుడు.

“నువ్వు వేదం స్వాధీనం చేసికొనడానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నావు కదా! అలాగే నేనూ చేస్తున్నాను” అన్నాడు ఆ బ్రాహ్మణుడు.

యవక్రీతుడు విషయం అర్థం చేసికొన్నాడు. “దేవరాజా! నీవు చేస్తాన్న ఈ ప్రయత్నం అంతా వ్యర్థ మైనట్లే నా ప్రయత్నం కూడ వ్యర్థ మైతే - నీకు ఏది శక్యమో అది చెయ్యి. నేను ఇతరులందరికంటే గొప్పవాడ నవడానికి తగిన వరా లియ్యి” అని యవక్రీతుడు కోరాడు.

“నీకు, నీ తండ్రికీ కూడ వేదాలు వాటంవట అవే స్ఫురిస్తాయి” అని ఇంద్రుడు వరం ఇస్తూ “ఇంకా ఏమి కావా లన్నా అవి లభిస్తాయి” అన్నాడు.

యవక్రీతుడు ఆనందించి తండ్రిదగ్గరికి వెళ్లి - తండ్రి! నేను వరాలు సంపాదించాను. మనిద్దరికీ వేదా లన్నీ స్ఫురిస్తాయి. ఇంకా ఏమి కావా లన్నా లభిస్తుంది” అని చెప్పాడు. ఆ మాట విని భరద్వాజు డిలా అన్నాడు - “నాయనా! నీకు వరాలు లభించాయి; బాగానే ఉంది కాని వరాలు లభించడంతో దర్పం కలుగుతుంది. దానితో నశిస్తావు.

దర్పస్తే భవితా తాత వరాన్ లబ్ధ్వా యథేషిత్వాన్,

స దర్పపూర్ణః కృపణః క్షిప్రమేవ వినజ్జీక్ష్వాసి.

(వనపర్వం. 131.44)

“ఈ విషయంలో పెద్దలు చెప్పే ఒక కథ చెబుతాను విను. వాలధి అను మహాముని ఉండేవాడు. అతడు పుత్రశోకంతో బాధపడుతూ నాకు మరణం లేని పుత్రుడు కావా లని దేవతలను కోరుతూ తీవ్ర మైన తపస్సు చేశాడు.

“మర్త్యులకు మరణం లేకపోవడం అనేది ఉండదు” అని దేవత లన్నారు. “ఈ పర్వతాలు శాశ్వతంగా ఉంటున్నాయి కదా; అలా శాశ్వతంగా ఉండే పుత్రుణ్ణి ఇవ్వండి” అని వాలధి కోరాడు. “ఈ పర్వతాన్నే నిమిత్తంగా చేసికొని దీర్ఘాయుర్దాయవంతు డైన పుత్రుడు కలుగుతాడు” అన్నారు దేవతలు. (అనగా ఈ పర్వతం ఉన్నంతవరకు జీవిస్తాడు అని వాళ్ల అభిప్రాయం).

ఆ మునికి మేధావి అను పుత్రుడు పుట్టాడు. అతడు తనకున్న వరం గూర్చి తెలియడంతో దృష్టదై ఋషు లందరినీ ధిక్కరించడం ప్రారంభించాడు. ఒకనాడు ధనుషాక్షు డను మహర్షి విషయంలో అపచారం చేయగా అతడు కోపించి ‘భస్మం అయిపో’ అని శపించాడు. అయినా వాని కేమీ అవలేదు. విషయం తెలిసికొని ఆ మహర్షి వాని దీర్ఘాయుర్దాయానికి నిమిత్తమైన పర్వతాన్ని అడవిదున్నపోతులచేత పడగొట్టించాడు. వెంటనే మేధావి భస్మం అయిపోయాడు.

మరణించిన పుత్రుని కోసం విలపిస్తూన్న తండ్రిని చూచి అక్కడ నున్న వేదవేత్త లందరూ - “మర్త్యుడు దైవనిర్ణీత మైన విషయాన్ని దాటజాలడు. ధనుషాక్షుడు మహిషాల చేత పర్వతాలు పడగొట్టించాడు.”

స దిష్టమర్థమత్యేతుమీశో మర్త్యః కథంచన

మహిషైర్భేదయామాస ధనుషాక్షో మహీధరాన్.

(వనపర్వం. 135.55)

అను గాథను చదివారు.

“నాయనా! తెలివితక్కువవాళ్లు వరాలు పొందగానే దర్పంతో ఇలాగే అతిశీఘ్రంగా నశిస్తారు. అలాంటి దేదీ జరగకుండా చూచుకో. ఎన్నడూ రైభ్యుని జోలికి మాత్రం వెళ్లకు. అతడు ముక్కోపి” అని భారద్వాజుడు కొడుకుకి హితం చెప్పాడు.

“నేను అలా చెయ్యను. నువ్వు ఎంతో రైభ్యుడు కూడ నాకు అంతే” అన్నాడు యవక్రీతుడు. అయితే ఇతరముషు లందరినీ అవమానిస్తూ అందులో ఆనందం అనుభవించాడు ఆ యవక్రీతుడు.

ఒకనా డాతడు రైభ్యుని కోడలితో చెడ్డగా ప్రవర్తించాడు. రైభ్యుడు కోపించి తన తలనుండి రెండు జటలు ఊడబెరికి అగ్నిలో హోమంగా చేయగా భయంకరాకారం గల ఒక స్త్రీ, ఒక పురుషుడు ఆవిర్భవించారు. వాళ్లిద్దరూ రైభ్యుని ఆజ్ఞచేత ఆ యవక్రీతుణ్ణి వధించారు. భరద్వాజుడు “నా పుత్రుని మరణానికి కారణ మైన రైభ్యుణ్ణి వాని జ్యేష్ఠపుత్రుడే, ఏ అపరాధమూ లేకుండా చంపుగాక” అని శపించాడు. పుత్రకోకంతో వానికి అంత్య సంస్కారాలు చేసి ఆ చితిలోనే ప్రవేశించి ప్రాణాలు విడిచాడు.

ఆ కాలంలోనే బృహద్ధ్యుమ్ను డను, రైభ్యుని యాజ్ఞ్య దైన రాజు రైభ్యుని పుత్రులైన అర్వావసు - పరావసువుల సహాయంతో యజ్ఞం ప్రారంభించాడు.

ఒకనాడు పరావసువు ఒంటరిగా ఇంటికి వచ్చాడు. చీకటిగా ఉంది. అప్పుడు రైభ్యుడు మృగచర్మం ధరించి వనంలో తిరుగుతున్నాడు. అదేదో మృగం అనుకొని అతడు ఆత్మరక్షణంకోసం (దానిని) కొట్టగా రైభ్యుడు మరణించాడు. అతడు చేసిన పనికి దుఃఖించి తండ్రికి ప్రేతకార్యా లన్నీ చేసి మరల యజ్ఞశాలకు వెళ్లి సోదరునితో - “పొరబాటున నేను మన తండ్రిని వధించాను. నువ్వు ఒంటరిగా ఈ యాగకార్యం నిర్వహించజాలవు. నేను నిర్వహిస్తాను. నీవు వెళ్లి, నా బదులుగా - బ్రహ్మహత్యాపాపం తొలగించే వ్రతం ఆచరించుము” అన్నాడు.

అర్వావసువు అందుకు అంగీకరించి వెళ్లి ఆ వ్రతం పూర్తి చేసికొని యజ్ఞశాలకు వచ్చాడు. వానిని చూచి పరావసువు బృహద్ధ్యుమ్ను నితో - “రాజా! ఇతడు బ్రహ్మహత్య చేశాడు. ఇతడు చూచినా కూడ యజ్ఞం పాడైపోతుంది” అన్నాడు.

“ఆ పాపం చేసింది నేను కాదు; అతడే చేశాడు” అని ఎంత చెప్పినా వినక ఆ రాజు భృత్యులచేత అర్వావసువును బైటకు గెంటించివేశాడు.

చేసేది ఏమీ లేక అర్వావసువు అరణ్యానికి వెళ్లి తీవ్ర మైన తపస్సుచే సూర్యమంత్రాన్ని కనుగొన్నాడు. సూర్యుడు ప్రత్యక్ష మయ్యాడు. దేవత లందరూ కూడ అతనిని శ్లాఘిస్తూ

పరావసువును నిరసించారు. అర్వావసువును “నీ కేమి కావలెనో కోరుకో” అని అగ్వాదిదేవతలు అడగగా - “నా తండ్రి మళ్లీ జీవించాలి. తన వధను గూర్చిన స్మరణం ఆయనకు ఉండకూడదు. మా సోదరుడు నిరపరాధి కావాలి. భరద్వాజుడు యవక్రీతుడు కూడ మరల జీవించాలి. నేను కనుగొన్న ఈ సౌరమంత్రం విశ్వవ్యాప్తం కావాలి” అను వరాలు కోరాడు. ఆ విధంగా అందరూ పునరుజ్జీవితు లయ్యారు.

“నేను కూడ వేదాధ్యయనం చేశాను; వ్రతా లన్నీ ఆచరించాను. రైభ్యుడు ఆభిచారిక ప్రయోగంతో నన్నెలా చంపగలిగాడు?” అని యవక్రీతుడు దేవతలను అడిగాడు.

“యవక్రీతా! నువ్వు గురువు లేకుండా వేదాలు సుఖంగా నేర్చావు. అతడు ఎంతో శ్రమతో గురుశుశ్రూష చేసి వేదాధ్యయనం చేశాడు. అదే మీ ఇద్దరిలోని భేదం” అన్నారు దేవతలు.

“యుధిష్ఠిరా! ఇదే ఆ ఆశ్రమం” అన్నాడు లోమశుడు. ఈ విధంగా తీర్థయాత్రలో ఉన్న పాండవులు అనేకతీర్థాలను చూచి, ఎంతో జాగరూకతతో, అనేక నియమాలను పాటిస్తూ కైలాసం ఎక్కారు.

యుధిష్ఠిరుడు భీమసేనునితో - “ఈ ప్రాంతాలలో అనేక మైన మహాబలశాలు లైన భూతాలు ఎవరికీ కనబడకుండా తిరుగుతూ ఉంటాయి. ఇక్కడ ప్రయాణం చెయ్యాలంటే అగ్నిని కూడా ఉంచుకోవాలి; గొప్ప తపోనియమాలు ఆచరించాలి. అందుచేత, భీమసేనా! బలం ఆశ్రయించి ఆకలిదప్పికలను నివర్తింపజేసికో. బలాన్ని, దాక్ష్యాన్ని పెంచుకో. కైలాసం ఎక్కుతూన్న సమయంలో లోమకమహర్షి అన్న మాటలు విన్నావు కదా! ద్రౌపది రాగలదా - ఆలోచించు. లేదా - నువ్వు, ధౌమ్యుడు, ద్రౌపది, వంటివాళ్లు, ఇతపరిచారకులు, రథాలమీద అశ్వాలమీద వచ్చిన, మార్గాయాసం సహించ జాలని బ్రాహ్మణులూ - మీరందరూ మేం వచ్చేవరకు గంగాద్వారందగ్గర ఉండండి” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని భీమసేనుడు - “రాజా! అర్జునుణ్ణి చూడా లని మన కందరికీ తీవ్ర మైన బెంగ ఉన్నది కదా. మిగిలినవా క్లందరూ వెనుకకు వెళ్లినా మనం ఆరుగురమూ లోమశునితో ముందుకు వెడదాం. రాక్షసులతో వ్యాకులంగా ఉండే ఈ ప్రదేశాలలో నేను నిన్ను విడవడానికి వీలులేదు. ద్రౌపది కూడ నిన్ను విడచి ఉండదు. ఈ పర్వతం మీద వాహనాలు వెళ్లకపోతే నడిచే వెడదాం. నువ్వేమీ భయపడవద్దు. నడవలేనిచోట నేను ద్రౌపదిని భుజా లెక్కించుకొని వస్తాను. సుకుమారు లైన మన సోదరులకు కూడ దుర్గమప్రదేశాలు దాటడంలో సహాయం చేస్తాను” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఆనందపూర్వకంగా సరే! ‘అన్నాడు’. “నన్ను గూర్చి భయపడకు; నేను నడిచి వస్తాను” అంది ద్రౌపది ఉత్సాహంతో.

“యుధిష్ఠిరా! తపోబలంచేత మనం ఏడుగురమూ గంధమాదనం ఎక్కి అక్కడ అర్జునుణ్ణి కలుద్దాం” అని లోమశమహర్షి అన్నాడు.

వాళ్లు ఇలా మాటలాడుకొంటూ నడుస్తూండగా పులిందులు, కిరాతులు, అధికంగా నివసించే సుబాహుని దేశం చూచారు. సుబాహువు వాళ్లకు ఎదురేగి ఆదరపూర్వకముగా తన నగరానికి తీసికొనివెళ్లాడు. మిగిలిన పరివారా న్నంతా ఆ సుబాహునివద్ద ఉంచి వాళ్లు నడిచి ముందుకు వెళ్లారు.

“అర్జునుడు మనలను విడిచి దూరంగా వెళ్లి ఐదు సంవత్సరా లైనది. ఆతనిని ఎప్పుడు చూచెదమా అని మనస్సు కొట్టుకొంటూన్నది. అందుచేత ఎంత శ్రమ అయినా గంధమాదనం వెళ్లి ఆతనిని మనం చూడాల్సి” అని అంటూ యుధిష్ఠిరుడు - “తపోనియమాలు పాటించనివాడు ఈగల్వీ, దోమల్వీ, సర్పాలనీ, సింహాలనీ, వ్యాఘ్రాలనీ, కరిచే జంతువుల్నీ చూస్తాడు - వాటిచేత బాధింపబడతాడు. నియమాలు పాటించేవానికి అవేవీ కనబడవు; బాధించవు. మనం నియమాలు పాటిస్తూ మితంగా భుజిస్తూ గంధమాదనం చేరుదాం; అక్కడ మన సోదరుణ్ణి చూద్దాం” అన్నాడు.

మక్షికాదంశమశకాన్ సింహాన్ వ్యాఘ్రాన్ సరీసృపాన్,

ప్రాప్నోత్యనియతః పార్థ! నియతస్తాన్ న పశ్యతి.

తే వయం నియతాత్మానః పర్వతం గన్ధమాదనమ్,

ప్రవేశ్యమో మితాహారా ధనంజయదిదృక్షవః. (వనపర్వం. 141. 27, 28)

మార్గమధ్యంలో లోమశుడు వారికి అనేకతీర్థాలను చూపుతూ అక్కడ నివసించే దేవతలను గూర్చి, మహర్షులను గూర్చి వర్ణించి చెప్పాడు. పర్వతం వలె పడి ఉన్న ఎముకల రాశిని చూపి “ఇది పూర్వం నరకు డను దానవుణ్ణి శ్రీమహావిష్ణువు చంపగా అక్కడక్కడ చెదిరి పడి ఉన్న అస్థిరాశి” అని చూపించాడు.

భూతభారంచేత వందయోజనాల లోతుకు దిగిపోయిన భూమిని ఇక్కడనే వరాహ రూపు డైన శ్రీవారి పైకి ఉద్ధరించా డని చెప్పి ఆ ప్రదేశం కూడ చూపాడు.,

గంధమాదనపర్వతం సమీపిస్తూండగా భయంకర మైన గాలివాన రావడంతో వాళ్లందరూ అక్క డక్కడ చెట్ల క్రిందా, పుట్లక్రిందా అణిగి కూర్చున్నారు. భీముడు ద్రౌపదిని రక్షిస్తూ ఒక చెట్టు మొదలు చేరాడు. తీవ్ర మైన ఝంఝామారుతము వర్షము శాంతించాయి. మళ్లీ వాళ్లు గంధమాదనంవైపు నడచారు.

వాళ్లు కొంచెం దూరం వెళ్లారో లేదో ద్రౌపది అలసిపోయి మూర్ఛపోయింది. ఆమెను ఆ స్థితిలో చూచి అందరూ విషణ్ణు లయ్యారు. యుధిష్ఠిరుడు తన దుర్విధిని గూర్చి చాల దుఃఖించాడు. ధౌమ్యుడు మొదలైన బ్రాహ్మణు లందరూ ఆశీర్వాదిస్తూ రక్షోఘ్నమంత్రాలు చదివి తగు ప్రతిక్రియలు చేశారు. కొంత సేపటికి ఆమెకు స్పృహ వచ్చి లేచింది.

ఇప్పు డేమి చెయ్యాలా అని అందరూ అనుకొంటూండగా భీముడు - “మీ రేమీ చింతించకండి. ద్రౌపదిని, నకులసహదేవులనూ నేను నా బుజాలమీద మోసికొని వస్తాను. మహావీర్యవంతు డైన ఘటోత్కచుడు నువ్వు అంగీకరిస్తే మనల్నందరినీ మోస్తాడు” అన్నాడు యుధిష్ఠిరునితో.

యుధిష్ఠిరుడు అంగీకరించాడు. భీముడు స్మరించిన వెంటనే ఘటోత్కచుడు కొందరు సహచరులతో కలిసి వచ్చి “ఏమి ఆజ్ఞ?” అన్నాడు తండ్రితో. “నీ తల్లి అలిసిపోయినది; ఈమెకు శ్రమ కలగకుండా, మా మధ్యనే ఉంటూ ఆకాశమార్గంలో క్రిందగా తీసుకొని రా; నేను వీళ్లందరినీ ఏ సహాయం లేకుండానే మోయగలను. మీ రందరూ ఉన్నప్పుడు బాధ ఏముంది? మిగిలిన బ్రాహ్మణుల నందరినీ నీ మిత్రులు మోసికొనివస్తారు” అన్నాడు.

తండ్రి ఆజ్ఞ ప్రకారం ఘటోత్కచుడు ద్రౌపదిని మెడలమీద ఎక్కించుకొన్నాడు. ఆతని మిత్రులు మిగిలిన అందరినీ తీసికొనివెళ్లారు. లోమశుడు అపరసూర్యుడు వలె యోగబలంచేత ఆకాశమార్గంలో పయనించాడు.

ష్ఠేచ్ఛలు, ఎందరో దేవతాపురుషులు, కింనరగంధర్వాదులు, ఉన్న ప్రదేశాలను చూస్తూ అతివేగంగా ప్రయాణం చేశారు.

కైలాసపర్వతమూ, దాని దగ్గరనే నరనారాయణాశ్రమమూ, అక్కడనే చాల పెద్దదైన బదరీవృక్షమూ చూచారు. నరనారాయణులు నివసించిన ఆశ్రమంలో దిగారు. అక్కడ నున్న ఋషు లందరికీ యుధిష్ఠిరుడు అభివాదనం చేశాడు.

భీముడు సౌగంధికపుష్పం తీసికొనివచ్చట

వారు అక్కడ ఆరు రోజులు నివసించారు. ఒకనాడు సుందరమూ సుగంధభరితమూ అయిన ఒక సహస్రదళపద్మం గాలికి ఎగిరి వచ్చి పాండవులు నివసించిన చోట పడింది. అది చూడగానే ద్రౌపది భీముణ్ణి - “ఈ పుష్పం ఎంత మనోహరంగా ఉంది! దీనిని యుధిష్ఠిరునికి ఇస్తాను. ఇంకా ఇలాంటి పుష్పాలు తెచ్చిపెట్టుము. కామ్యకవనానికి తీసికొని వెడదాం” అని కోరింది.

అన్నగారి అనుమతితో ఆతడు ధనుర్బాణాలు ధరించి గంధమాదనపర్వతంమీదికి వెళ్లాడు. తనను ఎదిరించిన ఏనుగులను, సింహవ్యాఘ్రాదిమృగాలను వధిస్తూ ఆ సువాసన వస్తూన్న దారే పట్టుకొని ముందుకు వెళ్లాడు. అతిసుందరము లైన దృశ్యాలు చూస్తూ ద్రౌపది మాట లనే పాఠేయంతో బలం పుంజుకొని అతిశీఘ్రంగా వెళ్లాడు.

ద్రౌపదీవాక్యపాఠేయో భీమః శీఘ్రతరం యయౌ. (వనపర్వం. 146.36)

అక్కడ భీమసేనుడు ఒక అతివిశాలమైన కదలీవనం చూచాడు. అడ్డు వచ్చిన చెట్లు పడగొడుతూ అక్కడ నున్న సరస్సులో కొంతనేపు విహరించి బైటకు వచ్చి జబ్బులు గట్టిగా చరుస్తూ శంఖనాదం చేశాడు. భూలోకంనుండి స్వర్గలోకం అధిరోహించే మార్గం వరకూ వెళ్లాడు.

ఆ శంఖధ్వని విన్న, అక్కడనే ఉన్న హనుమంతుడు ఆతడు తన భ్రాతయే అని గుర్తించి, ఇతడు ఇంక ముందుకు వెడితే ఎవరైనా ఎదిరించవచ్చును, ఎవరైనా శపించ వచ్చును, ముందుకు వెళ్లనీయకూడదు అని మనస్సులో అనుకొని పర్వతంవంటి దేహంతో దారికి అడ్డంగా కూర్చున్నాడు. అతిదీర్ఘ మైన తోకను గొప్ప ధ్వని కలిగే టట్లు రూపిస్తున్నాడు.

ఆ శబ్దం ఎక్కడినుండి వచ్చిందా అని వెదికికొంటూ భీముడు ఆ కదలీవనంలో ప్రవేశించాడు. అక్కడ కదలీవనమధ్యంలో కూర్చొని ఉన్న మెరపుల రాశి వలె ప్రకాశిస్తూన్న హనుమంతుణ్ణి చూచాడు. తన మార్గానికి అడ్డుగా ఉన్న ఆతనిని చూచి భీమసేనుడు ఏమీ జంకూ గొంకూ లేకుండా సింహనాదం చేశాడు. ఆ శబ్దానికి మృగాలు, పక్షులు భయపడి పోయాయి.

హనుమంతుడు కళ్లు సగం తెరిచి అనాదరపూర్వకంగా - “నేను ఒంటో సరిగా లేక సుఖంగా నిద్రపోతూంటే ఎందుకు ఇలా గొడవచేస్తావు? బుద్ధిమంతు లెవ్వరూ ఇలా ప్రవర్తించరు. ఇటుపైన ఈ పర్వతం మీదికి సిద్ధులు తప్ప సామాన్యమానవులు వెళ్లజాలరు. నీమీద దయ దలచి చెబుతున్నాను. ఈ పళ్లు తిని వెనుకకు వెళ్లు. అనవసరంగా మరణిస్తావు; ఇంతకీ నీ వెవరవు?” అన్నాడు.

భీముడు తాను వాయుపుత్రు డైన భీమసేనుడ నని చెప్పాడు. “నేను వానరుడను; నీకు మార్గం ఇవ్వను. తిరిగి వెళ్లిపో; ప్రాణాలు కోల్పోకుము” అన్నాడు హనుమంతుడు. “దారిలో నుండి తప్పుకో; నిన్ను వధించవలసివస్తుంది” అన్నాడు భీముడు.

“నేను జబ్బుపడి ఉన్నాను. లేవలేను. కావస్తే నన్ను దాటివెళ్లు” అన్నాడు హనుమంతుడు. ఆ మాట విని భీమసేనుడు - “నిర్గుణుడైన పరమాత్మ దేహం అంతా వ్యాపించి ఉంటాడు. జ్ఞానంచేత మాత్రమే తెలియదగిన ఆ పరమాత్మ మీదినుంచి దాటి అవమానించను. సమస్తభూతాలలోను నివసించే ఆ పరమాత్మను గూర్చి నేను వేదాల ద్వారా తెలిసికొని ఉండకపోతే, హనుమంతుడు సాగరం దాటి నట్లు నిన్ను - పర్వతాన్నీ కూడ దాటి ఉండేవాణ్ణి” అన్నాడు భీముడు.

నిర్గుణః పరమాత్మా తు దేహం వ్యాప్యవత్తిష్ఠతే,
తమహం జ్ఞానవిజ్ఞేయం నావమన్యే న లజ్ఘయే,
యద్యాగమైర్న విద్యాం చ తమహం భూతభావనమ్,
క్రమేయం త్వాం గిరిం చైవ హనుమానివ సాగరమ్. (పనపర్వం. 147. 8,9)

“ఆ హనుమాన్ ఎవరు? సాగరలంఘనం ఏమిటి?” అని ప్రశ్నించాడు హనుమంతుడు.

“అతడు నా సోదరుడు. అతడు రామాయణంలో చాల ప్రసిద్ధుడు. మహా బలవంతుడు. సీతకోసమై శతయోజనవిస్తీర్ణ మైన సముద్రం దాటాడు. నేను అంతటి పరాక్రమం కలవాడను. నా శాసనం పాటించకపోతే నిన్ను యమలోకానికి పంపివేస్తాను” అన్నాడు భీముడు. హనుమంతుడు లోలోన నవ్వుకుంటూ - “ఏమీ అనుకోకు. నేను లేవలేకుండా ఉన్నాను. ఈ తోక ప్రక్కకి తప్పించుకొని వెళ్లు” అన్నాడు.

వీనిని తోక పట్టుకొని గిరగిరా త్రిప్పి దూరంగా పారవేయవచ్చు ననుకొని భీముడు అనాదరపూర్వకంగా ఎడమచేతితో తోక ఎత్తబోయాడు. తోక కదలలేదు. గట్టిగా ప్రయత్నం చేశాడు; కదలలేదు. ఒళ్లంతా చెమటలు పట్టాయి.

చివరికి ఏమీ చేయజాలక భీమసేనుడు చేతులు జోడించి - “నీవు సిద్ధుడవా; లేక ఎవ రైనా దేవతాపురుషుడవా. నన్ను క్షమించు. ను వె్వవ్వరో చెప్పు. నేను శిష్యుడు వలె అడుగుతున్నాను” అన్నాడు.

హనుమంతుడు తనను గూర్చి తెలిపి శ్రీరాముని చరిత్ర అంతా సంక్షిప్తంగా వర్ణించి చెప్పాడు. “నేను రాముణ్ణి ‘నీ కథ లోకంలో ప్రచారంలో ఉన్నంతవరకు నేను జీవించును గాక’ అని ప్రార్థించగా రాముడు ‘తథాస్తు’ అన్నాడు. ఇక్కడ ఉంటాన్న నాకు సీతాసుగ్రహం చేత దివ్యభోగా లన్నీ లభిస్తుంటాయి. అప్పరసలూ, గంధర్వులూ రామకథ ఇక్కడ గానం

చేస్తూంటే నేను విని ఆనందిస్తుంటాను. ఇటు పైన వచ్చే వన్నీ దేవభూములు. నువ్వు అక్కడికి వెళ్లడం మంచిది కాదని అడ్డుకొన్నాను.” అని కూడ చెప్పాడు.

భీముడు తనకు హనుమంతుని దర్శనం అయినందుకు చాల సంతసించి - “నీవు ఏ రూపంతో ఆ నాడు సముద్రం దాటావో అది నాకు చూపించు” అని ప్రార్థించాడు. “యుగధర్మాలు మారిపోతూంటాయి. ఆ రూపం ఇప్పుడు చూపడానికి శక్యం కాదు” అని అంటూ హనుమంతుడు, నాలుగు యుగాల ధర్మాలను, భీము డడుగగా, విశదీకరించాడు. “ప్రయోజనం లేని విషయాలను తెలిసికొని ఏమి లాభము? ఇక చాలు, వెళ్లుము” అని కూడ అన్నాడు.

“నీ రూపం చూస్తేనే కాని నే నిక్కడనుండి కదలను” అని భీముడు పట్టుపట్టాడు. హనుమంతుడు నవ్వి భీమసేనునకు సాగరలంఘనసమయంలో తాను దాల్చిన పర్వతం వంటి రూపాన్ని చూపించాడు. “నువ్వు ఇంతకంటే పెద్ద రూపంలో చూడలేవు. నా ఎడట నున్న శత్రువు బలాన్ని పట్టి నేను నా శరీరాన్ని పెంచుతాను” అన్నాడు.

భీముడు ఆ రూపం చూడగానే ఆశ్చర్యచకితుడై - “మహావీరా! నీ రూపాన్ని చూడజాలకున్నాను. ఉపసంహరించుము” అని ప్రార్థించాడు. “నువ్వు ప్రకృత ఉండగా రాముడు ఎందుకు రావణునితో తాను యుద్ధానికి వెళ్లాడా అని నా మనస్సులో ఆశ్చర్యం కలుగుతూన్నది” అన్నాడు.

“శత్రువును సంహరించి తన భార్యను తెచ్చుకొన్నాడను కీర్తి రామునకు చెందడానికి అలా చేయవలసివచ్చింది. లేకపోతే రావణుడు నా కొక లెక్కా” అన్నాడు హనుమంతుడు.

హనుమంతుడు తన పెద్దదైన శరీరాన్ని తగ్గించి భీమసేనుణ్ణి ఆలింగనం చేసికొన్నాడు. హనుమంతుని శరీరస్పర్శ కలగగానే భీముని శ్రమ అంతా తొలగిపోయింది. నాతో సమాన మైన బలం కలవా డెవడూ లేడు అనే భావం భీమునికి కలిగింది. హనుమంతుడు స్నేహపూర్వకంగా “భీమసేనా! నే నిక్కడ ఉన్నట్లు ఎవరికీ చెప్పకు. కుబేరుడు పంపగా వచ్చే దేవగంధర్వస్త్రీలు వచ్చే వేళ అయింది. నీ విక వెళ్లు. నీ మూలాన నేను రాముణ్ణి స్మరించడం జరిగింది. నీ మానుషశరీరస్పర్శ కలగడంచేత జగత్తులోని అందరి హృదయాలను సంతోషపెట్టేవాడు సీతాముఖారవిందానికి సూర్యుడు, రావణుడు డను అంధకారానికి భాస్కరుడు అయిన రాము డనే పేరు గల విష్ణువును స్మరించాను.

మమాపి సఫలం చక్షుః స్మారితశ్చాస్మి రాఘవమ్,
రామాభిధానం విష్ణుం హి జగద్బదయనందనమ్.

సీతావక్త్రారవిన్దార్కం దశాస్యధ్వాస్తభాస్కరమ్,

మానుషం గాత్రసంస్పర్శం గత్వా భీమ త్వయా సహ. (వనపర్వం.151.67)

నీవు శత్రుసైన్యం ప్రవేశించి సింహనాదం చేస్తూన్నప్పుడు నేను భయంకరమైన నా సింహనాదాన్ని దానితో కలిపి శత్రువుల గుండెలు పగిలిపోయే టట్లు చేస్తాను. నీకు యుద్ధంలో విజయం లభిస్తుంది” అని చెప్పి అంతర్ధాన మయ్యాడు.

భీముడు గంధమాదనం ఎక్కి సౌగంధికవనంలో ప్రవేశించాడు. అక్కడ అనేక యక్ష - రాక్షస - కింసర - కింపురుషాదులచేత రక్షింపబడుతూన్న దివ్యసరస్సు కనబడింది.

“నీ విక్కడికి ఎందుకు వచ్చావు?” అని ఆ రక్షకులు అడిగారు. భీమసేనుడు తా నెవరో అక్కడికి ఎందుకు వచ్చాడో చెప్పాడు. “ఇది కుబేరుని సరస్సు. దీనిలో మానవు లెవ్వరూ ప్రవేశింపజాలరు. కుబేరుని అనుమతి లేనిదే దీనిని ఎవరూ స్పృశింపజాలరు” అన్నారు ఆ సరస్సును రక్షిస్తూన్న రాక్షసులు.

భీము డిలా అన్నాడు - “రాక్షసులారా! ఆ కుబేరుడు ఇక్కడ కనబడడం లేదు. కనబడినా కూడ క్షత్రియుడ నైన నేను ఎవరినీ యాచించే ప్రసక్తి లేదు. ఇంతకీ - సుందర మైన ఈ సరస్సు ఎక్కడో పర్వతంమీద ఆవిర్భవించింది; కుబేరుని ఇంటి పక్క లేదు. ఎక్కడో ఉన్నదానిమీద కుబేరుని ఆధిపత్యం ఏమిటి? ఇది కుబేరునికీ, సమస్తప్రాణులకీ సాధారణ మైన సొత్తు. అలాంటిదాని విషయంలో ఒకళ్లు మరొకరి అనుమతి కోరే ప్రశ్న ఏముంటుంది?

ఇయం చ నలినీ రమ్యా జాతా పర్వతనిరరే

నేయం భవనమాసాద్య కుబేరస్య మహాత్మనః.

తుల్యా హి సర్వభూతానామియం వైశ్రవణస్య చ,

ఏవంగతేషు ద్రవ్యేషు కః కం యాచితుమర్హతి. (వనపర్వం.154.11,12)

ఇలా అంటూ భీమసేనుడు సరస్సులో ప్రవేశించాడు. వాళ్లందరూ యుద్ధానికి వచ్చారు. అందరినీ సంహరించాడు. నిర్భయంగా సరస్సులో దిగి పద్మాలు కావలసిన నన్నీ తీసికొన్నాడు.

ఇంతలో మిగిలిన రక్షకు లందరూ కుబేరునిదగ్గరికి వెళ్లి చెప్పగా - అతడు నవ్వి “ఈ విషయం నాకు ముందుగానే తెలుసును. ద్రౌపదికోసం వాటిని భీముడు పట్టుకొని వెదుతున్నాడు, అడ్డు పెట్టకండి” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరాదులు భీముణ్ణి వెదకుతూ వెళ్లుట

అలా ఉండగా ఇక్కడ యుధిష్ఠిరునికి ఉపద్రవాన్ని సూచించే అనేక మైన ఉత్పాతాలు (అపశకనాలు) కనబడ్డాయి. అతడు కంగారు పడుతూ ప్రక్కన భీముడు కనబడకపోవడంతో “భీమసేను దెక్కడికి వెళ్లాడు?” అని అడిగాడు. ద్రౌపది ఆ పుష్పం కోసం వెళ్లి నట్లు చెప్పింది (గుర్తు చేసింది). యుధిష్ఠిరుడు భీమున కే మైనదో అని చింతిస్తూ, ఘటోత్కచాదుల సహాయంతో అందరినీ తెలిసికొని గంధమాదనపర్వతానికి వెళ్లాడు.

అక్కడ ఆ సరస్సు, దాని మీద భీమసేనుడు కనబడ్డారు. భీమసేనుడు గదాధారియై కోపావేశంతో ఉన్నాడు. వాని చుట్టూ మరణించిన సరోరక్షకుల శరీరాలు పడి ఉన్నాయి.

యుధిష్ఠిరుడు భీమసేనుణ్ణి చూచి సంతోషంతో అతనిని కౌగిలించుకొని “భీమసేనా! నీ వేమీ సాహసకృత్యం చేయలేదుకద. దేవతల కప్రియ మైన పను లేవీ చేయకుము” అంటూండగా కుబేరునిదగ్గరికి వెళ్లిన రక్షకభటులు తిరిగి వచ్చి, యుధిష్ఠిరాదులకు సవినయంగా నమస్కరించాడు. పాండవు లందరూ అక్కడ ఉన్నారను విషయం కుబేరునకు తెలియడంచేత వాళ్లు నిర్భయంగా కొంతకాలం అర్జునుని రాకకై నిరీక్షిస్తూ అక్కడనే ఉన్నారు.

“మీరందరూ ముందుకు వెళ్లడం శక్యం కాదు. వెనుకకు వెళ్లండి” అని ఆకాశవాణి ఆదేశించగా వారందరూ తిరిగి సరనారాయణాశ్రమం చేరుకొన్నారు.

జటాసురవధ

జటాసురు డను ఒక అసురుడు సర్వశాస్త్రపండితుడు, సకలమంత్రవేత్త అయిన బ్రాహ్మణుని రూపంలో కొంత కాలంనుండి పాండవులతో కలిసి ఉండేవాడు. సమయం చూచుకొని పాండవుల ఆయుధాలనూ ద్రౌపదినీ అపహరించా లని చూస్తున్నాడు.

ఒకనాడు భీమసేనుడు వేటాడుతూ దూరంగా ఉన్నాడు. ఘటోత్కచాదులు నలు మూలలకీ వెళ్లిపోయారు. లోమశుడు మొదలైన ఋషుల స్నానాదులకు వెళ్ళారు. ఇదే సమయం అనుకొని జటాసురుడు తన రూపం ధరించి ముగ్గురు పాండవులను, ద్రౌపదినీ, పాండవుల సమస్త మైన ఆయుధాలనూ తీసికొని పారిపోవడానికి ప్రయత్నించాడు.

సహదేవుడు వానితో పెనుగులాడి ఎలాగో విడిపించుకొని భీముణ్ణి వెదకుతూ పిలుస్తున్నాడు.

ఆ అసురుడు తననూ, ద్రౌపదినీ, నకులుణ్ణీ ఆయుధాలనూ గట్టిగా బంధించి మోసికొనిపోతూనే ఉండగా యుధిష్ఠిరుడు వానికి ధర్మబోధ చేయడం ప్రారంభించాడు. అదేమీ పని చేయలేదు. దానితో అతడు తన బరువు పెంచాడు. ఆ అసురుడు బరువు మోయలేకుండా ఉన్నాడు.

సహదేవుడు ప్రాణాలకి తెగించి వానితో యుద్ధం చేయడానికి నిలబడ్డాడు. దైవవశం చేత దారి తప్పి జటాసురుడు అక్కడక్కడనే తిరుగుతున్నాడు. ఇంతలో వచ్చిన భీముడు వానితో పోరాడి వానిని సంహరించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు తనతో నున్నవా రందరితో కలిసి తిరిగి నరనారాయణాశ్రమం చేరి కొంతకాలం అక్కడ నున్నాడు.

తమ్ముళ్లతో యుధిష్ఠిరుడు - “అర్జునుడు ఐదు సంవత్సరాలు విద్యాభ్యాసం చేసి వస్తా నన్నాడు కదా. ఆ సమయం పూర్తి కావస్తూన్నది. మనం మరొక చోటికి వెడదాం” అన్నాడు. అందరూ బయలుదేరి కొంత దూరం నడిచి, కొంత దూరం ఘటోత్కచాది రాక్షసుల బుజా లెక్కి ఉత్తరదిశగా వెడుతూ, కైలాసము, మైనాకమూ, గంధమాదన సమీపప్రదేశాలు దాటుకొంటూ పదిహేడవ దివసానికి గంధమాదనపర్వతం సమీపాన ఉన్న వృషపర్వ అను రాజర్షి ఆశ్రమం చేరారు.

ఆ రాజర్షి పాండవులను పుత్రులను చూచి నట్లు సంతోషించి ఆదరించాడు. అక్కడ ఏడు రోజులుండి ఇంకా ఉత్తరదిశ వైపు ప్రయాణం సాగించారు. వెళ్లే ముందు తమ వద్ద ఉన్న రత్నాలు, ఆభరణాలు, యజ్ఞపాత్రలు ఆ ఆశ్రమంలో ఉంచేశారు.

నాల్గవ రోజున పాండవులు శ్వేతపర్వతం ఎక్కారు. తరువాత గంధమాదన ప్రాంతారణ్యం చేరారు. ఆ ప్రాంతంలోనే వారు ఆర్ష్టిషేణుని ఆశ్రమం చూచారు.

అందరూ ఆర్ష్టిషేణుని వద్దకు వెళ్లి అభివాదనం చేసి ఆయన ఆజ్ఞచే ఆయన చుట్టూ కూర్చున్నారు. ఆ ఋషి కుశలప్రశ్నల ద్వారా యుధిష్ఠిరునకు ఉత్తమ మైన ధర్మాలు బోధించాడు. “మానవులు ఈ ప్రాంతం దాటి వెళ్లజాలరు. అవన్నీ దేవభూములు” అని కూడ ఆయన యుధిష్ఠిరునకు చెప్పి “అర్జునుడు తిరిగి వచ్చేవరకు మీరందరూ ఇక్కడనే సుఖంగా ఉండవచ్చును” అన్నాడు.

పాండవులు ఆ ఆశ్రమంలో కొన్నాళ్లు నివసించారు. అవసర మైనప్పుడు వస్తా నని చెప్పి ఘటోత్కచుడు రాక్షసు లందరితో కలిసి వెళ్లిపోయాడు.

ఒకనాడు ఆ మహాప్రదంలో ఉన్న ఒక మహానాగాన్ని గరుత్మంతుడు పట్టి పైకి ఎగిరిపోయాడు. ఆ గాలికి పర్వశిఖరంనుండి విచిత్రవర్ణం గల సుగంధిపుష్పాలు ఎగిరి వచ్చి పాండవులు కూర్చొన్న చోట పడ్డాయి. అవి ద్రౌపది చూచినది.

ఆమె తగిన సమయం చూచుకొని, వివిక్తప్రదేశంలో ప్రశాంతంగా కూర్చున్న భీముని దగ్గరికి వెళ్లి - “నాకు ఆ ఉన్నత మైన శిఖరాన్ని నీ సహాయంతో ఎక్కా లని ఉంది” అను భావం ప్రకటిస్తూ “ముందుగా నువ్వు వెళ్లి అక్కడ రాక్షసులు మొదలైనవాళ్లు ఎవరైనా ఉంటే వాళ్లను సంహరించి రావాలి” అని కోరింది.

అతడు గదాద్యాయుధాలు ధరించి అనేక తాళవృక్షాల ఎత్తులో ఉన్న ఆ శిఖరం ఎక్కి శంఖం పూరించాడు. అనేక యక్ష- రాక్షసాదులు యుద్ధానికి వచ్చారు. వాళ్లలో చాలమందిని సంహరించాడు. కుబేరునకు చాల సన్నిహితమిత్రుడైన మణిమంతు డను బలవంతుడైన రాక్షసుని కూడ సంహరించాడు.

పర్వతశిఖరంపైన జరుగుచున్న యుద్ధధ్వని గుహలలో ప్రతిధ్వనించి క్రిందనున్న యుధిష్ఠిరారులకు వినబడినది. వాళ్లు భీమునికి ఏమై నదో అని భయపడుచు ద్రౌపదిని ఆర్ష్టిపేణుని వద్ద ఉంచి శిఖరం పైకి వెళ్లారు. అక్కడ భీముడు కనబడ్డాడు.

యుధిష్ఠిరుడు భీమునితో “ఇలా సాహసం చేయకూడదు. ఇది దేవతల విషయంలో చేసిన అపరాధము. ఇలా ఇక ఎన్నడూ చేయకు” అన్నాడు.

మరణించగా మిగిలిన రాక్షసులు కుబేరుని దగ్గరికి వెళ్లి భీముడు చేసిన పనిని గూర్చి చెప్పారు. కుబేరుడు క్రుద్ధుడై - “ఇది భీముడు చేసిన రెండవ అపరాధము. ఇక క్షమించకూడదు” అంటూ రథారూఢుడై పాండవు లున్నచోటికి వెళ్లాడు. వారిని చూచి అతడు, ఆతనిని చూచి వాళ్లు సంతోషించారు.

కుబేరుడు పాండవులపై మైత్రి చూపడం చూచిన యక్షగంధర్వులు ఏ వికారమూ లేకుండా ఉండిపోయారు.

యుధిష్ఠిర- నకుల-సహదేవులు ఏదో అపరాధం చేసిన వాళ్లవలె ఆతనికి నమస్కరిస్తూ నిలబడ్డారు. అక్కడ ఇంతమంది రాక్షసులతో యుద్ధంచేసినా కూడ ఏ మాత్రము అలసట లేకుండా యుద్ధానికి సిద్ధంగా నిలబడిన భీముణ్ణి చూచి కుబేరుడు- ధర్మరాజుతో “నాకు భీమునియందు ఏమీ కోపం లేదు” అని అన్నాడు.

“భీమసేనా! ద్రౌపదికోసం ఈ సాహసం చేసి, నన్ను కూడ లక్ష్యపెట్టకుండగా యక్షరాక్షసులను సంహరించినందుకు సంతోషించుచున్నాను, నాకు శాపవిమోచన మైనది” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరు డడగగా తనకు అగస్త్యు డిచ్చిన శాపాన్ని గూర్చి చెప్పాడు. “నేనొక పెద్ద యక్ష-రాక్షస సైన్యంతో బయలుదేరి దేవసభకు వెడుతుండగా దారిలో ఘోరమైన తపస్సులో ఉన్న అగస్త్యుడు కనబడ్డాడు. అప్పుడు రాక్షసరాజు, నా మిత్రుడు అయిన మణిమంతుడు మూర్ఖత్వం వల్లనో, అజ్ఞానంవల్లనో, దర్పంవల్లనో, మోహంవల్లనో, దేనివల్లనో గాని ఆయన శిరస్సుమీద ఉమ్మి వేశాడు. అప్పుడు అగస్త్యుడు - “కుబేరా! నీవు చూస్తూండగా నీ మిత్రుడు ఈ విధంగా నన్నవమానించాడు! అందుచేత ఇతడు సైన్యంతో కూడ మానవుని చేతిలో మరణిస్తాడు. నీకు ఆ మానవుణ్ణి చూచిన తరువాత పాపం తొలగిపోతుంది” అని శపించాడు. మహారాజా! ఇప్పుడు భీముడు నన్ను ఆ పాపం నుండి విముక్తుణ్ణి చేశాడు.”

కుబేరుడు యుధిష్ఠిరునకు ధర్మమార్గం ఉపదేశించి భీమసేనుడు ధర్మం తెలియనివాడు. గర్వంతో నిండినవాడు. బాలుని బుద్ధివంటి బుద్ధి కలవాడు. కోపశీలుడు. భయం లేనివాడు. వీనిని అదుపులో ఉంచుకో.

అధర్మజ్ఞోఽవలిప్తశ్చ బాలబుద్ధిరమర్షణః,

నిర్భయో భీమసేనోఽయం తం శాధి పురుషర్షభ. (వనపర్వం. 162. 9)

ఇటు పైన యక్షరాక్షసాదులు మిమ్ము లేమీ చెయ్యరు. మీకు అన్ని విధాల సేవలు అందిస్తారు. నీవు తిరిగి ఆర్ష్టిపేణుని ఆశ్రమానికి వెళ్లు. అచిరకాలంలో అర్జునుడు వస్తాడు” అని చెప్పాడు. కుబేరు డీ విధంగా యుధిష్ఠిరునికి ఉపదేశించి శ్వేతపర్వతం మీదికి వెళ్లి పోయాడు.

పాండవులు, అర్జునుడు ఎప్పుడు వస్తాడా అని ఎదురుచూస్తూ దినం సంవత్సరం లాగ గడుపుతుండగా ఒకనాడు అర్జునుడు దేవేంద్రుని రథము ఎక్కి వచ్చి ఆ గంధనమాదనపర్వతం మీద నున్న తనవారి నందరినీ కలుసుకొన్నాడు.

అర్జునుడు ముందుగా ధౌమ్యునికీ, తరువాత యుధిష్ఠిరునికీ, పిదప భీమునకు అభివాదనం చేశాడు. నకులసహదేవులు ఆతనికి అభివాదనం చేశారు. అర్జునుడు ద్రౌపదిని ఓదార్చి తాను సాధించిన అస్త్రవిద్యాదులను గూర్చి వాళ్లకు నివేదించాడు.

మరునాడు దేవేంద్రుడు పాండవుల వద్దకు వచ్చి “అర్జునుడు సమస్తమైన అస్త్రాలను సంపాదించి దేవతలకు కూడ శక్యం కాని పనులు చేశాడు. మీరు ఆతని సాహాయ్యంతో అనతికాలంలో రాజ్యం పొందుతారు” అని యుధిష్ఠిరునకు చెప్పి వెళ్లాడు.

దేవేంద్రుడు వెళ్లిన పిమ్మట అర్జునుడు తనకు ఈశ్వరుడు అనుగ్రహించి పాశుపతాస్త్రము ఇచ్చినట్లు, దేవేంద్రాది దిక్పాలకు లందరూ అనేకాస్త్రము లనుగ్రహించి నట్లు తెలిపి నివాతకవచులను సంహరించిన వృత్తాంతం ఈ విధంగా చెప్పాడు-

అస్రాలన్నీ ఇచ్చిన తరువాత ఇంద్రుడు నాతో “నా శత్రువు లైన నివాతకవచు లను దానవులు, మూడు కోట్లమంది, ఎవరూ ప్రవేశింపరాని సముద్రకుక్షిలో ఉంటున్నారు. వాళ్లని సంహరించి రమ్ము” అని చెప్పి మాతలి నడుపుతూన్న రథాన్నీ, దేవదత్త మనే శంఖాన్నీ అనేక ఆయుధాలను ఇచ్చి పంపాడు.

నేను సముద్రప్రాంతం చేరి అక్కడ దానవులతో నిండిన ఆ దైత్యపురం చూచాను. అక్కడ దేవదత్తాన్ని పూరించగా దానవులందరూ అనేకవిధా లైన శస్త్రాలు ధరించి వికృతములైన వాద్యధ్వనలతో నాపై యుద్ధానికి వచ్చారు. ఘోర మైన యుద్ధం జరిగింది. ఎంతో మంది నివాతకవచులు నా అస్రాలకు మరణించారు.

తరువాత వాళ్లు మాయాయుద్ధం ప్రారంభించారు. రాళ్లు కురిపించారు. దానిని నేను నివారించాను. తరువాత జలవర్షం కురిపించారు. అగ్నివర్షం కురిపించారు. ఝంఝూమారుతం సృష్టించారు. రథాశ్వాలు వెనుకకు తిరిగాయి. మాతలి కంగారుపడ్డాడు. అంధకారంలో ఏమీ కనబడడం లేదు. అతని స్థితి చూచి నా మనస్సులో కూడ దిగులు పుట్టింది. వెంటనే నేను మాతలికి దైర్యం చెప్పి అస్రాలు ప్రయోగించి ఆ మాయలను తొలగించాను. విజృంభించి వాళ్ల నందరినీ సంహరించాను.

అప్పుడు మాతలి మా రథాన్నీ ఆ దానవుల పురంలోకి ప్రవేశపెట్టాడు. ఆ పురం చూడగానే నాకు ఆశ్చర్యం కలిగింది. ఇంత అందమైన నగరంలో దేవతలు ఎందుకు నివసించడం లేదు అని నేను మాతలిని అడగగా అత డిలా చెప్పాడు- వీరుడా! పూర్వం ఈ పురంలో దేవతలు నివసించేవారు. నివాతకవచులు ఘోర మైన తపస్సు చేత బ్రహ్మదేవుని సంతోషపెట్టి ఈ నగరాన్ని సంపాదించి దేవతల వల్ల ఏమీ భయం లేకుండే టట్లు కూడ వరం కోరి ఈ నగరం ఆక్రమించుకొన్నారు.

“ఈ ఆపదనుండి బయటపడేది ఎట్లు?” అని ఇంద్రుడు బ్రహ్మదేవుణ్ణి ప్రార్థింపగా “ఇది దైవనిర్ణయం; నువ్వు వీళ్లను సంహరించజాలవు. ఐతే కొంత కాలం తరువాత నీవు నీ శక్తి నంతనీ ఒకనికి ధారపోసి అతని ద్వారా వీళ్లను సంహరించకలుగుతావు” అని బ్రహ్మ అనుగ్రహించాడు. అందుచేతనే ఇంద్రుడు సర్వాస్రాలూ నీ కిచ్చి నీచేత వీళ్లను చంపించాడు.”

నేను దానవులను సంహరించి మాతలితో దేవేంద్రనగరానికి వెళ్లాను. మార్గమధ్యంలో నాకు ఆకాశం మీద సంచరించే ఒక మహానగరం కనబడింది. “ఇదేమి నగరము?” అని నేనడగగా మాతలి ఇలా చెప్పాడు- “పూర్వం పులోమ అను ఒక దైత్యస్త్రీ కాలక అనే అప్పరస్త్రీ ఉండేవారు. వాళ్లు తీవ్ర మైన తపస్సుచేత బ్రహ్మను సంతోషపెట్టి తమ పుత్రులను సురులు గాని, రాక్షసులు గాని, పన్నుగులు గాని చంప సమర్థులు కాకూడ దను వరాన్నీ ఆకాశంమీద సంచరించే, సకల సౌఖ్యాలకీ నెలవైన ఒక మహాపురమునూ కోరారు. ఆ నగరమే ఇది. దీనికి హిరణ్యపురం అని పేరు. దీనిలో పౌలోములు, కాలకంజదానవులూ సుఖంగా నివసిస్తూంటారు. దేవతలు కూడ వీళ్లను ఏమీ చేయజాలరు. ఐతే వీళ్లకు బ్రహ్మ మానవుల చేతిలో వినాశం కలుగుతుందని విధించాడు. అర్జునా! నీవు వీళ్లను కూడ సంహరించు.”

మాతలి మాటలు విని నేను ఆ నగరం వైపు వెళ్లగా ఆ దానవులు నన్ను చూచి యుద్ధసన్నద్ధులై వచ్చారు. తీవ్ర మైన యుద్ధం జరిగింది. అమరావతిలో సమాన మైన ఆ పురం చాల ఆశ్చర్యకరంగా ఉంది. ఇష్టం వచ్చినట్లు ఆకాశంమీద సంచరించే ఆ పురం ఒక మారు నేలలో దూరిపోతుంది, పైకి లేస్తుంది, అడ్డంగా ప్రయాణం చేస్తుంది; నీళ్లలో మునిగిపోతూంటుంది. ఆ పురాన్ని చుట్టూ అస్త్రాలతో బంధించి వేశాను. అది నేలమీద పడిపోయింది.

వందలకొలది, వేలకొలది దానవులు అనేక విధా లైన ఆయుధాలతో నన్ను చుట్టు ముట్టారు. నా మనస్సులో కొంచెం భయం కలిగింది. నేను అప్పుడు పాశుపతాస్త్రం ప్రయోగించాను. దానినుండి అనేక విధా లైన క్రూరమృగాలూ, అనేక విధాలైన శస్త్రాలు ధరించిన యోధులు బయలుదేరి ఆ దానవుల నందరినీ నశింపజేశారు.

ఈ విధంగా దానవులను సంహరించి, హిరణ్యపురం విడిచి దేవేంద్రభవనం చేరాను. దేవేంద్రుడు నన్ను అభినందించి సకల దేవతల సమక్షంలో నన్ను ప్రశంసించాడు. నాడు ఇంద్రుడు అభేద్యమైన కవచమూ, దేవదత్త మను శంఖమూ, గొప్పకిరీటము, దివ్యమాలలూ దివ్యవస్త్రాలూ బహూకరించాడు. ఈ విధంగా నేను ఇంద్రభవనంలో ఐదు సంవత్సరాలున్నాను. ఇంద్రుడు అనుమతించగా తిరిగి వచ్చాను.”

యుధిష్ఠిరుడు అర్జునుని మాటిమాటికీ అభినందిస్తూ నీవు సంపాదించిన దివ్యాస్త్రాలను చూడా లని నాకో అభిలాష ఉన్నది అన్నాడు. రేపు చూపుతాను అన్నాడు అర్జునుడు. యుధిష్ఠిరుని కోరిక ప్రకారం మరునాడు అర్జునుడు అస్త్రప్రదర్శనం

ప్రారంభించాడు. దానితో భూమి అదిరిపోయింది. పర్వతాలు కదిలిపోయాయి. అగ్ని ప్రజ్వలించింది. తీవ్రమైన గాలులు వీచాయి.

ఇంతలో నారదుడు వచ్చి “ఈ విధంగా దివ్యాస్త్రాలను ప్రదర్శించకూడదు. యుధిష్ఠిరా! వీటి శక్తిని నీవు యుద్ధరంగంలో చూడవచ్చునులే” అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు.

గంధమాదనం విడిచి పాండవుల తిరుగు ప్రయాణం

కుబేరుని అనుగ్రహంచేత పాండవులు ఆ పర్వతం మీద సుందర మైన భవనాలలో నాలుగు సంవత్సరాల కాలం సుఖంగా ఒక్క రోజు గడిపి నట్లు గడిపారు.

ఒకనాడు సోదరు లందరూ సుఖాసీనులై ఉన్నారు. భీమాదులు నలుగురూ అన్నగారితో సవినయంగా ఇలా అన్నారు. “కురురాజా! మనం వనవాసం ప్రారంభించి ఇప్పుడు పదకొండవ సంవత్సరం జరుగుతున్నది. మనం ఇక వెనుకకు వెళ్లి, ఒక సంవత్సరం అజ్ఞాతవాసం కూడ పూర్తిచేసికొని, యుద్ధంలో శత్రువులను నశింప చేసి రాజ్యం సంపాదిద్దాం.”

యుధిష్ఠిరుడు అంగీకరించాడు. అందరూ బయలుదేరారు. ఆ గంధమాదన పర్వతానికి, ఆ దేవతాస్థానాలకీ నమస్కరించి ఘటోత్కచాదుల సాహాయ్యంతో బదిరికాశ్రమం జేరారు. లోమశమహర్షి పాండవులను ఆశీర్వదించి గంధమాదనం నుంచే స్వర్గలోకానికి వెళ్లిపోయాడు. ఋష్యాశ్రమంలో సంచరిస్తూ వారందరూ దైవతవనంలో ప్రవేశించారు.

భీమసేనుడు కొండచిలువ నోటిలో చిక్కుట

ఒకనాడు భీమసేనుడు కృరమృగాలను వధించడానికై మహారణ్యంలో సంచరిస్తూండగా ఆతనికి భయంకరమైన ఒక మహాసర్పం (కొండచిలువ) కనబడింది. ఆ అజగరం హఠాత్తుగా వచ్చి మీదపడి భీముణ్ణి పట్టుకొన్నది. అది పట్టుకొనగానే దాని కున్న వరబలంచేత భీముడు స్పృహ కోల్పోయాడు. అంతటి దశసహస్రగజబలు దైన భీమసేనుడు దాని పట్టునుండి విడిపించుకొనలేకపోయాడు. దాని బలానికి అశ్చర్యపడుతూ భీమసేనుడు నీవెవ్వర వని దానిని అడిగాడు.

తాను సహుషవక్రవర్తి ననీ, శాపంచేత ఈ రూపంలో ఉన్నా ననీ, తన నోట చిక్కినవాడు విడిపించుకొన జాలదనీ ఆ అజగరం చెప్పింది.

ఇంతలో అనేక మైన అపశకునాలు కనబడడంతో యుధిష్ఠిరుడు భీముని కోసం ఆరాటపడుతూ ఆతనిని వెదకికొంటూ అక్కడికి చేరారు. భీముని ద్వారా విషయం తెలిసికొని ఆ అజగరాన్ని - “నీకు మరేదైనా ఆహారం ఇస్తాం. మా సోదరుణ్ణి విడువుము” అని ప్రార్థించాడు.

అజగరం ఇలా అంది - “నా నోట చిక్కినవానిని విడిచే ప్రసక్తి లేదు. నువ్వు నా కంట పడ్డావుగాన రేపు నువ్వు కూడ నాకు ఆహారం అవుతావు. ఇది నాకు ముని ఇచ్చిన వరం”

యుధిష్ఠిరుడు ఆ అజగరంతో - “అజగరమా! నేను యుధిష్ఠిరుణ్ణి అడుగుతున్నాను. సత్యం చెప్పు. నువ్వెవరవు? నా సోదరుణ్ణి ఎందుకు పట్టుకొన్నావు. ఏమి చేస్తే వానిని విడుస్తావు?” అన్నాడు.

సర్పం ఇలా చెప్పింది - “రాజా! నేను నీ వంశానికే చెందిన నహుషు డనే రాజును. చంద్రుని నుండి ఐదవతరం వాడిని; ఆయువు పుత్రుడను. నీ పూర్వపురుషుడను. నేను తపస్సుచేతా, స్వాధ్యాయంచేతా, ఇంద్రియ నిగ్రహంచేతా, విక్రమంచేత త్రిలోకాధిపత్యం సంపాదించాను. ఐశ్వర్యం రాగానే నా మనస్సులో అధికమైన దర్పం ప్రవేశించింది. వెయ్యిమంది బ్రాహ్మణులచేత నా పల్లకీ మోయించుకొన్నాను. అలా బ్రాహ్మణులను అవమానించడం చేత అగస్త్యుడు నా కీ స్థితి కలిగించాడు. ఆ అగస్త్యుని అనుగ్రహం చేతనే నాకు పూర్వజన్మస్మృతి అలాగే ఉంది.”

“ఇప్పు డీ షష్ఠకాలంలో (పగటి ఎనిమిది భాగాలలోని ఆరవ భాగంలో) నాకు నీ తమ్ముడు ఆహారంగా దొరికాడు. వీనిని విడవను. మరొక టేదీ నాకు వద్దు. అయితే నా ప్రశ్నలకు నీవు తగు సమాధానాలు చెప్పకలిగితే అప్పుడు వీనిని విడిచిపెడతాను.”

ఆ మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు - “సర్పమా! నీ కిష్ట మైన ప్రశ్న లడుగుము. నాకు తెలిస్తే సమాధానాలు చెప్పి నీ కానందం కలిగిస్తాను. ఇంతకీ - ఈ లోకంలో బ్రాహ్మణునికి ఏది వేద్యమో (ఏ విషయాలు తెలుస్తాయో) అవి నీకే తెలుసు. అయినా అడుగు; చెప్పతాను” అన్నాడు.

“నువ్వు బ్రాహ్మణునకు వేద్యము అంటున్నావు కదా? బ్రాహ్మణు డెవరు? వేద్యం ఏమిటి? యుధిష్ఠిరా! నీ మాటలను పట్టి చూస్తే నువ్వు మంచి తెలివైనవాడ వనిపిస్తున్నది” అంది సర్పం.

బ్రాహ్మణః కో భవేద్రాజన్ వేద్యం కిం చ యుధిష్ఠిర,

బ్రవీహ్యతిమతిం త్వాం హి వాక్యైరనుమిమీమహే. (వనపర్వం. 180.20)

“సత్యము, దానము, ఓర్పు, మంచి శీలము, క్రూరత్వం లేకపోవడము, తపస్సు, దయ ఇవి ఎవనిలో ఉంటాయో, నాగేంద్రా! అతడు బ్రాహ్మణుడు. సర్పమా! ఏది సుఖ దుఃఖాలకు అతీతమో, దేనిని పొందిన తరువాత శోకం ఉండదో అట్టి పరబ్రహ్మయే వేద్యము. నీ అభిప్రాయ మేమిటి?”

సత్యం దానం క్షమా శీలమాన్యశంస్యం తపో ఘృణా,
 దృశ్యస్తే యత్ర నాగేంద్ర స బ్రాహ్మణ ఇతి స్మృతః.
 వేద్యం సర్ప పరం బ్రహ్మ నిర్దుఃఖమసుఖం చ యత్,
 యత్ర గత్వా న శోచంతి భవతః కిం వివక్షితమ్. (వనపర్వం. 180. 21, 22)

సర్పం అన్నది :- సత్యము, దానము, క్రోధం లేకపోవడము, క్రూరత్వంలేక పోవడము, అహింస, జాలి - ఇవన్నీ శూద్రులలో కూడ ఉండవచ్చును కదా?

శూద్రేష్వపి చ సత్యం చ దానమక్రోధ ఏవ చ,
 ఆన్యశంస్యమహింసా చ ఘృణా చైవ యుధిష్ఠిర. (వనపర్వం. 180. 23)

రాజా! దుఃఖం కాని సుఖం కాని లేని వేద్యము ఉన్న దన్నావు. కాని సుఖదుఃఖాలు లేని స్థానం ఏదీ ఉన్నట్లు నాకు కనబడడం లేదు.”

యుధిష్ఠిరు డిలా అన్నాడు - “శూద్రునిలో ఏ సత్యాధిక మైన చిహ్నం (లక్షణం) ఉన్నదో అది బ్రాహ్మణునిలో కనబడన ట్లయితే ఆ శూద్రుడు శూద్రుడు కాదు, ఆ బ్రాహ్మణుడు బ్రాహ్మణుడు కాదు.”

సర్పమా! ఎవనియందు ఈ వృత్తము ఉన్నదో అతడు బ్రాహ్మణుడు. ఎవనిలో ఇది లేదో అతడు శూద్రు డని చెప్పాలి.

శూద్రే తు యద్భవేల్లక్ష్మ ద్విజే తచ్చ న విద్యతే,
 న వై శూద్రో భవేచ్ఛూద్రో బ్రాహ్మణో న చ బ్రాహ్మణః.

యత్రైతల్లక్ష్మతే సర్ప వృత్తం స బ్రాహ్మణః స్మృతః,
 యత్రైతన్న భవేత్సర్ప తం శూద్రమితి నిర్దిశేత్. (వనపర్వం. 180. 25, 26)

సుఖదుఃఖాలు లేని వేద్యమైన పదం (స్థానం) ఏదీ లేదు అని అన్నావు కదా? సర్పమా! శీతానికి ఉష్ణానికి మధ్య ఏ విధంగా శీతత్వమూ, ఉష్ణత్వమూ ఉండదో అదే విధంగా సుఖదుఃఖాలు లేని పదం ఎక్కడో ఉంటుంది అని నా నిశ్చయం. ఏ మంటావు?”

రాజా! ఒకని ప్రవృత్తిని (నడవడికను బట్టి) అతడు బ్రాహ్మణు డవుతాడు అన్నట్లయితే, అలాంటి ప్రవృత్తి లేనంతవరకూ జాతి వ్యర్థమే కదా?

యది తే వృత్తతో రాజన్ బ్రాహ్మణః ప్రసమీక్షితః,
వృథా జాతిస్తదాయుష్మన్ కృతిర్యావన్న విద్యతే. (వనపర్వం. 180.30)

అని అడిగింది సర్పం.

యుధిష్ఠిరుడు - “మహాబుద్ధిశాలి వైన సర్పమా! సమస్తవర్ణాల సంకరం జరుగుతూనే ఉంటుంది గాన జాతిని నిర్ధరించడం శక్యం కాదని నా అభిప్రాయం.”

మనుష్యు లందరూ అందరి స్త్రీలయందూ సంతానం పుట్టిస్తూనే ఉంటారు. వాక్కు మైథునము, పుట్టుక, మరణము ఇవి మానవు లందరికీ సమానమే.

జాతిరేవ మహాసర్ప మనుష్యత్వే మహామతే,
సంకరాత్సర్పవర్ణానాం దుష్పరీక్ష్యేతి మే మతిః.

సర్వే సర్వాస్వపత్న్యాని జనయన్తి సదా నరాః,
వాఙ్మేధునమథో జన్మ మరణం చ సమం నృణామ్.

(వనపర్వం. 180.31,32)

యజ్ఞం చేస్తూన్న బ్రాహ్మణులు “మేం బ్రాహ్మణులమో కామో మాకు తెలియదు; యాగం మాత్రం చేస్తున్నాం” అని అంటూ “యే యజామహే” ఇత్యాదిమంత్రం చదువుతారు. ఈ శ్రుతివాక్యం కూడ జాతిని నిర్ధరించడం కష్టమని సూచిస్తున్నది. అందుచేత విద్వాంసులు వృత్తం ప్రధానమని అంటారు అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుని సమాధానాలకు సంతోషించిన సర్పం - యుధిష్ఠిరా! వేద్యమును తెలిసికొన్న నీ వాక్యం విన్నాను. ఇంక నీ సోదరుణ్ణి భక్షించను అంది.

ఇప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు ఆ సర్పాన్ని ప్రశ్నించడం ప్రారంభించాడు. “సర్పమా! నీవు వేదవేదాంగపారగుడవుగా కనబడుతున్నావు! ఏమి చేస్తే సద్గతి కలుగుతుందో చెప్పు” అన్నాడు.

“సత్పాత్రకు దానంచేస్తూ, సత్యం మాత్రమే పలుకుతూ, ప్రియంగా మాటలాడుతూ, అహింసానిరతుడై ఉంటే సద్గతి పొందుతాడు” అని సర్పం చెప్పింది.

యుధిష్ఠిరుడు ఇలా అడిగాడు - “శరీరం విడచినవాడు కర్మల ఫలంగా స్వర్గానికి ఎలా వెడతాడు?”

“రాజా! కర్మలవల్ల మనుష్యజన్మ, స్వర్గనివాసము, తిర్యగ్యోనిజన్మ (పశుపక్ష్యాది జన్మ) - ఈ మూడు విధా లైన గతులు కలుగుతాయి. అహింసను పాటిస్తూ దానాదులు

చేస్తే మనుష్యలోకం నుండి స్వర్గానికి వెడతాడు. అందుకు విపరీతంగా ప్రవర్తిస్తే మనుష్యుడు గాను, తిర్యగ్జంతువుగాను పుడతాడు. ఇక్కడ ఒక విశేషం ఉంది. అదే మనగా కామక్రోధాలు, హింసాలోభాలు ఉన్నవాడు మనుష్యత్వం కోల్పోయి తిర్యగ్జంతు వవుతాడు. తరువాత తిర్యగ్జంతు జన్మ నుండి మనుష్యజన్మ పొందుతాడు.

గోవులు, అశ్వాలు దేవజన్మ కూడ పొందవచ్చును” అని చెప్పింది సర్పం.

ఆ అజగరం చెప్పిన సమాధానాలు విన్న యుధిష్ఠిరుడు - “సర్పమా! నీవు మహా బుద్ధిశాలివి వలె ఉన్నావు. అన్నీ తెలిసి ఉండి నన్ను ఎందుకు అడిగావు? సర్వజ్ఞుడవై స్వర్గాని వైన నిన్ను మోహం ఎలా ఆవహించింది? నాకు గొప్ప సంశయం కలిగింది” అన్నాడు.

ఎంత బుద్ధిమంతు డైనా, ఎంత శూరు డైనా, మానవునికి సంపద మోహం కలిగిస్తుంది. సుఖాలలో ఉన్న ప్రతీవాడు మోహం చెందుతాడు అని నా అభిప్రాయం.

సుప్రజ్ఞమపి చేచ్ఛారమృద్ధిరోహయతే నరమ్,

వర్తమానః సుఖే సర్వో ముహ్యతీతి మతిర్మమ.

(వనపర్వం. 181.30)

యుధిష్ఠిరా! పూర్వం నేనొకనాడు విమానంమీద సంచరిస్తూ ఐశ్వర్యమదంచేత ఎవరినీ లెక్కచేయలేదు. మూడు లోకాలలో ఉన్నవాళ్ళూ నాకు లొంగి ఉండేవారు. నేను ఎవని వైపు చూస్తే వాని తేజస్సును లాగివేసికొనేవాణ్ణి.

నేను వేయిమంది బ్రహ్మర్షులచేత నా పల్లకీ మోయించుకొన్నాను. అలా నా పల్లకీ మోస్తున్న అగస్త్యుణ్ణి పాదంతో స్పృశించాను. అతడు సర్పం అయ్యెదవుగాక అని శపించాడు. వెంటనే సర్పరూపంతో క్రిందికి పడిపోతూ నేను అగస్త్యుణ్ణి ప్రార్థించగా “ధర్మరాజు నీ శాపాన్ని తొలగిస్తాడు” అని అనుగ్రహించాడు. ఆ తపోబలాన్ని చూచి నాకు చాల ఆశ్చర్యం కలిగింది.

రాజా! సత్యము, ఇంద్రియనిగ్రహము, తపస్సు, దానము, అహింస, ధర్మమునందు స్థిరత్వము - ఇవే పురుషుణ్ణి ఉద్ధరించేవి. అంతే కాని జాతి కాని కులం కాని ఉద్ధరించవు.

సత్యం దమస్తపో దానమహింసా ధర్మనిత్యతా,

సాధకాని సదా పుంసాం న జాతిర్న కులం నృప.

(వనపర్వం. 181.42)

రాజా! భీమసేనుడు క్షేమంగా ఉన్నాడు. నేను స్వర్గానికి వెడతాను. నీకు స్వస్తి అగుగాక అని పలికి నహుషుడు దివ్యశరీరం దాల్చి స్వర్గలోకానికి వెళ్లిపోయాడు.

యుధిష్ఠిర భీమసేనులు తిరిగి సుఖంగా ఇల్లు చేరగానే అందరూ సంతోషించారు.

గ్రీష్మర్తువు వెళ్లి వర్షర్తువు రాగానే పాండవులు పరివారంతో ద్వైతవనం విడిచి కామ్యకవనం చేరారు.

పాండవులు కామ్యకవనంలో ఉంటూండగా వాళ్లను చూడడానికై కృష్ణుడు సత్యభామాసమేతుడై వచ్చారు. అందరూ కలిసి ఆనందిస్తూ సంభాషణలు చేసుకొంటూండగా అనేక సహస్రసంవత్సరాల వయస్సు గల మార్కండేయ మహర్షి వాళ్లను చూడడానికై అక్కడికి వచ్చారు. మార్కండేయమహర్షి రాగానే అందరూ అభివాదనాదులచే ఆతనిని సత్కరించారు.

కృష్ణుడు మార్కండేయునితో - “మహామునీ! పూర్వకాలంలో జరిగిన కొన్ని పుణ్యకథలూ, సనాతనము లైన సదాచారాలను గూర్చి చెప్పి మమ్ముల నందరినీ అనుగ్రహించుము” అని ప్రార్థించాడు. వాళ్లందరూ మాట్లాడుకొంటూండగా దేవర్షియైన నారదుడు కూడ అక్కడికి వచ్చాడు. అందరి అభివందన సత్కారాలు పొంది నారదుడు కూడ పవిత్రమైన కథలు పాండవులకు చెప్పు మని మార్కండేయుణ్ణి ప్రేరేపించాడు.

అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు - “మహర్షి! మే మందరమూ ఎన్నో కష్టాలనుభవిస్తున్నాం. దృతరాష్ట్రకుమారులు సుఖంగా ఉన్నారు. అందుచేత కర్మఫలాలన్ని గూర్చి నా మనస్సులో అనేక సందేహాలు కలుగుతున్నాయి. ఈ దేహం విడిచి వెళ్లిపోయిన జీవుణ్ణి అతడు చేసిన పుణ్య - అపుణ్య కర్మలు వెదకికొంటూ ఎలా వెడతాయో చెప్పు” అని మార్కండేయుణ్ణి కోరాడు.

మార్కండేయు డిలా అన్నాడు. “యుధిష్ఠిరా! ఈ విషయా లన్నీ నీకు తెలియనివి కావు. అయినా మర్యాదకోసం అడుగుతున్నావు. సావధానంగా విను; చెప్తున్నాను.”

“బ్రహ్మదేవుడు శరీరధారులకు అతిపరిశుద్ధము లైన, ధర్మప్రధానము లైన శరీరాలు సృష్టించాడు. వాళ్లందరూ ఏది సంకల్పిస్తే అది పొందుతూ, ఆ యా లోకాలకు వెడుతూ వస్తూ, దేవాదులతో కలుస్తూ ఉండేవారు. ఏ విధమైన కష్టాలూ వాళ్లకు ఉండేవి కావు. ఎప్పుడు కావా లంటే అప్పుడు ఆ శరీరాలను విడిచివేస్తుండేవారు.

కొంత కాలానికి భూలోకంలో ఉన్న మానవులను కామక్రోధాలు ఆవహించాయి. అప్పుడు వాళ్ల పరిశుద్ధము లైన దేహాలు నశించగా, తిర్యగ్యోనులలో పుట్టడం ప్రారంభం అయింది. పాపాచరణం పెరిగిపోయింది. అందరూ అనేక కష్టాల పాలవడం మొదలయింది. రోగాలతో బాధలు ఎక్కువయ్యాయి. ఇదంతా వాళ్లు పుణ్యకర్మలు విడిచి పాపకర్మలు చేసినందుకు ఫలితం.

బ్రహ్మదేవుడు మొదట సృష్టించిన శరీరం (సూక్ష్మశరీరం) అలాగే ఉండగా, మానవులు మరణానంతరం, సుఖదుఃఖభోగాలకు తగిన ఇతర శరీరాలు (స్థూల శరీరాలు) ధరించి సుఖదుఃఖాలు అనుభవిస్తూంటారు.

పుణ్యకర్మలు ఆచరించేవాళ్లు మాత్రం అధికంగా సుఖం మాత్రమే అనుభవిస్తూ జ్ఞానవంతులై స్వర్గానికి వెడుతుంటారు; తిరిగి భూలోకానికి వస్తూంటారు.

సత్యనిష్ఠులై స్వధర్మపాలనం చేసేవారు మరణించినవారిని కూడ మళ్లీ జీవింపజేయగలరు. ఈ సందర్భంలో మార్కండేయుడు, ఒక రాజు పొరబాటున మృగం అనుకొని చంపిన తన కుమారుణ్ణి బ్రతికించుకొన్న ఒక మహాముని కథ చెప్పాడు. (వనపర్వం. 184 అధ్యాయం)

అత్రి - పృథుచక్రవర్తుల వృత్తాంతం

మహాపురుషుల చరిత్ర వర్ణించి చెప్పతూ మార్కండేయు డిలా అన్నాడు-

పృథుచక్రవర్తి అశ్వమేధయాగం చేస్తున్నా డని విని అత్రి అను ఒక ముని ఆ యజ్ఞానికి వెళ్లి ధనం సంపాదిస్తే బాగుంటుందని మొదట అనుకొన్నా, తర్వాత- “అలా ధనార్జనచేయడంవల్ల ధర్మం క్షీణించిపోతుంది; వెళ్లకూడదు” అనుకొన్నాడు.

ధర్మపత్నిని, పుత్రులను పిలిచి “మనం అందరమూ వెళ్లి ఏ బాధలూ ఉండని అరణ్యంలో నివసిద్దాం” అన్నాడు. అతని భార్య ధర్మానుసారంగానే - “పృథుచక్రవర్తి యజ్ఞం చేస్తూన్నాడు కదా? అతనిని యాచిస్తే అధికంగా ధనం ఇస్తాడు. దీనిని నీవు పోషించవలసిన పుత్రాదులకు పంచి ఇచ్చి తరువాత అరణ్యానికి వెళ్లడం మంచిది. ఇది ధర్మాత్ములు చేసిన నిర్ణయం కదా?” అని అంది.

భార్య మాటలు విని అత్రి - “మహాభాగ్యవంతురాలా! పృథుచక్రవర్తి ధర్మాత్ములను పరిరక్షించేవా డనీ, సత్యవ్రతు డనీ మహాత్ముడైన గౌతముడు నాకు చెప్పి ఉన్నాడు. అందుచే అయననుండి ప్రతిగ్రహం పట్టడంలో దోషం లేదు. కాని అక్కడ మనల్ని ద్వేషించే చాలమంది బ్రాహ్మణు లున్నారని కూడ గౌతముడు చెప్పాడు. అందుచేత నాకు వెళ్లడానికి మనస్సు రావడం లేదు. ఎందుచేత ననగా ధర్మ - కామ - అర్థసంమత మైన ఏమైన మంచి మాటలు నేను చెప్పినా వాళ్లు విపరీతార్థాలు తీయవచ్చును.” అనిపలికి “ఏమైనా, నువ్వు చెప్పినది ధర్మసంమతమే గాన వెడతాను” అని అంటూ యజ్ఞశాలకు వెళ్లాడు.

అత్రి పృథుచక్రవర్తి దగ్గరికి వెళ్లి - “నీవు ధన్యుడవు. సర్వసమర్థుడవు. నీవే మొదటి చక్రవర్తివి. మునులందరూ నిన్ను మించిన ధర్మవేత్త లేడని స్తుతిస్తూంటారు” అని ఆతనిని ప్రశంసించాడు.

ఆ మాటలు విన్న గౌతముడు - “ఇతనిని అలా ఎలా స్తుతిస్తావు? మనందరికీ మొట్టమొదటి పాలకుడు ఇంద్రుడు, ప్రజాపతి కదా?” అని అధిక్షేపించాడు.

“అది దేవలోకంలో అయితే కావచ్చును. భూలోకంలో మనకు పృథుచక్రవర్తియే విధాత” అన్నాడు అత్రి. వాల్మీధిరూ వాదం చేసుకొంటూ తీర్పు చెప్పి మని సనత్కుమారుణ్ణి అడిగాడు.

“ధర్మాత్ము డైన క్షత్రియు డైన పాలకుడు సర్వదేవతాస్వరూపుడు. అందుచేత అత్రి అన్న మాటలలో తప్పేమీ లేదు” అని అతడు తీర్పు చెప్పాడు.

పృథుచక్రవర్తి సంతోషించి అత్రికి చాల ధన-కనకాదు లిచ్చి సత్కరించాడు. అత్రి ఆ ధనా న్నంతనీ పుత్రులకు పంచిపెట్టి ప్రశాంతచిత్తంతో తపస్సు చేసికొనడం కొరకు వనానికి వెళ్లిపోయాడు.

వైవస్వతమనుచరిత్ర

మాకు వైవస్వత మనువు చరిత్ర చెప్పు అని యుధిష్ఠిరుడు కోరగా మార్కండేయు డిలా ప్రారంభించి చెప్పాడు -

“మనువు వివస్వంతుని (సూర్యుని) కుమారుడు. అతనికి వైవస్వతమనువు అని పేరు. అతడు బదరికాశ్రమం వెళ్లి కొన్ని వేల సంవత్సరాల పాటు తీవ్రమైన తపస్సు చేస్తున్నాడు. ఒకనాడు ఒక చిన్న చేప ఆతనివద్దకు వచ్చి - “పూజ్యుడా! నేనొక చిన్న చేపను. నేను చెరువులో ఉంటే పెద్ద చేపలు నన్ను మింగేస్తాయి. అందుచేత నువ్వు రక్షించాలి” అని కోరింది. అతడు జాలివడి దానిని స్వయంగా తీసికొని వెళ్లి ఒక జలపాత్రలో ఉంచి పుత్రుణ్ణి పెంచి నట్లు పెంచాడు.”

ఆ చేప పెరగడంతో ఆ పాత్ర దానికి చాలలేదు. అది మనువును కోరగా అతడు దానిని ఒక అతి విశాల మైన దిగుడుబావిలో ఉంచాడు. అదికూడ చాలలేదు. అప్పుడు ఆ మత్స్యం కోరగా మనువు దానిని గంగానదిలో విడిచిపెట్టారు.

“ఇక్కడ కూడ నాకు చోటు చాలక కదలలేకుండా ఉన్నాను; సముద్రంలో ప్రవేశపెట్టు” అని ఆ మత్స్యం కోరగా రాజు అలా చేశాడు. ఎంత పెద్దగా పెరిగినా

కూడ ఆ మత్స్యం మంచి గంధ - స్పర్శలతో మనువు మోయడానికి అనువుగా, తేలికగా ఉండేది.

సముద్రంలో ప్రవేశించగానే మత్స్యం మనువుతో ఇలా అంది. “కొద్ది కాలంలో మహాజలప్రళయం రాబోతుంది. చరాచరరూప మైన జగత్తంతా నశిస్తుంది. మహామునీ! దృఢమైన విశాల మైన ఒక ఓడ చేయించు. దానిలో సప్తర్షులను కూర్చుడబెట్టుకొని పునఃసృష్టికి కావలసిన బీజా లన్నీ సేకరించి వేరు వేరుగా ఉంచుకో. నేను వస్తాను. నాకు పెద్ద కొమ్ము ఉంటుంది. అదే నాకు గుర్తు. నా సాహాయ్యం లేకుండా నీవు ఈ జలంలో సంచరించజాలవు, దాటజాలవు” ఇలా మనువుతో చెప్పి మత్స్యం వెళ్లిపోయింది.

మనువు మత్స్యం చెప్పిన విధంగా అన్నీ చేశాడు. మత్స్యాన్ని స్మరించగానే అది పర్వతం అంత శరీరంతో పెద్ద కొమ్ముతో వచ్చింది. మనువు నావ త్రాడును దాని కొమ్ముకు కట్టాడు అప్పుడు మత్స్యం ఆ నావను మహావేగంగా సముద్రంలో లాగికొంటూ వెళ్లింది. అంతా జలమయం అయిపోయింది. ఈ విధంగా ఆ నావ కొన్ని సంవత్సరాల పాటు మహాసముద్రంలో తేలియాడింది.

చివరికి మత్స్యం నావను హిమవత్పర్వత శిఖరం దగ్గరికి లాగికొని వెళ్లి సప్తర్షులతో - “ఈ నావను ఈ శిఖరానికి కట్టండి. నేను ప్రజాపతిని. ఈ జలం నుండి మిమ్ములను రక్షించాను. మనువు మళ్లీ స్థావర జంగమాత్మక మైన జగత్తును సృజించ వలసి ఉంది. నా అనుగ్రహంచేత ఆతనికి సృష్టి విషయంలో పరిపూర్ణ మైన శక్తి లభిస్తుంది.” అని చెప్పి వెళ్లిపోయింది.

అక్కడ మనువు తీవ్ర మైన తపస్సు చేసి ఆ తపోబలంచేత జగత్సృష్టి ప్రారంభించాడు.

మార్కండేయుడు ప్రలయకాలంలో వటపత్రశాయిని చూచుట

వైవస్వతమనువును గూర్చి విన్న తరువాత యుధిష్ఠిరుడు యుగాలు, యుగధర్మాలు మొదలైన విషయాలను గూర్చి చెప్ప మని అడిగాడు. మార్కండేయు డిలా చెప్పాడు -

“వాస్తవంలో నిర్గుణుడు, సృష్ట్యాదికార్యనిర్వహణంలో సగుణుడూ అయిన జనార్దనుడే జగత్సృష్టికర్త. ఈ పరమాత్మకు కారణభూతు డెవ్వడూ లేదు.

ప్రలయకాలంలో ప్రపంచకం అంతా నశించిపోయిన పిమ్మట సృష్టి ప్రారంభంలో వచ్చే యుగం కృతయుగం. దాని ప్రమాణం నాలుగు వేల సంవత్సరాలు. నాలుగు వందల సంవత్సరాలు యుగసంధి. నాలుగు వందల సంవత్సరాలు సంధ్యాంశం. తరువాత మూడు వేల సంవత్సరాలు త్రేతాయుగం. మూడు వందల సంవత్సరాలు యుగసంధి.

మూడు వందల సంవత్సరాలు, సంధ్యాంశం. రెండు వేల సంవత్సరాలు ద్వాపరయుగం. రెండువందల సంవత్సరాలు యుగసంధి. రెండు వందల సంవత్సరాలు సంధ్యాంశం. తరువాత వెయ్యి సంవత్సరాలు కలియుగం. తరువాత ఒక వంద సంవత్సరాలు యుగసంధి. ఒక వంద సంవత్సరాలు సంధ్యాంశం.

ఈ పన్నెండు వేల సంవత్సరాలకీ పేరు యుగం. కలియుగం తరువాత మళ్లీ కృతయుగం ప్రారంభం అవుతుంది. కలియుగంలో ఆచారా లన్నీ అస్తవ్యస్తం అయిపోతాయి. కలియుగంలో నరులు సాధారణంగా అసత్యమే పలుకుతారు.

యజ్ఞాలకీ, దానాలకీ వ్రతాలకీ ఏవేవో ప్రతినిధులు చేసికొంటూ అసలు యజ్ఞాదులు చెయ్యరు. బ్రాహ్మణులు శూద్రకర్మలు చేస్తారు; శూద్రులు ధనార్జన చేస్తారు; క్షత్రియవృత్తి అవలంబిస్తారు లేదా ఇతరవృత్తులు అవలంబిస్తారు.

బ్రాహ్మణులు యజ్ఞాలూ, స్వాధ్యాయము విడచివేసి భక్ష్య భక్ష్య వివేచన లేకుండా అన్నీ తినేస్తూంటారు. బ్రాహ్మణులు జపాలు మానేస్తే ఇతరులు జపాలు చేస్తారు. దేశం అంతా అనేకవిధా లైన ఘోరజాతుల వాళ్లు పాలకులుగా ఉంటారు.

చెట్ల పుష్పాలు, ఫలాలు చాల అల్పంగా ఉంటాయి. బ్రాహ్మణులు పాపాత్ముల నుండి కూడా నిఃసంకోచంగా దానాలు పడతారు. దాంబికంతో అనేకవిధాలైన వేషాలు ధరిస్తారు.

ఆశ్రమవాసు లందరూ వృథాచారులై, పానాసక్తులై, భోజనప్రియులై లౌకికమైన అభివృద్ధిని కోరుతుంటారు.

వర్తకులు తూకాలలో మోసం చేస్తూ అనేక విధాల జనుల్ని మోసం చేస్తారు. ధర్మపరాయణులు కష్టాల పాలవుతారు; పాపాత్ములు వృద్ధిలో ఉంటారు. ధర్మం దుర్బల మైపోతుంది, అధర్మం బలం కల దౌతుంది.

ధర్మిస్థాః పరిహీయన్తే పాపీయాన్ వర్ధతే జనః,

ధర్మస్య బలహానిః స్వాత్ అధర్మశ్చ బలీ తథా. (వనపర్వం. 188.54)

మానవులు చిన్నతనంలోనే ముసలి లక్షణాలు కలవా రవుతారు.

ఈ విధంగా అధర్మం పెరిగిపోగా చాలా సంవత్సరాలు వర్షాభావం ఏర్పడుతుంది. నీరు లభించక ప్రాణు లన్నీ నశిస్తాయి. అగ్నివాయువులు విజృంభించి లోకాన్నంతనీ కాల్చివేస్తాయి.

తరువాత వర్షాలు ప్రారంభమై భూమి అంతా జలమయం అయిపోతుంది. ఈ విధంగా అనేక పర్యాయాలు జలప్రలయం వచ్చినప్పుడు, విశ్వం అంతా అదృశ్యమైపోయినప్పుడు నేను మాత్రం ఒక్కడనే, తిరుగుతూ ఉంటాను. ఒక మారు నేను అలా తిరుగుతూండగా జలమధ్యంలో ఒక వటవృక్షం కనబడింది. దాని ఆకుమీద ఒక బాలుడు శయనించి ఉన్నాడు. లోకం అంతా సశించి పోయింది కదా, ఈ శిశువు ఎలా ఉన్నాడు అని ఎంత ఆలోచించినా నాకు ఏమీ తెలియలేదు.

ఇంతలో ఆ శిశువు నన్ను పిలిచి “మార్కండేయా! నీవు తిరిగి తిరిగి చాల అలసిపోయావు. ఎంతకాలం ఉండా లనుకుంటే అంత కాలం ఇక్కడ ఉండి విశ్రాంతి తీసికో” అని అంటూ నోరు తెరిచాడు. నేను అప్రయత్నంగా ఆ నోటిలోనికి వెళ్లిపోయి ఆతని ఉదరంలో ప్రవేశించాను.

అక్కడ నాకు, సకల పర్వతవనాదులతోను, నదులతోను, వివిధ ప్రాణులతోను చతుర్దశభువనాలు కనబడ్డాయి. ప్రళయానికి ముందు బైట కనబడిన సకల ప్రపంచాలూ అక్కడ కనబడ్డాయి.

ఆ శరీరంమధ్యలో సుమారు నూరు సంవత్సరాలు సంచరించాను. అయినా నాకు అంతం దొరకలేదు.

ఒక పెద్ద గాలికి మళ్ళీ బైటకు వచ్చి పడ్డాను. అదే మట్టి చెట్టు ఆకు మీద శ్రీవత్సధారీ, పీతాంబరుడు అయిన శిశువు కనబడి “మార్కండేయా నా ఉదరంలో విశ్రమించావా” అని అడిగాడు. నేను ఆ శిశువు పాదపద్మాలను శిరస్సుతో స్పృశించి స్తుతించాను. ఈ మాయ అంతా ఏమో చెప్పు మహాప్రభూ! అని ప్రార్థించాను.

అప్పుడా శిశువు- “జలానికి నారాః అని పేరు. ఎల్లప్పుడు నారాలలో ఉంటాను. అందుచేత నేను నారాయణుడను. సకలదేవతలు నా స్వరూపమే. విశ్వమంతా నా శరీరం. జగత్ సృష్టి స్థితి సంహారాలు నేనే చేస్తూంటాను” అని తన స్వరూపాన్ని గూర్చి వర్ణించి చెప్పి అంతర్ధానం చెందాడు.

యుధిష్ఠిరా! ఆ నాడు నేను చూచిన ఆ నారాయణుడే నీ బంధు వైన ఈ కృష్ణుడు. ఈయనను చూడగానే నాకు ఆ నాడు చూచిన విషయా లన్నీ స్మృతిపథంలో మెదిలాయి.

మార్కండేయుని మాట లన్నీ విని పాండవులు, ద్రౌపది, అక్కడ ఉన్న అందరూ కూడ కృష్ణునకు భక్తిపూర్వకంగా నమస్కరించారు.

యుధిష్ఠిరు డడుగగా మార్కండేయుడు కలియుగలక్షణాలను వర్ణించి చెప్పి కలియుగాంతంలో సంభలగ్రామంలోని ఒక బ్రాహ్మణ కుటుంబంలో విష్ణుయశస్ అను, కల్కి అను నామాంతరం గల ద్విజుడు జన్మించి దుష్టులను సంహరించి మరల ధర్మం స్థాపిస్తా డనీ, అప్పుడు మళ్లీ కృతయుగప్రారంభం అవుతుం డనీ చెప్పాడు.

నీవు ధర్మమార్గాన్నే అనుసరించి రాజ్యపాలనం చెయ్యాలి అని కూడ యుధిష్ఠిరునకు ఉపదేశించాడు.

పరీక్షిత్ అను రాజు మండూకరాజు పుత్రికను వివాహ మాడుట

తపోధనులైన బ్రాహ్మణుల మాహాత్మాన్ని వర్ణించే సందర్భంలో మార్కండేయు డొక కథ చెప్పాడు -

“ఇక్ష్వాకువంశీయు డైన పరీక్షిత్ అను రాజు వేటకై సుదూరారణ్యానికి వెళ్లాడు. అతడు అలసి ఒక సరస్సులో స్నానం చేసి విశ్రాంతి తీసికొంటూండగా ఒక సంగీత ధ్వని వినబడినది. అది ఎక్కడినుండి వస్తూన్నదా అని ఆతడు ఇటూ అటూ చూచాడు. ఒక కన్య కనబడింది. “నీ వెవరవు? నిన్ను నేను వివాహమాడ కోరుతున్నాను” అని ఆ రాజు అన్నాడు.

ఆమె అందుకు అంగీకరిస్తూ ఒక సమయం (షరతు) పెట్టింది. “నాకు నీ వెన్నడూ నీళ్లు చూపకూడదు” అంది. అందుకు అంగీకరించి అత డామెను పరిణయ మాడి నగరానికి తీసికొని వెళ్లాడు.

ఒకనాడు ఒక ఉద్యానంలో వారిరువురూ విహరిస్తూండగా నీటితో నిండిన దిగుడు బావి కనబడింది. ఆమె అందులో ప్రవేశించి అదృశ్యురాలై నది.

రాజు ఆమెకై వెదకించి ఆమెను కానక, కప్పలు తినేసీ ఉంటా యని తలచి కనబడిన కప్పల నన్నింటినీ చంపివేయ మని భటులను ఆజ్ఞాపించాడు.

కప్ప లన్నీ భయపడి మండూక రాజును శరణుజొచ్చాయి. మండూక రాజు బ్రాహ్మణ వేషంలో వచ్చి మండూకాలనూ ఆ విధంగా చంపవద్దని ఆ రాజును కోరాడు. అప్పు డాతడు తన ప్రియురాలి మాట చెప్పగా మండూకరాజు ఆమె తన కుమార్తెయే అని అంటూ ఆమెను రప్పించి ఆతని కిచ్చి వివాహం చేశాడు.

ఆమెయం డాతనికి శలుడు, దలుడు, బలుడు అను ముగ్గురు కుమారులు కలిగారు. పరీక్షిత్ శలునికి రాజ్యం ఇచ్చి తపోవనానికి వెళ్లిపోయాడు.

ఒకనాడు శలుడు వేటకై వెళ్లి ఒక మృగాన్ని అనుసరించి చాల దూరం వెళ్లాడు. రథాన్ని శీఘ్రంగా తోల మని సారథిని మాటిమాటికీ తొందరజెట్టాడు. “వామదేవుని గుఱ్ఱాలు కట్టినా కూడ మనకు ఆ మృగం దొరకదు” అన్నాడు సారథి.

శలుడు ఆ మాటలు విని వామదేవుని వద్దకు వెళ్లి “ఆ రెండు అశ్వాలను నాకు ఇమ్ము; పని అయిపోయిన వెంటనే తిరిగి ఇస్తాను” అని చెప్పి వాటిని రథానికి కట్టించి ఆ మృగాన్ని పట్టుకొన కలిగాడు. కాని ఆ అశ్వాలను వామదేవునకు తిరిగి ఇవ్వడానికి ఇష్టపడక వాటి బదులు ఏవేవో ఇస్తా నన్నాడు. వామదేవు డంగీకరించలేదు. రాజు అశ్వాలను ఇవ్వక పరుషంగా మాటలాడాడు. వామదేవుడు నలుగురు రాక్షసులను సృజించగా వాళ్లు ఆ రాజును సంహరించారు.

ఆతని తమ్ము డైన దలుడు రాజయ్యాడు. ఆతడు కూడ వామదేవునికి వాని అశ్వాలను ఇవ్వడానికి నిరాకరించగా వాని పుత్రాదులు మరణించారు. దలుడు వామదేవునిపై విషం పూసిన బాణం ప్రయోగించడానికి ప్రయత్నించగా చేతులు కదలకుండా అయిపోయాయి. అప్పుడు దలుని భార్య ప్రార్థింపగా వామదేవుడు వానిని క్షమించి తన అశ్వాలను తీసికొని వెళ్లాడు. ఇదీ వామదేవుని తపఃప్రభావం అని మార్కండేయుడు యుధిష్ఠిరునకు చెప్పాడు.

బకముని శక్త సంవాదం

యుధిష్ఠిరుడు బకమహర్షిని గూర్చి ప్రశ్నించగా మార్కండేయుడు ఆతని వృత్తాంతం చెప్పాడు -

త్రిలోకాధిపతి యైన ఇంద్రుడు ఐరావతం ఎక్కి అనేక ఆశ్రమాలను ఇతర ప్రదేశాలనూ పర్యవేక్షిస్తూ ఒక పవిత్ర మైన ఆశ్రమంలో మహాతపఃశాలియైన బకమహర్షిని చూచి - మహర్షీ! నీవు కొన్ని సంవత్సరాల నుండి జీవించి ఉన్నావు కదా? చిరకాలం జీవించేవాళ్లకు ఏ విధ మైన దుఃఖా లుంటాయో చెప్పు” అని అడిగాడు.

అప్పుడు బకమహర్షి చిర జీవులకు కలిగే కష్టాలను గూర్చి ఇలా వివరించి చెప్పాడు - చిరకాలం జీవించేవాళ్లు అప్రియులతో కలిసి నివసించవలసి వస్తుంది; ప్రియులు దూరం అవుతారు. అసత్పురుషులతో సంబంధం ఏర్పడుతూంటుంది. ఇది చాల దుఃఖకరంగా ఉంటుంది.

అప్రియైః సహ సంవాసః ప్రియైశ్చాపి వినాభవః,

అసద్భ్యః సంప్రయోగశ్చ తద్దుఃఖం చిరజీవినామ్.

(వనపర్వం. 193.18)

పుత్రదారాదులు, జ్ఞాతులు, మిత్రులు అందరూ సశించగా ఇతరులమీద ఆరాధపడవలసి ఉంటుంది. ఇంతకంటే దుఃఖం ఏముంటుంది!

పుత్రదారవినాశోఽత్ర జ్ఞాతీనాం సుహృదామపి,
పరేష్వాయత్తతా కృద్ధ్రం కిం ను దుఃఖతరం తతః. (వనపర్వం. 193. 19)

ధనం లేనివానిని అందరూ తిరస్కరిస్తారు. ఇంతకంటే దుఃఖం మరొకటి ఉండదు.

సత్కులాలలో పుట్టినవాళ్లు దుష్కులాలలో పుట్టినవాళ్ల అధీనంలో ఉండవలసి వస్తుంది. దరిద్రులను ధనవంతులు పీడిస్తారు. ఇంతకంటే దుఃఖం ఏ ముంటుంది?

కులే జాతాశ్చ క్షిశ్యంతే దౌష్ఠ్యలేయవశానుగాః,
అధ్యైర్ధరిద్రాశ్చాక్రాంతాః కిం ను దుఃఖతరం తతః. (వనపర్వం. 193. 24)

“చిరజీవుల కష్టా లన్నీ చెప్పావు; వాళ్లకి సుఖా లేవైనా ఉంటాయా?” అని అడిగాడు ఇంద్రుడు.

“ఎవరినీ యాచించకుండా, ఎవరిమీదా ఆధారపడకుండా ఉన్నదానితో సంతృప్తి చెందేవాడు చాల సుఖంగా ఉంటాడు” అని సమాధానం ఇచ్చాడు బకమహర్షి.

శిబిసుహోత్రుల మాహాత్మ్యం

రాజర్షుల మాహాత్మ్యాన్ని చెపుతూ మార్కండేయు డిలా అన్నాడు -

“కురువంశానికి చెందిన సుహోత్రు డను రాజు ఒకనాడు మహర్షులను పూజించి రథారూఢుడై తిరిగి ఇంటికి వెడుతూండగా రథారూఢుడైన శిబి ఎదురుగా వస్తూన్నాడు. ఇద్దరూ సమాన మైన వయస్సు, అధికారాదులూ ఉన్నవా క్లవడం చేత ఎవరు ఎవరికి దారి విడవాలి అను విషయం తేలక ఇద్దరూ అలాగే నిలిచి ఉన్నారు.

నారదుడు వచ్చి - “మీ రిద్దరూ ఒకరి మార్గం ఒకరు అడ్డుకొని ఇలా ఎందుకు నిలబడి ఉన్నారు?” అని అడిగాడు.

“పూజ్యుడా! మార్గం అడ్డుకొనడంకాదు. మే మిద్దరమూ మిత్రులమే. మా మధ్య తారతమ్యం ఏమీ లేదు. అందుచేత ఆలోచిస్తున్నాం” అన్నారు వాళ్లిద్దరూ.

శిబి తనకు ఎవరైనా ఉపకారం చేస్తే వాళ్లకు నూరు రెట్లు ఉపకారం చేస్తాడు. అతడు ఎక్కువ సాధుస్వభావం కలవాడు.

అతడు లోభిని దానంచేత వశం చేసుకొంటాడు. అసత్యవాదిని సత్యంచేత వశం చేసుకొంటాడు క్రూరుణ్ణి ఓర్పుచేత వశం చేసుకొంటాడు. అసాధువును సాధుత్వం చేత వశం చేసుకొంటాడు.

జయేత్ కదర్యం దానేన సత్యేనాన్యతవాదినమ్,

క్షమయా క్రూరకర్మాణమసాధుం సాధునా జయేత్. (వనపర్వం. 194. 6)

మీ రిద్దరూ ఉదారస్వభావులే. మీ ఇద్దరూ నిర్ణయించుకొని ఏమి చేస్తే యుక్తమో అది చెయ్యండి అన్నాడు నారదుడు.

ఆ మాట వినగానే సుహోత్రుడు రథం దిగి శిబికి ప్రదక్షిణ నమస్కారాలు చేసి మార్గం ఇచ్చాడు.

యయాతి ఔదార్యం

క్షత్రియుల ఔదార్యాన్ని గూర్చి చెప్పే సందర్భంలో మార్కండేయుడు యయాతికి సంబంధించిన ఒక విషయం చెప్పాడు.

“యయాతి కొలువు తీరి కూర్చోని ఉండగా ఒక బ్రాహ్మణుడు గురుదక్షిణకోసం ధనం యాచించడం కొరకు వచ్చి “రాజా! యాచకుడు యాచించడం ద్వారా ఇతరుల మనస్సుకు బాధ కలిగిస్తాడు. అందుచేత ఇంత ఇమ్ము అని నేను అడగను. నువ్వే మనస్సులో బాధ పడకుండా ఎంతో కొంత ఇయ్యి” అని యయాతిని అడిగాడు.

రాజు - “నేను ఇవ్వ శక్యం కాని వస్తువు ఇస్తా నని మాట ఇవ్వను. ఇవ్వకలిగింది ఇచ్చి సుఖంగా ఉంటాను; బాధపడను. ఇది ఇచ్చా నని చాటి చెప్పుకొనను. నీకు వేయి ధేనువులు ఇస్తున్నాను. అంటూ ఆ బ్రాహ్మణునకు గోసహస్రం ఇచ్చాడు. అత డది గురువుకు దక్షిణగా సమర్పించాడు.

ఇది, దురాశ లేని ప్రతిగ్రహీత సంతోష పూర్వకంగా దానం చేసే దాత - వీరి కథ.

శిబి కథ

మార్కండేయుడు, శిబి తన శరీరాన్ని కూడ పావురానికి బదులు డేగకు ఇచ్చిన కథ చెప్పి ఆ చక్రవర్తికే సంబంధించిన మరొక కథ కూడ ఇలా చెప్పాడు-

“విశ్వామిత్ర కుమారు డైన అష్టకుడు అశ్వమేధయాగం చేశాడు. దానికి రాజు లందరూ వెళ్లారు. ప్రతర్దనుడు, వసుమనస్సు, శిబి అనువారు అతని భ్రాతలు. యజ్ఞం

పూర్తి అయిన తరువాత అష్టకుడు ఆ ముగ్గురితో ఒక రథం ఎక్కి వెడుతున్నాడు. దారిలో నారదుడు కనబడగా - “పూజ్యుడా! రా; రథం ఎక్కు” అని ఆయనను ఎక్కించుకొన్నాడు.

వాళ్లలో ఒకడు నారదుణ్ణి సవినయంగా - “దేవర్షి! మేం నలుగురమూ కూడ స్వర్గానికి బయలుదేరాం. వెళ్లజాలని పక్షంలో ఎవరు ముందుగా దిగవలసి ఉంటుంది?” అని ప్రశ్నించాడు.

“ముందు అష్టకుడు దిగాలి. ఎందు వల్ల ననగా నేను కొన్నాళ్లు అష్టకుని ఇంట్లో ఉన్నాను. అతనితో రథం ఎక్కి వెడుతూ రంగులను బట్టి వేరువేరుగా మందలుగా ఉన్న వేలకొలది ఆవులను చూచి “ఇవి ఎవరివి?” అని అడిగాను. “ఇవన్నీ నేను దానం ఇచ్చినవే” అని తనను తాను శ్లాఘించుకొంటూ సమాధానం చెప్పాడు. అందుచేత అతడు ముందు భూలోకానికి దిగుతాడు” అన్నాడు నారదుడు.

“మిగిలిన ముగ్గురిలో ముందు ఎవరు దిగాలి” అని అడుగగా ప్రతర్దనను దిగాలి, ఒకనాడు నేనూ ఇతడూ ఒక రథం మీద ప్రయాణం చూస్తూండగా దారిలో వరుసగా నలుగురు బ్రాహ్మణులు వచ్చి “నాకు అశ్వం కావాలి” అని అడగగా నలుగురికీ నాలుగు ఇచ్చివేసి కొంచెం విసుక్కొన్నాడు. అందుచేత అతడు దిగిపోవాలి” అని నారదు డన్నాడు.

“అయితే మిగిలిన ఇద్దరిలో ఎవరు ముందు దిగాలి” అని అడగగా - “వసుమనస్సు దిగాలి; నేను లోకసంచారం చేస్తూ వసుమనస్సు ఇంటికి వెళ్లాను. అక్కడ పుష్పరథానికి (భూమి మీద, ఆకాశంలోను, పర్వత సముద్రాదులమీద సంచరించగలిగిన రథానికి) బ్రాహ్మణులు స్వస్తివాచనం చేశారు. దానిని వాళ్లందరికీ చూపించారు. నేను దానిని ప్రశంసించగా ఇది మీదే అన్నాడు. నాకు ఒక మారు ఆ రథం అవసరమై అతని వద్దకు వెళ్లి, నాకు రథం ఎరువు ఇమ్మని అడగలేదు కాని దానిని ప్రశంసించాను. నా అభిప్రాయం తెలిసి కూడ ఇతడు ఇవ్వలేదు. అందుచేత ఇతడు దిగాలి” అన్నాడు నారదుడు.

“ఒకడే వెడితే ఎవరు దిగాలి?” అని అడుగగా - “శిబి ముందుకు ప్రయాణం సాగిస్తాడు; నేను దిగిపోవాలి. నేను శిబితో సమానుడను కాను.”

ఒక బ్రాహ్మణుడు శిబి వద్దకు వెళ్లాడు “ఏమి చెయ్యాలి ఆజ్ఞాపించు” అని శిబి అన్నాడు. “నాకు నీ పుత్రుని మాంసం వండి పెట్టాలి. అన్నాడు బ్రాహ్మణుడు. శిబి ఏ మాత్రము సంకోచం లేకుండా పుత్రమాంసం వండి ఆ పాత్ర నెత్తిమీద పెట్టుకొని బ్రాహ్మణుని దగ్గరకు వెళ్లాడు. అతడు అక్కడ లేడు. ఇంతలో కొందరు వచ్చి “ఆ బ్రాహ్మణుడు నీ గృహం లన్నీ కాల్చివేస్తున్నాడు” అని శిబితో చెప్పారు. అప్పుడు ఏమీ తొందరపాటు

లేకుండా శిబి ఆ బ్రాహ్మణుని దగ్గరికి వెళ్లి “బ్రాహ్మణా! ఇదిగో ఆహారం, తిను” అన్నాడు. అతడు కోపంతో “నాకు వద్దు నువ్వు తిను” అన్నాడు. శిబి తినబోయాడు. ఆ బ్రాహ్మణుడు శిబిని వారించి - “నేను ధాతను; నీకు ఎట్టి పరిస్థితులలోను కోపము రాదు” అను విషయం పరీక్షించి లోకానికి చాటడానికై వచ్చాను” అని అంటూ అంతర్ధానం పొందాడు. శిబి పుత్రుడు దివ్యమాల్యాంబరాదులు ధరించి అతని ఎదుట నిలచాడు.

“ఇలా ఎందుకు చేశావు?” అని మంత్రులు శిబిని అడిగారు. శిబి అన్నాడు- “నేను యశస్సు కోసం కాని, ప్రయోజనాన్ని ఉద్దేశించి కాని, భోగాభిలాషచేత గాని, దానం చేయను. ఇది పాపాత్ములు అనుసరించని మార్గం. ఎల్లప్పుడు సత్పురుషులు అనుసరించిన ప్రశస్తమైన మార్గం. అందుచేతనే నేను దీనిని అనుసరిస్తాను.” ఇది శిబిలోని గొప్పతనం. ఇది నాకు బాగా తెలుసు” అన్నాడు నారదుడు.

నైవాహమేతద్ యశసే దదాని న చార్థహేతోర్న చ భోగత్పష్టయా,
పాపైరనాసేవిత్ ఏష మార్గః ఇత్యేవమేతత్ సకలం కరోమి.
సద్భిః సదాధ్యాసితం తు ప్రశస్తం తస్మాత్ ప్రశస్తం శ్రయతే మతిర్యే,
ఏతన్మహాభాగ్యవరం శిభేస్తు తస్మాదహం వేద యథావదేతత్.

(వనపర్వం. 188.54)

ఇంద్రద్యుమ్నుడు మొదలైన చిరజీవుల ఉపాఖ్యానం

“నీకంటే చాలకాలం ముందు జనించిన చిరజీవు లెవరైనా ఉన్నారా?” అని పాండవులు మార్కండేయుణ్ణి ప్రశ్నించారు.

మార్కండేయు డిలా చెప్పాడు- “ఇంద్రద్యుమ్ను డనే రాజున్నాడు. అతని కీర్తి క్షీణించిపోవడంచేత దేవతలు పంపివేయగా స్వర్గం నుండి భూలోకానికి వచ్చాడు. అతడు “నన్ను గుర్తు పట్టావా” అని నన్నడిగాడు. “మేం ఒక చోట ఉండకుండా తిరుగుతూంటాం. మేం చేసిన పనులే మాకు గుర్తుండవు” అని నేనన్నాను.

“అయితే హిమవత్పర్వతం మీద నా కంటే చిరజీవి యైన ప్రావారకర్ణం అనే గుడ్లగూబ ఉంది. అది నిన్ను గుర్తు పట్టవచ్చును” అన్నాను.

అతడు అశ్వరూపం దాల్చి ఆ గుడ్లగూబ ఉన్న చోటికి నన్ను తీసికొని వెళ్లాడు. “నన్ను గుర్తుపట్టావా” అని రాజు ఆ గుడ్లగూబను అడిగాడు. “నాకు గుర్తు లేదు ఇంద్రద్యుమ్ను అను సరస్సులో నాడీజంఘం అను కొంగ ఉంది. అది నాకంటే ముందు జనించినది. అది గుర్తు పట్టవచ్చు” అంది ఉలూకం. అప్పు డా రాజు నన్ను ఆ ఉలూకాన్ని

తీసికొని ఆ సరస్సు దగ్గరికి వెళ్ళాడు. దానిని అడుగగా - “నాకు గుర్తు లేదు. ఈ సరస్సులోనే అకూపారం అను తాబేలు ఉంది. అది నాకంటే చాల ముందు పుట్టింది. దాని నడుగు” అంది ఆ కొంగ; అలా మాతో చెప్పి కొంగ ఆ తాబేలును పిలిచింది. అది పైకి రాగానే మేం దానిని - “ఈతనిని గుర్తు పడతావా?” అని అడిగాం.

అప్పు డది ముహూర్తం పాటు ఆలోచించి, బాష్పపూర్ణనయనాలలో, హృదయంలో ఉద్వేగంతో వణకిపోతూ, స్పృహ తప్పిపోయినట్లయి, దోసిలి కట్టి - “నేను ఈయనను గుర్తించకపోవడం ఏమిటి! ఈ ప్రాంతంలో ఈయన కొన్ని వేలసార్లు యజ్ఞాలు చేసి యూపస్తంభాలు పాతాడు. అతడు విడచిన దానోదకాల చేత ఈ సరస్సు ఏర్పడింది. అప్పటినుండీ నేను దీనితో సుఖంగా నివసిస్తున్నాను” అంది.

కచ్చపం ఇలా అంటూండగానే దేవలోకం నుండి విమానం వచ్చి నిలిచింది. “ఇంద్రద్యుమ్నా! నీవు కీర్తిమంతుడవే. స్వర్గంలో నీకు నీ స్థానం భద్రంగా ఉంది. సుఖంగా వెళ్లి అక్కడ ఉండు” అను వాక్కు వినబడింది.

అందుచేతనే పెద్దలు ఇలా చెప్పారు - “పుణ్యకర్మలు చేసినవాని కీర్తి భూలోకస్వర్గ లోకాలవరకు వ్యాపించి ఉన్నంతకాలము వానిని పురుషుడు అంటారు. అకీర్తి ఉన్నంతవరకూ అధోలోకాలకు వెళ్లిపోతారు. అందుచేత మానవుడు పాపపు ఆలోచనలు విడిచిపెట్టి ధర్మం మాత్రమే ఆచరించాలి.”

అప్పుడు రాజు - “కొంత సేపు ఆగు. నేను ఈ వృద్ధుల నిద్దరినీ వారి స్థానాలు చేర్చి వస్తాను” అని చెప్పి నన్నూ, ఉలూకాన్నీ మా స్థానాలు చేర్చి, ఆ విమానంమీద తన స్థానం పొందాడు.

ఆ వృత్తాంతం విని పాండవులు - “నీ మూలాన ఇంద్రద్యుమ్నుడు మళ్లీ స్వర్గానికి వెళ్లాడు. చాల మంచి పని చేశావు” అన్నారు.

“నరకంలో పడి ఉన్న నృగుణ్ణి కృష్ణుడు ఉద్ధరించి స్వర్గానికి పంపాడు కదా?” అన్నాడు మార్కండేయుడు.

ఇంద్రద్యుమ్నుని కథ విన్న యుధిష్ఠిరుడు - “మహామునీ! ఏ అవస్థలలో ఏ దానాలు చేయడంచేత మానవుడు ఇంద్రలోకానికి వెడతాడు చెప్పు” అని అడిగాడు. అప్పుడు ఆ ముని అనేకవిధాలైన దానాలు, వాటిని ఇవ్వడానికి తగిన ప్రతిగ్రహీతలు, ఇవ్వకూడనివారు, తపోవిధానాలు మొదలైన అనేక విషయాలు యుధిష్ఠిరునకు చెప్పాడు (వనపర్వం. 200 అధ్యాయం)

ధుంధుమారోపాఖ్యానం

“మహామునీ! నీకూ తెలియని విషయం ఏదీ లేదు. ఇక్ష్వాకు వంశీయుడైన కువలాశ్వునికి ధుంధుమారు డను పేరు ఎందుకు వచ్చినదో విన గోరుతున్నాను” అని యుధిష్ఠిరుడు కోరగా మార్కండేయు డిలా చెప్పాడు.

“ఉత్తంకు డను మహర్షి మహావిష్ణువును సాక్షాత్కరించుకొనడానికి తీవ్రమైన తపస్సు చేశాడు. విష్ణువు ప్రత్యక్షమై వరం కోరుకోమన్నాడు. “నీ దర్శన మైనది. నా కింతే చాలు” అన్నాడు ఉత్తంకుడు. అలా కాదు; ఏదైన వరం కోరుకొమ్మని అన్నాడు విష్ణువు.

“పుండరీకాక్షా! నా బుద్ధి ఎల్లప్పుడూ ధర్మమునందు, సత్యమునందు, ఇంద్రియ నిగ్రహమునందు స్థిరంగా నిలచేటట్లు ఎల్లప్పుడు నీయందు భక్తి ఉండేటట్లు అనుగ్రహించుము” అని ఉత్తంకుడు కోరాడు.

“నీ కిన్నీ సిద్ధిస్తాయి. నీవు మూడు లోకాలకు గొప్ప ఉపకారం చేస్తావు. ధుంధు వను ఒక మహాసురుడు లోకా లన్నీ సంహరించా లను ఉద్దేశ్యంతో ఘోరమైన తపస్సు చేస్తూన్నాడు. ఇక్ష్వాకువంశంలో బృహదశ్వ డను రాజు పుడతాడు. అతని కుమారుడు కువలాశ్వుడు, నా యోగబలాన్ని పొంది, నీ శాసనం ప్రకారం ఆ అసురుణ్ణి సంహరిస్తాడు” అని చెప్పి విష్ణువు అంతర్ధానం చెందాడు.

ఇక్ష్వాకువంశానికి చెందిన బృహదశ్వడు కుమారుడైన కువలాశ్వుణ్ణి రాజ్యాభిషిక్తుని చేసి తపస్సు చేసికొనడానికి వనానికి బయలుదేరాడు.

ఉత్తంకుడు ఆ రాజు దగ్గరికి వెళ్లి - “రాజా! నీవు రాజ్యపాలనం చేస్తూ ప్రజల నందరినీ రక్షించాలి కాని అరణ్యానికి వెళ్లకూడదు. ధుంధు అను మధుకైటభుల పుత్రుడైన ఒక మహాసురుడు నా ఆశ్రమం ప్రక్కనే ఉన్న విశాల మైన ఎడారిలో నేలలో దాగి ఘోరమైన తపస్సు చేస్తున్నాడు. ఇసుకలో దాగి యున్న అతడు సంవత్సరాంతంలో ఒక సారి శ్వాస విడవగానే పెద్ద ఇసుక తుపాను వస్తూంటుంది. ఏడు రోజుల పాటు భూమి కంపిస్తుంది. నా తపస్సుకు భంగం కలుగుతున్నది. నీవు తప్ప మరెవ్వరూ వానిని చంపలేరు. అతణ్ణి సంహరించి తరువాత తపస్సుకు వెళ్లు” అన్నాడు.

ఉత్తంకుని మాటలు విని బృహదశ్వడు - “మహామునీ! నా కుమారుడైన కువలాశ్వుడు తన ఇరవైయొక్క వేల మంది పుత్రులతో కలిసి వెళ్లి వానిని సంహరిస్తాడు. నేను అస్తవస్యాసం చేసివేశాను” అని చెప్పి తపస్సుకై వెళ్లిపోయాడు.

ఈ మాటలు వింటూ యుధిష్ఠిరుడు మధ్యలో ఆ ధుంధు డెవడు అని ప్రశ్నించగా మార్కండేయు డిలా చెప్పాడు.

మధుకైటభ వృత్తాంతం

“రాజా! ప్రళయకాలంలో జగత్తంతా జలమయమైపోయి నప్పుడు శ్రీమహావిష్ణువు ఆదిశేషునిపై, జలంలో శయనించి ఉన్నాడు. అతని నాభి నుండి సూర్యునితో సమానమైన కాంతి గల ఒక పద్మం ఆవిర్భవించింది. ఆ పద్మంలో మహాప్రభావశాలి యైన చతుర్ముఖ బ్రహ్మ ఆవిర్భవించాడు.

కొంత కాలం తరువాత మహావీర్యవంతు లైన మధువు, కైటభుడు అను ఇద్దరు దానవులు విష్ణువును, అతని నాభికమలంలో ఉన్న బ్రహ్మదేవుని చూచి ఆశ్చర్యము చెంది బ్రహ్మదేవుణ్ణి భయపెట్టారు. బ్రహ్మ ఆ పద్మం కాడను కదిలే టట్లు చేశాడు. అప్పుడు యోగనిద్రలో ఉన్న కేశవుడు మేల్కొని ఆ దానవులను చూచి “మీకు ఏమి వరం కావాలో కోరుకొనండి” అన్నాడు. “మేమే నీకు వరం ఇస్తాం; కోరుకో” అన్నారు ఆ దానవులు.

విష్ణువు వాళ్లతో - “మీరు మహాపరాక్రమవంతులు; మీరు నాచేత చంపబడాలి, ఈ వరం ఇవ్వండి” అన్నాడు.

మధుకైటభులు - “కేశవా! మేం ఎన్నడూ సత్యమును అతిక్రమించం. నీవు చెప్పి నట్లు జరుగుతుంది. మొదట అన్నట్లు నీవు కూడ మాకొక వరం ఇవ్వాలి - ఏ ఆవరణమూ లేని ఆకాశంలో మాకు మరణం కావాలి; మేం నీకు పుత్రులం అవాలి” అన్నారు.

అలాగే అని విష్ణువు అనావృత మైన తన తొడమీద వాళ్లను తన చక్రంచేత ఛేదించి సంహరించాడు.

ధుంధు వధ

“మహారాజా! ధుంధు వసువాడు ఆ మధుకైటభుల పుత్రుడు. అతడు తీవ్ర మైన తపస్సు చేసి దేవ - దానవ - సర్ప - గంధర్వ - రాక్షసులనుండి మరణం లేకుండా బ్రహ్మనుండి వరం పొంది తన తండ్రుల వధకు ప్రతీకారంగా విష్ణువుతో సహా సకలదేవతాదులను బాధించడం ప్రారంభించాడు. సముద్రంలోని ఇసుకతో నిండిన ఉజ్జ్వలకం అను ప్రదేశం చేరి అక్కడ ఉత్తంకుని ఆశ్రమం దగ్గర నివసిస్తూ అందరినీ బాధించేవాడు.

ఉత్తంకుడు ప్రేరేపింపగా కువలాశ్వుడు తన పుత్రు లందరితో కలిసి వెళ్లి, తనను అవహించిన విష్ణుశక్తితో ఆ ధుంధువును సంహరించాడు. అప్పటి నుండి కువలాశ్వునకు ధుంధుమారు డను పేరు వచ్చింది.

పతివ్రతా మాహాత్మ్యం

పతివ్రతల మాహాత్మ్యమును, తల్లిదండ్రుల సేవను గూర్చి చెప్ప మని యుధిష్ఠిరుడు ప్రార్థింపగా మార్కండేయుడు ఈ విధంగా చెప్పాడు.

సకలవేదవేదాంగవేత్త యైన కౌశికు డను ఒక బ్రాహ్మణు డుండేవాడు. అతను చెట్టు మొదట్లో కూర్చొని వేదాధ్యయనం చేస్తుండగా చెట్టు కొమ్మమీద ఉన్న కొంగ విడచిన రెట్ట అతనిపై పడింది. అతడు కోపంతో దానికేసి చూడగానే అది మరణించి క్రింద పడిపోయింది. “అయ్యో, కోపవశుడ నై చేయకూడని పని చేశాను కదా!” అని విచారిస్తూ అతడు భిక్షాటనానికై గ్రామంలోని పవిత్రమైన కుటుంబాలకు వెళ్లాడు.

పూర్వం వెడుతున్న ఇంటికే వెళ్లి ‘భిక్షాం దేహి’ అన్నాడు. గిన్నెలు తోముకొంటున్న ఆ యింటి కుటుంబిని వస్తున్నాను, నిలబడు, అంది. ఇంతలో ఆకలితో చాల బాధపడుతూన్న ఆమె భర్త వచ్చాడు. అప్పు డామె ఆ బ్రాహ్మణుని సంగతి చూడకుండా తన భర్తకు పాద్య - ఆచమనీయాదు లిచ్చి భోజనం పెట్టింది. ఆమె మనోవాక్యాయాలచే భర్తనే దైవతంగా భావిస్తుండేది. భర్తకు శుశ్రూష చేస్తున్న ఆమెకు బ్రాహ్మణుని మాట జ్ఞాపకం వచ్చింది.

అలా మరచిపోయి ఆలస్యం చేసినందుకు ఆమె సిగ్గు పడుతూ భైక్షం తీసికొని వెళ్లింది. ఆమెను చూచి ఆ బ్రాహ్మణుడు - “భైక్షం ఇస్తాను, ఆగ మని చెప్పి, నన్ను పంపనే లేదేమిటి!” అన్నాడు. ఆ బ్రాహ్మణుడు క్రోధంతో మండిపడుతున్నాడు. అతనిని చూచి ఆ సాధ్వి వినయపూర్వకంగా - “విద్వాంసుడా! నన్ను క్షమించు. నాకు నా భర్త దేవత. ఆయన ఆకలితో ఉన్నాడు. అందుచేత ఆయనకు శుశ్రూష చేసి వచ్చాను” అంది.

“నీకు బ్రాహ్మణులకంటే కూడ నీ భర్త గొప్పవాడా? గృహస్థధర్మంలో ఉంటూ బ్రాహ్మణులను అవమానిస్తున్నావు. ఇంద్రుడు కూడ బ్రాహ్మణులకు నమస్కరిస్తాడు. మానవులొక లెక్కా! నువ్వు గర్వంతో ఉన్నావు. పెద్దల సేవ చేసినట్లు లేదు. బ్రాహ్మణు లంటే ఏమనుకొన్నావు; అగ్నివంటివారు. పృథివిని కూడ కాల్చివేయగలరు” అన్నాడు బ్రాహ్మణుడు.

అప్పు డా గృహిణి ఇలా అంది. “తపోధనా! నేను కొంగను కాను. ఈ కోపదృష్టి నన్నేమీ చేయజాలదు. దేవతలతో సమాను లైన విప్రులను నేనెన్నడూ అవమానించను. నేను చేసిన ఈ అపరాధం క్షమించు. విప్రులు ఎంత మహిమసంపన్నులో నాకు తెలుసు. అగస్త్యుడు మొదలైన మహాప్రభావశాలులను గూర్చి విన్నాను. నాకు దేవత లందరూ నా భర్త తరవాతనే. పతిశుశ్రూషయే పరమధర్మం అను విశ్వాసంతో నా ధర్మం ఆచరిస్తున్నాను.”

అమె ఈ విధంగా తాను అనుసరిస్తూన్న ధర్మాన్ని గూర్చి వివరించి బ్రాహ్మణునకు ఉండవలసిన లక్షణాలను వివరించి చెప్పింది -

బ్రాహ్మణోత్తమా! మనుష్యుల శరీరాలలో దాగి ఉన్న శత్రువు క్రోధమే. “క్రోధ మోహాలను విడచినవాడే బ్రాహ్మణుడు” అని దేవత లంటారు -

క్రోధః శత్రుః శరీరస్థో మనుష్యాణాం ద్విజోత్తమ,
యః క్రోధమోహౌ త్యజతి తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః.

(వనపర్వం. 206.33)

ద్విజోత్తమా! నీవు కూడ స్వాధ్యాయనిరతుడవై శుచిగా ఉన్నావు. కాని ధర్మతత్త్వం నీకు సరిగా బోధపడలే దని నా అభిప్రాయం.

మిథిలలో ధర్మవ్యాధు డున్నాడు. తల్లిదండ్రుల సేవ చేస్తూ, సత్యమే పలుకుతూ జితేంద్రియుడై ఉన్నాడు. అతని వద్దకు వెళ్లి అడిగి ధర్మాలు తెలుసుకో. నేనే మైనా అధికంగా మాటలాడితే క్షమించు.

ఆ మాటలు విని బ్రాహ్మణుడు - “మంగళప్రదరాలా! నీవు చేసిన నింద నాకు చాల శ్రేయస్కర మైనది. నాకు చాల సంతోషజనకంగా ఉంది” అని పలికి, తనను తానే నిందించుకొంటూ ఇంటికి వెళ్లాడు.

ఆ గృహిణి కొంగను గూర్చి చెప్పడంచేత, అనేక మైన ధర్మసంమత మైన విషయాలు బోధించడంచేత నమ్మకం కలిగి కౌశికుడు ధర్మవ్యాధుణ్ణి కలవడానికై మిథిలకు వెళ్లాడు. నలుగురినీ అడుగుతూ ధర్మవ్యాధుని మాంసవిక్రయశాల మూలలో నిలబడి నిరీక్షించాడు.

ఆ ద్విజుడు వచ్చి నట్లు తెలియగానే ధర్మవ్యాధుడు తొందరగా అతని దగ్గరికి వెళ్లి “పతివ్రత పంపగా వచ్చా వని నాకు తెలుసు. ఏమి కావాలో చెప్పు” అన్నాడు. ఆ బ్రాహ్మణునికి ఈ మాట రెండవ అశ్చర్యహేతు వయినది.

“ఇది నీవు ఉండడానికి తగిన చోటు కాదు; మా ఇంటికి వెడదాం, రా” అంటూ ధర్మవ్యాధుడు కౌశికుణ్ణి తన ఇంటికి తీసికొని వెళ్లి అర్ఘ్యాసనాదుల చేత అతనిని సత్కరించాడు.

“ఘోర మైన ఈ మాంసం వ్యాపారం నీకు తగినది కా దేమో అనిపిస్తున్నది” అన్నాడా బ్రాహ్మణుడు ధర్మవ్యాధునితో.

“విప్రోత్తమా! ఇది నా తండ్రి తాతల నుండి వస్తున్న కులోచిత మైన వృత్తి. దీనినే అనుసరిస్తూ నా ధర్మంలోనే ఉన్న నా విషయంలో తప్పుపట్టకుము” అన్నాడు వ్యాధుడు.

కులోచితమిదం కర్మ పితృపైతామహం పరమ్,
వర్తమానస్య మే ధర్మే స్వే మన్యుం మా కృథా ద్విజః. (వనపర్వం. 207. 20)

నేను వృద్ధులైన నా తల్లిదండ్రులకు శ్రద్ధతో సేవ చేస్తున్నాను. సత్యమే పలుకుతాను. ఎవరిమీదా నాకు అసూయ లేదు. యథాశక్తిగా దానం చేస్తాను. దేనినీ నీచంగా చూడను. నాకంటే ఎక్కువ బలం కలవానిని దూషించను. అని అంటూ ధర్మవ్యాధుడు వర్ణాశ్రమధర్మాలను బోధించాడు.

ఇంకా తన అలవాట్లను గూర్చి - “నేను ఇతరులు చంపిన వరాహాలు, దున్నలు మొదలైన వాటితో వ్యాపారం చేస్తాను కాని స్వయంగా వేటినీ చంపను; మాంసం తినను. పగ లంతా ఉపవాసం ఉండి రాత్రిమాత్రమే భోజనం చేస్తాను” అని చెప్పాడు.

కౌశికు డడుగగా అతడు ఇంకా అనేక ధర్మాలను జీవస్వరూపం మొదలైన విషయాలను, కర్మప్రాధాన్యాన్నీ, బ్రహ్మవిద్యకు సంబంధించిన విషయాలను విస్తృతంగా బోధించాడు.

కౌశికు డడుగగా త్రిగుణాల స్వరూపస్వభావాలను వర్ణించి చెప్పతూ ధర్మవ్యాధుడు - సకల ప్రాణుల ప్రవర్తనా కూడ ఈ సత్త్వ-రజస్ - తమోగుణాలను అనుసరించి జరుగుతుంటుం దని అన్నాడు.

“శూద్రుడు సద్గుణాలను అలవరచుకొన్న ట్లయితే వైశ్యుడు గాను, క్షత్రియుడు గాను కూడ కావచ్చును. ఋజుస్వభావం అలవరచుకొని బ్రాహ్మణుడు కావచ్చును” అన్నాడు.

శూద్రయోనౌ హి జాతస్య సద్గుణానుపత్తిష్ఠతః,
వైశ్యత్వం లభతే బ్రహ్మన్ క్షత్రియత్వం తథైవ చ.
ఆర్జవే వర్తమానస్య బ్రాహ్మణ్యమభిజాయతే. (వనపర్వం. 212. 11, 12)

ధర్మవ్యాధుడు నాలుగు పురుషార్థాలకు సంబంధించిన అనేక ధర్మాలు బోధించి కౌశికుణ్ణి ఇంటిలోనికి తీసికొని వెళ్లి తన తలిదండ్రులను చూపించాడు. వృద్ధులైన ఆ ఇరువురూ ఎంతో ఆనందంతో శుభ్రములైన వస్త్రాలు ధరించి సుఖమైన ఆసనాలమీద ఆసీనులై ఉన్నారు. ధర్మవ్యాధుడు తలిదండ్రుల పాదాలకు నమస్కరించి, వాళ్ల ఆశీస్సులు అందుకొని, ఆ బ్రాహ్మణుని గూర్చి వాళ్లకు తెలిపాడు. వాళ్లు ఆతనిని స్వాగతంతో సత్కరించారు. అతడు వాళ్ల క్షేమసమాచారాలు తెలిసికొన్నాడు.

నా కీ తలిదండ్రులే సకల దేవతా స్వరూపులు, నేను, నా భార్య, పుత్రులూ కూడ ఎల్లవేళల వీరి శుశ్రూష చేస్తూంటాం.

ఎల్లప్పుడూ వీళ్లకు అనుకూలంగా ఉన్న మాటలే మాటలాడతాను. అప్రియముల నెన్నడూ పలకను. వీళ్లకు ప్రియమైనది ఏదైనా, అది ధర్మవిరుద్ధమైనా కూడ, అది ధర్మమే, అను భావనతో చేస్తాను.

అనుకూలం తథా వచ్చి విప్రియం పరివర్జయే,

అధర్మేణాపి సంయుక్తం ప్రియమాభ్యాం కరోమ్యహమ్.

ధర్మమేవ గురుం జ్ఞాత్వా కరోమి ద్విజసత్తమ. (వనపర్వం. 214. 24, 25)

ధర్మవ్యాధు డింకా ఇలా అన్నాడు. “ఆ పతివ్రత నీయందు అనుగ్రహబుద్ధితోనే నా దగ్గరకు పంపి ఉంటుంది; బ్రాహ్మణోత్తమా! వేదాధ్యయనం మీద ఉన్న శ్రద్ధచేత నీవు వృద్ధులైన తలిదండ్రులను అవమానించి, వాళ్ల అనుమతి లేకుండా ఇల్లు విడిచి వెళ్లిపోయావు. ఆ వృద్ధులు నీపై బెంగ గొని, శోకంతో గ్రుడ్డివాళ్లైపోయారు. వెళ్లి వాళ్ల అనుగ్రహం సంపాదించు. అలా చేయక నువ్వు ఎంత తపస్సు చేసినా, ధర్మం ఆచరించినా అదంతా వ్యర్థం అయిపోతుంది.”

కౌశికుడు ఆ మాటలు విని తాను మాతాపితృశుశ్రూష చేయకుండా వచ్చినందుకు పశ్చాత్తాపం చెంది తనను ఆ మహాపాపం నుండి రక్షించిన ధర్మవ్యాధుణ్ణి అనేక విధాల ప్రశంసించాడు. అతనితో ఇలా అన్నాడు - “ఓ ధర్మపరాయణుడా! నీవు పూర్వజన్మలో బ్రాహ్మణుడవుగానే పుట్టి తెలియక ఒక మునిని బాణంతో కొట్టడంచేత, అతడు శపించగా వ్యాధజన్మ పొందినట్లు ప్రసంగవశంచేత చెప్పావు.”

“కాని నీవు ఇప్పుడు కూడ బ్రాహ్మణుడవే అని నా నిశ్చయం. సంశయం ఏమీ లేదు. దాంభికుడై పాపకర్మలు చేసే బ్రాహ్మణుడు శూద్రసదృశుడే. ఇంద్రియనిగ్రహవంతుడై,

సత్యధర్మనిష్ఠ గల శూద్రుడు బ్రాహ్మణుడే అని నా అభిప్రాయం. వృత్తం చేత (పవిత్రమైన నడవడికచేత) కదా బ్రాహ్మణు డయ్యేది!” అన్నాడు.

సాంప్రతం చ మతో మేఽసి బ్రాహ్మణో నాత్ర సంశయః,

బ్రాహ్మణః పతనీయేషు వర్తమానో వికర్మసు.

దామ్నికో దుష్కృతః ప్రాయః శూద్రేణ సదృశో భవేత్,

యస్తు శూద్రో దమే సత్యే ధర్మే చ సతతోత్థితః

తం బ్రాహ్మణమహం మన్యే; వృత్తేన హి భవేద్విజః.

(వనపర్వం. 216. 13-16)

ఈ విధంగా కౌశికుడు ధర్మవ్యాధునివద్ద ధర్మోపదేశం పొంది, ఇంటికి తిరిగి వెళ్లి తలిదండ్రులకు సర్వవిధముల సేవలు చేశాడు.

అంగిరసుని వృత్తాంతం

యుధిష్ఠిరుడు అడుగగా మార్కండేయుడు అంగిరసుని వృత్తాంతము, కుమారస్వామి జననం మొదలైన వృత్తాంతాలు ఈ విధంగా చెప్పాడు -

పూర్వం అంగిరస్ అను మహర్షి అగ్నిదేవుని ఉద్దేశించి తీవ్ర మైన తపస్సు చేశాడు. అప్పటికి దేవతలమీద కోపించి తపస్సు చేస్తూన్న అగ్నికి అంగిరస్ చేసే తపస్సు చేత చాల తాపం కలిగింది. అప్పుడు అగ్ని - “ఇప్పుడు లోకాలకోసం బ్రహ్మదేవుడు మరొక అగ్నిని ఏర్పరచి ఉంటాడు. నా అగ్నిత్వం పోయినట్లే కనబడుతూన్నది. దానిని మళ్లీ ఎలా సంపాదించుకోవాలి!” అనుకొంటూ మెల్లగా సంకోచిస్తూ తపస్సు చేస్తూన్న అంగిరస్ దగ్గరికి వెళ్లాడు. అప్పుడు అతడు అగ్నితో - “ప్రజాపతి నిన్నే మొదటి అగ్నినిగా సృజించాడు కదా. నువ్వు వెంటనే అంధకారాన్ని తొలగిస్తూ అగ్నిత్వాన్ని స్వీకరించు” అన్నాడు. అప్పుడు అగ్ని - “జనులు నిన్నే పావకుడుగా గ్రహిస్తారు. కాని నన్ను గ్రహించరు; నువ్వే ఇక పైన ప్రథమాగ్నివి కావాలి” అన్నాడు. అంగిరసుడు - “నీవే అగ్నివి. నన్ను నీ ప్రథమ పుత్రుణ్ణిగా చేసికో” అన్నాడు అగ్నితో. అగ్ని అందుకు అంగీకరించాడు.

ఆ అంగిరస్ కుమారుడు భృహస్పతి.

‘ఇప్పుడు అగ్నిభేదాలు చెపుతాను, విను’ అంటూ మార్కండేయుడు అగ్నిభేదాలు, అంగిరసుని సంతానము, మొదలైన విషయాలు వివరించాడు.

అగ్నివృత్తాంతము, అగ్నివంశవృత్తాంతము విన్న యుధిష్ఠిరుడు - “కుమారస్వామి ఎలా జనించాడు? అతడు అగ్నిపుత్రు డెందుకు అయ్యాడు?” అని ప్రశ్నించగా మార్కండేయుడు ఆ వృత్తాంతం కూడ సవిస్తరంగా చెప్పాడు. (వనపర్వం. 217-232 అధ్యాయాలు)

ద్రౌపదీ సత్యభామల సంభాషణము

యుధిష్ఠిరుడు మార్కండేయాదిమునులూ బైట కూర్చొని వాళ్లకు ఇష్టమైన అనేక విషయాలను గూర్చి మాట్లాడుకొంటూండగా ద్రౌపదీసత్యభామలు చాల కాలానికి మళ్లీ కలుసుకొన్నందుకు సంతోషిస్తూ వాళ్లకు కావలసిన విషయాలను గూర్చి వాళ్లు ముచ్చటించుకొన్నారు.

సత్యభామ - “ద్రౌపదీ! నీవు మహావీరులూ, లోకపాలులతో సమానులూ ఐన పాండవుల నైదుగురినీ, ఒక్కరు కూడ నీ మాట జవదాటకుండా చేసి ఉంచుకొన్నావు. దీనికి మణి-మంత్ర - ఓషధ్యాదులు ఏమైనా ధరిస్తున్నావా? జపహోమాదులు కాని, పూజాదులు కాని చేస్తున్నావా? ఏమిటి ఇందులోని రహస్యం? అదేదో చెపితే అది ప్రయోగించి నేను కూడ కృష్ణుడు నా కట్టడిలో ఉండే టట్లు చేసుకొంటాను.” అని ద్రౌపదిని అడిగింది.

“సత్యభామా! చెడ్డవాడైన స్త్రీలు అనుసరించే మార్గా లేవైనా నేను అనుసరిస్తున్నానా అను సందేహంతో నీవు ఈ ప్రశ్నలు వేస్తున్నట్లు కనబడుతూన్నది. అలాంటి భావం నా విషయంలో నీ కెందుకు కలిగిందో నాకు అర్థం కావడం లేదు. నీవు చెప్పిన ఉపాయాలన్నీ భర్తలకు భార్యల విషయంలో వైముఖ్యాన్నే కలిగిస్తాయి కాని అనురాగాన్ని పెంచవు. ఇలాంటి వన్నీ చేసి కొంతమంది స్త్రీలు భర్తలకు అనారోగ్యాలను కలిగిస్తూంటారు; వాళ్ల మరణానికి కూడ కారణం అవుతారు.

నేను నా భర్తల విషయంలో పరిపూర్ణానురాగంతో, భక్తిభావంతో ఉంటూ వాళ్ల మనోభావాలకు అనుగుణంగా నడుచుకొంటాను. వాళ్లకు ఇష్టం కాని పనులెన్నడూ చెయ్యను. మా అత్తయైన కుంతీదేవిని ఎల్లప్పుడు గౌరవభావంతో చూచుకొంటాను.

యుధిష్ఠిరుడు ఇంద్రప్రస్థంలో ఉన్నప్పుడు కొన్ని వేలమంది ముందుగా భోజనాలు చేసిన తరువాత ఆయన భోజనం చేసేవాడు. అమూల్యము లైన వస్త్రాభరణాదులు ధరించిన లక్ష్మమంది యువతులు యుధిష్ఠిరునికి పరిచారికలుగా ఉండేవారు. కొందరు సంగీత నాట్యాదులలో ప్రావీణ్యం గలవారు. లక్ష్మమంది పరిచారికలు వేలకొలది

భోజనార్థులకు వడ్డనలు చేస్తూండేవారు. వాళ్ల అందరి పేర్లు, రూపాలు, వాళ్ల కర్తవ్యాలు, ఎవరు పని సరిగా చేస్తున్నారో, ఎవరు చేయడం లేదు అను విషయాలూ వాళ్ల వస్త్రభోజనాదులు అన్నీ నాకు తెలుసు.

తాసాం నామ చ రూపం చ భోజనాచ్ఛాదనాని చ,
సర్వాసామేవ వేదాహం కర్మ చైవ కృతాకృతమ్. (వనపర్వం. 233.48)

యుధిష్ఠిరుడు ఎక్కడి కైనా వెళ్లడానికి కదిలి నప్పుడు లక్ష గుఱ్ఱాలు, లక్ష ఏనుగులు ఆనుయాత్రంగా (రెటిన్యూగా) వెళ్లేవి.”

అంతఃపురాలలో ఉన్న భృత్యు లందరినీ గూర్చి గోపాలుడు మొదలు గొట్టెల కాపరుల వరకు నాకు తెలుసు. వాళ్లు ఏమి చేశారు, ఏమి చెయ్యాలి అను విషయాలు కూడ కనిపెడుతూ ఉండేదాన్ని.

అంతఃపురాణాం సర్వేషాం భృత్యానాం చైవ సర్వశః,
ఆ గోపాలావిపాలేభ్యః సర్వం వేద కృతాకృతమ్. (వనపర్వం. 233.52)

నా భర్తలు కుటుంబ కార్యనిర్వహణ భారం అంతా నామీద విడచి వాళ్లు కావలసిన వన్నీ ఏర్పరుస్తూ ఉండేవారు.

నేను రాత్రింబగళ్లు సుఖం అనేది తెలియకుండా శ్రమపడుతూ దురాత్ములు ఎవరూ తల దూర్చడానికి శక్యం కాని విధంగా ఆ కార్యభారం అంతా నిర్వహిస్తూండే దానిని; ఇప్పటికీ అలాగే నిర్వహిస్తున్నాను.

మయి సర్వం సమాసజ్య కుటుమ్మం భరతర్షభాః,
ఉపాసనరతాః సర్వే ఘటయన్తి వరాననే.

తమహం భారమాసక్తమనాధృప్యం దురాత్మభిః,
సుఖం సర్వం పరిత్యజ్య రాత్ర్యహోని ఘటామి వై. (వనపర్వం. 233.54,55)

నా భర్తల ఆదాయ-వ్యయాలను గూర్చి నాకు పూర్తిగా తెలుసును.

రాత్రి అనక పగలు అనక, ఆకలిదప్పికలు లెక్కచేయక వీరి ఆరాధనం చేస్తూండే నాకు రాత్రి పగలూ కూడ ఒకే విధంగా ఉంటాయి.

నిత్యమూ ముందుగానే మేల్కొంటాను. చివర శయనిస్తాను. సత్యభామా! నా భర్తలను వశం చేసికొనడానికి నేను చేసేది (సంవననం) ఇదే.

అనిశాయాం నిశాయాం చ సహాయా క్షత్తిపాసయోః,
ఆరాధయన్త్యాః కౌరవ్యాంస్తుల్యా రాత్రిరహశ్చ మే.

ప్రథమం ప్రతిబుధ్యామి చరమం సంవిశామి చ,
నిత్యకాలమహం సత్యే! ఏతత్ సంవననం మమ. (వనపర్వం. 233. 57, 58)

నీవుకూడా ఈ విధంగా ప్రవర్తించి నీ భర్త మనస్సును ఆవర్ణించడం మంచిది.

ఒక సాధ్వి సుఖాన్ని పొందా లంటే అది సుఖంచేత లభించదు; దుఃఖంచేతనే లభిస్తుంది.

సుఖం సుఖేనేహ న జాతు లభ్యం

దుఃఖేన సాధ్యే లభతే సుఖాని. (వనపర్వం. 234. 4)

ద్రౌపది ఉపదేశవాక్యాలు విన్న సత్యభామ - ద్రౌపదీ! సఖురాళ్ల మధ్య ఉండే చనువును పట్టి నేను ఇలా అడిగాను. ఏమీ అనుకోకు.

అభివన్నాస్మి పాశ్చాలి యాజ్ఞసేని క్షమస్వ మే,
కామకారః సఖీనాం హి సోపహాసం ప్రభాషితమ్. (వనపర్వం. 233. 61)

అని అంటూ ఆమెను ప్రశంసించింది.

ఇంతలో శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకకు వెళ్లడానికి ప్రయాణమై - “ఇంక మన నగరానికి వెదదామా?” అని సత్యభామను పిలిచాడు.

పెద్దలకు నమస్కరించి ఇతరులకు వీడ్కోలు చెప్పి సత్యభామా శ్రీకృష్ణులు ద్వారకకు తిరిగి వెళ్లారు.

పాండవులు చాల కష్టపడుతున్నారని విని ధృతరాష్ట్రుని భేదం

అరణ్యాలలో తిరుగాడుతూన్న పాండవులను చూచిన ఒక బ్రాహ్మణుడు ధృతరాష్ట్రుని దగ్గరికి వెళ్లినప్పుడు “అతడు పాండవు లెలా ఉన్నారు?” అని అడిగాడు. వాళ్ల కష్టా లన్నీ ఆ బ్రాహ్మణుడు వర్ణించి చెప్పాడు. అది విని ధృతరాష్ట్రుడు వీళ్ల కష్టా లన్నింటికీ మూలకారణం నేనే కదా అని అనుకొంటూ చాల దుఃఖించాడు. ఎప్పుటి కైనా దీనికి దుష్పరిణామం కలగకుండా ఉండదు. ఈ దుర్యోధనాదులు చెట్టు పైన ఉన్న తేనెపట్టే చూస్తున్నారు కాని క్రిందనున్న కొండలోయ చూడడం లేదు అనుకొన్నాడు. ఆ మాటలే ఆ బ్రాహ్మణునితో అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుని మాటలు విన్న శకుని ఈ విషయం రహస్యంగా దుర్యోధనునికి, కర్ణునికి చేరవేశాడు. కర్ణశకును లిద్దరూ దుర్యోధనునితో అన్నారు - “దుర్యోధనా! నీ విపుడు సమస్త దేశానికి సమ్రాట్టువు. ఇంద్రప్రస్థంలో యుధిష్ఠిరు డానాడు ఏ విధంగా శ్రీమంతు డయ్యాడో అదే విధంగా ఈనాడు శ్రీమంతుడవై ఉన్నావు. ద్వైతవనంలో ఉంటూ దీనులై, తాపసజీవనం గడుపుతూన్న పాండవుల దగ్గరికి వెళ్లి వాళ్లకు నీ ఐశ్వర్యం అంతా చూపాలి. తాను అత్యున్నత స్థితిలో ఉంటూ, కష్టాలలో ఉన్న శత్రువులను, పర్వతశిఖరం మీద ఉన్నవాడు నేలమీద ఉన్నవానిని చూచి నట్లు, చూడడాన్ని మించిన ఆనందకరమైనది మరొకటి లేదు.

సమస్థో విషమస్థాన్ హి దుర్హృదో యోఽభివీక్షతే,
జగతీస్థానివాద్రిన్థః కిమతః పరమం సుఖమ్. (వనపర్వం. 237.18)

నీ భార్యలు అనర్హములైన వస్త్రాదులు ధరించి, నారచీర కట్టుకొని ఉన్న ద్రౌపదికి కనబడాలి; వాళ్లని చూచి ద్రౌపది తనను తాను నిందించుకొంటూ నిర్వేదం చెందాలి.

సవాసనో హి తే భార్యాః వల్మలాజినసంవృతామ్,
పశ్యన్తు దుఃఖితాం కృష్ణాం సా చ నిర్విద్యతాం పునః. (వనపర్వం. 237.21)

వీళ్లను చూడగానే ఆమెకు, ఆనాడు సభలో కలిగిన వైమనస్యం కంటే చాల అధికమైన వైమనస్యం కలగాలి.

వాళ్ల మాటలు దుర్యోధనునికి చాల ఆనందకరంగా ఉన్నాయి. ఇలా అన్నాడు - “కర్ణా! సరిగా నా మనస్సులో ఉన్నదే నువ్వు చెప్పావు. కాని మా తండ్రిగారి అభిప్రాయం ప్రకారం పాండవులు తపఃశాలులు, గొప్ప బలవంతులు. వాళ్లని పరిమార్చడం తప్ప మనకు మరొక పని ఏమీ లేదు కదా? అందుచేత ఆయన అనుమతి ఇస్తాడా అని నాకో సందేహం. పాండవులను, పాంచాలినీ నారచీరలు కట్టుకొని ఉండగా చూడడం నాకు భూమండలప్రాప్తి కంటే కూడా ఆనందకరం. మీరు ముగ్గురూ ఏదైనా ఉపాయం ఆలోచించండి.”

ఇలా అనుకొని ఆ నలుగురు ఇళ్లకి వెళ్లిపోయారు. మరునాడు తెల్లవారగానే కర్ణుడు దుర్యోధనుని ఇంటికి వెళ్లాడు. - “రాజా! మనం ద్వైతవనం వెళ్లడానికి మీ తండ్రి అనుమతి లభించడానికి ఉపాయం ఆలోచించాను. “ద్వైతవనంలోని ఘోషా లన్నీ (గొల్లపల్లె లన్నీ) రాజు రాకకై ఎదురు చూస్తున్నాయి. రాజు ఘోషయాత్ర చేస్తూందాలి కదా? ఈ నెపం మీద ద్వైతవనం వెడదాం” అన్నాడు.

ఇది చాల మంచి ఉపాయం అని శకుని అన్నాడు. చాలా బాగుంది అని అందరూ అనుకొన్నారు. బిగ్గరగా నవ్వుతూ ఒకరితో ఒకరు కరచాలనం చేశారు. (షేక్స్పియర్ ఇచ్చుకున్నారు).

తతః ప్రహసితాః సర్వే తేఽన్యోన్యస్య తలాన్ దదుః.

(వనపర్వం. 238. 24)

వాళ్లు ధృతరాష్ట్రుని దగ్గరికి వెళ్లారు. వాళ్ళు వెళ్లడానికి ముందుగానే వాళ్లు పంపిన సమంతు డనే గోపాలుడు ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్లి తనవద్ద ఉన్న గోవులను గూర్చి చెప్పి ఉన్నాడు.

“మహారాజా! ఇప్పుడు సుందర మైన ప్రదేశాల్లో ఆవులమంద లన్నీ ఉన్నాయి. వాటి స్మారణానికి (ఎన్ని ఆవు లున్నాయి; ఏ యే జాతులకు చెందినవి మొదలైన లెక్కలు వ్రాసుకొనడానికి వాటికి సంబంధించిన అన్ని వివరాలు రిజిస్టర్లలో ఎక్కించుకొనడానికి) లేగదూడలకు గుర్తులుగా ముద్రలు వేయడానికి తగిన సమయం ఇది. మీ కుమారుడు వేటకు వెళ్లడానికి కూడా ఇది తగిన సమయం. అందుచేత నువ్వు అనుజ్ఞ ఇవ్వాలి” అని కర్ణశకునులు కోరారు.

ముందు ధృతరాష్ట్రుడు అందుకు ఒప్పుకోలేదు. ఇలా అన్నాడు - “నాయనా! వేటాడడం మంచిదే; ఆవుల సమవేక్షణం కూడ మంచిదే. గోపాలులను ఏ మాత్రమూ నమ్మకూడదు. పాండవులు అక్కడనే ఉన్నారని విన్నాను. మీరు అక్కడికి వెళ్లడానికి నేను అనుజ్ఞ ఇవ్వను. మోసం చేసి వాళ్ల రాజ్యం అపహరించిన మీ అందరిమీదా, ధర్మరాజుకు కోపం లేకపోయినా భీమసేనుడు మహాకోపి. పాంచాలి మాట చెప్పనే అక్కరలేదు. ఆమె ఒక మహాతేజస్సు.

మీరేమైనా అపరాధం చేయవచ్చు. వాళ్లు మిమ్మల్నందరినీ నశింపజేస్తారు. లేదా మీ సైనికు లెవరైనా వాళ్ల విషయంలో అపరాధం చేయవచ్చు. అందుచేత ఘోషంలోని గోవుల స్మారణానికి మంచి వాళ్ల నెవరి నైనా పంపుతే పంపండి. అంతే కాని మీరు స్వయంగా వెళ్లవద్దు.

దుర్యోధనాదులు ద్వైతవనానికి వెళ్లుట

ఆ ముగ్గురూ ఏదేదో చెప్పి చివరికి ధృతరాష్ట్రుణ్ణి ఒప్పించారు. వాళ్లు పెద్ద సైన్యంతో, పరివారంతో, అంతఃపురస్త్రీలతో బయలుదేరారు. ఎనిమిది వేల రథాలు, మూడు వేల ఏనుగులు, కొన్ని వేల మంది కాలిబంటులు, తొమ్మిది వేల గుఱ్ఱాలు బయలుదేరాయి.

ద్వైతవనం చేరి ఘోషంలోని గోవుల లెక్కలు చూడడం, ముద్రలు లేని క్రొత్త దూడలకు ముద్రలు వేయించడం మొదలైన ఆధికారిక మైన పనులన్నీ పూర్తియైన పిమ్మట, గానం చేయడంలో నేర్పు గలవారూ, నృత్యంలో ప్రవీణులూ, వాద్యాలు మోగించేవాళ్లు - ఇలాంటి గోవులందరూ దుర్యోధనుని దగ్గరికి వచ్చారు.

అందమైన కన్యకలు చక్కగా అలంకరించుకొని అతని చుట్టూ చేశారు. బహుశా వాళ్ల వేషాలు తాను కూడ వేసికొని అతడు వాళ్లతో పాటు నృత్యాదులు చేసి ఉంటాడు.

చాలా సంతోషించి రాజు వాళ్లందరికీ ధనము, భోజ్యాలు, పానీయాలు ఇచ్చాడు.

తతో గోపాః ప్రగాతారః కుశలా నృత్యవాదనే,
ధార్తరాష్ట్రముపాతిష్ఠన్ కన్యాశైవ స్వలంకృతాః.
స స్త్రీగణావృతో రాజా ప్రహృష్టః ప్రదదే వసు,
తేభ్యో యథార్హమన్నాని పానాని వివిధాని చ.

(వనపర్వం. 240.8,9)

అందరూ ఆ ప్రాంతంలో విహరిస్తూ ఆనందించారు.

అదే సమయంలో యుధిష్ఠిరుడు, దైవవశంచేత, ఒక రోజులో పూర్తి అయే యాగం తలబెట్టి చేస్తూ ఆ సరస్సు తీరం మీద భార్యతోను, సోదరులతోను, ఇతర పరిజనంతోను విడిసి ఉన్నాడు.

దుర్యోధనుడు - “సర్వప్రాంతంలో విహరినివాసాలు ఏర్పరచండి” అని ఆదేశించి తన ప్రేమ్యులను పంపాడు.

అప్పటికే గంధర్వరాజు అపురసలతోను, పరివారంతోను విహరయాత్రకై వచ్చి ఆ ప్రాంతంలో నివాసం ఏర్పరచుకొని ఉన్నాడు.

రాజపరిచారకులు వచ్చి ఆ విషయం దుర్యోధనునికి చెప్పారు. అతడు గర్వాతిశయంతో - “వాళ్లందరినీ బైటకు గెంటి వెయ్యండి” అని ఆజ్ఞాపించి కొంతమంది సైనికులను పంపాడు.

వాళ్లు వెళ్లి - “మా రాజు దుర్యోధనుడు సపరివారంగా విహరించడానికై ఇక్కడికి వస్తున్నారు. దూరంగా పొండి” అని ఆ గంధర్వులను అదలించారు.

ఆ మాటలు వినగానే గంధర్వులు గట్టిగా నవ్వుతూ - “మీ రాజుకు మతి చెడిపోయి నట్లుంది! లేకపోతే దేవతలను, సామాన్యమానవులను ఆజ్ఞాపించి నట్లు ఇలా ఆజ్ఞాపిస్తాడా!

స చేతయతి వో రాజా మన్దబుద్ధిః సుయోధనః,

యోఽస్మాజ్జాపయత్యేవం వైశ్యానివ దివౌకసః.

(వనపర్వం. 240.28)

వెళ్లండి; మీ రాజుతో చెప్పుకోండి. లేకపోతే మిమ్మల్నందర్నీ యమలోకానికి పంపవలసి వస్తుంది” అన్నారు.

గంధర్వరాజు చేతిలో దుర్యోధనుని పరాభవం

వాళ్లు పరుగెత్తుకొని వెళ్లి దుర్యోధనునికి చెప్పారు. “దేవత లందరితోను కలిసి దేవేంద్రుడు వచ్చినా సరే వానిని శిక్షించండి” అంటూ దుర్యోధనుడు సైన్యాన్ని పంపాడు. వాళ్లు గంధర్వుల తాకిడికి అగలేక పారిపోయి వచ్చారు. కర్ణ - దుర్యోధనాదులు మహా సైన్యంతో యుద్ధరంగంలోనికి దిగారు. చిత్రరథుడు మాయాబలంచేత కర్ణాదుల నందరినీ ఓడించాడు. దుర్యోధనుడు రథంమీదనుంచి పడిపోయాడు. చిత్రరథుడు వానిని సజీవంగా నే పట్టుకొని బంధించాడు. దుఃశాసనుణ్ణి, దుర్ముఖుణ్ణి, దుర్జయుణ్ణి, రాజభార్యలను కూడ బంధించి గంధర్వులు తీసికొని పోయారు.

మిగిలిన సైనికులు, వృద్ధామాత్యులు పొందవుల దగ్గరికి వెళ్లి - “దుర్యోధనాదులను గంధర్వులు బంధించి తీసికొని పోతున్నారు, రక్షించండి” అని మొరపెట్టుకొన్నారు.

అలా మొరపెట్టుకొంటూన్న వాళ్లను చూచి భీముడు - “మేం ఎంతో ప్రయత్నంతో చేద్దాం అనుకొంటూన్న పని గంధర్వులు చేసివేశారు.”

మహతా హి ప్రయత్నేన సంనహ్య గజవాజిభిః,
అస్మాభిర్యదనుష్ఠేయం గన్ధర్వైస్తదనుష్ఠితమ్. (వనపర్వం. 242. 15)

“కష్టాలలో ఉన్న మమ్మల్ని చూచి సంతోషిద్దాం అని వచ్చి నందుకు వీనికి మంచి పరాభవం జరిగింది” అన్నాడు.

భీమసేనుని మాటలు విన్న యుధిష్ఠిరుడు ఇలా అన్నాడు. “భీమసేనా! కష్టాలలో ఉండి మనల్ని శరణు పొందినవాళ్ల విషయంలో ఇలా ప్రవర్తించకూడదు. వృకోదరా! జ్ఞాతుల మధ్య భేదాలు, కలహాలు కలుగుతుంటాయి. అవిచ్ఛిన్నంగా వైరాలు సాగుతుంటాయి. అయినా కూడ కులధర్మం అనేది నశించదు.

భవంతి భేదా జ్ఞాతీనాం కలహాశ్చ వృకోదర,
ప్రసక్తాని చ వైరాణి కులధర్మే న నశ్యతి. (వనపర్వం. 243. 2)

బైటవా దెవడైనా జ్ఞాతుల కులాన్ని పీడించి నప్పుడు సత్పురుషులు బైటవాళ్ల వలన జరిగిన పీడనమును చూస్తూ ఊరుకొనరు.

బైటవాళ్ల నుండి మనకు ముప్పు వచ్చినప్పుడు మనం నూటబదుగురం.

మనలో మనకు విరోధం వచ్చి నప్పుడు మాత్రం మనం ఐదుగురం, వాళ్లు నూర్గురు.

పరైః పరిభవే ప్రాప్తే వయం పశ్యోత్తరం శతమ్,

పరస్పరవిరోధే తు వయం పశ్య చ తే శతమ్.

(వనపర్వం. 243.)

“కౌరవుల రథా లన్నీ సిద్ధంగా ఉన్నాయి. మీరు నలుగురూ వాటిని అధిరోహించి వెళ్లి గంధర్వులతో యుద్ధం చెయ్యండి. భీమా! నీ బలాన్ని నమ్ముకొని వీళ్లు శరణు కోరుతున్నారు. నేను ఈ యజ్ఞదీక్షలో లేకపోతే నేనే స్వయంగా వెళ్లి ఉండేవాణ్ణి. ముందు సామోపాయమే ఉపయోగించి సుయోధనుణ్ణి విడిపించు. అలా అంగీకరించకపోతే మృదుయుద్ధం చేసి ప్రయత్నించు. అలాగా గంధర్వరాజు వినకపోతే అన్ని ఉపాయాలూ ఉపయోగించి విడిపించు.”

అజాతశత్రువు మాటలు విని అర్జునుడు - “సామంచేత ధార్తరాష్ట్రులను విడిచిపెడితే విడిచిపెడతాడు; అలా విడవకపోతే ఆ గంధర్వరాజు రక్తాన్ని భూమి త్రాగగలడు” అని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

అర్జునుని ప్రతిజ్ఞ వినగానే కౌరవుల ప్రాణాలు లేచివచ్చినట్లయింది.

నలుగురు సోదరులూ యుద్ధసన్నద్ధులై బయలుదేరడంతో కౌరవసైన్యాలకు ఎక్కడ లేని ధైర్యమూ వచ్చి యుద్ధానికి బయలుదేరాయి. ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది. గంధర్వులు పాండవుల ధాటికి తట్టుకొన లేకపోయారు. చిత్రరథుడు ప్రచ్ఛన్నయుద్ధం చేసినా కూడ అర్జునుని ముందు అది సఫలం కాలేదు.

చివరికి అర్జునుని పూర్వమిత్రు డైన చిత్రరథుడు ప్రత్యక్షంగా కనబడ్డాడు. తన మిత్రుడు దుర్బలు డవడం చూచి అర్జునుడు ఆయుధాలు ఉపసంహరించాడు. పరస్పరం కుశలప్రశ్నల తరువాత ఇద్దరూ వాళ్ల వాళ్ల రథాలమీదనే కూర్చుండి మాటలాడుకొన్నారు.

అర్జునుడు చిరునవ్వుతో చిత్రసేనుణ్ణి - “నువ్వు కౌరవులను ఎందుకు ఇలా నిగ్రహించావు?” అని అడిగాడు.

“దుర్యోధనుడు మీ విషయంలో ఎలాంటి దురుద్దేశ్యంతో వచ్చాడో తెలుసుకొని ఇంద్రుడు “వానిని సకుటుంబంగా బంధించి తీసికొనిరా, నీ శిష్యుడు, మిత్రుడూ అయిన అర్జునునికి ఆతని సోదరులకూ మాత్రం ఏమీ హాని కలగనీయకు” అని నన్ను ఆజ్ఞాపించాడు. అందుచేత అలా చేశాను. ఈ దురాత్ముణ్ణి ఇంద్రుని శాసనం ప్రకారం స్వర్గానికి తీసికొనిపోతాను” అన్నాడు చిత్రసేనుడు.

“చిత్రసేనా! మా భ్రాత యైన దుర్యోధనుణ్ణి విడిచిపెట్టు. మా అన్నగారి అభిప్రాయం ఇది. నాకు ప్రియం చేయా లని కూడ నీవు కోరితే వీనిని విడిచిపెట్టు.” అని అర్జును డన్నాడు.

“ఈతడు ఏమి చేయ దలచి ఇక్కడికి వచ్చాడో మీ అన్నగారికి తెలియదు. సరే ధర్మరాజు ఎలా చెపితే అలా చెయ్యి” అన్నాడు చిత్రరథుడు.

అందరూ యుధిష్ఠిరుని దగ్గరికి వెళ్లారు. దుర్యోధనుని చేష్టను గూర్చి చెప్పారు. అయినా కూడ ధర్మరాజు తనవాళ్లను వధించనందుకు చిత్రరథునికి కృతజ్ఞతాభావం తెలిపి దుర్యోధనాదులను విడుపు మని ప్రార్థించాడు. చిత్రరథుడు దుర్యోధనాదులను బంధవిముక్తులను చేసి స్వర్గలోకానికి వెళ్లిపోయాడు.

యుధిష్ఠిరుడు దుర్యోధనునితో - “నాయనా! మళ్లీ ఎప్పుడూ ఇలాంటి సాహసం చెయ్యకు. మనస్సులో బాధపడకు. సోదరులతో సుఖంగా ఇంటికి వెళ్లు” అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు ధర్మరాజుకు నమస్కరించి, పిచ్చెత్తినవాడు వలె అయిపోయి, సిగ్గుతో రెండు ముక్కలుగా అయిపోయి నట్లు అయిపోతూ నగరం వైపు బయల్దేరాడు.

దుర్యోధనుడు సిగ్గుతో క్రుంగిపోతూ, రాహుగ్రస్తు డైన చంద్రుడు వలె కాంతి విహీనుడై పర్యంకం మీద కూర్చొని ఉండగా కర్ణుడు వచ్చి - “దుర్యోధనా! అదృష్టవశం చేత ఆ గంధర్వు లందరినీ జయించి క్షేమంగా వచ్చావు. గంధర్వు లందరూ కలిసి ఒక్కమ్మడిగా విజృంభించి సైన్యా న్నంతనీ చీల్చివేస్తూ నా శరీరాన్ని బాణాలతో తీవ్రంగా గాయపరచగా నేను నీవు చూస్తుండగానే రణరంగంనుంచి పారిపోయి వచ్చాను. నువ్వు, నీ సోదరులూ గంధర్వులపై సంపాదించిన విజయం సాటి లేనిది” అని దుర్యోధనుణ్ణి స్తుతించడం ప్రారంభించాడు.

దుర్యోధనుడు బాష్పపూర్ణనయనాలతో తనకు జరిగిన దంతా పూసగుచ్చినట్లు కర్ణునికి చెప్పాడు. “ఇప్పుడు బంధువుల మధ్య, వీరుల మధ్య తల ఎత్తుకొనలేకుండా ఉన్నాను. నేను ప్రాయోపవేశం చేసి ప్రాణాలు విడుస్తాను” అని కర్ణునితో అంటూ ప్రక్కనే ఉన్న దుఃశాసనునితో - “దుఃశ్వాసనా! ఇటు పైన నువ్వే ఈ రాజ్యాన్ని పాలించాలి. నీ కీ రాజ్యం ఇచ్చేస్తున్నాను. ధర్మంగా పాలించుకో” అన్నాడు. “ఎట్టి పరిస్థితులోను నేను రాజ్యం స్వీకరించను. నూరు సంవత్సరాలూ నువ్వే రాజువుగా ఉండాలి” అని కన్నీళ్లు కారుస్తూ దుఃశాసను డన్నాడు.

అప్పుడు కర్ణుడు వాల్మీద్దరినీ ఓదారుస్తూ - “ఎందుకు మీరిద్దరూ మనోదౌర్బల్యంతో ఇలా దుఃఖిస్తారు?

ఏడుస్తూనే ఉంటే శోకం ఏనాటికీ శాంతించదు. శోకం శోకించేవాని ఆపదలను తొలగించదు కదా? అలాంటప్పుడు మీ రిద్దరూ ఇలా శోకిస్తూ శోకంలో ఏమి సామర్థ్యం ఉందని అనుకొంటున్నారు?

న శోకః శోచమానస్య వినివర్తత కర్షిచిత్,
యదా చ శోచతః శోకో వ్యసనం నాపకర్షతి,
సామర్థ్యం కిం తతః శోకే శోచమానే ప్రపశ్యథః. (వనపర్వం. 249. 36, 37)

ఇంతకీ- పాండవులు చేసినదానిలో ఏమి గొప్ప ఉంది? వాళ్ల కర్తవ్యం వాళ్లు చేశారు. నిత్యమూ రాజుకు ప్రియం చేయడం అనేది దేశంలో ఉండే ప్రజల కర్తవ్యం కదా?

కర్తవ్యం హి కృతం రాజన్ పాణ్డవైస్తవ మోక్షణమ్,
నిత్యమేవ ప్రియం కార్యం రాజ్ఞో విషయవాసిభిః. (వనపర్వం. 249. 39)

నీవు ఈ విధంగా సిగ్గుపడవలసిన పని లేదు. ప్రాయోపవేశం నుండి విరమించుము” అని కర్ణుడు ఎంత బోధించినా దుర్యోధనుడు వినలేదు.

శకుని దుర్యోధనుణ్ణి ప్రాయోపవేశం నుండి మరల్చుతూ- “రాజా! ఇలా ప్రాయోపవేశం చేయడం యుక్తం కాదు. నీకు పాండవులు ఉపకారం చేసి ఉన్నారు. అందుచేత వాళ్లను పిలిచి అర్ధరాజ్యం వాళ్ల కిచ్చివెయ్యి. దానితో నీ కృతజ్ఞతాభావానికి లోకు లందరూ మెచ్చుకొంటారు; నీకు పాండవులతో మైత్రి కూడ ఏర్పడుతుంది” అన్నాడు.

కర్ణ - శకునుల మాటలు దుర్యోధనుడు అంగీకరించక, పాదాలమీద పడి యున్న దుఃశాసనుని లేవదీసి, కౌగలించుకొని “మీ రందరూ నగరానికి వెళ్లండి. నేను నా నిశ్చయం నుండి వెనుదిరిగే ప్రసక్తిలేదు” అని చెప్పి దర్బలు పరచుకొని ప్రాయోపవేశం ప్రారంభించాడు.

పూర్వం దేవతలచేత జయింపబడి పాతాళానికి పారిపోయి అక్కడ నివసిస్తున్న దైత్యులూ దానవులూ కూడ దుర్యోధనుడు ప్రాయోపవేశనం చేయడానికి ప్రారంభించగానే తమ పక్షం దుర్బలమైపోతున్న దని తలచి ఒక కృత్యను (ఆభిచారిక హోమాలు చేసి సృజించే ఒక మహాశక్తిని) పంపి దుర్యోధనున్ని క్షణంలో పాతాళానికి తెప్పించారు.

ఆతన్ని చూడగానే ఆ దైత్యదానవులు చాల సంతోషించి ఇలా అన్నారు.

“దుర్యోధనా! ఇంతమంది శూరులు వీరులూ చెప్పు చేతలలో ఉన్న నీవు ఇలా ప్రాయోపవేశం చేయడ మేమిటి? రాజా! పూర్వం మేం తపస్సు చేసి మహేశ్వరుణ్ణి

సంతోషపెట్టి నిన్ను సంపాదించుకొన్నాం. నీ శరీరం పై భాగం శివమయం; అది వజ్రాలతో నిర్మించబడింది. శస్త్రాలచేత అభేద్యం. క్రింది శరీరం దేవీమయం; అది పుష్పాలతో నిర్మించినది.

దివ్యాస్త్రాలు తెలిసిన వీరులు నీ శత్రువులను సంహరిస్తారు. ఆ వీరు లందరూ నీకు సాహాయ్యం చేయడం కోసం పుట్టిన దానవులు.

భీష్మ- ద్రోణ, కృపాదులను కూడ అసురులు ఆవహిస్తారు. వాళ్లు మిత్రులు, బంధువులు, చిన్నవాళ్లు, పెద్దవాళ్లు - ఇలాంటి విచక్షణ ఏమీ లేకుండా క్రౌర్యంతో అందరినీ సంహరిస్తారు.

నీ మనస్సులో అర్జునుణ్ణి గూర్చి భయం ఉంది కదా? దానికి కూడ మేం ఒక ఉపాయం చూచి ఉన్నాం. నరకుని ఆత్మ కర్ణుణ్ణి ఆవహించి కృష్ణార్జునులను సంహరిస్తుంది. ఈ విషయం తెలిసి ఇంద్రుడు అర్జునుణ్ణి రక్షించడానికై కర్ణుని కవచకుండలాలు హరిస్తాడు. అందుచేత సంశయం లను లక్షల కొలది దానవులను సిద్ధం చేసి ఉంచాం. వాళ్లు అర్జునుణ్ణి వధిస్తారు. నువ్వు వెళ్లు; శత్రువులను జయించి నిష్కంఠక మైన రాజ్యం ఏలుకో.”

ఈ విధంగా వాళ్లు దుర్యోధనుని బుద్ధిని స్థిరంగా ఉండేటట్లు చేశారు. ఆ కృత్యయే నిమేషమాత్రంలో దుర్యోధనుణ్ణి పూర్వస్థానం చేర్చింది.

ఇదంతా స్వప్నమా అనిపించింది దుర్యోధనునికి. పాండవులను జయించి తీరుతాను అని నిశ్చయం చేసికొన్నాడు. అయితే ఈ విషయం ఎవరికీ చెప్పలేదు.

తెల్లవారు జామున కర్ణుడు వచ్చి మళ్లీ దుర్యోధనుణ్ణి ప్రాయోపవేశంనుంచి మరల్చడానికి గట్టిగా ప్రయత్నం చేశాడు. మిగిలినవాళ్లు కూడ బ్రతిమాలారు.

ఈ కారణంచేత, దైత్యులు చేసిన ఆ బోధలచేత అతడు మనస్సును గట్టి పరచుకొన్నాడు.

సపరివారంగా సైన్యంతో నగరంలో ప్రవేశించాడు.

దుర్యోధనుడు హాస్తినపురం చేరిన తరువాత ఒకనాడు భీష్ముడు అతనితో - “నాయనా! నువ్వు వనం వెళ్లడానికి బయలుదేరినప్పుడే అలా వెళ్లడం మంచిది కాదని నేను చెప్పాను కదా? నిన్ను శత్రువులు బంధించారు. నువ్వు నీ సైనికు లందరూ చూస్తూండగానే కర్ణుడు పారిపోయాడు కదా? ఇప్పుడు నీకు పాండవులు ఎంత బలవంతులో కర్ణు డెంత బలవంతుడో తెలిసిపోయినది కదా? కర్ణుడు పాండవుల నాలుగో వంతుకు కూడ

సరితూగడు. అందుచేత నువ్వు పాండవులతో సంధి చేసికొనడం మంచిది” - అన్నాడు.

భీష్ము డా విధంగా చెపుతుండగానే దుర్యోధనుడు అక్కడినుండి లేచి వెళ్లిపోయాడు. వాని వెనుకనే కర్ణ- శకుని - దుశ్శాసనాదులు కూడ లేచి వెళ్లిపోయారు. వాళ్లు అలా వెళ్లిపోవడం చూచి కురువుద్ధు డైన భీష్ముడు సిగ్గు చెంది ఇంటికి వెళ్లిపోయాడు.

దుర్యోధనుడు అతడు వెళ్లిపోయిన వెంటనే మళ్లీ మంత్రులతో అదే ప్రదేశానికి వెళ్లి - “ఇప్పుడు మనం చేయవలసిన పని ఏమి” అని ఆలోచించడం ప్రారంభించాడు.

కర్ణుడు దుర్యోధనునితో ఇలా అన్నాడు - “రాజా! భీష్ముడు ఎల్లప్పుడూ మనలను నిందిస్తూంటాడు; పాండవులను ప్రశంసిస్తూంటాడు. నీ సమీక్షంలో నన్ను మాటి మాటికీ చులకన చేస్తూ మాట్లాడుతూంటాడు.

మహారాజా! దుర్బుద్ధి యైన భీష్మునికి నా బలపరాక్రమాలు చూపిస్తాను- నే నీ సైన్యంతో దిగ్విజయానికి వెళ్లడానికై నాకు అనుమతి ఇమ్ము.”

సుయోధనుడు సంతోషపూర్వకంగా అనుమతి ఇచ్చాడు. కర్ణుడు సైన్యంతో బయలుదేరి వెళ్లి అన్నీ దేశాల రాజులను జయించి అత్యధిక మైన ధనసంపదతో హాస్తి నపురానికి తిరిగి వచ్చాడు. దుర్యోధనుడు స్వాగతసత్కారాలతో ఎదురేగి ఆతనిని అభినందిస్తూ-

భీష్మునివల్ల గాని, ద్రోణునివల్ల గాని, కృపునివల్ల గాని, శకునివల్ల గాని లభించని అభ్యుదయాన్ని నేను నీ వల్ల పొందాను. అందరు పాండవులూ కలిసినా నీలో పదహారవ వంతుకు పోలరు” అన్నాడు.

నగరంలోని పౌరులలో ఆ మాట విన్న కొందరు ప్రశంసించారు, కొందరు నిందించారు.

కర్ణుడు ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు గాంధారి వద్దకు వెళ్లి పుత్రుడు నమస్కరించి నట్లు పాదాలు స్పృశించి నమస్కరించాడు; ధృతరాష్ట్రుడు ప్రేమపూర్వకంగా ఆతనిని కౌగలించుకొన్నాడు.

కర్ణుడు - “రాజా! ఈ పృథివి అంతా ఇప్పుడు నీకు అధీన మైనది. దీనిని ఇంద్రుడు స్వర్గాన్ని పాలించి నట్లు శత్రుభయం ఏదీ లేనివాడవై పాలించు” అని దుర్యోధనునితో అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు వైష్ణవయజ్ఞం చేయుట

ఆ మాటలు విని దుర్యోధనుడు - “కర్ణా! నీవు సహాయుడవుగా ఉన్నప్పుడు నాకు సాధ్యం కాని దేదీ లేదు. యుధిష్ఠిరుని రాజసూయయాగం చూచినది మొదలు నాకు ఆ యాగం చెయ్యా లని తీవ్ర మైన వాంఛ మనస్సులో ఉన్నది. అది నీవు చేయించాలి.” అన్నాడు.

“తప్పక నీవు రాజసూయయాగం చెయ్యాలి. కావలసిన ఏర్పాట్లన్నీ చేయించుకో” అన్నాడు కర్ణుడు.

దుర్యోధనుడు పురోహితుణ్ణి పిలిపించి “నీవు నా చేత రాజసూయయాగం చేయించాలి” అని కోరాడు. అప్పు డా పురోహితుడు - “రాజా! యుధిష్ఠిరుడు జీవించి ఉండగా, మీ తండ్రి ధృతరాష్ట్రుడు జీవించి యుండగా మీ కౌరవవంశంవారెవరూ ఆ యాగం చేయకూడదు. రాజసూయం వంటిదే మరొక యజ్ఞం ఉంది.”

నీకు కప్పం కట్టే రాజు లందరూ ఇచ్చిన బంగారంతో ఒక బంగారు నాగలి చేయించి దానితో యజ్ఞవాటాన్ని దున్నాలి. ఆ యజ్ఞవాటంలో వైష్ణవం అను యజ్ఞం చెయ్యి. అది రాజసూయంతో పోటీపడే యజ్ఞం అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు తన మిత్రులతోను, మంత్రులతోను ఆలోచించి ఆ యజ్ఞం చెయ్యాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు. రాజు లందరికీ ఆహ్వానాలు పంపారు.

దుఃశ్శాసనుడు ద్వైతవనంలో ఉన్న పాండవులను ఆహ్వానించడానికై ప్రత్యేకించి దూతలను పంపాడు.

వాళ్లు ధర్మరాజు దగ్గరకు వెళ్లి - “రాజా! మా మహారాజు స్వవీర్యంచేత సంపాదించిన సంపదలతో యజ్ఞం చేస్తున్నారు. మిమ్మల్నందరినీ ఆహ్వానించడానికై మమ్ములను పంపాడు” అని చెప్పారు.

“మేము కూడ వస్తాం కాని ఇప్పుడు కాదు. పదమూడు సంవత్సరాలు పూర్తి అయే వరకు సమయాన్ని (షరతును) పాలించాలి కదా?” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు. భీము డా మాటలు విని ఆ దూతలతో - “మీరు వెళ్లి మీ రాజుకు చెప్పండి - “పదమూడు సంవత్సరాల గడువు పూర్తి అయిన తరువాత జరగబోయే రణసత్రంలో, అస్త్రశస్త్రాలతో ప్రజ్వలిస్తూన్న అగ్నిలో వానిని పడవేసి, కౌరవులయందు క్రోధ మనే హవిస్సును యుధిష్ఠిరుడు ఏ నాడు హోమం చేస్తాడో ఆ నాడు నేను కూడ వస్తాను.”

దుర్యోధనుడు గొప్ప అట్టహాసంతో ఆ యజ్ఞం చేశాడు. యజ్ఞం పూర్తిచేసికొని నగరంలో సుయోధనుడు ప్రవేశిస్తూండగా వందిమాగధులు స్తుతించారు. కొందరు “ఈ

యజ్ఞం యుధిష్ఠిరుడు చేసిన రాజసూయం పదహారవవంతుకూ కూడ పోలదు” అన్నారు. కొందరు మిత్రులు ప్రశంసించారు.

అందరూ సంతోషంతో ఒక చోట కూర్చోని ఉండగా కర్ణుడు లేచి - “రాజా! దురాత్మ్యులైన పాండవుల రూపు మాపి, నువ్వు రాజసూయయాగం చేస్తూన్నప్పుడు మళ్లీ నీ విలాంటి అభివృద్ధిలో ఉండగా నేను చూస్తాను” - అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు సంతోషించి - “పాండవులను నశింపచేసి నేను రాజసూయయాగం ఎప్పుడు చేస్తానో కదా!” అన్నాడు.

“మహారాజా! నేను అర్జునుణ్ణి సంహరించేవరకు పాదాలు కడిగించుకొనను. మధ్యమాంసాలు ముట్టను. ఎవరైనా వచ్చి ఏది యాచించినా లేదని చెప్పను” అని కర్ణుడు ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

దూత వచ్చి దుర్యోధనుని యజ్ఞం విషయం చెప్పిననాటి నుండి కూడ దానిని గూర్చియే ఆలోచిస్తూ యుధిష్ఠిరుడు ఎక్కడా కూడ సుఖం పొందలేకపోయాడు. ఈలోగా చారుల ద్వారా కర్ణుడు చేసిన ప్రతిజ్ఞను గూర్చి విన్న యుధిష్ఠిరునకు నిద్ర పట్టలేదు.

“ఒకనాడు ద్వైతవనంలోని మృగా లన్నీ కన్నీరు కారుస్తూ యుధిష్ఠిరునకు స్వప్నంలో కనబడ్డాయి. వణికిపోతూ చేతులు కట్టుకొని నిలచి ఉన్న వాటిని చూచి యుధిష్ఠిరుడు - మీ రెవరు? ఎక్కడుంటారు? ఏమి చెప్పాలను కొంటున్నారు?” అని అడిగాడు.

అప్పుడా మృగాలు - “మహారాజా! మేం ద్వైతవనంలో నీ సోదరులు వేటాడి చంపగా మిగిలిన మృగాలం. మా సంతతి పూర్తిగా తుడిచిపెట్టుకొనిపోయే టట్లున్నది. కేవలం విత్తనాలుగా మేం మాత్రమే మిగిలాం. మమ్మలను నువ్వు కరుణించాలి” అన్నాయి.

దయామయహృదయుడైన యుధిష్ఠిరుడు “మీరు కోరి నట్లు చేస్తాను” అని వాటితో చెప్పి, మరునాడు తన స్వప్నవృత్తాంతం సోదరులకు తెలిపి - ఇక్కడ మనం ఒక సంవత్సరం ఎనిమిది మాసా లున్నాం. మళ్లీ మనం తృణబిందుసరస్సు దగ్గరికి వెడదాం అన్నారు. వెంటనే పాండవులు పరివారంతో బయలుదేరి వెళ్లి కామ్యకవనం చేరారు.

వ్యాసుడు పాండవులను చూడడానికై వెళ్లుట

ఒకనాడు వ్యాసుడు పాండవులను చూడడానికై కామ్యకవనానికి వెళ్లాడు. వాళ్ల అభివాదన సత్కారాదులను స్వీకరించి యుధిష్ఠిరునితో - “యుధిష్ఠిరా! తపస్సు చేస్తేనే కాని లోకంలో ఎవరూ మహాసుఖం పొందజాలరు.”

“తపస్సుకంటె గొప్పది మరొకటి లేదు. తపస్సుచేత గొప్ప గొప్ప విషయాలను కూడ సాధించవచ్చు. తపస్సుచేత సాధ్యం కానిది ఏదీ లేదని తెలుసుకో.”

తపసో హి పరం నాస్తి తపసా విస్తతే మహత్,

నాసాధ్యం తపసః కించిదితి బుద్ధ్యస్వ భారత. (వనపర్వం. 259.16)

సత్యము, బుజుత్వము, క్రోధం లేకపోవడం, దానం, దమం, శమం, అసూయ లేకపోవడం, అహింస, శుచిత్వము, ఇంద్రియనిగ్రహము ఇవి మానవులను పవిత్రీకరించేస్తాయి. సమయం వచ్చినప్పుడు, సంతోషపూర్వకంగా దానం చేస్తూండాలి. సత్యం పలికేవానికి ఆయుర్దాయము, అనారోగ్యము, బుజుత్వము లభిస్తాయి. క్రోధము, అసూయా లేనివాడు సుఖంగా ఉంటాడు.

నాయనా! ఈ పృథివిలో దానమంత కష్టమైన పని మరేదీ లేదు. ఓ మహామతీ! వీరులైన నరులు ప్రియమైన ప్రాణాలను కూడ ధనం కోసం విడవడానికి వెనుదీయకుండా సముద్రాలలో ప్రయాణిస్తారు; అడవులలో తిరుగుతారు. కొందరు వ్యవసాయము, పశుపాలనాదికము చేస్తారు; కొంతమంది ఇతరులకు సేవ చేస్తారు.

పరిత్యజ్య ప్రియాన్ ప్రాణాన్ ధనార్థం హి మహామతే,

ప్రవిశంతి నరా ధీరాః సముద్రమటవీం తథా,

కృషిగోరక్ష్యమిత్యేకే ప్రతిపద్యంతి మానవాః

పురుషాః ప్రేష్యతామేకే నిర్గచ్ఛంతి ధనార్థినః. (వనపర్వం. 259. 29,30)

ఎంతో శ్రమపడి సంపాదించిన ధనాన్ని ఇతరులకు ఇవ్వడం అనేది చాల కష్టమైన పని. దానమంత చేయ శక్యం కాని పని మరొకటి లేదు. అందుచేతనే దానం చాల గొప్పది అని నా అభిప్రాయం.

తస్మాద్దుఃఖార్జితస్త్వైవ పరిత్యాగః సుదుష్కరః,

న దుష్కరతరం దానాత్ తస్మాద్దానం మతం మమ. (వనపర్వం. 259.31)

అన్యాయంగా సంపాదించిన ధనంతో దానధర్మం చేసినవానిని ఆ దానం మహాభయం నుండి రక్షించజాలదు.

అన్యాయాత్మముపాత్తేన దానధర్మో ధనేన యః,

క్రియతే న స కర్తారం త్రాయతే మహతో భయాత్. (వనపర్వం. 259.33)

దానప్రాశస్త్యాన్ని వర్ణిస్తూ వ్యాసుడు ముద్గలు డను బ్రాహ్మణుని కథ చెప్పాడు. ఆ బ్రాహ్మణుడు ఉంఛవృత్తితో (కళ్లాలో రాలి పడి ఉన్న ధాన్యపు గింజలు ఏరుకొని వాటితో మాత్రమే జీవించు విధానంతో) సకుటుంబంగా జీవిస్తూ తపస్సు చేసికొంటూండేవాడు. ఆతనిని పరీక్షించడానికై దుర్వాసుడు ఉన్మత్తబ్రాహ్మణవేషంతో వరసగా ఆరు దివసాలు వచ్చి వారి అన్నం అంతా తినేసి వెళ్లి పోయినా ముద్గలుని మనస్సులో ఏ మాత్రము ఏకారం కలగలేదు. దుర్వాసుడు ఆతనిని చాల ప్రశంసించి వెళ్లిపోయాడు.

ఒకనాడు ఒక దేవదూత విమానం తీసికొని వచ్చి నీవు జేసిన పుణ్యాలకు స్వర్గం జయించావు. విమానం ఎక్కు అని చెప్పగా ముద్గలుడు “స్వర్గంలో ఉన్న విశేషా లేమిటి” అని వాని నడిగాడు. అతడు - “స్వర్గంలో సుఖమే కాని శారీరకంగాగాని, మానసికంగాగానీ దుఃఖా లేవీ ఉండవు. అక్కడ కూడ పై పైకి వెళ్లినకొలదీ కొన్ని ఉత్తమలోకాలుంటాయి. వాటిలో ఇంకా కొన్ని వైశిష్ట్యా లుంటాయి. ఎవరూ ఏమీ శ్రమపడవలసిన పని ఉండదు.

అయితే అక్కడ కొన్ని దోషాలు కూడ లేకపోలేదు. తాము చేసిన కర్మల ఫలాన్ని మాత్రమే అక్కడ అనుభవిస్తారు. క్రొత్తగా కర్మ ఏదీ చేయరు. కొంత కాలానికి మూలకర్మ తరిగిపోతుంది.

కృతస్య కర్మణస్తత్ర భుజ్యతే యత్ ఫలం దివి,
న చాన్యత్ క్రియతే కర్మ మూలచ్ఛేదేన భుజ్యతే. (వనపర్వం. 261.28)

పుణ్యం అయిపోయిన తరువాత పడిపోతాను కదా అను చింత అన్నివిధాల స్వర్గాలలో ఉన్నవాళ్ల మనస్సులను వేధిస్తూంటుంది. ఈ దోషాలు బ్రహ్మలోకం వరకూ కూడ ఉన్నాయి. అయితే ఈ విభిన్న స్వర్గలోకాలన్నింటిలోనూ మానవులకు దోషాలకంటే గుణాలు వేలకొలది అధికంగా ఉంటాయి.” అని చెప్పాడు.

ఆ బ్రహ్మభువనాదేతే దోషా మౌద్గల్య దారుణాః,
నాకలోకే సుకృతినాం గుణాస్త్యయతతో నృణామ్. (వనపర్వం. 261.32)

“స్వర్గంలో ఉంటా యని నీవు చెప్పిన దోషాలు చిన్న వేమీ కాదు, పెద్దవే. ఈ దోషాలు లేని మరొక లోకం ఏదైనా ఉందా?” అని అడిగాడు మౌద్గల్యుడు.

“బ్రహ్మలోకం పైన విష్ణులోకం ఉంది. అక్కడికి మహాయోగులు మాత్రమే వెళ్లకలుగుతారు.” అని దేవదూత అన్నాడు.

దేవదూత మాటలు విన్న మౌద్గల్యుడు కొన్ని క్షణాలు ఆలోచించుకొన్నాడు. ఇలా అన్నాడు - “దేవదూతా! నీకు నమస్కరిస్తున్నాను. ఇన్ని మహాదోషా లున్న స్వర్గంతో కాని,

సుఖంతో కాని నాకు పని లేదు. అక్కడి నుండి పడిపోయిన వాళ్ల దుఃఖం వర్ణనాతీతం కదా? నేను శాశ్వతసుఖరూప మైన మరొక మార్గం అన్వేషించుకుంటాను.”

ఈ విధంగా దేవదూతను పంపివేసి ఆ మహాముని ధ్యానయోగం అవలంబించి, గొప్ప జ్ఞానాన్ని సంపాదించి మోక్షం పొందాడు.

జ్ఞానయోగేన శుద్ధేన ధ్యాననిత్యో బభూవ హ,
ధ్యానయోగాద్భులం లబ్ధ్వా ప్రాప్య బుద్ధిమనుత్తమామ్,
జగామ శాశ్వతీం సిద్ధిం పరాం నిర్వాణలక్షణామ్. (వనపర్వం. 261.47)

“యుధిష్ఠిరా! చక్రంలోని ఆకులు క్రిందికి మీదికి వెళ్లి నట్లు, మానవునికి సుఖం తరువాత దుఃఖమూ, దుఃఖం తరువాత సుఖమూ వస్తుంటాయి.”

సుఖస్యానంతరం దుఃఖం దుఃఖస్యానంతరం సుఖమ్,
పర్యాయేణోపసర్పన్తే సరం నేమిమరా ఇవ. (వనపర్వం. 261.49)

నీవు కూడ ఈ కష్టాన్ని దాటి నీ రాజ్యం నువ్వు పొందుతావు అని ధైర్యం చెప్పి వ్యాసమహాముని అంతర్ధానం చెందాడు.

దుర్యోధనుడు దుర్వాసుణ్ణి యుధిష్ఠిరుని వద్దకు పంపుట

పాండవులు అరణ్యాలలో కూడ నగరంలోనే ఉన్నట్లు సుఖంగా ఉండడం చూచి దుర్యోధనాదులు వీళ్లకు ఏ విధంగా కష్టాలు కలిగించాలా అని ఆలోచిస్తూండగా మహాతపః శాలి యైన దుర్వాసుడు పదివేలమంది శిష్యులతో అక్కడికి వెళ్లారు. అతడు అనేక విధాల అసౌకర్యాలు కలిగించినా దుర్యోధనుడు అతని శాపానికి భయపడి ఎప్పు డే విధంగా చేయమంటే ఆ విధంగా భోజనాది సపర్యలు చేస్తూ అతనికి శుశ్రూష చేశాడు.

దుర్యోధనుడూ అతని సోదరులూ తా నే విధంగా ఇబ్బందులు కలగజేసినా ఏ మాత్రమూ విసుగుకొనక చాల కాలం సేవ చేసినందుకు దుర్వాసుడు సంతోషించి “ఏమి కావాలో కోరుకో” అన్నాడు.

మంత్రులతో అంతకు ముందుగానే ఆలోచించి ఉన్న దుర్యోధనుడు చాల సంతోషించి ఆ మునికి నమస్కరించుచు “మహామునీ! నీవు ఇంతమంది శిష్యులతో మా ఇంట ఇంత కాలము ఏ విధంగా అతిథిగా ఉన్నావో, అదే విధంగా అరణ్యంలో నివసిస్తూన్న మా అన్నగారు, ధర్మాత్ము డైన యుధిష్ఠిరునకు అతిథిగా వెళ్లాలి. వాళ్లు అన్నదమ్ము లందరూ అతిథులూ, ద్రౌపదీ కూడ భోజనాలు పూర్తి చేసికొని సుఖంగా, కూర్చున్న సమయంలో నీవు వెళ్లాలి” అని కోరాడు.

“తప్పుకుండా అలాగే చేస్తాను” అని అంటూ దుర్వాసుడు వెళ్లిపోయాడు. కర్ణ దుర్యోధనులు ఎంతో సంతోషంతో కరచాలనం చేసికొన్నారు. “మనం అనుకొన్నది జరిగింది. పాపాత్ములైన పాండవులు దుర్వాసుని కోపాగ్నిలో మాడిపోతారు” అన్నాడు కర్ణుడు.

ఒకనాడు దుర్వాసుడు పదివేలమంది శిష్యులతో యుధిష్ఠిరుని దగ్గరికి వెళ్లాడు. అప్పటికి అందరూ భోజనాలు చేసి మాటలు చెప్పుకొంటున్నారు. యుధిష్ఠిరుడు ఆ మునికి ఎదు రేగి ఆతిథ్యం స్వీకరించవలసిందిగా ప్రార్థించి - “స్నానాలు చేసి రండి” అని ఆ మునితో అన్నాడు. వాళ్లు స్నానాలకి వెళ్లారు.

అక్షయపాత్ర శుభ్రంగా కడిగివేసిన ద్రౌపదికి వీళ్లందరికీ ఆతిథ్యం ఎలా ఇవ్వాలో తెలియలేదు. “ఆనాడు నిండు సభలో నా మానాన్ని సంరక్షించావు; శ్రీకృష్ణ! ఈ ఆపదనుండి కూడ మమ్మల్ని నువ్వే ఉద్ధరించాలి.” అని కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థించింది. ఆ మొర ఆలకించి కృష్ణుడు వెంటనే అక్కడికి వెళ్లాడు. ద్రౌపది ఆతనికి నమస్కరించి ఆతనికి దుర్వాసుని ఆగమనం మొదలైన విషయాలు చెప్పింది.

“ద్రౌపదీ! నాకు చాల ఆకలి వేస్తూన్నది. ముందు నా కేమైనా ఆహారం పెట్టు; తరువాత ఆలోచించుకొనవచ్చును” అన్నాడు కృష్ణుడు.

ద్రౌపది సిగ్గుపడుతూ - “భాస్కరు డిచ్చిన గిన్నెలోనుండి ఆహారం అవిచ్చిన్నంగా నేను భోజనం చేసేటంత వరకే వస్తుంది. నేను భోజనం చేయగానే ఆగిపోతుంది. నా భోజనం అయిపోయింది. ఇంక అన్నం ఏమీ లేదు” అంది.

“ద్రౌపదీ! నేను ఈ విధంగా ఆకలితో బాధపడుతుంటే ఇది పరిహాసానికి సమయం కాదు. శీఘ్రంగా వెళ్లి ఆ గిన్నె ఇలా తీసికొని రా” అన్నాడు. ఆమె తీసికొని వచ్చింది.

ఆ గిన్నె తీసికొని దాని పీకదగ్గర అంటుకొని ఉన్న ఆకు ముక్క నోట్లో వేసికొని కృష్ణుడు -

“ఇది విశ్వాత్మ, యజ్ఞభోక్త అయిన దేవునకు తృప్తి కలిగించు గాక”

విశ్వాత్మా ప్రీయతాం దేవస్తుష్టశ్చాస్త్వితి యజ్ఞభుక్ అంటూ “ఇపు డా మును లందరినీ భోజనానికి పిలు” అని సహదేవుణ్ణి నది వద్దకు పంపాడు.

“ఆ మునులు అశుమర్షసూక్తాలు పఠిస్తూ ఆ నదిలో మునిగి పైకి లేచేటప్పటికి వాళ్ల పొట్టలు అన్నాలతో నిండి అందరూ త్రేన్నారు. వాళ్లందరూ దుర్వాసుని వద్దకు వెళ్లి

- “మహాత్మా! మనం యుధిష్ఠిరునితో వంటలు వండించ మని చెప్పి వచ్చాం. ఇప్పుడు భోజనం చేసే స్థితిలో లేం. ఏమి చెయ్యాలి?” అని అడిగారు.

అప్పుడు దుర్వాసుడు - “మనం వ్యర్థంగా వంటలు చేయించి పెద్ద అపరాధం చేశాం. పాండవులు ధర్మాత్ములు, కేశవభక్తులు. అంబరీషునికి నేను శ్రమ కలిగించిననాటి నుండీ నాకు విష్ణు భక్తులంటే చాల భయం. అందరూ ఇక్కడి నుండే పారిపోదాం. పాండవులు మన్ని చూస్తే వారి చూపులకు కాలిపోతాం.” అన్నాడు. అందరూ అక్కడినుండే వెళ్లిపోయారు.

సహదేవుడు వచ్చి ఎంత వెదికినా ఎవరూ కనబడలేదు. తిరిగి వచ్చి యుధిష్ఠిరాదులతో చెప్పాడు. వాళ్లు ఆ మునుల కోసం నిరీక్షిస్తూ, ఏ అర్ధరాత్రి సమయంలో వస్తారో, ఏ మౌతుందో అని దిగులుతో ఉన్నారు.

కృష్ణుడు విషయం అంతా విశదీకరించాడు.

ధార్మరాష్ట్రులు పాండవుల విషయంలో ఇలాంటి దుష్కార్యాలు ఇంకా ఎన్నో చేశారు. అవేమీ ఫలించలేదు.

జయద్రథుని వృత్తాంతం

ఒకనాడు పాండవు లైదుగురూ కూడ వేటకు వెళ్లారు. ఆశ్రమంలో ద్రౌపది, కొందరు పరిచారికలు, ధౌమ్యుడు మాత్రమే ఉన్నారు.

సింధురాజైన జయద్రథుడు పెద్ద సైన్యంతోను, చాలమంది రాజులతోను కలిసి వివాహం చేసికొనడానికై శాల్వీయుల వద్దకు వెడుతూ మార్గమధ్యంలో కామ్యకవనంలో, ఆశ్రమంలో ఒంటరిగా ఉన్న ద్రౌపదిని చూచాడు. ఆమె దేవకన్యయా, దేవనిర్మితమైన మాయయా అనుకొంటూ అందరూ ఆమెకు దూరం నుండియే నమస్కరించారు.

ఆమెను చూడగానే జయద్రథుడు కామమోహితుడై, “నేను ఎలాగైనా ఈమెను పొందాలి; ఇంక ఎవరినీ వివాహం చేసికొనను. ఈమె ఎవరో తెలిసికొనిరా” అని కోటికాస్య దను రాజును ఆమె వద్దకు పంపాడు.

అతడు వెళ్లి తనను గూర్చి, జయద్రథుణ్ణి గూర్చి, ఆతనితో ఉన్న ఇతరరాజులను గూర్చి ద్రౌపదికి వర్ణించి చెప్పి, - “నీ వెవరవు? ఇంతటి ఘోరారణ్యంలో ఒక్కతివే ఎందు కున్నావు? నీ భర్త ఎవరు?” అని ఆమెను అడిగాడు.

ద్రౌపది తనను గూర్చి, తన భర్తలను గూర్చి వానికి చెప్పి “అతిథి ప్రియు డైన ధర్మరాజు శీఘ్రంగా వస్తాడు. మీ రందరూ మా ఆతిథ్యం స్వీకరించండి” అంది.

అత డా మాటలు జయద్రథునకు చెప్పాడు. “నేను ద్రౌపదిని చూస్తాను” అంటూ అతడు దుష్ట మైన భావంతో ద్రౌపది దగ్గరికి వెళ్లి కుశల ప్రశ్నలు వేశాడు. ఆమె తగు విధంగా సమాధానం చెప్పి, అతనిని కూడ కుశల ప్రశ్నలు వేసి పాద్యాసనాదులతో సత్కరించింది.

జయద్రథుడు తన మనస్సులోని దురాలోచనలు వ్యక్తం చేస్తూ, దీనులై అడవుల పాలైన భర్తలతో ఏం సుఖపడతావు. నన్ను వివాహ మాడు; రా; రథం ఎక్కు అన్నాడు.

ద్రౌపది జయద్రథుణ్ణి అనేక విధాల నిందించింది. ధౌమ్యుణ్ణి పిలుస్తూ దీనంగా కేకలు వేసింది. జయద్రథుడు ఆమెను బలాత్కారంగా పట్టుకొని రథం మీద కూర్చుండ బెట్టుకొని తీసికొనిపోతూండగా ధౌమ్యుడు వానిని నివారిస్తూ కాలిబంటుతో కలిసి నడచి వెళ్లాడు.

ఇంతలో పాండవు లందరూ వేట నుండి తిరిగి వస్తున్నారు. ద్రౌపది పరిచారిక ఏడుస్తూ వాళ్లకు ఎదురుగా వెళ్లి - “ద్రౌపదిని జయద్రథుడు అపహరించి తీసికొని వెళ్లి పోతున్నాడు; శీఘ్రంగా వెళ్లి ఆమెను రక్షించండి” అని మొరపెట్టింది.

వెంటనే పాండవు లందరూ జయద్రథుడు వెళ్లిన మార్గాన రథాలు ఎక్కి శీఘ్రంగా వెళ్లారు. వారు జయద్రథుని సేన సంతను సహరించారు. వీరు లందరూ మరణించడంతో భయపడి జయద్రథుడు ద్రౌపదిని విడచి రథం ఎక్కి శీఘ్రంగా పారిపోయాడు. జయద్రథుడు పారిపోవడం చూచి అర్జునుడు జయద్రథుని సైనికులను మర్దిస్తూన్న భీమునితో - “జయద్రథుడు పారిపోయాడు కదా? వీళ్లను చంపి ఏమి ప్రయోజనం? వానిని వెదుకు” అన్నాడు.

భీముడు యుధిష్ఠిరునితో - “రాజా! శత్రుసైన్యంలోని వీరు లందరూ మరణించారు. జయద్రథుని విషయం నేనూ అర్జునుడూ చూచుకొంటాం. మీరు ముగ్గురూ ద్రౌపదిని తీసికొని ఆశ్రమానికి వెళ్లండి” అన్నాడు.

“సైంధవుడు ఎంత దుర్మార్గు డైనా, గాంధారి ముఖమూ, దుఃశల ముఖమూ చూచి మనం వానిని చంపకూడదు. వానిని చంపకండి” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

“అతడు ఎంత బ్రతిమాలినా విడవవద్దు. నా కింత అపకారం చేసినవానిని చంపి వేయండి” అంది ద్రౌపది.

వాళ్లు నలుగురూ, పురోహితుడూ ఆశ్రమానికి వెళ్లిపోయారు.

అప్పటికే జయద్రథుడు ఒక కోశం (రెండు మైళ్ల) దూరం వరకు పారిపోయాడు. అప్పుడు అంత దూరంలో ఉన్న అశ్వాలనూ కూడ అర్జునుడు చంపివేసి అత్యద్భుత మైన కార్యం చేశాడు. దివ్యాస్త్రసంపన్నుడైన అర్జునుడు అతిక్లిష్టసమయాలలో కూడ ఏ మాత్రమూ కంగారు పడడు.

స హి దివ్యాస్త్రసంపన్నః కృత్యకాలేఽప్యసంభ్రమః.

(వనపర్వం. 271.54)

భీమార్జునులు వెంబడించగా జయద్రథుడు అరణ్యంలోనికి పరుగెత్తాడు. భీముడు వెళ్లి పట్టుకొన్నాడు. “వానిని చంపవద్దు” అని అర్జును డన్నాడు.

“ద్రౌపది విషయంలో అలా ప్రవర్తించిన ఈ పాపాత్ముణ్ణి విడిచిపెట్టకూడదు. ఎప్పుడు చూచినా యుధిష్ఠిరుడు జాలి చూపుతూంటాడు. తెలివితక్కువతనంతో నువ్వు కూడ నన్ను అడ్డుకొంటూంటావు! నే నేం చెయ్యాలి?” అంటూ భీముడు జయద్రథుని తలమీద అర్ధచంద్రబాణంతో, ఐదు చోట్ల క్షౌరం చేసి - “మూఢా! నువ్వు ప్రాణాలతో ఉండా లంటే ‘నేను దాసుణ్ణి’ అని పెద్దల సమక్షంలో చెప్పాలి” అని ఆదేశించాడు. అతడు అలాగే చేస్తాను. అన్నాడు.

జయద్రథుణ్ణి లాగికొంటూ తీసికొనివెళ్లి భీముడు యుధిష్ఠిరుని ముందు పడవేశాడు. రాజు వానిని చూచి నవ్వి - వీనిని విడిచివేయండి అన్నాడు. “ఇతడు ఇప్పుడు పాండవుల దాసుడు. ద్రౌపదికి చెప్పు” అన్నాడు భీముడు. ద్రౌపది “ఈ దాసునికి ఐదు చోట్ల క్షౌరం చేశారు కదా? విడిచిపెట్టివేయండి” అంది.

వానిని విడిచివేశారు. అతడు యుధిష్ఠిరునికి నమస్కరించి అక్కడనే ఉన్న మునులను చూచి మనస్సులో వ్యాకులత చెందాడు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు - “భీ! స్త్రీకాముడ వై ఇంత నీచకార్యం చేశావు! క్షుద్రపరివారంతో ఉన్న క్షుద్రుడవు నీవు! నీవు చేసిన ఇలాంటి నీచకార్యం ఏ పురుషాధము డైనా చేస్తాడా. నిన్ను దాసత్వం నుంచి విడిచివేశాం. వెళ్లు; ఎప్పుడూ ఇలాంటి పనులు చేయకు” అని అంటూ వానిని పంపివేశాడు.

జయద్రథుడు అవమానంతో క్రుంగిపోయి గంగాద్వారానికి వెళ్లి అక్కడ శివుణ్ణి గూర్చి ఘోర మైన తపస్సు చేశాడు. శివుడు ప్రత్యక్షమై వరం కోరుకొమ్మన్నాడు.

“నేను పాండవుల నందరినీ యుద్ధరంగంలో సంహరించాలి- అలాంటి వరం ప్రసాదించు” అని కోరాడు.

శివుడు ఆతనితో - “ఒకనాటి యుద్ధంలో అర్జునుడు తప్ప మిగిలిన పాండవులను అడ్డుకొన కలుగుతావు; అంతే కాని వాళ్లను వధింపజాలవు. అర్జునుడు సాక్షాత్తు నరుడు. ఆతనిని ను వేషమీ చేయజాలవు.

సాక్షాత్తు మహావిష్ణువే ఇప్పుడు కృష్ణుడుగా అవతరించాడు. ఆతని సాహాయ్యం పూర్తిగా ఉన్న నరుణ్ణి ఎవరు జయించగలరు?” అని చెప్పి అంతర్ధానం చెందాడు.

ఒక నాడు యుధిష్ఠిరుడు మాటల ప్రసంగంలో మార్కండేయుణ్ణి ఇలా అడిగాడు - “మహామునీ! అయోనిజ, అగ్నిసముదృశత, మహాపతివ్రత అయిన ద్రౌపదిని కూడ దురాత్ముడైన జయద్రథుడు ఈ విధంగా హరించాడు. నేను పడుతూన్న కష్టాల వంటి కష్టాలు ఎవరైనా అనుభవించి ఉంటారా?”

ఆ మాటలు విని మార్కండేయుడు యుధిష్ఠిరునకు రామావతరణకథ ఈ విధంగా చెప్పడం ప్రారంభించాడు.

రామకథ

“యుధిష్ఠిరా! పూర్వం ఇక్ష్వాకువంశంలో అజు డను రాజు కుమారు డైన దశరథు డను రాజు ఉండేవాడు. అతనికి రామ - లక్ష్మణ - భరత - శత్రుఘ్ను లను మహాబలశాలు లైన నలుగురు పుత్రు లుండేవారు. రాముని తల్లి కౌసల్య; భరతుని తల్లి కైకేయి. లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు సుమిత్ర కుమారులు.

విదేహ రాజగు జనకుని కుమార్తె యైన సీత రాముని భార్య.

బ్రహ్మదేవుని మానసపుత్రుడు పులస్త్యుడు. ఆతనికి గోవునందు వైశ్రవణు డను పుత్రుడు జనించాడు. అతడు తండ్రిని విడచి పితామహుని వద్దకు వెళ్లాడు. అందుకు కోపించి వాని తండ్రి తనను తాను రెండుగా సృజించుకొన్నాడు. రెండవ అర్థం పేరు విశ్రవస్సు.

పితామహుడు, సంతోషించి వైశ్రవణునకు మరణరాహిత్యాన్నీ, ధనాధిపతిత్వాన్నీ, లోకపాలత్వాన్నీ, ఈశ్వరునితో సఖ్యాన్నీ నలకూబరు డను పుత్రుణ్ణి రాక్షసగణంతో నిండి ఉన్న లంక అను రాజధానిని, పుష్పకం అను విమానాన్నీ, యక్షాధిపత్వాన్నీ, రాజరాజత్వాన్నీ ఇచ్చాడు.

పులస్త్యుని కోపంవల్ల జనించిన అర్థదేహ మైన విశ్రవసుడు వైశ్రవుని విషయంలో కోపంతో ఉండేవాడు. కుబేరుడేదో విధంగా ఆతనిని అనుగ్రహింప చేసికొనడానికై

ప్రయత్నిస్తుండేవాడు. అతడు లంకలో నివసిస్తూ పుష్పొత్తట, రాక, మాలిని అను ముగ్గురు రాక్షసస్త్రీలను ఆతనికి పరిచారికలనుగా నియమించాడు.

సృత్యగీత విశాలద లైన ఆ ముగ్గురూ, ఒకరితో ఒకరు పోటీపడుతూ ఆతనిని సంతోషపెట్టడానికై ఎల్ల వేళలా ప్రయత్నిస్తుండేవారు. అతడు వాళ్ల విషయంలో సంతోషించి వాళ్ల ఇష్టాన్ని అనుసరించి పుత్రులను అనుగ్రహించాడు. పుష్పొత్తటకు సాటి లేని పరాక్రమం గల రావణుడు, కుంభకర్ణుడు అను పుత్రులు జన్మించారు. మాలినికి విభీషణు డను పుత్రుడు జన్మించాడు. రాకకు ఖరు డను పుత్రుడు శూర్పణఖ యను పుత్రి జన్మించారు. వాళ్లందరూ వేదవేత్తలు, శూరులూ కూడ. అందరూ తండ్రితో గంధమాదనపర్యంతం మీద నివసించేవారు.

ఒకనాడు వాళ్లు మహైశ్వర్యసంపన్ను డైన వైశ్రవణుని చూచి అసూయ చెంది బ్రహ్మదేవుని సంతోషపెట్టడానికై తీవ్ర మైన తపస్సు చేశారు.

రావణ, కుంభకర్ణ, విభీషణులు తపస్సు చేస్తూండగా ఖర - శూర్పణఖలు వాళ్లకు సేవలు చేస్తూ వాళ్లను రక్షించారు.

దశాననుడు వర్షసహస్రం పూర్తికాగానే తన ఒక శిరస్సు ఛేదించి హోమం చేశేవాడు. (ఇలా పదివేల సంవత్సరాలు చేశాడు) బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమై వరములు కోరుకొనండి అన్నాడు.

“నాకు గంధర్వుల నుండి గాని, యక్షులనుండి గాని, రాక్షసులనుండి గాని, సర్ప - కింనర - భూతాలనుండి గాని ఎన్నడూ పరాభవం కలగకూడదు” అని రావణుడు కోరుకొన్నాడు. నరభక్షకు డైన అతడు వాళ్లను లెక్కచేయలేదు. బ్రహ్మదేవుడు అలాగే అవుతుంది. అని వరం ఇచ్చి, “నీవు ఛేదించిన శిరస్సు లన్నీ యథాపూర్వంగా మొలుస్తాయనీ, నీకు వైరూప్యం కూడ ఉండ దనీ, కామరూపం కూడ ధరించే శక్తి ఉంటుంది” అనీ అన్నాడు.

తమోగుణం కప్పివేయగా, కుంభకర్ణుడు దీర్ఘమైన నిద్ర కావాలని కోరాడు. అతని కా వరం ఇచ్చి బ్రహ్మ నీ కేమి వరం కావాలి అని విభీషణుణ్ణి అడగగా “ఆపత్సమయంలో కూడ నా బుద్ధి ధర్మమార్గం నుండి తొలగకూడదు. బ్రహ్మాస్త్రం దానంతట అదే నాకు స్ఫురించాలి” అను వరం కోరాడు.

బ్రహ్మదేవుడు ఆ వరం ఇచ్చి - “నీవు రాక్షసుడవై జన్మించి కూడ ధర్మాత్ముడవుగా ఉంటావు గాన నీకు మరణరాహిత్యం కూడ ఇస్తున్నాను” అన్నాడు.

రావణుడు వరగర్వంతో ముల్లోకాలనీ బాధించడం ప్రారంభించాడు. వైశ్రవుని మీదికి యుద్ధానికి వెళ్లి లంకను వశం చేసికొని పుష్పకవిమానం లాగికొన్నాడు.

వైశ్రవుడు లంక విడిచి గంధర్వ - యక్ష - రక్ష - కింపురుషులతో కలిసి వెళ్లి గంధమాదనపర్వతం మీద నివాసం ఏర్పరచుకొన్నాడు. ధర్మాత్ముడైన విభీషణుడు ధనేశ్వరుని వద్దకు వెళ్లాడు. అతడు సంతోషించి అతనికి యక్ష-రాక్షససేనాధిపత్యం ఇచ్చాడు.

దశగ్రీవుడు లోకా లన్నింటినీ ఏడ్పించడం చేత రావణు డను పేరుతో ప్రసిద్ధుడయ్యాడు. సిద్ధులు బ్రహ్మర్షులు అగ్నిదేవుని ముందుంచుకొని బ్రహ్మదేవుని వద్దకు వెళ్లి- “నీ విచ్చిన వరాలచేత దృష్టుడైన రావణుడు అందరినీ పీడిస్తున్నాడు. నీవే ఏదో విధంగా వాని నుండి ప్రజలను రక్షించాలి” అని ప్రార్థించారు.

“నా నియోగాన్ని అనుసరించి విష్ణువు భూలోకంలో అవతరించాడు. అతడు వానిని నిగ్రహిస్తాడు” అని బ్రహ్మదేవుడు వాళ్లకు అభయం ఇచ్చి ప్రకృతే ఉన్న ఇంద్రునితో - మీరందరూ మీ మీ అంశలతో ఋక్ష - వానరస్త్రీలయందు జనించి విష్ణువునకు సహాయులుగా ఉండండి” అని ఆదేశించాడు. “నీవు మంధరగా పుట్టు” అని దుందుభి అను గంధర్వస్త్రీని ఆదేశించాడు.

ఆ ప్రకారం దేవత లందరూ ఋక్షవానరస్త్రీలయందు మహాబలపరాక్రమశాలు లైన పుత్రులను జనింపజేశారు.

దశరథపుత్రు లైన రామాదులు సకలాస్త్రాలలోను, శస్త్రాస్త్రవిద్యలలోను ప్రావీణ్యం సంపాదించి, యువకులై భార్యలతో సుఖంగా ఉన్నారు. పెద్దవాడైన రాముడు దశరథునకే కాక ప్రజలందరికీ ప్రీతిపాత్రుడై దేవేంద్రునితో సమాన మైన వీర్యపరాక్రమాలతో లోకంలో గొప్ప యశస్సు సంపాదించాడు.

దశరథుడు లోకాభిరాముడైన ఆ రాముణ్ణి రాజ్యాభిషిక్తుని చేయ సంకల్పించి మంత్రిపురోహితాదులకు ఆ విషయం చెప్పుచుండగా విని మంధర కైకేయికి ఆ విషయం తెలిపి, “కౌసల్య రాజమాత కాబోతాన్నది. నీవు చాల దురదృష్టవంతురాలవు కాబోతున్నావు” అంది.

కైకేయి చక్కగా అలంకరించుకొని రహస్యప్రదేశంలో భర్తను కలిసి ప్రేమాతిశయాన్ని అభినయిస్తూ - “ఓ! సత్యప్రతిజ్ఞా! నీవు నాకొక వరం ఇచ్చి ఉన్నావు; దానిని ఇప్పుడు సఫలం చెయ్యాలి” అని కోరింది.

“నీ కేమి కావాలో చెప్పు; తప్పక చేస్తాను” అన్నాడు దశరథుడు. “రామునికి రాజ్యాభిషేకం చేయడానికి ఏర్పరచిన సంభారాలతో భరతునికి రాజ్యాభిషేకం చెయ్యాలి; రాముడు అరణ్యానికి వెళ్లాల్సి” అని కైకేయి కోరింది.

దశరథుడు దుఃఖార్తుడై మారు మాటాడలేక పోయాడు. ఈ విషయం తెలిసి రాముడు వనానికి బయలుదేరాడు. లక్ష్మణుడు, సీతా కూడ ఆతని వెంట వెళ్లారు. వాళ్లు వనానికి వెళ్లగానే దశరథుడు ప్రాణాలు త్యజించాడు.

కైకేయి భరతుణ్ణి రప్పించి జరిగిన విషయం అంతా ఆతనికి తెలిపి - “ఇక ఈ రాజ్యం నీదే, పరిపాలించుకో” అంది.

భరతుడు అందుకు అంగీకరించలేదు. తల్లిని తీవ్రంగా దూషించి, రాముణ్ణి వెనుకకు తీసికొనిరావడానికై, సైన్యంతోను, మంత్రి, పురోహితాదులతోను కలిసి చిత్రకూటపర్వతానికి వెళ్లి అక్కడ నున్న అన్నగారిని తిరిగి రమ్మని ప్రార్థించాడు. రాముడు అంగీకరించలేదు. భరతుడు తిరిగి వచ్చి రామపాదుకలను ముందుంచుకొని నందిగ్రామంలో నివసిస్తూ రాజ్యపాలనం చేశాడు.

రాముడు చిత్రకూటంనుండి శరభంగాశ్రమం చేరి, శరభంగమహర్షి దర్శనం చేసికొని దండకారణ్యంలో, గోదావరీతీరాన నివసించాడు.

రాము డక్కడ, నివసిస్తూండగా, శూర్పణఖ మూలాన ఆతనికి జనస్థాననివాసి యైన ఖరునితో వైరం ఏర్పడింది. మునులను రక్షించడానికై రాముడు పద్నాలుగు వేలమంది రాక్షసులను, ఖర - దూషణులను సంహరించాడు.

శూర్పణఖ లంకకు వెళ్లి రావణునకు తన ముక్కా పెదవులూ ఛేదించబడినట్లు, జనస్థానంలోని రాక్షసులందరూ రామునిచే సంహరింపబడి నట్లు సోదరునకు చెప్పింది.

రావణుడు చేయ దగిన పని నిర్ణయించుకొని, ఆమెను ఓదార్చాడు. రామునికి భయపడి గోకర్ణంలో తపస్సు చేసుకొంటూన్న మారీచునివద్దకు వెళ్లాడు.

మారీచునికి రాముడు చేసిన అపకారాన్ని గూర్చి చెప్పి “నీవు సువర్ణమృగరూపంతో రాముని పర్ణశాల దగ్గర తిరుగుతూ సీత మనస్సును ఆకర్షించాలి; ఆమె కోరగా నిన్ను పట్టుకొనడానికై రాముడు బైటకు వెడతాడు. అప్పుడు నేను సీతను అపహరిస్తాను. ఆమె కోసం బెంగతో రాముడు మరణిస్తాడు” అని అన్నాడు.

ఎంత చెప్పినా రావణుడు వినకపోవడంతో మారీచుడు ఆతడు చెప్పి నట్లు చేశాడు. అనుకొన్నట్లే అన్నీ జరిగాయి. రాముడు కొంత దూరం ఆ లేడిని వెంబడించి, అతడు

రాక్షసు డని తెలుసుకొని బాణం ప్రయోగించాడు. బాణప్రహారానికి మరణిస్తూ మారీచుడు రాముని స్వరంతో “హా సీతా; హా లక్ష్మణా!” అని బిగ్గరగా అరిచాడు.

అది వినగానే సీత చాల పరుషంగా కూడ మాటలాడి లక్ష్మణుణ్ణి రాముని వద్దకు పంపింది. రామలక్ష్మణులు లేని సమయం చూచుకొని రావణుడు సీతను తన రథం మీద కూర్చుండ బెట్టుకొని ఆకాశమార్గాన తీసికొనిపోతూండగా అరుణుని పుత్రుడూ, సంపాతి సోదరుడూ, దరశథుని మిత్రుడూ అయిన, ఆ ప్రాంతంలోనే నివసిస్తూన్న జటాయువు అడ్డుకొన్నాడు.

రావణుడు ఖడ్గంతో జటాయువు రెక్కలు ఛేదించగా ఆతడు నేలమీద కూలాడు. రావణుడు సీతను గ్రహించి ఆకాశమార్గంలో వెడుతూండగా ఆమెకు ఏదైన ఆశ్రమం గాని, సరస్సు గాని, నది గాని కనబడి నప్పుడు ఒక్కొక్క భూపణమే తన దేహంమీదనుండి తీసి క్రింద పడేసింది. ఒక పర్వతశిఖరంమీద బదుగురు వానరపుంగవులు కూర్చొని ఉండగా చూచి తన దివ్య మైన వస్త్రాన్ని వాళ్లమధ్యపడే టట్లు జార విడిచింది. రావణుడు సీతను లంకానగరం చేర్చాడు.

రాముడు తిరిగి వస్తూ లక్ష్మణుని చూచి “సీతను వదలి ఎలా వచ్చావు?” అని అతనిని నిందించాడు. “సీత తనను నిందించి నిర్బంధపూర్వకంగా పంపినది” అని లక్ష్మణుడు జరిగిన విషయం రామునికి చెప్పాడు.

సీతను వెదుకుతూ ఇటూ అటూ తిరుగుతూన్న రామలక్ష్మణులకు కొన ఊపిరితో నేలపై పడి యున్న జటాయువు కనబడి “సీతను రావణుడు హరించాడు” అని మాత్రం చెప్పి ప్రాణాలు విడిచాడు. రాముడు జటాయువుకు సంస్కారం చేశాడు.

రామలక్ష్మణులు సీతాన్వేషణ చేస్తూ తిరుగుతూండగా చాల పెద్దదైన శరీరమూ, దీర్ఘములైన బలీయములైన బాహువులూ ఉన్న కబంధు డను రాక్షసుడు వాళ్లకు కనబడ్డాడు. దైవవశంచేత లక్ష్మణుడు వాని చేతిలో చిక్కాడు. అప్పుడు లక్ష్మణుడు దైన్యంతో తనకు వచ్చిన ఆపదను గూర్చి విలపిస్తూ, రామునితో - “నీవు తిరిగి అయోధ్యకు వెళ్లి రాజ్యాభిషిక్తుడవై ఉండగా చూచే భాగ్యం నాకు లేకపోయింది కదా!” అంటూ దుఃఖించాడు.

రాముడు అతనికి ధైర్యం చెప్పి నేను వీని ఎడమ బాహువు ఛేదిస్తున్నాను, నువ్వు కుడి బాహువు ఛేదించు” అన్నాడు. అలా చేయగా అతడు మరణించాడు. వాని దేహం నుండి బయలుదేరిన ఒక దేవతాపురుషుడు ఆకాశంలో కనబడ్డాడు. నీ వెవరవు? అని

రాము డడుగగా - “నేను విశ్వావసు డను గంధర్వుడను. బ్రాహ్మణశాపంచేత రాక్షసుడ నయ్యాను.”

“రావణుడు హరించిన సీత లంకలో ఉన్నది. ఈ పంపాసరస్సు మీదుగా ఋష్యమూకపర్వతానికి వెళ్లి అక్కడ నున్న సుగ్రీవునితో స్నేహం చేసికో. అతడు నీకు సాహాయ్యం చేస్తాడు” అని చెప్పి అతడు వెళ్లిపోయాడు.

రామలక్ష్మణు లిద్దరూ పంపాసరస్సు దాటి ఋష్యమూకపర్వతం చేరి పర్వతాగ్రం మీద నున్న అయిదుగురు వానరులను చూచారు. సుగ్రీవుడు తన సచివుడైన హనుమంతుణ్ణి వారి వద్దకు పంపాడు. వారు ముందుగా అతనితో మాటలాడి సుగ్రీవుని వద్దకు వెళ్లారు. రాముడు సుగ్రీవునితో సఖ్యం చేసికొన్నాడు.

రాముని కార్యమును గూర్చి తెలిపిన తరువాత ఆ వానరులు సీత జారవిడచిన ఆ వస్త్రం రామునికి చూపించారు. దానితో నమ్మకం కలిగి రాముడు సుగ్రీవుణ్ణి వానరరాజునూగా అభిషేకించాడు. వాలిని వధిస్తా నని రాముడూ; సీతను వెదికిస్తా నని సుగ్రీవుడూ ప్రతిజ్ఞ చేశారు.

సుగ్రీవుడు యుద్ధసన్నద్ధుడై కిష్కింధ చేరి సింహనాదం చేశాడు. అది వాలి సహించక యుద్ధానికి బయలుదేరగా, తార అతనిని అడ్డుకొని - “సుగ్రీవుడు చేసే ధ్వనిని పట్టి ఇత డేదో ఆశ్రయం సంపాదించి బలంతో యుద్ధానికి వచ్చి నట్లు కనబడుతూన్నది. అందుచేత నువ్వు వెళ్లవద్దు” అంది. వాలి ఆ మాటలు వినకుండా వచ్చి సుగ్రీవునితో యుద్ధానికి తలబడ్డాడు. వాలిసుగ్రీవు లిద్దరూ ఒకే పోలికతో ఉండడంచేత రామునికి తెలియడానికై హనుమంతుడు ఒక పుష్పమాల సుగ్రీవుని మెడలో కట్టాడు.

రాముడు బాణం సంధించి వాలిపై విడిచాడు. ఆ దెబ్బ తినగానే వాలి, ఎదుట ఉన్న రాముణ్ణి నిందిస్తూ చేతన కోల్పోయి నేలమీద ఒరిగాడు.

సుగ్రీవుడు వానరరాజ్యాన్ని, తారనూ కూడ పొందాడు.

రాముడు నాలుగు మాసాల కాలం మాల్యవత్పర్వతంమీద ఉన్నాడు. సుగ్రీవుడు కూడ దగ్గరగా ఉండేవాడు.

రావణుడు సీతను లంకలోని అశోకవనంలో ఉంచాడు. ఆమెను రక్షించడానికై అనేక రాక్షసస్త్రీలను నియమించాడు. వాళ్లు రాత్రింబగళ్లు సీత దగ్గరే ఉంటూ మాటిమాటికీ ఆమెను భయపెడుతూండేవారు.

“నేను తాటిచెట్లో ఉన్న సర్పం వలె నా శరీరాన్ని శోషింపచేస్తాను కాని పరపురుషుణ్ణి మాత్రం స్పృశించను. మీ కిష్టం వచ్చి నట్లు చేసికొనండి” అని సీత వాక్లతో అంది. ఆ మాటలు రావణునికి చెప్పడానికై కొందరు వెళ్లారు.

వాళ్లు వెళ్లిన తరువాత ధర్మం తెలిసిన త్రిజట అను ఒక రాక్షసి సీతకు ధైర్యం చెప్పతూ ఇలా అంది. “సీతా! నేను చెప్పే మాట విశ్వసించు. రాముని హితం కోరే వృద్ధుడూ, బుద్ధిమంతుడూ అయిన రాక్షసపుంగవుడు నీకు చెప్పవలసిందిగా నాతో ఇలా చెప్పాడు. నీ భర్త, లక్ష్మణుడూ కూడ కుశలంగా ఉన్నారు. నీ భర్త బలవంతు డైన సుగ్రీవునితో సఖ్యం చేసుకొన్నాడు. నిన్ను రక్షించే ప్రయత్నంలోనే ఉన్నాడు. దుష్టబుద్ధి యైన రావణునినుండి నీ కేమీ భయం లేదు. ఎందువల్ల ననగా - ఇతడు కోడలైన రంభను బలాత్కరించబోయినప్పుడు - “ఇష్టం లేని స్త్రీని బలాత్కరిస్తే మరణిస్తావు” అని నలకూబరుడు వీనికి శాపం ఇచ్చి ఉన్నాడు. లక్ష్మణసుగ్రీవులతో కలిసి వచ్చి నీ భర్త శీఘ్రంగా నిన్ను విడిపిస్తాడు.

అంతే కాక రావణాదుల వివాశాన్ని సూచించే స్వప్నాలు నాకు వచ్చాయి. తప్పక రావణుడు నశిస్తాడు.”

త్రిజట మాటలు వినగానే సీతకు కొంత ఊరట కలిగింది.

రాక్షసగణమధ్యంలో ఉన్న సీతను చూడడానికై రావణుడు వచ్చి తన బల పరాక్రమాలు, ఐశ్వర్యము, సంపద మొదలైన వాటినీ రాముని దీనస్థితిని వర్ణించి చెప్పి సీతను ప్రలోభపెట్టడానికి అనేకవిధాల ప్రయత్నించాడు. సీత అచంచల మైన మానసస్థైర్యంతో ఏ మాత్రము భయపడక అతిపరుష మైన మాటలతో వానిని నిందించింది. చేయగలిగినది ఏమీ లేక అతడు వెళ్లిపోయాడు.

మాల్యవత్పర్వతంమీద నివసించిన రాముడు, సుగ్రీవుడు భోగలాలసుడై తన కర్తవ్యాలను మరచి సీతాన్యేషణప్రయత్నం చేయుటలేదని కోపించి ఆతనిని హెచ్చరించుటకై లక్ష్మణుణ్ణి కిష్కింధకు పంపాడు. లక్ష్మణుడు కోపోద్ద్రేకంతో బయలుదేరి వెళ్లాడు. అతడు వస్తున్నట్లు తెలిసిన సుగ్రీవుడు ఆతనికెదురుగావెళ్లి లక్ష్మణుణ్ణి సాదరంగా సత్కరించాడు. రాముడు చెప్పిన మాటలు లక్ష్మణుడు సుగ్రీవునకు తెలుపగా ఆతడు “లక్ష్మణా! నేను దుర్మేధస్సును గాని, కృతజ్ఞుత లేని వాడను గాని, జాలి లేనివాడను గాని కాను. సీతను అన్వేషించడానికై ఎంతో మంది వానరులను నాల్గు దిక్కులకు పంపాను. మాసం గడు విచ్చాను. ఆ గడువు ఐదు రోజులలో పూర్తి అవుతుంది. రాముడూ నువ్వు ప్రియ మైన వార్త వింటారు” అన్నాడు.

సుగ్రీవుడు లక్ష్మణునితో కలిసి రాముని దగ్గరికి వెళ్లాడు. అనుకొన్న ప్రకారం దక్షిణదిక్కుకు వెళ్లినవాళ్లు తప్ప మిగిలిన మూడు దిక్కులకు వెళ్లిన వానరు లందరూ తిరిగి వచ్చారు. వైదేహి జాడ ఎక్కడా తెలియలే దని చెప్పారు. ఇంక రాముడు దక్షిణ దిక్కునకు వెళ్లిన వానరులమీదనే ఆశ పెట్టుకొని ఉన్నాడు.

రెండు మాసాల తరువాత మధువనరక్షకు లైన వానరులు సుగ్రీవుని దగ్గరకు వచ్చి “హనూమదంగదాదులు మధువనంలో చొరబడి మధు వంతా త్రాగేస్తున్నారు” అని చెప్పాడు.

వాళ్ల నిర్భయప్రవర్తనను విన్న సుగ్రీవుడు వాళ్లు వెళ్లిన పని పూర్తి చేసికొని వచ్చి ఉంటా రని అనుకొని ఆ విషయం రామునికి చెప్పాడు.

హనుమంతుడు మొదలైనవా క్లందరూ విశ్రమించి రాము డున్న చోటికి వచ్చారు. హనుమంతుడు “సీతను చూచాను” అని రామునికి చెప్పి తాము బయలుదేరినది మొదలు తిరిగి వచ్చే వరకు జరిగిన వృత్తాంతం సంక్షిప్తంగా వర్ణించి చెప్పాడు.

“దక్షిణప్రాంతంలో తిరిగి తిరిగి అలసి పోయిన మాకు ఎన్నో వేల యోజనాల వైశాల్యం గల ఒక గుహ కనబడింది. చాల దూరం అంధకారంలో ప్రవేశించి వెళ్లిన తరువాత సూర్యకాంతి కనబడింది. అక్కడ మయుడు నిర్మించిన సుందర మైన భవనంలో ప్రభావతి అను ఒక స్త్రీ తపస్సు చేసికొంటూన్నది. ఆమె మా అందరికి ఆహారం ఇచ్చింది. ఆవిడ అనుగ్రహంచేత గుహనుండి బైటపడి సముద్రతీరం చేరాం.”

“ఏమి చెయ్యాలా అనుకొంటాండగా ప్రసంగవశంచేత మామాటలలో జటాయువు విషయం వచ్చింది. జటాయువు పేరు వినగానే అక్కడనే రెక్కలు తెగి పడి ఉన్న జటాయువు అన్న యైన సంపాతి మా దగ్గరికి వచ్చి జటాయువును గూర్చి తెలిసికొన్నాడు. అప్పు డతడు - “సీతను రావణుడు లంకలో ఉంచి ఉంటాడు. సందేహం లేదు” అన్నాడు.

నేను నా తండ్రి యైన వాయుదేవుని స్మరించి సముద్రం లంఘించాను. అక్కడ లంకలో ఉపవాసాలతో చిక్కి దైన్యంతో ఉన్న సీతను చూచాను. “నేను రాముని దూతను, సుగ్రీవుని సచివుడను, అచిరకాలంలో రాముడు నిన్ను ఈ శోకసాగరంనుంచి ఉద్ధరిస్తాడు” అని నేను చెప్పగానే ఆమె - “అవింధ్య డను రాక్షసవృద్ధుడు చెప్పిన హనుమంతుడు నీవే అని గుర్తించాను” అని అంటూ ఈ చూడామణిని నీ కిమ్మని ఇచ్చింది.

“నేను రాక్షసులు నన్ను బంధించే టట్లు చేసికొని, లంకను దహించి నీవద్దకు వచ్చాను.”

వాళ్లందరూ అక్కడ కూర్చొని ఉండగానే, సుగ్రీవాజ్ఞచేత, అన్ని దిశలనుండి లక్షలకొలది కోట్ల కొలది వానరులతో వానరనాయకులు అక్కడికి వచ్చి చేరారు.

రెండవ సముద్రం వలె ఉన్న ఆ వానరసైన్యంతో రామాదులు సముద్రతీరం చేరారు. సముద్రాన్ని ఎలా దాటాలా అను ఆలోచనలో ఉన్నాడు రాముడు. అప్పుడు కొందరు వానరులు - “ఏమీ భయం లేదు; మేం సముద్రం దుమికి దాటేస్తాం” అన్నారు. తెప్పలమీద వెళ్లవచ్చు నని కొందరూ, పడవలమీద వెళ్లవచ్చు నని కొందరూ అన్నారు.

“నేను ఉపవాసం చేసి సముద్రుణ్ణి సేవించి, మాకు దారి ఇమ్మని ప్రార్థిస్తాను. ఇవ్వకపోతే అస్త్రాలతో నీరు ఎండింపచేస్తాను” అని అంటూ రాముడు యథావిధిగా సముద్రుణ్ణి ధ్యానిస్తూ దర్శాసనంమీద శయనించాడు.

సముద్రుడు ప్రత్యక్షమయ్యాడు. రాముడు తన విషయం ఆతనికి చెప్పి “మాకు మార్గం ఇయ్య. ఇవ్వకపోతే నిన్ను శుష్కింపచేస్తాను” అన్నాడు. సముద్రుడు మనస్సులో కొంచెం వ్యథ చెంది, దోసిలి ఒగ్గి - “రామా! నీకు నేనేమీ అడ్డుగా ఉండను. నీ సైన్యానికి ఈనాడు దారి ఇచ్చివేస్తే ధనుస్సు చేతితో పట్టిన ప్రతివాడూ ఇతరులు కూడ నన్ను ఆజ్ఞాపించడం మొదలుపెడతారు.”

యది దాన్యామి తే మార్గం సైన్యస్య ప్రజతోనఘ,

అన్యేఽప్యాజ్ఞాపయిష్యన్తి మామేవం ధనుషో బలాత్. (వనపర్వం. 283.40)

నీ సైన్యంలో నలు దను వానరు దున్నాడు. అతడు సేతువును నిర్మించగలడు. అతనిచే సేతువును నిర్మింపచేసి నీ సైన్యమును దాటింపుము అన్నాడు.

నలుడు వానరుల సహాయంతో పది యోజనాల వెడల్పు, వంద యోజనాల పొడవు ఉన్న సేతువును నిర్మించాడు.

ఇంతలో రావణునిసోదరు డైన విభీషణుడు నలుగురు మంత్రులతో కలిసి శరణార్థి యై రాముని దగ్గరకు వచ్చాడు. సుగ్రీవుడు ముందు ఇతడు గూఢచారియై ఉండవచ్చును అని సందేహించాడు. ఆతని చేష్టలను, మాటలను బట్టి దుష్టుబుద్ధితో రాలే దని రాముడు నిశ్చయించి ఆతనిని మిత్రునిగా అంగీకరించి లంకారాజ్యంలో అభిషేకించాడు.

వానరసైన్యం అంతా సముద్రం దాటి లంకలో ప్రవేశించింది. రాముడు అంగదుణ్ణి రావణునివద్దకు దూతగా పంపాడు.

అంగదుడు రావణునివద్దకు వెళ్లి రాముని సందేశం వినిపించాడు - “రావణా! నీవు బలదర్పంతో అనేకపాపకార్యాలు చేశావు. వాటి ఫలం ఇప్పుడు అనుభవించ నున్నావు.

నిన్ను నీ సైన్యాన్నీ నీ బంధువర్గాన్నీ అందరినీ కూడ పరిమార్చడానికి వచ్చాను; సిద్ధంగా ఉండు.”

ఈ మాటలు చెపుతూండగానే నలుగురు రాక్షసులు రావణుని అభిప్రాయం గ్రహించి అంగదుణ్ణి పట్టుకొన్నారు. వాళ్లందరినీ విదల్చుకొని అంగదుడు తిరిగి వచ్చి రాముని దగ్గర వాలాడు.

వానరులు లంక ప్రాకారం బ్రద్దలుకొట్టి లోపలకు ప్రవేశించారు. ఘోరమైన యుద్ధం ప్రారంభ మయింది.

రామలక్ష్మణులు బాణవర్షం కురిపించాడు. కొందరు రాక్షసులు అదృశ్యులుగా ఉండి యుద్ధం చేయడం ప్రారంభించారు. వాళ్ల మాయ లన్నీ తెలిసిన విభీషణుడు అదే మాయాప్రయోగంతో వాళ్లని సంహరించాడు.

రావణుడు పెద్ద సైన్యంతో యుద్ధానికి బయలుదేరాడు. అతనిని చూడగానే రాముడు వానితో యుద్ధం ప్రారంభించాడు. లక్ష్మణుడు ఇంద్రజిత్తుతోను సుగ్రీవాదులు రాక్షససేనా నాయకులతోను యుద్ధానికి తలబడ్డారు.

ప్రహస్త - ధూమ్రాక్షాదులు విభీషణ - హనుమదాదుల చేతులలో మరణించారు. సైనిక ప్రముఖు లందరూ మరణించగా రావణుడు గాఢనిద్రలో ఉన్న కుంభకర్ణుణ్ణి నిద్ర నుండి లేపించి అతనిని యుద్ధరంగానికి పంపాడు.

అతడు యుద్ధరంగంలో విజృంభించగానే వానరు లందరూ చెల్లాచెద రైపోయారు. అప్పుడు సుగ్రీవుడు కుంభకర్ణుణ్ణి ఎదుర్కొన్నాడు. కొంతసేపు యుద్ధం జరిగిన తరువాత కుంభకర్ణుడు సుగ్రీవుణ్ణి పట్టుకొని లంకవైపు వెళ్లబోయాడు. అది చూచిన లక్ష్మణుడు కుంభకర్ణుణ్ణి అడ్డగించి వానిపై బాణవర్షం కురిపించాడు చివరికి బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించి లక్ష్మణుడు కుంభకర్ణుణ్ణి వధించాడు.

రావణుడు ఇంద్రజిత్తును పంపగా అతడు వానరసైన్యాన్ని తీవ్రమైన బాణాలతో సంహరిస్తూండగా లక్ష్మణుడు వానిని అడ్డుకొన్నాడు. అంగదుడు వాని రథాన్ని భగ్నం చేసి సారథిని చంపివేశాడు.

వెంటనే ఇంద్రజిత్తు అదృశ్యుడై రామలక్ష్మణులను శరబంధంతో బంధించి వేశాడు. వాల్మీకీదూర నేలపైకి ఒరిగారు. ఆ సంతోషవార్త తండ్రికి చెప్పడానికై ఇంద్రజిత్తు నగరంలోనికి వెళ్లాడు. సుగ్రీవాదులు రామలక్ష్మణుల చుట్టూ చేరి విశల్యాపథి చేత వారిరువురినీ విశల్యులను చేశారు. వారు లేచారు.

ఇంతలో విభీషణుడు వచ్చి రామునితో - “రామా! కుబేరుడు పంపగా ఒక యక్షుడు మంత్రపూత మైన జలం తీసికొని వచ్చాడు. దీనితో కండ్లు తుడుచుకొంటే అదృశ్యులు కనబడతారు” అని ఆ మంత్రోదకం రాముని కిచ్చాడు. దానితో రామలక్ష్మణులు, సుగ్రీవహనుమదంగదాదులు కండ్లు తుడుచుకొనగా వారందరూ దివ్యదృష్టితో అదృశ్యులైన వాళ్లను చూడకలిగారు.

ఇంద్రజిత్తు తండ్రికి - “రామలక్ష్మణులు నేలపై పడియున్నారు” అను ప్రియ మైన వృత్తాంతం చెప్పి వెంటనే యుద్ధరంగానికి వచ్చే సరికి రామలక్ష్మణాదు లందరూ సుఖంగా ఉండడం చూచాడు. యుద్ధం ప్రారంభ మైనది.

లక్ష్మణుడు ఇంద్రజిత్తుతో పోరాడి వానిని సంహరించాడు.

రావణుడు పుత్రశోకంతో - సీతను వధించడానికై ఖడ్గంతో బయలుదేరి అశోకవనానికి వెళ్లాడు. అవింధ్య డను వృద్ధు డైన అమాత్యుడు స్త్రీవధ యుక్తం కాదని, నీవంటి మహావీరుడు అసలే చేయవలసినది కాదనీ నచ్చచెప్పి ఆతనిని వెనుకకు పంపివేశాడు.

రావణుడు గొప్ప సైన్యంతో యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించి ఆ వానరులను వందలకొలది వధించాడు. హనుమదాదులు అతనిని అడ్డుకొనగా అతడు మాయాయుద్ధం ప్రారంభించాడు. వేలకొలది రాక్షసులు వివిధములైన ఆయుధాలతో రావణుని శరీరం నుండి ఆవిర్భవించి వానరులను ఆక్రమిస్తున్నారు. రాముడు ఆ రాక్షసుల నందరినీ అస్త్రప్రయోగంచేత అణచివేశాడు.

అప్పుడు రావణుడు తన శరీరంనుండి వందలకొలది ధనుర్బాణధరులైన రాములను లక్ష్మణులను ఆవిర్భవింపచేశాడు. అది మాయ యని గ్రహించిన లక్ష్మణుడు అన్నగారితో “ఆర్యా! నీ పోలికతో ఉన్న వీళ్ల నందరినీ సంహరించుము” అని చెప్పగా రాముడు వాళ్ల నందరినీ సంహరించాడు.

ఇంతలో ఇంద్రుడు పంపగా మాతలి వచ్చి - “నన్ను ఇంద్రుడు పంపాడు. ఈ రథం ఎక్కి శత్రువుతో యుద్ధం చెయ్యి” అని రామునితో అన్నాడు.

అది కూడ రావణమాయ యేమో అని రాముడు సంకోచంతో ఉండగా విభీషణుడు ఇది రావణమాయ కాదు అని రామునకు తెలిపాడు.

రాముడు ఇంద్రుడు పంపిన ఆ రథం ఎక్కి రావణుడు ప్రయోగించిన శస్త్రాస్త్రా లన్నీ భగ్గుం చేస్తూ చివరికి బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించి రావణుణ్ణి సంహరించాడు. బ్రహ్మాస్త్ర తేజస్సు తగలగానే పంచభూతాలూ రావణుణ్ణి విడిచివేశాయి. భస్మం కూడ మిగలలేదు.

శ్రీరామాదుల అయోధ్యాగమనం

రావణసంహారానంతరం రామాదు లందరూ చాల సంతోషించారు. దేవత లందరూ వచ్చి రాముణ్ణి స్తుతించి తమ తమ స్థానాలకు వెళ్లిపోయారు.

విభీషణుడు, అవింధ్య దను అమాత్యుడు సీతను రథం మీద కూర్చుండబెట్టి రాముని వద్దకు తీసికొని వచ్చారు. ఆమె పూర్తిగా కృశించి, మలినములైన వస్త్రాలు ధరించి, జడలు కట్టిన జుట్టుతో శోకంచేత పీడితురాలై ఉన్నది.

ఆమెను చూడగానే రాముడు ఈమెను మళ్లీ పరిగ్రహిస్తే ప్రజలు ఏమనుకొంటారో అను శంకతో, ఆమె స్వభావం పూర్తిగా తెలిసినవాడైనా కూడ ఏవేవో పరుషంగా మాట్లాడాడు. అక్కడ ఉన్న వాళ్లందరూ ఆ మాటలు వినగానే నిశ్చేష్టులయ్యారు.

ఆ మాటలు విని సీత నరికిన అరటి చెట్టు వలె నేలమీద పడిపోయింది.

ఇంతలో చతుర్ముఖుడు విమానారూఢుడై అక్కడికి వచ్చాడు. దేవేంద్రుడు, అగ్ని- వాయు- యమ - వరుణ - కుబేరులూ కూడ వచ్చారు. సప్తర్షులు, దివ్యాభరణములతో అలంకృతుడై దశరథుడూ కూడ వచ్చారు.

వైదేహి నేలమీద నుండి లేచి రామునితో - “రాజపుత్రా! నీ విషయంలో నే నేవిధ మైన అపచారము చేయలేదు. నేను ఏమైనా పాపం చేసి ఉంటే ప్రాణ వాయువు, నన్ను వెంటనే విడిచివేయు గాక” అంది.

అంతలో ఆకాశంలో పుణ్య మైన వాక్కు వినబడింది- వాయు - అగ్ని - వరుణులు సీత ఎట్టి పాపము చేసి ఎరుగ దని అన్నారు.

“బ్రహ్మదేవుడు రావణుని వధించినందుకు రాముణ్ణి ప్రశంసిస్తూ ఏ మాత్రము శంక లేకుండా ఈమెను ప్రతిగ్రహించుము” అని చెప్పాడు.

“రామా! నేను నీ తండ్రి దశరథుడను. నీ సత్యవ్రతానికి సంతోషించాను. అయోధ్యకు వెళ్లి సుఖంగా రాజ్యం పాలించుకో” అన్నాడు దశరథుడు. రాముడు ఆనందపూర్వకంగా సీతను స్వీకరించాడు.

దేవత లందరూ రామునకు అనేక మైన వరా లిచ్చారు. రణంలో మరణించిన వానరు లందరూ మళ్లీ జీవించారు.

సీత హనుమంతునితో - “పుత్రా! రాముని కీర్తి ఉన్నంతకాలము నీవు జీవించి ఉంటావు. నీకు నా అనుగ్రహంవల్ల దివ్యము లైన భోగాలు లభిస్తాయి.” అని వరం ఇచ్చింది.

సీతా చాపి మహాభాగా వరం హనుమతే దదౌ,
రామకీర్త్యా సమం పుత్ర! జీవితం తే భవిష్యతి.
దివ్యాస్తాముపభోగాశ్చ మత్రప్రసాదకృతాః సదా,
ఉపస్థాస్యన్తి హనుమన్నితి స్మ హరిణేక్షణా. (వనపర్వం. 294.44-46)

అక్కడ ఉన్నవా క్షందరూ చూస్తూండగానే బ్రహ్మాదీదేవత లందరూ అంతర్ధానం చెందారు.

రాముడు సీతాసమేతుడై లంకలో ఉన్న ప్రధానులైన రాక్షసులతో పుష్పకవిమానం ఎక్కి సేతువు మార్గాన వెళ్ళాడు. సేతుబంధనానికై తాను సముద్రుణ్ణి ప్రార్థిస్తూ శయనించిన చోట ఆ రాత్రి శయనించాడు.

అక్కడ తనకు సహాయం చేసిన వానరుల నందరినీ తగురితీగా రత్న - వస్త్రాదులతో సత్కరించి వారి వారి స్థానాలకు పంపివేశాడు.

సుగ్రీవసహితు డై కిష్కింధ చేరి అక్కడ అంగదుణ్ణి యౌవరాజ్యాభిషిక్తుణ్ణి చేశాడు. సుగ్రీవ - విభీషణులతో కలిసి అయోధ్యకు బయలు దేరి భరతుని మాటలను, చేష్టలను బట్టి రాజ్యం విషయంలో వాని అభిప్రాయం ఏమో తెలిసికొనిరమ్మని హనుమంతుణ్ణి ముందుగా అయోధ్యకు పంపాడు.

హనుమంతుడు తిరిగివచ్చి భరతుని గూర్చి రామునకు తెలిపాడు. రాముడు సంతోషించి నందిగ్రామం చేరి అక్కడ తన పాదుకలను ఎదుట ఉంచుకొని, వల్మలధారియై తాపసవేషంలో ఉన్న భరతుణ్ణి చూచాడు. భరత శత్రుఘ్నాదులు అమితానందం పొందారు.

భరతుడు తనవద్ద న్యాయంగా ఉంచిన రాజ్యాన్ని రామునకు సమర్పించాడు. వసిష్ఠ వామదేవులు రాముని పట్టాభిషేకం శుభముహూర్తాన నిర్వహించారు.

రాముడు విభీషణ సుగ్రీవులను సత్కరించి వాళ్లకు రాజ్యపాలనావిధానాదులు ఉపదేశించి అతికష్టంమీద వాళ్ల రాజ్యాలకి సాగనంపాడు. పుష్పకవిమానాన్ని దాని అధిపతి యైన వైశ్రవనుకు పంపివేశాడు.

దేవర్సులతో కూడి, గోమతీనదీతీరాన పది అశ్వమేధ యాగాలు చేశాడు.

“యుధిష్ఠిరా! రాము డా నాడు ఇంత ఘోర మైన వనవాసక్షేత్రం అనుభవించాడు. నువ్వు పరమాణు వంత పాపం కూడ చేయలేదు. ఏ నాటి కైనా నీవు నీ సోదరుల సాహాయ్యంతో ఈ ఆపద లన్నీ దాటగలవు. చూడు - ఏ సాహాయ్యమూ లేని రాముడు మరొక జాతికి చెందిన వానరుల సాహాయ్యంతో ఎలా భీమవిక్రము దైన దశగ్రీవుణ్ణి సంహరించి వైదేహిని తిరిగి తెచ్చుకొన్నాడో” అన్నాడు మార్కండేయుడు.

సావిత్రుపాఖ్యానం

“మహామునీ! నేను జూదంలో ఓడిపోయినందుకు గాని, రాజ్యం కోల్పోయినందుకు గాని, అడవులలో తిరుగాడుతున్నందుకు గాని విచారించడం లేదు. మహాపతివ్రత యైన పాంచాలి ఈ విధంగా కష్టాలకు, అవమానాలకు గురి అగుతున్నది అనేదే నాకు విచారం. ఆమెయే కదా మమ్ములను దాస్యం నుండి విముక్తులను చేసింది. మా వెనుకనే అరణ్యాలలో తిరుగుతూ అనేక బాధలు పడుతూండగా ఇక్కడ కూడ సైంధవుడు అపహరించి అవమానించాడు!”

“ద్రౌపదివంటి మహాపతివ్రత పూర్వం ఎక్కడైనా ఉండేదా?” అని యుధిష్ఠిరుడు మార్కండేయుణ్ణి ప్రశ్నించాడు.

మార్కండేయుడు మహాపతివ్రత యైన సావిత్రి వృత్తాంతం ఇలా చెప్పాడు.

మన దేశంలో పూర్వం అశ్వపతి అను ధర్మాత్ముడైన రాజుండేవాడు. వయస్సు దాటిపోయిన తరువాత అతడు సంతానంకోసం గొప్ప తపస్సు చేశాడు. వంద వేల సావిత్రి హోమం చేసి ఆరవ కాలంలో (సాయంకాలం) మిత మైన ఆహారం తీసికొనేవాడు. ఇలా పద్దెనిమిది సంవత్సరాలు గడిచాయి.

పద్దెనిమిదవ సంవత్సరంలో సావిత్రి అగ్నిహోత్రం నుండి ఆవిర్భవించి ఆతనికి ప్రత్యక్ష మైంది. వరం కోరుకొమ్మంది.

“నాకు కులాన్ని పవిత్రం చేసే చాలమంది పుత్రులు కావాలి” అన్నాడు రాజు. “రాజా! నాకు నీ అభిప్రాయం ముందుగానే తెలుసు. నీకు పుత్రుల నిమ్మని నేను బ్రహ్మదేవుణ్ణి అడిగాను. పుత్రులు కలగరు కాని మహాతేజఃశాలిని యైన పుత్రిక కలుగుతుంది అని బ్రహ్మదేవుడు చెప్పాడు. ఇంక నీవు పైమాట ఏమీ చెప్పవద్దు” అని పలికి అంతర్ధానం చెందింది.

కొంత కాలానికి మాలవదేశ రాజపుత్రి యైన ఆతని మహిషికి లక్ష్మి వలె దేదీప్యమానంగా వెలిగిపోతూన్న కుమార్తె జన్మించింది. సావిత్రీదేవి అనుగ్రహం చేత పుట్టింది గాన ఆమెకు సావిత్రి అను పేరు పెట్టారు.

ఆమె యౌవనం రాగానే తేజస్సుతో ప్రజ్వలిస్తూన్నదా అన్న ట్లున్నది. ఆమె తేజస్సుకు భయపడి రాజకుమారు లెవ్వరూ ఆమెను పరించడానికి రాలేదు.

ఆమెను ఎవ్వరూ పరించకపోవడం చేత తండ్రి చాల దిగులుతో ఉన్నాడు. ఒకనాడు ఆ రాజు ఆమెతో “పుత్రీ! నీకు వివాహానికి తగిన వయస్సు వచ్చింది. ఏ వరుడూ నిన్ను కోరడంలేదు. అందుచేత నీవు ఎవనిని భర్తగా కోరుకుంటావో వానికి నిన్నిచ్చి వివాహం చేస్తాను.”

కుమార్తెకు వివాహం చేయని తండ్రి నింద్యుడు. వివాహం చేసికొన్న స్త్రీని ఏలుకొనని భర్త నింద్యుడు. భర్త మరణించిన తల్లిని రక్షించని పుత్రుడు నింద్యుడు.

అప్రదాతా పితా వాచ్యో వాచ్యశ్చానుపయన్ పతిః,

మృతే భర్తరి పుత్రశ్చ వాచ్యో మాతురరక్షితా. (వనపర్వం. 293.35)

అందుచేత నీ భర్తను నువ్వే వెదికికో.

ఈ మాటలు విన్న సావిత్రి కొంచెం సిగ్గుపడినా తండ్రి చెప్పి నట్లు భర్తను అన్వేషించడానికి వృద్ధామాత్యులను వెంటతీసికొని రథం ఎక్కి, అనేక రాజర్షుల ఆశ్రమాలు, తపోవనాలు చూచుకొంటూ, అనేక దానాలు చేస్తూ తిరిగింది.

ఆమె ఆశ్రమా లన్నీ తిరిగి తిరిగి, ఒకనాడు తండ్రి నారదమహర్షితో కలిసి ఏదో సంభాషణలో ఉండగా వారి దగ్గరికి వెళ్లి ఇద్దరికీ అభివాదనం చేసింది. “నీ పుత్రిక ఎక్కడికి వెళ్లింది? ఎక్కడి నుంచి వచ్చింది? యౌవనంలో ఉన్నా కూడ ఈమెకు వివాహం ఎందుకు చెయ్యలేదు?” అని నారదుడు అశ్వపతిని అడిగాడు.

“ఆ విషయం అంతా నారదులవారికి చెప్పు” అని రాజు కుమార్తెతో అన్నాడు. ఆమె చెప్పడం ప్రారంభించి- “శాల్యదేశంలో ద్యుమత్యేను డను ధర్మాతు డైన రాజు ఉన్నాడు. ఆయన కొంత కాలానికి అంధుడై పోయాడు. ఆయన పుత్రుడు చాల చిన్నవాడు. అప్పుడు ప్రక్కనే ఉన్న ఒక పూర్వశత్రువు ఆతని రాజ్యం అపహరించాడు. అప్పు డా రాజు బాలుడైన పుత్రునితోను, భార్యతోను కలిసి అరణ్యానికి వెళ్లి తపస్సు చేసికొన్నాడు. నగరంలో పుట్టి వనంలో పెరిగిన ఆయన కుమారు డైన సత్యవంతుణ్ణి వరుణ్ణిగా నా మనస్సులో నిశ్చయించుకొన్నాను.” అంది సావిత్రి.

ఆ మాటలు విని నారదుడు - “అయ్యో! పాపం సావిత్రి తొందరపడింది. సత్యవంతుడు సర్వసద్గుణసంపన్నుడే కాని అతడు సంవత్సరం తిరగకుండా మరణిస్తాడు” అన్నాడు రాజుతో నారదుడు.

“సావిత్రి! నారదుడు ఇలా చెపుతున్నాడు కదా! అందుచేత నువ్వు మరొక సద్గుణవంతుణ్ణి ఎవరి వైనా వరించు” అన్నాడు రాజు.

ఆ మాట విని సావిత్రి తండ్రితో - “వాటాలు పంచడం ఒక్క మాటే జరుగుతుంది. కన్యను ఒక్కమారే ఇస్తారు. ‘ఇస్తాను’ అని ఒక్క మాటే అంటారు. ఈ మూడు కూడ ఒక్కమాటే జరుగుతాయి. వీటిలో రెండవ మాట ఉండదు.”

నేను నా భర్తను ఒకే సారి వరించాను. అతడు దీర్ఘాయు వైనా అల్పాయు వైనా, గుణవంతు డైనా గుణవిహీను డైనా, ఒకనిని ఒక మాటు వరించిన తరువాత మరొకనిని వరించను.

మనస్సుతో నిశ్చయం చేసికొని దానిని మాటలలో చెపుతారు. తరువాత దానినే కర్మచేత ఆచరిస్తారు. అందుచేత నా మనస్సే నాకు ప్రమాణం.

సకృదంశో నిపతతి సకృత్ కన్యా ప్రదీయతే,
సకృదాహ దదానీతి త్రిణ్యేతాని సకృత్సకృత్.

దీర్ఘాయురథవాల్పాయుః సగుణో నిర్గుణోఽపి వా,
సకృద్వృత్తో మయా భర్తా న ద్వితీయం వృణోమ్యహమ్.

మనసా నిశ్చయం కృత్వా తతో వాచాభిధీయతే,
క్రియతే కర్మణా పశ్చాత్ ప్రమాణం మే మనస్తతః. (వనపర్వం. 294. 26-28)

“రాజా నీ కుమార్తె దృఢసంకల్పంతో ఉన్నది. దీనిని మార్చడానికి శక్యం కాదు. సత్యవంతునిలో ఉన్న సద్గుణాలు ఏ ఇతర పురుషునిలోనూ లేవు. అందుచేత నీవు ఈమెను ఆతని కిచ్చి వివాహం చెయ్యడమే మంచి దని నేను అనుకొంటున్నాను” అని నారదు డన్నాడు; ‘అవిఘ్నమస్తు’ అని ఆశీర్వదించి వెళ్లిపోయాడు.

అశ్వపతి మంత్రిపురోహితాదులతో పాదచారియై ద్యుమత్యేను దున్న ఆశ్రమానికి వెళ్లి నా కుమార్తెను కోడలిగా స్వీకరింపు మని ప్రార్థించాడు.

“మా రాజ్యం పోయి అడవులలో తపస్సు చేసుకొంటున్నాం. నీ కుమార్తె అరణ్యవాసక్షేత్రం సహించజాలదు కదా? మాతో కలిసి ఎలా నివసిస్తుంది?” అన్నాడు ద్యుమత్యేనుడు.

“సుఖదుఃఖా లనేవి వస్తూంటాయి పోతూంటాయి అని నా అభిప్రాయము, నా కుమార్తె అభిప్రాయమూ కూడ. ప్రేమపూర్వకంగా చేసిన మా అభ్యర్థనను నీవు కాదనకుము” అని అశ్వపతి ఆ రాజుతో అన్నాడు.

“నిజానికి మీ అమ్మాయిని నా పుత్రునకు చేసుకోవా లని నా మనస్సులో ఉండేది. రాజ్యం పోయింది కదా అని ఆ ఆలోచన వదులుకొన్నాను. నీకు అంగీకారం అయితే తప్పక నీ పుత్రికను నా కోడలినిగా చేసుకొంటాను” అన్నాడు ద్యుమత్యేనుడు.

యథాశాస్త్రంగా వివాహం అయింది. అశ్వపతి తన రాజధానికి వెళ్లిపోయాడు. ఇక్కడ సావిత్రి తన అలంకారా లన్నీ తీసివేసి, నారబట్టలు ధరించి అత్తమామలకు అతిశ్రద్ధతో సేవ చేస్తూ, కోరి చేసికొన్న భర్తను సంతోషపెడుతూ కాలం గడిపింది.

నారదుడు అన్న మాట ఎల్లప్పుడు ఆమె మనస్సులో మెదులుతూనే ఉండేది.

ఇంక నాల్గవ రోజున సత్యవంతునికి మరణం రావలసి ఉంది. ఆమె మూడు రోజుల పాటు శుష్కోపవాసం చేస్తూ కఠినమైన వ్రతాన్ని ఆచరించింది.

ఈ విషయం తెలిసి ద్యుమత్యేనుడు చాల బాధ పడుతూ “అమ్మా! ఇంత కఠోరమైన వ్రతం పాటిస్తున్నావు. పూర్తి చేసికొనడం చాల కష్టం కదా?” అన్నాడు. “ఆర్యా! నీ వేమీ చింతించకుము. దీనిని నేను పూర్తిచేస్తాను. దృఢమైన సంకల్పంతో దీనిని ప్రారంభించాను. ఆ దృఢసంకల్పమే దీనిని పూర్తి చేయిస్తుంది” అంది సావిత్రి.

వ్యవసాయకృతం హీదం వ్యవసాయశ్చ కారణమ్. (వనపర్వం. 296. 6)

అనుకుంటూన్న రోజు రానే వచ్చింది. ఆమె బారెడు పొద్దెక్కే లోపలనే పూజాహోమాదులు చేసికొని అత్తమామలకు, వృద్ధులైన ద్విజులకు నమస్కారం చేసింది. వాళ్లందరూ “సౌభాగ్యవతీ భవ” అని ఆశీర్వదించారు. ఇది సర్వధా సత్యం అగుగాక అని ఆమె మనస్సులో అనుకొన్నది.

“వ్రతం పూర్తి అయినది కదా? ఆహారం తీసికో” అని అత్తమామలు అన్నారు. “ఇప్పుడు కాదు; సూర్యాస్తమయం అయిన తరువాతనే భోజనం చేస్తాను” అంది సావిత్రి.

వాళ్లు ఆ విధంగా సావిత్రి భోజనం గూర్చి చర్చించుకొంటూండగా సత్యవంతుడు గండ్రగొడ్డలి బుజానికి తగల్చుకొని వనానికి బయలుదేరాడు.

“నీవు ఒక్కడవే వెళ్లవద్దు; నీతో నేను కూడ వస్తాను” అంది సావిత్రి. “నువ్వు ఎన్నడూ అరణ్యం లోనికి వెళ్లేదు కదా; నీకు శ్రమ అవుతుంది. వ్రతోపవాసాలతో

నీదసంగా ఉన్నావు కూడ” అని సత్యవంతు డనగా - “నాకు ఉపవాసం చేయడంచేత దౌర్బల్య మేమీ లేదు. నేను వస్తాను. నాకు అరణ్యా లెలా ఉంటాయో చూడా లని కూడ ఉంది” అంది సావిత్రి. అయితే పెద్దవాళ్ల అనుమతి తీసికో, అప్పుడు నా దోషం ఉండదు అని సత్యవంతు డన్నాడు.

సావిత్రి అత్తమామలను ఒప్పించి సత్యవంతునితో అరణ్యానికి వెళ్లింది.

సత్యవంతుడు పండ్లతో బుట్ట నింపుకొని గొడ్డలితో కట్టలు కొట్టడం ప్రారంభించాడు. ఒళ్లంతా చెమటలు పోశాయి. తలనొప్పి బయలుదేరింది.

“సావిత్రి! నా అవయవా లన్నీ శిథిలమై పోతున్నాయి. నిలబడలేకుండా ఉన్నాను. నిద్రపోవా లనిపిస్తూన్నది” అన్నాడు సత్యవంతుడు. సావిత్రి నారదుడు చెప్పిన దివసాన్ని లెక్కపెట్టుకొంటూ సత్యవంతుని తల తన ఒడిలో ఉంచుకొని నేలమీద కూర్చున్నది.

ఇంతలో ఎఱ్ఱని కళ్లతో చూచేవారికి భయం కలిగించే మహాతేజఃశాలి యైన ఒక పురుషుడు సత్యవంతుని దగ్గర నిలబడి ఆతనికేసే చూస్తూ సావిత్రికి కనబడ్డాడు.

ఆమె వెంటనే భర్త శిరస్సు మెల్లగా నేలమీద ఉంచి, వణికిపోతున్న హృదయంతో లేచి దోసిలి కట్టి “మనుష్యులలో ఉండని ఈ నీ రూపాన్ని పట్టి నువ్వు ఎవరో దేవతాపురుషుడి వని అనుకొంటున్నాను. నీ వెవ్వరవు? ఏమి చేయడానికి వచ్చావు?” అని అడిగింది.

ఆ పురుషుడు - “సావిత్రి! గొప్ప తపస్సు గల పతివ్రతవు గాన నేను నీతో మాట్లాడుతున్నాను. నేను యముడను. నీ భర్త ఆయుర్దాయం క్షీణించినది. ఆతనిని తీసికొని వెళ్లడానికై వచ్చాను” అన్నాడు.

“పూజ్యుడా! మానవులను తీసికొని వెళ్లడంకోసం నీ దూతలు వస్తూంటా రని విన్నాము; నువ్వే స్వయంగా వచ్చా వెందుకు?” అని సావిత్రి అడిగింది. “ఇతడు గొప్పధర్మాత్ముడు. ఈతనిని నా భటులచేత నా లోకానికి తీసికొనివెళ్లడం యుక్తం కాదు; అందుచేత నేనే స్వయంగా వచ్చాను” అంటూ యముడు సత్యవంతుని శరీరం నుండి బొటనవ్రే లంత ప్రమాణం గల పురుషుణ్ణి పాశంతో బంధించి బలంగా లాగివేశాడు.

తతః సత్యవతః కాయాత్ పాశబద్ధం వశం గతమ్,

అఙ్గుష్ఠమాత్రం పురుషం నిశ్చకర్ష యమో బలాత్. (వనపర్వం. 297. 17)

ఆ పురుషుణ్ణి తీసికొని యముడు దక్షిణదిక్కు వైపు వెళ్లిపోతున్నాడు. సావిత్రి దుఃఖార్తు రాలై ఆ యముణ్ణి వెంబడించింది.

అమె తన వెనుకనే రావడం చూచి యముడు - “సావిత్రి! నువ్వు వెనుకకు వెళ్లి నీ భర్తకు, ఔర్ధ్వదేహిక క్రియలు చేయుము. నువ్వు ఎంత వరకు రాగలవో అంతవరకు వచ్చావు” అన్నాడు.

నా భర్తను ఎక్కడికి తీసికొని వెడతారో, లేదా ఆతడు ఎక్కడికి వెడతాడో అక్కడికి నేను కూడ వెళ్లడం ధర్మం. తపస్సుచేత, గురుభక్తిచేత, భర్త స్నేహంచేత, వ్రతంచేతా, నీ అనుగ్రహంచేతా నే నెక్కడికి వెళ్లాలన్నా అడ్డు లేకుండా వెళ్లగలను.

తపసా గురుభక్త్యా చ భర్త్యః స్నేహాద్ వ్రతేన చ,

తప చైవ ప్రసాదేన న మే ప్రతిహతా గతిః.

(వనపర్వం. 297.22)

ఏడు మాటలు మాట్లాడుకొంటే మైత్రి ఏర్పడుతుంది దని పెద్ద లంటారు. ఆ మైత్రిని పురస్కరించుకొని నేను చెప్పే మాట విను - ఆత్మనిగ్రహం లేనివాళ్లు అరణ్యంలో నివసిస్తూ, కష్టాలు అనుభవిస్తూ ధర్మం ఆచరించ జాలరు. మే మందరమూ సత్పురుషులు ప్రశంసించే ఆ ధర్మమార్గాన్నే అనుసరిస్తున్నాం. రెండవ దైన అర్థాన్ని గాని మూడవ దైన కామాన్ని గాని ఆశ్రయించడం లేదు. ధర్మమే అన్నింటికంటే ప్రధానమైన దని అంటారు.” అని సావిత్రి అంది -

యముడు ఆ మాట విని “సావిత్రి నువ్వు వెనుకకు వెళ్లు. నీ మాటలు విన సొంపుగా ఉన్నాయి. నీ భర్త జీవితం తప్ప మరేదైనా వరం కోరుకో; ఇస్తాను” అన్నాడు.

“మా మామగారు రాజ్యం పోగొట్టుకొని అంధుడై అరణ్యంలో నివసిస్తున్నాడు. ఆయనకు అంధత్వం పోయి ఆరోగ్యం చేకూరే టట్లు వరం ఇమ్ము” అని సావిత్రి కోరింది.

యముడు ఆ వరం ఇస్తూ - “సావిత్రి ఇంక నీవు వెనుకకు వెళ్లు. శ్రమ కలుగుతుంది” అన్నాడు.

“భర్త సమీపంలో నాకు శ్రమేమిటి? నా భర్తను ఎక్కడికి తీసికొని వెడతావో అదే నాకు గమ్యస్థానం. మరొక విషయ మేమనగా - సురేశా! సత్పురుషులతో ఏర్పడిన సంబంధం నిష్ఫలం అవడానికి వీలుకాదు. (నీ దర్శనం నిష్ఫలం కాకూడదు)” అని సావిత్రి అంది.

“నీ మాటలు మనస్సుకు అనుకూలంగా ఉన్నాయి. ఈతని జీవితం తప్ప మరే వరమైనా కోరుకో” అన్నాడు యముడు.

“మా మామగారు పోయిన రాజ్యం మళ్లీ పొందే టట్లు అనుగ్రహించు” అని సావిత్రి కోరగా యముడు ఆ వరం కూడ ఇచ్చి “ఇంక వెనుకకు వెళ్లు” అన్నాడు.

“దేవా! నీవు ప్రజల నందరినీ నియమిస్తావు గాన నీకు యము డని పేరు. మనోవాక్యాయాలచేత ఏ భూతానికీ ద్రోహం చేయకుండా ఉండడం, అనుగ్రహము, దానము - ఇవి సత్పురుషులు అనాదికాలంనుంచీ పాటించే ధర్మం. మానవులు ఈ విధంగా (నీ చేతిలో ఉన్న నా భర్త వలె) శక్తి విహీనులు. సత్పురుషులు తమను ఆశ్రయించిన అమిత్రుల విషయంలో కూడ దయ చూపుతారు” అని సావిత్రి అంది.

అప్పుడు యముడు - “దప్పిక కొన్నవానికి ఉదకం వలె నీ మాటలు హృద్యంగా ఉన్నాయి. సత్యవంతుని జీవితం తప్ప మరొక వరం ఏమైనా కోరుకో” అన్నాడు.

“నా తండ్రికి పుత్రులు లేరు. ఆయనకు సూర్యుడు పుత్రులను అనుగ్రహించు” అంది సావిత్రి.

“అలాగే జరుగుతుంది. నువ్వు చాల దూరం వచ్చేశావు. వెనుకకు వెళ్లు” అని యముడన్నాడు.

“భర్త సంనిధిలో నాకేమీ దూరం లేదు. నా మనస్సు చాల దూరం పరుగెత్తుతూన్నది. నువ్వు నడుస్తూనే నే చెప్పే మాట వినుము. నువ్వు ప్రజ లందరూ ధర్మమార్గంలో నడిచే టట్లు చేస్తావు. సత్పురుషులయందు ఎంత విశ్వాసం ఉంటుందో అంత విశ్వాసం తనమీద కూడ ఉండదు. సమస్తప్రాణులకూ కూడ స్నేహభావాన్ని బట్టి విశ్వాసం కలుగుతుంది. అందుచేత జనం సత్పురుషులను ఎక్కువగా విశ్వసిస్తారు” అంది సావిత్రి.

“సావిత్రి! నీవు పలికిన మాట వంటి మాట ఎవరూ పలుకగా నేను వినలేదు. దీనిచేత నేను సంతోషిస్తున్నాను. ఈతని జీవితం తప్ప మరొక వరం ఏదైనా నాల్గవది కోరుకో” అన్నాడు యముడు.

“సత్యవంతుని ఔరసు లైన సూరుగురు పుత్రులు నాకు కలగా లని కోరుతున్నాను” అంది సత్యవతి.

“నీకు సూర్యుడు పుత్రులు కలుగుతారు. వెనుకకు వెళ్లు” అన్నాడు యముడు.

సావిత్రి యమునితో - “సత్పురుషులు ఎల్లప్పుడు ధర్మాన్నే అనుసరిస్తారు. సత్పురుషులతో సంబంధం ఏనాటికీ వ్యర్థం కాదు. సత్పురుషుల సత్యనిష్ఠచేతనే సూర్యుడు తిరుగుతున్నాడు, భూమి నిలిచి ఉంది; పరులకు ఉపకారం చేసే స్వభావం గల సత్పురుషులు ఇతర విషయా లేవీ పట్టించుకొనరు” అంది.

“నువ్వు ధర్మసంమత మైన మాటలు మాట్లాడుతూన్న కొలదీ నాకు నీ యందు భక్తి పెరుగుతున్నది. పతివ్రతా! సాటి లేని వరం ఏదైనా కోరుకో” అన్నాడు యముడు.

“నా భర్తను నా కిమ్ము. నీవు నూరుగురు పుత్రులు కలుగుతా రని వరం ఇచ్చావు కదా? నా భర్తను జీవింపజేసి నీ విచ్చిన ఆ వరాన్ని నిలబెట్టుకో” అంది సావిత్రి.

యముడు సత్యవంతుణ్ణి విడిచిపెట్టి - “కులనందినీ! నీ భర్తను విడిచివేశాను. ఇతడు పూర్ణారోగ్యంతో నాలుగు వందల సంవత్సరాలు జీవించి అనేక యజ్ఞాలు చేస్తాడు. రాజ్యం పాలిస్తాడు” అన్నాడు.

సావిత్రి భర్త శరీరం పడి ఉన్న చోటికి వచ్చి ఆతని శిరస్సు ఒడిలో ఉంచుకొని కూర్చుంది. “నేను చాల సేపు గాఢంగా నిద్రపోయాను. నన్ను లేపకపోయావా?” అంటూ సత్యవంతుడు “నన్ను లాగిన ఆ నల్లటి పురుషుడెవరు?; అని అడిగాడు “యముడు వెళ్లిపోయాడు. నీవు నా ఒడిలో చాల సేపు నిద్రపోయావు” అంది సావిత్రి. “బాగా రాత్రి అయింది. నా తలిదండ్రులు కంగారు పడుతుంటారు. తొందరగా వెళ్లాలి” అన్నాడు సత్యవంతుడు.

అప్పుడే ద్యుమత్యేనునికి దృష్టి వచ్చింది. కుమారుడు కోడలు రాలేదని కంగారుపడుతూ అతడు అక్కడ ఉన్న ఋషుల నందరినీ అడిగాడు. వాళ్లు ధైర్యం చెప్పారు. ఇంతలో సావిత్రి సత్యవంతులు ఆశ్రమం చేరారు.

అక్కడ నున్న ఋషులు అడుగగా సావిత్రి జరిగిన వృత్తాంతం అంతా చెప్పింది అందరూ ఆనందించి ఆమెను ప్రశంసించారు.

మరునాడు శాల్వదేశం నుండి ప్రకృతు లందరూ వచ్చి “రాజా! నీ శత్రువును నీ అమాత్యుడు సంహరించాడు; నీవు వచ్చి రాజ్యం ఏలుకో” అని ద్యుమత్యేనునితో చెప్పి ఆతనిని తీసికొని వెళ్లారు.

సావిత్రికి నూర్గురు పుత్రులు, ఆమె తండ్రికి నూర్గురు పుత్రులు జన్మించారు.

యక్షప్రశ్నలు

కామ్యకవనం నుండి ద్వైతవనం వచ్చి అక్కడ నివసిస్తున్నారు పాండవులు. ఒక బ్రాహ్మణుడు చెట్టు కొమ్మలకు తగల్చు కొన్న అరణి (మథించి అగ్నిని పుట్టించే కణ్ణలు) ఆ చెట్టు క్రిందనుండి వెడుతూన్న ఒక జింక కొమ్మలలో తగుల్తోంది. అది దానితో మహావేగంగా అరణ్యంలోనికి పరుగెత్తింది.

నిఃస్పహాయు డైన ఆ బ్రాహ్మణుడు పాండవులను కోరగా వాళ్లు ఆ జింకను వెదకుతూ నాలుగు దిక్కులకూ వెళ్లి, అలసి ఒక చెట్టు క్రింద విశ్రమించారు.

అప్పుడు నకులుడు యుధిష్ఠిరునితో “రాజా! మనం ఎన్నడూ ధర్మం వ్యతిక్రమించలేదు. అలసత్వంచేత అర్థానికి కూడ ఏ లోపము చేయలేదు. ఎందుచేత మనం అందరం అడు గడుగునా కష్ట పడవలసి వస్తూన్నది!” అని అడిగాడు.

“ఆపదలకు ఒక మర్యాద (హద్దు) ఉండదు. నిమిత్తం ఉండదు. కారణం కూడ ఉండదు. పుణ్య- పాపాల ఫలాన్ని విభజించేది ధర్మమే.

నాపదామస్మి మర్యాదా న నిమిత్తం న కారణమ్,
ధర్మస్తు విభజత్యర్థముభయోః పుణ్యపాపయోః. (వనపర్వం. 312. 2)

అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

“మనం అందరం ఇప్పుడు ఆకలి దప్పికలతో బాధపడుతున్నాం. ముందు ఉదకం కావాలి. ఈ చెట్టుపైకి ఎక్కి చుట్టుప్రక్కల చెరువు గాని, నీటి ప్రక్క బాగా పెరిగే చెట్లు గాని కనబడుతున్నా యేమో చూడు” అని యుధిష్ఠిరుడు నకులునితో అన్నాడు.

అతడు ఆ విధంగా చూచి - “దూరంగా ఉదకాశ్రితా లైన వృక్షాలు కనబడుతున్నాయి; నీటి పక్షుల కూతలు వినబడుతున్నాయి” అన్నాడు.

“అయితే వెంటనే అక్కడికి వెళ్లి దొప్పలతో జలం తీసికొనిరా” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

నకులుడు శీఘ్రంగా వెళ్లి నీళ్లు త్రాగబోతుండగా - “నాయనా! సాహసం చెయ్యకు ఇది నా సొత్తు; నే నడిగే ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పిన తరువాతనే నీవు నీళ్లు త్రాగాలి” అని ఆకాశవాణి వినబడింది. ఆ మాట లెక్క చేయకుండా నకులుడు నీళ్లు త్రాగి క్రింద పడిపోయాడు.

తరువాత సహదేవుడు వెళ్లి ఆ విధంగానే పడిపోయాడు. అర్జునభీమసేనులు కూడ ఆ విధంగా ఆకాశవాణిని లెక్కచేయక నీళ్లు త్రాగి నేలమీద పడిపోయారు.

చివరికి యుధిష్ఠిరుడు వెళ్లగా అతనికి కూడ అదే ఆకాశవాణి వినబడింది. “నేను మత్స్యాలూ నాచూ భక్షించే కొంగను” అని కూడ వాక్కు వినబడింది.

“నీవు పక్షివి అయి ఉండవు. ఎవరో దేవతాపురుషుడ వై ఉండాలి. పర్వతాల వంటి నా తమ్ముళ్లను నేలమీద కూల్చివేసినా వంటి నీవు సాధారణపురుషుడవు కావు. నీ వెవరవో చెప్పు” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు. అప్పుడు అతిభయంకర మైన, తాటి చెట్టంత ఎత్తైన ఆకారంతో యక్షుడు యుధిష్ఠిరుని ఎదుట నిలబడి “నేను పక్షిని కాను. యక్షుడను...

నీ సోదరులు నేను నివారిస్తున్నా కూడ వినక నీళ్లు త్రాగారు. అందుచేత వాళ్లను నేను ఈ విధంగా శిక్షించాను. నువ్వు కూడ అలాంటి సాహసం చేయకుండా నేను అడిగే ప్రశ్నలకు సమాధానాలు చెప్పు” అన్నాడు.

“నాకు తెలిసినంతవరకు సమాధానాలు చెప్పతాను, అడుగు” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.
యక్షుడు ఇలా ప్రశ్నించాడు -

సూర్యుణ్ణి ఉదయింప చేసేది ఏది? ఆదిత్యుని చుట్టూ తిరిగే వాళ్లెవరు? ఆదిత్యుని అస్తమింపచేసేది ఏది? ఆదిత్యుడు దేనియందు ప్రతిష్ఠితుడై ఉన్నాడు?

కిం స్విదాదిత్యమున్నయతి కే చ తస్యాభితచ్చరాః,
కశ్చైనమస్తం గమయతి కస్మింశ్చ ప్రతితిష్ఠతి. (వనపర్వం. 313.45)
యుధిష్ఠిరు డిలా సమాధానం చెప్పాడు.

బ్రహ్మాయే ఆదిత్యుణ్ణి ఉదయింపచేస్తుంది. ఆదిత్యుని చుట్టూ దేవతలు సంచరిస్తూంటారు. ధర్మమే ఆదిత్యుని అస్తమింప చేస్తుంది. ఆదిత్యుడు సత్యమునందు నిలచి ఉన్నాడు.

బ్రహ్మాదిత్యమున్నయతి దేవాస్తస్యాభితచ్చరాః,
ధర్మశ్చాస్తం నయతి చ సత్యే చ ప్రతితిష్ఠతి. (వనపర్వం. 313.46)

ప్రశ్న : దేనిచేత శ్రోత్రియు డవుతాడు? దేనిచేత బ్రహ్మను పొందుతాడు? దేనిచేత సహాయవంతు డవుతాడు? దేనిచేత బుద్ధిమంతు డవుతాడు.

కేన స్విచ్ఛోత్రియో భవతి కేనస్విద్విస్తతే మహత్,
కేన స్విద్విస్తీయవాన్ భవతి రాజన్ కేన చ బుద్ధిమాన్. (వనపర్వం. 313.47)

సమాధానం : వేదాధ్యయనంచేత శ్రోత్రియు డవుతాడు. తపస్సుచేత బ్రహ్మను పొందుతాడు. దృఢసంకల్పబలంచేత సహాయవంతు డవుతాడు. పెద్దలను సేవించడం చేత బుద్ధిమంతు డవుతాడు.

శ్రుతేన శ్రోత్రియో భవతి తపసా విస్తతే మహత్,
ధృత్యా ద్విస్తీయవాన్ భవతి బుద్ధిమాన్ వృద్ధసేవయా. (వనపర్వం. 313.48)

ప్రశ్న : బ్రాహ్మణుల దేవత్వం ఏది? వాళ్లలో ఉండే సత్పురుషధర్మం ఏది? వాళ్లలో మనుష్యసాధారణ మైన ప్రవృత్తి ఏది? వాళ్లలో అసత్పురుషలక్షణం ఏది?

కిం బ్రాహ్మణానాం దేవత్వం కశ్చ ధర్మః సతామివ,
కశ్చైషాం మానుషో భావః కిమేషామసతామివ. (వనపర్వం. 313.49)

సమాధానం : స్వాధ్యాయార్థయనమే బ్రాహ్మణులలో దేవత్వం. తపస్సు వీళ్లలోని సత్పురుషధర్మం. మరణం మనుష్యధర్మం. ఇతరులను ఆడిపోసుకొనడం వీళ్లలోని అసత్పురుషలక్షణం.

ప్రశ్న : క్షత్రియులలోని దేవత్వం ఏది? వీళ్లలోని సత్పురుషధర్మం ఏది? వీళ్లలోని మనుష్యధర్మం ఏది? వీళ్లలోని అసత్పురుష లక్షణం ఏది?

కిం క్షత్రియాణాం దేవత్వం కశ్చ ధర్మః సతామివ,
కశ్చైషాం మానుషో భావః కిమేషామసతామివ. (వనపర్వం. 313.51)

సమాధానం : ధనుర్విద్య క్షత్రియుల దేవత్వం. యజ్ఞం చేయడం వీళ్ల సత్పురుషలక్షణం. భయపడడం మనుష్యలక్షణం. కష్టాలలో ఉన్నవాళ్లని విడిచివేయడం అసత్పురుష లక్షణం.

ప్రశ్న : ఇంద్రియభోగాలను అనుభవిస్తూ బుద్ధిమంతుడుగా లోకుల పూజ లందికొంటూ, అందరికి ఇష్టుడుగా ఉంటూ, శ్వాస పీలుస్తున్నా కూడ మరణించినవాడు ఎవడు?

ఇన్ద్రియార్థాననుభవన్ బుద్ధిమాన్ లోకపూజితః,
సమృతః సర్వభూతానాముచ్ఛ్వాసన్ కో న జీవతి. (వనపర్వం. 313.57)

సమాధానం : దేవతలకు, అతిథులకు, భృత్యులకు (పోవ్యవర్గానికి), పితృదేవతలకు, తనకు - ఈ ఐదుగురికీ ఎవడు ఇవ్వవలసి నంతా ఇవ్వడో ఆతడు శ్వాస పీలుస్తున్నా మరణించి నట్లే.

దేవతాతిథిభృత్యానాం పితృణామాత్మనశ్చ యః,
న నిర్వపతి పశ్చానాముచ్ఛ్వాసన్ న స జీవతి. (వనపర్వం. 313.58)

ప్రశ్న : భూమికంటే కూడ గొప్పది ఏది? ఆకాశం కంటే ఉన్నతమైనది ఏది? వాయువుకంటే ఎక్కువ శీఘ్రంగా వెళ్లేది ఏది? గడ్డికంటే కూడ ఎక్కువగా వ్యాపించేది ఏది?

కిం స్విద్గురుతరం భూమేః కిం స్విదుచ్చతరం చ ఖాత్,
కిం స్విచ్ఛీఘ్రతరం వాయోః కిం స్విద్బహుతరం తృణాత్.
(వనపర్వం. 313.59)

సమాధానం : భూమికంటె ఎక్కువ గురు వైనది తల్లి. ఆకాశంకంటె ఎక్కువ ఉన్నతుడు తండ్రి. వాయువుకంటె శీఘ్రంగా వెళ్లేది మనస్సు. గడ్డికంటె కూడ ఎక్కువగా, త్రుంచినకొలదీ పెరిగేది చింత; మనోవ్యథ.

మాతా గురుతరా భూమేః ఖాత్ పితోచ్చతరస్తథా,
మనః శీఘ్రతరం వాతాచ్చిన్తా బహుతరీ తృణాత్. (వనపర్వం. 313.60)

ప్రశ్న : ప్రవాసం వెళ్లేవానికి మిత్రు డెవరు? ఇంట్లో ఉన్నవానికి మిత్రు డెవరు? రోగికి మిత్రు డెవరు? మరణోన్ముఖునికి మిత్రు డెవరు?

కిం స్విత్ప్రవసతో మిత్రం కిం స్విన్మిత్రం గృహే సతః,
ఆతురస్య చ కిం మిత్రం కిం స్విన్మిత్రం మరిష్యతః. (వనపర్వం. 313.63)

సమాధానం : ప్రవాసం వెళ్లేవానికి సార్థం (సహప్రయాణికుల సంఘం) మిత్రుడు (సహాయం). గృహంలో ఉన్నవానికి మిత్రుడు భార్య. రోగికి వైద్యుడు మిత్రుడు. మరణించ నున్నవానికి మిత్రుడు దానం.

సార్థః ప్రవసతో మిత్రం భార్యా మిత్రం గృహే సతః,
ఆతురస్య భిషజ్మిత్రం దానం మిత్రం మరిష్యతః. (వనపర్వం. 313.64)

ప్రశ్న : ధర్మసంబద్ధ మైన ఒకే స్థానం ఏది? యశఃకారణ మైన ఏకపదం ఏది? స్వర్గహేతు వైన ఏక పదం ఏమిటి? సుఖకర మైన ఏకపదం ఏది?

కింస్విదేకపదం ధర్మం కిం స్విదేకపదం యశః,
కిం స్విదేకపదం స్వర్గం కిం స్విదేకపదం సుఖమ్. (వనపర్వం. 313.69)

సమాధానం : ధర్మ సంబద్ధ మైన ఏకపదం దాక్షిణ్యం (అందరినీ సమంగా చూడడం). యశోహేతు వైన ఏకపదం దానం. స్వర్గం ఇచ్చే ఏకపదం సత్యం. సుఖహేతు వైన ఏకపదం శీలం.

దాక్షిణ్యమేకపదం ధర్మం దానమేకపదం యశః,
సత్యమేకపదం స్వర్గం శీలమేకపదం సుఖమ్. (వనపర్వం. 313.70)

ప్రశ్న : మనుష్యునకు అత్య ఏది? దైవం ఏర్పరచిన మిత్రుడు ఎవరు? మానవునకు జీవనాధారం ఏది? వీనికి ఉత్తమగతులకు కారణ మైనది ఏమిటి?

కిం స్విదాత్మా మనుష్యస్య కింస్విద్ దైవకృతః సఖా,
ఉపజీవనం కిం స్విదస్య కిం స్విదస్య పరాయణమ్. (వనపర్వం. 313.71)

సమాధానం : మానవునికి పుత్రుడే ఆత్మ. దైవం ఏర్పరచిన మిత్రుడు భార్య. మానవునికి జీవనాధారం మేఘం. ఉత్తరలోకాలకు కారణం దానం.

పుత్ర ఆత్మా మనుష్యస్య భార్యా దైవకృతః సఖా,
ఉపజీవనం చ పర్జన్యో దానమస్య పరాయణమ్. (వనపర్వం. 313.72)

ప్రశ్న : ధన్యములలో (మానవునకు ధన్యత్వాన్ని ఇచ్చేవాటిలో) ఉత్తమ మైనది ఏది? ధనాలలో ఉత్తమ మైనది ఏది? లాభాలలో ఉత్తమ మైనది ఏది? సుఖాలలో ఉత్తమ మైనది ఏది?

ధన్యానాముత్తమం కిం స్విధ్ధనానాం స్యాత్కిముత్తమమ్,
లాభానాముత్తమం కిం స్యాత్ సుఖానాం స్యాత్కిముత్తమమ్.
(వనపర్వం. 313.73)

సమాధానం : ధన్యములలో ఉత్తమ మైనది దాక్ష్యం. ధనాలలో ఉత్తమ మైనది శాస్త్రపాండిత్యం. లాభాలలో ఉత్తమ మైనది ఆరోగ్యం. సుఖాలలో ఉత్తమ మైనది సంతృప్తి.

ధన్యానాముత్తమం దాక్ష్యం ధనానాముత్తమం శ్రుతమ్,
లాభానాం శ్రేయ ఆరోగ్యం సుఖానాం తుష్టిరుత్తమా. (వనపర్వం. 313.74)

ప్రశ్న : లోకంలో గొప్ప ధర్మం ఏది? ఎల్లప్పుడూ ఫలం ఇచ్చే ధర్మం ఏది? దేనిని నియమించుకొంటే పశ్చాత్తాపం పొందరు? ఎవరితో సంధి జీర్ణం కాదు?

కశ్చ ధర్మః పరో లోకే కశ్చ ధర్మః సదాఫలః,
కిం నియమ్య న శోచంతి కైశ్చ సంధిర్న జీర్యతి. (వనపర్వం. 313.75)

సమాధానం : క్రూరత్వం లేకపోవడమే గొప్ప ధర్మం. వేదత్రయబోధిత మైన ధర్మం ఎల్లప్పుడూ ఫలాన్ని ఇస్తుంది. మనస్సు నియమించుకొన్నవాళ్లు విచారించరు. సత్పురుషులతో సంధి ఏనాటికీ, జీర్ణం కాదు.

ఆన్మశంస్యం పరో ధర్మః త్రయీధర్మః సదాఫలః,
మనో యమ్య న శోచంతి సంధిః సద్ధిర్న జీర్యతే. (వనపర్వం. 313.76)

ప్రశ్న : దేనిని విడిచిపెడితే అందరికీ ప్రియు డవుతాడు? దేనిని విడిచిపెడితే విచారించదు? దేనిని విడిస్తే ధనవంతు డవుతాడు? దేనిని విడిస్తే సుఖవంతు డవుతాడు?

కిం ను హిత్వా ప్రియో భవతి కిం ను హిత్వా న శోచతి,
కిం ను హిత్వార్థవాన్ భవతి కిం ను హిత్వా సుఖీ భవేత్.

(వనపర్వం. 313.77)

సమాధానం : అహంకారం విడిస్తే అందరికీ ప్రియు డవుతాడు. క్రోధం విడిచినవాడు విచారించడు. కామం (కోరిక) విడిచినవాడు ధనవంతు డవుతాడు. లోభం విడిచి సుఖవంతు డవుతాడు.

మానం హిత్వా ప్రియో భవతి క్రోధం హిత్వా న శోచతి,
కామం హిత్వార్థవాన్ భవతి లోభం హిత్వా సుఖీ భవేత్.

(వనపర్వం. 313.78)

ప్రశ్న : బ్రాహ్మణునికి దానం చేయడం ఎందుకు? నటనర్తకులకు దానం చేయడం ఎందుకు? భృత్యులకు (పోషింపదగినవాళ్లకు) దానం చెయ్యడం ఎందుకు? రాజులకు దానం చెయ్యడం ఎందుకు?

కిమర్థం బ్రాహ్మణే దానం కిమర్థం నటనర్తకే,
కిమర్థం చైవ భృత్యేషు కిమర్థం చైవ రాజసు.

(వనపర్వం. 313.79)

సమాధానం : బ్రాహ్మణునికి దానం చేయడం ధర్మంకొరకు. నటనర్తకులకు దానం చెయ్యడం యశస్సుకోసం. భృత్యులకు దానం చేయడం వాళ్లను పోషించడంకోసం. రాజులకు దానం చెయ్యడం (ధనం ఇవ్వడం) భయంకొరకు (ఇవ్వకపోతే ఏమి చేస్తాడో అను భయం చేత).

ధర్మార్థం బ్రాహ్మణే దానం యశోఽర్థం నటనర్తకే,
భృత్యేషు భరణార్థం వై భయార్థం చైవ రాజసు.

(వనపర్వం. 313.80)

ప్రశ్న : లోకం దేనిచేత కప్పివేయబడింది? దేనిచేత ప్రకాశించడం లేదు? దేనిచేత మిత్రులను త్యజిస్తాడు? దేనిచేత స్వర్గానికి వెళ్లడు?

కేన స్విదావృతో లోకః కేన స్విన్న ప్రకాశతే,
కేన త్యజతి మిత్రాణి కేన స్వర్గం న గచ్ఛతి.

(వనపర్వం. 313.81)

సమాధానం : లోకం అజ్ఞానంచేత కప్పబడిపోయింది. తమస్సుచేతనే (అజ్ఞానం చేతనే) ప్రకాశించకుండా పోయింది. లోభం మూలాన మిత్రులను త్యజిస్తాడు. సంగం వల్ల (లౌకికవిషయాసక్తివల్ల) స్వర్గానికి వెళ్లజాలకుండా ఉన్నాడు.

అజ్ఞానేనావృతో లోకస్తమసా న ప్రకాశతే,
లోభాత్ తృజితీ మిత్రాణి సంగాత్ స్వర్గం న గచ్ఛతి. (వనపర్వం. 313.82)

ప్రశ్న : మానవుడు ఎట్లు మృతుడు (మరణించినవానితో సమానుడు) అవుతాడు?
రాష్ట్రం ఎలా మృతం అవుతుంది. శ్రాద్ధం ఎలా మృతం అవుతుంది? ఎలా యజ్ఞం
మృతం అవుతుంది?

మృతః కథం స్యాత్పురుషః కథం రాష్ట్రం మృతం భవేత్,
శ్రాద్ధం మృతం కథం వా స్యాత్ కథం యజ్ఞో మృతో భవేత్.
(వనపర్వం 313.83)

సమాధానం : దరిద్రుడైన మానవుడు మృతుడే. రాజు లేని రాష్ట్రం మృతం.
శ్రోత్రియులు లేని శ్రాద్ధం మృతం. దక్షిణ లేని యజ్ఞం మృతం.

మృతో దరిద్రః పురుషో మృతం రాష్ట్రమరాజకమ్,
మృతమశ్రోత్రియం శ్రాద్ధం మృతో యజ్ఞస్తవదక్షిణః. (వనపర్వం. 313.84)

ప్రశ్న : తపస్సంటే ఏమిటి? దమం అంటే ఏమిటి? గొప్ప క్షమ ఏది? హ్రీ (సిగ్గు)
అంటే ఏమిటి?

తపః కింలక్షణం ప్రోక్తం కో దమశ్చ ప్రకీర్తితః
క్షమా చ కా పరా ప్రోక్తా కా చ హ్రీః పరికీర్తితా. (వనపర్వం. 313.87)

సమాధానం : స్వధర్మాచరణమే తపస్సు. మనస్సును అదుపులో పెట్టుకొనడం
దమం. సుఖ దుఃఖాలు, శీతోష్ణాలు మొదలైన ద్వంద్వాలను సహించడమే క్షమ.
చేయకూడని పని చేయకుండా ఉండడమే హ్రీ (సిగ్గు).

తపః స్వధర్మవర్తిత్వం మనసో దమనం దమః,
క్షమా ద్వన్ద్వసహిష్టుత్వం హ్రీరకార్యనివర్తనమ్. (వనపర్వం. 313.88)

ప్రశ్న : రాజా! జ్ఞానం అని దేని నంటారు? శమం అంటే ఏమిటి! గొప్ప దయ
ఏది? ఆర్జవం అంటే ఏమిటి?

కిం జ్ఞానం ప్రోచ్యతే రాజన్ కః శమశ్చ ప్రకీర్తితః,
దయా చ కా పరా ప్రోక్తా కిం చార్జవముదాహృతమ్. (వనపర్వం. 313.89)

సమాధానం : తత్త్వం తెలిసికొనడమే జ్ఞానం. చిత్తం ప్రశాంతంగా ఉండడం
శమం. అందరూ సుఖంగా ఉండా లని కోరడం దయ. చిత్తంలో వంకర లేకపోవడం
ఆర్జవం.

జ్ఞానం తత్త్వాన్తసంబోధః శమశ్చిత్తప్రశాన్తతా,
దయా సర్వసుఖైషిత్యమ్ ఆర్జవం సమచిత్తతా. (వనపర్వం. 313.90)

ప్రశ్న : మానవులకు జయింప శక్యం కాని శత్రు వెవరు? అంతం లేని వ్యాధి ఏది? ఎలాంటివాడు సాధువు? ఎలాంటివాడు అసాధువు?

కః శత్రుర్దుర్జయః పుంసాం కశ్చ వ్యాధిరసంతకః,
కీదృశశ్చ స్మృతః సాధురసాధుః కీదృశః స్మృతః. (వనపర్వం. 313.91)

సమాధానం : జయింప శక్యం కాని శత్రువు క్రోధం. అంతం లేని వ్యాధి లోభం. అన్ని ప్రాణులకు హితుడు సాధువు. దయ లేనివాడు అసాధువు.

ప్రశ్న : ఋషులు దేనిని స్థైర్యం అంటారు? దేనిని ధైర్యం అంటారు? ఉత్తమమైన స్నానం ఏది? ఉత్తమమైన దానం ఏది?

కిం స్థైర్య మృషిభిః ప్రోక్తం కిం చ ధైర్యముదాహృతమ్,
స్నానం చ కిం పరం ప్రోక్తం దానం చ కిమిహోచ్యతే. (వనపర్వం. 313.95)

సమాధానం : స్వధర్మంలో స్థిరంగా ఉండడం స్థైర్యం. ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొనడం ధైర్యం. మనస్సులోని మాలిన్యాన్ని తొలగించుకొనడం స్నానం. ప్రాణులను రక్షించడం దానం.

స్వధర్మే స్థిరతా స్థైర్యం ధైర్యమిన్ద్రియనిగ్రహః,
స్నానం మనోమలత్వాగో దానం వై భూతరక్షణమ్. (వనపర్వం. 313.96)

ప్రశ్న : ధర్మ - అర్థ - కామాలు పరస్పర విరోధులు కదా? నిత్యవిరుద్ధము లైన ధర్మార్థకామాలు మూడూ ఒక చోట ఎలా కలుస్తాయి?

ధర్మశ్చార్థశ్చ కామశ్చ పరస్పరవిరోధినః,
ఏషాం నిత్యవిరుద్ధానాం కథమేకత్ర సంగమః. (వనపర్వం. 313.101)

సమాధానం : ఎప్పుడు అగ్నిహోత్రాదిధర్మము, భార్య పరస్పరము ఆనుకూల్యంతో ఉంటాయో, ధర్మాచరణంలో భార్య పూర్తిగా సహకరిస్తుందో, అప్పుడు ధర్మార్థకామాలు మూడు ఒక చోట కలిసి ఉండకలుగుతాయి.

యదా ధర్మశ్చ భార్య చ పరస్పరవశానుగౌ,
తదా ధర్మార్థకామానాం త్రయాణామపి సంగమః. (వనపర్వం. 313.102)

ప్రశ్న : భరతర్షభా! ఎవడు అక్షయ మైన నరకంలో పడతాడు? ఈ విషయం చెప్పు.

అక్షయో నరకః కేన ప్రాప్యతే భరతర్షభ,
ఏతన్మే పృచ్ఛతః ప్రశ్నం తచ్చీఘ్రం వక్తుమర్హసి. (వనపర్వం. 313.303)

సమాధానం : దరిద్రుడైన యాచిస్తూన్న బ్రాహ్మణున్ని రమ్మని పిలిచి, వచ్చిన తరువాత లేదని ఎవ డంటాడో అతడు అక్షయమైన నరకానికి వెడతాడు.

ఎవడు - వేదాలు, ధర్మశాస్త్రాలు, బ్రాహ్మణులు, దేవతలు, పితృదేవతల విషయంలో ధర్మాలు - ఇవన్నీ అసత్యములు, బూటకములు అని అంటాడో అతడు అక్షయ మైన నరకాన్ని పొందుతాడు.

బాగా ధనం ఉండి కూడ ఎవడు, లోభంవల్ల దానం కాని భోగం కాని చేయడో, నా దగ్గర ఏమీ లేదంటాడో అతడు అక్షయ మైన నరకానికి వెడతాడు.

బ్రాహ్మణం స్వయమాహూయ యాచమానమకించనమ్,
పశ్చాన్నాస్తీతి యో బ్రూయాత్ సోఽక్షయం నరకం ప్రజేత్.

వేదేషు ధర్మశాస్త్రేషు మిథ్యా యో వై ద్విజాతిషు,
దేవేషు పితృధర్మేషు సోఽక్షయం నరకం ప్రజేత్.

విద్యమానే ధనే లోభాద్ దానభోగవివర్జితః,
పశ్చాన్నాస్తీతి యో బ్రూయాత్ సోఽక్షయం నరకం ప్రజేత్.

(వనపర్వం. 313.104-106)

ప్రశ్న : రాజా! బ్రాహ్మణ్యం దేనిచేత వస్తుంది? కులంచేతనా, మంచి నడవడిచేతనా, స్వాధ్యాయంచేతనా, శాస్త్రపాండిత్యంచేతనా? ఈ విషయం బాగా నిశ్చయించి చెప్పు.

రాజన్! కులేన వృత్తేన స్వాధ్యాయేన శ్రుతేన వా,
బ్రాహ్మణ్యం కేన భవతి ప్రబ్రూహ్యేతత్ సునిశ్చితమ్. (వనపర్వం. 313.107)

సమాధానం : “తండ్రీ! యక్షా! చెపుతున్నాను విను. ద్విజత్వానికి (బ్రాహ్మణత్వానికి) కారణం ఆ కులంలో పుట్టడం కాదు, స్వాధ్యాయం కాదు; శాస్త్రపాండిత్యం కాదు. సచ్చరిత్రమే అందుకు కారణం; సంశయం లేదు.

సచ్చరిత్రను ప్రయత్నపూర్వకంగా రక్షించుకోవాలి. విశేషించి బ్రాహ్మణుడు సచ్చరితమును రక్షించుకోవాలి. ఎవని వృత్తం (సచ్చరిత్ర) క్షీణం కాదో అతడు క్షీణుడు

- నష్టపడినవాడు - కాదు. ఎవని సచ్చరిత్ర దెబ్బ తింటుందో అతడు పూర్తిగా హతుడైనట్లే.

ఎవరు నిత్యమూ చదువుతూంటారో, చదివిస్తుంటారో, శాస్త్రాలను గూర్చియే ఆలోచిస్తూ వాదిస్తూ ఉంటారో అలాంటివాళ్లందరూ విద్యావ్యసనం గల మూర్ఖులే. ఎవడు తెలిసిన మంచి విషయాన్ని ఆచరణలో పెడతాడో అతడే పండితుడు.

బ్రాహ్మణకులంలో పుట్టిన ఎవడు నాలుగు వేదాలూ చదివినా చెడ్డ నడవడిక కలవాడో అతడు శూద్రునికంటే కూడ తక్కువవాడు. ఎవడు అగ్నిహోత్రం చేసికొంటూ, ఇంద్రియనిగ్రహవంతుడై ఉంటాడో అతనినే బ్రాహ్మణు డనాలి.

శృణు యక్ష కులం తాత న స్వాధ్యాయో న చ శ్రుతమ్,
కారణం హి ద్విజత్వే చ వృత్తమేవ న సంశయః.

వృత్తం యత్నేన సంరక్ష్యం బ్రాహ్మణేన విశేషతః,
అక్షీణవృత్తో న క్షీణో వృత్తతస్తు హతో హతః.

పఠకాః పాఠకాశ్చైవ యే చాన్యే శాస్త్రచింతకాః,
సర్వే వ్యసనినో మూఢాః యః క్రియవాన్ స పణ్డితః.

చతుర్వేదోఽపి దుర్బుత్తః స శూద్రాదతిరిచ్ఛతే,
యోఽగ్నిహోత్రపరో దాన్తః స బ్రాహ్మణ ఇతి స్మృతః.

(వనపర్వం. 313. 108-111)

ఇంతవరకు యుధిష్ఠిరుడు చెప్పిన సమాధానాలకు సంతోషించిన యక్షుడు చివరగా కొన్ని ప్రశ్న లడుగుతూ - “వీటికి సమాధానాలు చెప్పి మంచినీళ్లు త్రాగు” అన్నాడు -

కో మోదతే కిమాశ్చర్యం క పన్థాః కా చ వార్తికా,
మమైతాంశ్చతురః ప్రశ్నాన్ కథయిత్వా జలం పిబ. (వనపర్వం. 313. 114)

ప్రశ్న : ఎల్లప్పుడూ సంతోషంగా ఉండేవా డెవడు? అశ్చర్యకర మైన విషయం ఏమి టీ లోకంలో? సరియైన మార్గం ఏది? చెప్పుకొనవలసిన వార్త (news) ఏది?

సమాధానాలు : “కొంగను అని చెప్పుకొన్న ఓ! యక్షా! ఎవడు తన ఇంట్లో తాను నివసిస్తూ ఐదవ రోజున గాని ఆరవ రోజున గాని (నాలుగు రోజుల కొకసారి గాని ఐదు రోజుల కొక సారి గాని) కూర వండుకొంటాడో, (ఇతరదివసాలలో కూరా నారా లేకుండా

ఏదో లభించినది తింటాడో), అప్పులు లేకుండా, దేశదేశాలు తిరిగే అవసరం లేకుండా ఉంటాడో అతడే నిజంగా సుఖపడేవాడు.

ప్రతీరోజూ ప్రాణులు యమలోకానికి వెడుతూనే ఉన్నాయి; (అందరూ చూస్తూనే ఉన్నారు). మిగిలినవాళ్లు మనం స్థిరంగా ఉంటాం అనుకొంటూంటారు. ఇంతకు మించిన ఆశ్చర్యం ఏముంది?

మానవుని ఊహాగానాలకి అంతం లేదు. ఒకరు తమ బుద్ధిచేత ఊహించి ఒక విధంగా చెపితే మరొకరు మరొక విధంగా చెబుతారు. వేదవాక్యాలు వేరు వేరు విధాలుగా ధర్మాన్ని బోధిస్తున్నాయి. ఇతని మతమే ప్రమాణం అనుకొనడానికి తగిన ఒక్క ఋషిలేడు. అందుచేత శ్రుతుల వలె స్మృతులు కూడ వేరువేరుగా ఉన్నాయి. ధర్మంయొక్క యథార్థ స్వరూపం గుహలో దాచబడి ఉంది (చాల రహస్య మైనది). అందుచేత చాలమంది పెద్దలు ఏ మార్గాన్ని అనుసరించి నడుచుకొన్నారో అదే సరియైన మార్గం.

మహామోహం అనే ఈ పెద్దబాణలిలో సమస్తప్రాణులనూ పడవేసి, కాలం (కాలుడు) రాత్రీ పగలూ అను కట్టెలను, సూర్యు డను అగ్నిని ఉపయోగించి, మాసాలూ, ఋతువులూ అనే గరిటెతో మధ్య మధ్య ఎనుపుతూ, నలగగొడుతూ ఉడకబెడుతూన్నాడు - ఇదే వార్త.

పంచమేఽహని షష్ఠే వా శాకం పచతి స్వే గృహే,
అన్యణీ చాప్రవాసీ చ స వారిచర మోదతే.

అహస్యహని భూతాని గచ్ఛన్తీహ యమాలయమ్,
శేషాః స్థావరమిచ్ఛన్తి కిమాశ్చర్యమతః పరమ్.

తర్కోఽప్రతిష్ఠః శ్రుతయో విభిన్నాః
నైకో ఋషిర్యస్య మతం ప్రమాణమ్,
ధర్మస్య తత్త్వం నిహితం గుహాయాం
మహాజనో యేన గతః స పన్థాః.

అస్మిన్ మహామోహమయే కటాహే
సూర్యాగ్నినా రాత్రిదినేన్ద్రనేన,
మాసర్తుదర్శిపరిఘట్టితేన
భూతాని కాలః పచతీతి వార్తా.

(వనపర్వం. 313. 115-118)

“యుధిష్ఠిరా! నా ప్రశ్న లన్నింటికీ తగిన సమాధానాలు చెప్పావు. ఇప్పుడు రెండు విషయాలు కూడ చెప్పు - ‘పురుషుడు’ అని అనదగినవాడు ఎవరు? సర్వధని (సకల సంపదలు ఉన్నవాడు) ఎవడు?” అని అడిగాడు యక్షుడు.

“పుణ్యకర్మలచేత కలిగిన ఎవని కీర్తి భూమినీ స్వర్గాన్నీ కూడ స్పృశిస్తుందో అతడే ‘పురుషుడు’. ఎవడు ప్రియ - అప్రియములను, సుఖ - దుఃఖాలను, భూత - భవిష్యత్తులనూ సమంగా చూడకలుగుతాడో అతడే సర్వధని.”

తుల్యే ప్రియాప్రియే యస్య సుఖదుఃఖే తథైవ చ,
అతీతానాగతే చోభే స వై సర్వధనీ నరః. (వనపర్వం. 313.121)

యక్షుడు సంతోషించి - “నీ నలుగురు అన్నదమ్ములలో ఎవనిని బ్రతికించ మంటావో చెప్పు ; బ్రతికిస్తాను” అన్నాడు.

“యక్షా! నకులుణ్ణి బ్రతికించుము” అని యుధిష్ఠిరుడు కోరాడు.

“నీకు భీమసేను డంటే చాల ఇష్టం అని అందరూ అంటారు. మీ కందరికీ రక్షణ కల్పించదగిన వాడు అర్జునుడు. వాళ్లిద్దరినీ కాదని నకులుణ్ణి కోరుకొంటున్నా వేమి?” అని యక్షుడు అడిగాడు.

యుధిష్ఠిరు డిలా అన్నాడు -

ధర్మాన్ని అణగద్రొక్కితే అది వానిని అణచివేస్తుంది. ధర్మాన్ని రక్షిస్తే అది రక్షిస్తుంది. అందుచేత నేను ధర్మాన్ని త్యజించను. ఎందువల్ల ననగా నేను ధర్మాన్ని చంపివేస్తే అది నన్ను మ్రింగివేస్తుంది.

ధర్మ ఏవ హతో హన్తి ధర్మో రక్షతి రక్షితః,
తస్మాద్ధర్మం న త్యజామి మా నో ధర్మో హతోఽవధీత్.

(వనపర్వం. 313.128)

ఆన్యశంస్యం, అనగా భేదభావం లేకపోవడం, ఉత్తమధర్మం.

ఆన్యశంస్యం పరో ధర్మః.

నేను ఆన్యశంస్యరూప మైన ధర్మాన్ని పాటించదలచాను. అందుచేత నకులుణ్ణి జీవింప చెయ్యి.

కుంతీ, మాద్రీ - మా నాన్నగారి ఇద్దరి భార్యలు. వాళ్లిద్దరూ సప్రత్రలుగా ఉండాలి. కుంతీపుత్రుడైన నేను జీవించి ఉన్నాను గాన మాద్రీపుత్రుడైన నకులుడు జీవించాలి.”

అది విని - “యుధిష్ఠిరా! అర్థకామాలకంటె కూడ ఆన్యశంస్యమే ఉత్తమము అని అంగీకరించావు గాన నీ నలుగురు సోదరులనూ జీవింపజేస్తాను” అని యక్షు డన్నాడు.

యక్షు డలా అన్నాడో లేదో - ఆ నలుగురూ లేచి కూర్చున్నారు. ఆకలి కాని దప్పిక కాని లేకుండా సుఖంగా ఉన్నారు.

సంతోషించిన యుధిష్ఠిరునితో యక్షుడు ఇలా అన్నాడు. “నాయనా నేను నీ తండ్రి, ధర్మదేవుణ్ణి. నిన్ను చూడడానికై వచ్చాను.”

యశస్సు, సత్యము, దమము, శౌచము, ఋజుప్రవృత్తి, సిగ్గు, చపలత్వం లేకపోవడం, దానము, తపస్సు, బ్రహ్మచర్యము - ఇవి నా శరీరాలు.

యశః సత్యం దమః శౌచమార్జవం హ్రీరచాపలమ్,

దానం తపో బ్రహ్మచర్యమిత్యేతాస్తనవో మమ. (వనపర్వం. 314. 7)

అహింస, సమత్వబుద్ధి, శాంతి, అక్రూరత్వము, మాత్సర్యం లేకపోవడం - ఇవి నా ద్వారాలు. అదృష్టవశంచేత నీవు ఈ ఐదింటియందు ఆసక్తితో ఉన్నావు. దైవవశంచేత నీవు పూర్వము లైన, అనగా పుట్టుకనుండి వచ్చే ఆకలి, దప్పిక అను రెండు పదాలను, మధ్యవయస్సులో వచ్చే శోక - మోహాలు అనే రెండు పదాలను, మరణసమయంలో వచ్చే జర, మృత్యువు అను రెండు పదాలను (ఈ ఆరు పదాలకే షడూర్ములు అని పేరు) జయించావు.”

అహింసా సమతా శాన్తిరాన్యశంస్యమమత్సరః,

ద్వారాణ్యేతాని మే విద్ధి ప్రియో హ్యసి సదా మమ.

దిష్ట్యా పఞ్చసు రక్తోఽసి దిష్ట్యా తే షట్పదీ జితా,

ద్వే పూర్వే మధ్యమే ద్వే చ ద్వే చాన్తే సాంపరాయితే. (వనపర్వం. 314. 8, 9)

“బ్రాహ్మణుని అరణిని మృగం అపహరించినది కదా? ఆ బ్రాహ్మణుని అగ్నిహోత్రానికి లోపం కలుగకుండు నట్లు అనుగ్రహించుము” అని కోరాడు యుధిష్ఠిరుడు.

“మిమ్ములను పరీక్షించడంకోసం నేనే మృగరూపంలో అరణిని హరించాను. నీవు మరొకవరం కూడ కోరుకో” అని యక్షు డన్నాడు.

“మేం అరణ్యంలో పన్నెండు సంవత్సరాలు గడిపాం. పదమూడవ సంవత్సరం సమీపిస్తూన్నది. ఈ సంవత్సరంలో మమ్ముల నెవ్వరూ గుర్తించకుండా టట్లు వరం ఇమ్ము” అని యుధిష్ఠిరుడన్నాడు.

“మిమ్ముల నెవ్వరూ గుర్తించజాలరు. మీకు ఏ రూపం కావా లంటే అది మీకు లభిస్తుంది. మీరు మీ రూపాలతో సంచరించినా కూడ ఎవరూ గుర్తించ జాలరు. మీరు విరాటనగరంలో రహస్యంగా ఈ సంవత్సరం గడుపగలుగుతారు. ఈ అరణిని బ్రాహ్మణునికి ఇవ్వండి” అని చెప్పి మరొక వరం కూడ కోరుకో అన్నాడు ధర్మదేవుడు.

“నేను సాక్షాత్తు దేవదేవుడ వైన నిన్నే చూడకలిగాను. నేను లోభమోహాలను, క్రోధాన్ని జయించే టట్లు, నా మనస్సు ఎల్లప్పుడు దానమునందు, సత్యమునందు, తపస్సు నందు స్థిరంగా ఉండే టట్లు చెయ్యి” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

“నీలో ఇవన్నీ స్వభావసిద్ధంగానే ఉన్నాయి. నువ్వే ధర్మానివి. అయినా ఇవన్నీ నీకు సిద్ధించుగాక” అని పలికి ధర్మదేవుడు అంతర్ధానం చెందాడు.

పాండవులు ఆశ్రమానికి సుఖంగా తిరిగి వచ్చి ఆ అరణిని బ్రాహ్మణునికి ఇచ్చారు.

ధర్మదేవుని వరం పొందిన పాండవులు ఆశ్రమంలోని బ్రాహ్మణుల నందరినీ కలిసి వారి అందరి అనుమతిని, ఆశీస్సులను పొంది అజ్ఞాతవాసానికై ద్రౌపదితో బయలుదేరారు.

ధౌమ్యుడు విషణ్ణు డైన యుధిష్ఠిరునకు, పూర్వకాలంలో అజ్ఞాతవాసంలో ఉండి కొన్ని ఘనకార్యాలు సాధించిన కొందరు మహాపురుషుల వృత్తాంతాలు స్మరింపచేసి, ధైర్యం చెప్పి పంపాడు.

ఆ ఆరుగురూ మరునాటినుండి ప్రారంభం కావలసి యున్న అజ్ఞాతవాసానికై అరణ్యం విడచి ఒక క్రోశుడు దూరం వెళ్లి ఒక చోట కూర్చొని మంతనాలు ప్రారంభించారు.

వనపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓమ్ స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

విరాటపర్వము

పాండవులు అజ్ఞాతవాసాన్నిగూర్చి ఆలోచించుట

ద్రౌపదీసహితు లైన పాండవులు ధర్మదేవత చెప్పిన విధంగా విరాటనగరంలో అజ్ఞాతవాసం చెయ్యా లని నిశ్చయించుకొన్నారు. ఆ నగరంలో ప్రవేశించిన తరువాత ఎవ రెవరు ఏ యే పని చేయాలో కూడ నిర్ణయించుకొన్నారు.

“నేను బ్రాహ్మణవేషంతో కంకు డను పేరుతో విరాటరాజు దగ్గర చేరి ద్యూత క్రీడలచేత ఆతనికి వినోదం కలిగిస్తాను. ఆత డడిగితే నేను యుధిష్ఠిరుని ప్రాణమిత్రుణ్ణి అని చెబుతాను” అని యుధిష్ఠిరు డన్నాడు.

భీమసేనుడు - “నేను బల్లవు డను పేరుతో వంటవాడుగా మత్స్యదేశరాజైన విరాట రాజు దగ్గరకు వెడతాను. వంగదీయడానికి శక్యం కాని అబోతులను ఏనుగులను లొంగదీస్తాను అనీ, నేను యుధిష్ఠిరుని దగ్గర ఈ పనులే చేస్తూండేవాడ ననీ, చెప్పి అతని కొలువులో ఉంటాను” అన్నాడు.

“నేను షండుడుగా మారి నృత్యగీతాదులు రాజాంతఃపురకాంతలకు నేర్పుతూ విరాటుని సేవ చేస్తాను. నేను ద్రౌపదికి పరిచారికగా ఉండేదానను అని చెబుతాను” అన్నాడు అర్జునుడు.

నీ వేమి చేస్తావు అని యుధిష్ఠిరుడు నకులుణ్ణి అడిగాడు. “నేను అశ్వశాలలో అశ్వుల బాగోగులు చూచుకొంటూంటాను. అశ్వశిక్షయందు, అశ్వచికిత్సయందు నేర్పు గలవాడ నవడంచేత ఆ నగరంలోని ఇతరులు కూడ నన్ను సహాయార్థం (Consultation) పిలుస్తూంటారు. ఈ విధంగా గ్రంథికు డను పేరుతో విరాటనగరంలో ఉంటూ ఇదే పని నేను పాండవుల వద్ద చేసేవాడిని అని ఎవరైనా అడిగితే చెబుతాను” అన్నాడు నకులుడు.

“నేను తంత్రిపాలు డను పేరుతో గోసంరక్షకుడుగా ఉంటాను. మహారాజా! నా కా పనిలో ఉన్న నైపుణ్యం నీకు తెలిసినదే కదా? ఏ వృషభాల మూత్రం వాసన చూసి నంత మాత్రంచేత గొడ్డావు కూడ చూడు కడుతుందో అలాంటి ఉత్తమ లక్షణా లున్న వృషభాలను కూడ నేను గుర్తించగలను.”

వృషభానపి జానామి రాజన్ పూజితలక్షణాన్,
యేషాం మూత్రముపాప్రూయ అపి వన్ధ్యా ప్రసూయతే.

(విరాటపర్వం 3.12)

అన్నాడు సహదేవుడు.

వీళ్ల మాటలు విన్న యుధిష్ఠిరుడు ద్రౌపదిని గూర్చి చింతిస్తూ - “మన భార్య, ప్రియురాలూ అయిన ఈమె మనకు ప్రాణాల కంటే కూడ గొప్పది. ఈమెను తల్లిని రక్షించి నట్లు రక్షించాలి. జ్యేష్ఠ సోదరిని వలె పూజించాలి. సామాన్య స్త్రీలు చేసే ఏ పనులు చేయజాలని సుకుమారురాలైన ఈమె ఎలా ఉంటుంది?”

“ఇయం హి నః ప్రియా భార్యా ప్రాణేభ్యోఽపి గరియసీ,
మాతేవ పరిపాల్యా చ పూజ్యా జ్యేష్ఠేవ చ స్వసా.
కేన స్య ద్రౌపదీ కృష్ణా కర్మణా విచరిష్యతి!”

(విరాటపర్వం 3.14.153)

అన్నాడు.

“నేను రాజభార్య యైన సుదేష్ఠ వద్దకు వెళ్లి నేను ద్రౌపదికి కేశాలంకరణం చేసే పరిచారికగా ఉండేదానిని” అని చెప్పి ఆమెవద్ద సైరంధ్రిగా ఉంటాను” అంది ద్రౌపది.

ఆ విధంగా వాళ్లందరూ నిశ్చయించుకొన్న తరువాత యుధిష్ఠిరు డిలా అన్నాడు. “మన పురోహితుడు అగ్నిహోత్రసాధనాలను, వంటవాళ్లను తన వెంట తీసికొని వెళ్లి ద్రుపదుని గృహంలో మన అగ్నిహోత్రాలను రక్షిస్తాడు. ఇంద్రసేనాదులు శూన్యము లైన రథాలను తీసుకొనివెళ్లి ద్వారకలో నివసిస్తారు. ద్రౌపది పరిచారిక లందరూ కూడ పంచాలదేశానికి వెడతారు. “పాండవులు ద్వైతవనంలో మమ్ముల నందరినీ విడిచి ఎక్కడికో వెళ్లిపోయారు. ఎక్కడికి వెళ్లారో తెలియదు” అని వాళ్లందరూ ఇతరులతో చెప్పాలి.”

ఈ విధంగా నిర్ణయించి యుధిష్ఠిరుడు ధౌమ్యుణ్ణి పిలిచి తాను అనుకొన్న పనులన్నీ ఆయనకి నివేదించాడు.

ధౌమ్యుడు పాండవులతో - “మీరందరూ ద్రౌపదిని జాగరూకతతో రక్షించుకోవాలి. లోకవృషహారం మీకు తెలియ దని కాదు; అయినా సుహృత్తులు అనురాగంచేత బోధించాలి.

విదితం వో యథా సర్వం లోకవృత్తమిదం తవ,

విదితే చాపి వక్తవ్యం సుహృద్భిరనురాగతః.

(విరాటపర్వం. 4. 8.)

“రాజపుత్రులారా! రాజగృహంలో ఎలా మసలుకోవాలో నేను మీకు చెప్పడం విడ్డూరంగానే ఉంటుంది. అయినా చెపుతున్నాను” అని రాజగృహంలో వాళ్లు ఎలా ప్రవర్తించాలో, ఎలా ప్రవర్తించకూడదో సవిస్తరంగా బోధించాడు. (విరాటపర్వం 4వ అధ్యాయం).

ఆ ఉపదేశా లన్నీ విని యుధిష్ఠిరుడు - “నీ ఉపదేశాలను సాదరంగా గ్రహిస్తున్నాము. మా తల్లీ విదురుడూ తప్ప ఇలా మాకు ఉపదేశించేవా రెవ రున్నారు?” అన్నాడు.

ధౌమ్యుడు ప్రయాణ సమయంలో చేసే మంగళకార్యా లన్నీ చేశాడు. పాండవులు బయలుదేరి వెళ్లారు.

వారందరూ అనేక అరణ్యాలు దాటి మత్స్యదేశప్రాంతం చేరుకున్నారు. అక్కడ ద్రౌపది - “మనం విరాటనగరం దగ్గరకు చేరామనుకుంటాను. నేను చాల అలసిపోయాను. ఈ రాత్రి ఇక్కడ విశ్రమించి రేపు విరాటనగరంలో ప్రవేశిద్దాం” అంది.

యుధిష్ఠిరుడు అర్జునునితో - “అర్జునా! ఈమెను నీ భుజాలమీద ఎక్కించుకొని నడుపుము. మనం ఈ వనం దాటివేసి ఈనాడే రాజధానిలో ప్రవేశించాలి” అన్నాడు.

ఆ విధంగా అందరూ నగరసమీపం చేరారు.

“ఆయుధాలు ధరించి మనం నగరంలో ప్రవేశిస్తే జనం గుర్తుపట్టేస్తారు. అందుచేత శృశానం దగ్గర ఉన్న చాల పెద్దదిగా ఉన్న ఈ శమీవృక్షం మీద మన ఆయుధాలు కట్టి దాచుదాం” అని యుధిష్ఠిరు డన్నాడు.

అయిదుగురూ తమ తమ ఆయుధాలన్నీ ఒక కట్టగా కట్టారు. నకులుడు ఆ చెట్టెక్కి చాల గుబురుగా ఉన్న ప్రదేశంలో ఒక కొమ్మకు ఆ ఆయుధా లన్నీ దృఢంగా బంధించాడు. ఇతరు లెవరూ ఆ వృక్షం వైపు వెళ్లకుండా ఉండడానికై ఒక శవాన్ని దానికి కట్టాడు. ఆ ప్రాంతంలో కనబడిన వాళ్ల కందరికీ - ఇది (ఈ శవం) నూట ఎనభై సంవత్సరాల వయస్సు గల మా తల్లి. ఇలా చెట్టుకు కట్టడం మా కులధర్మం” అని చెప్పతూ అందరూ ముందుకు సాగారు.

యుధిష్ఠిరుడు ఐదుగురికీ - జయుడు, జయంతుడు, విజయుడు, జయత్సేనుడు, జయద్భులుడు అను రహస్యనామధేయాలు పెట్టాడు. అందరూ నగరంలో ప్రవేశించారు. విరాటనగరం ప్రవేశిస్తూ యుధిష్ఠిరుడు భక్తిపూర్వకంగా దుర్గాదేవిని స్తుతించాడు. దుర్గాదేవి ప్రత్యక్షమై - “విరాటనగరంలో మిమ్ముల నెవ్వరూ గుర్తింపజాలరు. అతిశీఘ్రకాలంలో

నీవు శత్రువులను జయించి రాజ్యం పొందుతావు” అని వరం అనుగ్రహించింది. (వి.ప. 6 అధ్యాయం)

ద్రౌపదీపాండవుల విరాటరాజ్యహప్తవేశము

పాండవులు ముందుగా అనుకొన్న ప్రకారం ఒక్క రొక్కరు విరాటసభలో ప్రవేశించారు. యుధిష్ఠిరుడు బ్రాహ్మణ వేషంతో, కంకు డను పేరుతో విరాటునిసభకు వెళ్లి తాను ద్యూతక్రీడలో మంచి నైపుణ్యం కలవాడననీ, ఆ క్రీడచేత విరాటునికి వినోదం కలిగించగలననీ చెప్పగా విరాటుడు ఆతని రూపానికి ఆశ్చర్యపడుతూ, అతడు సామాన్య దైన బ్రాహ్మణుడై ఉండ డని మనస్సులో సందేహిస్తూనే, ఆతనిని సగౌరవంగా తన వినోదక్రీడామిత్రుణ్ణిగా నియోగించాడు.

భీముడు నల్లని వస్త్రాలు ధరించి వంటవాని వేషంలో విరాటుని సభకు వెళ్లి తాను యుధిష్ఠిరుని వంటవాడననీ సింహశార్దూలాదులతో కూడ యుద్ధం చేసి రాజుకు, రాజాశ్రితులకు, పౌరులకు వినోదం కల్పించగల సామర్థ్యం కలవాడననీ చెప్పి పాకశాలలో ప్రధానపాచకుడుగా నియుక్తు డైనాడు.

అత్యద్భుతసౌందర్యశాలిని యైన ద్రౌపది మాసిపోయిన వస్త్రాలు ధరించి సైరంధ్రీ వేషంతో రాజవీధిలో నడచి వెడుతూండగా ఆమె సౌందర్యానికి ముగ్ధులైన జను లందరూ ఆమెను నీవెవ్వరవు అని ప్రశ్నిస్తూ వెంబడించారు. “నేను సైరంధ్రీని. నాకు అన్నవస్త్రము లిచ్చిన వాళ్లకు సేవ చేస్తాను” అని అంటూ ముందుకు నడిచింది. కాని ఆమె మాటలు ఎవ్వరూ విశ్వసించలేదు.

విరాటుని భార్య సుదేష్ఠ ప్రాసాదం మీదనుండి ఆమెను చూసి, పైకి పిలిపించి “నీవు దేవతాస్త్రీవా, గంధర్వవనితవా, అప్పరసవా, ఇంద్రుని భార్యవా, ఎవ్వతెవు?” అని ప్రశ్నించింది.

“నేను సైరంధ్రీని. నేను కొన్నాళ్లు ద్రౌపదికీ, కొన్నాళ్లు సత్యభామకూ సేవ చేశాను. ద్రౌపదియే నాకు ‘మాలిని’ అని పేరు పెట్టింది. కేశాలంకరణం చేయగలను. విచిత్రమైన పుష్పమాలలను కట్టగలను. వివిధ సుగంధ ద్రవ్యాలు తయారు చేయగలను. నీ విష్టపడితే నీకు సైరంధ్రీగా ఉంటాను” అంది ద్రౌపది.

ఆ మాటలు విన్న సుదేష్ఠ ఇలా అంది - “నిన్ను నేను నెత్తిమీద పెట్టుకొని తీసుకొంటాను మూర్ఖి త్వాం వాసయేయమ్. కాని నిన్ను ఇంట్లో ఉంచుకొంటే నా కాపురానికే ముప్పురావచ్చును. రాజభవనంలోని స్త్రీలు, నా అంతఃపురంలోని స్త్రీలు

కూడ నిన్ను అదే దీక్షగా చూస్తున్నారు. చెట్లు చామలూ కూడ వంగి వంగి నీకేసే చూస్తున్నాయి. నీవు రాజు కంట పడితే ఏమైనా ఉందా?

స్త్రియో రాజకులే యాశ్చ యాశ్చేమా మమ వేశ్మని,
ప్రసక్తాస్త్వాం నిరీక్షన్తే పుమాంసం కం న మోహయేః.
వృక్షాంశ్చావస్థితాన్ పశ్య య ఇమే మమ వేశ్మని,
తేఽపి త్వాం సంనమన్తీవ పుమాంసం కం న మోహయేః.

(విరాటపర్వం 9.23.24)

ఆమె మాటలు విని ద్రౌపది - “నన్ను విరాటుడు కాని, మరెవ్వరైనా కాని పొందజాలరు. నా కైదుగురు పతు లున్నారు. వాళ్లు గంధర్వులు - వాళ్లు నన్ను సర్వదా రక్షిస్తూంటారు. నాకు ఉచ్చిష్టాన్నం పెట్టకుండా, పాదాలు కడిగించుకొనకుండా నాచేత సేవలు చేయించుకొనేవాళ్ల విషయంలో వాళ్లు ప్రసన్నులుగా ఉంటారు” అంది.

సదేష్ట ఆమెను సైరంద్రంగా తన అంతఃపురంలో ఉంచుకొనడానికి అంగీక రించింది.

సహదేవుడు విరాటుని సభకు వెళ్లి తనకు గోపర్యవేక్షణంలో మంచి నేర్పు ఉన్నదనీ, తాను అరిష్టనేమి అను వైశ్యు డనీ, పాండవుల వద్ద ఈ కార్యమే చేస్తూండేవా డననీ చెప్పగా విరాటుడు ఆతనిని గోపర్యవేక్షకునిగా నియమించాడు.

అర్జునుడు పేడివాని వేషంలో విరాటుని వద్దకు వెళ్లి తనకు సృత్య - గీతాలలో ప్రావీణ్య మున్న దని చెప్పాడు. “నా పేరు బృహన్నల; నాకు తలిదండ్రులు లేరు” అని కూడ చెప్పాడు. ఆతని వర్చస్సు చూడగానే ఆతని మాటలమీద పూర్తిగా నమ్మకం లేకపోయినా విరాటుడు ఆతనిని రాజకన్యలకు సృత్యసంగీతవిద్యలు నేర్పడానికై రాజకన్యాంతఃపురానికి పంపాడు.

నకులుడు విరాటసభకు వెళ్లి విరాటునితో - నేను అశ్వశిక్షణమునందు, అశ్వచికిత్స యందు నైపుణ్యం ఉన్నవాడను . యుధిష్ఠిరునివద్ద అశ్వశాలాధ్యక్షుడుగా ఉండేవాడను. ఆయన నన్ను గ్రంథికు డని పేరుతో పిలిచేవాడు. నీవద్ద అశ్వసంరక్షణ చేయడానికై వచ్చాను” అని చెప్పాడు. విరాటుడు - “నిన్ను చూస్తూంటే యుధిష్ఠిరుణ్ణి చూస్తున్నట్లు అనిపిస్తున్నది. నిన్ను అశ్వశాల సర్వోన్నతాధికారిగా నియమిస్తున్నాను” అన్నాడు.

ఈ విధంగా ద్రౌపదీ, పాండవులూ కూడ విరాటనగరంలో, అసలు వాళ్లెవరో ఎవరికీ తెలియని విధంగా నివసించారు.

భీముడు జీమూతుణ్ణి చంపుట

పాండవులు విరాటనగరంలో ప్రచ్ఛన్నంగా ఉంటూండగా మూడు మాసాలు గడచాయి. నాల్గవ మాసంలో ఆ నగరంలో బ్రహ్మదేవోత్సవం జరిగింది. ఆ ఉత్సవంలో జరిగే మల్ల యుద్ధాది కార్యక్రమాలలో పాల్గొనడానికి అన్ని దిక్కుల నుండి వేలకొలది మల్లవీరులు వచ్చారు. గొప్ప ఉత్సాహంతో అనేకవిధాల పోటీలు నిర్వహించారు. రాజవంశీయు లందరూ ఆనందోత్సాహాలతో ఆ ఉత్సవాలలో పాల్గొన్నారు.

అక్కడికి వచ్చిన మల్లులలో ఒక మల్లుడు మహాబలవంతుడు. అతడు తనతో మల్లయుద్ధానికి రమ్మని అక్కడ నున్న మల్లుల నందరినీ తొడకొట్టి పిలుస్తున్నాడు. అయితే ఆతనితో పోటీపడటానికి ఒక్క మల్లుడు కూడ ముందుకు రాలేదు. అప్పుడు విరాటరాజు వంటవానిని యుద్ధానికి ప్రేరేపించాడు. ఇష్టం లేకపోయినా భీముడు వెళ్లి అందరూ ఆశ్చర్యపడే టట్లుగా ఆతనిని చిత్తుగా ఓడించేశాడు.

అది మొదలు భీముడు ఎందరో మల్లులను, వృషభ-గజ-వ్యాఘ్రాది జంతువులను అనాయాసంగా ఓడించి రాజుకు, ఇతర జనులకు కూడ ఆశ్చర్యం కలిగించి సాటిలేని వీరు డను ప్రఖ్యాతి గడించాడు.

అదే విధంగా అర్జునుడు నృత్యగీతాలచేత, నకులుడు అనేక మైన ఉత్తమ జాతికి చెందిన అశ్వాలకు శిక్షణ ఇవ్వడంచేత, సహదేవుడు వృషభాలను లొంగదీసికొనడంచేత రాజుకు చాల ఆనందం కలిగించి ఆతని నుండి పారితోషికంగా అత్యధికమైన ధనం సంపాదించారు.

ఆ మహారథు లందరూ ఈ విధంగా కష్టపడుతూండడం చూచిన ద్రౌపది మనస్సులో అంతగా ఆనందం పొందక నిట్టూరుస్తూండేది.

ద్రౌపదీ ప్రేక్ష్య తాన్ సర్వాన్ క్షిత్వమానాన్ మహారథాన్,
నాతిప్రీతమనా రాజన్ నిఃశ్వాసపరమా భవత్. (విరాటపర్వం. 13. 46)

కీచకవృత్తాంతము

పాండవులు విరాటనగరంలో ప్రవేశించి పది మాసాలు పూర్తి అయ్యాయి. ఒకనాడు రాజశ్యాలుడు, సేనాపతీ అయిన కీచకుడు సుదేష్ట దగ్గర ద్రౌపదిని చూచాడు. ఆమెను చూడగానే అతడు ఆమె సౌందర్యానికి ముగ్ధుడై కామవశు డైనాడు.

అతడు సుదేష్ట దగ్గరికి వెళ్లి - “దేవతాస్త్రీవలె అతిలోకసౌందర్యవతి యైన ఈమె

ఎవరు?” అని అడిగాడు. ఈమె సైరంధ్రి యని ఆమె చెప్పగా - ఈమె అయుక్త మైన సైరంధ్రీత్వాన్ని చేస్తూన్నది. ఈమె నా గృహాన్ని శోభింప చెయ్యాలి కాని ఇలా పరిచారికగా ఉండదగినది కాదు” అని అంటూ సుదేష్ట అనుమతితో ద్రౌపది దగ్గరికి వెళ్లి - “నీ వెవ్వరవు? చూడగానే నా హృదయాన్ని ఆకర్షించివేశావు. నా దగ్గరకి రా” అన్నాడు.

ఆమె నిరాకరిస్తూ పరదారాభిమర్శనం మహాపాపం అని బోధించింది. అత డింకా పట్టుపడుతూ - “నాతో సమాను డైన వీరుడు ఈ పృథివీమండలంలో లేడు. నాతో అనేక భోగాలను అనుభవించు” అన్నాడు.

అప్పు డామె కోపంతో అతనిని నిందిస్తూ - “ఐదుగురు మహావీరు లైన గంధర్వులు నా పతులు; వారు నన్నెల్లప్పుడూ రక్షిస్తూంటారు. నీవు నాకే మాత్రం అవమానం తలపెట్టినా జీవించవు” అని భయపెట్టింది.

కీచకుడు సుదేష్టతో - “ఈమె ఎలా గైనా నాకు వశ మయేటట్లు చెయ్యాలి” అన్నాడు. వాని విలాపం విని జాలికొన్న సుదేష్ట ఒక ఉపాయం ఆలోచించి, “నువ్వు పర్వదినాన మద్యమూ, భోజనమూ ఏర్పాటు చెయ్యి. అప్పుడు నే నీమెను నీ వద్దకు పంపుతాను. వివిక్త ప్రదేశంలో ఈమె నీకు లొంగుతే లొంగదీసుకో” అంది.

ఆమె చెప్పిన విధంగా కీచకుడు రాజుకు తగిన సుర, భక్ష్యాలు, తయారు చేయించాడు. సుదేష్టను ఆహ్వానించాడు.

సుదేష్ట ద్రౌపదిని - “సైరంధ్రీ! నేను దప్పికతో చాల బాధపడుతున్నాను. కీచకుని ఇంటికి వెళ్లి పానం తీసికొనిరా” అని ఆజ్ఞాపించింది.

“అతను దుష్టబుద్ధి వలె ఉన్నాడు. మరొక పరిచారిక నెవరినైనా పంపు” అంది ద్రౌపది.

“నిన్ను నేను పంపుతున్నాను కదా! అతడు నిన్నేమీ చెయ్యడు. నువ్వే వెళ్లాలి” అంటూ సుదేష్ట బంగారు పాత్ర ఇచ్చి ద్రౌపదిని పంపింది.

ద్రౌపది వెడుతూ - “నన్నీ ఆపదనుంచి రక్షింపుము” అని ఆదిత్యుణ్ణి ప్రార్థించింది. ఆదిత్యుడు ఆమెను రక్షించడానికై ఒక రాక్షసుణ్ణి పంపాడు. ఆ రాక్షసుడు ఎవరికీ కనబడకుండా ఆమెలో దాగి ఉన్నాడు.

ఒంటరిగా వచ్చిన ఆమెను చూచి కీచకుడు సంతోషించి స్వాగత వచనాలు పలుకుతూ ఆమెను స్పృశించబోయాడు. ఆమె త్రోసివేసింది. అతడు క్రిందపడిపోయాడు.

ద్రౌపది పరుగెత్తి రక్షణ కోరుతూ రాజసభకు వెళ్లింది. అక్కడనే యుధిష్ఠిరుడు, భీముడూ కూడ ఉన్నారు.

కీచకుడు లేచి వచ్చి ఆమె జుట్టు పట్టి ఈడ్చి నేలమీద పడవేసి తన్నాడు. సూర్యుడు పంపిన రాక్షసుడు మహావేగంగా వానిని చాల దూరంలో పడే టట్లు చేశాడు.

అది చూడగానే భీముడు క్రోధావేశంతో కీచకుణ్ణి చంపడానికి లేవబోయాడు. యుధిష్ఠిరుడు - పాచకా! వంట చెరకుకోసం ఈ చెట్టు కేసి చూస్తూ వెందుకు? ఈ చెట్టు కాదు; బైట నున్న చెట్టు చూచుకో-

ఆలోకయసి కిం వృక్షం సూద దారుకృతేన వై,
యది తే దారుభిః కృత్యం బహి ర్ఘృక్షాన్నిగృహ్యతామ్.

(విరాటపర్వం 16.19)

అన్నాడు.

ఇదంతా చూడగానే ద్రౌపది కోపం ఇంకా పెరిగిపోయింది. అయితే ప్రతిజ్ఞాభంగం కలుగుతుం దనే భయంచేత ద్వారం దగ్గర నిలబడి భర్తల కేసి చూస్తూ ఏడ్చింది. తనకు ఇంత అవమానం జరుగుతున్నా ఏమీ చేయకుండా చూస్తూ కూర్చున్నందుకు రాజును తీవ్రంగా నిందించింది.

ఆ నిందావాక్యా లన్నీ విన్న విరాటుడు - మీ ఇద్దరి మధ్య వివాదానికి కారణం ఏమో తెలిసికొనకుండా నే నేమి చేయకలుగుతాను?

పరోక్షం నాభిజానామి విగ్రహం యువయోరహమ్,
అర్థతత్త్వమవిజ్ఞాయ కిం ను స్యాత్ కౌశలం మమ. (విరాటపర్వం 16.35)

అని ఉత్తమపరిపాలనాదక్షు డనదగిన మాట అన్నాడు!

సభ్యు లందరూ ద్రౌపదిని ప్రశంసిస్తూ కీచకుణ్ణి నిందించారు.

అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు ద్రౌపదితో - “సైరంద్రీ! నీవు ఇలా ఇక్కడ నిలబడడం బాగు లేదు. సుదేష్ట దగ్గరకి వెళ్లు. నీ భర్తలు ఇది క్రోధం చూపే సమయం కాదని అనుకుంటూండవచ్చు” అన్నాడు.

అయినా అలాగే నిలచి ఉన్న ఆమెతో కొంచెం పరుషంగా యుధిష్ఠిరుడు - సైరంద్రీ! సమయా సమయాలు తెలియకుండా నాట్యకత్తై వలె ఏడుస్తూ, రాజసభలో మత్స్యరాజుల ద్యూతక్రీడకు అంతరాయం కలిగిస్తున్నావు. వెళ్లు. గంధర్వులు నీ దుఃఖం పోగొడతారు” అన్నాడు.

ద్రౌపది సుదేష్ఠ ఇంటిలోనికి పరుగెత్తింది. “నిన్నెవరు ఏమి చేశారు? ఎందుకు ఏడుస్తున్నావు? నీకు అప్రియం చేసిన ఆ దండార్హుడెవడు?” అని సుదేష్ఠ అడిగింది. ద్రౌపది కీచకునివల్ల తనకు కలిగిన పరాభవాన్ని గూర్చి చెప్పింది.

“సైరంద్రీ! నువ్వు దండించమంటే వానిని దండిస్తాను” అంది సుదేష్ఠ. “ఎవరి విషయంలో ఇత డీ అపరాధం చేశాడో వాళ్లే వీనిని వధిస్తారులే” అంది ద్రౌపది.

ద్రౌపది రాత్రి భీమసేనుని గృహానికి వెళ్లి అతనిని నిద్రనుండి లేపి తనకు జరిగిన అవమానానికి ప్రతీకారం చేయ మని కోరుతూ అతని క్రోధాగ్నిని ప్రజ్వలంప చేసే విధంగా అనేక మైన పరుషోక్తులు పలికింది.

మీ ఐదుగురు అన్నదమ్ములూ గడుపుతున్న ఈ అతినికృష్ట మైన జీవితాన్ని చూస్తూంటే నా కడుపు తరుక్కొనిపోతున్నది. ఆ విధంగా రాజాధిరాజుగా ఉన్న యుధిష్ఠిరు డీ నాడు ఈ మత్స్యరాజు సభలో అతని ప్రసాదాన్ని కోరుతూ కాలక్షేపం చేస్తున్నాడు!

నువ్వు వంట అయిందంటూ, ఒక వంటవాడుగా విరాటుణ్ణి సేవిస్తున్నావు! రాజు ఆనందంతో ఏనుగులతోనూ, పులులతోనూ, సింహాలతోనూ నీ చేత యుద్ధం చేయిస్తూన్నప్పుడు అంతఃపుర స్త్రీ లందరూ సంతోషంతో కేరింతలు కొడుతూంటే, ఏ క్షణంలో ఏ మౌతుందో అని నా మనస్సులో దిగులు కలుగుతుంటుంది. ఆ సమయంలో ప్రక్క నున్న స్త్రీ లందరూ నా ముఖం చూచి ఈ వంటవాడు చాల అందంగా కూడ ఉన్నాడు కదా? వీళ్లిద్దరికీ ఏదో సంబంధం ఉండి ఉంటుంది. వీళ్లిద్దరూ ఒక సమయంలో ఇక్కడికి వచ్చారు కూడ” అంటూ ఇంకా ఏమేమో సుదేష్ఠతో చెప్పుతూంటే ఆమె నా వంక అదో విధంగా చూస్తూ మందలిస్తూంటుంది.

ప్రేక్ష్య మా మనవద్యాజ్ఞీం కశ్మలోపహతామివ,
స్నేహాత్ సంవాసజాధర్మాత్ సూదమేషా శుచిస్మితా,
యోద్ధ్యమానం మహావీర్యమియం సమనుశోచతి.
కల్యాణరూపా సైరంద్రీ వల్లవశ్చాపి సుందరః,
స్త్రీణాం చిత్తం తు దుర్జ్జేయం యుక్తరూపా చ మే మతే.

(విరాటపర్వం 19,8-10)

క్రుధ్యస్త్రీ మాం చ సంప్రేక్ష్య సమశజ్జత మాం త్వయి,
తస్యాం తథా బ్రువత్స్యాం తు దుఃఖం మాం మహదావిశత్.

(విరాటపర్వం 19,12)

అంతఃపురంలో చాకిరీ చేసే చేసి నా చేతులు కాయలు కాచేశాయి” నేను కుంతికి కాని మీకు కాని ఎన్నడూ భయపడలేదు. అలాంటిది నేను తయారు చేసిన సుగంధద్రవ్యాలు బాగున్నా యంటాడో బాగులే వంటాడో రాజు అని విరాటునికి కింకరినై నిత్యమూ భయపడుతూంటాను” అని అంటూ ద్రౌపది తన అరచేతులు భీమునికి చూపించింది.

భీముడు కాయలు కాసిన ఆ చేతులు కళ్ల కద్దుకొని కన్నీళ్లు కార్చాడు. “నిన్ను కీచకుడు తన్ని నప్పుడే నేను కీచకుణ్ణి పరిమార్చి ఉండేవాణ్ణి; మత్స్యదేశీయుల నందరినీ నశింపచేసి ఉండేవాణ్ణి. కాని ఆ సమయంలో యుధిష్ఠిరుడు నన్ను నేత్రాంతంతో వారించాడు. ద్రౌపదీ! ధర్మం విడువకుము. క్రోధం విడిచివెట్టు. కొన్నాళ్లు సహించుకో” అన్నాడు భీముడు.

“నేను దుఃఖం సహించలేక ఇలా అంటున్నాను కాని, యుధిష్ఠిరుణ్ణి తప్పుపట్టడం కోసం కాదు. ఏమైనా నా కింత అవమానం చేసిన కీచకుడు తెల్లవారే టప్పుటికి జీవించి ఉండకూడదు” అంది ద్రౌపది.

అప్పుడు భీముడు ఒక ఉపాయం ఆలోచించి ఇలా అన్నాడు. “నర్తనశాల ఉంది కదా? దానిలో చాల గట్టి మంచం ఒక టున్నది. కన్యక లందరూ పగలు ఆ నృత్యశాలలో నృత్యం చేసి రాత్రి ఎవరి ఇళ్లకు వాళ్లు వెళ్లిపోతారు. రేపు సాయంకాలం ఆ నర్తనశాలలో నిన్ను కలుస్తా నని వానికి చెప్పు. అక్కడ నేను వానిని సంహరిస్తాను.”

మరునాడు కీచకుడు రాజప్రాసాదానికి వెళ్లి ద్రౌపదితో - “నిన్న రాజసమక్షంలో నిన్ను క్రింద పడవేసి నేను తన్నినప్పుడు ఎవరైనా నిన్ను రక్షించగలిగారా? ఈ మత్స్య దేశానికి విరాటుడు పేరుకు రాజు కాని అసలు రాజును నేనే. నన్ను నీ దాసుణ్ణిగా అంగీకరించు” అన్నాడు.

“అయితే ఈ విషయం నీ సోదరులకు గాని, ఇతరు లెవరికీ గాని తెలియకూడదు. రాత్రి చీకటిలో నీవు, నర్తనశాలకు ఒంటరిగా రావాలి. ఈ నర్తనశాలను గూర్చి గంధర్వులకు తెలియదు. అక్కడ ఏ విధమైన అపాయాలు ఉండవు” అంది ద్రౌపది.

ఆమె మాటలు వినగానే కీచకుడు సంతోషాతిశయంతో ఉప్పొంగిపోయాడు. ఆ పగటి భాగం అంతా మాసం అంత దీర్ఘంగా అనిపించింది వానికి. పగలంతా తనను చక్కగా అలంకరించుకొనడంతోనే సరిపోయింది వానికి.

ఈ లోగా ద్రౌపది భీమునికి ఈ విషయం అంతా చెప్పింది. మన గుట్టు మాత్రం బైటపడకుండా వానిని సంహరించు అని హెచ్చరించింది.

భీముడు ముందుగానే సర్వసశాలకు వెళ్లి దాగికొని ఉన్నాడు. కీచకుడు మెల్లగా ప్రవేశించి శయనంమీద ఉన్నది ద్రౌపదియే అను భ్రమతో ఏ వేవో మాటలాడుతూ వికృతచేష్టలు ప్రారంభించాడు. మరు క్షణంలో భీముడు వానిని జుట్టు పట్టుకొని గుంజి నేలమీద పడవేశాడు. కొంతసేపు యుద్ధం జరిగింది. చివరికి భీముడు కీచకుణ్ణి నుగ్గు నుగ్గు చేసి విడిచిపెట్టాడు. వాని శరీరం అంతా అవయవాలన్నీ లోపలికి ఇముడ్చుకొన్న తాపేలు ఆకారంలో ఏర్పడింది.

ద్రౌపదికి వానిని చూపి భీముడు వెళ్లిపోయాడు. ద్రౌపది సర్వసశాల పాలకులతో - “ఈ కీచకుణ్ణి నా భర్త లైన గంధర్వులు చంపివేశారు, చూడండి” అని చెప్పింది.

అంతలో కీచకుని బంధువులు ఉపకీచకులు వచ్చి చూచారు. భయాశ్చర్యాలతో వాళ్లు కొంత సేపు స్తబ్ధు లైపోయారు. అక్కడనే ఒక స్తంభం పట్టుకొని నిలబడి ఉన్న ద్రౌపదిని చూచి - “ఈమెయే వీని మృత్యువుకు కారణం, కొట్టండి, చంపండి అంటూ ఆమెను పట్టుకొన్నారు. ఈమెను ఊరికే చంపడం కాదు. వీని శరీరానికి కట్టి దహించి వేద్దాం” అని నిర్ణయించుకొని అందుకు అనుమతి ఇవ్వవలసిందిగా విరాటుణ్ణి కోరారు.

ఆ ఉపకీచకు లంటే విరాటరాజుకు మహాభయం. అందుచేత అతడు అనుమతి ఇచ్చాడు.

పరాక్రమం తు సూతానాం మత్స్వా రాజాన్వమోదత,

సైరన్ద్రాః సూతపుత్రేణ సహ దాహం విశాంపతిః. (విరాటపర్వం. 23. 8)

వాళ్లు ఆమెను కీచకుని శవంతో కలిపి బంధించి శ్మశానానికి తీసికొని పోతూండగా ఆమె - “జయ-జయంత-విజయ-జయత్సేన-జయద్భులులారా! రక్షించండి, రక్షించండి” అంటూ బిగ్గరగా అరిచింది. అది విన్న భీముడు వెంటనే ఉగ్రరూపంతో శ్మశానానికి వెళ్లి ఒక వృక్షం పెకలించి, దానితో ఆ నూట ఐదుగురు ఉపకీచకులను సంహరించి ద్రౌపదిని విడిపించి వెళ్లిపోయాడు.

అశ్చర్యకర మైన ఈ విషయం చూస్తూ అక్క దున్నవా క్లైవరూ ఏమీ మాట్లాడ లేకపోయారు. రాజు దగ్గరికి పరుగెత్తికొని వెళ్లి - “రాజా! గంధర్వులు కీచకుల్ని చంపివేశారు. సైరంద్రీ శ్మశానంనుండి మళ్లీ రాజగృహానికి వస్తూన్నది. ఇంకా మున్నుండు నీ రాజ్యానికి ముప్పు రాకుండా చూచుకో” అని చెప్పారు.

ద్రౌపది రాజభవనానికి తిరిగి వస్తూంటే ఆమెను చూచి పురుషు లందరూ పది దిక్కులకు పారిపోయారు. కొందరు భయంతో కళ్లు మూసికొన్నారు.

వంటింటి ద్వారంలో మదించిన ఏనుగ వలె నిలచి ఉన్న భీమసేనుణ్ణి చూచి ఆమె చిరునవ్వుతో, సంజ్ఞలు చేస్తూ - “నన్ను విడిపించిన గంధర్వరాజా! నీకు నమస్కారం” అంది.

తం విస్మయస్తీ శనకైః సంజ్ఞాభిరిదమబ్రవీత్,
గంధర్వరాజాయ నమో యేనాస్మి పరిమోచితా. (విరాటపర్వం 24.15)

ఆమె నర్తనాగారం వెళ్లి అక్కడ ధనంజయుణ్ణి, కన్యలను చూచింది. ఆమె సుఖంగా తిరిగి వస్తూన్నందుకు కన్యలు తమ సంతోషం ప్రకటించారు. “సైరంద్రీ! ఆ పాపాత్ముల నుండి నువ్వెలా విముక్తి పొందావు?” అని బృహన్నల ప్రశ్నించింది.

“బృహన్నలా! నీ కిప్పుడు సైరంద్రీతో ఏమి పని! కన్యాంతఃపురంలో హాయిగా ఉంటున్నావు! నవ్వుతూ ఏమైన దని అడుగుతున్నావు!” అంది ద్రౌపది.

“కల్యాణీ! బృహన్నల కూడ చాలా కష్టం అనుభవిస్తూన్నది. తిర్యగ్గంతువు రూపంలో ఉన్న దీనిని నువ్వు గుర్తించడం లేదు. మనం అంతా ఒకప్పుడు కలిసి ఉన్నవాళ్లమే కదా? నువ్వు బాధపడుతూంటే చూచి బాధపడనివా క్లైవ రుంటారు?” అంది బృహన్నల.

ద్రౌపది ఇంటికి చేరక మునుపే విరాటరాజు సుదేష్ఠతో - “ను వ్వేవిధంగా నైనా సైరంద్రీని మన ఇంటి నుంచి పంపివెయ్యి. ఇంకా మున్ముందు ఏమి ఆపదలు వస్తాయో ఈమె మూలాన” అని చెప్పివున్నాడు.

ద్రౌపది ఇల్లు చేరగానే సుదేష్ఠ - “సైరంద్రీ! గంధర్వులవల్ల ఇంక ఏమి పరాభవం కలుగనున్నదో అని రాజు భయపడుతున్నాడు. అందుచేత వెంటనే నీవు నీ ఇష్టం వచ్చిన చోటికివెళ్లు” అని ఆమెతో అంది.

ఆ మాట విని ద్రౌపది - “నేను వెళ్లిపోతాను. పదమూడు దివసాలు మాత్రం నాకు రాజు గడువు ఇవ్వాలి. అప్పటికి గంధర్వులు కృతకృత్యు లవుతారు, అప్పుడు నన్ను తీసికొని వెడతారు, నీకు ప్రియం చేస్తారు” అంది.

త్రయోదశాహమాత్రం మే రాజా క్షామ్యతు భామిని,
కృతకృత్యా భవిష్యన్తి కరిష్యన్తి చ తే ప్రియమ్. (విరాటపర్వం 24.29,30)

దుర్యోధనుని ప్రయత్నాలు

అజ్ఞాతవాసంలో ఉన్న పాండవుల జాడ తెలిసికొనడంకోసం దుర్యోధనుడు పంపిన గూఢచారులు దేశం అంతా తిరిగి వచ్చి ఎక్కడా వాళ్ల జాడ తెలియలేదని చెప్పారు.

“అయితే ఏ కీచకుని బలంతో మత్స్యదేశంరాజు త్రిగర్తదేశరాజును జయించాడో ఆ కీచకుణ్ణి, అతని సోదరులనూ, ఎవరికీ కనబడని గంధర్వులు రాత్రి చంపివేశారు” అని ఆ గూఢచారులు చెప్పారు.

పాండవులను ఏదో విధంగా వెదకి పట్టుకొని మళ్ళీ వాళ్లను వనవాసానికి పంపాలి అని దుర్యోధనుడు సదస్యులతో ఆలోచించి నిర్ణయించాడు. కర్ణ-దుఃశాసనులు, ద్రోణాచార్యుడు, కృపాచార్యుడు కూడా ఆ నిశ్చయాన్ని సమర్థించారు. భీష్ముడు కూడ సమర్థిస్తూ వాళ్ల జాడ తెలియడానికి తగిన ఒక ఉపాయం సూచిస్తూ- “ధర్మాత్ముడైన యుధిష్ఠిరుడు ఎక్కడ నివసిస్తాడో అక్కడ సుభీక్షంగా ఉంటుంది. ప్రజ లందరూ స్వధర్మపరాయణులై ఉంటారు. ఈ చిహ్నాలనుపట్టి పాండవులు నివసించే ప్రదేశాన్ని గుర్తుపట్టవచ్చును” అన్నాడు.

ఈ మాటలు విని త్రిగర్తదేశరాజూ, ఆ సమయంలో దుర్యోధనుని రథయూథానికి నాయకుడూ అయిన సుశర్మ ఇలా అన్నాడు. “మత్స్యదేశరాజు దుష్టుడైన కీచకుని బలంచూచుకొని అనేకపర్యాయాలు మా రాజ్యంమీదికి దండెత్తి వచ్చి మమ్ములను బాధించాడు. ఇప్పుడు కీచకుడు మరణించాడు గాన అతడు దుర్బలుడైపోయి ఉంటాడు. కాని రాజ్యం ధనధాన్యాలతోను, వివిధసంపదలతోను, గోవులతోను సమృద్ధంగా ఉన్నది. అందుచేత మనం వాని రాజ్యంమీద దండెత్తి వెళ్లి ఆ సమస్త సంపదలనూ, గోధనాన్నీ కూడ లాగికొందాం. వానిని వశంచేసికొంటే మేం సుఖంగా నివసించకలుగుతాం.”

సుశర్మ మాటలను సమర్థిస్తూ కర్ణుడు దుర్యోధనునితో - మనం విరాటుని రాజ్యాన్ని వశం చేసుకొందాం. అర్థమూ, బలమూ, పౌరుషమూ పూర్తిగా క్షీణించిన పాండవులను గూర్చి మనం అంతగా ఆలోచించవలసిన పని లేదు. వాళ్లు పూర్తిగా నశించి ఈ సరికి యమలోకానికి వెళ్లిపోయి ఉంటారు కూడ.

కిం చ నః పాణ్డవైః కార్యం హీనార్థబలపౌరుషైః,
అత్యంతం వా ప్రణష్టాస్తే ప్రాప్తా వాపి యమక్షయమ్.

(విరాటపర్వం 30-17)

మనం విరాటుని మీదకు యుద్ధానికి వెళ్లి వాని గోవులను, వివిధ ధనాలను వశంచేసికొందాం అన్నాడు.

దక్షిణ గోగ్రహణం

దుర్యోధనునికి ఈ ఆలోచన నచ్చింది. భీష్మద్రోణాదులు కూడ అంగీకరించారు.

సుశర్మతో- “ముందు నువ్వు పెద్ద సైన్యంతో విరాట నగరాన్ని ముట్టడించి గోవులను

గ్రహించడానికి వెళ్లి గోపాలకుల నుండి ధనం తీసుకో. నీకు ఆ దేశం అంతా పూర్వపరిచితమైన దేశమే కదా? ఒక రోజు తరువాత మేం పెద్ద సైన్యంతో వచ్చి మరొక ప్రక్క నుండి ఆ రాజ్యాన్ని ముట్టడిస్తాం” అని దుర్యోధనుడన్నాడు.

ఆ విధంగా సుశర్మ కృష్ణపక్ష సప్తమీ తిథియందు పెద్ద సైన్యంతో బైలుదేరి వెళ్లాడు. కౌరవు లందరూ తమ సైన్యంతో అష్టమినాడు బయలుదేరి వెళ్లారు.

పాండవుల అజ్ఞాత వాసవర్ష మైన పదమూడవ సంవత్సరం పూర్తి యైన దినమునందే సుశర్మ విరాటుని గోధనాన్ని బలాత్కారంగా ఆక్రమించాడు.

తతస్త్రయోదశస్యాన్తే తస్య వర్షస్య భారత,

సుశర్మణా గృహీతం తత్ గోధనం తరసా బహు. (విరాటపర్వం 31.4)

సుశర్మ ఆక్రమణం చేసి గోవులను అవహరించడానికి ప్రయత్నిస్తూండగా గోపాలనాయకుడు శీఘ్రంగా నగరంలోనికి వెళ్లి ఆ విషయం విరాటరాజుకు తెలిపాడు. వెంటనే విరాటుడు, ఆతని సోదరులు, ఇతరసేనా నాయకులు యుద్ధ సంసిద్ధులయ్యారు.

అప్పుడు విరాటరాజు తన తమ్ముడైన శతానీకునితో - ‘కంక - వల్లవ - గోపాల - దామ గ్రంథులు కూడ యుద్ధం చేయగల రని నా నమ్మకం. అందుచేత వీళ్లకు ధ్వజ పతాకాదులతో రథాలూ, ఆయుధాలూ, కవచాలూ ఇచ్చి యుద్ధానికి బయలుదేరవేయుము” అన్నాడు.

ఆ విషయం తెలుపగానే నలుగురు పాండవులు కూడ ఉత్సాహాతిశయంతో ఆయుధాలు ధరించి, రథాలెక్కి విరాటుని వెనుక యుద్ధరంగానికి వెళ్లారు. ఎనిమిది వేల రథాలు, పదివేల గజాలు, అరవైవేల అశ్వాలు బయలుదేరాయి.

సాయంకాలానికి మత్స్యదేశీయులు త్రిగర్తదేశం సరిహద్దులకు చేరారు.

రెండు సైన్యాల మధ్య ఘోర మైన యుద్ధం జరిగింది విరాటుడు ఒంటరిగా ఐదు వందల రథాలను, ఎనిమిది వందల అశ్వులను, ఐదుగురు మహారథులను పడగొట్టి సుశర్మమీదికి విరుచుకొని పడ్డాడు. వారిరువురి మధ్య తీవ్ర మైన యుద్ధం జరిగింది.

ఇంతట్లో రాత్రి అయింది. చంద్రోదయానంతరం మళ్లీ యుద్ధం ప్రారంభం అయింది. సుశర్మ సైన్యం విజృంభించి మత్స్యరాజసైన్యాన్ని చిన్నాభిన్నం చేసింది. ఇంతలో సుశర్మ, ఆతని సోదరుడూ విరాటునిపై విరుచుకొని పడ్డారు. ఆతని రథం భగ్నం అయిపోయింది. వెంటనే సుశర్మ విరాటుణ్ణి ప్రాణాలతో పట్టుకొని తీసికొనిపోతున్నాడు.

అది చూచిన ధర్మరాజు భీమునితో - “భీమసేనా! విరాటరాజును విడిపించి సంవత్సరంపాటు మనం వాళ్ల రాజ్యంలో సుఖంగా ఉన్నందుకు ఋణం తీర్చుకో” అని ఆదేశించాడు.

“రాజా! ఆ పని నేను చూసుకొంటాను. నువ్వు అలా చూస్తూ ఉండు. ఈ వృక్షం వ్రూసు చేతితో గ్రహించి దానిని గదగా ఉపయోగిస్తూ శత్రుసైన్యాన్ని సంహరిస్తాను” అన్నాడు భీముడు.

“నువ్వు అలా చేస్తే భీముడ వని నిన్ను జనులు గుర్తిస్తారు. ఇతరాయుధాలతోనే యుద్ధం చెయ్యి. నకుల సహదేవులు నీకు రథచక్రరక్షకులుగా ఉంటారు” అని యుధిష్ఠిరుడన్నాడు.

అప్పుడు భీముడు ధనస్సు ధరించి సుశర్మ మీదికి వెళ్లాడు. ‘అగు ఆగు’ - అను భీముని మాటలు విని సుశర్మ వెనుకకు తిరిగి చూసేసరికి వేలకొలది సైనికులు మరణిస్తూండడం కనబడింది.

మళ్లీ ఘోర యుద్ధం ప్రారంభం అయింది. పాండవులు ఎన్నో వేల మందిని సంహరించారు. ఈ లోగా విరాటుడు ఈ బంధనం నుండి తప్పించుకొని గద ధరించి యుద్ధానికి దిగాడు.

సుశర్మ పారిపోవడానికి సిద్ధం అయ్యాడు. భీముడు వానిని పట్టుకొని నేలమీద పడవేసి స్పృహ కోల్పోయిన వానిని రథం ఎక్కించుకొని యుధిష్ఠిరుని దగ్గరికి తీసికొనివచ్చాడు.

“వీనిని విడిచిపెట్టు; ఇతడు విరాటునికి దాసు డైనట్లు అంగీకరించాడు కదా” అని యుధిష్ఠిరుడు చెప్పగా భీముడు వానిని విడిచిపెట్టాడు.

ఆ రాత్రి పాండవులు విరాటుని సైన్యాలతో యుద్ధరంగం అగ్రభూమిపై సుఖంగా గడిపారు.

విరాటుడు ఆ నలుగురు పాండవులతో - “మీరే నన్ను రక్షించారు. ఈ రత్నాలు, సకలభోగభాగ్యాలు మీ కిస్తున్నాను. అన్నీ అనుభవించండి” అన్నాడు. వాళ్లు నలుగురూ సవినయంగా - “మహారాజా! నీ మాటలకు నిన్ను అభినందిస్తున్నాము. మాకు ఈ మాటలే చాలు; సంతోషిస్తున్నాము” అన్నారు.

విరాటుడు యుధిష్ఠిరునితో - “నువ్వు మత్స్య దేశానికి రాజువు కావాలి. నిన్ను ఈ రాజ్యంలో రాజునుగా అభిషేకిస్తాను” అని రెండు మూడు పర్యాయాలు అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “నేను చాల సంతోషిస్తున్నాను. నీవు ఇదే విధమైన సత్త్వభావంతో చిరకాలం సుఖంగా వర్ధిల్లాలి” అని అంటూ - “ఇంక నీ దూతలను నగరానికి పంపి విజయోత్సవం జరుపుటకై ఆజ్ఞాపించుము” అని ప్రోత్సహించాడు. ఆ విధంగా విజయఘోష, ఉత్సవాలు జరుపబడ్డాయి.

ఉత్తరగోగ్రహణం

ఇంతలో కౌరవులు మహాసైన్యంతో వచ్చి ఉత్తర దిక్కునుండి దాడిచేసి, అడ్డం వచ్చిన గోపాలకులను సంహరిస్తూ అరవైవేల ఆవులను తోలుకొనిపోతున్నారు.

గోపాలనాయకుడు నగరంలోనికి వచ్చి స్త్రీల మధ్య నున్న రాజకుమారు డైన భూమింజయునితో (అతనికే ఉత్తరకుమారు డని కూడ పేరు) ఈ విషయం చెప్పి - “నీ తండ్రి నా కుమారుడు నాకు తగిన వీరుడు, శూరుడూ అయిన కుమారుడు” అని సభాముఖంలో శ్లాఘిస్తూండగా నేను అనేక సమయాలలో విన్నాను. వీరు లందరూ బైటకు వెళ్లిపోయిన ఈ నగరం రక్షణభారం నీమీద ఉంచి రాజు వెళ్లాడు కదా? నీవు వచ్చి కౌరవసైన్యంతో యుద్ధంచేసి ఆవులను విడిపించు” అని కోరాడు.

వెంటనే అతడు లేచి - “ఈ కౌరవులతో యుద్ధం చేయడం అదెంత పని. నాకు సరియైన సారథి లేడు. ఉంటే అనాయాసంగా వాళ్లను జయించేస్తాను. ఆ మధ్య ఇరవైయేని మిది రోజుల పాటు ఒక మాసం పాటు జరిగిన ఘోర యుద్ధంలో నా సారథి మరణించాడు. మంచి సారథిని చూడండి. నేను వెళ్లి యుద్ధంలో విజృంభించా నంటే కౌరవవీరు లందరూ “అర్జునుడు వచ్చాడా” అనుకొంటూ భయపడి పారిపోవలసిందే” అన్నాడు.

రాజపుత్రుని మాటలు అర్జునుడు విన్నాడు. అజ్ఞాతవాసకాలం గడిచిపోయింది అను విషయం గుర్తించి అతడు ద్రౌపదితో రహస్యంగా - “బృహన్నల ఒక కాలంలో అర్జునుని సారథిగా ఉండేవాడు. అతనిని సారథిగా తీసికొని వెళ్లు” అని రాజకుమారునితో చెప్పు” అన్నాడు.

ద్రౌపది ఆ విషయం ఉత్తరునికి చెప్పతూ - “నేను వాళ్ల రాజ్యంలో ఉన్న కాలంలో నేను అతని నేర్పు చూచి ఉన్నాను” అని అంది.

అప్పుడు ఉత్తరుడు - “సైరంద్రీ! అతడు నవుంసకుడు కాడని నీకు తెలుసునా? ఏమైనా, నాకు సారథిగా ఉండు మని నేను బృహన్నలను అడగలేను” అన్నాడు.

“నీ సోదరిచేత అడిగించు” అంది ద్రౌపది. అన్నగారు చెప్పగా ఉత్తర బృహన్నల దగ్గరికి వెళ్లి మా అన్నకు సారథ్యం చేయ మని కోరింది.

వెంటనే బృహన్నల బయలుదేరి వచ్చింది. ఆమెను చూడగానే ఉత్తరుడు - “బృహన్నలా! నీవు అర్జునునికి సారథిగా ఉండే దానవట గదా? సైరంధ్ర చెప్పింది. ఖాండవదహనం, దిగ్విజయం మొదలైన సమయాలలో కూడ నువ్వే ఆతని సారథిగా ఉన్నావట. నాకు ఇప్పుడు సారథ్యం చెయ్యాలి” అన్నాడు.

“నేను సారథ్యం చేయడం ఏమిటి? పాడ మంటే పాడతాను, నృత్యం చేయమంటే చేస్తాను; వాద్యాలు మ్రోగించ మంటే మ్రోగిస్తాను” అంది బృహన్నల.

గీతం వా యది వా నృత్యం వాదిత్రం వా పృథగ్విధమ్

తత్కరిష్యామి, భద్రం తే, సారథ్యం తు కుతో మమ. (విరాటపర్వం 37. 21)

“బృహన్నలా! ఆ పనులన్నీ నువ్వు తిరిగి వచ్చిన తరువాత చేయుదువుగానిలే! ముందు గుఱ్ఱాల కళ్లాలు పట్టు” అంటూ ఉత్తరుడు తొందరబెట్టాడు.

అక్కడ అర్జునుడు కావా లని హాస్యానికై కొన్ని పనులు చేశాడు. ‘తొడుక్కో’ అని ఇచ్చిన కవచాన్ని తలక్రిందుగా తొడుక్కోడం కోసం ప్రయత్నించాడు. అది చూచి ఆడపిల్లలందరూ గొల్లన నవ్వారు.

ఉత్తరుడు వెంటనే దానిని సరి చేసి ఆతనికి తొడిగాడు. రథానికి సింహధ్వజం కట్టి ఆయుధాలన్నీ రథంలో ఉంచుకొని యుద్ధరంగానికి బయలుదేరారు.

“బృహన్నలా! యుద్ధరంగంనుంచి వచ్చేటప్పుడు భీష్మాది మహావీరుల అందమైన విచిత్రమైన వస్త్రాలు తీసికొనిరా; బొమ్మలకు అలంకరించుకొంటాం” అన్నారు ఉత్తరా ఇతర కన్యకలూ కూడ.

“ఉత్తరుడు ఆ మహారథుల నందరినీ జయిస్తాడు కదా? నేను మీరు కోరినట్లు ఆ వస్త్రాలు తీసికొనివస్తాను” అంది బృహన్నల.

మంగళాశాసనాలతో రథం బయలుదేరింది.

కౌరవసైన్యం చూడగానే ఉత్తరకుమారుడు భయభ్రాంతుడైపోయాడు. ఒళ్లు గగుర్పొడిచింది. బృహన్నలతో - “నా తండ్రి సైన్యాన్నంతనీ తీసికొని త్రిగర్తదేశం వెళ్లిపోయాడు. సైన్యం ఏమీ లేకుండా నేనొంటరిగా మహా సముద్రం వలె ఉన్న ఈ కౌరవసైన్యంతో యుద్ధం చేయజాలను. బృహన్నలా! రథం వెనుకకు మరల్చుము. నగరంలోనికి వెళ్లిపోదాం” అన్నాడు.

అర్జునుడు - “అదవాళ్ల ఎదుట అన్ని బీరాలు పలికి ఇప్పుడు భయపడితే ఎలా? నీ మాటలు విని, సైరంధ్ర ప్రశంసలు విని కౌరవులను జయించడానికి వచ్చాను. ఇప్పుడు వెనుకకు ఎలా వెడతాను? అందరూ నవ్వరా?” అన్నాడు.

“ఎవరు నవ్వినా సరే! నా గోవు లన్నీ పోయినా సరే! మత్స్యదేశ సంపద అంతా కౌరవులు కొల్లగొట్టుకొనిపోయినా సరే! నేను మాత్రం యుద్ధం చెయ్యను” అని అంటూ ఉత్తర కుమారుడు రథం నుండి దుమికి పరుగెత్తాడు.

“క్షత్రియుడవై ఉండి అలా పారిపోకూడదు” అంటూ భృహన్నల వాని వెనక్కాల వానిని పట్టుకొనడానికై పరుగెత్తింది. జడ పొడవుగా వ్రేలాడతూ ఎఱ్ఱని బట్టల కొంగులు ప్రక్కకి ఎగురుతూ ఆతని వెనుక భృహన్నల పరుగెత్తడం చూచి కొంత మంది సైనికులు నవ్వుకొంటున్నారు.

ఆమెలో అర్జునుని పోలికలు స్పష్టంగా కనబడడంచేత కొందరు “మారువేషంలో ఉన్న అర్జునుడు కాడుకదా!” అనుకొంటున్నారు.

వాని వెంట పరుగెత్తి వెళ్లి వంద అడుగుల దూరంలో అర్జునుడు వానిని జుట్టు ముడిపట్టుకొన్నాడు. దానితో అతడు - “కల్యాణీ! భృహన్నలా! విను, నీ కేమి కావాలో అడుగు ఇస్తాను. నన్ను విడిచిపెట్టు” అంటూ బ్రతిమాలుకొన్నాడు.

అలా ప్రలపిస్తున్నా కూడ వానిని గట్టిగా పట్టి అర్జునుడు రథం దగ్గరకి తీసికొని వచ్చాడు. “ఉత్తరకుమారా! నీ కేమీ భయం లేదు. నీవు యుద్ధం చేయలేకపోతే అశ్వాలు నడుపు. నేను వీ క్షందరినీ జయిస్తాను” అంటూ వానిని రథం ఎక్కించాడు.

కురుసైన్యంలో ఉన్న మహావీరు లందరికీ అతడు అర్జును డేమో అని భయం పట్టుకొంది. అక్కడ కనబడిన కొన్ని దుఃశకునాలను చూచి ద్రోణాచార్యుడు - “మహావీరు డైన పార్థుడు నపుంసకుని వేషంతో వచ్చాడు. సందేహం లేదు. ఎన్నో కష్టాలు అనుభవించి వచ్చాడు. ఇప్పుడు ఇతనిని ఎదిరించడం కౌరవసైన్యంలో ఎవరికీ శక్యం కాదు” అన్నాడు.

“నీ వెప్పుడు చూసినా మా ఎదుట అర్జునుణ్ణి గొప్పగా పొగుడుతుంటావు. అతను నాకు కాని, దుర్యోధనునికి గాని పదహారవ వంతు కూడ పోలడు” అంటూ కర్ణుడు అసూయతో ద్రోణాచార్యుణ్ణి ఆక్షేపించాడు.

దుర్యోధనుడు - “కర్ణా! ఇతడు అర్జునుడే అయితే మరీ మంచిది. గడువుకు ముందు బైట పడ్డాడు గాన మళ్లీ వనవాసానికి పంపుతాను. క్షీబు డెవడైనా అయితే నేలమీద పడగొడతాను” అన్నాడు దుర్యోధనుడు.

అర్జునుడా ఉత్తరకుమారుణ్ణి శమీవృక్షం దగ్గరికి తీసికొని వెళ్లి - “రాజకుమారా! మన దగ్గర ఉన్న ఆయుధాలు యుద్ధంలో ఆగవు. ఈ చెట్టు చివర కొమ్మకు ఐదుగురు పాండవుల ఆయుధాలు కట్టి ఉన్నాయి. ఆ కట్ట తీసికొనిరా” అన్నాడు.

“ఈ చెట్టుకు ఏదో శరీరం ఉరిపోసి ఉంది అని విన్నాను. రాజపుత్రుడ నై ఉండి దీనిని నేను చేతితో ఎలా స్పృశిస్తాను?” అన్నాడు ఉత్తర కుమారుడు. “ఏమీ భయం లేదు. అక్కడ శవం ఏదీ లేదు. అవి ధనస్సులే. తీసికొనిరా” అన్నాడు అర్జునుడు.

ఏమీ చేసేది లేక అతడు పైకి ఎక్కి ఆ కట్ట కిందికి తీసికొని వచ్చాడు. వాటిలో ఒక్కొక్క దానిని గూర్చి అతడు అడగగా అర్జునుడు వాటిని గూర్చి వర్ణించి చెప్పాడు. తాను ఉపయోగించిన ఆయుధాలను గూర్చి, తన అన్నదమ్ముల ఆయుధాలను గూర్చి వివరించి చెప్పాడు.

చివరికి తమ అందరినీ గూర్చి ఉత్తరకుమారునికి తెలిపాడు.

“నీకు పది పేర్లు ఉన్నా యంటారు. అవేవో, అ వెందుకు వచ్చాయో చెపితే నేను నీ మాటలు నమ్ముతాను” అన్నాడు ఉత్తరకుమారుడు.

చెపుతాను విను.

అర్జునః ఫాల్గునో జిష్ణుః కిరీటీ శ్వేతవాహనః,

బీభత్సుర్విజయః కృష్ణః సవ్యసాచీ ధనంజయః.

అనేవి నా పది పేర్లు.”

అన్ని దేశాలు జయించి ధనం మాత్రం తీసికొన్నాను. అందుచేత ధనంజయుడను. యుద్ధానికి వెడితే దురాత్ములను జయించకుండా రాను. అందుచేత విజయుడను. నా రథాశ్వాలు తెల్లగా ఉంటాయి. అందుచేత శ్వేతవాహనుడను. ఉత్తర ఫల్గున నక్షత్రంలో పుట్టాను, అందుచేత ఫాల్గునుడను. దానవులతో నేను యుద్ధం చేసి నప్పుడు పూర్వం ఇంద్రుడు స్వయంగా కిరీటం నా శిరస్సుపై పెట్టి అలంకరించాడు. అందుచేత కిరీటీని. యుద్ధ రంగంలో ఎన్నడూ చూచువారికి జుగుప్స కలిగే పని చెయ్యను. అందుచేత బీభత్సు అని పేరు పెట్టారు. గాండీవాన్ని రెండు చేతులతోను లాగగలను. అందుచేత సవ్యసాచిని. నా రంగు వంటి రంగు భూలోకంలో ఎక్కడా ఉండదు. అందుచేతనూ పరిశుద్ధ మైన కర్మయే చేయడంచేతనూ అర్జునుడను. న నైవ్వరూ జయించ జాలరు. నేనే జయిస్తాను. అందుచేత జిష్ణువును. నా వర్ణం కృష్ణభాస్వరము, చిత్తాకర్షకమూ గాన మా తండ్రి నాకు కృష్ణ అను పేరు పెట్టారు.

ఉత్తర కుమారుడు అర్జునుని దగ్గరికి వెళ్లి, తన పేరు చెప్పతూ అభివాదంచేసి - “తెలియక నే నన్న మాటలకు నన్ను క్షమించుము” అని వేడుకున్నాడు. “ఇప్పుడు నా భయం అంతా పూర్తిగా తొలగిపోయింది” అన్నాడు.

అర్జునుడు యుద్ధ సంనద్ధు డయ్యాడు. చేతుల నున్న కంకణా లన్నీ తీసివేసి హస్తత్రాణాలు తొడుగుకొన్నాడు. నల్లగా, ఉన్న ఉంగరాల జుట్టు తెల్లని వస్త్రంతో పైకికట్టి పవిత్రుడై తూర్పుముఖంగా తిరిగి సకలాస్థ్రాలను ధ్యానించాడు. అవన్నీ ప్రత్యక్షమై ఎదుట నిలిచాయి. “అవసర మయినప్పుడు ఉపయోగించుకొనే విధంగా నా మనస్సులో సిద్ధంగా ఉండండి” అని వాటిని ఆజ్ఞాపించాడు. గాండీవానికి నారి కట్టి, శంఖం మ్రోగించాడు. ఆ ధ్వనికి శత్రు సైన్యం అంతా దద్దరిల్లి పోయింది. ఉత్తరకుమారుడు భయపడి రథంమీద కూర్చుండిపోయాడు. అర్జునుడు ఆతనికి ధైర్యం చెప్పాడు. నిజానికి అర్జునుడు అడుగుడుగునా ఆతనికి ధైర్యం చెప్పవలసి వచ్చింది. అయితే ఉత్తరకుమారునికి సారథ్యంలో మంచి నైపుణ్యం మాత్రం ఉంది.

“ఈ రథధ్వనీ, భూమి అదిరిపోవడం ఇవన్నీ చూస్తే ఇదంతా అర్జునుని సంరంభమే అయి ఉంటుంది. దుఃశకునాలు కూడ కనబడుతున్నాయి. గాలులు విపరీతంగా వీచుతున్నాయి. ఇదేదో వైపరీత్యానికే వచ్చింది” అన్నాడు ద్రోణాచార్యులు.

దుర్యోధనునికి ఆ మాట ఏ మాత్రము నచ్చలేదు. “నేను మళ్ళీ మళ్ళీ చెపుతున్నాను వినండి. అతను అర్జునుడే అయితే పాండవుల నందరినీ మళ్ళీ అరణ్యానికి పంపుతాను. మత్స్యరాజే వచ్చినా, అర్జునుడు వచ్చినా మనం యుద్ధం చెయ్యవలసినదే” అన్నాడు.

కర్ణుడు ద్రోణాచార్యుణ్ణి అధిక్షేపిస్తూ - “ఈయనకు పాండవులమీద ప్రీతి ఎక్కువ. అడుగుడుగునా ఇలాంటి మాటలే అంటూంటాడు. గుఱ్ఱాలు సకిలించిన మాత్రాన భయపడిపోతామా! నిలబడి ఉన్నా నడుస్తూన్నా గుఱ్ఱాలు సకిలిస్తూనే ఉంటాయి. గాలులు వీస్తూనే ఉంటాయి. వర్షం కురుస్తూనే ఉంటుంది. ఉరుములు వినబడుతూంటాయి. ఇవన్నీ అపశకునా లనుకొంటే ఎలా? ఆచార్యులకు జాలి ఎక్కువ. అపత్యమయాలలో వీళ్ల సలహాలు తీసికొనకూడదు.

విచిత్రమైన ప్రాసాదాలలోను, గోఘృలలోను, ఉద్యానాలలోను, ఇలాంటి పండితులు చక్కగా చమత్కారంగా మాటలాడుతుంటారు. వాళ్లు అక్కడ మాత్రమే శోభిస్తారు.

ప్రాసాదేషు విచిత్రేషు గోష్ఠీషూపవనేషు చ,

కథా విచిత్రాః కుర్వాణాః పణ్డితాస్తత్ర శోభనాః.

(విరాటపర్వం 47.30)

పదిమంది చేరిన చోట ఏవేవో అశ్రుర్యకర మైన పనులు చేస్తూంటారు పండితులు. యజ్ఞయాగాదులకు సంబంధించిన పరికరాలను సర్దడంలోను, ఆ పనిలో ఎవరైనా పొరబాటు చేస్తే వాళ్ల దోషాలు ఎంచడంలోను, అగ్నిగుండాలు పేర్చడంలోను శోభిస్తారు.

పరుల దోషాలు ఎన్నడంలోను, మనుష్యుల కథలు చెప్పడంలోను, గజ-అశ్వ రథ చర్యలయందు, గాడిదలకు, ఒంటెలకీ, మేకలకీ, గొట్టెలకీ సంస్కారం చేయడంలోను, గోధనంలోను, ఇంటి ముంగిట వాకిళ్లలోను, అందమైన ద్వారాల దగ్గర ఈ పండితులు మంచి నేర్పురులు. అక్కడ మాత్రమే శోభిస్తారు. ఈ అన్నం ఇలా సంస్కరించాలి. ఇది ఇలా సంస్కరిస్తే దోషం ఇది.” అంటూ ఇలాటి విషయాలలో కూడ పండితులు శోభిస్తారు.

బహున్యాశ్రుర్యరూపాణి కుర్వాణా జనసంసది,

ఐజ్యాస్తే చోపసంధానే పణ్డితాస్తత్ర శోభనాః.

పరేషాం విపరజ్ఞానే మనుష్యచరితేషు చ,

హస్త్యశ్వరథచర్యాసు ఖరోష్ట్రాజావికర్మణి.

గోధనేషు ప్రతోలీషు పరద్వారముఖేషు చ,

అన్నసంస్కారదోషేషు పణ్డితాస్తత్ర శోభనాః. (విరాటపర్వం 47;30-32)

అందుచేత ఇది ఈ పండితుల సలహాలు తీసికొనే సమయం కాదు. వీళ్లని వెనుకకు పెట్టి శత్రువులను సంహరించే ప్రయత్నం ప్రారంభించండి.

మీ రందరూ అర్జునుని పేరు వినగానే భయపడుతున్నట్లున్నారు! నేనొక్కడనే వానిని సంహరిస్తాను. మీ రందరూ చూస్తూ నిలబడండి అని చాల తీవ్రంగా మాట్లాడాడు.

కర్ణుడు చూపిన అవినయానికి, ఔద్ధత్యానికి తగు విధంగా సమాధానం చెపుతూ కృపాచార్యుడు కర్ణుణ్ణి తీవ్రంగా నిందించి - “అందరమూ కలిసి యుద్ధం చెయ్యాలి. నువ్వొక్కడవూ అర్జునుణ్ణి ఎదిరించడం మెడకు పెద్ద బండ్రాయి కట్టుకొని సముద్రంలో దూకడం వంటిది” అన్నాడు.

తన తండ్రిని అధిక్షేపించినందుకు అశ్వత్థామ తీవ్రక్రోధావేశంతో కర్ణుణ్ణి దూషిస్తూ - కర్ణా! నీ పరాక్రమం చేత ఏనాడు పాండవులను ఓడించావో ఒక నిదర్శనం చూపించు.

అర్జునుని విషయం తెలియదు కాబోలు - అతడు దేవుడు ఎదురుగా నిలబడితే దేవబలంతో యుద్ధం చేస్తాడు. మనుష్యునితో యుద్ధం వచ్చినప్పుడు మానుషబలంతో యుద్ధం చేస్తాడు. అస్రాన్ని అస్త్రంతో ఎదుర్కొంటాడు. అర్జునితో సమాను డెవ డున్నాడు - చూపు.

దేవం దేవేన యుధ్యేత మానుషేణ చ మానుషమ్,
అస్తం హ్యస్తేణ యో హన్యాత్ కోఽర్హునేన సమః పుమాన్.

(విరాటపర్వం 50.20)

పుత్రుని తరవాత పుత్రు డంతటివాడు శిష్యు డని ధర్మశాస్త్రవేత్తలు చెబుతారు. అందుచేత కూడ ద్రోణునికి అర్జునునిమీద ప్రేమ ఎక్కువ.

పుత్రాదనంతరం శిష్య ఇతి ధర్మవిదో విదుః,
ఏతేనాపి నిమిత్తేన ప్రియో ద్రోణస్య పాణ్డవః. (విరాటపర్వం 50.21)

నువ్వు ద్యూతం ఆడావు కదా! ఇంద్రప్రస్థం జయించావు కదా! ద్రౌపదిని సభకు లాగికొని వచ్చావు కద! అలాగే ఇప్పుడు యుద్ధానికి దిగు.

“రాజధర్మ నిపుణుడు శకుని ఉన్నాడు కద! వానిని యుద్ధం చేయమను. ఇప్పుడు అర్జునుడు పాచికలతో పందాలు వేయడు, గాండీవం నుండి బాణవర్షం కురిపిస్తాడు!” (ఇవి బాలైట్ పేపర్లు కాదు; బాంబులు!)

మీరందరూ అర్జునునితో యుద్ధం చేస్తే చెయ్యండి. నేను మాత్రం చెయ్యను. మనం వచ్చింది మత్స్యరాజుతో యుద్ధం చేయడానికి” అన్నాడు.

ఇంతలో భీష్ముడు కలగచేసికొని వాళ్లను శాంతింపచేయడం కోసం ప్రయత్నిస్తూ ద్రోణాదుల పరాక్రమం ప్రశంసించాడు.

ఒక ప్రక్క నాలుగు వేదాలు, మరొక ప్రక్క క్షాత్రమూ కనబడుతున్నాయి. ఇవి ఒక చోట ఉండడం వినము. ఇది మీ తండ్రి కొడుకులలోనే కనబడుతుంది.

చత్వార ఏకతో వేదాః క్షాత్రమేకత్ర దృశ్యతే,
నైతత్ సమస్తముభయం కస్మింశ్చిదను శుశ్రుమ.
అన్యత్ర భారతాచార్యాత్ సపుత్రాదితి మే మతిః

(విరాటపర్వం 51.8.9)

దుర్యోధనుడు కూడా ద్రోణాచార్యుని క్షమింపు మని కోరాడు.

భీష్ముని మాటలువిని అశ్వత్థామ - “పురుషశ్రేష్ఠా! ఈ సమయంలో మేం ఈ విధంగా అనడం యుక్తం కాదుకాని గురువు (మానాన్నగారు) కోపంతో ఉండడంచేత శత్రువు గుణాలను వర్ణించాడు. ఎందువల్లననగా - “గుణాలు శత్రువులో ఉన్నా వాటిని గ్రహించాలి. గురువులో ఉన్న దోషాలనైనా ఎత్తి చూపాలి. అన్నివిధాలా కూడ పుత్రునికీ, శిష్యునికీ హితమైన మాటే చెప్పాలి.

శత్రోరపి గుణా గ్రాహ్యో దోషా వాచ్యా గురోరపి,
సర్వథా సర్వయత్నేన పుత్రే శిష్యే హితం వదేత్. (విరాటపర్వం 51.15)

దుర్యోధనుని హితపు కోరిచెప్పిన మాటలే కాని మానాన్నగారి మాటలు వానిని న్యూనపరచడంకోసం పలికినవికాదు.”

“భీష్ముని మాటలే చాలు. నాకేమీ కోపం లేదు. వనవాస సమయం పూర్తి కాకుండా అర్జునుడు రాడు. వచ్చాడంటే అది పూర్తి అయినదనే అర్థం. అయితే దుర్యోధనుడు గాని ఇతర ధార్తరాష్ట్రులుగాని వాని బారి పడకుండా మనం చూచుకోవాలి” అన్నాడు ద్రోణాచార్యుడు.

భీష్ముడు దుర్యోధనునితో ఇలా అన్నాడు - “మన సైన్యంలోని నాల్గవ వంతు సైన్యంతో నీవు నగరానికి వెళ్లు. రెండవ చతుర్థభాగం గోవులను తోలుకొని నీ వెంట నగరం చేరుతుంది. మేం అందరమూ మిగిలిన సగం సైన్యంతో కలిసి అర్జునునితో యుద్ధంచేస్తాం. ఆ వచ్చినవాడు మత్స్యరా జైతే వానితో యుద్ధం చేస్తాం” ఆ మాటలు అందరూ అంగీకరించారు. దుర్యోధనుడు ముందు, వాని వెనుక గోధనమూ నగరం వైపు బయలుదేరాయి.

భీష్ముడు సైన్యం అంతా జారగూకతతో మోహరించి యుద్ధసన్నద్ధుడై నిలచాడు.

అర్జునుడు విజృంభించాడు. రథఘోషమూ, శంఖధ్వనీ విని అర్జునుని ధ్వజంచూచి ద్రోణాచార్యులు “అదిగో అర్జునుడు” అన్నాడు.

“ఇవిగో ఈ రెండు నమస్కార బాణాలు నా పాదాల దగ్గర పడ్డాయి. రెండు బాణాలు నా చెవులను దూసుకొని పోయాయి. నాకు అభివాదనం చేసి నా అనుమతి కోరుతున్నారు అర్జునుడు” అన్నాడు.

అర్జునుడు ఉత్తరునితో - “ఉత్తరకుమారా! సైన్యంలో భీష్మాదులు కనబడుతున్నారు కాని దుర్యోధనుడు కనబడడంలేదు. బహుశా అతడు ప్రాణాలు రక్షించుకొనడం కోసం దక్షిణం వైపు నుండి గోవులను తీసికొని వెళ్లిపోతుంటాడు. ముందు వాని పని పట్టాలి. రథం అటు నడుపు. మాంసం ముక్కు ఎర లేని యుద్ధం ఉండదుకదా?” “నాస్తి యుద్ధం నిరామిషమ్” (వి.ప.53. 14) అన్నాడు.

రథం అటు వైపు కదిలింది. కృపాదులు దుర్యోధనుణ్ణి అర్జునుడు ఎక్కడ పట్టుకొంటాడో అని ఆతని వెనుకనే వెళ్లారు. అర్జునుని ధ్వజంమీద నున్న భూతాలు ఘోరమైన నాదం చేయడం ప్రారంభించాయి. గాండీవం టంకారధ్వనీ, శంఖధ్వనీ విని గోవు లన్నీ తోకలు పైకెత్తి అంభారవంతో వెనుకకు మళ్లాయి.

యుద్ధం ప్రారంభమయింది. రథం కర్ణుడున్న వైపు తీసికొనివెళ్ల మన్నాడు అర్జునుడు. మధ్యలో వచ్చిన వికర్ణుడు ఓడి పారిపోయాడు. శత్రుంతప - సంగ్రామ జిత్తులను వధించి అర్జునుడు కర్ణుణ్ణి యుద్ధ రంగం నుండి పారిపోయేటట్లు చేశాడు. వేలకొలది సైనికులు మరణించారు.

అర్జునుడు ఉత్తరునికి కృప - ద్రోణ - భీష్మాదుల రథాలు చూపిస్తూ ఒక్క రొక్కరి మీదికి విజృంభించి అందరినీ ఓడించాడు. (విరాట పర్వంలోని 53-65 అధ్యాయాలలో యుద్ధవర్ణనం అత్యద్భుతంగా జరిగింది).

అర్జునుడు కౌరవ సైన్యా న్నంతనీ జయించి, కురువీరుల నందరినీ రణరంగం నుండి పారద్రోలి విజయలక్ష్మితో రథారూఢుడై రాజధాని వైపు మళ్లాడు.

అర్జునుడు ఉత్తరకుమారుణ్ణి కౌగలించుకొని - “రాజకుమారా! నీ తండ్రి వద్ద పాండవు లందరూ ఉన్న విషయం నీకు ఇప్పుడు తెలిసిందికదా? నువ్వు మీ తండ్రి దగ్గరకు వెళ్లినప్పుడు పాండవులను గూర్చి అతనికి చెప్పకుము. ఆ మాట వింటే అతడు భయపడిపోయి నశించవచ్చును కూడ. అలాగే - “కౌరవులను జయించి గోవులను నీవే తీసికొని వచ్చి నట్లు ఆయనకు చెప్పుము” అన్నాడు.

“నీవు చేసిన పనిని చేయగల శక్తి నాకు లేదు. అయినా - నీవు చెప్ప మనేవరకు నీ విషయము నా తండ్రితో చెప్పను” అన్నాడు ఉత్తరకుమారుడు. ఆయుధాలన్నీ మూటకట్టి మళ్ళీ శమీవృక్షానికి కట్టారు.

అర్జునుడు మళ్ళీ శృశానం దగ్గర నున్న శమీవృక్షం వద్దకు వెళ్లి అక్కడ నిలబడ్డాడు. ధ్వజంమీద నున్న మహాకవి భూతాలతో ఆకాశంలోనికి ఎగిరిపోయాడు. వెనుకటి ధ్వజం వచ్చి రథంమీద నిలబడింది. అర్జునుడు బృహన్నలరూపం ధరించి మళ్ళీ రథసారథ్యం చేశాడు.

“మనం నగరంలో ప్రవేశించడానికి ముందుగానే గోపాలకుల ద్వారా నీవు కౌరవులను జయించి గోవులతో, విజయోత్సాహంతో తిరిగి నగరానికి వస్తూన్నట్లు వార్త పంపించుము” అని అర్జునుడు ఆదేశించగా ఉత్తరు డా విధంగా చేశాడు.

త్రిగర్తదేశీయులను పాండవుల సహాయంతో జయించిన విరాటుడు ఆనందోత్సాహంతో నగరంలో ప్రవేశించాడు. మంత్రి సామంతాదులతో సభలో కూర్చొని విజయ వృత్తాంతం చెప్పుకొంటూ, ‘ఉత్తరకుమారు డెక్కడికి వెళ్లాడు?’ అని ప్రశ్నించాడు.

తన కుమారుడు కౌరవులతో యుద్ధానికి వెళ్ళాడని తెలియగానే విషణ్ణుడై ఉన్న సైన్యా న్నంతనీ ఆతనికి సాహాయ్యం చేయడానికై వెళ్ళమని పంపబోతున్నాడు.

ఇంతలో ఉత్తరకుమారుడు పంపిన గోపాలులు ఆతని విజయవార్త విరాటరాజుకు తెలిపారు. ఆతని ఆనందానికి అవధులు లేవు. నగరం అంతా విజయోత్సవాలు చేయవలసిందిగా ఆజ్ఞాపించాడు.

“బృహన్నల సారథిగా ఉంటూండగా నీ పుత్రుడు జయించాడంటే ఇందులో ఆశ్చర్యం ఏమీ లేదు” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు ఆ వార్తవినిగానే.

“ఈ విజయోత్సవంలో ఒక అంగంగా మనం ద్యూతం ఆడుకొందాం” అన్నాడు విరాటుడు కంకునితో. “జూదరులు ఆనందపారవశ్యంలో ఉన్నప్పుడు జూదం ఆడకూడదని పెద్దలు చెప్పగా విన్నాను. అందుచేత ఇప్పుడు జూదం ఆడను. ఇంతకీ జూదం మంచిది కాదు. ఈ చెడ్డ వ్యసనంమూలాన్నే ఆ యుధిష్ఠిరుడు రాజ్యం కోల్పోయాడు” అన్నాడు కంకుడు. “కాదూ కూడదంటే అలాగే ఆడతాను” అన్నాడు.

ద్యూతం ప్రారంభం అయింది. మధ్యలో విరాటుడు - “చూచావా! నా కుమారుడు యుద్ధంలో కౌరవులను ఎలా జయించేశాడో?” అన్నాడు.

“బృహన్నల సారథిగా ఉంటే జయించడంలో ఆశ్చర్యం ఏముంది?” అని మళ్ళీ అన్నాడు కంకుడు. ఆ మాట వినగానే విరాటునికి పట్టరాని కోపం వచ్చింది. “బ్రహ్మబంధూ! (దుష్ప్రభావ్యాణుడా!) ఆ నవుంసకునితో కలిపి నా పుత్రుణ్ణి ప్రశంసిస్తున్నావా! నీకు ఏం మాట్లాడాలో ఏం మాట్లాడకూడదో తెలియడం లేదు! ఈ మాటలు క్షమిస్తున్నాను. మళ్ళీ ఇలాంటి మాట లెన్నడూ మాటలాడకు” అన్నాడు.

“రాజా, కౌరవవీరులే కాదు, సురాసురు లెదురు వచ్చినా బృహన్నల అనాయాసంగా జయించేస్తూంది. ఆ బృహన్నల ప్రక్క నున్నప్పుడు కౌరవులను నీ కుమారుడు జయించాడంటే ఆశ్చర్యం ఏమిటి?” అని మళ్ళీ అన్నాడు కంకుడు.

“మళ్ళీ అదే మాట అంటున్నావు! నియంత లేకపోతే ఇలాగే ప్రతీవాడూ అధర్మం చేస్తూంటాడు” అని అంటూ విరాటుడు పాచికతో కంకుని ముఖంమీద విసిరి గట్టిగా కొట్టాడు. యుధిష్ఠిరుని ముక్కునుండి రక్తం కారింది. అది క్రింద పడకుండానే యుధిష్ఠిరుడు చేతులు అడ్డుపెట్టుకున్నాడు.

ప్రక్కనే ఉన్న ద్రౌపదికేసి చూచాడు. ఆమె ఆతని అభిప్రాయం తెలిసికొని బంగారు పాత్రలో నీళ్లు పోసి తీసికొని వచ్చి ఆ రక్తం దానిలో పడే టట్లు పట్టింది.

ఇంతలో పుష్పాలూ, సుగంధద్రవ్యాలూ తనమీద అందరూ చల్లుతుండగా, ఉత్తరకుమారుడు ద్వారం దాకా వచ్చాడు. ద్వారపాలకులు చెప్పగా రాజు - “ఉత్తరకుమారుణ్ణీ, భృహన్నలనూ వెంటనే తీసికొనిరా!” అని క్షత్రను ఆజ్ఞాపించాడు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు ఆతని చెవిలో - “ఉత్తరకుమారుణ్ణీ ఒక్కణ్ణే తీసికొనిరా, భృహన్నలను తీసికొనిరావద్దు. నా ముక్కునుండి రక్తం కారడం చూస్తే అతడు ఈ రాజవంశాన్నే రూపుమాపుతాడు. యుద్ధంలో తప్ప మరెక్కడైనా ఎవరైనా నా శరీరం మీద గాయం కలిగిస్తే వానిని సర్వనాశనం చేస్తా నని అతడు ప్రతిజ్ఞ పట్టి ఉన్నాడు” అని చెప్పాడు.

ఉత్తర కుమారుడు వచ్చి తండ్రికి పాదాభివందనం చేశాడు. ముక్కుమీద గాయంతో దూరంగా కూర్చుండి, ప్రక్కనే సైరంద్ర నిలబడి ఉన్న యుధిష్ఠిరుణ్ణి చూచి - “ఏ పాపాత్ముడు ఈయనను ఈ విధంగా కొట్టాడు?” అని తండ్రిని అడిగాడు. విరాటుడు జరిగిన విషయం చెప్పాడు. వెంటనే ఉత్తరుడు - “రాజా! నువ్వు చేయకూడని పనిచేశావు. వెంటనే ఈతనిని అనుగ్రహింపచేసుకో” అన్నాడు.

విరాటుడు, నివురు గప్పిన నిప్పు వలె ఉన్న యుధిష్ఠిరుని వద్దకు వెళ్లి క్షమింపుమని వేడాడు.

“రాజా! నాకు కోపం లేదు. ఈ రక్తం నేలమీద పడి ఉంటే నీ రాజ్యం అంతా భస్మం అయిపోయి ఉండేది” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

రక్తం కట్టింది. భృహన్నల లోపలికి వచ్చి రాజుకీ, కంకునికీ నమస్కరించాడు.

విరాటుడు సంతోషాతిశయంతో పుత్రుణ్ణి దగ్గరికి తీసికొని, కౌరవసైన్యంలోని మహావీరులను పేరుపేరుతో నిర్దేశిస్తూ - “ఆతనిని ఎలా జయించావు, ఇతనిని ఎలా జయించావు?” అంటూ ప్రశ్న వర్షం కురిపించాడు.

అప్పుడు ఉత్తరకుమారుడు - “నేను శత్రువులను జయించలేదు. గోవులను వెనుకకు తీసికొని రాలేదు. ఒక దేవపుత్రుడు ఈ పనంతా చేశాడు. నేను భయపడి పారిపోతూంటే అతడు నన్ను వెనుకకు తీసికొని వెళ్లి ఆత డొక్కడే ఆ మహావీరు లందరినీ జయించాడు.”

“ఆ మహాబాహు వైన దేవపుత్రు డెక్క డున్నాడు. నాపుత్రుణ్ణీ, గోవులనూ రక్షించిన ఆ దేవపుత్రుణ్ణి పూజించాలి” అని విరాటు డడిగాడు.

“అతడు అంతర్ధానం చెందాడు. రేపో, ఎల్లుండో మళ్లీ కనబడతాడు” అని ఉత్తరు డన్నాడు.

విరాటుని అనుమతి తీసికొని పార్థుడు తను యుద్ధరంగంనుండి తీసికొని వచ్చిన రంగురంగు బట్టలు ఉత్తరకు స్వయంగా ఇచ్చాడు. ఆమె చాల సంతోషించింది.

మూడవ రోజున పాండవు లైదుగురు రాజార్హవేషాలు ధరించి, దేవతా పురుషుల వలె ప్రకాశిస్తూ, విరాటుని సభకు వెళ్లి రాజాసనాలమీద కూర్చున్నారు.

ఇంతలో రాజకార్యపర్యవేక్షణకై వచ్చిన విరాటుడు రాజాసనాలమీద కూర్చున్న వాళ్లను చూడగానే క్రోధంతో మండిపడ్డాడు.

“ఏదో పాచికలు బాగా అడతావు కదా అని నిన్ను సభాస్థారుణ్ణిగా చేస్తే, ఈనాడు చక్కగా అలంకరించుకొని రాజాసనంమీద కూర్చున్నా వేమిటి!” అని కంకుణ్ణి దూషించాడు.

అప్పుడు అర్జునుడు నవ్వుతూ, పరిహాసపూర్వకంగా - “రాజా! ఇతడు ఇక్కడ కాదు; ఇంద్రుని అర్ధాసనంమీద కూర్చొన దగినవాడు” అని అంటూ - “ఎవరు గుమ్మం నుండి కదలినప్పుడు పదివేల గజాలు, ముప్పైవేల రథాలూ ఎనిమిది వందల మంది చక్కగా అలంకరించుకొన్న వందిమాగధులు అతని వెనుకనే వెళ్లేవారో ఆ యుధిష్ఠిర మహారాజు ఇతడు. ఇతడు రాజాసనం మీద కూర్చుండవచ్చునా కూర్చుండకూడదా - నువ్వే చెప్పు” అన్నాడు.

తరువాత అర్జునుడు వరుసగా తమ అందరిని గూర్చి విరాటునికి తెలిపాడు. సైరంద్రియే ద్రోపది అని చెప్పాడు. “నీ రాజ్యంలో సుఖంగా అజ్ఞాతవాసం చేశాం” అన్నాడు.

ఉత్తరుడు వాళ్లందరినీ ప్రశంసించి అర్జునుని పరాక్రమవృత్తాంతం అంతా కళ్లకు కట్టి నట్లు వర్ణించి చెప్పాడు.

అప్పుడు విరాటుడు ఒక్కరోక్కరిని కౌగలించి పరమాదరభావంతో సత్కరించాడు.

పాండవుల అనుగ్రహం సంపాదించదలచి విరాటుడు - “మన ఉత్తరను అర్జునుని కిచ్చి వివాహం చేస్తే వీళ్లను తగు విధంగా సత్కరించినవాళ్లం అవుతాం” అని ఉత్తరకుమారునితో చెప్పి యుధిష్ఠిరునితో - “ఈ రాజ్యం మీదే. దీనిని స్వీకరించండి. నా కుమార్తె ఉత్తరను అర్జునున కిచ్చి వివాహం చేస్తాను. నువ్వు అంగీకరించాలి” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు అర్జునుని వైపు చూచాడు. అర్జునుడు - “ఉత్తర నా పుత్రికవంటిది. ఈమెను నాకు కోదలినిగా స్వీకరిస్తాను. శ్రీకృష్ణుని మేనల్లుడు, అతని ప్రేమకు పాత్రుడు నా కుమారుడూ అయిన అభిమన్యునికి భార్యను చేసికొంటాను” అన్నాడు.

ద్వారకనుండి అభిమన్యువు యాదవులతో కలిసి వచ్చాడు. ఎంతోమంది మిత్రరాజులు సకుటుంబులై వచ్చారు. శ్రీకృష్ణబలరామాదుల సమక్షంలో మహావైభవంతో ఉత్తరా - అభిమన్యుల కల్యాణోత్సవం జరిగింది.

విరాటపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓమ్ స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

ఉద్యోగపర్వము

పాండవాదుల మంతనాలు

ఉత్తరా - అభిమన్యుల వివాహం జరిగిన మరునాడు రాజు లందరూ విరాటుని సభలో సమావిష్టు లయ్యారు. వయోవృద్ధులూ మాన్యులూ అయిన విరాట-ద్రుపదులు ముందుగా ఆసనాలమీద కూర్చున్నారు. వసుదేవుడు కూర్చున్నాడు. సాత్యకి, బలరాముడు పంచాలరాజు దగ్గరా, కృష్ణ-యుధిష్ఠిరులు విరాటుని దగ్గర కూర్చున్నారు. ద్రుపదుని కుమారు లందరూ, భీమార్జునులు, నకులసహదేవులు, ప్రద్యుమ్నుడు, సాంబుడు, విరాటుని పుత్రులు, అభిమన్యువు - అందరూ తమ తమ ఆసనాలను అలంకరించి ఉన్నారు.

కొంత సేపు ఆ విషయాలూ ఈ విషయాలూ మాట్లాడుకున్న తరువాత కృష్ణుడేమైనా మాటలాడితే వివా లను ఉత్తంఠతో అందరూ ఆతని వైపే చూస్తున్నారు.

కృష్ణు డిలా ప్రారంభించాడు - “శకుని మోసం చేసి యుధిష్ఠిరుణ్ణి ద్యూతంతో ఏ విధంగా ఓడించాడో, ఏ విధంగా యుధిష్ఠిరుడు రాజ్యం కోల్పోయాడో మీకందరికీ తెలిసిన విషయమే కదా? పరాక్రమంచేత రాజ్యం సంపాదించే సామర్థ్యం ఉన్నా కూడ ధర్మబద్ధులై ఈ పాండవులు పడరాని కష్టాలన్నీ పడ్డారు.

ధర్మరాజుకు ఏది హితమో, దుర్యోధనునికి ఏది హితమో ఆలోచించండి. అధర్మం చేత స్వర్గరాజ్యం లభించినా ధర్మరాజు అంగీకరించడు. ధర్మబద్ధ మైన ఏకగ్రామాధిపత్యం లభించినా అంగీకరిస్తాడు.

ధృతరాష్ట్రుని పుత్రులు పాండవులతో యుద్ధం చేసి రాజ్యం సంపాదించలేదు. అయినా కూడ ధర్మజుడు వాళ్ల క్షేమమే కోరుతున్నాడు.

పాండుపుత్రులు దిగ్విజయం చేసి తాము సంపాదించిన రాజ్యాన్నే కోరు కొంటున్నారు. కౌరవు లైతే అనేక పర్యాయాలు పాండవులను చంపడంకోసం ఎలా ప్రయత్నించారో మీకు తెలిసినదే. అందుచేత కౌరవుల రాజ్యలోభాన్ని, ధర్మజుని ధర్మ తత్పరత్వాన్నీ దృష్టిలో ఉంచుకొని ఏమి చేస్తే బాగుంటుందో, మీరందరూ కలిసికట్టుగాను, వేరు వేరుగాను ఆలోచించండి.

ధర్మబద్ధు లైన ఈ పాండవులు సమయం పాలించి వచ్చారు. అనుకొన్న దీనికి విరుద్ధంగా కౌరవులు ఏమైనా చేస్తే వీళ్లు సహించరు.

ఇంతకీ దుర్యోధనుని ఆలోచన ఏమో తెలియదు. అది తెలియకుండా మీరు మాత్రం ఏమి చేస్తారు? అందుచేత ఎవరి నైన ధర్మశీలు డైన సత్పురుషుణ్ణి వాళ్ల దగ్గరికి పంపి రెండు పక్షాల మధ్య శాంతి నెలకొనే టట్లు చేసి, వీళ్లకు అర్ధరాజ్యం లభించే టట్లు చేయాలి.”

శ్రీకృష్ణుని తరువాత బలరాము డిలా అన్నాడు - “కృష్ణుని మాటలు మీ రందరూ విన్నారు కదా? కౌరవులూ పాండవులూ కూడ సుఖంగా ఉండడమే మనం కోరుకొన దగినది. ఎవరైనా ప్రాజ్ఞుడు ధృతరాష్ట్రుణ్ణి, భీష్మాదులను కలిపి వీరి మధ్య తగు విధంగా మైత్రీభావం నెలకొనే టట్లు చేయడం మంచి దని నేను కూడ అనుకుంటున్నాను.

అయితే వాళ్లతో మాట్లాడడంకోసం వెళ్లేవాడు వాళ్లకు బాగా వంగి ఉంటూ వ్యవహరించాలి. ఎట్టి పరిస్థితిలోనూ వాళ్లకు కోపం కలగనీయకూడదు. వాళ్లు చాల బలవంతులుగా ఉన్నారు. విషయం అంతా వాళ్ల అధీనంలో ఉంది.

యుధిష్ఠిరుడు ద్యూతప్రియుడై రాజ్యం పోగొట్టుకొన్నాడు. మిత్రు లందరూ నివారించినా మానలేదు. ఇతడు కర్ణునితో గాని, దుర్యోధనునితో కాని ఆడవచ్చును కదా? అలా చేయలేదు. తనకు అంత నేర్పు లేకపోయినా, ఈ విద్యలో మంచి నేర్పు ఉన్న శకునితో ఆడాడు. ఓడిపోయాడు. దీనిలో శకుని అపరాధం ఏముంది? అందుచేత అక్కడికి వెళ్లేవాడు బాగా వంగి ఉండి, సామపూర్వకంగా మాత్రమే ధృతరాష్ట్రునితో మాట్లాడాలి.

సంరమ్భమాణో విజితః ప్రసహ్య

తత్రాపరాధః శకునేర్న కశ్చిత్,

తస్మాత్ ప్రణమ్యైవ వచో బ్రవీతు

వైచిత్రవీర్యం బహుసామయుక్తమ్.

(ఉద్యోగపర్వం. 2 12)

“కౌరవులతో విరోధం పెట్టుకొనడం మంచిది కాదు. దుర్యోధనుడితో సామ పూర్వకంగానే మంతనాలు జరపాలి.”

బలరాముని మాటలు పూర్తి కాకుండానే సాత్యకి క్రోధావేశంతో చద్రున లేచి ఇలా అన్నాడు.

మనిషి తన మనస్సు ఎలా ఉంటుందో అలాగే మాటలాడతాడు. నువ్వు నీ అంతరాత్మ ఎలా ఉందో అలాగే మాట్లాడావు!

యాదృశః పురుషస్యాత్మా తాదృశం సంప్రభాషతే,
యాథారూపోఽన్తరాత్మా తే! తథారూపం ప్రభాషసే. (ఉద్యోగపర్వం. 3. 1.)

లోకంలో శూరులూ ఉంటారు. దుర్మార్గులూ ఉంటారు. ఎల్లప్పుడూ రెండు పక్షాలూ ఉంటాయి.

ఒకే చెట్టుకు పండ్లున్న కొమ్మ, పండ్లు లేని కొమ్మా ఉన్నట్లు, ఒకే కులంలో నపుంసకులు (పిరికివాళ్లు) పుడతారు, మహాబలశాలులూ పుడతారు.

ఏకస్మిన్నేవ జాయేతే కులే క్షీబమహాబలే,
ఫలాఫలవతీ శాఖే యథైకస్మిన్వనస్పతౌ. (ఉద్యోగపర్వం. 3. 3.)

లాంగలధ్వజా! నువ్వు ఇలా మాట్లాడుతున్నందుకు నా కేమీ బాధ లేదు. నీ మాటలు వింటూ ఊరుకొంటూన్న వీళ్లందరినీ చూస్తే నాకు కోపంగా ఉంది.

ధర్మరాజును గూర్చి, ఆతనిలో ఏదో దోషం ఉన్నట్లు నువ్వు ఏ విధ మైన జంకూ గొంకూ లేకుండా సభలో ఎలా మాటలాడకలుగుతున్నావా అని నాకు ఆశ్చర్యంగా ఉంది.

ఒక మహాత్ముణ్ణి జూదానికి పిలిచి, మోసం చేసి గెలిచినవాళ్ల జయం ధర్మజయం ఎలా అవుతుంది?

వనవాసం పూర్తి చేసికొని వచ్చిన తరువాత కూడ “వీళ్ల జూడ గడువు పూర్తికాక ముందే తెలిసిపోయింది.” అనేవాళ్లు ధర్మాత్ము లెలా అవుతారు? రాజ్యాన్ని అపహరించా లనే దుర్బుద్ధి లేనివా రని ఎలా అంటావు?

కథం చ ధర్మయుక్తాస్తే స చ రాజ్యం జిహీర్షవః,
నివృత్తవాసాన్ కౌన్తేయాన్ య ఆహుర్విదితా ఇతి! (ఉద్యోగపర్వం. 3. 10)

భీష్మద్రోణ విదురాదులు చెప్పినా కూడా పాండవులకు తండ్రి ద్వారా సంక్రమించిన రాజ్యాన్ని వాళ్లకు ఇవ్వనంటున్న వానిని అనునయించడం అనగా ఏమిటి?

వాళ్లందరినీ కట్టి తీసికొని వచ్చి ధర్మరాజు పాదాలమీద పడే టట్లు చేస్తాను. అందుకు అంగీకరించకపోతే యమలోకానికి పంపుతాను.

ఆతతాయులైన శత్రువులను వధించడంలో అధర్మం ఏదీ లేదు. శత్రువుల దగ్గరకి వెళ్లి యాచించడం అధర్మహేతువు; అపకీర్తికరం.

యుధిష్ఠిరుడు తన రాజ్యం తాను పొంద నైనా పొందాలి. కౌరవులు అందరూ పూర్తిగా సర్వనాశమైనా కావాలి. మరొక పక్షం లేదు.

ద్రుపదమహారాజు సాత్యకి అభిప్రాయాన్ని సమర్థిస్తూ - దుర్యోధనుని విషయంలో మృదుత్వం చూపడం గాడిద విషయంలో మృదుత్వం చూపడం వంటిది అన్నాడు.

“పాపాత్ముడు మృదువుగా మాటలాడేవాణ్ణి అసమర్థు డనుకొంటాడు.

మృదుం వై మన్యతే పాపో భాషమాణమశక్తికమ్. (ఉద్యోగపర్వం 4.6)

అందుచేత బలరాముని అభిప్రాయం నా కేమాత్రమూ అంగీకార్యం కాదు” అని స్పష్టంగా చెప్పాడు -

బలదేవస్య వాక్యం తు మమ జ్ఞానే న యుజ్యతే. (ఉద్యోగపర్వం 4.3)

అయితే ముందుగా దూత ద్వారా వాళ్ల అభిప్రాయం స్పష్టంగా తెలిసికొనడం అవసరమే. అందుచేత నేను మంచి బుద్ధిశాలి నెవని నైనా వాళ్ల దగ్గరికి పంపుతాను. ఈ లోపుగా మన మిత్రరాజు లందరికీ వార్తలు పంపి వాళ్లను కూడగట్టుకొందాం” అన్నాడు.

కృష్ణుడు ద్రుపదమహారాజు మాటలను అంగీకరిస్తూ “మనం అందరమూ ఇప్పుడు వివాహం సందర్భంలో కదా ఇక్కడ కలుసుకొన్నాం. అందుచేత ఆ ఆనందంతో మన నగరాలకి తిరిగి వెడదాం” అన్నాడు.

“ద్రుపద మహారాజా! నీవు వయస్సుచేత, విద్యచేత కూడ పెద్దవాడవు. ధృతరాష్ట్రానికి కూడ నీమీద మంచి గౌరవ భావం ఉంది. నువ్వు ద్రోణ - కృపాచార్యుల మిత్రుడవు. మేం అంతా నీ శిష్యుల వలె నీవు ఎలా చెపితే అలా చేస్తాం. పాండవుల కార్యానికి భంగం కలగకుండా ధర్మబద్ధంగా ఏమి చెయ్యాలో అది చెయ్యి. ఆ విధంగా దూతను పంపు. ఎందుచేత నంటే మనకు కౌరవులతోను, పాండవులతోను సంబంధం సమానమే.

కిం తు సంబంధకం తుల్యమస్మాకం కురుపాణ్డుషు. (ఉద్యోగపర్వం 5. 3)

మనం చేసిన ప్రయత్నానికి ఫలంగా దుర్యోధనుడు శాంతిని కోరితే మంచిదే. దర్పంచేత, అజ్ఞానంచేతా మనం చెప్పినట్లు చేయకపోతే మన మిత్రరాజు లందరికీ సందేశాలు పంపించి మాకు కూడ వార్త పంపు.”

అథ దర్పాన్నితో మోహాన్న కుర్యాద్ధృతరాష్ట్రజః,
అన్యేషాం ప్రేషయిత్వా చ పశ్చాదస్మాన్ సమాహ్వయేః.

(ఉద్యోగపర్వం 6.18)

కృష్ణుడు సపరివారంగా ద్వారకకు వెళ్లాడు.

ద్రుపద మహారాజు పురోహితుణ్ణి పిలిచి ఆతనిని ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు పాండవుల దూతనుగా పంపదలచి ఇలా అన్నాడు -

“బ్రాహ్మణోత్తమా! భూతాలలో (చేతన-అచేతన పదార్థాలలో) ప్రాణులు (చేతనాలు) శ్రేష్ఠ మైనవి. ప్రాణులలో బుద్ధిజీవులు శ్రేష్ఠములు. బుద్ధిమంతులలో నరులు శ్రేష్ఠులు. నరులలో ద్విజులు శ్రేష్ఠులు. ద్విజులలో వైద్యులు, అనగా విద్యావంతులు శ్రేష్ఠులు. వైద్యులలో నిశ్చిత మైన బుద్ధిగలవారు (సరియైన నిర్ణయాలు తీసికొనగలిగినవాళ్లు) శ్రేష్ఠులు. కృతబుద్ధులలో కర్తలు (పనిచేసి చూపించేవారు) శ్రేష్ఠులు. కర్తలలో బ్రహ్మవాదులు (బ్రహ్మను తెలిసి దానిని గూర్చి మాట్లాడగలవారు) శ్రేష్ఠులు”-

భూతానాం ప్రాణినః శ్రేష్ఠాః ప్రాణినాం బుద్ధిజీవినః,
బుద్ధిమత్సు నరాః శ్రేష్ఠాః సరేష్ఠపి ద్విజాతయః,
ద్విజేషు వైద్యాః శ్రేయాంసో వైద్యేషు కృతబుద్ధయః,
కృతబుద్ధిషు కర్తారః కర్తృషు బ్రహ్మవాదినః. (ఉద్యోగపర్వం 6.12)

నీవు కృతబుద్ధులలో ప్రధానుడ వని నా అభిప్రాయం. కులంచేత, వయస్సుచేత, విద్యచేతా కూడ విశిష్టుడవు. బుద్ధిలో శుక్ర - బృహస్పతులతో సమానుడవు.

కొరవులు పాండవులను మోసగించి ఎలా కష్టాల పాలు చేశారో నీకు తెలుసును కదా? ఈ మోసం ధృతరాష్ట్రునకు కూడ తెలిసి చేసినదే. వాళ్లు ఎట్టి పరిస్థితిలోను పాండవుల రాజ్యం పాండవుల కిచ్చే అభిప్రాయంలో లేరు.

నువ్వు ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్లి ధర్మయుక్తము లైన మాటలు చెపుతూ యోధుల మనస్సులలో మార్పు తీసికొనిరావాలి.

విదురుడు నీ మాటలను సమర్థిస్తాడు. భీష్మద్రోణకృపాదుల ఆలోచనలలో భేదం కలిగిస్తాడు. అమాత్యులలో భేదాలు ఏర్పడి, యోధులలో వైముఖ్యం కలిగి నప్పుడు అదంతా సర్దుకొనడంలో వాళ్లు కొంత శ్రమపడవలసి వస్తుంది.

అమాత్యేషు చ భిన్నేషు యోధేషు విముఖేషు చ,
పునరేకత్ర కరణం తేషాం కర్మ భవిష్యతి. (ఉద్యోగపర్వం 6.10)

ఈలోగా పాండవులు ఏకాగ్రచిత్తంతో సైన్యబలాన్నీ, వస్తుబలాన్నీ సమకూర్చు కొనడానికి తగిన సమయం దొరుకుతుంది.

నువ్వు కొన్నాళ్లపాటు అక్కడనే ఉంటూ, వీళ్లని కలుస్తూ వాళ్లను కలుస్తూ ఆలస్యం

చేస్తూంటే వాళ్లు సేనాకర్మ ప్రారంభించరు. అందులో సందేహం లేదు. నువ్వు అక్కడికి వెళ్లడంలో ప్రధానప్రయోజనం ఇదే.

ధర్మబద్ధ మైన నీ మాటలు వినడం చేత ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మమార్గం అవలంబించినా అవలంబించవచ్చును.

సంగత్యా ధృతరాష్ట్రశ్చ కుర్యాద్ధర్మం వచస్తవ. (ఉద్యోగపర్వం 6.14)

నీవు ధర్మయుక్తుడవై అక్కడ నున్నవాళ్లతో ధర్మబద్ధంగా వ్యవహరిస్తూ, కొంచెం దయాస్వభావం కలవాళ్లు అన్నవాళ్ల దగ్గర పొందవులు అనుభవించిన క్లేశాలన్నీ వర్జించి చెపుతూ, వృద్ధులవద్ద పూర్వులు అనుసరించిన కులధర్మాలను గూర్చి ముచ్చటిస్తూ వాళ్ల అందరి మనస్సులను తప్పక భేదించగలవు. నా కే మాత్రమూ సందేహం లేదు.

నీకు వాళ్లవల్ల భయం ఏదీ ఉండదు. ఎందువల్ల ననగా వేదవేత్త వైన బ్రాహ్మణుడవు, దౌత్యంమీద అక్కడికి వెళ్లినవాడవు. అన్నింటికీ మించి వయోవృద్ధుడవు. అందుచేత నువ్వు పుష్యమీ నక్షత్రాన, జయలగ్నంలో బయలుదేరి యుధిష్ఠిరుని కార్యం సాధించడానికి వెళ్లాలి.

ద్రుపదు డీ విధంగా బోధించగా పురోహితుడు శిష్యసమేతుడై హస్తినపురానికి వెళ్లాడు.

కృష్ణుడు దుర్యోధనార్జునులకు సాహాయ్యం చేయడానికి అంగీకరించడం

ద్రుపదుని పురోహితుడు హస్తినపురానికి పొందవుల దూతగా వెళ్లిన తరువాత పొందవులు ఇతరరాజులకు కూడా వాళ్ల సాహాయ్యం కోరుతూ దూతలను పంపారు.

అర్జునుడు స్వయంగానే ద్వారకకు వెళ్లాడు. అదే సమయంలో దుర్యోధనుడు కూడ కృష్ణుని సాహాయ్యం కోరడానికై అక్కడికి వెళ్లాడు. అప్పటికి కృష్ణుడు నిద్రపోతూన్నాడు. దుర్యోధనుడు కొన్ని క్షణాలు ముందుగా వెళ్లి కృష్ణుని శిరస్సు వైపున ఉన్న ఉన్నతాసనం మీద ఆసీను డయాడు. కొంచెం ఆలస్యంగా వెళ్లిన అర్జునుడు సవినయంగా నిలబడి ఉన్నాడు.

కృష్ణుడు కళ్లు తెరవగానే అర్జునుడు ముందు కనబడ్డాడు. వా రిద్దరినీ సాదరంగా పలకరించి కృష్ణుడు వారి రాకకు కారణం అడిగాడు. దుర్యోధనుడు - “నీకు నాతోను అర్జునునితోనూ కూడ సంబంధబాంధవ్యాదులు సమానమే కదా? నేను యుద్ధంలో నీ సాహాయ్యం కోరడానికి వచ్చాను. ముందుగా కూడ వచ్చాను” అన్నాడు.

“నువ్వు ముందుగా వచ్చిన మాట నిజమే. కాని నేను అర్జునుణ్ణి ముందుగా చూచాను. అందుచేత ఇద్దరికీ కూడా సాహాయ్యం చేస్తాను. నావంటి శరీరదార్యం గల నారాయణులను పేరు గల ఒక అర్జునం సైనికులు ఒకరి పక్షాన ఉంటారు. నే నొక్కడినే, యుద్ధం చేయకుండా ఒకరి పక్షాన ఉంటాను. పార్థుడు చిన్నవాడు గాన ముందు కోరుకోవాలి” అన్నాడు కృష్ణుడు.

అప్పుడు అర్జునుడు కృష్ణుణ్ణి కోరుకోగా దుర్యోధనుడు వెయ్యివేలమంది సైనికులను కోరుకున్నాడు.

తరవాత దుర్యోధనుడు బలరాముని దగ్గరికి వెళ్లి తను వచ్చిన పని చెప్పాడు. “విరాటుని ఇంట్లో వివాహం అయినప్పుడు నేను చెప్పిన మాటలు కృష్ణునికి నచ్చలేదు. కృష్ణుణ్ణి వదిలి నేనుండను. నేను నీకు గాని యుధిష్ఠిరునికిగాని సాహాయ్యం చేయను” అన్నాడు బలరాముడు.

తరువాత అతడు కృతవర్మ వద్దకు వెళ్లాడు. అతడు వానికి ఒక అక్షౌహిణి సైన్యం ఇచ్చాడు.

“యుద్ధం చేయనివానిని నన్ను ఎందుకు కోరుకొన్నావు” అని కృష్ణుడు అర్జునుణ్ణి, దుర్యోధనుడు వెళ్లిపోయినతరవాత అడిగాడు.

“నువ్వు వాళ్ల నందరినీ సంహరించడానికి సమర్థుడవు. సందేహం లేదు. నేను కూడా ఒంటరిగా వాళ్ల నందరినీ సంహరించగలను. నీకు మొదటినుంచీ కీర్తి ఉండనే ఉంది. నువ్వు కూడా యుద్ధం చేస్తే ఆ కీర్తి కూడా నీకు వెళ్లిపోతుంది. నాకు కీర్తి రావాలని నా కోరిక. అందుచే యుద్ధం చేయని నిన్ను కోరుకొన్నాను. అయితే నీవు నాకు సారథిగా ఉంటే బాగుంటుంది దని ఎంతో కాలం నుంచి నేను అనుకొంటున్నాను. నాకు సారథ్యం చెయ్యి” అన్నాడు అర్జునుడు.

“కీర్తి విషయంలో నీవు నాతో పోటీపడుతున్నా వన్న మాట. సరే, నేను నీకు సారథ్యం చేస్తాను. నీ కోరిక తీరుతుంది” అన్నాడు కృష్ణుడు.

దుర్యోధనుడు శల్యుణ్ణి వశపరచుకొనుట

యుధిష్ఠిరుడు దూతలను పంపగా శల్యుడు గొప్ప సైన్యంతో, యుధిష్ఠిరునికి సాహాయ్యం చేయడానికి వస్తున్నాడు. ఈ విషయం తెలిసి దుర్యోధనుడు ఆ శల్యుడు ప్రయాణం చేయవలసిన సుదూరమార్గంలో అడు గడుగునా డేరాలు, క్రీడాస్థానాలు, భోజనపానీయాదులు ఏర్పాటు చేశాడు. వాటి నన్నింటినీ అనుభవిస్తూ శల్యుడు, అదంతా

యుధిష్ఠిరుడు ఏర్పాటు చేశాడను భావంతో “నాకు ఇంత సంతోషం కలిగించిన యుధిష్ఠిరుని మనుష్యులెక్కడ? వాళ్లను తీసికొనిరండి. వాళ్లను తగు విధంగా సత్కరించాలి. యుధిష్ఠిరుడేమీ అనుకొనడు” అన్నాడు అక్క దున్నవాళ్లతో.

అక్కడనే రహస్యంగా ఉన్న దుర్యోధనుడు ఎదురు వెళ్లి శల్యుణ్ణి కలిశాడు. దుర్యోధనుని విషయంలో అత్యంతప్రీతితో శల్యుడు - “నీ కేమి కావాలో కోరుకో” అన్నాడు. “నీవు నాకు సర్వసేనాయకుడవు కావాలి” అని కోరాడు దుర్యోధనుడు. శల్యుడు అందుకు అంగీకరించాడు.

“దుర్యోధనా! నువ్వు నీ నగరానికి వెళ్లు. నేను యుధిష్ఠిరుణ్ణి కలిసి వస్తాను” అని శల్యుడు దుర్యోధనుణ్ణి పంపివేసి, ఉపష్టావ్యం వెళ్లి యుధిష్ఠిరుని స్కంధావారంలో ప్రవేశించాడు. పాండవుల నుండి సపర్య లందికొని, కష్టాలన్నీ ధైర్యంతో ఎదుర్కొన్నందుకు వాళ్లను శ్లాఘించి, ఆశీర్వాదించి, దుర్యోధనునకు తా నిచ్చిన మాటను గూర్చి చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “మహారాజా! నువ్వు చాల మంచి పని చేశావు. నాకు ఒక భద్రం చెయ్యమని కోరుతున్నాను. నీవు సారథ్యం విషయంలో వాసుదేవునితో సమానుడవు. కర్ణార్జునుల మధ్య యుద్ధం జరిగే టప్పుడు నీవు కర్ణునికి సారథిగా ఉండవలసి ఉంటుంది. అప్పుడు నువ్వు అర్జునునికి ప్రాణాపాయం లేకుండా చూడాలి. అడుగడుగునా కర్ణుని తేజస్సు తగ్గిపోయే మాటలు పలకాలి. మాత్రులా! ఇది అకర్తవ్యమే అయినా నాకోసం చెయ్యాలి” అని కోరాడు.

శల్యుడు అందుకు అంగీకరించాడు. “మీ రందరూ అనేకమైన కష్టాలు అనుభవించారు. అది మనస్సులో పెట్టుకొనకండి. అవన్నీ తీరిపోయాయి. మీ రాజ్యం మీకు లభిస్తుంది. ఎంతటి వాళ్లకైనా కష్టాలు తప్పవు. ఒకప్పుడు దేవేంద్రుడు ఆతని భార్య కూడా ఎన్నో బాధలు పడ్డారు” అని అంటూ శల్యుడు ధైర్యం చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరు డడుగగా అతడు ఇంద్రునికీ ఆతని భార్యకూ కలిగిన కష్టాలను ఈ విధంగా వర్ణించి చెప్పాడు.

వృత్తాసుర వృత్తాంతము

పూర్వం, మహాతపశాలీ, దేవతలలో శ్రేష్ఠుడూ అయిన త్వష్ట అను ప్రజాపతి ఉండేవాడు. అతడు ఇంద్రుని ద్రోహంవల్ల మూడు శిరస్సులు గల పుత్రుణ్ణి సృజించాడు. గొప్ప కాంతి గల ఆ విశ్వరూపుడు ఇంద్రస్థానాన్ని ఆక్రమించా అని కోరుతూ తపస్సు చేశాడు. సూర్య - చంద్ర - అగ్నులతో సమానమైన భయంకరములైన మూడు ముఖాలలో

ఒక దానితో వేదాధ్యయనం చేశాడు. ఒకదానితో సుర త్రాగాడు, ఒకదానితో అన్ని దిక్కులనూ త్రాగేస్తున్నాడా అన్నట్లు చూచాడు.

తన పదవి ఎక్కడ పోతుందో అని భయపడి ఇంద్రుడు ఆతని తపస్సును భగ్నం చేయడానికై అప్పరసలను పంపాడు కాని వాళ్లు ఆతని మనస్సును ఆకర్షింపలేకపోయారు.

అప్పుడు ఇతనిని ఉపేక్షించకూడ దని నిశ్చయించుకొని ఇంద్రుడు వజ్రాయుధం ప్రయోగించగా అతడు మరణించాడు గాని ఆతని ముఖాల తేజస్సు యథాపూర్వంగానే ఉంది. దానితో ఇంద్రుని మనస్సులో భయం కలిగింది.

ఒక వద్రంగి బుజానికి గండ్రగొడ్డలి తగల్చుకొని అక్కడికి వచ్చాడు. ఆతనితో ఇంద్రుడు - “నీవు ఈతని శిరస్సులు ఛేదించు. నీకు మానవులు యజ్ఞంలో పశు శిరస్సును భాగంగా ఇచ్చే టట్లు చేస్తాను” అన్నాడు.

ఆ తక్ష ఆతని శిరస్సులు ఖండించాడు. వేదం పఠిస్తూ సోమం త్రాగే ఆతని శిరస్సునుండి కపింజల పక్షులు, అన్ని దిక్కులనూ త్రాగుతున్నట్లు చూచే శిరస్సునుండి తిత్తిరి పక్షులు, సుర త్రాగే శిరస్సునుండి కలవింకపక్షులు, దేగలు బైటకు వచ్చి ఎగిరిపోయాయి.

ఇంద్రుడు తన కుమారుణ్ణి చంపినందుకు కోపించి త్వష్ట ఇంద్రుని నాశనంకొరకు అగ్నితో హోమం చేసి, తన తపోబలంచేత వృత్రుణ్ణి పుట్టించి “ఓ ఇంద్రశత్రూ! వృద్ధి పొందుము” అన్నాడు. వృత్రుడు పెరిగి పెరిగి భూమ్యాకాశాలను ఆక్రమించాడు. ఇంద్రుని చంపుము అని త్వష్ట ఆజ్ఞాపించగా అతడు ఇంద్రునితో యుద్ధం చేయడానికి స్వర్గలోకానికి వెళ్లాడు.

ఘోర మైన యుద్ధంలో వృత్రుడు ఇంద్రుణ్ణి చిన్న ఉండగా చేసికొని మ్రింగివేశాడు. అప్పుడు దేవతలందరూ కలిసి జృంభిక అను ఒక శక్తిని వృత్రాసురుణ్ణి చంపడానికై సృజించారు. వృత్రాసురుడు ఆవులించగా ఇంద్రుడు ఆతని ఉదరం నుంచి బైటకు వచ్చాడు. మళ్లీ ఇంద్ర-వృత్రుల మధ్య యుద్ధం జరిగింది. ఇంద్రుడు పారిపోయాడు.

వృత్రుణ్ణి సంహరించే ఉపాయం తెలుప మని కోరుతూ దేవతలూ, ఋషులూ విష్ణువు దగ్గరికి వెళ్లారు. “మీరు ఆతనితో సామోపాయపూర్వకంగా కొంత కాలం మైత్రితో ఉండండి.” నేను ఇంద్రుని ఆయుధంలో నా శక్తిని ప్రవేశపెట్టి ఆతనిని సంహరిస్తాను” అని విష్ణువు చెప్పాడు.

దేవాదులు వెళ్లి ఆతనిని కోరగా - “నన్నెవ్వరూ కూడ ఎండిపోయిన దానితో కాని, తడిగా ఉన్నదానితో కాని, రాతితో గాని, కట్టతో గాని, శస్త్రంతో గాని, అస్త్రంతో గాని, రాత్రి గాని, పగలు గాని చంపకూడదు. అలా వరం ఇస్తే మీతో సఖ్యంతో ఉంటాను” అన్నాడు వృత్రుడు. దేవాదులు అంగీకరించారు.

అయితే ఇంద్రుడు ఆతనిని వధించడానికి అవకాశంకోసం వెదకుతూనే ఉన్నాడు. ఒకనాడు సంధ్యాసమయంలో ఇంద్రుడు - ఇది రాత్రి కాని పగలు కాని కాదు కదా అనుకొంటూ సముద్రంలో దూరంగా పర్వతాకారంలో తెల్లగా కనబడుతూన్న నురుగును తీసికొని, అది శుష్కం కాని అర్ధం కాని కాకపోవంటచేత, విష్ణువును స్మరిస్తూ దానితో వృత్రాసురుణ్ణి కొట్టాడు. విష్ణుతేజస్సు దానిలో ప్రవేశించడంచేత అది వజ్రసదృశమై వృత్రుణ్ణి చంపివేసింది.

ఇంద్రుణ్ణి అసత్యపాపము, బ్రహ్మహత్యాపాపమూ వెన్నంటాయి. దానితో ఇంద్రుడు నీళ్లలో దాగికొని పామువలె కొట్టుకొంటూ పడిఉన్నాడు. ఇంద్రుడు లేకపోవడంతో ముల్లోకాలు అరాజకము లైపోయాయి. అంతటా ఉపద్రవాలు చెలరేగాయి. ఆ సమయంలో దేవేంద్ర సింహాసనాన్ని అధిష్టించడానికి ఎవ్వరూ ముందుకు రాలేదు.

నహుషునికి ఇంద్రపదవి

లోకత్రయము రాజవిహీన మై అనేక ఉపద్రవాలకు లోను అవడం చూచి మహర్షులు పుణ్యాత్ము డైన నహుష చక్రవర్తి ఈ పదం అలంకరించడానికి తగినవా డని నిర్ణయించి ఆతనిని కోరారు.

“ఇంద్రు డంటే మహాబలశాలి కదా? నాకు ముల్లోకాలను పాలించే సామర్థ్యం లేదు” అన్నాడు నహుషుడు.

“ఆ భయం ఏమీ లేదు. మా తపోబలం కూడ నీకు ఇస్తాం. నీ దృష్టి ఎవరిమీద ప్రసరిస్తే వాళ్ల శక్తి నీకు సంక్రమిస్తుంది. తప్పక త్రిభువనాన్ని పాలింపగలవు” అని చెప్పి ఋషులు ఆతనిని ఇంద్రుణ్ణిగా చేశారు.

ఇంద్రపదవి లభించడంతోనే ఆతని తల పూర్తిగా తిరిగిపోయింది. కాలం అంతా అప్పరసలతోను, వివిధ భోగాలతోను గడపడం ప్రారంభించాడు. ఒకనాడు ఇంద్రుని భార్య యైన శచీదేవి ఆతని కంట బడింది. నేను ఇంద్రుడను కదా? ఈమె నా కెందుకు వశం కాలేదు? వెంటనే ఆమెను తీసికొని రండి అని ఆజ్ఞాపించాడు.

తనను ఏదో విధంగా రక్షింపు మని శచీదేవి బృహస్పతిని శరణువేడింది. “నేను తగిన ఉపాయం చేస్తాను. నీ భర్తను నీవు పొందుతావు” అని బృహస్పతి ఆమెకు అభయం ఇచ్చాడు.

శచీదేవికి బృహస్పతి రక్షణం కల్పించి తన ఇంట్లో ఆశ్రయం ఇచ్చా డని విని సహుషుడు కోపోదగ్రుడైపోయాడు. అతనికి అంత అత్యున్నత మైన స్థానమూ, పూర్వం ఏ ఇంద్రునికీ లేని శక్తులూ ఇవ్వడంచేత ఎవ్వరూ ఏమీచేయలేని పరిస్థితిలో ఉన్నారు.

“శచీదేవిని స్వీకరించడం యుక్తం కాదు. ఆమెనుండి నీ మనస్సు మల్బుకో” అని కొందరు దేవతలు చెప్పగా - “పూర్వం ఇంద్రుడు అహల్యను, ఆమె భర్త జీవించి ఉండగానే, కోరాడు కదా? ఇంకా ఎన్నో దుష్కార్యాలు చేశాడు. ఆనాడు ఆ ఇంద్రుణ్ణి మీ రేమైనా నివారించడానికి ప్రయత్నించారా?” అని వాళ్లను ఎదురు ప్రశ్న వేశాడు సహుషుడు -

అహల్యా ధర్మితా పూర్వమృషిపత్నీ యశస్వినీ,

జీవతో భర్తురిన్ద్రేణ స వః కిం న నివారితః.

బహూని చ నృశంసాని కృతానీన్ద్రేణ వై పురా,

వైధర్మాణ్యుపధాశ్చైవ స వః కిం న నివారితః. (ఉద్యోగపర్వం 12.6,7)

దేవగంధర్వాదులు - “ఇపు దేవి చేస్తే బాగుంటుంది” అని బృహస్పతిని అడిగారు. “శచీదేవియే స్వయంగా వెళ్లి నాకు కొంత సమయం ఇమ్మని సహుషుణ్ణి అడిగితే మంచిది” “కాలంలో ఎన్ని విఘ్నాలైనా రావచ్చును. కాలానికి కాలమే ఏదో ప్రతిక్రియ చూపుతుంది.”

బహువిఘ్నః సురాః కాలః కాలః కాలం నయిష్యతి.

(ఉద్యోగపర్వం 12. 26)

అని బృహస్పతి ఉపాయం చెప్పాడు.

శచీదేవి స్వయంగా సహుషుని దగ్గరకి వెళ్లి - “నా భర్త జాడ తెలియడంలేదు కదా? నాకు కొంత కాలం గడువు ఇయ్యి” అని కోరింది. అత డందుకు అంగీకరించాడు. ఆమె బృహస్పతి ఇంటికి వెళ్లిపోయింది.

బృహస్పతీ, ఇతర దేవత లందరూ కలిసి విష్ణువువద్దకు వెళ్లి - దేవేశా! నీవే మా అందరికీ గతి. సమస్తభూతాలను రక్షించడానికై విష్ణుత్వాన్ని పొంది ఉన్నావు.

రక్షార్థం సర్వభూతానాం విష్ణుత్వముపజగ్మివాన్.

(ఉద్యోగపర్వం 13. 12)

నీ బలం చేతనే ఇంద్రుడు వృత్రాసురుణ్ణి సంహరించి బ్రహ్మహత్యాపాపంతో బాధపడుతున్నాడు. అతడు కనబడకుండా వెళ్లిపోవడంచేత మేం అందరమూ కష్టాలలో చిక్కుకొన్నాము. నువ్వే రక్షించాలి” అని ప్రార్థించారు.

“నన్నే ఉద్దేశించి అశ్వమేధయాగం చేస్తే అతడు బ్రహ్మహత్యాపాపం నుండి విముక్తుడౌతాడు. మీరు కొంత కాలం ఓపిక పట్టండి. మీ కష్టా లన్నీ తీరుతాయి” అని విష్ణు వన్నాడు.

వెంటనే వాళ్లు ఇంద్రుడు దాగిన చోటుకు వెళ్లి అతనిచేత ఆ అశ్వమేధయాగం చేయించగా అతడు పాపవిముక్తు డయ్యాడు కాని నహుషుణ్ణి ఎదిరించి తన స్థానం సంపాదించుకొనే ధైర్యం చాలక అంతర్ధానం చెంది ఎచటనో దాగుకొన్నాడు.

శచీదేవి దుఃఖార్తురాలై రాత్రిదేవిని ఉపాసించింది. ఆమె అనుగ్రహంచేత తన భర్త ఉన్న స్థానం తెలుసుకొన్నది. అత డెక్కడో హిమాలయ - సముద్రాల అవతల ఒక సరస్సులోని పద్మనాళంలో దాగి ఉన్నాడు. అచటికి శచీదేవి వెళ్లి తనకు నహుషునివల్ల కలగ నున్న పరాభవాన్ని గూర్చి తెలిపింది.

ఆ మాట విని ఇంద్రుడు - “ఇప్పు డెవ్వరూ కూడ నహుషుణ్ణి ఎదిరింపజాలరు కదా? నేనొక ఉపాయం చెప్తుతాను. అలా చెయ్యి. నహుషుని దగ్గరికి వెళ్లి - “నువ్వు ఋషులచేత వాహనం మోయించుకొని దానిమీద నాదగ్గరికి వస్తే అంగీకరిస్తాను” అని చెప్పు” అని శచీదేవికి ఉపదేశించాడు.

ఆమె నహుషుని వద్దకు వెళ్లి - “నీ విచ్చిన గడువు దాటగానే నేను నీదాన నవుతాను. ఇంద్రునికి రథాలు, ఏనుగులు, అశ్వాలు మాత్రమే వాహనాలుగా ఉండేవి. విష్ణువుకు కాని, బ్రహ్మకు గాని, శివునికి గాని లేని వాహనాన్ని అధిష్టించి నీవు నా వద్దకు రావాలి. ఋషు లందరిచేత పల్లకీ మోయించుకొని దానిలో ఎక్కి రావాలి. నేను నీకు వశురాల నవుతాను. మూడు లోకాలలోనూ ఎవరూ, నువ్వేమి చేసినా, ఎదురు తిరగజాలరు కదా!” అంది.

నహుషుడు చాలా సంతోషించాడు. శచీదేవి బృహస్పతి దగ్గరికి వెళ్లి జరిగిన దంతా చెప్పింది. నహుషుడు ఋషులచేత పల్లకీ మోయించుకొని బయలుదేరాడు.

మార్గమధ్యంలో ఈ ఋషులు - “బ్రహ్మదేవుడు చెప్పిన గోప్రోక్షణ మంత్రాలు ప్రమాణమేనా కాదా?” అని నహుషుణ్ణి అడిగారు. అవి ప్రమాణం కాదన్నాడు నహుషుడు. “నువ్వు అధర్మమార్గంలో ప్రవర్తిస్తున్నావు. ఋషిపోక్తా లైన ఆ మంత్రాలు మాకు ప్రమాణములే” అని ఋషులన్నారు.

ఇలా వాగ్వాదం జరుగుతుండగా నహుషుడు తన పాదంతో అగస్త్యుని శిరస్సు మీద తన్నాడు. దానితో అతడు (నహుషుడు) తేజోవిహీనుడైపోయాడు. వెంటనే ఆ ఋషులు - “నీవు పదివేల సంవత్సరాలు సర్పంగా పడి ఉంటావు” అని శపించి, తరవాత స్వర్గానికి వెళ్లే టట్లు శాపవిముక్తి కూడ ప్రసాదించారు.

అంతకు పూర్వమే దిక్పాలకు లందరూ అన్వేషించగా బైటకు వచ్చి నహుషుణ్ణి ఎలా పదభ్రష్టుణ్ణి చెయ్యాలా అని ఆలోచిస్తున్న ఇంద్రునకు ఈ విషయం తెలిసి అతడు తిరిగి తన స్థానంలో సుఖంగా ఉన్నాడు.”

“యుధిష్ఠిరా! నీవు కూడ నీ రాజ్యాన్ని తప్పక పొందుతావు” అని చెప్పి శల్యుడు, దుర్యోధనుని సైన్యావాసంలోనికి వెళ్లిపోయాడు.

పాండవ-కౌరవుల సైన్యాలు

యుధిష్ఠిరుడు దూతలను పంపగా అతని మిత్రరాజులు తమ సైన్యాలను పంపారు. (1) సాత్వతవీరు ధైన యుయుధానుడు, (2) చేదిరాజైన ధృష్టకేతువు, (3) జరాసంధుని కుమారుడు, మగధరాజు అయిన జయత్సేనుడు, (4) పాండ్యదేశరాజు, (5) ద్రుపద మహారాజు, (6) మత్స్యదేశరాజైన విరాటుడు ఇంకా కొందరు పర్వతప్రాంతీయ రాజులు పాండవపక్షాన యుద్ధం చేయడానికై సైన్యాలతో వచ్చారు. పాండవపక్షంలో మొత్తం ఏడు అక్షౌహిణుల సైన్యం ఉంది.

అట్లే కౌరవులకు సాహాయ్యం చేయడానికై (1) భగదత్తుడు అక్షౌహిణి సైన్యం పంపాడు. వీరిలో చైనాదేశీయులు, కిరాతులు అధికసంఖ్యలో ఉండడంచేత బంగారంతో నిండిన ట్లున్నది ఆ సైన్యం. ఎదిరింప శక్యం కానిదిగా ఉంది.

తస్య చీనైః కిరాతైశ్చ కాఞ్చనైరివ సంవృతమ్,
బభౌ బలమనాధృష్యం కర్ణికారవనం యథా. (ఉద్యోగపర్వం 19. 16)

(2) భూరిశ్రవుడు, (3) శల్యుడు (4) కృతవర్మ, (5) సింధు-సౌవీరదేశీయులైన జయద్రథుడు మొదలైనవాళ్లు వచ్చారు. (6) కాంబోజదేశరాజైన సుదక్షిణుడు యవనులతోను, శకులతోను వచ్చాడు. వాళ్ల సేన మిడతల గుంపు వలె ఉన్నది.

సుదక్షిణశ్చ కామ్రౌజో యవనైశ్చ శక్తైస్తథా.
తస్య సేనాసమావాయః శలభానామివాబభౌ.

(ఉద్యోగపర్వం 19. 21, 22)

(7) మాహిష్యతీపురానికి చెందిన నీలుడు నీలాయుధధారులతో వచ్చాడు, (8) మహిషాలుడు దక్షిణదేశవాసులతో వచ్చాడు (9, 10) మహాబలుడు, సుసంవృతుడు అను రాజులు అవంతిదేశంనుండి వచ్చారు, (11) కేకయదేశానికి చెందిన ఐదుగురు సోదరులు వచ్చారు. ఇంకా ముగ్గురు రాజుల మూడు సైన్యాలు వచ్చి చేరాయి. కౌరవులు పక్షంలోని సైన్యాలు మొత్తం పదకొండు అక్షౌహిణులు.

హస్తిసపురంలో వీళ్ళకి చోటు చాలలేదు. అందుచేత ఈ సైన్యాలు పంచనదంలోను, పూర్తికురుజాంగలంలోను, రోహితకారణ్యంలోను, మరుభూమిలోను, అహిచ్ఛత్రంలోను, కాలకూటంలోను, గంగాకూలంలోను పూర్తిగా నిండిపోయి ఉన్నాయి. అలాగే అత్యధిక మైన ధనధాన్యసమృద్ధి గల వారణము, వాటధానము, యామునపర్వతమూ కూడ నిండిపోయాయి.

పంచాలరాజు కౌరవులు దగ్గరకు పంపిన పురోహితుడు ఈ సైన్యాన్నంతనీ చూచాడు.

కౌరవసభలో ద్రుపద పురోహితుని భాషణం

ద్రుపదుని పురోహితుడు కౌరవసభలో ప్రవేశించాడు. సత్కారము, కుశల ప్రశ్నాదులు అయిన తరువాత సర్వసేనాప్రణేతల మధ్య అతడు ఇలా చెప్పడం ప్రారంభించాడు -

సనాతన మైన రాజధర్మం మీ కందరికీ తెలిసినదే. భాషణం ఒక పద్ధతిలో నడవాలి కాబట్టి మీకు తెలిసిన విషయాలైనా మళ్ళీ చెపుతున్నాను.

వాక్యోపాదానహేతోస్తు వక్ష్యామి విదితే సతి. (ఉద్యోగపర్వం 20. 3)

ధృతరాష్ట్రుడు పాండువూ కూడ ఒక తండ్రి కుమారులు. తండ్రి ఆస్తిమీద వాల్లిద్దరికీ సమాన మైన అధికారం ఉంది.

ధృతరాష్ట్రుని పుత్రులు తండ్రి ఆస్తిని అనుభవిస్తున్నారు కదా? పాండుపుత్రులకు వారి తండ్రి ఆస్తి ఎందుకు లభించలేదు? ధృతరాష్ట్రుడు ఆక్రమించడంచేత పాండవులకు వాళ్ళ ఆస్తి వాళ్ళకు దక్కలేదు అను విషయం మీ అందరికీ తెలిసినదే.

పాండవుల ప్రాణాలు తీయడంకోసం చాలా ప్రయత్నాలు జరిగాయి. అయినా వాళ్ళ ఆయుర్దాయాలు ఇంకా శేషించి ఉండడంచేత ఆ ప్రయత్నాలు సఫలం కాలేదు.

ఆ మహాత్ములు తమ బాహుబలంచేత వృద్ధిపొందించుకొన్న రాజ్యాన్ని క్షుద్రులైన ధృతరాష్ట్రకుమారులు, శకునీ, వంచించి అపహరించారు.

ఆ పని ఈతని (ధృతరాష్ట్రుని) అనుమతితోనే జరిగింది. ఆ వీరుల్ని భార్యనూ సభలో నానాహింసలూ పెట్టి పదమూడు సంవత్సరాలపాటు అరణ్యాలకి పంపారు.

ఆ మహాత్ములు విరాటనగరంలో, పాపాత్ములు మాత్రమే అనుభవించవలసిన క్షేశాలన్నీ అనుభవించారు.

అయితే - జరిగిన దంతా వెనుకకు పెట్టి ఆ పాండవులు కౌరవులతో సామమునే కోరుకొంటున్నారు.

సభలో ఉన్న మిత్రు లందరూ ఆ పాండవుల చరిత్ర ఎలాంటిదో, ఈ కౌరవుల చరిత్ర ఎలాంటిదో గుర్తించి దుర్యోధనునికి నచ్చచెప్పండి.

పాండవులు కౌరవులతో విరోధం పెంచుకొనా లని అనుకొనడం లేదు. లోకానికి వినాశం జరగకుండా తమ సొత్తు తాము పొందా లని కోరుతున్నారు.

పాండవులు కౌరవులతో విరోధం పెట్టుకొనకపోయినా కౌరవులు వాళ్లతో విరోధం పెట్టుకోవా లనుకుంటున్నారేమో! వాళ్లే కౌరవుల కంటే బల మైనవాళ్లు.

ఏడు అక్షౌహిణుల సైన్యం యుధిష్ఠిరుని ఆజ్ఞ కోసం ఎదురుచూస్తూ యుద్ధానికి సిద్ధంగా ఉంది. సాత్యకి, భీమసేనుడు, నకులసహదేవులు - వీళ్లు వెయ్యి అక్షౌహిణులతో సమానులు.

కౌరవుల పదమూడు అక్షౌహిణుల సైన్యం ఒక పెట్టు; అర్జునుడు ఒక పెట్టు. అర్జునుని వలెనే కృష్ణుడు కూడ అన్ని సైన్యాలనూ మించినవాడు.

సేనా బాహుల్యాన్నీ, అర్జునుని పరాక్రమాన్నీ, కృష్ణుని బుద్ధిమత్వాన్నీ గుర్తించిన వా డెవ డైనా యుద్ధానికి దిగుతాడా! అందుచేత మీ రందరూ, ధర్మానుసారంగా, సమయానుసారంగా (చేసికొన్న కట్టుబాటు ప్రకారం) వాళ్ల కివ్వవలసినది ఇచ్చివేయండి. కాలం దాటిపోకుండా చూచుకోండి.”

భీష్ముడు ద్రుపదపురోహితుని మాట అనుమోదించుట

పాండవులు కుశలముగా ఉన్నారని విని సంతోషిస్తూ భీష్ముడు ఆ బ్రాహ్మణునితో - “నీవు చెప్పిన దంతా సత్యమే. సంశయం ఏమీ లేదు. అయితే నీవు బ్రాహ్మణుడవు అవడంచేత నీ మాటలలో కారం పాలు ఎక్కువగా ఉంది అనుకొంటున్నాను.

అతితీక్షణం తు తే వాక్యం బ్రాహ్మణ్యాదితి మే మతిః.

(ఉద్యోగపర్వం 21.14)

కొరవులు పొందవులకు నిజంగానే చాల క్లేశాలు కలిగించారు. వాళ్లకు తండ్రి రాజ్యం తప్పక లభించవలసినదే. అర్జునుణ్ణి ఎదిరించగలవా డెవ్వడూ ఈ లోకంలో లేడు” - ఈ విధంగా భీష్ముడు అంటూండగానే కర్ణుడు - “పొందవులు తమ సమయం పూర్తి చేయలేదు. అందుచేత వాళ్లకు రాజ్యం ఇచ్చే ప్రసక్తియే లేదు. కావాలనుకుంటే యుద్ధానికి రమ్మను” అని ఏదేదో చెప్పబోయాడు.

భీష్ముడు - “కర్ణా! మొన్నమొన్ననే అర్జుని చేతిలో ఓడిపోయిన మాట మరచినావా?” అంటూ ఆతనిని మందలించాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు భీష్ముని మాటలే సమర్థిస్తూ, కర్ణుణ్ణి మాటలాడకుండ చేసి - పురోహితునితో - “భీష్ముడు మాకు హిత మైన మాట చెప్పాడు. అందుచేత అందరికీ హిత మైన విషయం ఆలోచించి నేను సంజయుణ్ణి యుధిష్ఠిరుని దగ్గరకి పంపుతాను. నీవు తిరిగి పొందవుల దగ్గరకి వెళ్లు” అని సగౌరవంగా ఆతనిని పంపివేశాడు.

సంజయుని ద్వారా ధృతరాష్ట్రుడు పొందవులకు సందేశం పంపుట

ద్రుపద పురోహితుడు వెళ్లిన పిమ్మట ధృతరాష్ట్రుడు సంజయుణ్ణి పిలిచి, సభా మధ్యంలో ఇలా అన్నాడు సంజయా! పొందవులు ఉపశ్లావ్యం చేరా రని విన్నాను. నీవు వెళ్లి ఆజాతశత్రువును గౌరవించుము.

ఎంత వెదకినా నాకు పొందవులలో ఒక్క దోషం కూడ కనబడడంలేదు. వాళ్లు శాంతికాములై ఉన్నారు. దుర్మార్గు డైన దుర్యోధనుడూ, నీచతరబుద్ధి యైన కర్ణుడూ తప్ప ఇక్కడ కూడ పొందవులను ద్వేషించేవా డొక్కడు కూడ లేడు.

కృష్ణార్జునులను యుద్ధంలో ఎదిరింపగలవా రెవరు? వాళ్ల పేరు స్మరిస్తేనే నా గుండె రుల్లుమంటుంది.

నీవు పొందవుల దగ్గరకి వెళ్లి వాళ్లందరి క్షేమసమాచారాలు అడిగి తెలిసికొని ఉభయపక్షాల వారికీ ఏది హితమో అది ఆలోచించి వాళ్లతో మాట్లాడు.”

సంజయుడు పొందవుల దగ్గరకు వెళ్లుట

సంజయుడు ఉపశ్లావ్యం చేరి యుధిష్ఠిరుణ్ణి కలిశాడు. పరస్పరము కుశల ప్రశ్నలు చేసికొన్న తరువాత యుధిష్ఠిరుడు భీష్మాదుల క్షేమం అడిగి తెలిసికొన్నాడు.

సంజయుడు యుధిష్ఠిరునకు ధృతరాష్ట్రుడు పంపిన సందేశాన్ని తెలపడానికి ఈ విధంగా ఉపక్రమించాడు - “యుధిష్ఠిరా! ధృతరాష్ట్రాడు లందరూ క్షేమంగా ఉన్నారు. ధృతరాష్ట్రుడు మీ అందరినీ ఎల్లప్పుడూ స్మరిస్తూ, మీ విషయంలో సద్భావంతో ఉన్నాడు. అజాతశత్రూ! కష్టాలలో ఉన్న నీవే ఆ కష్టాలు తొలగే ఉపాయం ఆలోచించాలి.”

సంజయు డన్న మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు - “సంజయా! నా సోదరు లందరూ, సృంజయులూ, కృష్ణుడూ, యుయుధానుడు, విరాటుడూ అందరూ ఇక్కడనే ఉన్నారు. ధృతరాష్ట్రుని సందేశాన్ని వీరందరి సమక్షంలోనూ వినిపించు” అన్నాడు.

సంజయు డిలా అన్నాడు - “ధృతరాష్ట్రుడు శాంతినే కోరుతూ నన్ను శీఘ్రంగా ఇక్కడికి పంపాడు. మీ రందరూ పరిశుద్ధ మైన చరిత్ర కలవారు. మీరు ఏ చిన్న తప్పిదం చేసినా అది తెల్లటి బట్టమీద కాటుక బొట్టు వలె కొట్టొచ్చి నట్లు కనబడుతుంది. సర్వక్షయం జరిగే పని చేయకూడదు. జయం లభించినా, పరాజయం కలిగినా చివరికి ఒకే విధంగా ఉండే పనిని తెలిసి కూడ ఎవరైనా చేస్తారా?

కస్తత్ కుర్యాజ్ఞాతు కర్మ ప్రజానన్,

పరాజయో యత్ర సమో జయశ్చ.

(ఉద్యోగపర్వం 25. 7)

యుద్ధంలో జ్ఞాతుల నందరినీ సంహరించి మనం సుఖంగా ఉందాం అనుకొనడం పొరబాటు అవుతుంది. కృష్ణుని రక్షణలో ఉన్న మిమ్మల్ని ఎవరు ఎదిరించగలరు? అదే విధంగా కర్ణుని మహావీరులచేత రక్షింపబడుతూన్న కౌరవులను ఎవరు జయించగలరు? అందుచేత సర్వనాశం అయే పనికి పూనుకోవద్దు.

ఆ మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు - “సంజయా! నేను యుద్ధం కోరుతున్నా ననే అర్థం ఏమైనా వచ్చిందా నా మాటలలో - సర్వనాశం మంచిది కాదు అంటూ హెచ్చరిస్తున్నావు! పొందవు లెల్లప్పుడూ అందరి సుఖమూ కోరుకొంటూ లోకానికి హితములూ, ధర్మానికి విరుద్ధములు కానివీ అయిన పనులే చేయా లని కోరుకుంటారు.

రాజు కావా లని చేయకూడని పను లన్నీ చేసి మీ రందరూ ప్రశాంతంగా ఉండా లంటూ ఇతరులకు బోధిస్తున్నాడు. అదంత మంచి పని కాదు. తనను గూర్చి ఎలా ఆలోచిస్తాడో ఇతరులను కూర్చి కూడ అలాగే ఆలోచించాలి.

తన చుట్టూ చెడ్డ మంత్రులను పెట్టుకొన్న దుర్మార్గు డైన కుమారుణ్ణి సమర్థిస్తూ, ఐశ్వర్యం వశం చేసుకొన్న ధృతరాష్ట్రుడు ఇప్పు డెందు కిలా అర్థరహిత మైన మాటలు మాట్లాడుతున్నాడు? ఆనాడు విదురుడు ఎంతగా చెప్పినా రాజు ఆ మాట లన్నీ పెడచెవిని పెట్టాడు.

వీళ్లు ఎలా రాజ్యం సంపాదించారో అందరికి తెలిసిన విషయమే. అర్జునుడు భీముడు విజృంభించనంతవరకే వీళ్ల బీరా లన్నీ!

ఇంద్రప్రస్థం నాకు అప్పగించాలి. అదొకటే శాంతికి మార్గం.”

యుధిష్ఠిరుని మాటలు విని సంజయుడు ఏదో విధంగా ఆతనిని యుద్ధప్రయత్నం నుంచి విరమింపచెయ్యా లను అభిప్రాయంతో - “యుధిష్ఠిరా! పాండవులు ధర్మాత్ము లని లోకంలో గొప్ప యశస్సు సంపాదించారు. మీకు కౌరవులు ఏ కారణంచేత నైనా మీ రాజ్యం ఇవ్వకపోతే అధర్మానికి పాలుపడి యుద్ధంలో సర్వనాశనం చేయడం కంటే భిక్షాటనం చేసికొని బ్రతకడ మైనా మీకు యుక్తంగా ఉంటుంది. అధర్మం అన్ని జన్మలలోను వెంటాడుతూంటుంది.

నిష్కుంటక మైన సామ్రాజ్యాన్ని సంపాదించినా కూడ జర, మృత్యువూ ఏ నాటికైనా తప్పవు కదా? అందుచేత నువ్వు యుద్ధం చేయడం యుక్తంకాదు. క్రోధాన్ని దిగ్గమింగుకొని సుఖంగా ఉండు” అన్నాడు.

“సంజయా! ధర్మం చాల మంచిది అని నువ్వు చెప్పిన మాట సత్యమే; సందేహం లేదు. ఎప్పుడు అధర్మం కూడ ధర్మంలా కనబడుతుందో, ధర్మం అధర్మంలా కనబడుతుందో, ధర్మం ధర్మంగానే ఉంటుందో - ఈ విషయాలన్నీ విద్వాంసులు నిర్ణయించి చెప్పాలి. నేను ఎంత ఉన్నత స్థానమునైనా అధర్మంచేత సంపాదించడానికి ఎన్నడూ ఇష్టపడను.

అన్ని ధర్మాలూ తెలిసిన కృష్ణుడిక్కడే ఉన్నాడు. నేను సామమార్గాన్ని విడచి యుద్ధం చేస్తే స్వధర్మాన్ని విడచినవాడ నవుతానా అనే విషయం కృష్ణుణ్ణి చెప్ప మను. ఈతడు ఉభయుల క్షేమాన్నీ కోరేవాడు. ఈతడు ఎలా చెపితే అలా చేస్తాను” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

వాసుదేవుడు సంజయునితో ఇలా అన్నాడు - “సంజయా! పాండవులూ, బహుపుత్రు డైన ధృతరాష్ట్రుడు కూడ సుఖంగా ఉండాలనే నా కోరిక కూడ. అయితే రాజ్యం విషయంలో ధృతరాష్ట్రుడూ, ఆతని పుత్రులూ దురాశతో ఉన్నప్పుడు వీళ్ల మధ్య కలహం చెలరేగకుండా ఎలా ఉంటుంది?

మారుతూ ఉండే ధర్మాన్ని గూర్చి నాకంటే, యుధిష్ఠిరుని కంటే నీకు ఎక్కువగా ఏమీ తెలియదు. తెలిస్తే - యుధిష్ఠిరుడు కుటుంబజీవనం గడుపుతూ (గృహస్థుడై ఉంటూ) తన ధర్మాన్ని ఉత్సాహంతో ఆచరిస్తూన్నప్పుడు ఆతనితో ధర్మలోపం ఉన్నది అని ఎలా అంటావు?

ఈ విషయంలో, బ్రాహ్మణులలో (పండితులలో) మతభేదా లున్నాయి. కర్మవల్లనే సిద్ధి కలుగుతుం దని కొంద రంటారు. విద్యచేత సిద్ధి లభిస్తుం దని కొందరంటారు.

బ్రాహ్మణులకు (పండితులకు) కూడ కొన్ని విహితకర్మ లున్నాయి. ఎంత విద్వాంసు డైనా ఆహారం భుజించకపోతే, భోజనం అనే కర్మ చేయకపోతే, వానికి తృప్తి కలగదు కదా?

నాభుజ్ఞానో భక్ష్యభోజస్య తృప్యేత్,
విద్వానపీహ; విహితం బ్రాహ్మణానామ్. (ఉద్యోగపర్వం 29. 6)

కేవలం విద్యవల్ల ప్రయోజనం లేదు. ఏ విద్యుల కర్మ సాధించడానికి ఉపయోగిస్తాయో వాటి వల్లనే ఫలం ప్రత్యక్షంగా కనబడుతున్నది. ఈ విధంగా కర్మల ఫలం ఇక్కడే కనబడుతుంది. దప్పికొన్నవాళ్లు నీళ్లు త్రాగితేనే కదా వాని దాహం తీరేది?

యా వై విద్యాః సాధయంతీహ కర్మ
తాసాం ఫలం విద్యతే నేతరాసామ్,
తత్రేహ వై దృష్టఫలం తు కర్మ
పీతోద్దకం శామ్యతి తృప్త్యయార్తః. (ఉద్యోగపర్వం 29. 7)

కర్మ మంచిది కాదు, మరొక టేదో మంచిది అనే మంద బుద్ధి చేప్పే మాటలకు అర్థం లేదు. పంచమహాభూతాలూ, సూర్యచంద్రులూ వాటి వాటి కర్మలు అవి చేస్తున్నాయి కనకనే లోకవ్యవహారం నడుస్తున్నది.

ఏ మాత్రం అలసత్వం లేకుండా, తన సుఖాలను, మనస్సుకు ప్రియమైనవాటినీ కూడ త్యజించి నిరంతరము తన కర్మ (కర్తవ్యం) చేశాడు కనకనే ఇంద్రుడు ఉన్నతపదం పొందాడు.

బృహస్పతి బ్రహ్మచర్యం పాటిస్తూ, ఇంద్రియాలను అదుపులో ఉంచుకొని, సుఖాలన్నీ విడిచివేసి ఉన్నత మైన జీవన విధానాన్ని అనుసరించాడు కావుననే అతడు దేవతలకు మాన్యు డైన గురు వయ్యాడు. అదే విధంగా ఇతర దిక్పాలకులు కూడ వాళ్ల వాళ్ల కర్మలను జాగరూకతతో నిర్వహించడంవల్లనే ఆ విధ మైన ఉన్నతస్థానాలలో ఉన్నారు.

నాలుగు వర్ణాలవాళ్లూ వాళ్ల వాళ్ల కర్తవ్యాలను ఆచరిస్తున్నారు కావుననే లోకవ్యవహారం నడుస్తున్నది.

సంజయా! అన్ని విషయాలూ తెలిసి ఉండి కూడ, జ్ఞానవంతుడవై ఉండి కూడ ఈ విధంగా కౌరవులను ఎందుకు వెనకేసికొనివస్తున్నావు!

యుధిష్ఠిరుని స్వభావం ఎలాంటిదో తెలుసుకో. ఇతడు ఎల్లప్పుడు శాస్త్రైకదృష్టితో ఉంటాడు. అశ్వమేధ - రాజసూయాదుల యందు శ్రద్ధ కలవాడు. అదే విధంగా అస్త్రశస్త్రాల ప్రయోగం చేయగల సామర్థ్యం ఉన్నవాడు. ఇతనికి ఇతరు లెవరూ ఉపదేశించవలసిన పని లేదు.

కౌరవులు తమ విషయంలో ఏ ఉపాయాలు పన్నుతున్నారో తెలిస్తే పాండవులు వాళ్లను సంహరించకుండా ఏదో విధంగా భీమసేనుణ్ణి ఆపుచేసి, నీవు చెప్పినట్లు పుణ్య మైన ధర్మరక్షణం చేసి ఉండేవారు.

పాండవులు తమ తండ్రి అనుసరించిన మార్గంలో, క్షాత్రధర్మంలో, యథాశక్తిగా వాళ్ల ధర్మాన్ని నిర్వర్తిస్తూ దైవవశం చేత మరణించినా కూడ అది మంచిదే.

నువ్వు శాంతియే మంచిది అనే పక్షంలో - రాజులు యుద్ధం చేయడం ధర్మసంమతమా, యుద్ధం చేయకపోవడం ధర్మసంమతమా అను విషయం నువ్వే చెప్పు.

శాస్త్రానుసారం అన్ని వర్ణాలవాళ్లూ వాళ్ల వాళ్ల ధర్మాలను ఆచరించాలి. వాళ్లు ఆ విధంగా ఆచరించే టట్లు చేస్తూ రాజు భోగతత్పరుడు కాకుండా, ప్రజ లందరినీ సమంగా చూచుకోవాలి. ఈ విధంగా ప్రశాంతంగా జరగవలసిన లోకవ్యవహారానికి అప్పు డప్పుడు భంగం కలుగుతుంటుంది.

దైవవైపరీత్యంచేత ఎవ డైన క్రూరస్వభావుడు ఇతరుల సంపదను ఆశించి బలప్రయోగం చేయడానికి ప్రయత్నించి నప్పుడు రాజుల మధ్య యుద్ధం అనేది ప్రారంభం అయింది. అప్పుడు శస్త్రాలు, అస్త్రాలు, కవచాలు అవసరం అయ్యాయి. దస్యులను, అనగా ఇతరుల ధనాలను దోచుకొనేవాళ్లను, వధించడానికై ఇంద్రుడు ఈ శస్త్రాస్త్రాదులను నిర్మించాడు. దస్యువులను వధించడంచేత పుణ్యం లభిస్తుంది.

సంజయా! ధర్మం తెలియని కౌరవులు ఈ దోషం, పరధనాపహారం అనే దోషం, చేశారు. అది మంచి పని కాదు.

ధృతరాష్ట్రుడు, వాని పుత్రులూ కూడ పాండవుల ధర్మసంమతమైన సంపదను ఏ కారణమూ లేకుండా అపహరించారు. ఆతని వంశానికి చెందిన కౌరవు లందరూ అతిపురాతన మైన రాజధర్మానికి విరుద్ధంగా ప్రవర్తిస్తున్నారు.

సంజయా! ఒక చోరుడు ఎవరికీ కనబడకుండా ధనం అపహరించవచ్చును. ఒకడు అందరూ చూస్తూండగానే బలాత్కారంగా అపహరించవచ్చును. వీళ్లిద్దరూ నింద్యులే కదా? ధృతరాష్ట్రపుత్రునికీ, ఈ విధమైన చోరునికీ ఏమి భేదం (తేడా) ఉందంటావు?

స్తేనో హరేద్యత్ర ధనం హ్యదృష్టః
ప్రసవ్యా వా తత్ర హరేత దృష్టః,
ఉభౌ గర్హ్యా భవతః సంజయైతౌ

కిం వై పృథక్త్వం ధృతరాష్ట్రస్య పుత్రే. (ఉద్యోగపర్వం 29. 33)

ఈ దుర్యోధనుడు లోభంచేత, క్రోధంచేత తను చేసేదే ధర్మం అనుకుంటూ ఏ రాజ్యాన్ని అనుభవిస్తున్నాడో దానిలో పాండవుల భాగం కూడ ఉన్నది కదా! దానిని వాళ్లకు ఎందుకు ఇవ్వడం లేదు?

ఈ విషయంలో యుద్ధం చేసి మరణించినా మాకు మంచిదే. పరులు ఇచ్చిన రాజ్యంకంటే తండ్రి ద్వారా సంక్రమించిన రాజ్యం చాలా శ్రేష్ఠ మైనది. సంజయా! నువ్వు వెళ్లి అందరు రాజుల సమక్షంలో ఈ ధర్మాలు కౌరవులకు బోధించు.

సభామధ్యలో పాండవులను, పాండవుల భార్య యైన ద్రౌపదిని వాళ్లు ఏ విధంగా అవమానించారో అందరికీ తెలిసినదే కదా?

కీర్తి గలదీ, శీలము, మంచి నడవడికా ఉన్న ద్రౌపదిని ఆ విధంగా అవమానిస్తూంటే భీష్ముడు మొదలైన వృద్ధు లందరూ కూడ చూస్తూ ఊరుకొన్నారు. ఆ సమయంలో చిన్నలూ, పెద్దలూ కూడ ఆ పని జరగకుండా అడ్డుకొని ఉంటే ధృతరాష్ట్రుడు నాకు ప్రియ మైన పని చేసినవాడై యుండేవాడు. పుత్రులకు కూడ మేలు చేసినవాడై ఉండేవాడు.

ఒక్క క్షత్త (విదురుడు) మాత్రమే సభామధ్యంలో ధైర్యంగా నిలబడి ఆ పనిని దూషించాడు.

ఆనాడు సభలో జరిగిన దాని నంతా మరచిపోయి, నీ వీ నాడు వచ్చి పాండవునికి ధర్మం ఉపదేశించడానికి ప్రయత్నిస్తున్నావు!

ఆనాడు కర్ణుడు ద్రౌపదిని నిందిస్తూ పలికిన దుర్భాషలు అర్జునుని హృదయంలో ములుకుల వలె స్థిరంగా నాటుకొని ఉన్నాయి.

సంజయా! పందెం ఓడిపోయి నప్పు డల్లా ధర్మరాజును ఆక్షేపిస్తూ శకుని పలికిన మాటలు మరచిపోయావా?

నేనే స్వయంగా కౌరవుల వద్దకు వెళ్లి ఈ రెండు పక్షాల మధ్యా శాంతి నెలకొల్పాలని అనుకొంటూంటాను. కాని వాళ్లు నా ముఖం చూస్తూ రని కాని, ధర్మబద్ధ మైన నా మాటలు వింటా రని కాని నీకు నమ్మకం ఉందా?

పాండవులు జూదంలో ఓడిపోయినప్పుడు వాళ్లను హేళనచేస్తూ దుర్యోధను డన్న మాట లన్నింటినీ భీముడు, సమయం వచ్చినప్పుడు, వానికి జ్ఞాపకంచేస్తాడు.

ఇప్పటి కైనా కౌరవులు పాండవులతో సుహృద్భావంతో ఉంటే సుఖపడతారు.

పుత్రసహితు డైన ధృతరాష్ట్రుడు వనం; పాండుపుత్రులు పెద్దపులులు (సింహాలు). సింహాల రక్షణలో ఉన్న వనం నశించదు. వనం రక్షణలో ఉన్న సింహం నశించదు.

వనం రాజా ధృతరాష్ట్రః సపుత్రో

వ్యాఘ్రాస్తే వై సంజయ! పాణ్డుపుత్రాః,

సింహాభిగుప్తం న వనం వినశ్యేత్

సింహౌ న నశ్యేత వనాభిగుప్తః.

(ఉద్యోగపర్వం 29. 54)

వనం లేకపోతే వ్యాఘ్రున్ని చంపేస్తారు. వ్యాఘ్రం లేకపోతే వనం నరికేస్తారు. అందుచేత - వ్యాఘ్రం వనానికి రక్షణ, వనం వ్యాఘ్రానికి రక్షణ.

నిర్వనో వద్యతే వ్యాఘ్రో నిర్వాఘ్రం చిద్యతే వనమ్,

తస్మాద్ వ్యాఘ్రో వనం రక్షేత్ వనం వ్యాఘ్రం చ పాలయేత్.

(ఉద్యోగపర్వం 29. 55)

సంజయా! ధార్తరాష్ట్రులు లతలవంటివాళ్లు. పాండవులు మహావృక్షాలు, మహావృక్షాల ఆశ్రయం లేకుండా లత ఎన్నడూ ఎదగజాలదు.

లతాధర్మాః ధార్తరాష్ట్రాః శాలాః సంజయ! పాణ్డువాః,

న లతా వర్ధతే జాతు మహాద్రుమమనాశ్రితా.

(ఉద్యోగపర్వం 29. 56)

పాండవులు శుశ్రూష చేయడానికి సిద్ధంగా ఉన్నారు. శత్రువినాశకు లైన వీళ్లు యుద్ధానికి సిద్ధంగా ఉన్నారు. మీ మహారాజైన ధృతరాష్ట్రుడు వీళ్లచేత ఏ పని చేయించాలనుకొంటాడో ఆ పని చేయించుకొనమనుము.

స్థితాః శుశ్రూషితుం పార్థాః స్థితా యోద్ధుమరిందమాః,

యత్ కృత్యం ధృతరాష్ట్రస్య తత్ కరోతు నరాధిపః.

ధర్మాచరణశీలు లైన పాండవులు శాంతిని కోరుతున్నారు. వీళ్లు యుద్ధం చేయడంలో సమర్థులు. ఈ విషయం ఉన్న దున్నట్లుగా మీవాళ్లతో చెప్పు."

సంజయుడు తిరిగి వెళ్లుట

కృష్ణుని మాటలు విన్న సంజయుడు అందరికీ అభివాదనం చేస్తూ తను తిరిగి వెళ్లడానికి అనుమతి కోరాడు. ‘నా మాటలలో ఏ వైనా పొరబా ట్లుంటే క్షమించం’ డని కోరాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఆతనిని ఎంతో గౌరవభావంతో అభినందిస్తూ - “నిన్ను చూస్తే విదురుణ్ణి చూచిన ఆనందం కలిగిం” దన్నాడు. “హస్తినపురంలో పెద్దలనూ పిన్నలనూ పరిచారకులూ, ద్వారపాలకులతో సహా అందరినీ పేరుపేరునా అడిగా నని చెప్పు” అన్నాడు.

“దుర్యోధనునితో నా మాటగా చెప్పు - “రాజ్యం అంతా ఏ శత్రుబాధా లేకుండా నేనే పాలిస్తాను” అని నీ మనస్సులో ఉన్న కోరిక యుక్తిసంగతం కాదు. మేం ఎలా ఉంటే బాగుంటుం దని నువ్వు అనుకుంటున్నావో అలా ఉండేవాళ్లం కాదు మేము. ఇస్తే మా ఇంద్రప్రస్థం మా కియ్యి; లేదా యుద్ధం చెయ్యి.”

కౌరవులకు యుధిష్ఠిరుని సందేశం

యుధిష్ఠిరు డింకా ఇలా అన్నాడు - “సంజయా! సత్పురుషు డైనా అసత్పురుషు డైనా, బాలు డైనా వృద్ధు డైనా, దుర్బలు డైనా బలవంతు డైనా - ప్రతీవానినీ కూడ ధాత తన వశంలో ఉంచుకొంటాడు.

ఉత సంతమసంతం వా బాలం వృద్ధం చ సంజయ,

ఉతాబలం బలీయాంసం ధాతా ప్రకురుతే వశీ. (ఉద్యోగపర్వం 31. 1)

పరమేశ్వరుడు, వాని వాని శుక్రాన్ని, అనగా వాని పుట్టుకకు కారణ మైన కర్మను, ముందు ఉంచుకొని మూఢునికి పాండిత్యం ఇస్తాడు. పండితునికి మూర్ఖత్వం ఇస్తూంటాడు - అన్నీ ఇస్తూంటాడు.

ఉత బాలాయ పాణ్డిత్యం పణ్డితాయోత బాలతామ్,

దదాతి సర్వమీశానః పురస్తాచ్ఛక్రముచ్ఛరన్. (ఉద్యోగపర్వం 31. 2)

ధృతరాష్ట్రుడు మా బలాబాలలను తెలిసికొనడంకోసం నిన్ను పంపాడు కదా? అందుచేత ఆతనికి యధార్థమైన స్థితిని నివేదించు.

వాళ్ల రాజ్యం వాళ్ల కిమ్మన్నారు పాండవులు అని చెప్పు. వాళ్లు చేసిన అపకారాలు

అవమానాలు అన్నీ మేం సహించాం. కౌరవులు నశించకూడదు అను అభిప్రాయంతోనే మేం ఇంత ఓర్పు వహించి ఉన్నాం.

దుర్యోధనునితో నేను చెప్పినట్లుగా “మొత్తం మా రాజ్యం అంతా మాకు ఇవ్వకపోయినా, కొంత భాగ మైనా ఇయ్యి. అవిస్థలం, వృకస్థలం, మాకంది, వారణావతం అను నాలుగు గ్రామాలు, మరొక ఏదైనా ఒక గ్రామము - ఐదు గ్రామాలూ, మా ఐదుగురి అన్నదమ్ములకీ ఇయ్యి. శాంతితో జీవిద్దాం” అని చెప్పు. “ఎందుచేత ననగా మొత్తం ఈ బ్రహ్మాండం అంతా ఇచ్చినా ఒక్కనికి సరిపోదు, తృప్తి కలిగించదు కదా!

సర్వమప్యేతదేకస్య నాలం సంజయ కస్యచిత్,

తాత సంహత్య జీవామో ద్విషతాం మా వశం గమః.

(ఉద్యోగపర్వం 31. 7)

సంజయా! నేను శమంతోనూ ఉండగలను, యుద్ధమూ చేయగలను. ధర్మార్థాల విషయంలో సమర్థుడనై ఉండగలను. మృదువుగా ప్రవర్తించగలను, దారుణ మైన పని చేయడానికి కూడ సమర్థుడను” అని చెప్పు.

అలమేవ శమాయాస్మి తథా యుద్ధాయ సంజయ,

ధర్మార్థయోరలం చాహం మృదవే దారుణాయ చ.

(ఉద్యోగపర్వం 31. 23)

సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునకు పాండవుల సందేశం చెప్పట

సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్లి ధర్మరాజుడులు క్షేమంగా ఉన్నారనీ, మీ అందరి క్షేమమూ అడిగారనీ చెప్పి ధర్మరాజు ధర్మనిష్ఠను ప్రశంసిస్తూ నీవు ఈ అధర్మమార్గాన్ని విడవకపోతే కౌరవుల సర్వనాశం తప్ప దని ఆతనిని హెచ్చరించాడు. “నేను ప్రయాణంలో చాలా అలసిపోయాను. రేపు సభాముఖంగా పాండవులతో నేను జరిపిన మంతనాలను విశదీకరిస్తాను” అని చెప్పి ధృతరాష్ట్రుని అనుమతి తీసుకొని స్వగృహానికి వెళ్లాడు.

ధృతరాష్ట్ర విదుర సంవాదం

ధృతరాష్ట్రుడు వెంటనే విదురుణ్ణి తీసికొని రమ్మని ద్వారపాలకుణ్ణి ఆదేశించాడు. విదురుడు వచ్చి అభివాదనం చేసి కూర్చున్నాడు. “విదురా! సంజయుడు పాండవుల వద్ద నుండి వచ్చి, నేను చేసిన అధర్మకృత్యాలకు నన్ను తీవ్రంగా దూషించి, అక్కడ ఏమి జరిగినదీ సభలో రేపు చెబుతాను అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు. అప్పటి నుండీ నా మనస్సు

క్షోభ చెంది ఉంది. నిద్ర పట్టటంలేదు. అతడేమి చెప్పనున్నాడో అన్న ఆలోచన మనస్సును బాధిస్తున్నది. నాలుగు మంచి మాటలు చెప్పి నా మనస్సుకు శాంతి కలిగే టట్లు చెయ్యి” అన్నాడు..

విదురుడు చెప్పడం ప్రారంభించాడు - “మహారాజా! బలవంతునితో విరోధం పెట్టుకొన్న దుర్బులునికీ, సంపద పోగొట్టుకొన్నవానికీ, కాముకునికీ, చోరునికీ - ఈ నాలుగు రకాల వాళ్లకీ నిద్ర పట్టదు.

అభియుక్తం బలవతా దుర్బలం హీనసాధనమ్,
హృతస్వం కామినం చోరమావిశన్తి ప్రజాగరాః. (ఉద్యోగపర్వం 33. 13)
ఈ దోషా లేవీ నీలో లేవుకద? ఆలోచించుకో.

విదురుడు ముందుగా పండితునకు, బుద్ధిమంతునకు ఉండవలసిన లక్షణాలు చెప్పి తరువాత మూఢుని లక్షణాలు వర్ణించి చెప్పాడు. “ఎవరు తమ శక్తిని అనుసరించి పనులు చేయాలనుకొంటారో, అలా చేస్తారో, దేని విషయంలోనూ చిన్న చూపుతో ఉండరో వాళ్లు పండితులు.

యథాశక్తి చిక్రీర్షన్తి యథాశక్తి చ కుర్వతే,
న కించిదవమన్యన్తే నరాః పణ్ణితబుద్ధయః. (ఉద్యోగపర్వం 33. 21)

పండితుడు తమకు అందనిదానికోసం ఆరాటపడడు. నష్టమైనదానిని గూర్చి విచారించడు. ఆపదలలో వివేకం కోల్పోడు.

నాప్రాప్యమభివాఙ్మున్తి నష్టం నేచ్ఛన్తి శోచితుమ్,
ఆవత్సు చ న ముహ్యన్తి నరాః పణ్ణితబుద్ధయః. (ఉద్యోగపర్వం 33. 23)

పండితుడు ఏ పన్నైనా ఆలోచించి చేపడతాడు. ఒక పనిలోనే పడి కొట్టుకొంటూ కూర్చోనడు. సమయం వ్యర్థం చెయ్యడు. తనను తాను అదుపులో ఉంచుకొంటాడు.

నిశ్చిత్వ యః ప్రక్రమతే నాస్తర్వసతి కర్మణః,
అవస్థాలో వశ్యాత్మా స వై పణ్ణిత ఉచ్యతే. (ఉద్యోగపర్వం 33. 24)

పండితుడు - తన నెవ డైనా సన్మానిస్తే పొంగిపోడు. అవమానిస్తే క్రుంగిపోడు. గంగ మధ్యలోని లోతైన ప్రదేశం వలె క్షోభ చెందడు.

స హృష్యత్యాత్మసంమానే నావమానేన తవ్యతే,
గాఙ్గో హ్రద ఇవాక్షోభ్యో యః స పణ్ణిత ఉచ్యతే. (ఉద్యోగపర్వం 33. 26)

తన పని విడిచివేసి పరుల పనికోసం పాటుపడేవాడు, మిత్రునికి సహాయం అంటూ వ్యర్థంగా ప్రవర్తించేవాడు మూఢుడు.

స్వమర్థం యః పరిత్యజ్య పరార్థమనుతిష్ఠతి,
మిథ్యా చరతి మిత్రార్థే యశ్చ మూఢః స ఉచ్యతే. (ఉద్యోగపర్వం 33. 31)

మూఢుడు చేయవల్సిన పనులు నానుస్తుంటాడు. అడు గడుగునా సంశయంతో ఉంటాడు. తొందరగా చేయదగినదాని విషయంలో ఆలస్యం చేస్తాడు.

సంసారయతి కృత్యాని సర్వత్ర విచికిత్సతే,
చిరం కరోతి క్షిప్రార్థే స మూఢో భరతర్షభ. (ఉద్యోగపర్వం 33. 34)

మూఢుడు పిలవకుండా లోనికి ప్రవేశిస్తాడు. అడగకపోయినా అతిగా మాట్లాడతాడు. తనను నమ్మనివానిని నమ్ముతాడు.

అనాహూతః ప్రవిశతి అపృష్టో బహు భాషతే,
అవిశ్వస్తే విశ్వసితి మూఢచేతా నరాధమః. (ఉద్యోగపర్వం 33. 36)

మూఢతముడు తాను అదే తప్పు చేస్తూ ఎదుటివానిని నిందిస్తాడు. సామర్థ్యం లేకపోయినా బలవంతునిమీద కోపం చూపుతాడు.

పరం క్షిపతి దోషేణ వర్తమానః స్వయం తథా,
యశ్చ క్రుధ్యత్యనీశానః స చ మూఢతమో నరః. (ఉద్యోగపర్వం 33. 37)

అధిక మైన సంపదా, విద్యా, ఐశ్వర్యమూ ఉన్నా కూడ అణగి మణగి ఉన్నవాడే పండితుడు.

అర్థం మహాస్తమాసాద్య విద్యామైశ్వర్యమేవ వా,
విచరత్యసమున్నద్ధో యః స పణ్ణిత ఉచ్యతే. (ఉద్యోగపర్వం 33. 40)

ఎవడు తన పోష్యవర్గానికి పెట్టకుండగా సంపన్న మైన భోజనం చేస్తాడో, మంచి వస్త్రాదులు ధరిస్తాడో వానికంటే క్రూరుడు మరొకడు ఉండదు.

ఏకః సంపన్నమశ్నాతి వస్త్రే వాసశ్చ శోభనమ్,
యోఽసంవిభజ్య భృత్యేభ్యః కో నృశంసతరస్తతః. (ఉద్యోగపర్వం 33. 41)

ఒకడు పాపకార్యాలు చేస్తాడు. దాని ఫలం వాని బంధుమిత్రాదు లందరూ అనుభవిస్తారు. అయితే ఆ కార్యంవల్ల కలిగిన దోషం ఇతరులకు అంటదు కాని కర్తను వెంటాడుతుంది.

ఏకః పాపాని కురుతే ఫలం భుజ్జీతే మహాజనః,
భోక్తారో విప్రముచ్చస్తే కర్తా దోషేణ లిప్యతే. (ఉద్యోగపర్వం 33. 42)

ఒక ధానుష్కుడు ప్రయోగించిన బాణం ఒకనిని చంపవచ్చు చంపకపోవచ్చు. బుద్ధిమంతుడు ప్రయోగించిన బుద్ధి రాజుతో సహా రాజ్యా న్నంతనీ నశింపచేస్తుంది.

ఏకం హన్యాన్న వా హన్యాదిషుర్ముక్తో ధనుష్మతా,
బుద్ధిర్బుద్ధిమతా శృష్టా హన్యాద్రాష్ట్రం సరాజకమ్. (ఉద్యోగపర్వం 33.43)

మధుర పదార్థం నలుగురికీ పంచకుండా ఒక్కడే తినకూడదు. క్లిష్ట మైన విషయాలను గూర్చి ఒక్కడే ఆలోచించకూడదు. ఒంటరిగా నడిచి ప్రయాణం చేయకూడదు. అందరూ నిద్రపోతున్నప్పుడు ఒక్కడే మెలుకువగా ఉండకూడదు.

ఏకః స్వాదు న భుజ్జీత ఏకశ్చార్థాన్ న చింతయేత్,
ఏకో న గచ్ఛేదధ్వానం నైకః సుప్తేషు జాగృయాత్. (ఉద్యోగపర్వం 33.46)

క్షమాగుణం (ఓర్పు) కలవారిలో ఒకే ఒక దోషం ఉంది. మరొకటి ఉండడానికి అవకాశం లేదు. అ దేమనగా ఓర్పు ఉన్నవానిని చూచి లోకులు అసమర్థు డనుకొంటారు.

ఏకః క్షమావతాం దోషః ద్వితీయో నోపపద్యతే,
యదేనం క్షమయా యుక్తమశక్తం మన్యతే జనః. (ఉద్యోగపర్వం 33.48)

శాంతి అనే ఖడ్గం చేత బట్టిన వానిని దుర్జను దేమి చేయకలుగుతాడు? గడ్డి లేని ప్రదేశంలో పడిన నిప్పు దానంతట అదే ఆరిపోతుంది.

శాన్తిఖడ్గః కరే యస్య కిం కరిష్యతి దుర్జనః,
అత్యణే పతితో వహ్నిః స్వయమేవోపశామ్యతి. (ఉద్యోగపర్వం 33.50)

చతుఃసాగరపర్యంత మైన భూమండలంలో ఈ ఇద్దరే పురుషాధములు - ఏ పనీ చేయకుండా కూర్చున్న గృహస్థుడు, ఏదో వ్యాపారం పెట్టుకొన్న సంన్యాసి.

పుథివ్యాం సాగరాంతాయాం ద్వావిమౌ పురుషాధమౌ,
గృహస్థశ్చ నిరారమ్భః సారమ్భశ్చైవ భిక్షుకః. (ఉద్యోగపర్వం 33.52)

శత్రువులతో విరోధం పెట్టుకొనని రాజును, దేశాలను చెయ్యని బ్రాహ్మణుణ్ణి - ఈ ఇద్దరినీ, ఎలుకలను సర్పం మ్రింగివేసి నట్లు భూమి మ్రింగివేస్తుంది.

ద్వావిమౌ గ్రసతే భూమిః సర్పే బిలశయానివ,
రాజానం చావిరోద్ధారం బ్రాహ్మణం చాప్రవాసినమ్. (ఉద్యోగపర్వం 33.53)

ధనం లేకుండా కోరికలు పెంచుకొనడం, సామర్థ్యం లేకపోయినా ఇతరులపై కోపించడం - ఈ రెండూ శరీరాన్ని కృశింపచేసే రెండు తీక్షణమైన కంటకాలు.

ద్వావిమౌ కణ్ణకౌ తీక్షణౌ శరీరపరిశోషణౌ,

యశ్చా(చ్చా)ధనః కామయతే యశ్చ(చ్చ) క్రుధ్యత్యనీశ్వరః.

(ఉద్యోగపర్వం 33.56)

సమర్థుడై యుండి కూడ ఓర్పు చూపించేవాడు, దానశీలు డైన దరిద్రుడు - వీళ్లిద్దరూ స్వర్గలోకం కంటే కూడ పైలోకానికి వెడతారు.

ద్వావిమౌ పురుషౌ రాజన్ స్వర్గస్యోపరి తిష్ఠతః,

ప్రభుశ్చ క్షమయా యుక్తో దరిద్రశ్చ ప్రదానవాన్. (ఉద్యోగపర్వం 33.55)

ధనికుడై యుండి దానం చేయని వానికీ, దరిద్రుడై యుండి తపస్సు చేసికొనని వానికీ, వీళ్లిద్దరికీ మెడలో పెద్ద బండ్రాయి కట్టి నీళ్లలో పడవెయ్యాలి.

ద్వావమ్భుసి నివేష్టవ్యా గలే బద్ధ్వా దృఢాం శిలామ్,

ధనవంతమదాతారం దరిద్రం చాతపస్వినమ్. (ఉద్యోగపర్వం 33.60)

యోగాభ్యాసం చేసే సంన్యాసి, రణంలో వెనుదిరగక ప్రాణాలర్పించినవాడు - వీళ్లిద్దరూ సూర్యమండలం భేదించుకొని పైలోకాలకి వెడతారు.

ద్వామిమౌ పురుషవ్యాఘ్ర సూర్యమణ్డలభేదినౌ,

పరివ్రాడ్యోగయుక్తశ్చ రణే చాభిముఖో హతః. (ఉద్యోగపర్వం 33.61)

నాయనా! గృహస్థుడ వైయుండి ఐశ్వర్యవంతుడ వైన నువ్వు ఈ నలుగురినీ ఎల్లప్పుడూ నీ ఇంట్లో ఉంచుకొని పోషించాలి - వృద్ధు డైన జ్ఞాతి, కష్టాలలో ఉన్న ఉన్నతవంశజాతుడు, ఎల్లప్పుడూ దారిద్ర్యంతో బాధపడుతున్నవాడు, సంతానం లేని సోదరి.

చత్వారి తే తాత గృహే వసన్తు

శ్రీయాభిజుష్టస్య గృహస్థధర్మే,

వృద్ధో జ్ఞాతిరవసన్తుః కూలీనః

సదాదరిద్రో భగినీ చానపత్యా.

(ఉద్యోగపర్వం 33.70)

బదు ఇంద్రియాలున్న మానవునకు ఒక ఇంద్రియానికి చిద్రం పడినా వాని ప్రజ్ఞ, తోలుతిత్తి కన్నంనుండి నీళ్లు కారిపోయి నట్లు, ఆ చిద్రం నుండి కారిపోతుంది.

పశ్చాద్వియస్య మర్త్యస్య చ్ఛిద్రం చేదేకమిద్వియమ్,
తతోఽస్య ప్రవతి ప్రజ్ఞా దృతేః పాత్రాదివోదకమ్. (ఉద్యోగపర్వం 33.77)

రాజా! నిత్యమూ ధనం రావడం, ఆరోగ్యము, ప్రియురాలైన భార్య, ప్రియ మైన మాటలు మాత్రమే మాటలాడే భార్య, చెప్పిన మాట వినే పుత్రుడు, ధనం ఇచ్చే విద్య - ఈ ఆరు మానవ లోకంలో ఆరు సుఖాలు.

అర్థాగమో నిత్య మరోగితా చ
ప్రియా చ భార్యా, ప్రియవాదినీ చ,
వశ్యశ్చ పుత్రోఽర్థకరీ చ విద్యా
షడ్ జీవలోకస్య సుఖాని రాజన్. (ఉద్యోగపర్వం 33.82)

చోరులు అజాగ్రత్తగా ఉన్నవాళ్ళమీద, వైద్యులు రోగులమీద, స్త్రీలు కాముకుల మీద, యాజకులు (ఋత్విక్కులు) యజమానులమీద (పూజాదులు చేయించుకొనేవాళ్ళ మీద), రాజు తగాదాలలో ఉన్న వాళ్ళమీద, పండితులు ఏమి చెప్పినా నమ్మే మూర్ఖులమీద - ఈ ఆరుగురూ ఆరుగురి మీదా పడి జీవిస్తారు. ఇలాంటి ఏడోవాడు లేడు.

షడిమే షట్సు జీవన్తి సప్తమో నోపలభ్యతే,
చౌరాః ప్రమత్తే జీవన్తి వ్యాధితేషు చికిత్సకాః,
ప్రమదాః కామయానేషు యజమానేషు యాజకాః,
రాజా వివదమానేషు నిత్యం మూర్ఖేషు పణ్డితాః. (ఉద్యోగపర్వం 33.83,84)

చదువు పూర్తి అయిన శిష్యులు ఆచార్యుణ్ణి, భార్య వచ్చినవాళ్ళు తల్లినీ, కామం ఉడిగినవాడు స్త్రీనీ, పనిపూర్తి అయినవాళ్ళు సహాయం చేసినవాణ్ణి, ఏరు దాటినవాళ్ళు నావను, రోగులు వైద్యుణ్ణి - ఈ ఆరుగురూ తమకు పూర్వం ఉపకారం చేసినవాళ్ళను అవమానిస్తారు (మరిచిపోతారు).

షడేతే హ్యవమన్యన్తే నిత్యం పూర్వోపకారిణమ్,
ఆచార్యం శిక్షితాః శిష్యాః కృతదారాశ్చ మాతరమ్,
నారీం విగతకామాస్తు కృతార్థాశ్చ ప్రయోజకమ్,
నావం నిస్తీర్థకాంతారాః ఆతురాశ్చ చికిత్సకమ్. (ఉద్యోగపర్వం 33.87,88)

అసూయ కలవాడు, అతిగా జాలివడేవాడు లేదా అసహ్యించుకొనేవాడు, సంతృప్తి లేనివాడు, ముక్కోపి, నిత్యము శంకించేవాడు, ఇతరుల భాగ్యంమీద ఆధారపడి జీవించే వాడు - ఈ ఆరుగురూ నిత్య దుఃఖితులు.

ఈర్ష్యే ఘృణీ నసంతుష్టః క్రోధనో నిత్యశఙ్కితః,

పరభాగ్యోపజీవీ చ షడేతే నిత్యదుఃఖితాః.

(ఉద్యోగపర్వం 33.90)

రాజా! ఆరోగ్యము, ఋణబాధ లేకపోవడం, దూరప్రదేశాలకు వెళ్లవలసిన పని లేకపోవడం, సత్పురుషసహవాసం, తన చేతిలో ఉన్న జీవనోపాధి, భయంలేని నివాసమూ, ఈ ఆరూ మానవులకు ఆరు సుఖాలు.

ఆరోగ్యమాస్థుణ్య మవిప్రవాసః

సద్భిర్మనుష్యైః సహ సంప్రయోగః,

స్వప్రత్యయా వృత్తిరభీతవాసః

షడ్జీవలోకస్య సుఖాని రాజన్.

(ఉద్యోగపర్వం 33.89)

స్త్రీలంపటత్వము, ద్యూతము, వేట, మద్యపానం, పరుషంగా మాట్లాడడం, తీక్షణంగా దండించడం, ఇతరుల ధనం కాజేయడం (misappropriation of money) ఈ ఏడు దోషాలను రాజు పరిహరించాలి. ఇవి వ్యసనానికి కారణ మైనవి. ఇవి, గట్టిగా ఉన్న పాలకులను కూడ, సాధారణంగా నశింపజేస్తాయి.

సప్త దోషాః సదా రాజ్ఞా హాతవ్యా వ్యసనోదయాః,

ప్రాయశో యైర్విసశ్యన్తి కృతమూలా అపీశ్వరాః,

స్త్రియోఽక్షా మృగయా పానం వాక్పారుష్యం చ పఞ్చమమ్,

మహచ్ఛ దణ్డపారుష్యమర్థదూషణమేవ చ. (ఉద్యోగపర్వం 33.91,92)

ఆ యా దేశాలలోని ఆచారాలను, కట్టుబాట్లను, ఆ యా జాతీయ ధర్మాలను ఎవడు సంరక్షిస్తాడో, మనుష్యులలోని తారతమ్యాన్ని గుర్తిస్తాడో అతడు ఎక్కడికి వెళ్లినా ఎల్లప్పుడూ జనసముదాయానికి (మహాజన = Masses), నాయకత్వం వహించ కలుగుతాడు.

దేశాచారాన్ సమయాన్ జాతిధర్మాన్

ఋభూషతే యః స పరావరజ్ఞః,

స యత్ర తత్రాభిగతః సదైవ

మహాజనస్యాధిపత్యం కరోతి.

(ఉద్యోగపర్వం 33.114)

ఎవనికి పరాభవం కలగకూడదు అని వాంఛిస్తామో అతనికి, అతడు అడగక పోయినా కూడ, శుభ మైనా అశుభ మైనా, ద్వేష మైనా, ప్రియ మైనా ఉపదేశించాలి.

శుభం వా యది వా పాపం ద్వేష్యం వా యది వా ప్రియమ్,
అపృష్టస్తస్య తద్ బ్రూయాద్ యస్య నేచ్ఛేత్పరాభవమ్.

(ఉద్యోగపర్వం 34.4)

అందుచేత కౌరవుల విషయంలో హిత మైన మాటలు చెపుతున్నాను విను అని అంటూ విదురుడు ఇంకా అనేక నీతులను ఉపదేశించాడు.

రాజ్యం లభించిందికదా అని ఇష్టం వచ్చి నట్లు ప్రవర్తించకూడదు. ముసలితనం సౌందర్యాన్ని హరించివేసి నట్లు లక్ష్మి వినయాన్ని హరించివేస్తుంది. (34. 12)

చెట్టునుండి ముగ్గని కాయలు కోయకూడదు. వాటికి రుచి ఉండదు. విత్తనం కూడ లేకుండా పోతుంది. (34. 13)

తుమ్మెద పుష్పాల కేమీ బాధ కలగకుండా తేనె తీసికొన్నట్లు మనుష్యులకు బాధ కలగకుండా వాళ్లనుండి రాజు ధనం సేకరించాలి.

యథా మధు సమాదత్తే రక్షన్ పుష్పాణి షట్పదః,
తద్వదర్థాన్ మనుష్యేభ్య ఆదద్యా దవిహింసయా. (ఉద్యోగపర్వం 34.17)

ఉద్యానంలో మాలాకారుడు వలె ఒక్కొక్క పువ్వు కొయ్యాలికాని, బొగ్గు తయారు చేసేవాడి వలె మూలచ్ఛేదం చేయకూడదు.

పుష్పం పుష్పం విచిన్వీత మూలచ్ఛేదం న కారయేత్,
మాలాకార ఇవారామే న యథాజ్ఞారకారకః. (ఉద్యోగపర్వం 34.18)

మంచి వస్త్రాలు ధరించినవాడు సభను జయిస్తాడు. అవుల పాడి ఉన్నవాడు మధుర భక్ష్యాలపై కోరికను జయిస్తాడు. వాహనం ఉన్నవాడు మార్గం జయిస్తాడు. ఉత్తమశీలం ఉన్నవాడు అన్నీ జయిస్తాడు.

జితా సభా వస్త్రవతా మిష్టాశా గోమతా జితా,
అధ్వా జితో యానవతా సర్వం శీలవతా జితమ్. (ఉద్యోగపర్వం 34.47)

దరిద్రు లెల్లప్పుడూ చాల రుచి యైన ఆహారమే తింటారు. ఎందుచేతననగా ఆకలి రుచిని పుట్టిస్తుంది. ధనవంతులకు అది దుర్లభం.

సంపన్నతరమేవాన్నం దరిద్రా భుజ్జితే సదా,
క్షుత్ స్వాదుతాం జనయతి సా చాధ్యేషు సుదుర్లభా. (ఉద్యోగపర్వం 34.50)

రాజా! సాధారణంగా శ్రీమంతులకు భోజనం చేసే శక్తి ఉండదు. దరిద్రులు కట్టలు మింగినా అరిగిపోతుంది.

ప్రాయేణ శ్రీమతాం లోకే భోక్తుం శక్తిర్న విద్యతే,
జీర్ణస్త్వపి చ కాష్ఠాని దరిద్రాణాం మహీపతే. (ఉద్యోగపర్వం 34.51)

అధములు వృత్తి దొరక దేమో అని భయపడుతూంటారు. మధ్యములు మరణానికి భయపడతారు. ఉత్తములు అవమానానికి భయపడుతూంటారు.

అవృత్తిర్భయమన్తానాం మధ్యానాం మరణాద్భయమ్,
ఉత్తమానాం తు మర్త్యానామవమానాత్పరం భయమ్.
(ఉద్యోగపర్వం 34.52)

మధ్యపానమదం మొదలైన మదాలలో పాపిష్టమైనది ఐశ్వర్యమదం. ఐశ్వర్యమదంతో మత్తెక్కినవాడు క్రింద పడిన తరవాత కాని తెలుసుకొనడు.

ఐశ్వర్యమదపాపిష్ఠా మదాః పానమదాదయః,
ఐశ్వర్యమదమత్తో హి నాపతిత్వా విబుధ్యతే. (ఉద్యోగపర్వం 34.53)

రాజా! మాటను అదుపులో పెట్టుకొనడం చాల కష్టం. విచిత్రంగా అర్థవంతము లైన మాటలు అధికంగా మాటలాడడం శక్యం కాదు.

వాక్సంయమో హి నృపతే సుదుష్కరతమో మతః,
అర్థవచ్చ విచిత్రం చ న శక్యం బహు భాషితుమ్. (ఉద్యోగపర్వం 34.76)

దేవతలు ఎవనికి పరాభవం జరగా లని కోరతారో వాని బుద్ధి పనిచేయకుండా చేస్తారు. దానితో వానికి అన్నీ తలకిందుగా, అడ్డదిడ్డంగా కనబడతాయి.

యస్మై దేవాః ప్రయచ్ఛన్తి పురుషాయ పరాభవమ్,
బుద్ధిం తస్మాపకర్షన్తి సోఽవాచీనాని పశ్యతి. (ఉద్యోగపర్వం 34.81)

శరీరంలో గుచ్చుకొన్న బాణాల ములుకులను, వంకరగా ఉన్న అగ్రభాగాలను శరీరంనుంచి పైకి తీసివేయవచ్చును కాని వాక్యల్యం మాత్రం బైటకు తీయడానికి శక్యంకాదు. ఎందుచేత నంటే అది హృదయంలో గుచ్చుకొని అక్కడనే ఉండిపోతుంది.

కర్ణినాలీకనారాచాన్ నిర్వరన్తి శరీరతః,
వాక్యల్యస్తు న నిర్హన్తుం శక్యో, హృదిశయో హి సః. (ఉద్యోగపర్వం 34.79)

వినాశం దగ్గర పడ్డప్పుడు బుద్ధి కలుష మైపోయి చెడ్డ నీతి మంచి నీతిలా కనబడుతుంది. ఆ భావం హృదయం నుంచి తొలగిపోదు.

బుద్ధౌ కలుషభూతాయాం వినాశే సముపస్థితే,

అనయో నయసంకాశో హృదయాన్నాపసర్పతి. (ఉద్యోగపర్వం. 34. 82)

రాజా! సువ్వు నీ పుత్రులూ కూడ ఇప్పుడు ఇదే స్థితిలో ఉన్నారు. అందుచేత నీకు శిష్యుడైన (నీ చెప్పుచేతలలో ఉంటాన్న) ధర్మాత్ముడైన యుధిష్ఠిరుణ్ణి శాసితగా, నీపై కూడ అధిపతినిగా చెయ్యి అని ఉపదేశించాడు విదురుడు.

ప్రసంగవశంచేత విదురుడు ఇంకా అనేకనీతులు ధృతరాష్ట్రునికి బోధించాడు - “రాత్రి సుఖంగా ఎలా నిద్రించకలుగుతాడో అలాంటి పనులే పగలు చెయ్యాలి. వర్షాకాలంలో సుఖంగా ఉండడానికి వీలయేటట్లుగా మిగిలిన ఎనిమిది మాసాలు శ్రమించాలి. ముసలితనంలో సుఖంగా ఉండేటట్లు యౌవనంలో పనులు చెయ్యాలి. మరణానంతరం సుఖంగా ఉండేటట్లు జీవితం అంతా ప్రయత్నించాలి.

దివసేనైవ తత్కర్మాద్యేన రాత్రౌ సుఖం వసేత్,

అష్టమాసేన తత్కర్మాద్యేన వర్షః సుఖం వసేత్.

పూర్వే వయసి తత్కర్మాద్యేన వృద్ధః సుఖం వసేత్,

యావజ్జీవేన తత్కర్మాద్యేన ప్రేత్య సుఖం వసేత్.

(ఉద్యోగపర్వం 35. 67, 68)

ఋషులు, నదులు, కులాలు, మహాత్ములు, స్త్రీల దుశ్చరితము (పాపకార్యము) - వీటి మూలాలు వెదకడంకోసం ప్రయత్నించకూడదు.

ఋషీణాం చ నదీనాం చ కులనాం చ మహాత్మనామ్,

ప్రభవో నాధిగస్తవ్యః స్త్రీణాం దుశ్చరితస్య చ. (ఉద్యోగపర్వం 35. 72)

శూరుడు, విద్య నేర్చినవాడు, ప్రభువును ఎలా సేవించాలో తెలిసినవాడు - వీళ్లు ముగ్గురూ ఏ నేలమీద నైనా బంగారు పువ్వులు కోయగలుగుతారు.

సువర్ణపుష్పాం పృథివీం చిన్వన్తి పురుషాస్త్రయః,

శూరశ్చ కృతవిద్యశ్చ యశ్చ జానాతి సేవితమ్. (ఉద్యోగపర్వం 35. 74)

రాజా! అధికారం అంతా దుర్యోధనునికీ, శకునికీ, మూఢుడైన దుఃశాసనునికీ, కర్ణుడికీ కట్టబెట్టి ఎలా అభివృద్ధి పొందా లనుకొంటున్నావు? అని అడిగాడు విదురుడు.

విదురుడు ఇంకా ఇలా ఉపదేశించాడు -

మానవుడు తన చరిత్రను (నడతను) ప్రయత్నపూర్వకంగా సంరక్షించుకోవాలి. ధనమా - అది వస్తూంటుంది, పోతూంటుంది. ధనంచేత క్షీణించినవాడు క్షీణించినవాడు కాదు. చరిత్రచేత క్షీణించినవాడే క్షీణించినవాడు.

వృత్తం యత్నేన సంరక్షేద్వృత్తమేతి చ యాతి చ,
అక్షీణో విత్తతః క్షీణో వృత్తతస్తు హతో హతః. (ఉద్వేగపర్వం 37.30)

విదురుని మాటలు వింటూన్న ధృతరాష్ట్రుడు - “విదురా! నా కిదంతా ఏదో బాధాకరంగా ఉంది. మనస్సు ఎల్లప్పుడూ ఉద్విగ్నమై ఉంటుంది. మహామతీ! ఉద్వేగం లేని స్థానం ఏదో అది చెప్పు” అన్నాడు. “రాజా! విద్యా - తపస్సులు, ఇంద్రియనిగ్రహము, లోభం విడిచిపెట్టడం - వీటివల్ల తప్పు, నీకు మరి దేనివల్లా కూడ మనఃశాంతి కలగదు” అని విదురుడు బోధించాడు. అత డింకా ఇలా బోధించాడు - రాజా! బ్రాహ్మణుల విషయంలోను, స్త్రీల విషయంలోను, జ్ఞాతుల విషయంలోను, గోవుల విషయంలోను ఎవరు తమ శౌర్యం ప్రదర్శిస్తారో వాళ్లు ముగ్ధుల పండు తొడిమ నుండి రాలి నట్లు రాలిపోతారు.

బ్రాహ్మణేషు చ యే శూరాః స్త్రీషు జ్ఞాతిషు గోషు చ,
వృన్తాదివ ఫలం పక్వం ధృతరాష్ట్ర పతన్తి తే. (ఉద్వేగపర్వం 36.61)

మానవుని ఆయుర్దాయం నూరు సంవత్సరా లని వేదాలు చెపుతున్నాయి కదా? మరి అతడు అన్నాళ్లూ బ్రదకడంలేదేమి? అని ధృతరాష్ట్రుడు ప్రశ్నించగా విదురుడు - “మితీమీరిన గర్వమూ, ఇష్టంవచ్చి నట్లు మాట్లాడడమూ, గొప్ప అవరాధము (మహాపాపము), క్రోధము, ఎల్లప్పుడు తన క్షేమమునందే దృష్టి, మిత్రద్రోహము - ఈ ఆరూ, ఆరు తీక్ష్ణమైన ఇనుప కత్తులు. మానవుల ఆయుర్దాయాన్ని భేదించేవి ఇవే కాని యముడు కాదు.”

అతిమానోఽతివాదశ్చ తథాత్యాగో నరాధిప,
క్రోధశ్చాత్మవిధిత్వా చ మిత్రద్రోహశ్చ తాని షట్,
ఏత ఏవాసయస్త్రీక్లాః కృన్తన్తాయాంషి దేహినామ్,
ఏతాని మానవాన్ ఘ్నున్తి న మృత్యుర్భద్రమస్తు తే.

(ఉద్వేగపర్వం 37. 10, 11)

నువ్వు చాలా మంచి మాటలు చెపుతున్నావు. ఇంకా వినాలని ఉంది, చెప్పు అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు. విదురు డింకా ఇలా అన్నాడు - “రాజా! సమయానికి తగని మాట మాట్లాడితే బృహస్పతి కూడ అవమానించబడతాడు. అతని బుద్ధిని నిందిస్తారు.”

అప్రాప్తకాలం వచనం బృహస్పతిరపి బ్రువన్,

లభతే బుద్ధ్యవజ్ఞానమవమానం చ భారత.

(ఉద్యోగపర్వం 39.2)

ద్వేష్యుడు (ఎవనిమీద ద్వేషం ఉంటుందో అతడు) ఏనాటికీ సాధువు కాడు, మేధావి కాడు, పండితుడు కాడు. ఇప్పుడు ఏ పని చేసినా అవి శుభాలే. ద్వేష్యుడు ఏమి చేసినా అవి చెడ్డ పనులే.

ద్వేష్యో న సాధుర్భవతి న మేధావీ న పణ్డితః,

ప్రియే శుభాని కార్యాణి ద్వేష్యే పాపాని చైవ హి.

(ఉద్యోగపర్వం 38.4)

రాజా! దుర్యోధనుడు పుట్టి నప్పుడే చెప్పాను - వానిని విడిచిపెట్టి మిగిలిన నూరుగురు పుత్రులను రక్షించుకొమ్మని. నువ్వు వినలేదు. ఇప్పుడు దాని ఫలం అనుభవిస్తున్నావు.

విదురుడు చెప్పిన మాట లన్నీ విని ధృతరాష్ట్రుడు - “నువ్వు చెప్పిన దంతా నిజమే. నా అభిప్రాయం కూడ అదే. నేను పాండవుల విషయంలో ప్రేమతో ఉండా లని ఎంత అనుకొన్నా దుర్యోధనుణ్ణి చూడగానే నా ఆలోచన మారిపోతుంది. నేనేమి చేయను. ఎవరూ కూడ దైవాన్ని అతిక్రమించజాలరు. దైవమే బలీయ మైనది. పౌరుషం (పురుషయత్నం) వ్యర్థమే అని నా అభిప్రాయం” అన్నాడు.

న దిష్టమభ్యతిక్రాంతం శక్యం భూతేన కేన చిత్,

దిష్టమేవ ద్రువం మన్యే పౌరుషం తు నిరర్థకమ్.

(ఉద్యోగపర్వం 40.32)

విదురా! ఇంకా మంచి మాట లేవైనా చెప్పు అని ధృతరాష్ట్రు డన్నాడు. అప్పుడు విదురుడు - “ధృతరాష్ట్రా! మృత్యు వనేదే లేదు అని సనత్కుజాతు డన్నాడు. ఆయన ఆ రహస్య విషయా లన్నీ నీకు బోధిస్తాడు” అన్నాడు విదురుడు.

“నువ్వే చెప్పవచ్చు కదా?” అని ధృతరాష్ట్రు డనగా - “అవి నేను చెప్పకలిగిన విషయాలు కావు. సనత్కుజాతుడే చెప్పాలి” అని అంటూ విదురుడు సనత్కుజాతుణ్ణి స్మరించాడు. వెంటనే ఆ పురాణముని ప్రత్యక్ష మయ్యాడు.

సనత్కుజాతుడు సుఖంగా కూర్చుండగా విదురుడు ఆయనను సవినయముగా - “పూజ్యుడా! ఒక సంశయం ధృతరాష్ట్రుణ్ణి పీడిస్తూన్నది. నీవు ఈతనికి - దేనిని వినడంచేత ఇతడు సర్వదుఃఖాలనుండి విముక్తు డవుతాడో ఆ విషయం బోధించాలి” అని ప్రార్థించాడు.

సనత్సుజాతుడు ధృతరాష్ట్రునికి ఆధ్యాత్మికవిద్యను ఉపదేశించాడు.¹

సంజయుడు కురురాజసభలో ప్రవేశించుట

ఆ రాత్రి ధృతరాష్ట్రునికి విదుర-సనత్సుజాతులతో సంభాషణలతో గడిచిపోయింది. మరునాడు రాజు లందరూ సంజయుడు తీసికొని వచ్చిన పాండవసందేశం వినడానికై ఉత్సుకతతో వచ్చి సభలో కూర్చున్నారు. కౌరవముఖ్యు లందరూ వచ్చి ఉన్నారు. ఇంతలో సంజయుడు సభలో ప్రవేశించాడు. అతడు భీష్మాడు లందరికీ అభివాదనం చేసి వాళ్లకు పాండవుల క్షేమవార్త తెలిపాడు.

“సంజయా! అర్జునుడు నీ మాటలు విని ఏమన్నాడు?” అని ధృతరాష్ట్రుడు అతనిని అడిగాడు. అర్జునుడు కురువృద్ధు లందరికీ నమస్కరించి చెప్పిన మాట లన్నీ సంజయుడు, యథాతథంగా, సవిస్తరంగా దుర్యోధనాదులకు చెప్పాడు. అర్జునుడు - తమ విషయంలో కౌరవులు చేసిన దుష్కృత్యాలు, అపకారాలూ ఉగ్గడించి, రాబోయే యుద్ధంలో తాను, తన సోదరులు, శ్రీకృష్ణసాహాయ్యంతో ఏ విధంగా కౌరవులను సర్వనాశం చేయనున్నారో మీకు చెప్ప మన్నాడు అని కూడ వాళ్లకు సంజయుడు నివేదించాడు.

సంజయుడు చెప్పిన మాటలు విని భీష్ముడు నరనారాయణుల మాహాత్మాన్ని వర్ణిస్తూ ఇలా చెప్పాడు - “పూర్వం ఒకనాడు ఇంద్రాది దేవతలు, ఋషులు, గంధర్వులు బ్రహ్మదేవుని సభలో ఆయనను సవినయంగా సేవిస్తూ ఉపవిష్టులై ఉండగా పురాణఋషులైన నరనారాయణులు తమ తేజస్సుతో ఆ ప్రదేశాన్నంతటినీ దేదీప్యమానంగా వెలుగొందే టట్లు చేస్తూ, అక్కడ నున్నవాళ్ల తేజస్సులను కూడ అపహరిస్తున్నారా అన్నట్లు ప్రకాశిస్తూ, అక్కడికి వచ్చి వెళ్లిపోయారు.

“ఈ మహాపురుషు లెవరు? ఇచటికి వచ్చి నీకు అభివాదనం కూడ చేయకుండా వెళ్లిపోతున్నారు?” అని బృహస్పతి బ్రహ్మదేవుణ్ణి ప్రశ్నించాడు. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు - “తమ తేజస్సుతో భూసభోంతరాళాలను ప్రకాశింపచేస్తూన్న వీరిద్దరూ నర-నారాయణులు,

¹ ఉద్యోగపర్వంలోని 42-46 అధ్యాయాలకు సనత్సుజాతీయం అని పేరు. భగవద్గీతకు వలెనే దీనికి కూడ శ్రీ శంకరభగవత్పాదులు భాష్యం వ్రాసినట్లు ప్రసిద్ధి. కాని అది భగవత్పాదుల రచన కాదేమో అనిపిస్తుంది. పూనాలో ప్రచురించిన ఒక పుస్తకంలో ఒకచోట శ్రీ శంకరాచార్యులు తమ శిష్యుడైన సురేశ్వరాచార్యుల గ్రంథంలోని ఒక వాక్యం ప్రమాణంగా ఉదహరించినట్లుంది. శ్రీరంగం వాణీవిలాస ప్రెస్సువారు ముద్రించిన శాంకర గ్రంథావళిలో ఈ వాక్యం తొలగించబడింది.

అసురులను నశింపచేయడానికై మహాతపఃసంపన్నులైన వీరిద్దరూ రెండు రూపాలలో సంచరిస్తున్నారు” అని చెప్పాడు.

ఆ మాటలు విని ఇంద్రుడు వారిద్దరూ తపస్సు చేస్తూన్న ఆశ్రమానికి దేవతలందరితో కలిసి వెళ్లి మాకు సాహాయ్యం చేయ వలె నని ప్రార్థించాడు. వారిద్దరూ అంగీకరించారు. ఆ సరనారాయణులే ఇప్పుడు అర్జున-వాసుదేవులుగా జన్మించారు. అర్జునుడు ఎందరినో ఇంద్రుని శత్రువులను సంహరించాడు. వాసుదేవుడు ఏ విధంగా దుష్టసంహారం చేసి ఉన్నాడో అందరికీ తెలిసినదే కదా?

ఒకే సత్త్వం, వస్తువు, రెండుగా విభక్తమై నర-నారాయణ రూపంతో దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ చేస్తూంటుంది. ఈ విషయం నారదుడు పూర్వం నాకు చెప్పి ఉన్నాడు.

విష నారాయణః కృష్ణః ఫాల్గునశ్చ నరః స్మృతః,

నారాయణో నరశ్చైవ సత్త్వమేకం ద్విధాకృతమ్. (ఉద్యోగపర్వం 49.20)

దుర్యోధనా! శంఖచక్రగదాహస్త దైన కృష్ణుడు, ఆయుధాలు పైకి తీస్తూన్న అర్జునుడూ ఒకే రథంమీద ఉండగా చూచి నప్పుడు నీకు నా మాటలు గుర్తుకు వస్తాయి.

నీ బుద్ధి ధర్మార్థాలనుండి దూరం అయిపోయింది. నీవు కేవలం దుర్బుద్ధులైన కర్ణ - శకుని -దుఃశాసనుల ఆలోచనల ప్రకారమే నడుస్తున్నావు. కౌరవుల సర్వవిశాసం దగ్గరపడింది.

ఆ మాటలు విన్న కర్ణుడు - “ఐతామహా! వృద్ధుడ వైన నీ విలా మాటలాడకూడదు. నేను చేసిన తప్పు పని ఏమీ లేదు. రాజధర్మాన్ని అనుసరించి అన్ని విధాలా ధృతరాష్ట్రునికి క్షేమం చేకూర్చా లని ప్రయత్నిస్తున్నాను. పాండవుల నందరినీ సంహరిస్తాను” అన్నాడు.

భీష్ముడు - ధృతరాష్ట్రా! ఈ కర్ణుడు పాండవుల నందరినీ సంహరిస్తాను అంటూ మాటి మాటికీ బడాయి చెప్పుకొంటూంటాడు. వీని మాటలు నమ్మి నీ పుత్రుడు పాండవులను తేలికగా చూస్తున్నాడు. పాండవులలో ఒక్కొక్కడు ఒక్కొక్క అద్భుతమైన కార్యం చేశాడు. అలాంటి దేదైనా ఈ కర్ణుడు చేశాడా?

విరాటనగరంలో తన సోదరు డైన వికర్ణుణ్ణి అర్జునుడు చంపి నప్పుడు ఇత డేమి చేయకలిగాడు? ఘోషయాత్రలో గంధర్వులు నీ కుమారుణ్ణి బంధించి తీసికొని పోతున్నప్పుడు ఏం చేశాడు? అప్పుడు పాండవులే కదా వానిని రక్షించినది? అన్నాడు.

“భీష్ముడు చెప్పిన విధంగానే చేయడం యుక్తం. అర్జునుడు యుద్ధరంగంలో ఏ మేమి చేయగలడో నాకు తెలుసు” అని ద్రోణాచార్యుడు అన్నాడు.

ఈ విధంగా భీష్మద్రోణులు ఇంకా ఏమో చెప్పబోతూండగానే ధృతరాష్ట్రుడు వాళ్ల మాటలు సరిగా వినిపించుకొనకుండా - “సంజయా! పాండవులు ఇంకా ఏమన్నారు?” అని సంజయునితో మాట్లాడడం ప్రారంభించాడు.

ఈ విధంగా అతడు భీష్మ - ద్రోణుల విషయంలో నిర్లక్ష్యభావంతో ప్రవర్తించడం చూడగానే అక్కడ నున్న కౌరవవీరు లందరూ తమ ప్రాణాలమీద ఆశ వదలుకొన్నారు -

తదైవ కురవః సర్వే నిరాశా జీవితేభవన్,

భీష్మద్రోణౌ యదా రాజా న సమ్యగనుభాషతే. (ఉద్యోగపర్వం 49.48)

“సంజయా! మన కున్న సైన్యబలా స్సంతనీ విని యుధిష్ఠిరు డే మంటున్నాడు? ఆతని సోదరులూ, పుత్రులూ యుద్ధం చేద్దా మంటున్నారా, శమం కోరుతున్నారా? ఆతనికి ఏ యే రాజులు సహాయులుగా వచ్చారు?” అని ప్రశ్నించాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

సంజయుడు - “మహారాజా! మిత్రరాజులే కాదు, ఆ బాలగోపాలం అందరూ కూడ యుధిష్ఠిరుణ్ణి ప్రశంసిస్తున్నారు. వీధులలో ఆడుకొనే అన్ని వర్ణాలవాళ్ల ఆడపిల్లలు కూడా యుద్ధానికి సన్నద్ధు డౌతున్న యుధిష్ఠిరుణ్ణి చూడా లనే వేడుకతో వస్తున్నారు.

ఆగోపాలావిపాలాశ్చ నన్దమానా యుధిష్ఠిరమ్,

పక్షాల్లాః కేకయా మత్స్యాః ప్రతినన్దన్తి పాణ్డవమ్.

బ్రాహ్మణ్యో రాజపుత్ర్యశ్చ విశాం దుహితరశ్చ యాః,

క్రీడన్తోభిసమాయాన్తి పార్థం సంనన్దమీక్షితుమ్.

(ఉద్యోగపర్వం 50.7,8)

ఇలా ఇంకా ఏదో చెప్ప బోతూనే సంజయుడు ఏదో ఆలోచిస్తూన్నట్లు మాట్లాడకుండా ఉండిపోయాడు. అది గమనించిన విదురుడు - “ఇతడు మూర్ఖుడేనా. కొంచెం స్పృహ తప్పినట్లున్నాడు” అన్నాడు.

“బహుశా పాండవుల యుద్ధప్రయత్నాలన్నీ మనస్సులో మెదిలి ఇతడు ఇలా అయి ఉంటాడు” అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

ఇంతలో సంజయుడు కోల్పోని ఇలా చెప్పాడు - “రాజా! భీమార్జునులు, నకులసహదేవులూ, భీష్ముణ్ణి వధించడానికై తపస్సుచేసి ద్రుపదుని పుత్రికగా జన్మించి,

కారణవశంచేత పురుషుడైన శిఖండీ, పాండవుల ఇతర మిత్రరాజు లందరూ కూడ యుధిష్ఠిరుడు ఎప్పుడు ‘ఊఁ’ అంటే అప్పుడు ముందుకు దూకడానికి సిద్ధంగా ఉన్నారు. వీళ్లందరూ మీవాళ్లను యుద్ధరంగంలో కలుస్తారు.”

భీమార్జునుల పేర్లు వినగానే ధృతరాష్ట్రుని మనస్సు చాల కలత చెందింది. “విదురుడు, భీష్మాదులూ కూడ ఆనాడే చెప్పారు. నేను ఐశ్వర్యలోభంచేత ఆ మాటలు వినలేదు. కౌరవుల వినాశం తప్ప దనిపిస్తున్నది” అంటూ వాపోయాడు. “అంత మహాబలవంతు లైన పాండవులతో యుద్ధం చేయకుండా ఉండడమే మంచిది. అందుచేత శాంతికోసం ప్రయత్నిద్దాం” అన్నాడు.

ఇదే సమయం అనుకొని సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుణ్ణి ఇంకా దెప్పిపొడవడం ప్రారంభించాడు - మహారాజా! నువ్వు చెప్పి నట్లు గాండీవం ద్వారా క్షత్రియ జాతివినాశం తప్ప దనిపిస్తున్నది. ను వ్వింత బుద్ధిమంతుడవై యుండి, అర్జునుని ప్రభావం తెలిసినవాడ వై యుండి నీ పుత్రునికి లొంగిపోతున్నా వంటే నా కేమీ అర్థం అవడంలేదు. తండ్రి వలె ఆదరించవలసిన నువ్వే పాండవులను ఈ విధంగా మోసం చేశావు.

ఆనాడు జూదం ఆడే టప్పుడు - “యుధిష్ఠిరుడు ఇది ఓడిపోయాడు, అది ఓడిపోయాడు” అని మీవా క్లంటూంటే చిన్న పిల్లవాడు వలె మురిసిపోయావు.

**ఇదం జితమిదం లబ్ధమితి శ్రుత్వా పరాజితాన్,
ద్యూతకాలే మహారాజ స్యయసే స్య కుమారవత్. (ఉద్యోగపర్వం 54.5)**

మనవాళ్లు రాజ్యం అంతా జయించా రని సంతోషించావుకాని ఎంత అధఃపాతాళా నికి పడిపోవలసివస్తుందో గుర్తించలేదు.

వీరు లైన ఆ పాండవులు తమ బాహువీర్యం చేత భూమండలా న్నంతనీ జయించి నీ కప్పగిస్తే అదంతా నువ్వే జయించా ననుకొన్నావు.

**బాహువీర్యార్జితా భూమిస్తవ పార్శ్వైవేదితా,
మయేదం కృతమిత్యేవ మన్యసే రాజసత్తమ. (ఉద్యోగపర్వం 54.8)**

“మత్స్య - పశ్చాత - కేకయ - శాల్వ - శూరసేనదేశాల రాజులు నీ వంటే ఏమీ లెక్కచేయక పాండవుల పక్షాన ఉన్నారు. భీమార్జునులు దుర్యోధనుని సైన్యాన్ని, వాని మిత్రరాజులను నశింపచేయడం తప్పదు. ద్యూతకాలంలో నేను, విదురుడూ నీకు చెప్పనే చెప్పాం. ఇప్పుడు ఇలా విలపించి ప్రయోజనం లేదు.”

అప్పుడు దుర్యోధనుడు తండ్రితో - “మహారాజా! మనం చాల బలంగా ఉన్నాం. మన పక్షాన ఎంతమంది మహావీరు లున్నారో నీకు తెలుసు కదా? నీ వేమీ భయపడవలసిన పని లేదు. మన సైన్యబలానికి వాళ్ల సైన్య బలానికి పోలికే లేదు.

అందుచేతనే కదా - ముందు ఇంద్రప్రస్థం కావా లన్న యుధిష్ఠిరుడు ఇప్పుడు నాకు భయపడి ఐదు గ్రామా లిస్తే చాలు అంటున్నాడు?

యుధిష్ఠిరః పురం హిత్వా పచ్చ గ్రామాన్ స యాచతి,
భీతో హి మామకాత్ సైన్యాత్ ప్రభావాచ్చైవ మే విభో.

(ఉద్యోగపర్వం 55.30)

గదాయుద్ధంలో దుర్యోధనునితో సమానుడు లేదని, నాకు గదాయుద్ధగురు వైన సంకర్షణుడు యోగ్యతాపత్రం ఇచ్చాడు. గదాయుద్ధంలో భీముడు ఎప్పుడు ఎదు రౌతాడా అని చాల ఉత్కంఠతో ఎదురుచూస్తున్నాను. భీముణ్ణి అనాయాసంగా ఓడిస్తాను.

ఇక అర్జునుని విషయం. భీష్మకర్ణులు అతని సంగతి చూచుకుంటారు. అందుచేత నీ వేమాత్రమూ భయపడవలసిన పని లేదు.”

దుర్యోధనుడు తండ్రికి ఈ విధంగా ధైర్యం చెప్పి - “పాండవుల యుద్ధప్రయత్నాలు ఎలా జరుగుతున్నాయో వాళ్ల వాహనాలు ఎలా ఉన్నాయో సవివరంగా చెప్పు” అని సంజయుణ్ణి అడిగాడు.

సంజయుడు అర్జునుని ధ్వజమూ, రథమూ, దాని ప్రభావమూ, దానికి కట్టిన అశ్వాలు మొదలైన విషయా లన్నీ వర్ణించి చెప్పి యుధిష్ఠిరాదుల రథాలను గూర్చి కూడ చెప్పాడు.

పాండవులకు సాహాయ్యం చేయడానికి ఏ యే రాజులు ఎంతెంత సైన్యంతో వచ్చారో కూడ సంజయుడు, ధృతరాష్ట్ర డడుగగా వర్ణించి చెప్పాడు.

అదంతా వినగానే ధృతరాష్ట్రుడు - “అయితే నా పుత్రు లందరి విషయంలోను అశ వదలకొనవలసిందే. ఆ పక్షంలో ఉన్నవాళ్లంతా అతిరథులూ, మహారథులూ కూడ. సంజయా! నే నెంత వద్దని మొరపెడుతున్నా నా దుష్పుత్రుడు వాళ్లతో యుద్ధం చేయడానికే సిద్ధపడుతున్నాడు” అన్నాడు.

“పాండవ పక్షం వాళ్లు ఇంకా ఏ మన్నారు? ఏమి చేస్తున్నారు?” అని ధృతరాష్ట్రుడు ప్రశ్నించగా సంజయుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు “కౌరవుల నందరికీ నే నొక్కడనే చాలుదును” అంటూ క్రోధావేశంతో అన్న మాటలు వర్ణించి చెప్పాడు.

ధృతరాష్ట్రునకు ఏ విధంగా నైనా యుద్ధం జరగకుండా చూడా లనే అభిప్రాయం కలిగింది. దుర్యోధనునితో - “దుర్యోధనా! యుద్ధంనుండి విరమించు. నీవు నీ అమాత్యులు అందరూ జీవించడానికి పృథివిలో సగం చాలును. మిగిలిన అర్ధరాజ్యం పాండవులకు ఇచ్చివేయుము. నాకు గాని, భీష్మద్రోణాదులకు గాని యుద్ధం చేయడం ఇష్టం లేదు. నువ్వైనా కావాలని యుద్ధానికి దిగడంలేదు. కర్ణుడు, దుఃశాసనుడు, శకునీ నిన్ను ఈ యుద్ధానికి ప్రేరేపిస్తున్నారు” అన్నాడు.

నేను నిన్ను గాని, భీష్మ-ద్రోణాదులను గాని చూచుకొని యుద్ధానికి దిగడంలేదు. నేను, కర్ణుడు, దుఃశాసనుడు - ముగ్గురమూ కలిసి పాండవులను సంహరిస్తాం. పాండవులను సశింపచేసి నేనైనా భూమండలాన్ని పాలించాలి లేదా నన్ను వధించి పాండవులైనా పాలించాలి. రాజా! నా ప్రాణాలను, రాజ్యాన్నీ, ధనాన్నీ, సర్వస్వాన్నీ విడిచిపెట్ట నైనా విడిచిపెడతాను గాని పాండవులతో కలిసి ఎన్నడూ ఉండను.

సూది మొన మోపి సంత ప్రదేశం కూడ పాండవుల కివ్వను.

యావద్ధి సూచ్యాస్త్రీక్లాయా విధ్యేదగ్రేణ మారిష,
తావదప్యపరిత్యాజ్యం భూమేర్షః పాణ్డవాన్ ప్రతి. (ఉద్యోగపర్వం 58.18)

అంటూ దుర్యోధనుడు తండ్రికి మొండిగా సమాధానం చెప్పాడు.

ధృతరాష్ట్ర డక్కడ నున్న రాజులతో - “దుర్యోధనుణ్ణి నేను విడిచివేశాను. వీనితో కలిసి యమలోకానికి వెళ్లబోతున్న మిమ్ములను గూర్చి నేను విచారిస్తున్నాను. భీమసేనుడు సైన్యంలో ప్రవేశించి సర్వనాశనం చేస్తూన్నప్పుడు నా మాట నీకు గుర్తుకు వస్తుంది” అని పలికి, “సంజయా! కృష్ణార్జును లేమన్నారో చెప్పు” అని సంజయుణ్ణి అడిగాడు.

కృష్ణార్జునుల మాటలు కూడ సంజయుడు యథాతథంగా ధృతరాష్ట్రునికి నివేదించి వాళ్లు యుద్ధానికి సిద్ధంగా ఉన్నారు అని తెలిపాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు మళ్లీ తమ బలాన్నీ, పాండవుల బలాన్నీ అంచనా వేసి చెవుతూ ఎలా చూచినా మన బలం పాండవుల బలంముందు చాలదు. అందుచేత పాండవులతో శాంతి ఏర్పరచుకొనడమే మంచి దని పుత్రునికి బోధించాడు.

దుర్యోధనుడు తనకు ముల్లోకాలు ఎదురై వచ్చినా ఎదిరించి నిలబడే శక్తి ఉన్న దని, గట్టిగా చెవుతూ - “నేను మిత్రులకు సాహాయ్యం చెయ్యా లంటే చేయగలను. శత్రువు ఎంతటివాడైనా వానిని అణిచివెయ్యా లంటే అణచివేయగలను. నా మాటకు ఎన్నడూ ఎక్కడా తిరుగు లేదు” అన్నాడు.

యదభిధ్యామ్యహం శశ్వచ్చభం వా యది వాశుభమ్, !

నైతద్విపన్నపూర్వం మే మిత్రేష్వరిషు చోభయోః. (ఉద్యోగపర్వం 61.21)

“నాకు గొప్పలు చెప్పుకొనడం చేతకాదు. తనను తాను పొగడుకొనడం అసత్పురుషులు చేసే పని” అన్నాడు.

న హ్యహం శ్లాఘనో రాజన్ భూతపూర్వః కదాచన,

అసదాచరితం హ్యేతత్ యదాత్మానం ప్రశంసతి.

(ఉద్యోగపర్వం 61.24)

దుర్యోధనుడు ఇంత కచ్చితంగా చెప్పిన తరువాత కూడ ధృతరాష్ట్రుడు పొండవుల యుద్ధసంనాహాలను గూర్చి సంజయుణ్ణి ఇంకా ఏదో అడగబోయాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు ఇంకా ఏదో అంటాండగానే, కర్ణుడు - “నేను పరశురాముని నుండి సంపాదించిన బ్రహ్మాస్త్రం ఉంది. భీష్ముడూ, ద్రోణుడూ, ఇతర వీరులూ నీ దగ్గరనే ఉండనీ, నే నొక్కడనే సమస్తపొండవసేనలను సంహరిస్తాను” అని దుర్యోధనునితో అన్నాడు.

అప్పుడు భీష్ముడు - “కర్ణా! ఎందుకు అలా వృథాగా గొప్పలు చెప్పుకొంటావు! కృష్ణుని సహాయంతో అర్జునుడు ఎలా ఖాండవవనం దగ్ధం చేశాడో నీకు తెలియదా? దేవేంద్రుని నుండి నీకు లభించిన శక్తిని కృష్ణుడు తన చక్రం ప్రయోగించి భస్మం చేసివేస్తాడు. సర్పముఖబాణాన్ని అర్జునుడు నశింపచేస్తాడు. బాణాసురుణ్ణి, నరకాసురుణ్ణి సంహరించిన కృష్ణుడు అర్జునుణ్ణి రక్షిస్తున్నాడు. ఈ విషయం గుర్తుంచుకో” అని అంటూ తీవ్రంగా దూషించాడు.

కర్ణుడు క్రోధోద్రేకంతో - “సభామధ్యంలో భీష్ముడు నన్ను ఈ విధంగా దూషించి నందుకు ఫలం ఏమో వినండి. ఈయన జీవించి ఉన్నంతవరకు నేను యుద్ధంలో శస్త్రం పట్టను. ఈయన శాంతించిన తరువాత నా ప్రభావం చూద్దురుగాని” అని అంటూ సభ విడిచి వెళ్లిపోయాడు.

భీష్ముడు నవ్వుతూ దుర్యోధనునితో - “నిజమే, ఈ కర్ణుడు సత్యప్రతిజ్ఞుడు!” అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు - “పితామహా! మే మందరమూ వీర్యపరాక్రమాదులలో సమానులమే కదా? పొండవులు మాత్రమే జయిస్తారు. మీరు జయించరు అని మమ్ములను ఎలా అంటావు? నేను యుద్ధం ప్రారంభించా నంటే నిన్ను, ద్రోణకృపాచార్యులను, శల్యుణ్ణి

చూచుకొని ప్రారంభించలేదు; నేను, కర్ణుడు, దుఃశాసనుడు - ముగ్గురమూ కలిసి శత్రువుల సందరినీ సంహరిస్తాం. తరవాత నేను అనేక యజ్ఞయాగాదులు చేస్తాను” అన్నాడు.

అప్పుడు విదురుడు ఈ విధంగా దుర్యోధనునికి ఉపదేశించాడు - “దమం అనేది ప్రతీఒక్కడూ ముఖ్యంగా సంపాదించుకొనవలసిన ఉత్తమ లక్షణం. ఓరిమి, నిలకడగా ఉండడం, అహింస, సమత్వము, చెడ్డ పనులను చేయడానికి సంకోచము, చపలత్వం లేకపోవడం, దైన్యం లేకపోవడం, తొందరపాటు లేకపోవడం, సంతృప్తి, విశ్వాసము ఇవి ఉన్న పురుషుడే దాంతుడు. అనగా ఇవన్నీ కలిసి దమం అని చెప్పబడతాయి. దమం ఉన్నవాడు ఇహలోక - పరలోకాలను రెండింటినీ జయిస్తాడు.” ఈ విధంగా విదురుడు దుర్యోధనునికి దమాని కున్న ప్రాశస్త్యాన్ని బోధించి జ్ఞాతివిరోధం మంచిది కాదని సూచిస్తూ ఒక చిన్న కథ చెప్పాడు -

“ఒక శాకునికుడు (పక్షులు పట్టేవాడు) నేల మీద వల పరచాడు. ఎల్లప్పుడూ కలిసి మెలిసి తిరిగే రెండు పక్షులు దానిలో చిక్కుకున్నాయి. ఆ రెండు కలిసి ఎగిరి ఆ వలను ఆకాశమార్గంలో తీసికొనిపోతూండగా ఆ శాకునికుడు నేలమీద పరుగెత్తుతూ వాటిని వెంటబిడించాడు. అది చూచి ఒక ముని - “అవి ఆకాశంమీద ఎగిరిపోతూంటే నువ్వు నేలమీద పరుగెత్తి ఏమి ప్రయోజనం?” అన్నాడు. అప్పుడతడు - “నిజమే, ఇవి కలిసి నా వలను పట్టుకొని పోతున్నాయి. అవి కలహించడం ప్రారంభిస్తాయి. అప్పుడు నాకు దొరుకుతాయి” అంటూ పరుగెత్తాడు. అత డన్నట్లుగానే వాటి మధ్య కలహం ఏర్పడి క్రిందపడ్డాయి. ఆ శాకునికుని చేతికి చిక్కాయి.

పరస్పర వైరంతో ఉండే జ్ఞాతులు ఈ పక్షులవలెనే శత్రువులకు వశం అయిపోతారు. కలిసి భోజనాలు చేయడం, సంకథనం (కబుర్లు చెప్పు కొనడం), ఒకరి నొకరు ప్రశ్నించడం, అప్పుడప్పుడు కలుస్తూండడం - ఇవీ జ్ఞాతులు చేయవలసిన పనులు. అంతేనే కానీ పోట్లాడుకొనడం కాదు.

సంభోజనం సంకథనం సంప్రశ్నోద్ధ సమాగమః,

ఏతాని జ్ఞాతికార్యాణి, న విరోధః కదాచన. (ఉద్యోగపర్వం 64.11)

నిప్పుతో ఉన్న కట్టెలు దూర దూరంగా, విడిపోతే పొగమాత్రమే వస్తూ ఉంటాయి. దగ్గరగా ఉంటే ప్రజ్వలిస్తాయి. జ్ఞాతుల విషయం కూడ అంతే.

ధూమాయన్తే వ్యపేతాని జ్వలన్తి సహితాని చ,

ధృతరాష్ట్రోల్కుకానీవ జ్ఞాతయో భరతర్షభ. (ఉద్యోగపర్వం 64.14)

మరొక కథ చెవుతున్నాను, విను. మేం కొందరం కలిసి గంధమాదనపర్వతంమీదకు వెళ్లాం. అక్కడ పెద్ద లోయ ప్రక్క నున్న చెట్టుమీద పెద్ద తేనెపట్టు వ్రేలాడుతూన్నది. దానిని సర్పాలు రక్షిస్తున్నాయి. అది కుబేరునిదట. ఆ మధువు త్రాగితే మర్త్యుడు అమర్త్యుడవుతాడు. అందుడు దృష్టికలవాడవుతాడు. వృద్ధుడు యువకుడవుతాడు. అది పట్టుకోవాలని మాతో ఉన్న కొందరు ఆటవికులు ప్రయత్నించారు. ఆ లోయలో పడ్డారు.

అదే విధంగా నీ పుత్రుడు ఈ రాజ్యం అంతా తనకొక్కనికే దక్కాలని కోరుకొంటున్నాడు. తేనె వైపే చూస్తున్నాడు కాని లోయ చూడడంలేదు.

తథైవ తవ పుత్రోఽయం పృథివీమేక ఇచ్చతి,

మధు పశ్యతి సంమోహాత్ ప్రపాతం నానుపశ్యతి. (ఉద్యోగపర్వం 64.22)

నీ కుమారు డైన దుర్యోధనుడు అర్జునునితోను, ద్రుపద-మత్స్య రాజాదులతోను యుద్ధం చేయ గలడని నాకు నమ్మకం లేదు.

ధృతరాష్ట్రుడు మళ్లీ దుర్యోధనునికి శాంతిని ఉపదేశించడానికి ప్రయత్నించి “సంజయా! వాసుదేవుని తరవాత అర్జును డేమన్నాడు?” అని సంజయుణ్ణి ప్రశ్నించాడు. సంజయుడు అర్జును డన్న మాటలు తెలిపాడు. “యుధిష్ఠిరుని భాగం యుధిష్ఠిరునికి ఇవ్వకపోతే యుద్ధ మనే మహాయజ్ఞంలో మిమ్ముల నందరినీ హోమం చెయ్యడం తప్పదు” అన్నాడని చెప్పాడు.

ఇవేమీ దుర్యోధనునికి కాని, ధృతరాష్ట్రునికి కాని నచ్చలేదు. సభలోని వాళ్లందరూ వెళ్లిపోయారు.

అందరూ వెళ్లిపోయిన తరువాత ధృతరాష్ట్రుడు “సంజయా! మా ఇద్దరి బలాలలోను ఏది గొప్పది? ఏది తక్కువగా ఉంది? నువ్వు అన్నీ పరిశీలించి వచ్చావు కదా? చెప్పు” అని ఏకాంత ప్రదేశంలో అడిగాడు.

“రాజా! ఏకాంతప్రదేశంలో నీకే విషయమూ చెప్పను. నీకు అసూయ పుట్టుకొస్తుంది. మీ తండ్రినీ, పట్టమహిషి యైన గాంధారిని పిలిపించు. ధర్మజ్ఞులైన వాళ్లిద్దరూ నీ అసూయను పోగొడతారు” అన్నాడు సంజయుడు.

విదురుడు వ్యాసమహర్షిని, గాంధారిని తీసికొనివచ్చాడు.

“సంజయా! కృష్ణార్జునుల విషయంలో ఇత డేదో అడుగుతున్నాడు కదా? అది చెప్పు” అన్నాడు వ్యాసుడు.

సంజయు డిలా చెప్పాడు - “ధనుర్ధరు లైన అర్జున - వాసుదేవు లిద్దరూ కూడ పరమపూజ్యులు. వీళ్లు కర్మబంధంవల్ల పుట్టినవారు కాదు. వీళ్లు సర్వజగత్స్వరూపులు.”

వాసుదేవునికి బారెడు దూరంలో చక్రాయుధం ఎవరికీ కనబడకుండా తిరుగుతూ ఉంటుంది.

మహాబలశాలి యైన వాసుదేవుడు భయంకరుడైన నరకాసురుణ్ణి, శంబరాసురుణ్ణి కంసుణ్ణి, శిశుపాలుణ్ణి, అడుకొంటున్నట్లు చంపివేశాడు.

ఆ పురుషోత్తముడు పృథివీ - అంతరిక్ష - ద్యులోకాలను మనస్సుచేతనే తన వశం చేసికొనగలడు.

రాజా! పాండవుల సార-అసారాలను నాకు చెప్పు అని మాటిమాటికీ నన్ను అడుగుతున్నావు కదా, సంక్షిప్తంగా చెబుతాను విను.

ఒక ప్రక్క జగత్తునూ, ఒక ప్రక్క జనార్దనుణ్ణి నిలిపి చూస్తే సమస్త మైన జగత్తుకంటే కూడ కృష్ణుడు అధికసారం కలవాడు.

జనార్దనుడు ఈ జగత్తు నంతనీ మనస్సు చేతనే భస్మం చేసివేయగలడు. ఈ జగత్తంతా కలిగినా అతని నేమీ చేయజాలదు.

ఎక్కడ సత్యం ఉంటుందో, ఎక్కడ ధర్మం ఉంటుందో, ఎక్కడ ప్రీ (సిగ్గు) ఉంటుందో, ఎక్కడ ఋజుత్వం ఉంటుందో అక్కడ గోవిందు డుంటాడు. కృష్ణు డెక్కడుంటే అక్కడ జయం ఉంటుంది.

యతః సత్యం యతో ధర్మో యతో ప్రీరార్జవం యతః,

తతో భవతి గోవిన్దో యతః కృష్ణస్తతో జయః. (ఉద్యోగపర్వం 68.9)

జనార్దనుడు అన్ని లోకాలనీ ఆడిస్తూంటాడు. లోకాలను మోసంచేస్తున్నాడా అన్నట్లు అతడు పాండవులచేత నియమాలు పాటింప చేసి అధర్మనిరతు లైన నీ పుత్రులను దహించా లని కోరుతున్నాడు.

భగవంతుడైన కేశవుడు తన యోగమాయాబలంచేత కాలచక్రాన్ని, జగచ్చక్రాన్ని, యుగచక్రాన్ని, ఎల్లప్పుడూ తిప్పుతూంటాడు.

ఒక్క భగవంతు డైన జనార్దనుడే కాలాన్ని, మృత్యువును, స్థావర జంగమాలను తన అధీనంలో పెట్టుకొని ఉన్నాడు. నేను నిజం చెబుతున్నాను.

“మహాయోగి యైన హరి ఈ విధంగా సమస్త జగత్తునూ తన వశంలో ఉంచుకొన్నా

కూడ ఏవేవో కర్మలు (పనులు) చేస్తూనే ఉంటాడు. ఆ విధంగా మాయచేత లోకాలను మోసం చేస్తూంటాడు. ఆయనని ఆశ్రయించినవాళ్లు మాత్రమే మోహవిముక్తు లవుతారు.”

“సంజయా! మాధవుణ్ణి గూర్చి నీ కింత తెలుసును కదా, నా కెందుకు తెలియడంలేదు?” అని ప్రశ్నించాడు ధృతరాష్ట్రుడు.”

“రాజా! విను. నీకు విద్య (జ్ఞానం) లేదు. నాకుంది. విద్యాహీనుడై తమస్సులో పడికొట్టుకొంటున్నవాడు కేశవుణ్ణి తెలుసుకొనలేదు.”

“సంజయా! నువ్వు జనార్దనుని యథార్థస్వరూపం తెలియడానికి నీలో ఉన్న నిత్యమైన భక్తి ఏది?” అని అడిగాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

“రాజా! నేను మాయను, మాయాకల్పితమైన దార-పుత్రాదికాన్ని సేవించను. వృధాగా ధర్మం ఆచరించను. ఈశ్వరార్పణబుద్ధితోనే ధర్మం చేస్తాను. ఈ విధమైన భక్తి చేత శుద్ధాంతఃకరణుడనై, శాస్త్రంద్వారా కేశవుని తత్త్వం తెలుసుకొంటాను” అని సంజయు డన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనునితో - “సంజయుడు మన కాపుడు. హృషీకేశుణ్ణి శరణుపొందుము” అన్నాడు.

“భగవంతు డైన దేవకీపుత్రుడు అర్జునునితో మైత్రిని చాటు కొంటూ లోకా లన్నింటినీ సంహరించినా, నే నాతని శరణు వేడను” అన్నాడు దుర్యోధనుడు.

“గాంధారి! చూడు, నీ కొడు కేవిధంగా, మంచి మాటలు వినకుండా ఎలా అడ్డదిడ్డంగా ప్రవర్తిస్తున్నాడో” అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

గాంధారి పుత్రుణ్ణి నిందిస్తూ - “పెద్దల మాటలు వినని దుష్టాత్ముడా! ఐశ్వర్యకామంతో తల్లిదండ్రులను, జీవితాన్ని కూడా విడిచివేస్తున్నావు. భీముని చేతిలో దెబ్బ తిన్నప్పుడు నీ తండ్రి మాటలు స్మరిస్తావు!” అంది.

వ్యాసుడు - “ధృతరాష్ట్రా! నీవు కృష్ణునికి ఇష్టుడవు. అందుచేతనే నీకు జ్ఞాని యైన సంజయుడు దూతగా దొరికాడు. అతడు నిన్ను శ్రేయోమార్గంలో నడుపుతాడు. తమకున్న ధనాలతో సంతృప్తి చెందక కామమూఢు లైన వాళ్లు అనేక విధాలైన పాశాలచే బద్ధులై యమునికి వశులౌతూంటారు” అన్నాడు.

“సంజయా! హృషీకేశుణ్ణి చేరి ఏ భయమూ లేని ఉత్తమ గతిని పొందడానికి తగిన మార్గం ఏదో నాకు ఉపదేశించు” అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

“జనార్దనుని తత్వాన్ని తెలుసుకోవా లంటే ఇంద్రియనిగ్రహం ఒక్కటే మార్గం” అని బోధిస్తూ సంజయుడు - “మీ ఇరుపక్షాలవాళ్లకీ శాంతిని బోధించడానికై అచ్యుతుడు రా నున్నాడు” అని చెప్పాడు.

ఆ మాట వినగానే ధృతరాష్ట్రుడు - “నేత్రా లున్న వాళ్లు ఎంత అదృష్టవంతులో కదా! ఆ మహాపురుషుణ్ణి చూడకలుగుతారు. నేను ఆ ఉపేంద్రుణ్ణి శరణుపొందుతున్నాను.”

కౌరవుల సభకు వెళ్లడానికై శ్రీకృష్ణుని నిర్ణయం

యుద్ధిష్ఠిరుడు శ్రీకృష్ణునితో - “ఓ మిత్రవత్సలా! ఇప్పుడు మాకు మళ్లీ నీ సాహాయ్యం కోరవలసిన అవసరం ఏర్పడింది. అవసరమై నప్పుడల్లా నీవు యాదవులను సర్వవిధాల రక్షిస్తున్నట్లు పాండవులను కూడా ఆదుకోవాలి” అన్నాడు.

“ఏమి కావాలో చెప్పు, నేను తప్పక చేస్తాను” అన్నాడు కృష్ణుడు.

యుద్ధిష్ఠిరు డిలా అన్నాడు - “ధృతరాష్ట్రుడు ఆతని కుమారులు ఏమి చేయదలచుచున్నారో సంజయుని ద్వారా మీ రందరూ తెలిసికొన్నారు కదా? వాళ్లు మా రాజ్యం మాకు ఇవ్వకుండా శాంతి కావాలని కోరుతున్నారు.

మేం సమయం ప్రకారం పదమూడు సంవత్సరాలు వనాలలో తిరిగినా దురాశాపరుడైన ధృతరాష్ట్రుడు మా రాజ్యం మా కివ్వడానికి ఇచ్చగించడంలేదు. ఐదు గ్రామా లిచ్చినా చాలు అని మీ అందరి ఎదుటనే నేను వాళ్లకి చెప్పాను. అది కూడ వాళ్లు అంగీకరించడంలేదు.

ఉత్తమ వంశంలో పుట్టిన వృద్ధుడు పరధనంమీద లోభంతో ప్రవర్తిస్తే వాని బుద్ధి సరిగా పనిచేయదు. బుద్ధి నశిస్తే సిగ్గు నశిస్తుంది. సిగ్గు లేనివాడు ధర్మంవైపు విముఖుడౌతాడు. ధర్మం నశిస్తే లక్ష్మి నశిస్తుంది. లక్ష్మి పోయిన ధనరహితుడు మరణించినవానితో సమానం (కౌరవుల పరిస్థితి ఇప్పుడు ఈ విధంగా ఉంది.)

మా రాజ్యం శత్రువులు అపహరించడం చేత మేం ఎన్ని కష్టాల పాలయ్యామో చూచావు కదా.

మానవుల ప్రవృత్తిలోను శునకాల ప్రవృత్తిలోనూ నా కేమీ భేదం కనబడడం లేదు. ఒక మాంసం ముద్ద కనబడగానే అక్కడికి చేరిన కుక్కలు తోకలు ఆడిస్తాయి. ఒకటి గుఱ్ఱ మంటే మరొకటి గొఱ్ఱ మంటుంది. ఇటూ అటూ తిరుగుతాయి. దంతాలు పైకి చూపిస్తాయి. మొరుగుతాయి. తరవాత యుద్ధం ప్రారంభం అవుతుంది. దేనికి బలం ఉంటే అది జయించి ఆ ఆమిషాన్ని తింటుంది.

తచ్చునామివ సంపాతే పణ్ణితైరుపలక్షితమ్,
 లాఙ్గాలచాలనం క్షేదా ప్రతివాచో వివర్తనమ్,
 దస్తదర్శన మారావస్తతో యుద్ధం ప్రవర్తతే,
 తతో యో బలవాన్ కృష్ణ! జిత్వా సోఽత్తి తదామిషమ్,
 ఏవమేవ మనుష్యేషు విశేషో నాస్తి కశ్చన. (ఉద్యోగపర్వం 72.70-72)

మా తండ్రివంటివాడు వృద్ధుడూ అయిన ధృతరాష్ట్రుడు మాకు అన్ని విధాలా పూజ్యుడు. ఆయనకు పుత్రప్రేమ బలవత్తరంగా ఉంది. అందుచేత మేం వంగి వంగి ఉన్నా ఆయన ఏమీ పట్టించుకొనడు. ఇట్టి పరిస్థితిలో కృష్ణ! మేం మా ధర్మానికీ, అర్థానికీ భంగం కలగకుండా ఎలా ప్రవర్తించాలో చెప్పగలవాడవు నీ వొక్కడవే!

“అయితే నేనే స్వయంగా కౌరవుల సభకు వెళ్లి మీ రెండు పక్షాల మధ్యా శమం నెలకొల్పడానికి ప్రయత్నిస్తాను. నా ప్రయత్నం సఫలం అయితే కౌరవులను, పాండవులను, ఇతరు లందరినీ మృత్యుపాశం నుండి తప్పించిన పుణ్యం నాకు లభిస్తుంది” అని కృష్ణు డన్నాడు.

అప్పుడు యుద్ధిష్ఠిరుడు - “కృష్ణ! నీవు స్వయంగా అక్కడికి వెళ్లా లని నా అభిప్రాయం కాదు. నువ్వు ఎంత మంచి మాటలు చెప్పినా దుర్యోధనుడు వినడు. ఇప్పుడు క్షత్రియజాతి అంతా వాని చెప్పుచేతలలో ఉంది. నువ్వు వాళ్ల మధ్యలోనికి వెళ్లడం నాకిష్టం లేదు. నీ కేమైనా అయితే - స్వర్గలోకాధిపత్యం లభించినా అది మాకు వద్దు” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని కృష్ణుడు - “మహారాజా! దుర్యోధనుడు ఎలాంటి పాడుబుద్ధి కలవాడో నాకు తెలుసు. మన శాంతిప్రయత్నం మనం చేస్తే మనలను ఎవరూ తరవాత తప్పుపట్టకుండా ఉంటారు. వాళ్లందరూ కలిసి నాపైకి వచ్చినా నన్నేమీ చేయలేరు. నా కేమైనా ముప్పు తలబెడితే కౌరవుల నందరినీ కాల్చివేయగలను. నేను వెళ్లడంవల్ల ప్రయోజనం లేకుండా పోదు. మనం అనుకొన్న పని జరిగితే జరగవచ్చు. అది కాకపోయినా, మన్ని ఎవరూ తప్పుపట్టడానికి అవకాశం ఉండదు” అన్నాడు.

“సరే అయితే, నీకు నే నేమీ చెప్పవలసినది లేదు. ఎలా చేస్తే యుక్తమో అలా చెయ్యి” అన్నాడు ధర్మరాజు.

“నేను సంజయుడు చెప్పిన మాటలూ విన్నాను. నీ మాటలూ విన్నాను. నీ అభిప్రాయ మేమిటో వాళ్ల అభిప్రాయ మేమిటో నాకు అంతా తెలుసు. నీ బుద్ధి ధర్మాశ్రిత

మైతే వాళ్లబుద్ధి వైరాళిత మైనది. ఏమైనా క్షత్రియుని ధర్మం యుద్ధం చేసి దురాత్ములను అణచివేయడమే కాని యాచనావృత్తి క్షత్రియునికి విధింపబడలేదు.

నిండు సభలో ద్రౌపదిని అలా అవమానించినందుకు, మిమ్ములను అలా మోసం చేసినందుకు అక్కడ నున్నవాళ్లందరూ ఆ నాడు దుర్యోధనాదులను నిందించారు. ఆ నిందావాక్యాలకే వాళ్లు మరణించి నట్లు లెక్క. అలాంటి వాళ్లని ఇప్పుడు సంహరించడం చాల తేలిక యైన పని. అతడు మొదలు తెగిపోగా బోటుమీద నిలబడిన చెట్టు వంటివాడు.

తదైవ నిహతో రాజన్ యదైవ నిరపత్రపః,

నిన్దితశ్చ మహారాజ! పృథివ్యాం సర్వరాజభిః.

ఈషత్కార్యో వధస్తస్య యస్య చారిత్రమీదృశమ్,

ప్రస్మన్దేన ప్రతిష్ఠభిశ్చిన్నముల ఇవ ద్రుమః. (ఉద్యోగపర్వం 73.26)

అందుచేత అలాంటివాళ్లని వధిస్తే పాపం ఏమీ లేదు. నేను శాంతిప్రయత్నాలు చేయడం చేస్తాను. నువ్వు మాత్రం యుద్ధానికి సిద్ధంగా ఉండు” అన్నాడు కృష్ణుడు.

భీమసేనుడు శ్రీకృష్ణునకు తన అభిప్రాయం చెప్పతూ - “మధుసూదనా! భరతవంశం అంతా నాశం కాకుండా ఉండే టట్లు చూడు. దుష్టు డైన దుర్యోధనునితో శాంతిని గూర్చియే మాటలాడు. పూర్వం ఆయా యుగాంతాలలో పద్దెనిమిదిమంది దుష్టులైన రాజులు పుట్టి తమ బంధుమిత్రాదుల వినాశానికి కారణ మైనా రని వింటున్నాం. ఈ యుగాంతంలో దుర్యోధనుడు అందుకే పుట్టి నట్లు తోస్తూన్నది. అందుచేత భరతవంశం నశించకుండా శాంతికోసమే ప్రయత్నం చెయ్యి” అన్నాడు.

భీముని నోటినుండి ఆ మాటలు విన్న శ్రీకృష్ణుడు ఆశ్చర్యపోయాడు. పర్వతం తేలిక అయిపోయిందా? నిప్పు చల్లగా అయిపోయిందా అనుకొన్నాడు.

భీమసేనా! ఎప్పుడు చూచినా యుద్ధం యుద్ధం అని కలవరించే నువ్వు కూడ ఈనాడు ఇలా మాట్లాడుతున్నా వేమిటి? నువ్వు ఇలా దిగాలు చెందడం బాగులేదు, లే, యుద్ధానికి లే.

ఉత్తిష్ఠస్య విషాదం మా కృథా వీర స్థిరో భవ,

న చైతదనురూపం తే యత్రే గ్లాని రరిందమ. (ఉద్యోగపర్వం 75.23)

అన్నాడు.

వాసుదేవుని మాటలు వినగానే భీమసేనుడు ఉత్తమాశ్వుం ఒక్క కొరడాదెబ్బకు లేచినట్లు ఒక్క మాటు లేచాడు. “కృష్ణా! నేను కేవలం కృపావశంచేత ఇలా

మాటలాడుతున్నాను కాని నా కే మాత్రమూ విషాదం లేదు. చిన్నతనంనుంచీ నా విషయం తెలిసిన నువ్వు కూడ నన్నీ విధంగా ఎలా అనుకొన్నావో తెలియదు. యుద్ధరంగంలో నే నెలా విజృంభిస్తానో చూడు” అన్నాడు.

“భీమసేనా! కేవలం నిన్ను రెచ్చగొట్టడం కోసం ఇలా అన్నాను కానీ నీకు విషాదం అనేది లేదను విషయం తెలియకకాదు. వాళ్లు శాంతిని అంగీకరించారా - మంచిదే; లేకపోతే యుద్ధం తప్పదు” అన్నాడు కృష్ణుడు.

“చెప్పవలసిన మాట లన్నీ మా అన్నగారు చెప్పాడు కదా. మీకు ఏది హితమో ఆలోచించి ఆ విధంగా చెయ్యి” అని అర్జునుడు కృష్ణునితో అన్నాడు.

అర్జునా! నా ప్రయత్నం నేను చేస్తాను. ఏమైనా యుధిష్ఠిరునికి ఐశ్వర్యం లభిస్తే దుర్యోధను దేనాటికీ సహించలేడు. ఆ దుష్టులు ముగ్గురూ వానికి చెడు బోధిస్తూనే ఉంటారు.

నీ మధ్యా నా మధ్యా భేదం కల్పించాలని కూడ దుర్యోధనుడు అనేక సమయాలలో ప్రయత్నాలు చేశాడు. నేను అలా జరగనివ్వలేదు.

అసకృచ్ఛాప్యహం తేన త్వత్కృతే పార్థ భేదితః,
న మయా తద్ గృహీతం చ పాపం తస్య చిక్రీర్షితమ్.

(ఉద్యోగపర్వం 79.14)

శాంతికి వాళ్లెలాగా ఒప్పుకొనరు. ఏమైనా నేను ధర్మరాజు శాసనం ప్రకారం వెళ్లాలి కదా, వెళ్లి వస్తాను. దుర్యోధనుడు ఏమి చేయదలచాడో కూడ తెలుసుకోవాలి కదా?

సర్వథా తు మయా కార్యం ధర్మరాజస్య శాసనమ్,
విభావ్యం తస్య భూయశ్చ కర్మ పాపం దురాత్మనః. (ఉద్యోగపర్వం 79.21)

అని అర్జునునితో శ్రీకృష్ణు డన్నాడు.

నకులుడు శ్రీకృష్ణునితో ఇలా అన్నాడు - మాధవా! మా అన్నగార్లు ముగ్గురూ తమ అభిప్రాయం చెప్పారు కదా? ఆ సమయానికి ఏమి చేస్తే బాగుంటుందో అది చెయ్యి.

మనం ఒకటి అనుకొంటే అది మరొక విధంగా అవుతుంది. లోకంలో మానవుల బుద్ధులు కూడా మారిపోతూంటాయి.

అన్యథా చిన్మితో హ్యర్థః పునర్భవతి సోఽన్యథా,

అనిత్యమతయో లోకే నరాః పురుషసత్తమః.

(ఉద్యోగపర్వం 80.6)

ఎందుచేత ననగా - మేం వనంలో కనబడకుండా ఉన్నప్పుడు లోకుల ఆలోచనలు వేరుగా ఉండేవి. మేం తిరిగి రాగానే వాళ్ల ఆలోచనలలో కూడ మార్పు కనబడుతున్నది.

అన్యథాబుద్ధయో హ్యసన్నస్మాను వనవాసిషు,

అదృశ్యేష్వన్యథా కృష్ణ! దృశ్యేషు పునరన్యథా.

(ఉద్యోగపర్వం 80.7)

లోకుల మాటే కాదు - అరణ్యాల్లో తిరుగుతూన్న రోజులలో మాకు కూడ రాజ్యం విషయంలో అంత ఆసక్తి ఉండేది కాదు. ఇదే బాగుందిలే అనుకొనేవాళ్లం. మళ్లీ తిరిగి రాగానే రాజ్యం మీద ఆసక్తి పెరిగింది.

అస్మాకమపి వాక్ష్మీయ వనే విచరతాం తదా,

న తథా ప్రణయో రాజ్యే యథా సంప్రతి వర్తతే.

(ఉద్యోగపర్వం 80.8)

మేం వనవాసంనుంచి తిరిగివచ్చా మని తెలియగానే మా సహాయంకోసం, నీ దయచేత, ఏడు అక్షౌహిణుల సైన్యం వచ్చి చేరింది.

దీన్ని చూస్తే ఎవని మనస్సులో భయం పుట్టదు? అందుచేత ఏమి చేస్తే మంచిదో నువ్వే ఆలోచించి అలా చెయ్యి.

సహదేవుడు ఆ మాట లన్నీ విని కృష్ణునితో - “కృష్ణా! రాజు చెప్పినది సనాతన ధర్మం అయితే కావచ్చు. నువ్వు మాత్రం యుద్ధం ఎలా జరుగుతుందో అలాగే చెయ్యాలి. వాళ్లు శాంతిని కోరుతున్నా కూడ నువ్వు మాత్రం యుద్ధం జరిగే టట్లు చూడాలి. ఏ కారణం చేత నైనా అన్నలు నలుగురూ యుద్ధం వద్దన్నా నేను ఒక్కడినే యుద్ధం చేస్తాను. ఆనాడు సభామధ్యంలో పాంచాలికి జరిగిన అవమానం చూడడంవల్ల నాకు కలిగిన కోపం వాళ్లందరినీ వధిస్తేనే కాని శాంతించదు” అన్నాడు.

ప్రకృతే ఉన్న సాత్విక సహదేవుని మాటలు సమర్థిస్తూ - “పురుషోత్తమా! ఆ వనంలో పాండవులందరూ నారచీరలు కట్టుకొని యుండగా చూడగానే నాకు కలిగిన క్రోధం దుర్యోధనుణ్ణి వధించకుండా ఎలా శాంతిస్తుంది? ఆ రోజును వీళ్లను వనంలో చూడగానే నీకు కూడ కోపం వచ్చింది కదా? రణకర్మశు డైన సహదేవుడు చెప్పిన మాటే సమస్తయోధులకు అంగీకారయోగ్య మైనది” అన్నాడు. ఆ మాటలు వినగానే అక్కడ నున్న వీరు లందరూ ‘సాధు సాధు’ అంటూ సాత్వికిని ప్రశంసించారు.

ద్రౌపది యుధిష్ఠిరు డన్న మాటలూ, భీమ-అర్జున-సకుల-సహదేవ-సాత్యకుల మాటలూ విన్న తరువాత సహదేవుణ్ణి సాత్యకినీ ప్రశంసిస్తూ, శాంతికాముడు వలె ఉన్న భీముని విషయంలో కొంత వైమనస్యం చూపుతూ, కన్నీళ్లు నిండిన నేత్రాలతో ఇలా అంది. “మధుసూదనా! పాండవుల విషయంలో జరిగిన అన్యాయా లన్నీ నీకు తెలియును కదా? సంజయుని ద్వారా రహస్యంగా జరిగిన మంతనాలూ యుధిష్ఠిరుడు ఐదు గ్రామా లిచ్చినా చాలు అనడం, దానికి కూడ దుర్యోధను డంగీకరించకపోవడం ఇన్నీ చూస్తూనే ఉన్నావు.

రాజ్యం ఇవ్వకుండా దుర్యోధనుడు సంధిని కోరిన ట్లయితే నీవు అందుకు అంగీకరించవద్దు. ఆ దుష్టు లందరినీ తప్పకుండా వధించవలసిందే.

వధించకూడనివానిని వధిస్తే ఎంత దోషమో వధించవలసినవానిని వధించక పోయినా అంత దోషం అని ధర్మవేత్తలు అంటారు.

యథా౨ వధ్యే వధ్యమానే భవేద్దోషో జనార్దన,

స వధ్యస్యావధే దృష్ట ఇతి ధర్మవిదో విదుః. (ఉద్యోగపర్వం 82.18)

ఆ దోషం నీకు తగలకుండా చూచుకో.

నువ్వేమీ అనుకొనవు కదా అని చెప్పిన విషయమే మళ్ళీ చెబుతున్నాను. కేశవా! ఈ పృథివీ మండలంలో నా వంటి స్త్రీ ఎవరుంది? నేను వేదిమధ్య నుండి జనించిన దానను. ద్రుపదుని కుమార్తెను. ధృష్టద్యుమ్నుని సోదరిని, నీ ప్రియసఖిని, పాండు మహారాజు కోడలిని. ఐదుగురు ఇంద్రుల వంటి పాండవుల పట్టమహిషిని. ఐదుగురు మహారథుల తల్లిని. నీకు వాళ్లెదుగురూ అభిమన్యుడు వంటివారే.

అభిమన్యుర్వథా కృష్ణ తథా తే తవ ధర్మతః. (ఉద్యోగపర్వం 82.23)

అలాంటి నన్ను, పాండవు లందరూ చూస్తూండగా, నువ్వు జీవించి ఉండగా జుట్టు పట్టి సభలోనికి తీసికొనివెళ్లి బాధించారు.

పాండవులు, పంచాలదేశరాజులు, యాదవులు - వీళ్లందరూ జీవించి ఉండగా నన్ను సభలో దాసీని చేసి నిలబెట్టారు.

పాండవులందరూ ఏ మాత్రమూ కోపం చూపకుండా, కదలకుండా మెదలకుండా చూస్తూ కూర్చున్నప్పుడు “నన్ను రక్షించు” అంటూ మనసా నిన్ను ధ్యానించాను.

ఆ సమయంలో “నీ కేమి వరం కావాలో కోరుకో” అని మామగారు అడగగా పాండవుల నందరినీ దాస్యవిముక్తులను చేయ మని కోరాను.

జనార్దనా! నేను పడ్డ ఈ కష్టా లన్నింటినీ గూర్చి నీకు తెలుసును. నేను ధర్మం ప్రకారం ధృతరాష్ట్రానికి, భీష్మానికి కూడ కోడలినే కదా? అలాంటి నన్ను బలాత్కారంగా దాసీని చేశారు. కృష్ణా! దుర్యోధను డింత చేసిన తరవాత కూడ ముహూర్తకాల మైనా అతడు జీవించి ఉన్నా డంటే ఛీ! అర్జునుని ధనుర్ధారిత్వం ఎందుకు? భీముని బలం ఎందుకు?

కృష్ణా! నీకు నాయందు అనుగ్రహం ఉంటే, నామీద జాలి ఉంటే, ఈ కోపా న్నంతనీ కౌరవులమీద ప్రయోగించు.”

ఇలా అంటూ ద్రౌపది అశ్రువులు నిండిన కండ్లతో, ఎడమ చేతితో తన కేశపాశాన్ని పట్టుకొని కృష్ణునికి చూపుతూ - పుండరీకాక్షా! నువ్వు శత్రువులతో సంధిని కోరుతూ మాటలాడే టప్పుడు - దుఃశాసనుడు పట్టి లాగిన ఈ కేశపాశాన్ని గుర్తుంచుకో.

కృష్ణా! భీమార్జునులు దీను లైపోయి సంధి కోరే పక్షంలో వృద్ధు డైన నా తండ్రి మహారథు లైన తన పుత్రులతో కలిసి వచ్చి యుద్ధం చేస్తాడు. నా ఐదుగురు పుత్రులూ, అభిమన్యుణ్ణి ఎదుట ఉంచుకొని కౌరవులతో యుద్ధం చేస్తారు.

భిన్నమై నేలమీద పడి బూడిద కప్పిన దుఃశాసనుని భుజం చూచేవరకు నా హృదయానికి శాంతి ఉండదు.

దుఃశాసనభుజం శ్యామం సంభిన్నం పాంసుగుణ్ణితమ్,

యద్యహం తు న పశ్యామి కా శాన్తిర్హృదయస్య మే.(ఉద్యోగపర్వం 82.39)

నా కోపాన్నంతనీ మందుతూన్న అగ్నిని దాచుకొన్నట్లు నా హృదయంలో దాచుకొని నిరీక్షిస్తూండగా పదమూడు సంవత్సరాలు గడిచాయి. ఇప్పుడు ధర్మాన్ని గూర్చి మాటలాడుతూన్న భీముని మాటలు శల్యాలలాగ గుచ్చుకొని నా హృదయం బ్రద్ద లైపోతున్నది” ఆమె బిగ్గరగా ఏడ్చింది.

కృష్ణుడు ఆమెను ఓదారుస్తూ - ద్రౌపదీ! నీ శత్రువుల స్త్రీ లందరూ, బంధువు లందరూ మరణించి ఏడుస్తూండగా అచిరకాలంలోనే చూస్తావు. యుధిష్ఠిరుడు ఆజ్ఞాపించగా నేను భీమార్జునులతోను, నకులసహదేవులతోను కలిసి కౌరవులను నశింపజేస్తాను.

హిమవత్సర్వతం చలించవచ్చు, భూమి నూరు ముక్కలు కావచ్చు. నక్షత్రసహితమైన ఆకాశం క్రిందికి పడిపోవచ్చు. కాని నా మాట వ్యర్థం అవడానికి వీలు లేదు.

చలేద్ధి హిమవాన్ శైలో మేదినీ శతధా ఫలేత్,

ద్యౌః పతేచ్చ సనక్షత్రా న మే మోఘం వచో భవేత్. (ఉద్యోగపర్వం 81.78)

ద్రాపదీ! కన్నీళ్లు కార్చకు. నేను ప్రతిజ్ఞ చేసి చెబుతున్నాను. అనతిచిరకాలంలో నీ భర్తలు శత్రువులను సంహరించి జయలక్ష్మితో విరాజిల్లుతూండగా చూస్తావు అన్నాడు.

కృష్ణుడు హాస్తిసపురానికి ప్రయాణం అగుట

కృష్ణుడు కార్తికమాసంలో రేవతీనక్షత్రదినాన హాస్తిసపురానికి వెళ్లడానికై సాత్యకితో కలిసి రథారూఢుడై, తగు పరివారంతో బయలుదేరాడు. యుధిష్ఠిరాదులు కొంత దూరం ఆతనితో వెళ్లి సాగనంపారు. కృష్ణుడు సాయంకాలానికి వృకస్థలం చేరి ఆ రాత్రి అక్కడ విడిచిచేశాడు.

కృష్ణుడు వస్తూన్నట్లు దూతల ద్వారా ధృతరాష్ట్రునికి తెలిసింది. అతడు చాల సంతోషిస్తూ భీష్మదోణాదులతోను, అమాత్యసహితు డైన దుర్యోధనునితోను “కృష్ణుడు వస్తున్నా డట, కృష్ణుడు వస్తున్నా డట - అని స్త్రీలు, బాలులూ, వృద్ధులూ అందరూ ఇంటింటా చెప్పుకొంటున్నారు. ఆ మహాపురుషుణ్ణి తగు విధంగా పూజిస్తే సంతోషిస్తాడు. పూజించకపోతే సంతోషించడు. అతనిని సంతోషింపచేయడం మనందరికీ శ్రేయస్కరం.”

“మార్గమధ్యంలో అన్ని సౌకర్యాలూ ఉన్న సభలు (హోళ్లు) ఏర్పాటుచెయ్యండి. దుర్యోధనా! కృష్ణుడు ఎలా సంతోషిస్తాడో అలా అన్ని సౌకర్యాలూ ఏర్పాటుచెయ్యండి. భీష్మాదు లేమంటారు?” అన్నాడు.

భీష్మాదులు ఆ మాటలకు ధృతరాష్ట్రుణ్ణి ప్రశంసించారు. దుర్యోధనుడు తండ్రి చెప్పినట్లు కృష్ణుడు వచ్చే మార్గంలో అడు గడుగునా అనేక ఉపచారాలు ఏర్పాటు చేశాడు. అంద మైన సభలు (హోల్స్) అంద మైన సుఖకరమైన విచిత్రమైన ఆసనాలు, స్త్రీలు, సుగంధద్రవ్యాలు, అలంకారాలు, సన్నని వస్త్రాలు, అనేక విధమైన మధురమైన భోజ్య పదార్థాలు, పానీయాలు, సుగంధములైన పుష్పమాలలు - అన్నీ ఏర్పాటు చేయించాడు. విశేషించి వృకస్థలంలో అనేక మైన శ్రేష్ఠ మైన వస్తువులతో నిండిన విశాలమైన సభ నిర్మింపచేశాడు. దేవతాపురుషులకు తగిన ఇలాంటి ఉపచారాలన్నీ ఏర్పాటు చేసి తండ్రికి చెప్పాడు.

అయితే మార్గమధ్యంలో దుర్యోధనుడు ఏర్పాటు చేసిన వాటి వైపు కంటితో కూడ చూడకుండానే కృష్ణుడు కౌరవుల గృహం చేరాడు -

తా: సభా: కేశవ: సర్వా రత్నాని వివిధాని చ,
అసమీక్ష్యైవ దాశార్హ ఉపాయాత్ కురుసదృ తత్. (ఉద్యోగపర్వం 85.18)

ధృతరాష్ట్రుడు తన అమితానందాన్ని ప్రకటిస్తూ విదురాదులతో ఇలా అన్నాడు - విదురా! భగవంతు డైన కృష్ణుడు రేపు వృకస్థలం వీడి మన ఇంటికి రాబోతున్నాడు. ఆతనికి అనేకమైన అమూల్య మైన వస్తువులు పారితోషికంగా ఇచ్చి ఆనందింపజేస్తాను. ఏమేమి ఆతనికి బహుకరిస్తానో చెపుతున్నాను, విను.

బాహ్లిక దేశానికి చెందిన, ఒకే రంగు గల నాలుగేసి గుఱ్ఱాలు పూన్చిన పదహారు బంగారు రథా లిస్తాను. ఎనమండుగురు చొప్పున మనుష్యులు కూడ ఉండే, ఎనిమిది మత్తగజాలు, బంగారు వర్ణం గల సంతానం కలగని నూరుగురు దాసీలను, అంతే మంది దాసులను, పద్దెనిమిది వేల మెత్తని ఉన్నిబట్టలూ, చీనదేశంలో తయారైన వేలకొలది మృగాజినాలను, రాత్రింబగళ్లు ఒకే విధంగా ప్రకాశించే ఈ మణినీ, ఒక రోజులో పద్నాలుగు యోజనాల (140 మైళ్ల) దూరం ప్రయాణం చేయకలిగిన అశ్వతరులు (కంచరగాడిదలు) కట్టిన వాహనాన్ని ఇస్తాను. ఆతనితో ఎన్ని వాహనాలు వస్తున్నాయో, ఎంతమంది మనుష్యులు వస్తున్నారో దానికి ఎనిమిది రెట్లు భోజ్యపదార్థాలు కూడ ఇస్తాను.

దుర్యోధనుడు తప్ప నా పుత్రు లందరూ నా పౌత్రులూ అందమైన రథాలపై ఎదురేగి ఆతనిని నగరంలోనికి తీసికొని రావాలి. బాగా అలంకరించుకున్న వేశ్యలు కూడా వెళ్లాలి. ఆతనిని తీసికొనిరావడం కోసం చక్కని కన్యలు కూడ మేలిముసుగులు లేకుండా వెళ్లాలి. బాలాది వృద్ధులవరకు నగరంలోని స్త్రీపురుషు లందరూ సూర్యునికోసం ప్రజలు ఎదురు చూస్తున్నట్లు, కృష్ణుని రాకకోసం నిరీక్షిస్తూ నిలిచి ఉండాలి. నగరం అంతా ధ్వజాలతోను, పతాకల (చిన్న జెండాల)తోను అలంకరించి శుభ్రంగా ఉంచాలి.

దుర్యోధనుని భవనంకంటే దుఃశాసనుని భవనం బాగుంటుంది. దానిని బాగా అలంకరించి ఉంచాలి. నా యింట్లో కాని, దుర్యోధనుని ఇంట్లో కాని ఉన్న ప్రశస్త మైన ఏ వస్తువైనా దానిని ఏ మాత్రమూ సంకోచించకుండా కృష్ణునికి సమర్పించాలి.

ఈ మాట లన్నీ విని విదురుడు - రాజా! నిన్ను మూడు తరాలవాళ్లు పూజిస్తున్నారు. నీవు వయస్సుచేత పెద్దవాడ వయ్యావు. నువ్వు ధర్మాత్ముడ వని ప్రజ లందరూ అనుకుంటున్నారు.

రాజా! ఋజువుగా ప్రవర్తించడం నేర్చుకో. మూర్ఖత్వంవల్ల నశించకు. అతిథిగా వస్తూన్న కృష్ణునికి నీవు ఏవి ఏవి ఇవ్వా లని అనుకొంటున్నావో వాటినే కాదు. పృథివీమండలం అంతనీ కూడ పొందడానికి అర్హత కలవాడు అతడు.

అయితే నువ్వు ధర్మబుద్ధితో కాని, ఆతనికి ప్రియం చేకూర్చా లని కాని ఇవేవీ కృష్ణునికి ఇవ్వా లనుకొనడంలేదు. నాకు తెలుసు. సత్యంమీద ఒట్టుపెట్టి చెపుతున్నాను. నీవు చేసే ఇదంతా మాయ. పైకి చేస్తున్న దీని అంతకీ వెనుక నీ మనస్సులో ఏముందో నాకు తెలుసు.

న తు త్వం ధర్మముద్ధితో తస్య వా ప్రియకారణాత్,
ఏతద్ దిత్యసి కృష్ణాయ సత్యేనాత్మానమాలభే.
మాయోషా సత్యమేవైతచ్ఛద్వైతద్ భూరిదక్షిణ,
జానామి త్వన్మతం రాజన్ గూఢం బాహ్యేన కర్తమా.

(ఉద్యోగపర్వం 87.7, 8)

పాండవులు అడిగిన ఐదు గ్రామాలు కూడ ఇవ్వడం నీకు ఇష్టం లేదు. నువ్వు అర్థం ఇచ్చి కృష్ణుణ్ణి పాండవులనుంచి వేరు చేయా లనుకొంటున్నావు. నువ్వు ఈ విధంగా ధనం ఎరచూపినా, నిందించినా, మరొక ప్రయత్నం చేసినా కృష్ణునికీ అర్జునునికీ మధ్య విభేదాలు కల్పించజాలవు.

పూర్ణకుంభమూ, పాదోదకమూ, కుశలప్రశ్నా తప్ప నీవేమి ఇచ్చినా కృష్ణుడు తీసికొనడు. అందుచేత ఆతనికి ఏ విధమైన అతిధ్యం ఇష్టమో అది ఇయ్యి. అతడు మీ రెండు పక్షాల మధ్యా శాంతి నెలకొల్పడంకోసం వస్తున్నాడు. అతడు చెప్పి నట్లు చెయ్యి.”

కృష్ణుని విషయంలో దుర్యోధనుని అభిప్రాయం విని

భీష్ముడు కోపం చెందుట

దుర్యోధనుడు తండ్రితో - విదురుడు చెప్పినది సత్యం. కృష్ణుణ్ణి పాండవుల నుండి వేరుచేయడం శక్యం కాని పని. అందుచేత నీవు కృష్ణునికి ఇవ్వదలచుకొన్న దేదీ వానికి ఇవ్వకూడదు. ఇది అందుకు తగిన కాలం కాని, దేశం కాని కాదు. మనం ఇవన్నీ ఇస్తే భయపడి ఇస్తున్నాం అనుకొంటాడు కృష్ణుడు.

దేశః కాలస్తథా యుక్తో న హి నార్హతి కేశవః,

మంసృత్యధోక్షజో రాజన్ భయాదర్చతి మామితి.

(ఉద్యోగపర్వం 88.3)

ఇది రాజు లందరిలో మనకు అవమానకరం. ప్రారంభం అయిన వైరం ఇలాంటివేమి చేసినా శాంతించదు అన్నాడు.

భీష్ముడు ధృతరాష్ట్రునితో - “నువ్వు సత్కారం చేసినా చేయకపోయినా కృష్ణుడేమీ అనుకొనడు. కృష్ణుణ్ణి అవమానించడం యుక్తం కాదు. అందుచేత అత డేం చెపుతాడో ఆ విధంగా చేయడం మంచిది” అన్నాడు.

దుర్యోధను డా మాటలు విని - “పితామహా! రాజ్యాన్ని పొందవులతో పంచుకొని అనుభవించడం అనేది నాకు శక్యమైన పని కాదు. కృష్ణుడు పొందవులకు గొప్ప అలంబనంగా ఉన్నాడు. నేను ఉపాయంచేత వీనిని బంధించేస్తాను. అప్పుడు పొందవులూ, యాదవులూ కూడ నాకు విధేయులై పడి ఉంటారు. అందుకు తగిన ఉపాయం చెప్పు” అన్నాడు.

“నీవు ఇలా అనకూడదు; కృష్ణుడు మన అందరికీ కావలసినవాడు. మన విషయంలో ఎన్నడూ ఏ అపకారము చేయలేదు” అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

భీష్ముడు తీవ్రమైన కోపంతో - “ధృతరాష్ట్రా! మిత్రులు ఎంత బోధించినా నీ పుత్రుడు అనర్థమే కొని తెచ్చుకొంటున్నాడు. నువ్వు కూడ వీని మాట ప్రకారమే ప్రవర్తిస్తున్నావు. కృష్ణుని జోలికి వెడితే ఈ దురాత్ముడూ వీని అమాత్యులూ కూడ క్షణకాలంలో నశిస్తారు. నేను ఇలాంటి దుర్భాషలు వినజాలను” అని అంటూ సభ విడిచి వెళ్లిపోయాడు.

కృష్ణుడు ధృతరాష్ట్ర విదురాదులను కలియుట

కృష్ణుడు మరునా దుదయమే వృకస్థలం నుండి బయలుదేరి హాస్తినపురం సమీపించాడు. దుర్యోధనుడు తప్ప మిగిలిన ధృతరాష్ట్ర కుమారులు, భీష్మద్రోణాదులు ఎదురేగి స్వాగతం పలికారు. వాసుదేవుణ్ణి చూడడంకోసం అందరూ ఇళ్లల్లోంచి బైటకు వచ్చి నిలచి ఉన్నారు.

న చ కశ్చిద్ధృహే రాజన్ తదాసీద్ధురతర్షభ,

న స్త్రీ న వృద్ధో న శిశుర్వాసుదేవదిదృక్షయా.

(ఉద్యోగపర్వం 89.7)

కృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రుని భవనానికి వెళ్లాడు. వెంటనే ధృతరాష్ట్రాదులు అభ్యుత్థానం చేసి అతనిని గౌరవించారు. ధృతరాష్ట్రు డిచ్చిన అర్ఘ్యపాద్యాదులు స్వీకరించి కృష్ణుడు అక్కడి నుండి విదురుని ఇంటికి వెళ్లాడు. విదురుడు భక్తిపురఃసరంగా కృష్ణుణ్ణి పూజించి

- “పుష్కరాక్షా! నీ వీనాడు మా యింటికి రావడంవల్ల నాకు కలిగిన ఆనందాన్ని నే నేమి వర్ణించి చెప్పను. అందరి ప్రాణుల అంతరాత్మవు నీవే కదా! నా కెంత ఆనందం కలిగిందో నీవే తెలుసుకో” అన్నాడు.

యా మే ప్రీతిః పుష్కరాక్ష త్వద్దర్శనసముద్భవా,

సా కిమాఖ్యాతే తుభ్యమ్ అన్తరాత్మాసి దేహినామ్. (ఉద్యోగపర్వం 89.24)

పాండవుల క్షేమసమాచారం గూర్చి అడుగగా కృష్ణుడు విదురునికి వాళ్ల క్షేమవృత్తాంతం చెప్పి పాండవులు చేస్తూన్న ప్రయత్నా లన్నీ కూడ వివరించి చెప్పాడు.

కృష్ణుడు కుంతి దగ్గరకు వెళ్లుట

కృష్ణుడు అపరాహ్ణసమయంలో కుంతి దగ్గరికి వెళ్లాడు. ఆమె ఆతనిని కౌగలించుకొని ఏడ్చింది. ఆతడు కూర్చున్న తరువాత తన కుమారులు ఇన్ని సంవత్సరాలు పడిన బాధలను గూర్చి చెప్పతూ, కన్నీళ్లు కారుస్తూ పేరు పేరునా ఐదుగురు కుమారులను గూర్చి ద్రౌపదిని గూర్చి అడిగింది.

ద్రౌపదిని గూర్చియే ఎంతో విచారిస్తూ, సభలో ఆమెకు జరిగిన అవమానాన్ని తలచుకొని తలచుకొని దుఃఖించింది. “కృష్ణా! మానవుడు పుణ్యకర్మ చేస్తే సుఖం అనుభవిస్తాడనే నియమం లేదు. ఎందుచేత ననగా అంతటి ఉత్తమ చరిత్రసంపన్నురాలైన ద్రౌపది కూడ ఇన్ని కష్టాలకు గురి అయింది”-

న నూనం కర్మభిః పుణ్యైరశ్నుతే పురుషః సుఖమ్,

ద్రౌపదీ చేత్ తథావృత్తా నాశ్నుతే సుఖమవ్యయమ్. (ఉద్యోగపర్వం 90.48)

ఆమెకు అంత అవమానం జరుగుతూంటే అందరూ చూస్తూ కూర్చున్నారు! ఆ సభలో విదురుడొక్కడే పూజనీయు డని నా అభిప్రాయం. మానవుడు సచ్చరిత్రచేత పూజ్యుడవుతాడు కాని ధనంచేత గాని, విద్యచేత గాని పూజ్యుడు కాదు కదా.

తస్యాం సంసది సర్వేషాం క్షత్తారం పూజయామ్యహమ్,

వృత్తేన హి భవత్కార్యో న ధనేన న విద్యయా. (ఉద్యోగపర్వం 90.53)

“ఒక క్షత్రియస్త్రీ వీరు లైన పుత్రులను కన్నందుకు ఏమి ప్రయోజనమో దానిని సాధించడానికి తగిన సమయం వచ్చినది. దానిని జారవిడవవద్దు” అని నేను చెప్పి నట్లుగా నా పుత్రు లందరికీ చెప్పు” అని కూడ కుంతి కృష్ణునితో అంది.

కృష్ణుడు ఆమెను ఓదారుస్తూ - “అత్తా! నీవు శూరు డైన రాజు కుమార్తెవు. నీవు వీరపత్నివి. వీరమాతవు. నువ్వు సుఖదుఃఖాలను ఓపికతో సహించుకోవాలి. నీ పుత్రులందరూ నిద్రను అలసత్వాన్నీ, క్రోధమును హర్షాన్నీ, ఆకలిని దప్పికను, చలిని వేడినీ జయించి వీరసుఖంలో ఉన్నారు. మామూలు సుఖాలతో వాళ్లు తృప్తి చెందరు. మహాత్మాహవంతులు, మహాబలశాలులూ అయిన వాళ్లు స్వల్పానికి సంతృప్తి చెందరు.

నిద్రాతన్ద్రే క్రోధహర్షే క్షుత్తిపాసే హిమాతపౌ,
ఏతాని పార్థా నిర్దిత్య నిత్యం వీరసుఖే రతాః.
త్యక్తగ్రామ్యసుఖాః పార్థా నిత్యం వీరసుఖప్రియాః,
న తు స్వల్పేన తుష్ట్యేయుర్మహాత్మాహా మహాబలాః.

(ఉద్యోగపర్వం 90.94,95)

శత్రువులను జయించి సర్వలోకాధిపతులై లక్ష్మీసంపన్నులైన నీ పుత్రులను అనతిచిరకాలంలో చూస్తావు అన్నాడు.

కృష్ణుడు దుర్యోధనాదుల గృహాలకు వెళ్లుట

కృష్ణుడు కుంతి వద్ద సెలవు తీసికొని దుర్యోధనుని భవనానికి వెళ్లాడు.

దుర్యోధనుని చుట్టూ కురువంశీయులు, వేల కొలది రాజులు ఉన్నారు. దుఃశాసన- కర్ణ-శకునులు ఆతనికి దగ్గరగా కూర్చొని ఉన్నారు.

కృష్ణుడు ప్రవేశించగానే అందరూ అసనాలమీదనుండి సాదరముగా లేచి అతిథిసత్కారాలు చేశారు.

దుర్యోధనుడు కృష్ణుణ్ణి భోజనానికి నిమంత్రించగా ఆతడు నిరాకరించాడు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు కర్ణుని చెవిలో ఏదో గుసగుసలాడి కృష్ణుణ్ణి మృదువుగా, చివరికి చెడ్డగా పరిణమించే విధంగా, ఇలా ప్రశ్నించాడు - “నీవు మా ఇద్దరికీ సమానంగా సాహాయ్యం చేస్తున్నావు కదా? మా ఇద్దరితోనూ సమానబాంధవ్యం ఉన్నవాడవే కదా? మేం పంపిన ఆహారవస్త్రాదులు ఎందుచేత తీసికొనలేదు?”

“దుర్యోధనా! దూతలు తాము వచ్చిన పని సఫలం అయిన తరువాతనే భోజనం చేస్తారు. పూజలు అందుకొంటారు. నా రాక సఫలం అయిన తరువాత నువ్వు నన్నూ నా పరివారాన్నీ సత్కరించవచ్చును” అన్నాడు కృష్ణుడు.

కృతార్థా భుజ్జితే దూతాః పూజాం గృహ్లాని చైవ హి,

కృతార్థం మాం సహామాత్యం సమర్చిష్యసి భారత. (ఉద్యోగపర్వం 91.18)

దుర్యోధనుడు కృష్ణునితో - “కృష్ణా! నీవు మా విషయంలో ఈ విధంగా ప్రవర్తించడం బాగులేదు. నీవు వచ్చిన పని అయినా కాకపోయినా మేము నిన్ను పూజించాలనుకొన్నాం. దీనిని నీవు స్వీకరించకపోవడానికి కారణం ఏమో తెలియడంలేదు. గోవిందా! నీకు మాకూ వైరం ఏమీ లేదు కదా?” అన్నాడు.

జనార్దనుడు దుర్యోధనునీ, వాని అమాత్యులనూ చూస్తూ -

నేను కామంవల్ల గాని, తొందరపాటువల్లగాని, ద్వేషంవల్ల గాని, ఏదో ప్రయోజనం ఉద్దేశించి గాని, హేతువాదంవల్ల గాని, లోభంవల్ల గాని ధర్మాన్ని త్యజించను.

రాజా! భోజనం పెట్టేవాడు సంతోషిస్తే వాని అన్నం భుజించాలి లేదా అతడు సంతోషించినా సంతోషించకపోయినా, తాను ఆపదలో ఉన్నప్పుడు, అహారం ఎక్కడా దొరక నప్పుడు భుజించాలి. నేను నీ యింట భోజనం చేస్తే నువ్వు సంతోషించవు. మేం ఆపదలో లేము.

సంప్రీతిభోజ్యాన్యన్నాని హ్యోపద్భోజ్యాని వా పునః,

స చ త్వం ప్రీయసే రాజన్! నైవ హ్యోపద్గతా వయమ్. (ఉద్యోగపర్వం 91.25)

రాజా! పుట్టిననాటినుండి నీవు సద్గుణవంతులు, నీ విషయంలో ప్రేమభావంతో ఉన్నవారు సోదరులూ అయిన పాండవులను నిష్కారణంగా ద్వేషిస్తున్నావు.

పాండవులను ఎవడు ద్వేషిస్తాడో వాడు నన్ను కూడ ద్వేషించినట్లే. వాళ్లకు అనుకూలంగా ఉన్నవాడు నాకు కూడ అనుకూలంగా ఉన్నట్లే. నేను ధర్మాత్ము లైన పాండవులతో ఏకాత్మత్వం పొందినట్లు, వాళ్లూ నేను ఒకటే అన్నట్లు, తెలుసుకో.

యస్తాన్ ద్వేష్టి స మాం ద్వేష్టి యస్తానను స మామను,

ఐకాత్మం మాం గతం విద్ధి పాణ్డవైర్ధర్మచారిభిః. (ఉద్యోగపర్వం 91.28)

కామక్రోధాలకు వశుడై గుణవంతులను ద్వేషించేవాడు పురుషాధముడు. ఉత్తమగుణవంతు లైన జ్ఞాతుల విషయంలో మోహంతోను, లోభంతోను ప్రవర్తించేవాని లక్షి చాలాకాలం నిలవదు.

దుష్టులు సమకూర్చిన ఈ అన్నం ఏదీ కూడ తినదగినది కాదు. నేను తినదగినది ఒక్క విదురుని అన్నమే అని నా నిశ్చయం.

సర్వమేతన్న భోక్తవ్యమన్నం దుష్టాభిసంహితమ్,

క్షత్తురేకస్య భోక్తవ్యమితి మే ధీయతే మతిః. (ఉద్యోగపర్వం. 91.32)

ఇలా పలికి శ్రీకృష్ణుడు ఆ ఇల్లు విడిచి విదురుని ఇంటికి వెళ్లిపోయాడు.

ద్రోణ-భీష్మ-కృప- శల్యులు, కౌరవులు వెనుకనే వెళ్లి విదురుని ఇంట్లో ఉన్న మధుసూదనునితో - “కృష్ణా! అన్ని శ్రేష్ఠవస్తువులూ ఉన్న ఉత్తమగృహాలను నీవు నివసించడానికి చూపుతాం, రా” అన్నారు.

“నాకు అన్ని విధాల పూజా జరిగింది లెండి. ఇంక మీరు వెళ్లవచ్చు” అని చెప్పి కృష్ణుడు వాళ్ల నందరినీ పంపివేశాడు.

తరువాత విదురుడు శుచి యైన, మధుర మైన అన్న పానాదులు ఏర్పాటుచేశాడు. మధుసూదనుడు ముందుగా వాటితో బ్రాహ్మణులను తృప్తిపరచి తరువాత తన పరివారంతో కలిసి భోజనం చేశాడు.

విదురుడు కౌరవుల దురుద్దేశమును కృష్ణునకు తెలుపుట

భోజనానంతరం రాత్రి సుఖాసీను డైన కృష్ణునితో విదురుడు - “కృష్ణా! ఈ దుర్యోధనుడు వృద్ధుల మాటలు పెడచెవిని పెట్టే మూర్ఖుడు. పాండవులను తప్పక జయిస్తామను నమ్మకంతో విర్రవీగుతున్నవాడు. ఇలాంటివానికి మంచి మాటలు చెప్పడానికి నీవు రావడం నాకేమీ నచ్చలేదు. ఈ దుష్టుల మధ్య నువ్వు ఎలా కూర్చొనకలుగుతావు? పూర్వం నీవు జయించిన రాజు లందరూ నీపై వగ బూని ఈ దుర్యోధనుని పక్షంలో ఉన్నారు. నీవు వాళ్ల మధ్య ప్రవేశించడం నా కిష్టం లేదు.

నిన్ను దేవత లందరూ కలిసినా ఏమీ చేయజాల రని నాకు తెలుసును. అయినా నాకు పాండవుల మీద ఎంత ప్రీతి ఉన్నదో అంత ప్రీతియే నీ విషయంలో ఉండడంచేత ఈ మాటలు చెపుతున్నాను” అన్నాడు.

విదురుడు మైత్రీభావంతో తనతో పలికిన మాటలకు కృష్ణు డతనిని అభినందిస్తూ విదురా! దుర్యోధనాదుల దుర్బుద్ధిని గూర్చి నాకు పూర్తిగా తెలిసినా కూడ ఈ పృథివిని మృత్యుపాశం నుండి విడిపించడం ఉత్తమ మైన ధర్మం అను అభిప్రాయంతో వచ్చాను.

ఒక ధర్మకార్యం చేయడానికి తన శక్తికొలది ప్రయత్నించినవాడు ఆ కార్యం సాధించజాలకపోయినా పుణ్యం పొందుతాడు. సందేహంలేదు.

అట్లే మనసా పాపకర్మను చింతించినవాడు అది చేయకపోతే పాపం పొందదు అని ధర్మాత్ములు చెప్పుతున్నారు.

ధర్మకార్యం యతన్ శక్యా నో చేత్ ప్రాప్నోతి మానవః,
 ప్రాప్తో భవతి తత్పుణ్యమత్ర మే నాస్తి సంశయః.
 మనసా చింతయన్ పాపం కర్మణా నాతిరోచయన్,
 న ప్రాప్నోతి ఫలం తస్యేత్యేవం ధర్మవిదో విదుః. (ఉద్యోగపర్వం 93.6,7)

నేను ఏ మాత్రమూ మాయ లేకుండా ధార్తరాష్ట్రం హితం కొరకు, పాండవుల హితం కొరకు, పృథివిపై నున్న సకల రాజుల హితం కొరకు ప్రయత్నిస్తాను. దుర్యోధనుడు నా ప్రయత్నాన్ని శంకించినా కూడ నా హృదయానికి సంతృప్తి కలుగుతుంది. నా కర్తవ్యం నేను చేసినవాడ నవుతాను.

ఈ రాజు లందరూ కలిసినా నన్నేమీ చేయజాలరు.

ఇలా పలికి కృష్ణుడు పర్యంకంమీద సుఖంగా నిద్రపోయాడు.

కృష్ణుడు కౌరవసభకు వెళ్లుట

మరునాడు కృష్ణుడు ప్రాతఃకాలమందు లేచి సంధ్యోపాసనాదులు పూర్తిచేసి కొంటున్నాడు. దుర్యోధనుడు శకునితో కలిసి వచ్చి “గోవిందా! మహారాజా సభకు విచ్చేసి ఉన్నాడు. రాజు లందరూ నీ రాకకై వేచి ఉన్నారు” అని నివేదించారు. కృష్ణుడు సంతోషించి సూర్యుడు కొంచెం పైకి రాగానే సర్వాభరణభూషితుడై విదురుణ్ణి కూడ తన రథం ఎక్కించుకొని బయలుదేరాడు. వీరి వెనుక దుర్యోధనుడు, శకుని మరొక రథంమీద వెళ్లారు. వాళ్ల వెనుకనే సాత్యకీ, కృతవర్మా, ఇతర యాదవప్రముఖులు రథాలమీద బయలుదేరి వెళ్లారు. గజాశ్వాదులపై మరి కొందరు వారి వెనుక వెళ్లారు. ప్రజ లందరూ వీధులలో బారులు తీరి శ్రీకృష్ణుణ్ణి చూడడానికై నిలబడి ఉన్నారు.

సూర్యుడు ఇతర తేజస్సులను కప్పివేసి నట్లు అక్కడ నున్న వారి తేజస్సులు కప్పివేస్తూ కృష్ణుడు మహేంద్రసభ వలె ఉన్న ధృతరాష్ట్రుని సభలో ప్రవేశించాడు. ధృతరాష్ట్రుడు లేచి నిలబడగానే సభలోనివా ల్లందరూ లేచి కృష్ణుణ్ణి అభివాదనాదులతో సత్కరించారు.

కృష్ణుడు సభామధ్యంలో నిలచి ఉండగా అతనికి అకాశంలో ఉన్న పరమర్షులు కనబడ్డారు. ఆ నారదాదులను చూడగానే కృష్ణుడు భీష్మునితో - “భూలోకంలో జరుగుతూన్న ఈ సమితిని చూడడానికై ఋషు లందరూ వచ్చారు. వాళ్లను అసనసత్కారాదులతో ఆహ్వానించు. వాళ్లు కూర్చొనకుండా ఎవరూ కూర్చొనకూడదు.”

నిమన్త్రతామాసనైశ్చ సత్కారేణ చ భూయసా,
నైతేష్వనుపవిష్టేషు శక్యం కేనచిదాసితుమ్. (ఉద్యోగపర్వం 94.43)

అన్నాడు.

ద్వారం దగ్గర నున్న వాళ్లను చూడగానే భీష్ముడు తొందరపడుతూ, “ఆసనాలు, ఆసనాలు” అని భృత్యులను ఆజ్ఞాపిస్తూ వాళ్ల నందరినీ భక్తిపూర్వకంగా తీసికొనివచ్చి ఆసనాలపై కూర్చుండబెట్టాడు.

ఆ మును లందరూ పూజ లందికుని ఆసనాలమీద కూర్చున్న తరువాత కృష్ణుడు, ఇతర రాజులు తగిన ఆసనాలమీద ఉపవిష్టు లయ్యారు.

దుఃశాసనుడు సాత్యకికి ఉత్తమ మైన ఆసనం చూపించాడు. వివింశతి కృతవర్మకు బంగారు పీఠం చూపించాడు. కర్ణదుర్యోధను లిద్దరూ కృష్ణునికి దగ్గరగా ఒకే ఆసనంమీద కూర్చున్నారు.

మహామతి యైన విదురుడు కృష్ణుణ్ణి స్పృశిస్తూ తెల్లని అనర్థ మైన అజినం కప్పిన మణిమయ పీఠం మీద కూర్చున్నాడు.

అంత కాలానికి కనబడిన కృష్ణుణ్ణి చూస్తూన్న ఆ సభాసదు లెవ్వరికీ, ఎంత అమృతం త్రాగినా తనివితీర నట్లు, ఆతనిని ఎంత చూచినా తృప్తి కలగడంలేదు.

పీఠాంబరమును ధరించి సభామధ్యంలో కూర్చున్న, అతసీపుష్పచ్ఛాయ వంటి ఛాయ గల కృష్ణుడు బంగారం మీద పొదిగిన మణి వలె మెరిసిపోతున్నాడు.

గోవిందుని మీద కేంద్రీకృత మైన మనస్సులతో అంతా నిశ్చబ్దం అయిపోయింది. ఒక్కడు కూడ ఏమీ మాటాడలేదు.

తతస్తూష్ఠీం సర్వమాసీద్ గోవిన్దగతమానసమ్,
న తత్ర కశ్చిద్ కించిద్వా వ్యాజహోర పుమాన్ క్వచిత్. (ఉద్యోగపర్వం 94.54)

కౌరవసభలో కృష్ణుని భాషణము

సభలో అందరూ నిఃశబ్దంగా కూర్చున్నారు. కృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రుణ్ణి ఉద్దేశించి ఈ విధంగా అన్నాడు - “భారతా! కౌరవ-పాండవుల మధ్య యుద్ధం జరగకుండా, శాంతిని నెలకొల్పాలనే అభిలాషతో వచ్చాను. రాజవంశా లన్నింటిలోకీ మీ కురువంశానికి ఎంతటి వైశిష్ట్యం ఉందో అందరికీ తెలిసినదే. అలాంటి వంశంలో సర్వనాశం జరిగే పరిస్థితులు ఏర్పడడం, అందుకు నువ్వు నిమిత్తం అవడమూ యుక్తం కాదు.

నీ పుత్రులైన దుర్యోధనాదులు ధర్మార్థాలను వెనుకకు పెట్టి లోభంతో, నీతి నియమాదు లన్నీ విడిచిపెట్టి తమ ముఖ్యబంధువుల విషయంలోనే ఏ విధంగా క్రూరంగా ప్రవర్తిస్తున్నారో నీకు తెలుసు.

కురువంశీయులలోనే పుట్టిన ఈ ఘోర మైన విపత్తును ఉపేక్షిస్తే మొత్తం పృథివీ మండలాన్నే నశింపచేస్తుంది.

సేయమాపన్మహాఘోరా కురుష్వేవ సముత్థితా,
ఉపేక్ష్యమాణా కౌరవ్య పృథివీం ఘాతయిష్యతి. (ఉద్యోగపర్వం 95.11)

రాజా! నువ్వు తలుచుకుంటే దీనిని శాంతింపచేయవచ్చును.

భరతర్షభా! శమం నీమీదా నామీదా ఆధారపడి ఉంది. నువ్వు నీ పుత్రులను నిలిపివేయుము. నేను పాండవులను నిలిపివేస్తాను.

పాండవులూ కౌరవులూ కలిసి ఉంటే దేవత లందరూ కలిసి దండెత్తి వచ్చినా వీళ్లను ఏమీ చేయజాలరు. నువ్వు సుఖంగా నిద్రపోవచ్చును. యుద్ధం అనేక మైన అనర్థాలకి దారి తీస్తుంది.

నీ పుత్రులు పాండవులనందరినీ సంహరించినా, పాండవులు నీ పుత్రుల నందరినీ సంహరించినా నువ్వు ఏ విధంగా సుఖంగా ఉండగలవో ఆలోచించి చెప్పు.

మీ పిలుపుపై యుద్ధం చేయడానికై వచ్చిన ఈ రాజు లందరూ కలిసి హాయిగా తిని త్రాగి సుఖంగా వాళ్ల వాళ్ల ఇళ్లకి వెళ్లే టట్లు చూడు.

తండ్రి పోయిన పిల్లలను నువ్వే పెంచావు కదా? ఇప్పుడు కూడ వీళ్ల క్షేమం చూడవలసిన బాధ్యత నీపైనే ఉంది.

“అనుకొన్నప్రకారం పదమూడు సంవత్సరాలూ వనవాసం చేసి వచ్చాం, మా రాజ్యం మాకివ్వండి” అని పాండవు లడుగుతున్నారు.

“నువ్వు పూజ్యుడవు కదా అని మేం నీవు చెప్పి నట్లు అన్ని క్షేత్రాలు సహిస్తున్నాం. నువ్వు కూడ మా విషయంలో తండ్రి వలె, తల్లి వలె ప్రవర్తించడం నీ ధర్మం” అంటున్నారు పాండవులు.

“భరత శ్రేష్ఠా! ధర్మజ్ఞు లైన సభాసదులు కూడ అన్యాయంగా ప్రవర్తించడం యుక్తం కాదు” అని నీ పుత్రులు (పాండవులు) ఈ పరిషత్తుతో అంటున్నారు.

“అధర్మం ధర్మాన్నీ, అసత్యం సత్యాన్నీ అణగద్రొక్కుతూండగా చూస్తూ కూర్చున్న సభాసదు లందరూ కూడ హతు లైనట్లే” అంటున్నారు వాళ్లు.

యత్ర ధర్మో హ్యధర్మేణ సత్యం యత్రాన్యతేన చ,
హన్యతే ప్రేక్షమాణానాం హతాస్తత్ర సభాసదః. (ఉద్యోగపర్వం 95.48)

“అధర్మంచేత పీడింపబడిన ధర్మం (న్యాయంకోరుతూ) సభకు వెళ్లినప్పుడు దాని శల్వాన్ని తొలగించని సభాసదులకు ఆ ధర్మం గట్టి దెబ్బ కొడుతుంది.”

విద్ధో ధర్మో హ్యధర్మేణ సభాం యత్ర ప్రపద్యతే,
స చాన్య శల్యం కృన్వన్తి విద్ధాస్తత్ర సభాసదః. (ఉద్యోగపర్వం 95.49)

“ఏది ధర్మసంమతమో తెలిసి కూడ ఏదో అలోచిస్తూన్నట్లు మాటలాడకుండా కూర్చున్న సభాసదులను నది ఒడ్డుమీద ఉన్న చెట్లను పడగొట్టి నట్లు, ఆ ధర్మమే పడగొడుతుంది.”

ధర్మ ఏతానారుజతి యథా నద్యనుకూలజాన్,
యే ధర్మమను పశ్యన్తస్తాష్ట్రీం ధ్యాయన్త ఆసతే. (ఉద్యోగపర్వం 95.50)

రాజా! నీ సభలో ఉన్న సభాసదులనే చెప్పమను - నేను ధర్మార్థాలను జాగ్రత్తగా పరిశీలించి చెపుతున్నప్పుడు వీళ్లు మాత్రం ఏ మనగలరు?

రాజా! పాండవుల భాగం పాండవుల కిచ్చివెయ్యి. ఈ క్షత్రియు లందరినీ సర్వవినాశం నుండి రక్షించు.

కృష్ణుని మాటలు విని అక్కడ నున్నవాళ్లందరూ మనస్సులో పూజించారు. అయితే ఒక్కరు కూడ నోరు మెదపలేదు.

తద్వాక్యం పార్థివాః సర్వే హృదయైః సమపూజయన్,
స తత్ర కశ్చిద్వక్తుం హి వాచం ప్రాక్రామదగ్రతః. (ఉద్యోగపర్వం 95.63)

దంభోద్భవుని వృత్తాంతం

అందరూ మౌనంగా కూర్చొని ఉండగా పరశురాము డిలా అన్నాడు - “రాజా! నే నొక కథ చెబుతాను. దానిలో ఏదైనా మంచి అంశం ఉందని తోస్తే గ్రహించుము.”

పూర్వం దంభోద్భవు డను ఒక సార్వభౌము డుండేవాడు. అతడు సకల భూమండలమూ జయించి అనుభవించాడట. అతడు ప్రతిరోజూ కూడ ప్రొద్దుటనే లేచి బ్రాహ్మణులనూ, క్షత్రియులనూ పిలిచి - “యుద్ధంలో నాకంటే చాలా బలవంతుడు

గాని, నాతో సమానుడు గాని ఎవడైనా ఉన్నాడా” అని అడుగుతూండేవాడట. ఇలా గర్వం మంచిది కాదని చాలామంది బ్రాహ్మణులు ఆతనికి బోధిస్తూండేవారట.

ఒకనాడు అతిగర్వాతిశయంతో మాటలాడుతూన్న వానితో కొందరు బ్రాహ్మణులు - “గంధమాదనపర్వతం మీద నర-నారాయణులు లను ఇద్దరు తాపసు లున్నారు. నీ వేనాటికీ వాళ్లతో సమానుడు కాజాలవు” అన్నారు.

వెంటనే అతడు పడంగసైన్యం (బండ్లు, ఒంటెలు కలుస్తే పడంగబలం)తో వెళ్లి నేను మీతో యుద్ధానికి వచ్చా నని నర-నారాయణులతో అన్నాడు.

“ఇది ద్వేషాలకు యుద్ధాలకు అవకాశం ఉన్న భూమి కాదు. ఇది పుణ్యభూమి. పృథివి మీద ఎందరో మహావీరు లైన క్షత్రియు లున్నారు కదా; వాళ్ల దగ్గరికి వెళ్లు” అని వాళ్లు ఎంత చెప్పినా ఆ రాజు వినలేదు.

అప్పుడు నరుడు ఒక గుప్పెడు ఇషీకలు (ఒక గడ్డి) తీసికొని, “సరే! యుద్ధానికి రా” అన్నాడు. ఆ రాజూ, సైన్యమూ కూడ ఆ మునిని చంపడానికై బాణవర్షం కురిపించారు. నరుడు వాటి నన్నింటినీ వ్యర్థమయే టట్లు చేసి, ఇషీకలు విసిరాడు. అవి వాళ్లందరి ముక్కులలోను, చెవులలోను, కళ్లలోను గుచ్చుకొని బాధించడం ప్రారంభించాయి. వెంటనే ఆ రాజు నరుని పాదాలమీద పడి వేడుకొన్నాడు.

అప్పు డా ముని ఆతనికి తగువిధాల ఉపదేశించి “ఇతరుల బలాబలాలను తెలిసికొనకుండా ఎవరినీ చులకనగా చూడకు” అని చెప్పి పంపివేశాడు.

రాజా! ఆ విధంగా దంభోద్భవుణ్ణి పరాభవం పొందించిన నరునికంటే కూడ నారాయణుడు గొప్పవాడు. ఆ నరనారాయణులే అర్జునవాసుదేవులు. ఈ విషయం తెలిసికొని మీరు యుద్ధంనుండి విరమించడం మంచిది.

మాతలి ఉపాఖ్యానం

పరశురాముని మాటలు విని కణ్వమహర్షి సుయోధనునితో ఇలా అన్నాడు. లోకపితామహు డైన బ్రహ్మదేవుడు, నర-నారాయణులు, సనాతను డైన విష్ణువు వీరు నలుగురు మాత్రమే అంతరహితులు. మిగిలిన దేవతలు అందరూ నశిస్తూ మరల పుడుతూ ఉంటారు. మానవుల మాట చెప్పు నవసరమే లేదు. వీళ్ల జీవితాలు క్షణికాలు. సుయోధనా! నేనే బలవంతుణ్ణి అని ఎవ్వడూ, ఎన్నడూ అనుకొనకూడదు. ఒకణ్ణి మించి ఒకడు బలవంతుడు ఉంటూనే ఉంటాడు.

ఈ విషయంలో ఒక కథ చెబుతాను, విను.

మూడు భువనాలకీ ప్రభు వైన ఇంద్రుని సారథి మాతలి అనేవా డున్నాడు. ఆతనికి సర్వలక్షణసంపన్న యైన, మహాసౌందర్యవతి యైన కుమార్తె ఉండేది. ఆమె పేరు గుణకేశి.

ఆమెకు వివాహయోగ్య మైన వయస్సు వచ్చింది. ఆమెను ఎవరి కిచ్చి వివాహం చెయ్యాలా అని మాతలి ఎంతగా ఆలోచించినా దేవ-దైత్య-గంధర్వ-మానవులలో తగిన వరు దెవ్వడూ కనబడలేదు.

ఒకనాడు భార్యయైన సుధర్మతో ఆలోచించి, తన కుమార్తెకు తగిన వరుడు నాగలోకంలో దొరకవచ్చు నని నిశ్చయించుకొని బయలుదేరాడు.

దారిలో నారదమహర్షి కనబడ్డాడు. “మాతలీ! ఎక్కడికి వెడుతున్నావు; స్వంతపనిమీద వెడుతున్నావా దేవేంద్రుడు పంపగా ఆతని పనిమీద వెడుతున్నావా?” అని నారదు డడిగాడు.

మాతలి తాను వెడుతున్న పని చెప్పాడు. “నేను కూడ వరుణదేవుణ్ణి చూడడానికి వరుణలోకం వెడుతున్నాను. ఇద్దరమూ కలిసే వెడదాం; నడు” అన్నాడు నారదుడు. వరుణుని దగ్గరికి వెళ్లి ఆతని ఆతిథ్యాదులు స్వీకరించి, వరాన్వేషణకై, ఇద్దరూ నాగలోకం వైపు బయల్దేరారు. నారదునికి ఆ ప్రదేశా లన్నీ చిరపరిచితా లవడంచేత అన్నిప్రదేశాలను గూర్చి అక్కడివాళ్ల నందరిని గూర్చి మాతలికి వర్ణించి చెప్పాడు. వరుణలోకంలోని విచిత్ర ప్రదేశా లన్నీ చూపించి ఇవి చూస్తూ ఉంటే కాలం మించిపోతుంది అంటూ ముందుకు తీసికొనివెళ్లాడు.

చాల దూరం ప్రయాణం చేసిన తరువాత - “ఇది నాగలోకానికి నాభిస్థానం పాతాళం. ఇక్కడ దైత్యులూ, దానవులూ ఉంటారు” అని చెబుతూ “ఇక్కడ నీ కెవరైనా నచ్చితే చెప్పు వెళ్లి వాళ్లతో మాటలాడతాను” అన్నాడు నారదుడు.

అక్కడనే ఒక జాజ్వల్యమానమైన పెద్ద అండం (గ్రుడ్డు) చూపించి “జగత్ సృష్టి అయిన నాటి నుండి ఇది ఇలాగే ఉంది. దీని తల్లి ఎవరో, తండ్రి ఎవరో ఎవరికీ తెలియదు. ప్రళయకాలంలో దీని నుండి మహాగ్ని బయలుదేరి భువనత్రయాన్నీ కాల్చివేస్తుంది అని చెబుతారు” అని మాతలికి చెప్పాడు.

“ఇక్కడ మనకు తగినవా దెవ్వడూ కనబడడం లేదు; ముందుకు వెడదాం అన్నాడు మాతలి. నారదుడు ఆతనిని హిరణ్యపురానికి తీసికొని వెళ్లి ఇది దానవులు నివసించే

నగరం. వీళ్లను దేవతలు ఏమీ చేయజాలరు. వీళ్లు గొప్ప మాయాబలం ఉన్నవాళ్లు. ఇక్కడ నీకు నచ్చిన వరు డెవడైనా ఉంటా డేమో చూచుకో” అన్నాడు.

“బ్రాతలైన దేవ-దానవులు నిత్య విరోధులు కదా? మా దేవతల శత్రువులతో సంబంధం చేసికొనడం మంచిది కాదు” అని మాతలి అన్నాడు.

తరువాత వాళ్లిద్దరూ గరుడ లోకానికి వెళ్లారు. అక్కడ నారదుడు గరుడ సంతతికి చెందిన సుపర్ణులను గూర్చి వర్ణించి చెప్పాడు. వీళ్లందరూ విష్ణుభక్తులు. విష్ణువునే స్మరించుకొంటూ ఉంటారు అని అంటూ కొంతమంది ప్రముఖుల నామధేయాలు కూడ చెప్పాడు.

అక్కడ కూడ తగిన వా క్లెవరూ లభించకపోవడంతో కామధేనువు సంతతికి చెందిన సురభుల లోక మైన రసాతలం అనే ఏడవ పృథివీతలానికి వెళ్లారు. “ఈ లోకంలో పాల నురుగు మాత్రమే భక్షించి జీవిస్తూ తపస్సు చేసికొన్న ఫేనపులు అనే మునులు నివసిస్తూంటారు. వీళ్లకి దేవతలు కూడ భయపడతారు.

సురభిలోకంలోని సురభుల పాలను సాగరజలంతో కలిపి పూర్వం దేవాసురులు మధించి అమృతాదులు సంపాదించారు. రసాతలం వంటి సుఖకరమైన లోకం మరొక టేదీ లేదని పెద్దలు చెబుతారు” అన్నాడు నారదుడు.

అక్కడ నుండి వాళ్లిద్దరూ వాసుకిచేత పాలింపబడిన భోగవతి అను నగరానికి వెళ్లారు. నారదుడు అక్కడ ప్రధాను లైన నాగరాజుల పేర్లు వర్ణించి చెప్పాడు.

అక్కడ ఒక యువకుని చూడగానే మాతలి మనస్సు ఆకర్షింపబడి ఇత డెవరు అని నారదుణ్ణి అడిగాడు. అప్పుడు నారదుడు - ఇతడు సుముఖు డను నాగరాజు. ఐరావత నాగుని వంశానికి చెందినవాడు. ఆర్యకుని పౌత్రుడు. వామననాగుని దౌహిత్రుడు. ఈ మధ్యనే ఈతని తండ్రి యైన చికురుణ్ణి వైనతేయుడు చంపివేశాడు” అని చెప్పాడు.

“నాకు ఇతనిమీద ప్రీతి కలిగినది. ఇతడు నా పుత్రికను వివాహమాడడానికి తగినవాడు. అందుచేత ప్రయత్నం చెయ్యి” అని మాతలి నారదుణ్ణి కోరాడు.

నారదుడు నాగరాజైన ఆర్యకునితో మాతలిని పరిచయం చేస్తూ “ఇతడు దేవరా జైన ఇంద్రునికి అత్యంతప్రియు డైన సారథి. ఇతని పేరు మాతలి. యుద్ధాలలో చాలా వరకు దేవేంద్రునితో సమాన మైన ప్రభావం కలవాడు. దేవాసురయుద్ధాలు జరిగినప్పుడు వెయ్యి అశ్వాలు కట్టిన జైత్రరథాన్ని మనస్సుచేతనే నడిపేస్తాడు.

అయం హరిసహస్రేణ యుక్తం జైత్రం రథోత్తమమ్,

దైవాసురేషు యుద్ధేషు మనసైవ నియచ్ఛతి.

(ఉద్యోగపర్వం 104.3)

ఇతడు అశ్వాలతో జయించిన వాళ్లని తరువాత ఇంద్రుడు బాహువులతో జయిస్తాంటాడు. ముందు ఇతడు కొట్టిన తరువాతనే అలా కొట్టబడిన వాళ్లని ఇంద్రుడు కొడతాడు.

అనేన విజితానత్వైర్ధోర్భాం జయతి వాసవః,

అనేన బలభిత్ పూర్వం ప్రహృతే ప్రహరత్సుత.

(ఉద్యోగపర్వం 104.4)

అంతటి గొప్పవాడు ఈ మాతలి. ఇతడు తన కుమార్తె కొరకు వరుణ్ణి అన్వేషిస్తూ మూడు లోకాలూ తిరిగాడు. నీ పౌత్రు డైన సుముఖుడు ఇతనికి అల్లుడుగా చేసికొనడానికి నచ్చాడు. ఇతనికి తండ్రి లేకపోయినా ఇతని సద్గుణాలను చూచి నీమీద, ఐరావతుని మీదా ఉన్న గౌరవభావంచేత మేం వరిస్తున్నాం, నువ్వు అంగీకరించాలి” అన్నాడు.

ఆర్యకుడు సంతోషించినా దీనుడై - “మహామునీ! ఇంద్రుని మిత్రునితో సంబంధానికి ఇష్టపడని వా డెవ డైన ఉంటాడా? ఒక కారణంచేత నేను ఆలోచిస్తున్నాను. ఇతని తండ్రి యైన నా పుత్రుణ్ణి వైనతేయుడు భక్షించి వేశాడు. అందుకే మేం దుఃఖిస్తాండగా - వైనతేయుడు వెళ్లిపోతూ “ఇంకొక మాసంలో సుముఖుణ్ణి కూడ భక్షిస్తాను” అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు. అది తప్పుకుండా అలా జరుగుతుం దని మాకు తెలుసు. అందుచేత మాకు హర్షం లేకుండా అయిపోయింది” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని మాతలి - “నేను ఈతనిని అల్లుణ్ణిగా వరించాను. ఇతడు మా ఇద్దరితో కలిసి దేవేంద్రునివద్దకు వస్తే, ఈతని ఆయుర్దాయం ఇంకా మిగిలి ఉండగానే గరుత్మంతుణ్ణి అడ్డుకొనడానికి ప్రయత్నిస్తాను” అన్నాడు.

అందరూ కలిసి దేవరాజు దగ్గరికి వెళ్లారు. యాదృచ్ఛికంగా అదే సమయంలో విష్ణువు కూడ అక్క డున్నాడు.

నారదుడు మాతలి విషయం అంతా చెప్పాడు. విష్ణువు - “ఇతనికి అమృతం ఇచ్చి మరణం లేనివానిగా చెయ్యి. వీళ్ల ముగ్గురి కోరికా తీరుతుంది” అని ఇంద్రునితో అన్నాడు.

ఇంద్రుడు వైనతేయుని పరాక్రమాన్ని స్మరించి, అత డేమి చేస్తాడో అని భయపడ్డాడు. ‘నువ్వే ఇయ్యి ఇతనికి అమృతం’ అన్నాడు విష్ణువుతో. “నువ్వు సకల చరాచరజగత్తుకు ఈశుడవు. నువ్వు ఇస్తే ఎవ్వడు కాదనగలడు?” అన్నాడు ఇంద్రునితో విష్ణువు.

అప్పుడు ఇంద్రుడు వానికి అమృతం ఇవ్వలేదు కాని దీర్ఘాయుర్దాయం ఇచ్చాడు. సుముఖుడు ఆ వరం పొంది సంతోషిస్తూ వివాహం చేసికొని స్వర్లోకానికి వెళ్లిపోయాడు.

ఈ విషయం తెలిసి గరుత్మంతుడు తీవ్ర మైన కోపంతో ఇంద్రుని దగ్గరికి వెళ్లి “నన్నేమాత్రము లెక్కచేయక ఇలా వరం ఎలా ఇచ్చావు? నేనూ మహాబలవంతుడనే, ఎందరో దానవులను సంహరించినవాడనే. నీ తమ్ముని ధ్వజంమీద ఉంటున్నా ననీ, అతనిని మోస్తున్నా ననీ, నువ్వు నన్నిలా నిర్లక్ష్యం చేస్తున్నావు. నా ఆహారం అడ్డుకొంటున్నావు!” అని ఇంద్రుణ్ణి దూషించి, విష్ణువుతో - “అదితిపుత్రులలో నువ్వు చాల బలవంతుడ వంటారు కదా! అలాంటి నిన్ను నా రెక్క చివరి భాగంతో మోస్తూన్న నేను నీకంటే అధిక బలశాలిని. ఆలోచించుకో” అన్నాడు.

అప్పుడు విష్ణువు కోపించి - “ఇదా నీ అభిప్రాయం’ అంటూ తన కుడి చెయ్యి వాని వీపుమీద పడవేశాడు. దానితో వైనతేయుడు నేలమీద పడి నలిగిపోయాడు. క్షమించు మని కోరగా విష్ణువు క్షమించాడు. దీని కంతకీ ఈ నారదుడే ప్రత్యక్ష సాక్షి సుయోధనా! ఆ వీరులు వచ్చి మీద పడనంతవరకు మహాబలవంతుడ నని విర్రవీగుతున్నావు. భీమార్జునులను ఎవ రెదిరించగలరు? అందుచేత యుద్ధ ప్రయత్నం నుండి విరమించు.”

కణ్వమహర్షి మాటలు విన్న దుర్యోధనుడు కర్ణుని కేసి చూచి, బిగ్గరగా నవ్వి, తొడచరుస్తూ - “మహర్షీ! ఈశ్వరుడు నన్నెలా సృష్టించాడో, ఏది జరుగనున్నదో, ఏది నా గతియో అదే విధంగా ప్రవర్తిస్తాను. ఈ ప్రలాపా లన్నీ ఎందుకు?”

యథైవేశ్వరసృష్టోఽస్మి యద్ భావి యా చ మే గతిః,

తథా మహర్షే వర్తామి కిం ప్రలాపః కరిష్యతి. (ఉద్యోగపర్వం 105.40)

అన్నాడు.

నారదుడు నిర్బంధం మంచిది కాదని దుర్యోధనునికి ఉపదేశిస్తూ గాలవుని కథ చెప్పాడు.

“విశ్వామిత్రుడు తీవ్ర మైన తపస్సు చేస్తూండగా ధర్మదేవుడు (ధర్మదేవత) అతనిని పరీక్షించడానికై సప్తర్షులలో ఒక డైన వసిష్ఠుని రూపంలో వెళ్లి - “నేను ఆకలితో బాధపడుతున్నాను, ఆహారం ఏదైనా పెట్టు” అని విశ్వామిత్రుణ్ణి కోరాడు.

విశ్వామిత్రుడు అతని నిమిత్తం ఉత్తమమైన అన్నం సిద్ధం చేసి వేడి వేడిగా ఉన్న ఆ పరమాన్నం పాత్రలో ఉంచి అది తన శిరస్సుపై పెట్టుకొని అతనిని వెదకుతూ వచ్చాడు.

ఇంతలో ఆ ధర్మదేవత ఇతరమును లిచ్చిన ఆహారం భుజించాడు, “నేను మళ్ళీ వచ్చి భుజిస్తాను” అని విశ్వామిత్రునితో చెప్పి వెళ్లిపోయాడు.

విశ్వామిత్రుడు తలమీద ఆ పాత్రను ధరించి కదలకుండా కట్టెవలె అలా నిలచి నిరీక్షిస్తున్నాడు. నూరు సంవత్సరాల తరవాత ఆ ధర్మదేవత మళ్ళీ వచ్చి వేడిగాను, మధురంగాను ఉన్న ఆ పాత్రలోని పాయసం భుజించి విశ్వామిత్రుని తపఃశ్రద్ధలకు ఆతనిని ప్రశంసించి, ఆతనికి బ్రాహ్మణత్వం ప్రసాదించి వెళ్లిపోయాడు.

విశ్వామిత్రుడు ఆ విధంగా పాయసపాత్ర తలమీద పెట్టుకొని నిలబడి ఉన్నంత కాలము గాలవు డను ఆతని శిష్యుడు అన్ని విధాల ఆయనకు శుశ్రూష చేశాడు. విశ్వామిత్రుడు సంతోషించి “నీకు ఇష్టం వచ్చిన చోటికి వెళ్లు” అని ఆతనికి అనుజ్ఞ ఇచ్చాడు.

“గురుదక్షిణ ఇచ్చి కాని వెళ్లకూడదు కదా? ఏమి గురుదక్షిణగా ఇవ్వవలెనో ఆజ్ఞాపించుము” అని గాలవుడు గురువును ప్రార్థించాడు. ఏమీ ఇవ్వ నవసరం లేదు అని గురు వెంట చెప్పినా వినక ఆతడు నిర్బంధించాడు. అందుకు విశ్వామిత్రుడు విసిగికొని - “ఒక ప్రక్క నల్లని చెవు లున్న చంద్రకాంతి వంటి కాంతి గల ఎనిమిది వందల అశ్వాలను గురుదక్షిణగా తీసికొని వచ్చి ఇమ్ము” అన్నాడు.

గాలవుడు వెళ్లి అలాంటి అశ్వాలు కోసం ఎంత మంది మహారాజులను అభ్యర్థించినా అవి లభించలేదు. చాలా కాలానికి చివరి కతడు ఏదో విధంగా గురుదక్షిణ ముట్ట జెప్పడం జరిగింది.

ఈ విధంగా నిర్బంధం చేయడం చేత గాలవుడు అన్ని కష్టాలు పడవలసి వచ్చింది. నిర్బంధం (మొండిపట్టుదల) మంచిది కాదు.”

నారదుని మాటలు విని ధృతరాష్ట్రుడు - “పూజ్యుడా! నా అభిప్రాయం కూడ ఇదే. అయినా నా చేతిలో ఏమీ లేదు” అని నారదునితో అని కృష్ణునితో ఇలా అన్నాడు. “కేశవా! నీవు చెప్పిన మాట లన్నీ ధర్మసంమతమైనవి, న్యాయమైనవి. అయితే ఈ దుర్యోధనుడు ఎంత చెప్పినా వినడంలేదు. నువ్వే వీనికి ఉపదేశించు”.

అప్పుడు కృష్ణుడు అతిమధురము లైన మాటలతో దుర్యోధనునికి అనేక విధాల బోధించాడు. “మేం చెప్పిన మాట వినకపోతే పశ్చాత్తాపం చెందవలసి వస్తుంది. ఈ కురువంశనాశానికి నీవు కారణ మయ్యా వనే అపకీర్తి తెచ్చుకొనకు. పాండవులతో

సంధి చేసికొని వాళ్లతో మైత్రీభావంతో ఉండు. వాళ్లు నీ తండ్రిని మహారాజును చేసి నిన్ను యువరాజును చేస్తారు.”

త్వామేవ స్థాపయిష్యన్తి యౌవరాజ్యే మహారథాః,
మహారాజ్యేఽపి పితరం ధృతరాష్ట్రం జనేశ్వరమ్. (ఉద్యోగపర్వం 124.60)
వస్తూన్న లక్ష్మిని అవమానించకు” అన్నాడు.

భీష్మద్రోణులు కూడ అనేక విధాల బోధించారు. విదురుడు మాట్లాడుతూ -
దుర్యోధనా! నాకు నిన్ను గూర్చి ఏమీ విచారం లేదు. ముసలివాడైన నీ తలిదండ్రులను
గూర్చి మాత్రమే నా విచారం అంతా. కులవివాశానికి కారణభూతుడ వైన నీవంటి
కుపుత్రుణ్ణి కన్నందుకు ఫలితంగా వీళ్లు అందరూ నశించగా, సర్వస్వమూ కోల్పోయి,
రెక్కలు తెగిన పక్షుల వలె, భిక్షుకుల వలె తిరగవలసివస్తుంది కదా అనేదే నాకు విచారం.

దుర్యోధన న శోచామి త్వామహం భరతర్షభ,
ఇమౌ తు వృద్ధౌ శోచామి గాన్ధారీం పితరం చ తే.
యావనాథౌ చరిష్యేతే త్వయా నాథేన దుర్మృదా
హతమిత్రౌ హతామాత్యౌ లూనపక్షావివాణ్ణజౌ.
భిక్షుకౌ విచరిష్యేతే శోచంతౌ పృథివీమిమామ్,
కులఘ్నమీదృశం పాపం జనయిత్వా కుపూరుషమ్.

(ఉద్యోగపర్వం 125.19-21)

అని పరుష మైన మాటలతో నిందించాడు.

దుర్యోధనుడు కృష్ణునికి సమాధానం చెప్పతూ - “కృష్ణా! నువ్వు పాండవులను
పల్లెత్తు మాటైనా అనకుండా కేవలం నన్ను మాత్రమే ఎందుకు తప్పు పడుతున్నావో
నాకు అర్థం అవడంలేదు. భీష్మ-ద్రోణ-విదురులు నా తండ్రి కూడ నన్నే దూషిస్తున్నారు.

నేను ఎంత ఆలోచించినా నేను చేసిన అపరాధం కొంచెం కూడ కనబడడంలేదు.
అందరూ అంగీకరించి ఆడిన మైత్రీపూర్వక మైన ద్యూతంలో శకునికి పాండవులు రాజ్యం
పణం పెట్టి ఓడితే దానిలో నా తప్పుముంది?

వాణ్లేదో ధనం తీసికొనివెళ్లి అది అనుభవిస్తూనే ఉన్నారు. దానికి మే మేమీ అడ్డు
చెప్పలేదు కదా? వాళ్లు ఏదో అపరాధం కెలికి యుద్ధానికి సిద్ధం అవుతుంటారు. మేం
ఏమి తప్పు చేశామని మాతో యుద్ధానికి వస్తున్నారు వాళ్లు?

మేం భయపడి దేవేంద్రునికి కూడ వంగి నమస్కరించేవాళ్లం కాము. యుద్ధంలో మరణిస్తే అది స్వర్గహేతువే అవుతుంది. యుద్ధంలో శరతల్పం మీద మరణించడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాం.

పూర్వం మా తండ్రి వాళ్లకి కొంత రాజ్య భాగం ఏదో పొరబాటున ఇచ్చాడు. నేను చిన్నవాడనై ఉండగా జరిగిన పని అది. నేను బ్రతికి ఉండగా వాళ్లు ఆ రాజ్యభాగం మళ్లీ పొందే ప్రశ్నయే లేదు. సూది మొన మోపి నంత నేల కూడ పొందవులకు ఇవ్వం” అని నిష్పర్షగా అన్నాడు.

దుర్యోధనుని మాటలు వినగానే క్రోధారుణనేత్రుడై శ్రీకృష్ణు డిలా అన్నాడు - సరే! నీకు వీరశయనం కావా లంటున్నావు కదా! తప్పకుండా లభిస్తుంది. నీ అమాత్యులతోనూ, ఇతరులతోనూ సిద్ధంగా ఉండు.

ఓ మూఢాత్మా! నేను ఏమి తప్పు చేశా నని అంటున్నావు. పాండవుల ఐశ్వర్యం చూచి అసూయ చెంది, శకునితో దురాలోచనలు చేసి ద్యూతంలో పాండవులను మోసం చేసి ఓడించావు. సాధుమార్గంలో ఉన్న జ్ఞాతుల విషయంలో సత్పురుషు లెవరైనా ఈ విధంగా వక్రమార్గంలో ప్రవర్తిస్తారా?

బ్రాతృభార్యను సభ కీడ్చుకొని వచ్చి ఎవడైనా ఆ విధంగా అవమానిస్తాడా! ఉత్తమ శీలసంపన్నురాలూ, పాండవుల పట్టమహిషీ అయిన ద్రౌపదిని గూర్చి ను వేషమన్నావో, ఈ కర్ణ-దుఃశాసనులు నువ్వు కూడ వనానికి బయలుదేరి వెడుతూన్న పాండవులను చూచి, అవహేళన చేస్తూ నీచజనులు కూడ నోటితో ఉచ్చరించడానికి సంకోచించే ఎలాంటి దుర్భాష లాడారో ఇక్కడ ఉన్నవాళ్లందరికీ తెలుసు.

స్మశంసానామనార్యాణాం పురుషాణాం చ భాషణమ్,
కర్ణదుఃశాసనాభ్యాం చ త్వయా చ బహుశః కృతమ్.

(ఉద్యోగపర్వం 128.12)

వీళ్లు తల్లితో కలిసి వారణావతంలో ఉంటున్నప్పుడు దహించి చంపి వేయడానికి గొప్ప ప్రయత్నం చేశావు. వీళ్ల అదృష్టం కొలదీ నీ ఆలోచన సఫలం కాలేదు.

వీళ్లు ఏకచక్రనగరంలో ఒక బ్రాహ్మణుని ఇంట్లో తలదాచుకొని చాలాకాలం రహస్యంగా నివసించారు. విషప్రయోగంచేత, సర్పాలచేత, ఇతర మైన ఉపాయాలచేతా వీళ్ల నందరినీ చంపడానికి ప్రయత్నించావు. ఆ ప్రయత్నాలు కూడ సఫలం కాలేదు.

పాండవుల విషయంలో ఈ విధంగా కపటంతో అనేక సమయాలలో ప్రవర్తించిన నీవు ఇంకా ఏమి అపరాధం చెయ్యాలి?

వాళ్లు తమ వాటా తమ కిమ్మని కోరుతూంటే ఇవ్వడానికి నువ్వు ఇష్టపడడంలేదు. పాపాత్ముడా! నువ్వు ఇప్పుడు ఇవ్వకపోయినా, రాజ్యభ్రష్టుడవై నేలమీద పడవేయబడి నప్పుడు ఇస్తావులే!

పాండవులకు ఇన్ని అపకారాలు చేసి ఇప్పుడు “నేనేమి తప్పు చేశాను” అంటున్నావు. నీ తలిదండ్రులు, భీష్ముడు, ద్రోణుడు, విదురుడు-ఇంతమంది ఎన్ని మార్లు చెప్పినా నువ్వు వినడంలేదు. మంచి హృదయంతో ఉపదేశించిన వాళ్ల మాటలను వినకుండా, అధర్మమూ, అకీర్తికరమూ అయిన మార్గంలో వెడుతున్నావు. నీకు సుఖం లభించదు.

కృష్ణుడు ఇలా అంటూండగానే దుఃశాసనుడు దుర్యోధనునితో - “నువ్వు ఈ సంధికి అంగీకరించకపోతే నిన్నూ, నన్నూ, కర్ణుణ్ణి బంధించి, భీష్ముడు, ద్రోణుడు నీ తండ్రి పాండవులకు అప్పచెప్పతారట” అన్నాడు.

ఆ మాట వినగానే దుర్యోధనుడు అక్కడ నున్న భీష్మాదులు ఏమనుకుంటారో అని కూడ ఆలోచించకుండా, వాళ్ల నందరిని అవమానిస్తూ లేచి సభనుంచి వెళ్లిపోయాడు. వాని సోదరులూ, అమాత్యులూ, ఇతర రాజులు కూడ వాని వెనుక బయలుదేరారు.

అలా లేచి వెళ్లిపోతూన్న దుర్యోధనుణ్ణి చూచి భీష్ముడు - “ధర్మార్థాలను విడిచి ఈ విధంగా తొందరపాటుతో ప్రవర్తించేవాడు అచిరకాలంలో కష్టాలలో చిక్కుకొన్నప్పుడు వానిని చూచి శత్రువులు నవ్వుతారు. కృష్ణా! దురహంకారి యైన ఈ రాజపుత్రుడు క్రోధలోభాలకు వశుడైపోయి సరి యైన మార్గం అనుసరించడంలేదు. క్షత్రియజాతికి కాలం మూడిన ట్లున్నది. వీళ్లందరూ వాని వెనుకనే వెళ్లిపోతున్నారు!” అన్నాడు.

అప్పుడు కృష్ణు డిలా అన్నాడు -

“ఇతడు ఈ విధంగా కట్టుబాట్లు అన్నీ తెంచి ప్రవర్తిస్తూంటే వీనిని నియమించ కుండా చూస్తూ కూర్చున్న కురువృద్ధులదే ఈ తప్పంతా.

తండ్రిని చెరబట్టి రాజ్యం ఏలుతూన్న దుష్టుడైన కంసుణ్ణి ఒకనిని వధించి యాదవు లందరూ సుఖంగా ఉన్నారు.

పూర్వం మాటిమాటికీ దేవతలను బాధిస్తూన్న దానవులను సముద్రమధ్యం నుంచి బైటకు రాకుండా చేయ మని ప్రజాపతి వరుణుణ్ణి ఆదేశించా డట. నాటి నుండి వాళ్ల ఉపద్రవం ఏదీ లేకుండా లోకా లన్నీ సుఖంగా ఉన్నాయి.

అదే విధంగా మీ కులపెద్ద లందరూ కలిసి ఈ దుర్యోధనుణ్ణి, కర్ణుణ్ణి, శకునినీ, దుఃశాసనుణ్ణి బంధించి పొందవులకు అప్పచెపితే అందరూ సుఖంగా ఉండవచ్చు.”

కృష్ణుని మాటలు వినగానే ధృతరాష్ట్రుడు విదురునితో - “నాయనా! నువ్వు వెంటనే వెళ్లి గాంధారిని తీసికొనిరా, ఆమె చెపితే నైనా వింటా డేమో ఈ దుర్మతి” అన్నాడు.

విదురుడు గాంధారిని తీసికొని వచ్చాడు, “గాంధారీ! నీ కుమారుడు పెద్దల మాటలు వినక ఐశ్వర్యంమీద ఉండే దురాశచేత ఐశ్వర్యాన్నీ ప్రాణాలనూ విడిచే స్థితిలో ఉన్నాడు. ఆ మూఢుడు శిష్టమర్యాదను అతికమించి సభ నుండి లేచిపోయాడు. నువ్వేనా చెప్పు” అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

రాజా! రాజ్యకాముడైన వానిని రప్పించు. ధర్మార్థాలకు లోపం కలిగించే శిష్టుడు కానివాడు రాజ్యం పొందడమే కష్టం. అయినా కూడ అన్ని విధాలా వినయవిహీను డైన ఇతడు ఎలాగో రాజ్యం పొందాడు.

రాజా! ఈ విషయంలో నిన్నే నిందించాలి. ఎందువల్ల ననగా పుత్రమోహంచేత నువ్వే అతడెలా చెపితే అలా చేస్తూ, ఇతడు పాపస్వభావం కలవా డని తెలిసి కూడ ఇత డీ స్థితికి వచ్చేటట్లు చేశావు. రాజై యుండి ఎవరైనా తనవాళ్లు ఇలా కలహించుకొంటూంటే ఉపేక్షిస్తాడా; నిన్ను చూచి శత్రువులు నవ్వుకొంటూంటారు అంది గాంధారి.

విదురుడు వెళ్లి దుర్యోధనుణ్ణి మళ్లీ సభకు తీసికొనివచ్చాడు. గాంధారి ఆతనిని పరుషమైన వాక్యాలతో నిందిస్తూ “ఇలా ఇంద్రియనిగ్రహం లేకుండా స్వేచ్ఛగా ప్రవర్తించేవాడు అభివృద్ధి పొందజాలడు” అంది.

“కృష్ణుడు రెండు పక్షాల క్షేమం కోరినవాడు. ఆతడు చెప్పి నట్లు చెయ్యి. తన అభివృద్ధిని కోరి ఉపదేశించే బుద్ధిమంతులైన మిత్రుల మాటలు విననివాడు శత్రువులకు ఆనందకరు డవుతాడు.”

సుహృదామర్థకామానాం యో న తిష్ఠతి శాసనే,

ప్రాజ్ఞానాం కృతవిద్యానాం స నరః శత్రునన్దనః. (ఉద్యోగపర్వం 129.32)

యుద్ధం మంచిది కాదు. దానిలో ధర్మార్థాలు లేవు. సుఖం ఎలా ఉంటుంది. యుద్ధంలో విజయం తప్పక లభిస్తుం దనే నమ్మకం కూడ లేదు. అందుచేత యుద్ధం చెయ్యాలనే ఆలోచన మానుకో.

పాండవులు, వారి పక్షానికి చెందిన ధృష్టద్యుమ్నాదులూ విజృంభిస్తే ఎవరు ఎదుర్కొనగలరు? కర్ణుడా, నీ సోదరు డైన దుఃశాసనుడూ కోపస్వభావం కలవారు. వీళ్లు నీ కేమీ సాహాయ్యం చేయజాలరు.

ఇంక భీష్మ - ద్రోణ - కృపాదులు సమస్తశక్తిని వినియోగించి నీకోసం యుద్ధం చేస్తా రని నీవనుకొంటుండవచ్చు. వాళ్లు జ్ఞానవంతులు. వాళ్ల దృష్టిలో ఈ రాజ్యమూ, నువ్వు, పాండవులూ అందరూ సమానులే. పాండవులలో ధర్మం అధికంగా ఉంది అని కూడ వాళ్లకి తెలుసు. నీ ఉప్పు తింటూన్నందుకు వాళ్లు యుద్ధంలో ప్రాణాలు విడిచిపెడితే విడిచిపెట్టవచ్చుకాని ధర్మరాజు ముఖంలోనికి కళ్లతో చూడజాలరు.

అందుచేత దురాశ విడిచి శాంతిమార్గాన్ని సేవించు.

తల్లి మాటలు కూడ పెడచెవిని పెట్టి దుర్యోధనుడు కర్ణ-శకుని-దుఃశాసనులతో మంతనాలు ప్రారంభించాడు - “క్షిప్రకారి యైన (అనుకొన్న పని వెంటనే చేసే స్వభావం గల) కృష్ణుడు భీష్మధృతరాష్ట్రులతో కుమ్మక్కై మనల్ని బంధించడానికి ముందు మనం కృష్ణుణ్ణి బంధిద్దాం. ఇతనిని బంధించగానే పాండవులు కోరలు పీకిన పాము వలె ఉత్సాహవిహీను లౌతారు. అప్పుడు మనం వాళ్లని అనాయాసంగా జయించవచ్చును. ధృతరాష్ట్రుడు అరిచినా సరే, మనం వీనిని వెంటనే బంధించి యుద్ధానికి వెళ్లాల్సి” అని నిశ్చయించుకొన్నారు.

ఇగ్గితజ్ఞు డైన (ఇతరుల ముఖవర్ణ-చేష్టాదులను పట్టి వాళ్ల అభిప్రాయం గ్రహించే శక్తి గల) మహాబుద్ధిశాలి యైన సాత్యకి వీళ్ల ఆలోచనలను కనిపెట్టి కృతవర్మతో - “వెంటనే సైన్యం సంనద్ధం చేసి నువ్వు యుద్ధసంనద్ధుడవై, సభాద్వారం, దగ్గర, ఉండు. నేను లోపలికి వెళ్లి కృష్ణుని కీ విషయం చెప్పతాను” అని ఆతనిని హెచ్చరించి లోనికి వెళ్లి ఆ విషయం ముందుగా కృష్ణునికీ, తరువాత ధృతరాష్ట్రునికీ, విదురునికీ తెలిపాడు - “కణకణలాడుతూన్న నిప్పును మూఢులైనబాలులు బట్టలో మూటకడదాం అనుకొన్నట్లు, ఈ దుర్బుద్ధులు కృష్ణుణ్ణి బంధించా లనుకొంటున్నారు.”

ఇమం హి పుణ్డరీకాక్షం జిఘ్రక్షస్త్వల్పచేతసః;

పటేనాగ్నిం ప్రజ్వలితం యథా బాలా యథా జడాః.

(ఉద్యోగపర్వం 130.17)

విదురుడు ధృతరాష్ట్రునితో - “నీ పుత్రులకు కాలం మూడింది. కృష్ణుణ్ణి బంధించా లనుకొంటున్నా రట. వీళ్లందరినీ ఆత డొక్కడే సంహరించగలడు. ఆతనిని ఏమి చేసినా

వీళ్లు అగ్నిలో పడ్డ మిడత లైపోతారు. అయితే ధర్మాత్ముడైన కృష్ణుడు ఇప్పుడు, ఇక్కడ ఆ పని చెయ్యడు” అన్నాడు.

కృష్ణుడు, ధృతరాష్ట్రుణ్ణి ఉద్దేశిస్తూ, అక్కడ ఉన్నవాళ్లందరూ వింటూండగా ఇలా అన్నాడు - “రాజా! మీవాళ్లు చాలా కోపంతో ఉన్నారు. వాళ్లు నన్ను బంధిస్తారో, నేను వాళ్లను బంధిస్తానో - ముందుగా నీ అనుమతి కోరుతున్నాను. వీళ్లు పాండవుల సంపదలను ఆశిస్తూ తమ సంపదలే పోగొట్టుకో నున్నారు. వీళ్ల నందరినీ నే నొక్కడనే సంహరించగలను. అదే వీళ్ల అభిమత మైతే పాండవులు కృతకృత్యులైనట్లే. వీళ్లనీ, వీళ్ల సహాయు లందరినీ బంధించి నేను పాండవులకు అప్పగిస్తే తప్పేమీ లేదు. అయితే - మహారాజా! నీ సంనిధిలో అలాంటి చెడ్డ పని చెయ్యను. నీ కుమారులు ఏమి చేయదలచుకొన్నారో అది చేయమనుము. నీ కుమారు లందరికీ కూడ అనుమతి ఇస్తున్నాను.”

ఈ మాట విన్న ధృతరాష్ట్రుడు విదురునితో - “వెంటనే వాళ్లందరినీ లోపలికి తీసికొనిరా” అన్నాడు. ఇష్టం లేకపోయినా అందరూ మళ్లీ సభలోనికి వచ్చారు.

ధృతరాష్ట్రుడు తీవ్రంగా కుమారులను నిందించాడు. విదురుడు దుర్యోధనునికి, కృష్ణుని చేతిలో మరణించిన మహావీరుల పేర్లు చెప్పతూ - “కృష్ణునికి ఏ మాత్రం కీడు తలపెట్టినా నీవు సమూలంగా నశించిపోతావు” అన్నాడు.

కృష్ణుడు విశ్వరూపము చూపుట

కృష్ణుడు దుర్యోధనునితో - “ఓ దుర్బుద్ధీ! నే నొక్కడనే ఉన్నా ననుకొన్నావు కాబోలు, నన్ను బంధించా లనుకొంటున్నావు. పాండవులు, యాదవులు, ఆదిత్యులు, రుద్రులు, వసువులు, మహర్షులు ఇంకా ఎంతో మంది ఇక్కడనే ఉన్నారు - చూడు” అని అంటూ అట్టహాసం చేశాడు.

కృష్ణుని శరీరంలో మెరుపుల వలె లోకపాలకులు, సమస్తదేవతలు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, యక్షరాక్షసోరగులు, పాండవులు, యాదవులు కనబడ్డారు. నేత్రాల నుండి, నాసికా రంధ్రాల నుండి, చెవుల నుండి అగ్నిజ్వాలలు బైలుదేరాయి. భయంకరమైన ఆ రూపం చూడగానే ద్రోణ - భీష్మ - విదుర - సంజయులూ, ఋషులూ తప్ప మిగిలిన సభ్యులందరూ కళ్లు మూసుకొన్నారు.

జనార్దనుడు దివ్యదృష్టి ఇవ్వడంచేత అక్కడి వాళ్లందరూ ఆ విశ్వరూపం చూడ గలిగారు.

ధృతరాష్ట్రుడు - “పుండరీకాక్షా! జగత్తుకు హితం చేసేవాడవు నీవే; నీవే అనుగ్రహించాలి” అని ప్రార్థిస్తూ “కృష్ణా! నాకు నిన్ను మాత్రమే చూడా లని ఉంది. మ రెవరినీ చూడడం నా కిష్టం లేదు. నా చూపును ఉపసంహరించు” అన్నాడు-

భగవన్ మమ నేత్రాణామస్తర్ధానం వృణే పునః

భవంతం ద్రష్టుమిచ్ఛామి నాన్యం ద్రష్టుమిహోత్సహే. (ఉద్యోగపర్వం 131.18)

తరువాత కృష్ణుడు తన విశ్వరూపాన్ని ఉపసంహరించి ఋషుల అనుజ్ఞ పొంది సాత్యకి - కృతవర్మల బుజాలమీద చేతులు వేసి నడుస్తూ, బైటకు వచ్చాడు.

కృష్ణుడు రథం దగ్గర ఉండగా ధృతరాష్ట్రుడు - “జనార్దనా! నాకు పుత్రుల విషయంలో ఏ మాత్రం అధికారం ఉన్నదో చూచావు కద! కురువంశీయుల మధ్య శాంతిని కోరుతున్న నే నున్న ఈ పరిస్థితి నీకు తెలిసినదే గాన నా విషయంలో ఏమాత్రము శంకించకుము. పాండవుల విషయంలో నా కేమాత్రమూ పాపబుద్ధి లేదు” అన్నాడు.

కృష్ణుడు ద్రోణ-భీష్మ-విదుర-శకుని-కృపాచార్యులతో - “కౌరవసభలో ఏమి జరిగిందో మీ రందరూ ప్రత్యక్షంగా చూచారు కదా? ఆ మూఢుడు, శిష్టత్వం లేకుండా కోపంతో ఎగిరిపడుతున్నాడు. రాజైన ధృతరాష్ట్రుడు నే నేమీ చేయలేని స్థితిలో ఉన్నా నంటున్నాడు. నేను యుధిష్ఠిరుని దగ్గరికి వెడతాను” అని అంటూ బయలుదేరాడు. అతని వెనక భీష్మాదులు కూడ వెళ్లారు.

కృష్ణనిద్వారా కుంతి పాండవులకు పంపిన సందేశం

కృష్ణుడు తిన్నగా మేనత్త యైన కుంతిని చూడడానికి వెళ్లి, ఆమెకు పాదాభివందనం చేసి కౌరవసభలో జరిగిన దంతా ఆమెకు నివేదించాడు.

“ఇంక నేను పాండవుల దగ్గరికి వెడుతున్నాను. వాళ్లతో ఏమిచెప్ప మంటావో చెప్పు” అన్నాడు.

“కేశవా! యుధిష్ఠిరునితో నా మాటగా ఇలా చెప్పు - “పుత్రా! నీ స్వధర్మం చాలా దెబ్బతింటున్నది. కాలం వ్యర్థం చెయ్యకు.”

రాజా! మందకుడు (అర్థజ్ఞానం లేనివాడు), అపండితుడు అయిన శ్రోత్రియుని, వేదాధ్యయనం చేసి చేసి మందగించిపోయిన బుద్ధి వలె నీ బుద్ధి కూడ ఒక్క ధర్మాన్ని మాత్రమే చూస్తున్నది.

క్షోత్రియస్యేవ తే రాజన్ మన్తకస్యావిపశ్చితః,

అనువాకహతా బుద్ధిర్ధర్మమేవైకమీక్షతే.

(ఉద్యోగపర్వం 132.6)

బ్రహ్మదేవుడు క్షత్రియునికి ఏమి ధర్మం విధించాడో గుర్తు చేసుకో. ప్రజలను పాలించడం కోసం క్రూరమైన కర్మలు చెయ్యడం క్షత్రియధర్మం.

ఈ విషయంలో నేను పెద్దలు చెప్పగా విన్నది చెబుతాను; విను. పూర్వం వైశ్రవణుడు ముచుకుండు డను రాజర్షికి ప్రీతిపూర్వకంగా ఈ పృథివి అంతా ఇచ్చా డట. “నేను నా బాహుబలంచేత సంపాదించిన రాజ్యాన్ని మాత్రమే అనుభవిస్తాను” అని చెప్పి అతడు ఆ పృథివిని వైశ్రవణు నుండి తీసికొనలేదట. వైశ్రవణునికి సంతోషమూ ఆశ్చర్యమూ కూడ కలిగాయట. తరువాత ముచుకుండుడు క్షాత్రధర్మాన్ని అనుసరించి బాహువీర్యంచేత ఆర్జించిన భూమండలాన్ని పాలించాడు.

రాజు ప్రజలను చక్కగా పాలిస్తే వాళ్లు ధర్మం ఆచరిస్తారు. ఆ ధర్మంలోని నాల్గవ భాగం రాజుకు చెందుతుంది.

రాజా! రాజు కాలానికి కారణమా కాలం రాజుకు కారణమా అనే సందేహం నీ కెన్నడు కలగవలసిన పని లేదు. రాజే కాలానికి కారణం, కాలాన్ని తన ఇష్టం ప్రకారం మార్చగలవాడు రాజు.

కాలో వా కారణం రాజ్ఞః రాజా వా కాలకారణమ్,

ఇతి తే సంశయో మా భూత్ రాజా కాలస్య కారణమ్.

(ఉద్యోగపర్వం 132.16)

కృతయుగాన్నీ, త్రేతాయుగాన్నీ, ద్వాపరయుగాన్నీ, కలియుగాన్నీ సృష్టించగలవాడు రాజే.

యుధిష్ఠిరా! నీ తండ్రి తాతలు అనుసరించిన రాజధర్మాలను అనుసరించు. నువ్వు అనుసరిస్తూన్నది రాజర్షులు అనుసరించవలసిన వృత్తం కాదు.

నువ్వు వ్యాకులచిత్తుడ వై, అక్రూరత్వాన్నే అవలంబిస్తానంటూ ప్రజాపాలనంవల్ల కలిగే పుణ్యం కొంచెం కూడ పొందలేకున్నావు.

నీవు ఇప్పుడు ఏ విధంగా ప్రవర్తిస్తున్నావో ఆ విధంగా ఉండు మని నీ తండ్రి పొందుమహారాజు గాని, నేను గాని, నీ పితామహుడు గాని ఎన్నడూ నిన్ను ఆశీర్వదించలేదు.

నిన్ను కన్న నేను బంధువులకు దూరమై పరుల అన్నానికి ఎదురు చూస్తూన్నా నంటే ఇంతకంటే దుఃఖకర మైనది ఏది ఉంటుంది?

రాజధర్మం పురస్కరించుకొని యుద్ధం చెయ్యి. నీ పితామహులను ముంచి వేయకుము. పుణ్యం క్షీణింపచేసికొని సోదరులతో పాపగతి పొందకు.

యుధ్యస్వ రాజధర్మేణ మా నిమజ్జేః పితామహాన్,
మా గమః క్షీణపుణ్యస్త్వం సానుజః పాపికాం గతిమ్.

(ఉద్యోగపర్వం 132. 34)

విదులోపాఖ్యానం

ఈ సందర్భంలో కుంతి విదుల అను క్షత్రియవనిత వృత్తాంతం చెప్పింది.

ఆత్మాభిమానవంతురాలూ, విద్యావంతురాలూ, దీర్ఘ మైన ఆలోచన కలదీ అయిన విదుల అను ఒక క్షత్రియవనిత ఉండేది. ఆమె కుమారుడు సంజయుడు, సింధురాజు చేతిలో ఓడిపోయి, దీనుడై ఇంటికి వచ్చి శయనించాడు. అతనిని చూచి తల్లి ఈ విధంగా బోధించింది -

“నేను కన్న అనందనుడా! (సంతోషం కలిగించనివాడా!) శత్రువుల హర్షం వృద్ధిపొందించేవాడా! నువ్వు నాకూ, నీ తండ్రికీ పుట్టినట్లుగా లేవు. ఎక్కడి నుండి వచ్చావు? (నువ్వెవ్వడవో క్రొత్తవాడివి వలె ఉన్నావు.)”

అనన్దన! మయా జాత ద్విషతాం హర్షవర్ధన,
న మయా త్వం న పిత్రా చ జాతః క్వాభ్యాగతో హ్యసి.

(ఉద్యోగపర్వం 133.5)

నిన్ను నువ్వు చిన్నగా చేసికొనకు. అల్ప మైన దానితో తనను పోషించకొనడానికి ప్రయత్నించకు. మనస్సు దిట్టపరచుకో. భయపడకు.

ఓరీ! కుపురుషుడా! లే! పరాజితుడ వై ఇలా పండుకొని ఉండకు. ఆత్మాభిమానం లేనివాడవై అమిత్రులకు ఆనందం కలిగిస్తూ బంధువులకు శోకం కలిగించకు.

చిన్న కాలవను జలంతో అనాయాసంగా నింపవచ్చును. ఎలుక దోసీలి నింపడం చాలా సులభం. కుపురుషుడు కొంచెమునకే సంతోషిస్తాడు.

ఓ! నీచపురుషుడా! శత్రువుల చేతిలో ఓడిపోయి శవం వలె ఇలా పడి ఉన్నా వేమిటి? లే!

తిందుకంకణ్ణ కొరవి వలె నిప్పు రవ్వలు చిమ్ముతూ భగ్గుమని ముహూర్తకాలం పాటైనా మండుము. అంతే కాని ఊక నిప్పు వలె చాలాసేపు పొగ చిమ్ముతూ జ్వాల లేకుండా ఎలాగోలాగ జీవిస్తే చాలు అన్నట్లు జీవించకు. చాలాసేపు పొగ కొట్టుకుంటూ ఉండడం కంటే ఒక ముహూర్తం పాటు భగ్గు మని మండడం మంచిది.

అలాతం తిన్దుకస్యేవ ముహూర్తమపి విజ్వల,
మా తుషాగ్నిరివానర్చి ర్ధామాయస్వ జిజీవిషుః.
ముహూర్తం జ్వలితం శ్రేయః స చ ధామాయితం చిరమ్.

(ఉద్యోగపర్వం 133.14,15)

సంజయా! పౌరుషం లేక, ఉత్సాహం లేక, వీర్యం లేక శత్రువులకు సంతోషం కలిగించే నిన్ను పుత్రు డను పేరుతో నేను కన్నది పుత్రుణ్ణి కాదు, పాపం కన్నాను. ఇలాంటి పుత్రుణ్ణి ఏ తల్లి కనకుండుగాక!

కలిం పుత్రప్రవాదేన సంజయ! త్వామజీజనమ్,
నిరమర్షం నిరుత్సాహం నిర్విర్యమరినన్దనమ్,
మా స్య సీమన్తినీ కాచిజ్ఞనయేత్పుత్రమీదృశమ్.

(ఉద్యోగపర్వం 133.30,31)

అమర్షం (పౌరుషం) ఉన్నవాడే, క్షమ (ఏమి జరిగినా ఓర్పు) లేనివాడే పురుషుడు. క్షమ మాత్రమే ఉండి అమర్షం లేనివాడు పురుషుడు కాదు, స్త్రీ కాదు.

ఏతావానేవ పురుషో యదమర్షీ యదక్షమీ,
క్షమావాన్ నిరమర్షశ్చ నైవ స్త్రీ స పునః పుమాన్. (ఉద్యోగపర్వం 133.33)

కొంచెంతో సంతృప్తి చెందడం, జాలి, ఉత్సాహం లేకుండా పడి ఉండడం, భయం- ఇవన్నీ సంపదను నశింపజేస్తాయి. కోరిక (ambition) లేనివాడు ఘనకార్యాలు సాధించజాలడు.

సంతోషో వై శ్రియం హన్తి తథానుక్రోశ ఏవ చ,
అనుత్థానభయే చోభే నిరీహో నాశ్చుతే మహత్. (ఉద్యోగపర్వం 133.34)

పుత్రా! నీవు పేరుకు మాత్రం సంజయుడవు. నీలో నా కదేమీ కనబడడంలేదు. పేరు సార్థకం చేసికో. వ్యర్థనామకుడవు అవకు.

సంజయో నామతత్త్వ త్వం స చ పశ్యామి తత్ త్వయి,
అన్వర్థనామా భవ మే పుత్ర మా వ్యర్థనామకః. (ఉద్యోగపర్వం 134.7)

ఈ విధంగా అతితీక్షణ మైన వాగ్బాణాలతో నిర్దయంగా వేధిస్తూన్న తల్లితో సంజయుడు - “అమ్మా! ఏ విధ మైన సహాయసంపదా లేని నేనేమి చేయగలను? అందుచేతనే, పాపాత్ముడు స్వర్గాన్ని గూర్చి ఆలోచించ నట్లు, రాజ్యాన్ని గూర్చి ఆలోచించడం మానేశాను” అన్నాడు.

ఆ మాట విని తల్లి ఇలా అంది - పుత్రా! వెనుకటి అసమృద్ధిని దృష్టిలో ఉంచుకొని తనను తాను అవమానించుకొనగూడదు. కొంత కాలం పాటు లేని సంపదలు కలుగుతూంటాయి. కలిగిన సంపదలు నశిస్తూంటాయి. నాయనా! అన్ని పనులకు ఫలం తప్పకుండా లభిస్తుం దనే నమ్మకం లేదు; అయినా పనులు చేయవలసిందే.

ఏ పనీ చేయకుండా కూర్చున్న వాళ్లు ఆ పనులు ఎన్నటికీ చేయలేరు. అలా కోరికలు లేకపోతే కలిగే ఫలం ఒకటే - అది ఫలం లభించకపోవడం. అన్ని పనుల ఫలితాలూ సందిగ్ధాలే అని తెలిసి కూడ పనులు చేసేవానికి, కోరిక లున్నవానికి, రెండు పక్షా లుంటాయి. ఫలం లభించవచ్చు, లభించకపోవచ్చు.

అథ యే నైవ కుర్వన్తి నైవ జాతు భవన్తి తే,

ఐకగుణ్యమనీహాయామభావః కర్మణాం ఫలమ్.

అథ దైవగుణ్యమీహయాం ఫలం భవతి వా న వా,

యస్య ప్రాగేవ విదితా సర్వార్థానామనిత్యతా. (ఉద్యోగపర్వం 135.27,28)

ఈ విధంగా ప్రోత్సహిస్తూ విదుల కుమారునకు ఇతర రాజుల సహాయం కూడగట్టుకొనే ఉపాయాలు కూడ బోధించింది.

ఇదంతా విని సంజయుడు - “నీవు చెప్పే ప్రోత్సాహకము లైన మాటలు వింటుంటే అమృతం అస్వాదిస్తూన్నట్లు అనిపించి ఇంకా వినాలి, ఇంకా వినాలి అను ఉద్దేశంతో నే నిలా ఆలస్యం చేశాను. ఇదిగో వెడుతున్నాను” అని చెప్పి వెళ్లి శత్రువులను జయించాడు.

విదుల వృత్తాంతం చెప్పడం ముగిస్తూ కుంతి - “ఏ క్షత్రియస్త్రీ యైనా కంటే ఇలాంటి వీరు డైన పుత్రుణ్ణి కనాలి” అంది.

కుంతి భీమసేన - అర్జున - నకుల - సహదేవులకు, కోడలైన ద్రౌపదికీ కూడ ప్రోత్సాహకర మైన సందేశం కృష్ణుని ద్వారా పంపింది.

కృష్ణుడు కర్ణునికి చేసిన బోధ

కృష్ణుడు మేనత్త దగ్గర సెలవు తీసికొని, భీష్మాదులను వెనుకకు పంపివేశాడు. తరువాత కర్ణుణ్ణి కూడ తన రథం ఎక్కించుకొని సాత్యకితో కలిసి బయలుదేరాడు.

కృష్ణుడు కర్ణునితో ఇలా అన్నాడు - “కర్ణా! నువ్వు ధర్మ శాస్త్ర రహస్యాలు బాగా తెలిసినవాడవు కదా? కన్యకు పుట్టినవాడు, వివాహసమయంలో గర్భవతి యైన స్త్రీకి వివాహసంతరం పుట్టినవాడూ కూడ వివాహంచేసికొన్నవాని పుత్రులే అని ధర్మశాస్త్రాలు చెపుతున్నాయి. అందుచేత నువ్వు పాండురాజు జ్యేష్ఠపుత్రుడవుగాన నీకు రాజ్యాధికారం ఉన్నది.

నువ్వు నాతో రా. నీవు వాళ్ల అన్నగారి వని తెలియగానే పాండవులు నిన్ను యథాశాస్త్రంగా రాజ్యాభిషిక్తుణ్ణి చేస్తారు. యుధిష్ఠిరుడు యువరా జవుతాడు. అందరూ నీ చెప్పుచేతలలో ఉంటూ నీ సేవ చేస్తారు. పాండవులకు సహాయం చేయడానికి వచ్చిన రాజు లందరూ నీ పాదాలు పడతారు. అంతేకాదు; ఆరవ కాలంలో (వంతు ప్రకారం) ద్రౌపది కూడ నిన్ను చేరుతుంది.

షష్ఠే చ త్వాం తథా కాలే ద్రౌపద్యుపగమిష్యతి. (ఉద్యోగపర్వం 140.12)

ద్రవిడులు, కుంతలులు, ఆంధ్రులు, తాలచరులు, చూచుపులు, వేణుపులు - ఈ అన్ని జాతులకు చెందిన వాళ్లూ నీ ముందు నడుస్తారు.

పురోగమాశ్చ తే సన్తు ద్రవిదాః సహకున్తలైః,

అన్ధాస్తాలచరాశ్చైవ చూచుపా వేణుపాస్తథా. (ఉద్యోగపర్వం 140.26)

సూత-మాగధులు స్తుతిస్తుండగా పాండవులు నీ విజయాన్ని ఘోషిస్తారు.

భూమండలా న్నంతనీ పరిపాలించు. కుంతికి ఆనందం కలిగించు.

నేను దుర్యోధనుని పక్షంలోనే ఉంటా నని కర్ణుడు చెప్పట

కృష్ణుని మాటలు విని కర్ణుడు - కేశవా! నా విషయంలో నీ కున్న సౌహృదంచేత, ప్రణయంచేత నీవు నా శ్రేయస్సును కోరి ఇలా చెప్పావు. అందులో నా కేమీ సంశయం లేదు. నేను ధర్మానుసారం పాండుపుత్రుడనే అను విషయం నాకు తెలుసు. నీవు కూడ అలాగే అంటున్నావు కదా?

అయితే సూర్యునివల్ల నన్ను కన్న కుంతి నన్ను ఆ విధంగా పారవేసి నప్పుడు సూతు డైన అధిరథుడు నన్ను చూచి తన ఇంటికి తీసికొనివెళ్లాడు. తన భార్య రాధకు న నిచ్చాడు. నామీద స్నేహభావం చేత ఆమెకు పాలు చేపువచ్చాయి. ఆమె ఏమీ అసహించుకొనకుండా శైశవం నుండి నన్ను పెంచింది. అలాంటి తల్లి ఋణం నే నెలా తీర్చుకొనగలను? అధిరథుడు నన్ను పుత్రుణ్ణిగా చూచుకొన్నాడు. నేను ఆతనిని తండ్రిగా

చూచుకొన్నాను. అతడే పుత్రప్రేమతో నాకు యథాశాస్త్రంగా జాతకర్మాదులు చేశాడు. వసుషేణు డని పేరు పెట్టాడు.

యౌవనం రాగానే అతడు చెప్పిన విధంగా భార్యలను స్వీకరించాను. వాళ్లయందు నాకు పుత్రులు, పౌత్రులూ కూడ కలిగారు. అన్ని విధాలా నా హృదయం ప్రేమానుబంధం చేత వాళ్లతో కట్టబడి ఉంది.

సమస్త భూమండలం లభించినా, బంగారు రాశులు లభించినా, హర్షంచేత గాని, భయంచేత గాని వాళ్లతో నా అనుబంధాన్ని త్రొచుకొనజాలను.

దుర్యోధనుని ఆశ్రయం దొరకడం వల్ల నిష్కంటక మైన రాజ్యం పదమూడు సంవత్సరాలు అనుభవించాను. సూతులతో కలిసి అనేక యజ్ఞాలు చేశాను. వాళ్లతో కలిసి వివాహాది సంబంధాలు ఏర్పరచుకొన్నాను.

దుర్యోధనుడు నన్ను నమ్ముకొని పాండవులతో వైరం పెట్టుకొని అర్జునునితో యుద్ధం చేయడానికై నన్ను నియమించాడు.

మరణభయంచేత గాని, బంధంచేత గాని, భయం చేత గాని, లోభం చేత గాని నేను ధీమంతు డైన దుర్యోధనున కిచ్చిన మాటను అసత్యం చెయ్యను.

పథాద్భున్నాద్ భయాద్వాపి లోభాద్వాపి జనార్దన,

అన్యతం నోత్సహే కర్తుం ధార్తరాష్ట్రస్య ధీమతః. (ఉద్యోగపర్వం 141.17)

కృష్ణా! నీవు హితం కోరి చెప్పినదానిని పాండవులు, నీ వశంలో ఉన్నవాళ్లవడంచేత తప్పుకుండా చేస్తారు. సందేహం లేదు.

మధుసూదనా! మ నిద్దరి మధ్యా జరిగిన ఈ ఆలోచన అంతా రహస్యంగా ఉంచు. ధర్మాత్ముడూ, విజితేంద్రియుడూ అయిన యుధిష్ఠిరునకు నేను పాండురాజు జ్యేష్ఠపుత్రుణ్ణి అని తెలిస్తే అతడు రాజ్యం గ్రహించడు.

నాకు విశాల మైన ఈ రాజ్యం లభించినా నేను దుర్యోధనునికే ఇచ్చివేస్తాను. అందుచేత ధర్మాత్ము డైన యుధిష్ఠిరుడే శాశ్వతంగా రాజుగా ఉండడం మంచిది.

ప్రాప్య చాపి మహద్ రాజ్యం తదహం మధుసూదన,

స్వీతం దుర్యోధనాయైవ సంప్రదద్యామరిందమ,

స ఏవ రాజా ధర్మాత్మా శాశ్వతోస్తు యుధిష్ఠిరః.

(ఉద్యోగపర్వం 141.22,23)

కృష్ణా! ఇప్పుడు నీ ఆధ్వర్యంలో, దుర్యోధనునితో గొప్ప శస్త్రయజ్ఞం జరుగబోతున్నది.

ధార్తరాష్ట్రస్య వార్షేయ శస్త్రయజ్ఞో భవిష్యతి,
అస్య యజ్ఞస్య వేత్తా త్వం భవిష్యసి జనార్దన,
ఆధ్వర్యవం చ తే కృష్ణ క్రతావస్మిన్ భవిష్యతి. (ఉద్యోగపర్వం 141.29,30)

ఈ మహాయజ్ఞలో ఎవ్వ రెవ్వరు ఋత్విక్కులు, సమిధలు, హోమద్రవ్యాలు కానున్నారో వర్ణించి చెప్పతూ కర్ణుడు పాండవులే జయించగల రనీ సర్వక్షత్రియవినాశం కానున్నదని సూచించాడు.

“అందుచేత, కేశవా! ఈ మంత్రాన్ని (ఆలోచనను) రహస్యంగానే ఉంచి అర్జునుణ్ణి నాతో యుద్ధం చేయడానికి తీసికొని రా.” అన్నాడు.

అయితే నేను అనేక సమయాలలో పాండవుల విషయంలో చాల దుర్భాష లాదాను. అదంతా కేవలం దుర్యోధనుణ్ణి సంతోషపెట్టడం కోసం మాత్రమే చేసిన పని. ఆ చెడ్డ పనికి నేను మనస్సులో చాల బాధపడుతున్నాను.

యదబ్రువమహం కృష్ణ! కటుకాని స్మృ పాణ్డవాన్,
ప్రియార్థం ధార్తరాష్ట్రస్య తేన తవ్యే హ్యకర్మణా. (ఉద్యోగపర్వం 141.45)

కృష్ణుడు కర్ణుని మాటలు విని - “నేను ఇస్తున్న ఈ పృథివిని నువ్వు అంగీకరించడం లేదు. సరే! యుద్ధం తప్పదు. పాండవు లందరూ విజృంభించి నప్పుడు త్రేత గాని, కృతం గాని, ద్వాపరం గాని (ఇవి జూదం పదాల పేర్లు) ఉండవు. కర్ణా! వెళ్లి భీష్మ-ద్రోణ-కృపలతో - “ఈ కాలం సుఖకర మైన కాలం, సమశీతోష్ణ మైనది. ఈ నాటికి ఏడవ రోజున అమావాస్య అవుతుంది. అది ఇంద్రదేవతాక మైన తిథి అంటారు. ఆనాడు యుద్ధం ప్రారంభిద్దాం” అని చెప్పు. యుద్ధం చేయడానికి వచ్చిన రాజులందరితో కూడ - “మీ కోరిక తీరుస్తాను; దుర్యోధనునికి వశులైన రాజులు, రాజపుత్రులూ అందరూ కూడ శస్త్రంచేత మరణించి ఉత్తమగతి పొందగల రని నేనన్నట్లుగా చెప్పు” అన్నాడు.

కృష్ణుని మాటలు విని కర్ణుడు కృష్ణునితో సంమానపూర్వకంగా ఇలా అన్నాడు - “మహాబాహూ! అన్నీ తెలిసి కూడ నన్ను మోహింపచేయడం కోసమా అన్నట్లు ఎందుకు ఇలా మాట్లాడుతున్నావు? ఈ పృథివి పూర్తిగా నశించబోతున్నది. అందుకు శకుని, నేను, దుఃశాసనుడు, దుర్యోధనుడూ కారణం.

జానన్ మాం కిం మహాబాహో సంమోహయితు మిచ్ఛసి,

యోఽయం పృథివ్యాః కార్త్యేన వినాశః సముపస్థితః.

నిమిత్తం తత్ర శకునిరహం దుఃశాసనస్తథా,

దుర్యోధనశ్చ నృపతిర్భుతరాష్ట్రసుతోఽభవత్. (ఉద్యోగపర్వం 143.2,3)

ఆకాశంలోని గ్రహాల సంచారమూ, ప్రత్యక్షంగా కనబడుతున్న అనేకవిధాలైన దుఃశకునాలూ కూడ ధార్తరాష్ట్రులు, వాళ్ల సైన్యాలూ నశిస్తాయనీ, పాండవులు జయిస్తారనీ స్పష్టంగా తెలుపుతున్నాయి. హృషీకేశా! ఎక్కడ ధర్మం ఉంటుందో అక్కడ జయం ఉంటుందను విషయం నాకు తెలుసు.”

విదితం మే హృషీకేశ యతో ధర్మస్తతో జయః. (ఉద్యోగపర్వం 143.36)

నేనూ, ఇతరరాజులు, క్షత్రియమండలమూ అందరమూ కూడ గాండీవాగ్నిలో ప్రవేశింపనున్నాం. ఆ విషయంలో నాకు సంశయంలేదు.

అహం చాన్యే చ రాజానో యచ్ఛ తత్ క్షత్రమణ్డలమ్,

గాణ్డీవాగ్నిం ప్రవేక్ష్యామ ఇతి మే నాస్తి సంశయః. (ఉద్యోగపర్వం 143,45)

కృష్ణా! వీర క్షత్రియ వినాశక మైన ఈ మహారణంనుంచి ప్రాణాలతో బయటపడి మళ్లీ నిన్ను చూడకలుగుతానా! లేదా, మనం అందరమూ స్వర్గంలో మళ్లీ తప్పకుండా కలుస్తాం.

అపి త్వాం కృష్ణ పశ్యామ జీవంతోఽస్మాన్మహారణాత్,

సముత్తీర్ణా మహాబాహో వీరక్షత్రవినాశనాత్.

అథవా సంగమః కృష్ణ స్వర్గే నో భవితా ద్రువమ్.

(ఉద్యోగపర్వం 143. 48, 49)

అలా అంటూ కర్ణుడు కృష్ణుణ్ణి గాఢంగా కౌగలించుకొని, కృష్ణునివద్ద సెలవు తీసికొని రథం నుండి దిగి, దీన మైన మనస్సుతో తన రథం ఎక్కి వెళ్లిపోయాడు.

కృష్ణుడు సాత్యకితో కలిసి, “తొందరగా నడు” అని సారథిని తొందరపెడుతూ శీఘ్రంగా వెళ్లాడు.

రాబోయే యుద్ధం గూర్చి బాధపడుతూ కుంతి కర్ణునివద్దకు వెళ్లుట

కృష్ణుడు వచ్చి వెళ్లిన తరువాత విదురుడు కుంతి దగ్గరికి వెళ్లి - “ఎవరెంత చెప్పినా దుర్యోధనుడు వినడం లేదు. వయోవృద్ధుడైన ధృతరాష్ట్రుడు కుపుత్రమదంతో మత్తుడై అమార్గంలో ప్రవర్తిస్తున్నాడు. యుద్ధం తప్పదు” అని చెప్పాడు.

ఆ మాట విన్న కుంతి తన పుత్రుల క్షేమాన్ని గూర్చి చింతిస్తూ - “శిష్యవాత్సల్యం కలవా డవడం చేత ద్రోణాచార్యుడూ, పితామహుడూ నా కుమారులకు అపకారం చేయకపోవచ్చును. కర్ణుడే వీళ్లను ఏం చేస్తాడో అని భయం. ఆతనినే బ్రతిమాలితే ఏ మైనా పని జరుగుతుం దేమో” అనుకుంటూ గంగానది దగ్గరికి వెళ్లింది.

అక్కడ గంగాతీరంలో కుంతికి తన కుమారుని వేదాధ్యయనధ్వని వినబడింది. అతడు తూర్పుదిక్కుకు అభిముఖుడై, బాహువులు పైకెత్తి మంత్రాలు జపిస్తున్నాడు. ఆతని జపం పూర్తి అయేవరకు ఆమె ఆతని వెనుకనే నిలబడింది.

ఆత్మజస్య తతస్తస్య ఘృణీనః సత్యసంగినః,

గంగాతీరే పృథాఽత్రాపీద్యేదాధ్యయననిః స్వనమ్.

ప్రాజ్ఞుఖస్యోర్ద్వబాహోః సా పర్యతిష్ఠత పృష్ఠతః,

జప్యావసానం కార్యార్థం ప్రతీక్షన్తి తపస్వినీ. (ఉద్యోగపర్వం 144.27,28)

ఎండకు తట్టుకొనజాలక ఆమె ఆతని ఉత్తరీయం నీడలో నిలబడింది.

కర్ణుడు నడ్డి బాగా వే దెక్కివరకు అలాగే జపం చేసికొని వెనుకకు తిరిగి చూడగానే కుంతి కనబడింది.

వెంటనే అతడు యథాన్యాయంగా అంజలి ఘటించి ఆమెకు అభివాదనం చేస్తూ - “రాధా-అధిరథుల పుత్రుడ నైన నేను అభివాదం చేస్తున్నాను. పూజ్యురాల వైన నీవు ఎందుకు వచ్చావు? నేను నీ కేమి సహాయం చెయ్యాలి” అన్నాడు.

“కర్ణా! నీవు రాధేయుడవు కావు, నా కుమారుడవు. నేను కన్యగా ఉన్నప్పుడు నాకు ప్రథమ పుత్రుడవుగా జన్మించావు. నీవు నీ సోదరులెవరో తెలియక దుర్యోధనుణ్ణి సేవిస్తున్నావు. అర్జునుడు దిగ్విజయం చేసి సంపాదించిన రాజ్యలక్ష్మిని దుర్మార్గులు అపహరించారు. దానిని ఆ ధృతరాష్ట్ర కుమారుల నుండి లాగికొని అనుభవించు.

అయిదుగురు సోదరులతో కలిసి సుఖంగా ఉండు. నీవు సూతపుత్రుడవు కాదు, పార్థుడవు” అంది కుంతి కర్ణునితో.

“కర్ణా! కుంతి చెప్పినది సత్యం. అలా చెయ్యి” అంటూ సూర్యుని నుండి వాక్కు వినబడింది.

కర్ణుడు కుంతితో - “ఓ క్షత్రియవనితా! నీవు చెప్పి నట్లు చేయడం ధర్మసమ్మతం కాదు. ఆనాడు నన్నా విధంగా పారవేసిన నీవు ఈనాడు నీ ప్రయోజనం కొరకు ఇలా నన్ను కోరుతున్నావు.

ధృతరాష్ట్ర కుమారులు నన్ను నెత్తి మీద పెట్టుకొని అన్ని విధాలా పూజించారు. తనకు ఆశ్రయం ఇచ్చిన రాజుకు అపకారం చేసిన పాపాత్ములకు ఇహలోకం గాని పరలోకం గాని ఉండవు. దుర్యోధనుని పక్షాన ఉండి నేను నీ పుత్రులతో తప్పకుండా యుద్ధం చేస్తాను. అర్జునుడు తప్ప మిగిలిన నీ నలుగురు పుత్రులూ నాకు వధ్యులైనా, చంపడానికి వీలుగా దొరికినా, వాళ్లను చంపను. అర్జునునితో యుద్ధం చేస్తాను. అతనిని నేనే వధిస్తే నాకు ఫలం లభిస్తుంది. నే నాతని చేతిలో మరణిస్తే కీర్తి లభిస్తుంది. ఏ మైనా నీకు మిగిలేది ఐదుగురు పుత్రులే కాని ఆరుగురు రుండరు” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విన్న కుంతి వణకిపోతూ - “దైవం బలవత్తర మైనది. నా నలుగురు పుత్రులను వధించనన్నావు కదా, అది గుర్తుంచుకో. నీకు క్షేమం అగు గాక” అని పలికి వెళ్లిపోయింది.

కౌరవసభలో జరిగిన విషయాలు కృష్ణుడు

యుధిష్ఠిరునకు తెలుపుట

కృష్ణుడు కౌరవసభలో జరిగిన దంతా పాండవులకు నివేదించాడు. “యుధిష్ఠిరా! నేను మీ రెండు పక్షాల వాళ్లూ శాంతిమార్గం అనుసరిస్తే మంచిది అని కౌరవసభలో చెప్పాను. దుర్యోధనుడు అనాదరభావంతో నవ్వాడు. అప్పుడు భీష్ముడు క్రుద్ధుడై దుర్యోధనుణ్ణి నిందిస్తూ ఈ రాజ్యానికి సంబంధించిన పూర్వోత్తరా లన్నీ ఆ సభలో విశదీకరించాడు. “దుర్యోధనా! విచిత్రవీర్యుని ముగ్గురు పుత్రులలో పెద్దవా డైన నీ తండ్రి ధృతరాష్ట్రుడు అంధు డవడంచేత రాజ్యానర్హు డయ్యాడు. అందుచేత పాండువు రాజయ్యాడు. అతని పుత్రులైన పాండవులకు రాజ్యాధికారం ఉంది. అందుచేత వాళ్ల రాజ్యార్థం వాళ్ల కిచ్చివేయాలి.”

అన్యః కరణహీనత్వాన్న చై రాజా పితా తవ,
రాజా తు పాణ్డరభవన్మహాత్మా లోకవిశ్రుతః,
స రాజా, తస్య తే పుత్రాః పితుర్దాయాద్యహారిణః.

(ఉద్యోగపర్వం 147.39,40)

నా అభిప్రాయమూ, నీ తలిదండ్రుల అభిప్రాయము, విదురుని అభిప్రాయమూ కూడ ఇదే. అలా నీవు ప్రవర్తించకపోతే సర్వనాశానికి కారణం అవుతావు అని బోధించాడు.

ద్రోణుడు కూడ - “దుర్యోధనా! నేను రాజ్యం స్వీకరించను” అని భీష్ముడు తీవ్రమైన ప్రతిజ్ఞ చేసి బైటనే ఉండి రాజ్యపాలనం చేశాడు. ధర్మాత్ముడైన పాండుమహారాజు కూడ తన రాజ్యం అన్నగా రైన ధృతరాష్ట్రానికి, విదురునికి అప్పగించి తాను భార్యసమేతుడై అడవులలో నివసించాడు. నీ తండ్రి సింహాసనంమీద ఉండగా విదురుడు వినతుడై తాను క్రిందనే ఉంటూ అన్నకు సేవ చేశాడు.

ప్రజలందరూ ధృతరాష్ట్రాణ్ణి పాండువును వలె రాజుగా అంగీకరించారు. ధనాగారం వృద్ధిపొందించడం, దానాలు, భృత్యపోషణము, చుట్టు ప్రక్కల నున్న రాజులతో సంధివిగ్రహాది వ్యవహారాలూ విదురుడే చూచుకొన్నాడు. పాండవులకు వాళ్ల భాగం ఇచ్చివేసి వాళ్లతో స్నేహభావంతో ఉండు” అని బోధించాడు.

ద్రోణు డా విధంగా పలికిన తరువాత సత్యప్రతిజ్ఞుడైన విదురుడు భీష్ముని వైపు చూస్తూ - “దేవవ్రతా! ఈ కురువంశం నశించడానికి సిద్ధంగా ఉన్న కాలంలో నీవు దీనిని ఉద్ధరించావు. కులపాంసను డైన ఈ దుర్యోధను డెవడు? - వీని మాట కూడా నీవు వింటున్నావు? వీని మూలాన కురువంశీయులు నశించబోతున్నారు; నువ్వు కలగజేసికొని రక్షించాలి.

మహామతి! చిత్రకారుడు బొమ్మలు గీసి ఒక చోట నిలబెట్టి నట్లు నువ్వే నన్నూ ధృతరాష్ట్రాణ్ణి ఇక్కడ ఇలా నిలబెట్టావు.

మాం చైవ ధృతరాష్ట్రం చ పూర్వమేవ మహీపతే,

చిత్రకార ఇవాలేఖ్యం కృత్వా స్థాపితవానసి. (ఉద్యోగపర్వం 148.23)

ప్రజాపతి ప్రజలను సృష్టించి సంహరించి కొంత కాలానికి అందరినీ సంహరించి నట్లు ఇప్పుడు కురువంశం నశిస్తూంటే చూస్తూ కూర్చుంటున్నావు!

వినాశకాలం దాపురించడంచేత ఇప్పుడు నీ బుద్ధి సరిగా పనిచేయడం లేదేమో! అట్లాతే - నువ్వు నేనూ, ధృతరాష్ట్రుడు అందరమూ కలిసి అరణ్యాలకి వెళ్లిపోదాం; నడు.

లేదా - సుదుర్మతి యైన ఈ దుర్యోధనుణ్ణి కట్టి ఒక్క చోట పడవేసి, పాండవ రక్షిత మైన ఈ రాజ్యం పాలించు.

రాజశార్దూలా! అనుగ్రహించు. కౌరవులు, పాండవులు, సమస్త క్షత్రియజాతీ నశించే టట్లు కనబడుతున్నది” అని తీవ్ర మైన దుఃఖావేశంతో పలికి మరేమీ మాటలాడకుండా కూర్చున్నాడు.

తరువాత గాంధారి క్రుద్ధురాలై కుమారుణ్ణి గూర్చి ఇలా అంది. “సభలో ఉన్న రాజులూ, బ్రహ్మర్షులూ - అందరూ ఈ పాపాత్ముడు ఎంత పాపానికి ఒడికడుతున్నాడో చెప్పతాను, వినండి.

రాజ్యం పితృ-పుత్రాదిక్రమంలో అనుభవించడం కురువంశంలో అనాదికాలం నుండీ వస్తూన్న ధర్మం. అతిక్రూరకర్మలు చేసే ఓ క్రూరబుద్ధి! దుష్టనీతిని అనుసరిస్తూ ఈ కౌరవరాజ్యాన్ని నాశంచేస్తున్నావు! ఇప్పుడు రాజ్యం పాలిస్తూన్నవాళ్లు ధృతరాష్ట్రుడూ, మహాబుద్ధిశాలి యైన విదురుడూను; వీళ్లను కాదని ఈ రాజ్యం నీదని నువ్వు ఎలా అనుకొంటున్నావు! నిజానికి వీళ్లిద్దరూ కూడ భీష్ముని చెప్పు చేతలలో ఉండవలసినవారే అయినా ఈ మహాత్ముడు రాజ్యం తీసికొనడు గాన వీళ్లిద్దరూ ప్రస్తుతం రాజ్యపాలనం చేస్తున్నారు.

ఇది పాండుమహారాజుకి చెందిన రాజ్యం. ఈ మాట ఎవరూ కాదనలేరు. దీనిమీద సర్వాధికారాలు పాండవులకు మాత్రమే ఉన్నాయి. వాళ్ల తాతల రాజ్యం పుత్రపౌత్రాదులకు మాత్రమే చెందుతుంది.

రాజ్యం తు పాణ్డోరిదమప్రథ్యవ్యం

తస్యాద్య పుత్రాః ప్రభవన్తి నాన్యే,

రాజ్యం తదేతన్నిఖిలం పాణ్డవానాం

పైతామహం పుత్రపౌత్రానుగామి.

(ఉద్యోగపర్వం 148.33)

న్యాయాగత మైన ఈ రాజ్యాన్ని, భీష్మధృతరాష్ట్రులు బైట ఉండి చూస్తూండగా, యుధిష్ఠిరుడే ఏలాలి. మరెవరికీ అధికారం లేదు” అని కచ్చితంగా చెప్పింది.

తరువాత ధృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనునికి ఈ విధంగా బోధించాడు “దుర్యోధనా! నీకు నీ తండ్రిమీద ఏమాత్రం గౌరవం ఉన్నా నా మాట విను.

ఈ కురువంశానికి మూలపురుషుడైన ప్రజాపతి సోముడు. నహుషుని పుత్రుడైన యయాతి సోమునికి ఆరవతరంవాడు. అతని ఐదుగురు కుమారులలో యదువు జ్యేష్ఠుడు. వృషపర్వుని కూతురైన శర్మిష్ఠయందు పుట్టిన పురువు చిన్న కుమారుడు.

యదువు దేవయానికి పుట్టినవాడు. శుక్రుని దౌహిత్రుడు. అతడే యాదవకులానికి మూలపురుషుడు.

మహాబలిశాలి యైన ఆ యదువు తండ్రిని కూడ ధిక్కరించి సోదరులనూ, ఇతరులనూ కూడ అవమానించాడు. అప్పుడు యయాతి క్రుద్ధుడై వానినీ వానివశంలో ఉన్న వాని సోదరులనూ, శపించి, రాజ్యభ్రష్టుని చేసి తనకు విధేయుడై ఉన్న పురువును రాజ్యాభిషిక్తుని చేశాడు.

ఈ విధంగా ధృష్టుడైన పెద్దవాడు కూడ రాజ్యానర్హుడు. చిన్నవాడైనా పెద్దల మాట వినేవాడు రాజ్యార్హుడు.

ఏవం జ్యేష్ఠోఽప్యథోత్తిక్తో న రాజ్యమభిజాయతే,
యవీయాంసోఽపి జాయన్తే రాజ్యం వృద్ధోపసేవయా.

(ఉద్యోగపర్వం 149.13)

ఇది రాజ ధర్మం.

ఇదే విధంగా మరొక సంఘటన జరిగింది. చెపుతున్నాను విను.

మా ముత్తాత యైన ప్రతీప మహారాజు గొప్ప ధర్మాత్ముడు. అతనికి ముగ్గురు పుత్రులు - దేవాపి జ్యేష్ఠుడు, బాహ్లికుడు రెండవవాడు, నా పితామహుడైన శాంతనుడు, మూడవవాడు.

జ్యేష్ఠుడైన దేవాపి ధర్మాత్ముడు, లోకప్రియుడు, తండ్రికి చాల ప్రేమపాత్రుడు, సోదరులు కూడ స్నేహభావంతో, అతనితో కలిసిమెలిసి ఉండేవారు. కాని, దేవాపికి చర్మరోగం ఉండేది.

సర్వలోకప్రియుడూ, ధార్మికుడూ, తనకు ప్రీతిపాత్రుడూ అయిన ఆ దేవాపిని రాజ్యాభిషిక్తుని చేయడానికై ప్రతీపమహారాజు అన్ని ఏర్పాట్లూ చేశాడు.

అయితే చర్మ రోగంతో ఉన్నవానిని రాజును చేయడం యుక్తం కాదంటూ బ్రాహ్మణులూ, వృద్ధులూ, పౌరులూ, జనపదులూ అడ్డుకున్నారు.

ప్రతీక మహారాజు ఏమీ చేయలేక చాల దుఃఖించాడు. ఇదంతా చూచి దేవాపి అరణ్యాలకు వెళ్లిపోయాడు. బాహ్లికుడు తండ్రినీ, సోదరులనూ, రాజ్యమూ విడిచివేసి మేనమామ ఇంటికి వెళ్లిపోయాడు. అక్కడ సమృద్ధమైన రాజ్యం పొందాడు.

తండ్రి స్వర్గస్థుడైన పిమ్మట శాంతనుడు, బాహ్లికుని అనుమతితో రాజ్యం స్వీకరించి పాలించాడు.

అదే పద్ధతిని అనుసరిస్తూ మతిమంతుడైన భీష్ముడు పాండువుతో ఆలోచించి, పెద్దవాడ నైనా నాకు అంగవైకల్యం ఉండడంచేత నాకు రాజ్యం ఇవ్వలేదు. చిన్నవాడైనా పాండువు రాజయ్యాడు.

తథైవాహం మతిమతా పరిచిన్వేహ పాణ్డనా,

జ్యేష్ఠః ప్రభ్రంశితో రాజ్యాధీనాగ్ల ఇతి భారత.

పాణ్డుస్తు రాజ్యం సంప్రాప్తః కనీయానపి సన్ నృపః. (ఉద్యోగపర్వం 29,30)

అతడు మరణిస్తే ఈ రాజ్యం ఆతని పుత్రులకు చెందాలి. నాకు రాజ్యాధికారం లేనప్పుడు నీవు రాజ్యం ఎలా కోరుతావు? నీవు రాజపుత్రుడవు కాకపోయినా, నీ కేమీ అధికారం లేకపోయినా, పరధనాన్ని అపహరించా లని కోరుతున్నావు.

వినాశే తస్య పుత్రాణామిదం రాజ్యమరిందమ,

మయ్యభాగిని రాజ్యాయ కథం త్వం రాజ్యమిచ్ఛసి.

అరాజపుత్రో హ్యస్వామీ పరస్వం హర్తుమిచ్ఛసి. (ఉద్యోగపర్వం 149.30,31)

మహాత్ముడైన యుధిష్ఠిరుడే రాజు యొక్క పుత్రుడు. ఈ రాజ్యం న్యాయం ప్రకారం ఆతనికే చెందుతుంది.

యుధిష్ఠిరో రాజపుత్రో మహాత్మా,

న్యాయాగతం రాజ్యమిదం చ తస్య.

(ఉద్యోగపర్వం 149,32)

నువ్వు రాజపుత్రుడవు కావు. చెడ్డ నడవడిక గల లుబ్ధుడవు. ఎల్లప్పుడు బంధువుల విషయంలో పాపబుద్ధితో ఉంటావు. క్రమప్రాప్త మైన పరుల రాజ్యాన్ని ఎలా హరించగలవు?

అరాజపుత్రస్తమనార్యవృత్తో

లుబ్ధః సదా బన్ధుషు పాపబుద్ధిః.

క్రమాగతం రాజ్యమిదం పరేషాం

హర్తం కథం వాఙ్మసి దుర్విసీత!

(ఉద్యోగపర్వం 149.35)

ఈ విధంగా కృష్ణుడు కౌరవసభలో ఎవ రేమన్నదీ పాండవులకు చెప్పి “ఎవ రెంత చెప్పినా దుర్యోధనుడు వినలేదు. “భీష్ముని నాయకత్వంలో యుద్ధభూమికి నడవండి” అని తన పక్షానికి చెందిన వాళ్ల నందరినీ ఆదేశించాడు.”

“అందుచేత మనం కూడ యుద్ధానికే సిద్ధం కావాలి” అన్నాడు కృష్ణుడు.

పాండవసేన కురుక్షేత్రంలో ప్రవేశించుట

యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణుని మాటలు విన్న తరువాత సోదరులతో ఇలా అన్నాడు - “కౌరవసభలో ఏమి జరిగినదో కేశవుడు చెప్పగా విన్నారు కదా? ఇంక ఇప్పుడు సేనావిభాగం చెయ్యండి. మన ఏడు ఆక్షౌహిణుల సైన్యంలో ఒక్కొక్క ఆక్షౌహిణికి ద్రుపదుడు, విరాటుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, సాత్యకి, చేకితానుడు, భీమసేనుడు - మా ఏడుగురు సేనానాయకులుగా ఉంటారు. సహదేవా! సర్వసేనానాయకుడుగా ఎవ రుంటే బాగుంటుందో అలోచించి చెప్పు. అతడు వాళ్ల సర్వసేనానాయకు డైన భీష్ముణ్ణి ఎదిరించి నిలబడగలవాడై ఉండాలి” అని సహదేవుణ్ణి అడిగాడు.

విరాటరా జుంటే బాగుంటుం దని సహదేవు డన్నాడు. మన శ్వశురు డైన ద్రుపద మహారాజు సర్వసేనాపతి యైతే బాగుంటుం దని నకులు డన్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణున్ని వధించడానికి అగ్ని నుండి ఆవిర్భవించిన మహావీరుడు కదా? అతడు ఉంటే బాగుంటుం దని అర్జును డన్నాడు. భీమసేనుడు - “శిఖండి ఉంటే బాగుంటుంది” అన్నాడు.

అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు - “అందరి బలాలు తెలిసిన వాడు, మన క్షేమం కోరేవాడూ అయిన కృష్ణుడు ఎవని నంటే అతనిని సర్వసేనాపతిని చేద్దాం” అన్నాడు.

ధృష్టద్యుమ్నుణ్ణి సర్వసేనాపతిని చేస్తే బాగుంటుం దని కృష్ణుడు చెప్పగా అందరూ అభినందించారు.

మహావీరు లందరితో సైన్యం బయలుదేరింది. మహావీరుల మధ్య యుధిష్ఠిరుడు వెళ్లాడు. ఆయనతో బళ్లు, వివిధ వస్తువులు కొనడానికి లభించే ఆపణాలు, గృహ నిర్మాణసామగ్రి, ఎడ్ల బండ్లు, ధనాగారమూ, యంత్రాయుధాలు, వైద్యులు, చికిత్సకులు, సాధారణబలం గల యోధు లున్న సైన్యమూ పరిచారకులూ వీరందరూ రాజుతో ఉన్నారు.

రాణులు, ఇతరస్త్రీలు, దాసీలు ఉపప్లవ్యపురంలో ఉండిపోయారు. మూలస్థానానికి తగు రక్షణం ఏర్పరచుకొని పాండవులు స్థావరములు, జంగమములూ అయిన గుల్మాలు, సేనానివేశాలు ఏర్పరచుకొంటూ, పెద్ద సైన్యంతో వెళ్లారు.

కురుక్షేత్రం చేరిన పాండవులు నర్దిస్తూన్న వృషభాల వలె కనబడ్డారు. శంఖాలు పూరించారు.

పాండవ సేనానివేశము : శిబిరనిర్మాణము

పశువులకు ఆహారము ఇంధనాలు సమృద్ధిగా లభించే సమతల మైన ప్రదేశంలో, శృశానాలు, దేవాలయాలు, మహర్షుల ఆశ్రమాలు, పుణ్యతీర్థాలు, పవిత్రస్థానాలు ఆక్రమించకుండా ఇతర ప్రదేశాలలో సేనానివాసాలు ఏర్పరచారు. కేశవుడు ఆ ప్రదేశం చుట్టూ ఒక పరిఖ త్రవ్వించి దానిని మంచి నీటితో నింపించాడు. దాని రక్షణ నిమిత్తమై కొంత సైన్యం అక్కడ ఉంచారు.

రాజులకు తగిన శిబిరాలు ఏర్పాటుచేశారు. భక్త్య - భోజ్య - పానీయాలు సమృద్ధిగా లభించే టట్లు చేసుకొన్నారు. అక్కడ వందలకొలది ముద్రలు వేతనాలుగా తీసికొనే అనేక శిల్పులు పనిచేశారు. శాస్త్రంలో విశారదులైన ఎందరో వైద్యులు కావల్సిన అనేకవిధాలైన ఉపకరణాలతో అక్కడికి చేరారు. ఆహారాలు రాసులు రాసులుగా సిద్ధం చేయబడుతున్నాయి. ప్రతీ శిబిరంలోనూ కావలసినంత ఉదకమూ, గడ్డి, పరిపొల్లు, బొగ్గులు ఏర్పాటు చేశారు. అనేక విధాల ఆయుధాలు, అనేకవిధాలైన ఆయుధాలను ఒక్కొక్కటి దూరంగా చిమ్మగలిగిన పెద్ద యంత్రాలు, ధనస్సులు, కవచాలు, ముళ్లకవచాలు తొడిగిన మత్తగజాలు సిద్ధం చేశారు.

పాండవులు సేనానివేశాలు ఏర్పరచుకొన్నారని తెలియగానే మిత్రరాజు లందరూ తమ సైన్యాలతో వచ్చి చేరారు.

శిబిరనిర్మాణాదులకై దుర్యోధనుడు ఆదేశించుట

యుధిష్ఠిరుడు సైన్యంతో బయలుదేరి వస్తూన్నట్లు తెలియగానే దుర్యోధనుడు కూడ తన సైన్యాన్ని యుద్ధ సన్నద్ధం కావలె నని ఆదేశించాడు. ఆ పక్షంవాళ్లు కూడ సమస్తయుద్ధ సామగ్రిని సిద్ధం చేసికున్నారు. దుర్యోధనుడు కూడ పదకొండు అక్షౌహిణుల సైన్యాలకీ వేరువేరుగా కృపుడు, ద్రోణుడు, శల్యుడు, జయద్రథుడు, సుదక్షిణుడు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ,

కర్ణుడు, భూరిశ్రవస్సు, శకుని, సౌబలుడు - వీరిని నాయకులనుగా నియమించాడు. ప్రతీ రోజూ సైన్యంలోని వీరు లందరినీ మాటిమాటికి సత్కరించాడు.

భీష్ముణ్ణి సర్వసేనాపతిగా చేయుట

దుర్యోధనుడు భీష్ముని వద్దకు వెళ్లి ప్రణమిల్లి ఇలా అన్నాడు - సేన ఎంత పెద్దదైనా సేనానాయకుడు లేకపోతే చీమల గుంపు వలె యుద్ధంలో చెదిరిపోతుంది. ఎన్నడూ కూడ ఇద్దరి బుద్ధి సమంగా ఉండదు కదా? సైన్యనేతల బలంకూడ పరస్పరమూ పోటీపడుతూంటుంది.

న హి జాతు ద్వయోర్భుద్ధిః సమా భవతి కర్షిచిత్,

శౌర్యం చ బలనేత్యాణాం స్పర్ధతే చ పరస్పరమ్. (ఉద్యోగపర్వం 156.3)

ఈ విషయంలో ఒక కథ చెప్పతారు. బ్రాహ్మణు లందరూ, వైశ్యులూ, శూద్రులూ కలిసి ప్రతాపవంతు లైన హైహయులమీదికి యుద్ధానికి వెళ్లా రట. ఒక ప్రక్క క్షత్రియులు, ఒక ప్రక్క మూడు వర్ణాల వాళ్లు ఉండి యుద్ధం చేశారు. బ్రాహ్మణులు ఓడిపోయారు. క్షత్రియులు గెలిచారు. మేం ఈ విధంగా ఓడిపోవడానికి కారణం ఏమి టని వాళ్లు క్షత్రియుల నడగగా, “మీ రందరూ ఎవరికి వారు స్వతంత్రంగా తమ మనస్సుకు తోచి నట్లు చేస్తారు. మే మైతే ఒక్క నాయకుని మాట ప్రకారం చేస్తాం. అందుచేత మిమ్ముల నందరినీ జయించకలిగాం” అని వాళ్లు చెప్పా రట.

అప్పుడు వాళ్లు ఒక సమర్థు డైన బ్రాహ్మణ్ణి సేనానాయకునిగా చేసి కొని జయం సాధించారు.

అందుచేత నాకు సర్వదా హితైషి వైన నీవు సర్వసేనాధిపతిగా ఉండాలి.” భీష్ముడందుకు అంగీకరిస్తూ ఇలా అన్నాడు - “నేను పాండవులను మాత్రం వధించను. అందుచేత ప్రతి రోజూ పదివేల మంది చొప్పున యోధులను సంహరిస్తాను.

అయితే ఒక సమయం (షరతు) మీద సేనాపతిత్వం వహిస్తాను. కర్ణుడు ఎల్లప్పుడు నాతో పోటీపడుతూంటాడు కదా? ముందుగా నేను యుద్ధం చెయ్యాలా, అతడు యుద్ధం చేస్తాడా?”

ఆ మాట విని కర్ణుడు - “రాజా! భీష్ముడు జీవించి ఉండగా నేను యుద్ధం చెయ్యను. అతడు చంపబడిన తరువాత అర్జునునితో యుద్ధం చేస్తాను” అన్నాడు.

తరువాత దుర్యోధనుడు భీష్ముణ్ణి సేనాపతిగా అభిషేకించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ద్రుపదాదులను ఏడు అక్షౌహిణులకు సేనానాయకులనుగాను, దృష్టద్యుమ్నుని సర్వసేనాపతిగాను, అభిషేకించాడు. కృష్ణుడు అర్జునునకు సారథ్యం వహించాడు.

కౌరవపాండవుల మధ్య యుద్ధం దగ్గరపడిన దని తెలిసి బలరాముడు పాండవుల శిబిరంలోనికి వెళ్లాడు. అందరూ ఆతనిని అభ్యుత్థానాదులచేత సత్కరించారు.

బలరాముడు కృష్ణుణ్ణి చూస్తూ ఇలా అన్నాడు. మహారౌద్రము, దారుణము అయిన పురుషవినాశం కాబోతున్నది. దీనిని ఆపడం కష్టం. నేను రహస్యంగా కృష్ణునితో అనేక పర్యాయాలు - “కృష్ణా! మన బంధువుల విషయంలో సమంగా ప్రవర్తించు. మనకు పాండవులు ఎంతో దుర్యోధనుడు కూడా అంతే. దుర్యోధనునికి కూడా సాహాయ్యం చెయ్యి” అని చెప్పాను. మధుసూదనుడు నేను చెప్పినట్లు చేయలేదు. అతడు పూర్తిగా అర్జునుని పక్షంలోనే ఉన్నాడు.

కృష్ణుని పట్టుదల చూడగా పాండవులు తప్పక జయిస్తారని నా నమ్మకం. కృష్ణుడు లేని లోకాన్ని చూడడం నాకిష్టం కాదు. అందుచేత నేను కేశవుని పక్షమే అనుసరిస్తాను. యుద్ధవిశారదు లైన భీమదుర్యోధను లిద్దరూ నా శిష్యులే. అందుచేత నాకు వారిద్దరి యెడ సమానమైన స్నేహభావం ఉంది.

కౌరవులు నశిస్తాంటే చూస్తూ ఉండజాలను. అందుచేత నేను తీర్థయాత్రలకి వెడతాను. ఇలా చెప్పి బలరాముడు పాండవుల అనుజ్ఞ తీసికొని, కృష్ణుణ్ణి వెనుకకు పంపివేసి తీర్థయాత్రలకు వెళ్లిపోయాడు.

పాండవులు, కౌరవులు రుక్మి ఇస్తా నన్న

సహాయాన్ని నిరాకరించుట

పాండవులు కురుక్షేత్రం చేరిన రోజులోనే దక్షిణ భారతంలోని ఆకూతిదేశానికి అధిపతి యైన భీష్మకుని పుత్రుడు రుక్మి పాండవుల శిబిరానికి వచ్చాడు. అతడు గంధమాదనపర్వతవాసి యైన కింపురుషసింహునివద్ద నాలుగు పాదాల ధనుర్వేదం అభ్యసించాడు. శార్ఙ్గ-గాణ్ధీవ ధనుస్సులతో సమానమైన మహేంద్రునికి చెందిన విజయం అను ధనుస్సు, సంపాదించాడు.

వరుణదేవుని గాండీవము, ఇంద్రుని విజయము, విష్ణువు శార్ఙ్గము ఈ మూడు దివ్యధనుస్సులు తేజోమయ మైనవి. కృష్ణుడు శార్ఙ్గం ధరించాడు. ఖండవవనదహన

సమయంలో గాండీవం ఇంద్రునివల్ల అర్జునునికి లభించింది. విజయంరుక్మికి ద్రుముని నుండి లభించింది.

రుక్మిణీహరణసమయంలో ఈ రుక్మియే కృష్ణుని చేతిలో అవమానం పొంది నేను కుండిననగరం ప్రవేశించ నని ప్రతిజ్ఞ చేసి భోజకటం అను మంచి నగరం నిర్మించుకొని అక్కడనే నివసించాడు.

ఆ రుక్మి వాసుదేవునికి ప్రియం చేకూర్చా లనే అభిప్రాయంతో అక్షౌహిణి ప్రమాణం గల సైన్యంతో పాండవుల శిబిరానికి వచ్చాడు. యుధిష్ఠిరుడు యథాన్యాయంగా ఆతనిని సత్కరించాడు.

అతడు కొంత సేపు విశ్రమించి సకలవీరుల మధ్య అర్జునునితో - “అర్జునా! నీ కేమైనా భయం ఉంటే చెప్పు; నీకు యుద్ధంలో సాహాయ్యం చేస్తాను. కౌరవుల నందరినీ నే నొక్కడనే సంహరించగలను” అన్నాడు. కృష్ణ-యుధిష్ఠిరుల సమక్షంలో అతడు పలికిన మాటలు విని అర్జునుడు వాళ్లకేసి ఒక మారు చూచి, స్నేహ పూర్వకంగా నవ్వుతూ “కౌరవకులంలో పుట్టి, విశేషించి పాండురాజపుత్రుడనై, ద్రోణాచార్యుని శిష్యుడ నని చెప్పుకొంటూ, వాసుదేవుడు సహాయుడై ఉండగా, గాండీవం ధరించి ఉండి ‘నాకు భయం ఉంది’ అని ఎలా అంటాను? నేను గంధర్వులతో యుద్ధం చేసినప్పుడు గాని, ఖాండవదహనసమయంలో గాని, నివాతకవచులతోను, కాలకేయదానవులతోను యుద్ధం చేసినప్పుడు గాని, విరాటనగరంలో కౌరవులతో జరిగిన యుద్ధంలో గాని నాకు ఎవరు సాహాయ్యం చేశారు? రుద్రుడు, శక్రుడు, వైశ్రవణుడు, యముడు, వరుణుడు, అగ్నిదేవుడు, కృపుడు, ద్రోణుడు, మాధవుడూ - ఇంతమంది నాకు యుద్ధంలో సహాయులై ఉండగా, తేజోమయ మైన గాండీవము, అక్షయతూణీరాలు, అనేక దివ్యాస్త్రాలూ ఉండగా నా వంటివాడు నేను భయపడుతున్నా నని ఎలా అంటాడు?”

అందుచేత, మహాబాహూ! నా కేమీ భయమూ లేదు; సహాయాపేక్షా లేదు. నీవు ఉంటే ఇక్కడనే ఉండవచ్చు; వెడితే వెళ్లవచ్చు అన్నాడు.

అక్కడి నుండి రుక్మి దుర్యోధనుని దగ్గరికి వెళ్లి సాహాయ్యం ఇస్తా నని అన్నాడు. అతడు కూడ ప్రత్యాఖ్యానం చేశాడు.

ఈ విధంగా ఆ నాటి వీరులలో భారతయుద్ధంలో పాల్గొనని వాళ్లు ఇద్దరే - ఒకడు బలరాముడు, రెండవవాడు రుక్మి.

దుర్యోధనుడు ఉలూకుని ద్వారా పాండవులకు సందేశం పంపుట

దుర్యోధనుడు తన మిత్రులతో ఆలోచించి, కిత్తుని కుమారు డైన ఉలూకు డనే వానిని పాండవులవద్దకు దూతగా పంపదలచి ఆతనితో ఇలా అన్నాడు - “ఉలూకా! నీవు పాండవ శిబిరానికి నా దూతగా వెళ్లి వాళ్లలో ఒక్కరొక్కరితో వాసుదేవుడు వింటూండగా నా మాటగా ఇలా చెప్పు.

“జ్యేష్ఠ డైన కుంతీకుమారునితో - “నీవు ధార్మికుడ నని పేరు పెట్టుకొని ఈ విధంగా సర్వనాశనకర మైన యుద్ధానికి ఎలా సిద్ధం అవుతున్నావు? పూర్వం ఒక ముసలిపిల్లి ఉండే దట. అది ముసలితనంచేత కదలజాలక తాను ఏదో తపస్సు, వ్రతాలూ చేస్తున్నానని చెబుతూ అమాయకములైన పక్షులను, ఎలుకలను దగ్గరికి రప్పించుకొని వాటికి ధర్మమార్గోపదేశం చేస్తూ, రహస్యంగా వాటిని ఒక్కొక్కటి చొప్పున చంపి తినివేసిందట. దీనినే బైడాలవ్రతం అంటారు. నీవు అవలంబించిన పద్ధతి ఈ బైడాలవ్రతమే”. నేను శమాన్నీ సమరాన్నీ కూడ కోరుతున్నా నని కృష్ణునిద్వారా సందేశం పంపావు కదా? ఆ సమరానికి సిద్ధంగా ఉండు” అని చెప్పు.

కృష్ణునితో - నువ్వు సభామధ్యంలో ఏవేవో రూపాలు, ఇంద్రజాలాలు చూపావు కదా? ఆ వేషాలతోనే అర్జునునితో కలిసి వచ్చి యుద్ధరంగంలో నన్ను కలుసుకో. ఈ ఇంద్రజాలం మాకూ తెలుసు. ఆకాశంలో ఎగరగలం, పాతాళంలో ప్రవేశించగలం. “ధార్తరాష్ట్రులను వధించి పాండవులకు రాజ్యం ఇస్తాను” అని ప్రతిజ్ఞ చేశావట కదా? సంజయుడు చెప్పాడు. ఆ ప్రతిజ్ఞ ఎలా తీర్చుకొంటావో తీర్చుకో.

కృష్ణా! మహావీరుడ వని యాదృచ్ఛికంగా నీ కేదో పేరు వచ్చేసింది. షండులకు (నవుంసకులకు) కూడ కొమ్ములు మొలుస్తూంటా యని ఇప్పుడే మాకు తెలిసింది. కంసభృత్యుడ వైన నీకు నావంటివా క్లెవరూ యుద్ధంలో తగలలేదు. అందుచేతనే ఇలా ప్రవర్తిస్తున్నావు.

అకస్మాచ్చైవ తే కృష్ణ ఖ్యాతం లోకే మహద్యశః,
అద్యేదానీం విజానీమః సంతి షణ్డాః సశృణ్ణకాః,
మద్విధో నాపి నృపతిస్త్వయి యుక్తః కథంచన,
సంనాహం సంయుగే కర్తుం కంసభృత్యే విశేషతః.

(ఉద్యోగపర్వం 160.62, 63)

అని చెప్పు.

తెగ తింటూ పిక్కబలిసిన ఆబోతు, మూర్ఖుడు - ఆ భీమసేనునితో - “పార్థా! విరాటనగరంలో బల్లవు డను పేరుతో వంటవాడుగా నువ్వు ప్రసిద్ధి పొందా వంటే అదే నా పౌరుషానికి చిహ్నం అని తెలుసుకో. ‘దుఃశాసనుని రక్తం తాగుతాను, ధార్తరాష్ట్రం నందరినీ చంపుతాను’ అంటూ సభలో ఏవేవో బీరాలు పలికావు కదా! అవేవో చేసి చూపించే సమయం వచ్చింది, చూపించు.

భీమా! నువ్వు భక్ష్యాలు తినడంలోను, పేయాలు త్రాగడంలోను పురస్కారం పొందవలసినవాడవి (తిండి పోటీలలో అవార్డులు పొందవలసిన వాడివి). భోజనం ఎక్కడ, యుద్ధం ఎక్కడ! గద కౌగలించుకొని యుద్ధభూమిలో శయనించబోతున్నావు! సిద్ధంగా ఉండు.

త్వం హి భోజ్యే పురస్కార్యో భక్ష్యే పేయే చ భారత,
క్వ యుద్ధం క్వ చ భోక్తవ్యం, యుధ్యస్వ పురుషో భవ.
శయిష్యసే హతో భూమౌ గదామాలిఙ్గు భారత.

(ఉద్యోగపర్వం 160.68,69)

అని చెప్పు.

మీ పరాక్రమం ఎంతైందో యుద్ధంలో చూపించండి” అని నకుల సహదేవులతో చెప్పు.

వాసుదేవుడు వింటూండగా అర్జునునితో - నీ పౌరుషం చూపించడానికి తగిన సమయం వచ్చింది; చూపించు. కర్ణుణ్ణీ, ఇంద్రుని వంటి బలశాలి యైన ద్రోణుణ్ణీ, భీష్ముణ్ణీ జయించకుండా యుద్ధంలో విజయం సాధించా లని ఎలా అనుకొంటున్నావు! తూర్పు దేశాలనుంచీ, పశ్చిమ దేశాలనుంచీ, దక్షిణ దేశాలనుంచీ, ఉత్తర దేశాలనుంచీ వచ్చి నా పక్షాన మీతో యుద్ధానికి నిలిచి ఉన్న, కాంబోజులు, శకులు, ఖశులు, శాల్వులు, మాత్స్యలు, కురుమధ్య దేశీయులైన మ్లేచ్ఛులు, పులిందులు, ద్రవిడులు, ఆంధ్రులు, కాంచ్యులు మొదలైన వాళ్ల బలపరాక్రమాలు ఎటువంటివో నీవు, కూపస్థమండూకం వలె తెలిసికొనలేకుండా ఉన్నావు! గజబలం మధ్యలో నున్న నాతో యుద్ధం చెయ్యాల నుకొంటున్నావు!

నీ దగ్గర అక్షయతూణీరాలు, అగ్ని ఇచ్చిన రథమూ, దివ్యమైన ధ్వజమూ - ఇవన్నీ ఉన్నా యని మాకు తెలుసు. ఊరికే బడాయిలు చెప్పుకున్నంత మాత్రాన (కత్తనం

చేత) విజయం లభించదు. కత్థనం లేకుండా పనిచేస్తే ఫలం లభిస్తుంది కాని కత్థనం చేసినంతమాత్రాన ప్రయోజనం ఉండదు.

ధనంజయా! లోకంలో కత్థనం చేసినంత మాత్రాన పనులు జరిగిపోతే, అందరూ తమ తమ ప్రయోజనాలు సాధించేసికొంటారు. కత్థనం చేతకానివా డెవడు?

యదీదం కత్థనాలోకే సిద్ధ్యేత్కర్మ ధనంజయ,

సర్వే భవేయుః సిద్ధార్థాః కత్థనే కో హి దుర్గతః. (ఉద్యోగపర్వం 160,107)

నీకు వాసుదేవుడు సహాయుడుగా ఉన్నాడని నాకు తెలుసు. నీ వద్ద తాటిచెట్టంత గాండీవం ఉందని నాకు తెలుసు. నీవంటి యోధుడు లేడని నాకు తెలుసు. ఇన్నీ తెలిసే నీతో యుద్ధానికి దిగుతున్నాను.

నువ్వు అరణ్యాలలో తిరుగుతూ విలపిస్తూండగా పదమూడేళ్ల పాటు నేను రాజ్యం ఏలాను. ఇప్పుడు మిమ్మల్నందరినీ యుద్ధంలో సంహరించి మళ్లీ భూమి ఏలుతాను.

అనాడు ఒక్కొక్కటే పణం ఒడ్డి ఓడిపోతూన్నప్పుడు నీ గాండీవం ఏం చేయకలిగింది? భీముని బలం ఏమైంది? ద్రౌపది ధర్మమా అని మీకు దాస్యం నుండి విముక్తి లభించింది.

యుద్ధరంగంలో మాయలూ, ఇంద్రజాలాలూ పనికిరావు. నన్నెదిరిస్తే వేలకొలది కృష్ణలైనా వందలకొలదీ అర్జును లైనా పది దిక్కులూ పట్టి పారిపోవలసిందే! అని చెప్పు.

ఉలూకుడు పాండవులకు దుర్యోధనుని సందేశం వినిపించుట

ఉలూకుడు పాండవుల శిబిరానికి వెళ్లి - “నేను దుర్యోధనుని దూతగా వచ్చి ఆతడు చెప్ప మన్న మాటలే చెపుతున్నాను. నన్ను తప్పుపట్టి కోపించకండి” అని ముందుగానే వాళ్లను ప్రార్థించి, దుర్యోధనుని మాట లన్నీ పూసగ్రుచ్చి నల్లు యథాతథంగా వాళ్లకు చెప్పాడు.

ఆ మాటల వినగానే పాండవశిబిరంలో ఉన్న వీరు లందరూ మండిపడ్డారు. అందరూ తగు విధంగా తమ సమాధానం చెప్పారు.

అర్జునుడు తన మాటగా దుర్యోధనునికి చెప్ప మని ఉలూకునితో ఇలా అన్నాడు - “దుర్యోధనా! నా వైపు ఈ వీరు డున్నాడు, ఆ వీరు డున్నాడు” అంటూ పరుల బలాన్ని చూచుకొని విప్రవీగుతున్నావు. దీనిని బట్టి నీకు బలం ఏమీ లేదని తేలిపోయింది. యుద్ధంలో ఇతరులను ముందుకు పంపుతూన్నావు!

స త్వం పరేషాం వీర్యేణ మన్యసే వీర్యమాత్మనః,

స్వయం కాపురుషో మూఢ! పరాంశ్చ క్షేప్తమిచ్ఛసి. (ఉద్యోగపర్వం 163.5)

ఎందువల్ల ననగా నువ్వు వెనక ఎక్కడో ఉంటూ మహాబుద్ధిశాలీ, వృద్ధుడూ, జితేంద్రియుడు, అందరి రాజుల హితం కోరేవాడు అయిన భీష్ముణ్ణి మరణించడానికి దీక్ష తీసికొనే టట్లు చేసి గొప్పలు చెప్పుకొంటున్నావు!

యస్తం వృద్ధం సర్వరాజ్ఞాం హితబుద్ధిం జితేంద్రియమ్,

మరణాయ మహాప్రజ్ఞం దీక్షయిత్వా వికత్థసే. (ఉద్యోగపర్వం 163.6)

ఓ దుర్బుద్ధీ! పాండవులు దయ దలిచి భీష్ముణ్ణి చంపరు అని నీ భావం. అది మాకు తెలియ దనుకొంటున్నావు!

ఏ భీష్ముని వీర్యం చూచుకొని నీవు గర్వంతో ఎగిసిపడుతున్నావో ఆయననే ధనుర్ధరు లందరూ చూస్తుండగా, ముందుగా సంహరిస్తాను.

తరువాత యుద్ధిష్ఠిరుడు దుర్యోధనునకు నా మాటగా చెప్పు మని ఇలా అన్నాడు - నాయనా! నా మనస్సు కూడ నీ మనస్సులాగే ఉంటుం దని అనుకొనకు. సూన్యతానికి (సత్యమూ హితమూ అయిన దానికి) అన్యతానికి మధ్య నున్న భేదం నాకు తెలుసు. నేను పురుగులకీ చీమలకీ కూడ హాని తలపెట్టను. అటువంటిది జ్ఞాతుల వినాశాన్ని కోరుతానా? అందుచేతనే “మాకు ఐదు గ్రామాలిచ్చినా చాలును” అన్నాను. అలాంటప్పుడు నేను వచ్చిన మహావ్యసనాన్ని గుర్తించలే దని ఎలా అంటావు?

మూర్ఖత్వంచేత నీవు కృష్ణుడు చెప్పిన హితవచనం వినడంలేదు. సరే, అలాగే కానీ, బంధువులతో కలిసి యుద్ధం చెయ్యి.

భీమాదులు కూడ క్రోధావేశంతో దుర్యోధనుని దూషిస్తూ “యుద్ధంలో సర్వవినాశానికి సిద్ధంగా ఉండు” అని సందేశం పంపారు.

ఉలూకుడు దుర్యోధనుని వద్దకు తిరిగి వెళ్లి పాండవు లన్న మాట లన్నీ యథాతథంగా నివేదించాడు. దుర్యోధనుడు - “యుద్ధానికి సర్వసన్నాహాలు చెయ్యండి” అన దుఃశాసనాదులను ఆజ్ఞాపించాడు.

పాండవుల సేన కురుక్షేత్రంలో ప్రవేశించింది. సర్వసేనాపతి యైన ధృష్టద్యుమ్నుడు తన సైన్యంలోని ఏ వీరుడు శత్రుసైన్యంలోని ఏ వీరుణ్ణి ఎదిరించి యుద్ధం చెయ్యాలో నిర్ణయించి ఆ విధంగా ఆదేశించాడు.

దుర్యోధనుడు - మన సైన్యంలో రథు లెవరు, అతిరథు లెవరు, మహారథు లెవరు, అని భీష్ముణ్ణి ప్రశ్నించగా ఆయన ఆ విషయం వివరించి చెప్పాడు.

అశ్వత్థామను గూర్చి చెప్పతూ - “ఈ మహారథుడు తలుచుకుంటే మూడు లోకాలను కూడ కాల్చివేయగలడు. అయితే వీనిలో ఒక్క దోషం ఉంది. ప్రాణా లంటే వీనికి తీపి ఎక్కువ” అన్నాడు భీష్ముడు.

ద్రోణుడు నీకు హిత మైన తీవ్ర మైన కర్మ చేస్తాడు. అయితే - ఈయనికి అర్జును డంటే అమిత మైన ప్రేమ. తన పుత్రుని మీద కంటే కూడ ఎక్కువ ప్రేమ. అందుచేత అర్జునుణ్ణి వధించడు.

నీ ప్రియమిత్రు డైన ఈ కర్ణుడు రణకర్కశుడు. పరుషస్వభావం కలవాడు. నిత్యమూ పాండవులతో నీ వైరం ప్రోత్సహిస్తుంటాడు కదా? నీకు మంత్రి, నాయకుడు, బంధువు కూడ. దురభిమానం కలవాడు. ఎల్లప్పుడూ గొప్పలు చెప్పుకొంటాడు. తెలివితక్కువ తనంచేత సహజ మైన కవచకుండలాలు పోగొట్టుకున్నాడు. ఇతడు అతిరథుడూ కాదు, రథికుడూ కాదు. అర్ధరథి అన్నాడు.

భీష్ముని మాటలు వినగానే కర్ణుడు కోపోద్రేకంతో ఆతనిని నిందిస్తూ - నీవు రాగద్వేషాలతో నీ ఇష్టం వచ్చి నట్లు నిర్ణయిస్తుంటావు. నాతో సమాను డెవడూ లేడు అని అనుకొంటూంటావు.

వృద్ధులు చెప్పిన మాటలు వినాలి అని శాస్త్రవచనం ఉంది కాని, అతివృద్ధుల మాటలు వినకూడదు. ఎందుచేత ననగా వాళ్లు మళ్లీ బాలులై పోయినవాళ్లు.

శ్రోతవ్యం ఖలు వృద్ధానామితి శాస్త్రనిదర్శనమ్,

న త్వేవ హ్యతివృద్ధానాం పునర్బాలా హి తే మతాః. (ఉద్యోగపర్వం 168.26)

రాజు! శత్రువుల నందరినీ నే నొక్కడనూ సంహరించగలను. అయితే నువ్వు ఈతనిని సేనాపతిని చేశావు. యుద్ధంలో యశ స్సంతా సేనాపతికి పోతుంది కాని యోధులకు కాదు.

అహమేకో హనిష్యామి పాణ్డవానామనీకినీమ్,

సుయుధే రాజశార్దూల యశో భీష్మం గమిష్యతి.

కృతః సేనాపతిస్తేష త్వయా భీష్మో నరాధిప.

సేనాపతౌ యశో గన్తా న తు యోధాన్ కథంచన. (ఉద్యోగపర్వం 168.28)

అందుచేత ఈ భీష్ముడు జీవించి ఉండగా నేను యుద్ధం చెయ్యను” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని భీష్ముడు - “కర్ణా! యుద్ధం ఆసన్న మైన ఈ సమయంలో మనలో మనం పోట్లాడుకొనడం మంచిది కాదు. అందుచేత బ్రతికిపోయావు.

పరశురాముడు మహాస్థైర్యాన్ని ప్రయోగించి కూడ నన్నేమీ చేయజాలకపోయాడు. కాశిరాజస్వయంవరంలో రాజుల నందరినీ నే నొక్కడనే ఓడించాను. ఇలాంటి సైన్యాలను ఎన్నో సమయాలలో నే నొక్కడను ఓడించాను. నన్ను నేనే ప్రశంసించుకొనడం యుక్తం కాదు కాని నీకు చెప్పాలి గాన చెపుతున్నాను” అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు బ్రతిమాలి వాళ్ళిద్దరినీ శాంతింపచేశాడు.

తరువాత భీష్ముడు పాండవులలో ఉన్న వీరుల బలపరాక్రమాలను వర్ణించి చెప్పాడు. విరాటుద్రుపదులను గూర్చి ప్రశంసించాడు.

వీళ్లందరూ ఎంత బలవంతులైనా అడ్డుకొంటాను. నన్నెదిరించినవాళ్ల నందరినీ సంహరిస్తాను.

అయితే పంచాలదేశరాజపుత్రు డైన శిఖండిని సంహరించను. ఎందుచేత ననగా స్త్రీతోను, పూర్వం స్త్రీగా ఉండి ఇప్పుడు పురుషుడైనవానితోను యుద్ధం చేయకూడ దని నేను శపథం చేసి ఉన్నాను.

అదే విధంగా పాండవులను కూడ నేను సంహరించను.

అంబోపాఖ్యానం

“నువ్వు శిఖండిని ఎందుకు వధించవు” అని దుర్యోధనుడు అడగగా భీష్ము డిలా చెప్పాడు - “కాశిరాజు అంబ, అంబీక, అంబాలిక అను సాటి లేని సౌందర్యం గల ముగ్గురు కుమార్తెలకు స్వయంవరం ఘోషించాడు. వాళ్లతో నా సోదరుడైన విచిత్ర వీర్యునికి వివాహం చెయ్యా లను అభిప్రాయంతో నే నొక్కడనే ఆ స్వయంవరానికి వెళ్లి, ఆ ముగ్గురు కన్యలను బలాత్కారముగా తీసికొనివచ్చి మా తల్లి సత్యవతికి సమర్పించాను. అక్కడ నాకు అడ్డు వచ్చిన రాజుల నందరినీ జయించాను. మా తల్లి అనుమతితో వివాహం జరగవలసి ఉండగా ఆ కన్యలలో పెద్దదైన అంబ - నేను చాలాకాలం క్రితం శాల్వదేశరాజును నా భర్తగా మనస్సులో వరించాను. అతడు కూడ అంగీకరించాడు. అందుచేత నన్నాతని వద్దకు వెళ్లనిమ్మని నన్ను వ్రార్థించినది.

నేను అందుకు అంగీకరించి తగు పరివారమును సహాయముగా ఇచ్చి ఆమెను శాల్వపతి నగరానికి పంపాను. ఆమె వెళ్లి నన్ను వివాహము చేసుకో అని ఆతనిని ప్రార్థించింది. “ఒక పురుషునికోసం గ్రహింపబడిన నిన్ను నేను భార్యగా స్వీకరించను” అని ఆతడు నిరాకరించాడు.

నా ఈ కష్టాల కన్నింటికీ మూలకారణం భీష్ముడే కదా! ఆతనిపై ఎలాగైనా పగతీర్చుకొనా లని నిశ్చయించుకొని, ఆమె ఒక ఆశ్రమానికి వెళ్లి ఆ రాత్రి తాపసుల మధ్య గడిపింది. మరునాడు జరిగిన దంతా వాళ్లకు చెప్పింది. ఆమె చెప్పిన దంతా విన్న ఆ మునులు ఆమెకు ఏ విధంగా సహాయం చెయ్యాలా అని ఆలోచనలో పడ్డారు.

ఇంతలో తపఃశాలి యైన హోత్రవాహను డను రాజర్షి ఆ ఆశ్రమానికి వచ్చాడు. మును లందరూ ఆతనికి అతిథి మర్యాదలు చేసి కూర్చుండి మరల ఆమెను గూర్చి చర్చించుకొంటున్నారు. అదంతా విన్న హోత్రవాహనుడు చాల విషణ్ణు డయ్యాడు. ఆత డామెను దగ్గర కూర్చుండబెట్టుకొని ఓదారుస్తూ తాను ఆమె మాతామహుడ నని వాళ్లకు చెప్పాడు.

“అమ్మా! నీ కొక ఉపాయం చెవుతాను విను. నువ్వు పరశురాముని దగ్గరికి వెళ్లి ఆతనిని ఆశ్రయించు. ఆతడు తాను చెప్పిన మాట భీష్ముడు వినకపోతే ఆతనిని సంహరిస్తాడు. ఏదో విధంగా నిన్ను మంచి మార్గంలో నడిపిస్తాడు” అని ఆమె కుపదేశించాడు.

అప్పుడామె - “నేను వెడతాను కాని ఆయన దర్శనం అవుతుందో కాదో? ఏమంటాడో!” అంది. “పరశురాముడు నాకు ప్రియమిత్రుడు. నా పేరు చెపితే నీకు సహాయం చేస్తాడు” అని అత డంటాండగానే పరశురామునికి ప్రియు డైన ఆతని అనుచరుడు అకృతప్రణుడు అక్కడికి వచ్చాడు.

ఆతనిని చూడగానే అక్కడ నున్న మును లందరూ, హోత్రవాహనుడూ లేచి ఆతనిని సత్కరించారు. అక్కడ ఆతనితో కొంత సంభాషణం జరిగిన తరువాత హోత్రవాహనుడు - “ఇప్పుడు పరశురాముడు ఎక్కడ ఉన్నాడు?” అని అకృతప్రణుణ్ణి అడిగాడు.

“రాజా! ఆయన మాటి మాటికి - “స్వంజయవంశీయు డైన ఆ రాజర్షి నా ప్రియసఖుడు” అని అంటూ నిన్ను గూర్చియే మాటలాడుతూంటాడు. ఆయన రేపు ఉదయమే నిన్ను చూడడానికి ఇక్కడికి వస్తాడు అనుకొంటాను” అని చెప్పి “ఈ కన్య ఎవరు? ఇక్కడ ఎందుకున్నది?” అని రాజును అడిగాడు. హోత్రవాహనుడు అంబ విషయం అంతా చెప్పాడు.

అంబ కూడ - “తపోధనా! మా మాతామహుడు చెప్పిన దంతా యథార్థమే. పూజ్యుడైన పరశురాము డేమి చెపితే అది చేస్తాను” అంది.

ఆ మాట విని అకృతప్రణుడు - “కల్యాణీ! ఈ విషయంలో పరశురాముడు రెండు విధాల నీకు ఉపకారం చేయడానికి అవకాశం ఉన్నది. ఎలా చేయ మంటావు? ఒకటి శాల్వపతిని పిలిచి నిన్ను తీసుకొమ్మని చెప్పడం. లేదా భీష్ముణ్ణి యుద్ధంలో జయించడం. నువ్వు సృంజయుడు ఆలోచించుకొని చెప్పండి” అన్నాడు.

“బ్రాహ్మణోత్తమా! నా మనస్సు శాల్వుని మీద లగ్నమై ఉన్నది అను విషయం తెలియకుండా భీష్ముడు నన్ను తీసికొని వెళ్లాడు. ఈ విషయం గుర్తించి నీవే ఏమి చేస్తే బాగుంటుందో నిర్ణయించాలి” అని అంబ అంది.

“కల్యాణీ! నువ్వు చాల ధర్మ సంమత మైన మాట చెప్పావు. నా మాట విను. భీష్ముడు నిన్ను హస్తినపురానికి తీసికొని వెళ్లకుండా ఉంటే శాల్వుడు, భార్గవరాముని మాట ప్రకారం నిన్ను నెత్తిమీద పెట్టుకొనేవాడు. కాని ఇప్పుడు అతడు అందుకు అంగీకరించకపోవచ్చును. అందుచేత భీష్ముని విషయంలో ప్రతిక్రియ చేయడమే యుక్తమని నాకు తోస్తున్నది” అన్నాడు అకృతప్రణుడు.

అప్పుడు అంబ - “మహామునీ! నా మనస్సులో కూడ ఇలాగే ఉంది. వీ రిద్దరిలో ఎవరి అపరాధం గొప్పదో వానిని శిక్షించా లని కోరుతున్నాను” అంది.

ఆ రాత్రి గడిచింది. తెల్లవారేసరికి భార్గవరాముడు శిష్యగణంతో అక్కడికి వచ్చాడు. అందరూ లేచి, అంజలి ఘటించి భక్తిపూర్వకంగా ఆయనను పూజించారు.

కొంత సమయం పూర్వ వృత్తాంతాలను గూర్చి ఒకరితో ఒకరు ముచ్చటించుకున్న తరువాత సృంజయుడు - “ఈమె నా దౌహిత్రీ; కాశిరాజు కూతురు. ఈమె చెప్పిన మాటలు విని ఈమెకు సాహాయ్యం చెయ్యాలి” అని పరశురాముణ్ణి ప్రార్థించాడు.

అంబ పాదాభివందనం చేసి బాష్పగర్జిత కంఠంతో తనకు కలిగిన కష్టాలను గూర్చి రామునకు విన్నవించుకొని - చివరగా, దీని కంతకీ మూలకారణం భీష్ముడే గాన ఆతని వధనే నేను కోరుతున్నాను” అని చెప్పింది.

అప్పుడు పరశురాము డామెతో - “నేను బ్రహ్మవేత్తల రక్షణం కోసం తప్ప మరి ఏ కారణంచేతా కూడ ఆయుధం పట్టను అని ప్రతిజ్ఞ చేశాను. అందుచేత యుద్ధంలో భీష్ముణ్ణి సంహరించడం ప్రసక్తి లేదు. కాని శాల్వుడు, భీష్ముడూ కూడ నేను చెప్పి నట్లు చేస్తారు. తగు విధంగా చేస్తాను” అన్నాడు.

“భీష్ముణ్ణి యుద్ధంలో వధించి నీ మాట నిలుపుకో” అని అంబ ప్రార్థించింది. ప్రక్కనే అంబకూ పరశురామునకూ మధ్య జరుగుతూన్న సంభాషణ వింటూన్న పరమధర్మాత్ముడైన ఋషి పరశురామునితో - “భార్గవా! అంబకు ముందు మాట ఇచ్చి వెనుకకు వెళ్లడం మంచిది కాదు. యుద్ధంలో భీష్ముణ్ణి పట్టి ‘జితోఽస్మి’ అని వానిచేత అనిపించినా చాలును. “శరణుజొచ్చిన వాళ్లను ఎట్టి పరిస్థితిలోనూ చంపను” అని కూడ నీవు ప్రతిజ్ఞచేసి ఉన్నావు కదా?” అన్నాడు.

ఆ మాట విని పరశురాముడు - “ఔను! ఆ విధంగా ప్రతిజ్ఞ చేసినట్లు నాకు గుర్తు ఉంది. అంబ మనస్సులో ఉన్న కార్యం చాల గొప్పది. స్వయంగా నేనే భీష్మునివద్దకు వెడతాను” అని అంటూ శిష్యగణంతోను, మునులతోను కలిసి కురుక్షేత్రానికి వెళ్లి సరస్వతీ తీరం ప్రాంతంలో విడిశాడు. మూడవ రోజున తను వచ్చి అక్కడ ఉన్నట్లుగా నాకు వార్త పంపాడు.

నేను పరశురాముని సంనిధి చేరి ఆతనిని యథావిధిగా పూజించాను. పరశురాముడు తాను వచ్చిన పని నాకు నివేదించి అంబను అంగీకరించవలసిందిగా ఆజ్ఞాపించాడు. పరశురామపానక చిత్త యైన ఆమెను తన తమ్ముని భార్యగా అంగీకరించజాల నని నేనన్నాను.

నేను చెప్పి నట్లు చేయకపోతే నిన్ను నీ అమాత్యాదులను ఇప్పుడే సంహరిస్తా నన్నాడు పరశురాముడు. అప్పుడు నేను సవినయంగా ఆయనకి నమస్కరిస్తూ - “నాకు చతుర్విధా లైన ధనుర్విద్యను నేర్చిన ఆచార్యుడవు నీవే కదా? నాతో యుద్ధానికి ఎందుకు దిగుతావు?” అన్నాను.

“నేను నీ గురువు నని నువ్వే అంటున్నావు కదా? నేను చెప్పి నట్లు చెయ్యి” అని భార్గవుడు నిర్బంధించాడు.

అప్పుడు నేను - ఎట్టి పరిస్థితులలోను కూడ ధర్మాన్ని విడువను. నువ్వు నన్ను అనుగ్రహించినా సరే, నీ ఇష్టం వచ్చినట్లు మరే మైనా చేసినా సరే - ఆచార్యా! మహాత్ము డైన మరుత్తుడు పూర్వం - కార్యాకార్యములు తెలియక, దృష్టుడై అమార్గంలో ప్రవర్తిస్తూన్న గురువును కూడ పరిత్యజించాలి.

గురోరవ్యవలిప్తస్య కార్యాకార్యమజానతః,

ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య పరిత్యాగో విధీయతే.

(ఉద్యోగపర్వం 178.48)

అని చెప్పి నట్లు నీకు కూడ తెలియును కదా?

నువ్వు నా గురువు కదా అనే ఇంతగా గౌరవిస్తున్నాను. నీవు గురువు ప్రవర్తించ వలసిన పద్ధతిలో ప్రవర్తించడంలేదు. అందుచేత నీతో యుద్ధానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను.”

యుద్ధరంగంలో ఎదురుగా నిలచి క్షత్రియుడు వలె యుద్ధం చేస్తున్న బ్రాహ్మణుణ్ణి చంపినా బ్రహ్మహత్యాదోషం లేదని శాస్త్రం చెబుతూన్నది.

ఉద్యతేషుమథో దృష్ట్వా బ్రాహ్మణం క్షత్రబన్ధవత్,
యో హన్యాత్సమరే క్రుద్ధం యుధ్యస్తమపలాయినమ్,
బ్రహ్మహత్యా న తస్య స్వాదితి ధర్మేషు నిశ్చయః.

(ఉద్యోగపర్వం 178.51,52)

“నేను బయలుదేరి ఒంటరిగా వెళ్లి క్షత్రియుల నందరినీ రూపుమాపాను” అని నువ్వు మాటి మాటికీ గొప్పలు చెప్పుకొంటూంటావు. అలాడు ఈ భీష్ముడు కాని, నావంటి క్షత్రియుడు కాని పుట్టలేదు. నువ్వు కాల్చినది గడ్డిపరకలను మాత్రమే. అసలైన తేజస్సులు తరవాతనే పుట్టాయి. ఇదిగో నీ యుద్ధమదం అణచగలిగిన భీష్ముడను నేను పుట్టాను.”

యచ్ఛాపి కత్తసే రామ బహుశః పరిషత్సు వై,
నిర్జితాః క్షత్రియా లోకే మమైకేనేతి తచ్ఛృణు.
న తదా జాతవాన్ భీష్మః క్షత్రియో వాపి మద్విధః,
పశ్చాజ్ఞాతాని తేజాంసి, తృణేషు జ్వలితం త్వయా.
యస్తే యుద్ధమదం దర్శం కామం చ వ్యపనాశయేత్,
సోఽహం జాతో మహాబాహో భీష్మః పరపురంజయః.

(ఉద్యోగపర్వం 178.62,63,64)

యుద్ధం ప్రారంభమయింది. నే నొక్కడినే ఆయనతో యుద్ధం చేయడానికి వెళ్లాను. నేను కొంత దూరంలో రథం నిలిపి, పాదచారినై, అచార్యుని సమీపించి అభివాదనం చేసి “అచార్యా! నీతో యుద్ధం చేస్తున్నాను. నాకు జయం కలగా లని ఆశీర్వాదించు” అన్నాను.

అప్పుడాయన - “భీష్మా! పెద్దవాళ్లతో యుద్ధానికి తలబడినప్పుడు అనుసరించ వలసిన ధర్మాన్ని అనుసరిస్తున్నావు. చాలా సంతోషం. అలా చేయకపోతే నిన్ను శపించి ఉండేవాణ్ణి. ధైర్యంతో యుద్ధం చెయ్యి. నిన్ను జయించా లని వచ్చాను కదా? అందుచేత నీకు జయం కలగా లని ఆశీర్వాదించను” అన్నాడు.

నే నాయనకు నమస్కరించి వెళ్లి రథం ఎక్కాను. ఆయనతో మళ్లీ ఇలా అన్నాను.

అచార్య! నువ్వు మర్యాదను అతిక్రమించినా కూడ నేను అచార్యత్వాన్ని గౌరవిస్తున్నాను. నీలో నాలుగువేదాలు, పూజ్య మైన బ్రాహ్మణత్వము, గొప్ప తపస్సు ఉన్నాయి. నేను వాటిని కొట్టడంలేదు. నీవు అవలంబించిన క్షత్త్రధర్మాన్ని మాత్రమే కొడుతున్నాను.

యే తే వేదాః శరీరస్థాః బ్రాహ్మణ్యం యచ్చ తే మహత్,
తపశ్చ తే మహత్ తప్తం న తేభ్యః ప్రహరామ్యహమ్,
ప్రహరే క్షత్త్రధర్మస్య యం రామ త్వం సమాశ్రితః.

(ఉద్యోగపర్వం 179.24,25)

మా ఇరువురి మధ్య ఇరవైమూడు దివసాలు తీవ్ర మైన యుద్ధం జరిగింది. ఇరవై మూడవ నాటి రాత్రి నేను శయనించి పరశురాముణ్ణి ఎలా ఓడించాలి అని ఆలోచిస్తుండగా ఎనమండుగురు వసువులు నాకు స్వప్నంలో కనబడి ప్రస్వాపనం అను అస్త్రం ఇచ్చారు. ఇది ప్రయోగిస్తే శత్రువు మరణించకుండా నిశ్చేష్టు డైపోతాడు అని చెప్పారు.

ఆ మరునాడు జరిగిన తీవ్ర మైన యుద్ధంలో ఇద్దరమూ బ్రహ్మాస్త్రాలు ప్రయోగించాం. వాటితో భూనభోంతరాళాలు ప్రజ్వలిస్తున్నాయి. ఇదే సమయం అనుకొని నేను ప్రస్వాపనాస్త్రం ప్రయోగించడానికి సిద్ధం అయ్యాను.

ఇంతలో దేవతలూ గంగాదేవీ, పితృదేవతలూ, నారదాది దేవర్షులూ వచ్చి మమ్ములను ఇద్దరినీ యుద్ధం నుండి విరమింపచేశారు.

యుద్ధం నుండి విరమించి నేను పరశురాముని వద్దకు వెళ్లి సవినయంగా నమస్కరించాను. అప్పు డాతడు ప్రేమపూర్వకంగా నవ్వుతూ - “భీష్మా! ఈ లోకంలో నీతో సమాను డైన క్షత్రియుడు లేడు. నీవు నాతో చేసిన యుద్ధానికి నేను చాలా సంతోషించాను వెళ్లు” అని నాతో పలికి నా ఎదుటనే ఆ మహాత్ము లందరిలో ఆ రాజకన్యతో - “నేను యథాశక్తిగా భీష్మునితో ఎలా యుద్ధం చేశానో మీరందరూ చూచారు కదా. నేను భీష్ముని చేతిలో ఓడిపోయాను. నీవు కూడ భీష్ముని దగ్గరకే వెళ్లి ఆతని రక్షణ కోరుకో, లేదా నీ ఇష్టం వచ్చిన చోటికి వెళ్లు” అన్నాడు.

“పూజ్యుడా! నువ్వు యథాశక్తిగా, ఉత్సాహంతో నాకు సాహాయ్యం చేయడం కోసం ప్రయత్నించావు. చూచాను. శక్యం కాలేదు. నేను భీష్ముని దగ్గరికి మాత్రం వెళ్లను. నేనే వీనిని వధిస్తాను” అని అంటూ ఆమె తపస్సు చేయా లనే దృఢసంకల్పంతో వెళ్లిపోయింది. పరశురాముడు మునులతో మహేంద్రపర్వతానికి వెళ్లిపోయాడు. నేను ఇంటికి వెళ్లి జరిగిన దంతా మా తల్లి సత్యవతికి నివేదించాను.

అంబ యమునాతీరాన అతి తీవ్రమైన తపస్సు ప్రారంభించింది. అక్కడ పన్నెండు సంవత్సరాలు తపస్సు చేసి తరువాత సిద్ధులూ, చారణులూ నివసించే వత్సదేశానికి వెళ్లి అనేక పవిత్ర పుణ్యతీర్థాలలో స్నానం చేస్తూ తపస్సుచేసింది. ఒకనాడు జలంలో ఉన్న నా తల్లి గంగానది “ఈ విధంగా ఎందుకు శ్రమపడుతున్నావు?” అని అడగగా ఆమె “నాకు ఈ విధంగా అపకారం చేసిన భీష్ముణ్ణి సంహరించడానికి శ్రమపడుతున్నాను” అని చెప్పింది.

అప్పుడు గంగ - “నువ్వు ఈ విధంగా కుటిల మైన మార్గం అవలంబించి భీష్ముణ్ణి సంహరింపజాలవు. ఈ వ్రతం ఆచరిస్తూ నువ్వు దేహత్యాగం చేస్తే వర్షకాలం నాలుగు మాసాలు మాత్రమే ప్రవహించేదీ మొసళ్లకు నిలయమూ, వక్రంగా ప్రవహించేదీ అయిన నది అయిపోతావు” అని చెప్పి అంతర్ధానం చెందింది.

ఆమె కొంత కాలానికి సగం శరీరం ఆ విధమైన నదిగా మారి సగం శరీరంతో కన్యకగా ఉంది. ఆమె అదే విధంగా తీవ్రమైన తపస్సు చేస్తూండగా అక్కడ నున్న మునులందరూ ఆమెను ఆ తపస్సు మాన్పించడానికై “ఎందుకు ఇంత శ్రమపడుతున్నావు?” అని అడిగారు. “నేను పతిలోకవిహీనురాలనై స్త్రీనీ కాక పురుషుడనీ కాకుండా టట్లు చేసిన ఆ భీష్ముణ్ణి చంపి తీరుతాను” అని చెప్పింది.

ఆ మునుల మధ్య నున్న ఈశ్వరుడు ప్రత్యక్షమై ఏమి వరం కావా అని అడగగా ‘భీష్ముణ్ణి వధించకలిగే టట్లు వరం ఇమ్ము’ అని అడిగింది. ఈశ్వరుడు ‘అలాగే జరుగుతుంది’ అన్నాడు. అప్పు డామె - “నేను స్త్రీని కదా. ఆతనిని ఎలా చంపకలుగుతాను?” అని అడుగగా ఈశ్వరుడు - “నేను చెప్పి నట్లు తప్పక జరుగుతుంది. నువ్వు ద్రుపదుని పుత్రికగా జన్మించి కారణవశంచేత పురుషత్వం పొంది భీష్ముణ్ణి సంహరిస్తావు. నీకు పూర్వజన్మ స్మృతి ఉంటుంది” అని చెప్పి అంతర్ధానమయ్యాడు.

ఆమె కట్టెలతో చితిని ఏర్పరచుకొని ‘భీష్ముణ్ణి చంపాలి’ అంటూ అగ్నిలో ప్రవేశించింది.

ద్రుపదునికి సంతానం లేకపోవడంచేత, ఆ కాలంలోనే, అతడు శివుణ్ణి అనుగ్రహం కొరకు తపస్సు చేశాడు. శివుడు ప్రత్యక్ష మయ్యాడు “నాకు కన్య కలగకూడదు. పుత్రుడు జనించాలి. అతడు భీష్ముణ్ణి చంపకలగాలి” అని ద్రుపదుడు కోరాడు. ‘నీకు స్త్రీ పురుషుడు పుడతాడు’ అని చెప్పి శివుడు అంతర్ధానమయ్యాడు.

ద్రుపదుడు ఇంటికి వచ్చి “నేను ఆరాధించగా శివుడు” నాకు కన్య పుట్టి తరువాత పురుషుడుగా మారుతుంది” అని వరం ఇచ్చాడు” అని భార్యకు చెప్పాడు.

కొంత కాలానికి ఆమె కన్యను కన్నది. “పుత్రుడే పుట్టాడు” అని అందరితో చెప్పతూ ఆ కన్యను పుత్రుణ్ణి పెంచి నట్లు పెంచాడు. ఆ విషయం తలదండ్రులకు తప్ప ఎవరికీ తెలియదు. శివుని మాటపై పూర్ణ విశ్వాసంతో వాళ్లలా చేశారు. ఆ ‘పుత్రుని’కి శిఖండి అను పేరుతో పురుషునకు చేయవలసిన వైదిక సంస్కారాదులన్నీ చేశారు.

వివాహానికి తగిన వయస్సురాగానే శిఖండికి ఆ దంపతులు హిరణ్యవర్మ అను దశార్ణదేశరాజు కుమార్తెతో వివాహం చేశారు. కొంత కాలానికి శిఖండి పురుషుడు కాదు, స్త్రీ అని తెలియగానే మహాబలవంతు డైన హిరణ్య వర్మ ద్రుపదునిపై దండెత్తి రావడానికై సంనాహాలు చేశాడు.

ఆ విషయం తెలిసిన ద్రుపదుడు, ఆతని భార్య కూడ ఎట్టేనా శివుని మాట అసత్యం కాదన్న ధైర్యంతో నగర రక్షణకు తగిన ఏర్పాట్లు చేసి దేవతారాధనాదులు చేయడం ప్రారంభించారు. ఏమైనా చివరికి ఏమౌతుందో నన్న భయం వాళ్లను వెంటాడుతూనే ఉంది.

తన కోసం తలదండ్రులు పడుతూన్న క్లेशాన్ని చూచి శిఖండిని ప్రాణాలు త్యజించాలను అభిప్రాయంతో దట్ట మైన అరణ్యంలో ప్రవేశించి ఆహారం తినకుండా శరీరాన్ని శుష్కింపచేసికొంటూన్నది.

ఆ వనాన్ని, స్థానాకర్ణు డను గొప్ప సంపద గల యక్షుడు, అద్భుత మైన భవనం ఒకటి నిర్మించుకొని దానిలో నివసిస్తూ, పాలిస్తున్నాడు. అతనికి భయపడియే జను లెవరూ ఆ అరణ్యంలోనికి వెళ్లేవారు కాదు.

“నువ్వు ఇలా ఉపవాసా లెందుకు చేస్తున్నావు” అని ఆ యక్షుడు అడుగగా “నేను చెప్పినా నువ్వేమీ చేయజాలవు” అంది శిఖండిని. కాదు చెప్ప మని నిర్బంధం చేశాడు యక్షుడు. అప్పు డామె తన మూలాన తలదండ్రులకు కలిగిన క్లేశాలను గూర్చి చెప్పి ‘దశార్ణరాజు యుద్ధంలో నా తండ్రిని రాజ్యభ్రష్టుణ్ణి చేయడానికి వస్తున్నాడు’ అని తెలిపింది.

యక్షు డామెపై జాలిగొని - “నేను నీ స్త్రీత్వాన్ని తీసికొని నా పురుషత్వాన్ని నీ కిస్తాను. ఆ రాజు వచ్చి నీవు పురుషుడవే అని తెలిసికొని వెళ్లిపోయిన తరువాత నువ్వు తప్పకుండా నా పురుషత్వాన్ని నాకు తిరిగి ఇచ్చివెయ్యాలి” అన్నాడు. ఆమె సంతోషంతో పురుషత్వాన్ని గ్రహించి నగరానికి వెళ్లి జరిగిన దంతా తలదండ్రులకు నివేదించింది.

కోపావేశంతో ద్రుపదుని రాజ్యభ్రష్టుణ్ణి చేయడానికై వచ్చిన హిరణ్యవర్మ కొందరు స్త్రీలను పంపి శిఖండిని పరీక్షచేయించి, పురుషుడే అని తెలిసిన తరువాత శాంతించి తన కుమార్తెను మందలించి కొంత కాలం సంబంధి యైన ద్రుపదుని ఇంట గడిపి సంతోషంతో తిరిగి వెళ్లిపోయాడు.

ఆ సమయంలో యక్షాధిరా జైన కుబేరుడు లోకపర్యటన చేస్తూ స్థాణాకర్ణుని భవనంవైపు వచ్చాడు. సర్వసంపదలతో ప్రకాశిస్తున్న ఆతని భవనాన్ని పై నుంచే చూచాడు. అయితే స్థాణాకర్ణుడు తన దర్శనం కోసం రాకపోవడంతో తీవ్రంగా కోపించి “అతడెందుకు రాలేదు” అని ప్రకృవాళ్లను అడుగగా - అతడు ప్రస్తుతం స్త్రీగా ఉండడం చేత సిగ్గుపడి రాలే దని వాళ్లు చెప్పారు.

స్థాణాకర్ణుడు చేసిన పని యక్షజాతికే తలవంపు కలిగించే పని అంటూ కుబేరుడు కోపావేశంతో “నువ్వు స్త్రీగానే ఉండిపోతావు” అని వానిని శపించాడు. ప్రక్క నున్న వాళ్లందరూ బ్రతిమాలగా - “శిఖండి మరణించిన తరువాత స్థాణాకర్ణుడు తన పురుషత్వాన్ని మళ్లీ పొందుతాడు” అని శాపవిమోచనం అనుగ్రహించాడు.

హిరణ్యవర్మ కొంత కాలం ద్రుపదుని రాజ్యంలో ఉండి తిరిగి తన దేశానికి వెళ్లిపోయిన వెంటనే శిఖండి, యక్షునితో తాను చెప్పిన విధంగా ఆతని దగ్గరికి వెళ్లి ‘నీ పురుషత్వం నీవు తీసికొనుము’ అన్నాడు. శిఖండి మాట తప్పనందుకు సంతోషిస్తూ యక్షుడు జరిగిన విషయం అంతా ఆతనికి చెప్పి - “నీవు సుఖంగా భూమండలంమీద కొంతకాలం విహరించు” అని అంటూ ఆతనిని పంపివేశాడు.

శిఖండి ఇంటికి వచ్చి తలదండ్రులకు ఆ వృత్తాంతం చెప్పగా వాళ్లు సంతోషభరితాంతరంగు లయ్యారు.

ద్రుపదుడు శిఖండిని ద్రోణునివద్దకు శిష్యుడిగా పంపాడు. అతడు ద్రోణుని వద్ద చతుష్పాద ధనుర్విద్య నభ్యసించి రథసత్తము డయ్యాడు.

ఈ విషయం అంతా జడ-అంధ-బధిరుల ఆకారాలలో ద్రుపదుని రాజ్యానికి నేను పంపిన గూఢచారుల ద్వారా నాకు తెలిసినది.

ఈ విధంగా ముందు స్త్రీ యై తరువాత పురుషుడుగా మారిన శిఖండి వైపు నేను చూడను, బాణప్రయోగం చేయను.

దుర్యోధనా! స్త్రీ మీద గాని, స్త్రీగా ఉండి పురుషుడైన దానియందు గాని, స్త్రీపేరున్న వానిపై గాని స్త్రీ పోలిక లున్న వానిపై గాని నేను బాణం ప్రయోగించను. ఇది నా శపథం.

స్త్రీయాం స్త్రీపూర్వకే చైవ స్త్రీనామ్ని స్త్రీసరూపిణి,
న ముఞ్చేయమహం బాణమితి కౌరవనన్దన. (ఉద్యోగపర్వం 192.67)

నేను చేసిన ఈ ప్రతిజ్ఞ సర్వ లోకవిదిత మైనది.”

భీష్ముడు చెప్పిన ఈ వృత్తాంతము నంతా విని దుర్యోధనుడు క్షణకాలం ఆలోచించి ఇది యుక్తమే అనుకొన్నాడు.

దుర్యోధను డడుగగా భీష్మాదులు తమ శక్తిని తెలుపుట

మరునాడు దుర్యోధనుడు భీష్ముణ్ణి - “పితామహా! పాండవుల పక్షాన ఏడు అక్షేపిణుల సేన ఉన్నది. వారిలో ఎందరు మహావీరులో, ఎవ రెవరు ఎట్టివారో నీకు తెలుసు. వీళ్లనందరినీ జయించడానికి నీ కెంత కాలం కావాలి?” అని అడిగాడు.

ఆ మాట విని భీష్ముడు - “దుర్యోధనా! సామాన్య యోధులతో ఋజువుగానే యుద్ధం చెయ్యాలి. మాయావులతో మాయ ప్రయోగిస్తూ యుద్ధం చెయ్యాలి - అనేది ధర్మనిశ్చయం. నేను ఒంటరిగా ఒక దివసాన పదివేల మంది యోధులను, వెయ్యిమంది రథులను సంహరించగలను. ఈ లెక్క ప్రకారం ఎంత కాలం పడుతుందో అంతకాలం అందరినీ సంహరించడానికి కావాలి. లక్షమందిని చంపగలిగిన మహాస్త్రాలు ఉపయోగిస్తే ఈ సైన్యాన్నంతనీ ఒక మాసంలో సంహరించగలను” అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు ద్రోణుణ్ణి కూడ అదే ప్రశ్న అడగగా అతడు కూడ - “రాజా! నేను ముసలివాడ నైపోయాను. ప్రాణబలమూ ఇంద్రియబలమూ తగ్గిపోతున్నాయి. అయినా భీష్ముడు చెప్పినట్లుగా ఒక నెల రోజులలో వీళ్ల సైన్యా న్నంతనీ ధ్వంసం చేయగలను” అని చెప్పాడు.

నాకు రెండు మాసాల కాలం కావా లని కృష్ణుడు చెప్పాడు. నాకు పది రోజులు కావాలని అశ్వత్థామ చెప్పగా నాకు ఐదు రోజులు చాలు నన్నాడు కర్ణుడు.

కర్ణుని మాట వినగానే భీష్ముడు బిగ్గరగా నవ్వుతూ - “ధనుర్ధారి యైన అర్జునుడూ కృష్ణుడూ రథం ఎక్కి వస్తూండగా చూడనంత వరకు ఇలా ఇష్టం వచ్చినట్లు చెప్పవచ్చును” అన్నాడు.

“కౌరవసేనలో ఉన్న నా గూఢచారులు ఈ నాడు ప్రాతఃకాలమునందే దుర్యోధన - భీష్మాదుల మధ్య ఈ విధంగా సంభాషణ జరిగింది చెప్పారు. అందుచేత, అర్జునా! మన శత్రువుల నందరికీ సంహరించడానికి నీ కెంత కాలం కావాలో తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నాను” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు సోదరుల సమక్షంలో.

ఆ మాట విని అర్జునుడు - “మహారాజా! ఆ మహావీరు లందరూ అలా చేయగలవారే. సందేహం లేదు. వాళ్ల మాటలు విని నీ వేమీ మనస్తాపం చెందవద్దు. వాసుదేవుడు సహాయుడుగా ఉన్న నేను ఒక్క రథంతో, దేవతలతో సహా మూడు లోకాలనూ, భూతాన్నీ, వర్తమానాన్నీ, భవిష్యత్తునూ కూడ కనురెప్పపాటు కాలంలో నశింపచేయగలను. భయంకర మైన పాశుపతాస్త్రం నా దగ్గర ఉంది. యుగాంతంలో పశుపతి దేనిని ప్రయోగిస్తాడో అది నా దగ్గర ఉంది. ఈ విషయం భీష్మునికి గాని, ద్రోణునికి గాని, కృపునికి గాని, అశ్వత్థామకు గాని తెలియదు. కర్ణునికి తెలిసే అవకాశమే లేదు.

అయితే - యుద్ధంలో సాధారణ జనులను దివ్యాస్త్రాలు ప్రయోగించి చంపకూడదు. అందుచేత మనం ఋజుమార్గంలోనే జయిద్దాం.

న తు యుక్తం రణే హస్తం దివ్యైరస్త్రైః పృథగ్జనమ్,
ఆర్ణవేనైవ యుధ్యేమ విజేష్వామో వయం పరాన్. (ఉద్యోగపర్వం 194.15)

మన పక్షాన దివ్యాస్త్రవిదులు, ఏనాడూ పరాజయం అనేది ఎరగనివారూ అయిన శిఖండి, యుయుధానుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, భీమసేనుడు, నకులుడు, సహదేవుడు, యుధామన్యువు, ఉత్తమోజనుడు, భీష్మ-ద్రోణులతో సమాను లైన విరాట-ద్రుపదులూ, శంఖుడు, ఘటోత్కచుడు, అభిమన్యువు, ఐదుగురు ద్రౌపదీ పుత్రులు మొదలైన మహావీరు లెందరో ఉన్నారు.

నీవే మూడు లోకాలను నశింపచేయ సమర్థుడవు. నువ్వు కోపంతో ఎవనిని చూస్తావో అతడు వెంటనే నశిస్తాడను విషయం నాకు తెలుసు.

స్వయం చాపి సమర్థోఽసి త్రైలోక్యేత్సాదనేఽపి చ,
క్రోధాద్యం పురుషం పశ్యేస్తథా శక్రసమద్యుతే,
స క్షిప్రం న భవేద్ వ్యక్తమితి త్వాం వేద్మి కౌరవ.

(ఉద్యోగపర్వం 194.22)

అన్నాడు.

కౌరవసేన, పాండవసేన, రెండూ కూడ యుద్ధానికి బయల్దేరాయి.

ఉద్యోగపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

భీష్మపర్వము

పాండవుల సైన్యాలు, కౌరవుల సైన్యాలూ కూడ కురుక్షేత్రం చేరాయి. యుద్ధిష్ఠిరుడు సమంతపంచకాల బైట వేల కొలది శిబిరాలు వేయించాడు. శ్రేష్ఠ మైన భక్ష్యభోజ్యాదులు, శయ్యలు ఏర్పరచారు. ఇతడు పాండవులకు సంబంధించినవాడు అని గుర్తించడం కౌరకు అందరికీ కూడ గుర్తులూ, పేర్లు, అలంకారాలు ఏర్పరచారు.

ఏవంవేదీ వేదితవ్యః పాణ్డవేయోఽయమిత్యుత,
అభిజ్ఞానాని సర్వేషాం సంజ్ఞాశ్చభరణాని చ,
యోజయామాస కౌరవ్యో యుద్ధకాల ఉపస్థితే. (భీష్మపర్వం 1.11,12)

కౌరవులు, పాండవులు, సోమకులూ కూడ అక్కడ యుద్ధంలో పాటించవలసిన నియమాలు ఏర్పరచుకొన్నారు.

యుద్ధం అయిపోయిన తరువాత కూడ ద్వేషభావం అనువర్తించకుండా పరస్పరమూ ప్రేమభావం ఉండే టట్లు మనం అందరమూ ప్రవర్తించాలి. మాటలతో యుద్ధానికి దిగినవాళ్లతో, మాటలతోనే ప్రతి యుద్ధం చెయ్యాలి. సైన్యం నుంచి బైటకు వెళ్లినవాళ్లను ఎన్నడూ చంపకూడదు. ఏనుగ ఎక్కినవాడు ఏనుగ ఎక్కిన వానితోనే యుద్ధం చెయ్యాలి. అలాగే రథికుడు రథికునితోను, అశ్వాపూరుడు అశ్వాపూరునితోను, కాలిబంటు కాలిబంటుతోను యుద్ధం చెయ్యాలి.

తగు విధంగా, ఇష్టమైన విధంగా, ఉత్సాహానుసారంగా, బలానుసారంగా ఒకరినొకరు పలకరించు కొంటూ యుద్ధం చెయ్యాలి. విశ్వసించినవానినీ, వ్యాకులచిత్తుణ్ణి కొట్టకూడదు. ఒకనితో పోరాడుతున్నవానిని, శరణు జొచ్చినవానిని, విముఖుణ్ణి - వెనుకకు తిరిగి ఉన్నవానినీ - ఆయుధాలు క్షీణించిన వానినీ కవచం లేనివానినీ ఎన్నడూ కొట్టకూడదు.

సారథులను, గుఱ్ఱాలను, ఆయుధాలు తీసికొని వచ్చేవాళ్లను, భేరీ-శంఖాదులు మ్రోగించేవాళ్లనూ ఎన్నడూ కొట్టకూడదు.

ఈ విధంగా కొన్ని యుద్ధనియమాలు చేసికొని ఇరు పక్షాలవాళ్లూ కూడ ఉత్సాహంతో ఉన్నారు.

వ్యాసుడు సంజయునకు దివ్యదృష్టి ఇచ్చట

యుద్ధసన్నద్ధము లైన సేనలను చూచి వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వచ్చాడు. “రాజా! నీ కుమారులకు ఇతర రాజులకు కూడా కాలం మూడింది. యుద్ధానికి సిద్ధం అవుతున్నారు. నువ్వు దీనిని గూర్చి దుఃఖించకుము. వీళ్ల మధ్య యుద్ధం ఎలా జరుగుతూన్నదో నీకు చూడా లని ఉంటే చెప్పు, దివ్యదృష్టి ఇస్తాను” అన్నాడు ధృతరాష్ట్రునితో.

ధృతరాష్ట్రుడు - “బ్రహ్మర్షీ! జ్ఞాతుల వధను ప్రత్యక్షంగా చూడడం నా కిష్టం లేదు. నీవు అనుగ్రహిస్తే యుద్ధం ఎలా జరుగుతూన్నదో వినా లని అనుకొంటున్నాను” అన్నాడు.

అప్పుడు వ్యాసుడు - “ధృతరాష్ట్ర! ఈ సంజయునికి దివ్యదృష్టి ఇస్తాను. దానితో ఇతడు ప్రకాశంగా జరిగిన విషయాలను, అప్రకాశంగా జరిగిన విషయాలనూ, మనస్సులలోని ఆలోచనలను కూడ తెలిసికొనకలుగుతాడు. ఇతనిని శస్త్రాలు ఛేదించవు. శ్రమ బాధించదు. అన్ని విషయాలు ఇతడు నీకు చెప్తుతాడు. ఇప్పుడు కనబడుతూన్న అనేకమైన అపశకునాలను బట్టి సర్వనాశం కానున్నట్లు తెలుస్తూన్నది” అని అంటూ ఆ అపశకునాలను వర్ణించి చెప్పాడు.

ధృతరాష్ట్రునితో ఇలా పలికి వ్యాసుడు వెళ్లిపోయాడు. ధృతరాష్ట్రుడు కొన్ని క్షణాలపాటు ఏదో ధ్యానిస్తూ ఉండిపోయాడు. కొంత సేపు అట్టే ఉండి నిట్టూర్చి ప్రక్కనే ఉన్న సంజయునితో - “సంజయా! ఇంతమంది రాజులు తమ ప్రాణాలు కూడ లెక్కచేయకుండా భూమినీ, దానికి సంబంధించిన ఐశ్వర్యాన్ని కోరుతూ ఒకరితో ఒకరు ఇలా పోరాడుతున్నారు కదా! ఆ భూమి స్వరూపస్వభావాలను గూర్చి చెప్పు” అని అన్నాడు.

సంజయుడు స్థావర - జంగమాత్మక మైన జగత్తును వర్ణించి చెప్పాడు. (భీ.ప. 4 అధ్యాయం). తరువాత భూప్రమాణాన్నీ, వివిధ ద్వీపాలనూ గూర్చి చాలా విస్తృతంగా వర్ణిస్తూ అక్క దుండే ఆచారవ్యవహారాలను కూడ విశదీకరించాడు.

(భీష్మపర్వం-5, 6, 7, 8, 9,, 10, 11, 12 అధ్యాయాలు)

సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునకు భీష్మమరణవృత్తాంతం చెప్పట

ఒకనాడు సంజయుడు యుద్ధభూమి నుండి ధృతరాష్ట్రునివద్దకు వచ్చి భీష్ముడు శిఖండి చేతిలో మరణించా డను దుర్వార్ష వినిపించాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు విలపిస్తూ “ఆ మహావీరుడు ఎలా మరణించాడు? ఆయనకు తగిన విధంగా రక్షణ విధానం ఏర్పాటుచేయలేదా? ఆ సమయంలో ఎవరు ఎక్కడ ఉన్నారు? ఎవరు ఏ మన్నారు? అంటూ అనేక విధాల ప్రశ్నిస్తూ దుఃఖించాడు.

“వృద్ధుడూ, పూజ్యుడూ అయిన భీష్ముణ్ణి సంహరించి పాండవులు రాజ్యం పొందగోరుతున్నారంటే ధర్మంకంటే అధర్మమే ఈనాడు ఎక్కువ బలం గలదిగా ఉన్నది అని నాకు తోస్తున్నది.”

“ధర్మాదధర్మో బలవాన్ సంప్రాప్త ఇతి మే మతిః,
యత్ర వృద్ధం గురుం హత్వా రాజ్యమిచ్ఛన్తి పాణ్డవాః” (భీష్మపర్వం 14.46)
అంటూ పాండవులను దూషించాడు.

సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుని మాటలు విని - “మహారాజా! భీష్ముని రక్షణం విషయంలో దుర్యోధనుడు తగిన జాగరూకతతో అన్ని ఏర్పాట్లూ చేశాడు. ఆ విషయంలో ఆతనిని తప్పుపట్టవలసిన పనిలేదు.” “మానవుడు తాను చేసిన పాపానికి ఫలం అనుభవిస్తూ అందుకు ఇతరులు కారణ మనడం యుక్తం కాదు.”

“య ఆత్మనో దుశ్చరితాదశుభం ప్రాప్నుయాన్మరః,
ఏనసా తేన నాన్యం స ఉపాశక్తితుమర్హతి.” (భీష్మపర్వం 15.2)

“మహారాజా! మానవుల విషయంలో నిత్యమూ నింద్యమైన పనులు చేసేవాడు అలా చేసినందుకు సమస్తలోకానికి వధ్యు డవుతాడు.”

“మహారాజ మనుష్యేషు నిష్ఠం యః సర్వమాచరేత్,
స వధ్యః సర్వలోకస్య నిన్దితాని సమాచరన్.” (భీష్మపర్వం 15.3)

“పాండవులూ, వాళ్ల సహచరులూ నీ వెప్పటి కైనా సాహాయ్యం చేయకపోతావా అని నిరీక్షిస్తూ చాలా కాలం మీరు చేసిన అవమానాన్ని సహించారు కదా?”

వ్యాసు డనుగ్రహించిన దవ్యదృష్టితో తెలిసికొని నేను నీ వడిగిన ప్రశ్న లన్నింటికీ సమాధానాలు చెప్పతాను, విను.

“తెల్లవారగానే నీ కుమారుని సైన్యాలూ, పాండవుల సైన్యాలు కూడ అనేకవిధాలైన ఆయుధాలతో యుద్ధానికి బయల్దేరాయి. ఆ రెండు మహాసైన్యాల ఎదు రెదురుగా కదలిక వంటి కదలిక పూర్వం ఎన్నడూ ఎవరూ చూడలేదు. వినలేదు. యుగాంతంలో రెండు సముద్రాలు ఒకదానితో ఒకటి ఢీకొన్నట్లుంది ఆ కదలిక.”

ప్రతిదినమూ ప్రాతఃకాలమందు లేచి, కురువృద్ధు డైన భీష్ముడు, ద్రోణుడూ కూడ ‘జయోఽస్తు పాణ్డువుత్రాణామ్’ అనేవారు. కాని అనుకొన్న ప్రకారం మీ పక్షాన ఉండి యుద్ధం చేశారు.

అహస్యహని పార్థానాం వృద్ధః కురుపితామహః,
భారద్వాజాత్యజశ్చైవ ప్రాతరుత్థాయ సంయతౌ,
జయోఽస్తు పాణ్డువుత్రాణా మిత్యూచతురందిదమౌ,
యుయుధాతే తవార్థాయ యథా స సమయః కృతః. (భీష్మపర్వం 17.5,6)

యుద్ధప్రారంభంలో భీష్ముడు యోధు లందరినీ యుద్ధానికి ప్రోత్సహిస్తూ “క్షత్రియులారా! ఈ యుద్ధం తలుపులు తెరిచిన స్వర్గద్వారం. నిర్భయంగా దీనిలో ప్రవేశించండి” అన్నాడు.

“క్షత్రియుడు ఇంట్లో వ్యాధితో మరణించడం అనేది గొప్ప అధర్మం. ఇనుముచేత మరణం క్షత్రియునకు చెప్పబడిన సనాతనధర్మం.

అధర్మః క్షత్రియస్త్వైవ యద్ వ్యాధిమరణం గృహే,
యదయోనిధనం యాతి సోఽస్య ధర్మః సనాతనః. (భీష్మపర్వం 17.11)

అంటూ ఉత్తేజకములైన మాటలతో ప్రోత్సహించాడు.

కౌరవసైన్యంలోని వీరు లందరూ వేరు వేరు ధ్వజాలు గల రథాలెక్కి యుద్ధభూమికి చేరారు. తమ సైన్యాలను అనేక వ్యూహాలుగా ఏర్పరచారు. కొన్ని వేల మంది సైనికులు, గజాశ్వాదులతో భీష్మునికి నలు మూలలా ఉండి రక్షణ కల్పించారు.

కౌరవుల సైన్యాలు ఏ వ్యూహాలుగా ఏర్పడి నిలిచాయో ఆ వ్యూహాలకు ప్రతిగా పాండవులు తమ సైన్యాల వ్యూహాలు ఏర్పరచారు.

పాండవసైన్యాలు పూర్వాభిముఖంగాను, కౌరవసేనలు పశ్చిమాభిముఖాలుగాను నిలబడ్డాయి.

భీష్ముడు నిర్మించిన అభేద్యమైన వ్యూహమును చూడగానే, యుధిష్ఠిరుని మనస్సులో అద్భుతం కలిగింది. అతడు అర్జునునితో - “ధనంజయా! మన పితామహుడు యోధుగా, సేనాధ్యక్షుడుగా ఉన్న ఈ కౌరవసైన్యంతో మనం ఎలా యుద్ధం చేయగలం? భీష్ముడు శాస్త్రోక్త మైన పద్ధతిలో అభేద్య మైన వ్యూహాన్ని రచించి నిలబడ్డాడు. దీని నుంచి మనం ఎలా తప్పించుకొనగలం?” అన్నాడు

అప్పుడు అర్జునుడు ఆతనికి ధైర్యం చెప్పతూ - రాజా! బహుసంఖ్యలో ఉన్న శూరులను అల్పసంఖ్యాకులు కూడ ఎలా జయిస్తారో విను. ఈ విషయం నారదునికి తెలుసు. భీష్మద్రోణులకు తెలుసు. ఈ విషయాన్నే గూర్చి పూర్వం దేవాసురయుద్ధంలో పితామహుడు ఇంద్రాదిదేవతలతో - విజగీషువులు (విజయంకోరేవారు) సత్యంచేత, ఋజుత్వంచేత, ధర్మంచేత, పురుషప్రయత్నంచేత ఎలా జయిస్తారో అలా కేవలం బలవీర్యాలున్నంత మాత్రాన జయించజాలరు. అధర్మాన్నీ, లోభాన్నీ, మోహాన్నీ విడచి, ఉద్యమం ఆశ్రయించి, అహంకారవర్జితమై యుద్ధం చెయ్యండి. ధర్మం ఎటువైపు ఉంటుందో జయం అటువైపు ఉంటుంది.

న తథా బలవీర్యాభ్యాం జయన్తి విజగీషవః,
యథా సత్యాన్యశంస్యాభాం ధర్మేణైవోద్యమేన చ.
త్యక్త్వా ధర్మం చ లోభం చ మోహం చోద్యమమాశ్రితాః,
యుధ్యద్వమనహంకారా యతో ధర్మస్తతో జయః. (భీష్మపర్వం 21.10,11)
అన్నాడట.

ఇదే విధంగా, రాజా! నారదుడు కూడ “యతః కృష్ణస్తతో జయః” అని చెప్పి ఉన్నాడు కదా? అందుచేత మనం తప్పక జయిస్తాం. ధర్మమూ, కృష్ణుడూ మన వైపున ఉన్నారు. దిగులు చెందకు అన్నాడు.

పాండవుల సేన కూడ ముందుకు సాగింది. కృష్ణుడు సేనామధ్యలో ఉన్న భీష్ముణ్ణి చూపుతూ - “అర్జునా! కురువంశకేతు వైన ఆ భీష్ముడు సింహం వలె మన సైన్యం వైపు ఎలా చూస్తున్నాడో చూడు. సూర్యమండలం చుట్టూ మేఘా లున్నట్లు ఈ సైన్యా లన్నీ ఆతని చుట్టూ నిలిచి ఆతనిని రక్షిస్తున్నాయి. మనం ఈ సైన్యా లన్నింటినీ భేదించి ఆతని వైపు వెళ్లాల్సి” అన్నాడు.

అర్జునుడు దుర్గను స్తుతించుట

యుద్ధానికి సిద్ధంగా నిలబడిన కౌరవసేనను చూచి కృష్ణుడు అర్జునుని హితం కోరుతూ ఇలా అన్నాడు, “మహాబాహూ! శుచివై, యుద్ధరంగానికి అభిముఖంగా నిలచి, నీ శత్రువుల పరాజయం కోరుతూ దుర్గాస్తోత్రం పఠించు.”

వెంటనే అర్జునుడు రథంనుంచి దిగి అంజలి ఘటించి స్తోత్రం పఠించాడు. (భీష్మ పర్వం 23వ అధ్యాయం).

దుర్గాదేవి సాక్షాత్కరించి “మీరు నరనారాయణులు. అచిరకాలంలో నీకు విజయం లభిస్తుంది” అని వరం ఇచ్చింది.

శ్రీమద్భగవద్గీత (భీ.ప.25-42 అధ్యాయాలు)

కౌరవ-పాండవుల సైన్యాలు రెండూ యుద్ధసన్నద్ధములై నిలిచి ఉన్న తరువాత ఏమి జరిగిందో, యుద్ధం ఎలా ప్రారంభం అయిందో చెప్పతూ సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో ఇలా అన్నాడు.

“మహారాజా! తన సైన్యానికి ఎదురుగా మోహరించి ఉన్న పాండవసైన్యాన్ని చూచి దుర్యోధనుడు ఆచార్యు డైన ద్రోణుని వద్దకు వెళ్లి - “అచార్యా! మన సైన్యంలో ఈ మహావీరు లందరూ ఉన్నారు. పాండవసైన్యంలో ఆ యా మహావీరు లందరూ ఉన్నారు. మన సైన్యంతో పోలిస్తే వాళ్ల సైన్యం చాలా చిన్నది. మన సైన్యాని కంతకీ భీష్ముడు సర్వసేనాధిపతిగా ఉన్నాడు కదా. మీరందరూ ఆయనను జాగ్రత్తగా రక్షిస్తూ యుద్ధం చెయ్యాలి. ఎప్పటి కైనా జయం మనదే. మన సైన్యం పెద్దది కదా?” అన్నాడు.

దుర్యోధను డిలా అంటూండగానే యుద్ధారంభసూచకంగా భీష్ముడు శంఖం పూరించాడు. దానితో అనేక విధాల యుద్ధవాద్యాలూ, శంఖాలూ మ్రోగాయి. తెల్లని అశ్వాలను పూన్చిన రథంమీద ఉన్న కృష్ణార్జునులు ప్రవేశించారు. కృష్ణుడు పాంచజన్యం పూరించాడు. ధనంజయుడు దేవదత్తం అను శంఖం పూరించాడు. భీమాదులు, వాళ్ల వాళ్ల శంఖాలు పూరించారు. శంఖాల ధ్వనితోను, భేరీలు మొదలైన వాద్యాల మ్రోతలతోను భూమ్యాకాశాలు మారు మ్రోగాయి.

అప్పుడు అర్జునుడు తన గాండీవం సవరించుకొంటూ - “కృష్ణా! మన రథం రెండు సైన్యాల మధ్యా నిలుపు. యుద్ధానికి ఎవ రెవరు వచ్చారో చూస్తాను” అని తనకు సారథ్యం వహిస్తూన్న కృష్ణునితో అన్నాడు.

కృష్ణుడు ఆతడు చెప్పి నట్లు రథం రెండు సైన్యాల మధ్యా నిలిపాడు. అర్జునుడు రెండు వైపులా చూపులు ప్రసరింపచేసి చూచాడు. రెండు పక్షాలలోను కూడ ఎంతో మంది దగ్గర బంధువులు, దూరబంధువులు, గురువులు, మిత్రులు కనబడ్డారు.

వాళ్ల నందరినీ చూడగానే ఆతని మనస్సు మారిపోయింది. “అయ్యో! ఇందరు బంధువులు, మిత్రులూ, ఆత్మీయులూ మరణించడానికా ఈ యుద్ధం చేస్తున్నాం. మనం చేయ సంకల్పించినది ఘోర మైన పాపకార్యం” అను అభిప్రాయం కలిగింది.

వెంటనే అతడు కృష్ణునితో - “కృష్ణా! ఈ స్వజ్ఞానాన్ని చూస్తూంటే నా అవయవాలు శిథిలమైపోతున్నాయి. మనస్సు చలించిపోతున్నది. గాండీవం చేతినుంచి జారిపోతున్నది. ఇలాంటి బంధువినాశం అనే మహాపాపం చెయ్యను. నాకు యుద్ధం వద్దు. రాజ్యం వద్దు. బిచ్చ మెత్తుకుని యైనా పొట్టపోసుకుంటాను” అని అంటూ రథం మీద చతికిలపడ్డాడు.

ఆ విధంగా విషణ్ణుచిత్తుడై రథంమీద కూలబడిన అర్జునుణ్ణి చూచి కృష్ణు డాతనిని మరల యుద్ధానికి ప్రోత్సహించడానికై అనేకమైన తాత్త్వికవిషయాలు, కర్తవ్యధర్మాలు బోధించాడు.

“అర్జునా! నీ వేదో మహాబుద్ధిశాలి వన్నట్లు మాట్లాడుతూ, వీళ్ల నందరినీ సంహరించడం మహాపాపం అని నీ అంతట నువ్వే ఒక నిర్ణయం తీసేసుకొన్నావు. ఎవరిని గూర్చి శోకం చెందకూడదో వాళ్లను గూర్చి శోకం చెందుతున్నావు. పండితు లెవరూ మరణించినవాళ్లను గూర్చి - అయ్యో! నా బంధువు లిక కనబడకుండాపోయారే అని గాని, మరణించని వాళ్లను గూర్చి - అయ్యో! నేను మరణిస్తే నావా క్షలదరూ ఏ మై పోతారో అని గాని, శోకం చెందరు.

అశోచ్యానన్వశోచస్త్వం ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే,
గతాసూనగతాసూంశ్చ నానుశోచన్తి పణ్డితాః.

(భీష్మపర్వం 26.11. భ.గీ.2.11)

ఆత్మకు పుట్టుక కాని, మరణం కాని లేదు. ఇది నిత్యమైనది. శాశ్వత మైనది. ఇంక జనన మరణాలు స్థూలంగా కనబడే శరీరానికి మాత్రమే చెందినవి.

అందుచేత నిత్యమైన ఆత్మను గూర్చి గాని అనిత్య మైన శరీరాలను గూర్చి గాని నీవు శోకం చెందవలసిన పనిలేదు.

ఆత్మ ఎలాంటి వికారాలకీ, మార్పులకీ లోను కాదు. దీనిని శస్త్రాలు ఛేదించజాలవు; అగ్ని కాల్చ జాలదు. నీళ్లు తడవజాలవు. గాలి ఎండింప జాలదు. అందుచేత నిత్యమైన ఈ ఆత్మని గూర్చి శోకం చెందవలసిన పని లేదు.

నైనం ఛిన్దన్తి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః,
న చైనం క్షేదయన్త్యాపో న శోషయతి మారుతః.

(భీష్మపర్వం 26.23 భ.గీ.2.23)

ఇంక అనిత్యమైన శరీరాలను గూర్చి కూడ దుఃఖించవలసిన పని లేదు. ఎందుచేతననగా - పుట్టినవాడు మరణించక తప్పదు. మరణించినవాడు మళ్లీ మరో శరీరంతో పుట్టక తప్పదు. అందుచేత పరిహరింప శక్యం కాని విషయంలో నువ్వు శోకం చెందడం కూడ అనావశ్యకం.

జాతస్య హి ద్రువో మృత్యుః ద్రువం జన్మ మృతస్య చ,
తస్మాదపరిహార్యేర్థే న త్వం శోచితుమర్హసి.

(భీష్మపర్వం 26.27, భ.గీ.2.27)

స్థూలమైన శరీరాదులు అవి పుట్టుక ముందు కనబడలేదు. నశించిన తరువాత కనబడవు. మధ్యలో, ఏదో అత్యల్పమైన కాలంలో కనబడుతున్నాయి. వాటిని గూర్చి ఏదవడం ఎందుకు?

అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్తమధ్యాని భారత,

అవ్యక్తనిధనాన్యేవ తత్ర కా పరిదేవనా. (భీష్మపర్వం 26.28. భ.గీ.2.28)

ఈ విధంగా శరీరా లన్నీ అనిత్యములూ, నశ్వరములూ అయినా ఆత్మ మాత్రం నిత్యమైనది అని తెలిసినవాడు శోకావిష్టుడు కాదు.

మానవజన్మ ఎత్తిన ప్రతీవానికీ కొన్ని ధర్మాలు, కర్తవ్యాలు ఉంటాయి. ఆ కర్తవ్యాలను శాస్త్రం ద్వారా తెలుసుకొని ఆచరించాలి. అలా ఆచరిస్తూనే ఆత్మతత్వాన్ని తెలుసుకొని దాని యందు క్రమక్రమంగా బుద్ధిని స్థిరంగా నిలుపుకొన కలిగితే, వెంటనే కాకపోయినా, కొన్ని జన్మల తరువాత నైనా సకలదుఃఖాలూ నివర్తించి పరమానందరూపమైన మోక్షం లభిస్తుంది. ఆ స్థితి లభించా లంటే కొన్ని సాధనాలు అవలంబించాలి.

తన ధర్మాన్ని నిర్వర్తించే టప్పుడు - “నా కర్తవ్యం నేను చేస్తున్నాను. దీనివల్ల ఫలం లభిస్తే మంచిదే. ఏ కారణంచేత నైనా లభించకపోతే నేను విచారించవలసిన పని లేదు. నా ధర్మం నేను నిర్వర్తించాను కదా?” అను దృష్టితో ఉండాలి. అలా చేసిన పనులు కర్మకు బంధహేతువులు కావు. ఈ విధంగా చేసిన కర్మకు ఫలం సిద్ధించినా, సిద్ధించకపోయినా సమంగా ఉండడమే, సమదృష్టితో ఉండడమే కర్మయోగం. అది అలవరచుకో. అప్పుడు మనఃశాంతి లభిస్తుంది.

కర్మణ్యేవాధికారస్తే మా ఫలేషు కదాచన,

మా కర్మఫలహేతుర్భూః మా తే సంగోఽస్త్వకర్మణి.

యోగస్థః కురు కర్మాణి సంగం త్యక్త్వా ధనంజయ,
సిద్ధసిద్ధ్యోః సమో భూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే.

(భీష్మపర్వం 26.47,48. భ.గీ.2.47,48)

పరమేశ్వరుడు సృష్టి ప్రారంభంలో మానవులకు రెండు నిష్ఠలు బోధించాడు. ఒకటి జ్ఞానయోగం, రెండవది కర్మయోగం. స్థిరంగా నిలబడి ఆచరించవలసిన పద్ధతి, అనుసరించవలసిన మార్గం “నిష్ఠ”. జ్ఞానయోగులు జ్ఞాననిష్ఠ అవలంబిస్తారు. కర్మయోగులు కర్మనిష్ఠ అవలంబిస్తారు -

లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా పురా ప్రోక్తా మయానఘ,
జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్.

(భీష్మపర్వం 27.3. భ.గీ.3.3)

1. వేదాలలో అనేక విధా లైన కర్మలు విధింపబడి ఉన్నాయి. కొన్ని కామ్యకర్మలు, కొన్ని నిత్యకర్మలు : ఏదైనా ఫలం కోరి - పశువుత్రధనాదిక మైన, ఈ లోకంలోనే ఈ జన్మలోనే పొందదగిన, ఫలంగాని, మరణానంతరం మరొక జన్మ ఎత్తి అనుభవించవలసిన స్వర్గం మొదలైన ఫలం గాని కోరి చేసే కర్మ కామ్యకర్మ. మనస్సును, కామక్రోధాదిమాలిన్యా లేవీ లేకుండా పరిశుద్ధం చేసే, సంధ్యావందనం, అగ్నిహోత్రం, దానం చేయడం - నా ధర్మం గాన చేస్తున్నాను అను దృష్టితో చేసే దానాదికర్మలు, తలదండ్రులు మొదలైన పెద్దల సేవ - ఇవన్నీ నిత్యకర్మలు.

2. నిత్యకర్మలను తప్పకుండా ఆచరించడం మంచిది. కామ్యకర్మలలో ఏవి తప్పవో వాటిని మాత్రమే చేస్తూ, అనగా ఇహలోకంలో ఏవి లేకపోతే జీవనమే శక్యం కాదో అలాంటి వాటినే ఆచరిస్తూ, మిగిలిన కామ్యకర్మలను ఎక్కువగా చేయకుండాడడం మంచిది. ఎందువల్ల ననగా అవి బంధహేతువులు. వాటి ఫలాలు అనుభవించడం కోసం మళ్లీ మళ్లీ జన్మ లెత్తవలసి వస్తుంది. జన్మాభావాన్ని, మోక్షాన్ని కోరేవాళ్లు కామ్యకర్మ లాచరించడం మంచిది కాదు.

3. మానవుని దృష్టి జ్ఞానసంపాదనం ద్వారా మోక్షం సంపాదించడం మీదనే నిత్యమూ ఉండాలి. అందునిమిత్తం మనస్సును పరిశుద్ధంగా ఉంచుకోవాలి. అందుకై భగవంతుడు అనేక మైన ఉపాయాలు సూచించాడు.

(అ) అన్ని కర్మలూ భగవదర్పణబుద్ధితో చెయ్యాలి.

(ఆ) వైరాగ్యంచేత, నిత్యాభ్యాసంచేత మనస్సును అదుపులో పెట్టుకోవాలి.

మనసును అదుపులో పెట్టుకుంటే ఇంద్రియా లన్నీ వాటంతట అవే వశం అవుతాయి.

(ఇ) యోగాభ్యాసంచేత, మానావమానాలు, సుఖదుఃఖాదులు సమంగా చూడడంచేత మనస్సు స్వాధీనం అవుతుంది. దీనికి నిరంతరాభ్యాసం అవసరం.

(ఈ) రాగ-ద్వేషాలు, కామ-క్రోధాలు విడనాడడానికి నిరంతరమూ ప్రయత్నం చెయ్యాలి.

(ఉ) జగత్తులో అంతటా పరమేశ్వరు డున్నాడు అను తీవ్ర మైన భావన అలవరచుకోవాలి.

(ఊ) నిర్గుణ మైన పరతత్త్వంమీద మనస్సు నిలపడం అనే అత్యున్నతస్థితిని పొందడానికి ముందు సగుణరూపంలో పరమేశ్వరుణ్ణి ఆరాధించాలి. సర్వమూ పరమేశ్వరుని చేతిలో అప్పగించి పవిత్రజీవనం గడిపేవాని యోగక్షేమాలు ఆ పరమేశ్వరుడే చూచుకొంటాడు.

(బు) మహాజ్ఞాని యై పరతత్త్వసాక్షాత్కారం లభించినస్థితి కలిగే వరకు ప్రతి ఒక్కడూ తనకు శాస్త్రం విధించిన కర్మ చేసితీరాలి.

(బూ) నీవు క్షత్రియుడవు; ధర్మాన్ని రక్షించడంకోసం, దానికి విరుద్ధంగా ప్రవర్తించే వాళ్లను దండించడం, వాళ్లను నశింపచేయడం నీ ధర్మం. అందుచేత నీవు యుద్ధం చెయ్యాలి. సంన్యాసి వలె భిక్షం ఎత్తుకొని జీవించడం నీ ధర్మం కాదు.

ఇది కృష్ణుడు అర్జునునకు గీతలో చేసిన ఉపదేశం సారం

తాను చేసిన ఉపదేశం అర్జునుని మనస్సుకు ధృఢంగా పట్టడానికై కృష్ణుడు తన విశ్వరూపం కూడ చూపించి ఆతని సందేహం లన్నీ పటాపంచ లయ్యే టట్లు చేశాడు.

సాక్షాత్తు భగవంతుని ద్వారా మహోపదేశం పొందిన అర్జునుడు - “అచ్యుతా! నా మోహం అంతా తొలగిపోయింది. వెనుక చదివిన శాస్త్రాలలోని విషయా లన్నీ మళ్లీ స్మృతిపథంలోనికి వచ్చాయి. నా సందేహం లన్నీ పటాపంచలైపోయాయి. నీవు చెప్పినట్లే చేస్తాను ఇదిగో సిద్ధంగా ఉన్నాను.”

నష్టో మోహః స్మృతిర్లబ్ధా త్వత్ప్రసాదాన్మయాచ్యుత,
స్థితోఽస్మి గతసందేహః కరిష్యే వచనం తవ.

(భీష్మపర్వం 42.73. భ.గీ.18.37)

అని కృష్ణనితో వినయపూర్వకంగా పలికాడు.

ఈ విషయం అతా ప్రత్యక్షంగా చూచి, చూచినది చూచినట్లు ధృతరాష్ట్రునికి చెప్పిన సంజయుడు -

ధృతరాష్ట్రా! యోగేశ్వరు డైన కృష్ణు డెక్క డుంటాడో, అర్జునుడు ధనుర్ధరుడై ఎక్కడ నిలబడతాడో అక్కడ సంపద, విజయము, ఐశ్వర్యమూ, నీతీ ఇవన్నీ తప్పక స్థిరంగా ఉంటాయి అని నా సుదృఢ మైన విశ్వాసం.

యత్ర యోగేశ్వరః కృష్ణో యత్ర పార్థో ధనుర్ధరః,
తత్ర శ్రీర్విజయో భూతిర్ద్రువా నీతిర్మతా మమ.

(భీష్మపర్వం 42.73. భ.గీ.18-78)

అని అంటాడు.

యుధిష్ఠిరుడు యుద్ధానికి భీష్మాదుల అనుజ్ఞ తీసుకొనుట

అర్జునుడు గాండీవమూ బాణాలూ చేత ధరించి నిలబడడం చూచి పాండవపక్షానికి చెందిన మహారథు లందరూ మళ్లీ సింహనాదాలు చేశారు.

రెండు సేనాసముద్రాలలోను కదలిక ప్రారంభం అయింది.

అంతలో యుధిష్ఠిరుడు కవచం తీసివేసి, ఆయుధాలు క్రింద ఉంచి, రథం దిగి పాదచారియై, అంజలి ఘటించి పూర్వాభిముఖుడై భీష్ము డున్న వైపు వెళ్లిపోతున్నాడు. ఏమీ మాటలాడకుండా అలా శత్రుసైన్యం వైపు నడచివెళ్లిపోతూన్న ఆతనిని చూచి వెంటనే అర్జునుడూ, మిగిలిన సోదరులూ కూడా రథాలనుండి దిగి ఆతని వెనుకనే నడచి వెళ్లారు. వాళ్ల వెనుక కృష్ణుడు, మిగిలిన రాజప్రముఖులూ వెళ్లారు.

“రాజా! యుద్ధం ప్రారంభం అవబోతుంటే కవచాలు ఆయుధాలు విడిచివేసి, మాటలాడకుండా మమ్ముల నందరినీ వదలి ఎక్కడికి వెళ్లిపోతున్నావు” అని సోదరు లందరూ అడుగుతున్నా ఏమీ మాటలాడకుండా అతడు అలా వెళ్లిపోతూనే ఉన్నాడు

అప్పుడు కృష్ణుడు - నా కీతని అభిప్రాయం అర్థం అయింది - ఇతడు భీష్మ-ద్రోణ - శల్యాదులకు మిగిలిన పూజ్యులకూ అభివాదనం చేసి వారి అనుమతి కోరి యుద్ధం చెయ్యాలనుకుంటున్నాడు.

పెద్దల అనుమతి తీసికొనకుండా వాళ్లతో యుద్ధానికి దిగినవానికి వాళ్ల శాపం తగులుతుంది. యథాశాస్త్రంగా వాళ్ల అనుమతి తీసికొన్న తరువాత యుద్ధం చేసేవానికి తప్పక జయం లభిస్తుంది అని అతిప్రాచీనకాలం నుంచీ వస్తున్న ఆచారం. ఇది నా అభిప్రాయం కూడ.

శ్రూయతే హి పురా కల్పే గురూనసనుమాన్య యః,
యుధ్యతే స భవే ద్వ్యక్తమపధ్యాతో మహత్తరైః,
అనుమాన్య యథాశాస్త్రం యస్తు యుధ్యన్మహత్తరైః,
ద్రువస్తత్ర జయో యుధే భవేదితి మతిర్మమ.

(భీష్మపర్వం 34.23,24)

అన్నాడు.

కౌరవుల సైనికు లందరూ - “ఇతడు మన సైన్యం చూచి భయపడి భీష్ముణ్ణి శరణు వేడడానికి వస్తున్నాడు; భీమాడు లైన మహావీరులు తన పక్షంలో ఉండగా పిరికిపంద వలె ఇతడు ఇలా చేయడం ఏమీ బాగు లేదు. ఇతడు నిజంగా క్షత్రియకులంలో పుట్టినవాడేనా!” అటూ నిందించారు. ఈ విధంగా కౌరవసైనికు లందరూ ఆనందంతో బట్టలు పైకి ఎగరవేస్తూ పాండవుల్నీ కృష్ణుణ్ణీ చీకొట్టారు. వెంటనే అందరూ నిఃశృంఖంగా అలాగే నిలబడి చూస్తున్నారు - “ఇతడు భీష్ముణ్ణి ఏమి ప్రార్థిస్తాడో, ఆయన ఏ మంటాడో” అనుకొంటూ ఊపిరి బిగబట్టి చూస్తున్నారు.

ఇంతలో యుధిష్ఠిరుడు సోదరులతో భీష్ముని సమీపించి రెండు చేతులతో రెండు పాదాలు స్పృశించి అభివాదనం చేసి - “ఎదిరింప శక్యం కానివాడా! నిన్ను అడుగుతున్నాను. నీతో యుద్ధం చేయబోతున్నాం; అనుమతి ఇయ్యి. అశీస్సులు కూడ ఇయ్యి” అన్నాడు.

“యుధిష్ఠిరా! నీవు ఇలా చేయకపోతే, “నీకు యుద్ధంలో పరాజయం కలుగు గాక” అని శపించి ఉండేవాణ్ణి. నీకు యుద్ధంలో జయం లభించుగాక. ఇంకా ఏమి కావాలో కోరుకో.”

మహారాజా! పురుషుడు అర్థానికి (ధనానికి) దాసుడు కాని, అర్థం మాత్రం ఎవరికీ దాసుడు కాదు అనే మాట సత్యం. అర్థంచేత నేను కౌరవులకు కట్టుబడిపోయాను.

అర్థస్య పురుషో దాసో దాసస్త్యర్థో న కస్యచిత్,
ఇతి సత్యం మహారాజ! బద్ధోఽస్మర్థేన కౌరవైః.

యుద్ధం తప్ప (యుద్ధాన్ని గూర్చి తప్ప) నీకు మరేమి కావాలో చెప్పు” అన్నాడు భీష్ముడు. “మహాబాహూ! ఎల్లప్పుడూ నా క్షేమాన్ని కోరుతూ ఉండు. కౌరవుల పక్షాన్నే యుద్ధం చెయ్యి” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

“వాళ్ల పక్షంలోనే యుద్ధం చేస్తాను. నీ వింకా ఏదో అడగదలచు కొంటున్నట్లు కనబడుతున్నది” అని భీష్ముడు పలకగా, యుధిష్ఠిరుడు - “జయింప శక్యం కాని నిన్ను ఎలా వధించాలో చెప్పు” అని అడిగాడు.

“నేను యుద్ధం చేస్తూండగా నన్నెవరూ చంపజాలరు. ఇంతకీ నా కింకా మరణ సమయం రాలేదు. మళ్లీ రా” అన్నాడు భీష్ముడు.

యుధిష్ఠిరుడు ద్రోణ-కృప-శల్యుల దగ్గరికి కూడ వెళ్లి అభివాదనం చేసి ఆశీర్వచనం కోరగా వాళ్లు కూడ భీష్ము డన్నట్లే - “మేం అర్థంచేత కౌరవులకు కట్టుబడిపోయి ఉన్నాం” అంటూ నీకు జయం లభిస్తుంది అన్నారు.

ద్రోణాచార్యుణ్ణి నిన్ను వధించడానికి ఉపాయం ఏమని అడగగా “నా చేతిలో ఆయుధం ఉన్నంతవరకు నన్ను ఎవ్వరూ ఏమీ చేయజాలరు, చాల అప్రియమైన వార్త సత్యవాక్కుగలవారినుండి ఎవరినుండైనా విని నేను పడిపోతే అప్పుడు మాత్రమే నన్నెవరైనా చంపగలరు” అని ఆయన చెప్పాడు.

కృపాచార్యునికి మరణం లేకపోవడంచేత - అతడు “సరే! నువ్వు యుద్ధం చెయ్యి; జయం నీకే లభిస్తుంది” అని అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు శల్యునికి కర్ణుని విషయంలో ఆత డిచ్చన మాట గుర్తు చేశాడు. ఆత డట్లే; కర్ణుని తేజోవధ చేస్తాను అని చెప్పాడు.

తరువాత యుధిష్ఠిరుడు, తమ్ములతో తన సైన్యంలోనికి వచ్చాడు.

కృష్ణుడు కర్ణుని దగ్గరకు వెళ్లి - “నీవు భీష్ముడు జీవించి ఉండగా ఆయుధం పట్ట నని ప్రతిజ్ఞచేసి నట్లు విన్నాం. అందుచేత అతడు చనిపోయేవరకు పాండవుల పక్షంలో ఉండి యుద్ధం చెయ్యి. తరవాత కౌరవపక్షానికి వెళ్లవచ్చును” అన్నాడు.

“నేను దుర్యోధనుని హితం మాత్రమే కోరేవాణ్ణి. నేను నా ప్రాణాలు ఆతని కొరకు మాత్రమే విడుస్తాను” అని కర్ణుడు సమాధానం చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుడు సైన్యం మధ్య నిలబడి - “ఆ పక్షంలో ఉన్నవా ఖైవరైనా మా పక్షంలోనికి రావాలని అనుకుంటే రావచ్చు. మేం వాళ్ల సాహాయ్యం కోరుతున్నాం” అని బిగ్గరగా ఘోషించాడు.

అప్పుడు యుయుత్సువు యుధిష్ఠిరుని వద్దకు వచ్చి - “నీకు అంగీకార్యమైతే నేను నీ పక్షంలో చేరి కౌరవులతో యుద్ధం చేస్తాను” అన్నాడు.

“తప్పకుండా రా; నా కోరిక, కృష్ణుని అభిప్రాయమూ కూడ అదే. మా పక్షాన ఉంటూ దుష్టులైన నీ సోదరులతో యుద్ధం చెయ్యి. ఆ దుర్బుద్ధి యైన దుర్యోధను డెలాగా జీవించడు. ధృతరాష్ట్రునకు పిండోదకాదులు నీమీదనే ఆధారపడి ఉన్నాయి” అంటూ యుధిష్ఠిరుడు ఆతనిని సాదరంగా తన వైపు రప్పించుకొన్నాడు.

మాన్యుల విషయంలో పాండవులు చూపిన ఆ గౌరవభావాన్ని చూచి అక్కడి వాళ్లందరూ వాళ్లను పూజించారు. జ్ఞాతుల విషయంలో వాళ్ల కున్న దయ, స్నేహం మొదలైన వాటిని గూర్చి ఒకరితో ఒకరు హర్షగద్గదమైన మాటలతో చెప్పుకున్నారు.

యుధిష్ఠిరాదులు మళ్లీ కవచం, ఆయుధాలు మొదలైనవి ధరించారు. శంఖాలు, రణభేరులూ మ్రోగాయి.

“యుద్ధం ప్రారంభంలో ముందుగా మావాళ్లు కొట్టారా, ఇతరులు కొట్టారా” అని ధృతరాష్ట్రుడు ప్రశ్నించాడు.

“యుద్ధం ప్రారంభంలో భీమసేనుడు చాల బిగ్గరగా గర్జించాడు. ఆతని గర్జన శంఖ - భేర్యాదుల గర్జనను కూడ కప్పివేసింది. అప్పుడు నీ కుమారులు ఆతనిని చుట్టూ ముట్టి ఆతనిపై శరవర్షం కురిపించారు. యుద్ధం ఆ విధంగా ప్రారంభం అయినది” అని అంటూ సంజయుడు ఎవరు ఎవరితో ఏ విధంగా తలబడ్డారో విస్తృతంగా వర్ణించి చెప్పాడు.

మొదటి రోజు జరిగిన సంగ్రామంలో శల్యుడు ఉత్తరుణ్ణి, భీష్ముడు శ్వేతునీ సంహరించారు. ఎందరో సైనికులు, గజాదులు మరణించాయి. మొదటి రోజున భీష్ముని ప్రతాపాన్ని ఎవరూ సహించలేకపోయారు. సాయంకాలం అవగానే సైన్యాలు ఉపసంహరించారు.

మొదటి రోజు యుద్ధంలో భీష్మబాణజ్వాలలకు వేలకొలది సైనికులు అగ్నిలోపడ్డ మిడతల వలె నశించడం చూచే సరికి యుధిష్ఠిరునకు దిగులు పుట్టింది. సోదరులనూ, కృష్ణుణ్ణి ఇతర యోధప్రముఖులనీ పిలిపించి కృష్ణునితో - “కృష్ణా! ఇంతమంది రాజులను మృత్యుముఖానికి అప్పగించి నట్లు భీష్మునికి అప్పగించడం కంటే నేను అరణ్యానికి వెళ్లి అక్కడ ప్రశాంతంగా జీవించడం మంచి దని తోస్తూన్నది. ఇంత మంది ఇలా నశిస్తూంటే ఏమి చెయ్యాలో తెలియడం లేదు” అన్నాడు. కృష్ణుడు ధైర్యం చెప్పాడు.

మరునాడు యుద్ధంలో క్రొంచారుణవ్యూహంలో సైన్యాన్ని నిలబెట్టి కౌరవులతో యుద్ధం చెయ్యాలని యుధిష్ఠిరాదులు నిర్ణయించుకున్నారు. వాళ్ళ వ్యూహాన్ని ఎదిరించడానికి భీష్మాదులు మహావ్యూహం పన్నారు.

ఆ రోజున అర్జునుడు విజృంభించాడు. దుర్యోధనుడు భీష్ముని దగ్గరికి వెళ్లి - “అర్జునుడు మన సైన్యాలన్నీ సంహరిస్తున్నాకూడ నా హితాన్ని కోరే వాడైనా కర్ణుడు నీ మూలాన శస్త్రసంన్యాసం చేసి కూర్చున్నాడు. ఈ అర్జునుణ్ణి మీ రందరూ అడ్డుకోవాలి” అన్నాడు. ఆ మాటలు విని భీష్ముడు అర్జునుని ఎదిరించి తీవ్రంగా యుద్ధం చేశాడు. ద్రోణ - ధృష్టద్యుమ్నుల మధ్య యుద్ధం జరిగింది.

భీముడు శక్రదేవుణ్ణి, భానుమంతుణ్ణి, హేతుమంతుణ్ణి వారి సైన్యాలను సంహరించాడు.

అర్జున-అభిమన్యులు వేలకొలదీ యోధులను, రథికులను, గజాలను సంహరించారు. వాళ్ళిద్దరినీ అడ్డుకొనగలిగినవారు ఎవరూ ఆనాడు కౌరవసైన్యంలో కనబడలేదు.

మూడవనాటి యుద్ధంలో భీష్ముడు గారుడవ్యూహం రచించాడు. అర్జున - ధృష్టద్యుమ్నులు గారుడవ్యూహాన్ని ఎదిరించడానికి అర్థచంద్రవ్యూహం నిర్మించారు. రెండు సైన్యాల మధ్య తుముల యుద్ధం జరిగింది. అర్జున - భీమసేన - ఘటోత్కచుల ధాటికి నిలవజాలక కౌరవసైన్యాలు పారిపోయాయి.

తన సైన్యం అలా పారిపోతుంటే చూచి దుర్యోధనుడు భీష్ముని దగ్గరకు వచ్చి - పితామహా! నువ్వు, ద్రోణుడు, ద్రోణపుత్రుడు, కృపాచార్యులు - మీ రందరూ ఉంటూండగా సైన్యం ఇలా పారిపోవడం ఏమీ బాగులేదు. పాండవులు మీ ముందు నిలవగల రని నేను అనుకొనను.

పాండవులు సైన్యాన్ని ఈ విధంగా సంహరిస్తూండగా చూస్తూ ఊరుకొన్నా వంటే దీనిని పట్టి పాండవులను వధించడం నీకు ఇష్టం కా దని తెలుస్తూన్నది.

అనుగ్రాహ్యః పాణ్డుసుతాస్తవ నూనం పితామహ,

యథేమాం క్షమసే వీర వధ్యమానాం వరూఢినీమ్. (భీష్మపర్వం 58.37)

నేను పాండవులతోను, సాత్యకితోను, ధృష్టద్యుమ్నునితోను యుద్ధం చెయ్యను అని నీవు ముందుగానే చెపితే బాగుండేది. నువ్వు అలా చెపితే నేను ద్రోణునితోను, కృపనితోను, కర్ణునితోను ఆలోచించి ఏం చెయ్యాలో నిశ్చయించుకొని ఉండేవాడిని. మీ

రిద్దరూ నన్నిప్పుడు విడిచివేయాలను అభిప్రాయంతో లేకపోతే మీ పరాక్రమం అంతా చూపి యుద్ధం చెయ్యాలి అన్నాడు.

ఆ మాటలు విన్న భీష్ముడు కోపంగా కళ్లు పైకెత్తి చూస్తూ - “రాజా! ఇంద్రునితో కలిసి దేవత లందరూ వచ్చినా యుద్ధంలో పాండవులను జయించజాలరు అని, నేను నీ హితం కోరి ఏన్నోమార్లు చెప్పాను. వృద్ధుణ్ణినా యథాశక్తిగా యుద్ధం చేస్తాను చూడు” అన్నాడు.

ఆయన మాటలు వినగానే కౌరవులు శంఖ-భేర్యాదిధ్వనులు చేశారు. ఆ ధ్వని విని పాండవులు కూడ శంఖాలను పూరించి భేరీలు మ్రోగించారు.

ఆ విధంగా భీష్ముడు తన శక్తి నంతనీ వినియోగించి యుద్ధం చేయడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు. అప్పటికి ప్రొద్దు పశ్చిమానకు వాలుతూన్నది. మళ్లీ భయంకరమైన యుద్ధం ప్రారంభం అయింది. పారిపోతూన్న కౌరవసైన్యం అంతా వెనుకకు మరలింది. భీష్ముని ప్రతాపానికి ఆ సమయంలో పాండవసైన్యా లేవీ నిలవలేకపోయాయి.

అది చూచి కృష్ణుడు - “అర్జునా! చూడు, భీష్ము డిప్పుడు సర్వసంహారానికి పూనుకొన్నాడు. నీ విలా ఉపేక్షిస్తే కుదరదు. నీవు చేసిన ప్రతిజ్ఞను సార్థకం చేసికొనే సమయం వచ్చింది” అన్నాడు అర్జునునితో.

“మన రథం భీష్ముని వైపు నడిపించు” అన్నాడు అర్జునుడు. రథం అటు వైపు వెళ్లింది. కాని దానిని భీష్ముడు శరవర్షంతో కప్పివేశాడు. కృష్ణునిపై కూడ బాణాలు ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు తట్టుకోలేక ఉక్కిరి బిక్కి రైపోతున్నాడు.

అప్పుడు కృష్ణుడు అదంతా చూసి, అర్జునుడు మందవీర్యు డైపోయా డని గ్రహించాడు. రణరంగంలో తీక్ష్ణమైన బాణాలచేత వేధింప బడుతున్నా కూడ, భీష్మునిది పైచేయి అవడంచేత, భీష్మునిమీద నున్న గౌరవం చేతా అర్జును డేమి చెయ్యాలో తెలియని పరిస్థితిలో ఉన్నాడు.

అర్జునో హి శరైస్తేక్షైర్వధ్యమానోఽపి సంయుగే,

కర్తవ్యం నాభిజానాతి రణే భీష్మస్య గౌరవాత్.

(భీష్మపర్వం 59.72)

ఇంక ఉపేక్షిస్తే పాండవసైన్యం అంతా నశించిపోతుంది. ఇప్పుడు నేనే ఈ భీష్ముణ్ణి సంహరించాలి” అనుకొన్నాడు కృష్ణుడు.

కృష్ణుడు ఇలా అనుకొంటూండగా భీష్ముడు శరవర్షం ముమ్మరంచేశాడు. భీష్ముడు ఈ విధంగా అర్జునవాసుదేవులను ఆక్రమించడం చూచిన సాత్యకి వాళ్లకు సహాయం

చేయడానికై వస్తూ పారిపోతున్న యోధుల నందరినీ - “మీరు పిరికిపందల వలె ఇలా పారిపోవడం యుక్తం కాదు. రండి, శత్రువును ఎదుర్కొందాం” అని ప్రోత్సహిస్తున్నాడు.

అది చూచి కృష్ణుడు సాత్యకిని ప్రశంసిస్తూ - “సాత్యకీ! పారిపోతూన్న వాళ్లందరినీ పారిపోనీ. ఉన్నవాళ్లని కూడా పారిపోవా లనుకుంటే పారిపోనీ. ఇప్పుడు నేను భీష్ముడుల నందరినీ సంహరించి యుధిష్ఠిరాదులకు సంతోషం కలిగించాలని నిశ్చయించు కొన్నాను.”

యే యాన్తి తే యాన్తు శినిప్రవీర

యేఽపి స్థితాః సాత్వత తేఽపి యాన్తు,

భీష్మం రథాత్పశ్య నిపాత్యమానం

ద్రోణం చ సంఖ్యే సగణం మయాద్య.

(భీష్మపర్వం 59.84)

నిహత్య భీష్మం సగణం తథాజౌ

ద్రోణం చ శైవేయ రథప్రవీరౌ,

ప్రీతిం కరిష్యామి ధనంజయస్య

రాజ్ఞశ్చ భీమస్య తథాశ్వినోశ్చ.

(భీష్మపర్వం 59.56)

ఇలా అంటూ కృష్ణుడు సంకల్పమాత్రంచేతనే తన చేతలోనికి వచ్చిన దేదీప్యమానంగా నిప్పులు కురుస్తూన్న చక్రాయుధంతో భీష్మునిమీదికి లంఘించాడు.

అలా తన మీదికి వస్తూన్న కృష్ణుణ్ణి చూచి భీష్ముడు ఏ మాత్రము చలించక తన ధనస్సును లాగుతూనే ఉన్నాడు. గోవిందునితో ఇలా అన్నాడు -

దేవేశా! జగన్నివాసా! మాధవా! చక్రపాణీ! రమ్ము, రమ్ము. సర్వశరణ్యా! లోకనాథా! ఈ రథోత్తమంనుండి నన్ను బలాత్కారంగా క్రిందికి పడత్రోయుము.

కృష్ణా! నువ్వు చంపినా కూడ, నాకు ఇహలోకంలోను, పరలోకంలోనూ కూడ శ్రేయస్సే కలుగుతుంది. ఓ! మహావీరా! యదునాథా! ఈనాడు నువ్వీ విధంగా నన్ను అక్రమించడంచేత నన్ను మూడు లోకాలూ అభినందిస్తాయి.

ఏహ్యేహి దేవేశ జగన్నివాస

సమోస్తు తే మాధవ చక్రపాణే!

ప్రసవ్యా మాం పాతయ లోకనాథ

రథోత్తమాత్ సర్వశరణ్య సంఖ్యే.

త్వయా హతస్యాపి మమాద్య కృష్ణ

శ్రేయః పరస్మిన్నిహ చైవ లోకే,

సంభావితో_స్మృతకవృష్టినాథ

లోకైస్త్రిభిర్వీర తవాభియానాత్.

(భీష్మపర్వం 59.97,98)

అర్జునుడు వెంటనే రథం నుంచి క్రిందికి దుమికి కృష్ణుని వెనుకనే పరుగెత్తి అతనిని అడ్డుకున్నాడు. కోపావేశంలో ఉన్న కృష్ణుడు అర్జునుణ్ణి కూడా లాగికొంటూ ముందుకు దూసుకొని పోతున్నాడు. అప్పుడు అర్జునుడు అతి కష్టం మీద నిలద్రొక్కుకొని కృష్ణునితో - “కృష్ణా! వీళ్లనందరినీ సంహరిస్తానని నేను చేసిన ప్రతిజ్ఞను నేనే నెరవేరుస్తాను. నా సోదరుల మీదా పుత్రులమీదా ఒట్టు పెట్టి చెపుతున్నాను. నువ్వు వీళ్లను చంపవద్దు” అని ప్రార్థించాడు.

కృష్ణుడు శాంతించి తిరిగి రథం ఎక్కి పాంచజన్యశంఖం పూరించాడు. అర్జునుడు ద్విగుణీకృత మైన ఉత్సాహంతో విజృంభించి శత్రుసంహారం ప్రారంభించాడు.

దుర్యోధనుడు భీష్మునితోను, భూరిశ్రవునితోను కలిసి వచ్చి అర్జునుణ్ణి ఎదిరించాడు. అర్జునునిపై అందరూ బాణవర్షం కురిపించారు.

అప్పుడు అర్జునుడు మహేంద్రాస్రాన్ని ప్రయోగించి శత్రువుల నందరినీ నివారించాడు. ఈలోగా గాండీవధ్వని విన్న ద్రుపదుడు, విరాటుడు అర్జునునికి సాహాయ్యం చేయడానికై వచ్చారు. వీళ్లందరి ధాటికి తట్టుకోలేక కౌరవవీరు లందరూ శస్త్రాలు వదలి పారిపోయారు.

ఇంతలో సాయంకాలం అయింది. రెండు సైన్యాలు ఉపసంహరించడంతో, పాండవులు విజయానందంతోను, కౌరవులు పరాజయదుఃఖంతోను తమతమ ఆవాసాలు చేరుకొన్నారు.

నాల్గవ రోజున భీష్ముడు సైంధవాదులతో పెద్ద సైన్యాన్ని తీసికొని యుద్ధరంగం ప్రవేశించాడు. కృష్ణార్జునులు సైన్యంతో రణరంగంలో ప్రవేశించారు. అర్జున - అభిమన్యు - ధృష్టద్యుమ్నులు కౌరవసైన్యాన్ని సంహరించారు. భీమసేనుడు వందలకొలది గజాలను చంపివేశాడు. భీమసేనునికి ఆ సమయంలో అభిమన్యుడు మొదలైన వీరులు సహాయులుగా నిలచారు. సాత్యకీ, ఘటోత్కచుడూ వేలకొలది కౌరవసైనికులను హతమార్చారు. ఆనాటి యుద్ధంలో కొందరు ధృతరాష్ట్ర కుమారులు కూడ భీముని చేతిలో మృతి చెందారు. ఆ విధంగా భీముడు దొరికిన ధృతరాష్ట్రపుత్రుల నందరినీ చంపివేస్తూండడం దూరం నుండి చూచిన భీష్ముడు - “మిగిలిన వాళ్ల నైనా వెళ్లి రక్షించండి” అని కొందరు మహారథికులను పంపాడు.

అది చూచి అభిమన్యుడు మొదలైన పాండవవీరులు భీముని రక్షణకై అక్కడికి చేరారు. భగదత్తుడు గజారూఢుడై పాండవసైన్యాన్ని సంహరిస్తూ భీముని ఎదుర్కొని ఆతనిని బాణాఘాతంచేత మూర్ఛితుని చేశాడు. భీముడు కొన్ని క్షణాలు రథస్తంభం పట్టుకొని నిలబడిపోయాడు.

అది చూచిన ఘటోత్కచుడు వాని సహచరులైన రాక్షసులు నాలుగేసి దంతాల గజరాజులను మాయచే సృష్టించి వాటిపై ఎక్కివచ్చి భగదత్తుని గజాన్ని పీడిస్తూ ఆతనిపై విరుచుకొని పడ్డారు.

అది చూచి భీష్మదులు ఆతనిని రక్షించడానికై రాగా యుధిష్ఠిరాదులు ఘటోత్కచుని రక్షణకై వచ్చారు.

అది చూచిన భీష్ముడు ద్రోణునితో - “ఇప్పుడు మనం ఇంతమంది మహావీరులు సహాయులుగా వచ్చి చేరిన, బలవీర్యసమావిష్టు డైన ఈ ఘటోత్కచునితో యుద్ధం చేయజాలం; ఇప్పుడే మన వీరు లందరూ క్షతగ్రాతులై అలసిపోయారు. అందుచేత ఈ నాటికి యుద్ధవిరామం ప్రకటించు. రేపు మళ్ళీ వద్దాం” అన్నాడు.

భీష్ముని మాటలు విని, ఘటోత్కచపీడితు లైన కౌరవు లందరూ రణరంగం నుండి ఏదో ఉపాయంచేత తప్పుకొన్నారు.

ఈ విధంగా ఆనాటి యుద్ధంలో ఘటోత్కచుడు ప్రధానపాత్ర వహించాడు. కౌరవులు వెనుకకు తగ్గగానే పాండవులు విజయానందంతోను, దుర్యోధనుడు భ్రాతృమరణ దుఃఖంతోను తమ తమ శిబిరాలు చేరుకున్నారు.

ధృతరాష్ట్రునికి సంజయుడు యుద్ధవృత్తాంతం వర్ణించి చెప్పేటప్పుడు - “సంజయా! నీ వెప్పుడు చెప్పినా పాండవులు ఉత్సాహంతో యుద్ధం చేశారు. విజయం పొందారు అనీ, నావాళ్లు పరాజయం పొందా రనీ చెబుతున్నావు. ఇది వినడానికి నాకు చాల బాధాకరంగా ఉంది” అంటూండడమూ, “రాజా! నీవు మేం అందరమూ చెప్పిన మాటలు వినకుండా అనుసరించిన దుర్మీతి ఫలితమే ఇది. పాండవులు ధర్మాత్ములు, వాళ్లకు విజయం తప్పదు” అని సంజయుడు సమాధానం చెప్పడమూ జరుగుతూనే ఉండేది.

నాల్గవనాటి యుద్ధాన్ని గూర్చి విన్న తరువాత కూడ ధృతరాష్ట్రుడు “భీష్మద్రోణాది మహావీరు లుండగా కూడ మావాళ్లు ఇలా పరాజయం పొందుతున్నారెందుచేత?” అని సంజయుణ్ణి అడిగాడు.

“రాజా! నీ కుమారుడే ఆనాటి రాత్రి భీష్ముని దగ్గరికి వెళ్లి ఇదే ప్రశ్న వేశాడు. అప్పు డాతడు - “దుర్యోధనా! కృష్ణుడు సాక్షాన్నారాయణుడు. అర్జునుడు నరుడు. వాళ్లిద్దరినీ ఓడించడం ఎవరికీ శక్యం కాదు. ధర్మాత్ము లైన పాండవులను నీవు జయించజాలవు అని నే నెన్ని సార్లో నీకు చెప్పాను. నువ్వు వినలేదు. ఆ యా దుష్టనరేంద్రుల రూపాలలో జనించిన కొందరు రాక్షసులను సంహరించడానికే నారాయణుడు భూలోకంలో అవతరిస్తాడని చాలాకాలం క్రితం బ్రహ్మలోకంలో చర్చింపబడిన విషయం. అదే ఇప్పుడు జరుగుతున్నది” అని భీష్ముడు చెప్పాడు” అని సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునికి చెప్పాడు. (భీష్మపర్వం 65-69 అధ్యాయాలు. దీనిలో బ్రహ్మకృత నారాయణస్తుతి, భీష్ముడు చెప్పిన నరనారాయణోత్కృష్టము ఉన్నాయి).

ఐదవ రోజున యుద్ధం ప్రారంభం అయినది. భీష్ముడు తన సైన్యాన్ని మకరవ్యూహంలో నిలపగా పాండవులు తమ సైన్యం శ్యేనవ్యూహంలో నిలిపారు. ఉభయసేనలలోను మహావీరు లందరూ ఘోర యుద్ధం చేశారు. వేల కొలది సైనికులు ప్రాణాలు విడిచారు. ఆనాటి యుద్ధంలో భూరిశ్రవస్సు పదిమంది సాత్యకి కుమారులను సంహరించాడు. సూర్యాస్తమయం కాగానే ఆనాటి యుద్ధం విరమించి సైనికులు తమ స్థానాలు చేరారు.

ఆరవనాటి యుద్ధంలో యుధిష్ఠిరుడు చెప్పగా ధృష్టద్యుమ్నుడు తన సైన్యాన్ని మకరవ్యూహంలో నిలిపాడు. కౌరవుల సైన్యం క్రౌంచవ్యూహంలో నిలబడింది.

భీమసేనుడు కౌరవసేనామధ్యలో ఉన్న ధృతరాష్ట్రకుమారులను చూచి భీష్ముడు రక్షిస్తూన్న ఆ సైన్యంలోనికి ప్రవేశించి తీవ్రమైన శరాలతో అనేక హస్త - అశ్వ - రథ - పదాతులను సంహరించాడు. భీమసేనుడు ఒంటరిగా సేనామధ్యంలో ప్రవేశించగానే ధృతరాష్ట్రకుమారులు, ఇతరవీరులూ కూడ అసహాయు డైన ఆతనిని సజీవంగా పట్టుకొనవలె నని నిశ్చయించుకొని ఆతనిని చుట్టు ముట్టారు.

వాళ్ల అభిప్రాయం తెలిసిన భీమసేనుడు గదాపాణియై రథంనుండి క్రిందికి దిగి సైన్యా న్నంతనీ మర్దించాడు.

కౌరవసేనామధ్యంలో భీమసేనుడు ఒంటరిగా ఉన్నట్లు చూచిన ధృష్టద్యుమ్నుడు అంతవరకు తనతో యుద్ధం చేస్తున్న ద్రోణుణ్ణి విడచి భీము డేర్పరచిన మార్గం ద్వారా కౌరవసైన్యమధ్యంలో ప్రవేశించాడు. అక్కడ భీమసేనుని రథంమీద భీమసేనుడు కనబడలేదు. సారథి మాత్రమే ఉన్నాడు. దానితో ధృష్టద్యుమ్నుడు భీమసేనున కే మైనదో అని చాల భయపడి సారథిని అడిగాడు.

“నన్నిక్కడనే ఉండమని చెప్పి భీమసేనుడు గదాపాణియై కురుసైన్యం మధ్య ప్రవేశించాడు” అని అతడు చెప్పగానే ధృష్టద్యుమ్నుడు భీమసేనుణ్ణి అన్వేషిస్తూ వెళ్లి మహావాయువు వృక్షాలను పడవేసి నట్లు శత్రువులను పడగొట్టుతూన్న భీమసేనుణ్ణి చూచాడు.

వెంటనే ధృష్టద్యుమ్నుడు ఆతనిని తన రథం ఎక్కించుకొని, ఆతని శరీరంలోని శల్యాలు తీయించి ఆతనిని కౌగలించుకొన్నాడు.

ఇంతలో దుర్యోధనుడు తన సోదరులతో కలసి ధృష్టద్యుమ్నుభీమసేనుల మీదికి యుద్ధానికై ముందుకు వచ్చాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు చలించక వాళ్లపై ప్రమోహనాస్త్రం ప్రయోగించాడు. దుర్యోధనాది ధార్తరాష్ట్రులు స్పృహ తప్పి పడిపోయారు. సైన్యా లన్నీ చెల్లాచెద రైనవి.

ద్రుపదునితో దూరంగా యుద్ధం చేస్తూన్న ద్రోణుడు దుర్యోధనాదులు ప్రమోహనాస్త్రం చేత స్పృహ తప్పి పడి ఉండడం చూచి, శీఘ్రంగా అక్కడికి వెళ్ల ప్రజ్ఞాస్త్రం ప్రయోగించి మోహనాస్రాన్ని నశింపజేశాడు. కౌరవసోదరులు మళ్లీ స్పృహలోనికి వచ్చారు.

ధృష్టద్యుమ్ను - భీమసేనులు మళ్లీ యుద్ధసంనద్ధు లయ్యారు. యుధిష్ఠిరుడు వాల్మీద్ధరు ఏదో అపాయస్థితిలో ఉన్నా రని ఊహించి వాళ్లకు సహాయంగా అభిమన్యుడు మొదలైన పన్నెండుగురు వీరులను సైన్యంతో అక్కడికి పంపాడు.

ద్రోణుడు పాండవసైన్యాన్ని సంహరించాడు. తిరిగి స్పృహలోనికి వచ్చిన దుర్యోధనుడు భీమసేనునితో యుద్ధానికి తలబడ్డాడు. ఆతని సోదరు లందరూ అనుకొన్న ప్రకారం భీమసేనుణ్ణి సజీవంగా పట్టుకొనడానికై చుట్టుముట్టారు. ఇంతలో అభిమన్యుడు మొదలైనవాళ్లు అక్కడికి రావడంతో వాళ్లు భీముణ్ణి విడిచి దూరంగా వెళ్లిపోయారు. వాళ్లని వెంబడిస్తూ భీమసేనుడు వెళ్లి యుద్ధం చేశాడు.

అభిమన్యుడు మొదలైన వీరులను చూచి కౌరవవీరులు వాళ్లతో యుద్ధానికి తలబడ్డారు. ఘోరయుద్ధం జరిగింది. రక్తం ప్రవహించింది. దుర్యోధనుడు భీముని చేతిలో ఓడిపోయాడు. భీష్ముడు ఆతనికి ధైర్యం చెప్పాడు.

ఏడవనాడు జరిగిన యుద్ధంలో కౌరవులు మండలవ్యూహము, పాండవులు వజ్రవ్యూహము నిర్మించారు. మహావీరుల మధ్య తుములయుద్ధం జరిగింది.

ఎనిమిదవ రోజున కౌరవులు మహావ్యూహం నిర్మించుకొన్నారు. పాండవులు దీనికి

ప్రతిగా శృంగాటకవ్యాహం నిర్మించుకొన్నారు. ఆనాటి యుద్ధంలో భీమసేనుడు పదిహేడుగురు ధృతరాష్ట్రపుత్రులను వధించాడు.

నాగరాజపుత్రిక యందు అర్జునునకు జనించిన పుత్రుడు ఐరావతుడు ఆరుగురు శకుని సోదరులను సంహరించాడు. అలంబుషు డను రాక్షసుడు ఐరావతుణ్ణి వధించాడు.

ఘటోత్కచునకూ దుర్యోధనునకు మధ్య తీవ్రమైన యుద్ధం జరిగింది. దుర్యోధనుని రక్షించడానికి ద్రోణుడులు రాగా ఘటోత్కచుని రక్షణకై భీమాదులు వచ్చారు. జరిగిన తుములయుద్ధంలో కౌరవుల సైన్యం పరాజయం పొంది పారిపోయింది. సాయంకాలం యుద్ధవిరామం అవగానే వీరు లందరూ తమ తమ గుడారాలు చేరారు.

రాత్రి దుర్యోధనుడు, దుఃశ్శాసనుడు, శకుని, కర్ణుడు - ఈ నలుగురూ కలసి మంతనాలు చేశారు. “ద్రోణుడు, భీష్ముడు, కృపుడు, శల్యుడు యుద్ధంలో పాండవులకు బాధ కలిగించడంలేదు. దానితో వాళ్లు రెచ్చిపోయి మన సైన్యాలను సంహరించివేస్తున్నారు. ఇట్టి పరిస్థితులలో ఏమి చెయ్యాలో తెలియడం లేదు” అని దుర్యోధను డన్నాడు.

“భీష్ముడు అస్త్రసంన్యాసం చేస్తే నేను పాండవుల నందరినీ సంహరిస్తాను. అందుచేత నీవు భీష్ముని దగ్గరికి వెళ్లి ఈ విషయం అతనికి తెలుపుము” అని కర్ణు డన్నాడు.

“నే నిప్పుడే వెళ్లి భీష్మునితో మాటలాడి వస్తాను. అతడు శస్త్రాలు విదిలివేసిన తరువాత నీవు యుద్ధం చేయవచ్చును” అని కర్ణునికి చెప్పి దుర్యోధనుడు తమ్ముళ్లతోను, ఇతరరాజులతోను కలిసి భీష్ముని శిబిరానికి వెళ్లాడు. భీష్మునితో - “శత్రుసూదనా! నీ పరాక్రమాన్ని చూచుకొని మేం జయిస్తా మనే ఆశతో యుద్ధం చేస్తున్నాం. నువ్వు మా ఆశను, నా ప్రతిజ్ఞను భగ్నం చేయకుండా పాండవులను సంహరించు. వాళ్లమీద దయచేత గాని, నామీద ద్వేషంచేత గాని, నా మందభాగ్యంవల్ల గాని నీవు వాళ్లను రక్షిస్తుంటే కర్ణుడు యుద్ధం చేయడానికి అనుమతి ఇయ్యి. అతడు పాండవులను, వాళ్ల మిత్రులను, బంధువులను సంహరిస్తాడు” అన్నాడు.

ఆ మాటలు వినగానే భీష్ముడు మనస్సులో చాలా బాధ పడ్డాడు. “దుర్యోధనా! నేను అన్ని విధాలా నా బలపరాక్రమాలు ఉపయోగించి యుద్ధం చేస్తూనే ఉన్నాను. అర్జునుడెంత పరాక్రమశాలియో దుర్జేయుడో నీవు అనేకపర్యాయాలు చూచియే ఉన్నావు కదా. అందుచేతనే పాండవులతో వైరం వలదని అనేకసమయాలలో చెప్పాను. నారదాదులు కూడ చెప్పారు. మోహవశంచేత నీవు ఏమి మాట్లాడవచ్చో, ఏమి మాట్లాడకూడదో తెలియకుండా ఉన్నావు. మరణం అసన్నమైనవానికి చెట్లన్నీ బంగారపు చెట్లల్లా కనబడతాయి.

త్వం తు మోహాన్న జానీషే వాచ్యావాచ్యం సుయోధన,
ముమూర్షుర్ని నరః సర్వాన్ వృక్షాన్ పశ్యతి కాఞ్చనాన్.

(భీష్మపర్వం. 98. 17)

నేను సోమకులను, పాంచాలులను అందరినీ సంహరిస్తాను. ఒక్క శిఖండిని మాత్రం వధించను. లేదా నేను వాళ్ల చేతిలో మరణిస్తాను. రేపు యుద్ధంలో చూచెదవుగాని అన్నాడు భీష్ముడు. ఆ మాటలు విని దుర్యోధనుడు భీష్మునకు అభివాదం చేసి తన గుడారానికి వెళ్లిపోయాడు.

తొమ్మిదవనాటి యుద్ధం ప్రారంభం అయింది. కౌరవులు సర్వతోభద్రం అను వ్యూహం నిర్మించుకొన్నారు. పాండవుల సైన్యం మహావ్యూహంగా నిలిచింది. రెండు పక్షాల మహావీరులూ యుద్ధంలో పాల్గొన్నారు. తుములయుద్ధం జరిగింది.

ద్రౌపదీపుత్రులు ఐదుగురు, అభిమన్యుడు అలంబుషు*డను రాక్షసునితో యుద్ధం చేశారు. అభిమన్యుణ్ణి ఎదిరింపజాలక కౌరవసైన్యాలు పారిపోయాయి.

అభిమన్యుడు అలంబుషుణ్ణి జయించాడు. అర్జునుడు భీష్మ - కృపలతోను, సాత్యకి ద్రోణ - అశ్వత్థామలతోను యుద్ధానికి తలబడ్డారు.

తరువాత అర్జునుడు ద్రోణ - సుశర్మలతో యుద్ధం చేస్తూండగా భీముడు శత్రువుల గజసేన నంతనీ సంహరించాడు.

ఆనాడు సాయంకాలం భీష్ముడు విజృంభించి సకలసైన్య సంహారం ప్రారంభించాడు. పాండవసేన వెనుకకు పారిపోయింది. అది చూచి అర్జునుడు భీష్ముణ్ణి ఎదిరించాడు. అర్జునుణ్ణి చూడగానే పాండవుల సైన్యం మళ్లీ యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించింది. భీష్మార్జునుల మధ్య తీవ్రమైన యుద్ధం జరిగింది.

భీష్ముడు పాండవసైన్యా న్నంతనీ సంహరిస్తూండగా చూచి కృష్ణుడు ఆతనిని సంహరించడానికై చక్రధారియై రథం దిగి వెదుతూండగా అర్జును డడ్డకొని “నేనే సంహరించి నా ప్రతిజ్ఞ నిలుపుకొంటాను” అని అంటూ కృష్ణుణ్ణి వెనుకకు తీసికొని వచ్చాడు. ఇది రెండవ సారి. తొమ్మిదవ రోజు యుద్ధం సాయంకాలం ఆగిపోయింది.

ఆ రోజు రాత్రి పాండవులు, కృష్ణుడు, ఇతర మిత్రరాజులూ అందరూ కలిసి - “ఈ భీష్ముడు చాల భయంకరంగా యుద్ధం చేస్తున్నాడు. ఈయన జీవించి ఉండగా మనకు జయం లభించడం కల్గ. ఆయనను వధించే ఉపాయం ఏమా” అని ఆలోచించ

* దుర్యోధనుని పక్షంలో అలంబుషునామధేయులు నలుగురున్నారు.

సాగారు. ఇప్పుడు కూడ యుధిష్ఠిరుడు, తన సహజమైన ధోరణిలో - “నేను యుద్ధం చేయను. అరణ్యానికి వెళ్లి జీవించడం మంచిది. ఇప్పటికే నా సోదరులు చాల పీడితులై ఉన్నారు” అంటూ ప్రారంభించాడు. కృష్ణుడు కూడా వెనుకటి వలెనే ఆతనికి ధైర్యం చెప్పి ఆ ఆలోచన నుండి తప్పించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు యుద్ధప్రారంభంలో భీష్ముడు తన కిచ్చిన మాటను గుర్తుచేసికొని “నీ కేదో ఉపాయం చెబుతాను, మళ్ళీ రా” అని భీష్ముడు అన్నాడు కదా? అందుచేత ఆయన వధోపాయం ఏమిటో ఆయననే మనం అందరమూ కలిసి వెళ్లి, అడుగుదాం” అన్నాడు.

‘అలాగే చేద్దాం’ అని అందరూ అన్నారు. యుధిష్ఠిరుడు సోదరులతోను, వాసుదేవునితోను కలిసి భీష్ముని శిబిరానికి వెళ్లి ఆయనకు అభివాదనం చేశారు. ‘ఏమి కావాలి, అని అడుగగా యుధిష్ఠిరుడు “నిన్ను ఎలా జయించగలుగుతాం? మాకు రాజ్యం ఎలా లభిస్తుంది? తగిన ఉపాయం చెప్పవలసినదిగా నిన్ను ప్రార్థిస్తున్నాను” అన్నాడు.

అప్పుడు భీష్ముడు - “నేను శస్త్రధారినై ఉండగా నన్నెవ్వరూ కూడ వధింపజాలరు. అయితే - మహాసభావు డైన కృష్ణుడుగాని ధనంజయుడుగాని చంపగలుగుతాడు. పురుషుడుగా మారిన స్త్రీ యైన శిఖండిపై నేను ఆయుధం ప్రయోగించను. అతడు ముందు ఉన్నప్పుడు నేను ఆయుధం పట్టను. ఆ అదను చూచుకొని అర్జునుడు నన్ను వధించవచ్చును” అని చెప్పాడు.

ఆ మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు భీష్మునకు అభివాదనం చేసి తమ శిబిరాలకు వెళ్లారు. భీష్ముని మాటలు విన్న అర్జునుడు, దుఃఖిస్తూ సిగ్గుతో, కృష్ణునితో ఇలా అన్నాడు - “కృష్ణా! కురువృద్ధు డైన పితామహునితో నే నెలా యుద్ధం చేయగలను. బాల్యంలో వీధిలో ఆడుకొని ఒంటి నిండా పరాగంతో, ఏ పితామహుని ఒడిలోనికి ఎక్కి ఆయన వస్త్రాలను మలినం చేశానో, నా తండ్రి పాండురాజుకు తండ్రి యైన ఏ పితామహుణ్ణి నేను ‘తండ్రి!’ అని పిలచి నప్పుడు - “నేను నీ తండ్రిని కాను, నీ తండ్రి తండ్రిని” అనే వాడో అలాంటి పితామహుణ్ణి నే నెలా చంపగలను?

పితామహేన సంగ్రామే కథం యోద్ధాస్మి మాధవ,
క్రీడతా హి మయా బాల్యే వాసుదేవ మహామనాః,
పాంసురూపితగాత్రేణ మహాత్మా పరుషీకృతః,
యస్యాహమధిరుహ్యజ్ఞం బాలః కిల గదాగ్రజ,
తాతేత్యవోచం పితరం పితుః పాణ్డోర్మహాత్మనః,

నాహం తాతస్తవ పితుస్తాత్^౧ స్మి తవ భారత,
ఇతి మామబ్రవీద్ బాల్యే యః స వధ్యః కథం మయా.

(భీష్మపర్వం. 107.91-94)

నే నేమైనాసరే ఆయనతో యుద్ధం చెయ్యను!

కృష్ణుడు, పూర్వం అర్జునుడు చేసిన ప్రతిజ్ఞను గుర్తుచేసి “నీ వా ప్రతిజ్ఞను తప్పక సత్యం చెయ్యాలి” అని బోధించాడు. “పూర్వం బృహస్పతి ఇంద్రునకు ఉపదేశించి నట్లు తనకంటే పెద్దవా డైనా, వృద్ధు డైనా, సద్గుణాలన్నీ ఉన్నవాడైనా - తనను చంపడానికి వస్తూన్న ఆతతాయిని వధించాలి.”

ధనంజయా! క్షత్రియులు యుద్ధం చెయ్యాలి, రక్షించాలి, కోపాన్ని జయించి యజ్ఞాలు చెయ్యాలి - ఇది క్షత్రియుల శాశ్వత మైన ధర్మం.

జ్యాయాంసమపి చేద్ వృద్ధం గుణైరపి సమన్వితమ్,
ఆతతాయినమాయాన్తం హన్యాద్ ఘాతకమాత్మనః.
శాశ్వతో^౨ యం స్థితో ధర్మః క్షత్రియాణాం ధనంజయ,
యోధవ్యం రక్షితవ్యం చ యష్టవ్యం చానసూయుభిః.

(భీష్మ పర్వం. 107.101,102)

అన్నాడు. కృష్ణుని మాటలు విని అర్జునుడు -

“కృష్ణా! భీష్ముణ్ణి శిఖండియే వధిస్తాడు. ఎందుచేత ననగా - ఆతనిని చూడగానే భీష్ముడు యుద్ధం చేయడం మానేస్తాడు. మనం శిఖండిని భీష్ముని ఎదురుగా ఉంచుదాం. భీష్ముని రక్షణకొరకై అక్కడ నున్న రథికుల నందరినీ నేను నివారిస్తాను. శిఖండి మాత్రం భీష్మునితో మాత్రమే యుద్ధం చేస్తాడు - భీష్మునిపై ఆయుధప్రయోగం చేస్తాడు. ఈ ఉపాయంచేత మనం భీష్ముణ్ణి వధించవచ్చును” అన్నాడు.

పదవ రోజున తెల్లవారగానే రెండు సైన్యాలూ ఒకదాని కొకటి ఎదురెదురుగా మోహరించాయి. అర్జునుడు మొదలైన పాండవులు శిఖండిని ఎదుట ఉంచుకొని శత్రుసంహారం ప్రారంభించారు.

భీష్ముడు ప్రతిదినమునందూ వలెనే అనేకసైన్యాలను ధ్వంసంచేస్తున్నాడు. శిఖండి భీష్ముని ఎదిరించి బాణప్రయోగం చేశాడు.

“నీవు శిఖండివి కావు, శిఖండినివి. నీతో యుద్ధం చెయ్యను” అని భీష్ము డనగానే శిఖండి కోపంతో మండిపడ్డాడు. మళ్లీ భీష్ముణ్ణి బాణాలతో వేధించాడు.

ఇదే అదను అనుకొని అర్జునుడు ఆతనితో - “నేను నిన్ను ఎదిరించే ఇతర వీరు లందరినీ అడ్డుకొంటాను. నువ్వు మాత్రం భీష్ముని మీదనే ఆయుధాలు వర్షించు” అంటూ ఆతనిని ప్రోత్సహించాడు. తాను భీష్ముని రక్షణకై చుట్టూ ఉన్న కౌరవవీరుల నందరినీ అడ్డగించి శత్రుసంహారం చేశాడు.

అర్జును డా విధంగా వేలకొలది సైన్యాలను సంహరించడం చూచి దుర్యోధనుడు భీష్మునితో - “పితామహా! చూస్తున్నావు కదా! నా సైన్యాలను అర్జునుడు ఏ విధంగా నశింపచేస్తున్నాడో! ఇప్పుడు నువ్వే ఏదో ప్రతిక్రియ చెయ్యాలి” అంటూ ప్రార్థించాడు.

“దుర్యోధనా! నేను ప్రతిజ్ఞ చేసిన విధంగా రోజుకు మహావీరులైన పదివేలమంది క్షత్రియులను నేలపై పడగొడుతున్నాను కదా? ఈనాడు ఇంకా గొప్ప పని చేస్తాను. ఈనాడు నేనైనా నేలమీద ఒరిగి పోతాను, లేదా పాండవులను నశింపచేయ వైనా చేస్తాను” అని భీష్ముడు ఆ రోజున లక్షలాది పాండవపక్షీయులను సహరించాడు.

పదివేల గజాలను, గజారోహులను, పదివేల అశ్వులను అశ్వారోహులను, రెండు లక్షల కాలిబంట్లను సంహరించి అగ్ని వలె ప్రజ్వలించాడు. ఆ సమయంలో పాండవు లెవ్వరూ ఆ దరికి కూడ వెళ్లలేకపోయారు.

అర్జునుడు ప్రోత్సహించగా శిఖండి భీష్మునితో యుద్ధానికి వెళ్లగా అర్జున దుః శాసనుల మధ్య తీవ్ర మైన యుద్ధం జరిగింది. ఉభయసేనలలోని వీర ప్రముఖులు ద్వంద్వయుద్ధాలు చేశారు.

యుధిష్ఠిరుడు పెద్ద సైన్యంతో భీష్ముని వైపు వెదుతూండగా చూచి ద్రోణుడు అడ్డుకున్నాడు. ద్రోణుడు కుమారు డైన అశ్వత్థామతో - “పుత్రా! ఇప్పుడు చాల అపశకునాలు కనబడుతున్నాయి. అర్జునుడు భీష్మునిమీద విరుచుకొని పడేట ట్లున్నాడు.

అర్జునుడు శిఖండిని ముందు పెట్టుకొని యుద్ధానికి వస్తున్నాడు. భీష్ముడు స్త్రీ- పురుషుడైన శిఖండితో యుద్ధం చెయ్య నని పూర్వమే చెప్పి ఉన్నాడు. అంతే కాక శిఖండి ధ్వజం (కీర్తి) అమంగల్యం. అమంగల్యధ్వజం కలవానితో (చెడ్డపేరున్నవానితో) భీష్ము డెన్నడూ యుద్ధం చెయ్యడు.

అమఙ్గల్యధ్వజశ్చైవ యాజ్ఞసేనిర్మహాబలః,

న చామఙ్గలికే తస్మిన్ ప్రహరేదాపగానుతః.

(భీష్మపర్వం. 112. 19)

అదిగో చూడు. అర్జునుడు శత్రుసైన్యాన్ని ఎలా క్షోభింపచేస్తున్నాడో! అందుచేత

నువ్వు వెంటనే ముందుకు వెళ్లి ధృష్టద్యుమ్నుణ్ణి, భీమసేనుణ్ణి ఎదిరించు. నేను యుధిష్ఠిరుణ్ణి ఎదుర్కొంటాను.

ఉపజీవులు - ఒకనిని ఆశ్రయించి జీవించేవాళ్లు - తమ ప్రాణాలను కాపాడుకొనే కాలం కాదిది. స్వర్గాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని, కీర్తిని విజయాన్నీ సంపాదించడానికి వెళ్లు.

“నాయం సంరక్షితం కాలః ప్రాణాన్ పుత్రోపజీవిభిః,

యాహి స్వర్గం పురస్కృత్య యశసే విజయాయ చ. (భీష్మపర్వం. 112. 28)

తన కుమారుడు చాల కాలం సుఖంగా జీవించాలి అని కోరుకొనని వాడెవ డైనా ఉంటాడా? అయినా కూడ క్షాత్రధర్మాన్ని పురస్కరించుకొని నిన్ను ఇప్పుడు ఇలా ఆజ్ఞాపిస్తున్నాను.

కో హి నేచ్ఛేత్ ప్రియం పుత్రం జీవంతం శాశ్వతీః సమాః,

క్షత్రధర్మం తు సంప్రేక్ష్య తతస్తాన్ నియునజ్ఞుహమ్. (భీష్మపర్వం. 112. 40)

అని అన్నాడు.

భగదత్తుడు, కృపుడు, శల్యుడు, కృతవర్మ, విందుడు, అనువిందుడు, జయద్రథుడు, చిత్రసేనుడు, వికర్నుడు, దుర్మర్షణుడు - ఈ పదిమంది కౌరవపక్షియు లైన మహాయోధులు ఒక్కమారు తమ తమ సైన్యాలతో భీమసేనుని మీదికి విరుచుకొనిపడ్డారు.

వీళ్లందరూ తన మీద ఒక్కమూడిగా ఎన్నెన్ని బాణాలు ప్రయోగించారో అన్ని అన్ని బాణాలే వాళ్లమీద ప్రయోగించి భీమసేనుడు వాళ్ల బాణాలు వమ్ము చేశాడు. భీమసేనుడు చూపిన ధనుఃపాటవం చూచి శత్రువు లందరూ ఆశ్చర్యచకితు లయ్యారు

ఇంతలో భీమసేనుణ్ణి ఇంతమంది చుట్టుముట్టడం చూచి ధనంజయుడు అక్కడికి వచ్చి వాళ్ల నెదుర్కొన్నాడు. అది చూచిన దుర్యోధనుడు త్రిగర్తాధిపతి యైన సుశర్మను - “ఆ భీమార్జునులను సంహరించాలి” అని చెప్పి అటు పంపాడు. అప్పుడు భీమార్జునుల ఎదుట ఎవ్వరూ నిలవ జాలకపోయారు

ఇంతలో భీష్ముడు, దుర్యోధనుడు, బృహద్యులు కూడ అక్కడికి వచ్చి భీమార్జునులతో యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యారు. యుధిష్ఠిరుడు మొదలైన మిగిలిన పాండవులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండీ కూడ అక్కడికి వచ్చి చేరారు. ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది.

అన్ని దినాల యుద్ధాలలోనూ కూడ భీష్ముడు తాను చేసిన ప్రతిజ్ఞను పాలిస్తూ వేల కొలదీ పాండవసైన్యాలను, అర్జునుడు తను చేసిన ప్రతిజ్ఞ ప్రకారం వేలకొలది కౌరవ

సైనికులను అంతమొందించారు. పదవ రోజున జరిగిన యుద్ధం మాత్రం అత్యద్భుతమైనది.

ఆ రోజున భీష్ముడు అతిరౌద్రమైన రూపం దాల్చి ఎంతమందిని సంహరించాడో వాళ్ల లెక్కే లేదు.

ఆ రోజున అంత మందిని సంహరించిన ఆ మహాత్ముని మనస్సులో ఒక విధమైన నిర్వేదం ఉదయించింది. “యుద్ధంలో ఇంక ఎంతమంది వీరప్రముఖులను చంపుతాను! శత్రువుకు ఎదురుగా నిలిచి యుద్ధం చేస్తూ ఈ దేహం త్యజించడం మంచిది” అను భావం ఆయన మనస్సులో కలిగింది.

అప్పు డతడు దగ్గరగా ఉన్న యుధిష్టిరునితో - “మహాప్రాజ్ఞుడా! సర్వశాస్త్రవిశారదా! యుధిష్టిరా! నేను ధర్మసంమతమూ, స్వర్గప్రదమూ అయిన ఒక మాట చెపుతున్నాను విను. యుద్ధంలో ఎంతో మంది ప్రాణులను, ఎంతో కాలం నుంచి సంహరిస్తున్నాను. ఇక నాకు నా శరీరంమీద వైరాగ్యం ఏర్పడింది. ఈ శరీరంమీద విసుగు, నిర్వేదం కలుగుతున్నాయి. అందుచేత నువ్వు నాకు ప్రియమైన కార్యం చేయదలచుకొంటే పాంచాల - సృజయుల సాహాయ్యం తీసికొని, వాళ్లను ముందు ఉంచుకొని నన్ను వధించే ప్రయత్నం చెయ్యి”-

శృణుష్వ వచనం తాత! ధర్మం స్వర్గం చ జల్పతః,
నిర్విణ్ణోఽస్మి భృశం తాత దేహేనానేన భారత,
ఘ్నతశ్చ మే గతః కాలః సుబహూన్ ప్రాణినో రణే,
తస్మాత్ పార్థ పురోధాయ పాశ్చాలాన్ సృజ్జయాంస్తథా,
మద్వధే క్రియతాం యతో మమ చేదిచ్ఛసి ప్రియమ్.

(భీష్మపర్వం. 115. 14. 15)

ఆ మాట విని యుధిష్టిరుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడూ సృంజయులతో కలిసి భీష్ముని వైపు వెళ్లారు. వాళ్లందరూ ఏ విధంగానైనా ఈనాడు భీష్ముణ్ణి వధించాలి అను దృఢ సంకల్పంతో ఉన్నారు.

దుర్యోధనుని ఆజ్ఞ ననుసరించి ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ, దుఃశాసనుడు మొదలైన కౌరవసైన్య వీరు లందరూ భీష్ముని చుట్టూ ఉండి ఆయనకు రక్షణం కల్పిస్తూ ఘోరయుద్ధం చేశారు.

భీష్మణ్ణి సంహరించడానికి శిఖండిని ప్రోత్సహిస్తూ అర్జునుడు ఆతనితో కలిసి వెళ్లి భీష్మునితో యుద్ధం చేశాడు. అర్జునుని ముందు నిలవజాలక దుఃశాసనాదులు రణరంగం విడచి పారిపోయారు. వేలకొలది రథికులను, గజాలను, అశ్వాలను, పదాతులను అర్జునుడు సంహరించాడు.

అది చూచిన భీష్ముడు పాండవసైన్యాలను ధ్వంసం చేస్తూండగా ఆతని ఎదుట ఎవరూ నిలవజాలకపోయారు

ఇంతలో అర్జునుడు శిఖండితో కలిసి వెళ్లి, భీష్ముని చుట్టూ ఉండి ఆతనిని రక్షిస్తూన్న మహావీరుల నందరనీ పారద్రోలాడు. పాండవవీరు లందరూ అక్కడికి చేరారు. భీష్ముడొక్కడే వారందరితో ఘోరమైన యుద్ధం చేశాడు. శిఖండి మీదికి మాత్రం బాణం ప్రయోగించ లేదు.

అర్జునుడు భీష్ముని ధనస్సును ఛేదించాడు. అది చూచి ద్రోణ - కృతవర్మారులు భీష్ముని రక్షించడానికై మళ్లీ వచ్చి చేరారు. వాళ్లను చూచి పాండవవీరులు అర్జున శిఖండులను రక్షిస్తూ నిలచారు. శిఖండి భీష్ముని మీద బాణవర్షం కురిపించాడు. భీష్ముడు ఎన్ని ధనస్సులు తీసినా అన్నింటినీ అర్జునుడు ఛేదించాడు. చివరికి శక్తిని ప్రయోగించాడు. దానిని కూడ అర్జునుడు భల్లబాణాలతో ఐదు ముక్కలుగా ఛేదించాడు.

అప్పుడు భీష్ముడు మనస్సులో ఇలా అనుకొన్నాడు - “ఒక్క ధనస్సుతోనే నేను పాండవుల నందరినీ సంహరించగలను. అయితే - మహాబలశాలి యైన కృష్ణుడు వీళ్లను రక్షిస్తూండడంచేత ఆ పని చేయలేకుండా ఉన్నాను.”

శక్తోఽహం ధనుషైకేన నిహస్తుం సర్వపాణ్డవాన్,
యద్యేషాం న భవేద్ గోప్తా విష్యక్సేనో మహాబలః. (భీష్మపర్వం. 119.32)

రెండు కారణాలచేత నేనింక పాండవులతో యుద్ధం చెయ్యను. ఒకటి - పాండవులు అవధ్యులు. రెండు - శిఖండి ఆడది.

కారణద్వయమాస్థాయ నాహం యోత్స్యామి పాణ్డవాన్,
అవధ్యత్వాచ్చ పాణ్డవానాం స్త్రీభావాచ్చ శిఖణ్ణినః. (భీష్మపర్వం. 119.33)

నాకు నా తండ్రిగారు, సత్యవతికి సంతోషం కలిగించడానికై, స్వచ్ఛందమరణం (ఇష్టం వచ్చి నప్పుడు మాత్రమే మరణించడం), యుద్ధంలో అవధ్యత్వం అను రెండు వరాలు ఇచ్చి ఉన్నారు కదా! ఇప్పు డిక మరణించడం మంచి దని తోస్తూన్నది.”

భీష్ముడు మనస్సులో ఇలా అనుకుంటూండగా ఋషులు, వసువులు ఆకాశంలో నిలచి “నాయనా! నీవు అనుకుంటున్నదే మాకు కూడ ఇష్టం. ఇంక యుద్ధం విషయంలో బుద్ధిని ప్రవర్తించనీయకు” అన్నారు.

“రాజా! ఈ మాటలు భీష్మునికి నాకూ తప్ప మరెవరికీ వినబడలేదు” అన్నాడు సంజయుడు.

శిఖండి ప్రయోగించిన బాణాలకు భీష్ముడు ఏ మాత్రము చలించలేదు. అర్జునుడు ప్రయోగించిన బాణాలను బాణాలు ప్రయోగించి ఖండించాడు.

అర్జునుడు భీష్మునిమీద నిరంతరంగా బాణవర్షం కురిపిస్తున్నాడు. ఒక్కొక్క బాణం ఒక్కొక్క శూలం వలె, ముసలంవలె తగులుతున్నది.

“ఇవి అర్జునుని బాణాలు కాని శిఖండి బాణాలు కాదు. మాఘమను (పీతను) సేగవలు (దాని గర్భస్థ మైన పిల్లల) వలె - (అవి పొట్ట చీల్చుకొని పైకి వస్తాయట) నా మర్మస్థానాలను ఇవి చీల్చి వేస్తున్నాయి” అన్నాడు భీష్ముడు.

అర్జునస్య ఇమే బాణా నేమే బాణాః శిఖణ్ణినః,

కృష్ణస్తి మమ గాత్రాణి మాఘమాం సేగవా ఇవ. (భీష్మపర్వం 119.65)

ఇతర రాజు లందరు కలిసి వచ్చినా కూడ నా కింత వ్యథ కలిగించజాలరు. ఒక్క అర్జునుడు మాత్రమే ఇలా చేయగలడు అని అంటూ, పాండవులను కాల్చివేయ తలచాడా అన్నట్లు ఒక శక్తిని ప్రయోగించాడు. దానిని అర్జునుడు బాణాలతో మూడు ముక్కలుగా చేదించాడు.

గాంగేయుడు కత్తి దాలూ తీసికొనబోతూండగా అర్జునుడు ఆ దాలును బాణాలతో నూరు ముక్కలుగా ఖండించాడు. అర్జునుని ప్రతాపానికి అక్కడ నిలవజాలక భీష్ముని చుట్టూ ఉండి ఆతనిని రక్షిస్తూన్న కౌరవవీరు లందరూ దూరంగా పారిపోయారు.

పాండవవీరులు భీష్ముణ్ణి చుట్టుముట్టి నలుమూలల నుండి ఆతనిపై ఆయుధాలను ప్రయోగించారు. భీష్ముని శరీరంమీద బాణాలచేత చేదించబడని రెండు అంగుళాల ప్రదేశం కూడ లేదు. ఈ విధంగా అర్జునుని బాణాలచేత వికలు డైపోయిన భీష్ముడు తలక్రిందుగా రథం నుండి భూమి మీద పడిపోయాడు. ఆత డా విధంగా పడిపోవడం చూచి హాహాకారాలు మిన్నంటాయి. భీష్మునితో పాటు అందరి కౌరవుల హృదయాలూ కూడా జారిపోయాయి.

అంతటా బాణాలు గ్రుచ్చుకొని ఉండడంచేత భీష్ముని శరీరం నేలను స్పృశించలేదు.

రథం మీద నుండి పడి శరతల్పం మీద శయనించి ఉన్న ఆ పురుషశ్రేష్ఠుని మనస్సులో దివ్య మైన భావం ప్రవేశించింది.

శరతల్పే మహేష్వాసం శయానం పురుషర్షభమ్,
రథాత్ ప్రపతితం చైవ దివ్యో భావః సమావిశత్. (భీష్మపర్వం. 119.92)

భీష్ముడు నేలమీద పడిపోతూ సూర్యుడు దక్షిణదిక్కున ఉండడం గమనించాడు. సంజ్ఞ రాగానే ఆ కాలాన్ని గూర్చి ఆలోచిస్తున్నాడు.

“సకల శస్త్రధారులలో శ్రేష్ఠుడైన భీష్ముడు దక్షిణాయనంలో ఎలా మరణిస్తున్నాడు!” అంటూ ఆకాశం మీద అంతటా దివ్యవాక్కులు వినబడ్డాయి.

కథం మహాత్మా గాఢేయః సర్వశస్త్రభృతాం వరః,
కాలకర్తా నరవ్యాఘ్రః సంప్రాప్తే దక్షిణాయనే. (భీష్మపర్వం. 119.95)

ఆ మాటలు విని భీష్ముడు “ఉన్నాను” అన్నాడు.

ఆ కురుపితామహుడు నేలమీద పడిపోయినా కూడ ఉత్తరాయణం కోసం నిరీక్షిస్తూ ప్రాణాలు నిలబెట్టుకొని ఉన్నాడు.

ధారయామాస చ ప్రాణాన్ పతితోఽపి మహీతలే,
ఉత్తరాయణమన్విచ్ఛన్ భీష్మః కురుపితామహః. (భీష్మపర్వం. 119.96)

ఆ భీష్ముని అభిప్రాయం తెలుసుకొని గంగ మహర్షులను హంసల రూపంలో అక్కడికి పంపింది. మానససరస్సులో నివసించే హంసల రూపాల్లో ఉన్న ఆ మహర్షులు భీష్ముని వద్దకు వెళ్లి, ప్రదక్షిణం చేసి, సూర్యుడు దక్షిణదిక్కున ఉండడం చూచి - “మహాత్ముడైన భీష్ముడు దక్షిణాయనంలో ఎలా ప్రాణాలు విడుస్తాడో” అని ఒకరితో ఒకరు మాట్లాడుకొంటూ దక్షిణ దిక్కు వైపు వెళ్లిపోయారు.

భీష్ము డాలోచించి వాక్లతో - “సూర్యుడు దక్షిణదిశలో ఉండగా నేను ఏ విధంగానూ కూడ మరణించను - హంసలారా! సూర్యుడు ఉత్తరాయణానికి వచ్చిన తరువాతనే నా పురాతనమైన స్థానానికి వెడతాను. మహాత్ముడైన నా తండ్రి నాకు వరం ఇచ్చి ఉన్నాడు. అందుచేత మరణించడం విషయంలో నాకు స్వాతంత్ర్యం ఉంది. ఉత్తరాయణం వచ్చేవరకు ప్రాణాలు నిలుపుకొంటాను.” అన్నాడు.

ఈ విధంగా హంసలతో చెప్పి భీష్ముడు శరత్కల్పమీద అలాగే శయనించి ఉన్నాడు.

కౌరవు లందరూ దుఃఖార్తులై యుండగా పాండవు లందరూ విజయానందంతో శంఖాలు పూరించారు.

భీష్ముడు పడిపోగానే రెండు సేనలకు చెందిన వీరులూ కూడ శస్త్రాలు నేలమీద పడవేసి ఆలోచిస్తూ ఉండిపోయారు. కొందరు ఎలుగెత్తి ఏడ్చారు. కొందరు పారిపోయారు. కొందరు స్పృహతప్పి పడిపోయారు. కొందరు క్షత్రియజాతిని నిందించగా కొందరు భీష్ముణ్ణి ప్రశంసించారు.

ఋషులు, పితృదేవతలు, భరతవంశీయు లైన పూర్వపురుషులు భీష్ముణ్ణి ప్రశంసించారు.

వీర్యవంతుడూ ధీమంతుడూ అయిన భీష్ముడు యోగమార్గమును అవలంబించి మహోపనిషత్తును జపిస్తూ, ఉత్తరాయణకాలం కోసం నిరీక్షిస్తూ అలా ఉండిపోయాడు.

మహోపనిషదం చైవ యోగమాస్థాయ వీర్యవాన్,

జపన్ శాంతనవో ధీమాన్ కాలకాఙ్క్షీ స్థితోఽభవత్. (భీష్మపర్వం. 119.122)

భీష్ము డా విధంగా పడి పోవడం చూచి, దుర్యోధనుడు పంపగా దుఃశాసనుడు తన అనీకము వెంట రాగా శీఘ్రంగా వెళ్లి ద్రోణునకు భీష్ముడు పడిపోయి నట్లు చెప్పాడు. ఆ అప్రియవార్త వినగానే ద్రోణుడు మూర్ఛపోయాడు. స్పృహ రాగానే అతడు తన అనీకాలను వెనుకకు మరల్చాడు.

కౌరవుల సైన్యాలు వెనుకకు వెళ్లగానే పాండవుల సైన్యాలు కూడా వెనుకకు మరలాయి.

నరాధిపతు లందరూ వరసగా తమ కవచాలు తొలగించుకొని భీష్ముని దగ్గరికి వెళ్లారు. పాండవులూ, కౌరవులూ కూడ ఆ విధంగా శయనించి ఉన్న భీష్మునకు నమస్కరించి నిలబడి ఉన్నారు.

తనకు నమస్కరిస్తూ ఎదుట నిలిచి ఉన్న పాండవులను, కౌరవులను చూచి ఆ ధర్మాత్ము డిలా అన్నాడు - “ఓ! మహాభాగులారా! మీకు స్వాగతం! ఓ మహారథులారా! మీకు స్వాగతం. దేవతుల్యులారా! మిమ్ములను చూడడంచేత సంతోషిస్తున్నాను.”

స్వాగతం వో మహాభాగాః స్వాగతం వో మహారథాః,

తుష్యామి దర్శనాచ్చాహం యుష్మాకమమరోపమాః. (భీష్మపర్వం. 120.33)

వ్రేలాడుతూన్న శిరస్సుతో వాళ్ల నీ విధంగా అభిమంత్రించి భీష్ముడు వారితో -
“నా శిరస్సు వ్రేలాడిపోతూన్నది. ఏదైన తలగడ ఇవ్వండి” అన్నాడు

వెంటనే కొందరు నృపాలులు మెత్తని తలగడలు తీసికొనివచ్చి ఇచ్చారు.
“నృపాలులారా! శరశయనంమీద ఉన్నవానికి ఇలాంటి ఉపధానాలు పనికిరావు” అని
అంటూ అర్జునునితో - “ధనంజయా! నా తల వ్రేలాడిపోతూన్నది. తగిన ఉపధానం
ఏదైనా ఇయ్యి” అన్నాడు.

అప్పుడు అర్జునుడు అశ్రుపూర్ణము లైన నేత్రాలతో భీష్మునకు నమస్కరించి గాండీవం
మీద మూడు శరాలు సంధించి, అనుమంత్రించి వాటిని భీష్ముని శిరస్సుకు దాపుగా
అమర్చాడు.

“అర్జునా! నా శయనానికి అనురూప మైన ఉపధానం ఏర్పరచావు. యుద్ధభూమిలో
క్షత్రియుడు శరతల్పంమీద ఈ విధంగానే శయనించాలి” అంటూ భీష్ముడు అర్జునుణ్ణి
మెచ్చుకొన్నాడు.

అక్కడ నున్నవారి నుద్దేశించి - క్షత్రియులారా! సూర్యుడు ఉత్తరానికి తిరిగేవరకు
ఇలాగే శయనించి ఉంటాను. తరువాత ప్రియమిత్రులను వదలినట్లు ప్రాణాలు
వదలుతాను.

శరీరం అంతా శరశతాలు గ్రుచ్చుకొని ఉన్న నేను ఇలాగే సూర్యుణ్ణి ఆరాధించాలి;
నా దగ్గరనే చుట్టూ గొయ్యి (పరిఖ) తవ్వండి. మీ రందరూ వైరం విడచి యుద్ధం నుండి
విరమించండి అన్నాడు.

ఇంతలో మంచి ప్రావీణ్యం గలవారివద్ద శిక్షణ పొంది శరీరంలోని ములుకులు
తీసివేసి చికిత్సచేయడంలో మంచి నేర్పు గల వైద్యులు, కావలసిన అన్ని ఉపకరణాలతోను
అక్కడికి వచ్చారు.

ఉపాతిష్ఠన్నథో వైద్యాః శల్యేద్ధరణకోవిదాః,

సర్వోపకరణైర్ముక్తాః కుశలైః సాధు శిక్షితాః.

(భీష్మపర్వం. 120.56)

అప్పుడు భీష్ముడు దుర్యోధనునితో - “ఈ స్థితిలో వీళ్లతో నాకేమి పని? ఈ
చికిత్సకులకు ఇవ్వవలసిన ధనం ఇచ్చివేసి, గౌరవించి పంపివెయ్యి.”

ధనం దత్వా విసృజ్యంతాం పూజయిత్వా చికిత్సకాః,

ఏవంగతే మమేదానీం వైద్యైః కార్యమిహాస్తి కిమ్.

(భీష్మపర్వం. 120.57)

నేను క్షత్రియధర్మం పాటిస్తూ ఉత్తమగతిని పొందాను. శరతల్పంమీద ఉన్న నేను ఇలా చికిత్స పొందడం ధర్మం కాదు. నన్ను ఈ బాణాలతో సహా దహించాలి అన్నాడు.

ఇదంతా చూచి రాజు లందరూ చాల ఆశ్చర్యపడ్డారు. వాళ్లందరూ భీష్మునికి మూడు ప్రదక్షిణాలు చేసి, ఆయన రక్షణకు ఏర్పాట్లు చేసి, చింతాక్రాంతములైన మనస్సులతో తమ శిబిరాలకు వెళ్లిపోయారు.

భీష్ముడు పడిపోవడంచేత సంతోషిస్తున్న పాండవుల దగ్గరికి వెళ్లి కృష్ణుడు “అదృష్టవశంచేత నీవు మానవులకు గాని, దేవతలకు గాని వధింప శక్యం కాని భీష్ముణ్ణి పడగొట్టావు” అని అంటూ యుధిష్ఠిరుణ్ణి అభినందించాడు.

నిజానికి చూపుచేతనే చంపగలిగిన నిన్ను ఎదిరించి ఇతడు ఘోర మైన నీ చూపుచేతనే చంపబడ్డాడు.

త్వాం తు చక్షుర్హణం ప్రాప్య దగ్ధో ఘోరేణ చక్షుషా. (భీష్మపర్వం. 120. 68)

ఆ మాట విని ధర్మరాజు - “కృష్ణా! నువ్వు అనుగ్రహిస్తే విజయం లభిస్తుంది, కోపిస్తే పరాజయం కలుగుతుంది. భక్తులకు అభయప్రదాత వైన నీవే మాకు శరణం.”

తవ ప్రసాదాద్విజయః క్రోధాత్ తవ పరాజయః,

త్వం హి నః శరణం కృష్ణ భక్తానామభయంకరః. (భీష్మపర్వం. 120. 69)

అన్నాడు.

మరునాడు తెల్లవారింది. పాండవులు, కౌరవులు, సకల పార్థివులూ వీరశయనంమీద శయనించి ఉన్న భీష్ముని దగ్గరికి వెళ్లి అభివాదనం చేసి దగ్గరనే నిలబడ్డారు. చందనచూర్ణాలు, పేలాలు, పుష్పమాలలు, తీసికొని వచ్చి కన్యలు ఆ ప్రాంతంలో అంతటా చల్లారు. స్త్రీలు, వృద్ధులు, బాలులు, పౌరజనులు అందరూ కూడ, సమస్తప్రాణులూ సూర్యుణ్ణి చూచినట్లు, భీష్ముణ్ణి చూడడానికై వచ్చారు

కౌరవులు పాండవులూ కూడ యుద్ధసంనాహా లన్నీ దూరంగా పెట్టి, ఆయుధాలు పరిత్యజించి, పరస్పరం స్నేహభావంతో, వయఃక్రమానుసారంగా నిలబడి ఉన్నారు.

వాళ్లను చూచి భీష్ముడు పానీయం కావా లని అన్నాడు. వెంటనే దగ్గరనే ఉన్న క్షత్రియులు అనేక విధా లైన భక్ష్యాలు, చల్లని పానీయంతో నిండిన పాత్రలు తీసికొని వచ్చారు. “మానవులకు దూరమై శరశయ్య మీద శయనించి ఉన్న నాకు ఈ మనుష్యులకు సంబంధించిన భక్ష్యాలతో గాని, పానీయాలతో గాని పని లేదు” అని అంటూ, భీష్ముడు “అర్జునుణ్ణి చూడా లనుకొంటున్నాను” అన్నాడు.

వెంటనే అర్జునుడు ఆయన దగ్గరికి వెళ్లి. సవినయంగా అంజలి ఘటించి “ఏమి ఆజ్ఞ?” అని అడిగాడు.

“అర్జునా! నీ బాణాలు నా శరీరాన్ని కప్పివేయడం చేత భరింపరాని వేదన కలుగుతూన్నది. నోరు ఎండిపోతూన్నది. దేహం దహించుకొనిపోతూన్నది. నాకు ఉదకం ఇయ్యి. యథావిధిగా నాకు ఉదకం ఇవ్వగలవాడవు నువ్వే” అన్నాడు భీష్ముడు.

అర్జునుడు “సరే!” అని అంటూ రథం ఎక్కి గాండీవం ఎక్కుపెట్టాడు. రథారూఢుడై ఉంటూనే ఆ మహాత్మునికి ప్రదక్షిణం చేసి పర్జన్యాస్త్రంతో గాండీవం మీద శరసంధానం చేసి నేలమీద ప్రయోగించాడు. వెంటనే భూమి నుండి దివ్యము లైన గంధ రసములు గల, పరిశుద్ధ మైన చల్లని జలధార బైటకు వచ్చింది. ఆ జలధారతో పితామహునికి తృప్తి కలిగించాడు.

పార్థుడు చేసిన ఆ పనికి అక్కడ నున్నవారందరూ ఆశ్చర్యానందాలతో ఉత్తరీయాలు ఎగురవేస్తూ తుములమైన శంఖదుందుభిఘోషం చేశారు.

భీష్ముడు తృప్తి చెంది “అర్జునా! నీవు పూర్వర్షివైన నరుడ వనీ, నీవు వాసుదేవుడూ కలసి అద్భుతమైన పనులు చేయగల రనీ నారదుడు చెప్పాడు. పృథివిమీద ఉన్న ధనుర్ధరులలో నీవే శ్రేష్ఠుడవు” - అన్నాడు.

ప్రక్కనే ఉన్న దుర్యోధనునికి - “దుర్యోధనా! అర్జునుడు చేసిన ఈ అద్భుతమైన కార్యం చూచావు కదా? అర్జునునికి తెలిసిన దివ్యాస్త్రాలు, కృష్ణునికి తప్ప లోకంలో మరెవ్వరికీ తెలియవు. ఇప్పటి కైనా నువ్వు పాండవులతో సంధి చేసుకో. కృష్ణుడు ఎదురు తిరగక ముందే ఆ పని చేసికొనడం మంచిది. నా మరణంతో మీ వైరం కూడ తొలగిపోయే టట్లు చూచుకో. అలా చేయకపోతే సర్వనాశం తప్పదు” అని ఉపదేశించాడు.

ఆ మాట లేవీ, ఆ సమయంలో కూడ, దుర్యోధనుని చెవి కెక్కలేదు.

భీష్మ - కర్ణుల సంభాషణ

తరువాత రాజు లందరూ తమ తమ నివాసాలకు వెళ్లిపోయారు. కర్ణు డొకడే ఉన్నాడు. భీష్ముడు ఆతనిని స్నేహపూర్వకంగా చూస్తూ - కర్ణా! నీవు కుంతీపుత్రుడవు కాని రాధాపుత్రుడవు కావు. నీ తండ్రి అధిరథుడు కాదు; సూర్యుడు. నాకీ విషయం నారదుడు, కృష్ణద్వైపాయనుడూ చెప్పారు.

నాయనా! నాకు నీమీద ఏ మాత్రం ద్వేషం లేదు. సత్యం చెపుతున్నాను. నువ్వు నిష్కారణంగా పాండవులను ద్వేషిస్తూండడంచేత నీ తేజోవధకొరకై నేను ఆ విధంగా, అప్పు డప్పుడు పరుషంగా మాట్లాడు తూండేవాడిని.

నీ పుట్టుక ధర్మలోపంచేత జరిగిన పుట్టుక. అందుచేతనే నీ కిలాంటి బుద్ధి కలిగింది. సుగుణవంతుల బుద్ధి కూడ నీచులను ఆశ్రయించడం వల్ల మాతృర్యంచేత ద్వేషభావంతో నిండి ఉంటుంది.

జాతోఽసి ధర్మలోపేన తతస్తే బుద్ధిరీదృశీ,

నీచాశ్రయాన్మత్సరేణ ద్వేషిణీ గుణిమామపి.

(భీష్మపర్వం. 122. 12)

అందుచేతనే నేను సభలో కూడ అనేక పర్యాయాలు నిన్ను నిందిస్తూండేవాడిని.

ఈ లోకంలో శత్రువు లేవ్వరూ యుద్ధరంగంలో నీ వీర్యాన్ని ఎదుర్కొనజాలరను విషయం నాకు తెలుసు. నీ బ్రహ్మణ్యత్వమూ, శౌర్యము, దాననిష్ఠ - ఇవన్నీ నాకు తెలుసు. దేవతాసమానుడా! నీతో సమాను డెవడూ లేదు. అయినా కూడ కుటుంబంలో భేదం కలగకూడ దను అభిప్రాయంతోనే నేను నిన్ను పరుషంగా మాట్లాడాను.

నీవు కృష్ణార్జునులతో సమానుడవు. నీవు ఒంటరిగా ఏ విధంగా మహాయుద్ధాలలో జయం సంపాదించావో నాకు తెలుసు.

అరిసూదనా! పాండవులు నీ సోదరులు; వాళ్లతో కలిసి ఉండు. పృథివీతలంమీద ఉన్న క్షత్రియు లందరూ క్షేమంగా ఉండురుగాక అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని కర్ణుడు సవినయంగా ఇలా అన్నాడు -

“మహాబాహూ! నా కిదంతా తెలుసును; సంశయం లేదు. నీవు చెప్పి నట్లు నేను కుంతీపుత్రుడనే కాని సూతపుత్రుడను కాను.”

అయితే కుంతి నన్ను చెత్త పారేసి నట్లు పారేస్తే సూతుడు పెంచాడు. నేను దుర్యోధను డిచ్చిన ఐశ్వర్యం అనుభవించి ఇప్పుడు అదేమీ కా దన్నట్లు చేయజాలను. వాసుదేవుడు, పాండవుని కోసం ఎంత పట్టుదలతో ఆతనికి సాహాయ్యం చేస్తున్నాడో అట్లే నేను నా ధనమూ, శరీరము, పుత్రులు, భార్యలు, యశస్సు అంతా కూడ దుర్యోధనుని నిమిత్తం త్యజించాను, అతనికి సమర్పించాను.

భుక్త్వా దుర్యోధనైశ్వర్యం న మిథ్యా కర్తుముత్సహే,

వసుదేవసుతో యద్వత్ పాణ్డవాయ దృఢవ్రతః,

వసు చైవ శరీరం చ పుత్రదారం తథా యశః,
సర్వం దుర్యోధనస్యార్థే త్యక్తం మే భూరిదక్షిణ. (భీష్మపర్వం. 122. 24, 5)

క్షత్రియజాతి వీరస్వర్గం పొందాలి కాని రోగాలతో పీడ్మాని చావకూడదు అను ఉద్దేశ్యంతో నేను సుయోధనుని పక్షంలో ఉంటూ నిత్యమూ పాండవులకు కోపం కలిగించాను.

మా చైతద్ వ్యాధిమరణం క్షత్తం స్యాదితి కౌరవ,
కోపితాః పాణ్డవా నిత్యం సమాశ్రిత్య సుయోధనమ్. (భీష్మపర్వం. 122. 27)

తప్పక జరగవలసి ఉన్న ఈ విషయాన్ని మార్చడానికి శక్యం కాదు. దైవాన్ని పురుషకారంచేత త్రిప్పివేయా లని ఎవరు ప్రయత్నిస్తారు?

అవశ్యభావీ హ్యర్థోఽయం యో న శక్యో నివర్తితుమ్,
దైవం పురుషకారేణ కో నివర్తితుముత్సహేత్. (భీష్మపర్వం. 122. 27)

పితామహా! పృథివీనాశాన్ని సూచించే నిమిత్తాలు (దుఃశకునాలు) మీరు చూచారు కదా? సభలో కూడ చెప్పారు కదా?

నాకు పాండవులను గూర్చి, వాసుదేవుణ్ణి గూర్చి పూర్తిగా తెలుసు. ఇతరు లెవరూ వాళ్లను ఓడింపజాలరు అను విషయం కూడ తెలుసు. అయినా వాళ్లను ఎదిరించా లని ప్రయత్నం చేస్తున్నాను. యుద్ధరంగంలో పాండవులను జయించా లని నా మనస్సు దృఢనిశ్చయంతో ఉంది. ఈ వైరాన్ని ఎవరూ తొలగింపజాలరు.

తండ్రీ! స్వధర్మాచరణంలోనే నా మనస్సుకు ఆనందం. నేను అర్జునునితో యుద్ధం చేస్తాను. యుద్ధం చెయ్యాలనే నిశ్చయంతో ఉన్న నాకు అనుమతి ఇమ్ము. వీరా! నీ అనుజ్ఞ తీసికొని యుద్ధం చెయ్యా లని అనుకొంటున్నాను.

ధనంజయేన యోత్యేఽహం స్వధర్మప్రీతమానసః,
అనుజానీష్వ మాం తాత! యుద్ధాయ కృతనిశ్చయమ్,
అనుజ్ఞాతస్త్వయా వీర! యుద్ధేయమితి మే మతిః. (భీష్మపర్వం 122. 32)

నేను తొందరపాటువల్ల గాని, చాపల్యంవల్ల గాని ఏవైనా చెడ్డ మాటలు మాట్లాడితే, చేయకూడని పనులు చేస్తే వాటిని క్షమించు.

కర్ణుని మాటలు విన్న భీష్ముడు - కర్ణా! సుదారుణ మైన ఈ వైరాన్ని త్యజించడం శక్యం కాకపోతే, నీవు స్వర్గం కోరుతూ యుద్ధం చెయ్యి; నీకు అనుజ్ఞ ఇస్తున్నాను. కోపం విడచి, తొందరపాటు లేకుండా, శక్త్యనుసారంగా, ఉత్సాహానుసారంగా, సత్పురుషుల

మార్గాన్ని అనుసరిస్తూ యుద్ధం చెయ్యి. నీకు అనుమతి ఇస్తున్నాను. నీ కేమి కావా లని కోరుకొంటున్నావో అది లభిస్తుంది. క్షత్రియధర్మం అనుసరించడంచేత జయింపబడిన లోకాలు నీకు అర్జునుడి ద్వారా లభిస్తాయి.

నీ బలాన్నీ, వీర్యాన్నీ ఆలంబనంగా చేసికొని, అహంకారశూన్యుడవై యుద్ధం చెయ్యి. ధర్మ సంమత మైన యుద్ధం కంటే అధికశ్రేయస్కర మైనది, క్షత్రియునికి మరొక టేదీ లేదు.

యుధ్యస్వ నిరహంకారో బలవీర్యవ్యపాశ్రయః,

ధర్మాద్ధి యుద్ధాచ్ఛ్రేయోఽన్యత్ క్షత్రియస్య న విద్యతే.

(భీష్మపర్వం. 122. 37)

కర్ణు డీ విధంగా భీష్మపితామహుని అనుజ్ఞ పొంది, ఆయనకు అభివాదనం చేసి, సెలవు తీసికొని దుర్యోధనుని దగ్గరికి వెళ్లాడు.

భీష్మపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

ద్రోణపర్వము

భీష్ముడు శరశయ్యపై శయనించాడు. కౌరవసైన్యం అంతా రక్షకుడు లేని గొట్టెల, మేకల మంద వలె చెల్లా చెదరైపోయింది. ఇంక మరునాడు కౌరవు లందరూ తమను రక్షించగలవాడు కర్ణు డొక్కడే అను నిశ్చయానికి వచ్చారు. భీష్ముడు సేనానాయకుడుగా ఉన్న పదిరోజులూ కూడ యుద్ధంలో పాల్గొనని కర్ణుడు భీష్మపతనానంతరం యుద్ధసన్నద్ధుడై వచ్చాడు.

ముందుగా శరశయ్యపై శయనించి ఉన్న భీష్ముని వద్దకు వెళ్లి ఆయనకు తన నామధేయమును తెలుపుతూ ప్రణామం చేసి “పాండవులను జయించడానికై యుద్ధరంగానికి వెడుతున్నాను. ఆశీర్వాదింపుము” అని కోరాడు. భీష్ముడు సంతోషించి దేశకాలోచితమైన మాట లీ విధంగా పలికాడు -

“కర్ణా! దేవతలకు విష్ణువు వలె కౌరవుల కిప్పుడు నువ్వే గతి. అనేకరాజ్యాలను జయించి దుర్యోధనున కిచ్చిన నీ వీర్య - శౌర్యాలు లోకప్రసిద్ధ మైనవి. యుద్ధంలో కౌరవులను సరిగా నడిపించి సుయోధనునకు విజయం సమకూర్చుము.

“నాకు నీవు పౌత్రసమానుడవు. నాకు దుర్యోధను డెంతో నువ్వు అంతే. లోకంలో సత్పురుషులకు సత్పురుషులతో ఏర్పడిన స్నేహసంబంధం యౌనసంబంధంకంటె (రక్తసంబంధంకంటె) గొప్ప దంటారు.”

యౌనాత్సంబంధకాల్లోకే విశిష్టం సంగతం సతామ్,

సద్భిః సహ నరశ్రేష్ఠ ప్రవదన్తి మనీషిణః.

(ద్రోణపర్వం 4.13)

భీష్ముని మాటలు విని కర్ణుడు ఆయన పాదాలకు అభివాదనం చేసి కౌరవవీరు లందరూ ఉన్న ప్రదేశానికి వెళ్లాడు. కర్ణుణ్ణి చూడగానే కౌరవు లందరూ హర్షోత్సాహాలతో ఉప్పొంగిపోయారు.

“కర్ణా! నీ పాలనలో ఉన్న నా సైన్యానికి మంచి సంరక్షకుడు లభించా డని వీళ్లందరూ నమ్ముతున్నారు. ఇప్పుడు మనం చేయవలసిన హితమైన కార్యం ఏమో ఆలోచించి చెప్పు” అన్నాడు దుర్యోధనుడు.

“నరేశ్వరా! నీవు ఏమి చెవుతావో వినా లని మేం అందరమూ ఎదురుచూస్తున్నాం. నీవే చాల బుద్ధిమంతుడివి. కృత్యాన్ని గూర్చి, చేయవలసిన పనిని గూర్చి, అర్థపతి, స్వామి, సర్వోన్నతప్రభువు, ఏ విధంగా తెలుసుకొనకలుగుతాడో ఆ విధంగా ఇతరులు తెలిసికొనజాలరు.

యథా చార్థపతిః కృత్యం పశ్యతే నాన్యథేతరః. (ద్రోణపర్వం. 5.3)

అందుచేత నువ్వేమి చేవుతావో వినా లని మేం చూస్తున్నాం” అన్నాడు కర్ణుడు.

దుర్యోధను డిలా అన్నాడు - అన్ని విధాల పెద్దవా డైన పితామహుడు నిన్నటి వరకు సేనాపతిగా ఉండి నేలమీద ఒరిగిపోయాడు. ఇప్పుడు మనం మన సైన్యానికి మంచి సేనాపతిని నియమించవలసి ఉన్నది.

అందుచేత ననగా సేనాపతి లేని సైన్యం చుక్కాని పట్టే నావికుడు లేని నావ, సారథి లేని రథం, ఇష్టం వచ్చి నట్లు ఎలా తిరుగుతాయో అలా ఇటూ అటూ పరుగెత్తుతుంది.

**యథా హ్యకర్ణధారా నౌః రథశ్చాసారథిర్యథా,
ద్రవేద్ యథేష్టం తద్వత్ స్వాధ్యతే సేనాపతేర్బలమ్. (ద్రోణపర్వం. 5.9)**

అందుచేత నీవు మన పక్షంలో ఉన్న వీరులలో ఎవరు సేనాపతి అవుతే బాగుంటుందో ఆలోచించి చెప్పు.

కర్ణ డా మాటలు విని - మన సైన్యంలో ఎంతో మంది మహావీరు లున్నారు. అందరూ సేనాపత్యానికి తగినవాళ్లే. అయితే అందర్నీ ఒకే సమయంలో సేనాపతులను చేయడం కుదరదు. అధికమైన గుణాలు ఎవనిలో ఉన్నాయో వానినే ఒక్కనిని సేనాపతిగా చెయ్యాలి.

పరస్పరమూ పోటీపడుతున్న వీళ్లలో ఏ ఒకనినో చేస్తే మిగిలినవాళ్లు వైమనస్యం చెంది సరిగా యుద్ధం చేయరు.

**అన్యోన్యస్పర్ధినాం హ్యేషాం యద్యేకం యం కరిష్యసి,
శేషా విమనసో వ్యక్తం న యోత్స్యన్తి హితాస్తవ. (ద్రోణపర్వం. 5.16)**

మన ప్రముఖవీరులలో అందరికంటే అన్ని విధాలా గొప్పవాడు ద్రోణాచార్యులు. ఆయనను సేనాపతిని చేయడం మంచిది .ఆయన సేనాపతిగా ఉండి సైన్యాన్ని నడిపిస్తూంటే ఆయనను అనుసరించనివా క్లెవరూ ఉండరు అన్నాడు.

అప్పుడు దుర్యోధనుడు సైన్యమధ్యలో ఉన్న ద్రోణాచార్యునితో - ఆచార్యా! శ్రేష్ఠమైన వర్ణానికి, ఉత్తమ మైన కులానికి (వంశానికి) చెందనవాడవు అవడంచేతా, శాస్త్రజ్ఞానంచేతా, వయస్సుచేతా, బుద్ధిబలంచేతా, వీర్యంచేతా, సామర్థ్యంచేతా, ఎదిరింప శక్యం కానివాడవు అవడంచేతా, జ్ఞానంచేతా, నీతిచేతా, జయంచేతా, తపస్సుచేతా కృతజ్ఞతాస్వభావంచేతా - అన్ని గుణాలచేతా కూడ నీవు అందరికంటె వృద్ధుడవు. అందుచేత రాజులకు నీవంటి రక్షకుడు మరొకడు లేడు.

వర్ణశైష్ట్యాత్ కులోత్పత్త్వా శ్రుతేన వయసా ధియా,
వీర్యాద్దాక్షిణ్యదధృష్యత్వాదథ జ్ఞానాన్నయాజ్ఞయాత్,
తపసా చ కృతజ్ఞత్వాద్ వృద్ధః సర్వగుణైరపి,
యుక్తో భవత్సమో గోప్తా రాజ్ఞామన్యో న విద్యతే. (ద్రోణపర్వం. 6. 23)

అందుచేత బ్రాహ్మణోత్తమా! దేవేంద్రుడు దేవతలను వలె మమ్ములను నీవు రక్షించాలి. నీ నాయకత్వంలో మేం శత్రువులను జయిస్తాం” అన్నాడు.

ద్రోణుడు అంగీకరించాడు. “నేను పొందవు లందరితోను యుద్ధం చేస్తాను. భృష్టద్యుమ్నుణ్ణి మాత్రం ఏ విధంగాను చంపను. ఎందువల్ల ననగా అతడు నన్ను చంపడానికి పుట్టాడు”

పార్షతం తు రణే రాజన్ న హనిష్యే కథంచన,
స హి సృష్టో వధార్థాయ మమైవ పురుషర్షభః. (ద్రోణపర్వం 7.3)

అన్నాడు. దుర్యోధనాదులు ద్రోణాచార్యుణ్ణి సేనాపతిగా అభిషేకించారు.

“రాజా! నన్ను సేనాపతిని చేశావు. నీ కేమి వరం కావాలో కోరుకో, ఇస్తాను” అన్నాడు ద్రోణుడు. దుర్యోధనుడు కర్ణదుఃశాసనాదులతో ఆలోచించి ఆచార్యునితో సంమానపూర్వకంగా “ఆచార్యా! నాకు వరం ఇవ్వదలచిన ట్లయితే - యుధిష్ఠిరుణ్ణి సజీవంగా పట్టుకొని, తీసికొని వచ్చి నా కివ్వాలి” అన్నాడు.

దుర్యోధనుని కోరిక విని ద్రోణుడు - దుర్యోధనా! యుధిష్ఠిరుణ్ణి పట్టు కుంటే చాలు అని నీవు కోరుతున్నావు. అతనిని వధించాలని కోరడం లేదు. అందుచేత యుధిష్ఠిరుడు అదృష్టవంతుడు.

రాజా! అతని వధను ఎదుకు కోరడంలేదు? ఈ పని నాచేత చేయించకూడ దను ఉద్దేశంతో కోరడం లేదా, లేక ఆ ధర్మరాజును ద్వేషించేవాడు ఎవడూ లేకపోవడంచేత నీకు కూడ ద్వేషం లేకపోవడంతో అతని వధ కోరడంలేదా, అతడు జీవించే ఉండే టట్లు

చేయడం ద్వారా మీ కులాన్ని రక్షిస్తున్నావా; లేక పాండవులను జయించిన తరువాత వాళ్ల రాజ్యం వాళ్ల కిచ్చేసి సౌభ్రాత్రం పెంచుకుందాం అనుకొంటున్నావా? రాజా! కుంతీసుతుడు ధన్యుడు. నువ్వు ఆతని విషయంలో ఇంత స్నేహంతో ఉన్నా వంటే ఆతని ఆజాతశత్రుత్వం (శత్రు వనేవాడు లేకపోవడం) సత్య మైనది” అన్నాడు.

ద్రోణుని మాటలు విని దుర్యోధనుడు తన మనస్సులో ఉన్న అసలు భావం బైటపెట్టాడు. ఆతని మనస్సులో ఏ నాటి నుండో ఉన్న భావం హఠాత్తుగా బైటపడింది. ఎందువల్ల ననగా - బృహస్పతి వంటి వాళ్లు కూడ తమ ఆకారం కప్పిపుచ్చుకొనజాలరు.

సహసా నిఃస్పృతో భావో యోఽస్య నిత్యం హృది స్థితః,

నాకారో గూహితుం శక్యో బృహస్పతిసమైరపి. (ద్రోణపర్వం. 12. 14)

అచార్యా! యుద్ధంలో యుధిష్ఠిరుణ్ణి వధిస్తే మనకు జయం రానే రాదు. ఎందువల్ల ననగా యుధిష్ఠిరుణ్ణి వధిస్తే మిగిలిన పాండవులు తప్పక మనలను సంహరిస్తారు. వాళ్ల నందరినీ యుద్ధంలో సంహరించడం దేవతలకు కూడ శక్యం కాదు. వాళ్లల్లో ఏ ఒక్కడు మిగిలితా అతడు మనలను మిగల్చుడు.

న చ శక్యా రణే సర్వే నిహస్తుమమరైరపి,

య ఏవ తేషాం శేషః స్యాత్ స ఏవాస్మాన్ న శేషయేత్.

(ద్రోణపర్వం. 12. 16)

ఆతనిని ప్రాణాలతో పట్టుకొని మళ్లీ ద్యూతంలో ఓడిస్తే వాళ్ల నందరినీ వనానికి పంపి వేయవచ్చు; అప్పుడు నా జయం దీర్ఘకాలికజయం అవుతుంది. అందుచేత ధర్మ రాజును ఎన్నటికీ చంపాలను కోను అన్నాడు దుర్యోధనుడు.

యథార్థం గ్రహించ సమర్థు డైన ద్రోణుడు ఆతని కుటిలబుద్ధిని గ్రహించి, బాగా ఆలోచించి ఆ వరాన్ని సాంతరంగా (మధ్యలో ఒక షరతు - condition తో) ఇచ్చాడు.

“యుద్ధంలో యుధిష్ఠిరుణ్ణి అర్జునుడు రక్షిస్తూ ఉండకపోతే యుధిష్ఠిరుడు నీ చేతికి చిక్కా డని నమ్ము. అర్జునుడు అక్కడ ఉంటే మాత్రం ఇంద్రాది దేవతలు కూడ ఆ పని చేయజాలరు. మీరు అర్జునుణ్ణి దూరంగా తీసికొని వెళ్ల కలిగితే, యుధిష్ఠిరుడు నాతో ముహూర్తకాలం యుద్ధం చేసినా ఆతనిని పట్టుకుంటాను” అని ద్రోణుడు ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

“ధృతరాష్ట్రమహారాజా! ద్రోణు డా విధంగా సాంతర మైన ప్రతిజ్ఞ చేయగానే మూర్ఖులైన నీ పుత్రులు - “ఇంకేముంది? యుధిష్ఠిరుడు పట్టుబడ్డాడు” అనుకొంటూ సంతోషించారు. అయితే - ద్రోణునికి పాండవుల విషయంలో పక్షపాతం ఉన్న దను

విషయం వాళ్లకు తెలియడంచేత ఆ ప్రతిజ్ఞను స్థిరం చేయడానికై ఆ ఆలోచనను అంతటా బాగా ప్రచారం చేశారు. “ద్రోణాచార్యుడు యుధిష్ఠిరుణ్ణి ప్రాణాలతో పట్టుకొనజోతున్నాడు” అని సేనాస్థావరా లన్నింటిలోను బాగా ఘోషింపచేశారు.

ఈ విషయం యుధిష్ఠిరునికి కూడ తెలిసింది. అతడు సోదరు లందరినీ పిలిపించి అర్జునునితో - “ద్రోణుడు చేయ దలచిన పనిని గూర్చి విన్నావు కదా? ఆయన సాంతర మైన ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. ఆ అంతరం నీ మీద ఉంచాడు. అందుచేత నువ్వు నాకు దగ్గర దగ్గరగా ఉంటూ యుద్ధం చెయ్యాలి” అని చెప్పాడు.

“రాజా! నేను జీవించి ఉండగా ఇంద్రాదిదేవతలు ఆయనకు సహాయులుగా వచ్చినా కూడ, ద్రోణాచార్యులు నిన్ను పట్టుకొనజాలరు. నేను ఆచార్యుణ్ణి వధించను. నిన్ను పట్టుకొననివ్వను. నిర్భయంగా ఉండు” అన్నాడు అర్జునుడు.

యుద్ధం ప్రారంభ మైనది. ద్రోణాచార్యుణ్ణి పాండవపక్షీయు లెవరూ ఎదిరించ జాలకపోయారు. ఉభయపక్షాల వీరుల మధ్య చాల సేపు ద్వంద్వయుద్ధం నడిచింది. పాండవ సేనలో అభిమన్యుడు, కౌరవసేనలో ద్రోణాచార్యుడు ఘోరంగా యుద్ధం చేశారు. రక్తనదులు ప్రవహించాయి.

శల్యుడు గద ధరించి అభిమన్యునిపై దుమికాడు. అభిమన్యుడు గదతో శల్యుణ్ణి ఎదుర్కొనడానికి ముందుకు వెళ్లాడు. అతనిని నివారించి భీమసేనుడు గదాపాణియై శల్యునితో యుద్ధంచేసి అతనిని ఓడించాడు. అతడు యుద్ధరంగంనుండి తప్పుకొన్నాడు.

తుములయుద్ధం జరుగుతున్నది. కర్ణుని పుత్రుడైన వృషసేనుడు అస్త్రమాయతో సైన్యాన్ని సంహరిస్తూండగా నకులుడు అతనిని అడ్డుకున్నాడు. నకులుని రథధ్వజాన్నీ ధనస్సునూ వృషసేనుడు ఛేదించాడు. అప్పుడు నకులునికి సాహాయ్యం చేయడానికై ద్రౌపదీ కుమారులూ, వృషసేనునికి సాహాయ్యం చేయడానికి ఆశ్వత్థామాదులు అక్కడ చేరారు.

అంతలో యుధిష్ఠిరుని అనీకం కౌరవానీకాన్ని సంహరించడం ప్రారంభించింది. కౌరవసేన విక్షుబ్ధమై ఉండడం చూచి ద్రోణాచార్యుడు సారథితో - “సారథీ! శ్వేతచ్ఛత్రంతో ధర్మరా జున్న చోటికి రథాన్ని శీఘ్రంగా తీసికొని వెళ్లు. యుధిష్ఠిరుని సైన్యం మన సైన్యాన్ని నశింపచేస్తూన్నది” అన్నాడు.

సారథి రథాన్ని యుధిష్ఠిరు డున్న వైపు తీసికొని వెళ్లాడు. యుధిష్ఠిరుడు ద్రోణుని మీద బాణాలు ప్రయోగించాడు. ద్రోణుడు అతని ధనస్సు ఛేదించి ముందుకు వెళ్లాడు.

ఇంతలో యుధిష్ఠిరుని రక్షణకై ఆతని చుట్టూ, ఉన్న వీరు లందరూ ద్రోణుణ్ణి అడ్డుకొన్నారు. వాళ్లనందరినీ సంహరించి ద్రోణుడు యుధిష్ఠిరుని దగ్గరికి చేరాడు.

అది చూడగానే యుధిష్ఠిరుని సైన్యంలో - “అయ్యో! రాజు మరణించి నట్లే” అని హాహాకారధ్వనులు వినబడ్డాయి. “ఇప్పు డింక ద్రోణాచార్యుడు యుధిష్ఠిరుని పట్టి తీసికొనివస్తాడు. మన రాజు కోరిక తీరుతుంది” అని కౌరవసైనికులు హర్షధ్వనాలు చేస్తున్నారు.

ఇంతలో అర్జునుని రథఘోష వినబడింది. అర్జునుడు బాణవర్షంలో ఆ యుద్ధభూమిని అంధకారబంధురం చేసివేశాడు. ఆ అంధకారంలో ఎవరూ యుద్ధం చేసే స్థితిలో లేరు. సూర్యాస్తమయం కూడ అవడంతో యుద్ధవిరామం జరిగి సైన్యాలు తమ నివాసాలు చేరాయి.

చేతికి చిక్కినట్లే చిక్కి యుధిష్ఠిరుడు జారిపోవడంతో ద్రోణాచార్యుడు హతాశుడై దుర్యోధనునితో - “చెప్పాను కదా అర్జునుడు ప్రక్కన ఉన్నప్పుడు యుధిష్ఠిరుణ్ణి పట్టుకొనడం శక్యం కాని పని అని? యుద్ధరంగంలో ఏదైన ఉపాయంచేత అర్జునుణ్ణి దూరంగా తీసికొనిపోతే అప్పుడు యుధిష్ఠిరుణ్ణి అనాయాసంగా పట్టుకొనవచ్చును. ఎవరైనా యుద్ధానికి రమ్మని పిలిస్తే అర్జునుడు వాళ్లను జయించకుండా వెనుకకు రాడు. ఆ అవకాశం చూచుకొని నేను యుధిష్ఠిరుణ్ణి పట్టి నీకు ఇస్తాను. ఆ సమయంలో యుధిష్ఠిరుడు యుద్ధరంగంలో ఉంటేనే అలా చేయగలను” అన్నాడు.

ద్రోణుని మాటలు విన్న త్రిగర్తదేశరాజు ఆతని సోదరులూ ఇలా అన్నారు - “రాజా! అర్జునుడు అనేక పర్యాయాలు, ఏ కారణమూ లేకుండా మమ్మల్ని అవమానించాడు. ఆతనిపై మా పగ తీర్చుకొనే సమయం వచ్చింది. మేం ఆతనిని యుద్ధానికి పిలిచి ఆతనిని దూరంగా తీసికొనివెళ్లి వధిస్తాం”

ఇలా అంటూ సత్యరథుడు, సత్యవర్మ, సత్యవ్రతుడు, సత్యేషువు, సత్యకర్మ అను ఐదుగురు సోదరులూ మహాసైన్యంతో వచ్చి నిలబడ్డారు. ప్రస్థలాధిపతియైన సుశర్మ కూడ పెద్ద సైన్యంతో అర్జునునితో యుద్ధానికి సిద్ధంగా నిలచాడు. వీళ్లందరూ అగ్నిలో హోమాలు చేసి అగ్నిదేవుని ఎదుట - “మేం అర్జునుణ్ణి వధించకుండా వెనుకకు వస్తే అన్ని విధాలైన పాపాలూ మమ్ము చుట్టుకొనుగాక” అని శపథం చేశారు.

ఆ విధంగా వాళ్లు నిశ్చయించుకొని అర్జునుణ్ణి యుద్ధానికి ఆహ్వానించారు. అర్జునుడు ధర్మరాజుతో - “రాజా! ఎవరైనా నన్ను యుద్ధానికి ఆహ్వానిస్తే నివర్తించను అను నా

ప్రతం నీకు తెలుసుకదా? సంశప్తకులు, సుశర్మా నన్ను యుద్ధానికి ఆహ్వానిస్తున్నారు. వాళ్లందరినీ సంహరించడానికై నాకు అనుజ్ఞ ఇమ్ము” అన్నాడు

“ద్రోణాచార్యులు నన్ను పట్టి ఇస్తా నని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు కదా? అది అసత్య మయేటట్లు చూడు” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

“రాజా! ఈనాడు పాంచాల్యు డైన సత్యజిత్తు నిన్ను రక్షిస్తాడు. అతడు జీవించి ఉండగా ఆచార్యుడు ప్రతిజ్ఞను, సత్యం చేసికొనజాలడు. అతడు మరణిస్తే మాత్రం అందరూ కలిసి కూడ యుద్ధరంగంలో ఉండవద్దు” అన్నాడు అర్జునుడు.

యుధిష్ఠిరుని ఆశీస్సులు తీసుకొని అర్జునుడు సింహం మృగాల మీదకి వెళ్లినట్లు శత్రువుల మీదికి వెళ్లాడు. అర్జునుడు లేని సమయంలో యుధిష్ఠిరుని పట్టుకొన వచ్చుననే నమ్మకంతో కౌరవులు సైన్యంతో పాండవసైన్యాన్ని ఎదిరించారు.

కృష్ణుడు సారథిగా తోడై ఉండగా అర్జునుడు సంశప్తకుల మహాసైన్యాలను, వాళ్లనూ ఓడించాడు. ఆతని దివ్యాస్త్రబలం ముందు వాళ్లెవరూ నిలవలేకపోయారు. ఈ విధంగా అక్కడ యుద్ధం జరుగుతూన్నది.

అక్కడ ద్రోణుడు గరుడవ్యూహం నిర్మించుకొని పాండవులతో యుద్ధానికి సిద్ధమయ్యాడు. దానిని ఎదుర్కొనడానికై యుధిష్ఠిరుడు మండలార్థవ్యూహం నిర్మింపచేశాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ధృష్టద్యుమ్నునితో - “నేను ఆ బ్రాహ్మణునికి వశం అవకుండా జాగ్రత్తపడాలి” అన్నాడు. “నేనుండగా ద్రోణుడు ని న్నేమీ చేయజాలడు; నిర్భయంగా ఉండు” అన్నాడు ధృష్టద్యుమ్నుడు.

ఇలా అంటూ ధృష్టద్యుమ్నుడు పావురం రంగు అశ్వముల రథము ఎక్కి బాణవర్షం కురిపిస్తూ ద్రోణునికి ఎదురుగా వెళ్లాడు. తనను చంపడానికై పుట్టిన అతడు ఎదురు రావడంతో - “ఇదేమిటి, ఈనాడు ప్రారంభంలోనే చెడ్డ శకునం కనబడింది!” అనుకొంటూ ద్రోణుడు కొంచెం దిగులుచెందాడు -

అనిష్టదర్శనం దృష్ట్వా ధృష్టద్యుమ్నుమవస్థితమ్,

క్షణేనైవాభవద్ద్రోణో నాతిహృష్టమనా ఇవ.

(ద్రోణపర్వం. 20. 25)

అది చూచి దుర్యుఖు డను ఒక ధృతరాష్ట్ర పుత్రుడు ధృష్టద్యుమ్నుణ్ణి ఎదిరించాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు దుర్యుఖుణ్ణి బాణాలతో కప్పివేసి ద్రోణుణ్ణి ముందుకు రాకుండా అడ్డుకొన్నాడు.

ధృష్టద్యుమ్నుడు, దుర్యుఖుడూ యుద్ధం చేస్తూండగా ద్రోణుడు యుధిష్ఠిరుని సైన్యం వైపు వెళ్లి ఆ సైన్యాన్ని క్షోభింపచేశాడు. ఘోర మైన యుద్ధం జరిగింది. అలా యుద్ధం జరుగుతూండగా ద్రోణుడు అందరినీ మోహింపచేసి యుధిష్ఠిరు డున్న వైపు దూసుకొని వెళ్లాడు.

అది చూచి సత్యజిత్ యుధిష్ఠిరుని రక్షించడానికై వెళ్లి ద్రోణాచార్యుణ్ణి బాణవర్షంతో ముంచెత్తాడు. వృకు డను మరొక పాంచాల్యుడు కూడ ఆతనికి సహాయుడుగా వచ్చి ద్రోణునితో యుద్ధం చేశాడు.

ద్రోణుడు ప్రలయకాలరుద్రుడు వలె విజృంభించి సత్యజిత్తు, శతానీకుడు, దృఢసేనుడు, క్షేముడు, వసుదానుడు అను మహావీరులను, కొందరు పాంచాల రాజకుమారులను సంహరించి వేలకొలది సైనికులను, గజాశ్వాదులను హతమార్చాడు.

ఇంక ద్రోణుడు తనను ఆక్రమించబోతుండగా వెంటనే యుధిష్ఠిరుడు యుద్ధరంగం విడిచి వెళ్లిపోయాడు.

అక్కడ నున్న పాండవసైన్యానికి చెందిన మహావీరుల నందరినీ ద్రోణుడు ఓడించాడు. చెల్లాచెదరై పారిపోతున్న పాండవసేనలను తరిమీ తరిమి కౌరవసేనలు సంహరించాయి. ఆ విధంగా విజృంభించి సైన్యసంహారం చేస్తున్న ద్రోణుణ్ణి చూచి చాల సంతోషిస్తూ దుర్యోధనుడు కర్ణునితో - “కర్ణా! చూచావా, ద్రోణాచార్యు డే విధంగా శత్రుసంహారం చేస్తున్నాడో! ఈ పాండవ సైన్యాలు ద్రోణుని బాణాలచే పీడింపబడి అనేక మార్గాలు పట్టి పారిపోతున్నాయి. ఇంక పాండవులకు యుద్ధం నుండి విరమించడమే గతి. పాండవ సృంజయులకు దూర మై నా సైనికుల మధ్య ఒంటరిగా ఉన్న ఈ భీముణ్ణి చూస్తూంటే నాకు సంతోషంగా ఉంది. రణరంగం అంతా ద్రోణమయంగా కనబడుతున్నది” అన్నాడు

ఆ మాటలు విని కర్ణుడు దుర్యోధనునితో - “రాజా! భీముడు ప్రాణాలతో ఉండగా ఎన్నడూ యుద్ధభూమిని విడిచిపెట్టడు. శత్రువుల సింహనాదాన్ని సహించడు. శూరులు, అస్త్రవిద్యలో నిపుణులూ, బలవంతులు, యుద్ధప్రియులూ అయిన పాండవులు ఏనాటికీ యుద్ధంలో పరాజయం పొంద రని నా అభిప్రాయం. తాము పడిన కష్టా లన్నీ స్మరిస్తూ వారెన్నటికీ యుద్ధం విడిచిపెట్టరు అని నా నిశ్చయం.

భీముడు మళ్లీ తిరిగి వచ్చి మహావీరుల నందరినీ సంహరిస్తాడు. అదిగో! పాండవ వీరు లందరూ మళ్లీ ద్రోణుని చుట్టూ చేరి ఆతనిని సంహరించడానికి వస్తున్నారు. మనం ద్రోణుణ్ణి రక్షించడానికి వెడదాం” అన్నాడు.

కర్ణుని మాటలు విని దుర్యోధనుడు సోదరులతో కలిసి ద్రోణునికి సాహాయ్యం చేయడానికై అతడున్న ప్రదేశానికి వెళ్లాడు.

కౌరవ - పాండవుల సైన్యాలు ఆనాడు చాల ఘోరంగా పోరాడాయి. ఎందరో మహావీరులు ద్వంద్వయుద్ధంలో పాల్గొని వీరస్వర్గం పొందారు.

మధ్య మధ్య ధృతరాష్ట్రుని ప్రశ్నలు

సంజయుడు యుద్ధవార్తలను చెప్పే టప్పుడు మాటి మాటికీ ధృతరాష్ట్రు డాతనిని - “ఆ సమయంలో ఎవ రెక్కడ ఉన్నారు? “ఎవరు ముందు యుద్ధం ప్రారంభించారు?” “ఎవరు ఏమన్నారు?” అంటూ అనేక ప్రశ్నలు వేస్తూ తనవాళ్లు పరాజితులై నట్లు విన్నప్పుడు తన మనస్సులోని భావాలు ప్రకటిస్తూండేవాడు.

“ఎంత తెలివైన మానవులు ఆలోచించి చేసిన పను లైనా అనుకొన్నట్లు జరగవు. మానవు డనుకొన్నదానిని దైవం మార్చి వేస్తూంటుంది” అంటాడు ఒక మాటు.

అన్యథా చిన్తితా హ్యర్థా నరైస్తాత మనస్సిభిః,

అన్యథైవ ప్రపద్యంతే దైవాదితి మతిర్మమ.

(ద్రోణపర్వం. 11. 50)

ద్రోణాచార్యుడు సేనాపతి యైన తరువాత కౌరవ-పాండవసేనల మధ్య జరుగుతూన్న భీకరమైన పోరాటాన్ని గూర్చి వింటూ ధృతరాష్ట్రుడు -

“సంజయా! అదృష్టం కలిసివస్తే అన్నీ ఎలా కలిసివస్తాయో చూడు. యుద్ధిష్ఠిరుడు అంతకాలం ప్రజలందరికీ దూరంగా ఎక్కడో అరణ్యాలలో, ఎవరికీ తెలియని ప్రదేశాలలో నివసించాడు. అయినా అవసరం ఏర్పడే టప్పటికి ఇంతటి మహాసైన్యాన్ని కూడగట్టుకొనగలిగాడు! ఇది అతని భాగ్యము, నా పుత్రుని అభాగ్యమూ కాక మరేమిటి?”

ప్రతీ మానవుడూ భాగ్యంతో కలిసే పుడతాడు. అది నిజం. ఆ భాగ్యం ఎలా లాగితే అలా వెడతాడు. తాను ఎలా అనుకుంటాడో అలా వెళ్లేడు.

“యుక్త ఏవ హి భాగ్యేన ద్రువముత్పద్యతే నరః,

స తథా కృష్యతే తేన న యథా స్వయమిచ్ఛతి.

(ద్రోణపర్వం. 24. 5)

ఆనాడు విదురుడు “దుర్యోధనుణ్ణి ఒకనిని వదిలివేసి ఆ మిగిలినవాళ్ల నందరినీ రక్షించుకో” అని చెప్పినా నేను వినలేదు దాని ఫలితమే ఈ నాడు చూస్తున్నాను.

ధర్మాన్ని విడచి అర్థంమీద మాత్రమే దృష్టి నిలిపిన మానవుడు ఈ లోకాన్ని పోగొట్టుకొంటాడు. క్షుద్రత్వాన్ని పొందుతాడు.

పాండవుల సైన్యంలో ఏ వీరులు ఎంతమంది సైనికులతో ఏ ఏ ధ్వజాలతో ద్రోణుడు నడుపుతూన్న సైన్యాన్ని ఎదిరించడానికి వెళ్లారు? అని ధృతరాష్ట్రుడు అడుగగా సంజయుడు ఆ విషయా లన్నీ చాల విస్తృతంగా వర్ణించి చెప్పాడు (ద్రోణపర్వం 23వ అధ్యాయం)

శుక్లుడను రాజు - ధ్వజమూ, కవచమూ, అశ్వాలూ, ధనస్సు అన్నీ కూడ తెల్లని వర్ణం కలవి ఏర్పరచుకొని వెళ్లా దట.

ద్రోణుని ధ్వజంమీద పై భాగంలో కృష్ణాజినమూ దాని క్రింద బంగారు కమండలము చిహ్నంగా ఉన్నాయి.

భీమసేనుని ధ్వజచిహ్నం మహాసింహం. వైదూర్యమణులు దాని కళ్లుగా అమర్చబడి ఉన్నాయి.

యుధిష్ఠిరుని ధ్వజంమీద గ్రహాల సముదాయంతో బంగారు చంద్రుడు చిహ్నంగా ఉన్నాడు. దానిమీద నందము, ఉపనందము అను రెండు దివ్యమైన మృదంగాలు యంత్రంచేత వాదించబడుతూ అతి మధురంగా మ్రోగుతూ సంతోషం వృద్ధిపొందిస్తూ ఉన్నాయి.

మృదజ్ఞౌ చాత్ర విపులౌ దివ్యౌ నన్దోపనన్దకౌ,
యన్త్రేణాహన్యమానౌ చ సుస్వనౌ హర్షవర్ధనౌ. (ద్రోణపర్వం. 23. 85)

నకులుని ధ్వజం పృష్ఠభాగంమీద సువర్ణమయ మైన శరభమృగంతో ప్రకాశిస్తున్నది.

సహదేవుని ధ్వజంమీద చిన్న చిన్న ఘంటలతో హంస ఉన్నది. ఐదుగురి ద్రౌపదీ కుమారుల ధ్వజాలమీద వరుసగా ధర్మదేవుడు, వాయుదేవుడు, ఇంద్రుడు, ఇద్దరు అశ్వినీదేవతలు చిహ్నాలుగా ఉన్నారు.

అభిమన్యుని ధ్వజంమీద బంగారు శార్ఙ్గపక్షి, ఘటోత్కచుని ధ్వజంమీద గ్రద్ద చిహ్నాలుగా ఉన్నాయి. పూర్వం రావణుని రథాశ్వాల వతి ఘటోత్కచుని రథాశ్వాలు కూడా ఇచ్చానుసారం నడవగలిగినవి. ఈ విధంగా సంజయుడు కొందరి వీరుల ధ్వజచిహ్నములను గూర్చి వర్ణించి చెప్పి కౌరవ-పాండవసేనల మధ్య జరిగిన యుద్ధాన్ని గూర్చి చెబుతూ ఇలా అన్నాడు.

“దుర్యోధనుడు నాగసైన్యంతో భీమసేనునిపై ఆక్రమణం చేశాడు. భీమసేనుడు నారాచబాణాలచేత అనేక నాగాలను సంహరించాడు. దుర్యోధనుణ్ణి భీమసేనుడు

పీడించడం చూచి మ్లేచ్చు డైన అంగుడు మత్తగజంపై వచ్చి భీమసేనుణ్ణి ఎదిరించగా అతడు ఆ గజాన్నీ, ఆతనినీ కూడ బాణాలతో సంహరించాడు.

అది చూచి కురుసైన్యాలు పారిపోతూండగా వాటికి ధైర్యం చెపుతూ ప్రాగ్జ్యోతిషపురాధీశు డైన భగదత్తుడు గజంతో భీముని పైకి యుద్ధానికి వచ్చాడు.

ఆతని గజం, ఏ గజాన్ని అధిరోపించి ఇంద్రుడు దైత్యదానవులను సంహరించాడో దాని వంశంలో పుట్టినది. దానిని ఎవరూ ఎదుర్కొన జాలరు.

భగదత్తుడు గజాన్ని భీమసేనుని మీదికి ప్రేరేపించాడు. అది క్షణంలో భీమసేనుని రథాన్నీ అశ్వాలను చూర్ణం చేసింది. భీముడు పరుగెత్తి కొని వెళ్లి దాని అవయవాలలో విలీనుడై అక్కడ నుండి బైటకు రాకుండా, అంజలికావేధం తెలిసినవాడవడంచేత దానిని మాటి మాటకీ చేతితో కొట్టాడు. అప్పుడు అయుతనాగాల బలం గల ఆ నాగం భీముణ్ణి పట్టుకొనడానికి అన్వేషిస్తూ కుమ్మరి చక్రం వలె గిరగిరా తిరిగింది. భీముడు బైటకు వచ్చి ఆ సుప్రతీకగజం ఎదుట నిలబడగానే అది తొండంతో గట్టిగా చుట్టి పట్టుకుంది. భీమసేనుడు ఆ పట్టు విదిలించుకొని మళ్లీ దాని అవయవాలలో ప్రవేశించి అంటిపెట్టుకొని ఉన్నాడు. తన సైన్యంలో ప్రతి గజాలు వచ్చేవరకు అలా ఉండి బైటకు వచ్చి శీఘ్రంగా దూరంగా వెళ్లిపోయాడు.

భీముడు మరణించాడు మరణించాడు అంటూ ఆర్తనాదం బయలుదేరింది. యుధిష్ఠిరుడు కూడ అలాగే తలచి పాంచాలులతో కలిసి వచ్చి భగదత్తుణ్ణి చుట్టుముట్టాడు.

భగదత్తుని నాగం ఎదుటా, భగదత్తుని ఎదుటా ఎవ్వరూ నిలబడజాలకపోయారు. ఆ నాగం ఎన్నో ఏనుగులను, ఎందరో పాండవవీరులను నశింపచేసింది.

ఇంతలో భీముడు తన సైన్యాన్ని భగదత్తు డా విధంగా మథించడం చూచి తిరిగి యుద్ధానికి వచ్చాడు. అప్పు డా నాగం తొండం నిండా నింపిన నీళ్లతో భీముని రథాశ్వాలను తడిపి భయపెట్టింది. అవి బెదిరిపోయి భీముణ్ణి దూరంగా తీసికొనిపోయాయి.

ఈ విధంగా భగదత్తుడు, వాని నాగమూ పాండవసైన్యంలో కలిగించిన విక్షోభం వల్ల నలుమూలలా వ్యాపించిన ధ్వని, దూరంగా సంశప్తకులతో యుద్ధం చేస్తూన్న అర్జునుడు విన్నాడు. వెంటనే అర్జునుడు కృష్ణునితో - “భగదత్తుడు గజంతో మన సైన్యంలో ప్రవేశిస్తూండగా చూచాను. ఆతని గజాన్ని ఎవ్వరూ సంహరించజాలరు. ఆత డా ఏనుగుతో సైన్యాన్నంతనీ నశింపచేయక ముందే మనం వెళ్లాల్సి, రథం అటు నడిపించు” అన్నాడు.

రథం తమ సైన్యం విడిచి అటు వెళ్లడం చూచిన సంశప్తకులు పదివేల రథాలతో అర్జునుని రథం వెనుక వస్తూ “యుద్ధానికి రా, పారిపోతావేమి” అన్నట్లు పిలుస్తున్నారు.

అది చూచి ఎటు వెళ్లాలో తెలియక అర్జునుడు క్షణం ఆలోచించి ముందు సంశప్తకులను సంహరించా లని నిశ్చయించుకొని మళ్లీ సంశప్తకుల వైపు వెళ్లి దివ్యాస్త్రములను ప్రయోగించి వాళ్ల నందరినీ సంహరించాడు.

కృష్ణుడు కూడ ఆ యుద్ధంలో అర్జునుడు చూపిన పరాక్రమానికి ఆశ్చర్యపడి “పార్థా! ఈనాడు నువ్వు ఇంద్రుడు గాని, యముడు గాని, కుబేరుడు గాని చేయజాలని పని యుద్ధ రంగంలో చేశా వని నా అభిప్రాయం” అంటూ ప్రశంసించాడు-

కర్మైతత్ పార్థ శక్రేణ యమేన ధనదేన చ,
దుష్కరం సమరే యత్తే కృతమద్యేతి మే మతిః. (ద్రోణపర్వం. 27. 29)

“చాలా వరకు సంశప్తకులు నిహతు లైనారు కదా? ఇప్పుడు భగదత్తుని మీదికి వెళ్లు” అని కృష్ణు డనగా అర్జునుడు సరే అన్నాడు. రథం అటువైపు నడిపాడు కృష్ణుడు. ఇంతలో సుశర్మ తన సోదరులతో వచ్చి అర్జునుణ్ణి యుద్ధానికి పిలిచాడు.

“ఇప్పుడు ఏమి చేస్తే బాగుంటుంది - ఈ సుశర్మ యుద్ధానికి పిలుస్తున్నాడు; వీనితో యుద్ధం చెయ్యాలా, లేక నా సోదరులను రక్షించడానికి ద్రోణుని సైన్యంలో ప్రవేశించాలా” అని అర్జునుడు కృష్ణుణ్ణి అడిగాడు. కృష్ణు డేమీ సమాధానం చెప్పకుండా రథం సుశర్మ వైపు తిప్పాడు. సుశర్మ ప్రయోగించిన ఆయుధా లన్నీ వమ్ము చేసి అర్జునుడు బాణ వర్షంచేత వానిని మోహపెట్టి వెనుకకు వెళ్లిపోయే టట్లు చేశాడు.

తరువాత అర్జునుడు కురుసైన్యంలోని మహారథు లందరిపై బాణవర్షం కురిపిస్తూ ఎందుడొంక కాల్చివేస్తూన్న మహాగ్నివలె కురు సైన్యంలోనికి చొరబడ్డాడు. గరుత్మంతుడు హఠాత్తుగా వచ్చి వాలిసట్లు భగదత్తు డున్న ప్రాంతం చేరాడు. అరవై యేళ్ల యౌవనంలో ఉన్న మదపుటేనుగు కోపావేశంతో తుంగగడ్డి వనం (నలవనం)లో ప్రవేశించి తొక్కివేసి నట్లు కొరవసైన్యాన్ని మర్దించివేశాడు.

ఇంతలో భగదత్తుడు గజంతో అర్జునునిమీదికి వచ్చాడు. వాళ్లిద్దరూ ఒకరిపై ఒకరు బాణవర్షం కురిపించుకొన్నారు. భగదత్తుడు కృష్ణార్జునుల నిద్దరినీ చంపడానికి గజాన్ని ప్రేరేపించాడు. అది మీదికి వస్తూండగా కృష్ణుడు రథం అపసవ్యంగా త్రిప్పాడు. ఆ ఏనుగు దగ్గరగా వచ్చి నప్పుడు దానినీ, దానిపై ఉన్న వానినీ కూడ వధించడానికి

అవకాశం ఉన్నా కూడ అర్జునుడు అది వెనుదిరిగి ఉండడంచేత, అధర్మ మని తలచి, అలా చెయ్యలేదు.

అప్పుడా ఏనుగు ఎన్నో ఏనుగులను, రథాలను, అశ్వాలను మర్దించి వేసింది. అర్జును డది చూచి క్రోధావిష్టు డయ్యాడు. భగదత్తునిపై శరవర్షం కురిపిస్తూ అతడు ప్రయోగించిన తోమరాలను, శక్తిని ఛేదించి వేశాడు. భగదత్తుడు అర్జునుని శిరస్సుమీదికి తోమరాలు విసరగా ఆతని కిరీటం క్రింది వైపునకు ఒరిగింది. దాని నొక చేతితో సర్దుకొంటూ అర్జునుడు ఆతనితో - చివరిగా ప్రపంచాన్ని బాగా చూచుకో.

సుదృష్టః క్రియతాం లోక ఇతి రాజానమబ్రవీత్. (ద్రోణపర్వం. 29. 14)

అన్నాడు.

భగదత్తుడు కృష్ణునిమీద శరవర్షం కురిపించాడు. అర్జును డాతని ధనస్సును ఛేదించి ఒకే మారు డెబ్బైరెండు బాణాలు ప్రయోగించి వాని మర్మస్థానా లన్నీ ఛేదించాడు.

అతడు కోపోద్రిక్తుడై అంకుశంమీద నారాయణాస్రాన్ని అభిమంత్రించి ప్రయోగించాడు. అందరినీ వధింప గల ఆ నారాయణాస్త్రం అర్జునునిమీద పడకుండా కృష్ణుడు తన వక్షఃస్థలంచేత దానిని గ్రహించాడు. అది వైజయంతీమాలగా మారిపోయి కృష్ణుని వక్షఃస్థలానికి అలంకారం అయింది.

కృష్ణుడు అలా చేసినందుకు అర్జునుడు అప్రసన్నుడై - “కృష్ణా! నేను యుద్ధం చేయను, కేవలం సారథ్యం చేస్తాను” అని చెప్పావు కదా? ఇప్పుడిలా ఎందుకు చేశావు? నేను ఆపదలో ఉన్నా, దీనిని నివారింపజాలకపోయినా నీ విలా చేసినా తప్పుకాదు. కాని నేను ధనుర్ధారివై ఉన్నప్పుడు అన్ని లోకాలను జయించగల సామర్థ్యం ఉన్నవాడ నని నీకు తెలుసుకదా?” అన్నాడు.

“అర్జునా! పూర్వకాలంలో జరిగిన ఒక రహస్య విషయం చెవుతాను, విను. నేను ఈ లోకాలను రక్షించడం కోసం నాలుగు మూర్తులు ధరించి ఉంటాను. ఒక మూర్తి నారాయణరూపంలో ఉంటూ బదరికాశ్రమంలో తపస్సు చేస్తూంటుంది. రెండవ మూర్తి జగత్తులో జరిగే మంచి - చెడుగులను చూస్తూ ఉంటుంది. మూడవ మూర్తి మనుష్యరూపం దాల్చి ఈ లోకంలో వివిధకర్మలు చేస్తూంటుంది. నాల్గవమూర్తి ఒక వెయ్యి సంవత్సరాల పాటు నిద్రలో ఉంటుంది.

**చతుర్మూర్తిరహం శశ్వల్లోకత్రాణార్థముద్యతః,
ఆత్మానం ప్రతిభజ్యేహ లోకానాం హితమాదధే.**

ఏకా మూర్తిస్తపశ్చర్యాం కురుతే మే భువి స్థితా,
 అపరా పశ్యతి జగత్ కుర్వాణం సాధ్వసాధునీ,
 అపరా కురుతే కర్మ మానుషం లోకమాశ్రితా
 శేతే చతుర్థీ త్వపరా నిద్రాం వర్షసహస్రకామ్. (ద్రోణపర్వం. 29. 26. 28)

నిద్రాంతంలో మేల్కొన్న ఆ మూర్తి ఆనాడు వరాలు ఇవ్వడానికి తగినవాళ్లందరికీ వరా లిస్తుంది.

ఆ సమయం తెలిసికొని ఒకమారు పృథివి వచ్చి - “నా కుమారునకు వైష్ణవాస్త్రం ఇచ్చి అతడు దేవతలచేత గాని దానవులచేత గాని వధ్యుడు కాకుండునట్లు అనుగ్రహించుము” అన కోరింది. నే నామెకు ఆ వరం ఇవ్వడంచేత నరకుడు ఎవరి చేతిలోనూ మరణం లేనివా డయ్యాడు. ముల్లోకాలలోను ఈ అస్త్రం ప్రయోగిస్తే మరణించనివాడు ఎవ్వడూ లేడు. ఈ అస్త్రం నరకుని నుండి ఈ ప్రాగ్జ్యోతిషరాజుకు లభించింది. నిన్ను రక్షించడానికై నేనిలా చేశాను” అని కృష్ణుడు అర్జునునకు చెప్పి “ఇపు డీ పరమాస్త్రం వీని వద్ద లేదు గాన వీనిని సంహరించు” అన్నాడు.

అర్జునుడు భగదత్తునిమీద బాణవర్షం కురిపించాడు. అంతకు మునుపే ఆ ఏనుగ కవచాన్ని ఛేదించిన అర్జును డవుడు దాని కుంభస్థలంమీద నారాచబాణంతో కొట్టాడు. ఆ నారాచబాణం, పుట్టలోనికి పాము దూరి నట్లు, దాని కుంభస్థలంలోనికి పూర్తిగా దూరిపోయింది.

అప్పుడా ఏనుగును భగదత్తు డెంత తోలినా, అది, దరిద్రుని మాట లేవీ భార్య విన నట్లు, ఆతని మాట వినలేదు.

స కరీ భగదత్తేన ప్రేర్యమాణో ముహుర్ముహః,
 స కరోతి వచస్తస్య దరిద్రస్యేవ యోషితా. (ద్రోణపర్వం. 29. 42)

ఆ గజం బిగ్గరగా అరుస్తూ నేలమీద కూలి మరణించింది.

అప్పుడు కృష్ణుడు అర్జునునితో - “అర్జునా! జుట్టు నెరిసిన ఈ వృద్ధు డైన రాజు గొప్ప శూరుడు. జయింప శక్యం కానివాడు. ఈతని కండ్లు ముడతలచేత కప్పబడిపోయాయి. కంటి రెప్పలు వస్త్రంతో పైకి ఎత్తి కట్టుకొన్నాడు” అన్నాడు. కృష్ణుని మాట వినగానే అర్జునుడు బాణం ప్రయోగించి ఆ వస్త్రం ఖండించాడు. వెంటనే ఆతని కండ్లు మూతబడిపోయాయి. మరొక బాణం ప్రయోగించి అర్జునుడు ఆతనిని సంహరించాడు.

భగదత్తుని వధించిన అర్జునుడు తనతో యుద్ధానికి వచ్చిన గాంధార రాజపుత్రులైన వృషక-అచలులను సంహరించాడు. తన సోదరులు మరణించడం చూచిన శకుని మాయాప్రయోగంచేత, కృష్ణార్జునులమీద కఙ్కలు, ఇనుపగుళ్లు, రాళ్లు, శతఘ్నులు, శక్తులు, గదలు, పరిఘలు, ఖడ్గాలు, శూలాలు, ముద్గరాలు, పట్టిశాలు, దండాలు, గోళ్లపంటి ఇనుప ఆయుధాలు, రోకళ్లు, గండ్రగొడ్డళ్లు, చిన్నకత్తులు, చివరకత్తులున్న బాణాలు, గొట్టాలు, దూడల దంతాల ఆకారంలో ఉన్న ఆయుధాలు, ఎముకల సంఘలు, చక్రాలు, బాణాలు, ప్రాసలు, మొదలైన అనేక విధాలైన ఆయుధాలను వందలకొలది వర్షించాడు. గాడిదలు, ఒంటెలు, మహిషాలు, సింహాలు, వ్యాఘ్రాలు, సృమర వృగాలు, చిరుతపులులు, ఎలుగుబంటులు, కుక్కలు, గ్రద్దలు, కోతులు, సర్పాలు, ఆకలిగొన్న అనేక విధాలైన రాక్షసులు, అనేక విధాలైన పక్షులు కోపంతో అర్జునుని మీదికి వచ్చి పడ్డాయి.

వాటిని అన్నింటినీ అస్తవేత్త, శూరుడూ అయిన అర్జునుడు నశింపజేశాడు. అదే విధంగా మాయచేత శకుని సృష్టించిన చీకటి, జలధారలు, మొదలైన వాటి నన్నింటినీ కూడ నశింపజేశాడు. చివరికి ఏమీ చేయ జాలక శకుని యుద్ధరంగం నుంచి అతి శీఘ్రంగా నిష్క్రమించాడు. అర్జునుని బాణవర్షానికి తట్టుకొనలేక కౌరవసైన్యం అంతా రెండు పాయలుగా అయి రక్షణ కోరుతూ ద్రోణ-దుర్యోధనుల దగ్గరికి పరుగెత్తించింది.

ఇంతలో అశ్వత్థామాదీవీరులు పారిపోతూన్న ఆ సైన్యాలను వెనుకకు మరల్చారు. అప్పుడు జరిగిన ఘోరయుద్ధంలో మహా వీరు లెందరో ప్రాణాలు కోల్పోయారు.

సాయంకాలం అవగానే సేనలను ఉపసంహరించారు.

మరునాడు యుద్ధానికి సన్నద్ధుడౌతూన్న ద్రోణాచార్యుని వద్దకు దుర్యోధనుడు వెళ్లి - “అచార్య! యుధిష్ఠిరుణ్ణి పట్టి ఇస్తా నని ప్రతిజ్ఞ చేసి అతడు దగ్గరగా వచ్చినా కూడ పట్టుకొనలేదు. ఈ విధంగా ప్రతిజ్ఞాభంగం నీవంటి వారికి తగదుకదా?” అన్నాడు.

“అర్జునుడు దగ్గర ఉండగా యుధిష్ఠిరుణ్ణి బంధించడం మూడులోకాలలో ఎవ్వరికీ కూడా సాధ్యం కాదు అని నేను ముందుగానే చెప్పాను. నేను సర్వప్రయత్నములూ చేస్తూనే ఉన్నాను. అయినా శక్యం కాలేదు. నేడు శత్రుదుర్భేద్య మైన చక్రవ్యూహం నిర్మిస్తున్నాను. ఎలాగైనా అర్జునుడు దూరంగా వెళ్లిపోయే టట్లు చెయ్యి. తప్పక నేను యుధిష్ఠిరుణ్ణి పట్టుకొంటాను” అన్నాడు ద్రోణుడు.

ద్రోణుని మాటలు విని సంశయకులు అర్జునుణ్ణి దక్షిణ దిక్కునందు యుద్ధానికై పిలవగా అత డటు వెళ్లాడు.

ద్రోణాచార్యులు కౌరవసేనను చక్రవ్యూహంలో నిలిపాడు. వ్యూహపద్ధతుల ననుసరించి ఆ యా మహావీరులు ఆ యా స్థానాలలో నిలచి ఉన్నారు.

పాండవసేన ఆ కౌరవసేన నెదుర్కొనడానికి సంసద్ధమై బయలుదేరింది.

అభిమన్యుని మహాపరాక్రమం

యుద్ధం ప్రారంభమైనది. ద్రోణుణ్ణి పాంచాలులు కాని, సృంజయులు కాని, పాండవులు కాని ఎదిరించే స్థితిలో లేరు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు ఏమి చేయాలా అని ఆలోచిస్తూ అర్జునుని కుమారుడైన అభిమన్యుని పిలిపించాడు.

అభిమన్యుడు అద్భుతపరాక్రమవంతుడైన సాటి లేని వీరుడు.

కృష్ణునిలో ఏ ఉత్తమ గుణాలున్నాయో పాండవులలో ఏ ఉత్తమ గుణాలున్నాయో అవన్నీ కలసి అభిమన్యునిలో ఉన్నాయి.

అభిమన్యుడు వీర్యంచేత యుధిష్ఠిరునితోను, చరితంచేత కృష్ణునితోను, పనులచేత భయంకరమైన కర్మ లాచరించ గల భీమునితోను సమానుడు.

అతడు రూపంలోను, పరాక్రమంలోను, విద్యులలోను అర్జునునితో సమానుడు. వినయం చేత నకుల - సహదేవులతో సమానుడు.

యే చ కృష్ణే గుణాః స్ఫీతాః పాణ్డవేషు చ యే గుణాః,

అభిమన్యో కిలైకస్థాః దృశ్యన్తే గుణసంచయాః,

యుధిష్ఠిరస్య వీర్యేణ కృష్ణస్య చరితేన చ,

కర్మభిర్భీమసేనస్య సదృశో భీమకర్మణః.

ధనంజయస్య రూపేణ విక్రమేణ శ్రుతేన చ,

వినయాత్ సహదేవస్య సదృశో నకులస్య చ. (ద్రోణపర్వం. 34. 8. 10)

యుధిష్ఠిరుడు అభిమన్యునితో - “నాయనా! ద్రోణాచార్యులు చక్రవ్యూహం నిర్మించి ఉన్నాడు. దీనిని ఛేదించడానికి నువ్వు కాని, అర్జునుడు కాని, కృష్ణుడు కాని, ప్రద్యుమ్నుడు గాని - ఈ నలుగురు మాత్రమే సమర్థులు. ఐదవ వాడెవరూ లేరు. నీ తండ్రి ధనంజయుడు యుద్ధం నుండి తిరిగి వచ్చి మనలను ఏ విధంగా నిందించకుండా ఉంటాడో ఆ విధంగా నువ్వు ప్రయత్నం చెయ్యి. ఈ చక్రవ్యూహాన్ని ఛేదించి శత్రువినాశనం చెయ్యి” అన్నాడు.

“నాకు నా తండ్రి ఈ వ్యూహాన్ని ఛేదించే విధానం పూర్తిగా నేర్పాడు. నేను తప్పక ఛేదిస్తాను. అయితే ఏదైనా ఆపద వస్తే మాత్రం నేను దానిలోనుంచి బయటకు రాజాలను” అన్నాడు అభిమన్యుడు.

ఆ మాట విని యుధిష్ఠిరుడు - “నాయనా! నీవు ఈ చక్రాన్ని భేదించి ద్వారం ఏర్పరిస్తే మేం అందరమూ నీ వెనకనే ప్రవేశిస్తాం” అన్నాడు.

భీముడు కూడ అదే మాట అన్నాడు

అప్పుడు అభిమన్యువు ఉత్సాహంతో “నేను తప్పకుండా మా మేనమామా, తండ్రి కూడ సంతోషించే పనిచేసి మన రెండు కులాల గౌరవమూ కూడ నిలబెడతాను” అని అంటూ - “సుమిత్రా! వెంటనే రథం ద్రోణుని అనీకం వైపు నడిపించు” అని సారథిని ఆదేశించాడు.

అప్పుడు సారథి - “ఆయుష్మంతుడా! పాండవు లీనాడు నీమీద చాల భారం పెట్టారు. నువ్వు క్షణకాలం ఆగి తరవాత యుద్ధానికి వెళ్లడం మంచిది. ఆచార్యుడు సర్వసమర్థుడు. సకలాస్త్రవిశారదుడు. నువ్వు చాల సుకుమారంగా పెరిగినవాడవు. యుద్ధంలో అంతగా ప్రావీణ్యం లేనివాడవు” అన్నాడు.

అప్పుడు అభిమన్యువు నవ్వుతూ సారథితో - “సారథీ! ఈ ద్రోణు డెంత, ఇక్కడికి చేరిన ఈ సకలక్షత్రియసమూహాలు ఎంత? దేవత లందరే కాదు సాక్షాత్తు మా మేనమామ, నా తండ్రి వచ్చి ఎదుట నిలబడినా నేను యుద్ధానికి వెరవను” అని అంటూ నడు, నడు అని తొందరబెట్టాడు.

సారథి మనస్సులో అంత ఉత్సాహం లేకుండానే రథాన్ని ద్రోణాచార్యుని వైపు తీసికొనివెళ్లాడు. అతని రథం చూడగానే ద్రోణాదులు ముందుకు కదిలారు. పాండవులు అభిమన్యుని వెనకనే వెళ్లారు.

తుముల మైన యుద్ధం ప్రారంభ మైనది. ద్రోణుడు చూస్తూండగానే అభిమన్యువు చక్రవ్యూహాన్ని భేదించుకొని లోపల ప్రవేశించాడు. ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది (ఈ యుద్ధం చాల అద్భుతంగా ద్రోణపర్వంలోని 36-48 సర్గలలో వర్ణింపబడింది)

శల్య-కర్ణ-దుఃశాసన - కృపాదివీరులు కూడ అభిమన్యుణ్ణి ఎదిరించలేకపోయారు. కొన్ని వేలమంది సైనికులు ప్రాణాలు కోల్పోయారు. కౌరవ సైన్యాలు పరాజ్ఞుఖములై పారిపోయాయి.

ద్రోణుడు కూడ ఆశ్చర్యం చెంది అభిమన్యుణ్ణి ప్రశంసిస్తూ కృపాచార్యునితో - “ప్రసిద్ధ మహావీరు డైన ఈ అభిమన్యుడు తనవాళ్ల కందరికీ, మిత్రులకూ, మధ్యస్థులకూ కూడ ఆనందం కలిగే టట్లు ఎలా వెడుతున్నాడో చూడు. యుద్ధంలో ఇతనితో సమాను

డైన ధనుర్ధరు డెవ్వడూ నాకు కనబడదం లేదు. తలుచుకొంటే ఇతడు సైన్యా న్నంతనీ సంహరించగలడు, ఎందుచేతనో అలా తలచుకొన్నట్లు లేదు.

నాస్య యుద్ధే సమం మన్యే కంచదన్యం ధనుర్ధరమ్,
ఇచ్చన్ హన్యాదిమాం సేనాం, కిమర్థమపి నేచ్ఛతి. (ద్రోణపర్వం. 39.13)

అన్నాడు.

ద్రోణుడు కృపనితో అంటూన్న ఆ మాటలు వినగానే దుర్యోధనుని ఒళ్లు మండిపోయింది. ప్రక్కనే ఉన్న కర్ణ - శకుని - దుఃశాసనులతో - సకలరాజులకు ఆచార్యుడు, బ్రాహ్మణోత్తముడూ అయిన ఆచార్యునికి మూఢు డైన ఈ అభిమన్యుణ్ణి చంపడం ఇష్టంలేదు. యముడు కూడ ఈతని ఎదుట నిలచి యుద్ధం చేయజాలడు; ఇతరుల మాట చెప్పాలా! ఇతడు అర్జునుని పుత్రుడవడంచేత శిష్యవాత్సల్యంతో వీనిని ఆచార్యుడు వధించడంలేదు. ధర్మాత్ములకు సాధారణంగా శిష్యులన్నా, పుత్రులన్నా, వాళ్ల సంతానం అన్నా ప్రేమ ఉంటుంది.

శిష్యాః పుత్రాశ్చ దయితాస్తదవత్యం చ ధర్మిణామ్. (ద్రోణపర్వం. 39.18)

ఇలా ద్రోణుడు రక్షించడంచేత ఈ మూఢుడు తా నేదో మహావీరు డన్నట్లు విర్రవీగుతున్నాడు. ఇంక ఆలస్యం చేయకండి. వీనిని వధించండి అన్నాడు.

దుర్యోధనుని మాటలు విన్న దుఃశాసనుడు లేచి, గట్టిగా అరుస్తూ - “మహారాజా! చెపుతున్నాను విను. పాండుపుత్రులూ, పాంచాలులూ చూస్తూండగా నేను వీనిని సంహరిస్తాను. ఇతడు మరణించా డని తెలియగానే కృష్ణార్జునులు ప్రాణాలు విడిచిపెడతారు. వాళ్లను తలుచుకొంటూ పాండవులూ, వాళ్ల మిత్రు లందరూ కూడ బెంబేలు చెంది ఒక్క రోజులో మరణిస్తారు. ఇతడు మరణిస్తే నీ శత్రువు లందరూ మరణించినట్లే! వెదుతున్నాను, ఆశీర్వదించు” అని అంటూ యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించాడు.

అభిమన్యునితో యుద్ధం జరిగింది. అభిమన్యుడు బాణప్రహారాలచేత వానిని రథం మీదనే కళ్లు తిరిగి పడిపోయేటట్లు చేశాడు. సారథి అది చూచి దుఃశాసనుణ్ణి రణ రంగం నుంచి దూరంగా తీసికొనిపోయాడు. పాండవపక్షం వారందరూ ఆనందంతో శంఖాదులు మ్రోగించారు.

దుర్యోధనుడు పంపిన కర్ణుడు కూడ అభిమన్యుని ఎదుట నిలవజాలకపోయాడు. కర్ణునికి సహాయం చేయడానికి వచ్చిన వాని సోదరుణ్ణి అభిమన్యుడు సంహరించాడు. కర్ణుడు కూడా యుద్ధభూమి విడచి వెళ్లిపోయాడు. వాని సైన్యం అంతా చెల్లా చెదరైపోయింది. అభిమన్యుడు ఎంతోమంది సైనికులను అనాయాసంగా సంహరించాడు.

అభిమన్యుడు ఏర్పరచిన మార్గంగుండా పాండవులు, శిఖండి, సాత్యకి, ద్రుపదుడు, విరాటుడు మొదలైన మహావీరు లందరూ తమ సైన్యాలతో ప్రవేశించారు. వాళ్లను చూడగానే కౌరవసైన్యం అంతా యుద్ధవిముఖ మయింది.

ఇంతలో ధృతరాష్ట్రుని అల్లుడూ సింధురాజపుత్రుడూ అయిన జయద్రథుడు తన అస్త్రబలంచేత పద్మవ్యూహంలోనికి, అభిమన్యురక్షణార్థమై ప్రవేశిస్తూన్న పాండవులనూ, వాళ్ల మిత్రులనూ, సైన్యాలను కూడ అడ్డుకొన్నాడు.

“జయద్రథుడు ద్రౌపదిని హరించడానికై ప్రయత్నించి నప్పుడు పాండవులవల్ల పొందిన అవమానం భరించలేక శివునికై తపస్సు చేసి, ‘అర్జునుడు తప్ప మిగిలిన పాండవులను, వాళ్ల సైన్యాలను నీవు ఒక రోజు అడ్డుకొనకలుగుతావు’ అని వరం పొందడంచేత అత డా విధంగా అడ్డుకొనగలిగాడు” అని సంజయుడు ధృతరాష్ట్ర డడిగిన ప్రశ్నకు సమాధానంగా చెప్పాడు.

వ్యూహమధ్యంలో ప్రవేశించిన అభిమన్యుడు మహామకరం సముద్రజలాన్ని క్షోభింపచేసి నట్లు కౌరవసైన్యాన్ని క్షోభింపచేస్తూ - వృషసేనుణ్ణి యుద్ధభూమినుండి పారిపోయేటట్లు చేసి వసాతీయుడు, సత్యశ్రవస్సు, మొదలైనవారిని వధించాడు. అతనిని ఎదిరించడానికి వెళ్లినవాళ్లలో, యుద్ధ భూమి నుండి పారిపోయినవాళ్లు తప్ప, మరెవరూ కూడ, సముద్రంలో ప్రవేశించిన నదులవలె, వెనుకకు తిరిగి వెళ్లేదు.

యే కేచన గతాస్తత్ర సమీపమపలాయినః,

న తే ప్రతిన్యవర్తన్త సముద్రాదివ సిన్ధవః.

(ద్రోణపర్వం. 45. 7)

శల్యుని పుత్రు డైన రుక్మరథుడు అభిమన్యుణ్ణి ప్రాణాలతో పట్టుకోవా లను ఉద్దేశంతో వాని మీదికి వెళ్లాడు. అతనిని అభిమన్యువు అనాయాసంగా వధించి, అతని మిత్రులైన వందలకొలది రాజపుత్రులు తాడిచెట్ల ప్రామాణాలలో ఉన్న ధనుస్సులు లాగుతూ తన మీదికి రాగా గాంధర్వాస్త్రప్రయోగంచేత వాళ్లందరినీ మోహింపచేసి ఒక్క ముహూర్త కాలంలో సంహరించాడు. ఐదు సంవత్సరాలు పెరిగి, ఇంక ఫలాలు ఇవ్వడానికి సిద్ధంగా ఉన్న చూతవృక్షవనం అంతా హటాత్తుగా పెనుగాలికి కూలిపోయి నట్లు ఆ రాజపుత్రశతం ఒక్క ముహూర్తంలో కూలిపోయింది.

చూతారామో యథా భగ్నః పఞ్చవర్షః ఫలోపగః,

రాజపుత్రశతం తద్వత్ సౌభద్రేణ నిపాతితమ్.

(ద్రోణపర్వం. 45. 27)

అది చూచి దుర్యోధనుడు గొప్ప కోపావేశంతో అభిమన్యుని మీదికి ఎంత శీఘ్రంగా వచ్చాడో అంత శీఘ్రంగాను వెనుకకు వెళ్లిపోయాడు. వాల్మీకి మధ్యా యుద్ధం క్షణకాలం మాత్రమే జరిగింది.

తయోః క్షణమివాపూర్ణః సంగ్రామః సమపద్యత,

అథాభవత్తే విముఖః పుత్రః శరశతాహతః.

(ద్రోణపర్వం. 45-30)

దుర్యోధనుని పుత్రు డైన లక్ష్మణుడు అభిమన్యునితో యుద్ధానికి వచ్చాడు. అతనిని చూచి అతని రక్షణకై దుర్యోధనుడు మళ్లీ యుద్ధభూమికి వచ్చాడు. అతని వెనుకనే ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ, బృహద్రులు, కృప, కర్ణుడు, కృతవర్మ, శకుని - వీళ్లందరూ అభిమన్యునితో యుద్ధానికి వచ్చారు.

దుర్యోధనుని కుమారు డైన లక్ష్మణుడు బాణాలు ప్రయోగించగానే అభిమన్యుడు కఱ్ఱతో కొట్టిన సర్పం వలె కోపించి - “ఇంక పైలోకానికి వెళ్లిపోబోతున్నావు. ఈ లోకం ఒక మాటు బాగా చూచుకో. నీ బంధువు లందరూ చూస్తుండగానే యమలోకానికి పంపిస్తాను.”

సదృష్టః క్రియతాం లోకో హ్యముం లోకం గమిష్యసి,

పశ్యతాం బాన్ధవానాం త్వాం నయామి యమసాదనమ్. (ద్రోణపర్వం. 46.15)

అంటూ ఒక్క భల్లబాణం ప్రయోగించి వాని శిరస్సు ఖండించాడు.

పుత్రుడు మరణించగానే దుర్యోధనుడు క్రోధంతో మండిపడుతూ “వీనిని చంపివెయ్యండి” అని గట్టిగా అరచాడు. వెంటనే ద్రోణ - కృప - కర్ణ - అశ్వత్థామ - బృహద్రుల-కృతవర్మలు వానిని చుట్టుముట్టారు. అభిమన్యుడు వాడి యైన బాణాలతో వాళ్ల నందరినీ వెనుకకు పంపివేసి సైన్యం సైన్యం వైపు వెళ్లాడు. అక్కడ గజసేనతో తనను ఎదిరించిన క్రాథపుత్రుణ్ణి సంహరించాడు.

ఇంతలో ద్రోణుడు మొదలైన ఆరుగురు వీరులు మరల వచ్చి వానిని చుట్టు ముట్టారు. వాళ్లందరితో యుద్ధం చేస్తూ అభిమన్యువు శ్వేతకేతువును, భోజుణ్ణి, కొందరు కర్ణనచివులను వధించాడు. ఆ ఆరుగురు రథికులు ఒక్కమారుగా అభిమన్యునిపై విరుచుకొని పడి అతని ధనుస్సును, రథ-సారథులను, ఖడ్గమును, డాలును ధ్వంసం చేశారు. అప్పుడు అభిమన్యువు చక్రం ధరించి ద్రోణునిమీదికి దుమికాడు. దానిని శత్రువులు

భేదించగా గద ధరించి యుద్ధం ప్రారంభించాడు. దానితో అక్కడ నున్న పదిమంది రథికులను సంహరించాడు. అంతలో దుఃశాసనపుత్రుడు గదతో అభిమన్యుని మీదికి వచ్చాడు.

అతడు తలమీద చేసిన గదాప్రహారంతో, అంతవరకు ఎంతో శ్రమపడి యున్న అభిమన్యుడు నేలమీద కూలాడు. “ఇంతమంది మహావీరులు కలిసి ఒక్కని నీ విధంగా వధించడం ధర్మసంమతం కాదు” అని అంటూ ఆకాశంలో మాటలు వినవచ్చాయి.

అభిమన్యుడు నేలమీద ఒరగగానే పాండవుల సైన్యాలు విడిపోతూండడం చూచి యుధిష్ఠిరుడు - “కొన్ని వేలమంది మహావీరులను సంహరించి, వెనుదిరగక వీరస్వర్గానికి వెళ్ళిన అభిమన్యుణ్ణి గూర్చి మనం దుఃఖించకూడదు” అని చెప్పతూ వాళ్లను నిలబెట్టాడు.

సూర్యాస్తమయం కాగానే మూడవనాటి యుద్ధం విరమించి ఉభయసైన్యాలు తమ ఆవాసాలు చేరాయి. వాళ్లందరూ అభిమన్యుని శౌర్యవీర్యాలను కొనియాడుతూ ఆ రాత్రి గడిచారు.

యుధిష్ఠిరుని విలాపం

యుధిష్ఠిరుడు - “ఇప్పుడు నేను కృష్ణార్జునుల ముఖాలూ, సుభద్ర ముఖమూ ఎలా చూడగలను” అంటూ దుఃఖించాడు.

“అభిమన్యువు అభేద్య మైన ఆ చక్రవ్యూహాన్ని భేదించి విజయం సంపాదిస్తాడు, ఆ విధంగా కృష్ణుడు, సుభద్రార్జునులూ సంతోషిస్తారు” అను ఉద్దేశంతో నేనే ఈ అప్రియ మైన కార్యం చేశాను.

లుబ్ధుడైనవాడు లోభం మూలాన అజ్ఞానంలో పడి దోషాలను తెలిసికొనజాలడు - చెట్టు కొమ్మ చివర నున్న తేనెను పొందాలను ఆశతో నేను ప్రక్కనే ఉన్న ఇలాంటి లోయను చూచుకొనలేదు.

ఏ బాలుణ్ణి తినుబండ్డారాలలోను, వాహనాలలోను, శయనాలలోను, అలంకారాలలోను మనం ముందు ఉంచుకోవాలో వానిని యుద్ధంలో ముందు నిలబెట్టాం.

న లుబ్ధో బుధ్యతే దోషాన్ లోభాన్మోహాత్ప్రవర్తతే,
మధులిప్పుర్థి నాపశ్యం ప్రపాతమహమీదృశమ్.”
యో హి భోజ్యే పురస్కార్యో యానేషు శయనేషు చ,
భూషణేషు చ సోఽస్మాభిర్భాలో యుధి పురస్కృతః.

(ద్రోణపర్వం 51.11.12)

ఈ విధంగా తాను చేసిన పనికి వగచుచూ విలపించాడు.

వ్యాసుడు వచ్చుట

యుధిష్ఠిరు డా విధంగా దుఃఖితుడై ఉండగా వ్యాసుడు వచ్చాడు. ఆయనతో యుధిష్ఠిరుడు - “అనేకులు మహారథులు కలిసి అధర్మపూర్వకంగా చుట్టుముట్టి యుద్ధం చేస్తూన్న బాలుణ్ణి వధించారు. యుద్ధజీవులు సమయుద్ధం చేయాలి కాని ఇలా అధర్మయుద్ధం చేయడం న్యాయమా” అంటూ వాపోయాడు.

అప్పుడు వ్యాసుడు - “యుధిష్ఠిరా! దేవదానవగంధర్వులు కూడ మృత్యువు పాలవుతూంటారు. విధి అతిక్రమింప శక్యం కానిది” అంటూ ఆతనిని ఓదార్చాడు.

ఈ ప్రసంగంలో వ్యాసుడు మృత్యుదేవత ఆవిర్భావాన్ని గూర్చి ఒక కథ చెప్పాడు. “బ్రహ్మ సకల జగత్తునూ సృష్టించాడు. సృజించబడిన ప్రాణులన్నీ పెరిగిపోతున్నాయి కాని అవి నశించడంలేదు. భూభారం పెరిగిపోతున్నది. దానిని తగ్గించడానికై బ్రహ్మ మృత్యుదేవతను సృజించి ప్రాణుల సంహారం చేస్తూండ మని ఆజ్ఞాపించాడు

“ఇలాంటి మహాపాపకర మైన పని నేను చేయను” అని మృత్యుదేవత అంది. అప్పుడు - “నీకు ఎలాంటి పాపమూ ఉండదు. నీకు లోకపాలు డైన యముడు, వ్యాధులూ సాహాయ్యం చేస్తాయి. నీవు చేసే పని ధర్మసంమతమే గాన నీకు పాపం ఉండదు” అన్నాడు బ్రహ్మదేవుడు.

ఆ మాట విని మృత్యుదేవత - నీ ఆజ్ఞను నేను శిరసా వహిస్తున్నాను. అయితే నా దొక విన్నపం. అది విను - లోభము, క్రోధము, అసూయ, ఈర్ష్య, ద్రోహము, మోహము, సిగ్గు విడిచి ప్రవర్తించడము మొదలైనవీ, పరస్పరము పరుషమైన వాక్కు, ఇలాంటి వేరువేరు విధాలైన దోషాలే దేహధారుల దేహాన్ని ఛేదించుగాక. అప్పు డా పాపం నాకు తగలనే తగలదు కదా.

లోభః క్రోధోఽపి భ్యసూయేర్ష్యా ద్రోహో మోహశ్చ దేహినామ్,

అహ్రీశ్చాన్యోన్యపరుషా దేహం భిన్తుః పృథగ్విధాః. (ద్రోణపర్వం 54.38)

అంది.”

“యుధిష్ఠిరా! మృత్యువు ఈ విధంగా అనేక కారణాలవల్ల కలుగుతుంది; అనివార్యమైనది కూడ. అందుచేత వీరస్వర్గం పొందిన అభిమన్యుణ్ణి గూర్చి చింతించక సోదరులతో కలిసి విజయం సాధించడానికి ప్రయత్నించు” అని వ్యాసుడు బోధించాడు.

వ్యాసుడు యుధిష్ఠిరుని ఓదార్చడానికై మరొక ప్రాచీనమైన కథ కూడ చెప్పాడు.

“పూర్వం శైబ్యుని కుమారు డైన సృంజయుడు తన ఇంటికి అతిథులుగా వచ్చిన దేవర్షులైన పర్వత - నారదులను తన ఇంట్లో చాల కాలం ఉంచుకొని ఆదరించాడు. నారదుడు సంతోషించి కావలసిన వరం కోరుకొమ్మనగా- “నాకు కీర్తిమంతుడు, శత్రుసంహారకుడూ అయిన పుత్రుణ్ణి అనుగ్రహించు. ఆ పుత్రుని దేహం నుండి వెలువడిన చెమట మొదలైన ప్రతీ పదార్థమూ కూడ సువర్ణమయం అవాలి” అని ఆ రాజు కోరాడు.

నారదుడు ఆ విధంగా వరం ఇచ్చాడు. పుత్రుడు జనించిన తరువాత ఆ రాజు తనకు కావలసిన ప్రతీవస్తువూ సువర్ణమయం చేయించివేశాడు. అది చూచి, అందుకు కారణం ఆతని పుత్రు డని తెలిసిన కొందరు చోరులు ఆ పుత్రుణ్ణి అపహరించి ఆతని శరీరం ఖండించి చూడగా బంగారం ఏమీ లభించలేదు. ఆ చోరులు వాళ్లలో వాళ్లు కొట్టుకొని మరణించారు.

సృంజయుడు పుత్రశోకంతో విలపిస్తూండగా నారదుడు వచ్చి ఆతనికి మరుత్తుడు, హోత్రుడు, పౌరవుడు, శిబి, యజ్ఞదానుడు, దాశరథి రాముడు, భగీరథుడు, దిలీపుడు, మాంధాత, యయాతి, అంబరీషుడు, శశబిందువు, గయుడు, రంతిదేవుడు, శాకుంతల భరతుడు, పృథువు, పరశురాముడు మొదలైన మహాపురుషుల వృత్తాంతాలు చెప్పి - సృంజయా! వీళ్లలో ఒక్క రొక్కరు నీ కంటే నాలుగు రెట్లు గొప్పవాళ్లు, కొందరు నూరు రెట్లు గొప్పవాళ్లు. వాళ్లుకూడ మృతులయ్యారు; మృతులవుతారు. అందుచేత మృత్యువును ఎవ్వరూ కూడ తప్పించుకొనజాలరు.

ఏతే చతుర్భద్రతరాస్త్యయా భద్రశతాధికాః,

మృతా నరవరశ్రేష్ఠ మరిష్యన్తి చ సృజ్యయః.

(ద్రోణపర్వం. 70, 25)

నీ కుమారు డైతే ఏ యాగాలూ చేయలేదు; ఏ దక్షిణలూ ఇవ్వలేదు. అలాంటి వీనిని గూర్చి అసలే ఏడ్వకూడదు.

అయజ్ఞానమదాక్షిణ్యం మా పుత్రమనుతప్యథాః.

(ద్రోణపర్వం. 70. 24)

ఇలా సృంజయుణ్ణి ఓదార్చి నారదుడు “రాజా! నేను పదహారుగురు మహాపురుషుల చరిత్రలు చెప్పాను కదా? ఇప్పటి కైనా నీకు దుఃఖనివృత్తి అయిందా” అని అడిగాడు.

“మహామనీ! మహాపురుషుల అద్భుతమైన చరిత్రలు వినగానే కలిగిన ఆశ్చర్యంచేత, సూర్యతేజస్సుచేత తమస్సు తొలగిపోయి నట్లు నా దుఃఖం తొలగిపోయింది” అని సృంజయు డన్నాడు.

“రాజా! అదృష్టవశంచేత నీ శోకం తొలగిపోయినది. నీ కేమి కావాలో కోరుకో. మా మాట ఎన్నటికీ అసత్యం కాదు” అన్నాడు నారదుడు.

“దేవర్షీ! నీవు నా విషయంలో ప్రసన్నుడ వయ్యావు. ఇదే చాలు. నీవు ప్రసన్నుడ వైతే దుర్లభ మైనది ఏముంటుంది?” అన్నాడు రాజు.

అప్పుడు నారదుడు - “నీ కుమారుణ్ణి దస్యవులు వృథాగా చంపివేశారు. ఆతనిని నరకం నుండి ఉద్ధరిస్తాను” అని అంటూ ఆ పుత్రుణ్ణి బ్రతికించాడు.

ఆ రాజు చాల సంతోషించి అనేక యజ్ఞాలు చేశాడు.

ఆ పిల్లవా డైతే చేయవలసిన పను లేవీ చేయలేదు. యాగాలు చేయలేదు. ఆతనికి సంతానం లేదు. అందుచేత నారదుడు ఆతనిని బ్రతికించాడు.

“యుధిష్ఠిరా! అభిమన్యు డైతే కృతార్థుడై వీరస్వర్గం పొందాడు. ఆతని విషయంలో దుఃఖించవలసిన పని లేదు” అని చెప్పి వ్యాసుడు అంతర్ధానం చెందాడు.

అర్జునుడు జయద్రథుని సంహరించడానికై ప్రతిజ్ఞ చేయుట

సంశప్తకులను వధించి కృష్ణార్జునులు తిరిగి వస్తూన్నప్పుడు అర్జునుడు అనేకమైన దుఃశకునాలు చూచి ఎవరు ఎలా గున్నారో అను దిగులుతో శిబిరం చేరగానే ఆ దుర్వార్ల విన్నాడు. దుఃఖంతో పూర్తిగా చలించిపోయాడు. కృష్ణుడు ఓదార్చాడు.

అతికష్టమీద తెప్పరిల్లిన అర్జునుడు “నా పుత్రుని వధకు కారణమైన ఆ దురాత్ముడైన సైంధవుడు నన్నుకాని, కృష్ణుని గాని, నా అన్నగారిని గాని శరణు వేడితే తప్ప రేపునాయంకాలం లోగా నేను వానిని వధించకపోతే అగ్నిలో ప్రవేశిస్తాను అని ఘోరమైన ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

అర్జునుని విషాదం తొలగించడానికై వెంటనే కృష్ణుడు పాంచజన్యం పూరించాడు. అర్జునుడు దేవదత్తం పూరించాడు. వేలకొలది వాద్యాల ఘోషలు వినబడ్డాయి. పాండవులు సింహనాదాలు చేశారు.

ఈ ధ్వని విన్న జయద్రథుడు భయంతో కంపించిపోయాడు. అర్జునుడు చేసిన ప్రతిజ్ఞను గూర్చి చారుల ద్వారా కూడ తెలిసింది. అతడు రాజసమితికి వెళ్లి సిగ్గుపడుతూ ఇలా అన్నాడు- రాజశ్రేష్ఠలారా! కాముకుడైన ఇంద్రునికి పాండుభార్యయందు జనించిన ఆ దుర్బుద్ధి నన్ను ఒక్కనీ యమలోకానికి పంపుతాడట.

యోఽసౌ పాణ్డోః కిల క్షేత్రే జాతః శక్రేణ కామినా,

స నిసీషతి దుర్బుధ్ధిర్మాం కిలైకం యమక్షయమ్. (ద్రోణపర్వం. 74.5)

మీ అందరికీ క్షేమం అగుగాక. నా ప్రాణాలను రక్షించుకొనడంకొరకు మా యింటికి వెళ్లిపోతాను. లేదా సర్వాస్త్రనిపుణులైన మీరు నన్ను రక్షించండి.

ఈ పాండవులు శోకసమయంలో ఉత్సాహంతో గర్విస్తున్నారు. వాళ్లనుండి నన్ను రక్షించగల వా రెవరున్నారు? అందుచేత అనుజ్ఞ ఇవ్వండి. ఎవరికీ కనబడకుండా వెళ్లి దాగుకొంటాను.

ఆ విధంగా వికలమైన మనస్సుతో ఉన్న ఆతనితో దుర్యోధనుడు, ఆ సమయంలో తన పని చాల ప్రధానమైన దవడంచేత, ఇలా అన్నాడు -

ఆత్మకార్యగరీయస్త్వాద్రాజా దుర్యోధనోఽబ్రవీత్. (ద్రోణపర్వం 74.13)

“సరవ్యాహూ! భయపడకు. మేం అందరమూ ఉండగా నిన్ను ఎవ రేమి చేయగలరు? స్వయంగా నీవు కూడ మహావీరుడవే కదా? నా “పదకొండు అక్షేహిణుల” సైన్యమూ కూడ నీ కోసం యుద్ధం చేస్తుంది.”

దుర్యోధను డీ విధంగా ధైర్యం చెప్పగా సైంధవుడు, రాత్రి దుర్యోధనునితో కలిసి ద్రోణాచార్యుని వద్దకు వెళ్లి, ఆయనకు పాదాభివందనం చేసి, దగ్గరనే కూర్చొని సవినయంగా - “ఆచార్యా! లక్ష్యాన్ని కొట్టడంలోను, దూరంగా వెళ్లడంలోను, శీఘ్రత్వంలోను, ధృఢంగా కొట్టడంలోను నాకూ అర్జునునకు ఉన్న భేదం ఏమిటో చెప్పు. ఈ విషయం యథార్థంగా తెలుసుకోవా లని కోరుతున్నాను” అన్నాడు.

ద్రోణు డిలా చెప్పాడు - “నాయనా! మీ రిద్దరూ కూడ గురువువద్ద విద్య సమానంగానే నేర్చుకున్నారు. అయితే అర్జునుడు నిరంతరాభ్యాసం చేయడంచేత, చాల కష్టాలు అనుభవించి గురుశుశ్రూష చేసినవా డవడంచేతా నీకంటే అధికుడు.

సమమాచార్యకం తాత తవ చైవార్జునస్య చ,

యోగాద్భుఃఖోషితత్వాచ్చ తస్మాత్త్వత్తోఽధికోఽర్జునః. (ద్రోణపర్వం 74.25)

అయితే-ను వ్యేమాత్రము అర్జునునికి భయపడవలసిన పని లేదు. నేను నిన్ను రక్షిస్తాను. నువ్వు నీ తండ్రితాతలు అనుసరించిన మార్గం అనుసరించు. నువ్వు యథాశాస్త్రంగా వేదాధ్యయనం చేశావు, అగ్నులలో హోమాలు చేశావు. అనేక యజ్ఞాలు చేశావు. నువ్వు మృత్యువుకు భయపడవలసిన పని లేదు.

మానవుడు తన భుజబలంచేత సంపాదించిన లోకాలకు వెళ్లడం చాల దుర్లభమైనది. అలాంటి లోకాలను నువ్వు పొందుతావు.

కౌరవులు, పాండవులు, వృష్ణులు, ఇతర మానవులు, నేను, నా పుత్రుడు - అందరమూ కూడ అశాశ్వతమైన వాళ్లమే అను విషయం తెలుసుకో. మహాబలం గల కాలం ఒకరి తరవాత ఒకరిని హరిస్తూంటే మనం అందరమూ కూడ మనం చేసిన కర్మలు వెంట బెట్టుకొని పరలోకానికి వెళ్లవలసిందే.

కురవః పాణ్డవాశ్చైవ వృష్ణయోఽన్యే చ మానవాః,
అహం చ సహ పుత్రేణ అధ్రువా ఇతి చిన్మతామ్.

పర్యాయేణ వయం సర్వే కాలేన బలినా హతాః,
పరలోకం గమిష్యామః స్వే స్వే కర్మభీరన్వితాః.. (ద్రోణపర్వం. 74. 31. 32)

క్షత్రియధర్మాన్ని ఆశ్రయించిన వీరులు, మహామునులు తపస్సు చేసి ఏ లోకాలకు వెడతారో ఆ లోకాలకే వెడతారు.

తపస్తప్త్యా తు యాన్ లోకాన్ ప్రాప్నువన్తి తపస్వినః,
క్షత్రధర్మాశ్చి తా వీరాః క్షత్రియాః ప్రాప్నువన్తి తాన్. (ద్రోణపర్వం. 74. 33)

అచార్యుని మాటలు విన్న సైంధవుడు కొంత ధైర్యం తెచ్చుకొని యుద్ధం చెయ్యాలని నిర్ణయించుకొన్నాడు.

కృష్ణుడు అర్జునునకు కౌరవుల ప్రయత్నాలను గూర్చి చెప్పట.

కృష్ణుడు అర్జునునితో - అర్జునా! నీవు, నీ సోదరులు అభిమన్యుని విషయం చెప్పగానే కోపావేశంతో ఘోరమైన ప్రతిజ్ఞ చేశావు. అది అంత సులభంగా చేయకలిగిన పని కాదు. అలా ప్రతిజ్ఞ చేసే ముందు నాతో సంప్రదించి ఉండవలసింది. ఇప్పుడు మనం అందరికీ హాస్యాస్పదులం అయిపోకుండా చూచుకోవాలి.

సైంధవుణ్ణి రక్షించడానికై ద్రోణాచార్యులు శకట-అర్థపద్యవ్యాహాలు నిర్మిస్తున్నాడనీ, సైంధవుణ్ణి పద్యకర్ణికమధ్యస్థానంలో ఉంచి సూచిపార్శ్వాల్లో ఆరుగురు రథికులను ఉంచుతున్నాడనీ, సైంధవుని దగ్గరకి వెళ్లా లంటే వీళ్లందరినీ జయించి మాత్రమే వెళ్లడం కుదురుతుందనీ చారుల ద్వారా తెలిసింది.

ఈ ఆరుగురి రథికులలో ఒక్కొక్కరి బలపరాక్రమాలను గూర్చి జాగ్రత్తగా ఆలోచించుకో. నేను మళ్లీ మంత్రులతో కూడ ఎలా చేస్తే మనకు మంచిదో, ఆలోచిస్తాను అన్నాడు.

ఎవరు అడ్డు వచ్చినా నేను వెనుతిరిగే ప్రసక్తి లేదు. నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకొని తీరుతాను; ఈ సైంధవుడు అనేక అపరాధాలు చేసి ఉన్నాడు. చెడ్డ సంబంధాలు కలవాడు. పాపదేశంలో పుట్టాడు. పక్కనున్నవాళ్లకి పెట్టకుండా క్షీరాన్నం అంతా తినే స్వభావం కలవాడు. పాపాచారవంతుడు. ఇలాంటి సైంధవుణ్ణి నేను చంపడమూ, వాళ్ల బంధువులందరూ దుఃఖించడమూ కూడ తథ్యం.

బహ్వగస్మత్ కుసంబన్ధి పాపదేశసముద్భవః,
మయా సైన్ధవకో రాజా హతః స్వాన్ శోచయిష్యతి.
సర్వక్షీరాన్నభోక్తారం పాపాచారం రణాజరే,
మయా సరాజకం బాణైర్భిన్నం ద్రక్ష్యసి సైన్ధవమ్. (ద్రోణపర్వం. 76. 17. 18)

చేతిలో దివ్య మైన గాండీవధనస్సు ఉంది. యుద్ధం చేసేవాణ్ణి నేను. నువ్వు సారథివిగా ఉన్నావు. నాకు జయింప శక్యం కాని దేముంది?

హృషీకేశా! నీ అనుగ్రహంవల్ల, యుద్ధంలో నాకు ఎదుర్కొన శక్యంకానిది ఏదీ లేదు. అన్నీ తెలిసి కూడ నన్నెందు కిలా తప్పుపడుతున్నావు?

కృష్ణా! తెల్లవారేసరికి రథం సిద్ధంగా ఉండేటట్లు చూడు. తలపెట్టిన ఈ మహాకార్యం పూర్తి అయే టట్లు నువ్వే చూడాలి అన్నాడు అర్జునుడు.

కృష్ణుడు సుభద్ర దగ్గరికి వెళ్లి అభిమన్యుణ్ణి తలచుకొని దుఃఖిస్తూన్న ఆమెను, అనేకవిధాల బోధించి, ఓదార్చాడు.

కృష్ణుడు రాత్రి అర్జునునిచే శివపూజ చేయించుట

తరవాత కృష్ణుడు అర్జునుని భవనంలోనికి వెళ్లి అర్జునునిచే శివపూజ చేయించడం నిమిత్తం - ఆచమనం చేసి, శుచి యైన నేలమీద ఆకువచ్చని దర్భలు పరచి శుభ్ర మైన శయ్యను ఏర్పాటు చేశాడు. ఆ శయ్యచుట్టూ యథాశాస్త్రంగా పుష్పమాల, మంగళకరమైన లాజలు (అక్షతలు) సుగంధాలు, శ్రేష్ఠమైన ఆయుధాలు ఉంచాడు.

తరువాత అర్జునుడు ఆచమనం చేశాడు. పరిచారకులు వినయపూర్వకంగా అర్జునునికి చూపిస్తూ ఈశ్వరునికి సంబంధించిన బలులు చేశారు. తరువాత అర్జునుడు

గంధమాల్యాదులతో కృష్ణుణ్ణి అలంకరించి అతనికి రాత్రికి సంబంధించిన ఉపహారం నివేదించాడు. (బహుశా వాయనం ఇవ్వడం అయి ఉంటుంది).

కృష్ణుడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ అర్జునునితో - “పార్థా! క్షేమంగా నిద్రపో. నీకు కల్యాణం అగుగాక. నేను వెదుతున్నాను.” అని చెప్పి తరువాత ద్వారపాలకులను, ఆయుధధారులైన రక్షకభటులను నలుమూలలా నిలిపి, దారుకుడు వెంట రాగా తన శిబిరానికి వెళ్లి, చేయవలసిన పనులన్నీ ఆలోచిస్తూ శయనించాడు. ఈ విధంగా కృష్ణుడు అర్జునుని శ్రేయస్సును కోరుతూ అతని తేజస్సును వృద్ధిపొందింప చేసే ప్రక్రియ అంతా చేశాడు.

ఆ రోజు రాత్రి పాండవుల శిబిరాలలో ఎవ్వరికీ నిద్రపట్టలేదు. అర్జునుడు ఇంత తీవ్ర మైన ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. ఎలా సాధిస్తాడా అని ప్రతి ఒక్కరూ ఆ ఆలోచనతోనే ఉన్నారు.

కృష్ణునికి అర్ధరాత్రివేళ మెలకువ వచ్చింది. అతడు అర్జునుడు చేసిన ప్రతిజ్ఞను స్మరించి దారుకునితో ఇలా అన్నాడు - “దారుకా! రేపు సైంధవుణ్ణి రక్షించడానికి కౌరవులు అన్ని విధాలా ప్రయత్నిస్తారు. ద్రోణుని రక్షణలో ఉన్న వానిని సాక్షాత్తు ఇంద్రుడు కూడ ఏమీ చేయజాలడు.

అర్జునుడు సూర్యాస్తమయం కాకుండా జయద్రథుణ్ణి ఎలా సంహరిస్తాడో అలా చేయవలసిన దంతా నేను చేస్తాను.

నాకు కుంతీపుత్రునికంటే ఎక్కువగా ప్రియమైనవాళ్లు - భార్యలు గాని, మిత్రులు గాని, బంధువులు గాని, జ్ఞాతులు గాని, మరెవ్వరూ గాని లేరు.

న హి దారా న మిత్రాణి జ్ఞాతయో న చ బాన్ధవాః,

కశ్చిదన్యః ప్రియతరః కున్తీపుత్రాన్మమార్జునాత్. (ద్రోణపర్వం. 79. 26)

అర్జునుని కోసం రేపు కౌరవులను, వారి సైన్యా లన్నింటినీ నశింపజేస్తాను. రేపు తెల్లవారే సరికి రథాన్ని సిద్ధం చెయ్యి. దానిమీద నా ఆయుధా లన్నీ వాటి వాటి స్థానాలలో ఉంచు. వైనతేయధ్వజాన్ని, రత్న భూషిత మైన ఛత్రాన్నీ ఏర్పాటుచేసి, రథానికి అశ్వాలు కట్టి నీ కవచాదులు ధరించి సిద్ధంగా ఉండు.

నేను పాంచజన్యం పూరించగానే నావద్దకు వెంటనే రా. అర్జునుడు ఎవ రెవరిని వధించా లను కుంటాడో వాడు మరణించవలసిందే.”

స్వప్నంలో అర్జునుడు కృష్ణునితో కలసి శివుని దగ్గరికి వెళ్లుట

అర్జునుడు ఆ మంత్రాన్ని స్మరిస్తూ తన ప్రతిజ్ఞను రక్షిస్తూ నిద్రపోయాడు. స్వప్నంలో కృష్ణు డాతని వద్దకు వచ్చాడు.

ఎట్టి పరిస్థితిలో ఉన్నా కూడ అర్జునుడు తనవద్దకు కృష్ణుడు రాగానే భక్తి ప్రేమపూర్వకంగా ప్రత్యుత్థానం మొదలైన సత్కారాలు చేయడంలో ఎన్నడూ లోపం చెయ్యడు.

ప్రత్యుత్థానం చ కృష్ణస్య సర్వావస్థో ధనంజయః,
స లోపయతి ధర్మాత్మా భక్త్యా ప్రేమ్నా చ సర్వదా. (ద్రోణపర్వం 80.3)

అర్జునుడు ప్రత్యుత్థానం చేసి కృష్ణునికి ఆసనం చూపించాడు. కృష్ణు డా ఆసనం మీద కూర్చున్నాడు. కాని అర్జునుడు మాత్రం నిలబడే ఉన్నాడు. అర్జునుడు విషణ్ణుడై ఉండడం చూచి కృష్ణు డిలా అన్నాడు.

“అర్జునా! విషాదం చెందకు. కాలాన్ని ఎవరూ జయింపజాలరు. కాలం అందరినీ తన వశంలో ఉంచుకొంటుంది.”

ఏ పని చేయవలసి ఉందో ఆ పని చేతల్లో చేసి చూపించు. ఏమీ చేయకుండా శోకంతో ఉంటే ఆ శోకమే శత్రువు అయి బాధిస్తుంది.

యత్తు కార్యం భవేత్కార్యం కర్మణా తత్ సమాచార,
హీనచేష్టస్య యః శోకః స హి శత్రుర్ధనంజయ. (ద్రోణపర్వం. 80.8)

“నేను సైంధవుణ్ణి ఎలా చంపాలా అనే నాకు దిగులుగా ఉంది” అన్నాడు అర్జునుడు.

కృష్ణు డాతనితో - “అర్జునా! నీకు పాశుపతాస్త్రం తెలిసి ఉంటే ఈశ్వరానుగ్రహంచేత శత్రువును రేపు జయించకలుగుతావు. నీకు ఆ అస్త్రం తెలియకపోతే శివుణ్ణి ప్రార్థించి అది సంపాదించు” అన్నాడు.

అప్పుడు అర్జునుడు ఆచమనం చేసి నేలమీద కూర్చుండి ఏకాగ్రమైన మనస్సుతో శివుణ్ణి ధ్యానించాడు. బ్రాహ్మముహూర్తంలో తానూ, కృష్ణుడూ ఆకాశమార్గంలో ప్రయాణం చేస్తూన్నట్లు అర్జునునకు కనబడింది. కృష్ణుడు ఆతని కుడి చెయ్యి పట్టుకున్నాడు. వాళ్లిద్దరూ ఆకాశమీద శరవేగంతో ప్రయాణం చేస్తూ ఉత్తరదిక్కున ఉన్న పర్వతా లన్నీ దాటి ఒక మహాపర్వతం చూచారు. దాని శిఖరం మీద వెయ్యి సూర్యుల కాంతితో దేదీప్యమానుడై ఉన్న శివుడు తపస్సు చేసుకొంటూ కనబడ్డాడు. పక్కనే పార్వతి ఉంది.

కృష్ణార్జునులు నేలపై శిరస్సులు ఆనుస్తూ, శివునికి సాష్టాంగప్రణామం చేశారు. వచ్చిన ఆ సరనారాయణులను చూచి శివుడు చిరునవ్వుతో “నరశ్రేష్ఠులారా! మీకు స్వాగతం!లేవండి. శ్రమ తీర్చుకొనండి. ఎందుకు వచ్చారో చెప్పండి” అన్నాడు.

వాసుదేవార్జునులు లేచి, అంజలి ఘటించి శివుణ్ణి ఒక దివ్య మైన స్తవంతో స్తుతించారు. (ద్రోణపర్వం 80 అధ్యాయం 55-64 శ్లోకాలు ఆ స్తవం).

పార్థుడు సంతోషిస్తూ అంజలి ఘటించి ఆ తేజోనిధిని చూచాడు. “రాత్రి ఈశ్వర సన్నిధిలో కృష్ణుడు సమర్పించిన వస్తువు లన్నీ శివుని దగ్గర అర్జునునికి కనబడ్డాయి.

తం చోపహారం సుకృతం నైశం నైత్యకమాత్మనా,

దదర్శ త్ర్యంబుకాభ్యాశే వాసుదేవనివేదితమ్.

(ద్రోణపర్వం. 81.2)

అర్జునుడు మనస్సులో కృష్ణుణ్ణి, శివుణ్ణి పూజిస్తూ - “నాకు పాశుపతాస్త్రం కావాలి” అని శివునితో అన్నాడు. “మీరు ఏ కోరికతో వచ్చారో నాకు తెలుసు. దివ్యమైన ఆ ధనస్సు, బాణమూ కూడ దగ్గరనే ఉన్న అమృతసరస్సులో ఉన్నాయి. వాటితో నేను పూర్వం దేవతల శత్రువుల నందరినీ సంహరించాను. అక్కడికి వెళ్లి అవి తీసికొనిరండి” అన్నాడు శివుడు.

అప్పుడు సరనారాయణులు ఆ సరస్సుదగ్గరికి వెళ్లి చూడగా ఒక భయంకర మైన మహానాగం కనబడింది. దాని ప్రక్కనే అగ్నిజ్వాలలు కక్కుతూన్న వెయ్యి పడగల మరొక మహాసర్పం కనబడింది. వేదవిదు లైన వాల్మీకిగారు ఆచమనం చేసి, శతరుద్రీయం అను వేదభాగం (సమకం) పఠిస్తూ ఆ నాగాలకు నమస్కరించారు. అప్పుడా రెండు మహాసర్పాలూ కూడ రుద్రుని మాహాత్మ్యంచేత ధనుర్భాణాలుగా మారాయి. వాటిని కృష్ణార్జునులు శివుని దగ్గరకు తీసికొని వెళ్లారు.

అప్పుడు, పచ్చని కళ్లతో, బలవంతుడు, తపోనిధి అయన, నలుపూ ఎరుపూ రంగు గల శరీరచ్ఛాయతో ఉన్న ఒక బ్రహ్మచారి (ఇది శివుని రూపాంతరం) శివుని పార్శ్వంనుండి వచ్చి ఆ ధనుర్భాణాలు గ్రహించి ఒక ఆస్థానకం (pose)లో నిలబడి, బాణం ఎక్కుపెట్టి ఆ ధనస్సు లాగాడు.

అర్జునుడు దాని నారిని, పిడికిలిని (ధనస్సు పట్టుకొన్న పద్ధతిని) స్థానకాన్నీ మనస్సులో బాగా గుర్తుండే టట్లు చూచాడు. శివు డుచ్చరించిన మంత్రం గ్రహించాడు.

ఆ ప్రభువు బాణాన్ని సరస్సులోనికే ప్రయోగించి ధనస్సు కూడ దానిలోనే పడవేశాడు. శివుడు తన విషయంలో అనుగ్రహించాడు అని తెలిసికొని అర్జునుడు చాల కాలం

క్రితం జరిగిన విషయం అంతా- తనకు అరణ్యంలో శంకరుడు దర్శనం ఇవ్వడాన్నీ, వరం ప్రసాదించడాన్నీ, స్మరిస్తూ అది నాకు సంపన్న మగుగాక అని మనస్సులో అనుకొన్నాడు.

అర్జునుని అభిప్రాయం తెలిసికొన్న శివుడు ఆతనికి ఘోరమైన ఆ పాశుపతాస్త్రం ఇచ్చాడు. పాశుపతాస్త్రం మళ్లీ శివుని నుండి గ్రహించిన అర్జునుడు నా కార్యం సిద్ధించినట్లే అనుకున్నాడు. వారిద్దరూ శివునకు శిరస్సులు వంచి నమస్కరించి ఆయన అనుజ్ఞ పొంది తమ శిబిరానికి వచ్చారు. ఇదంతా అర్జునునకు ఆనాటి రాత్రి స్వప్నంలో కలిగిన అనుభూతి.

మరునాడు యుధిష్ఠిరుడు - “మాధవా! అర్జునుడు ఈ ప్రతిజ్ఞ పాలించుకొనే టట్లు నువ్వే సాహాయ్యం చెయ్యాలి” అని కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థించాడు. “అర్జునుని వంటి మహావీరుడు మరొక డెప్పడూ లేడు. తప్పక అతడు సైంధవుణ్ణి వధిస్తాడు” అని కృష్ణుడు ఆతనికి అభయం ఇచ్చాడు.

కృష్ణార్జునులు, ఇతర వీరులు యుద్ధసంనద్ధులై బయలుదేరారు. అర్జునుడు ఉత్సాహాశయంతో ఉన్నాడు. “ఈనాడు నీవు యుధిష్ఠిరుని జాగరూకుడవై రక్షించాలి” అని అర్జునుడు యుయుధానునితో అన్నాడు.

సంజయుడు చెవుతూన్న యుద్ధవార్త లన్నీ వింటూన్న ధృతరాష్ట్రుడు “నా పుత్రుడు మాకెవరికీ ఇష్టం లేకపోయినా, మేం ఎంత చెప్పినా వినక ద్యూతం ఆడాడు. దాని మూలన ఈ కష్టా లన్నీ వచ్చిపడ్డాయి” అంటూ, తనకు, తన పుత్రులకూ వచ్చిన ఆపదలను గూర్చి చెవుతూ వాపోయాడు.

సంజయుడు ఆతనిని తీవ్రంగా దూషిస్తూ - “దీనికంతకీ మూలం నువ్వే. నువ్వు పితృధర్మం ప్రకారం నీ పుత్రుణ్ణి సన్మార్గంలో పెట్టుకొనకుండా, సనాతన మైన ధర్మాన్ని విడిచి దుర్యోధన - కర్ణ - శకునుల మాటల ప్రకారం ప్రవర్తించావు.”

రాజా! కృష్ణుడు పూర్వం భీష్మునికి గాని, ద్రోణునికి గాని, యుధిష్ఠిరునికి గాని నీ కిచ్చినంత గౌరవం ఇచ్చేవాడు కాదు. నిన్నే ఎక్కువ గౌరవభావంతో చూచేవాడు. నీవు రాజధర్మం నుండి క్రిందికి జారిపోయా వని ఏ నాడు చూచాడో ఆనాటినుండి ఆతనికి నీమీద నున్న గౌరవభావం పోయింది.

నామన్యత తదా కృష్ణో రాజానం పాణ్డవం పురా,
న భీష్మం నైవ చ ద్రోణం యథా త్వాం మన్యతే చ్యుతః,
అజానాత్ స యదా తు త్వాం రాజధర్మాదధచ్ఛృతమ్,
తదా ప్రభృతి కృష్ణస్త్వాం న తథా బహు మన్యతే. (ద్రోణపర్వం. 86. 10, 11)

ఈ విధంగా సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుడు చేసిన అధర్మకృత్యా లన్నీ ఒకటొకటిగా ఏకరువుపెడుతూ తీవ్రంగా నిందించాడు.

ద్రోణాచార్యుడు సైన్యాన్ని చక్రశకటవ్యూహంలో నిలబెట్టాడు. సైంధవుణ్ణి కొన్ని వేల మంది సైనికుల మధ్య సురక్షిత మైన స్థానంలో నిలిచి ఉండేటట్లు చేసి ద్రోణుడు ఆతని రక్షణకై ఆరుగురు మహావీరులను ఆతని చుట్టూ ఉండేటట్లు నియమించాడు.

కృష్ణార్జునులు యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించారు. శంఖాలు పూరించారు. ఆ ధ్వని వింటూంటేనే కౌరవుల గుండెలు అదిరిపోయాయి. దానికి తోడు అర్జునుని ధ్వజంమీద నున్న కపీంద్రుడు, ఇతర భూతాలు చేసిన ధ్వని కౌరవసైన్యాలను భయభ్రాంతులను చేసింది.

యుద్ధం ప్రారంభమైంది. అర్జునుడు గజసైన్యంతో తనను ఎదిరించిన, ధృతరాష్ట్ర కుమారుడైన దుర్మర్షణుని ఓడించాడు. వాని సైన్యం పారిపోయింది.

ఆతని తరువాత వచ్చి తనను ఎదిరించిన దుఃశాసనుని కూడ అర్జునుడు జయించి రణభూమి వదలి పారిపోయేటట్లు చేశాడు.

అర్జునుడు దుర్మర్షణ - దుఃశాసనులను వాళ్ల సైన్యాలను జయించి సైంధవుని జాడకై వెదకుతూ ద్రోణుని సైన్యాన్ని ఎదుర్కొన్నాడు. వ్యూహం ముఖంలో ఉన్న ద్రోణాచార్యుణ్ణి అర్జునుడు కృష్ణుడు చెప్పిన విధంగా సమీపించి, నమస్కరించి ఆయనతో ఇలా అన్నాడు -

“బ్రాహ్మణోత్తమా! నాకు మంగళాశాసనం చేస్తూ ‘స్వస్తి’ పలుకు. నువ్వు అనుగ్రహిస్తే ఛేదింప శక్యం కాని ఈ సైన్యంలోనికి ప్రవేశించాలని కోరుతున్నాను. నాకు నువ్వు తండ్రి వంటివాడవు. ధర్మరాజు వంటివాడవు. కృష్ణుడు వంటివాడవు, సత్యం చెపుతున్నాను. నువ్వు అశ్వత్థామను ఎలా రక్షిస్తావో నేను కూడ నీకు అలా రక్షింపదగినవాడను. నీ అనుగ్రహం చేత యుద్ధంలో సైంధవుణ్ణి చంపాలని కోరుతున్నాను. ఓ సర్వసమర్థుడా! నా ప్రతిజ్ఞను రక్షించు.”

ఆచార్యుడు నవ్వుతూ “అర్జునా! నన్ను జయించకుండా జయద్రథుణ్ణి జయించడానికి శక్యం కాదు” అన పలికి బాణవర్షం కురిపించాడు. ఘోరమైన యుద్ధం ప్రారంభమైంది. ఎందరో సైనికులు మరణించారు. రథాశ్వగజాదులు ధ్వంసమయ్యాయి. ఆ యుద్ధం నిర్విరామంగా అలా కొనసాగుతూనే ఉంది.

అప్పుడు కృష్ణుడు ఆలోచించి - “అర్జునా! సమయం దాటిపోతూన్నది. మనం ద్రోణుని తప్పించుకొని వెళ్లిపోదాం. చేయవలసిన పని చాల గొప్పది” అన్నాడు.

“సరే! నీ యిష్టం” అన్నాడు అర్జునుడు.

వెంటనే రథం ద్రోణాచార్యునికి ప్రదక్షిణంగా తిరిగి ముందుకు సాగింది. అర్జునుడు వెనుకకు తిరిగి బాణాలు వదులుతూ ముందుకు వెళ్లాడు.

అప్పుడు ద్రోణుడు - “అర్జునా! ఇదేమిటి ఎక్కడికి వెడుతున్నావు? నువ్వు యుద్ధరంగంలో శత్రువును జయించకుండా వెళ్లవుకదా?” అన్నాడు.

“నువ్వు నా శత్రువుకాదు; గురువు. నీకు శిష్యుడ నైన నేను నీకు పుత్రసమానుడను. నిన్ను యుద్ధంలో ఓడించే పురుషు డెవడూ లేడు” అన్నాడు అర్జునుడు.

ఇలా అంటూ అర్జునుడు జయద్రథుణ్ణి చంపా లనే తొందరతో కౌరవసైన్యం వైపు వెళ్లాడు. ఆతని చక్రరక్షకు లైన, యుధామన్యువు, ఉత్తమౌజస్సు ఆతని వెనుకనే వెళ్లారు.

ఇంతలో అక్కడ నున్న ఎందరో మహావీరులు తమ సైన్యాలతో ముందుకు వచ్చి అర్జునుణ్ణి అడ్డగించారు. ఇంతట్లో ద్రోణుడు ఆతని వెనుకనే వచ్చాడు. మళ్లీ ద్రోణార్జునుల మధ్య యుద్ధం జరిగింది. ద్రోణుడు బాణవర్షం కురిపించాడు. అర్జునుడు ద్రోణుని బాణాలు తగలకుండా తప్పించుకొంటూ వెళ్లి భోజసైన్యాన్ని సంహరించాడు.

మధ్యలో కృతవర్మ, కాంబోజు డైన సుదక్షిణుడూ ఎదురు రాగా వాళ్లతో యుద్ధం చేశాడు. కృష్ణుడు “సమయం మించిపోతూన్నది. బంధువు కదా అని ఉపేక్షించక ఈ కృతవర్మను సంహరించు, ముందుకు వెడదాం” అన్నాడు. అయితే - అర్జును వానిని చంపకుండగా మూర్ఛితుణ్ణి చేసి ముందుకు సాగాడు. శత్రుసైన్యం మధ్య ప్రవేశించాడు. ఆతని చక్రరక్షకు లైన పాంచాల్యులను కృతవర్మ అడ్డుకొనడంచేత వాళ్లిద్దరూ అర్జునుని వెనుక సైన్యమధ్యంలో ప్రవేశించలేకపోయారు.

శ్రుతాయుధుడు అర్జునుణ్ణి వెంబడించి ఆతనితో యుద్ధం ప్రారంభించాడు. అర్జునుడు ఆతని రథాశ్వాదులను ధ్వంసం చేయగా ఆతడు గదతో అర్జునుని మీదకి వచ్చాడు.

శ్రుతాయుధుని గద వరుణుని ప్రసాదం చేత లభించినది. “ఈ గదను యుద్ధం చేయనివానిమీద ప్రయోగించకూడదు. అలా చేస్తే అది తిరిగి వచ్చి ప్రయోగించిన వానినే వధిస్తుంది” అని చెప్పి వరుణు డిచ్చిన ఆ గద అమోఘ మైనది.

శ్రుతాయుధుడు ఆ గదను కృష్ణుని మీద ప్రయోగించాడు. కృష్ణు డేమాత్రము చలించలేదు. అయితే ఆ గద తిరిగి వెళ్లి దీనిని ప్రయోగించిన శ్రుతాయుధుణ్ణే వధించింది.

కాంబోజరాజైన శ్రుతాయుధు డా విధంగా మరణించగా ఆతని పుత్రుడు సుదక్షిణుడు అర్జునుని ఎదిరించాడు. తీవ్రమైన యుద్ధం జరిగింది. చివరికి అతడు కూడ మరణించాడు.

అది చూచి కౌరవసైన్యాలు అర్జునుణ్ణి చుట్టుముట్టగా అర్జునుడు వాటి నన్నింటినీ ధ్వంసంచేశాడు. మహావీరులైన శ్రుతాయువు, అచ్యుతాయువు అర్జునునిపై విజృంభించి ఏ విధంగా నైన ఆతనిని సంహరించి దుర్యోధనుని మన్ననలు పొందా లను సంకల్పంతో యుద్ధం చేశారు.

శ్రుతాయువు అర్జునునిపై తోమరం ప్రయోగించగా అతడు మోహం చెందాడు. ఇంతలో వుండు మీద ఉప్పు చల్లినట్లు, అచ్యుతాయువు శూలంతో అర్జునుణ్ణి కొట్టాడు. అర్జునుడు స్పృహ తప్పి రథస్తంభం పట్టుకొని నిలబడ్డాడు. అతడు మరణించా డనుకొని కౌరవసేన సింహనాదాలు చేసింది.

అట్టి స్థితిలో ఉన్న అర్జునుణ్ణి చూచి చాల కంగారుపడిన కృష్ణుడు మధురమైన మాటలతో అర్జునునకు ధైర్యం చెప్పాడు.

ఇదే సమయం అనుకొన్న ఆ శత్రువీరు లిద్దరూ శరవర్షం కురిపించి అర్జునుని రథాన్ని, ఆతనినీ, సారథినీ, అశ్వాలనూ పూర్తిగా కప్పివేశారు.

ఇంతలో - యమలోకానికి వెళ్లి తిరిగివచ్చి నట్లు, తేరుకొన్న అర్జునుడు ఐంద్రాస్త్రం ప్రయోగించాడు. వేలకొలది తీక్షణమైన బాణాలు ఆవిర్భవించి శత్రుబాణాలను ఛేదించివేశాయి. ఆ వీరు లిద్దరూ నేలమీద ఒరిగారు.

శ్రుతాయువు, అచ్యుతాయువు మరణించడం చూచి వాళ్ల పుత్రులైన నియతాయువు, దీర్ఘాయువు తన మీదికి రాగా అర్జునుడు క్షణకాలంలో వాళ్లను యమలోకానికి పంపివేశాడు.

అంగదేశీయులు గజసేనతోనూ, ప్రాచ్య-దాక్షిణాత్య-కలింగాదులు యుద్ధానికి రాగా వాళ్లను కూడ అర్జునుడు అనాయాసంగా సంహరించాడు.

ఇంతలో ఆసురమాయలు తెలిసి, భయంకరులూ, భయంకర మైన చూపులు గల వాళ్లు అయిన యవనులు, పారదులు, శకులు, బాహ్లికులు, కాకి రంగు గలవాళ్లు దురాచారులు స్త్రీలోలులు కలహప్రియులు అయిన ద్రావిడులు, నందినీధేనువు నుండి జనించిన యమునితో సమానులైన మ్లేచ్ఛులు, కఙ్గలవంటి బలం గల దరదులు, పుండ్రులు

వేలకొలది వచ్చి అర్జునునిపై బాణవర్షం కురిపించారు. లక్షల కొలది వచ్చిన ఈ వ్రాత్యుల - వైదికమత భ్రష్టులైన, రాజుల, సంఖ్య ఇంత అని వర్ణింప శక్యం కాదు.

విదన్వసురమాయాం యే సుఘోరా ఘోరచక్షుషః,
యవనాః పారదాశ్చైవ శతశః సహ బాహ్నికైః,
కాకవర్ణా దురాచారాః స్త్రీలోలాః కలహప్రియాః,
ద్రావిదాస్తత్ర యుధ్యన్తే మత్తమాతల్లవిక్రమాః,
గోయోనిప్రభవా మ్లేచ్ఛాః కాలకల్పాః, ప్రహారిణః,
దార్వాతిసారా దరదాః పుణ్డాశ్చైవ సహస్రశః,
తే న శక్యాః స్మ సంఖ్యాతుం వ్రాత్యాః శతసహస్రశః. (ద్రోణపర్వం. 93. 41. 45)

అర్జునుడు వేలకొలది సైనికులను, రథాశ్వగజాదులను సంహరించి రక్తనదులను ప్రవహింపచేశాడు. కౌరవసైన్యం మధ్యలో ప్రవేశించాడు.

ద్రోణ-దుర్యోధనుల సంభాషణ

ద్రోణాచార్యుడు సేనాముఖం దగ్గర ఉండి రక్షిస్తూన్న సేనావలయాన్ని కూడ ఛేదించుకొని మహావీరుల నెందరినో సంహరిస్తూ అర్జునుడు తన సైన్యమధ్యంలోనికి దూసుకొని వెళ్లడం చూచిన దుర్యోధనుని మనస్సులో దిగులు పుట్టింది. ఇంక సైన్యపుణ్ణి రక్షించడం అసంభవమే అనుకొని అతడు ద్రోణునివద్దకు వచ్చి ఆయనతో చాల పరుషంగా మాట్లాడాడు - ఆచార్యా! అర్జునుడు ఇంత సైన్యాన్నీ కూడ ఎండిన డొంకలను అగ్ని దహించి నట్లు దహించి వేస్తూ లోనికి ప్రవేశించాడు. ఇప్పు డేమి చెయ్యాలో ఆలోచించు. నువ్వే మాకు గతి. సైన్యముఖంలో ద్రోణాచార్యు డున్నాడు కదా అని నిర్భయంగా ఉన్న సైన్యవరక్షకు లైన వీరులందరూ ఇప్పుడు ఏమౌతుందో అని భయపడుతున్నారు.

మహాభాగా! నీవు పాండవుల హితాన్నే కోరుతా వను విషయం నాకు తెలుసు. ఇప్పుడీ కార్యగౌరవాన్ని బట్టి ఏమి చెయ్యాలో తోచకుండా ఉన్నాను.

బ్రాహ్మణా! నేను యథాశక్తిగా నీకు ఉత్తమ మైన జీవికను ఏర్పాటు చేస్తూనే ఉన్నాను. అన్ని విధాలా సంతోషపెడుతున్నాను. అది నీవు గుర్తిస్తూన్నట్లులేదు.

యథాశక్తి చ తే బ్రహ్మన్ వర్తయే వృత్తిముత్తమామ్,
ప్రీణామి చ యథాశక్తి తచ్చ త్వం నావబుధ్యసే. (ద్రోణపర్వం. 94. 12)

మా అన్నం తింటూ మాకే అపకారం జరగా లని కోరుకొంటున్నావు. నీవు ఇలాంటి తేనె పూసిన కత్తి వని నాకు తెలియలేదు.

అస్మానేవోపజీవంస్త్యమస్మాకం విప్రియే రతః,

న హ్యహం త్వాం విజానామి మధుదిగ్ధమివ క్షురమ్. (ద్రోణపర్వం. 94. 14)

నువ్వు పాండుపుత్రుణ్ణి పట్టి ఇస్తా నని మాట ఇచ్చి ఉండకపోతే సైంధవుడు ఇంటికి వెళ్లిపోతా నన్నప్పుడు అతనిని ఆపి ఉండేవాణ్ణి కాను.

నేను తెలివి తక్కువవాడనై, నువ్వు రక్షిస్తావు కదా అని నమ్మి సైంధవునికి ధైర్యం చెప్పి వెళ్లకుండా చేసి మృత్యువుకు సమర్పించాను.

యముని కోరలలో చిక్కుకొన్నవాని నైనా విడిపించవచ్చు నేమో కాని అర్జునుని బారిపడ్డ జయద్రథుణ్ణి విడిపించడం శక్యం కాదు.

అచార్యా! నీ వేదో విధంగా సైంధవు డీ కష్టంలో నుంచి బైటపడే టట్లు చూడాలి. నేను అంటున్న ఈ దీనాలాపాలకు కోపించకు; సైంధవుణ్ణి రక్షించు.

ఆ మాటలు విని ద్రోణాచార్యుడు ఇలా అన్నాడు - “రాజా! నీవు ఇలా అంటూన్నందుకు నా కేమీ కోపం లేదు. నువ్వు నాకు అశ్వత్థామవంటివాడవు. సత్యం చెపుతాను విను - “అర్జునుని సారథియైన కృష్ణుడు చాల గొప్పవాడు. వాని ఉత్తమ మైన అశ్వాలు చాల శీఘ్రంగా నడవగలిగినవి. చిన్న రంధ్రం కనబడినా అర్జునుడు అతి శీఘ్రంగా లోనికి ప్రవేశించేస్తాడు. ముందుకు మహావేగంగా వెదుతూ అతడు వెనుకకు ప్రయోగించిన బాణాలు క్రోశుడు దూరంలో ఎలా పడుతున్నాయో చూస్తున్నావు కదా!

కిం న పశ్యసి బాణాఘ్నాన్ క్రోశమాత్రే కిరీటినః,

పశ్చాత్ రథస్య పతితాన్ క్షిప్తాన్ శీఘ్రం హి గచ్ఛతః. (ద్రోణపర్వం. 94. 21)

వయస్సు రావడంచేత నేను అంత శీఘ్రంగా వెళ్లజాలను.

రాజా! అందరూ చూస్తూండగా యుధిష్ఠిరుణ్ణి పట్టుకొంటాను అని నేను ప్రతిజ్ఞ చేసి ఉన్నాను. పాండవసేన సేనాముఖంలో నిలిచి ఉంది. పక్కన అర్జునుడు లేకుండా యుధిష్ఠిరుడు ఎదట ఉన్నాడు. అందుచేత వ్యూహముఖం విడిచి వెళ్లి నేను అర్జునునితో యుద్ధం చెయ్యను.

నీవు ఈ సామ్రాజ్యానికి అధిపతివి. గొప్ప సహాయ సంపద ఉన్నవాడవు. అతనితో సమానమైన అభిజన (విశిష్టవంశము) కర్మలు కలవాడవు. అతడు (అర్జునుడు) ఒంటరిగా ఉన్నాడు. అందుచేత నువ్వు వెళ్లి అతనితో యుద్ధం చెయ్యి. భయపడకు.

నువ్వు రాజువు. శూరుడవు. కార్యదక్షుడవు. పాండవులతో వైరం తెచ్చిపెట్టుకొన్నావు. అందుచేత నువ్వే వెళ్లి అర్జునుణ్ణి ఎదిరించు.

ఆ మాటలు విని దుర్యోధనుడు - ఆచార్యా! శస్త్రధారు లందరిలో శ్రేష్ఠుడ వైన నిన్నే దాటించుకొని వెళ్లిన అర్జునునితో నే నెక్కడ యుద్ధం చేయగలను?

యుద్ధరంగంలో వజ్రాయుధం ధరించి వచ్చిన ఇంద్రుణ్ణి జయించవచ్చు. కాని అర్జునుణ్ణి యుద్ధంలో జయించడం శక్యంకాదు.

అపి శక్యో రణే జేతుం వజ్రహస్తః పురందరః,

నార్జునః సమరే శక్యో జేతుం పరపురంజయః. (ద్రోణపర్వం. 94. 13)

నే నాతనితో యుద్ధం చేయవచ్చు నని అంటున్నావు. నేను కింకరుడు వలె నీ పరాధీనత్వంలో ఉన్నాను. నా కీర్తిని కాపాడు అన్నాడు.

ద్రోణాచార్యుడు దుర్యోధనునితో - “రాజా! అర్జునుడు ఎదిరింప శక్యం కానివాడు అని నువ్వు చెప్పిన మాట సత్యమే. అయితే, నేను నీకు ఒక అద్భుత మైన బంగారు కవచం ఇస్తాను. దీనిని ధరించి ఉన్నంతవరకు నిన్ను ముల్లోకాల్లో ఎవ్వరూ ఏమీ చేయజాలరు. పూర్వం వృత్రాసురుని చేత పీడితులైన దేవేంద్రాదులు బ్రహ్మదేవునితో కలిసి వెళ్లి ప్రార్థింపగా శివుడు ఈ కవచము, ఒక మంత్రమూ దేవేంద్రునికి అనుగ్రహించాడు. ఇది ధరించి అతడు వృత్రుణ్ణి సంహరించి ఈ మంత్రకవచాలను అంగిరసున కిచ్చాడు. అతడు తన పుత్రు డైన భృహస్పతి కిచ్చాడు. భృహస్పతి అగ్నివేశ్యుని కీయగా ఆయన నా కిచ్చాడు. దానినే నేను నీ కిపుడు మంత్రపూర్వకంగా కడుతున్నాను” అని అంటూ ఆ కవచం దుర్యోధనునికి బంధించి అనేక విధాల స్వస్తివచనాలు పలుకుతూ అతనిని అర్జునునితో యుద్ధానికి పంపాడు.

దుర్యోధనుడు పెద్ద సైన్యంతో అర్జును డున్న ప్రదేశానికి వెళ్లాడు.

ఇక్కడ సేనాముఖం దగ్గర ద్రోణుని సైన్యంపై యుధిష్ఠిరాదిపాండవుల సైన్యాలు దాడి జరిపాయి. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని సైన్యాన్ని చాల వరకు సంహరించాడు. కౌరవసేనను పాండవుల సేన, చెడ్డ రాజు (పాలకులు) పాలిస్తూన్న రాష్ట్రాన్ని దుర్భిక్షమూ, వ్యాధులూ, చోరులూ ఏ విధంగా బాధిస్తాయో ఆ విధంగా తీవ్రంగా బాధించింది.

కున్దుపస్య యథా రాష్ట్రం దుర్భిక్షవ్యాధితస్మరైః,

ద్రావ్యతే తద్వదాపన్నా పాణ్డవైస్తవ వాహినీ. (ద్రోణపర్వం. 95. 25)

అంతలో ద్రోణాచార్యుడు పాండవసైన్యంమీద విరుచుకొనిపడ్డాడు. ధృష్టద్యుమ్ను ద్రోణుల మధ్య ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది.

రెండు పక్షాలలోని వీరులు ద్వంద్వయుద్ధాలలో పాల్గొని ప్రాణాలు విడచారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణునితో తీవ్రంగా పోరాడుతూన్న సమయంలో సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్నునికి సాహాయ్యంగా వస్తూ సారథితో -

“శూరు డైన ఈ బ్రాహ్మణుడు తన బ్రాహ్మణధర్మం విడిచివేసి దుర్యోధనునికి ఆశ్రయంగా ఉంటూ వాని శోకభయాలను తొలగిస్తున్నాడు. ఈయన దగ్గరకు తీసికొని వెళ్లు మన రథాన్ని.”

ఏనం వై బ్రాహ్మణం శూరం స్వకర్మణ్యనవస్థితమ్,

ఆశ్రయం ధార్తరాష్ట్రస్య రాజ్ఞో దుఃఖభయాపహమ్

శీఘ్రం ప్రప్రజితైరశ్వైః ప్రత్యుద్యాహి ప్రహృష్టవత్. (ద్రోణపర్వం. 98.9,10)

అని అంటూ ద్రోణున్ని ఎదుర్కొన్నాడు. వాళ్లిద్దరి మధ్యా తీవ్రమైన యుద్ధం జరిగింది. సాత్యకి పరాక్రమాన్ని ద్రోణుడు మనస్సులో చాల మెచ్చుకున్నాడు.

సాత్యకికి సహాయులుగా భీమాదులూ, ద్రోణునికి సహాయులుగా దుఃశాసనాదులూ రావడంతో యుద్ధం తీవ్రతర మైంది.

అర్జునుడు తీవ్రగతితో కౌరవసేనలో ప్రవేశించుట

జలాశయనిర్మాణం

సూర్యుడు పశ్చిమదిక్కు వైపు వాలుతున్నాడు. అర్జునుని మనస్సు ఏ విధంగా పరుగెత్తుతే అదే విధంగా రథాశ్వాలును నడుపుతూ కృష్ణుడు సారథ్యం చేస్తున్నాడు. కురుసైన్యం మధ్యలో రథం ప్రవేశించింది. రథాశ్వాలు ఆకలిదప్పికలతో అలిసిపోయి ఉన్నాయి.

అదే సమయ మని అవంతిదేశీయులైన విందుడు, అనువిందుడు అను సోదరులు సైన్యంతో అర్జునుణ్ణి ఎదిరించారు. వాళ్లు బాణాలతోను గదలతోను కృష్ణార్జునుల నిద్దరినీ కూడ పీడించారు. అర్జునుడు వాళ్లిద్దరినీ వధించాడు. వాళ్ల సైన్యం యుద్ధభూమి విడచి పారిపోయింది. వాళ్లిద్దరినీ జయించిన అర్జునుడు మబ్బుల నుండి జైటకు వచ్చిన సూర్యుడు వలె ప్రకాశించాడు.

అతనిని చూచి కౌరవసైన్యాలు భయపడ్డాయి. అయితే - అతని రథాశ్వాలు అలిసిపోయి ఉండడం చూచి మళ్లీ సంతోషించాయి. అతడు అలిసి ఉండడం, సైంధవుడు ఇంకా చాలా దూరంలో ఉండడం చూచిన ఆ సైన్యాలు తిరిగి అర్జునుని వైపు వచ్చి అతనిని చుట్టుముట్టాయి.

ఆ సైన్యాలను చూసి అర్జునుడు మనస్సులో నవ్వుకొంటూ కృష్ణునితో - “మన అశ్వాలు బాగా అలిసిపోయిన ట్లున్నాయి. సైంధవు డింకా చాల దూరంతో ఉన్నాడు. ఇప్పు డేమి చేస్తే బాగుంటుంది? మాకు రక్షకుడవు నీవే కదా? ఆలోచించి చెప్పు. వీటిని రథం నుంచి విప్పి వీటి శల్యాలు తొలగించు. ఇలా చేస్తే బాగుంటుందేమో అని నా కనిపిస్తూన్నది” అని చాల మెల్లగా అన్నాడు.

“నాకూ అలాగే అనిపిస్తూంది” అన్నాడు కృష్ణుడు. “నేను ఈ వచ్చేవాళ్లని చూచుకొంటాను. ఈలోగా నువ్వు ఆ పని చెయ్యి”. అన్నాడు అర్జునుడు.

అర్జునుడు రథం దిగి, గాండివం చేతితో పట్టుకొని కదల్చు శక్యం కాని పర్వతం వలె నిలబడ్డాడు. వాళ్లు - “ఇతడు నేలమీద ఉన్నాడు కదా” అని గొప్ప ధైర్యంతో వచ్చారు. వాళ్ల నందరినీ అర్జునుడు బాణాలచేత అనాయాసంగా నివారించాడు.

సంజయుడు ఆ వృత్తాంతం చెప్పతూండగా ధృతరాష్ట్రుడు ఉండబట్టలేక - “అర్జునుడు నేలమీద ఉండగా, కృష్ణుడు అశ్వులతో ఉన్నాడు కదా? ఇదే అదనుగా చూచుకొని మా వాళ్లు అర్జునుణ్ణి ఎందుకు వధించలేదు?”

అర్జునే ధరణీం ప్రాప్తే హయహస్తే చ కేశవే,

ఏతదంతరమాసాద్య కథం పార్థో న ఘాతితః.

(ద్రోణపర్వం. 99.54)

అని అడిగాడు.

రాజా! ఒక్క అర్జునుడు నేలమీదనే ఉన్నా, రథాలమీద ఉన్న రాజుల నందరినీ, ఒక లోభం సర్వగుణాలనీ తొలగించి నట్లు నివారించాడు.’

స పార్థః పార్థివాన్ సర్వాన్ భూమిస్థోఽపి రథస్థితాన్,

ఏకో నివారయామాస లోభః సర్వగుణానివ.

(ద్రోణపర్వం. 99.56)

అని సంజయుడన్నాడు.

అప్పుడు కృష్ణుడు అర్జునితో - “అర్జునా! మన అశ్వులకు త్రాగే మంచి నీళ్లు కావాలి. చాలినంత జలం లేదు. స్నానం చెయ్యాలన్న కోరిక వాటికి లేదు” అన్నాడు.

వెంటనే అర్జునుడు “ఇదిగో జలం” అంటూ బాణం ప్రయోగించి నేలపై చేసిన రంధ్రం నుండి నీరు సమృద్ధిగా వచ్చి అద్భుతమైన సరస్సు ఏర్పడింది. దాని చుట్టూ అతడు బాణపంజరం ఏర్పాటుచేశాడు.

వెంటనే కృష్ణుడు గుఱ్ఱాలచేత నీళ్లు త్రాగించి వాటి శరీరాలమీద ఉన్న ములుకులు తీసివేసి వాటికి విశ్రాంతి కలిగించాడు. అది చూచి సిద్ధచారణాదులు కూడ ఆశ్చర్యం చెందారు.

గుఱ్ఱాలు స్నానం కూడ చేసి మేత తిన్న తరువాత కృష్ణుడు వాటిని రథానికి కట్టి రథం సిద్ధం చేశాడు.

కృష్ణార్జును లిద్దరూ బయలుదేరారు. వాళ్లని నివారింపజాలక కౌరవసైనికులందరూ విషాదగ్రస్తు లయ్యారు.

ఇంతలో జయద్రథుని వైపు వెదుతూన్న అర్జునుని రథాన్ని దాటి దుర్యోధనుని రథం ముందుకు వెళ్లింది. దుర్యోధనుణ్ణి చూడగానే కౌరవవీరుల ప్రాణాలు లేచివచ్చినట్లయింది

దుర్యోధనుని రథం తమ రథాన్ని దాటి అలా ముందుకు వెళ్లడం చూచి కృష్ణుడు అర్జునునితో - “పాండవుల అనర్థా లన్నింటికీ మూల మైన ఈ దుర్యోధనుడు నీతో యుద్ధానికి వచ్చాడు. ఇతడు ప్రాణాలతో వెనకకు వెళ్లకుండా చూడు” అన్నాడు.

ఆ మాట విని అర్జునుడు - “మిగిలిన వన్నీ విడిచిపెట్టి సుయోధను దున్న చోటికి వెడదాం నడు” అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు అత్యుత్సాహంతో రాగానే చూచిన కౌరవులు చాల సంతోషించారు. అంతలోనే కృష్ణార్జునులు శంఖాలు పూరించడంతో వాళ్ల ఉత్సాహాతిశయాన్ని చూచి వాళ్లు దుర్యోధనుని విషయంలో ఆశ వదలకొన్నారు. వాళ్లందరూ “అయ్యో! రాజు మరణించాడు, రాజు మరణించాడు” అని దీనంగా అరచారు.

“నేను ఈ కృష్ణార్జును లిద్దరినీ యమలోకానికి పంపుతున్నాను - భయపడకండి” అంటూ దుర్యోధనుడు వాళ్లకు ధైర్యం చెప్పి అర్జునునితో -

“పార్థా! నీవు పాండువునకే పుట్టినవాడ వైతే, నీవు ఏ దివ్యాస్త్రాలు, ఏ పార్థివాస్త్రాలు నేర్చుకొన్నావో అవన్నీ నామీద చూపు.

పార్థ! యచ్ఛిక్షితం తేఽస్త్రం దివ్యం పార్థివమేవ వా,
తద్ దర్శయ మయి క్షిప్రం యది జాతోఽసి పాణ్డవా.

(ద్రోణపర్వం. 102. 36)

నీ బలం ఏమిటో కేశవుని బలం ఏమిటో చూపండి. మా పరోక్షంలో ఏవేవో ఘన కార్యాలు చేసినట్లు చెప్పుకొంటున్నారు కదా? అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు కృష్ణార్జును లిద్దరి మీదా బాణాలు ప్రయోగించాడు. ఒక బాణంతో కృష్ణుని చేతిలోని కొరడా ఛేదించాడు.

అర్జును డనేక బాణాలు దుర్యోధనుని మీద ప్రయోగించాడు ఒక్క బాణం కూడ ఆతనికి బాధ కలిగించలేదు.

అది చూచి కృష్ణుడు - “అర్జునా! నీ బాణాలు ఈ విధంగా వ్యర్థం అయిపోయా యేమిటి? గాంధీవంలోని శక్తి, నీ బలమూ పూర్వం వలెనే ఉన్నాయా” అని అడిగాడు. “కృష్ణా! తెలియ నట్లు న న్నిట్లు మోహింప చేస్తున్నా వేమిటి? భూతభవిష్యద్వర్తమాన కాలాలలో నీకు తెలియని దేమున్నది? ఆచార్యుడు వీనికి అభేద్య మైన కవచం ఇచ్చాడు. అందుచేతనే నా బాణాలు వ్యర్థంగా పడిపోతున్నాయి. ఈ కవచం ఆచార్యుడు నాకు పూర్వం ఏనాడో ఇచ్చి ఉన్నాడు.

కృష్ణా! దీని మూలాననే ఇతడు ఏమీ భయం లేనట్లు నిలబడ్డాడు. ఈ కవచం ఇతడు ఆడది గౌను తొడుక్కొన్నట్లు తొడుక్కున్నాడు. దీనిలోని కిటుకు లేవీ వీనికి తెలియవు.

యత్స్వత్ర విహితం కార్యం నైష తద్వేత్తి మాధవ,

స్త్రీవదేష బిభర్షేతాం యుక్తాం కవచధారణామ్. (ద్రోణపర్వం. 103. 17)

ఇలా అంటూ అర్జునుడు తీక్షణ మైన ఆవరణాన్ని భేదించే మానవాస్త్రంతో అభిమంత్రించి బాణం వదిలాడు. అంతలో, దూరంగా ఉన్న అశ్వత్థామ సర్వాస్త్రాలను నశింపచేసే అస్త్రం ప్రయోగించి ఆ బాణాన్ని ఛేదించాడు.

అప్పు డర్జునుడు - “నేను మళ్లీ ఈ అస్త్రాన్ని ప్రయోగించడానికి వీలులేదు. రెండవ మారు ప్రయోగిస్తే అది నన్నే కొడుతుంది” అన్నాడు.

ఈ లోగా దుర్యోధనుడు కృష్ణార్జునులమీద శరవర్షం కురిపించాడు. ఆతని పక్షం వాళ్లందరూ వాద్యాలు మ్రోగిస్తూ సింహనాదాలు చేశారు.

అర్జునుడు ఎంత పరిశీలించినా ఆతనికి దుర్యోధనుని శరీరంలో కవచంచేత రక్షింపబడని ప్రదేశం ఏదీ కనబడలేదు.

అప్పు డతడు ఆతని అశ్వాలను, వెనుక కాపలా ఉండేవానినీ, సారథినీ వధించి వాని ధనస్సు, చేతికి తొడిగికొనే చర్యమూ ఖండించాడు. రథం ధ్వంసం చేశాడు. అప్పుడు విరళుడై నిలచి ఉన్న ఆతని అరిచేతులను తీక్షణ మైన బాణాలతో కొట్టాడు.

దానితో అతడు పారిపోవడానికి సిద్ధ మయ్యాడు.

అతని సైనికులందరూ అర్జునుణ్ణి చుట్టుముట్టి ఆయుధాలు వర్షించారు. వాటి నన్నింటినీ ఛేదించి అర్జునుడు సైన్యా స్సంతని సంహరించాడు.

అది చూచిన సైంధవరక్షకులైన మహారథు లందరూ అర్జునుని మీదికి యుద్ధానికి వచ్చారు. వాళ్లతో ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది. ఎందరో యోధులు మరణించారు.

ద్రోణుని సేనతో పాండవసేన ధ్వంధ్వయుద్ధం

అర్జునుడు అక్కడ సైంధవుని దగ్గరకు కురుసైన్యంలో ముందుకు చొచ్చుకొని వెదుతూ తొమ్మండుగురు మహారథులతో యుద్ధం చేస్తూండగా ఇక్కడ సేనాముఖం దగ్గర నిలచి ఉన్న ద్రోణాచార్యుని మీదికీ, అతని సైన్యాలమీదికీ పాంచాలులు వచ్చి ఆక్రమణం చేశారు. రెండు సైన్యాల మధ్య తుముల మైన యుద్ధం జరిగింది.

ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణునితోను, నకులుడు ధృతరాష్ట్రపుత్రుడైన వికర్ణునితోను, సహదేవుడు దుర్యుఖునితోను, సాత్యకి వ్యాఘ్రదత్తునితోను, భీమసేనుడు ఆర్జ్యశృంగితోను తలబడ్డారు. ద్రౌపదీపుత్రులతో సోమదత్తుని కుమారుడు తలబడ్డాడు. ద్రోణుడు యుధిష్ఠిరునిపై విజృంభించి అతని రథాన్ని ధ్వంసం చేశాడు. రథవిహీను డైన అతనిని ఆక్రమించడానికి సిద్ధం అయ్యాడు. ఇంతలో యుధిష్ఠిరుడు సహదేవుని రథం ఎక్కి యుద్ధ భూమి విడిచి వెళ్లిపోయాడు.

బృహత్క్షత్రుడు క్షేమధూర్నిని, ధృష్టకేతువు వీరధన్వుని వధించారు. సహదేవుని ఎదుట నిలవజాలక దుర్యుఖుడు రణభూమి విడచి పారిపోయాడు. అట్లే నకులుడు వికర్ణుణ్ణి జయించాడు. సహదేవుడు త్రిగర్త రాజకుమారుడైన నిరమిత్రుణ్ణి వధించాడు. సాత్యకి వ్యాఘ్రదత్తుని వధించాడు. ద్రౌపదీ కుమారులు సోమదత్త కుమారుడైన శలుని వధించారు. భీమసేనుని చేతిలో ఓడిపోయిన రాక్షసుడైన అలంబుషుణ్ణి ఘటోత్కచుడు వధించాడు. అలంబుషుడు మరణించగానే కౌరవులు హతాశులై హాహాకారాలు చేశారు.

పాండవులు తన సైన్యాన్ని నశింప చేస్తూండగా చూచి ద్రోణుడు సాత్యకిని ఎదుర్కొని అతనిపై బాణవర్షం కురిపించాడు. సాత్యకి ఏమీ చేయలేని స్థితిలో ఉండగా యుధిష్ఠిరుడు ధృష్టద్యుమ్నునితో - “సాత్యకి చాల క్షిప్తమైన స్థితిలో ఉన్నాడు. ద్రోణాచార్యుడు ఈతనితో - బాలుడు పక్షి రెక్కలకు దారం కట్టి ఆ పక్షితో ఆడుకొంటూన్నట్లు ఆడుకొంటున్నాడు.

అసౌ ద్రోణో మహేష్వాసో యుయుధానేన సంయుగే,

క్రీడతే సూత్రబద్ధేన పక్షిణా బాలకో యథా.

(ద్రోణపర్వం. 110. 17)

వెంటనే నువ్వు, భీముడూ ఆతని రక్షణకై వెళ్లండి. మీ వెనక సైన్యంతో నేను వస్తాను అన్నాడు.

తనమీదికి వస్తూన్న పాండవ వీరులను కూడ ద్రోణాచార్యుడు నవ్వుతూ - ఇంటికి వచ్చిన అతిథులను పానీయ - ఆసనాలు ఇచ్చి సత్కరించి నట్లు, బాణ వర్షంతో సత్కరించాడు.

స్మయన్వేష తు తాన్ వీరాన్ ద్రోణః ప్రత్యగ్రహీత్ స్వయమ్,
అతిథీనాగతాన్ యద్వత్ సలిలేనాసనేన చ. (ద్రోణపర్వం. 110. 23)

ద్రోణుని ప్రతాపానికి ఎవరూ నిలబడలేకుండా ఉన్నారు. అతిఘోర మైన యుద్ధం జరుగుతూన్నది.

ఆ యుద్ధమధ్యంలో పాంచజన్యం మ్రోగించిన ధ్వని వినబడింది. యుధిష్ఠిరు డది విని అర్జునుడు మహారథికుల మధ్య చిక్కుకొని ఆపదలో ఉన్నా డనుకొంటూ, సాత్యకితో నీవు వెంటనే అర్జునునకు సహాయుడుగా వెళ్లు అని కోరాడు. ఈ ఆపత్సమయంలో నీవంటి మహావీరుడు తప్ప మ రెవ్వరూ సాహాయ్యం చేయజాలరు అని అంటూ ఆతనిని అనేక విధాల ప్రోత్సహించాడు.

సాత్యకి యుధిష్ఠిరుని మాటలు విని “రాజా! నీవు అర్జునుని విషయంలో ఇంతగా ఆరాట పడడమూ, నన్ను వెళ్లమనడమూ యుక్తంగా ఉన్నాయి. కాని అర్జునుడు వాసుదేవుని సమక్షంలో - ద్రోణుని ఆక్రమణంనుండి నిన్ను రక్షిస్తూ నీవద్దనే ఉండ మని నన్ను ఆదేశించాడు కదా? నిన్ను విడచి ఎలా వెళ్లగలను?” అన్నాడు

అయినా కూడ యుధిష్ఠిరుడు నిర్బంధించగా సాత్యకి అర్జునుని దగ్గరికి వెళ్లడానికి ఉద్యుక్తుడై ధర్మరాజుతో రాజా! నా గురు వైన అర్జునుని ఆదేశం నాకెంత విశిష్ట మైనదో ఆతనికి కూడ పూజ్యుడవైన నీ మాట అంతకంటె విశిష్ట మైనది. ఎందువల్ల ననగా కృష్ణార్జునులు నీ ప్రియమును చేయడానికే ఎల్లప్పుడూ ప్రయత్నిస్తూంటారు కదా?

ఇప్పుడు నేను ద్రోణుని సైన్యం క్షోభింపచేస్తూ, జయద్రథుడు అర్జునునికి భయపడి, అశ్వత్థామ - కర్ణ - కృపాదులచే రక్షింపబడుతూ దాగి యున్న ప్రదేశానికి వెడతాను. ఇక్కడి నుండి ఆ ప్రదేశం మూడు యోజనాల దూరంలో ఉన్న దనుకొంటాను అని అంటూ మధ్యలో ఉన్న శత్రుసైన్యాన్ని గూర్చి యుధిష్ఠిరునికి సవిస్తరంగా వర్ణించి చెప్పాడు.

అక్కడ కనబడుతూన్న వెయ్యి ఏనుగుల సైన్యంలో ఉన్న గజాలు అంజనకులానికి చెందినవి. వీటిమీద యుద్ధ విశారదు లైన మ్లేచ్ఛులు ఉంటారు. ఈ గజాలు ఎట్టి

పరిస్థితి యందూ కూడ వెనుకకు మరలవు. వీటి నన్నింటినీ సంహరించడం ఒక్కటే మార్గం.

అక్కడ కనబడుతున్న వెయ్యిమంది రథికులు రుక్మరథు లనే రాజపుత్రులు. వీళ్లు రథాలలోను, అస్త్రాలలోను, గజాలలోను నిపుణులు. ధనుర్వేదపారంగతులు. ముష్టియుద్ధంలో సమర్థులు. ఖడ్గయుద్ధంలో ప్రవీణులు. వీళ్లు ఒకరితో ఒకరు పోటీపడుతూ శత్రువులతో యుద్ధం చేస్తారు. వీళ్లందరూ కర్ణుని ఆదేశం ప్రకారం దుఃశాసనునితో ఉంటారు. కర్ణుని వశంలో ఉంటారు. అతడు చెప్పడంచేతనే అర్జునుని వైపుకు వెళ్లకుండా ఇక్కడ ఉన్నారు. వీళ్లను వాసుదేవుడు కూడ మెచ్చుకుంటూంటాడు. వీళ్లను ధృతరాష్ట్రపుత్రుడు నాకోసం ఇక్కడ నిలబెట్టాడు. వీళ్లని మథించి నేను ముందుకు వెడతాను.

కవచాలు కట్టిన ఏడువందల గజాలు అటు వైపున కనబడుతున్నాయి కదా? వాటిని కిరాతులు నడుపుతారు. కిరాతరాజు అర్జునుని చేతిలో ఓడిపోయినప్పుడు ఈ గజాలను చక్కగా అలంకరించి అర్జునునకు బహూకరించి తన ప్రాణాలు కాపాడుకొన్నాడు. రాజా! పూర్వం వీళ్లందరూ నీకింద పనిచేసేవాళ్లుగా ఉండేవారు. ఇప్పుడు నీతోనే యుద్ధం చేయడానికి వచ్చారు. చూడు కాలవైపరీత్యం ఎలా ఉందో!

ఆసన్నేతే పురా రాజంస్తవ కర్మకరా ధృఢమ్,

త్యామేవాద్య యుయుత్సన్నే, పశ్య కాలస్య పర్యయమ్. (ద్రోణపర్వం. 112.29)

ఈ గజాల మహామాత్రు లైన (ఏనుగులను నడిపించేవారైన) వీరులు గొప్ప యుద్ధదుర్మరులు. హస్తాశిక్షలో ప్రవీణులు. అగ్ని నుండి పుట్టినవాళ్లు. వీళ్లందరినీ అర్జునుడు పూర్వం యుద్ధంలో ఓడించాడు. ఇప్పుడు నాకోసం దుర్యోధనుడు వీళ్ల నిక్కడ నిలిపాడు.

వీళ్లందరినీ సంహరిస్తూ నేను ముందుకు వెళ్లవలసి ఉంది.

బంగారు కవచాలు కట్టిన, దూరంగా కనబడుతున్న ఆ మహానాగాలు అంజన నాగకులంలో పుట్టినవి. వీటిని నడిపిస్తూన్నవాళ్లు భయంకర మైన స్వభావం గల, ఉత్తరపర్వతనివాసులైన దన్యువులు. వీళ్లలో కొందరు నందినీధేనువునుండి జన్మించినవాళ్లు. కొందరు వానరులకు, ఇంకా అనేక మృగాలకు జన్మించినవాళ్లు. ఇనుప కవచాలు ధరించిన వీళ్లు చాల క్రూరస్వభావులు.

వీళ్లందరి బలం చూచుకొనే దుర్యోధనుడు మీతో విరోధం పెంచుకొన్నాడు.

ఇప్పుడు నేను వీళ్ల నందరినీ చీల్చుకొంటూ అర్జునుని దగ్గరికి వెళ్లవలసి ఉంది.

రాజా! అదిగో; దూరంగా బంగారు ధ్వజాల రథాలమీద ఉన్నవాళ్లు దుర్వారణులనే కాంబోజదేశరాజులు. ధనుర్విద్యలో మంచి నైపుణ్యం కలవారు. వీళ్లందరూ మంచి ఐకమత్యంతో యుద్ధం చేస్తారు. అక్షౌహిణులతో వచ్చి ఉన్నారు. నాకోసమే దుర్యోధనుడు వీళ్లను ఇక్కడ నిలిపి ఉన్నాడు. అగ్ని ఎండిన గడ్డిని కాల్చివేసి నట్లు నేను వీళ్లను నశింపచేయవలసి ఉంది.

అందుచేత సర్వోపకరణాలతోను నా రథాన్ని సిద్ధంచేసుకోవాలి. ఈ సైన్యాలను, శకులను, ఇతర జాతీయులను మర్దిస్తూ ముందుకు వెడతాను.

సాత్యకి ఆదేశం ప్రకారం ఆతని రథం సమస్త మైన ఆయుధాలతో సిద్ధం చేశారు. బాగా విశ్రాంతి తీసికొన్న నాలుగు అశ్వాలకు మదవర్ధక మైన, మంచి రుచి గల పానం త్రాగించి వాటిని రథానికి పూన్నారు.

తతస్తాన్ సర్వతో యుక్తాన్ సదశ్వాంశ్చతురో జనాః,

రసవత్ పాయయామాసుః పానం మదసమీరణమ్. (ద్రోణపర్వం. 112.54)

సాత్యకి పూజాదులు నిర్వర్తించుకొని అనేక దానాలు చేసి, పెద్దల ఆశీస్సులు పొంది, కైలాతకమద్యం సేవించి, వీరకాంస్యం (?) స్పృశించి ఉత్సాహంతో సిద్ధం అయ్యాడు.

ఆశీర్వాదైః పరిష్కక్తః సాత్యకిః శ్రీమతాం వరః,

తతః స మధుపర్వార్ధః పీత్వా కైలాతకం మధు,

లోహితాక్షో బభౌ తత్ర మదవిహ్వలలోచనః,

అలభ్య వీరకాంస్యం చ (?) హర్షేణ మహతాన్వితః

(ద్రోణపర్వం. 112.62,63)

యుధిష్ఠిరుని పాదాలకు నమస్కరించి ఆతని ఆశీస్సులు గ్రహించి రథం ఎక్కాడు. దారుకుని తమ్ముడు, సాత్యకికి సారథి. ఆతడు వాని స్నిగ్ధమిత్రుడు కూడ. అన్నగారి ఆదేశంచేత భీముడు కూడ సాత్యకి వెంట బయలుదేరాడు. సాత్యకి ఆతనిని ఒప్పించి యుధిష్ఠిరుని రక్షిస్తూ ఉండ మని చెప్పి వెనుకకు పంపివేశాడు.

సాత్యకి సైన్యాన్ని సంహరిస్తూ ముందుకు వెళ్లిపోతూండగా ద్రోణుడు అడ్డుకొన్నాడు. ఇరువురూ కూడ బాణవర్షం కురిపిస్తూ తీవ్ర మైన యుద్ధం చేస్తున్నారు. ద్రోణుడు సాత్యకితో నేను యుద్ధం చేస్తూండగా నన్ను విడిచిపెట్టి, నీ ఆచార్యుడు (ధనుర్వేదాచార్యుడైన అర్జునుడు) నాకు ప్రదక్షిణంగా యుద్ధభూమి నుండి కాపురుషుడు వలె, వెళ్లిపోయాడు.

నువ్వు కూడ నీ ఆచార్యునివలెనే యుద్ధభూమి విడచి వెళ్లకుండా ఉంటే మాత్రం ఈనాడు ప్రాణాలతో వెనుకకు వెళ్లవు” అన్నాడు.

సాత్యకి ఆ మాటలు విని - “బ్రాహ్మణా! నేను ధర్మరాజు ఆజ్ఞ ప్రకారం అర్జునుని వద్దకు వెడుతున్నాను. నీకు స్వస్తి అగుగాక. నేను ఆలస్యం చేయకూడదు.”

శిష్యులు ఎల్లప్పుడూ ఆచార్యు డనుసరించిన మార్గమే అనుసరించాలి కదా. నేను కూడా నా గురువు వెళ్లిన మార్గమే అనుసరించి శీఘ్రంగా వెడతాను.

**ఆచార్యానుగతో మార్గః శిష్టైరన్యాసృతే సదా,
తస్మాదేవ ప్రజామ్యాశు యథా మే స గురుర్గతః.** (ద్రోణపర్వం. 113.33)

అని అంటూ ద్రోణాచార్యుణ్ణి దాటి ముందుకు వెళ్లిపోయాడు.

సారథితో మాత్రం - “ద్రోణుడు నన్ను నివారించడానికి అన్ని విధాలా ప్రయత్నిస్తాడు. నువ్వు జాగ్రత్తగా ముందుకు నడు” అన్నాడు.

ద్రోణుడు బాణవర్షం కురిపిస్తూ ఆతని వెనుకనే వెళ్లాడు.

అయితే ఈ లోగా సాత్యకి కౌరవసైన్యంలో ప్రవేశించి దానిని సంహరిస్తున్నాడు. కృతవర్మ వచ్చి ఆతనిని అడ్డుకొన్నాడు. సాత్యకి అనేక బాణాలు ప్రయోగించి కృతవర్మను పీడిస్తూ ఆతని సారథిని వధించాడు. కృతవర్మను దాటి సాత్యకి కాంబోజుల మహాసైన్యంలో ప్రవేశించాడు.

ఇంతలో ద్రోణుడు సైన్యంతో సాత్యకి వెనుక వెళ్లడం చూచి పాండవసైన్యం అడ్డుకొనడానికి ప్రయత్నించింది. వారిని కృతవర్మ అడ్డుకొన్నాడు. కృతవర్మ భీమాదులైన పాండవులతో భయంకరంగా పోరాడి పాండవులను పాండవసైన్యాలను కూడ యుద్ధభూమి విడచి పారిపోయే టట్లు చేశాడు. కౌరవులు ఆనందోత్సాహాలతో ఉప్పొంగిపోయారు.

కౌరవసైన్యాల విజయధ్వనాలు సాత్యకి చెవులు సోకాయి. వెంటనే అతడు సారథితో - “కృతవర్మ పాండవసైన్యాన్ని సంహరిస్తున్నాడు. ముందు మన రథం ఆ వైపు తీసికొని నడు. ఆతనిని జయించి తరవాత నేను అర్జునుని దగ్గరకు వెడతాను” అన్నాడు.

క్షణకాలంలో సాత్యకి రథం కృతవర్మ దగ్గరికి వెళ్లింది. వాళ్లిద్దరూ తీవ్రంగా పోరాడారు. సాత్యకి కృతవర్మ సైన్యాన్నీ కృతవర్మనూ ఓడించి సారథితో “కొంచెం మెల్లగా నడిపించు రథాన్ని; ఆ ద్రోణసేనకు ఎడమ ప్రక్క గజసేన ఉన్నది కదా; అక్కడ పరాక్రమవంతు లైన రాజపుత్రు లున్నారు. వాళ్ల దగ్గరకు వెడదాం” అన్నాడు. అక్కడ సాత్యకి ఆ గజసైన్యా న్నంతనీ సంహరించాడు. గజాలన్నీ వెనుదిరిగి పారిపోయాయి.

అది చూచి జలసంధుడు మహా గజా న్నెక్కి సాత్యకి మీదికి వచ్చాడు. ఘోరసమరం చేసి సాత్యకి ఆతనిని సంహరించాడు.

జలసంధుడు మరణించడం చూచి ద్రోణుడు, ఇతర రాజులు సాత్యకిని ఎదరించారు. సాత్యకి దుర్యోధనుని, ఆతని సోదరులను ఓడించి రణభూమి నుంచి పారిపోయేటట్లు చేశాడు. అది చూచి కృతవర్మ మళ్లీ సాత్యకితో యుద్ధానికి వచ్చి ఎదిరించాడు. అతడు కూడ పరాజితుడై రథం మీద కూలబడ్డాడు.

సాత్యకి వానిని దాటి ముందుకు వెళ్లిపోయాడు. కృతవర్మ తేరుకొని మరల పాండవసైన్యంతో యుద్ధం చేసి దానిని అడ్డుకొన్నాడు.

సాత్యకి ఆ విధంగా కౌరవసైన్యాన్ని సంహరించడం చూసిన ద్రోణుడు ఆతనిని ఎదిరించాడు. వారిద్దరి మధ్య ఘోరయుద్ధం జరిగింది. ద్రోణుడు శక్త్యాయుధం ప్రయోగించగా సాత్యకి సారథి స్పృహ తప్పి రథంమీద కూర్చుండిపోయాడు. సాత్యకియే రథం నడుపుకొంటూ యుద్ధం చేశాడు

సాత్యకి ద్రోణుని సారథిని వధించగా అశ్వాలు రథాన్ని అటూ ఇటూ లాగికొనిపోతున్నాయి. అప్పుడు రాజపుత్రు లందరూ - “పరుగెత్తండి, ద్రోణుని రథం ఆపండి” అంటూ అరచారు. ఆ మహారథు లందరూ యుద్ధంలో సాత్యకిని విడిచి ద్రోణుని రథం వైపు పరుగులెత్తారు. అది చూడగానే కురుసైన్యం అంతా చెల్లాచెదైపోయింది. గుఱ్ఱాలు రథాన్ని అటూ వైపు లాగికొని పోవడంతో ద్రోణుడు మళ్లీ వ్యూహం ద్వారం వద్దకు చేరి అక్కడనే ఉండిపోయాడు. పాండవ పాంచాలసైన్యాలు తన సేనావ్యూహం భగ్నం చేయకుండా ఆ వ్యూహాన్ని రక్షించుకున్నాడు. సాత్యకి విషయం పట్టించుకొనలేదు.

సాత్యకి ద్రోణుణ్ణి జయించి సైన్యమధ్యంలో ప్రవేశిస్తూ సారథితో - “సూతా! కృష్ణార్జునులచేత వధింపబడినవాళ్లనే మనం ఇప్పుడు వధిస్తున్నాం. మనం కేవలం నిమిత్తమాత్రమే కాని ఈ ప్రభావం అంతా కృష్ణార్జునులదే” అన్నాడు. ఇంతలో తనను ఎదిరించిన మహావీరుడైన సుదర్శనుణ్ణి వధించాడు.

సాత్యకి సారథితో మరల ఇలా అన్నాడు - “మనం ద్రోణుని సైన్యం అనే మహాసాగరాన్ని దాటాం. ఇంక ముందు దాటవలసిన వన్నీ పిల్లకాలవలే. మనం అర్జునుణ్ణి సమీపించినట్లే. సారథీ! నేలమీద పడి ఉన్న పదాతులు, అశ్వాలు, రథాలు, ఏనుగులు మొదలైన వాటితో వ్యాకులంగా ఉన్న, అర్జునుడు ముందుకు వెళ్లిన ఈ దారి చూడు. అతని ధాటికి నిలువలేక ఎందరో పరుగెత్తికొని పోతున్నారు. చూడు అదిగో! గాండీవం ధ్వని వినిపిస్తున్నది. మనం అర్జునుని దగ్గరనే ఉన్నాం అనుకొంటాను.

మధ్యలో ఈ యవనులు, శకులు, కిరాతులు, దరదులు, బర్బరులు, తామ్రవిష్టకులు, ఇకా ఎందరో మ్లేచ్ఛజాతులవాళ్లు నాతో యుద్ధం చేయడానికి ఆయుధాలు ధరించి సిద్ధంగా ఉన్నారు. వీళ్లందరినీ జయిస్తే చాల ఘోర మైన దుర్గాన్ని దాటేశామనే అనుకో.

సారథి సాత్యకితో - “సత్యవిక్రమా! కోపించిన పరశురాముడు గాని, ద్రోణుడు గాని, శల్యుడు గాని మన ముందు నిలిచినా నా కేమీ భయం లేదు. నీవు పూర్వం ఇలాటి వాళ్లని ఎందరిని జయించలేదు! నే నెన్నడూ భయపడలేదు. ఈ యుద్ధగోష్ఠానికి భయపడతానా! అర్జునుని దగ్గరకు ఏ మార్గాన వెడదామో చెప్పు” అన్నాడు.

“ముందుగా ఈ ముందులను (బోడితలలవాళ్లను) సంహరించి కాంభోజుల విషయంలో నేను చేసిన ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకొంటాను” అన్నాడు సాత్యకి.

మెంటనే సారథి రథాన్ని యవనుల సైన్యంవైపు తీసికొని వెళ్లాడు. వాళ్లు సాత్యకిపై ఆయుధవర్షం కురిపించారు. సాత్యకి విజృంభించి వేలకొలది కాంభోజులను, శకులను, శబరులను, కిరాతులను, బర్బరులను సంహరించాడు.

పొడ వైన గడ్డాలతో, శిరస్రాణాలు ధరించిన దస్యువుల బోడితలలతో నేల అంతా ఈకలు లేని పక్షులతో కప్పి నట్లు కప్పబడింది.

దస్యూనాం సశిరస్రాణైః శిరోభిర్హనమూర్ధజైః,

దీర్ఘకూర్చైర్మహీ కీర్ణా విబర్హైర్ణజైరివ.

(ద్రోణపర్వం. 119.47)

సాత్యకి యవన - కాంభోజులను జయించి సేన మధ్యనుండి అర్జునుని వైపు వెడుతూండగా దుర్యోధనుడు, చిత్రసేనుడు, దుఃశాసనుడు, వివింశతి, శకుని, దుఃసహుడు, దుర్ధర్షణుడు, క్రథుడు, ఇంకా ఎందరో శూరులు ఆతని వెనుక పరుగెత్తి వెళ్లారు. ఆ ధ్వని విని, వాళ్లందరూ తనమీదికే వస్తున్నారని తెలిసికొని సాత్యకి సారథితో “వీళ్లందరూ వస్తున్నారు, మెల్లగా నడు, వీళ్లందరినీ నివారిస్తాను” అన్నాడు.

ఇంతలో ఆ మహాసైన్యం వచ్చింది. దాని నంతనీ సాత్యకి బాణవర్షంతో చిందర వందర చేసివేశాడు. ఆతడు ప్రయోగించిన ఒక్క బాణం కూడ వ్యర్థంగా పోలేదు.

ఆ బాణాలు తగిలి సైన్యం అంతా చలికి తట్టుకొనలేక ఆవులు ఉన్నచోటనే గిరగిరా తిరిగి నట్లు ఉన్నచోటనే తిరిగింది :

తత్ సైన్యమిషుభిస్తేన వధ్యమానం సమస్తతః,

బ్రాహ్మ తత్ర తత్తైవ గావః శీతార్దితా ఇవ.

(ద్రోణపర్వం. 120.28)

అనాడు సాత్యకి చేసిన శత్రుసంహారం వంటి సంహారం అర్జునుడు కూడా చేయలేదు.

న తాదృక్పదనం రాజన్ కృతవాంస్తత్ర ఫాల్గునః,
యాదృక్ క్షయమనీకానామకరోత్ సాత్యకిర్భువ. (ద్రోణపర్వం. 120.29)

దుర్యోధనుడు, అతని సోదరులైన దుఃశాసనాదులు సాత్యకితో తీవ్రంగా యుద్ధం చేశారు. వాళ్ల బాణాలను, ఆయుధాలను వమ్ముచేస్తూ సాత్యకి దుర్యోధనుని సారథిని వధించాడు. అతని రథాన్ని గుట్టలు మహావేగంగా సుదూరప్రదేశానికి తీసికొని పోయాయి. రాజు రథం అలా వెళ్లిపోవడం చూడగానే సైన్యం అంతా నాలుగు దిక్కులకు పారిపోయింది

సాత్యకి చూపిన అత్యద్భుతప్రతాపాన్ని వర్ణిస్తూ సంజయుడు చెప్పిన మాటలు వింటూన్న ధృతరాష్ట్రుని గుండె తరుక్కునిపోతూన్నది. సంజయూ! సాత్యకి ఆ విధంగా అంత గొప్పదైన సైన్యాన్ని మర్దించి అర్జునుని దగ్గరికి వెడుతూంటే సిగ్గులేని నా కొడుకులు ఏం చేశారు?

సంప్రమృద్య మహత్ సైన్యం యాంతం శైవీయమర్జునమ్,
నిర్ద్రీకా మమ తే పుత్రాః కిమకుర్వత సంజయ.

ఇలాంటి యుద్ధం అర్జునుడు కూడ చేసినట్లు లేదు. ఒక్క సాత్యకి ఇంతమంది మహారథులను సంహరించాడంటే నా పుత్రుడు ఎంత మందభాగ్యుడో తెలుస్తూన్నది అని సంజయునితో అన్నాడు.

“రాజా! నీ దురలోచనవల్లా, దుర్యోధనుని దుష్కార్యాలవల్లా ఇంకా ఏం జరిగిందో చెప్పతాను విను” అంటూ సంజయుడు చెప్పడం కొనసాగించాడు.

దుర్యోధనుడు మొదలైన నీ కుమారులు శక-కాంబోజాదులను మళ్లీ కూడగట్టుకొని సాత్యకితో యుద్ధానికి వచ్చారు. రాళ్లతో యుద్ధం చేసే పార్వతీయులు కూడా వచ్చారు. ఆ సైన్యా న్నంతనీ సాత్యకి సంహరించాడు. సైనికు లందరూ భగ్ను లై పోవడం చూచి దుఃశాసనుడు, పాషాణయోధు లైన పార్వతీయులతో - “సాత్యకికి అశ్రమ్యుద్ధం తెలియదు, అందుచేత మీరు ముందుకు వెళ్లి వానితో అశ్రమ్యుద్ధం చెయ్యండి” అని చెప్పి వాళ్లను ముందుకు పంపాడు

పర్వతప్రాంతీయు లైన ఐదువందల మంది యోధులు ఏనుగు తలలంత ప్రమాణం గల శిలలతో సాత్యకి మీదికి యుద్ధానికి వెళ్లారు. వాళ్లు ప్రయోగించిన శిలలను సాత్యకి

బాణాలతో చూర్ణంచేశాడు. చేతులలో పాషాణాలు ధరించి ఉన్న చాలమంది చేతులలో అవి అలా ఉండగానే వాళ్ల భుజాలను ఖండించివేశాడు. ఇతర మ్లేచ్ఛయోధుల నందరినీ సంహరించాడు.

ఆ కోలాహలం విని ద్రోణుడు సారథితో - “సూతా! సాత్యకి యుద్ధంలో యముడువలె తిరుగుతున్నాడు. తీవ్రమైన శబ్దం వినబడుతున్నది - మన రథం అక్కడికి తీసికొని నడు” అన్నాడు.

సారథి - “ద్రోణాచార్యా! చూడు, సైనికు లందరూ పారిపోయి వస్తున్నారు! పాంచాలులూ, పాండవులూ కలిసి నిన్ను వధించడం కోసం ఇటే వస్తున్నారు. సాత్యకి దూరం వెళ్లిపోయాడు కూడ. ఇక్కడనే ఉదామా లేక ఆ శబ్దం వినబడుతున్న వైపు వెడదామా? బాగా ఆలోచించి నిర్ణయించుకో” అన్నాడు

సారథి ఇలా అంటూండగానే అనేక విధాల సైన్యాలను ధ్వంసం చేస్తూ సాత్యకి కనబడ్డాడు. సైనికు లందరూ అతని రథం వైపు వెళ్లకుండా ద్రోణుని వద్దకు పరుగెత్తి వస్తున్నారు. అంతకు ముందే కొంత మంది రథికులతో కలిసి పారిపోయిన దుఃశాసనుడు ద్రోణుని రథం దగ్గరికి వచ్చాడు.

ద్రోణుడు దుఃశాసనుని నిందించుట

దగ్గరకు వచ్చిన దుఃశాసనుని రథం చూచి ద్రోణుడు అతనిని చాల పరుష మైన మాటలతో నిందించాడు - దుఃశాసనా! ఆనాడు సభలో ద్రౌపదిని ఆ విధంగా అవమానించి పాండవులను చాల చులకనగా చూస్తూ అపహేళన చేశావు కదా! ఇప్పు డిలా పారిపోయి వస్తున్నా వేమి? ఒక్క సాత్యకికే యుద్ధంలో భయపడిపోతున్నావు కదా!

ఆనాడు పాచికలను చేతితో ఆడించినప్పుడు, ఆ పాచికలే భయంకరమైన సర్పాల వంటి బాణా లవుతా యని నువ్వు అనుకోలేదు.

న జానీషే పురా త్వం తు గృహ్ణన్మక్షాన్ దురోదరే,

శరా హ్యేతే భవిష్యన్తి దారుణాశీవిషోపమాః.

(ద్రోణపర్వం 123. 7)

ఆనాటి నీ మానమూ, దర్పమూ, గర్జితమూ ఏమైపోయాయి?

ఒక్క సాత్యకితోనే యుద్ధం చేయలేక పారిపోయి వస్తున్న నీవు పాండవులలో ఏ ఒక్కరిని చూచినా ఏం చేయగలవు?

సాత్యకి ప్రయోగిస్తున్న ఏ బాణాలకి భయపడి పారిపోతున్నావో ఆ బాణాలు సూర్యుని వంటి అగ్ని వంటి, అర్జునుని బాణాలతో సరితూగేవి కావు.

వీరుడా! పరుగెత్తు. వెళ్లి గాంధారి ఉదరంలో ప్రవేశించు. ఇలా పారిపోతూన్న నీకు ఈ పృథివిలో మరొక రక్షణం ఏమీ లేదు.

వెళ్లు; తొందరగా రథం ఎక్కి సాత్యకి ఎక్కడ ఉన్నాడో అక్కడికి వెళ్లు. నీవు ఇలా పారిపోయి వస్తే సైన్యం అంతా పారిపోతుంది.

ద్రోణుడు ఇంత ఇదిగా దూషిస్తున్నా దుఃశాసనుడు వినినా విననట్లు నటిస్తూ ఏమీ మాట్లాడకుండా సాత్యకి ఉన్న వైపు వెళ్లాడు.

ఏవముక్షస్తవ సుతో నాబ్రవీత్ కించిదవ్యసౌ,
శ్రుతం చాశ్రుతవత్ కృత్వా ప్రాయాత్ యేన స సాత్యకిః.

(ద్రోణపర్వం 122. 28)

ద్రోణుడు వెళ్లి పాంచాలులతోను పాండవులతోను యుద్ధం చేశాడు.

తనను ఎదిరించిన పాండవ-పాంచాల-మత్స్య దేశరాజసైన్యాలను నశింపచేశాడు. పాంచాలపుత్రు డైన వీరకేతు - చిత్రకేతు - సుధన్వ - చిత్రరథులను సంహరించాడు.

అది చూచిన ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుణ్ణి ఎదుర్కొన్నాడు. అత డొక్కసారి తొంభై బాణాలతో కొట్టగానే ద్రోణుడు సొమ్మసిలిపోయాడు. అదే అదనుగా చూసి ధృష్టద్యుమ్నుడు ఖడ్గం ధరించి ఆతని శిరస్సు ఖండించడానికై మీదికి వెళ్లాడు. ఇంతలో ద్రోణుడు తెప్పరిల్లి వైతస్తిక (జానెడు దూరంలో ఉన్న లక్ష్యాన్ని కొట్టే) బాణాలు ధృష్టద్యుమ్నునిపై ప్రయోగించగా అతడు వెంటనే ద్రోణుని రథం నుండి క్రిందికి దిగి తన రథం ఎక్కి ధనుస్సు ధరించి అనేక బాణాలు ద్రోణునిపై ప్రయోగించాడు. ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది.

ఇప్పు డిక ద్రోణుడు శాంతిస్తాడు అని ప్రక్క నున్న వాళ్లందరూ అంటున్నారు. ఇంతలో ద్రోణుడు ధృష్టద్యుమ్నుని సారథి శిరస్సు ఖండించివేయగా అశ్వాలు ఆతని రథాన్ని దూరంగా లాగికొనిపోయాయి.

ఈ విధంగా ద్రోణుడు ఆ శత్రుసైన్యాలను జయించి తిరిగి వ్యూహముఖం దగ్గరికి వచ్చి దానిని రక్షిస్తూ నిలిచాడు.

సాత్యకి దుఃశాసనుని ఓడించుట

దుఃశాసనుడు త్రిగర్తుల సైన్యాన్ని వెంట బెట్టుకొని మరల సాత్యకిపై యుద్ధానికి వెళ్లగా, సాత్యకి ఆ సైన్యా న్నంతనీ సంహరించాడు. సాత్యకి అర్జును డున్న వైపు వెదుతూండగా దుఃశాసను డాతనిపై బాణవర్షం కురిపించాడు. శక్తిని ప్రయోగించాడు.

దానిని సాత్యకి ముక్కలుగా ఖండించి వాని ధనస్సును, అశ్వాలను, రథాన్ని, సారథిని నశింపజేశాడు.

అట్టి స్థితిలో ఉన్న దుఃశాసనుణ్ణి వధింపజోయి సాత్యకి వెంటనే భీముడు, ధార్తరాష్ట్రుల నందరినీ చంపుతాను అని సభలో చేసిన ప్రతిజ్ఞ జ్ఞాపకం రావడంతో వానిని వధించకుండా విడిచిపెట్టాడు.

తమభిద్రుత్య సైనేయో ముహూర్తమివ భారత,

న జఘాన మహాబాహూర్థీమసేనవచః స్మరన్. (ద్రోణపర్వం. 123. 35)

ఈ విధంగా దుఃశాసనుణ్ణి జయించి సాత్యకి అర్జునుడు వెళ్లిన ప్రదేశానికి వెళ్లాడు.

సంజయుడు వర్ణించి చెప్పతూన్న సాత్యకి పరాక్రమాన్ని గూర్చి వింటూ ధృతరాష్ట్రుడు “ఒక్క సాత్యకి అంతమందిని సంహరించి ముందుకువెళ్లి పోతూంటే ఆతనిని అడ్డుకొనడానికి, మా సైన్యంలో ఒక్క మహారథికుడు కూడ లేకపోయాడా? యుద్ధంలో ఇతడు చేసిన పని ఇంద్రుడు కూడ చేయజాల దని నా అభిప్రాయం. నమ్మలేకుండా ఉన్నాను” అన్నాడు.

సంజయుడు చెప్పాడు - రాజా! ఆనాడు ద్రోణాచార్యులు సమకూర్చి నంత సేనా సముదాయం ఎన్నడూ, ఎవ్వరూ సమకూర్చలేదు. అది చూచి సిద్ధచారణాదులు కూడా చాలా ఆశ్చర్యపడ్డారు.

ఆనాడు పాండవకౌరవుల మధ్య చాలా తుముల మైన యుద్ధం జరిగింది. “అర్జునుడు, సాత్యకి సైంధవవధ నిమిత్తం ఏ అడ్డంకులూ లేకుండా వెళ్లేటట్లు ఈ సైన్యం అంతా ఇక్కడనే నాశనం చెయ్యండి” అంటూ భీమసేన - ప్రద్యుమ్నులు ప్రోత్సహించగా పాండవసైన్యాలు గొప్ప ఉత్సాహంతో యుద్ధం చేశాయి. దుర్యోధనుడే స్వయంగా యుద్ధంలో పాల్గొనడం చేత కౌరవసైన్యాలు దివ్వగొట్టాహంతో యుద్ధం చేశాయి.

అపరాహ్ణ సమయంలో యుద్ధం తీవ్రత బాగా పెరిగింది. ద్రోణుడు తన పరాక్రమం చూపుతూ పాండవసైన్యంలోని ఎందరో మహావీరులను హతమార్చాడు. భృహత్క్షత్రుణ్ణి, ధృష్టకేతువును, జరాసంధపుత్రుడైన సహదేవుణ్ణి, ధృష్టద్యుమ్నుని పుత్రుడైన క్షత్రధర్ముణ్ణి, వధించాడు.

పాండవపక్షానికి చెందిన వీరు లందరూ “ద్రోణుణ్ణి చంపండి, ద్రోణుణ్ణి చంపండి” అంటూ అందరూ ఒక్కమారు ఆతనిని చుట్టుముట్టారు. ద్రోణుని బాణవర్షానికి తట్టుకోలేక చివరికి వాళ్లందరూ రక్షణ కోరుతూ భీమసేనుని వద్దకూ ధృష్టద్యుమ్నుని వద్దకూ చేరి-

“ఈ బ్రాహ్మణుడు ఎవరూ చేయజాలని గొప్ప తపస్సు చేసి ఉంటాడు. అందుచేతనే ఇంతమంది క్షత్రియవీరులను హతమార్చగలుగుతున్నాడు. క్షత్రియునకు యుద్ధం చేయడం ధర్మం; బ్రాహ్మణునకు తపస్సు చేయడం ధర్మం. అయితే ఈ ద్రోణుడు మహాతపస్వి, సమస్తాస్త్రవిద్యలూ తెలిసినవాడు అవడంచేత చూపులతో కూడ కాల్చివేయగలడు. ఈ ద్రోణుగ్ని అస్త్రస్పర్శ తగలగానే ఎందరో క్షత్రియవీరులు భస్మం అయిపోతున్నారు” అని అంటూ వాళ్లు ద్రోణుణ్ణి ప్రశంసించారు.

చెవులవరకు జుట్టు నెరిసిన, శ్యామవర్ణం గల, ఎనభైయైదు సంవత్సరాల వృద్ధుడైన ఆ ద్రోణుడు పదహారు సంవత్సరాల నవయువకుని వలె పాండవసైన్యా న్నంతనీ కలచి వేస్తున్నాడు.

ఆకర్ణపలితః శ్యామో వయసాశీతిపఞ్చకః,

రణే పర్యవరద్దోణో వృద్ధః, షోడశవర్షవత్.

(ద్రోణపర్వం.125.73)

ఈ విధంగా అందరూ ద్రోణుణ్ణి ప్రశంసిస్తూండగా ద్రుపదుడు -

ఈ లుబ్ధుడు, పెద్దపులి లేళ్లని చంపి నట్లు క్షత్రియుల నందరినీ చంపివేస్తున్నాడు. ఏ దుర్యోధనుని దురాశచేత ఈ క్షత్రియవీరు లందరూ యుద్ధంలో సంహరింప బడుతున్నారో, పాపాత్ము డైన ఆ దుర్యోధనునికే ఈ పాపం అంతా చుట్టుకొని అతడు నరకానికి వెడతాడు.

లుబ్ధోఽయం క్షత్రియాన్ హన్తి వ్యాఘ్రః క్షుద్రమృగానివ,

కృచ్ఛాన్ దుర్యోధనో లోకాన్ పాపః ప్రాప్సుతి దురృతిః

యస్య లోభాద్వినిహతాః సమరే క్షత్రియర్షభాః. (ద్రోణపర్వం.125.75, 76)

అని అంటూ సైన్యాలను ద్రోణుని మీదికి యుద్ధానికై ప్రోత్సహిస్తూ ద్రోణుని ఎదిరించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు అర్జునసాత్యకుల వృత్తాంతం

తెలిసికొనడానికై భీముని పంపుట

ఈ విధంగా భయంకర మైన పోరాటం జరుగుతుండగా, ద్రోణుని ధాటికి నిలబడజాలక పాంచాల-పాండవబలాలు క్షీణిస్తూండగా యుధిష్ఠిరుడు చింతాక్రాంతు డయ్యాడు. అర్జునుని జాడ గాని, సాత్యకి జాడ గాని తెలియడంలేదు. గాండీవధ్వని కూడా వినబడడం లేదు. ఏమి చేయాలో తెలియలేదు.

“అర్జునుని వెనుకనే సాత్యకిని పంపాను, అతని కేమైనదో” అనీ, “అతని కేమైనా అయితే లోకులు తనను నిందిస్తారు కదా” అనీ కూడా మనస్సులో బాధ పడుతున్నాడు.

నా సోదరుని కోసం మాత్రమే అన్వేషించి సాత్యకిని గూర్చి పట్టించుకొనకపోతే లోకం నన్ను నిందిస్తారు కదా?

కరిష్యామి ప్రయత్నేన భ్రాతురన్వేషణం యది,
యుయుధానమనన్విష్య లోకో మాం గర్హయిష్యతి.

అనుకొన్నాడు. ఈ విధంగా పరిపరివిధాల ఆలోచిస్తూ యుధిష్ఠిరుడు వెంటనే “భీముని దగ్గరికి వెడదాం, నడు” అని సారథితో అన్నాడు. వెంటనే సారథి రథాన్ని భీము దున్న చోటికి తీసికొనివెళ్లాడు

యుధిష్ఠిరుడు భీమునికి తన మనస్సులో ఉన్న విచారా న్నంతా తెలిపి నువ్వు వెళ్లి వాళ్లిద్దరూ ఎలా ఉన్నారో తెలుసుకో.

అర్జునునికంటే కూడ సాత్యకి ఎలా ఉన్నాడో ముందు తెలుసుకోవాలి. అతడు నా మాట విని అర్జునునికి సాహాయ్యం చేయడంకోసం యుద్ధానికి వెళ్లాడు.

న తేర్షన్యస్తథా జ్ఞేయో జ్ఞాతవ్యః సాత్యకిర్యథా,
చికిర్షుర్మత్ప్రియం పార్థ స యాతః సవ్యసాచినః. (ద్రోణపర్వం. 126. 48)

నువ్వు అక్కడికి వెళ్లి కృష్ణుడు, అర్జునుడు, సాత్యకి క్షేమంగా ఉన్నారను విషయం తెలిసికొని, నాకు తెలియడానికి గుర్తుగా సింహనాదం చెయ్యి.

ధృష్ట్యా కుశలినౌ కృష్ణౌ సాత్యతం చైవ సాత్యకిమ్,
సంవిదం చైవ కుర్యాస్త్వం సింహనాదేన పాణ్డవ. (ద్రోణపర్వం. 126. 49)

భీమసేనుడు కౌరవసేనలో ప్రవేశించుట

యుధిష్ఠిరుని మాటలు విని భీమసేనుడు - “కృష్ణార్జునులకు ఏ విధ మైన భయమూ ఉండడానికి అవకాశం లేదు. అయినా నీ ఆజ్ఞ ప్రకారం వెడతాను” అని చెప్పి, ముందుగా ధృష్టద్యుమ్నుని వద్దకు వెళ్లి “అన్న ఆజ్ఞను కాదనకూడదు గాన నేను వెడుతున్నాను, నీవు ఆయనను ద్రోణుని బారి పడకుండా రక్షించాలి” అని చెప్పాడు.

“నేను జీవించి యుండగా ద్రోణుడు ధర్మరాజును ఆక్రమింపజాలడు. నీవు నిర్భయంగా వెళ్లు” అని ధృష్టద్యుమ్ను డన్నాడు.

భీముడు బ్రాహ్మణుల స్వస్తివాచనములు, అన్నగారి ఆశీస్సులు తీసికొని ఎనిమిది మంగళప్రదములైన వస్తువులను (అగ్ని, గోవు, బంగారము, దూర్వలు, గోరోచనం, అమృతం (ఉదకం), అక్షతలు, పెరుగు) స్పృశించి కైరాతకమధ్యం సేవించి, రెట్టింపు బలంతో బయలుదేరాడు. రథంమీద మహావేగంతో వెళ్లి, శంఖం పూరిస్తూ బాణవర్షం కురిపిస్తూ శత్రుమధ్యంలో ప్రవేశించాడు.

దారిలో అడ్డుకొన్న కొందరు ధృతరాష్ట్రకుమారులను జయించి, వాళ్లను దాటి ద్రోణాచార్యుని సైన్యం మీదికి వెళ్లాడు.

ద్రోణుడు అతనిని అడ్డుకొన్నాడు. అర్జునుడు వలె ఇతడు కూడ తనను పూజిస్తాడనుకొని ఇలా అన్నాడు.

స మన్యమానస్త్వాచార్యో మమాయం ఫాల్గునో యథా,
భీమః కరిష్యతే పూజామిత్యువాచ వృకోదరమ్. (ద్రోణపర్వం. 127.44)

“భీమసేనా, నీ శత్రువు నైన నన్ను యుద్ధంలో జయించకుండా సైన్యంలో ప్రవేశించజాలవు. నీ తమ్ముడు అర్జునుడు, కృష్ణుడు నా అనుమతితో ప్రవేశిస్తే ప్రవేశించారు గాని నువ్వు మాత్రం ప్రవేశించడానికి వీలులేదు” అన్నాడు.

ఆ మాటలకు భీము డే మాత్రమూ భయపడకుండా, కళ్లెఱ్ఱజేసి - “ఓ! బ్రహ్మబంధూ! (దుష్టబ్రాహ్మణుడా!) అర్జునుడు నీ అనుమతితో సైన్యంలో ప్రవేశించలేదు. అతడు తలుచుకొంటే దేవేంద్రుని సైన్యంలో కూడా ప్రవేశించగలడు. నీమీద నున్న గౌరవభావంతో అతడలా చేశాడు. నేను జాలిగుండె గల అర్జునుణ్ణి కాను; భీమసేనుణ్ణి; నీ శత్రువును.

“నువ్వే మాకు తండ్రి, గురువు, బంధువు, మే మందరమూ నీ పుత్రులం” అన్న భావంతో మేం అందరమూ నీకు వంగి ఉండేవాళ్లం. ఇప్పుడది తారుమారైనట్లు కనబడుతున్నది. నువ్వు మాకు శత్రువు అని అనుకొంటే అది అలాగే కానీ! అందుకు తగిన పని చేస్తాను” అని అంటూ అతడు ద్రోణునిమీద బాణాలు ప్రయోగించాడు. అనేక సైనికులను వధించాడు. ద్రోణుని రథం భగ్నం చేయబడగా మరల అతడు మరొక రథంతో యుద్ధానికి వచ్చి పూహద్వారం దగ్గర నిలచాడు.

ఇంతలో ధృతరాష్ట్రకుమారులు ద్రోణుని రథం దగ్గరికి వచ్చారు. ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది. భీముడు పదకొండుగురు ధార్తరాష్ట్రులను వధించాడు. ద్రోణుడు శరవర్షం కురిపిస్తూండగా భీముడు తన రథం దిగి, ఆబోతు కళ్లు మూసికొని తలవంచి ధారావర్షంలో ముందుకు నడిచినట్లు, ఆ బాణవర్షం సహిస్తూ వెళ్లి ద్రోణుని రథం ఎత్తి దూరంగా పడవేశాడు. ద్రోణుడు అతిశీఘ్రంగా మరొక రథం మీద వచ్చాడు. దానిని కూడ భీముడు

ఆ విధంగా ఎత్తి పారవేశాడు. ఈ విధంగా ఎనిమిది సార్లు జరిగింది. చూచేవాళ్లందరు ఆ ఇద్దరి నైపుణ్యం చూచి ఆశ్చర్యపడ్డారు.

తరవాత భీమసేనుడు తన రథం ఎక్కి అడ్డువచ్చిన సైన్యాలతో యుద్ధం చేస్తూ ముందుకు వెళ్లి యుద్ధం చేస్తూన్న అర్జునుణ్ణి చూచాడు. అర్జునుణ్ణి చూడగానే భీమసేనుడు వర్షాకాలమేఘం ఉరిమి నట్లు గర్జించాడు. అది వినగానే కృష్ణార్జునులు ఆతనిని చూడగోరుతూ గర్జించారు. ఆ గర్జనధ్వని వినగానే యుధిష్ఠిరుడు అందరు కుశలంగా ఉన్నారని అని సంతోషించాడు.

“సైంధవుడు యుద్ధంలో, అర్జునుని చేతిలో మరణించడాన్నీ, భీమసేనుని చేతిలో అంతమంది సోదరులు మరణించడాన్నీ ఇంకా ఎందరో మహావీరులు యుద్ధంలో నేలమీద పడిపోవడాన్నీ చూచి ఇప్పటి కైనా మూర్ఛితుడైన దుర్యోధనుడు మనతో శమం ఏర్పరచుకొంటే ఎంత బాగుంటుంది” అని యుధిష్ఠిరుడు మనస్సులో అనుకున్నాడు.

కచ్చిద్ దుర్యోధనో రాజా ఫాల్గునేన నిపాతితమ్,
దృష్ట్వా సైన్యవకం సంఖ్యే శమమస్మాసు ధాస్యతి,
దృష్ట్వా వినిహతాన్ భ్రాతృన్ భీమసేనేన సంయుగే.
కచ్చిద్దుర్యోధనో మన్యః శమమస్మాసు ధాస్యతి,
దృష్ట్వా చాన్యాన్ మహాయోధాన్ పతితాన్ ధరణీతలే.

(ద్రోణపర్వం. 128. 53, 54)

భీముడు గర్జిస్తూండగా చూచి కర్ణుడు ఆతనిని ఎదుర్కొన్నాడు. భీముడు అత్యల్ప సమయంలోనే వాని సారథిని, అశ్వాలను వధించి రథం భగ్నం చేశాడు. కర్ణుడు భయపడి ప్రక్కనే ఉన్న వృషసేనుని రథం ఎక్కి దూరంగా వెళ్లిపోయాడు.

దుర్యోధనుడు ద్రోణుని వద్దకు వెళ్లి - “నిన్ను దాటి ముగ్గురు పాండవవీరులు వెళ్లడం ఆశ్చర్యజనకంగా ఉంది అని అంటున్నారు మన యోధు లందరు. ఇట్టి పరిస్థితిలో మనం ఇప్పు డేమి చెయ్యాలో చెప్పు” అన్నాడు.

ద్రోణు డా మాటలు విని - “నాయనా! ఇప్పుడు ఏమి చెయ్యాలో చెపుతున్నాను; విను. పాండవుల మహారథులు ముగ్గురు మనల్ని దాటించుకొని వెళ్లిపోయారు. వీళ్లు మన వెనుక ఉంటే ఎంత భయమో ముందుంటే కూడ అంతే భయం. అయితే కృష్ణార్జునులు ఎక్కడ నున్నారో అక్కడ భయం అధిక మైనది. ఇప్పుడు మనం చేయవలసిన పని సైంధవుని రక్షణమే. భీముడు, సాత్యకీ కూడా అక్కడికి చేరుకున్నారు.

ఆనాడు శకుని బుద్ధినుండి జనించిన ఏ ద్యూతం ఉన్నదో అదే ఇప్పుడు నడుస్తూన్నది. ఆనాడు సభలో ఏ జయాపజయాలు జరిగాయో అవి కాదు నిజమైన జయాపజయాలు; అసలైన జయాపజయాలు ఈనాడు మనం చూడబోతున్నాం. ఆనాడు పందాలు వేస్తూ శకుని ఆడిన పాచికలు ఈనాడు బాణా లయ్యాయి. ఇప్పుడు నీవు ఆదే ద్యూతం సైంధవు డను పందెం మీద ఆధారపడి ఉంది.

నువ్వు వెంటనే సైన్యంతో సైంధవు దున్న ప్రదేశానికి వెళ్ళాలి. అక్కడ సైంధవునికి రక్షకులుగా ఉన్నవాళ్ళ నందరినీ రక్షించు. నేను ఇక్కడనే ఉండి మరికొందరిని కూడా పంపుతాను. సృంజయ-పాంచాల సైన్యాలు ముందుకు వెళ్ళకుండా అడ్డుకొంటాను” అన్నాడు. దుర్యోధనుడు ఆచార్యుడు చెప్పిన విధంగా వెళ్ళాడు.

అర్జునుని చక్రరక్షకు లైన ఏ యుధామన్యు - ఉత్తమోజస్సులను అర్జునుని వెనుకనే వెళ్ళ కుండా కృతవర్మ అడ్డుకొన్నాడో వాల్లీద్దరూ సైన్యం ప్రక్కనుంచి ప్రవేశించి అర్జునుని రథం వైపు వెదుతున్నారు. వాళ్ళను చూచి దుర్యోధనుడు అడ్డుకొని యుద్ధం చేశాడు. ఆ మహారథు లిద్దరూ దుర్యోధనుని రథం భగ్నంచేసి ఆతడు శల్యుని రథం ఎక్కుతూండగా శీఘ్రంగా అర్జునుని దగ్గరకు వెళ్లిపోయారు.

భీముడు అర్జునుని దగ్గరకు వెళ్ళబోతూండగా కర్ణుడు అడ్డుకొని యుద్ధానికి ఆహ్వానించాడు. వారిద్దరి మధ్యా చాలా ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది. భీముడు రెండు పర్యాయాలు కర్ణుని సూత-అశ్వాలను సంహరించి రథం భగ్నం చేసి కర్ణుణ్ణి విరథుణ్ణి చేశాడు. కర్ణునికి సహాయులుగా వచ్చిన ఇద్దరు ధృతరాష్ట్రకుమారులను వధించాడు. చివరికి కర్ణుడు రణరంగం విడిచి వెళ్లిపోయాడు.

కర్ణుడు మళ్ళీ యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించగా భీమసేనుడు మరల యుద్ధపరాజుఖుని చేసి పద్నాలుగురు ధార్తరాష్ట్రులను సంహరించాడు. మరణించిన ధార్తరాష్ట్రులలో వికర్ణుడు కూడ ఉన్నాడు. ఆతనిని వధించినందుకు భీముడు చాల దుఃఖించి క్షతధర్మంలో ఇలాంటివి తప్పవు కదా అని సమాధానపడ్డాడు.

కర్ణభీముల మధ్య యుద్ధం జరుగుతూనే ఉంది. ఒక మాటు కర్ణునిది పైచెయ్యి అయితే ఒక మాటు భీమునిది.

ఇంతలో భీముని వద్ద ఉన్న ఆయుధాలన్నీ అయిపోయాయి. కర్ణునినుండి రక్షించుకొనడానికై భీముడు అంతకు ముందు అర్జునుడు చంపగా నేలమీద పడి ఉన్న

ఏనుగుల వెనుక నిలబడి కర్ణుని రథం అటు రాకుండా వాటిని మార్గంలో అడ్డుపెట్టాడు. కొంతసేపు ఏనుగుల వెనుక రథాల వెనుక నిలబడి, ఏనుగ కళేబరం చేతితో ఎత్తి మహాషధు లున్న పర్వతాన్ని చేతిలో ఎత్తి పట్టుకొన్న హనుమంతుని వలె నిలబడ్డాడు.

ఉద్యమ్య కుఞ్జరం పార్థస్తస్థా పరపురంజయః,
మహాషధిసమాయుక్తం హనుమానివ పర్వతమ్. (ద్రోణపర్వం.139.85)

దానిని కర్ణుడు బాణాలతో ఛేదించాడు. తరువాత భీముడు చక్రాలు, గుఱ్ఱాలు, ఏనుగుల అవయవాలు - నేలమీద ఏవి దొరికితే అవి కర్ణునిమీదకు విసిరాడు. అతడు వాటి నన్నింటినీ ఛేదించాడు.

చివరికి పిడికిలితో కొట్టి కర్ణుణ్ణి వధించా లని భీము డనుకొన్నాడు. కాని “నేను కర్ణుణ్ణి వధిస్తాను” అని అర్జునుడు చేసిన ప్రతిజ్ఞ స్మరణకు రాగా, సమర్థు డైనా కూడ వధించలేదు.

శక్తోఽపి నావధీత్వర్థం సమర్థః పాణ్డునన్దనః,
రక్షమాణః ప్రతిజ్ఞాం తాం యా కృతా సవ్యసాచినా. (ద్రోణపర్వం.139.90)

భీముడు ఈ విధంగా వ్యాకులంగా ఉండడం చూచి కర్ణుడు ఆతని అవయవాల బలం తగ్గిపోయేటట్లుగా బాణాలతో కొట్టాడు.

ఆయుధం లేని భీముణ్ణి కర్ణుడు, కుంతి మాట స్మరించి, చంపలేదు.

వ్యాయుధం నావధీ చ్ఛైనం కర్ణః కున్త్యా వచః స్మరన్.
(ద్రోణపర్వం.139.92)

కర్ణుడు భీముణ్ణి సమీపించి ధనస్సు అగ్రభాగంతో భీముణ్ణి మెల్లగా పొడిచాడు. భీముడు సర్పం వలె కోపంతో లేచి ఆ ధనస్సు లాగికొని కర్ణుని తలపై కొట్టాడు.

కర్ణుడు నవ్వుతూ - “తిండిబోతా! నీకు నావంటివానితో యుద్ధం ఏమిటి! అరణ్యాలకు పోయి దుంపలూ పళ్లూ తిను” అని ఇంకా ఏవేవో అంటూ పరిహసించాడు.

భీముడు కోపంతో - “దుష్టుడా! నీవు నాచేతిలో ఎన్నిమార్లు ఓడిపోలేదు. జయాపజయాలు ఇంద్రలోకంలో కూడ ఉంటా యంటారు. మల్లయుద్ధానికి రా; చూచెదవుగాని” అన్నాడు.

ఈ విధంగా కర్ణుడు ధనుర్ధరులందరూ చూస్తూండగా, కృష్ణార్జునుల సమక్షంలో భీముణ్ణి విరథుని చేసి రణం నుండి విరమించాడు.

అప్పుడు కృష్ణుడు ప్రేరేపింపగా అర్జునుడు చాల తీవ్రమైన బాణాలు కర్ణునిపై ప్రయోగించాడు. ఈ విధంగా భీముడు కర్ణుని ధనస్సు విరిచివేయగా అర్జునునిచేత అనేక బాణాలతో పీడింపబడిన కర్ణుడు శీఘ్రంగా రథం ఎక్కి దూరంగా వెళ్లిపోయాడు.

భీముడు సాత్యకి రథం ఎక్కి అర్జునుని దగ్గరికి వెళ్లాడు.

తరువాత అర్జునుడు కర్ణునిపై తీక్షణమైన నారాచబాణం ప్రయోగించాడు. కర్ణుణ్ణి రక్షించడానికై అశ్వత్థామ ఆ బాణాన్ని ఆకాశంలోనే ఛేదించివేశాడు.

అప్పుడు అర్జునుడు అశ్వత్థామపై బాణవర్షం కురిపించగా అశ్వత్థామ యుద్ధభూమి నుండి వెళ్లిపోయాడు.

సాత్యకి పరాక్రమం

కర్ణునిచే ఓడింపబడి వెదుతూన్న భీముణ్ణి చూచిన సాత్యకి సైన్యాన్ని చీల్చుకుంటూ అతని వెనుక వెళ్లాడు. మధ్యలో అడ్డువచ్చిన అలంబపుణ్ణి చంపి దుఃశాసనుని రథాశ్వాలను చంపివేశాడు. త్రిగర్తదేశసేనలను, కళింగదేశసేనలను సంహరిస్తూ వెళ్లి అర్జునుని సమీపించాడు.

సాత్యకిని చూచి కృష్ణుడు - “అర్జునా! మహావీరు ధైర్య సాత్యకి ద్రోణాది మహావీరుల నందరినీ జయించి నీవద్దకు వచ్చుచున్నాడు” అని అర్జునునితో అన్నాడు.

అర్జునుడు కృష్ణునితో - “కృష్ణా! ఇత డిలా రావడం నా కంతగా ప్రియం కాదు. అక్కడ ధర్మరాజును పట్టుకొనడానికై ద్రోణుడు వేచి ఉన్నాడు. భూరిశ్రవుడు ఈ సాత్యకి పైకి వెదుతున్నాడు. ఇప్పుడు నేను వీనిని కూడ రక్షించవలసి ఉంది. ఎందువల్ల ననగా ఇతని అశ్వాలు బాగా అలసిపోయి ఉన్నాయి. ఇతడు కూడ అలసిపోయి ఉన్నాడు. సూర్యుడు పశ్చిమ దిక్కుకు వాలుతున్నాడు. సైంధవుణ్ణి వధించవలసి ఉంది. ధర్మరాజు ఈ విధంగా వీనిని నా దగ్గరకు పంపడం బాగులేదు” అన్నాడు.

సాత్యకిని చూడగానే భూరిశ్రవుడు అతనిని అడ్డగించాడు. ఇరువురి మధ్యా ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది. ఇద్దరి రథాలూ భగ్నం అవడంచేత ఖడ్గ యుద్ధానికి దిగారు. అప్పటికే బాగా అలసిపోయి ఉన్న సాత్యకిని భూరిశ్రవుడు పైకి ఎత్తి నేలమీద పడవేశాడు.

కృష్ణుడది చూచి - “అర్జునా! నీ శిష్యుడు ఇందరు మహావీరులతో యుద్ధంచేసి అలసి ఉన్నాడు. ఇతడు వీని చేతిలో మరణించకుండా రక్షించు” అన్నాడు.

అర్జునుడు వాడియైన బాణంతో భూరిశ్రవుని ఖడ్గం పట్టిన భుజం ఛేదించాడు.

భూరిశ్రవు డిశరునితో యుద్ధం చేస్తున్న తన హస్తాన్ని ఛేదించి ధర్మవిరుద్ధంగా ప్రవర్తించినందుకు అర్జునుణ్ణి తీవ్రంగా దూషించాడు. “ఇది కౌరవ వంశంలో పుట్టిన నీవు నీ అంతట చేసిన పని కాదు. కృష్ణుడు చెప్పగా చేసిన పని. ఇలాంటి బుద్ధి నీచస్వభావు లైన వృష్ణుంధకులకే ఉంటుంది.”

కో హి నామ ప్రమత్తాయ పరేణ సహ యుధ్యతే,
ఈదృశం వ్యసనం దద్యాద్ యో న కృష్ణసఖో భవేత్.

వ్రాత్యాః సంక్షిప్తకర్మాణః ప్రకృత్వైవ చ గర్హితాః,
వృష్ణస్థకాః పరం పార్థ ప్రమాణం భవతా కృతాః.

(ద్రోణపర్వం. 143.14,15)

అర్జునుడు ఆ మాటలు విని - రాజా! నీవు అన్నీ తెలిసి ఉండి కూడ నన్ను, కృష్ణునీ ఇలా దూషించడం యుక్తం కాదు. క్షత్రియులు తమ సోదరులతోను, బంధువులతోను, మిత్రులతోను కలిసి రణరంగానికి వెళ్లి యుద్ధం చేస్తారు. తమవాళ్ల నందరినీ రక్షించుకొనడం క్షత్రియుల ధర్మం. ఈ సాత్యకి నా శిష్యుడు. నాకు యుద్ధంలో కుడిచేయి వంటి వాడు. రణభూమిలో ఎందరో మహారథులను ఓడించి అలసి ఉన్నాడు. అతనిని ఎవరైనా వధిస్తూన్నప్పుడు నేను రక్షించకుండా ఉండడం అధర్మం అవుతుంది కదా?

“నా బాణం పరిధిలో ఉన్నవాడు నాకు సంబంధించిన ఎవరినీ చంప శక్యం కాదు” అని నా ప్రతిజ్ఞ రాజు లందరికీ తెలిసినదే కదా?”

మమ సర్వేపి రాజానో జానన్వేప మహావ్రతమ్,
న శక్యో మామకో హస్తుం యో మే స్యాద్ బాణగోచరే.

(ద్రోణపర్వం. 143.40)

అన్నాడు.

అక్కడ నున్నవారిలో కొందరు భూరిశ్రవుణ్ణి కొందరు అర్జునుణ్ణి సమర్థించారు.

భూరిశ్రవుడు నేలపై శరాలు పరుచుకొని వాటిపై ఆసీనుడై పరమాత్మ ధ్యానం చేస్తూ వ్రాణాలు విడవడానికై ఏకాగ్రచిత్తంతో ఉన్నాడు.

ఇంతలో సాత్యకి ఖడ్గం ధరించి వచ్చి కృష్ణార్జునాదు లందరూ వల దంటున్నా వినక ఆ భూరిశ్రవుని కంఠం ఛేదించాడు. సైన్యాలలో ఉన్న వాళ్లలో కొందరు దూషించగా, యుద్ధభూమిలో ఇది న్యాయమే అని కొంద రన్నారు.

సాత్యకి కోపంతో - “పెద్ద ధర్మిష్టులం అని చెప్పుకుంటూ మీ రిప్పు డితనిని చంపకూడదు చంపకూడదు అంటున్నారు! ఆనాడు బాలు డైన అభిమన్యుణ్ణి శస్త్రవిహీనుణ్ణి చేసి మీ రందరూ కలిసి చంపి నప్పుడు ఈ ధర్మం ఏమయిపోయింది?

నన్నెవ్వ డైనా సంగ్రామంలో నేలమీద పడవేసి కాలితో తన్నితే అతడు మునియైనా, వానిని సంహరిస్తా నని నేను శపథం పట్టి ఉన్నాను.

ద్వంద్వయుద్ధంలో నేనింకా చేతులు రెండూ బాగుగానే ఉండి కదులుతూన్నా కళ్లు ఉండి కూడా మీ రందరూ నేను మరణించా ననుకొన్నారు. ఇది మీ తెలివి తక్కువ తనం. అర్జునుడు తన ప్రతిజ్ఞను పాలించుకొంటూ నన్ను రక్షించడంకోసం వీని బాహువును ఛేదించడం చేత నేను వంచితాడ నయ్యాను. అలా చేయకపోయినా నేను వీనిని సంహరించి ఉండేవాణ్ణి. జరగవలసినది దైవనిర్ణయ ప్రకారం జరిగిపోతూంటుంది. యుద్ధంలో ఇతడు మరణించాడు, దీనిలో అధర్మం ఏముంది?

అంతే కాదు! పూర్వం వాల్మీకి కూడా - “వానరా! స్త్రీలను వధించకూడ దని అంటున్నావు? కాని ఎల్లప్పుడు ఉద్యమశీలు డైన మానవుడు శత్రువులకు పీడకలిగించే పని తప్పక చేస్తూనే ఉండాలి” అని చెప్పి ఉన్నాడు.”

అపి చాయం పురా గీతః శ్లోకో వాల్మీకినా భువి,
న హస్తవ్యాః స్త్రియ ఇతి యద్ బ్రవీషి ప్లవంశమ,
సర్వకాలం మనుష్యేణ వ్యవసాయవతా సదా,
పీడాకరమమిత్రాణాం యత్ స్యాత్ కర్తవ్యమేవ తత్.

(ద్రోణపర్వం. 143.76,68)

సాత్యకి మాటలు విన్న కౌరవశ్రేష్టులు ఏమీ మాటలాడలేదు. కొందరు తమ మనస్సులలో అభినందించారు.

అనేక యజ్ఞయాగాదులు చేసిన ధర్మాత్ముడైన భూరిశ్రవనకు ఉత్తమలోకాలు కలుగుగాక అని కృష్ణార్జునులు కూడ అన్నారు. అతడు ఉత్తమలోకాలకు వెళ్లాడు.

అర్జునుడు జయద్రథుని వైపు వెళ్లుట

కర్ణదుర్యోధనుల సంభాషణ

అర్జునుడు తన రథాన్ని జయద్రథు డున్న వైపు తీసికొని వెళ్లవలసిందిగా కృష్ణుణ్ణి ఆదేశించాడు. అది చూచి దుర్యోధనుడు కర్ణునితో - “కర్ణా! మీ రందరూ రక్షిస్తూండగా

అర్జునుడు సైంధవుణ్ణి సంహరింపజాలడు. మీ రందరూ జాగరూకతతో ఆతనిని రక్షిస్తూ అర్జునుణ్ణి అడ్డుకోవాలి” అన్నాడు.

కర్ణు డప్పుడు - దుర్యోధనా! వీరు దైన భీముని బాణాల దెబ్బకు నా శరీరం అంతా శిథిలం అయిపోయింది. యుద్ధంలో నిలబడి ఉండాలి కదా అని ఉన్నాను. నా అవయవాలు సరిగా కదలడంలేదు.

ఎలాగైనా నీ మాట ప్రకారం సైంధవుని కోసం యుద్ధం చేస్తాను. జయం దైవాధీనం.

అద్య యోత్యేర్జునమహం పౌరుషం స్వం వ్యపాశ్రితః,
త్వదర్థే పురుషవ్యాఘ్ర జయో దైవే ప్రతిష్ఠితః. (ద్రోణపర్వం. 145. 31)

వాల్మీకీరూ ఇలా మాటలాడు కొంటూండగా అర్జునుడు కురుసైన్యంమీద బాణవర్షం కురిపించాడు. భీమసేన-సాత్యకులు అర్జునుని రథం రక్షిస్తున్నారు.

కౌరవరథికులు అర్జునుణ్ణి ఎదిరించారు. కర్ణార్జునుల మధ్య తీవ్ర మైన యుద్ధం జరిగింది. కర్ణుడు నిలవజాలక యుద్ధభూమి విడిచి వెళ్లిపోయాడు.

ఇతరవీరుల నందరినీ ఓడిస్తూ అర్జునుడు ముందుకు వెడుతున్నాడు. అర్జునుని ఎదిరించి ఎవరూ నిలబడలేకుండా ఉన్నారు. అర్జునుడు సైంధవుని సారథిని వధించి ఆతని ధ్వజాన్ని ఖండించి నేలమీద పడేటట్లు చేశాడు.

సూర్యుడు శీఘ్రంగా కిందకి దిగిపోతూండడం చూచి కృష్ణుడు అర్జునునితో - “అర్జునా! ఈ సైంధవుడు వ్రాణాలు కాపాడుకొనడంకోసం ఆరుగురు రథికుల మధ్య రక్షణ కల్పించుకొని ఉన్నాడు. ఏదో ఒక చిన్న మోసం చేస్తే కాని సూర్యుడు అస్తమించే లోగా ఈ ఆరుగురినీ జయించుకొంటూ లోపలికి వెళ్లడం శక్యమైన పని కాదు. సూర్యుణ్ణి కప్పివేయడానికి నేను ఏదైన ఒక ఉపాయం చేస్తాను. వెంటనే సైంధవుడు సూర్యుడస్తమించాడనుకొని, తన జీవనాన్ని, నీ మరణాన్నీ ఊహించుకొంటూ పైకి చూస్తాడు. అదే అదనుగా చూచుకొని నువ్వు వాని శిరస్సు ఖండించివెయ్యాలి. నువ్వు మాత్రం సూర్యుడస్తమించాడే అనుకొని అలా చేయకుండా ఉండకూడదు” అన్నాడు.

అర్జునుడు ‘సరే!’ అన్నాడు.

వెంటనే కృష్ణుడు యోగబలంచేత సూర్యుణ్ణి ఆవరించేటట్లుగా చీకటి సృజించాడు. సూర్యుడస్తమించాడనుకొని కౌరవవీరు లందరూ సంతోషిస్తూ తలలు పైకెత్తి సూర్యుని వైపు చూస్తున్నారు. సైంధవుడు కూడ చూస్తున్నాడు.

“అదుగో సైంధవుడు పైకి చూస్తున్నాడు. వానిని చంపడానికి ఇదే సమయం” అని కృష్ణు డన్నాడు.

అప్పుడు అర్జునుడు అక్కడ నున్న కృప-కర్ణ - శల్య - దుర్యోధన - వృషసేనులపై బాణాలు ప్రయోగిస్తూ సైంధవునిపై అరవై బాణాలు ప్రయోగించి అత డున్న వైపునకు వెళ్లాడు. సైంధవుని రక్షకు లందరూ చాల కంగారుపడ్డారు. అర్జునుని ఆక్రమణానికి నిలబడలేక కౌరవయోధు లందరూ పారిపోయారు.

ఆ సమయంలో అర్జునుడు చూపిన అద్భుత మైన పరాక్రమం ఎన్నడూ మేం చూడలేదు. మున్ముందు చూడబోము.

తత్రాద్భుతపవశ్యామ కుస్తీపుత్రస్య విక్రమమ్,

తాదృజ్ న భావీ భూతో వా యచ్ఛకార మహాయశాః. (ద్రోణపర్వం. 146. 82)

అన్నాడు ధృతరాష్ట్రునితో సంజయుడు.

భయంకర మైన బాణం తీసికొని దానితో వజ్రాస్త్రం చేర్చి గాండీవంమీద సంధించాడు.

కృష్ణుడు అర్జునునితో - “అర్జునా! సూర్యుడు అస్తాదికి వెళ్లబోతున్నాడు. శీఘ్రంగా వీని శిరస్సు ఖండించు. ఒక విషయం మాత్రం గుర్తుంచుకో. ఈ సైంధవుడు పుట్టి నప్పుడు ఆకాశవాణి - “ఇతడు చాల గొప్పవీరు డవుతాడు. ఒక శత్రువు యుద్ధంలో వీని శిరస్సు ఛేదిస్తాడు” అని వినవచ్చింది.

ఆ మాట విని ఈతని తండ్రి యైన వృద్ధక్షత్రుడు - “నా పుత్రుని శిరస్సు నేలమీద పడగొట్టినవాని శిరస్సు కూడ నూరు ముక్కలుగా బ్రద్దలై అతడు కూడ మరణించాలి” అని కోరుతూ ఘోరమైన తపస్సు చేయడానికై వెళ్లి, ఈ సమంతపంచకానికి ఆవతల తపస్సు చేస్తున్నాడు. వీని శిరస్సు నేలమీద పడితే నీ శిరస్సు కూడ ముక్కలైపోతుంది. అందుచేత వీని శిరస్సు అక్కడ తపస్సు చేస్తూన్న వృద్ధక్షత్రుని ఒడిలో పడే టట్లు చెయ్యి” అని చెప్పాడు.

అర్జునుడు ప్రయోగించిన ఆ బాణం సైంధవుని శిరస్సును ఛేదించి దూరంగా ఉన్న ఆతని తండ్రి ఒడిలో పడే టట్లు చేసింది. దానిని క్రిందకు విడవగానే ఆ రాజు శిరస్సు నూరు ముక్కలై మరణించాడు.

కృష్ణార్జునాదులు విజయానందంతో శంఖాలు పూరించారు. అది విని యుధిష్ఠిరుడు సైంధవుడు వధింపబడి ఉంటా డని తెలిసికొని సంతోషించాడు. పాండవసైన్యాలు ద్రోణుడు నడుపుతూన్న కౌరవసైన్యాలతో యుద్ధానికి తలబడ్డాయి.

అర్జును డిక్కడ కృపాచార్యుడు లందరిపై బాణవర్షం కురిపించాడు. ఎవ్వరూ నిలవజాలకపోయారు. కృపాచార్యులు మూర్ఛ చెంది రథం మీద పడిపోయాడు. అతడు మరణించా డనుకొని సూతుడు రథాన్ని దూరంగా తీసికొని వెళ్లిపోయాడు.

కృపాచార్యులు ఆ విధంగా పడిపోవడం చూచి అర్జునుడు విద్య నేర్పిన ఆచార్యుని ఆ విధంగా సంహరించినందుకు సాశ్రునయనాలతో చాల దుఃఖించాడు. దీని కంతకీ కారణభూతు లైన దుర్యోధనాదులను నిందించాడు. “నాకు శస్త్రవిద్య నేర్పుతూన్న కాలంలో ఆచార్యుడు “ఎట్టి పరిస్థితిలోను ఆచార్యునిమీద ఆయుధం ప్రయోగించకూడదు” అని ఉపదేశించాడు. ఈ నాడు ఇలా జరుగుతుం దని తెలియక ఇట్టి పని చేశాను.

విద్య నేర్పిన ఆచార్యులకు ఏ నరశ్రేష్ఠులు ఉపకరించి వారి కోరికలను తీరుస్తారో వాళ్లు దేవత్వాన్ని పొందుతారు. ఏ పురుషాధములు ఆచార్యులనుండి విద్య లభ్యమింది వాళ్లనే వధిస్తారో ఆ దుశ్చరితులు నరకానికి వెడతారు. నరకానికి వెళ్లడానికే నే నిపు డీ చెడ్డ పని చేశాను.

ఉపాకృత్య తు వై విద్యామాచార్యేభ్యో నరర్షభాః,
ప్రయచ్ఛన్తీహ యే కామాన్ దేవత్వముపయాన్తి తే.
యే చ విద్యాముపాదాయ గురుభ్యః పురుషాధమాః,
ఘ్నన్తి తానేవ దుర్వృత్తాస్తే వై నిరయగామినః.
తదిదం నరకాయాద్య కృతం కర్మ మయా ధ్రువమ్.

(ద్రోణపర్వం. 147. 21-24)

ఈ విధంగా కృష్ణునితో అంటూ విలపించాడు.

అర్జును డీ విధంగా విలపిస్తూండగా, కర్ణుడు సైంధవుడు హతుడైనా డని తెలిసి అర్జునుని రథం వైపు వస్తున్నాడు. అది చూచి సాత్యకి, పాంచాలసోదరులు అతని మీదికి వెళ్లారు.

అర్జునుడు వస్తూన్న కర్ణుణ్ణి చూచి కృష్ణునితో - “కర్ణుడు భూరిశ్రవుణ్ణి చంపా డనే కోపంతో సాత్యకి మీదికి యుద్ధానికి వెడుతున్నాడు. మన రథం అటువైపు నడిపించు” అన్నాడు.

అర్జునా! కర్ణునికి ఇత డొక్కడే చాలు. పాంచాలసోదరులు కూడా ఉండగా ఇంక చెప్పవలసిన పని లేదు.

ఇప్పుడు వీనితో నీవు యుద్ధం చేయడానికి తగిన కాలం కాదు. ఇతడు ఇంద్రుడిచ్చిన ప్రజ్వలిస్తూన్న బాణాన్ని పూజిస్తూ నీకోసమే జాగ్రత్తగా ఉంచుకొన్నాడు. ప్రస్తుతానికి వీనిని సాత్యకితోనే యుద్ధం చేయనీ. నువ్వు అతనితో యుద్ధం చేయదగిన కాలం వస్తుంది. అప్పుడు చెపుతాను అన్నాడు కృష్ణుడు.

ఈ మాటలు ఎంతో శ్రద్ధగా వింటూన్న ధృతరాష్ట్రుడు - “సంజయా! ఇంతకు ముందు సాత్యకి రథం భగ్గుమైపోయిన దని అన్నావు కదా? సాత్యకికి ఇప్పుడు మరొక రథం ఎక్కడి నుండి వచ్చింది?” అని అడిగాడు.

“రాజా! కృష్ణునికి జరిగినవి, జరుగుతున్నవి. జరగబోతున్నవి అన్నీ తెలుసు. భూరిశ్రవుని చేతిలో సాత్యకి ఓడిపోతా డని అతనికి ముందే తెలుసు. అందుచేత “నా రథం తెల్లవారే సరికి సిద్ధంగా ఉండే టట్లు చేసి ఉంచు” అని కృష్ణుడు సారథి యైన దారుకుని ఆదేశించి ఉన్నాడు.

సాత్యకి రథవిహీనుడై ఉండగా వానిమీదికి కర్ణుడు రావడం చూడగానే కృష్ణుడు పాంచజన్యం పూరించాడు. వెంటనే దారుకుడు కృష్ణుని రథం తీసికొనివచ్చాడు. సాత్యకి అది ఎక్కాడు. అని సంజయుడు చెప్పాడు.

కర్ణసాత్యకుల మధ్య ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది. సాత్యకి దుర్యోధనాదులు చూస్తూండగానే కర్ణుని రథాన్ని భగ్గుం చేశాడు. కర్ణుడు విరథుడై దుర్యోధనుని రథం ఎక్కాడు.

కర్ణుడు విరథుడై ఉన్నప్పుడు కూడ సాత్యకి వానిని సంహరించలేదు. కర్ణుణ్ణి సంహరిస్తా నని పార్థుడు చేసిన ప్రతిజ్ఞను, ధృతరాష్ట్రపుత్రుల నందరినీ నేనే చంపుతా నని భీముడు చేసిన ప్రతిజ్ఞనూ స్మరించడంచేత, వాళ్లు చేతికి చిక్కినా కూడా వాళ్ల నెవరినీ వధించలేదు. ఈ విధంగా నవ్వుతూ నవ్వుతూ కౌరవసైన్యాన్నంతనీ సాత్యకి సంహరించాడు.

“ఈ లోకంలో ధనుర్ధరు డని కృష్ణుణ్ణైనా చెప్పాలి, అర్జునుణ్ణైనా చెప్పాలి, సాత్యకినైనా చెప్పాలి. నాల్గవ వాడు లేడు.”

కృష్ణో వాపి భవేల్లోకే పార్థో వాపి ధనుర్ధరః,

తైనేయో వా సరవ్యాప్రు చతుర్థస్తు న విద్యతే.

(ద్రోణపర్వం. 147.77)

అన్నాడు సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో.

అప్పుడు జరిగిన యుద్ధంలో దుర్యుఖుడు మొదలైన ఇరవై యొక్క మంది ధృతరాష్ట్రపుత్రులను భీముడు వధించాడు.

ఆయుధాలు లేక విరథుడై ఉన్న సమయంలో భీముణ్ణి కర్ణుడు అనేక విధాల అవమానించి నట్లు విని అర్జునుడు ఆతనిని నిందిస్తూ - “కర్ణా! ఉత్తమస్వభావంగల శూరు లెవరూ ఈ విధంగా ప్రవర్తించరు. మే మందరమూ చూస్తూండగా ఇతర క్షత్రియు లందరూ చూస్తూండగా భీముడు నిన్ను ఎన్నోమార్లు విరథునిగా చేశాడు. నీవు నిఃసహాయస్థితిలో ఉన్నా కూడా ఎప్పుడైనా ఇలా మాట్లాడాడా! ఇదిగో; నేను ప్రతిజ్ఞ చేస్తున్నాను - నీవు చూస్తుండగానే నీ పుత్రుడు వృషసేనుణ్ణి సంహరిస్తాను, చూచుకో” అన్నాడు.

కృష్ణార్జునాదులు యుద్ధస్థిరుని వద్దకు వెళ్లి విజయవృత్తాంతం తెలుపగా ఆతడు ఆనందభరితాంతరంగంతో అందరినీ అభినందిస్తూ కృష్ణుని వేయి విధాల స్తుతించాడు.

దుర్యోధనుడు ద్రోణాచార్యుని నిందించుట

దుర్యోధనుడు యథాపూర్వంగా ద్రోణాచార్యుని వద్దకు వెళ్లి - నీవు పాండవపక్షపాతంచేత వాళ్లని ఇలా ఉపేక్షిస్తున్నావు. నా కిప్పుడు చూస్తే కర్ణు డొక్కడే నా శ్రేయస్సును కోరే నిజమైన మిత్రుడుగా కనబడుతున్నాడు.

మిత్రుని యథార్థస్వరూపం తెలుసుకొనకుండా మిత్రులు చేయవలసిన పనులను వానికి అప్పగించే మూఢుని కార్యం చెడిపోతోంది.

యో హి మిత్రమవిజ్ఞాయ యాథాతథ్యేన మన్దధీః,

మిత్రార్థే యోజయత్యేనం తస్య సోఽర్థోఽవసీదతి. (ద్రోణపర్వం. 150.32)

ఎందరో వీరులు, మిత్రులు నా నిమిత్తం ప్రాణాలు విడచారు. వాళ్లు లేని జీవితం వ్యర్థం. పాణ్డుపుత్రుల ఆచార్యుడ వైన నీవు నాకు ప్రాణాలు విడవడానికి అనుమతి ఇయ్యి.

ఆచార్యః పాణ్డుపుత్రాణామనుజానాతు నో భవాన్. (ద్రోణపర్వం 150.36)

దుర్యోధనుని మాటలు విని ద్రోణుడు మనస్సులో బాధపడ్డాడు. క్షణం ఆలోచించి చాల విచారిస్తూ - “అర్జునుని శౌర్యపరాక్రమాలు తెలిసి కూడ నువ్వు ఇలా మాటలాడడం తగదు. అనాడు మేం అందరమూ చెప్పినా నీ తల కెక్కలేదు. పాంచాలుల నందరినీ సంహరించకుండా నేను కవచం విప్పను. నా కుమారు డైన అశ్వత్థామతో సోమకులను

విడిచిపెట్టవద్దని చెప్పు. కురుస్థంజయులు రాత్రి కూడ యుద్ధం చేస్తారు. సమర్థుడ వైతే మన సైన్యాన్ని కాపాడుకో” అని అంటూ పాండవ స్థంజయులతో యుద్ధం చేయడానికి వెళ్లాడు.

ద్రోణుడు యుద్ధ భూమికి వెళ్లిన తరువాత దుర్యోధనుడు యుద్ధం చేయడానికి సిద్ధం అయ్యాడు. కర్ణునితో దుర్యోధనుడు - “కర్ణా! మన సైన్యం చాలవరకు నశించిపోయింది. పాండవపక్షపాతంచేతనే ద్రోణుడు అర్జునునకు మార్గం ఇచ్చాడు. అతడు సైంధవుణ్ణి రక్షిస్తాను అని మాట ఇవ్వకుంటే అతడు ఇంటికి వెళ్లిపోయేవాడు. ఇంత జనసంహారం జరిగి ఉండేదికాదు” అని అంటూ ద్రోణుణ్ణి నిందించాడు.

ఆ మాటలు విని కర్ణుడు - రాజా! ఆచార్యుణ్ణి నిందించకు. అతడు శక్తివంచన లేకుండా యుద్ధం చేస్తూనే ఉన్నాడు. అంతటి వీర్యసంపన్నుడు యువకుడు అయిన అర్జునుడు వృద్ధుడైన ఆచార్యుణ్ణి తప్పించుకొని వెళ్లిపోయాడంటే ఆశ్చర్య మేమీ లేదు.

ద్రోణుడు కూడ పాండవులను యుద్ధంలో జయించజాల దని నా అభిప్రాయం. సైంధవుణ్ణి మనం అందరమూ రక్షిస్తూండగానే అర్జునుడు వానిని వధించాడంటే ఇందుకు దైవమే కారణం అని చెప్పాలి.

దైవం ప్రతికూలంగా ఉన్న పురుషుడు ఏ పని చేసినా దానిని దైవం చెడగొడుతూనే ఉంటుంది.

దైవోపస్థుష్టః పురుషో యత్ కర్మ కురుతే క్షుభితే,

కృతం కృతం హి తత్కర్మ దైవేన వినిపాత్యతే. (ద్రోణపర్వం. 152. 26)

మనం లక్ష్మ ఇంట్లో పాండవులను దహించడానికి ప్రయత్నించాం. వనానికి పంపించాం. వాళ్లను నశింపచేయడానికి ఇంకా ఎన్నో పనులు చేశాం. అయినా దైవం అడ్డుకొంటూనే ఉంది” అన్నాడు.

కర్ణ - దుర్యోధనులు ఇలా మాట్లాడకొంటూండగా యుద్ధరంగంలో పాండవసైన్యాలు కనబడ్డాయి. యుద్ధం ప్రారంభమయింది.

దుర్యోధనుడు కూడ సైన్యమధ్యంలో ప్రవేశించి పాండవుల సైన్యాన్నంతనీ సంహరిస్తున్నాడు. సైనికులెవరూ నిలబడలేకుండా ఉన్నారు.

అది చూచి యుధిష్ఠిరుడు దుర్యోధనుని ఎదుర్కొని వానిని మూర్ఛచెందింప చేశాడు. ఇంతలో ద్రోణుడు యుధిష్ఠిరునిపై యుద్ధానికి వచ్చాడు. అప్పుడు పాంచాలులు వానిని చుట్టుముట్టారు.

రాత్రి జరిగిన యుద్ధంలో పాండవసైన్యా లన్నీ ద్రోణుడు నశింపచేశాడు. భీముడు అనేక కౌరవసైన్యాలను వీరులను సంహరించాడు. ధృతరాష్ట్రపుత్రు లైన దుష్కర్మ - దుర్ముదులను కూడ వధించాడు.

భూరిశ్రవుని తండ్రి యైన సోమదత్తుడు తన కుమారుడు ప్రాయోపవేశం చేసినప్పుడు వాని శిరస్సును ఖండించిన కోపంతో సాత్యకిని నిందిస్తూ ఆతనితో యుద్ధం చేశాడు. అతడు సాత్యకి చేతిలో ఓడిపోయాడు.

ద్రోణుడు పాండవులపై శరవర్షం కురిపిస్తూ అత్యధికంగా పీడించాడు. పాండవ సైన్యా లన్నీ ద్రోణుని ఎదిరింపజాలక పారిపోతున్నాయి. అర్జునుడు ద్రోణుని వైపు రావటం చూచి తిరిగి వెనుకకు వచ్చాయి. కాని ఆ సైన్యం ద్రోణున్ని ఎదిరింపజాలక మరల వెనుక ముఖం పట్టింది.

అప్పుడు అర్జున-భీమ-ధృష్టద్యుమ్నులు ఒక్కసారిగా వచ్చి ద్రోణుణ్ణి ఎదిరించారు. అశ్వత్థామ పాండవులను ఎదిరించాడు. అప్పుడు ఘటోత్కచుడు ఏనుగుల వంటి ప్రమాణం గల గుఱ్ఱాలు కట్టిన ఇనుప రథం మీద వచ్చి అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నాడు. ఆతనిని చూడగానే కౌరవసేన భయభ్రాంత మైపోయింది. ఒక అశ్వత్థామ మాత్రం గట్టిగా నిలబడి అస్త్రబలంతో ఘటోత్కచుడు కురిపిస్తూన్న ఆయుధా లన్నింటినీ ఛేదించాడు.

ఇంతలో ఘటోత్కచుని పుత్రుడు కూడ వచ్చి అశ్వత్థామపై శస్త్రవర్షం కురిపిస్తూ ఆతనిని ఎదుర్కొన్నాడు. అశ్వత్థామ వానిని వధించాడు. ఘటోత్కచుడు క్రోధావిష్టుడై అశ్వత్థామపై, మాయాబలం చేత అనేకమైన వృక్ష-పర్వత-గదాదులను వర్షించాడు. ఆతనిని, ఆతని రాక్షససైన్యాన్ని చూచి దిగులు చెందిన దుర్యోధనునికి అశ్వత్థామ, దైర్యం చెప్పి వాళ్లతో భీకరమైన పోరాటం సలిపాడు. రాక్షసుల నందరినీ సంహరించి అశ్వత్థామ ఘటోత్కచుణ్ణి తీవ్రంగా పీడించాడు.

అశ్వత్థామ ద్రుపదుని పుత్రు లైన సురభుణ్ణి, శత్రుంజయునీ, బలానీకునీ, జయానీకునీ, జయాశ్వనీ వధించాడు. శ్రుతుడూ, పృషధుడు, చంద్రసేనుడు అను రాజులను, పదిమంది కుంతిభోజపుత్రులను వధించాడు.

అశ్వత్థామ ప్రయోగించిన ఘోర మైన శరం తగలగానే ఘటోత్కచుడు క్రింద పడ్డాడు. అది చూచి ధృష్టద్యుమ్నుడు తన రథాన్ని అశ్వత్థామకు దూరంగా తీసికొని వెళ్లిపోయాడు. అతడు వెళ్లగానే పాండవసైన్యం యుద్ధరంగం విడిచి పారిపోయింది. అందరూ అశ్వత్థామ పరాక్రమం చూచి ఆతనిని వేనోళ్ల ప్రశంసించారు.

అశ్వత్థామ ఆవిధంగా ద్రుపదుని పుత్రులను, కుంతిభోజుని పుత్రులను వధించి రాక్షస సైన్యా న్నంతనీ నశింపచేయడం చూచి యుధిష్ఠిర-భీమసేన-ధృష్టద్యుమ్నాదులు మళ్లీ యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించారు.

సోమదత్తుడు మళ్లీ సాత్యకిపై యుద్ధానికి వచ్చాడు. సాత్యకిమీదికి వస్తూన్న ఆతనిని చూచి భీముడు ఆతనిపై పది బాణాలు ప్రయోగించాడు. సాత్యకి వాడి యైన బాణం ఆతని వక్షస్థలాన్ని చీల్చుకొని పోయే విధగా ప్రయోగించాడు. అదే సమయంలో భీముడు విసిరిన పరిఘ ఆతని శిరస్సుపై పడింది. దానితో అతడు మూర్ఛ చెంది పడిపోయాడు.

అది చూచి సోమదత్తుని తండ్రి యైన బాహ్లికుడు సాత్యకిని ఎదిరించాడు. భీమసేనుడు వానిని గదాఘాతంతో సంహరించాడు.

అప్పుడు పదిమంది ధృతరాష్ట్రకుమారులు భీమసేనునిపై శరవర్షం కురిపించారు. భీమసేనుడు వాళ్ల నందరినీ ఒకని తరువాత ఒకనిని, వధించాడు. శకునికి సంబంధించిన ఏడుగురు రథులను, ఆతని ఐదుగురు సోదరులనూ కూడ భీమసేనుడు వధించాడు.

ఆ సమయంలో యుధిష్ఠిరుడు విజృంభించి ద్రోణుడు, ధృతరాష్ట్రపుత్రులూ చూస్తూండగానే కౌరవసైన్యాన్ని సంహరించాడు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు ప్రేరేపింపగా ద్రోణుడు యుధిష్ఠిరుని ఎదుర్కొన్నాడు. వారిద్దరి మధ్యా అస్త్రాలతో యుద్ధం జరిగింది. ఆతనిని వధించడానికై చివరికి ద్రోణుడు బ్రహ్మస్త్రం ప్రయోగించగా యుధిష్ఠిరుడు కూడ బ్రహ్మస్త్రమే ప్రయోగించి దానిని శమింపచేశాడు.

అప్పుడు ద్రోణుడు ఆ కుంతీపుత్రుణ్ణి విడిచి వాయవ్యాస్త్రం ప్రయోగించి ద్రుపదుని సైన్యాన్ని విక్షుబ్ధం చేశాడు. వాళ్లు పారిపోతూండగా చూచి భీమార్జునులు ద్రోణుణ్ణి ఎదిరిస్తూ కౌరవసైన్యాన్ని సంహరించారు. ఆ సైన్యం అంతా, ద్రోణాదులు నివారిస్తున్నా కూడ వినక, పారిపోయింది.

దుర్యోధన - కర్ణుల సంభాషణ,

కర్ణుడు కృపణ్ణి అవమానించుట

దుర్యోధనుడు కర్ణునితో - “కర్ణా! పాండవుల బలం పెరిగిపోతూన్నది. మన సైన్యాల నన్నింటినీ వాళ్లు నశింప చేస్తున్నారు. నీవు బాగా పూనుకొని రక్షించాలి” అన్నాడు.

“ఇంద్రుడు రక్షించడానికి వచ్చినా నేను పాండవులను జయిస్తాను. నీకు సాహాయ్యం చేయడంకోసమే నేను జీవించి ఉన్నాను. ఇంద్రుడిచ్చిన ఆయుధాన్ని అర్జునునికోసమై

సంరక్షిస్తున్నాను. వానిని సంహరించగానే మిగిలిన వాళ్లందరూ అనాయాసంగా మనకు వశం అయిపోతారు” అన్నాడు కర్ణుడు.

ప్రక్కనే ఉన్న కృపాచార్యులు ఆ మాటలు విని - కర్ణా! నీవు చెప్పే మాట లన్నీ నిజం అయితే రాజుకు మంచి రక్షణం ఉన్నట్లే. కాని నీ పరాక్రమం ఎలాంటిదో పాండవులతో అనేక పర్యాయాలు నువ్వు యుద్ధానికి తలబడినప్పుడు అందరూ చూచారుకదా! కర్ణా! వాసుదేవసహితు లైన పాండవులను ఎలా జయించగల ననుకొంటున్నావు? మాట లెందుకు? పనిలో చూపించు.

క్షత్రియులకు శౌర్యం బాహువులలో ఉంటుంది. బ్రాహ్మణుల శౌర్యం మాటలలో ఉంటుంది. అర్జునుని శౌర్యం ధనస్సులో ఉంది. కర్ణుని శౌర్యం అంతా మనోరథాలలోనే.

బాహుభిః క్షత్రియాః శూరా వాగ్భిః శూరా ద్విజాతయః,

ధనుషా ఫాల్గునః శూరః కర్ణః శూరో మనోరథైః. (ద్రోణపర్వం. 158.23)

కృపాచార్యుని మాటలు వినగానే కర్ణుడు క్రోధావిష్టుడై ఆతనిని అనేక దుర్భాష లాడాడు. కృపాచార్యుడు తన అస్త్రగురువు అను విషయం కూడ మరిచి చాల తీవ్రంగా దూషించాడు.

దుర్మతీ! నీవు వృద్ధుడవు; బ్రాహ్మణుడవు; యుద్ధంలో ఏమీ చేయజాలనివాడవు. అయినా నీవు పాండవపక్షపాతివై నా బలపరాక్రమాలు తెలియకుండా నన్నిలా అవమానిస్తున్నావు.

మళ్లీ ఇలాంటి మాటలు అంటే నీ నాలుక కోసివేస్తాను.

త్వం తు విప్రశ్చ వృద్ధశ్చ అశక్తశ్చాపి సంయుగే,

కృతస్నేహశ్చ పార్థేషు మోహాన్మామవమన్యసే.

యద్యేవం వక్ష్యసే భూయో మామప్రియమిహ ద్విజ,

తతస్తే ఖడ్గముద్యమ్య జిహ్వం ఛేత్స్వామి దుర్మతే. (ద్రోణపర్వం. 158.56,57)

ఇదంతా చూస్తూన్న అశ్వత్థామ కోపోద్రేకంతో కర్ణుని శిరస్సు ఖండిస్తా నంటూ కత్తి ఎత్తి లేచాడు. “సరాధమా! యథార్థమైన అర్జునుని గుణాలను గూర్చి చెబుతూన్న నా మామను ఇలా దూషిస్తావా! నువ్వు చూస్తూండగానే సైంధవుణ్ణి అర్జునుడు వధిస్తున్నప్పుడు నీ వీర్యం ఏమైంది? నీ అస్త్రా లేమయ్యాయి?

సాక్షాత్తు మహాదేవునితో యుద్ధం చేసిన అర్జునుణ్ణి కేవలం మనోరథాలతో జయించా లనుకొంటున్నావు. సూతాధమా! కృష్ణసహితు డైన, సర్వాస్త్రవేత్త యైన అర్జునుణ్ణి దేవాసురు

లందరూ కలిసి వచ్చినా కూడ యుద్ధంలో ఓడింపజాలరు. ఈ రాజులతో వెళ్లి నువ్వు జయిస్తావా! చూడు, ఇప్పుడే నీ శిరస్సు ఖండిస్తున్నాను” అన్నాడు

కర్ణుడు లేవబోయాడు. దుర్యోధనుడు బ్రతిమాలి వాళ్లిద్దరినీ శాంతింపచేశాడు. సౌమ్యస్వభావమూ, విశాలమైన హృదయమూ గల కృపాచార్యుడు కూడా వెంటనే శాంతించి - “సుదుర్మతీ! సూతపుత్రా! నిన్ను మేం ఇప్పుడు క్షమిస్తున్నాం. నీ దర్పం అంతా అర్జునుడు నశింపచేస్తాడు” అన్నాడు.

తతః కృపోఽప్యువాచేదమాచార్యః సుమహామనాః,

సౌమ్యస్వభావాద్రాజేన్ద్ర క్షిప్రమాగతమార్దవః;

తవైతత్ క్షమ్యతేఽస్మాభిః సూతాత్యజ సుదుర్మతే,

దర్పముత్తిక్తమేతత్తే ఫాల్గునో నాశయిష్యతి. (ద్రోణపర్వం. 159,16,17)

ఇంతలో పాండవ పాంచాలసైన్యాలు కర్ణునివైపు వచ్చి వానిని సంహరించడానికై ఒక్క సారి విజృంభించాయి. కర్ణుడు ఎదుర్కొని ఆ సైన్యాల నన్నింటినీ చెల్లాచెదురు చేశాడు.

అర్జునుడు ఆ సైన్యాలను రక్షించడానికై వస్తూండగా దుర్యోధనుడు అశ్వత్థామతో - “అర్జునుడు వచ్చి కర్ణుణ్ణి వధించకుండా మీ రాతనిని అడ్డుకొనండి” అన్నాడు. ఆ మాట విని అశ్వత్థామ, కృపుడు, శల్యుడు, కృతవర్మ అర్జునుణ్ణి ఎదిరించారు.

అయితే కర్ణుడు కూడ అర్జునునితో యుద్ధానికి తలబడ్డాడు. వా రిద్దరి మధ్యా తీవ్రమైన యుద్ధం చెలరేగింది.

వాళ్లిద్దరూ ఒక ఆడ ఏనుగుకొరకై రెండు వనగజాలు పోరాడి నట్లు పోరాడుతున్నారు.

తదద్భుతం మహద్భుద్ధం కర్ణపాణ్డవయోర్మృధే,

క్రుద్ధయోర్వాసితాహేతోః వన్యయోగ్గజయోరివ. (ద్రోణపర్వం. 159. 60)

అర్జునుడు కర్ణుని చేతిలో ఉన్న ధనస్సును పిడికిలి వద్ద ఖండించి, వాని సారథిని వధించి, కర్ణునిపై బాణవర్షం కురిపించాడు. కర్ణుడు ప్రక్కనే ఉన్న కృపాచార్యుని రథం ఎక్కి ప్రాణాలు కాపాడుకొన్నాడు.

అది చూచి కౌరవసైన్యాలు పారిపోతున్నాయి. దుర్యోధనుడు ఆ సైన్యాలను వెనుకకు మరలుస్తూ “నేనే స్వయంగా అర్జునుణ్ణి సంహరించడానికి వెడుతున్నాను” అంటూ సైన్యంతో అర్జునుని వైపు వెళ్లాడు.

ఇంతలో కృపాచార్యుడు మేనల్లుడైన అశ్వత్థామతో - “ఈ రాజు కోపావేశంతో వెళ్లి అర్జునుని క్రోధాగ్నిలో పడి మిడతలా మాడిపోతాడు. ఇతనిని ఇలా వెళ్లనివ్వకూడదు. మనం అందరం ఉండగా ఈతనిని ఇలా వెళ్లనివ్వడం యుక్తం కాదు. వెంటనే నువ్వు ముందుకు వెళ్లి రాజును వెనుకకు పంపు” అన్నాడు.

వెంటనే అశ్వత్థామ దుర్యోధనుని దగ్గరికి వెళ్లి - “నీక్షేమం కోసం రాత్రింబగళ్లు పరితపిస్తూన్న నేనుండగా నువ్వు అర్జునునితో యుద్ధానికి వెళ్లడం యుక్తం కాదు. నేను ఇతనిని నివారిస్తాను. నువ్వు ఆగు” అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు అశ్వత్థామతో - ద్విజోత్తమా! ఆచార్యుడు పాండుపుత్రులను పుత్రులను రక్షించినట్లు రక్షిస్తున్నారు. నువ్వు కూడ వాళ్లను ఉపేక్షిస్తున్నావు. నా దురదృష్టం చేతనో, యుధిష్ఠిరునికి ప్రియం చేకూర్చా లనో, ద్రౌపదికి ప్రియం చేకూర్చాలనో యుద్ధంలో నీ విక్రమం మంద మై పోయింది.

అశ్వత్థామా! నన్ను అనుగ్రహించు. ఈ శత్రువులు మన సైన్యాలను నశింపజేసి వేస్తున్నారు. ఈ పాంచాలులు, సోమకులు మన సైన్యాలమీద దావాగ్ని వలె సంచరిస్తున్నారు. నువ్వు వీళ్లను సంహరించు. మేం ఇతరులను సంహరిస్తాం. అలాగే నువ్వు కేకయులను కూడ నశింపజేయ్యి. లేకపోతే వీళ్లు అర్జునునితో కలిసి మన సైన్యాన్ని నిశేషం చేసివేస్తారు.

ముందుగా నైనా తరవాత నైనా ఈ పని చేయవలసింది నువ్వే. పాంచాలుల నందరినీ నిశేషంగా సంహరించడానికే నువ్వు పుట్టా వని భవిష్యవాక్కు చెప్పింది. తొందరగా వెళ్లి అర్జునుని బాణాలకు నిలవ జాలక సైన్యం పారిపోతూన్నది. అన్నాడు.

యుద్ధంలో గొప్ప ఉత్సాహం గల అశ్వత్థామ దుర్యోధనునితో - కౌరవా! నువ్వు చెప్పిన మాట నిజమే - నాకూ నా తండ్రికీ కూడ పాండవు లంటే ఎప్పుడూ చాల ఇష్టమే. అలాగే మేం కూడ వాళ్లకి చాల ఇష్టులం. అయితే - ఇది యుద్ధంలో కాదు.

“నేను, కర్ణుడు, శల్యుడు, కృపాచార్యులు, కృతవర్మ పాండవసైన్యాన్ని నిమేషమాత్రంలో నశింపజేస్తాం. వాళ్లు కౌరవసేనను అర్ధనిమేషంలో నశింపజేస్తారు. మేము వాళ్లూ యుద్ధం చేయగా తేజస్సూ తేజస్సూ ఢీకొని శాంతిస్తాయి.

నీ కొక సత్యం చెపుతున్నాను, విను-పాండవులు జీవించి ఉండగా వాళ్ల సైన్యాన్ని జయించడం శక్యమైన పని కాదు. సమర్థులైన ఆ పాండవులు తమకోసం యుద్ధం చేస్తున్నారు. అలాంటప్పుడు నీ సైన్యాన్ని నశింపజేయకుండా ఎలా ఉంటారు?

దుర్యోధనా! నువ్వైతే అతిలుబ్ధుడవు. వంచనపరుడవు. అందరినీ శంకించే స్వభావం కలవాడవు. దురభిమానవంతుడవు. అందుచేతనే మమ్మల్ని శంకిస్తున్నావు.

రాజా! నువ్వు కుత్సితుడవు. పాపాత్ముడవు. పాపపురుషుడవు. అందుచేతనే, నీచస్వభావవంతుడా! పాపంతో నిండిపోయిన నీవు ఇతరులను, మమ్ములను కూడా శంకిస్తున్నావు.

త్వం తు లుబ్ధతమో రాజన్ నికృతిజ్ఞశ్చ కౌరవ,
సర్వాభిశక్తి మానీ చ తతోఽస్మానభిశబ్ధసే.
మన్యే త్వం కుత్సితో రాజన్ పాపాత్మా పాపపూరుషః,
అన్యావపి స నః క్షుద్ర! శబ్దసే పాపభాచితః. (ద్రోణపర్వం. 160.9,10)

నీకోసమై నేను వెళ్లి శత్రువు లందరితో యుద్ధం చేసి వాళ్లను పడగొడతాను అన్నాడు.

ఇలా అంటూ అశ్వత్థామ యుద్ధభూమికి వెళ్లాడు. పాంచాలులను సంహరిస్తూండగా ధృష్టద్యుమ్ను దెదురుకొన్నాడు. వారిద్దరి మధ్యా ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది. ధృష్టద్యుమ్నుడు అశ్వత్థామతో - “విప్రుడా! నే నెందుకు పుట్టానో నీకు తెలియదా? నేను ముందు నీ తండ్రిని యుద్ధంలో వధించి తరువాత నిన్ను వధించాలి. అందుచేత నిన్ను ఇప్పుడు వధించను.

తెల్లవారక ముందే నీ తండ్రిని వధించి తరువాత నిన్ను వధిస్తాను.

బ్రాహ్మణధర్మం విడిచి క్షత్రియధర్మం అవలంబించిన నీ వంటి పురుషాధముడైన ద్విజుడు సకల లోకానికి కూడ వధ్యుడు.

యో హి బ్రాహ్మణ్యముత్సృజ్య క్షత్రధర్మరతో ద్విజః,
స వధ్యః సర్వలోకస్య యథా త్వం పురుషాధమః. (ద్రోణపర్వం. 160.38)

అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నునిపై బాణవర్షం కురిపించాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు తీవ్రంగా పోరాడుతున్నాడు. ఆ యుద్ధం చూచి అందరూ ఆశ్చర్యచకితులవుతున్నారు. ఇంతలో అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుని రథాన్ని, అశ్వాన్ని, సారథిని నశింపచేశాడు. పాంచాలసైన్యాన్ని రణభూమినుండి పారిపోయే టట్లు చేశాడు.

అది చూచి యుధిష్ఠిరుడు, భీమార్జునులు అశ్వత్థామను చుట్టుముట్టారు. వారందరూ కౌరవసైన్యాన్ని హతమార్చారు.

సాత్యకి సోమదత్తుని సంహరించాడు. యుధిష్ఠిరుడు ద్రోణాచార్యునితో యుద్ధం ప్రారంభించాడు. తీవ్రమైన యుద్ధం జరుగుతూండగా కృష్ణుడు యుధిష్ఠిరునితో - “రాజా! నువ్వు ద్రోణునితో యుద్ధం చేయవద్దు. నిన్నేవిధంగా నైనా పట్టుకోవా లని ఆతడు ప్రయత్నిస్తున్నాడు. అతనిని చంపడానికి పుట్టినవాడు అతనిని చంపుతాడు. నువ్వు అటు వెళ్లి దుర్యోధనునితో యుద్ధం చెయ్యి. రాజు రాజుతో యుద్ధం చెయ్యాలి కాని ఇతరులతో చేయకూడదు” అన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు క్షణకాలం ఆలోచించి అక్కడి నుండి భీమసేనుని దగ్గరకు వెళ్లాడు.

రాత్రియుద్ధం

రాత్రి ప్రారంభంలో ద్రోణుడు పాండవ పాంచాలసైన్యాలను నశింపచేశాడు. ద్రోణుడు రాత్రి కూడ మిగిలిన సైన్యంతో వ్యూహం ఏర్పాటుచేసి, “దీపాల వెలుతురులో యుద్ధం జరుగుతుంది” అని ఆదేశించాడు.

“మీరందరూ ఆయుధాలు విడిచి దీపాలు పట్టుకొనండి” అని దుర్యోధనుడు కాలిబంటుల నందరినీ ఆజ్ఞాపించాడు. వాళ్లు ఆవిధంగా రణరంగం అంతటా పెద్ద పెద్ద ప్రజ్వలిస్తూన్న దీపాలు పట్టుకొని నిలబడ్డారు.

ఒక్కొక్క రథంమీద ఐదేసి దీపాలు, ప్రతీ ఏనుగుమీద మూడు దీపాలు, ప్రతీ అశ్వంమీద ఒక దీపం వెలుగుతున్నాయి.

కొరవసైన్యంలో వెలిగించిన దీపాలను చూచి పాండవసైన్యంలో కూడా పదాతులందరూ ప్రదీపాలు పట్టుకొన్నారు. ఒక్కొక్క రథం మీద పది ప్రదీపాలు, ఒక్కొక్క అశ్వంమీద రెండు దీపాలు, సైన్యానికి, ముందూ, వెనుకూ, ప్రక్కలూ, మధ్యభాగంలోను అనేక ప్రదీపాలు వెలుగుతున్నాయి.

శుభ్రమైన ఆయుధాలు, సువర్ణాభరణాలు, అశ్వగజాదులకు అలంకరించిన అలంకారాలు - అన్నీ ప్రదీపాలు ప్రతిబింబించి వెలిగిపోతూంటే రణభూమి అంతా తేజోమయం అయిపోయింది.

ఆ రెండు సైన్యాల మధ్యా బంగారు కవచం ధరించి నిలబడిన ద్రోణుడు ఆకాశమధ్యంలో ఉన్న సూర్యుడువలె ప్రకాశిస్తున్నాడు. ఈ విధంగా రాత్రిసమయంలో కూడ దీపాల వెలుగులో ఘోరమైన యుద్ధం జరుగుతుండగా దుర్యోధనుడు “మీరందరూ వెళ్లి ద్రోణున్ని రక్షించండి” అని సోదరులను, కర్ణాదులను ఆదేశించాడు.

కౌరవ-పాండవవీరుల మధ్య ద్వంద్వయుద్ధం జరిగింది. యుద్ధిష్ఠిరకృతవర్మలకు జరిగిన ద్వంద్వయుద్ధంలో కృతవర్మ యుద్ధిష్ఠిరుని ఓడించాడు. సాత్యకి భూరిని ఓడించాడు. అశ్వత్థామతో యుద్ధం చేస్తూ ఘటోత్కచుడు మూర్ఛ చెందగా సారథి ఆతని రథం యుద్ధభూమినుండి దూరంగా తీసికొని వెళ్లిపోయాడు. భీమదుర్యోధనులకు జరిగిన ద్వంద్వయుద్ధంలో భీముని పరాక్రమానికి నిలువజాలక, రథసారథ్యాదులు నశించిన దుర్యోధనుడు యుద్ధభూమి విడిచి వెళ్లిపోయాడు. కౌరవసైన్యం అంతా ఛిన్నాభిన్నం అయిపోయింది.

కర్ణ-సహదేవులకు జరిగిన యుద్ధంలో సహదేవుడు పరాజితు డయ్యాడు. ఆతనిని వధించడానికి అవకాశం లభించినా కూడ కర్ణుడు కుంతి కిచ్చిన మాటను అనుసరించి ఆతనిని వధించకుండా అవమానించి పంపివేశాడు.

శల్యుడు విరాటుని సోదరు డైన శతానీకుణ్ణి వధించి విరాటరాజును ఓడించాడు. అర్జునుని చేతిలో ఓడిపోయి రాక్షసుడైన అలంబుషుడు పారిపోయాడు.

నకులుని కుమారు డైన శతానీకుడు ధృతరాష్ట్రపుత్రుడైన చిత్రసేనుణ్ణి, వృషసేనుడు ద్రుపదుణ్ణి పరాజితులను చేశారు. దుఃశాసన ప్రతివింధ్యులు ద్వంద్వయుద్ధంలో పాల్గొని యుండగా, నకులుడు శకునిని ఓడించాడు. శిఖండి - కృపాచార్యుల మధ్య ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది.

ఆ విధంగా తుములయుద్ధం జరుగుతూండగా ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణునితో యుద్ధం చేయడానికై వెళ్లాడు. వారిరువురి మధ్యా ఘోర మైన యుద్ధం జరిగింది. కర్ణుడు మొదలైన కౌరవయోధులు ద్రోణునికి సాహాయ్యం చేస్తూ ఆతని చుట్టూ నిలిచి ధృష్టద్యుమ్నునిపై శరవర్షం కురిపించారు. దీనిని అతడు బాణాలతోనే ఎదుర్కొన్నాడు. అతడు ద్రుమసేనుని సంహరించి కర్ణుని ధనస్సును ఛేదించాడు. కర్ణుడు తొందరలో ఉండడం చూచి కౌరవవీరులు ఆరుగురు ఆతనిని చుట్టుముట్టారు. ఇప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు మృత్యుముఖంలో ప్రవేశించి నట్లే అని అందరూ అనుకొంటూండగా సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్నుని వైపు వచ్చాడు. వస్తూన్న ఆతనిని చూచి కర్ణుడు బాణాలతో ఎదుర్కొన్నాడు. సాత్యకి కర్ణునిపై బాణవర్షం కురిపించాడు.

ఇక్కడ ఇలా యుద్ధం జరుగుతూండగా గాంధీవధ్యుని వినబడింది. అప్పుడు కర్ణుడు దుర్యోధనునితో - “అర్జునుని గాంధీవధ్యుని, రథధ్వనీ దూరంగా వినబడుతున్నాయి. ఇప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణునితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. సాత్యకి మన సైన్యం మధ్య

చిక్కుకొని ఉన్నాడు. వీళ్లిద్దరినీ మనం అందరమూ కలిసి, అభిమన్యుణ్ణి వధించి నట్లు వధించాలి. సాత్యకి మన మధ్య ఉన్నాడు అని అర్జునునకు తెలిసే లోపుగా మనం ఈ పని చెయ్యాలి. అందుకు ఉపాయం ఆలోచించు” అన్నాడు.

ఆ మాట విని దుర్యోధనుడు శకునితో - “నువ్వు నీవెంట పదివేల గజాలు, పదివేల రథాలు, చాలామంది యోధులను తీసుకొని అర్జును డున్న చోటికి వెళ్లు. దుః శాసనుడు, సుబాహువు కూడ పెద్ద కాలిబలగంతో నీ వెంట వస్తారు. కృష్ణ సహితు లైన పాండవుల నందరినీ సంహరించు” అన్నాడు.

శకుని దుర్యోధనుడు చెప్పిన విధంగా వెళ్లాడు. కర్ణుడు పెద్ద సైన్యంతో వెళ్లి సాత్యకితో యుద్ధం ప్రారంభించాడు. అక్కడ ద్రోణుడు ధృష్టద్యుమ్నునితోను పాంచాలులతోను యుద్ధంలో ఉన్నాడు.

సాత్యకి దుర్యోధనుణ్ణి, అర్జునుడు శకుని - ఉలూకులను ఓడించి కౌరవసైన్యాన్ని నశింపజేశారు.

అది చూచి దుర్యోధనుడు కర్ణ-ద్రోణులను తీవ్రంగా నిందిస్తూ - “మీరు చెప్పడం చేతనే సైంధవుడు మరణించిన తరువాత నేనీ యుద్ధం ప్రారంభించాను. పాండవు లీ విధంగా మన సైన్యాన్ని సంహరిస్తూండగా మీ రిద్దరూ సమర్థులై ఉండి కూడ ఏమీ చేయడంలేదు.

నన్ను ఈ విధంగా విడిచివేయా లనే అభిప్రాయం మీకుంటే “మేం పాండవులను జయిస్తాం” అని మీరు అని ఉండకూడదు. మీరు అలా అనకపోతే నేను పాండవులతో యోధవినాశకర మైన వైరం కొనసాగించేవాడను కాదు.

యద్యహం భవతోస్త్వాజ్యో న వాచ్యోఽస్మి తదైవ హి,

ఆవాం పాణ్డుసుతాన్ సంఖ్యే జేష్ఠ్యావ ఇతి మానదౌ,

తదైవాహం వచః శ్రుత్వా భవద్భ్యామనుసంమతమ్,

నాఽ కరిష్యమిదం పార్శ్వైర్వైరం యోధవినాశనమ్. (ద్రోణపర్వం. 172. 5, 6)

ఆ మాటలు విన్న ఆ వీరు లిద్దరూ తొక్కిన పాముల వలె శీఘ్రంగా లేచి సైన్యంతో సాత్యకిని ఎదిరించారు. వీరు లందరూ అన్ని దిక్కుల నుండి సాత్యకి మీద బాణాలు ప్రయోగించారు.

ద్రోణుడు ఎందరో క్షత్రియుల ప్రాణాలు అపహరించాడు. పాండవు లందరూ చూస్తూండగానే వాళ్ల సేన లన్నీ, ద్రోణుని ఎదుట నిలవజాలక పారిపోయాయి.

భీముడు వాళ్లందరినీ మరల వెనుకకు తీసికొనివచ్చాడు. మళ్లీ కౌరవ-పాండవుల సైన్యాల మధ్య భయంకర మైన యుద్ధం జరిగింది.

కర్ణుడు ధృష్టద్యుమ్నునితో యుద్ధం చేశాడు. అతని సారథిని అశ్వాలను వధించాడు. ధనస్సును ఖండించాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు పరిఘతో కర్ణుని అశ్వాలను చంపివేశాడు. కర్ణుడు అనేక బాణాలను ప్రయోగించడంతో అతడు నడిచి యుధిష్ఠిరు డున్న ప్రదేశానికి వెళ్లిపోయాడు.

ధృష్టద్యుమ్నుడు అలా వెళ్లగానే కర్ణుడు పాండవసైన్యాన్ని సంహరించాడు. కర్ణుడు ఆ విధంగా యుద్ధభూమిలో వీరవిహారం చేస్తూండడం చూచి యుధిష్ఠిరుడు అర్జునునితో “ఇతడు మన సైన్యాలను ప్రలయకాలరుద్రుడు వలె సంహరిస్తూన్నాడు. కర్ణ ద్రోణుల బాణాలకు నిలబడజాలక మన సైన్యాలు పారిపోతూన్నాయి. ఇప్పు డేమి చేస్తే బాగుంటుందో ఆలోచించు” అన్నాడు.

అర్జునుడు కృష్ణునితో - “కర్ణుడు ఈ సైన్యా లన్నింటినీ తరిమి తరిమి వధిస్తున్నాడు. దీనిని ఉపేక్షించడం మంచిది కాదు. మన రథం అక్కడికి తీసికొని వెళ్లు. కర్ణు డైనా మరణించాలి, నేనైనా మరణించాలి” అన్నాడు.

అప్పుడు కృష్ణుడు - “అర్జునా! నువ్వు కర్ణునితో యుద్ధం చేసే సమయం కాదిది. నీకోసం భయంకర మైన ఇంద్రదత్త మైన ఆ ఆయుధాన్ని ఇతడు పరిరక్షిస్తూన్నాడు. ఇప్పుడు వీనిమీదికి యుద్ధానికి ఘటోత్కచుణ్ణి పంపడం మంచిది. అతడు మహాబలవంతుడు. దివ్యాస్త్రము లన్నీ తెలిసినవాడు. అతడు తప్పక కర్ణుణ్ణి జయిస్తాడు” అన్నాడు.

అర్జునుడు స్మరించగానే ఘటోత్కచుడు ప్రత్యక్షమయ్యాడు. “ఘటోత్కచా! నువ్వే ఇప్పుడు కర్ణునినుండి మన సైన్యాలను రక్షించగలవాడవు. రాత్రియందు మీ పరాక్రమం అధికంగా ఉంటుంది కూడ. నువ్వు ఈ అర్ధరాత్రి వేళ మాయాప్రయోగంచేత కర్ణుని సంహరించు. ద్రోణుణ్ణి పాండవులు వధిస్తారు” అని కృష్ణు డన్నాడు.

వెంటనే ఘటోత్కచుడు యుద్ధరంగానికి వెళ్లి శత్రుసైన్యాన్ని సంహరించడం మొదలుపెట్టాడు. వానిని చూచి దుర్యోధనుడు తమ్మునితో - “ఈ రాక్షసుడు బలవంతుడు. కర్ణునికి ఆపద కలుగకుండా రక్షించుకోవాలి” అని అంటూండగా బలవంతు డైన జటాసురసుతుడు దుర్యోధనుని వద్దకు వచ్చి “రాజా! నీ శత్రువు లైన పాండవులను చంపి వాళ్లపై నా కున్న పగ తీర్చుకోవా లని వచ్చాను. జటాసురు డను నా తండ్రిని క్షుద్రులైన ఈ పాండవులు రక్షోఘ్నకర్మ చేసి చంపించారు. అందుచేత శత్రువుల రక్తమాంసాలతో నేను నా తండ్రికి పూజ చేయా లని కోరుతున్నాను” అన్నాడు.

ఆ మాట వినగానే దుర్యోధనుడు సంతోషించి - “నేనూ ద్రోణకర్ణాదులూ శత్రువులను సంహరించగలం. నువ్వు ఆ ఘటోత్కచునితో యుద్ధం చేసి వానిని సంహరించు” అన్నాడు.

ఆ జటాసురపుత్రుడైన అలంబుషుడు దుర్యోధనుడు చెప్పినట్లుగా ఘటోత్కచునిపై యుద్ధానికి వెళ్లి అనేక శస్త్రాలను అతనిపై ప్రయోగించాడు.

ఘటోత్కచుడు కర్ణుని సైన్యా స్సంతనీ మర్దించి, అలంబుషుని మల్లయుద్ధంలో వధించి వాని తలను శరీరం నుండి త్రుంచివేశాడు. భయంకరంగా ఉన్న ఆ తలను జుట్టు పట్టుకొని దుర్యోధనుని రథం దగ్గరికి వెళ్లి - రాజా! ఇడిగో నీ బంధువు. వీనిని చంపివేశాను. వీని పరాక్రమం చూచావు కదా? కర్ణుని పరాక్రమం కూడ చూడబోతున్నావు. ధర్మ-అర్థ-కామాలు మూడింటినీ కోరేవాడు, రాజు దగ్గరికి, బ్రాహ్మణుని దగ్గరికి, స్త్రీ దగ్గరికి వెడుతూ వట్టి చేతులతో చూడకూడదు కదా?

స్వధర్మమర్థం కామం చ త్రితయం యోఽభివాఞ్ఘతి,
రిక్తపాణిర్న పశ్యేత్ రాజానం బ్రాహ్మణం స్త్రియమ్. (ద్రోణపర్వం. 174.43)

అంటూ ఆ తల అతని రథం మీద ఉంచాడు.

“కర్ణుణ్ణి కూడా వధించి వస్తాను. అంతవరకు దీనితో ప్రీతుడవై ఉండు (ప్రస్తుతానికి దీనితో సంతోషించు)” అని అంటూ కర్ణునిమీద శరవర్షం కురిపిస్తూ అటు వెళ్లాడు.

కర్ణ-ఘటోత్కచుల మధ్య భీకరమైన పోరాటం జరిగింది ఇలా వీరిద్దరి మధ్య యుద్ధం జరుగుతూండగా అలాయుధు డను రాక్షసుడు విశాలమైన సేనతో దుర్యోధనుని వద్దకు వచ్చి - “రాజా! భీముడు నా బంధువైన బకాసురుని, నా మిత్రులైన కిరీరీర - హైడింబులను సంహరించాడు. ఆ పగ తీర్చుకొనడానికై ఇంత కాలం నుంచి నిరీక్షిస్తున్నాను. ఇప్పుడు నేను కృష్ణునీ, పాండవులను, ఘటోత్కచుణ్ణి, వాళ్ల అనుచరుల నందరినీ కూడ సంహరించి భక్షించాలను కొంటున్నాను. నీ సైన్యాస్సంతనీ వెనుకకు రప్పించు. మేమే పాండవులతో యుద్ధం చేస్తాం” అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు అతని సోదరులు చాల సంతోషించారు. “నిన్ను నీ పరివారాన్ని ముందుంచుకొని మేము కూడ యుద్ధం చేస్తాం. వైరం తీరేవరకు నా సైనికులు ఆగమన్నా ఆగరు.” అని దుర్యోధను డా అలాయుధునితో అన్నాడు. అత డండుకు అంగీకరించి పరివారంతో యుద్ధభూమికి వెళ్లాడు.

కర్ణ-ఘటోత్కచుల మధ్య యుద్ధం జరుగుతూన్నది. కర్ణుని బలం క్షీణిస్తూన్నట్లు చూచి దుర్యోధనుడు అలాయుధునితో - “నీవీ ఘటోత్కచుని వధించుము” అన్నాడు.

ఘటోత్కచునితో అలాయుధుడు యుద్ధానికి సిద్ధం అవుతాండడం చూచిన భీమసేనుడు వెంటనే వచ్చి ఆ రాక్షసుని మీదా, వాని సైన్యం మీదా శరవర్షం కురిపించాడు. వారిద్దరి మధ్యా తీవ్ర మైన యుద్ధం జరిగింది. చివరికి ఘటోత్కచుడు అలాయుధుణ్ణి వధించాడు. వానిని ఆ విధంగా చంపి ఘటోత్కచుడు వాని శిరస్సును దుర్యోధనుని ఎదుట పడవేశాడు.

ఘటోత్కచుడు కౌరవసైన్యా న్నంతనీ సంహరిస్తున్నాడు. అతనిని ఎవ్వరూ ఎదిరించలేకున్నారు. అప్పుడు కౌరవు లందరూ కర్ణునితో - “ఈతనిని ఉపేక్షిస్తే సైన్యా న్నంతనీ నశింపచేసివేస్తాడు. ఇంద్రు డిచ్చిన శక్తిని వీనిపై ప్రయోగించు” అంటూ మొరపెట్టుకొన్నారు. కర్ణుడు చేయకలిగిన దేదీ లేక దేవేంద్రదత్త మైన ఆ శక్తిని ఘటోత్క చునిపై ప్రయోగించాడు. అతడు నేలమీద వ్రాలాడు.

పాండవు లందరూ దుఃఖిస్తూండగా కృష్ణుడు ఆనందించాడు. అలా ఆనందిస్తూన్నందుకు కారణం ఏమి అని అర్జును డడిగాడు. “ఇంద్రు డిచ్చిన ఆ శక్తి ఉన్నంత వరకూ నీవు కర్ణుణ్ణి సంహరించడం అసంభావ్యం. సహజ మైన కవచకుండలాలూ దేవేంద్రున కిచ్చివేసిన ఈ కర్ణుడు ఇప్పుడు ఆ శక్తి కూడ లేకపోవడంచేత నీ విక ఈతనితో నిఃశంకగా యుద్ధం చేయవచ్చును” అన్నాడు కృష్ణుడు.

కృష్ణు డర్జునునితో ఇంకా ఇలా అన్నాడు. “నేను ఉపాయాలచేత జరాసంధాదులు మరణించే టట్లు చేశాను. అలా చేసి ఉండకపోతే దుర్యోధనుడు వాళ్ల సాహాయ్యం కోరి ఉండేవాడు. వాళ్లందరినీ ఈ యుద్ధంలో మీరు జయించకలిగేవారు కాదు.”

జరాసంధుడు, శిశుపాలుడు, కర్ణుడు, ఏకలవ్యుడు - ఈ నలుగురినీ కూడ ఉపాయం చేతనే వధించాలి కాని, మరొక విధంగా దేవతలు కూడ వీళ్లను సంహరించ జాలరు.

ఒకనాడు బలరాముడు జరాసంధునికి కోపం కలిగించాడు. అప్పు డతడు ఒక మహాగదను మమ్ముల నందరిని సంహరించడంకోసం ప్రయోగించాడు. అది ఇంద్రుడు విడచిన పిడుగు వలె ఆకాశం మీద పాపిడ తీర్చినట్లు ప్రకాశం చిమ్ముతూ మా నగరం వైపు వస్తూండగా బలరాముడు దానిని ఎదుర్కొనడం కొరకు స్థాణాకర్ణం అను అస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. ఆ రెండూ ఒకదాని నొకటి ఢీకొని భూమిమీద పడ్డాయి. జరాసంధుని

రెండు శరీరభాగాలు దగ్గరికి చేర్చి వానిని బ్రతికించిన జరారాక్షసి పుత్రబాంధవాదులతో సహా ఆ రెండు ఆయుధాల క్రింద పడి నేలలోనికి దిగిపోయి, నశించింది. జరాసంధుని చేతిలో గద ఉన్నప్పుడు ఇంద్రాది దేవతలు కూడ అతనిని ఓడించజాలరు. అది లేకపోవడంచేతనే భీము డానాదు వానిని సంహరించగలిగాడు.

అనాడు ఏకలవ్యుడు తన అంగుష్ఠాన్ని కోల్పోయే టట్లు నేనే చేశాను. అదే ఉన్నట్లయితే రాముడు వలె మహాధానుష్కుడైన అతనిని దేవాసురులు కూడ జయించజాలరు. నీకోసమే నేను అలా చేశాను.

చేదిరాజైన శిశుపాలుణ్ణి మీ సమక్షంలోనే సంహరించాను కదా? అతనిని కూడ యుద్ధంలో దేవదానవాదులు కూడ జయింపజాలరు. వానిని మరికొందరు లోకకంటకులనూ, మీకు సహాయుడుగా ఉంటూ సంహరించడానికే నేను పుట్టాను.

రావణునితో సమాన మైన బలం గలవాళ్లు, బ్రాహ్మణులను, యజ్ఞాలను హింసించేవాళ్లు అయిన హిడింబ కిరీరాదులను భీమసేనుని చేత చంపించాను.

అదే విధంగా ఘటోత్కచుడు అలాయుధుణ్ణి, కర్ణుడు, ఇంద్రు డిచ్చిన శక్తితో ఘటోత్కచుణ్ణి వధించే టట్లు చేశాను.

అర్జునా! ఈ ఘటోత్కచుడు బ్రాహ్మణద్వేషి, యజ్ఞద్వేషి, ధర్మవినాశకుడు, పాపాత్ముడు. అందుచేత నేనే వీనిని వధించి ఉండేవాడిని. మీకోసం ఇంత వరకు వీనిని రక్షించి కర్ణునిచేత వధింపచేశాను. ధర్మలోపం చేసే వాళ్లందరూ నాకు వధ్యులు.

వేదము, సత్యము, ఇంద్రియనిగ్రహము, శౌచము, ధర్మము, లజ్జ, శోభ, మనః స్థైర్యము, ఓరిమి- ఇవి ఎక్కడ ఉంటాయో అక్కడ ఉంటూ నేను సంతోషిస్తాను. నీకు సత్యం మీద ఒట్టు పెట్టి చెపుతున్నాను.

బ్రహ్మ సత్యం దమః శౌచం ధర్మో ప్రీః శ్రీర్హతిః క్షమా,
యత్ర తత్ర రమే నిత్యమహం సత్యేన తే శవే. (ద్రోణపర్వం. 181.30)

కర్ణుని గూర్చి నీ వేమీ విషాదం చెందకు. వానిని వధించే ఉపాయమూ, సుయోధనుని వధించే ఉపాయమూ కూడ చెబుతాను.

సైన్యాన్ని ద్రోణుడు పూర్తిగా భగ్నం చేస్తున్నాడు. వాళ్లు పారిపోతున్నారు. ముందు అది చూచుకో.

అర్జునుని సంహరించడంకోసం ఇంత కాలంనుంచీ సంరక్షించుకొంటూ వస్తూన్న ఆ శక్తిని ఘటోత్కచునిపై ప్రయోగించి కర్ణుడు వృధాచేసినందుకు ధృతరాష్ట్రుడు చాల విచారిస్తూ యుద్ధానికి పిలిస్తే అర్జునుడు ఎన్నడూ వెనుదీయడు కదా? వానిని ఏదో ఒక

సమయంలో ద్వంద్వయుద్ధానికి ఆహ్వానించి కర్ణుడు ఆ శక్తితో ఆతనిని ఎందుకు సంహరించలేదు?

చేతులు లేనివాని దగ్గర ఉన్న పండును బలవంతు దెవడో లాగికొనిపోయి నట్లు, ఆ శక్తి ఘటోత్కచునిమీద వ్యర్థం అయిపోయింది కదా!

కుణేర్యథా హస్తగతం హ్రీయేత్ ఫలం బలీయసా,
తథా శక్తిరమోఘా సా మోఘీభూతా ఘటోత్కచే. (ద్రోణపర్వం. 182. 7)

సంజయా! నీ వైనా కర్ణునికి ఆ విషయం ఎప్పుడైనా ఎందుకు గుర్తు చేయలేదు అని సంజయుణ్ణి అడిగాడు.

“మహారాజా! ప్రతీరోజూ రాత్రు లప్పుడు దుర్యోధనుడు, శకుని, దుఃశాసనుడు, నేనూ కలిసి ఈ విషయాలు చర్చించుకొంటూంటాం. “కర్ణా! రేపు మిగిలిన వాళ్ల నెవరినీ పట్టించుకోకుండా అర్జునుణ్ణి వధించు. అప్పుడు పాండు - పాంచాలులు మనకు దాసులైపోతారు. లేదా అర్జునుణ్ణి వధించినా కూడ కృష్ణుడు పాండవులలో మరొకరిని ఎవరినైనా నిలబెట్టవచ్చు. అందుచేత ఆ కృష్ణుణ్ణి వధిస్తే ఏ బాధా ఉండదు. అందుచేత కృష్ణుని వధించినా మంచిదే” అని మేం చెప్పుతుంటాం. అలాగే చేస్తా నని అంగీకరించి, తెల్లవారి యుద్ధరంగంలోనికి వెళ్లి కృష్ణార్జునులను చూచేసరికి కర్ణుడు ఆ విషయం మర్చిపోతూండేవాడు. కృష్ణుడు ఎన్నడూ అర్జునుని రథం కర్ణునికి ఎదురుగా తీసికొనివెళ్లకుండా ఇతరుల నెవరి నైనా ముందుకు తోసేవాడు. ఈ విధంగా అర్జునుణ్ణి కాపాడుతూన్న కృష్ణుడు తనను కాపాడుకోలేడా!” అన్నాడు సంజయుడు.

“నీవు అడిగిన ప్రశ్నయే కృష్ణుణ్ణి సాత్యకి అడిగినప్పుడు కృష్ణుడు తనే ఆ విధంగా అర్జునుణ్ణి రక్షించి నట్లు స్పష్టంగా చెప్పాడు” అని కూడ సంజయుడు చెప్పాడు.

ఘటోత్కచుడు మరణించిన వృత్తాంతం విని యుధిష్ఠిరుడు వనవాసకాలంలో ఆతడు తమకు చేసిన అనేక విధా లైన సాహాయ్యాలను స్మరించుకొంటూ చాల దుఃఖించాడు. ఇప్పుడు “కర్ణుణ్ణి నేనే స్వయంగా వధిస్తాను” అంటూ క్రోధావేశంతో ఆయుధాలు ధరించి, శంఖం పూరించి యుద్ధరంగానికి బయలుదేరాడు. శిఖండి మొదలైన వీరులు సైన్యంతో ఆతని వెనుక వెళ్లారు.

ఇంతలో వ్యాసుడు ప్రత్యక్షమై - “ఘటోత్కచు డా విధంగా మరణించకపోతే అర్జునుడు మరణించేవాడు. నీవు ఈ విషయంలో విషాదం చెందకుండా కౌరవులతో యుద్ధం చెయ్యి. చివరి రోజున ఈ భూమండలం నీ వశం అవుతుంది” అని చెప్పి ఆతనిని రణరంగానికి వెళ్లకుండా నివారించాడు.

సైనికులందరూ ప్రాతఃకాలం నుండి అర్ధరాత్రి వరకూ యుద్ధం చేసి అలిసిపోయి ఉన్నారు. నిద్ర ఆవహిస్తున్నది. అది అర్జునుడు చూచి - “ఉభయపక్షాల సైనికులూ కొంత సేపు నిద్రించి విశ్రాంతి తీసికోండి. యుద్ధం నిలిపివేయండి” అని ఘోషించాడు.

సైనికులందరూ అర్జునుణ్ణి ప్రశంసిస్తూ ఎక్కడివాళ్లు అక్కడ నిద్రపోయారు.

ఇంతలో కామినీగంధస్థలం వలె తెల్లని వర్ణం గల, నేత్రానందకరు డైన, కలువలరేడు, చంద్రుడు తూర్పు దిక్కును అలంకరించాడు.

తతః కుముదనాథేన కామినీగంధపాణ్ణనా,

నేత్రానందేన చంద్రేణ మాహేర్ధ్వీ దిగలంకృతా.

(ద్రోణపర్వం. 184. 47)

చంద్రోదయం కాగానే మళ్లీ యుద్ధం ప్రారంభం అయింది. యథాపూర్వంగా దుర్యోధనుడు ద్రోణునితో పరుషంగా మాట్లాడుతూ - “నీవు పాండవపక్షపాతంతో శక్తి నంతనీ వినియోగించి యుద్ధం చేయడంలేదు” అన్నాడు. ద్రోణుడు కూడ అంత పరుష మైన మాటలలో సమాధానం చెప్పతూ “మీ అందరి ఎదుటనే అర్జునుడు అందరు మహావీరులను సంహరిస్తున్నాడు కదా? అతనిని జయించడం అంటే అంత సామాన్యమైన పనా? నేను శక్తివంచన లేకుండా యుద్ధం చేస్తూనే ఉన్నాను కదా?” అన్నాడు.

ద్రోణుడు అర్జునుణ్ణి ఆ విధంగా ప్రశంసిస్తూంటే ఉండబట్టజాలక - దుర్యోధనుడు ఈనాడు సైన్యాన్ని రెండుగా విభజించి - నేను, కర్ణుడు, శకునీ, వెల్లి అర్జునుణ్ణి సంహరిస్తాం” అన్నాడు.

ద్రోణుడు నవ్వి - “సరే! అలాగే కానీ. గాంధీవధన్యు డైన అర్జునుణ్ణి ఎదిరించి ఎవ డైనా సుఖంగా ఇంటికి తిరిగి వెడతాడా? నువ్వు నాతో అన్న మాటలు మూఢులు మాత్రమే మాట్లాడతారు.

అందరినీ శంకించే స్వభావం నీది. నిప్పురుడవు. పాపపు టాలోచనలు కలవాడవు. నీకు హితం చెయ్యా లని ప్రయత్నించే మంచివాళ్లను కూడా ఇలా దూషిస్తున్నావు.

త్వం తు సర్వాభిశంకిత్వాన్నిష్ఠురః పాపనిశ్చయః,

శ్రేయసస్త్వద్ధితే యుక్తాంస్తత్త్వద్ వక్తమిహేచ్ఛసి.

(ద్రోణపర్వం. 185. 28)

ఇది నీ పని కదా! నువ్వు కూడ వెళ్లు. అర్జునుని సంహరించు. అలస్యం చేయవద్దు. ఉత్తమ మైన క్షత్రియవంశంలో పుట్టావు కదా? ఏ పాపమూ ఎరుగని ఈ క్షత్రియుల నందరినీ ఎందుకు చంపిస్తావు? ఈ వైరాని కంతకీ మూలం నువ్వే కదా! అందుచేత వెళ్లు, అర్జునునితో యుద్ధానికి వెళ్లు.

మీ మేనమామ ఉన్నాడు కదా శకుని! జూదంలో మోసాలన్నీ తెలిసినవాడు. అతనిని కూడా యుద్ధానికి తీసికొనివెళ్లు! తప్పక జయిస్తాడు!

నేను వింటూండగా నీ తండ్రితో - తండ్రి! నేనూ, కర్ణుడూ, దుఃశాసనుడూ - ముగ్గురము కలిసి వెళ్లి పాండవులను సంహరిస్తాం” అని అనేక పర్యాయాలు అన్నావు. ఆ ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకో. ఇడిగో! అర్జునుడు ఎదుటనే సిద్ధంగా ఉన్నాడు. క్షత్రియధర్మం గుర్తుంచుకో. నీకు జయం కంటే కూడ మరణమే మంచిది.

దానాలు చేశావు. భోగాలు అనుభవించావు, చదువులు చదివావు. కావలసిన ఐశ్వర్యం సంపాదించావు. ఋణా లన్నీ తీర్చివేసికొని అన్ని విధాలా కృతకృత్యుడవై ఉన్నావు. ఇంక భయం ఎందుకు? వెళ్లు. అర్జునునితో యుద్ధం చెయ్య.

దత్తం భుక్తమధీతం చ ప్రాప్తమైశ్వర్యమీప్సితమ్,
కృతకృత్యోన్మణశ్చాసి, మా భైర్యధ్వస్వ పాణ్డవమ్. (ద్రోణపర్వం.184)

ఇలా అంటూ ద్రోణుడు శత్రువు లున్న వైపు వెళ్లాడు. అప్పుడు కౌరవసైన్యం రెండు భాగాలుగా చీలి శత్రువులతో యుద్ధం చేసింది.

రాత్రి మూడు భాగాలలో ఒక భాగం మిగిలి ఉందనగా యుద్ధం ప్రారంభం అయింది. ఇంతలో అరుణోదయం అయింది. సూర్యమండలం బంగారుచక్రంవలె ప్రకాశిస్తున్నది. వెంటనే కౌరవ-పాండవ యోధు లందరూ తమ తమ వాహనాలనుండి దిగి సూర్యాభిముఖులై జపిస్తూ, అంజలులు ఘటించి సంధ్యకు నమస్కరించారు.

తతో రథాశ్వాంశ్చ మనుష్యయానా
న్యృత్సృజ్య సర్వే కురుపాణ్డయోధాః,
దివాకరస్యాభిముఖం జపంతః

సంధ్యాగతాః ప్రాజ్ఞలయో బభూవుః. (ద్రోణపర్వం.186.4)

మరల యుద్ధం ప్రారంభం అయింది. అర్జునుడు వేలకొలది సైనికులను రథాశ్వాదులను నశింపచేశాడు.

ద్రోణుడు ప్రలయకాలరుద్రుడు వలె విజృంభించి సర్వజనసంహారం చేస్తూన్నాడు. వేలమంది సైనికులను, రథికులను సంహరించాడు. విరాటుణ్ణి, ద్రుపదుణ్ణి, ద్రుపదుని పౌత్రులను సంహరించాడు.

అది చూచి భీముడు కురుసైన్యంలో ప్రవేశించి దానిని పూర్తిగా క్షోభింపచేశాడు. ఘోర మైన ఆ యుద్ధంలో నకులుడు దుర్యోధనుణ్ణి ఓడించాడు.

దుఃశాసన-సహదేవులు, కర్ణ - భీములు, ద్రోణ - అర్జునులు ద్వంద్వయుద్ధానికి తలబడ్డారు.

ద్రోణుడు ప్రయోగించిన ప్రతీ దివ్యాస్త్రాన్నీ కూడ అదే దివ్యాస్త్రం ప్రయోగించి అర్జునుడు నివారించాడు. అర్జునుని నైపుణ్యాన్ని ద్రోణుడు మనస్సులో ప్రశంసించాడు.

ఇలాంటి శిష్యులను తయారుచేసిన అస్త్రవిద్యానిపుణు లందరిలో, నేనే ఈ లోకంలో గొప్పవాడిని” అని మనస్సులో సంతోషించాడు.

మేనే చాత్మానమధికం పృథివ్యామధిభారత,

తేన శిష్యేణ సర్వేభ్యః శస్త్రవిద్యుః పరంతపః. (ద్రోణపర్వం. 188-35)

ఆ యుద్ధం చూస్తూన్న సిద్ధచారణాదులు చాల ఆశ్చర్యపడుతూ “అర్జునుణ్ణి మించినవాడు ద్రోణుడు, ద్రోణుణ్ణి మించినవాడు అర్జునుడు. వీరిద్దరి మధ్యా భేదం ఏమీ లేదు. రుద్రుడు తనను తాను ఇద్దరు పురుషులనుగా చేసికొని యుద్ధం చేస్తే ఆ యుద్ధంతో ఈ యుద్ధాన్ని పోల్చవచ్చునేమో!

యది రుద్రో ద్విధాకృత్య యుధ్యేతాత్మానమాత్మనా,

తత్ర శక్యోపమా కర్తుమన్యత్ర న స విద్యతే. (ద్రోణపర్వం. 188. 44)

అని ఒకరితో ఒకరు అనుకొంటున్నారు.

అచార్యునిలో జ్ఞానం (శాస్త్రజ్ఞానం) ఉంది. అర్జునునిలో జ్ఞానము, సాధనా రెండూ ఉన్నాయి. అచార్యునిలో శౌర్యం ఉంది. అర్జునునిలో బలమూ, శౌర్యమూ రెండూ ఉన్నాయి.

జ్ఞానమేకస్థమాచార్యే జ్ఞానం యోగశ్చ పాణ్డవే,

శౌర్యమేకస్థమాచార్యే బలం శౌర్యం చ పాణ్డవే. (ద్రోణపర్వం. 188. 45)

వీల్లిద్దరినీ యుద్ధంలో ఎవ్వరూ శాంతింపచేయలేరు. వీల్లిద్దరూ కలిస్తే జగత్తు సంతనీ సశింపచేయగలరు అని కూడ వాళ్లందరూ అనుకొంటున్నారు.

ఇంతలో తుములయుద్ధం ప్రారంభం అయింది. అప్పుడు ద్రోణుడు పాంచాలుల మీదికీ, అర్జునుడు కౌరవుల మీదికీ వెళ్లారు.

ధృష్టద్యుమ్న - దుఃశాసనులకు జరిగిన ద్వంద్వయుద్ధంలో దుఃశాసనుడు పరాజితు డయ్యాడు.

తరువాత ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని వైపు వెళ్ళినప్పుడు నకులసహదేవులు ఆతని సహాయులుగా వెళ్ళారు. అప్పుడు ద్వంద్వయుద్ధం జరిగింది.

దుర్యోధన - సాత్యకులు ద్వంద్వయుద్ధానికై నిలచినప్పుడు వాళ్ళిద్దరూ నవ్వుతూ, భయం లేకుండా ఒకరి నొకరు ఎదురుకొన్నారు. వాళ్లు ఆ సమయంలో తమ బాల్యానికి సంబంధించిన వృత్తాంతాలను జ్ఞాపకం చేసుకొంటూ, సంతోషిస్తూ, నవ్వుకొంటూ పరస్పరమూ చూచుకొంటున్నారు.

అప్పుడు దుర్యోధనుడు తన బాల్యమిత్రుడు, తనకు చాల ఇష్టమూ అయిన సాత్యకితో, తన క్రోధ-లోభాలను, తన ప్రవర్తనను నిందించుకొంటూ - “నేను నీకు ప్రాణాలకంటె కూడ అధికంగా ప్రియుడైన మిత్రుడనుగా ఉండేవాణ్ణి. నువ్వు నాకు అలాగే ఉండేవాడవు. అలాంటి మనం ఇప్పుడు ఒకరితో ఒకరు యుద్ధానికి దిగాం. ఈ క్షత్రధర్మం ఎంత చెడ్డది! మన బాల్యక్రీడలన్నింటినీ నేను స్మరిస్తున్నాను. అవన్నీ ఇప్పుడు ఈ రణభూమిలో జీర్ణము లైపోయాయి” అన్నాడు.

అలా అంటూన్న దుర్యోధనునితో సాత్యకి నవ్వుతూ, తీక్ష్ణము లైన బాణాలు పైకితీస్తూ - “రాజపుత్రా! ఇది మనం ఆనాడు ఆడుకున్న సభ కాదు. ఆచార్యుని గృహం కాదు” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని దుర్యోధనుడు - “సాత్యకీ! మనం మన బాల్యంలో ఆడుకొన్న ఆట లన్నీ ఎక్కడికి పోయాయో కదా! ఆ ఆట లెక్కడ! ఈ యుద్ధం ఎక్కడ! కాలాన్ని ఎవరూ దాటలేరు కదా! ఏ ధనం పొందా లను ఆశతో మనం ఇప్పుడు యుద్ధానికి దిగామో ఆ ధనం ఎందుకు?” అన్నాడు.

అప్పుడు సాత్యకి - “రాజా! క్షత్రధర్మం ఎల్లప్పుడూ ఇలాగే ఉంటుంది. గురువులతో కూడ యుద్ధం చేయవలసివస్తుంది. రాజా! నేను నీ మిత్రుడ నైతే వెంటనే నన్ను వధించు. ఆలస్యం చేయకు. ఆ విధంగా నేను స్వర్గానికి వెడతాను. మిత్రులకు కలుగుతూన్న ఈ గొప్ప వ్యసనం చూడడం నాకిష్టం లేదు” అని అంటూ తనమీద ఏ మాత్రమూ దయ చూపుకొనకుండగా దుర్యోధనుని మీదికి వెళ్ళాడు. దుర్యోధను డాతనిపై బాణాలు ప్రయోగించాడు. వా రిరువురి మధ్యా తీవ్ర మైన యుద్ధం జరిగింది. దుర్యోధనుడు వీగిపోతూండడం చూచి వానిని రక్షించడానికై కర్ణుడు సాత్యకి వైపు వెళ్ళాడు. అది చూచి భీమసేనుడు వానిపై యుద్ధానికి వెళ్ళాడు.

అక్కడ ద్రోణుడు పాండవసైన్యాన్ని సంహరిస్తూండగా యుధిష్ఠిరుడు తన వీరుల నందరినీ అటు పంపాడు. ద్రోణుడు పాంచాలసైన్యాలను, అర్జునుడు కౌరవుల సైన్యాలను తీవ్రంగా పీడించారు.

ద్రోణుడు తన పరాక్రమం అంతా చూపుతూ పాండవ-పాంచాలసైన్యాలను నశింపచేస్తూండగా పాండవులు భయభ్రాంతు లయ్యారు.

అది చూచి కృష్ణుడు అర్జునునితో - “యుద్ధంలో ద్రోణుణ్ణి జయించడానికి శక్యం కాదు. ఆతడు అస్త్రాలు విడిచివేసినప్పుడు మాత్రమే వధించడానికి శక్యం అవుతుంది. అందుచేత మీరిప్పు డీయనను వధించా లంటే అధర్మమార్గం అవలంబించాలి.

అశ్వత్థామ మరణిస్తే ఈయన యుద్ధం చేయ డని నా అభిప్రాయం. “అశ్వత్థామ వధింపబడ్డాడు” అని ఎవ రైనా ఈయనకు చెప్పాలి” అన్నాడు.

అర్జునుడు ఇందుకు ఇష్టపడలేదు. మిగిలినవా క్లందరూ అంగీకరించారు. యుధిష్ఠిరుడు చాల కష్టంమీద అంగీకరించాడు.

భీమసేనుడు తన అనీకంలోనే ఉన్న అశ్వత్థామ అను పేరు గల గజాన్ని గదతో వధించి, యుద్ధరంగంలో ద్రోణుని దగ్గరికి సిగ్గుపడుతూ వెళ్లి “అశ్వత్థామా హతః” అని గట్టిగా అన్నాడు.

అది వినిన ద్రోణుడు కొంచెం దిగులు చెందినా కూడ తన పుత్రుని వీర్యం తెలిసినవా డవడంచేత ధైర్యం కోల్పోక క్షణకాలంలో తేరుకొన్నాడు.

ద్రోణుడు ధృష్టద్యుముని మీదికి వెళ్లి బాణవర్షం కురిపించాడు. ఆ ఘోరయుద్ధంలో బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించి ద్రోణుడు వేలకొలది పాంచాలులను, కొన్ని వేల గజాలను, అశ్వాలను వధించి వేలకొలది రథాలను ధ్వంసం చేశాడు.

ఈ విధంగా ద్రోణుడు క్షత్రియుల నందరినీ పూర్తిగా నశింపచేసే స్థితిలో ఉండగా, ఆతనిని బ్రహ్మాలోకానికి తీసికొని వెళ్లా లను ఉద్దేశ్యంతో వసిష్ఠ - విశ్వామిత్ర - జమదగ్ని - భరద్వాజాదు లైన మహర్షులు అక్కడికి వచ్చి ద్రోణునితో ఇలా అన్నారు - ఇప్పుడు అధర్మయుద్ధం చేయబడింది. నీ మరణానికి కాలం ఆసన్నమైంది.

ద్రోణా! ఆయుధం క్రింద పడవేసి మాకేసి చూడు. ఇంక క్రూరతరమైన పని చేయవద్దు. వేదవేదాంగవేత్తవు, సత్యధర్మపరుడవు, విశేషించి బ్రాహ్మణుడవు అయిన నీ కిది తగదు.

ఆయుధం విడిచిపెట్టు. శాశ్వత మైన మార్గంలో నిలబడు. నీకు ఈ మనుష్యలోకంలో ఊడే కాలం నిండిపోయింది.

నువ్వు అస్త్రం తెలియని నరులను బ్రహ్మాస్త్రం చేత దహించివేశావు. నువ్వు చేసిన ఈ పని మంచి పని కాదు.

బ్రాహ్మణా! ఆయుధం విడిచిపెట్టు. ఆలస్యం చేయకు. ఇంకా పాపిష్ట మైన పని చెయ్యకు.

ద్రోణుడు వాళ్ల మాటలు విని, భీముని మాటలు విని ఎదుట నిలచి యున్న ధృష్టద్యుమ్నుని చూచి, యుద్ధరంగంలో విషాదం పొందాడు. కుమారుని మరణమును గూర్చి సందేహిస్తూ “ఇది నిజమా, అసత్యమా” అని యుధిష్ఠిరుణ్ణి అడిగాడు. ఎట్టి పరిస్థితులలోను యుధిష్ఠిరుడు అసత్యం పలక డనే నమ్మకంతో అతడు ఇతరుల నెవరినీ అడగకుండా ఆతనినే అడిగాడు.

ఈ సమయంలో ఊరుకొంటే ద్రోణుడు భూమిపై లేకుండా పాండవులను పూర్తిగా రూపుమాపుతా డను భయంతో కృష్ణుడు - “యుధిష్ఠిరా! ప్రాణాలు కాపాడుకొనడంకోసం అసత్యం పలికినా పాపం కాదు. అర్థదివసం ఇతనికి దొరికిందా - నీ సైన్యం అంతా నశిస్తుంది. అందుచేత దీనిని ద్రోణునినుండి రక్షించు. సత్యం కంటే ఇప్పుడు, అసత్యవాక్యే మంచిది” అన్నాడు.

అప్పుడు భీమసేనుడు యుధిష్ఠిరునితో “మాలవదేశరాజైన ఇంద్రసేనుడు మన సైన్యంలో ప్రవేశిస్తాడగా నేను అశ్వత్థామ అను పేరు గల వాని ఏనుగును వధించాను. ద్రోణుని దగ్గరికి వెళ్లి “అశ్వత్థామ వధింపబడ్డాడు. నువ్వు నివర్తించు” అన్నాను. ఆయన నా మాట నమ్మలేదు. నువ్వు ఇప్పుడు కృష్ణుడు చెప్పినట్లు చెయ్యి” అన్నాడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు ఒక ప్రక్క అసత్యం పలకడానికి భయపడుతూ మరొక ప్రక్క జయం కావాలనే కోరిక విడవలేక అస్పష్టంగా “హతః కుఞ్జరః” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరు డలా అనగానే - నేలమీదనుంచి నాలుగు అంగుళాల ఎత్తులో నడిచే ఆతని రథం క్రిందికి దిగిపోవడంతో ఆతని గుఱ్ఱాలు నేల మీద బోర్లగిల్లాను.

యుధిష్ఠిరుని మాట వినగానే ద్రోణుడు పుత్రవ్యసనపీడితుడై జీవితం విషయంలో నిరాశు డయ్యాడు. ఋషుల మాటలను బట్టి తాను పాండవుల విషయంలో అపరాధం చేశా నని అనుకొంటూ, మనస్సులో చాల కలత చెంది పూర్వం వలె యుద్ధం చేయలేక పోయాడు.

“అవ్యక్తమబ్రవీద్రాజన్ హతః కుఞ్జర ఇత్యుత”

(ద్రోణపర్వం. 190.55)

ద్రోణుడు అలాంటి స్థితిలో ఉన్నప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు ఆతనితో యుద్ధానికి వచ్చాడు. ఆతడు ప్రయోగించిన బాణాలను నివారించడానికై ద్రోణుడు ప్రయత్నం చేశాడు. కాని ఆ సమయంలో ఆతనికి అస్త్రాలు స్ఫురించలేదు.

ద్రోణుడు నిర్విరామంగా నాలుగు పగళ్ళూ ఒక రాత్రీ యుద్ధం చేశాడు. అనాడు మూడవభాగం పూర్తి అయే టప్పటికి ఆతని బాణాలు తరిగిపోయాయి. ఈ విధంగా బాణాలు తరిగిపోవడం, పుత్రశోకం, దివ్యాస్త్రాలు స్ఫురించకపోవడం - ఈ మూడు కారణాలవల్లా, ఋషులు అలా చెప్పడం వల్లా కూడ అతడు శస్త్రసంన్యాసం చెయ్యాలనుకొంటున్నాడు. లేని బలం తెచ్చుకొని యుద్ధం చేస్తున్నాడు కాని వెనుకటి వలె చేయలేకున్నాడు.

ఆంగిరసు డిచ్చిన ధనుస్సు తీసికొని బ్రహ్మాదండం వంటి బాణాలతో ధృష్టద్యుమ్నునితో యుద్ధం చేశాడు. ఆతనిపై శరవర్షం కురిపించాడు. ఆతడు ప్రయోగించిన బాణాలన్నీ ఛేదించి ఆతని ధ్వజాన్నీ, ధనుస్సును, సారథినీ పడగొట్టాడు.

ఘోర మైన యుద్ధం జరుగుతున్నది. అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు ఆచార్యుని వధించడానికి ఇదే సమయం అనుకొని పావురం రంగు గల తన రథాశ్వాలు ద్రోణుని ఎత్తిని రథాశ్వాలతో కలిపివేశాడు. అప్పుడు ద్రోణుడు ధృష్టద్యుమ్నుని రథానికున్న బంధాలను ఛేదించాడు.

ధృష్టద్యుమ్నుడు గదతో మీదికి వస్తూండగా దానిని ఛేదించివేశాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ఖడ్గం ధరించి ద్రోణునిమీదికి వెళ్లాడు. ద్రోణుడు చిన్నబాణాలతో ఆతనిని పీడించాడు.

వైతస్తికబాణాలను పేరు గల జానెడు పొడవైన బాణాలు దగ్గరగా వచ్చిన శత్రువును కొట్టడానికి ఉపయోగించేవి. ద్రోణుడు, కృపుడు, అర్జునుడు, అశ్వత్థామ, కర్ణుడు, ప్రద్యుమ్నుడు, సాత్యకి, అభిమన్యువు - వీళ్లు మాత్రమే వీటిని ప్రయోగించ గలవారు.

ధృష్టద్యుమ్నుని సంహరించడానికై ద్రోణుడు భయంకర మైన ఒక బాణం సంధించగా దానిని సాత్యకి ఖండించాడు. ఈ విధంగా సాత్యకి ద్రోణ - కర్ణ - కృపాచార్యుల మధ్య తిరుగుతూ వాళ్ల అస్త్రాలను వ్యర్థమయే టట్లు చేస్తూండగా చూచి కృష్ణార్జునాదులు ఆతనిని ప్రశంసించారు.

సాత్యకి ఆ విధంగా వీరవిహారం చేయడం చూచి దుర్యోధనాదులు ఆతనిని చుట్టుముట్టారు. యుధిష్ఠిరుడు ప్రేరేపింపగా సృంజయులు, పాంచాలులు ద్రోణుణ్ణి వధించడం కొరకై ఆతనిని చుట్టుముట్టారు.

ఆ సమయంలో ద్రోణునకు అనేకవిధాలైన అపశకునాలు కనబడ్డాయి. “ఇంక నీవు స్వర్గానికి వెళ్లు” అని బ్రహ్మవాదులైన ఋషులు చెప్పిన మాటలు స్మరిస్తూ, ఘోరమైన యుద్ధం చేసి ప్రాణాలు విడవడానికి ఉపక్రమించాడు.

ఋషీనాం బ్రహ్మవాదానాం స్వర్గస్య గమనం ప్రతి,
సుయుధేన తతః ప్రాణానుత్రస్త్వముపచక్రమే. (ద్రోణపర్వం. 192.22)

ద్రోణునికి నలువైపులా ద్రుపదుని సైన్యాలు చుట్టుముట్టి ఉన్నాయి. ఆ క్షత్రియ సముదాయాలను దహించివేస్తూ ద్రోణుడు యుద్ధభూమిలో అంతటా సంచరించాడు. వాడియైన బాణాలతో ఇరవైవేలమంది క్షత్రియులను, లక్ష గజాలను సంహరించాడు. బ్రహ్మస్త్రం ఆశ్రయించి పొగ లేని మహాగ్ని వలె ప్రకాశించాడు.

ధృష్టద్యుమ్నుడు ఆయుధాలన్నీ వ్యర్థములైపోయి, రథం లేకుండా ఉండగా చూచి భీముడు ఆతనిని తన రథంమీద ఎక్కించుకొని బాణాలు విరజిమ్ముతూన్న ఆచార్యుణ్ణి చూచి ధృష్టద్యుమ్నునితో - “ఆచార్యుణ్ణి వధింపగలవాడవు నువ్వు ఒక్కడవే. వెంటనే ప్రయత్నించు. ఈ భారం అంతా నీపైనే ఉంది” అన్నాడు.

ధృష్టద్యుమ్నుడు దృఢ మైన మరొక ధనస్సు తీసికొని ద్రోణునిపై శరవర్షం కురిపించాడు. దివ్యాస్త్రాలతో వారిద్దరి మధ్యా యుద్ధం జరిగింది. ద్రోణుని రక్షణకు వచ్చిన కౌరవసైన్యాలను కూడ ధృష్టద్యుమ్నుడు పారద్రోలాడు.

ద్రోణుడు మళ్లీ ఆతని ధనుస్సును ఛేదించి బాణవర్షంచేత ఆతనిని కదలకుండా చేశాడు. అతడు చాల వ్యధ పొందడం చూచి భీముడు తన రథం ద్రోణుని దగ్గరికి తీసికొని వెళ్లి ఆతనితో మెల్లగా ఇలా అన్నాడు - “ఆచార్య! బ్రాహ్మణులు తమ ధర్మంతో సంతృప్తి చెందక, శస్త్రవిద్యాభ్యాసం చేసి యుద్ధం చేయకుంటే క్షత్రియజాతి నశించి ఉండేది కాదు.

యది నామ న యుధ్యేరన్ శిక్షితా బ్రహ్మబన్ధవః,
స్వకర్మభిరసంతుష్టా న స్య క్షత్రం క్షయం వ్రజేత్. (ద్రోణపర్వం. 192.37)

సర్వప్రాణుల విషయంలో అహింస అన్ని ధర్మాలలోకీ శ్రేష్ఠ మైన దని అంటారు. దానికి మూలం బ్రాహ్మణుడు. నీవు బ్రహ్మవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడవు.

అహింసా సర్వభూతేషు ధర్మం జ్యాయస్తరం విదుః,
తస్య చ బ్రాహ్మణో మూలం భవాంశ్చ బ్రహ్మవిత్తమః. (ద్రోణపర్వం. 192.38)

బ్రాహ్మణా! పుత్ర - దార - ధనాలయందు ఆశతో, ఒక్క పుత్రునికై, ఇంతమంది మ్లేచ్ఛుల గణాలను, ఇతరులను, అజ్ఞానంచేత మూఢుడవు వలె, నీ స్వధర్మం కాని శస్త్రవిద్యచేత సంహరిస్తున్నావు! స్వధర్మంలో ఉన్న ఈ క్షత్రియులను, నీ ధర్మం కాని ధర్మాన్ని అనుసరించి సంహరించడానికి నీకు సిగ్గు లేదా?

ఎవనికోసం నీవు శస్త్రం పట్టావో, ఎవనికోసం నీవు జీవిస్తున్నావో అతడు నీ వెనుకనే పడిపోయి ఉన్నాడు. ఆ విషయం నీకు తెలియకపోలేదు. ధర్మరాజు మాటను నీవు శంకించకు.

భీముని మాటలు విని ద్రోణుడు ఆ ధనస్సును అక్కడనే విడిచివేశాడు. ధర్మాత్ముడైన అతడు అన్ని అస్త్రాలను విడిచివేయాలని నిశ్చయించుకొని - “మహాధనుర్ధారులైన కర్ణా! కృపా! దుర్యోధనా! నేను మాటి మాటికి చెబుతున్నాను - యుద్ధం విషయంలో ప్రయత్నం చెయ్యండి. పాండవులవల్ల మీకు మంగళం అగుగాక! నేను శస్త్రం విడిచి వేస్తున్నాను” అని అంటూ అశ్వత్థామకోసం విలపించాడు.

వెంటనే యుద్ధమధ్యంలో శస్త్రం విడిచివేసి, రథంమీద కూర్చుండి, యోగమార్గాన్ని అవలంబించి సమస్తభూతాలకు అభయం ఇచ్చాడు - (సంన్యాసం స్వీకరించాడు).

ధృష్టద్యుమ్ను డీ అవకాశం చూచుకొని ధనస్సును రథంమీద ఉంచివేసి ఖడ్గం చేత ధరించి వెంటనే ద్రోణునిమీదికి దుమికాడు. ద్రోణుడు ఆ విధంగా ధృష్టద్యుమ్నుని వశం అవడం చూచి అందరూ హాహాకారం చేశారు.

ద్రోణుడు శస్త్రాలు విడిచిపెట్టి ఉత్తమమైన ఆత్మజ్ఞానాన్ని ఆశ్రయించి, యోగమార్గం అవలంబించి జ్యోతిఃస్వరూపుడుగా అయిపోయాడు. మహాతపఃశాలి యైన అతడు పురాణ పురుషుడైన విష్ణువును మనసా చేరాడు.

ముఖం కొంచెం పైకెత్తి, వక్షస్థలం ముందుకు బిగపెట్టి, నిమీలితనయనాలతో మనస్సును అత్యుపై ఏకాగ్రంగా నిలిపాడు. ఓంకారవాచ్య మైన, ఓంకారస్వరూప మైన బ్రహ్మను ధ్యానిస్తూ, దేవదేవేశుడు, వినాశరహితుడూ అయిన ఆ పరమప్రభువును స్మరిస్తూ జ్యోతిఃస్వరూపుడైపోయాడు.

ద్రోణోఽపి శస్త్రాణ్యుత్సృజ్య పరమం సాంఖ్యమాస్థితః,
తథోక్త్వా యోగమాస్థాయ జ్యోతిర్భూతో మహాతపః,
పురాణం పురుషం విష్ణుం జగామ మనసా పరమ్,
ముఖం కించిత్ సమున్నామ్య విష్టభ్య ఉరమగ్రతః.

నిమీలితాక్షః సత్త్వస్థో నిక్షిప్య హృది ధారణామ్,
ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ జ్యోతిర్భూతో మహాతపాః,
స్మరిత్వా దేవదేవేశమక్షరం పరమం ప్రభుమ్. (ద్రోణపర్వం. 192. 49-52)

అప్పుడు ఆచార్యు డైన ద్రోణుడు, సత్పురుషులు కూడ సాక్షాత్తుగా - తిన్నగా - వెళ్లడానికి శక్యం కాని ద్యులోకానికి వెళ్లాడు. ఆయన ఆ విధంగా పైకి వెళ్లుచుండగా, మా అందరికీ, “ఇద్దరు సూర్యు లున్నారా?” అనిపించింది.

దివమాక్రామదాచార్యః సాక్షాత్ సద్భిర్దూక్రమామ్,
ద్వా సూర్యావితి నో బుద్ధిరాసీత్ తస్మింస్థథాగతే. (ద్రోణపర్వం. 192. 53)

ఆ భారద్వాజుదివాకరుడు పైకి వెడుతూన్నప్పుడు ఆకాశం అంతా జ్యోతీరూపం అయిపోయింది. ఆ జ్యోతి నిమేషమాత్రంలో అంతర్ధానం చెందింది. దేవత లందరూ సంతోషంతో కిలకిలాశబ్దం చేశారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ఏమీ తెలియని మోహంలో ఉండిపోయాడు.

యోగయుక్తు డైన ఆ మహాత్ముడు పరమగతి పొందినసమయంలో బ్రహ్మలోకానికి చేరుతూన్న ఆ తేజస్సును - నేను (సంజయుడు), అర్జునుడు, కృపుడు, కృష్ణుడు, ధర్మరాజు - ఈ ఐదుగురు మాత్రమే చూడగలిగాం. ఇంకెవరికీ కనబడలేదు.

బ్రహ్మలోకగతే ద్రోణే ధృష్టద్యుమ్నే చ మోహితే,
వయమేవ తదద్రాక్ష్య పశ్య మానుషయోనయః.
యోగయుక్తం మహాత్మానం గచ్ఛంతం పరమాం గతిమ్.
అహం ధనంజయః పార్థో కృపః శారద్వతస్తథా,
వాసుదేవశ్చ వాష్టేయో ధర్మపుత్రశ్చ పాణ్డవః,
అన్యే తు సర్వే నాపశ్యన్ భారద్వాజస్య ధీమతః. (ద్రోణపర్వం. 192. 56-59)

ధృష్టద్యుమ్నుడు రథంమీద ఉన్న, అప్పటికే ప్రాణాలు పోయి ఏమీ మాట్లాడకుండా ఉన్న, ఆ దేహి జుట్టు పట్టుకొని, చూస్తూన్నవా క్షందరూ నిందిస్తూండగా, ఖడ్గంతో శిరస్సు ఖండించాడు.

ధిక్కుతః పార్షతస్తం తు సర్వభూతైః పరామృశత్,
తస్య మూర్ధానమాలమ్భ్య గతసత్త్వస్య దేహినః,
కించిదబ్రువతః కాయాద్ విచకర్తాసి నా శిరః. (ద్రోణపర్వం. 192. 61-63)

అర్జునుడు, సర్వసైనికులూ “అలా చేయవద్దు, అలా చేయవద్దు” అని అంటూండగానే అతడు ఆవిధంగా శిరస్సు ఖండించి కౌరవుల ఎదుట పడే టట్లు పడవేశాడు.

రాజా! వ్యాసమహాముని అనుగ్రహంచేత నేనూ, ధనంజయాదులూ గొప్ప కాంతితో ప్రకాశిస్తూన్న పొగలేని ఉల్క వలె ఆకాశాన్ని చీల్చుకొంటూ, గొప్ప తేజోరూపంలో ఆ ద్రోణుడు పైకి వెళ్లిపోతూండగా చూచాము.

ఋషేః ప్రసాదాత్ కృష్ణస్య సత్యవత్యాః సుతస్య చ,
విధూమామిహ సంయాస్తీముల్కాం ప్రజ్వలితామివ,
అపశ్యామ దివం స్తబ్ధా గచ్ఛంతం తం మహాద్యుతిమ్.

(ద్రోణపర్వం. 192.73.71)

నేలపై పడిపోయిన ద్రోణుణ్ణి చూడగానే దుర్యోధనాదులతో సహా కురుసైన్యాలు కూడ యుద్ధభూమి విడిచి పారిపోతున్నాయి. శిఖండిమొదలైన వీరులతో యుద్ధం చేసి తిరిగివస్తూన్న అశ్వత్థామ అది చూచి కారణ మేమని అడిగాడు.

అశ్వత్థామ ప్రతిజ్ఞ

కృపాచార్యులు జరిగిన వృత్తాంతం అంతా మేనల్లునికి తెలిపాడు. తండ్రి మరణ వృత్తాంతం విని అశ్వత్థామ కోపాగ్నితో ప్రజ్వలించాడు. దుర్యోధనుని వద్దకు వెళ్లి - “రాజా! శస్త్రాలను విడిచివేసిన నా తండ్రిని ఆ క్షుద్రుడు ఎలా అవమానించి సంహరించాడో తెలిసింది. యుద్ధంలో జయాపజయాలు అనిశ్చితములు గాన నా తండ్రి యుద్ధంలో మరణించడం అంత దుఃఖకరం కాదు. ఈ విధంగా ఆయుధాలు లేనివానిని జుట్టుపట్టి శిరస్సును ఛేదించడం మహాపరాధం. దీనికి నేను ప్రతిక్రియ తప్పక చేస్తాను. పాంచాలు లందరినీ సంహరించకుండా జీవించను; ఒట్టుపెట్టి చెప్పతున్నాను.

నారాయణాస్త్రం ప్రయోగించి అందరినీ సంహరిస్తాను. ఇది నాకు తప్ప మరెవ్వరికీ తెలియని మహాస్త్రం. నా తండ్రి నారాయణునుండి పొందిన ఈ అస్త్రాన్ని నా కిచ్చాడు. దీనితో పాండవులను, పాంచాలులను రణభూమినుండి పారద్రోలుతాను.

నీచు డైన పాంచాలరాజపుత్రుడు మిత్రద్రోహి, బ్రహ్మద్రోహి, గురుద్రోహి, దుష్టుడు, నింద్యుడు. వీనిని వధించి తీరతాను అని ప్రతిజ్ఞ చేసి అశ్వత్థామ ఆచమనం చేసి దివ్యమైన ఆ నారాయణస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు.

అతని మాటలు విని పారిపోతూన్న కౌరవసైన్యం అంతా తిరిగి వచ్చింది. శంఖాలు భేరీలు మ్రోగించారు.

అశ్వత్థామ నారాయణాస్త్రం ప్రయోగించగానే భూమి కంపించింది. సముద్రం క్షోభించింది. మేఘాలు లేకుండగానే పిడుగులు పడుతూన్నాయి. తీవ్రమైన గాలులు వీచాయి. సూర్యుణ్ణి అంధకారం కప్పివేసింది.

దీనికి ఏమి కారణమై ఉంటుందా అని యుధిష్ఠిరుడు అనుకొంటున్నాడు. అర్జునుడు ధర్మరాజుతో - “అశ్వత్థామ తండ్రి మరణవృత్తాంతం విని ఇప్పుడు నర్దిస్తున్నాడనుకొంటున్నాను.

నా గురువును ధృష్టద్యుమ్నుడు జుట్టు పట్టి అలా అవమానిస్తూ వధించడాన్ని అతడేనాటికీ సహించడు. నువ్వు రాజ్యం కొరకై అసత్యం పలికి గురువుకు గొప్ప అపకారం చేశావు. నీవు ధర్మం తెలిసినవాడవై ఉండి పెద్ద అధర్మం చేశావు. ఆధార్మికమైన రీతిలో వాలిని చంపడంచేత రామునికి వచ్చిన అపకీర్తి వలె, ద్రోణుణ్ణి చంపడంచేత నీకు వచ్చిన అపకీర్తి మూడు లోకాలలోను శాశ్వతంగా ఉండిపోతుంది.

ఇతడు సర్వధర్మోపపన్నుడు. నాకు శిష్యుడు కూడ. ఇతడు అసత్యం పలకడు” అను పూర్తి విశ్వాసంతో ఉన్న గురువును అసత్యం పలికి మోసం చేశావు. పుత్రప్రేమతో శస్త్రాలు వదిలివేసి ఎంతో వ్యాకులత చెంది ఉన్న ఆచార్యుణ్ణి, పూర్తిగా ధర్మం విడిచిపెట్టి వేసి చంపించిన నీవు ఆ పాపకృత్యం చేసినవానిని ఎలా రక్షిస్తావో రక్షించు. మేం ఎవరమూ కూడ ఈ ధృష్టద్యుమ్నుణ్ణి రక్షించజాలము.

నేను గట్టిగా అరుస్తూనే ఉన్నాను - అయినా వినకుండా ఆచార్యుణ్ణి శిష్యుడు వధించాడు! ఇప్పుడు - మనుష్యాతీతమైన పరాక్రమం గల, సర్వభూతాలయందు సౌహార్దంతో ఉండే ఈ అశ్వత్థామ తండ్రికి జరిగిన ఈ అవమానాన్ని విని మనల నందరినీ యుద్ధంలో కాల్చివేస్తాడు.

మన వయస్సు చాల వరకు గడిచిపోయింది. అత్యల్పమైన వయస్సు మిగిలి ఉంది. అట్టి స్థితిలో ఇంతటి వికారం, ఇంతటి గొప్ప అధర్మం చేశాం.

యదా గతం వయో భూయః శిష్టమల్పతరం చ నః,

తస్యేదానీం వికారోఽయమధర్మోఽయం కృతో మహాన్. (ద్రోణపర్వం. 196.44)

ఆయన సౌహార్దంతో మన అందరికీ తండ్రి వలె ఉండేవాడు. ధర్మానుసారం కూడ తండ్రి వంటివాడు. అలాంటి గురువును అల్పకాలం ఉండే రాజ్యం కొరకు చంపించి వేశాం.

పితేవ నిత్యం సౌహార్దాత్ పితేవ హి స ధర్మతః,

సోఽల్పకాలస్య రాజ్యస్య కారణాత్ ఘాతితో గురుః. (ద్రోణపర్వం. 196.45)

రాజా! ధృతరాష్ట్రుడు ఆతని పుత్రులూ కూడ ఈ భూమి నంతనీ భీష్ముని అధీనంలోను, ద్రోణుని అధీనంలోను ఉంచివేశారు.

అంతటి వృత్తిని వాళ్లనుండి పొంది, వాళ్లచేత ఎంతో గౌరవభావంతో పూజింప బడుతున్నా కూడ ఆయన తనకుమారునికంటె కూడ నన్ను ఎక్కువ ప్రేమతో చూస్తూండే వాడు.

సంప్రాప్య తాదృశీం వృత్తిం సత్పుతః సతతం పరైః,

అవృణీత సదా పుత్రాన్యామేవాభ్యుధికం గురుః. (ద్రోణపర్వం. 196.49)

ఆ సమయంలో ఆయన నీ ముఖంకేసీ నా ముఖంకేసీ చూస్తూ ఆయుధం త్యజించాడు. అలాంటివానిని వధించాం. ఆయన యుద్ధం చేస్తూన్నప్పు డైతే దేవేంద్రుడు కూడ వధించజాలడు.

అవేక్షమాణస్త్వాం మాం చ న్యస్తాస్త్రశ్చాహవే హతః,

న త్వేనం యుధ్యమానం వై హన్యాదపి శతక్రతుః. (ద్రోణపర్వం. 196.48)

అనార్యుల మైన మనం రాజ్యలోభంతో నిత్యము మనకు ఉపకారం చేసిన వృద్ధుడైన ఆచార్యునికి గొప్ప ద్రోహం చేశాం.

రాజ్యం కోసం - బ్రాహ్మణుడూ, వృద్ధుడూ, మహామునీ అయిన ఆచార్యుణ్ణి ఆయుధం విడిచివేసి ఉన్నప్పుడు చంపించిన తరువాత ఇప్పుడు జీవించి ఉండడంకంటె మరణించడమే మంచిది.

బ్రాహ్మణం వృద్ధమాచార్యం న్యస్తశస్త్రం మహామునిమ్,

ఘాతయిత్వాద్య రాజ్యార్థే మృతం శ్రేయో న జీవితమ్. (ద్రోణపర్వం. 196.53)

అర్జునుడు ఇలా తన దుఃఖాన్ని ప్రకటిస్తూ తాము చేసిన అధర్మానికి పశ్చాత్తాపంతో దుఃఖిస్తూ పలికిన మాటలు విని అక్కడివా రెవరూ కూడ ఔనని కాని, కాదని కాని అనలేదు.

అంతలో భీముడు క్రోధావేశంతో లేచి - “అర్జునా! క్షత్రియవంశంలో పుట్టి, మహావీరుడవై నీవు ఈ విధంగా అపండితుడవు వలె మాట్లాడడం బాగులేదు. ఎన్నో కష్టాలు అనుభవించిన మనం ఏవిధంగా నైనా శత్రువులను జయించి మన రాజ్యం

మనం సంపాదించుకోవా లని నిశ్చయించినప్పుడు అందుకు పూర్తిగా అంగీకరించిన నీవు ఇప్పుడు ఇలా మాటలాడుతున్నా వేమి?

మనం సాధించిన ఈ మహాకార్యం అన్ని విధాలా ప్రశంసించదగినది. అలాంటప్పుడు నిన్ను నీవు ప్రశంసించుకొనకుండా, మమ్ముల నందరినీ ప్రశంసించకుండా నిందించడం గొప్ప అధర్మం.

వాసుదేవు డుండగా నువ్వు అశ్వత్థామను పొగుడుతున్నావు. అతడు నీలో పదహారవ వంతుకు కూడ సరిపోడు.

మీరందరూ ఇక్కడే ఉండండి. నేనొక్కడనే ఈ గదతో శత్రుసైన్యా న్నంతనీ మథించి వస్తాను. అన్నాడు.

ధృష్టద్యుమ్నుడు తాను చేసిన పనిని సమర్థించుకొంటూ - “అర్జునా! ద్రోణుడు బ్రాహ్మణధర్మాన్ని వదలి క్షత్రియధర్మాన్ని అవలంబించి మాయాశక్తిచేత అస్త్రజ్ఞానం లేని ఎంతోమందిని సంహరించాడు. ఇలాంటి అధార్మికుణ్ణి సంహరించడం అధర్మం ఎలా అవుతుంది? తండ్రి చనిపోయినందుకు అశ్వత్థామ ఆ విధంగా ప్రవర్తిస్తేమాత్రం నాకేమి నష్టం? కౌరవులను రక్షించజాలని అశ్వత్థామ యుద్ధం అనుపేరుతో సర్వనాశానికి పూనుకొంటే ఆశ్చర్యం ఏమీ లేదు.

నువ్వు ధార్మికుడ నని చెప్పుకొంటూ నన్ను గురుఘాతి అంటున్నావు. నేను ఆ పని చేయడానికే పుట్టాను. యుద్ధభూమిలో యుద్ధం చేసేవానికి కార్యమూ, అకార్యమూ అంటూ ఉండదు.

“కోపావేశంతో బ్రహ్మాస్త్రాలు ప్రయోగించి అస్త్రజ్ఞానం లేనివాళ్లను, అన్ని ఉపాయాల చేత సంహరించేవానిని బ్రాహ్మణు డని గాని, క్షత్రియు డని కాని ఎలా అంటావు?”

అలాంటివాని శిరస్సు ఖండించినందుకు నన్ను ప్రశంసించడానికి బదులు నిందిస్తున్నావు!

అతని శిరస్సు ఛేదించినా కూడ నాకింకా మనస్సుకు తృప్తి కలగలేదు. ఆ శిరస్సు నిషాదుల ఆవాసంలో పడవేయలేదు కదా అని విచారిస్తున్నాను.

నీ తండ్రికి మిత్రు డైన భగదత్తుణ్ణి నీ వెలా చంపావో నేను కూడ ద్రోణుణ్ణి అలాగే చంపాను. దీనిలో దోషం ఏముంది? నీవు భీష్ముణ్ణి చంపలేదా? అది అధర్మం కాదా?

మీతో మాకు ఏర్పడిన సంబంధాన్ని పట్టి వంగి ఉన్నాను కదా అని నువ్వు ఇలా నిందించడం యుక్తం కాదు. తన వీపు మీద ఎక్కడానికి వీలయే టట్లు మదగజం తన కాలిమీద మెట్లు ఏర్పరచి వంగినందుకు దానిని అవమానించిన ట్లుంది ఈ నీ ప్రవృత్తి.

సంబంధావసరం పార్థ స మాం త్వం వక్తుమర్హసి,
స్వగాత్రకృతసోపానం నిషణ్ణమివ దన్వినమ్. (ద్రోణపర్వం. 197.41)

అర్జునా! ద్రౌపది ముఖమూ, మా మేనల్లుళ్ల ముఖాలూ చూచి నీవు పలికిన ఈ దుర్భాషలు సహిస్తున్నాను.

మాకు కులక్రమంగా ఆచార్యునితో ఉన్న వైరాన్ని గూర్చి లోకంలో అందరికీ తెలుసు. మీ పాండవులకే తెలిసి నట్లు లేదు!

అర్జునా! యుధిష్ఠిరునికి అసత్యం పలికిన దోషం ఏమీ లేదు. నేను అధార్మికుణ్ణి కాను. శిష్యద్రోహి యైన పాపాత్ముడు వధింపబడ్డాడు. యుద్ధం చెయ్యి; విజయం నీదే.

నాన్యతీ పాణ్డవో జ్యేష్ఠో నాహం వాఽ ధార్మికోఽర్హున,
శిష్యద్రోహీ హతః పాపో యుధ్యస్స విజయస్తవ. (ద్రోణపర్వం 197.44)

అన్నాడు.

“యుద్ధరంగంలో దేవతలు కూడ చేయజాలని అమానుషము లైన పనులు చేసిన, మహాత్ముడైన ద్రోణాచార్యుణ్ణి ధృష్టద్యుమ్ను డా విధంగా దూషిస్తూంటే అక్కడ నున్న వాళ్లు ఎవరూ ఏమీ మాట్లాడలేదా?” అని ధృతరాష్ట్రు డడుగగా సంజయుడు చెప్పడం ప్రారంభించాడు.

రాజా! క్రూరకర్మ యైన ఆ ధృష్టద్యుమ్నుని మాటలు విని రాజు లందరూ మౌనంగా ఉండిపోయారు. అర్జునుడు కన్నీటితో నిండిన నేత్రాలతో నిట్టూరుస్తూ సాత్యకి వైపు అడ్డంగా చూచాడు.

యుధిష్ఠిరుడు, భీముడు, నకులు, సహదేవులు, కృష్ణుడు ఇతరులూ కూడ చాల సిగ్గు చెందారు.

అప్పుడు సాత్యకి క్రోధావిష్టుడై ఇలా అన్నాడు - ఇలా అమంగళకర మైన మాటలు మాట్లాడుతూన్న ఈ పాపాత్ముణ్ణి వెంటనే వధించేవా క్లెవరూ ఇక్కడ లేరా? నీవు చేసిన ఈ పాపకర్మకు ఈ పాండవు లందరూ నిన్ను అసహించుకొంటున్నారు. ఇలాంటి పాపకర్మ చేసి సమస్తసత్పురుషులచేత నిందింపబడుతూన్న నీవు ఈ సమితిలో ఇలా మాట లాడడానికి సిగ్గుపడడం లేదా?

క్షుద్రుడా! గురువును ఈ విధంగా నిందిస్తూన్న నీ నాలుక నూరు ముక్కలుగా ఎందుకు చీలిపోవడంలేదో, నీ తల ఎందుకు బ్రద్ధ లవడంలేదో తెలియడం లేదు.

ధర్మాత్ముడైన గురువును జట్టు పట్టుకొని ఈ విధంగా వధించడానికి నీవు తప్పు మరెవ్వరైనా ప్రయత్నిస్తాడా!

నీవు చేసిన ఈ పనికి నీ వంశంలోని ఏడు తరాల పూర్వపురుషులు, రాబోయే ఏడు తరాలవాళ్లు నరకంలో మునిగిపోతారు. కులపాంసనుడ వైన నీ మూలాన యశస్సు కోల్పోతారు.

‘నువ్వు భీష్ముణ్ణి చంపలేదా’ అని అర్జునుణ్ణి అంటున్నావు! ఆ మహాత్ముడే ఆ విధంగా తన అంతం కోరుకొన్నాడు. అక్కడ కూడ నీ సోదరుడే మహాపాపి.

పాంచాలరాజపుత్రులకంటే ఎక్కువ పాపాలు చేసినవా క్షేపరూ లేరు. నీ సోదరుణ్ణి కూడ నీ తండ్రి భీష్ముణ్ణి వధించడానికే కని పోషించాడు.

నువ్వు ఇలాంటి మాటలు మళ్లీ నా ఎదుట మాట్లాడితే గదతో నీ తల పగలకొడతాను.

బ్రహ్మహత్యాపాపం చేసిన నిన్ను చూడగానే జనులు సూర్యుని వైపు చూస్తున్నారు. నువ్వు బ్రహ్మహత్యాపాపం చేశావు కదా? నిన్ను చూచిన పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తంగా వాళ్లు అలా సూర్యునికేసి చూస్తున్నారు.

త్వాం చ బ్రహ్మహణం ధృష్ట్వా జనః సూర్యమవేక్షతే,

బ్రహ్మహత్యా హి తే పాపం ప్రాయశ్చిత్తార్థమాత్మనః. (ద్రోణపర్వం. 198.21)

దుష్టమైన నడత గల ఓ! పాంచాలకా! నా గురువు గురువును, నా గురువునూ నా సమక్షంలోనే నిందిస్తూన్న నీకు సిగ్గు లేదా?

పాశ్చాలక సుదుర్భ్రత మమైవ గురుమగ్రతః,

గురోర్గురుం చ భూయోఽపి క్షిపన్మైవ హి లజ్జసే. (ద్రోణపర్వం. 198.23)

ఆగు; ఆగు; ఇప్పుడే నీ శిరస్సు గదతో చూర్ణం చేస్తాను.

సాత్యకి మాటలు వినగానే ధృష్టద్యుమ్నుడు కోపోదగ్రుడై సాత్యకిచేసిన కృత్యాలన్నీ చెపుతూ అవన్నీ ధర్మసంమతములా అని ప్రశ్నించాడు. ఇంకా ఏమైనా మాట్లాడితే నీ ప్రాణాలు తీస్తాను అన్నాడు.

ఆతని మాటలు విన్న సాత్యకి గద తీసికొని - “నీ మాటలకు మాటలతో సమాధానం చెప్పును. నిన్ను వధిస్తున్నాను” అంటూ దృష్టద్యుమ్నునిమీదికి దుమికాడు. అప్పుడు కృష్ణుడు, యుధిష్ఠిరుడు, భీముడు, సహదేవుడు వెళ్లి వాళ్ల నిద్దరినీ పట్టుకొని నివారించారు.

అశ్వత్థామ నారాయణాస్త్రం ప్రయోగించుట

అశ్వత్థామ దుర్యోధనుని వద్దకు వచ్చి పాండవుల నందరినీ నశింపజేస్తాను అని ప్రతిజ్ఞ చేయగానే కౌరవసేన లన్నీ మళ్లీ ధైర్యంతో యుద్ధానికి బయల్దేరాయి. యుద్ధం ప్రారంభమైంది.

అశ్వత్థామ నారాయణాస్త్రం ప్రయోగించాడు. అప్పుడు ఆకాశంమీద తీక్షణమైన బాణాలు సూర్యకిరణాల వలె వ్యాపించాయి. ఇనుపగుండ్లు, నాలుగేసిచక్రాలు రెండేసి చక్రాలూ ఉన్న శతఘ్నులు, అనేకమైన గదలు, సూర్యమండలాల వలె ప్రకాశిస్తూన్న చివర వాడి యైన కత్తులు గల చక్రాలు బయలుదేరాయి.

పాండవసృంజయపాంచాలయోధులు యుద్ధం చేసినకొలదీ అవికూడ (సంఖ్యలో) పెరిగి పోతూన్నాయి. ఆ నారాయణాస్త్రం చేత హతులై సైనికు లందరూ నేలమీద కూలుతున్నారు. సైన్యం అంతా పారిపోతూండగా చూస్తూండి కూడ అర్జునుడు కలగచేసికొనకుండా ఉదాసీనుడు వలె ఉండిపోయాడు. అది చూచి యుధిష్ఠిరుడు తానే ద్రోణుని మరణానికి కారణం అనే కోపంతో అర్జును డల్లా ఉన్నా డను అభిప్రాయంతో - “దృష్టద్యుమ్నా! నీవు నీ పాంచాలసైన్యంతో వెళ్లిపో; యుద్ధం చేయవద్దు. సాత్యకీ నీవు కూడ నీ వృష్ణుంధకసైన్యంతో వెళ్లిపో; ఇప్పుడు మాకు మార్గం ఏదీ కనబడడంలేదు. మేం ఈ అగ్నిలో ఆహుతి అయిపోతాం; అర్జునుడు కోపంతో ఏమీ పట్టించుకోవడం లేదు” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఇలా అంటుండగా కృష్ణుడు తొందరపడుతూ, చేతులుఊపి సంజ్ఞతో సైన్యాన్ని పారిపోకుండా నివారిస్తూ - “మీ రందరూ వెంటనే శస్త్రాలు విడిచివెయ్యండి. వాహనాలనుండి నేలమీదకు దిగండి. ఈ విధంగా నేలమీద నిరాయుధులై నిలచి ఉన్నవారిని ఈ అస్త్రం ఏమీ చేయదు. దీనిని ఎదుర్కొనడానికి ప్రయత్నించినకొలదీ దీని బలం పెరిగి ఇది తప్పక నశింపజేస్తుంది” అన్నాడు.

అందరూ అస్త్రాలు విడవా లనుకొంటూండగా భీముడు - “మీ రేమీ అస్త్రాలు విడవవద్దు. నేను ఈ అస్త్రాన్ని బాణాలతో నివారిస్తాను” అని అన్నాడు.

“అర్జునా! నువ్వు గాంధీవాన్ని విడవవద్దు. నువ్వు ఆ పని చేస్తే నీకు అపకీర్తి కలుగుతుంది” అని అర్జునునితో అన్నాడు.

అర్జునుడు - “నా గాంధీవాన్ని గోవులమీద, నారాయణాస్త్రంమీద, బ్రాహ్మణులమీద ప్రయోగించకూడ దని నా నియమం” అన్నాడు.

భీముడు రథం అధిరోహించి అశ్వత్థామను ఎదిరించడానికై వెళ్లాడు. ఆ నారాయణాస్త్రంనుండి బయలుదేరిన ఆయుధాలు పర్వతాన్ని మెరుగుదుపురుగులు కప్పివేసి నట్లు ఆతనిని కప్పివేశాయి.

కృష్ణుని మాట ప్రకారం మిగిలిన యుద్ధవీరులూ, సైనికులూ శస్త్రాలు విడిచి వాహనాలనుండి దిగి నేలమీద నిలబడ్డారు. ఆ అస్త్రం వాళ్లను బాధించడం మానివేసి బలంగా భీమునిమీద పడింది. భీముడు కనబడడంలేదు.

భీమునిపై దాని ప్రభావం తగ్గడంకోసం అర్జునుడు వారుణాస్త్రంచేత ఆతనిని కప్పాడు. భీముడు అక్కడ చిక్కుకొనిపోయి ఉన్నాడు.

వెంటనే కృష్ణార్జునులు మాయాబలంచేత ఆ అస్త్రం ఉన్న చోటికి పరుగెత్తి వెళ్లి ఆతనిని బైటకు తీసికొనివచ్చారు.

ఈ పద్ధతి అవలంబించడంచేత ఆ అస్త్రం పూర్తిగా శాంతించింది. నశించగా మిగిలిన పాండవసేన కౌరవసైన్యంతో యుద్ధానికి నిలబడింది.

అది చూచి దుర్యోధనుడు నిరాశుడై - “ఈ అస్త్రం మళ్లీ ప్రయోగించు” అని అశ్వత్థామను కోరాడు. “దీనిని రెండవ సారి ప్రయోగించకూడదు. అలా చేస్తే ఇది ప్రయోగించినవానినే చంపివేస్తుంది” అన్నాడు అశ్వత్థామ.

“నీవద్ద ఇంకా అనేకమైన అస్త్రా లున్నాయి కదా? వాటితో యుద్ధం చెయ్యి” అని దుర్యోధనుడు కోరాడు.

అశ్వత్థామ ఇతడే కదా నా తండ్రిని చంపినది అనుకొంటూ ధృష్టద్యుమ్నునిమీదికి యుద్ధానికి వెళ్లాడు. యుద్ధంలో పరాజితుడైన ధృష్టద్యుమ్నుని సాహాయ్యంకొరకు వెళ్లి సాత్యకి అశ్వత్థామను ఎదిరించాడు. వాళ్లిద్దరి మధ్యా ఘోర మైన యుద్ధం జరిగింది.

అశ్వత్థామకు సాహాయ్యం చేయడానికి కౌరవవీరులు, ధృష్టద్యుమ్నుసాత్యకుల సాహాయ్యంకొరకు పాండవవీరులూ యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించారు.

దుర్యోధన - కృప - కృతవర్మ - కర్ణ - దుఃశాసన - వృషసేనులు - ఆరుగురు మహారథులూ కూడ సాత్యకిచేత పరాజితులై పారిపోయారు.

అశ్వత్థామ మాలవ - పౌరవ - చేదిదేశాలకు సంబంధించిన రాజకుమారులను వధించాడు. వీళ్లను వధించిన తరువాత అశ్వత్థామ భీమసేనునితో తలబడి బాణవర్షంచేత ఆతనిని అత్యధికంగా పీడించాడు. ఆతని సారథిని వధించాడు. సారథి లేని రథాన్ని అశ్వాలు రణభూమినుండి దూరంగా తీసికొనిపోయాయి. ఆ విధంగా భీముడు రణభూమి నుండి వెళ్లిపోవడంతో పాండవసైనికు లందరూ అశ్వత్థామను ఎదుర్కొనజాలక పారిపోయారు.

అశ్వత్థామ ఆగ్నేయాస్త్రంతో ఒక అక్షౌహిణిని నశింపచేయుట

పారిపోతూన్న సైన్యాన్ని వెనుకకు మరులుస్తూ అర్జునుడు అశ్వత్థామను యుద్ధానికి ఆహ్వానించాడు. అశ్వత్థామ కోపించి ఆగ్నేయాస్త్రంతో అభిమంత్రించి భయంకర మైన బాణం ప్రయోగించాడు. ఆకాశంనుండి అగ్నిజ్వాలలవంటి బాణాల వర్షం కురిసింది. వాటిచే గజాశ్వరథపదాతులు వేలకొలది నశించారు.

అంధకారం అంతటా ఆవరించింది. ఆ అంధకారంలో సైన్యం కాని, కృష్ణార్జునులు కాని కనబడలేదు. కౌరవసేనలు ఆనందంతో శంఖ - దుందుభిధ్వనాలు చేశాయి.

అప్పుడు అర్జునుడు సర్వాస్త్రప్రతిరోధకమైన బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. దానితో అశ్వత్థామ ప్రయోగించిన అస్త్రం శాంతించింది.

అక్షౌహిణీ ప్రమాణమైన సైన్యం అంతా, ఆనమాలు కూడ లేకుండా నశించినది. కృష్ణార్జునులు మాత్రం క్షేమంగా తమ రథంపై కనబడ్డారు. వా రిద్దరూ కూడ మరణించి ఉంటా రని రెండు పక్షాల సైనికులూ, అశ్వత్థామా కూడ అనుకొన్నారు. వాళ్లిద్దరూ శంఖాలు పూరిస్తూ ప్రత్యక్షమయే సరికి అశ్వత్థామ హతాశుడై -

“ఛీ! ఛీ! ఇదేమిటి! ఇదంతా మిథ్యవలె ఉన్నది” అని అనుకొంటూ, ధనస్సు విడచి వేగంగా రణభూమినుండి వెళ్లిపోయాడు.

తతో ద్రాణిర్ధనుస్త్యక్త్వా రథాత్ ప్రస్పృష్ట వేగితః,

ధిగ్ ధిగ్ సర్వమిదం మిథ్యేత్యుక్త్వా సంప్రాద్రవద్రణాత్.

(ద్రోణపర్వం. 201.47)

దారిలో అశ్వత్థామకు వేదవ్యాసుడు కనబడ్డాడు. మందమైపోయిన కంఠస్వరంతో అశ్వత్థామ వ్యాసుణ్ణి - “మహాత్మా! నా అస్త్రానికి ఎక్కడా, ఎన్నడూ కూడ అడ్డు ఉండకూడదు. అలాంటిది ఈనాడు అది ఒక్క అక్షౌహిణి సైన్యాన్ని మాత్రమే దహించి శాంతించినది. మానవమాత్రులే అయినా కూడ కృష్ణార్జునులను ఏమీ చేయలేదు. కారణం ఏమిటి? ఇది మాయయా” అని అడిగాడు.

వేదవ్యాసు డిలా చెప్పాడు - పూర్వులకు కూడ పూర్వుడైన ఏ నారాయణుడున్నాడో అతడు ఒక కార్యము సుద్దేశించి ధర్మదేవుని పుత్రుడుగా జన్మించాడు.

**యోఽసౌ నారాయణో నామ పూర్వేషామపి పూర్వజః,
యుస్య మస్త్రీ చ గోప్తా చ పార్శ్వస్థో హి జనార్దనః.** (ద్రోణపర్వం. 201.57)

అతడు హిమవత్పర్వతం మీద అరవై వేల ఆరు వందల సంవత్సరాలు తపస్సు చేశాడు. తరువాత మరొక మాటు దానికి రెట్టింపు తపస్సు చేసి తన తేజస్సుతో భూలోకద్యులోకాల మధ్యభాగం నిండిపోయే టట్లు చేశాడు.

ఆ తపస్సుచేత అతడు బ్రహ్మత్వాన్ని పొందాడు. తరువాత సకలజగత్ప్రభువైన రుద్రుణ్ణి చూచాడు. అతని ప్రక్కనే పార్వతీదేవి ఉన్నది. అతనిని చూడగానే నారాయణుడు భక్తితో స్తుతించాడు.

అప్పుడు పినాకధారి యైన ఆ నీలకంఠుడు నారాయణునికి వరం ఇస్తూ - “నారాయణా! నీవు నా అనుగ్రహంవల్ల ఊహింపశక్యం కాని బలం కలవాడవై మనుష్యుల లోను, దేవతలలోను, గంధర్వులలోను జనిస్తావు. నిన్ను ఎవ్వరూ ఎదిరించజాలరు. నీకు ఎట్టి బాధలు కలిగింపజాలరు” అన్నాడు. ఆ నారాయణుడే మాయచేత జగత్తును మోహింప చేస్తూ సంచరిస్తూంటాడు. అతని తపస్సునుండియే నరు డను మహాముని జనించాడు. ఇతడు కూడ నారాయణునితో సమానుడు.

ఈ ఋషు లిద్దరూ లోకయాత్రను ఏర్పరచడంకొరకు ప్రతీ యుగంలోను జన్మిస్తూంటారు. ఆ నారాయణునరులే కృష్ణార్జునులు. నువ్వు కూడ పూర్వం రుద్రుణ్ణి పూజించి అనేకవరాలను పొంది ఉన్నావు. నువ్వు రుద్రుని పరిశుద్ధమైన విగ్రహమును పూజిస్తూంటావు; వారిద్దరూ లింగరూపుడైన రుద్రుణ్ణి పూజిస్తారు.

ఆ మాటలు విని అశ్వత్థామ రుద్రునకు నమస్కరించి కృష్ణుణ్ణి మనసా గౌరవించాడు.

తరువాత తరు - పాండవసైన్యాలు రాత్రి విశ్రాంతి తీసికొన్నాయి.

“రాజా! వేదపారంగతుడైన ద్రోణుడు ఈ విధంగా ఐదు రోజులు యుద్ధం చేసి, సైన్యాన్ని సంహరించి బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లాడు.”

వ్యాసుడు అర్జునునకు శివమహిమ చెప్పుట

ద్రోణుడు మరణించిన పిమ్మట అర్జును డొకనాడు తనకు దర్శన మిచ్చిన వ్యాసుణ్ణి, యుద్ధసమయంలో తాను చూచిన ఒక ఆశ్చర్యకరమైన విషయాన్ని గూర్చి అడిగాడు.

“పూజ్యుడా! నేను యుద్ధంలో శూరులైన శత్రువులను అనేకులను సంహరించాను. యుద్ధరంగంలో నాముందు శూలధారియై, అగ్నిసమానుడైన ఒక పురుషుడు కనబడుతూండేవాడు. అతడు శూలం ఎత్తి ఏ దిక్కున సంచరిస్తే ఆ దిక్కున శత్రువు లందరూ నశించేవారు. వారిని నేనే నశింప చేశానని జనులు అనుకొనేవారు. అతడు పాదాలతో భూమిని స్పృశించేవాడుకాదు. అతని శూలంనుండి వేలకొలది శూలాలు పుడుతూండేవి. ఆ పురుషోత్తము డెవరో చెప్పగోరుచున్నాను.”

అర్జునుని మాటలు విని వ్యాసుడు - “అర్జునా! నీవు సైంధవుణ్ణి సంహరిస్తానని శపథం చేసిన రోజున కృష్ణుడు ఏ శంకరుని నీకు చూపించాడో ఆ శంకరుడే నీకు యుద్ధభూమిలో కనబడిన శూలధారి. అతడే సర్వలోకేశ్వరుడు. అడు సకలవరప్రదుడు. అతనినే స్తుతించుము; పూజించుము. శరణుపొందుము” అని చెప్పి రుద్రుని మాహాత్మ్యమును వర్ణించి చెప్పి కొన్ని నామాలను కూడ ఉపదేశించాడు.

అర్జునా! వెళ్లు యుద్ధం చెయ్యి. మంత్రిగా, రక్షకుడుగా జనార్దనుడు ప్రక్కనే ఉన్న నీకు పరాభవం అనేది లేదు.

గచ్ఛ యుద్ధస్వ కౌన్తేయ న తవాస్తి పరాజయః,
యస్య మస్మి చ గోష్ఠా చ పార్శ్వస్థో హి జనార్దనః. (ద్రోణపర్వం. 202. 153)

అని అర్జునుని ఆశీర్వాదించి వ్యాసుడు అంతర్ధానం చెందాడు.

ద్రోణపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

కర్ణపర్వం

మహాధనుర్ధారి యైన ద్రోణాచార్యుడు బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లిన తరువాత ఆనాటి రాత్రి దుర్యోధనుడు బంధుమిత్రాదులతో కలిసి, మరునాడు చేయవలసిన కార్యక్రమాన్ని గూర్చి ఆలోచించాడు. “మతిమంతులలో శ్రేష్ఠు లైన రాజులారా! ఇటుపై మనం ఏమి చేస్తే బాగుంటుందో ఆలోచించి చెప్పండి” అని అతడు రాజుల నందరినీ అడిగాడు.

ఆ మాటలు విని సింహాసనాలపైన కూర్చున్న వీరు లందరూ యుద్ధోత్సాహాన్ని సూచిస్తూ అనేక విధా లైన చేష్టలు చేశారు.

అశ్వత్థామ దుర్యోధనునితో - రాజా! ఇలాంటి మహత్తరకార్యాలను సాధించడానికి రాగము (కార్యమునందు ఆసక్తి, స్వామిభక్తి), యోగము (నిరంతరప్రయత్నము) దాక్ష్యం (నేర్పు), నయము (నీతి) ఈ నాలుగూ ఉపాయా లని, ఇవి కూడ దైవం మీద ఆధారపడి ఉంటా యనీ పండితులు చెబుతారు.

రాగో యోగస్తథా దాక్ష్యం నయశ్చేత్యర్థసాధకాః,
ఉపాయాః పణ్డితైః ప్రోక్తాస్తే తు దైవముపాశ్రితాః. (కర్ణపర్వం. 10. 12)

దేవకల్పు లైన, ఈ గుణా లున్న మన మహారథులు చాలమంది మరణించారు. అయినా మనం విజయం విషయంలో నైరాశ్యం చెందగూడదు. ఎందుచేత ననగా- ఏ పనైనా బాగా ఆలోచించి చేసినట్లయితే ఆ విధంగా దైవాన్ని కూడ అనుకూలం చేసికొనవచ్చును.

సునీతైరిహ సర్వార్హైర్దైవమప్యనులోమ్యతే. (కర్ణపర్వం. 10. 12)

మహాశూరుడు, పరాక్రమశాలి అయిన కర్ణుణ్ణి సేనాపతిగా చేసికొని యుద్ధం చేద్దాం అన్నాడు. ఈ విషయం దుర్యోధనునికి కూడ నచ్చింది.

దుర్యోధనుడు కర్ణునితో - “కర్ణా! నీవు మహాబుద్ధిశాలివి. నాకు ఉత్తమ మైన సహాయుడవు. మన సేనాపతి లైన భీష్మద్రోణులు మరణించారు. వీ రిద్దరికంటె నీవు ఎక్కువ వైశిష్ట్యం ఉన్నవాడవు.

వాళ్లిద్దరూ కూడ వృద్ధులు. అర్జునునియందు పక్షపాతదృష్టి ఉన్నవాళ్లు. నీ మాటను పట్టి వాళ్లిద్దరినీ నేను గౌరవించాను.

భీష్ముడు పితామహు డవడం చేత పది రోజుల యుద్ధంలోను కూడ పాండవులను రక్షించాడు. నువ్వు ఆ యుద్ధంలో ఆయుధం పట్ట నని ప్రతిజ్ఞ చేసినప్పుడు శిఖండిని ఎదుట ఉంచుకొని అర్జునుడు భీష్ముణ్ణి వధించాడు. ఆయన శరతల్పంమీద పడి ఉన్నప్పుడు నీవు చెప్పిన మాట ప్రకారం ద్రోణుణ్ణి సేనాపతిని చేశాం. ఆయన కూడ పాండవులు తన శిష్యులవడంచేత వాళ్లని రక్షించా డని నా అభిప్రాయం. ఆయనను దృష్ట్యుమ్ముడు చంపివేశాడు.

ఇప్పుడు సేనాపత్యం వహించడానికి సమర్థుడు నీ వొక్కడవే కనబడుచున్నావు. అందుచేత సైన్యాన్ని నడిపి నాకు విజయం చేకూర్చుము అన్నాడు.

ఇలా చెప్పతూ సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో ఇలా అన్నాడు - రాజా! భీష్ముడు కొట్టబడిన తరువాత, ద్రోణుడు కూడ మరణించిన తరువాత కూడ కర్ణుడు జయిస్తాడు అని నీ పుత్రునకు చాల బలమైన ఆశ ఉంది.

అశా బలవతీ రాజన్ పుత్రస్య తవ చాభవత్,

హతే భీష్మే చ ద్రోణే చ కర్ణో జేష్యతి పాణ్డవాన్. (కర్ణపర్వం. 10. 38)

ఆ ఆశతోనే అతడు కర్ణునితో - “సూతపుత్రా! పాండవులు నీ ఎదుట నిలబడి యుద్ధం చేయడానికి కోరుకొనరు” అన్నాడు.

కర్ణుడు సేనాపత్యం వహించడానికి అంగీకరించి - “నేను కృష్ణుణ్ణి పాండవులనూ కూడ తప్పక సంహరిస్తాను” అని దుర్యోధనునికి ధైర్యం చెప్పాడు.

కర్ణుణ్ణి యథావిధిగా సేనాపతి పదంలో అభిషిక్తుణ్ణి చేశారు. అపు డాతడు ద్విగుణీ భూత మైన ఉత్సాహంతో దేవతలతో కూడిన స్కందుడు వలె ప్రకాశించాడు.

కర్ణుని సేనాపత్యంలో యుద్ధప్రారంభం

కర్ణుని సేనాపతిగా చేసికొని అర్ధరాత్రియందే కౌరవులు యుద్ధానికి తగిన సంనాహం లన్నీ ప్రారంభించారు. అది చూచి పాండవులు సిద్ధ మయ్యారు.

కౌరవులు మకరవ్యూహం నిర్మించుకొనగా పాండవులు అర్థచంద్రవ్యూహం నిర్మించుకొన్నారు. యుద్ధం ప్రారంభ మయింది. ఎందరో సైనికులు నేలమీద ఒరిగిపోతున్నారు.

భీమసేనుడు గజారూఢుడై శత్రుసైన్యం మధ్య ప్రవేశించి మఢించివేస్తున్నాడు. అది చూచి కులూతరాజైన క్షేమధూతి గజము నెక్కి వచ్చి భీముణ్ణి ఎదిరించాడు. యుద్ధంలో ఇద్దరి ఏనుగులూ కూడ మరణించగా భీముడు ఖడ్గంతో క్షేమధూతి శిరస్సు ఛేదించాడు.

కేకయదేశీయు లైన విందానువిందులు సాత్యకితో యుద్ధానికి తలబడ్డారు. సాత్యకి వాల్మీధిరినీ సంహరించాడు.

ద్రౌపదీపుత్రు లైన ప్రతివింధ్య - శ్రుతకర్మలు చిత్రసేన - చిత్రులను సంహరించారు. కౌరవసేన పారిపోతూండగా అశ్వత్థామ భీమునితో యుద్ధానికి తలబడ్డాడు. ఘోరమైన యుద్ధం చేసి ఆ మహావీరులిద్దరూ కూడ తమ రథాల మీద కూలబడగానే వాళ్ల సారథులు రథాలను రణరంగం నుండి దూరంగా తీసికొనిపోయారు.

అర్జునుడు సంశప్తకులతో యుద్ధం చేసి అనేకసైనికులను సంహరించాడు. అదిచూచి కృష్ణార్జునులు అజేయు లని వర్ణిస్తూ ఆకాశం నుండి సిద్ధచారణాదుల మాటలు వినవచ్చాయి.

అశ్వత్థామ కృష్ణార్జునులను ఎదిరించాడు. అప్పుడు అర్జునుడు కృష్ణునితో - “సంశప్తకులను ఇంకా సంహరించవలసి ఉంది. ఇక్కడ అశ్వత్థామ యుద్ధానికి పిలుస్తున్నాడు; ఎటు వైపు వెళ్లాలో తెలియడం లేదు” అన్నాడు.

కృష్ణుడు రథాన్ని అశ్వత్థామ వైపు తీసికొని వెళ్లాడు. ఇద్దరూ కూడ పరస్పరమూ బాణవర్షం కురిపించుకొన్నారు. అశ్వత్థామ కేవలం ధనస్సునుండే కాక తన శరీరంలోని వివిధములైన అవయవాలనుండి కూడ బాణవర్షం కురిపించాడు. అప్పుడు కృష్ణార్జును -లిద్దరూ ఈ శరపంజరం నుండి బైటకు రాజాల రని చూచినవాళ్లందరూ అనుకొంటున్నారు. అశ్వత్థామ కూడ ఉత్సాహంతో సింహనాదం చేస్తున్నాడు.

అయితే అర్జునుడు ఆ శరా లన్నింటినీ సూర్యుడు మంచును తొలగించినట్లు తొలగించివేశాడు. ఇక్కడినుండే సంశప్తకులను కూడ బాణాలతో అంతమొందించాడు. అతని బాణాలు క్రోశు దూరంలో ఉన్న లక్ష్మణులను చీల్చివేస్తున్నాయి. అశ్వత్థామ రథాశ్వులు అర్జునుని బాణాఘాతాలకు నిలవజాలక ఆతనితో సహా రథాన్ని దూరంగా తీసికొనిపోయాయి. అశ్వత్థామ తిరిగి వచ్చి అర్జునునితో యుద్ధం చేయడానికి ప్రయత్నించ లేదు.

మగధదేశీయు లైన దండధార - దండులు గజాధిరూఢులై వచ్చి అర్జునుణ్ణి ఎదిరించగా ఆ సోదరుల నిద్ధిరినీ కూడ అర్జునుడు వధించాడు.

అర్జునుడు మళ్లీ సంశప్తకుల సేనలో ప్రవేశించి శత్రుసంహారం చేశాడు. చాల విలువైన ఎన్నో రథాలు విరిగిపోయి, అగ్నిచేత, లేదా గాలిచేత, జలప్రవాహంచేత భగ్గుములై పడిపోయిన ధనికుల భవనాల వలె పడి ఉన్నాయి.

తే రథాస్తత్ర విధ్వస్తాః పరార్థ్యా భావ్యనేకశః,
ధనినామివ వేశ్మాని హతాన్యగ్న్వినిలామ్బుభిః. (కర్ణపర్వం. 19. 12)

అర్జునుని బాణాలచేత బ్రద్దలైపోయిన కవచాలుగల ఎన్నో ఏనుగులు, పిడుగులకీ, అగ్నికీ, గాలికీ కూలిపోయిన, కొండ మీద కట్టిన ఇండ్ల వలె నేలమీద పడి ఉన్నాయి.

ద్విపాః సంభిన్నవర్మాణో వజ్రాశనిసమైః శరైః,
పేతుర్గిర్యగ్రవేశ్మాని వజ్రవాతాగ్నిభిర్యథా. (కర్ణపర్వం. 19. 13)

ఉత్తమవంశాలలో పుట్టిన విద్యావంతులైన పుణ్యాత్ములు అర్జునునిచేత జయింపబడి దేహాల చేత భూమినీ, సత్కర్మలచేత స్వర్గాన్నీ పొందారు.

విజితాః పుణ్యకర్మాణో విశిష్టాభిజనశ్రుతాః,
గతాః శరీరైర్వసుధామూర్ఛితైః కర్మభిర్ద్రివమ్. (కర్ణపర్వం. 19. 18)

కృష్ణుడు- “అర్జునా! వీళ్లతో ఆడుకొంటున్నా వేమిటి? తొందరగా ఈ సంశప్తకుల సంహారం పూర్తిచేసి కర్ణుని వధించే ప్రయత్నం చెయ్యి” అన్నాడు.

అర్జునుడు సరే అని వాళ్ల నందరినీ అతి శీఘ్రంగా సంహరించాడు. కృష్ణుడు అర్జునుణ్ణి ప్రశంసించి - “యుద్ధభూమి ఏ విధంగా అనేక మైన మృతశరీరాలతోను, భగ్గురథాదులతోను సంకులంగా ఉన్నదో చూడు” అని చూపిస్తూ కౌరవసైన్యం వైపు రథం నడిపించాడు.

ఇంతలో కౌరవసైన్యంలో శంఖదుందుభ్యాదుల ధ్వనీ, సేనల కలకలధ్వనీ వినబడ్డాయి. కృష్ణార్జునులు సైన్యంలో ప్రవేశించి చూచుసరికి పాండ్యుడు కౌరవ సైన్యాన్నంతనీ మథించేస్తున్నాడు. అది చూచి వాళ్లు ఆశ్చర్యపడ్డారు.

మహావీరుడు, పరాక్రమాహంకారవంతుడూ అయిన ఆ పాండ్యుడు దుర్యోధనుని పక్షంలో ఉండి యుద్ధం చేస్తూన్న పులిందులను, ఖనులను, బాహ్మీకులను, నిషాదులను అంధ్రులను, కుంతలులను, దాక్షిణాత్ములను, భోజులను సంహరిస్తూన్నాడు-

పులిన్దఖసబాహ్మీకనిషాదాన్రకకున్తలాన్,
దాక్షిణాత్యాంశ్చ భోజాంశ్చ శూరాన్ సంగ్రామకర్మశాన్
విశస్త్రకవచాన్ బాణైః కృత్వా చైవాకరోత్ వ్యసూన్. (కర్ణపర్వం. 19. 11, 12)

సైన్యా న్నంతనీ ధ్వంసం చేస్తూన్న ఆ పాండ్యనరేశుణ్ణి చూచి అశ్వత్థామ - “వీరోత్తమా! ఈ సైన్యంలో నీతో యుద్ధం చేయగలవాడను నేనొకడనే ఉన్నాను. ఆ సామాన్యులతో ఎందుకు, నాతో యుద్ధానికి రా” అని పిలచాడు.

వాల్మీద్ధరి మధ్యా జరిగిన మహాయుద్ధంలో అశ్వత్థామ ఆ రాజును వధించాడు. పాండవ - కౌరవసైన్యాల మధ్య భయంకర మైన యుద్ధం జరిగింది. ఎందరో మహా వీరులు మరణించారు.

ఇంతలో దుర్యోధనుడు పెద్ద గజసేనను పాండవసైన్యం మీదికి పంపాడు. గజయుద్ధంలో ప్రవీణులైన అంగ - వంగ - పుండ్ర - మగధ - తామ్రలిప్త - మేకల - కోసల - మద్ర - దశార్ణ - నిషధ - కలింగదేశీయులు తమ తమ గజసేనలతో యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించారు.

పాండవులు, సాత్యకి మొదలైన మహావీరులు ఆ సైన్యాన్ని ఎదుర్కొని నశింపచేశారు. కౌరవసైన్యాలు భయపడి కర్ణుని వద్దకు వెళ్లిపోయాయి.

దుఃశాసనుడు సహదేవునితో యుద్ధం చేసి పరాజితు డయ్యాడు.

కర్ణ - నకులుల మధ్య తీవ్ర మైన యుద్ధం జరిగింది. కర్ణుడు నకులుని ఓడించి, కుంతికి మాట ఇచ్చి ఉండడం చేత ఆతనిని వధించకుండా వదిలివేశాడు. పిమ్మట కర్ణుడు పాంచాలసైన్యాలను ఓడించాడు.

యుయుత్సువు కౌరవసైన్యాలను పారిపోయే టట్లు చేస్తూండగా చూచి శకునిపుత్రుడైన ఉలాకుడు వానిని ఎదిరించి ఓడించాడు.

శ్రుతకర్మ అను ధార్తరాష్ట్రునకు శతానీకునితోను, శ్రుతసోమునికి శకునితోను ద్వంద్వయుద్ధం జరిగింది. శకుని ఆనాడు పాండవసైన్యాన్ని నశింపచేశాడు. కృపాచార్యుడు ధృష్టద్యుమ్నునితోను, కృతవర్మ శిఖండితోను ద్వంద్వయుద్ధానికి తలబడ్డారు. శిఖండి పరాజితుడై యుద్ధరంగం విడచి వెళ్లిపోయాడు.

అర్జునుడు కౌరవసైన్యా న్నంతనీ, వాయువు దూదిపింజెలను ఎగురు కొట్టి వేసి నట్లు ఎగురుగొట్టి వేస్తున్నాడు. అప్పుడు త్రిగర్తులు, శిబులు, శాల్వులూ, సంశప్తకులు, నారాయణబలము, కౌరవులు - అందరూ ఒక్కమ్మడిగా అర్జునునిమీదికి విరుచుకొని పడ్డారు.

సత్యసేనుడు, చంద్రదేవుడు, మిత్రదేవుడు, శ్రుతంజయుడు, సుశ్రుతుని పుత్రుడైన చిత్రసేనుడు, మిత్రవర్మా అర్జునుని మీదికి వచ్చారు. త్రిగర్తరాజు సోదరులతోను, పుత్రులతోను కలిసి యుద్ధానికి వచ్చాడు. ఈ సైన్యా లన్నీ అర్జునుని వద్దకు, నడు లన్నీ సముద్రంలోనికి వెళ్లి నట్లు వెళ్లాయి. గరుత్మంతుని చేరిన సర్పాల వలె నశించాయి.

అర్జునుడు ఆ రాజుల నందరినీ సంహరించాడు. ఆ సైన్యం అర్జునుని ఎదుట నిలబడజాలక యుద్ధభూమిని విడచి పారిపోయింది.

యుద్ధరంగంలో బాణవర్షం కురిపిస్తూ తన సైన్యాన్ని సంహరిస్తూన్న యుధిష్ఠిరుని చూచి స్వయంగా దుర్యోధనుడే ఆతనిని ఎదుర్కొన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు దుర్యోధనుని సారథిని అశ్వాలను చంపివేసి ఆతనిని విరథుని చేయగా అతడు నేలమీద కూర్చుండి పోయాడు. దుర్యోధనుని చుట్టూ కర్ణ - అశ్వత్థామ - కృపాదులు చేరి అతనిని రక్షిస్తూండగా పాండవులు యుధిష్ఠిరుని సంరక్షించారు.

పాంచాల - కౌరవ సైన్యాల మధ్య తుములసంగ్రామం చెలరేగింది. అపరాహ్ణం గడిచేసరికి గొప్ప సేనాక్షయం జరిగింది.

విరథు డైన దుర్యోధనుడు మరొక రథంమీద వచ్చి యుధిష్ఠిరుణ్ణి ఎదిరించాడు. ఘోర మైన యుద్ధం జరిగింది. చివరికి దుర్యోధనుడు యుధిష్ఠిరుణ్ణి వధించడానికై గద ధరించి ఆతనిమీదికి వస్తూండగా చూచి యుధిష్ఠిరుడు వానిపై ఒక మహాశక్తిని ప్రయోగించాడు. అది వాని కవచాన్ని బ్రద్దలుకొట్టి వక్షస్థలంమీద తీవ్రమైన ఆఘాతాన్ని కలిగించింది. దానితో దుర్యోధనుడు స్పృహ తప్పి పడిపోయాడు.

అది చూచి భీముడు యుధిష్ఠిరునితో - “నేను వీనిని వధిస్తా నని ప్రతిజ్ఞ చేశాను కదా? నువ్వు చంపవద్దు” అనడం చేత యుధిష్ఠిరు డాతనిని వధించకుండా విడిచిపెట్టాడు -

భీమస్తమాహ చ తతః ప్రతిజ్ఞామనుచిన్తయన్,

నాయం వధ్యస్తవ నృప ఇత్సుక్తః స న్యవర్తత.

(కర్ణపర్వం. 29. 33)

ఇంతట్లో కృతవర్మ దుర్యోధనుని వద్దకు వెళ్లి ఆతనిని రక్షించాడు. కృతవర్మను చూచి భీముడు గదాధారియై ఆతనిపై దుమికాడు.

కౌరవసైన్యాలు కర్ణునితో మళ్లీ వచ్చి పాండవ సైన్యాలతో యుద్ధం ప్రారంభించాయి. ఘోర మైన యుద్ధం ప్రారంభ మైంది.

ఇంతలో కృష్ణార్జునులు అహ్నికకృత్యా లన్నీ పూర్తి చేసికొని, యథావిధిగా ప్రభువైన రుద్రుణ్ణి పూజించి, ధృష్టద్యుమ్నాదులతో కలిసి రణరంగంలో ప్రవేశించారు.

అథ పురుషవరౌ కృతాహ్నికౌ

భవమభిపూజ్య యథావిధి ప్రభుమ్,

అరివధకృతనిశ్చయౌ ద్రుతం

తవ బలమర్జునకేశవౌ శృతౌ.

(కర్ణపర్వం. 30. 13)

అర్జునుడు గాంధీవాన్ని సారించి బాణవర్షం కురిపించడం ప్రారంభించాడు. అది చూచి దుర్యోధనుడు అర్జునుణ్ణి ఎదిరించాడు. వానిమీద అర్జునుడు ప్రయోగించిన భయంకరమైన శరాన్ని కర్ణుడు మధ్యలోనే ఖండించివేశాడు.

అర్జునుడు కర్ణుని ధనస్సును, కృపుని ధనస్సునూ కూడ ఛేదించాడు. అట్లే అశ్వత్థామ ధనస్సును, కృతవర్మ ధనస్సును, దుఃశాసనుని ధనస్సునూ కూడ ఛేదించి కొందరి అశ్వాలను రథాలను ధ్వంసం చేశాడు. కర్ణునిమీదికి వెళ్లాడు. అంతవరకు సాత్యకితో యుద్ధం చేస్తూన్న కర్ణుడు అర్జునుని వైపు తిరిగాడు.

అయితే సాత్యకి కర్ణుణ్ణి విడవకుండా ఆతనిపై బాణవర్షం కురిపించాడు. యుధామన్యువు, శిఖండి, పాండవపుత్రులు, యుధిష్ఠిరుడు మొదలైనవారు సైన్యాలతో కర్ణుణ్ణి చుట్టుముట్టారు. కర్ణుడు అస్త్రాలతో ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునుడు వాని అస్త్రాలన్నీ భగ్నం చేశాడు. సాయంకాలం అవగానే కౌరవసైన్యా లన్నీ యుద్ధభూమిని విడిచి వెళ్లిపోయాయి. పాండవులు కూడ తమ శిబిరాలు చేరారు.

రాత్రి కర్ణాదుల మంతనాలు

తమ సైన్యం అంతా ఆ విధంగా నశిస్తూన్నందుకు చింతిస్తూ కర్ణదుర్యోధనాదులు ఆ రాత్రి తమ కర్తవ్యాన్ని గూర్చి ఆలోచనలు ప్రారంభించారు. కర్ణుడు కోపావేశంతో ఒక చెయ్యి రెండవ చేతిలో వేసి మర్చిస్తూ - “అర్జునుడు ఎల్లప్పుడు సంసిద్ధుడుగా ఉంటాడు. గట్టివాడు. నేర్పరి. ధైర్యవంతుడు. సమయానికి అనుగుణంగా కృష్ణుడు అతనికి ఏం చెయ్యాలో బోధిస్తూంటాడు. అతడు హఠాత్తుగా అస్త్రాలు ప్రయోగించి ఈనాడు మనలను మోసగించాడు. రాజా! రేపు నేను వాని ఆటలు సాగనివ్వను” అన్నాడు. అందరూ విశ్రమించారు.

మరునాడు రెండు సైన్యాలూ యుద్ధసన్నద్ధం అయ్యాయి. “కర్ణుణ్ణి మించిన వీరుడు లేడు; తప్పక మనకు జయం సంపాదిస్తాడు” అను ధీమాతో ఉన్నాడు దుర్యోధనుడు.

రాజా! నేడు అర్జునునితో తలబడతాను. ఆతనిని సంహరించ నైనా సంహరిస్తాను, నే నైనా మరణిస్తాను.

నాకు అనేక మైన కార్యా లుండడంచేత, అర్జునునికి కూడ అనేకమైన పను లుండడంచేత మేం ద్వంద్వయుద్ధం చేయడానికి ఇన్నాళ్లా కుదరలేదు.

బహుత్వాన్మమ కార్యాణాం తథా పార్థస్య భారత,

నాభూత్ సమాగమో రాజన్ మమ చైవార్జునస్య చ. (కర్ణపర్వం. 31.36)

పెద్ద లక్ష్యాన్ని చేదించడంలోను, చురుకుతనంలోను, దూరంగా వెళ్లడంలోను లేదా విసరడంలోను, సౌష్ఠ్యంలోను, అస్త్రప్రయోగంలోను, ప్రాణబలంలోను, శౌర్యంలోను, విజ్ఞానంలోను, పరాక్రమంలోను, నిమిత్తాలను తెలిసికొనడంలోను, సవ్యసాచికి నాతో ఏ మాత్రము సామ్యం లేదు.

నా వద్ద దివ్య మైన విజయం అను ధనస్సు ఉన్నది. విశ్వకర్మ దీనిని నిర్మించి ఇంద్రున కిచ్చాడు. దీనితో ఇంద్రుడు దైత్యులను సంహరించి దీనిని పరశురామున కిచ్చాడు. ఆయన నాకిచ్చాడు. ఇది గాండీవం కంటే గొప్పది. యుద్ధంలో నన్నెవ్వరూ ఎదుర్కొనలేరు.

అయితే నేను ఏ విషయాలలో అర్జునునికంటే హీనుడనో అవి కూడ నీకు చెప్పాలి. ఆతని ధనస్సు కున్న నారి దివ్య మైనది. అంబులపొదులు అక్షయ్యములు. సారథి కృష్ణుడు. నాకు అలాంటి సారథి లేడు. అర్జునునకు అగ్ని ఇచ్చిన అభేద్యమైన రథం ఉంది; మనోజవా లైన అశ్వా లున్నాయి, ఆశ్చర్యకర మైన వానరు దున్న ధ్వజం ఉంది.

శల్యుడు అన్ని విధాలా సారథ్యం చేయడంలో కృష్ణునితో సమానుడు. అతడు నాకు సారథ్యం చేస్తే మనకు విజయం లభించడం తథ్యం. నారాచబాణాలు మోసుకొంటూ చాల బక్కా, మంచి అశ్వాలు పూన్చిన రథాలు నా వెనుకనే ఉండాలి. అప్పుడు నేను అర్జునుని కంటే అధిక బలవంతుడ నవుతాను. తొందరగా ఇవి ఏర్పరచుము. మనం తప్పక పాండవులను జయిస్తాం.” అని కర్ణుడు దుర్యోధనునితో అన్నాడు.

తప్పక అవన్నీ సమకూరుస్తాను అని అంటూ దుర్యోధనుడు మద్రరా జైన శల్యుని వద్దకు వెళ్లి కర్ణునికి సారథిగా ఉండవలసిందిగా ఆతనిని కోరాడు.

దుర్యోధనుని మాటలు వినగానే శల్యుడు క్రోధోద్రిక్తు డయ్యాడు. “ఒక మహారాజును సూతపుత్రునకు సారథ్యం చేయ మనడం గొప్ప అవమానం. ఇంతటి అవమానాన్ని నేను సహించను. కర్ణుడు నా కంటే గొప్పవా డనుకొంటున్నావా? రమ్మనుము, నా బలం ఎట్టిదో చూపిస్తాను వానికి. ఇంత అవమానం చేసిన నీ పక్షాన ఉండి యుద్ధం చెయ్యను” అని అంటూ అతడు రాజుల మధ్యనుండి లేచి వెళ్లిపోయాడు.

దుర్యోధనుడు ఆతని వెనుకనే వెళ్లి బ్రతిమాలాడు - “మద్రరాజా! నా మాటలలోని అభిప్రాయం ఏమో తెలుసుకో. కర్ణుడు నీకంటే గొప్పవాడు కాదు. నేను నిన్ను ఏమాత్రమూ శంకించడం లేదు. మద్రరాజు ఏనాడూ అసృత మైన దానిని చెయ్యకు కదా? పురుషోత్తము లైన నీ పూర్వు లందరూ ఋతమునే (సత్యమునే) పలికేవారు. అందుచేతనే నీ పేరు

“అర్తాయని” (- ఋతమునే పలికేవాళ్ల వంశంలో జనించినవాడు). యుద్ధంలో నీవు శత్రువులకు శల్యం వలె ఉంటావు గాన నీకు శల్యుడను పేరు ప్రసిద్ధిలోనికి వచ్చినది.”

కర్ణుడు నీ కంటే గొప్ప వీరుడు కాదు; నేనూ కాను. కర్ణునిలో అర్జునునికంటే ఎక్కువ గుణాలున్నాయి. నువ్వు కృష్ణుని కంటే గొప్పవాడ వని లోకు లందరూ చెప్పుకొంటూంటారు. కర్ణుడు అర్జునుని కంటే అస్త్రాలలో గొప్పవా డైతే, నువ్వు అశ్వజ్ఞానంలో కృష్ణునికంటే గొప్పవాడవు. అతనికి తెలిసిన అశ్వహృదయంకంటే రెట్టింపు నీకు తెలుసు. అందుచేత నువ్వు సారథ్యం చెయ్యా లని కోరుతున్నాను.

దుర్యోధనుని మాటలు విని శల్యుడు - దుర్యోధనా! నేను కృష్ణుని కంటే గొప్పవాడ నని సైన్యమధ్యలో నువ్వు అంటున్నావు గాన నీ విషయంలో నాకు ప్రీతి ఏర్పడింది. సారథ్యం చేస్తాను.

యన్మాం బ్రవీషి గాన్ధారే మధ్యే సైన్యస్య కౌరవ,

విశిష్టం దేవకీపుత్రాత్ ప్రీతిమానస్త్వహం త్వయి.

(కర్ణపర్వం. 32. 63)

అయితే ఒక సమయం (షరతు) ఉంది. నేను కర్ణుని విషయంలో నా ఇష్టం వచ్చి నట్లు మాట్లాడుతూంటాను. దానిని అతడు సహించాలి. అన్నాడు. కర్ణ - దుర్యోధనులు అంగీకరించారు.

త్రిపురోత్పత్తి వృత్తాంతం

“సారథ్యం చేయడం అవమానకరం కాదు” అని చెప్పడానికై దుర్యోధనుడు శల్యునకు త్రిపురోత్పత్తిని గూర్చి ఇలా చెప్పాడు - “మద్రాజా! పూర్వం దేవ - అసురుల మధ్య ఘోర మైన యుద్ధం జరిగింది. అసురులు ఓడిపోయారు. అప్పుడు తారకుని పుత్రులైన తారాక్షుడు, కమలాక్షుడు, విద్యున్మాళి అను దైత్యులు తీవ్రమైన తపస్సు చేసి బ్రహ్మదేవుణ్ణి సంతోషపెట్టారు. తమకు అమర్త్యత్వం ఇవ్వ మని ఆయనను కోరారు. మరణం లేకుండా ఉండే టట్లు వరం ఇవ్వడం శక్యం కాదని బ్రహ్మదేవు డన్నాడు.

“అట్లుంటే - మేము మూడు పురాలలో ఉంటూ వాటితో పాటు వెయ్యి సంవత్సరాలు ఈ భూమండలం అంతా నిర్భయంగా సంచరించే టట్లు వరం ఇయ్యి. వేయి సంవత్సరాల తరవాత మేం మళ్లీ కలుస్తాం. ఈ మూడు నగరాలు ఒక్కటైపోతాయి. అవి అలా కలిసినప్పుడు ఎవ్వడు వీటిని భేదిస్తాడో అతడు మాకు మృత్యువు అవవచ్చును.” అని వాళ్లన్నారు.

బ్రహ్మ ఆ వరం ఇచ్చాడు. వాళ్లు సంతోషిస్తూ మయుణ్ణి కోరగా అతడు సువర్ణమయము, రజతమయము, అయోమయము అయిన మూడు విశాలము లైన, వంద యోజనాల పొడవు వెడల్పూ గల పురాలు నిర్మించాడు. ఆ మూడు పురాలను వరుసగా తారకాక్ష - కమలాక్ష - విద్యున్నాలులు పాలించారు. వాళ్లు అస్త్రాల ప్రభావంతో మూడు లోకాలను జయించారు. కోట్ల కొలది దానవవీరులు వాళ్ల వద్దకు వచ్చి చేరారు.

ఆ పురంలో నివసించే వాళ్లు మనస్సులో ఏది కోరితే దానిని మయుడు వెంటనే సృష్టించి ఇచ్చేవాడు. తారకాక్షుని కుమారు డైన హరి బ్రహ్మదేవుని ఉద్దేశించి ఘోర మైన తపస్సు చేసి “మా పురంలో ఒక పెద్ద దిగుడుబావి ఏర్పడే టట్లు, దానిలో పడవేసిన గాయపడ్డవాళ్లు వెంటనే దృఢమైన, బలమైన శరీరాలతో బైటకు వచ్చే టట్లు వరం ఇయ్యి” అని కోరి ఆ వరం పొందాడు.

దానిలో పడవేసిన మృతు డైన దానవుడు ఎవ డైనా తన పూర్వరూపవేషాదులతో, ద్విగుణీభూతమైన బలోత్సాహీదులతో జీవించి బైటకు వస్తూండేవాడు. ఆ విధంగా దానవులు లోకాల నన్నింటినీ బాధిస్తూండేవారు.

ఇంద్రాది దేవతలు బ్రహ్మదేవుని వద్దకు వెళ్లి మొరపెట్టుకొన్నారు. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు - “ఆ మూడు పురాలను ఒకే బాణంతో భేదించాలి. అందుకు రుద్రు డొక్కడే సమర్థుడు. ఆయనను ప్రార్థిద్దాం; నడవండి” అంటూ దేవతలతో కలిసి వెళ్లి తేజోరాశి యైన ఆ ఉమాపతి నగరికి వెళ్లాడు. ఆయనను దేవత లందరూ స్తుతించారు. (కర్ణపర్వం 33 అధ్యాయంలో 55-62 శ్లోకాలు రుద్రస్తుతి).

రుద్రుడు సంతోషించి ఏమి కావా లని అడగగా బ్రహ్మదేవు డా విషయం అంతా తెలిపి ఆ దానవులను సంహరింపు మని కోరాడు.

అప్పుడు శివుడు - “ఆ దానవు లందరినీ నశింపచేయవలసిందే. మీకు నా బలంలో సగం ఇస్తాను. మీ రందరూ కలిసి సంహరించండి” అన్నాడు.

“మా అందరి తేజస్సుకంటె వాళ్ల తేజస్సు రెట్టింపు ఉంటుంది. అందుచేత మేం వాళ్లను సంహరింపజాలం. నీ అర్థబలాన్ని భరించే శక్తి కూడ మాకు లేదు” అని దేవత లన్నారు.

“అట్లైతే మీ అందరి బలార్థం నేను తీసికొని వాళ్లను సంహరిస్తాను” అన్నాడు శివుడు. వాళ్లంగీకరించారు. అప్పుడు శివుడు వాళ్ల అందరి అర్థతేజస్సును గ్రహించి మహాతేజఃశాలి అయ్యాడు. ఆనాటి నుండి శంకరుడు మహాదేవు డను పేరుతో ప్రసిద్ధుడయ్యాడు.

స తు దేవో జవేనాసీత్ సర్వేభ్యో బలవత్తరః,

మహాదేవ ఇతి ఖ్యాతస్తతః ప్రభృతి శంకరః.

(కర్ణపర్వం. 34. 13)

“అయితే దానవసంహారం నా కొక రథమూ, ధనుర్బాణాలూ ఏర్పరచండి” అని మహాదేవు డన్నాడు.

అప్పుడు దేవతలు విష్ణు - సోమ - అగ్నులను బాణంగాను, సంవత్సరాన్ని ధనుస్సుగాను, సావిత్రిని నారిగాను చేశారు. మూడు లోకాలలోని వివిధమూర్త పదార్థాలను రథంగాను, వివిధ రథాంగాలుగాను, చతుర్దిక్పాలకులను అశ్వాలుగాను, ధర్మ - సత్య - తపస్ - అర్థాలను కళ్లాలుగాను, ధృతరాష్ట్రుడు మొదలైన పదిమంది నాగరాజులను పగ్గాలుగాను నిర్మించారు.

మహాదేవుడు అది చూచి సారథి ఎవరు అని అడిగాడు.

నీవు ఎవరిని కోరుతావో ఆతనిని సారథినిగా చేస్తాం అని దేవత లన్నారు. “నా కంటె కూడ ఎవడు శ్రేష్ఠుడో ఆతనిని మీరే ఆలోచించి సారథిగా చెయ్యండి” అన్నాడు మహాదేవుడు.

తానబ్రవీత్పునర్దేవో మత్తః శ్రేష్ఠతరో హి యః,

తం సారథిం కురుధ్వం మే స్వయం సంచిన్త్య మా చిరమ్.(కర్ణపర్వం. 34. 63)

దేవత లాలోచించి పితామహుణ్ణి ప్రార్థించగా ఆయన సారథ్యం చేయడానికి అంగీకరించాడు.

కొంత కాలానికి ఆ మూడు పురాలు ఏకత్వాన్ని పొందగా మహాదేవుడు వాటిని ఒక్క బాణంతో నశింపచేశాడు.

“శల్యా! బ్రహ్మదేవుడు మహాదేవునికి సారథ్యం చేసినట్లుగా నీవు కూడ కర్ణునికి సారథ్యం చెయ్యాలి” అని దుర్యోధనుడు శల్యుణ్ణి అభ్యర్థిస్తూ ఇంకా ఇలా అన్నాడు -

శల్యా! ఒకనాడు ఒక బ్రాహ్మణుడు నా తండ్రివద్దకు వచ్చి పూర్వం జరిగిన ఒక వృత్తాంతం చెప్పాడు. అది విను. భార్గవకులంలో పుట్టిన రాముడు శివునికై తపస్సు చేశాడు. శివుడు ప్రత్యక్షమై ఆతని మనస్సులోని కోరిక తెలుసుకొని - రామా! నీ వేమి కావా లని కోరుతున్నావో నాకు తెలుసు. కాని ముందుగా నిన్ను నువ్వు పవిత్రుణ్ణి చేసుకో. అప్పుడు నీకు అన్ని అస్త్రాలూ ఇస్తాను. అసమర్థు డైన అపాత్రుణ్ణి అస్త్రాలు దహించివేస్తాయి.

దాస్యామి తే తదాస్రాణి యదా పూతో భవిష్యసి,
అపాత్రమసమర్థం చ దహన్త్యస్రాణి భార్గవ. (కర్ణపర్వం. 34.133)

భార్గవరాముడు శివునకు నమస్కరించి “దేవేశా! అస్రాలు గ్రహించడానికి నేను యోగ్యుడ నని నేనెప్పుడు అనుకొంటానో అప్పుడే నేను గ్రహిస్తాను.” అని చెప్పి మళ్ళీ తీవ్రమైన తపస్సు చేశాడు.

మహాదేవుడు ప్రసన్నుడై పార్వతి సమక్షంలోను, దేవతాదుల సమక్షంలోను ఆ భార్గవరాముని గుణాలను మెచ్చుకొన్నాడు.

ఒక మారు దేవతలను దైత్యులు బాధించగా వాళ్లు శంకరుని దగ్గరికి వెళ్లి రక్షింపుమని మొరపెట్టుకొన్నారు. శంకరుడు భార్గవరాముని పిలిచి - “దానవులను సంహరించి దేవతలకు సాహాయ్యం చెయ్యి” అని ఆదేశించాడు.

“అస్త్రవిద్య తెలియకుండా నే నెట్లు దానవులను సంహరించగలను?” అని రాముడు ప్రశ్నించగా - “నేను అనుజ్ఞ ఇస్తున్నాను. వెళ్లు; వాళ్లను సంహరించిన తరువాత నీకు అన్ని గుణాలు పుష్కలంగా లభిస్తాయి.” అన్నాడు మహాదేవుడు.

భార్గవరాముడు దైత్యులతో యుద్ధం చేసి వాళ్లను సంహరించాడు. ఆయుధాలచేత క్షత మైన ఆతని శరీరాన్ని శివుడు స్పృశించగానే అతడు వ్రణా లన్నీ మానిపోయి యథాపూర్వకంగా దృఢకాయు డయ్యాడు.

అప్పుడు మహాదేవుడు - “భృగునందనా! దానవులు ప్రయోగించిన శస్త్రాల ప్రహారాలచేత నీ శరీరానికి ఏ పీడ కలిగిందో దానిచేత నీ మనుష్యకర్మ అంతా పూర్తిగా నశించి నీవు పవిత్రుడ వైనావు. నీ కిష్టం వచ్చిన దివ్యాస్త్రా లన్నీ ఇస్తున్నాను; తీసుకో” అని అంటూ అస్త్రా లన్నీ ఆతని కిచ్చాడు.

భార్గవరాముడు దివ్య మైన ధనుర్వేదాన్ని సంతోషపూర్వకంగా మహాత్ముడైన ఈ కర్ణుని కిచ్చాడు. కర్ణునిలో ఏదైన దోషం ఉంటే భార్గవరాముడు వీనికి దివ్యాస్త్రవిద్య ఇచ్చి ఉండేవాడు కాదు.

ఇతడు సూతకులంలో పుట్టినవాడు కానే కాదు అని నా నిశ్చితాభిప్రాయం. ఆదిత్యసమానుడైన, సహజ కవచకుండలధారి యైన మహారథుణ్ణి, వ్యాఘ్రాన్ని ఆడలేడి కంటుందా?

సర్వథా న హ్యయం శల్య కర్ణః సూతకులోద్భవః,
సకుణ్డలం సకవచం దీర్ఘబాహుం మహారథమ్,
కథమాదిత్యసదృశం మృగీ వ్యాఘ్రం జనిష్యతి. (కర్ణపర్వం. 34.161,162)

అత్యద్భుతమైన ఇతని ఆకారం చూస్తేనే తెలుస్తుంది - ఇతడు ప్రాకృతపురుషుడు కాడని.

మద్రాధిపా! బ్రహ్మదేవుడు రుద్రునికి సారథ్యం చేసి నట్లు నువ్వు కూడ కర్ణునికి సారథ్యం చెయ్యా లని కర్ణుని కంటె కూడ గొప్పవాడ వైన నిన్ను మేం కోరుతున్నాం.

రాజా! శివునికి బ్రహ్మదేవుడు సారథ్యం చేశా డన్న కథ నేను కూడ చాలసార్లు విన్నాను. కృష్ణునికి కూడ ఇది తెలిసే ఉంటుంది. అందుచేతనే అర్జునునికి సారథ్యం చేస్తున్నాడు.

అయితే - కర్ణుడు అర్జునుణ్ణి వధిస్తే మాత్రం కృష్ణుడు స్వయంగా యుద్ధం చేసి నీ సైన్యా న్నంతనీ సంహరించివేస్తాడు. కృష్ణుడు కోపిస్తే నీ వద్ద ఉన్న రాజులలో ఒక్కడూ కూడ ఆతని ముందు నిలువజాలదు అన్నాడు శల్యుడు.

ఆ మాటలు విని దుర్యోధనుడు - మహాబాహూ! కర్ణుణ్ణి గూర్చి నీవు తక్కువ అంచనా వేయకు. అతడు ఘటోత్కచాదులైన మాయావులను కూడ సంహరించాడు. భీముణ్ణి కూడ ఓడించి అవమానించాడు. ఎందుచేతనో కృష్ణార్జునుల నిద్దరినీ వధించకుండా ఇంతవరకూ ఊరుకొన్నాడు. సాత్యకినీ, దృష్టద్యుమ్నుణ్ణి ఓడించాడు. అలాంటి మహారథుని పాండవులు ఎలా ఓడించ గలరు?

బాహువీర్యంలో నీతో సమానుడు పృథివిలో లేడు. నీ ఎదుట సాత్వతులు నిలబడలేకపోయారు కదా? బాహుబలంలో కృష్ణుడు నీ కంటె అధిక బలం కలవాడా? పార్థుణ్ణి వధిస్తే కృష్ణుడు వాళ్ల సైన్యాన్ని నిలబెడితే, నువ్వుమాత్రం నా సైన్యాన్ని నిలబెట్టజాలవా? అన్నాడు.

శల్యుడు తనకు సారథ్యం చేయడానికి అంగీకరించినందుకు కర్ణుడు సంతోషిస్తూ దుర్యోధనునితో - “రాజా! ఈ మద్రరాజు మాటలలో పూర్తి సంతోషం కనబడడం లేదు. నువ్వు మధుర మైన మాటలతో మరొకమారు ప్రార్థించు” అన్నాడు.

అప్పుడు దుర్యోధనుడు శల్యునితో - “శల్యా! ఈనాడు కర్ణుడు అర్జునునితో యుద్ధం చేయా లనుకొంటున్నాడు. అందుచేత కృష్ణుడు సారథిగా ఉంటూ అర్జునుణ్ణి ఎలా రక్షిస్తున్నాడో అలాగే నీవు కూడ కర్ణుణ్ణి రక్షించాలి” అన్నాడు.

శల్యుడు దుర్యోధనుణ్ణి కౌగలించుకొని - రాజా! నీవు ఈ విధంగా కోరితే నేను అన్ని విధాలా ఫ్రియం చేకూరుస్తాను. అన్ని విధాలా నేను చేయకలిగిన దంతా చేస్తాను.

అయితే నేను మీ హితం కోరుతూ కర్ణునితో ఏవైన ప్రియ మైన మాటలు పలికినా, అప్రియ మైన మాటలు పలికినా కూడ దానిని నువ్వు, కర్ణుడూ కూడ సహించాలి.

యత్తు కర్ణమహం బ్రూయాం హితకామః ప్రియాప్రియే,

మమ తత్ క్షమతాం సర్వం భవాన్ కర్ణశ్చ సర్వశః. (కర్ణపర్వం. 35.43)

అన్నాడు.

అప్పుడు కర్ణుడు శల్యునితో - “మద్రరాజా! ఈశ్వరునకు బ్రహ్మదేవుడు వలె, అర్జునునకు కృష్ణుడు వలె నీవు నా హితమునే నిత్యమూ కోరుము” అన్నాడు.

కర్ణా! ఆత్మనింద, ఆత్మస్తుతి, పరనింద, పరస్తుతి - ఈ నాలుగూ ఆర్యు లెన్నడూ చెయ్యరు.

ఆత్మనిందాత్మపూజా చ పరనిన్దా పరస్తవః,

అనాచరితమార్యాణాం వృత్తమేతచ్చతుర్విధమ్. (కర్ణపర్వం. 35.45)

అందుచేత నీకు బాగా అర్థం అవడంకోసం నేను ఏది ఆత్మస్తుతిపూర్వకంగా చెప్పినా నువ్వు దానిని ఆ విధంగానే గ్రహించాలి.

నేను ఇంద్రునకు కూడ సారథ్యం చేయ గల సామర్థ్యం ఉన్నవాడను. అర్జునునితో నీవు యుద్ధం చేసే టప్పుడు నేను అశ్వాలను నడిపిస్తాను. నువ్వు నిశ్చింతగా ఉండు అన్నాడు.

కర్ణుని రథం సిద్ధం చేయబడింది. కర్ణుడు, శల్యుడు రథం ఎక్కారు. కర్ణుడు శల్యునితో - “శల్యా! రథం నడిపించు. నేడు నేను అర్జునుణ్ణి, వాని సోదరులనూ కూడ వధిస్తాను. ఈనాడు ధనంజయుడు నా బాహువీర్యం చూస్తాడు” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని శల్యుడు - “కర్ణా! అంతమహాపరాక్రమవంతు లైన పాండవులను నువ్వెలా చంపగలవు? అర్జునుని గాండీవధ్వని వింటే, భీమసేనుడు గజసైన్యాన్ని ధ్వంసం చేస్తూండగా చూస్తే నీ విలా మాట్లాడవు” అన్నాడు.

కర్ణుడు ఆతని మాటలు పట్టించుకొనకుండా శీఘ్రంగా నడు అన్నాడు.

కర్ణుడు బయలుదేరి యుద్ధభూమికి వెడుతూండగా అనేక అపశకునాలు కనబడ్డాయి. వాటిని ఏ మాత్రము లెక్కచేయకుండా కర్ణుడు - “భార్గవరాముడు నాకీ అద్భుత మైన రథాన్నీ అశ్వాలనీ ఇచ్చారు. దీనిపై వెళ్లి నేను అర్జునుణ్ణి తప్పక సంహరిస్తాను” అని ప్రగల్భాలు పలుకుతూండగా శల్యుడు - “నువ్వు అర్జునుణ్ణి సంహరించడం అసంభావ్య

వైన విషయం. వాని విషయంలో నీ పరాక్రమం ఎన్నో సార్లు చూచాం కదా” అంటూ కర్ణుణ్ణి ఆక్షేపించాడు.

యుద్ధభూమికి రథారూఢుడై వెదుతూన్న కర్ణుడు, తనకు భయపడి అర్జునుడు దాగుకున్నాడా అన్నట్లు - “జనులారా! అర్జును డెక్కడున్నాడో తెలిపినవాళ్లకి ఇంత ధనం ఇస్తాను, గోవులు ఇస్తాను, బంగారం ఇస్తాను, స్త్రీలను ఇస్తాను. ఏది కావా లంటే అది ఇస్తాను. కృష్ణార్జునులను వధించి వాళ్ల ధనం అంతా పంచిపెడతాను” అంటూ బిగ్గరగా ఘోషిస్తున్నాడు. (ఇది కర్ణపర్వం 38 వ సర్గలో 20 శ్లోకాలలో వర్ణింపబడింది).

ఇది విని ఆతని వెనుకనే వెదుతూన్న దుర్యోధనుడు, ఆతని అనుచరులు చాల సంతోషిస్తున్నారు.

శల్యుడు కర్ణుని మాటలకు వానిని పరిహసిస్తూ - “సూతపుత్రా! అనవసరంగా నీ ధనం అంతా ఇలా వృథంగా త్యజించకు. ఇప్పుడే నీకు అర్జునుడు కనబడతాడు. మూఢుడవు వలె ఎందుకు ధనం ఇతరులకు ఇస్తావు? అపాత్రదానం చాల చెడ్డది. పాపం! నీకు అర్థం అవడం లేదు. ఈ ధనంతో అనేక యజ్ఞయాగాదులు చేయవచ్చును కదా!

కృష్ణార్జునులను వధించా లనుకొనడం అజ్ఞానవిలసితం. ఒక నక్క యుద్ధంలో రెండు సింహాలను చంపి నట్లు ఎక్కడా వినలేదు.

యచ్చ ప్రార్థయసే హస్తం కృష్ణా మోహాద్ వృథైవ తత్,

న హి శుశ్రుమ సంమర్దే క్రోష్టా సింహౌ నిపాతితౌ. (కర్ణపర్వం. 39.5)

నువ్వు కోర శక్యం కానిది కోరుతున్నావు. నీకు మిత్రు లెవరూ ఉన్నట్లు లేదు. ఉంటే అగ్నిలో దుముకుతూన్న నిన్ను నివారించి ఉండేవారు.

నువ్వు చేయదలచుకొన్న పని మెడకు బండ కట్టుకొని చేతులతో సముద్రాన్ని ఈడడం వంటిది. పర్వతశిఖరం నుంచి క్రిందికి దుమకడం వంటిది.

సముద్రతరణం దోర్భాం కణ్ఠే బద్ధ్వా యథా శిలామ్,

గిర్యగ్రాద్వా నిపతనం తాదృక్ తవ చిక్రీత్తమ్. (కర్ణపర్వం. 39.8)

నేను నీ హితమూ దుర్యోధనుని హితమూ కోరి చెపుతున్నాను. సకలసైనికులను వ్యూహంగా ఏర్పరచుకొని వాళ్ల రక్షణంలో ఉంటూ యుద్ధం చెయ్యి. అన్నాడు.

“నేను కేవలం నా బాహుబలంతోనే అర్జునుణ్ణి వధించడానికి సంకల్పించాను. నువ్వు మిత్రముఖుడ వైన శత్రువువి. నన్ను భయపెడుతున్నావు” అన్నాడు కర్ణుడు.

ఆ మాట విని కర్ణుని కింకా కోపం తెప్పించాలను ఉద్దేశంతో శల్యుడు - అర్జునుని బాణాలు నీ శరీరాన్ని ఛేదించేస్తూన్నప్పుడు నువ్వు పశ్చాత్తాపం చెందుతావు. చిన్న మాంసం ముక్క తిని బ్రతికే నక్క సింహాన్ని ఎదిరించి నట్లు, చెవులపిల్లి మత్తగజాన్ని యుద్ధానికి పిలిచినట్లు అర్జునుణ్ణి యుద్ధానికి పిలవకు.

ఇంట్లో ఉన్న కుక్క అడవిలో ఉన్న పెద్దపులిని గూర్చి మొరిగి నట్లు నరవ్యాఘ్రుడైన అర్జునుని మీద మొరుగుతున్నావు.

కర్ణా! చుట్టూ చెవులపిల్లు లున్న నక్క కూడ, సింహాన్ని చూడనంతవరకు నేనే సింహం అనుకొంటుంది.

శృగాలోఽపి వనే కర్ణ! శశైః పరివృతో వసన్,

మన్యతే సింహమాత్మానం యావత్ సింహం న పశ్యతి. (కర్ణపర్వం. 39.28)

ఈ విధంగా శల్యుడు చాల తీవ్రంగా కర్ణుణ్ణి అధిక్షేపించాడు.

కర్ణుడు శల్యుణ్ణి దూషించుట

మహావీరుడు, ఆత్మాభిమానీ అయిన కర్ణుడు తనను ఆ విధంగా అర్జునుని ముందు ఎందుకూ పనికిరాని క్షుద్రప్రాణివంటి వానినిగా అధిక్షేపిస్తూ మాటలాడినందుకు క్రోధోద్రిక్తుడై ఆతనినీ, ఆతని దేశాన్నీ, ఆ దేశంలో నివసించేవాళ్ల ఆచారవ్యవహారాదులను, ఆ చుట్టూ ప్రక్కల దేశాలలో ఉన్నవాళ్లనీ కూడ తీవ్రంగా నిందిస్తూ ఇలా అన్నాడు -

శల్యా! గుణవంతులలో ఉన్న గుణాలను గుణవంతుడే గ్రహించగలడు కాని గుణాలు లేనివాడు గ్రహింపజాలరు. గుణవిహీనుడ వైన నీకు గుణం ఏమిటో అవగుణం ఏమిటో ఎలా తెలుస్తుంది?

గుణాన్ గుణవతాం శల్య గుణవాన్ వేత్తి నాగుణః,

త్వం తు శల్య! గుణైర్హి నః కిం జ్ఞాస్యసి గుణాగుణమ్. (కర్ణపర్వం. 40.2)

శల్యా! మహాత్ముడైన అర్జునుని మహాస్త్రాలను, క్రోధాన్నీ, వీర్యాన్నీ, ధనుర్బాణాలనూ గూర్చి నాకు తెలుసు. ఆతని పరాక్రమం ఎలాంటిదో నాకు తెలుసు.

రాజులలో శ్రేష్ఠుడైన కృష్ణుని మాహాత్మ్యం ఎట్టిదో కూడ నాకు తెలుసు. వాటిని గూర్చి నీకే తెలియదు.

అదే విధంగా నా శక్తిసామర్థ్యాలను గూర్చి కూడ నాకు బాగా తెలుసు. అందుచేతనే నేను వాళ్లతో యుద్ధానికి సిద్ధపడుతున్నాను.

నా దగ్గర పర్వతాన్ని కూడ చీల్చివేయగల భయంకరమైన ఆయుధాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. వాటిని అర్జునుని మీదా, కృష్ణునిమీదా తప్ప మరెవ్వరిమీదా ప్రయోగించను.

సమస్త మైన వృష్టివీరుల లక్ష్మి కూడ కృష్ణుని యందు నిక్షిప్తమై ఉంది. సమస్త పాండుపుత్రుల జయమూ కూడ అర్జునుని యందు ప్రతిష్ఠితమై ఉన్నది.

వాల్మీద్వరూ కలిసి ఒక రథంమీద నా ఎదుట నిలవడం అనేది నా సుకృతం. ఒక్క త్రాడుకు గ్రుచ్చిన రెండు పూసలను వలె వాల్మీద్వరినీ పేల్చి వేస్తాను, చూస్తూ ఉండు.

అర్జునునికి గాండీవం ఉంది; ధ్వజంమీద కపి ఉంది. కృష్ణునికి చక్రం ఉంది. ధ్వజంమీద తార్క్ష్య దున్నాడు. ఇవన్నీ నాకు ఉత్సాహకారణాలు, ఆనందకారణాలు, నీవంటివానికి భయహేతువులు.

వాళ్లంటేనే భయపడిపోయి నీ విలా అసంబద్ధంగా మాటలాడుతున్నావు! కుత్సితమైన దేశంలో పుట్టినవాడా! ఎందుచేతనో వాళ్ల నిద్దరినీ ఇలా పొగడుతున్నావు. వాల్మీద్వరినీ సంహరించిన తరువాత, నిన్నూ నీ బంధువు లందరినీ కూడ సంహరిస్తాను.

పాపదేశసంజాతుడ వైన ఓ! క్షుద్రా! నేను ఒక్కడను వెయ్యిమంది కృష్ణులను, వందలకొలది అర్జునులను సంహరించగలను. నోరు మూసికొని కూర్చో.

మీ మద్రదేశంలో ఉండే స్త్రీలు, బాలులూ, ముసలివాళ్లూ ఇలాంటి గాఢ లన్నీ (పాటలన్నీ) చదువుతూ, ఆటలలో పాడుకొంటూ ఉంటారు. అవన్నీ అప్పుడు మీవాళ్లతో కలిసి విను.

మూఢా! దేశాటనం చేస్తూ ఏ ఏ దేశాలలో ప్రజలు ఎలా ఉంటారో తెలిసికొని వచ్చిన విద్వాంసులు రాజసన్నిధిలో మద్రకులను గూర్చి ఏమి చెపుతుంటారో చెపుతాను, జాగ్రత్తగా విను; విని సహించు; లేదా సమాధానం చెప్పు.

మద్రదేశీయుడు మిత్రద్రోహి. అసత్యం పలుకుతాడు. కుటిలస్వభావుడు. దురాత్మత్వానికి 'పరాకాష్ఠ' ఎక్కడ నైనా ఉంటే అది మద్రకునిలోనే!

ఈ దేశంలోని ప్రజలలో స్త్రీ పురుషసంబంధం వావీ - వరసా లేకుండా జరుగుతుంటుంది.

పితా పుత్రశ్చ మాతా చ శ్వశూశ్వశురమాతులాః,

జామాతా దుహితా భ్రాతా నప్తాన్యే తే చ బాన్ధవాః.

వయస్యాభ్యాగతాశ్చాన్యే దాసీదాసం చ సంగతమ్.

పుంభిర్విమిత్రా నార్యశ్చ జ్ఞాతాజ్ఞాతాః స్వయేచ్ఛయా. (కర్ణపర్వం. 40. 25, 26)

సదాచారవిహీనులైన వాళ్ళు ఇళ్లలో జొన్నపేలాల పిండీ, మత్స్యాలు తింటూ, గోమాంసంతో కూడ మద్యం త్రాగుతూ అరుస్తుంటారు; అట్టహాసంగా నవ్వుతూంటారు.

అర్థం లేని పాట లన్నీ పాడుతూంటారు. కామంతో ప్రవర్తిస్తూంటారు. కామంతో ఒకరితో ఒకరు ప్రలాపాలు చేస్తూంటారు. అలాంటి వాళ్లలో ధర్మం అనేది ఎలా ఉంటుంది?

యేషాం గృహేష్వశిష్టానాం సక్తమత్స్యాశినాం తథా,

పీత్వా సీధు సగోమాంసం క్రన్తన్తి చ హసన్తి చ.

గాయన్తి చాప్యబద్ధాన్తి ప్రవర్తన్తే చ కామతః,

కామప్రలాపినోఽన్యోన్యం తేషు ధర్మః కథం భవేత్. (కర్ణపర్వం. 40. 27, 28)

మద్రకుల గర్వానికి అవధు లుండవు. అశుభకర్మలకు మద్రకులు పెట్టిన పేరు. వాళ్లతో స్నేహమూ మంచిది కాదు, వైరమూ మంచిది కాదు.

మద్రకులలో స్నేహం నశించిపోతుంది. గాంధారదేశీయులలో శౌచం నశిస్తుంది. రాజు యాజకుడుగా (యజ్ఞం చేయించే ఋత్విక్కుగా) ఉన్న యజ్ఞంలో హవిస్సు నశిస్తుంది.

మద్రకేషు చ సంస్కృష్టం శౌచం గాన్ధారకేషు చ,

రాజయాచకరాజ్యే చ సంస్థం దత్తం హవిర్భవేత్. (కర్ణపర్వం. 40. 30)

ఎవరి కైనా తేలు కుట్టినప్పుడు, ఎవరైనా విషవేగంతో బాధపడుతున్నప్పుడు దానికి చికిత్స చేసేవాడు - “వృశ్చికమా! మద్రకునిలో స్నేహం అనేది లేనట్లే నాలో విషం కూడ లేదు”. అని మంత్రిస్తే ఆ విషం వెంటనే, అధర్వమంత్రం చదివితే తగ్గినట్లు, తగ్గిపోతుంది.

ఏ మద్రకస్త్రీలు మద్యమదంతో వస్త్రాలు విడచి నృత్యం చేస్తూంటారో, ప్రేమకలాపాలలో స్వేచ్ఛగా ప్రవర్తిస్తారో వాళ్లకు పుట్టినవానికి ధర్మం ఏమి తెలుస్తుంది!

వాసాంస్యతృణ్య నృత్యన్తి స్త్రియో మద్యవిమోహితాః,

మైథునేఽసంయతాశ్చాపి యథాకామచరాశ్చ తాః,

తాసాం పుత్రః కథం ధర్మం మద్రకో వక్తుమర్హతి. (కర్ణపర్వం. 40. 36)

యాస్తిష్ఠన్త్యః ప్రమేహన్తి యథైవోష్టదశేరకాః,

తాసాం విభ్రష్టధర్మాణాం నిర్లజ్జానాం తతస్తతః,

త్వం పుత్రస్తాదృశీనాం హి ధర్మం వక్తుమిహేచ్ఛసి. (కర్ణపర్వం. 40. 37)

ఎవరైనా వచ్చి కొంచెం గంజి పోయి మని అడిగితే తిండిబోతైన మద్రకన్త్రీ “నా పుత్రుణ్ణైనా ఇస్తాను, నా భర్త నైనా ఇస్తాను; గంజిమాత్రం ఇవ్వను, అది అడగకండి” అంటుంది.

కేశాగ్రంనుంచి నఖాగ్రంవరకు కుకర్మనిరతు లైన మద్రకులకు, సింధు - సౌవీరకులకు ధర్మం అంటే ఏమర్థం అవుతుంది? వీళ్లందరూ పాపదేశాలలో పుట్టిన మ్లేచ్ఛులు.

క్షత్రియునికి యుద్ధంలో మరణించడం మహోన్నతమైన ధర్మం. ఆ ధర్మమీద ఆసక్తికలవాడను నేను. నేను దుర్యోధనుని ప్రియసఖుణ్ణి. నా వ్రాణాలూ నా సర్వస్వమూ కూడ ఆతనికొరకే సమర్పించాను.

నువ్వు పాండవుల గూఢచారిగా పని చేస్తున్నావు. అందుచేతనే మా విషయంలో అమిత్రుడవుగా వ్యవహరిస్తున్నావు.

ధర్మాత్ముణ్ణి నాస్తికులు ఏ విధంగా ధర్మవిముఖునిగా చేయలేరో అదే విధంగా నీ వంటివాళ్లు వందమంది వచ్చినా నన్ను యుద్ధంనుంచి విముఖుణ్ణి చేయజాలరు.

నేను యుద్ధంలో వెనుచూపని సింహాల వంటి క్షత్రియుల వృత్తిని అవలంబించి ఉన్నాను. బాధితులను రక్షించడమూ శత్రువులను వధించడమూ ఇదే పరమగతి అని నా గురువు భార్గవరాముడు చెప్పిన మాటలే ఎల్లప్పుడూ నా మనస్సులో మెదులుతూ ఉంటాయి.

మద్రకాధమా! దుర్యోధనుని ముఖమూ, ధృతరాష్ట్రుని ముఖమూ చూచి నిన్ను చంపడంలేదు. నోరుమూసికొని కూర్చో; తొందరగా నడు.

శల్యుడు కర్ణునికి కాకికథ నిదర్శనంగా చెప్పుట

కర్ణుని నిందావాక్యాలు విని శల్యుడు ఇలా అన్నాడు. కర్ణా! నేను యుద్ధంనుండి ఎన్నడూ వెనుకంజ వేయని మూర్ఖాభిషిక్తు లైన యాగశీలుల వంశంలో పుట్టాను. స్వయంగా కూడ ధర్మమార్గం అనుసరిస్తున్నవాడను. నాలో దోషం ఏదీ ఉన్నట్లు కనబడదు. అలాంటప్పుడు నన్ను చంపుతా నని ఎలా అంటావు?

నువ్వు మద్యం త్రాగి మత్తెక్కినవాడవు వలె ఉన్నావు. నీకు చికిత్స చేయవలసి ఉంది.

నీకు సారథిగా ఉన్నప్పుడు నేను తప్పక నీకు చెప్పవలసి ఉంది. రథాన్నీ, అశ్వాలనీ రథికుణ్ణి సంరక్షించుకొనడం సారథి ధర్మం. ఆ ధర్మం నేను నెరవేస్తున్నప్పుడు నాలో దోషం ఎలా ఎంచుతావు? నీకు సరిపోయే ఒక ఉపమానం చెబుతాను; విను.

సముద్రప్రాంతంలో ఒక మహాధనికు డైన, ధార్మికు డైన వైశ్యుడుండేవాడు. ఆతనికి చాలమంది పుత్రులుండేవారు. వాళ్లను అతడు ఎంతో ప్రేమతో పెంచాడు.

అక్కడ ఒక కాకి వాళ్లందరి ఎంగిళ్లా తింటూ బాగా బలిసింది. దానికి కావాలని ఆ వైశ్యుని పుత్రులు మాంసాన్నము, పెరుగు, పాలూ, పాయసము, నెయ్యి, తేనె మొదలైన వన్నీ పెడుతుండేవారు. ఆ కాకి గర్వించి తనకంటే ఉత్తమజాతికి చెందిన పక్షు లన్నింటినీ అధిక్షేపిస్తుండేది.

ఒకనాడు ఆ ప్రాంతానికి హంసలు వచ్చాయి. అప్పుడు ఆ కుమారకులు కాకితో - “కాకీ! నువ్వు పక్షు లన్నింటిలోకీ చాల బలం కలదానవు కదా; వీటితో పోటీ చేసి ఆకాశం మీద ఎగరవచ్చును కదా” అన్నారు.

అప్పు డది హంసలదగ్గరికి వెళ్లి మీలో శ్రేష్ఠ మైన హంస ఏది అని అడిగింది. అవి చూపించిన హంస దగ్గరికి వెళ్లి - “ఎగరడంలో నాతో పోటీ చెయ్యి; చూద్దాం” అంది. “మేం మానససరోవరంలో ఉండే హంసలం; ఎంత దూర మైనా మహావేగంతో ప్రయాణం చేయగలం. మాకు నీతో పోటీ ఏమిటి?” అని అవి అపహాస్యం చేశాయి.

అప్పు డా కాకి - “నాకు అనేకవిధా లైన ఎగిరే పద్ధతులు తెలుసు. నూట ఒక్క పద్ధతులు తెలుసు. ఒక్కొక్క ఉడ్డయనపద్ధతితో నిస్సంశయంగా నూరు యోజనాల దూరం ఎగరగలను. ఉడ్డినం, అవడీనం, ప్రడీనం, డీనం, నిడీనం, సండీనం, తిర్యగుడ్డినం, విడీనం, పరిడీనం, పరాడీనం, సుడీనకం, అవడీనం, డీనడీనం, సండీనోడ్డినడీనం, డీనవిడీనం, ఇలాంటి వెన్నో ఉడ్డయనరీతులు నాకు తెలుసు” అంది.

అప్పు డా హంస - “నీకు నూట ఒక్క విధానాలు తెలుసు నేమో కాని నాకు తెలిసినది ఒకటే పద్ధతి. నేను ఆపాతంతో, ఎగిరేపద్ధతితో, ఎగురుతాను; నువ్వు నీ యిష్టం వచ్చిన పద్ధతులలో ఎగురు; పోటీపడదాం” అంది. అప్పుడు కాకు లన్నీ హంసను చూచి నవ్వాాయి.

సరే అని కాకి దానితో పోటీగా సముద్రంమీద ఎగిరింది. కొంత దూరం వెళ్లే సరికి అలిసి పోయింది. వాలడానికి ఏ చెట్టు కనబడలేదు. నీళ్లలో పడి కొట్టుకొంటూ రక్షించ మని హంసను వేడుకొంది. హంస దానిని కాళ్లతో తన్నుకొని తీసికొని వచ్చి ఒడ్డు చేర్చింది.

కర్ణ! వైశ్యగృహంలో ఆ కాకి ఉచ్చిష్టం తిని బలిసి నట్లే ధార్తరాష్ట్రుల ఉచ్చిష్టం తిని నువ్వు కూడ నీతో సమానులను, నీకంటే గొప్పవారిని కూడ చాల తేలికగా చూస్తున్నావు.

ఆనాడు విరాటనగరంలో ద్రోణభీష్మాదులు, కౌరవు లందరూ ఉండగా కూడ ఒంటరి యైన అర్జునుని చేతిలో ఓడిపోయి పారిపోయి వచ్చావు కదా? ఆనాడు నీ పరాక్రమం అంతా ఏ మయింది?

యుద్ధంలో అర్జునుడు నీ సోదరుణ్ణి చంపివేసి నప్పుడు అది చూచి మొట్టమొదటిగా పోయినవాడవు నువ్వే కదా?

అలాగే ద్వైతవనంలో గంధర్వులు యుద్ధానికి వచ్చినప్పుడు అందరికంటే ముందుగా పారిపోయినది నువ్వే కదా? అలాంటిది ఇప్పుడు కృష్ణార్జునులను నువ్వేమి చేయగలవు? అందుచేత, కర్ణ! కృష్ణార్జునులను చులకనగా మాట్లాడకు. మౌనంగా ఉండు.

శల్యుని మాటలు విన్న కర్ణుడు - శల్య! నాకు కృష్ణార్జునుల బలపరాక్రమాలు తెలియకపోలేదు. అయినా కూడ నేను వాళ్లతో యుద్ధం చేయడానికి సిద్ధం అవుతున్నాను.

కాని నా మనస్సును రెండు విషయాలు పీడిస్తుంటాయి. ఒకటి పరశురాముని శాపం; రెండవది బ్రాహ్మణశాపం.

నేను బ్రాహ్మణుడ నని చెప్పి పరశురామునివద్ద అస్త్రవిద్యాభ్యాసం చేశాను. ఒకనాడు ఆయన నా తొడమీద తల ఉంచుకొని నిద్రిస్తుండగా, ఇంద్రుడు ఒక వికృతరూపం గల కీటంగా వచ్చి నా తొడ దొలిచాడు. అతడు అర్జునునికి సాహాయ్యం చేయడంకోసం అలా చేశాడు. రక్తం ప్రవహిస్తున్నా, గురువుకు నిద్రాభంగం కలుగుతుం దనే భయంచేత నేను కదలకుండా అలాగే కూర్చున్నాను. ఇంతలో ఆయనకు మెలకువ వచ్చి లేచాడు. ఆ రక్తప్రవాహం చూచి, నేను ధైర్యంగా అలాగే ఉండడం కూడ చూచి ఆయన నీవు “విప్రుడవు కావు; ఎవరవో చెప్పు” అన్నాడు. నేను సత్యం చెప్పాను. అప్పు డాయన కోపించి “సమయం వచ్చి నప్పుడు నీ అస్త్రం నీకు ఉపయోగించకుండుగాక” అని శపించాడు.

అట్లే ఒకనాడు నేను పొరబాటున ఒక బ్రాహ్మణుని లేగదూడను చంపగా అతడు - ‘ఘోరమైన యుద్ధం జరుగుతూన్నప్పుడు నీ రథచక్రం నేలలో దిగిపోతుంది’ అని శపించాడు.

అయినా నేను కృష్ణార్జునులతో యుద్ధం చేసి వాళ్లని సంహరిస్తాను అన్నాడు.

ఆ మాటలు విన్న శల్యుడు ఏదో చెప్పబోతుండగా కర్ణుడు వారించి మరల మద్ర - వాహిక - బాహ్లికదేశాలను, తద్దేశవాసులను చాల తీవ్రంగా నిందించాడు.

“శల్య! మీ దేశం ఎలాంటిదో చెపుతున్నాను విను. దేశసంచారం చేసి వచ్చిన ఒక ద్విజోత్తముడు ధృతరాష్ట్రునితో చెపుతుండగా విన్నాను. అతడు బాహ్లికదేశాన్నీ, మద్రదేశాన్నీ గూర్చి ఈ విధంగా చెప్పాడు - “హిమవత్సర్వతానికీ, గంగాయమునా సరస్వతీ నదులకూ కురుక్షేత్రానికీ చాల దూరంగా సింధునదితో పాటు ఆరు నదుల మధ్య ఉన్న దేశం బాహ్లికదేశం. అది ధర్మబాహ్య మైనది. అక్కడ నివసించకూడదు. నేను చాల రహస్య మైన ఒక పనిమీద ఆ బాహ్లికదేశంలో ఉండవలసివచ్చింది. అక్కడ ఉన్న గోవర్ధనం అనే పటమూ (గోవధస్థానమూ) సుభద్రం అనే చత్వరము (సురావిక్రయ స్థానము) ఇవే గుర్తులు గల రాజకులద్వారమూ - ఇవన్నీ బాల్యంనుండీ కూడ నాకు గుర్తున్నాయి. నేను అక్కడ నివసించడంచేత ఆ సమాచారం అంతా నాకు తెలుసు.

వాహికదేశం మద్రాంశ్చ కుత్సయన్ వాక్యమబ్రవీత్,
బహిష్కృతా హిమవతా గజ్గయా చ బహిష్కృతాః,
సరస్వత్యా యమునయా కురుక్షేత్రేణ చాపి యే,
పఞ్చానాం సిన్ధుషష్ఠానాం నదీనాం యేఽన్తరాశ్రితాః.
తాన్ ధర్మబాహ్యనశుచీన్ వాహికానపి వర్జయేత్
గోవర్ధనో నామ పటః సుభద్రం నామ చత్వరమ్.
ఏతద్రాజకులద్వారమాకుమారాత్ స్మరామ్యహమ్.

(కర్ణపర్వం. 43. 5. 8)

అక్కడ నగరం పేరు శాకలం. ఆపగా అను నది ఉంది. అక్కడ జర్తిలులు అనే వాహీకులు ఉన్నారు. వాళ్ల చరిత్ర అయితే చాల నింద్య మైనది.

వాళ్లందరూ బెల్లంతో తయారు చేసిన మద్యం తాగి, వేయించిన బియ్యమూ, వెల్లుల్లి కలిపిన గోమాంసము, అప్పాలు, మాంసం పగోడీలు తింటూ, శీలం లేకుండా ఉంటారు.

స్త్రీలు విపస్త్రలై, మత్తెక్కి, నగరప్రాకారాలమీద, ఇళ్ల ప్రాకారాలమీద స్పష్టంగా శరీరాలు కనబడే మైపూతలూ, మాలలూ ధరించి, అనేకవిధా లైన, మత్తులో ఉన్నవాళ్లు పాడే చెడు గీతాలు, గాడిదల ఒంటెల ధ్వనులతో సమాన మైన కంఠధ్వనులతో, గానం చేస్తూ, నృత్యం చేస్తూ స్వేచ్ఛావిహారాలు సలుపుతుంటారు.

శాకలం నామ నగరమాపగా నామ నిమ్నగా,
జర్తికా నామ వాహికాస్తేషాం వృత్తం సునిన్దితమ్.

ధానా గౌడ్వాసవం పీత్వా గోమాంసం లశునైః సహ,
అపూపమాంసవాట్యానామాశినః శీలవర్జితాః. (కర్ణపర్వం. 44. 10, 10)

గాయన్త్యథ చ నృత్యన్తి స్త్రియో మత్తా వివాససః,
నగరాగారవప్రేషు బహిర్మాల్యానులేపనాః,
మత్తావగీతైర్వివిధైః ఖరోష్ట్రనినదోపమైః,
అనావృతా మైథునే తాః కామచారాశ్చ సర్వశః. (కర్ణపర్వం. 44. 12, 13)

ఉత్సవదివసాలలో మత్తెక్కి ఉన్న ఆ స్త్రీలు, అన్ని నియమాలను ఉల్లంఘించి ఒకరి నొకరు “హే హతే; హే హతే; హే స్వామిహతే, హే భర్తృహతే” అంటూ అశ్లీలవాక్యాలతో అరుస్తూ నృత్యం చేస్తారు.

ఆహురన్యోన్యసూక్తాని ప్రబ్రువాణా మదోత్కటాః,
హే హతే హే హతేత్వేపం స్వామిభర్తృహతేతి చ,
అక్రోశస్త్యః ప్రనృత్యన్తి వ్రాత్యాః పర్వస్వసంయతాః. (కర్ణపర్వం. 44. 14, 15)

శాకలనగరంలో ఉన్నవాళ్లు బాలులతో వృద్ధులతో సహా అందరూ - వరాహ - కుక్కుట - గో - గర్దభ - ఉష్ట్ర - మృగమాంసాలు తిని - “మధ్యం త్రాగనివాళ్ల జన్మ వృథం” అంటూ గానం చేస్తూంటారు.

ఈ ఐదు నదులు ప్రవహించే ఆరట్టదేశంలోనివాళ్లకు ఇది తినవచ్చు ఇది తినకూడదు అను ఆలోచన ఉండదు. కట్ట గిన్నెలలోనూ, మట్టి మూకుళ్లలోనూ తింటారు, త్రాగుతారు.

ఈ విధంగా కర్ణుడు అతిపరుష మైన మాటలలో, అసభ్యమైన పదజాలంతో శల్యుణ్ణి, శల్యుని దేశాన్నీ ఇంకా ఎన్నో విధాల దూషించాడు.

శల్యుడు కూడ కర్ణుడు పాలిస్తూన్న వంగదేశంలో ఉన్న దురాచారాలను వర్ణించి చెప్పి కర్ణుణ్ణి నిందించి చివరికి -

“అన్ని దేశాలలోను బ్రాహ్మణు లున్నారు, అన్ని దేశాలలోను క్షత్రియు లున్నారు, వైశ్యు లున్నారు, శూద్రు లున్నారు, పవిత్రమైన నడవడిక గల పతివ్రత లున్నారు.”

సర్వత్ర బ్రాహ్మణాః సన్తి సన్తి సర్వత్ర క్షత్రియాః,
వైశ్యాః శూద్రాస్తథా కర్ణ! స్త్రియః సాధ్వ్యశ్చ సువ్రతాః. (కర్ణపర్వం. 45. 42)

లోకంలో ప్రతీవాడూ పరుల దోషాలను ఎత్తి చూపడంలో మంచి నైపుణ్యంతో ఉంటాడు. తనలో ఉన్న దోషం తెలుసుకొనడు. తెలిసినా మరచిపోతాడు.

పరవాచ్యేషు నిపుణః సర్వో భవతి సర్వదా,
అత్మవాచ్యం న జానీతే జానన్మపి చ ముహ్యతి. (కర్ణపర్వం. 45. 44)

తమ తమ ధర్మాన్ని పాలించే రాజులు అన్ని దేశాలలోను ఉన్నారు. వాళ్లు దుష్టులను నిగ్రహిస్తారు. ధార్మికులు అన్ని దేశాలలో ఉన్నారు.

సర్వత్ర సన్ని రాజానః స్వం స్వం ధర్మమనువ్రతాః,
దుర్మనుష్యాన్ నిగృహ్ణన్తి సన్ని సర్వత్ర ధార్మికాః. (కర్ణపర్వం. 45. 45)

కర్ణ! ఒక దేశానికి సంబంధించినంత మాత్రాన ప్రతీవాడు పాపం పనులు చెయ్యడు. తమ స్వభావంచేత కొందరు దేవతలను కూడ మించి ఉంటారు.

న కర్ణ! దేశసామాన్యాత్ సర్వః పాపం నిషేవతే,
యాదృశాః స్వస్వభావేన దేవా అపి న తాదృశాః. (కర్ణపర్వం. 45. 46)

వీళ్లిద్దరూ ఒకరి నొకరు దూషించుకొంటూండగా దుర్యోధనుడు సఖ్యాన్ని పురస్కరించుకొని కర్ణుణ్ణి, అంజలి ఘటించి నమస్కరిస్తూ శల్యుణ్ణి శాంతింపచేశాడు.

ఆ విధంగా దుర్యోధనుడు నివారించగా కర్ణుడు ఏమీ సమాధానం చెప్పలేదు. శల్యుడు కూడా శత్రువుల వైపు తిరిగాడు. కర్ణుడు ఒక నవ్వు నవ్వి 'నడు నడు' అన్నాడు.

కర్ణుడు సైన్యాన్ని ఒక అభేద్య మైన వ్యూహం ఆకారంలో నిలిపి యుద్ధానికి సన్నద్ధుడై ఉన్నాడు. పాండవుల సైన్యం కూడా తగు విధంగా వ్యూహరూపంలో నిలిచింది. తీవ్రమైన యుద్ధం ప్రారంభమయింది. శల్యుడు దూరంగా ఉన్న రథాన్ని చూపుతూ "కర్ణ! అదిగో, అర్జునుని రథం. కృష్ణార్జును లిద్దరూ ఎలా వస్తున్నారో చూడు. మన సైన్యం సమీపంలో అనేక మైన అవశేషాలు కనబడుతున్నాయి. చూడు. అర్జునుడు మన సైన్యాన్ని వ్యాకులం చేస్తున్నాడు. ఏ అర్జునుణ్ణి గూర్చి అడిగావో అతడు నీ ఎదుటనే ఉన్నాడు" అన్నాడు.

కర్ణుడు కోపంతో - "ఇంకెక్కడ అర్జునుడు, సూర్యుణ్ణి మేఘాలు కమ్మేసినట్లు సంతప్తకులు వీనిని కప్పివేశారు. దీనితో వీని పని అయిపోయింది" అన్నారు.

ఆ మాట విని శల్యుడు - వరుణదేవుణ్ణి నీళ్లతో ఎవడు వధించగలడు. అగ్నిని ఎవడైనా కట్టెలు వేసి ఆర్పగలడా! గాలిని ఎవరు ఆపుతారు; సముద్రం ఎవరు త్రాగగలరు?

అర్జునుణ్ణి యుద్ధంలో నిగ్రహించడం అలాంటిదే. సరే; నీకు మాటలోనే సంతృప్తి కలిగితే అలాగే కానియ్యి. ఏమైనా - అర్జునుణ్ణి యుద్ధంలో జయించడం శక్యం కాని పని. మరొక కోరిక ఏదైనా కోరుకో మనస్సులో.

అథవా పరితోషస్తే వాచోక్త్యా సుమనా భవ,

న చ శక్యో యుధా జేతుమన్యం కురు మనోరథమ్. (కర్ణపర్వం. 46. 78)

అని అంటూ - “అదిగో యుధిష్ఠిరాదులు అక్కడ ఉన్నారు” అని చూపించాడు.

రెండు సైన్యాలూ గంగాయమునలవలె కలిసిపోయాయి. యుద్ధం ప్రారంభం కాగానే అర్జునుడు తన చుట్టూ మూగిన సంశస్త్రకులను సంహరించాడు.

ధృష్టద్యుమ్నునితో వచ్చి ఎదుట నిలచిన పాంచాలసేన చూడగానే కర్ణుడు విజృంభించి ఎంతోమంది వీరులను సంహరించాడు. ఆ యుద్ధంలో భీమసేనుడు కర్ణుని పుత్రుడైన భానుసేనుణ్ణి వధించాడు. కర్ణుడు శత్రుసైన్యాన్ని సంహరిస్తూ వెళ్లి యుధిష్ఠిరుని ఎదుర్కొన్నాడు. వాళ్లిద్దరి మధ్యా తీవ్రమైన పోరాటం జరిగింది. యుధిష్ఠిరుని బాణానికి కర్ణుడు మూర్ఛ పోయాడు. ఆ సమయంలో యుధిష్ఠిరుడు, అర్జునుని ప్రతిజ్ఞను స్మరించి, ఆతనిని వధించలేదు.

ఇంతలో కర్ణుడు తేరికొని మరల యుధిష్ఠిరునితో యుద్ధం చేసి ఆతనిని ఓడించి పట్టుకొనడానికి సిద్ధం అయ్యాడు. అప్పుడు శల్యుడు - “పార్థివోత్తముని పట్టుకొంటే భస్మం అయిపోతావు; పట్టుకొనవద్దు” అని నివారించాడు.

కర్ణుడు యుధిష్ఠిరుణ్ణి మాటలతో అవమానించి విడిచివేశాడు. యుధిష్ఠిరుడు యుద్ధభూమి విడిచి వెళ్లిపోతూండగా ఆతని సైన్యం కూడ ఆతని వెనుకనే వెళ్లిపోతూన్నది. అప్పుడు కర్ణుడు ఆ సేనలను వెంబడించాడు. యుధిష్ఠిరు డది చూచి, కోపంతో - “అలా ఊరుకుంటారేమి? వాళ్లను సంహరించండి?” అన్నాడు. అప్పుడు భీమసేనాదులు వాళ్లతో తీవ్ర మైన యుద్ధం చేశారు. వేలకొలది సైనికులు మరణించారు. అప్పుడు కౌరవసేన యుద్ధభూమి విడిచి వెళ్లిపోతూన్నది.

అది చూచి దుర్యోధనుడు ధైర్యం చెప్పి ఆ సైన్యా న్నంతనీ వెనుకకు మరల్చడానికి ప్రయత్నించినా అది వెనుకకు రావడంలేదు.

కౌరవవీరు లందరూ భీమసేనునిపై ఆక్రమణం చేయబోయారు. ఇంతట్లో కర్ణుడు ఆతనిని చూచి నా రథం భీముని వైపు తీసుకొనివెళ్ల మని శల్యుణ్ణి ఆదేశించాడు.

భీమ - కర్ణుల మధ్య భయంకర మైన యుద్ధం జరిగింది. భీముని తీవ్ర మైన ఒక బాణానికి తట్టుకొనలేక కర్ణుడు మూర్ఛపోయాడు. సారథి వాని రథం యుద్ధభూమినుండి దూరంగా తీసికొని పోయాడు. భీమసేనుడు కౌరవసేనను తరిమివేశాడు.

కర్ణు డా విధంగా భీముని చేతిలో ఓడిపోవడం చూచి దుర్యోధనుడు భీమునితో యుద్ధం చేయడానికై తన సోదరులను పంపాడు. అప్పుడు ఆరుగురు ధృతరాష్ట్రకుమారులు యుద్ధసన్నద్ధులై భీమసేనుణ్ణి ఎదిరించారు. వాళ్లను చూచి భీమసేనుడు యాభై రథాలను యాభైమంది రథికులను నశింపచేశాడు. ఆరుగురు దుర్యోధనసోదరులనూ సంహరించాడు.

అది చూచి కర్ణుడు మళ్లీ వచ్చి భీమసేనుణ్ణి ఎదిరించాడు. వారిద్దరి మధ్యా తీవ్ర మైన యుద్ధం జరిగింది. కర్ణుడు భీముని రథాన్ని భగ్నం చేయగా అతడు గదతో సైన్యంలో ప్రవేశించి వందలకొలది ఏనుగులను, వాటి పై ఉండి యుద్ధంచేసే యోధులను సంహరించాడు.

భీముడు ఇంకా ఎందరో యోధులను సంహరించి మరొక రథం ఎక్కి కర్ణుని మీదికి వెళ్లాడు. కర్ణుడు ధర్మరాజుపై శరవర్షం కురిపించి సారథిని సంహరించాడు. అప్పుడు ధర్మరాజు వెళ్లిపోతూండగా ఆతనిని అనుసరించి శరవర్షం కురిపిస్తున్నాడు. అది చూచి భీముడు కర్ణుని శరాలతో కప్పివేశాడు.

మధ్యాహ్నసమయంలో కౌరవపాండవసైన్యాలు భీకరంగా పోరాడాయి. ఆ సమయంలో పోరాడుతూన్న వీరులు తల్లివల్ల గాని తండ్రివల్ల గాని, ఏదైనా చేసిన పనివల్ల గాని, శీలంవల్ల గాని, ఎవనిలో ఏ దోషం ఉన్నదో దానిని ఉద్ఘాటిస్తూ, పరుష వాక్యాలతో నిందించుకొంటూ యుద్ధం చేశారు.

యస్య యద్ధి రణే వృక్షం పితృతో మాతృతోఽపి వా,

కర్మతః శీలతో వాపి స తచ్చావయతే యుధి.

(కర్ణపర్వం. 51.78)

ఘోరమైన ఆ యుద్ధంలో క్రమంగా కౌరవసైన్యం దుర్బల మయినది.

అర్జునుడు సంశప్తకవీరులను సంహరించుట

ఇక్కడ ఈ విధంగా యుద్ధం జరుగుతూండగా దూరంనుంచి గాండీవధ్వని వినిబడుతూన్నది. అర్జునుడు సంశప్తకుల మహాసైన్యమధ్యంలో ప్రవేశించి పదివేలమంది వీరులను వాళ్ల సైన్యాలను ఐంద్రాస్త్రంతో సంహరించాడు.

కొరవసేన నశిస్తుండగా చూచి కృపాచార్యులు వాళ్లని రక్షించడానికై అటు వెళ్లారు. కృపాచార్యుడు శిఖండిని ఓడించి, ఆతనికి సాహాయ్యం చేయడానికి వచ్చిన సుకేతువును వధించాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కృతవర్మను ఓడించాడు.

అశ్వత్థామ - సాత్యకి మొదలైనవాళ్ల రక్షణలో ఉన్న ధర్మరాజును చూచి వాళ్లమీదికి యుద్ధానికి వెళ్లాడు. అతడు బాణవర్షం కురిపిస్తుండగా సాత్యకి గాని, ధర్మరాజు కాని, ఇతరులు కాని తమ పరాక్రమం చూపకుండా ఆతని నేర్పుకు ఆశ్చర్యపడి చూస్తూ ఉండిపోయారు. ఆ విధంగా కొంత సమయం ఉండి అందరూ ఒక్కొక్కటిగా అశ్వత్థామపై విరచుకొనిపడ్డారు. అశ్వత్థామ సాత్యకి సారథిని వధించగా అశ్వులు రథంతో అక్కడనే అటూ ఇటూ తిరగడం ప్రారంభించాయి. యుధిష్ఠిరుడు ఇతరవీరులు ఆతనిని ఎదిరించారు. వాళ్ల నందరినీ అతడు చెల్లాచెదురైపోయే టట్లు చేశాడు.

అలా విజృంభించిన అశ్వత్థామను చూచి యుధిష్ఠిరుడు నిందిస్తూ - “పురుషవ్యాఘ్రా! నీకు ప్రీతి కాని, స్నేహం కాని, కృతజ్ఞతాభావం గాని లేదు. నన్నే ఇలా చంపా లని కోరుతున్నావు! బ్రాహ్మణుడు తపస్సు, దానమూ అధ్యయనమూ చేసికోవాలి. క్షత్రియుడు ధనస్సు పట్టాలి. అలాంటప్పుడు ధనస్సును పట్టిన నువ్వు పేరుకు మాత్రమే బ్రాహ్మణుడవు. నువ్వు చూస్తూండగానే నేను కొరవులను జయిస్తాను, యుద్ధంలో నీ ప్రతాపం చూపించు” అన్నాడు.

అప్పుడు ద్రోణపుత్రుడు నవ్వి, ఆ మాటలలో ఉన్న తత్వాన్ని గ్రహించి సమాధానం ఏమీ చెప్పకుండా యుధిష్ఠిరుణ్ణి బాణవర్షంతో కప్పివేశాడు. యుధిష్ఠిరుడు సైన్యాన్ని విడచి వెళ్లిపోయాడు. అశ్వత్థామ మరొకవైపు వెళ్లాడు. యుధిష్ఠిరుడు కొరవసైన్యంతో యుద్ధం చేయడానికై అటువైపు వెళ్లాడు.

కర్ణుడు భీమసేనాదులను ముందుకు రాకుండా చేసి చేది - సృంజయవీరులతో యుద్ధం చేస్తూ భీముడు చూస్తూండగానే వాళ్లను సంహరించాడు.

భీముడు కర్ణుణ్ణి విడిచివేసి కొరవసైన్యం మధ్య ప్రవేశించి దానిని, అగ్ని ఎండు పొదలను కాల్చివేసి నట్లు దహించివేశాడు. ఈ విధంగా భీమ - అర్జున - కర్ణులు వరుసగా కొరవ - సంశప్తక - పాంచాలవీరులను సంహరిస్తుండగా నకులసహదేవులు దుర్యోధనునితో, యుద్ధం చేశారు. వాళ్లకు సాహాయ్యం చేయడానికై ధృష్టద్యుమ్నుడు వచ్చి దుర్యోధనుని ఎదుర్కొని తీవ్రమైన యుద్ధంలో ఆతనిని విరథుణ్ణి చేశాడు. అప్పుడు దుర్యోధనుని సోదరు లాతనిని రక్షించి యుద్ధభూమినుండి దూరంగా తీసికొనివెళ్లిపోయారు.

కర్ణుడు పాంచాలసైన్యాలను, భీమసేనుడు కురుసైన్యాలను ఓడించారు. అర్జునుడు సంశప్తకులను ఓడించి, అశ్వత్థామతో తలబడి ఘోరమైన యుద్ధం చేశాడు. ఒక సమయంలో అర్జునుడు అశ్వత్థామ పరాక్రమానికి తట్టుకొనలేని స్థితిలో ఉండగా కృష్ణుడు కోపంతో అర్జునుణ్ణి చూస్తూ - “అర్జునా! ఏమిటిది! ఇప్పుడు క్షీణపరాక్రముడ వవుతున్నావు! వీనిని ఉపేక్షించకు” అని ఉద్బోధించాడు. అర్జునుడు వెంటనే అశ్వత్థామను తీవ్ర మైన బాణాలు ప్రయోగించి మూర్ఛితుణ్ణి చేశాడు. అది చూచి ఆతని సారథి రథాన్ని దూరంగా తీసికొని పోయాడు.

యుధిష్ఠిరుని కానాడు యుద్ధంలో చాల దెబ్బలు తగలడంచేత అతడు అత్యధిక మైన వేదనతో ఒక క్రోశుడు దూరం వెళ్లి అక్కడ ఉండిపోయాడు.

యుధిష్ఠిరోఽపి సంగ్రామే ప్రహరైర్గాఢవేదనః,

క్రోశమాత్రమవక్రమ్య తస్థా భరతసత్తమ.

(కర్ణపర్వం. 56. 147)

దుర్యోధనుడు కర్ణునివద్దకు వెళ్లి, అతనితోను, ఇతరక్షత్రియులతోను - అదృష్టవశం చేత మనకీనాడు, తలుపులు తెరిచిన స్వర్గదారం వంటి యుద్ధం లభించింది. ఇలాంటి యుద్ధం అదృష్టవంతు లైన క్షత్రియులకే లభిస్తుంది.

యదృచ్ఛయైతత్సంప్రాప్తం స్వర్గద్వారమపావృతమ్,

సుఖినః క్షత్రియాః కర్ణ లభన్తే యుద్ధమీదృశమ్.

(కర్ణపర్వం. 57. 2)

పాండవులను వధిస్తే మీకు రాజ్యం లభిస్తుంది. యుద్ధంలో మరణిస్తే వీరలోకానికి వెడతారు. యుద్ధం చెయ్యండి అంటూ ప్రోత్సహించాడు.

“నేను ధృష్టద్యుమ్నుణ్ణి వధించకపోతే నా కుత్తరగతు లుండవు. వానినీ, వానిని రక్షించడానికి ఎవరైనా వస్తే వాళ్లనీ కూడ వధిస్తాను” అంటూ అశ్వత్థామ ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. కౌరవవీరు లందరూ ద్విగుణీభూత మైన ఉత్సాహంతో యుద్ధం చేశారు.

అర్జునుడు కృష్ణునితో - “కృష్ణా! యుధిష్ఠిరు డెక్కడా కనబడడంలేదు. ఆయన ధ్వజం కూడ కనబడడం లేదు. క్షేమంగా ఉన్నాడో లేడో తెలియదు. ఇంక పగటిభాగంలో మూడవ వంతు మాత్రమే మిగిలి ఉంది. ధార్తరాష్ట్ర లెవరూ నాతో యుద్ధానికి రావడం లేదు. ముందు అన్న గారెలా ఉన్నారో చూచి వచ్చి యుద్ధం చేస్తాను. మన రథం అలా నడిపించు” అన్నాడు.

కృష్ణుడు రణభూమిలోని దృశ్యా లన్నీ వర్ణించి చూపిస్తూ యుధిష్ఠిరు డున్న చోటికి రథం తీసికొని వెళ్లాడు. కృష్ణుడు మెల్లగా అర్జునునితో - “అర్జునా! ఇడిగో రాజు,

చూడు. కర్ణుడు రణరంగంలో అగ్ని వలె ప్రకాశిస్తున్నాడు. భీమాదులు మళ్లీ రణరంగంలోనికి ప్రవేశిస్తున్నారు. అశ్వత్థామ యముడు వలె వస్తూన్నాడు” అని చెప్పాడు.

ఘోరమైన యుద్ధం నడుస్తూన్నది. ధృష్టద్యుమ్నుడు కొందరు రాజులతో కలిసి కర్ణునిమీదికి వెళ్లాడు. కర్ణుడు వాళ్ల నందరినీ ఎదుర్కొన్నాడు. కర్ణ ధృష్టద్యుమ్నుల మధ్య యుద్ధం జరుగుతూన్నది. కర్ణుడు అమోఘ మైన ఒక శరం ధృష్టద్యుమ్నునిమీద ప్రయోగించగా సాత్యకి దానిని మధ్యలో ఖండించాడు. అప్పుడు కర్ణుడు సాత్యకితో యుద్ధం ప్రారంభించాడు.

ఇంతలో అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుని చూచి - “ఓ! బ్రహ్మహత్యచేసినవాడా! ఈనాటికి నా ఎదుట పడ్డావు. నిన్ను విదిలిపెట్టను” అంటూ ఆతనిమీద విరచుకొని పడ్డాడు. “ఆనాడు ద్రోణుడు ధృష్టద్యుమ్నుని చూడగానే” ఏ విధంగా కొంచెం మనోవైకల్యంతో “ఇతడు నా మృత్యువు కదా!” అనుకొన్నాడో అదే విధంగా ఈనాడు అశ్వత్థామను చూచి ధృష్టద్యుమ్ను డనుకొన్నాడు.

యథా హి సమరే ద్రోణః పార్వతం వీక్ష్య మారిష,

తథా ద్రోణిం రణే ధృష్ట్వా పార్వతః పరవీరహా,

నాతిహృష్టమనా భూత్వా మన్యతే మృత్యుమాత్మనః. (కర్ణపర్వం. 59. 24)

అశ్వత్థామ ఆతనిని సమీపించి “నీచపాంచాలుడా! నువ్వు రణరంగంనుండి పారిపోకుండా ఉంటే, నిన్ను అర్జునుడు వచ్చి రక్షించకపోతే, తప్పక వధిస్తాను. ఆనాడు ద్రోణుణ్ణి చంపిన పాపం నిన్ను పీడిస్తుంది” అన్నాడు. “యుద్ధం చేస్తూన్న నీ తండ్రి యైన ఆ దుష్టబ్రాహ్మణబ్రువుని చంపినవాడను నిన్ను చంపకుండా ఎందుకు విడిచిపెడతాను?” అని అంటూ ధృష్టద్యుమ్ను డాతనిని ఎదుర్కొన్నాడు.

ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది. అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుని రథాశ్వాలను, సారథినీ, వధించి, రథం భగ్గుం చేసి, ధనస్సును ఛేదించాడు. అతడు ఖడ్గం ధరించి వస్తూండగా దానిని కూడ ఖండించాడు. సర్పాన్ని పట్టుకొనడానికి గరుత్మంతుడు మీద పడి నట్లు వానిని పట్టుకొనబోతున్నాడు. ఇంతలో కృష్ణుడు చూచి “అర్జునా! చూడు, అక్కడ ధృష్టద్యుమ్నుడు అశ్వత్థామ నోట్లో పడిపోయి నట్లే, వానిని రక్షించు” అంటూ రథం అతి శీఘ్రంగా అటు తీసికొనివెళ్లాడు. వాళ్లిద్దరూ రావడం చూచి అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుణ్ణి పట్టుకొనడం కాకుండా వధించా లనుకొన్నాడు.

అర్జునుడు బాణవర్షం కురిపించాడు. అప్పు డతడు ధృష్టద్యుమ్నుణ్ణి విడిచివేసి రథం ఎక్కి అర్జునునితో యుద్ధానికి దిగాడు.

ఇంతలో సహదేవుడు వచ్చి ధృష్టద్యుమ్నుణ్ణి రథంమీద కూర్చుండబెట్టుకొని తీసికొని పోయాడు.

అర్జునుడు ప్రయోగించిన బాణం తగిలి అశ్వత్థామ వ్యాకులత చెందాడు. అప్పుడు కర్ణుడు అర్జునుని చూస్తూ విజయధనుస్సును కదల్చాడు. అశ్వత్థామ సారథి ఆతనిని యుద్ధభూమినుండి దూరంగా తీసికొనిపోయాడు.

మనం ఇప్పుడు, మిగిలిన సంశప్తకులను చూచుకోవాలి అంటూ అర్జునుడు అటు వైపు వెళ్లిపోయాడు.

ఇంతలో కృష్ణుడు అర్జునునితో - అర్జునా! అటు చూడు. యుధిష్ఠిరుణ్ణి ఆక్రమించడం కోసం కర్ణదుర్యోధనాదులు ఆతని మీదికి వెడుతున్నారు. ఇపు డాతడు చాల ఆపత్సమయంలో ఉన్నాడు. పాంచాలులు ఆతనిని రక్షించడంకోసం వెడుతున్నారు. ఇప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు సంశయాస్పద మైన స్థితిలో ఉన్నాడు.

ఈ రాజు ఉపవాసాలతో చాల కృశించి ఉన్నాడు. బ్రాహ్మబలంలో ఉన్నాడు కాని ఇతడు క్షాత్రబలంలో లేడు.

ఉపవాసకృశో రాజా భృశం భారతసత్తమః,

బ్రాహ్మే బలే స్థితో హ్యేష న క్షాత్రే హి బలే విభః. (కర్ణపర్వం. 60. 17)

కర్ణుడు మన సైన్యా న్నంతనీ నశింపజేస్తున్నాడు. ఇప్పుడు ఈ సూతపుత్రుణ్ణి నీవు సంహరించవలసిన సమయం ఆసన్న మైంది. అతడు నీకేసి క్రీకంటి చూపుతో చూస్తున్నాడు.

ఇదిగో భీముడు, పాంచాలులు విజృంభించి కౌరవసేనను సంహరిస్తున్నారు. భీముణ్ణి ఎవరూ ఎదిరించలేకుండా ఉన్నారు అన్నాడు.

భీముడు కౌరవసేనను మథించేస్తూండగా కర్ణుడు ఆతనిని ఎదుర్కొన్నాడు. పాండవవీరులు కౌరవవీరులను ఎదిరించారు. శిఖండి కర్ణునితోను, ధృష్టద్యుమ్నుడు దుఃశాసనునితోను తలబడ్డారు. నకులునితో కర్ణుని కుమారుడైన వృషసేనుడు యుద్ధం చేశాడు.

కర్ణుడు శిఖండిని, సహదేవుడు ఉలూకుణ్ణీ, సాత్యకి శకునిని, కృపుడు యుధామన్యువును, కృతవర్మ ఉత్తమౌజస్సును ఓడించారు.

భీమసేనుడు దుర్యోధనుని ఓడించి గజసేన నంతనీ సంహరించాడు. చంపగా మిగిలిన సైన్యం పారిపోయింది.

కృష్ణార్జునులు యుద్ధభూమిలో ఒక చోట ఉండగా అది చూచి దుర్యోధనుడు పెద్ద సైన్యంతో యుధిష్ఠిరునిమీదికి యుద్ధానికి వెళ్లాడు. అది చూచి ఆతనిని రక్షించడానికై నకుల - సహదేవ - ధృష్టద్యుమ్నులు సైన్యంతో అటు వెళ్లారు. భీమసేనుడు కూడ వెళ్లాడు. వాళ్లందరినీ కర్ణుడు శరవర్షంచేత వారించాడు. సహదేవుడు దుర్యోధనునిపై శరవర్షం కురిపించగా చూచి కర్ణుడు క్రోధావిష్టుడై పాండవసైన్యాన్ని సంహరించాడు. అది చూచిన యుధిష్ఠిరుడు కర్ణుణ్ణి ఎదుర్కొన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు కర్ణుని శరప్రహారానికి నిలువలేక యుద్ధభూమిని విడచుచుండగా “యుధిష్ఠిరుణ్ణి పట్టుకొండి పట్టుకొండి” అంటూ కురుసైన్యాలు ముందుకు వచ్చాయి. వాళ్లను కేకయులు, పాంచాలులు అడ్డుకొన్నారు. ఈ కోలాహలంలో భీమదుర్యోధనులు యుద్ధానికి తలబడ్డారు.

కర్ణుడు నకుల - సహదేవ - యుధిష్ఠిరులను ఓడించుట

యుధిష్ఠిరుడు అలసిపోయి నకులసహదేవుల మధ్య ఉండి మెల్లగా వెదుతూండగా కర్ణుడు చూచి, దుర్యోధనునికి ప్రియం చేకూర్చా లనే కోరికతో వాళ్లతో యుద్ధానికి వెళ్లాడు. వాళ్లను ముగ్గురినీ కూడ జయించి వాళ్లను ఇంకా పీడింపబోతూండగా శల్యుడు - “కర్ణా నీ పరాక్రమం చూపవలసినది అర్జునునిమీద కదా? వీళ్లను ఎందుకు పీడిస్తున్నావు?” అన్నాడు. అయినా కూడ కర్ణుడు వాళ్లపై బాణప్రహారం చేస్తున్నాడు. శల్యుడు - “కర్ణా! విను, కృష్ణార్జునుల శంఖధ్వని వినబడుతూన్నది. అర్జునుడు సైన్యాన్ని తుడిచిపెట్టివేస్తున్నాడు. అదిగో అక్కడ భీముడు దుర్యోధనుని ఆక్రమిస్తున్నాడు. ఆతనిని రక్షించుకో” అన్నాడు. అది చూచి కర్ణుడు భీమునినుండి దుర్యోధనుణ్ణి రక్షించటానికై వెళ్లిపోయాడు.

యుధిష్ఠిరు డా విధంగా పరాభవం పొంది తమ్ముళ్లతో సేనానివేశం చేరి శరీరంలో ఉన్న శల్యా లన్నీ తీయించుకొని విశ్రమించాడు. హృదయంలోని శల్యం మాత్రం అలాగే ఉండిపోయింది.

ప్రక్కనున్న సోదరులతో - “అరిగో భీముని సింహగర్జన వినబడుతూన్నది. వెంటనే రథా లెక్కి సైన్యంలోనికి వెళ్లండి” అన్నాడు. వాళ్లు వెళ్లారు.

అశ్వత్థామ పెద్ద సైన్యంతో కృష్ణార్జునులతో యుద్ధానికి వెళ్లాడు. వారిద్దరి మధ్యా అస్త్రయుద్ధం జరిగింది. వేలకొలది సైనికులు మరణించారు. అర్జునుడు భల్లబాణంతో అశ్వత్థామ సారథిని వధించాడు. అశ్వత్థామ రథాశ్వాలను కూడ తానే నడుపుకొంటూ అందరూ ఆశ్చర్యపడే రీతిలో యుద్ధం చేశాడు. అర్జును డప్పుడు గుట్టాల కళ్ళాలు ఛేదించాడు. దానితో అవి ఇటూ అటూ వెళ్లిపోయాయి.

పాండవుల సేన ఉత్సాహంతో కౌరవులసైన్యాన్ని సంహరించడంతో కౌరవసైన్యం యుద్ధభూమి విడిచి పారిపోతున్నది. అది చూచి దుర్యోధనుడు - “కర్ణా! నువ్వు రక్షకుడుగా ఉండగా సైన్యా లన్నీ ఎలా పారిపోతున్నాయో చూడు. నువ్వు ఏమైనా చెయ్యాలి” అన్నాడు. అప్పుడతడు భార్గవాస్త్రం ప్రయోగించగా వేలకొలది, లక్షలకొలది బాణాలు బయలుదేరి పాండవసైన్యాన్ని హతమారుస్తున్నాయి. సైనికు లందరూ కృష్ణుణ్ణీ అర్జునుణ్ణీ పిలుస్తూ మొరపెట్టుకొంటున్నారు.

అది చూచి ధనంజయుడు వాసుదేవునితో - కృష్ణా! కర్ణుడు ప్రయోగించిన ఈ భార్గవాస్త్రం ఎంత ఘోరమైనదో! యుద్ధంలో దీనిని తిరగగొట్టడం శక్యంకాదు. కర్ణుడు యముడు వలె దారుణ మైన పని చేస్తూ మాటిమాటికి నా కేసి చూస్తున్నాడు. ఇప్పుడు కర్ణుని మీదికి వెళ్లడం మంచిది కాదు.

మానవుడు బ్రతికి ఉంటే యుద్ధంలో జయం పొందవచ్చు. మరణించినవాని కైతే పరాయజమే కాని జయం ఎక్కడిది?

జీవన్ ప్రాప్నోతి పురుషః సంఖ్యే జయపరాజయో,

మృతస్య తు హృషీకేశ భజ్జ ఏవ కుతో జయః.

(కర్ణపర్వం 64.66)

ఆ మాటలు విని కృష్ణుడు కాలానికి అనుగుణంగా ఇలా అన్నాడు - “అర్జునా! మీ అన్నగారిని కర్ణుడు చాల బాధించాడు కదా? ఆయన దగ్గరికి వెళ్లి ఆయనకు ధైర్యం చెప్పి వచ్చి మళ్లీ యుద్ధం చేయవచ్చును.”

ఈ లోపుగా కర్ణుడు యుద్ధంలో ఇంకా కొంత అలసిపోతాడు కదా అని కూడ ఆలోచించి ఆతడు అర్జునుణ్ణి యుధిష్ఠిరునివద్దకు తీసికొనివెళ్లాడు.

వెదుతూ అర్జునుడు సైన్యాన్ని చూచాడు. అక్కడ అన్నగారు కనబడలేదు. భీముని వద్దకు వెళ్లి అన్నగారెక్కడ అని అడిగాడు.

భీముడు అర్జునునితో - అన్నగారు కర్ణుని బాణాలచేత చాలా పీడింపబడి శిబిరానికి వెళ్లాడు. ఎలా ఉన్నాడో తెలియదు” అన్నాడు. “నే నిక్కడ శత్రువులను అడ్డుకొంటాను. నువ్వు వెళ్లి ఆయనను చూచిరా” అన్నాడు భీమునితో అర్జునుడు.

“నేను వెడితే భయపడి వెళ్లిపోయా ననుకుంటారు శత్రువులు. నువ్వే వెళ్లు. నేనిక్కడ చూచుకొంటాను” అన్నాడు భీముడు.

“నేను సంశప్తకులతో యుద్ధం చేయవలసి ఉంది. నేను వెళ్లడం కుదరదు” అర్జును డన్నాడు.

“వాళ్లని కూడ నేను చూచుకుంటాను; నువ్వు వెళ్లు” అని భీము డన్నాడు.

కృష్ణార్జునులు యుధిష్ఠిరుని దగ్గరికి వెళ్లి నమస్కరించారు. వాళ్లు కర్ణుణ్ణి సహరించి వస్తున్నా రను భ్రాంతితో యుధిష్ఠిరుడు చాల సంతోషించి వాళ్లను అభినందించాడు.

అర్జునుడు అన్నగారితో - “నేను సంశయకులతో యుద్ధం చేస్తుండగా అశ్వత్థామ నామీదికి యుద్ధానికి వచ్చాడు. తరువాత మహాయుద్ధంలో కర్ణుడు మన సైన్యా లన్నీ సహరించడం ప్రారంభించాడు. అందుచేత నేనింకా ఆతనిని వధించలేదు. అక్కడ భీమసేనుణ్ణి ఉంచి నిన్ను చూడడానికి వచ్చాను. నిన్ను చూచి వెళ్లి వానిని తప్పక వధిస్తాను” అన్నాడు.

కర్ణుని చేతిలో దెబ్బలు తిని అవమానంతో బాధపడుతూన్న యుధిష్ఠిరునకు ఆ మాటలు వినగానే చాల కోపం వచ్చింది. అతడు అర్జునుణ్ణి చాల తీవ్రంగా దూషిస్తూ - అర్జునా! నీ సేన ఒక ప్రక్క పారిపోతూండగా అక్కడ భీమసేనుణ్ణి ఒంటరిగా ఉంచి రావడం ఏమీ బాగా లేదు. నేను ఒక్కడినే కర్ణుణ్ణి సహరిస్తాను అని ద్వైతవనంలో ఉన్న రోజులలో ప్రతిజ్ఞ చేసిన నీవు కర్ణునికి భయపడి ఎలా వచ్చేశావు? నువ్వు ఆ విధంగా ప్రతిజ్ఞ చేసి ఉండకపోతే ఇంతమంది మిత్రులను కూడకట్టుకొని జనక్షయహేతు వైన ఈ యుద్ధానికి ప్రయత్నించి ఉండేవాళ్లం కాదు! నిన్ను నమ్ముకొని నేను దుర్యోధనునికి తల వంచకుండా యుద్ధానికి దిగాను.

దురాత్ముడైన ఆ కర్ణుడు నీకు గడ్డిపరక కిచ్చే గౌరవం కూడ ఇవ్వకుండా ఆ విధంగా అందరి రాజపుత్రుల సమక్షంలో, రక్షకు లెవ్వరూ లేనివానిని అవమానించి నట్లు నన్ను అవమానించా డంటే అది నా దౌర్భాగ్యం అనుకోవాలి.

విశ్వకర్మ నిర్మించిన కపిధ్వజ మైన రథమూ, గొప్ప ఖడ్గమూ, తాటి చెట్టంత గాండీవమూ ఇవన్నీ ఉంచుకొని నీవు, కృష్ణు డంతటివాడు సారథ్యం చేస్తూండగా, కర్ణునికి భయపడి ఎలా వచ్చేశావో తెలియడంలేదు.

ఈ గాండీవం కృష్ణుని కిచ్చి ఆయనకు సారథ్యం చెయ్యి; ఆయనే శత్రుసంహారం చేస్తాడు! లేదా మరొకరి కెవ్వరికైనా సమర్థునికి ఇయ్యి.

నువ్వు కుంతికి పుత్రుడవుగా పుట్టకపోయినా బాగుండేది!” “ఛీ! ఛీ! నీ గాండీవం ఎందుకు! నీ బాహువీర్యం ఎందుకు! ఎందుకు! నీ బాణాలు నీ హనుమద్ధ్వజం ఎందుకు! అగ్ని ఇచ్చిన నీ రథం ఎందుకు!

ధిగ్ గాణ్డివం ధిక్ చ తే బాహువీర్య
మసంఖ్యేయాన్ బాణగణాంశ్చ ధిక్ తే,
ధిక్ తే కేతుం కేసరిణః సుతస్య
కృశానుదత్తం చ రథం చ ధిక్ ధిక్.

(కర్ణపర్వం. 68.30)

యుధిష్ఠిరుని చంపబోయిన అర్జునునకు

కృష్ణుడు హితం బోధించుట

యుధిష్ఠిరుని మాటలు విని అర్జునుడు కోపంతో కత్తి తీశాడు. అతని అభిప్రాయం తెలిసిన కృష్ణుడు - “అర్జునా! ఇప్పుడు కత్తి తీస్తున్నా వెందుకు? నీవు చంపవలసిన శత్రువు లెవ్వరూ ఇక్కడ లేరుకదా! చంపవలసిన ధార్తరాష్ట్రుల సంగతి అక్కడ భీముడు చూచుకొంటున్నాడు. రాజును చూడా లని వచ్చావు కదా? ఆయన క్షేమంగానే ఉన్నాడు. సంతోషించవలసిన సమయంలో ఈ అజ్ఞానవిలసితం ఏమిటి? మనోభ్రాంతి ఏమైనా కలిగిందా? ఎవరిని చంపుదాం అనుకొంటున్నావు? వధ్యు డెవ్వడూ కనబడడంలేదే!” అన్నాడు.

అర్జునుడు పాము వలె బుసలు కొడుతూ, ధర్మరాజువంక చూస్తూ కృష్ణునితో ఇలా అన్నాడు - నీ గాండీవం మరొకని కెవనికైనా ఇచ్చివెయ్యి అని ఎవడైనా నన్నంటే నేను వాని తల బ్రద్దలకొడతా నని నియమం పెట్టుకొన్నాను. ఈ రాజు నీ సమక్షంలోనే ఆ మాట అన్నాడు; విన్నావుకదా! అందుచేత ఈయనకు వధించి నా వ్రతం పాలించుకొంటాను!

ఈ పరిస్థితిలో నేనేమి చెయ్యాలో చెప్పు. నీవు ప్రపంచంలోని మంచిచెడు లన్నీ తెలిసినవాడవు. నువ్వు ఎలా చేయ మంటే అలా చేస్తాను.

కిం వా త్వం మన్యసే ప్రాప్తమస్మిన్ కాల ఉపస్థితే,

త్వమస్య జగతస్తాత వేత్థ సర్వం గతాగతమ్.

తత్ తథా ప్రకరిష్యామి యథా మాం వక్ష్యసే భవాన్. (కర్ణపర్వం 69.13,14)

ఆ మాటలు విన్న కృష్ణుడు కూడ అర్జునుణ్ణి ఛీ! ఛీ! (ధిక్ ధిక్) అని ఇలా అన్నాడు. అర్జునా! నువ్వు ఇంత తొందరపాటుపడుతున్నావు! నీవు పెద్దల సహవాసం చేయలే దను విషయం నా కిప్పుడు అర్థం అవుతున్నది. ధర్మాధర్మవివేకం ఉన్నవా డెవడూ ఇలా ప్రవర్తించడు.

అకార్యములను కార్యములు గాను, కార్యములను అకార్యములనుగాను గ్రహించి ప్రవర్తించేవాడు పురుషాధముడు.

అకార్యాణాం క్రియాణాం చ సంయోగం యః కరోతి వై,

కార్యాణామక్రియాణాం చ స పార్థ పురుషాధమః. (కర్ణపర్వం 69.18)

ఏది కార్యమో ఏది అకార్యమో అంత సులభంగా తెలియదు. దానికి శాస్త్రజ్ఞానం కావాలి. అది నీ కున్నట్లు లేదు. ధార్మికుడ ననుకొంటూ నువ్వు ప్రాణివధను ధర్మంగా పాలిస్తున్నావు.

నాయనా! ఏ ప్రాణులనూ కూడ వధించకుండా ఉండడం అన్ని ధర్మాలకంటే గొప్పది అని నా నిశ్చయం. అసత్య మైనా పలకవచ్చును గాని ఏ విధంగానూ కూడ ఏ ప్రాణినీ హింసించకూడదు.

ప్రాణినామవధస్తాత సర్వజ్ఞాయాన్ మతో మమ,

అన్యతాం వా వదేద్వాచం న తు హింస్యాత్కథంచన. (కర్ణపర్వం 69.23)

అలాంటప్పుడు నీవు, ఎవరో ప్రాకృతమానవుడవు వలె ధర్మకోవిదుడు, రాజూ, అయిన జ్యేష్ఠసోదరుణ్ణి ఎలా చంపుతావు!

పార్థా! చిన్నపిల్లవాడు వలె నీ అంతట నువ్వే పూర్వం ఈ వ్రతం పెట్టుకొన్నావు. దానికి అంత ధర్మసంమతత్వం ఎలా ఉంటుంది. ఆ అధర్మసంయుక్త మైన పని చెయ్యాలని ఎలా అనుకొంటున్నావు! ధర్మగతి చాల సూక్ష్మ మైనది. అది తెలుసుకోకుండా గురువును చంపుతా నని ఎలా పరుగెత్తుతూన్నావు!

ధర్మసూక్ష్మం ఏమిటో చెబుతాను; విను. భీష్ము డైనా, యుధిష్ఠిరు డైనా, విదురు డైనా, యశస్విని యైన నీ తల్లి కుంతి యైనా ఇలాగే చెబుతారు.

సత్యం చెప్పడం చాల మంచిది. సత్యంకంటే గొప్పది మరొకటి లేదు. అయితే సత్యస్వరూపం ఏదో యథార్థంగా తెలుసుకొనడం చాల కష్టం.

సత్యస్య వచనం సాధు న సత్యాద్విద్యతే పరమ్,

తత్వేనైవ సుదుర్జ్ఞేయం పశ్య సత్యమనుష్ఠితమ్. (కర్ణపర్వం 69.31)

ఒక్కొక్కప్పుడు అసత్యం సత్యం అవుతుంది; సత్యం అసత్యం అవుతుంది. అలాంటి చోట సత్యం అనుకొన్నది చెప్పకూడదు; అసత్యం అనుకొన్నదానిని చెప్పవలసి ఉంటుంది.

భవేత్సత్యమవక్షవ్యం వక్షవ్యమన్యతం భవేత్,

యత్రాన్యతం భవేత్సత్యం సత్యం చాప్యన్యతం భవేత్. (కర్ణపర్వం 69.32)

“వివాహకాలంలోను, స్త్రీకి ఆనందం చేకూర్చేటప్పుడు, ప్రాణాపాయస్థితిలోను, సర్వధనమూ పోయే సమయంలోను, బ్రాహ్మణునికి సాహాయ్యం చేయవలసి వచ్చి నప్పుడూ అసత్యం పలకాలి. ఈ ఐదు అన్యతాలు పాపములు కా వని అంటారు.”

వివాహకాలే రతిసంప్రయోగే

ప్రాణాత్యయే సర్వధనాపహరే,

విప్రస్య చార్థే హ్యన్యతం వదేత

పశ్చాన్యతాన్యాహరపాతకాని.

(కర్ణపర్వం 60.33)

ఎవరైనా సర్వస్వం అపహరిస్తా రనే భయం ఉన్నప్పుడు అసత్యం పలకవచ్చును. అక్కడ అసత్యం సత్యం అవుతుంది, సత్యం అసత్యం అవుతుంది.

సర్వస్వస్యాపహరే తు వక్షవ్యమన్యతం భవేత్,

తత్రాన్యతం భవేత్సత్యం సత్యం చాప్యన్యతం భవేత్. (కర్ణపర్వం 60.34)

పూర్వం బలాకు దను ఒక వ్యాధు డుండేవాడు. అతడు పుత్రదారాదుల పోషణం కోసమూ, వృద్ధుడైన తలిదండ్రులను, తనమీద ఆధారపడి ఉన్నవాళ్లను పోషించడం కోసమూ మృగాలను చంపుతూండేవాడు. అతడు సత్యవాక్కు అసూయ లేనివాడు. స్వధర్మమునందు ఆసక్తుడు. అతని కొకనాడు మృగం ఏదీ దొరకలేదు. దూరంగా నీళ్లు త్రాగుతూన్న ఒక గ్రుడ్డి క్రూరమృగాన్ని చూచి దానిని చంపాడు. ఆ క్రూరమృగం తపస్సు చేసి బ్రహ్మదేవుణ్ణి సకలభూతాలను నశింప చేసే వరం కోరిందట. అప్పుడు దాని కా వరం ఇచ్చి బ్రహ్మదేవుడు దానిని గ్రుడ్డిదానిని చేశాడట. పాపబుద్ధిగల ఆ మృగాన్ని ఆ వ్యాధుడు చంపగానే ఆకాశంనుండి పుష్పవర్షం పడింది. ఆ వ్యాధుణ్ణి తీసికొనివెళ్లడానికి స్వర్గంనుండి విమానం వచ్చింది. ఇక్కడ హింస కూడ పుణ్యహేతు వైనది.

కౌశికు డనే ఒక తపస్వి యైన బ్రాహ్మణుడు గ్రామానికి దూరంగా నదీసంగమం దగ్గర ఉండేవాడు. అతడు ఏనాడూ అసత్యమాడ నని నియమం పెట్టుకొని అలా ఉండడం చేత సత్యవాది అని ప్రసిద్ధి పొందాడు.

ఒకనాడు దోపిడిదొంగలు తరుముకొని రాగా, కొందరు పాంథులు భయంతో దట్టమైన వనంలో దాగికొన్నారు. ఆ దొంగలు కౌశికుణ్ణి ఇలా ఎవరైనా వెళ్లారా అని అడగగా అతడు వాళ్లు వెళ్లిన చోటు చూపించాడు. ఆ దస్యవులు వాళ్లని చంపివేశారు.

సూక్ష్మధర్మం ఎరుగని ఆ కౌశికుడు ధర్మాధర్మవిభాగం తెలియని, శాస్త్రజ్ఞానం లేని మూఢుడు వలె నరకంలో పడ్డాడు.

పెద్దల సేవ చేయనివాడు తన సందేహాలను వాళ్లను అడగకపోవడంచేత పెద్ద గోతిలో పడతాడు.

ధర్మం శ్రుతివల్ల తెలుస్తుంది అని చాలమంది అంటారు. ఆ విషయంలో నాకు విరోధం లేదు. కాని వేదంలో అన్ని విషయాలు విధింపబడి లేవు. అందుచేత మానవుడు కొన్ని క్లిష్ట విషయాలను తర్కంచేత తెలుసుకొంటాడు.

దుష్కరం పరమం జ్ఞానం తర్కేణానువ్యవస్యతి,
శ్రుతేర్ధర్మ ఇతి హ్యేకే వదన్తి బహవో జనాః,
తత్తు న ప్రత్యసూయామి న చ సర్వం విధీయతే. (కర్ణపర్వం 69.54,55)

భూతా లన్నీ పుట్టడానికై (నిలవడానికై) ధర్మప్రవచనం చేయబడింది. ఏది అహింసతో కూడి ఉంటుందో అదే ధర్మం అని నిశ్చయం.

ధరిస్తుంది, జగత్తును నిలబెడుతుంది గాన, ధర్మం అని చెప్పబడుతుంది. ధర్మం ప్రజలను రక్షిస్తుంది. ఏది ధారణంతో ఉన్నదో అదే ధర్మం అని నిశ్చయం.

ధారణాధర్మమిత్యాహుర్ధర్మో ధారయతే ప్రజాః,
యత్ స్యాధ్ధారణసంయుక్తం స ధర్మ ఇతి నిశ్చయః. (కర్ణపర్వం 69.58)

ఎవడైనా ఒట్టు పెట్టుకొనియైనా దొంగలనుండి విముక్తు డైతే అట్టి పరిస్థితిలో అసత్యం పలకడమే శ్రేయస్కరం. అది సత్యమే అవుతుంది. సందేహం లేదు. ఎందుచేత ననగా వీలైనంతవరకు దొంగలకు ధనం ఇవ్వకూడదు.

యః స్తేనైః సహ సంబన్ధాన్మువ్యతే శపథైరపి,
శ్రేయస్తత్రాన్మృతం వక్తుం తత్ సత్యమవిచారితమ్,
న చ తేభ్యో ధనం దేయం శక్యే సతి కథంచన. (కర్ణపర్వం 69.63,64)

పాపాత్ములకు ధనం ఇస్తే అది ఇచ్చినవానిని కూడ పీడిస్తుంది. అందువల్ల ధర్మంకోసం అసత్యం పలికినా వానికి అసత్యదోషం తగలదు.

పాపేభ్యో హి ధనం దత్తం దాతారమపి పీడయేత్,
తస్మాద్ధర్మార్థమన్యతముక్త్వా నాన్యతభాగ్ భవేత్. (కర్ణపర్వం 69.65)

అర్జునా! నీ హితం కోరి నేను యథావిధిగా శాస్త్రోక్త మైన విషయం చెప్పాను. ఇదంతా విన్న తరువాత కూడ ధర్మరాజు వధ్యు డని నువ్వు అనుకొంటున్నావా?

కృష్ణునితో అర్జునుడు - “మహాబుద్ధిమంతుడు ఎలా మాట్లాడాలో, మా హితం కోరువాడు ఎలా మాట్లాడాలో అలా మాట్లాడావు. కృష్ణా! నీవు మాకు తండ్రివంటివాడవు; తల్లివంటివాడవు. నీవే మా పరమగతి; నీవే మాకు గొప్ప ఆశ్రయం.”

“ధర్మరాజు అవధ్యు డనే నేను అనుకొంటున్నాను. అయితే నా ప్రతిజ్ఞ అసత్యం కాకుండా ఉండే ఉపాయం చెప్పు” అన్నాడు.

అర్జునా! ధర్మరాజు నిన్ను నిందించా లను ఉద్దేశంతో నిందించలేదు. తను అలసిపోయి ఉన్న సమయంలో ఆ సూతపుత్రుడు, యుద్ధం చేయకుండా తనను అలా పీడించినందుకు ఆతనిపై ఎక్కువ కోపంతో నిన్ను ఇలా అన్నాడు. నీకు ఇంత కోపం కలిగిస్తేనే కాని నీవు వానిని చంప వను అభిప్రాయంతో నిన్ను ఇలా నిందించాడు.

పూజించదగినవానిని “నువ్వు నువ్వు” అని సంబోధిస్తూ నిందించడం వానిని చంపినట్లే.

త్వమిత్యత్రభవంతం హి బ్రూహి పార్థ యుధిష్ఠిరమ్,

త్వమిత్యుక్తో హి నిహతో గురుర్భవతి భారత.

(కర్ణపర్వం 69.83)

అందుచేత నువ్వు అలా చేస్తే నీ ప్రతిజ్ఞను నిలబెట్టుకొన్నవాడ వవుతావు అన్నాడు కృష్ణుడు.

అప్పుడు అర్జునుడు అలాగే చేస్తా నని చెప్పి, యుధిష్ఠిరునితో - “నన్ను నిందించ దానికైనా మానడానికైనా అధికారం యుద్ధంలో అంత శ్రమపడి వేలకొలది శత్రువులను సంహరిస్తూన్న భీమునకు ఉంది కాని, క్రోశుడు దూరంలో చుట్టూ రక్షకులను పెట్టుకొని నిలచిన నీకే ముంది” అంటూ ఇలా అనేకవిధాల నిందించాడు.

అర్జును డీ విధంగా యుధిష్ఠిరుణ్ణి నిందించి, తాను చేసిన ఈ పాపకృత్యానికి చింతిస్తూ అందుకు ప్రాయశ్చిత్తంగా ఆత్మహత్య చేసికొనడంకోసం కత్తి తీశాడు.

“ఏమిటి మళ్లీ కత్తి తీస్తున్నావు? నీ మనస్సులో ఏ ముందో చెప్పు; నేను దానికి ప్రతిక్రియ చెప్పతాను” అన్నాడు కృష్ణుడు.

“అన్నగారిని తిట్టి ఇంత ఘోరమైన పాపం చేసినందుకు నన్ను నేనే చంపు కొంటాను” అని అర్జునుడన్నాడు.

అర్జునా! నిన్ను నువ్వు చంపుకొంటే అన్నగారిని చంపిన పాపంకంటే ఎక్కువ పాపం తగిలి ఇంకా ఘోరమైన నరకంలో పడతావు.

నిన్ను నువ్వు స్తుతించుకో; అప్పుడు అది అత్యుపాత్య చేసికొనడమే అవుతుంది.

బ్రవీహి వాచాద్య గుణానిహోతృనః,

తథా హతాత్మా భవితాసి పార్థ.

(కర్ణపర్వం 70.29)

అది బాగానే ఉందని అర్జునుడు తాను చేసిన ఘనకార్యా లన్నీ ఏకరువుపెడుతూ తన్ను తాను పొగుడుకొంటూ “కృష్ణా! నదు; ఈనాడు కర్ణుణ్ణి సంహరించిన తరువాతనే నా కవచం విప్పుతాను” అన్నాడు.

కృష్ణునితో ఇలా అంటూ అర్జునుడు శస్త్రాలూ, ధనసూనూ దూరంగా విడచి యుధిష్ఠిరుని పాదాలు స్పృశించి నమస్కరిస్తూ - “రాజా! నేను పలికిన మాటలకు నన్ను క్షమించు. నే నిలా ఎందుకు మాట్లాడేనో నీకు కాలాంతరంలో తెలుస్తుంది. నేను యుద్ధభూమికి వెళ్లి భీముణ్ణి యుద్ధంనుండి విడిపించి, కర్ణుణ్ణి సంహరిస్తాను” అన్నాడు.

కృష్ణార్జునులు కావా లని ఆడిన నాటకం అంతా తెలియక యుధిష్ఠిరుడు ఛట్టున మంచంమీదనుండి లేచి - “అర్జునా! నీవు చెప్పిన దంతా నిజమే. మీ అందరి కష్టాలకీ కారణం నేనే. నీ ఖడ్గంతో నా శిరస్సు ఖండించు. మీకు రాజుగా ఉండదగినవాడు భీముడే. లేదా పాపాత్ము డనై నేను ఇప్పుడే వనానికి వెళ్లిపోతున్నాను. నేను వెళ్లిపోయిన తరువాత నువ్వు సుఖంగా ఉండు. క్రీబుడ నైన నాకు రాజ్యమేమిటి! భీముడే రాజుగా ఉంటాడు” అంటూ బైటకు వెళ్లబోయాడు.

అప్పుడు కృష్ణార్జును లిద్దరూ ఆయన పాదాలమీదపడి విషయం అంతా ఆతనికి అర్థం అయేటట్లు తెలిపి బ్రతిమాలుకొన్నారు.

అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు సంతోషించి - “కృష్ణా! మమ్ముల నిద్దరినీ గొప్ప ఆపద నుండి రక్షించావు” అన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు అర్జునుణ్ణి ప్రేమపూర్వకంగా ఆలింగనం చేసికొని ఆశీర్వదించాడు. అర్జునుడు కర్ణుణ్ణి తప్పక వధిస్తా నని ప్రతిజ్ఞ చేసి యుద్ధభూమికి బయలుదేరాడు.

కృష్ణుడు యుద్ధభూమికి వెదుతూ దారిలో కనబడుతూన్న శుభశకునాలను చూపి అర్జునుని ఉత్సాహం వృద్ధిపొందింపచేయడానికై ఆతని పరాక్రమాన్ని స్తుతించాడు. నీవు తప్పక కర్ణుణ్ణి సంహరిస్తా వన్నాడు. అలా అంటూనే - “అర్జునా! నీ హితాన్ని కోరి నేనొక విషయం చెప్పవలసి ఉంది. నువ్వు యుద్ధంలో గొప్పగా శోభించే కర్ణుని విషయంలో

అనాదరభావం మాత్రం చూపించకూడదు. కర్ణుడు బలవంతుడు. దర్పం గలవాడు. మంచి అస్త్రనైపుణ్యం కల మహారథుడు. మంచి అభ్యాసం కలవాడు. చిత్రయుద్ధం చేయగలవాడు. దేశకాలాలు తెలిసినవాడు.

అవశ్యం తు మయా వాచ్యం యత్ పథ్యం తవ పాణ్డవ,
మావమంస్థా మహాబాహో కర్ణమాహవశోభినమ్.

కర్ణో హి బలవాన్ దృష్టః కృతాస్త్రశ్చ మహారథః,
కృతీ చ చిత్రయోధీ చ దేశకాలస్య కోవిదః. (కర్ణపర్వం 72.25,26)

ఎక్కువగా చెప్పడం ఎందుకు? సంక్షేపంగా చెప్పా లంటే - మహారథుడైన కర్ణుడు నీతో సమానుడు అని, నీకంటే విశిష్టుడేమో అని కూడ నా అభిప్రాయం.

బహునాత్ర కిముక్తేన సంక్షేపాచ్ఛృణు పాణ్డవ,
త్వత్సమం తద్విశిష్టం వా కర్ణం మన్యే మహారథమ్. (కర్ణపర్వం 72.28)

ఈ విధంగా కర్ణుని బలపరాక్రమాలను వర్ణించి కృష్ణుడు “అలాంటి కర్ణుణ్ణి ఈ రోజున నువ్వు వధించి యుధిష్ఠిరునకు సంతోషం కలిగించాలి” అన్నాడు.

కృష్ణుని మాటలు విన్న అర్జునుడు ఉత్సాహాతిశయంతో, యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించాడు. రెండు పక్షాలలోను ద్వంద్వయుద్ధాలు ప్రారంభం అయ్యాయి. కృప - శిఖిండులు, సాత్యకి - దుర్యోధనులు, శ్రుతశ్రవ - అశ్వత్థామలు, యుధామన్యు - చిత్రసేనులు, సుషేణ - సృంజయులు, శల్య - సహదేవులు, శతానీక - వృషసేనులు, నకుల - కృతవర్మలు, ద్వంద్వయుద్ధానికి ఉద్యుక్తు లయ్యారు. ధృష్టద్యుముడు తన సైన్యంతో, సైన్యసహితు డైన కర్ణునితో యుద్ధం చేస్తున్నారు. దుఃశాసనుడు సంశప్తకుల సైన్యంతో కలిసి భీముణ్ణి ఎదిరించాడు.

ఉత్తమౌజుడు కర్ణుని కుమారుడైన సుషేణుణ్ణి వధించాడు. అది చూచి కర్ణుడు ఉత్తమౌజుని అశ్వాలను వధించి రథాన్ని భగ్నం చేశాడు. ఉత్తమౌజుడు కృపుని పౌర్ణిణి (ప్రక్క నుండి రక్షించేవానినీ) అశ్వాలనూ వధించి శిఖిండి రథం ఎక్కాడు. అయితే శిఖిండి విరథుడై ఉన్న కృపుణ్ణి వధించలేదు. ఇంతలో అశ్వత్థామ వచ్చి కృపుణ్ణి తీసికొనివెళ్లాడు.

భీముణ్ణి చాలమంది శత్రువులు చుట్టుముట్టారు. భీముడు సారథితో - “మన రథం శత్రుసైన్యంమధ్యకు తీసికొని వెళ్లు” అని ఆజ్ఞాపించి వందలకొలది, వేలకొలది సైనికులను, రథాశ్వగజాదులను సంహరించాడు. ఆ సమయంలో భీమసేనుణ్ణి ఎవ్వరూ

ఎదిరించ లేకపోయారు. అప్పుడు భీముడు ఉత్సాహంతో విజృంభించి సారథితో - సూతా, విశోకా! నేను యుద్ధం చేస్తూన్న సమయంలో ఒడలు తెలియక మనవాళ్లమీదనే శరవర్షం కురిపించ వచ్చును. అందుచేత నువ్వు ధ్వజాలను పట్టి మనవాళ్లవరో, శత్రువు లెవరో గుర్తు పట్టి రథం నడిపించు.

మన రాజు అస్వస్థుడుగా ఉన్నాడు. ఆయనను చూడడానికి వెళ్లిన అర్జును డింకా రాలేదు; అందుచేత నా మనస్సు కూడ ఏమీ బాగులేదు. నన్ను విడిచి రాజు శత్రుమధ్యలో ప్రవేశించాడు. ఆయన జీవించి ఉన్నాడో లేదో తెలియడంలేదు. అర్జునుని పరిస్థితి ఏమో కూడ తెలియడంలేదు. దానితో నాకు చాల దుఃఖం కలుగుతూన్నది.

ఏమైనా ఈ శత్రువుల నందరినీ ఇప్పుడు పూర్తిగా సంహరిస్తాను. మన రథంలో ఇంకా ఎన్ని అంబులపొదులు ఉన్నాయో, ఎన్ని శూన్యం (ఖాళీ) అయిపోయాయో చూచి నాకు చెపుతాండు” అన్నాడు.

సారథియైన విశోకుడు “భీమసేనా! ఇంకా మన రథంలో కొన్ని వేల బాణాలు, గదలు, ఖడ్గాలు, ఇతరమైన ఆయుధాలు ఉన్నాయి. ఆరు ఎడ్లు కట్టిన బండిమీద ఎక్కించడానికి సరిపోయినంత ఆయుధాలకంటే కూడ అధికంగా ఉన్నాయి. నువ్వు వేలకొలది ఆయుధాలు ప్రయోగించవచ్చును. నీకు గద, ఖడ్గము, నీ బాహువులు అనే ఆయుధ సంపద ఉండనే ఉంది కదా!”

అస్త్రాయుధం పాణ్డవేయావశిష్టం

న యద్ వహేచ్ఛకటం షడ్గవీయమ్.

ఏతద్విద్వద్ స ముచ్చ సహస్రశోఽపి

గదాసిబాహుద్రవిణం చ తేఽస్త్రి.

(కర్ణపర్వం 76.17)

సారథి మాట విని భీముడు - “చూడు; నే నిప్పుడు ఏ విధంగా శత్రువులను సంహరిస్తానో” అని అంటూండగానే, దూరంగా ఉన్న శత్రుసైన్యం చీలిపోయి ఇటూ అటూ పారిపోతున్నట్లు కనబడింది. అది చూచి సారథి - “భీమసేనా! అర్జునుడు రానే వచ్చాడు. అతని గాండీవధ్వని వినబడడంలేదా? అతని బాణాలకి ఏనుగుల తొండాలు తెగిపడిపోతున్నాయి. అతని కిరీటంమీద ఉన్న మణి సూర్యుడు వలె ప్రకాశిస్తూంది. అదిగో - కృష్ణుని కౌస్తుభమూ, కంఠమాలా కాంతులు చిమ్ముతున్నాయి. ధ్వజంమీద ఉన్న కపి ఇటూ అటూ తేరబారి చూస్తూన్నాడు. అది చూస్తూంటే నాకే భయం వేస్తున్నది; ఇదిగో - కృష్ణార్జునులు నీవైపే వస్తున్నారు” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని భీముడు అర్జునుని రాకను గూర్చి చెప్పినందుకు సారథిని ఎంతగానో అభినందిస్తూ సంతోషాతిశయంతో - “విశోకా! నాకు అర్జునుడు వస్తున్నాడనే శుభవార్త చెప్పినందుకు నీకు పద్మాలుగు మంచి గ్రామాలు, వందమంది దాసీలు, ఇరవై రథాలు బహూకరిస్తాను” అన్నాడు.

ఇంతలో అర్జునుడు కౌరవసైన్యం చీల్చుకొంటూ, వేలకొలది సైనికులను సంహరిస్తూ భీముని వైపు వస్తున్నాడు. అర్జునుణ్ణి చూడగానే భీముని ఉత్సాహం ద్విగుణీకృతమయింది. అతడు బాణవర్షం కురిపించి పదివేల ఏనుగులను, రెండు లక్షల రెండు వందల కాలి బంటులను, ఐదు వేల అశ్వాలను, నూరు రథాలను నశింపచేసి రక్తపు నదులు ప్రవహింప చేశాడు.

అది చూచి దుర్యోధనుడు పంపగా వచ్చిన శకునిని విరథుని చేశాడు. దుర్యోధనుడు సైన్యంతో పరుగెత్తి కర్ణుణ్ణి ఆశ్రయించాడు.

కర్ణుడు సైన్యంతో వచ్చి పాండవసైన్యాన్ని ఎదుర్కొన్నాడు. కర్ణుడు, అశ్వత్థామ, కృపుడు, దుఃశాసనుడు, శకుని మొదలైన మహావీరు లాక్రమించగా పాండవసేన వెనుకంజ వేసింది.

అర్జునుడు కౌరవుల చతుర్విధసైన్యాన్ని సంహరించి రక్తపుకాలువలను ప్రవహింప చేశాడు. “కృష్ణా! అక్కడ యుద్ధరంగంలో కర్ణుని ధ్వజం కనబడుతున్నది. భీమాదులు ఆ మహారథునితో యుద్ధం చేస్తున్నారు. కర్ణునికి భయపడి పాంచాలులు పారిపోతున్నారు. వాళ్లను తరుముతున్న రాజైన దుర్యోధనుడు శ్వేతచ్ఛత్రంతో ప్రకాశిస్తున్నాడు. కృపుడు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామా ఆతనిని రక్షిస్తున్నారు. కర్ణుని రథంమీద కూర్చుండి అశ్వాలను నడిపిస్తున్న శల్యుణ్ణి చూడడానికి చాల ముచ్చటగా ఉంది. ఇప్పుడు మనం ఏమీ చేయకపోతే వీళ్లందరూ సోమకులను సంహరించి వేస్తారు. అక్కడికి వెళ్లా లనిపిస్తున్నది. మన రథం అటు నడుపు” అన్నాడు.

పెద్ద ఘోషతో అర్జునుని రథం శత్రుసైన్యంలో ప్రవేశించింది. ఆ రథం చూచిన వెంటనే పాండవసైనికుల ధైర్యోత్సాహాలు వృద్ధిపొందాయి.

అది చూచిన శల్యుడు - “కర్ణా! నువ్వు అడిగిన రథం ఇటువైపు వస్తున్నది. చూడు, కౌరవసైన్యం అంతా నేలమీద పడిపోతున్నది. అర్జునుడు నీతో యుద్ధం చేయడానికి వస్తున్నట్లున్నాడు. ఆతనిని వధించడానికి అన్నివిధాలా ప్రయత్నించు. అతడు కూడా రక్షకు లేవ్వరూ లేకుండా వస్తున్నాడు. ఇతనిని నువ్వు తప్ప మరెవ్వరూ వధింపజాలరు” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని కర్ణుడు - శల్య! నువ్విప్పుడు మామూలు మనిషి వయ్యావు. అర్జునునికి భయపడకు. నేను ఈ ఇద్దరు కృష్ణుల్ని ఎలా సంహరిస్తానో చూడు.

నేను వీళ్లను చంపకుండా వెనుకకు వెళ్లను. లేదా వీళ్ల చేతులలో మరణిస్తే నేలమీద వ్రాలుతాను. రణంలో జయం అనిశ్చితం కదా? ఈ నాడు నేను చంపినా, చంపబడినా కృతార్థుడ నవుతాను.

నాహత్వా యుధి తౌ వీరౌ వ్యపయాస్యే కథంచన,

స్వప్యే వా నిహతస్తాభ్యామనితో హి రణే జయః.

కృతార్థోఽద్య భవిష్యామి హత్వా వాప్యథవా హతః. (కర్ణపర్వం 79.51,52)

అన్నాడు.

అప్పుడు శల్యుడు - “ఈ అర్జునుణ్ణి ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడే ఎవ్వరూ జయింపజాల రని అంటారు. అలాంటప్పుడు కృష్ణుడు కూడ ఈతని ప్రక్క ఉన్నప్పుడు చెప్పాలా?” అన్నాడు.

కర్ణుడు శల్యుడు చెప్పినదానిని అంగీకరిస్తూ అర్జునుడు చేసిన అనేక మైన ఖాండవ దహనాదికార్యాలను, ఏకాకిగా గోగ్రహణసమయంలో తమనందరినీ ఓడించడం మొదలైన విషయాలను ఉటంకిస్తూ ఇలాంటి వీరుడు లోకంలో లేదన్నాడు. ఇంక సాక్షాత్ నారాయణుడే అయిన కృష్ణుని విషయం చెప్ప నవసరమే లేదన్నాడు. (ఇక్కడ కర్ణుడు పలికిన మాటలు మహావీరునికి మాత్రమే ఉండవలసిన విశాలహృదయత్వాన్ని సృష్టికరిస్తున్నాయి).

“అయినా నేను వీళ్లిద్దరినీ ఎదుర్కొనే అవకాశం నా కీనాడు లభించింది. నేను వీళ్లిద్దరినీ సంహరించనేనా సంహరిస్తాను, లేదా వాళ్లు నన్ను సంహరిస్తారు” అన్నాడు కర్ణుడు.

ఇంతలో అర్జునుడు శరవర్షంతో కౌరవసైన్యాన్ని సంహరిస్తూండగా కంటిరోగం ఉన్నవాళ్లు సూర్యునికేసి చూడజాల నట్లు కౌరవులలో ఒక్కరుకూడ ఆతనివైపు చూడ లేకున్నారు.

శరాచ్ఛిషం గాఢీవచారుమణ్ణలం

యుగాంతసూర్యప్రతిమానతేజసమ్,

స కౌరవాః శేకురుదీక్షితుం జయం

యథా రవిం వ్యాధితచక్షుషో జనాః.

(కర్ణపర్వం 79.76)

“మీరందరూ ఒక్కమ్మడిగా అర్జునునిపై విజృంభించి యుద్ధం చెయ్యండి. అప్పుడు కొంత అలసట చెందిన ఈతనిని నేను అనాయాసంగా వధిస్తాను” అని కర్ణుడు చెప్పగా కృప అశ్వత్థామాదివీరులారుగురూ అర్జునునిపై విరుచుకొనిపడ్డారు. అర్జునుడు వాళ్లనందరినీ అనాయాసంగా నివారించాడు.

ఇంతలో అర్జునుడు కౌరవసైన్యం అంతా భీమసేనుణ్ణి ఏకాకికి చేసి ఆతనితో యుద్ధం చేస్తూండడం చూచాడు. వెంటనే అతడు కర్ణుని సైన్యాన్ని విడిచివేసి భీముడు కౌరవసైన్యంతో యుద్ధం చేస్తూన్న ప్రదేశానికి వెళ్లి సైన్యాన్ని చీల్చుకొంటూ భీముణ్ణి సమీపించాడు. ఆతనితో మాట్లాడి, అన్నగారు క్షేమంగా ఉన్నారని తెలిపి, ఆతని అనుజ్ఞతో మరొక వైపు వెళ్లాడు. అతడలా వెడుతూండగా దుఃశాసనుని తరువాతివాళ్లైన పదిమంది సోదరులు ఆతనిని శరవర్షంతో ఎదిరించారు. అర్జునుడు కొంత సేపు యుద్ధం చేశాడు. వీళ్లని అర్జునుడు చంపకూడదు అను అభిప్రాయంతో కృష్ణుడు రథం మరొక వైపు మళ్లించాడు. కొందరు సైనికులు ఆ రథాన్ని వెంబడించారు. అప్పుడు అర్జునుడు వాళ్ల శిరస్సులు భల్లభాణాలతో ఛేదించి నేలమీద పడ్డాలు పరచినట్లు పరిచాడు.

భీమార్జునులు ఆ సమయంలో తమ నెదిరించడానికి వచ్చిన రథికులను, గజ యోధులను వందలకొలది సంహరించారు. కర్ణుడు పాంచాలుల సైన్యాన్ని సంహరించాడు.

సాత్యకి కర్ణుని పుత్రుడైన ప్రసేనుణ్ణి వధించగా కర్ణుడు క్రోధావేశంతో సాత్యకిని వధించడానికి అతితీవ్ర మైన శరం ప్రయోగించగా దానిని శిఖండి ఖండించి వేశాడు. కర్ణుడు శిఖండి ధనస్సును, ధ్వజాన్ని ఖండించి, శిఖండిని బాణాలతో పీడించి ధృష్టద్యుమ్నుని పుత్రుని శిరస్సు ఖండించాడు.

అప్పుడు కృష్ణుడు - “అర్జునా! అక్కడ కర్ణుడు పాంచాలవీరుల నందరినీ ఎవరూ మిగలకుండా సంహరిస్తున్నట్లున్నాడు; కర్ణునితో యుద్ధానికి నడు” అన్నాడు. అర్జునుడు శరవర్షం కురిపిస్తూ అటు బయల్దేరాడు. ఆతనిని రక్షిస్తూ వెనుకనే భీముడు వెళ్లాడు.

ఈ లోగా కర్ణుడు సోమకులను సంహరించడం ప్రారంభించాడు. అప్పుడు ఉత్తమౌజుడు, జనమేజయుడు, యుధామన్యువు, శిఖండి, ధృష్టద్యుమ్నుడు - ఈ ఐదుగురు వీరులూ కలిసి ఎదిరించినా కర్ణుడేమాత్రమూ, మనోనిగ్రహం కలవాడు ఇంద్రియార్థాలను చూచి చలించ నట్లు, రథంనుండి చలించలేదు.

తే పఞ్చ పాఞ్చులరథప్రవీరాః

వైకర్తనం కర్ణమభిద్రవస్తః,

తస్మాద్రథాచ్ఛ్వావయితుం న శేకుః

దైర్యాత్ కృతాత్మానవివేద్ధియార్థాః.

(కర్ణపర్వం 82.17)

కర్ణుడు ఆ ఐదుగురు వీరులనూ కూడ ఓడించాడు. అప్పుడు ద్రౌపది పుత్రులు తమ మేనమామ లను రక్షించడానికై వచ్చి కర్ణుణ్ణి ఎదిరించారు. ఇంతలో సాత్యకి కర్ణదుర్యోధనులను బాణాలతో పీడించగా కృప - భోజ - కర్ణ - దుర్యోధనాదులు ఆతనిపై శస్త్రవర్షం కురిపించారు.

ఇంతలో కర్ణునిచే పరాజితులైన ఆ ఐదుగురు పాంచాలవీరులు మళ్ళీ రథాలమీద వచ్చి సాత్యకిని రక్షించడానికై తీవ్రంగా యుద్ధం చేశారు.

మరొక చోట భీమ - దుఃశాసనులు ద్వంద్వయుద్ధానికి తలబడ్డారు. కొంత సేపు రథారూఢులై బాణాలతోను, వివిధశస్త్రాలతోను ఘోర మైన యుద్ధం జరిగింది. భీముడు భయంకరమైన గదను దుఃశాసనునిమీదికి విసిరాడు. దానితో ఆతని రథం అశ్వాలతో సహా భగ్నం అయిపోయింది. సారథి మరణించాడు. దుఃశాసనుడు తలకు బలమైన దెబ్బతగిలి నేలమీద కొట్టుకొంటున్నాడు. అప్పుడు భీముడు వానిని చూచి అతడు సభలో పాంచాలికి చేసిన అవమానాలన్నీ గుర్తు చేసికొంటూ అక్కడనే ఉన్న కర్ణుణ్ణి, దుర్యోధనుణ్ణి, అశ్వత్థామనూ, కృతవర్మనూ సంబోధిస్తూ “సమస్తయోధులారా! పాపాత్ముడైన ఈ దుఃశాసనుణ్ణి చంపుతున్నాను; రక్షించండి” అని గర్జిస్తూ రథంమీదినుండి దుమికి వచ్చి, భయంకరమైన ఖడ్గం ఎత్తి, వాని వైపు తీక్షణంగా చూస్తూ, పాదంతో వాని కంఠం నొక్కి పట్టి - “దురాత్ముడా! ఆనాడు కర్ణసయోధనులు ఆనందిస్తూండగా “గౌః గౌః” అంటూ, రాజసూయావభృథస్నానంచేత పవిత్రము లైన ద్రౌపదికేశాలను ను వే్వేతితో పట్టుకొన్నావో చెప్పు! భీమసేను డడుగుతున్నాడు” అన్నాడు. దుఃశాసనుడు భీమసేనుని మాటలు విని కళ్లు తేలవేస్తూ - “భీమా! పీనకుచమండలాన్ని మర్దించినది, వేలకొలది గోవుల దానం చేసినది, క్షత్రియవినాశకర మైనది ఇదిగో - ఈ ఏనుగు తొండం వంటి కరంతో నేను ఆనాడు కురుముఖులు, మీరందరూ, సభాసదులూ చూస్తూండగా పాంచాలి కేశాలు పట్టి లాగాను.

అయం కరికరాకూరః పీనస్తనవిమర్దనః,

గోసహస్రప్రదాతా చ క్షత్రియాస్తకరః కరః.

అనేన యాజ్ఞసేన్యా మే భీమ కేశాః వికర్షితాః,

పశ్యతాం కురుముఖ్యానాం యుష్మాకం చ సభాసదామ్.

(కర్ణపర్వం 83.23,24)

అంటూ ఆ చెయ్యి ఎత్తి చూపించాడు.

ఆ మాట వినగానే భీమసేనుడు, వాని వక్షస్థలం వీడిస్తూ, రెండు చేతులతోను వానిని పట్టుకొని - “ఇదిగో వీని బాహువు ఊడదీస్తున్నాను. బలం ఉన్నవా డెవడైనా ఉంటే వచ్చి వీనిని రక్షించండి” అంటూ దుఃశాసనుని ఆ భుజం పెకిలించివేసి దానితోనే వానిని కొట్టాడు.

నేలమీద పడిపోయిన వాని వక్షస్థలం చీల్చి వెచ్చ వెచ్చగా ఉన్న రక్తం తీసికొని త్రాగాడు.

లోకంలో ఏపానీయమూ కూడ దీనంత రుచిగా లేదు’ అంటూ ప్రాణాలు పోయి పడి ఉన్న వానితో - “ఏం చెయ్యను? నిన్ను ఈ మృత్యువు కాపాడాడు.

కిం వా కుర్యాం మృత్యునా రక్షితోఽసి.

అని గట్టిగా అన్నాడు.

అది చూచి చాలమంది భయపడి పారిపోయారు. “ఇతడు మానవుడు కాదు, రాక్షసుడు” అని కొంద రంటున్నారు. భీముడు మళ్లీ వాని కంఠంనుండి రక్తం తీసికొని త్రాగుతూ - ఇందిగో నీ కంఠం ఛేదించి రక్తం త్రాగుతున్నాను. ఇప్పుడు “గోః గోః” అను చూద్దాం. ఆనాడు “గోః గోః” అంటూ నృత్యం చేసినవాళ్లకి నేనిప్పుడు “గోః గోః” అని ఎదురు నృత్యం చేస్తున్నాను” అన్నాడు.

“మా దుఃఖా లన్నింటికీ నీవూ, ధృతరాష్ట్రుని దుష్టత్వమూ ఇవే ప్రధానకారణాలు” అని వానితో అంటూ భీముడు - “వీని విషయంలో నా ప్రతిజ్ఞ నిలబెట్టుకొన్నాను. ఇంక దుర్యోధనుని విషయంలో చేసిన ప్రతిజ్ఞ మిగిలి ఉంది” అని కృష్ణార్జునులతో అన్నాడు.

అప్పుడు దుర్యోధనుని పదిమంది సోదరులు క్రోధావిష్టులై భీమసేనుణ్ణి ఎదిరించారు. అతడు విజృంభించి పది భల్లబాణాలతో ఆ పదిమంది శిరస్సులూ అనాయాసంగా ఖండించాడు. కౌరవసైన్యం పారిపోయింది.

ఇదంతా చూడగానే కర్ణునికి చాల భయం పట్టుకొంది. అప్పుడు శల్యుడు కర్ణునికి ధైర్యం చెపుతూ ఇలా అన్నాడు - “కర్ణా! వ్యథ చెందకు. నీ కిలా విషాదం చెందడం యుక్తం కాదు. రాజు లందరూ భీమసేనునికి భయపడి పారిపోతున్నారు. రాజు కూడ సోదరుని రక్తం భీముడు త్రాగివేస్తుంటే చూచి శోకంతో ఏమీ చేయలేని స్థితిలో ఉన్నాడు. కృపాదీవీరులూ, మరణించగా మిగిలిన సోదరులూ ఆతని చుట్టూ నిలిచి ఉన్నారు. అర్జునుడు మొదలైన పాండవులు యుద్ధానికి వస్తున్నారు. ఇప్పుడు నువ్వు క్షత్రియధర్మాన్ని పురస్కరించుకొని అర్జునుణ్ణి ఎదిరించు. దుర్యోధనుడు భారం అంతా నామీద ఉంచాడు.

నవ్వు ఈ విధంగా ఉండడం చూచి నీకుమారు డైన వృషసేనుడు పొండవులమీదికి వెడుతున్నాడు.”

ఈ మాటలు విని కర్ణుడు యుద్ధం చెయ్యా లను దృఢసంకల్పంతో లేచాడు.

గద ధరించి దండధరు డైన యముడువలె ఉన్న భీమునిమీదికి వృషసేనుడు వెళ్ళగా నకులుడు వానిని అడ్డుకొన్నాడు. ఇద్దరి మధ్యా ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది. వృషసేనుని ఆయుధప్రహారాలకు తట్టుకొనజాలక విరథు డైన నకులుడు భీముని రథం ఎక్కాడు. వృషసేనుడు వాళ్ళిద్దరిమీదా బాణవర్షం కురిపించాడు. వారి రథాన్ని భగ్నం చేశాడు.

ఇంతలో భీముడు ప్రేరేపింపగా అర్జునుడు వృషసేనునితో యుద్ధం చేసి ఆతనిని సంహరించాడు.

పుత్రు డా విధంగా హతుడై నట్లు చూచి కర్ణుడు కృష్ణార్జునులను ఎదుర్కొన్నాడు. కర్ణుని ధ్వజంమీద హస్తికర్క్ష్యము (ఏనుగు నడుముకు కట్టిన బంగారు జీను), అర్జునుని ధ్వజంమీద వానరుడు ఉన్నారు. ఆ రెండు ధ్వజాలు ఇప్పుడు ఎదు రెదురుగా ఉన్నాయి. ఆ ఇరువురూ రెండు సూర్యమండలాలు ఒకదాని కొకటి ఎదురుగా నిలచి నట్లు ప్రకాశిస్తున్నారు. కర్ణుని ఉత్సాహం వృద్ధి పొందించడానికి కౌరవసైన్యాలు, అర్జునుని ఉత్సాహం వృద్ధిపొందించడానికి పాండవసైన్యాలూ శంఖ - భేర్యాదులు మ్రోగిస్తున్నాయి.

అక్కడకు చేరిన వారిలో కొందరు కర్ణునికి విజయం కోరుతూంటే కొందరు అర్జునునికి విజయం కోరుతూ హర్షధ్వనాలు చేస్తున్నారు. దేవతాదులలో కూడ రెండు పక్షాలు ఏర్పడి “జయ జయ కర్ణా!” అని కొందరంటుంటే కొందరు ‘జయ జయ అర్జునా’ అంటున్నారు.

యుద్ధం ప్రారంభం అవడానికి ముందే అర్జునుని ధ్వజ మైన కపి కర్ణుని ధ్వజమైన హస్తికర్క్ష్యమీద దుముకగా అది కపిమీద దుమికింది. రెండు రథాల అశ్వాలు ఎదురెదురుగా గంభీరంగా సకిలిస్తున్నాయి. కృష్ణుడు నేత్రబాణాలతో శల్యుణ్ణి వేధించాడు. అట్లే శల్యుడు కృష్ణుణ్ణి వేధించాడు. ధనంజయుడు చూపులతో కర్ణుణ్ణి జయించాడు; వాసుదేవుడు నయన సాయకాలతో శల్యుణ్ణి జయించాడు.

అప్పుడు కర్ణుడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ - “శల్యా! ఏ కారణంచేత నైనా ఇప్పుడు నన్ను అర్జునుడు సంహరిస్తే నువ్వు ఏమి చేస్తావు? నిజంగా చెప్పు” అని ప్రశ్నించాడు.

“కర్ణా! ఇప్పుడు నిన్ను శ్వేతవాహనుడు చంపివేస్తే నేను ఒక్కడనే ఈ కృష్ణార్జునులను వధిస్తాను” అన్నాడు శల్యుడు.

అర్జునుడు కూడ కృష్ణుణ్ణి ఇదే విధంగా ప్రశ్నించగా కృష్ణుడు - “ధనంజయా! సూర్యుడు తన స్థానం నుంచి చలించవచ్చు, సముద్రం ఎండిపోవచ్చు. అగ్ని చల్లబడి పోవచ్చు. కాని కర్ణుడు యుద్ధంలో నిన్ను చంపజాలడు. లోకాన్నంతనీ తలక్రిందులు చేసే ఇలాంటి పనేమైనా జరిగితే మాత్రం నేను యుద్ధంలో ఈ కర్ణశల్యులను బాహువుల తోనే చంపివేస్తాను” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విన్న అర్జునుడు నవ్వుతూ - “కృష్ణా! వీల్లిద్దరూ కూడ నాకు చాలరు. ఈ కర్ణుణ్ణి ఈనాడు ఎలా సంహరిస్తానో చూడు. అనాడు సభలో ఇతడు పాంచాలిని పరిహసిస్తూ అన్న మాటలు ఇప్పటికీ కూడ నా మనస్సులో మెదులుతూనే ఉన్నాయి” అన్నాడు.

యుద్ధం ప్రారంభమయింది. దుర్యోధనుడు, భోజుడు, శకుని, కృపుడు, అశ్వత్థామ - ఈ ఐదుగురు మహారథులు కూడ అర్జునునిపై ఒక్కమారుగా శరవర్షం కురిపించారు. అర్జునుడు వాళ్ల రథాశ్వాలను, సారథులను సంహరించాడు. తన మీదికి వస్తూన్న శకులను, తుషారులను, యవనులను, గజారూఢులైన యోధులను, కాంబోజులను కూడ అర్జునుడు వాళ్ల ఆయుధాలు వాళ్ల చేతులలో ఉండగానే ఖండించి సంహరించాడు.

అర్జునుని విక్రమం చూచి అందరూ ఆశ్చర్యపడ్డారు. అయితే ఒకే దృఢనిశ్చయంతో ఉన్న దుర్యోధనుడు మాత్రం ఆశ్చర్యం ప్రకటించలేదు; వ్యథ చెందలేదు.

ఇది ఇలా జరుగుతుండగా - అశ్వత్థామ దుర్యోధనుని చెయ్యి చేతితో పట్టుకొని స్నేహపూర్వకంగా ఇలా అన్నాడు - “దుర్యోధనా! ప్రసన్నుడవై శాంతించుము. పాండవులతో విరోధం మానుకో. మహాస్త్రవేత్తా, బ్రహ్మదేవునితో సమానుడూ అయిన గురువు మరణించాడు. భీష్ముడు మొదలైన మహారథులు మరణించారు.

నేను, నా మేనమామ యైన కృపాచార్యుడు కూడ అవధ్యులం. మేం ఎల్లప్పుడు నీకు సహాయులుగా ఉంటాం. నువ్వు పాండవులతో కలిసి సుఖంగా రాజ్యం పాలించుకో.

నేను చెపితే ధనంజయుడు వింటాడు. కృష్ణునికి విరోధం ఇష్టమే కాదు. యుద్ధిష్ఠిరుడు ఎల్లప్పుడు అన్ని భూతాల క్షేమం కోరే స్వభావం గలవాడు. భీముడూ, నకుల సహదేవులు కూడ అత డెలా చెపితే అలా వింటారు.

నువ్వు పాండవులతో సంధి చేసికొంటే ప్రజ లందరూ సుఖంగా ఉంటారు. అందుచేత నీ బంధువు లందరూ సుఖంగా వాళ్ల వాళ్ల ఇళ్లకి వెళ్లేటట్లు, నీ సైనికులు యుద్ధం నుండి విరమించేటట్లు చెయ్యి.

అలా కాకపోతే యుద్ధంలో శత్రువులచేత నిహతుడవై పశ్చాత్తాపం చెందుతావు. ఇంద్రుడు గాని, యముడు గాని, ధాత గాని, కుబేరుడు కాని చేయజాలని పనులు అర్జునుడు ఏ విధంగా చేశాడో, నువ్వు చూస్తున్నావు; ప్రపంచం అంతా చూస్తున్నది.

అర్జునునిలో ఉన్న సద్గుణాలు అతని పరాక్రమంకంటే కూడ గొప్పవి. అందుచేత నేను చెపితే అతడు కాదనడు. అతడు నీకు లొంగి ఉంటాడు.

నాకు నీయందున్న అత్యధికమైన గౌరవభావంచేత, స్నేహంచేత ఇలా చెపుతున్నాను. నువ్వు అంగీకారం చూపితే నేను కర్ణుణ్ణి కూడ ఒప్పిస్తాను.

సహజమిత్రు లనీ, సామంచేత ఏర్పడిన మిత్రు లనీ, ధనం ఇచ్చి సంపాదించిన మిత్రు లనీ ప్రతాపంచేత లభించిన మిత్రు లనీ మిత్రులు నాలుగు విధా లని పెద్దలు చెబుతారు. ఇవన్నీ పాండవుల విషయంలో నీకున్నాయి.

వదన్తి మిత్రం సహజం విచక్షణా

స్తథైవ సామ్నా చ ధనేన చార్జితమ్,

ప్రతాపతశ్చోపనతం చతుర్విధం

తదస్తి సర్వం తవ పాణ్డవేషు.

(కర్ణపర్వం 88.28)

అందుచేత నీవు పాండవులతో ఉన్న సహజమైత్రిని మళ్లీ ఉద్ధరించుకొని ప్రపంచానికి క్షేమం కలిగేటట్లు చెయ్యి.

అశ్వత్థామ చెప్పిన మాట లన్నీ విని, దుర్యోధనుడు, ఆలోచించి, దీర్ఘంగా నిట్టూర్చి ఇలా అన్నాడు - “మిత్రమా! నువ్వు చెప్పిన దంతా సత్యమే. అయితే నేను చెబుతూన్న మాట కూడ విను. దుర్మతి యైన భీముడు దుఃశాసనుణ్ణి పెద్దపులి ఆక్రమించి చంపి నట్లు చంపివేసి అన్న మాటలు నా హృదయంలో అలాగే ఉండిపోయాయి. ఈ విషయం నువ్వు నీ కళ్లతో చూచావు! అలాంటప్పుడు శమం ఎలా కుదురుతుంది?

అర్జునుడు యుద్ధంలో కర్ణుని ఎదుట నిలవజాలడు. పూర్వంనుంచీ వస్తూన్నవైరాన్ని సృరిస్తూన్న పాండవులు నన్ను పూర్తిగా విశ్వసించరు కూడ.

ఇప్పుడు నువ్వు కర్ణుని దగ్గరికి వెళ్లి యుద్ధంనుండి విరమించు అని చెప్పడం కూడ యుక్తం కాదు. ఈనాడు అంతగా యుద్ధసన్నద్ధుడై వచ్చిన అర్జునుణ్ణి తప్పక వధిస్తాడు.”

దుర్యోధను డశ్వత్థామతో ఈ విధంగా చెప్పి, ఆతనిని అనేకవిధాల మాటి మాటికీ అనునయస్తూ - “చూస్తా రెండుకు? శత్రువులపై పడి ఆక్రమించండి” అంటూ సైనికులను ఆదేశించాడు.

కర్ణార్జునుల యుద్ధం

కర్ణార్జునును లిద్దరూ రెండు మేఘాల వలె, రెండు పర్వతాల వలె ఒకరితో ఒకరు ఢీకొన్నారు. కౌరవసైన్యంలో ఉన్నవాళ్లందరూ కర్ణునితో - “ఈ అర్జునుణ్ణి సంహరించి పాండవులు మళ్లీ అరణ్యానికి వెళ్లే టట్లు చెయ్యి” అంటున్నారు.

కర్ణుడు ముందుగా అర్జునునిపై పది బాణాలు ప్రయోగించి యుద్ధప్రారంభం చేశాడు. అర్జునుడు నవ్వుతూ పది బాణాలు కర్ణునిమీద ప్రయోగించాడు. క్రమంగా యుద్ధం ముదిరింది.

అర్జునుడు ఆగ్నేయాస్త్రం ప్రయోగించాడు. యోధు లందరూ మండిపోతూన్న వస్త్రాలతో పారిపోయారు. ఇంతలో కర్ణుడు వారుణాస్త్రంతో ఆగ్నేయాన్ని శమింపచేశాడు. ఈ విధంగా జరుగుతూన్న అస్త్రయుద్ధంలో ఇరు పక్షాలలో ఉన్న అనేకసైనికులు కూడ మరణించారు.

భీముడు అర్జునునకు ప్రారంభంనుంచీ కర్ణునివల్ల తమకు జరిగిన అవమానాలను, తాము అనుభవించిన కష్టాలను గుర్తుచేస్తూ ఆతనిని ప్రోత్సహిస్తున్నాడు. కృష్ణుడు కూడ ప్రోత్సహిస్తున్నాడు.

తీవ్రంగా గాయపడిన యుధిష్ఠిరుడు ఔషధాలచేత మంత్రాలచేత శారీరక మైన బాధ లన్నీ తొలగించుకొని బంగారు కవచం ధరించి కర్ణార్జునుల మధ్య జరుగుతూన్న యుద్ధం చూడడానికై యుద్ధరంగానికి వచ్చాడు. పూర్తిగా స్వస్థుడై వచ్చిన యుధిష్ఠిరుణ్ణి చూచి అక్కడ నున్న వా క్లందరూ చాల సంతోషించారు.

అథోపయాతస్త్వరితో దిదృక్షు

ర్మనైషధీభిర్నిజో విశల్యః,

కృతః సుహృద్భిర్భిషజాం వరిష్టై

ర్యుధిష్ఠిరస్తత్ర సువర్ణవర్మా.

తథోపయాతం యుధి ధర్మరాజం

దృష్ట్వా ముదా సర్వభూతాన్యనన్దన్.

(కర్ణపర్వం 89.70,71)

ఘోరమైన యుద్ధం జరుగుతూన్నది. కర్ణుడు కృష్ణునిపై తీవ్రమైన బాణాలు ప్రయోగించాడు. అది చూచి కోపోద్రిక్తుడైన అర్జునుడు కర్ణునిపై బాణవర్షం కురిపించి ఆతడు కాని, అతని రథం కాని కనబడకుండా కప్పివేశాడు. దుర్యోధనుడు ప్రయత్న పూర్వకంగా రెండు వేలమంది మహావీరులైన రథికులను అర్జునునిమీదికి పంపాడు. వాళ్లనందరినీ అర్జునుడు సంహరించాడు.

దానితో కౌరవసైన్యా లన్నీ కర్ణుణ్ణి విడచి పారిపోయాయి. కర్ణుడు చుట్టుప్రక్కల కౌరవసైన్యా లేవీ లేకపోవడం చూచినా కూడ ఏ మాత్రమూ వ్యధ చెందక, ఉత్సాహంతో అర్జునునిమీదికే దుమికాడు.

స సర్వతః ప్రేక్ష్య దిశో విశూన్యాః

భయావతీర్ణైః కురుభిర్విహీనః,

న వివృణే భారత తత్ర కర్ణః

ప్రహృష్ట ఏవార్జునమభ్యధావత్.

(కర్ణపర్వం 89.97)

కృష్ణుడు సర్పముఖశరంనుండి అర్జునుణ్ణి రక్షించుట

కర్ణుని రథచక్రం భూమిలో దిగిపోవుట

ఆ యుద్ధంలో ఒక మారు అర్జునునిది పై చెయ్యి అయితే ఒక మారు కర్ణునిది పై చెయ్యి అవుతూన్నది. అది చూచి యోధు లందరూ ఆశ్చర్యపడుతున్నారు.

ఈ విధంగా కర్ణార్జునుల మధ్య యుద్ధం జరుగుతూండగా పూర్వం ఖాండవదహన సమయంలో తప్పించుకొని పాతాళంలో దాగి ఉంటూ అర్జునునిమీద పగ బూనిన అశ్వసేను డను నాగుడు - “దురాత్ముడైన అర్జునుణ్ణి చంపడానికి ఇదే సమయం” అని ఆలోచించి, పాతాళంనుండి పైకి ఎగిరి వచ్చి బాణరూపం ధరించి కర్ణుని అంబులపొదిలో ప్రవేశించాడు.

కర్ణుడు అర్జునుని బాణాలచేత ఎక్కువగా పీడింపబడి ఏమీ చేయలేని స్థితిలో ఉన్నప్పుడు - అర్జునుని సంహరించడానికే చాలకాలం నుండి దాచి ఉంచిన భయంకరమైన సర్పముఖబాణాన్ని ప్రయోగించాడు. ఆ బాణంలో నాగుడు యోగబలంచేత ప్రవేశించి ఉన్నా డన్న విషయం కర్ణునికి తెలియదు.

ఆ బాణం సంధిస్తూన్నప్పుడు శల్యుడు - “కర్ణా! నీ బాణం అర్జునుని కంఠానికి తగలదు; కంఠం సరిగా గురి చేసి ప్రయోగించు” అన్నాడు.

“కర్ణుడు బాణాన్ని రెండు మాట్లు సంధించాడు. నావంటివాళ్లు యుద్ధంలో వంచనకు పాల్పడరు” అని శల్యునితో అంటూ - ఆ బాణాన్ని విడచి - “అర్జునా! దీనితో నీవు మరణించావు” అంటూ గట్టిగా అరచాడు.

అర్జునునిమీదికి వస్తూన్న భయంకరంగా ప్రజ్వలిస్తూన్న ఆ బాణాన్ని చూచి కృష్ణుడు రథాన్ని నొక్కి కొంచెం నేలలోనికి దిగే టట్లు చేశాడు. అప్పుడు గుఱ్ఱాలు వాటి మోకాళ్ల మీదికి వంగాయి. ఆ బాణం అర్జునుని కంఠాన్ని ఛేదించడానికి బదులు అతని తలపై నున్న కిరీటానికి తగిలి దానిని క్రింద పడే టట్లు చేసింది.

అప్పుడు అర్జునుడు ఏ మాత్రము కంగారు పడకుండా ఒక తెల్లని వస్త్రంతో తన జుట్టు చుట్టి ముడిపెట్టుకొన్నాడు.

ఆ నాగుడు అర్జునుని కిరీటాన్ని మాత్రమే పడవేయగలగడంచేత మళ్లీ కర్ణుని అంబులపొదిలో ప్రవేశించడానికి ప్రయత్నించాడు. అప్పుడు కర్ణుడు వానిని చూచాడు. కర్ణునితో ఆ నాగుడు - “కర్ణా! నీవు సరిగా గురి చూచుకొనకుండా నన్ను విడిచావు. అందుచేతనే అర్జునుని శిరస్సు ఛేదించడం కుదరలేదు. ఈ మాట బాగా గురి చూచి వదులుతే నీకూ నాకూ కూడ శత్రు వైన అర్జునుణ్ణి వధిస్తాను” అన్నాడు.

“ఇంత భయంకరరూపంతో ఉన్న నువ్వెవ్వడవు?” అని కర్ణు డడుగగా - “అర్జునుడు నా తల్లిని వధించి నాకు పెద్ద అపకారం చేశాడు. ఇంద్రుడు వచ్చినా ఇప్పు డతనిని రక్షించజాలడు” అన్నాడు ఆ నాగుడు.

అప్పుడు కర్ణుడు - “నాగా! కర్ణు డెప్పుడూ ఇతరుల బలాన్ని ఆశ్రయించుకొని విజయం పొందా లని కోరుకొనడు. నూరుగురు అర్జునుల నైనా వధిస్తాను గాని, బాణంమాత్రం రెండవ పర్యాయం ప్రయోగించను. నా అస్త్రబలంతో అర్జునుణ్ణి సంహరిస్తాను; నువ్వు సుఖంగా ఉండు” అన్నాడు.

కర్ణుని మాటలు విన్న నాగుడు తానే అర్జునుణ్ణి వధించా లను ఉద్దేశంతో భయంకర మైన రూపంతో అర్జునుని మీదికి వస్తూండగా కృష్ణుడు చూచి - “అర్జునా! నీతో వైరం పెట్టుకొన్న ఈ మహాసర్పం వస్తూన్నది; దీనిని చంపు” అన్నాడు.

“స్వయంగా గరుత్మంతుని నోటిలో పడుతున్న ఈ నాగుడు (మహాసర్పం) ఏది?” అన్నాడు అర్జునుడు.

“ఖాండవదహనసమయంలో తన పుత్రుణ్ణి ఆచ్ఛాదించి రక్షిస్తూన్న ఒక మాతృ సర్పాన్ని ఒకే సర్పం అనుకొని నీవు వధించావు కదా? ఆ పుత్రసర్పం నీమీద పగబూని ఆకాశంనుండి మండుతూన్న ఉల్క వలె నీమీద పడుతూన్నది; చూడు” అని కృష్ణుడు నాగుణ్ణి చూపాడు. వెంటనే అర్జునుడు దానిని ముక్కులుగా ఖండించాడు.

మళ్ళీ కర్ణార్జునుల మధ్య బాణాదులతో యుద్ధం ప్రారంభమయింది. అర్జునుడు కర్ణుని కిరిటాన్ని పడగొట్టి వాని కవచాన్ని కూడ బ్రద్దలుకొట్టాడు. బాణాల దెబ్బలకు కర్ణుడు సొమ్మసిల్లాడు.

ఆ సమయంలో వధించకూడ దను అభిప్రాయంతో అర్జునుడు బాణప్రయోగం ఆపివేశాడు.

“ఇలాంటి దుష్టులను ఉపేక్షించకూడదు” అని కృష్ణుడు చెప్పగా అర్జునుడు బాణవర్షం కురిపించాడు. కర్ణుడు ధైర్యం తెచ్చుకొని దానిని తన బాణాలతో నివారించాడు. భయంకరమైన యుద్ధం జరిగింది.

దివ్యమైన రౌద్రాస్త్రంతో అభిమంత్రించి పూర్తిగా లోహమమయమైన బాణం కర్ణునిపై విడవాలని అర్జునుడు అనుకొంటున్నాడు.

కర్ణుని అంత్యకాలం సమీపించడంతో - “మరణం ఆసన్నమయిన సమయంలో నీ రథచక్రం భూమిలో దిగిపోతుంది” అను బ్రాహ్మణశాపమూ, “నీవు నన్ను వంచించి విద్యాభ్యాసం చేశావు గాన అవసరమై నప్పుడు అస్త్రం స్ఫురించదు” అను గురు (పరశురామ) శాపమూ పనిచేయడం ప్రారంభించాయి.

తీవ్రమైన యుద్ధం జరుగుతూన్న సమయంలో హఠాత్తుగా కర్ణుని రథచక్రం నేలలో దిగిపోయింది. అప్పుడు కర్ణుడు అర్జునునితో - పార్థా! దైవవశంచేత సవ్యచక్రం భూమిలో దిగిపోయింది. దానిని నేను పైకి తీసికొనేవరకు ఉండు. క్షేత్రంలో ఉన్నవాళ్లను నీవంటివాళ్లు శస్త్రాలతో బాధించరు కదా? నీకు తెలియని ధర్మం లేదు.

అర్జునా! నీవు లోకంలో మహాశూరుడవు. సచ్చరిత్రకలవాడవు. ధర్మయుద్ధం తెలిసినవాడవు. వేదాన్తావభ్యధస్నానం చేసినవాడవు (సర్వవేదాలు చదివిన వాడవు). దివ్యాస్త్రవేత్తవు. అమేయాత్ముడవు. యుద్ధంలో కార్తవీర్యునివంటివాడవు.

త్వం చ శూరతమో లోకే సాధువృత్తశ్చ పాణ్డవ,

అభిజ్ఞో యుద్ధధర్మాణాం వేదాన్తావభ్యధాపుతః,

దివ్యాస్త్రవిదమేయాత్మా కార్తవీర్యసమో యుధి. (కర్ణపర్వం 90.113,114)

నే నీచక్రం పైకి తీసేవరకూ, రథంమీద ఉన్న నీవు నేలమీద ఉన్న నాకు క్లేశం కలిగించకుము.

అర్జునా! నేను కృష్ణునికి కాని, నీకు కాని భయపడి ఇలా మాట్లాడడంలేదు. నువ్వు ఉత్తమక్షత్రియవంశంలో పుట్టినవాడవుగాన నేనిలా అంటున్నాను. ఒక్క ముహూర్తం ఓపికపట్టు.

ఆ మాటలు విని కృష్ణుడు కర్ణుణ్ణి అధిక్షేపిస్తూ ఇలా అన్నాడు -

రాధేయా! ఇప్పటి కైనా నీవు అదృష్టవశంచేత ధర్మాన్ని గూర్చి స్మరిస్తున్నావు! సాధారణంగా నీచులు వ్యసనాలలో చిక్కుకొన్నప్పుడు దైవాన్ని నిందిస్తూంటారు; అంతే కాని తాము చేసిన చెడ్డ పనులను నిందించరు.

తమబ్రవీద్వాసుదేవో రథస్థో

రాధేయ దిష్ట్యా స్మరసీహ ధర్మమ్,

ప్రాయేణ నీచా వ్యసనేషు మగ్నా

నిష్ఠన్తి దైవం, కుకృతం న తు స్వమ్.

(కర్ణపర్వం 91.1)

నాడు నువ్వు, దుర్యోధనుడూ, శకునీ ఏకవస్త్ర యైన ద్రౌపదిని సభలోనికి లాగించుకొని వచ్చారు కదా - అప్పుడు నీకు ధర్మం మాట గుర్తుకు రాలేదా?

ద్యూతసభలో ద్యూతం ఆడడం తెలియని యుధిష్ఠిరుణ్ణి, దానిలో మంచి జ్ఞానం గల శకుని ఓడించిననాడు నీ ధర్మం ఎక్కడికి పోయింది?

యదా సభాయాం రాజానమనక్షజ్ఞం యుధిష్ఠిరమ్,

అజైషీచ్ఛకునిర్జ్ఞానాత్ క్వ తే ధర్మస్తదా గతః.

(కర్ణపర్వం 91.3)

కర్ణా! వనవాసం పూర్త అయిన తరువాత పదమూడవ సంవత్సరం గడచిన తరువాత కూడ పాండవులకు రాజ్యం ఇవ్వలేదు కదా? అప్పుడు నీ ధర్మం ఎక్కడికి పోయింది?

వనవాసే వ్యతీతే చ కర్ణ వర్మే త్రయోదశే,

న ప్రయచ్ఛసి యద్ రాజ్యం క్వ తే ధర్మస్తదా గతః.

(కర్ణపర్వం 91.4)

నీవు చెప్పగా దుర్యోధనుడు భీమసేనుని విషయంలో సర్పాలతోను, విషం కలిపిన భోజనాదులతోను ప్రవర్తించాడు కదా - అప్పుడు నీ ధర్మం ఎక్కడికి పోయింది?

యద్ భీమసేనం సర్పైశ్చ విషయుక్తైశ్చ భోజనైః,

ఆచరత్ త్వన్మతే రాజా క్వ తే ధర్మస్తదా గతః.

(కర్ణపర్వం 91.5)

రాధేయా! వారణావతంలో ఆ నాడు జతుగృహం పొందవులు నిద్రపోతూండగా కాల్పించావు కదా! అప్పుడు నీ ధర్మం ఎక్కడికి పోయింది?

యద్వారణావతే పార్థాన్ సుప్తాన్ జతుగృహే తదా,
అదీపయస్త్యం రాధేయ క్ష తే ధర్మస్తదా గతః. (కర్ణపర్వం 91.6)

రజస్వల యైన పొంచాలి దుఃశాసనుని వశంలో ఉన్నప్పుడు, సభలో, నువ్వు నవ్వావు కదా - అప్పుడు నీ ధర్మం ఎక్కడికి పోయింది?

యదా రజస్వలాం కృష్ణాం దుఃశాసనవశే స్థితామ్,
సభాయాం ప్రాహసః కర్ణ క్ష తే ధర్మస్తదా గతః. (కర్ణపర్వం 91.7)

ఆ అనార్యులు ఏ అపరాధమూ లేని ద్రౌపదిని ఆ విధంగా బాధిస్తుండగా దగ్గరనే ఉండి చూచావు కదా - ఆనాడు నీ ధర్మం ఎక్కడికి పోయింది?

ద్రౌపదీ! పొందవు లందరూ నశించారు. శాశ్వత మైన నరకంలో పడ్డారు. మరొకనిని ఎవనినైనా భర్తగా కోరుకో” అంటూ గజగామిని యైన ఆ ఉత్తమవనితను వంకరగా చూచావు కదా? ఆనాడు నీ ధర్మం ఎక్కడికి పోయింది?

వినష్టాః పాణ్డవాః కృష్ణే శాశ్వతం నరకం గతాః,
పతిమన్యం వృణీష్యతి వదంస్త్యం గజగామినీమ్,
ఉపప్రేక్షసి రాధేయ క్ష తే ధర్మస్తదా గతః. (కర్ణపర్వం 91.9)

కర్ణా! రాజ్యం మీద దురాశతో శకునిని ఆశ్రయించి పొందవులను అంతగా బాధించావు కదా! అప్పుడు నీ ధర్మం ఎక్కడికి పోయింది?

రాజ్యలుబ్ధః పునః కర్ణ సమావృథసి పాణ్డవాన్,
యదా శకునిమాశ్రిత్య క్ష తే ధర్మస్తదా గతః. (కర్ణపర్వం 91.10)

చాలమంది మహారథులందరూ కలిసి బాలు డైన అభిమన్యుణ్ణి చుట్టుముట్టి చంపారు కదా! అప్పుడు నీ ధర్మం ఎక్కడికి పోయింది?

యదాభిమన్యుం బహవో యుధే జఘ్నుర్మహారథాః,
పరివార్య రణే బాలం క్ష తే ధర్మస్తదా గతః. (కర్ణపర్వం 91.11)

సూతా! ఈ ధర్మం ఏదీ అప్పుడు లేనప్పుడు ఈనాడు నోరు ఎండింపచేసికొని, (వృద్ధప్రలాపాలచేత) ఏమి ప్రయోజనము. ఇప్పుడు నువ్వు ఎన్ని ధర్మం మాటలు చెప్పినా నిన్ను ప్రాణాలతో విడిచేది లేదు.

పాండవులు యుద్ధంలో శత్రువులను జయించి రాజ్యం పొందుతారు; కౌరవులందరూ ఆ ధర్మరక్షితులైన పాండవుల చేతిలో మరణిస్తారు. ఇది తథ్యం.”

కృష్ణుడు ఇలా అంటూండగా కర్ణుడు సిగ్గుతో వంగిపోయి, సమాధానం ఏమీ చెప్పలేదు.

ఏవముక్తస్తదా కర్ణో వాసుదేవేన భారత,
లజ్జయావనతో భూత్వా నోత్తరం కించిదుక్తవాన్. (కర్ణపర్వం 91.15)

కర్ణుడు క్రోధావిప్లుడై అర్జునునితో యుద్ధం చేశాడు.

“అర్జునా! వీనిని దివ్యాస్త్రాలు ప్రయోగించి సంహరించు” అన్నాడు కృష్ణుడు. అస్త్రప్రయోగం ప్రారంభమయింది.

చివరికి అర్జునుడు కర్ణుణ్ణి వధించా లని సంకల్పించుకొని అంబులపొదినుండి అంజీలకం అను భయంకరమైన బాణం తీసి, దానిపై మహాస్త్రం అభిమంత్రించి - “నేను ఏమైనా తపస్సు చేసి ఉంటే, గురువులను సంతోషపెట్టి ఉంటే, మిత్రుల ఇష్టవాక్యం విని ఉంటే, ఈ శరం నా శత్రువైన కర్ణుణ్ణి చంపుగాక” అని అంటూ కర్ణునిమీద ప్రయోగించి, ఆతని శిరస్సు ఛేదించాడు. కర్ణుడు నేలపై ఒరిగాడు. కర్ణుని దేహంనుండి ఒక అద్భుతమైన తేజస్సు బయలుదేరి సూర్యమండలంలో ప్రవేశిస్తూండగా అక్కడి యోధులందరూ చూచి ఆశ్చర్యం చెందారు.

అది చూచి కౌరవులందరూ పారిపోయారు. పాండవులు సంతోషించి శంఖాలు పూరించి భేరీధ్వనాలు చేశారు.

శల్యుడు దుఃఖిస్తూ దుర్యోధనునివద్దకు వెళ్లి ఆతనిని ఓదారుస్తూ ధైర్యం చెప్పాడు. దుర్యోధనుడు పారిపోతూన్న సేనలను వెనుకకు మళ్లిస్తూ - “సూతా! నా రథాన్ని ముందుకు మెల్లగా నడిపి అర్జునుడు నన్ను దాటిపోకుండా చూడు. పాండవులను వాళ్ల సైన్యాలను సంహరిస్తాను” అంటూ యుద్ధం చేయడానికి సంకల్పించాడు.

ఆవిధంగా ప్రేరేపించగా ఇరవైయైదువేలమంది సైనికులు యుద్ధానికి సన్నద్ధులై ముందుకు వచ్చారు. వాళ్ల నందరినీ భీముడు గదాధారియై అనాయాసంగా సంహరించాడు. అర్జునాదులు మిగిలిన కౌరవయోధులను సంహరిస్తూండగా మిగిలిన వాళ్లు, దుర్యోధనుడు నివారిస్తున్నా కూడ వినకుండా పారిపోయారు.

కృష్ణార్జునులు తమ శిబిరాలు చేరారు. కౌరవసైన్యా లన్నీ పారిపోయి వెళ్లి తమ శిబిరాలలో ప్రవేశించాయి.

కర్ణార్జునుల యుద్ధం చూడడానికి యుద్ధరంగానికి వెళ్లిన యుధిష్ఠిరుడు గాఢమైన దెబ్బలు తలిగి ఉండడంచేత అక్కడ చాలసేపు ఉండజాలక ముందుగానే శిబిరం చేరుకొన్నాడు.

కృష్ణార్జునులు రాగానే వాళ్లను అభినందిస్తూ తన ఆనందాతిశయాన్ని ప్రకటించాడు. కృష్ణుడు చేసిన సాహాయ్యానికై ఆతనిని అనేకవిధాల స్తుతించాడు.

కర్ణపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓమ్ స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

శల్యపర్వము

కర్ణుడు వీరస్వర్గం పొందాడు. కౌరవసైన్యా లన్నీ చెల్లాచెదరై పారిపోయి తమ గుడారాలలో ప్రవేశించాయి. దుర్యోధనుడు దుఃఖాక్రాంతుడై కర్ణుణ్ణి స్మరిస్తూ ఏమి చేయాలా అని ఆలోచిస్తున్నాడు.

ఆ సమయంలో, వయోవృద్ధుడూ జ్ఞానవృద్ధుడూ అయిన కృపాచార్యుడు కృపావిష్టుడై దుర్యోధనుని దగ్గరికి వెళ్లి ఆతనికి ఇలా ఉపదేశించాడు -

“దుర్యోధనా! నేను నీకొక విషయం చెప్పా లని అనుకొంటున్నాను. నా మాటలు విని నీకు అంగీకారయోగ్య మైతే అలా చెయ్యి.

క్షత్రియులకు యుద్ధం ఉత్తమధర్మం. క్షత్రియుడు అవసరాన్ని పట్టి స్నేహ - బాంధవ్యవిచారం లేకుండా, తన ధర్మం పాలించుకొనడంకొరకు ఎవరితో నైనా యుద్ధం చెయ్యాలి. అది సత్యమే.

నీకు హిత మైన మాట చెపుతున్నాను; విను. భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కర్ణుడు, జయద్రథుడు, నీ సోదరులు, నీ కుమారుడు లక్ష్మణుడు - వీళ్లందరూ మరణించిన తరువాత, ఎవరిమీద భారం అంతా ఉంచి మనం ఇప్పుడు యుద్ధం చెయ్యాలి?

కృష్ణుడు నేత్రంగా గల కపికేతనుడు, గాండీవధారి అయిన అర్జునుణ్ణి ఎవరు జయించగలరు? భీముని సింహనాదమూ, పాంచజన్య - దేవదత్తాల ధ్వనీ వినగానే మన సైనికుల గుండెలు అదిరిపోతున్నాయి. మనం అందరమూ చూస్తుండగానే ఇంతమంది మహావీరులను పాండవులు సంహరించారు కదా? వాళ్ల నిప్పుడు ఎదుర్కొనే వా ల్లేవ రున్నారు?

సత్పురుషు లైన ఆ పాండవుల విషయంలో మీరు చేసిన అసాధుకర్మలే ఘోర మైన ఈ ఆపదకు హేతు వయ్యాయి.

దుర్యోధనా! నీకోసం ఇంతమందిని తీసికొనివచ్చావు; వీళ్లందరూ మరణించారు. ఇప్పుడైనా సరియైన ఉపాయం అవలంబించి నిన్ను నవ్వు రక్షించుకొనడం యుక్తం. పాత్ర బ్రద్దలైపోతే దానిలో ఉన్న పదార్థం పది దిక్కులకూ చెదిరి పడిపోతుంది కదా?

రక్ష దుర్యోధనాత్మానమాత్మా సర్వస్య భాజనమ్,

భిన్నే హి భాజనే తాత దిశో గచ్ఛతి తద్గతమ్.

(శల్యపర్వం 4.42)

బలం తగ్గినవాడు, లేదా సమానబలం కలవాడు, శత్రువుతో సంధి చేసుకోవాలనీ, అధికబలంతో ఉన్నవాడే శత్రువుతో వైరం పెంచుకొనవచ్చు ననీ బృహస్పతి చెప్పాడు -

హీయమానేన వై సన్ధిః పర్యేష్టవ్యః సమేన వా,

విగ్రహో వర్ధమానేన మతిరోషా బృహస్పతేః.

(శల్యపర్వం 4.43)

మనం ఇప్పుడు బలహీనులం అయ్యాం. అందుచేత నువ్వు పాండవులతో సంధి చేసికొనడం మంచిది.

రాజుకు వంగి ఉంటే మనకు రాజ్యం లభిస్తుంది. అంతేనే కాని మూఢత్వం చేత ఎదిరించి పరాభవాన్ని పొందడం శ్రేయస్కరం కాదు.

యుధిష్ఠిరుడు కృపాశీలుడు. ధృతరాష్ట్రుడూ కృష్ణుడూ చెపితే నిన్ను రాజును చేస్తాడు.

యుధిష్ఠిర భీమార్జునాదులు కృష్ణు డేమి చెపితే అది చేస్తారు. ధృతరాష్ట్రుని మాట కృష్ణుడు కాదనడు. రాజా! పాండవులతో విరోధం పెట్టుకొనడంకంటే ఇలా సంధి చేసికొనడం మంచిది అని నా అభిప్రాయం.

రాజా! నే నీ మాటలు దైన్యంవల్ల గాని, ఏదో విధంగా నా ప్రాణాలు రక్షించుకోవాలను ఉద్దేశంతో కాని చెప్పడం లేదు. నీకు హిత మైన మాట చెపుతున్నాను. దీనిలోని యథార్థత్వాన్ని మరణానంతరం నువ్వు స్మరిస్తావు.”

స త్వాం బ్రవీమి కార్పణ్యాన్న ప్రాణపరిరక్షణాత్,

పథ్యం రాజన్ బ్రవీమి త్వాం తత్పరాసుః స్మరిష్యమి.

(శల్యపర్వం 4.50)

దుర్యోధనుడు కృపాచార్యుని మాటలు విని దీర్ఘంగా, వేడిగా నిట్టూర్పు విడిచి ముహూర్తకాలం మౌనంగా ఉండిపోయాడు. ఇలా అన్నాడు : “విప్రోత్తమా! నీవు మంచి హృదయంకలవాడు చెప్పవలసిన మాట చెప్పావు. నీవు ప్రాణాలకు కూడ లెక్కచేయకుండా మహారథులతో యుద్ధం చేయడం మేం అందరమూ చూస్తూనే ఉన్నాం. కాని నీ మాట నాకు నచ్చలేదు. మనం రాజ్యభ్రష్టుణ్ణి చేసిన యుధిష్ఠిరుడు మనలను ఎలా విశ్వసిస్తాడు? దౌత్యంకోసం వచ్చిన కృష్ణుణ్ణి మనం అవమానించాం కదా? ఇప్పుడా కృష్ణుడు మన మాట ఎలా విశ్వసిస్తాడు? ఆనాడు ద్రౌపది సభలో విలపించింది. మనం పాండవుల

రాజ్యం హరించాం; ఈ రెండు విషయాలూ కృష్ణుడు ఏనాటికీ సహించడు. “కృష్ణార్జును లిద్దరికీ ఒకే ప్రాణం” అని నేను పూర్వమే విన్నాను. అది ఇప్పుడు ప్రత్యక్షంగా చూస్తున్నాను.

మేనల్లుడు మరణించినందుకు కృష్ణుడు సరిగా నిద్రపోవడం లేదు. తన పుత్రుని మరణాన్ని గూర్చి అంతగా దుఃఖిస్తూన్న అర్జునుడు మన కెలా సహాయపడతాడు?

మహాబలు డైన భీముడు అలా ప్రతిజ్ఞచేశాడు కదా; అతడు నిలువునా విరిగిపో నైనా విరిగిపోతాడు కాని, ఎవరికీ వంగడు.

ఆనాడు దుఃశాసనుడు లాగికొని వచ్చి సభలో వివస్త్రునిగా చేసిన ఆ ద్రౌపదిని ఎల్లప్పుడూ స్మరిస్తూన్న పాండవులను యుద్ధంనుండి ఎలా నివారించగలం?

ద్రౌపది నా వినాశాన్నీ భర్తల కామసిద్ధినీ కోరుతూ కటికనేలపై శయనిస్తూ వైరం తీర్చుకొనే వరకు ఉగ్రమైన తపస్సు చేసింది. ఆమె అలా తపస్సుచేస్తూండగా కృష్ణుని చెల్లెలు (సుభద్ర) ఆత్మాభిమానాన్నీ, దర్పాన్నీ దూరంగా ఉంచి, పరిచారిక వలె నిత్యమూ ద్రౌపదికి సేవ చేస్తున్నది.

యదా చ ద్రౌపదీ క్షిప్తా మద్వినాశాయ దుఃఖితా,
 స్థణ్ణిలే నిత్యదా శేతే యావత్ వైరస్య యాతనమ్.
 ఉగ్రం తేపే తపః కృష్ణా భర్తృణామర్థసిద్ధయే.
 నిక్షిప్త మానం దర్పం చ వాసుదేవసహోదరా,
 కృష్ణాయాః ప్రేష్యవద్ భూత్వా శుశ్రూషాం కురుతే సదా.

(శల్యపర్వం 5.19.21)

ఇంతగా పెరిగిపోయిన ఇదంతా ఏ విధంగాను ఆరిపోదు.

సమస్తభూమండలాన్నీ ఏకచ్ఛత్రాధిపతిగా పాలించిన నేను ఇప్పుడు పాండవుల దయచేత రాజ్యం ఎలా అనుభవిస్తాను?

నీవు ఎంతో స్నేహభరిత మైన హిత మైన మాట చెప్పావు? నీ విషయంలో నా కేమీ కోపం లేదు.

ఇది సంధికోసం ప్రయత్నించే కాలం కాదు. యుద్ధమే చేయవలసిన కాలం.

నేను అనేకయజ్ఞాలు చేశాను. బ్రాహ్మణులకు దక్షిణలు ఇచ్చాను. కోరిక లన్నీ పొందాను. వేదాలు చదివాను. శత్రువుల తలమీద నిలబడ్డాను. నా పోవ్యవర్గాన్ని చక్కగా

పోషించాను. దీనులకు సహాయం చేశాను. శత్రురాజ్యం జయించాను. నా రాజ్యాన్ని బాగా పాలించాను. అన్ని విధాల భోగాలు అనుభవించాను. పితృదేవతల ఋణం తీర్చుకొన్నాను (పుత్రులను కన్నాను).

సుఖ మనేది అస్థిర మైనది. అలాంటప్పుడు రాష్ట్రం స్థిరంగా ఎలా ఉంటుంది? యశస్సు ఎలా వస్తుంది? కీర్తి సంపాదించాలంటే అది యుద్ధం ద్వారా మాత్రమే లభిస్తుంది.

క్షత్రియుడు యుద్ధంలో మరణించాలి గాని ఇంట్లో మరణించడం గర్వ మైనది. చేయవలసిన యజ్ఞా లన్నీ చేసి, ఎవడు అరణ్యంలో కాని, యుద్ధంలో కాని శరీరం విడిచిపెడతాడో అతడు గొప్ప మహిమను పొందుతాడు.

ఎవడు రోగాదిపీడితుడై, దీనంగా ఏడుస్తూ, మునులితనంతో కదలలేక మెదలలేక ఏడుస్తూన్న బంధువుల మధ్య మరణిస్తాడో అతడు పురుషుడే కాదు.

ఎవణ్ణే అన్ని భోగాలు విడచి ఉత్తమగతి పొందుతారో వాళ్లతో సమాన మైన (వాళ్లు వెళ్లిన లోకాలను) నేను ఇప్పుడు యుద్ధంచేత పొందుతాను.”

పితామహు డైన భీష్ముడు, ధీమంతు డైన ద్రోణాచార్యుడు, కర్ణుడు, ఇతరవీరులు ఏమార్గాన్నీ ఏర్పరచి వెళ్లారో ఆ మార్గం, మనం ఇప్పుడు తొందరపడకపోతే మహావేగంతో వెళ్లి సద్గతిని పొంద గోరుతూన్న మనకి అందకుండా పోతుంది.

తైః స్వయం రచితో మార్గః దుర్గమో హి పునర్భవేత్,

సంపతద్ధిర్మహావేగైర్వాస్యద్ధిరిహ సద్గతిమ్.

(శల్యపర్వం 5.43)

నాకోసం ప్రాణాలు విడిచిన శూరులు చేసిన ఉపకారాన్ని స్మరిస్తూ వారి ఋణం తీర్చుకోవా లనుకుంటున్న నా మనస్సు రాజ్యంమీద ప్రసరించడం లేదు.

నా బంధువులను మిత్రులను చంపింపచేసి నేను నా ప్రాణాలు రక్షించుకొనడానికి ప్రయత్నిస్తే లోకం నన్ను నిందిస్తుంది. నేను యుద్ధం చేసి స్వర్గం పొందుతాను; అది మరొక విధంగా అవడానికి వీలులేదు.”

ఈ మాటలు విని అక్కడ ఉన్న రాజు లందరూ దుర్యోధనుణ్ణి “సాధు సాధు” అంటూ ప్రశంసించి యుద్ధాన్నే కోరుతూ సరస్వతీనదికి వెళ్లి స్నానపానాదులు చేశారు.

శల్యుణ్ణి సేనాపతిగా చేయుట

దుర్యోధనుడు అశ్వత్థామవద్దకు వెళ్లి - “ఇప్పుడు గురుపుత్రుడ వైన నీవే మాకు గతి. అందుచేత నాకు ఎవరు సేనాపతిగా ఉంటే బాగుంటుందో చెప్పు” అన్నాడు.

“మహావీరు డైన శల్యుడు సేనాపతిగా ఉండడానికి తగినవాడు” అని అశ్వత్థామ చెప్పగా దుర్యోధనుడు శల్యుని వద్దకు వెళ్లి సేనాపత్యాన్ని అంగీకరించవలసిందిగా కోరాడు.

శల్యుడు చాల సంతోషించి - “కృష్ణార్జునులు నా కే మాత్రమూ సాటి రారు. పాండవులను, వారి సైన్యాలను తప్పక సంహరిస్తాను. అందుకు తగిన వ్యూహం ఏర్పరుస్తాను” అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు యోధుల జయజయధ్వానాల మధ్య శల్యుణ్ణి సేనాపతిగా అభిషిక్తుణ్ణి చేశాడు.

కౌరవసైన్యా లన్నీ జయజయధ్వులు చేస్తూండగా యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణునితో - “కృష్ణా! దుర్యోధనుడు మద్రరాజును సేనాధిపతినిగా చేశాడు. ఇప్పుడు మనం ఏమి చెయ్యాలి నువ్వే చెప్పాలి” అన్నాడు.

“యుధిష్ఠిరా! శల్యుడు మహాబలశాలి. భీష్మ - ద్రోణ - కర్ణాదులతో సమానుడు లేదా వాళ్ల కంటే కూడ గొప్ప మహావీరు డని నా అభిప్రాయం. రణంలో అతడు భీమ - అర్జున - శిఖండి - దృష్టద్యుమ్న - సాత్వతులకంటే కూడ బలం చేత అధికుడు. మన సైన్యంలో ఏ వీరుడూ కూడ ఆతనిని ఎదిరించి నిలువజాలరు. నువ్వే ఆతనితో యుద్ధం చెయ్యాలి. మేనమామ అని సందేహించకుండా ఆతనిని వధించాలి” అన్నాడు కృష్ణుడు.

మరునాడు యుద్ధం ప్రారంభ మైనది. అప్పుడు కౌరవసేనలోని కృప - కృతవర్మాది వీరు లందరూ దుర్యోధనునివద్దకు వెళ్లి - “మనలో ఎవ్వరూ కూడ ఒంటరిగా పాండవ సోదరులలో ఎవరితోనూ యుద్ధం చేయకూడదు. అలా చేసిన వానికి పంచమహాపాతకాలు, పంచఉపపాతకాలూ కూడ తగులుతాయి” అని శపథం చేసికొన్నారు.

అందరూ మద్రరాజును ముందు ఉంచుకొని యుద్ధభూమికి వెళ్లారు. ఇలా చెవుతూ సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో - రాజా! ద్రోణుడు మరణించాడు, భీష్ముడు పడిపోయాడు, కర్ణుడు మరణించాడు - అయినా, ఆ సమయంలో నీ పుత్రు లందరు శల్యుడు పాండవుల సందరినీ సంహరిస్తాడు అనే బలవత్తర మైన ఆశతో ఉన్నారు.

ఆశా బలవతీ రాజాన్! పుత్రాణాం తేఽభవత్తదా,

హతే ద్రోణే చ భీష్మే చ సూతపుత్రే నిపాతితే,

శల్యః పార్థాన్ రణే సర్వాన్ నిహనిష్యతి మారిషః. (శల్యపర్వం 8.16,17)

అన్నాడు.

“శల్యడు సేనాపతి అయే సరికి ఉభయపక్షాలలోను ఎంత సైన్యం మిగిలింది?” అని ధృతరాష్ట్రుడు ప్రశ్నించాడు.

అప్పుడు సంజయుడు - “మన సైన్యంలో పదకొండు వేల రథాలు, పదివేల ఏడు వందల ఏనుగులు, రెండు లక్షల అశ్వాలు, మూడు కోట్ల కాలిబంట్లు ఉండగా, పాండవుల సైన్యంలో ఆరువేల రథాలు, ఆరువేల ఏనుగులు, పదివేల అశ్వాలు, రెండు కోట్ల కాలిబంట్లు ఉన్నారు” అని చెప్పాడు.

రెండు సైన్యాల మధ్య యుద్ధం ప్రారంభమయింది. ఆ ఘోరయుద్ధంలో భీమార్జునులు శత్రువులను స్తంభింపచేసి శంఖాలు పూరించారు. వాళ్ల శంఖధ్వని విన్న వెంటనే ధర్మరాజును ఎదుట ఉంచుకొని దృష్టద్యుమ్న శిఖిందులు శల్యనితో యుద్ధానికి వచ్చారు. నకుల సహదేవులు ఉత్సాహంగా శత్రుసంహారం చేశారు. పాండవుల దాడికి నిలవజాలక కౌరవసైన్యాలు పారిపోయాయి.

అది చూచి శల్యడు కురుసైన్యానికి ధైర్యం చెప్పతూ ధర్మరాజుమీదికి యుద్ధానికి వెళ్లాడు. ద్వంద్వయుద్ధం ప్రారంభమయింది. నకులుడు ముగ్గురు కర్ణపుత్రులను సంహరించాడు. యుద్ధంలో ఎంతోమంది వీరులైన యోధులు ప్రాణాలు త్యజించారు. భీముడు శల్యనితో యుద్ధానికై తలబడి అతని రథాశ్వసూతులను సంహరించగా శల్యడు గదతో భీముణ్ణి ఎదిరించాడు. వారిరువురి మధ్యా ఘోరమైన గదాయుద్ధం జరిగింది. ఇద్దరూ ఒకరిమీద ఒకరు గదలు వినరుగా అది తగిలి ఇద్దరూ మూర్ఛ చెందారు.

కృపాచార్యుడు వచ్చి శల్యణ్ణి తన రథంమీద కూర్చుండబెట్టుకొని తీసికొని పోయాడు. భీముడు క్షణకాలంలో తెప్పిరిల్లి గద ధరించి శల్యణ్ణి యుద్ధానికి రమ్మని పిలిచాడు.

కౌరవసైన్యాలు భీముణ్ణి చుట్టుముట్టాయి. వాటిని అతడు సంహరిస్తూండగా ఇతర పాండవవీరులు అక్కడికి వచ్చి చేరారు. దుర్యోధనుడు చేకితానుణ్ణి సంహరించాడు.

శల్యడు ధర్మరాజును వధించడానికై తీవ్రమైన బాణాలు ప్రయోగించాడు. యుధిష్ఠిరుడు బాణాల నన్నింటినీ ఖండించగా శల్యడు మళ్లీ బాణవర్షం కురిపించాడు. శల్యడు యుద్ధరంగంలో అత్యద్భుతమైన పరాక్రమం చూపి అందరినీ ఆశ్చర్యచకితులను చేశాడు.

అర్జునాశ్వత్థామల యుద్ధం

అశ్వత్థామ అతని అనుచరులైన త్రిగర్తదేశమహారథులు అర్జునునితో యుద్ధానికి వచ్చారు. పార్థుడు వాళ్లపై బాణవర్షం కురిపించినా కూడ వాళ్లు ధైర్యంతో నిలచి అతనిని

ఎదుర్కొన్నారు. అర్జునుడు విజృంభించి వాళ్లను భయభ్రాంతులను చేస్తూ బాణవర్షం కురిపించాడు. అది చూచి అశ్వత్థామ అర్జునుని ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునుడు గురుపుత్రుడు కదా అను భావంతో అశ్వత్థామను అధికంగా పీడించకుండా ఆతనిని విరథుని చేశాడు. అశ్వత్థామ ముసల - పరిఘలను ప్రయోగించగా అర్జునుడు వాటిని ఖండించివేశాడు.

ఇంతలో పాంచాలమహారథు డైన సురథుడు వచ్చి అశ్వత్థామను ఎదిరించి బాణవర్షం కురిపిస్తూండగా అశ్వత్థామ క్రోధాతిశయంతో కనుబొమ్మలు విరచి ఒక్క తీవ్రమైన నారాచబాణంతో ఆతనిని వధించాడు. మళ్లీ రథం ఎక్కి అర్జునునితో యుద్ధం చేశాడు.

దుర్యోధనుడు ధృష్టద్యుమ్నునితో యుద్ధం చేస్తూండగా శిఖండి కృతవర్మ కృపాచార్యులతో తలబడ్డాడు. శల్యుడు బాణవర్షం కురిపిస్తూ భీమాదిపాండవులను సాత్యకిని తీవ్రంగా పీడించాడు.

శల్యుడు సాత్యకి ధనస్సును ఖండించి ఆతనిని విరథుని చేశాడు. వెంటనే సాత్యకి మరొక రథంమీద వచ్చి, పాండవులను పీడిస్తూన్న శకునితో ఘోరంగా పోరాడాడు.

శల్యుని పరాక్రమం చూడగానే ఉత్సాహభరితులై కౌరవసైనికులు పాండవసైన్యాలతో యుద్ధం కొనసాగించాయి. పాండవసైన్యాలు వీగిపోతున్నాయి. అది చూచిన భీమార్జునులు కౌరవసైన్యాలను సంహరించడానికై పూనుకొన్నారు. అయితే శల్యుని ప్రతాపానికి తట్టుకొనలేక పాండవులసైన్యాలు, యుధిష్ఠిరుడు గట్టిగా అరుస్తున్నా కూడ పట్టించు కొనకుండా పారిపోతున్నాయి.

అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు పౌరుషం చూపుతూ శల్యునిమీద విజృంభించాడు. ఈ వేళ జయ మైనా సరే అపజయ మైనా సరే ఇతనిని ఉపేక్షించకూడదు. అని నిశ్చయించు కొని సోదరులను కృష్ణుణ్ణి పిలిచి - “మీరందరూ భీష్మ - ద్రోణ - కర్ణాదుల విషయంలో మీ మీ వంతుల పరాక్రమం చూపి వాళ్లను పరిమార్చారు. ఇప్పుడు నా వంతు ఇతడు మిగిలాడు. నేను ఈనాడు వివిధంగా నైనా ఈ మద్రదేశరాజును జయించా లని నిశ్చయించుకొన్నాను. నా మనస్సులో ఉన్న ఆలోచన చెపుతున్నాను, వినండి.

నకులసహదేవులు నా చక్రాలను రక్షిస్తూంటారు. నాకీ యుద్ధానికి అవసరమైన ఉపకరణా లన్నీ నా రథంలో సిద్ధం చెయ్యండి. సాత్యకి దక్షిణచక్రాన్నీ ధృష్టద్యుమ్నుడు ఉత్తర చక్రాన్ని రక్షిస్తారు. అర్జునుడు నా వెనుక భాగాన్ని రక్షిస్తాడు. భీముడు నా ఎదుట ఉంటాడు. ఈనాడు శల్యుణ్ణి నేనైనా వధిస్తాను. నన్ను ఆత డైనా వధిస్తాడు అన్నాడు.

వారందరూ ఆ విధంగా చేశారు. మళ్లీ యుద్ధోత్సాహంతో శంఖభేర్యాదులు మ్రోగాయి. దుర్యోధనుడు భీమునితో తలబడ్డాడు. భీముడు అతని ధ్వజాన్ని పడగొట్టి సారథిని వధించాడు. దుర్యోధనుడు మూర్ఛ చెందాడు. అశ్వత్థామ వచ్చి అతనిని రక్షించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు తానే అశ్వాలను నడుపుకొంటూ వెళ్లి శల్యుణ్ణి ఎదిరించాడు. ఎల్లప్పుడూ అంత మృదుస్వభావంతో ఉండే యుధిష్ఠిరుడు ఆ సమయంలో అంత భయంకరుడుగా ఉండడం చూచి అందరూ ఆశ్చర్యపోయారు.

తత్రాశ్చర్యమపశ్యామ కున్దీపుత్రే యుధిష్ఠిరే,

పురా భూత్వా మృదుర్దాన్తో యత్ తదా దారుణోఽభవత్. (శల్యపర్వం 16.48)

అతడు కళ్లు ఎఱుజేసి, కోపంతో వణికిపోతూ బాణవర్షం కురిపించి వేలకొలది చతుర్విధసైన్యాలను సంహరించాడు.

ఇంతలో శల్యుడు తనమీదికి రాగా యుధిష్ఠిరుడు అతని రథాశ్వాలను, సారథిని సంహరించి అతనిని తీవ్ర మైన బాణాలతో గాయపరచాడు. అశ్వత్థామ వచ్చి శల్యుణ్ణి తన రథంమీద దూరంగా తీసికొనిపోయాడు.

శల్యుడు మరొక రథంమీద నవ్వుతూ వచ్చి మళ్లీ యుధిష్ఠిరునితో యుద్ధం ప్రారంభించాడు. భీముడు, నకులుడు, సహదేవుడు సాత్యకి మొదలైన పాండవవీరులు యుధిష్ఠిరుని చుట్టూ చేరి శల్యుణ్ణి బాణవర్షంతో పీడించారు.

శల్యుడు యుధిష్ఠిరుని రథాశ్వాలను వధించగా అది చూచి భీముడు శల్యుని రథాశ్వాలను చంపివేశాడు. భీముడు, సహదేవుడు కూడ శల్యునిపై వందలకొలది శరాలు ప్రయోగించారు. భీముడు అతని కవచం ఛేదించివేశాడు. అప్పుడు శల్యుడు కత్తి, డాలూ పట్టుకొని ముందుగా నకులుని రథాని కున్న పోలుకట్టును ఛేదించి యుధిష్ఠిరునిమీదికి దూకాడు.

దృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, ద్రౌపదీ పుత్రులు, సాత్యకీ యుధిష్ఠిరుణ్ణి రక్షించడానికై వచ్చి శల్యుణ్ణి చుట్టుముట్టారు. భీముడు అతని చేతిలోని డాలు ఛేదించాడు. శల్యుణ్ణి ఆ స్థితిలో చూచి కౌరవసైన్యం ఏమి చేయాలో తెలియని స్థితిలో ఉంది.

శల్యుడు యుధిష్ఠిరుని మీదకు, సింహం లేడిమీదకు దుమికి నట్లు దుమికాడు. మీదికి వస్తూన్న అతనిని చూచి యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణుని మాటలు స్మరించి, శల్యుణ్ణి

సంహరించా లని నిశ్చయించుకొన్నాడు. శక్తి అను ఆయుధం చేతిలో గ్రహించి ధర్మరాజు తీవ్రమైన దృక్పథంతో శల్యుని వైపు చూచాడు.

రాజా! పవిత్రమైన మనస్సు కలవాడు. ఎట్టి పాపాలూ లేనివాడూ అయిన ఆ యుధిష్ఠిరుడు ఆ విధంగా కోపంతో చూచినా కూడ శల్యుడు భస్మం కాలే దంటే చాల ఆశ్చర్యకర మైన విషయం.

నిరీక్షితోఽసౌ సరదేవ రాజ్ఞా

పూతాత్మనా నిర్భృతకల్మషేణ,

ఆసీన్న యద్ భస్మసాన్మద్రరాజ

స్తదద్భుతం మే ప్రతిభాతి రాజన్.

(శల్యపర్వం 17.40)

అన్నాడు సంజయుడు దృతరాష్ట్రునితో.

ధర్మరాజు కోపంతో నృత్యం చేస్తూన్నట్లు చాల దృఢమైన హస్తంతో ఆ శక్తాయుధాన్ని పట్టుకొని, బాహువు బాగా చాపి, పూర్తి బలం వినియోగించి, అమోఘ మైన ఆ శక్తిని శల్యునిపై ప్రయోగించాడు.

ఆ శక్తి మీద పడగానే వజ్రంతో కొట్టిన పర్వతశిఖరంవలె శల్యుడు నేలమీద పడి భూమిని, ప్రేమపూర్వకంగా ఎదురువచ్చిన ప్రియురాలిని సర్వాంగాలతో కౌగిలించు కొంటున్నాడా అన్నట్లు కౌగిలించుకొన్నాడు. ఆ రాజు భూమిని కాంతను వలె చిరకాలం అనుభవించి నేడు సర్వాంగములతో ఆశ్లేషించి నిద్రించి నట్లు పడి ఉన్నాడు.

స తథా భిన్నసర్వాఙ్గో రుధిరేణ సముక్షితః,

ప్రత్యుద్గత ఇవ ప్రేమ్ణా భూమ్యా స సరపుష్పవః.

ప్రియయా కాస్తయా కాస్తః పతమాన ఇవోరసి,

చిరం భుక్త్వా వసుమతీం ప్రియాం కాంతామివ ప్రభుః.

సర్వైరజ్ఞైః సమాశ్లిష్య ప్రసుప్త ఇవ చాభవత్. (శల్యపర్వం 17.54,56)

ధర్మసంమత మైన ఆ యుద్ధంలో ధర్మాత్ముడైన ధర్మరాజుచేత వధింపబడిన ఆ మద్రదేశరాజు యజ్ఞంలో యథాశాస్త్రంగా చేసిన హోమా లన్నీ స్వీకరించిన అగ్ని వలె శాంతించాడు.

ధర్మే ధర్మాత్మనా యుద్ధే నిహతో ధర్మసూనునా,

సమ్యగ్భత ఇవ స్విప్తః ప్రశాంతోఽగ్నిరివాధ్వరే. (శల్యపర్వం 17.56,57)

ఆ విధంగా నేలమీద పడి ఉన్నా కూడ ఆతనిని శోభ ఏ మాత్రమూ వీడలేదు.

యుధిష్ఠిరుడు శల్యుణ్ణి సంహరించి అక్కడ ఉన్న కౌరవసైన్యా న్నంతనీ నశింప చేశాడు. అంతలో శల్యుని తమ్ముడు తన సోదరుని మరణానికి ప్రతిక్రియ చేయదలచి యుధిష్ఠిరునితో యుద్ధానికి వచ్చాడు. ఆతనిని కూడ యుధిష్ఠిరుడు ఛేదించి వధించాడు.

సాత్యకి మిగిలిన కౌరవసైనికులను సంహరిస్తూండగా కృతవర్మ వచ్చి ఆతనిని ఎదిరించాడు. సాత్యకి ఆతనిని విరధుని చేయగా కృపాచార్యుడు ఆతనిని తన రథంమీద ఎక్కించుకొని తీసికొనివెళ్లిపోయాడు.

అప్పుడు ఛిన్నాభిన్న మైపోతూన్న సైన్యాన్ని చూచి దుర్యోధనుడు స్వయంగా పాండవులతో యుద్ధం చేసి వాళ్లను నివారించాడు. ఇంతలో కృతకర్మ మరొక రథం ఎక్కి వచ్చి యుధిష్ఠిరుణ్ణి ఎదుర్కొన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు ఆతని రథాశ్వాలు వధించివేశాడు. అప్పుడు అశ్వత్థామ ఆతనిని తన రథంపై దూరంగా తీసికొనివెళ్లాడు.

తరవాత కృప - యుధిష్ఠిరుల మధ్య కొంత సేపు యుద్ధం జరిగింది. శల్యుణ్ణి సంహరించిన యుధిష్ఠిరుణ్ణి ప్రశంసిస్తూ పాండవసైనికులు శంఖాలు పూరించారు; భేరీలు మ్రోగించారు.

శల్యుని మిత్రులైన వీరుల వధ

మద్రదేశరా జైన శల్యునితో వచ్చిన ఏడువందల మహావీరులైన రథికులు శల్యుడు మరణించడం చూచి పాండవులపై యుద్ధానికి బయలుదేరారు.

అక్కడనే కొండ వంటి ఒక గజేంద్రము నెక్కి శ్వేతచ్ఛత్రధారియై చామరాదుల చేత వీచబడుతూన్న దుర్యోధనుడు వారిని మీరు ఇప్పుడు పాండవులమీదికి వెళ్లవద్దని వారించాడు.

దుర్యోధనస్తు ద్విరదమారుహ్యోచలసంనిభమ్,

ఛత్రేణ ధ్రియమాణేన వీజ్యమానశ్చ చామరైః,

న గస్తవ్యం న గస్తవ్యమితి మద్రానవారయత్.

(శల్యపర్వం 18.2)

అలా దుర్యోధనుడు నివారిస్తూన్నా కూడ అగక వాళ్లు యుధిష్ఠిరుని సంహరించడానికై పాండవసైన్యంలో ప్రవేశించారు.

శల్యుడు మరణించి నట్లు, ధర్మరాజును వాళ్లందరూ ఆక్రమించి నట్లు విన్న అర్జునుడు, భీముడు, నకులసహదేవులు, ద్రౌపదీపుత్రులు, పాంచాలులు, సోమకులు,

శిఖండి - వీళ్లందరూ అతనిని రక్షించడానికై వచ్చారు. ఈ విధంగా జరిగిన ఘోర యుద్ధంలో పాండవులు ఆ మద్రదేశవీరులను తీవ్రంగా క్షోభింపచేశారు. 'యుధిష్ఠిరు డెక్కడ యుధిష్ఠిరు డెక్కడ' అంటూ అరుస్తూ మద్రవీరులు యుద్ధం చేస్తున్నారు.

శకుని దుర్యోధనునితో - 'ఏమి టది; మనం అందరమూ చూస్తూండగానే మద్ర సైనికులను పాండవులు ఇలా నశింపచేస్తున్నారు? యుద్ధరంగంలో నువ్వు ఉండగా ఇలా జరగడం యుక్తం కాదు. అందరమూ కలిసి యుద్ధం చెయ్యా లని నిర్ణయించు కొన్నాం కదా. అలాంటప్పుడు నువ్వు ఏమీ చేయకుండా ఇలా ఊరికే ఉన్నావేమిటి?' అన్నాడు.

"నేను వద్దంటున్నా వీళ్లందరూ పాండవసేనలోనికి చొచ్చుకొని పోయారు; నా మాట వినలేదు" అన్నాడు దుర్యోధనుడు.

"యుద్ధకాలంలో క్రోధావేశంలో ఉన్న యోధులు ప్రభువు శాసనాన్ని లెక్కపెట్టక పోవచ్చు. మనం వీళ్లమీద కోపగించకూడదు. ఇది ఉపేక్షించే సమయం కాదు. అందరమూ కలిసి పాండవులతో యుద్ధం చేద్దాం; నడు" అన్నాడు శకుని.

వెంటనే దుర్యోధనుడు సైన్యంతో అటు వైపు వెళ్లాడు. అప్పటికే మద్రవీరు లందరూ మరణించారు. దుర్యోధనుని సైన్యం వస్తూండగా చూచి పాండవులు ఆ సైన్యాన్ని చెల్లా చెదరు చేశారు. కౌరవసైనికు లందరూ తమ తమ వాహనా లెక్కి పారిపోతున్నారు. సృంజయులు వాళ్లను తరుముకొంటూ వెడుతున్నారు.

దుర్యోధనుడు వాళ్లకు ధైర్యం చెప్పి నిలపగా తిరిగి యుద్ధానికి ఉద్యుక్తు లయ్యారు. చాలమంది సైనికులు భీముణ్ణి చుట్టుముట్టగా అతడు రథం దిగి గద ధరించి దానితో ఇరవైయొక్క వేలమంది కాలిబంటులను సంహరించాడు.

మేఘదూతనికి రాజైన శాల్వుడు పర్యతంవంటి మహాగజం ఎక్కి పాండవసైన్యాన్ని విక్షుబ్ధం చేయడం ప్రారంభించాడు. అది చూచి సేనాపతి యైన ధృష్టద్యుమ్నుడు బాణవర్షం చేత ఆ మహాగజాన్ని పీడించాడు. అది ఒక్కమారు విజృంభించి అతని రథాన్ని ఎత్తి దూరంగా పారవేస్తుండగా అతడు గదతో భూమిమీదికి దుమికాడు. గదతో ఆ గజాన్ని వధించాడు.

సాత్యకి ఆ గజాన్ని అధిరోహించి వచ్చిన శాల్వుణ్ణి వధించాడు. సాత్యకితో యుద్ధం చేసి కృతవర్మ పరాజితు డయ్యాడు. రెండు సైన్యాల మధ్య జరిగిన తుముల యుద్ధంలో దుర్యోధనుడు ప్రలయకాల రుద్రుడు వలె విజృంభించి శత్రుసైన్యాన్ని సంహరించాడు.

కౌరవసైన్యంలోని వీరు లందరూ సర్వసంసిద్ధులై దుర్యోధనుని దగ్గరనే ఆతని రక్షణకై నిలబడి యున్నారు.

భీమసేనుణ్ణి అశ్వత్థామ బాణవర్షంతో అడ్డుకొన్నాడు. శకుని యుధిష్ఠిరుని ఎదిరించాడు. ఆతని అశ్వాలను నాల్గింటినీ వధించి విరథుణ్ణి చేశాడు. సహదేవుడు యుధిష్ఠిరుని తన రథంమీద తీసికొని వెళ్లిపోయాడు.

యుధిష్ఠిరుడు మరొక రథం ఎక్కి వచ్చి శకునిపై బాణవర్షం కురిపించాడు. వారిద్దరి మధ్యా జరిగిన యుద్ధాన్ని అక్కడివాళ్లందరూ ఉత్సాహంతో చూచారు.

దుర్యోధన - ధృష్టద్యుమ్నులూ, ఉలూక - నకులులూ తీవ్రంగా పోరాడారు. ఈ విధంగా జరిగిన వివిధవీరుల ధ్వంధ్వయుద్ధంలో పర్వతంమీద దవాగ్నికి వెదురుకఱ్ఱల వనం దగ్గమైపోతూన్నప్పుడు కలిగే శబ్దం వంటి బాణసంఘట్టన శబ్దం అంతటా వ్యాపించింది.

శబ్దశ్చ తుములః సంఖ్యే శరాణాం పతతామభూత్,

మహావేణువనస్యేవ దహ్యమానస్య పర్వతే.

(శల్యపర్వం 22.49)

పాండవసైన్యం కౌరవసైన్యాన్ని భగ్నం చేయగా దుర్యోధనుడు ధైర్యం చెప్పి తన సైన్యాన్ని నిలుపుకొన్నాడు. యుధిష్ఠిరుడు కృపాచార్యునిపై మూడు బాణాలు ప్రయోగించి, నారాచబాణాలతో కృతవర్మ రథాశ్వాలను వధించాడు. అశ్వత్థామ కృతవర్మను దూరంగా తీసికొనిపోయాడు.

దుర్యోధనుడు ఏడు వందల రథాలను యుధిష్ఠిరునిమీదికి పంపగా మహావేగంతో వాళ్లందరు వచ్చి యుధిష్ఠిరుణ్ణి బాణాలతో కప్పివేశారు. ఇది చూచిన శిఖండి మొదలైన యోధులూ, పాంచాలవీరులూ యుధిష్ఠిరుని రక్షణకై వచ్చి ఆ ఏడువందలరథికులనూ కూడ హతమార్చారు.

అప్పుడు శకుని - “మీరందరూ అగ్రభాగమునం దుండి పాండవులతో యుద్ధం చెయ్యండి, నేను వెనుకనుండి వీళ్ల సైన్యాన్ని సంహరిస్తాను” అన్నాడు.

ఆ విధంగా మద్రసైన్యాలూ, ఇతరులూ కూడ ముందు భాగంలో ఉత్సాహంతో పోరాడారు. అయితే శత్రువులు వీళ్లను ఆక్రమించడంతో దుర్యోధనుని సైన్యాలు మళ్లీ వెనుకకు తిరిగాయి.

గాంధారరాజుకు చెందిన పదివేల అశ్వసైన్యం వెనుక భాగంనుండి పాండవసైన్యాన్ని పీడించి నశింపచేయడం ప్రారంభించింది. పాండవసేన భగ్నం అయిపోయింది. అది

చూచి యుధిష్ఠిరుడు సహదేవునితో - “సహదేవా! దుర్యుతియైన ఈ శకుని వెనుకనుండి ఆక్రమించి మన సైన్యాన్ని నశింపజేస్తున్నాడు. నువ్వు, ద్రౌపదీపుత్రులూ సైన్యంతో వెళ్లి శకునిని సంహరించండి. నేను పాంచాలులతో కలిసి ఈ రథసైన్యాన్ని నశింపజేస్తాను” అన్నాడు.

సహదేవుడు అన్నగారు చెప్పినట్లు అశ్వ - గజసైన్యంతోను, మూడువేల కాలిబంట్లతోను శకుని యుద్ధం చేస్తూన్న ప్రదేశానికి వెళ్లాడు. ఘోరమైన యుద్ధంలో వేలకొలది యోధులు ప్రాణాలు విడచారు.

మరణించగా మిగిలిన ఆరువేల అశ్వాల సైన్యంతో శకుని వెనుకకు మరలాడు. అప్పుడు పాండవయోధులు - “అశ్వారోహులు రథాలతో యుద్ధం చేయడం కష్టం; గజాలతో యుద్ధం చేయడం మైతే చాల కష్టం. అందుచేత, రథాలు రథాలతోను, కుంజరాలు కుంజరాలతోను యుద్ధం చేయడం మంచిది. శకుని అశ్వసైన్యంతో వెనుకకు వెళ్లిపోయాడు కదా. ఇంక తిరిగి రాదు” అన్నారు.

అప్పుడు ద్రౌపదీకుమారులు, మత్తగజాలు కూడ దృష్టద్యుమ్నునివద్దకు వెళ్లి పోయారు. సహదేవుడు యుధిష్ఠిరుని దగ్గరికి వెళ్లాడు. వాళ్లు అలా వెళ్లిపోవడంతో శకుని దృష్టద్యుమ్నుని సైన్యాన్ని ప్రక్కనుంచి పీడించడం ప్రారంభించాడు. తీవ్ర మైన యుద్ధం జరిగింది. వేలకొలది సైనికులు మరణించారు.

ఆ శబ్దం కొంచెం శాంతించింది. పాండవులు కౌరవసైన్యాన్ని సంహరించారు. అప్పుడు తాను తీసికొనివెళ్లిన పదివేల అశ్వాలలో మిగిలిన ఏడువందల అశ్వాలతో శకుని తిరిగివచ్చి యుద్ధం చెయ్యండి అని యోధులను ప్రోత్సహిస్తూ - “రాజు ఎక్కడున్నాడు?” అని అడిగాడు. “అదిగో అక్కడ రణమధ్యంలో శ్వేతచ్ఛత్రం కనబడుతున్నది కదా? రాజు అక్కడ ఉన్నాడు; వెళ్లు” అన్నారు. అప్పుడు శకుని రథసైన్యంలో ఉన్న దుర్యోధనుని దగ్గరికి వెళ్లి తాను పని అంతా పూర్తి చేసి నట్లు సంతోషంతో - “రాజు! అశ్వా లన్నింటినీ చంపివేశాను. ఇంక నీవు వెళ్లి రథాలను సంహరించాలి. పాండవులు పాలిస్తూన్న రథానీకాన్ని సంహరించిన వెంటనే ఈ గజాలను, పదాతులను సంహరించి వేద్దాం” అన్నాడు.

ఆ మాట వినగానే కౌరవసైన్యాలు జయం కోరుతూ పాండవుల రథానీకం ఆక్రమించడానికై ఆయుధాలు కదుపుతూ సింహనాదాలు చేస్తూ వెళ్లాయి. మళ్లీ ధనుష్టంకారాలు వినవచ్చాయి.

అది చూచి అర్జునుడు కృష్ణునితో - “యుద్ధం ప్రారంభించి ఈనాటికి పద్దెనిమిది రోజు లయింది. శత్రువులను సంహరించి నేడు ఈ యుద్ధం ముగిద్దాం. సముద్రం అంత కౌరవసేన మన సేనను ఎదిరించి గోష్ఠదం అంత అయిపోయింది. ఇంతమంది మహారథులు మరణించిన తరువాత కూడ మూర్ఖుడైన దుర్యోధనుడు దారికి వచ్చే టట్లు లేడు.

ఇంక ఈనాడు యోధుల నందరినీ సంహరిస్తాను. రథం ఆ సైన్యం మీదకు తీసికొని వెళ్లు” అన్నాడు. కృష్ణుడు రథాన్ని శత్రుసైన్యం మధ్యకు తీసికొనివెళ్లాడు.

అర్జునుడు శత్రుసంహారం ప్రారంభించాడు. సైనికు లందరూ భయపడిపోయి దుర్యోధనుడు చూస్తూండగానే క్షతగాత్రాలతో పరుగు లెత్తారు. కొంత మంది తిరిగి వచ్చి ధృష్టద్యుమ్నునితో యుద్ధంచేశారు. దుర్యోధనుడు ధృష్టద్యుమ్నుని ఎదిరించాడు. ధృష్టద్యుమ్ను డాతని రథాశ్వాలను, సారథినీ వధించాడు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు అశ్వం ఎక్కి శకుని ఉన్నచోటికి వెళ్లిపోయాడు. కౌరవుల గజసైన్యాన్ని అర్జునుడు బాణాలతోను, భీముడు గదతోను సంహరించాడు.

రథానీకంలో దుర్యోధనుడు కనబడకపోవడంతో అశ్వత్థామ, కృపుడు, కృతవర్మ ‘రాజు ఎక్కడ’ అని అక్కడివాళ్లను అడిగారు. “సారథి మరణించగానే రాజు అశ్వం ఎక్కి పాంచాలరాజుకుమారుని సైన్యాన్ని ఎదిరించలేక, శకుని దగ్గరికి వెళ్లాడు” అని చెప్పారు.

అప్పటికే బాగా దెబ్బలు తిని ఉన్న కొందరు -

మీ కిప్పుడు దుర్యోధనునితో ఏమి పని? అతడు బ్రతికి ఉంటే మీకు కనబడతాడు. అందరూ కలిసి యుద్ధంచెయ్యండి మీకు రాజేమి చేస్తాడు?

దుర్యోధనేన కిం కార్యం ద్రక్ష్యధ్వం యది జీవతి,

యుధ్యధ్వం సహితాః సర్వే కిం వో రాజా కరిష్యతి. (శల్యపర్వం 25.44)

అన్నారు.

క్షతగాత్రుల నోటివెంట మాటలు స్పష్టంగా రావడంలేదు.

వాళ్ల మాటలు విని అశ్వత్థామ, కృపుడు, కృతవర్మ కూడ ఆ పాంచాల సైన్యాన్ని చీల్చుకొంటూ రథానీకాన్ని విడిచివేసి, శకుని ఉన్న చోటికి వెళ్లారు.

వాళ్లు అలా వెళ్లగానే పాండవులు, ధృష్టద్యుమ్నునితో కలిసి ఆ రథానీకం మీదికి వెళ్లారు. వాళ్లను చూడగానే సైనికు లందరూ దిగులుచెందారు. భీమార్జునులు ఆ సైన్యా న్నంతినీ అనతికాలంలో సంహరించారు.

సాత్యకి సంజయుని వెంట ఉన్న పరివారాన్ని సంహరించి వానిని ప్రాణాలతో పట్టుకొన్నారు. ఇలా జనక్షయం జరుగుతూండగా దుర్యోధనుడు కనబడకపోవడంతో దిగులుచెందిన కృపాశ్వత్థామాదులు ఆతనిని వెదుకుతూ వెళ్లారు.

భీమసేనుడు గజసేనను సంహరిస్తూండగా మరణించగా మిగిలిన పదకొండుగురు ధృతరాష్ట్రకుమారులు, అన్నగారైన దుర్యోధనుడు కనబడకపోవడంచేత నిరాశులై, ఒక్కసారిగా భీమునిమీదికి యుద్ధానికి వెళ్లారు. వాళ్ల నందరినీ ఒక్కొక్కరినిగా భీముడు సంహరించాడు. ఈ విధంగా ధృతరాష్ట్రపుత్రుల నందరినీ వధించినందుకు భీముడు తాను కృతార్థుడయ్యాడనీ, తన జన్మ సఫలం అయిందనీ భావించాడు.

భీమసేనస్తు కౌన్తేయో హత్వా యుద్ధే సుతాంస్తవ,
మేనే కృతార్థమాత్మానం సఫలం జన్మ చ ప్రభో. (శల్యపర్వం 26.39)

ఆ యుద్ధసమయంలో దుర్యోధనుడు, ఆతని తమ్ముడైన సుదర్శనుడు అశ్వసైన్యం మధ్య ఉన్నారు. సోదరు లందరూ మరణించగా మిగిలినవాళ్లు వీళ్లిద్దరే.

అశ్వసైన్యం మధ్య ఉన్న దుర్యోధనుణ్ణి చూచి కృష్ణుడు అర్జునునితో - చాలవరకు శత్రువులు సంహరింపబడ్డారు. సాత్యకి సంజయుణ్ణి పట్టుకొని తీసికొని వచ్చాడు. అక్కడ దుర్యోధనుడు అశ్వసైన్యం మధ్య ఇటూ అటూ చూస్తూ నిలబడి ఉన్నాడు. గజసైన్యం వధించి వచ్చిన నిన్ను చూడగానే వీళ్లు పారిపోవడానికి ముందే దుర్యోధనుణ్ణి సంహరించాలి. ఎవరినైనా పంపి ధృష్టద్యుమ్నుణ్ణి శీఘ్రంగా రమ్మని వార్త పంపు.

ఈ ధృతరాష్ట్రపుత్రుడు యుద్ధంలో నీ సైన్యాన్ని సంహరించి పొండవులనే సంహరించా నన్నట్లు పెద్ద రూపం ధరిస్తున్నాడు (పోజు పెడుతున్నాడు). తన సైన్యాన్ని పొండవులు సంహరించి దానిని పీడించడం చూచి, ఇతడు తప్పక మరణించడం కోసమే యుద్ధానికి వస్తాడు.

హత్వా తవ బలం సర్వాం సంగ్రామే ధృతరాష్ట్రజః,
జితాన్ పాణ్డుసుతాన్ మత్వా రూపం ధారయతే మహతే.
నిహతం స్వబలం ధృష్ట్వా పీడితం చాపి పాణ్డవైః
ద్రువమేష్యతి సంగ్రామే వధాయైవాత్మనో నృపః. (శల్యపర్వం 27.12)

అన్నాడు.

ఆ మాట విని అర్జునుడు - “కృష్ణా! ధృతరాష్ట్రసుతుల నందరినీ భీముడు వధించాడు. ఇంక వీళ్లిద్దరే మిగిలారు. భీష్మాడు లందరూ మరణించారు. ఇంక దుర్యోధనుని

సైన్యంలో శకునికి చెందిన ఐదువందల గుఱ్ఱాలు, రెండువందల రథాలు, సుమారు నూరు గజాలు, మూడు వేలమంది పదాతులూ మిగిలారు. వీరులలో అశ్వత్థామ, కృపుడు, త్రిగర్తదేశరాజైన సుశర్మ, ఉలూకుడు, శకుని, కృతవర్మ జీవించి ఉన్నారు.

ఈనాడు యుద్ధానికి వచ్చినవాళ్ల నందరినీ సంహరిస్తాను. కృష్ణ! ఇపు డీ అశ్వ సైన్యాన్ని సంహరిస్తాను. నా ధనుష్టుంకారం వింటేనే ఇవి నిలబడవు. అక్కడికి రథం తీసికొని వెళ్లు” అన్నాడు.

భీమ - అర్జున - సహదేవులు రథా లెక్కి దుర్యోధనుని వధించడంకోసం అటు వైపు బయల్దేరారు. సుదర్శనుడు భీమసేనుని ఎదిరించాడు. సుశర్మ, శకుని అర్జునునితో యుద్ధం చేశారు. దుర్యోధనుడు సహదేవునితో యుద్ధానికి వెళ్లి వాని శిరస్సుపై ప్రాసతో కొట్టాడు. అతడు స్పృహ తప్పి కూర్చుండిపోయాడు. వెంటనే లేచి దుర్యోధనునిపై బాణవర్షం కురిపించాడు.

అర్జునుడు పరాక్రమించి అశ్వారూఢు లైన శూరుల శిరస్సులు ఖండించాడు. త్రిగర్తదేశీయు లందరు కలిసి కృష్ణార్జునులను బాణాలతో ముంచెత్తారు. అర్జునుడు విజృంభించి సుశర్మను, ఆతని పుత్రులను, అనుచరులను సంహరించాడు. భీమసేనుడు సుదర్శనుని వధించాడు. ఎందరో వీరులు మరణించారు.

అనేకమైన రథ - గజ - అశ్వ - పదాతులు నశించిన ఆ యుద్ధంలో శకుని సహదేవునితోను, ఉలూకుడు భీమసేనునితోను యుద్ధానికి తలబడ్డారు. భీమసేన - సహదేవులు సేనామధ్యంలో నిర్భయంగా విహరిస్తూ అనేక మంది సైనికుల్ని హతమార్చారు.

రెండు సైన్యాలకు సంబంధించిన యోధులు అమర్షంతో ఘోరంగా యుద్ధం చేశారు. కౌరవసేనలు చాల కొంతమంది మాత్రమే మిగిలి ఉండడం చూచి పాండవ సైనికులు సంతోషంతో వాళ్లను సంహరిస్తున్నారు.

ఇంతలో శకుని ప్రాసతో సహదేవుని శిరస్సు మీద కొట్టాడు. సహదేవుడు విహ్వలుడై రథంమీద కూర్చుండిపోయాడు.

అది చూచిన భీమసేనుడు విజృంభించి సకలసైన్యాలను అటు వైపు రాకుండా అడ్డుకొని సంహరించి సింహనాదం చేశారు. అందుకు భయపడి శత్రుసైనికులు చాల మంది పారిపోయారు. వాళ్లను పారిపోవద్దని చెప్పతూ దుర్యోధనుడు వెనుకకు మరలి వచ్చేటట్లు చేశాడు.

ఇంతలో సహదేవుడు తేరుకొని శకునిని బాణాలతో వేధించి ధనస్సు ఛేదించి, వాని అశ్వాలను వధించాడు. శకుని మరొక ధనస్సు గ్రహించి నకులునిపై అరవై బాణాలు, భీమసేనుని పై ఏడు బాణాలు ప్రయోగించాడు. ఉలూకుడు కూడ సహదేవ - భీమసేనులపై బాణాలు ప్రయోగించాడు.

సహదేవుడు భల్లబాణంతో ఉలూకుని శిరస్సు ఖండించాడు.

ఆ విధంగా తన పుత్రుణ్ణి తన ఎదుటనే చంపిన సహదేవునిపై శకుని క్రోధావేశంతో విరుచుకుని పడ్డాడు. వాల్మీద్ధి మధ్యా ఘోర మైన యుద్ధం జరిగింది. సహదేవుని ప్రతాపానికి నిలవజాలక శకుని, అతనిసైన్యాలూ కూడ యుద్ధంనుండి విముఖమై పారి పోతూండగా సహదేవుడు బాణవర్షంతో వాళ్లను సంహరించాడు.

తన వంతైన శకుని ఇంకా మిగిలి ఉన్నాడు. ఎలా గైనా వానిని వధించాలి అను పట్టుదలతో వానిని వెంబడించి బాణాలు కురిపించాడు.

దుర్మతీ! క్షత్రియధర్మంతో గట్టిగా యుద్ధం చెయ్యి. పురుషుడ వనిపించుకో. ఆ రోజున సభలో పాచికలతో ఆడుతూ సంతోషంగా ఉప్పొంగిపోయావు కదా! ఆ కర్మకు ఫలం ఈనాడు చూడబోతున్నావు; నిలబడు.

క్షాత్రధర్మే స్థిరో భూత్వా యుధ్యస్య పురుషో భవ,
యత్ తదా హ్యప్యసే మూఢ గ్లహన్మక్షైః సభాతతే.
ఫలమద్య ప్రపద్యస్య కర్మణస్తవ దుర్మతే.

(శల్యపర్వం 28.50,51)

ఆనాడు మమ్ములను పరిహసించిన దురాత్ము లందరినీ చంపివేశాము. ఇంక కులానికి నిప్పుబొగ్గవంటివా డైన దుర్యోధనుడూ, వీని మేనమామ నువ్వు మిగిలారు. నిలబడు. ఇప్పుడు నీ తల చెట్టునుండి పండు రాల్చివేసి నట్లు రాల్చి వేస్తాను. అని అంటూ తీవ్ర మైన భల్లబాణం ప్రయోగించి వాని శిరస్సు ఖండించాడు.

ఈ విధంగా సహదేవుడు కౌరవుల అవినీతిమూలాన్ని పూర్తిగా పెకిలించివేశాడు.

ప్రావేదయత్ కుపితః పాణ్డుపుత్రో

యత్తత్ కురూణామనయస్య మూలమ్.

(శల్యపర్వం 28.63)

శకుని పడిపోగానే పాండవు లందరూ హర్షాన్నిరేకంతో శంఖాలు భేరీలు మ్రోగించారు. సహదేవుణ్ణి కృష్ణాదులు అందరూ అభినందించారు.

శకుని మరణించగానే అతనికి సంబంధించిన సైనికులందరూ ప్రాణాలకు తెగించి పాండవసైన్యాన్ని చుట్టుముట్టారు. అప్పుడు అర్జునుడు వాళ్ల నందరినీ సంహరించాడు.

దుర్యోధనుడు మిగిలిన సైనికుల నందరినీ ఒక చోట చేర్చి మీరు ఈనాడు ఎలాగైనా పాండవులను, పాంచాలులను కూడ సంహరించాలి అని ఆజ్ఞాపించాడు. వాళ్లు వాని ఆజ్ఞ శిరసా ధరించి యుద్ధానికి ముందుకు వెళ్లారు. అది చూచి పాండవసైన్యంలో ఉన్న వీరు లందరూ ముందుకు వచ్చి వాళ్ల నందరినీ అచిరసమయంలో సంహరించారు.

కౌరవుల పదకొండు అక్షౌహిణుల సేననూ ఒక్కరు కూడ మిగలకుండ పూర్తిగా పాండవ సృంజయుల సైన్యాలు నశింప చేశాయి.

పాండవసేనలో రెండువేల రథాలు, ఏడు వందల నాగాలు, ఐదువేల అశ్వాలు, లక్షల పదాతిబలమూ మిగిలాయి. ఆ సేనతో సేనానాయకుడైన ధృష్టద్యుమ్నుడు ముందు నిలచి ఉన్నాడు. దుర్యోధనునికి నా అన్నవాడు ఒక్కడూ కనబడకపోవడంతో అశ్వం కూడ మరణించడంచేత అతడు భయంతో హ్రదం (పెద్దచెరువు) దగ్గరకు పారిపోయాడు.

దృతరాష్ట్రంతో సంజయుడు కౌరవసైన్యం పూర్తిగా ఏ విధంగా నశించినదో చెబుతూ - “రాజా! నీ సైన్యంలో వీరుడైన అశ్వత్థామ, కృతవర్మ, కృపాచార్యులు, నీ కుమారుడు దుర్యోధనుడూ - ఈ నలుగురూ తప్ప మహారథు డెవ్వడూ మిగలలేదు.”

“ధృష్టద్యుమ్నుడు నన్ను చూచి నవ్వుతూ సాత్యకితో - “వీనిని పట్టుకొని ఏమి ప్రయోజనం? ఇతడు జీవించి ఉన్నా ఏమీ ప్రయోజనం లేదు” అన్నాడు. అతని మాట విని సాత్యకి నన్ను సంహరించడానికి కత్తి తీశాడు. అప్పుడు వ్యాసుడు వచ్చి - “ఈ సంజయుణ్ణి ప్రాణాలతో విడిచిపెట్టండి. చంపవద్దు” అని అంటూ సాత్యకిని వారించాడు.

అతడు వ్యాసునికి నమస్కరించి - “సంజయా! స్వస్తి! వెళ్లు” అని అంటూ నన్ను విడిచిపెట్టాడు. అప్పుడు నా కవచము ఆయుధాలూ అక్కడనే విడిచివేసి, రక్తసిక్త మైన దేహంతో సాయంకాలం నగరానికి బయలుదేరాను.

క్రోశుడు దూరంలో దుర్యోధనుడు గదాపాణియై దుఃఖాక్రాంతుడై కనబడ్డాడు. నేత్రాలు కన్నీటితో నిండి ఉండడంచేత అతడు నన్ను గుర్తుపట్టలేదు. దగ్గరికి వెళ్లిన తరువాత అతడినుడ నైన నన్ను చూచాడు. ఒంటరిగా అత డలాంటి స్థితిలో ఉండడం చూచి, నా మనస్సు కరిగిపోయింది. నోట మాట రాలేదు.

పాండవులు నన్ను పట్టుకొన్నట్లు, ద్వైపాయనుడు వచ్చి నన్ను విడిపించి నట్లు ఆ విషయం అంతా నే నాతనికి చెప్పాను.

అతడు ముహూర్తకాలం ఆలోచించి, మళ్ళీ మనస్సు పని చేయగా - తన సోదరులను గూర్చి, సైన్యాన్ని గూర్చి అడిగాడు. నేను అన్ని విషయాలు ప్రత్యక్షంగా చూచి ఉండడంచేత వాళ్లందరూ మరణించా రని చెప్పి, ద్వైపాయనుడు తిరిగి వెళ్లిపోయే టప్పుడు, మీ వాళ్లలో ముగ్గురు మహారథులు మాత్రమే మిగిలి నట్లు నాతో అన్నాడు అని చెప్పాను. అప్పు డతడు దీర్ఘంగాను ఉష్ణంగాను నిట్టూర్చి, మాటి మాటికీ చూస్తూ, నా శరీరం స్పృశించి ఇలా అన్నాడు - “సంజయా! ఈ యుద్ధంలో నీవు తప్ప మావా క్లేవరూ మిగల లేదు. పాండవులకు ఇంకా చాల పరివారమూ, సహాయులూ ఉన్నారు. నువ్వు వెళ్లి నా తండ్రితో, ఈ విషయం అంతా చెప్పి, నేను యుద్ధం విరమించి నట్లు, మహాహ్రదంలో ప్రవేశించి నట్లు కూడ ఆయనకు తెలుపుము.”

ఇలా నాతో చెప్పి నీ పుత్రుడు మహాహ్రదంలో ప్రవేశించి మాయచేత జలాన్ని స్తంభింపచేశాడు.

అతడు ప్రవేశించిన తరువాత కృప - అశ్వత్థామ - కృతవర్మలు, గాయాలతో నిండిన శరీరాలతో, అలసిపోయిన అశ్వాలు లాగుతూన్న రథాలపై అటు వైపు రావడం చూచాను. ఆ రథాలమీద వచ్చిన కృప - అశ్వత్థామ - కృతవర్మలు నన్ను చూడగానే - “సంజయా! అదృష్టవశంచేత బ్రతికి ఉన్నావు; రాజు జూడ ఏమైనా తెలిసినదా?” అన్నాడు. అప్పుడు వారికి దుర్యోధనుడు హ్రదంలో ప్రవేశించిన విషయం చెప్పాను.

నా మాట విన్న అశ్వత్థామ దీనంగా విలపిస్తూ - “అయ్యో! రాజుకు మనం ముగ్గురమూ జీవించియే ఉన్నా మను విషయం తెలియదు. మనం శత్రువులతో చాలా కాలం యుద్ధం చేయగలం కదా!” అన్నాడు.

ఆ ముగ్గురూ చాలసేపు ఆ విధంగా విలపించి, యుద్ధరంగంలో ఉన్న పాండవులను చూసి, నన్ను కృపాచార్యుని రథంమీద ఎక్కించుకొని జనశూన్యా లైన శిబిరాలు చేశారు.

సూర్యాస్తమయం అయింది. ఆ శిబిరాలలో ఉన్న అంతఃపురస్త్రీ లందరూ దీనంగా విలపిస్తున్నారు. అప్పుడు వృద్ధు లైన స్త్రీరక్షకులు శిబిరాలలోని అమూల్యమైన శయనాదులను స్త్రీలనూ కూడ నగరానికి తీసికొనివెళ్లారు.

భయంకర మైన ఆ అపత్యమయంలో యుయుత్సువు ఏమి చేస్తే బాగుంటుందా అని బాగా ఆలోచించుకొని తాను కూడ రాజు భార్యలతో నగరానికి వెళ్లడమే యుక్తం అని నిర్ణయించుకొని, యుధిష్ఠిరుని అనుమతి తీసికొని నగరానికి వెళ్లాడు. విదురుణ్ణి కలిసి ఆతనికి జరిగిన దంతా నివేదించాడు.

యుయుత్సువు ఆ విధంగా నగరానికి రావడం చాల యుక్తంగా ఉన్న దని ప్రశంసిస్తూ విదురుడు - “ఈ రాత్రికి ఇంట్లో విశ్రాంతి తీసికో; రేపు రాజును చూడవచ్చును” అని ఆతనితో చెప్పి రాజు దగ్గరికి వెళ్లాడు.

అశ్వత్థామ మొదలైన ముగ్గురు వీరులు దుర్యోధనునితో చర్చించుట

పాండవులు తమ శిబిరాలకు చేరారు. దుర్యోధనుని జాడ తెలుసుకొనడానికై యుధిష్ఠిరుడు చాలమంది చారులను పంపాడు.

కృప - అశ్వత్థామ - కృతవర్మలు తమ శిబిరాలు చేరారన్నమాటే కాని వాళ్ల మనస్సులు మనస్సులలో లేవు. పాండవశిబిరాలలోనివాళ్లందరూ నిద్రపోతూన్న సమయంలో వీళ్లు ముగ్గురూ ఆ ప్రాదం దగ్గరికి వెళ్లి సుయోధనుని పిలుస్తూ “రాజా! లేచి రా; మాతో కలిసి యుధిష్ఠిరునితో యుద్ధం చెయ్యి. వాళ్ల సైన్యం కూడ చాల వరకు హత మై పోయింది. మనం వాళ్లపై యుద్ధానికి వెడితే వాళ్లు నిలువజాలరు” అన్నారు.

దుర్యోధనుడు ప్రాదం మధ్యనుండే - “మీరు ముగ్గురూ ప్రాణాలతో ఉన్నారు. చాల సంతోషం. మీరు మా విషయంలో ఇంత భక్తి చూపిస్తున్నారంటే మీ మనస్సు ఎంత గొప్పదో తెలుస్తున్నది. ఇందుకు ఆశ్చర్యం ఏమీ లేదు. కాని ఇది పరాక్రమం చూపవలసిన కాలం కాదు.

న త్వేతదద్భుతం వీరాః యద్ వో మహాదిదం మనః,

అస్మాసు చ పరా భక్తిః న తు కాలః పరాక్రమే. (శల్వపర్వం 30.16)

మీరు చాలా అలిసిపోయి ఉన్నారు. నేనూ అలిసిపోయి ఉన్నాను. ఈనాటి రాత్రి విశ్రమించి రేపు తప్పక మీతో కలిసి వెళ్లి యుద్ధం చేస్తాను” అన్నాడు.

అప్పుడు అశ్వత్థామ - “రాజా! ఏమీ భయం లేదు; లేచి రా. పాంచాలురను పాండవులను సంహరించకుండా నే నీ కవచం విడువను. నేను చేసిన అన్ని విధాలైన పుణ్యాలమీద ఒట్టుపెట్టి చెపుతున్నాను” అన్నాడు.

ఈ విధంగా ప్రాదం ఒడ్డున ఆ ముగ్గురూ, ప్రాదంలో ఉన్న దుర్యోధనుడు మాట్లాడు కొంటూండంగా పెద్ద పెద్ద మాంసం కట్టలు మోసికొనివస్తూ అలిసిపోయిన వ్యాధులు కొందరు నీళ్లు త్రాగడానికై అక్కడికి వచ్చారు. వాళ్ళు పొంచి ఉండి ఆ వీరుల సంభాషణం

అంతా విన్నారు. అంతకు మునుపే దుర్యోధనుని వెదకడానికై యుధిష్ఠిరుడు పంపిన చారులు ఈ వ్యాధులను - “ఇక్కడ దుర్యోధనుడు కనబడ్డాడా?” అని అడిగి ఉన్నారు.

ఆ నలుగురి మధ్యా జరుగుతున్న సంభాషణను బట్టి ఆ వ్యాధులు దుర్యోధనుడు నీటిలో ఉన్నాడని గ్రహించారు. అప్పుడు వాళ్లు - దుర్యోధను డిక్కడ దాగి ఉన్నాడను సంగతి పాండవులకు తెలిపితే మనకు అత్యధిక మైన ధనం లభిస్తుంది. ఎండిపోయిన ఈ మాంసం అంతా మోసికొనిపోతే ఏం లాభం.

స నో దాస్యతి సుక్రీతో ధనాని బహులాన్యత,

కిం నో మాంసేన శుష్కేణ పరిక్షిప్తేన శోషణా. (శల్యపర్వం 30.33)

అనుకొంటూ పాండవుల శిబిరాలవద్దకు వెళ్లి భీమునికి ఈ విషయం చెప్పారు. భీముడు వాళ్లకు చాల ధనం ఇచ్చి, ఈ విషయం ధర్మరాజుకు చెప్పాడు. వెంటనే పాండవు లందరూ పెద్ద పరివారంతో, సైన్యంతో ఆ ప్రాదం దగ్గరికి వెళ్లారు.

వాళ్ల సైన్యం ధ్వని వినగానే కృప - కృతవర్మ - అశ్వత్థామలు - “పాండవు లందరూ ఇటే వస్తున్నారు; ఏ మవుతుందో చూద్దాం” అంటూ తొందరగా దూరంగా ఉన్న ఒక మట్టి చెట్టు దగ్గరికి వెళ్లి, రథాల గుట్టలు విప్పేసి నిరీక్షిస్తున్నారు.

పాండవులు ప్రాదం దగ్గరికి చేరారు. యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణునితో - “చూచావా కృష్ణా! ఈ పాపాత్ముడు మాయాబలంచేత నీరు స్తంభింప జేసి దాగికొన్నాడు. ఏ విధంగా నైనా వీనిని చంపకుండా విడవను” అన్నాడు.

“రాజా! మాయావిని మాయచేతనే హత మార్చాలి. క్రియలచేత, ఉపాయాలచేత జయించాలి. ఇంద్రుడు పసులచేత ఉపాయాలచేత దైత్య - దానవులను సంహరించాడు. క్రియాభ్యుపాయాలచేతనే మహాత్ముడు బలిని బంధించాడు. క్రియాభ్యుపాయాలచేతనే హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపులు వధింపబడ్డారు. క్రియచేతనే వృత్రాసురుడు సంహరింపబడ్డాడు. క్రియోపాయాలచేతనే రాముడు రావణున్నీ, వాని బంధుమిత్రాదుల్నీ సంహరించాడు. తారకుడు, విప్రచిత్రి, వాతాపి, ఇల్వలుడు, శిరస్సు, సుందోపసుందులూ - ఈ దురాత్ము లందరూ క్రియోపాయాల ప్రయోగంచేతనే నిహతు లయ్యారు. క్రియాభ్యుపాయాలచేతనే ఇంద్రుడు స్వర్గరాజ్యం అనుభవిస్తున్నాడు. అందుచేత నువ్వు కూడ క్రియోపాయాలచేత వీనిని సంహరించాలి.

క్రియా బలవతీ రాజన్ నాన్యత్ కించిద్యుధిష్ఠిర.

(శల్యపర్వం 31.15)

కృష్ణుని మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు - దుర్యోధనుని పాపకృత్యా లన్నీ వర్జించి ఉద్ఘాటిస్తూ, వీరుడ నని చెప్పుకొంటూ విర్రవీగే నీవు ఇలా భయపడి ఎందుకు దాగికొన్నావు అని దుర్యోధనుణ్ణి నిందించాడు.

“మహారాజా! ప్రతీప్రాణినీ భయం అవహిస్తుంది. అందులో ఆశ్చర్యం ఏమీ లేదు. అయితే నే నిప్పుడు భయంతో పారిపోయి దాగిపోనలేదు. విరభుడనై పరివారం ఏదీ లేని సమయంలో కొంత విశ్రాంతి తీసికొందా మని దీనిలో ప్రవేశించాను. నీతోను, నీ అనుచరులందరితోను యుద్ధం చేస్తాను - ఆ విశ్వాసంతో ఉండు” అని దుర్యోధను డన్నాడు.

“ఆ విశ్వాసంతోనే మేం చాల సేపటి నుంచి నీకోసం వెదుకుతున్నాం. రా; యుద్ధం చెయ్యి. పాండవులను వధించకలిగేవా రాజ్యం లభిస్తుంది, మా చేతుల్లో మరణించేవా నీకు వీరస్వర్గం లభిస్తుంది” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

దుర్యోధను డా మాటలు విని - “రాజా! నా కావలసినవా క్షందరూ మరణించిన తరువాత నా కీ రాజ్యం ఎందుకు? ఇప్పటికి కూడ నిన్ను జయించా లనే ఉత్సాహం నాకుంది. కాని భీష్మాదులు, మిత్రులు, బాంధవులు అందరూ పోయిన తరువాత నా కీ రాజ్యంమీద ఆసక్తి లేదు.

నేను మృగచర్మ ధరించి వనంలో నివసిస్తాను. నువ్వు హాయిగా వెళ్లి రాజ్యం పాలించుకో అన్నాడు దుర్యోధనుడు.

యుధిష్ఠిరుడు దుర్యోధనునితో - “దుర్యోధనా! నీవు నీళ్లలో ఉండి దీనాలాపాలు పలుకుతూంటే అవి నా మనసుకు ఎక్కడం లేదు. నిన్ను జయించే నేను రాజ్యం తీసికొంటాను గాని నువ్వు ఇవ్వడం నేను తీసికొనడం అనేదాని ప్రసక్తియే లేదు. ఇప్పుడు పృథివిమీద ఏ విధమైన అధికారమూ లేని నువ్వు నాకు పృథివిని ఇవ్వడం అనగా ఏమిటి? ఇవ్వడానికి గాని లాగికొనడానికి కాని సామర్థ్యం లేని నువ్వు ఇప్పుడు రాజ్యం ఇవ్వడం ఏమిటి? మహారాజా! ఆనాడు సూది మొన మోపి నంత నేలకూడ ఇవ్వ నన్నవాడవు ఈనాడు రాజ్యం అంతా ఎలా ఇచ్చేస్తావు! నీవు మా విషయంలో చేసిన పాపకార్యా లన్నీ ఒక్కమాటు గుర్తుకు తెచ్చుకో. అందుచేత ఇక నీవు జీవించి ఉండడం అనేది లేదు. లే; యుద్ధం చెయ్యి.”

ఇలా కొంత వాగ్వాదం జరిగిన తరువాత దుర్యోధనుడు నీటినుండి లేచాడు. “అలిసిపోయి కవచం కూడ లేక ఏకాకిగా ఉన్నవాడు ఇంతమందితో యుద్ధం చేయడం ధర్మసంమతం కాదు కదా? అయినా మీ అందరితోను యుద్ధం చేస్తాను” అన్నాడు.

దుర్యోధనా! ధర్మం తెలిసిన మీరు అంతమంది ఒక్క అభిమన్యుణ్ణి ఆనాడు ఎలా వధించారు? ప్రతీవాడూ కష్టాలలో ఉన్నప్పుడు ధర్మాన్ని గూర్చి విమర్శిస్తాడు. అధికారంలో ఉన్నప్పుడు మాత్రం పరలోకద్వారం మూసివేశా రనుకొంటాడు.

సర్వో విమృశతే జన్తుః కృచ్ఛస్థో ధర్మదర్శనమ్,
పరస్థః పిహితం ద్వారం పరలోకస్య పశ్యతి. (శల్యపర్వం 32.59)

మీరుదా! ఇదిగో కవచం; ధరించు, జుట్టు ముడిపెట్టుకో. ఇంకా ఏమి కావాలో చెప్పు; ఇస్తాం. నీకు మరొక వరం కూడ ఇస్తున్నాను. నువ్వు మా సోదరులలో ఏ ఒక్కరితో నైనా నీ కిష్టమైన ఆయుధంతో యుద్ధం చేసి వానిని వధించకలిగితే నువ్వే రాజవుతావు. లేకపోతే స్వర్గానికి వెడతావు” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

అప్పుడు దుర్యోధనుడు నేను గదతో యుద్ధం చేస్తా నని అంటూ కవచం ధరించాడు. “మీలో ఎవరైనా వచ్చి నాతో గదాయుద్ధం చెయ్యండి” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఆ విధంగా మాట్లాడినందుకు కృష్ణుడు కోపంతో ఆతనిని నిందిస్తూ ఇలా అన్నాడు - రాజా! ఏమిటిది? ఇలా “ఏ ఒక్కరిని వధించినా నీ రాజ్యం నీకు వస్తుంది” అంటూ సాహసపూర్వకంగా మాట్లాడుతున్నావు! ఇతడు నిన్ను గాని; అర్జునుణ్ణి గాని, నకులుణ్ణి గాని, సహదేవుణ్ణి గాని గదాయుద్ధానికి పిలిస్తే మీ రెవరైనా ఆతని ముందు నిలవగలరా? మీరు నలుగురూ కలిసినా కూడ గదాయుద్ధంలో ఇతని ముందు నిలవజాలరు.”

రాజా! ఇతడు ఏనాటి కైనా భీముణ్ణి వధించాలి అను పట్టుదలతో (భీముని) ఇనుపవిగ్రహం మీద పదమూడు సంవత్సరాలు గదాయుద్ధంలో యోగ్య (అభ్యాసం practice or exercise) చేశాడు.

ఏతేన హి కృతా యోగ్యా వర్షాణీహ త్రయోదశ,
ఆయసే పురుషే రాజన్ భీమసేనజిఘాంసయా. (శల్యపర్వం 33.5)

యుద్ధంలో ఇతనితో నిలవగలవాడు, ఒక్క భీముడు తప్ప, మరెవ్వరూ నాకు కనబడడంలేదు. భీముడు అంతగా పరిశ్రమ చేయలేదు.

నాన్యమస్యానుపశ్యామి ప్రతియోద్ధారమాహవే,
ఋతే వృకోదరాత్ పార్థాత్ స చ నాతికృతశ్రమః. (శల్యపర్వం 33.36)

రాజా! నువ్వు పూర్వం శకునితో ద్యూతం ఆడి నట్లుగా మళ్లీ ద్యూతం ప్రారంభించి నట్లు కనబడుతున్నావు.

భీముడు చాల బలవంతుడు, సమర్థుడు. దుర్యోధనుడు కృతి (అభ్యాసము నేర్పు కలవాడు). బలవంతుడా కృతియా అన్నప్పుడు కృతి బలవంతునికంటె గొప్పవాడు.

బలీ భీమః సమర్థశ్చ కృతీ రాజా సుయోధనః,
బలవాన్ వా కృతీ వేతి కృతీ రాజన్ విశిష్యతే. (శల్వపర్వం 33.8)

రాజా! మన శత్రు వైన వీనిని సమానమైన వానినిగా చూస్తూ నువ్వు మనల నందరినీ కష్టాలలో పడవేశావు. శత్రువులను అందరినీ జయించి ఇంక మిగిలిన కష్టాలలో ఉన్న ఒక్క శత్రువును జయించడం జయించకపోవడాలను బట్టి ఎవ రైనా ఎంతో కష్టపడి సంపాదించిన రాజ్యాన్ని ఒక్క పందెంలో ఒడ్డి పోగొట్టుకుంటారా?

గద చేతిలో ఉన్న దుర్యోధనుణ్ణి జయించగలవాడు ఈ లోకంలో ఒక్కడు కూడ, దేవతాపురుషుడు కూడ, నాకు కనబడడంలేదు.

న్యాయబద్ధంగా యుద్ధం చేస్తే నువ్వు కాని, భీముడు కాని, నకులుడు కాని, సహదేవుడు గాని, అర్జునుడు గాని దుర్యోధనుణ్ణి జయించజాలరు. ఎందువల్ల ననగా అతడు కృతి; నేర్పు అభ్యాసమూ కలవాడు. అలాంటప్పుడు “నువ్వు గదతో యుద్ధం చెయ్యి; మాతో ఏ ఒక్కనిని వధించినా రాజ్యం నీదే” అని శత్రువుతో ఎలా అంటున్నావు?

న్యాయంగా యుద్ధం చేస్తే భీమునితో యుద్ధం చేసినా కూడ మనకూ జయం కలుగుతుందో కలగదో సంశయమే. అలాంటప్పుడు “మాలో ఏ ఒక్కని చంపినా నీవు రాజ్యం పొందవచ్చు” అని ఎలా అంటావు?

నిజంగా కుంతీ - పాండురాజుల సంతానాన్ని బ్రహ్మ రాజ్యం ఏలడానికి సృష్టించ లేదు. శాశ్వతంగా వనంలో నివసించడానికీ, బిచ్చం ఎత్తుకొనడానికీ సృష్టించాడు!

నూనం నా రాజ్యభాగేషా పాణ్డోః కున్యాశ్చ సంతతిః,
అత్యస్తవనవాసాయ సృష్టా భైక్త్యాయ వా పునః. (శల్వపర్వం 33.16)

కృష్ణుడు తీవ్ర మైన చికాకుతో యుధిష్ఠిరుణ్ణి నిందిస్తూ మాట్లాడిన మాటలు విని భీమసేనుడు - “మధుసూదనా! విషాదం చెందకు. నేను వీనిని తప్పక వధిస్తాను. వాని గదకంటె నా గద ఒకటిన్నర రెట్లు ఎక్కువ బరువైనది. మీరంతా ప్రేక్షకులుగా ఉండండి. నేను వీని పని పడతాను” అన్నాడు.

కృష్ణు డా మాటలకు సంతోషించి భీముడు సంపాదించిన ఘనవిజయా లన్నీ గుర్తు చేస్తూ - “నువ్వు అనేకవిధాల ధర్మరాజుకు విజయం చేకూర్చావు. ఇప్పుడు కూడ వీని తొడ విరగగొడతాను అన్న ప్రతిజ్ఞను నిలుపుకొని ధర్మరాజుకు సాహాయ్యం చెయ్యి” అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు గద చేతితో ఎత్తి పట్టుకొని, శిఖరంతో కూడిన కైలాసపర్వతం వలె పాండవుల ముందు నిలచాడు.

కంగారు లేదు, భయం లేదు, అలసట లేదు, వ్యథ లేదు. అతడు యుద్ధంలో సింహంవలె నిలబడ్డాడు.

న సంత్రమో న చ భయం న చ గ్లానిర్న చ వృథా,

ఆసీద్ దుర్యోధనస్యాపి స్థితః సింహ ఇవాహవే. (శల్యపర్వం 33.41)

దుర్యోధనుడు చేసిన దుష్కృత్యా లన్నీ గుర్తుచేస్తూ భీముడు - “నిన్ను ఇప్పుడు సంహరిస్తాను, రా” అన్నాడు.

“వృకోదరా! వృథాగర్జన లెందుకు? న్యాయయుద్ధంలో నన్ను దేవతలు కూడ ఓడించజాలరు. నీ బలం ఏమిటో యుద్ధంలో చూపించు” అన్నాడు దుర్యోధనుడు. ఆ మాటలు విని పాండవులు, సృంజయులూ కూడ ప్రశంసించారు.

ఇంతలో బలరాముడు తన శిష్యు లైన భీమదుర్యోధనుల మధ్య గదాయుద్ధం జరుగుతూన్న దని విని అక్కడికి వచ్చాడు. అందరూ కూడ ఆయనను అభ్యుత్థానాదులతో సత్కరించారు.

నేను తీర్థయాత్రకు వెళ్లి నలభై రెండు రోజు లయింది కదా? * వీళ్లిద్దరూ యుద్ధం చేస్తూన్నా రని తెలిసి వస్తున్నాను” అని అంటూ అతడు కృష్ణ - యుధిష్ఠిర సాత్యకి ప్రభృతు లైన బాంధవులను, ఇతరులను తగువిధంగా ఆదరపూర్వకంగా పలకరించాడు.

* బలరాముడు సారస్వత తీర్థయాత్ర చేసికొనివచ్చాడు అని వినగానే, మహాభారతకథను వైశంపాయనుడు చెప్పగా వింటూన్న జనమేజయుడు “ఆ తీర్థాల ప్రాశస్త్యం ఏమిటి?” అని అడుగుతాడు. దానికి సమాధానంగా వైశంపాయనుడు వివిధ క్షేత్రాల మహిమ 21 అధ్యాయాలలో (శల్యపర్వం 35. 55) చెప్పాడు. అనగా ఈ భాగం వైశంపాయనప్రోక్షం అని భావం. ఇలాంటివి చాలా ఉన్నాయి భారతంలో.

ప్రభాసక్షేత్రమహిమ

బలరాముడు తీర్థయాత్రలకు బయలుదేరి ముందుగా ప్రభాసక్షేత్రానికి వెళ్లాడు. అది చాల పవిత్రము, మహాప్రభావము అయిన క్షేత్రం.

దక్షుడు ప్రజాపతి తన అనేక పుత్రికలలో అశ్వినీ మొదలు రేవతి వరకు ఉన్న ఇరవై యేడుగురు పుత్రికలను చంద్రున కిచ్చి వివాహం చేశాడు. చంద్రుడు అధిక సౌందర్యవతి యైన రోహిణి విషయంలో ప్రేమాతిశయం చూపడంచేత మిగిలిన ఇరవై యారుగురూ తండ్రి దగ్గరికి వెళ్లి, తమ దుఃఖకారణం చెప్పి మేం నీదగ్గరనే ఉండి తపస్సు చేసుకొంటూ ఉంటాం, చంద్రుని దగ్గరికి వెళ్లం” అన్నారు.

దక్షుడు అందరినీ సమంగా చూడవలసిందిగా చంద్రుణ్ణి ఆదేశించి తన పుత్రికలను ఆతని వద్దకు పంపాడు. చంద్రుడు యథాపూర్వంగా రోహిణియందే ఆసక్తుడై ఉన్నాడు. కుమార్తెలు తండ్రికి చెప్పారు.

ఇలా రెండు మూడు సార్లు అయింది. అయినా చంద్రుడు తాను చెప్పి నట్లు చేయకపోవడంచేత దక్షుడు కోపించి రాజయత్న (క్షయరోగం) అను రోగం సృష్టించి దానిని చంద్రునికి సంక్రమింపజేశారు.

అతడు దినదినమూ క్షీణించడంతో ఓషధులు నశించి ప్రజ లందరూ, యజ్ఞాదులు లేక దేవతలూ బాధపడుతున్నారు. దేవతలు వెళ్లి ప్రార్థింపగా దక్షుడు ‘తన కూతుళ్ల నందరినీ సమంగా చూస్తూ నంటే ఆ శాపం కొంత తగ్గిస్తా నన్నాడు. అందుకు చంద్రుడు అంగీకరించగా ప్రభాస అను సరస్వతీనదీతీరంలోని క్షేత్రంలో ఆ నదిలో స్నానం చేస్తే చంద్రునికి పూర్వపు ప్రభ (కాంతి) వస్తుందనీ, కాని ఒక పక్షంలో కాంతి తగ్గుతూ ఒక పక్షంలో పెరుగుతూ ఉంటుందనీ ఆ శాపాన్ని కొంత మార్చాడు.

చంద్రునికి ప్రభను ఇచ్చిన ఈ క్షేత్రంతో స్నానం చేసినవారు ప్రభావంతులవుతారు.

ఉదపానతీర్థం

బలరాముడు ప్రభాసతీర్థంనుంచి చమసోద్యేదం అను తీర్థంలో ఒక రాత్రి ఉండి అక్కడినుండి ఉదపానతీర్థం వెళ్లాడు.

పూర్వయుగంలో ఏకతుడు, ద్వితుడు, త్రితుడు అనుసోదరులైన ముగ్గురు బ్రహ్మర్షు లుండేవారు. వాళ్ల తండ్రి యైన గౌతముడు మహాధర్మాత్ముడు. ఆతడు చాలమంది

రాజర్షులకు యాజకుడుగా ఉండేవాడు. అతడు బ్రహ్మలోకం పొందిన తరువాత ఆ ముగ్గురు సోదరులు కూడ రాజర్షులకు యాజకులుగా ఉండేవారు.

త్రితుడు ముగ్గురిలో చాల సమర్థుడుగా ప్రసిద్ధి పొందాడు. ఒకనాడు ఏకతద్వితుల మనస్సులో త్రితుణ్ణి తమతో కూడ తీసికొని వెళ్లి, యాజ్యం లైన క్షత్రియులచేత యాగాలు చేయించి ధనం సంపాదించి, ఆ ధనంతోను, పశువులతోను యాగాలు చేసి సోమపానం చెయ్యాలను కోరిక కలిగింది.

ఆ విధంగా వాళ్లు ధనమూ, అనేకపశువులూ సంపాదించి తిరిగి వస్తూన్నప్పుడు త్రితుడు సంతోషంతో ముందు నడుస్తున్నాడు. అతని వెనుకనే ఏకత - ద్వితులు పశువులను తోలుకొంటూ వస్తున్నారు.

వాళ్లిద్దరికీ మార్గమధ్యంలో - “త్రితుడు యాజనకర్మలో మంచి సమర్థుడు; మూడు వేదాలలోను ప్రవీణుడు. అతడు ఇంకా యాగాలు చేయించి గోవులను సంపాదించగలడు; అతడు ముందుకు వెళ్లిపోతే వెళ్లిపోతాడు. ఈ పశువు లన్నీ మనిద్దరికే ఉంటాయి” అను ఒక దురాలోచన కలిగింది.

రాత్రి వాళ్లు ప్రయాణం చేస్తూండగా మార్గంలో ఒక తోడేలు కనబడింది. దానికి భయపడి త్రితుడు పరుగెత్తుతూ సరస్వతీనదీతీరంలో ఉన్న ఒక లోతైన పాడునూతిలో పడ్డాడు. అతడు ఎంత ఆర్తనాదం చేసినా సోదరు లిద్దరూ పట్టించుకోకుండా ముందుకు వెళ్లిపోయారు.

గడ్డి, మొక్కలూ మొదలైనవాటితో నిండి నీళ్లు లేని ఆ మహాకూపంలో పడిపోయిన త్రితుడు “నేను పాపాత్ముడు నరకంలో పడ్డట్లు దీనిలో పడ్డాను” అనుకొంటూ “నేను సోమపానం చేయకుండా మరణిస్తే నా కుత్తరగతు లుండవు” అని అనుకొని “నేను దీనిలోనే ఉండి సోమపానం చెయ్యాలి” అనుకొన్నాడు.

పైనుంచి వ్రేలాడు తూన్న ఒక లత కనబడింది. దానిని తీసికొని, దుమ్ము మాత్రమే ఉన్న ఆ కూపంలో జలాన్ని సంకల్పించి, ఆ లతను సోమలతగా సంకల్పించి ఋగ్వేదాః సామవేదమంత్రాలు చదువుతూ అక్కడ లభించిన రాళ్లు మొదలైన వాటిని ఆ యా యజ్ఞోపయోగి వస్తువులనుగా భావించి యజ్ఞం పూర్తి చేసి దేవతలను తమ తమ భాగాలు తీసికొనడానికై ఆహ్వానించాడు. దేవతలు వచ్చి మంత్రపూర్వకంగా సమర్పించిన భాగాలు తీసికొని, సంతోషించి, ఏమి వరాలు కావాలో కోరుకోమన్నారు. అప్పు డాతడు - “నన్ను ఈ కూపంనుంచి రక్షించండి. ఈ కూపం జలంతో స్నానం చేసినవానికి సోమపానం

చేసిన ఫలం లభించే టట్లు చెయ్యండి” అని వరాలు కోరాడు. వాళ్లు ఆ వరా లిచ్చి వెళ్లిపోయారు.

ఇంతలో హఠాత్తుగా సరస్వతీనదీప్రవాహం మహావేగంతో ఆ నూతిలో ప్రవేశించి ఆ మహామునిని పైకి గెంటివేసింది. అత డిల్లు చేరి సోదరులను చూచి కోపంతో - “మీరు పశువులమీద ఉన్న దురాశతో నన్ను అలా వదిలి పోయారు కదా; మీ రిద్దరూ తోడే క్షవృతారు. కోతులు, కొండముచ్చులు, ఎలుగుబంట్లు మీ సంతానం అవుతుంది” అని శపించాడు.

బలరాముడు ఆ ఉదపానతీర్థంలో స్నానం చేసి, దానాలు ఇచ్చి వినశనక్షేత్రానికి వెళ్లాడు.

కొంతమంది దురాత్ములపై కోపించి సరస్వతీనది అదృశ్యమైపోయిన ప్రదేశం వినశనక్షేత్రం. అక్కడనున్న సుభూమిక క్షేత్రం చూచి గంధర్వక్షేత్రం చేరాడు. ప్రతీ నెలా గంధర్వాదులు అక్కడికి వచ్చి విహరిస్తూంటారు. అందుచేత ఆ ప్రాంతానికి గంధర్వక్షేత్రం అని కూడ పేరు.

ఆ గంధర్వక్షేత్రంనుండి బలరాముడు ‘గర్గస్రోతస్’ అను క్షేత్రానికి వెళ్లాడు. ఆ ప్రాంతంలో నివసించిన గర్గమహర్షి కాలజ్ఞానగతి, గ్రహాదుల వైపరీత్యం, భయంకరమైన ఉత్పాతాలు, శుభకరమైన శకునాలు మొదలైన విషయాలను తెలిసికొన్నాడు. అందుచేతనే దాని కా పేరు.

బలరాముడు గర్గతీర్థంనుండి శంఖతీర్థం వెళ్లాడు. అక్కడ మహామేరువంత ఉన్నతమైన మహాశంఖవృక్షం చూచాడు.

అక్కడ యక్ష - రాక్షస - విద్యాధర - పిశాచాదులు, మనుష్యులకు కనబడకుండా వ్రతాదులు చేసి సిద్ధిపొందుతుంటారు.

తరువాత బలరాముడు సరస్వతీతీర్థము, ద్వైతవనము చూచాడు. తరువాత వాసుకి నివాసమైన నాగధన్వక్షేత్రం చూచి అక్కడినుండి బయలుదేరి అడుగడుగునా వందలకొలది క్షేత్రాలు చూస్తూ సరస్వతీనది తూర్పు వైపునకు మళ్లిన ప్రదేశానికి వెళ్లాడు. అక్కడ మహాతపఃశాలులైన ఎందరో మహర్షుల దర్శనం చేసికొన్నాడు.

తరువాత బలరాముడు మహాతపఃశాలి యైన మంకణమహర్షి సిద్ధి పొందిన సప్త సారస్వతతీర్థం చేరాడు.

ఒకప్పుడు పితామహుడు (బ్రహ్మదేవుడు) అక్కడ యజ్ఞం చేస్తూన్నప్పుడు సరస్వతీ నదిని ఏడు పాయలుగా ప్రవహింపజేశాడు. సుప్రభ, కాంచనాక్షి, విశాల, మనోరమ, సరస్వతి, ఓఘవతి, సురేణు అని ఆ ప్రవాహాల పేర్లు. ఈ ఏడు పాయలు ప్రవహించిన ఆ పుణ్యభూమికి సప్తసారస్వతక్షేత్రం అని పేరు.

మంకణుడు కౌమారబ్రహ్మచారి. అతడు మాతరిశ్వుకు సుకన్యయందు జన్మించిన వాడు. అత డొకనాడు సరస్వతీనదిలో స్నానం చేస్తూండగా ప్రమాదవశంచేత స్థలనమైన ఆతనిరేతస్సు నుండి ఏడుగురు ఋషులు జన్మించారు. వాళ్లే వాయువేగుడు, వాయుబలుడు, వాయుహుడు, వాయుమండలుడు, వాయుజ్వలుడు, వాయురేతస్సు, వాయుచక్రుడు అను మరుద్గణాలు. వీరినుండియే సప్తమరుత్తులు కాలాంతరంలో జనించారు.

మంకణుని చేతిలో ఒకనాడు దర్భాగ్రం గ్రుచ్చుకొనగా రక్తానికి బదులు శాకరసం స్రవించింది. అదేదో అద్భుత మైన విషయ మను మహానందంతో అతడు నృత్యం చేయడం ప్రారంభించాడు. అతడు నృత్యం చేస్తూంటే ఆతని తేజస్సుకు తట్టుకొనజాలక స్థావరజంగమాత్మక మైన జగత్తు కూడా నృత్యం చేయడం ప్రారంభించింది.

అప్పుడు బ్రహ్మది దేవతలు, ఋషులు మహాదేవుని వద్దకు వెళ్లి “ఈ మంకణుడు నృత్యం ఆపుచేసే టట్లు చెయ్యాలి” అని ప్రార్థించారు.

మహాదేవుడు మంకణుని దగ్గరికి వళ్లి ఎందు కిలా నృత్యం చేస్తున్నావు అని అడిగాడు. అప్పు డతడు - “బ్రాహ్మణా! ఇదిగో నా హస్తంనుంచి శాకరసం స్రవిస్తుంది; కనబడడంలేదా? ఆ ఆనందంతో నృత్యం చేస్తున్నాను” అన్నాడు.

“దీనిని చూచి నా కేవల ఆశ్చర్యం కలగడంలేదు; నన్ను చూడు” అని అంటూ మహాదేవుడు వ్రేలికొనతో బొటనవ్రేలు కొట్టాడు. ఆ చిన్నగ్రాయంనుండి మంచువలె తెల్లగా ఉన్న భస్మ కురిసింది.

అది చూచిన ఆ బ్రాహ్మణుడు, ఆ వచ్చినవాడు మహాదేవుడే అయి ఉంటా డని తలచి ఆయనను స్తుతించాడు.

నేను గర్వపడుతూ చపలంగా ప్రవర్తించాను. దీనివల్ల నా తపస్సు క్షీణించి పోకుండా అనుగ్రహించు.

యదిదం చాపలం దేవ కృతమేతత్ స్మయాదికమ్,

తతః ప్రసాదయామి త్వాం తపో మే న క్షరేదితి. (శల్యపర్వం 38.55)

అని మహాదేవుణ్ణి ప్రార్థించాడు.

మహాదేవుడు ఆ విధంగా అనుగ్రహించి - “నేను నీ ఆశ్రమంలో స్థిరంగా నివసిస్తాను. ఈ సప్తసారస్వతక్షేత్రంలో నన్ను పూజించేవారికి సారస్వతలోకం లభిస్తుంది” అని కూడ అనుగ్రహించాడు.

బలరాము డక్కడినుండి కపాలమోచనం అను నామాంతరం గల ఔశనసక్షేత్రం చేరాడు. పూర్వం శుక్రాచార్యుడు ఈ ప్రదేశంలో దీర్ఘకాలం తపస్సు చేయగా ఆతనికి నీతిశాస్త్రం అంతా స్ఫురించింది. అది మొదలు ఆ క్షేత్రానికి ఔశనసతీర్థం అని పేరు.

పూర్వం రాముడు దండకారణ్యంలో ఉంటూ రాక్షసులను సంహరిస్తూన్న కాలంలో ఒకనాడు అతడు ఒక రాక్షసుని శిరస్సు ఛేదించగా అది దైవవశంచేత ఆ ప్రాంతంలో సంచరిస్తూన్న మహోదరు డను ముని తొడలో దూరిపోయింది.

ఆ ముని ఆ వేదనతో బాధపడుతూ తిరగలేక తిరగలేక అనేకక్షేత్రాలలో సంచరిస్తూ ఆ శిరస్సు పైకి రావడంకోసం అన్ని తీర్థాలలోను, సముద్రాలలోను మునిగాడు. ప్రయోజనం ఏమీ లేక పోయింది. అత డా విషయం కొందరు మహర్షులకు చెప్పగా “నువ్వు ఔశనసం అను సరస్వతీ తీర్థంలో స్నానం చేశావా” అని అడిగారు.

ఆ బ్రాహ్మణుడు ఆ తీర్థం చేరి ఆచమనం చేయగానే ఆ రాక్షసుని తల తొడనుండి ఊడి నీటిలో పడిపోయింది. ఆ నాటినుండి ఆ క్షేత్రానికి కపాలమోచనతీర్థం అను పేరు కూడ ప్రసిద్ధిలోనికి వచ్చింది.

అక్కడినుండి బలరాముడు రుషంగుని ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు. ఆర్ష్టిషేణుడు ఇక్కడనే ఘోరమైన తపస్సు చేశాడు. విశ్వామిత్రుడు బ్రాహ్మణత్వం పొందాడు.

అక్కడినుండి రుషంగుడు శరీరం విడచిన పృథూదకం అను తీర్థానికి వెళ్లాడు. రుషంగు డను నిత్యతపఃశాలి యైన బ్రాహ్మణుడు చాల వృద్ధుడై శరీరంవిడిచివేయాలని అనుకొని - “నన్ను సరస్వతీనదికి ఉత్తరతీరంలో ఉన్న పృథూదకతీర్థానికి తీసికొనివెళ్లండి” అని పుత్రులతో అన్నాడు. వాళ్లు అక్కడికి తీసికొనివెళ్లారు. అక్కడ ఆ ముని దేహత్యాగం చేస్తూ కుమారులతో - ఇక్కడ మరణించిన జపపరునికి రేపు మళ్లీ మరణం బాధించదు.

సరస్వత్యుత్తరే తీరే యస్తుజేదాత్మనస్తనుమ్,

పృథూదకే జప్యపరో నైనం శోష్వి మరణం తపేత్. (శల్యపర్వం 39.33)

అన్నాడు.

కృతయుగంలో ఆర్ష్టిషేణు డను ద్విజోత్తము డుండేవాడు. అతడు గురుకులంలో నివసించి నిత్యము అధ్యయనం చేస్తూండేవాడు. ఎంత కాలానికీ కూడ విద్య పూర్తి

కాలేదు. వేదాలు స్వాధీనం కాలేదు. అపు డతడు నిరాశ చెంది గొప్ప తపస్సు చేశాడు. తపస్సుచేత అతడు సకలవేదాలు పొంది సిద్ధు డయ్యాడు.

అత డీ తీర్థానికి మూడు వరా లిచ్చాడు. (1) నేటినుండి ఈ నదిలో స్నానం చేసిన ప్రతీమానవునికీ కూడ అశ్వమేధయాగం చేసిన ఫలం పూర్తిగా లభిస్తుంది. (2) నేటి నుండి ఇక్కడ క్రూరమృగాలు ఉండవు. (3) స్వల్పకాలంలో పుష్కల మైన ఫలం లభిస్తుంది. ఈ విధంగా మూడు వరాలు ఇచ్చి ఆ మహాత్ముడు స్వర్గానికి వెళ్లాడు.

అప్పుడు ఈ తీర్థంలోనే సింధుద్వీపుడు, దేవాపి అనువాళ్లు బ్రాహ్మణత్వం పొందారు. అట్లే కౌశికుడు కూడ బ్రాహ్మణత్వం పొందాడు.

పూర్వం గాధి అనే మహారాజు ఉండేవాడు. అతని పుత్రుడు విశ్వామిత్రుడు. మహాతపఃశాలి యైన గాధి విశ్వామిత్రుణ్ణి రాజుగా చేసి దేహత్యాగం చెయ్యా లని సంకల్పించాడు. అప్పుడు ప్రజ లందరూ నీవు వెళ్లవద్దని అడ్డుకొన్నారు. “నా కుమారుడు విశ్వజగత్తుకు రక్షకు డవుతాడు; మీ కేమీ భయం ఉండదు” అని చెప్పి ఆతడు రాజ్యపాలన విశ్వామిత్రునకు అప్పగించి స్వర్గానికి వెళ్లిపోయాడు.

అయితే ఎంత ప్రయత్నించినా విశ్వామిత్రుడు పృథివిని రక్షింపలేకపోయాడు. రాక్షసులవల్ల గొప్ప భయం రానున్న దని అతడు విన్నాడు. అతడు చతురంగబలంతో నగరంనుండి బైటకు వసిష్ఠాశ్రమం వరకూ వెళ్లాడు. అక్కడ ఆతని సైనికులు చాల చెడ్డగా ప్రవర్తించారు.

వసిష్ఠుడు ఆశ్రమంలోనికి వచ్చి చూచేసరికి మహావనం అంతా విరిచి వేయడం కనబడింది. అప్పుడు వసిష్ఠుడు - “భయంకరు లైన శబరులను సృజింపుము” అని తన ధేనువుతో చెప్పగానే ఆ ధేనువు సృష్టించింది. ఆ శబరులు విశ్వామిత్రసైన్యా న్నంతనీ నాలుగు దిక్కులకు తరిమివేశారు.

అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు తపస్సే ఉత్తమమైన దని తలచి ఘోర మైన తపస్సు చేశాడు. దేవతలు అనేకపర్యాయాలు తపస్సుకు విఘ్నం చేయడానికి ప్రయత్నించారు గాని ఆతడు లొంగలేదు. బ్రహ్మదేవుడు ప్రత్యక్షమై ఏమి కావా లని అడగగా బ్రాహ్మణత్వం కావా లన్నాడు. ఆయన ఇచ్చాడు. అప్పుడా విశ్వామిత్రుడు పృథివి అంతా సుఖంగా సంచరించాడు.

బలరాముడు ఆ తీర్థంలో అనేకదానాలు చేసి ప్రక్కనే ఉన్న దాల్భ్యు డైన బకుని ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు. దానికే అవాకీర్ణతీర్థం అని పేరు.

పూర్వం నైమిషారణ్యంలోని ఋషులు పన్నెండు సంవత్సరాల సత్రం జరిగిన తరువాత, విశ్వజిద్వాగం పూర్తిచేసికొని పాంచాలదేశం వెళ్లి దక్షిణకోసం రాజును యాచించారు. అప్పుడు దాల్బు డైన బకుడు ఆ ఋషులతో “ఈ రా జిచ్చిన పశువులను మీరు పంచుకొండి; నేను మరొక రాజును యాచిస్తాను” అని చెప్పి ధృతరాష్ట్రుని దగ్గరికి (మన ధృతరాష్ట్రుడే) వెళ్లి పశువులను యాచించాడు. ధృతరాష్ట్రుడు కోపంతో - “బ్రహ్మబంధూ! నీకు పశువులు కావలిస్తే వీటిని తీసికొనివెళ్లు” అని మరణించిన గోవులను చూపించాడు.

ఋషి ఆ మాట విని - “అహా! సభలో ఇతడు నన్నెంత మాట అన్నాడు!” అని ముహూర్తకాలం ఆలోచించి ఈ ధృతరాష్ట్రుణ్ణి నశింపచెయ్యాలి అని నిశ్చయించు కొన్నాడు. ఆ ముని మరణించిన పశువుల మాంసాలు తీసి సరస్వతీతీరంలో ఉన్న ఆవాక్రీర్ణక్షేత్రంలో ఆ మాంసాలతో ఆ రాష్ట్రాన్ని హోమం చేయడం ప్రారంభించాడు. సత్రం పూర్తి కాగానే ఆ రాష్ట్రం అనేక మైన ఆపదలలో చిక్కుకొన్నది. రాజు బ్రాహ్మణులను పిలిపించి ఆపదనుండి విముక్తి ఎలా లభిస్తుంది అని ఆలోచించాడు. వా క్లే ప్రతిక్రియా చేయలేకపోయారు. అప్పు డా రాజు ప్రశ్న చెప్పేవాళ్లను అడిగాడు. నువ్వు అవమానించిన దాల్బుడు మాంసాలతో నీ రాష్ట్రాన్ని హోమం చేస్తున్నాడు. అదే నీ రాష్ట్రక్షయానికి కారణం అని చెప్పారు.

ధృతరాష్ట్రుడు బకుని దగ్గరికి వెళ్లి శిరసా భూమిని స్పృశిస్తూ నమస్కరించి తాను చేసిన అపరాధానికి మన్నించ మని ప్రార్థించాడు. అతడు కరుణించి రాష్ట్రవిముక్తికారకు మళ్లీ ఆహుతి హోమం చేశాడు.

ఈ తీర్థంలోనే పూర్వం బృహస్పతి అసురుల వినాశము, దేవతల అభివృద్ధి కోరుతూ మాంసాలతో హోమాలు చేయగా అసురులు నశించారు, దేవతలు అభివృద్ధి చెందారు.

అక్కడినుండి బలరాముడు యాయాతతీర్థానికి వెళ్లాడు. అక్కడనే యయాతి యజ్ఞాలు, అనేకదానాలూ చేసి స్వర్గలోకానికి వెళ్లాడు.

అక్కడినుండి బలరాముడు వసిష్టాపవాహతీర్థానికి వెళ్లాడు.

భగవంతుడైన స్థాణువు (శివుడు) సరస్వతిని పూజించి తపస్సు చేసిన తీర్థానికి స్థాణుతీర్థం అని పేరు. దగ్గరగా వసిష్ట - విశ్వామిత్రాశ్రమాలు ఉండేవి. వా రిద్దరికీ తపస్సు విషయంలో స్పర్ధచేత గొప్ప వైరం ఉండేది. వసిష్ఠుని తేజస్సు చూచి విశ్వామిత్రునికి

అత్యధికమైన అసూయ ఉండేది. ఏదో విధంగా ఆతనిని వధించా లను ఉద్దేశంతో విశ్వామిత్రుడు సరస్వతిని పిలచి “వసిష్ఠుణ్ణి ఆతని ఆశ్రమంనుంచి నా ఆశ్రమానికి తీసికొనిరా; వానిని వధిస్తాను” అన్నాడు.

సరస్వతి చాల భయపడి ఏమి చెయ్యాలో తోచక వసిష్ఠుని వద్దకు వెళ్లి ఆ విషయం చెప్పింది. “వసిష్ఠుడు ఆతడు చెప్పి నట్లే చెయ్యి. చేయకపోతే అతడు శపిస్తాడు కదా?” అన్నాడు.

సరస్వతి ఒక ఆలోచన చేసి విశ్వామిత్రుడు తన తీరంమీద హోమం చేస్తూండగా ఆ కూలం పడిపోయే టట్లు వేగంగా ప్రవహిస్తూ వసిష్ఠుణ్ణి దానిలో కొట్టుకొనివచ్చే టట్లు చేసింది. అలా ప్రవాహంలో కొట్టుకొనిపోతూ వసిష్ఠుడు సరస్వతిని స్తుతించాడు.

సరస్వతి ‘వసిష్ఠుణ్ణి తీసికొని వచ్చాను’ అని విశ్వామిత్రునితో చెప్పింది. అతడు వసిష్ఠుణ్ణి చంపడానికి తగిన ఆయుధంకోసం వెదుకుతూండగా సరస్వతి వసిష్ఠుణ్ణి తూర్పు దిక్కువైపు లాగికొనిపోయింది.

ఈ విధంగా సరస్వతి విశ్వామిత్రుడు చెప్పి నట్లు చేస్తూనే వానిని వంచించింది. అత డందుకు కోపించి ‘నీలో రక్తం ప్రవహిస్తుంది’ అని సరస్వతిని శపించాడు.

ఆ నదిలో రక్తం ప్రవహించగానే రాక్షసు లందరూ చేరి రక్తం త్రాగుతూ అక్కడ క్రీడలు ప్రారంభించారు. కొంత కాలానికి కొందరు ఋషులు తీర్థయాత్రలు చేస్తూ సరస్వతిలో ఆ విధంగా రక్తం ప్రవహించడం చూచి అందుకు కారణమే మని ఆమెను అడిగారు. ఆమె శాపవృత్తాంతం చెప్పింది.

ఋషు లందరూ ఒకరితో ఒకరు సంప్రదించుకొని, అందరూ కలిసి మహాదేవుణ్ణి ఉద్దేశించి తపస్సు చేశారు. మహాదేవుని అనుగ్రహంచేత సరస్వతి శాపవిముక్తం అయింది.

ఆ నదిలో రక్తప్రవాహం లేకపోవడంచేత ఆకలికొన్న రాక్షసులు తమ కేదైన సర్గతి చూపవలసినదిగా ఆ ఋషులను ప్రార్థించారు. అప్పుడు ఆ ఋషులు కోరగా సరస్వతీ నది తన శరీరాన్ని ఎఱ్ఱగా అయే టట్లు చేసి దీనిలో స్నానం చేసినవాళ్లు పాపవిముక్తు లౌతూ రని చెప్పింది. ఆ రాక్షసులు దానిలో స్నానం చేసి పాపవిముక్తులై స్వర్గానికి వెళ్లారు.

పూర్వం నముచి అను దానవుని శిరస్సు ఛేదించిన ఇంద్రుడు కూడ బ్రహ్మదేవుడు చెప్పగా ఇక్కడ స్నానం చేసి, యజ్ఞం ఆచరించి పాపవిముక్తు డయ్యాడు.

బలరాముడు అరుణాసంగమక్షేత్రంనుండి బయలుదేరి సోమతీర్థానికి వెళ్లాడు. ఈ క్షేత్రం దగ్గరనే సోముడు రాజసూయయాగం చేశాడు. అత్రిమహాముని హోతగా ఉన్నాడు. ఆ యజ్ఞం తరువాత ఇక్కడ దైత్యులతోను, రాక్షసులతోను దేవతలు యుద్ధం చేశారు. స్కందుడు ఆ యుద్ధంలో తారకాసురుణ్ణి సంహరించాడు.

జనమేజయుడు ప్రశ్నించగా వైశంపాయనుడు స్కందుని వృత్తాంతం చెప్పాడు. (శ.ప. 44-46 అ). బలరాముడు ఇంకా కొన్ని తీర్థాలు పర్యటిస్తూ బదరపాచనతీర్థం చేరాడు. అక్కడినుండి ఇంద్ర - రామ - యమునా - ఆదిత్యతీర్థాలు సందర్శించాడు.

ఈ ఆదిత్యతీర్థంలో పూర్వం అసితదేవలు డను ధర్మాత్ముడైన తపోధనుడు గృహస్థాశ్రమధర్మాలను పాటిస్తూ నివసించాడు. అతడు మహాజ్ఞాని, సమదర్శనుడు. మట్టి బంగారమూ ఒకే విధంగా చూచువాడు.

జైగీషవ్యు డను ఒక భిక్షుకుడు (సన్యాసి) యోగమార్గం అవలంబించి ఇదే తీర్థంలో ఉండేవాడు. మహాముని యైన జైగీషవ్యుడు అదే ఆశ్రమంలో ఉంటున్నా కూడ అసిత దేవలు డెన్నడూ కూడ “నీవు ఏ ధర్మం అనుసరిస్తున్నావు?” అని అతనిని అడగలేదు. ఇలా చాల కాలం గడిచింది.

దేవులునికి జైగీషవ్యుడు ఎన్నడూ భోజనసమయంలో కనబడలేదు. అయితే భిక్షా సమయంలో జైగీషవ్యుడు భిక్షువుగా దేవలుని వద్దకు వచ్చేవాడు. దేవలుడు ఆ మహామునిని ఎక్కువగ ఆదరించేవాడు. ఆ విధంగా అనేకసంవత్సరాలపాటు ఆయనను ఆదరిస్తూండేవాడు.

ఒకనాడు దేవలుడు తన మనస్సులో - “ఈ మహాత్ముడు ఇన్ని సంవత్సరాల నుంచి ఇక్కడ ఉంటున్నాడు; నాదగ్గరికి వస్తున్నాడు. ఒక్కనాడు కూడ నోరు విప్పి తనను గూర్చి ఏమీ చెప్పలేదే!” అనుకొన్నాడు.

ఇలా అనుకొంటూనే ఆ మహాతపస్వి కలశ చేతిలో ధరించి ఆకాశమార్గాన సముద్రానికి వెళ్లాడు. ఆయన అక్కడికి వెళ్లే టప్పటికే జైగీషవ్యుడు అక్కడ ఉన్నాడు. ఆయనను చూడగానే “ఈ భిక్షువు ఎలా వచ్చాడు; స్నానం ఎలా పూర్తి చేసికొన్నాడు” అని అసితదేవలుడు ఆశ్చర్యం చెందాడు. సముద్రంలో స్నానం చేసి, మాధ్యాహ్నికానుష్ఠానాడు లన్నీ చేసికొని, కలశ నింపుకొని దేవలుడు తన ఆశ్రమం చేరే టప్పటికి జైగీషవ్యుడు అక్కడ ఉన్నాడు.

జైగీషవ్యుడు కాష్ఠం వలె మౌనంగా ఉంటూ దేవలునితో ఎన్నడూ ఒక్కమాట కూడ మాట్లాడలేదు. ఇదంతా చూచి దేవలుడు యోగంవల్లా తపస్సువల్లా లభించే శక్తిని గూర్చి ఆశ్చర్యభరిత మైన మనస్సుతో ఈ జైగీషవ్యుణ్ణి గూర్చి తెలుసుకోవాలి అని నిశ్చయించుకొని ఆకాశమార్గంలో వెళ్లాడు.

అంతరిక్షంలో సంచరించే ఎందరో సిద్ధులు దేవలునికి కనబడ్డారు. ఆ సిద్ధుల మధ్య జైగీషవ్యుడు కూడ వాళ్ల మన్ననలు పొందుతూ కనబడ్డాడు.

అక్కడినుండి దేవలోకంలోకీ, అక్కడినుండి పితృలోకంలోకీ, సోమలోకంలోకీ, అగ్నిహోత్రులు పొందే లోకాలలోకీ, అగ్నిష్టోమయాజులు వెళ్లే లోకాలకీ, రాజసూయం చేసేవాళ్లు వెళ్లే లోకాలకీ, ఇంకా అనేకలోకాలకీ వెళ్లాడు. అక్కడికి దేవలుడు వెళ్లేసరికి జైగీషవ్యుడు అక్కడనున్నవాళ్ల మన్ననలు పొందుతూ కనబడ్డాడు. ఒకచోట ఆతడు కనబడలేదు. జైగీషవ్యుడు ఎంత గొప్పవాడో మనసా ఊహించుకొంటూ దేవలుడు ఆ లోకాలలో ఉన్న కొందరు సిద్ధులకు నమస్కరిస్తూ వినయపూర్వకంగా - “ఇక్కడ జైగీషవ్యుడు కనబడడం లేదు. ఆయన ఎక్కడ ఉన్నాడో చెప్పండి” అని అడిగాడు.

“జైగీషవ్యుడు బ్రహ్మలోకంలోనికి వెళ్లాడు” అని సిద్ధులు చెప్పారు. ఆ మాట వినగానే దేవలుడు పైకి ఎగరబోయి పడిపోయాడు. అప్పు డా సిద్ధులు - “తపోధనా! నువ్వు జైగీషవ్యుడు వెళ్లిన ఆ స్థానానికి వెళ్లజాలవు” అన్నారు.

ఆ మాటలు విని దేవలుడు మళ్లీ ఒక్కొక్క లోకంనుండి దిగుతూ తన ఆశ్రమం చేరాడు. అక్కడ ప్రవేశించగానే జైగీషవ్యుడు కనబడ్డాడు.

అప్పుడు దేవలుడు వినయావనతుడై జైగీషవ్యుణ్ణి - “నాకు మోక్షధర్మం ఉపదేశించు” అని ప్రార్థించాడు. అప్పు డతడు శాస్త్రానుసారంగా యోగవిధిని ఉపదేశించాడు. దేవలుడు సంన్యాసం తీసికొని మోక్షమార్గంలో ప్రవర్తించాడు.

బలరాముడు ఆ దేవల - జైగీషవ్యులు నివసించిన పవిత్రమైన ఆశ్రమాన్ని చూచి అక్కడినుండి సోమతీర్థం వెళ్లాడు.

దధీచముని - సారస్వతమునుల వృత్తాంతం

పూర్వం దధీచు డను నిత్యబ్రహ్మచారియైన, మహాతపఃశాలి యైన ముని ఉండేవాడు. ఆత డొకనాడు సరస్వతీనదీలో స్నానం చేసి దేవతలకు తర్పణాలు ఇస్తూండగా ఇంద్రుని మాయచేత ఆతని రేతస్సు స్కన్న మైనది. దానిని గ్రహించి సరస్వతీనది ఒక పుత్రుని

కన్నది. ఆమె ఆపిల్లవానిని దధీచి దగ్గరకు తీసికొనివెళ్లి ఇతడు నీ పుత్రుడు అని చెప్పి ఆతని కిచ్చింది.

అతడు చాల సంతోషించి ఆమెను బహువిధాల స్తుతించి ఆమెకు అనేకమైన వరాలు ఇచ్చి ఆ పిల్లవానికి సారస్వతపుత్రుడు అను పేరు పెట్టాడు. “ఈతడు మహాపండితుడై పన్నెండుసంవత్సరాల అనావృష్టి కలిగి నప్పుడు బ్రాహ్మణులకు వేదాధ్యాపనం చేస్తాడు. నీవు అన్ని పుణ్యనదులకంటే అధికంగా పుణ్యమైన నదివి” అని సరస్వతితో అన్నాడు. ఆమె ఆ పుత్రుణ్ణి తీసికొని సంతోషిస్తూ వెళ్లిపోయింది.

అదే కాలంలో దేవదానవుల మధ్య యుద్ధం జరిగింది. ఇంద్రుడు దానవులను సంహరించడానికి సమర్థమైన ఆయుధంకోసం అన్వేషిస్తూ దధీచుని ఎముకలతో నిర్మించిన ఆయుధం అందుకు తగిన దని నిర్ణయించుకొన్నాడు. దేవతలు వెళ్లి ఆతనిని ప్రార్థించారు. అతడు వెంటనే తన అస్థులను దేవతల కివ్వడానికి అంగీకరించి, శరీరం విడచి స్వర్గానికి వెళ్లిపోయాడు. దేవేంద్రుడు ఆ అస్థులతో వజ్రం మొదలైన అనేకమైన ఆయుధాలు నిర్మించుకొని దానవులను సంహరించాడు.

కొంత కాలానికి భయంకర మైన అనావృష్టి ఏర్పడింది. ఆ పన్నెండు సంవత్సరాల అనావృష్టికాలంలో మును లందరూ జీవనంకోసం నలు దిక్కు లకూ వెళ్లిపోతున్నారు.

వాళ్లతో పాటు సారస్వతముని కూడ వెళ్ల బోతుండగా సరస్వతి - “పుత్రా! నువ్వు వెళ్లకు; నీకు శ్రేష్ఠమైన మత్స్యాలు ఆహారంగా ఇస్తాను”, అంటూ ఆతనిని ఆపివేసింది.

సారస్వతపుత్రుడు అక్కడనే ఉంటూ, దేవతాతర్పణాదులు చేస్తూ, వేదాధ్యయనం చేస్తూ కాలం గడిపాడు. పన్నెండు సంవత్సరాల తరవాత ఈ ప్రాంతం విడచి వెళ్లిపోయిన మును లందరూ తిరిగి వచ్చి - “మేం పూర్తిగా వేదాలు మర్చిపోయాం; మాకు వేదాధ్యాపనంచెయ్యి” అని ఆ సారస్వతపుత్రుణ్ణి కోరారు.

“మీరు యథాశాస్త్రంగా నాకు శిష్యత్వం చెయ్యండి; వేదాల అధ్యయనం చేయిస్తాను” అని సారస్వతపుత్రు డన్నాడు.

“నాయనా! నువ్వు బాలుడవు కదా!” అన్నారు ఆ ఋషులు. “శిష్యత్వం అవలంబించని మీకు నేను వేదాధ్యయనం చేయిస్తే నేను అధర్మం చేసినవాడ నవుతాను. అధర్మపూర్వకంగా చెప్పేవాడు, అధర్మపూర్వకంగా గ్రహించేవాడు, ఇద్దరూ కూడ శీఘ్రంగా నశిస్తారు. లేదా వాళ్లిద్దరూ శత్రువు లౌతారు.

ఋషులు ధర్మాన్ని- సంవత్సరాలచేతగాని, జుట్టు, నెరవడంచేతగాని, ధనాన్నీ బంధువులనూ పట్టి గాని నిర్ణయించలేదు. ఎవడు యథాశాస్త్రంగా, సంప్రదాయబద్ధంగా వేదాధ్యయనం చేస్తాడో అతడే గొప్పవాడు.

యో హ్యధర్మేణ వై బ్రూయాద్ గృహ్ణీయాద్ యోఽప్యధర్మతః,
హీయేతాం తాపుభౌ క్షిప్రం స్యాతాం వా వైరిణాపుభౌ.
న హాయనైర్న పలితైర్న విత్తేన న బన్ధుభిః,
ఋషయశ్చక్రిరే ధర్మం యోఽనూచానః స నో మహాన్.

(శల్యపర్వం 51.48,49)

ఆ మాటలు విని అరవైవేలమంది మునులు అతనినుండి యథావిధిగా వేదాలు గ్రహించారు. అతడు బాలుడే అయినా గురువు అవడంచేత అతని వశంలో ఉంటూ గుప్పిడేసి దర్బలు, అతని ఆసనంకోసం తీసికొని వచ్చారు.

ముష్టిం ముష్టిం తతః సర్వే దర్భాణాం తే హ్యపాహరన్,
తస్యాసనార్థం విప్రర్షేర్బాలస్యాపి వశే స్థితాః. (శల్యపర్వం 51.52)

బలరాముడు ఆ తీర్థంనుండి వృద్ధకన్యాతీర్థం చేరుకొన్నాడు.

వృద్ధకన్యాచరితం

పూర్వం గర్భ దను గొప్ప కీర్తి గల ఋషి ఉండేవాడు. అతడు గొప్ప తపస్సు చేసి, మనసా ఒక కన్యను సృష్టించాడు. కొంత కాలానికి అతడు పుణ్యలోకాలకు వెళ్లిపోయాడు.

ఆ కన్య ఆశ్రమంలోనే ఉంటూ గొప్ప తపస్సు చేసింది. ఆమె వార్ధక్యంచేత అడుగు తీసి అడుగువేయ లేని పరిస్థితిలో ఉంటూ ఒకనాడు - “ఇంక ఈ దేహం త్యజించి పరలోకానికి వెడదాం” అని నిశ్చయించుకొంది.

ఆ విధంగా ఆమె శరీరం త్యజించబోతుండగా నారదుడు వచ్చి -

“ఓ! పుణ్యాత్మురాలా! వివాహసంస్కారం లేని కన్య వైన నీకు ఉత్తమలోకాలు ఎలా లభిస్తాయి? దేవలోకంలో అందరూ నిన్ను గూర్చి - “ఆమెకు గొప్ప తపఃశక్తి లభించింది కాని ఆమె ఉత్తమలోకాలను జయించలేదు అంటూండగా విన్నాను” అన్నాడు.

అసంస్కృతాయాః కన్యాయాః కుతో లోకాస్తవానఘే,
ఏవం తు శ్రుతమస్మాభిర్దేవలోకే మహావ్రతే,
తపః పరమకం ప్రాప్తం న తు లోకాస్తవ్యా జితాః. (శల్యపర్వం 52.11,12)

నారదుని మాట విని ఆమె ఋషుల సంసత్తులో - “నన్ను వివాహం చేసికొన్నవానికి నా తపస్సులో సగం ఇస్తాను” అని పలికింది.

ఆ మాట విని శృంగవంతు డను ఒక ఋషి “నేను నిన్ను వివాహం చేసుకొంటాను. కాని ఒక రాత్రి మాత్రమే నీతో కాపురం చేస్తాను” అన్నాడు.

ఆమె అందుకు అంగీకరించింది. యథావిధిగా వారిద్దరికీ వివాహం జరిగింది. ఆమె గొప్ప సౌందర్యం గల యువతిగా మారి, దివ్యమైన మాల్యములు, వస్త్రాలు ధరించి, దివ్యమైన గంధాలతో అనులేపనాలతో శోభిస్తూ ఆ రాత్రి ఆతనిని కలిసింది.

సూర్యోదయం కాగానే ఆమె “నీవు చెప్పిన సమయం (షరతు) ప్రకారం ఒక రాత్రి నీతో ఉన్నాను కదా; వెదుతున్నాను” అని చెప్పి, దేహం విడచి స్వర్గానికి వెళ్లిపోయింది.

ఆ ఋషి ఆమె సౌందర్యాన్నే స్మరించుకొంటూ దీనుడై తపస్సు చేసి ఆమె మార్గాన్ని అనుసరించాడు.

బలరాముడు అక్కడ ఉన్నప్పుడు శల్యుడు హతు డైనట్లు విన్నాడు.

అతడు కురుక్షేత్రమాహాత్మ్యాన్ని గూర్చి ఋషులను అడగగా వారు కురుక్షేత్రం ఎల్లలనూ, దాని మాహాత్మ్యాన్నీ వర్ణించి చెప్పారు.

బలరాముడు ఆ ప్రాంతంలోనే ఉన్న మరి కొన్ని తీర్థాలు చూస్తూ ఋషులతో మాట్లాడుతూండగా నారదుడు ఆ ఋషు లున్న చోటికి వెళ్లాడు. బలరాముడు యుద్ధవార్త లడిగాడు. నారదుడు అంతవరకు జరిగిన విషయా లన్నీ తెలిపి - “ప్రస్తుతం భీమ - దుర్యోధనుల మధ్య గదాయుద్ధం జరగబోతున్నది” అని చెప్పాడు.

ఆ మాట విని బలరాముడు ఋషులకు అభివాదనం చేసి వాళ్ల అనుమతి తీసికొని తనతో వచ్చిన పరివారా న్నంతనీ ద్వారకకు పంపివేసి తన శిష్యు లైన భీమ దుర్యోధనుల గదాయుద్ధం చూడడానికై రథారూఢుడై శీఘ్రంగా అక్కడికి వెళ్లాడు.

భీమదుర్యోధనుల యుద్ధం

ఆ సమయానికి బలరాముడు రావడం దుర్యోధనునికి హర్షం కలిగించింది. అతడు బలరాముణ్ణి ప్రేమపూర్వకంగా కలిసి కుశలప్రశ్నలు వేశాడు.

బలరాముడు యుధిష్ఠిరునితో శూరులకు హితమూ, ధర్మసంయుక్తము, మధురమూ అయిన మాట చెప్పతూ - “కురుక్షేత్రం చాల పవిత్ర మైన దనీ, అక్కడ దేహత్యాగం

చేసిన వీరులకు స్వర్గంలో వాసం సునిశ్చిత మనీ ఋషులు చెప్పగా విన్నాను. అందుచేత ఇక్కడినుండి అతిపవిత్ర మైన సమంతపంచకానికి వెడదాం. అక్కడ యుద్ధంలో మరణించినవానికి తప్పక స్వర్గం లభిస్తుంది. అది ప్రజాపతికి ఉత్తరవేది అని దేవలోకంలో కూడ ప్రసిద్ధి ఉంది.”

తస్మాత్సమస్తపశ్చకమితో యామ ద్రుతం నృప,
ప్రథితోత్తరవేదీ సా దేవలోకే ప్రజాపతే,
తస్మిన్ మహాపుణ్యతమే త్రైలోక్యస్య సనాతనే,
సంగ్రామే నిధనం ప్రాప్య ద్రువం స్వర్గో భవిష్యతి. (శల్యపర్వం 55.9,10)

యుద్ధిష్ఠిరు డంగీకరించాడు. అందరూ సమంతపంచకం వైపు వెళ్లారు.

దుర్యోధనుడు భీముణ్ణి భీముడు దుర్యోధనుణ్ణి ‘యుద్ధానికి రా’ అంటూ పిలుచుకొన్నారు. గదాయుద్ధం ప్రారంభం అయింది.

వాల్మీకీరూ రెండు మత్తగజాల వలె, సింహాల వలె ఒకరి నొకరు ఎదురుకొన్నారు. ఘోరమైన యుద్ధం జరుగుతూన్నది. ఒకసారి భీముడు వీగి నట్లు కనబడుతూంటే ఒకసారి దుర్యోధనుడు వీగి నట్లు కనబడుతున్నాడు. ఎవరు జయిస్తారో ఎవరు ఓడిపోతారో ఎవరూ ఊహించలేకుండా ఉన్నారు. అందరూ ఆత్రంతోను, ఔత్సుక్యంతోనూ చూస్తున్నారు.

కృష్ణార్జునుల సంభాషణ

భీమదుర్యోధనుల యుద్ధం సముదీర్ణమై మంచి పట్టులో ఉంది. అప్పుడు అర్జునుడు జనార్దనా! నీ ఉద్దేశం ప్రకారం ఈ వీరులలో గొప్పవా డెవరు? ఎవనిలో అధిక మైన గుణం ఉంది? చెప్పు.

అనయోర్వీరయోర్యుద్ధే కో జ్ఞాయాన్ భవతో మతః,
కస్య వా కో గుణో భూయానేతద్వద జనార్దన. (శల్యపర్వం 58.2)

అని అడిగాడు.

అర్జునుని మాటలు విని కృష్ణుడు - వీళ్లిద్దరి ఉపదేశమూ సమానమే - వీళ్లకి విద్య నేర్పినవారు సమంగానే నేర్పారు. అయితే భీమునికి బలం ఎక్కువ. దుర్యోధనుడైతే భీముని కంటే బాగా సాధన చేశాడు. ప్రయత్నపరుడు - సుళువు తెలిసినవాడు.

భీమసేనుడు ధర్మయుద్ధం చేస్తే నెగ్గడు. అన్యాయంగా యుద్ధం చేస్తే తప్పక దుర్యోధనుణ్ణి వధించగలడు.

ఉపదేశోఽనయోస్తుల్యో భీమస్తు బలవత్తరః,
 కృతీ యత్నపరస్త్యేష ధార్తరాష్ట్రో వృకోదరాత్.
 భీమసేనస్తు ధర్మేణ యుద్ధ్యమానో న జేష్యతి,
 అన్యాయేన తు యుధ్యన్ వై హన్యాదేవ సుయోధనమ్. (శల్యపర్వం 58.3,4)

దేవతలు అసురులను మాయచేతనే జయించా రని వింటున్నాడు. దేవేంద్రుడు మాయచేతనే విరోచనుణ్ణి జయించాడు; వృత్రాసురుని తేజస్సును హరించాడు.

అందుచేత భీముడు తన పరాక్రమం మాయతోనే చూపిస్తే మంచిది.

అంతే కాకుండా భీముడు ద్యూతం జరుగుతున్న సమయంలో “గదతో యుద్ధంలో నీ ఊరువు భేదిస్తాను” అని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. ఆ ప్రతిజ్ఞను నిలబెట్టుకొనడం కూడ అవసరం.

అందుచేత మాయావియైన ఈ రాజును (దుర్యోధనుణ్ణి) మాయచేతనే సంహరించాలి.

మాయావినం తు రాజానం మాయయైవ నికృంతతు. (శల్యపర్వం 58.8)

అర్జునా! మరొక విషయం కూడ చెబుతున్నాను, విను. ధర్మరాజు చేసిన తప్పుకు మనం ఆపదలో చిక్కుకున్నాం. భీష్మాదిమహావీరుల నందరినీ సంహరించి జయం సంపాదించాం; యశస్సు సంపాదించాం. ఇదంతా మరచి “మాలో ఏ ఒక్కనిని జయించినా రాజ్యం నీదే” అని ధర్మరాజు అన్న ఒక్క మాటతో వ్యవహారం అంతా శంకయాస్పదం అయిపోయింది. యుద్ధంలో జయాపజయాల నిర్ణయం విషయంలో ఒక్కని విజయాన్ని పందెంగా ఒడ్డి ధర్మరాజు తన అబుద్ధిత్వాన్ని ప్రదర్శించాడు; ఎందుచేత ననగా సుయోధనుడు మంచి నైపుణ్యం ఉన్నవాడు; వీరుడు; అన్నింటికీ మించి ఏకాయనగతుడు - భీముణ్ణి ఓడించ నైనా ఓడించాలి; లేదా నేను మరణించాలి అను ఒకే ఒక లక్ష్యంతో యుద్ధం చేస్తున్నవాడు.

అబుద్ధిరేషా మహతీ ధర్మరాజస్య పాణ్డవ,
 యదేకవిజయే యుద్ధం పణితం ఘోరమీదృశమ్.

సుయోధనః కృతీ వీర ఏకాయనగతస్తథా. (శల్యపర్వం 58.12,13)

పూర్వం శుక్రాచార్యులు ఎంతో సత్యం దాగి ఉన్న శ్లోకం ఒకటి చెప్పాడు; అది చెబుతాను, విను.

యుద్ధంలో ఓడిపోయి, ఏదో విధంగా జీవించా లను ఉద్దేశంతో మళ్ళీ, యుద్ధానికి వచ్చిన మిగిలిపోయిన శత్రువులకు భయపడాలి. ఎందువల్ల ననగా - వాళ్లు ఒకే లక్ష్యంతో ఉంటారు.

జీవితంమీద నిరాశ చెంది ఒక్క మాటు వచ్చి మీద పడినవాళ్ల ఎదుట దేవేంద్రుడు కూడ నిలబడజాలడు.

పునరావర్తమానానాం భగ్నానాం జీవితైషిణామ్,
భేతవ్యమరిశేషాణామేకాయనగతా హి తే.

సహసోత్పత్తితానాం చ నిరాశానాం చ జీవితే,
న శక్యమగ్రతః స్థాతుం శక్రేణాపి ధనంజయ. (శల్యపర్వం 58.15,16)

పైనను అంతా నశించి, ఓడిపోయి, రాజ్యం పొందే ఆశ వదలుకొని, వనంలోనికి వెళ్లిపోవాలనుకొంటూ చెరువులో దాగిన ఈ సుయోధనుణ్ణి తెలివైనవా డెవడైనా ద్వంద్వ యుద్ధానికి పిలుస్తాడా? యుద్ధంలో జయించిన మన రాజ్యాన్ని సుయోధనుడు హరించి వేయడు కదా అనిపిస్తున్నది! ఎందుచేత ననగా - ఇతడు పైకి ఎగురుతూ అడ్డంగా తిరుగుతూ పదమూడు సంవత్సరాలపాటు, భీమసేనుణ్ణి చంపా లనే నిశ్చయంతో, గదాయుద్ధం అభ్యసించాడు.

వీనిని అన్యాయంచేత భీముడు చంపకపోతే ఈ ధార్తరాష్ట్రుడు మళ్ళీ మీ రాజపుతాడు అన్నాడు.

కృష్ణుడు చెప్పిన దంతా సావధానంగా విన్న అర్జునుడు భీమసేనుడు చూచే టట్లు ఎడమతొడ చరచాడు.

భీముడు ఆ సంజ్ఞను గ్రహించాడు. గదతో అనేకవిధా లైన మండలాలు తిరుగుతూ శత్రువును వ్యామోహం చెందే టట్లుచేస్తూ సంచరించాడు. దుర్యోధనుడు కూడ అంతకు ప్రతిగా సంచరించాడు.

రెండు గదలూ ధీకొనడంతో నిప్పు రవ్వలు రాలుతున్నాయి. గాయాలతో నిండిన శరీరాలతో వా క్లిద్ధరూ పుష్పించిన కింశుకవృక్షాల వలె ఉన్నారు.

భీమసేనుడు కొంచెం అసావధానంతో ఉండడం చూచి సుయోధనుడు కొంచెం విజృంభించి హటాత్తుగా మీదికి రాబోయాడు. అది చూచి భీముడు వేగంగా గద వానిమీదికి విసిరాడు. అది వినరడం చూచి దుర్యోధనుడు పక్కకు జరిగి తప్పించుకొన్నాడు. ఆ గద

నేలమీద పడింది. ఆ విధంగా సుయోధనుడు గదాప్రహారం తప్పించుకొని భీముణ్ణి బలంగా కొట్టాడు. అతడు రక్తం కారుతూ స్తబ్ధుడై నిలిచిపోయాడు. ఆ విషయం గుర్తించక సుయోధనుడు తనను తిరిగి కొట్టడానికి భీముడు అలా నిలబడ్డా డనుకొని రెండవ దెబ్బ కొట్టలేదు.

క్షణకాలంలో సర్దుకొని భీముడు సుయోధనుని కొట్టడానికై వేగంగా ఆతనిమీదికి వెళ్లాడు. ఆ దెబ్బ తప్పించుకొనడానికై దుర్యోధనుడు పైకి ఎగిరాడు. అలా ఎగరబోతూన్న దుర్యోధనుని ఊరువులను లక్ష్యంగా చేసి భీముడు బలీయ మైన గదాప్రహారం చేశాడు. దానితో దుర్యోధనుడు ఊరువులు విరిగి క్రిందికి వ్రాలాడు.

ఆ ప్రాంతం అంతా హాహాకారాలతోను, జయజయధ్వనాలతోను నిండిపోయింది.

అలా పడిపోయిన దుర్యోధనుని సమీపించి భీమసేనుడు - “దుర్మతీ! ఆనాడు సభలో ఏకవస్త్ర యైన ద్రౌపదిని ‘గౌః గౌః’ అని అంటూ, మమ్మల్ని పరిహసించావు కదా! దాని ఫలం ఇది” అని అంటూ ఎడమపాదంతో వాని శిరస్సు తన్నాడు.

మమ్మల్ని ‘గౌః గౌః’ అంటూ నృత్యం చేశారు కదా? ఇప్పుడు మిమ్మల్ని ‘గౌః గౌః’ అంటూ ప్రతిన్రత్యం చేస్తాం” అంటూ ఇంకా అనేకవిధాల ఆతనిని అవమానించాడు.

భీము డా విధంగా దుర్యోధనుని శిరస్సు తన్నుతూండగా చూచిన ధర్మాత్ము లైన సోమకశ్రేష్ఠులు అభినందించలేదు.

ధర్మరాజు ఆ విధంగా దుర్యోధనుని నిందిస్తూ నృత్యం చేస్తూన్న భీముణ్ణి వారిస్తూ - “భీమసేనా! నీ పగ తీర్చుకొన్నావు. ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకొన్నావు. మన జ్ఞాతీ, రాజు అయిన వీని శిరస్సును ఇలా పాదంతో స్పృశించడం యుక్తం కాదు” అన్నాడు.

తరువాత సుయోధనుని దగ్గరికి వెళ్లి - “నాయనా! కోపించకుము. పూర్వకృతమైన ఘోర మైన కర్మ ఫలమే ఇప్పు డనుభవించబడుచున్నది. నీవు చేసిన అపరాధంచేత మన బంధువర్గం అంతా నశించింది. ఇప్పుడు మరణిస్తూన్న నిన్ను గూర్చి విచారించవలసిన పనిలేదు. బంధువులను, ఇష్టులనూ పోగొట్టుకొని జీవించే మేమే శోచనీయ మైన దశలో ఉన్నాం” అని అంటూ చాలసేపు విలపించాడు.

అప్పుడు బలరాముడు భీముణ్ణి నిందిస్తూ - “నాభికి క్రింద కొట్టడం ధర్మవిరుద్ధం. అలాంటి ధర్మవిరుద్ధ మైన పని చేసిన నిన్ను వధిస్తాను” అంటూ హలాయుధం ఎత్తి భీముని మీదికి వెళ్లాడు. కృష్ణుడు అడ్డుకొని - “సుయోధనుని తొడలు విరగగొడతా నని

భీముడు ప్రతిజ్ఞ చేసి ఉన్నాడు. సుయోధనుని చేత అవమానింపబడిన మైత్రేయుడు కూడ “యుద్ధంలో నీ తొడలు విరగగొట్టబడతాయి” అని శపించాడు. చిన్నతనంనుండీ కూడ పాండవులను దుర్యోధనాదులు అనేకకష్టాలకు లోనుచేశాడు. అందుచేత నీవు భీముణ్ణి అంతగా దూషించవలసిన పని లేదు” అని అంటూ ఆతనిని శాంతింపచేశాడు.

అయినా బలరాముని కోపం పూర్తిగా చల్లారలేదు. “భీముడు అధర్మయుద్ధం చేసి, ధర్మయుద్ధం చేస్తూన్న దుర్యోధనుణ్ణి వధించా డన్న అపకీర్తి లోకంలో వానికి తప్పుడు. దుర్యోధనుని కీర్తి వ్యాపిస్తుంది” అంటూ రథం ఎక్కి ద్వారకకు వెళ్లిపోయాడు.

ఆత డలా వెళ్లిపోయి నందుకు ఎవరూ బాధ పడలేదు.

యుధిష్ఠిరుడు తల వంచుకొని చింతాక్రాంతుడై ఉండడం చూచి కృష్ణుడు - “ధర్మరాజా! ఇదేదో అధర్మం జరిగిం దని ఎందుకు అనుకొంటున్నావు? ధర్మజ్ఞుడవై ఉండి కూడ నీవు భీముడు వాని శిరస్సును పాదంతో స్పృశించడం తప్పు అని ఎలా అనుకొంటున్నావు?” అన్నాడు.

“కృష్ణా! కోపావేశంతో రాజు శిరస్సు పాదంతో స్పృశించడమూ, కులక్షయమూ నాకు ప్రియం కావు. ధృతరాష్ట్రసుతులు నిత్యమూ మమ్మల్ని వంచించి అనేకవిధాల బాధించారు. అనేకవిధా లైన పరుషవాక్యాలు పలుకుతూ మమ్మల్ని వనానికి పంపివేశారు. ఆ దుఃఖం అంతా భీమసేనుని హృదయాన్ని పట్టి ఉంది. అందుచేతనే అత డలా చేస్తూన్నా నేను ఉపేక్షించాను. చెడ్డ బుద్ధి కలవాడూ, లుబ్ధుడూ, కామాలకు లొంగిపోయినవాడూ అయిన ఈ దుర్యోధనుణ్ణి, చంపడంలో ధర్మం చేసినా అధర్మం చేసినా భీముడు సంతోషం పొందాలనే నా కోరిక” అన్నాడు.

పాండవసైనికు లందరూ భీమసేనుణ్ణి అనేకవిధాల పొగిడారు.

రాజు లందరూ తమ తమ నివాసాలకు వెళ్లారు. పాండవులు కౌరవుల శిబిరాలకు వెళ్లారు. సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నుడు మొదలైనవాళ్లు కూడ వాళ్ల వెంట వెళ్లారు.

వాళ్లు దుర్యోధనుని శిబిరంలో ప్రవేశించారు. ప్రభువు మరణించిన ఆ శిబిరం కాంతివిహీనమై ప్రేక్షకు లందరూ వెళ్లిపోయిన రంగస్థలం వలె, ఉత్సవాలు జరుపుకొని పూర్తిచేసికొన్న నగరం వలె, హరించివేయబడిన రక్షకసర్పాలు గల ప్రాదం వలె ఉన్నది.

తతస్తే ప్రావిశన్ పార్థాః హతత్విట్కం హతేశ్వరమ్,

దుర్యోధనస్య శిబిరం రజ్జవద్విస్తృతే జనే,

గతోత్సవం పురమివ హతనాగమివ ప్రాదమ్.

(శల్యపర్వం 62.4,5)

అక్కడ కొంత మంది స్త్రీలు, అంతఃపురపాలకులైన కంచుకులు, వృద్ధామాత్యులు మిగిలి ఉన్నారు.

పాండవులు ఆ శిబిరం చేరి రథాలనుండి దిగారు. అప్పుడు కృష్ణుడు అర్జునునితో “నీ గాంధీవము, అక్షయతూణీరాలు క్రిందికి దింపు. నువ్వు కూడ దిగు. నేను తరవాత దిగుతాను” అన్నాడు. అర్జునుడు అలా చేశాడు. తరవాత కృష్ణుడు గుఱ్ఱాల కళ్ళాలు విదిలివేసి రథం నుండి దిగాడు. ఆతడు దిగగానే కపిధ్వజం అంతర్ధానం చెందింది.

వెంటనే అశ్వాత్థతోసహా ఆ రథం నుండి భస్మం అయిపోయింది.

అందరూ ఆశ్చర్యచకితులై చూస్తున్నారు. అర్జునుడు అంజలి ఘటించి ప్రణయ పూర్వకంగా - “కృష్ణా! ఇది ఇలా మండిపోయిన దేమిటి? నేను వినవచ్చును అంటే చెప్పు” అన్నాడు.

“అర్జునా! నీ రథం శత్రువీరుల అస్త్రాలచేత ఏనాడో దగ్గ మైపోయింది. కాని నేను అదిపి పట్టుకొని ఉండడంచేత యుద్ధసమయంలో ఇది విశీర్ణం కాలేదు; ఖండఖండాలుగా విడిపోలేదు. ఇప్పుడు నీ పని పూర్తి అయిపోయినది గాన నేను దిగగానే విశీర్ణం అయిపోయింది” అన్నాడు కృష్ణుడు.

యుధిష్ఠిరునితో - “ధర్మరాజా! అదృష్టవశంచేత విజయం సంపాదించావు. మీ అన్నదమ్ము లందరూ క్షేమంగా ఉన్నారు. తరువాత చేయవలసిన పను లన్నీ తొందరగా చెయ్యి.

నేను అర్జునునితో కలిసి ఉపశ్లావ్యం వచ్చినప్పుడు నాకు నీవు మధుపర్కం ఇచ్చి “అన్ని ఆపదలనుండి అర్జునుణ్ణి రక్షిస్తుండాలి” అని నన్ను కోరావు. ఆ ప్రకారంగా అర్జునుణ్ణి రక్షించాను; విజయవంతు డయ్యాడు” అన్నాడు.

కృష్ణుడు చేసిన సాహాయ్యం లన్నీ గుర్తుచేస్తూ - “నీవే మా విజయానికి కారణ భూతుడవు. ఉపశ్లావ్యంలో ఉన్నప్పుడు వ్యాసమహర్షి -

యతో ధర్మస్తతః కృష్ణః యతః కృష్ణస్తతో జయః.

“ధర్మం ఉన్నచోట కృష్ణుడుంటాడు. కృష్ణుడున్న చోట జయం ఉంటుంది” అని చెప్పనే చెప్పాడు” అని యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణుణ్ణి ప్రశంసించాడు.

ఆ వీరు లందరూ కౌరవుల శిబిరాలలోనికి వెళ్లి అక్కడ నున్న అమూల్యములైన వస్తువులు, ధనమూ స్వాధీనం చేసికొన్నారు.

వాళ్లందరూ వాహనాలు దిగిన తరువాత కృష్ణుడు - “మనం మంగళంకొరకు శిబిరాలకు బైట నివసించాలి” అన్నాడు. ఆయన చెప్పిన విధంగా అందరూ ఓఘవతీ నదీ తీరంలో ఆరాత్రి నివసించారు.

“గాంధారి పుత్రుల మరణవార్త విని క్రోధంతో మండిపోతూ ఉంటుంది; ఆమెను శాంతింపచెయ్యాలి. లేకపోతే మనల నందరినీ ఆమె భస్మం చేసివేస్తుంది” అని ఆలోచించి యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణునితో - “నీవు వెళ్లి గాంధారి కోపాన్ని మంచి మాటలు చెప్పి శాంతింప చేసి రావాలి; వ్యాసమహర్షి కూడ అక్కడనే ఉంటాడు” అని చెప్పి హస్తినాపురం పంపాడు.

కృష్ణుడు గాంధారిని ఓదార్చుట

కృష్ణుడు రథం ఎక్కి హస్తినాపురం చేరాడు. అప్పటికే వ్యాసమహర్షి అక్కడికి వచ్చి ఉన్నాడు. కృష్ణు డాయనకు, ధృతరాష్ట్రునకు గాంధారికి పాదాభివందనం చేసి ధృతరాష్ట్రుని చెయ్యి పట్టుకొని కన్నీళ్లు కారుస్తూ సుస్వరంతో ఏడ్చాడు. అతిశీఘ్రంగా కన్నీళ్లు తుడుచుకొని, కళ్లు నీళ్లతో కడిగికొని, యథావిధిగా ఆచమనం చేసి ధృతరాష్ట్రునితో ప్రస్తుత మైన వాక్యం పలికాడు.

తతస్తు యాదవశ్రేష్ఠో ధృతరాష్ట్రమధోక్షజః,
పాణిమాలమ్భ్య రాజేన్ద్ర సుస్వరం ప్రరురోద హ,
స ముహూర్తాదివోత్పజ్య బాష్పం శోకసముద్భవమ్,
ప్రక్షాళ్య వారిణా నేత్రే హ్యచమ్య చ యథావిధి,
ఉవాచ ప్రస్తుతం వాక్యం ధృతరాష్ట్రమరిందమః. (శల్యపర్వం 63.37-39)

“రాజా! నువ్వు పెద్దవాడవు. కాలం ఏ విధంగా పరిణమిస్తూంటుందో నీకు తెలియనిది కాదు. నీ చెప్పుచేతలలో ఉండే పాండవులు ఏ విధంగా నైనా కులక్షయం కాకూడ దని అన్ని విధాల ప్రయత్నించారు. అనేక మైన క్షేత్రాలు అనుభవించారు. యుద్ధకాలం రాగానే నేను స్వయంగా వచ్చి, అందరి సమక్షంలోను “ఐదు గ్రామాలైనా ఇయ్యి” అని కోరాను.

రాజా! నువ్వు లోభంచేత ఆ ఐదు గ్రామాలు కూడ ఇవ్వలేదు. నీ అపరాధం మూలాన క్షత్రియజాతి అంతా నశించింది. భీష్ముడు, సోమదత్తుడూ, శల్యుడు, కృపుడు, ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ, విదురుడు - ఇందరు చెప్పినా నువ్వు వినలేదు.

రాజా! అందరూ కూడ కాలం మనస్సులను పాడుచేయడంచేత మోహం చెందుతూంటారు. అది సహజమే. ఇందుకు ఉదాహరణం నువ్వే సమయం వచ్చి

నప్పుడు నువ్వు మోహం చెంది ఉన్నావు కదా? ఇది కాలప్రభావం కాకపోతే మరేమిటి? దైవమే సర్వశక్త మైనది.

కాలోపహతచిత్తా హి సర్వే ముహ్యంతి భారత,
యథా మూఢో భవాన్ పూర్వమస్మిన్మథే సముద్యతే,
కిమన్యత్ కాలయోగాద్ధి దిష్టమేవ పరాయణమ్. (శల్యపర్వం 63.47,48)

దీనిలో పాండవుల తప్పు ఇసుమంతా కూడ లేదు. “ఇంతా నా తెలివితక్కువతనం వల్ల వచ్చినదే” అని తెలిసికొని పాండవుల విషయంలో ఏ మాత్రమూ అసూయ చెందకు.

ఇప్పుడు నీ కులమూ, నీ వంశమూ, పిండాలూ అన్నీ పాండవులమీద ఆధారపడి ఉన్నాయి. కురుశార్వలా! నువ్వు యశస్విని యైన గాంధారి కూడ - ఇదంతా నీ పొరబాటువల్లనే జరిగిన దను విషయం తెలిసికొని పాండవుల కీడు కోరకుండా ఉండండి.

రాజా! ధర్మరాజుకు నీయందు సహజంగానే ఎలాంటి భక్తి ఉన్నదో, స్నేహభావం ఉన్నదో నీకు తెలుసు కదా?

అపకారం చేసిన శత్రువులను సంహరించి అత డిప్పుడు రాత్రింబగళ్లు మనః శాంతి లేకుండా ఉన్నాడు. నిన్ను, గాంధారినీ తలచుకొని లోలోన దహించుకొని పోతున్నాడు. నిన్ను చూడడానికి ఆతనికి ముఖం చెల్లడం లేదు.”

ధృతరాష్ట్రునితో ఇలా పలికి కృష్ణుడు గాంధారితో ఇలా అన్నాడు -

“శుభప్రదురాలా! నీవంటి స్త్రీ ఈనాడు ఈ లోకంలో లేదు. ఆనాడు సభలో నీవు రెండు పక్షాలకు సంమత మైన, ధర్మార్థసహిత మైన మాట చెప్పావు కదా? నీ పుత్రులు నీ మాట వినలేదు. జయం కోరుతూన్న దుర్యోధనునితో నీవు - “మూఢా! నేను చెపుతున్నాను విను; ధర్మం ఎటు ఉంటుందో అటే జయం ఉంటుంది”.

శృణు మూఢ వచో మహ్యం యతో ధర్మస్తతో జయః. (శల్యపర్వం 63.62)

అని పరుషమైన మాటలు కూడ మాట్లాడావు!

దేవీ! నీవు ఆనాడు అన్న మాటే నిజమైంది. ఈ విషయం గ్రహించి నీవు మనస్సులో శోకం ఉంచుకొనకుము.

నువ్వు ఎన్నడూ పాండవుల వినాశాన్ని కోరవద్దు. నీవు, నీ తపోబలంచేత కళ్లు ఎఱ్ఱజేస్తే చరాచరాత్మక మైన ఈజగత్తు నంతనీ భస్మం చేయగలవు.”

ఆ మాట విని గాంధారి - “కేశవా! నువ్వు అన్నమాట నిజమే. మనోవ్యధలతో దహింపబడిపోతూన్న నా మనస్సు పూర్తిగా కదిలిపోయింది. జనార్దనా! ఇప్పుడు నీ మాటలు విన్న తరువాత నా మనస్సు కుదుటపడింది.

ఏవమేతన్మహాబాహో యథా వదసి కేశవ,

ఆధిభిర్దహ్యమానాయా మతిః సంచలితా మమ,

సా మే వ్యవస్థితా శ్రుత్వా తవ వాక్యం జనార్దన. (శల్యపర్వం 63.66,67)

కేశవా! అంధుడు, వృద్ధుడు, హతపుత్రుడూ అయిన రాజుకు ఇటుపై నువ్వు పాండవులే గతి.”

ఇంతమాత్రమే పలికి ఆమె పుత్రశోకంచేత పీడితురాలై, వస్త్రంతో ముఖం కప్పుకొని ఏడ్చింది. కృష్ణుడు వాల్మీద్దరినీ హేతువులూ, కారణాలూ చూపుతూ యుక్తియుక్తము లైన మాటలతో ఓదార్చాడు.

ఇంతలో ఆతనికి అశ్వత్థామ మనస్సులోని పాపసంకల్పాన్ని గూర్చి తెలిసింది. వెంటనే లేచి, వ్యాసుని పాదాలకు అభివాదనం చేసి ధృతరాష్ట్రునితో - “రాజేంద్రా! నేను అనుమతి కోరుతున్నాను. దుఃఖించకుము. రాత్రి పాండవులను వధించా లని ద్రోణపుత్రుడు పాపాభిప్రాయం ప్రకటించాడు. అందుచేత వెంటనే వెళ్లిపోతున్నాను” అన్నాడు.

ఆ మాట విని ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారి కూడ - “మహాబాహూ! శీఘ్రంగా వెళ్లు. పాండవులను రక్షించు. మళ్లీ శీఘ్రంగానే కలుసుకొందాం” అన్నారు.

వెంటనే కృష్ణుడు దారుకునితో కలిసి వెళ్లిపోయాడు. అతడు వెళ్లిన తరువాత వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రుణ్ణి ఓదార్చాడు.

కృష్ణుడు రాత్రి పాండవుల శిబిరం చేరి వాళ్లతో ఈ విషయం అంతా చెప్పాడు.

దుర్యోధనుడు యుద్ధభూమిలో పడి ఉన్నాడని వార్తకుల (correspondents or news - men) ద్వారా తెలిసిన కృప - అశ్వత్థామ - కృతవర్మలు ఆతని దగ్గరికి వెళ్లారు. ఆతడు తనను భీముడు ఎలా అధర్మంగా పడగొట్టాడో వాళ్లతో చెప్పాడు. ఏమైనా తనకు వీరసర్గం తప్ప దని అన్నాడు.

ఆతనిని ఆ స్థితిలో చూడగానే అశ్వత్థామ వ్యాకులచిత్తుడై - “ఏది ఏమైనా కూడ సమస్తపాంచాలులను కూడ నేను సంహరిస్తాను; నీవు నాకు అనుమతి ఇయ్యి” అని

దుర్యోధనునితో అన్నాడు. దుర్యోధనుడు సంతోషించి కృపాచార్యునితో - “ఉదకం తెచ్చి ఈతనిని సేనాపత్యంలో అభిషేకం చెయ్యి” అని కోరాడు. వెంటనే కృపాచార్యుడు ఉదకం తీసికొని వచ్చి అశ్వత్థామకు అభిషేకం చేశాడు.

ఆ విధంగా సేనాపత్యంలో అభిషిక్తుడైన అశ్వత్థామ దుర్యోధనుని పరిష్కరించి సింహనాదం చేశాడు.

ఆ ముగ్గురు మహారథులూ యుద్ధభూమి విడచి వెళ్లిపోయారు.

శల్వపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

సాప్తికపర్వము

కృపాశ్వత్థామకృతవర్మలు ఒక వనంలో ప్రవేశించి సాయంకాలం ఒక మఱ్ఱిచెట్టు చేరారు. అక్కడ అశ్వాలను విప్పి, సంధ్యావందనం ఆచరించుకొని ఒకరి ప్రక్క ఒక్కరు కూర్చున్నారు.

రాత్రి బాగా చీకటిపడింది. రాత్రి సంచరించే మృగాల సందడి పెరిగింది. కృపకృత వర్మలు ఎక్కువగా అలసిపోయి ఉండడంచేత నిద్రపోయారు. అశ్వత్థామమాత్రం క్రోధా మర్షాలతో నిండి ఉండడంచేత నిద్రపోలేదు. ఆ న్యగ్రోధవృక్షం వైపే చూస్తూ కూర్చున్నాడు. ఆ న్యగ్రోధవృక్షం శాఖలపై ఎన్నో కాకులు గూళ్లు కట్టుకొని పిల్లలతో సుఖంగా నిద్రపోతున్నాయి. ఇంతలో భయంకర మైన ఆకారం గల ఒక గుడ్డగూబ మెల్లగా వచ్చి చెట్టు కొమ్మమీద కూర్చుండి ఒకదాని తరవాత ఒకటిగా కాకులను వాటి పిల్లలను కొరికి చంపివేసింది.

అది చూడగానే అశ్వత్థామ మనస్సులో ఒక భావం మెదిలింది. “శత్రువులను, ఎలా సంహరించాలా అని ఆలోచిస్తున్న నాకు ఈ పక్షి ఉపదేశం చేసింది. పాండవులను యుద్ధంలో సంహరించడం శక్యం కాని పని. మోసం చేసి మాత్రమే వాళ్లను సంహరించాలి.

సంశయాస్పద మైన పని కంటే నిఃసంశయ మైన పని మంచి దని శాస్త్రజ్ఞు లంటారు.

తత్ర సంశయితాదర్థాద్ యోఽర్థో నిఃసంశయో భవేత్,

తం జనా బహు మన్యన్తే యే చ శాస్త్రవిశారదాః. (సాప్తికపర్వం 1.49)

క్షత్రధర్మంలో మనిషి నలుగురూ నిందించే పని కూడ చెయ్యవలసిందే.

యచ్చాప్యత్ర భవేద్వాప్యం గర్హితం లోకనిన్దితమ్,

కర్తవ్యం తన్మనుష్యేణ క్షత్రధర్మేణ వర్తతా. (సాప్తికపర్వం 1.50)

పాండవులు కూడ, ఎన్నో మోసంపనులు చేశారు కదా? అందుచేత నేను ఈ రాత్రి వెళ్లి పాండవులను, పాంచాలులను కూడ సంహరిస్తాను.”

ఇలా ఆలోచించుకొని వాల్మీద్దరినీ నిద్రనుండి లేపాడు. వాల్మీద్దరికీ ఏమి చెప్పాలో తోచలేదు.

అప్పుడు అశ్వత్థామ పాండవులు అనుసరించిన కూటోపాయాలను, దుర్యోధనునకు భీమునివలన జరిగిన అవమానాన్నీ గుర్తుచేస్తూ ఏమైనా వెంటనే ప్రతీకారచర్య చేపట్టాలని పట్టు పట్టాడు.

కృపాచార్యుడు అశ్వత్థామతో - “నువ్వు చెప్పినది విన్నాం. నేను చెప్పేది నువ్వు కూడ విను. ప్రతీ మానవుడు కూడ దైవానికీ, పురుషకారానికీ బద్ధుడై ఉంటాడు. మూడవది మరేదీ లేదు.

కేవలం దైవంచేత గాని కేవలం పురుషకారంచేత గాని పనులు జరగవు. రెండూ కలిస్తేనే పనులు సఫలము లవుతాయి.

న హి దైవేన సిద్ధ్యన్తి కర్మాణ్యేకేన సత్తమ,

న చాపి కర్మణైకేన ద్వాభ్యాం సిద్ధిస్తు యోగతః. (సౌప్తికపర్వం 2.3)

అధమకర్మ లైనా ఉత్తమకర్మ లైనా ఆ రెండింటికీ నిబద్ధములై ఒకప్పుడు జరుగుతూంటాయి; ఒకప్పుడు జరగవు.

మేఘం పర్వతంమీద వర్షించినా ఫలం ఉండదు. అదే మేఘం దున్నిన నేలమీద వర్షిస్తే ఫలం కనబడుతుంది.

దైవం అనుకూలంగా లేనివాని ఉత్థానము (ప్రయత్నము), ఉత్థానం లేని దైవము రెండూ కూడ వ్యర్థములే అవుతాయి. అన్ని కార్యాల విషయంలోనూ ఇంతే.

దేవుడు బాగా వర్షించి నప్పుడు మానవుడు ప్రయత్నించి దున్నుతే విత్తనం అత్యధికమైన ఫలం ఇస్తుంది. మనుష్యుడు సాధించే కార్యసిద్ధి ఈ విధంగానే ఉంటుంది.

ఉత్థానం చాప్యదైవస్య హ్యనుత్థానం చ దైవతమ్,

వ్యర్థం భవతి సర్వత సమ్యక్ క్షేత్రే వినిశ్చయః.

సువృష్టే చ యథా దేవే సమ్యక్ క్షేత్రే చ కర్షితే,

బీజం మహాగుణం భూయాత్ తథా సిద్ధిర్హి మానుషీ. (సౌప్తికపర్వం 2.6,7)

అందుచేత బుద్ధిమంతు లైన వాళ్లు దైవం అనుకూలంగా ఉందా లేదా అని చూచుకొని పురుషప్రయత్నం ప్రారంభిస్తారు.

దైవసహాయం లేని మనుష్యప్రయత్నం, ఆ చేసేవాళ్లు ఎంత సమర్థులైనా కూడ సిద్ధించదు.

అత్మవిశ్వాసం లేని అలసులు పురుషప్రయత్నాన్ని నిందిస్తూంటారు. కాని బుద్ధిమంతులు వాళ్ల అభిప్రాయం అంగీకరించరు.

సాధారణంగా చేసిన కర్మకు ఫలం లేకపోవటం అనేది ఉండదు. కర్మ చేయకపోతే మాత్రం దుఃఖం చూడవలసివస్తుంది. అందుచేత కర్మ మహాఫల మైనది.

ప్రాయశో హి కృతం కర్మ నాఫలం దృశ్యతే భవి,
అకృత్వా చ పునర్దుఃఖం, కర్మ పశ్యేన్మహాఫలమ్. (సౌప్తికపర్వం 2.13)

పెద్దల సలహాలను తీసికొని పురుషప్రయత్నం చేసేవాడు తప్పక ఫలం పొందుతాడు. అసమర్థుడై, అవమానం చేస్తూ కేవలం రాగంవల్ల, క్రోధం వల్లా, భయంవల్లా, లోభంవల్లా, పెద్దల సలహాలు వినకుండా పనిచేసేవాడు, శీఘ్రంగా ఐశ్వర్యభ్రష్టు డవుతాడు.

వృద్ధానాం వచనం శ్రుత్వా యోఽభ్యుత్థానం ప్రయోజయేత్,
ఉత్థానస్య ఫలం సమ్యక్ తదా స లభతేఽచిరాత్.
రాగాత్ క్రోధాద్భయాల్లోభాద్భ్యోఽర్థానీహతి మానవః,
అనీశశ్చావమానీ చ స శీఘ్రం భ్రశ్యతే శ్రియః. (సౌప్తికపర్వం 2.23,24)

దుర్బోధనుడు కేవలం ధనాధికారాల ఆశతో, దూరదృష్టి లేక, చెడ్డవాళ్ల ఆలోచనలు అనుసరిస్తూ, సద్గుణవంతు లైన పాండవులతో విరోధం తెచ్చుకొన్నాడు.

ఆ పాపపురుషుణ్ణి అనుసరించి ఉన్నందుకు మనకు కూడ దారుణ మైన ఈ ఆపద వచ్చి పడింది.

అనువర్తామహే యత్తు తం వయం పాపపూరుషమ్,
అస్మానప్యనయస్తస్మాత్ ప్రాప్తోఽయం దారుణో మహాన్.
(సౌప్తికపర్వం 2.28)

ఇప్పుడు మనం ఏమి చేస్తే బాగుంటుందో ఎంత ఆలోచించినా కూడ ఏమీ తోచడం లేదు.

ఇప్పుడు మనం ధృతరాష్ట్రుణ్ణి, గాంధారిని, విదురుణ్ణి కూడ సంప్రదించి వా క్షేలా చేయమంటే అలా చేయడం మంచిది.”

కృపాచార్యుని మాటలు విని అశ్వత్థామ దుఃఖశోకాలతో నిండిన మనస్సుతో, ఆ మనస్సులోని క్రౌర్యానికి అనుగుణ మైన మాటలు మాటలాడాడు.

మనిషి మనిషిలోను వేరు వేరు బుద్ధు లుంటాయి. ఆ బుద్ధులలో కలిగిన వేరు వేరు ఆలోచనలతో ప్రతీవాడూ సంతోషిస్తూంటాడు.

పురుషే పురుషే బుద్ధిర్యా యా భవతి శోభనా,
తుష్యన్తి చ పృథక్ సర్వే ప్రజ్ఞయా తే స్వయా స్వయా. (సౌప్తికపర్వం 3.3)

ప్రతీవాడూ తాను అధికబుద్ధిమంతు డనుకొంటూంటాడు. ప్రతీవానికీ తానంటే ఇష్టం. అందుచేత తనను పొగుడుకొంటుంటాడు.

సర్వో హి మన్యతే లోక ఆత్మానం బుద్ధిమత్తరమ్,
సర్వస్యాత్మా బహుమతః సర్వాత్మానం ప్రశంసతి. (సౌప్తికపర్వం 3.4)

ప్రతీవాడూ తన ఆలోచనను గూర్చి ఆహా ఎంత అద్భుత మైన ఆలోచన అని మురిసిపోతూంటాడు. దానితో ఆగిపోకుండా, తన బుద్ధిని ప్రశంసించుకొంటూ పరుల బుద్ధిని నిందిస్తూంటాడు.

సర్వస్య హి స్వకా ప్రజ్ఞా సాధువాదే ప్రతిష్ఠితా,
పరబుద్ధిం చ నిష్టన్తి స్వాం ప్రశంసన్తి చాసక్యత్. (సౌప్తికపర్వం 3.5)

అప్పుడప్పుడు ఇతరకారణా లన్నీ కలవడంచేత ఇద్దరి ఆలోచనలు కూడ కలుస్తాయి. అప్పుడు ఒకరి నొకరు ప్రశంసించుకొంటూ సంతోషిస్తూంటారు.

కారణాన్తరయోగేన యోగే యేషాం సమా గతిః,
అన్యోన్యేన చ తుష్యన్తి బహుమన్యన్తి చాసక్యత్. (సౌప్తికపర్వం 3.6)

ఆ మనిషి ఆలోచనే కాలాంతరంలో పూర్తిగా మారిపోయి అంతకు పూర్వం ఆలోచనలు కలిసినవాళ్ల మధ్యనే అప్పుడప్పుడు సంఘర్షణ లేర్పడుతూంటాయి.

తస్మైవ తు మనుష్యస్య సా సా బుద్ధిస్తదా తదా,
కాలయోగే విపర్యాసం ప్రాప్యోన్యోన్యం విపద్యతే. (సౌప్తికపర్వం 3.7)

చిత్తాలు, విశేషించి మానవుల చిత్తాలు, విచిత్రంగా ఉంటాయి. చిత్తం వికలం అయినప్పుడు అనేకవిధా లైన ఆలోచనలు పుడుతూంటాయి.

విచిత్రత్వాత్తు చిత్తానాం మనుష్యాణాం విశేషతః,
చిత్తవైక్లబ్ధమాసాద్య సా సా బుద్ధిః ప్రజాయతే. (సౌప్తికపర్వం 3.8)

నేర్పు గల వైద్యుడు వ్యాధిని గుర్తించి అది శాంతించడం కోసం చికిత్స చేసి నట్లు ఒక కార్యం సాధించడంకోసం కొందరు కొన్ని ఆలోచనలు చేస్తే, స్వంతమైన ఆలోచన లున్న కొందరు వాటి విషయంలో తప్పు పట్టుతూంటారు.

ఒక మానవుని ఆలోచనే ఎల్లప్పుడూ ఒక విధంగా ఉండదు. మానవుడు యౌవనంలో ఉన్నప్పుడు ఒక విధ మైన ఆలోచనతో మోసపోతుంటాడు. మధ్యవయస్సులో ఆ ఆలోచన మారిపోతుంది; వార్ధకంలో మరొక విధంగా ఉంటుంది.

అన్యథా యౌవనే మర్త్యే బుద్ధ్యా భవతి మోహితః,
మధ్యేఽన్యథా జరాయాం తు సోఽన్యాయం రోచయతే మతిమ్.

(సౌప్తికపర్వం 3.11)

కృతవర్మా! మహాఘోర మైన ఆపద వచ్చినప్పుడు, అత్యధిక మైన ఐశ్వర్యం లభించినప్పుడూ బుద్ధిలో వికారాలు పుడుతుంటాయి.

ప్రతీవాడు కూడ ఇది ఇలా చేయడం మంచిది అని నిశ్చయించుకొని మారణం మొదలైన పనులు చేస్తూంటారు.

ఈ ఘోరమైన వ్యసనసమయంలో నా కే ఆలోచన పుట్టిందో చెబుతాను వినండి. బ్రహ్మదేవుడు ప్రజలను సృష్టించి వాళ్లకు వేరు వేరు కర్మలు విధించాడు.

బ్రాహ్మణునికి వేదాధ్యయనమూ, క్షత్రియునికి పరాక్రమమూ, వైశ్యునికి నేర్పు, శూద్రునికి సర్వపర్యాయకాలత్వము అను ధర్మాలు విధించాడు.

నేను పవిత్ర మైన బ్రాహ్మణకులంలో పుట్టినా కూడ దౌర్భాగ్యవశంచేత ఈ క్షత్రియ ధర్మం అవలంబించాను. అందుచేత ఇన్ని అస్త్రాలు దగ్గర ఉంచుకొని, ఇంత శక్తిసామర్థ్యాలుంచుకొని నేను నా తండ్రిని అన్యాయంగా వధించిన శత్రువులను ఉపేక్షించజాలను. ఈ క్షత్రధర్మాన్ని అనుసరించి పాంచాలులను, పాండవులను ఈ రాత్రి చంపి నా తండ్రికీ, రాజుకీ, కర్ణాది మహావీరులకీ, నా ఋణం తీర్చుకొంటాను. శత్రువులందరూ శిబిరాలలో నిర్భయంగా నిద్రిస్తుంటారు. వాళ్లని సంహరిస్తాను.”

ఆ మాటలు విని కృపాచార్యులు - “రేపు ప్రాతఃకాలమునందే మనం ముగ్గురమూ కూడ వెళ్లి వాళ్లతో ప్రత్యక్షంగా యుద్ధం చేసి సంహరిద్దాం” అని ఎంత చెప్పినా అశ్వత్థామ తన పట్టు వీడలేదు.

కృపాచార్యుడు అశ్వత్థామతో “ఇంద్రియనిగ్రహం లేని బుద్ధిహీనునికి, తెలుసుకోవా లని ఎంత కోరిక ఉన్నా, ధర్మార్థాలను గూర్చి బోధించడం శక్యం కాదు.

అదే విధంగా ఎంత మేధావి యైనా, వినయం లేనివాడు, ధర్మార్థాలను గూర్చిన నిశ్చయాన్ని తెలిసికొనజాలడు.

శూరు డైన జడుడు చిరకాలంపాటు పండితసహవాసం చేసినా కూడ గరిటె వంట పదార్థాల రుచులు తెలియజాల నట్లు, ధర్మాలు తెలుసుకొనజాలదు.

చిరం హృషి జడః శూరః పణ్డితం పర్యుపాస్య హి,
స స ధర్మాన్ విజానాతి దర్శ్య సూపరసానివ. (సౌప్తికపర్వం 5.3)

బుద్ధిమంతుడు చాల స్వల్పకాలం పండితసేవ చేసినా కూడ నాలుక సూపరసాన్ని గుర్తించి నట్లు ధర్మాలను శీఘ్రంగా తెలుసుకొనగలుగుతాడు.

ముహూర్తమపి తం ప్రాజ్ఞః పణ్డితం పర్యుపాస్య హి,
క్షిప్రం ధర్మాన్ విజానాతి జిహ్వ సూపరసానివ. (సౌప్తికపర్వం 5.4)

మేధావి యైన, ఇంద్రియనిగ్రహవంతు డైన పురుషుడు, ఇతరులు చెప్పిన మంచి విషయాలను వినగోరుతూ అన్నిశాస్త్రాలను తెలుసుకోవాలి; తెలుసుకొన్నదానికి విరుద్ధంగా ప్రవర్తించకూడదు.

ఎవరు చెప్పినా వినక అవమానించే పాపపురుషుడు కల్యాణకర మైన ఉపదేశాన్ని కాదని చాల పాపకర మైన కృత్యం ఆచరిస్తాడు.

కూడా పదిమంది ఉన్నవానిని మిత్రులు పాపకార్యాలనుండి నివర్తింపజేస్తారు. అభివృద్ధి పొందవలసినవాడు నివర్తిస్తాడు, వినాశం పొందవలసినవాడు నివర్తించడు.

నాథవన్సం తు సుహృదః ప్రతిషేధన్తి పాతకాత్,
నివర్తతే తు లక్ష్మీవాన్ నాలక్ష్మీవాన్ నివర్తతే. (సౌప్తికపర్వం 5.7)

అందుచేత, నాయనా! నువ్వు నిన్ను నీ వశంలో ఉంచుకొని చెప్పినట్లు చెయ్యి. అలా చేస్తే పశ్చాత్తాపం చెందవలసిన అవసరం రాదు.

నిద్రపోతూనృవాళ్లని వధించడం గర్హిత మైనది. పాంచాలు లందరూ శస్త్రాలు విడిచి హాయిగా నిద్రపోతున్నారు. అస్త్రధారులలో శ్రేష్ఠుడవుగా పేరు గాంచిన నీవు ఇలాంటి నింద్య మైన పని చేయడం యుక్తం కాదు” అన్నాడు.

అప్పుడు అశ్వత్థామ - మాతులా! నీవు చెప్పిన దంతా నిజమే. వాళ్లు ఈ నియమా లన్నీ వంద ముక్కలుగా బ్రద్దలుకొట్టివేశారు కదా? అలాంటప్పుడు మనం ఆ పనే చేస్తే తప్పేముంది. ఏ మైనా సరే నా తండ్రిని వాళ్లు ఆ విధంగా న్యస్తశస్త్రుడై ఉండగా చంపి నందుకు, రాజును అలా అవమానించినందుకు ఎంత పాప మైనా ప్రతిక్రియ చేసి తీరుతాను. ఈ పాపానికి నేను మళ్లీ జన్మలో పురుగుగానో, మిడతగానో పుట్టినా నాకు విచారం లేదు.

పితృహస్తానహం హత్వా పాశ్చాలాన్ నిశి సౌప్తికే,

కామం కీటః పతజ్ఞో వా జన్మ ప్రాప్య భవామి వై. (సౌప్తికపర్వం 5.27)

అన్నాడు.

ఇలా పలికి అతడు రహస్యంగా లేచి రథానికి అశ్వాలను కడుతున్నాడు. అది చూచి వాల్మీకి - “నువ్వు రథం ఎందుకు సిద్ధం చేసికొంటున్నావు? మన అందరికీ కర్తవ్యమైన కార్యం ఒక్కటే కదా? ను వ్యక్తుడివే ఎక్కడికి వెళుతున్నావు?” అని అడిగారు.

“నేను ఈ రాత్రికి రాత్రే వెళ్లి ఆ ధృష్టద్యుమ్నుణ్ణి పాంచాలులనీ సంహరిస్తాను. వానిని నేను పశువును చంపి నట్లు చంపి యుద్ధంలో శస్త్రహతులైన వీరులు వెళ్లే లోకాలకు వెళ్లకుండా చేస్తాను. మీ రిద్దరూ కూడ కవచాలు ధరించి ఆయుధాలతో నా వెనకనే రండి” అంటూ శత్రువుల శిబిరం వైపు వెళ్లాడు. వాల్మీకి కూడ వెళ్లారు.

కృప - కృతవర్మలు బైట నిలబడి ఉన్నారు. శిబిరద్వారం దగ్గర అశ్వత్థామకు అతిభయంకరమైన ఒక మహాభూతం కనబడింది. ఆ భూతం శిబిరాన్ని రక్షిస్తున్నది. అనేకమైన బాహువులతో వివిధాయుధాలను ధరించి ఉన్న ఆ భూతం ఒంటి నిండా సర్పాలు తిరుగుతున్నాయి. వేయి నేత్రాలనుండి జ్వాలలు ఎగిసిపడుతున్నాయి. వాటి మధ్య శంఖచక్రగదాధరులైన వందలకొలది వేలకొలది హృషీకేశులు ఆవిర్భవిస్తున్నారు. దాని రూపం వర్ణించడానికి శక్యం కాని రీతిలో ఉంది.

అశ్వత్థామ ఏ మాత్రము భయపడక అనేకమైన శస్త్రాలు ఆ మహాభూతం మీద ప్రయోగించాడు. వాటి నన్నింటినీ ఆ భూతం మ్రింగివేసింది. ఉన్న ఆయుధాలన్నీ అయిపోయాయి.

ఆతనికి ఏమి చెయ్యాలో తోచలేదు. కృపాచార్యుని మాట విననందుకు పశ్చాత్తాపం చెందాడు. నేను ఇంతటి మహాపాపకార్యం చేయడానికి ఒడికట్టటంచేతనే ఈ ఆపదలో చిక్కుకొన్నాను అని అనుకొంటూ - “అన్ని ఆపదలనుండి ఉద్ధరించేవాడు మహాదేవుడే కదా! ఆతనిని శరణువేడతాను” అని నిశ్చయించుకొన్నాడు.

అశ్వత్థామ రథం దిగి నేలమీద నిలబడి భక్తిపూర్వకంగా శివుణ్ణి స్తుతించాడు. శివునికి సర్వభూతోపహారమూ, ఆత్మోపహారమూ చేస్తా నని అంటూ ఈ ఆపదనుండి గట్టెక్కించ మని ప్రార్థించాడు.

అప్పు దాతని యోగబలంచేత ఆతని ఎదుట ఒక బంగారు వేది ఆవిర్భవించింది. దానిలో అగ్ని జ్వాలలు చెలరేగుతున్నాయి. ఆ వేదినుండి వివిధాకారాలతో, ఆయుధధారు

లైన మహాగణాలు ఆవిర్భవించాయి. చూడగానే మూడులోకాలకు భయం కలిగించే ఆ మహాగణాలను చూచినా కూడ అశ్వత్థామ మనస్సులో ఈషన్మాత్రం కూడ భయం కలగలేదు.

అప్పుడు అశ్వత్థామ ధనుర్బాణాద్యాయుధాలన్నీ ధరించి రుద్రుణ్ణి స్తుతిస్తూ తనను తానే ఆ మహాగ్నిలో హోమం చేస్తూ అగ్నిమధ్యంలో చేతు లెత్తి కూర్చున్నాడు.

మహాదేవుడు అతనికి ప్రత్యక్షమై - “కృష్ణుడు పూర్వం, సత్యము, శౌచము, ఆర్జవము, త్యాగము, తపస్సు, నియమము, ఓర్పు, భక్తి, స్థిరత్వము, బుద్ధి, వాక్కు - వీటితో నన్ను యథాశాస్త్రంగా ఆరాధించాడు. అందుచేత నాకు కృష్ణునికంటె ఎక్కువ ఇష్టమైనవాడు మరొకడు లేడు.

సత్యశౌచార్జవత్యాగైస్తవసా నియమేన చ,
క్షాన్త్యా భక్త్యా చ ధృత్యా చ బుద్ధ్యా చ వచసా తథా,
యథావదహమారాధ్యః కృష్ణేనాక్షిప్తకర్మణా,
తస్మాదిష్టతమః కృష్ణాదన్యో మమ న విద్యతే. (సౌప్తికపర్వం 7.62,63)

నాయనా! నేను నీ భక్తిని తెలిసికొనడానికై, కృష్ణునికి సంమానం చేస్తూ ఈ పాంచాలులను రక్షిస్తూ అనేకమాయలు చేశాను.

పాంచాలులను రక్షించడం ద్వారా నేను కృష్ణునికే సంమానం చేశాను. అయితే వీళ్లను ఇప్పుడు కాలం ఆక్రమించింది. ఇంక వీళ్లకి జీవితం లేదు.

కృతస్తస్త్వైవ సంమానః పాశ్చాలాన్ రక్షతా మయా,
అభిభూతాస్తు కాలేన నైషామద్వాప్సి జీవితమ్. (సౌప్తికపర్వం 7.65)

ఇలా అంటూ మహాదేవుడు అశ్వత్థామలో ఆవేశించి అతనికి ఒక ఉత్తమమైన ఖడ్గం ఇచ్చాడు.

అప్పుడు అశ్వత్థామ తేజస్సుతో జ్వలించాడు. వెంటనే యుద్ధానికి వెళ్లాడు. వానితో అనేకభూతాలు ఇతరు లెవరికీ కనబడకుండా, శత్రుశిబిరానికి వెళ్లాయి.

అశ్వత్థామ పాంచాలాదివీరులను సంహరించుట

కృప - కృతవర్మలను శిబిరద్వారంవద్ద నిలిపి, “మీరిద్దరూ తప్పించుకొని పోతూన్నవాళ్లని సంహరించండి. నేను శిబిరంలో వీరులను వధిస్తాను” అని చెప్పి అశ్వత్థామ ముందుగా ధృష్టద్యుమ్నుని శయనందగ్గరికి వెళ్లి పాదంతో తన్ని అతనిని లేపాడు. అతడు

పైకి లేవబోతుండగా అట్లే క్రిందపడవేసి నలిపివేశాడు. గోళ్లతో చీల్చి, మోకాళ్ల తోను చేతులతోను, పొడిచి వధిస్తుండగా అతడు “ఆచార్యపుత్రా! నన్ను శస్త్రంతో వధించు; ఉత్తమలోకాలకి వెడతాను” అన్నాడు. కులపాంసనా! ఆచార్యుణ్ణి చంపిన వాళ్లకు ఉత్తమలోకా లుండవు. అందుచేత నువ్వు శస్త్రవధకు తగవు.

ఆచార్యఘాతినాం లోకా న సన్తి కులపాంసన,

తస్మాచ్ఛస్త్రేణ నిధనం న త్వమర్హసి దుర్మతే.

(సౌప్తికపర్వం 8.22)

అని అంటూ వానిని కాళ్లతో చేతులతో కుమ్మి చంపివేశాడు.

ధృష్టద్యుమ్నుని దగ్గరనే శయనించి ఉన్న ఉత్తమౌజస్సును, యుధామన్యుణ్ణి కూడ లేపి అదే విధంగా చంపివేశాడు. ఎవడో రాక్షసుడు వచ్చి ఆక్రమిస్తున్నాడనుకొంటూ అందరూ హాహాకారాలు చేస్తున్నారు. కొందరు కళ్లు మూసుకొన్నారు.

అతడు ఖడ్గంతో చాలమందిని సంహరించి రథారూఢుడై శరవర్షంతో కొందరిని సంహరించాడు. ద్రౌపది కుమారులు, శిఖండి మొదలైనవీరులు అతనిపై బాణాలు కురిపించారు. వాళ్లందరినీ అనాయాసంగా సంహరించాడు.

కొరవపాండవుల మధ్య యుద్ధం ప్రారంభం అయిననాటినుండీ కూడ - నల్లగా, ఎఱ్ఱని వస్త్రం ధరించి, ఎఱ్ఱని కళ్లతో, నోటితో, కాళరాత్రి గానం చేస్తూ నరులను, అశ్వాలను, కుంజరాలను, పాశాలతో కట్టి లాగికొనిపోతూన్నట్లు చాలమందికి కనబడింది. ఆ కాళరాత్రితో పాటు అశ్వత్థామ కూడ కనబడేవాడు. దైవహతు లైన వాళ్లనే ఇప్పుడు అశ్వత్థామ సంహరించాడు.

తాంస్తు దైవహతాన్ పూర్వం పశ్చాద్ ద్రోణిర్వృపాతయత్. (సౌప్తికపర్వం 8.74)

అనాడు కాళరాత్రిని, ఆ దృశ్యాన్నీ చూచిన వీరులు, ఆ దృశ్యాన్ని గుర్తుచేసికొని “అదే కదా ఇది” అనుకొన్నారు.

తదనుస్మృత్య తే వీరా దర్శనం పూర్వకాలికమ్,

ఇదం తదిత్యమన్యస్త దైవేనోపనిషీడితాః.

(సౌప్తికపర్వం 8.75)

ఈ విధంగా అశ్వత్థామ పాండవసైన్యాన్నీ పాంచాలసైన్యాన్నీ కూడ పూర్తిగా నశింప చేసివేశాడు. వాళ్లలో చాలమంది నిద్రపోతున్నారు. కొందరు మెకకువ వచ్చినా కూడ ఏమి జరుగుతున్నదో తెలియని స్థితిలో ఉన్నారు. అందరినీ కూడ సంహరించాడు.

శిబిరం విడిచి పారిపోతూన్నవాళ్లను ద్వారంవద్ద ఉన్న కృప - కృతవర్మలు వధించారు. తెల్లవారే సరికి, ఆ శిబిరం, రాత్రి అశ్వత్థామ ప్రవేశించే సమయానికి ఏ విధంగా నిశబ్దంగా ఉందో ఆ విధంగా నిశబ్దం అయిపోయింది.

యథైవ సంసుప్తజనే శిబిరే ప్రావిశన్నిశి,

తథైవ హత్వా నిశబ్దే నిశ్చక్రామ నరర్షభః.

(సాహిత్యపర్యం 8.146)

ఈ వృత్తాంతం అంతా వింటూన్న ధృతరాష్ట్రుడు - “నా పుత్రుని కే విధంగా నైనా విజయం కూర్చాలి అను ధృఢసంకల్పం గల అశ్వత్థామ ఈ పని అప్పుడే చేయవచ్చు గదా; నా పుత్రుడు పడిపోయిన తరువాత ఎందుకు చేశాడు?” అని సంజయుణ్ణి అడిగాడు.

“రాజా! పొందవులా, కృష్ణుడా, సాత్యకీ అక్కడ లేకపోవడంచేత అశ్వత్థామ ఆనాడు ఈ పని చేయగలిగాడు. వాళ్లు అక్కడ ఉండి ఉంటే ఎవరు చంపగలరు” అన్నాడు సంజయుడు.

అశ్వత్థామ శిబిరంనుండి బయటకు వచ్చి తాను చేసిన పని కృప - కృతవర్మలకు చెప్పి, “రాజు జీవించి ఉంటే ఈ విషయం ఆతనికి చెప్పదాం” అని అంటూ వాళ్లతో కలిసి దుర్యోధనుని దగ్గరకు వెళ్లాడు.

అక్కడ దయనీయస్థితిలో ఉన్న దుర్యోధనుని చూడగానే వాళ్లు ముగ్గురూ దుఃఖం ఆపుకొనలేకపోయారు. అశ్వత్థామ దుర్యోధనుని స్థితిని గూర్చి విలపిస్తూ - “దుర్యోధనా! క్షత్రియునకు లభించవలసిన అత్యుత్తమమైన గతిని పొందుతున్నావు. నేను నిన్ను గూర్చి దుఃఖించడం లేదు. దిక్కులేనివా రైపోయిన నీ తలిదండ్రులను గూర్చి ఎక్కువగా విచారిస్తున్నాను.

“దుర్యోధనుడు నా శిష్యుడు; ఇతనితో సమానుడు గదాయుద్ధంలో మరొక లెవ్వరూ లేరు” అని అనేక పర్యాయాలు బలరాముడు సభలలో అంటూంటాడు. అలాంటి నీవు స్వర్గానికి చేరుతున్నావు. మేం ముగ్గురం మాత్రం ఇక్కడనే ఉండిపోతున్నాం. ఏమి చేస్తే మేం కూడ నీ వెనుకనే స్వర్గానికి రాకలుగుతామో అది మాకు కూడ చెప్పు.

స్వర్గలోకంలో మా తండ్రిని కలిసి ధృష్టద్యుమ్నుణ్ణి నేను పశువును చంపి నట్లు చంపానని ఆయనకు చెప్పు. వారి వయఃక్రమానుసారం మా అభివాదనము వాళ్లకు తెలుపు. నీకంటే ముందుగానే స్వర్గం చేరిన రాజుల కందరికీ మా పక్షాన స్నేహపూర్వక అభినందనములు తెలుపు” అని అన్నాడు.

“రాజా! సుఖకర మైన వృత్తాంతం వినడానికి జీవించి ఉన్నావు. పంచపాండవులు కృష్ణుడూ, సాత్యకీ ఈ ఏడుగురూ పాండవపక్షంలోనూ, మేం ముగ్గురమూ కౌరవ పక్షంలోనూ మిగిలి ఉన్నాము. మిగిలినవాళ్ల నందరినీ నేను రాత్రి శిబిరంలో ప్రవేశించి చంపివేశాను” అని కూడ అశ్వత్థామ దుర్యోధనునికి చెప్పాడు.

ఆ మాట వినగానే దుర్యోధనుడు పరమానందభరితుడై - “అశ్వత్థామా! భీష్ముడు గాని, కర్ణుడు గాని, నీ తండ్రి కాని చేయజాలని పని నీవు, కృప - కృతవర్మలు చేశారు. క్షుద్రుడైన ఆ సేనాపతినీ శిఖండినీ చంపివేశావు. నే నిపుడు దేవేంద్రునివంటి వాడ నని అనుకొంటున్నాను. స్వస్తి. మీకు క్షేమం అగుగాక. మనం మళ్లీ స్వర్గంలో కలుద్దాం” అని అంటూ ప్రాణాలు విడచాడు.

సంజయుడు యుద్ధవృత్తాంతం ఈ విధంగా అంతా యథాతథంగా ధృతరాష్ట్రునికి చెప్పి - “రాజా! నీ పుత్రుడు స్వర్గస్థుడైన వెంటనే నాకు వ్యాసమహర్షి ఇచ్చిన దివ్యదృష్టి ఆగిపోయినది.”

తవ పుత్రే గతే స్వర్గం శోకార్తస్య మమానఘ,

ఋషిదత్తం ప్రణష్టం తద్ దివ్యదర్శిత్యమద్య వై. (సౌప్తికపర్వం 9.62)

యుధిష్ఠిరుని విలాపం

రాత్రి గడిచిన వెంటనే ధృష్టద్యుమ్నుని సారథి యుధిష్ఠిరుని దగ్గరకు వెళ్లి అశ్వత్థామాదులు చేసిన సర్వసైన్యసంహారాన్ని యుధిష్ఠిరునకు తెలిపాడు. యుధిష్ఠిరుడు దుఃఖంతో నేలమీద పడిపోతూండగా, సాత్యకీ, భీమాదులు ఆయనను పట్టుకొన్నారు. ఇంత శ్రమపడి సాధించిన విజయం చివరికి పెద్ద పరాజయమే అయినది కదా అని అతడు దుఃఖిస్తూ, పుత్రు లందరూ, సోదరులూ మరణించగా ఇప్పుడు ద్రౌపది ఏ మౌతుందో అని విచారిస్తూ ఆమెను తీసికొని రమ్మని నకులుణ్ణి పంపాడు. శిబిరంలోనికి వెళ్లి మృతుల నందరినీ చూచి దుఃఖంతో మూర్ఛపోయాడు.

ద్రౌపది మృతులైన పుత్రులను, సోదరులను చూచి దీనంగా విలపిస్తూ - “నా పుత్రులను వధించిన ఆ దురాత్ముడు జీవించి ఉండకూడదు. అతనిని వధించే వరకు నే నిక్కడనే ప్రాయోపవేశం చేస్తాను” అని అంటూ - భీమునితో - “భీమా! మా అందరికీ నీవే రక్షకుడుగా ఉన్నావు. అశ్వత్థామను సంహరించి అతని శిరస్సుపై ఉన్న సహజమణిని నాకు చూపితేనే కాని నా మనస్సుకు శాంతి ఉండదు” అని పలికింది.

వెంటనే భీముడు, నకులుడు సారథ్యం చేస్తూండగా రథం ఎక్కి అశ్వత్థామ వెళ్లిన వైపు వానిని అన్వేషిస్తూ వెళ్లాడు.

అశ్వత్థామనుండి భీముణ్ణి రక్షించుకోవాలి అని కృష్ణుడు చెప్పుట

భీమసేనుడు అశ్వత్థామను అన్వేషిస్తూ వెళ్లడం చూచి కృష్ణుడు యుధిష్ఠిరునితో - “రాజా! పుత్రశోకంతో బాధపడుతూన్న నీ సోదరుడు ఒక్కడే అశ్వత్థామను పట్టుకొనడం కోసం వెడుతున్నాడు. అందరు సోదరులలోకీ భీము డంటే నీకు చాల ఇష్టం. ఇపు డతడు కష్టసమయంలో ఉన్నాడు. అతనిని రక్షించుకో.”

భీమః ప్రియస్తే సర్వేభ్యో వ్రాతృభ్యో భరతర్షభ,
తం కృచ్ఛగతమద్య త్వం కస్మాన్నాభ్యుపపద్యసే. (సౌప్తికపర్వం 12.3)

అశ్వత్థామ చాల చపలచిత్తుడు. ఆత్మనిగ్రహం లేనివాడు.

మహాత్ము డైన ద్రోణాచార్యుడు బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రం సంతోషపూర్వకంగా అర్జునునికి ఉపదేశించాడు.

అది చూచి అసూయాస్వభావ వంతు డైన, అశ్వత్థామ “నాకు కూడ ఈ అస్త్రం ఇయ్యి” అని తండ్రిని కోరాడు. అంతగా ఇష్టం లేకపోయినా ద్రోణాచార్యుడు; ఒకే ఒక కొడుకు కదా అని వానికి కూడ ఇచ్చాడు; ఎందువల్ల ననగా తన కుమారుడు చపల స్వభావం గలవాడు అను విషయం ఆయనకు తెలుసు. అందుచేత ఆయన “నాయనా! నువ్వు యుద్ధంలో ఎంతటి ఆపత్సమయంలో ఉన్నా కూడ ఈ అస్త్రాన్ని ఉపయోగించ కూడదు. విశేషించి మానవులమీద అసలే ప్రయోగించకూడదు” అని పుత్రునికి చెప్పాడు.

కాలాంతరంలో కూడ ఒకనాడు ద్రోణాచార్యుడు - “నువ్వు సత్పురుషులు సంచరించే మార్గంలో సంచరించవు” అని నిందించాడు.

తండ్రి పలికిన ఆ అప్రియవాక్యం విని, అన్ని కల్యాణవిషయాలలో నిరాశుడై, శోకంతో భూమిసంచారం చేస్తూ ఒక మాటు ద్వారకకు వచ్చాడు. యాదవు లందరూ ఆతనిని సాదరంగా సత్కరించగా కొన్నాళ్లు అక్కడ ఉన్నాడు.

ఒకనా డతడు నేను ఒంటరిగా ఉండగా నా వద్దకు వచ్చి “అగస్త్యునినుండి సంపాదించిన బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రం నాదగ్గర కూడ ఉంది. నేను అది నీకు ఇస్తాను; నీవు యుద్ధంలో విజయం చేకూర్చేదీ, సకలాస్త్రాలనూ మించినదీ అయిన నీ చక్రం నా కియ్యి” అని అన్నాడు.

అప్పుడు నేను - “ఇదిగో నా ధనస్సు, ఇదిగో నా చక్రం. ఇదిగో నా గద. నీ కేది కావాలంటే అది తీసికో. నీవు నీ అస్త్రం నాకు ఇవ్వక్కర్లేదు” అన్నాను.

చక్రం కావా లన్నాడు. తీసికో అన్నాడు. ఎగిరి గంతు వేసి అది తీసికోబోయాడు. ఎడమచేతితో దానిని కదల్చజాలక కుడిచేతితో ప్రయత్నించాడు. ఎంత ప్రయత్నించినా అది కదలకపోవడంతో అతడు అలిసిపోయి దానినుండి మనస్సు మరల్చుకొన్నాడు.

అప్పుడు నేనాతనిని - “నాకు చాల కావలసిన మిత్రుడు, సాక్షాత్తు పరమేశ్వరునితో యుద్ధం చేసినవాడూ అయిన అర్జునుడు కూడ ఈ చక్రం ఇమ్మని ఎన్నడూ అడగలేదు; నేనూ రుక్మిణీ హిమవత్సర్వతప్రాంతంలో పన్నెండు సంవత్సరాలు తీవ్ర మైన తపస్సు చేయగా రుక్మిణి యందు ప్రద్యుమ్ను డను పేరుతో నా కుమారుడుగా జన్మించిన సనత్కుమారుడు అడగలేదు. బలరాముడు కూడ ఎన్నడూ అడగలేదు. గదుడు గాని, సాంబుడు గాని, ద్వారకానగరవాసులలో ఏ ఒక్కరూ గాని అడగలేదు. నువ్వు ఎవ్వరితో యుద్ధం చెయ్యా లను కోరికతో దీనిని అడుగుతున్నావు?” అని అడిగాను.

అప్పు డతడు - “కృష్ణా! నిన్ను పూజించి నీతోనే యుద్ధం చెయ్యా లని నాకు కోరిక ఉంది. నేను సర్పలోకాలకీ అజేయుణ్ణి కావా లని నా ఆశ. సత్యం చెపుతున్నాను” అన్నాడు. ఇలా పలికి అతడు అనేక అశ్వరథాదులను రత్నాలను ఉపాయనంగా తీసికొని వెళ్లిపోయాడు.

అతడు చాల తొందరపాటు మనిషి. దురాత్ముడు, చపలుడు, క్రూరుడు. బ్రహ్మ శిరోస్త్రం తెలిసినవాడు. అతని బారినుండి భీముణ్ణి రక్షించుకోవాలి.

స సంరమ్భీ దురాత్మా చ చపలః క్రూర ఏవ చ,

వేద చాస్త్రం బ్రహ్మశిరస్తస్మాద్ రక్ష్యో వృకోదరః. (సౌప్తికపర్వం 12.41)

ఇలా చెప్పి వాసుదేవుడు సర్వాయుధాలూ ఉన్న రథం ఎక్కి యుధిష్ఠిరార్జునులతో కలిసి భీమసేనుని వెనుకనే అతిశీఘ్రంగా వెళ్లాడు. అప్పటికే భీముడు గంగాతీరం చేరాడు. అక్కడ వేదవ్యాసాది మునులు, వాళ్లలో - ఒంటి నిండా నెయ్యి పూసుకొని దర్భవస్త్రాలు ధరించిన అశ్వత్థామ కనబడ్డారు.

భీమసేనుణ్ణి, అతని వెనుకనే వస్తూన్న కృష్ణార్జునయుధిష్ఠిరులనూ చూడగానే కంగారుపడిపోయి అశ్వత్థామ ఒక ఇషీకాత్రుణం తీసికొని ‘లోకంలోని పాండవు లందరూ నశించెదరుగాక’ అని సంకల్పించి, బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రం ప్రయోగించాడు.

అది చూచి కృష్ణుడు తొందరపడుతూ, “అర్జునా! అర్జునా! నీకు ఆచార్యుడు ఇచ్చిన బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రం పని ఇప్పుడు వచ్చింది. నీకు, నీ సోదరులకూ క్షేమం కోరుతూ ఆ అస్త్రాన్ని ప్రయోగించు” అన్నాడు.

అర్జునుడు వెంటనే ధనుర్బాణాలతో రథంనుంచి దిగి ముందుగా ఆచార్య పుత్రునికీ, తరువాత తనకూ తన సోదరు లందరికీ స్వస్తి అగుగాక అని అంటూ, దేవతలకీ, ఆచార్యులకీ నమస్కరించి, ‘అస్త్రం అస్త్రంచేత శమించుగాక’ అని అంటూ ప్రయోగించాడు. రెండు అస్త్రాలు డీకొని ఆకాశంలో అగ్నిజ్వాలలు వ్యాపించాయి. భూతా లన్నీ భయా కంపితము లైపోయాయి.

అది చూస్తూన్న వ్యాసనారదులు లోకాలను రక్షించడానికై వచ్చి ఎదుట నిలచి - “పూర్వకాలంలో కూడ వివిధాస్త్రాలలో నైపుణ్యం ఉన్న ఎందరో మహారథు లుండేవారు. వాళ్లలో ఎవ్వరూ కూడ ఈ అస్త్రం మానవులమీద ప్రయోగించలేదు. మీ రిద్దరూ ఇంతటి ఘోరకృత్యానికి ఎలా పాలుపడ్డారు!” అని అడిగారు.

అగ్నితో సమాన మైన తేజస్సు గల ఆ మహర్షు లిద్దరినీ చూడగానే అర్జునుడు తాను ప్రయోగించిన శరాన్ని ఉపసంహరించి వా రిద్దరికీ నమస్కరిస్తూ - “అస్త్రం అస్త్రం చేత శమించుగాక” అని పలికి నేను అస్త్రం ప్రయోగించాను. ఈ పరమాస్త్రాన్ని ఉప సంహరిస్తున్నాను కదా; ఇప్పుడు ఈ పాపాత్ముడు అస్త్రతేజస్సుచేత మా అందరినీ కాల్చివేస్తాడు; మా క్షేమంకోసమూ, లోకక్షేమంకోసమూ ఏం చెయ్యాలో చెప్పండి” అని ప్రార్థిస్తూ అస్త్రాన్ని ఉపసంహరించాడు.

అయితే అశ్వత్థామ ఆ అస్త్రాన్ని ఉపసంహరింపజాలక ఆ ఋషులతో ఇలా అన్నాడు - “భీమసేనునికి భయపడి నేనీ అస్త్రం ప్రయోగించాను. ఇది పాండవుల నందరినీ వధించకుండా ఉండదు. నేను రోషంతో ఈ పాపకార్యం చేశాను.”

అప్పుడు వ్యాసుడు - “అర్జునునికి ఈ బ్రహ్మశిరోస్త్రం తెలిసి కూడ ఎన్నడూ యుద్ధంలో నీ వినాశంకారకు ప్రయోగించలేదు. ఇప్పుడు నీవు ప్రయోగించిన అస్త్రాన్ని శాంతింపచేయడంకోసం ప్రయోగించాడు. ధనంజయు డేనాడూ క్షత్రధర్మంనుండి చలించలేదు. అలాంటి చిత్తస్థైర్యవంతుణ్ణి, సోదరులతో బంధువులతో సహా వధించా లని ఎలా అనుకొంటున్నావు?

ప్రయోగించిన బ్రహ్మశిరోస్త్రం ప్రత్యస్తంచేత ఉపసంహరించబడిన దేశంలో పన్నెండు సంవత్సరాలపాటు పర్జన్యుడు వర్షించడు. అందుచేతనే ప్రజాహితం కోరి అర్జునుడు శక్తి ఉన్నా కూడ ఈ అస్త్రాన్ని కొట్టడానికై ప్రత్యస్తం ప్రయోగించకుండా ఆగిపోయాడు.

పాండవులను, రాష్ట్రాన్నీ నిన్నూ కూడ రక్షించుకోవాలి. అందుచేత వెంటనే నీ అస్త్రం ఉపసంహరించు. పాండవులతో మైత్రీభావంతో ప్రవర్తించు.

నీ శిరస్సుమీద ఉన్న ఈ మణిని వీళ్లకి ఇచ్చివేసి నీ ప్రాణాలు దక్కించుకో.

మణిం చైవ ప్రయచ్ఛాద్య యస్తే శిరసి తిష్ఠతి,
ఏతదాదాయ తే ప్రాణాన్ ప్రతిదాస్యన్తి పాణ్డవాః. (సౌప్తికపర్వం 15.27)

అన్నాడు.

ఆ మాట విని అశ్వత్థామ - “పాండవులు ఏ రత్నాలు సంపాదించారో, కౌరవులు ఏ రత్నాలు సంపాదించారో వాటన్నిటికంటే శ్రేష్ఠ మైనది ఈ మణి. దీనిని ధరించి ఉన్నంతవరకు శస్త్రాలవల్ల, వ్యాధులవల్ల, ఆకలివల్లా భయం ఉండదు. దేవతలనుండి గాని, దానవులనుండి గాని, నాగులనుండి గాని, రాక్షసులనుండి గాని, తస్మరులనుండి గాని భయం ఉండదు. ఈ మణికి అంతటి వీర్యం ఉంది. ఇది ఏ విధంగాను కూడ విడవదగినది కాదు. అయినా కూడ పూజ్యుడ వైన నీవు చెప్పిన పని తప్పక చెయ్యాలి. ఇదిగో మణి - దీనిని ఇచ్చివేస్తున్నాను. ఇదిగో నేను. నన్ను కూడ వశం చేస్తున్నాను. అయితే ఈ ఇషీకమాత్రం పాండవేయుల గర్భాలను కొట్టివేస్తుంది.

యత్తు మే భగవానాహ తన్మే కార్యమనస్తరమ్,
అయం మణిరయం చాహమీషికా తు పతిష్ఠతి. (సౌప్తికపర్వం 15.31)

పూజ్యుడా! ప్రయోగించిన ఈ అస్త్రాన్ని నేను ఉపసంహరించజాలను. అందుచేత దీనిని (పాండవులమీద కాకుండా) పాండవేయుల గర్భాలమీద ప్రయోగిస్తున్నాను.

మహామునీ! నీవు చెప్పిన మాట ప్రకారం నేను చేయకుండా ఉండడం అనేది లేదు.

న చ వాక్యం భగవతో న కరిష్యే మహామునే. (సౌప్తికపర్వం 15.13)

అన్నాడు.

అప్పుడు వ్యాసుడు - “సరే! అలా చెయ్యి. మరో ఆలోచన ఏమీ చేయకు. దీనిని పాండవేయుల గర్భాలమీద ప్రయోగించి విరమించు” అన్నాడు.

కృష్ణుడు అశ్వత్థామను శపించుట

కృష్ణుడు అశ్వత్థామతో - “పూర్వం ఒకనాడు అర్జునుని కోడలు ఉపశ్లావ్యంలో ఉన్నప్పుడు ఒక బ్రాహ్మణు డామెను చూచి - కౌరవు లందరూ పరిక్షీణు లయిన (నశించిన)

పిమ్మట నీకు పుత్రుడు కలుగుతాడు. అందుచేత నీ గర్భస్థశిశువు పరిక్షిత్వం పొందుతాడు - ‘పరిక్షిత్’ అవుతాడు.

పరిక్షిణేషు కురుషు పుత్రస్థవ భవిష్యతి,

ఏతదస్య పరిక్షిత్వం గర్భస్థస్య భవిష్యతి.

(సౌప్తికపర్వం 16.3)

అన్నాడు. ఆ సద్రాహ్మణుని వచనం సత్యం అవుతుంది. పరిక్షిత్ వీళ్ల వంశం నిలబెట్టిన పుత్రు డవుతాడు” అన్నాడు.

ఆ మాట విన్న అశ్వత్థామ చాల తొందరపాటుతో - “కృష్ణా! నువ్వు పక్షపాత బుద్ధితో ఇలా మాట్లాడుతున్నావు. నా మాట మరొక విధంగా అవడానికి వీలులేదు. నా అస్త్రం నువ్వు ఎవని నైతే రక్షించా లని కోరుతున్నావో, ఉత్తరాగర్భస్థు డైన ఆ శిశువుమీద కూడ పడుతుంది” అన్నాడు.

కృష్ణుడు అశ్వత్థామతో - “ఆ అస్త్రం అమోఘంగా ప్రసరిస్తుంది. మరణించిన ఆ గర్భానికి దీర్ఘాయువు లభిస్తుంది.

నిన్నైతే అందరూ బాలఘాతి యైన పాపాత్ముణ్ణిగా చెప్పుకొంటారు. నువ్వు చేసిన పాపకర్మలకు ఫలం నీవు అనుభవిస్తావు” అని అంటూ -

“నరాధమా! ఈ భూలోకంలో మూడు వేల సంవత్సరాల పాటు, మాటలాడడానికి కూడ ఎవరూ దొరకని నిష్టనప్రదేశాలలో, అసహాయుడవై తిరుగుతావు. వివిధవ్యాధులతో నీ శరీరం దుర్గంధభరిత మై ఉంటుంది” అని శపించాడు. “పరిక్షిత్ కృపాచార్యునినుండి వేదాలు సర్వాస్త్రవిద్యలూ పొంది, ధర్మాత్ముడై అరవై సంవత్సరాలు నీవు చూస్తూండ గానే రాజ్యం పాలిస్తాడు.

శస్త్రాగ్నిచేత దహింపబడిన ఆ శిశువును నేను బ్రతికిస్తాను; నా తపస్సు, సత్యమూ ఎంత వీర్యం కలవో చూడు” అని కూడ కృష్ణుడు అశ్వత్థామతో అన్నాడు.

వ్యాసుడు అశ్వత్థామతో - “బ్రాహ్మణుడవై ఉండి కూడ, మమ్మల్ని కూడ అనాదరం చేసి నీ విలా ఘోర మైన పని చేశావు. కృష్ణుడు చెప్పినట్లే తప్పక జరుగుతుంది” అన్నాడు.

అప్పుడు అశ్వత్థామ - “పూజ్యుడా! నేను నీతోపాటే పురుషులలో ఇక్కడ ఉంటాను. భగవంతు డైన పురుషోత్తముని వాక్కు సత్యం అగుగాక” అన్నాడు.

సహైవ భవతా బ్రహ్మన్ స్థాస్యామి పురుషేష్విహ,

సత్యవాగస్త భగవానయం చ పురుషోత్తమః.

(సౌప్తికపర్వం 16.19)

(ఈ శ్లోకం భావం అంత స్పష్టంగా లేదు).

ఆ విధంగా పలికి అతడు మణిని పొందవులకు ఇచ్చి, వాళ్లందరూ చూస్తూండగానే విమనస్సుడై వనంలోకి వెళ్లిపోయాడు.

పొందవులు వ్యాసనారదుల అనుమతి తీసికొని ప్రాయోపవేశం చేసి ఉన్న ద్రౌపది వద్దకు వెళ్లారు. యుధిష్ఠిరుని అనుమతితో భీము డా దివ్యమణి ద్రౌపది కిస్తూ ఇలా అన్నాడు. “భద్రే! లేమ్ము. నీ పుత్రులను వధించినవాని మణి ఇదిగో. క్షత్రియధర్మాన్ని స్మరించుము.

కృష్ణుడు శమంకోసం కౌరవసభకు వెడుతూన్ననాడు నీవు ఆతనితో - “గోవిందా! రాజు శాంతిని కోరే పక్షంలో నాకు భర్తలు లేరు, పుత్రులు లేరు, సోదరులు లేరు, నువ్వు కూడా లేనట్లే” అని క్షాత్రధర్మానుకూల మైన మాటలు మాట్లాడావు కదా! అవి జ్ఞాపకం తెచ్చుకో. పాపాత్ము డైన దుర్యోధనుడు హతు డైనాడు. దుఃశాసనుని రుధిరం త్రాగాను. అన్ని విధాల పగ తీర్చుకొన్నాం. ద్రోణపుత్రుణ్ణి జయించి కూడ బ్రాహ్మణు డవడంవల్లా, గౌరవభావంవల్లా, వధించకుండా విడిచిపెట్టాం; ఆతని యశస్సు నశించింది; శరీరం మాత్రమే మిగిలింది. వాని మాణిక్యం తీసికొన్నాం, ఆయుధానికి దూరం చేశాం.”

“నేను కేవలం పగ తీర్చుకోవా లని మాత్రమే అనుకొన్నాను. గురుపుత్రుడు నాకూ గురువే. ఈ మణిని రాజు శిరస్సుమీద ధరించాలి” అంది ద్రౌపది.

అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు ఆ మణి గురూచ్ఛిష్టం అవడంచేతా, గురువు ఉపయోగించి విడచిన దవడంచేతా, ద్రౌపది మాట కాదనలేకపోవడంచేతా దానిని ధరించి చంద్రునితో కూడిన పర్వతం వలె ప్రకాశించాడు.

పుత్రశోకార్త యైన ద్రౌపది లేచింది.

యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణుణ్ణి పరిష్కరించి - “కృష్ణా! ద్రుపదకుమారు లందరూ సర్వాస్త్ర విశారదు లైన మహావీరులు కదా? వాళ్లందరినీ ఒక్క అశ్వత్థామ ఎలా సంహరించ గలిగాడు?” అని ప్రశ్నించాడు.

“అశ్వత్థామ మహాదేవుణ్ణి ప్రార్థించి ఆతని అనుగ్రహంచేత వీళ్లందరినీ సంహరించ కలిగాడు. మహాదేవుడు ప్రసన్ను డైతే అమరత్వాన్నీ, ఇంద్రుణ్ణి కూడ జయించగలిగిన శక్తిని ఇస్తాడు.

యుధిష్ఠిరా! మహాదేవుని యథార్థస్వరూపం నాకు తెలుసు. ఆతడు పూర్వం ఎలాంటి అద్భుతమైన కర్మలు చేశాడో నాకు తెలుసు.

వేదాహం హి మహాదేవం తత్త్వేన భరతర్షభ,
యాని చాస్య పురాణాని కర్మాణి వివిధాని చ. (సౌప్తికపర్వం 17.6)

ఈ జగత్తుయొక్క ఆదీ, మధ్యమూ, అంతమూ కూడ మహాదేవుడే. ఆయన ప్రేరణనే అనుసరించి జగద్వ్యవహారం అంతా జరుగుతున్నది.

ఆదిరేష హి భూతానాం మధ్యమస్తశ్చ భారత,
విచేష్టతే జగచ్ఛేదం సర్వమస్త్వైవ కర్మణా. (సౌప్తికపర్వం 17.9)

ఈ సంహారం అంతా ఆ మహాదేవుడు చేసినదే కాని అశ్వత్థామ చేసినది కాదు. అందుచేత మహాదేవుడు కావా లని చేసినదానిని గూర్చి నీవు ఏమీ విచారించవద్దు. ఆయన అనుగ్రహంచేత - ఇక ముందు చేయవలసిన పను లన్నీ చెయ్యి.”

న తన్మనసి కర్తవ్యం న చ తద్ ద్రాణినా కృతమ్,
మహాదేవప్రసాదేన కురు కార్యమనన్తరమ్. (సౌప్తికపర్వం 18.26)

అని కృష్ణుడు యుధిష్ఠిరునికి చెప్పాడు.

సౌప్తికపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

స్త్రీ పర్వం

కొరవుల సర్వనాశాన్ని విన్న ధృతరాష్ట్రుడు భీష్మాదుల మాట విననందుకు తనను తాను నిందించుకొంటూ పశ్చాత్తాపంతో కుమిలిపోయాడు. సంజయు డాతనిని ఓదార్చడానికి ప్రయత్నిస్తూ “ఇదంతా నీవు కావా లని తెచ్చిపెట్టుకొన్నదే” అని అన్నాడు.

విదురుడు ధృతరాష్ట్రునికి అనేకవిధాల ధైర్యం చెప్పడానికి ప్రయత్నిస్తూ ఇలా అన్నాడు - “రాజా! నీయంతట నువ్వే ధైర్యం తెచ్చుకో; లేమ్ము. లోకం పోకడ ఇలాగే ఉంటుంది.

ప్రోగు చేసికొనడం చివరికి క్షయానికే. పైపైకి లేవడం పడిపోవడానికే. కలయిక లన్నీ చివరికి విడిపోవడంలోనే ముగుస్తాయి. జీవితం ఏనాటి కైనా మరణంతోనే ముగుసి పోతుంది.

సర్వే క్షయాంతా నిచయాః పతనాంతాః సముచ్చయాః,
సంయోగా విప్రయోగాంతా మరణాంతం చ జీవితమ్. (స్త్రీ పర్వం 2.3)

రాజా! యముడు శూరుణ్ణీ తీసికొనిపోతాడు. భీరువునూ లాగికొనిపోతాడు. అలాంటప్పుడు క్షత్రియశ్రేష్టులు యుద్ధం చేయకుండా ఎలా ఉంటారు?

రాజా! యుద్ధం చేయనివాడు మరణిస్తాడు. యుద్ధం చేసినాకూడ ఒకడు మరణించడు. దాపురించిన కాలాన్ని ఎవ్వడూ దాటజాలడు.

ప్రాణులు మొదట్లో లేవు; మధ్యకాలంలో కొంతకాలం ఉంటాయి. నశించిన తరవాత అవి ఉండవు. అలాంటప్పుడు ఎందుకు వీటికోసం ఈ ఏడ్వంతా?

అభావాదీని భూతాని భావమధ్యాని భారత,
అభావనిధనాన్యేవ తత్ర కా పరిదేవనా. (స్త్రీ పర్వం 2.6)

రాజా! కాలం అన్ని భూతాలను కూడ లాగికొనిపోతూంటుంది. కాలానికి ఎవడు ఇప్పుడూ కాదు; ద్వేషపాత్రుడూ కాదు.

కాలః కర్షతి భూతాని సర్వాణి వివిధాన్యుత,
న కాలస్య ప్రియః కశ్చిన్న ద్వేష్యః కురుసత్తమ. (స్త్రీ పర్వం 2.8)

రాజా! యుద్ధంలో ప్రాణాలు విడచినవారిని గూర్చి నీవు విచారించకూడదు. మనకు శాస్త్రమే కనక ప్రమాణ మైతే వాళ్లందరూ ఉత్తమలోకాలు పొందారు.

కనబడని స్థితినుండి వచ్చారు; మళ్లీ కనబడని స్థితికి వెళ్లిపోయారు. వీళ్లు నీకు సంబంధించినవాళ్లు కాదు; నువ్వు వాళ్లకు సంబంధించినవాడవు కాదు. (నీవు వాళ్ల కెవరో, నీకు వాళ్లెవరో). అందుకు ఏడ్చేందుకు?

అదర్శనాదాపతితాః పునశ్చాదర్శనం గతాః,
నైతే తప న తేషాం త్వం తత్ర కా పరిదేవనా. (స్త్రీ పర్వం 2.13)

రాజా! రణంలో ప్రాణాలు విడచిన శూరులు స్వర్గానికి వెళ్లినట్లు గొప్ప గొప్ప దక్షిణ లిచ్చిన యజ్ఞాలచేత కాని, తపస్సులచేత కాని, విద్యచేతగాని వెళ్లజాలరు.

ఈ సంసారాలలో వేలకొలది తల్లిదండ్రులను, వందలకొలది పుత్రులను భార్యలను అనుభవించాం. ఇప్పుడు వాళ్లు ఎవరివాళ్లు; మనం ఎవరివాళ్లం?

మాతాపితృసహస్రాణి పుత్రదారశతాని చ,
సంసారేష్వనుభూతాని కస్య తే కస్య వా వయమ్. (స్త్రీ పర్వం 2.21)

కాలం ప్రాణులను పకవ్వం చేస్తూంటుంది. కాలం ప్రజలను సంహరిస్తూంటుంది. అందరూ నిద్రపోతూంటే కాలం మెలకువతో ఉంటుంది. కాలాన్ని ఎవరూ అతిక్రమించ జాలరు.

కాలః పచతి భూతాని కాలః సంహరతే ప్రజాః,
కాలః సుప్తేషు జాగర్తి కాలో హి దురతిక్రమః. (స్త్రీ పర్వం 2.24)

యౌవనం అనిత్య మైనది. జీవితం అనిత్య మైనది. ధనసంచయం (ప్రోగువేసికొన్న ధనం) అనిత్య మైనది. ఆరోగ్యం అనిత్య మైనది. ప్రియులతో సహవాసం అనిత్య మైనది. పండితు డైనవాడు వీటిమీద అత్యాసక్తి పెంచుకొనగూడదు.

అనిత్యం యౌవనం రూపం జీవితం ద్రవ్యసంచయః,
ఆరోగ్యం ప్రియసంవాసో గృద్ధ్వేదేషు న పణ్డితః. (స్త్రీ పర్వం 2.25)

మొత్తం దేశానికే వచ్చి పడిన ఆపదను గూర్చి ఒక్కడూ కూర్చుండి చింతించకూడదు. చివరికి అలా చింతించేవాడు మరణిస్తాడు; ఆ ఆపదమాత్రం తొలగదు.

న జానపదికం దుఃఖమేకః శోచితుమర్హసి(తి),
అప్యభావేన యుజ్యేత తచ్చాస్య న నివర్తతే. (స్త్రీ పర్వం 2.26)

పరాక్రమం, అనగా దుఃఖాన్ని అధిగమించే మార్గం. అది కనబడితే, దుఃఖాన్ని గూర్చి విచారించకుండా, ప్రతిక్రియ చేసుకోవాలి. దానిని గూర్చి ఆలోచిస్తూ కూర్చున్నా అది పోదు, ఇంకా పెరుగుతుంది.

అశోచన్ ప్రతికుర్వీత యది పశ్యేత్ పరాక్రమమ్,
భైషజ్యమేతద్దుఃఖస్య యదేతన్నానుచిన్తయేత్.
చిన్తమానం హి న వ్యేతి భూయశ్చాపి ప్రవర్ధతే. (స్త్రీ పర్వం 2.27)

అనిష్ట మైనవి వచ్చిపడినా, ప్రియమైనవి దూర మైనా అల్పబుద్ధు లైన మానవులు మానస మైన దుఃఖంతో దహించుకొనిపోతుంటారు.

మానస మైన దుఃఖాన్ని బుద్ధిబలంచేత తొలగించుకోవాలి. శారీరకదుఃఖాన్ని ఔషధాలచేత నివారించుకోవాలి. తెలివి ఉన్నందుకు చూపవలసిన సామర్థ్యం ఇదే. అజ్ఞానుల వలె ప్రవర్తించకూడదు.

ప్రజ్ఞయా మానసం దుఃఖం హన్యాచ్ఛారీరహాషధైః,
ఏతద్విజ్ఞానసామర్థ్యం న బాలైః సమతామియాత్. (స్త్రీ పర్వం 2.31)

మానవుడు పూర్వం చేసిన కర్మ వానిని వదలదు. వాడు పడుకొన్నప్పుడు పక్కనే పడుక్కొంటుంది; నిల బడినప్పుడు అనుసరించి నిలబడుతుంది; పరిగెత్తుతూంటే కూడా పరుగెత్తుతుంది.

శయానం చానుశేతే హి తిష్ఠంతం చానుతిష్ఠతి,
అనుధావతి ధావంతం కర్మ పూర్వకృతం నరమ్. (స్త్రీ పర్వం 2.32)

ఎవడు ఏ యే శరీరంతో ఏ ఏ కర్మ చేస్తాడో అతడు ఆ యా శరీరంతో దాని ఫలం అనుభవిస్తాడు.

తనకు తానే బంధువు; తనకు తానే శత్రువు. మంచిపని చేసినా, చెడ్డపని చేసినా తనకు తానే సాక్షి.

ఆత్మైవ హ్యేతన్నో బన్ధురాత్మైవ రిపురాత్మనః,
ఆత్మైవ హ్యేతన్నః సాక్షీ కృతస్యాపకృతస్య చ. (స్త్రీ పర్వం 2.35)

శుభకర్మచేత శుభఫలం లభిస్తుంది; అశుభకర్మచేత అశుభఫలం లభిస్తుంది. ఎప్పు డైనా ఎక్కడైనా కూడ చేసినదాని ఫలమే లభిస్తుంది కాని చేయనిదానికి లభించదు.

రాజా! ఈ జగత్తును గూర్చి ఆలోచిస్తూంటే అంతా అశాశ్వతంగానే కనబడుతుంది. ఈ లోకం అరటిచెట్టువంటిది. ఒలిచిచూస్తే చివరికి మిగిలే సారం ఏమీ ఉండదు.

అశాశ్వతమిదం సర్వం చిన్మమానం నరర్షభ,
కదలీసంనిభో లోకః సారో హ్యస్య న విద్యతే.

(స్త్రీ పర్వం 3.4)

గొప్ప బుద్ధిమంతులు, మూఢులు, ధనవంతులు, దరిద్రులు - అందరూ శృశానంలో పడి మాంసం లేని, ఎముకలు మాత్రమే అధికంగా ఉన్న, ప్రేగులు వ్రేలాడుతూన్న శరీరాలతో నిద్రపోతూన్నప్పుడు వాళ్ళను చూచేవాళ్లు వాళ్ల కులం గాని, రూపం గాని, ఇతరవిశేషాలు గాని తెలుసుకొనకలుగుతారా! అలాంటప్పుడు జనులు మోసపోయి అజ్ఞానంలోపడి ఎందుకు ఒకరితో ఒకరు పోటీపడుతూంటారో తెలియదు.

యదా ప్రాజ్ఞాశ్చ మూఢాశ్చ ధనవన్తోఽథ నిర్ధనాః,
సర్వే పితృవణం ప్రాప్య స్వపన్తి విగతజ్వరాః.

నిర్మాంసైరస్థిభూయిష్టైర్గాత్రైః స్నాయునిబన్ధనైః,
కిం విశేషం ప్రపశ్యన్తి తత్ర తేషాం పరే జనాః,
యేన ప్రత్యవగచ్ఛేయుః కులరూపవిశేషణమ్.
కస్మాదన్యోన్యమిచ్ఛన్తి విప్రలబ్ధియో నరాః.

(స్త్రీ పర్వం 3.4,6)

జీర్ణవస్త్రము నైనా, జీర్ణం కాని వస్త్రా మైనా విడచి మరొక వస్త్రం ధరించినట్లే ప్రాణులు క్రొత్త క్రొత్త శరీరాలు ధరిస్తూంటాయి.

ఒక్కొక్కప్పుడు మట్టి పాత్ర చక్రంమీద ఉన్నప్పుడే విడిపోతుంది. కొంచెం తయారయిన తరువాత ఒకటి పాడైపోతుంది. ఒకటి పూర్తిగా తయారైన వెంటనే బ్రద్దలైపోతుంది. చక్రంమీదనుండి దానిని ఛేదించేటప్పుడు ఒకటి పాడైపోతుంది. దానిని క్రిందికి దింపుతున్నప్పుడు ఒకటి చెడిపోతుంది. దింపిన తరువాత ఒకటి చెడిపోతుంది. ఒకటి పచ్చిగా ఉండగానే పాడైపోతుంది. ఒకటి ఎండిన తరువాత బీటలు తీస్తుంది. ఒకటి కాల్చుతున్నప్పుడు బ్రద్దలై పోతుంది. ఒకటి ఆమనుండి దింపుతూన్నప్పుడు బ్రద్దలై పోతుంది; ఒకటి దింపినతరువాత బ్రద్దలైపోతుంది. ఒకటి వాడుతూన్నప్పుడు బ్రద్దలై పోతుంది.

అదే విధంగా, రాజా! ప్రాణుల శరీరాలు గర్భంలో ఉండగానో, ప్రసవం అయిన తరువాతనో, ఒక రోజు తరువాతనో, అర్ధమాసం తరువాతనో, మాసం తరువాతనో, ఒక సంవత్సరంలోనో, రెండు సంవత్సరాలలోనో, యౌవనంలో ఉన్నప్పుడో, మధ్యవయస్సులో ఉన్నప్పుడో, వార్ధక్యంలోనో నశిస్తూంటాయి. పూర్వకర్మానుసారం ప్రాణులు పుట్టవచ్చు పుట్టకపోవచ్చు. ఈ విధంగా లోకం సాంసిద్ధికం (ఒక అలవాటు ప్రకారం నడిచేది) అయినప్పుడు విచారించడం ఎందుకు?

ఒక ప్రాణి నీళ్లలో దిగి మునగడం తేలడం చేస్తూన్నట్లు ప్రాణులు సంసారంలో ఉన్నజ్ఞననిమజ్ఞనాలు చేస్తూంటాయి.

ప్రతీ మానవుడూ కూడ కొన్నాళ్లు గర్భంలో ద్రవపదార్థరూపంలో ఉండి ఐదు మాసాలకు అవయవాలు ఏర్పడి, మరికొన్ని మాసాలకు గర్భంనుండి బయటపడతాడు. అనేకగ్రహబాధలు అనుభవించి పెద్ద యైన తరవాత రోగాలతో బాధపడతాడు. అనేక వ్యసనాలకు లోనవుతాడు.

తక్కువ కులంవాళ్లను అసహ్యించుకొంటూ తాను ఉత్తమకులానికి చెందినవాడని సంతోషిస్తూంటాడు, దరిద్రులను అసహ్యించుకొంటూ ధనదర్పంతో నిండి ఉంటాడు.

కులీనత్వే చ రమతే దుష్కులీనాన్ వికుత్సయన్,
ధనదర్పేణ దృప్తశ్చ దరిద్రాన్ పరికుత్సయన్. (స్త్రీ పర్వం 4.13)

పరులు మూర్ఖు లంటాడు, తాను ఎట్టివాడో తెలిసికొనడు. ఇతరుల దోషాలను ఎత్తి చూపి అక్షేపిస్తూంటాడు. తనను తాను నిగ్రహించుకొనడానికి ప్రయత్నించడు.

మూర్ఖానితి పరానాహ నాత్మానం సమవేక్షతే,
దోషాన్ క్షిపతి చాన్యేషాం నాత్మానం శాస్త్రమిచ్ఛతి. (స్త్రీ పర్వం 4.14)

భూమిలో పాతిపెట్టిన తరువాత అందరూ ఒకే విధంగా నిద్రపోతూంటారు. అలాంటప్పుడు ఈ అజ్ఞానులు ఒకళ్ల నొకళ్లు మోసగించుకొనడం కోసం ఎందుకు ప్రయత్నిస్తూంటారో తెలియదు.

యదా సర్వే సమం నృప్తాః స్వప్నన్తి ధరణీతలే,
కస్మాదన్యోన్యమిచ్ఛన్తి ప్రలబ్ధమిహ దుర్బుధాః. (స్త్రీ పర్వం 4.18)

విదురుడు ధృతరాష్ట్రునికి ఇంకా బోధిస్తూ జగత్తు దారీ తెన్నూ తెలియని మహారణ్యంవంటి దని వర్ణించి చెప్పాడు.

“అరణ్యంలో నివసిస్తూన్న ఒక బ్రాహ్మణుడు ఒకనాడు భయంకరమైన, అనేకమైన ఆకారాలు గల క్రూరమృగాలతో నిండిన వనంలో ప్రవేశించా డట. అది చూడగానే ఆతని గుండెజారిపోయింది. ఒడలు గగుర్పొడిచింది. ఎటువెళ్లాలో తోచక ఇటూ అటూ తిరుగుతున్నాడు. ఎక్కడైనా దారి దొరుకుతుందా అని చూస్తున్నాడు. దూరంగా వెళ్లలేక పోతున్నాడు, ఆ మృగాలు వీనిని విడిచేలా లేవు.

ఆ వనం చుట్టూ వల కప్పి నట్లు కనబడింది. భయంకర మైన ఆకారం గల ఒక స్త్రీ చేతులతో ఆ వల కప్పితూన్నది. ఆ మహావనంలో అంతటా ఐదు పడగల మహాసర్పాలు, పర్వతాలవలె ఎత్తైన వృక్షాలు ఉన్నాయి.

ఆ వనం మధ్యలో పెద్ద కూపం ఉంది. దాని చుట్టూ గట్టి తీగలు అల్లుకొనిపోయి ఉండడంచేత అది అక్కడ ఉన్నట్లు తెలియడంలేదు. తెలియక దానిలో పడి ఆ తీగలకు తగుల్కొని అతడు తలక్రిందుగా వ్రేలాడుతున్నాడు.

ఆ కూపమధ్యంలో ఒక మహానాగం కూడ కనబడింది.

కూపం బైట ఆరు ముఖాలతో పన్నెండు కాళ్లతో నల్లగాను తెల్లగాను ఒక ఏనుగు మెల్లగా కదులుతూన్నది. దాని చుట్టూ చెట్లూ తీగలూ కప్పి ఉన్నాయి. అనేక విధా లైన ఆకారాలు గల మధుకరాలు గల (తేనెపట్టులు) తేనె ధారలు స్రవింపచేస్తూండగా ఆ బ్రాహ్మణుడు ఆ ధారలు ఆస్వాదించడం ప్రారంభించాడు. అంతటి కష్టసమయంలోనూ కూడ ఆ మధుధారలు ఎంత తాగినా అతనికి తృప్తి కలగడంలేదు. ఆ కూపం దగ్గరనే ఉన్న వృక్షాన్ని నల్లగాను తెల్లగాను ఉన్న ఎలుకలు దొలుస్తున్నాయి. ఈ విధంగా అక్కడ (1) వనదుర్గం చివర భయంకరమృగాలు (2) ఉగ్రరూపం గల స్త్రీ (3) కూపం లోపల పెద్ద నాగం (4) కూపపరిసరాలలో ఏనుగు, (5) పడుతుందేమో అనిపించే చెట్టు, (6) తేనెతో ప్రలోభపెట్టే మధుకరాలూ - ఈ విధంగా ఆరు భయా లున్నా కూడ ఆ బ్రాహ్మణునికి జీవితం మీద ఆశ పోలేదు; నిర్వేదం కలగలేదు.”

ఈ విధంగా చెప్పి విదురుడే ఇలా అన్నాడు. “రాజా! మోక్షవేత్తలు ఈ కథను ఉపమానంగా చెప్పతారు. మహాసంసారమే ఆ దుర్గవనం. దానిలో ఉన్న క్రూరమృగాలు వ్యాధులు. భయంకర మైన ఆ స్త్రీ వార్ధక్యం. కూపం శరీరం. దానిలో ఉన్న మహాసర్పం కాలం. కూపమధ్యంలో ఏ వల్లిని పట్టుకొని ఆ మానవుడు వ్రేలాడుతున్నాడో అది జీవితాశ. ఆరు ముఖాలు ఏనుగు సంవత్సరం. దాని ముఖాలు ఋతువు. పన్నెండు పాదాలు పన్నెండు మాసాలు. చెట్టును దొలుస్తున్న ఎలుకలు రాత్రులు పగళ్లు. మధుకరాలు కామాలు. మధుధారలు కామరసాలు. ఈ విధంగా సంసారమే దుర్గమమైన మహావనం.”

విదురుడు ధృతరాష్ట్రునికి ఈ విధంగా ధైర్యం చెప్పడానికి ప్రయత్నం చేస్తూండగానే ధృతరాష్ట్రుడు స్పృహ తప్పి నేలమీద పడిపోయాడు. వ్యాసుడు, విదురుడు, ద్వారపాలకులు చేసిన ఉపచారాలకు అతడు లేచి పుత్రశోకంతో విలపించాడు.

వ్యాసుడు అతనిని ఓదారుస్తూ - “ధృతరాష్ట్రా! ఈ కౌరవవినాశనం కాలం ప్రభావం చేత, కేవలం నీ పుత్రుణ్ణి నిమిత్తంగా చేసికొని జరిగినది. దైవనిర్ణీత మైనదానిని మానవులు మార్చజాలరు కదా?

పూర్వం ఇంద్రసభలో జరిగిన వృత్తాంతం చెపుతున్నాను; విను. అది వింటే నీ మనస్సుకు కొంత స్థైర్యం కలుగుతుంది.

దేవసభలో నారదాదిదేవర్షులు, దేవతలూ కూర్చోని ఉన్నారు. అంతలో భూదేవి వచ్చి - “అనాడు బ్రహ్మసభలో మీరు చేస్తా నన్ను నే చెప్పిన కార్యం సంగతి ఏమయింది? అది తొందరగా చెయ్యండి” అంది. ఆ మాట విని విష్ణువు నవ్వుతూ - “ధృతరాష్ట్రుని నూర్గురు పుత్రులలో జ్యేష్ఠుడైన దుర్యోధను డనేవాడు నీ పని చేస్తాడు. వాని మూలాన రాజు లందరూ కురుక్షేత్రంలో చేరి యుద్ధం చేస్తారు. దానితో నీ భారం తీరిపోతుంది; అందుచేత నువ్వు వెళ్లి లోకాలను ధరించు” అని భూదేవితో అన్నాడు.

రాజా! లోకసంహారంకొరకై దుర్యోధనుడు కలిఅంశతో గాంధారి కడుపున పుట్టాడు. అతడు అమర్షవంతుడు; చపలుడు; క్రోధస్వభావుడు; చెడ్డ సాధనాలు కలవాడు. దైవవశం చేత వాని సోదరులు కూడ అలాంటి వాళ్లే పుట్టారు. ఆతని మేనమామ శకుని, ప్రియ మిత్రుడు కర్ణుడు వీళ్లందరూ పృథివీనాశానికి పుట్టారు.

రాజు ఎల్లాంటివా డైతే వాని సహచరులు కూడ అలాంటివాళ్లే అవుతారు. స్వామి ధార్మికు డైతే అధర్మం కూడ ధర్మం అవుతుంది. అనగా అధర్మం ఆచరించేవాడు కూడ ధర్మమే ఆచరిస్తాడు. స్వామియొక్క గుణదోషాలను పట్టే భృత్యు లుంటారు. అందులో సంశయం లేదు.

యాదృశో జాయతే రాజా తాదృశోఽస్య జనో భవేత్,
అధర్మో ధర్మతాం యాతి స్వామీ చేద్ధార్మికో భవేత్,
స్వామినో గుణదోషాభ్యాం భృత్యాః స్యుర్నాత్ర సంశయః. (స్త్రీ పర్వం 8.32,33)

రాజా! దుష్టు డైన రాజును సేవించి నీ పుత్రు లందరూ మరణించారు. ఈ విషయం నారదునికి తెలుసు.

నీ పుత్రు లందరూ తాము చేసిన తప్పు మూలానే నశించారు. పాండవుల అపరాధం స్వల్పంకూడ లేదు. నీవు ధైర్యం వహించి పాండవులతో ప్రేమభావంతో ఉంటూ జీవించు” అని ఉపదేశించాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు - “ద్విజోత్తమా! ఈ శోకంతో ఏమీ తెలియని స్థితిలో ఉన్నాను. ఇదంతా దేవతల సంకల్పంవల్ల జరిగిన దని నీవు అంటున్నావు గాన ఏదో విధంగా ప్రాణాలు ధరించి దుఃఖించకుండా ఉండడానికి ప్రయత్నిస్తాను” అన్నాడు.

వ్యాసుడు అంతర్ధానం చెందాడు.

సంజయుడు వచ్చి ధృతరాష్ట్రునితో “యుద్ధంలో మరణించిన నీ పుత్రపౌత్రాదులకు ప్రేతకార్యాలు చేయించాలి” అన్నాడు. ఆ మాట వినగానే ధృతరాష్ట్రుడు మళ్లీ మూర్ఛ చెందాడు. విదురుడు ఓదారుస్తూ - “ఇప్పుడు నీ కర్తవ్యం చెయ్యాలి కదా? దానిని విడవడానికి వీలులేదు” అన్నాడు.

విదురుని మాటలు విని ధృతరాష్ట్రుడు - “గాంధారిని, భరతవంశానికి చెందిన స్త్రీల నందరినీ, కుంతిని శీఘ్రంగా తీసికొని రా” అని ఆజ్ఞాపించగా విదురుడు వాళ్ల నందరినీ తీసికొని వచ్చాడు. అతిదీనంగా ఆక్రందిస్తూన్న ఆ స్త్రీలతో కలిసి ధృతరాష్ట్రుడు యుద్ధభూమికి బయలుదేరాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు కౌరవస్త్రీలతో యుద్ధభూమికి వస్తున్నా దని తెలిసి యుధిష్ఠిరుడు సోదరులతోను, కృష్ణునితోను, ద్రౌపదితోను, ఇతరులతోను కలిసి ఎదురువెళ్లి తన పేరు చెప్పుతూ ధృతరాష్ట్రునికి పాదాభివందనం చేశాడు. ఇతరులు కూడ ఆ విధంగా ఆతనికి అభివాదనం చేశారు. శోకార్తు డైన ధృతరాష్ట్రుడు, ఏ మాత్రమూ ప్రేమ లేకపోయినా ధర్మరాజును కౌగిలించుకొని ఓదార్చాడు.

తరువాత దుష్టబుద్ధి గల ఆ ధృతరాష్ట్రుడు భీమసేనుని గూర్చి అడిగాడు. కృష్ణుడు ఆతని అభిప్రాయం ముందుగానే కనిపెట్టి ఉండడంచేత భీమసేనుణ్ణి చేతులతో వెనుకకు లాగి భీమసేనుని ఇనుప విగ్రహం ధృతరాష్ట్రుని కిచ్చాడు. మహాబలశాలి యైన ఆ రాజు ఆ ఇనుప భీముణ్ణి పట్టుకొని, భీముడే అనుకొని కౌగిలించుకొని బ్రద్దలైపోయే టట్లు చేశాడు. ఆ ఇనుపవిగ్రహాన్ని వక్షస్థలానికి గట్టిగా అదిమి పట్టి నొక్కడంచేత వక్షస్థలం నలిగిపోగా, ముఖనుంచి రక్తం కార్చాడు. రక్తానికి తడిసి నేలమీద పడ్డాడు. పక్కనే ఉన్న సంజయుడు “అలా కాదు” అని అంటూ ఆతనిని ఓదారుస్తూన్నట్లు శాంతింపచేశాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు కోపం విడచి శోకంతో ‘హా హా భీమ’ అని గట్టిగా అరచాడు.

“రాజా! నీవు చంపినది భీమసేనుడు కాదు. నీవు విరగగొట్టినది ఇనుప ప్రతిమ. నీవు చాల కోపంతో ఉన్నా వని తెలిసి నేను భీముణ్ణి దూరంగా లాగివేశాను. నీ కుమారుడే చేయించిన ఇనుప భీమప్రతిమను నీ కందించాను. రాజా! దుఃఖతప్త మైన మనస్సుతో నీవు ధర్మదూరుడవై భీమసేనుణ్ణి చంపాలనుకొంటున్నావు. రాజా! నువ్వు భీమసేనుణ్ణి సంహరించా లనుకొనడం యుక్తం కాదు. నీ పుత్రులు ఏ విధంగానూ కూడ జీవించరు కదా? శాంతిని గూర్చి మేం చేసిన దంతా అంగీకరించి శోకం విడిచిపెట్టు” అని కృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రునితో అన్నాడు.

కృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రునితో ఇంకా ఇలా అన్నాడు. “రాజా! నీవు వేదాలు, అన్ని శాస్త్రాలు చదివావు. పురాణాలు విన్నావు. రాజధర్మాలు విన్నావు. ఇంతటి మహాపండితుడవై ఉండి భీముని విషయంలో ఇంత కోపం చూపుతున్నావు. ఆనాడు నేను చెప్పాను. భీష్మద్రోణులు, సంజయుడు, విదురుడు అందరూ చెప్పారు. నువ్వు వినలేదు. నీ పుత్రుని వశంలో ఉండి, నిన్ను నువ్వు అదుపులో ఉంచుకొనక అలా చేసి ఇప్పుడు, నీ అపరాధం మరిచిపోయి భీముణ్ణి చంపా లని ఎందు కనుకొంటున్నావు?

అందుచేత కోపం నిగ్రహించుకో. నువ్వు చేసిన తప్పు పని జ్ఞాపకం తెచ్చుకో. పాంచాలిని సభకు లాగికొని వచ్చిన ఆ క్షుద్రుణ్ణి భీమసేనుడు, వైరం తీర్చుకొనడానికై వధించాడు. నీవు చేసిన తప్పులను, దురాత్ముడైన నీ పుత్రుడు చేసిన తప్పులను చూచుకో. ఏ అపరాధమూ చేయని పాండవులను త్యజించావు కదా! అది స్మరించు”.

కృష్ణుని మాటలు విన్న ధృతరాష్ట్రుడు - “మాధవా! నువ్వు చెప్పినది సత్యమే. కేవలం పుత్రస్నేహంచేత నా ధైర్యం చలించింది. నువ్వు రక్షించడంచేత భీముడు నా బాహువుల మధ్య చిక్కలేదు. ఇది చాల మంచిది అయింది.

ఇప్పుడు నా కోపం పూర్తిగా తొలగిపోయింది. మాధవా! ఇప్పుడు నేను భీముణ్ణి చూడాలని కోరుతున్నాను” అన్నాడు.

తరువాత భీమ - అర్జున - నకుల - సహదేవులను కౌగలించుకొని వాళ్లను ఓదారుస్తూ వాళ్లతో మంచిమాటలు పలికాడు.

గాంధారి పాండవులను శపింపబోగా వ్యాసుడు వారించుట

పాండవులు, కృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రుని అనుమతి తీసికొని గాంధారిని చూడడానికై ఆమె దగ్గరకు వెళ్లారు. పుత్రశోకార్త యైన గాంధారి వాళ్లను శపించవలె నని అనుకొను చుండగా ఆ విషయం గ్రహించిన వ్యాసుడు వెంటనే వచ్చి గాంధారితో - “గాంధారి! పాండవుల విషయంలో కోపించకుము; శాంతిని అవలంబించుము. నువ్వు ఏ మాట పలకపోతున్నావో దానిని నిగ్రహించు. నేను చెప్పే మాట విను.

నీ కుమారుడు విజయం కోరుతూ పద్దెనిమిది రోజులూ కూడ నీ వద్దకు వచ్చి “తల్లీ శత్రువులతో జరుగు తూన్న యుద్ధంలో నాకు జయం కలిగే టట్లు ఆశీర్వదించు” అని అడుగుతూండేవాడు. ప్రతీరోజూ అతడు నీదగ్గరికి వచ్చి అలా కోరి నప్పుడల్లా నువ్వు “యతో ధర్మస్తతో జయః” అంటూండేదానవు కదా? గాంధారి! ఆ విధంగా నువ్వు అన్న మాటే నువ్వు వ్యర్థ మయే టట్లు చేసికొనకుము. జరిగిన మహాయుద్ధంలో

పాండవులకు జయం లభించిందంటే అందుకు కారణం ధర్మం వాళ్లలో అధికంగా ఉండడమే.

జితం పాణ్డుసుతైర్యుద్ధే నూనం ధర్మ స్తతోఽధికః. (స్త్రీ పర్వం 14.17)

పూర్వం అంత ఓర్పు కలదానవై ఉండి ఇప్పుడా ఓర్పు ఎందుకు కోల్పోతున్నావు? సత్యవాదినీ! ధర్మజ్ఞురాలా! అధర్మం విడిచిపెట్టు. ధర్మం ఎటుంటే జయం అటే ఉంటుంది. నీ ధర్మాన్ని స్మరించి, నీవు అన్న మాటయే స్మరించి కోపం అణచివేసికో. ఈ విధంగా చేయవద్దు” అన్నాడు.

అప్పుడు గాంధారి - “పూజ్యుడా! నాకు పాండవులమీద కోపం లేదు; వాళ్లు నశించా లని నేను కోరుకొనడం లేదు. పుత్రశోకంచేత నా మనస్సు వైకల్యం చెందిన ట్లయిపోయింది.

పాండవులను కుంతి ఎలా రక్షిస్తుందో నేను కూడ వాళ్లను అలాగే రక్షించుకోవాలి. నువ్వు ఎలా రక్షిస్తున్నావో ధృతరాష్ట్రుడు కూడ వాళ్లను అలాగే రక్షించాలి.

దుర్యోధనుడు, శకుని, కర్ణుడు, దుఃశాసనుడు చేసిన అపరాధంచేత ఈ కురు వంశక్షయం జరిగింది. ఇందులో అర్జునుని తప్పుకాని, భీముని తప్పుకాని, నకులుని తప్పుకాని, సహదేవుని తప్పుకాని, యుధిష్ఠిరుని తప్పుకాని లేదు.

కొరవులు ఒకరి నొకరు ఆయుధాలతో పొడుచుకొని మరణించారు. దానివల్ల నాకేమీ మనస్సులో అప్రియం లేదు.

భీముడు దుర్యోధనుణ్ణి యుద్ధానికి రమ్మని పిలచి, అతడు ధర్మయుద్ధం చేస్తాండగా, తన కంటే అతడు ఎక్కువ నేర్పుగలవా డని తెలుసుకొని, కృష్ణుడు చూస్తాండగానే నాభి క్రింది భాగంలో ప్రహారం చేసి అన్యాయంగా పడగొట్టాడు కదా! అదే నాకు ఇంతగా కోపం రావడానికి కారణం.

శూరు లైనవాళ్లు, ధర్మజ్ఞు లైన మహాత్ములు విధించిన నియమాలను యుద్ధం చేస్తూన్నప్పుడు తమ ప్రాణాలు రక్షించుకొనడంకోసం విడిచిపెట్టడం యుక్తం కాదు కదా?” అంది.

గాంధారి మాటలు విన్న భీమసేనుడు భయపడుతూ, అనునయపూర్వకంగా ఇలా అన్నాడు - “నేను ఆ సమయంలో నన్ను నేను రక్షించుకొనడంకోసం, ధర్మ మైనా అధర్మ మైనా కూడ ఆ విధంగా చేశాను. అందుకు నువ్వు నన్ను క్షమించాలి. ఎందువల్ల

ననగా - మహాబలశాలి యైన నీ పుత్రుణ్ణి ఎవరూ కూడ ధర్మసంమత మైన యుద్ధం చేసి ఓడించజాలరు. అందుచేత నేను అలా విషమంగా చేశాను.

పూర్వం అతడు యుధిష్ఠిరుణ్ణి అధర్మపూర్వకంగానే జూదంలో ఓడించి ఎల్ల వేళలా మమ్మల్ని అవమానించాడు. అందుచేత నేను విషమంగా చేశాను.

సైన్యం అంతా నశించగా మిగిలిన ఈ ఒక్కడూ నన్ను వధించి రాజ్యం లాగికొన కూడదు అను ఉద్దేశ్యంతో నే నలా చేశాను.

ఆనాడు నీ కుమారుడు రజస్వలయై ఏకవస్త్రం ధరించి ఉన్న రాజపుత్రి యైన పాంచాలిని ఏ మన్నాడో నీకు తెలుసును.

సుయోధనుణ్ణి నిగ్రహించకుండా నిష్కుంటక మైన రాజ్యాన్ని పాలించడం అనేది అసంభవ్యం. అందుచేత నే నలా చేశాను.

ఆ రోజున నీ పుత్రుడు సభామధ్యలో ద్రౌపదికి తన ఎడమ తొడ చూపించి మాకు చాల అప్రియ మైన పని చేశాడు. దురాచారు డైన నీ పుత్రుణ్ణి ఆనాడే మేం వధించవలసి ఉంది. ధర్మరాజు ఆజ్ఞచేత మేం ఆనాడు అనుకొన్న మాటకు కట్టుబడి ఉండిపోయాం.

రాజ్ణి! నీ పుత్రుడు గొప్ప వైరాన్ని రగుల్కొల్పాడు. మమ్మల్ని నిత్యమూ అనేక క్షేపాల పాలు చేశాడు. అందుచేత నే నలా చేశాను.

దుర్యోధనుణ్ణి యుద్ధంలో వధించి మేం వైరం ఒడ్డు చేరుకొన్నాం. యుధిష్ఠిరునికి రాజ్యం లభించింది. మా కోపం చల్లారింది.”

ఆ మాటలు విని గాంధారి - “నాయనా! నా కుమారుడు నీవు చెప్పిన వన్నీ చేశాడు. వాని వధ మాట ఎలా గున్నా - నువ్వు దుఃశాసనుని రక్తం త్రాగావు కదా! ఆ పని చాల ఘోర మైనది; సత్పురుషులు నిందించేది, అనార్యు లైన జనులు చేసేది. వ్యకోదరా! అలాంటి క్రూరమైన కర్మ చేశావు; అది అయుక్త మైనది” అంది.

ఆమాట విని భీముడు - “అమ్మా! ఎవ్వరూ ఇతరుల రక్తం కూడ త్రాగకూడదు! ఇంక తన రక్తం మాట చెప్పాలా! తా నెంతో భ్రాత కూడ అంతే. భేదం ఏమీ లేదు.

ఆ రక్తం నా పెదవులు దంతాలు దాటలేదు. దానిని గూర్చి నీవు దుఃఖించకు. ఈ సత్యం యమధర్మరాజుకు తెలుసు. కేవలం నా చేతుల నిండా రక్తం పూసుకొన్నాను.

రుధిరం న వృతిక్రామద్ దన్తోష్ఠం మేఽమృ మా శుచః,

వైవస్వతస్తు తద్ వేద హస్తా మే రుధిరోక్షితౌ.

(స్త్రీ పర్వం 15.16)

వృషసేనుడు నకులుని అశ్వాలను చంపివేయగా దుర్యోధనుడూ, సోదరులు సంతోషంతో కేరింతాలు కొడుతూంటే వాళ్లని భయపెట్టడంకోసం అలా రక్తం త్రాగుతున్నట్లు అభినయించాను.

ద్యూతసమయంలో ద్రౌపది జుట్టు దుఃశాసనుడు పట్టుకొన్నప్పుడు నే నన్న మాటలు నా మనస్సులో ఉండడంచేత నే నలా చేశాను. అలా చేయకపోతే, ప్రతిజ్ఞను నిలబెట్టు కొనక క్షత్రధర్మంనుండి భ్రష్టుణ్ణి అయిపోతాను కదా? అందుచేత నువ్వు నన్ను తప్పు పట్టవలసిన పని లేదు.

నువ్వు పూర్వం, ఏ అపకారమూ చేయని మా విషయంలో ఆ విధంగా ప్రవర్తించిన పుత్రులను అదుపులో పెట్టుకొనకుండా ఉండి, ఈనాడు మాలో దోషాలను ఎంచడం యుక్తం కాదు.”

అనిగృహ్య పురా పుత్రానస్మాస్వనపకారిషు,
అధునా కిం ను దోషేణ పరిశక్మితుమర్హసి.

(స్త్రీ పర్వం 15.20)

ఆ మాటలు విని గాంధారి - “నాయనా! వృద్ధుడైన ఈ రాజు నూర్గురు పుత్రులనూ కూడ చంపివేశావు. స్వల్పాపరాధం చేసిన ఒక్క పుత్రుణ్ణైనా విడిచిపెడితే అతడు మాకు సహాయంగా ఉండేవాడు. నీవు అందరినీ సంహరించినా కూడ ధర్మం ఆచరిస్తే నాకు ఈ దుఃఖం కూడ కలిగి ఉండేది కాదు” అని అంటూ యుధిష్ఠిరు డెక్కడ? అని అడిగింది.

ఆ మాట విని యుధిష్ఠిరుడు అంజలి ఘటించి, వణికిపోతూ - “దేవీ! నీ పుత్రులను వధించిన పాపాత్ముడ నైన యుధిష్ఠిరుడను నేనే; ఇక్కడ ఉన్నాను. ఇంతమంది బంధువులను మిత్రులను పెద్దలను సంహరించిన తరువాత నా కిప్పుడు జీవితంమీద స్పృహ లేదు” అంటూ దగ్గరికి వచ్చిన ఆతనితో గాంధారి ఏమీ మాటలాడలేదు. అతడు వంగి నమస్కారం చేయబోతూండగా ఆమె చూపు కళ్లకు కట్టినగంతల అడుగుభాగమండి ఆతని పాదాలమీద ప్రసరించింది. వెంటనే చాల అందంగా ఉండే ఆతని పాదాల గోళ్లు మాడిపోయి పిప్పిగోళ్ల లాగ అయిపోయాయి.

అది చూచి అర్జునుడు కృష్ణుని వెనుకకు వెళ్లి దాగుకొన్నాడు. ఈ విధంగా ఇటూ అటూ కదులుతూ కంగారుపడుతూన్న వాళ్లను గాంధారి తల్లి వలె ఓదార్చింది.

అప్పు డామె అనుమతితో పాండవులు వీరమాతయైన కుంతి దగ్గరికి వెళ్లారు. చాల కాలానికి కనబడిన వాళ్లను చూచి కుంతి కొంగు ముఖానికి అడ్డుపెట్టుకొని ఏడ్చింది. గాయాలతో నిండిన వాళ్లందరి దేహాలూ ప్రేమపూర్వకంగా నిమిరుతూ పుత్రశోకంతో నేలమీద పడి యున్న ద్రౌపదిని ఓదార్చింది.

అమెను ఓదారుస్తూ పుత్రులతో కూడ అమెను గాంధారి దగ్గరికి తీసికొని వెళ్లింది. అప్పుడు గాంధారి - “పుత్రీ! ఇలా శోకించకు. నేను కూడ ఎంత దుఃఖంతో ఉన్నానో చూడు. కాలవిపర్యాసంచేతనే ఈ లోకవిनाశం వచ్చి పడింది.

కృష్ణుని సంధిప్రయత్నం విఫలమై నప్పుడు విదురుడు పలికిన మాటయే సత్యమైనది. యుద్ధంలో మరణించిన పుత్రులను గూర్చి విచారించకూడదు.

మన మిద్దరమూ ఒకే స్థితిలో ఉన్నాం. మనల్ని ఓదార్చేవాళ్లెవరు? నా అపరాధం చేతనే ఈ కులం అంతా నశించింది.

యథైవాహం తథైవ త్వం కో నావాశ్వాసయిష్యతి,
మమైవ హ్యపరాధేన కులమగ్ర్యం వినాశితమ్. (స్త్రీ పర్వం 15.44)

స్త్రీల విలాపాలు

వ్యాసుని అనుమతితో పాండవులు ధృతరాష్ట్రాణ్ణి, యుద్ధంలో మరణించిన వీరుల స్త్రీలను తీసికొని, కృష్ణాణ్ణి ఎదుట ఉంచుకొని మరణించిన ఆ యా వీరుల దేహాలు పడి ఉన్న రణభూమికి వెళ్లారు. స్త్రీలందరూ తమ తమ భర్తల, బంధువుల దేహాలను గుర్తించి అనేకవిధాల విలపిస్తున్నారు.

మహాపతివ్రత యైన గాంధారి వ్యాసు డిచ్చిన దివ్యదృష్టితో దూరంగా ఉన్నవాటినీ, ఉన్న వాళ్లనూ చూస్తూ, విలాపాలు వింటూ కృష్ణునితో తన దుఃఖా న్నంతనీ వెళ్లబోసు కున్నది.

ఒక్కొక్క వీరుని వద్దకు వెళ్లి విలపిస్తున్న ఆతని భార్యను చూపుతూ - “కృష్ణా! చూచావా ఈమె ఎలా విలపిస్తున్నదో, ఆమె ఎలా విలపిస్తున్నదో! నా ఈ కుమారు డెలా నేలమీద పడి ఉన్నాడో, అత డెలా పడి ఉన్నాడో” అని కృష్ణునితో అంటూ దుఃఖించింది.

వీరశయనంమీద శయనించి యున్న దుర్యోధనుని దేహం చుట్టూ మూగి విలపిస్తున్న ఆతని భార్యలను చూపుతూ ఆమె కృష్ణునితో -

“కృష్ణా! ఈ యుద్ధం ప్రారంభం అయినప్పుడు దుర్యోధనుడు నా దగ్గరికి వచ్చి నమస్కరించి “అమ్మా! యుద్ధం ప్రారంభం కాబోతున్నది. నాకు జయం కలగా లని ఆశీర్వదించు” అన్నప్పుడు రాబోయే ఆపదను గూర్చి తెలిసిన నేను - “పుత్రా! ఎక్కడ ధర్మం ఉంటుందో అక్కడ జయం ఉంటుంది. నువ్వు ఏ విధమైన పొరబాటు చేయకుండా యుద్ధం చేస్తావు కదా? శస్త్రంచేత జయింపబడే లోకాలు నీకు తప్పక లభిస్తాయి” అని అన్నాను.

నా కిప్పుడు ఇతనిని గూర్చి శోకం లేదు. నా శోకం అంతా ఇలాంటి దీనస్థితిలో ఉన్న ధృతరాష్ట్రుణ్ణి గూర్చియే” అని అంటూ విలపించింది.

తరువాత దుఃశాసనుని చూపుతూ - “కృష్ణా! చూడు, వీని భార్యలు జుట్టు విరబోసి కొని వీని దేహం చుట్టూ జేరి ఎలా విలపిస్తున్నారో! ఇతడు దుర్యోధనుణ్ణి, కర్ణుణ్ణి, సంతోషపెట్టడానికై ద్యూతసమయంలో “పాంచాలీ! నిన్ను జూదంలో జయించుకొన్నాము. నువ్వు నీ భర్తలా కూడ ఇప్పుడు మాకు దాసు లయ్యారు” అన్నప్పుడు ఆ విషయం తెలిసి నేను దుర్యోధనునితో - “పుత్రా! నీ మేనమామ యైన ఈ శకుని చాల దుర్బుద్ధి కలవాడు; కలహాప్రియుడు; మృత్యుపాశాలచేత బద్ధుడై ఉన్నాడు. వీని విషయం పూర్తిగా తెలుసుకో; వీనిని దూరంగా ఉంచు”.

మృత్యుపాశపరిక్షిప్తం శకునిం పుత్ర వర్జయ,

నిబోధైసం సుదుర్బుద్ధిం మాతులం కలహాప్రియమ్. (స్త్రీ పర్వం 18.23)

వీనిని వెంటనే విడిచిపెట్టి పాండవులతో శమం కుదుర్చుకో. దుర్బుద్ధి! భీమసేనుణ్ణి ఏనుగును కొరవులతో పీడించి నట్లు, మాట లనే నారాచణాలతో పొడుస్తున్నారు మీరు! ఇతడు ఎలా పగపడతాడో మీకు తెలియడం లేదు” అని చెప్పాను. నే ననుకొన్నట్లే భీమసేనుడు వీనిని సింహం మదగజాన్ని చంపి నట్లు చంపివేశాడు” అంది.

ఉత్తర మొదలైన విరాటస్త్రీల విలాపాలు కూడ వింటూ గాంధారి చలించిపోయింది. అర్జునుడు ఛేదించగా పడి ఉన్న భూరిశ్రవుని భుజం ఒడిలో పెట్టుకొని ఆతని స్త్రీలు అనేకవిధాల విలపించారు.

“ఈ భుజమే కదా అనేకశూరులను సంహరించి మిత్రులకు అభయం ఇచ్చినది. వేలకొలది గోవులు దానం చేసింది. క్షత్రియులను అంత మొందించింది!

వడ్డాణం లాగేదీ, పీనస్తనమర్దనం చేసేదీ, నాభి - ఊరు - జఘన ప్రదేశాలను స్పృశించేదీ, నీవిని (వస్త్రబంధాన్ని) శిథిలం చేసేదీ - ఈ భుజమే కదా!

అయం స హస్తా శూరాణాం మిత్రాణామభయప్రదః,

ప్రదాతా గోసహస్రాణాం క్షత్రియాస్తకరః కరః.

అయం స రసనోత్కర్షీ పీనస్తనవిమర్దనః,

నాభ్యురుజఘనస్పర్శీ నీవీవిస్రంసనః కరః. (స్త్రీ పర్వం 24.17,18)

(పై శ్లోకంలో కరుణ - శృంగారాల కలయిక ఉన్న దని ఆలంకారికు లుదాహరించారు)

ఈ విధంగా నేలమీద పడి ఉన్న ఎందరో మహావీరుల దేహాలు చూస్తూ, ఆ దేహాల చుట్టూ చేరి విలపిస్తూన్న స్త్రీల రోదనధ్వనులను వింటూ గాంధారి ఉండబట్టలేకపోయింది. అంతవరకు శాంతించిన ఆమె కోపం మళ్ళీ ఒక్కమాటు భగ్గుమంది. ఇప్పు డా కోపం కృష్ణుని వైపు మళ్ళింది.

అంతవరకు కృష్ణునితో చాల గౌరవభావంతో మాట్లాడుతూ తన మనస్సులోని కష్టా లన్నీ, భావా లన్నీ చెప్పుకొంటూన్న ఆమె మానసికస్థితి హఠాత్తుగా మారిపోయి ఆమె కృష్ణునితో చాల పరుషంగా ఇలా అంది-

“కృష్ణా! ఈ వినాశాని కంతకీ నువ్వే కారణం. నువ్వు చూస్తూ ఉపేక్షాభావంతో కూర్చుండడంవల్లనే పాండవులూ, కౌరవులూ ఇలా నశించారు. నువ్వు శక్తుడవు; చెప్పిన మాట వినే చాలమంది భృత్యు లున్నవాడవు; మంచి బలం కలవాడవు; కావా లనే నీవు ఉపేక్షించి ఈ వినాశం అంతా జరిపించావు.

పతిశ్రుశ్రూష చేయడంచేత ఏ తపస్సు నేను సంపాదించానో ఆ తపస్సు బలంతో నిన్ను శపిస్తున్నాను - జ్ఞాతు లైన కౌరవులు పాండవులూ ఒకరి నొకరు చంపుకొంటూండగా నువ్వు ఉపేక్షించావు గాన నేటినుండి ముప్పైయైదు సంవత్సరాలు పూర్తి అయి ముప్పై ఆరవ సంవత్సరం రాగానే నువ్వుకూడ నీ జ్ఞాతు లందరినీ సంహరిస్తావు. జ్ఞాతులు, అమాత్యులు, పుత్రులూ అందరూ మరణించగా, ఎవరికీ తెలియకుండా వనాలలో తిరుగాడుతూ కుత్సిత మైన ఉపాయం ద్వారా మరణిస్తావు.

అప్పుడు మీ స్త్రీ లందరూ కూడ పుత్రులు, జ్ఞాతులూ బంధువులు అందరూ మరణించి, ఈ నాడు భరతవంశస్త్రీలు ఏ విధంగా విలపిస్తున్నారో, అలా విలపిస్తారు.”

మహామనఃశాలి యైన వాసుదేవుడు ఘోర మైన ఈ మాట విని కొంచెం నవ్వుతూ గాంధారితో, “ఓ క్షత్రియవనితా! ఇది ఇలా జరుగుతుం దని నాకూ తెలుసు. నేను చేయదలచిన పనే నువ్వు చేస్తున్నావు (అనవసరంగా తపస్సుక్షీణింప చేసుకొన్నావు!). యాదవులు దైవసంకల్పానుసారమే నశించనున్నారు; ఈ విషయంలో సందేహం ఏ మాత్రమూ లేదు.

జానేఽహమేతదప్యేవం చీర్ణం చరసి క్షత్రియే,

దైవాదేవ వినశ్యన్తి వృష్ణయో నాత్ర సంశయః.

(స్త్రీ పర్వం 25.48)

ఆ యాదవచక్రాన్ని సంహరించా లంటే నేనే సంహరించాలి; మరొక డెవ్వడూ సంహరించలేడు. వాళ్లను ఇతరమానవులు గాని, దేవతలు గాని, దానవులు గాని సంహరించజాలరు. యాదవులు పరస్పరము కొట్టుకొని నశిస్తారు.”

సంహర్తా వృష్టిచక్రస్య నాన్యో మద్ విద్యతే శుభే,
అవధ్యాస్తే నరైరన్యైరపి వా దేవదానవైః.

పరస్పరకృతం నాశమతః ప్రాప్స్యన్తి యాదవాః. (స్త్రీ పర్వం 25.49)

కృష్ణుడు పలికిన ఈ మాటలు వినగానే పాండవులు భయపడ్డారు. చాల దిగులు చెంది జీవితాలపై నిరాశు లయ్యారు.

కృష్ణుడు గాంధారితో మళ్ళీ ఇలా పరుషంగా అన్నాడు -

“గాంధారీ! లే; లే; శోకించకు. నీ అపరాధంచేతనే కౌరవు లందరూ మరణించారు. ఎందువల్ల ననగా - దురాత్ముడు, ఈర్ష్యాస్వభావం గలవాడు, చాల దురహంకారం కలవాడు అయిన దుర్యోధనుణ్ణి ముందుంచుకొని వాని చెడ్డపని మంచి పని అన్నట్లు అంటున్నావు! అతడు నిప్పురుడు, వైరపురుషుడు; పెద్దల మాట ధిక్కరించువాడు. నువ్వు చేసిన తప్పును నామీద మోపడంకోసం ఎందుకు ప్రయత్నిస్తున్నావు!

యత్ త్వం పుత్రం దురాత్మానమీర్షమత్పన్నమానినమ్,
దుర్యోధనం పురస్కృత్య దుష్కృతం సాధు మన్యసే.

నిప్పురం వైరపురుషం వృద్ధానాం శాసనాతిగమ్,
కథమాత్మకృతం దోషం మయ్యాధాతుమిహేచ్ఛసి. (స్త్రీ పర్వం 26.2,3)

ఎవ డైనా మరణించినా, ఏ డైనా నశించినా, జరిగిపోయినదానిని గూర్చి శోకం చెందేవాడు ఆ దుఃఖంతో పాటు ఈ దుఃఖాన్ని కూడ పొంది రెండు అనర్థాలకు గురి అవుతాడు.

మృతం వా యది వా నష్టం యోఽతీతమనుశోచతి,

దుఃఖేన లభతే దుఃఖం ద్వావనరౌ ప్రపద్యతే. (స్త్రీ పర్వం 26.4)

బ్రాహ్మణస్త్రీ తపస్సు చేసే పుత్రు ణ్ణిచ్చే గర్భం ధరిస్తుంది. ఆవు బరువులు మోసే ఎద్దును కంటుంది. ఆడగుఱ్ఱం పరుగెత్తే పుత్రుణ్ణి కంటుంది. శూద్రస్త్రీ నౌకరీ చేసే పుత్రుణ్ణి కంటుంది. వైశ్యస్త్రీ పశుపాలన చేసేవానిని కంటుంది. నీవంటి రాజపుత్రి వధింపబడే పుత్రుణ్ణి కంటుంది.”

తపోర్థీయం బ్రాహ్మణీ ధత్త గర్భం

గౌర్వోధారం ధావితారం తురగ్గీ,

శూద్రా దాసం పశుపాలం చ వైశ్యా

వధార్థీయం త్వద్విధా రాజపుత్రీ.

(స్త్రీ పర్వం 26.5)

కృష్ణుడు పలికిన ఆ అప్రియము లైన మాటలు విని గాంధారి శోకంచేత వ్యాకులము లైన లోచనాలతో మౌనంగా ఉండి పోయింది.

రాజర్షి యైన ధృతరాష్ట్రుడు అజ్ఞానంవల్ల కలిగిన ఆ తమస్సును తొలగించుకొని ధర్మరాజును - “యుధిష్ఠిరా! సైన్యాలలో ఎంతమంది జీవించి ఉన్నారో నీకు తెలుసు. మరణించినవాళ్ల సంఖ్య కూడ తెలిస్తే చెప్పు” అని అడిగాడు.

“రాజా! ఈ యుద్ధంలో అరవైఆరు (66) కోట్ల ఒక లక్ష ముప్పై వేలమంది మరణించారు. ఇంకా ఇరవైనాలుగువేల ఒక వంద అరవై యైదుగురు గుర్తించనివాళ్లు మరణించారు.”

దశాయుతానామయుతం సహస్రాణి చ వింశతిః

కోట్టః షష్టిశ్చ షట్ చైవ హ్యస్మిన్ రాజన్ మృధే హతాః.

అలక్షితానాం వీరాణాం సహస్రాణి చతుర్దశ,

దశ చాన్యాని రాజేన్ద్ర శతం షష్టిశ్చ పంచ చ. (స్త్రీ పర్వం 9,10)

అని యుధిష్ఠిరుడు చెప్పాడు.

“యుధిష్ఠిరా! ఇలా మరణించినవాళ్లలో ఎవళ్లకు ఏ ఏ గతి లభించిందో చెప్పు. నా అభిప్రాయం ప్రకారం నువ్వు సర్వజ్ఞుడవు” అని మళ్లీ అడిగాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

యుధిష్ఠిరుడు యుద్ధంలో మరణించిన వీరులు ఎవళ్లు ఏ ఏ లోకాలకు వెళ్లారో చెప్పతూ - ఆ మహాయుద్ధంలో ఏ వీరులు సంతోషపూర్వకంగా శరీరాలను హోమం చేశారో ఆ సత్యపరాక్రము లైన ఆ వీరులు దేవేంద్రునితో సమాన మైన లోకాలకు వెళ్లారు.

మనస్సులో అంతగా హర్షం లేకుండా చావాలి కదా అని యుద్ధంచేస్తూ మరణించిన వాళ్లు గంధర్వులలో కలిశారు.

యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించి, పరాఙ్ముఖులై, మమ్ము చంపవద్దు అని బ్రతిమాలుతున్నా కూడ శస్త్రంచేత చంపబడ్డవా క్షందరూ యక్షుల లోకానికి వెళ్లారు.

శత్రువులు ఆక్రమిస్తూండగా నిరాయుధులై, బలం తగ్గిపోతున్నా కూడ, సిగ్గుపడుతూ క్షతధర్మపరాయణులై, యుద్ధరంగంలో శత్రువులకు ఎదురుగా నిలిచి వాళ్ల శస్త్రాలచే ఛేదించబడి ప్రాణాలు విడచిన మహాత్ములు బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లారు. ఈ విషయంలో నాకేమీ సందేహం లేదు. యుద్ధరంగానికి వెడుతూ ఏదో విధంగా ప్రాణాలు పోయినవాళ్లు ఉత్తర దేశానికి వెళ్లారు” అని చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరుని మాటలు విని ధృతరాష్ట్రుడు - “పుత్రా! నీకు ఏ జ్ఞానబలంచేత ఈ విషయా లన్నీ సిద్ధపురుషునికి తెలిసి నట్లు తెలుస్తున్నాయి? నేను వినవచ్చు నంటే చెప్పు” అన్నాడు.

“రాజా! పూర్వం నేను నీ ఆజ్ఞ ప్రకారం వనంలో ఉన్నప్పుడు తీర్థయాత్రలకు వెళ్లిన సందర్భంలో ఈ అనుగ్రహం లభించింది. అప్పుడు దేవర్షి యైన లోమశుణ్డి చూడడం జరిగింది. ఆయనవల్ల నాకు ఈ జ్ఞానము, దివ్యదృష్టి లభించాయి” అని యుధిష్ఠిరుడు చెప్పాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు “యుద్ధరంగంలో మరణించినవాళ్లకు ప్రేతకర్మలు చెయ్యాలి కదా? ఆ విషయంలో ఏమి చేస్తున్నావు” అని యుధిష్ఠిరుణ్ణి అడిగాడు.

అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు దుర్యోధనుని పురోహితు డైన సుధర్మను, ధౌమ్యుణ్ణి, సంజయుణ్ణి, విదురుణ్ణి, యుయుత్సువును చూచి మీరు వీరందరికి ప్రేతకార్యాలు చేయించండి అని చెప్పగా వారు మృతుల యోగ్యతానుసారంగా ప్రేతకర్మలు యథావిధిగా చేయించారు.

మృతుల దహనం అయిన తరువాత ధృతరాష్ట్రునిలో కలిసి పాండవులు, మృతవీరుల భార్యలు, కుంతీ మొదలైనవారు జలతర్పణాలు ఇవ్వడానికై గంగాతీరం చేరారు. అందరూ తమ తమ బంధువులకు జలతర్పణాలు ఇచ్చారు.

ఇంతలో కుంతి మందంగా రోదిస్తూ పుత్రులతో - “మహావీరు డైన కర్ణుడు నాకు సూర్యుని అనుగ్రహంవల్ల కలిగిన జ్యేష్ఠపుత్రుడు, మీ అందరికీ అన్నగారు; ఆతనికి తగు విధంగా ఉత్తరక్రియలు చెయ్యాలి” అని చెప్పింది. ఆ మాట వినగానే సోదరు లందరూ దిగ్రాభంతులై అంతటి మహావీరుణ్ణి సంహరించినందుకు చాల దుఃఖించారు.

ధర్మరాజు కుంతితో - “అమ్మా! ఈ రహస్యాన్ని ఇన్నాళ్లూ దాచి ఉంచకపోతే ఈ విధమైన సకలకౌరవవినాశం జరిగి ఉండేది కాదు.

నా జ్యేష్ఠ సోదరు డైన కర్ణుని మరణంవల్ల నా కిప్పుడు ఇతరబాంధవు లందరూ మరణించిన దుఃఖానికి నూరు రెట్లు దుఃఖం కలుగుతూన్నది. ఏమి చెయ్యాలో తెలియడం లేదు” అని అంటూ చాల విలపించి కర్ణుని భార్యలను కూడ రప్పించి జలతర్పణాదులు చేయించాడు.

“పాపాత్ముడ నైన నేను నా అన్నగారినే సంహరింపచేశాను. ఆడవాళ్లకు రహస్యం దాచుకొనే శక్తి లేకుండుగాక” అని పలికి సోదరులతో గంగలో నుంచి తీరంమీదికి వచ్చాడు.

స్త్రీపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

శాంతిపర్వము

యుధిష్ఠిరుడు మృతు లైన తన బంధువు లందరికీ ప్రేతకర్మలు ఆచరించి, సోదరు లతోను, ధృతరాష్ట్ర, విదురాదులతోను కలిసి ఒక మాసం శౌచం పూర్తి చేసికొనడానికై నగరం బైటనే నివసించాడు.

అప్పుడు వేదవ్యాసుడు, నారదుడు, దేవలుడు, దేవస్థానుడు, కణ్వుడు మొదలైన మహర్షులు తమ తమ శిష్యులతో పాండవులను చూడడానికై వచ్చారు. ఇంకా ఎందరో వేద విద్వాంసులు, బ్రాహ్మణులు, స్నాతకులు, గృహస్థులు కూడ వచ్చారు.

వారందరినీ యుధిష్ఠిరుడు తగు విధంగా పూజించాడు. అందరూ వారి వారి అర్హతలను బట్టి ఉత్తమము లైన ఆసనాలమీద ఆసీను లై ఉన్నారు.

నారదుడు యుధిష్ఠిరుణ్ణి యుద్ధంలో విజయం సాధించినందుకు అభినందిస్తూ “ఈ ఐశ్వర్యం లభించి నీవు సుఖంగా ఉన్నావు కద” అని ప్రశ్నించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “దేవర్షీ! అభిమన్యుడు మొదలైన పుత్రులు, ఇంతమంది జ్ఞాతులు మరణించగా లభించిన ఈ జయం నాకు అపజయంగానే కనబడుతూన్నది. అన్నింటికంటే మించి నాకు శోకం కలిగిస్తూన్నది కర్ణుని విషయం. ఆతడు మా సోదరు డను విషయం మా తల్లి జలతర్పణాల సమయంలో చెప్పింది. అలాంటి పూజ్యు డైన మహావీరుణ్ణి వధించాం కదా అనే చింత నన్ను తూలరాశిని అగ్ని కాల్చివేసి నట్లు కాల్చివేస్తూన్నది.

యుద్ధం ప్రారంభం కాకముందు మా తల్లి ఆతనిని వెళ్లి కోరగా అతడు దుర్యోధనుని విషయంలో మిత్రద్రోహం చెయ్యను అని చెప్పి అర్జునుడు తప్ప మిగిలిన నలుగురిలో ఎవనినీ కూడ, నాకు దొరికినా కూడ, చంప నని మాట ఇచ్చాడట.

“నేను యుద్ధంలో కేశవార్జునులను జయించి తరువాత ధర్మరాజుతో కలుస్తాను.” అని కూడ అన్నాడట.

సోఽహం నిర్దిత్య సమరే విజయం సహ కేశవమ్,

సంధాస్యే ధర్మపుత్రేణ పశ్చాదితి చ సోఽబ్రవీత్. (శాంతిపర్వం 1.30)

ద్యూతసభలో కర్ణుడు దుర్యోధనుని ప్రీతికై మమ్మల్ని గూర్చి చాల కటువుగా మాటలాడుతున్నప్పుడు నాకు తీవ్ర మైన కోపం కలిగినా, ఎందుచేతనో, నేను ఆతని

పాదాల వంక చూడగానే ఆ క్రోధం శాంతిస్తుండేది. అతని పాదాలు నా తల్లి పాదాల వలె ఉండేవి. ఇంత పోలిక ఎలా ఉందా అనుకొంటూండేవాణ్ణి గాని నా కేమీ అప్పుడు అర్థం కాలేదు.

తదా నశ్యతి మే రోషః పాదౌ తస్య నిరీక్ష్య హ,
కున్త్యా హి సదృశౌ పాదౌ కర్ణస్యేతి మతిర్మమ.
సాదృశ్యేహేతుమన్విచ్ఛన్ పృథాయాస్తస్య చైవ హి,
కారణం నాధిగచ్ఛామి కథంచిదపి చిన్తయన్. (శాంతిపర్వం 1.41,42)

యుద్ధసమయంలో అతని రథచక్రం ఎందుకు నేలలో దిగిపోయిందో, అతనికి శాపం ఎలా వచ్చిందో చెప్పు” అని అన్నాడు.

నారదుడు “యుధిష్ఠిరా! ఒక దేవరహస్యం చెపుతున్నాను. రణరంగంలో కర్ణునికీ అర్జునునికీ అసాధ్యమైనది ఏదీ లేదు.

భూలోకంలో ఉన్న క్షత్రియు లందరూ శస్త్రంచేత పవిత్రులై స్వర్గానికి వెళ్లేటట్లు చెయ్యాలి అను ఉద్దేశ్యంతో యుద్ధం జరగడానికై కన్యాగర్భం సృజింపబడింది. మహాతేజః శాలి యైన ఆ బాలుడు సూతపుత్రు డయ్యాడు. అతడు ద్రోణాచార్యునివద్ద ధనుర్వేదం అభ్యసించాడు.

భీమసేనుని బలమునూ, అస్త్రప్రయోగంలో అర్జునుని లాఘవమునూ (చురుకు తనమునూ) నీ బుద్ధినీ, కవలల వినయసంపదనూ, చిన్నతనంనుంచీ అర్జునునికి కృష్ణునితో ఉన్న స్నేహమునూ, మీ అందరి విషయంలో ప్రజల కున్న అనురాగమునూ చూచి, వానికి దైవవశంచేత, స్వభావసిద్ధంగానే, మొదటినుంచీ చాల అసూయ ఉండేది. ఆ అసూయ ఎల్లప్పుడూ వాని మనస్సును కాల్చివేస్తూండేది. అతడు చిన్నతనంనుంచీ దుర్యోధనునితో స్నేహం చేశాడు.

ధనంజయుడు ధనుర్వేదంలో అసాధారణమైన ప్రావీణ్యం గడించడం చూచి అత డొకనాడు రహస్యంగా ద్రోణాచార్యునితో - “దానికి సంబంధించిన అన్ని రహస్యాల తోను, ఉపసంహరణతోను సహా బ్రహ్మస్త్రం సంపాదించా లని నాకు తీవ్రమైన కోరిక ఉంది. ఎప్పటికైనా అర్జునునితో యుద్ధం చెయ్యా లని నా అభిలాష. నీకు శిష్యు లందరి యందు, నీపుత్రునియందూ కూడ సమానమైన స్నేహం ఉన్నది కదా? నీ శిష్యుడైన నన్ను విచక్షణు లెవ్వరూ అస్త్రవిద్యలో పూర్తి ప్రావీణ్యం లేనివాడు అనడం నా కిష్టం కాదు” అన్నాడు. ఆ మాటలు విని ద్రోణుడు - అర్జునుని విషయంలో ఎక్కువ ప్రేమ కలవా డవడంచేతా, కర్ణుని దుష్టస్వభావం తెలిసినవా డవడంచేతా కూడ కర్ణునితో -

“శాస్త్రోక్త మైన నియమాలు పాటించే బ్రాహ్మణునికీ, తపఃశాలియైన క్షత్రియునికీ మాత్రమే బ్రహ్మస్తం గ్రహించే అధికారం ఉంది, ఇంకెవ్వరికీ లేదు”.

బ్రహ్మస్తం బ్రాహ్మణో విద్యాద్ యథావత్ చరితవ్రతః,

క్షత్రియో వా తపస్వీ యో నాన్యో విద్యాత్ కథంచన. (శాంతిపర్వం 2.13)

అన్నాడు.

అప్పుడు కర్ణుడు మహేంద్రగిరిమీద ఉన్న పరశురాముని వద్దకు వెళ్లి భార్గవ గోత్రుడ నైన బ్రాహ్మణుడ నని చెప్పి శిష్యుడుగా చేరి ఆయన వాత్సల్యాన్ని పూర్తిగా సంపాదించాడు. శస్త్రాస్త్రవిద్యలు నేర్చాడు.

అత డా మహేంద్రపర్వతంమీద ఉంటూండగా అక్కడికి వచ్చి వెడుతూంటే యక్ష - రాక్షస - గంధర్వ - దేవాదులతో కూడ కర్ణునికి పరిచయం ఏర్పడింది.

అక్కడ ఉన్నప్పుడే కర్ణుడు పొరబాటున ఒక బ్రాహ్మణుని హోమధేనువును వధించగా, అతనిని, “గొప్ప యుద్ధం జరుగుతూన్న సమయంలో నీ రథచక్రం నేలలో దిగిపోతుంది” అని ఆ బ్రాహ్మణుడు శపించాడు.

పరశురామునికి కర్ణునిపై ఎంత వాత్సల్యం, ప్రేమా ఏర్పడిన వనగా - ఒక నాడతడు ఉపవాసాదులచేత అలసి కర్ణుని తొడపై తల బెట్టుకొని నిద్రపోతూండగా ముని శాపం చేత ఒక భయంకర మైన, రక్తమాంసాలపై జీవించే కృమిగా అయిన దంశుడను రాక్షసుడు కర్ణుని తొడ క్రింద జేరి దొలవడం ప్రారంభించాడు. తీవ్ర మైన బాధను తట్టుకొని రక్తం ప్రవహిస్తున్నా కూడ కర్ణుడు గురువుకు నిద్రాభంగం చేయలేదు. ఆ రక్తం శరీరానికి తగిలి లేచిన గురువు ఆ కృమికేసి చూడగానే దానికి శాపవిమోచనం అయి రాక్షసరూపంలో పరశురామునకు అభివాదనం చేసి తన శాపవృత్తాంతం తెలిపి వెళ్లిపోయింది.

బ్రాహ్మణు డైతే అంత బాధను సహించుకొన జాలడు అను సందేహంతో పరశురాముడు కర్ణుణ్ణి “నీ వే వర్ణానికి చెందినవాడవో చెప్పు” అని అడగగా అతడు “పూజ్యుడా! నేను బ్రహ్మక్షత్రవర్ణాల మధ్యవర్ణమైన సూతకులానికి చెందినవాడను.

బ్రహ్మ క్షత్రాస్తరే జాతం సూతం మాం విద్ధి భార్గవ. (శాంతిపర్వం 3.26)

నన్ను రాధేయు డైన కర్ణుడు అని అంటారు. బ్రహ్మస్తం మీద ఆసక్తిచేత అసత్యం పలికాను. క్షమించు. వేదవిద్య లిచ్చిన గురువు తండ్రియే కదా? ఏ మాత్రము సందేహం లేదు. అందుచేత నేను భార్గవగోత్రుణ్ణి అని చెప్పాను.

పితా గురుర్న సందేహో వేదవిద్యాప్రదః ప్రభుః,
అతో భార్గవ ఇత్కుక్షం మయా గోత్రం తవాన్తికే. (శాంతిపర్వం 3.28)

అని ప్రార్థించాడు.

“నీవు ఈ విధంగా నన్ను వంచింది సంపాదించిన బ్రహ్మస్త్రం నీతో సమాను డైన వీరునితో నీవు యుద్ధం చేసే నీ మరణకాలంలో మాత్రం స్ఫురించదు. ఇతరకాలాలలో ఉపయోగిస్తుంది.

తస్మాదేతద్ధి తే మూఢ బ్రహ్మస్త్రం ప్రతిభాస్యతి,
అన్యత్ర వధకాలాత్తే సదృశేన సమీయుషః. (శాంతిపర్వం 3.30)

ఇంక ఇప్పుడు వెళ్లు. అసత్యం పలికేవాని కిక్కడ చోటు లేదు. అయితే యుద్ధంలో నీతో సమానుడైన క్షత్రియు డెవ్వడూ ఈ లోకంలో ఉండదు.”

గచ్ఛేదానీం న తే స్థానమన్యతస్యేహ విద్యతే,
న త్వయా సదృశో యుద్ధే భవితా క్షత్రియో భువి. (శాంతిపర్వం 30.32)

అప్పు డతడు తిరిగి వచ్చి దుర్యోధనుని దగ్గరికి వెళ్లి “అస్త్రం సంపాదించుకొని వచ్చాను” అని చెప్పాడు.

“ఒక మాటు కళింగరాజకన్యకు స్వయంవరం జరిగింది. ఆ స్వయంవరానికి దేశంలోని రాజులు, రాజకుమారులూ వెళ్లారు. శిశుపాలుడు, జరాసంధుడు, రుక్మి, భీష్మకుడు, అశోకుడు, శతధన్వ మొదలైన మహావీరు లందరూ వెళ్లారు. దుర్యోధనుడు కర్ణుణ్ణి కూడ తీసికొనివెళ్లాడు.

స్వయంవరమండపంలో రాజకుమారు లందరూ బారులు తీర్చి కూర్చొని ఉండగా రాజకన్య వరమాల చేత ధరించి ఒక్కొక్క రాజకుమారుణ్ణి చూచి ముందుకు వెదుతూ దుర్యోధనుణ్ణి కూడ వరించకుండా దాటి వెళ్లిపోయింది. దుర్యోధనుడు అహంకారంతో ఆమెను బలాత్కారంగా రథంమీద కూర్చుండబెట్టుకొని తీసికొనిపోతూండగా రాజపుత్రు లందరూ వానిని అడ్డుకొన్నారు. అప్పుడు కర్ణుడు వాళ్ల నందరినీ అనాయాసంగా ఓడించాడు. దుర్యోధనుడు వధువుతో హస్తినాపురం ప్రవేశించాడు.

ఆనాడు కర్ణుడు చూపిన పరాక్రమం చూచిన, మహావీరుడుగా ప్రసిద్ధి గాంచిన జరాసంధుడు బలపరీక్షకై కర్ణుణ్ణి యుద్ధానికి పిలిచాడు. రథయుద్ధం తరవాత మల్ల యుద్ధానికి దిగారు. దానిలో కూడ కర్ణుని అత్యధికమైన పరాక్రమాన్ని చూచి సంతోషించిన

జరాసంధుడు కర్ణునికి అంగదేశంలోని మాలినీనగరరాజ్యం బహూకరించి ఆతనితో మైత్రీభావం నెలకొల్పుకొన్నాడు. కర్ణుడు చంపానగరం కూడ దుర్యోధనుని అనుమతితో పాలించాడు.

నీకు సాహాయ్యం చేయడానికై ఇంద్రుడు సహజ కవచకుండలాలను యాచించగా అతడు అవి ఇచ్చివేశాడు.

యుధిష్ఠిరా! ఇట్టి జగత్ప్రసిద్ధమహావీరు డైన కర్ణుడు యుద్ధరంగంలో మరణించడానికి బ్రాహ్మణశాపము, పరశురాముని శాపము, కుంతికి ఆతడు చేసిన వాగ్దానమూ, ఇంద్రుని మాయ, భీష్ముడు ఆతనిని అర్ధరథు డని అంటూ అవమానించడమూ, శల్యుడు చేసిన తేజోవధ, కృష్ణుని నీతి - ఇవి కారణాలుగా ఉంటుండగా - అర్జునుడు రుద్రునినుండి, దేవరాజునుండి, యమునినుండి, వరుణుని నుండి, కుబేరునినుండి, కృపునినుండి దివ్యాస్త్రాలు సంపాదించి ఉండడంచేత కర్ణుణ్ణి వధించగలిగాడు.

ఇన్ని కారణాలచేత శస్తుడై, వంచితుడై వీరస్వర్గం అలంకరించిన నీ జ్యేష్ఠసోదరుని గూర్చి నువ్వు దుఃఖించకుము” అని అంటూ యుధిష్ఠిరుణ్ణి ఓదార్చాడు.

యుధిష్ఠిరుడు తాను రాజ్యం విడిచి వనానికి వెడతా నని

చెప్పగా అర్జునుడు భీముడు బోధించుట

కుంతి కూడ యుధిష్ఠిరునకు అనేకవిధాల బోధించింది. కర్ణుణ్ణి వధించినందుకు యుధిష్ఠిరుని మనస్సులోని వేదన ఏ మాత్రము శాంతించలేదు. అత డర్జునునితో - “ధనంజయా! పూజ్యుడు, జ్యేష్ఠభ్రాత యైన కర్ణుణ్ణి సకలబాంధవులనూ సంహరించి మహాపాపం చేశాను. మంచి పనులు చేయడంచేత, చేసిన పాపాన్ని అందరికీ ప్రకటించడం చేతా, పశ్చాత్తాపంచేత, దానంచేత, తపస్సుచేత, నివృత్తిమార్గాన్ని అవలంబించడంచేత, తీర్థసేవచేత, శ్రుతి - స్మృతుల జపం (పారాయణం) చేత ఇలాంటి పాపం నశిస్తుంది.

ధనంజయ కృతం పాపం కల్యాణేనోపహన్యతే,

భ్యాపనేనానుతాపేన దానేన తపసాపి వా.

నివృత్త్యా తీర్థగమనాత్ శ్రుతిస్మృతిజపేన వా. (శాంతిపర్వం 7.36,37)

త్యాగం చేసినవాడు మళ్లీ పాపం చేయజాలడు అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. త్యాగవంతుడు, (సకలకర్మత్యాగం చేసినవాడు) జన్మమరణాలు పొంద డని కూడ శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

త్యాగవాంశ్చ పునః పాపం నాలం కర్తమితి శ్రుతిః,

త్యాగవాన్జన్మమరణే నాప్నోతీతి శ్రుతిర్యదా.

(శాంతిపర్వం 7.38)

ధనంజయా! శ్రుతి ఆ విధంగా చెపుతూన్నది గాన, సన్మార్గాన్ని పొందినవాడు, నిశ్చిత మైన బుద్ధికలవాడు - ద్వంద్వాతీతుడు (శీతోష్ణాలు, నిందాస్తుతులు మొదలైన ద్వంద్వాలుకు అతీతుడు) జ్ఞానవంతుడు అయిన ముని బ్రహ్మను పొందుతాడు. ముక్తు డవుతాడు.

ప్రాప్తవర్తా కృతమతిర్బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా,

స ధనంజయ నిర్ద్వంద్వో మునిర్జ్ఞానసమన్వితః.

(శాంతిపర్వం 7.39)

అందుచేత నేను మీ అందరి వద్దా సెలవు తీసికొని, మమకారం విడచి, ఎచటి కైనా వెళ్లిపోతాను. “పరిగ్రహం ఉన్నవాడు, ధనభోగాది సంచయం ఉన్నవాడు, పూర్తి ధర్మాన్ని పొందజాలడు” అని శ్రుతి చెపుతూన్నది. ఆ విషయం నేను ప్రత్యక్షంగా చూస్తూనే ఉన్నాను. అందుచేత సమస్త మైన ఈ రాజ్యాన్నీ సుఖాలను విడిచి నేను వెళ్లిపోతాను. ఈ రాజ్యం అంతా నువ్వు పాలించు” అన్నాడు.

అర్జునుడు యుధిష్ఠిరునితో - “శత్రువుల నందరినీ సంహరించి సంపాదించిన ఈ రాజ్యం విడిచివెయ్యా లని ఎలా అనుకొంటున్నావు? ఇది మూఢత్వమే అవుతుంది. అలా చేయా లనుకుంటే అంత కోపంతో క్షత్రియుల నందరినీ ఎందుకు సంహరించావు?

రాజా! సమృద్ధ మైన రాజ్యాన్ని విడిచిపెట్టి నువ్వు పాపిష్ఠ మైన కాపాలికవృత్తిని (చిప్ప చేతితో పట్టుకొని తిరిగే వృత్తిని) అవలంబించి జీవిస్తాంటే లోకం ఏ మనుకొంటుంది?

ఇలాంటి ఉత్తమ మైన రాజవంశంలో పుట్టి మూఢత్వంతో ధర్మార్థాలను విడిచిపెట్టా లని ఎలా అనుకొంటున్నావు?

పవిత్ర మైన ఈ రాజధర్మాలను అసాధువులు నువ్వు లేకపోవడం చేత పాడుచేసి నట్లయితే ఆ పాపం నీకే తగులుతుంది కదా?

యదీమాని హవీంషీహ విమథిష్యన్త్యసాధవః,

భవతా విప్రహీణాని ప్రాప్తం త్వామేవ కిల్బిషమ్.

(శాంతిపర్వం 8.10)

ఏమీ లేకుండా ఉండడం మునుల ధర్మం అని నహుషు డన్నాడు. అది క్షత్రియ ధర్మం కాదు.

మీరు 'ధర్మం ధర్మం' అనేది కూడ ధనంవల్లనే లభిస్తుంది. ఎవ డైనా ఒకని ధనం హరించా డంటే అతడు వాని ధర్మాన్నే హరించా డని అర్థం. రాజా! ఎవ డైనా ధనం హరిస్తే మనం అప్పుడు ఏమి (ఏ పని) చేయగలం?

అర్థాలు (ధనం) అనేకమార్గాలనుండి ప్రోగుచేసికొని వృద్ధి పొందించుకొన్నట్లయితే, పర్వతాలనుండి నదులు ప్రవర్తించి నట్లు అన్ని పనులూ సాగుతాయి.

అర్థేభ్యో హి వివృద్ధేభ్యః సంభృతేభ్యస్తతస్తతః,
క్రియాః సర్వాః ప్రవర్తంతే పర్వతేభ్య ఇవాపగాః. (శాంతిపర్వం 8.16)

రాజా! ధర్మమూ, కామమూ, స్వర్గమూ కూడ అర్థం ఉంటేనే లభిస్తాయి. అర్థం లేకపోతే లోకంలో ప్రాణయాత్ర కూడ నడవదు.

అర్థాద్ ధర్మశ్చ కామశ్చ స్వర్గశ్చైవ నరాధిప,
ప్రాణయాత్రాపి లోకస్య వినా హ్యర్థం న సిద్ధ్యతి. (శాంతిపర్వం 8.17)

అర్థం లేని అల్పబుద్ధి యైన మానవుడు తలబెట్టిన పను లన్నీ గ్రీష్మర్తువులో చిన్న నదుల వలె విచ్చిన్నము లైపోతాయి - తెగిపోతాయి.

అర్థేన తు విహీనస్య పురుషస్యాల్పమేధసః,
విచ్చిద్యంతే క్రియాః సర్వాః గ్రీష్మే కుసరితో యథా. (శాంతిపర్వం 8.18)

ఎవనికి అర్థా లుంటాయో వానికే మిత్రు లుంటారు. ఎవనికి అర్థా లుంటాయో వానికే బంధువులు. ఎవనికి అర్థా లుంటాయో వాడే లోకంలో మగవాడు. ఎవనికి అర్థా లుంటాయో వాడే పండితుడు.

యస్యార్థాస్తస్య మిత్రాణి యస్యార్థాస్తస్య బాన్ధవాః,
యస్యార్థాః స పుమాన్ లోకే యస్యార్థాః స చ పణ్డితః. (శాంతిపర్వం 8.19)

ఏదైన ఒక ప్రయోజనాన్ని సాధించా లనుకొనే నిర్లనుడు ఆ ప్రయోజనాన్ని సాధించ జాలడు. మహాగజాలను ఏనుగుల సాహాయ్యంతో పట్టుకొన్నట్లు అర్థాలచేతనే అర్థాలను పట్టుకొనడానికి శక్యం అవుతుంది.

అధనేనార్థకామేన నార్థః శక్యో విధిత్వితుమ్,
అర్జైరర్థా నిబధ్యంతే గజైరివ మహాజగాః. (శాంతిపర్వం 8.20)

రాజా! ధనంవల్లనే కులం ఉచ్చస్థితిలో ఉంటుంది. ధనంవల్లనే ధర్మం వృద్ధి పొందుతుంది. ధనం లేనివానికి ఇహలోకమూ లేదు; పరలోకమూ లేదు.

ధనాత్ కులం ప్రభవతి ధనార్ధర్యః ప్రవర్ధతే,
నాధనస్యాస్త్వయం తోకో న పరః పురుషోత్తమ. (శాంతిపర్వం 8.22)

రాజా! ఎవని ధనం కృశించిందో, ఎవని గోవులు కృశించాయో, ఎవని భృత్యులు (పోష్యవర్గం) కృశించారో, ఎవని అతిథులు కృశించారో వాడే కృశించినవాడంటే. శరీరం కృశించినవాడు కృశించినవాడు కాదు.

యః కృశార్థః కృశగవః కృశభృత్యః కృశాతిథిః,
స వై రాజన్ కృశో నామ న శరీరకృశః కృశః. (శాంతిపర్వం 8.24)

రాజా! మనం “ఏదో బంధువులకు ద్రోహం చేశాం ద్రోహం చేశాం” అంటున్నావు. దేవాసురుల మధ్య ఏమి జరుగుతూన్నదో చూడు! జ్ఞాతివధను తప్ప దేవతలు మరేదీ కోరడంలేదు. ఇతరుల ధనం హరించకూడదు అంటే, రాజు ధర్మాన్ని, (రాజ్యవాలన రూపధర్మాన్ని) ఎలా ఆచరించకలుగుతాడు?

నిత్యము మూడు వేదాల అధ్యయనం చెయ్యాలి; పండితుడు అవాలి; అన్ని విధాల ధనం సంపాదించాలి; ప్రయత్నపూర్వకంగా యజ్ఞం (దేవతాపూజాదికం) చెయ్యాలి - ఇది వేదాలలో పండితులు చేసిన నిశ్చయం.

“ఏతావానేవ వేదేషు నిశ్చయః కవిభిః కృతః,
అధ్యేతవ్యా త్రయీ నిత్యం భవితవ్యం విపశ్చితా,
సర్వథా ధనమాహార్యం యష్టవ్యం చాపి యత్నతః.” (శాంతిపర్వం 8.27)

రాజులు ఇతరులనుండి తీసికొంటున్నారంటే అది పూర్తిగా శ్రేయస్కరం. ఇతరులకు అపకారం జరగకుండా ధనం సంపాదించడ మనేది మనం ఎక్కడా చూడం.

రాజులు ఈ దృష్టితోనే పృథివిని జయిస్తూంటారు. జయించి, పుత్రులు తండ్రి ధనాన్ని నా ధనం అన్నట్లు, ఇది నా ధనం అని అంటారు.

పూర్వం స్వర్గలోకానికి ఏ రాజర్షులు వెళ్లా రని అంటున్నారో వాళ్లకు కూడ చెప్పబడిన ధర్మం ఇదే.

నిండిన సముద్రంనుండి (జలస్థానంనుండి) నీరు ఏ విధంగా పది దిక్కులకూ ప్రవహిస్తుందో అదే విధంగా రాజగృహంనుండి ధనం పృథివిమీద అంతటా వ్యాపిస్తుంది.

పూర్వకాలంలో ఈ పృథివి దిలీపునికీ, నృగునికీ, నహుషునికీ, అంబరీషునికీ, మాంధాతకీ చెంది ఉండేది. ఇప్పుడు నిన్ను చేరింది.

సమస్తధనము దక్షిణగా ఇవ్వవలసిన ఈ ద్రవ్యయజ్ఞం ఇప్పుడు నీవు చేయవలసి ఉంది. రాజా! నువ్వు ఆ యజ్ఞం చేయకపోతే నీకు రాజ్యపాపం చుట్టుకొంటుంది.

పూర్వపు రాజు లందరూ అశ్వమేధయాగాలు చేశారు. ఇది రాజు అనుసరించ వలసిన శాశ్వతమైన మార్గం. ఇది పదిరథాలు నడచిన విశాలమైన రాజ మార్గం. చెడ్డ మార్గంలోనికి వెళ్లకు.

మహాన్ దాశరథః పన్థా మా రాజన్ కుపథం గమః. (శాంతిపర్వం 8.37)

అన్నాడు.

అర్జునుని మాట లన్నీ విన్న తరువాత కూడ యుధిష్ఠిరుడు తాను వానప్రస్థభిక్షువు వలె జీవనాన్ని గడుపుతూ మోక్షమార్గం అవలంబిస్తా నన్నాడు.

అప్పుడు భీముడు - “రాజా! అనువాకాలు (వేదమంత్రాలు) చదివీ చదివి బుద్ధి మందగించిన శ్రోత్రియబ్రాహ్మణుడు మాటలాడే మాటలు మాటలాడుతున్నావు. నువ్వు ముందుగానే నీ కున్న ఆలోచన మాకు చెప్పి ఉంటే ఆయుధం పట్టేవాళ్లం కాం; శత్రువులను సంహరించేవాళ్లం కాం. మేం కూడా నీ వెనుకనే భిక్షాప్రాత్ర పట్టుకొని తిరిగే వాళ్లం.

ఇదంతా కూడ ప్రాణానికి (శక్తికి) అన్నం అని పండితులు చెబుతారు. స్థావర జంగమాత్మకమైన ఈ ప్రపంచం అంతా ప్రాణానికి భోజనం.

రాజ్యం గ్రహిస్తూన్నప్పుడు ఎవ రైనా అడ్డుకొంటే వాళ్లని సంహరించాలి అని క్షత్రధర్మం తెలిసినవాళ్లు చెబుతారు. మనం చంపినది మన రాజ్యాన్ని అడ్డుకొన్న దుష్టులను మాత్రమే. అందుచేత ఈ భూమిని ధర్మానుసారం అనుభవించు.

ఇప్పుడు నువ్వు చేస్తూన్న పని - ఒకడు నుయ్యి తవ్వి నీళ్లు పడకుండా, బురద మాత్రం ఒళ్లంతా పూసికొని వెనుకకు వెళ్లినట్లుంది.

యథా హి పురుషః ఖాత్వా కూపమప్రాప్య చోదకమ్,

పజ్జుధిగ్ధో నివర్తత కర్మేదం నస్తథోపమమ్.

(శాంతిపర్వం 10.9)

ఇంతకీ - నిందించవలసినది నిన్ను కాదు. మమ్ములను మేమే నిందించుకోవాలి. ఎందువల్ల ననగా - మేం నలుగురమూ అన్నపు కదా అని, తెలివితక్కువవాడ వైన నీ వెనుకనే తిరిగాం.

వయమేవాత్ర గర్వా హి యద్వయం మన్దచేతనమ్,

త్వాం రాజన్ననుగచ్ఛాయో జ్యేష్ఠోఽయమితి భారత. (శాంతిపర్వం 10.14)

మేం అంతా బాహుబలం కలవాళ్లం. విద్యాభ్యాసం చేసినవాళ్లం. ఆత్మగౌరవం ఉన్న వాళ్లం. అయినా కూడ అసమర్థుల వలె నిర్విర్యుడైన నీ మాటలో నిలబడుతున్నాం.

ఆపదలలో చిక్కుకొన్నవాడు గాని, వార్ధక్యంచేత పీడింపబడుతూన్నవాడు గాని, శత్రువులచేత హింసింపబడుతూన్నవాడు కాని సంన్యాసం తీసికోవచ్చు అంటారు.

ఆపత్కాలే హి సంన్యాసః కర్తవ్య ఇతి శిష్యతే,

జరయాభిపరీతేన శత్రుభిర్వ్యంసితేన వా.

(శాంతిపర్వం 10.17)

అందుచేత ఇప్పుడు నువ్వు చేయదలచినదానిని పండితులు త్యాగం అనరు. ధర్మవ్యతిక్రమం అంటారు! లక్ష్మీవిహీనులు, ధనం లేనివాళ్లు, అయిన నాస్తికులు అరణ్యంలో నివసించడమే వేదవిహిత మైన ధర్మ మని చెబుతుంటారు. ఇది సత్యం వలె కనబడే అసత్యం.

తనను తాను నిగ్రహించుకొని, మౌనం అవలంబించి, ధర్మం ముసుగులో కూర్చుంటే భ్రష్టు డవుతాడు కాని జీవించడు.

పుత్ర పౌత్రులను, దేవతలను, ఋషులను, అతిథులను పోషించకుండా ఒంటరిగా అరణ్యంలో హాయిగా జీవించవచ్చును.

అరణ్యంలో నివసిస్తూన్నంతమాత్రాన ఈ మృగాలు గాని, వరాహాలు గాని, పక్షులు గాని స్వర్గానికి వెళ్లే అర్హత పొందడం లేదు కదా?

ఎవడైనా రాజు సంన్యాసంవల్ల సిద్ధి పొందే టట్లయితే పర్వతాలు, వృక్షాలూ అతి శీఘ్రంగా సిద్ధి పొంది ఉండాలి; ఎందువల్ల నంటే ఇవన్నీ నిత్యసంన్యాసులు, మనస్సులలో ఏ చింత లేనివి; పరిగ్రహం (ధనసంపాదన) లేనివి. నిత్యబ్రహ్మచర్యవ్రతంలో ఉన్నవి!

యది సంన్యాసతః సిద్ధిం రాజా కశ్చిదవాప్నుయాత్,

పర్వతాశ్చ ద్రుమాశ్చైవ క్షిప్రం సిద్ధిమవాప్నుయూః.

ఏతే హి నిత్యసంన్యాసాః దృశ్యన్తే నిరుపద్రవాః,

అపరిగ్రహవస్తశ్చ సతతం బ్రహ్మచారిణః.

(శాంతిపర్వం 10.24,25)

ఉదకంలో పుట్టిన ప్రాణులు, ఇతర జంతువులూ కూడ సిద్ధి పొంది ఉండేవి. ఎందువల్ల ననగా - వాటికి తమను పోషించుకొనడం తప్ప ఇంక పోష్యు లేవరూ లేరు.

ఔదకాః సృష్టయశ్చైవ జస్తవః సిద్ధిమవాప్నుయూః,

తేషామాత్మైవ భర్తవ్యో నాన్యః కశ్చన విద్యతే.

(శాంతిపర్వం 10.27)

చూడు, ప్రపంచంలోని ప్రాణు లన్నీ తమ తమ పనులలో ఎలా లగ్నమై ఉన్నాయో! అందుచేత కర్మయే తప్పక చెయ్యాలి. కర్మ చేయకుండా సిద్ధి లభించదు.

అవేక్షస్వ యథా పైవో పైవో కర్మభిర్వాప్యతం జగత్,
తస్మాత్ కర్మైవ కర్తవ్యం నాస్తి సిద్ధిరకర్మణః. (శాంతిపర్వం 10.28)

భీముని మాటలు విన్న తరువాత అర్జునుడు గృహస్థాశ్రమధర్మపాలనం చాల ప్రధాన మైన దని సమర్థిస్తూ ఒక చిన్న కథ చెప్పాడు. “పూర్వం ఒకప్పుడు గడ్డాలూ మీసాలూ మొలవని కొందరు మూఢు లైన ద్విజయువకులు, తలిదండ్రులను, సోదరులను విదచి అరణ్యంలో తపస్సు చేసికొందాం అనుకొంటూ వెళ్లిపోయారు. అరణ్యంలో నివసిస్తూన్న ఆ బ్రహ్మచారులను చూచి ఇంద్రుడు జాలిపడి పక్షిరూపంలో వాళ్లదగ్గరికి వెళ్లి - “విఘసాశు లైన (విఘసం తినే) మానవులు చాల కష్ట మైన పని చేసి గొప్ప సుకృతం సంపాదిస్తున్నారు. వాళ్ల జీవితం సార్థక మైనది. వాళ్లు సిద్ధార్థులై, ధర్మపరాయణులై, ముఖ్య మైన గతి పొందుతున్నారు” అన్నాడు.

అప్పుడు ఆ ఋషులు - “ఈ పక్షి మనల్ని ప్రశంసిస్తూన్నది” అని ఒకరితో ఒకరు అనుకొన్నారు.

అప్పు డా పక్షి “నేను మిమ్మల్ని స్తుతించుటలేదు; మీరందరూ మాలిన్యాలతో కప్పబడి, ఉచ్చిష్టం భుజించే మందబుద్ధులు. నే చెప్పే విఘసాశులు వేరు” అంది.

“ఓ! పక్షీ! ఇదే చాల శ్రేయస్కరం అని అనుకొని మేం ఈ మార్గం అవలంబించాం. మంచి మార్గం ఏదో చెప్పు” అన్నారు ఆ ఋషులు.

“మీకు కోపం రాదంటే చెప్పతాను” అని అంటూ ఆ పక్షి గృహస్థాశ్రమం చాల ఉత్తమమైనది. అది కాదని మరొక ఆశ్రమంలో ప్రవేశించేవాళ్లు అధర్మాత్ములు.

తన కుటుంబంలో సాయంకాలమూ ప్రాతఃకాలమూ కూడ యథావిధిగా అన్నం విభజించి అతిథులకు, దేవతలకు, పితృదేవతలకు, తన వాళ్లకు ముందుగా పెట్టి తరువాత మిగిలిన అన్నం భుజించేవారిని విఘసాశులు అంటారు.

సాయం ప్రాతర్విభజ్యాన్నం స్వకుటుమ్మే యథావిధి,
దత్వాతిథిభ్యో దేవేభ్యః పితృభ్యః స్వజనాయ చ,
అవశిష్టాని యేఽశ్నన్తి తానాహుర్విఘసాశినః. (శాంతిపర్వం 11.23,24)

నేను స్తుతించిన విఘ్నాశు లంటే వాళ్లు; మీరు కాదు” అని శకునిరూపంలో ఉన్న ఇంద్రుడు అన్నాడు.

ఆ మాట వినగానే వాళ్లందరూ వెనుకకు వెళ్లి గృహస్థాశ్రమం స్వీకరించి సద్గతి పొందారు. అందుచేత రాజా! నువ్వు కూడ ధైర్యం అవలంబించి రాజ్యం పాలించు” అన్నాడు.

అర్జునుని మాటలను సమర్థిస్తూ మితభాషి యైన నకులుడు ధర్మరాజుతో - “మహారాజా! అన్ని ఆశ్రమాలను తక్కిదలో వేసి తూచినప్పుడు ఒక ప్రక్క గృహస్థాశ్రమమూ మరొక ప్రక్క మూడు ఆశ్రమాలూ వేసి చూడగా మూడు ఆశ్రమా లున్న పాత్ర తేలిపోయిన దట. ఇదే లోకవేత్త లైన మహర్షులు చూపిన మార్గం అనుకొన్నవాడే త్యాగి. అంతే కాని మూఢుడు వలె ఇల్లు వదలి వనాలకు వెళ్లేవాడు త్యాగి కాదు.

ఇతి యః కురుతే భావం స త్యాగీ భరతర్షభ,

న యః పరిత్యజ్య గృహాన్ వనమేతి విమూఢవత్. (శాంతిపర్వం 12.14)

అభిమానంతో, అహంకారంతో, చేసిన కర్మ మంచి ఫలం ఇవ్వదు. మహారాజా! త్యాగయుక్త మైన కర్మయే మహాఫల మైనది.

అభిమానకృతం కర్మ నైతత్ ఫలవదుచ్యతే,

త్యాగయుక్తం మహారాజ సర్వమేవ మహాఫలమ్. (శాంతిపర్వం 12.16)

మహారాజా! పురుషుడు చేసే కర్మ అంతా పితృదేవతలకు, దేవతలకు, అతిథులకు ఉపయోగించేదిగా ఉండాలి. అప్పుడే అది త్రివర్గాన్ని, ధర్మ - అర్థ కామాలను సాధిస్తుంది.

నీవు అనేక విధాల సంపాదించి శ్రేష్ఠవస్తువులను అందరికీ యజ్ఞాలలో పంచిపెట్టాలి. అలా చేయకుండా నాస్తికధర్మాలు పలుకుతున్నావు. నువ్వు రాజసూయ - అశ్వమేధాది యజ్ఞాలు చెయ్యాలి.

రాజు తన కర్తవ్యాన్ని చేయకపోవడంచేత ప్రజలను దస్యువులు బాధిస్తే ఆ రాజును కలి అంటారు. మనం చేయవలసిన దానాలు చేయకపోయినా, ప్రజలను రక్షించకపోయినా రాజకలులం అవుతాం.

నువ్వు నీ కర్తవ్యాన్ని పాలిస్తూ యజ్ఞాలు చేయాలి; పితృదేవతలను తృప్తిపరచాలి; తీర్థాలలో స్నానాలు చెయ్యాలి. అలా చేయకుండా సంన్యాసి వైతే ఉభయలోకభ్రష్టుడ వవుతావు” అన్నాడు.

సహదేవుడు వినయపూర్వకంగా - “రాజా! బాహ్యము లైన ద్రవ్యాలను విడిచి పెట్టినంతమాత్రాన సిద్ధి కలగదు. శారీరమైన ద్రవ్యం త్యజిస్తే సిద్ధి కలగవచ్చు, ఒకప్పుడు కలగకపోవచ్చు కూడ.

బాహ్యద్రవ్యాలను త్యజించి శారీరద్రవ్యాలమీద ఆసక్తు డైనవానికి ఏ ధర్మమూ ఏ సుఖమూ కలుగుతాయో అవి మన శత్రువులకు కలుగుగాక. (బాహ్య మైన వస్తువాహనాదులను విడిచినా కూడ మనస్సుకు సంబంధించిన అహంకారాదులను విడవనివానికి సుఖం ఉండదు; అతడు ధర్మాత్ముడూ కాదు).

శరీరద్రవ్యాన్ని అహంకారాదికాన్ని విడచి రాజ్యపాలనం చేసినవానికి ఏ ధర్మం, ఏ సుఖం లభిస్తుందో అది మన మిత్రు లందరికీ అగుగాక, రెండక్షరా లున్నది మృత్యువు. మూడక్షరా లున్నది శాశ్వతమైన బ్రహ్మ. ‘మమ’ అనేది మృత్యువు;

‘న మమ’ అనేది శాశ్వత మైన బ్రహ్మ.

ద్వ్యక్షరస్తు భవేన్మృత్యుస్త్యక్షరం బ్రహ్మ శాశ్వతమ్,
మమేతి చ భవేన్మృత్యుః న మమేతి చ శాశ్వతమ్. (శాంతిపర్వం 13.4)

రాజా! ఈ విధంగా బ్రహ్మ, మృత్యువు కూడ తనలోనే ఉంటూ, పైకి కనబడకుండా భూతాలను యుద్ధం చేయిస్తుంటాయి.

రాజా! ఆత్మ నాశరహిత మైతే ప్రాణుల శరీరాన్ని చంపినా కూడ అది హింస కాకూడదు. అలా కాక శరీరమూ, ఆత్మా ఒకేసారి పుడతాయి, ఒకే సారి నశిస్తాయి అంటే కర్మమార్గం అంతా వ్యర్థం అయిపోవలసివస్తుంది.

అవి నాశోఽస్య సత్త్వస్య నియతో యది భారత!
హత్వా శరీరం భూతానాం న హింసా ప్రతిపత్స్యతే.
అథాపి చ సహోత్పత్తిః సత్త్వస్య ప్రలయస్తథా,
నష్టే శరీరే సప్తః స్యాద్ వృథా చ స్యాత్ క్రియాపథః. (శాంతిపర్వం 13.6,7)

అందుచేత మన స్వతంత్రమైన ఆలోచనలు విడిచిపెట్టి మన పూర్వులు, వారి పూర్వులు, సత్పురుషులు నడిచిన మార్గంలో నడవడం మంచిది.

సమస్త మైన భూమిమీద ఆధిపత్యం పొంది కూడ దానిని అనుభవించని రాజు జీవితం వ్యర్థం.

రాజా! వనంలో నివసిస్తూ, వనంలో దొరికేవి తింటూ జీవిస్తున్నా కూడ ద్రవ్యాలమీద మమకారం ఉన్నవాడు మృత్యుముఖంలో ఉన్నట్లే.

అథవా వసతో రాజన్ వనే వన్యేన జీవతః,
 ద్రవ్యేషు యస్య మమతా మృత్యోరాస్యే స వర్తతే. (శాంతిపర్వం 13.10)

రాజా! మానవుల ఈ బాహ్యస్వభావాన్నీ, అంతరస్వభావాన్నీ గుర్తించు. దానిని బాగా గుర్తించేవాళ్లు మహాభయం నుండి దూరం అవుతారు.

రాజా! నువ్వే నా తండ్రివి; నువ్వే నా తల్లివి; నువ్వే నా సోదరుడవు; నువ్వే నా గురువు; అర్తుడ నైన నేను దుఃఖంతో చేసిన ప్రలాపాలను క్షమించు” అన్నాడు.

ఈ మాటలన్నీ వింటూన్న ద్రౌపది సామపూర్వకంగా - రాజా! నీ ఈ సోదరులు చాతకపక్షుల వలె అతిగా కూస్తూ ఎండిపోతున్నారు. నువ్వు వీళ్లను ఎందుకు పట్టించు కొనడంలేదు?

ద్వైతవనంలో ఉన్నప్పుడు అలా మాటలాడినవాడవు ఇప్పు డిలా అయిపోయా వేమిటి? రాజా! దండం (దుష్టులను శిక్షించే సామర్థ్యం) లేని రాజు ప్రకాశించడు. దండం లేనివాడు భూమిని పొందజాలడు. దండం లేని రాజు రాజ్యంలో ప్రజలు సుఖంగా ఉండరు.

అన్ని ప్రాణులయందు మైత్రీభావము, దానము, అధ్యయనము, తపస్సు ఇవన్నీ బ్రాహ్మణుని ధర్మాలు. క్షత్రియుని ధర్మాలు కావు.

దుర్మార్గులను నిగ్రహించడం సత్పురుషులను రక్షించడం, యుద్ధంలో పారిపోకుండా ఉండడం - ఇవీ క్షత్రియధర్మాలు.

క్షమ క్రోధము, దానము ఆదానము, భయము అభయము, నిగ్రహము అనుగ్రహము ఈ ద్వంద్వాలు ఉన్నవాడే ధర్మవేత్త.

రాజా! ఘోర మైన నీ పరాక్రమంచేత ఈ రాజ్యం సంపాదించావు. అందుచేత ఈ భూమండలాన్ని అనుభవించు.

రాజా! నీవు నీ పరాక్రమంచేత ఈ జంబూద్వీపమూ, దీనితో సమానమైన క్రౌంచ ద్వీపము, దానితో సమానమైన శాకద్వీపమూ, భద్రాశ్వద్వీపము, ఇంకా అన్ని అవాంతర ద్వీపాలూ జయించావు. ఇంత ఘనకార్యం సాధించి అందరూ ప్రశంసిస్తూండగా నీకు ఎందుకు ఆనందం కలగడం లేదు!

“ధర్మరాజు తన పరాక్రమంచేత వేలకొలది రాజులను జయించి నిన్ను చాల సుఖపెడతాడు” అని నా అత్త కుంతి అన్న మాట వ్యర్థంలా కనబడుతూన్నది.

జ్యేష్ఠుడ వైన నువ్వు ఉన్నట్లుదవు అవడంతో నీ అడుగుజాడలలో నడిచే నీ సోదరులు కూడ ఉన్నట్లులే నట్లు కనబడుతున్నది. అలా కాకపోతే నాస్తికు లందరితోనూ కలిపి నిన్ను బంధించి రాజ్యం పాలించేవారు.

యేషామున్నతకో జ్యేష్ఠః సర్వే తేఽప్యనుసారిణః,
తవోన్మాదాన్మహారాజ! సోన్మాదాః సర్వపాణ్డవాః.
యది హి స్యురనున్నతాః భ్రాతరస్తే నరాధిప,
బద్ధ్వా త్వాం నాస్తికైః సార్థం ప్రశాసేయుర్వసుంధరామ్.

(శాంతిపర్వం 14.33,34)

శ్రేయస్సును పొందకుండా ఇలా ప్రవర్తించే, చెడుమార్గంలో వెళ్లే మూఢునికి వైద్యులు ధూపాలతోను, అంజనాలతోను, నస్యకర్మలతోను చికిత్స చెయ్యాలి.

కురుతే మూఢ ఏవం హి యః శ్రేయో నాధిగచ్ఛతి,
ధూపైరణ్జనయోగైశ్చ నస్యకర్మభిరేవ చ,
భేషజైః స చికిత్సైః స్యాత్ య ఉన్మార్గేణ గచ్ఛతి. (శాంతిపర్వం 14.34,35)

పుత్రు లందరూ మరణించిన తరువాత కూడ ఇంకా జీవించా లనుకొంటూన్న లోకంలోని స్త్రీలలో నేను సర్వాధమురాలను అనుకొంటున్నాను. నువ్వు రాజ్యం అంతా విడిచి చేతులారా అపద కొనితెచ్చుకొంటున్నావు!

రాజా! నువ్వు మాంధాతవంటివాడవు. అంబరీషునివంటివాడవు. ప్రజలను ధర్మానుసారం రక్షిస్తూ పృథివిని పాలించు. యజ్ఞాలు చెయ్యి. శత్రువులతో యుద్ధాలు చెయ్యి. దానాలు ఇయ్యి” అంది.

అర్జునుడు ద్రౌపది మాటలు విని, అన్నగారి అనుమతి తీసికొని మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు - “రాజా! ప్రజల నందరినీ దండం (Punishment) శాసిస్తుంది. దండమే రక్షిస్తుంది. అందరూ నిద్రపోతుంటే దండమే మెలకువతో ఉంటుంది. అందుచేత దండమే ధర్మం అని పండితు లంటారు.

దణ్డః శాస్తి ప్రజాః సర్వాః దణ్డ ఏవాభిరక్షతి,
దణ్డః సుప్తేషు జాగర్తి దణ్డం ధర్మం విదుర్బుధాః. (శాంతిపర్వం 15.2)

రాజా! ధర్మ - అర్థ - కామాలను దండమే రక్షిస్తుంది. అందుచే దండమే త్రివర్గం; ధర్మార్థకామాలు అంటారు.

కొందరు పాపాత్ములు కూడ రాజదండానికి భయపడి పాపాలు చెయ్యరు. కొందరు యమదండానికి భయపడి చెయ్యరు.

కొందరు ఒకరి కొకరు భయపడి పాపం చెయ్యరు. ఈ విధంగా నడుస్తూన్న లోకంలో అంతా దండంమీదనే ఆధారపడి ఉంది.

రాజదణ్ణభయాదేకే పాపాః పాపం న కుర్వతే,
యమదణ్ణభయాదేకే పరలోకభయాదపి,
పరస్పరభయాదేకే పాపాః పాపం న కుర్వతే,
ఏవం సాంసిద్ధికే లోకే సర్వం దణ్ణే ప్రతిష్ఠితమ్. (శాంతిపర్వం 15.5.6)

దండభయంచేత చాలమంది ఒకరి నొకరు తినివేయడంలేదు. దండం పాలించకపోతే మానవు లందరూ కటికచీకటిలో మునిగిపోయేవారు.

దణ్ణమైవ భయాదేకే న భాదన్తి పరస్పరమ్,
అన్ధే తమసి మజ్జేయుర్వది దణ్ణో న పాలయేత్. (శాంతిపర్వం 15.7)

బ్రహ్మచారి యైనా, గృహస్థు డైనా, వానప్రస్థు డైనా, సంన్యాసి యైనా ప్రతీవాడూ కూడ దండానికి భయపడి మంచి దారిలో నడుస్తున్నాడు.

రాజా! భయపడకపోతే మనిషి పూజలు చెయ్యడు. భయపడకపోతే ఇవ్వడానికి ఇష్టపడడు. భయపడకపోతే ఎవ్వడూ అనుకొన్న మాటమీద నిలబడడు.

నాభీతో యజతే రాజన్ నాభీతో దాతుమిచ్ఛతి,
నాభీతః పురుషః కల్పిత్ సమయే స్థాతుమిచ్ఛతి. (శాంతిపర్వం 15.12)

మానవుడు పరుల మర్యాదలను ఛేదించకుండా, మామూలుగా చేయ శక్యం కాని పనులు చేయకుండా, చంపకుండా, మత్స్యాలను పట్టేవాడు వలె, గొప్ప ఐశ్వర్యం పొందజాలడు.

నాచ్ఛిత్వా పరమర్మాణి నాకృత్వా కర్మ దుష్కరమ్,
నాహత్వా మత్యుఘాతీవ ప్రాప్నోతి మహతీం శ్రియమ్. (శాంతిపర్వం 15.14)

శత్రువులను చంపనివానికి కీర్తి లేదు; ధనం లేదు, ప్రజలు లేరు. వృత్రాసురుణ్ణి చంపిన తరువాతనే ఇంద్రుడు మహేంద్రు డయ్యాడు.

రాజా! లోకులు, ఏ దేవత లైతే చంపుతారో వాళ్లనే పూజిస్తారు. రుద్రుడు హంత, సంహారకుడు. అలాగే స్కంధుడు, ఇంద్రుడు, అగ్ని, వరుణుడు, యముడు, కాలుడు,

వాయువు, మృత్యువు, కుబేరుడు, రవి, వసువులు, మరుత్తులు, సాధ్యులు, విశ్వేదేవతలు వీళ్లందరికీ, వీళ్ల ప్రతాపానికి వంగి, జనులు పూజలు చేస్తారు. అంతే కాని బ్రహ్మదేవుణ్ణి గాని, పూషను గాని, ధాతను గాని, మధ్యస్థులైన ఏదేవతలనీ పూజించరు.

రాజా! లోకంలో అహింసను అవలంబించి జీవించే ఒక్క ప్రాణి కూడ నాకు కనబడదు. ముంగిస ఎలుకలను తింటుంది; ముంగిసలను పిల్లి తింటుంది; పిల్లిని కుక్క తింటుంది; కుక్కను క్రూరమృగం తింటుంది. వీటన్నింటినీ మానవుడు తింటాడు. ఈ విధంగా దుర్బలమైన ప్రాణిని బలీయ మైన ప్రాణి తింటుంది. ఇది దైవవిహిత మైన పద్ధతి. తెలివైనవాడు దీనికి కంగారుపడిపోకూడదు.

ఎందువల్లననగా - నీళ్లల్లో చాల ప్రాణు లుంటాయి. నేలలో ఉంటాయి, పండ్లలో ఉంటాయి. వాటిని చంపకుండా ఉండగలవా డెవ్వడూ లేడు. ప్రాణయాపనం తప్ప మరే ముంది? (ప్రాణయాపనానికి మరొక అహారం ఏముంది).

ఉదకే బహవః ప్రాణాః పృథివ్యాం చ ఫలేషు చ,
న చ కశ్చిన్న తాన్ హన్తి కిమన్యత్ ప్రాణయాపనాత్ (నే).

(శాంతిపర్వం 15.25)

కొన్ని ప్రాణులు చాల సూక్ష్మంగా ఉంటాయి. కొన్నింటిని ఊహచేత మాత్రమే తెలిసికొనగలుగుతాం. రెప్ప వాల్చిస్తే చచ్చిపోయేవి కొన్ని ఉంటాయి.

సూక్ష్మయోనీని భూతాని తర్కగమ్యాని కానిచిత్,
పక్ష్యణోఽపి నిపాతేన యేషాం స్యాత్ సృష్టపర్యయః. (శాంతిపర్వం 15.26)

కొంతమంది మునులు క్రోధమత్సరాలు లేనివారై, గ్రామాలు విడిచి అక్కడ కూడ మోహంతో మళ్లీ కుటుంబాలు ఏర్పరచుకొంటూ కనబడుతున్నారు!

భూమిని బ్రద్దలుకొట్టి మొక్కలు ఛేదించి, వృక్షాదులను, పక్షులను, పశువులను చంపి మనుష్యులు యజ్ఞాలు చేస్తున్నారు; స్వర్గానికి వెడుతున్నారు.

రాజా! దండనీతి జాగర్రగా ఉపయోగిస్తే అన్ని పనులూ సక్రమంగా కొనసాగి పోతాయి.

ఈ లోకంలో దండమే కనక లేకపోతే ఈ ప్రజ లందరూ నశించి ఉండేవారు. జలంలో మత్స్యలు చిన్నవాటిని పెద్దవి మ్రింగివేసి నట్లు దుర్బలులను బలవంతులు మ్రింగేసి ఉండేవారు.

దణ్ణశ్చేన్న భవేత్లోకే వినశ్యేయిరిమాః ప్రజాః,
జలే మత్స్యానివాభక్ష్యన్ దుర్బలాన్ బలవత్తరాః. (శాంతిపర్వం 15.30)

ప్రతీవాదూ దండంచేతనే అదుపులో ఉన్నాడు. సహజంగా శుచి యైన (నిజాయితీ ఉన్న) (man of integrity) మనిషి చాల అరుదు. దండానికి భయపడి సమాజానికి ఉపయోగకరుడుగా ఉంటాడు.

సర్వో దణ్ణజితో లోకో దుర్లభో హి శుచిర్జనః,
దణ్ణస్య హి భయాద్భీతో భోగాయైవ ప్రవర్తతే. (శాంతిపర్వం 15.34)

దండానికి భయపడకపోతే పక్షులూ, క్రూరమృగాలూ, పశువులను మనుషులను తినేసి ఉండేవి. బ్రహ్మచారి చదవడు, ఆవు పాలివ్వదు. కన్య వివాహం చేసికోదు.

దండం పాలించక పోతే ఒంటెలు, ఎద్దులు, గుఱ్ఱాలు, కంచరి గాడిదలు, గాడిదలు బరువులు లాగేవి కాదు.

నౌకర్లు మాట వినేవారు కాదు. పిల్లలు ఎక్కడా పెద్దల మాట వినేవారు కాదు. ఆడది కట్టుబాటులో ఉండేది కాదు.

దండం సరిగా ప్రయోగించిన చోట మోసం గాని, పాపం కాని, కూటం గాని ఉండదు.

అసాధువులను హింసించడం అహింసయే అని లోకయాత్రకొరకై ధర్మనిర్ణయం చేయబడిఉంది. అందుచేత ధర్మపరిగ్రహమే శ్రేయస్కరం.

పూర్తిగా గుణం కలది ఏదీ లేదు; పూర్తిగా నిర్గుణ మైనది లేదు. అన్ని కార్యాలలోను సాధువు అసాధుపూ రెండూ కూడ ఉంటాయి.

“అందుచేత, రాజా! యాగాలు చెయ్యి, దానాలు ఇయ్యి, ప్రజలను రక్షించు. ధర్మం పాలించు. శత్రువులను సంహరించు. మిత్రులను పరిపాలించు.

అర్జునుని మాటలు విన్న తరవాత భీముడు కొంచెం ధైర్యం తెచ్చుకొని యుధిష్ఠిరునితో - “రాజా! నీవు అన్ని ధర్మాలూ తెలిసినవాడవు. మేం నీవద్దనుండి నేర్చుకొందాం అనుకొంటూంటాం గాని నేర్చుకొనలేకపోతున్నాం.

నిజానికి నేనేమీ మాట్లాడకూడదు, మాట్లాడకూడదు అనుకొన్నాను గాని దుఃఖం పట్టలేక చెబుతున్నాను, విను.

నీ మనస్సును ఆవహించిన ఈ మోహంవల్ల అంతా సంశయాస్పదం అయి పోయింది. సర్వశాస్త్రవిశారదు డవైన నీకు ఈ మోహం ఎందుకు కలిగిందో తెలియడం లేదు.

శారీరకవ్యాధి మానసికవ్యాధి అని వ్యాధి రెండు రకాలు. ఇవి ఒక దానినుండి ఒకటి పుడతాయి. ఈ రెండూ కలిసే ఉంటాయి.

గడచిపోయిన శారీరవ్యాధిని గూర్చి గాని మానసికవ్యాధిని గూర్చిగాని ఆలోచిస్తూ కూర్చుంటే ఆ దుఃఖం మరొక దుఃఖానికి కారణం అవుతుంది.

హర్షం శోకాన్ని అణచివేస్తుంది; శోకం హర్షాన్ని అణచివేస్తుంది. ఒక్కొక్కడు హర్ష సమయంలో ఉంటూ తాను అనుభవించిన శోకాన్ని గూర్చి స్మరిస్తూంటాడు. ఒకడు శోకసమయంలో ఉంటూ తాను అనుభవించిన హర్షాన్ని స్మరిస్తూంటాడు.

నువ్వైతే దుఃఖంలో ఉన్నప్పుడు పూర్వం అనుభవించిన దుఃఖాన్ని గూర్చి, సుఖంలో ఉన్నప్పుడూ సుఖాన్ని గూర్చి, దుఃఖంలో ఉన్నప్పుడు సుఖాన్ని గూర్చి, సుఖంలో ఉన్నప్పుడు దుఃఖాన్ని గూర్చి ఆలోచించవు. దైవశక్తి బలీయ మైనది కదా!

ఆనాటి ద్రౌపదికి జరిగిన అవమానం మొదలైన దుఃఖాలను స్మరించాలి కదా, నువ్వు ఎందుకు స్మరించడంలేదు? అవి స్మరిస్తే ఇప్పుడు ఏదో మహాపాపం చేశా నని దుఃఖిస్తూండేవాడవు కాదు.

నీవు భీష్మద్రోణాదులతో జరిగిన యుద్ధంలో ఆయుధాల సాహాయ్యంతో విజయం సంపాదించావు. ఇప్పుడు నువ్వు నీ మనస్సుతో ఒక్కదానితో యుద్ధం చేయవలసిన సమయం వచ్చింది. ఈ యుద్ధంలో బాణాలతో కాని, మిత్రులతో కాని, బంధువులతో గాని పని లేదు. నీ ఒక్క మనస్సుతోనే యుద్ధం చేయవలసి ఉంది. ఆ యుద్ధంలో జయం పొందకుండా ప్రాణాలు విడిస్తే మళ్ళీ జన్మలో వాటితోనే యుద్ధం చేయవలసి వస్తుంది. అందుచేత ఇప్పుడే నీ మనస్సుతో నీవు యుద్ధం చేసి విజయం సంపాదించు.

యచ్చ తే ద్రోణభీష్మాభ్యాం యుద్ధమాసీదరిందమ,

మనసైకేన యోధవ్యం తత్తే యుద్ధముపస్థితమ్.

యత్ర నాస్తి శరైః కార్యం న మిత్రైర్న చ బన్ధుభిః,

ఆత్మనైకేన యోధవ్యం తత్తే యుద్ధముపస్థితమ్. (శాంతిపర్వం 16.22,23)

తస్మాద్దైవ గస్తవ్యం యుద్ధస్య భరతర్షభ.

(శాంతిపర్వం 16.25)

రాజా! సుఖంగా రాజ్యం పాలించుకొంటూ అశ్వమేధయాగం చెయ్యి. మేం అంతా నీ ఆజ్ఞను పాలించేందుకు సిద్ధంగా ఉన్నాం. కృష్ణ డున్నాడు” అన్నాడు.

యుద్ధిష్ఠిరునికి ఆ మాట లేవీ తలకెక్కులేదు. అతడు వైరాగ్యాన్నే ప్రశంసిస్తూ ఇలా అన్నాడు - “ఈ రాజ్యపాలనాదులలో ఆలోచిస్తే ఏమి విశేషం ఉంది? సంతృప్తి లేకపోవడము, ఏమరిపాటు, మదము, రాగము, శాంతత్వం లేకపోవడమూ, బలము, మోహము, అభిమానము, మనస్సులో ఆవేగమూ - వీటన్నింటిచేతా నువ్వు రాజ్యంమీద ఆసక్తి చూపుచున్నావు.

ఒకడు ఈ పృథివి నంతనీ పరిపాలించినా అతనికి ఉన్నది ఒక పొట్టయే కదా!

బుద్ధివిహీనుడు తన ఉదరంకోసమై అనేకపాపాలు చేస్తున్నాడు.

ఆత్మోదరకృతేఽప్రాజ్ఞః కరోతి విఘనం బహు. (శాంతిపర్వం 17.6)

సమస్త మైన ఈభూమండలాన్ని పాలించే రాజు, రాయనీ బంగారాన్నీ తుల్యంగా చూచేవాడు - వీ రిద్దరిలో రెండవవాడే కృతార్థుడు; రాజు కాదు!

యస్త్విమాం వసుధాం కృత్వాం ప్రశాసేన్నిఖిలాం నృపః,
తుల్యాశ్చకాఞ్చనో యశ్చ స కృతార్థో న పార్థివః. (శాంతిపర్వం 17.12)

లౌకికభోగాలయందు, ధనకనకవాహనాదులందు రాగం లేనివాడే సుఖవంతుడు. అందుచేతనే ద్వంద్వాతీతుడై మోక్షమార్గాన్ని అనుసరించిన జనకు డిలా అన్నాడు - “నాకు నాదంటూ ఏదీ లేదు. అందుచేత నా ధనం అనంత మైనది. మిథిలానగరం తగులబడిపోతూన్నా కూడ నాదేమీ కాలిపోవడం లేదు.”

అనన్తం బత మే విత్తం యస్య మే నాస్తి కించన,
మిథిలాయాం ప్రదీప్తాయాం న మే దహ్యతి కించన. (శాంతిపర్వం 17.19)

(పెద్దలు ఈ శ్లోకాన్ని గూర్చి ఒక కథ చెపుతుంటారు - జనకుడు గొప్ప ఆత్మజ్ఞాని. యాజ్ఞవల్క్యుని శిష్యుడు. “జనకుడు రాజు అవడంచేత ఈయన జనకుని విషయంలో ఎక్కువ ఆదరం చూపుతున్నాడు” అని యాజ్ఞవల్క్యుని గూర్చి ఇతరశిష్యులు మనస్సులో అనుకొన్నారట. అది గ్రహించిన ఆ మహాయోగి - జనకుడు తన ఆశ్రమానికి వచ్చి విద్యాప్రసంగంలో ఉండగా, తన యోగశక్తిచేత ఆశ్రమానికి అనతిదూరంగా ఉన్న మిథిలానగరం అగ్నిజ్వాలలతో మండిపోతూన్నట్లు చూపించాడు. అప్పుడు ఇతరశిష్యులందరూ తమవస్తువులు ఎక్కడ దగ్ధమై పోతాయో అను భయంతో పరుగెత్తుతున్నారు.

అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుడు “రాజా! నీ నగరం దగ్గ మైపోతుండగా ను వ్యేమిటి; ఇలా నిశ్చింతగా కూర్చున్నావు!” అని అడిగాడు. అప్పుడు జనకు డీ మాటలన్నా డట. ఇది విని ఇతరశిష్యులు సిగ్గుపడ్డారట).

ప్రజ్ఞ (ఆత్మజ్ఞానం) అను ప్రాసాదం ఎక్కి ఎలాంటి శోకాలు లేకుండా ఉన్న జ్ఞాని, శోకాలతో నిండి యున్న అజ్ఞాను లైన జనులను, పర్వతశిఖరంమీద ఉన్నవాడు నేలమీద ఉన్నవాళ్లను చూచి నట్లు, చూస్తుంటాడు.

ప్రజ్ఞాప్రాసాదమారుహ్య అశోచన్ శోచతో జనాన్,

జగతీస్థానివాద్రిస్థో మన్దబుద్ధీనవేక్షతే.

(శాంతిపర్వం 17.20)

భూతాల విభేదం అంతా ఒకే తత్త్వంమీద కనబడుతున్నది అని ఎప్పుడు గ్రహిస్తాడో, ఆ తత్త్వం నుండియే వివిధభూతాల విస్తరణ జరిగినది అని తెలుసుకొంటాడో, ఒకే తత్త్వం, అద్వితీయ మైన బ్రహ్మ, అనేకరూపాలలో కనబడుతున్నది అని ఎప్పుడు తెలుసుకొంటాడో అప్పుడు బ్రహ్మను పొందుతాడు - బ్రహ్మ అయిపోతాడు.

యదా భూతపృథగ్భావమేకస్మిన్ననుపశ్యతి,

తత ఏవ చ విస్తారం బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా.

(శాంతిపర్వం 17.23)

ఈ గతిని జ్ఞానవంతులు మాత్రమే పొందగలుగుతారు” అన్నాడు.

అప్పుడు అర్జునుడు మళ్లీ మాట్లాడుతూ జనకమహారాజు రాజ్యం విడిచి సంన్యాసం తీసికొనడానికి సంసిద్ధు డైనప్పుడు భార్య ఆతని ప్రయత్నాన్ని నిందిస్తూ ఏ విధంగా అతి పరుషంగా మాట్లాడిందో వర్ణించి, ఆ నిందావాక్యా లన్నీ నీకు కూడ వర్తిస్తా యని సూచించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “అర్జునా! నీవు ధనుర్వేదంలో మంచి నైపుణ్యం కలవాడ వైతే అవవచ్చు. నీకు శాస్త్రాలలోని తత్త్వం ఒంటబట్టలేదు. ఎందువల్ల ననగా నీవు పెద్దల సేవ చేయలేదు.”

యుధశాస్త్రవిదేవ త్వం న వృద్ధాః సేవితాస్త్యయా,

సంక్షిప్తవిస్తరవిదాం న తేషాం వేత్సి నిశ్చయమ్.

(శాంతిపర్వం 19.8)

అని అంటూ ధనమే ప్రధాన మైనది అను ఆతని వాదాన్ని కూడ ఖండించాడు. అక్కడనే ఉన్న - దేవస్థానమహర్షి, యజ్ఞాలు చేసి ఉత్తమలోకాలు పొందిన అనేక

రాజర్షులను గూర్చి చెప్పి ధర్మమార్గాన్ని అవలంబించి యజ్ఞాలు చేయ మని యుధిష్ఠిరునకు బోధించి యజ్ఞానుష్ఠానానికి ధనం అవశ్యకం గాన ధనమే చాల ప్రధాన మైనది అని అర్జునుడు చెప్పిన మాట సత్యమే అని అన్నాడు.

అర్జునుడు యుధిష్ఠిరునితో మళ్లీ ఇలా అన్నాడు. “రాజా! తపస్సు, త్యాగమూ అనేవి బ్రాహ్మణులకు విధించిన ధర్మాలు.” యుద్ధంలో వీరస్వర్గం పొందడమే క్షత్రియునకు విధించిన ధర్మం.

రాజా! బ్రాహ్మణుడు కూడ క్షత్రియధర్మం అవలంబిస్తే అతని జీవితం ప్రశస్త మైనది. ఎందువల్లననగా క్షత్రియజాతి బ్రాహ్మణజాతినుండి పుట్టినది.

బ్రాహ్మణస్యాపి చేద్ రాజన్ క్షత్రధర్మేణ వర్తతః,
ప్రశస్తం జీవితం లోకే క్షత్రం హి బ్రహ్మసంభవమ్. (శాంతిపర్వం 22.6)

రాజా! బ్రాహ్మణుని పుత్రు డైన ఇంద్రుడు కర్మచేత క్షత్రియు డయ్యాడు. ఎనిమిదివందలపదిమంది (810) పాపప్రవృత్తి గల జ్ఞాతులను వధించాడు.

ఇన్ద్రో వై బ్రహ్మణః పుత్రః క్షత్రియః కర్మణా భవత్,
జ్ఞాతీనాం పాపవృత్తీనాం జఘాన నవతీర్నవ. (శాంతిపర్వం 22.11)

ఇతడు చేసిన ఈ పనిని అందరూ మెచ్చుకొన్నారు. ఇలా చేయడంచేతనే ఇతడు దేవతలకు ఇంద్రు డయ్యాడు అని వింటున్నాం.

అందుచేత మనుష్యేంద్రుడ వైన నువ్వు దేవేంద్రుని వలె అనేకయజ్ఞాలు చేస్తూ అనేకసంవత్సరాల కాలం రాజ్యం పాలించు.”

అర్జునుని మాటలు విన్న యుధిష్ఠిరు డేమీ మాటలాడలేదు.

వ్యాసుడు - యుధిష్ఠిరా! అర్జునుడు చెప్పి నట్లు ధర్మం అంతా గృహస్థాశ్రమంలోనే ప్రతిష్ఠిత మై ఉంది.

శంఖలిఖితుల ఉపాఖ్యానం

రాజులకు విధించిన ధర్మాలలో దండధారణం (అపరాధులను దండించడం) చాల ప్రధాన మైనది; ఇది స్వర్గహేతువు. ఈ విషయంలో సుద్యుమ్నుని కథ ప్రసిద్ధంగా చెపుతుంటారు.

మహాతపఃసంపన్నులైన శంఖుడు, లిఖితుడు అను ఇద్దరు సోదరులు ప్రక్క ప్రక్క ఆశ్రమాల్లో నివసిస్తూండేవారు. ఒకనాడు లిఖితుడు శంఖుని ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు. అప్పుడు శంఖుడు ఆశ్రమంలో లేడు.

లిఖితుడు సోదరుని ఆశ్రమంలో ఉన్న చెట్లమీద బాగా పక్కమై ఉన్న ఫలాలు కోసికొని భక్షించాడు. ఇంతలో శంఖుడు వచ్చి “ఈ పండ్లు ఎక్కడినుండి తెచ్చుకొని తింటున్నావు?” అని అడిగాడు. అప్పు డతడు అన్నగారి దగ్గరికి వెళ్లి అభివాదనం చేసి “ఇక్కడనే కోసుకొన్నాను” అని చెప్పాడు.

ఆ మాట వినగానే శంఖుడు తీవ్ర మైన రోషంతో - “ఎవరూ ఇవ్వకుండా నీ అంతట నువ్వే పండ్లు కోసి స్తేయం (దొంగతనం) చేశావు. నేను ఈ విధంగా అదత్తాదానం (ఇవ్వకుండా తీసికొనడం) చేశాను’ అని రాజుతో చెప్పి ‘నేను స్తేనుడను గాన స్వధర్మాను సారం దండం విధించు’ అని ఆతనితో చెప్పు” అన్నాడు.

ఆ మాట ప్రకారం తీవ్రనియమవంతు డైన లిఖితుడు సుద్యుమ్నమహారాజు దగ్గరికి వెళ్లాడు. లిఖితుడు వచ్చా డని విని రాజు నడిచి స్వయంగా ఆతని దగ్గరికి వెళ్లి అభివాదనం చేసి “తపోధనా! ఏమి ఆజ్ఞ” అని అడిగాడు. “నా అన్నగారి అనుమతి లేకుండా ఆయన ఆశ్రమంలో ఫలాలు కోసికొని తిన్నాను. ఆ విధంగా దొంగతనం చేశాను. నాకు దండం విధించు” అన్నాడు లిఖితుడు.

“ఓ బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠా! దండధారణం విషయంలో రాజు ప్రమాణం కదా? చేసిన దానికి రాజు అనుజ్ఞ ఇస్తే అది కూడ దండనమే. అందుచేత నీవు పవిత్రు డవు అని నేను చెబుతున్నాను. ఇంకా ఏమైనా కావా లంటే కోరుకో” అని రాజున్నాడు.

రాజు అలా చెప్పినా కూడ లిఖితుడు - “నాకు మరేమీ అవసరం లేదు. నువ్వు నాకు దండమే ఇవ్వాలి” అన్నాడు. అప్పుడు ఆ రాజు లిఖితుని రెండు హస్తాలూ ఖండింప చేశాడు. అతడు ఇలా ఖండించిన చేతులతో అన్నగారి దగ్గరకు వెళ్లి - “నాకు దండం విధించారు. దుర్బుద్ధి నైన నేను చేసిన అపరాధం క్షమించు” అని ఆతనిని వేడుకొన్నాడు.

అప్పుడు లిఖితుడు తమ్మునితో - “ధర్మజ్ఞా! నాకు నీమీద కోపం ఏమీ లేదు. నువ్వు నాకేమీ అపచారం చేయలేదు. మన కుటుంబం నిర్మల మైనదిగా లోకంలో ప్రసిద్ధిపొందింది కదా? నీవు ధర్మాతిక్రమణం చేశావు గాన అందుకు ప్రాయశ్చిత్తం చేయబడింది. నీవు వెంటనే బాహుదానదికి వెళ్లి యథావిధిగా దేవతలకు, ఋషులకు, పితృదేవతలకు తర్పణం ఇయ్యి. ఎన్నడూ మనస్సును అధర్మం వైపు వెళ్లనీయకు” అన్నాడు.

లిఖితుడు ఆ పుణ్యనదిలో ప్రవేశించి ఉదకకార్యం చేయడానికి ఉద్యమించగానే ఆతని తామరపూవుల వంటి హస్తాలు పుట్టుకొనివచ్చాయి. అది చూచి ఆశ్చర్యపడిన అతడు అన్నగారికి చూపగా - “నేను తపోబలంచేత ఇలా చేశాను. దీనిని గూర్చి నీ వేమీ శంక ఉంచుకొనకుము. ఇదంతా దైవవిలసితమే” అన్నాడు.

“ఇంత తపఃశాలి వైన నీవే నా పాపం తొలగించవచ్చు కదా? రాజు దగ్గరికి ఎందుకు పంపావు?” అని లిఖితుడు అన్నగారిని అడిగాడు. అప్పు డతడు - “నేను దండధరుడను కాను. ఆ అధికారం రాజుకే ఉంది. ఇలా నీకు దండం ఇవ్వడంచేత ఆ రాజు పవిత్రు డయ్యాడు; నువ్వు పాపవిముక్తుడ వయ్యావు” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరా! ఇలా చేసి ఆ రాజు ఉత్తమగతి పొందాడు. అందుచేత రాజుల ధర్మం ప్రజాపాలనం.

రాజేంద్రా! క్షత్రధర్మం దండనమే కాని ముండనం కాదు.

దణ్డ ఏవ హి రాజేన్ద్ర క్షత్రధర్మో న ముణ్డనమ్. (శాంతిపర్వం 23.47)

వ్యాసుడు హయగ్రీవు డను ధార్మికు డైన రాజు చరిత్ర కూడ చెప్పి “రాజధర్మపాలనమే నీ ప్రధానకర్తవ్యం” అని యుధిష్ఠిరునికి బోధించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు వ్యాసుని మాటలు విని, అర్జునుడు కోపంతో ఉండడం కూడ చూచి “మహామునీ! వీరు లైన భర్తలను, పుత్రాదులను పోగొట్టుకొని దుఃఖిస్తూన్న ఈ స్త్రీల విలాపాలను వింటూంటే నా కేమీ మనఃశాంతి కలగడంలేదు” అన్నాడు.

అప్పుడు వ్యాసుడు - “రాజా! ఎవరూ దేనికి నిమిత్తం కాదు. ప్రతీదీ కూడ కాలాన్ని పట్టి జరుగుతూంటుంది; ప్రాప్తిస్తుంటుంది!

దేనికైనా కాలం రావాలి. అది రాకుండా మానవుడు బుద్ధిచేత కాని, శాస్త్రాధ్యయనం చేత గాని ఏమీ పొందజాలడు. కాలం అనుకూలంగా ఉంటే మూర్ఖునికి కూడ అన్నీ సమకూరుతాయి.

అందుచేతనే సేనజిత్తు అను రాజు దుఃఖార్తుడై ఇలా అన్నా డని చెపుతూంటారు - “రాజు లందరూ కాలానికి పరిపాకం చెంది మరణిస్తారు. కొందరు కొందరిని చంపితే, వాళ్లు మరొకళ్లను చంపుతారు. ఇది కేవలం లోకంలో అనుకొనే మాటే కాని ఎవడూ ఎవనినీ చంపడంలేదు; ఎవ్వడూ ఎవ్వనిచేతా చంపబడడంలేదు. ఇవన్నీ కాలంచేత జరిగే స్వాభావిక మైన ఘటనలు.

నా అత్త కూడ నాది కాదు. ఈ పృథివి అంతా నాదే. ఇది నాది ఎట్లయిందో అదే విధంగా ఇతరులది కూడ. (నాకు దానిమీద ఎంత హక్కు ఉందో ఇతరులకు కూడ అంత హక్కు ఉంది).

అత్మాపి చాయం న మమ, సర్వాపి పృథివీ మమ,
యథా మమ తథాన్యేషామితి పశ్యన్ న ముహ్యతి. (శాంతిపర్వం 25.19)

సుఖం తరువాత దుఃఖం వస్తూంటుంది; దుఃఖం తరువాత సుఖం వస్తూంటుంది. నరుడు నిత్యమూ సుఖమే పొందడు; నిత్యమూ దుఃఖమే పొందడు.

సుఖస్యానంతరం దుఃఖం దుఃఖస్యానంతరం సుఖమ్,
న నిత్యం లభతే దుఃఖం న నిత్యం లభతే సుఖమ్. (శాంతిపర్వం 25.23)

సుఖం వచ్చినా దుఃఖం వచ్చినా వచ్చినదానిని వచ్చి నట్లు అనుభవించాలి. దానికి లొంగి పోకూడదు.

నాయనా! నీ భార్యకు గాని పుత్రులకు గాని చిన్న అప్రియ మైన పని చేసి చూడు - అప్పుడు ఎవడు ఎవనికి ఎవడో, ఎందుచేతనో, ఏవిధంగానో నీకు తెలిసి పోతుంది.

ఈషదప్యజ్ఞ దారాణాం పుత్రాణాం వా చరాప్రియమ్,
తతో జ్ఞాస్యసి కః కస్య కేన వా కథమేవ వా. (శాంతిపర్వం 25.27)

ఎవకైతే పూర్తిగా మూఢులో, ఎవకైతే అత్యున్నత మైన జ్ఞానం సంపాదిస్తారో వాళ్లే ఈ లోకంలో సుఖంగా ఉంటారు. కష్టా లన్నీ మధ్యరకం మనుష్యులకే.

యే చ మూఢతమా లోకే యే చ బుద్ధేః పరం గతాః,
త ఏవ సుఖమేధన్వే మధ్యమః క్లిశ్యతే జనః. (శాంతిపర్వం 25.28)

యుద్ధిష్ఠిరా! మహాబుద్ధిశాలి యైన సేనజిత అన్నమాటలు ఇవి.

సుఖదుఃఖాలు కాని, ఉండడం లేకపోవడం గాని, లాభాలాభాలు గాని, జీవిత మరణాలు గాని ఇవన్నీ వంతుల ప్రకారం అందరికీ కలుగుతూంటాయి. అందుచేత ధీరు డైన వాడు పొంగిపోకూడదు, క్రుంగిపోకూడదు.

అందుచేత నీ వీ శోకాన్ని విడిచి సుఖంగా నీ ధర్మం నువ్వు ఆచరించు.” అన్నాడు.

ధనమే ప్రధాన మైనది అన్న అర్జునునికి సమాధానం చెపుతూ యుద్ధిష్ఠిరు డిలా అన్నాడు - “అర్జునా! “ధనం లేనివానికి స్వర్గం లేదు; సుఖం లేదు, ఏ పనీ జరగదు;

ధనమే అన్నింటికంటే శ్రేష్ఠ మైనది” అని నువ్వున్న మాట యథార్థం కాదు. ఎందరో మహాపురుషులు సాధ్యాయంచేత, తపస్సుచేత ఉత్తమలోకాలను పొందారు.

ధనాశకంటె ధనంమీద ఆశలేకపోవడం చాల మంచిది. ధనం దోషాలతో నిండి ఉన్నది. ధనాన్ని కోరేవాడు చేయకూడని పనులు చేయకుండా ఉండజాలడు. ఇది నేను ప్రత్యక్షంగా చూస్తున్నాను; ఇది నీకూ తెలిసిన విషయమే.

ప్రత్యక్షమనుపశ్యామి త్వమపి ద్రష్టుమర్హసి,
వర్జనం వర్జనీయానామీహమానేన దుష్కరమ్. (శాంతిపర్వం 26.19)

ధనం ఉన్నవాడు దానం చేయడం మంచిదే కాని దానిలో కూడ కొంత క్లేశం ఉంది. అర్హత లేనివానికి ఇవ్వడం, అర్హత ఉన్నవానికి ఇవ్వకపోవడం జరుగుతూంటుంది. ఈ విధంగా అర్హు డెవడో అనర్హు డెవడో తెలియడం కూడ కష్టమే గాన దానరూప మైన ధర్మం చేయడం కూడ చాల కష్టం.

అనర్హతే యద్దదాతి న దదాతి యదర్హతే,
అర్హానర్హాపరిజ్ఞానాద్ దానధర్మోఽపి దుష్కరః. 26.30)

శ్రమపడి ధనం సంపాదించినదానిని దానం చేద్దా మనుకొన్నా కూడ; అపాత్రకు ఇవ్వడమూ, సత్పాత్రకు ఇవ్వకపోవడమూ అను రెండు దోషా లుంటాయి.

లబ్ధానామపి విత్తానాం భోద్ధవ్యా ద్వావతిక్రమో,
అపాత్రే ప్రతిపత్తిశ్చ పాత్రే చాప్రతిపాదనమ్. (శాంతిపర్వం 26.31)

అర్జునుని కీ విధంగా సమాధానం చెప్పి యుధిష్ఠిరుడు అక్కడ ఉన్నవా రందరిలో ఇలా అన్నాడు - “ఇంతమంది బంధువులు మరణించడానికి నేనే కారణభూతుడ ననే శోకం నన్ను విడవకుండా ఉన్నది. నేను బాల్యంలో ఎవని ఒడిలో ఆడుకుంటూ పెరిగానో ఆ పితామహు డైన భీష్ముడు శిఖండిపై అస్త్రప్రయోగం చేయ నని చెప్పి నిలిచి ఉండగా శిఖండిని అడ్డు పెట్టుకొని అర్జునుడు ప్రయోగించిన బాణాలకు తట్టుకొనలేక రథంమీద కూలబడిన దృశ్యం నా మనస్సునుండి తొలగించుకోవా లని ఎంత ప్రయత్నం చేసినా తొలగకుండా ఉంది.

నా మాటమీద పూర్తి నమ్మకంతో - “నువ్వు చెప్పు, నా కుమారుడు జీవించి ఉన్నాడా లేడా” అని సర్వపార్థివపూజితు డైన ఆచార్యుడు నన్నడిగి నప్పుడు నే నా విధంగా, కుంజరశబ్దాన్ని అడ్డం పెట్టుకొని ‘అశ్వత్థామా హతః’ అని కేవలం రాజ్యలోభంతో పలికాను.

నా జ్యేష్ఠభ్రాత యైన కర్ణుణ్ణి యుద్ధంలో సంహరింపజేశాను.

బాలుడైన అభిమన్యువును ద్రోణుడు పాలిస్తూన్న సైన్యంలోనికి ప్రవేశింపచేసి వాని వధకు కారణం అయ్యాడు. అనాటినుండి, భ్రూణహత్య చేసిన నేను అర్జునుని ముఖం కాని, కృష్ణుని ముఖం కాని చూడలేకుండా ఉన్నాను.

ద్రౌపది పుత్రులు ఐదుగురూ మరణించడానికి కారణం అయ్యాను. ఈ విధంగా మహాపరాధాలు చేసి పృథివీనాశకారకుడ నైన నేను ఇలాగే కూర్చొని నా శరీరాన్ని శుష్కింపచేసి ప్రాణాలు విడుస్తాను. నాకు మీ రందరూ అనుజ్ఞ ఇచ్చి మీ ఇష్టం వచ్చిన చోటులకు వెళ్లండి”. ఇలా అంటూ యుధిష్ఠిరుడు ప్రాయోపవేశం చేయడానికై నిశ్చయించుకొని కూర్చున్నాడు.

అప్పుడు వ్యాసుడు అనేకవిధాల ఆతనికి బోధించడానికి ప్రయత్నిస్తూ ‘అశ్రు’ అను బ్రాహ్మణునికీ జనకునికీ జరిగిన సంవాదం గూర్చి చెప్పాడు :

“ఒకనాడు జనకుడు తన వద్దకు వచ్చిన అశ్రు అను బ్రాహ్మణుని - “విప్రోత్తమా! కల్యాణమును కోరే నరుడు జ్ఞాతులు, ధనము లభించి నప్పుడు గాని నశించినపుడు గాని ఎలా ప్రవర్తించాలి” అని అడిగాడు. అప్పుడు అశ్రుడు మానవుల స్వభావాన్ని గూర్చి ఈ విధంగా చెప్పాడు.

“ప్రాణులకు సుఖం వచ్చినా దుఃఖం వచ్చినా అనుభవించవలసినదే. మరొక మార్గం లేదు. ఆసనము, శయనము, వాహనము, ప్రయత్నము, పానభోజనాదికమూ - ఇవన్నీ కూడ కాలానుసారం జరుగుతూంటాయి. వీటి విషయంలో వీని కేమీ స్వాతంత్ర్యం లేదు.

వైద్యులు రోగు లవుతారు. బలవంతులు దుర్బలు లవుతారు. కొంతమంది శ్రీమంతులైనా షండులవుతారు. కాలపరిణామం విచిత్రంగా ఉంటుంది. వలదన్నా కూడ దరిద్రులకు చాలమంది పిల్లలు పుడతారు. సంపన్నులకు కావాలన్నా పిల్లలు పుట్టరు. విధివిలాసం విచిత్రంగా ఉంటుంది.

సన్తి పుత్రాః సుబహవో దరిద్రాణామనిచ్ఛతామ్,

నాన్తి పుత్రః సమృద్ధానాం విచిత్రం విధిచేష్టితమ్. (శాంతిపర్వం 28.24)

ధనవంతుడు యౌవనంలో మరణిస్తూంటాడు. దరిద్రులు రోగాలతోను, ముసలి తనంతోను బాధపడుతూ నూరు వర్షాలు జీవిస్తూంటారు.

సాధారణంగా ధనవంతులకు తిందాం అన్నా జీర్ణం కాదు. దరిద్రులకు కణ్ణముక్కులు తిన్నా అరిగిపోతాయి.

ప్రాయేణ శ్రీమతాం లోకే జీర్ణశక్తిర్న విద్యతే,
కాష్ఠాన్యపి హి జీర్ణస్తే దరిద్రాణాం చ సర్వశః. (శాంతిపర్వం 28.29)

మనులీవా డైపోయి మృత్యువుచేత ఆక్రమింపబడుతూన్నవానిని ఔషధాలు గాని, మంత్రాలు గాని, హోమాలు గాని, జపాలు గాని రక్షించవు.

నౌషధాని న మన్తాశ్చ న హోమా న పునర్జపాః,
త్రాయస్తే మృత్యునోపేతం జరయా చాపి మానవమ్. (శాంతిపర్వం 28.35)

వేట, జూదము, స్త్రీలంపటత్వము, పానము - ఇవన్నీ బుధులచే నిందింపబడే అలవాట్లు. అయినా బాగా చదువుకొన్నవాళ్లు కూడ వీటిలో ప్రవరిస్తున్నారు.

సమస్తప్రాణులకూ కూడ ఇష్టము లైనా అనిష్టము లైనా కాలంచేత (ఆ యా కాలంలో) కలుగుతుంటాయి; దీనికి నిమిత్తం ఏమిటి అంటే చెప్పలేం.

వాయువును, ఆకాశాన్నీ, అగ్నినీ, చంద్రాదిత్యుల్నీ, పగటినీ, రాత్రినీ, నక్షత్రాలను, నదులను, పర్వతాలను ఎవడు చేస్తున్నాడు (పుట్టిస్తున్నాడు)? ఎవడు భరిస్తున్నాడు?

వాయుమాకాశమగ్నిం చ చంద్రాదిత్యావహాక్షపే,
జ్యోతీంషి సరితః శైలాన్ కః కరోతి బిభర్తి చ. (శాంతిపర్వం 28.33)

శీతము, ఉష్ణము, వర్షము - ఇవన్నీ కాలాన్ని పట్టి మారుతుంటాయి. సుఖ దుఃఖాలు కూడ అంతే.

నేను పరలోకాన్ని చూచాను అని ఏ పండితులూ చెప్పటంలేదు. అయినా కూడ శాస్త్రాలను అతిక్రమించకుండా, శ్రేయఃకాముడు వాటిని విశ్వసించాలి.

న దృష్టపూర్వం ప్రత్యక్షం పరలోకం విదుర్భుధాః,
ఆగమాంస్త్యనతిక్రమ్య శ్రద్ధాతవ్యం బుభూషతా. (శాంతిపర్వం 28.42)

రాజా! ఇప్పుడు నీ తండ్రి ఎక్కడున్నాడో తెలియదు. నీ పితామహులు ఎక్కడున్నారో తెలియదు. నీకు వాళ్లు కనబడడం లేదు, నిన్ను వాళ్లు చూస్తున్నట్లు లేదు.

క్వ ను తేఽద్య పితా రాజన్ క్వ ను తేఽద్య పితామహః,
న త్వం పశ్యసి తానద్య న త్వాం పశ్యన్తి తేఽనఘ. (శాంతిపర్వం 28.53)

మానవుడు స్వర్గమూ చూడడం లేదు; నరకమూ చూడడం లేదు. సత్పురుషులకు శాస్త్రమే నేత్రం. రాజా! నువ్వు ఆ శాస్త్రం చెప్పి నట్లు ప్రవర్తించు.”

జనకుడు ఈ విధంగా అశ్వుడు చెప్పిన ఉపదేశవాక్యాలు విని ఆ విధంగా ప్రవర్తించాడు. యుధిష్ఠిరా! నీవు కూడ శాస్త్రానుసారం నీ రాజధర్మం నిర్వర్తించు” అని బోధించాడు వ్యాసుడు.

యుధిష్ఠిరు డేమీ మాట్లాడలేదు. అది చూచి అర్జునుడు కృష్ణునితో - “మాధవా! ధర్మరాజు చాల శోకంతో బాధపడుతున్నాడు. మా కథ అంతా వెనుకకు తిరిగి నట్లు కనబడుతున్నది. నువ్వు కూడ చెప్పి చూడు” అన్నాడు.

పూర్వం సృంజయు డను రాజు పుత్రశోకంతో బాధపడుతుండగా నారదుడు ఆతనికి షోడశచక్రవర్తుల కథలు వర్ణించి చెప్పి - “అలాంటి మహాపురుషులే మరణించి నప్పుడు సామాన్యమానవుల లెక్క ఏమిటి? వాళ్లందరూ నీకంటే నీ పుత్రునికంటే ఎన్నో రెట్లు గొప్పవాళ్లు” అంటూ ఆ రాజును ఓదార్చాడు.

కృష్ణుడు ఆ కథలనే చెప్పి ధర్మరాజుకు కర్తవ్యోపదేశం చేశాడు. వ్యాసుడు యుధిష్ఠిరునకు బోధిస్తూ - “రాజా! రాజులు దుష్టులను దండించడం వాళ్ల శాస్త్రోక్తమైన ధర్మం. అలా ధర్మం పరిపాలించిన నీకు పాపభయం ఉండకూడదు.

ఏ కారణంచేత నైనా నీవు చేసిన పని నింద్యము అని అనుకొన్నా కూడ మరణించడం యుక్తం కాదు. ఎందచేత ననగా నువ్వు చేశావనుకొంటూన్న పాపం మరణానంతరం కూడ నిన్ను వెన్నంటి వస్తుంది. అందుచేత యజ్ఞదానాదులు ఆచరించి ఆ పాపాలకు నీవు జీవించి ఉండగానే ప్రాయశ్చిత్తం చేసికొనడం మంచిది” అన్నాడు.

“ఎందరో పుణ్యాత్ములైన క్షత్రియులనూ, పూజ్యులైన ఆచార్య - పితామహ - శ్వశురాదులను సంహరించాను కదా? ఆ పాపం ఎక్కడికి పోతుంది?” అని ధర్మరాజు అడగగా వ్యాసు డిలా అన్నాడు.

“రాజా! పూర్వం దేవతలు దురాత్ములైన అసురులను, దానవులను సంహరించారు. ఆ దేవాసురులు అన్నదమ్ములే. అదే విధంగా అధర్మప్రవర్తనులైనవాళ్లను నీవు సంహరించినా కూడ నీకు పాపం ఏమీ లేదు. కులంలో (కుటుంబంలో) ఒకనిని చంపడంచేత ఇతరులకు క్షేమం కలుగుతుంది అన్న ట్లుంటే వానిని వధించి కులాన్ని కాపాడాలి. ఒక కులాన్ని వధించి రాష్ట్రాన్ని కాపాడాలి. అలా చేయడం ధర్మవిరుద్ధం కాదు.”

ఏకం హత్వా యది కులే శిష్టానాం స్యాదనామయమ్,
కులం హత్వా చ రాష్ట్రం చ న తద్ వృత్తోపఘాతకమ్.(శాంతిపర్వం 33.31)

నువ్వు పరిశుద్ధ మైన స్వభావం కలవాడవు. పరుల దోషం నీచేత ఈ పని చేయించింది. ఇష్టం లేకపోయినా చేసిన ఈ పనికి నువ్వు అనవసరంగా మనస్సులో బాధపడుతున్నావు.

ఇటువంటిదానికి అశ్వమేధమహాయజ్ఞం చేయడం ప్రాయశ్చిత్తం అని చెప్పబడింది. అది చెయ్యి. నీ పాపం ఏదైనా ఉంటే అది తొలగిపోతుంది.

నీవు నీ పరాక్రమంచేత ఈ వృథివీమండలంలోని రాజుల నందరినీ జయించావు. నువ్వు స్నేహితులతో కలిసి ఆ పురాలకీ రాష్ట్రాలకీ వెళ్లి మరణించిన రాజుల సోదరులను పుత్రులను, పౌత్రులను వాళ్ల వాళ్ల రాజ్యంలో అభిషేకించు. గర్భంలో ఉన్న బాలులను కూడ తగు విధంగా రక్షించు.

మరణించిన రాజుకు పుత్రులు లేకపోతే ఆ రాజుల కుమార్తెలను రాజ్యాభిషిక్తులను చెయ్యి. ఇలా చేస్తే స్త్రీవర్గం కోరికలు తీరిన దవుతుంది. నీ శోకం తొలగుతుంది.

కుమారో నాస్తి యేషాం చ కన్యాస్తత్రాభిషేచయ,
కామాశయో హి స్త్రీవర్గః శోకమేవం ప్రహాస్యసి. (శాంతిపర్వం 33.45)

ఆ రాజు లందరూ వాళ్లు చేసిన పనికి మరణించారు. అందుకు దుఃఖించవలసిన పని లేదు.

(ఈ సందర్భంలో ధర్మరాజు ప్రశ్నించగా వ్యాసుడు ఏ కర్మలు చేయదగినవి, ఏవి చేయకూడనివి; ఏ చెడ్డకర్మలకు ఏవి ప్రాయశ్చిత్తాలు; ప్రాయశ్చిత్తాలు లేనివి ఏవి అను విషయాలు వివరించి చెప్పాడు. శాంతిపర్వం 34.36 అధ్యాయాలు).

పాపాలూ, ప్రాయశ్చిత్తాలూ అన్న మాటలు వినగానే యుధిష్ఠిరుని మనస్సులో కొంచెం పరివర్తనం కలిగి నట్లు కనబడింది. అతడు వ్యాసునితో - “ద్విజశ్రేష్ఠా! రాజధర్మాలు, చాతుర్వర్ణ్యధర్మాలు, ఆపత్సమయంలో అనుసరించవలసిన ధర్మాలు - ఈ విషయాలను గూర్చి వినగోరుతున్నాను చెప్పుము” అన్నాడు.

అప్పుడు వ్యాసుడు ప్రక్కనే ఉన్న నారదునికేసి చూస్తూ యుధిష్ఠిరునితో - “రాజా! నువ్వు సకలధర్మాలు తెలిసిన మహావీరుడు భీష్మునివద్దకు వెళ్లి అడుగు; ఆయన చెప్పతాడు” అన్నాడు.

“ఆయన విషయంలో అంత అపచారం చేసి, నేను ఆయనను ఎలా అడగగలను” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

అప్పుడు కృష్ణుడు కలగజేసికొని - “యుధిష్ఠిరా! ఈ శోకసమయంలో అతిగా నిర్బంధం చెయ్యకు. వ్యాసుడు చెప్పి నట్లు చెయ్యి. నీ సోదరులు, ఇతర బంధువులు, మిగిలిన రాజన్యులు, చాతుర్వర్ణాలవారూ, మిత్రులు - అందరూ ఇక్కడినుంచి ఎప్పుడు కదులుతామా!” అని నిరీక్షిస్తున్నారు. అందుచేత వీళ్ల హిత మైన కార్యం చెయ్యి” అన్నాడు.

కృష్ణుని మాటలు విని రాజు లేచాడు. ధృతరాష్ట్రుణ్ణి ముందుంచుకొని పురంలో ప్రవేశించడానికి సిద్ధం అయి ముందుగా దేవతలకు బ్రాహ్మణులకు పూజలు చేశాడు.

అంద మైన, బాగా అలంకరించిన క్రొత్త రథం సిద్ధం చేశారు. మంచి లక్షణాలున్న పదహారు తెల్లని ఎద్దులు కట్టిన రథాన్ని యుధిష్ఠిరు డెక్కాడు. భీమసేనుడు కళ్లాలు పట్టాడు. అర్జునుడు శ్వేతచ్ఛత్రం పట్టగా నకులసహదేవులు చామరాలు వీచుతున్నారు. ఆ రథంమీద ఉన్న ఐదుగురు అన్నదమ్ములు పంచభూతాల వలె ప్రకాశిస్తున్నారు.

యుయుత్సువు యుధిష్ఠిరుని వెనుకనే వెళ్లాడు. కృష్ణుడు సాత్యకితో కలిసి రథం మీద వెనుకనే వెళ్లాడు. గాంధారీధృతరాష్ట్రులు సరయానం (నరులు లాగే బండి) ఎక్కి ధర్మరాజు ముందు వెళ్లారు. కుంతి, ద్రౌపది, కౌరవస్త్రీలు, విదురుని ముందుంచుకొని వాహనా లెక్కి వెళ్లారు.

వెనుకనే చతురంగబలం కదలి వెళ్లింది.

నగరమూ రాజమార్గాలు చక్కగా అలంకరింపబడి ఉన్నాయి. సూతమాగధులు, వైతాళికులు రాజును స్తుతిస్తున్నారు. ఈ విధంగా వారందరూ నగరంలో ప్రవేశిస్తూండగా అభినందన వాక్యాలు పలుకుతూ, పుష్పాలు, చల్లుతున్నారు. వేల కొలది బ్రాహ్మణులు వేదమంత్రాలు చదువుతున్నారు. శంఖాలు, దుందుభులు మ్రోగుతున్నాయి. జయ జయ ధ్వనాలు ఆకాశాన్ని అంటుతున్నాయి.

ఇంతలో విప్రజనుల మధ్యనుండి దుర్యోధనుని మిత్రు డైన చార్వాకు డను రాక్షసుడు సంన్యాసిరూపంతో, శిఖ, త్రిదండాలు ధరించి నిర్భయంగా ముందుకు వచ్చి, బ్రాహ్మణులందరూ ఆశీర్వాదం పలకబోతుండగా, ఆ విప్రుల నెవరినీ పలకరించకుండగానే ధర్మరాజుతో - “ఈ విప్రు లందరూ నా ముఖం ద్వారా ఇలా అంటున్నారు - “ఛీ! ఛీ! జ్ఞాతుల నందరినీ నశింపచేసిన ఈ కున్యపతి ఉండి ప్రయోజనం ఏమిటి? గురువులను చంపించినవాడు జీవించి ఉండడంకంటే మరణమే మేలు.”

దుష్టు డైన ఆ రాక్షసుని మాటలు వినగానే ఆ బ్రాహ్మణులు, ధర్మరాజూ కూడ సిగ్గుపడుతూ, చాల కలవరం చెంది మౌనంగా ఉండిపోయారు.

యుధిష్ఠిరుడు - “నేను ప్రణామం చేస్తూ ప్రార్థిస్తున్నాను. ఓ! పూజ్యులారా! దుఃఖంతో ఉన్న నన్ను ఈ విధంగా ధిక్కరించకండి” అన్నాడు.

అప్పు డా బ్రాహ్మణు లందరూ - “రాజా! ఇది మా మాట కాదు. ‘శ్రీరస్తు’. నీకు సకల సంపదలు కలుగుగాక” అని అంటూ తమ తపోబలంచేత తెలిసికొని - “ఇతడు దుర్యోధనుని మిత్రు డైన చార్వాకు డను రాక్షసుడు. పరివ్రాజకరూపంలో వానికి హితం చేయడానికి వచ్చాడు. మహాత్మా! మేం ఇలా అనడంలేదు. నీ కేమీ భయం వద్దు. నీకు నీ సోదరులకు మంగళం కలుగుగాక” అని అంటూ ఆ రాక్షసునిపై హంకరించారు. వెంటనే అతడు భస్మ మై పడిపోయాడు. అందరూ సంతోషించారు.

కృష్ణుడు - ఇతడు చార్వాకు డను రాక్షసుడు. “నీకు బ్రాహ్మణావమానం చేస్తే తప్ప మరణం ఉండదు” అని బ్రహ్మ వరం ఇచ్చాడు. ఇతడు దుర్యోధనుని మిత్రుడు. ఇప్పుడు బ్రాహ్మణులను అవమానించడంచేత మరణించాడు. ఇప్పుడు జరిగినదానిని గూర్చి విచారించకు” అని యుధిష్ఠిరునితో అన్నాడు.

ధౌమ్యుడు మొదలైన పురోహితులు, మంత్రిసామంతాదులు, ప్రజలు యుధిష్ఠిరుణ్ణి సామ్రాజ్యాభిషిక్తుని చేశారు. వైదికాశీస్సులతోను, జయజయధ్వానాలతోను, మంగళవాద్య ఘోషతోను ఆ ప్రాంతం అంతా మారుమ్రోగింది.

అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు తనను ప్రశంసిస్తూన్న ప్రకృతులను ప్రజలను ఉద్దేశించి మాటలాడుతూ - “ఇక్కడికి వచ్చినవా రందరూ, నిజంగా ఉన్నా లేకపోయినా, మా సద్గుణాలను ప్రశంసిస్తూన్నారు గాన మేం అందరమూ ధన్యులము.

తథ్యాన్వాప్యథవాతథ్యాన్ గుణానాహుః సమాగతాః. (శాంతిపర్వం 41.2)

మీరందరూ మమ్ము అనుగ్రహిస్తూన్నట్లు భావిస్తున్నాను.

మహారాజైన మా తండ్రి ధృతరాష్ట్రుడు నాకు పరమదేవత. నా ప్రియాన్ని కోరే మీ రందరూ ఎప్పుటివలెనే ఈయన ఆజ్ఞను పాలిస్తుండాలి. మీకూ నాకు కూడ ఈయనయే ప్రభువు. ఈ సమస్త మైన పృథివి, పాండవు లందరూ కూడ ఈయనకు చెందినవారు. మీ రందరూ నేను చెబుతున్న ఈ మాటను మనస్సులో గుర్తించుకోవాలి” అన్నాడు.

ఏష నాథో హి జగతో భవతాం చ మయా సహ,

అస్మైవ పృథివీ కృత్వా పాణ్డవాః సర్వ ఏవ చ,

ఏతన్మనసి కర్తవ్యం భవద్భిర్వచనం మమ.

(శాంతిపర్వం 41.7,8)

రాజ్యాభిషేకం అయిన తరువాత పౌరజానపదాదు లందరూ తమ తమ స్థానాలకు వెళ్లారు.

ధర్మరాజు భీమసేనుణ్ణి యౌవరాజ్యంలో అభిషేకించాడు. రాజ్యపరిపాలనా విధానంలోను మంత్రము (ఆలోచన), కార్యనిర్ణయము వీటియందు బుద్ధిసంపన్ను డైన విదురుణ్ణి నియోగించాడు.

చేసిన పనులు, చేయవలసిన పనులు మొదలైనవాటిని తెలుసుకొనడానికీ, ఆయ వ్యయాల చింతనకు సర్వగుణసంపన్ను డైన వృద్ధు డైన సంజయుణ్ణి నియమించాడు.

సైన్యము, దాని పరిమాణము, దాని బిత్తాలు జీతాలు, సకలకర్మల పరిశీలనము - ఈ విషయాలలో నకులుణ్ణి నియమించాడు.

శత్రుచక్రాన్ని అడ్డుకొనడం, దుష్టమర్దనం - ఈ పనులలో అర్జునుణ్ణి నియమించాడు. బ్రాహ్మణులకు, దేవతలకు సంబంధించిన విషయాలలోను, ఇతరకార్యా లలోను పురోహితులలో శ్రేష్ఠు డైన ధౌమ్యుణ్ణి నియమించాడు.

సహదేవుణ్ణి ఎల్లప్పుడు తన దగ్గరనే ఉండ మని ఆదేశించాడు. ఆతడే అన్ని అవస్థలలోను రాజుకు రక్షకుడుగా ఉన్నాడు.

ఇంకా కొందరిని ఆ యా కార్యాలలో నియోగించాడు.

“మీరు ఎల్లప్పుడు కార్యవ్యాప్తులై మే తండ్రి యైన రాజుకు సంబంధించిన పను లన్నీ చూచుకోవాలి. పౌర - జానపదులకార్యా లన్నీ వేరు వేరుగా పరిశీలించి, రాజు అనుమతితో వాటిని పరిష్కరించాలి” అని విదురునితోను, సంజయునితోను, యుయుత్సువుతోను చెప్పాడు.

యుద్ధంలో మరణించిన జ్ఞాతు లందరికీ యుధిష్ఠిరుడు వేరు వేరుగా శ్రాద్ధక్రియలు చేయించాడు. ధృతరాష్ట్రుడు తన పుత్రుల నుద్దేశించి అనేకదానాలు చేశాడు. ద్రౌపదీ యుధిష్ఠిరులు - ద్రోణుడు, కర్ణుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, అభిమన్యువు, ఘటోత్కచుడు, తనకు ఉపకారం చేసిన విరాటాదులు, ద్రుపదుడు, ద్రౌపదీపుత్రులు - వీళ్లందరినీ ఉద్దేశించి అనేకదానాలు చేశారు.

ధర్మరాజు కృష్ణుణ్ణి - “కృష్ణా! కేవలం నీ సాహాయ్యంచేతనే మేం పితృపైతా మహరాజ్యాన్ని మళ్లీ పొందకలిగాం” అని కృతజ్ఞతను తెలుపుతూ స్తుతించాడు.

ధృతరాష్ట్రుని అనుమతితో యుధిష్ఠిరుడు దుర్యోధనుని గృహం భీమున కిచ్చాడు. దుఃశాసనుని గృహం అర్జునునకు ఇచ్చాడు. దుర్మర్షణుని భవనం నకులునికీ, దుర్ముఖుని గృహం సహదేవునికి ఇచ్చాడు.

కృష్ణుడు సాత్యకి అర్జునుని ఇంటికి వెళ్లారు.

రాత్రి విశ్రాంతి తీసికొని మరునాడు అందరూ కలిశారు. యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణునితో - “కృష్ణా! రాత్రి సుఖంగా గడచినదా? సుఖంగా నిద్ర పట్టినదా?” అని అడుగుతూ “నీ అనుగ్రహంవల్లనే మేం ఈ విధంగా రాజ్యం సంపాదించకలిగాం” అని ఇంకా ఏమేమో చెప్పబోతున్నాడు. అయితే కృష్ణు డేమీ మాటలాడకుండా నిశ్చేష్టుడై ధ్యానముద్రలో కూర్చొని ఉన్నాడు.

అది చూచి యుధిష్ఠిరుడు ఆశ్చర్యపడుతూ నీవు ఇలా ఉండడానికి కారణం ఏమని సవివరంగా అడిగాడు.

“శరతల్పంమీద ఉన్న భీష్ముడు అగ్ని వలె మెల్ల మెల్లగా శాంతిస్తున్నాడు. అతడు ఏకాగ్రబుద్ధితో నన్ను ధ్యానం చేస్తున్నాడు. అందుచేత నా మనస్సు భీష్ముని వద్దకు వెళ్లిపోయినది” అని చెప్పి కృష్ణుడు - “ధర్మరాజా! చాతుర్వర్ణ్యం మొదలైన విషయా లన్నీ భీష్ముడి దగ్గరికి వెళ్లి ఆయన్ని అడుగు” చెప్పాడు.

ఆ కౌరవధురంధరు డైన భీష్ముడు అస్తమిస్తే జ్ఞానా లన్నీ అస్తమిస్తాయి. అందుచేతనే నిన్ను తొందరపెడుతున్నాను.”

తస్మిన్సస్తమితే భీష్మే కౌరవాణాం ధురంధరే,

జ్ఞానాన్యస్తం గమిష్యన్తి తస్మాత్త్వాం చోదయామ్యహమ్. (శాంతిపర్వం 46.23)

అన్నాడు.

ఆ మాట విని “మన మందరమూ భీష్మునివద్దకు వెడదాం” అని యుధిష్ఠిరు డన్నాడు. అందరూ బయలుదేరారు.

వాళ్లందరూ కురుక్షేత్రం చేరారు. అక్కడ శరప్రస్థరంమీద శయనించి ఉన్న భీష్ముడు సాయంకాలసూర్యుడు వలె ప్రకాశిస్తున్నాడు. ఆయన చుట్టూ మునులు ఉన్నారు. ఆయనను

దూరంనుంచి చూడగానే కృష్ణుడు, పాండవులు, కృపాచార్యాదులు వాహనాలనుండి క్రిందికి దుమికి ఏకాగ్రమనస్సులై ముందుగా అక్కడ నున్న వ్యాసాదిమునీంద్రులకు అభివాదనం చేశారు. తరువాత భీష్ముని దగ్గరకి వెళ్లారు. ఆయన చుట్టూ కూర్చున్నారు.

కృష్ణుడు - “కురుశ్రేష్ఠా! నీ శరీరంలో అంతగా బాధ లేదు కద! నీ ఇంద్రియాలు పనిచేస్తున్నాయా? సత్యమునందు గాని, తపస్సునందు గాని, దానమునందు గాని, ధనుర్వేదంలో గాని, వేదంలో గాని, నీతియందు గాని నీతో సమానుడైనవానిని ఎవనినీ గూర్చి మేం వినలేదు.

ఈ యుధిష్ఠిరుడు జ్ఞాతిసంక్షయానికి చాల మనస్సులో కుంది పోతున్నాడు. నీవు ఈతనికి తగు విధంగా సకలధర్మాలను ఉపదేశించి ఈతని సంశయాల నన్నింటినీ ఛేదించుము. నీవు తప్ప ఆ పని చేయగలవాడు మరెవ్వరూ లేరు” అని భీష్మునితో అన్నాడు.

వాసుదేవుని మాటలు విన్న భీష్ముడు తల కొంచెం ఎత్తి, అంజలి ఘటించి ఆయనను నీవే సకలజగత్సృష్టి - స్థితి - సంహారహేతువు. విశ్వవ్యాప్తుడవు అయిన పరమాత్మవు అని భక్తిపూర్వకంగా స్తుతించి* - “సురోత్తమా! నేను భక్తితో నిన్ను శరణుపొందుతున్నాను. ఇష్ట మైన గతిని పొందగోరుతూన్న నాకు ఏది శ్రేయస్కరమో నువ్వే ఆలోచించు” అన్నాడు.

ఆ మాట విని కృష్ణుడు - “పురాణశ్రేష్ఠా! నీకు నాపై ఉన్న అత్యధికమైన భక్తిచే నా యథార్థస్వరూపం తెలిసికొనగలిగావు. నీకు పునరావృత్తిరహితము లైన లోకాలు లభించనున్నాయి. నీ జీవితంలో ఇంక యాభైయారు రోజులు శేషించి ఉన్నాయి. తరువాత నీవీ శరీరం విడచి శుభ మైన లోకాలను పొంద నున్నావు. ఇదిగో - ఈ దేవత లందరూ విమానాలపై నీకోసం నిరీక్షిస్తున్నారు.

జ్ఞాతిశోకంతో చదివిన దంతా మరచి బాధపడుతూన్న యుధిష్ఠిరునకు నీవు ధర్మార్థయోగాలకు సంబంధించిన విషయాలు బోధించి ఈతని శోకం తొలగించుము” అన్నాడు.

భీష్ముడు కృష్ణునితో - “లోకనాథా! నీ మాటలు నాకు చాలసంతోషం కలిగిస్తున్నాయి. కాని దుర్బలము లైన ఇంద్రియాలతో, శరీరంతో నే నిప్పు డే మీ మాటలాడ గల పరిస్థితిలో లేను. నువ్వే ఆ విషయా లన్నీ బోధించి వీనిని అనుగ్రహించుము.

* భీష్ముడు చేసిన స్తుతికి ‘భీష్మస్తవరాజం’ అని ప్రసిద్ధి. అది శాంతిపర్వం 47వ అధ్యాయంలో ఉంది.

కృష్ణా! లోకకర్త వైన నీవు ఎదురుగా ఉండగా నాపంటివాడు ఏమి మాటలాడ గలడు. ఇది గురువు ఎదుట శిష్యుడు మాట్లాడి నట్లుంటుంది”

కథం త్వయి స్థితే కృష్ణే శాశ్వతే లోకకర్తరి,

ప్రబ్రూయాన్మద్విధః కశ్చిద్ధురౌ శిష్య ఇవ స్థితే. (శాంతిపర్వం 52.13)

అన్నాడు.

“గాంగేయా! ఇలా నీవుమాత్రమే మాటలాడగలవు. నీకు శారీరకంగా గాని మానసికంగా గాని ఏ బాధలూ ఉండవు. ఆకలిదప్పులు ఉండవు. నీకు దివ్యదృష్టి ఇస్తున్నాను. నీవు అన్ని విషయాలను తెలిసికొనగలుగుతావు. అందుచేత ఈతనికి ధర్మాలు ఉపదేశించు” అన్నాడు.

పిమ్మట వ్యాసుడు మొదలైన మహర్షు లందరు లేచి కృష్ణుణ్ణి స్తుతించి “మళ్ళీ రేపు వస్తాం” అని చెప్పి వెళ్లిపోయారు. కృష్ణాదులూ కూడ భీష్మునికి ప్రదక్షిణ నమస్కారాలు చేసి రథాలపై నగరానికి వెళ్లారు.

మరునాడు కృష్ణుడు రాత్రి ఇంకా ఒక జాము (3 గంటలు) ఉందనగానే నిద్రనుండి లేచి ఆత్మధ్యానం చేసికొన్నాడు. ఈలోగా స్తోత్రపాఠకులు వచ్చారు. మంగళవాద్యాలు మ్రోగిస్తూ స్తోత్రపాఠాలు చేశారు.

తరువాత కృష్ణుడు స్నానం చేసి, జపం చేసికొని, అగ్నిహోమాలు నిర్వర్తించుకొని బ్రాహ్మణుల ఆశీస్సులు స్వీకరించాడు. అలంకరించుకొని, అద్దంలో తనను తాను చూచుకొని - “భీష్ముని దగ్గరికి వెళ్లడానికి యుధిష్ఠిరుడు సిద్ధంగా ఉన్నాడో లేడో చూచిరా” అని సాత్యకిని పంపాడు. అతడు వెంటనే వెళ్లి యుధిష్ఠిరునితో - “కృష్ణుని రథం సిద్ధమై ఉంది. నీ కోసం నిరీక్షిస్తున్నాడు” అని చెప్పాడు.

“వెంటనే యుధిష్ఠిరుడు అర్జునునితో - “మన రథం సిద్ధం చేయించు. ఇప్పుడు మనం మాత్రమే వెళ్లాల్సి; సైన్యమూ ఇతరపరివారమూ రావద్దు. భీష్మునికి శ్రమ కలిగించిన వాళ్లం అవుతాం. అంతే కాకుండా నేటినుండి భీష్ముడు చాల రహస్య మైన విషయాలు చెబుతాడు. అక్కడ సామాన్యజనుల ఒత్తిడి ఉండడం నాకిష్టం లేదు.”

అద్యప్రభృతి గాఢేయః పరం గుహ్యం ప్రవక్ష్యతి,

అతో నేచ్ఛామి కౌన్తేయ పృథగ్జనసమాగమమ్. (శాంతిపర్వం 53.16)

అన్నాడు.

రథం సిద్ధంగా ఉన్న దని అర్జునుడు చెప్పాడు. వెంటనే సోదరు లైదుగురు రథం ఎక్కి కృష్ణుని నివాసానికి వెళ్లారు. వాళ్లు వస్తూండటం చూచి కృష్ణుడు సాత్యకితో రథం ఎక్కాడు. రథాలమీదనుండే వాళ్లు చేష్టలతోనే ఒకళ్ల నొకరు పలకరించుకొని సుఖరాత్రియా అని ప్రశ్నించుకొన్నారు.

రథస్థాః సంవిదం కృత్వా సుఖం పృష్ట్యా చ శార్వరీమ్,
మేఘఘోషై రథవరైః ప్రయయుస్తే నరర్షభాః. (శాంతిపర్వం 53.20)

వారందరూ కురుక్షేత్రం చేరేసరికి కొందరు మహర్షులు అక్కడికి చేరి భీష్ముని చుట్టూ కూర్చొని ఉన్నారు. కృష్ణసాత్యకులు, పాండవులూ రథాలనుండి దిగి కుడిచేతు లెత్తి ఆ ఋషుల నందరినీ పూజించారు (దూరంనుంచే పలకరించారు).

తతోఽవతీర్య గోవిన్దో రథాత్ స చ యుధిష్ఠిరః,
భీమో గాణ్ధీవధన్వా చ యమౌ సాత్యకిరేవ చ,
ఋషీనభ్యర్చయామాసుః కరానుద్యమ్య దక్షిణాన్. (శాంతిపర్వం 53.25,26)

ధృతరాష్ట్రుడు ఇంకా మిగిలిన రాజులు, నారదాదిసిద్ధులు, మహర్షులు వచ్చి చేరారు. నారదుడు వాళ్లతో - “భీష్ముడు సూర్యు డస్తమించ నున్నట్లు అస్తమించనున్నాడు. మీకు కావలసిన ధర్మాలు అడిగి తెలుసుకొండి” అన్నాడు.

ఆ మాట విని ఆ రాజు లందరూ భీష్ముని దగ్గరికి వెళ్లారు గాని ఆయనతో మాటలాడడానికి అందరూ సంకోచిస్తున్నారు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణునితో - “యదుశ్రేష్ఠా! పితామహునితో మాటలాడకలిగినవాడవు నీ వొక్కడవే. నువ్వే ముందుకు వెళ్లి ఆయనతో మాట్లాడు” అన్నాడు.

“కృష్ణా! నీ అనుగ్రహంచేత నాకు పూర్తిగా స్వాస్థ్యం సమకూరింది. మనస్సు, బుద్ధి, నిర్మలంగా ఉన్నాయి. యువకుడు వలె అయిపోయాను. మంచి మాటలు చెప్పే శక్తి లభించింది.

తవ ప్రసాదాద్ధి శుభా మనో మే బుద్ధిరావిశత్,
యువేవాస్మి సమావృతస్తద్దనుధ్యానబృంహితః,
వక్తం శ్రేయః సమర్థోఽస్మి త్వత్ప్రసాదాజ్జనార్దన. (శాంతిపర్వం 54.22,25)

అయితే - ఒక్క ప్రశ్న అడుగుతాను. ఈ ధర్మా లన్నీ నువ్వే బోధించగలవు కదా? ఈ పని నా కెందుకు అప్పచెప్పావు? ఇలా చేయడంలో నీ ఉద్దేశ్యం ఏమిటి?” అన్నాడు.

“భీష్మపితామహా! లోకంలో యశస్సుకీ, శ్రేయస్సుకీ మూలం నేనే. ధర్మాలను బోధించి నేను క్రొత్తగా సంపాదించుకొనవలసిన యశస్సు ఏమీ లేదు.

చంద్రుని కిరణాలు చల్లగా ఉంటాయి అంటే ఎవడాశ్చర్యపడతాడు? అలాగే నా విషయంలో ఎవ్వడూ విస్మయం చెందదు.

శీతాంశుశ్చంద్ర ఇత్యుక్తే లోకే కో విస్మయిష్యతి,

తదైవ యశసా పూర్ణే మయి కో విస్మయిష్యతి. (శాంతిపర్వం 54.26)

నీవు మొదటినుండి గొప్ప యశస్సు కలవాడవు. నీ యశస్సు ఇంకా వృద్ధిపొంది లోకంలో శాశ్వతంగా ఉండాలి అను అభిప్రాయంతో నీకు నిర్మల మైన బుద్ధి ఇచ్చాను. నువ్వు పుట్టినది మొదలు ఒక్క పాపకృత్యం కూడ చేసి నట్లు ఎవ్వరూ చూడలేదు. అందుచేత నువ్వే, తండ్రి పుత్రులకు ధర్మాలు బోధించి నట్లు, ఈ పాండవులకూ, యుద్ధంలో మరణించినవాళ్లు మరణించగా మిగిలిన ఈ రాజులకూ ధర్మాలు బోధించాలి.

ధర్మాలు తెలిసినవాడు అడిగినవాళ్లకు తప్పక ధర్మం బోధించాలి అని శాస్త్రం. అలా బోధించకపోవడం పాపహేతువు కూడ అవుతుంది. అందుచేత నీ పుత్రులూ, పౌత్రులూ, ఇతరజిజ్ఞాసువులూ వచ్చి అడుగుతున్నారు; నువ్వు బోధించు” అన్నాడు కృష్ణుడు.

“గోవిందా! ఇప్పుడు నా మనస్సు వాక్కూ కూడ దృఢంగా ఉన్నాయి. యుధిష్ఠిరుడు ధర్మాత్ములలో అగ్రగణ్యుడు. అతడు ఏ ప్రశ్నలు అడిగినా సమాధానం చెప్పతాను. అడగ మనుము” అని భీష్ము డన్నాడు.

“భీష్మపితామహా! యుధిష్ఠిరుడు నీ దగ్గరికి రావడానికి జంకుతున్నాడు. “పూజనీయు లైన గురువులను, భక్తులను, బాంధవులను యుద్ధంలో బాణాలతో ఛేదించి సంహరించాను కదా! ఈయన తన మనస్సులో నా విషయంలో ఏ మనుకొంటున్నాడో! ఏమి అభిశాపం (మనస్సులో చెడ్డగా భావించడం అభిశాపం) చేస్తున్నాడో!” అని భయపడుతున్నాడు” అన్నాడు కృష్ణుడు.

ఆ మాట విని భీష్ముడు - “కృష్ణా! దానము, అధ్యయనము, తపస్సు ఏ విధంగా బ్రాహ్మణుల ధర్మమో సమరంలో శత్రువులను సంహరించడం క్షత్రియుల ధర్మం. ఎంతటి పూజ్యు లైనా అధర్మమార్గంలో ఉన్నవాళ్లని సంహరించడం ధర్మమే. యుధిష్ఠిరుడు చేసినదానిలో అధర్మం ఏమీ లేదు. అతడు సంకోచించవలసిన పని లేదు” అన్నాడు.

ఆ మాటలు వినగానే యుధిష్ఠిరుడు సవినయంగా భీష్మునికి కనబడే టట్లు ఎదుట నిలబడి పాదాలు స్పృశిస్తూ నమస్కరించాడు. భీష్ముడు ఆతనిని అభినందిస్తూ సంతోష

పూర్వకంగా అతని శిరస్సుపై ముద్దు పెట్టుకొని “కురుసత్తమా! దగ్గరనే కూర్చొని నీ వేమి అడగా లనుకొంటే అవన్నీ అడుగు; చెవుతాను” అన్నాడు.

రాజధర్మాలు

యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణునకు, పితామహునకు నమస్కరించి, పెద్దల అనుమతి తీసికొని ఇలా అడిగాడు. “పితామహా! లోకాన్నంతనీ రక్షించేది రాజధర్మమే కదా? ఆ రాజధర్మాలను బోధించు” అన్నాడు.

నమో ధర్మాయ మహతే నమః కృష్ణాయ వేధసే,

బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కృత్య ధర్మాన్ వక్ష్యామి శాశ్వతాన్. (శాంతిపర్వం 56.10)

“పూజ్యమైన ధర్మానికి నమస్కారం. సృష్టికర్త యైన కృష్ణునికి నమస్కారం. బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించి శాశ్వతములైన ధర్మాలను తెలుపుతాను.”

అని అంటూ భీష్ముడు చెప్పడం ప్రారంభించాడు.

“యుధిష్ఠిరా! ఉత్సాహవంతుడవై ఉత్థానంతో (నిరంతరము పని చేస్తూనే ఉండడంతో) ప్రయత్నించాలి. ఉత్థానం లేకపోతే దైవం రాజులకు సహకరించదు.

అదే విధంగా సత్యాన్ని మించిన ధర్మం మరొకటి లేదు. సత్యం అనేది లేకపోతే రాజులు తలపెట్టిన ఒక్క పని కూడ సిద్ధించదు.

రాజు మెత్తగా ఉంటే అందరూ నెత్తి ఎక్కుతారు. తీక్షణంగా ఉంటే ప్రజలకు వాని విషయంలో రోత పుడుతుంది. అందుచేత రాజు అవసరాన్ని పట్టి రెండు విధాలా కూడ ప్రవర్తించాలి.

రాజులకు, పురుషులను కూడగట్టుకొనడం వంటి కోశం (ధనాగారం) మరొకటి లేదు; నాలుగు వర్ణాలవాళ్లను ధర్మమార్గంలో నడిపిస్తూ వాళ్ల మన్ననలు పొందడం అనే నరదుర్గాన్ని మించిన మరొక దుర్గం లేదు.

ప్రభువు ఎన్నడూ కూడ భృత్యులతో పరిహాసం చేయకూడదు. అలా చేస్తే వాళ్లు చులకనగా చూస్తారు. వాళ్లు ఉండవలసిన స్థానంలో (పరిధిలో) వాళ్లు ఉండరు. ఏ పనిమీద నైనా పంపితే “ఇది ఇప్పుడు అవసరమా” అంటూంటారు. రహస్య విషయాలు కూడ అడగడం ప్రారంభిస్తారు. యాచించకూడనిదానిని యాచిస్తారు, ఎదుటనే తిడతారు. ప్రభువు అధికారం గూర్చి మండిపడుతూంటారు. లంచాలు తీసికొంటూ, మోసగించి పనులు చెడగొడతారు. అంతఃపురస్త్రీలను రక్షించేవాళ్లతో సంబంధా లేర్పరచు కొంటారు. ప్రభువు ఎదురుగానే ఉమ్మి వేయడం మొదలైనవి చేయడానికి కూడ సంకోచించరు.

పరిహాసాలు చేస్తూ ఉండే హర్షలు దైన ప్రభువు అక్కడ ఉండగానే వానిని లోకువ కట్టి వాహనాలు ఎక్కుతుంటారు. పరిషత్తులో ఏదైన విషయాన్ని గూర్చి చర్చించే టప్పుడు నిర్భయంగా - “రాజా! ఇది నీకు శత్రుం కాదు. నువ్వు చేసినది తప్పు” అంటూ మాటలాడతారు.

అలాంటి రాజు కోపం చూపిస్తే నవ్వుతారు. అత డేదైనా ఆదరం చూపినా సంతోషం వ్యక్తం చేయరు. అతని ఆజ్ఞలను అంతగా శ్రద్ధ లేకుండా, అనాదరపూర్వకంగా నిర్వర్తిస్తారు. అతని అలంకరణవిధానము, తిండి, స్నానము, సుగంధద్రవ్యానులేపనము మొదలైన విషయాలలో వేళాకోళం చేస్తూ మాటలాడుకొంటూంటారు. తమ అధికారాలను గూర్చి నిందిస్తారు. వాటిని విడిచివేస్తూంటారు కూడ. తమ కున్న వృత్తితో సంతృప్తి చెందక రాజుసొమ్ము అపహరిస్తూంటారు. ఈ విధంగా రాజు (ప్రభువు) హర్షులుడు (Jovial and not serious) గా ఉంటే ప్రక్క నున్న అధికారు లందరూ, పక్షి కాళ్ళకి త్రాడు కట్టి దానితో ఆడుకొన్నట్లు, వానితో ఆడుకొనడంకోసం ప్రయత్నిస్తారు. “రాజు కేమిఉంది లెండి; మేం చెప్పి నట్లు వినవలసిందే” అని చెప్పుకొంటూంటారు.

క్రీడితుం తేన చేచ్చన్తి ససూత్రేణేవ పక్షిణా,

అస్మత్ప్రణేయో రాజేతి లోకాంశ్చైవ వదన్స్తుత. (శాంతిపర్వం 56.50)

ఈ విధంగా భృత్యులతో పరిహాసపూర్వకంగా మాట్లాడుతూ ఏ మాత్రం లోకు విచ్చినా ఇలాంటి దోషాలు ఎన్నో కలుగుతాయి. అందుచేత రాజు అందరితోను కార్యమాత్ర ప్రధానుడుగా ప్రవర్తించాలి.

సప్తాంగాలు గల రాజ్యానికి విరుద్ధంగా ప్రవర్తించేవాడు గురు వైనా, మిత్రు డైనా వానిని వెంటనే నిగ్రహించాలి.

సప్తాఙ్గస్య చ రాజ్యస్య విపరీతం య ఆచరేత్,

గురుర్వా యది వా మిత్రం ప్రతిహస్తవ్య ఏవ సః. (శాంతిపర్వం 57.5)

(రాజ్యానికి - స్వామి (ప్రభువు), అమాత్యులు, మిత్రులు, ధనాగారం, రాష్ట్రం, దుర్గం, సైన్యం అనేవి సప్తాంగాలు).

అపరాధం చేసినవాడు పుత్రుడే అయినా వానిని శిక్షించవలసిందే. పూర్వం సగరచక్రవర్తి, సగరంలో ఉన్న శిశువులను తీసికొనిపోయి వాళ్లను సరయానదిలోనికి విసిరివేసి వాళ్లు ఉక్కిరిబిక్కిరి అయి మరణిస్తూంటే ఆనందించే తన జ్యేష్ఠపుత్రుడు అస మంజుణ్ణి దేశంనుంచి వెడలగొట్టాడు.

అలాగే ఉద్దాలకమహర్షి మహాతపఃశాలియైన శ్వేతకేతు వనే తన కుమారుడు బ్రాహ్మణుల విషయంలో వంచనాపూర్వకంగా ప్రవర్తించినందుకు, వానిని పరిత్యజించాడు.

రాజు ప్రతీవాణ్ణి ఎక్కువగా విశ్వసించనూకూడదు; అలాగని విశ్వసించకుండా కూడ ఉండకూడదు. నిత్యమూ తాను రాజ్యపాలనం విషయంలో అనుసరిస్తూన్న షాద్గుణ్యాల గుణదోషాలను పరిశీలించుకొంటూ ఉండాలి.”

(సంధి, విగ్రహం (విరోధం), యానం (యుద్ధానికి వెళ్లడం), ఆసనం (కొంతకాలం ఆగడం), సమాశ్రయం (బలవంతుణ్ణి ఆశ్రయించడం), ద్వైధీభావం (భేదాలు పుట్టించడం) ఇవి ఆరుగుణాలు)

న విశ్వసేచ్చ నృపతిర్న చాత్యర్థం న విశ్వసేత్,

షాద్గుణ్యగుణదోషాంశ్చ నిత్యం బుద్ధ్యావలోకయేత్. (శాంతిపర్వం 57.16)

శూరులు, స్వామిభక్తులు, ఇతరు లెవరూ లొంగదీసికొనడానికి శక్యం కానివారు, సత్కులాలలో పుట్టినవాళ్లు, ఆరోగ్యవంతులు, శిష్టులు (ఉత్తమ సంస్కారవంతులు), శిష్టులతో సంబంధం ఉన్నవాళ్లు, ఆత్మాభిమానం ఉన్నవాళ్లు, ఇతరులను అవమానించనివాళ్లు, విద్యావేత్తలు, లోకవ్యవహారజ్ఞానం ఉన్నవాళ్లు, పరలోకంమీద దృష్టి ఉన్నవాళ్లు, ధర్మ నిరతులూ, మంచి స్వభావం గలవారూ అయినవాళ్లను సహాయులనుగా ఉంచుకోవాలి. వాళ్లకు తనతో సమాన మైన భోగాదులు ఏర్పరచాలి.

ప్రజలందరూ క్షేమంగా ఉండా లటే పాలకుడు మంచివాడై ఉండాలి. అందుచేత ముందుగా మంచి రాజును చూచుకోవాలి. తరవాతనే భార్యను పెండ్లాడినా, ధనం సంపాదించినా కూడ. రాజు చెడ్డవాడైతే - ప్రజలకు భార్య ఎక్కడ, ధనం ఎక్కడ!

రాజానం ప్రథమం విన్దేత్ తతో భార్యాం తతో ధనమ్,

రాజన్యసతి లోకస్య కుతో భార్యా కుతో ధనమ్. (శాంతిపర్వం 57.41)

పాఠాలు చెప్పని గురువునూ, చదువు లేని ఋత్విక్కును (పూజావిధానం తెలియని పూజారిని), రక్షించని రాజును, అప్రియ మైన మాటలే మాట్లాడే భార్యనూ, గ్రామంలో ఉండాలని కోరుకొనే (అడవులలో ఉండి ఆవులను మేపుకొనవలసిన) గోపాలుణ్ణి, (గ్రామంలో పనులు చేయవలసిఉండగా) వనంలో ఉంటా ననే మంగలినీ - ఈ ఆరుగురునీ బ్రద్దలైన నావను సముద్రంలో విడిచి వేసి నట్లు విడిచివెయ్యాలి.

షడేతాన్ పురుషో జహ్యద్ భిన్నాం నావమివార్ణవే,

అప్రవక్తారమాచార్యమనధీయాసమృత్విజమ్,

అరక్షితారం రాజానం భార్యాం చాప్రియవాదినీమ్,

గ్రామకామం చ గోపాలం వనకామం చ నాపితమ్. (శాంతిపర్వం 57.43,46)

కొంతమంది ఉత్థానవీరులు (చేసి చూపించేవాళ్లు) ఉంటారు, కొందరు వాగ్విరులు, ప్రగల్భాలు చెప్పుకొనే వాళ్లుంటారు.

ఉత్థానవీరుడు వాగ్విరుణ్ణి అధిష్టిస్తాడు. తన వశంలో ఉంచుకొంటాడు. వాగ్విరులు ఏవేవో మాట్లాడుతూ ఉత్థానవీరులకు వినోదం కల్పిస్తుంటారు.

ఉత్థానవీరః పురుషో వాగ్వీరానధితిష్ఠతి,

ఉత్థానవీరాన్వాగ్వీరాః రమయన్త ఉపాసతే. (శాంతిపర్వం 58.15)

ఈ విధంగా భీష్ముడు ఇంకా కొన్ని ప్రధాన మైన రాజధర్మాలు చెపుతుంటే వ్యాసాది మునులు కృష్ణుడు 'సాధు సాధు' అని ప్రశంసించారు.

సాయంకాలం అయింది. అప్పుడు ధర్మరాజు అశ్రుపూర్ణనయనాలతో భీష్మునికి పాదాభివందనం చేసి, “ఇప్పుడు సాయంసంధ్య వచ్చింది. రేపు మళ్లీ నీ దర్శనం చేస్తాను” అన్నాడు.

అందరూ రథా లెక్కి బయలుదేరి దారిలో దృష్టవ్యతీనదీతీరంలో దిగి సంధ్యోపాసన పూర్తి చేసికొని ఇండ్లకు వెళ్లారు.

రాత్రి విశ్రమించి వారందరూ మరునాడు భీష్ముని వద్దకు చేరి సవినయంగా అభివాదనం చేసి కూర్చున్నారు.

యుద్ధిష్ఠిరుడు భీష్ముని సమీపించి ధర్మాలను గూర్చి ప్రశ్నించడం ప్రారంభించాడు - “పితామహా! ‘రాజా’ అనే అధికారపదం (institution called 'King') ఎప్పుడు వచ్చింది? ఎలా వచ్చింది? ఎందుకు వచ్చింది? రాజు అనేవానికి ఇతరమానవులకీ రక్ష - మాంస - అస్థిమయ మైన శరీరంలో కాని, రాగద్వేషాదిభావాలలో గాని, ఉచ్చాస - నిశ్వాసాదులలో గాని, జన్మ - మరణాలలో గాని ఏ మాత్రమూ భేదం లేదు కదా! అలాంటప్పుడు ఇంతమంది శూరులూ, వీరులూ, బుద్ధిశాలులూ ఉన్న పృథివి నంతనీ ఎలా తన వశంలో ఉంచుకొనకలుగుతున్నాడు? అతడు సరిగా ఉంటే రాజ్యం అంతా బాగుంటున్నది; అతడు సరిగా లేకపోతే రాజ్యవ్యవహారం అంతా తారుమారై పోతున్నది. ఈ విషయం నాకు చెప్ప మని కోరుతున్నాను.”

“నరోత్తమా! కృతయుగంలో ‘రాజ్యం’ అనేది ఎలా ఆవిర్భవించిందో చెపుతున్నాను, విను. ప్రారంభకాలంలో రాజు గాని, రాజ్యం గాని, దండం గాని ఇవేమీ ఉండేవికావు. ప్రజలు పరస్పరమూ ధర్మంచేతనే రక్షించుకొంటూండేవారు.

ఇలా చాలా కాలం ఉంటూండగా కొన్నాళ్లకు వాళ్లకు అలసట కలిగింది. దానితో వాళ్ల బుద్ధులు సరిగా పని చేయడం మానివేశాయి. దానితో ధర్మం నశించింది.

వాళ్ల మనస్సులలో ‘లేనిదానిని సంపాదించుకోవాలి’ అను లోభం ఆవిర్భవించింది. కోరికలు (కామం) ప్రారంభం అయ్యాయి. క్రమంగా రాగం (అత్యాసక్తి attachment) పుట్టింది.

రాగం కలగడంతో ఇది చేయదగినది - ఇది చేయదగనిది, ఇది భక్త్యము - ఇది అభక్త్యము, ఈమె గమ్య - ఈమె అగమ్య ఈ రకమైన వివేకజ్ఞానం నష్టమైంది. అట్లాగే వాచ్య - అవాచ్యాలు, దోష - అదోషాలు మొదలైనవాటి జ్ఞానం కూడ క్షీణించింది.

ఈ విధంగా మానవుల బుద్ధిలో వికారాలు పుట్టడంతో వేదం నశించింది. దానితో ధర్మానికి వినాశం కలిగింది. అప్పుడు దేవత లందరూ భూలోకం అధర్మంతో నశించి పోతున్నది; దీనిని ఉద్ధరించాలి అని బ్రహ్మదేవుణ్ణి ప్రార్థించగా ఆయన మానవుల శ్రేయస్సును కోరి లక్ష అధ్యాయాల గ్రంథం మనసా నిర్మించాడు. దానిలో ధర్మ - అర్థ - కామాల స్వరూపాన్ని ప్రతిపాదించాడు. ఈ మూడింటికి త్రివర్గం అని పేరు. మోక్షం అనేది నాల్గవది. దాని స్వరూపస్వభావాలు వేరుగా ఉంటాయి.

త్రివర్గరక్షణకై దండమూ, దానికి సంబంధించిన అనేకవిషయాలూ ఈ గ్రంథంలో ప్రతిపాదించబడ్డాయి. ఇదే రాజనీతి. ఇదే దండనీతి. రాజ్యపాలనకు సంబంధించిన అన్ని విషయాలూ కూడ దీనిలో ఉన్నాయి.

బ్రహ్మ రచించిన ఈ బృహద్గంధాన్ని మొట్టమొదట శంకరుడు గ్రహించి దానిని సంక్షిప్తం చేశాడు. పదివేల అధ్యాయాల ఈ గ్రంథానికి వైశాలక్షం అని పేరు. దానిని ఇంద్రుడు అధ్యయనం చేసి ఐదు వేల అధ్యాయాలకు కుదించాడు. దానినే బృహస్పతి మూడు వేల అధ్యాయాలకు, శుక్రాచార్యుడు వెయ్యి అధ్యాయాలకు సంక్షిప్తం చేశాడు. క్రమక్రమంగా క్షీణిస్తూన్న మానవుల బుద్ధిశక్తిని దృష్టిలో ఉంచుకొని మహర్షులు ఈ శాస్త్రాన్ని సంక్షిప్తం చేసుకొంటూ వచ్చారు.

దేవతలు విష్ణువు వద్దకు వెళ్లి నరులలో శ్రేష్ఠత్వం పొందగలవానిని ఎవనినైనా నిర్దేశింపు మని ప్రార్థింపగా విష్ణువు తైజసు డను మానసపుత్రుణ్ణి సృజించాడు. అతడు భూలోకానికి వెళ్లడానికి ఇష్టపడక మోక్షమార్గాన్ని అవలంబించాడు. అతని పుత్రుడైన

కీర్తిమంతుడు, కీర్తిమంతుని పుత్రుడైన కర్ణముడూ కూడ తపస్సునందే ఆసక్తి గలవారయ్యారు.

కర్ణముని పుత్రు డైన అనంగుడు దండనీతివిశారదుడై ప్రజలను రక్షించాడు. అనంగుని పుత్రుడైన అతిబలుడు నీతిమంతుడై రాజ్యం పాలించాడు కాని అతడు ఇంద్రియభోగాలకు వశుడైపోయాడు. అతని భార్యయైన సునీధయందు ఆతనికి వేనుడు జనించాడు.

అతడు రాగద్వేషాలకు లొంగిపోయి అధర్మపరు డయ్యాడు. ఋషులు మంత్రించిన దర్బలను ప్రయోగించి ఆతనిని వధించారు.

వాళ్లు ఆతని కుడి తొడను మధించగా కాల్చిన కణ్ణమొద్దువంటి దేహంతోను, నల్లని జుట్టుతోను, ఎఱ్ఱని కళ్లతోను వికృతమైన అవయవాలతోను ఒక పొట్టి మనిషి పుట్టాడు. అతడు నిషాద - కిరాత - మ్లేచ్ఛుల ఆదిపురుషుడు.

తరువాత ఆ ఋషులు వేనుని కుడి భుజం మధించగా కవచమూ, ధనుర్బాణాలు, ఖడ్గమూ ధరించి సాక్షాత్తు ఇంద్రుడు వలె ఉన్న ఒక పురుషుడు జనించాడు. అతడు వేద వేదాంగపారగుడు, ధనుర్వేదంలోను, దండనీతిలోను ప్రవీణుడు. విష్ణ్వంశసంభూతు డైన ఆతనిని ఆ ఋషులు ధర్మానుసారంగా ఈ భూమండలాన్ని పరిపాలించ మని కోరారు. అతడే పృథుచక్రవర్తి.

పృథువు రాజ్యాభిషిక్తుడై భూమండలా న్నంతనీ పరిపాలించాడు. పర్వతాదులతో విషమంగా ఉన్న భూమిని సమం చేసి వృక్షాలు సస్యాలు వృద్ధిపొందే టట్లు చేశాడు. దేవత లందరూ ఆతనికి సకలసంపదలూ ఇస్తూ అప్రతిహత మైన శక్తిని కూడ ప్రసాదించారు. ప్రజలను రంజింపచేయడంచేత రాజు అయ్యాడు. క్షతం నుండి, ఆపదల నుండి, త్రాణం (రక్షణం) ఇవ్వడంచేత క్షత్రియు డయ్యాడు. పృథుచక్రవర్తి ఈ భూమిని పాలించిననాటినుండి రాజ్యం స్థాపించబడింది. రాజు అవిర్భవించాడు.”

యుధిష్ఠిరుడు ప్రశ్నించగా భీష్ముడు నాలుగు వర్ణాల ధర్మాలను, నాలుగు ఆశ్రమాల ధర్మాలను సవిస్తరంగా చెప్పాడు.

ధర్మబద్ధ మైన రాజ్యపాలకుని కున్న ప్రాధాన్యాన్ని భీష్ముడు తన మాటలలో చెపుతూ అనేకమహాపురుషుల మధ్యజరిగిన సంవాదాలను కూడ ప్రమాణంగా చూపించాడు.

“ధర్మాత్ముడైన రాజు లేని రాజ్యంలో ప్రజలు సుఖశాంతులతో ఉండజాలరు. అనేకమైన క్లేశాలకు లోనవుతారు. ప్రజలలో ప్రతి ఒక్కడూ విశృంఖలంగా ప్రవర్తిస్తాడు” అని చెపుతూ వసుమను డను రాజుతో బృహస్పతి ఇలా అంటాడు.

“రాజు సరిగా పరిపాలించకపోతే మనుషులు తల్లినీ, వృద్ధు డైన తండ్రినీ, ఆచార్యుణ్ణి, అతిథినీ, గురువునూ కూడ బాధపెడతారు, వాళ్లను హింసిస్తారు కూడ.

మాతరం పితరం వృద్ధమాచార్యమతిథిం గురుమ్,

క్షిశ్నీయురపి హింస్యర్వా యది రాజా న పాలయేత్.(శాంతిపర్వం 68.18)

ధనహీనులు ధనవంతుని వద్ద బంధనము మొదలైన క్లేశాలకు గురి అవుతారు.

రాజు రాజ్యపాలనం దండనీతిని అనుసరించి చేస్తే ప్రజలందరూ ఎవరివల్లా భయం లేకుండా ఇంటి తలుపు లన్నీ తెరచుకొని హాయిగా నిద్రపోతారు.

వివృత్య చ యథాకామం గృహద్వారాణి శేరతే,

మనుష్యా రక్షితా రాజ్ఞా సమన్తాదకుతోభయాః.

రాజు కనక పాలిస్తే స్త్రీలు చక్కగా అన్ని అలంకారాలతో అలంకరించుకొని పురుషులెవరూ ప్రక్క లేకపోయినా ఏ భయమూ లేకుండా మార్గాలలో ప్రయాణాలు చేయకలుగుతారు.

స్త్రియశ్చాపురుషౌ మార్గం సర్వాలంకారభూషితాః,

నిర్భయాః ప్రతిపద్యంతే యది రక్షతి భూమిపః. (శాంతిపర్వం 68.32)

ధర్మానుసారంగా ప్రజాపాలనమే రాజుల ప్రధానధర్మం అని బోధిస్తూ భీష్ము డంటాడు - “రాజు అర్థాన్ని సాధించడానికి ప్రయత్నించే టప్పుడు కామ - క్రోధాలను పూర్తిగా విడిచిపెట్టాలి. కామక్రోధాలకు లొంగిపోయినవాడు అర్థాన్నీ సాధించజాలడు, ధర్మాన్నీ సాధించజాలడు.

కామక్రోధౌ పురస్కృత్య యోర్థం రాజానుతిష్ఠతి,

న స ధర్మం న చాప్యర్థం ప్రతిగృహ్లాతి బాలిశః. (శాంతిపర్వం 71.7)

రాజా! నీవు ప్రజల ఆదాయాలలో ఆరవ వంతు శుల్కమూ, అపరాధులకు యథాశాస్త్రంగా విధించిన దండము ఈ రెండు విధాలైన వేతనంతో ధనసంపాదనకు ప్రయత్నించాలి.

బలిషష్టేన శుల్కేన దణ్డేనాథాపరాధినామ్,

శాస్త్రానీతేన లిప్యేథా వేతనేన ధనాగమమ్. (శాంతిపర్వం 71.10)

నువ్వు ఎట్టి పరిస్థితిలోను శాస్త్రవిరుద్ధమైన మార్గాలలో ధనసంపాదనానికి ప్రయత్నించకూడదు. శాస్త్రవిరుద్ధంగా ప్రవర్తించేవాని ధర్మార్థాలు రెండూ నశిస్తాయి.

ఏ రాజు అజ్ఞానంచేత శాస్త్రవిరుద్ధములైన పన్నులు విధించి, ప్రజలను పీడిస్తాడో అతడు అర్థాన్నే కారణంగా చేసికొని తనను తానే హింసించుకొన్నవా డవుతాడు.

పాలు కావా లనుకొనేవాడు ఆవు పొదుగును కోస్తే ఏ విధంగా పాలు పొందజాలడో అదే విధంగా శాస్త్రవిరుద్ధ మైన రీతులలో రాష్ట్రాన్ని పీడిస్తే ఆ రాష్ట్రం వృద్ధి పొందదు.

ఉధశ్శిన్ధ్వాత్తు యో ధేన్వాః క్షీరార్థీ న లభేత్పుయః,

ఏవం రాష్ట్రమయోగేన పీడితం న వివర్ధతే.

(శాంతిపర్వం 77.16)

ఆవును జాగ్రత్తతో పోషించినవానికి నిత్యమూ పాలు లభిస్తాయి. అదే విధంగా రాష్ట్రాన్ని ఉపాయాలతో అనుభవించేవానికి మంచి ఫలం లభిస్తుంది.

యో హి దోగ్రీముపాస్తే చ స నిత్యం విస్తతే పయః,

ఏవం రాష్ట్రముపాయేన భుజ్ఞానో లభతే ఫలమ్.

(శాంతిపర్వం 71.17)

రాజా! మాలాకారుడు వలె ప్రవర్తించాలి, కాని బొగ్గులు తయారుచేసి అమ్ము కొనేవాడు వలె ప్రవర్తించకూడదు ఆ విధంగా ప్రయత్నపూర్వకంగా రాజ్యం పాలిస్తే రాజ్యాన్ని అనుభవించకలుగుతావు.

రాష్ట్రం యోగక్షేమాలు రాజుమీద ఆధారపడి ఉంటే, రాజు యోగక్షేమాలు పురోహితునిమీద ఆధారపడి ఉంటాయి.

ప్రజలకు వచ్చే కనబడని భయాన్ని పురోహితుడు శాంతింపచేస్తే, కనబడే భయాన్ని రాజు శాంతింపచేస్తాడు. అలాంటి రాష్ట్రం సుఖంగా వృద్ధి పొందుతుంది.

యత్రాదృష్టం భయం బ్రహ్మ ప్రజానాం శమయత్యుత,

దృష్టం చ రాజా బాహుభ్యాం తద్రాజ్యం సుఖమేధతే.

(శాంతిపర్వం 74.2)

రాజు బాగా పాలిస్తూన్న రాజ్యంలోని ప్రజలు చేసే ధర్మంలో నాల్గవ వంతు రాజుకు చేరుతుంది.

యం హి ధర్మం చరన్తీహ ప్రజా రాజ్ఞా సురక్షితాః,

చతుర్థం తస్య ధర్మస్య రాజా భారత విస్తతి.

(శాంతిపర్వం 75.6)

రాజు సరిగా రక్షించని రాష్ట్రంలోని ప్రజలు చేసిన పాపంలోని నాల్గవ వంతు రాజుకు చేరుతుంది.

యద్ రాష్ట్రైశ్చ కుశలం కించిద్ రాజ్ఞోఽరక్షయతః ప్రజాః,

చతుర్థం తస్య పాపస్య రాజా భారత విస్తతి.

(శాంతిపర్వం 75.8)

ఎవరి దైనా ధనం చోరులు అపహరించినప్పుడు దానిని తిరిగి చోరులనుండి రాబట్టజాలకపోతే, ఆ ధనాన్ని రాజే ధనస్వామికి ఇవ్వాలి.

ప్రత్యాహర్తుమశక్యం స్యాద్ ధనం చోరైర్భూతం యది,

తత్ స్వకోశాత్ ప్రదేయం స్యాత్ అశక్తేనోపజీవతః. (శాంతిపర్వం 75.10)

“ఎలాంటివారు మంచి ఋత్విక్కులు?” అని ధర్మరాజు ప్రశ్నించగా సమాధానం చెప్పే సందర్భంలో భీష్ముడు -

“తపస్సు యజ్ఞంకంటే కూడ గొప్పది అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఆ తపస్సు అంటే ఏమిటో చెప్పతాను విను” అని అంటూ -

“అహింస, సత్యవాక్కు, క్రూరత్వం లేకపోవడం, ఇంద్రియనిగ్రహం, దయ - ఇదే తపస్సంటే. అంతే కాని శరీరాన్ని శుష్కింపచేయడం తపస్సు కాదు అని పండితులంటారు.

అహింసా సత్యవచనమాన్యశంస్యం దమో ఘృణా,

ఏతత్తపో విదుర్ధీరాః స శరీరస్య శోషణమ్. (శాంతిపర్వం 79.18)

అని విశదీకరించాడు.

వేదాలు ప్రమాణం కాదనడం, శాస్త్రాలను ఉల్లంఘించడం, అన్ని విషయాలలో అవ్యవస్థ; ఇవి నాశహేతువులు.

అప్రామాణ్యం చ వేదానాం శాస్త్రాణాం చాతిలజ్ఞనమ్,

అవ్యవస్థా చ సర్వత్ర తద్వై నాశనమాత్మనః. (శాంతిపర్వం 79.19)

జ్ఞాతులను గూర్చి చెబుతూ భీష్ము డిలా అన్నాడు -

“ఎల్లప్పుడు మృత్యువుకు భయపడి నట్లు జ్ఞాతులకు మాత్రమే భయపడాలి. క్రింది రాజు (సామంతరాజు) పై రాజు అభివృద్ధిని ఎలా సహించడో అదే విధంగా జ్ఞాతి జ్ఞాతియొక్క అభివృద్ధిని ఎన్నడూ సహించడు.

జ్ఞాతిభ్యశ్చైవ బుద్ధ్యేథా మృత్యోరీవ భయం సదా,

ఉపరాజేవ రాజర్థిం జ్ఞాతిర్న సహతే సదా. (శాంతిపర్వం 80.32)

ఋజుప్రవర్తన కలవాడు, మృదుస్వభావం కలవాడు, దాత, సిగ్గు గలవాడు, సత్యమే పలుకువాడు అయిన ఒక మంచి రాజుకు వినాశం కలగా లని, జ్ఞాతి తప్పు మరెవ్వరూ కోరుకొనడు.

ఋజోర్మదోర్వదాన్యస్య ప్రామతః సత్యవాదినః,

నాన్యో జ్ఞాతేర్మహాబాహో వినాశమభినన్దతి.

(శాంతిపర్వం 80.33)

అయితే జ్ఞాతు లనేవాళ్లే లేనివానికి సుఖం ఉండదు. జ్ఞాతులు లేనివానిని లోకు లందరూ అవమానిస్తారు.

ఇతరు లెవరైనా అపకారం చేసి నప్పుడు అండగా నిలబడేవాడు జ్ఞాతియే. జ్ఞాతి ఇతరులు తన జ్ఞాతికి అవమానం చేస్తూంటే ఎన్నడు సహించదు.

నికృతస్య పరైరన్వైర్జ్ఞాతిరేవ పరాయణమ్,

నాన్వైర్నికారం సహతే జ్ఞాతిర్ జ్ఞాతేః కథంచన.

(శాంతిపర్వం 80.35)

అందుచేత జ్ఞాతి యైనంతమాత్రాన ఒకడు తనకు అపకారమే చేస్తాడు, తన అభివృద్ధిని సహించదు అని చెప్పడానికి వీలులేదు. వాళ్లలో సాధువులూ ఉంటారు అసాధువులూ ఉంటారు. అభివృద్ధిని కోరకపోయినా అవసరం వచ్చి నప్పుడు సహాయం చేసేవాళ్లు జ్ఞాతులే.”

భీష్ముని మాటలు విన్న యుధిష్ఠిరుడు-“అనేకవిధా లైన మనస్తత్వాలు గల జ్ఞాతు లున్న ఒక సంఘంలో సంఘాధిపతి ఎలా ప్రవర్తించాలి?” అని ప్రశ్నించగా భీష్ముడు కృష్ణ - నారదుల మధ్య జరిగిన సంవాదాన్ని ఉదాహరిస్తూ సమాధానం సూచించాడు.

“ఒకనాడు వాసుదేవుడు తన యాదవకులాన్ని ఒక పద్ధతిలో నడపడానికి తాను పడుతూన్న పాట్లు గూర్చి నారదునితో ఇలా చెప్పుకొన్నా డట. “నారదా! నేను నా కున్న ఐశ్వర్యాన్ని ప్రభుత్వాన్ని చూపించి జ్ఞాతుల దాస్యం చేయడంలేదు. నేను సంపాదించిన భోగాలలో అర్థభాగం మాత్రమే నేను అనుభవిస్తూ, మిగిలిన అర్థం వాళ్ల కిస్తూ, వాళ్లు అంటూన్న మాటలు పడుతూ కాలక్షేపం చేస్తున్నాను.

సంకర్షణుడు చాల బలవంతుడు. గదుడు సుకుమారుడు. ప్రద్యుమ్నునికి సౌందర్య గర్వం ఎక్కువ. వీళ్లందరూ ఒక్కొక్క విధంగా ప్రవర్తిస్తూంటే నేను నిస్సహాయంగా ఏమీ చేయలేని స్థితిలో ఉంటున్నాను.

మిగిలిన అంధకులు, యాదవులూ ఉన్నారు కదా? వాళ్లు చాల ప్రభావశాలులు, బలవంతులు. వాళ్లకు ఉత్సాహం పాలు చాల ఎక్కువ. ఎల్లప్పుడూ చాలా కార్యవ్యాప్తులై ఉంటారు. వాళ్లను అదుపులో పెట్టుకోవాలి. ఎందుచేత నంటే వాళ్లు ఎవని పక్షాన ఉండరో అతడు నశించిపోతాడు; ఎవని పక్షాన ఉంటారో అతడు సర్వశక్తినంపన్ను డవుతాడు.

ఇంక ఆహుకుని పక్షం ఒక టుంది. అక్రూరుని పక్షం ఒకటి ఉంది. ఇతనిని సమర్థిస్తే అతనికి కోపం, అతనిని సమర్థిస్తే ఇతనికి కోపం. అందుచేత ఒకరితో ఒకరు పోటీపడి జూదం ఆడుతూన్న ఇద్దరు సహోదరులైన జూదగాళ్ల తల్లి పరిస్థితి వలె ఉంది నా పరిస్థితి - ఆమె ఒకడు జయించా లని కోరుకొంటుంది, రెండవవాడు ఓడిపోకూడదు అని కోరుకొంటుంది. నేను కూడ అలాగే ఉండవలసి ఉంది.

సోఽహం కితవమాతేవ ద్వయోరపి మహామతే,

ఏకస్య జయమాశంసే ద్వితీయస్యాపరాజయమ్. (శాంతిపర్వం 81.11)

నారదా! నేనీ విధంగా ఇటూ ఏమి చేయలేకుండా అటూ ఏమీ చేయలేకుండా బాధపడుతున్నాను. నాకూ, నా జ్ఞాతులకూ ఇద్దరికీ కూడ శ్రేయస్కర మైన ఉపాయం ఏదైనా ఉంటే చెప్పు” అని అడిగా డట.

అప్పుడు నారదు డిలా కృష్ణునికి కర్తవ్యం ఉపదేశించా డట -

“కృష్ణా! బైట నున్న శత్రువులనుండి వచ్చేవీ, తన జ్ఞాతులనుండి వచ్చేవీ అని ఆపదలు రెండు విధా లుంటాయి. అక్రూరుడు మొదలైనవా క్లందరూ మీ జ్ఞాతులే కదా? వాళ్లవల్ల కలిగిన ఈ క్లేశాలు ఆభ్యంతరములు.

నువ్వు నీ శక్తిసామర్థ్యాలచేత సంహరించిన రాజ్యాధికారాన్ని, ఏదో ప్రయోజనం ఉద్దేశించో, నీ ఇష్టం ప్రకారమో, మాటమీద కట్టుబడి ఉండడంకోసమో - కారణం ఏమైనా, ఇతరులకు ఇచ్చివేశావు. దానిని నీ విప్పుడు వెనుకకు తీసికోవడం కుదరదు. అది వెనక్కి తీసికోవా లంటే పెద్ద ప్రయత్నం చెయ్యాలి; పెద్ద క్షయం కలగవచ్చు; సర్వనాశం కలగవచ్చు.

అందుచేత నీవు వాళ్లందరినీ నీ అదుపు ఆజ్ఞలలో ఉంచుకోవాలంటే ఇనుముతో తయారుచేయని ఆయుధంతో వాళ్లందరి నాలుకలూ పీకివెయ్యాలి; మాటలాడకుండా ఉండే టట్లు చెయ్యాలి. మృదువైన ఆ ఆయుధం హృదయాన్ని కోస్తుంది. దానిని ఇటు తుడిచి అటూ తుడిచి వాళ్లమీద ప్రయోగించాలి.

అనాయసేన శస్త్రేణ మృదునా హృదయచ్ఛిదా,

జిహ్వముద్ధర సర్వేషాం పరిమృజ్యానుమృజ్య చ. (శాంతిపర్వం 81.19)

నారదుని మాటలు విని కృష్ణుడు - “మునీ! ఆ అనాయస మైన ఆయుధం ఏది?” అని అడిగాడు.

నారదు డిలా చెప్పాడు -

“యథాశక్తిగా వీలై నప్పు డల్లా భోజనాలు పెడుతుండడం, ఓర్పు, మృదుత్వము, వాళ్ల వాళ్ల అర్హతలను బట్టి అందరినీ గౌరవిస్తూండడం - ఇదే అనాయన మైన, ఇనుముతో నిర్మించని, శస్త్రం.

శక్త్యాన్నదానం సతతం తితిక్షార్జవమార్దవమ్,
యథార్హప్రతిపూజా చ శస్త్రమేతదనాయసమ్. (శాంతిపర్వం 81.21)

జ్ఞాతు లెప్పుడైనా కటువుగా నిన్ను తేలికచేసి మాట్లాడుతూంటే మాటలతోనే నువ్వు వాళ్ల హృదయాన్ని, మాటను, మనస్సును శాంతింపచెయ్యాలి.

కృష్ణా! మార్గం (రోడ్డు) సమంగా ఉన్నప్పుడు ప్రతీ ఎద్దు బరువు లాగుతుంది. మార్గం ఎత్తుపల్లంతో దుర్గమంగా ఉన్నప్పుడు బల మైన ఎద్దుమాత్రమే పెద్ద బరువు మోయకలుగుతుంది.

సర్వ ఏవ గురుం భారమనద్వాన్ వహతే సమే,
దుర్గే ప్రతీతః సుగవో భారం వహతి దుర్వహమ్. (శాంతిపర్వం 81.24)

కృష్ణా! ఒక గణాన్ని తన చెప్పుచేతలలో ఉంచుకోవాలంటే ఆలోచనాశక్తి, ఓర్పు, ఇంద్రియనిగ్రహమూ, ధనం వ్యయంచేయడం - ఇవన్నీ ఉంటే తప్ప మరొక ఉపాయం ఏదీ లేదు. ఇవన్నీ ఉంటేనే ఒక బుద్ధిమంతుడు గణాన్ని (Party) వశంలో ఉంచుకొన కలుగుతాడు.

నాన్యత్ర బుద్ధిక్షాన్తిభ్యాం నాన్యత్రేన్ద్రియనిగ్రహాత్,
నాన్యత్ర ధనసంత్యాగాద్ గణః ప్రాజ్ఞేఽవతిష్ఠతే. (శాంతిపర్వం 81.26)

కేశవా! నువ్వు నీ సంఘంలో ముఖ్యుడవుగా ఉన్నావు. భేదాలవల్ల సంఘాలు నశించిపోతాయి. పక్షాలు చీలిపోతాయి. నువ్వు ముఖ్యుడవుగా, నాయకుడుగా ఉండగా నీ సంఘం నశించకుండా ఉండే టట్లు చూచుకో.

మహాబాహూ! యాదవులు, కుకురులు, భోజులు, అంధకులు, వృష్ణులు, లోకాలు, లోకేశ్వరులు, అందరూ కూడ నీమీద ఆధారపడి ఉన్నారు. నీవు చేయలేని కార్యం ఏదీ లేదు. నిన్ను ఆశ్రయించి వీళ్లందరూ సుఖంగా ఉన్నారు. నీకు తెలియని దే ముంది?”

భీష్ముడు ఈ విషయం అంతా సవివరంగా చెబుతూన్నప్పుడు కృష్ణుడు పక్కనే ఉండి వింటున్నాడు. భీష్ము డీ విధంగా జ్ఞాతులలో ప్రవర్తించవలసిన పద్ధతిని గూర్చి చెప్పి యుద్ధిష్ఠిరునకు రాజ్యపాలనంలో చాల జాగ్రత్త పడవలసిన అనేకవిషయాలను గూర్చి బోధించాడు.

రాజ్యపాలనకి అన్నింటికంటే ప్రధాన మైనది ఆర్థికబలం. అర్థాన్ని పెంపొందించు కొనేటందుకు ఉపయోగించేవాళ్లను రాజు అన్ని విధాలా ప్రోత్సహించాలి; వాళ్లను అన్నివిధాల ఆపదలనుండి రక్షించాలి.

ఫలానావాడు రాజకోశానికి గండి పెడుతున్నాడు అని ఎవరైనా సమాచారం అందచేస్తే అతనినుండి అతిరహస్యంగా వివరాలు రాబట్టాలి. అమాత్యుల నుండి, ఆర్థికమైన నేరాలకు పాల్పడే ఉద్యోగస్థులనుండి, వాళ్లకు పూర్తి రక్షణ కల్పించాలి.

ఎందువల్ల ననగా రాజకోశాన్ని రక్షించేవానిని ధనాపహరకులైన అమాత్యులందరూ కలిసి చంపివేస్తారు.

అమాత్యా హ్యపహర్తారో భూయిష్టం ఘ్నున్తి భారత,

రాజకోశస్య గోప్తారం రాజకోశవిలోపకాః.

సమేత్య సర్వే బాధన్తే స విసశ్యత్యరక్షితః.

(శాంతిపర్వం 82.4)

రాజ్యపాలనాధికారంలో నియుక్తు లైనవాళ్లు సాధారణంగా లంచాలు అవీ తీసికొంటూ రాజకార్యానికి విఘాతం కలిగిస్తుంటారు అను విషయాన్ని సమర్థిస్తూ భీష్ముడు ఒక చిన్న కథ చెప్పాడు.

“ఒకప్పుడు క్షేమదర్శి అను రాజు కోసలదేశానికి అధిపతి అయ్యాడు. అతని తండ్రికి మిత్రుడైన కాలవృక్షీయు డను మునీశ్వరుడు రాజ్యపాలనావిషయంలో ఆ రాజుకు సాహాయ్యం చెయ్యా లను అభిప్రాయంతో పంజరంలో ఒక కాకిని బంధించి, “రండి, రండి; వాయసవిద్య నేర్చుకొండి; ఈ కాకి, ఏమి జరిగిందో, ఏమి జరుగుతూన్నదో, ఏమి జరగ నున్నదో అన్నీ చెపుతుంది” అని అరుస్తూ వీధు లన్నీ తిరిగాడు.

తరవాత రాజు దగ్గరికి వెళ్లి - “ఫలానా అధికారులు నీ ధనం అపహరించి నట్లు కాకి చెప్పింది. వాళ్లని పట్టి శిక్షించు” అన్నాడు. దానితో అధికారు లందరూ కలిసి రాత్రి పంజరంలో ఉన్న కాకిని బాణంచేత చంపించివేశారు.

మరునాడు ఆ ముని రాజుతో - “చూచావా మీ అధికారు లేమి చేశారో! ఇప్పుడు నాకు కూడ ముప్పు వచ్చే టట్లుంది; నేను ఆశ్రమానికి వెళ్లిపోతాను” అన్నాడు. ఆ రాజు ఆ మునిని ఆపివేసి ఆతడు చెప్పి నట్లు దుష్టాధికారులను శిక్షించి న్యాయబద్ధంగా రాజ్యం పాలించాడు.

రాజు రాజ్యపాలనలో తనకు సహాయులుగా ఉండడానికై సద్గుణసంపన్నులు, విశ్వాసపాత్రులు, విద్యావంతులు, నిర్మలమైన చరిత్ర గలవారు అయిన ఎనమందుగురిని

మంత్రులుగా నియమించుకోవాలి. వీళ్లు రాజుకు అత్యంతసంనిహితులై ప్రధానమైన మంత్రాలలో (అలోచనలలో) సహాయులుగా ఉంటారు.

వీరు కాక కొందరు అమాత్యులను నియమించాలి. (వీరు కార్యనిర్వాహకు లైన నేటి సెక్రటరీల వంటివారు). సకలవిద్యాపారంగతులు, ప్రగల్భులు, మచ్చలేని చరిత్ర గలవారు (శుచీన్) అయిన నలుగురు బ్రాహ్మణులను, బలవంతులు, శస్త్రాస్త్రనిపుణులూ అయిన ఎనమండుగురు క్షత్రియులను, ధనసంపన్నులైన ఇరవైయొక్కమంది వైశ్యులను, వినయ వంతులు, పూర్వం చేసిన పనులను బట్టి మంచి నిజాయితీ ఉన్నవారుగా ప్రసిద్ధులూ అయిన ముగ్గురు శూద్రులనూ అమాత్యులనుగా నియమించాలి.

సేనాపతులను, దూతలను బాగుగా పరీక్షించి నియమించాలి.

రాజు అందరికీ తనమీద విశ్వాసం కలిగే టట్లు చేసుకోవాలి. తాను మాత్రం ఎవరినీ విశ్వసించకూడదు. చివరికి తన పుత్రుణ్ణి కూడ విశ్వసించకూడదు.

విశ్వాసయేత్పురాంశ్చైవ విశ్వసేచ్చ న కస్యచిత్,

పుత్రేష్వపి హి రాజేష్ట విశ్వాసో న ప్రశస్యతే. (శాంతిపర్వం 85.33)

రాష్ట్రంలో గ్రామపురాదులను, వాటి పాలకులను గూర్చి విశదంగా చెప్పి రాజు రాజధానిని రక్షించుకొనడానికై ఏ విధమైన దుర్గాలను నిర్మించుకోవాలో భీష్ముడు సవిస్తరంగా ప్రతిపాదించి పన్నులు గ్రహించే విధానాన్ని కొన్ని ఇతరవిషయాలనూ ఈ విధంగా వర్ణించి చెప్పాడు.

“రాజు ఎల్లప్పుడూ కూడ ప్రజలకు తనకూ హిత మైన పనులు రాష్ట్రం అంతటా చేపట్టాలి.

తుమ్మెదలు చెట్టునుండి తేనె తీసికొన్నట్లు రాష్ట్రంనుండి పన్ను తీసికోవాలి. పాలు పితికేవాడు లేగదూడను దృష్టిలో ఉంచుకొని ఆవుపాలు పితికి నట్లు పన్నులు గ్రహించాలి. చన్నులు ఛేదించకూడదు.

జలగ తెలియకుండానే రక్తం పీల్చినట్లు, తల్లిపులి తన కోరలు గుచ్చుకొనకుండా చిన్నపిల్లలను పట్టుకొన్నట్లు పన్నులు తీసికోవాలి.

ప్రారంభంలో ధనం కొంచెం కొంచెం తీసికొంటూ మెల్ల మెల్లగా పెంచాలి. ఎద్దులు మొదలైనవాటికి శిక్షణ ఇచ్చేవాడు ప్రారంభంలో వాటిచేత చిన్న చిన్న బరువులు మోయిస్తూ క్రమంగా బరువు పెంచి నట్లు పెంచాలి.

మధ్యశాలలు, వేశ్యలు, దాపుడుకత్తెలు, పాటలు పాడేవాళ్లు, జూదరులు, ఇలాంటి వాళ్లందరూ రాష్ట్రాభివృద్ధికి విఘాతం కలగజేస్తారు. వీళ్లు రాష్ట్రంలో అన్ని చోట్లా ఉంటూ భద్రకప్రజలకు (Law abiding citizens) బాధలు కలిగిస్తారు. ఇలాంటి వాళ్ల నందరినీ అదుపులో పెట్టాలి.

పానాగారనివేశాశ్చ వేశ్యాః ప్రాపణికాస్తథా,
కుశీలవాః సకితవాః యే చాన్యే కేచిదీదృశాః,
నియమ్యాః సర్వ ఏవైతే యే రాష్ట్రస్యోపఘాతకాః,
ఏతే రాష్ట్రేభితిష్ఠంతో బాధన్తే భద్రికాః ప్రజాః. (శాంతిపర్వం 88.14,15)

“అపత్నమయంలో తప్ప ఎవ్వడూ, ఎవ్వనినీ, ఏమీ యాచించకూడదు” అని మనువు చెప్పాడు.

స కేనచిద్ యాచితవ్యః కశ్చిత్ కించిదనాపది,
ఇతి వ్యవస్థా భూతానాం పురస్తాన్మనునా కృతా. (శాంతిపర్వం 88.16)

ప్రతీవాడూ యాచించే బ్రతకా లంటే లోకవ్యవహారమే నడవదు. ఇలాంటివాళ్లని ప్రభువు నిగ్రహించకపోతే వాళ్ల పాపంలో నాల్గవ వంతు వానికి చేరుతుంది.

రాజు ఎల్లప్పుడు ధనికులను పానాలు, వస్త్రాలు, భోజనాలు మొదలైనవాటితో గౌరవిస్తూ “మనం అందరమూ ప్రజాక్షేమం కోసం పాటుపడదాం” అని వాళ్లను ప్రోత్సహిస్తుండాలి. రాజా! రాజ్యంలో ధనవంతు లనే వాళ్లు ప్రధాన మైన అంగం. ధనవంతుడు అందరిలోకీ శ్రేష్టుడు.

ధనినః పూజయేన్నిత్యం పానాచ్ఛాదనభోజనైః,
వక్తవ్యాశ్చానుగృహ్ణీధ్వం ప్రజాః సహ మయేతి వై.
అజ్ఞమేతన్మహాద్రాజ్యే ధనినో నామ భారత,
కకుదం సర్వభూతానాం ధనస్థో నాత్ర సంశయః. (శాంతిపర్వం 88.30,31)

రాజా! నీ రాష్ట్రంలో ఎవరూ కూడా భక్షించదగిన ఫలా లిచ్చే వృక్షాలను ఛేదించకుండా చూసుకోవాలి. ఎందుచేత ననగా ఫలాలూ, దుంపలూ మొదలైనవి ఆశ్రమాలలో ఉండి తపస్సు చేసికొనే బ్రాహ్మణుల ధర్మసిద్ధ మైన సొత్తు అని అంటారు.

వనస్పతీన్ భక్త్యఫలాన్ స చ్ఛిన్తుర్విషయే తవ,
బ్రాహ్మణానాం మూలఫలం ధర్మమాహుర్మనీషిణః. (శాంతిపర్వం 89.1)

రాజా! కొందరు నిన్ను ప్రశంసించవచ్చు. కొందరు నిందించవచ్చును. వాళ్లందరికి కూడ సమంగానే నీవు రక్షణాదులు కల్పించాలి.

నాయనా! వాళ్లు మిత్రు లైనా, అమిత్రు లైనా, మధ్యస్థు లైనా అందరినీ సంతోష పెట్టడం శక్యం కాని పని.

ఏకాన్తేన హి సర్వేషాం న శక్యం తాత! రోచితుమ్,
మిత్రామిత్రమథో మధ్యం సర్వభూతేషు భారత. (శాంతిపర్వం 89.19)

రాజా! పెద్ద వ్యాపారాలూ, చిన్న వ్యాపారాలూ చేస్తూ అడవులలో పడి శ్రమపడే వర్తకులు నీ రాజ్యంలో పన్నులచేత పీడింపబడి బాధపడడంలేదు కద!

కచ్చితై వణిజో రాష్ట్రే నోద్విజన్తి కర్దాితాః,
క్రీణన్తో బహునాల్పేన కాంతారకృతవిశ్రమాః. (శాంతిపర్వం 89.23)

రాజులను, ఇతరులను కూడ పోషించే వ్యవసాయదారులు అధికారులవల్ల కలిగే కష్టాలు భరించలేక నీ రాష్ట్రాన్ని విడిచి వెళ్లిపోవడంలేదు కద!

కచ్చిత్ కృషికరా రాష్ట్రం న జహత్యుపీడితాః,
యే పహన్తి ధురం రాజ్ఞాం తే భరన్తీతరాసః. (శాంతిపర్వం 89.24)

ఉతథ్యు డను బ్రహ్మవేత్త మాంధాతకు బోధించిన రాజధర్మాలను గూర్చి చెవుతూ భీష్ము డిలా అన్నాడు -

“పాపాత్ములను శిక్షించడం రాజుల ప్రథమకర్తవ్యం. పాపాత్ములను శిక్షించకపోతే ధర్మాచరణం తగ్గిపోతుంది; అధర్మాచరణం పెరిగిపోతుంది. రాత్రింబవళ్లు ప్రజలు భయపడుతూంటారు.

ఇది నాది; ఇది కాదు అను వ్యవస్థ ఉండదు.

పాపాత్ములను శిక్షించకపోతే ఈమె నా భార్య, వీళ్లు నా పుత్రులు, ఇవి నా పశువులు, ఇది నా ఇల్లు అను మాట లేకుండా ప్రజలు నానాకష్టాలకు పాలవుతారు.

దేవతలకు పూజలు ఉండవు, పితృదేవతలకు శ్రాద్ధా లుండవు. అతిథులకు సత్కారా లుండవు. వ్రతవంతు లైన ద్విజులు వేదాధ్యయనం చెయ్యరు. యజ్ఞాలు చేయరు.

అధర్మానికి లక్ష్మీయందు (సంపదయందు) దర్పం అనేది పుట్టిం దని వింటాం. ఆ దర్పమే దేవాసురుల వినాశానికి కారణం.

దర్శో నామ శ్రియః పుత్రో జజ్ఞేఽధర్మాదితి శ్రుతిః,
తేన దేవాసురా రాజన్ నీతాః సుబహవో వ్యయమ్. (శాంతిపర్వం 90.28)

ఉతథ్యుడు మాంధాతకు ఇంకా ఇలా చెప్పా డట.

“రాజా! దుర్బలుని కళ్ళూ, ముని కళ్ళూ, సర్పం కళ్ళూ సహించడానికి శక్యంకానివి. అందుచేత దుర్బలులు ఎన్నడూ అవమానాలకి గురికాకుండా చూడు. దుర్బలుల చూపులు బంధుసహితుడ వైన నిన్ను కాల్చివేయకుండా చూచుకో. దుర్బలుల చూపులు కాల్చివేసిన కులంలో ఏమీ మొలవదు.

మా త్వాం దుర్బలచక్షూంషి ప్రదహేయః సబాన్ధవమ్,
న హి దుర్బలదగ్ధస్య కులే కించిత్ ప్రరోహతి. (శాంతిపర్వం 91.15)

చేయని అపరాధం మోపి శిక్షించబడినవాళ్ళ కన్నీళ్ళు, అలా లేని అపరాధం మోపినవాళ్ళ పుత్రులను, పశువులనూ (సర్వసంపలను) నశింపజేస్తాయి.

యాని మిథ్యాభిశస్తానాం పతన్త్యశ్రూణి రోదతామ్,
తాని పుత్రాన్ పశూన్ ఘ్నన్తి తేషాం మిథ్యాభిశంసనాత్. (శాంతిపర్వం 91.20)

చేసిన పాపానికి ఫలితం వెంటనే, ఆవు పాలు ఇచ్చినట్లు, చేసినవానికి కనబడక పోయినా అది వాని పుత్రులయందు, పౌత్రులయందు, మునిమనమలయందు ఫలిస్తుంది.

యది నాత్మని పుత్రేషు న చేత్ పౌత్రేషు నప్తృషు,
న హి పాపం కృతం కర్మ సద్యః ఫలితి గౌరివ. (శాంతిపర్వం 91.21)

మాటలచేత గాని, చేతలచేత గాని పాపం ఆచరిస్తున్నవాడు తనకు చాల ప్రియుడైనా కూడ వానిని ఏ రాజు సహించడో అదే ఆ రాజుయొక్క గొప్ప ధర్మం.

ఒక రాజు ఏ నాడు - దీనులు, అనాథులు, వృద్ధులు మొదలైనవాళ్ళ కన్నీళ్ళు తుడిచి వాళ్ళ సుఖంగా జీవించే టట్లు చేస్తాడో అప్పుడే అతడు తన ధర్మం నిర్వర్తించినవాడవుతాడు.

కృపణానాథవృద్ధానాం యదాశ్రు పరిమార్జతి,
హర్షం సంజనయన్ నృణాం స రాజ్ఞో ధర్మ ఉచ్యతే. (శాంతిపర్వం 91.38)

భీష్ముడు ధర్మవిశేషాలను గూర్చి చెబుతూ -

“ఒకడు తన విషయంలో ఏ విధంగా ప్రవర్తిస్తాడో వానితో ఆ విధంగానే ప్రవర్తించాలి; మాయతో ప్రవర్తించేవానిని మాయతోనే ఎదుర్కొనాలి. మంచి పద్ధతిలో తనతో ప్రవర్తించేవానితో అలాంటి మంచి పద్ధతితోనే ప్రవర్తించాలి. ఇదే ధర్మం.

యస్మిన్ యథా వర్తతే యో మనుష్యః
 స్తస్మిన్స్తథా వర్తితవ్యం స ధర్మః,
 మాయాచారో మాయయా బాధితవ్యః
 సాధ్వాచారః సాధునా ప్రత్యుపేయః.

(శాంతిపర్వం 109.30)

అని బోధించాడు.

వ్యాఘ్రగోమాయువుల (నక్క) కథ

“లోకంలో చెడ్డవాళ్లు మంచివాళ్లలాగా, మంచివాళ్లు చెడ్డవాళ్లలాగా కనబడు తూంటారు. ఎవ రెలాంటివాళ్లో తెలుసుకొనడం ఎలా?” అని యుధిష్ఠిరుడు ప్రశ్నించగా భీష్ముడు ఒక కథ చెప్పాడు.

“పూర్వం పురికాపురంలో పౌరికుడను రాజు ఉండేవాడు. అతడు హింసాపరుడై క్రూరుడుగా ప్రవర్తించేవాడు. అతడు మరణించి, చేసిన పాపాల ఫలంగా నక్కగా పుట్టాడు. అయితే దానికి పూర్వజన్మస్మృతి ఉండేది.

పూర్వజన్మలో చేసిన పాపాలన్నీ స్మరించుకొంటూ చాల నిర్వేదంతో ఇతరమృగాలు తీసికొని వచ్చిన మాంసం కూడ తినేదికాదు. హింస పూర్తిగా విడిచి సత్యమే పలుకుతూ రాలిన పండ్లు తింటూ జీవిస్తూండేది. శృశానంలో నివసిస్తూండేది.

అయితే దీని జాతికి చెందిన మిగిలిన నక్కలకి ఇది ఈ విధంగా పవిత్రమైన జీవనం గడపడం నచ్చలేదు. ఏదో విధంగా దానిని కూడ తాము అనుసరిస్తూన్న పాప మార్గంలో లాగడానికి అనేకవిధాల ప్రయత్నం చేశాయి. అది ఏ మాత్రమూ చలించకుండా పవిత్ర మైన జీవితం గడుపుతూండేది.

దాని సత్రవర్తనని, నిజాయితీని చూచి ఆ వనంలోని మృగాల రాజైన వ్యాఘ్రం “నా దగ్గర నువ్వు సచివుడుగా ఉంటూ అన్ని భోగాలు అనుభవించు; నువ్వు నాతోపాటు సుఖంగా ఉండవచ్చు. నీ కెన్నడూ ఏవిధ మైన బాధ కలుగదు” అని ఆ నక్కను కోరింది.

అప్పు డా నక్క వ్యాఘ్రంతో - “మృగరాజా! నువ్వు ధర్మార్థాలలో నీకు సహాయులుగా ఉండదగిన శుచిస్వభావం గల అమాత్యులకోసం అన్వేషిస్తూన్నా వంటే ఇది చాల సంతోషకర మైన విషయం. ఎందువల్ల నంటే అలాంటి అమాత్యుల సాహాయ్యం లేనిదే రాజ్యపాలనం సరిగా నడవదు.

అయితే నేను కేవలం సంతృప్తిమాత్రమే కోరుకొంటున్నాను. ఐశ్వర్యంమీద కాని, దానితో వచ్చే భోగాలమీద కాని నాకు కోరిక లేదు.

ఇంత వరకూ నీ క్రింద పని చేసిన నీ భృత్యుల శీలానికి నా శీలానికి సరిపడదు. వాళ్లు నా విషయంలో లేనిపోని వన్నీ కల్పించి చెప్పి మన ఇద్దరి మధ్యా అభిప్రాయభేదం కల్పిస్తారు.

అన్ని ఉత్తమలక్షణాలూ ఉన్న ప్రభు వైన నీవు ఎందరికో ఆశ్రయం ఇచ్చావు. నీవు ఉదారస్వభావం కలవాడవు. ఏమైనా నేను నే నున్న స్థితిలోనే సంతృప్తితో ఉన్నాను. స్వేచ్ఛగా తిరగడం అలవాటైన వాడ నవడంచేత నాకు సేవ ఎలా చెయ్యాలో తెలియదు కూడ.

రాజును ఆశ్రయించినవానికి ఇతరులు వెళ్లి రాజుతో చాడీలు చెప్పడంవల్ల కలిగే దోషాలు ఉంటాయి. నిఃసంగంగా వ్రతం ఆచరించుకొంటూ వనంలో నివసించేవాళ్లకు అలాంటి భయా లేమీ ఉండవు.

‘రాజుగారు రమ్మంటున్నారు’ అన్న మాట వినే టప్పటికి హృదయంలో కలిగే భయం ఇంతా అంతా కాదు. మూలాలు ఫలాలు తింటూ సంతృప్తితో అరణ్యాలలో నివసించేవారికి ఆ భయం ఉండదు.

నృపేణాహూయమానస్య యత్తిష్ఠతి భయం హృది,

న తత్ తిష్ఠతి తుష్టానాం వనే మూలఫలాశిసామ్. (శాంతిపర్వం 111.31)

ఏ భయమూ లేని నీళ్లు త్రాగడం మంచిదా, భయంతో కూడిన మధురాన్నం భుజించడం మంచిదా అంటే - మనస్సుకు సంతృప్తి ఇచ్చేదానిలోనే సుఖం ఉంది అని నా అభిప్రాయం.

పోసీయం వా నిరాయాసం స్వాద్వన్నం వా భయోత్తరమ్,

విచార్య ఖలు పశ్యామి తత్సుఖం యత్ర నిర్భృతిః. (శాంతిపర్వం 111.32)

రాజుదగ్గర పనిచేస్తూ రాజదండానికి గురి అయే ఉద్యోగులలో, ఏదో తప్పుచేసి దండం అనుభవించేవాళ్లకంటే, ఇతరులు రాజుకు తమపై చాడీలు చెప్పడంచేత దండం అనుభవించేవాళ్లే అధికసంఖ్యాకులు.

అపరాధైర్న తావన్తో భృత్యాః శిష్టా సరాధిపైః,

ఉపఘాతైర్వధా భృత్యాః దూషితా నిధనం గతాః. (శాంతిపర్వం 111.33)

మృగేంద్రా! నేను తప్పకుండా నీ అమాత్యుడుగా ఉండాలి అని అంటే అందుకు నేను ఒక సమయాన్ని (షరతును) బట్టి అంగీకరిస్తాను -

నావాళ్ల నందరినీ నీవు గౌరవించాలి. నేను చెప్పిన హిత మైన మాటలు వినాలి. నీవు నాకు కల్పించిన వృత్తి స్థిరంగా ఉండాలి.

నేను నీ ఇతరమంత్రులెవ్వరితోనూ ఎన్నడూ మంత్రాలోచన చెయ్యను. వాళ్లు ఏదో విధంగా నన్ను కాదనడంకోసం ప్రయత్నిస్తారు. నీవు ఏకాకిగా ఉన్నప్పుడే నీకు హిత మైన మాట చెబుతాను. నీకు నీ జ్ఞాతులతో ఏమైన పనులు పడితే ఆ విషయాలలో నా ఆలోచన అడగవద్దు. మావాళ్లమీద కోపంతో వాళ్లను దండించకూడదు.”

మృగరాజు నక్క చెప్పిన ఆ షరతు లన్నీ అంగీకరించింది. ఆ నక్క అమాత్యుడుగా ఉంటూ ఆ వ్యాఘ్రునికి పరిపాలనావిషయాలలో ధర్మసమంత మైన సలహాలు ఇస్తూ స్వామిభక్తితో సేవ చేస్తూన్నది.

ఈ నక్కను అధికారంలో నియమించడానికి ముందు అనేకవిధాల పరద్రవ్యాలను అపహరించడానికి అలవాటుపడిన, మొదటినుండీ అధికారంలో ఉన్న మృగా లన్నీ దీనిని కూడ ఏదో విధంగా తమ మార్గంలోనికి తీసుకొనిరావడానికి అనేకవిధాల ప్రయత్నించాయి. ఎన్నో ఎరలు చూపాయి. అది ఏ మాత్రమూ లొంగలేదు.

అప్పుడు అవన్నీ ఏదో విధంగా దీనిని రాజే వధించే టట్లు చెయ్యా లని కుట్ర పన్నాయి. ఒకనాడు మృగరాజుకోసం ప్రత్యేకంగా తయారుచేసిన, దానికి చాల ఇష్టమైన మాంసాహారం తీసికొని వెళ్లి రహస్యంగా ఆ నక్క ఇంటికి చేర్చాయి.

మృగరాజు భోజనం చేయడానికై ఆవురావురమంటూ వచ్చి చూచేసరికి అక్కడ భోజ్యపదార్థా లేవీ లేవు. అప్పుడు ప్రక్క నున్న అధికారిమృగాలు - “రాజా! మీ కోసం తయారుచేసిన ఆహారం అంతా నిర్భయంగా ఆ నక్క తన ఇంటికి తీసికొని పోయింది. ఇదేమీ క్రొత్త కాదు. ఇలాంటి అపరాధాలు ఇది ఎన్నో చేస్తూనే ఉంది” అని చెప్పి నక్క ఇంట్లో ఉన్న మాంసం వ్యాఘ్రునికి చూపించాయి.

ఆ మాటలు వినగానే వ్యాఘ్రం కోపోద్రేకంతో వెంటనే - “ఆ నక్కను వధించండి” అని ఆజ్ఞాపించింది. అక్కడనే ఉన్న శార్దులమాత కుమారుని క్రోధాన్ని శాంతింప చేస్తూ - “పుత్రా! వీళ్లేదో మోసం చేస్తూన్నట్లు కనబడుతూన్నది. తొందరపడవద్దు. ఉద్యోగాలలో ఉండే పోటీలచేత అశుచి యైనవాళ్లు శుచి యైనవాళ్లని లేని దోషాలు ఆరోపించి దండింపచేస్తూంటారు. ఎవడూ కూడ పైకి ఎదుగుతూన్నవానిని చూచి ఓర్వలేదు. దానితో వైరం ఏర్పడి ఈ పద్ధతు లన్నీ అవలంబిస్తూంటారు. తన పని శ్రద్ధతో చేసుకొంటూన్న శుచియైనవాని మీద దోషాలు ఆరోపిస్తూంటారు.

కర్మసంఘర్షజైర్దోషైర్దుష్టేతాశుచిభిః శుచిః,
 నోచ్చితం సహతే కశ్చిత్ ప్రక్రియా వైరకారికా,
 శుచేరపి హి యుక్తస్య దోష ఏవ నిపాత్యతే.” (శాంతిపర్వం 111.59)

అరణ్యంలో నివసిస్తూ తన పనులు తాను చేసికొంటూ కాలక్షేపం చేస్తూన్న మునికి కూడ మిత్రులు, ఉదాసీనులు, అమిత్రులూ అని మూడు రకాల మనుష్యులు తయారవుతూంటారు.

మునేరపి వనస్థస్య స్వాని కర్మాణి కుర్వతః,
 ఉత్పాద్యన్తే త్రయః పక్షాః మిత్రోదాసీనశత్రవః. (శాంతిపర్వం 111.60)

ధనం విషయంలో దురాశ కలవాళ్లు శుచియైనవాళ్లని (నిజాయితీ ఉన్నవాళ్లని) ద్వేషిస్తారు. పిరికివాళ్లు చురుకుగా ఉండే శూరులను దూషిస్తారు. మూర్ఖులు పండితులను దూషిస్తారు. దరిద్రులు ధనవంతులను దూషిస్తారు. అధార్మికులు ధార్మికులను దూషిస్తారు. కురూపులు అందమైన వాళ్లను దూషిస్తారు.

లుబ్ధానాం శుచయో ద్వేష్యాః కాతరాణాం తరస్వినః,
 మూర్ఖాణాం పణ్డితా ద్వేష్యాః దరిద్రాణాం మహాధనాః,
 అధార్మికాణాం ధర్మిష్ఠాః విరూపాణాం సురూపిణః. (శాంతిపర్వం 111.62)

మూర్ఖులు, లుబ్ధులూ, మాయతో జీవించే వాళ్లు అయిన చాలమంది పండితులు ఏ తప్పులూ ఎరగని బృహస్పతివంటి బుద్ధిమంతునిమీద కూడ దోషాలు ఆరోపిస్తూంటారు.

బహవః పణ్డితా మూర్ఖా లుబ్ధా మాయోపజీవి నః,
 కుర్యుర్దోషమదోషస్య బృహస్పతిమతేరపి. (శాంతిపర్వం 111.63)

ఆ నక్క మాంసాహారం చేయనే చేయదు. నువ్వు ఇచ్చినా కూడ తీసికొనదు. అలాంటిది నీ ఇంట్లో నుంచి ఎలా అపహరిస్తుంది? ఒక్కమాటు ఆలోచించుకో.

సభ్యులు అసభ్యులులా కనబడతారు; అసభ్యులు సభ్యులులా కనబడతారు. అనేకవిధా లైన మనుష్యు లుంటారు. చాల జాగ్రత్తగా పరీక్షించి తెలుసుకోవాలి.

అసభ్యాః సభ్యసంకాశాః సభ్యాశ్చాసభ్యదర్శనాః,
 దృశ్యన్తే వివిధా భావాః తేషు యుక్తం పరీక్షితుమ్. (శాంతిపర్వం 111.66)

“ప్రత్యక్షంగా కనబడినంతమాత్రాన ఏదీ నమ్మడానికి వీలు లేదు. ఆకాశం పెనం అడుగుభాగం వలె నల్లగా కనబడుతుంది. మినుగుడు పురుగు నిప్పు రవ్వలా

కనబడుతుంది. ఆకాశానికి అడుగుభాగం లేదు. మినుగుడుపురుగులో నిప్పులేదు. అందు చేత ప్రత్యక్షంగా చూచినదానిని కూడ బాగా పరీక్షించి దాని స్వరూపం తెలుసుకోవాలి.

పుత్రా! ప్రభూ వైనవాడు ఇతరుణ్ణి వధించడంలో గొప్ప ఏమీ లేదు; అశక్యం కాదు, ప్రభుత్వం ఉన్నవాడు ఓర్పు చూపడంలోనే విశేషం ఉంది.

నీవు ఈతనిని ఉన్నతపదంలో స్థాపించావు; అందరిలోనూ మంచి పేరు కూడ తెచ్చుకొన్నాడు. అటువంటివానిని కూడా ఉంచుకొనడం మంచిది. మిత్రుడు అంత సులభంగా దొరకడు కదా?” అని బోధించింది.

ఇంతలో ఆ నక్క శత్రుపక్షంలోనే ఉన్న ఒక ధర్మచింత గల అధికారి వచ్చి రాజుతో - “రాజా! నక్క దోషం ఏమీ లేదు; ఇదంతా ఆతని శత్రువుల పన్నాగం” అని చెప్పింది.

అప్పు డా మృగరాజు ఆ నక్కను ప్రశంసిస్తూ కౌగిలించుకొని, సత్కరించింది. అయితే ఆ నక్క, “నేను మళ్లీ నీ సేవకుడుగా ఉండను” అని చెప్పుతూ ప్రాయోపవేశం చేసి ప్రాణాలు విడవడానికి సిద్ధ మైంది.

రాజు ఎంత చెప్పినా కూడ - “ఒక మాటు ఇంత అవమానం పొందినచోట ఎట్టి పరిస్థితులలోనూ ఉండగూడదు” అని అంటూ - “రాజా! బాగా పరీక్షించి సమర్థుడ నని నిర్ణయించుకొని నన్ను దగ్గరికి తీశావు. అనుకొన్న సమయాన్ని కాపాడకుండా నన్ను చంపడానికి కూడ సిద్ధపడ్డావు.

“ఇతడు చాల మంచివాడు, శీలవంతుడు” అని ఒకనిని గూర్చి సభలో స్తుతించి చెప్పి కొంత కాలానికి “ఇతడు చాల చెడ్డవాడు” అని వానిని గూర్చియే చెప్పినవాడు తన మాట తానే కాదన్న వాదవుతాడు; అలా ఎప్పుడూ చేయకూడదు.

ప్రథమం యః సమాఖ్యాతః శీలవానితి సంసది,

న వాచ్యం తస్య వైగుణ్యం ప్రతిజ్ఞాం పరిరక్షతా. (శాంతిపర్వం 111.82)

ఇలా అవమానానికి గురి యైన నా విషయంలో నీకు పూర్తి విశ్వాసం ఉండడం కష్టం. నీకు నామీద పూర్తి విశ్వాసం లేకపోతే నా మనస్సుకు శాంతి ఉండదు.

బ్రద్దలైపోయినదానిని కలపడం చాల కష్టం. బిగువుగా కలిసినదానిని భేదించడం కూడ కష్టమే. ఒకమాటు చెడిపోయి కలిసిన ప్రీతి స్నేహపూర్వకంగా కొనసాగదు.

దుఃఖేన శ్లిష్యతే భిన్నం శ్లిష్టం దుఃఖేన భిద్యతే,

భిన్నా శ్లిష్టా తు యా ప్రీతిః న స్నేహేన ప్రవర్తతే. (శాంతిపర్వం 111.87)

నక్క ఈ విధంగా మృగరాజును ఒప్పించి, వనానికి వెళ్లి, ప్రాయోపవేశం చేసి ప్రాణాలు విడచి స్వర్గలోకానికి వెళ్లింది.”

భీష్ము దీవిధంగా మృగపక్ష్యాదులకు, దేవతాదులకూ, ఋషిరాజాదులకూ సంబంధించిన ఉపాఖ్యానాల సాహాయ్యంతో ధర్మరాజుకు అనేకధర్మాలు బోధించాడు.

అలసత్వం (సోమరితనం) చాల చెడ్డది. మనిషి ఎల్లప్పుడూ ఏదో ఒక పని చేస్తూనే ఉండాలి అను విషయం బోధించడానికై ఒక ఒంటె కథ చెప్పాడు.

ఒంటె కథ

పూర్వకాలంలో పూర్వజన్మ స్మృతి గల ఒక ఒంటె ఉండేది. అది ప్రజాపతిని గూర్చి తీవ్ర మైన తపస్సు చేసింది. బ్రహ్మదేవుడు వచ్చి వరం కొరుకొన మనగా “నాకు ఎక్కడికీ వెళ్లవలసిన అవసరం లేకుండా ఉన్న చోటనే ఆహారం సంపాదించాలనే కోరిక ఉంది. అందుచేత ఎన్నో యోజనాల దూరం చాపగలిగిన దీర్ఘమైన కంఠం ఇయ్యి” అని కోరింది. బ్రహ్మదేవుడు అలాంటి కంఠం ఇవ్వగా అది తా నున్న చోటినుండియే ఆహారం తీసికొని తింటుండేది.

ఒకనాడు అది తన కంఠం అతిదీర్ఘంగా చాపి, ఆకులు తిని ఒక పర్వతం గుహలోనే తన కంఠం అలా ఉంచుకొని నిద్రపోయింది. ఇంతలో ఒక ఆకలిగొన్న నక్క సకుటుంబంగా ఆ గుహలో ప్రవేశించి ఆ కంఠం కొరికికొని తినివేయగా ఒంటె మరణించింది. అలస్యం (సోమరితనం) ఎంత అనర్థహేతువో దానివల్ల స్పష్టం అవుతుంది అన్నాడు భీష్ముడు.

దుర్జనుడు నిందించినా బుద్ధిమంతుడు దానిని అంతగా పట్టించుకొనగూడదు. “ఎవ రైనా నిందిస్తూన్నప్పుడు కోపగించకుండా ఉంటే పుణ్యం లభిస్తుంది. ఓర్పు గలవాడు తన పాపాన్ని నిందించినవానితో (గుడ్డతో తుడిచి నట్లు) తుడిచివేసుకొంటాడు.”

అరుష్యన్ క్రుశ్యమానస్య సుకృతం నామ విస్తృతి,

దుష్కృతం చాత్మనో మర్షీ రుష్యత్యేవాపమార్షి చ. (శాంతిపర్వం 114.3)

“చెడ్డవారి ధనం తీసికొని సత్పురుషుల కిచ్చే రాజు ధార్మికుడుగానే పరిగణింప బడతాడు” అని భీష్ము డొకచోట అంటాడు.

అసాధుభ్యోఽర్థమాదాయ సాధుభ్యో యః ప్రయచ్ఛతి,

ఆత్మానం సంక్రమం కృత్వా కృత్నుధర్మవిదేవ సః. (శాంతిపర్వం 136.7)

“లోకంలో మూడు విధా లైన మనుష్యు లుంటారు - అనాగతవిధాత - (1) రాబోయే ఆపదను ముందే ఊహించుకొని దానికి ప్రతిక్రియ చేసికొనేవాడు; (2) ప్రత్యుత్పన్నమతి - వచ్చిన ఆపదను సమయస్ఫూర్తితో అధిగమించేవాడు (3) దీర్ఘసూత్రి - ఎప్పటికీ ఆలోచన తెగనివాడు. వీళ్లలో మొదటి రెండు రకాలవాళ్లు సుఖంగా వృద్ధిలో ఉంటారు, మూడవరకం మనిషిమాత్రం నశిస్తాడు.”

అనాగతవిధాతా చ ప్రత్యుత్పన్నమతిశ్చ యః,

ద్వావేవ సుఖమేధేతే దీర్ఘసూత్రీ వినశ్యతి.

(శాంతిపర్వం 137.1)

అని అంటూ భీష్ముడు ఒక కథ కూడ చెప్పాడు.

చేపల కథ

ఒక చిన్న చెరువులో ఉన్న చేపలలో మూడు చేపలు చాలా మైత్రీభావంతో ఉండేవి. ఒకనాడు కొందరు బెస్తవాళ్లు ఆ చెరువులోని నీళ్లు చిన్న కాలువల ద్వారా మెల్లిగా బైటకు వెళ్లిపోయే టట్లు చేస్తున్నారు.

అప్పుడు దీర్ఘదర్శి తన మిత్రు లిద్దరితో - “మనకు ఆపద వచ్చేటట్లుంది. మనం మరొక చోటికి వెళ్లడం మంచిది” అంది. “నువ్వు చెప్పినది నిజమే; కాని అంత తొందరపడ వలసిన పని లేదు” అంది దీర్ఘదర్శి. “అలాంటి దేదైనా జరుగుతే ఏదో ఉపాయంతో తప్పించుకోవచ్చులే” అంది ప్రత్యుత్పన్నమతి.

ఆ మాటలు విన్న అనాగతవిధాత, ముందుగానే జాగ్రత్తపడడం మంచి దను అభిప్రాయంతో మరొక లోతైన చెరువులోనికి వెళ్లిపోయింది.

చెరువులోని నీరు చాలవరకు బైటకు పోగానే బెస్తవాళ్లు వచ్చి అనేక మైన ఉపాయాలతో చేపలను పట్టుకొన్నారు. దీర్ఘసూత్రి మిగిలిన చేపలతో పాటు పట్టుబడి పోయింది. ప్రత్యుత్పన్నమతి ఆ వలత్రాడునే కరిచి పెట్టి పట్టుకొని ఉండి, వాళ్లు దానిని నీటిలో కడుగుతూన్నప్పుడు అది చట్టున నీళ్లలో పడి మునిగిపోయింది.

అందుచేత పాలకుడు అనాగతవిధాతగా ఉండడం మంచిది. ప్రత్యుత్పన్నమతి గా ఉండడంకూడ అంత చెడ్డది కాదు కాని అలాంటివాని పరిస్థితి సందిగ్ధంగా ఉంటుంది. దీర్ఘసూత్రిగా మాత్రం ఎన్నడూ ఉండకూడదు. అందుచేత రాజు దేశ - కాలాలను అనుసరించి ప్రవర్తిస్తూండాలి.

పరీక్ష్యకారీ యుక్తశ్చ స సమ్యగుపపాదయేత్,

దేశకాలావభిప్రేతో తాభ్యాం ఫలమవాప్నుయాత్.

(శాంతిపర్వం 137.24)

చాలామంది శత్రువుల ఒకే సమయంలో ఆక్రమించడానికి వస్తే ఏమి చెయ్యాలి” అని యుధిష్ఠిరుడు ప్రశ్నించగా భీష్ముడు దానికి ఒక కథ చెప్పి సమాధానం ఇచ్చాడు.

“దేశ - కాలపరిస్థితులను పట్టి ఒక్కొక్కప్పుడు రాజు అమిత్రులతో కూడ సంధి చేసుకొంటూ ఉండాలి. ఈ సందర్భంలో ఒక కథ చెబుతారు -

మూషక - మార్జాలాల కథ

ఒక మహారణ్యంలోని పెద్ద మట్టిచెట్టు మొదట్లో వందలకొలది కలుగులు చేసికొని పలితం అను చాల తెలివైన ఒక ఎలుక నివసిస్తూండేది. ఆ చెట్టుమీదనే లోమశం అను ఒక పిల్లి నివసించేది. అది పక్షులను భక్షిస్తూ జీవించేది.

ఆ వనంలో నివసించే ఒక వ్యాధుడు ప్రతిదినమూ సాయంకాలం ఆ చెట్టు క్రింద వల పరచి, ఇంటికి వెళ్లి సుఖంగా నిద్రపోయేవాడు. రాత్రులందు అనేక విధా లైన మృగాలు ఆ వలలో చిక్కుకొంటూండేవి.

ఒకనాడు ఆ పిల్లి ఆ వలలో చిక్కుకొన్నది. తన శత్రు వైన ఆ పిల్లి అలా వలలో చిక్కుకొనడం చూచిన ఎలుక బైటకు వచ్చి నిర్భయంగా సంచరిస్తూ ఆ వలమీద ఉన్న మాంసం తినడం ప్రారంభించింది. ఇంతలో దానికి మరొక భయంకరమైన శత్రువు, హరిణం అను పేరు గల ముంగిస కనబడింది. చెట్టు తొట్టలో మరొక శత్రువు చంద్రకం అను గుడ్లగూబ కనబడింది.

ఈ శత్రువులనుండి ఎలా తప్పించుకోవాలా అని ఆలోచించింది పలితం. “ఈ పిల్లి కూడ ఆపదలో ఉంది; నేను పాశాలు ఛేదించి దీనికి సహాయం చేయడానికి అవకాశం ఉంది. ఎంత శత్రు వైనా ఇది సహాయపేక్షమై ఉన్నది గాన దీనితో మైత్రి చేసికొంటే ఆ శత్రువుల బారినుండి తప్పించుకొనవచ్చు” అని నిర్ణయించుకొంది.

అలా ఆలోచించి పలితం ఆ మార్జారంతో - “మార్జారమా! ప్రాణాలతోనే ఉన్నావా? నీవు జీవించా లని కోరుకొంటున్నాను. నీ వేమీ భయపడవద్దు. నువ్వు నన్ను చంపకపోతే నిన్ను నేను విడిపిస్తాను. మనిద్దరికీ శ్రేయోదాయక మైన ఉపాయం చెబుతాను; విను.

ఈ గుడ్లగూబ భయంకర మైన చూపులతో నాకేసే చూస్తూన్నది. ముంగిస కూడ నాకోసం ఎదురుచూస్తూన్నది. మనం ఇద్దరమూ ఎంతో కాలంనుంచి ఈ చెట్టుదగ్గరనే నివసిస్తున్నాం. అందుచేత మనం ఇద్దరమూ మిత్రులం.

ఇతరులచేత విశ్వసించబడనివాడు, ఇతరులను విశ్వసించనివాడు - వీళ్లిద్దరూ

కూడ ఎల్లప్పుడు మనస్సులో ఉద్వేగంతోనే ఉంటారు. అలాంటి స్థితిని బుద్ధిమంతులు ప్రశంసించరు.

యస్మిన్నాశ్వాసతే కశ్చిద్ యశ్చ నాశ్వసితి క్వచిత్,

న తౌ ధీరాః ప్రశంసంతి నిత్యముద్విగ్నమానసౌ. (శాంతిపర్వం 138.59)

అందుచేత మనిద్దరి మధ్యా స్నేహం చిరకాలం వర్ధిల్లా అని కోరుకొంటున్నాను. నేను నిన్ను ఈ ఆపదనుండి దాటిస్తాను; నువ్వు నన్ను దాటించు” అంది.

ఆ మార్జారం ఎలుక మాటలు విని స్నేహపూర్వకంగా - “మన మిద్దరమూ మిత్రులుగా పరస్పరం సాహాయ్యం చేసుకొంటూ ఉందాం. నిర్భయంగా నా దగ్గరి రా” అంది.

దాని మాటలపై పూర్తి విశ్వాసంతో ఎలుక మార్జారం ఒడిలో సుఖంగా నిద్రపోయింది. ఎలుక ఆ విధంగా పిల్లి ఒడిలో పడుక్కోవడం చూచి ఆ ముంగిస, గుడ్లగూబ కూడ నిరాశ చెంది తమ ఇండ్లకి వెళ్లిపోయాయి.

అవి వెళ్లిన తరువాత ఎలుక, పిల్లి తగుల్కొన్న త్రాళ్లు చాల మెల్లగా కొరకడం ప్రారంభించింది. “అంత మెల్లగా కొరుకుతా వేమిటి? తొందరగా ఛేదించు” అంటూ పిల్లి దానిని తొందరబెట్టడం మొదలెట్టింది.

“సౌమ్యుడా! తొందరపడకు. ఏ సమయంలో ఏది చెయ్యాలో నాకు తెలుసు. నీ పాశాలు తొందరగా ఛేదిస్తే నాకే ప్రమాదం.” అని ఎలుక అంది.

“ఈ లోగా వ్యాధుడు వచ్చేస్తాడు. మనల్నిద్దరినీ పట్టుకొంటాడు. నిన్ను నేను ఏ మాత్రం ఆలస్యం చేయకుండా రక్షించాను కదా? నువ్వెందుకు ఇలా ఆలస్యం చేస్తున్నావు?” అని అడిగింది పిల్లి కోపంగా.

“మ రేమీ భయం లేదు. ఆ వ్యాధుణ్ణి అంత దూరంలో చూడగానే నేను నీ పాశం పూర్తిగా ఛేదించివేస్తాను. వెంటనే నువ్వు చెట్టు ఎక్కివేయవచ్చు; నేను నా కన్నంలో దూరిపోతాను. నువ్వు చాల బలవంతు డవు. నేను దుర్బలుడను. ఇద్దరికీ లాభం చేకూరుతుంది కదా అని సంధి చేసికొన్నాం. నేను నీకు ప్రత్యుపకారం చేసే టప్పుడు జాగరూకతతో ఉండాలి.

ఇంతకీ - ఈ లోకంలో ఎవడూ ఎవనికీ మిత్రుడూ కాదు; శత్రువూ కాదు. ఈ మిత్రత్వమూ, శత్రుత్వమూ అనేవి ఏవో ప్రయోజనాన్ని పురస్కరించుకొని ఏర్పడు తుంటాయి.

న కశ్చిత్కస్యచిన్నితం న కశ్చిత్కస్యచిద్రిపుః,

అర్థతస్తు నిబధ్యస్తే మిత్రాణి రిపవస్తథా.

(శాంతిపర్వం 138.110)

పని అయిపోయిన తరువాత ఎవ్వడూ ఆ పని చేసిపెట్టినవాని ముఖం చూడదు. అందుచేత పని పూర్తిగా చేసివేయగూడదు; కొంచెం మిగల్చాలి.

న చ కశ్చిత్ కృతే కార్యే కర్తారం సమవేక్షతే,

తస్మాత్పర్వాణి కార్యాణి సావశేషాణి కారయేత్.

(శాంతిపర్వం 138.111)

చాలవరకు త్రాళ్ళు త్రొచివేశాను. ఇంక ఒకటి మిగిలింది. అది కూడ త్రొచివేస్తాను. భయపడకు” అంది ఎలుక.

ఇంతలో తెల్లవారింది. భయంకర మైన రూపంతో ఆ వ్యాధుడు కుక్కలను వెంటబెట్టు కొని వస్తున్నాడు. వానిని చూడగానే ఎలుక మిగిలిన త్రాడు కొరికివేసింది. వెంటనే పిల్లి చెట్టు మీదికి ఎక్కింది; ఎలుక తన కన్నంలో దూరింది. వ్యాధుడు హతాశుడై ఆ వల పట్టుకొని వెళ్లిపోయాడు.

చెట్టు చివరనే కూర్చొని ఆ లోమశం పలితంతో - “వెళ్లివస్తాన నైనా చెప్పకుండా అలా పరుగెత్తా వేమిటి! ఇంత ఉపకారం చేసిన నన్ను నీవేమి శంకించడంలేదు కద! మనం ఇద్దరమూ మిత్రులుగా పరస్పరం ఉపకారాలు చేసుకొంటూ ఉండాలి. ప్రాణభిక్ష పెట్టినవానిని ఎవరైనా పూజించకుండా ఉంటారా? నువ్వు నాకు అమాత్యుడుగా ఉంటూ తండ్రి వలె శాసించాలి” అంది.

ఆ మాట విని ఆ మూషకం - “లోమశా! నువ్వు చెప్పిన దంతా బాగానే ఉంది. నేను చెప్పేది కూడ విను. మిత్రు లెవరో శత్రువు లెవరో అని తెలుసుకొనడం చాల కష్టమైన విషయం.

స్థిరమైన మైత్రి అంటూ ఉండదు. అలాగే స్థిరమైన శత్రుత్వం అనేది కూడ లేదు. ప్రయోజనాన్ని బట్టి మిత్రులూ, శత్రువులూ ఏర్పడుతుంటారు.

మిత్రుడే కాలాంతరంలో శత్రువు వౌతాడు; శత్రువు మిత్రు డౌతాడు. స్వార్థం అనేది బలవత్తరమైనది.

మిత్రం చ శత్రుతామేతి కస్మింశ్చిత్ కాలపర్యయే,

శత్రుశ్చ మిత్రతామేతి స్వార్థో హి బలవత్తరః.

(శాంతిపర్వం 138.142)

మానవుడు ఎల్లప్పుడూ స్వప్రయోజనాన్నే కోరుతుంటాడు. ఎవ్వడూ ఎవనికీ

ప్రియుడు కాడు. సమానోదరులైన భ్రాతల మధ్యా భార్యాభర్తల మధ్యా ఉండే సఖ్యం కూడ ఇలాంటిదే.

అర్థార్థ జీవలోకోఽయం న కశ్చిత్ కస్య చిత్ ప్రియః,

సఖ్యం సోదర్యయోర్భ్రాత్రోర్దమ్మత్యేర్వా పరస్పరమ్. (శాంతిపర్వం 138.152)

నేను (భోజ్యం) అన్నం, నువ్వు భోక్త. నీకూ నాకూ మైత్రి ఏమిటి? నువ్వు ఎంత ఆకలితో ఉన్నావో నాకు తెలుసు. నేను నీదగ్గరికి వచ్చానా - ఏ మౌతుందో కూడ నాకు తెలుసు.

నేను నన్ను నీనుండి రక్షించుకోవాలి; నువ్వు కూడ క్రూరు డైన ఆ వ్యాధునినుండి నిన్ను రక్షించుకో అంది.

మంటనే ఆ మార్జాలం చెట్టుకొమ్మ విడిచి వెళ్లిపోయింది. మంచి తెలివి గల మూషకం కూడ తా నున్న బిలం విడిచి మరొక బిలంలోనికి వెళ్లిపోయింది.

యుధిష్టిరా! ఈ మూషకమార్జాలాలు తాత్కాలికంగా సంధి చేసికొని తమ ప్రాణాలు రక్షించుకొన్నట్లు రాజు కూడ దేశకాలానుసారం ప్రవర్తిస్తూండాలి.”

బ్రహ్మదత్త - పూజనుల కథ

వైరం ఏర్పడ నంతవరకూ కొంత విశ్వాసంతో ఉన్నా కూడ ఏ కారణంచేత నైనా వైరం ఏర్పడితే మాత్రం అట్టివానిని విశ్వసించడం మంచిది కాదు అని బోధిస్తూ భీష్ము డొక చిన్న కథ ఉదాహరించాడు.

“పూర్వం కాంపిల్యరా జైన బ్రహ్మదత్తుని ఇంట్లో పూజని అను పక్షి చాల కాలం నుండి నివసిస్తూండేది. అది పక్షియే అయినా సర్వవిషయాలూ తెలిసినది; సర్వజ్ఞ.

ఆ రాజునకు ఒక పుత్రుడు జనించాడు. అదే సమయంలో పూజని కూడ ఒక శిశువును కన్నది. ఆ శకుని రాజపుత్రుని మీదా, తన పుత్రుని మీదా సమాన మైన ప్రేమభావంతో ఉండేది.

ప్రతీ రోజూ రెండు పళ్లు తీసికొని వచ్చి ఒకటి రాజపుత్రునికీ, ఒకటి తన పుత్రునికీ ఇస్తూండేది. అది తిని వాళ్లిద్దరూ మంచి పుష్టితో పెరిగారు.

ఒకనాడు పెంపుడు తల్లి ఒడిలో ఉన్న రాజకుమారుడు ఆ పక్షిపిల్లను చూచి దానితో ఆడడం ప్రారంభించగా అది మరణించింది. ఇంటికి తిరిగివచ్చిన పూజని తన పుత్రుడు ప్రాణాలు కోల్పోయి నేలమీద పడి ఉండడం చూచి, దుఃఖిస్తూ -

క్షత్రియునితో సంబంధం పెట్టుకొనగూడదు; క్షత్రియునికి ప్రీతి గాని, మైత్రీభావం గాని లేదు. ప్రయోజనాన్ని ఉద్దేశించి వీళ్లు ఇతరులను చేరదీస్తుంటారు. పని అయిపోగానే విడచివేస్తుంటారు.

క్షత్రియే సంగతం నాస్తి న ప్రీతిర్న చ సౌహృదమ్,

కారణాత్ సాన్న్వయవ్యేతే కృతార్థాః సంత్యజన్తి చ. (శాంతిపర్వం 149.16)

వీళ్లను ఎన్నడూ విశ్వసించకూడదు” అనుకొంటూ నా పుత్రుణ్ణి చంపినందుకు ప్రతిక్రియ చేస్తాను అని సంకల్పించి గోళ్లతో గీరి, ముక్కుతో పొడిచి, ఆ బాలుని కళ్లు పీకివేసింది.

“తనకు జరిగిన అపకారానికి ఈ పూజని ప్రత్యపకారం చేసింది. దీనిలో అపరాధం ఏదీ లేదు” అని భావించిన బ్రహ్మదత్తుడు ఏ మాత్రము కోపించలేదు. “పూజనీ! నువ్వు నీ విషయంలో జరిగిన అపకారానికి ప్రతిక్రియ చేశావు. నీ అపరాధం ఏమీ లేదు. నీవు యథాపూర్వంగా మాతో కలిసి ఉండు” అన్నాడు.

అప్పు డా పక్షి - “రాజా! పరస్పరము అపకారం చేసికొన్నవాళ్ల మధ్య సంధి కుదరదు. అందుచేత నాకు అనుజ్ఞ ఇయ్యి. నేను వెడతాను” అని అంటూ ఆత డెంత బ్రతిమాలినా వినకుండా మరొక చోటికి వెళ్లిపోయింది.

సౌరాష్ట్రరాజుకు కణికు డుపదేశించిన కూటనీతి

“లోకంలో అధర్మం పెరిగిపోయి దస్యువులు, అనేకవిధాల పరధనం అపహరించే దుష్టచిత్తులైన చోరులు, ప్రజలను బాధిస్తూంటే ఏమి చెయ్యాలి?” అని యుధిష్ఠిరుడు ప్రశ్నించగా భీష్ముడు “యుధిష్ఠిరా! అలాంటి సమయాలలో రాజు జాలిచూపకుండా శత్రువులను ఎలా జయించాలో దుర్మార్గులను ఎలా శిక్షించాలో చెప్పతాను; విను అని అంటూ ఇలా చెప్పడం ప్రారంభించాడు.

“పూర్వం సౌవీరదేశరా జైన శత్రుంజయుడు భరద్వాజగోత్రానికి చెందిన కణికుణ్ణి - “ఆర్యా! లేనిదానిని ఎలా సంపాదించాలి? సంపాదించినదానిని ఎలా వృద్ధి పొందించు కోవాలి, వృద్ధిపొందినదానిని ఎలా రక్షించుకోవాలి, రక్షించుకొన్నదానిని ఎలా వినియోగించుకోవాలి? నాకు ఉపాయం చెప్పు” అని ప్రార్థించాడు.

“రాజా! రాజు తన శక్తిసామర్థ్యాలు చూపిస్తూ ఎల్లప్పుడు దండప్రయోగం చేస్తూండాల్సి.

మాటలలో వినయం చూపుతూ హృదయంలో మాత్రం చాల తీక్షణంగా ఉండాలి. కామక్రోధాలకు దూరంగా ఉంటూ మధురంగా మాట్లాడాలి.

ఎదుటివాడు బలవంతు డైతే - అంజలి ఘటించి తల వంచి నమస్కరించాలి. ఒట్లు పెడుతుండాలి. మంచి మాటలు మాట్లాడాలి. కళ్లంపట నీళ్లు కారుస్తూ తుడుచు కొంటూండాలి. అలా చేస్తే ఏనాటికైనా ఐశ్వర్యవంతు డవుతాడు.

అజ్ఞానిం శపథం సాన్త్వం ప్రణమ్య శిరసా వదేత్,
అశ్రుప్రమార్జనం చైవ కర్తవ్యం భూతిమిచ్చతా. (శాంతిపర్వం 140.17)

తన ప్రయోజనానికి అడ్డుతగిలేవాడు పుత్రు డైనా, సోదరు డైనా, తండ్రి యైనా, మిత్రు డైనా, వానిని రూపుమాపాలి.

శత్రువు, మిత్రుడు అనేవి జాతులు కావు. సామర్థ్యాన్ని బట్టి శత్రువులూ, మిత్రులూ ఏర్పడుతుంటారు.

నాస్తి జాత్యా రిపుర్నామ మిత్రం వాపి న విద్యతే,
సామర్థ్యయోగాజ్ఞాయన్తే మిత్రాణి రిపవస్తథా. (శాంతిపర్వం 140.51)

ఈ విధంగా కణికుడు ఆ రాజుకు అనేకమైన కూటనీతులు ఉపదేశించాడు.

(ఈ కణికుడు ఆదిపర్వంలో ధృతరాష్ట్రానికి కూటనీతు లుపదేశించిన కణికుని పూర్వపురుషుడై ఉంటాడు).

కపోతదంపతుల కథ

శరణుజొచ్చినవానిని రక్షించడం ఉత్తమమైన ధర్మాలలో ఒకటి అని యుధిష్ఠిరునకు ఉపదేశిస్తూ భీష్ముడూ కపోతదంపతుల వృత్తాంతం చెప్పాడు.

పూర్వం మహాక్రూరస్వభావుడు, భయంకర మైన ఆకారం గలవాడు అయిన ఒక శకునిలుబ్ధకుడు (పక్షులను బంధించి జీవించే వేటగాడు) ఉండేవాడు. అతడు చాల క్రూరు డవడంచేత వానిని బంధువులు మిత్రులూ కూడ పరిత్యజించారు.

పాపప్రవృత్తి గల వానిని బుధులు దూరంగా ఉంచాలి. తనకు తానే గొప్ప అపకారం చేసికొనేవాడు ఇతరులకు ఏమి హితం చేకూరుస్తాడు?

నరః పాపసమాచారస్యక్రవ్యో దూరతో బుధైః,
అత్మానం యోఽభిసంధత్తే సోఽన్యస్య స్యాత్మథం హితః.

(శాంతిపర్వం 143.13)

అతడు భార్యతో కలిసి అరణ్యంలో సంచరిస్తూ అనేక మైన ఉపాయాలచేత పక్షులను పట్టుకొని వాటితో జీవిస్తూండేవాడు.

ఒకనాడు రాత్రి భయంకర మైన ఝంఝామారుతంతో కుంభవృష్టి కురిసింది. మార్గా లన్నీ జలప్రవాహంతో నిండిపోయాయి. పక్షు లన్నీ కదలలేక చెట్లమీద తమ గూళ్లలో ఉండిపోయాయి.

లుబ్ధుడు చలికి వణికిపోతూ ఒక చోట నిలబడలేకపోయాడు; నడవలేక పోయాడు. అంతలో వానికి గూటిలోనుండి నేలమీద పడిపోయిన ఆడ పావురం కనబడింది. అతడు దానిని తీసి పంజరంలో వేసికొన్నాడు.

ఇంతట్లో ఆకాశం తెరిపిచ్చింది. అతడు ఒక పెద్ద చెట్టు క్రిందకి చేరాడు. అంతా అంధకారబంధురంగా ఉంది.

ఆ చెట్టు కొమ్మలోని ఒక గూటిలో ఉన్న ఒక మగపావురం ప్రొద్దుటనే ఆహారం కోసం బైటకు వెళ్లిన తన భార్య తిరిగి రాకపోవటంతో చాల దుఃఖిస్తూ ఆ తుపానులో ఆమె ఏమైందో అనుకొంటూ విలపిస్తున్నది :

నా ప్రియురాలు అరణ్యంలో క్షేమంగా ఉన్నదో లేదో! ఆమె లేని నా ఇల్లు శూన్యం వలె కనబడుతున్నది.

పుత్రులు, పౌత్రులూ, కోడళ్లు, భృత్యులూ - ఇంతమంది ఉన్నా కూడ ఒక గృహస్థుని ఇల్లు భార్య లేకపోతే శూన్యంగానే ఉంటుంది.

గృహం గృహం కాదు; గృహిణి (భార్య) యే నిజ మైన గృహం. గృహిణి లేని గృహం అరణ్యమే.

పుత్రపౌత్రవధూభృత్యైరాకీర్ణమపి సర్వతః,
భార్యాహీనం గృహస్థస్య శూన్యమేవ గృహం భవేత్.

న గృహం గృహమిత్యాహర్ణహిణీ గృహముచ్యతే,
గృహం తు గృహిణీహీనమరణ్యసదృశం మతమ్. (శాంతిపర్వం 144.5,6)

ఆమె సుఖంగా ఇంటికి రాకపోతే నా జీవితమే వృథం. నేను ఎప్పుడు అలిసిపోయినా ఎప్పుడు ఆకలితో బాధపడుతున్నా ఆమె తెలిసికొంటుండేది.

చెట్టు మొదట్లో నివసిస్తున్నా కూడ అనురాగవతి యైన భార్య దగ్గర ఉంటే అది ఆ పురుషునికి గృహమే. ఆమె లేని ప్రాసాదం కూడ అరణ్యమే.

వృక్షమూలేఽపి దయితా యస్య తిష్ఠతి తద్ గృహమ్,

ప్రాసాదోఽపి తయా హీనః కాంతార ఇతి నిశ్చితమ్. (శాంతిపర్వం 144.12)

పురుషునికి ధర్మార్థకామసమయాలలో సహాయురాలుగా నిలబడేది భార్యయే. విదేశాలకు వెళ్లి నప్పుడు కూడ విశ్వాసం కలిగించేది భార్యయే.

ధర్మార్థకామకాలేషు భార్యా పుంసః సహాయినీ,

విదేశగమనే చాస్య సైవ విశ్వాసకారికా. (శాంతిపర్వం 144.13)

ఈ లోకంలో అసహాయుడైన పురుషునికి లోకయాత్రలో సహాయంగా ఉండే అతిప్రధాన మైన అర్థం, (వస్తువు, ధనం) భార్యయే.

రోగాలతో బాధపడుతున్నా, అనేకకష్టాలలో చిక్కుకొని ఉన్నా, పురుషునికి భార్యతో సమాన మైన ఔషధం లేదు.

భార్యతో సమానుడైన బంధువు లేడు. భార్యవంటి గతి (రక్షణ) లేదు. ధర్మం సంపాదించడంలో భార్యవంటి తోడు లోకంలో మ రెవ్వరూ లేరు.

నాస్తి భార్యాసమో బన్ధుర్నాస్తి భార్యాసమో గతిః,

నాస్తి భార్యాసమో లోకే సహాయో ధర్మసంగ్రహే. (శాంతిపర్వం 144.16)

సాధుస్వభావంగల ప్రియంగా మాటలాడే భార్య ఎవని ఇంట్లో ఉండదో అతడు అరణ్యానికి వెళ్లిపోవాలి. ఆ ఇల్లు అరణ్యంవంటిదే.

యస్య భార్యా గృహే నాస్తి సాధ్వీ చ ప్రియవాదినీ,

అరణ్యం తేన గన్తవ్యం యథారణ్యం తథా గృహమ్. (శాంతిపర్వం 144.17)

లుబ్ధకుని పంజరంలో ఉన్న కపోతి భర్త విలాపం విని - “నా భర్త నాలో ఉన్న వైనా లేని వైనా గుణాలను చెప్పుకొంటూ విలపిస్తున్నాడు. నే నెంత ధన్యురాలను!” అని అనుకొంటూ - ఏ స్త్రీవిషయంలో భర్త సంతోషించడో ఆ స్త్రీ అభినందింపదగినది కాదు. భర్త సంతోషిస్తే స్త్రీవిషయంలో దేవత లందరూ సంతోషిస్తారు.

న సా స్త్రీ హ్యభిమన్తవ్యా యస్యాం భర్తా న తుష్టతి,

తుష్టే భర్తరి నారీణాం తుష్టాః స్వ్యః సర్వదేవతాః. (శాంతిపర్వం 145.3)

అని సంతోషించింది.

ఆ కపోతి లుబ్ధకుని పంజరంలోనే ఉండి భర్తతో - “కాంతా! శరణు జొచ్చినవానిని రక్షించడం అత్యుత్తమ మైన ధర్మం. ఈ లుబ్ధకుడు చలికి వణికిపోతూ, ఆకలిదప్పికలతో

అలమటిస్తూ నీ యింటి దగ్గర పడిఉన్నాడు. అతనిని రక్షింపుము. నాకొరకై దుఃఖించకు” అన్నది.

భార్య మాటలు విన్న ఆ కపోతం వెంటనే ఆ లుబ్ధకుని దగ్గరికి వెళ్లి మధుర మైన మాటలతో వానిని పలంకరించి నా ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరింపు మని కోరింది. ఎండు టాకులు తీసికొని వచ్చి మంట చేసింది. ఆ నిప్పు దగ్గర ఆ లుబ్ధకుడు తన శరీరం కాచుకొని శీతబాధనుండి విముక్త డయ్యాడు. అతడు ఆకలితో బాధపడుతూన్నట్లు చూచిన ఆ కపోతం - “క్షణకాలం నిరీక్షించు, నీకు ఆహారం లభిస్తుంది” అని అంటూ ఆ మంటలోనికి దుమికింది.

ఇదంతా చూచిన ఆ లుబ్ధకుని మనస్సులో గొప్ప పరివర్తనం కలిగి - “నే నీ అధార్మిక మైన పక్షిహింసావృత్తిని పరిత్యజిస్తాను” అని నిర్ణయించుకొని తన దగ్గర సంచిత ఉన్న పక్షులను పట్టే సాధనాలను, ఆ కపోతిని కూడ తీసి బైట పడేశాడు. ఉపవాసాలచేత శరీరం శుష్కింపజేసికొని ప్రాణాలు త్యజిస్తూ నని నిశ్చయించుకొని వెళ్లిపోయాడు.

కపోతి, అగ్నిలో తన దేహాన్ని ఆహుతిగా చేసిన భర్తను చూచి తాను కూడ ఆ అగ్నిలో దుమికి ప్రాణాలు త్యజించింది. విమానంమీద తనకై నిరీక్షిస్తున్న భర్తతో స్వర్గానికి వెళ్లింది.

లుబ్ధకుడు కూడ అరణ్యంలో చెట్లలో, పుట్లలో తిరుగుతూ చివరికి ప్రాణాలు విడచి స్వర్గం చేరాడు.”

శరణాగతత్రాణం ఇంతటి మహాఫలం కలది అని చెప్పతూ భీష్ముడు శరణుజొచ్చిన వానిని రక్షించకుండా ఉండడంవల్ల కలిగే పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం లేదన్నాడు.

మరణించిన ఒక బ్రాహ్మణబాలుడు జీవించుట

“మరణించిన మర్త్యు డెవడైనా మరల జీవించడం జరుగుతుందా?” అను యుధిష్ఠిరుని ప్రశ్నకు సమాధానంగా భీష్ము డిలా చెప్పాడు.

“ఒక బ్రాహ్మణునకు లేక లేక ఒక పుత్రుడు జనించాడు. అత డింకా బాలుడు గానే ఉండగా మరణించాడు. వాని శరీరం శ్మశానానికి తీసికొని వెళ్లి బంధువు లందరూ బిగ్గరగా రోదిస్తూ ఆ శరీరం ముందే కూర్చొని ఉన్నారు.

ఆ రోదనధ్వని విని ఒక గ్రద్ద వచ్చి - “మీ రిలా రోదించి ఏమి ప్రయోజనం? మరణించినవాడు మళ్లీ జీవించడం అసంభావ్యం కదా? మర్త్యలోకంలో పుట్టిన ప్రతీవాడూ మరణించవలసినదే కదా? మరణించినవానిని ఎవరు బ్రతికించగలరు?

న పునర్జీవితః కశ్చిత్ కాలధర్మముపాగతః,
 ప్రియో వా యది వా ద్వేష్యః ప్రాణినాం గతిరీదృశీ.
 సర్వేణ ఖలు మర్తవ్యం మర్త్యలోకే ప్రసూయతా,
 కృతాంతవిహితే మార్గే మృతం కో జీవయిష్యతి. (శాంతిపర్వం 153.12,13)

భయంకర మైన ఈ శ్మశానంలో చాలసేపు ఉండడం మంచిది కాదు. ఈ బాలుని శవాన్ని ఇక్కడ విడచి ఇళ్లకి వెళ్లండి” అని చెప్పింది.

ఆ మాటలు విని బంధువు లందరూ ఆ విధంగా వెళ్లా లని అనుకొంటూండగా అక్కడికి ఒక నక్క వచ్చి -

“అహో! మానవులు ఎంత దయావిహీనులు! మూఢులారా! ఇంకా సూర్యు డున్నాడు, అస్తమించలేదు. ఈ పిల్లవానిమీద దయ చూపండి. ఏ ముహూర్తంలో ఏమి జరుగుతుందో చెప్పలేం. ఈ పిల్లవాడు మళ్లీ జీవించినా జీవించవచ్చు. విడిచి వెళ్లిపోకండి.

గచ్ఛమానాన్ స్మ తానాహ నిర్ఘ్నాః ఖలు మానుషాః,
 ఆదిత్యోఽయం స్థితో మూఢాః స్నేహం కురుత మా భయమ్.
 బహురూపో ముహూర్తశ్చ జీవేదపి కదాచన,
 యాయం భూమౌ వినిక్షిప్య పుత్రస్నేహవినాకృతాః,
 శ్మశానే సుతముత్సృజ్య కస్మాద్ గచ్ఛత నిర్ఘ్నాః.

అని అంటూ వెళ్లిపోతూన్న ఆ బంధువులను ఆపుచేసింది.

ఈ విధంగా “ఏమీ ప్రయోజనం ఉండదు. వీని నిక్కడ విడిచి వెళ్లిపోండి” అంటూ గృధ్రమూ, “జీవిస్తే జీవించవచ్చు; అంత దయావిహీనులుగా ప్రవర్తిస్తూ విడిచివెళ్ల”వద్దని నక్క వాదోపవాదాలు చేసుకొన్నట్లుగా వాటి భాషణలు సుదీర్ఘంగా శాస్త్రబద్ధంగా సాగించాయి. ఆ బంధువులు ఏమి చేయాలో తెలియని పరిస్థితిలో పడ్డారు.

ఈ గృధ్రగోమాయువులు ఇలా చెప్పడంలోని భావం స్పష్టంగా తెలుస్తూనే ఉంది. ఆ రెండూ కూడ ఆకలితో బాధపడుతూ ఆహారంకోసం చూస్తున్నాయి. సూర్యాస్తమయం అవడానికి ముందు గ్రద్ద బలం అధికంగా ఉండి నక్కను దగ్గరికి రాకుండా చేయగలదు. సూర్యాస్తమయం అవుతే నక్క పరాక్రమం ముందు గ్రద్ద ఏమీ చేయజాలదు.

పగటిభాగంలోనే ఆ శరీరాన్ని అక్కడ వదిలి బంధువులు వెడితే తను దానిని ఆహారంగా తినవచ్చును అని గ్రద్దా, రాత్రిదాకా ఉంటే తాను తినవచ్చునని నక్కా ఆ విధంగా ఎంతో శాస్త్రసంఘతమైన యుక్తులను ప్రదర్శిస్తూ దీర్ఘోపన్యాసాలిచ్చాయి.

ఇంతలో పార్వతి ప్రేరేపింపగా శివుడు ఆ బంధువుల ఎదుట ప్రత్యక్షమై వాళ్ల ప్రార్థనను అంగీకరించి ఆ పిల్లవానిని బ్రతికించాడు.

(గర్దకూ, నక్కకూ ఆకలి బాధ లేకుండా కూడ చేశాడు.

(ఈ ఘట్టాన్ని మమ్మటు డను గొప్ప అలంకారికుడు ప్రబంధధ్వనికి ఉదాహరణగా కావ్యప్రకాశంలో ఉదాహరించాడు).

యుధిష్ఠిరా! దీర్ఘ మైన అనిర్వేదం (దిగులు చెందకపోవడం) చేత, దృఢ మైన నిశ్చయంచేత, దేవదేవుని అనుగ్రహంచేత శీఘ్రంగా సత్ఫలం పొందవచ్చు.

అనిర్వేదేన దీర్ఘేణ నిశ్చయేన ద్రువేణ చ,

దేవదేవప్రసాదాచ్చ క్షిప్రం ఫలమవాప్యతే.

(శాంతిపర్వం 153.122)

అన్నాడు భీష్ముడు.

నారద - శాల్మలీవృక్షసంవాదం

“పితామహా! ఉపకారాపకారసమర్థుడూ, బలవంతుడూ అయిన, దగ్గరనే ఉన్న శత్రువుతో బడాయిలు మాత్రమే చెప్పుకొనే దుర్బలుడు ఆవత్సమయంలో ఎలా ప్రవర్తించాలి?” అని యుధిష్ఠిరుడు ప్రశ్నించగా భీష్ముడు శాల్మలీవృక్ష (బూరుగు చెట్టు) వృత్తాంతం ఈ విధంగా చెప్పాడు.

“హిమవత్పర్వతసమీపంలో ఒక పెద్ద శాల్మలీవృక్షం ఉండేది. చాల పెద్ద దైన మానుతో, నాలుగు దిక్కులకూ వ్యాపించిన అతివిశాలము లైన కొమ్మలతో ఆ మహావృక్షం పర్వతం వలె ఎదిగి ఉంది. దాని నీడను ఆశ్రయించి గజాదు లైన వన్యమృగాలు, మానవులు విశ్రాంతి తీసికొనేవారు. ఆ వృక్షం కొన్ని వేల పక్షులకు నిలయ మై ఉండేది.

ఒకనాడు నారదుడు ఆ చెట్టు దగ్గరికి వెళ్లి - “ఓ శాల్మలీవృక్షమా! నీ వెంత మహావృక్షంగా ఎదిగి ఉన్నావు! ఎన్నో ప్రాణులు నిన్ను ఆశ్రయించి ఉంటున్నాయి. నీ చిన్ని కొమ్మ కూడ గాలికి విరిగి నట్లు నాకు కనబడలేదు. అంత మహాశక్తిశాలి యైన వాయువునకు నీవంటే ఇష్టమా, లేక నీ కాతడు మిత్రుడా లేక బంధువా? ఎందుచేతనంటే మహావృక్షాలను కూడ వాయువు వ్రేళ్లతో పెకలించివేస్తూంటాడు. నిన్నెందుకు ముట్టుకొనడం లేదు?” అని అడిగాడు.

అప్పు డా వృక్షం - “మహామునీ! నాకు వాయువు బంధువూ కాదు; మిత్రుడూ కాదు. నా తేజోబలాలు వాని తేజోబలాలకంటే అత్యధిక మైనవి. అందుచేత అతడు నన్నేమీ చేయజాలడు. నాకు వాయువంటే ఏమీ భయం లేదు” అని చెప్పింది.

నారదుడు వాయువు దగ్గరికి వెళ్లి - “ఓ! వాయూ! హిమవత్పర్వతందగ్గర ఒక పెద్ద శాల్మలీవుక్షం ఉంది. అది నిన్ను చాలా ఆక్షేపిస్తూ ఏమేమో మాటలాడింది. ఆ మాట లన్నీ నీ ఎదుట ఉచ్చరిస్తే కూడ బాగుండదు.”

బహువ్యాక్షేపయుక్తాని త్వామాహ వచనాని సః,

న యుక్తాని మయా వాయో తాని వక్తుం తవాగ్రతః. (శాంతిపర్వం 156.3)

అని చెప్పాడు.

ఆ మాటలు విన్న వాయువు చాల కోపంతో ఆ శాల్మలీవుక్షం దగ్గరికి వెళ్లి - “నువ్వు నారదుని దగ్గర నన్ను గూర్చి ఏ వేవో నిందావాక్యాలు పలికే వట. ప్రజాసృష్టి కాలంలో ప్రజాపతి నీ మొదట్లో కూర్చున్నాడు. అందుచేత నీమీద గౌరవబుద్ధితో నిన్ను నేనేమీ చేయలేదు. చూడు ఇప్పుడేం చేస్తానో!” అన్నాడు.

ఆ వృక్షం - నువ్వు నన్నేమీ చేయజాలవు. నీకంటే నేను చాల బలం కలదానను. ఒట్టి ప్రాణబలం ఉంటే చాలదు; బుద్ధి బలం ఉండాలి. బుద్ధిబలంగలవాళ్లే బలవంతులు.

యే తు బుద్ధ్యా తు బలినస్తే భవంతి బలీయసః,

ప్రాణమాత్రబలా యే వై నైవ తే బలినో మతాః. (శాంతిపర్వం 156.12)

అని సమాధానం చెప్పింది.

“సరే! నీ సంగతి రేపు చూస్తాను” అని అంటూ వాయువు వెళ్లిపోయాడు. అప్పు డా శాల్మలీవుక్షం - “నిజానికి నే నన్నిచెట్లకంటే దుర్బల మైన దాన్ని. ఐతే ఏమి బుద్ధి బలం ఉంది నాకు; మిగిలిన చెట్లకు బుద్ధిబలం లేదు. అందుచేతనే వాటిని వాయువు అనాయాసంగా పడగొట్టుతున్నాడు” అని ఆలోచించుకొని, వాయువుతో అలా ప్రగల్భాలు పలికినందుకు చింతిస్తూ తెల్లవారే సరికి కొమ్మలు అన్నీ విరగగొట్టుకొని ఒట్టి మోడుగా నిలబడి ఉంది.

మరునాడు వాయువు వృక్షా లన్నీ విరగగొడుతూ మహావేగంగా ఈ వృక్షం దగ్గరికి వచ్చేసరికి అది ఆకులూ, కొమ్మలూ లేకుండా బోడిగా నిలబడి ఉంది. దానిని చూచి వాయువు నవ్వి - “ఓ! శాల్మలీవుక్షమా! నేను కూడ నిన్ను ఇలాగే చెయ్యా లనుకొన్నాను, నువ్వే అలా అయ్యావు! నాతో ఓడిపోయి నట్లే కదా.” అని ఆక్షేపించాడు. వృక్షం సిగ్గుతో తల వంచుకొంది.

యుధిష్ఠిరా! దుర్బలుడు బలవంతునితో వైరం పెట్టుకొంటే ఇలాగే అవుతుంది.

మహాత్ములు అపకారం చేసినవాళ్ల విషయంలో వైరాన్ని ఒక్క మాట ప్రకటించరు. వాళ్ళు తమ బలం మెల్ల మెల్లగా చూపిస్తారు.

న హి వైరం మహాత్మానో వివృణ్వస్త్వపకారిషు,

శనైః శనైర్మహరాజ దర్శయన్తి స్మ తే బలమ్. (శాంతిపర్వం 157.10)

కృతఘ్నుడైన గౌతముని కథ

“ఎలాంటివారితో మైత్రి చేసుకోవాలి” అని యుధిష్ఠిరుడు ప్రశ్నించగా భీష్ముడు దానికి సమాధానం చెప్పి కొందరు దుష్టస్వభావం గల మిత్రులు ఏ విధంగా కృతఘ్నులుగా ప్రవర్తిస్తూ అపకారం చేయడానికి కూడ వెనుదీయరో ఉదాహరణగా గౌతము డనే బ్రాహ్మణుని కథ చెప్పాడు.

“మధ్యదేశానికి సంబంధించిన ఒక వేదాధ్యయనవిహీను డైన గౌతము డనే బ్రాహ్మణుడు ఉండేవాడు. అతడు భిక్షార్థియై ఒక ధనసమృద్ధ మైన గ్రామంలో ప్రవేశించి ఒక ధనవంతు డైన దస్యవు ఇంటికి వెళ్లి భిక్ష యాచిస్తూ, తన కొక నివాసమూ, వార్షిక మైన భిక్షా కూడ ఇమ్మని కోరాడు.

ఆ దస్యవు ష్టేచ్ఛడే అయినా దానస్వభావం గలవాడు. అందుచేత ఆ బ్రాహ్మణునికి ఒక నూతనవస్త్రము, భర్త మరణించిన మధ్యవస్కురా లైన స్త్రీని ఇచ్చాడు. ఆ బ్రాహ్మణుడు ఆమెతో అక్కడనే ఉంటూ శబరుల సాహచర్యంవల్ల తాను కూడ శబరులవృత్తి అవలంబించి ధనుర్బాణాలు ఉపయోగిస్తూ, వన్యమృగాలను చంపడం మొదలైన పనులు చేస్తూ కొన్నాళ్లు జీవించాడు.

ఒకనాడు ఆ గౌతమునికి పూర్వకాలమిత్రు డైన ఒక బ్రాహ్మణుడు ఆ దస్యవులు నివసించే గ్రామం రావడం జరిగింది. అతడు వేదాధ్యయనసంపన్ను డైన సదాచార పరాయణుడు. అతడు గౌతముణ్ణి గుర్తించి, అత డా విధంగా అయిపోయినందుకు విచారిస్తూ-“నువ్వు వేదాధ్యయనాదులచే పవిత్ర మైన విప్రుల వంశంలో పుట్టి, ఆ ఆచారాలన్నీ విడచి ఈ విధ మైన క్రూర మైన జీవనవిధానంలో ఎలా పడ్డావు?” అని అడిగాడు.

“నేను దారిద్ర్యబాధచేత ఇలా అయ్యాను. ఇటుపై ఈ విధంగా జీవించను” అని చెప్పి గౌతముడు మరునాడు ఆ గ్రామం విడచి సముద్ర తీరానికి వెళ్లిపోయాడు. అక్కడ ఆతని కొక సుందర మైన వనం కనబడింది. ఆ వనంలోని అతివిశాలమైన వటవృక్షం మొదట్లో గౌతముడు విశ్రాంతి తీసుకొంటున్నాడు. సూర్యాస్తమయం అయింది.

ఇంతలో - బ్రహ్మకు ప్రియసఖుడైన నాడీజంఘు డను, కశ్యపపుత్రుడైన బకరాజు ఆ వృక్షంమీద ఉన్న తన గృహం చేరింది. అనేక ఆభరణాలు అలంకరించుకొని అత్యద్భుతమైన ఆకారంతో ప్రకాశిస్తూన్న ఆ పక్షిని చూడగానే గౌతమునకు చాల ఆశ్చర్యం కలిగింది.

నాడీజంఘుడు తన గృహానికి సాయంసమయంలో అతిథిగా వచ్చిన ఆ బ్రాహ్మణునికి అతిథిసత్కారాలు చేసి, రుచికరమైన మత్స్యాలు ఆహారంగా పెట్టి, పుష్పాలతో శయ్య ఏర్పాటుచేసింది. నీ గోత్ర మేమి అని ప్రశ్నించగా అతడు నేను గౌతము డను అని మాత్రమే చెప్పాడు.

ఇంత దూరం ఎందుకు వచ్చావు అని ప్రశ్నించగా అతడు - “ధనసంపాదనకోసం సముద్రం దాటి వెళ్లా లని వచ్చాను” అని సమాధానం చెప్పాడు.

ఆ మాట విని బకరాజు - “బ్రాహ్మణా! అర్థప్రాప్తి - వంశపారంపర్యంచేత, దైవసంకల్పంచేత, కోరి ప్రయత్నించి సంపాదించడంచేత, మిత్రసాహాయ్యంచేత నాలుగు విధాలుగా కలుగుతుం దని బృహస్పతి చెప్పాడు.

చతుర్విధా హ్యర్థసిద్ధిర్బృహస్పతిమతం యథా,

పారంపర్యం తథా దైవం కామ్యం మైత్రమితి ప్రభో. (శాంతిపర్వం 170.12)

మనం ఇప్పుడు మిత్రులం అయ్యాం. నీకు ధనం లభించే ప్రయత్నం చేస్తాను” అని చెప్పింది.

మరునాడు నాడీజంఘుడు ఆ బ్రాహ్మణునితో - “ఇక్కడినుండి మూడు యోజనాల దూరంలో విరూపాక్షు డను ఒక రాక్షస రాజున్నాడు. అతడు నా పరమమిత్రుడు. నేను పంపి నట్లు చెప్పి ఆతనిని కలిస్తే నీకు ధనం ఇస్తాడు” అని చెప్పి మేరుప్రజం అను ఆ నగరానికి పంపింది.

విరూపాక్షుడు గౌతమునకు అతిథిసత్కారాలు చేసి వానికి మోయలే నంత బంగారం ఇచ్చాడు. ఆ బ్రాహ్మణుడు దానిని మోయలేక మోస్తూ అలసిపోయి మళ్లీ ఆ వటవృక్షమే చేరాడు. దూరప్రయాణం చేయడంచేత అతడు ఆకలితో బాధపడుతున్నాడు.

ఆ బకరాజు బ్రాహ్మణుని రక్షణం కోసం దగ్గరనే అగ్నిని ప్రజ్వలింపచేసి స్నేహ భావంతో తాను కూడ వాని దగ్గరే శయనించాడు. దుష్టబుద్ధి, కృతఘ్నుశిరోమణీ అయిన ఆ బ్రాహ్మణుడు తన ఆకలి తీర్చుకొనడానికై, మందుతూన్న ఆ కఱ్ఱతో ఆ బకరాజును చంపి దాని మాంసం అగ్నిలో వండుకొని తినివేశాడు. ఆ బంగారం అంతా జాగ్రత్తగా మూటకట్టుకొని వెళ్లిపోయాడు.

తన మిత్రుడైన రాజధర్మ (నాథీజంఘుని మరొక పేరు) వరసగా రెండు మూడు రోజులు కనబడకపోవడంతో విరూపాక్షుడు చింతాక్రాంతుడై తన పుత్రుణ్ణి పిలిచి - “ఆ ఖగోత్తముడు ప్రతిరోజూ పూర్వసంధ్యాకాలంలో బ్రహ్మదేవుని దర్శనం చేసికొని, తిరిగి ఇంటికి వెళ్లే టప్పుడు నాకు కనబడకుండా వెళ్లేవాడు కాదు. ఈ రెండు రోజులు ఆతడు కనబడలేదు. ఏదో అపద వచ్చి ఉంటుంది.

స్వాధ్యాయవిహీనుడై బ్రహ్మవర్చస్సు ఏ మాత్రము లేని ఆ బ్రాహ్మణాధముని విషయంలో నాకు శంక కలుగుతున్నది. అతడు నా మిత్రుణ్ణి చంపివేసి ఉంటాడు.

స్వాధ్యాయేన వియుక్తో హి బ్రహ్మవర్చసవర్జితః,
తద్రుతస్తత్ర మే శఙ్కా హన్యాత్తం స ద్విజాధమః. (శాంతిపర్వం 172.8)

ఒకమాటు అక్కడికి వెళ్లి ఏమైనదో చూచిరా” అని వానిని పంపాడు.

వెంటనే విరూపాక్షుని కుమారుడు కొందరు రాక్షసులతో కలిసి ఆ వటవృక్షం దగ్గరికి వెళ్లి చూచేసరికి అక్కడ నాథీజంఘుని అస్థిపంజరం పడి ఉంది. అది చూడగానే అతడు వెదకుతూ వెళ్లి ఆ గౌతముణ్ణి కొంచెం దూరంలోనే పట్టుకున్నాడు. వానినీ, రాజధర్ముని శరీరాన్నీ తీసికొని ఆ రాక్షసులు మేరు ప్రజానికి వెళ్లి రాక్షసరాజుకు చూపించారు. అతడు, ఆతని కుటుంబమూ, మిత్రామాత్యులూ కూడ రాజధర్ముని మరణానికి చాల విలపించారు.

విరూపాక్షుడు ఆ బ్రాహ్మణునిపై క్రోధావేశంతో - “వీనిని ముక్కముక్కలుగా ఛేదించి మీ రందరూ భక్షించండి” అన్నాడు ఆ రాక్షసులతో. “అలాంటి మహాపాపాత్ముణ్ణి తిని ఆ పాపం మేం పంచుకొనజాలం” అన్నారు రాక్షసులు. “అయితే వీనిని ఖండించి దస్యవుల కిచ్చివేయండి” అన్నాడు ఆరాజు.

అలా చేయగా దస్యవులు కూడ “మేం తినం” అన్నారు.

రాజా! బ్రహ్మహత్య చేసిన వానికి, సురాపానం చేసిన వానికి, చోరునికి, బ్రహ్మచర్య వ్రతభంగం చేసికొన్నవానికి ప్రాయశ్చిత్తం ఉంది కాని కృతఘ్నునికి ప్రాయశ్చిత్తం లేదు.

నరాధముడైన కృతఘ్నుడు, మిత్రద్రోహి, క్రూరుడు. అలాంటి వాళ్లను, మాంసం భక్షించే క్రూరమృగాలు, కృములూ కూడ తినవు.

బ్రహ్మఘ్నై చ సురాపే చ చౌరే భగ్నవ్రతే తథా,
నిష్కృతిర్విహితా రాజన్! కృతఘ్నై నాస్తి నిష్కృతిః.

మిత్రద్రోహీ నృశంసశ్చ కృతఘ్నుశ్చ నరాధమః,
క్రవ్యాదైః కృమిభిశ్చైవ న భుజ్యంతే హి తాదృశాః.

(శాంతిపర్వం 172.25,26)

రాక్షసరాజు రాజధర్మునికి చితి పేర్చి శాస్త్రోక్తప్రకారం అంత్యక్రియలు చేశాడు. ఆ సమయంలో ఆకాశమార్గంలో వెడుతూన్న కామధేనువు నోటి నుండి నురుగు ఆ మండుతూన్న చితిమీద పడింది. వెంటనే రాజధర్ముడు చితి నుండి లేచి మిత్రుడైన విరూపాక్షుని దగ్గరికి వెళ్లాడు. స్వర్గంనుండి దేవేంద్రుడు వచ్చి - బ్రహ్మదేవుని శాపవశంచేత నీ మిత్రుడైన రాజధర్ముణ్ణి గౌతముడు చంపివేశాడు. ఆ బ్రహ్మదేవుడు మరల జీవింపవేశాడు” అని చెప్పాడు.

ఆ మాటలు విని రాజధర్ముడు “నా మిత్రుడైన గౌతముణ్ణి కూడా జీవింపచెయ్యి” అని ప్రార్థించగా ఇంద్రుడు వానిని జీవింపచేశాడు.

గౌతముడు తన ధనం అంతా తీసికొని మళ్లీ ఆ శబరనివాసానికే వెళ్లి ఆ భార్యయందు చాలమంది పుత్రులను కన్నాడు. “ఈ కృతఘ్నుడు చాలాకాలం నరకంలో పడి ఉంటాడు” అని దేవతలు వానిని శపించారు.

“యుధిష్ఠిరా! నే నీ వృత్తాంతం పూర్వం నారదుడు చెప్పగా విన్నాను” అని చెప్పతూ భీష్ముడు -

కృతఘ్నునికి యశస్సు ఎక్కడిది? కృతఘ్నునికి మంచి స్థానం ఎక్కడిది; కృతఘ్నునికి సుఖం ఎలా లభిస్తుంది? కృతఘ్నుణ్ణి ఏ నాటికీ నమ్మకూడదు. కృతఘ్నునికి ప్రాయశ్చిత్తం లేదు.

కుతః కృతఘ్నుస్య యశః కుతః స్థానం కుతః సుఖమ్,

అశ్రద్ధేయః కృతఘ్నో హి కృతఘ్నో నాస్తి నిష్క్రుతిః. (శాంతి పర్వం 173.20)

మానవుడు ఎట్టి పరిస్థితిలోనూ కూడ మిత్రద్రోహం చేయకూడదు. మిత్రద్రోహం చేసినవాడు చిరకాలం ఘోర మైన నరకంలో ఉంటాడు.

మిత్రద్రోహో న కర్తవ్యః పురుషేణ విశేషతః,

మిత్రద్రుజ్ నరకం ఘోరమనంతం ప్రతిపద్యతే. (శాంతి పర్వం 172.21)

మిత్రులు కావా లనుకునేవాడు ఎల్లప్పుడూ మిత్రుల విషయంలో కృతజ్ఞుడై ఉండాలి. మిత్రునివల్ల సమస్తమూ పొందవచ్చును. మిత్రునివల్ల గౌరవం లభిస్తుంది.

కృతజ్ఞేన సతా భావ్యం మిత్రకామేన చైవ హి,
మిత్రాచ్చ లభతే సర్వం మిత్రాత్ పూజాం లభేత చ. (శాంతిపర్వం 173.22)
అని యుధిష్ఠిరునికి ఉపదేశించాడు.

శ్రేష్ఠమైన ధర్మం

“నాలుగు ఆశ్రమాలలో ఉన్నవాళ్ళకీ కూడ శ్రేష్ఠమైన ధర్మం ఏది?” అని యుధిష్ఠిరుడు ప్రశ్నింపగా భీష్ముడు ఇలా బోధించాడు -

“విహిత మైన సమస్తధర్మాల్నా కూడ స్వర్గప్రదాలే. తపస్సుకు ఫలం సత్యజ్ఞానం. అనేకద్వారా లున్న ధర్మానికి సంబంధించిన ఏ పనీ కూడ విఫలం కాదు.

నిజానికి జాగ్రత్తగా పరిశీలిస్తే ఈ లోకవ్యవహారానికి సారం అంటూ ఏదీ లేదు. ఈ లోకవ్యవహారం మారుతున్నకొలది దీని విషయంలో వైరాగ్యమే కలుగుతుంది. ఇందులో సంశయం లేదు.

యథా యథా చ పర్యేతి లోకతన్త్రమసారవత్,
తథా తథా విరాగోఽత్ర జాయతే నాత్ర సంశయః. (శాంతిపర్వం.174.4)

యుధిష్ఠిరా! లోకం ప్రవర్తన ఎల్లప్పుడూ ఇదే విధంగా ఉంటుంది. ఇది అనేక దోషాలతో నిండి ఉంటుంది. అందుచేత బుద్ధిమంతుడు ఈ లోకవ్యవహారంలోనే చిక్కుకొని ఉండకుండా మోక్షంకోసం ప్రయత్నించాలి.”

దుఃఖం కలగకుండా ఉపాయం

“ధనం సప్త మైనా దార - పుత్ర - పిత్రాదులు మరణించినా దుఃఖం కలగకుండా చేసే బుద్ధి (ఆలోచన, ఉపాయం) ఏది?” అని యుధిష్ఠిరుడు ప్రశ్నించాడు.

భీష్ముడు దానికి సమాధానం చెప్పతూ పుత్రవియోగంతో దుఃఖిస్తూన్న సేనజిత్తు అను రాజుకు ఒక బ్రాహ్మణుడు చేసిన ఉపదేశాన్ని ఉదాహరిస్తూ సమాధానం చెప్పాడు.

ఆ బ్రాహ్మణుడు సేనజిత్తుకు ఇలా ఉపదేశించాడు- “సుఖదుఃఖాలు ప్రతీవానికి ఒకదాని తరువాత ఒకటి వస్తూనే ఉంటాయి. అందుచేత వాటిని అంతగా పట్టించు కొనగూడదు.

మిత్రులున్న వానికైనా లేనివాని కైనా, శత్రువు లున్నవాని కైనా, బుద్ధిమంతుని కైనా బుద్ధివిహీనుని కైనా దైవబలంచేత సుఖం వస్తూనే ఉంటుంది.

బుద్ధిమంతు డైనంత మాత్రాన ధనవంతు డౌతా డని గాని, మూఢుడైనవాడు దరిద్రు డౌ తా డని కాని నియమం లేదు. లోకంలో జరిగే ఈ వ్యవహారా న్నంతనీ బుద్ధిమంతుడు మాత్రమే గుర్తించకలుగుతాడు.

ఒక అవు ఉందంటే అది లేగదూడకు చెందుతుంది. గొల్లవానికి చెందుతుంది, స్వామికి (యజమానికి) చెందుతుంది. దొంగకి చెందుతుంది. దాని క్షీరం ఎవరు త్రాగితే వానికి చెందినది అనుకోవాలి.

ధేనుర్వత్సస్య గోపస్య స్వామినస్తస్మరస్య వా,

పయః పిబతి యస్తస్యాః ధేనోస్తస్యేతి నిశ్చయః. (శాంతి పర్వం 174.32)

మనోవాక్కాయాలచేత ఏ ప్రాణి విషయంలోనూ పాపకర్మ ఆచరించనివాడు బ్రహ్మగానే అవుతాడు.

అశ అనేదానిని దుష్టబుద్ధులు విడిచిపెట్టజాలరు. మనిషి జీర్ణించిపోతున్నా అది మాత్రం జీర్ణం కాదు. ఇది ప్రాణా లున్నంతకాలమూ పీడించే రోగం. దీనిని విడచిన వానికే సుఖం ఉంటుంది.

యా దుస్త్యజా దుర్మతిభిర్యా న జీర్యతి జీర్యతః,

యోఽసౌ ప్రాణాన్తికో రోగస్తాం తృష్ణాం తృజతః సుఖమ్.

(శాంతిపర్వం 174.55)

కల్యాణం విషయంలో తండ్రికి పుత్రుడు చేసిన ఉపదేశం

“పితామహా! కాలం పరుగెడుతున్నది కదా? మానవుడు శ్రేయస్సు పొందే మార్గం ఏది” అని యుధిష్ఠిరుడు ప్రశ్నించాడు. దానికి సమాధానంగా భీష్ముడు ఒక పుత్రునికీ తండ్రికీ మధ్య జరిగిన సంవాదాన్ని ఉదాహరించి సమాధానం చెప్పాడు.

“ఎల్లప్పుడు స్వాధ్యాయాధ్యయనం చేస్తూండే ఒక బ్రాహ్మణునికి మహామేధావియైన, మేధావి అనే పుత్రుడు దుండేవాడు. అతడు లోకవ్యవహారజ్ఞుడు, మోక్ష - ధర్మ - అర్థాలలో, కుశలుడూ కూడ.

అత డొకనాడు - “తండ్రీ! మానవుని ఆయుర్దాయం అతిశీఘ్రంగా క్షీణించి పోతుంటుంది కదా! నేను ఎలాంటి ధర్మాన్ని ఒక క్రమం ప్రకారం అనుష్ఠించాలో చెప్పు” అని తండ్రిని ప్రశ్నించాడు.

“పుత్రా! బ్రహ్మచారిగా ఉండి వేదాల అధ్యయనం చేసి, తరువాత పితృదేవతల ఆరాధననకోసం పుత్రులను కనాలి. అగ్న్యాధానం చేసి యథాశాస్త్రంగా యజ్ఞాలు చెయ్యాలి. తరవాత అరణ్యానికి వెళ్లి కొంత కాలం వానప్రస్థుడుగా ఉండి ఆత్మజ్ఞానం సంపాదించడానికి ప్రయత్నించాలి” అని చెప్పాడు తండ్రి.

ఆ మాటలు విని మేధావి - “తండ్రి! లోకాన్ని ఒక మూల ఇలా దెబ్బలు కొడుతూండగా, అంతటా కప్పివేస్తూండగా, అమోఘంగా ఎగిరిపోతూండగా ఇలా ధీరుడు వలె చెపుతున్నా వేమిటి?”

ఏమమభ్యాహతే లోకే సమన్తాత్ పరివారితే,

అమోఘాసు పతస్త్రీషు కిం ధీర ఇవ భాషసే. (శాంతిపర్వం 175-7)

అన్నాడు.

అప్పుడు తండ్రి “ఏమి టిది - నన్నే దో భయపెడుతున్నట్లు మాట్లాడుతున్నావు. ఏది కొడుతూన్నది, ఏది కప్పేస్తున్నది, ఏవి ఎగిరిపోతున్నాయి?” అని అడిగాడు.

“లోకాన్ని మృత్యువు ప్రహరిస్తూనే ఉంది. వార్ధక్యం కప్పివేస్తూన్నది, రాత్రులూ పగళ్లూ పరుగెత్తు తున్నాయి. అలాంటప్పుడు ఈ పనులన్నీ వరుసగా చేసుకొంటూ కూర్చుంటే శ్రేయోమార్గం లభించే దెప్పుడు?”

మనస్సులో ఏవేవో ఆలోచిస్తూ తృణాలు ఏరుకొంటూ తింటూన్నట్లు తింటూన్న వానిని, హఠాత్తుగా వచ్చి మీద పడి తోడేలు గొట్టెను ఎత్తుకొని పోయి నట్లు మృత్యువు లాగికొని పోతుంది -

తృణానీవ విచిన్వస్తమన్యత్రగతమానసమ్,

వృక్షీవోరణమాసాద్య మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి. (శాంతిపర్వం 175.13)

ఏది శ్రేయస్కరమో ఆ పని ఈ నాడే చెయ్యి. కాలం దాటపెట్టకు.

అద్వైవ కురు యచ్ఛ్రేయో మా త్వాం కాలోఽత్యగాదయమ్.

(శాంతిపర్వం 175.14)

రేపు చేద్దాం అనుకున్న పని నేడే చెయ్యాలి. అపరాహ్ణంలో చేద్దాలే అనుకొన్న పని పూర్వాహ్ణంలోనే చెయ్యాలి. వీడు తా ననుకొన్నది పూర్తి చేశాడా లేదా అని మృత్యువు నిరీక్షించదు.

శ్వః కార్యమద్య కురీవత పూర్వాష్టే చాపరాష్టికమ్,
న హి ప్రతీక్షతే మృత్యుః కృతమస్య న వా కృతమ్. (శాంతిపర్వం 175.15)

యువకుడుగా ఉన్నప్పుడే ధర్మం ఆచరించాలి. జీవితం అనిత్యం కదా? ధర్మం ఆచరిస్తే కీర్తి వస్తుంది. మరణానంతరం సుఖం కలుగుతుంది.

పుత్ర పశ్యాదసంపదలతో మనస్సంతా అన్యకార్యాసక్తమై ఉన్నవానిని, నిద్రపోతూన్న లేడిని వ్యాఘ్రం ఎగరేసికొని పోయి నట్లు మృత్యువు ఎగరేసికొనిపోతుంది.

తం పుత్రపశుసంపన్నం వ్యాసక్తమనసం నరమ్,
సుప్తం వ్యాఘ్రో మృగమివ మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి. (శాంతిపర్వం 175.18)

గ్రామంలో సుఖంగా ఉండాలి అనుకొనడం మృత్యుముఖమే. అరణ్యం అనేది దేవతల నివాసస్థానం.

అమృతము, మృత్యువు - ఈ రెండూ దేహంలోనే ఉన్నాయి. మోహంవల్ల మృత్యువును పొందుతాడు, సత్యంచేత అమృతాన్ని పొందుతాడు.

నాకు ఇతరయజ్ఞాలతో పని లేదు. నేను శాంతియజ్ఞరతుడనై, బ్రహ్మయజ్ఞంలో స్థిరంగా ఉంటూ వాఙ్మనఃకర్మయజ్ఞతత్పురు డనై ఉంటాను.

ఎవడు తన వాక్కును, మనస్సుతో అదుపులో ఉంచుకొంటాడో, ఏపనిలో తపస్సు త్యాగమూ, సత్యమూ ప్రతిష్ఠితములై ఉంటాయో అతడు సమస్తమును పొందగలుగుతాడు.

విద్యవంటి నేత్రం లేదు. సత్యం వంటి తపస్సు లేదు. రాగం వంటి దుఃఖం లేదు. త్యాగం వంటి సుఖం లేదు.

నాస్తి విద్యాసమం చక్షుః నాస్తి సత్యసమం తపః,
నాస్తి రాగసమం దుఃఖం నాస్తి త్యాగసమం సుఖమ్.

(శాంతిపర్వం 175.35)

ఏకత్వము (అద్వైతజ్ఞానము) సర్వసమత్వ దృష్టి, సత్యనిష్ఠ, ఉత్తమశీలము, స్థిరత్వము, దేనినీ దండించకుండడము, ఋజుత్వము, ఆ యా కర్మల నుండి మెల్ల మెల్లగా దూరంగా ఉండడమూ - వీటిని మించిన విత్తం మరొకటి బ్రాహ్మణునికి లేదు.

నైతాదృశం బ్రాహ్మణస్యాస్తి విత్తం
యథైకతా సమతా సత్యతా చ,
శీలం స్థితిర్దణ్డనిధానమార్ద్రవం
తతస్తతశ్చోపరమః క్రియాభ్యః.

(శాంతిపర్వం 175.37)

ఓ బ్రాహ్మణుడా! ఏనాటి కైనా మరణించేవాడివి - నీకు ధనా లెందుకు, చదువు లెందుకు, భార్య ఎందుకు? రహస్యస్థానంలో దాగి ఉన్న ఆత్మను అన్వేషించుకో. నీ పితామహులు ఎక్కడికి వెళ్లారు; నీ తండ్రి ఎక్కడికి వెళ్లాడు? నీ కేమైనా తెలుసునా?”

కిం తే ధనైర్భావైర్వాపి కిం తే,

కిం తే దాతైర్భావ్యాణ యో మరిష్యసి,

అత్మానమన్విచ్ఛ గుహం ప్రవిష్టం

పితామహస్తే క్వ గతాః పితా చ.

(శాంతి పర్వం 175.38)

తండ్రి పుత్రుని ఉపదేశం అనుసరించి మోక్షమార్గాన్ని ఆశ్రయించాడు.

“యుధిష్ఠిరా! పుత్రుని మాటలు విని తండ్రి ఏమి చేశాడో నీవుకూడ సత్యధర్మ పరాయణుడవై అలాగే చెయ్యి” అన్నాడు భీష్ముడు.

సుఖదుఃఖాల ప్రాప్తి

“కొందరు ధనవంతు లుంటారు. కొందరు ధనవిహీను లుంటారు. వాళ్ల సుఖ దుఃఖ ప్రాప్తులు ఎలా ఉంటాయి?” అని యుధిష్ఠిరుడు ప్రశ్నించగా భీష్ముడు శంపాకు డను ఒక శాంతమనస్కు డైన ముని మాటలలో ఇలా సమాధానం చెప్పాడు.

“అకించనుడు (ఏమీలేనివాడు) సుఖంగా నిద్రపోతాడు. సుఖంగా మేల్కొంటాడు. ధనవంతుడు క్రోధలోభాలతో బుద్ధి నశించగా అడ్డంగా చూస్తూ, ఎండిపోయిన ముఖంతో, కనుబొమ్మలు విరుస్తూంటారు. నేనే సౌందర్యవంతుడ ననీ, ధనవంతుడ ననీ, ఉన్నత వంశంలో పుట్టా ననీ గర్వపడుతూంటాడు. తాను మనుష్యమాత్రుడు కాడను కొంటూంటాడు. ఇవీ ధనం అధికంగా ఉంటే కలిగే దోషాలు.

అందుచేత ధనం త్యజించనివాడు సుఖంగా ఉండలేడు. ఉత్తమగతిని పొందలేడు. నిర్భయంగా నిద్రపోలేడు. ధనం త్యజించి సుఖంగా ఉండు.”

నాత్యక్వా సుఖమాప్నోతి నాత్యక్వా విస్తతే ఫలమ్,

నాత్యక్వా చాభయః శేతే త్యక్వా సర్వం సుఖీ భవ. (శాంతి పర్వం 176.22)

మంకిగీత

“ప్రతీవాడూ ధనంకోసం ప్రయత్నం చేస్తూంటాడు కదా? అది విఫల మైనప్పుడు వానికి మనః శాంతి కావాలంటే ఎలా సంపాదించుకొనకలుగుతాడు?” అని యుధిష్ఠిరుడు

ప్రశ్నించగా భీష్ముడు మంకి అను బ్రాహ్మణుని మాటలు ఉదాహరిస్తూ సమాధానం చెప్పాడు.

“మంకి అనే బ్రాహ్మణుడు ధనసంపాదనకోసం ప్రయత్నించి అనేక పర్యాయాలు భగ్నాశు డయ్యాడు. ఏదో కొంత ధనం కూడబెట్టుకొని ఒక గిత్తల (చిన్న, ఎద్దుల) జత సంపాదించి వాటిని రెండింటినీ మెడలకు ఒక త్రాటితో కట్టి వాటిని దమనం కోసం (పని నేర్పడం కోసం) తీసికొని వెడుతున్నాడు. అక్కడ ఒక ఒంటె కూర్చోని ఉండగా అది మధ్యలోనికి వచ్చేటట్లు దాని రెండు ప్రక్కలనుంచీ ఆ రెండు గిత్తలూ వెళ్ళాయి. ఆ ఒంటె కంగారుపడి లేచి ఆ రెండు గిత్తలూ దాని వీపుమీదనుండి ఇటూ అటూ వ్రేలాడు తూండగా మహావేగంతో పరుగెత్తికొని పోయింది. అవి మెడల త్రాడు బిగిసి ప్రాణాలు విడిచాయి.

అది చూచి అతడు ఆహో! ఏమి ఆశ్చర్యము! భగవంతుడు రాసిపెట్టకపోతే ఎంత శ్రద్ధతో ఊహతో ప్రయత్నం చేసినా ధనం సంపాదించడానికి శక్యం కాదు కదా?”

న చైవావిహితం శక్యం దక్షేణాపీహితం ధనమ్

యుక్తేన శ్రద్ధయా సమ్యగీహం సమనుతిష్ఠతా. (శాంతిపర్వం 177.9)

ఈ ఒంటె నాకు అత్యంతప్రియ మైన ఈ వత్సతరాలను కాకతాలీయంగా, పైకి ఎత్తి వేసి దాని ఇష్టం వచ్చినట్లు పరుగెత్తుతూన్నది. దాని దేహం రెండు ప్రక్కలూ ఇవి రెండుమణుల వలె ప్రకాశిస్తున్నాయి

ఉత్క్షిప్య కాకతాలీయముత్పథేనైవ ధావతః,

మణీ వోష్ట్రస్య లమ్బేతే ప్రియా వత్సతరౌ మమ. (శాంతిపర్వం 177.12)

ఇప్పుడు సుఖానికి కేవలం నిర్వేదం (వైరాగ్యం) ఒక్కటే మార్గం అని తెలుసుకొన్నాను.

పూర్వు లెవ్వరూ, అనుకొన్న కోరిక లన్నీ తీరిన వాళ్లు లేరు. తరువాతి కాలంలో కూడా ఉండరు. ధనం కోసం అన్ని ప్రయత్నాలూ మానివేశాను. నా కిప్పుడు బుద్ధి వచ్చింది. మేల్కొన్నాను.

కామమా! నీ మూలం ఏదో నేను తెలిసికొన్నాను. నువ్వు సంకల్పించడంవల్ల పుడతావుకదా! నేను సంకల్పమే చేయను. దానితో నీవు సమూలంగా నశిస్తావు.

కామ జనామి తే మూలం సంకల్పాత్ కిల జాయసే,

న త్వాం సంకల్పయిష్యామి సమూలో న భవిష్యసి. (శాంతిపర్వం 177.25)

కామాన్నీ లోభాన్నీ విడిచిపెట్టి ఇప్పుడు సుఖంగా ఉన్నాను” అని అంటూ మంకి నిర్వేదం పొంది అత్యుజ్జానవంతుడై బ్రహ్మైక్యం పొందాడు.”

నిర్వేదం వల్ల మానసశాంతి

నిర్వేదం మానసశాంతిని ఇస్తుంది అని చెప్పే సందర్భంలో భీష్ముడు బోధ్యుడను జ్ఞాని మాటలను ఉదాహరించాడు.

నహంషుడు శాంతు డైన బోధ్యు డను ఋషిని - “మహర్షీ! శమం ఎలా లభిస్తుందో మాకు ఉపదేశించుము” అని కోరాడు. అప్పు డా ఋషి - “నేను ఎవరికీ ఉపదేశం అంటూ ఏమి చేయను. నాకు లభించిన ఉపదేశాన్ని పట్టి ప్రవర్తిస్తాను. శమానికి లక్షణం ఏమిటో చెబుతాను. దానిని పట్టి మీరే స్వయంగా అర్థం చేసుకొండి.

నాకు పింగల, కుర్రము (గోరింక), సర్పము, తుమ్మెద, బాణం తయారుచేసేవాడు, కుమారి ఈ ఆరుగురూ గురువులు.

పిళ్లలా కుర్రరః సర్పః సారజ్ఞాన్వేషణం వనే,

ఇషుకారః కుమారీ చ షడేతే గురవో మమ.

(శాంతిపర్వం 178.7)

అని చెప్పాడు. దీని భావం భీష్ముడు ఈ విధంగా విశదీకరించాడు - “రాజా! ఆశ బలవత్తర మైనది. ఆశ లేకపోవడం గొప్ప సుఖం - పింగల ఆశను నిరాశ చేసికొని సుఖంగా నిద్రపోయింది. పింగల అను వేశ్య వస్తా నన్న విటుని కోసం చాలకాలం నిరీక్షించి నిరీక్షించి చివరికి అతడు రాకపోవడంచేత వైరాగ్యం పొంది ఆ వేశ్యావృత్తినే పరిత్యజించి సుఖంగా ఉందట.

ఒక గోరింక నోట్లో మాంసం ముక్కు ఉండడం చూచి మిగిలిన పక్షు లన్నీ దానిమీదికి వచ్చాయి. అది ఆ మాంసం ముక్కు దూరంగా పారవేయగానే దానికి ఆ పక్షుల బాధ తొలగింది.

ఎవ డైనా ఇల్లు కట్టడానికి ప్రారంభిస్తే అది దుఃఖహేతువే కాని దానిలో సుఖ మేమీ లేదు. సర్పం పరులు నిర్మించిన ఇంట్లో హాయిగా ఉంటుంది.

గృహారమ్భో హి దుఃఖాయ న సుఖాయ కదాచన,

సర్పః పరకృతం వేశ్య ప్రవిశ్య సుఖమేధతే.

(శాంతిపర్వం 178.10)

వనంలో తుమ్మెదల వలె, మునులు భిక్షావృత్తితో, ఇతర ప్రాణులు వేటికీ ద్రోహం చేయకుండా సుఖంగా జీవిస్తారు.

బాణం తయారుచేయడంలోనే ఏకాగ్రచిత్తంతో ఉన్న ఒక ఇషుకారుడు పక్కనుంచే రాజు వెదుతూన్నా కూడ గుర్తించలేదు.

ఇషుకారో నరః కశ్చిదిషావాసక్తమానసః,

సమీపేనాపి గచ్ఛంతం రాజానం నావబుద్ధవాన్. (శాంతిపర్వం 178.12)

చాలామంది ఒక చోట కలిస్తే నిత్యమూ కలహమే. ఇద్దరు ఒకచోట కలిస్తే ముచ్చట్లు తప్పవు. అందుచేత కుమారి చేతి గాజు వలె ఒంటరిగా సంచరిస్తాను.”

బహూనాం కలహో నిత్యం ద్వయోః సంకథనం ధ్రువమ్,

ఏకాకీ విచరిష్యామి కుమారీశఙ్ఖకో యథా. (శాంతిపర్వం 178.13)

వంటచేసి అతిథులకు భోజనాలు పెట్టడం అంటే ఒక కుమారికి చాల ఇష్టమట. వచ్చి కూర్చున్న అతిథులకు అన్నం వండడానికై ఆమె ధాన్యం దంచుతూన్నప్పుడు ఆమె చేతి గాజులు చాల చప్పుడు చేస్తున్నాయి. ప్రక్క గదిలో కూర్చున్నవాళ్లకు ఆ ధ్వనివల్ల అసౌకర్యం కలుగుతుంది దని తలచి ఆమె అన్ని గాజులూ తీసివేసి ఒక్కొక్క గాజే చేతులకు ఉంచుకొన్నదట. అప్పుడు చప్పుడు లేదు.

“మానవునికి ప్రతిష్ఠ (అనగా స్థిరత్వాన్ని ఇచ్చేది) ఏది - బంధువులా, కర్మయా, ధనమా, లేక ప్రజ్ఞయా?” అని యుధిష్ఠిరుడు ప్రశ్నించగా భీష్ముడు మానవునికి ప్రజ్ఞయే - బుద్ధిబలమే ప్రతిష్ఠ అని సమాధానం చెప్పతూ ఒక చిన్న కథ కూడా చెప్పాడు-

కాశ్యపుని కథ

“ఒకనాడు ధనమదంచేత మత్తు దైన ఒక వైశ్యుడు రథంమీద వెడుతూ ఉత్తమ మైన నియమాలు పాటిస్తూ పవిత్ర మైన జీవనం గడుపుతూన్న కాశ్యపు డను ఋషి కుమారుణ్ణి రథం ఢీకొట్టి పడిపోయే టట్లు చేశాడు. నేలమీద పడిపోయిన ఆ ఋషి కుమారుడు కోపంతో - “నిర్ధనడ నైన నాకీ జీవితం ఎందుకు, మరణిస్తాను” అని అంటూ ఆత్మహత్య చేసికొనడానికి సిద్ధపడ్డాడు. స్పృహ తప్పి పడి ఉన్నాడు. అప్పుడు ఇంద్రుడు నక్క రూపంలో వచ్చి ఆతనికి ఇలా బోధించాడు.

“కాశ్యపా! ప్రాణు లన్నీ తమకు మనుష్యజన్మ కావా లని కోరుకుంటాయి. అందులోను బ్రాహ్మణుడుగా పుట్టా లని కోరుకొంటాయి. నీకు బ్రాహ్మణజన్మ లభించింది. అందులోనూ మంచి శ్రోత్రియుడవుగా కూడ ఉన్నావు. దుర్లభ మైన ఇలాంటి శరీరాన్ని చిన్న కోపానికి విడిచివేయాలని ఎందుకు అనుకొంటున్నావు?

‘లాభాలన్నీ అభిమానం మీద, ఇది నాది అను భావంమీద, ఆధారపడి ఉంటాయి’ అను శ్రుతివాక్యం సత్యం. ఒక వస్తువును చూచి “ఇది నా ధనం” అనుకొంటున్నావు.

నీకూ ఆ వస్తువుకూ ఉన్న సంబంధం ఆ అభిమానమే. నిజానికి నీకూ దానికి సంబంధం లేనేలేదు. ఆ లోభం లేకపోతే నీవు ఈ వస్తువు లేకపోయినా సంతోషస్వరూపుడవే.

సర్వే లాభాః సాభిమానాః ఇతి సత్యవతీ శ్రుతిః,
సంతోషణీయరూపోఽసి లోభాద్యదభిమన్యసే. (శాంతిపర్వం 180.10)

నీకు ఎటువంటి సంతోషింపదగిన రూపం ఉందో నీవు తెలుసుకొనడం లేదు. మానవు లందరికీ చేతు లుండడం చూచి మనకు కూడ చేతు లుంటే ఎంత బాగుండును అని మేం అనుకొంటూ ఉంటాం. ఈ విధంగా “ధనం ఉంటే బాగుండును” అని నువ్వు ఎలా అనుకొంటున్నావో, “చేతు లుంటే బాగుండును, దీనికి మించిన లాభం ఏముంది?” అని మేం అనుకొంటున్నాం.

మాకు చేతులు లేవు. అందుచేత కాలిలో ముల్లు గుచ్చుకొంటే తీసికోలేం. అనేక రకాల పురుగులు కుడుతూ దురదపెట్టి నప్పుడు గోకికొనలేం. ఐదు వేళ్లు చేతులున్నవాళ్లందరూ ఇలా కుడుతూన్న పురుగుల్ని తొలగించుకొంటారు, గోకుకుంటారు. వర్షం, చలి, ఎండ మొదలైనవాటి నుండి తమను తాము రక్షించుకొంటారు. వస్త్రాలు, అన్నమూ, శయ్యా మొదలైనవన్నీ గాలి లేని ప్రదేశాలలో ఉంటూ అనుభవిస్తారు. అనేక ఉపాయాల చేత ఇతర ప్రాణు లన్నింటినీ వశం చేసికొని వాటిని ఉపయోగించుకుంటారు.

ఓ మునీ! నాలుక లేక (మాటలు రాక) చేతులు లేని దీన మైన ఇతర మైన ప్రాణు లన్నీ దైన్యంతో జీవిస్తూంటాయి.

అదృష్టవశంచేత నువ్వు నక్కగా గాని, పురుగుగా గాని, ఎలుకగా గాని, సర్పంగా గాని, కప్పగా గాని, ఏదో మరో పాపజన్మ గల జంతువుగా గాని పుట్టలేదు. ఇది లభించినందుకే సంతోషించాలి. అలాంటప్పుడు అన్ని ప్రాణులలో ఉత్తమ మైన బ్రాహ్మణ జన్మ లభించినందుకు ఎంత సంతోషించాలి?

“ఏతావతాపి లాభేన తోష్టమర్హసి కాశ్యప,
కిం పునర్యోఽసి సత్త్వానాం సర్వేషాం బ్రాహ్మణోత్తమః.

(శాంతి పర్వం 180.19)

చూడు - ఈ పురుగులన్నీ నా శరీరం మీద ఎక్కి ఎలా తినేస్తున్నాయో! చేతులు లేకపోవడంచేత నేనేమీ చేయలేకుండా ఉన్నాను.

అయినా కూడ నేను ఆత్మహత్య చేసికోవడానికి ప్రయత్నించడం లేదు. ఎందుచేత ననగా - ఆత్మహత్య చేయకూడని పని. అంతే కాకుండా ఆత్మహత్య చేసికొంటే నాకు ఈ నక్క జన్మ కంటే కూడ నీచమైన మరొక జన్మ రావచ్చును కదా?

కొందరు పుట్టుకచేత సుఖవంతులే అయినా ఏదో విధంగా దుఃఖిస్తూ ఉంటారు - పూర్తిగా సుఖం మాత్రమే అనుభవిస్తున్నవాడు నా కెప్పుడూ కనబడలేదు.

మీ మనుష్యుల సంగతే చూడు. అందరూ ధనవంతులు కావా లని కోరుకొంటారు. తరవాత రాజ్యం కావా లని కోరుకుంటారు. తరవాత దేవత్వం కావా లని కోరుకొంటారు. దేవత్వం లభిస్తే తరువాత ఇంద్రత్వం కావా లనుకొంటారు -

మనుష్యా హ్యధ్యతాం ప్రాప్య రాజ్యమిచ్ఛన్తనన్తరమ్,
రాజ్యాద్దేవత్వమిచ్ఛన్తి దేవత్వాదిన్ద్రతామపి. (శాంతిపర్వం 180.24)

నువ్వు ధనికుడ వైనా, రాజు వైనా, దేవత వైనా, ఇంద్రుడ వైనా కూడ తృప్తి ఉండదు. ఇంకా ఏదో కావా లనిపిస్తుంటుంది.

హర్షము, శోకము, సుఖమూ, దుఃఖము - ఇవన్నీ నీలోనే ఉన్నాయి. వాటిని గూర్చి విచారించి ఏమి ప్రయోజనం? వాటిని నియమించుకొనవలసినది నువ్వే.

అన్ని కామాలకు అన్ని కర్మలకూ మూలమైన బుద్ధిని, ఇంద్రియసముదాయాన్నీ నియమించి పక్షులను పంజరంలో బంధించి నట్లు బంధించుకోవాలి.

నా రెండవ తల ఛేదిస్తారేమో, నా మూడవ చెయ్యి విరగగొడతా రేమో అని ఎవడూ భయపడదు. ఎందుచేత? అవి లేనే లేవు కనుక.

ఒక వస్తువు రుచి తెలియని వానికి దానియందు కోరిక జనించదు. ఒక మాటు స్పృశించడంవల్లా, చూడడంవల్లా, వినడంవల్లా కోరిక కలుగుతుంది.

న ఖల్వప్యరసజ్ఞస్య కామః క్వచన జాయతే,
సంస్పర్శాద్ధర్మనాద్వాపి శ్రవణాద్వాపి జాయతే. (శాంతిపర్వం 180.30)

నువ్వు శ్రోత్రియబ్రాహ్మణుడ వడంచేత నువ్వెన్నడు మధ్యం ముట్టలేదు. చాలా రుచియైన లట్నాకషక్షల మాంసం తినలేదు. అందుచేత వాటిని గూర్చి నువ్వెన్నడూ స్మరించనే స్మరించవు. నిజానికి వాటంతటి రుచి యైన పదార్థా లేవీ లోకంలో లేవు.

న త్వం స్మరసి వారుణ్యా లట్నాకానాం చ పక్షిణామ్,
తాభ్యాం చాభ్యధికో భక్ష్యో న కశ్చిద్విద్యతే క్వచిత్. (శాంతిపర్వం 180.31)

అదే విధంగా ఆ యా ప్రాణులు తినే అనేక విధా లైన ఆహారాలు ఉంటాయి. వాటిని నువ్వెన్నడూ తినలేదు. అందుచేత వాటిని గూర్చి ఎన్నడూ స్మరించవు.

వినకుండా ఉండడమూ, స్పృశించకుండా ఉండడము, చూడకుండా ఉండడమూ - ఈ నియమమే పురుషునికి శ్రేయస్కరం. అప్పుడు వాటి మీద కోరికే ఉండదు.

అప్రాశనమసంస్పర్శమసందర్శనమేవ చ,

పురుషస్యైష నియమో మన్యే శ్రేయో న సంశయః. (శాంతిపర్వం 18.33)

చేతు లున్నవాళ్ళలా, బలవంతులూ, ధనవంతులూ అయిన మనుష్యులను కూడ కొందరు మనుష్యులే దాసులుగా చేసికొని కొట్టడం బంధించడం మొదలైనవి చేస్తూ బాధిస్తూంటారు. అయితే - వాళ్లు (ఆ దాసులు) కూడ క్రీడిస్తూనే ఉంటారు. ఆనందిస్తూంటారు, నవ్వుతూంటారు.

కొందరు బాహుబలం గలవాళ్ళలా, విద్యావంతులూ కూడ నీచ మైన పనులకు ఒడికడుతుంటారు. ఎవరు చేసిన కర్మను పట్టి వాళ్లు అలా ప్రవర్తిస్తూంటారు.

కాశ్యపా! చేతులు లేనివాళ్లనీ, పక్షవాతపీడితులను, రోగాలతో బాధపడుతూన్న వాళ్లను చూస్తూంటే నీవు ఎంత మంచి స్థితిలో ఉన్నావో ఊహించుకో. ఇంత కంటే మంచి లాభం ఏమి కావాలి?

బ్రాహ్మణా! నీ దేహంలో వికారాలేవీ లేవు. రోగాలు లేవు. అవయవాలన్నీ బాగా పనిచేస్తున్నాయి. నిన్ను లోకంలో ఎవరూ ఇలాంటివాడు అలాంటివాడు అని నిందించడం లేదు. ఇంతకంటే ఏమి కావాలి? అందుచేత ధర్మాన్ని ఆచరించి జీవితాన్ని సార్థకం చేసికో. ప్రాణాలు విడవకు.”

నక్క చెప్పిన మాట లన్నీ విన్న కాశ్యపుడు లేచి “అహో! నీవు ఎంత బుద్ధిమంతుడవు! నేర్పు కలవాడవు!” అని అంటూ ఆ నక్కను మెచ్చుకొన్నాడు.

మరుక్షణలో ఆ బ్రాహ్మణుడు దివ్యదృష్టితో అలా బోధించినవాడు సాక్షాత్తు దేవేంద్రుడని తెలుసుకొని వానిని పూజించాడు.”

జగత్సృష్టి

యుధిష్ఠిరుడు జగత్స్వరూపాన్నీ జగత్సృష్టినీ గూర్చి ప్రశ్నించగా భీష్ముడు ఇదే విషయాన్ని గూర్చి భృగు - భరద్వాజుల మధ్య జరిగిన సంవాదాన్ని ఉదాహరిస్తూ సమాధానం చెప్పాడు.

ఆద్యంతాలు లేనివాడు, శాశ్వతుడు అయిన దేవుడు ముందుగా “మహాన్” అను వానిని, (మహత్తత్వాన్ని) సృష్టించాడు. ఆ మహాన్ అహంకారాన్ని సృష్టించాడు. అహంకారం

అకాశాన్ని సృష్టించగా ఆకాశంనుండి ఉదకమూ, దానినుండి అగ్నివాయువులు అవిర్భవించాయి. అగ్నిమారుతాల సంయోగం వల్ల పృథివి పుట్టింది.

తరువాత పరమాత్మ తేజోమయ మైన దివ్యమైన పద్మం సృజించారు. దానిలో వేదనిధి యైన బ్రహ్మదేవు డావిర్భవించి వివిధప్రాణులను సృజించాడు.

(ఈ ఘట్టంలో చెప్పిన సృష్టి క్రమాదులు సాంఖ్య - ఉపనిషదాది సిద్ధాంతాలను కలగాపులగం చేసి చెప్పడం చేత వినంఘలంగా, ఇతర గ్రంథసాహాయ్యంతో శ్రమపడి సమన్వయం చేసికొనవలసినవిగా ఉన్నాయి మన ప్రకృతగ్రంథంలో అవన్నీ అనా వశ్యకములు. శాంతిపర్వం. 182, 183, 186 అధ్యాయాలు ప్రయత్నపూర్వకంగా పరిశీలించవలసినవి)

మానవాదుల సృష్టి

ప్రారంభంలో బ్రహ్మదేవుడు తన తేజస్సుతో నిండిన ప్రజాపతులను సృష్టించాడు. వాళ్లందరూ బ్రహ్మపుత్రు లవడంచేత బ్రాహ్మణులే. తరువాత స్వర్గానికి ఉపకరించే సత్యమును, ధర్మమును, తపస్సును, శాశ్వతమైన వేదమును, ఆచారమును, శౌచమును సృజించాడు.

దేవ-దానవ- గంధర్వులను, దైత్య - అసుర - మహోరగులను, యక్ష - రాక్షస - నాగులను, పిశాచాలను, మానవులను సృజించాడు. బ్రాహ్మణ - క్షత్రియ - వైశ్య - శూద్రులను, ఇతరములైన వివిధభూతసంఘాలను సృజించాడు.

బ్రాహ్మణుల వర్ణం (రంగు) తెల్లగాను, క్షత్రియుల వర్ణం ఎఱ్ఱగాను, వైశ్యుల వర్ణం పచ్చగాను, శూద్రుల వర్ణం నల్లగాను ఉంటుంది.

బ్రాహ్మణానాం సితో వర్ణః క్షత్రియాణాం తు లోహితః,

వైశ్యానాం పీతకో వర్ణః శూద్రాణామసితస్తథా. (శాంతిపర్వం 188.5)

ఈ మాటలు విని భరద్వాజుడు భృగుమహర్షిని ఇలా ప్రశ్నించాడు - “రంగును బట్టి నాలుగు వర్ణాల విభాగం చేసిన ట్లయితే అన్ని వర్ణాలకు చెందినవాళ్లలోను అన్ని రంగుల శరీరాలవాళ్లు ఉంటారు కదా, ఈ విధంగా వర్ణసంకరం కనబడుతూన్నది కదా?

చాతుర్వర్ణ్యస్య వర్ణేన యది వర్ణో విభజ్యతే,

సర్వేషాం ఖలు వర్ణానాం దృశ్యతే వర్ణసంకరః. (శాంతిపర్వం 188.6)

మనందరికీ కామ - క్రోధ - భయ - లోభాలు, శోకము, చింత, ఆకలి, శ్రమ, సమంగానే ఉన్నాయి కదా? వర్ణభేదం ఎందుకు వచ్చింది?

అందరి శరీరాలలోను స్వేదము, మూత్రము, పురీషము, శ్లేష్మమూ, పిత్తము, రక్తమూ ఇవన్నీ సమంగా ఉంటాయి కదా! వర్ణభేదం ఎలా వచ్చింది?

స్థావర-జంగమాలలో అనేకజాతు లున్నాయి. వాటికి వేరు వేరు రంగు లుంటాయి. వాటిలో వర్ణం ఎలా నిశ్చయిస్తారు?

జగ్లమానామసంభ్యేయాః స్థావరాణాం చ జాతయః,
తేషాం వివిధవర్ణానాం కుతో వర్ణవినిశ్చయః. (శాంతిపర్వం 188.9)

భృగువు సమాధానం చెపుతూ ఇలా అన్నాడు-

ప్రాంతభంలో వర్ణభేదం అనేది లేనే లేదు. బ్రహ్మచేత సృజింపబడిన ఈ జగత్తంతా బ్రహ్మమే. వేరు వేరు కర్మలను (చేసే పనులను) బట్టి వర్ణవిభాగం ఏర్పడింది.

న విశేషోఽస్తి వర్ణానాం సర్వం బ్రాహ్మమిదం జగత్,
బ్రాహ్మణా పూర్వసృష్టం హి, కర్మభిర్వర్ణతాం గతమ్.”(శాంతిపర్వం 188.10)

ఏ బ్రాహ్మణులు కామభోగాసక్తులై, తీక్ష్ణమైన స్వభావంతో, క్రోధావేశంతో సాహసప్రియులై తమ ధర్మాలను పరిత్యజించారో వాళ్ల శరీరాల రంగులు ఎఱ్ఱబడిపోయి వాళ్లు క్షత్రియు లయ్యారు.

కామభోగప్రియాస్తీక్షణాః క్రోధనాః ప్రియసాహసాః,
త్వక్తస్పధర్మాః రక్తాఙ్గాస్తే ద్విజాః క్షత్రతాం గతాః. (శాంతిపర్వం 188.11)

గోవులతో (ఆవులతోను, ఎద్దులతోను) వృత్తిని అవలంబించి వ్యవసాయంమీద ఆధారపడి జీవిస్తూ, దేహాల రంగు పచ్చగా అయిపోయిన బ్రాహ్మణులు, స్పధర్మాన్ని అనుష్ఠించక వైశ్యు లయ్యారు.

గోభ్యో వృత్తిం సమాస్థాయ పీతాః కృష్యపజీవినః,
స్పధర్మాన్ నానుతిష్ఠన్తి తే ద్విజా వైశ్యతాం గతాః. (శాంతిపర్వం 188.12)

హింసా-అసత్యప్రియులై, లుబ్ధులై, అన్ని విధాల కర్మలూ చేసే జీవిస్తూ, శౌచం నుండి భ్రష్టులైన, బ్రాహ్మణులు నల్లగా మారిపోయిన శరీరచ్ఛాయతో శూద్రు లయ్యారు.

హింసాసృతప్రియా లుబ్ధాః సర్వకర్మోపజీవినః,
కృష్ణాః శౌచపరిభ్రష్టాః తే ద్విజాః శూద్రతాం గతాః.

(శాంతిపర్వం 188.13)

ఈ విధంగా ఆ యా కర్మలలో వ్యస్త లవడం చేత బ్రాహ్మణులే మరొక వర్ణం వాళ్లయ్యారు. అయితే వాళ్లందరూ కూడ ధర్మం అనుసరిస్తూ యజ్ఞాలు ఆచరించాలి. ఆ విషయంలో నిషేధం ఏమీ లేదు.

**ఇత్యేతైః కర్మభిర్వ్యస్తా ద్విజా వర్ణాన్తరం గతాః,
ధర్మో యజ్ఞక్రియా తేషాం నిత్యం స ప్రతిషిధ్యతే.** (శాంతిపర్వం. 188. 14)

అన్ని వర్ణాలవాళ్లకీ ఉపకరించడం కొరకే వేదం ఆవిష్కరింపబడింది. చాలామంది లోభపరవశు లై దీనితో సంబంధం వదలుకొన్నారు.”

భృగువు నాలుగు అశ్రమాల ధర్మాలను సవిస్తరంగా చెప్పాడు. హోమాలు చేయడంచేత పాపం శాంతిస్తుంది. స్వాధ్యాయంవల్ల ఉత్తమ మైన శాంతి లభిస్తుంది. దానం చేస్తే భోగాలు లభిస్తాయి. తపస్సుచేత స్వర్గం పొందుతారు.

అసత్పురుషులకు చేసే దానంవల్ల ఇహలోకంలో భోగాలు లభిస్తే సత్పురుషులకు చేసే దానంవల్ల పరలోకంలో భోగాలు లభిస్తాయి.

అతిథిపూజ చాల ఉత్తమ మైన ధర్మం. “అతిథి ఎవని నుండి ఆశాభంగం పొంది వెళ్లిపోతాడో వానికి తన పాపం ఇచ్చి వాని పుణ్యం తీసికొని వెడతాడు.

**అతిథిర్యస్య భగ్నాశః గృహాత్ ప్రతినివర్తతే,
స దత్వా దుష్కృతం తస్మై పుణ్యమాదాయ గచ్ఛతి.**

(శాంతిపర్వం 191.12)

ఈ సందర్భంలో భరద్వాజుడు - “ఈ లోకం కాకుండా పరలోకం అనేది ఒకటి ఉంటుంది అని అంటుంటారు. అదేమీ కనబడడంలేదు. ఎక్కడుంది” అని ప్రశ్నిస్తాడు.

దానికి సమాధానం చెప్పతూ భృగువు - “హిమవత్పర్వతానికి ఉత్తరాన ఉన్న భూము లన్నీ పుణ్యభూములు. అవి క్షేమకరములు, సమస్త మైన కోరికలను ఇచ్చేవి. పుణ్యాత్ములు అక్కడ జనిస్తారు.”

**ఉత్తరే హిమవత్పార్శ్వే పుణ్యే సర్వగుణాన్వితాః,
పుణ్యః క్షేమ్యశ్చ కామ్యశ్చ స పరో లోక ఉచ్యతే.** (శాంతిపర్వం 192.8)

ఇహస్థాస్తత్ర జాయంతే యే వై పుణ్యకృతో జనాః. (శాంతిపర్వం 192.21)

ఈ విధంగా భీష్ముడు భృగు-భరద్వాజ సంవాదాన్ని ఉదాహరించి జగత్సత్వ రూపాదులను గూర్చి చెప్పిన తరువాత యుధిష్ఠిరుడు అధ్యాత్మవిద్యను గూర్చి ప్రశ్నించగా ధ్యానము, జపము మొదలైన అనేక విషయాలను గూర్చి సోదాహరణంగా చెప్పాడు.

ఇంద్రనముచిసంవాదం

కొంత కాలం అత్యున్నత మైన ఐశ్వర్యం అనుభవించి కాలవశంచేత అదంతా కోల్పోయినా కూడ ఏ మాత్రము మనస్సులో క్షోభ చెందని మహాధీరులను గూర్చి చెప్పే సందర్భంలో భీష్ముడు ఇంద్ర-నముచుల మధ్య, ఇంద్రబలుల మధ్య జరిగిన సంవాదాన్ని యుధిష్ఠిరునికి చెప్పాడు.

“నముచీ! ఐశ్వర్యాన్ని కోల్పోయిన నీవు పోయిన ఐశ్వర్యాన్ని గూర్చి విచారిస్తున్నావా లేదా” అని ఇంద్రుడు ప్రశ్నించగా అతడు ఇలా సమాధానం చెప్పాడు.

“ఇంద్రా! శోకంవల్ల శరీరానికి తాపం కలగడం తప్ప మరొక ప్రయోజనం ఏమీ ఉండదు. ఇలా శోకిస్తూ కూర్చుంటే శత్రువులకు సంతోషం కలిగించినవాళ్లం అవుతాం. శోకసమయంలో మనతో కూడా ఉండి సహాయం చేసేవా లైవరూ ఉండరు. అందుచేత నేను శోకించను. ఎప్పటి కైనా శోకానికి అంతం ఉండి తీరుతుంది.

మానసికంగా సంతాపం చెందితే అది రూపాన్ని, సంపదను, ఆయుర్దాయాన్ని ధర్మాన్నీ కూడా నశింపజేస్తుంది.

సంతాపాద్ భ్రశ్యతే రూపం సంతాపాద్ భ్రశ్యతే శ్రియః,

సంతాపాత్ భ్రశ్యతే చాయుర్ధర్మశ్చైవ సురేశ్వర. (శాంతిపర్వం 226.5)

అందరినీ శాసించేవాడు ఒక్కడే ఉన్నాడు. రెండోవాడు లేడు. గర్భంలో శయనించి ఉన్నప్పటినుండీ శాసించేది అతడే. నీరు పల్లం వైపు దాని ప్రయత్నం ఏమీ లేకుండా ప్రవహించి నట్లు ఆ శాస్త్ర ఎలా శాసిస్తే అలా నడుస్తాను.

ఆ శాస్త్ర ఏ గర్భంలో ప్రవేశపెడితే ఆ గర్భంలోనే ప్రతీ ఒక్కడు ప్రవేశించవలసి ఉంటుంది. తానుగా స్వతంత్రించి ఏ గర్భంలోనూ ప్రవేశించజాలడు.

ఏది లభ్యం కాదో దానిని మంత్రబలంచేత గాని, వీర్యంచేత గాని, బుద్ధిచేత గాని, పౌరుషంచేత గాని, శీలంచేత గాని, సచ్చరిత్రచేత గాని, ధనబలంచేత గాని పొందజాలరు. అలాంటి పరిస్థితిలో శోకం ఎందుకు?

న మస్త్రబలవీర్యేణ ప్రజ్ఞయా పౌరుషేణ చ,

న శీలేన న వృత్తేన తథా నైవార్థసంపదా,

అలభ్యం లభతే మర్త్యస్తత్ర కా పరిదేవనా.

(శాంతిపర్వం 226.20)

మానవుడు ఈ విధంగా ఆలోచించుకుంటే దేనికి శోకం చెందవలసిన పని ఉండదు.”

ఇంద్ర బలిసంవాదము

దేవాసురసంగ్రామంలో దేవతలు జయించారు. బలి పరాజితుడై త్రిభువనరాజ్యాన్నీ కోల్పోయి ఎక్కడనో అజ్ఞాతప్రదేశంలో తల దాచుకొని ఉన్నాడు. అయితే అతడు ముల్లోకాల ఆధిపత్యం వహిస్తున్నప్పుడు ఎంత ఆనందోత్సాహాలతో ఉండేవాడో అలాగే ఇప్పుడు కూడా ఉన్నాడు.

ఒకనాడు పరివారసమేతుడై ఐరావతాన్ని ఎక్కి లోకసంచారం చేస్తూన్న ఇంద్రుడు ఆ బలి దగ్గరికి వెళ్లాడు. తనను జయించి తన ఐశ్వర్యాన్ని, అపహరించిన ఆ ఇంద్రుడు దేవత లందరూ వెంట రాగా, ఐరావతం ఎక్కి తన ఐశ్వర్యా న్నంతనీ ప్రదర్శిస్తూ ఎదుట నిలచి ఉండగా చూచి కూడ బలి ఏ మాత్రమూ, చలించలేదు. వ్యథ చెందలేదు.

బలిని చూడగానే ఇంద్రునకే ఆశ్చర్యం కలిగి - “ఓ వైరోచనీ! అంతటి ఐశ్వర్యాన్ని కోల్పోయి హీనస్థితిలో ఉన్నా కూడ నీవు ఏమీ వ్యథ చెందుతున్నట్లే కనబడడంలేదు. ఇందుకు కారణం నీ శౌర్యమా, వృద్ధసేవయా, తపస్సా? ఏమిటి దీనిలోని రహస్యం? త్రైలోక్యరాజ్యంనుండి భ్రష్టుడైన తరవాత ఇలా జీవించి ఉండడం కూడ ఆశ్చర్యకరమే” అని ఇంద్రుడు అభినందించాడు.

ఆ మాటల విన్న బలి ఇంద్రుడు విజయగర్వంతో తనను పరిహసిస్తున్నాడను అభిప్రాయంతో - కొంచెం పరుషంగానే సమాధానం చెప్పతూ - “ఇంద్రా! ప్రస్తుతం నేను నిగ్రహింపబడి ఉన్నాను. నిజమే. అంతమాత్రంచేత వజ్రం పైకెత్తి నాతో ఇలా బడాయి మాటలు పలుకుతున్నా వెందుకు?

పూర్వం నీవు అశక్తుడుగా ఉండేవాడవు. ఎలాగో శక్తుడవయ్యావు. అలా ఆయావుకదా అని ఇలా క్రూర మైన మాటలు మాట్లాడుతున్నావు. నువ్వు తప్ప మరెవ్వరూ ఇలా మాట్లాడరు.

యుద్ధంలో ఒకరు జయం పొందుతారు, ఒకరు పరాజయం పందుతారు. దీనిలో చెప్పుకొనవలసిన దేముంది?

ఇదంతా ఈశ్వర ప్రభావంచేత జరిగింది కాని నీ మూలాన జరగలేదు. నా మూలాన జరగలేదు.

శక్రా! ఇప్పుడు నువ్వెలా ఉన్నావో పూర్వం నేనలా ఉండేవాణ్ణి. నేను మళ్లీ నీవున్నట్లు అవుతాను. అందుచేత నేనేదో దుష్కృతం చేశా నంటూ నన్ను అవమానించకు.

మానవుడు వంతు ప్రకారం సుఖదుఃఖాలు పొందుతూంటాడు. నువ్వు నీవంతు రావడంచేత ఇంద్రత్వం పొందావు. కాని, నీ కర్మచేత పొందలేదు.

సుఖదుఃఖే హి పురుషః పర్యాయేణాధిగచ్ఛతి,
పర్యాయేణాసి శక్రత్వం ప్రాప్తః శక్ర న కర్మణా. (శాంతిపర్వం 227.28)

కాలం ప్రతికూలంగా ఉన్నప్పుడు విద్య కాని, తపస్సు కాని, దానం కాని, మిత్రులు కాని, బంధువులు కాని నరుణ్ణి రక్షించజాలరు.

న విద్యా న తపో దానం న మిత్రాణి న బాన్ధవాః,
శక్నువన్తి పరిత్రాతుం నరం కాలేన పీడితమ్. (శాంతిపర్వం 227.31)

కాలం అనుకూలంగా ఉండడంచేత ఆనాడు నేను నిన్ను జయించాను. కాలం అనుకూలంగా ఉండడంచేత ఇప్పుడు నువ్వు నన్ను జయించావు.

ఇంద్రా! సరి యైన ఆలోచన లేకపోవడంచేత రాబోయే వినాశాన్ని నీవు గుర్తించలేకుండా ఉన్నావు. నువ్వు నీ ప్రయత్నంచేతనే ఇంద్రపదవి పొందా వని అనుకొంటూంటావు.

మొన్నటి వరకు ఇంద్రపదంలో ఉన్న నేనైనా ఇప్పు డా పదంలో ఉన్న నీవైనా, ఇటుపై ఆ పదవిలో ఉండబోయేవాణైనా వందల కొలది ఇంద్రులు వెళ్లిన మార్గంలోనే వెళ్లిపోవలసి ఉంటుంది.

ఈ నాడు గొప్ప ఐశ్వర్యంతో, ఎదిరింప శక్యం కాని ఉన్నతస్థితిలో ఉన్న నిన్ను కూడా కాలం మారగానే, నన్ను మింగేసి నట్లే మింగేస్తుంది.

ప్రతీ యుగంలోను వేలకొలది ఇంద్రులు గడచిపోయారు. కాలాన్ని ఎవరూ దాటజాలలేదు.

బహూనీప్రసహస్రాణి దైవతానాం యుగే యుగే,
అభ్యతీతాని కాలేన కాలో హి దురతిక్రమః. (శాంతిపర్వం 227.41)

ఈ విధంగా బలి ఇంకా అనేక విధాల నిందిస్తూ సమాధానం చెప్పాడు. ఇంద్రుడు ఆతని మానిసికస్థైర్యాన్ని ప్రశంసిస్తూ నీవు కూడ తగిన కాలంలో మళ్లీ ఉన్నతపదం పొందగల వని చెప్పి సపరివారంగా స్వర్గలోకానికి వెళ్లిపోయాడు.

దానవులను విడచి లక్ష్మీ ఇంద్రుని వద్దకు వెళ్లుట

చాలా కాలం దానవులను ఆశ్రయించుకొని ఉన్న లక్ష్మీ వాళ్లను విడచి ఇంద్రుని దగ్గరికి వెళ్లగా అత డామెకు స్వాగతిస్తూ - “నీవు దానవులను ఎందుకు విడిచివేశావు” అని ఆమెను అడిగాడు.

లక్ష్మీ ఇంద్రునితో “మహేంద్రా! దానవులు యజ్ఞయాగాదులు చేస్తూ, పెద్దలను గౌరవిస్తూ ధర్మబద్ధమైన జీవనం గడుపుతూండేవారు. అప్పుడు నేను వాళ్ల దగ్గర చాలా కాలం సంతోషంతో నివసించాను.

ఈ మధ్య కాలంలో వాళ్లు ధర్మమార్గాన్ని త్యజించి యథేచ్ఛగా జీవిస్తూ శాస్త్రవిరుద్ధమైన జీవనవిధానాన్ని అనుసరించడం ప్రారంభించారు. ఇప్పుడు వాళ్ల ప్రవర్తనలు ఈ విధంగా ఉన్నాయి -

సభలలో వయోవృద్ధులైన సత్పురుషులు మాటలాడుతూన్నప్పుడు గుణవిహీనులైన యువకులు నవ్వుతూ వాళ్లను హేళన చేస్తూంటారు.

ఆసనాలమీద కూర్చున్న యువకులు ఎవ రైనా పెద్దలు వచ్చినా లేచి వాళ్లని గౌరవించడంలేదు.

తండ్రులు జీవించి ఉండగానే పుత్రులు ఇంట్లో అధికారం చెలాయిస్తున్నారు. ఈ విధంగా అమిత్రులకు భృత్యులై పోతున్నారు.

ధర్మవిరుద్ధమైన మార్గాలలో ధనం సంపాదించేవాళ్లని అందరూ గౌరవిస్తున్నారు. రాత్రులందు అరుపులూ గోలలూ ఎక్కువయ్యాయి. అగ్నిహోత్రాలు ఆర్పివేశారు.

పుత్రులు తండ్రుల మాట వినడంలేదు. భార్యలు భర్తల మాట వినడంలేదు. తల్లిదండ్రులను, వృద్ధులను, ఆచార్యుణ్ణి, గురువునూ గౌరవించడంలేదు. చిన్నవాళ్లను సరిగా చూచుకోవడం లేదు.

అడిగిన వాళ్లకు భిక్ష పెట్టకుండా దేవతలకు నైవేద్యాలు చేయకుండా తింటూంటారు.

అక్కడ వంటవాళ్లకు శౌచం అంటే ఏమిటో తెలియదు. భక్ష్యాలన్నీ మనో-వాక్-కర్మల చేత స్పృష్టంగా కనబడేటట్లు ఉంచుతారు.

ధాన్యాలు జాగర్రపెట్టుకొనకపోవడంచేత అవి కాకులూ, ఎలకలూ తినేస్తుంటాయి. పాలకు మూతలు పెట్టరు. ఎంగిలి చేతులతో నెయ్యి ముట్టుకొంటారు.

ఇల్లాలు ఇంటిలోని సామాను జాగ్రత్త చేసికొనడంలో ఏ మాత్రము శ్రద్ధ వహించదు. తాము పోషించ తగినవాళ్లను పోషించకుండా, పిల్లలు చూస్తూంటే వాళ్లకు పెట్టకుండా తాము తినేస్తూంటారు.

పశువులను సరిగా ఆహారం ఇచ్చి పోషించరు.

మధురపదార్థాలు తమ కోసమే వండుకొని తింటూంటారు.

స్త్రీలు పురుషవేషం వేసికొని, పురుషులు స్త్రీవేషాలు వేసికొని క్రీడిస్తూంటారు.

సూర్యోదయం అయిన తరువాత కూడా నిద్ర పోతూంటారు. ప్రాతఃకాలాలు కూడ అందరికీ రాత్రులే.

ప్రభువులు యోగ్యులకు చేసిన దానాలను ఇతరులు బలాత్కారంగా అనుభవిస్తూన్నారు. శిష్యుడు గురువుకు శుశ్రూష చేయడు. గురువు శిష్యునికి మిత్రుడిలా ప్రవర్తిస్తాడు.

వృద్ధులైన తలిదండ్రులు పిల్లలను అన్నంకోసం యాచిస్తూంటారు.

స్నేహితుల మని చెప్పుకొనేవాళ్లు కూడా ఎవరి దైనా ధనం అగ్నిదాహంలో నశించినా, చోరులు అపహరించినా రాజులు లాగికొన్నా చాల సంతోషిస్తూంటారు.

అందరూ కూడా కృతఘ్నులు, నాస్తికులు, అభిక్ష్యభక్షకులు, పరదారగమనం చేసేవాళ్లు, కట్టుబాట్లు ఏవీ లేనివాళ్లు.

ఇంద్రా! ఇలాంటి అలవాట్లతో ఉన్న దానవులలో నేను నివసించను. మీ దేవలోకంలో నివసించడానికి వచ్చాను. నాతోపాటు, నాకంటే కూడ వైశిష్ట్యం కలవారైన జయ, ఆశ, శ్రద్ధ, ధృతి (ధైర్యం, స్థిరత్వం), శాంతి, విజితి, సంనతి (వినయం) క్షమ అను ఎనమందుగురు నాకు చాలా ప్రియ లైన దేవులు కూడా ఇక్కడనే ఉంటారు.”

యత్రాహం తత్ర మత్మాంతా మద్విశిష్టా మదర్పణాః,

సప్త దేవ్యో జయాష్టమ్యా వాసమేష్యన్తి తేఽష్టధా,

ఆశా శ్రద్ధా ధృతిః శాన్తి ర్విజితిః సంనతిః క్షమా. (శాంతిపర్వం 228.82.83)

అంది.

లక్ష్మీ మాటలు విని దేవేంద్రుడు సంతోషపూర్వకంగా లక్ష్మీకి తన స్వర్గలోకంలో స్థానం ఏర్పరచాడు.

వ్యాసుడు శుకునికి కాల - సృష్ట్యాదులను గూర్చి చెప్పట

యుధిష్ఠిరుడు కాల - జగత్సృష్ట్యాదులను గూర్చి ప్రశ్నించగా భీష్ముడు - “యుధిష్ఠిరా! శుకుడు తండ్రియైన వ్యాసమునీండుణ్ణి అడిగిన ఇదే ప్రశ్నకు ఆయన ఇలా సమాధానం చెప్పాడు” అని అంటూ ఇలా చెప్పాడు -

“కృత - త్రేతా - ద్వాపర - కలియుగా లని నాలుగు యుగాలు. ఒక్కొక్కదాని ప్రమాణాలు నాలుగు వేల సంవత్సరాలు. కృతయుగంలో ధర్మము, సత్యమూ కూడా నాలుగు పాదాల నడుస్తూంటాయి. ఇతరయుగాలలో ధర్మం ఒక్కొక్క పాదం చొప్పున తగ్గుతూంటుంది. యుగయుగానికి వేదవాదాలు ప్రాసం చెందుతూంటాయి. ఆయుర్దాయాలు, కోరికలు, వేదఫలాలు పాదం పాదం చొప్పున తగ్గుతూంటాయి.

కృతయుగంలో తపస్సుకు ప్రాధాన్యం, త్రేతాయుగంలో జ్ఞానానికి, ద్వాపర యుగంలో యజ్ఞానికి, కలియుగంలో దానానికి ప్రాధాన్యం.

తపః పరం కలియుగే త్రేతాయాం జ్ఞానముత్తమమ్,
ద్వాపరే యజ్ఞమేవ హుర్దానమేకం కలౌ యుగే. (శాంతిపర్వం 231.28)

పన్నెండువేల సంవత్సరాల యుగచతుష్టయానికి యుగం అని పేరు. అలాంటి వెయ్యి యుగాలు బ్రహ్మదేవుని ఒక పగలు.

ఏతాం ద్వాదశసాహస్రీం యుగాఖ్యాం కవయో విదుః,
సహస్రపరివర్తం తద్ బ్రాహ్మం దివసముచ్యతే. (శాంతిపర్వం 231.29)

వెయ్యి యుగాలు రాత్రి అదే ప్రలయం. ప్రలయకాలంలో బ్రహ్మదేవుడు ధ్యానముద్రలో ఉంటూ నిద్రిస్తాడు.

సహస్రయుగపర్యవ్తమహర్బద్భహ్మణో విదుః,
రాత్రిం యుగసహస్రాంతాం తేఽహోరాత్రవిదో జనాః.

(శాంతిపర్వం. 131.31)

తేజోమయము, శుద్ధమూ అయిన బ్రహ్మ అవిద్యా (మాయా) సహాయంతో చరాచరాత్మక మైన ఈ జగత్తును సృజిస్తుంది. దివసప్రారంభంలో వ్యక్తరూపమైన మనస్సును సృష్టిస్తుంది. ఆ మనస్సు మహాభూతం. అది ప్రార్థనాసంశయాత్మక మైన మనస్సును సృజించింది. దానినుండి శబ్దం అను గుణం గల ఆకాశము, దాని నుండి స్పర్శగుణం గల వాయువు, వాయువునుండి రూపం అను గుణం గల అగ్ని, అగ్ని నుండి రసం అను

గుణం గల జలము, జలంనుండి గంధం అను గుణం గల పృథివి పుట్టాయి. పూర్వపూర్వమహాభూతాల గుణాలు ఉత్తరోత్తరమహాభూతాలలో కూడా ఉంటాయి.

జలంలో గంధం ఉండడం చూచి ఎవరైనా గంధం జలగుణం అనుకోవచ్చు. కాని, అది జలగుణం కాదు. పృథివీ గుణమే. పృథివీసంబంధంచేత జలంలో కనబడుతూన్నది.

ఉపలభ్యాపు చేద్గన్ధం కేచిద్ బ్రూయురనైపుణాత్,
పృథివ్యామేవ తం విద్యాద్ అపాం వాయోశ్చ సంశ్రితమ్.

(శాంతిపర్వం 232.9)

ద్వివిధము లైన మనస్సు, పంచభూతాలూ ఈ ఏదూ కలియడంచేత శరీరం ఏర్పడింది. భూతముల ఆదికర్త యైన బ్రహ్మదేవునకే ప్రజాపతి అని పేరు.

ఆ ప్రజాపతి స్థావరజంగమాత్మక మైన జగత్తును సృజించాడు. సృజించబడే భూతాలన్నీ, ప్రాణులన్నీ పూర్వసృష్టిలో ఏ విధంగా ఉండేవో వర్తమానసృష్టిలో కూడా అదే విధంగా ఉంటాయి. అవే పనులు చేస్తూంటాయి. కొన్ని క్రూరంగా ఉంటాయి. కొన్ని అక్రూరంగా ఉంటాయి. అలాగే ప్రవర్తిస్తుంటాయి. అందుచేతనే ఆ యా ప్రాణులకు ఆ యా పనులు నచ్చుతూంటాయి.

తేషాం యే యాని కర్మాణి ప్రాక్ సృష్ట్యాం ప్రతిపేదిరే,
తాన్యేవ ప్రతిపద్యన్తే సృజ్యమానాః పునః పునః,
హింసాహింసే మృదుక్రూరే ధర్మాధర్మావృతాన్మతే,
తద్భావితాః ప్రపద్యన్తే తస్మాత్తత్తస్య రోచతే. (శాంతిపర్వం 232.16,17)

పనుల విషయంలో, ఆ యా కర్మల ఫలాల విషయంలో, పురుషకారం ప్రధానమని కొందరు, దైవం ప్రధానమని కొందరూ, స్వభావం ప్రధానమని కొందరూ అంటారు.

కాని, “ఫలం పౌరుషంవల్లా, దైవం వల్లా, స్వభావంవల్లా ఈ మూడింటివల్లా కలుగుతుంది. వీటిని వేరు వేరుగా చూడకూడదు” అని కొంద రంటారు.

కేచిత్ పురుషకారం తు ప్రాచూః కర్మసు మానవాః,
దైవమిత్యపరే విప్రాః స్వభావం భూతచిన్తకాః,
పౌరుషం కర్మ దైవం చ ఫలవృత్తిః స్వభావతః,
త్రయ ఏతేషు పృథగ్భూతాః న వివేకం తు కేచన. (శాంతిపర్వం 232.19,20)

మానవునికి శ్రేయస్సును ఇచ్చేది తపస్సు. శమము (మనోనిగ్రహము) దమము (ఇంద్రియనిగ్రహము) తపస్సుకు సాధనాలు.

తపో నిశ్రేయసం జన్తోస్తస్య మూలం శమో దమః. (శాంతిపర్వం 232.22)

తపస్సు చేతనే ఋషులు రాత్రిం బగళ్లు వేదాధ్యయనం చేశారు.

అది కాని నాశం కాని లేని విద్యయైన వేదవాక్కును బ్రహ్మయే అవిర్భవింపచేశాడు. ప్రళయం తరవాత సృష్టి ప్రారంభంలో వేదశబ్దాలనే ఆధారంగా చేసికొని ఋషులపేర్లు సృష్టిలోని సకలప్రాణుల పేర్లు ఏర్పరచి, వాళ్ల వాళ్ల కర్మలను (చేసే పనులను) నిర్ణయించారు.

అనాదినిధనా విద్యా వాగుత్పష్టా స్వయంభువా,
ఋషీణాం నామధేయాని యాశ్చ వేదేషు సృష్టయః,
నానారూపం చ భూతానాం కర్మణాం చ ప్రవర్తనమ్,
వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ నిర్మిమీతే స ఈశ్వరః. (శాంతిపర్వం 232.24,25)

శబ్దబ్రహ్మ, వేదం, (వేదసారమైన ఓంకారము), పరబ్రహ్మ అను రెండు బ్రహ్మలను తెలుసుకోవాలి. శబ్దబ్రహ్మయందు నిష్ఠాతుడైనవాడు పరబ్రహ్మను పొందుతాడు.

ద్వే బ్రహ్మాణీ వేదితవ్యే శబ్దబ్రహ్మ పరం చ యత్,
శబ్దబ్రహ్మాణి నిష్ఠాతః పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి. (శాంతిపర్వం 232.30)

క్షత్రియులు యజ్ఞాలు పశువులతో నిర్వర్తిస్తారు. వైశ్యుల యజ్ఞాలు హవిస్సులు. శూద్రుల యజ్ఞం పరిచారం (సేవ), బ్రాహ్మణుల యజ్ఞం తపస్సు. ఈ యజ్ఞవిధి త్రేతాయుగంలోనే. కృతయుగంలో ఈ యజ్ఞవిధి లేదు.

అలమ్బయజ్ఞాః క్షత్రాశ్చ హవిర్యజ్ఞా విశః సృతాః.
పరిచారయజ్ఞాః శూద్రాస్తు తపోయజ్ఞా ద్విజాతయః
త్రేతాయుగే విధిస్తేష యజ్ఞానాం స కృతే యుగే. (శాంతి పర్వం 132.31)

ద్వాపర - కలియుగాలలో ఈ యజ్ఞాలు అస్తవ్యస్తము లవుతాయి.

కలియుగంలో వేదాలు కనబడతాయి. కనబడకుండా పోతాయి. అధర్మంచేత పీడితములై యజ్ఞాలతో సహా వేదాలు క్షీణిస్తాయి.

దృశ్యన్తే స చ దృశ్యన్తే వేదాః కలియుగేఽఖిలాః,
ఉత్పీడన్తే సయజ్ఞాశ్చ కేవలా ధర్మపీడితాః. (శాంతి పర్వం 232.36)

కర్మ-జ్ఞానాల భేదం

“కర్మ ఆచరించు అని వేదం చెపుతూన్నది. కర్మ విడిచిపెట్టు అని కూడ వేదమే చెపుతూన్నది. విద్య చేత ఏ దిక్కుకు వెడతారు, కర్మచేత ఏ దిక్కుకు వెడతారు?”

యదిదం వేదవచనం కురు కర్మ త్యజేతి చ,

కాం దిశం విద్యయా యాన్తి కాం చ గచ్ఛన్తి కర్మణా. (శాంతిపర్వం 241.1)

అని శుకుడు తండ్రి యైన వ్యాసుణ్ణి ప్రశ్నించగా వ్యాసుడు -

ప్రవృత్తిరూపధర్మమూ (కర్మలను ఆచరించడం అను ధర్మమూ) నివృత్తి రూపధర్మమూ (కర్మాచరణనుండి నివర్తించడం అను ధర్మమూ) అను రెండు ధర్మాలు వేదాలలో చెప్పబడి ఉన్నాయి.

ద్యావిమావథ పన్థానౌ యత్ర వేదాః ప్రతిష్ఠితాః,

ప్రవృత్తిలక్షణో ధర్మో నివృత్తిశ్చ సుఖాషితః. (శాంతిపర్వం 241.6)

మానవుడు కర్మచేత బంధింపబడతాడు. విద్యచేత ముక్తి పొందుతాడు. అందువల్ల బుద్ధిమంతులైన యతులు కర్మలు ఆచరించరు.

కర్మలు ఆచరించినవాడు ఆ కర్మఫలాలను అనుభవించడానికి మళ్ళీ మళ్ళీ దేహాలు ధరిస్తూంటాడు. విద్యావంతుడు శాశ్వతమైన, అవ్యక్త మైన, చెప్పడానికి శక్యంకాని ఉత్తమస్థితిని పొందుతాడు. అందుచేత కర్మ మార్గం కంటే నివృత్తి మార్గమే ప్రశస్తమైనది అని బోధించాడు.

“ఆశ్రమచతుష్టయం బ్రహ్మను చేరడానికి నాలుగు మెట్లు నిచ్చైన వంటిది. దీని సాహాయ్యంతో బ్రహ్మను పొంది బ్రహ్మలోకంలో పూజింపబడతాడు.”

చతుష్పదీ హి నిఃశ్రేణీ బ్రహ్మణ్యేషా ప్రతిష్ఠితా,

ఏతామారుహ్య నిఃశ్రేణీం బ్రహ్మలోకే మహీయతే. (శాంతిపర్వం 242.15)

అని అంటూ ఆ ఆశ్రమాల ధర్మాలను వర్ణించి చెప్పాడు.

మొదటి మూడు మెట్ల పైకి ఎక్కి అనగా బ్రహ్మచర్య-గార్హస్థ్య-వానప్రస్థాశ్రమాలలో వరుసగా కొంత కాలం గడిపి, మనస్సులోని మాలిన్యా లన్నీ తొలగించుకొని అత్యున్నతస్థానమైన సంన్యాసాన్ని స్వీకరించాలి.

సంన్యాసి రేపటి కోసం అంటూ ఏమీ ఉంచుకొనగూడదు. ఏకాగ్రచిత్తంతో బాహ్యవిషయాలను వేటిని చింతించకుండా మౌనవ్రతం వహించి ఉండాలి. లఘువుగా భుజించాలి. ఒకేసారి భుజించాలి. భిక్షకొరకు మాత్రమే గ్రామంలో ప్రవేశించాలి.

చేతిలో చిప్ప, చెట్టు మొదట్లో నివాసమూ, మాసిపోయిన వస్త్రము, కూడా రెండవవాళ్లవరూ లేకపోవడమూ, ఎవరు ఏం చేసినా ఉపేక్షాభావంతో ఉండడం ఇవి భిక్షువునకుండవలసిన లక్షణాలు.

ఏది దొరికితే అది కప్పుకొంటూ, ఏది లభిస్తే అది మాత్రమే తింటూ, ఎక్కడ పడితే అక్కడ శయనిస్తూ జీవనం గడిపేవాడే బ్రాహ్మణు డని దేవత లంటారు.

యేన కేనచిదాచ్చన్నో యేన కేనచిదాశితః,

యత్ర క్వచన శాయీ చ తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః.

(శాంతిపర్వం 245.12)

పామునకు భయపడి నట్లు జనసమూహానికి భయపడేవాడు, నరకానికి వెరిచి నట్లు సుఖాలకు వెరిచేవాడు, శవానికి దూరంగా ఉన్నట్లు స్త్రీలకు దూరంగా ఉండేవాడు బ్రాహ్మణు డని దేవత లంటారు.

అహేరివ గణాద్భితః సౌహిత్యాన్నరకాదివ,

కుణపాదివ చ స్త్రీభ్యః తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః. (శాంతిపర్వం 245.13)

నిజమైన వైరాగ్యవంతుడు నాకు మరణం వస్తే బాగుండు నని అనుకోకూడదు. నేను ఇంకా జీవించాలి అనుకొనకూడదు. ప్రేమ్యుడు ప్రభువు ఆజ్ఞకై ఎదురుచూస్తూ నిలబడ్డట్లు కాలాన్నే నిరీక్షిస్తూ ఉండాలి.

నాభినన్దేత మరణం నాభినన్దేత జీవితమ్,

కాలమేవ ప్రతీక్షేత నిదేశం భృతకో యథా.

(శాంతిపర్వం 215.15)

ఎవనికి కోరిక లేవీ ఉండవో, ఎవడు ఆ పనులతోను ఈ పనులతోను వ్యగ్రుడు కాడో, ఎవరికీ నమస్కరించడో, అందరూ తనకు నమస్కరించా లని కోరుకొనడో, తాను స్తుతించడో, ఇతరులచే స్తుతింపబడడో, సమస్త సంసార బంధనాలనుండి విముక్తుడో అతడే బ్రాహ్మణుడు అని దేవత లంటారు.”

నిరాశిషమనారమ్భం నిర్మమస్మారమస్తుతిమ్,

నిర్ముక్తం బద్ధనైః సర్వైః తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః. (శాంతిపర్వం 245.23)

దక్షాధ్వరధ్వంసం

సర్వపురాణ ప్రసిద్ధ మైన దక్షాధ్వరధ్వంసం శాంతిపర్వంలోని 283, 284 అధ్యాయాలలో ఉంది.

ఒక సందర్భంలో సతీదేవి శివునితో -

“చాల సాధారణుడు అల్పప్రజ్ఞు డైన పురుషుడు కూడా స్త్రీల మధ్యలో ఉన్నప్పుడు తనను తాను పొగుడుకొంటూ గర్విస్తుంటాడు.”

సుప్రాకృతోఽపి పురుషః సర్వః స్త్రీజనసంసది,

స్తౌతి గర్వాయతే చాపి స్వమాత్మానం న సంశయః. (శాంతిపర్వం 284.27)

అంటుంది. ఆ మాట వినగానే దక్షుని విషయంలో అంతగా కోపం చూపని శివుడు వీరభద్రుణ్ణి సృష్టించి దక్షుని యజ్ఞం ధ్వంసం చేయిస్తాడు.

శివుని అనుగ్రహం కోరుతూ దక్షప్రజాపతి 1008 నామాలతో శివుణ్ణి స్తుతించాడు. (ఈ శివసహస్రనామ స్తోత్రం శాంతిపర్వం 284 వ అధ్యాయంలో ఉంది.)

నారదుడు గాలవునికి ఉపదేశించిన శ్రేయోమార్గం

శాస్త్రాల తత్త్వం తెలిసికొనడానికి తగిన శక్తి లేక, నిత్యమూ సంశయంతో బాధపడుతున్నవాడు శ్రేయస్సు పొందే ఉపాయం చెప్పుమని యుధిష్ఠిరుడు అడగగా భీష్ముడు నారదగాలవుల సంవాదం ద్వారా అది ఉపదేశించాడు.

గాలవుడు తన ఆశ్రమానికి వచ్చిన నారదుణ్ణి - “దేవర్షి! ఎవరిమట్టుకు వారు నే చెప్పేది శ్రేయోమార్గం అంటూంటారు.

శాస్త్రం ఒక్కటే ఉంటే శ్రేయోమార్గం ఏదో స్పష్టంగా తెలిసికొనడానికి అవకాశం ఉంటుంది. అనేక శాస్త్రా లుండడంతో శ్రేయస్సు వాటిలో గూఢంగా ఉండిపోయింది.

శాస్త్రం యది భవేదేకం శ్రేయో వ్యక్తం భవేత్తదా,

శాస్త్రై శ్చ బహుభిర్భూయః శ్రేయో గుహ్యం ప్రవేశితమ్.

(శాంతిపర్వం 287.0)

అందుచేత శ్రేయోమార్గం ఏదో స్పష్టంగా చెప్పు” అని సవినయంగా ప్రార్థించాడు.

ఆశ్రమధర్మాలను ఆచరించడం శ్రేయోదాయకం అని అంటూ నారదుడు ఇంకా కొన్ని ఇతరవిషయాలు కూడా ఇలా బోధించాడు.

పాపకర్మలను ఆచరించకుండా పుణ్యకర్మలనే ఆచరించడం, సత్పురుషసంగతీ శ్రేయస్కరములు.

అందరి విషయంలో మృదువుగా ప్రవర్తించడం, వ్యవహారాలలో ఋజువుగా ఉండడం, మధుర మైన వాక్కు ఇవి నిఃసంశయంగా శ్రేయోదాయకాలు :

మార్దవం సర్వభూతేషు వ్యవహారేషు చార్జవమ్,
వాక్తైవ మధురా ప్రోక్తా శ్రేయ ఏతదసంశయమ్. (శాంతిపర్వం 287.18)

సత్యం పలకడం శ్రేయస్కరం. అయితే ఏది సత్యమో తెలిసికొనడం చాల కష్టం. దేనివల్ల జనులకు అధికమైన హితం కలుగుతుందో అది సత్యం అని నా అభిప్రాయం.

సత్యస్య వచనం శ్రేయః సత్యజ్ఞానం తు దుష్కరమ్,
యద్ భూతహితమత్యస్తమేతత్సత్యం బ్రవీమ్యహమ్. (శాంతిపర్వం 287.20)

ఎవ్వరూ కూడ ఇతరులను గూర్చి చాలా తక్కువ చేసి చెప్పతూ తద్వారా తన గొప్పతనాన్ని స్థాపించుకోవడం కోసం ప్రయత్నించకూడదు. తనలో ఉన్న విశేషాలను చూపడం ద్వారానే తాను ఇతరులకంటే ఎలా అధికుడో చెప్పుకోవాలి.

అత్యోత్కర్షం న మార్గేత పరేషాం పరినిష్ఠయా,
స్వగుణైరేవ మార్గేత విప్రకర్షం పృథగ్జనాత్. (శాంతిపర్వం 287.25)

తా మేమో చాలా గొప్పవాళ్లం అనుకొనే నిర్గుణులే సద్గుణవంతులైన ఇతరులను ఆక్షేపిస్తుంటారు.

ఎదుటివాడు తనను అడగకుండా ఏమీ చెప్పకూడదు. అతడు అన్యాయంగా, పరీక్షిద్దాం అన్నట్లు, అడుగుతున్నా కూడ ఏమీ చెప్పకూడదు. మేధావి తెలిసి కూడ ఏమీ తెలియనివాడు వలె మౌనంగా కూర్చోవాలి.

నాపుష్టః కస్యచిద్ బ్రూయాన్నాప్యన్యాయేన పృచ్ఛతః,
జ్ఞానవాసపి మేధావీ జడవత్ సముపావిశేత్. (శాంతిపర్వం 287.35)

గురుశిష్యసంబంధం ఏ దేశంలో చక్కగా, శాస్త్రాధ్యయనసంపన్నంగా నడుస్తూన్నదో ఆ దేశాన్ని ఎవరు విడిచిపెడతారు?

శిష్యోపాధ్యాయీకా వృత్తిర్యత్ర స్యాత్సుసమాహితా,
యథావచ్ఛాస్త్రసంపన్నా కస్తం దేశం పరిత్యజేత్. (శాంతిపర్వం 287.42)

అరిష్టనేమి సగరునికి వైరాగ్యాన్ని గూర్చి చేసిన ఉపదేశం

అరిష్టనేమిని సగరచక్రవర్తి అత్యుత్తత మైన శ్రేయస్సు ఏది అని ప్రశ్నించాడు. అప్పుడు అతడు ఇలా బోధించాడు.

“స్నేహపాశాలలో చిక్కుకొన్నవాడు ఎన్నటికీ శాశ్వతమైన మోక్షసుఖం పొందజాలడు.”

పుత్రులను ఎంత కాలం పెంచాలో అంత కాలం పెంచి వాళ్లు పెద్దవాళ్లైన తరువాత కుటుంబభారం పూర్తిగా వాళ్లకు అప్పగించివెయ్యి.

నేను లేకపోతే వీ క్షందరూ ఏమైపోతారో అనుకొంటూ స్వజనం విషయంలో చింతతో ఉండకూడదు. ప్రతీ ప్రాణి స్వయంగానే పుడుతున్నాడు. స్వయంగానే పెరుగుతున్నాడు, స్వయంగానే సుఖదుఃఖాలు అనుభవిస్తున్నాడు, స్వయంగానే మరణిస్తాడు.

స్వజనే న చ తే చింతా కర్తవ్యా మోక్షబుద్ధినా,
ఇమే మయా వినా భూతా భవిష్యంతి కథం నిష్ఠితి.
స్వయముత్పద్యతే జన్తుః స్వయమేవ వివర్ధతే.
సుఖదుఃఖే తథా మృత్యుం స్వయమేవాధిగచ్ఛతి.

(శాంతిపర్వం 228.15.16)

తన పిల్లలే ఏ విధంగా వినయాది విహీనులై ప్రవర్తిస్తున్నారో, చుట్టు ప్రక్కల నున్న వాళ్లందరూ ఎలా ధర్మవిరుద్ధమైన మార్గంలో ప్రవర్తిస్తున్నారో చూస్తే ఎవనికైనా మోక్షం మీద అభిలాష కలుగుతుంది.

ఈ విధంగా మానవుడు వైరాగ్యం అలవరచుకొని మోక్షమార్గంలో ప్రవేశించ వచ్చును.” అది బోధించాడు అరిష్టనేమి.

శుకుని ఉపాఖ్యానం

వ్యాసుడు పుత్రుని కోసం తీవ్రమైన తపస్సు చేశాడు. శివుడు ప్రత్యక్షమై “నీకు పుత్రుడు కలుగుతాడు. అత డీ పంచభూతాల వలె పరిశుద్ధుడుగా ఉంటూ తన తేజస్సుచేత మూడు లోకాలను కప్పివేస్తాడు” అని వరం ఇచ్చాడు.

వ్యాసుడు అగ్నికొరకై అరణిని మధిస్తూండగా దాని నుండి మహాతేజః శాలి యైన శుకుడు అవిర్భవించాడు. అతడు బృహస్పతివద్ద సకలవిద్యలు అభ్యసించి గొప్ప తపస్సు చేశాడు.

బాల్యం నుండి కూడా మోక్షమార్గంలోనే అత్యాసక్తు డైన పుత్రు డైన శుకునికి వ్యాసుడు వైరాగ్యం బోధించి “నీవు మిథిల వెళ్లి మహాజ్ఞాని యైన జనకుని వద్ద మోక్షవిద్యను అభ్యసించాలి.

విద్యాభ్యాసం కొరకై వెదుతూన్న నీవు నీ తపః ప్రభావాన్ని చూపుతూ ఆకాశమార్గాన వెళ్లకూడదు. పాదచారివై మిథిల వెళ్లాలి.

ఉక్తశ్చ మానుషేణ త్వం పథా గచ్ఛేత్సవిస్మయః,

న ప్రభావేణ గస్తవ్యమన్తరిక్షవరేణ వై.

(శాంతిపర్వం 325.8)

ఆయన విషయంలో ఏ మాత్రము అహంకారం చూపకుండా వినయంతో మెలగాలి” అని చెప్పి మిథిలకు పంపాడు.

శుకుడు అడవులూ, నగరాలూ దాటుకొంటూ మిథిల చేరాడు. రాజప్రసాదంలోనికి వెళ్లబోతుండగా ద్వారపాలకుడు ఉగ్రమైన వాక్కులతో ఆతనిని అడ్డుకొన్నాడు. శుకుడు అలాగే చాల కాలం ద్వారం దగ్గర నిలబడ్డాడు. అతడు ఎండకు సంతాపం చెందలేదు. అతని దేహం ఏ మాత్రమూ కాంతి కోల్పోలేదు. అతడు ఆకలితో కాని దప్పికతోకాని బాధపడలేదు.

అది చూచి ఒక ద్వారపాలకుడు ఆ విధంగా ఆతనిని లోపలికి వెళ్లకుండా నివారించినందుకు విచారిస్తూ, అతనికి నమస్కరించి ప్రాసాదంలోనికి తీసికొనివెళ్లాడు.

రాజు శుకుణ్ణి అనేక విధాల సత్కరించి ఆత్మజ్ఞానం బోధించాడు.

శుకుడు జనకుని వద్ద ఆత్మజ్ఞానానికి సంబంధించిన విషయా లన్నీ తెలిసికొని తండ్రి దగ్గరికి వచ్చాడు. అప్పుడు వ్యాసుడు వివిక్త మైన పర్వతతటంమీద సుమంతువు, వైశంపాయనుడు, జైమిని, పైలుడు అను మునులకు వేదాధ్యాపనం చేయిస్తున్నాడు.

ప్రజ్వలిస్తూన్న అగ్ని వలె, సూర్యుడి వలె ప్రకాశిస్తూన్న శుకుడు తండ్రికి పాదాభివాదనం చేసి తాను జనకునితో చేసిన, ఆత్మ జ్ఞానాన్ని గూర్చిన సంవాదాన్ని గూర్చి చెప్పాడు. వ్యాసుడు ఆ నలుగురు శిష్యులతో, పుత్రు డైన శుకునకు వేదాధ్యాపనం చేస్తూ కొంత కాలం ఆ హిమవత్పర్వతంమీద నివసించాడు.

ఒకనాడు ఆ నలుగురు శిష్యులూ వచ్చి వ్యాసునితో “మునినత్తమా! మీ అనుగ్రహంచేత మే మందరమూ సాంగము లైన వేదాలలో ప్రవీణులం అయ్యాం. ఈ వేదాలు మా ఐదుగురిలో సుప్రతిష్ఠితములై ఉండే టట్లు అనుగ్రహించాలి” అని ప్రార్థించారు.

ఆ మాటలు విని వ్యాసుడు- ఈ వేదాలను మీరు యోగ్యత గల శిష్యులకు మాత్రమే బోధిస్తూ లోకంలో వీటిని వ్యాపింపచెయ్యండి. వాని చరిత్ర ఎలాంటిదో పరిక్షించకుండా ఈ విద్యను ఎవరికీ ఇవ్వకూడదు. ఈ విద్య మీ మతిని అనుసరించి, మీరు పఠించే పద్ధతిని అనుసరించి ఫలిస్తుంది. ఈ విద్య సహాయంతో ప్రతీవాడు కష్టాలను దాటుగాక, మంగళాలను పొందుగాక.

యథామతి యథాపాఠం తథా విద్యా ఫలివ్యతి,

సర్వస్తరతు దుర్గాణి సర్వో భద్రాణి పశ్యతు.

(శాంతిపర్వం 327.48)

ఒక బ్రాహ్మణుణ్ణి శ్రోతలలో ముందుగా కూర్చుండబెట్టుకొని ఈ వేదాలను నాలుగు వర్ణాలవాళ్లకీ వినిపించాలి. ఈ వేదాధ్యయనం చాల ఉత్తమమైన కార్యమని పెద్దలంటారు.”

శ్రావయేచ్ఛతురో వర్ణాన్ కృత్వా బ్రాహ్మణమగ్రతః,

వేదస్యాధ్యయనం హీదం తచ్చ కార్యం మహత్ స్మృతమ్.

(శాంతిపర్వం 327.49)

ఆ శిష్యులు నలుగురూ పర్వతం దిగి భూమి మీదికి వెళ్లి వేదాల ప్రచారం ప్రారంభించారు. వ్యాసుడు, పుత్రునితో కలిసి నివసిస్తూ ధ్యానతత్పరుడై కాలం గడుపుతూన్నాడు.

ఒకనాడు నారదుడు వచ్చి- - “ఏమిది! ఇక్కడ ఇప్పుడు బ్రహ్మ (వేద) ఘోష వినబడడంలేదు! బ్రహ్మఘోష లేకపోవడంతో ఈ పర్వతం శోభ అంతా పోయింది” అన్నాడు.

“నా శిష్యులు వేదాధ్యయనం పూర్తి చేసికొని వెళ్లిపోయారు. అందుచేత వేదఘోష ఆగిపోయింది” అన్నాడు వ్యాసుడు.

“నువ్వు, నీ కుమారుడూ కలిసి వేదఘోష ప్రవర్తింప చెయ్యండి. వేదఘోష ఉన్న చోట రాక్షసభయం ఉండదు కదా?” అన్నాడు నారదుడు.

అధీయతాం భవాన్ వేదాన్ సార్థం పుత్రేణ ధీమతా,

విధున్వన్ బ్రహ్మఘోషేణ రక్షోభయకృతం తమః. (శాంతిపర్వం 328.21)

నారదుడు చెప్పి నట్లు వ్యాసుడూ శుకుడూ వేదాధ్యయనం ప్రారంభించారు.

ఒకనాడు వాళ్లు వేదాధ్యయనం చేస్తూన్న సమయంలో తీవ్ర మైన గాలి వీచింది. అప్పుడు వ్యాసుడు - “ఇప్పుడు తీవ్రమైన గాలి వీచుతున్నది కదా? అందుచేత అనధ్యాయం, వేదం చదవకూడదు” అని కుమారునితో అన్నాడు.

“ఈ గాలి ఎలా వస్తుంది?” అని శుకుడు ప్రశ్నించగా వ్యాసుడు అతనికి ప్రవహము, ఆవహము, ఉద్వహము, సంవహము, వివహము, పరివహము, పరావహము అను ఏడు వాయువులను గూర్చి, వాటి పనులను గూర్చి చెప్పి - “సరే నువ్వు చదువుకొంటూ ఉండు” అని అంటూ అతడు ఆకాశగంగ దగ్గరికి వెళ్లాడు.

ఇంతలో నారదుడు వచ్చి శుకునికి అధ్యాత్మవిద్యకు సంబంధించిన అనేక విషయాలు బోధించాడు.

నారదుడు వెళ్లిన తరువాత శుకుడు - “శాశ్వత మైన పదాన్ని పొందడానికి మార్గం ఏదా?” అని ఆలోచించి - “పుత్రదారాదులవల్ల చాల క్లేశమే కాని సుఖం ఉండదు. విద్యలు అభ్యసించడం కూడా చాలా శ్రమతో కూడిన పని.

పుత్రదారైర్మహాన్ క్లేశః విద్యామ్నాయే మహాన్ శ్రమః.

(శాంతిపర్వం 331.47)

ఆ ఉన్నత మైన స్థితిని పొందడానికి యోగం ఒక్కటే సరి యైన సాధనం; జ్ఞానికి కర్మలతో సంబంధం కుదరదుకదా?” అని అనుకొని “వాయువునై సూర్యునిలో ప్రవేశిస్తాను” అని నిశ్చయం చేసికొన్నాడు. తండ్రికి నమస్కరించి ఆకాశ మార్గంలో పయనించి వెళ్లిపోయాడు.

శాంతిపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

అనుశాసనపర్వము

యుధిష్ఠిరుని మానసికశాంతిని కోరుతూ భీష్ముడు అనేక ఉపాఖ్యానాలు, మహాపురుషుల మధ్య జరిగిన సంవాదాలూ చెప్పాడు. అయినా కూడ ఎందరో మహారాజులను తను బంధువులను యుద్ధంలో సంహరించి మహాపాపం చేశా నను ఆలోచన యుధిష్ఠిరుని మనస్సునుండి తొలగలేదు.

అతడు భీష్మునితో - “పితామహా! ఇన్ని విధాల శమాన్ని నీవు బోధిస్తున్నావు. కాని స్వయంగా మహాపాపకర్మ చేసిన నా మనస్సులో శాంతి కలగడంలేదు.

శరత్పంమీద శయనించి రక్తం ప్రవిస్తూన్న శరీరంతో బాధపడుతూన్న నిన్ను చూస్తూంటే నా మనస్సుకు శాంతి ఎలా లభిస్తుంది? ఇలాంటి స్థితిలో ఉన్న నిన్ను దుర్యోధనుడు చూడవలసి రాలేదు. అందుచేత అతడు చాల అదృష్టవంతు డని అనుకొంటున్నాను.

ఇదం తు ధార్తరాష్ట్రస్య శ్రేయో మన్యే జనాధిప,

ఇమామవస్థాం సంప్రాప్తం యదసౌ త్వాం న పశ్యతి. (అనుశాసన పర్వం. 1. 8)

మేం కూడ యుద్ధంలో మరణించి ఉంటేనే బాగుండేది అనుకొంటున్నాను” అన్నాడు.

భీష్ముడు ఆతనిని ఓదారుస్తూ ఇలా అంటాడు - “మహాభాగా! కర్మల స్వరూపం చాలా సూక్ష్మంగా ఉంటుంది. ఇది ఇంద్రియాలకు తెలియనిది. అలాంటి కర్మలకు అధీనుడ వైన నీవే దీని కంతకీ కారణ మని ఎందు కనుకొంటున్నావు?”

ఈ సందర్భంలో భీష్ముడు గౌతమీ - వ్యాధ - సర్ప - మృత్యు - కాలాల మధ్య జరిగిన సంవాదాన్ని ఉదాహరించాడు.

“గౌతమి అను ఒక వృద్ధురా లైన తాపసి పుత్రుణ్ణి పాము కరవగా అతడు మరణించాడు. అర్జునకు డను బోయవాడు ఆ పామును పట్టి పాశాలతో బంధించి గౌతమి దగ్గరికి తీసికొనివచ్చి - “పూజ్యురాలా! నీ పుత్రుణ్ణి కరచి చంపినది ఈ సర్పమే. దీనిని అగ్నిలో పడవేసి కాల్చివేయ మంటావా? లేక ముక్కు ముక్కులుగా ఖండించమంటావా” అని అడిగాడు.

అప్పుడు గౌమతి - “అర్జునకా! దీనిని చంపకూడదు. విడిచిపెట్టు. జరగవలసినది జరుగుతూండగా ఆ విషయం తెలుసుకొనకుండా తానే గొప్పవా డని ఎవ డనుకొంటాడు?

దీనిని చంపడంచేత నా పుత్రుడు మళ్లీ జీవించదు. ఇది జీవించి ఉండడంవల్ల నీకు వచ్చే నష్టం ఏమిటి?” అంది.

“దీనిని ఇలా విడిచిపెట్టకూడదు. దీనిని విడిస్తే ఇంకా ఎందరినో ఇది చంపవచ్చు. ఒక్కదానిని రక్షించడంకంటే చాలమందిని రక్షించడం మంచిది. అందుచేత దీనిని చంపివేస్తాను” అన్నాడు వ్యాధుడు.

గౌతమి ఆ సర్పాన్ని చంపడానికి ఏ మాత్రమూ అంగీకరించలేదు.

అప్పుడు పాశాలతో బంధింపబడి కొన ఊపిరితో ఉన్న ఆ సర్పం మనుష్యవాక్కుతో - “అర్జునకా! నా కీ విషయంలో స్వాతంత్ర్యం ఏమీ లేదు. నన్ను మృత్యువు ప్రేరేపించడం చేత నే నిలా చేశాను. ఆతని మాటను పట్టి నేనిలా చేశాను. కోపంచేత కాని నా ఇష్టం ప్రకారం కాని చేయలేదు. దీనిలో నా పాపం (అపరాధం) ఏ ముంది?” అని అడిగింది.

“నువ్వు ఇతరుల ప్రేరణచేతనే చేసినా చేసినది నువ్వే కదా? అందుచేత నీవు కూడా అపరాధివే. మట్టితో కుండ తయారు చేయడానికి చక్రమూ, చక్రం తిప్పే దండమూ ఎలా కారణం అంటారో అలాగే నువ్వు కూడ కారణమే. నువ్వు కారణం అని నువ్వే ఒప్పుకొంటున్నావు కూడా. అందుచేత నిన్ను దండించవలసిందే” అన్నాడు అర్జునకుడు.

“కుండ తయారవడానికి దండమూ, చక్రమూ మొదలైన వన్నీ ఎలా కారణాలో అలాగే నేను కూడా కారణం అయితే అవవచ్చును కాని, నే నొక్కడనే కారణం కాదు కదా? దీనిలో ఏదైనా కిల్చిషం ఉంటే అది సమవాయానికి (చాలా మంది సముదాయానికి) చెందింది కదా?” అంది సర్పం.

“ఇతరులు ఎవరైనా ప్రేరేపించినా ఆ పని చేసినవాడవు నీవే కదా? అందుచేత బాలుణ్ణి చంపిన నిన్ను తప్పక దండించాలి” అన్నాడు అర్జునకుడు.

ఆ మాట విని సర్పం - “వ్యాధా! దక్షిణమీద ఆశతో ఋత్విక్కులు హోమం చేసినా దాని ఫలం వారికి చెందదు. వాళ్లచేత ఆ పని చేయించిన యజమానునికే చెందుతుంది. అదే విధంగా ఈ పాపం నాకు చెందదు” అది.

వీళ్లు ఇలా వాదించుకొంటూండగా మృత్యువు వచ్చి సర్పంతో - “సర్పమా! నన్ను కాలం ప్రేరేపించడంచేత నేను నిన్ను ప్రేరేపించాను. అందుచేత ఈ పాపం నీకూ

చెందదు, నాకూ చెందదు. వాయువు మేఘాలను ఇటూ అటూ లాగినట్లు కాలం జగత్తులోని సకలవస్తువులను దాని కిష్టం వచ్చి నట్లు తిప్పుతూంటుంది. పంచమహాభూతాలు, సూర్యచంద్రులు, విష్ణువు, ఇంద్రుడు, నదులు, సముద్రాలు - అన్నింటినీ కూడా కాలమే నడిపిస్తూంటుంది. అలాంటప్పుడు నేను దోషి నని ఎలా అంటావు? నేను దోషినైతే నువ్వు కూడా దోషివే అవాలి” అన్నాడు.

“మృత్యు! నువ్వు దోషి వని నేనూ అనడంలేదు. నీచేత ప్రేరేపింపబడి నే నిలా చేశాను” అని మాత్రమే నే నంటున్నాను.

“కాలంలో కూడా దోషం ఉందా లేదా అను విషయం కూడా ఇప్పుడు మనకు చర్చనీయ మైన అంశం కాదు. ఈ దోషం నాకూ చెందక మృత్యువునకూ చెందక కాలానికి చెందితే చెందవచ్చు. చెందకపోవచ్చు కూడ. ఇక్కడ మనం గ్రహించవలసినది - మే మందరమూ పరాధీనులం, అస్వతంత్రులం అనే విషయమే” అంది సర్పం.

మృత్యువుతో ఇలా చెప్పి సర్పం లుబ్ధకునితో - “అర్జునకా! మృత్యువు ఏమందో విన్నావు కదా? అందుచేత నిరపరాధి నైన నన్ను పీడించకు” అంది.

అప్పుడు లుబ్ధకుడు - “నేను మీ ఇద్దరి మాటలూ కూడా విన్నాను. మృత్యువు చెప్పినట్లు నీతో పాటు మృత్యువు కూడా అపరాధియే. మీ రిద్దరూ అపరాధులే. చేసిన పని చేయలే దనడం ఎలా కుదురుతుంది? నిన్ను వధించవలసిందే” అన్నాడు.

వాళ్లు ఈ విధంగా వాదించుకొంటూండగా అక్కడికి కాలం వచ్చి ఆ ముగ్గురితో ఇలా అంది “లుబ్ధకా! ఈ బాలుని మరణానికి నేను కాని, ఈ మృత్యువు గాని, ఈ సర్పం కాని ప్రేరకులం కాదు. ఈ బాలుడు చేసిన కర్మయే ప్రేరకము. అదే వీని మరణానికి కారణం. మనం అందరమూ కర్మకు లొంగినవాళ్లమే. అది ఎలా నడిపిస్తే అలా నడుస్తుంది జగత్తంతా.”

ఆ మాటలు విన్న గౌతమి - “అర్జునకా! కాలం కాని, మృత్యువు కాని, సర్పం కాని నా పుత్రుని మరణానికి కారణం కాదు. వాని కర్మయే అందుకు కారణం. నేను కూడా నా పుత్రుడు మరణించవలసిన కర్మ చేసి ఉంటాను. అందుచేత సర్పాన్ని విడిచిపెట్టు” అంది.

అర్జునకుడు ఆ సర్పాన్ని విడిచిపెట్టాడు.

మృత్యువూ, కాలమూ, సర్పమూ కూడ ఎవరి దారిన వాళ్లు వెళ్లిపోయారు. గౌతమి, అర్జునకుడూ కూడా శోకం విడచి సుఖంగా ఉన్నారు.

“అందుచేత, యుధిష్ఠిరా! లోకంలో ప్రతీ ఒక్కరూ తమ తమ కర్మలచేత ఏర్పడిన లోకాలకు వెడుతూంటారు. నువ్వు శోకం విడనాడి ప్రశాంతచిత్తుడవై ఉండు.

సర్వజనక్షయం అనేది నువ్వు చేయలేదు. దుర్యోధనుడు చేయలేదు. ఇది చేసినది కాలమే.

నైవ త్వయా కృతం కర్మ నాపి దుర్యోధనేన వై,
కాలేనైతత్ కృతం విధి నిహతా యేన పార్థివాః. (అనుశాసనపర్వం. 1. 82)

భీష్ముడు చెప్పిన ఈ సంవాదం వినగానే యుధిష్ఠిరుని మనస్సు తేలికపడింది.

యుధిష్ఠిరుడు భీష్ముణ్ణి ధర్మానికి, రాజ్యపాలనాదులకు సంబంధించిన ప్రశ్నలడడగా అతడు మళ్లీ అనేకమైన ఉపాఖ్యానాలూ, సంవాదాలూ చెపుతూ ఆ విషయా లన్నీ బోధించారు.

ఇంద్ర-శుక సంవాదం

లోకంలో కొందరు సత్పురుషులు ఏ విధంగా స్వామిభక్తులై కృతజ్ఞతాభావంతో ఉంటారో విశదీకరించడానికై భీష్ముడు యుధిష్ఠిరునికి ఇంద్ర-శుకసంవాదం చెప్పాడు.

ఒక లుబ్ధకుడు విషం పూసిన బాణాలు ప్రయోగిస్తూ అరణ్యంలో మృగాలను వేటాడుతున్నాడు. విషదిగ్ధ మైన ఒక బాణం పొరబాటున పుష్పఫలాదులతో చాలా అందంగా ఉన్న ఒక చెట్టుకు గ్రుచ్చుకొంది. విషవేగానికి ఆ చెట్టు ఆకులూ, పండ్లూ మొదలైవి పూర్తిగా రాలిపోయి ఎండి పోయింది.

ఒక చిలక ఆ చెట్టుమీదనే పుట్టి, దీనిమీదనే పెరిగి దానినే ఆధారంగా చేసికొని జీవిస్తూండేది. ఆ చెట్టు పూర్తిగా ఎండిపోయినా కూడ ఆ చిలుక దాని తొట్టలోనే నివసిస్తూ, ఆహారాలు లేక అది కూడ కృశించిపోతూన్నది.

అది చూచి దేవేంద్రుడు బ్రాహ్మణవేషంతో ఆ చిలుక దగ్గరికి వచ్చి - “నువ్వు ఈ చెట్టును విడిచిపెట్టకుండా దీనినే అంటిపెట్టుకొని ఉన్నా వెందుకు?” అని అడిగాడు.

అప్పు డా చిలుక తల వంచి ఆతనికి నమస్కరించి - “దేవరాజా! తపస్సుచేత నీ వెవ్వరివో తెలుసుకొన్నాను. నీకు స్వాగతం” అంది. అది విని ఇంద్రుడు చాలా సంతోషించి, మనస్సులోనే దానిని ప్రశంసించి - “ప్రకృతే ఇన్ని మంచి చెట్లుండగా ఈ ఎండిపోయిన చెట్టునే ఆశ్రయించుకొని ఉన్నా వేమి?” అన్నాడు.

అప్పు డా చిలుక నిట్టుర్చి - “శచీపతీ? దైవాన్ని ఎవరూ అతిక్రమించజాలరు. నేను ఈ చెట్టుమీదనే పుట్టాను. మంచి గుణాలు అలవరచుకొన్నాను. శత్రుబాధ కూడా ఏమీ లేకుండా హాయిగా ఉంటున్నాను. ఈ వృక్షం చాలా బాగున్న కాలంలో దీనిని ఆశ్రయించి బ్రదికిన నే నీనాడు దీనిని ఎలా విడవగలను? అనుక్రోశం (ప్రేమతో కూడిన జాలి) అనేది సత్పురుషుల అత్యుత్తమ మైన ధర్మం. అనుక్రోశం ఉన్నవాడు సత్పురుషులకు ప్రీతిపాత్రు డవుతాడు.

అనుక్రోశో హి సాధూనాం మహద్ధర్మస్య లక్షణమ్,

అనుక్రోశశ్చ సాధూనాం పరాం ప్రీతిం ప్రయచ్ఛతి. (అనుశాసనపర్వం. 5. 24)

అంది. దీని సద్బుద్ధికి సంతోషించి ఇంద్రుడు - “నీ కేమి వరం కావాలి” అని అడగగా ఆ చిలుక - “ఈ వృక్షాన్ని మళ్లీ జీవించే టట్లు చెయ్యి” అని కోరింది. ఇంద్రుడు ఆ వృక్షం మీద అమృతం చల్లగా అది యథాపూర్వంగా పత్రపుష్పఫలాదులతో నిండి మనోహర మైన వృక్షంగా మారింది.

దైవంకంటే కూడ పురుషకారం శ్రేష్ఠం అని చెప్పట

దైవ-పురుషకారాలలో ఏది శ్రేష్ఠము అని యుధిష్ఠిరుడు ప్రశ్నించగా భీష్ము డిలా చెప్పాడు. ఫలం లేకుండా బీజం ఉండదు. బీజం లేకుండా ఫలం ఉండదు. బీజం నుండే బీజం పుడుతుంది. ఫలం కూడా బీజం నుండే పుడుతుంది.

వ్యవసాయదారుడు క్షేత్రంలో ఎలాంటి బీజాన్ని నాటుతాడో అలాంటి ఫలమే పొందుతాడు. సుకృత-దుష్కృతాలవల్ల కూడా వాటికి అనుగుణమైన ఫలమే లభిస్తుంది.

క్షేత్రం (పొలం) కాని చోట బీజం ఉంచినా ఏ విధంగా అది నిష్ఫల మౌతుందో అట్లే పురుషకారం లేకుండా దైవం ఫలాన్ని ఇవ్వజాలదు.

యథా బీజం వినా క్షేత్రముప్తం భవతి నిష్ఫలమ్,

తథా పురుషకారేణ వినా దైవం న సిధ్యతి. (అనుశాసనపర్వం. 6. 7)

పురుషకారం క్షేత్ర మైతే దైవం బీజం. క్షేత్ర-బీజాలు కలుస్తేనే సస్యం పెరుగుతుంది.

“క్షేత్రం పురుషకారస్తు దైవం బీజముదాహృతమ్,

క్షేత్రబీజసమాయోగాత్ తతః సస్యం సమృద్ధ్యతే. (అనుశాసనపర్వం. 6. 8)

కర్మవల్ల కలిగిన ఫలాన్ని కర్తయే అనుభవిస్తాడు. ఇది ప్రత్యక్షంగా అందరూ చూస్తున్నదే.

మంచి పని చేస్తే సౌఖ్యం కలుగుతుంది. చెడ్డ పని చేస్తే దుఃఖం కలుగుతుంది. అంతటా చేసినదానికే ఫలం లభిస్తుంది కాని చేయనిదానికి ఫలం ఏదీ లభించదు.

శుభేన కర్మణా సౌఖ్యం దుఃఖం పాపేన కర్మణా,
కృతం ఫలతి సర్వత్ర నాకృతం భుజ్యతే క్షుచిత్. (అనుశాసనపర్వం 6.10)

పురుషప్రయత్నం చేస్తే దైవం దాన్ని అనుసరించి సహకరిస్తుంది. ఏ పనీ చేయనివానికి దైవం ఏమీ ఇవ్వజాలదు.

కృతః పురుషకారస్తు దైవమేవానువర్తతే,
న దైవమకృతే కించిత్ కస్య చిద్దాతుమర్హతి. (అనుశాసనపర్వం 6.22)

ఎంతో మంది మహారాజులు, చక్రవర్తులూ తాము చేసిన కర్మలను, పురుష ప్రయత్నాన్ని పట్టియే, సుఖ - దుఃఖాలను పొంది నట్లు వింటున్నాం. అందుచేత పురుష ప్రయత్నం లేని దైవం ఫలించదు.

తైలం క్షీణిస్తే దీపం క్షీణించినట్లు, కర్మ క్షీణిస్తే (పురుషప్రయత్నం సన్నగిలితే) దైవం కూడా దుర్బలం అవుతుంది.”

యథా తైలక్షయాద్దీపః, ప్రహ్లాసముపగచ్ఛతి,
తథా కర్మక్షయాద్దైవం ప్రహ్లాసముపగచ్ఛతి. (అనుశాసనపర్వం. 6.44)

మహేశ్వరుని మాహాత్మ్యము

“మహేశ్వరుని మాహాత్మాన్ని గూర్చి నీ నుండి వినా లని ఉంది. అది చెప్పవలసిందిగా కోరుతున్నాను” అని యుధిష్ఠిరుడు ప్రార్థించగా భీష్ముడు - మహేశ్వరుని మాహాత్మాన్ని చెప్పే సామర్థ్యం నాకు లేదు. కృష్ణుడు అనేకపర్యాయాలు తపస్సుచేసి మహేశ్వరుణ్ణి సంతోషపెట్టి అనేకవరాలు పొంది ఉన్నాడు.

భగవంతు డైన మహేశ్వరుని గుణాలను, పరిపూర్ణ మైన విభూతినీ చెప్పగల వాడు కృష్ణు డొక్కడే.”

ఏష శక్తో మహాబాహుర్వక్తం భగవతో గుణాన్,
విభూతిం చైవ కార్తవ్యేన సత్యాం మాహేశ్వరీం నృప. (అనుశాసనపర్వం. 14.16)

అని అంటూ మహేశ్వరవిభూతినీ, శివసహస్రనామాల వైశిష్ట్యాన్ని గూర్చి చెప్పవలసిందిగా ప్రక్కనే ఉన్న కృష్ణుణ్ణి కోరాడు.

అప్పుడు కృష్ణుడు పన్నెండు సంవత్సరాల తీవ్రమైన తపస్సుచే పరమేశ్వరుణ్ణి ఆరాధించి రుక్మిణి యందు మహావీరు లైన చారుదేష్ణుడు, సుచారువు, చారువేశుడు, యశోధరుడు, చారుశ్రవుడు, చారుయశుడు, ప్రద్యుమ్నుడు, శంభువు అను పుత్రులను పొంది నట్లు, జాంబవతి కూడా పుత్రులను కోరగా మళ్ళీ ఆ విధంగా తపస్సు చేసి శివుని అనుగ్రహం పొందినట్లు అతివిస్తృతంగా వర్ణించి చెప్పాడు.

(అనుశాసన పర్వంలోని 14-18 అధ్యాయాలలో దాదాపు 600 శ్లోకాలలో కృష్ణుని తపోవృత్తాంతమూ ఉపమన్యువు కృష్ణునకు చెప్పిన తండ్రికృత శివసహస్రనామస్తోత్రమూ ఉన్నాయి. ఈ విధంగా భారతంలోని శాంతిపర్వంలోను (284 అధ్యాయం) ఈ పర్వంలోను రెండు శివసహస్రనామస్తోత్రా లున్నాయి.)

ప్రసంగవశంచేత భీష్ముడు అనేక ధర్మాలను యుధిష్ఠిరునికి బోధించాడు. అవన్నీ వింటూ యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! సాక్షాన్నారాయణుడు నీయందు ఎంతో స్నేహభావంతో నిన్ను సేవిస్తున్నాడు. అట్టి నారాయణుని మాహాత్మాన్ని నీవు నాకూ ఇక్కడనే ఉన్న రాజులకు చెప్పి మమ్ములను అనుగ్రహించు” అని కోరాడు.

ఆ మాటలు విని భీష్ముడు యుధిష్ఠిరా! నేను పూర్వం పెద్దలు చెప్పగా విన్న ఈ వాసుదేవుని మాహాత్మాన్నీ, శివపార్వతుల మాహాత్మాన్నీ గూర్చి చెప్పతాను విను” అని అంటూ చెప్పడం ప్రారంభించాడు.”

కృష్ణుడు పుత్రులను కోరుతూ పన్నెండు సంవత్సరాల వ్రతం పాటిస్తూ, హిమవత్ పర్వతంమీద నివసిస్తూండగా ఆతనిని చూడడానికై పర్వత - నారదాదులు, కృష్ణ దైవపాయనుడు, ధౌమ్యుడు, దేవలుడు, కాశ్యపుడు, హస్తికాశ్యపుడు మొదలైన మహర్షులు ఆ పర్వతం మీదికి వెళ్లారు.

ఆ ఋషు లందరూ కృష్ణునితో అనేక విషయాలను గూర్చి మాటలాడుకొంటూండగా వ్రతాచరణం అనే ఇంధనం (కట్టె) చేత రగుల్కొన్న నారాయణతేజస్సు కృష్ణుని ముఖం నుండి హఠాత్తుగా అవిర్భవించింది. ఆ మహాగ్ని ఆ పర్వతశిఖరం మీద ఉన్న వృక్షాదులను, సకలప్రాణిజాతాన్ని దహించి తిరిగి వచ్చి, శిష్యుడు గురువు పాదాలను స్పృశించి నట్లు, కృష్ణుని పాదాలు స్పృశించింది.

ఆ పర్వతం దగ్గరై పోవడం చూచి కృష్ణుడు తన సౌమ్యము లైన చూపులు దాని మీద ప్రసరింపచేసి వెంటనే ఆ పర్వతం వెనుకటి వలెనే వృక్షమృగాదులతో నిండి మనోహరంగా కనబడే టట్లు చేశాడు.

ఇదంతా చూడగానే ఆ ఋషిపుంగవు లందరూ ఆశ్చర్య చకితు లయ్యారు. అప్పుడు కృష్ణుడు ఆ ఋషులతో - “నేను తీవ్రమైన వ్రతానుష్ఠానంలో ఉండడంచేత నాలోని తేజస్సు (వైష్ణవతేజస్సు) క్షుద్ధమై పైకి వచ్చినది. నేను తపస్సుచేత ఆరాధించగా మహేశ్వరుడు ‘నీ తేజస్సులోని అర్థభాగం పుత్రుడుగా జనిస్తుంది’ అని అన్నాడు. ఆ విధంగా తేజస్సు బైటకు వచ్చి పర్యతాన్ని దహింపచేసి నా పాదాల దగ్గర వాలింది. అందుచేత, తపోధనులారా! దీనిని చూచి మీరేమీ భయపడకండి.

మహామునులారా! మీ రందరూ తపఃసంపన్నులు. అన్ని లోకాలలో సంచరించి అనేక మైన అద్భుతవిషయాలు చూస్తూంటారు. ఆ విషయా లేమైనా ఉంటే చెప్పండి. ఎందుచేత ననగా - సజ్జనులు చెప్పిన విషయాలు విశ్వసించదగినవై పర్వతంమీద వ్రాసిన వ్రాతవలె లోకంలో శాశ్వతంగా నిలిచిపోతాయి.”

శ్రద్ధేయః కథితో హ్యర్థః సజ్జనశ్రవణం గతః,
చిరం తిష్ఠతి మేదిన్యాం శైలే లేఖ్యమివార్పితమ్.

(అనుశాసనపర్వం. 139.43)

అన్నాడు.

ఆ ఋషులందరూ కృష్ణుణ్ణి స్తుతిస్తూ అక్కడనే నారదునితో - “దేవర్షి! పూర్వం హిమవత్పర్వతంమీద మనం చూచిన ఆ అద్భుతవిషయాన్ని కృష్ణునకు చెప్పు” అన్నాడు.

నారదుడు చెప్పడం ప్రారంభించాడు. “మహాదేవుడు ఒకనాడు సకల భూతగణాలూ, దేవతలూ సేవిస్తూండగా హిమవత్పర్వతంమీద ఆసీను డై ఉన్నాడు. ఉమాదేవి తన పరివారంతో వెనుక నుండి వచ్చి, అటకోసం, మహేశ్వరుని రెండు నేత్రాలూ రెండు చేతులతో మూసివేసింది. వెంటనే మహేశ్వరుని ఫలలోచనం తెరచుకొని ఆ హిమావత్ప్రాంతం అంతా ఆ నేత్రంనుండి బయలుదేరిన అగ్నిజ్వాలలచే పూర్తిగా దగ్ధం అయిపోయింది. తన తండ్రికి హఠాత్తుగా ఈ ఆపద వచ్చినందుకు ఉమాదేవి చాలా భయపడింది. అప్పుడు మహేశ్వరుడు ఆ పర్వతప్రాంతంమీద తన ప్రీతిపూర్ణ మైన దృష్టులు ప్రసరింపచేశాడు. అప్పుడా పర్వతం వెనుకటి వలెనే అయిపోయింది.

“ఈ విధంగా అగ్నిజ్వాలలు విజృంభించడానికి కారణం ఏమిటి?” అని ఉమాదేవి వినయపూర్వకంగా ప్రశ్నించగా మహేశ్వరుడు - “నువ్వు తెలివి తక్కువతనంచేత నా నేత్రాలు రెండూ మూసివేశావు. దానితో జగత్తంతా అంధకారబంధురం అయిపోయింది. అందుచేత నేను తృతీయనేత్రం తెరవవలసివచ్చింది” అని చెప్పాడు.

తరువాత ఉమామహేశ్వరుల మధ్య అనేక మైన ధార్మికవిషయాలను గూర్చిన సుదీర్ఘమైన సంవాదం జరిగింది” అని అంటూ దాని నంతనీ నారదుడు కృష్ణాదులకు తెలిపాడు. (అనుశాసన పర్వం. 114-118 అధ్యాయాలు).

నారదుడు చెప్పిన ఆ వృత్తాంతం అంతా విన్న ఋషులు కృష్ణునితో - “కృష్ణా! ఆనాడు మహేశ్వరుని సంనిధిలో ఎలాంటి అద్భుత మైన విషయం చూచామో అలాంటిదే ఈనాడు నీ సంనిధిలో చూచాం. నీకు తెలియని దంటూ త్రిలోకాలలోనూ, ఏదీ లేదు. అయినా మా చాపలంచేత, నీవు చెప్పమన్నావు గాన, ఈ విషయం, ఉమామహేశ్వర సంవాదం, నీకు చెప్పాం. మేం వెళ్లి వస్తాం. నీకు, నీతో సమానుడు లేదా నీకంటే విశిష్టుడు అయిన పుత్రుడు కలుగుతాడు” అని అంటూ కృష్ణునకు ప్రదక్షిణనమస్కారాలు చేసి వెళ్లిపోయారు.

కృష్ణుడు తపశ్చర్యపూర్తి చేసికొని ద్వారకకు తిరిగి వెళ్లాడు. పది మాసాలు పూర్తి అయిన తరువాత రుక్మిణికి వంశోద్ధారకు డైన, మహావీరు డైన పుత్రుడు జన్మించాడు.

యుధిష్ఠిరా! ఆ కృష్ణుడు స్నేహభావంతో మిమ్మల్ని రక్షిస్తున్నాడు. మీరు స్నేహంతో అతనిని ఆశ్రయించి ఉన్నారు. మీరు నారాయణుణ్ణి ఆశ్రయించి ఉండడంవల్లనే మీకు జయము, కీర్తి, సమస్తమైన పృథివీ లభించాయి.

**తవ పార్థ జయః కృత్యైః తవ కీర్తిస్తథాతులా,
తవేయం పృథివీ దేవీ కృత్వా నారాయణాశ్రయాత్.**

(అనుశాసనపర్వం. 148.27)

కాలమే ఈ జనుల నందరినీ యుద్ధరంగంలో సంహరించింది. మమ్మల్నందరినీ వధించినది కాలమే. కాలమే పరమేశ్వరుడు.

**కాలేనాయం జనః సర్వో నిహతో రణమూర్ధని,
వయం చ కాలేన హతాః కాలో హి పరమేశ్వరః.**

(అనుశాసనపర్వం. 148.30)

అందుచేత నువ్వు ఏ మాత్రమూ శోకించకుండా ధర్మబద్ధంగా రాజ్యం పాలించు. కృష్ణుని అనుగ్రహంచేత నీకు అన్ని విధా లైన శ్రేయస్సులూ లభిస్తాయి.”

భీష్ముని మాటలు విన్న ధృతరాష్ట్రుడు మొదలైన రాజులూ, నారదాదిమునులూ కూడ సంతోషభరితాంతరంగంలై తమ మనస్సులో కృష్ణునకు నమస్కరించుకొన్నారు.”

భీష్ముడు చెప్పిన ధర్మా లన్నీ శ్రద్ధతో విన్న యుధిష్ఠిరుడు - “పితామహా! ఈ లోకంలో చెప్పుకొనవలసిన ఒకే ఒక దైవతం ఏది? అందరికీ గమ్యమైన ఒకే ఒక స్థానం ఏది? ఎవనిని స్తుతించి, అర్పించి మానవులు శుభం పొందుతారు? అన్ని ధర్మాలలోకీ ఉత్కృష్టమైనదిగా నీవు భావించే ధర్మం ఏది? దేనిని జపించడంచేత మానవుడు మృత్యుసంసారాల బంధనంనుండి విముక్తు డవుతాడు” అని భీష్ముణ్ణి ప్రశ్నించాడు.

కిమేకం దైవతం లోకే కిం వాప్యేకం పరాయణమ్,
స్తువన్తః కం కమర్తన్తః ప్రాప్నుయుర్మానవాః శుభమ్,
కో ధర్మః సర్వధర్మాణాం భవతః పరమో మతః,
కిం జపన్ ముచ్యతే జన్తుర్జన్మసంసారబన్ధనాత్.

(అనుశాసనపర్వం. 149.2, 3)

భీష్ముడు ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానంగా యుధిష్ఠిరునికీ, అక్కడున్న వాళ్లందరికీ సాక్షాన్నారాయణు డైన కృష్ణుని సమక్షంలో అతిపవిత్ర మైన విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రం ఉపదేశించాడు. (అనుశాసనపర్వం. 149 వ అధ్యాయం).

యుధిష్ఠిరుడు అడుగగా భీష్ముడు ప్రతిదినము సాయంప్రాతఃకాలాలలో స్మరింపదగిన దేవర్షుల పేర్లు, రాజర్షుల పేర్లూ చెప్పి గాయత్రీ మంత్రజపప్రాశస్త్యాన్ని కూడా విశదీకరించాడు. (అనుశాసనపర్వం. 150 వ అధ్యాయం, 165 వ అధ్యాయంలో కూడా ఇదే విషయం ఉంది.)

బ్రహ్మర్షుల మహత్త్వం

సదాచారవంతులు, తపఃశాలులు అయిన బ్రాహ్మణుల మహత్త్వాన్ని వర్ణిస్తూ భీష్ముడు యుధిష్ఠిరునకు కార్తవీర్యార్జునుని వృత్తాంతం చెప్పాడు.

మాహిష్మతీపురంలో వేయి బాహువులు గల కార్తవీర్యార్జును డనే మహాబలశాలి యైన రాజు ఉండేవాడు. అతడు భూమండలంలోని అన్ని ద్వీపాలు కూడా పాలించాడు.

అతడు ఏదో కారణవశంచేత తన ధనం అంతా దత్తాత్రేయునికి ఇచ్చివేశాడు. దత్తాత్రేయుడు సంతోషించి మూడు వరాలు కోరుకొమ్మన్నాడు. “(1) నేను యుద్ధరంగంలో ఉన్నప్పుడు నాకు వెయ్యి బాహువు లుండాలి అనీ (2) వాటితో సమస్తభూమండలాన్ని జయించాలి అనీ, (3) అలా జయించిన భూమిని ధర్మానుసారం పాలించాలి” అనీ కార్తవీర్యార్జునుడు మూడు వరాలు కోరి - “నేను ఎప్పుడైనా అమార్గంలో నడుస్తూంటే నాకు సత్పురుషులు సన్మార్గం ఉపదేశించే టట్లు, దాని ప్రకారం నేను ప్రవర్తించేటట్లు

నాల్గవ వరం కూడా అనుగ్రహించు” అని దత్తాత్రేయుణ్ణి కోరాడు. దత్తాత్రేయు డా నాలుగు వరాలు ఇచ్చాడు.

ఆ వరాలు పొందిన కార్తవీర్యార్జునుడు భూమండలా న్నంతనీ వశం చేసికొన్నాడు. దానితో అతని మనస్సులో తీవ్ర మైన అహంకారం బయలుదేరింది. “దైత్యంచేత గాని, వీర్యంచేత గాని, శౌర్యంచేత గాని, విక్రమంచేత గాని, తేజస్సుచేత గాని నాతో సమాను డెవడున్నాడు?” అని అత డంటూండేవాడు.

అప్పుడు వాయుదేవుడు - “అర్జునా! బ్రాహ్మణోత్తముల తపఃశక్తి, క్షత్రియుల బాహుబలమూ ఈ రెండూ కలిసినప్పుడే రాజ్యం శాంతి- సమృద్ధులతో నిండి ఉంటుంది. అందుచేత మహాతపఃశాలు లైన బ్రాహ్మణులను నిందించకూడదు” అని బోధిస్తూ అగస్త్య- వసిష్ఠాది మహామునుల ప్రభావం వర్ణించి చెప్పాడు.

వాయుదేవుడు చేసిన ఉపదేశం వినగానే కార్తవీర్యార్జునుడు - “ఔను, నిజమే, దత్తాత్రేయుని అనుగ్రహించేతనే నా కింత బలమూ, లోకంలో కీర్తి లభించాయి. గొప్ప ధర్మం ఆచరించాను.”

దత్తాత్రేయప్రసాదాచ్చ మయా ప్రాప్తమిదం బలమ్,

లోకే చ పరమా కీర్తిర్ధర్మశ్చాలితో మహాన్. (అనుశాసనపర్వం. 157.25)

అన్నాడు.

విద్యాబుద్ధులను గూర్చి యుధిష్ఠిరుని ప్రశ్న

యుధిష్ఠిరుడు భీష్ముణ్ణి ఈ విధంగా ప్రశ్నించాడు - “ఎంత బలవంతు డైనా భాగ్యం (అదృష్టం) లేకపోతే ధనం పొందజాలడు. దుర్బలు డైన బుద్ధివిహీనునికి కూడా అదృష్టవశంచేత ధనం లభిస్తున్నది.

కొంత మంది ఎంత ప్రయత్నం చేసినా కూడా ఫలం పొందలేకుండా ఉన్నారు. కొంత మందికి పెద్ద ప్రయత్నం చేయకపోయినా ఫలం లభిస్తున్నది.

నీతి శాస్త్రాలు చదివినవాళ్లు కూడా నీతివిహీనులుగా ఉంటున్నారు. ఏ నీతిశాస్త్రమూ తెలియనివాళ్లు మంత్రు లవుతున్నారు. ఎలా అవుతున్నారో తెలియడంలేదు.

అధీత్య నీతిశాస్త్రాణి నీతియుక్తో న దృశ్యతే,

అనభిజ్ఞాశ్చ సాచివ్యం గమితః కేన హేతునా? (అనుశాసనపర్వం. 163.7)

విద్యావంతుడు సుఖం పొందే టట్లయితే అలాంటివాడు వృత్తికోసం విద్యాహీనుణ్ణి ఆశ్రయించకూడదు కదా? కాని ఆశ్రయిస్తున్నాడు.

యది విద్యాముపాశ్రిత్య నరః సుఖమవాప్నుయాత్,
న విద్వాన్ విద్యయా హీనం వృత్త్యర్థముపసంశ్రయేత్.

(అనుశాసనపర్వం. 163.8)

ఇదంతా చూస్తూంటే దేనికైనా అదృష్టం ఒక్కటే ప్రధానమైన దన్నట్లు తోస్తున్నది.”

దీనికి సమాధానం చెపుతూ “ప్రయత్నం చేసినా ఫలం లభించలే దంటే - ఇంకా ప్రయత్నం చెయ్యా లని అర్థం. అలాంటివాడు ఉగ్ర మైన తపస్సు చెయ్యాలి. ఎందువల్ల నంటే - విత్తనం నాటకుండా మొక్క మొలవదు కదా?

ఈహమానః సమారమ్భాన్ యది నాసాదయేద్ధనమ్,
ఉగ్రం తపః సమారోహేన్న హ్యనుష్ఠం ప్రరోహతి.

(అనుశాసనపర్వం. 163.11)

దానం చేస్తే భోగవంతు డవుతాడు. పెద్దలను సేవిస్తే మేధావి అవుతాడు. అహింస చేత దీర్ఘాయుర్ధాయవంతు డవుతాడు అని పండితులు చెబుతున్నారు.

దానేన భోగీ భవతి మేధావీ వృద్ధసేవయా,

అహింసయా చ దీర్ఘాయురితి ప్రాహుర్మనీషిణః. (అనుశాసనపర్వం. 163.12)

అందుచేత ఫలం ఇచ్చేది కేవలం భాగ్యం కాదు. పురుషప్రయత్నమే ఏనాటి కైనా భాగ్యరూపంలో ఫలం ఇస్తుంటుంది” అని భీష్మ డన్నాడు.

యుధిష్ఠిరాదులు హస్తినాపురానికి వెళ్లుట

యుధిష్ఠిరుడు ఈ విధంగా శరతల్పగతు డైన భీష్మపితామహుణ్ణి ధర్మార్థకామ మోక్షాలకు సంబంధించిన అనేక విషయాలను గూర్చి ప్రశ్నించి ఆయన నుండి తెలుసుకొన్నాడు. భీష్ముని ఉపదేశా లన్నీ విని యుధిష్ఠిరుడు, ఇతర రాజులూ, మునులు మొదలైనవా రందరూ చాల సంతోషిస్తూ మౌనంగా ఉండిపోయారు.

అప్పుడు వ్యాసుడు భీష్మునితో - “రాజా! కురురా జైన యుధిష్ఠిరుడు నీ ఉపదేశా లన్నీ విని మామూలు స్థితికి వచ్చాడు. ఇక ఇతడు సపరివారంగా నగరానికి వెళ్లడానికి అనుమతి ఇయ్యి” అన్నాడు.

వ్యాసుని మాటలు విని భీష్ముడు - “యుధిష్ఠిరా! నీ మనస్సులో శోకాన్ని పూర్తిగా విడచిపెట్టి నగరానికి వెళ్లి రాజ్యకార్యా లన్నీ నిర్వహించు. ప్రజలకు ఆనందం కలిగే విధంగా రాజ్యపాలనం చేస్తూ యజ్ఞయాగాదులచేత దేవతలనూ, పితృదేవతలనూ సంతృప్తి పరుచు.

సూర్యుడు దక్షిణాయనంనుండి ఉత్తరం వైపు తిరగగానే మళ్లీ నా వద్దకు రా” అని ధర్మరాజుతో అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు సరే అని, భీష్మునికి అభివాదనం చేసి గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులతోను, తల్లి కుంతితోను, సోదరులతోను, కృష్ణునితోను, ఇతరపరివారంతోనూ కలిసి హస్తినాపురంలో ప్రవేశించాడు.

యుధిష్ఠిరునితో వచ్చినవా క్షందరూ నగరం చేరగానే ఎవరి ఇళ్లకు వాళ్లు వెళ్లిపోయారు. యుధిష్ఠిరుడు తగు విధంగా రాజ్యపాలనకు సంబంధించిన ఏర్పాట్లన్నీ చేస్తూ యాభై (50) రోజులు నగరంలో నివసించాడు.

యాభైయొకటవ రోజున ఉత్తరాయణం ప్రారంభం కాగానే యుధిష్ఠిరుడు - నెయ్యి, పుష్పమాలలు, సుగంధద్రవ్యాలు, పట్టుబట్టలు, చందనం, అగురువు, అమూల్య మైన రత్నాలు మొదలైనవి ముందుగా పంపి భీష్ము డున్న చోటికి వెళ్లడానికి బయలు దేరాడు. అతని ముందు గాంధారీ- ధృతరాష్ట్రులు కుంతీ ఉన్నారు. అతని కూడా భీమాది సోదరులు, కృష్ణుడు, విదురుడు, యుయుత్సువు, యుయుధానుడు ఉన్నారు.

రాజుతో కూడ వెళ్లవలసిన పరివారం అంతా వెనుకనే బయలుదేరివెళ్లింది. యుధిష్ఠిరుని ముందు భీష్ముని అగ్నులను ఋత్విక్కులు తీసికొని వెడుతున్నారు.

యుధిష్ఠిరుడు భీష్ముని వద్దకు చేరే టప్పటికే వ్యాసుడు, నారదుడు, అశితదేవలుడూ మొదలైనవారు ఆయన దగ్గరనే కూర్చొని ఉన్నారు. కొందరు రాజులు చుట్టూ నిలబడి ఉన్నారు. రక్షకపురుషు లందరూ రక్షిస్తూండగా ఆయన వీరశయనంమీద శయనించి ఉన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు అక్కడ నున్న మును లందరికీ నమస్కరించి, పితామహుని వద్దకు వెళ్లి తన పేరు చెప్పుకొంటూ అభివాదనం చేసి - “పితామహా! నీవు ఆదేశించిన విధంగా నీ అగ్నులను, ఆచార్యులను, బ్రాహ్మణులను, ఋత్విక్కులను కూడా తీసికొని వచ్చాను. నీ కుమారుడు ధృతరాష్ట్రుడు, విదురుడు, నా సోదరులు, కృష్ణుడు కూడా వచ్చారు. కండ్లు తెరచి వీక్షించరినీ చూడు. ఈ సమయంలో కావలసిన వస్తు సామగ్రి అంతా తీసికొనివచ్చాను” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విన్న భీష్ముడు కండ్లు తెరచి తన చుట్టూ నిలచి ఉన్నవాళ్ల నందరినీ చూచాడు. యుధిష్ఠిరుని హస్తం పట్టుకొని - “యుధిష్ఠిరా! సరైన సమయానికి వచ్చావు. చాలా సంతోషం. భగవంతు డైన దివాకరుడు ఉత్తరాయణంలోనికి మారాడు. బాణాల వాడి యైన అగ్రభాగాలమీద శయనించి ఉన్న నాకు ఈ యాభైవనిమిది దినాలు వంద సంవత్సరాలుగా అనిపించాయి.

అష్టపంచాశతం రాత్ర్యః శయానస్యాద్య మే గతాః,

శరేషు నిశితాగ్రేషు యథా వర్షశతం తథా. (అనుశాసన పర్వం 167.27)

సౌమ్య మైన మాఘమాసం వచ్చింది. ఇది మూడవ వంతు మిగిలిన శుక్లపక్షం అయి ఉంటుంది.” అని యుధిష్ఠిరునితో పలికి, తరువాత ధృతరాష్ట్రుణ్ణి దగ్గరికి పిలిపించుకొని ఇలా అన్నాడు -

“రాజా! నువ్వు అన్ని ధర్మాలు తెలిసినవాడవు. సమస్త విషయాలలోను నిశ్చిత మైన అభిప్రాయం ఉన్నవాడవు. మహాపండితు లైన సత్పురుషుల సహవాసం చేశావు. సమస్తవేదశాస్త్రాల, ధర్మశాస్త్రాల అధ్యయనం చేశావు.

అదంతా అలా జరగవలసి ఉంది. దానిని గూర్చి నీవు శోకం చెందకు. కృష్ణ ద్వైపాయనుడు చెప్పగా దేవరహస్యం విని ఉన్నావు కదా?

నీకు నీ పుత్రు లెంతో పాండుపుత్రులు కూడా ధర్మానుసారం అంతే. పెద్దల శుశ్రూష చేయడంతో చాలా శ్రద్ధగలవాళ్లు ఈ పాండవులు. వీళ్ళను ధర్మాన్ని అనుసరిస్తూ పాలించు.

ధర్మరాజు పరిశుద్ధ మైన మనస్సు గలవాడు. అతడు నీవు చెప్పి నట్లు వింటాడు. ఇతడు మెత్తని మనస్సు కలవాడు, గురుభక్తి కలవాడు అను విషయం నాకు తెలుసును.

నీ పుత్రు లందరూ దుష్టబుద్ధి కలవారు. క్రోధ-లోభాలతో నిండినవాళ్లు. అసూయాపరులు. చెడ్డ నడవడిక గలవాళ్లు. వాళ్లను గూర్చి దుఃఖించకు.”

ధృతరాష్ట్రునికి ఈ విధంగా బోధించి కృష్ణునితో ఇలా అన్నాడు-

భగవన్! దేవదేవేశా! సురాసురులచేత నమస్కరింపబడేవాడా! త్రివిక్రమా! శంఖచక్ర గధాధరా! నీకు నమస్కారము. సనాతనుడ వైన పరమాత్మవు నీవు. నీవు జీవరూపంతో ఇలా మాకు కనబడుతున్నావు. పుండరీకాక్షా! నన్నెల్లప్పుడూ రక్షించు. నేను వెడుతున్నాను. అనుజ్ఞ ఇయ్యి.

నీవు ఎల్లప్పుడూ పాండవులను రక్షిస్తూ ఉండాలి. నీవే వాళ్లకు శరణ మైనవాడవు. దుర్బుద్ధి, మందబుద్ధి అయిన దుర్యోధనునికి నేను “యతః కృష్ణస్తతో ధర్మః యతో ధర్మస్తతో జయః” అనీ, వాసుదేవుని సహాయంతో పాండవులతో మైత్రి చేసికో మనీ ఎన్నో సార్లు చెప్పాను. ఆ మూఢుడు నా మాట వినలేదు. భూమండలా న్నంతనీ ఈ విధంగా నశింపచేసి తాను నశించాడు.

మీరిరువురూ బదరిలో చాలా కాలం నివసించి తపస్సు చేసిన నర-నారాయణులను విషయం నాకు తెలుసు. నారదుడూ వ్యాసుడూ చెప్పారు.

కృష్ణా! నేనీ కళేబరాన్ని విడిచిపెడుతున్నాను. అనుజ్ఞ ఇయ్యి. నీ అనుజ్ఞతో నేను ఉత్తమగతి పొందుతాను.”

స మాం త్వమనుజానీహి కృష్ణ మోక్ష్యే కలేవరమ్,
త్వయాహం సమనుజ్ఞాతో గచ్ఛేయం పరమాం గతిమ్.

(అనుశాసనపర్వం. 167.45)

ఆ మాటలు విని కృష్ణుడు భీష్మునితో - “భీష్మా! నీకు అనుజ్ఞ ఇస్తున్నాను. వసువులతో కలిసి ఉండు. ఓ మహాతేజఃశాలీ! నీ వీ లోకంలో ఒక్క పాపకృత్యం కూడా చేయలేదు. రాజర్షి! నీవు పితృభక్తుడవు. రెండవ మార్కండేయుడు వంటివాడవు. అందుచేతనే మృత్యువు నీ వశంలో భృత్యుడు వలె వంగి వంగి ఉంటుంది” అన్నాడు.

కృష్ణుని అనుజ్ఞ పొందిన భీష్ముడు పాండవులను, ధృతరాష్ట్రాదులను, ఇతరమిత్రులను సంబోధించి ఇలా అన్నాడు-

భరతవంశీయులకు భారతదేశీయులకు భీష్ము డిచ్చిన చివరి సందేశం

“భరతపుత్రులారా! నేను నా ప్రాణాలను విడవా లను కొంటున్నాను. అందుకు నాకు అనుజ్ఞ ఇవ్వండి.

మీ రెల్లప్పుడూ సత్యాన్ని రక్షించడానికి ప్రయత్నించాలి. ఎందుచేత ననగా సత్యమే గొప్ప బలం. మీరందరూ ఆత్మనిగ్రహంతో ఎల్లప్పుడూ క్రూరత్వం అనేది లేనివారై ఉండాలి. వేదరక్షణశీలులై, ధర్మతత్పరులై, నిత్యము తపస్సుమీదనే దృష్టికలవారై ఉండాలి.”

ప్రాణానుత్రప్తమిచ్ఛామి తత్రానుజ్ఞాతుమర్హథ,
సత్యేషు యతితవ్యం వః సత్యం హి పరమం బలమ్,

అన్యశంస్యపరైర్భావ్యం సదైవ నియతాత్మభిః,
బ్రహ్మణైర్ధర్మశీలైశ్చ తపోనిత్యైశ్చ భారతాః.

(అనుశాసనపర్వం. 167.49, 50)

ఈ విధంగా భీష్ముడు అక్కడ నున్నవారి కందరికీ, వారి ద్వారా భారతీయు లందరికీ, తమ కర్తవ్యాన్ని మహోన్నతధర్మాన్ని ఉపదేశించాడు.

తరవాత ధర్మరాజుతో - “జనాధిపా! నువ్వు నిత్యమూ, బ్రాహ్మణులను, విశేషించి బుద్ధిమంతులైనవాళ్లను, ఆచార్యులను, ఋత్విక్కులను పూజించాలి. వాళ్లను ఆదరభావంతో చూడాలి.”

బ్రాహ్మణాశ్చైవ తే నిత్యం ప్రాజ్ఞాశ్చైవ విశేషతః,

ఆచార్యా ఋత్విజశ్చైవ పూజనీయా జనాధిప. (అనుశాసనపర్వం. 167.52)

అన్నాడు.

భీష్ముడు పాంచభౌతికశరీరం త్యజించుట

భీష్ముడు ఈ విధంగా పలికి మౌనంగా ఉండిపోయాడు. ప్రాణాలను బిగపెట్టి యోగశక్తిచేత ప్రాణశక్తి క్రమంగా ఊర్ధ్వముఖం చేసి దానిని శిరస్సు వైపు తీసికొని వెళ్లాడు.

అక్కడ ఉన్న వ్యాసాదిమహర్షులు చూస్తూండగా జరిగిన ఆశ్చర్యకర మైన విషయ మేమనగా - భీష్ముడు ఏ శరీరభాగంనుండి ప్రాణశక్తిని పైకి లాగాడో ఆ శరీరభాగంలో ఉన్న శల్యా లన్నీ వాటంతట అవి రాలిపోయాయి. క్షణకాలంలో శరీరంలోని శల్యా లన్నీ రాలిపోయి శరీరం నిఃశల్యం అయిపోయింది. వాసుదేవుడు ఇతర ఋషులూ, అక్కడనున్నవా క్లందరూ కూడ ఇది చూచి చాల ఆశ్చర్యం చెందారు.

తద్దృష్ట్వా విస్మితాః సర్వే వాసుదేవపురోగమాః,

సహ తైర్మునిభిః సర్వైస్తదా వ్యాసాదిభిర్నృప. (అనుశాసనపర్వం. 168.5)

ఈ విధంగా యోగబలంచేత భీష్ముడు శీర్షస్థానం వరకు తీసికొనివచ్చి నిరోధించిన ఆత్మ (సూక్ష్మశరీరం) శిరస్సును భేదించుకొని పైకి వచ్చి రెప్పపాటుకాలంలో మహోల్కవలె ఆకాశంలోనికి ఎగిరి అంతర్ధానం అయిపోయింది.

దేవదుందుభులు మ్రోగాయి. పుష్పవర్షం కురిసింది. సిద్ధులూ, బ్రహ్మర్షులూ, సంతోషాతిశయంతో “సాధు సాధు” అంటూ అభినందించారు.

విదురుడు, పాండవులు యథావిధిగా ఔర్వుదేహికక్రియలు చేశారు. అందరూ గంగలో దిగి జలతర్పణాలు అందజేశారు.

పుత్రశోకంతో బాధపడుతూన్న గంగను కృష్ణుడు ఓదార్చాడు.

అందరూ గంగానదీతీరం చేరారు.

అనుశాసనపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

ఆశ్వమేధిక పర్వము

ఈ కురువంశవివాహనానికీ, సకలజనక్షయానికీ తానే కారణం అనే భావం యుధిష్ఠిరుని మనస్సులో అతనిని నిరంతరమూ వేధిస్తూనే ఉంది.

గంగానదిలో జలతర్పణాడు లిచ్చి ధృతరాష్ట్రుని తీసికొని గట్టుమీదికి వచ్చిన యుధిష్ఠిరుడు, భీష్ముణ్ణి తలచుకొని తలచుకొని దుఃఖం ఆపుకోలేకపోయాడు. స్పృహ తప్పి నేలమీద పడిపోతూంటే కృష్ణుడు చూచి చెప్పగా వెంటనే భీముడు పట్టుకొన్నాడు. అతని పరిస్థితి చూచి మిగిలిన పాండవులు, రాజులు కంగారుపడ్డారు.

పుత్రశోకంతో బాధపడుతూన్న ధృతరాష్ట్రుడు యుధిష్ఠిరునితో - “కురుశార్దూలా! లే; తరవాత చేయవలసిన పను లన్నీ చెయ్యి. ఈ భూమండలాన్ని క్షత్రధర్మానుసారం జయించుకొన్నావు. సోదరులతోను, మిత్రులతోను కలిసి భోగాలు అనుభవించు. ఇప్పు డిక నీవు దుఃఖించడానికి కారణ మేదీ నాకు కనబడదు.”

దుఃఖించవలసి వస్తే నూరుగురు కొడుకులనూ స్వప్నంలో దొరికిన ధనాన్ని పోగొట్టుకొన్నట్లు పోగొట్టుకొన్న నేనూ గాంధారీ దుఃఖించాలి.

శోచితవ్యం న పశ్యామి త్వయా ధర్మభృతాం వర,

శోచితవ్యం మయా చైవ గాన్ధార్యా చ మహీపతే.

యయోః పుత్రశతం నష్టం స్వప్నలబ్ధం యథా ధనమ్.

(ఆశ్వమేధిక పర్వం 1.9, 10)

ఆనాడు విదురుడు చెప్పిన మాటలు వినకపోవడంచేత నేను ఇప్పు డిలాంటి స్థితిలో ఉండవలసివచ్చింది” అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుని మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు మౌనంగా ఉండిపోయాడు. కృష్ణుడు యుధిష్ఠిరుని మనస్సుకు ధైర్యం చెబుతూ - “రాజా! నీవు ఈ విధంగా దుఃఖిస్తూంటే పూర్వం మరణించిన నీ పితామహులకు సంతాపం కలుగుతుంది. వ్యాసుడు, భీష్ముడూ, విదురుడూ, నారదుడూ చెప్పగా రాజధర్మా లన్నీ విన్నావు కదా? ఇంత మంది చేసిన ఉపదేశాలు విన్నతరవాత కూడా మూఢుడు వలె ప్రవర్తించడం మంచిది కాదు.

నీవు యుద్ధంలో చంపిన శూరు లందరూ ధైర్యంగా పోరాడి మరణించినవారే కాని యుద్ధంనుండి పారిబోతూ చంపబడలేదు. ఆ విధంగా వాళ్లందరూ వీరస్వర్గం చేరారు.

రణరంగంలో మరణించినవా క్లెవరినీ కావాలన్నా చూడలేం కదా? అలా జరగవలసి ఉంది, జరిగింది; దుఃఖించకు” అన్నాడు.

“కృష్ణా! నీకు నామీద ఎంత స్నేహభావం ఉన్నదో నాకు పూర్తిగా తెలుసు. నాకు అనేకమైన ఉపకారాలు చేశావు. అనేకవిధాల రక్షించావు. నేను వనానికి వెళ్లిపోవా లనుకుంటున్నాను. అనుజ్ఞ ఇయ్యి. పితామహుణ్ణి, కర్ణుణ్ణి చంపించి నేను చేసిన పాపం ఎలా పోతుందో చెప్పు” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

ఆ మాటలు విని వ్యాసుడు - “యుధిష్ఠిరా! నీకు మేం ఎన్ని మాట్లు బోధించినా మళ్లీ మొదటికే వస్తున్నావు. మోక్షధర్మా లన్నీ విన్నావు. అనేకపర్యాయాలు నేను నీ సందేహా లన్నీ తీర్చాను. మేం చెప్పిన మాటలమీద నమ్మకం లేక, చెప్పిన వన్నీ మరిచిపోతున్నావు. ఏ పాపాల పరిహారానికి ఏం ప్రాయశ్చిత్తం చేసికోవాలో విన్నావు. రాజధర్మాలు, దానధర్మాలు అన్నీ విన్నావు. మళ్లీ అజ్ఞానంతో ఎందుకు ఇలా మోహం చెందు తున్నావు?

యుధిష్ఠిరా! నీ ఆలోచన లేవీ సరిగా ఉన్నట్లు నాకు తోచదు. ఏ మానవుడూ కూడ స్వతంత్రించి ఏ పనీ చేయజాలడు. మంచి పవైనా చెడ్డ పవైనా ఈశ్వరుడు చేయిస్తేనే చేస్తాడు. అలాంటప్పుడు ఈ ఏడ్పు లన్నీ ఎందుకు?

యుధిష్ఠిర తవ ప్రజ్ఞా న సమ్యగితి మే మతిః,
న హి కశ్చిత్ స్వయం మర్త్యః స్వవశః కురుతే క్రియామ్,
ఈశ్వరేణ చ యుక్తేఽర్థే సాధ్యసాధు చ మానవః,
కరోతి పురుషః కర్మ తత్ర కా పరిదేవనా.” (అశ్వమేధిక పర్వం 3.1,2)

“కాదు. నేను మహాపాపం చేశాను” అని అనుకొంటున్నావా - చెపుతాను విను - పాపాలు చేసినవాళ్లు తపస్సులచేత, క్రతువులచేత, దానాలచేత, పాపాలను పూర్తిగా తొలగించుకొనవచ్చును.

“తపోభిః క్రతుభిశ్చైవ దానేన చ యుధిష్ఠిర,
తరన్తి నిత్యం పురుషా యే స్య పాపాని కుర్వతే.” (అశ్వమేధిక పర్వం 3.4)

దశరథకుమారు డైన రాముడు చేసి నట్లు, మీ పూర్వపురుషు డైన దువ్యంత పుత్రుడు భరతుడు చేసినట్లు అశ్వమేధయాగం చెయ్యి” అన్నాడు.

వ్యాసుని మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు - “ద్విజోత్తమా! అశ్వమేధం మొత్తం భూమండలాన్నే పవిత్రం చేస్తుంది. సందేహం లేదు. అయితే నాకొక క్షేత్రం ఉంది. చెపుతాను. విను.

ఇంత గొప్ప జ్ఞాతివధ చేసిన నేను అల్లు మైన దానం కూడ ఇవ్వగల పరిస్థితిలో లేను. నా వద్ద ధనం లేదు.

ఇంకా గాయాలు మానకుండా కష్టాలలో ఉన్న ఈ బాలు లైన రాజకుమారులను నాకు ధనం తెచ్చి ఇవ్వండి అని యాచించజాలను.

న తు బాలానిమాన్ దీనానుత్పహే వసు యాచితుమ్,

తథైవార్థప్రణాన్ కృచ్చే వర్తమానాన్ సృపాత్మజాన్. (అశ్వమేధికపర్వం 3.13)

చేతులారా భూమండలా న్నంతా నశింపచేసి “యజ్ఞం చేస్తాను. పన్ను ఇవ్వండి” అని ఎలా అడగగలను?

దుర్యోధనుని మూలాన రాజు లందరూ మరణించారు. ధనం కోసమే అత దా పని చేశాడు. ఇప్పుడు ధనాగారం పూర్తిగా శూన్యం అయిపోయింది.

అశ్వమేధయాగంలో భూమండలా న్నంతనీ దక్షిణగా ఇవ్వా లని శాస్త్రం చెబుతూన్నది కదా? భూమండలానికి ప్రతినిధిగా ఏదో కొంచెం భూమి ఇచ్చి “ఇదే భూమండలం” అనుకోండి అని నేను చెప్పలేను.

అందుచేత నే నిప్పు డేమి చెయ్యాలో నువ్వే సాచివ్యం చెయ్యాలి (సలహా చెప్పాలి)” అన్నాడు.

వ్యాసుడు ఆలోచించి - “ధర్మరాజా! పూర్వం మరుత్తు దను మహారాజు హిమవత్పర్వతంమీద అశ్వమేధయాగం చేసి బంగారు రాసులు ఋత్విక్కులకు దక్షిణగా ఇచ్చాడు. ఆ బ్రాహ్మణులు ఆ హిరణ్యరాసులు అక్కడనే విడిచి వెళ్లిపోయారు. నీవు ఆ హిరణ్యరాసులు తెచ్చుకొని అశ్వమేధం చెయ్యి” అన్నాడు.

“ఆ మరుత్తమహారాజు ఎవరు? ఎప్పుడు యజ్ఞం చేశాడు?” అని యుధిష్ఠిరు డడుగగా వ్యాసుడు - ఇంద్రునితో పోటీపడి మరుత్తుడు అశ్వమేధయాగం చేయడం, ఇంద్రుని పురోహితు డైన, తన అన్నగారే అయిన, బృహస్పతితో పోటీపటి సంవర్తుడను మహాప్రభావశాలి యైన ముని ఆ యజ్ఞం చేయించడం మొదలైన వృత్తాంతం యుధిష్ఠిరునికి సవిస్తరంగా చెప్పాడు (4-10 అధ్యాయాలు)

కృష్ణుడు వ్యాసుడు చెప్పి నట్లు యజ్ఞయాగాదులు ఆచరించ మని బోధిస్తూ ఇలా అన్నాడు. “యుధిష్ఠిరా! వక్రమైన దంతా మృత్యుస్థానం (మృత్యువుకు హేతువు) ఋజుత్వం (కుటిలత్వం లేకుండా వ్యవహరించడం) బ్రహ్మస్థానం, మోక్షహేతువు. ముఖ్యంగా తెలిసికొనవలసిన విషయం ఇదే. మిగిలిన దంతా ఏమి చెప్పినా వ్యర్థప్రలాపమే.

సర్వం జిహ్వాం మృత్యుపదమార్జవం బ్రహ్మణః పదమ్,

ఏతావాన్ జ్ఞానవిషయః కిం ప్రలాపః కరిష్యతి. (అశ్వమేధిక పర్వం 11.4)

నువ్వు చేయవలసిన పని పూర్తి చేయలేదు. శత్రువులను జయించనూ లేదు. ఎందుచేత ననగా నీలోనే ఉన్న శత్రువును తెలుసుకొనలేకుండా ఉన్నావు.

ఈ విషయంలో పెద్ద లొక కథ చెబుతారు - పూర్వం ఇంద్రునికి వృత్రాసురునికి యుద్ధం జరిగినప్పుడు వృత్రుడు భూమిని ఆక్రమించి దాని సార మైన గంధం హరించాడు. ఇంద్రుడు కోపించి వజ్రం ప్రయోగించగా జలంలో ప్రవేశించి దాని సార మైన రసం హరించాడు. ఇంద్రుడు వజ్రం ప్రయోగించగా అతడు వాయువులో ప్రవేశించి దాని సారమైన స్పర్శ హరించాడు. ఇంద్రుడు వజ్రం ప్రయోగించగా ఆకాశంలో ప్రవేశించి దాని సారమైన శబ్దం హరించాడు. ఇంద్రుడు వజ్రం ప్రయోగించగా వృత్రుడు ఇంద్రునిలోనే ప్రవేశించాడు. వృత్రాసురుడు ఆవహించగానే ఇంద్రుడు మోహం చెందాడు. అప్పుడు వసిష్ఠుడు రథంతర సామచేత అతని మోహం తొలగించగా ఇంద్రుడు వజ్రాయుధం ప్రయోగించి తనలోనే ఉన్న వృత్రాసురుణ్ణి వధించాడు.

నువ్వు యుద్ధంలో బాహ్యశత్రువులను జయించా ననుకొంటున్నావు కాని నీ ఆంతర శత్రువు, మమకారం, నిన్ను పీడిస్తూనే ఉంది. దాన్ని జయించి, “నావాళ్లు మరణించారు, నావాళ్లని నేనే చంపివేశాను” అను భావం తొలగించుకొని ధర్మంగా రాజ్యం ఏలుకో” అని బోధించాడు.

ఇంతవరకూ వ్యాస-కృష్ణుడులు చెప్పిన మాటలతో యుధిష్ఠిరుని మనస్సులోని శోకం పూర్తిగా తొలగి అతడు సహజస్థితికి వచ్చాడు

ఆ మును లందరితో యుధిష్ఠిరుడు - “మహాత్ములారా! మీ మాటలచేత నా మనస్సులోని భారం అంతా పూర్తిగా తొలగిపోయింది. నేను చేసిన దానిలో అత్యల్పమైన పాపం కూడా లేదని నాకు నమ్మకం కలిగింది. మీరు చెప్పి నట్లు హిమవత్పర్వతంనుండి సువర్ణం అంతా తీసికొనివచ్చి యాగం చేసి, దేవతలను కూడా సంతోషపెడతాను” అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని మును లందరూ సంతోషించి అంతర్ధానం పొందారు.

యుధిష్ఠిరుడు బంధు మిత్రాదులతో నగరంలో ప్రవేశించి రాజ్యం పాలించాడు. ప్రజలందరూ ఆతని పాలనలో చాలా సుఖంగా ఉన్నారు. కృష్ణుడు తనకు అత్యంత ప్రియులైన పాండవులతో కలిసి హస్తినపురంలోనే చాలా కాలం ఉండిపోయాడు.

కృష్ణార్జునులు కలిసి వివిధ ప్రదేశాలలో తిరుగుతూ, తీర్థయాత్రలు చేస్తూ, అప్పుడప్పుడు మయసభలో ఉంటూ కాలం గడిపారు.

మయసభలో వాల్మీకీరూ ఉన్నప్పుడు ఒకనాడు అర్జునుడు మాటల సందర్భంలో “కేశవా! యుద్ధప్రారంభంలో నీ వానాడు నాకు ఎన్నో అద్భుత మైన విషయాలు బోధించావు కదా! నా మనస్సు సరిగా లేకపోవడంచేత అవన్నీ నేను మరచిపోయాను.

యత్తద్ భగవతా ప్రోక్తం పురా కేశవ సౌప్యాదాత్,

తత్సర్వం పురుషవ్యాఘ్ర నష్టం మే భ్రష్టచేతసః. (ఆశ్వమేధం పర్వం 16.6)

ఆ విషయా లన్నీ మళ్లీ వినా లని ఉంది” అన్నాడు. *

ఆ మాటలు విని కృష్ణుడు - ఔను, ఆనాడు రహస్య మైన సనాతన ధర్మం బోధించాను. నీ బుద్ధి సరిగా లేకపోవడంచేత నువ్వు జాగ్రత్తగా గ్రహించి నట్లు లేదు. నువ్వు ఇలా మరచిపోవడం నాకు నచ్చలేదు. ఆ విషయాలన్నీ మళ్లీ చెప్పమంటే నాకు మాత్రం ఎలా గుర్తు ఉంటాయి? నువ్వు దుష్ట మైన మేధాశక్తి గల శ్రద్ధాశూన్యుడవుగా కనబడుతున్నావు! అదంతా మళ్లీ చెప్పడం కష్టం.

అబుద్ధ్యా నాగ్రహీర్యస్త్వం తన్నే సుమహదప్రియమ్,

న చ సాద్య పునర్భూయః స్మృతిర్యే సంభవిష్యతి.

నూనమశ్రద్ధధానోఽసి దుర్మేధా హ్యసి పాణ్డవ,

న చ శక్యం పునర్వక్తుమశేషేణ ధనంజయ.

(ఆశ్వమేధిక పర్వం. 16.10, 11)

* అర్జునుడు కృష్ణుణ్ణి ఇలా ప్రార్థించేనాటికి భగవద్గీతాబోధ జరిగి నాలుగైదు మాసాలు అయి ఉంటుంది. అదంతా పూర్తిగా మరచిపోకపోయినా అర్జునుడు కృష్ణుని నోటినుండి మళ్లీ నాలుగు మంచి మాటలు వినాలని అడిగి ఉంటాడు. కృష్ణుడు కూడా, ప్రియశిష్యుణ్ణి గురువు మందలించినట్లు అర్జునుణ్ణి మందలించి మళ్లీ పాఠం చెప్పాడు.

ఆశ్వమేధిక పర్వంలోని 16-51 అధ్యాయాల గ్రంథానికి అనుగీత అని పేరు. ఈ 36 అధ్యాయాలలో దాదాపు 1000 శ్లోకాలున్నాయి.

అయితే అనాడు నేను చెప్పిన విషయాలతో సంబంధం ఉన్న కొన్ని ఇతిహాసాలు చెబుతాను. విను” అని అంటూ కొంతమంది మహాత్ముల మధ్య జరిగిన సంవాదాలు ఉదాహరిస్తూ కొన్ని ధర్మవిషయాలూ కొన్ని ఆధ్యాత్మికవిషయాలూ బోధించాడు.

ఈ విధంగా బోధించి కృష్ణుడు - “అర్జునా! యుద్ధప్రారంభంలో ఈ విషయాలే నేను నీకు చెప్పి ఉన్నాను. వీటి మీద మనస్సు నిలుపుకో.”

**పూర్వమప్యేతదేవోక్తం యుద్ధకాల ఉపస్థితే,
మయా తవ మహాబాహో తస్మాద్రత్ర మనః కురు.**

(అశ్వమేధికపర్వం 51.49)

ఈ ధర్మాన్ని శ్రద్ధగా అచరిస్తే సర్వపాపవినిర్ముక్తుడవై మోక్షం పొందుతావు” అన్నాడు.

కృష్ణుడు ద్వారకకు వెళ్లుట

కృష్ణార్జునులు ఇంద్రప్రస్థంలోని మయసభలో కొన్ని రోజులు గడిపి హస్తినాపురానికి తిరిగి వెళ్లారు.

“మా తండ్రి గారైన వసుదేవుణ్ణి చూచి చాలా కాలం అయింది. ఆయనను మా తల్లిని, ఇతర బంధువులను చూడడానికి ద్వారకకు వెళ్లాలి. మీ అన్నగారి అనుమతి తీసికొని ఇక నేను ద్వారకకు వెడతాను” అని కృష్ణుడు అర్జునునితో అంతకు ముందే చెప్పి ఉన్నాడు.

కృష్ణార్జును లిద్దరూ హస్తినాపురం చేరగానే ధృతరాష్ట్రుడు, గాంధారి, కుంతీ, విదురుడు, ధర్మరాజు మొదలైన పెద్ద వాళ్లందరినీ కలిసి పాదాభివందనం చేసి, పాంచాలి, సుభద్ర మొదలైనవాళ్ల నందరినీ పలకరించారు. కృష్ణుడు ఆ రోజు రాత్రి అర్జునుని భవనంలో నివసించాడు.

మరునాడు ప్రాతఃకాలం కృష్ణార్జునులు ధర్మరాజు దగ్గరికి వెళ్లారు. ఆతడు ప్రీతిపూర్వకంగా వాళ్లిద్దరినీ పలకరించి - “ఏదో చెప్పదలచుచున్నట్లున్నారు?” అన్నాడు.

అర్జునుడు వినయపూర్వకంగా - “రాజా! వాసుదేవుడు మన దగ్గరికి వచ్చి చాలా కాలం అయినది కదా? నీ అనుజ్ఞ తీసికొని ద్వారకకు వెళ్లి తండ్రిగారిని చూడాలనుకుంటున్నాడు.”

అయం చిరోషితో రాజన్ వాసుదేవః ప్రతాపవాన్,

భవంతం సమనుజ్ఞావ్య పితరం ద్రష్టుమిచ్ఛతి. (అశ్వమేధిక పర్వం 52.42)

అన్నాడు.

ఆ మాట విని యుధిష్ఠిరుడు - “పుణ్డరీకాక్షా! నీ తండ్రి, మా మాతులుడూ అయిన పనుదేవుణ్ణి, దేవకీదేవిని చూడడానికి క్షేమంగా ద్వారకాపురికి వెళ్లు.

మాతులునికీ, బలరామునికీ, పెద్దలకూ నన్నూ, నా సోదరులనూ గుర్తుచేసి మా అందరి మన్ననలూ అందచెయ్యి. నీ తండ్రినీ, యాదవులను, ఇతరబంధువులనూ చూచి నువ్వు మళ్లీ అశ్వమేధయాగానికి రావాలి.

కేశవా! నీ అనుగ్రహంచేతనే మేం ఈ భూమి నంతనీ పొందగలిగాం. శత్రువులను నిర్మూలించకలిగాం.”

ఇయం చ పసుధా కృత్వా ప్రసాదాత్ తవ కేశవ,

అస్మానుపగతా వీర నిహతాశ్చాపి శత్రవః. (ఆశ్వమేధిక పర్వం 52.50)

అన్నాడు.

కృష్ణుడు ధర్మరాజుకు అభివాదనం చేసి మేనత్త యైన కుంతి వద్దకు వెళ్లి ఆమెకు అభివాదనం చేశాడు.

కుంతీ - ధర్మరాజుల అనుమతితో సుభద్రను కూడ తన వెంట తీసికొని ద్వారకకు బయలుదేరాడు. కృష్ణునితో సాత్యకి కూడ ఉన్నాడు.

కృష్ణుడు ద్వారకాపురి చేరే సరికి యాదవు లందరూ రైవతక పర్వతం మీద చేరి ఏదో ఉత్సవం చేసుకొంటున్నారు. కృష్ణుడు తన బంధుమిత్రాదులను అక్కడనే కలిసి చాలమంది వృష్ణంధకులు కూడా రాగా తన భవనం చేరాడు. తలిదండ్రులకు పాదాభివాదనం చేసి బంధువులతో కలిసి అనేక విషయాలు ముచ్చటించుకొంటూ కొంత సమయం గడిపాడు.

“కొరవుల మధ్యా పాండవుల మధ్యా ఘోర మైన సంగ్రామం జరిగిం దని విన్నాను. నువ్వు అదంతా ప్రత్యక్షంగా చూచి ఉంటావు కదా? ఏమైందో చెప్పు” అని పనుదేవు డడగగా కృష్ణుడు పద్దెనిమిది రోజులు జరిగిన యుద్ధమూ కూడా కళ్లకు కట్టిపట్లు వర్ణించి చెప్పాడు.

“మహాత్ము లైన క్షత్రియ వీరులు చేసిన అత్యద్భుత మైన పనులు వర్ణించి చెప్పా లంటే నూరు సంవత్సరాలు కూడా చాలవు. చాల సంక్షిప్తంగా చెపుతున్నాను. వినండి.

భీష్ముడు యుద్ధప్రారంభంలో పదకొండు అక్షౌహిణుల కొరవసైన్యానికి సేనానాయకు డయ్యాడు. అర్జునునిచేత రక్షింపబడుతూన్న శిఖండి పాండవుల ఏడు అక్షౌహిణుల సైన్యానికి

సేనాపతిగా ఉన్నాడు. (కాని వెనుక ధృష్టద్యుమ్నుడు సేనాపతి అని చెప్పు బడింది). పది రోజులు యుద్ధం జరిగింది. శిఖండి అర్జునుడూ భీష్ముణ్ణి బాణవర్షంతో పీడించగా ఆయన శరతల్పంమీద శయనించి ఉత్తరాయణం వచ్చిన తరువాత ప్రాణాలు విడచాడు.

అప్పటికి మిగిలిన తొమ్మిది అక్షౌహిణుల కౌరవసేనకు మహావీరు ధైర్య ద్రోణాచార్యుడు సేనాపతి అయ్యాడు. ఆయనకు కృపకర్ణాదులు రక్షకులుగా ఉన్నారు. పాండవసైన్యానికి భీముడు రక్షకుడుగా ఉండగా ధృష్టద్యుమ్నుడు సేనానాయకు డయ్యాడు. ఐదు రోజులు జరిగిన యుద్ధంలో చాలా వరకు వీరు లందరూ మరణించారు. బాగా అలసిపోయి ఉన్న ద్రోణాచార్యుడు ధృష్టద్యుమ్నునికి వశ మైపోయాడు.

అప్పటికి మిగిలిన ఐదు అక్షౌహిణుల కౌరవసైన్యానికి కర్ణుడు సేనానాయకు డయ్యాడు. మూడు అక్షౌహిణుల పాండవసైన్యాన్ని అర్జునుడు పాలించాడు. రెండవ రోజునే కర్ణుడు అగ్నిలో పడిన మిడత వలె అర్జునుని చేతిలో మరణించాడు.

మిగిలిన మూడు అక్షౌహిణుల కౌరవసైన్యానికి శల్యుడు సేనాపతి అయ్యాడు. చాలా వరకు సైన్యం అంతా నశించిపోగా మిగిలిన ఒక అక్షౌహిణి సైన్యాన్ని నదుపు యుధిష్ఠిరుడు, అర్థదివసం మాత్రమే జరిగిన యుద్ధంలో శల్యుణ్ణి వధించాడు.

ఈ ఆపద లన్నింటికీ, విరోధానికీ మూలకారణ మైన శకునిని సహదేవుడు వధించాడు.

శకుని మరణించగానే దుర్యోధనుడు గదాపాణియై వ్రాదంలో దాగికొన్నాడు. అత డక్కడ ఉన్నట్లు తెలిసిన భీముడు గదాయుద్ధంలో వానిని రాజు లందరూ చూస్తూండగా వధించాడు.

రాత్రి పాండవసైన్యం అంతా శిబిరంలో నిద్రిస్తూండగా, తండ్రిని చంపినందుకు పగ పట్టిన అశ్వత్థామ ఆ సైన్యా న్నంతనీ సంహరించాడు.

పాండవుల పుత్రులందరూ, మిత్రులూ, సైన్యమూ నశించగా ఇంక పాండవపక్షంలో పాండవులు ఐదుగురూ, నేనూ, సాత్యకీ మిగిలి ఉన్నాం.

కౌరవపక్షంలో కృపుడు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామా యుద్ధం నుండి బైటపడ్డారు. పాండవులను ఆశ్రయించడంచేత యుయుత్సువు కూడా మిగిలాడు.

విదుర- సంజయులు ధర్మరాజును ఆశ్రయించారు. తండ్రి! పద్దెనిమిది రోజులు ఈ విధంగా జరిగిన ఆ యుద్ధంలో క్షత్రియు లందరూ ప్రాణాలు వదలి స్వర్గం చేరారు."

ఈ యుద్ధవృత్తాంతం విన్న యాదవు లందరూ చాల దుఃఖించారు.

యుద్ధవృత్తాంతం అంతా తండ్రికి నివేదించిన కృష్ణుడు - ఆయన దుఃఖిస్తాడనే ఉద్దేశంలో అభిమన్యువధ విషయం దాటవేశాడు.

అభిమన్యోర్వధం వీరః సోఽత్యక్రామ మహామతిః.

(అశ్వమేధిక పర్వం. 61.2)

మా దౌహిత్రవధం శ్రుత్వా వసుదేవో మహాత్మయమ్,

దుఃఖశోకాభిసంతప్తో భవేదితి మహామతిః. (అశ్వమేధం పర్వం 61.3)

పక్కనే ఉన్న సుభద్ర - “అభిమన్యుని విషయం కూడా చెప్పు” అంటూ స్పృహ తప్పి తండ్రి పాదాల చెంత పడిపోయింది.

అభిమన్యువధను గూర్చి వినగానే వసుదేవుడు కూడా మూర్ఛిల్లాడు. కృష్ణుడు ఆతనిని సేదదీర్చి మెల్ల మెల్లగా అభిమన్యుణ్ణి కౌరవవీరు లందరూ కలిసి ఏ విధంగా అధర్మయుద్ధంలో వధించారో చెప్పాడు.

వ్యాసుడు ఉత్తరను అర్జునుణ్ణి ఓదార్చి, ధర్మరాజునకు అశ్వమేధం చేయు మని చెప్పట

అభిమన్యుడు మరణించిననాటి నుండి ఉత్తర ఆహారం తీసికొనలేదు. ఆ విధంగా ఆమె గర్భంలోనే శిశువు గర్భంలోనే అణగిపోయే పరిస్థితి ఏర్పడింది.

అప్పుడు దివ్యదృష్టితో ఆ విషయం తెలిసికొన్న వ్యాసుడు వచ్చి, కుంతి సమక్షంలో ఉత్తరతో ఇలా చెప్పాడు - “యశస్వినీ! నువ్వు ఈ విధంగా శోకంతో క్రుంగిపోకూడదు. వాసుదేవుని ప్రభావంచేత నీకు మహాతేజఃశాలి యైన పుత్రుడు పుడతాడు. నేను కూడ చెపుతున్నాను. పాండవుల తరవాత అతడు ఈ భూమండలా న్నంతనీ పాలిస్తాడు.”

అవే మాటలు అర్జునునికి కూడా చెప్పి వ్యాసుడు ఆతనిని ఓదార్చాడు. ఆ మాటలు విని అర్జునుడు శోకవిముక్తు డై సంతోషించాడు.

ఆనాడు మొదలు శిశువు గర్భంలో శుక్ల పక్ష చంద్రుడు వలె క్రమక్రమంగా పెరిగాడు.

తరువాత వ్యాసుడు - “నీవు మనం అనుకొన్న విధంగా అశ్వమేధయాగం చెయ్యి” అని యుధిష్ఠిరునితో చెప్పి అంతర్ధానం చెందాడు.

పాండవులు ధనం తీసికొనిరావడానికి వెళ్లుట

వ్యాసుని మాటలు విన్న యుధిష్ఠిరునికి అశ్వమేధయాగం చెయ్యా లన్న కోరిక ధృఢ మయింది. అతడు తమ్ముల నందరినీ పిలిచి వాళ్లతో - “కృష్ణుడు, వ్యాసుడు, భీష్ముడూ - వీరందరూ కూడ మనం అశ్వమేధయాగం చేస్తే మంచి దని చెప్పారు కదా. అది చేస్తే మనకు ఇప్పుడూ భవిష్యత్తులోనూ కూడా హితం కలుగుతుంది. ప్రస్తుతం భూమండలం అంతా రత్నవిహీనం అయిపోయింది కదా? వ్యాసుడు చెప్పి నట్లు మరుత్తుడు హిమాలయంమీద విడచిన హిరణ్యం అంతా తీసికొని వద్దామా? అలా చేయడం మంచిదా కాదా? మనం అలా చేయగలమా, చేయలేమా? భీమసేనా! నీ అభిప్రాయం ఏమిటి?” అన్నాడు.

భీముడు వినయపూర్వకంగా - “రాజా! వ్యాసుడు చెప్పినట్లుగా హిమాలయపర్వతం మీద నున్న ధనం తీసికొనివద్దాం. మహాత్ముడైన గిరీశుణ్ణి ప్రార్థిస్తే ఆయన తప్పక అనుమతిస్తాడు. ఆయన అనుమతించిన తరువాత అక్కడున్న రక్షకులు అడ్డుచెప్పరు” అన్నాడు.

అర్జున నకుల సహదేవులు కూడా అలా చేద్దాం అన్నారు. యుధిష్ఠిరుడు సంతోషించి ధృతరాష్ట్రునకు ఆ విషయం తెలిపి అతని అనుజ్ఞ తీసికొన్నాడు. యుయుత్సువును ధృతరాష్ట్రాదుల సంరక్షణకై అక్కడనే ఉంచి పాండవు లందరూ ఒక శుభముహూర్తాన స్వస్థివాచనాదు లన్నీ చేయించుకొని, సైన్యంతో ధనం తీసికొనిరావడానికై హిమాలయానికి బయల్దేరారు.

హిమాలయ పర్వతం చేరి అక్కడ సమతలప్రదేశంలో పూజాహోమాదులు నిర్వర్తించారు. ఆనాటి రాత్రి వారందరూ ఉపవాసం ఉంటూ దర్భాసనాలమీద శయనించారు.

మరునాడు శాస్త్రోక్తనియమాలను పాటిస్తూ శివునకు పూజలుచేసి అనేక విధాలైన పదార్థాలు, భోజ్యాలూ, మాంసాలు సమర్పించారు. శివుని కింకరులకు, యక్షులకు, పుష్పోపహారాదులు సమర్పించాడు.

పూజా-బలికార్యక్రమా లన్నీ పూర్తిచేసి యుధిష్ఠిరుడు అక్కడ ధనం గుప్తంగా దాచి ఉంచిన ప్రదేశాలు తవ్పించి పెద్ద పెద్ద బాణలులు, విచిత్ర మైన వేలకొలది పాత్రలు బైటకు తీయించాడు.

ఆ పాత్రలలో ఉన్న ధనా న్నంతనీ వేలకొలది ఒంటెలు, గొఱ్ఱలు, ఏనుగులు, బళ్ళూ, రథాలు మొదలైనవాటిమీద ఎక్కించుకొని, హస్తినాపురానికి బయలుదేరారు. ప్రతీ రెండు క్రోశుల దూరంలో అగుతూ ప్రయాణం ముందుకు సాగించారు.

పాండవులు ఆ ధనంతో హస్తినాపురం చేరక ముందే కృష్ణుడు జరగబోయే అశ్వమేధయాగంకొరకై బలరామునితోను, సాత్యకితోను, ప్రద్యుమ్నుడు మొదలైన పుత్రులతోను ఇంకా కొందరు యాదవప్రముఖులతోను కలిసి హస్తినాపురానికి వచ్చాడు. అన్నగారి వెంట సుభద్ర కూడా వచ్చింది.

ధృతరాష్ట్రుడు, విదురుడు యుయుత్సువు మొదలైనవారు చేసిన స్వాగతసత్కారాలు గ్రహించి కృష్ణుడు అక్కడనే నివసించి ఉండగా ఉత్తర ప్రసవించింది. ఆ వార్త వినగానే అంతఃపురం అంతా హర్షధ్వానాలతో నిండిపోయింది. అయితే - ఉత్తరక్షణంలోనే హర్షధ్వానాలు ఆగిపోయి హాహాకారధ్వనులు వినబడ్డాయి. ఆ శిశువు బ్రహ్మపీడితు డై నిశ్చేష్టు డై పడి ఉన్నాడు.

స్త్రీల ఆర్తనాదాలు విని కృష్ణుడు తొందరపడుతూ అంతఃపురంలోనికి వెళ్లాడు. ఏడుస్తూ తనవైపే వస్తూన్న మేనత్త కుంతి, ఆమె వెనుక ద్రౌపది, సుభద్ర ఇతరస్త్రీలు కనబడ్డారు.

“కృష్ణా! అశ్వత్థామ ప్రయోగించిన బ్రహ్మస్త్రం గర్భస్థశిశువును చంపకుండా కాపాడతానని ఆ నాడు నీవు ప్రతిజ్ఞ చేశావు కదా! శిశువు నిశ్చేష్టుడుగా ఉన్నాడు. వీని ప్రాణాలు నిలిపి జీవింపచేసి నీ ప్రతిజ్ఞ నిలుపుకో” అంటూ కుంతి విలపిస్తూ కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థించింది. “కౌరవవంశం అంతా ఈ పిల్లవానిమీద ఆధారపడి ఉంది. ఏదో విధంగా నువ్వు వీనిని బ్రతికించాలి” అని అంటూ కుంతి ఇంకా ఇలా చెప్పింది - “నీ మేనల్లుడు అభిమన్యుడు ఉత్తరతో - “ఉత్తరా! నీకు పుట్టబోయే కుమారుణ్ణి నేను చదువుకోసం మా మేనమామగారి దగ్గరికి పంపుతాను. అక్కడికి వెళ్లి అతడు యాదవుల ఇంట్లో ఉంటూ ధనుర్వేదము, విచిత్రములైన అస్త్రాలూ, నీతిశాస్త్రము అభ్యసిస్తాడు” అంటూండేవా డట.

అబ్రవీత్కిల దాశార్హ వైరాటీమార్జునిస్తదా,
మాతులస్య కులం భద్రే తవ పుత్రో గమిష్యతి,
గత్వా వృష్ణస్థకకులం ధనుర్వేదం గ్రహీష్యతి,
అస్త్రాణి చ విచిత్రాణి నీతిశాస్త్రం చ కేవలమ్.

(అశ్వమేధిక పర్వం. 66.23,24)

“కృష్ణా! మే మందరమూ వేడుకొంటున్నాం. నీ మేనల్లుని మాట నిజం అయేటట్లు చెయ్యి.”

సుభద్ర కూడా అతి దీనంగా విలపిస్తూ పిల్లవానిని బ్రతికించ మని అన్నగారిని అనేక విధాల ప్రార్థించింది.

ఆ విధంగా ఆక్రందిస్తూన్న వాళ్లందరికీ ధైర్యం చెప్పతూ కృష్ణుడు సూతికాగృహంలో ప్రవేశించాడు. ఆ సూతికాగృహం అంతటా దాని రక్షణం కొరకై అనేక వస్తువులు, దీపాలు, ధూపాలు అగ్గులు ఏర్పరచి ఉన్నాయి. కొందరు ముత్తైదువలు నిలబడి ఉన్నారు. భిషగ్వరులు నిరీక్షిస్తున్నారు. ఆ ఏర్పాట్లన్నీ చూచి కృష్ణుడు సాధు సాధు అంటూ మెచ్చుకొన్నాడు.

సంతోషంతో వికసించిన ముఖంతో శ్రీకృష్ణుడు అనడం చూచి ద్రౌపది తొందరగా ఉత్తర దగ్గరికి వెళ్లి - “మామయ్య మధుసూదనుడు నీ దగ్గరికి వస్తున్నాడు” అని ఆమెకు చెప్పింది. వెంటనే ఆమె కళ్లు తుడుచుకొని, మాట సవరించుకొంటూ వస్త్రాలు సర్దుకొని కూర్చుంది.

కృష్ణుడు దగ్గరికి రాగానే ఆమె దీనంగా విలపిస్తూ - “పుండరీకాక్షా! నా పిల్లవానిని బ్రతికించు. ఈ పిల్లవాడు ఈ విధంగా పుడతాడని యుధిష్ఠిరుడు గాని, భీమసేనుడు గాని, నువ్వు గాని ముందుగానే నాకు చెప్పి ఉంటే నేనింత కాలం పుత్రాశతో జీవించి ఉండేదానను కాను. అభిమన్యుని వెనుకనే నేను కూడ వెళ్లిపోయి ఉండేదానిని” అని అంటూ స్పృహ తప్పి నేలమీద పడిపోయింది. పక్కనున్న స్త్రీలు ఆమెను లేవదీసి, ఉపచారాలు చేసి ఓదార్చారు.

అప్పుడు కృష్ణుడు ఆచమనం చేసి ఆ బ్రహ్మస్త్రాన్ని ఉపసంహరించి - “ఉత్తరా! దుఃఖించకు. నా మాట అసత్యం కాదు. ఇదిగో చూడు. పిల్లవాడు జీవించాడు” అంటూ ఆ శిశువును జీవింపజేశాడు. బ్రహ్మస్త్రం బ్రహ్మదేవుని వద్దకు వెళ్లిపోయింది.

శిశువు మెల్ల మెల్లగా కదలడం ప్రారంభించాడు. వాని కాంతి ఆ గృహం అంతా వ్యాపించింది. ఉత్తర, కుంతి, ద్రౌపది, సుభద్ర మొదలైన అక్కడ నున్న స్త్రీలు, ఇతరులూ కూడా చాలా సంతోషించారు. అక్కడ ఉన్నవాళ్లందరూ కృష్ణుణ్ణి వేనోళ్ల స్తుతించారు.

ఉత్తర లేచి కృష్ణునికి నమస్కరించి పిల్లవానిచేత నమస్కారం పెట్టించింది. కృష్ణుడు సంతోషపూర్వకంగా అనేకమైన అమూల్య రత్నాలు బహూకరించి ఆ పిల్లవానికి - కులం

అంతా క్షీణం అయిపోయినప్పుడు దానిని రక్షించడానికి పుట్టాడు గాన ‘పరిక్షిత్’ అని పేరు పెట్టాడు.

పరిక్షిణే కులే యస్మా జ్ఞాతోఽయమభిమన్యుజః,

పరిక్షిదితి నామాస్య భవత్పితృబ్రవీత్తదా. (ఆశ్వమేధిక పర్వం 70.11)

సరిగా పరిక్షిత్తు పుట్టిన ఒక మాసానికి పాండవులు ధనభారంతో నగరానికి చేరుకున్నారు. వారు వస్తూన్నట్లు తెలిసి నగరం అంతా చక్కగా అలంకరించారు. దేవాయతనాలలో పూజలు జరిపించారు. పౌరులు, వృష్ణిపుంగవులు నగరం బైటకు, వాళ్లకు ఎదు రేగి నగరానికి తీసికొని వచ్చారు.

ప్రాసాదంలో ప్రవేశించగానే పాండవులు పూజ్యక్రమానుసారంగా ధృతరాష్ట్రునికి, గాంధారికి, కుంతికి పాదాభివందనాలు చేసి ఇతర బంధువుల నందరినీ తగు విధంగా గౌరవపూర్వకంగా కలుసుకొన్నారు.

పరిక్షిద్వృత్తాంతం విన్న ఆ పాండవులు ఆనందపరవశులై కృష్ణుణ్ణి పూజించి అనేకవిధాల స్తుతించారు.

ఇంతలో వ్యాసుడు వచ్చి ఆశ్వమేధయాగం చేయవలసిందిగా యుధిష్ఠిరుణ్ణి ఆదేశించి ఆశీర్వదించాడు.

వ్యాసుని అనుజ్ఞ పొందిన యుధిష్ఠిరుడు కృష్ణునితో - “పురుషోత్తమా! నాదొక ప్రార్థన ఉంది. దాని ప్రకారం నువ్వు చెయ్యాలి. నీ ప్రభావంచేత సంపాదించిన భోగాలనే మేం ఈ నాడు అనుభవిస్తున్నాం. పరాక్రమంచేత, బుద్ధిబలం చేతా ఈ భూమినంతనీ జయించినది నువ్వే. అందుచేత నువ్వు దీక్ష గ్రహించి ఆశ్వమేధయాగం చెయ్యాలి” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు పలికిన ఆ మాటలకు సంతోషించి కృష్ణుడు - “మహాబాహూ! నువ్వు తప్ప ఇలా ఎవ రనగలరు? నీవే ఈనాడు సర్వభూతాలకీ ఉత్తమగతి వని నా నిశ్చయం. కురువీరులలో ధర్మంచేత ప్రకాశిస్తూన్నవాడవు నువ్వే. మేం అందరమూ నీకు లొంగి ఉండవలసినవాళ్లం. మా అందరికీ నీవు పూజ్యుడవు. ఈ యాగం చేయడానికి తగినవాడవు నువ్వే. అందుచేత నువ్వు ఈ యాగం చెయ్యి.

మేం ఏమి ఏమి పనులు చెయ్యాలో ఆజ్ఞాపించు. నువ్వు ఏ పని చేయ మంటే అది చేస్తాను. సత్యం చెబుతున్నాను. నువ్వు ఈ ఆశ్వమేధయాగం చేస్తే భీముడు, అర్జునుడు, నకులుడు, సహదేవుడూ కూడా చేసినట్లే.”

భీమసేనార్జునౌ చైవ తథా మాద్రవతీసుతౌ,
ఇష్టవన్తో భవిష్యన్తి త్వయీష్టవతి పార్థివే.

(అశ్వమేధిక పర్వం 71.26)

అశ్వమేధప్రయత్నాల ప్రారంభం

యుధిష్ఠిరుడు వ్యాసునివద్దకు వెళ్లి యాగసంకల్పం ఏ ముహూర్తాన చేయవలెనో, యాగానికి ఏమేమి కావలెనో చెప్ప మని కోరాడు.

వ్యాసుడు యుధిష్ఠిరునితో - “రాజా! చైత్రపూర్ణిమదివసాన యాగదీక్షప్రారంభం చెయ్యాలి. ఏ సమయంలో ఏమి చెయ్యాలో నేను, పైలుడు, యాజ్ఞవల్క్యుడు చూచుకొంటాం. నువ్వు పవిత్ర మైన అశ్వాన్ని శాస్త్రోక్తపద్ధతిలో పరీక్షించి నిర్ణయించుకో. అవసర మైన సంభారా లన్నీ ఏర్పాటుచేసుకోవాలి. పృథివీమండలం అంతా యశస్సును చాటుతూ అశ్వం సంచరించే టట్లు దానిని విడిచిపెట్టు.

దివ్యాస్త్రసంపన్నుడూ మహావీరుడూ అయిన అర్జునుడు ఆ అశ్వాన్ని అనుసరించి పృథివీమండలంలో సంచరిస్తూ ఎదిరించినవాళ్లను జయిస్తాడు. భీమ-నకులులు నగరంలోనే ఉంటూ రాజ్యపాలనాకార్యం నిర్వహిస్తారు. సహదేవుడు కుటుంబవ్యవహారా లన్నీ చూచుకొంటాడు” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఈ విషయా లన్నీ ధృతరాష్ట్రునికి తెలిపి ఆతని అనుమతితో తన సోదరులను నలుగురినీ వ్యాసుడు చెప్పిన విధంగా ఆ యా కార్యాలలో నియోగించాడు.

యుధిష్ఠిరుడు అనుకొన్న శుభదివసాన యజ్ఞదీక్ష స్వీకరించాడు. అర్జునుడు గాండీవం ధరించి సైన్యంతో, వ్యాసుడు, యథాశాస్త్రంగా, ఒక సంవత్సరం పాటు పృథివిపై సంచరించడానికై విడచిన అశ్వాన్ని రక్షిస్తూ బయలుదేరాడు.

త్రిగర్తదేశీయులకు అర్జునునితో చాలా కాలం నుండి వైరం ఉంది. ఆ దేశానికి సంబంధించిన ఎందరో మహావీరులను అర్జునుడు అంత క్రితమే కురుక్షేత్రంలో జరిగిన యుద్ధంలో సంహరించాడు.

యుధిష్ఠిరుని ఆశ్వమేధాశ్వం తమ దేశం సరిహద్దులకు వచ్చిన దనే విషయం తెలియగానే త్రిగర్తదేశానికి సంబంధించిన రాజులు అర్జునునిపై యుద్ధానికి వచ్చారు. తమ తండ్రులు, ఇతర బంధువులు కురుక్షేత్రయుద్ధంలో మరణించడంచేత ఏ విధంగా నైనా అర్జునుణ్ణి జయించి ఆ పగ తీర్చుకోవా లను దృఢ సంకల్పంతో వాళ్లున్నారు.

అర్జునుడు అశ్వం వెనుక బయలుదేరే ముందు యుధిష్ఠిరు డాతనికి - “ఇప్పటికే చాలామంది రాజులు మొన్నటి యుద్ధంలో మరణించారు. మన అశ్వాన్ని అడ్డుకొని

ఎవరైనా యుద్ధానికి వచ్చినా కూడ నీవు సామోపాయంతో వాళ్లు మనకు అనుకూలమయేటట్లు చేసుకో. తప్పనిసరి అయితే తప్ప ఎవరినీ సంహరించవద్దు. అని బోధించి ఉన్నాడు. అందుచేత అర్జునుడు - “మీరు యుద్ధానికి ఎందుకు వస్తారు? లొంగిపోండి” అని వాళ్లకు చెప్పినా వాళ్లు వినక యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యారు. సైన్యా స్తుతనీ సంహరించి అర్జునుడు వాళ్లను ఓడించాడు. “నీవు చెప్పి నట్లు చేస్తాం” అంటూ వాళ్లు లొంగిపోయారు.

ఆశ్వం అక్కడ నుండి ప్రాగ్జ్యోతిషపురం వైపు వెళ్లింది. దానిని పాలిస్తూన్న వజ్రదత్తుడు భగదత్తుని కుమారుడు. అతడు తన తండ్రిని చంపిన అర్జునునిపై పగ తీర్చుకొనదలచి అశ్వాన్ని బంధించాడు. అర్జునుడు నివారించగా అతడు యుద్ధసన్నద్ధుడై మదించిన ఏనుగుపై వచ్చాడు. మూడు రోజులు జరిగిన యుద్ధంలో చివరికి ఆ మత్తగజం మరణించగా వజ్రదత్తుడు నేలపై ఒరిగాడు. అర్జును డాతనిని వధింపకుండా - “మా అన్నగారి ఆజ్ఞ ప్రకారం నిన్ను వధించడంలేదు. నీ కేమీ భయం లేదు. వెళ్లి రాజ్యం పాలించుకో. మా అన్నగారు చేయబోయే యజ్ఞానికి తప్పకుండా రా” అని చెప్పి విడిచివేశాడు.

ఆ ప్రాంతం నుండి ఆశ్వం సింధుదేశం వైపు వెళ్లింది. ఆ దేశసీమలకు వచ్చిన ఆ అశ్వాన్ని చూచి అర్జునుడు వధించిన సైంధవుని బంధువులు, సైనికులూ అర్జునుణ్ణి సంహరించడానికి ఇదే సరి యైన అవకాశం అని తలచి పెద్ద సైన్యంతో ఆతనిని చుట్టుముట్టారు. వాళ్లు బాణవర్షంతో అర్జునుణ్ణి కప్పివేయగా అతడు పంజరంలో ఉన్న పక్షివలె కనబడుతున్నాడు.

స్పృహ తప్పిన అర్జునుని చేతిలో నుండి గాండీవం జారిపోయింది. ఏమీ చేయలేని స్థితిలో ఉన్న ఆతనిని చూచి వీని కేమాతుందో అని దేవత లందరూ భయపడ్డారు. దేవతలు బ్రహ్మర్షులూ కూడ అర్జునునకు విజయం కలగా లని కోరుకున్నారు. దానితో అర్జునుడు శక్తి పుంజుకొని శరవర్షంతో వాళ్ల నందరినీ ముంచెత్తాడు. వాళ్లు స్తబ్ధులైపోయారు.

భయభ్రాంతులైన ఆ సైంధవు లందరూ నిలద్రొక్కుకొని మళ్లీ అర్జునుణ్ణి అనేక ఆయుధాలతో ఎదిరించారు. క్షత్రియులను చంపవద్దు అన్న అన్నగారి మాట గుర్తుకు వచ్చి అర్జునుడు ఏమి చెయ్యాలా అని ఆలోచిస్తున్నాడు.

“నేను మిమ్మ లైవరినీ కూడా వధించను. మేము పరాజితుల మయ్యాం అని అంటే చాలు. నేను యుద్ధంనుండి విరమిస్తాను” అని వాళ్లతో అన్నాడు. అయినా కూడా

వాళ్లు ఆతనిని సంహరించడంకోసమే సంసిద్ధులై ఉండడం చూచి మరొక మార్గం లేక అర్జునుడు విజృంభించి వాళ్లను సంహరించడం ప్రారంభించాడు.

ఇంతలో ధృతరాష్ట్రుని పుత్రి, జయద్రథుని భార్య అయిన దుఃశల బాలు డైన తన పౌత్రుణ్ణి తీసికొనివచ్చి విలపిస్తూ యుద్ధం నుండి విరమింపుమని అర్జునుణ్ణి ప్రాధేయపడింది. ఆమెను చూడగానే అర్జునుడు ధనస్సు విడిచి “ఏమి చేయను” అని సోదరి యైన ఆమెను అడిగాడు.

అప్పు డామె - “పార్థా! ఈ బాలుడు నీ మేనల్లుని కుమారుడు. నీకు నమస్కరిస్తున్నాడు. వీనిని చూడు” అంది. “వీని తండ్రి ఎవరు? ఎక్కడ ఉన్నాడు?” అని అడిగాడు అర్జునుడు.

“వీని తండ్రి యైన నా కుమారుడు తండ్రి మరణించిన నాటి నుండి దుఃఖంతో ఉన్నాడు. తన తండ్రిని వధించిన నువ్వు వచ్చా వని వినగానే అతడు మరణించాడు. అతడలా పడిపోవడంతో నేను ఈ పిల్లవానిని తీసికొని నీ దగ్గరికి వచ్చాను; నీ సోదరినీ, నీ మేనల్లుని పుత్రుణ్ణి చూడు. దయ చూపు” అంది దుఃశల.

సోదరినీ, ఆమె పుత్రుని పుత్రుణ్ణి చూడగానే అర్జునుడు తల వంచుకొని దీనుడై నిలబడ్డాడు. “అర్జుణా! నువ్వు మూర్ఖుడైన దుర్యోధనుణ్ణి, మీకు అపకారం చేసిన జయద్రథుణ్ణి మరచిపో. అభిమన్యునికి పరీక్షిత్తు పుట్టి నట్లు నా కుమారుడైన సురథునికి పుట్టిన నా పౌత్రు డీ బాలుడు.

కర్తవ్యమర్హసి ధర్మజ్ఞ దయాం కురుకులోద్వహ,
విస్మృత్య కురురాజానం తం చ మన్దం జయద్రథమ్,
అభిమన్యోర్యథా జాతః పరిక్షిత్ పరవీరహా,
తథాయం సురథాజ్ఞాతః మమ పౌత్రో మహాభుజ.

(అశ్వమేధిక పర్వం.78.34, 35)

శమం కోరడానికై వీనిని తీసికొని వచ్చాను.

అనార్యుడు, క్రూరుడు, అపరాధం చేసినవాడూ అయిన వీని పితామహుణ్ణి విస్మరించి ఈ బాలుణ్ణి అనుగ్రహించు.

తమనార్యం నృశంసం చ విస్మృత్యాస్య పితామహమ్,
ఆగస్కారిణమత్యర్థం ప్రసాదం కర్తవ్యమర్హసి. (అశ్వమేధిక పర్వం.78.40)

అమె దీనాలాపాలు విన్న అర్జునుడు గాంధారి - ధృతరాష్ట్రులను స్మరించి - “భీ! ఈ క్షత్రియధర్మం ఎంత చెడ్డది? దీని మూలాననే కదా నే నింతమంది బంధువులను చంపాను!” అని అంటూ ఆమెను ఓదార్చి, కౌగలించుకొని ఇంటికి వెళ్ల మని పంపివేశాడు.

దుఃశల ఆ యోధులను యుద్ధంనుండి విరమింపచేసి ఇంటికి వెళ్లిపోయింది ధనంజయుడు ఈ విధంగా సైంధవులను జయించి ఆ అశ్వం వెనుకనే వెళ్లాడు.

అర్జున బభ్రువాహనుల యుద్ధం

అశ్వం మణిపురరా జైన బభ్రువాహనుని దేశానికి వెళ్లింది. అర్జునుడు దాని వెనుకనే వెళ్లాడు. తండ్రి వచ్చి నట్లు తెలిసి బభ్రువాహనుడు బ్రాహ్మణులను ముందుంచుకొని అర్హులైనవారిని తీసుకొని ఎదురు వెళ్లాడు.

తన కుమారు డైన బభ్రువాహనుడు క్షత్రియుడు వలె ప్రవర్తించకుండా, యజ్ఞాశ్వాన్ని అడ్డుకొనకుండా భయపడినవాడు వలె ఆ విధంగా రావడం అర్జునునికి నచ్చలేదు

అతడు - “పుత్రా! అశ్వమేధాశ్వం దేశం సరిహద్దులలోకి వచ్చినప్పుడు దానిని అడ్డుకొనకుండా, దాని రక్షకులతో యుద్ధం చేయకుండా క్షత్రధర్మం విడచి నీవు యుద్ధానికి వచ్చినవానిని సామపూర్వకంగా ప్రతిగ్రహిస్తున్నావు. ఇలాంటి వాడవు జీవించి ఏమి ప్రయోజనం?” అని అంటూ తీవ్రంగా దూషించాడు.

తన భర్త యైన అర్జునుడు బభ్రువాహనుణ్ణి ఇలా తీవ్రంగా దూషిస్తూండగా, అది చూచి సహించలేక ఉలూపి పాతాళలోకంనుండి భూమిని చీల్చుకొని బైటకు వచ్చి, తల వంచుకొని ఏదో ఆలోచిస్తూన్న పుత్రుని దగ్గరకు వెళ్లి - “పుత్రా! నేను సర్పరాజు కుమార్తె యైన ఉలూపిని, నీ తల్లిని. నేను చెవుతూన్నట్లు చెయ్యి. నీకు గొప్ప ధర్మం లభిస్తుంది. యుద్ధంకోసం దుర్మదంతో ఉన్న నీ తండ్రితో యుద్ధం చెయ్యి. అలా చేస్తే అతడు సంతోషిస్తాడు” అంది.

ఆ మాట విన్న బభ్రువాహనుడు తండ్రితో యుద్ధం చెయ్యా లని నిశ్చయించు కున్నాడు. తీవ్ర మైన యుద్ధం ప్రారంభ మయింది. కుమారుని పరాక్రమానికి అర్జునుడు మనస్సులో చాల సంతోషిస్తున్నాడు. వానిని అర్జునుడు అంతగా పీడించలేదు. తండ్రి యుద్ధంనుండి విముఖుడయ్యా డనుకొని బభ్రువాహనుడు మళ్లీ బాణాలు ప్రయోగిస్తూ ఒక తీవ్రమైన బాణంతో హృదయం దగ్గర కొట్టాడు. అర్జునుడు స్పృహ తప్పి నేలమీద పడిపోయాడు.

అప్పటికే అర్జునుని బాణాల దెబ్బలు తిని ఉన్న బభ్రువాహనుడు తండ్రి పడిపోవడం చూడగానే స్పృహ తప్పి పడిపోయాడు.

భర్తా కుమారుడూ కూడా రణరంగంలో పడిపోవడం చూసి బభ్రువాహనుని తల్లి యైన చిత్రాంగద రణరంగానికి వచ్చి వాల్లిద్దరినీ గూర్చి విలపించింది. మూర్ఛ చెందింది. కొంత సేపటికి లేచి అక్కడనే ఉన్న ఉలూపితో - “ఉలూపీ! నీ మూలాన నా భర్త ఎలా మరణించి పడి ఉన్నాడో చూడు. ఈ విధంగా పుత్రునిచేత భర్తను చంపించి ఏ మాత్రం దుఃఖం లేకుండా ఎలా ఉన్నావు? నా పుత్రుడు మరణించి ఇలాపడి ఉన్నా నాకు అంతగా దుఃఖం లేదు - ఎలా గైనా నా భర్త జీవించాలి. అలా జీవించకపోతే నీ ఎదుటనే నేను ప్రాయోపవేశం చేస్తాను” అని అంటూ ఆమె సవతి యైన ఉలూపిని నిందించి, ఊపిరితో ఉన్న పుత్రుని వైపు చూస్తూ భర్త పాదాల దగ్గర కూర్చుంది.

ఇంతలో బభ్రువాహనునికి స్పృహ వచ్చి లేచాడు. అలా దుఃఖిస్తున్న తల్లినీ, నేలమీద పడి ఉన్న తండ్రినీ చూసి తాను చేసిన పాపకృత్యానికి పరితపిస్తూ చాలా దుఃఖించాడు. తండ్రిని చంపినందుకు ప్రాయోపవేశం చేసి ప్రాణాలు విడుస్తా నని అంటూ ఆచమనం చేసి కూర్చున్నాడు.

ఈ విధంగా తల్లీ పుత్రుడూ కూడ ప్రాయోపవిష్టులై ఉండడం చూచి ఉలూపి సంజీవనమణిని స్మరించింది. వెంటనే ఆ మణి ఆమె చేతిలోనికి వచ్చింది. అప్పు డామె అక్కడే సైనికు లందరికీ ఆనందం కలిగే మాట లిలా - “పుత్రా! లే. దుఃఖించకు. నువ్వీ జిష్టువును జయించలేదు. ఇంద్రాది దేవతలు కలిసి వచ్చినా ఈయనను జయించలేరు. నీ తండ్రికి ప్రియం చేకూర్చడానికే నేను మోహాన్ని కలిగించే మాయను ప్రదర్శించాను.

ఈ మహావీరుడు, తన పుత్రు డైన నీవు యుద్ధంలో ఎంతటి పరాక్రమశాలివో పరీక్షించడానికై వచ్చాడు. అందుచేతనే నేను యుద్ధానికి నిన్ను ప్రోత్సహించాను. నీ వేదో పాపం చేశా నని బాధపడకు. ఇతడు పురాణర్షి. ఈతనిని ఇంద్రుడు కూడా జయించజాలడు.

ఇది మరణించినవాళ్లను జీవింపచేసే మణి. దీనితో మేం మరణించిన సర్పాలను బ్రతికిస్తూంటాం. దీనిని నీ తండ్రి వక్షః స్థలంమీద ఉంచు. వెంటనే లేచి కూర్చుంటాడు” బభ్రువాహనునితో అంది.

వెంటనే ఆతడు ఆ మణిని అర్జునుని వక్షస్థలంమీద ఉంచాడు. అతడు నిద్ర నుండి లేచినట్లు లేచాడు. బభ్రువాహనుడు సంతోషిస్తూ తండ్రికి అభివాదనం చేశాడు. అర్జును డతనిని కౌగలించుకొని తలమీద ముద్దుపెట్టుకొన్నాడు.

“మన మిద్దరమూ యుద్ధం చేస్తున్నాం కదా ఈ రణరంగంలోనికి నీ తల్లీ, ఉలూపీ ఎందుకు వచ్చారు? ఏమి జరిగింది? అని పుత్రుణ్ణి అడిగాడు.

అతడు తల వంచి నమస్కరిస్తూ “ఈ ఉలూపిని అడుగు” అన్నాడు.

ఆ మాట విని అర్జునుడు - “ఉలూపీ! నువ్వు నీ సవతి యైన ఈ చిత్రాంగదా రణభూమికి ఎందుకు వచ్చారు? నువ్వు ఈ రాజు క్షేమమే కోరుతున్నావా? నా క్షేమాన్ని కోరుతున్నావా? నేను తెలియక అపరాధం ఏమీ చేయలేదుకదా? ఈ బ్రతుకాహనుడు కాని చిత్రాంగద కాని అపరాధం ఏమీ చేయలేదు కద” అని ఉలూపిని అడిగాడు.

ఉలూపి ఇలా చెప్పింది - “మీ ఎవరి వల్లా ఏ అపరాధమూ జరగలేదు. ఇదంతా నేనే కాలాని చేశాను. నామీద కోపించవద్దు. వేడుకొంటున్నాను.

మహాబాహూ! మహాభారతయుద్ధంలో నువ్వు భీష్ముణ్ణి అన్యాయపూర్వకంగా వధించావు. నీవు చేసిన ఆ అధర్మానికి ప్రాయశ్చిత్తం చేసికొనకపోతే నువ్వు నరకానికి వెళ్లవలసి ఉంటుంది. ఆ శాంతి, ప్రాయశ్చిత్తం ఇప్పుడు నీ కుమారుని ద్వారా జరిగింది.

నీవు శిఖండిని అడ్డం పెట్టుకొని అధార్మికంగా భీష్ముణ్ణి చంపినప్పుడు వసువు లందరూ గంగాదేవి వద్దకు వచ్చి - “దేవీ! అర్జునుడు యుద్ధం చేయకుండా ఉన్న నీ పుత్రు డైన భీష్ముణ్ణి అధర్మపూర్వకంగా చంపాడు గాన వానికి శాపం ఇవ్వాలను కొంటున్నాం” అని ఆమెతో అన్నారు. ఆమె “తథాస్తు” అంది. వాళ్ల సంభాషణ అంతా నేను విన్నాను. నేను మనస్సులో చాలా బాధ పడుతూ వెళ్లి ఈ విషయం నా తండ్రికి చెప్పాను. ఆయన కూడా చాలా విషాదం చెందాడు

నా తండ్రి వసువుల దగ్గరికి వెళ్లి, వాళ్లను చాలా బ్రతిమాలగా వాళ్లు “వాని కుమారు డైన మణిపురేశ్వరుడు యుద్ధంలో వానిని బాణాలతో పడగొడితే అప్పుడు అతడు శాపవిముక్తు డవుతాడు” అన్నారు.

ఆ విషయం నా తండ్రి నాకు చెప్పాడు. నీ శాపవిమోచనానికై నే నిలా చేశాను. ఎందుచేత ననగా ఇంద్రుడు కూడా యుద్ధంలో నిన్ను జయించజాలడు. పుత్రు డంటే తానే కదా! “అత్మా వై పుత్రనామాసి.” అందుచేత పుత్రుడే నిన్ను ఓడించాడు.

ఇలా చేయడంలో నా దోష మేమీ లేదు కదా! ఏమంటావు?”

ఉలూపి మాటలు విని అర్జునుడు సంతోషించి “దేవీ! నువ్వు చేసిన దంతా నాకు ప్రియమే” అన్నాడు.

తరవాత చిత్రాంగదా, కౌరవ్యనాగుని పుత్రి యైన ఉలూపి వింటూండగా అర్జునుడు బభ్రువాహనునితో - “చైత్రమాసం ప్రాంతంలో యుధిష్ఠిరుడు యజ్ఞం చేయబోతున్నాడు. నువ్వు ఈ ఇద్దరు తల్లులతో పరివారసహితుడ వై ఆ యజ్ఞానికి రావాలి” అన్నాడు.

“ధర్మజ్ఞా! నేను తప్పక యజ్ఞానికి వచ్చి విప్రులకు వడ్డిస్తాను. నీవు నీ ఇద్దరి భార్యలతో నా పురంలోనికి వచ్చి ఒక్క రాత్రి గడిపి నన్ను అనుగ్రహించు” అని బభ్రువాహను డన్నాడు.

అర్జును డాతనితో - “పుత్రా! నే నిప్పుడు యజ్ఞదీక్షలో ఉన్నా ననే విషయం నీకు తెలుసు కదా? నేను పురంలో ప్రవేశించకూడదు. ఈ యజ్ఞాశ్వుం దాని ఇష్టం వచ్చి నట్లు తిరుగుతుంది. అందుచేత నాకొక స్థానం అంటూ లేదు. నీకు క్షేమం అగుగాక. నేను వెడతాను” అని చెప్పి, భార్యల అనుమతి తీసికొని అశ్వం వెనకనే వెళ్లాడు.

మగధరాజు పరాజయం

అశ్వం మగధదేశరాజు ధాని యైన రాజగృహం ప్రాంతానికి వెళ్లి నప్పుడు మగధదేశరాజైన మేఘసంధి దానిని అడ్డుకొని అర్జునుణ్ణి యుద్ధానికి ఆహ్వానించాడు. జరాసంధుని పౌత్రుడు, సహదేవుని పుత్రుడు అయిన మేఘసంధి బాల్యంచేత ఆ విధంగా ప్రవర్తించడం చూచి అర్జునుడు నవ్వుతూ - “ఎవరైనా నన్ను అడ్డుకొంటే వానితో యుద్ధం చెయ్యా లని నా నియమం. అందుచేత నువ్వు ముందు యుద్ధం ప్రారంభిస్తే నేను కొనసాగిస్తాను” అన్నాడు. వెంటనే అతడు అర్జునుని మీద బాణవర్షం కురిపించాడు. అర్జునుడు వాటిని అన్నింటినీ ఖండించి వానిని అనాయాసంగా ఓడించాడు.

అప్పు డతడు వినమ్రుడై - “నేను ఓడిపోయాను. యుద్ధం చేయను” అన్నాడు. “చైత్రమాసంలో జరగబోయే అశ్వమేధానికి తప్పకుండా రా” అని ఆతనితో పలికి అర్జునుడు అశ్వం వెనుకనే ముందుకు వెళ్లాడు.

సముద్రతీరం వెంబడే ఉన్న వంగదేశీయులను, పుండ్రదేశీయులను కోసల దేశీయులను అనేకమైచ్చసైన్యాలను జయిస్తూ అర్జునుడు చేదిదేశరాజుధాని యైన శుక్తిక నగరం చేరాడు. అక్కడ శిశుపాలుని పుత్రు డైన శరభుడు ముందు యుద్ధం చేసి తరవాత అర్జునుణ్ణి సగౌరవంగా పూజించాడు.

అక్కడి నుండి దశార్హదేశం వెళ్లి ఆ దేశానికి రాజైన చిత్రాంగదుణ్ణి వశం చేసికొన్నాడు.

నిషాదరాజైన ఏకలవ్యుని రాజ్యం చేరి అక్కడ వాని కుమారుణ్ణి యుద్ధంలో జయించాడు. అక్కడ నుండి దక్షిణసముద్రతీరం వైపు వెళ్లి ఆ ప్రాంతానికి చెందిన

ద్రవిదులతోను, ఆంధ్రులతోను, రౌద్రులైన మహిషకులతోను, కోల్లగిరి ప్రాంతీయులతోను యుద్ధం చేసి వాళ్ల నందరినీ అనాయాసంగా ఓడించాడు.

అర్చితః ప్రయయా భూయో దక్షిణం సఖిలాష్టవమ్,

తత్రాపి ద్రవిదైరన్తై రౌద్రైరాహిషకైరపి,

తథా కోలగిరీమైశ్చ యుద్ధమాసీత్ కిరీటినః.

(అశ్వమేధిక పర్వం. 83.10, 11)

అక్కడి నుండి అశ్వాన్ని అనుసరిస్తూ సురాష్ట్రదేశానికి, గోకర్ణ - ప్రభాసాలకీ వెళ్లాడు. అక్కడి నుండి యాదవులు పాలించే ద్వారవతి చేరాడు.

అక్కడ యాదవకుమారులు అశ్వాన్ని బంధించడానికి ప్రయత్నిస్తూండగా ఉగ్రసేనుడు వాళ్లను వారించాడు. ఉగ్రసేనుడు అర్జునుని మేనమామ యైన వసుదేవునితో కలిసి నగరం బైటకు వచ్చి అర్జునుణ్ణి కలిశాడు.

వాల్మీద్ధరి అనుజ్ఞ తీసికొని అర్జునుడు అశ్వం వెనుకనే పశ్చిమసముద్రం తీరాన ఉన్న పంచనదం చేరాడు.

అక్కడినుండి గాంధారదేశం చేరాడు. ఆ దేశానికి రాజైన శకుని పుత్రుడు పూర్వవైరం స్మరిస్తూ అర్జునుణ్ణి ఎదిరించాడు. అర్జునుడు సామోపాయంచేత నివారించడానికి ప్రయత్నించినా వాళ్లు వినకుండా అశ్వాన్ని బంధించడంకోసం ప్రయత్నించారు. అప్పు డర్జునుడు ఆ సైన్యాన్ని సంహరించాడు.

శకుని పుత్రుడు అర్జునునిపై యుద్ధానికి వచ్చాడు. “రాజపుత్రులను చంపకూడ దను నియమంలో ఉన్నాను” అని అర్జునుడు చెప్పినా కూడ అతడు వినలేదు. అర్జునుడు బాణంతో వాని శిరస్త్రాణాన్ని ఖండించగా అతడు పారిపోయాడు. అర్జునుడు సైనికుల శిరస్సులను భల్లబాణాలతో ఛేదించాడు.

ఆ సైనికులలో కొందరు ఆయుధాలు ప్రయోగించడానికై ఎత్తిన భుజాలను అలా ఎత్తి ఉండగానే అర్జునుడు ఖండించాడు. ఆ భుజాలు తెగి క్రింద పడిపోయి నట్లు కూడ వాళ్లకు తెలియలేదు.

ఉచ్చితాంస్తు భుజాన్ కేచిన్నాబుధ్యస్త శరైర్వృతాన్,

శరైర్గాఢీవనిర్ముక్తైః పృథుభిః పార్థచోదితైః.

(అశ్వమేధిక పర్వం 84.16)

సైన్యం అంతా ఇలా నశిస్తుండగా చూచి శకుని పుత్రుని తల్లి (శకుని భార్య) మంత్రులతోను, వృద్ధులతోను కలిసి బైటకు వచ్చి తన కుమారుణ్ణి యుద్ధం నుండి నివారించి అర్జునుణ్ణి పూజించింది.

అర్జునుడు శాంతించి శకుని పుత్రునితో - “నీవు నా సోదరుడు వంటివాడవు. నువ్వు నాతో యుద్ధానికి వచ్చావు కాని నాకు నీతో యుద్ధం చెయ్యా లని లేదు. నా తల్లి గాంధారి ముఖం చూచి నిన్ను వధించలేదు. నీ సైన్యాన్ని మాత్రమే సంహరించవలసి వచ్చింది. మళ్లీ ఇలా ప్రవర్తించకు. వైరం విడచి చైత్రమాసంలో జరిగే యాగానికి రా” అన్నాడు.

అశ్వం దేశం అంతా సంచరించి హస్తినాపురం వైపు తిరిగి వస్తూన్నది. అర్జునుడు అశ్వంతో తిరిగి వస్తూన్నట్లుగా ధర్మరాజుకు చారుల ద్వారా తెలిసింది. అతడు రాజుల నందరినీ వశం చేసికొని సుఖంగా తిరిగి వస్తూన్నందుకు యుధిష్ఠిరుడు చాలా సంతోషించాడు.

మాఘమాస ద్వాదశినాడు, శుభనక్షత్ర సమయాన యుధిష్ఠిరుడు భీమ- నకుల సహదేవులను పిలచి - “అర్జునుడు విజయయాత్ర ముగించు కొని అశ్వంతో, తిరిగి వస్తూన్నట్లు చారుల ద్వారా తెలిసింది. వచ్చేది మాఘపూర్ణిమ. యాగం ప్రారంభించడానికి ఇక ఒక మాసమే ఉంది. వేదపారగు లైన బ్రాహ్మణులను, మన బంధుమిత్రులను, సకల దేశాధిపతులను ఆహ్వానించి వాళ్ల నివాసాలకీ, భోజనాదులకీ తగు ఏర్పాట్లు చేయించండి” అని ఆదేశించాడు.

భీమసేనుడు ఆ విధంగా అన్ని ఏర్పాట్లు చేయించాడు. యథాశాస్త్రంగా కొలతల ప్రకారం యజ్ఞవాటం నిర్మించారు. దీని దగ్గరగా విశాలమైన అనేక నివాసస్థానాలు కట్టించారు. ఆహ్వానాలు అందుకొని అనేక ప్రాంతాలనుండి వేలకొలది జనం వచ్చి చేరారు. అందరికీ సమృద్ధిగా భోజన పానీయాదుల ఏర్పాట్లన్నీ రాత్రింబగళ్లు జరుగుతున్నాయి. ఎక్కడ చూచినా పర్వతాల వంటి అనేకవిధా లైన అన్నాల రాసులు, పెరుగు కాలవలు, నేతి మడుగులు కనబడుతున్నాయి.

లక్షమంది విప్రులు భోజనం చేయగానే దుందుభి ఉరుము వలె మ్రోగేది. ఆ విధంగా ప్రతీరోజూ మాటి మాటికీ దుందుభి మ్రోగుతూనే ఉంది.

పూర్ణే శతసహస్రే తు విప్రాణాం తత్ర భుజ్జతామ్,
దుష్పభిర్వేషునిర్హోషో ముహూర్ముహూరతాద్యత.

(అశ్వమేధిక పర్వం 85.37)

వివిధ దేశాలనుండి వచ్చిన రాజుల నందరినీ భీమసేనుడు ఆదరపూర్వకంగా వారికి తగిన నివాసాలకు తీసికొనివెళ్లి అన్ని విధాలా వాళ్లకు సుఖంగా ఉండడానికి తగిన ఏర్పాట్లు చేయించాడు.

కృష్ణుడు, బలరాముడు, కృతవర్మ, సాత్యకి, ప్రద్యుమ్నుడు, గదుడు, నిశధుడు, సాంబుడు మొదలైన యాదవు లందరూ యజ్ఞశాలకు సమీపంలో ఉన్న నివాసాలకు వచ్చి అక్కడ నివసించారు.

మాటల సందర్భంలో కృష్ణుడు యుధిష్ఠిరునితో అర్జునుణ్ణి గూర్చి చెప్పతూ - “అర్జునుడు యుద్ధాలు చేసి చేసి చాల అలసిపోయి ఉన్నాడు. ద్వారకనుంచి వచ్చిన ఒక పురుషుని ద్వారా అర్జునుడు నాకు సందేశం పంపుతూ నీకు రెండు విషయాలు చెప్పమన్నాడు - వచ్చిన పెద్దల కందరికీ సత్కారాలు తగు విధంగా చెయ్యాలి. ఆనాడు రాజసూయయాగంలో అర్హం ఇచ్చే టప్పుడు జరిగిన గొడవ వంటి గొడవ లేవీ ఈ యజ్ఞంలో జరగకుండా జాగ్రత్తపడాలి. ఇది మొదటి విషయం. రెండవ విషయం - నా కుమారుడూ, మణిపురాధిపతీ అయిన బభ్రువాహనుడు యజ్ఞానికి వస్తాడు. అతడు నాకు చాలా ప్రేమపాత్రుడు. నాయందు చాల భక్తి కలవాడు. అతనిని తగు విధంగా ఆదరించాలి” అని అన్నాడు.

కృష్ణుని మాటలు విని యుధిష్ఠిరుడు - “కృష్ణా! నీవు అర్జునుని గూర్చి చెప్పిన ఈ మాటలు నాకు ఆనందకరంగా ఉన్నాయి. ఈ మాటలు వింటూంటే అమృతం త్రాగుతూన్నట్లు ఉంది.

కృష్ణా! అర్జునుణ్ణి గూర్చి ఒక్క విషయంలో మాటి మాటికీ నేను మనస్సులో బాధపడుతూంటాను. జ్ఞానం వచ్చినది మొదలు అర్జునుడు ఎంతమందితో ఎన్ని యుద్ధాలు చేశాడో లెక్క లేదు. ఇంకా చేస్తూనే ఉన్నాడు. అతడు నిరంతరమూ ఇలా ఎందుకు కష్టపడవలసి వస్తున్నదో నాకు అర్థం అవడంలేదు.

అతని శరీరంలో ఒక్క చిన్న అవలక్షణం కూడా లేదు. ఎప్పుడు చూచినా కష్టపడుతూనే ఉంటాడు. కృష్ణా! నాకు తెలియని చిన్న లోపం ఏదైనా అతని శరీరంలో ఉందా? నీకు తెలిస్తే, నాకు చెప్పవచ్చు ననుకొంటే, చెప్పు” అన్నాడు.

“రాజా! అర్జునుని శరీరంలో ఏ లోపమూ ఉన్నట్లు కనబడదు. అయితే వీని పిక్కల కండరాలు కొంచెం పెద్దవి. అందుచేతనే ఆ పురుషశ్రేష్ఠుడు దేశసంచారం చేస్తూంటాడని నే ననుకుంటాను” అన్నాడు కృష్ణుడు -

న హ్యస్య నృపతే కించిత్ సంశ్లిష్టముపలక్షయే,
 ఋతే పురుషసింహస్య పిణ్డకేఽస్యాధికే యతః,
 స తాభ్యాం పురుషవ్యాఘ్రో నిత్యమధ్వసు వర్తతే.

(అశ్వమేధిక పర్వం 87.8.9)

ఆ మాట విని యుధిష్ఠిరుడు - “అయితే కావచ్చును” అన్నాడు.

అక్కడనే ఉన్న ద్రౌపది కృష్ణునికేసి రోషంతో అడ్డంగా చూచింది. ఆమె సఖు డైన అర్జునుని సఖుడూ, సాక్షాత్ ధనంజయునివంటి వాడూ అయిన కృష్ణుడు ఆ చూపులోని ప్రణయాన్ని (భావాన్ని) ప్రతిగ్రహించాడు.*

కృష్ణా తు ద్రౌపదీ కృష్ణం తిర్క్యక్ సాసూయమైక్షత,
 ప్రతిజగ్రాహ తస్యాస్తం ప్రణయం చాపి కేశిహా,
 సఖ్యుః సఖా హృషీకేశః సాక్షాదివ ధనంజయః.

(అశ్వమేధిక పర్వం 87.11,12)

ధనంజయునికి సంబంధించిన శుభ మైన ఆ కథలు విని అక్కడ నున్న భీమాదులు, యాజకులు చాలా సంతోషించారు.

వారు ఆ విధంగా అర్జునుణ్ణి గూర్చి మాటలు చెప్పుకొంటూండగానే అర్జునుడు పంపిన దూత వచ్చి అర్జునుడు నగరసమీపం దాకా వచ్చా డని ధర్మరాజుకు చెప్పాడు. ధర్మరాజు సంతోషించి శుభవార్త తెచ్చిన ఆ దూతకు చాలా ధనం బహూకరించాడు.

మరునాడు అర్జునుడు విజయోత్సాహంతో నగరసమీపం చేరాడు. అతనిని అక్కడ ఉన్నవాళ్లందరూ - “ఆ నాటి సగరచక్రవర్తి మొదలైనవారు కూడ ఈ విధంగా చేయలేకపోయారు. భవిష్యత్తులో కూడా ఎవరూ చేయజాలరు” అంటూ ప్రశంసించారు.

యుధిష్ఠిరుడు ధృతరాష్ట్రుని ముందుంచుకొని, కృష్ణ - భీమ - నకుల సహదేవాదులతోను, మంత్రులతోను ఎదు రేగి ప్రేమపూర్వకంగా అతనిని యజ్ఞవాట ప్రాంతానికి తీసికొనివచ్చాడు.

* ఇక్కడ కృష్ణుని మాటలలోని నిగూఢభావం ఏమో, ద్రౌపది అతనివైపు రోషంతో అలా ఎందుకు చూసిందో స్పష్టంగా తెలియడం లేదు.

ఈ ద్రౌపది మూలూనే అర్జునుడు ఆనాడు తీర్థయాత్రకోసం అంటూ వెళ్లి సుభద్రతో సహా ముగ్గురు భార్యలను పెండ్లాడి వచ్చాడు. ఆ విధంగా అతనికి దేశద్రిష్టురితనం అలవాటైపోయింది అని కృష్ణుని అభిప్రాయం అనుకొని ద్రౌపది అలా చూచి ఉంటుంది. నీ భావం నాకు తెలిసిందిలే అన్నట్లు కృష్ణుడుండి ఉంటాడు.

ఇంతలో బభ్రువాహనుడు తల్లు లిద్దరితో ఆ నగరానికి వచ్చి చేరి పెద్ద లందరికీ నమస్కరించి వాళ్ల ఆదరపూర్వకాశీస్సులు పొందాడు. పాండవసోదరు లందరూ ఆతనికి అమూల్యము లైన వస్తువులు బహూకరించారు.

ఆతడు సమీపించి ప్రద్యుమ్నుడు నమస్కరించి నట్లు నమస్కరించగా కృష్ణుడు ఆతనికి వాత్సల్యపూర్వకంగా బంగారు నగిషీలు చెక్కిన రథమూ, దివ్యములైన అశ్వాలు బహూకరించాడు.

అశ్వమేధయాగం

అశ్వం తిరిగి వచ్చిన మూడవ రోజున వ్యాసుని పర్యవేక్షణలో అశ్వమేధ యాగం ప్రారంభం అయింది. గరుడాకారంలో వేది ఏర్పరచారు. వేరు వేరు చెట్ల కణ్ణలతో మూడు వందల యూపస్తంభాలు నిలబెట్టారు. ఆ యా దేవతల నుద్దేశించి కొన్ని పక్షులు, జలచరాలు సిద్ధం చేశారు. మూడు వందల పశువులు, అశ్వము ఆలంభనం చేశారు. యథాశాస్త్రంగా యాగం పూర్తి అయింది.

అశ్వమేధయాగానికి భూమండలం అంతా దక్షిణగా ఇవ్వాలి. ఆ విధంగా యుధిష్ఠిరుడు భూమండలా న్నంతనీ ఋత్విక్కులకు దక్షిణగా సమర్పించాడు. అప్పుడు వ్యాసుడు - “భూమండలాన్ని పరిపాలించవలసినవాడు రాజే గాన నీవే దీనిని పాలించు. దీనికి బదులు సువర్ణం దక్షిణగా ఇయ్యి” అని చెప్పగా యుధిష్ఠిరు డలా చేశాడు.

వ్యాసుడు ఆ ధనం అంతా వాటాల ప్రకారం ఋత్విక్కులకు పంచిపెట్టి తన వాటా ధనం కోడ లైన కుంతికి ఇచ్చివేశాడు. మామగా రిచ్చిన ఆ ప్రీతిదాయం సంతోష పూర్వకంగా స్వీకరించి కుంతి ఆ ధనం అంతా దానధర్మాదులకు వినియోగించింది. అక్కడ నున్నవా క్లందరూ ఆ యాగాన్నే గూర్చి మాట్లాడుకొంటూ చాలా సంతోషించారు.

ముంగిస కథ

అశ్వమేధయాగంలో చేసిన అపూర్వ మైన అన్నదానం మొదలైన ఘనకార్యాలను గూర్చి అందరూ ప్రశంసాపూర్వకంగా ముచ్చటించుకొంటూడగా ఒక ముంగిస అక్కడికి వచ్చింది. దాని శరీరం సగం భాగం సువర్ణమయంగాను, మిగిలిన సగం భాగం మామూలుగాను ఉంది.

అది వస్తూనే పక్షులూ మృగాలు హడలిపోయే టట్లు గంభీరంగా అరుస్తూ మనుష్య వాక్కుతో - “రాజులారా! మీ రింతగా పొగుడుతూన్న ఈ యాగం, కురుక్షేత్రంలో

నివసించిన మహాదాత యైన ఉంఛవృత్తి గల (చేలలో రాలిన గింజలు ఏరికొని వాటితో జీవించే) బ్రాహ్మణుని సక్తుప్రస్థానికి సరిపోలదు” అంది.

సక్తుప్రస్థేన వో నాయం యజ్ఞస్తుల్యో సరాధిపాః,

ఉచ్చవృత్తేర్వదాన్యస్య కురుక్షేత్రనివాసినః. (అశ్వమేధిక పర్వం 90.7)

(సక్తు = పేలాల పిండి, ప్రస్థ = చిన్నకొలత, అరకిలో వంటిది).

ఆ ముంగిస మాటలు విని అక్కడ ఉన్న బ్రాహ్మణు లందరూ ఆశ్చర్యపడ్డారు. అప్పుడు వాళ్లు - “నువ్వు ఎవ్వరవు? ఈ యజ్ఞం యథాశాస్త్రంగా నిర్వహించబడింది. దీనిని గూర్చి ఇంత తేలికగా మాట్లాడుతున్నా వేమిటి?” అని అడిగారు.

అప్పు డా ముంగిస చెప్పడం ప్రారంభించింది. “కురుక్షేత్రంలో ఉంఛవృత్తితో జీవించే ఒక కాపోతి యైన ఒక బ్రాహ్మణుడు (కపోతం వలె, పావురం వలె, ఒక్కొక్క గింజూ ఏరుకొనేవాడు కాపోతి) - భార్యతోను, పుత్రునితోను, కోడలితోను నివసించేవాడు. వాళ్లందరూ షష్ఠకాలంలో (మూడురోజులకొకసారి) ఉంచవృత్తితో లభించిన ఆహారం తింటూండేవారు. ఏ కారణం చేత నైనా ఆహారం లభించకపోతే మరొక షష్ఠకాలంలో భుజించేవారు.

ఒకనాడు ఉంఛవృత్తితో లభించిన ఒక ప్రస్థం సక్తువులు ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్క కుడవం చొప్పున పంచుకొని వాళ్లు భుజించ బోతుండగా ఒక అతిథి వచ్చాడు.

ఆ బ్రాహ్మణుడు ఆ అతిథిని సంతోషపూర్వకంగా పాద్యాదు లిచ్చి పూజించి తాను తినదలచిన సక్తువుల కుడవం ఆతనికి భుజింప మని ఇచ్చాడు. ఆతనికి తృప్తి కలగలేదు. ఆ బ్రాహ్మణుని భార్య తన భాగం సక్తువులు ఇచ్చింది. అవి కూడా సరిపోలేదు. తరువాత కుమారుడూ, కోడలూ కూడా వాళ్ల వాళ్ల భాగా లిచ్చారు. అప్పటికి ఆ అతిథికి సంతృప్తి కలిగింది.

అప్పు డా అతిథి ప్రసన్నుడై తన యథార్థస్వరూపం ఆ బ్రాహ్మణునికి తెలుపుతూ - “నేను ధర్మదేవుడను. మిమ్మల్ని పరీక్షించడానికై ఇలా చేశాను. ఇలాంటి విశిష్ట మైన దానం మరొకటి ఉండదు. దేవత లందరూ మీ దానగుణానికీ తపస్సుకీ మెచ్చి విమానం పంపారు. దాని నధిరోహించి స్వర్గానికి వెళ్లండి” అన్నాడు.

ఆ కుటుంబంలోని నలుగురూ కూడా విమానారూఢులై స్వర్గానికి వెళ్లారు.

వాళ్లు స్వర్గానికి వెళ్లిన వెంటనే నేను నా బిలం నుండి బైటకు వచ్చాను. అప్పుడు ఆ సక్తువుల రేణువులూ, వాటి గంధమూ, నీటి ఆవిరీ నామీద పడడంచేత నా శిరస్సు,

శరీరంలోని సగభాగమూ బంగారంగా మారిపోయాయి. నా మిగిలిన శరీరభాగాన్ని బంగారంగా ఎలా మార్చాలా అన నేను ఎన్నో తపోవనాలకు, యజ్ఞాలు చేసిన ప్రదేశాలకు వెళ్లాను. నా శరీరం ఏమీ మారలేదు.

ధర్మరాజు యజ్ఞం చేస్తున్నాడని విని గంపెడు ఆశతో వచ్చాను. ఇక్కడ కూడా నా శరీరం బంగారంగా మారలేదు.

యజ్ఞం త్వహమిమం శ్రుత్వా కురురాజస్య ధీమతః,
ఆశయా పరయా ప్రాప్తో న చాహం కాఞ్చనీకృతః.

(ఆశ్వమేధిక పర్వం 90.13)

అందుచేతనే నేను “ఈ యజ్ఞం ఆ బ్రాహ్మణుని సక్తుప్రస్థానికి సరితూగదు” అని అన్నాను.” ఇలా చెప్పి ఆ ముంగిస కనబడకుండా వెళ్లిపోయింది.

(ఆశ్వమేధిక పర్వంలోని చివరి అధ్యాయమైన 92వ అధ్యాయం చివర ‘వైష్ణవధర్మపర్వ’ అను పేరుతో పెద్ద గ్రంథభాగం, దాదాపు 1200 శ్లోకాలతో ఉన్నది. యుధిష్ఠిరుడు ధర్మాలను గూర్చి ప్రశ్నించగా కృష్ణుడు అనేక ధర్మాలు చెప్పిన ట్లుంది. ఇది ప్రక్షిప్తం అయి ఉంటుంది. నీలకంఠవ్యాఖ్య ఉన్న ప్రతిలో ఇది లేదు.)

ఆశ్వమేధికపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ మః

ఆశ్రమవాసికపర్వము

మహాత్ములైన పాండవులు అన్ని విషయాలలోను ధృతరాష్ట్రుని అభిప్రాయాలకు ప్రాధాన్యం ఇస్తూ రాజ్యం పాలించారు. విదురుడు, సంజయుడు, యుయుత్సువు కృపాచార్యులూ కూడ ధృతరాష్ట్రుని దగ్గరనే ఉంటూండేవారు. కుంతి గాంధారి విషయంలో చాలా ఆదరభావం చూపుతూండేది. ద్రౌపది, సుభద్ర మొదలైన పాండవుల భార్యలందరూ ఇద్దరి అత్తగార్ల విషయంలోనూ సమాన మైన ఆదరభావంతో ప్రవర్తిస్తూండేవారు.

యుధిష్ఠిరుడు గాంధారీధృతరాష్ట్రు లిద్దరికీ రాజులకు తగిన శయన ఆసన భోజనాదుల ఏర్పాటుచేశాడు.

వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రునికి నిత్యమూ పారిమార్థిక విషయాలు, మహాత్ముల చరిత్రలూ చెపుతుండేవాడు.

ధర్మానికి, లౌకికవ్యవహారాలకీ సంబంధించిన పనులన్నీ విదురుడు ముందుగా ధృతరాష్ట్రునికి తెలిపి చక్కబెడుతూండేవాడు.

ధర్మరాజు ఎన్నడూ వాళ్లను ఏమీ అనేవాడు కాదు. ధృతరాష్ట్రుడు ఎక్కడి కైనా విహారయాత్రలకు వెళ్లి నప్పుడు ఆయనకు పరిచారకులు, వంటవాళ్లు, రక్షకులు మొదలైన సౌకర్యా లన్నీ ఏర్పరుస్తూండేవాడు.

దుర్యోధనుడు రాజ్యం చేస్తున్న కాలంలో ఎలాంటి రాజార్హభోగాలు అనుభవించేవారో అలాంటి భోగాలే గాంధారీధృతరాష్ట్రులు అనుభవించారు.

పుత్ర వియోగంతో బాధపడుతూన్న వాళ్లకు ఎన్నడూ ఎలాంటి మానసిక క్లేశము కలగకుండా చూడా లని యుధిష్ఠిరుడు తమ్ములను ఆదేశించాడు. భీమసేనుడు తప్ప మిగిలిన ముగ్గురూ అన్నగారు చెప్పి నట్లు అన్ని విధాల ధృతరాష్ట్రునికి ఏమీ బాధ కలగకుండా ఉండే టట్లు ప్రవర్తించారు.

ద్యూతం మొదలైన పనులన్నీ దుర్బుద్ధి యైన ఈ ధృతరాష్ట్రుడే చేయించాడన్న భావం భీమసేనుని మనస్సును పట్టుకొని పీడిస్తూనే ఉంది.

యుధిష్ఠిరుడు అమాత్యాదులతోను, ఇతరులతోనూ కూడ - “నేనూ, మీ రందరూ కూడ రాజును సర్వవిధాలా పూజించాలి. ధృతరాష్ట్రుని అజ్ఞను ఎవరు పాలిస్తారో వాళ్లు నా మిత్రులు, పాలించనివాళ్లు నా శత్రువులు, వాళ్లు దండనార్హు లవుతారు.”

మయా చైవ భవద్భిశ్చ మాన్య ఏవ నరాధిపః,
నిదేశే ధృతరాష్ట్రస్య యస్తిప్రతి స మే సుహృత్,
విపరీతశ్చ మే శత్రుర్నియమ్యశ్చ భవేన్నరః. (ఆశ్రమవాసికపర్వం 2.3,4)

అని అజ్ఞాపూర్వకంగా చెప్పాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు పుత్రులకొరకై ఏ దానాలు చేసినా ఏ కార్యాలు చేసినా పాండవులలో ఏ ఒక్కరూ కూడ ఎన్నడూ అడ్డు పెట్టలేదు.

పాండవుల విషయంలో ధృతరాష్ట్రుడు చాల ప్రేమతో ప్రవర్తించాడు.

గాంధారి యైతే పుత్రశోకం పూర్తిగా విడిచిపెట్టి పాండవులనే తన పుత్రులుగా భావిస్తూ వాళ్లపై అంత ప్రేమతో ఉంది.

సౌబలేయీ తు గాన్ధారీ పుత్రశోకమపాన్య తమ్,
సర్వత్ర ప్రీతిమత్యాసీత్ తనయేషు నిజేష్వివ. (ఆశ్రమవాసికపర్వం 2.16)

ప్రతి రోజూ ధృతరాష్ట్రుడు ప్రొద్దున్నే లేచి జపహోమాదులు నిర్వర్తించుకొని, బ్రాహ్మణులచేత స్వస్తివాచనం చేయించి “పాండవులకు అన్నిటా జయం లభించుగాక” అని కోరుతూండేవాడు.

ఈనాడు ధృతరాష్ట్రుడు పాండుపుత్రులవల్ల ఎంత సంతోషమూ, ఆనందమూ పొందుతున్నాడో, అంత సంతోషానందాలు తన కుమారునివల్ల కూడా పొందలేదు.

స తాం ప్రీతిం పరామాప పుత్రేభ్యః స కురూద్వహః,
యాం ప్రీతిం పాణ్డుపుత్రేభ్యః సదావాప నరాధిపః.

(ఆశ్రమవాసిక పర్వం. 2.24)

గాంధారి, ధృతరాష్ట్రుడు, విదురుడూ కూడ ధర్మరాజు మంచితనంచేత పూర్తిగా సంతోషించారు గాని భీముని విషయంలో పూర్తి సంతోషంతో లేరు. ఎందువల్ల ననగా - భీముడు అన్నగారికి ఎదురు చెప్పలేక వాళ్లతో బాగా ప్రవర్తించేవాడు కాని ధృతరాష్ట్రుని ముఖం చూడగానే అతని మనస్సు వికలం అయిపోయేది. పైకి వాళ్ల విషయంలో అనుకూలంగా ఉన్నట్లు కనబడినా హృదయంలో మాత్రం కొంచెం ద్వేషభావంతోనే ఉండేవాడు.

గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు ఈ విధంగా అన్ని గౌరవాలు పొందుతూ రాజభోగాలు అనుభవిస్తూ పద్నాలుగు సంవత్సరాలు సుఖంగా యుధిష్ఠిరుని సంరక్షణలో గడిపారు.

ధృతరాష్ట్రాదులు అరణ్యానికి వెళ్లాలని తలచుట

ఆ పద్నాలుగు సంవత్సరాల కాలంలో రాజు ధృతరాష్ట్రుడా, యుధిష్ఠిరుడా అను విషయం ప్రజలకు తెలియలేదు. ధృతరాష్ట్రుడే రాజనిపించే టట్లు యుధిష్ఠిరుడు ప్రవర్తించాడు.

అయితే ధృతరాష్ట్రునికి తన దుర్మతి యైన దుర్యోధనుడు జ్ఞాపకం వచ్చినప్పు డల్లా అతని మనస్సులో భీముణ్ణి గూర్చి చెడు భావాలు కలుగుతూనే ఉండేవి.

భీముడు కూడా పైకి తెలియకుండా ధృతరాష్ట్రునికి అప్రియ మైన పనులు చేస్తూండేవాడు. ధృతరాష్ట్రుడు ఏదైనా పని చేయ మని ఎవరి కైనా ఆజ్ఞాపిస్తే భీముడు తనకు విశ్వాస పాత్రులైన వాళ్ల ద్వారా ఆ పని జరగకుండా చూస్తూండేవాడు.

ఒకనాడు భీముడు తన మిత్రులతో కలిసి కూర్చోని మాట్లాడుతూ, “ఈ బాహువులతోనే దుర్మార్గులైన కౌరవుల నందరినీ వధించాను” అని గాంధారీధృతరాష్ట్రులకు వినబడే టట్లు అంటూ గట్టిగా జబ్బు చరిచాడు.

ఆ మాటలు బుద్ధిమంతురాలైన గాంధారి చెవిని పడ్డాయి. భీముని వాగ్బాణాలతో పీడితు డైన ధృతరాష్ట్రునికి కూడా పద్నాలుగు సంవత్సరాల తరవాత మనస్సులో నిర్వేదం ఏర్పడింది. యుధిష్ఠిరునికి ఈ విషయా లేవీ తెలియవు.

గాంధారీ సర్వధర్మజ్ఞా తాన్యలీకాని శుశ్రువే,
తతః పశ్చాదశే వర్షే సమతీతే సరాధిప,
రాజా నిర్వేదమాపేదే భీమవాగ్బాణపీడితః,
నాన్వబుధ్యత తద్రాజా కున్తీపుత్రో యుధిష్ఠిరః.

(అశ్రమవాసికపర్వం 3.12,13)

ఒక రోజున ధృతరాష్ట్రుడు మిత్రుల నందరినీ పిలిపించి - “నా అపరాధం మూలానే ఏ విధంగా కౌరవుల క్షయం అయిందో మీ అందరికీ తెలుసును కదా? విదురుడు, కృష్ణుడు, సంజయుడు, వ్యాసుడూ మొదలైన హితైషులు చెప్పిన మాటలు వినక, పుత్రస్నేహంతో నేను మహాపరాధం చేశాను. పితృపైతామహ మైన రాజ్యం పొండవులకు చెందవలసినది వాళ్లకు ఇవ్వలేదు.

నేను చేసిన ఈ తప్పు లన్నీ శల్యాల వలె నా హృదయాన్ని వేధిస్తున్నాయి. ఈ పదిహేనవ సంవత్సరంలో నేను చేసిన పాపాలకు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవడం ప్రారంభించాను.

రోజులోని నాల్గవ భాగంలో గాని, ఒక్కొక్కప్పుడు ఎనిమిదవ భాగంలో గాని కేవలం దాహం మాత్రం తీర్చే ఆహారం (గంజివంటిది) తింటున్నాను. ఈ విషయం గాంధారికి తెలుసు. ప్రతం అనే పేరుతో నేలమీద దర్బలు పరచుకొని, మృగచర్మం కప్పుకొని, జపిస్తూ శయనిస్తున్నాను. గాంధారి కూడా అలాగే చేస్తున్నది.

యుద్ధంలో వెన్ను చూపకుండా మరణించిన పుత్రులను గూర్చి నేను విచారించడం లేదు. అది క్షత్రియధర్మం.”

ఈ విధంగా అందరితో చెప్పి యుధిష్ఠిరుడితో ఇలా అన్నాడు. “యుధిష్ఠిరా! నీకు భద్రం అగుగాక. నీ పాలనలో చాల సుఖంగా ఉన్నాను. ఎన్నో దానాలు చేశాను. పుణ్యం సంపాదించాను. పుత్రులను పోగొట్టుకొన్న ఈ గాంధారి, ధైర్యం అవలంబించి నన్ను చూచుకొంటూన్నది.

ద్రౌపదికి అపకారం చేసిన ఆ దుష్టబుద్ధు లందరూ వాళ్లు చేసిన పనికి ఫలితంగా యుద్ధంలో హతు లయ్యారు. వాళ్లకోసం నే నేమీ చేయవలసినది లేదు. వాళ్లు వీరస్వర్గం పొందారు.

నేను చేసిన పాపాలకి ప్రాయశ్చిత్తంగా నేనూ గాంధారీ పుణ్యం సంపాదించాలి. నేను నారచీరలు ధరించి అరణ్యంలో ఉంటూ తపస్సు చేసుకొంటాను. సువ్వు రాజువు. అందుచేత నువ్వు అనుమతి ఇవ్వాలి. నేను, గాంధారీ తపస్సు చేసికొంటూ నిన్ను ఆశీర్వదిస్తూంటాం.

పుత్రులకు రాజ్యం అప్పగించి తపస్సుకై అరణ్యాలకి వెళ్లడం మన కులధర్మం. నేను, నా భార్య కూడ వాయుభక్షణం చేస్తూ, లేదా నిరాహారులమై తపస్సు చేసుకొంటూంటే దానివల్ల నీకు కూడా లాభం కలుగుతుంది. ప్రజలు పుణ్యం చేసినా పాపం చేసినా దానిలో కొంత భాగం రాజుకు చెందుతుంది కదా?”

ఆ మాటలు వినగానే యుధిష్ఠిరుడు శోకావిప్లవై - “భీ! నే నెంత నీచుడను! రాజ్యం వ్యవహారంలో పడి నీవు ఆహారం తీసికొనడంలేదు, భూమిమీద శయనిస్తున్నావు అను విషయం తెలుసుకోలేకపోయాను. నా తమ్ములకు కూడా తెలియదు. నీకు ఇంత శ్రమ కలిగించిన నాకు ఈ రాజ్యం ఎందుకు, భోగా లెందుకు, యజ్ఞా లెందుకు?

నువ్వే మాకు తండ్రి, తల్లీ, గురువూ, కూడా. నువ్వు లేకుండా మేం ఎక్కడ ఉండగలం? రాజా! నీ ఔరసపుత్రుడైన ఈ యుయుత్సువును రాజును చేద్దాం. నువ్వు రాజ్యం పాలించు. నేను వనానికి వెళ్లిపోతాను.

నాకు మళ్లీ మరొక అపకీర్తి వచ్చేటట్లు చేయకు. ఈ రాజ్యానికి నువ్వే రాజువు. నేను నీ అధీనంలో ఉన్నవాడను. మాకు దుర్యోధనుని విషయంలో ఏమాత్రమూ కోపం లేదు. అలా జరగవలసి ఉంది, జరిగిపోయింది. అప్పుడు మనం అందరమూ మోహంలో పడ్డాం.

నువ్వు అరణ్యానికి వెడితే నీ వెనకనే నేనూ వస్తాను. ఒట్టుపెట్టి చెపుతున్నాను. నీకు శుశ్రూష చేస్తూ మేం మా మనస్సులో ఉన్న శోకాన్ని తొలగించుకుంటాం” అన్నాడు.

“నాయనా! నాకు తపస్సు చేసుకోవా లని అభిలాష ఉంది. నాకు అనుమతి ఇయ్యి. చాల కాలం నీ దగ్గర ఉన్నాను. నువ్వు నాకు సేవ చేశావు” అని ధృతరాష్ట్రుడు, అంజలి ఘటించి వణికిపోతూన్న యుధిష్ఠిరునితో పలికి - “నా పక్షాన మీరు యుధిష్ఠిరునికి నచ్చ చెప్పండి. నా మనస్సు పనిచేయడంలేదు. వయస్సుచేత, ఎక్కువగా మాటలాడడంచేత నే నేమీ చెప్పలేకుండా ఉన్నాను” అని పక్కనే ఉన్న కృపునితోను, సంజయునితోనూ అంటూ స్పృహ తప్పి గాంధారి మీదికి ఒరిగిపోయాడు.

అది చూచి యుధిష్ఠిరుడు - “అయ్యో!, శతసహస్రనాగబలవంతుడైన రాజు ఎలా పడిపోయాడో!” అంటూ చేతితో చల్లని నీళ్లు ముఖం మీదా గుండెలమీద మెల్లగా తుడిచాడు. రత్నాలూ ఓషధులూ ధరించిన ఆ చేయి స్పర్శ తగలగానే ధృతరాష్ట్రునికి స్పృహ వచ్చింది.

ధృతరాష్ట్రుడు - “నాయనా! నీ హస్తస్పర్శ తగలగానే నా ప్రాణాలు లేచివచ్చాయి. నేను ఆహారం తీసికొని ఇది ఎనిమిదవ కాలం. అందుచేత కదలలేకుండా ఉన్నాను.. నిన్ను బ్రతిమాలడం మూలాన అలసట కూడ వచ్చింది” అన్నాడు.

అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు ప్రేమపూర్వకంగా ఆతని శరీరం అంతా చేతితో నిమిరాడు. ధృతరాష్ట్రుడు కోల్పోని, యుధిష్ఠిరుణ్ణి కౌగలించుకొని తలమీద ముద్దు పెట్టుకొన్నాడు. విదురుడు ఇతరులూ కూడ ఏమీ మాట్లాడ లేకపోయారు. కుంతి మొదలైన స్త్రీ లందరూ సాశ్రునయనాలతో నిలబడి చూస్తున్నారు.

“నన్ను ఇంక శ్రమపెట్టకు. వనానికి వెళ్లడానికి అనుమతి ఇయ్యి” అని మళ్లీ ధృతరాష్ట్రుడు యుధిష్ఠిరునితో అన్నాడు.

“ముందు నువ్వు ఆహారం తీసికో; తరవాత ఏమి చెయ్యాలో చూద్దాం” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

“నువ్వు అనుజ్ఞ ఇచ్చిన తరువాతనే ఆహారం తీసుకొంటాను” అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు. అత డలా అంటాండగా వ్యాసుడు ప్రత్యక్షమై - “యుధిష్ఠిరా! ధృతరాష్ట్రుడు చెప్పి నట్లు చెయ్యి. వృద్ధుడూ హతపత్రుడూ అయిన ఇతడు ఈ దుఃఖం చాల కాలం సహించజాల డని నా అభిప్రాయం. గాంధారి కూడ దైర్యంతో అతికష్టంగా ఈ పుత్రశోకం భరిస్తూన్నది. వీళ్లని అరణ్యానికి వెళ్లనీ; ఇతడు వ్యర్థంగా ఇక్కడనే మరణించకూడదు.

వార్ధకంలో అరణ్యాలకు వెళ్లడం రాజర్షుల ధర్మం కదా?” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు అంగీకరించాడు. వ్యాసుడు అంతర్ధానం చెందాడు.

“రాజా! భగవంతు డైన వ్యాసుడు, నీవు, కృపుడు, విదురుడు, యుయుత్సువు, సంజయుడు - మీరందరూ నాకు మాన్యులు. కులం హితాన్ని కోరేవారు. మీరు చెప్పి నట్లు నేను చెయ్యాలికదా. ముందుగా ఆహారం తీసికో; తరవాత ఆశ్రమానికి వెళ్లవచ్చు” అని యుధిష్ఠిరుడు అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారి, సోదరుడు, కృప సంజయులు వెంట రాగా ఇంటికి వెళ్లి పూర్వాహ్నికక్రియలు పూర్తి చేసికొని భోజనం చేశాడు. గాంధారి, విదురుడు, కుంత్యాదులు కూడ భోజనాలు చేశారు. ధృతరాష్ట్రుడు మళ్లీ యుధిష్ఠిరుని దగ్గరకు వచ్చాడు. దగ్గరనే కూర్చున్న యుధిష్ఠిరుని వీపుపై ప్రేమపూర్వకంగా నిమిరుతూ, రహస్యంగా అనేక రాజధర్మాలు బోధిస్తూ -

అశ్వమేధసహస్రేణ యో యజేత్ పృథివీపతిః,

పాలయేద్వాపి ధర్మేణ ప్రజాస్తుల్యం ఫలం లభేత్. (ఆశ్రమవాసపర్వం 7.23)

అను మాటలతో ముగించాడు.

“నేను తప్పక నువ్వు ఉపదేశించిన విధంగా రాజ్యపాలనం చేస్తాను” అని యుధిష్ఠిరు డన్నాడు. ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారి గృహానికి వెళ్లాడు.

ధర్మచారిణి యైన గాంధారి ఒకనాడు సుఖాసనోపవిష్టు డైన ధృతరాష్ట్రుణ్ణి - “వ్యాసమహర్షీ, యుధిష్ఠిరుడూ కూడ అనుజ్ఞ ఇచ్చారు కదా? వనానికి ఎప్పుడు వెడదాం?” అని అడిగింది.

“దేవీ! తొందరలోనే వెడదాం. నేను ప్రకృతులను పురప్రముఖులు రాజ్యప్రముఖులూ మొదలైనవాళ్లను ఇంటికి పిలిచి వాళ్లకు కూడ తెలిపి, కపటద్యూతం ఆడిన పుత్రులందరి కొరకూ మరణానంతరం ఇచ్చే దానాలు ఇచ్చి వనానికి వెళ్లా లనుకొంటున్నాను” అన్నాడు.

ధర్మరాజుకు ఈ విషయం తెలుపగా అతడు కురుజాంగల ప్రదేశానికి చెందిన బ్రాహ్మణ - క్షత్రియ - వైశ్య - శూద్రు లందరినీ రప్పించాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు అంతఃపురంనుంచి బైటకు వచ్చి ఆ పౌరజానపదులను, ప్రకృతులను ఉద్దేశించి ఇలా అన్నాడు -

“మీరూ, కురువంశీయులమైన మేమూ స్నేహభావంతో పరస్పరమూ హితం కోరుతూ చాల కాలం నుంచి కలిసి ఉంటున్నాం. ఇప్పుడు నేను చెప్పబోయేది మీరు తప్పక ఆచరించాలి. నేను గాంధారితో కలిసి అరణ్యానికి వెళ్లా లని నిశ్చయించుకొన్నాను. వ్యాసమహర్షి, యుధిష్ఠిరుడూ కూడ అందుకు అనుమతించారు. మీరు కూడ మీ అనుమతి ఇవ్వా లని కోరుతున్నాను.

చిరకాలం నుంచీ మీకూ మాకూ ఎలాంటి స్నేహపూర్వక మైన సంబంధం ఉన్నదో అలాంటి సంబంధం ఇతర దేశాలలోని రాజులకీ ప్రజలకీ లేదని నా అభిప్రాయం.

అస్మాకం భవతాం చైవ యేయం ప్రీతిర్హి శాశ్వతీ,

న చ సాన్యేషు దేశేషు రాజ్ఞామితి మతిర్మమ. (ఆశ్రమవాసపర్వం 9.19)

నేనూ గాంధారీ కూడ ఈ వయస్సులో అలిసిపోయి ఉన్నాం. పుత్రవియోగం కూడ కలిగింది. ఉపవాసాలు చేసి కృశించిపోయాం.

యుధిష్ఠిరుడు రాజైన తరవాత చాల సుఖాలు అనుభవించాం. దుర్యోధనుని ఐశ్వర్యం కంటే కూడ ఇతని ఈ ఐశ్వర్యం గొప్ప దనుకొంటున్నాను.

వృద్ధులమూ, పుత్రవిహీనులమూ అయిన మాకు ఇటుపైన అరణ్యం తప్ప మరొక గతి ఏదీ లేదు కదా? మహాభాగులారా! అందుచేత మేం ఇద్దరమూ వనానికి వెడుతున్నాం; అనుమతి ఇవ్వండి.”

ఆ మాటలు విని జను లందరూ బాష్పంచేత మాట లాడలేక లోలోన దుఃఖించారు.

వా క్లేమీ మాటలాడకపోవడంతో ధృతరాష్ట్రుడు మళ్లీ ఇలా అన్నాడు -

“ఈ భూమినంతనీ శాంతనుడు ధర్మానుసారంగా పాలించాడు. తరువాత భీష్ముని సంరక్షణలో మా తండ్రి యైన విచిత్రవీర్యుడు పాలించాడు. నా ప్రియసోదరుడు పాండువు ఏ విధంగా పరిపాలించాడో మీకందరికీ తెలుసును.

దుర్యోధనుడు నిష్కుంటకంగా ఈ రాజ్యాన్ని అనుభవించి నప్పుడు నేను కూడ బాగుగానో ఓగుగానో మీ శుశ్రూష చేశాను. అదంతా మీరు క్షమించాలి.

దుర్యోధనుడు దుర్బుద్ధియే అయినా, తెలివితక్కువవాడైనా అతడు మీ విషయంలో మాత్రం అపరాధం ఏమీ చేయలేదు.

అయితే దుర్బుద్ధి యైన దుర్యోధనుడు స్వయంగా చేసిన అపరాధంవల్ల చాల జనక్షయమూ, రాజక్షయమూ జరిగాయి. ఆ విషయంలో నేను మంచిగా ప్రవర్తించానా చెడ్డగా ప్రవర్తించానా అనేదానిని గూర్చి మీ రిప్పుడు మీ మనస్సుల్లో ఆలోచించవద్దు; చేతులు జోడించి ప్రార్థిస్తున్నాను.

“ఈ రాజు వృద్ధుడైపోయాడు; పుత్రు లందరూ మరణించారు, కష్టాలలో ఉన్నాడు, పూర్వరాజుల వంశానికి చెందినవాడు” అను అభిప్రాయంతో నైనా నన్ను క్షమించండి. జాలిపడదగినదీ, దీనురాలూ, పుత్రకోకపీడితురాలూ అయిన గాంధారి కూడ నాతో కలిసి మిమ్మల్ని ప్రార్థిస్తూన్నది.

“పుత్రులను పోగొట్టుకొన్న ఈ వృద్ధు లిద్దరూ దుఃఖిస్తున్నారు” అని గుర్తించి యైనా మీరు మాకు అనుజ్ఞ ఇవ్వండి.

ఇటుపైన కుంతీపుత్రుడైన యుధిష్ఠిరుడే మీకు పాలకుడు. మీ రందరూ కష్ట-సుఖాలు రెండింటిలోనూ ఇతనిని జాగ్రత్తగా చూచుకోవాలి. సర్వధర్మ అర్థాలు తెలిసినవాళ్ళు, మహాతేజఃశాలులూ, లోకపాలులతో సమానులూ అయిన నలుగురు సోదరులు సచివులుగా ఉన్న యుధిష్ఠిరునికి కష్టా లేవీ రావనే అనుకోండి!

అయం చ కౌరవో రాజా కున్తీపుత్రో యుధిష్ఠిరః,
సర్వైర్భవద్భిర్భ్రష్టవ్యః సమేష విషమేషు చ.
న జాతు విషమం చైవ గమిష్యతి కదాచన,
చత్వారః సచివా యస్య భ్రాతరో విపులౌజసః,
లోకపాలసమా హ్యేతే సర్వధర్మార్థదర్శినః. (ఆశ్రమవాసపర్వం 18.11,12)

యుధిష్ఠిరుడు సకల భూతజగత్పతి యైన బ్రహ్మదేవుని వంటివాడు. మహాతేజఃశాలి. అతడు మిమ్మల్ని చక్కగా పాలిస్తాడు. కేవలం నేను చెప్పాలి కదా అని చెబుతున్నాను.

అవశ్యమేవ వక్తవ్యమితి కృత్వా బ్రవీమి షః. (ఆశ్రమవాసపర్వం 18.14)

ఈ యుధిష్ఠిరుణ్ణి మీ అందరి చేతుల్లోనూ న్యాసంగా ఉంచుతున్నాను. మిమ్మల్నందరినీ ఈతని చేతులలో న్యాసంగా ఉంచుతున్నాను.

నా కుమారులు గాని, నాకు సంబంధించినవా లైవరైనా కాని మీ విషయంలో ఏమైనా అపరాధం చేసి ఉంటే అందుకు క్షమించండి.

అత్యంతము గురుభక్తు లైన, పెద్దలమీద గౌరవం గల మీకు ఇదే నా అంజలి; ఇదే నా సమస్యారం.

ధనాశాపరులై, అస్థిరబుద్ధులై స్వేచ్ఛగా ప్రవర్తించిన వాళ్లందరి పక్షాన నేను గాంధారీ, మిమ్మల్ని క్షమ యాచిస్తున్నాం.”

ధృతరాష్ట్రుని మాటలు విన్న ఆ పౌరజానపదులు కన్నీళ్లు కారుస్తూ ఒకళ్ల నొకళ్లు చూచుకొంటూ నిలబడిపోయారు. ఎవ్వరూ ఏమీ మాటలాడలేదు.

సాంబుడను బ్రాహ్మణుడు ధృతరాష్ట్రుణ్ణి ఓడార్చుట

పౌరు లెవరూ మాట్లాడలేకపోవడంతో ధృతరాష్ట్రుడు ప్రజ్ఞాచక్తు వవదంచేత వాళ్ల అభిప్రాయం ఏమో తెలియక మరొక మారు - “సజ్జనులారా! నేను వనానికి వెళ్లడానికి మా తండ్రియైన కృష్ణద్వైపాయనుడు, రాజైన యుధిష్ఠిరుడూ కూడ అనుమతి ఇచ్చారు. హతపుత్రుడనై భార్యతో కూడ విలపిస్తూన్న నేను మళ్లీ తల వంచి నమస్కరిస్తున్నాను; మాకు అనుజ్ఞ ఇవ్వండి” అన్నాడు.

శోకభరితా లైన ఆతని మాటలు విని ఆ ప్రజలందరూ కూడ ఉత్తరీయాలతోను, చేతులతోను ముఖాలు కప్పుకొంటూ ఏడ్చారు. ధృతరాష్ట్రుడు ఆ విధంగా వనానికి వెళ్లిపోవడంవల్ల కలిగే దుఃఖాన్ని భరించలేక స్పృహ తప్పిన ట్లయిపోయారు.

మెల్ల మెల్లగా తమ పక్షాన మాట్లాడ మని ప్రేరేపింపగా సదాచారవంతుడు, మాటలలో నేర్పరీ, విద్యావంతుడూ అయిన సాంబు డను బ్రాహ్మణుడు ముందుకు వచ్చి ఇలా అన్నాడు. “రాజా! ఈ జను లందరూ వాళ్ల మాటలు నాయందుంచి మాట్లాడుతున్నారు. నేను వీళ్లందరి ప్రతినిధిగా మాట్లాడుతున్నాను.

ఈ వంశానికి చెందిన ఏ రాజూ కూడ ప్రజల అనురాగపాత్రుడు కాకుండా లేడు. ఈ వంశం రాజు లందరూ తండ్రుల వలె, సోదరుల వలె ప్రజలను పాలించారు. రాజా! దుర్యోధనుడు కూడ మా కెన్నడూ ఏ కష్టమూ కలిగించలేదు.

వ్యాసుడు మన కందరికీ పరమగురువు. ఆయన చెప్పి నట్లే చెయ్యి. అయితే - నీవు మమ్మల్ని విడిచివెళ్లడం చేత మేం దుఃఖార్తులం అవుతాం; సందేహం లేదు.

శాంతనుదూ, భీష్ముని రక్షణలో ఉండి చిత్రాంగదుడూ, నీ పర్యవేక్షణలో పాండురాజూ ఏ విధంగా పాలించారో దుర్యోధనుడు కూడ ఆ విధంగానే ప్రజలందరినీ పాలించాడు.

రాజా! నీ పుత్రుడు స్వల్ప మైన అపకారం కూడ ప్రజలకు చేయలేదు. మేం అందరమూ ఆ రాజు విషయంలో, తండ్రియందు వలె పూర్తి విశ్వాసంతో ఏ విధంగా సుఖంగా ఉండేవాళ్లమో నీకు బాగా తెలుసును.

న స్వల్పమపి పుత్రస్తే వ్యలీకం కృతవాన్ నృప,
పితరీవ సువిశ్వస్తాస్తస్మిన్నపి నరాధిపే,
వయమాస్మ యథా సమ్యగ్ భవతో విదితం తథా.

(ఆశ్రమవాసపర్వం 10.21,22)

యుధిష్ఠిరుడు వేయి సంవత్సరాలపాటు పరిపాలిస్తాడు. అతని పాలనలో కూడ మేం అందరమూ సుఖంగా ఉంటాం. అనేకయాగాలు చేసిన ధర్మాత్ముడైన అతడు సంవరణ - భరతాదుల మార్గంలో రాజ్యం పాలిస్తాడు.

రాజా! నీ పాలనలో మేం చాల సుఖంగా ఉన్నాం. నీ యందు గాని, నీ పుత్రులలో గాని అత్యల్ప మైన దోషం కూడ ఏమీ లేదు.

దుర్యోధనుని మూలాన జ్ఞాతివినాశం జరిగింది అన్నావు కదా? - ఆ విషయంలో నేను నీకు నివేదిస్తున్నాను - అదంతా దుర్యోధనుడూ చెయ్యలేదు; నువ్వు చెయ్యలేదు. కర్ణ - శకున్యాదులు కూడ చేయలేదు. కురుక్షయానికి దైవమే కారణం. దైవాన్ని ఎవరూ ఎదిరించలేరు కదా? రాజా! పద్దెనిమిది అక్షౌహిణుల సేన పద్దెనిమిది రోజులలో నశించిపోయిందంటే ఇది దైవబలం కాక మ రేమిటి!

రాజా! ఈ జగత్తు కంతటికీ ప్రభు వైన నీవు అందరికీ పూజ్యుడవు. అందుచేత ధర్మాత్ముడైన నీ కుమారుడు వీరలోకం పొందుగాక అని మేం కోరుకొంటున్నాం.

నీవు కూడ ధర్మంలో స్థిర మైన స్థితిని పొందుతావు. ఎందుచేతననగా, నీవు సకలధర్మాలు తెలిసినవాడవు; మంచి నియమసంపన్నుడవు.

నీవు పాండవుల విషయంలో ఇలాంటి మంచి దృష్టితో ఉన్నా వంటే అది వ్యర్థం కాదు. పాండవులు భూమి నేమిటి; స్వర్గలోకాన్ని కూడ పాలించడానికి సమర్థులు. శీలమే భూషణంగా గల పాండవులను ప్రజ లందరూ సుఖాలలోను కష్టాలలోను కూడ అనుసరించి ఉంటారు.

మహారా జైన యుధిష్ఠిరుడు పూర్వరాజు లిచ్చిన బ్రహ్మదేయాలను, అగ్రహారాలను ఇతరు లందరికీ ఇచ్చిన సౌకర్యాలను యథాతథంగా కొనసాగిస్తాడు.

బ్రహ్మదేయాగ్రహారాంశ్చ పారిబర్హాంశ్చ పార్థివః

పూర్వరాజాభిషన్నాంశ్చ పాలయత్యేవ పాణ్డవః. (ఆశ్రమవాసపర్వం 10.41)

పెద్ద మనస్సు గల యుధిష్ఠిరుడు ముందు చూపు కలవాడు, మెత్తనివాడు. కుబేరుడు వలె సర్వ సమర్థుడు. ఇతని చుట్టూ ఉన్న సచివు లందరూ క్షుద్రత్వం లేనివాళ్లు. ఇతడు శత్రువులయందు కూడ దయ కలవాడు. వంచన ఎరగనివాడు. ప్రతీ విషయమూ ఋజువుగా ఆలోచిస్తాడు. ఇతడు మమ్మల్ని ల్నందరినీ పుత్రులను పాలించి నట్లు పాలిస్తాడు.

యుధిష్ఠిరుని చెప్పుచేతలలో ఉండేవా క్షవడం చేత భీమార్జునాదులు కూడ ప్రజలకు ఎన్నడూ అప్రియం చెయ్యరు.

పరాక్రమవంతు లైన ఈ మహాత్ములు మంచివాళ్ల విషయంలో మృదువుగా ఉంటారు. చెడ్డ వాళ్ల విషయంలో సర్పాల వలె ప్రవర్తిస్తారు. ఎల్లప్పుడు పౌరుల ప్రియం కోరుతూంటారు.

మన్దా మృదుషు కౌరవ్య తీక్ష్ణేష్వాశీవిషోపమాః,

వీర్యవన్తో మహాత్మానః పౌరాణాం చ ప్రియే రతాః.

కుంతిగాని, పాంచాలిగాని, ఉలూపిగాని, సుభద్రగాని - ఎవరూ కూడ ప్రజలకు అప్రియ మైన పనులు చెయ్యరు.

రాజా! నువ్వు నాటగా యుధిష్ఠిరుడు పెంచిన ఈ స్నేహాన్ని పౌరులూ, జానపదులూ కూడ ఎన్నడూ త్రోసిపుచ్చరు.

భవత్కృతమిమం స్నేహం యుధిష్ఠిరవివర్ధితమ్,

న పృష్ఠతః కరిష్యన్తి పౌరజానపదా జనాః. (ఆశ్రమవాసపర్వం 10.47)

మహారథు లైన పాండవులు తాము ధర్మపరాయణులై ఉంటూ, అధర్మిష్ఠు లెవరైనా ఉంటే వాళ్లను కూడ పాలిస్తారు.

రాజా! అందుచేత నీకు యుధిష్ఠిరుని గూర్చిన చింత ఏమీ అవసరం లేదు. ధర్మసంమత మైన పనులు చేసుకో. పురుషర్షభా! నీకు నమస్కారం.

స రాజన్! మానసం దుఃఖమపనీయ యుధిష్ఠిరాత్,

కురు కర్మాణి ధర్మాణి, నమస్తే కురునన్దన. (ఆశ్రమవాసపర్వం 10.49)

ధర్మసంమతములు, సద్గుణసంపన్నములూ అయిన ఆ బ్రాహ్మణుని మాటలు విని ప్రజ లందరూ ‘సాధు సాధు’ అంటూ అభినందించారు.

ధృతరాష్ట్రుడు ఆ బ్రాహ్మణుడు చెప్పిన మాటలు అనేకవిధాల మెచ్చుకొన్నాడు. వాళ్లు ప్రకటించిన శుభమైన మనోభావాలకు చాల సంతోషిస్తూ వాళ్లందరికీ అంజలి ఘటించి నమస్కరించాడు.

వాళ్లందరూ మెల్ల మెల్లగా వెళ్లిన తరువాత గాంధారితో కలిసి తన గృహానికి వెళ్లాడు.

తెల్లవారగానే విదురుడు ధృతరాష్ట్రుడు పంపగా యుధిష్ఠిరుని దగ్గరికి వెళ్లి - “కురుకులశ్రేష్ఠా! వనవాసానికి వెళ్లడానికి దీక్ష వహించిన ధృతరాష్ట్రుడు వచ్చే కార్తికపూర్ణిమ నాడు బయలుదేరి వనానికి వెడదా మనుకొంటున్నాడు.

వనానికి వెళ్లడానికి ముందు భీష్మునికి, ద్రోణునికి, సోమదత్తునికి, శల్యునికి తన కుమారు లందరికీ శ్రాద్ధం నిర్వర్తించా లని సంకల్పించాడు. నువ్వు అంగీకరిస్తే నీచు డైన సైంధవునికి కూడ నిర్వర్తించా లని అనుకొంటున్నాడు. దానికి అవసర మైన ధనం నిన్ను అడగా లని కోరుతున్నాడు” అని చెప్పాడు.

విదురుని మాటలు వినగానే యుధిష్ఠిరుడూ, అర్జునుడూ సంతోషపూర్వకంగా అందుకు అంగీకరించారు. అయితే భీముడు అందుకు అంగీకరించలేదు. అర్జునుడు ఆతనిని అంగీకరింపచేయడానికై - “భీమా! వనవాసానికి దీక్ష వహించిన వృద్ధు డైన రాజు బంధువు లందరికీ, కావలసినవాళ్లకీ శ్రాద్ధం పెట్టాలని అనుకొంటున్నాడు. నీవు జయించిన ధనం భీష్మాదులకోసం కావా లని కోరుతున్నాడు. నువ్వు అంగీకరించాలి.

మహాబాహూ! మనం పూర్వం ఎవనినైతే యాచించామో ఆ ధృతరాష్ట్రుడే ఈనాడు దైవవశంచేత మనల్ని యాచిస్తున్నాడు. కాలం ఎలా మారిపోతుందో చూడు.

దిష్ట్యా త్వద్య మహాబాహో! ధృతరాష్ట్రః ప్రయాచతే,

యాచితో యః పురాస్యాభిః పశ్య కాలస్య పర్యయమ్. (ఆశ్రమవాసపర్వం 11.11)

ఒక కాలంలో భూమండలా స్సంతనీ ఏలిన ఈ రాజు శత్రువులు తనవాళ్లనందరినీ సంహరించగా ఈ నాడు వనానికి వెళ్లా లనుకొంటున్నాడు.

ఈ విషయంలో నువ్వు అడ్డు చెప్పవద్దు. అలా చేయడం అపకీర్తికరం అధర్మమూ కూడ” అన్నాడు. ఆ మాటలు విని భీముడు - “అర్జునా! భీష్మునికి, సోమదత్తునికి,

భూరిశ్రవస్సుకీ, శల్యునికీ, ద్రోణునికీ, ఇతరులకీ శ్రాద్ధం మనమే పెడదాం. మన తల్లి కుంతి కర్ణునికీ పెడుతుంది. “కున్తి కర్ణాయ దాస్యతి” (అశ్రమవాసపర్వం 11.18)

భీష్మాడు లెవ్వరికీ ధృతరాష్ట్రుడు శ్రాద్ధం పెట్టవలసిన పని లేదు. మనం అందుకు అంగీకరిస్తే శత్రువులు మనల్ని నిందిస్తారు.

జనక్షయానికి కారణభూతు లైన దుర్యోధనాదుల ఉత్తమలోకప్రాప్తి కోసం వాళ్లు నుద్దేశించి ప్రేతకర్మలు మనం చేయ నక్కరలేదు. వాళ్లు ఒక కష్టంలోనుంచి మరొక కష్టంలోనికి వెడుతూ అలాగే బాధ పడుతూ ఉండాలి.

పన్నెండు సంవత్సరాల వనవాసాన్నీ, ద్రౌపదికి అన్ని కష్టాలు కలిగించిన ఒక సంవత్సరం అజ్ఞాతవాసాన్నీ నువ్వు ఎలా మరచిపోయావు?

ఈనాడు మనమీద ధృతరాష్ట్రుడు చూపిస్తున్న ప్రేమంతా ఆనాడు ఎక్కడికి పోయింది? వనంలో దొరికే ఆహారం తింటూ పదమూడు సంవత్సరాలు అరణ్యాలలో తిరిగేం కదా; ఆనాడు భీష్ముడూ, ద్రోణుడూ, సోమదత్తుడూ ఏ మైపోయారు? ఆనాడు నీ పెదతండ్రి నిన్ను తండ్రి వలె చూడలేదు కదా? పార్థా! కులపాంసనుడు ఈ దుర్బుద్ధి ఆనాడు ద్యూతం, ఆడుతూన్నప్పుడు జయం మనకే వచ్చిందా?” అంటూ విదురుణ్ణి అడిగిన విషయం మరచిపోయావా?” అంటూ అర్జునుని మాటలకు తీవ్రంగా అడ్డు చెప్పాడు.

భీముడు ఇంకా ఇలా ఏదో అనబోతూంటే యుధిష్ఠిరుడు కొంచెం గట్టిగా - ‘మాట్లాడకు’ అని మందలించాడు.

తమేవంవాదినం రాజా కున్తిపుత్రో యుధిష్ఠిరః,

ఉవాచ వచనం ధీమాన్ జోషమాస్వేతి భర్తయన్. (అశ్రమవాసపర్వం 11.25)

అప్పుడు అర్జునుడు - “భీమా! నువ్వు నాకు అన్నవు; పూజ్యుడవు; ఇంతకంటే ఎక్కువ నే నేమీ చెప్పకూడదు - రాజర్షి యైన ధృతరాష్ట్రుణ్ణి మనం అన్ని విధాలా గౌరవించాలి. పురుషోత్తము లైన సాధువులు ఆర్యుల కట్టుబాట్లను అతిక్రమించకుండా అపరాధాలను స్మరించక ఇతరులు చేసిన ఉపకారాలనే స్మరిస్తారు.”

భీమ జ్యేష్ఠో గురుర్యే త్వం నాతోఽన్యద్వక్తుముత్సహే,

ధృతరాష్ట్రస్తు రాజర్షిః సర్వథా మానమర్హతి,

న స్మరస్యపరాధాని స్మరన్తి సుకృతాన్యపి,

అసంభిన్నార్జమర్యాదాః సాధవః పురుషోత్తమాః. (అశ్రమవాసపర్వం 12.1,2)

ఈ సంభాషణ అంతా అయిన తరువాత యుధిష్ఠిరుడు విదురునితో - “రాజుకు ఎంత ధనం కావాలో అంత ధనమూ కూడ నా ధనాగారంనుంచి తీసికొన మని చెప్పు. భీముని మనస్సు బాధపడకూడదు” అన్నాడు.

విదురునితో ఇలా అని యుధిష్ఠిరుడు అర్జునుణ్ణి మెచ్చుకొన్నాడు. భీముడు అర్జునుని వైపు క్రీకంటితో చూచాడు.

యుధిష్ఠిరుడు మళ్ళీ విదురునితో - “భీమసేనుడు అరణ్యవాసకాలంలో ఎండ అనక, వాన అనక, చలి అనక చాల కష్టాలు అనుభవించాడు. అందుచేత అతడు అలా మాటలాడినా ఆతని విషయంలో ఏమీ కోపం చెందవద్దని కూడ రాజుతో చెప్పు.

రాజుకు ఎంత ధనం కావాలో అంత ధనం తీసికొని వెళ్లి యథేచ్ఛగా దానధర్మాలు చేసికొమ్మనీ, అవసర మైతే అర్జునుని ఇంట్లోని ధనం కూడ తీసికొని వెళ్లమనీ కూడ ఆయనకు చెప్పు. అంతే కాదు, ఈ శరీరం కూడ ఆయనదే అని చెప్పు” అన్నాడు.

విదురుడు ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్లి జరిగిన దంతా చెప్పాడు. “భీముడు దుర్యోధనాదులు తమను పెట్టిన కష్టా లన్నీ స్మరించి మొదట్లో అంగీకరించకపోయినా, యుధిష్ఠిరార్జునులు నచ్చజెప్పగా చివరికి అంగీకరించాడు. “భీముని విషయంలో నువ్వు మనస్సులో ఏమీ ఉంచుకొనకు” అని కూడ యుధిష్ఠిరుడు నీతో చెప్పమన్నాడు. అందుచేత నువ్వు ఎంత ధనం కావా లంటే అంత ధనం తీసికొని నీ ఇష్టం వచ్చినట్లు దానధర్మాలు చేయవచ్చును” అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు చాల సంతోషించి పది రోజులపాటు నిర్విరామంగా శ్రాద్ధయజ్ఞమూ దానయజ్ఞమూ నిర్వహించాడు. ధనరూపంలోను, వస్తురూపంలోను, భోజనరూపంలోను వేలకొలది జనులకు దానాలు చేశాడు.

యుధిష్ఠిరుని ఆజ్ఞ ప్రకారం గణకులు, లేఖకులు ధనరాశులు దగ్గర పెట్టుకొని “ఇతని కెంత ఇయ్యాలి, అతని కెంత ఇయ్యాలి” అని ధృతరాష్ట్రుణ్ణి అడుగుతూ వంద ఇమ్మంటే వెయ్యి, వెయ్యి ఇమ్మంటే పది వేలు - ఈ విధంగా దానాలు చేశారు.

అనిశం యత్ర పురుషా గణకా లేఖకాస్తదా,

యుధిష్ఠిరస్య వచనాదపుచ్చస్త స్మ తం నృపమ్. (ఆశ్రమపర్వం 14.8)

శతదేయే దశశతం సహస్రే చాయుతం తథా,

దీయతే వచనాద్రాజ్ఞః కున్తిపుత్రస్య ధీమతః. (ఆశ్రమవాసపర్వం 14.10)

ఈ విధంగా ధృతరాష్ట్రుడు పుత్రపౌత్రాదులకు, పితరులకు, తనకు, గాంధారికి కూడ ఔర్ధ్వదేహిక క్రియలు (మరణానంతరం చేసే కర్మ) చేశాడు.

ఏవం సపుత్రపౌత్రాణాం పితౄణామాత్మనస్తథా,

గాంధార్యాశ్చ మహారాజ! ప్రదదావౌర్ధ్వదేహికమ్. (ఆశ్రమవాసపర్వం 14.15)

ఆ రాజు దానాలు చేసి చేసి అలసిపోయాడు. అప్పుడు ఆ దానయజ్ఞం ఆపివేశాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు వనానికి బయలుదేరుట

పదిరోజుల ఔర్ధ్వదేహికకార్యాలు పూర్తి చేసికొని ధృతరాష్ట్రుడు మరునాడు కార్తికపూర్ణిమనాడు బ్రాహ్మణులచేత ఇష్టి చేయించి, అగ్నులను ముందిడుకొని, నారచీరలు, అజినమూ ధరించి వనానికి బయలుదేరాడు. రాజప్రాసాదంలో ఉన్న పురుషులూ, స్త్రీలూ అందరూ శోకావిష్టలై రోదిస్తూ గాంధారి - ధృతరాష్ట్రుల వెనుకనే వెళ్లారు.

ముందు కుంతి నడవగా, కండ్లకు గంతలు కట్టుకొని ఉన్న గాంధారి ఆమె భుజం పట్టుకొని నడిచింది. గాంధారి భుజం పట్టుకొని ధృతరాష్ట్రుడు నడచాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు తన కూడా వస్తూన్న బంధువర్గాన్నీ, మిత్రులనూ, పౌరులనూ బ్రతిమాలి వెనుకకు పంపివేశాడు. విదురుడూ, సంజయుడూ మాత్రం గాంధారి - ధృతరాష్ట్రులతో వనానికి వెళ్లడానికి నిశ్చయించుకొన్నారు.

కుంతి కూడ వాల్మీధరితోను ఆ వనానికి వెళ్లి వాళ్లకు ఉపచారం చేస్తూ వనంలోనే ఉండి తపస్సు చేసికోవా లని నిశ్చయించుకొని వాళ్లతో పాటు నడిచి వెళ్లిపోతూన్నది. ఈ విషయం పాండవులకు తెలియదు.

పౌరు లందరూ వెనుకకు వెళ్లిపోయిన తరువాత యుధిష్ఠిరాదులు కూడ ధృతరాష్ట్రుని అనుమతితో నగరానికి వెళ్లడానికి సిద్ధం అయ్యారు.

యుధిష్ఠిరుడు తల్లి వద్దకు వెళ్లి - “అమ్మా! రాజుతో కూడ నేను వెడతాను. నువ్వు కోడల్లందరితోనూ కలిసి నగరానికి వెళ్లు” అన్నాడు.

కుంతి గాంధారితో నడుస్తూనే - “పుత్రా! సహదేవుణ్ణి జాగ్రత్తగా చూచుకో. మహా వీరు డైన కర్ణుణ్ణి స్మరిస్తూ ఉండు. నేను కర్ణుని విషయం ముందుగానే మీకు చెప్పక చాల పొరబాటు చేశాను. అతడు తరించడానికై చాలా దానాలు చెయ్యి. ద్రౌపదికి ప్రియమైన పనులు మాత్రమే చేస్తూ భీమ - అర్జున - నకులులను జాగ్రత్తగా చూచుకో. కులం భారం అంతా ఇప్పుడు నీమీదనే ఉంది కదా.

నేను వీ రిద్దరికీ శుశ్రూష చేస్తూ వనంలోనే నివసించి తపస్సు చేసికొంటాను” అంది.

ఆ మాట వినగానే యుధిష్ఠిరుడు నిశ్చేష్టడయ్యాడు. నోటివెంట మాట బైటకు రాలేదు. క్షణకాలం ఆలోచించి - “నువ్వు వనంలో ఎలా ఉండగలుగుతావు? నువ్వు వాసుదేవుని ద్వారా పంపిన ఉత్సాహభరితా లైన మాటలు, విదులావృత్తాంతాదులూ విని మేం యుద్ధం చేసి రాజ్యం సంపాదించాం. ఆ విధంగా మాకు క్షాత్రధర్మం ఉపదేశించి నువ్వు ఆ ధర్మాన్ని ఎలా విడిచిపెడతావు? వనానికి వెళ్లవద్దు” అన్నాడు. మిగిలిన పాండవులు కూడ దీనంగా, బ్రతిమాలారు. పాంచాలి మొదలైన కోడళ్లు కూడ అనేక విధాల ఆమెను వనగమనం నుంచి విరమింపచేయడానికి ప్రయత్నించారు.

కుంతి మాత్రం తన నిర్ణయాన్ని మార్చుకొనలేదు. “క్షాత్రధర్మం అనుసరించి, మీ పరాక్రమం చూపి రాజ్యం సంపాదించండి అంటూ నేను ఉద్బోధించినది నిజమే. కురువంశంలో పుట్టిన మహావీరు లైన మీరు క్షుద్రమానవుల వలె నీచ మైన జీవితాలు గడపకూడ దని నే నలా చేశాను.

నేను భర్తతో కలిసి అనేక సౌఖ్యాలు అనుభవించాను. యజ్ఞాలు చేశాను. దానాలు ఇచ్చాను. తపస్సు చేసి పతిలోకం చేరా లనేదే నా తీవ్రమైన వాంఛ. నాకు మీ రాజ్యభోగాల మీద ఏ మాత్రమూ ఆసక్తి లేదు. తపస్సుచేత నా శరీరం శుష్కింపచేసుకొంటాను.

కురుశ్రేష్ఠా! భీమసేనాదులతో కలిసి వెనుకకు వెళ్లు. నువ్వు ఇప్పుడు సకలభూమండలాధిపతివి. అందుచేత నీ బుద్ధిని ధర్మం మీద స్థిరంగా నిలుపుకో. నీ మనస్సు సంకుచితం కాక విశాలంగా ఉండే టట్లు చూచుకో.”

నివర్తస్య కురుశ్రేష్ఠ భీమసేనాదిభిః సహ,

ధర్మే తే ధీయతాం బుద్ధిర్మనస్త మహదస్తు తే. (ఆశ్రమవాసపర్వం 17.21)

అని కుంతి ఉపదేశించింది.

కుంతి మాటలు విన్న పాండవులు సిగ్గుపడుతూ ధృతరాష్ట్రునకు గాంధారికీ, కుంతికీ ప్రదక్షిణనమస్కారాలు చేసి, శోకభరితా లైన హృదయాలతో వెనుకకు మరలారు.

ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారితోను, విదురునితోను - “కుంతిని వెనుకకు వెళ్లేటట్లు చెయ్యండి, ధర్మరాజు చెప్పిన మాట సత్యమే. పుత్రుల అంత ఐశ్వర్యాన్నీ పుత్రులనూ విడిచి తెలివైన ఏ తల్లైనా వనానికి వెడుతుందా?

రాజ్యంలో ఉన్నప్పుడు కూడ ఈమె దానవ్రతం అవలంబించి గొప్ప తపస్సు చేసికొనవచ్చును. అందుచేత ఏదో విధంగా చెప్పి పంపివేయండి.” అన్నాడు.

గాంధారి ధృతరాష్ట్రుని మాటగాను తన పక్షాన కూడ కుంతికి అనేకవిధాల చెప్పింది. అయినా కుంతి వినలేదు.

ధృతరాష్ట్రాదులు గంగాతీరం చేరి ఆ రాత్రికి అక్కడ నివసించారు. మరునాడు గంగాతీరం నుండి బయలుదేరి కేకయదేశరా జైన శతయూపు డను రాజర్షి నివసిస్తూన్న ఆశ్రమానికి వెళ్లారు.

శతయూపునితో కలిసి ధృతరాష్ట్రుడు వ్యాసాశ్రమం చేరాడు. అక్కడ వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రాదులకు వనవాసానికి విహితము లైన నియమాలను బోధించాడు. అక్కడ అందరూ తపస్సు ప్రారంభించారు.

ధృతరాష్ట్రాదులు అక్కడ ఉండగా ఒకనాడు నారదుడు, పర్వతుడు, దేవలుడు, ద్వైపాయనుడు, కొందరు సిద్ధులు, శతయూపుడు ధృతరాష్ట్రుణ్ణి చూడడానికై వచ్చారు.

వారందరూ ధర్మసంబద్ధ మైన అనేక కథలు చెప్పుకొంటూ కొంత సమయం గడిపారు. నారదుడు ఆ ఆశ్రమంలో నివసించి తపస్సు చేసి ఉత్తమలోకాలకు వెళ్లిన కొందరు మహాత్ములను గూర్చి చెప్పి - ధృతరాష్ట్రునితో - “రాజా! ద్వైపాయనుని అనుగ్రహించేత నువ్వు కూడ ఈ తపోవనానికి వచ్చావు. తపస్సు పూర్తి అయిన తరువాత నువ్వు గాంధారి కూడ మహాత్ములు పొందిన ఉత్తమగతి పొందుతారు. మీ ఇద్దరికీ భక్తితో శుశ్రూష చేస్తూన్న యుధిష్ఠిరజనని కుంతి కూడ భర్త ఉన్న లోకానికి వెడుతుంది.

యుధిష్ఠిరుడు సనాతనధర్మదేవుడు. విదురుడు మహాత్ముడైన యుధిష్ఠిరునిలో ప్రవేశిస్తాడు. ఆ విషయాన్నే గూర్చి ధ్యానిస్తూండడం చేత సంజయుడు స్వర్గానికి వెడతాడు” అని అన్నాడు.

నారదుని మాటలు విని ధృతరాష్ట్రాదులు సంతోషించారు. శతయూపుడు నారదునితో - “దేవర్షి! నీ మాటలు వినడం చేత ధృతరాష్ట్రునికి మాకూ కూడ తపస్సు మీద శ్రద్ధ బాగా పెరిగింది. నే నొక ప్రశ్న అడగా లనుకొంటున్నాను; దివ్యదృష్టి సంపన్నుడ వైన నువ్వు ఆ యా రాజర్షులందరూ వెళ్లిన లోకాలను గూర్చి చెప్పావు కాని, ధృతరాష్ట్రుడు ఏ లోకానికి వెడతాడో చెప్పలేదు. అది చెప్ప మని కోరుతున్నాను” అన్నాడు.

“నేను దేవలోకానికి వెళ్లి నప్పుడు ఇంద్రుడు చెప్పగా - ధృతరాష్ట్రుడు మూడు సంవత్సరాల తరవాత కుబేరుని వద్దకు వెడతా డని విన్నాను” అని నారదుడు చెప్పాడు.

యుధిష్ఠిరాదులు అరణ్యానికి వెళ్లుట

ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారి, కుంతి, విదురుడు, సంజయుడు వనానికి వెళ్లిన నాటి నుండి పాండవులూ పౌరులూ కూడ చాల శోకాక్రాంతు లయ్యారు. వాళ్లందరూ వనంలో ఎలా ఉన్నారో ఏమి కష్టాలు పడుతున్నారో అని అనుకొంటూ పాండవులు ఎలాగైనా తల్లిని చూడా అని నిశ్చయించుకొన్నారు.

యుధిష్ఠిరుడు యుయుత్సువునూ, ధౌమ్యుణ్ణి రాజ్యవ్యవహారాలు చూచుకొనడానికై నియోగించి పెద్ద సైన్యంతోను అంతఃపురస్థీలతోను బయలుదేరి కొన్ని రోజులు ప్రయాణం చేసి కురుక్షేత్రం చేరాడు.

యుధిష్ఠిరాదు లందరూ పాదచారులై ధృతరాష్ట్ర దున్న ఆశ్రమంలో ప్రవేశించి అక్కడ ధృతరాష్ట్రాదులను చూడగానే పరుగెత్తి వెళ్లి అందరూ కూడ వాళ్లకు పాదాభివందనం చేశారు. నగరంనుండి వచ్చినవా క్లందరూ చుట్టూ ఉండడంతో ధృతరాష్ట్రుడు ఆనందపరవశుడై తాను మళ్లీ హస్తినాపురంలో తన గృహంలో ఉన్నట్లు భావించాడు.

స తైః పరివృతో మేనే హర్షభాష్పావిలేక్షణః,

రాజాత్మానం గృహగతం పురేవ గజసాహ్వయే. (ఆశ్రమవాసపర్వం 24.18)

ఆ ఆశ్రమానికి పాండవులు వచ్చా రని విని చుట్టూ ప్రక్కల ఆశ్రమాలలో ఉన్న మును లందరూ వాళ్లను చూడడానికి వచ్చారు. వీరిలో యుధిష్ఠిరు డెవరు, భీము డెవరు, అర్జును డెవరు, నకులు డెవరు, సహదేవు డెవరు, ద్రౌపది ఎవరు అని వాళ్లు అడుగగా సంజయుడు వాళ్లను ఒక్కొక్కరినే చూపుతూ అందరినీ గూర్చి వాళ్లకు పరిచయం చేశాడు.

“యుధిష్ఠిరా! మీ రందరూ సుఖంగా ఉన్నారా? రాజ్యపాలనం బాగా జరుగుతూ న్నదా? ప్రజ లందరూ నీకు అనుకూలంగా ఉన్నారా?” అంటూ ఇంకా ఎన్నో విధాల ధృతరాష్ట్రుడు యుధిష్ఠిరుణ్ణి కుశలప్రశ్నలు వేశాడు.

యుధిష్ఠిరుడు రాజ్యం అంతా శాంతిభద్రతలతో బాగున్నది అని చెబుతూ - “నీ తపస్సు బాగా జరుగుతున్నదా? మా తల్లి ఏమీ శ్రమపడకుండా మీ శుశ్రూష చేస్తూన్నదా? మా పెదతల్లి శీతాతపాదులను తట్టుకొని సుఖంగా ఉంటూన్నదా? పుత్రులను గూర్చి స్మరిస్తూ దుఃఖించడం లేదు కద? పాపాత్ముల మైన మమ్మల్ని గూర్చి మనస్సులో చెడు భావన లేవీ లేకుండా ఉన్నదికదా?” అని ప్రశ్నించి - “ఏడీ! విదురు డెక్కడ” అన్నాడు అని అడిగాడు.

“విదురుడు సకుశలంగా ఉన్నాడు. ఘోర మైన తపస్సు చేస్తున్నాడు. కేవలం వాయువు మాత్రమే భక్షిస్తూ నాడు లన్నీ పైకి కనబడుతూ కృశించిపోయి ఉన్నాడు. అప్పుడప్పుడు మునులకు కనబడుతుంటా డట” అని ధృతరాష్ట్రుడు చెపుతూండగానే కొంత దూరంలో విదురుడు కనబడ్డాడు.

అతడు పూర్తిగా కృశించి శల్యావశిష్టుడై, దిగంబరుడై, జుట్టంతా జడలు కట్టి ఉన్నాడు. నోటిలో ఒక రాతిముక్క పెట్టుకొని ఉన్నాడు. శరీరం అంతా మురికి పట్టి ఉంది.

ఇత్యేవం బ్రువతస్తస్య జటీ వీటాముఖః కృశః,

దిగ్వాసా మలదిగ్ధాజ్ఞో వనరేణుసముక్షితః. (అశ్రమవాసపర్వం. 26.18)

దూరంలో అతనిని చూడగానే ధర్మరాజు ఒక్కడే పరుగెత్తి ఆ వైపు వెళ్లాడు. అతడు దట్టమైన అడవిలోకి వెళ్లిపోతున్నాడు. “విదురా! నేను నీ ఇష్టు డైన యుధిష్ఠిరుణ్ణి” అంటూ యుధిష్ఠిరు డాతనిని వెంబడించాడు.

అత డొక చెట్టు మొదట్లో ఆగాడు. “నేను యుధిష్ఠిరుణ్ణి” అంటూ ధర్మరాజు అతనికి నమస్కరిస్తూ ఎదురుగా నిలబడ్డాడు.

విదురుడు ఏమీ మాట్లాడకుండా ధర్మరాజు కళ్లలోనికి కళ్లు పెట్టి చూచాడు. విదురుడు అలా ధర్మరాజుకేసీ చూస్తూ నిలబడగానే యోగబలంచేత అతని తేజస్సు, సూక్ష్మశరీరమూ కూడ ధర్మరాజు శరీరంలో ప్రవేశించాయి. అతని శరీరం చెట్టుమీదికి వాలిపోయింది.

అప్పుడు ధర్మరాజు తేజస్సు కొన్ని రెట్లు వృద్ధిపొందింది. తాను చాల బలవంతు డన్నట్లు భావిస్తూ ధర్మరాజు తన సనాతన మైన యథార్థస్వరూపం స్మరించాడు.

ధర్మరాజు అతని శరీరాన్ని అక్కడ ఉండగానే దహించా లనుకొన్నాడు. అంతలో “ధర్మరాజా! ఇతడు యతిధర్మంలో ఉన్నాడు. ఇతని శరీరాన్ని దహించకూడదు. ఇతడు సాంతానికము లనే లోకాలకి వెడతాడు” అని ఆకాశవాణి వినబడింది.

ధర్మరాజు తిరిగి వచ్చి ధృతరాష్ట్రాదులకు జరిగిన దంతా చెప్పాడు. అందరూ ఆశ్చర్యపడ్డారు.

ధర్మరాజుతో ధృతరాష్ట్రుడు - “యుధిష్ఠిరా! అతిథిగా వచ్చిన నీకు మేం తినే ఆహారమే ఇస్తున్నాను. “ఏ మానవుడు ఏ ఆహారం భుజిస్తాడో అదే ఆహారం అతిథికి కూడ ఇస్తాడు కదా”

యదర్థో హి నరో రాజంస్తదర్థోఽస్యాతిథిః స్మృతః. (ఆశ్రమవాసపర్వం 26.37)

అంటూ ఆత డిచ్చిన ఫలమూలాదులను భుజించి యుధిష్ఠిరాదులు ఆ రాత్రి అక్కడ గడిపారు.

మరునాడు యుధిష్ఠిరుడు ఆశ్రమవాసు లైన మునులకు ఇవ్వడానికై తీసికొని వచ్చిన పాత్రలూ, పళ్లాలు మొదలైన వస్తువులు చుట్టుప్రక్కల నున్న ఆశ్రమాలకి వెళ్లి ఆ మునులందరికీ ఇచ్చి తిరిగి వచ్చాడు.

పాండవులు, గాంధారి, కుంతి మొదలైనవాళ్లు ధృతరాష్ట్రుని చుట్టూ ఉపవిష్టులై ఏవేవో మాట్లాడుకొంటున్నారు.

ఇంతలో భగవంతుడైన వేదవ్యాసుడు, శతయూపుడు మొదలైన ఆశ్రమవాసులు, కొందరు దేవర్షులు అక్కడికి వచ్చారు. యుధిష్ఠిర - భీమసేనాదులు అభ్యుత్థానాదులతో వాళ్లను సత్కరించారు. వ్యాసుడు వారందరి మధ్యా, పైన కృష్ణాజినం పరచిన కుశాసనం మీద కూర్చున్నాడు.

“ధృతరాష్ట్రా! నీ తపస్సు బాగా జరుగుతున్నదా? వనవాసానికి అలవాటు పడ్డావా? పుత్రవినాశంవల్ల కలిగిన శోకం నిన్ను బాధించడం లేదు కద? ధర్మార్థ దృష్టి గలది, మహాప్రజ్ఞావంతురాలూ, బుద్ధిమతీ అయిన కోడలు గాంధారిని శోకం పీడించడం లేదు కద? పుత్రులను విడచి పెద్దల శుశ్రూష చేయడం కోసం వచ్చిన కుంతి అహంకారం లేకుండా మీకు శుశ్రూష చేస్తున్నదా?

ధర్మసుత - భీమ - అర్జున - నకుల - సహదేవుల విషయంలో నీ మనస్సు నిర్మలంగా ఉందా? వీళ్లను అభినందిస్తున్నావా? పరిశుద్ధ మైన భావంతో జ్ఞానం సంపాదించావా?

ఎందుచేత నంటే - ఏ ప్రాణి విషయంలోను వైరభావం లేకపోవడము, సత్యము, క్రోధం లేకపోవడమూ ఈ మూడూ చాల శ్రేష్ఠ మైన ధర్మాలు.

ఏతద్ధి త్రితయం శ్రేష్ఠం సర్వభూతేషు భారత,

నిర్వైరతా మహారాజ సత్యమక్రోధ ఏవ చ. (ఆశ్రమవాసపర్వం 28.9)

రాజేంద్రా! విదురుని విషయం తెలిసింది. మాండవ్యుని శాపంవల్ల ధర్మదేవుడు విదురుడుగా జనించాడు. అతడు మహాబుద్ధి; మహాయోగి; మహాత్ముడు; మహామనస్కుడు. దేవతలలో బృహస్పతిగాని, అసురులలో శుక్రుడు గాని ఈతనికి సాటి రారు.

అనాడు మాండవ్యుడు చాలాకాలం పాటు శ్రమపడి సంపాదించిన తపస్సును వ్యయం చేసికొని సనాతనుడైన ధర్మదేవుణ్ణి తిరస్కరించాడు (శపించాడు). నేను బ్రహ్మదేవుని ఆజ్ఞచేత విచిత్రవీర్యుని భార్యయందు వీనిని జనింపచేశాను.

నీ సోదరు డైన ఇతడు సనాతను డైన ధర్మదేవుడే. యోగులు ఇతనిని మనస్సులో ధ్యానిస్తూ ధారణం చేస్తారు.గాన ఇతనికి 'ధర్మః' అని పేరు అని పండితులు చెబుతారు.

ఈ ధర్మదేవుని గూర్చి తపస్సు చేసినవారిని సత్యంచేత, దమంచేత, శమంచేత, అహింసచేత దానంచేత వృద్ధిపొందిస్తాడు.

ఈ ధర్మదేవుడే యోగబలంచేత యుధిష్ఠిరుణ్ణి జనింపచేశాడు. అగ్ని, వాయువు, ఉదకము, పృథివి, ఆకాశము ఇవన్నీ ఇహలోకంలోనూ, ఇతరలోకాలలోనూ ఏ విధంగా ఉంటాయో అట్లే ధర్మపురుషుడు ఈ చరాచరజగత్తును అంతనూ వ్యాపించి ఉంటారు.

యథా వహ్నిర్యథా వాయుర్యథాఽపః పృథివీ యథా,
యథాకాశం తథా ధర్మ ఇహ చాముత్ర చ స్థితః,
సర్వశ్చైవ రాజేష్ఠ సర్వం వ్యాప్య చరాచరమ్. (అశ్రమవాసపర్వం 28.19)

ఆ ధర్మదేవుడే విదురుడు; ఆ విదురుడే నీ ఎదుట ప్రేష్యుడు వలె చేతులు కట్టుకొని కూర్చున్న ఈ పాండురాజపుత్రు డైన యుధిష్ఠిరుడు.

యో హి ధర్మః స విదురో విదురో యః స పాణ్డవః,
స ఏష రాజన్ దృశ్యస్తే పాణ్డవః ప్రేష్యవత్ స్థితః. (అశ్రమవాసపర్వం 28.21)

నీ సోదరుడు ఈతనిని చూడగానే మహాయోగబలంతో ఈతనిలో ప్రవేశించాడు. నీకు కూడ నేను శ్రేయస్సు కలిగింపచేస్తాను. నీ మనస్సులోని సంశయాలు ఛేదించడం కోసమే నే నిప్పుడు వచ్చాను. రాజా! నువ్వు ఏమి చూడా లను కొంటున్నావో, ఏమి స్పృశించా లనుకొంటున్నావో, ఏమి వినా లనుకొంటున్నావో చెప్పు; అన్నీ చేస్తాను" అని వ్యాసుడు విదురధర్మరాజుల యథార్థస్వరూపాన్ని గూర్చి అక్కడ నున్నవా క్లందరికి విశదీకరిస్తూ ధృతరాష్ట్రుణ్ణి కావలసిన వరాలు కోరుకొ మ్మన్నాడు.

వైశంపాయను డీ విధంగా చెబుతూండగా జనమేజయుడు - “ధృతరాష్ట్రాదులను చూడడానికి వనానికి వెళ్లిన పాండవులు అక్కడ ఎంత కాలం ఉన్నారు” అని మధ్యలో ప్రశ్నించాడు. “ఇప్పుడు నేను చెప్పి నట్లు వ్యాసుడు వచ్చి ధృతరాష్ట్రాదులకు విదురుణ్ణి గూర్చి చెప్పిననాటికి పాండవులు వనం వచ్చి ఒక మాసం అయింది” అని వైశంపాయనుడు అన్నాడు.

ఈ విధంగా వ్యాసుడు నీ కేమి కావాలో కోరుకొ మ్మని ధృతరాష్ట్రునితో పలికి - “నీ మనస్సులోను, గాంధారి, కుంతిమొదలైనవాళ్ల మనస్సులలోను ఉన్న కోరిక నాకు తెలుసు; అదేదో ఈ మహాపురుషుల సమక్షంలో చెప్పు” అన్నాడు.

ఆ మాట విని ధృతరాష్ట్రుడు - “నా దుర్బుద్ధులైన పుత్రులు ధనాశతో అనేకపాప కృత్యాలు చేశారు. ధర్మాత్ములైన పాండవులను నానాబాధలూ పెట్టారు. భీష్ముడ్రోణాది మహాపురుషుల మరణానికి కారణం అయ్యారు. ఆ విషయా లన్నీ స్మరించి నప్పు డల్లా నా మనస్సులో చాల బాధ కలుగుతుంటుంది” అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుని మాటలు విన్న గాంధారి, కుంతి, ద్రౌపది, సుభద్రా మొదలైన ఉత్తమస్త్రీల మనస్సులలోని శోకం మళ్లీ కెలికిన ట్లయింది. పుత్రశోకంతో బాధపడుతూన్న గాంధారి లేచి నిలబడి దోసిలి కట్టి వ్యాసునితో ఇలా అంది -

“మునిపుంగవా! ఈ రాజు పదహారు సంవత్సరాలనుంచి పుత్రశోకంతో సరిగా నిద్రపోవడం లేదు. నా కోడల క్షందరిలోకి అతిప్రియురాలైన ఈ ద్రౌపది మరణించిన పుత్రులను, బంధువులను, తండ్రి సోదరులూ మొదలైన బంధువులనూ స్మరించి శోకంతో కుమిలి పోతూన్నది. కృష్ణుని సోదరి ఈ సుభద్ర అభిమన్యుణ్ణి, నా వందమంది కోడళ్ళూ భర్తలను స్మరిస్తూ దుఃఖంతో బాధపడుతున్నారు. ఇక్కడనే ఉన్న ఈ స్త్రీలందరూ తమ తమ బంధువుల కోసం దుఃఖిస్తున్నారు.

నువ్వు తపోబలంచేత క్రొత్త లోకాలనే సృష్టించగలవు. అలాంటప్పుడు లోకాంతరాలలో ఉన్న పుత్రులను రాజుకు చూపించడం నీ కెంత పని!

లోకానన్యాన్ సమర్థోఽసి ప్రప్థం సర్వాంస్తపోబలాత్,
కిము లోకాన్తరగతాన్ రాజ్ఞో దర్శయితుం సుతాన్. (ఆశ్రమపర్వం 29.40)

మా అందరి శోకమూ తొలగిపోయే టట్లు అనుగ్రహించు.”

గాంధారి ఈ విధంగా తన పుత్రులను గూర్చి చెప్పుతూన్నప్పుడు కుంతికి రహస్యంగా పుట్టిన తన పుత్రుడు కర్ణుడు జ్ఞాపకం వచ్చాడు. దూరశ్రవణదర్శనసమర్థుడైన వ్యాసమహర్షి అది కనిపెట్టి “నువ్వెదో చెప్పా లనుకొంటున్నట్లు కనబడుతున్నావు; అ దేదో చెప్పు” అన్నాడు కుంతితో.

అప్పుడు కుంతి - “పూజ్యుడా! నువ్వు నా శ్వశురుడవు. నాకు అందరి దేవతలను మించిన దేవతవు. సత్య మైన ఒక విషయం చెపుతున్నాను; విను.

ఒక మాటు మహాకోపస్వభావు డైన దుర్వాసుడు మా తండ్రిగారి ఇంటికి భిక్షకు వచ్చాడు. ఆయనకు నేను అన్నివిధాలా సేవలు చేశాను. కోపగించవలసి నప్పుడు కూడ కోపం చెందక పరిశుద్ధ మైన మనస్సుతో సేవలు చేశాను. ఆయన చాల సంతోషించి నాకు వరం ఇస్తా నన్నాడు. వద్దంటే ఎక్కడ శపిస్తాడో అని ఆ వరం తీసికొనడానికి అంగీకరించి తీసికొన్నాను.

“మంగళప్రదురాలా! నువ్వు ధర్మదేవునికి తల్లివి అవుతావు. నువ్వు ఏ దేవతలను ఆవాహన చేసినా వాళ్లు నీకు వశం అవుతారు” అని అంటూ ఆయన అంతర్ధానం చెందాడు.

ఒకనాడు నేడు మేడమీద నిలబడి నప్పుడు ఉదయిస్తూన్న సూర్యుడు కనబడ్డాడు. అప్పుడు నేను బాల్యచాపల్యంచేత, చేస్తూన్న పనిలోని తప్పు తెలియక ఆ సూర్యుణ్ణి ఆహ్వానించాను. వెంటనే సూర్యుడు రెండు రూపాలు ధరించి, ఒక రూపం ఆకాశంమీద ప్రకాశిస్తూండగా, రెండవ రూపంతో నా దగ్గరికి వచ్చి “వరం కోరుకో” అన్నాడు. నే నాతనికి శిరసా నమస్కరించి, భయంతో వణికిపోతూ - “వరం ఏమీ వద్దు వెళ్లిపో” అన్నాను. “నన్ను ఆహ్వానించడం వృథా అవడానికి వీలులేదు, అలా చేస్తే నిన్నూ నీకు వరం ఇచ్చిన ఆ విపుణ్ణి కాల్చివేస్తాను” అన్నాడు సూర్యుడు.

ఏ అపకారమూ చేయని ఆ విపుణ్ణి రక్షించడంకోసం నేను - “నాకు నీతో సమాను డైన పుత్రుణ్ణి ఇయ్యి” అన్నాను. అప్పుడు సూర్యుడు నన్ను తేజస్సుతో ప్రవేశించి, ఏమీ తెలియకుండా చేసి “నీకు పుత్రుడు కలుగుతాడు” అని చెప్పి ఆకాశంలోనికి వెళ్లిపోయాడు. నేను భయపడి పుట్టిన పుత్రుణ్ణి జలంలో విడిచివేశాను.

మూఢురాలనైన నేను నా పుత్రు డని తెలిసి కూడ అతనిని ఉపేక్షించాను. ఇది పాపమో కాదో నాకు తెలియదు. నీకు స్పష్టంగా చెప్పాను. పూజ్యుడా! ఇది నా మనస్సును ఎల్లప్పుడూ కాల్చివేస్తూన్నది. దానిని నీవే తొలగించాలి” అని ప్రార్థించింది.

కుంతి మాటలు విని వ్యాసుడు - “నువ్వు చెప్పి నట్లు అదంతా అలా జరగవలసి ఉంది; జరిగింది. నీ దోషం ఏమీ లేదు. నీవు కన్యాత్వం పొందావు కదా?”

అద్భుత మైన ఐశ్వర్యం (సామర్థ్యం) గల దేవతలు ఇతరుల శరీరాలను ఆవేశించ గలరు.

కేవల సంకల్పంచేత గాని వాక్కుచేత గాని, చూపుచేత గాని, స్పర్శచేత గాని, సంఘర్షంచేత గాని ఐదు రీతులచేత పుత్రులను పుట్టించ గల దేవత లున్నారు.

సన్ని దేవనికాయాశ్చ సంకల్పాజ్ఞనయన్తి యే,

వాచా దృష్ట్వా తథా స్వర్గాత్ సంఘర్షణేతి పఞ్చధా. (ఆశ్రమపర్వం 30.22)

కుంతీ! దేవధర్మంచేత మనుష్యధర్మాని కేమీ దోషం కలగదు అను విషయం తెలుసుకో. అందుచేత నీవు దీనిని గూర్చి మనస్సులో ఏమీ బాధ పడవలసిన పని లేదు.

మనుష్యధర్మో దైవేన ధర్మేణ హి న దుష్కృతి,

ఇతి కున్తి విజానీహి వ్యేతు తే మానసో జ్వరః. (ఆశ్రమవాసపర్వం 30.23)

బలవంతులకు సర్వమూ పథ్యమే; బలవంతులకు సర్వమూ పవిత్రమే - శుద్ధమే. బలవంతులకు సర్వమూ ధర్మమే. బలవంతులకు సర్వమూ స్వీయమే.”

సర్వం బలవతాం పథ్యం సర్వం బలవతాం శుచి,

సర్వం బలవతాం ధర్మః సర్వం బలవతాం స్వకమ్. (ఆశ్రమవాసపర్వం 30.34)

అన్నాడు. వ్యాసుడు కుంతితో ఈ విధంగా చెప్పి గాంధారితో ఇలా అన్నాడు.

“గాంధారీ! మీ అందరూకూడ యుద్ధంలో మరణించిన బంధువుల నందరిని నిద్రపోయి లేచినవాళ్లను చూచి నట్లు చూడగలరు.

యుద్ధరంగంలో వెనుకకు తిరగకుండా యుద్ధం చేసిన ఆ మహాత్ము లందరూ సాధారణమానవులు కారు. వా క్లందరూ దేవాంశలతోను, గంధర్వ - యక్ష - రాక్షస - దానవ - ఋష్యాదుల అంశాలతోను పుట్టినవారు.

ధృతరాష్ట్ర దను, గంధర్వరాజు ఈ ధృతరాష్ట్రుడుగా పుట్టాడు. మరుద్గణంలోని అచ్యుతుడు పాండువుగా పుట్టాడు. విదురుడు యుధిష్ఠిరుడూ కూడ ధర్మదేవుని అంశలు. కలి దుర్యోధనుడు గాను, ద్వాపరుడు శకుని గాను పుట్టారు. దుఃశాసనాడు లందరూ రాక్షసులు. మరుద్గణంలోని అరిందముడు భీముడు గాను, నరనారాయణులు అర్జున - వాసుదేవులు గాను జన్మించారు. నకులసహదేవులు అశ్వినీదేవతలు. సూర్యుడు కర్ణుడుగా జన్మించాడు. ఆరుగురు మహారథులు వధించిన అభిమన్యువు సోముడు. ద్రౌపదితో కలిసి పుట్టిన దృష్టద్యుమ్నుడు శుభ మైన అగ్నిభాగం. శిఖండి రాక్షసుడు. ద్రోణుడు బృహస్పతి భాగం. అశ్వత్థామ రుద్రాంశసంభూతుడు. భీష్ముడు వసువులలో ఒకడు. గాంధారీ! మనుష్యులుగా పుట్టిన దేవతలే స్వర్గానికి వెళ్ళిపోయారు.

పరలోకాన్ని గూర్చి మీ మనస్సులలో ఉన్న భయాన్ని తొలగిస్తాను; భాగీరథీతీరానికి నడవండి. యుద్ధంలో మరణించినవాళ్ల నందరినీ చూపిస్తాను.

అందరూ ఔత్సుక్యంతో నిరీక్షిస్తున్నారు. వ్యాసమహాముని గంగానదిలో దిగి ఆ యా లోకాలలో ఉన్నవాళ్ల నందరినీ ఆహ్వానించాడు. అప్పుడు కురుపాండవసేన పూర్తిగా కలకలధ్వని చేస్తూ ఆవిర్భవించింది. భీష్మద్రోణాదులు, విరాటద్రుపదులు, ద్రుపదుని పుత్రులు, అభిమన్యువు, ధృతరాష్ట్రకుమారులు, కర్ణుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, యుద్ధంలో ప్రాణాలు విడచిన వీరు లందరూ కూడ పైకి లేచారు.

ధృతరాష్ట్రనికి వ్యాసుడు దివ్యదృష్టి ఇచ్చాడు. గాంధారి దివ్యదృష్టితో చూచింది. ఈ విధంగా పరలోకాలకి వెళ్లిన వీరు లందరూ లేచి పరస్పరమూ ద్వేషభావం పూర్తిగా విడచి కలిసి మెలిసి ఉన్నారు. తమను చూడడానికై వేచియున్న బంధువుల నందరినీ కలిశారు.

ఈ విధంగా వాళ్లు ఆ రాత్రంతా గడిపి తెల్లవారే సరికి అంతర్ధాన మయ్యారు. ఆ వీరు లందరూ వాళ్ల వాళ్ల లోకాలకు వెళ్లిపోయిన తరువాత మహాముని యైన వ్యాసుడు కౌరవుల క్షేమం కోరుతూ - “భర్తలు చనిపోయిన ఏ స్త్రీలు తమ పతిలోకాలకు వెళ్లా లనుకొంటున్నారో వాళ్లందరూ శీఘ్రంగా జాహ్నవీజలంలోనికి దిగండి” అన్నాడు. ఆ మాట వినగానే తీరంమీద ఉన్న భర్తృవిహీన లైన స్త్రీ లందరూ, మామగారి అనుజ్ఞ తీసికొని గంగలో ప్రవేశించి దివ్యదేహాలతో తమ భర్త లున్న లోకాలకి వెళ్లారు.

ఆ సమయంలో ధర్మవత్సలు డైన వ్యాసుడు ఎవరికి ఏ కోరిక ఉంటే ఆ కోరిక తీర్చాడు. మృతుల నందరినీ మళ్లీ చూడగానే అందరూ ఆనందభరితాంతరంగు లయ్యారు.

వ్యాసానుగ్రహంచేత జనమేజయుడు తన తండ్రిని చూచుట

వ్యాసుని అనుగ్రహంచేత ధృతరాష్ట్రాదులు మృతు లైన కౌరవ - పాండవవీరులను చూచా రని వైశంపాయనుడు చెప్పిన ఆ వృత్తాంతం విన్న జనమేజయుడు “వ్యాస మునీంద్రుడు అనుగ్రహించి నా తండ్రిని కూడ నాకు చూపిస్తే నేను చాల సంతోషిస్తాను” అన్నాడు.

అప్పుడు అక్కడనే యజ్ఞశాలలో ఉన్న వ్యాసమహర్షి అనుగ్రహించి పరీక్షిత్తును, అతడు మరణించునాటికి ఎలా ఉండేవాడో అలా చూపించాడు. జనమేజయుడు తన తండ్రిని, మహాత్ము డైన శమీకుణ్ణి అతని పుత్రు డైన శృంగీసీ ఆనాటి అమాత్యులనూ కూడ చూచాడు. జనమేజయుడు అవభృథంలో తండ్రిని కూడ స్నానం చేయించి, తాను స్నానం చేశాడు.

జనమేజయుడు అవభృథస్నానం చేసి జరత్కారుపుత్రు డైన ఆస్తీకునితో - “ఆస్తీకా!

ఈ యజ్ఞంలో అశ్వర్యకర మైన విషయాలు ఎన్నో జరిగాయి. నా తండ్రిని కూడ ప్రత్యక్షంగా చూడకలిగాను. నా శోకం అంతా తొలగిపోయింది” అన్నాడు.

“రాజా! తపోనిధి యైన కృష్ణద్వైపాయనుడు ఏ యజ్ఞంలో ఉంటాడో ఆ యజ్ఞంలో యజమానుడు రెండు లోకాలను జయించకలుగుతాడు.

జనమేజయా! విచిత్ర మైన ఆఖ్యానం విన్నావు. సర్పాలను భస్మం చేసి నీ తండ్రి వెళ్లినచోటికి పంపివేశావు. నీవు సత్యం తప్పనివాడవు గాన ఒక్క తక్షకుడు బ్రతికి ఉన్నాడు.

ఎంతోమంది మహర్షులను పూజించావు. మహాత్ము డైన నీ తండ్రి ఎట్టి ఉత్తమ గతి పొందాడో చూచావు. మహాపురుషుల దర్శనంవల్ల హృదయగ్రంథం లన్నీ విడిపోయాయి.

ఎవరు ధర్మపక్షపాతులో, ఎవరు మంచి నడవడికయందు ఆసక్తి గలవారో, ఎవరిని చూస్తే పాపం నశిస్తుందో అలాంటి మహాత్ములకు నమస్కరించాలి”

యే చ పక్షధరా ధర్మే సద్వృత్తరుచయశ్చ యే,

యాన్ దృష్త్వా హీయతే పాపం తేభ్యః కార్యా నమస్క్రియా.

(ఆశ్రమవాసపర్వం 35.16)

అని అంటూ ఆస్తీకుడు జనమేజయుణ్ణి సర్పయాగం నిర్విఘ్నంగా పూర్తి చేసికొన్నందుకు అభినందించాడు.

ఆ మాటలు విని జనమేజయుడు ఆస్తీకుని అనుమతి పొంది యజ్ఞానికి వచ్చిన ద్విజశ్రేష్ఠుల నందరినీ పూజించాడు.

తరువాత వనవాసానికి సంబంధించిన మిగిలిన కథ చెప్ప మని వైశంపాయనుణ్ణి కోరుతూ పుత్రపౌత్రాదులను చూచి ధృతరాష్ట్రు డేమి చేశాడు అని అడిగాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు ఆశ్రమానికి తిరిగి వచ్చిన తరువాత పరమర్షులు మొదలైనవారందరూ తమ తమ స్థానాలకు వెళ్లారు.

వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రునితో - “ధృతరాష్ట్రా! పాండవులు వనానికి వచ్చి ఒక మాసం దాటింది. వాళ్లను నగరానికి పంపివెయ్యి” అన్నాడు.

ఆ మాట విని ధృతరాష్ట్రుడు యుధిష్ఠిరునితో - “నాయనా! నీ అనుగ్రహంచేత నా శోకం పూర్తిగా శాంతించింది. ఇంక మీ రందరూ నగరానికి వెళ్లి రాజ్యపాలనం నిర్వర్తించండి. తపస్సుచేత జీర్ణ మైపోయిన ఈ శరీరం నిన్ను చూడగానే నిలబడింది.

ఎందుటాకులు తింటూ కాలక్షేపం చేస్తూన్న నీ తల్లులు కూడ ఇంక ఎంతో కాలం ఉండరు. ఇంక మేం జీవించి చేయవలసినది ఏదీ లేదు. నాయనా! మీ రందరూ ఈ వేళనో రేపో వెళ్లండి” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ధృతరాష్ట్రునితో - “ధర్మజ్ఞుడా! నన్ను విడిచివేయవద్దు. నేను కూడ మీతో ఇక్కడనే ఉంటాను. భీమాదులు వెడితే వెడతారు. నే నిక్కడనే ఉంటూ నీకూ నా తల్లులకు సేవ చేస్తాను” అని చెప్పి గాంధారికి కూడ అవే మాటలు చెప్పతూ - “నాకు కూడ రాజ్యంమీద పూర్వం ఉన్నట్లు ఆసక్తి లేదు. నేను కూడ తపస్సు చేసుకొంటాను.”

మమాపి న తథా రాజ్ఞి రాజ్యే బుద్ధిర్యథాపురా,
తపస్యేవానురక్తం మే మనః సర్వాత్మనా తథా. (అశ్రమపర్వం 36.30)

అన్నాడు.

గాంధారి, కుంతీ కూడ బోధించగా బోధించగా యుధిష్ఠిరుడు తిరిగి నగరానికి వెళ్లడానికి అంగీకరించాడు.

ఆ ముగ్గురికీ పాదాభివందనాలు చేసి, వాళ్ల ఆశీస్సులు గ్రహించి సపరివారంగా పాండవులు హస్తినాపురం చేరారు.

నారదుని ద్వారా యుధిష్ఠిరుడు ధృతరాష్ట్రాదుల మృతిని గూర్చి వినుట

దాదాపు రెండు సంవత్సరాలు గడచిన తరువాత ఒకనాడు నారదుడు యుధిష్ఠిరుని దగ్గరికి వెళ్లాడు. ఆయనకు ఆదరసత్కారాలు చేసి యుధిష్ఠిరుడు మాటల సందర్భంలో వనంలో ఉన్న ధృతరాష్ట్రాదుల క్షేమాన్ని గూర్చి ఆయనను అడిగాడు.

నారదుడు యుధిష్ఠిరునితో - “రాజా! మనస్సు గట్టి పరచుకొని విను. మీరు వనంనుంచి తిరిగి నగరానికి వెళ్లిన తరువాత నీ తండ్రి గాంధారి - కుంతీ - సంజయులతో కలిసి కురుక్షేత్రంనుండి, సాగ్విహోత్రుడై, గంగాద్వారానికి వెళ్లాడు. అక్కడ నోటిలో కంకరరాయి పెట్టుకొని, వాయువును మాత్రమే భక్షిస్తూ తీవ్ర మైన తపస్సు చేశాడు. ఆరు మాసాలలో అతడు అస్థిమాత్ర శేషు డయ్యాడు.

గాంధారి నీళ్లు మాత్రం ఆహారంగా తీసికొని తపస్సు చేసింది. నీ తల్లి మాసాని కొకసారి ఆహారం తీసికోగా సంజయుడు ఆరు రోజుల కొక సారి తీసికొనేవాడు. అయితే

అతని అగ్నులను మాత్రం యాజకులు హోమం చేస్తూ రక్షించారు. సంజయుడు అతనిని చేయి పట్టు కొని నడిపించేవాడు; కుంతి గాంధారిని నడిపించేది.

ఒక రోజున ధృతరాష్ట్రుడు గంగలో స్నానం చేసి ఆశ్రమం వైపు వస్తూండగా పెద్ద దావాగ్ని చెలరేగి ఆ వనా న్నంతనీ దహించివేసింది. ఆ అగ్ని తమ వైపు రావడం గ్రహించి ధృతరాష్ట్రుడు - సంజయునితో - “మేం తొందరగా పరుగెత్తజాలం. నువ్వు అగ్ని లేనిచోటికి వెళ్లి రక్షించుకో. మేం ఈ దావాగ్నిలో దగ్ధులమై సద్గతి పొందుతాం” అన్నాడు.

అప్పుడు సంజయుడు - “రాజా! ఈ విధంగా అగ్నిలో పడి మరణించడం అనిష్టం కదా? తప్పించుకొనే మార్గం కూడ నా కేమీ కనబడడంలేదు. ఇప్పు డేమి చెయ్యాలో చెప్పు” అన్నాడు.

“సంజయా! కావా లని ఇల్లు విడిచి వచ్చిన వాళ్లకి ఇలాంటి మృత్యువు అనిష్టం కాదు. జలంచేత కాని, అగ్నిచేత కాని, వాయువుచేత కాని, అనశనంచేతకాని తాపసులు మరణించవచ్చు నని శాస్త్రంలో విధింపబడింది. నువ్వు తొందరగా బైటకు వెళ్లు” అని సంజయునితో ధృతరాష్ట్రు డన్నాడు.

ఆ ముగ్గురూ కూడ తూర్పుగా తిరిగి కూర్చున్నారు. సంజయుడు వాళ్లకు ప్రదక్షిణం చేసి - “రాజా! ఆత్మధ్యానం చేసికో” అన్నాడు.

వ్యాసమహర్షి పుత్రుడూ మేధావీ అయిన ధృతరాష్ట్రుడు సంజయుడు చెప్పినట్లు ఇంద్రియాలను బిగబట్టి ధ్యానిస్తూ కట్ట వలె అయిపోయాడు. ఇంతలో దావాగ్ని వాళ్ల ముగ్గురినీ ఆక్రమించింది.

సంజయుడు ఆ దావాగ్నినుండి తప్పించుకొని గంగాతీరంలో ఉన్న మునులతో ఇదంతా చెపుతూండగా నేను చూచాను. అతడు అక్కడినుండి హిమవత్పర్వతానికి వెళ్లిపోయాడు. ఇది ఇలా జరిగినందుకు విచారించకు” అన్నాడు.

ఆ దుర్వార్త వినగానే పాండవులు, అంతఃపురస్త్రీలు పౌరులూ అందరూ దుఃఖార్తులై విలపించారు. అహితాగ్ని, నిత్యాగ్నిహోత్రి యైన ఆ రాజు తాను నిత్యమూ హోమం చేసే అగ్నిలో కాక లౌకికాగ్నిలో దగ్ధు డవడం పాండవులకు అధికంగా శోకకారణం అయింది.

నారదుడు యుధిష్ఠిరునితో - “రాజా! వాళ్లు లౌకికాగ్నిలో దగ్ధులు కాలేదు. యాజకులు ధృతరాష్ట్రుని అగ్నిహోమం చేసి, దానిని ఆ వనంలో ఉంచి ఎక్కడికో వెళ్లారట.

అప్పుడా అగ్నికే వనం అంతా దగ్ధ మైన దని విన్నాను. అందుచేత ఆ విషయంలో మీరు దుఃఖించకండి” అని అంటూ ఓదార్చాడు.

పాండవులు సపరివారంగా ధృతరాష్ట్రాదులు మరణించిన చోటికి వెళ్లి యథాశాస్త్రంగా జ్వరదేహికకర్మలు నిర్వర్తించారు.

ఆశ్రమవాసికపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

మౌసలపర్వము

యుధిష్ఠిరునకు కొన్ని అపశకునాలు కనబడుట

పాండవులు భారతయుద్ధానంతరం ముప్పైయైదు సంవత్సరాలు రాజ్యం పాలించారు. ముప్పై ఆరవ సంవత్సరంలో యుధిష్ఠిరునికి రాబోయే ఆపదలను సూచిస్తూ అనేకమైన అపశకునాలు కనబడ్డాయి.

చిన్న చిన్న రాళ్లు విసురుతూ చాల తీవ్ర మైన గాలులు వీచాయి. పక్షులు మండలాలు కట్టి అపసవ్యంగా ఎగురుతున్నాయి. మహానదుల మీద పొగమంచు కప్పివేసి అవి కనబడకుండా చేస్తూన్నది. నిప్పులు రాలుస్తూ ఆకాశం నుంచి ఉల్కలు పడుతున్నాయి. సూర్యమండలాన్ని బూడిద కప్పివేస్తూన్నది. సూర్యోదయసమయంలో కిరణాలు సరిగా ప్రసరించక ఆ ప్రాంతంలో తలలు తెగిన మొండాలు ఎగురుతూ కనబడుతున్నాయి.

చంద్రసూర్యుల చుట్టూ భయంకర మైన గూళ్లు ఏర్పడుతున్నాయి. వాటి చివరి భాగాలు నల్లగాను, బూడిదరంగుతోను, ఎఱ్ఱగాను కనబడుతున్నాయి.

ఇవన్నీ చూచే సరికి ఏదో గొప్ప ఉపద్రవం రానున్న దని అందరూ అనుకొంటున్నారు. ఇలా ఉండగా యుధిష్ఠిరునికి ద్వారకనుండి ఒక దుర్వార్త అందింది.

విశ్వామిత్రుడు, కణ్వుడు, నారదుడు ద్వారకకు వెళ్లి అక్కడ నివసిస్తూండగా ఒకనాడు, సారణుడు మొదలైన వీరులు సాంబునికి గర్భిణీస్త్రీ వేషం వేసి, ఆ మహర్షులవద్దకు వెళ్లి - “ఈమె బభ్రువు భార్య; పుత్రుడు పుడితే బాగుండు నని అతడు కోరుకొంటున్నాడు. మహర్షులారా! మీరు సర్వజ్ఞులు కదా! ఈమెకు అడపిల్ల పుడుతుందా మగపిల్లవాడు పుడతాడా చెప్పండి” అని వేళాకోళం చేస్తూ అడిగారు.

దానితో ఆ మునులు కోపోద్దీప్తులై - “కృష్ణుని పుత్రు డైన ఈ సాంబుని గర్భం నుంచి ఇనుప రోకలి పుడుతుంది. అది బలరామకృష్ణులు తప్ప మిగిలిన యాదవు లందరి వినాశానికీ కారణం అవుతుంది.” అన్నారు.

ఆ మును లా విధంగా పలికి కృష్ణుని దగ్గరికి వెళ్లి ఆ విషయం అంతా చెప్పారు. అదంతా విన్న కృష్ణుడు - “ఇది ఇలా జరగవలసి ఉంది” అన్నాడు. దానిని మరొక విధంగా మార్చడానికి ఇష్టపడలేదు.

మరునాడు సాంబుని ఉదరం నుండి భయంకర మైన ఇనుపరోకలి బైటకు వచ్చింది. ఆ విషయం రాజైన ఆహుకునికి తెలపగా అతడు దానిని పూర్తిగా చూర్ణంగా చేయించి ఆ చూర్ణం సముద్రంలో కలిపించివేశాడు. “ఈనాటినుండి యాదవుల ఇళ్లలో ఎవరూ మధ్యం తయారుచేయకూడదు, త్రాగకూడదు; త్రాగిన వానికి మరణదండమే” అని రాజు, జనార్దనుడు, బలరాముడు, బభ్రువు ఇచ్చిన ఆజ్ఞల ప్రకారం చాటింపు వేయించారు.

ఆ రోజులలో ద్వారకలో భయంకర మైన అపశకునాలు కనిపించాయి. భయంకరుడు, వికృతరూపుడు, నలుపు - పసుపు శరీరం రంగు గలవాడు అయిన ఒక బోడితల మనిషి యాదవుల ఇండ్లలోనికి తొంగి చూచి వెంటనే కనబడకుండా పోయేవాడు. ఆ నగరంలోని వీరు లందరూ వానిమీద అనేక మైన ఆయుధాలు ప్రయోగించేవారు గాని వానికి అవే మీ తగిలేవి కాదు.

భయంకర మైన ఝంఝూమారుతాలు వీచాయి. అవి రోజురోజుకూ పెరిగి పోయాయి. వీధులలో ఎలుకలు ఎక్కువగా తిరిగాయి. వీధుల నిండా కుండ పెంకులు పడిఉండేవి.

రాత్రుళ్లప్పుడు ఎలుకలు నిద్రపోతూన్న వాళ్ల జుట్టు, గోళ్లూ తినేస్తూండేవి. ఇళ్లలో గోరెంకలు రాత్రింబగళ్లు వీచీ కూచీ అని ఆగకుండా కూస్తూనే ఉండేవి. సారసపక్షులు గుడ్లగూబల వలె కూసేవి. మేకలు నక్కల వలె అరిచేవి. తెల్లటి రంగు, ఎఱ్ఱని పాదాలూ ఉన్న పావురాలు యాదవు లందరి ఇళ్లల్లోను తిరుగుతూండేవి.

ఆవులకు గాడిదలు, కంచరగాడిదలకు ఏనుగులు, కుక్కలకు పిల్లులు, ముంగిసలకు ఎలుకలు పుట్టేవి.

యాదవు లెవరూ ఆ రోజులలో పాపకార్యాలు చేయడానికి సంకోచించేవారు కాదు. బ్రాహ్మణుల్నీ పితృదేవతలనూ, దేవతలనూ ద్వేషించేవారు. రామ-కృష్ణులను తప్పు మిగిలిన పెద్దవాళ్ల నందరినీ అవమానించేవారు.

భార్యలు భర్తలనీ, భర్తలు భార్యలనీ కాదని స్వేచ్ఛగా ప్రవర్తించేవారు. సూర్యుడు ఎడమవైపు సంచరిస్తూ నల్లగాను, ఎఱ్ఱగాను, ఊదారంగుతోను ఉన్న కిరణాలను ప్రసరింపజేసేవాడు.

సూర్యోదయసమయాలలో సూర్యుని చుట్టూ కబంధాలు (తలలు లేని మొండాలు) ఎగురుతూ కనబడేవి.

పండుకొని తినడానికి సిద్ధం చేసికొన్న పదార్థాలలో వేలకొది పురుగు లుండేవి.

మహాత్ములు పుణ్యాహవాచనాలు చేస్తున్నప్పుడు, జపిస్తున్నప్పుడూ ఎవళ్లో పరుగెత్తుతూన్న చప్పుళ్లు వినబడేవి కాని చూస్తే ఎవరూ కనబడేవారు కాదు.

ఇళ్లలో శంఖాలు మ్రోగించి నప్పుడు అది వినగానే గాడిదలు ఓండ్రబెట్టేవి. ఇదంతా చూచిన కృష్ణుడు ఏదో గొప్ప అపద రానున్న దని తెలిసికొని నగరంలోనివా క్షందరూ సముద్రతీరానికి తీర్థయాత్రకు బైటకు వెళ్లిపోవాలని చాటింపులు వేయించాడు.

యాదవులు ఒకరి నొకరు చంపుకొనుట

యాదవు లందరికీ భయంకర మైన స్వప్నాలు కనబడ్డాయి.

కృష్ణునికి అగ్నిదేవు డిచ్చిన చక్రం అందరూ చూస్తూండగానే ఆకాశంలోనికి ఎగిరిపోయింది. నాలుగు దివ్యాశ్వాలు కట్టిన, సూర్యుని వంటి కాంతి గల రథాన్ని దారకుడు చూస్తూండగానే గుఱ్ఱాలు సముద్రం మీదికి లాగికొని పోయాయి. రామ-కృష్ణుల తాల-గరుడధ్వజాలను అప్పరసలు పైకి ఎగురవేసి కొనిపోయారు.

‘తీర్థయాత్రకు వెళ్లండి’ అంటూ రాత్రింబగళ్లు అందరికీ వినిపించింది. వృష్ణి - అంధకమహారథు లంతా సైన్యంతో, అంతఃపురాలతో తీర్థయాత్రకి బయలుదేరారు. అనేక భక్షాలు, మద్యమాంసాదులు ఏర్పాటయ్యాయి. అందరూ ఎవరికి నిర్దేశించిన స్థలాలలో, ఎవరికి నిర్దేశించిన గృహాలలో వాళ్లు నివాసాలు ఏర్పరచుకొన్నారు.

ఈ విషయం తెలిసి యోగవేత్త యైన ఉద్ధవుడు కృష్ణుని వద్దా ఆ వీరు లందరి వద్దా శలవు తీసికొని ఎక్కడికో వెళ్లిపోయాడు. యాదవుల వినాశాన్ని గూర్చి తెలిసిన కృష్ణుడు ఉద్ధవుడు వెళ్లిపోతూన్నా ఆతనిని నివారించలేదు.

ఉద్ధవుడు తన తేజస్సుతో భుమ్యాకాశాలను నింపుతూ వెళ్లిపోతూంటే కాలానికి వశులైపోయిన యాదవులు చూస్తూ ఊరుకొన్నారు.

ఆ యాదవులు బ్రాహ్మణులకోసం వండి సిద్ధం చేసిన అన్నం అంతా దానిలో సురాగంధం కూడ వచ్చే టట్లు చేసి అది కోతులకు పెట్టారు.

బ్రాహ్మణార్థేషు యత్ సిద్ధమన్నం తేషాం మహాత్మానామ్,

తద్ వానరేభ్యః ప్రదదుః సురాగంధసమన్వితమ్. (మౌనలవర్ణం 3.14)

వాద్యాలు వందలకొలది మ్రోగుతున్నాయి; నటనర్తకులు ఆడుతున్నారు. ఆ ప్రభాసంలో మహాపానోత్సవం ప్రారంభమయింది.

తతస్తూర్వశతాకీర్ణం నటనర్తకసంకులమ్,

అవర్తత మహాపానం ప్రభాసే తిగ్మతేజసామ్.

(మోసలపర్వం 3.15)

కృష్ణుడు అక్కడ ఉండగానే బలరాముడు, కృతవర్మ, యుయుధానుడు, గదుడు, బభ్రువు అందరూ మద్యం సేవించారు. అందరూ ఒళ్లు తెలియని మత్తులో ఉన్నారు.

ఆ పరిస్థితిలో మత్తెక్కి ఉన్న యుయుధానుడు కృతవర్మను హేళన చేస్తూ అపహాస్యం చేస్తూ - “కృతవర్మా! మరణించి నట్లు నిద్రపోతూ పడి ఉన్న వాళ్లను ఏ క్షత్రియుడైనా చంపుతాడా! నువ్వు చేసిన ఈ పని యాదవులు సహించరు” అన్నాడు.

ప్రద్యుమ్నుడు కూడా కృతవర్మను అవమానించి యుయుధానుణ్ణి సమర్థించాడు. కృతవర్మకు పట్టరాని కోపం వచ్చింది. ఆనాదరపూర్వకంగా ఎడమ చెయ్యి ఊపుతూ - “బాహువు తెగిపోయిన, ప్రాయోపవేశానికి కూర్చున్న భూరిశ్రవుణ్ణి మహావీరుడ వైన నువ్వెలా చంపావు?” అన్నాడు.

కృతవర్మ మాటలు విని కృష్ణుడు కోపంతో ఆతని వైపు అడ్డంగా చూచాడు. అప్పుడు సాత్యకి సత్రాజిత్తుకు చెందిన స్యమంతకమణిని గూర్చి కృష్ణునికి చెప్పాడు. స్యమంతకమణి మాట వినగానే సత్యభామ ఏడుస్తూ కృష్ణుని దగ్గరికి వెళ్లి ఆతనికి కోపం కలిగించింది.

అప్పుడు సాత్యకి కోపంతో లేచి - “సత్యభామా సత్యంమీద ఒట్టు పెట్టి చెపుతున్నాను - దురాత్ముడూ పాపాత్ముడూ అయిన ఈ కృతవర్మ అశ్వత్థామకు సహాయుడుగా ఉంటూ నిద్రలో చంపివేసిన అయిదుగురు ద్రౌపదీపుత్రులూ, ధృష్టద్యుమ్నుడూ, శిఖండీ ఏ పదవికి వెళ్లారో నేను కూడ వీనిని సంహరించకపోతే, ఆ పదవికే వెడతాను” అని అంటూ కేశవుని ఎదుటనే ఖడ్గంతో కృతవర్మ శిరస్సు ఖండించాడు.

ఇంకా కొంతమందిని కూడ చంపబోతుండగా కృష్ణుడు లేచి వెళ్లి నివారించడం కోసం ప్రయత్నించాడు. అయితే అక్కడ ఉన్న భోజులూ, అంధకులూ చాలామంది ఒక్కమారు సాత్యకిమీద విరుచుకొనిపడ్డారు. కృష్ణు డేమీ మాట్లాడలేదు.

వాళ్లందరూ ఆ ఎంగిలి పానపాత్రలతో సాత్యకిని కొట్టారు. వాళ్లందరూ సాత్యకిని అలా కొడుతుండగా ప్రద్యుమ్నుడు వానిని రక్షించడంకోసం వాళ్ల మధ్యకు వెళ్లాడు.

ప్రద్యుమ్నుడు భోజులతోను, సాత్యకి అంధకులతోనూ యుద్ధం చేశారు కాని వాళ్లందరి సంఖ్యా అత్యధికంగా ఉండడంచేత వాళ్లందరూ కలిసి సాత్యకినీ, ప్రద్యుమ్నుణ్ణి చంపివేశారు.

వాళ్లు తన పుత్రుణ్ణి సాత్యకినీ అలా చంపివేయడం చూచి కృష్ణుడు కోపంతో ఒక గుప్పెడు ఏరకలు (ఒక రకం గడ్డి) తీసికొన్నాడు. అది వజ్రం వలె భయంకరమైన ముసలం అయింది. దానితో అతడు ఎదుట ఉన్నవాళ్ల నందరినీ చంపివేశాడు.

అప్పుడు అంధకులు, భోజులు, శైవేయులు, వృష్ణులు ఒకళ్లనొకళ్లు ముసలాలతో కొట్టుకొనడం ప్రారంభించారు. ఆ సమయంలో కోపంతో ఎవడు ఒక ఏరకం తీసికున్నా అది ముసలం అయింది. ఆ విధంగా తండ్రి కొడుకును కొట్టాడు. కొడుకు తండ్రిని కొట్టాడు. అలా దెబ్బలు తింటూన్నా ఎవనికీ కూడ పారిపోదా మను బుద్ధి కలగలేదు.

కాలవైపరీత్యాన్ని గుర్తించిన కృష్ణుడు ఆ ముసలం ఆనుకొని నిలబడ్డాడు. సాంబుడు చారుదేష్టుడు, ప్రద్యుమ్నుడు అనిరుద్ధుడూ, గదుడూ వీళ్లందరూ మరణించడం చూడగానే కృష్ణుడు కోపావేశంతో అక్కడ ఉన్నవాళ్లందరినీ నిశేషంగా సంహరించివేశాడు.

అతడిలా అందరినీ సంహరిస్తూండగా - దారుకుడు, బభ్రువు - “కృష్ణా! నువ్వు చాలమట్టుకు వీళ్లను సంహరించావు. రాము డెక్క దున్నాడో చూడు; అతని దగ్గరికి వెదదాం” అన్నారు.

ఆ ముగ్గురూ రామునికోసం వెదకుతూ వెళ్లారు. ఒక నిర్జనప్రదేశంలో అతడు ఏదో ఆలోచిస్తూ చెట్టుమీద కూర్చోని ఉండగా కనబడ్డాడు.

“నువ్వు కురుదేశం వెళ్లి, బ్రహ్మశాపం వల్ల యాదవు లందరూ ఈవిధంగా నశించారని అర్జునునికి చెప్పి, ఆతనిని అక్కడికి రమ్మని చెప్పు” అని చెప్పి కృష్ణుడు దారుకుణ్ణి అర్జునిదగ్గరికి పంపాడు.

దారుకుడు అలా వెళ్లగానే కృష్ణుడు బభ్రువుతో - “నువ్వు నగరంలోనికి వెళ్లి అక్కడ స్త్రీలను రక్షిస్తూ ఉండు. ఎవరూ లేకపోతే దస్యవులు ధనంకోసం వాళ్లను హింసించవచ్చు” అని చెప్పి పంపబోతూన్నాడు. ఇంతలో ఒక వ్యాధుడు ప్రయోగించిన ముసలం వచ్చి తగిలి బభ్రువు మరణించాడు.

అది చూచి కృష్ణుడు బలరామునితో - “నువ్వు ఇక్కడే ఉండు. నేను స్త్రీలను మన బంధువులకు అప్పగించి వస్తాను” అంటూ ద్వారవతితో ప్రవేశించి తండ్రితో ఇలా అన్నాడు: “ధనంజయుడు వస్తాడు. అతని రాకకు ఎదురు చూస్తూ స్త్రీల నందరినీ రక్షించు. రాముడు వనంలో నాకోసం నిరీక్షిస్తున్నాడు. ఆతని దగ్గరికి వెడతాను. యాదవు లందరూ ఈ విధంగా నశిస్తారని నాకు ముందే తెలుసు. వాళ్లు లేని నగరంలోనికి నేను ప్రవేశించజాలను. నేనూ రాముడూ అరణ్యానికి వెళ్లి తపస్సు చేసుకొంటాం.”

ఇలా చెప్పి కృష్ణుడు అతని పాదాలకు శిరసా అభివాదనం చేసి తొందరగా వెడుతున్నాడు. ఇంతలో పట్టణంలోనుండి స్త్రీల ఆర్తస్వరాలు బాలుల ఏడ్పులూ వినబడ్డాయి. కృష్ణుడు మళ్ళీ వెనుకకు వచ్చి - “అర్జునుడు శీఘ్రంగా వచ్చి మీ దుఃఖం పోగొడతాడు” అని చెప్పి బలరాముని దగ్గరికి వెళ్లాడు.

కృష్ణుడు వెళ్లి చూచేసరికి బలరాముడు యోగముద్రలో ఉన్నాడు. అతని ముఖంనుండి వేయిపడగల ఒక మహాసర్పం బయలుదేరి సముద్రంవైపు వెడుతున్నది. బలరాముడు తన దేహం విడిచి నాగరూపంలో సముద్రంకేసి వెళ్లగానే ఆ సముద్రంలో ఉండే వివిధజాతులకు చెందిన కర్కొటకుడు, తక్షకుడు, వాసుకి మొదలైన నాగు లందరూ అతనిని స్వాగతించి పూజించారు.

అన్నగారు అలా వెళ్లిపోగానే కృష్ణుడు తాను కూడ శరీరం త్యజించవలసిన సమయం ఆసన్నమైన దని తెలిసికొని ఇంద్రియాలు నిగ్రహించుకొని మహాయోగముద్రలో నేలమీద శయనించాడు.

ఆ విధంగా శయనించి ఉన్న కృష్ణుణ్ణి జరా అను ఒక వ్యాధుడు, మృగమనే భ్రాంతిచేత బాణం ప్రయోగించి పాదంమీద కొట్టాడు.

ఆ మృగాన్ని పట్టుకోవా లని ఆతడు వచ్చి చూడగా పీతాంబరధారియైన కృష్ణుడు కనబడ్డాడు. తన అపరాధం క్షమించ మని అతడు కృష్ణుని పాదాలు పట్టుకొన్నాడు.

కృష్ణు డా వ్యాధుణ్ణి ఓదార్చి, శరీరం త్యజించి కాంతిచేత భూమ్యాకాశాలను కప్పివేస్తూ పైకి వెళ్లిపోయాడు. ఇంద్రాదిదేవతలు, సిద్ధులు, సాధులు, గంధర్వులు, వసువులు, ఆదిత్యులు, రుద్రులు అందరూ ఎదురు వచ్చి స్తుతిస్తూండగా స్వస్థానం చేరాడు.

అర్జునుడు ద్వారకకు వచ్చుట

దారుకుడు కురుదేశానికి వెళ్లి యాదవుల వినాశాన్ని గూర్చి చెప్పగా పాండవు లందరూ చాల దుఃఖాక్రాంతు లయ్యారు. అర్జునుడు వెంటనే బయలుదేరి ద్వారకకు వెళ్లాడు. అర్జునుణ్ణి చూడగానే రుక్మిణీ - సత్యభామలూ పదహారువేలమంది కృష్ణుని భార్యలూ శోకంతో కన్నీళ్లు కారుస్తూ అతని ముఖంకేసి చూడలేకపోయారు. అర్జునుడు వాళ్ల నందరినీ తగువిధంగా ఓదార్చాడు.

తరవాత అర్జునుడు పుత్రశోకంతో బాధపడుతూ శయనించి ఉన్న వసుదేవుని వద్దకు వెళ్లాడు. వసుదేవుడు అర్జునుణ్ణి కౌగిలించుకొని పుత్రపౌత్రాదులను స్మరిస్తూ

రోదించాడు. “అర్జునా! నీ శిష్యు లైన యుయుధానుడు, ప్రద్యుమ్నుడూ - వీళ్లిద్దరే యాదవుల వినాశానికి కారణం అయ్యారు” అని అంటూ - “అయితే, నిజానికి వీళ్లు కూడ కారణం కాదు. బ్రహ్మశాపమే ఇందుకు కారణ మయింది” అని విలపించాడు.

వసుదేవుడు అర్జునునితో ఇంకా ఇలా అన్నాడు - “కృష్ణుడు వీళ్లందరినీ రక్షించడానికి సమర్థుడే అయినా గాంధారి మాటలను, ఋషుల మాటలను మరొక విధంగా చేయడానికి ఇష్టం లేక రక్షించలేదు. నీ పౌత్రునికి ప్రాణాలు ఇచ్చాడు కదా? నేలమీద పడి ఉన్న యాదవుల నందరినీ చూచి “తండ్రీ! ఈ కులానికి వినాశకాలం వచ్చింది. అందుచేత ఇలా అయింది” అని నాతో అన్నాడు. “అర్జునుడు వస్తాడు. బాలులకూ స్త్రీలకూ తగు రక్షణం ఏర్పరుస్తాడు. నేను అర్జునుడ ననుకో; అర్జునుడు నే ననుకో, అత డెలా చెపితే అలా చెయ్యండి.

అర్జునుడు వచ్చి వీళ్లనందరినీ తీసికొని వెళ్లగానే ఈ ద్వారకానగరం పూర్తిగా సముద్రంలో మునిగిపోతుంది.”

ఇమాం తు నగరీం సద్యః ప్రతియాతే ధనంజయే,

ప్రాకారాట్టాలకోపేతాం సముద్రః ష్లావయిష్యతి. (మౌనలవర్ణం 6.23)

అని కూడ నాతో చెప్పి కృష్ణుడు వెళ్లిపోయాడు.”

అర్జునుడు వసుదేవునికి ధైర్యం చెబుతూ - “మా అన్నదమ్ము లందరమూ పాంచాలీ, మా ఆరుగురి మనస్సు కూడ ఒకటే. రాజు (యుధిష్ఠిరుడు) కూడ వెళ్లవలసిన కాలం వచ్చి నట్లు కనబడుతున్నది.

మాతులా! నీ వేమీ విచారించకు. ద్వారకావాసులైన స్త్రీలను, బాలులను, వృద్ధులనూ (అందరినీ) నేను ఇంద్రప్రస్థనగరానికి తీసికొనివెళ్లి వీళ్లకు నివాసాలు ఏర్పరుస్తాను” అన్నాడు.

తరువాత అర్జునుడు సుధర్మ అను యాదవసభలో యాదవవీరుల అమాత్యుల నందరినీ సమావేశపరచి - “నేను యాదవుల నందరినీ ఇంద్రప్రస్థం తీసికొని వెడతాను. వాహనాదు లన్నీ సిద్ధం చెయ్యండి. ఈ వజ్రాడు ఇంద్రప్రస్థపురంలో మీ అందరికీ రాజుగా ఉంటాడు. ఈనాటికి ఏడవ రోజున మనం అందరమూ నగరం బైట ఉందాం. అందరూ సిద్ధం కండి” అన్నాడు.

అర్జునుడు ఆ రాత్రి కృష్ణుని ఇంట్లో ఉన్నాడు. మరునాడే వసుదేవుడు స్వర్గస్థు డయ్యాడు. ఆయనకు అంత్యక్రియలు చేశారు. ఆయన భార్యలు నలుగురు సహగమనం చేశారు.

అర్జునుడు యాదవు లందరూ మరణించి పడి యున్న ప్రదేశానికి వెళ్లి వాళ్లందరికీ అంత్యక్రియలు జరిపించాడు.

ఆవు లైన పురుషులచేత రామకృష్ణుల శరీరాలు కూడ వెదికించి అంత్యక్రియలు చేశాడు. ఏడవ రోజున ద్వారాకావాసు లందరూ ఆ నగరం పూర్తిగా విడచి వేసి బైటకు వచ్చారు.

నాలుగు వర్షాలకు చెందిన పౌరులూ, కృష్ణుని పదహారువేలమంది భార్యలూ అనేకవిధా లైన వాహనా లెక్కి కృష్ణుని పౌత్రు డైన వజ్రాడు ముందు వెడుతూండగా ప్రయాణమై వెళ్లారు.

పౌరు లందరూ బైటకు రాగానే సముద్రం ఆ నగరాన్ని చిన్న ప్రదేశం కూడ మిగలకుండా ముంచివేసింది.

వాళ్లందరూ దైవవిలసితానికి ఆశ్చర్యపడుతూ శీఘ్రంగా ప్రయాణం చేసి వనాలు పర్వతాలు దాటుతూ పంచనదం చేరి అక్కడి విడిది చేశారు.

పార్థుడు ఒంటరిగా భర్తలు లేని అంతమంది స్త్రీలను తీసికొని వెళుతూండడం చూచి దస్యవులు (దారిద్ర్యం) - “ఈ అర్జును డొక్కడూ ధనస్సు ధరించి స్త్రీలను బాలులను, వృద్ధులనూ, తీసికొనివెడుతున్నాడు. కూడా ఉన్న ఈ యోధులు కూడ తేజోరహితులుగా ఉన్నారు. వీళ్లను దోచుకొనడానికి ఇదే సమయం” అనుకొని వేలకొలది వచ్చి సామాన్యుల నందరినీ భయపెడుతూ వాళ్లందరినీ చంపడానికి సిద్ధమయ్యారు.

వాళ్లని చూచి అర్జునుడు - “దుష్టులారా! మీకు బ్రతకా లని ఉంటే వెనుకకు వెళ్లిపోండి. వెళ్లకపోతే నా బాణాలకి మరణిస్తారు” అన్నాడు.

ఆ దస్యవులు అర్జునుని మాటలు లెక్క చేయక వాళ్ల మీదికి వెళ్లారు. అప్పుడు అర్జునుడు దివ్యమైన గాంధీవాన్ని ఎక్కుపెట్టడానికి ప్రయత్నించి అతికష్టం మీద దానిని ఎక్కుపెట్టాడు. అస్త్రాలను స్మరించాడు. అవి కూడ జ్ఞాపకం రాలేను. ఈ విధంగా యుద్ధసమయంలో తన భుజవీర్యం కుంటు పడడం, అస్త్రాలు జ్ఞాపకం రాకపోవడమూ చూచి సిగ్గుపడ్డాడు. అర్జునుని కూడా ఉన్న గజాశ్వరధయోధులు కూడ, కాలప్రభావంచేత ఆ దస్యవులను అడ్డగించలేకపోయారు.

రక్షించవలసిన వాళ్లు చాలమంది ఉండడంవల్లా, ఆ దస్యవులు నాలుగు మూల నుండి వచ్చి పడడంవల్లా అపహరించబడుతూన్న స్త్రీలను రక్షించడంకోసం ప్రయత్నం చేసినా ఏమీ చేయలేకపోయాడు.

ఆ యోధు లందరూ చూస్తూండగానే ఆ దస్యవులు ఉత్తమస్త్రీల నందరినీ బలాత్కారంగా లాగికొనిపోయారు. కొందరు స్త్రీ లైతే ఇష్టపడి వెళ్లిపోయారు.

ఇషతాం సర్వయోధానాం తతస్తాః ప్రమదోత్తమాః,

సమస్తతోఽవకృష్వస్త కామాచ్ఛాన్యాః ప్రవప్రజాః. (మౌనలవర్ణం 7.59)

అర్జునుడు దస్యవులమీద బాణాలు ప్రయోగించాడు. అయితే కొద్దిసేపటికే అంబులపొదిలోని బాణా లన్నీ అయిపోయాయి.

అక్షయతూణీరాలు కూడ అలా శూన్యం అయిపోయినందుకు అత డాశ్చర్యపడ్డాడు. అప్పుడు ధనస్సు అగ్రభాగంతో వాళ్లను కొట్టడం ప్రారంభించాడు.

అయినా ఆ ష్టేచ్ఛులు వృష్ణసంధకస్త్రీల నందరినీ అపహరించుకొనిపోయారు.

ప్రేక్షతస్త్వేవ పార్థస్య వృష్ణస్థకవరస్త్రియః,

జగ్మురాదాయ తే ష్టేచ్ఛాః సమస్తాజ్జనమేజయ. (మౌనలవర్ణం 7.63)

అర్జునుడు దైవం ఎంతటి బలీయమైనది అనుకొంటూ దీనుడై మిగిలిన స్త్రీలను, ధనమునూ తీసికొని కురుక్షేత్రం చేరి వాళ్ల కందరికీ అక్క డక్కడ నివాసాలు ఏర్పరచాడు.

కృతవర్మ పుత్రునికి కార్తవతంతంలోను సాత్యకిపుత్రునికి సరస్వతియందు వాసం కల్పించి వజ్రునికి ఇంద్రప్రస్థంలో రాజ్యం ఇచ్చాడు. అక్రూరుని భార్యలు అక్కడ నివసించడం వజ్రునికి ఇష్టం కాకపోవడంచేత వాళ్లు వెళ్లిపోయారు (సంన్యాసం తీసికొన్నారు).

రుక్మిణి, హైమవతి, జాంబవతి అగ్నిలో ప్రవేశించారు. కృష్ణునికి ప్రియయైన సత్యభామ, ఇతరదేవులు తపస్సు చేసికొనడంకోసం అరణ్యానికి వెళ్లారు.

అర్జునుడు వాళ్లందరికీ స్థానాలు ఏర్పరచి శోకార్తుడై ఆశ్రమంలో ఉన్న వ్యాసుని వద్దకు వెళ్లాడు. తన పేరు చెప్పుకొని ఆయనకు అభివాదనం చేశాడు.

అప్పుడు వ్యాసుడు ప్రసన్నచిత్తుడై - “అర్జునా! నువ్వు ఇలా అయిపోయా వేమిటి? చూడగానే నిన్ను గుర్తుపట్టలేకపోయాను. ఏదైన చేయకూడని పని చేశావా; లేక యుద్ధంలో ఓడిపోయావా?” అని అడిగాడు.

అర్జునుడు వ్యాసునికి యాదవుల వినాశాన్ని గూర్చి చెప్పి - “సర్వశక్తు డైన అలాంటి కృష్ణుడు చూస్తూండగా ఇలా ఎలా జరిగిందా అని ఆశ్చర్యంగాను దుఃఖకరంగాను ఉంది” అన్నాడు. తన అస్త్రా లేవీ పనిచేయకపోవడం, ఆభీరులు తన రక్షణతో వస్తూన్న

యాదవ స్త్రీలను అపహరించడం మొదలైన విషయాలు కూడ చెప్పాడు. ఆ మాటలు విన్న వ్యాసుడు - “యాదవు లందరూ బ్రహ్మశాపంచేత నశించారు. వాళ్లను గూర్చి విచారించవలసిన పని లేదు. కృష్ణుడు స్థావరజంగమాత్మక మైన మూడు లోకాలూ కూడ రక్షించగల సమర్థుడు. అయినా ఉపేక్షించాడు.

కృష్ణుడు భూభారా న్నంతనీ తొలగించి స్వస్థానం చేరాడు. నువ్వు భీమసేనుడు నకుల సహదేవులూ కూడ చాలా దేవకార్యాలు చేశారు. మీ రందరూ కృతకృత్యు లయ్యారు. ఇంక మీరు కూడ వెళ్లవలసిన కాలం వచ్చిందనుకొంటున్నాను.

అర్జునా! అనుకూలమైన కాలంలో బుద్ధి, తేజస్సు, విషయగ్రహణశక్తి ఇవన్నీ కలుగుతాయి. కాలం అనుకూలం కానప్పుడు ఇవన్నీ తారుమారవుతాయి.”

ఏవం బుద్ధిశ్చ తేజశ్చ ప్రతిపత్తిశ్చ భారత,

భవంతి భవకాలేషు విపద్యంతే విపర్యయే.

(మౌసలపర్వం 8.32)

అర్జునుడు వ్యాసుడు పలికిన ఉపదేశవాక్యాలు విని, ఆయన అనుమతి తీసికొని హస్తినాపురం చేరి యుధిష్ఠిరునకు యాదవకులానికి సంబంధించిన జరిగిన విషయాలన్నీ నివేదించాడు.

మౌసలపర్వం సమాప్తం.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

మహాప్రస్థానిక పర్వము

యాదవులు ముసలాలతో కొట్టుకొని నశించా రన్న విషయం విని యుధిష్ఠిరుడు దీర్ఘప్రస్థానం చెయ్యా లని నిశ్చయించుకొని అర్జునునితో - “ఓ మహామతీ! కాలం సమస్త భూతాలను వందేస్తుంది. ఇప్పుడు కాలపాశం తగులుకొన్న దని అనుకొంటున్నాను. నీ విషయం కూడ చూచుకో.

కాలః పచతి భూతాని సర్వాణ్యేవ మహామతే,

కాలపాశమహం మన్యే త్వమపి ద్రష్టుమర్హసి. (మహాప్రస్థానికపర్వం 1.3)

ఆ మాట విని అర్జునుడు కూడ “కాలం కాలం” అంటూ అన్నగారి మాట అంగీకరించారు. భీముడు, నకులుడు, సహదేవుడు, ద్రౌపదీకూడ తమకు కాలం ఆసన్నమైన దన్నారు.

దీర్ఘప్రస్థానంమీద వెళ్లిపోతూన్న యుధిష్ఠిరుడు యుయుత్సువును పిలిపించి రాజ్యం ఆతని కిచ్చాడు. యుధిష్ఠిరుడు సుభద్రతో - “నీ పౌత్రుడు కురురా జవుతాడు. యాదవ వంశంలో మిగిలిన వజ్రాణ్ణి కూడ రాజు చేశాం. పరీక్షిత్తు హస్తినాపురంలోను, వజ్రాడు ఇంద్రప్రస్థంలోను రాజులుగా ఉంటారు. వా ఖిద్దరూ బాలులు గాన నువ్వు వాళ్ల సంరక్షణం చెయ్యాలి” అని ఆదేశించాడు.

మేనమామ యైన వసుదేవునికీ, రామకృష్ణలకు పితృకర్మలు నిర్వర్తించి విద్యలు నేర్ప మని అంటూ పరీక్షిత్తును కృపునికి అప్పచెప్పాడు.

పౌరజానపదాదులకు తాము చేయ నిర్ణయించుకొన్నది తెలిపి వాళ్ల అనుమతి తీసుకొన్నాడు. అందరూ కూడ ఆభరణాలన్నీ తీసివేసి నారచీరలు ధరించారు.

చివరి ఇష్టి యథాశాస్త్రంగా చేసి అగ్నులను అందరూ కూడ ఉదకంలో విడిచిపెట్టి వేశాడు.

వాళ్ల ఆరుగురితో ఒక కుక్క కూడ బయలుదేరింది. వారు వెళ్లుతూన్నప్పుడు పౌరు లందరూ వాళ్లు ద్యూతంలో ఓడిపోయి వనానికి వెళ్లి నప్పుడు దుఃఖించి నట్లు

దుఃఖించారు. కొంత దూరం వాళ్ల వెనుకనే వెళ్లారు. వెళ్లవద్దు అని చెప్పడానికి ఎవరికీ ధైర్యం చాలలేదు. కొంతదూరం వెళ్లి పౌరు లందరూ వెనుకకు తిరిగి వెళ్లిపోయారు.

కృష్ణుడు మొదలైనవాళ్లందరూ యుయుత్సువు చుట్టూ చేరారు. నాగకన్య యైన ఉలూపి గంగలో ప్రవేశించి పాతాళానికి వెళ్లింది. చిత్రాంగద మణిపురం చేరింది. మిగిలిన తల్లులందరూ పరీక్షిత్తు వద్ద ఉన్నారు.

పాండవులు ద్రౌపదీసహితులై, ఉపవాసం చేసి అక్కడినుండి తూర్పుగా వెళ్లారు. అనేకదేశాలను, వనాలను దాటుతూ ముందుకు నడుస్తూనే ఉన్నారు.

ముందు యుధిష్ఠిరుడు నడిచి వెళ్లాడు. ఆతని వెనుక భీముడు, భీముని వెనుక అర్జునుడు, ఆతని వెనుక నకులుడు, నకులుని వెనుక సహదేవుడు, ఆతని వెనుక ద్రౌపది వెళ్లారు. వాళ్ల వెనుక ఆ కుక్క వెళ్లింది. క్రమంగా లౌహిత్యసముద్రం దగ్గరికి చేరారు.

అవి శ్రేష్ఠము లైన వస్తువు లనే ఆసక్తితో అర్జునుడు గాండీవాన్నీ, అక్షయతూణీరాలను విడవకుండా తన దగ్గరనే ఉంచుకొన్నాడు.

అక్కడ వాళ్లకు పర్వతం అంత ఆకారంతో, పురుషశరీరంతో అగ్నిదేవుడు అడ్డంగా నిలబడి కనబడ్డాడు. అతడు పాండవులతో - “నేను అగ్నిని. ఖాండవదహనసమయంలో నేను అర్జునునకు వరుణుడినుండి తీసికొని వచ్చి ఈ ధనస్సు ఇచ్చాను. ఇంక దీనితో వీనికి పనేమీ లేదు. అందుచేత ఈ ధనస్సు వరుణునకే ఇచ్చివేసి ముందుకు వెళ్లండి. కృష్ణునికి నే నిచ్చిన చక్రం కూడ ఆతనిని విడిచి వెళ్లి పోయింది. అవసర మైనప్పుడు మళ్లీ ఆతనిని చేరుతుంది” అన్నాడు. అగ్నిదేవుడు చెప్పినవిధంగా అర్జునుడు ఆ ధనస్సును, అంబుల పొదులను జలంలో సమర్పించాడు.

వాళ్లందరూ ముందుకు నడచి చాల దూరం వెళ్లారు. ఉత్తరాభిముఖంగా వెళ్లి హిమవత్పర్వతమూ, ఇసుకసముద్రమూ చూస్తూ యోగబలంతో శీఘ్రంగా ముందుకు వెళ్లారు. మేరుపర్వతం కనబడింది.

వాళ్లు ఆ విధంగా వెడుతుండగా యోగబలం తగ్గి ద్రౌపది నేలమీద పడిపోయింది. ఆమె అలా పడిపోవడం చూచి భీముడు - “ఈ రాజపుత్రి ఏ పాపమూ చేయలేదు కదా? ఇలా ఎందుకు పడిపోయింది?” అని అన్నగారిని అడిగాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “పురుషసత్తమా! ఈమెకు అర్జునుని విషయంలో చాల ఎక్కువ పక్షపాతబుద్ధి ఉంది. దాని ఫలం ఈమె ఇప్పుడు అనుభవిస్తూన్నది.”

పక్షపాతో మహానస్యా విశేషేణ ధనంజయే,
తస్యైతత్ ఫలమద్యైషా భుజీక్తే పురుషసత్తమ. (మహాప్రస్థానిపకర్వం 2.6)
అన్నాడు.

ఇలా చెప్పి అతడు వెనుకకు తిరిగి ఆమెను చూడకుండా ముందుకు నడచాడు. కొంత దూరం వెళ్లిన తరువాత సహదేవుడు పడిపోయాడు. “ఇతనికి ఏ విధమైన అహంకారం లేదు. మనందరికీ శుశ్రూష చేసేవాడు. ఇత డెందుకు పడిపోయాడు” అని భీముడు అడగగా యుధిష్ఠిరుడు - “వీనికి నా అంత తెలివైనవా క్లెవరూ లేరనే గర్వం ఉంది. అందుచేత పడిపోయాడు.”

ఆత్మనః సదృశం ప్రాజ్ఞం నైషోఽమన్యత కంచన,
తేన దోషేణ పతితః తస్మాదేష నృపాత్మజః. (మహాప్రస్థానిపకర్వం 2.10)

కొంత దూరం వెళ్లగానే నకులుడు పడిపోయాడు. మళ్లీ భీముడు - “నకులుడు ఎన్నడూ ధర్మమార్గం తప్పలేదు. చెప్పినట్లు చేసేవాడు. ఇత డెందుకు పడిపోయాడు” అని అడగగా యుధిష్ఠిరుడు - “నేనే గొప్ప సౌందర్యవంతుణ్ణి; నావంటి సౌందర్యవంతుడు మరొక డెవడూ లేదు అను గర్వం ఉంది ఈ నకులునికి. అందుచేత పడిపోయాడు. భీమసేనా! నువ్వు రా; ఎవడు చేసినది వానినే చేరుతుంది” అన్నాడు.

కొంత దూరం వెళ్లిన తరువాత అర్జునుడు పడిపోయాడు. “అర్జునుడు పరిహాసానికి కూడ ఎన్నడూ అసత్యం పలకలేదు. ఇప్పుడు ఇలా ఎందుకు పడిపోయాడు” అని భీము డడగగా యుధిష్ఠిరుడు -

“ఇతడు నేను శత్రువుల నందరినీ ఒక్క రోజులో కాల్చివేస్తాను” అన్నాడు. అలా చేయలేదు. శూరుణ్ణి అనే అహంకారం వీని కెక్కువ. అందుచేత పడిపోయాడు. ధనుర్ధరుల నందరినీ అవమానించాడు. శ్రేయస్కాము దెప్పుడూ అలా చేయకూడదు” అన్నాడు.

కొంత దూరం వెళ్లి భీముడు పడిపోతూ “రాజా! చూడు, నేను పడిపోతున్నాను; ఇలా ఎందుకు పడిపోతున్నాను” అని అడిగాడు.

“నువ్వు అతిగా తినేవాడవు. ఎదుటివాడు ఎలాంటివాడో చూడకుండా నీ బలం చూచుకొని గర్వపడుతుంటావు. అందుచేత పడిపోయావు.”

అని చెప్పతూ యుధిష్ఠిరుడు వెనుకకు తిరిగి చూడకుండా ముందుకు వెళ్లిపోయాడు. ఆ కుక్క మాత్రం ఆతని వెనుకనే వెళ్లింది.

ఇంద్ర - ధర్మదేవులతో యుధిష్ఠిరుని సంభాషణము

యుధిష్ఠిరు డా విధంగా వెనుకకు తిరిగి చూడకుండా ముందుకు నడిచి వెళ్లి పోతూండగా ఇంద్రుడు రథంమీద వచ్చి యుధిష్ఠిరుని సమీపంలో ఆగి - “రా; రథం ఎక్కు” అన్నాడు.

“నా సోదరులు నలుగురూ పడిపోయారు. సుకుమారి, సుఖాలకి అలవాటు పడినదీ అయిన పాంచాలి కూడ పడిపోయింది. వాళ్లు ఐదుగురూ కూడ నాతో వస్తే కాని నేను స్వర్గానికి రాను. వాళ్లు కూడ నాతో రావడానికి అనుమతించు” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

ఆ మాటలు విని ఇంద్రుడు - “యుధిష్ఠిరా! వాళ్లందరూ తమ శరీరాలు విడచి స్వర్గం చేరారు. నువ్వు వాళ్లను అక్కడ చూడవచ్చు. నువ్వైతే ఈ శరీరంతోనే స్వర్గానికి రా” అన్నాడు.

“అయితే, మహేంద్రా! ఈ కుక్క నాయందు చాల భక్తివిశ్వాసాలు కలది. ఇది కూడ నాతో రావాలి” అన్నాడు యుధిష్ఠిరుడు.

ఇంద్రుడు - “రాజా! నీవు అమర్త్యత్వమూ, నాతో సమానత్వము, సమస్తమైన స్వర్గసుఖాలూ కూడ సంపాదించుకొన్నావు. కుక్కకు స్వర్గంలో ప్రవేశం ఉండదు. నువ్వు మాత్రమే రథం ఎక్కు” అన్నాడు.

“భక్తులను త్యజించడం మహాపాపం అంటారు. అది బ్రహ్మహత్యాసమాన మైన పాపం. అందుచేత నేను నా సుఖంమాత్రమే కోరుకొంటూ దీనిని విడవజాలను” అని యుధిష్ఠిరు డన్నాడు.

“నీ సోదరులను, భార్యను కూడ త్యజించావు కద? ఈ కుక్కను విడవడానికి ఎందుకు ఇంత బాధ పడతావు” అన్నాడు ఇంద్రుడు.

“మృతులతో సంధి కాని విగ్రహం కాని ఉండదు. వాళ్లను నేను బ్రతికింపజాలను. అందుచేత వాళ్లను విడిచి ముందుకు వచ్చాను. జీవించి ఉన్న ఈ కుక్కను విడవజాలను” అంటూ యుధిష్ఠిరుడు పట్టుపట్టాడు.

యుధిష్ఠిరుని మాటలకు సంతోషించి కుక్క రూపంలో ఉన్న ధర్మదేవరూపు డైన భగవంతుడు యుధిష్ఠిరునితో ఇలా అన్నాడు.

తద్ధర్మరాజస్య వచో నిశమ్య ధర్మస్వరూపీ భగవానువాచ,
యుధిష్ఠిరం ప్రీతియుక్తో నరేంద్రం శక్తైశ్చైర్వాక్తైః సంస్తవసంప్రయుక్తైః.

(మహాప్రస్థానికపర్వం 3.17)

“యుధిష్ఠిరా! నీలోని ఈ సర్వభూతదయను చూచి చాల సంతోషిస్తున్నాను. పుత్రా! పూర్వం నేను నిన్ను ద్వైతవనంలో కూడ పరీక్షించాను. ఉదకం త్రాగి పడిపోయిన నీ సోదరులు నలుగురితో నకులుణ్ణి బ్రతికించ మని నీవు నన్ను కోరావు. ఆ విధంగా నీ తల్లు లిద్దరూ సమంగా ఉండా లని అన్నావు. ఇప్పుడు కుక్కకోసం దేవేంద్రరథాన్ని కూడ త్యజించావు. స్వర్గంలో నీతో సమానులు ఎవరూ లేరు. నీవు అక్షయము లైన లోకాలు సంపాదించుకొన్నావు” అన్నాడు.

ధర్మదేవుడు, ఇంద్రుడు, మరుత్తులు, అశ్వినీదేవతలు, దేవతలు, దేవర్షులు యుధిష్ఠిరుణ్ణి రథం ఎక్కించి విమానాలమీద వెళ్లిపోయారు.

యుధిష్ఠిరుడు ఆ రథం ఎక్కి తేజస్సుచేత భూమ్యాకాశాల మధ్య భాగం అంతా ప్రకాశింపజేస్తూ శీఘ్రంగా పై పైకి వెళ్లిపోతున్నాడు.

యుధిష్ఠిరు డా విధంగా ఊర్ధ్వలోకాలకు వెళ్లడం చూచి దేవతాగణాల మధ్య ఉన్న నారదుడు - “అహా! ఈ యుధిష్ఠిరుడు పుణ్యాలచేత స్వర్గం జయించిన పూర్వరాజర్షు లందరినీ తన తేజస్సుతో కప్పివేస్తూ సశరీరంగా ఊర్ధ్వలోకాలకు వెడుతున్నాడు. ఈతనితో సమాను డైన ధర్మాత్ముడు లేడు” అని అంటూ “యుధిష్ఠిరా! నీవు భూలోకంలో నుండి ఏ తేజస్సులు చూచావో అవన్నీ దేవతల భవనాలే; చూడు” అన్నాడు యుధిష్ఠిరునితో.

ఆమాటలు విని ధర్మాత్ముడైన యుధిష్ఠిరుడు - “పుణ్యస్థాన మైనా పాపస్థాన మైనా నా సోదరులూ, భార్యా ఉన్న స్థానానికే నేను వెళ్లాల్సి. నాకు ఇతరలోకాలేవీ వద్దు” అన్నాడు.

శుభం వా యది వా పాపం భ్రాతృణాం స్థానమద్య మే,
తదేవ ప్రాప్తమిచ్ఛామి లోకానన్యాన్న కామయే. (మహాప్రస్థానికపర్వం 3.31)

అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని ఇంద్రుడు - “రాజేంద్రా! మనుష్యలోకంలో ఏర్పడిన సంబంధాలను పట్టుకొని ఇంకా ఎందుకు బాధపడతావు? పుణ్యాలచేత నీవు సంపాదించుకొన్న స్థానంలో ఉండు. నీ సోదరులు ఈ స్థానానికి రాలేదు. మనుష్యత్వం ఇంకా నిన్ను పట్టి పీడిస్తున్నది. ఇది స్వర్గం - చూడు; నీ చుట్టూ ఎవ రున్నారో. వీళ్లందరూ సిద్ధులూ, దేవతలు, దేవర్షులూను” అన్నాడు.

“ఏమైనా ఇక్కడ ఉండడం నా కిష్టం లేదు. నా సోదరులూ, భార్యా ఉన్న స్థానానికి వెళ్లాల్సి” అని పట్టుపట్టాడు యుధిష్ఠిరుడు.

మహాప్రస్థానికపర్వం సంపూర్ణం.

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

స్వర్గారోహణపర్వము

“నా పూర్వపురుషులైన పాండవులు స్వర్గం చేరిన తరువాత ఏమి చేశారు?” అని జనమేజయుడు వైశంపాయనుణ్ణి ప్రశ్నించగా వైశంపాయను డిలా చెప్పాడు :

యుధిష్ఠిరుడు స్వర్గంలో అడుగు పెట్టగానే ఆతనికి వీరలక్ష్మితో సూర్యుడు వలె ప్రకాశిస్తూన్న దుర్యోధనుడు కనబడ్డాడు. ఆతని చుట్టూ పుణ్యాత్ములైన దేవతలు, సాధ్యులూ ఉన్నారు.

వానిని చూడగానే యుధిష్ఠిరునికి చాల వైముఖ్యం కలిగి - “ఈ మహాపాపాత్ముడు ఇక్కడ ఎలా ఉన్నాడు?” అన్నాడు అక్కడున్న దేవతలతో, “ఏమైనా నేను ఈ దుర్యోధనుడున్న స్థానంలో ఉండను. నా సోదరు లున్న స్థానానికే వెడతాను” అని కూడ అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని నారదుడు - “యుధిష్ఠిరా! ఇది స్వర్గం. స్వర్గంలో విరోధం ఉండకూడదు. దుర్యోధనుణ్ణి నువ్వెన్నడూ ఇలా అనకూడదు. ఇతడు యుద్ధంలో వెనుక అడుగు వేయకుండా ధైర్యంగా నిలిచి పోరాడి ప్రాణాలు విడచినవాడు. అందుచేత ద్యూతంలోను, సంగ్రామంలోను జరిగిన విషయాలను పట్టి వీనిని దూషించకూడదు” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు - “దేవర్షి! మహాపాపాత్ముడు, అధర్మజ్ఞుడూ, సకలక్షత్రియుల మరణానికి కారణభూతుడు అయిన దుర్యోధనునికి ఈ వీరస్వర్గం లభిస్తే, సత్యప్రతిజ్ఞలూ, శూరులూ, మహాత్ములూ అయిన నా సోదరులకు ఏ లోకాలు లభించాయో నేను చూడాలి.

మహాత్ముడు, సత్యప్రతిజ్ఞుడూ అయిన కర్ణుణ్ణి, ధృష్టద్యుమ్నుణ్ణి, వాని పుత్రులను, సాత్యకినీ, క్షత్రధర్మాన్ని రక్షిస్తూ శస్త్రంచేత మరణించిన ఇతరక్షత్రియవీరులనూ విరాట ద్రుపదులనూ, శిఖండినీ, ద్రౌపదీపుత్రులనూ, అభిమన్యుణ్ణి - వీళ్లనందరినీ చూడాలని కోరుతున్నాను” అన్నాడు.

నారదునితో ఇలా పలికి యుధిష్ఠిరుడు అక్కడ ఉన్న దేవతలను చూచి - “దేవతలారా! మహావీరు డైన కర్ణుడు గాని, యుధామన్యువు గాని, ఉత్తమౌజస్సు కాని, నాకోసమై యుద్ధంలో ప్రాణాలు విడచిన మహారథులైన ఇతరక్షత్రియులు గాని ఇక్కడ కనబడడం లేదేమి? కర్ణుడూ, నా సోదరులూ, పాంచాలీ - వీళ్లందరూ ఎక్కడున్నా వెళ్లి

చూడా లనుకొంటున్నాను. ఇక్కడ ఉండడం నా కే మాత్రమూ ఇష్టం లేదు. వాళ్లందరూ ఎక్కడుంటే అదే నాకు స్వర్గం; ఇది స్వర్గం కాదు.” అన్నాడు.

కిం మే బ్రాతృవిహీనస్య స్వర్గేణ సురసత్తమాః,
యత్ర తే మమ స స్వర్గో నాయం స్వర్గో మతో మమ.

(స్వర్గారోహణపర్వం 2.12)

యుధిష్ఠిరుని మాటలు విని దేవతలు - “పుత్రా! అక్కడికే వెళ్లా లని నీకు శ్రద్ధ ఉంటే అక్కడికే వెళ్లు. నీకు ఏది ఇష్టమో అది చేయ మని దేవేంద్రుడు మమ్మల్ని ఆజ్ఞాపించాడు.” అని యుధిష్ఠిరునితో పలికి, దేవదూతను పిలిచి - “యుధిష్ఠిరునికి ఆతని బంధుమిత్రాదులను చూపించు” అన్నారు.

యుధిష్ఠిరుడు దేవదూతతో బయలుదేరాడు. అతడు ముందు నడుస్తున్నాడు యుధిష్ఠిరుడు ఆతని వెనుకనే వెళ్లాడు.

ఆ మార్గం అంతా చాల భయంకరంగా ఉంది. అది పాపాత్ముల మార్గం. అంతా చీకటి. అడు గడుగునా రక్తమాంసాల బురదలు. అనేకమైన కృములతో నిండి ఉంది. అక్కడక్కడ శవాలు, ఎముకలు, జుట్టులూ పడి ఉన్నాయి. దాని చుట్టూ అగ్నిజ్వాలలు ఎగురుతున్నాయి. మార్గం అంతటా భరింపరాని దుర్గంధంతో ఊపిరి పీల్చుకోవడం కష్టంగా ఉంది. అక్కడ మరిగిపోతూన్న నీటితో ఒక నది ప్రవహిస్తున్నది. వేదైన ఇసుక తిన్నెలు, కాల్చిన పెనాలు అంతటా ఉన్నాయి. పాపాత్ము లందరూ ఆ ప్రదేశాలలో పడి యాతనలు అనుభవిస్తున్నారు.

ఆ విధంగా భరింపరాని దుర్గంధంతో అడుగు వేయడానికి శక్యం కాని రక్త మాంసపంకంతో నిండి ఉన్న మార్గంలో కొంత దూరం వెళ్లగానే యుధిష్ఠిరుడు దేవదూతను - “మనం ఇంకా ఇలాంటి మార్గంలో ఎంత దూరం వెళ్లాలి? నా సోదరులు ఎక్కడున్నారు? ఇది ఏ దేవతల స్థానం?” అని అడిగాడు.

ఆ దేవదూత వెనుకకు తిరిగి - “నువ్వు ఇంతవరకే వెళ్లాలి. నువ్వు అలిసిపోతే వెనుకకు తీసికొని రమ్మని దేవతలు చెప్పారు” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ఆ దుర్గంధం భరించ లేక తిరిగి వెళ్లిపోవా లనుకొని వెనుకకు తిరిగాడు. అంతలో అతనికి “పుణ్యాత్ముడ వైన రాజర్షీ! ధర్మాత్మజా! మమ్మల్ని అనుగ్రహించు. ముహూర్తకాలం నిలబడు. నీవు ఇటు వైపు వస్తాన్నప్పుడు సుగంధం అంతటా

వ్యాపిస్తూన్నది. ఇక్కడ ఉన్న దుర్గంధం భరించలేకుండా ఉన్నాం. నువ్వు నిలబడితే ఆ సుగంధానికి మా ప్రాణాలు లేచివస్తాయి” అంటూ దీనమైన మాటలు వినబడ్డాయి. ఆ మాటలు వినగానే అతడు “అయ్యో! పాపం!” అంటూ నిలబడిపోయాడు. ఆ కంఠస్వరాలు పూర్వం వినినట్లు అనిపించింది కాని సరిగా గుర్తుపట్టలేకపోయాడు.

“మీ రెవరు? ఇక్కడ ఎందు కున్నారు?” అని వాళ్లకేసి తిరిగి అడిగాడు. “ప్రభూ! నేను కర్ణుణ్ణి, నేను భీముణ్ణి, నేను అర్జునుణ్ణి, నేను నకులుణ్ణి, నేను సహదేవుణ్ణి, నేను ద్రౌపదిని, మేం ద్రౌపదీ పుత్రులం” అంటూ వాళ్లు బిగ్గరగా ఏడ్చారు.

ఆ ప్రదేశానికి తగిన విధంగా ఉన్న ఆ అరుపులు వినగానే యుధిష్ఠిరుడు-“ఇదేమి దైవవిలసితం” అని విమర్శించడం ప్రారంభించాడు. “చాల పుణ్యాత్ములైన వీళ్లందరూ దుర్గంధంతో నిండిన భయంకరమైన ఈ స్థానంలో ఉండడ మేమిటి; మహాపాపాత్ముడూ, దుష్టుడూ అయిన దుర్యోధనుడు ఆ విధంగా దేవతల పూజ లందుకొంటూ అక్కడ ఉండడ మేమిటి” అని ఆలోచించాడు. “నేను నిద్రపోతున్నానా మెలకువగానే ఉన్నానా? చైతన్యం ఉందా లేదా? ఇదేమీ చిత్తవికారం కాదు కద!” అని అనుకొంటూ యుధిష్ఠిరుడు తన క్రోధం ఆపుకొన లేకపోయాడు. దేవతలను ధర్మాన్నీ నిందించాడు.

క్రోధమాహారయచ్చైవ తీవ్రం ధర్మసుతో నృపః,

దేవాంశ్చ గర్హయామాస ధర్మం చైవ యుధిష్ఠిరః. (స్వర్గరోహణపర్వం 2.50)

తీవ్రమైన దుర్గంధంతో బాధపడుతూన్న ఆ యుధిష్ఠిరుడు ఆ దేవదూతతో - “నీవు ఎవరి దూతవో వాళ్ల దగ్గరికి వెళ్లి - “నేను వాళ్లదగ్గరికి రాను. ఇక్కడే ఉంటాను. నేనిక్కడ ఉండడంవల్ల నా సోదరులకు కొంత సుఖం కలుగుతున్నది” అని నే నన్నా నని చెప్పు అని పలికి వానిని పంపివేశాడు.

ఆ దేవదూత దేవేంద్రుని దగ్గరికి వెళ్లి ధర్మరాజు చేయదలచుకొన్నదానిని గూర్చి చెప్పాడు.

ధర్మరాజైన యుధిష్ఠిరుడు ఆ విధంగా ఒక ముహూర్తకాలం అక్కడ నిలచి ఉన్నాడు. అప్పుడు సకలదేవతలతో దేవేంద్రుడు, మూర్తిభవించిన ధర్మమూ (ధర్మదేవుడూ) ధర్మరాజు నిలచి ఉన్న చోటుకు వచ్చారు.

వాళ్లందరూ వచ్చి అక్కడ చేరగానే వాళ్ల శరీరకాంతికి చీకటి తొలగిపోయింది. అంతవరకు అక్కడ ఉన్న భయంకరమైన వస్తువులూ, జుగుప్స కలిగించే రక్తమాంసాదులూ,

శవాలూ, వైతరణీ నదీ, అగ్నిజ్వాలలూ, వేడి వేడి ఇసుకతీన్నెలూ, ఎఱ్ఱగా కాలిన పెనాలూ ఇవన్నీ కనబడకుండా పోయాయి. దుర్గంధం అంతా పోయి సుగంధం వ్యాపిస్తూన్నది.

ఆ దేవతాగణాలు, సిద్ధులూ, సాధులూ, పరమర్షులు, దేవతలూ అక్కడ నిలబడి ఉన్న యుధిష్ఠిరుని దగ్గరికి వెళ్లారు.

ఇంద్రుడు సాంత్యపూర్వకంగా యుధిష్ఠిరునితో ఇలా అన్నాడు. “మహాబాహూ! యుధిష్ఠిరా! నీవు అక్షయ మైన పుణ్యలోకాలు జయించావు. రా. ఇది చాలు. నీకు సిద్ధి లభించింది. నువ్వు కోపం చెందవద్దు. నేను చెపుతూన్నది విను.

నాయనా! రాజు లందరూ నరకం చూడవలసి ఉంటుంది. పురుషశ్రేష్ఠుడా! శుభాల రాశులూ అశుభాల రాశులూ అని రెండు రాశు లుంటాయి. ముందు పుణ్యఫలం అనుభవించిన తరవాత నరకం పొందవలసి ఉంటుంది. ముందుగా నరకం పొందినవాడు తరవాత స్వర్గం అనుభవిస్తాడు. అధికపాపం చేసినవాడు ముందు స్వర్గానికి వెడతాడు.

శుభానామశుభానాం చ ద్వౌ రాశీ పురుషర్షభ,
యః పూర్వం సుకృతం భుజ్జ్ఞే పశ్చాన్నిరయమేవ సః.
పూర్వం నరకభాగ్యస్తు పశ్చాత్ స్వర్గముపైతి సః,
భూయిష్ఠం పాపకర్మా యః స పూర్వం స్వర్గమశ్నుతే.

(స్వర్గారోహణ పర్వం 3.13,14)

నీ శ్రేయస్సును కోరి నేను నీ విషయంలో ముందుగా ఇలా చేశాను. నరకం చూపించాను. నువ్వు ద్రోణుని విషయంలో ఆతని పుత్రుణ్ణి గూర్చి వ్యాజపూర్వకంగా (చిన్న మోసం చేసి) ప్రవర్తించావు కదా. అందుచేత నీకు వ్యాజపూర్వకంగానే నరకం చూపించాను.

నువ్వు వ్యాజపూర్వకంగా ఏ విధంగా నరకం చూచావో, అదే విధంగా నీ సోదరులూ, ద్రౌపదీ వ్యాజపూర్వకంగా నరకానికి వెళ్లారు.

రాజా! రా; వాళ్లందరూ పాపవిముక్తు లయ్యారు. రణంలో మరణించిన నీ పక్షానికి చెందిన రాజు లందరూ కూడ స్వర్గం చేరారు.

అదిగో కర్ణుడు, అక్కడనే ఉన్నాడు; చూడు. నీ సోదరులూ, నీ పక్షానికి చెందినవాళ్లందరూ కూడ వాళ్ల వాళ్ల స్థానాలు పొంది ఉన్నారు; చూడు. నీ మనస్సులో కలిగిన జ్వరాన్ని (బాధను) విడిచిపెట్టు. ఉత్తమలోకాలు జయించావు. నీ లోకాలు ఎందరో రాజర్షుల లోకాలకు పైన ఉన్నాయి.

హరిశ్చంద్రుడు, మాంధాత, భగీరథుడు, దువ్యంతపుత్రు డైన భరతుడు ఏ ఉత్తమ లోకాలలో విహరిస్తున్నారో ఆ లోకాలలో విహరించు.

రాజేంద్రా! ఈ ఆకాశగంగలో మునిగితే నువ్వు ఆ ఉత్తమలోకాలకు వెడతావు. దీనిలో స్నానం చేయగానే నీలో ఉన్న మనుష్యలక్షణాలున్నీ తొలగుతాయి. నీ మనస్సులోని శోకం అంతా సశిస్తుంది. ఏ విధ మైనా శ్రమ ఉండదు. వైరభావం కూడా తొలగి పోతుంది”.

అత్ర స్నాతస్య భావస్తే మానుషో విగమిష్యతి,

గతశోకో నిరాయాసో ముక్తవైరో భవిష్యసి. (స్వర్గరోహణ పర్వం 3.29)

దేవేంద్రుడు యుధిష్ఠిరునితో ఇలా చెపుతూన్న సమయంలోనే ధర్మదేవుడు (మూర్తీభవించిన ధర్మం) ప్రత్యక్షంగా తన పుత్రునితో ఇలా అన్నాడు.

ధర్మో! విగ్రహవాన్ సాక్షాదువాచ సుతమాతృనః. (స్వర్గరోహణ పర్వం 3.30)

పుత్రా! నీకు నాయం దున్న భక్తికీ, సత్యవాక్యపరత్వానికీ, ఓర్పుకీ, దమానికీ నేను చాల సంతోషించాను. నిన్ను నేను చాల పర్యాయాలు పరీక్షించి చూచాను; నిన్ను ధర్మం నుండి ఎవరూ చలించచేయజాలరు.

ముందుగా నేను ద్వైతవనంలో బ్రాహ్మణుని అరణి అపహరింపబడిన సందర్భంలో పరీక్షించాను. నీ సోదరులతోను, ద్రౌపదితోను నీవు కలిసి వస్తూన్నప్పుడు కుక్కరూపంలో నీ వెంట వచ్చి రెండవ సారి పరీక్షించాను. ఇప్పుడు మూడవ సారి పరీక్షించగా “నా సోదరులను విడచి నేను స్వర్గానికి వెళ్ల నంటూ” దృఢసంకల్పంతో నీ ధర్మనిష్ఠను చూపావు.

రాజా! సత్యవాదీ శూరుడు అయిన కర్ణుడు గాని, భీముడు గాని, అర్జునుడు గాని, నకులుడు గాని, సహదేవుడు గాని, ద్రౌపది గాని నరకానికి వెళ్లవలసినవాళ్లు కాదు. ఇదంతా ఇంద్రుడు సృష్టించిన మాయ.

రాజు లందరూ తప్పుకుండా నరకం ఎలా ఉంటుందో చూడవలసి ఉంటుంది. అందుచేత నీకు నరకం చూపడానికై ముహూర్తకాలం శ్రమ ఇవ్వడం జరిగింది.

ఇలా రా; మూడు లోకాలలోను ప్రవహించే ఈ గంగానదిని చూడు” అన్నాడు.

యుధిష్ఠిరుడు ధర్మదేవునితోను, ఇతరదేవతలతోను కలిసి గంగ దగ్గరకు వెళ్లి స్నానం చేశాడు. స్నానం చేయగానే అతడు దివ్యరూపం ధరించి, దేవత లందరూ స్తుతిస్తుండగా కౌరవులు పాండవులూ చేరిన స్నానం చేరాడు.

యుధిష్ఠిరుడు దేవలోకంలో కృష్ణార్జునాదులను చూచుట

దేవలోకం చేరిన యుధిష్ఠిరునికి అక్కడ కృష్ణుడు కనబడ్డాడు. వెనుకటి పోలికను పట్టి గుర్తించడానికి తగిన ట్లున్నాడు. గొప్ప తేజస్సుతో దేదీప్యమాను డైన ఆతనిని చక్రంమొదలైన దివ్యాయుధాలన్నీ పురుషరూపంలో ప్రకృతే నిలిచి సేవిస్తున్నాయి. ఆతని ప్రకృతే అర్జునుడు ఆతనిని ఉపాసిస్తూ కనబడ్డాడు. వా ఖిద్ధరూ పూర్వం వలెనే యుధిష్ఠిరుణ్ణి గౌరవించారు.

మరొక ప్రదేశంలో ద్వాదశాదిత్యులతో కలిసి ఉన్న కర్ణుడు, మరొక చోట మరుద్గణంలో భీముడూ కనబడ్డారు. అశ్వినీదేవత లుండే స్థానంలో ఆతనికి నకుల సహదేవులు కనబడ్డారు. సూర్యకాంతి వంటి కాంతితో వెలిగిపోతూన్న పాంచాలి శరీర శోభతో స్వర్గా న్నంతనీ ముంచెత్తుతూ కనబడింది.

అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు ఏదో అడగబోతూండగా గ్రహించి ఇంద్రుడు ఇలా చెప్పాడు.

“రాజా! ఈమె శ్రీదేవి. అయోనిజ యైన ఈమె నీకొరకై అగ్నికుండంనుండి మనుష్య రూపంతో అవిర్భవించింది.

అగ్నితో సమాన మైన తేజస్సు గల ఈ ఐదుగురు గంధర్వులూ పాంచాలి పుత్రులు. గంధర్వరా జైన ఈ ధృతరాష్ట్రదే నీ పెదతండ్రి యైన ధృతరాష్ట్రుడు. ఇతడు నీ అన్నగారు కుంతీకుమారుడూ అయిన కర్ణుడు, ఆదిత్యులతో కలిసి వెడుతున్నాడు; చూడు.

రాజా! మహారథులైన వృష్ణులు, అంధకులు, సాత్యకి మొదలైన వీరులు, మహాబల శాలులైన భోజులు ఈ సాధ్యుల గణాలలోను, విశ్వేదేవగణాలలోను, మరుద్గణాలలోను ఉన్నారు; చూడు.

సుభద్రాపుత్రు డైన అభిమన్యువు సోముని దగ్గర ఉన్నాడు.

నీ తండ్రి పాండువు కుంతీ - మాద్రులతో కలిసి విమానారూఢుడై ఎల్లప్పుడు నా దగ్గరికి వస్తూంటాడు.

భీష్ముడు అక్కడ వసువులతో కలిసి ఉన్నాడు, చూడు.

నీ గురువైన ద్రోణుడు బృహస్పతి ప్రకృతే ఉన్నాడు. చూడు.

యుధిష్ఠిరా! నీ యోధులైన మిగిలిన రాజు లందరూ కూడ గంధర్వులతోను, యక్షులతో కలిసి గుహ్యలోకానికి వెళ్లారు.”

మధ్యలో జనమేజయుడు వైశంపాయనుణ్ణి ఇలా ప్రశ్నించాడు - “ద్విజోత్తమా! భీష్మద్రోణులూ, ధృతరాష్ట్రుడు, విరాటద్రుపదులు, శంఖుడు, ఉత్తరుడు, ధృష్టకేతువు, జయత్సేనుడు, సత్యజిత్తు, దుర్యోధనుని పుత్రులు, శకుని, కర్ణుని పుత్రులు, జయద్రథుడు, ఘటోత్కచాదులు పైన చెప్పినవాళ్ళూ చెప్పనివాళ్ళూ - వీళ్లందరూ స్వర్గంలో ఎంత కాలం ఉన్నారు? లేదా స్థిరంగా అక్కడనే ఉంటారా - ఈ విషయం నాకు చెప్పు.”

వైశంపాయనుడు జనమేజయునితో - “రాజా! ఎవరి కర్మలు ఎప్పుడు అంత మౌతాయో, తరువాత ఏమి జరిగిందో ఎవరూ చెప్పజాలరు. దివ్యదృష్టి గల వ్యాస మహాముని ఏమి చెప్పాడో చెప్పతాను; విను.

ఆయన చెప్పినదానిని బట్టి వీళ్లందరూ తమ కర్మలు పూర్తి అయిన తరువాత తమ సహజస్వరూపాలే పొందుతారు. భీష్ముడు వసువుగా అయిపోయాడు. ద్రోణుడు బృహస్పతిలో ప్రవేశించాడు. కృతవర్మ మరుద్గణాలలో కలిసిపోయాడు. ప్రద్యుమ్నుడు సనత్కుమారునిలో ప్రవేశించాడు. ధృతరాష్ట్రుడు భార్య యైన గాంధారితో సామాన్యులు పొంద శక్యం గాని గంధర్వలోకాలకి వెళ్ళాడు.

విరాటద్రుపదులు, ధృష్టకేతువు, నిశధుడు, అక్రూరుడు, సాంబుడు, భానుడు, కంపుడు, విదూరధుడు, భూరిశ్రవుడు, శలుడు, భూరి, కంసుడు, ఉగ్రసేనుడు, వసుదేవుడు, ఉత్తరుడు, వాని సోదరుడు శంఖుడు - వీళ్లందరూ విశ్వేదేవతలలో కలిసిపోయారు. అభిమన్యుడు సోమునితో కలిసిపోయాడు. కర్ణుడు సూర్యునిలో ప్రవేశించాడు. శకుని ద్వాపరంలో కలిసిపోయాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు అగ్నిలో కలిసిపోయాడు.

ధృతరాష్ట్రుని కుమారు లందరూ బలంచేత తీవ్ర మైన స్వభావం గల రాక్షసులు. వాళ్లందరూ కూడ శస్త్రంచేత పవిత్రులై స్వర్గానికి వెళ్ళారు.

విదురుడు, యుధిష్ఠిరుడు ధర్మదేవునిలో కలిసిపోయారు. బలరామరూపంలో ఉన్న ఆదిశేషుడు పాతాళంలో ప్రవేశించాడు.

దేవదేవుడు, సనాతనుడు అయిన నారాయణుని అంశమైన వాసుదేవుడు కర్మయొక్క అంతమునందు (వచ్చిన పని అయిపోయిన తరువాత) నారాయణుడై పోయాడు.

యః స నారాయణో నామ దేవదేవః సనాతనః,

తస్మాంశో వాసుదేవస్తు కర్మణోఽస్తే వివేశ హ. (స్వర్గారోహణ పర్వం 5.24)

వాసుదేవుని భార్య లైన పదహారువేలమంది స్త్రీలు కాలాంతరంలో సరస్వతీనదిలో మునిగి అపురసలుగా అయి వాసుదేవుణ్ణి చేరారు.

ఆ మహాయుద్ధంలో మరణించిన ఘటోత్కచాదివీరులు దేవతారూపాలు, యక్షరూపాలు ధరించారు.

దుర్యోధనునికి సహాయం చేసినవా క్షందరూ రాక్షసులు. వాళ్లు కూడ క్రమంగా ఉత్తమలోకాలు పొందారు.

జనమేజయా! ఇదీ నీ పూర్వజులైన కురు - పాండవుల కథ.

అంటూ వైశంపాయనుడు భారతకథ ముగించాడు.

జనమేజయుడు సర్పయాగం చేస్తూండగా ఆ యాగశాలలో వ్యాసశిష్యుడైన వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు చెప్పిన విధంగా సూతుడు శౌనకాదులకు చెప్పిన ఈ కథను సూతుడు ముగిస్తూ ఇలా అన్నాడు :

మునులారా! రాజైన జనమేజయుడు వైశంపాయనుడు చెప్పిన ఈ భారతకథను విని చాల సంతోషించాడు.

యాజకులు ఆ సర్పయాగం పూర్తి చేశారు. భుజగాలను రక్షించినందుకు ఆస్తీకుడు చాల సంతోషించాడు.

జనమేజయుడు తగు విధంగా ఋత్విక్కులకు శాస్త్రోక్తరీతిలో దక్షిణ లిచ్చి అందరినీ పంపివేశాడు.

జనమేజయుడు అంతవరకు తాను రాజధానిగా చేసికొని ఉన్న తక్షశిలను విడిచి హస్తినాపురం చేరి దానిని రాజధానిగా చేసికొని ధర్మబుద్ధంగా రాజ్యపాలనం చేశాడు.

ఈ భారతాఖ్యానం శ్రద్ధాపూర్వకంగా చదివేవాడు గొప్ప సిద్ధిని పొందుతాడు, సందేహం లేదు.

ఇదం భారతమాఖ్యానం యః పఠేత్ సుసమాహితః,

స గచ్ఛేత్ పరమాం సిద్ధిమితి మే నాస్తి సంశయః.

(స్వర్గారోహణ పర్వం 5.65)

అని సూతుడు శౌనకాదిమునులకు మహాభారతకథాప్రాశస్త్యాన్ని వర్ణించి చెవుతూ కథాకథనం పూర్తిచేశాడు.

స్వర్గారోహణపర్వం సమాప్తం.

మహాభారతసారసంగ్రహం సమాప్తం.

యత్కృపాలేశసంసర్గాద్ గ్రన్థోఽయం రచితో మయా,

తస్మైవ జానకీజానేః పదయోరయమర్చ్యతే.

దేవతానుగ్రహః పితౄస్తవశ్చాచార్యసత్కృపా,

కర్తాస్మద్ధన్వజాతస్య కరణం కేవలం వయమ్.

23-06-2012

3.26 p.m.

శ్రీః శ్రీః శ్రీః

శ్రీః శ్లోకసూచి

మొదటి అనుబంధం

శ్లోకం	అ	పేజి	అథవా వసతో రాజన్	789
అకల్మకో నిరారమ్భః		231	అథవా సంగమః కృష్ణ	467
అకస్మాచ్చైవ తే కృష్ణ		479	అథావీ చ సహోత్పత్తిః	788
అకార్యాణాం క్రియాణాం చ		669	అథాబ్రవీన్మహాప్రాజ్ఞో	174
అక్రోధనశ్చ రాజేన్ద్ర		232	అథోపయాతస్త్వరితో	684
అఙ్గమేతన్మహాద్రాజ్యే		828	అదర్శనాదాపతితాః	759
అక్షయో నరకః కేన		349	అద్యప్రభృతి గాఢేయః	811
అగ్నిహోత్రఫలా వేదాః		129	అద్య యోత్యేఽర్జునమహం	594
అగ్న్యాధానేన యజ్ఞేన		66	అద్యైవ కురు యచ్ఛ్రేయః	856
అజానతా భవేత్కశ్చిద్		191	అధనేనార్థకామేన	782
అజానాత్స యదా త్వాంతు		563	అధర్మజ్ఞోఽవలిప్తశ్చ	271
అజ్ఞానేనావృతో లోకః		347	అధర్మః క్షత్రియస్త్వైవ	498
అజ్ఞులిం శపథం సాన్ద్యం		843	అధర్మేణ చ రాజ్యంత్వం	108
అతిక్రాంతసుఖాః కాలాః		50	అధీత్య నీతిశాస్త్రాణి	874
అతిధిర్యస్య భగ్నాశః		867	అధీయతాం భవాన్ వేదాన్	882
అతిమానోఽతివాదశ్చ		415	అనన్తం బత మేవిత్తం	795
అతీవ రమణీయం తద్		244	అనన్తన మయాజాత	461
అత్ర స్నాతస్య భావస్తే		976	అనపత్యతైకపుత్రత్వం	35
అథ కర్మకృతం పాపం		194	అనయోర్విరయోర్మృద్ధే	730
అథ చేద్దుద్ధిజం కృత్వా		191	అనర్థాశ్చార్థరూపేణ	174
అథ తస్మాదవరజం		51	అనర్హతే యద్దదాతి	801
అథ దర్శాన్వితో మోహాత్		385	అనాగతవిధాతా చ	837
అథ ద్వైగుణ్య మీహాయాం		463	అనాదినిధనా విద్యా	875
అథ పురుషవశా		640	అనాయసేన శస్త్రేణ	824
అథ యేనైవ కుర్వన్తి		463	అనారమ్భే హి నియతః	134
అథవా పరితోషస్తే		659	అనాహూతః ప్రవిశతి	407

అనాశ్చర్యమిదం బ్రహ్మన్	65	అపి త్వాం కృష్ణ పశ్యామ	467
అనిగృహ్య పురా పుత్రాన్	769	అపి శక్యో రణేజేతుం	569
అనిత్యం యౌవనం రూపమ్	759	అప్రదాతా పితా వాచ్యః	334
అనిర్వేదేన దీర్ఘేణ	848	అప్రాప్తకాలం వచనం	416
అనిశం యత్ర పురుషాః	941	అప్రామాణ్యం చ వేదానాం	822
అనిశాయాం నిశాయాం చ	301	అప్రాశనమనంసృర్యం	864
అనిష్టదర్శనం దృష్ట్వా	539	అప్రియేఽతిష్ఠదత్తంతం	51
అనుకూలం తథా వచ్చి	297	అప్రియైః సహ సంవాసః	286
అనుక్రోశో హి సాధూనాం	888	అబుద్ధిమాశ్రితానాం తు	191
అనుగ్రాహ్యః పాణ్డుసుతాః	509	అబుద్ధిరేషా మహతీ	731
అనుజ్ఞాతస్త్వయా వీర	531	అబుద్ధ్యా నాగ్రహీద్	905
అనుమాన్య యథాశాస్త్రం	506	అబ్రవీత్కిల దాశార్హ	911
అనువర్తమహే యత్తు	742	అబ్రవీత్ పురుషవ్యాఘ్రుః	118
అనేన యాజ్ఞసేన్యామీ	679	అభావాదీని భూతాని	758
అనేన విజితానశ్చైః	450	అభిమానకృతం కర్మ	787
అన్తః కామం కులస్యాస్తు	170	అభిపన్యాస్మి పాశ్చాలి	301
అన్తఃపురాణాం సర్వేషాం	300	అభిమన్యుర్యథా కృష్ణ	433
అన్తో నాస్తి పిపాసాయాః	176	అభిమన్యోర్యథా జాతః	916
అన్తః కరణహీనత్వాత్	470	అభిమన్యోర్వధం వీర	909
అన్యథా చిన్తితో హ్యర్థః	432	అభియుక్తం బలవతా	406
అన్యథాచిన్తితాహ్యర్థాః	541	అమగ్గలధ్వజశ్చైవ	502
అన్యథా బుద్ధయో హ్యసన్	432	అమాత్యా హ్యపహరార్తః	826
అన్యథా యౌవనే మర్త్యః	744	అమాత్యేషు చ భిన్నేషు	386
అన్యాయాత్సముపాత్తేన	313	అమోక్షణీయం దైవం హి	85
అన్యోన్యస్పర్ధినాం హ్యేషాం	534	అయం కరికరాకారః	679
అపరా కురుతే కర్మ	546	అయం చకార వో రాజా	935
అపరాధైర్న తావన్తః	832	అయం చిరోషితో రాజన్	906
అపశ్యామ దివం స్తభ్వా	624	అయం త్వనన్తరన్తస్మాత్	45
అపి చాయం పురాగీతః	593	అయం భ్రాతా తవ శ్రీమాన్	96

అయం స రశనోత్కర్షి	771	అవశ్యమేవ వక్తవ్యం	935
అయం న హస్తా శూరాణాం	771	అవినాశోఽస్య సత్త్వస్య	788
అయం హరిసహస్రేణ	450	అవృత్తిర్భయమన్యానాం	413
అయజ్ఞానమదాక్షిణ్యం	555	అవేక్షమాణస్త్వాం మాం చ	626
అరక్షితారం రాజానం	114,817	అవేక్షస్వ యథా స్వైః స్వైః	786
అరాజపుత్రస్త్వమనార్యపుత్రః	474	అవ్యక్తాదీని భూతాని	502
అరాజపుత్రో హ్యస్వామీ	473	అశాశ్వతమిదం సర్వం	761
అరాజా కిల నో రాజ్ఞః	64	అశోచన్ ప్రతికుర్వీత	760
అరుప్యన్ క్రుశ్యమానస్య	836	అశోచ్యానన్యశోచన్త్వం	501
అర్చితః ప్రయయో భూయః	921	అశ్వామ్యాచ్ఛాదయామీతి	157
అర్జునః ఫాల్గునో జిష్ణుః	373	అశ్వమేధసహస్రేణ	933
అర్జునస్య ఇమే బాణాః	524	అష్టపఞ్చాశతం రాత్ర్యః	897
అర్జునస్య సమో లోకే	65	అసంస్కృతాయాః కన్యాయాః	728
అర్జునే ధరణీం ప్రాప్తే	551	అసకృచ్ఛాప్యహం తేన	431
అర్జునో హి శరైశ్చక్రైః	510	అసభ్యాః సభ్యసంకాశాః	834
అర్థస్య పురుషో దాసః	506	అసమాప్తేతతస్తస్య	62
అర్థార్థే జీవలోకోఽయం	841	అసాధుభ్యోఽర్థమాదాయ	836
అర్థంతే భుజ్జతే వీరాః	79	అసౌ ద్రోణో మహేష్వాసః	574
అర్థం మహాస్తమాసాద్య	407	అస్తి మాసః ప్రతినిధిః	202
అర్థాగమో నిత్యమరోగితా చ	410	అస్త్వయం సుభగే గర్భః	15
అర్థాద్ ధర్మశ్చ కామశ్చ	782	అస్త్వాయుధం పాణ్డవేయాపశిష్టం	675
అర్థేభ్యో హి విప్రద్వేభ్యః	782	అస్రాణి వాశరీరం వా	54
అర్థేన తు విహీనస్య	782	అస్మాకం భవతాం చైవ	934
అలక్షితానాం వీరాణాం	774	అస్మాకమపి వార్షష్ఠేయ	432
అలమేవ శమాయాస్మి	405	అస్మానేవోపజీవంస్త్వం	568
అలాతం తిష్ఠకస్యేవ	462	అస్మాభిరుషితాః సమ్యక్	202
అవజ్ఞానం హి లోకేఽస్మిన్	190	అస్మిన్ మహామోహమయే	351
అవశ్యం తు మయా వాచ్యం	694	అస్యాః కృతే మన్యురయం	164
అవశ్యభావీ హ్యర్థోఽయం	531	అహం చాన్యే చ రాజన్	467

అహన్య హనిపార్థానాం	498	అన్యశంస్యం పరోధర్మ	345,352
అహన్యహని భూతాని	351	అన్యశంస్యపరైర్భావ్యం	899
అహమేకో హనిష్ఠ్యామి	483	అపత్కాలే హి సంన్యాసః	785
అహల్యా ధర్షితా పూర్వం	392	అబ్రహ్మభువనాదేతే	314
అహింసా సత్యవచనం	822	ఆరోగ్యమాన్యజ్ఞమవిప్రవాసః	411
అహింసా సర్వభూతేషు	621	ఆర్యాన్ శీలవతో దృష్ట్వా	193
అహింసా సమతాశాన్తిః	353	ఆర్యే జానాసి యద్దుఃఖం	78
అహేరివ గణాద్భుతః	877	అలమ్బయజ్ఞాః క్షత్తాశ్చ	875
అహో బత మహత్కష్టం	177	అలోకయసి కిం వృక్షం	362
అహోరాత్రం మహారాజ	212	ఆశాం కాలవతీం కుర్యాత్	70
ఆ		ఆశా బలవతీ రాజన్	636,696
ఆకర్ణపలితఃశ్యామః	585	ఆశీర్వాదైః పరిష్కక్తః	577
ఆక్రోశన్యఃప్రనృత్యన్తి	657	ఆసన్నేతే పురా రాజన్	576
ఆగోపాలవిపాలాశ్చ	419	ఆస్తీకః సర్పసత్రే వః	17
ఆఘోషితంచనగరే	185	ఆస్తీకస్య వచః శ్రుత్వా	18
ఆచతుర్దశకాద్వర్షాత్	40	ఇ	
ఆచార్యపూతినాంలోకాః	748	ఇజ్ఞాద్యయనదానాని	177
ఆచార్యఃపాణ్డుపుత్రాణాం	598	ఇతి యః కురుతోభాగం	787
ఆచార్యనుగతోమార్గః	578	ఇత్యేతైః కర్మభిర్వృస్తాః	867
ఆత్మకార్యగరీయస్త్వాత్	557	ఇత్యేవః బ్రువతస్తస్య	946
ఆత్మజస్యతతస్తస్య	468	ఇత్యేవం మన్తమాగ్నీయం	144
ఆత్మదోషైర్నియచ్చన్తి	27	ఇదం జితమిదం లబ్ధం	420
ఆత్మనఃసదృశంప్రాజ్ఞం	969	ఇదం తు ధార్తరాష్ట్రస్య	884
ఆత్మనిన్దాత్మపూజాచ	648	ఇదం భారతమాఖ్యానం	979
ఆత్మాపిచాయంనమమ	800	ఇన్ద్రియార్థాననుభవన్	343
ఆత్మోత్కర్షం నమార్గేత	879	ఇన్ద్రో వై బ్రహ్మణః పుత్రః	797
ఆత్మోదరకృతేఽప్రాజ్ఞః	795	ఇమం హి పుణ్డరీకాక్షం	457
ఆత్మైవహృత్యనోబన్ధుః	760	ఇమాం తు నగరీం సద్యః	953
ఆదిరేషహిభూతానాం	757	ఇయం చ నలినీ రమ్యా	267

ఇయం చ వసుధా కృత్నా	907	ఉపదేశోఽనయోస్తుల్యః	731
ఇయం హి నః ప్రియాభార్యా	356	ఉపలభ్యాంపు చేదన్తం	874
ఇషుకారో నరః కశ్చిత్	861	ఉపవాసకృశో రాజా	664
ఇహ జాతా వివృద్ధాన్సి	80	ఉపాకృత్య తు వైవిద్యాం	596
ఈ		ఉపాతిష్ఠన్నథో వైద్యాః	527
ఈర్ష్యే ఘృణీ ససంతుష్టః	411	ఉవాచ మతిమాన్ రాజా	139
ఈశ్వరం చాపి భూతానాం	196	ఊ	
ఈశ్వరేణ చ యుక్తేఽర్థే	902	ఊధశ్చిన్తాత్తు యో ధేన్వాః	821
ఈషత్కార్యో వధస్తస్య	430	ఋ	
ఈషదవ్యక్త దారాణాం	800	ఋజోర్మృదోర్వదాన్యస్య	823
ఈహమానం సమారమ్భాన్	895	ఋషీణాం చ నదీనాం చ	414
ఉ		ఋషీణాం బ్రహ్మవాదానాం	621
ఉక్తశ్చ మానుషేణ త్వం	881	ఋషేః ప్రసాదాత్ కృష్ణస్య	624
ఉక్తాసకృద్వస్తుమేషా	49	ఏ	
ఉగ్రం తేపే తపః కృష్ణా	694	ఏకం హత్వా యది కులే	805
ఉచ్ఛ్రితాంస్తు భుజాన్	921	ఏకః క్షమావతాం దోషః	408
ఉత బాలాయ పాణ్డిత్యం	404	ఏకః పాపాని కురుతే	408
ఉత సన్తమసన్తం వా	404	ఏకః సంపన్నమశ్లాతి	407
ఉత్క్షిప్య కాకతాలీయం	859	ఏకః స్వారు న భుజ్జీత	408
ఉత్తరే హిమవత్పార్శ్వే	867	ఏకం హన్యాన్నవా హన్యాత్	408
ఉత్తిష్ఠస్య విషాదం మా	430	ఏకస్మిన్నేన జాయేతే	384
ఉత్థానం చాప్యదైవస్య	741	ఏకాన్తే న హిసర్వేషాం	829
ఉత్థానమభిజానన్తి	196	ఏకా మూర్తిస్తపశ్చర్యాం	546
ఉత్థానవీరః పురుషః	817	ఏకో భర్తా స్ర్రియో వేదైః	165
ఉత్సృష్టమామిషం భూమౌ	81	ఏకోఽహమస్మీతి చ మన్యసే త్వం	21
ఉదకే బహవః ప్రాణాః	792	ఏత ఏవాసయస్తీక్షణాః	415
ఉద్యతేషుమథో దృష్ట్వా	488	ఏతద్ధి త్రితయం శ్రేష్ఠం	947
ఉద్యమ్య కుచ్చురం పార్థః	590	ఏతద్విదిత్వా న పునర్యయాతే	31

ఏతాం ద్వాదశ సాహస్రీం	871	క	
ఏతావతా పిలాభేన	862	కచ సుస్వాగతం తేఽస్తు	25
ఏతావానేవ పురుషః	462	కచ్చిత్ కృతం విజానీషే	130
ఏతావానేవ వేదేషు	783	కచ్చిత్ కృషికరా రాష్ట్రం	829
ఏతావాన్ పురుషస్తాత	80	కచ్చిత్తే వణిజో రాజన్	829
ఏతే చతుర్భద్రతరాః	555	కచ్చిత్సహస్రైర్ముర్ఖాణాం	128
ఏతే సహి కృతా యోగ్యా	714	కచ్చిత్ స్వసుష్మితా తాత	129
ఏతే హి నిత్యసంన్యాసాః	785	కచ్చిదభ్యాగతా దూరాత్	129
ఏనం వై బ్రాహ్మణం శూరం	570	కచ్చిదన్ధాంశ్చ మూకాంశ్చ	130
ఏవం జ్యేష్ఠోఽప్యథోత్తిక్తః	472	కచ్చిదాయస్య చార్దేన	128
ఏవంబుద్ధిశ్చ తేజశ్చ	966	కచ్చిద్ జ్ఞాతీన్ గురూన్ వృద్ధాన్	128
ఏవం వేదీ వేదితవ్యః	495	కచ్చిద్దారాన్మనుష్యాణాం	128
ఏవం సపుత్రపౌత్రాణాం	942	కచ్చిద్దోర్మోధనో రాజా	568
ఏవమభ్యాహతే లోకే	856	కచ్చిద్రాష్ట్రే తదాగాని	129
ఏవమస్మిన్ కృతాం విద్యాం	164	కచ్చిన్న చౌరైర్లుభైశ్చ	128
ఏవముక్తస్తదా కర్ణో	690	కచ్చిన్న దుఃఖైర్బుద్ధిస్తే	82
ఏవముక్తస్తవ సుతో	583	కచ్చిన్న భక్తం బీజం చ	129
ఏవమేతన్మహాబాహో	738	కచ్చిన్ముఖ్యా మహాత్మేవ	128
ఏవమేవ మనుష్యేషు	429	కథం చ ధర్మయుక్తాస్తే	384
ఏషనాథో హి జగతః	807	కథం త్వయి స్థితే కృష్ణే	811
ఏష నారాయణః కృష్ణ	418	కథం మహాత్మా గాఢేయః	525
ఏష శక్తో మహాబాహుః	889	కథమాదిత్యసదృశం	646
ఏష్టవ్యా బహవః పుత్రాః	232	కథం సమృద్ధో గత్వాహం	219
ఏహ్యేహి దేవేశ జగన్నివాస	511	కరిష్యామి ప్రయత్నం తు	586
ఐ		కర్కోటకస్య నాగస్య	230
ఐశ్వర్యమదపాపిష్ఠాః	413	కర్ణినాలీకనారాచాన్	413
ఐ		కర్ణో హి బలవాన్	674
ఐదకాః సృష్టయశ్చైవ	785	కర్తవ్యం హి కృతం రాజన్	308
		కర్తమర్హసి ధర్మజ్ఞ	916

కర్మచేత్కృతమన్వేతి	194	కిం న పశ్యసి బాణౌఘాన్	568
కర్మణాం శ్రుతపుణ్యానాం	195	కిం ను హిత్యా ప్రియో భవతి	346
కర్మణ్యేవాధికారస్తే	502	కిం బాహ్మణానాం దేవత్వం	343
కర్మసంఘర్షజైర్దోష్టైః	834	కిమర్థం బ్రాహ్మణే దానం	346
కర్మైతత్ పార్థ శక్రేణ	544	కిం మే బ్రాతృవిహీనస్య	973
కర్మనార్థో హి యో ధర్మః	199	కిం వా కుర్యాం మృత్యునా	680
కలిం పుత్రప్రవాదేన	462	కిం వా త్వం మన్యసే ప్రాప్తం	668
కశ్చ ధర్మః పరో లోకే	345	కిం స్థైర్యమృషిభిః ప్రోక్తం	348
కః శత్రుర్దుర్జయః పుంసాం	348	కింస్విత్ప్రవసతో మిత్రం	344
కస్తత్ కుర్యాజ్ఞాతు	398	కింస్విదాత్మా మనుష్యస్య	345
కాకవర్ణా దురాచారాః	567	కింస్విదాదిత్యమున్నయతి	342
కామక్రోధౌ పురస్కృత్య	820	కింస్విదేకపదం ధర్మం	344
కామ జానామితే మూలం	859	కింస్విద్గురుతరం భూమేః	344
కామభోగప్రియాస్తీక్ష్ణాః	866	కిమేకం దైవతం లోకే	893
కారణద్వయమాస్థాయ	523	కీర్తయన్ గుణమన్నానాం	84
కారణాంతరయోగేన	743	కుణేర్యథా హస్తగతం	613
కాలః కర్షతి భూతాని	758	కుతః కృతఘ్నస్య యశః	853
కాలః పచతి భూతాని	759,967	కుమారో నాస్తి యేషాం చ	805
కాలేనాయం జనః సర్వః	892	కురుతే మూఢ ఏవంహి	790
కాలే మృదుర్యో భవతి	191	కులీనత్వే చ రమతే	762
కాలోపహతచిత్తా హి	737	కున్యపస్య యథా రాష్ట్రం	569
కాలో వా కారణం రాజ్ఞః	460	కులే జాతాశ్చ క్లిశ్యంతే	287
కాషాయం సులభం పశ్చాత్	134	కులోచితమిదం కర్మ	296
కిం క్షత్రియాణాం దేవత్వం	343	కూర్మశ్చింతయతే పుత్రాన్	110
కించ నః పాణ్డవైః కార్యం	367	కృతః పురుషకారస్తు	889
కించిదబ్రువతః కాయాత్	623	కృతః సేనాపతిస్తేషః	484
కిం జ్ఞానం ప్రోచ్యతే రాజన్	347	కృతస్తస్త్వైవ సంమానః	747
కిం తు సంబంధకం తుల్యం	385	కృతస్య కర్మణస్తత్ర	314
కిం తే ధనైర్బాన్ధవైర్వాపి	858	కృతార్థా భుజ్జతే దూతాః	440

కృత్వా మమ పరిత్రాణం	115
కృపణానాథవృద్ధానాం	830
కృషిగోరక్ష్యమిత్యేతే	313
కృష్ణ ఏవ హి లోకానాం	150
కృష్ణం కమలపత్రాక్షం	151
కృష్ణా తు ద్రౌపదీ కృష్ణం	924
కృష్ణో వాపి భవేల్లోకే	597
కేచిత్పురుషకారం తు	874
కేచిద్ధి సౌహృదాదేవ	131
కేనస్విచ్ఛోత్రియో భవతి	342
కేనస్విదావృతో లోకః	346
కో ధర్మః సర్వధర్మాణాం	893
కో మోదతే కిమాశ్చర్యం	350
కో హి నామ పుమాన్ లోకే	155
కో హి నామ ప్రమత్తాయ	592
కో హి నేచ్ఛేత్ప్రియం పుత్రం	521
క్రియా బలవతీ రాజన్	712
క్రీడితుం తేన చేచ్ఛన్తి	815
క్రుద్ధః పాపం న కుర్యాద్యో	192
క్రుద్ధోఽప్యక్రుద్ధరూపః	68
క్రుద్ధ్యస్తీ మాం చ సంప్రేక్ష్య	363
క్రోధమాహరయచ్చైవ	974
క్రోధః శత్రుః శరీరస్థః	295
క్లీబే దారక్రియాతా దృక్	149
క్వ ను తేఽద్య పితా రాజన్	803
క్వ ను సా క్షుత్తిపాసార్తా	223
క్షత్రియే సంగతం నాస్తి	842
క్షితావటసి రాజేన్ద్ర	22

క్షేత్రం పుంరుషకారస్తు	888
క్షాత్రధర్మే స్థితో భూత్వా	708

గ

గచ్ఛమానాంశ్చ తానాహ	847
గచ్ఛ యుధ్యస్వ కౌన్తేయ	634
గచ్ఛేదానీం న తే స్థానం	779
గత్వా వృష్ణస్థకకులం	911
గాన్ధారీ సర్వధర్మజ్ఞా	930
గాయన్తి చావ్యబద్ధాని	652
గాయన్తృథ చ నృత్యన్తి	657
గీతం వా యది వాన్మత్యం	371
గుణాన్ గుణవతాం శల్య	650
గురోరప్యవలిప్తస్య	68,488
గృహీరమౌఘా హి దుఃఖాయ	860
గోధనేషు ప్రతోలీషు	375
గోభ్యో వృత్తిం సమాస్థాయ	866
గోయోనిప్రభవా మ్నేచ్ఛాః	567
గ్లహాన్ ధనూంషి మే విద్ధి	159

ఘ

ఘ్నతశ్చ మే గతః కాలః	522
---------------------	-----

చ

చతుర్మూర్తిరహం శశ్వత్	545
చతుర్విధా హ్యర్థసిద్ధిః	851
చతుర్వేదోఽపి దుర్బుత్తః	350
చతుష్పదీ హి నిఃక్రేణీ	876
చత్వార ఏకతో వేదాః	376
చత్వారి తాత గృహే వసన్తు	409
చలేద్ధిహిమవాన్ శైలో	435

చాతుర్వర్ణ్య వర్ణన	865	తం చోపహారం సుకృతం	562
చికిత్సకౌ కర్మకరౌ	251	తచ్చునామివ సంపాతే	429
చిరం భుక్త్వా వసుమతీం	700	తచ్చుత్వా కౌరవేయాన్తే	57
చిరం హృషి వసన్ శూరః	745	తతః కుముదనాథేన	614
చూతారామో యథా భగ్నః	551	తతః కృపొఽప్యవచేదం	603
జ		తతః ప్రహసితాః సర్వే	303
జజ్ఞమానామసంఖ్యేయాః	866	తతస్తాన్ సర్వతో యుక్తాన్	577
జయోఽస్తు పాణ్డుపుత్రాణాం	498	తతస్తే మన్రిణః సర్వే	217
జ్ఞాతస్య హి ద్రువో మృత్యుః	502	తతస్తు యాదవశ్రేష్ఠః	736
జాతిరేవ మహాసర్ప	277	తతస్సూర్యశతాకిర్థం	960
జాతో సి ధర్మలోపేన	530	తతస్సూక్ష్మీం సర్వమాసీత్	444
జానన్ కిం మాం మహాబాహో	467	తతస్తే ప్రావిశన్ పార్థాః	734
జానన్మపి చ యః పాపం	94	తతః సద్రుపదో రాజా	102
జానేఽహమేతదప్యేవం	772	తతస్త్రయోదశస్యాన్తే	368
జితం పాణ్డుసుతైర్మృద్ధే	767	తతో గోపాః ప్రగాతారః	304
జితా సభా వస్త్రవతా	412	తతో ద్రోణః పాణ్డుపుత్రాన్	57
జీవన్ ప్రాప్నోతి పురుషః	666	తతో ద్రౌణిర్మనుష్టుక్త్వా	632
జ్ఞాతిభ్యశ్చైవ బుద్ధ్యేధాః	822	తతో రథాశ్వాంశ్చ	615
జ్ఞాతిః సుహృత్స్వజనో వా	31	తతోఽర్జునః ప్రీతమనాః	59
జ్ఞానం తత్త్వార్థసంబోధః	348	తతోఽవతీర్య గోవిన్దః	812
జ్ఞానమేకస్థమాచార్యే	616	తత్ర మాం ప్రాహసత్ కృష్ణః	157
జ్ఞానయోగేన శుద్ధేన	315	తత్ర సంశయితానర్థాన్	741
జ్ఞానవృద్ధో ద్విజాతీనాం	150	తత్రాద్భుతమపశ్యామ	595
జ్ఞాయాంసమపి చేద్వృద్ధం	519	తత్రాశ్చర్యమపశ్యామ	699
జ్యేష్ఠో భ్రాతా మమాగృహ్లాద్	84	తత్సైన్యవిషుభిస్తేన	581
త		తదనుస్మృత్య తే వీరాః	748
తం పుత్రపశుసంపన్నం	857	తథాపి తేషాం దుఃఖేన	82
తుంబ్రాయాంబ్రాహ్మణమహం	278	తథా కోలగిరీయైశ్చ	921
తం విస్మయన్తీ శనకైః	366	తథా శాన్తనవో భీష్మః	71

తథేత్యుక్వాతు తాం కున్తీం	42	తర్కేఽప్రతిష్ఠః శ్రుతయో విభిన్నాః	351
తదైవ తవ పుత్రోఽయం	425	తవ పార్థ జయః కృత్యుః	892
తదైవ హరదుర్బుద్ధిః	197	తవ పుత్రే గతే స్వర్గం	750
తదైవాహం మతిమతా	473	తవ ప్రసాదాద్విశుభా	812
తదానశ్యతమే రో షః	777	తవ ప్రసాదాద్విజయః	528
తథ్యాన్వాప్యథవాతథ్యాన్	807	తవైతత్ క్షమ్యతేఽస్మాభిః	603
తదిదం వేదవచనం	177	తస్మాత్సమస్తపఞ్చకం	730
తదైవాహం వచః శ్రుత్వా	608	తస్మాదద్వైవ గస్తవ్యం	794
తదద్భుతం మహద్భుద్ధం	603	తస్మాదేతద్ధితే మూఢ	779
తదైవ కురవః సర్వే	419	తస్మాద్దుఃఖాంతస్త్వైవ	313
తదైవ నిహతో రాజన్	430	తస్మాన్నాత్మత్సృజేత్తేజో	191
తద్ధర్మరాజస్య వచో నిశమ్య	970	తస్మిన్స్తవమితే భీష్మే	808
తద్భుష్టా విస్మితాః సర్వే	899	తస్మిన్మహాపుణ్యతమే	730
తద్వాక్యం పార్థివాః సర్వే	446	తస్య చాపి భవేత్కార్యం	197
తపః కింలక్షణం ప్రోక్తం	347	తస్య చీనైః కిరాతైశ్చ	394
తపః పరం కలియుగే	873	తస్య తద్గుప్తరం కర్మ	36
తపసా చ కృతజ్ఞత్వాత్	535	తస్య ధర్మాదపేతస్య	51
తపసా గురుభక్త్యా చ	338	తస్యాం సంసది సర్వేషాం	439
తపసో హి పరం నాస్తి	313	తస్యైవ తు మనుష్యస్య	743
తపస్తప్త్వా తు యాన్ లోకాన్	558	తాంస్తు దైవహతాన్ పూర్వం	748
తపః స్వధర్మవర్తిత్వం	347	తాతేత్యవోచం పితరం	519
తపోభిః క్రతుభిశ్చైవ	902	తానబ్రవీత్సునర్దేవో	645
తపోర్థీయం బ్రాహ్మణీ ధత్త గర్భం	773	తాన్ ధర్మబాహ్యనశుభాన్	654
తమనార్యం సృశంసం చ	916	తాసాం నామ చ రూపం చ	300
తమబ్రవీద్వాసుదేవః	688	తాసాం పుత్రః కథం సర్వం	652
తమభిద్రుత్య సైనేయో	584	తాః సభాః కేశవః సర్వాః	436
తమహం భారమాసక్తం	300	తుల్యా హి సర్వభూతానాం	267
తమేవంవాదినం రాజా	940	తుల్యే ప్రియాప్రియే యస్య	352
తయోః క్షణమివాపూర్వః	552	తూష్టిం భవ న తేజల్పం	53

తృణానాం ముష్టివైకేన	201	త్వాం తు చక్షుర్దణం ప్రాప్య	528
తృణానీవ విచిన్త్యంతం	856	త్వామేవ స్థావయిష్యన్తి	453
తృష్ణా హి సర్వపాపిష్ఠా	176	ద	
తే పఞ్చ పాశ్చాలరథప్రవీరాః	678	దణ్డః శాస్తి ప్రజాః సర్వాః	790
తే ప్రవిశ్య పురీం వీరాః	75	దణ్డ ఏవ హి రాజేష్ట	799
తే రథాస్తత్ర విధ్యస్తాః	638	దణ్డశ్చేన్న భవేల్లోకే	793
తే వయం నియతాత్మానః	262	దణ్డస్త్వైవ భయాదేకే	791
తే వయం పాణ్డవశ్రేష్ఠం	71	దత్తం భుక్తమధీతం	615
తేపామపీదం ప్రపితామహానాం	108	దత్తాత్రేయప్రసాదాచ్చ	894
తేషు తేషు హి కృత్యేషు	198	దర్పస్తే భవితా తాత	259
తేషాం యే యాని కర్మాణి	874	దర్పే నామ శ్రియః పుత్రః	830
తైః స్వయంరచితో మార్గః	695	దర్శనీయాంశ్చ వః సర్వాన్	96
తౌ మన్నియోగాద్ బ్రహ్మర్షే	209	దశాయుతానామయుతం	774
త్యక్తగ్రామ్యసుఖాః పార్థాః	440	దస్యూనామివ యద్వృత్తం	181
త్యక్త్వాఽథర్మం చ లోభం చ	499	దస్యూనాం సశిరస్త్రాణేః	580
త్యజేదేకం కులస్సార్థే	45	దస్తదర్శనమారావః	429
త్యాగవాంశ్చ పునః పాపం	781	దాక్ష్యమేకపదం ధర్మం	344
త్రయోదశసమాః కాలః	212	దానేన భోగీ భవతి	895
త్రయోదశాహమాత్రం	366	దామ్నికో దుష్కృతః ప్రాయః	298
త్వయా హతస్యాపి	511	దాస్యామి తే తదాస్త్రాణి	646
త్వం తు మోహాన్న జానీషే	517	దివమాక్రమదాచార్యః	623
త్వం తు లుభతమో రాజన్	605	దివసేనైవ తత్కుర్యాత్	414
త్వం తు విప్రశ్చ వృద్ధశ్చ	602	దివ్యాస్త్వాముపభోగాశ్చ	322
త్వం తు శూరతమో లోకే	687	దిష్ట్యా త్వద్య మహాబాహో	939
త్వం తు సర్వాభిశక్తిత్వాత్	64	దిష్ట్యా పఞ్చసు రక్తోఽసి	353
త్వమాత్మనో విజానీహి	195	దిష్ట్యా ప్రాప్తోఽసి విప్రర్షే	58
త్వమిత్యత్రభవంతం హి	672	దీర్ఘాయురథవాల్పాయుః	
త్వం హి భోజ్యే పురస్కార్యో	480	దుఃఖేన శ్లిష్యతే భిన్నం	835
త్వాం చ బ్రహ్మహణం దృష్ట్వా	629	దుర్యోధన స శోచామి	453

దుర్యోధననికారాచ్చ	182	ద్వ్యక్షరస్తుభవే స్మృత్యః	788
దుర్యోధన మమాప్యేతత్	73	ద్విజేషు వైద్యాః శ్రేయాంసః	386
దుర్యోధన యథారాజ్యం	108	ద్విపాః సంభిన్నవర్మాణః	638
దుర్యోధనశ్చ కర్ణశ్చ	110	ద్వే బ్రహ్మణీ వేదితవ్యే	875
దుర్యోధనస్తు ద్విరద	701	ద్వేష్యో న సాధుర్భవతి	416
దుర్యోధనేన కింకార్యం	705		
దుఃశాసనభుజం శ్యామం	434	ధ	
దుష్కరంపరమం జ్ఞానం	671	ధనంజయ కృతం పాపం	780
దుఃషితః సహసా భావో	66	ధనంజయస్య రూపేణ	548
దృశ్యన్తే చ న దృశ్యన్తే	875	ధనంజయే న యోత్యేహం	531
దృష్ట్వా కుశలినౌ కృష్ణౌ	586	ధనందత్త్వా విసృజ్యంతాం	527
దృష్ట్వా వినిహతాన్ భ్రాతృన్	588	ధనాత్ కులం ప్రభవతి	783
దేవతాతిథిభృత్యానాం	343	ధనినః పూజయేన్నిత్యం	828
దేవం దేవేన యుధ్యేత	375	ధన్యానాముత్తమం కింస్విత్	345
దేశః కాలస్థా యుక్తో	437	ధన్యానాముత్తమం దాక్ష్యం	345
దేశాచారాన్ ససమయాన్	411	ధర్మ ఏతానారుజతి	446
దైవం హి ప్రజ్ఞాం ముష్ణాతి	160	ధర్మ ఏవ హతో హన్తి	352
దైవోపసృష్టః పురుషః	599	ధర్మకార్యం యతన్ శక్త్యా	443
దోషతః కిం కరిష్యామి	39	ధర్మం చార్థం చ కామం చ	199
ద్రవ్యోపకరణం కించిత్	129	ధర్మవాణిజ్యకో హీనః	194
ద్రోణోఽపి శస్త్రాణ్యుత్సృజ్య	622	ధర్మశ్చార్థశ్చ కామశ్చ	348
ద్రౌపదీ ప్రేక్ష్య తాన్ సర్వాన్	360	ధర్మాదధర్మో బలవాన్	497
ద్రౌపదీవాక్యపాధేయః	264	ధర్మార్థకామకాలేషు	845
ద్వావమృసి నివేష్టవ్యౌ	409	ధర్మార్థం బ్రాహ్మణే దానం	346
ద్వావిమౌ కణ్ణకౌ తీక్ష్ణౌ	409	ధర్మార్థం యస్య విత్తేహా	177
ద్వావిమౌ గ్రసతే భూమిః	408	ధర్మిష్ఠాః పరిహీయన్తే	283
ద్వావిమౌ పురుషవ్యాఘ్రు	409	ధర్మే చార్థే చ కామేచ	18
ద్వావిమావథ పన్థానౌ	876	ధర్మే చార్థే చ కుశలః	40
ద్వావేతౌ గ్రసతే భూమిః	158	ధర్మో విగ్రహవాన్ సాక్షాత్	976
		ధర్మ్య ధర్మాత్మనా యుద్ధే	701

ధానా గౌడ్యాసవం పీత్వా	657	న జాతుకామః కామానాం	29
ధారణాద్ధర్మమిత్యాహుః	671	న జాతు విషమం చైవ	935
ధారయామాస చ ప్రాణాన్	525	న జానపదికం దుఃఖం	759
ధార్తరాష్ట్రస్య వార్షిష్ఠేయ	466	న జానీషే పురాత్వం తు	582
ధిక్కుతః పార్షతస్తం తు	623	న తథా బలవీర్యాభ్యాం	499
ధిగ్గాణ్డివం ధిక్ చ తే	668	న తదాజాతవాన్ భీష్మః	488
ధిగస్త్విహైకపుత్రత్వం	253	న తన్మనసి కర్తవ్యం	757
ధూమాయంతే వ్యపేతాని	424	న తాదృక్కదనం	581
ధృతరాష్ట్రస్య తం కామ	74	న తాం ప్రీతిం పరామాప	929
ధృష్టద్యుమ్నం తు పాశ్చాల్యం	85	న తు త్వం ధర్మముద్దిశ్య	437
ధేనుర్వత్సస్య గోపస్య	855	న తు బాలానిమాన్	903
న		న తు యుక్తం రణేహస్తం	494
న కర్ణ దేశసామాన్యాత్	658	న తేన స్థవిరో భవతి	257
న కశ్చిత్కస్యచిన్నిత్రం	840	న తేఽర్జునస్తథా జ్ఞేయః	586
న కాలోదణ్డముద్యమ్య	174	న త్వయం పార్థివేన్ద్రాణాం	149
న కేనచిద్యాచితవ్యం	828	న త్వం సృరసి వారుణ్యాః	863
న ఖల్వప్యరసజ్ఞస్య	863	న త్వాం బ్రహ్మిని కార్పణ్యాత్	693
నగరాధిక్యతానాం చ	75	న త్వేతదద్భుతం వీర	711
న గృహం గృహమిత్యాహుః	844	న త్వేవాత్మావమస్తవ్యః	199
న చ కశ్చిత్ కృతే కార్యే	840	న దరిద్రో వసుమతో	55
న చ కశ్చిద్ గృహే రాజన్	438	న దిష్టమభ్యతిక్రాంతం	416
న చ భార్యాసమం కించిత్	218	న దిష్టమర్థమత్యేతుం	259
న చ వాక్యం భగవతో	754	న దృష్టపూర్వం ప్రత్యక్షం	803
న చాపి విహితం శక్యం	859	ననూనం కర్మభిః పుణ్యైః	439
న చ శక్యా రణే సర్వే	536	న పిబేయం బలాద్వక్షః	166
న చాముద్రో బహిర్యాతి	186	న పునర్ణీవితః కశ్చిద్	847
న చేతయతి వో రాజా	304	న ఫలాదర్శనార్ధర్యః	196
న చైనమభ్యభాషన్	215	న ముద్రబలవీర్యేణ	868
న చైవోక్తా న చానుక్తాః	169	న మేహస్తః సమభవత్	157

నమో ధర్మాయ మహతే	811	నాత్ర కశ్చ న దోషోఽస్తి	43
నరః పాపసమాచారః	843	నాథవంతం తు సుహృదః	745
న లుబ్ధో బుద్ధ్యతే దోషాన్	553	నానాపుష్పఫలైర్హృక్షైః	244
నవనీతం హృదయం బ్రాహ్మణస్య	11	నానారూపం చ భూతానాం	875
న విద్యా న తపోదానం	870	నాన్యతీపాణ్డవో జ్యేష్ఠః	628
న విశేషోఽస్తి వర్ణానాం	866	నాన్యత్ర బుద్ధిక్షాన్తిభ్యాం	825
న విశ్వసేచ్ఛ నృపతిః	816	నాన్యమస్యానుపశ్యామి	714
న విశ్వసేదవిశ్వస్వే	69	నాపదామస్తి మర్యాదా	341
న శోకః శోచమానస్య	308	నాపుష్టః కస్యచిద్ బ్రూయాత్	879
న శ్రేయః సతతం తేజః	190	నాన్య కృత్యాని బుధ్యేరన్	70
నష్టోమోహః స్మృతిర్లబ్ధా	505	నాప్రాప్యమభివాఞ్చన్తి	406
న స్మరత్యపరాధాని	940	నాభినన్దేత మరణం	877
న స్వల్పమపి పుత్రస్తే	937	నాభీతో యజతే రాజన్	791
న సా స్త్రీ హ్యభిమన్తవ్యా	845	నాభుజ్ఞానో భక్ష్య భోజ్య	400
న సంభ్రమో న చ భయం	716	నామధేయాని రత్నానాం	158
న సంశయమనారుహ్య	69	నామన్యత తదా కృష్ణః	563
న హాయనైర్న పలితైః	257	నాయం సంరక్షితుం కాలః	521
న హాయనైర్న పలితైః	728	నారాయణం నమస్మృత్య	1
న హి జాతు ద్వయోర్బుద్ధిః	470	నారీం విగతకామాస్తు	410
న హి దారానమిత్రాణి	560	నార్థికోఽర్థినమభ్యేతి	70
న హి దైవేన సిద్ధ్యన్తి	741	నాశ్రోత్రియః శ్రోత్రియస్య	55
న హి వైరం మహాత్మానః	850	నాస్తి జాత్యా రిపుర్నామ	843
న హృష్యత్మాత్మసంమానే	406	నాస్తి భార్యాసమో బన్ధుః	845
న హ్యస్య నృపతే కించిత్	924	నాస్తి విద్యాసమం చక్షుః	859
న హ్యహం శ్లాఘనో రాజన్	423	నాన్య యుద్ధే సమం మన్యే	550
నాచ్ఛిత్వాపరమర్మాణి	70	నాహం తాతస్తవ పితుః	519
నాచ్ఛిత్వా పరమర్మాణి	791	నాహత్వా యది తౌ వీరౌ	677
నాజ్ఞాసిషమహం మూఢా	49	నాహం దేవ మనుష్యేషు	30
నాత్యక్త్వా సుఖమాప్నోతి	858		

నికృతస్య పరైరన్యైః	823	ప	
నికృత్యా నికృతిప్రజ్ఞాః	211	పక్షపాతో మహానస్యాః	969
నికృత్యోపచరన్ వధ్యః	183	పఞ్చమేహని షష్ఠే వా	351
నిమన్తృతామాసనైశ్చ	444	పఞ్చోద్ధియాణి మర్త్యస్య	410
నిత్యముద్యతదణ్డః స్వాత్	66	పరకాః పారకాశ్చైవ	350
నిద్రాతద్ధే క్రోధహర్షే	440	పతిస్నేహోఽతిబలవాన్	77
నిమిత్తం తత్ర శకునిః	467	పతేద్ధ్యౌః హిమవాన్ శీర్యేత్	185
నిమీలితాక్షః సత్త్వస్థః	623	పరం క్షిపతి దోషేణ	407
నియమ్యాః సర్వ ఏవైతే	828	పరవాచ్యేషు నిపుణః	658
నిరాశిషమనారమ్భం	877	పరస్పరభయాదేతే	791
నిరీక్షితోఽసౌ సరదేవ	700	పరాక్రమం తు సూతానాం	365
నిర్గుణః పరమాత్మా తు	265	పరిక్షీణే కులే యస్మాత్	913
నిర్మాంసైరస్థిభూయిష్టైః	761	పరిక్షీణేషు కురుషు	755
నిర్వనో వధ్యతే వ్యాఘ్రః	403	పరిత్యజ్య ప్రియాన్ ప్రాణాన్	313
నివర్తస్వ కురుశ్రేష్ఠ	943	పరీక్ష్యకారీయుక్తశ్చ	837
నిశ్చిత్య యః ప్రక్రమతే	406	పరేషాం వివరజ్ఞానే	375
నిష్ఠురం వైరపురుషం	773	పరైః పరిభవేప్రాప్తే	306
నిహతం దృష్ట్వా	706	పరోక్షం నాభిజానామి	362
నిహత్య భీష్మం సగణం	511	పర్యాయేణ వయం సర్వే	558
నూనం న రాజ్యభాగేషా	715	పాంసురూషితగాత్రేణ	518
సృత్యావ సహితావావాం	77	పాణ్డుస్తు రాజ్యం సంప్రాప్తః	473
సృపేణాహూయమానస్య	832	పాశ్చాతలకసుదుర్బుత్త	629
సృశంసానామనార్యాణాం	454	పానాగారనివేశాశ్చ	828
నేశే బలస్యేతి చరేదధర్మం	189	పానీయం వా నిరాయాసం	832
నైతాదృశం బ్రాహ్మణస్యాస్తి విత్తం	857	పాపేభ్యో హి ధనం దత్తం	671,672
నైనం ఛిన్తన్తి శస్త్రాణి	501	పార్థ యచ్ఛిక్షితం తేఽస్త్రం	572
నైవ త్వయా కృతం కర్మ	887	పార్షతం తు రణే రాజన్	535
నైవాహమేతద్యశన్ వదాని	290	పిఙ్గలా కురరః సర్వః	860
నౌషధాని న మన్తాశ్చ	803	పితా గురుర్న సందేహః	779

పితా పుత్రశ్చ మాతా చ	651	ప్రజ్ఞాచక్షురచక్షుష్ణాత్	71
పితామహేన సంగ్రామే	518	ప్రజ్ఞాప్రాసాదమారుహ్య	796
పితామహానాం పూర్వేషాం	166	ప్రణామం ద్రోణకృపయోః	62
పితృతః ప్రాప్తవాన్ రాజ్యం	72	ప్రతిగ్రహదపావృత్తః	231
పితృహన్తృనహం హత్వా	746	ప్రత్యక్షమనుపశ్యామి	801
పితేవ నిత్యం సౌహార్దాత్	626	ప్రత్యాహర్తుమశక్యం స్యాత్	822
పీత్వైవ యాన్యభ్యధికః	245	ప్రత్యుత్థానం చ కృష్ణస్య	561
పుత్ర ఆత్మా మనుష్యస్య	345	ప్రథమం ప్రతిబుధ్యామి	301
పుత్రదారవినాశోఽత్ర	287	ప్రథమం యః సమాఖ్యాతః	835
పుత్రదారైర్మహాన్ క్షేశః	883	ప్రదానమపి కన్యాయాః	119
పుత్రపౌత్రవధూభ్యుత్తయే	844	ప్రమదాః కామయానేషు	410
పుత్రాదనస్తరం శిష్యః	376	ప్రయతిష్యే తథా కర్తుం	58
పునర్ద్వితం చ కుర్వన్తు	170	ప్రహరిష్యన్ ప్రియం బ్రూయాత్	69
పునరావర్తమానానాం	732	ప్రాజ్ఞుఖస్యోర్ద్వబాహోః	468
పురాణం పురుషం విష్ణుం	622	ప్రాణానుత్రస్థమిచ్ఛామి	898
పురుషే పురుషే బుద్ధిః	743	ప్రాణినామవధస్తాత	669
పురోగమాశ్చ తే సన్తు	464	ప్రాప్తవర్త్యా కృతమతిః	781
పులిన్దఖనబాహీక	638	ప్రాప్య చాపి మహాద్రాజ్యం	465
పుష్పం పుష్పం విచిన్విత	412	ప్రాయశో హి కృతం కర్మ	742
పుష్పవత్సుద్రువాశ్రీశ్చ	137	ప్రాయేణ శ్రీమతాం లోకే	413,803
పూజ్యతా యా చ గోవిందే	150	ప్రావేదయత్ స కుపితః	708
పూర్ణే శతసహస్రే తు	156, 922	ప్రాసాదేషు విచిత్రేషు	374
పూర్వం నరకభాగ్యన్తు	975	ప్రియమేవ పరీషన్తే	131
పూర్వమప్యేవోక్తం	906	ప్రియయా కాన్తయా కాన్తః	700
పూర్వే వయసి తత్పుర్యాత్	414	ప్రేక్షతస్సేవ పార్థస్య	965
పూర్వోపకారీ యస్తే స్యాత్	191	ప్రేక్ష్య మామనవద్యాక్షీం	363
పృథివ్యాం సాగరాంతాయాం	408		
పౌరుషం కర్మ దైవం చ	874	బ	
ప్రజ్ఞయా మానసం దుఃఖం	760	బలదేవస్య వాక్యం తు	385
		బలిషష్టేన శులేన	820

బలీ భీమః సమర్థశ్చ	715	బ్రాహ్మణార్థేషు యత్నిర్ధం	959
బహవః పణ్డితా మూర్ఖాః	834	బ్రాహ్మణాశ్చైవ తే నిత్యం	899
బహుత్వాన్మమ కార్యాణాం	641	బ్రాహ్మణేషు చ యే శూరాః	415
బహునాత్ర కిముక్తేన	674	బ్రాహ్మణ్యో రాజపుత్ర్యశ్చ	419
బహుమాయాసమాకీర్ణః	50	భ	
బహురూపో ముహూర్తశ్చ	847	భక్ష్యతాం భుజ్యతాం నిత్యం	112
బహూని చ నృశంసాని	392	భగవన్మమ నేత్రాణాం	459
బహువ్యాక్షేపయుక్తాని	849	భయేన భేదయేద్భీరుం	68
బహూనాం కలహో నిత్యం	861	భరతానాం మహజ్జన్మ	18
బహూనీన్ద్రసహస్రాణి	870	భవతా నాభివాద్యోఽహం	244
బహూన్యాశ్చర్యరూపాణి	375	భవత్కృతమిమం స్నేహం	938
బహ్వగస్కృత్ కుసంబన్ధి	559	భవన్తి భేదా జ్ఞాతీనాం	305
బాహుభిః క్షత్రియః శూరాః	602	భవాన్ వా విధివత్	102
బాహువీర్యార్జితా భూమిః	420	భవేత్సత్యమవక్తవ్యం	670
బుద్ధౌ కలుపభూతాయాం	173,414	భిక్షుకౌ విచరిష్యేతే	453
బ్రవీహి వాచాద్య గుణాన్	673	భీతవత్ ప్రతికర్తవ్యం	70
బ్రహ్మక్షత్రాన్తరే జాతం	778	భీమ జ్యేష్ఠౌ గురుర్మత్స్వం	940
బ్రహ్మక్షత్రేణ సంయుక్తం	189	భీమః ప్రియస్తే ప్రాణేభ్యః	751
బ్రహ్మఘ్నే చ సురాపేచ	852	భీమసేనస్సు కౌన్తేయౌ	706
బ్రహ్మదేయాగ్రహారాంశ్చ	938	భీమసేనుస్సు ధర్మేణ	731
బ్రహ్మలోకగతేద్రోణే	623	భీమసేనార్జునా చైవ	914
బ్రహ్మ సత్యం తపః శౌచం	612	భీమస్తమాహ చ తతః	640
బ్రహ్మదిత్యమున్నయతి	342	భుక్తో వా పృథవాఽభుక్తః	86
బ్రహ్మన్తం బ్రాహ్మణో విద్యాత్	778	భుక్త్వా దుర్యోధనైశ్చర్యం	530
బ్రాహ్మణం వృద్ధమాచార్యం	626	భూతానాం ప్రాణినః శ్రేష్ఠాః	380
బ్రాహ్మణం స్వయమాహూయ	349	మ	
బ్రాహ్మణః కోభవేద్రాజన్	275	మక్షికాదంశమశకాన్	262
బ్రాహ్మణస్యాపి చేద్రాజన్	797	మణిం చైవ ప్రయచ్ఛాద్య	754
బ్రాహ్మణానాం సితో వర్ణః	865	మత్తావగీతైర్వివిధైః	657

మదం చ వ్యభజద్రాజన్	252	మాతా గురుతరా భూమేః	344
మద్వధే క్రియతాం యత్నః	522	మాతాపితృసహస్రాణి	759
మద్రకేషు చ సంస్కృష్టం	652	మా త్వాం దుర్బలచక్షూంషి	830
మద్విధో నాపి నృపతిః	479	మా దౌహిత్రవధం శ్రుత్వా	909
మనసా నిశ్చయం కృత్వా	335	మానం హిత్వా ప్రియోభవతి	346
మనసా చిన్తయన్ పాపం	443	మాభైః ప్రాణభయా ద్వీర	64
మనసార్థాన్ వినిశ్చిత్య	198	మాయావినం తు రాజానం	731
మనుష్యధర్మో దైవేన	951	మాయోషా సత్యమేవైతత్	437
మనుష్యాణాం చ యో ధాతా	5	మార్దవం సర్వభూతేషు	879
మనుష్యాణాం సమాలంబః	138	మావమంస్థాః పరాన్ రాజన్	138
మనుష్యా హ్యధ్యతాం ప్రాప్య	863	మాస్మాకం క్షత్రియకులే	204
మన్దా మృదుషు కౌరవ్య	938	మిత్రం చ శత్రుతామేతి	840
మన్యతే పాతకం కృత్వా	22	మిత్రద్రోహీ నృశంసశ్చ	853
మన్యంతే కేచిదధికం	81	మిత్రద్రోహో న కర్తవ్యః	853
మన్యే త్వం కుత్సితో రాజా	605	మిషతాం సర్వయోధానాం	965
మమ ప్రతిజ్ఞాం చ నిబోధ	201	మునేరపి వనస్థస్య	834
మమ సర్వేషాం రాజానః	592	ముష్టిం ముష్టిం తతః సర్వే	728
మమాపి న తథారాజ్ఞీ	954	ముహుర్ముహుః ప్రణదతః	156
మమాపి సఫలంచక్షుః	266	ముహూర్తం జ్వలితం శ్రేయః	462
మయా చైవ భవద్భిశ్చ	929	ముహూర్తమపి తం ప్రాజ్ఞః	745
మయి సర్వం సమాసజ్య	300	మూర్ఖానితి పరానాహ	762
మర్త్యా అమర్త్యాః సంవృత్తాః	103	మృతం వా యది వా నష్టం	773
మహతా హి ప్రయత్నేన	305	మృతః కథం స్యాత్పురుషః	347
మహాన్ దాశరథః పన్థాః	784	మృతో దరిద్రః పురుషః	347
మహారాజ మనుష్యేషు	497	మృత్యుపాశపరిక్షిప్తం	771
మహాపనిషదం చైవ	526	మృదజ్ఞో చాత్ర విపులౌ	542
మాం చైవ ధృతరాష్ట్రం చ	470	మృదుం వై మన్వతే పాపా	385
మాచైతద్వ్యాధిమరణం	531	మేనే చాత్మానమధికం	616
మా తత్కృతే హ్యనుధ్యాహి	154	మైవం వదస్య కల్యాణి	53
మాతరం పితరం వృద్ధం	820		

య		యథా యథా చ పర్యేతి	854
య ఆత్మనో దుశ్చరితాత్	497	యథామతి యథాపాఠం	882
యః కృశార్థః కృశగవః	783	యథావదహమారాధః	747
యచ్చ తే ద్రోణభీష్మాభ్యాం	794	యథావధ్యే వధ్యమానే	433
యచ్చ ప్రార్థయసే హస్తం	649	యథా వహ్నిర్యథా వాయుః	948
యచ్చాపి కత్థసే రామ	488	యథాశక్తి చ తే బ్రహ్మన్	567
యచ్చాప్యత్ర భవేద్వాచ్యం	740	యథాశక్తి చిక్రీర్షన్తి	406
యజ్ఞం త్వహమిమం శ్రుత్వా	927	యథా సభాయాం రాజానః	688
యతః కృష్ణ స్తతః సర్వే	109	యథా హి పురుషః ఖాత్వా	784
యతః సత్యం యతో ధర్మః	426	యథాహి సమరే ద్రోణః	663
యతో ధర్మస్తతః కృష్ణః	735	యథా హ్యకర్ణధారానాః	534
యత్తద్ భగవతా ప్రోక్తం	905	యథైవ సంసుప్తజనే	749
యత్తు కర్ణమహంబ్రూయాం	648	యథైవాహం తథైవ త్వం	770
యత్తు కార్యం భవేత్కార్యం	561	యథైవైశ్వర్యసృష్టోఽస్మి	451
యత్తు మే భగవానాహ	754	యదబ్రువమహం కృష్ణ	466
యత్ పృథివ్యాం ప్రీహియవం	29	యదభిధ్యామ్యహం	423
యత్ త్వం పుత్రం దురాత్మానం	773	యదర్థో హి సరో రాజన్	947
యత్ర దివ్యానభిప్రాయాన్	126	యదాగతం వయో భూయః	625
యత్ర ధర్మో హ్యధర్మేణ	446	యదా చ ద్రౌపదీ క్లిష్టా	694
యత్ర నాస్తి శరైః కార్యం	794	యదా ధర్మశ్చ భార్యా చ	349
యత్ర యోగేశ్వరః కృష్ణః	505	యదా ప్రాజ్ఞాశ్చ	76
యత్రాదృష్టం భయం బ్రహ్మ	821	యదాభిమన్యుం బహవః	689
యత్రాహం తత్ర మత్కాన్తా	872	యదా భూతపృథగ్భావం	796
యత్రైతలక్ష్యతే సర్ప	276	యదా మే యాచమానాయాః	23
యత్స్వత్ర విహితం కార్యం	573	యదా రజస్వలాం కృష్ణాం	689
యథా చార్థపతిః కృత్యం	534	యదావమంస్థాః సదృశః	30
యథా తైలక్షయాద్దీపః	889	యదా సర్వే సమం నృస్తాః	762
యథా బీజం వినా క్షేత్రం	888	యదా స్వముఖమాదర్శే	23
యథా మధు సమాదత్తే	412	యది తే వృత్తతో రాజన్	277

యది త్వం హి పురా రాజన్	72	యస్మిమాం వసుధాం కృత్వాం	795
యదిదం చాపలం దేవ	720	యస్మిన్నాశ్వాసతే కశ్చిత్	839
యదిదం వేదవచనం	876	యస్మిన్ యథా వర్తతే యో	831
యది దాస్యామి తే మార్గం	328	యస్మై దేవాః ప్రయచ్ఛన్తి	173,413
యది నాత్మని పుత్రేషు	830	యస్య నాస్తి స్వయం ప్రజ్ఞా	158
యది నామన యుధ్యేరన్	621	యస్య ప్రసాదాత్తద్భక్తో	196
యది రాజ్యం న తే ప్రాప్తాః	108	యస్య భార్యా గృహే నాస్తి	845
యది రుద్రో ద్విధాకృత్య	616	యస్య హస్తా చ పాదౌ చ	231
యది విద్యాముపాశ్రిత్య	895	యస్యార్థాస్తస్య మిత్రాణి	782
యది సంన్యాసతః సిద్ధిం	785	యస్యాం యస్యామవస్థాయాం	138
యదీదం కత్థనాల్లోకే	481	యః స నారాయణోనామ	978
యదీమాని హవీంషీహ	781	యఃస్తేనైః సహసంబన్ధాత్	671
యద్భుచ్చయైతత్సంప్రాప్తం	662	యం హి ధర్మం చరన్తీహ	821
యద్ భీమసేన సర్వైశ్చ	688	యాజ్ఞసేన్యాః పరామృద్ధిం	160
యద్యహం భవతస్త్వాజ్యో	608	యాదుస్త్యజా దుర్మతిభిః	29,176,855
యద్యేవం వక్ష్యసే భూయః	602	యాదృశః పురుషస్యాత్మా	384
యద్యాగమైర్న విద్యాం		యాదృశో జాయతే రాజా	764
యద్రాష్ట్రైశ్చ కుశలం కించిత్	821	యాని మిథ్యాభిశస్తానాం	830
యద్వారణావతే పార్థాన్	699	యా మే ప్రీతిః పుష్కరాక్ష	439
యన్మాం బ్రవీషి గాన్ధారే	643	యావద్ధి సూచ్యాస్తీక్ష్ణణాయాః	422
యయోః పుత్రశతం సప్తం	901	యావనాథౌ చరిష్యేతే	453
యయోరేవ సమం విత్తం	55	యా వై విద్యాః సాధయన్తీహ	400
యశః సత్యం దమః శౌచం	353	యాస్తిష్ఠస్య ప్రమేహన్తి	652
యశ్చ దిష్టవరో లోకే	197	యుక్త ఏవ హి భాగ్యేన	541
యశ్చాధర్మేణ వై బ్రూయాత్	9	యుధిష్ఠిర తవ ప్రజ్ఞా	902
యశ్చాయం మన్యుజోమేఽగ్నిః	94	యుధిష్ఠిరః పురం హిత్యా	421
యస్తాన్ ద్వేష్టి స మాం ద్వేష్టి	441	యుధిష్ఠిర ప్రవీర్యేణ	548
యస్తే యుద్ధమదం దర్పం	488	యుధిష్ఠిరస్తు ప్రశ్నేఽస్మిన్	166
యస్తస్య వృద్ధం సర్వరాజ్ఞాం	482	యుధిష్ఠిరోఽపి సంగ్రామే	662
		యుధిష్ఠిరో రాజపుత్రో	45,473

యుద్ధశాస్త్రవిదేవ త్వం	796
యుధ్యస్వ నిరంహంకారః	532
యుధ్యస్వ రాజధర్మేణ	461
యే కేచన గతాస్తత్ర	557
యే చ కృష్ణే గుణాః స్ఫీతాః	548
యే చ పక్షధరా ధర్మే	953
యే చ మూఢతమా లోకే	800
యే చ విద్యాముపాదాయ	596
యే తు బుద్ధ్యా తు బలినః	849
యే తే వేదాః శరీరస్థాః	489
యేన కేన చిదాచ్ఛన్నో	877
యేన ప్రత్యవగచ్ఛేయుః	761
యే యాన్తి తే యాన్తు	511
యేషాం గృహేష్వశిష్టానాం	652
యేషామున్మత్తకో జ్యేష్ఠః	790
యోగయుక్తం మహాత్మానం	623
యోగస్థః కురు కుర్మాణి	503
యోధ్యమానం మహావీర్యం	363
యో న దర్శయతే తేజః	190
యో మే పుత్రాత్ప్రియతరః	61
యోఽరిణాపి చ సంధాయ	69
యోఽసౌ పాణ్డోః కిల క్షేత్రే	557
యో హి దిష్టముపాసీనః	197
యో హి దోగ్రీముపాన్తే చ	821
యో హి ధర్మః స విదురః	948
యో హి బ్రాహ్మణ్యముత్సుజ్య	
యో హి భోజ్యే పురస్కార్యో	553
యో హి మిత్రమవిజ్ఞాయ	598
యో హ్యధర్మేణ వై బ్రూయాత్	728
యోనాత్సంబంధకాల్లోకే	533

ర

రక్ష దుర్యోధనాత్మానం	693
రక్షార్థం భూతానాం	392
రథస్థాః సంవిదం కృత్వా	812
రాగాత్ క్రోదాద్భయాత్	742
రాగో యోగస్తథా దాక్ష్యం	635
రాజదణ్డభయాదేతే	791
రాజన్ కులేన వృత్తేన	349
రాజానం ప్రథమం విన్దేత్	816
రాజా నిర్వేదమాపేదే	930
రాజ్యం తు పాణ్డోరిదం	471
రాజ్యలుబ్ధః పునః కర్ష	689
రుధిరం న వ్యతిక్రామద్	768

ల

లఘుర్భవ మహారాజ	233
లతాధర్మా ధార్తరాష్ట్రాః	403
లబ్ధానామపి విత్తానాం	801
లాభం లబ్ధమలబ్ధం వా	86
లుబ్ధానాం శుచయో ద్వేష్యాః	834
లుబ్ధోఽయం క్షత్రియాన్ హన్తి	585
లోకవృత్తాద్ రాజవృత్తం	159
లోకానన్యాన్ సమర్థోఽసి	949
లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా	503
లోభః క్రోధోఽభ్యసూయేర్వా	554
లోహితాక్షోబభౌ తత్ర	577

వ

వదన్తి మిత్రం సహజం	683
వధాద్భున్ధాద్భయాద్వాపి	465
వధే నూనం భవేచ్ఛాన్తిః	210

వనం రాజా ధృతరాష్ట్రః సపుత్రః	403	వివృత్య చ యథాకామం	820
వనవాసే వృతీతే	688	విశస్త్రకవచాన్ బాణైః	638
వనస్సతీన్ భక్ష్యఫలాన్	828	విశిష్టయా విశిష్టేన	213
వయమేవాత్ర గర్హ్య హి	784	విశ్వాత్మా ప్రీయతాం దేవః	316
వయస్యాభాగ్యతాశ్చాన్యే	651	విశ్వాసయేత్పరాంశ్చైవ	827
వర్ణదైష్ఠ్యత్ కులోత్పత్త్యా	536	వృక్షమూలే చ దయితా	845
వసుచైవ శరీరం చ	530	వృక్షాంశ్చావస్థితాన్ పశ్య	359
వహేదమిత్రం స్మన్వేన	67	వృత్తం యత్నేన సంరక్ష్యం	350
వాక్సంయమోహి నృపతే	413	వృత్తం యత్నేన సంరక్షేత్	415
వాచ్యావాచ్యే హి కుపితో	192	వృత్తేనారాధ్య తాన్ సర్వాన్	41
వాయుమాకాశమగ్నిం చ	803	వృద్ధానాం వచనం శ్రుత్వా	742
వాసాంస్యత్పృజ్య నృత్యన్తి	652	వృషభానపి జానామి	356
వాసుదేవశ్చ వార్షిష్ఠ్యయో	623	వేదాహం హి మహాదేవం	757
వాహికదేశం మద్రాంశ్చ	656	వేదేషు ధర్మశాస్త్రేషు	349
విచిత్రత్వాత్తు చిత్తానాం	743	వేద్యం సర్వ పరంబ్రహ్మ	276
విజితాః పుణ్యకర్మాణః	638	వ్రాత్యాః సంక్షిప్తకర్మాణః	592
విత్తార్థినమనుప్రాప్తం	236	వ్యాయుధం నావధీచ్ఛేనం	590
విదన్త్యసురమాయాం యే	567	వృష్టిరేషా పరా స్త్రీణాం	81
విదితం మే హృషీకేశ	487		
విదితం వో యథావృత్తం	356	శ	
విద్ధో ధర్మో హ్యధర్మేణ	446	శక్తోఽపి నావధీత్పర్థం	590
విద్యమానే ధనేలోభాత్	349	శక్తోఽహం ధనుషైకేన	523
వినష్టాః పాణ్డవాః కృష్ణే	689	శక్త్యాన్నదానం సతతం	825
వినాశేన సపుత్రాణాం	473	శబ్దస్తు తుములః సంఖ్యే	703
విపరీతం మతం జాతం	98	శతదేయే దశశతం	941
విపరీతశ్చ మే శత్రుః	929	శతం శతసహస్రంతు	117
విమర్శం సంకరాదానే	84	శత్రోరపి గుణా గ్రాహ్యః	376
విరూపో యావదాదర్శే	23	శయానం చానుశేతే హి	760
వివాహకాలే రతిసంప్రయోగే	670	శరతల్పే మహేష్వాసం	525
వివినక్తి న శౌచం యః	84	శరార్చిషం గాఙ్గివ	677
		శరీరమాత్రమేవాద్య	54

శాకలం నామ సగరం	657	షడేతాన్ పురుషో జహ్యత్	816
శాన్తిఖడ్గః కరే యస్య	408	షడేతే హ్యవమన్యన్తే	410
శాశ్వతోఽయం స్థితో ధర్మః	519	షష్ఠే చ త్వాం తథా కాలే	464
శాస్త్రం యది భవేదేకం	878	స	
శివాయ విష్ణురూపాయ	208	స ఏవ రాజా ధర్మాత్మా	465
శిశ్నోదరకృతే ప్రాజ్ఞః	177	స కరీ భగదత్తేన	546
శిష్యాః పుత్రాశ్చ దయితాః	550	సకృదంశో నిపతతి	335
శిష్యోపాధ్యాయీకా వృత్తిః	879	సక్తుప్రస్థేన వో నాయం	926
శీతాంశుచ్ఛన్ద ఇత్సుకే	813	సంఖ్యాతుం నైవ శక్యాని	198
శుభం వా యది వా పాపం	412,971	సఖ్యైః సఖా హృషీకేశః	924
శుభానాం చాశుభానాం చ	975	సంగత్యా ధృతరాష్ట్రశ్చ	387
శుభేన కర్మణా సౌఖ్యం	889	సగణాస్తత్ర యాస్యామః	74
శూద్రే తు యద్భవేత్	276	స చాస్య ప్రతిజగ్రాహ	145
శూద్రయోనౌ తు జాతస్య	297	సంజయో నామతశ్చ త్వం	462
శూద్రేష్వపి చ సత్యం చ	276	సతతం నిరయం యాతాః	72
శృగాలోఽపి వనే కర్ణ	650	సతథాభిన్నసర్వాఙ్గః	700
శృణు మూఢ వచో మహ్యం	237	సంతాపాద్ భ్రశ్యతే రూపం	868
శృణు యక్షకులం తాత	350	స తాభ్యాం పురుషవ్యాఘ్రః	924
శృణుష్వ వచనం తాత	522	స తు దేవో బలేనానీత్	645
శోకస్థానసహస్రాణి	175	స తైః పరివృతోమేనే	945
శోచితవ్యం న పశ్యామి	901	సంతోషో వై శ్రియం హన్తి	462
శ్రద్ధేయః కథితో హ్యర్థః	891	సత్యం దమస్తపో దానం	278
శ్రావయేచ్ఛతురో వర్షాన్	882	సత్యం దానం క్షమాశీలం	276
శ్రుతేన శ్రోత్రియో భవతి	342	సత్యశౌచార్జవత్కైః	747
శ్రూయతే హి పురాకల్పే	506	సత్యస్యవచనంశ్రేయః	879
శ్రోతవ్యం ఖలు వృద్ధానాం	483	సత్యస్య వచనం సాధు	669
శ్రోత్రియస్యేవ తే రాజన్	201,460	సత్వం పరేషాం వీర్యేణ	482
శ్వః కార్యమద్య కుర్యేత	857	సద్భిః సదాధ్యాసితం తు	290
ష		స నో దాస్యతి సంప్రీతః	712
షడిమే షట్సుజీవన్తి	410	సప్తాఙ్గస్య చ రాజ్యస్య	815

సన్ని పుత్రాః సుబహవః	802	సర్వత్ర సన్ని రాజానః	658
సన్ని దేవనికాయాశ్చ	951	సర్వథా తు మయా కార్యం	431
సంన్యాసం రోచయేసాధు	133	సర్వమప్యేతదేకస్య	405
స పార్థః పార్థివాన్ సర్వాన్	571	సర్వమేతన్న భోక్తవ్యం	441
సప్తదోషాః సదారాజ్ఞా	411	సర్వథా న హ్యయం శల్య	646
సంపన్నతరమేవాన్నం	412	సర్వం బలవతాం పథ్యం	951
సంప్రమృద్య మహత్ సైన్యం	581	సర్వః సర్వం న జానాతి	227
సంప్రాప్య తాదృశీం వృత్తిం	626	సర్వస్వస్యాపహరే తు	670
సంప్రీతిభోజ్యాన్యన్నాని	441	సర్వస్య హి స్వకా ప్రజ్ఞా	743
సంబన్ధావనతం పార్థ	628	సర్వస్యైకోపరాధస్తే	192
సంభోజనం సంకథనం	424	సర్వే క్షయంతాః నిచయాః	758
స మన్యమానస్త్వాచార్యః	587	సర్వే లాభాః సాభిమానాః	862
స మమాచార్యకం తాత	557	సర్వేషాం కవిముఖ్యానాం	3
సమస్థో విషమస్థాన్ హి	302	సర్వే సర్వాస్పృహత్యాని	277
సమాస్తే చైవమే సర్వే	79	సర్వో దణ్డజితోలోకః	793
సమాం త్వమనుజానీహి	898	సర్వో విమృశతే జన్తుః	714
సముద్రతరణం దోర్భాం	649	సంవత్సరో మహారాజ	212
సముహూర్తాదివోత్పృజ్య	736	స వో రాజా ధృతరాష్ట్రస్యపుత్రో	200
సమ్యక్ సంకల్పసంబన్ధాత్	178	స సంరమ్భి దురాత్మాచ	752
సమ్యగాహారయోగాచ్చ	178	స సర్వతః ప్రేక్ష్య దిశః	685
సంరమ్భమాణో విజితః	383	సంసారయతి కృత్యాని	407
సరస్వత్యా యమునయా	656	సంస్పృష్టం బ్రహ్మణా క్షత్రం	208
సరాజన్ మానసం దుఃఖం	938	స స్త్రీగణావృతో రాజా	304
సర్పాపసర్ప భద్రం తే	174	సంహర్తా వృష్టిచక్రస్య	773
సర్వ ఏవ గురుం భారం	825	సహసా నిఃసృతో భావః	536
సర్వకాలం మనుష్యేణ	593	సహసోత్పత్తితానాం చ	732
సర్వం కృతయుగేపుణ్యం	232	సహస్రయుగపర్వంతం	873
సర్వక్షీరాన్నభోక్తారం	559	సంహితాధ్యయనం కుర్వన్	84
సర్వంజిహ్వాం మృత్యుపదం	904	స హి దివ్యాస్త్రసంపన్నః	319
సర్వత్ర బ్రాహ్మణాః సన్ని	657	సహైవ భవతా బ్రహ్మన్	755

సాదృశ్యహేతుమన్విచ్ఛన్	777	స్త్రియశ్చపురుషామార్గం	802
సాంప్రతం చ మతో మేఽసి	298	స్త్రియాం స్త్రీపూర్వకే చైవ	493
సాయంప్రాతర్విభజ్యాన్నం	786	స్త్రియోఽక్షామృగయా	411
సార్థః ప్రవసతో మిత్రం	344	స్త్రియోఽపి యస్యాం యుధ్యేయుః	133
సీతా చావీ మహాభాగా	332	స్త్రియో రాజకులే యాశ్చ	359
సీతావక్త్రారవిన్దార్కం	267	స్త్రీణాం చిత్తం తు దుర్జ్జేయం	363
సుఖదుఃఖే హి పురుషః	870	స్త్రీసకాశే చ కారవ్య	87
సుఖం సుఖేనేహ న జాతు లభ్యం	301	స్థితాః శుశ్రూషితం పార్థాః	403
సుఖస్యానంతరం దుఃఖం	315,800	స్నేహమూలాని దుఃఖాని	176
సుదక్షిణశ్చ కామ్యోజో	394	స్మయన్నేవ తు తాన్వీరాన్	575
సుదృష్టః క్రియతాం లోకో	552	స్మరన్తి సుకృతాన్యేవ	169
సునీతైరిహ సర్వార్థైః	635	స్వకర్మ కురు మా గ్లాసీః	197
సుప్రజ్ఞమపి చేచ్ఛూరం	278	స్వజనేన చ తే చిన్తా	880
సుప్రాకృతోఽపి పురుషః	878	స్వధర్మే స్థిరతా స్థైర్యం	348
సుయోధనో నార్హతీతి	193	స్వగతోఽపి పితావృద్ధః	
స్తువతో దుహితా న త్వం	27	స్వధర్మమర్థం కామం చ	610
సువర్ణపుష్పాం పృథివీం	414	స్వమర్థం యః పరిత్యజ్య	407
సువాససో హి తోభార్యాః	302	స్వయం చాపి సమర్థోఽసి	494
సువృష్టే చ యథాక్షేత్రే	741	స్వయముత్పద్యతే జన్తుః	880
సుహృదామర్థకామానాం	456	స్వల్పమేవ యథాదత్తం	39
సూక్ష్మయోనీనిభూతాని	792	స్వాగతం వో మహాభాగాః	526
సేయమాపన్మహాఘోరా	445	స్వాధ్యాయేన వియుక్తో హి	852
సోఽహం కితవమాతేవ	824	స్వేనానుమానేన పరం	52
సోఽహం న స్త్రీ న చావ్యస్త్రీ	155	హ	
సోఽహం నిర్జిత్య సమరే	776		
సోఽహం శ్రియం చ తాం దృష్ట్వా	155	హత్వా తవ బలం సర్వం	706
సౌబలేయీ తు గాన్ధారీ	929	హస్యర్హి పితరః పుత్రాన్	192
సౌహృదాన్యపి జీర్యన్తే	55	హింసానృతప్రియా లుబ్ధాః	866
స్తేనో హరేద్యత్ర ధనం	402	హింస్రా హింసే మృదు క్రూరే	874
		హీయమానేన వై సంధిః	693

శ్రీః

ఓం స్వస్తి శ్రీగణేశాయ నమః

రెండవ అనుబంధం

భరతఖండంలో కొన్ని దేశాల ప్రాచీననామధేయాలు

(వామన శివరామ్ ఆప్టే రచించిన

సంస్కృతాంగ్లనిఘంటువునుండి గ్రహించబడినవి)

1. అంగదేశము : గంగానది కుడి ఒడ్డున ఉన్న దేశము. 'చంప' దీని రాజధాని. ఈ పట్టణం నేటి భాగల్‌పూర్ దగ్గర నున్న దని కొందరూ, భాగల్‌పూర్ ఇది అని కొందరూ అంటారు.
2. ఆంధ్రదేశము : పశ్చిమాన పడమటి కనుమలు, ఉత్తరాన గోదావరి, దక్షిణాన కృష్ణ - వాటి మధ్య నున్న దేశము.
3. అవంతి : నర్మదానదికి ఉత్తరాన ఉన్న దేశం. ఉజ్జయిని దాని రాజధాని. ఉజ్జయినికి 'అవంతి', 'అవంతిపురం', 'విశాల' అని కూడ పేర్లు. మహాభారతకాలంలో ఈ దేశం దక్షిణాన నర్మదానది, పశ్చిమాన 'మాహీ' నది వరకు విస్తరించి ఉండేది. అవంతికి ఉత్తరాన చర్మణ్యతీర్థతీర్థంలో ఒక చిన్న రాజ్యం ఉండేది. దాని రాజధాని. 'దశపురం'. నేటి 'ధోల్‌పూర్'. ఇది రంతిదేవుని రాజ్యం.
4. అశ్వకదేశము : నేటి తిరువనంతపురం (Travancore) ప్రాంతము.
5. ఆనర్తదేశము : చూ. సౌరాష్ట్ర.
6. ఇంద్రప్రస్థము : నేటి ఢిల్లీ. అయితే నేటి ఢిల్లీ యమునకు కుడి తీరాన ఉంది. ఇంద్రప్రస్థం ఎడమ తీరాన ఉండేది.
7. ఉత్పలదేశము : నేటి ఒరిస్సా (ఒడియా). తామ్రలిప్తనదికి దక్షిణంగా కపిశానది వరకు ఉన్న దేశం.
8. కనఖలము : హరిద్వారం దగ్గర ఒక గ్రామం. దాని చుట్టూ ఉన్న పర్వతపంక్తికి కూడ ఇదే పేరు.
9. కపిశ : చూ. సుహృదేశము.

10. **కలింగదేశము** : ఒరిస్సాకు దక్షిణంగా గోదావరివరకు ఉన్న దేశం. నేటి ఉత్తర సర్కారులు (Northern Circars). సముద్రతీరానికి కొంచెం దూరంలో ఉన్న 'కలింగనగరం' దీని రాజధాని. కలింగనగరం నేటి రాజమండ్రి అయి ఉండవచ్చును.
11. **కాంచి** : చూ. ద్రవిడదేశము.
12. **కామరూపదేశము** : కరతోయా (సదానీరా) నదీ తీరంనుంచి అస్సాంబివరి వరకు వ్యాపించిన దేశం. ఇది ఉత్తరాన హిమాలయంవరకు, తూర్పున చైనాదేశం వరకు వ్యాపించి ఉండేది. ఈ దేశం రాజు దుర్యోధనుని మిత్రరాజుగా కిరాతసైన్యంతోను, చైనాదేశీయుల సైన్యంతోను భారతయుద్ధంలో పాల్గొన్నాడు. లౌహిత్య (బ్రహ్మపుత్ర) నది అవతలి ఒడ్డున ఉన్న ప్రాగ్జ్యోతిషపురం దీని రాజధానిగా ఉండేది.
13. **కాంబోజదేశము** : ఇది హిందూకుష్ పర్వతప్రాంతదేశం. బల్ఖ్ నుంచి చిన్నటిబెట్ (Little Tibet) లడక్ల వరకు వ్యాపించి ఉండి ఉంటుంది. అందమైన గుట్టలకీ, అనేకవిధాలైన ఉన్నె బట్టలకీ ప్రసిద్ధ మైనది.
14. **కుంతలదేశము** : చోలదేశానికి ఉత్తరంగా ఉన్న దేశం. కురుగడెకి దక్షిణంగా ఉన్న కల్యాణదుర్గం దీని రాజధానిగా ఉండేది. పూర్వం హైదరాబాదుస్టేట్ నైర్వతి భాగం (South - Western Portion).
15. **కురుక్షేత్రము** : ఢిల్లీకి దగ్గరగా ఉన్న విశాల మైన ప్రదేశం. ధానేశ్వరానికి దక్షిణంగా ఉన్న కురుక్షేత్రసరస్సుకు దగ్గర ఉన్నది. సరస్వతీ - దృషదృషతీనదుల మధ్య నున్న విస్తృత మైన ప్రదేశం. దీనికి 'సమంతపంచకం' అని కూడ పేరు.
16. **కులూతదేశము** : జలందర్ కి ఈశాన్యంగా శతద్రునది కుడి ఒడ్డున ఉన్న నేటి 'కులు' అను ప్రదేశం.
17. **కుశాశవతి లేదా కుశస్థలి** : దక్షిణకోసలదేశరాజధాని. నర్మదకు ఉత్తరాన, వింధ్యకు దక్షిణాన ఉన్నది. నేటి బుందేల్ఖండ్ లోని రామనగర్.
18. **కేకయదేశము** : సింధుదేశానికి సరిహద్దులలో ఉన్నదేశం.
19. **కేరలదేశము** : పడమటి కనుమలకు సముద్రానికి మధ్య కావేరీనదికి ఉత్తరంగా ఉన్న భూభాగం కేరళదేశం. ఈ దేశంలో వేత్రవతి, శరావతి, కాళీనది, (దీనికే మురలా అని కూడ పేరు) అను నవి ప్రధాననదులు.

20. **కోసలదేశము** : సరయునదీతీరాన ఉన్న దేశం. సరయుకే 'గోగ్రా' అని పేరు. ఉత్తరకోసలదేశం, దక్షిణకోసలదేశం అని రెండు ప్రదేశాలలో ఉత్తరకోసలకు 'గౌడదేశం' అని పేరు. అయోధ్యకు ఉత్తరంగా ఉన్న 'గౌడ', 'బరైచ్' ప్రదేశాలు గౌడదేశం అయి ఉంటుంది. రాముని పుత్రులలో కుశుడు 'కుశావతిని' రాజధానిగా చేసికొని దక్షిణకోసలదేశాన్ని, లవుడు శ్రావస్తిని రాజధానిగా చేసికొని ఉత్తరకోసల దేశాన్నీ పాలించారు.
21. **కౌశాంబి** : ఇది వత్సదేశరాజధాని. అలహాబాదుకు 30 మైళ్ల దూరంలో ఉన్న నేటి 'కోసమ్'.
22. **కౌశికినది** : దర్భంగాకు తూర్పున భాగల్‌పూర్‌కు ఉత్తరంగాను, పూర్ణియాకు పశ్చిమంగాను ప్రవహించే నది. ఋష్యశృంగాశ్రమం దీని తీరంలోనే ఉండేది.
23. **పౌండ్ర లేదా పుండ్రదేశము** : ఉత్తరబెంగాలు.
24. **చేది దేశము** : ఈ చేదిదేశనివాసులకు 'దాబలులు' అని, 'త్రైపురులు' అనీ కూడ పేర్లు ప్రసిద్ధిలో ఉండేవి. సర్మదాతీరంలోని 'దశార్ణలు' వీరే. ఒక కాలంలో వీళ్ల రాజధాని 'త్రిపురి'. 'చేదులు' నేటి బుందేల్‌ఖండ్ ప్రాంతానికి చెందినవా రని కొందరు, నేటి 'చండేల్'కు చెందినవా రని కొందరు అంటారు. వింధ్య - ఋక్ష పర్వతాల మధ్య, సర్మదాతీరాన ఉన్న 'మాహిష్మతి' రాజధానిగా చేసికొని హైహయలు (వీళ్లకే 'కాళ్లచూరులు' అని కూడ పేరు) పాలించేవారు. 'మాహిష్మతి' 'జబల్‌పూర్' క్రింది భాగంలో 'భైరాఘర్' ప్రాంతంలో ఉండేది.
25. **చోలదేశము** : కావేరీనదీతీరంలో ఉన్న దేశం; మైసూరుకు దక్షిణంగా కావేరికి అటు వైపున ఉన్నది. రెండవ పులకేశి కావేరి దాటి వెళ్లి ఈ దేశాన్ని ఆక్రమించాడని చెప్పబడింది. దీనికి కాలాంతరంలో 'కర్ణాటక' అను పేరు ప్రసిద్ధిలోనికి వచ్చింది.
26. **జనస్థానం** : ప్రప్రవణపర్వతానికి దగ్గరగా ఉన్న దండకారణ్యభూభాగం. రామాయణ ప్రసిద్ధ మైన 'పంచవటి' నాసిక్‌కు రెండు మైళ్ల దూరంలో అదే పేరుతో ఉన్నది. ఇది జనస్థానాంతర్గత మైనది.
27. **తామ్రపర్ణి** : మలయపర్వతంనుండి ప్రవహిస్తున్న నది. నేటి 'తాంబరవారి' అనునది.

28. తామ్రలిప్త : చూ. సుహృదేశము.
29. త్రిగర్తదేశము : పూర్వకాలంలో శతద్రునదికి తూర్పున ఉన్న ఎడారిప్రదేశము. సట్‌లెజ్ - సరస్వతీనదుల మధ్య ఉన్నది. నేటి 'లూథియానా; 'పాటియాలా'లు, దక్షిణాన కొంత ఎడారిప్రదేశము ఈ దేశంలో చేరుతాయి.
30. త్రిపుర లేదా త్రిపురి : చేదిదేశరాజధాని. జబల్‌పూర్‌కు ఆరుమైళ్ల దూరంలో ఉన్న నేటి 'తేపూర్'.
31. దశపురం : చూ. అవంతి.
32. దశార్ణదేశం : దశార్ణనది ప్రవహిస్తున్న దేశం. ఇది మాలవదేశానికి తూర్పున ఉన్న ప్రదేశం. వేత్రవతీనదీతీరాన ఉన్న 'విదిశ' నేటి 'భిల్నా' దీని రాజధాని. వేత్రవతీనది నేటి 'బెట్వా'. కాళిదాసు చెప్పిన 'విదిశానది' బహుశా బెట్వానదిలో కలిసే 'బీస్' నది అయి ఉంటుంది.
33. ద్రవిడదేశం : కృష్ణానదికి పోలార్‌కు మధ్య నున్న దేశం. గోదావరికి దక్షిణంగా కోరోమండలంవరకు ఉన్న దేశం అని కొంద రన్నా ఇది కావేరి దాటి ఉండదు. దీని రాజధాని వేగవతీతీరాన ఉన్న కాంచీపురం.
34. ద్వారక : చూ. సౌరాష్ట్రదేశం.
35. నిషధదేశము : ఉత్తరభారతదేశంలోని నేటి 'కుమావో' అయి ఉంటుంది. దీని రాజధాని యైన 'అలక' అలకనందానది దగ్గర ఉన్నది.
36. పంచవటి : చూ. జనస్థానం.
37. పంచాలదేశము : గంగా - యమునల మధ్య ఉన్న దేశం. ద్రుపదమహారాజు కాలంలో ఇది చర్యణ్యతీనదీ (చంబక్) తీరంనుండి ఉత్తరాన గంగాద్వారం వరకు వ్యాపించి ఉండేది. భాగీరథి మొదలు దీని ఉత్తరభాగానికి ఉత్తరపంచాలదేశం అని పేరు. ఇదే 'అహిచ్ఛత్రం'. దక్షిణప్రాంతానికి దక్షిణపంచాలం అని పేరు. ఇది ద్రుపదుని మరణానంతరం హస్తినాపురరాజ్యంలో కలిసిపోయింది.
38. పద్మపురం : నాగపూర్ జిల్లా చంద్రపురం (చాందా) ప్రాంతంలో ఉండి ఉంటుంది. భవభూతి జన్మస్థానం.
39. పద్మావతి : మాలవాలోని సింధునదీ (ఈ సింధునది ప్రసిద్ధమైన సింధునది కాదు) తీరప్రాంతంలో ఉన్న నేటి 'నార్వార్', 'పారా' (పార్వతీ) 'లుణా', 'మధువర'

అనేవి ఈ నగరానికి దగ్గరగా ఉన్న ఇతరనదులు. భవభూతి వీటినే 'పారా', 'లవణా', 'మధుమతీ' అను నామధేయాలతో పేర్కొన్నాడు. ఇది భవభూతి మాలతీమాధవానికి సంబంధించిన నగరం.

40. పంప : నేటి 'పెన్నాసీర్'. ఋష్యమూకపర్వతానికి దగ్గరగా ఉన్నది. ఈ నది సరస్సులనుండి ఉద్భవించినది. ప్రధానంగా చంద్రదుర్గం దగ్గర నున్న రాక్షతో నిండిన సరస్సునుండి జనించినది. ఇదే బహుశా రామాయణంలో చెప్పిన 'పంప' అయి ఉంటుంది. చంద్రదుర్గం ఋష్యమూకం అయి ఉంటుంది. కాలాంతరంలో సరస్సు పేరే దీనినుండి ఉద్భవించిన నదికి పెట్టి ఉంటారు.
41. పాటలిపుత్రం : దక్షిణ బీహార్‌కు, అనగా మగధప్రాంతానికి చెందిన ఒక ప్రముఖ నగరం. గంగాకోణానదుల సంగమం దగ్గర ఉన్నది. దీనికి 'కుసుమపురం', 'పాలిబోత్రం' అను పేర్లు కూడ ఉండేవి. క్రీ.శ. ఎనిమిదవ శతాబ్ది మధ్యలో ఈ నగరం నదీప్రవాహంలో కొట్టుకొనిపోయిన దట.
42. పాండ్యదేశము : చోళదేశానికి పశ్చిమ - దక్షిణాన ఉన్న దేశం. మలయపర్వతానికి తామ్రపర్ణినదికి మధ్య నున్నది. నేటి తిన్నవెల్లి. రామేశ్వరం ఈ దేశంలోనే ఉంది. దీని రాజధానిగా కాళిదాసు వర్ణించిన ఉరగపురం, నాగిపట్టణం అయి ఉంటుంది.
43. పారసీకదేశము : నేటి పర్షియా. పశ్చిమోత్తరసరిహద్దులలో నివసించే ఆటవికులు కొందరు కూడ పారసీకులుగా ప్రసిద్ధులై ఉంటారు. ఉత్తమజాతికి చెందిన గుఱ్ఱాలు లభించే దేశం.
44. పారియాత్ర : భారతదేశంలోని కులపర్వతాలలో ఒకటి. హిమాలయపర్వతానికి సమాంతరంగా పూర్వోత్తరదిక్కునందు గంగాద్వీపానికి రక్షణగా ఉన్న సెవాలిక్ పర్వతపంక్తి అయి ఉండవచ్చు.
45. ప్రతిష్ఠానపురం : అలహాబాదుకు ఎదురుగా ఉన్న ఒక నగరం. చంద్రవంశీయుడైన పురూరవుని రాజధాని. ఈ నగరం గంగ ఉత్తరతీరాన ఉన్న దని హరివంశంలో చెప్పబడింది. గంగాయమునాసంగమప్రాంతంలో ఉన్న దని కాళిదాసు వర్ణించాడు.
46. మగధదేశము : నేటి బీహార్‌లోని దక్షిణభాగం. 'గిరివ్రజం' దీని రాజధాని. దీనికే 'రాజగృహం' అని కూడ పేరు. దీనిలో విప్రులగిరి, రత్నగిరి, ఉదయగిరి, శోణగిరి, వైభార (వ్యాహార) గిరి అను ఐదు కొండ లున్నాయి.

47. **మత్స్యదేశము (విరాటదేశము) :** ధోల్పూర్‌కు పశ్చిమాన ఉన్న దేశం. జయపూర్ నుంచి 40 మైళ్ల దూరంలో ఉన్న నేటి 'బైరాట్' ఆకాలంలో ఈ దేశానికి రాజధాని యైన వైరాటం.
48. **మలయపర్వతం :** ఏడు కులపర్వతాలలో ఒకటి. ట్రావన్‌కూర్‌కు సరిహద్దుగాను, మైసూర్‌కు దక్షిణంగాను ఉన్న పర్వతశ్రేణిలోని ఒక భాగం **మలయం** మైసూరుకు దక్షిణపూర్వం సరిహద్దుగా ఉన్న పర్వతశ్రేణిలోని భాగం (కాళిదాసు చెప్పిన) **దర్భర పర్వతం** అయి ఉంటాయి. మలయపర్వతం చుట్టూ కావేరి ప్రవహిస్తూన్న దని భవభూతి వర్ణించాడు.
50. **మహేంద్రపర్వతం :** ఏడు కులపర్వతాలలో ఒకటి. మహానదీలోయకు గంజాంకు మధ్య నున్న నేటి 'మహేంద్రమాలె'యే ఈ మహేంద్రపర్వతం అయి ఉంటుంది. బహుశా ఇది మహానదీ - గోదావరీనదుల మధ్య ఉన్న మొత్తం తూర్పు పర్వతశ్రేణి అయి ఉండవచ్చు.
51. **మహాదయం :** దీనికే కాన్యకుబ్జము, గాధినగరము అని కూడ పేర్లు; గంగాతీరంలో ఉన్న నేటి కాన్యకుబ్జమే (కనౌజ్) ఇది. ఏడవ శతాబ్దిలో ఇది భారతదేశంలో చాల ప్రసిద్ధ మైన స్థానం.
52. **మానసం :** హాటకంలో ఉన్న సరస్సు. నేటి 'లడక్'కే 'హాటకం' అని పేరు. హాటకానికి ఉత్తరాన హరివర్షం ఉన్నది. అదే ఉత్తర కురుదేశం. ఈ సరస్సుదగ్గర కింనరులు నివసించేవా రని, హంసలు ప్రతీ సంవత్సరమూ ఇక్కడికి వలస వచ్చి కొంతకాలం ఉంటా యనీ పూర్వకాలంలో ప్రసిద్ధి.
53. **మాహిష్మతి :** చూ. చేది.
54. **మిథిల :** చూ. విదేహం.
55. **మురల :** చూ. కేరల.
56. **మేకల :** నర్మద ఆవిర్భవించిన అమరకంటకం.
57. **లాటదేశం :** నర్మదకు పశ్చిమాన ఉన్న దేశం. 'ట్రోచ్', 'బరోడా', 'అహమదాబాద్', 'ఖైరా' నగరాలు దీనిలో చేరి ఉంటాయి.
58. **వంగదేశం :** బెంగాలు పూర్వ (తూర్పు) భాగం. బెంగాలు ఉత్తరభాగ మైన గౌడ దేశం వేరు ఇది వేరు. బెంగాలు సముద్రతీరం కూడ వంగదేశంలో చేరుతుంది.

59. వలఖి : చూ. సౌరాష్ట్ర.

60. బాప్లీక (వాహిక) దేశము : నేటి బాక్లియా (బాల్ఘ్). సింధునది, పంజాబులోని ఐదు నదులు ఈ దేశంలో ప్రవహిస్తున్నట్లు భారతంలో చెప్పబడింది. పంజాబులోని ఆటవికజాతులకు 'బాప్లీక' అనేది సాధారణ మైన పేరు (general name) గుఱ్ఱాలకు ప్రసిద్ధ మైనది ఈ దేశం.

61. విదర్భదేశం : నేటి 'బిరార్'. కుంతలదేశానికి ఉత్తరంగా కృష్ణాతీరం నుంచి నర్మదవరకు విస్తృతమైన, పూర్వకాలంలో అతి ప్రసిద్ధ మైన, సువిశాలదేశం. దీని వైశాల్యాన్ని బట్టి దీనికి మహారాష్ట్ర మని కూడ పేరు. దీని ప్రాచీన రాజధాని 'కుండినపురం'. దీనికి 'వైదర్భా' అని కూడ పేరు. ఇది బహుశా నేటి 'బీదర్' అయి ఉంటుంది. ఈ విదర్భ దేశం 'వరదా' నది (వార్దానది) చేత రెండు భాగాలుగా విభక్త మై ఉంది. ఉత్తరవిదర్భకు 'అమరావతి', దక్షిణవిదర్భకు 'ప్రతిష్ఠానం' రాజధానులుగా ఉండేవి.

62. విదిశ : చూ. దశార్హ.

63. విదేహదేశము : మగధకు పూర్వోత్తర దిక్కున ఉన్న దేశం. దీని రాజధాని 'మిథిల'. మధువాణికి ఉత్తరాన నేపాలులో ఉన్న 'జనకపురమే' ఈ మిథిల. ప్రాచీన కాలంలో - నేపాలులోని కొన్ని భాగాలు. 'సీతామారి', 'సీతాకుండం' ('తిర్హూత్'కు ఉత్తరాన ఉన్న ప్రదేశాలు) 'చంపారన్'కు ఉత్తర - పశ్చిమదిక్కున ఉన్న ప్రదేశాలు విదేహదేశంలో చేరి ఉంటాయి.

64. వృం (బృం) దావనం : మధురకు కొన్ని మైళ్లు దూరంలో అదే పేరుతో ఉన్న పురం. యమునానదికి ఎడమ తీరాన ఉన్నది.

65. శకులు : ఉత్తర - పశ్చిమప్రాంతాలలో నివసించే ఒక జాతి. 'సిథియన్స్' అయి ఉంటారు.

66. శుక్తిమత్ : ఏడు కులపర్వతాలలో ఒకటి. నేపాలుకు దక్షిణంగా ఉన్న హిమాలయ ప్రాంతీయపర్వతశ్రేణి అయి ఉంటుంది.

67. శ్రావస్తి : ఉత్తరకోసలదేశంలో లవుని రాజధాని. రఘువంశమహాకావ్యంలో చెప్పిన 'శరావతి' ఇదే. అయోధ్యకు ఉత్తరాన ఉన్న నేటి 'సాబెట్', 'మాహెట్'. దీనికి 'ధర్మపురం', 'ధర్మపత్తనం' అను పేర్లు కూడ ఉన్నాయి.

68. సహ్యపర్వతం : ఏడు కులపర్వతాలలో ఒకటి. అదే పేరుతో ప్రసిద్ధ మైన పడమటి కనుమలు.
69. సింధు : చూ. పద్మావతి.
70. సుహృదేశం : వంగదేశానికి పశ్చిమంగా ఉన్న దేశం. దీని రాజధాని. 'తామ్రలిప్తం'. దీనికి 'తామలిత', 'దామలిత', 'తామలిసీ', 'తమాలిసీ' అని కూడ పేర్లుండేవి. ఇది నేటి 'తమ్‌లుక్'. ఇది 'కోస్సీ' నది కుడి ఒడ్డున ఉన్నది. కాళిదాసు చెప్పిన, 'కపిశా' నదియే 'కోస్సీ' నది. దీని రాజధాని సముద్రానికి దగ్గరగా ఉండేది. అందుచేత ఆ కాలంలో సముద్రంమీద వాణిజ్యం బాగా జరిగేది. సుహృదేశీయులకు 'రాధులు'. అని కూడ పేరు ఉండేది. పశ్చిమబెంగాలుకు చెందినవాళ్లు.
71. 'సౌరాష్ట్రదేశం' : దీనికి 'ఆనర్తదేశం' అని కూడ పేరు. ఈ నాటి 'కరైవార్'. ద్వీపం. ద్వారకకు 'ఆనర్తనగరి', 'అభినగరి' అని కూడ పేర్లు. ప్రాచీనద్వారక నేటి ద్వారకకు 95 మైళ్ల దూరంలో పూర్వ - దక్షిణదిక్కునందు 'మధుపురం' దగ్గర, రైవతకపర్వతం దగ్గర ఉండేది. జునాగఢ్ దగ్గర ఉన్న గిరినార్ పర్వతాలే 'రైవతకం'. కాలాంతరంలో దీనికి 'పలభి' రాజధానిగా ఉండేది. దీని అవశేషాలు భావనగర్‌కు పది మైళ్ల దూరంలో ఉత్తర - పశ్చిమదిశలో ఉన్న 'బిల్లి' దగ్గర లభించాయి. ప్రసిద్ధమైన ప్రభాసనరస్సు సౌరాష్ట్రదేశంలోనే సముద్రతీరంలో ఉంది.
72. బుద్ధుం : పాటలిపుత్రానికి కొంత దూరాన ఉన్న ఒక నగరం; ఒక జిల్లా కూడ. ఇది నేటి 'సగ్'. ప్రాచీన కాలంలో యమునా నది ప్రవహించిన ప్రాంతంలో (Old bed of Yamuna) ఉంది.
73. హస్తినాపురం : 'హస్తి' అను ఒక ప్రాచీనకురువంశీయన్యపాలుడు స్థాపించిన నగరం. నేటి ఢిల్లీకి 56 మైళ్ల దూరంలో ఉత్తర - పశ్చిమదిక్కునందు పురాతన గంగా తీరాన ఉండేది.
74. హేమకూటపర్వతం : భూమండలాన్ని తొమ్మిది వర్షాలుగా విభజించిన వర్షపర్వతం. ఇది హిమాలయానికి ఉత్తరాన, మేరు - హిమాలయాల మధ్య ఉన్నది. కింపురుష వర్షానికి సరిహద్దులలో ఉన్నది.